BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LV
H
22

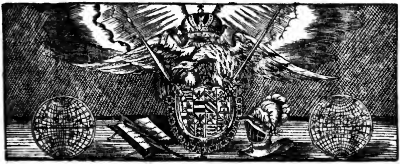
LV.
H.
22.

Digitized by Google

Digitized by Google

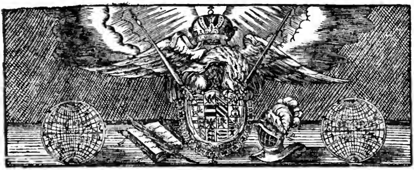
SCRIPTORES RERUM GERMANICARUM

JOHANN MICHAELIS
HEINECCII,
ET
JOHANN GEORG.
LEUCKFELDI.
CUM VARIIS DIPLOMATIBUS
ET
INDICIBUS
IN
UNUM VOLUMEN
COLLECTI.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
EX OFFICINA CHRISTIANI GENSCHII,
ANNO MDCCVII.

Digitized by Google

Series Scriptorum & Monumentorum in hoc opere contentorum.

I.

JOh. Mich. Heineccii Antiqvitatum Goslarienſium & Vicinarum Regionum Libri Sex e genuinis vetuſtatis Monumentis tum Editis tum MSC. collecti, plurimisqve Pontificum, Imperatorum, Epiſcoporum & Principum diplomatibus illuſtrati, acceſſerunt auctarium de rebus ab in eunte Seculo XVII, usqve ad Pacem OSNABRUGENSEM GESTIS, & diſſertatio de Crodone Hartzeburgico, Opus ad Illuſtrandam Inferioris Saxoniæ Hiſtoriam non inutile futurum.

II.

NUmorum Goslarienſium Antiqvi pariter ac recentioris ævi Solidorum æqve ac bracteatorum Sylloge e genuinis antiqvitatis monumentis breviter illuſtrata, Joh. Michaeli Heineccio.

III.

REvum Germanicarum Tres ſelecti Scriptores. In primis de vitis & factis CAROLI MAGNI, Imperatoris, nec non WITIKINDI MAGNI, Regis Saxonum, hactenus deſiderati, acceſſerunt etiam Guilielmi Budæi, Doct. Med. Thanatologia, item Capitulatio Osnabrugenſis cum Catalogo omni-

omnium Monaſteriorum Eccleſiarumqve in Epiſcopatu Osnabrugenſi, & tandem Acta Formulæ Concordiæ in Cœnobio Bergenſi reviſæ, qvibus præfixa eſt Præfatio JOHAN. GEORG. LEUCKFELDI, Paſtor. Prim. Gröning.

IV.

Gründlicher Bericht von denen nacheinander empor gekommenen/ und wieder geſtürtzten vielen Monarchien/ ſonderlich denen jenigen die von dem erſten Menſchen-Jäger Nimrod an bis auf den Perſer Cyrum im Oriente geblühet/ als da ſind/ die Egyptiſche/ Iſraelitiſche/ Syriſche/ Aßyriſche/ Chaldäiſche/ Mediſche und Lydiſche/ ſammt noch mehr geringern Reichen/ zu deſto beſſerer Erläuterung/ der Heil. Schrifft altes Teſtaments/ und vielen weltlichen Autoren/ mit allerhand curieuſen Anmerckungen/ und einem Anhange von dem gefährlichen **Königs-Abel** der Monarchiſchen Herſch-Sucht hoher Potentaten/ in gebundener Rede/ ausgefertiget von Caspar Abeln.

Joh.

JO. MICH. HEINECCII
ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM
ET
VICINARUM REGIONUM
LIBRI SEX

E GENUINIS VETUSTATIS MONUMENTIS TUM EDITIS TUM MSC. COLLECTI, PLURIMISQVE

PONTIFICUM, IMPERATORUM, EPISCOPORUM ET PRINCIPUM

DIPLOMATIBUS ILLUSTRATI.

Acceſſerunt

AUCTARIUM DE REBUS AB INEUNTE SECULO XVII. USQVE

AD

PACEM OSNABRUGENSEM GESTIS,

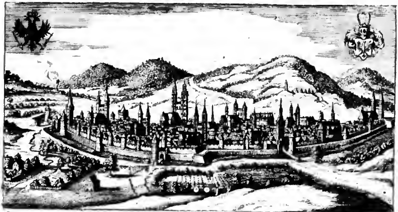
ET

DISSERTATIO DE CRODONE HARTZEBURGICO.

OPUS AD ILLUSTRANDAM

INFERIORIS SAXONIÆ HISTORIAM

non inutile futurum.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

EX OFFICINA CHRISTIANI GENSCHII.

ANNO MDCC VII.

Digitized by Google

INDEX LIBRORUM.

I.

ANtiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber primus ab anno ChriſtiDCCCC XIIX. ad MCXXIII Imperantibus Henrico primo Urbis Conditore, Ottonibus I. II. III. Henrico II. Conrado II. Henricis III. IV. V. Cæſſ. Augg.

II.

Antiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber I. ab anno Chriſti MCXXIV. ad MCCXXII. Imperantibus Henrico V. Lothario II. Conrado III. Friderico I. Henrico VI. Philippo & Ottone IV. nec non Friderico II. Cæſſ. Augg.

III.

Antiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber III. ab anno Chriſti MCCXXIV. ad MCCCXIII. Imperantibus Friderico II. Wilhelmo, & poſt infelix Interregnum Rudolpho, Adolpho, Alberto I. Henrico VII. Ludovico IV. Cæſſ. Augg.

IV.

Antiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber IV. ab anno Chriſti MCCCXXIV. ad MCCCXXIII. Imperantibus Ludovico IV. Gunthero & mox Carolo IV. Wenceslao, Ruperto & Sigismundo, Cæſſ. Augg.

V.

Antiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber V. ab anno Chriſti MCCCCIV. ad MDXXIII. Imperantibus Sigismundo, Alberto II. Friderico IV. al. III. Maximiliano I. Carolo V. Cæſſ Augg.

VI.

Antiqvitatum Goſlarienſium & vicinarum Regionum Liber

VI.

VI. ab anno Chriſti MDXXIV. ad MDIC. Imperantibus Carolo V. Ferdinando I. Maximiliano II. Rudolpho II. Cæſſ. Augg.

VII.

Diſſertatio de antiqviſſimo regionis Goslariam ambientis ſtatu & CRODONE, inprimis HARTZBURGICO, ex genuinis & antiqvis Scriptoribus aliisqve monumentis congeſta.

VIII.

Panegyris Sacratiſſimo Romanorum Imperatori JOSEPHO Pio, Felici, Auguſto, cum ejusdem Mandato Illuſtrisſimus Comes ac Dominus, Dominus ALBERTUS ANTONIUS, Qvatuorvir Imperii, Comes de Schwarzburg & Hohenſtein, Dynaſta in Arnſtadt, Sondershauſen, Leutenberg, Lohra & Klettenberg &c. FIDEI SACRAMENTUM a Civitate Goslarienſi Libera & Imperiali ipſis Nonis Novembris cIↄ Iↄccv. clementisſime exigeret, auctoritate & ſuffragio DECANI, SENIORIS & CAPITULI Imp. Liberæ & exemtæ Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in ipſa hac Imperiali Baſilica publico ſermone celebrata à Jo. Mich. Heineccio.

Antiqv.

Digitized by Google

PER-ILLUSTRI ATQUE EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO

DANIELI LUDOLPHO

LIB. BARONI DE

DANCKELMANN,

POTENTISSIMI PRUSSIÆ REGIS CONSILIARIO STATUS INTIMO, SUPREMO REGIÆ MILITIÆ COMMISSARIO, RERUM ECCLESIASTICARUM DIRECTORI, CONSISTORII BEROLINENSIS PRÆSIDI, NEC NON ACADEMIÆ FRIDERICIANÆ CURATORI SUPREMO.

DOMINO MEO BENIGNISSIMO.

VIR PER-ILLUSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME.

Fieri non poſſet, qvin impolitus, qvi TE nunc ſupplex adit, liber, vivaque verecundi tremuliqve mei animi imago, aut gratioſum deſperaret admiſſionis officium, aut ad tam venerandi vultus adſpectum cohorreſceret, niſi IPSE TUO incredibili in bonas literas favore velut publico monimento dudum confirmaſſes, patere omnibus aditum, qvicunqve bonæ mentis ſtudioſi virtute comite ſine trepidatione ad TE viam adfectant. Qvamvis enim eo TE culmine ſtatuerit ſummi, qvod omnia moderatur, Numinis arbitrium, ut ſacræ illæ TIBIqve uni ferendæ curæ in tot provinciarum ſalutem ac felicitatem qvotidie efflореſcant: eſt tamen hoc TIBI a natura conceſſum, ut & humilia pariter ſerena facie reſpicias, artibusqve pari providentia conſulas ſiderum ad inſtar, qvorum ſalubriore influxu non vaſta tantum orbis corpora, ſed & eorum ſingulæ partes animantur. Reipublicæ decus affers, VIR PER-ILLUSTRIS, in toga & ſago, nec minus Eccleſiæ adſides gubernaculis, communi cum Academia clavo dirigendæ, ut omnibus luculenter conſtet, patriæ bono TE natum eſſe, ſive armorum leges, ſive legum arma, ſive leges & arma Eccleſiæ intueamur. Enimvero ita fert natura, ut humanitas metum intra ſpem contineat, & qvod lumine e blando Phari portu ſemel oſtenſo fieri ſolet, omnes eo curſum alacriter dirigant, radiis longinqvi luminis invitati, mox tutamine ſecuri nunqvam facile violando. Et cur ego nunc trepidem infelix Nauta, variis tempeſtatum procellis adhuc jactatus, cum TE, VIR PER-ILLUSTRIS, non dicam Pharum, ſed eminentiſſimum illud Bonae Spei Caput longius ſpectare fauſto omine contigerit.

Patere

Patere igitur incultum librum, abjectæqve ſuæ ſortis alias qvam maxime ſibi conſcium, in ſinum TUUM convolare. Patere, inqvam, obſecro, patrocinii TUI portum etiam ignoto ab homine adiri. Non gazas fero, ex aureo Africæ littore aut regionibus alio ſole peruſtis advectas, non utriusqve Indiæ ſplendida munera. Antiqvitatis obſoletæ reliqviæ ſunt, qvas vides, Germanicæ ſunt, Eccleſiaſticæ ſunt, ex pluribus archivorum latebris erutæ, ac velut in publicum orbis commercium maxima ex parte nunc primum productæ. Hæ vero ecqvem Patronum ſibi aut ambire aut ſperare poterant, TE benigniorem, qvi & ANTIQVÆ virtutis & eruditionis, & GERMANICÆ gloriæ, & qvæ prima in rebus humanis eſt, ECCLESIÆ es ſtudioſiſſimus, adeo, ut harum rerum tractatione occupatus animus non potuerit non ſubinde TUI, tanqvam abſolutiſſimi harum pulcherrimarum virtutum exempli, meminiſſe. Hujus incitati affectus ſubmiſſiqve cultus ego ſervantiſſimus, Deum indefeſſis exorabo precibus, ut TUA, PER-ILLUSTRIS DOMINE, conſilia in Eccleſiæ, reipublicæ & bonarum literarum felicitatem pleno alveo exundantia ſuæ ſemper gratiæ lumine ſerenet, TEqve Ipſum qvam diutiſſime florentem præſtet, incolumem, beatum! Certe non magis ingrata Deo caſta hæc vota ſpero futura, qvam TIBI hæc thuris libamina, qvæ pura mente venerabundus offert

PER-ILLUSTRIS AC EXCELLENTISSIMI NOMINIS TUI

Goslariæ IV. ID. Mart.
CIↃ. IↃCC. VII.

Humillimus Cultor

Johannes Michaël Heineccius,
ad SS. Petr. & Paul. V. D. M.

* 2 JOH.

JO. MICHAEL HEINECCIUS
Lectori Hiſtoriarum amanti.

PRodeunt demum in conſpectum tuum, Benevole Lector, *Antiqvitates noſtræ Goslarienſes & vicinarum regionum, inprimis eccleſiaſticæ*, in qvibus qvid præſtitum a nobis ſit, paucis te hic in ipſo veſtibulo monere, utriusqve noſtrum intereſſe viſum eſt. Paucis vero me omnia dixiſſe crediderim, hoc unum ſi dixero, duarum præcipue rerum in ſcribendo me habuiſſe rationem, *veritatis* nimirum, & *utilitatis*, qvæ virtutes ita cadere videntur in hiſtoriam, ut alterutra ſi abſit, hiſtoria qvæ eſt, hiſtoria eſſe deſinat, & vix tam ſacrum nomen tueatur. *

Primo igitur Ciceronis legibus obſecutus, id dedi operam, ne qvid aut falſum diceram, aut verum non dicerem. Illud enim ingenii vel data opera ineptientis vel ſtupidioris; hoc ſervilis animi calamiqve venalis eſſe videbatur, qvam ego ſuſpicionem a me qvam longiſſime abeſſe volui. Hinc tantum abeſt, ut ſcripta proletaria, aut chartas anilibus fabulis deformes, e trivio compilaverim, ut ipſa antiqva monumenta, inprimis diplomata luſtrare habuerim antiqviſſimum. Recte enim a celeberrimo Mabillonio dictum noveram: * *Præcipuam diplomatibus fidem, ſi modo vera & genuina fuerint, tribuendam eſſe cenſent omnes, maxime qvantum ad rei transactæ circumſtantias & ad res chronologicas attinet, qvæ nullo aliunde certiori teſtimonio, qvam ejusmodi monumentis reſciri & confirmari poſſunt.* Qva in re Viro eruditiſſimo calculum etiam ſuum adjecit is, qvi nuper admodum totam ejus Artem diplomata dijudicandi magno ſtudio impugnavit, P. Bartholomæus Germon, Jeſuita Gallus, ita ſcribens: * *Verum qvæ inſtrumenta Eccleſiis ac Monaſteriis non poſſunt eſſe magno emolumento, hæc eadem utiliſſima forent Viris eruditis ad illuſtrandam veterem Hiſtoriam Chronologiamqve, ſi modo vera & falſa ab invicem certis regulis poſſent ac conditionibus ſecerni.* Qvæ cum ita ſint, nulli labori nulliqve operæ peperci, ut, qvicqvid ex antiqvitate in urbe noſtra viciniaqve temporis injurias evaſiſſet, curioſe colligerem, fidemqve inde conciliarem hiſtoriæ meæ. Nec ſatis habui, copiales tantum, qvos vocant, libros evolvere, qvorum compilatores fugientes literarum apices ſæpius non recte videram eſſe aſſecutos: ſed ipſas potius, ſi fieri poterat, membranas authenticas ſpectavi, expendi, atqve ita deſcripſi, ut nec ſigna qvidem & characteres hinc inde appictos prætermittenda putaverim, qvippe qvæ ad diſcernendam diplomatum ætatem atqve auctoritatem magnum ſæpe pondus habere conſtat. Nolim igitur animum inducas, ſuſpectas tibi merces hic venum exponi. Ne chartam qvidem ullam publica luce donavi, qvam non prius genuinam cognoverim. Imo tanta religione in iis edendis verſatus ſum, ut in præſtantioribus, qvalia ſunt Cæſarum & Ducum ut & Epiſcoporum antiqviorum, ne literarum qvidem compendia meo arbitrio mutarim, ſi qvæ illorum ab operis exprimi poſſe crederem.

* Lucian. πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. p. 373. Tom. II. Opp.

*) Lib. I. cap. I. n. 1. de Re Dipl. pag. 1.

*) Diſceptat. ad Mabillon. de veter. Reg. Franc. diplomat. part. I. pag. 14.

Ut vero ſcias, ex qvibus fontibus hæc omnia manarint, non poſſum mihi temperare, qvin eorum hic ineam recenſum, qvorum inuſitata benevolentia profeci, qvibusqve tot diplomata debeo, qvæ ſe in ipſo opere ſiſtunt. Primum omnium theſaurum ſuum mihi recluſit Rev. Capitulum Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, qvod in urbe noſtra eximie floret, pro ſuoqve in bonas literas ſtudio nihil mihi cenſuit denegandum, qvod ad illuſtrandam hiſtoriam facere videretur. Intereſt poſteritatis, tam laudabile exemplum ire in annales, aliosqve monere, qvod chartae antiqvae multo tutius eruditis Lectoribus, qvam tineis pulveriqve committantur. Profecto dudum mirati ſunt prudentiores, qvid ſit, qvod collegia nonnulla tam ægre ſe eo adduci patiantur, ut diplomata ſua & privilegia publicæ luci committant, cum tamen ex eorum cuſtodia emolumenti nihil, ex editione ve-

ro utilitatis plurimum ad poſſeſſores redundet. Multi potentiores Status qvicqvid potius auſuri, qvam teniorum jura violaturi fuiſſent, ſi eos tam validis privilegiis munitos prævidiſſent. At vero ubi ſemel jacta erat alea, fruſtra fuerunt omnia diplomata, qvantovis numero edita. Imò ſunt, qvi eccleſias plura tribuere diplomatibus ſtatuunt, qvam reipſa præſtent. Audiamus judicium jam ante laudati Bartholomæi Germon, his verbis conceptum: * *At conſtat, nihili aut parvi admodum intereſſe Eccleſiarum, veranę ſint, an falſa antiqviora ejusmodi inſtrumenta. Qvippe ſi eccleſia donatis ſibi ante annos mille vel octingentos bonis etiamnum fruatur, non poteſt illa poſſeſſione ſua dimoveri, qvamvis inſtrumenta donationis autographa, caſu aliqvo poſt tam longam annorum ſeriem interciderint, aut fuerint corrupta. Sin bona illa jam dudum in manum alterius tranſierunt, Eccleſia non poteſt iſta repetere, etiamſi vetuſta donationum inſtrumenta hucusqve perſeverent: cum facile fieri potuerit, ut, qvod olim fuerat eccleſiæ legitime donatum, ipſa poſtmodum vendiderit, commutarit, aut aliqva alia ratione alienum fecerit.* Qvod ſi igitur tam parum refert eccleſiarum, perierintne diplomata an hodienum ſerventur, ſintne genuina an falſa: vix qvicqvam video ſubeſſe rationis, cur premenda illa putent, niſi hoc, qvod diplomatibus ſubinde probanda ſit juſta bonorum juriumqve poſſeſſio, ſi qvando ab aliis impugnetur. An vero diplomata, ſi edantur, hunc uſum præſtare deſinunt? Imo vero non poſſeſſionem modo illam reddent multo ſtabiliorem, verum etiam alios arcebunt, ne illam audeant temere impugnare. Vidit hoc laudatiſſimum Capitulum Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, cujus humanitati utinam par a me poſſet inveniri oratio! Certe non commiſit, ut a ſe qvicqvam poſſet amplius deſiderari. Commendatiſſimam ſibi rem habuit, dum viveret ὁ νῦν ἐν ἁγίοις Ill. Dn. ANTONIUS de SEIDENSTICKER Cæſareæ Majeſtatis Conſiliarius Aulicus, Eccleſiæqve hujus Decanus, cui qvantum debeam, dicerem hic ego prolixius, niſi animus recente dolore oppreſſus ad tanti Viri memoriam ſtuperet. Nihil non mei cauſa egit Dn. HENNINGUS WILHELMUS HAGEN, J. V. L. atqve Eccleſiæ hujus Canonicus, qvi pro ſingulari ſuo in has literas impetu doctrinaqve excellenti tam fuit in me juvando promtus, ut induſtriæ ejus & humanitati, ſed & literario apparatui plura accepta me ferre, ultro fatear. Deniqve & ceteris Vener. hujus Eccleſiæ Capitularibus, qvorum nomina infra ſuo loco dedi, publice hic ſummas ac immortales ago gratias, qvorum benevolo ſuffragio & hæc & multa alia me agnoſco aſſecutum.

* Lib. citat. pag. 14.

Perluſtratis Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tabulariis locupletiſſimis, aditum ad diplomata Eccleſiæ ſuæ mihi conceſſit R. P. Dominus FRANCISCUS WILHELMUS BUSCH, Monaſterii B. M. V. in Richenberg Ordinis Canonicorum Regularium S. Auguſtini Præpoſitus, cujus humanitatem mirificam prudentiamqve excellentem non poſſum non publico hic præconio celebrare. Eqvidem cum in ornanda Eccleſia ſua indefeſſo labore deſudet, ejusqve ſalutem ac felicitatem ſupremam ſibi ſemper ſtatuat legem; nec hoc qvidem illi deeſſe voluit, ut ejus origo, proſpera atqve adverſa fata, Antiſtites deniqve, qvorum laudata induſtria per tot ſecula ſtetit floruitqve, publice legerentur. Qvare & majorum ſuorum memoriæ præclare conſuluit & ipſe nomen ſuum poſteritatis æternitati inſcripſit tam felici omine, ut ei nulla unqvam pertimeſcenda ſit oblivio. Cum igitur hoc laudabili inſtituto omnes ſibi magnopere devinxerit, qvotqvot patriarum rerum atqve antiqvitatum ſunt cupidiores; publice hic ei gratias, qvas poſſum concipere, maximas ago, eandemqve mentem precor pluribus, qvi tineas potius qvam poſteros malunt demereri.

Hæc porro præclara exempla ſecutum eſt Capitulum Eccleſiæ Montis S. Petri in & extra mœnia Goslarienſia, qvod & ipſum non dubitavit eorum mihi diplomatum concedere copiam, qvæ tanqvam fractas e naufragio tabulas majorum induſtria ſervaverat, qvæqve ad propoſitum meum facere videbantur. Qvo loco prætereundus mihi haut eſt Rev. Dominus JOH. HEINRICUS a WEHNDE, hujus Capituli Senior, alteriusqve SS. Simonis & Judæ Canonicus, Affinis meus

at-

atqve amicus conjunctiſſimus, qvi & ſuffragio ſuo me haut parum adjuvit, & poſtea ipſas luſtranti deſcribentiqve membranas humaniſſime adfuit.

Deniqve ut cumulus collectaneis meis accederet, ſymbolam ſuam etiam liberaliter contulit R. P. DOMINUS BERNHARDUS GOEKEN, Monaſterii Canonicorum Regularium Ordinis S. Auguſtini in Grauenhoff Præpoſitus, qvi cum ipſe ſit antiqvitatum Germanicarum peritiſſimus, monaſteriiqve ſui, qvod olim in monte S. Georgii floruit, origines mira induſtria indagaverit, eo minus dubitavit ea, qvæ profutura mihi credidit, communicare. Hinc non modo aliqvot rariora diplomata deſcribi excerpiqve paſſus eſt, verum etiam præſtantiores qvosdam libros, & inter hos Lezneri Chronicon MSC. Hildeſienſe, aliudqve Halberſtadenſe humaniſſime ſuppeditavit, qvæ qvanto uſui mihi fuerint, grata ubiqve mente prædicabo. Tanto certe magis me ſibi obſtrinxit Vir prudentiſſimus, qvo parcius adhuc Montis S. Georgii res annalibus creditæ ſunt. Qvia enim hoc ſplendidiſſimum monaſterium jam dudum in buſtum cineresqve conſedit; adeo memoria etiam illius evanuit, ut pauci qvicqvam de eo reſciri poſſe crederent. Verum Vir prudentiſſimus, qvod publice hic mihi laudandum eſt, ſpem noſtram, aliorumqve omnium permultum ſuperavit, poſteritatiqve conſuluit egregie, ut, qvemadmodum Grauhoffianum monaſterium eo curante ex Montis S. Georgii cineribus reviviſcit multo ſplendidius, ita & hujus memoria eo obſtetricante feliciſſimis auſpiciis renaſcatur.

Non vero eſt, qvod putes, ex his ſolis archivis diplomata omnia prodiiſſe. Sunt & alia, a me feliciter ab interitu vindicata, alia aliunde mihi ſubmiſſa, alia caſu qvodam inventa, qvas hic commemorare nihil attinet. Non alia unqvam occaſione magis verum deprehendi eſſe illud, qvod vulgo dici ſolet:

Qvo minime credas gurgite, piſcis erit.

Præter diplomata conſului etiam Chronica MSC. varia, qvæ paſſim in ipſo opere allegata invenies, inprimis vero *Chronicon MSC. membranaceum* Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, qvod tamen cum ſit brevius, opinioni noſtræ non omnino ſatisfecit. Extat etiam apud me *Bartholomai Beluſini Caſſelii* Chronicon MSC, hoc titulo inſignitum: **Ein kurtzer Auszug in ein Geſchicht- und Zeit-Buch/ welches in drey Theile gefaſſet/ aus vielen Chronick- und Geſchicht-Büchern vom Anfang der Werlte bis auf das Jahr nach der Geburth Chriſti 1554 meldende/ zu Lob und Ehren und Wolfarth der Käyſerlichen freyen Reichsſtadt Goßlar aufgerichtet.** Sed & hic ipſe more ſeculi, qvo ſcripſit, chartas rerum alienarum narratione implevit, ac vix paucula de Goslaria prodidit memoriæ, qvæ tamen nec omnino ſana ubiqve deprehendi. De auctore nihil adhuc reſcire potui, præter hoc, qvod Goslariæ aliqvamdiu vixerit, natusqve ſit anno 1499, id enim ipſe de ſe refert in geſtis Maximiliani I. Tantum igitur abeſt, ut his aliisqve codicibus MSCtis credendum ſolis exiſtimaverim, ut ſemper cum aliis auctoribus monumentisqve contulerim, nonnunqvam etiam, ſi rationes meæ aliud non ferrent, refutarim.

Scriptores, qvos allegavi, non aliunde, qvi plurimorum hodie mos eſt, exſcripſi, ſed fideliter ipſe evolvi, inter ſe contuli, librosqve non modo & capita, ſed & paginas allegavi, editiones etiam additurus, ſi margo capere potuiſſet. Noveram, nec ſibi, nec aliis ſatisfacere poſſe eos, qvi ex uno atqve alio tantum trito ſcriptore, veluti Cranzio, Leznero, aut Alberto Stadenſi ſapiunt. Hinc meum eſſe putavi annales qvamplurimos, mediæqve ætatis, qvoscunqve nanciſci poſſem, ſcriptores evolvere, à qvibus aliud ſæpiſſime agentibus, res noſtras memoriæ proditas animadverti. Cum vero magna apud nos ſit librorum rariorum penuria, hunc defectum egregie præter illos, qvos ſupra laudavi, ſuppleverunt Patroni ac amici, e qvibus honoris cauſa nomino DN. D. ADAMUM RECHENBERGIUM Theologum Lipſienſem primarium & eccleſiæ ingenuæ cathedralis Misnenſis Canonicum, DN. D. JOHANNEM ANDREAM SCHMIEDTIUM Abbatem Mariævallenſem & Facultatis Theologicæ Helmſtadienſis Seniorem, Præceptorem ac Patronum meum filiali cultu devenerandum, DN. HENRICUM SAMUE-

MUELEM SCHMIEDIUM Abbatiæ principalis Qvedlinburgenſis Conſiliarium aulicum & conſiſtorialem, affinem ſvaviſſimum, DN. CHRISTIANUM KRUGERUM Conſiliarium ejusdem Abbatiæ conſiſtorialem, & Dicaſterii principalis Judicem, ſocerum meum venerandum, qvorum patulas ſemper bibliothecas inveni.

Quæ cum ita ſint, ipſe Lector præjudiciis non in transverſum actus judicabit, veritatis utique me habuiſſe rationem, cum non commiſerim, ut calamo quidquam excideret, quod non aut diplomatum aut auctorum idoneorum teſtimoniis eſſet ſtabilitum. Nec acta illa Oſtorodana, jam olim a me edita & nunc denuo recognita, quæ nonnemo puerili invidia commotus in dubium ſine ratione vocaverat, dubia amplius cuiquam videbuntur, qui vindicias meas conferre voluerit. Tam luculenter enim eorum *γνησιότητα* aſſertam puto, ut non niſi iis, qui omnia obeliſco notant, poſſint ſpuria videri.

Quo vero deinde uſu etiam ſe commendaret opus meum, eas præcipue res conſectari decrevi, qvæ ad Eccleſiæ noſtræ faciem intimius noſcendam facere viderentur. Hinc diligenter annotavi diverſas eccleſiæ phaſes, corruptionem, errores hinc inde invaleſcentes, hæreſes, offendicula, teſtes veritatis, ſed & reformationis primordia & progreſſum, perſecutiones, viros qui eccleſiis præfuerunt, ſynodos, conventus, templorum & monaſteriorum origines, pias fundationes, multaque alia hujus generis, quæ ad *hiſtoriam Eccleſiaſticam utilem* a Theologis noſtris referri ſolent. Non nunquam etiam inſperſi judicium pragmaticum, quod non indignum hiſtorico judicaverat *Bœclerus*, (*) quanquam rarius iſto utendum monet *Lucianus*.* Quanta igitur ad conſcribendam hiſtoriam eccleſiaſticam univerſalem enaſceretur materia, quantus rerum cumulus ſe offerret, ſi & aliarum urbium & regionum antiquitates diligenter perſcriberentur? Paucis exemplis e noſtra hiſtoria id declarare juvat. Ad *Doctorum eccleſiaſticorum catalogum* ſupplendum, facient tot ante Reformationem Præpoſiti & Canonici Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ ut & Montis S. Petri, quorum res geſtas diligenter ſumus executi, poſt reformationem vitæ Jo. Amandi, Antonii Corvini, D. Eberhardi Weidenſee, Pauli Rhodii, Tilemanni Heshuſii, Temmii, Schelhammeri, Büntingii, Winnigenſtadii, aliorumque plurium. *Hiſtoriam controverſiarum* partim ſupplebunt, partim emendabunt ea, quæ de certaminibus Manichæorum, Henrici Minneke, Stedingorum, Flagellantium, Synergiſtarum, Crypto-Calvinianorum, Büntingii, Georgii Kleinii, & præcipue Chriſtophori Oſtorodi commemoravimus. Ad *concilia & ſynodos* præcipue faciunt acta ſynodi Goslarienſis a nobis reſtituta, & vix aliis intellecta, aliaque quæ in libro ſexto plena manu feruntur. *Perſecutionum* exempla ſuppeditabunt hiſtoriæ aliquot teſtium veritatis a nobis paulo accuratius deſcriptæ, & præcipue Hiſtoria reformationis. *Ritus* ſingulis ſeculis apud nos invaleſcentes diligenter obſervavimus, veluti feſta, anniverſaria, proceſſiones, miſſarum & memoriarum fundationes, confraternitates, aliaque hujus generis bene multa. Diximus etiam nonnulla *de Judæis*, cum & eorum fata in hiſtoria eccleſiaſtica debeant annotari. Denique & *Monaſteriorum eccleſiarumqve hiſtoriæ* huc referenda eſt. Quot enim eccleſiarum neque a Bruſchio, neque a Bucelino deſcriptarum origines expedivimus? Quis unquam memoriæ prodidit fata Eccleſiarum SS. Simonis & Judæ, Montis S. Petri, Novi Operis, PP. Franciſcanorum, Richenbergenſis, Montis S. Georgii nunc Curcæ Griſonum, Woltingerodanæ, Ringelheimenſis, Heiningenſis, Dorſtadienſis, Baccerodanæ, Cellenſis in Hercynia, S. Sepulcri, multarumque aliarum, quarum vel origines vel juſtam hiſtoriam deſcripſimus? Hæc igitur ad hiſtoriam eccleſiaſticam nonnulla facere videntur.

* *Diſſ. de Hiſt. univerſ. ſcribenda n. 8.*

* *πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν p. 420. Tom. II. Opp.*

Attamen cum labore omni ſemel defungi mallem, eadem manu duos dealbare parietes, ſimulque ceteras, quæ mihi ſe obtulerant, antiquitates Goslarienſes, quamvis ad hiſtoriam potius civilem pertinentes, eâdem opera deſcribere cœpi, ſed ita, ut Imperatorum illorum, qvi Goslariæ ſibi domicilium aliqvando conſtituerant, ſed & Hildeſienſis diœceſeos totiusque viciniæ hiſtoriam ex parte inſe-

rerem. Imperatoribus enim frequentiſſime hic ſumma reipublicæ negotia tanquam in illuſtri quodam theatro tractantibus, res Goslariæ geſtæ plerumque totius Germaniæ hiſtoriæ involvebantur, nec adeo ſine juſta connexione recte videbantur intelligi poſſe. Quod ideo monere viſum eſt, ne qvis actum me agere, chartamque exterarum rerum narratione implere voluiſſe exiſtimet.

Nullus dubito, fore, ut ſera forte poſteritas aut nobis propinquius ævum ferat aliquos hiſtoriæ rerumque patriarum amatores, qui annales uberiores, emendatiores habituque ſplendidiore exornatos prodire in publicum juſſerint. Illi, me vivis dudum erepto, perſvadeant ſibi velim, me hoc conamini largam Dei gratiam apprecari. Interim ſciant, feciſſe me quantum potuerim, qvantumque per tot objecta obſtacula tamque cumularos officii publici labores licuerit. Animo reputent, quæſo, viam me ingreſſum, nullius ante me preſſam veſtigiis, multoque labore ex innumeris angulis legiſſe antiquitatis reliquias, quibus inventis facile ſit aliqvid addere. Certe nec nato ſub hoc cœlo nec educato, vixque octavum annum hic viventi facilis parata erit venia, ſi non omnia indagaſſe videar.

Ceterum nihil eſt, de quo monendus mihi videaris amplius, niſi hoc, qvod fruſtra quæſiturus ſis Cl. Chriſtiani Schlegelii *Diſſertationem de Numis Goslarienſibus*, qvam una cum hoc Opere meo prodituram aliqvoties me promittere memini. Cur illa hucusque prelo non exierit, cum quatuor tabulas æri inciſas jam dudum viderim, non ſatis compertum habeo. Spero tamen, Cl. Auctorem fidem ſuam propediem liberaturum, & reſtincturum ſitim, quam promiſſo hoc eleganti Schediasmate movit harum rerum curioſis.

Hæc igitur ſunt, Lector honorande, quæ tibi polliceri poſſum. Credas velim, nihil fuiſſe a me diligentiæ ſtudiique prætermiſſum. Sed non ſine dolore qvodam chartas meas poſſum intueri, qvoties in typographia illas tam male habitas video. Nullis ſumptibus pepercit Bibliopola, Vir integerrimus & juvandæ rei literariæ ſtudioſiſſimus, ut opus quam emendatiſſime excuderetur: ſed neſcio, qvo fato factum ſit, ut tam parum diligentiæ adhibuerit is, cui id negotii fuerat datum. Jam ferenda, quæ mutari nequeunt. Mihi quidem non aliud, quod objiciam, remedium ſuccurrit, quam ut mendarum extantiorum indicem in calce libri exhiberem, ut benevolus Lector ipſe, ſi ita viſum fuerit, poſſit emendare. Interim nullus paulo æquior rerum æſtimator mihi hæc vitio verterit, cum ipſe ſeptem milliaribus a typographia abfuerim, nec unquam viderim plagellas, niſi jamdudum excuſas. Multa etiam me inconſulto acta ſunt, quorum rationem reddere vix poſſum. Inprimis neſcire me fateor, quid ſibi velint verba: *Tomus I. Tomus II. &c.* ſingulis plagellis ſubnotata, ſiquidem non tomos ſed Libros a me elaboratos memini. Ea ſcilicet fata experiuntur libri, quibus ipſi auctores obſtetricias adhibere manus per locorum intervalla nequeunt. Tu, Benevole Lector, fruere his qualibuscunque & vale. Gosl. ipſis idib. Martii. CIↃ. IↃCC. VII.

IN.

TAB. I. Figura 1.
ad Libr. Primum.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

NAPOLI

TAB. II. *ad Librum* I.

Fig. 1.

Fig. 3.

Fig. 2.

Fig. 4.

Ad Libr. VI.

Fig. 5.

Fig. 6.

Digitized by Google

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM ET VICINARUM REGIONUM LIBER PRIMUS

AB ANNO CHRISTI

DCCCCXIIX AD MCXXIII.

IMPERANTIBUS

HENRICO PRIMO

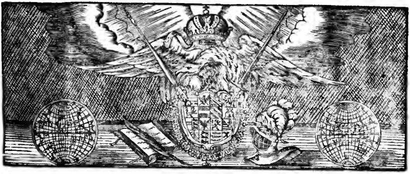
URBIS CONDITORE,

OTTONIBUS I. II. III.

HENRICO II. CONRADO II

HENRICIS III. IV. V.

CÆSS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM

EX OFFICINA GENSCHIANA.

ANTIQVITATUM
GOSLARIENSIUM,
ET VICINARUM REGIONUM
INPRIMIS
ECCLESIASTICARUM
LIBER I.
DE REBUS
duobus primis ſeculis Goslariæ geſtis
Ab ANNO Chriſti 918 -- ad 1123.

Hiſtoriæ Goalari-enſis initia.

ANtiquitates inclytæ civitatis noſtræ hiſtoriamque finltimarum regloonm a primordiis ſuis ſcripturo, non alìunde mihi ordiri fas eſt, quam ab ipſo Henrico Aucupe, præcipuo per Saxoniam urbium pareore, quem conſtat, repreſſa Hungarorum gente, quæ ſæpius adhuc imperii limites fregerat, conditis ubique munitisque oppidis, Germaniam in priſtiosm dignitatem evexiſſe, ferroq; expedliſſe tot miſeriarum finem. Scilicet ex eo tempore nova veluti Saxoniæ facies eſſe cœpit, fugata ſenſim barbarle, hominibusque ad mitiores mores paullatim traductis. Tunc urbes conditæ, tunc Saxones ad armorum diſciplinam inſtituti, tunc denique, quod caput rei eſt, purior religio a Carolo M. ooſtris hominibus commendata, diſcuſſus penitus ethnicæ ſuperſtitionis tenebris, efflореſcere indies magis magisque cœpit. Mirum eſt, qua diligentia ædificandis eccleſiis ab eo fuerit inſudatum; quor monaſteria illum parentem ſuum agnoſcant, quamque conſentiente fama pretium tulerit propagatæ pietatis. Sed hæ virtutes Heorici quanquam multos ſui præcones Invenerunt: tamen oec nobis ſicco pede prætereundæ videntur, cum vix ulla civitas ei plura debere ſe fateatur, ac Goslaria noſtra, cujus hiſtoriam meditamur. Hæc enim primum obſtetricante Henrico veluti in lucem felici auſpicio prodiit, tantumq; inter ceteras Saxonlæ noſtræ orbes deinde caput efferre cœplt, ut diutiſſime Germanicæ majeſtaris ampliſſimum theatrum fuerit habita. Utinam aotem res hujus urbia ab aotiquis paullo majore fide ac diligenria memoriæ proditæ fuiſſenr! non enim eſſet dubium, quin multa rerum momenra, quæ nunc multa nocte obruta dolemus, Interitum evitaſſent: Verum neſcio, qui factum ſit, ur nemo adhuc id muneris Goslariæ noſtræ præſtiterit, cujus res tamen vel maxime dignas puto, quæ eant In annales, & vel ex ipſis qoisqoiliis bona fide eruantur. Primus, quantum ego exiſtimare poſſum, viam hanc nullius adhuc preſſam veſtigüs loſiſtere meditatua eſt *Jo. Leznerus, non ultimus inter Saxonicarum antiquitatum erutores & vindices*; ſed curam haoc illi infelicius ſuum fatum excuſſit, cum monumentorum Goslariensium copiam ſibi fieri nullis precibus impetraret: atque iode factum puto, ut pauca illa, quæ de Goslarienſibus eccleſiis ac monaſteriis in opua ſuum MSC. de cœnobiis retulit, accuratiorem ſæpius requirant Indaglnem. Eandem curam juvenis ſerio animo complexus eſt *Caſpar Coerberus*, præclarum nuper Helmſtadiî decus, edita de Goslaria ſua brevi distriba, in qua ea, quæ ab autoribus tradita Invenit, non incurioſe collegit: Sed inſtituti ratio illum ràm arctis terminis cir-

Scriptorum defectus.

Mallinckrot.part. 2. de Archicanc. & Cancel. Imp. p.76.

cumſcripſit, ut non tam ipſum mare ingredi, quam littus cootractis velis legere videatur. Nullus equidem dubito, quin curatiora fuiſſemus habituri, ſi curæ ejus poſteriores, quas in Goſlarienſi hiſtoria perpolienda poſuit, ad maturitatem perveniſſent: Sed intempeſtivus viri clariſſimi obitus omnes ſpes noſtras uno momento eluſit: ejusque ſchedæ dubium, quæ ſata ſubierint. Idem pæne de *B. Sagittarii* laudata induſtria cenſendum eſt, cujus hiſtoriam Goſlarienſem ab anno MCCLXI ad MDL pertextam ſcriptorum ejus catalogus pollicetur. Collectanea tamen ejus ſumme reverendi Schmiedtii beneficio ab ioteritu vindicata in manus meas venerunt. Quæ cum ita ſiot, ipſi aliquaodo res hujus urbis ac finitimarum regionum, quæ adhuc ſere depoſitæ quodammodo & deploratæ jacuerunt, paulo majori cura rimari, eaque de cauſa illa conſectari præcipue cæpimus; quæ eccleſiæ faciem ſpectare videbantur. Scriptione itaque ab Henrici Aucupis ætate per proxima ſecula deducta, res ſingulis anois geſtas ſioe odio ac gratia, quorum cauſas procul habemus, breviter percenſebimus, facturi periculum, quo usque in hoc geoere progredi liceret homini, nec otio admodum diffluenti, nec librorum apparatu magnopere adjuto. Satis igitur nobis fuerit, ſi impolitum opus urbi noſtræ dehoneſtamento non eſt futurum, & ſi non optimi hiſtorici, boni tamen civis partes ſedulo expleviſſe videbimur.

Catalog. Scripı. a Sagittar. editorum & affecto rum J. 1694. 4

Anni Chriſti 918. 919.

Conradi I. Regis Germ. ultimus
Henrici I. Regis I.
Ante Goſlariam conditam 6. & 5.

Conrad. Germanor. Rex Henricū ſuceſſ. deſignat.

Abb Urſp p. 188. Hepidann. annal. ap. Goldaſt. la rer. Alem. Ekkehard. jun. de Caſib. Mon. S. Galli, 6.5. p. 29. Liuthpr. Lib. 2. c. 7. p. 105. ap. Reuber.

ANnus igitur, qui Chriſti duodevigeſimus poſt nongenteſimum illuxit, a quo ordiri Antiquitates noſtras placet, Conradum I. Regem præpropera morte rapuit, poſtquam Germaniæ Imperio tam inteſtinis malis, quam barbarorum irruptionibus ſaucio vix annos ſex præfuerat. Cum autem extrema ſibi imminere ſentiret, ac peoe cum morte jam luctaretur, vocatis ad ſe regni proceribus, poſitisque vetuſtis com Henrico Saxone ſimultatibus, hunc illis mirifice commendat, neminem tanto Imperio æque parem ſibi videri affirmans, ac Henricum, & ſapientia & bellica virtute admirabilem; quem ſi Regem ſibi ſumſiſſeot, ſe minus dubitare, quin incepta omnia proſpera illis ſint futura. *Ex corruptione*, inquiens, *ad incorruptionem, ex mortalitate ad immortalitatem vocationis mea tempus agnoſco, & ut cernitis, praſto eſt, proinde pacem concordiamque voe ſectari etiam atque etiam rogo. Me hominem exuente, nulla vos regnandi cupiditas titillet, nulla praſidendi ambitio inflammet. Henricum Saxonum & Thuringorum Ducem prudentiſſimum regem eligite, Dominum conſtituite. Is enim eſt & ſcientia pollens, & juſta ſeveritatis cenſura abundans.* His cum Regni ordioes adplauderent, traditis Eberhardo fratri regni inſigoibus, lancea ſacra, armillis aureis cum chlamyde, enſe veterum regum, ſceptro deoique ac diademate: *Ito*, inquit, *ad Henricum, facito pacem cum eo, ut eum fœderatum poſſis habere in perpetuum. Quid enim neceſſe eſt, ut cadat populus Francorum Tecum coram eo? Ipſe enimvero rex erit & Imperator multorum populorum.* Quibus dictis, Conradus Rex inter multas ſuorum lacrymas exſpiravit, *princeps* Liuthprandi ac Alberici judicio *tantus, qui, niſi mors eum tam cito rapuiſſet, mundi nationibus fuiſſet imperaturus*: Hoc uno ſane ſumma laude dignus, quod domeſticis odiis communem ſalutem anteposuit, ad Saxones potius regnum deferri paſſus, quam ſub Francis ſuis perire; Quam ejus prudentiam miro conſenſu ac veluti ex compacto laudant Widekindus, Dietmarus Merſeburgenſis, Abbas Urſpergenſis, Reginonis continuator, Otto Friſingenſis, Albericus & ſi qui alii res horum temporum memoriæ prodiderunt.

Widekin. Saxo lib. 1 p. 636. ap. Meibom. Liuthpr. lib. 2. c. 8. p. 106. in Chron. p. 255. ap. Leibnit.

Witekind. l. c. Dietmarus, Chron. l. 1. p. 4. Abb. Urſpergenſ. p. 196. Reginonis Contin. ad ann. 919. p. 74. ap. Piſtor. Otto Friſingenſ. l. 6 c. 16. p. 126. ap. Urſtiſ. Albericus p. 255. Gobelinus atat. 6. Goemodr. c. 49 p. 246. ap. Meibom.

Harzeburgenſ. Eccleſiæ initia.

Hic ergo Cunradus inſignem nominis ſui apud nos reliquit memoriam, pareoa quippe eccleſiæ Harzeburgicæ, quæ etſi ſuis cioeribus jamdudum ſepulta, tamen quia ab Henrico III. deinde Goſlariam tranſlata fuit, non videtur hic ſicco pede prætereunda. Tutelares habuit S. Matthiam Apoſtolum & S. Valerium Treverenſium Archi-præſulem. Vode breviarium vetus ecclesiæ SS. Simonis & Judæ part. æſtiv. f. 25. *Sciendum*, inquit, *quod Eccleſia iſta primitus inſtructa & dedicata fuit in honore beati Valerii Confeſſoris in Harteborch. Et ideo eſt primus & antiquus patronus iſtius eccleſia.* Cetera hujus eccleſiæ fata ignorantur, nec quicquam de illa proditum memoriæ reperies, niſi quod Conrado huic I. natales debuit, quem ornandis eccleſiis dediſſe operam, facile fidem nobis facit elogium a Reginonis continuatore illi tributum, qui *Virum per omnia manſuetum & prudentem & divina religionis amatorem vocat.* Certe hujus eccleſiæ initia Conrado tribuunt Chronicon Saxonicum a Pomario editum, Hamerslebienſis Monachus apud Maderum &, cujus verba hic uſurpare juvat, Theodoricus Engelhuſius: *Fundavit Conradus Eccleſiam iſtam Canonicorum Secularium in Caſtro Hartesborg, anno imperii ſui quinto, in honorem S. Valerii, quod monaſterium tranſtulit Henricus III. Imperator poſtea in Goſlar.* Hæc Engelhuſius domeſtico nixus teſtimonio. Provocat enim ad Chronicon quoddam Goſlarienſe, quod cum ex eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tabulatiis mecum communicatum ſit,

Reginon. Contin. ad ann. 919. p. 74. Chron. Sax. ap. Pomar. p. 84. Mader. p. 145. Antiq. Brunſ Engelh. Chron. p. 173.

non

non poſſum non hac in re ad partes vocare. Ibi autem hæc de Conrado lego: *Anno gracie nongenteſimo duodecimo Cunradus Imperator hujus nominis primus Filius Ludovici tertii Imperatoris de genere magni Karuli ab Auguſto adeptus eſt Romanum Imperium & regnavit annis VII. Hic primo in anno regni ſui quinto fundavit eccleſiam iſtam in Harteborg Canonicorum ſecularium in honore Beat. Valerii Confeſſoris atque Pontificis Treverenſis & dotavit eam cum predio in Harlingerodhe & aliis multis bonis, cujus anniverſarius eſt dies Beati Valentini.* Nec dubito, quin chronicon hoc membranaceum viderit quoque Tidericus Langenius, Goslarienſis & Eimbeccenſis Canonicus, cujus de Harzeburgenſi Eccleſia ſunt hi Leonini:

Langen. in Saxon. p. 810. tom. I. ap. Meibom.

Hinc Rex Conradus fortis fuit ut Leopardo,
Harteburg iſte conſtruxerat, & tibi Chriſte,
Eccleſiamq; pio poſtea Valerio.

Patet ergo hinc, minus errare Scripturam, in feneſtra eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in ſummo choro ſub regis effigie conſpicuam, qua pietas Conradi a majoribus eſt propagata. Hæc ita ſe habet:

CVNRADVS I. IMPERATOR
FVNDAVIT HANC ECCLESIAM
IN ARCE HERCINIA ANNO CHR.
916. IN HONOREM DEI ET S. MATTHIÆ.

Carolus M. Harzburgi condidit oratorium.

Topogr. Ducat. Brunsvico Luneb. fol. 104 Lezner. c. 26 Vit. Caroli M. Meibom. cap. 11. de Irminſula p. 21. Tom. 3 Reimann. Diſſ. hiſt. Crit. de Winningſtadio p. 19

In alia omnia tamen abire videri poſſent autor topographiæ Ducatuum Brunſvico Luneburgenſium & Leznerus, initia hujus eccleſiæ in ipſa Caroli M. fortunata tempora rejicientes; niſi eſſet, quo ſententiam hanc cum ſuperioribus hiſtoricis conciliemus. Nam nec ipſi quidem dubitamus, quin Carolus abolito Crodonis cultu, qui Harzeburgi adhuc Saxones dementaverat, id quoque dederit operam, ut homines ad ſaniorem mentem traduceret, eaque de cauſa quoddam ibi conſtituerit oratorium, id quod & Eresburgi deſtructa Irminſula ab eo factitatum, tradit Meibomius. Certe chronicon antiqvum ineditum, e quo nonnulla exſcripſit Reimannus, manifeſte docet, Carolum, everſo Crodonis delubro, eccleſiam ibi conſtituiſſe, quam deinde Angeli monitu verſus orientem progreſſus Oſtervicum tranſtulerit. Forte ergo Conradus I. hoc Caroli M. Oratorium paulo anguſtius de novo reſuſcitavit, atque in collegiatam commutavit eccleſiam. Vnde is honor eum inter poſteros manſit, ut hujus eccleſiæ parens ſit creditus. Ceterum formam antiquæ iſtius eccleſiæ cognoſcere aliquatenus liceret, ſi ectypum ejus ligno inciſum, quod in eccleſia SS. Simonis & Judæ extitiſſe Leznerus tradit, ætatem tuliſſet. Id vero aut nunquam hic viſum fuit, aut certe in civilium bellorum turbis, cum multis aliis periit.

Lezner. l. c. & in op. Mſc. de Monaſt. c. 85.

Electio Henrici Aucupis

Liutbpr. l. 2. c. 7.

Poſtquam igitur Conrado demortuo juſta proceres perſolverant, ſtatim Franci Orientales Saxones, Bavari, Thuringi ac Alemanni principes Frizlariam properantes, Henrico faſces Imperii ſuaque ſtudia deferunt: natu majoribus etiam exercitus Francorum, ut Witekindus ait hunc Regem ſuum ſalutantibus. Henricus ſibi de hac principum voluntate gratulatus, lætus ſuſcepit imperium, actisque Deo gratiis, omnia principibus viciſſim pollicitus eſt, quæ intereſſent Reipublicæ. Cum autem deinde Epiſcopalis unctio ab Hereberto Moguntino illi offerretur, parere noluit, ſibi ſatis id honoris videri faſſus, quod primus omnium regni decus in familiam ſuam intulerit; diadema ac unctionem ſe aliis æquo animo relinquere, qui tanti honoris capaciores ſint futuri. Quam modeſtiam adeo ægre nonnulli tulerunt, ut Vdalricus Auguſtenſis poſtea Epiſcopus binos ſibi gladios unum capulo inſtructum alterumque capulo deſtitutum per quietem oblatos jactaret, adderetque interpretationem, gladium capulo inſtructum Imperatorem ſolemni ritu conſecratum, alterum ſine capulo Imperatorem, qui ſine benedictione ſacerdotali regnum capeſſeret, notare. Quam tamen fabulam iſti quidem ſeculo facile condonamus. Sunt qui Henrico aucupiis intento retiaque aviculis ſtruenti Imperii inſignia oblata putant. Unde & Aucupis cognomen ei tributum ſit, quod deinde tam conſtanter illi hæſit, ut vix alio nomine apud Hiſtoricos recentiores veniat. Ad auguſtam dignitatem nunquam adſpiravit, cum, ne in Italiam moveret, rebus domeſticis ac morte impediretur: Eaq; de cauſa ejus tabulæ ſemper Regis nunquam Imperatoris titulum præ ſe ferunt; nec male obſervat Guido apud Albericum, poſt Arnulfi tempora usque ad Henricum, *quosq; ad regnum quidem, nullum autem ad imperium obtinendum praváluiſſe.*

p. 106. ap. Reuber. Reginon. Contin. l. c. ad h. an. Witek. l. 1. p. 637. Dithm. l. 1 p. 4. 5. Otto Friſ. l. 6. c. 18. p. 126. Bern. Abb vit. S. Udalr. c. 3 p. 604 Vit. S. Udi. incert. auctor c. 3 p. 524. ap. Velſer. Engelhuſ Chron: p. 174

Status Germaniæ ſub Henrici Regis Initia.

Regno potitus eſt infauſtis Germaniæ temporibus, & quæ exitialia Reipublicæ fuiſſent, niſi Henricus in illa incidiſſet. Nam præterea, quod Principes nec parem, nec ſuperiorem ferre volentes, in ſua viſcera tum ſævirent: Hungari quoque, qui paulo ante ab ultima Scythia venientes, vacuas Hunnorum ſedes, nullo reſiſtente, occupaverant, ferro ſibi vias in Germaniam aperire, prædasque in illa agere cœperant. Jam, Conrado Imperante, Arnulfus Bojoariæ Dux ſedibus pulſus gentem barbaram in patriæ ruinas armaverat, cujus ſuaſu illi tantis copiis ſeſe in Germaniam effuderant, ut Franciam, Haſſiam, Weſtphaliam, quam late patent, Bremam usque, una veluti ruina involverent, nec ſacrorum, nec profanorum ratione habita. Tandem præda ſatiati, in patriam iter reflexerunt, ſubinde tamen catervatim ſedibus ſuis erumpentes. Conradus vero interea ad plures abiit, imperiique reſtituendi curam Henrico Regi reliquit.

Adam. Bremenſ. lib. 1. c. 45. 46. Alb. Stadenſ. ad ann. 917. 208. ed Kulpiſ. Reginonis Contin. ad an. 917. p. 74. Georg. Ens. lib. 1. rer. Ungar. ad ann. 917.

Paulo ſerenior tamen tunc harum regionum erat facies, in quibus eccleſia majora indies capiebat incrementa. Hildeſien-

Sehard. Hildeſ. Epiſcop.

Chronic. MSC. Epiſc. Hild. c. 9. Reutslius Chronic. Hildesh. ap. Paul. p. 77.

ſienſem diœceſin, cui hæc loca ſuberant, gubernabat Sehardus, qui anno DCCCCIV. Walberto Succeſſor datus fuerat; vir laudatæ pietatis, & magnus eccleſiæ ſuæ benefactor.

Anni Chriſti 920. 921.
Henrici I. Regis, Germ. 2. 3.
Ante Goslariam conditam 4. 3.

Henric. Princip. in ordin. coëgit.

HEnrico novo regi nihil ſuir antiquius, quam Germaniam inteſtinis malis laceratam pacare, quo minus Hungaris extrema jam minantibus eſſet præſidii. Eoque primo arma vertit in Arnolfum & Buchardum, Bojoariæ Sueviæque duces, Imperium ſuum minus æquo animo ferentes, quos ita partim ſuo adventu, partim oratione percuſſir, ut alter regis conſpectum ſerre non poſſet; alter Ratisponæ mœnibus ſe crederet, uterque paulo poſt facta deditione delicti veniam impetraret, & reconciliatam amicitiam firmaret pactis.

Witekin. lib. 1. p. 637 Linthpr. l. 2. Chron. c. 7. p. 196. Abb. Urſperg. Chr. p 196. Otto. Friſ Chr. lib. 6. c. 18. p. 127. Gobelin. Perſon. Coſmodr. at. 6. c. 47. p. 246. Alberic. Chron. p. 256. Avent. l. 4. annal. Boj. c. 377. Sigebert. Chron. p. 577. ap. Piſtor.

Lotharingiam recipit. *Witek. l. c.*

Interea dum his bellis impeditur. Henricus, Carolo Franciæ regi in turbido erat conſilium, isque ſubito, facta irruptione, Lotharingiam petebat, ſibi id regnum deberi, ratus. Quo comperto Henricus cum delecta manu advolat, tantaque clade Carolum afficit, ut neque conſilii explicandi ſacultas, neque belli ſeliciter reſumendi occaſio illi relinqueretur. Miſſis ergo, qui pacem rogarent, Lotharingiam Germaniæ reddidit, ac Henricum ſibi muneribus officiisque conciliavit.

Annus Chriſti 922.
Henrici I. Reg. Germ. 4.
ante Goslariam conditam 2.

monaſteria poſt hunc annum his locis condita. *vid. Conc. tom. 9. p. 579.*

PAce per Germaniam reſtituta, Henricus conſtituendis patriæ rebus animum intendit. Vocatis ergo Confluentiam Germaniæ Epiſcopis, præſente Carolo Francorum Rege, de inſtauranda diſciplina Clericorum, quæ bellorum occaſione inclinari cæperat, egit, ibique inter alia id quoque decrevit ut gynæcea ubique terrarum alerentur, ne principum virorum filiæ amiſſis parentibus redigerentur ad mendicitatem. Synodi hujus utilitas in has quoque regiones redundavit. Siquidem Mathilda Henrici conjux tanto ſtudio in monaſteriis harum regionum condendis ſudavit, ut eorum vix numerum inire poſſis. Malo id Engelhuſii verbis eloqui: *Ipſe duxit Tyderici, de genere Magni Witekindi uxorem, nomine Mechildam, qua religioſisſima multa bona fecit. Fundavit cœnobia ſanctimonialium in Northuſen, quod tamen jam mutatum eſt in canonicos ſeculares. Item monaſterium ordinis præmonſtratenſium in Poelde, quod ſic dicitur, quia in Palude fundabatur. Henricus iſte in factis armorum ſtrenuisſimus; totius religionis amator, operibus miſericordisſimus, inter cætera bona fundavit in Almania ultra XX. eccleſias, quas & abundanter dotavit, pro dominabus ſecularibus, quæ canonicæ nominantur, utentes habitu Canonicorum regularium Ordinis S. Auguſtini, nullam tamen profitentes religionem, nubunt in Domino, quando volunt. Inventa ſunt autem pro ſuſtentatione nobilium, pro fide Chriſti ab infidelibus occiſorum, ne talium filia cogerentur mendicare, ſed in illis monaſteriis ſuſtentata, cum ad ſtatum nubilem provenisſent, vitam eligerent, quam vellent. Poſſent enim ibidem profiteri & perpetue manere; vel recedendo maritari. Quibus inter cetera voluit Quedelinburch, prudentum Virginum intitulatum, ſiccut & avus ejus Ganderſem, fore principale.* Quæ quidem Henrici præclaram in condendis monaſteriis induſtriam ſatis videntur declarare.

Engelhuſ. Chron. p. 174.

Anni Chriſti 923. & 924.
Henrici I. Regis 5. 6.
Annus conditæ Goslariæ 1. & proxime antecedens.

SUccedit tempus illud reipublicæ funeſtum, quo Hungaros quietis impatientes ſpes prædæ, denuo in Germaniæ perniciem pellexit. Damnatis enim pacis conſiliis, ad ingenium redeuntes, per omnem Saxoniam effuſi, vicos ac templa inaudita crudelitate flammis ferroque his annis devaſtabant. Luculentus hujus irruptionis teſtis eſt Witekindus, antiquus Germaniæ ſcriptor, aliique qui ejus fidem ſeqvuntur, in eo omnes conſentientes, quod extrema tunc germaniæ imminuerint. [*ſperg p. 200. Annal. Corb. ap. Paulin. p 377.*

Hungari Germaniam denuo invadunt. *Witekind Saxo lib. I. p. 638. Ad. Bremenſ. lib. I c. 48. p. 38. Abb. Urſperg*

Inter hæc Rex Henricus in præſidio urbis Werlahon agebat, ſive ut Weſtphaliæ opes adverſus ſævam gentem contraheret, ſive, ut rectius Witekindus colligit, quoniam aperto Marte congredi imperiique aleam rudi militi & publicis bellis inſueto committere non auderet. Dudum eſt inter eruditos agitatum, quænam hæc Werlahon ſit, cui tunc Henricus ſe credidit, cum plures eo nomine civitates in Germania occurrant. Conſtans apud nos fama eſt, locum, ubi nunc Goslaria noſtra floret, Werlam olim vocatam: cui Chronica, quæ apud nos circumſeruntur, addunt, Hungarorum quendam principem ab Henrico captum hic capite plexum eſſe. Unde dudum nonnullis ſuboluit, Werlam & Goslariam unam eandemque urbem eſſe, adeo ut Spangenberg & J. Saxe in Chronicis ſuis ſæpius ſcribant Werla oder Goslar. Sed hæc ſparguntur in vulgus, & vix aliud, quam a dicentium audacia, præſidium habent. Forte inde fabula hæc originem habet, quod e Speculo Saxonico conſtat, Palantiam, quæ olim Werlæ floruit, Goslariam translatam

Henricus Werlæ latet.

Werla an eadé cum Goslaria?

Spangenb. Chron. Henneb. l. 1. c. 25. p. 65 & c. 33. p. 69 Saxo. Chr. Imp. Part. 3. p. 127.

Brovver. Schol. ad vitam S. Bernvv. ap. Meib. not. ad Witek. p. 682. Schaten. ann. Paderb. t. u. lib. 3 p. 250. Spangenb. Chron. Sax. c. 120. p. 162.

tam eſſe, ubi in antiquis codicibus Werlaham legi, teſtatur Browerus. Rectius rem tetigit Meibomius, per Werlam intelligens Weſtphaliæ urbem, tunc ducibus Saxoniæ, hodie Archi-Epiſcopis Coloniæ ſubjectam, cui & Illuſtriſſimus Monumentorum Paderbornenſium autor adſtipulatur: licet Spangenberg Werlahnn Palantiam in Wandalorum regionibus & quidem Megalopolitana ditione quærere malit.

Induciæ fiunt.

Gobelin. ætat. 6. c. 47. p. 247 Vita B. Meinvv. ap. Brovv. 5. 49.

Sævitum interea ab Hungaris in monaſteria, quorum perniciem ſilere, quam multis verbis eloqui mavult Witekindus. E Gobelino tamen & Vitæ B. Meinwerci autore conſtat, in Hervordienſes potiſſimum tempeſtatem erupiſſe, quod monaſterium Hungari ita devaſtarunt, ut nullum priſtini ſplendoris veſtigium relinquerent. Actum erat de Germania, niſi ipſa fortuna Henricum extrema jam prope veritum juviſſet. Scilicet princeps quidam Hungarorum incautius prædas agens a Saxonibus interceptus, ad regem perducebatur, quem cum cives ſui mirifice diligerent, cœperunt cum Henrico de illo redimendo agere, multum auri atque argenti offerentes. Henricus autem cum non tam aurum, quam pacem, regno ſuo neceſſariam videret, inducias popoſcit, quibus in novem annos impetratis, captivum cum muneribus dimiſit, Germaniæque ſuæ tot votis expetitam reddidit quietem: aut ut rectius dicamus muneribus annuis redemit. Fallunt itaque, qui hunc Hungarorum principem ab Henrico capitis damnatum exiſtimant: Veluti Tidericus Langenius ita canens:

Langen. p. 810. Sax.

Ex hinc ipſorum Regem cepit Ungariorum,
Quem captivabat in Werle decapitabat.

Henric. Saxoniæ urbes munit.

Winckelman. l. 2. de notit. Saxo. Weſtph. c. 9. p. 349. Bunting. Chron. Brunſv. p. 7.

Hoc deſtinatum induciis tempus Henricus conſtituendis patriæ rebus impendit, Lotharingiam a Francis ereptam animoſe recipit, Saxones & Thuringos ſua ditione comprehenſos ad armorum uſum inſtruit, omniaque in otio parat, quæ novam tempeſtatem, quam Hungari, ſi induciæ exſpiraſſent, minitabantur, diſſipare poſſe videbantur. Nondum hæ regiones urbibus atque oppidis ſatis munitis cultæ fuerant. Præclarus locus de urbibus Saxoniæ per hæc tempora non admodum præmunitis extat apud *Liuthprand* lib. 2. 6. 8. p. 107. *ap. Reuber*, ubi Hungari irruptionem facturi in Germaniam ita in medium conſulunt: *Rex forte novus novis uti legibus cupit. Copiis igitur collectis non minimis, adſcendamus, ſcrutemurque debita, utrum Henricus Rex velit tributa perſolvere. Quod ſi non, ut credimus regibus diſſentit a ceteris, regnum ejus cæde atque immenſis depopulemus incendiis. Con Bajoariorum, ſed Saxonum, ubi rex ipſe eſt, primo fines occupemus, ut ſi forte [quod non ſperamus] congregare exercitum velit, neque de Lotharingia, neque de Suevia, neque de Bajoaria ei mature poſſit occurrere. Sed & Saxonum ac Thuringorum terra facile depopulatur, quæ nec montibus adjuta, nec firmiſſimis oppidis eſt munita.*

Populis itaque per pagos ac vicos nullis mœnibus cinctos degentibus in armis porius, quam in mœnibus erat præſidium, quapropter nihil erat barbaris facilius, quam omnem regionem, nullo reſiſtente, ſuis copiis inundare. Quod quia cum magno patriæ detrimento conjunctum animadvertebat ſapientiſſimus princeps, Saxoniæ noſtræ Theſeus, ſtatuit id quod res eſt, regni ſalutem pendere ex defenſione urbium, quibus deſertis compedes libertati injici neceſſe ſit. Summa itaque prudentia in muniendis Saxoniæ urbibus deſudavit, ut eſſent veluti obices, quibus progredientes barbari retardarentur. *Hinc* ut præclare rem refert Witekindus, *in urbibus extruendis die noctuque operam dabat, quatenus in pace diſcerent, quid contra hoſtes in neceſſitate facere debuiſſent. Vilia, aut nulla extra urbes fuere mœnia.* Conſilium ſequebatur laudatiſſimum, & tanto principe dignum, quod e Witekindo, Sigeb. Gemblacenſis, Gobelinus Perſona, Lehmannus aliique didicerunt, *& primum quidem ex agrariis militibus nonum quemque eligens, in urbibus habitare fecit, ut ceteris conſamiliaribus ſuis octo habitacula extrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet ſervaretque. Ceteri vero octo ſeminarent & meterent, fruges quæ colligerent nono, & ſuis eas locis reconderent. Concilia & omnes conventus atque convivia in urbibus voluit celebrari.* Addita deinde ſunt armorum exercitia, inſtitutis ad excitandam virtutem ludis equeſtribus, multisque propoſitis ad honorem præmiis quibus id demum effectum eſt, ut Germania noſtra novam veluti ac longe elegantiorem faciem indueret.

Dietm. in Chron. l. 1. p. 10. Witekind l. 1. annal. p. 639. Chron. Minden. p. 558. ap. Meibom. Cranz. l. 3 Sax. c. 12. p. 71. Sig. Gembl. ad ann. 925. p. 247 Lehm. Chron. Spir. l. 5. c. 1. Abb. Urſp. p. 200 Boecler. comment. de rebus ſeculi X. p. 259. 260.

Urbes ab Henrico I. conditæ.

Tenzel. ſupplem. Gotham. hiſt. II. ſect. 1 p. 19. ſq. Schurzfl. Strictur. ad hiſt. Herford. p. 10 Vid. Aſſert. libert. reipubl. Brem. p. 523.

Hæc eſt origo tot præclariſſimarum Saxoniæ urbium, quæ Henricum tanquam Romulum ſuum juſta pietate venerantur. Tunc enim primum Miſna prope Albim, Merſeburgum ad Salam, Quedlinburgum juxta Bodam ejus auſpiciis conditæ, partim opibus auctæ, plurimæ autem mœnibus cinctæ fuerunt. Addo his cum Cel. Tenzelio Gotham, addo Herfordiam cujus origines licet alii ad antiquiora tempora referant, in hanc tamen ætatem potiſſimum incidere ſtatuit doctiſſimus Schurzfleiſchius, nec tamen negat, jam antea ſenſim homines ad monaſterium illud confluere ibique ſedes conſtituere cœpiſſe. Forte & Brema, quæ ante hæc tempora minus munita præcipuo barbarorum ſævitiæ expoſita fuerat, tunc aliam præ ſe faciem ferre cœpit: aliæque plures, quarum annalibus ob ſuperiorum temporum ſupinam negligentiam deſtituimur.

Goſlariæ origo.

Inter omnes tamen Saxoniæ urbes, quas Henricus Rex maxime excoluit & frequentavit, Goſlaria noſtra præcipue celebratur, tam conſtanti autorum teſtimonio, ut vix ferendi videantur, qui in di-

verſa

Gobel. in Coſmodr. ætat. 6 c. 47. p. 248 ap. M. ib. tom. I. rer. Germ. Schlegel. in diſſert. de numis Iſnacenſ. & Mulhuſin. p. 143.

verſa abierunt. Certe Gobelious Perſona, qui ſua pletaque ex antiquioribus monumentis hauſit, io Coſmodromio ſuo: *Henricus Rex*, Inquit, *condidit Goslariam, Quidolinburg & Miſniam civitatem, quam a rivo ibi ſurgente ita nominavit.* Cui paria facit Chronicon vetus Thutingiarum a Clariſſimo Chriſtiano Schlegelio allegatum, cujus verba vel ideo referre juvat, quod præter Goslariam noſtram & Quedlioburgum etiam Winghuſæ ab Henrico conditæ meminit, a ceteris ſcriptoribus fere prætermiſſæ: Derſelbe Kayſer Heinrich Buwitte in derſelben Zeit die Stedte Quedelingeburg / Winghuſen und Goßlar / und Frau Ahlheit / (ſcribere voluit Mathild.) die Kayſerinne die ſtifftet das Munſter zu dem hilligen Creutze zu Northuſen / und da ligt ſie begraben. Denique in Henrico I. Goslariæ noſtræ autore aſſerendo veluti ex compacto conſentiunt Autor de Landgraviis Thuringiæ ap. Piſtorium, Schiphowerus, Joannes Nuſſienſis, Bodo, Alb. Cranzius, Dreſſerus, Knipſchildius, Autor Chr. Montis Francorum, Buoting. Werdenhagius, Chytræus, Calviſius, Sagittarius, Nicolaus Schatenius & alii.

Autor de Landgr. Thur. c. 9 p. 912. Schiphovv. in Chron. Oldenb. archicom. cap. 3 p. 130. ap. Meib. tom. 2 Nuſſiens. Magn Chron. Belg. ap. Piſt. tom. 3. p. 75 Bodo in Syntagm. Abb. Gandersh. p. 490. Cranz. l. 2. Saxon c. 12. pag. 71. Dreſſer. Iſag. hiſt. part. 5. p. 277. Knipſchild d. l. 3. de civitat. Imperii. c. 20 p. 725. Chronic. Montis Franc. Goſl. pag. 1. ſq Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 53 Werdenhag. de rebus publicis Hanſeaticis part. 3. cap. 3. p. 217. Chytr. in Chron. Sax. lib. 10. p. 285. Calviſ. Op. Chronol. p. 558. Sagittar. diſſ. de Goſl. cap. 1. § 9. Schaten. parte 1. Annalium Paderborn. lib. 3 p. 260.

Goslaria an propter metallifodinas condita.

Poſſemus etiam in partes vocare Chronicoo Amelungsbornenſe ab Engelhuſio exſcriptum, niſi hic vera fabuloſis certa incertis miſcuiſſet. Nam originem urbis tribuit metallis, quorum opibus homines evocati frequentiores huc confluxerint, ædificiisque, ut ſolet fieri conſtitutis locum adhuc inhoſpitum, feriſque & ſylvis horridum excoluerint. Quod ut eo rectius intelligatur Ipſius Engelhuſii verbis rem eloqui licebit. Henricus I. *conſtruxit & Goslariam & Quedlinburg cum aliis. Unde legitur in Chronico Amelungsbornenſi: Locum illum, qui nunc Goslar dicitur Henricus Imperator adire frequenter venandi gratia conſueverat. Nam nemoroſus erat, & urſorum, cervorum caprearumque venatu inſignis. Erat vero in iſto loco homo quidam pauper, nomine Gundelkarl, parvum habens tugurium, in quo Rex poſt venationem venire ſolebat. Cui idem ſpe majoris mercedis focum parare, cibos coquere, ipſoſque menſa Regis, a venatu venientis, conſuevit inferre. Quod cum crebrius feciſſet, atque ſuam ſubſtantiolam expendiſſet, regem, ut ſervitii ſui memor eſſet, admonuit. Cui tandem Rex optionem a ſe petendi dedit, quod vellet. Ille optione ſibi data, nihil aliud petiit, quam ut mons ſibi contiguus, qui Ramesberg nunc dicitur, ſibi daretur. Rex, ut erat liberaliſſimus, conceſſit, dicens, ſe velle, quod utiliora ſibi petiiſſet. Nec mora, homo iſte non ignorans, quantum utilitatis mons haberet, Franconiam adiit, erat enim Franco, & plures gentis ſuæ viros ſocios ſecum ſumens, locum ædificare cæpit, venas metallorum, cupri, plumbi & argenti reperit, ditatus ultra modum; Sic locum illum alienigenæ fundantes, Saxoniæ ceſſerunt; unde adhuc montem eundem quondam* Franckenberg *nominaverunt. Unde Poëta Tidericus Embecenſis:*

Engelhuſ. in Chron. p. 175.

Longa ſylvæ ſerutator, Cervorum concomitator
Ramme fuit dictus, ramorum pertulit ictus,
Eſt mox tantillo Rammesberg dictus ab illo.
Uxor hujus Goza: nunc eſt ex hac aqua Goza. *

** Hi verſus in Langenii Saxonia non habentur.*

Hæc Engelhuſius e Chrooico Ameluogsboroenſi & Tiderico Langenio patrio Poëta, nobis enarrat, quibus jure mihi addere videor autorem fragmenti de fuodationibus eccleſiarum Germaniæ, ubi gemina referuntur: *Idem Rex Henricus caſtrum Miſnæ ædificavit, & Goslar, & mineralia in monte invenit qui dicitur Ramesberg.* Quæ tamen frivola ſunt, & nullo loco habenda. Namque ut paulo poſt idoneis auctoribus conſtabit, ante Ottonis M. feliciſſima tempora moos Ramelinus divitias ſuas haut recluſit. Lepida vero illa narratiuncula de Gundelkarlo fabulam ſapit, ſicut omnia, quæ de illo in aliis Chtooicis MSC. quæ penes me ſunt, referuntur: quod eo ſecurius mihi ſtatuere videor, quod eam jam aote exploſam video a Meibomio. Ipſum quoque hoc Engelhuſianum Amelungsbornenſe Chtonicon, quod ab altero Mantwini MSCo diverſum eſt, non magni videtur habendum, quippe ob uberrimam fabellarum, & contradictionum copiam obeliſco notatum a celeberrimo Paulini. Quæ cum ita ſint non poſſum a me impetrare, ut tot illuſtrium autorum teſtimooiis unici Amelungsbornenſis Chronici autoritatem anteponam. Scio tamen haoc ſententiam non heri demum aut nudius tertius natam, ſed dudum inter homines conſtanti fama circumlatam fuiſſe, Weoceslao quoque Imperatori perſuaſam, quippe qui in tabulis ſuis urbem rebus metallicis inædificatam dicit, quod ſæpius repetunt ipſi Goslarienſes io Deductione contra Heoricum juniorem. Et certe ultimo Heorici Aucupis anno metalli fodinas in pago noſtro Hartingau floruiſſe, certum eſſe e diplomate Folkmati, Abbatis Corbeienſis quo fuodationem monaſterii Groningenſis confirmat, his uſus verbis: *Idcirco Unanimitati veſtræ notum fieri volumus, qualiter Comes quidam Sifridus nomine, ob ſpem retributionis æternæ tradidit hæreditatem ſuam ad noſtrum monaſtererium in pago* Hardga, *in loco, cui vocabulum eſt* Weſtergroningem, *ſito juxta fluvium* Bode, *hoc eſt, eccleſiam ipſam cum Clericis, quos ibi propios habuit, &* metallis, *& quicquid in auſtrali*

Mader. p. 163 antiqu. Brunſv.

Meibom. in diſſert. hiſtor. de metallifodin. Harzicis Helmſt. 1680. th. 17. 19. & 24. Paul. in Chron. Cœnob. Oſberg. p. 217.

ap. Hortl. t. 1. l. 4. p. 1 ſq. Meib. Chr. Walbecc. p. 2. 41. not. ad Chron. Corb. p. 759. tom. 1 rer. Germ

auſtrali parte eccleſia intra urbem eſt , & quicquid extra urbem hæreditatu poſſidet , in agris , pratis , paſcuis , cultis & incultis , aquis , aquarum decurſibus &c. Ut adeo oon dubitem, quin metalla Saxooica extremo Heorici tempore excoli, imperante vero Ottone divitias ſuas uberius depromere cœperint. Eam vero occaſionem condendæ urbis fuiſſe, non facile quisquam probabit. Fama itaque deceptus videtur auctor Annalium MSC. membranaceorum eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, in quibus metallorum urbisque originem itidem confuſas depreheodo his verbis: *Anno gratie nongenteſimo viceſimo primo Henricus hujus nominis primus, filius Ottonis Ducis Saxonie, qui vocabatur Anceps, adeptus eſt Romanum Imperium, & regnavit annis XVIII. In anno vero regni ſui quinto decimo mons Ramelsberg inventus eſt, & poſtea per ipſum civitas Goslarienſis eſt conſtructa. Idem Imperator fundavit monaſterium prudentum virginum in Quedelingeburg & ibidem eſt ſepultus.* Quæ verba ideo adſcribenda duxi, quoniam ipſum urbis noſtræ natalem deſignaot, annum Henrici decimum quintum, qui Chriſti illuxit noogenteſimus trigeſimus tertius quo tamen urbem non inchoatam, ſed ad civitatis quandam ſpeciem perductam putaverim.

D. Euricii Cordi de laudibus & origine Goslariæ Silva Ceterum de fundatione hujus civitatis veoarumque metallicarum origine nitidum extat Euricii Cordi poëma, ad D. Michaëlem Liſarinm. Quod cum in omnibus operum illius exemplaribus oon occurrat, dignum judicavimus, quod hic integrum compareret. Felicem enim Goslariam puto, quæ tantum rerum ſuarum præconem invenit:

D. EURICII CORDI DE LAUDIBUS ET ORIGINE GOSLARIÆ

SILVA

Ad D. Michaëlem Liſarium.

CLaru fere totum jam me GOSLARIA menſem
Cœpit, & ignotus civibus hoſpes eram.
Longaq; pertæſus piger otia mente trahebam,
Ut mea, præſentes non mihi, cura, libri.
Cum ſemel ignavum quærent deludere tempus,
Laſſiculo petii proxima rura pede.
Quæ tepido nuper Zephyrus ſpiramine ſolvit,
Uxorisque opibus pinxit amœna ſua.
Jamque novo multa reſonabant alite frondes,
Et meru pubeſcent gaudia campus erat.
Dumq; ita ridentum captatus imagine rerum,
Mollia non certo per juga calle ferer:
Adverſi altus juvat ſuperare cacumina RAMNI,
Divite qui tantas viſcere condit opes,
Et prope ſubjectæ celſiſſimus imminet Urbi
Atq; minax adeò tollit in aſtra caput.
Etſi hinc non multis quota pars ſubſidit in annis,
Preſſit & innumeros mole ruente viros!
Hinc ego luſtratos longis proſpectibus agros,
Metior antiqua nobile laude ſolum,
Quod Latii tetras fœcundum principe Regni,
Sæpe tuum peperit maxima Roma caput,
Quod tenet Occarias Dux hinc HEINRICUS *ad undas,*
Hinc HELESEMIACA *ſummus in Urbe Pater.*
Inclita majorum de ſtemate uterq; propago,
Et patria fulgens nobilitate jubar.
Hic ubi, quanta cies tantos heroas Erinnys,
Cogito: quam fervens cogit in arma furor:
Teutonicæ incipio triſtis miſereſcere ſortis,
Quam modo tot rapidus fluctibus æſtus agit.
Ut quæ finitimis Germania gentibus olim,
Maximus invicto robore terror erat;
Atq; peregrino dominatrix reſtitit hoſti,
Non caros aliquem vertere paſſa lares:
In ſua converſis jam viſcera ſæviat armis,
Et proprias inſomet ferus perdat opes.
Dum tamen interea ſecuras Turca phalanges
Trajicit, & noſtro victor in orbe ſedet.
Poſſeſſis dominum nemo de finibus arcet,
Acceptis facili Marte potitur humo.
Preq; truci paſſim populando libidine vaſtat,
Addit & imperiis obvia quæque ſuis.
O ubi nunc priſca vires! ubi maſcula virtus,
Et vetus in cara nominis gentis amor?
Iſti ubi nunc animi ceſſant, ubi fortia corda,
Et valida ſemper Martia in arma manus?
Qua tot ab antiquis fixere trophæa diebus,
Hoc nobis regni quæ peperere decus.
Hæc & plura pie mecum conqueſtus amore:
In patrium grato quem gero corde ſolum:
Graminea feſſus compono membra ſedili,
Qua dedit umbroſam frondea pinus humum.
Imaque deſpiciens urbis fundamina luſtro,
Et tam magnificum ſurgere miror opus.
Quanta levent craſſis ſe propugnacula muris,
Quante caligans aggere foſſa natet.
Ut, quæ ſe oſtentant, taceam & tormenta minantur,
Quam patula ex altis turribus ora ferunt.
Non ita munitam viderunt Pergama Trojam,
Autores quamvis retulit illa Deos.
Non Amphionii tam fortia mœnia cantus,
Quantumvis blanda conſtituere prece.
Tercentum incumbunt cataphracta millia turma,
Et vomat immenſos panda Bearda globos.
Sex veniant Cyri, tres Xerxes, quinque Darii,
Ipſe ferat vires denique Turca ſuas:
Tuta tamen ſalvos intus munimina cives
Servabunt, vanas deſpicientque minas.
Inde ego declives viſum deſcendo cavernas
Cæca quod in montis viſcera tendit iter.
Unde velut quodam naſcens GOSLARIA *ventre*
Prodiit, & tantum filia culmen habet.
Hic ego Tænarias videor mihi cernere fauces,
Et ſubter ſtygium nigra barathra chaos.
Relligioſa nihil triſtis roer ante Trophoni:
Nil quod in Hiberno viſitur orbe ſpecus.
Tanta patent alte nulla faſtigia fundo,
Unde ſubaſcendens triſte mephitis olet.
Hac per præcipites auſus me immittere ſcalas,
Terribilem ſumpta lampade tento viam.
Ante tamen vili contectus corpora lino,
Et poſitis ibi, quas perdere nolo, togis,

Namq́; ferunt omnem, quæ texta è vellere, veſtem
Neſcio queis peſſum, protinus ire modis.
Deferor in longas aliquot, puto, millibus umbras:
Suſpicer infernum non procul eſſe Jovem.
Eſſe aliquos credam, quos claudant Tartara manes,
Aut Phlegetonteos, tertia regna, lacus?
Effoſſa inventi dudum tellure fuiſſent,
Factus & ad ſuperas exitus inde domos.
Sic quæſita etiam medii penetralia centri:
Intimius arcanum nil magis orbis habet.
Infima, jam ventum eſt, ubi ſe teſtudo repandit,
Quæ facit immanes plurima crypta ſcrobes.
Ut veni, ut ſtupui! ut raucis vox faucibus hæſit!
Utque mihi horrentes diriguere comæ!
Hei mihi quæ trabium hic facies? quæ fabrica ſurgit?
Totius & montis penſile fulcit onus?
Quos hæc mille tenus ſtudiis decrevit ad uſus,
Quæ viret Hercinijs proxima ſilva jugis.
Quum varia in multas ſe findit ſemita partes!
Dædaleas poſſem certius ire vias.
Quem populum video, quantos tolerare labores!
Quam cava terribilis perſonat antra fragor!
Dixerit Ætnæos medius inter flumina fratres,
Urget ubi præceps armiger ales opus.
Non aliis ſtudiis, aliisque ardoribus olim,
Idæi inſtabant, dactyla turba, Phryges.
Ingens Damnameneus, trux Celmus & efferus Acmon,
Quos habet autores ferrea maſſa ſuos.
Quisque ſuam ſubeunt operam: ferit ille ſecatq́;
Hic caſas trudit, ſuſcipit alter opes.
Quas coquit aſſiduus centum fornacibus ignis,
Vitrea qua parvi labitur unda Goſæ.
Perpete & æterno currret iſta fodina metallo,
Quod minuet nullo metu modusve die;
Ultra quod quid aves felix Goslaria munus,
Quæ magis a ſummo vis tibi dona Deo?
Hac pete largitis bene poſſis datibus uti,
Et pro communi commoditate frui.
Utque tuos inter pax & concordia cives
Regnet, & elucent cum pietate fides.
Hic ego prætereo, quanta mirabilis arte
Jugiter abſorptas machina tollit aquas.
Prætereo, quanto hæc deducitur unda meatu,
Quotque laboratum per juga quærit iter,
Omne quod eſt fixis ſpectacula viſibus offers,
Et facit infandis obſtupuiſſe modis.
Tandem ubi turbatum cepiſſet nauſea ventrem
Inſuetoque modo non tolerandus odor.
Ætherias rurſum ſublimis reddor in auras
Et lavo, quæ pinxit luridus ora color.
Si vacat, illarum referam primordia rerum,
Quæ cauſa inventi, quæ ſit origo loci.
Me brevis expediam. Quid enim iſtis ſeria nugis,
Quid tot curantem te graviora morer?
Ter tria cum paucis abierunt ſecula luſtris,
Poſt natum ſalva virginitate Deum.
Ut moderatricis Dux regni HEINRICUS habenas
Cepit & hoc primus nomine Cæſar erat.
Magna viri virtus præclaraq́; geſta coruſcant
Paſſa tot, eſt teſtis Pannonis ora, neces.
Hic inter famoſa operum monumenta ſuorum,
Hoc quoque perpetuo non leve nomen habet.

Prima quod huic autor fundamina jecerit urbi,
Nec minus ex iſto jactitat illa decus.
Hercinijs & enim gaudens convallibus heros,
Jucundiq́; ſimul commoditate ſitus:
Quo nunc magna patet tractu GOSLARIA, juſſit
Conſpicuam ingenti ſurgere mole domum.
Addidit huic aliquot paſtorum culmina villas,
Atque peragrantis nomine dixit aquæ.
Quas ad delicias ſecedere ſæpe ſolebat,
Cum grave ſolicita mente ſederet onus.
Huic patrii hæredem genuit ſplendoris OTONEM
Cæſareo plane digna METILDA toro:
Clarus & is Princeps, cui candida puncta tulerunt,
Induperatrici ſceptra tenere manu.
Hoc in eadem etiam ſolitus conſidere ſede,
Perficit inceptum patris & auget opus.
Hanc coluit ſtudiis dictynnæ deditus aulam,
Cum celeres placuit ſollicitare feras.
Sæpe hic ex altis ſpeculans Edita feneſtris
Vidit, ut infeſtum cuſpide fixit aprum.
Ut cecidit ſævus truculentis cornibus urus,
Utq́; ferox alcis, terrificusq́; biſon.
Carus huic doctus ſilvam & veſtigia RAMNUS,
Vix fuit hac olim tantus in arte Crotus.
Quadam forte die venans in montibus iſtis,
Explicuit raras diſpoſuitq́; plagas.
Adſtat ei mandens ſpumantia frena caballus,
Et ſtreperoſ ætam trux pede pulſat humum.
Atque ita comperti fulgentia fruſta metalli,
E facta fodiens eruit ille ſcrobe.
Hæc videt & tollit (Dea ſic fortuna volebat)
RAMNUS, ut adſtricte lora reſolvit eque,
Atq́; ſuis librata volis inventa tuetur,
Exigui mirans pondera tanta glebi.
Non merus id lapis eſt, inquit, vulgareve ſaxum:
Forte latens precium lucida mica refert.
Attulit ad Dominum: Dominus dum vidit: O inquit,
Iſtud ubi inventum? quæ tulit iſtud humus?
Hunc mihi RAMNE locum monſtra: ſic mellis Oreas,
Sic tibi cum nymphis fauſta Diana ſuis,
Sic tibi mille cadant in craſtina retia cervi,
Nec fugiat caſſes prædapetita tuos.
Ille locum monſtrat vicini culmina montis,
Qua pigra frigentis reſpicit aſtra poli.
Non mora deſcendens confeſtim aperitur hiatus
Et multa inventa mole trahuntur opes.
Nec labor obſtruſas ſcrutari & quærere venas,
Totum erat argenti & plumbea gleba ſolum.
I nunc, & dicas Corneli irata negaſſe
Numina Germanis fœta metalla jugis.
Gaudet & accitum RAMNUM vocat inclytus heros,
Atq́; hilari reſidens talia voce refert:
Magne olim nobis, at jam nunc maxime RAMNE
Ex tantis etiam, quos habet aula, viris.
Te quia divitiis aucti ſumus inventore,
Accipies meriti præmia digna tui.
His te Pannonii donamus millibus auri,
Quæ noſtri pignus dona favoris habe.

Eſſu

Inſuper hunc etiam grati largimur honorem,
Duret ut æternas poſtera fama dies.
Poſthac ille tuum Ramnus mons nomen habebit,
Dum feret aſſines incola Saxo plagas.
Hanc in ſera feret poſt fatum ſecula laudem,
Hac immortalis vivere parte potes.
Dixit, & ipſa fides ſequitur jam pluribus annis,
Iſteque dum ſtabit, deinde ſequetur, apex.
Mox ſubita accipiens populiſque augmenta locuique
Exiguo magnus tempore pagus erat.
Hic dux CONRADUS, dehinc dux HEINRICUS ab annis,
Filius hic Cæſar, Cæſar & ille Pater,
Dilatata novis cingunt Pomœria muris,
Ejecteque levant ardua valla ſolo.
Usque alibi ſacras ſic hic quoque civibus ædes,
(Tanta viris pietas, religioque,) locant.
Talibus auſpiciis hæc ſplendida tecta renident,
Et patet hoc, quod adhuc urbs habet illa decus.
Hæc tibi jam dixi dulcis ſcribenda Michaël,
Aoniis ſummè concelebrande viris.
Munificus tanto quos excipis hoſpes honore,
Quiſque jubes plena cuncta patere domus,
Commodiore mihi quondam cantabere verſu,
Iſtud jam noſtri pignus amoris habe.

Vale GOSLARIAE.

V. Idus Maji. M.D.XXII.

Goslaria an ab Ottone M. condita? *Theod. Niem. l. 4 nem. unio. tr. 6. c. 33. P. Albin. Chr. metall. miſn. tit. 2. p. 8. & tit. 23. p. 111.* An ab Henrico III? *Adam. Bremenſ. l. 3. hiſt. Eccleſ. c. 30. p. 101.*

NOn ferunt itaque noſtræ rationes ut aſſentiamur Theodorico Niemlo & P. Albino, qui ſoli ab omnibus diſceſſionem facientes *inſigne oppidum Goslaria in Saxonia* ab Ottone M. conditum exiſtimant, nam urbis & metallorum origines male diſtinguentes, aut Ottonis in urbe ornanda ſtudium non recte interpretati, in hanc ſententiam inciderunt. Multo minus adſtipulamur Adamo Bremenſi, præclaro equidem ſcriptori, ſed qui tamen in aſſerenda urbis noſtræ origine ut ſolet in antiquioribus, aliquid humani paſſus eſt. Hic enim neſcio quem autorem ſecutus, aut, quod magis videtur veriſimile, ſua ipſius fultus conjectura, primus omnium ſententiam tot ſuffragiis comprobatam deſeruit, Goslariæque origines in ipſius Henrici III. cui & Nigri cognomen hæſit, tempora rejecit ita diſſerens: *Ea tempeſtate Cæſar Heinricus III. ingentibus regni divitiis utens in Saxonia Goslariam fundavit, quam de parvo, ut dicitur molendino, vel tugurio formans venatorio, in tam magnam ſicut nunc videri poteſt, civitatem bono auſpicio & celeriter perduxit. In qua etiam ſibi conſtruens Palatium, duas omnipotenti Deo congregationes inſtituit &c.* Hæc ſuo more exſcripſit Albertus Stadenſis, Autor hiſtoriæ archiep. Bremenſium apud Lindenbrogium, & niſi me ſuſpicio fallit Henr. Wolterus, cujus verba merentur hic legi: *Poſtea cœpit Henricus Imperator civitatem conſtruere Goslarienſem ex parvo molendino & domo venatione ſua & confirmavit illic comitem de Wernigerode in piſcatorem ſuum in partibus Saxoniæ, comitem de Spegelberg in venatorem, & fecit ibidem officia cetera. Et comites hujusmodi ex tali officio receperunt clypeos: Nam Comes de Wernigerode pro ſigno recepit piſces in clypeo. Comes alius cervum cum cornibus in ſignum ſui officii. Comes de Anhalt, qui & de genealogia ex una parte ducum erat Saxoniæ & de Marchionibus Brandenburgenſibus, diviſo clypeo, factus eſt venator avium in ſylvis & compitis pro coquina regis & de ceteris ſimiliter. Comes vero Ambriæ & Ruſtriæ qui jacuit inter maritima loca, ut factor pontis regalis & magiſter ſtructuræ & carpentarius, quinque aſſes recepit, ſub partitione glauci & rubei. Unde & comites de Brokhuſen ex diviſione terrarum facti, quatuor aſſeres & pecias receperunt in albo & rubro. Dum autem Cæſar Henricus ædificaſſet civitatem Goslarienſem, ſicut modo ſtat cum palatio, ex conſilio Archiepiſcopi Adelberti fecit ibi duo collegia. Unum dedit Archiepiſcopo Adelberto, domino noſtro in ſempiternum ad regendum, & ſucceſſores, quia ſibi ſemper individuus fuit comes peregrinationis & laboris.* Hi ergo ſunt, qui de Goslariæ natalibus in alia omnia eunt, quorum tamen ſententia adeo videtur a veritate aliena, ut miremur, quo pacto hoc iis in mentem venire aut calamo excidere potuerit. Præſertim Adamo Bremenſi, qui proxime ab Henrici III. temporibus abfuit in ipſaque Saxonia lucem vidit. Quod ſi enim priſcos revolvas annales, nihil occurret frequentius, quam urbis nomen Goslariæ noſtræ jam Ottonis M. temporibus tributum, quod ſane fieri non potuiſſet, ſi horum autoritate ante Henrici III. tempora non niſi parvulum molendinum, aut tugurium venatorium locis his, ubi nunc Goslaria floret, ſtetiſſet. Deinde ex innumeris fere Henrici II diplomatibus, quorum bonam partem Nic. Schatenius in opus præclarum Annalium Paderbornenſium retulit, patet, Goslariam jam Henrico II. ſæpius amœnum præbuiſſe hoſpitium, documento egregio, jam ante iſthæc tempora urbem noſtram ita fuiſſe ædificiis excultam, ut tanti ſplendoris fuerit capax. Attamen cum nihil ſimul a primis initiis ſit perfectum, omniumque rerum natura ferat, ut incrementa a tempore ſumant; faciles largimur, Goslariam, quæ adhuc ab Henrici Aucupis temporibus veluti ex ephebis nondum exceſſerat, Henrici III. auſpiciis civium frequentia mirifice auctam, propemodum novam faciem induiſſe. Hanc enim divitam inter ſe laudem Henrici habuerunt, ut primus civitatis fundamenta jecerit, ſecundus eam auxerit, tertius perfecerit, quartus denique ac quintus frequenti ſua præſentia locupletaverint. Quemadmodum Cranzius, Heiderus, Vitriarius, Schatenius & alii obſervant.

Hiſt. Archiep. Bre. ap. Lind. c. 18. p. 80. Albert. Stad. ad ann. 1051. p. 234. Henricus Wolter. in

Chr. Brem. ap. Meibom. tom. 2. rer. Germ. p. 39.

Chron. magn. Belg. p. 79. Chr. Archiep. Magd. p. 271. ap. Meibom. tom. 2. Bodo in Syntagm. Abb. Gandersh. p. 495. Sigeb. Gemblac. ad ann. 968.

Cranz. l. 3. Saxon. c. 12. p. 71. Vitriar. inſtit. juriſpubl. lib. 1. tit. 18. p. 460. Schat. Annal. Paderb. Part. 1. lib. 6. p. 534.

Goslariæ nomen ab Amne Gosa.

Ut ergo ad Henricum Aucupem redeamus, quem Goslariæ noſtræ parentem diximus,

ximus, hic quidem urbem qualem deſtinaverat, perfectam, ſuisque mœnibus circumdatam nomine GOSLARIAE inſignivit, ab amne patrio GOSA urbem permeante. Terminationem vero *Laar*, quam cum multis civitatibus atque oppidis, veluti Wezlaria, Frizlaria, Vechtelaria, Bredelaria communem habemos, non aliunde natam cenſet Meibomius, quam ex Germanorum voce Lager/ quam Saxones conciſius eloquuntur Laat. Quare Frizlaria eidem eſt *caſtrum pacis*, Bredelaria *caſtrum latum*, Vechtelaria *caſtrum prælii*, Goslaria vero noſtra *caſtrum ad Goſam*. Faceſſant itaque, qui aliunde Goslariæ noſtræ nomen emendicare malunt. Scilicet ſunt, quos vulgi rumor fefellit, qui anſerem, Saxonibus eine Gooß his locis ovis incubantem repertum fuiſſe referunt, cum primum Henricus urbem meditaretur, unde accepto omine, urbs perpetuum ac fauſtum Goslariæ nomen acceperit. Si bene conjicio, procul dubio figura urbis, quæ ex editoribus ſpectata locis anſeri ſimilior apparet, tale quid nonnullis perſuaſit: Sed cum a nemine veterum res ſit memoriæ prodita: auguriaque cum ipſo gentilium Deorum cultu evanuerint; facile licebit exiſtimare, quam frivole ab anſere Goslariæ nomen arceſſant anſeres e Phalerno.

Meib. de Irminſ. c. 1. 2. p. 23. tom. 3. rer Germ.

Non ab anſere *Chr. Goſl. MSC.*

In diplomatibus vocatur Gozlaria, & cur?

Denique in antiquis Imperatorum Conradi Salici & Henrici III. diplomatibus aliisque tabulis Pontificum & Epiſcoporum *Gotslare*, *Gozlare*, *Gotslari* etiam *Goslariam* frequentiſſime vocatam deprehendimus, ratione antiquis his ſeculis ſolenni, qua literam S. paulò durius eloqui ſolebant. Adeo enim hæc loquendi ratio tunc invaluerat, ut ipſis quoque aureæ ætatis Latinis ſcriptoribus nubes ſæpiuſcule ea de cauſa obducta ſit, quam impenſa deinde Criticorum induſtria felici opera diſcuſſit, ut vel ſola vox Plautina *badizas*, quæ pro *badiſſas* in codices irrepſit, ſatis perſpicue docet. Mirum itaque videtur eo nonnullos e vulgo progredi; ut inde Gozlariam quaſi Gotteslager dictam velint, cum tamen ipſe amnis Goſa in vetuſtis codicibus audiat Goza, quod nomen profecto nemo ſanus a Dei nomine deduxerit. Quæ cum ita ſint & ſapiunt omnino, & mecum faciunt, & Jove judicant æquo, qui Goſam per urbem leni curſu labentem nomen Goslariæ feciſſe putant.

vid. *Caſp. Sciopp. de arte Critic. p. 59.*

Goſæ amnis deſcriptio.

Satis multa hæc forte viderentur de nominibus dicta: niſi ipſe amnis Goſa ſupereſſet, qui, cum urbi nomen dederit, pede non plane ſicco erit prætereundus. Oritur autem Goſa in Hercyniæ valle non procul a Cellerfeldia urbe, unde ad radices montis Herzberg decurrens aliquot circumactis molendinis per fornicem in urbem admittitur; eodemque officio urbi præſtito extra mœnia in alium amnem Azucht dictum ſe ſe exonerat. Aquam vehit ſalubertimam & multis particulis mineralibus refertam, magno civium bono. Nam etſi piſces nullos alit, cereviſiæ tamen coquendæ inſervit tam ſapidæ & ſalubri, ut ejus mercatus noſtratibus magna pars ſit divitiarum. Quemadmodum & nephritici doloris tam certum remedium creditur, ut cives noſtri ab hoc morbo plane ſe immunes olim jactarint. Fruſtra operam poneret, qui omnium Germaniæ fluviorum nomina, quæ pro lubitu accolarum arbitrium impoſuit, eruere vellet: nihilominus tamen quosdam tenet perſuaſio, à Goſa Rammi uxore nomen amni, quemadmodum & monti Ramelino ab hujus marito fuiſſe datum: Sed vix hoc videtur ferendum. Rammus enim, qui venas hic metallicas aperuit, ſi unquam inter homines fuit, poſt urbis demum initia Ottonis M. temporibus floruit, ante quod tempus Goſam nomine caruiſſe plane non ſit veriſimile. Fatemur equidem Geſæ aut Goſæ nomen olim fœminis hatum regionum admodum familiare fuiſſe, antiquis quippe tabulis id ſæpius inculcantibus: non tamen inde ſequitur, ut Goſæ Rammi uxori nominis Goſæ amnis originem tribuamus, quippe quod, ſi conjecturæ locus eſt, a Saxoniæ voce eine Goße/ quæ amnem (forte ab ergieſſen) notat, procul dubio natum & a primis hujus loci incolis amni noſtro tributum eſt.

Werdenh. Part. 4. de reb. publ. Hanſeat. p. 476.

unde Goſa nomẽ ſortitus ſit?

Sed ſatis hæc de Goslariæ originibus. Hanc igitur urbem Henricus ſi Leuberum audiamus, ſæpius adiit, forte ſi quando luſum animo dare, aut publica Imperii negotia venationibus diſtinguere placebat. His enim exercitationibus ita ſolebat fortiſſimus Imperator delectari, ut ſæpius una vice quadraginta, aut plures caperet feras, more tam fortibus animis ſolenni, quibus otii oblectatio ſine ſudore conſtare non poteſt. Quo minus tamen publica hic reipublicæ negotia tractaret, tenuis prohibebat naſcentis urbis conditio, quæ regiæ majeſtatis ſplendorem nondum capiebat: Nec ullum facile reperias Henrici diploma, quod Goslariam præferat, luculento indicio illum aut nunquam aut rarius ſane hic curiam celebraſſe.

Henricus ſæpius Goslariæ præſens. *Leuberus Stapula Magd. n. 775. Bunt. part. 1. Chr. Brũſ. p. 51. Witekind. l. 1. p. 641. Abbas Urſp. p. 202 Vetus Compilator ap Mader. p. 136. Antiqu. Brunſv.*

Anni Chriſti 925. 926. 927. 928.
Henrici Regis. 7. 8. 9. 10.
ab. V. C. 1. 2. 3. 4. 6.

HEnrico ſic patriæ res conſtituenti novum negotium Rudolphus Galliarum Rex faceſſit, qui dolore amiſſæ Lotharingiæ anxius in regionem illam arma vertit, totamque fere & vi & Giſelberti præfecti perfidia occupat. Hoc rumore perculſus Henricus collecta valida manu tempeſtive ad Rhenum tranſit, Gallos Lotharingia ejicit, Germaniæque ſuæ vindicat nobilem provinciam.

Lotharingia recuperatur. *Abb. Urſ. p. 200. Schaten. annal. paderb. l. 3. part. 1. p. 260.*

Vix tamen perfidi cum Henrico in gratiam redierant, & Lotharingia priſtina quiete refocillari videbatur, cum Giſelbertus ad ingenium rediens, Biſonisque Comitis factione adjutus, in novam recipiendi

endi hujus regni ſpem erigeretur. Henricus autem nihil cunctatus, cum copiis ſuis advolat, & rebellionis capitibus obtritis, totam provinciam in ſua verba adigit, nulli quippe rei magis, quam retinendæ Imperii majeſtati intentus.

Annus Chriſti 929:
Henrici I. Reg. II.
Ab.V.C. 6.

Henric9 Slavos & barbaros coërcet.

Witekin. Saxon. lib.1.p.639 ap. Meib. T.1. rer. Germ. Cranz. l.2 Wand. c. 27.

* INtererea quietiores multo hæ regiones adhuc fuerant, civitasque noſtra nova ſubinde capiebat incrementa, cum Slavi, Sorabi, Dani, Normanni veluti ex compacto Saxoniam finitimasque regiones lacerarent. Hinc annus hic continuis bellorum tempeſtatibus turbidus priſtinam tamen pacem ſub finem reſtituit. Henricus enim cum exercitu in Slavos movens, multis eos præliis frangit, adiitaq; jam hyeme caſtris ſuper glaciem poſitis Brenneburgum felici induſtria expugnat, atque tota adeo Hevellorum provincia potitur. Eadem fabula cum Sorabis Dalaminciæ incolis, quos Abbas Urſpergenſis cum Dalmatis male confundit, acta eſt, quibus victis & pene ad internecionem deletis Henricus tributum annuum impoſuit. Adeo jam tum Germania a ſervitute ſua cœperat reſpirare, ut proximas jam gentes ſibi vectigales faceret, quæ paulo ante Hungaris ſtipendia promittere fuerat coacta.

Abb. Urſ. p. 200.

* *Sigebertus aliiq; hoc referunt in annum 925.*

Deuth. Hild. ep.

Idem annus fatalis fuit Sehardo Hildeſienſi epiſcopo, qui procul a mundanarum rerum cura poſitus magna vigilantia eccleſiæ præfuerat. Huic ergo ſubrogatur Deuthardus, ex Hirſaugienſi monacho abbas Hersfeldenſis, qui anteceſſoris ſui ſecutus veſtigia ornandis eccleſiis operam dedit, nulla præterea re in annalibus notus.

Poleda donatur Mathildi.

Nec Rex cum Mathilda ſua in ornandis conſtruendisque eccleſiis remiſſior. Sub id tempus enim huic conjugi ſuæ Poledam aliaque loca dedit, quæ ſanctiſſima regina, qua erat pietate, pleraq; paulo poſt in monaſteria convertit. Henricus liberalitatem ſuam diplomate poſteris teſtatus eſt, quod e Madero huc transferre non piget:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, *Henricus* divina favente clementia rex. Noverint omnes fideles noſtri, præſentes ſcilicet & futuri, qualiter divina miſericordia diſpenſante ſublimati in regnum, omnibus circumquaq; degentibus fidelibus æquo & juſto moderamine præeſſe, & omnia Dei reſpectu regere cupiamus, placuit etiam nobis domum noſtram, Deo opitulante, ordinaliter diſponere. Quapropter legali moderatione aſtantibus fidelibus noſtris, cum conſenſu & aſtipulatione filii noſtri Ottonis & Epiſcoporum procerumq; & comitum petitione, dulciſſimæ conjugi noſtræ Mathildæ poteſtativa manu tradimus & donamus quicquid propriæ hæreditatis in præſenti videmur habere in locis infra nominatis. Hæc enim ſunt: *Quitilingaburg, Palithi, Northuſa, Gronau, Duderſtete*, cum civitatibus & omnibus ad prædicta loca pertinentibus, in jus proprium conceſſimus, litis, ſervis, mancipiis, utriusque ſexus, ædificiis, terris cultis & incultis, agris, pratis, campis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, molendinis, viis & inviis, exitibus & reditibus, quæſitis & inquirendis. Et ut cuncti cognoſcant, eo modo ex ea ratione, ſi nobis ſuperſtes extiterit, & in ſanctæ viduitatis pudicitia permaoſerit, prædicta loca ei concedenda tradimus, ut libera atq; ſecura poteſtate, cum omni quæſitu eisdem locis invento, temporibus ſuis feliciter perfruatur: nec non etiam interiorem familiarum collegionem, intrinſecus famulantium, cum omni ſuppellectili, cum equariciis ibidem inventis, poteſtati illius poſſidenda perpetualiter prædeſtinamus. Et ut noſtræ donationis largitio firma ſtabilisq; permaneat, manu noſtra ſubtus firmavimus, & annulo noſtro ſigillari præcepimus.

Signum Domini Henrici Sereniſſimi Regis.

[Henricus Rex.]

Simon Notarius ad vicem *Hiltiberti* Archicapellani recognovi. Datæ xvi. Kal. Octobr. Anno Dominicæ incarnationis Dccccxxviii. Indict. II anno vero x. *Henrici* glorioſi Regis Regni. Actū in loco, qui dicitur *Quintilingaburg*, in Dei nomine feliciter Amen.

Anni Chriſti 930. 931.
Henrici I. Regis 12. 13.
Ab.V.C. 7. 8.

Bellum cum Slavis & Bohemis.

Witek. Saxo. lib.1 p. 639. ſq. Adam. Brē. l.1. c. 48. p. 38. Helmold. l.1. c. 8. p. 24. Alberic. p. 261.

PRoximi qui ſequuntur, anni Bohemico Slavicoq; bello inſumti ſunt: niſi quod poſterior præterea nuptiis Ottonis lætus fuit. Bohemi brevi interjecto tempore victi Germanis ſubjugantur. Rhetarii autem Slavorum propago, Bohemorum cladem ulturi, occaſione arrepta, Wallerslebiam Lunæburgicæ ditionis oppidum invadunt, Chriſtianos trucidant, magnam ubique vaſtitatem inferentes. Quibus ſucceſſibus erecti ceteri Slavi, Obotriti, Wilſi, Hevelli, Daleminci, Bohemi pariter in Germaniæ perniciem conſentiunt. Sed Henricus copias ſuas eorum regiones intra-

Dietmar. l. . p. 6. Sigeb. Chr p. 578. Chr. Sax. p. 153.

intrare juſſit, quibus nihil perterriti barbari innumers cum multitudine occurrunt, Lunckini obſidionem ſoluturi. Duces autem Henrici, cum illis congreſſi tanta victoria potiuntur, ut eo die ſupra cxx. barbarorum millia priſtinæ in Chriſtisnos ſævitiæ pœnas dederint, quem numerum Widekindus ad ducenta millia paganorum auget, quos eo die cecidiſſe refert. Prælium hoc ſecuta Lunckini expugnatio, totiusque Saxoniæ ſecuritas, Slavis quippe ne hiſcere quidem poſtea auſis.

Annus Chriſti 932.
Henrici I. Regis 14.
Ab V. C. 9.

Synodus Erphordienſ. pro reformatione Eccl.

ULtimus hic induciarum cum Ungaris initarum annus Henricum de futuro bello admonebat. Hic igitur convocatis Regni proceribus imminens periculum multis expoſuit, ſervitutem probroſam exaggeravit, ſuamque fidem & operam ſi morem gerere vellent iſtis prolixe obtulit. Nec eccleſiæ minus ſaluti intentus Erphodiæ Synodum coëgit, * in qua de Simonia aliisque cleri vitiis, quæ tunc inoleverant pluribus diſſeruit, illa ſe ſanioribus legibus emendaturum pollicitus, ſi Hungaros Deo opitulante viciſſet. Tandem principes, ut fieri ſolet, res alias ex aliis cogitando id demum viris Germanis dignum conſilium omnes capiunt; opponendum eſſe barbaris juſtum exercitum, Ferroque inhibenda moleſta latrocinia, videri.

Liuthpr. lib. 2. c. 8. p. 107.

* *Reginonis Contin. p. 52. refert ad ann. 936. Vid. Concil. tom. 9. p. 591.*

Ringelheimenſe monaſterium conditũ

Lezner. Chr. Hil. deſ. MSC l. 2. c. 53. Ekſtorm. Chr. Wal. kenred. p. 306. Reu. tel. Chr. Hilleſh. p. 88.

Hæc inter belli conſilia Machtildis Henrici conjux eccleſiis exſtruendis vacabat, quaſi diviſam hanc inter ſe laudem habuerit laudatiſſimum par conjugum, ut rex ſubmovendis hoſtibus, Regina extruendis monaſteriis inſudaret. In Goslariæ noſtræ vicinia eo tempore Machtildis condidit cœnobium Ringelheimenſe ad Inderſtam fluvium, illudq; opimis prædiis locupletatum virginum coloniæ conceſſit: Tamque lucuientis privilegiis ornavit, ut ſolius Regis ſubjectum Imperio Abbatia Regalis, non ſecus ac Quedlinburgenſis aut Gandersheimenſis audiverit: Qua libertate gaviſum eſt in Conradi III. tempora, quibus Bernhardo Epiſcopo Hildeſienſi donatum, abrogato virginum conventu, Benedictinis Monachis ceſſit, ut ſuo tempore docebimus.

Annus Chriſti 933.
Henrici I. Regis 15.
Ab V. C. 10.

Hungari in Germaniam redeunt

Witekind l. 1. p. 641.

ANnus interea illuxit poſt nongenteſimum trigeſimus tertius, Hungarorum potiſſimum inaudita ſtrage, & reparata Saxonum libertate clarus, quo Henricus, atque adeo tota Germania, munitarum urbium fructum tulit longe uberrimum. Expiraverat interea induciarum tempus, Hungarique, quibus ferocis in dies creverat, miſſis ad regem nunciis tributum adhuc præſtitum iniquiſſime flagitabant, multis adjectis minis, niſi illud impetrarent. Rex autem indecoræ ſervitutis pertæſus conditionem aſpernatus nuncios vacuos remiſit, ſatis adhuc, inquiens, Germaniam ab Hungaris exhauſtam eſſe, ſtatuendum ſervituti modum, Saxoniam, que demum in libertatem vindicandam. Quibus exaſperati Hungari cohiberi amplius non potuerunt, tantisque copiis per Miſniam eruperunt in Thuringiam, ut niſi divina clementia Henrici arma juviſſet, vix ulla ſalutis ſpes fuiſſet reliqua. Inde diviſo agmine altero in Weſtphaliam tendunt, omnia ferro flammisque devaſtantes, altero in Thuringa ſubſiſtunt, Merſeburgum, quod Rex paulo ante munierat, occupaturi, totique adeo Oſtphaliæ noſtræ ruinam jugumque minitantes.

Gobelin. ætat. 6. c. 47. p. 247. Otto Friſ. l. 6. c. 18. p. 127. Ditm. l. 1. p. 9. Cranz. l. 3 Sax. c. 8. p. 69. Abb. Urſp. p. 208 Helmold. l. 1. Liuthpr. l. 2. c. 8. 9. p 106. 107. Sig. p. 579. Chr. Rheg cont. p. 75. Herm. Cõtract. Chr 312. ap. Urſtiſ.

Victi ab Henrico prope Merſb.

Rex tot malis non perterritus, collectis totius Saxoniæ viribus, barbaris occurrit, & copias primum in Weſtphalos ſævientes aggreſſus felici prælio fudit. Capti Duces, plures trucidati reliqui in fugam acti per montes & terras ſibi minus familiares, miſerabili ſorte perierunt. Quo ſucceſſu lætus Henricus victoriam prælii hujus exitu non terminandam ratus, occaſionem delendæ ignominiæ non dimiſit, ſed copiis in Suirbiam ductis barbaros Merſeburgi invaſit, tantamque ſtragem dedit, ut tringinta & ſex cæſorum millia numerata ſint, præter eos, qui aut flumine hauſti, aut in fuga deprehenſi ſunt. Hæc victoria, cui parem vix humana poterat memoria recordari, Henrici gloriam adeo per omnem terrarum orbem illuſtravit, ut omnes ejus arma timerent, prudentiam admirarentur. Exercitus quoque nihil ſibi laudis tribuens, Henricum patrem patriæ, decus Saxoniæ, columen Germaniæ ſalutabat, quippe qui ſolus periclitantem patriæ libertatem felici induſtria reſtituiſſet.

Anni Chriſti 934. 935.
Henrici I. Regis 14. 15.
Ab. V. C. 11. 12.

Arx Georgenb. ædificata.

JAm reſtituta patriæ quiete Henricus Saxoniam ſuam denuo inviſit, ubique prudentiæ ſuæ veſtigiis relictis. Goslaris noſtra hoc anno nova arce Montis S. Georgii munita, quæ tamen interjecto tempore in monaſterium mutata Regularibus S. Auguſtini Canonicis hoſpitium diutiſſime præbuit. Leznerus equidem, qui in inquirendis patriæ rebus nulli ceſſit induſtria, ipſius monaſterii origines in hanc ætatem refert Henrico Aucupi fundatoris laudem tribuens: quem & Auctorem Chr. Montis Francorum ea in re ſequi video: Sed vereor, ne Leznerus, publicis tabulis deſtitutus, famam tantum vulgi ſectatus ſit, quæ olim conſtanter Henricum hujus monaſterii parentem ferebat. Nam florentiſſimum Curiæ Griſonum monaſterium

Lezner. l. 2. Hiſt. Hild. MSC. c. 33. & cap. 85. Chr. Francom. p. 4.

anna-

Google

annales ſervat a quodam Montis S. Georgii Canonico conditos, in quibus hæc leguntur: *Monaſterium divi Georgii anno 934 ab Henrico Imperatore ejusdem nominis primo in honorem Dei & S. Georgii conſtructum, & Canonicis D. Auguſtini regularibus traditum, ab Henrico IV. roboratum, ab Henrico V. confirmatum & amplius magnifice dotatum a Friderico I. & Friderico III. regali liberalitate multis bonis ac prædiis augmentatum ac demum a Carolo Imp. ejus nominis IV. & Maximiliano liberaliter in omnibus bonis privilegiis, gratiis, libertatibus & juribus approbatum, innovatum & confirmatum eſt.* Verum hæc luculentiſſimis auctorum teſtimoniis repugnant, nec cum tabulis, quæ Summe Reverendi Præpoſiti Grauhoffiani beneficio mecum communicatæ ſunt, conveniunt; ut paulo poſt dilucidius patebit. Nihil ergo Henrico Aucupi tribuere facile poſſumus præter arcem Georgenberg, quam antea eo loco, ubi deinde monaſterium floruit, ſtetiſſe, vulgaris apud nos fama eſt.

Barbaræ nationes victæ.

Adam. Bremenſ. lib. 1. c. 47. p. 38. Helmold. l. 1. c. 8. p. 24.

Inde Henricus continuatis victoriarum trophæis, in reliquas barbaras gentes, quæ Germaniæ timendæ erant, movit, quas Caroli M. exemplo debellatas, abnegatis ſuperſtitionibus, Chriſto nomen dare juſſit, multis in eas regiones miſſis, qui Chriſti doctrinam palam paganos docerent: quæ res cum ab inſtituti ratione paulo ſit remotior, non eget ſtylo.

Annus Chriſti 936.
Henrici I. Regis ult.
Ottonis M. Reg. I.
Ab V. C. 13.

Henricus Auceps moritur.

Witekin. l. 1 p. 641. ſq. Dietm. l. 1. p. 10. Herm. Contr. p. 313. Abb. Urſperg. p. 203. Abb Stad p. 213. Liutbpr. l. 4. c. 7. p. 132.

PRocedebat jam decimus ſeptimus Henrici annus, cum Germania undiquaque pacata hunc optimum parentem ſuum amitteret; nunquam deploranda ſatis jactura, niſi Otto, patriæ virtutis ex aſſe hæres, Henrici triumphos continuaſſet: dignus quippe præ reliquis fratribus viſus, in quem imperii moles devolveretur. Henricus itaque cum jam ſe ad extrema urgeri ſentiret, convocato populo Ottonem regem deſignat, reliquisq; prudenti teſtamento diſpoſitis, VI. Nonas Julii in Saxoniæ & Thuringiæ confiniis Mimileviæ, quæ Urſpergenſi & Alberto Stadenſi Himilevia, Liuthprando Himeleuna eſt, pie e vivis exceſſit, princeps & victoriis & prudentia & pietate nulli ſecundus. Corpus exangue Quedlinburgum aut ut Hermannus vocat, *Chiertilinebургum* transvectum, in templo Servatii conditorium invenit, hodienum ex tanta vetuſtate ex parte ſuperſtes.

Otto M. ſuccedit patri.

Divulgata regis morte, non diu principum æmulatione de regno certatum, cum nemo videretur ea majeſtate dignior ac Otto, Henrici e Machtilda filius: quem Saxones ac Franci conſentientibus ſuffragiis electum, mox Aquisgrani, tanquam in regni Lotharienſis ſede ſolenni inaugurationis ritu conſecrarunt. Magna eſt rerum ab Ottone geſtarum gloria, ſiquidem proceribus ad officium revocatis, Hungaros, qui meliorem fortunam experturi, denuo Germaniam invaſerant juxta Lycum fluvium ad internecionem delevit, Longobardiam quoq; ditioni adjecit, ipſamq; Auguſtam dignitatem in ſuam familiam intulit. Sed Ottonum nomen neſcio quo fato Goslariæ non ſatis fauſtum eſt, cum nec eam multum exornaſſe, nec ſua præſentia frequenter illuſtraſſe in annalibus dicantur; quicquid Euricius Cordus in ſylva paulo ante recenſita de Ottonis M. & Edithæ crebro acceſſu referat. Forte exteris bellis impediti rarius de hac Saxoniæ parte cogitabant: aut quod mihi propius ad veritatem accedere videtur, ſupina hiſtoricorum negligentia memoriæ hoc prodere omiſit. Quæcunq; demum cauſa ſit, noſtram hic fatemur infelicitatem, quibus paucula de Ottonibus licuit expiſcari, quæ Goslariam noſtram aut viciniam reſpiciant propius. Quare non eſt, quod chartas rerum exterarum narratione impleamus, cum de Ottonum geſtis multa extent hiſtoricorũ volumina. Mutato potius conſilio ea tantum per hoc ſeculum conſectari juvat, quæ Goslariam noſtram aut ſane vicinas regiones ſpectant.

Annus Chriſti 952.
Ottonis Reg. 17.
Ab V. C. 29.

Monaſterium Poleda fundatur.

ANnus igitur poſt nongenteſimum quinquageſimus ſecundus viciniam noſtram auxit monaſterio Poledano. Quod enim Mathilda jam ante cœperat Otto vicum hunc regium inviſens hoc anno perfecit, datoque luculento diplomate confirmavit. Locus hic multis nominibus apud autores celebris modo Polede, modo Palithi, modo Polichi aut Polde vocatur, curtemque Regiam a Saxonicis Imperatoribus ſæpe frequentatam habuit. Situs fuit in loco paludoſo in Thuringiæ confiniis Goslariam inter & Mulhuſum in præfectura Herzbergenſi, unde & nomen Polede inveniſſe credimus Engelhuſio, niſi forte a præter labente amne Pulio nomen ſortitus eſt, cui tamen autori ut & Bodoni neſcio quomodo hoc calamo excidere potuerit, quod Præmonſtratenſium ordinem in hoc cœnobium a Mathilda introductum ſcribit, cum ea ætate nondum floruerit iſta ſive monachorum ſive Canonicorum familia: Multis poſt annis à Nortberto Lotharingo ſeculo demum XII. collecta & a Calixto II. & Innocentio ſtabilita, ut Barlæus, Polydorus Virgilius, Hildebrandus aliique, quin & ipſe Engelhuſius ſui oblitus magno conſenſu tradunt. Sed ſecutus eſt Engelhuſius ſuo more Langenium qui in Saxonia ſua ita cecinit

Huic contheralis Mechtildis erat ſpecialis;
Præmonſtratenſes in Polde mox ſapientes;
Northuſen pulcras ſtatuit Canſunga puellas.

Rectius doctiſſimus Meibomius Benedictinis hoc Monaſterium vindicat; quibus ſucce-

Paulini Chron. Oiberg. p. 222. Engelhuſ. Chr p. 74. Bodo Syntagm. de Gandersh. p. 491. Franc. Mod. ap. Gualt. part. 1. Chron. eccl p. 1632 Barlæus. Cent. 3. Script. Britann. cap. 34. Polyd. Virg. l. 7. c. 3. Hildebr. de Ord. rel. p. 3. Engelb. p. 219. Meibom. p. 360. tom. 1. rer. ger.

cedentibus temporibus Præmonſtratenſes ſucceſſerunt, nec negaverim ante Engelhuſii ætatem hos in illorum locum ſubrogatos, ſiquidem Chronicon Magdeburgenſe hoc non obſcure innuit, penitusque confirmat bulla Innocentii Pontificis, quam nuper in lucem protraxit Leukfeldus. Ceterum tabulæ, quibus Otto monaſterium hoc confirmavit, extant apud Maderum unde nos repetimus:

Chron. Magd. apud Meib.

p. 326. Leukfeld. antiqu. Walkenr. part. 1. p. 201.

IN nomine ſanctæ & individuæ. Trinitatis Otto divina favente clementia Imperator Auguſtus. Omnium fidelium tam præſentium quam futurorum piæ devotioni pateat, quod nos ob amorem regni æterni, noſtrique Imperii ſtabilitate, nec non ſanitate noſtra, ac dilectæ conjugis noſtræ, & dilectiſſimæ ſobolis, atque pro remedio animarum parentum noſtrorum, in quodam loco noſtro *Palithi* nominato, Abbatiam Monachorum in honorem *S. Johannis Baptiſtæ* ſanctique confeſſoris *Servatii*, conſtructam, conſenſu ac voluntate venerabilis *Hattonis*, Moguntinenſis Eccleſiæ videlicet Archiepiſcopi, fieri conceſſimus ac noſtra regia vel Imperiali munificentia ſtabilire decrevimus. Ad hujus ergo Abbatiæ præfatæ augmentum & perpetuæ ſolidatis firmitatem tertiam partem curiæ noſtræ *Palithi*, cum omnibus ad hanc rite pertinentibus, eidem Eccleſiæ in perpetuum perdurandum donamus; hoc eſt: areis, terris cultis & incultis: viis & inviis, exitibus & reditibus, quæſitis & inquirendis, agris, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, piſcationibus, venationibus, molendinis, mobilibus & immobilibus, & in mancipiis utriusq; ſexus, cunctisq; aliis rebus, quæ ad hæc aliquatenus dici vel accommodari poſſunt, ad eandem Abbatiam, & ad ſuſtentationem Monachorum in eadem Deo famulantium, noſtra regia vel Imperiali majeſtate integre ac perpetualiter tradimus. Ad hæc vero ſupra dicta eandem ſupra dictam Eccleſiam per diverſa loca augmentare & honorifice ditare devotiſſime curavimus, atque ab omni vexatione ſeu oppreſſione liberam permanere decernimus. Unde etiam Eccleſias & nova ad eandem prædictam curiam rite pertinentes, cum prædiis & novalibus eidem Eccleſiæ aſſignavimus. Placuit vero nihilominus ſcripto noſtro confirmare prædia vel reditus prædictæ Eccleſiæ, ſive per nos, ſeu per alios quosve fideles collatos, in his ſcilicet locis. *Scharzfeide*, *Alvingenpunrod*, *Runigerod*, *Munickenod*, *Abbaterod*, *Rudersrod*, *Tuſerod*, *Ammekerod*, *Watterod*, *Elvvingen*, cum omnibus ad hæc rite pertinentibus, ſilvis, paſcuis, agris, piſcationibus, ſive aliis quibusq; commoditatibus, tertiam partem villæ *Palithi*; tertiam partem villæ *Berkefeld*, tertiam partem villæ Hattorff, tertiam partem Biſſhuſen in *Herſte* Eccleſiæ, & ſeptem manſus in *Lengede* ſex manſus in *Popſum* ſex manſus, in *Grone* capellam regalem & quinq; manſus, in *Gottingen* Eccleſiam & telonium, & unum manſum in Seborch, uuum manſum in *Weſtphalia*, in *Brakle*, & *Tunede*, decem manſus in Dreutmunde, duas curia in *Caliſin*, unum manſum & quatuor vineas ad ſacrificium altaris, in *Friſia* in *Wicfort*, in *Vnevverde*, in *Colmerborn*, viginti quatuor talenta, in *Frankenhuſen* unum manſum & duas patellas. Hæc omnia vel per nos, vel per alios quosq; fideles Palidenſi Eccleſiæ tradita, ad ſtipendium fratrum regia vel Imperiali munificentia corroboramus. Decimas ſane per parochiam Palidenſis Eccleſiæ, & per quædam novalia ejusdem Eccleſiæ a Monachis novellata, a venerabili *Hattone*, Moguntinenſi Archiepiſcopo noſtra admonitione & utili moguntinenſis Eccleſiæ recompenſatione eidē prænominatæ Eccleſiæ irretractabiliter conceſſa, nihilominus ſancimus. Statuimus autem ut nullus comes, nullus miles, nullus judex, nulla prorſus perſona in præfata Eccleſia, ſive in ejus bonis exinde habeat poteſtatē exercendi quid velit, vel ejus bona quoquo modo injuſte invadere, minuere vel alienare, ſed omnia integre conſiſtant, & ad eorum uſus quorum ſuſtentationi tradita ſunt, perpetualiter permaneant. Quod ſi quis arte aliqua ſive dolo, ſive violentia quæque bona prænominatæ Eccleſiæ minuere præſumſerit, anathema, ſit & a regno Dei & conſortio ſanctæ Eccleſiæ nunc & ſemper ſegregatus; & ſit portio ejus cum Sathana & angelis ejus, usq; in æternum. Fiat! Fiat! Ut autem hæc noſtræ autoritatis traditio a cunctis fidelibus omni tempore ſtabilis, firma & inconvulſa permaneat, hoc præceptum inde conſciptum ſigilli noſtri impreſſione ſignari juſſimus, manuq; propria, ut infra videtur, corroboravimus.

Signum Domini Ottonis invictisſimi Imp. Aug.

Datum XVI Kal. Maj. Anno Dominicæ incarnationis DCCCCLII, Anno regni Ottonis Magni XIX. Actum *Palithi* feliciter, AMEN.

Ma-

Mathildæ laus. *Engelhuſ. Lc. Autor de Landg. Thuringia. c. 9. p. 912.*

Mathildæ hujus monaſterii fundationem præcipue tribuendam, facile perſuaderi nos patimur autoritate Engelhuſii, & Autoris de Landgraviis Thuringiæ, præcipue cum paulo ante locus hic ab Henrico illi luculento diplomate donatus ſit: nec obſcure hoc prodit Otto his ipſis literis, ubi hanc abbatiam non tam a ſe fundatam, quam *fieri conceſſam* ſcribit. Ceterum Mathilda hæc tot monaſteriorũ in vicinia noſtra parens natales ſuos referebat ad illuſtriſſimos Ringelhemii comites, quæ familia his oris antiquiſſima Saxonibus ante Caroli ætatem ſæpe Duces dederat. Quin imo, ſi Lezneri conjecturæ locus, Principes Sabaudiæ, Zaringiæ, Montferatenſes, Genuenſes, Bononienſes, Saluſſani, Antiquiſſimi etiam Burggravii Magdeburgenſes, & comites Oldenburgenſes, Alvenlebii; Ruſtriæ & Ambriæ non aliunde quam ex hac celeberrima Ringelheimenſium familia originem habuerunt. Inſignia eorum præferebant diviſum clypeum inſra partim rubrum, partim aureum, ſuperius cæruleum, inferior pars ſubdiviſa leonem rubrum in aureo & Draconem aureum in rubro clypeo, ſuperior aquilam albam coronatam oſtendit, quemadmodum præter Leznerum hæc inſignia ex ipſo monaſterio Poledano depingit etiam Extormius. Sed en partem familiæ ex Leznero huc transſcriptam:

comites Ringelheimenſes. *Lezner.*

lib. 3. c. 1. Chron. Hild. MSC.

Eckſtorm. Chr. Walkenr. p. 306.

Wiprechtus *dux Saxoniæ Angriæ & Weſtphaliæ obiit anno 825.*

Walpertus *Dux Saxoniæ & Angriæ, Comes Ringelheimii.* Conj. Adelburgis — Bruno *Conditor arcis Brunſteinii.*

Vlricus *in torneamento Magdeburgenſi periit.* — Meinhardus — Dietricus. *Comes Ringelheimii* Conj. Remilda.

Seboldus

Widekindus

Immadus Comes *Ringelhemii* Conj. Emma. — Regenbertus, *fortiſſime adverſus Normannos pugnans.* — Witekindus. *Burggravius Zorbeccenſis & Wettinenſis.* Conj. Jutta, *Comitiſſa de Glaichen.* — Dietricus II. *Comes Ringelheimii* Conj Heidwigis de Monte

Charilis Bertoldus. Bodo. *Alberti Comitis Aſchariæ Conjux.*

Alemarus *princeps Taurinenſis & Marchio Montisferrati.* — Dietricus

Mathilda *Henrici Aucupis Conj. obiit A.D. 969.* — Siffridus. *Marchio Brandenb. Conjug.* Magdalena *Comitiſſa Aſcania.* — Otto *Comes Ringelheim. & Oldenburg.* — Seboldus *interfuit prælio Merſeburgenſi.* — Witekindus *ultimo ſuæ ſtirpis moritur anno 932.*

** Confer. Meib. not. ad Witek. p 681. tom. 1. Luca purt,1 atr. Comit. p. 450. ſqq. Henning. theatr. Geneal. monarch. 4. regni 2. & 3. part. 2. p. 2.*

Hæc Leznerus, quem non ignoro in nonnullis ab aliis diſcrepare, ut ſolent antiquæ ejusmodi familiæ eruditis crucem figere. Cum tamen Chronicon ejus Hildeſienſe, cujus meliorem partem in ſcriniis meis aſſervo, nunquam viderit lucem, putavi me operæ pretium facturum, ſi nonnulla ſubinde ex eo excerperem, lectoriq; ex ungue de leone judicium permitterem.

Annus Chriſti 956.

Ottonis I. Regis 21.

Ab V. C. 33.

Othvin' Hildeſ.

Annus proceſſit Ottonis vigeſimus primus, quo ille fugatis Ungaris, qui denuo in Germania latrocinia egerant, in Slavos movet, ferocem populum & tot annis patriæ gravem in ordinem coacturus. Et jam ubique victricia arma circumſerre cœperat, cum regiones hæ interea paſtorem amitterent Deuthardum Hildeſienſem Epiſcopum, qui adhuc eccleſiæ non ſine laude præfuerat. Huic ergo ſubrogatur Ochwinus, ut Bruſchio vocatur, Ditmarus enim Aduvinum, alii Othwinum appellant, vir pro ſeculo doctus & magno fervore religionis clarus. Primus hic, ut Hildeſienſium faſti referunt Canonicis modicam vini menſuram conceſſit, quod tunc, cum adhuc clauſtris

Epiſcopus creatur.

Bruſch. ap. Gualt. tom. 1. p. 1039. Ditmar. l. 4. p. 67. Trithem. Chr. Hirſang.

Cannnici contlnerentur, rarum quoddam & inſolitum videbatur. Antequam Epiſcopatui præeſſe cœpit, in monaſterio Augienſi diutius ſcholas aperuerat: Inde Magdeburgum vocatus Abbatiæ Bergenſi fuerat præfectus. Tandem cum omnes laudis & honorum gradus percurriſſet, Hildeſienſibus hoc anno datur Epiſcopus. Qua cura in augendo epiſcopatu ſuo ſudaverit Giſenheimium docet, quod illi adjecit: quo religionis promovendæ ſtudio fuerit, S. Epiphanii corpus declarat, quod ipſe ex Italia more ſeculi multis impenſis Hildeſiam transvectum ſplendida baſilica honoravit. Denique prudentia illius inde elucet, quod Ottoni M feliciſſimo ingeniorum cenſori dignus viſus eſt, cujus conſilio ipſe uteretur: quemque ſecum una ſæpius haberet. Venerandus erat præſul & omnem laudem longe ſupergreſſurus, ſi in alia ſecula incidiſſet.

Chron. Ep. Hildeſ. MSC. c. 11. Reutel. Chr. Hilleſh. p. 77. Meibom. Chr. Berg. p. 292 tom 3. rer. germ.

Meib. c. rect. eccleſ Magdeb. tom. 1 rer. Germ. p. 734.

Annus Chriſti 968.

Ottonis I. Imp. 7. Reg. 33. Ab. V. C. 45.

Venæ metallicæ Goslariæ apertæ.

IAm magnus Otto multis trophæis ipſaque Auguſta dignitate auctus ex Italia redierat, cum Goslariæ noſtræ magna incremenrorum ſpes e metallis effulgeret. Tunc enim, ut Ditmarl verbis rem eloquar, *aureum illuxit ſeculum, apud nos inventa primum vena argenti.* Sunt qui hæc Ditmari de Miſniæ metallis accipiunt, quoniam Ditmarus in illis regionibus vixit; ſed verba *apud nos* nondum hoc nobis perſuadent, cum iis uti de tota Saxonia potuerit, ipſe quippe Saxo & comes Walbecenſis. Nominatim certe Saxonicis hoc eſt Goslarienſibus metallis primas deferunt Witekindus, Sigebertus Gemblacenſis, Otto Friſingenſis, Godefridus Viterbienſis, Auror Chronici Magdeb. apud Meibomium, Joannes Nuſſienſis in Chronico magno Belgico, Æneas Sylvius, Bodo, Melanchton, Schatenius & ipſe Albinus, & quicunque demum de metallorum origine ſcripſerunt. Unde pariter in errore eos verſari patet, qui metalla urbi coæva exiſtimant, cum nemo veterum præter Amelunxbornenſis chronici compilatorem id tradat, ceteris quippe omnibus fortunatis Ottonls temporibus hanc laudem veluti ex compacto tribuentibus. Quamvis non negarim, jam Henrici Aucupis extremis temporibus quædam metallorum indicia in Saxonia ſe prodidiſſe. Nec minus erroris arguendi veteres nonnulli, qui Germaniam bis dotibus a natura plane deſraudatam crediderunt, quos vel ſolus Tacitus meliora docere potuiſſet: Hic enim de Germanis: *Argentum*, inquit, *& aurum propitii, an irati Dii negaverint dubito. Nec tamen affirmaverim nullam Germania venam argentum aurumve gignere. Quis enim ſcrutatus eſt?* Nec fefellit Tacitum ſententia. Theſauros enim Romanis intactos Ottonis temporibus tam benigne recluſit mons urbi noſtræ imminens, ut mirifice ex illis locupletatum Imperatorem hunc Engelhuſius aliique tradant hiſtorici.

Ditm. Mer. ch. l. 2. p. 24. Witek. l. 3. p 659. Sigebert. Gembl. ad ann. 968. p. 585. God. Viterb. p. 478. Otto Freſ. l. 6. c. 24. p. 131. Chron. Magd. p. 271. tom. 2. ap. Meib. Chron. M. Belgic. p. 79. Æn. Sylv. in Cosmogr. p. 289. Bodo Synt. Abb. Gandersh. p. 495. Chr. Carion. l. 4. p. 499. Schaten. annal. Paderb. part. 1. p. 315 Albin. Chr. Metall. tit. 2. p. 7. & tit. 13. p. 111. Meibom. diſſ. de metall. Harzicis.

Metalla quomodo reperta.

Quo ſato latentes hæ divitiæ in lucem prodierint, nondum convenit inter hiſtoricos. E Sigeberti verbis pene colligas, venas noſtras non caſu aliquo, ſed ſtudio atque cura hominum detectas fuiſſe. Sic enim ille: *Otto Imperator in terra Saxonica venas auri & argenti primus induſtria ſua aperuit.* Verum huic ſententiæ conſtans apud nos fama hominum repugnat, cum ipſo montis nomine ad poſteros propagata. Ferunt enim Rammum quendam, quem alii equitem, alii venatorem vocant, cum in hoc monte ſuo ſeram perſequeretur, quo commodius per inacceſſa loca pedibus penetraret, eqvum arbori alligaſſe, qui interea abſeotis Domini deſiderio actus terta ungulis quaſſata venam aperuerit, non ſecus ac Pegaſus olim Caballinum in Parnaſſo ſontem, unde & monti Ramelino nobile ac perpetuum nomen hæſerit. Quam ſententiam, ne plane novam aut heri demum natam exiſtimes, jamdudum Engelhuſii ætate circumlati verſiculi ſuadent, qui non obſcure eandem natratiunculam inculcant:

Sigeb. l. c.

Lobneiſ. fol. 77. Topogr. Brunſv. p. 169.

Longa ſylva ſcrutator cervorum concomitator
Ramme fuit dictus, rammerum pertulit ictus,
Eſt mox tantille Rammesberg dictus ab illo
Uxor hujus Goza: nunc eſt ex hac aqua Goza.

Engelhuſ. Chr. p. 176.

Sed hæc quidem rerum talium peritis diſcutienda relinquimus, Agricola ſane montem fere totum e galenis & pyritis compoſitum teſtatur, unde facile fieri potuit, ut caſu aliquo vena aperiretur, præſertim cum Saxonibus iſta ætate nondum fuerit ea rerum metallicarum peritia, ut latentes hos theſauros ſtudio inveſtigare potuerint.

Metalla inter regalia ſunt numerata.

Nulli hæ divitiæ veterl Imperii more præter ipſi Imperatori cedebant, nec cuiquam tunc licebat inconſulta rege venas usquam indagare. Sic Abbas Corbelenſis * metalla fodiendi poteſtatem a Contado Guido Guerra a Friderico I. impetrabant, ſed & Hentici VI. adhuc ætate venæ argenti juris imperii aſſerebantur, adeo, ut cum in Diœceſi Mindenſi anno 1189. novæ venæ eſſent repertæ, quas ſibi Epiſcopi Osnabrugenſis, Paderbornenſis, & Mindenſis vindicabant, Rex ſua jura his literis tueretur:

* *Annal. Corbeienſ. ap. Paulin. p. 495. Sigon. l. 13. de regno Ital. p. 316. Meibom. de metall. Harzic. th. 40. ſqq. Chronic. Mindenſ. ap. Piſtor. Mindenſ. tom. 3. p. 742. Watenſt. Chron. Mind. p. 23. Goldaſt. tom. 3. conſt. Imp. p. 362.*

Hen-

Monumentum conjugum qvorundam illustrium, qvos vulgus Rammum ejusq; uxorem Gosam interpretatur. ad ann. 968. Lib. I.

HEnricus Dei gratia Romanorum Rex & ſemper Auguſtus fidelibus ſuis Epiſcopis Miudenſi, Paderburnenſi, Oſnabrugenſi, Comitibus quoque & nobilibus, & univerſis hominibus in eisdem Epiſcopatibus conſtitutis gratiam ſuam & omne bonum. Cum omnis argentifodina ad jura pertineat imperii, & inter regalia noſtra ſit computata, *nulli venit in dubium, quin ea quæ nuper in Epiſcopatu Mindenſi dicitur invent a ad noſtram totaliter ſpectet diſtributionem, unde in ea nulli hominum quicquam juris recognoſcimus, niſi hoc a noſtra liberalitate valeat ſpecialiter impetrare. Mandamus igitur vobis & ſingulis ſub obtentu gratiæ noſtræ præcipientes, ut nullus veſtrum ſe de prædicta argentifodina intromittat, nec aliquid juris ſine noſtra licentia ſibi in ea ſurpet. Quod ſi quis temerario auſu forte attemptaverit, indignationem noſtram ſe noverit incurſurũ. PuntiumLatorem fidelem nuntium noſtrum ad partes illas tranſmiſimus, ut de eadem argentifodina ordinet & diſponat, prout vobis videtur expedire. Mandamus itaque dilectioni veſtræ attente rogantes, ut ei conſilio & auxilio fideliter aſſiſtatis, grates affectuoſas a Serenitate noſtra recepturi. Datum apud Nonneuſteine XII. Calend. Aprilis.*

Huic diplomati nos ipſi infra ad annum MCXXXI. adjiciemus aliud Lotharii adhue ineditum, quo Richenbergenſibus mineralia ſodere & metalla indagare ſingulari indultu concedit, ex quo ſatis patet neminem tunc meralla ſodere auſum præter Imperatores, aut ſi qui ab Imperatore hæc jura obtinebant. Hinc & Otto fructus venarum Goslarienſium ſibi vindicabat, quos tamen hic ſanctiſſimus Imperator tantum abeſt ut luxu & comeſſationibus abligurierit, ut potius pleroſque ad Eccleſiam Chriſti ornandam abſumſerit. Si Engelhuſii teſtimonio hic locus eſt, quod in dubium pene vocat Doct. Meibomius. Nec Goslaria noſtra tanta Imperatoris liberalitate caruiſſet, ſiquidem hic quoque duas inſtituiſſet congregationes, quæ tamen quales fuerint nondum liquet, præcipue cum alii eandem rem Henrico tertio tribuant, nullaque ſuperſint de illis veſtigia. Engelhuſii tamen verba adſcribimus, qui ſolus, quantum ego ſcio harum collegiatarum eccleſiarum ab Ottone conditarum meminit: Sic enim ille: *Otto idem reperit venas auri & argenti Goslaria, unde duas eccleſias collegiatas & nobile palatium imperiale fundavit ibidem. In immenſum vere per talem aurifodinam ditatus tam Romæ, quam alibi eccleſias cum cœnobiis conſtruxit.* [Hune Eccleſiarum Collegiatarum numerum ad tres auget Albinus.] Hæc Engelhuſius, quo cum de Palatii Goslarienſis autore Ottone I. bene cnnvenit Æneæ Picolomineo: licet utriusque fides vacillare aliquantulum videatur. Eodem fortetempore ædificari cœpit capella Auguſtini, quam tamen primam hujus urbis & omnium antiquiſſimam ferunt. Rudera ejus hodienum in cæmiterio eccleſiæ S. Petri & Pauli ſuperſunt, ſed e quibus vix tantam antiquitatem colligas. Priusquam Francorum colonia, quæ ad colendas metalifodinas huc viciniæ migravit, urbem noſtram ædificiis prolixiorem redderet, illa extra muros ſitum habuit, forte quo metallifoſſores labores aggreſſuri in illa ſacris intereſſe, ſeque Deo commen-

Meib. l.c. theſ. 19. 20.

Eccleſiæ Goslarienſes ab Ottone conditæ.

Engelhuſ. p. 179.

Albinus Chron. Miſn, metall, tit. 13. p. 111.

Æn. Pic. col. de ſtatu Europ. ſub. Frid. M. ap. Freher. tom. 2. p. 70

Capella S. Auguſtini.

dare poſſent. Poſteris temporibus mœnium ambitu conclusa cum tantam multitudinem non caperet, deſeri ſenſim & illi templum SS. Petri & Pauli jungi cœpit, quod hodienum inter parochialia celebratur. Superiore ſeculo in hac capella eſfoſſum eſt monumentum ſatis antiquum quod maris & fœminæ imagines præ ſe fert, vulgoque audit monumentum Ramni & Goſæ, ſed conjecturæ hæ ſunt, nullo ſe tuentes argumento, præterquã quod hie rei metallicæ apud nos inventor olim in hac capella conditorium cum uxore inveniſſe fertur. Literæ ſane nullæ adjectæ deprehenduntur, nec venatrici convenit corona, quam in capite gerere mulierem, putat Cornelius. Unde mirum ſane eſt tam certum hoc nonnullis olim viſum eſſe, ut recentiore manu nomina RAMMI & GOSÆ lapidi incidenda curarint. Sed en ipſum lapidem.

Monumenta Ramnii & Goſæ.

Lohneiſ. fol. 77.

Topogr. Brunſv. p. 169.

Annus Chriſti 969.

Ottonis I. Reg. 34. Imp. 8. Ab. V.C. 46.

SEquens annus, ut conjicio, nova colonia auxit Goslariam. Cum enim nemo in his regionibus ante hæc tempora venas ſcrutatus eſſet, & Saxones, ut ſupra dixi, rude æs coquere & flare neſcirent: Franci huc erant evocandi, ut Saxones hanc artem docerent: quorum adventu urbs noſtra aucta ædificiis ea parte, quam hi advenæ incoluerunt perpetuum nomen montis Francorum retinuit, quemadmodum & in Hercynia macella Francorum, (vulgo Francken-ſcharren vocant,) hodienum nota ſunt, indicio ſatis manifeſto Francos aliquando huc viciniæ commigraſſe. Utrum autem orientales an occidentales Franci huc confluxerint operæ pretium fuerit inquirere. Neceſſitudo, quæ Ottoni cum Hugone Galliæ rege interceſſiſſe dicitur, ſuadere poterat, ut Francos ex occidentali Francia huc accitos Auctori Topographiæ crederemus, ſed haut parum ab hac ſententia, quam doctis-

Francor. colonia Goslariã deducta.

Engelhuſ. p. 176.

Unde hi Franci venerint?

Auct. Topogr Brũſ. p. 170.

Sagit. hiſt Goſl. c. 2. doctiſſimo Sagittario arriſiſſe video me deducit Chronicon quoddam rerum metallicarum MSC. quantivis pretii, quod Doctiſſimo Calvœrio debeo, unde patet, jam multo ante quam Goslarienſes venæ florere cœperant, in orientali Franconia celebres fuiſſe fodinas prope montem quem Piniferum vocant, unde ſane fabros accitos fuiſſe ab Ottone longe fit veriſimilius, quam quod alii eos e media Gallia vocatos malunt, præcipue cum ſi vel maxime Franconia tunc fodinis caruiſſet Lotharingi tamen qui eruendis coquendisque metallis tunc operam dabaot, defectum ſupplere facilius potuerint, ut adeo non opus fuiſſet Gallos precario impetrare. Poſſem & a lingua Francorum occidentalium argumentum ducere, cujus nullum Goslariæ apparet veſtigium, quod ſane fieri non potuiſſet ſi colonia Francica huc commigraſſet.

Lohneiſ. f. 77. arte metall. Allam ſententiam fovet Lohneiſius, ſupponens, Francorum nomine tunc temporis non ſolum populum illum ſuperioris Germaniæ, verum etiam pleroſque exteros eſſe appellatos, unde coloniam hanc Goslarienſem non e Franconia proprie ſic dicta, ſed ex alia extera regione huc deductam videri, forte ex Misnia, & nominatim urbe Grimmenſi, quod teſtetur Grimmiorum olim patritia familia, quæ hodienum Goslariæ ſuperſit. Sed conjecturæ hæ ſunt non ſatis firmæ. Francorum nomine exteros Europæos apud Turcas Perſasque venire, haut ignoro, an idem uſus loquendi in Germania quoque valuerit, vix ego quidem crediderim. Id præcipue plane videtur iocredibile, Misniam, tam propinquam gentem, olim Saxonibus cum Franconia confuſam. Eam tunc Slavi incolebant, quod nomen ſane tunc fere notius erat, quam Francorum. Deinde nec probari poterit, Misnicos iſto ævo artis metallicæ peritos fuiſſe, cum potius interjecto tempore a Saxonibus illam artem edocti ſint. Nec argumentum a Grimmiorum familia deſumtum procedit. Uode enim Bardevicenſium, Wittebergenſium, Brunsvicenſium, Bremenſium familiæ nomen habuere, quæ pariter in urbe noſtra floruerunt? Undecunque igitur, aut quocunque tempore exteri huc traducti ſint, Francos ramen eos fuiſſe, eſt veriſimillimum, quamvis pro certo quicquam in re tam vetuſta aſſerere velle temerarium prope videatur.

Francorum & Saxonũ Goslarienſium diſſidia. Ex his ergo Francis & Saxonibus civitas noſtra tunc exculta eſt, his inferiorem urbis partem, illis ſuperiorem occupantibus. Sed diverſi gentium mores, & æmulatio tanta inter utrumque populum odia conflarunt, ut interjecto tempore cum mutuæ accederent offenſiones vectibus transverſariis & ſepibus ſe diſtinguerent. Die tamen, ut ſolet fieri, odia minuente, pax inter eos coaluit matrimoniis quoque invicem contractis ſtabilita, quæ reconciliatio ut eo teſtatior apud poſteros eſſet, choreas per urbem quotannis inſtituerunt, canentes inter alia:

Käyſer N. iſt Hochgebohrn/
Die von Goßlar haben von Reich nichts verlohrn/
Der Rammelsberg hat einen ſilbern Faut/
Des tragen wir einen guden Maut.
Mit dieſen hübſchen Jungfräulein/
Machen wir von Dannen ein Kräntzelein/
Biß zu dem andern Jahre
So reiten wir in zwo Paare/
Wir wollen das wohl bedencken/
Und wollen ihm euch wieder ſchencken.

Hoc eo certius referre poſſumus, quo diutius iſtæ choreæ civibus ſolennes fuerunt. Anno enim demum MDXXXVI. cum res in peſſimos degeneraſſet abuſus, Senatus ampliſſimus Eberhardi Werdenfel invectivis permotus laudabili conſilio finem fecit indecoris hiſce Goslariæ Bachanalibus. Quod autem nonnulli, quo magis ſolennitatem augeant, addunt, plateas tunc temporis panois tectas, & ornatas fuiſſe, frivolum eſt, & lepidum vulgi commentum, ut ſolent pleraque, quæ circumferuntur Goslarienſium Chronica MSC. tales nobis fabellas anniles inculcare.

Annus Chriſti 981.

Ottonis II. Imp. 9.
Ab. V. C. 58.

Ottonis II. Imperium. Ottone primo anno Chriſti 973. Mimileviæ (quam Abb. Vrſpergens, Numilewam vocat) placida morte extincto & Magdeburgi ſplendididis exequiis honorato, regnum communi principum ſuffragio deferebatur Ottoni, vix dum xx. annorum juveni, ſed cujus tamen prudentia & in rebus gerendis dexteritas multis jam documentis ſpectata fuerat. Hic igitur rebus omnibus per Saxoniam & ſuperiorem Germaniam cooſtitutis ſub autumnum prioris anni in Italiam cum delecta militum manu properavit, tum ut diſſidia procerum præverteret, tum ut Barbarorum latrociniis ſtatueret modum. Ibi autem conſtitutus anno ſequeote, qui Chriſti illuxerat nongenteſimus octuageſimus primus eccleſiæ Magdeburgenſis memor, illi Poledanum monaſterium, quod in vicinia urbis noſtræ floruit, donavit. Tabulas hac de re datas adſcribo:

Abb. Urſperg. p. 212. Alb. Stadenſ. p. 218. Dietm. l. 2. p. 43.

Poleda Magdeburgenſi Eccleſiæ donata.

Mader. p. 115. Antiqq. Brunſv.

Chron. Goſl. MSC. *IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Otto divina favente clementia Imp. Auguſtus. Noverint cuncti Chriſti fideles, præſentes atq; futuri, qualiter nos divino amore contacti, carique genitoris noſtri memoria commoniti, &*

dilecta

dilectæ conjugis noſtræ Theophaniæ precibus rogati, Abbatiam in honore S. Servatii *confeſſoris Chriſti, jam olim a noſtris bonæ memoriæ parentibus in noſtra proprietate* Palithi *conſtructam, cum omnibus utilitatibus ad eandem reſpicientibus, ſancto* Mauritio *& ſanctæ* Magdeburgenſi *Eccleſiæ* Archiepiſcopis, *in perpetuum militaturis tradidimus, ea ſcilicet ratione, ut nullus Comes vel judex, aut qualibet excellens perſona, ullum negotium exercere audeat in jam dicta Abbatia; ſine præfatæ Eccleſiæ Archiepiſcopi licentia. Et ut hæc charta noſtræ traditionis firma & absque omnium hominum læſione in futurum ſtabilis permaneat noſtri ſigilli impreſſione, & propriæ manus adnotatione, juſſimus eam corroborari. Ad hoc etiam prædium in* Friſia, *eidem Eccleſiæ per manus anteceſſorum meorum, pro ſalute animarum noſtrarum traditum, ſigno etiam noſtro atque teſtimonio confirmavimus. Hoc eſt in* Witebord, *I. manſus* XXXII. *paſcua boum, & V. talenta. In* Relzword. *I. virga XL. ſolidos. In* Beſtlau, *una dimidia,* XX. *ſolidos. In* Thunewerd. XXX. *paſcua boum, V. talenta. In* Colimehornon, Hilderedes, Ziericon, V. *talenta. Quod ſi quis arte aliqua, ſive dolo, ſeu etiam violentia abſtulerit, anathema ſit, & a regno Dei, & conſortio Eccleſiæ ſanctæ, nunc & ſemper ſegregatus, & ſit portio ejus cum Satana & angelis ejus usque in æternum. Fiat! Fiat!*

Signum Domini Ottonis Imp. Auguſti.

Datum IX. *Kal. Octobr. Anno Dominica incarnationis* DCCCCLXXXI. *Indict.* X. *Anno vero regni ſecundi Ottonis* XXI. *Imperii autem* XIV. *Actum* Luceriæ.

Hæc Otto II. Imperator poſt biennium in Italia properantibus fatis extinctus: relicto tamen paterni Imperii ſucceſſore Ottone III. Principe præclaræ ſpei & multarum rerum ſcientia *Mirabilium mundi* nomen commerito.

Annus Chriſti 984.

Ottonis III. Reg. 1. *Ab V. C.* 61.

Ottonis III. Electio. *Ditmar. l. 4. p. 63. ſq. Chronogr. Saxo. p. 197 Aventin. lib. 5. annal. Boj. p. 397.*

Hic ergo optimæ ſpei Princeps, ſimul ac de parentis obitu fama increbuit, a Ravennatenſi, Moguntino & Colonienſi Archiepiſcopis Aquisgranum deductus more ſolito inauguratur. Sed ſtatim Popponis Wurzburgenſis Epiſcopi auxilio ipſi litem movit Henricus Dux Bavariæ, quanquam non tam armis, quam inſidiis rem agens. Rege enim e Warini Colonienſis archiepiſcopi tutela abrepto, ſibi conſanguineo tutoris honorem deberi aſſerebat, non dubitans, quin hoc pacto Imperium ad ſe ſit devolvendum. Hac ſpe Saxoniam ingreſſus Magdeburgi principum animos ſollicitabat: qui tamen datæ fidei memores Werlæ Weſtphalorum convenientes, Ottoni regnum firmabant, Henricum majeſtatis damnabant, belli quoque agebant conſilia, in exitiales eruptura flammas, niſi Henricus perſpecto periculo ſua ſponte tutela ſe abdicaſſet. Spangenbergius ſuo more Werlam cum Goslaria noſtra conſundens, comitia hæc Principum Goslariæ celebrata putat: Sed erroris hujus fontem indagavimus ſupra, ubi de Werla plura commemoravimus. *Ad ann. Chriſti 923. & 924.*

Werla cum Goslaria confūditur. *Spangenb. Chr. Henneb. l. 1. c. 25. p. 65.*

Annus Chriſti 986.

Ottonis III. Reg. 3. *Ab. V. C.* 63.

Oſdagus Hildeſ. Epiſcop.

Hoc anno Ochwinus Hildeſienſ. Epiſcopus feliciter emenſus vitæ ſtadium non ſine magno Eccleſiæ ſuæ luctu mortalitatis legem abſolvit. Cui ſucceſſor datur Oſdagus, quem Chronica Hildeſienſium Monachum Reichenavienſem, Ditmarus Hildeſemenſis Monaſterii, ſeu majoris Eccleſiæ præpoſitum fuiſſe referunt. Genus ejus neſcitur, forte quod pietatis & demiſſionis cauſa illud minus jactabat. Nobili tamen proſapia fuiſſe oriundum, vel inde patet, quod Algermiſſium pagum ſibi hæreditatis jure debitum eccleſiæ ſuæ legavit, prætereaque Reichenavienſi familiæ dicitur adſcriptus, in quam antiquis temporibus vix alii, quam principum virorum liberi adoptari ſolebant. Vir fuit valde reverendus & quietus, niſi quod illi cum Moguntino de Gandeshelmenſis Abbatiſſæ conſecratione lites interceſſerunt, odia conflante Sophia I. Abbatiſſa, quæ de ſua præeminentia certa, a nullo volebat inaugurationis ritus ſuſcipere, niſi a Palligero, ſeu qui a Pontifice pallii ornamentum ſibi impetraſſet. Lite tamen diutiſſime agitata, interjecto tempore pro Moguntinis fuit pronunciatum ab Ottone Rege, præſentibus aliquot epiſcopis, quanquam jus hoc poſteris temporibus Hildeſienſibus poſtliminio reſtitutum eſt, quippe quorum dioeceſi Gandersheimenſis Eccleſia cingebatur.

Chr. Ep. Hildeſ. MSC. c. 12 Reutel. Chr. Hildeſ. p. 78. Ditm. in Chr. l. 4. p. 67. ſq.

Bodo in ſyntagm. Abb. Gandersh. p. 498.

Annus Chriſti 990.

Ottonis III. Reg. 7 *Ab. V. C.* 67.

Gerhard. Hildeſ. Epiſc. *Ditmar. p. 61.*

Annus DCCCCXC. qui Theophaniam Ottonis conjugem ſuſtulit, fatalis etiam fuit Oſdago Hildeſienſi Epiſcopo, quem excipit Gerhardus, alias quoque Gerdagi nomine inſignitus, antea Hildeſienſis Eccleſiæ Cellerarius, vir induſtrius & religioſus. Sed tamen rerum præclare

gerendarum conſilia Ipſi mors præmatura abrupit. Cum enim tertio ordinationis ſuæ anno Roma, quam orationis cauſa petierat, reverteretur VII. idus Decembr. vivendi finem fecit, *corpusque ejus per ſingula diviſum membra in ſcriniis duobus ad monaſterium ſuum a ſociis itineris cum multo luctu revehitur.*

Annus Chriſti 993.
Ottonis III. Reg. 10.
Ab. V. C. 70.

Bernw. Hild.Ep. *Rentel. Chron. Hild.p.79 Chr. Ep. Hildeſ.* MSC.c.14. *Vita S. Bernvv. a Brovv. ed. Frider. Luca. Atrium Co. mit. P. 2. p.1105.ſqq.*

EPiſcopatus igitur Hildeſienſis a Gerdagi morte vacans committitur Bernwardo, ſanctitatis laude incredibili conſpicuo, qui aliquandiu Ottoni III. a literis, moribus & ſacris fuerat. Genus ſuum referebat ad illuſtres Sommerſenburgii Palatinos, atq; adeo pietatem veluti cum lacte materno hauſerat, quam deinde tam præclaris documentis comprobavit, ut vix ullus Hildeſienſium Epiſcopus plurium Ecclesiarum & monaſteriorum parens extiterit. Ejus virtutes, cum ſubinde & Goslaria noſtra conſpexerit; ſuo quæque loco paulo uberius erunt commemorandæ, quare non eſt, ut hic plura dicendo chartam impleamus.

Meibom. tom. 3. rer. Germ. p. 253.

Annus Chriſti 1000.
Ottonis III. Imp. 5. *Reg.* 17.
Ab. V. C. 76.

Monaſterium Heiningenſe. *Schaten. annal. Paderb. l. 4. part. 1. p. 351.*

ANnus Chriſti milleſimus & magnus eccleſiæ ſecularis Ottonem Imperatorem, qui adhuc in Italia, Bohemia & Polonia egerat, his regionibus reddidit, ubi provincias obiens Halberſtadium, Hildeſiam, Paderbornam, Mindam, Osnabrugum, Monaſterium, ceterasque Saxoniæ dioeceſes perluſtrabat. Eodem tempore vicinia noſtra pietate Hildeswindæ novo monaſterio Heiningenſi aucta eſt, cui B. Maria Sanctique Petrus & Paulus Apoſtoli tutelares dati ſunt, quod cum taceat Leznerus, ſigillum loquitur hujus Eccleſiæ, ſiſtens BB. Petrum & Paulum cum hac perigraphe † S. APOSTOL. PETRI & PAULI IN HENIGGA. Hildiswindam fundatricem Leznerus Alfredi regis conjugem vocat, ſed quem Alfredum intelligat non addit. Si conjecturæ locus eſt, non plane incongruum erit ſuſpicari de Hildisvvinda, Croatiæ comitis filia, quam circa hæc tempora in his regionibus vixiſſe, & Brunoni Saxoni nupſiſſe tradunt Fabricius, Reusnerus, Buntingius & Sagittarius. Per Alfredum vero regem Leznerus forte intellexit Hildisvvindæ patrem, ratus videlicet, & tunc Croatiam regni titulo claruiſſe. Cujus tamen nomen unde Leznero innotuerit, nondum video: ut adeo conjugem Alfredi putaverit, quæ filia fuit. Sed hæc aliis diſcutienda relinquimus. Leznerus certe, cui debemus Heiningenſis cœnobii origines, in tota tractatione ſæpius provocat ad diplomata, quæ ipſe nondum perluſtravi. Ceterum monaſterium hoc, quod inter Goslariam noſtram & Gvelpherbytum floret, Abbatia initio fuit ſecularis, tantisque juribus ac privilegiis donata, ut Abbatiſſa, quædam, Schvvicholtiorum familia oriunda monetæ cudendæ operam dederit. Et quanquam fortunæ monaſterii hoc Ipſo non parum imminutæ & pene ad incitas redactæ dicuntur, Aſſeburgiorum tamen liberalitas illi ſubvenit, quorum prudentia monaſterium in priſtinam dignitatem evectum & in Canoniſſarum collegium mutatum, hodienum & opibus & fortuna excelſe floret. Otto III. Imp. qui A. C. MI. præclaro diplomate, fundationem hanc ratam habuit, præter alia bona illis aſſignat vicos *Heiningen, Flarthi, Adelredingerode, Hadelem, Berislo, Adenſtedi, Quenſtedi & Alredingerode*, ex quo quidem de priſtino hujus cœnobii ſplendore conjectura capi poterit.

TAB. II. fig. 1. Lezner. l. 2. c. 37. Chron. Hildeſ. MSC. — *Lezner. l. c.*

Annus Chriſti 1002.
Ottonis ultimus
Henrici II. Reg. I.
Ab. V. C. 79.

Ottonis III. obitus.

HOc anno dolo mulieris in mortem præcipitatur Otto III. Imperator, veneno interceptus more plane inaudito. Illectus quippe Joannæ cujusdam Romani Conſulis viduæ amoribus, fallaci hac fœmina paulo familiarius uſus fuerat. Sed jam amore in extremum odium converſo, furens illa ob ſubitaneum Auguſti ex urbe diſceſſum, mittit illi mittit chirothecas veneno fortiſſimo infectas, quas cum Imperator amoris ſignum ratus, ſecurius tractaret, venenum corpus permeans eum in medio rerum præclare geſtarum curſu extinguit.

Ditm. l. 7. p. 86. ſq. Engelb. Chron. p. 188. Gobelin. vel: 6. c. 50 p. 253. Sigon. l. 7. ſub fin. Trithem. Chron. Hirſang. ad h. ann. Sigeb. Genebl. Chron. p. 590. Alberic. Chron. p. 40.

Henricus II. Ottoni ſuccedit.

Regnum itaque Imperatore deſtitutum poſt multos animorum motus defertur Henrico II. Bavariæ Duci ex magna Henrici Aucupis proſapia reliquo, viro ob admirandam pietatem tantæ apud vulgum exiſtimationis, ut ſancti nomen apud poſteros ferat. Pluribus locis electionis cauſa convenerant Principes, donec Werlæ in Weſtphalia res ad liquidum perducta eſt. Ubi denuo miramur Spangenbergium qui Werlam cum Goslaria noſtra conſtanter confundit. Cum hujus Imperio Goslarienſis quoque noſtra hiſtoria aliam longe faciem præ ſe ferre incipiet, evoluto jam decimo Chriſti ſeculo, quo nullum indoctius ac infelicius fuiſſe Bellarminus quoque fatetur. Nec ego quoque pla-

Spangenb Chr. Henneb. l. 1. c. 33. p. 69.

X Chriſti ſeculum in

Hiſtoria Goslarienſi obſcurum.

plane errare mihi videor, ſi *ſeculum iſtud Goslarienſis hiſtoriæ obſcurum vocavero*, cum pauca admodum de ea apud Hiſtoricos memoriæ prodita invenerim, ſive quod in urbe hac ex ephebis nondum egreſſa non multa memoria digna contigerunt, ſive quod in tanta barbarie & bonarum literarum ignorantia pauci nimis ex his oris animum ſcribendo appulerunt.

Bacon. tom. X. ad ann. 900. p. 647. Bellarm. l. 4. c. 12. de Pont. Rom.

Henrici II. & ſucceſſorũ ſtudium in ornãda Goslaria.

Ditm. l. 7. Chron. p. 216. ſq.

Sedes regum & Imperatorum ubi fuerint?

Ex quo autem Henricus II. [fauſtum Goslariæ nomen] faſces Imperii adeptus eſt, urbs quoque noſtra ex ſuis veluti incunabulis magis magisque indies eluctari, & inter Saxoniæ urbes caput efferre cœpit, cum non Henricus tantum ſecundus eam, Dietmaro teſte, multum excoleret, ſæpiusque huc diverteret, verum etiam reliqui, cum ſecuti Imperatores & Reges nuſquam frequentius majeſtatis ſuæ ſedem figerent, quam Goslariæ, quæ civitas refrenandis ferocibus Saxonum animis quam maxime videbatur idonea. Equidem ante Ludovici Bavari tempora nondum mos ille inoleverat, ut Reges certo loco permanerent, ſed tanquam aquilæ imperii provincias ſolebant pervolare, quo nusquam eorum præſentia poſſet deſiderari. Qua de re præclare loquitur Adlzreiterus: *Sigismundus Imperator ſequutus exemplum Ludovici Bavari, in Hungaria plerumque regiam habuit, cum Cæſares, præſertim Saxonici & Suevici ſanguinis, ante Ludovici tempora, nullam fixam ſedem haberent, ſed domeſticis poſſeſſionibus heredum fidei commendatis, pro re nata in urbibus Imperii, & Epiſcoporum domiciliis, per vices & velut in orbem imperii negotiis darent operam, vectigalibus & Cæſareo fiſco, cum principibus, qui officii cauſa frequentes aderant victitantes,* quam rem præclare etiam obſervat Lehmannus. Enim vero certæ tamen urbes erant delectæ, quæ frequentius Cæſari, in hac vel illa provincia viventi, præbebant hoſpitium, inter quas & Goslariam noſtram jure quodam ſuo referimus, quam Lambertus Schaffnabrugenſis, nitidiſſimus ſui ævi ſcriptor, ideo *villam regiam, quam pro patria & pro Lare domeſtico Teutonici Reges incolere ſint ſoliti, & clariſſimum regni domicilium* Autor vero hiſtoriæ de bello Saxonico *ſedem* Cæſarum *propriam* appellant; unde & Sixtus PP. in bulla anno MCCCC. LXXXIII. Eccleſiæ Sanctorum Simonis & Judæ conceſſa, fatetur; præcipue Goslariam noſtram ideo magnificiendam, quod *indicto opido illis temporibus dicti Friderici & aliorum plurimorum Imperatorum reſidentiam per multos annos fuiſſe*, certum ſit.

Adlzreit. part. 2. ann. Boic. l. 7. c. 85.

Lehman. l. 5. Chron. Spir. c. 23. p. 420.

Lambert. Schaffn. ad ann. 1070. 1071 p. 391. Hiſt. bell. Sax. l. 2. p. 210. ap. Reub.

Urbes palatinæ quales?

Urbes ejusmodi vocari ſolebant *Palatia*, Pfalzen/ oder Käyſerliche Lager-Städte/ & eorum origo jam inde a Francorum regum temporibus arceſſenda eſt, quippe qui in regionibus ſua ditione comprehenſis variis in locis publica domicilia conſtituerant, quæ palatia vocabant, ut ſi forte imperii negotia eorum præſentiam deſiderarent, certæ veluti manſiones eſſent, quo diverterent, ac interdum hyemarent, de quibus Francorum palatiis poſt Lehmannum & Carolum du Freſne, præclare imprimis meritus eſt Mabillonius in doctiſſimo, de re diplomatica, opere. Poſteaquam vero Francorum in locum Imperatores Saxones, Salici & Svevici ſucceſſerant, idem quoque inſtitutum ad hos tranſiit, de quorum Palatiis commentatur Benj. Leuberus, & ſingulari diſſertatione Ahaſu. Fritſchius, ad quos nunc lectorem remittere, quam toties exſcripta exſcribere malo. Saxonia noſtra ſex præcipue urbes numerat, olim iſto honore gaviſas, palantias inde vocatas, quod rex in illis legitime curiis debebat præeſſe, aut certe abſente Imperatore ipſæ jus lites decidendi ſupremum poſſidebant. Inter quas cum & Goslaria noſtra in Speculo Saxonico referatur, non piget ex illo quædam exſcribere: *Quinque civitates, quæ Palantia dicuntur, in Saxonia inveniuntur, in quibus Rex legitime debet curiis præeſſe. Prima dicitur Grona, Werliz ſecunda, quæ modo in Goslariam translata eſt: Walhauſen tertia, Alſtede quarta, quinta Merſeburg nominatur.* Hæ urbes ſatis notæ ſunt. Grona non procul a Gottinga ſita eſt, ut placet Meibomio juniori, qui & avi ſententiam emendat, Grondæ juxta viſurgim hanc laudem tribuentis. Nec Alſtede* ad Ilmum & Walahuſen Hercyniæ oppidum, æquali inter Querſurtum & Sangershuſum diſtantia ſitum, ignota ſunt, cum plurima extent Ottonum diplomata, quæ ex illis prodierunt. De Werliz, quam eandem cum Witekindi Werlahon puto, ſupra viſum ad A. C. 923. Merſeburgum denique Meibomio eſt Eresburgum Weſtphaliæ, Brotuffio Mersburgum Saxoniæ, qua de re alii videant. Hiſce quinque civitatibus e Weichbilde Magdeburgico Carolus du Freſne & ante hunc Sachſius addunt Magdeburgum, quæ civitas eandem prærogativam ab Ottone II. impetravit, ut e diplomate patet, quod in conſtitutionibus Imperialibus ſervavit Goldaſtus.

Lehman. l. 3. Chron. Spirenſ. c. 33. p. 250. Carol. du Freſne. Gloſſar. Lat. tom. 3. p 93. ſq. Mabillon l. 4. de re diplom. Leuber. Magdeburgiſch. Stapel Unfueg. *n. 767. Fritſch. diſſ. de palat. & dom. domin c. 5. Specul. Sax. art. 62. c. 1. Meibom. tom. I. rer. Germ. p. 676.*

** De palatinatu Alſtedii vid. Paullin. p. 27. annal. Iſenac.*

Meibom. c. 13. de Irminſ. tom. 3. p. 28. Brotuff. lib. 1. Chron. Merſeb. c. 10. Weichb. Magd. art. 12. Du Freſne l. c. p. 91. Sachſ. Chron. Cæſ. part. 3. p. 127. Goldaſt. tom. 1. p. 226.

Palantiarum prærogativa.

Palantiæ iſtæ urbes, quæ proculdubio a palatiis regiis nomen invenerunt, præter alias, eam quoque ſibi prærogativam vendicabant, ut ipſi Reges & Imperatores in illis urbibus curiis præeſſent, & tribunal ordinarium haberent. De Alſtedio una harum Palantiarum Ditmarus: *Interim Cæſar in Alſtidi populis jura dabat, & ut præſentes affirmabant, meis hoc amicis denegabat*, quod præclare eo incidit cum Chronicis noſtris MSC. fere omnibus, quæ Regem in Palatio Goslarienſi juri dicendo præfuiſſe narrant. Abſentibus Imperatoribus vices hæ fuere demandatæ Advocatis:

vid. Paullini Annal. Iſen. p. 27. Dietmar. lib. 7. p. 188.

tis, aut quoscunque illi urbi noſtræ præfecerant, unde non modo liber *ſtatutorum antiquus*, triplex Goslariæ judicium celebre fuiſſe ait, unum in palatio, alterum in curia: & tertium in platea Kepperſtraſſe. *En ipſam legem l. 2. tit.* Von Feiedbeuch arr. 38. Wer einen anfehret mit Feiedbruch in einem Gerichte/mit denen dar ehr die Anfehrung in dem Gerichte bezeugen mag/ mit dem erzeugt er auch wol die in dem andern Gerichte unſerer Stadt/ und auf dem Hoff/ und auf der Kepeeſtraſſen. *Eandem legem pro ſe allegant* Muderspachii *in deductione MSC. in cauſa S. Sepulcri & Prioratus.* Verum etiam hoc ſatis clare demonſtrant literæ, quarum partem hic inſero:

Ek Sivert van Rotthinghe/ to diſſer tyd Richter vndt Voget des Romiſchen Koninges van Privilegien weghen des Radhes to Goslere/ bekenne in deſſen openen Breve/ dat vor my gekomen ſind/ in Richter ſtadt uppe des Reiches Pallaſte to Goßlere/ da eck to der tyd Gerichte ſat/ Coedt Romelt/ Boeger to Goßlere/ undte Lucke ſin ehelicke Hußfruwe ···· na Goddes Bort verteyne hundert Jahr/ darna in deme voffteynden Jahre des Montaghes na des hilgen Cruces Daghe exaltate gegeven uppe des Keyſers Huß to Goßlere.

Ex literis bis in tabulariis Canonicorum Grawhoffianorum aſſervatis, manifeſte patet, ſeculo adhuc Chriſti decimo quinto in palatio regio Goslarienſi ſingulare floruiſſe tribunal Regium, quod & ex aliis monumentis quam plurimis licet cognoſcere, quorum non ultimum eſt privilegium Friderici II. ſenatui hujus urbis conceſſum, quod ſuo tempore apparebit, Nunc quæ Henrici II. temporibus Goslariæ ac in vicinis regionibus contigerunt, breviter conſectaturi, de palatiis plura deſiderantem ad Freheri & Goropii Becani opera ablegamus.

Freher. part. 1. orig. palatin. cap. 2. Gorop. Becan. lib. 2. Francic. p. 44.

Annus Chriſti 1003.
Henrici II. Reg. 2.
Ab. V. C. 80.

Henrici II. imperii initia.

Ditm. l. 5. p. 110 Schaten. annal. Paderb. l. 4. tom. 1. p. 366.

EX quo igitur Henricus, victis principum ſibi adverſantium animis, Moguntiæ & Aquisgrani inunctus fuerat & coronatus, regnum jam obtinebat ſatis pacifice omnes nervos ad reſtituendam reipublicæ quietem intendens. Celebratis enim Francofurti Chriſti nataliriis, omnes Regni ſui Epiſcopatus, Abbatias & Eccleſias obire decrevit, ut quid in quoque agatur, exploraret, & ſi quæ ægra aut corrupta cognoſceret, tempeſtivum afferret remedium. Suſcepto itaque per Belgium itinere, Leodium, Neomagum & Trajectum inviſit, unde per Saxoniam rediens, Hildeſiæ ubi prima doctrinæ hauſerat elementa, Palmarum diem, Quedlinburgi Paſcha celebravit, aliis quoque Eccleſiis idem officium præſtiturus, niſi ſubitaneus de rebus in Italia male geſtis deque Slavorum & fratrum ſuorum conatibus rumor laudabile conſilium ipſi extorſiſſet.

Bella Henrici II.

Primum itaque in rebelles movit, eorumque mox obtritis capitibus, Henrico, Hezilone, Erneſto & Brunone, flammam brevi tempore extinxit. Inde de Slavis ad quietem reducendis conſilium cepit, qui excuſſa Chriſtiana religione, cui adhuc ab Ottonis M. temporibus nomen dederant, per totam Hortalbinglam Eccleſias inaudita ſævitia devaſtare, ſacerdotes, quorum avaritia offenſi fuerant, trucidare, ipſosque Chriſtianos peſſime vexare cœperant. Hos cum Henricus longo bello ad officium reducere minus commodum reipublicæ animadverteret, ipſe Merſeburgum comitia indixit, in quibus Slavorum plerique principes præſentes Henrici promiſſis deliniti pacem pollicebantur.

Aventin. Annal. Boj. l. 5. p. 401. Ditmar. lib. 5. p. 112. Abb. Urſpergenſ. Chron. p 213. & 214. Chronogr. Saxo. p. 215. Alberic. Chron. p. 42. Helmold. lib. 1. Chron. cap. 16. Slav. p 50.

Bellum cum Polonis.

Tandem arma vertit in Polonos, qui Bohemiam invaſerant, Regem evulſis oculis ab imperio deturbaverant, tantamque Chriſtianis intulerant ſtragem, ut Merſeburgenſis Epiſcopatus, pene ad incitas redigeretur. Henricus autem ſuorum miſertus collectis copiis, in barbaros movit, tantaque illorum clade, tot Chriſtianorum cædibus parentavit, ut Bohemia, Moravia ipſiusque pars Poloniæ illi in victoriæ præmium cederent.

Annus Chriſti 1009.
Henrici II. Regis 8.
Ab. V. C. 86.

Henricus II. Goslariæ comitia agit.

Autor vitæ Meinvverci.

INterea Henricus compoſitis Germaniæ, Poloniæ & Italiæ rebus in Saxoniam remeaverat, qua provincia præcipue ſe fatebatur delectari. Inprimis in Cineralibus Goslariam noſtram hoc anno ſua præſentia illuſtrabat, magno Principum & Epiſcoporum agmine ſtipatus, quos laudatiſſimus Imperator curandis reipublicæ negotiis huc conſcripſerat. Quanquam autem comitiorum iſtorum acta, cum reliquis plerisque perierunt, nulli tamen dubitamus, quin plurima reipublicæ ſalutaria in illis conſtituta ſint, quæ, ut Conringius conqueritur, *aut non æquo diligenter in chartam relata, aut minus religioſe, nec niſi ad breve tempus ſint oportet obſervata. Nec enim omnium illorum oblivio adeo nunc poſſet nos tenere, ſi omnia aut ſervata diligenter, aut fuiſſent ſcriptis publicata.* Nihilominus tamen, quæ Goslariæ noſtræ tunc his in comitiis geſta ſint, paucis obſervatum eſt Auctori vitæ Meinvverci, ex quo & nos nonnulla repetemus.

Conring. c. 19. de orig. jur. Germ. p. 65.

Vivis

Meinvvercua Paderb. Ep. Goslariæ electus & conſeeratus.

Vivis hoc anno exceſſerat Rethurius Paderbornenſium Epiſcopus, mira ſanctitate celebris. Cujus obitus quam primum increbuit & Paderbornenſes miſſis Rethurii inſignibus pedo & annulo, Regem de novo præſule ſibi denominando ſollicitarunt: Henricus ſtatim in frequenti Epiſcoporum conventu de re deliberavit, cumque multi hunc honorem tunc ambirent, tum ſperarent, tandem conſentientibus ſuffragiis itum eſt in Meinwercum, Regis adhuc Capellanum, illuſtriſſimo aut Geldrico, aut Saxonico genere oriundum, qua de re diſputat prolixe Schatenius. Licet plerique ejus originem e Teiſterbandenſium Comitum familia arceſſere ſoleant. Hic ergo Meinwercus cum Regi ob ingenii elegantiam ſanguiniſque nexum & communem educationem perquam eſſet carus, epiſcopatum accepit Paderbornenſem, ceremonia notatu digna, de qua audire placet Gobelinum Perſonam, ſcriptorem rerum Paderbornenſium ſatis diligentem: *Meinvvercus decimus Epiſcopus eccleſiæ Paderbornenſis poſtquam a rege Henrico epiſcopatum per chirothecæ traditionem in Goslaria, qua eo tempore Rex morabatur, ſuſceperat, & ab Archiepiſcopo Moguntino Witigiſo & ſuffraganeis ſuis, ibidem tunc præſentibus, dominica ſecunda quadrageſima munus conſecrationis accepit, & poſt hoc Padebone veniens, honorifice ſuſceptus & quanto magis regi familiarius extitit, tanto magis eccleſiæ Paderbornanæ apud regem & principes regni profuit.* Eadem obſervat Autor vitæ Meinvverci a Brovvero editus e quo ſua hauſiſſe videtur Gobelinus. Addit tamen ille præterea, Meinvvercum in conſeſſum Epiſcoporum fuiſſe vocatum, Regemque illi, cum intraſſet, arriſiſſe, & porrecta chirotheca dixiſſe: Accipe; Meinvverco vero percunctante quod donum ſibi hoc ſigno offerretur, Regem reſpondiſſe, Epiſcopatum Paderbonenſem; Illum autem mirari ſe dixiſſe, ſibi offerri Epiſcopatum tam tenuem, cum ipſe e ſuo patrimonio longe ampliorem condere poſſit. Regem vero ideo ſe illi Epiſcopatum hunc committere prædicaſſe, ut ex inope redderet locupletem, Chriſtumque bonorum ſuorum hæredem ſcriberet. Tandem Meinvvercum ea lege ſacerdotium hoc ſuſcepiſſe, ut Rex Paderbornæ ſuæ ferali incendio penitus exhauſtæ ſubveniret, quod cum Rex liberaliter eſſet pollicitus; Goslariæ III. Id. Martii a Willigiſio Moguntino Archiepiſcopo & reliquis, qui aderant Epiſcopis, coram Rege & Regina ſolenni ritu fuiſſe inunctum. Vidit ergo Goslaria noſtra jam eo tempore actum ſplendidiſſimum. Sed id tamen dolemus autores hos Eccleſiam in qua hæc ſolennitas peracta eſt, non nominaſſe. Eccleſia enim SS. Simonis & Judæ nondum hic condita fuerat, nec capella B. Mariæ tum florebat, quippe a Conrado, Henrici ſucceſſore, demum condita. Denique & binæ illæ collegiatæ eccleſiæ, quas ab Ottone hic conditas ferunt, ſuave procul dubio Engelhuſii ſomnium ſunt. Nullum ergo relinquitur dubium, quin parochialis aliqua ad hanc ceremoniam delecta fuerit. Sed quid in tanta antiquitate monumentis deſtitutus aliud præter conjecturas proferas?

Schaten. l. 5. tom. 1. annal. Paderb. p. 386.

Gobelin. Cosmodr. ætat. 6. p. 256. Bruſch. cat. epiſc. c. 12. p. 1066

In quanam eccleſia hæc ſolennitas peracta?

Paulo majoris momenti quæſtio videtur de Chirotheca, cujus ſigno Meinvverco Epiſcopatum Paderbornenſem oblatum uterque autor prodidit memoriæ: Non ergo videbimur oleum perdituri, ſi tum de ceteris Epiſcopos eligendi ritibus tum de hoc inprimis paulo accuratius diſpiciamus, maxime cum Schatenius rem referens, jus iſtud Imperatorum, quo Epiſcopos ſolebant libera poteſtate eligere, perverſam conſuetudinem appellare haut veritus ſit: quam tamen rem ſi hiſtorias accurate pervolvamus longe aliter ſe habere deprehendimus.

Ritus Epiſcopos eligendi.

Schat. l. 5. annal. Paderb. tom. 1. p. 385.

Ex quo enim ſummus animarum noſtrarum Epiſcopus relicta terra ad patrem remeavit: Epiſcopos & miniſtros conſtituendi arbitrium penes Eccleſiam fuit, hoc eſt, ſanctorum cœtum e Clero Laiciſque mixtum, nemine hoc jus ſibi ſoli vindicante, ne Petro quidem cujus ſucceſſores ſe Romani Pontifices jactant. Ratio autem eligendi ſacerdotes quam in Eccleſiæ infantia ſequebantur, gemina erat; ſi enim electio locum habebat, levatis manibus populus conſenſum teſtabatur: ſin plures pari virtute ac conditione erant, precibus ubique ardentiſſimis Divino Numine implorato rem ſorti permittebant. *χειροτονία*, quo nomine ritus ille ſuffragia manu porrecta ferendi veniebat, Athenienſis inprimis Reip. inſtitutum erat, multis vetuſtis ſcriptoribus memoratum, & a Juſtello, Poſtello, & viro limatiſſimi judicii C. S. Schurzfleiſchio diligentiſſime explicatum. Ab Athenienſibus *χειροτονία* ad Judæos migraverat, quorum in Synagoga hunc ritum invenit Goslare. Quamvis autem Athenis in tanta plebis licentia & levitate *χειροτονία* in ſtrepitum plerumque & clamorem evaderet, adeo ut Ciceroni in oratione pro L. Valerio Flacco non parum ad Græciæ ruinas videatur contuliſſe; Chriſtiani tamen illam, ab abuſibus purgatam, ſuam fecerunt, inſtituto laudabili, quod deſcribunt Zonaras, Ziglerus, Cave aliique, qui Eccleſiaſticis antiquitatibus operam dederunt. Quamdiu ergo ritus hic viguit, nihil juris ad Pontificem Romanum, nihil ad quemvis alium pertinuit. Eadem erat ratio ſortis, antiquiſſimi apud gentes eligendi modi, proque ipſius Dei judicio habiti, ſi lites aut contentiones ob juris aut meritorum æqualitatem terminari non poterant. Jam Ethnicis ſolenne erat Deorum Sacerdotes ſorte ducere: * Nec minus Judæis, quos

Eccleſia olim eligebat per *χειροτονίαν*.

Juſtell. ad Cod. Can. eccl. p. 197. Poſtell. de magiſtr. Athen. Schurzfl. diſſ. de χειροτον. part. 2. n. 90. Diſſ. Cave part. 1. Chriſt. primit. c. 8. p. 249. Zonar. ad can. 1. apoſt. Zigl. c. 6. de Diacon. & diaconiſſ. p. 72. Cave l. c. Calvoer. Ritual. Evangel.

* *Virgil. l. 2 Æneid. & Serv. ad h. l. Plat. l. 6 de legib.*

Part. 2. ſect 3. c. 16. p. 445.

Eccleſiæ eligendi modus per ſortem.

ſacerdotia ſorte dediſſe paret ex † Paral. XXIV. 5. & Joſepho. Eadem denique & Chriſtiani uſi ſunt, ſane in electione Mathiæ Apoſtoli, cujus modum evolverunt præ ceteris Grotius & Guil. Cave. Atque adeo Eccleſia jura ſibi eligendi paſtores ſarta rectaque conſervavit, usque ad ſeculum quartum quo Chriſtiano Magiſtratui ſubeſſe cœpit.

Joſeph. lib. 4. de bello Jud. Act. l. 26. Grot. in Act. 1. 26. p. 2135. tom. 4. Crit. S.

Jura ſacrorum ad Imperatores devoluta.

Waltram de inveſt. Epiſc. p. 72 ap. Schard t. 3.

Meibom. diſſ. de jure inveſtitura Epiſcopalis p. 170. tom. 3. rer. Germ.

Gratian. diſt. 63. cap. Adrianus.

Ziegler. l. 2. de Epiſc. c. 2. p. 263. ſq.

Ex hoc autem tempore Conſtantino M. ejusque ſucceſſoribus ut & ceteris Chriſtianis regibus jura hæc ceſſerunt, quippe quos Eccleſiæ ſuæ Nutritores fore jam olim ſacris vatibus prædictum eſt. Prolixum nimis eſſet, forte & lectori tædioſum, iſtud multis argumentis firmare, cum otia calamo meo ſecerit Doctiſſimus Meibomius. De ſolis Germanorum Imperatoribus agere mihi eſt propoſitum, quibus integrum erat, non modo Epiſcopos in provinciis Imperii conſtituere, verum etiam ipſi Romæ Pontifices dare. Id jam Caroli Magni temporibus ſingulari ſanctione cautum erat: quæ ſervatur a Gratiano, prolixe vindicata a Zieglero. Secuti illum Imperatores Germanorum Ludovici, Caroli, Arnulphi, Conradi, Ottones, Henrici, tantum abeſt ut jura hæc amiſerint, ut potius multo ſanguine propugnaverint, Epiſcopis ubique terrarum conſtitutis, creatisque etiam Pontificibus, quibus quoque mittebant repudium, ſacerdotiumque abrogabant, ſi forte aut de ſacris non recte ſentirent, aut ullum impietatis darent exemplum. Nondum ergo locus erat Pontificum ambitioni & habendi cupiditati; Candidati non pecunia & opibus, ſed virtute & doctrina cenſebantur, nec tam impune in ſcelera ruebant & flagitia, qui Cæſari ſe reddituros rationem non ignorabant. Felicitatem illorum temporum mirum in modum prædicat Theodorus Niem: *Unde legitur, quod tempore illius Othonis I. quaſi omnes etiam in Alemannia epiſcopi fuerunt ſancti viri, ut S. Godehardus, S. Adelbertus, S. Conradus, S. Otho, S. Bervvardus, & multi alii, qui non per pecunias aut preces adepti fuerunt ab Imperatore Epiſcopatus.* Idem etiam Fridericus Barbaroſſa Philippo Colonienſi Archiepiſcopo objecit, cujus rei meminere Arnoldus Lubecenſis & Cranzius.

Theod. Niem. in ſchel. ad libr. de juribus & privil. Imp. ap. Schad. tom. 3. rer. Germ. p. 269.

Arnoldus Lubec. lib. 3. c. 17. p. 336. Cranz. l. 6. c. 51. Saxon. p. 171.

Inveſtituræ Epiſc. ritus per chirothecam.

Ritus, quibus Epiſcopi a Cæſare ſolebant inveſtiri, ad tria præcipue capita referuntur. Aut enim *Chirotheca* dari ſolebat, aut *annulus* & *pedum* Candidato porrigebantur, quibus inſignibus ſacerdotium dari conſtabat. Elegantiſſimus ea de re locus eſt Walrami Numburgenſis Epiſcopi quem integrum adſcribam: *Nihil*, inquit, *refert, ſive verbo, ſive precepto, ſive baculo, ſive alia re quam in manu tenuerit, inveſtiat aut inthronizet rex & Imperator epiſcopum, quo die conſecrationis veniens annulum & baculum ponit ſuper altare & in curam paſtoralem ſingula accipit a ſtola & authoritate S. Petri. Sed congruum magis eſt per baculum, qui eſt duplex, id eſt temporalis & ſpiritualis.* Ex quo diſcimus, Imperatores baculo, annulo, chirothecis, ſceptro, aut quicquid in promtu iis erat, epiſcopis inveſtituram dediſſe. Epiſcopatus Chirothecâ traditi luculentum exemplum eſt Meinvverci noſtri, cujus jam meminimus. Scilicet ex quo chirothecarum uſus inter Germanos invaluerat: cœperunt illæ etiam in inveſtituris fideique juſſionibus, conſenſu & donationibus adhiberi, ut quemadmodum dextra in fidei teſſeram conſecrata apud omnes fere gentes fuerat, ita & ejus indumentum voluntatis fideique interpres eſſet. Non obſcurum hujusce ritus veſtigium in chartis Liemari occurrit, unde ſimul diſcimus, morem hunc Saxonibus liberis ſolennem fuiſſe, & chirothecas reliquiis ſacris impoſitas ab alio auferri, compromiſſionemque digitorum extenſione confirmari oportuiſſe: quibuscum conferenda, quæ e Franciæ tabulariis collegit Carolus du Fresne. E ſpeculo Saxonico quoque liquet, principes conſenſum ſuum haut alio plerumque interprete teſtari ſolitos, quam miſſa chirotheca. *Nemini licet forum erigere, vel monetam de novo inſtituere, ſine conſenſu ejus loci ordinarii ſeu judicis; etiam Rex in ſignum ſui conſenſus, ſuam ad hoc mittere debet chirothecam.* Quibus cum conferenda plura e jure Saxonico aliisque autoribus depromta loca, quæ collegit Rittershuſius. Eadem ergo ratione etiam Epiſcopatus conferebantur, ut paulo ante Meinvverci exemplo declaravimus: qui ritus deinde cum ipſa inveſtitura ceſſavit, memoria tamen illius in ordinationibus Epiſcopalibus ad poſteritatem transmiſſa, quippe quas chirothecis quoque mediantibus fieri Cranzius autor eſt. Morem hunc ipſam Apoſtolorum ætatem ferre putat Honorius Auguſtodunenſis, ſed minus credibile hoc videtur Cardinali Bonæ cum per aliquot ſecula nullum reperiatur chirothecarum veſtigium nec illis unquam uſa ſit Eccleſia orientalis. Enimvero hoc ipſo Bona non plane recentem hunc ritum facit, nam ne illum heri demum aut nudius tertius invaluiſſe exiſtimemus, prohibet vetus ordo Romanus, Liber Sacramentarius Abbatiæ Corbeienſis a Menardo editus aliaque hujus notæ ſcripta, in quibus conſtanter chirothecæ inſignibus Epiſcoporum annumerantur, non aliunde igitur rectius chirothecarum Epiſcopalium originem reperemus, quam a more iſto, quo porrecta Chirotheca ſacerdotia ſolebant ab Imperatoribus dari.

Waltram de inveſt. epiſc. p. 73. ap. Schard tom. 3.

Charta Liemari. p. 146. ſq. privil. Bremenſ. Lindenbr.

Carol. du Freſne Gloſſ. med. & infim. Lat. tom. 1. p. 966. ſq.

Spec. Sax. l. 2. art. 6.

Rittersh. c. 3. de jure aſyl. n. 33. & 34. p. 232. ſq. tom. 6. Crit. S.

Cranz. l. 4. metrop. c. 4. p. 91.

Honor. Auguſtod l. 1. gemm. anim. c. 215.

Card. Bon. l. c. rer. Liturg. c. 24 n. 12.

vid. Durand. l. 3. Ration. c. 12.

Zeger. Bern. van Eſpen. Jur. Eccl. univerſ. part. 1. tit. 15. n. 21. p. 103.

Inveſtituræ Ep.

Baculum & annulum præcipua inveſtituræ Epiſcopalis inſignia fuiſſe, vel inde doce-

Ritus per baculum & annulum.

W. Tyr. l. 11. c. 25. Alberic. Chron. p. 142. ad ann. 1094.

mur, quod certamen illud, quod de jure inveſtituræ Cæſaribus cum Romano Epiſcopo fuit, *Baculi & annuli controverſia inter regnum & ſacerdotium* vocatur Wilhelmo Tyrio & Alberico. Etenim ſi quando Eccleſia paſtorem amiſerat, clerici de præſulis ſui obitu Imperatorem certiorem facientes baculum & annulum defuncti mittebant, rogantes, ut alium ſibi Epiſcopum ſubrogaret. Imperator vero accepta hæc inſignia alii, quem in defuncti locum ſuccedere volebat ſolenni ritu tradebat. Obiter hunc ritum tangit Meibomius, quem copioſius perſequitur Onuphrius Panvinius: *Inoleverat*, inquiens: *quædam in omni Eccleſia Latina & præſertim in provinciis imperio ſubjectis, quædam conſuetudo, quæ in Romana etiam aliquando fuit, ut decedentibus Eccleſiarum prælatis, tam Epiſcopis, quam Abbatibus, annulus & virga paſtoralis ad Imperatorem a Clericis ejus civitatis mitterentur. Is ſtatim in demortui Epiſcopi & Abbatis locum unum ex familiaribus, vel Capellanis ſuis ſubſtituens, eum ad Eccleſiam paſtore orbatum nulla Cleri, vel populi electione expectata mittebat.* Hæc Onuphrius, vir omnis quidem antiquitatis ſcientiſſimus, & de hiſtoria præclare meritus, ſed ſuarum partium ſtudio in contrariam ſæpe ſententiam abreptus, ut non ſit illi religio, ubi ejus non ferrent rationes, de veritate nonnihil detrahere. Quare a ſe impetrare non potuit, ut quod Imperatores tenuiſſe inficiari non poteſt, jure eos tenuiſſe fateatur. Cujus ratio qualis ſit, verba ſubjecta oſtendent, quibus originem hujus moris deſcribit: *Hæc autem*, inquit, *privilegia de Epiſcoporum & Abbatum, ut vocant, inveſtitura Imperatoribus, temporum neceſſitate ita exigente, a Romanis Pontificibus Hadriano I. Leone III. & VIII. conceſſa fuerunt, Carolo nimirum Magno & Ottoni I. Imperatoribus, hominibus ſanctiſſimis, qui iisdem privilegiis ſanctiſſime utebantur, paſtores idoneos Eccleſiis vacantibus, vel eligentes, aut eligi procurantes.* Sed quænam quæſo tam turbulenta tempora potuerunt incidere, quæ Romanos Pontifices errare neſcios eo adducere debuerunt, ut Imperatoribus Epiſcopos conſtituendi arbitrium relinquerent, cum deinde Gregorii VII. ætate piaculare & nullis flammis expiandum ſcelus diceretur, ſi quisquam ſacerdotium a Rege ſuſceperit? Cur ante iſthæc funeſta tempora res vitio caruit? quidni lis unquam ea de re Imperatoribus mota eſt? Nec ſane Pontificum indulgentiæ jura hæc Cæſares accepta tulerunt; Siquidem penes hos ipſorum Pontificum electio erat: Sed Hadriani iſto decreto id tantum cautum eſt, ut Carolo M. ejusque ſucceſſoribus in Italia nuper in libertatem aſſerta idem liceret, quod in Francia adhuc ipſi juris fuerat. Sane antequam hoc Pontificis ſcitum prodiret, dudum Epiſcopos Eccleſiis præfecerant Græci Imperatores & Reges Francorum, ut prolixe demonſtravit Meibomius. Ut autem ad ritum illum Epiſcopos baculo annuloque inveſtiendi redeamus, multis eum præter laudatos antea autores, deſcribit etiam libellus de Epiſcoporum promotionibus, editus a Jacobo Sirmondo, & e noſtratibus celeberrimus J. A. Schmiedtius. Ubique præterea exempla occurcurrunt, quæ hunc morem inſinuare videntur. Nam Adamus Bremenſis, & qui ejus verba ſolent repetere, vix unquam aliter Epiſcoporum inveſtituras ſolent deſcribere, quam per ferulæ porrectionem. Quibus addo Chronographum Saxonem a Leibnitio in acceſſionibus Hiſtoricis editum, & Ditmarum Merſeburgenſem. Autor etiam vitæ Romani Epiſcopi Rothomagenſis hic minus videtur prætereundus, e quo hæc excerpſit Fr. Juretus: *Fit itaque inter Palatinos proceres de viro ſancto communis aſſenſio, qui omnes unanimiter regi conſulunt, ne grex Chriſti ſuo fraudetur deſiderio, ſed divina protinus ad effectum ducatur electio, quo Rex gratulatus conſilio, convocatis tam Epiſcopis, quam Abbatibus baculum illi contulit paſtoralem.* Conſulto prætereo, quæ de gemino Græcorum Imperatorum ritu referunt Codinus,* Pachymeres & Leunclavius, & de Angliæ Regibus Fr. Godvvinus, aliique quorum teſtimonia non ferunt chartæ limites ratioque inſtituti.

Meib. de jur. inveſt. Epiſc. p. 172. tom. 3 rer. Germ. Onuphr. Panvin. in vita Clement. III.

Meib. l. 5. p. 170.

Sirmond. tom. 2. concil. Gall. p. 533. J. A. Schmiedt. diſſ. de baculo paſtorali n. 20. ſqq. Adam. Bremenſ. l. 1. c. 39. 43 47. l. 2. c. 1. 20. 32. 45. 50. 51. l. 3. c. 1. Chronogr. Sax. p. 217 Ditm. l. 6. p. 123. Juretus ad Ivonis Carnotens. Epiſt. 157.

* *Codin. cap. 20. Pachym. lib. 8. c. 28. Leunclav. Pandect. Turcic. n. 173. 199. Godvvin. in vita Anſelmi Epiſc. Cantuar.*

Horum rituum ratio.

Haut mediocriter ſolliciti fuerunt multi & intenti in illorum rituum cauſas, præcipue inquirendum exiſtimantes, quid denique ſibi voluerint ceremoniæ, tam veteri inſtituto comprobatæ. Non ego moror tot ſententiarum divortia. Nec baculi paſtoralis myſticam, quam vocant, ſignificationem, Hugoni a Sancto Victore, Honorio Auguſtodunenſi, Durando, Haëftenio, Simoni Theſſalonicenſi & Goaro deſcriptam: Nec conſecrationem baculi hujus aut annuli e Rudolpho Hoſpiniano repetere opus eſt, cum e formula, hodienum in baculo & annulo tradendis initiandisque Epiſcopis ſolenni facile pateat, quem in finem inſignibus hiſce ſacerdotes augeantur. Porrecto enim baculo conſecrator dicere conſuevit: *Accipe baculum paſtoralis officii, ut ſis in corrigendis vitiis pie ſæviens, judicium ſine ira tenens, in vovendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate ſeveritatis cenſuram non deſerens.* Dato vero annulo addere ſolet: *Accipe annulum, fidei ſcilicet ſignaculum, quatenus ſponſam Dei ſanctam, videlicet Eccleſiam, intemirata fide ornatus illibate cuſtodias.* Eadem ergo inſtituti ratio Imperatoribus quoque fuit, a quibus ritus iſte amiſſo inveſtiendi jure in ordinationis ceremonias tranſiit. Unde non eſt, quod autoritate moveamur Cranzii, qui tradita ferula paſtorali Epiſcopos in provinciarum ſuarum poſſeſſionem immiſſos ſtatuit:

Hugo a S. Vict. Spec. Eccl. c. 6. Honor. Aug. l. 1. Gemm. animæ c. 217 Durand. l. 3. c. 15. Haëſten. l. 3. diſqu. mon. diſquiſ. 5. Simon. Theſſ. l. de ſacram. Goarus p. 313. in Euchologico. Hoſpin. l. 6. de orig. Monach. c. 73. Zeger. Bernh. van Eſp. part. 1. Jur. Eccl. tit. 15 c. 3. p. 162.

Craaz. l. 6 Saxon. c. 15. p. 146.

Siquidem id ſceptro fieri, & olim quoque factum eſſe, ſciunt omnes, qui in hiſce rebus non plane hoſpites ſe profitentur.

Inveſtituræ jura ab Imperatoribꝰ ad pontifices tranſlata.

Splendida hæc Imperatorum jura iam diu ſarta rectaque permanſerunt, donec vitio temporum eo prolapſa eſt Pontificum Romanorum ambitio, ut inchoatam Cæſarum auctoritatem aſpernarentur, juraque illis debita per injuriam abolerent, & ſibi vindicarent. Dici noo poteſt, quanta animi præſentia Henricus IV. conſilia ſuſceperit, tuendi dignitatem Imperii, nullum defugiens periculum, quod in devotum illius caput Pontificis paraſiti intenderant. Nam licet plerique in ejus conjurarent perniciem, ipſumque filium in patris ruinam armarent, ipſe tamen ſemper cauſæ bonitati confiſus

Per damna per cades ab ipſo
Daxit opes animumqae ferro.

Nnn caruiſſet res ſucceſſu, ſi præeuntem bona fide ſequi voluiſſent ii, quorum id facere maxime intererat, ipſeque filius parentis inſiſtere veſtigiis, quam peſſimis monitoribus morem gerere maluiſſet. Sed idem runc accidere vidiſſes, quod olim Herculi contigiſſe ferunt. Ex uno reſecto hydræ capite longe plura renaſcebantur. Pari enim ratione Hildebrandi Pontificis ingenium in ſucceſſores migravit, a quibus denique minis, pollicitationibus, Tarpejoque ex communicationis fulmine oppreſſus Henricus V. extorqueri ſibi paſſus eſt nobiliſſimam imperii partem, & ſumma inaugurationum Eccleſiaſticarum jura. Qua de re cum Heideggerus & Meibomius cum cura egerint magna parte laboris me video levatum.

Heidegger. Hiſtor. Papat §. 4. n. 94. p. 104. ſq. Meibom. diſſ. de jur. inveſtit. Epiſc. p. 174. tom. 3. rer. germ.

Annus Chriſti 1015.

Henrici II. Reg. 14. *Imp.* 2. *Ab. V. C.* 92.

Henrici Imperatoris itinera.

Ditm. l. 7. p. 188. Chronogr. Sax. p. 227

DEſerimur ad anoum Chriſti MXV. quo Henricus jam corona Cæſarea inſignis Saxoniæ noſtræ denuo rationem habuir. Walbeccæ enim peracto palmarum die Merſeburgum prop. ravit, paſchalem ibi feſtivitatem celebraturus, & in frequenti principum conventu de Boleslai toties comperta perfidia capturus conſilium. Inde proximis rogationum diebus ſi Ditmaro fides Capungæ, quo ipſe curtem ſuam de civitate Caſſulan transrulerat* exactis: Penrecoſtem in Immaleshuſæ ſolenni ritu celebravit. Tunc niſi Ditmari, Chronographi Saxonis, Baronii & Schatenii computus fallit, Walo decimus quintus Corbeienſium Abbas, Meinvverco Paderbornenſium antiſtiti oihil juris in ſuo monaſterio conceſſurus depooitur, ſubrogaro io ejus locum Druthmaro. Quod facinus cum præter autores ſupra laudatos prolixe ſatis referant Gobelinus, Autor vitæ Meinvverci, Cranzius, aliique quam plurimi, doctiſſimus quoque Paulini ſingularem ea de re ſcripſerir diſſertationem: nihil opus fuerit, plura hæc commemorare.

* *Ditm. l. 7. p. 190.*

Walo Abbas Corb. a munere remotus

Gobelin. at. 6. cap. 52. p. 257. Autor vita Meinvverci n. 43. p. 90. Cranzius lib. 4. metrop. cap. 4. p. 91. Paulin. p. 449. Syntagm. rer. Germ.

Comitia Goſlarienſia.

Dıemar. l. 7. p. 192. Spangenb. c. 164. Chron. Sax. p. 238

His peractis Cæſar circa nativitatem S. Johannis Baptiſtæ Goſlariam acceſſit, ubi quædam publica imperii negotia ad liquidum perduxit, quod referre placet verbis Dietmari, ſcriptoris de Henrici II. hiſtoria præclare meriti: *In nativitate ſancti Johannis Baptiſta, qua tunc proxima erat, ad Goslari Caſar veniens, Erneſti ducatum nepti ſua & filio ejus dedit.* Erneſtus, ſeu ut Aventino audit, Arioniſtus, cujus poſteris ducatus ab Henrico II. Goſlariæ indulgebatur, non eſt alius, ac ille inclytus Alemanniæ Dux Luipoldi Marchionis filius, Hermanni ſucceſſor, cujus miſerabile fatum ad ſuperiorem annum præter Ditmarum referunt Abbas Urſpergeoſis & Albertus Stadenſis, rectius quam annales Hepidanoi ad annum MXXI. aut Hermannus Conradus, & auctores chronici Auſtralis & Stederburgenſis ad annum MXV. Hic princeps, cum paulo incautius venationibus vacaret, militesque ejus imprudentius vibrarent ſagittas, inopino ictu ab Adalbrone Comite ſauciatus, & ad extrema pie ſe componens, paulopoſt e vivis exceſſit, Wirzburgi decente exequiarum ritu prope patrem tumulatus. Cæſar ergo cognito hujus præclari principis obitu Goſlariæ tum præſens vacuam provinciam nepti ejus & filio dedit, ex quibus deinde Zaringiorum Ducum familiam prodiiſſe auctor eſt Aventinus.

Ditm. l. 5. p. 191. Abb. Urſperg. p. 214. Alb. Stad. p. 223. Hepidann. ap. Goldaſt. a. 1021. Chronic. Auſtr. p. 315. ap. Freher. tom. 1. Chrō Stederb. p. 451 tom. I. ap. Meibom.

Herm. Contr. p. 319. Mar. Scot. ad a. 1018. p. 449. Aventin. l. 5. pag. 404.

Bellum Polonicum.

Ditm. l. 7. Chronogr. Sax. p. 228 Autor vita Meinvverci. n. 31.

Quod reliquum erat anni Polonico bello datum eſt, quod Cæſar tanta ſollicitudine geſſit ut paucæ ſupereſſent illius reliquiæ. Poloniam enim cum valido exercitu ingreſſus Boleslaum toties perfidum graviter ulciſcirur, copiisque ejus profligatis, provinciam quam late patet depopulatus, victricem exercitum in Saxoniam reducit, ut prolixius rem referunr Ditmarus, Chronographus Saxo, Auror vitæ Meiovverci, & e recentionibus complures.

Anni Chriſti 1016. 1017.

Heinrici II. Reg. 15. 16. *Imp.* 3. 4. *Ab. V. C.* 93. 94.

Henricꝰ Imp. Goſlariæ egit.

PRoximus annus MXVI. denuo Goſlariæ noſtræ Imperatorem reddidit: ſi fides diplomati, Kemnadenſi monaſterio dato, & a Schatenio prolato, cujus hæc eſt clauſula:

Gun-

Gantherus Cancellarius vice Erchanbaldi Archicapellani recognovi. Anno Dominicæ incarnationis MXVI. *Indictione* XV. *Anno vero Domini Heinrici Imperatoris Auguſti* XV. *regnantis Imperii IV. actum Goslar. data VII. Kal. Apr.*

Schaten. l. 5. p. 423. ann. Paderb. Part. 1.

Ubi tamen in numeris errorem notat Schatenius, & pro anno Chriſti MXVI & Regis anno XV. ſubſtituendum monet annum MXVII. & regium annum XVI. ſi cum Indictione & Imper. IV. convenire debeat. Sed ſatis notum eſt, quantopere in indictionum, numero a notariis fuerit ſæpius aberratum, id quod dudum obſervavit Hermann. Conringius. Ego certe in diplomate hoc nihil temere correxerim. Spangenbergius enim autor eſt, Henricum Imperatorem hoc anno non modo Goslariam veniſſe, verum etiam ſummo ſtudio hanc urbem amplificaſſe, & metalla quoque in monte Ramelſino denuo indagare cœpiſſe.

Conring. c. 8. cenſ. dipl. Landav p. 132. Spangenb. c. 165. p. 239. Chronic. Sax.

Screiber. de orig. & progr. mettallif. Harz. p. 38.

Quod & ſequente anno factum.

Ditm. l. 7. p. 217.

Certius de Imperatoris præſentia ſequente aono conſtat e Ditmaro. Palithi enim teſte illo Chriſti natalitiis, Alſtediique feſto Epiphaniæ celebratis Magdeburgum conceſſit, iode obiter Halberſtadio & Quedlinburgo ſalutatis, denique Goslariam movit ibique diutius hæſit, tum ob bellum Polonicum, tum alia negotia in publico Priocipum congreſſu decidenda. Quædam, his in comitiis geſta denuo nobis ſervavit Ditmarus: *Inde tunc percepta a nepte ſua caritate magna* [*Henricus*] *ad Goslariam tendens villam, ibidem IV. ſedebat hebdomadas. Hanc enim tunc multum excoluit. Et quia tunc quadrageſima fuit, quæ Chriſto oportebant, & ſeculo in multis neceſſaria erant, operari ſtuduit. .... In hac hebdomada principes noſtri edicto Cæſaris ad Gosleri conveniunt. Ibi tunc avunculo meimet Sigefrido comitatus fratris Henrici commendatur, & expeditio in noſtris partibus ordinatur, cæteraq́; patria periclitantis proficua & admodum neceſſaria diſputantur.* Hæc Ditmarus, eo majore fide dignus, quod domeſtica narrat.

Sigfrid9 Comitatum Stadenſem Goslariæ accipit.

Sigefridus enim hic, qui præclaro feudo ab Imperatore Goslariæ donatus eſt, non fuit Comes de Walbecke, ut doctiſſimo Sagittario viſum eſt, ſed Comes Stadenſis, ad quam familiam genus ſuum maternum Ditmarus referebat. Hic enim eſt ille Sigefridus, qui a Danis & Svecicis piratis aliquaodo captus, cuſtodibus vino gravatis felici fuga elapſus in provinciam ſuam rediit. Frater huic erat Henricus, qui ex Ethela ſua unicum ſuſceperat filium Sigefridum, ſed quem ipſe quoque cum fratre captus obſidem dare piratis coactus eſt. Hic poſt fugam Sigefridi a barbaris immani crudelitate naſo, auribus & manibus mutilatus orbum patrem reliquit; quo juſta ſenectute defuncto, Comitatus Stadenſis Goslariæ in ſolenni principum conventu confertur Fratri ejus Sigefrido Comiti: id quod Ditmarus ob familiæ ſuæ commodum præterire non potuit, quanquam ab eo in recenſenda familia Stadeoſi non parum diſcrepat Albertus Stadenſis.

Sagitt. c. 3 n. 1. hiſt. Goslar. Ditm l. 4. c. 78. conf. Reineccii vit. Ditmari p. 266. Fr. Luca Atrium. Comit. Pal. p. 617. ſq.

Alb. Stad. p. 272.

Bellum cum Boleslao.

Expeditio autem quam præterea in Goslarienſibus hiſce comitiis decretam dicit Ditmarus, fuit illa contra Boleslaum, Germaniæ denuo perfidum, hoc anno ſuſcepta, qua hic magna clade affectus pacemque per legatos petere coactus Moraviam & Bohemiam Imperatori belli præmium ceſſit. Pacem cum Boleslao Budiſſinæ contractam narrat Ditmarus initio libri octavi.

Ditmar. lib. 8. Chron. p. 232.

Annus Chriſti 1018.

Henrici II. Reg. 17. Imp. 3. Ab. V. C. 95.

Synod9 Goslarienſis.

PRoximo anno, qui Chriſti erat milleſimus decimus octavus, Henricus Imperator peragrata ſuperiore Germania denuo io Saxoniam ſuam rediit; Cui ut oportunius conſuleret in quadrageſima Goslariam quoque noſtram inviſit, ibique celebrem Epiſcoporum Synodum coegit diſciplinam Eccleſiaſticam ſanioribus legibus emendaturus, quæ adhuc cleri negligentia inclinari paulatim cœperat. Hujus Regis præſentiæ teſtis locuples eſt Chronographus Saxo, quanquam in eo cum Chronicis Hildeſienſibus falſus, quod natalem ſuperioris anni Paderbrunnæ ab Imperatore celebratum exiſtimat, id quod recte reſellit Schatenius, cum eo tempore Cæſar in Franconiæ regionibus egerit. Verba Chronographi ad hunc annum ita ſe habent: *Imperator natalem Domini Patherbrunum celebravit, & Goslaria quadrageſimale tempus peregit.* Sed oblitus eſt nobis commemorare, quæ eo tempore hic acta ſint; quem defectum ex parte ſupplevit Autor vitæ Meinvverci a Brovvero editus, dum S. Berwardum Hildeſienſem Epiſcopum præſentibus Imperatore, Meinvverco & vicinis Epiſcopis ſynodum tunc celebraſſe, & cum multa ſalubriter ad diſciplinam clericorum reſtituendam egiſſe, tum imprimis conjugium Godeſchalci Comitis & Gertrudis vitio contractum ſolviſſe denarrat. Quanquam autem hujus Synodi acta ut hujus ævi pleraque ætatem haut tuliſſe videri poſſint, non immemerito tamen huc referre me exiſtimo acta Synodi Goslarienſis, quæ inter multa Cæſarum & Brunsvicenſium principum monumenta ſervavit Maderus. Annum quidem illa præferunt MXXV. ſed procul dubio e ſcribæ oſcitantia natum, ſiquidem nec Bernvvardus, nec Henricus Imperator hoc anoo adhuc erant ſuperſtites. Ille enim meliorum Chronologorum ſupputatione anno MXXI. vel certe MXXII.* hic anno MXXIV. corporis poſuere exuvias, ſolo fere Chronici Auſtralis autore * in diverſa abeunte, & Henrici S. obitum referente in annum MXXV. Præterea Gero Archiepiſcopus Magdeburgenſis, qui huic

Chronogr. Saxo. p. 231.

Schaten. l. 5. p. 428.

Autor vitæ ſ. Meinvverci. n. 56.

* *In anno 1022. conſentiunt. Rentel. in Hillesh. Chron. p. 80. & Chron. Stederb. p. 451*

* *Chron. Auſtral. ap. Freber. tom. 1. rer. Germ.*

Syno-

** Chron. Magd. ap. Meib. 286* *** Reimann. ideaChrõ. Halberſt.* *† Chron. Mindenſ. Meibom. p. 560. &* *Paulin. p. 12. Syntag. Schaten. lib. 5. ann. Paderb. Part. 1. p. 446.*

Synodo interfuiſſe dicitur jam anno MXXII* Arnolphus Halberſtadenſis Antiſtes anno MXXIII. ** Thidericus Mindenſis anno MXXII· (†) Thidericus denique Mimigardivordenſius eodem anno MXXII. (††) diem obierunt ſuprèmum; nec ullus vitam ad annum MXXV. protraxit, quem acta præferunt. Accedit quod in actis his diſerte mentio fiat S. Bernvvardi hujus Synodi autoris & cauſæ matrimonialis deciſæ, ut adeo minus dubitem, illa ad Synodum ab Autore vitæ Meinvverci memoratam referre, præcipue cum ſtylus & formula PIÆ MEMORIÆ S. Bernvvardi nomini addita †† ſatis maniſeſto declaret, poſt hujus deſumum obitum acta Synodi hujus in literas relata fuiſſe unde facilis in conſignando anno error irrepere potuit, quem tamen miror nec a Madero, nec ab ullo alio adhuc fuiſſe deprehenſum. Quo facilius autem de re ſit judicium, ipſum monumentum Maderi exſcribo:

** Aldenburgenſis in Wagria. Vid. Enermot. Chr. epiſc. Aldenb. p. 162. ap. Paulin.*

ARchitecti Catholicæ doctrinæ, quæ ſectanda forent, fidei quaſi fundamenta locantes, hoc evidenter noſcuntur probaſſe, ſive gregatim ſeu ſeparatim, ut gloriemur in laude Chriſti. Ergo anno MXXV. (MXVIII.) *in Conſiſtorio regali GOSLARE præminenti, in Eccleſiæ ſcilicet auſtrali lateri eodem adhærente, collecta fidelium coadunatione, propoſitum eſt tractandum quodque utilitatis ſalutare. Cujus conventus primatui HENRICUS, qui tunc temporis reipublicæ monarchiam ſtrenue gubernabat, aſſederat, & conſtipatione Epiſcoporum, Geronis videlicet Parthenopolitani Archiepiſcopi, & Unovvani Bremenſis Archiepiſcopi, Arnolfi quoque Halverſtedenſis, & Bennonis Slavenſis, * Thioderici Mindenſis & Thioderici Mimigardivordenſis, & Ekkihardi Sleswigenſis Epiſcopi circumfultus undique, faſque nefaſque æqua trutinationis lance penſabat. E quibus vero, inter quæſtiones citra ultraque habitas. BERNWARDUS ſanctæ Hildinisbemenſis Eccleſiæ piæ memoriæ antiſtes, quem tanti negotii principatus attinebat, cujusdam ambiguitatis indaginem inveſtigabat. Quippe cum quilibet Epiſcopus vel cujusvis dignitatis quisquam, proprietatis ſuæ aliquem ad ſacerdotalem provehens gradum, ſuæ poteſtatis juxta collibitum eſſe promiſerit, inſuperque ſui juris ſeu alieni ſibi Eccleſiam clementi benignitate adquiſierit, ſed is ſuccedentibus proſperis, altioris meriti elatione, ſeſe ſuper verticem extulerit; donumque divinitus collatum in turpe converterit emolumentum, adèo ut nobilitate generis ſuccenſus, quandam in matrimonium uſurpaverit liberam, eo tenore, ut prolem ex eadem derivatam quoquo modo abalienet ſervitio ejus, cujus ipſe juberat dominio; quid potiſſimum exinde concors illorum fieri decreviſſet aſſenſio. His ita prælibatis, procerum unusquisque, pro induſtriæ ſuæ æſtimatione hujus rei propoſitum longa alternabat deliberatione. Sed tandem hujus hæſitationis anfractus Imperatore anticipante, omnis illius concionis conſeſſus in ſuffragium hujusmodi aſſurgit, acclamantque cuncti, legitime oportere, tam ipſam, quam ejus poſteritatem, eodem, quo & ipſe, ſervitutis jugo ſuccumbere. Addunt nihilominus præſentis pactionis decretum, Romani Imperii majeſtate ſancitum, nullo penitus in perpetuo jure ſolvendum, maxime, cum in beneplacito univerſalis Papæ proſpectum vegetet ſanctæ Eccleſiæ.*

Conſiſtorium regale Goslarienſe.

Locus ubi hæc Synodus congregata eſt, vocatur *regale conſiſtorium, auſtrali Eccleſia lateri adhærens*, quod ego iterum de capella quadam intelligo forte palatio regio annexa eo loco, ubi deinde Conradus Imperator capellam condidit B. Mariæ. Ceterum exedras Eccleſiis jungi olim ſolitas, in quibus ſacerdotes cum ſuo Epiſcopo, aut Epiſcopi inter ſe ipſos de rebus ſacris conſilium inirent, docet charta donationis Eccleſiæ Cornutianæ edita a Svareſio, e qua Carolus du Freſne hæc exſcripſit. *Item ante regias baſilica vela linea plumata majora, fiſſa numero tria. Item vela linea pura tria, ante CONSISTORIUM velum lineum purum. In prona velum lineum purum I. &c.*

Carol. du Freſne tom. 2. Gloſſ. Lat. p. 1183.

Conventus Mulhuſinus.

Soluta Goslarienſi ſynodo Imperator luſtrata Weſtphalia in Belgium conceſſit, indeque reflexo itinere Mulhuſi Thuringorum conventum principum habuit, ibique per reliquam anni partem hæſir, ut docet diploma Paderbornenſe, a Schatenio prolatum, datum

Schat. P. I. p. 431. l. 5. annal. Paderb.

Anno Dominicæ Incarnationis MXVIII. *Indictione II. Anno vero Domini Heinrici, Romanorum Imperatoris ſecundi, regnantis* XVIII. *Imperii autem* VI. *actum* XVIII. *Calend. Januarii Mulinhuſen feliciter Amen.*

Ditmarianæ hiſtoriæ finis.

Interea Calendis Decembris Saxonia, ipſaque noſtra Goslaria diligentem rerum ſuarum ſcriptorem amiſit Ditmarum, Comitẽ Walbeccenſem, quartum Merſeburgenſis eccleſiæ epiſcopum, cujus fideliſſimis lucubrationibus, (cum Brunnero loquimur,) in hac rudis ævi caligine adhuc uſi ſumus,

Brunner. l. 9. annal. Boj. p. 677.

Digitized by Google

ſumus, cum is hiſtoriam ſuam, quam Voſſii & Paulini ſententia anno Chriſti MXVII. ætatis ſuæ XLI. Epiſcopatus X. anno uno ante obitum ſuum exorſus fuerat, ad diſceſſus ſui tempora usque felici induſtria pertexuiſſet, quam telam utinam continuare ejus ſucceſſores voluiſſent, monitis Ditmari * obtemperantes, certe *de expoſitionibus plurimis*, ut ait Reineccius, *minus laboraremus, & majus patriæ ornamentum acceſſiſſet.* Corpus conditum Merſeburgi eſt in editiore baſilicæ parte, quod ſucceſſor Bruno effoſſum cum anteceſſorum oſſibus in ſacellum Epiſcoporum transtulit. Monumentum ejus hanc meruit epigraphen:

Vosſ. l. 3. de hiſt. lat. c. 5 Paul. diſſ. de Walone Abb. Corb p. 449. ſyntagm. vid. Ditmar. lib. 8. p. 240. ſq. Reiner. Reinecc. vit. Ditm. p. 275.

Corde, manu, lingua Ditmari geſta loquuntur,
Quid faciant, ſapiant, doceant, qui vera loquuntur.

Fallit ergo Chronographus Saxo Ditmari obitum in annum referens MXIX.

Chronogr. Saxo. p. 233

Annus Chriſti 1019.

Henrici II. Reg. 18. Imp. 6. Ab. V. C. 96.

Conventus Goslarienſis.

SEquitur annus Chriſti MXIX. non minus Goslariæ noſtræ fauſtus. Siquidem Henricus Imperator, diſcuſſis Bernardi Ducis conſiliis, menſe Martio urbem noſtram cum Cunigunda ſua denuo adiit, jam magis indies magisque floreſcentem. quanquam autem hoc hiſtoricis taceatur, non tacent tamen diplomata ab Autore vitæ S. Meinwerci & Schatenio prolata, unde ſimul conſtat, magno Epiſcoporum & principum agmine ſtipatum Henricum hoc anno Goslariæ noſtræ verſatum: E quibus nominari merentur Gero Magdeburgenſis, Unvvanus Bremenſis Archiepiſcopi, Theodoricus Mimigardivordenſis, Euerhardus Bambergenſis, Meinvvercus Paderbornenſis, Adelbaldus Trajectenſis, Arnolfus Halberſtadienſis, Hildevvardus Cizenſis Epiſcopi, Bernhardus & Godefridus duces, Sigefridus Eggehardus & Herimannus Comites. Quis ergo dubitet, quin in tanta principum virorum frequentia de publicis Eccleſiæ & reipublicæ negotiis diſceptatum ſit? Sed fuit ea ſeculorum horum negligentia, ut chartæ nimis parcerent, eaque de cauſa plurima quæ ſcire poſterorum interfuit, nos paterentur ignorare.

Schaten. p. 1. l. 5. annal. Pad. p. 432. ſq.

Si conjecturæ locus relinquitur, non temere mihi videor ſuſpicari, Bambergenſem Epiſcopatum nuper ab Henrico conditum, & Benedicti VIII. Pontificis in Germaniam adventum materiam conſultationi dediſſe. Finito enim propemodum quadrageſimali jejunio, Henricus relicta Goslaria, cum omni pene Epiſcoporum & Principum Saxonicorum cœtu Bambergam iter fecit, dedicationi hujus Eccleſiæ interfuturus, Pontificemque advenientem excepturus honorifice. Dedicationis ſolennia Bambergenſium faſtis ſatis relata Goslariam noſtram minus ſpectant.

Annus Chriſti 1022.

Henrici II. Reg. 21. Imp. 9. Ab. V. C. 99.

Dorſtad. Goslariæ ab Henrico in clientelam ſuſcipiuntur.

HIc annus, qui Chriſti illuxit poſt milleſimum vigeſimus ſecundus iterum Goslariæ noſtræ Henrici præſentiam indulſit, quod etſi ab Hiſtoricis non minus ſilentio prætermiſſum eſt, Lezneri tamen autoritate nixus aſſero, idque eo veriſimilius, quod Imperatorem tunc in vicinia Gronam, Paderbornam aliasque Weſtphaliæ Saxoniæque civitates ſub anni exitum luſtraſſe notum eſt & provocatum. Tunc autem Conradus Dynaſta Dorſtadianus, ſubtracto ſibi parente Arnoldo, ab Imperatore Henrico II. Goslariæ in feudum impetravit arces Nienburg, Widelab & Welperodam, ut tradit Leznerus, qui ipſum procul dubio Henrici Cæſaris diploma vidit. Magna fuit Dorſtadianæ familiæ celebritas, quam in nobilium dynaſtarum ſeu Baronum Saxoniæ numerum refert Meibomius; Leznerus vero primis & antiquiſſimis Saxoniæ Comitibus annumerat. Priſcæ nobilitatis ſedem habuit Nienburgi arce Goslariam inter & Guelpherbytum ſita, quam tamen Arnoldus de Dorſtadt, cum filios non ſuſcepiſſet anno MCLXXXIX. in virginum monaſterium convertit, impoſito illi nomine gentili Dorſtadii. Reliquæ, quas tenuere arces poſtquam familia anno MCCCCXLVI. exſpiravit, ad Hildeſienſem Epiſcopatum pervenerunt. Sed ecce ſchema hujus antiquæ familiæ, aliquot locis a me auctum e Leznero huc transfero:

Lezn. l. 3. Chron. Hildeſ. MSC, c. 34

Dorſtad. familia.

Meibom. tom. 1. rer. german. p. 475. Lezn. c. 12 vit. Caroli M.

Arnol-

- Arnoldus I. *Dynaſta Dorſtadianus.*
  - Arnoldus II.
    - Thidericus.
      - Adelhogus *Præpoſitus Goslarienſis poſtea Epiſcop. Hildeſ. 1175. † 1190.*
      - Arnoldus Variabarba *Cœnobii Dorſtadiani fundator. 1154. 1189.* Conj. Bina Æthiopiſſa.
        - Giſela *nupſit equiti de Moinersrode cœnobio Dorſtadiano dedit decimas ante Maihterſen.*
  - Henricus *improlis obiit.*
  - Conradus *inveſtituram imperat Goslaria 1022.* Conj. Comitiſſa de Sladen. **
    - Mathilda. *nupſit Ludolpho de Poina.*
    - Bernardus Conj. Adela de Humborg. 1209.
      - Conradus. 1243.
      - Bernardus. Conj. Comitiſſa de Woldenb.
        - Tidericus notarius Henrici DucisBrunſvic. 1316.
        - Fridericus *Canon Hildeſ.*
      - Waltherus Conj. Dna de Warberg.
        - Ermegardis Canonica Quedlinburgenſis 1436.
        - Eliſabetha *monialis Dorſtadiana poſtea ibidem Domina & Decaniſſa Gardersh.*
        - Arnoldus *ultimus ſuæ familia obiit.* 1446.
    - Bartoldus
      - Sifridus. 1288. Franciſc. 1291.
      - Bernardus 1276.
      - Bartold. 1276. 1322.
      - Walter. *Canon. Hildeſ.* 1290. 1291.
      - Ludevicus 1299.
        - Arnoldus. Conradus Bernardus.
      - Fridericus 1291

Godehardus Hild. Epiſcopus. *Chronic. Epiſc. Hildeſ. MSC. cap. 14. Siffrid. lib. 1. epit. p. 689. & 690. Sur. tom. 3. die 4. Maji Act. ſanct. Cranz. lib. 4. metrop. c. 7. p. 92. Baron. tom XI. ann. p 78. Aodr. Ratisb. Chronic. Bavar. p. 20.*

Idem annus ut ſupra dixi, ſecundum meliorum Chronologorum calculum ſubtraxit Bernvvardum Hildeſienſem Epiſcopum, licet Chronicon Epiſc. Hildeſienſium MSC. cum Lamberto & Buçelino ejus obitum referat in annum MXXIV. Huic Henrici II. auſpiciis ſucceſſor datur Godehardus, Comes Bavarus, e Schyringenſium familia oriundus, ipſique adeo Cæſari, niſi Cranzius fallit, ſanguine junctus. Hic ſicut ab incunabulis pietatis ac doctrinæ elementa hauſerat, in cœnobio Altaichenſi enutritus, ita virtutes ejus latere diu non poterant, cum inde Hersfeldiæ Abbas creatus tam prudenter omnia ageret, ut ipſe Cæſar ejus conſilio ſæpius in rebus ambiguis uteretur: eaque de cauſa Altaichenſe & Hersfeldenſe cœnobia larga munificentia ditaret. Suſcepto Hildeſienſi Epiſcopatu multis rebus præclare geſtis memoriam ſui nominis propagavit. Litem cum metropolitano ſuo de Abbatiſſæ Gandersheimenſis conſecratione ipſe adeo feliciter terminavit, ut in publico principum conventu Willigiſus cauſa caderet. Epiſcopatus ſui terminos protulit, urbem multis eccleſiis & monaſteriis ornavit, ac marmoream pene reliquit, quam lateritiam invenerat. Quibus rebus id effecit, ut poſteris temporibus in divorum numerum relatus ſancti nomine cenſeatur.

Annus Chriſti 1024.

Henrici II. reg. ultim.
Conradi II. Reg. 1.
Ab. V. C. 101.

Seculum Goslariæ ſecundum

NOvum ordimur Goslariæ ſeculum, & eluctati jam illius infantiam in tempora deferimur multo feliciora, quibus tanto ſtudio in exornanda hac civitate deſudarunt Imperatores, ut quæ antea veluti ſilentio involvitur a ſcriptoribus, nunc in Chronicis & annalibus utramque paginam abſolvat. Sed primos hos Goslariæ ludos ſeculares luctuoſos admodum reddit Henrici II. obitus nullis certe acerbior ac urbi noſtræ, quam incredibili amore complexus ornare nunquam deſtiterat, proximisque ante obitum ſuum diebus præſentia ſua illuſtraverat. Placet triſte hoc imperii fatum referre verbis Chronographi Saxonis, qui extrema Henrici tempora ita paucis complexus eſt: *Imperator natalem Domini Bavenberch peregit. Ibi turba convenerat paſtoribus deſtituta, quia omnes ſuſpenſi manebant, cujus providentia cura Imperiali poteſtate committerentur. Igitur cum his, quos ſummos habitos cognovit, inito deſtinationis decreto, ſubſtituit Hunfridum in vicem Geronis Magdeburgenſis Archiepiſcopi, aſſumptum de choro Wirciburgenſi: Eadem die Brandagus Vuldenſis Abbas Arnulfi antiſtitis ſucceſſor conſtituitur. Cæſar diverſis doloribus* pro-

Henrici II. obitus & laus.

Chronogr. Saxo. p. 237.

vexatus, eodem loco crebra infirmitate diuturnas protraxit moras, reſumptisque demum viribus, citato curſu Parthenopolim ire propoſuit. Tandem poſt longam deliberationem laborioſi itineris, diem palmarum in loco qui dicitur Alſtede feſtive celebravit. Die vero reconciliationis, exigente infirmitatis gravedine, remota a ſe, qua convenerat, multitudine, paucis comitantibus, Nienburg cœnam dominicam peregit. In ſancto vero Sabbatho contracto totius ſenatus conventu, contectali ſua Cunigunda comitante Parthenopolim venit, ubi cum grandi honore ſuſceptus eſt, Dominica quoque reſurrectionis gaudia celebri honore transegit, deinde ab antiſtite ejusdem loci auri ſericorumque varietate plurimum donatus, Halverſtade adiit. Inde nihilominus Goslariam profectus eſt, ubi diebus decem peractis ad locum quendam Grona dictum properat, ibique forti agritudine depreſſus, & amara mortis poculo debriatus, vitalem emiſit ſpiritum. Deinde flebili querimonia, ſecundum quod ipſe decreverat, Bavenbergenſi caſtello defertur & cum mœrore terra matri commendatur. Eadem brevius ſubinnuunt Autor vitæ Meinwerci & Alb. Cranzius.

Cranz. l. 4. Saxo. c. 35. p. 99.

Ex quibus ſimul diſcimus ultimam pentecoſten Henricum Goslariæ peregiſſe. Obiit tam admirabili ſanctitatis fama, ut ſolus ex tanto Germanorum Cæſarum numero inter Divos ab Eugenio Papa relatus ſit: Et quanquam ſunt, qui de ejus ſanctitate minus dextre judicant, eamque non procul ab annili ſuperſtitione & ſimplicitate abſuiſſe exiſtimant, neſcio tamen an plures hodie rubore ſuffundere poſſit, qui ſibi de ſingulari pietate blandiuntur. Plura clericis beneficia conceſſit, adeo ut pauca ſibi ipſi & poſteris relinqueret: Sed quis dubitet, quin hæc ejus largitio eo ſpectarit, ut cultus Dei & pietatis ſtudium magis in dies magisque effloreſceret. Quod ſi ergo non ſemper votis reſpondit exitus, & clericorum quorundam improbitas Henrici ſpem feſellit; quæ quæſo hujus culpa? Videant illi, quid ſuo benefactori decretorio illo die reſponſuri ſint? Fuit ſane laudabilis horum ſeculorum liberalitas, quam non immerito commendat Henr. Petræus:

Henr. Petræus p. 41. de monaſt.

Majores noſtri, inquiens, *vita actionumque humanarum finem conſtituentes nominis Dei gloriam & proximi in hiis terris utilitatem honorabant Deum optimum ter maximum de ſua, ut biblia ſancta loquuntur, ſubſtantia & de primitiis fructuum ſuorum dabant egenis, propter mandatum aſſumebant pauperes, ponebantque theſauros ſuos in præceptis altisſimi, inprimis vero illas ſacras humanioresque literas docentium aſſidueque Deum invocantium & collaudantium cœnobitarum cœtus ſtudioſe fovebant.* Hæc ergo ſectatus etiam Henricus vix aliqoam Germaniæ Eccleſiam ſuam liberalitatem deſiderare paſſus eſt, quod dilucidius pateret, ſi ejus diplomata, aut diligentius ſuiſſent ſervata, aut certe copioſius in lucem publicam prodirent.

Saxonicorum Imperatorum finis.

Ita ergo cum primo Goslariæ noſtræ ſeculo expiravit Saxonicorum Cæſarum imperium, jam in Francos transſerendum, magno Germaniæ bonó, ſi quantum illi imperare, tantum Saxones parere didiciſſent.

Conradi II. laus.

Sigebert. Gembl. Chronic. p. 593. Alberic. Chronic. p. 56.

Primus, qui e Francis ad ſummum Imperium adſpiravit, fuit Conradus Salicus, magnæ virtutis princeps & jam ab Henrico morti proximo principibus commendatus. Pater illi fuit Henricus, Conradi Wormatiæ & Bullonii ducis filius, e Juditha Ottonis I. filia genitus, a quo Conradus noſter præter generis ſplendorem virtutem quoque accepit veluti hæreditariam. Magnæ ſane Conradi noſtri laudes & a ſcriptoribus paſſim celebratæ, nec Goslariæ noſtræ ignotæ, quæ ipſi præcipue curæ cordique fuit. Certe in ornanda hac urbe nemini ſucceſſorum ſuorum fuiſſet ceſſurus, ſi lucis uſura diutius eſſet fruitus.

Annus Chriſti 1025.

Conradi Salici Reg. 2.
Ab. V. C. 102.

Conrad' Goslariæ egit.

Chronogr. Saxo. p. 239.

JAm hoc ſecundo imperii ſui anno Goslariæ noſtræ primum dedit amoris ſui documentum, cum illam dignam exiſtimaret, quam ſuæ præſentiæ ſplendore illuſtraret. Simulac enim imperium fuerat auſpicatus, nihil illi erat antiquius, quam obire germaniæ provincias, earumque conditionem coram explorare. Hinc Mindæ ſub exitum ſuperioris anni celebratis Chriſti natalitiis, Patherbornam circa epiphaniæ feſtum movit, inde ſalutata Corbeia Hildeſiam profectus litem, toties renovatam, quæ Hildeſienſibus Epiſcopis cum metropolitanis ſuis de Gardeshemio interceſſerat, principum conſilio diremit. Tandem ſuperiorem Saxoniam luſtraturus Goslariam noſtram menſe Januario tranſiit, quam occaſionem arripiens Druthmarus Corbeienſis Abbas Imperatorem adiit, & ut monaſterio ſuo proſpiceret, humiliter oravit. Cui Imperator in ornandis Eccleſiis anteceſſore ſuo non remiſſior præclaras literas conceſſit, quibus omnia jura Corbeienſis Eccleſiæ liberaliter confirmavit. Diploma profert Schatenius.

Annal. Corbeia ap. Paulin p. 384. Syntagm. Conf. diploma ap. Mader. p. 216. antiqq. Brunſv.

Datum XI. *Calend. Febr. Indict.* VIII. *Dominica Incarnat.* MXXV. *anno vero Domini Chounradi ſecundi regnantis I. Actum Goslare.*

Schaten. lib. 5. P. 1. ann. Paderb. p. 466.

Patet ergo non fallere annales Corbeienſes a Paulino editos, in quibus ad annum MXXV. annotata legimus: *Chounrat rex omnia noſtra privilegia confirmat ſollempniter*, quamvis ſi ſequentia addas, potius hoc Corbeiæ quam Goslariæ factum perhibere videantur.

Paul. l. c.

Eccleſiæ Harzeburgicæ benefacit.

Nec minus vicinia hæc liberalem tunc ſenſit Conradum, ſi ad hunc annum referre licet illa, quæ Chronicon MSC. membranaceum in Eccleſia SS. Simonis & Judæ ſerva-

ſervatum, ſioe die & Conſule refert: Illud enim de hoc Coorado ita loquitur: *Anno gracie milleſimo viceſimo quinto Conradus Imperator hujus nominis ſecundus, filius Henrici, Ducis Suevie, adeptus eſt Romanum imperium & regnavit annis quindecim. Hic dotavit eandem eccleſiam in Hartesborg cum predio trans Salam quod dicitur Balberghe & ſuis appendiciis & cum predio Wevelinghe apud Somerſchenburgh. Hic etiam eccleſiam Limborch & epiſcopatum in Spira primus fundavit & ibidem eſt ſepultus.* Atque cum his quidem egregie convenit Alb. Cranzius, qui hunc Imperatorem *multa prædia contuliſſe in monaſterium, quod erat in Hartesborg*, refert. Sed neſcio tamen an Conrados ſatis diſtinxerint. Superat enim in Eccleſia SS. Simoois & Judæ diploma Conradi, quod ſecundi quidem titulum prætert, (ut ſolent Conradi ſuevi diplomata) ſed revera tertii eſt, quemadmodum ſuo loco videbimus. In illo eadem fere prædia, quæ nominatim recenſet chronicon illud membranaceum donantur eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, ut adeo non dubitem, quin tituſo decepti olim Conrado II. tribuerint, quæ tertio erant tribueoda.

Cranz. l. 4 c. 36. Sax. p. 99.

Goslaria noſtra Rex in Thuringiam ſeceſſit. Inde luſtrata ſuperiore Germania in Italiam migravit, coronam ibi a Pootifice ſuſcepturus, ex qua redux factus alias ſubinde obiit imperii provincias. Quamvis Goslariam noſtram ante annum MXXXI. divertiſſe illum nondum usquam deprehenderim.

Anni Chriſti 1031. 1032.

Conradi Reg. 8. 9. *Imp.* 4. 5. *Ab. V. C.* 108. 109.

Conradus Goslariæ agit.

Annus igitur Chriſti p ſt milleſimum trigeſimus primus Goslariæ Imperatorem reddidit, qui cum hujus anni initia Alſtedii Thuringorum exegiſſet, cum Giſela ſua & Henrico filio nec non Meinvverco Epiſcopo Paderbornenſi Goslariam noſtram Februario menſe inviſit. Sed quæ hic tuoc geſta ſint, cum ignariſſimis ſcimus. Duo eoim tantum ſuperſunt diplomata Meinwerco conceſſa hac clauſula.

Data XI. *Calend. Martii Indict.* XIIII. *Anne Dominica incarnat.* MXXXI. *anno vere Domini Chounradi ſecundi regnantis* VII. *Imperii* IIII. *actum Goslare.*

Schat. l. 5. Part. 1. annal. Pad. p. 479. ſq. Chron. Saxe. p. 243.

Nec minus ſequenre anno ſi Chronographus Saxo audiendus Goslaria præſentem vidit Imperatorem. Ira enim ille ad annum MXXXII. *Imperator natalem Dni Goslaria glorioſe peregit.* Sed annum autor a natali Dni orditur, atque adeo de ſuperiore potius anno intclligeodus eſt, cum Polonica illa, quæ in ſequentibus eoarrat meliorum autorum judicio in anoum MXXXI. referantur.

Monaſterium S. Georgii conditum.

Hoc circiter tempore Conradus Imperator fundamenta agere cœpit monaſterii montis S. Georgii, olim urbi noſtræ imminentis, ſed ſuperioribus ſeculis ferali deleti incendio, & in curiam Griſonum, quæ proxime a Goslaria noſtra floret, translati. Sunt quidem qui hujus monaſterii initia in Henrici Aucupis tempora rejiciunt, ſed id de arce, ante hæc tempora ibi conſpicua intelligendum eſſe ſupra monui. Quod autem mons S. Georgii monaſterium eſſe cœpit, id ſoli Conrado refert acceptum, docentibus id diplomatibus æque ac autoribus. Diſerte ſane Cranzius: *Iſte Conradus*, inquit, *ad Goslariam fundavit Jurgenborg*, quocum etiam Spangenbergius & diplomata hujus monaſterii faciuot: Henricus enim V. in literis ſuis profitetur, *monaſterium hoc ab abavo ſuo fundatum quidem, ſed imperfectum eſſe*, ubi abavus pro proavo ſumitur, more his ſeculis ſolenni, quo conſanguinitatis, quos vocaot, gradus non adeo accurate ſolebant diſtingui, ut vel ſolo *avunculi* vocabulo patet, quod pro *patruo* promiſcue apud hujus ævi ſcriptores uſurpatum, e Decretionibus Childeberti & Capitularibua Caroli C. obſervat Carolus du Freſoe. Imo ſpeciatim de voce Abavus de proavis uſurpata luculeotum exemplum reperio apud Dietmarum. Qui libro primo ita de proavis ſuis: *Duo* abavi *mei, uno nomine, quod Luther ſonat, ſignati milites optimi & genere clariſſimi decus & ſolamen patriæ.* Idem ergo loquendi genus hic quoque uſurpatur. Quod ſi enim Henrici V. genealogiam conſulamus, abavus illi fuit Henricus Dux Franconiæ, Conradi Salici pater, cui falcem in alienam meſſem immittere, Saxooiamque mooaſteriis excolere non erat integrum. Relinquitur ergo, ut Conrado Salico montis S. Georgii tribuamus originem, præcipue cum Leznerus quoque, qui tameo fama deceptus Heoricum Aucupem monaſterii hujus parentem fingit, negare non poſſit, Conradi io condenda bac Eccleſia præcipuas partes fuiſſe. Nec incommode io diplomate Henrici V. additur, Eccleſiam hanc ab abavo quidem fundatam, ſed oon abſolutam fuiſſe. Inde enim reddenda erit ratio, cur ad Henrici usque ætatem atque adeo taoto temporis tractu nihil de hoc cœnobio inveoiamus memoriæ proditum. Quo nomine mirari convenit doctiſſimum Coerberum, qui civitatis noſtræ componens tempora Conrado tantum accepta refert initia caſtri mootis S. Georgii, cum Cranzius, quem autorem allegat, de caſtro ne verbulum quidem addat.

Cranz. l. 4 Sax. c. 36. p. 99. Spangenb. c. 170. p. 248 Chrō. Sax.

Car. du Freſne tom. 1. Gl. Lat. p. 403.

Lezn. l. 2. hiſt Hild. MSC. c. 33 & c. 86. op. MSC. de monaſt

Coerb. hiſt. Gosl. c. 3. §. 7.

Canonicorũ regularĩũ S. Auguſtini celebritas & iocrementa.

Inclareſcere per hæc tempora in Saxonia ooſtra cœperaor Canonici regulares S. Auguſtini, qui poſteaquam Benedictini a rigore regulæ ſuæ deflexeraot, multis coloniis e monaſterio Bavariæ Raitenpuchenſi deductis cœnobia recens condita his regionibua occupabant. Jam anno MXXIV. huic ordini ceſſit Monaſterium

Sultæ

Chron. mont. Ser. p. 17. 18.

Digitized by Google

Meibom. tom. 3. rer. germ. p. 352. Mader. diſſ. de S. Laur. & cœnobio Schœning

Sultæ prope Hildeſiam, a S. Godehardo conditum, cui ſuccedebat mons S. Georgii ejusdem ordinis religioſis frequentatq, donec tandem inſequenti tempore ſequerentur Hamerslebia anno MCVIII. Novum opus prope Halam Saxonum MCXVI. Richenbergenſe MCXVII. &, remotis virginibus, diſciplinæ minus diligentibus, Schœningenſe MCXX. Baccerodanum denique MCXXV. aliaque plura quæ maximam partem in congregationem Windeſemenſem interjecto tempore coaluerunt.

Capella S. Mariæ fundatur.

Nec hic quidem deſiit Cunradi in urbe viciniaque ornanda liberalitas. Nam per eadem tempora extruere hic cœpit capellam B. Mariæ Virginis prope regale palatium, quæ olim magna devotione celebrata, plurimisque munita Pontificum indulgentiis, poſteris temporibus neglecta, patrum denique memoria corruit, adeo, ut ne vola quidem, aut veſtigium ſuperſit. Ceterum originem hujus capellæ Conrado tribuit Langenius, domeſticus teſtis, cujus de Coorado hi ſupetſunt verſiculi, ab Engelhuſio quoque allegati:

Langen. Sax. p. 811. ap. Meib. Engelhuſ. in Chron. p. 193.

Qui vixit mundus Cunradus, eratq; ſecundus
Nominis illius, rex fuit ipſe pius,
Struxit Goslariæ pius Eccleſiamq; Mariæ.

Annus Chriſti 1033
Conrad. II. Reg. 10. *Imp.* 6.
Ab V.C. 110.

Bruno Herbipolens. Episc. an Præpoſ. fuerit Goslarienſis?

* a. 1037. vid. Sigebert. ad an. 1037. Baron. ad eund. tom. XI. p. 127. *Chronic. Auguſt. ap. Freber. p. 345. Alberic. Chronic. acceſſ. hiſt. p. 70. Herm. Contr. p. 322. Bruſch. de Episc. & Archiep. Germ. cap. 9. n. 19. ap. Gualter. to. 1. Chronici Chrō. p. 980. ſq.*

HOc anno ſecundum Bruſchii calculum, aut certe ſequente, ut mavult Herm. Contractus & Chronicon Auguſtenſe Freherianum, Wurzburgenſi Epiſcopatui admotus eſt Bruno, Cunradi Carinthiæ ducis filius, maternaque proſapia comites Querfordiæ attingens, Conradi II patruelis, aut, ut alii malunt, e ſorore nepos, Trithemio teſte, catalogo ſanctorum adſcriptus. Iſto honore auctus, ao MXXXIIX* Conrado Imperatori in Italiam abeunti comes adfuit, coortaque inter Miſſæ ſolennia tempeſtate S. Ambroſium Mediolanenſibus ſuis opem ferre exiſtimans, pacis inter Imperatorem & civitatem tunc conſtitutæ autor fuit. Anno autem MXLV Boſenburgi in Pannonia arcis ruinis oppreſſus interiit, ut patet ex hoc epitaphio, quod illum Herbipoli adeptum ſcribit Bruſchius:

Anno Dni MXLV ſexta Kalendarum Junii obiit beatus Bruno Epiſcopus fundator hujus Eccleſiæ.

Camerarius vero ita recenſet:

ANNO DNI CIƆXLV KL. JUNII
BEATVS BRVNO EPIS HVJVS ECCL.
FVNDATOR

In dextra ſarcophagi

BEATVS BRVNO FVIT PATRVELIS
CONRADI IMPERATORIS.

Chron. Auguſtenſ. ap Freber. p. 346.
Camerar. hor. ſubceſ. cent. 1. cap. 30, p. 149. & cent. 2. cap. 16, p. 61.

Hunc ideo minus putavi prætereundum, quod eum ab Hamerslebienſi Monacho, Emſero & Leznero in Goslarienſium præpoſitorum numerum referri video, e quo tamen eum vel ipſe temporum ordo exulare jubet. Nondum enim video quomodo Goslariæ præpoſitum agere potuerit, quo tempore nondum de iſta eccleſia fuerat cogitatum: niſi forte illum in Harzeburgenſi collegio honore hoc perfunctum velimus, maxime cum Conradum Imperatorem tam propinqua cognatione attigerit, quem iſtud monaſterium vehementer amaſſe ferunt. Primum ergo hoc eſt ſpecimen ſubleſtæ fidei Hamerslebienſis monachi, de qua infra plus erit dicendum. Ceterum in ſcriptorum eccleſiaſticorum numerum Brunonem huoc referunt Trithemius, Sixtus Senenſis, Bruſchius, & Poſſevinus ob *ſtrictum & elegantem ejus commentarium in omnes Pſalmos Davidicos ex orthodoxorum Patrum explanationibus collectum*, cujus initium eſt: *Nova non vidimus, ſed vetera renovamus &c.*

Poſſevin. appar. tom. 1. p. 253.

Annus Chriſti 1035.
Conradi II. reg. 12. *Imp.* 8.
Ab. V. C. 112.

Conrad. II. Goslariæ agit.

ANno Chriſti MXXXV jam pene exacto Conradus I. Imperator Goslariæ ſuæ memor, denuo huc divertit, ſive quod civitatis noſtræ receſſus venationis oblectamenta ipſi pollicerentur, ſive quod retinendis in officio Saxonum animis viderentur aptiſſimi. Certe natalitia Chriſti tunc Goslariæ eum celebraſſe autor eſt Chronographus Saxo, ſatis diligens itinerum cæſareorum ſcriptor. Quæ autem tunc geſta Goslariæ fuerint autores tacent.

Chronogr. Saxo. p. 244.

Anni Chriſti 1038. 1039.
Conradi Reg. 15. 16. *Imp.* 11. 12.
Henrici III. Reg. 1.
Ab. V. C. 115. 116.

Godeh. obitus. *Baron. ad ann. 1036. tom. XI. p. 127.*

SUccedit annus MXXXVIII Hildeſienſibus luctuoſus exceſſu Godehardi Epiſcopi, qui multis a ſe conſtructis Eccleſiis vitaque mira ſanctitate transacta tantam reliquit pietatis famam, ut ab Innocentio II. Pontifice in Rhemenſi Synodo inter cœlites relatus magna religione à poſteris cultus ſit. Præcipuum qund illum conditorem veneratur monaſterium eſt S. Bartholomæi in Salinis prope Hildeſiam Engelhuſio Zulſa dictum, quem locum antea *triſtem & fructetis obſitum* ipſe adeo cœpit expolire, ut monaſterium hoc nulli jam cedat amœnitate, ab opibus quoque & religione Cranzio magnopere com̄endatum. Leznerus, Sultæ inveſtigans origioem ad vulgi deſcendit fabulas, famamque ſecutus tradere non veretur, locum hunc ante-

Monaſt. Sultæ conditū. *Engelhuſ. Chron. p. 194. Reutel. Chron. Hilles. ap. Paulin. Synt. p. 8.*

Cranz. lib 4. metrop. c. 7. p. 92. Lezner. l. 2, Chron. Hild. MSC. cap. 17.

quam Canonicis Regularibus S. Auguſtini hoſpitium præbuerit, ſpectro diabolico horridum fuiſſe, adeo, ut vix quisquam via hac inceſſerit, quin extremum vitæ adiret periculum, aut in devia abreptus aquis mergeretur. Godehardum vero ſæpius huc divertiſſe, crebrisque precibus id impetraſſe a Deo, ut terriculamentum cederet, priſtinaque huic loco rediret ſecuritas. Quo facto S. Godehardum voto ſe ſolviſſe, Divoque Bartholomæo condidiſſe monaſterium, quod multis per tot ſecula periculis expoſitum, priſtinum tamen ſemper ſplendorem receperit, hodieque pareutis ſui memoriam ſervet incolumem.

Ditmarꝰ Epiſcop. Hideſ. *Rentel. Chron. Hildeſ. p. 83. Chronic. Epiſc. Hildeſ. MSC. cap. 16.*

Godehardo ad plures abeunti e Conradi Imperatoris Capellanis ſubrogatur Ditmarus, Cranzio animo & carne nobilis, & ex illuſtri quadam familia Danica oriundus, ſed in Gandersheimenſe tamen monaſterium minus beneficus, quod ille, ceu faſti Hildeſienſes referunt, omnibus bonis, quæ anteceſſoribus ferebat accepta, exuit. Sed ferali eccleſiæ ſuæ incendio ad frugem reductus, reſtituiſſe dicitur omnia, plura laudabilia geſturus, ſi diutius hominibus interfuiſſet.

Conradꝰ Goslariȩ Ludovicũ creat. Thuring Comitẽ & Dnum Haſſiæ. *Chronogr. Saxo. p. 247. Wippon. vita Conradi tom. 3. Piſtor. Paulin. Annal. Iſenac. p. 8 Syntag. Schlegel. de numm. Iſen. p. 16. Lang. Chron. Citiz. p. 772. Hiſtor. Landgr. Thuring. c. 11. ap. Piſt. p. 913. Paulin. l. c. p. 9. ſq.*

Interea Conradus Imperator fatalem ſibi annum MXXXIX. jam ingreſſus, Goslariam noſtram revertitur, paſcha ibidem celebraturus, multis hoc teſtantibus hiſtoricis. Superiore etiam anno natalem Dni hic celebraverat, ſi audimus Chronographum Saxonem, ita diſſerentem: *Anno Dni* MIXL. *Cunradi XIII. Imperator natale Domini Goslaria cum reverentiſſima procerum congratulatione decenter celebravit. In die ſancto dum ad miſſam in decore regio proceſſurus præſtolaretur horrendum dictu inſolita & terribilis nubium colliſio ab hora tertia in ſextam ab aſtantibus cum timore ſimul & admiratione conſideratur.* Hæc Chronographus Saxo ab illuſtri Leibnitio editus, quamvis in Franconia orientali Conradum tunc verſatum eſſe e plurimis hiſtoricorum monumentis conſtet. Rectius autem de paſchatis feſto ſuſpicabimur, ſiquidem menſe Majo adhuc hic hæſiſſe illum teſtatur auro contra carum diploma, quo Ludovicum Barbatum conſanguineum ſuum, ſummis adhuc aulæ honoribus perſunctum Comitem Thuringiæ hæreditarium, & Haſſiæ Dominum renunciat, armis illi collatis antiquis Burcardi Ducis Doringiæ & Haſſiæ, ab Hungaris occiſi. Diploma ipſum a Piſtorio jam prolatum, e ſchedis Hortlederianis emendatius edidit celeberrimus Paulini, addita Schereri luculenta explanatione locorum, quorum in illo mentio fit: Et denique ex ipſo autographo omnium feliciſſime reſtituit Erudit. Tenzelius. Nos inde finem, qui nos propius ſpectat ſubjicimus:

Udalricus *Cancellarius vice* Bardonis *Archi-Capellani recognovi. Data* V. *Cal. Maj. Anno incarnation. Domin.* MXXXIX. *Indict.* VII. *Anno Domini* Counradi *Imperat. Auguſti Imperii* XIII. *Regni vero* XV. *Actum* Goslare [*Gotzlari**] in villa regia feliciter.

Signum Domini
Connradi Imperatoris.

* *Ita eſt apud Piſtorium. Hortled. legit GOSLARE, Tenzelius in autographo reperit GOSLARIAE.*

Villæ regiæ quales? *Carol. du Freſne. Gloſſ. Lat. tom. 3. p. 1332.*

Tam felicia incrementa jam ceperat Goslaria noſtra, ut villa regia audire cœperit, honorifico ſane nomine iisque tantum civitatibus tributo, quæ Regum propriæ, eorumque veluti patrimonium eſſent, nulliusque præterea ſubditæ imperio. Vocabantur etiam Curtes regiæ, voce ex Hetruſca dialecto in Latium traducta, itemque villæ κατ ἐξοχὴν, ut obſervat Carolus du Freſne. Ex quo intelligimus, quid ſibi velit villæ nomen Goslariæ tributum a Ditmaro loco ſupra allegato. Originem harum villarum a Francorum ætate arceſſo, qui, ut ſupra docuimus, primi certas ſibi ſedes & manſiones conſtituerant, in quas, ſi quando provincias obirent, diverterent.. Vocabantur hæc palatia, vocabantur & villæ regiæ, ſed eo tamen diſcrimine, ut omnia quidem palatia eſſent villæ regiæ, non autem quævis villæ regiæ palatia, unde miror Carolum du Freſne hæc pro ſynonymis habere, cum ipſe alleget Henrici II. chartam, in qua villæ regiæ & palatii publici nomenclatura junctim legitur tributa civitati Triburiæ, hoc pacto: *Actum in Triburia, regia villa, palatio publico.* Quamobrem vero uterque titulus adjicitur, ſi villa regia & palatium publicum eſſent ſyoonyma? A Francis ad Saxonicos & Franconicos Imperatores inſtitutum hoc traoſiit, qui cum Imperii provincias principibus & epiſcopis hæreditario jure conferre inciperent, certas tamen ſibi retinebant urbes & provincias, e quibus fiſci ſui reditus neceſſarios præcipue petebant. Talis villa præter Goslariam noſtram easque, quas recenſet Carolus du Freſne, erat *Juſtinava*, quæ *curtis regalis* in binis Caroli Craſſi diplomatibus audit apud Schatenium, talis *Gerencheimia curtis regia titulo* in Arnulfi literis honorata apud eundem. Talis *Werlaha* famigeratiſſima illa Weſtphaliæ palantia, *civitatis regalis* nomine ab Henrico aucupe vocata. Talis apud Ditmarum *Capunga*, in quam *curtem ſuam* Caſſellis transtulerat Henricus Imperator. Addo his e diplomatibus Ludovici Arnulfi aliorumque Germaniæ regum *Regenspurg, civitatem regiam, Oſtermuntingam, villam regiam, Portanaham, curtem, Ulmam, villam regalem, Niemiam, regiam villã* in Weſtphalia, & ex Henrici IV. diplomate apud Maderum *Tuiburch*; ex Ottonis ta-

Ditmar. l. 7. Chron. p. 2.6. ſq. Schaten. part. 1. l. 3. annal. Paderb. p. 199. & 201. p. 214. p. 267. Ditmar. l. 7. p. 190. Conring. c. 4. Cenſ. dipl. Lindav. p. 49. 51. Paulin. de pag. Synt. p. 581. Cruſ. ann. Suev. part 2. l. 1. c. 7.

Tenzel. ſuppl. 2. hiſt. Goth. p. 383.

Lebm. Chron. Spir. lib. 4. c. 4. p. 287. Schaten. l. c. p. 637. Paulin. l. c. p. 585. Mader. in append. ad Adam. Bremens. p. 118.

tabulis *curtem juris regni Calvam in pago Northuringorum ſitam.* In noſtris quoque his regionibus & reliquis Saxoniæ partibus floruere *Palithi* ſeu *Polida*, & quas primo loco nominare debueram *Mulhuſum*, *Northuſa & Salvelda*, quas hoe nomine præcipue appellat Autor de Landgraviis Thuringiæ: *Hermannus*, inquiens, *Landgravius, qui cum aliis elegit Philippum, ſe cum juramento & homagio ſibi obligavit, & conſtrinxit ſicut alii fecerunt, accipiens in beneficio regias civitates Molhuſen, Northuſen, Salfeld & caſtrum Ravis, cum finibus fluvii Orlan.* Idem autor denuo Mulhuſum & Northuſam villas regias vocat, ubi de Henrico Leone ita refert: *Accidit poſtea, quod idem Dux dictus Leo Thuringiam intravit, & villas regias Mulhuſen & Northuſen cepit.* Engelhuſius quoque in Chronico: *Hermannus*, inquit, *Lantgravius Thuringiæ primus Ottoni juramento conſtrictus, a quo etiam villas regias Northuſen, Molhuſen & Salvelt in deditionem accepit, relicto Ottone adhæſit Philippo, ab eodem Horlan & Ranitz caſtra in homagium accipiendo.* Alibi Engelhuſius cum Bodone Mulhuſum & Northuſam vocat villas Imperiales, ſed novo loquendi genere, quod demum poſt magnum illud interregnum videtur invaluiſſe. Antiquior bis autoribus Arnoldus Lubecenſis Northuſam vocat *Koniges Northuſen*, quod nomen procul dubio ex villæ regiæ nomenclatura natum eſt. De aliis ejusmodi villis plura proferre in medium chartæ limites prohibent. Plura de villis regiis deſideranti ſatisfiet a Thoma Reineſio, quem evolviſſe non pœnitebit. Minus vero dubitamus, quin ex illis maxima pars urbium Imperialium originem duxerit, inter quas & Goslaria noſtra non ſine commodo ſuo nomen profitetur.

Autor de Landgr. Thur. c. 32. p. 925. — *Id. ibid. c. 125. p. 918.* — *Engelhuſ. Chronic. p. 243.* — *Id. p. 235. Bodo p. 305. Synt. de Gandersh.* — *Arnold. Lubec. l. 2. Chron. Slav. c. 30 p. 288.* — *Reineſ. comment. parerg. de palat. Lateran. p. 13. 14.*

Conradi Imperatoris obitus & elogium.

Paſchate Goslariæ celebrato, Conradus adulto jam vere in Belgium diſceſſit, Ve tum Trajecti pentecoſtes ſacris peractis, cum ad menſam procederet, ex improviſo deliquium animi paſſus, cum ad extrema ſe paraſſet, II. Non. Junii extinguitur Imperator Ottonis Friſingenſis judicio *armis ſtrenuus conſilio providus, ſapientia tam forenſi, quam civili præditus, in religione Chriſtiana ſatis devotus, humilitate, qua regem decebat adornatus.* Certe imperio, ſubmotis Slavis, domitis Polonis, recuperataque Lotharingia, tantum profuit, quantum anteceſſorum ullus. Nec minus Goslariæ noſtræ ob conditas eccleſias & ornatam urbem perpetuo memorandus. Quinimmo ſi Winnigenſtadio noſtro, non indiligenti ſcriptori, fides eſt, jam tum Eccleſiam Hatzeburgicam Goslariam transferre idem decreverat, niſi præproperum fatum conſiliis ejus interceſſiſſet: quo cum facit etiam autor ab Hamerslebienſi monacho compilatus. Conradum hunc Eccleſiæ Goslarienſis jeciſſe fundamenta, teſtatus.

Herm. Contr. Chron. p. 323. — *Lamb. Schafnab. p. 376.* — *Otto Friſing. l. 6. c. 28 p. 132.* — *Winnigenſtad. Chron. MSC. Halb.* — *Hamersl. monacho ap. Mader. p. 145. ant. Brunſv.*

Henrici III in exornanda Goslaria induſtria.

Juſtis Conrado perſolutis, regnum principum ſuffragiis defertur Henrico filio, a capillorum colore Nigri nomen adepto, qui jam tum vivo parente Rex fuerat appellatus. Hic eſt ille optimus princeps, qui Goslariam noſtram, ſub prioribus Imperatoribus veluti juventutem nondum egreſſam, ita exornavit, ac veluti ad virilem robuſtatem promovit, ut Adamus Bremenſis, aliique qui hunc ſeqvuntur, eum Goslariæ conditorem exiſtimaverint. Vix auſpicatus imperium, luſtrata ſuperiore Germania, ſtatim ſub autumnum in Saxoniam rediit, Goslariæq; celebrem egit principum conventum: cujus veſtigia ſatis manifeſta deprehendas in diplomatibus Corbeienſibus & Kemnadenſibus ab Henrico datis III Non. Septembris, quæ protulit e tabulariis Schatenius. Recte ergo Annales Corbeienſes a celeberrimo Paulini editi ad hunc annum notant: *Henricus Rex monaſterium Kamnat in mundiburgium ſuſcipit. Idem omnia noſtra jura & privilegia innovat & approbat: nec non bona & privilegia monaſterii in Kamnat.*

Comitia ab eo Goslariæ habita.

Annal. Corb. a Paulin. edit. in Syntagm. p 385.

Schaten. l. 6. Annal. Paderb. part. I p. 518. ſq.

Eccleſiæ collegiatæ SS. Sim. & Judæ initia.

Eodem tempore Imperator votis parentis ſatisfacturus, eccleſiam, quam a Conrado I. Harzburgi conditam diximus, Goslariam tranſtulit. Metatus enim hoc anno ſplendidiorem baſilicam, Canonicis, qui Harzburgi adhuc delituerant huc evocatis, fundamenta cœpit locare eccleſiæ collegiatæ SS. Simonis & Judæ, quæ vulgo *κατ' ἐξοχὴν* vocatur monaſterium, (das Münſter / item der Dom / das Stifft ꝛc.) antiquisque Imperatoribus tam fuit in deliciis, ut illam *gloriam coronæ ſuæ & ſpecialem capellam ſuam* appellarent, quos quidem titulos in pontificum etiam bullis honoris cauſa aliquoties repetitos obſervabis. Hodieque illa ad evangelici titus diſciplinam traducta, intra mœnium noſtrorum ambitum floret, in plaga urbis meridionali, ita, ut turres ipſum palatium reſpiciant. Scilicet quod in oculis eam aſſidue ferebant Imperatores, ideo nec a conſpectu ſuo illam voluerunt remotiorem eſſe. Ceterum Henricum III. hujus Eccleſiæ fuiſſe parentem, miro conſenſu traditur, ipſaque hoc teſtantur diplomata, unde miramur, quid in mentem venerit Leznero, hanc Eccleſiam Henrici IV. temporibus recentiorem fingenti in hiſtoria Caroli Magni, cum ipſe in opere MSC. ſuo de monaſteriis ſaniora de ejus originibus proferat. Somnia ergo ſibi fingunt, qui Leznerum hac in re ſequuntur. Rectius rem exploratam habuit Auctor Chronici Stederburgenſis, qui Fridrici I. ætate vixit, deque Eccleſiæ noſtræ originibus ita refert: *MXXVII. Conradus imperiali benedictione provehitur & Henricus filius ejus rex creatur, qui Goslarienſis Eccleſiæ fundator extitit.* Suffragatur huic Langenius teſtis domeſticus, cujus Leonini verſiculi rem ita in compendio referunt:

Lezner. Hiſtor. Carol. M. c. 26. — *Chron. Stederb. ap. Meib. p. 451.* — *Langen. ap. Meib. p. 811. tom. I rer. germ.*

Conradi natus, Henricus nempe beatus,
Hic in honore Dei ſic Simonis atque Tadai,
Quam cito produxit, pius Eccleſiam ſibi ſtruxit.

Engelhuſ. Chron. p. 197. & 173.

Verſiculos hos in hiſtoriam ſuam retulit Engelhuſius addens de ſuo: *fundavit autem* (Conradus) *Eccleſiam iſtam Canonicorum ſecularium in caſtro Hartesborch, anno Imperii ſui quinto, in honorem S. Valerii, quod monaſterium transtulit Henricus III. Imperator poſtea in Goslar, ubi fundavit Eccleſiam, quam per beatisſimum Papam Leonem cooperantibus ſibi Epiſcopis, Rex fecit conſecrari in honorem B. Virginis & SS. Simonis & Juda, ut ſcribitur in Chronico Goslarienſi.* Chronicon hoc Goslarienſe, Engelhuſio viſum & exſcriptum, non aliud eſſe puto, quam illud membranaceum, a me quoque aliquoties ad partes vocatum, quod liberalitati ſumme reverendi Capituli debeo, idquod facile, ſi utrumque conſeras ad oculum patebit. En enim ipſa verba inde excerpta: *Anno Dominice incarnationis milleſimo XLo Henricus filius hujus Conradi Imperatoris, hujus nominis tertius Rex, ſecundus Imperator, LXXXVIo ab Auguſto ſuſcepit Romanum Imperium & regnavit annis XVII. Iſte tranſtulit monaſterium S. Valerii de Hartesborch ad locum iſtum, & iſtam Eccleſiam fundavit, & dotavit eam predio in Jersleve, & omnibus ſuis attinentiis, & eam per beatisſimum Papam Leonem, cooperantibus ſibi in numero Cardinalibus, Archi-Epiſcopis & Pontificibus & Abbatibus ſeptuaginta tribus, in die beatorum Procesſi & Martiniani martirum in honore ſancte Marie & ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Jude, Ruſtici Venancii martirum, Valerii, Servacii Materni, Eucharii confeſſorum & omnium Sanctorum, ipſo Imperatore preſente, conſecrari procuravit.* Huic Chronico, quod procul dubio quisquã veterum Canonicorum, rerum ſuarum curioſus, ex antiquis Eccleſiæ ſuæ monumentis compilavit, adſtipulatur etiam autor Chronici Sereniſſimorum Ducum Brunſvico-Luneburgenſium, & quam non temere abjiciendam cenſeo, ſcriptura hæc vetus, imagini hujus Imperatoris in feneſtra chori ſummi conſpicuæ appoſita:

ap. Maderum. p. 7. conf. Chrõ. Sſoderb. ap. Meib. p. 451. Bodo in Syntagm. a Meibom. edit. p. 503

HENRICUS TERTIUS IMPERATOR
TRANSTULIT IN HUNC LOCUM
ANNO CHR. CIƆXL IN HONOREM
DEI ET SANCTORUM SIMONIS ET JUDÆ.

Denique ſuffragio ſuo nos juvat quem primo loco par fuerat laudare Adamus Bremenſis, auctor coæraneus, qui tamen cum in rerum Goslarienſium hiſtoria pene hoſpes fuerit, hic quoque ſui ſimilis eſt; Ita enim de Eccleſiis Goslarienſibus loquitur: *Ea tempeſtate Caſar Henricus ingentibus regni divitiis utens in Saxonia Goslariam fundavit --- In qua etiam ſibi conſtruens Palatium, duas omnipotenti Deo congregationes inſtituit, unam ex illis noſtro donans regendam tuendamque Pontifici* (Adelberto,) *eo quod illi individuus comes vel cooperator in omnibus exiſteret.* Recte hic quidem de duabus Eccleſiis collegiatis ab Henrico III. fundatis, quarum altera eſt SS. Simonis & Judæ altera Montis S. Petri de cujus origine ad annum MXLVI. Sed quid Adelberto in Goslarienſes Eccleſias jurisdictionis? ſcio eum multis inhiaſſe Eccleſiis, abbatiis, monaſteriis, ſed idem fatum novas has Eccleſias ſubiiſſe, quis credat? præcipue urbanam, quæ Pontificum bullis & Imperatorum privilegiis ita eſt ab omni Epiſcoporum jurisdictione exemta, ut ne Diœceſiano quidem ſuo, nedum Bremenſi Archi-Epiſcopo ulla in re fuerit ſubjecta. Non dubito itaque, quin Adamus Bremenſis hac in re paſſus ſit aliquid humani. Nihilominus tamen hunc ſuo more exſcribunt Henricus Wolterus, & haut paulo hoc oculatior Alb. Cranzius qui tamen Adami Bremenſis oſcitantiam paulo ante in Goslariæ originibus obſervaverat.

Adam. Bremenſ. l. 3. Hiſt. eccl. c. 30. p. 101.

Henr. Wolter. in Chron. Bremenſ. p. 40. ap. Meibom. tom. 2. Alb. Cranz. l. 4. Saxon. c. 43. p. 103. & l 3. c. 12. p. 71.

Cauſæ conditæ hujus eccleſiæ.

Quid cauſæ Henrico fuerit, cur tantos exſtruendæ huic baſilicæ ſumtus impenderet, cuivis facile ſubolebit, qui temporum iſtorum pietatem non ignorat. Scilicet blanda tunc ſpes tenebat principes, in quam Clericorum perſuaſionibus erigebantur, quod hiſce bonis operibus vel maxime æternam ſalutem ſint merituri. Ut multis docuere Meibomius, Schlegelius pluresque alii. Eidem ergo ſententiæ Henricum etiam III. faviſſe, argumento eſſe poterunt floſculi, quibus ejus diplomata diſtincta eſſe deprehendimus, cujus notæ ſunt illi: *Si ex noſtris facultatibus alicubi cultum divina laudis plantaverimus, id nobis ad preſentis vita ſalutem & ad percipiendam aternam beatitudinem firmiter credimus prodeſſe.* Item: *Pro remedio anima noſtra, ob utrinsque vita ſalutare remedium, noſtra fragilitati quoddam aſylum, noſtraque infirmitatis exceſſibus ad ſalutem, ob aternam noſtri noſtriq; thori ac regni conſortis, ſcilicet AGNETIS Imperatricis Auguſta commemorationem, nec non pro ſalvatione beatarum animarum felicis memoria Conradi Imperatoris, noſtri quidem anteceſſoris & Patris, atque matris noſtra Imperatricis GISELÆ &c.* & complures alii. Fructum quoque eum inde tulit Henricus, ut ejus memoria quotannis III. Non. Octobris ſolenniter multis vigiliis, miſſis ſacrisque officiis coleretur, quo die vota pro illius ſalute æterna publice concepta lego in Breviario Eccleſiæ hujus edito Halberſtadii M.D.XXII. ubi & hæc collecta occurrit *pro Fundatore*:

Meib. reiect. apol. Otto IV. p. 167. & not. ad dipl. Thaſſ p. 195. tom. 3. rer. germ. Schlegel. hiſt. vet. Cell. p. 10.

Breviar. SS. Sim. & Jud. fol. 85. part. hiemal.

Propitiare queſumus Domine, anime famuli tui, H. Imperatoris & preſta, ut qui de tuis donis in hoc loco pervigili cura nomini tuo quotidiana prepatavit obſequia, perpetua cum ſanctis tuis mereatur perfrui letitia per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Amen.

Hæc ſunt, quæ Imperatorem huncim primis ad extruendam hanc Eccleſiam viden-

Capellæ regiæ quales?

videntur impuliſſe: quibus & alia haud levior ratio acceſſit. Cum enim Imperatores ſuos veluti Lares Goslariæ conſtituiſſent, & in hac urbe frequentiora, quam usquam, imperii comitia haberent: videbatur id quodammodo imperii majeſtas poſtulare, ut templum hic extaret ſplendidius, quod illis inſtar domeſtici eſſet. Satis aperte hoc loquitur non tantum ſolium regium, materia & arte conſpicuum, quod hæc eccleſia oſtendit, verum etiam diſerte hoc dicit autor, quisquis ſit, ab Hamerslebienſi monacho exſcriptus, ubi hæc legimus: *Hanc eccleſiam idem Imperator voluit appellari* ***Imperii capellam***, *& Canonicos ipſius* ***Capellanos regios.*** *Operam ergo dedit exactam, ut viros tanto honore dignos eidem eccleſiæ præficeret,* ***ſiquidem etiam regni illic ſedem conſtituerat.*** Eadem repetita deprehendes ab Emſero. Diſcere inde ſimul licebit, eccleſiam hanc *Capellam regiam audiviſſe, hoc eſt, templum Imperatorum veluti aulicum*, in quo ſacris more iſtorum temporum intereſſent. Tales olim Regibus Francicis multæ fuerunt, immo tot, quot eorum palatia, quibus omnibus tamen & ſplendore & ornatu multum anteibat illa *Aquisgranenſis, ex toto Romanorum orbe famoſiſſima*, ut ait Gaufredus. Ejus non ſine ſumma laude meminerunt autor annalium Francorum Fuldenſium, Eginhardus. Reginonis Continuator & alii quam plurimi. De ceteris quoque Francorum Regum Capellis, quæ Palatinarum, regalium & dominicarum nominibus olim claræ fuerunt, egregie, hoc eſt, ſuo more commentatus eſt Carolus du Fresne, quocum conferri poterunt, Zegerus Bernhardus van Eſpen, & Ludovicus Thomaſinus, qui hunc præcipuum ſcopum regiorum ejusmodi ſacellorum fuiſſe credunt, *ut ibi presbyteri diurnum officium perſolverent, cui princeps cum ſua familia poſſet aſſiſtere.* Non incommode Capellarum ejusmodi regiarum natales in ipſa Conſtantini M. tempora refert Du Fresne, cujus inſtitutum ad poſteros propagatum ut alia ſecuti ſunt Franci, a quibus deinde cum imperii faſcibus etiam ad Saxonicos Salicosque Imperatores morem iſtum devolutum, admodum fit veriſimile: idque inprimis docet Grona, cujus in mœnibus capellam regalem ſtetiſſe docet diploma Ottonis M. anno 952. datum apud Maderum. Talis etiam fuit eccleſia quam Goslaria noſtra, intra mœnium ſuorum ambitum vidit, Canonicos quippe alens, qui *Regiorum Capellanorum* titulo ſunt gaviſi.

Hamersl. Mon. ap. Mader. p. 145. ant. Brunſv.

Emſer. c. 10. vita S. Bennonis edit. Lipſ. 1512.

Gaufredo in vita S. Bernardi lib. 2. c. 6. Annal. Fuldenſ. ap. Marq. Freber. p. 44. tom. I. Script. Germ. Eginhard ad ann. 829. & in vita Caroli p. 10. ſeq. Reginonis Continuat. ad an. 939. p. 76. Carol. du Fresne. Gloſſ. med. & infim. Latinit. tom. I. p. 779. ſq. Eſpen. part. 2. jur eccl. univerſ. tit. 18 c. 4. p. 501. Thomaſ. part. 4. de diſciplin. eccleſ. l. 1. c. 43. n. 3. Du Fresne l. c.

Mader. p. 109. antiq. Brunſv.

Placet vero ex diplomatibus nonnulla excerpere, quæ apertius nomenclaturam hanc noſtratis eccleſiæ ſpectant. Sic Conradus III. Imp. anno 1150. hanc baſilicam vocat eccleſiam ſuam. Idem anno 1188. facit Fridericus I. Imp. adjiciens ſimul, *eam ſibi ſpeciali ratione ſemper fuiſſe & eſſe obnoxiam ſe eam præ ceteris honorare & amplecti, ejusque libertatem gloriam coronæ ſuæ reputare, quippe quæ ad nullum in mundo niſi ad Imperatorem vel Romanorum Regem debeat habere reſpectum.* Henricus VII. in diplomate anno 1225. eandem eccleſiam memorans addit, *quæ ſpecialis imperii noſtri dinoſcitur eſſe capella.* Idem Rex anno 1234. eandem baſilicam vocat *ſuam Goslarienſem eccleſiam.* Innocentius P p. anno 1248 in diplomate ſuo ad Abbatem Cellenſem teſtatur, *eccleſiam Goslarienſem unam de capellis exiſtere Wilhelmi Regis*, nec non in aliis binis literis eam vocat *ſpecialem Wilhelmi Regis Romanorum capellam.* Alexander Pontifex Anteceſſoris premens veſtigia *eccleſiam Goslarienſem* aſſerit *imperium nullo reſpicere mediante.* Porro ſpecialem ſuam capellam hanc eccleſiam vocare dignantur Rudolphus I. anno 1276. Adolfus anno 1295. ut taceam cetera recentiora monumenta, quæ eundem præ ſe titulum ferunt. Solum addo teſtimonium Illuſtris Canonicorum Aquisgranenſium Collegii, quod uti Capellanorum regiorum honorem ad poſteros omnium feliciſſime propagavit, ita ſeculo decimo tertio non dubitavit hanc noſtratem eccleſiam veluti ſociam ſuæ gloriæ agnoſcere, atque hac inſigni compellatione in literis quibusdam ſuis honorare: *Confratribus univerſis eccleſiæ Goslarienſis Canonicis, Capellanis imperii nos &c.* Sed de his quidem ſatis.

Ad Henricum Imperatorem redeundum eſt, qui interea compoſitis Goslariæ noſtræ rebus ſub finem anni contra Bohemos movet, eorumque ducem Bretislaum, qui dominatu inflatus tributum Imperatori debitum recuſaverat. Sed Bretislau fidem ſpondente Henricus flexo itinere hybernavit Ratisbonæ & in vicinis urbibus exegit.

Annus Chriſti 1040.

Henrici III. Reg. 2.

Ab. V. C. 117.

Henricus Goslariæ bello Bohemico ſe parat.

SEquente anno, purificationis feſto Auguſtæ Vindelicorum celebrato, in Franciam circa quadrageſimale jejunium *diſceſſit*, inde in inferiorem Germaniam profectus aſcenſionem Domini Niomagi, pentecoſten Leodii exegit. Verum vix adulta jam æſtate Bohemus rediit ad ingenium & fidem, quam dederat denuo, fefellit. Henricus ergo in Saxoniam properat vires imperii contrahit, omniaque bello neceſſaria parat. Certe jam circa Julii finem Goslariæ verſatus, diplomate luculento eccleſiæ Nyobergenſi quædam bona in pagis Weita & Tucherin concedit, quæ literæ *data ſunt XII. Kal. Auguſti. Indict. VIII. Anno Dominicæ incarnationis MXL. Anno vero ordinationis Domini HENRICI tertii XIII, regnantis ſecundo, Actum GOSLARIÆ feliciter Amen.* Menſe deinde Auguſto

Chronogr. Sax. p. 247.

Mader. p. 221. Antiqu. Brunſv.

Herm. Contr.

p. 323. Lamb. Schafnab p. 376. Marian Scot. ad ann. 1041. p. 450.

guſto rex, relictaGoſlaria, in Bohemos arma vertit, ſed exercitus ejus cum paulo incautius progrederetur, ex inſidiis circumventus magnam ſtragem paſſus eſt, ipſeque rex ægre haur ſine ſummo vitæ diſcrimioe evaſit. *Ita fuit expeditio prima,* air Albertus Cranzius, *nedum damnoſa, ſed etiam pernicioſa regi.*

Sigebert. Gembl. p. 596. Mutius l. 14. p. 112, Cranz l. 4 Sax. c. 41. p. 102.

Suidger' an Præpoſitus Goſlarienſ. & cujus familiæ fuerit?

Herman Contract. p. 329. Chron. Stederb. p. 451. Engelhuſ p. 199. Chron. Auguſt p. 346. Goldaſt. tom. 2. rerum Alaman. part. 1. p. 101. Alb. Stad. p. 227.

Hoc anno ad Bambergenſem Epiſcopatum tranſiit Suidgerus iſte, qui in annalibus utramque pagioam facit, ac ab Hamerslebienſi Monacho non minus, quain Emſero in Præpoſitorum Goſlarienſium numerum refertur. Facturi igitur omnino operæ pretium videbimur, ſi, quo loco vulgaris hæc ac decantatiſſima traditio habenda ſit, paulo accuratius diſpiciamus, inprimis cum de eo incerta omnia ac pene deſperata ſint. Ut enim a nomine ordiamur, dici non poteſt, quam varie a ſcriptoribus illud efferri ſoleat. Hermannus Contractus auctor Chronici Stederburgenſis & Trithemius eum vocanr Suidegerum, Wimphelingius Synderum, Pallatius Svigderum, anonymus ille Maderianus Svvickerd, Chronicon Auguſtenſe Svigerum, Wolterus Svviderum, Chronicon Saxonicon Pomarii Schvvyderum, alii aliter, ut ſolenr antiqui ſcriptores nomina propria modo multo ſyllabarum ſyrmate augere, modo conciſius eloqui. Dubium tamen non eſt, quin omnia hæc nomina coincidant cum illis: *Svviaker, Suibrger, Suuuitker*, quæ in Alamannia Theutonica quondam familiaria viris fuiſſe teſtatur catalogus nominum propriorum apud Goldaſtum, ubi inter fœminarum quoque nomina ejusdem procul dubio originis occurrunr *Suuidburc, Suniburc Suuidburch, Suitburg.* Nec minor de familia ejus fluctuatio auctorum reperitur, cum ea vixerit ætate, qua familiarum cognomina nominibus adponi nondum conſveverant. Gente Germanum fuiſſe, fatentur omnino omnes, Saxoniam quoq; patriam habuiſſe e veteribus prodidit memoriæ Hermannus Contractus, majori fide vel eo nomine dignus, quod ea ipſa ætate floruit, ſuumque Chronicon conſcripſit. Porro nobili proſapia fuiſſe oriuodum, quicquid Onuphrius Panvinius & Ciacconius ſentiant, auctorem habemus Albertum Stadenſem, qui ita de eo loquitur: *Ceterum* (Hermannus Archiep.) *nobiles viros habuit Capellanos Theodoricum, Svidgerum; Iſte Svidger ex Babergenſi Epiſcopatu aſſumtus eſt in ſedem Apoſtolicam, rejectis ex ordine Schismaticis, dictusque eſt Clemens.* Tantum eſt, quod de ejus genere certo ſcimus, cetera omnia multis intricata nodis ac incertiſſima ſunt. Conſtans rraditio eſt, eum origioem debere genti Meyendorffiorum, quæ in Holſatia, ut ajunt, a Meinſtorfiis derivata plurimum ſe per Marchiam Brandenburgenſem, Archiepiſcopatum Magdeburgenſem, Epiſcopatum Halberſtadienſem & Ducatum Brunſvicenſem diffudit, ac anno ſexageſimo ſeptimo ſuperioris ſeculi expiravir. Hoc ita certum videtur recentioribus ſcriptoribus, ut id magno aſſerant conſenſu, forte Epitaphium ejus Bambergenſe reſpicientes quod ita ſe habet:

RMUS IN CHRO PATER ET DNS D. SVIDERUS
A MAYENDORFF. SAXO. 2. EPISCOPUS BAMB.
POSTEA SUMMUS PONT. CLEM. 2. DICTUS
OBIIT ROMÆ 10. OCTOB. ANNO 1047.

Papebroc. conat. hiſt. Chron. ad Catal. Pontif. p. 187. ap. Tenzel. 1694. menſtr. p. 213. Moller. Iſagog. Cherſ. Cimbr. c. 14 & part. 2. præf. & homonymoſc. p. 432. Tenzel. 1692. p. 58 1694. p. 223. menſtr. & 1704 p. 509 biblioth. curioſ. Pallat. tom. 2. de geſt. Pontif. p. 312. Chron. Brunſv. ap. Mader. p. 6.

Sed præterquam quod Zyfiæ recentius lapidis ævum indicant, de ipſo addito familiæ cognomine ita ſentit Papebrochius: *Sed inprimis additum familiæ nomen, & neſcio unde ſumptum* (recentius eſt) *quandoquidem cognominum uſus tunc vixdum ullus Germanis erat in publicis ſcripturis, adeoque ex ſola traditione haberi poſt tot ſæcula potuerit Meindorſiam familiam ad Svidgeri Epiſcopi majores genus ſuum referre.* Nec minus eſt ſententiarum divortium de ipſa Mayndorfiorum gente, cum Mollerus Meinſtorfiis Holſatis, Tenzelius Mayndorfius Saxonibus eam laudem tribuant. Sed quemadmodum ille vix auctorem fide dignum pro ſe affert, nec alio nititur argumento, quam quod ex Albero Stadenſi & Woltero Bremenſi conſtet, eum Diaconum Hamburgenſem & Capellanum Archiepiſcopi fuiſſe, quæ beneficia tamen *Clerico Cymbria adoptivo* quoque tradi potuerunt; ita fatendum eſt, Tenzelii ſententiam illa longe probabiliorem eſſe, cum binis ſuſtulta ſit antiquorum teſtimoniis, quæ & ipſa repetere placet: Alterum jam tum notum eſt, ex Chronico Ducum Brunſvicenſium, anno MCCLXXX conſcripto, & Pallatio Chronici Saxoniæ nomine vocato. Ita autem illud: *Iſte* Hinricus *ſancte & juſto regnum rexit, Epiſcopatum* Bavemberch *fundavit, ubi* Svvickerum, *Canonicum Halberſtadenſem Epiſcopatui præfecit, qui poſtea in Papam eſt aſſumptus,* & Clemens II. *appellatus. Iſte* Svvickerus *erat de quibusdam nobilibus in* Saxooia, *quorum fuit proprietas* Morsleve & Hornborch: *quam* Thidericus, Nobilis de eodem generc *filium non habens, Halberſtadenſi Eccleſiæ dedit, indignatione motus contra ſororem ſuam, Dominam* Clementiam, *cui eadem proprietas debuerat ſucceſſiſſe.* Idem fere, quoad rem ipſam, variatis licet nonnihil circumſtantiis refert anonymus auctor antiquorum annaliom, qui incipiunt a Pipino Rege, & deſinunt paulo poſt obitum Imperatoris Lotharii Saxonis, cujus partem huc pertinentem e Leibnitiana bibliotheca ſuppeditat Tenzelius: Anno MXL. Eberhardus *pia memoria Babenbergenſis Epiſcopus obiit, cui Rex* Heinricus Svitgerum *ſuum Capellanum, boni teſtimonii Diaconem, generali piorum omni-*

nio

um electione ſucceſſorem deſtinavit. Hujus mater fuit Amulrad (*) *Soror* Waltardi, *Magdaburgenſis Archiepiſcopi, quæ nupſit* Conrado de Moresleve *&* Horneburch, *genuitque ei hunc* Svitgerum, *qui erat Canonicus S. Stephani in Halberſtat, poſtea Epiſcopus in Babenberch, tandem Romæ Papa; &* Conradum, *qui, ut dicitur, fuit Canonicus S. Mauritii in Magadeburch, poſtea Aquilejæ patriarcha, &* Adalbertum. Hic quandam fœminam, quæ ſua propria extitit, *ſibi in matrimonium junxit, quæ ſorori ſuæ quæ* dignamenta (*legend. procul dubio* Dn. Clementia) *vel* Margaretha *dicebatur, nimam intulit injuriam: Unde ejus conſilio & juſſione in eadem urbe,* Horneburch dicta occiſa eſt. *Propterea ipſe* Adalbertus *eandem urbem cum prædiis illuc pertinentibus tradidit* Halberſtadenſi eccleſiæ *precaria viciſſitudine, ut videlicet ipſa, aut filii ejus eandem hæreditatem ſortirentur.* Hæc veteres illi annalium ſcriptores, e quibus omnino ſequitur, ut Svidgerum non Holſatiæ, ſed Oſtphaliæ noſtræ cum Tenzelio vindicemus. Sed miror de Meyndorfiorum familia tantopere contendi, cum ea nullum in his ſcriptoribus præſidium inveniat. Anonymus Maderianus majores Svidgeri vocat nobiles, quorum fuerit proprietas *Morsleve* & Hornburg; Scriptor vero Leibnitianus multo apertius parentem appellat *Conradum de Morsleve & Horneburch.* Neuter de Mayndorfiorum familia, tum quidem florentiſſima notiſſimaque, quidquam adjicit. Parum igitur abeſt, quin in eam deflectar ſententiam, quod Svidgerus iſte fuerit Nobilis de *Marsleven.* Familia hæc nobilitatis ſuæ ſedem olim habuit in villa Marsleven in dioeceſi Halberſtadienſi ac Quedlinburgenſi agro ſita, quæ in diplomatibus Ottonis M. Quedlinburgenſi Abbatiæ datis vocatur *Merselevo*, item *Merſenloba*, in aliis *Martlevo*, Marsleben/ Marßleeuben/ & Marſchleben. Familia quæ ab hac villa nomen tulit, excelſe floruit, ac non modo *miniſteriales Quedlinburgenſes*, ſed & ejusdem eccleſiæ *Coadvocatos* protulit, e quibus in diplomatibus adhuc obſervavi *Hermannum de Marsleve*, in literis Oſterlindis Abbatiſſæ. Anno M.CC.XXXI. nec non in literis Gertrudis Abbatiſſæ anno MCCXLI. *Olricum & Johannem de Marsleve.* anno MCCXLI. in diplomate ejusdem & anno MCCLIX. in tabulis Volradi Epiſcopi Halberſtadienſis. Ex hac gente, [quæ dudum cum ipſa nobilitatis ſede interiit, ita ut non niſi nomen villæ ſuperſit, & curiæ, (quæ Quedlinburgi hodienum vocatur der Maißlinger Hoff/] Suidgerum noſtrum prodiiſſe, quis dubitet, cum omnino hæc conjectura propius accedat ad iſtos ſcriptores, quam illa de Meiendorfiis, nullo ſatis antiquo teſtimonio ſubnixa. Quæ adverſus autoritatem Maderiani Chronographi objiciuntur a Mollero, ſatis erudite diſcuſſit Tenzelius, ut adeo nihil prohibeat, quo minus ei fidem habeamus.

(*) *Matre quoque Waltard. Magdeburgenſ. Archiep. Amulratem vocatam patet ex Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 284.*

Deduct. Quedlinb p. 3. 4. 12. 14

Deduct. Quedlinb a. 1696. p. 44. 46. 47 Acta de a. 1701. p. 188

Sed venimus jam ad alteram quæſtionem, quæ nos propius ſpectat; An nimirum Svidgerus hic ante Bambergenſem Epiſcopatum fuerit Præpoſitus Goslarienſis? Ut igitur appareat, quo fundamento hæc traditio nitatur, veteres omnes hoc tacent, e recentioribus hoc memoriæ prodere auſus eſt Monachus Hamerslebienſis, qui anno M.D.XVIII. *brevem quandam de Cathedrali Goslarienſium eccleſia narratiunculam* cum Catalogo Præpoſitorum compilavit, a Madero inter ceteras Antiquitates Brunſvicenſes editam. Quamvis autem Monachus iſte auctoritatem ſequatur codicis cujusdam Goslarienſis, e quo ſe ſua hauſiſſe fatetur, tantum tamen abeſt, ut Codex iſte MSC. ſatis antiquus videatur, ut potius auctor expirante ſeculo XIV. videatur vixiſſe. Inter ultimos enim eſt Arnoldus, qui ad Bambergenſem Epiſcopatum tranſiit a. MCCLXXXV. obiit MCCXCV. Ab hoc autem remotiorem fuiſſe auctorem ſatis manifeſtū eſſe arbitror ex turbato ſub finem Præpoſitorum & Canonicorum ordine, id quod fieri non potuiſſet, ſi auctor ea vixiſſet ætate, qua integra adhuc Præpoſitorum illorum memoria eſſe potuiſſet, quod forte magis eſſet perſpicuum, ſi codex adhuc extaret. Eundem vidiſſe etiam videtur Emſerus, qui anno MDXII. vitæ Bennonis narratiunculam æque ac catalogum iisdem prope verbis inſeruit. Quos ſecuti deinde ſunt Leznerus, Autor Chronici Montis Francorum, aliique quorum hic prolixe inire numerum non eſt opus. E contrario vetuſtiores Annales, qui ceteros ejus honores accurate recenſent, Præpoſituræ Goslarienſis ne verbo quidem meminerunt. Cancellarium Henrici III. fuiſſe autores habemus locupletiſſimos, quamvis anonymus Maderianus ſupra allegatus Henricorum diverſa recenſione deceptus, reclamante temporum ordine, Henrici II. Cancellarium vocet, quod tamen illi magis condonandum eſt, quam Cygneo & Bruſchio, qui in eundem errorem delapſi ſunt, ac inprimis Mallinckrotio, qui Kirchnerum aliter ſentientem erroris arguere non dubitat. Præterea Diaconum Hamburgenſem & Capellanum Hermanni Bremenſis Archiepiſcopi fuiſſe, & Slavis prædicaſſe evangelium auctores ſunt Albertus Stadenſis, Wolterus, aliique quos allegat Mollerus. Nec dubitandum videtur, eum Halberſtadii Canonicatu fruitum, cum diſerte id tradant anonymus uterque, Maderianus & Leibnitianus, nec incredibile ſit, hominem nobilem in Halberſtadienſi agro natum ibidem Cæſaris commendatione beneficium ejusmodi eccleſiaſticum impetraſſe. At de Goslarienſi præpoſitura ne γρῦ quidem apud veteres, nec ullum de eo Goslariæ ſupereſt veſtigium. Huc accedit, quod meliorum Chronologorum Hermanni nimirum Contracti, Alberti Stadenſis & Chronographi Saxonis judicio jam an-

Cygn. prodr. annal. Bamberg. n. 12. p. 10.

Bruſch. c. 15. n. 2. p. 1097. de Epiſc.

Mallinckrot. de Archi. canc. & Canc. Imp. p. 58. 128. 137.

Kirchn. l. 2. de offic. & dign. Canc. c. 1.

no MXL. Bambergenſe ſacerdotium adeptus ac inſequente anno Monaſterii a Bardone Moguntino conſecratus ſit, quo vix fundamenta jacta fuerant Goslarienſis eccleſiæ. Niſi ergo temporum turbare ordinem velimus, id ſane ſtatuendum eſt, aut nunquam Goslarienſis eccleſiæ Præpoſitū fuiſſe, aut, ſi forte vulgaris traditio non abjicienda ſit, ſaltem eo honore perſunctum eſſe in eccleſia Harzburgenſi, ex qua noſtra enata eſt. Non enim repugnat conſuetudini, ut eccleſiæ cujusdam cathedralis Canonicus præpoſitura ſimul exteræ eccleſiæ, inprimis eadem diœceſi comprehenſæ potiatur. Sed de hac re cum nemine contendam, monumentis quippe ad expediendum ejusmodi negotium neceſſariis deſtitutus. Eſt enim profecto mirandum, virum tam celebrem, *ſagaciſſimoque ingenio præditum, & bonis literis ac diſciplinis optime inſtitutum* ne unicū quidem ſuæ vitæ ſcriptorem inveniſſe, cum tamen ad illum demum acceſſerit dignitatis gradum, quo inter homines nullus cenſebatur excelſior. Anno enim MXLVI. ab Henrico Imperatore, ſchismaticis tribus Pontificibus a ſolio deturbatis ſucceſſor datus eſt in Concilio Sutrino, perpetuamque ſibi gloriam coronato Henrico & Agnete Auguſtis, & profligata Simoniaca labe, conciliavit. Vita functus eſt anno MXLVII. non ſine veneni ſuſpicione, & conſtanti Bambergenſium favore conſecratus, ac in ſanctorum numerum relatus. Sed cauſam ſubodorari mihi videor, quamobrem ejus memoriam nemo conſervare ſtuduerit, cum ceterorum ſanctulorum pene omnium legendæ & acta ſuperſint. Erat nimirum homo Germanus, atque ab Imperatore ſedi Pontificiæ impoſitus, quod tam ægre ferebant Romani, ut ejus quoque vitæ timeret Imperator, atque ideo eum ſecum reduceret in Germaniam. Hoc odium ad Clerum tranſiit adeo, ut nemo auderet hominis ejusmodi præpoſtera, ut putabant, ratione ad ſacerdotium erecti hiſtoriam conſcribere. Non eſt hæc mea ſolum conjectura. Quam male enim apud veteres audiverit Clemens II. nemo rectius docere poterit Martino Polono, cujus hoc eſt de Clemente II. judicium: *Clemens II. ſedit menſibus novendecim, diebus ſeptem. Hic fuit invaſor eccleſiæ, & per vim habuit papatum, & ceſſavit diebus viginti.* Hæc ſunt quæ de Suidgero hoc monenda duxi. Malui enim rem non ſatis expeditam in medio relinquere, quam incerta monachi cujusdam conjectura inanem civitati noſtræ golriā vindicare.

Serrar. l. 5 rer. Mogunt. p. 740.

Martin. Polon. p. 370.

Anni Chriſti 1041. 1042.

Henrici III. Reg. 3. 4.
Ab. V. C. 119. 120.

Rex Goslariæ agit.

Spangenb. Chron.

INterea Henricus anno proximo validiorem longe contra Bohemos conſcribens exercitum Germaniæ ſubinde luſtrat provincias. Verno deinde tempore habito Sclingenſtadii Principum conventu, menſe Junio Goslariam revertitur cum Giſela Matre. Extat diploma Henrici tunc Goslariæ datum, quo Eckhardi Marchionis cuidam militi Marcwardo manſos aliquot regales in pago Zcvnici tradit, ex quo patet II. Kal. Julii Regem Goslariæ præſentem fuiſſe, ſed quæ hic geſta ſint, neſcio qua negligentia autores taceant.

Sax. c. 71. p. 249.

Mader. p. 223. antiqq. Brunſv.

Menſe deinde Julio, Aquisgrani habito Principum conventu, expeditionem Bohemicam Rex ſuſcepit, jam ſuperiore clade cautior redditus. Exploratis enim diligenter viis, feliciter in provinciam penetravit, cæſoque Bretislai exercitu, adeo Bohemorum fortunas attrivit, ut Bretislaus, tot malorum pertæſus, ſupplicis habitu Ratisbonæ Regis exorârit clementiam. Inde Rex per Weſtphaliam juridicuodo præfuit, præcipue Mimigardevordiæ, ubi eo præſente recens reſuſcitata eccleſia tanto hominum concurſu & feſtivo plauſu dedicata eſt, quantum vix antea Weſtphalia viderat.

Bohemi victi.

Otto Friſing. l. 6. c. 32. p. 134. Abb. Vrſp. p. 216. Marian. Scot. p. 450. Sigeb. Chron. p. 596. Æn. Sylv. Hiſt. Boh. c. 19. p. 33. Avent. l. 5. p. 409. Contin. Herm. Contr. p. 323. Chron. Sax. p. 248.

Annus Chriſti 1043.

Henrici III. Reg. 5.
Ab. V. C. 120.

Comitia Goslarienſia.

INſequens annus frequentiſſimis principum comitiis Goslariam noſtram illuſtravit: ſiquidem Henrico exſpirante ſuperiore anno comitia hic celebrante, ſub ipſius anni exordia tanta principum & legatorum huc copia confluxit, quantam vix antea unquam urbs noſtra viderat. Ipſe quoque Ungarorum Rex, Petrus, ab Vwane e regno pulſus, tunc Goslariæ præſens felici eventu Regis implorabat auxilium: repulſam contra ferentibus Ruſſorum legatis, qui filiam Regis ſui Henrico uxorem obtulerant. Præclare rem deſcribit Lambertus Schaffnaburgenſis, cujus ore & nos eam eloquimur. Rex natalem Domini Goslariæ celebravit. *Illuc Dux Boëmicus adveniens, benigne ſuſceptus a Rege, & honorifice aliquandiu habitus, tandem in pace eſt dimiſſus. Ibi inter diverſarum provinciarum Legatos legati Ruſcorum triſtes, redierunt, quia de filia Regis ſui, quam Regi Henrico nupturam, ſperaverant, certum repudium reportabant. Ibi quoque legati Regis Ungarorum pacem ſuppliciter* (*) *orant, ſed non impetrant, quoniam Rex Petrus, quem Uban per vim regno expulerat, præſens erat, ſuppliciterque Henrici Regis auxilium contra illius violentiam implorabat.* Fallit ergo Chronographus Saxo natalem Domini Auguſtæ, paſcha in Burgundia celebratum exiſtimans, quod utrumque Goslariæ noſtræ vindicat Leuberus. Adulta enim demum æſtate in Burgundiam diſceſſit, ad ſponſam Agnetem, Wilhelmi Pictavienſis filiam excipiendam, quam per Moguntiam, Ingelhemium deducit,

Aventin. l. 5. Annal Bojit. p. 410. ſq.

Lambert. Schafnab. ad h. ann. p. 377.

(*) *At impetuoſam eorum narrationem refert Aventin. l. c.*

Chronogr. Sax. p. 249

Leuber. Stapcl. Magdeb. n. 788.

ducit, proque ritu ſibi copulatam recepit in thalamum.

Giſela Imperatrix obit

Herm. Contr. p. 324. Lambert. Schaffn. ad h. ann. Marian. Scot. ad h. ann.

Eodem anno XVI. Kal. Martii Henricus Imperator vidit funus matris ſuæ Giſelæ Imperatricis, Conradi II. viduæ, quæ magno apparatu Spiram traducta ibidem reperit conditorium cujus rei luculentos autores habemus Hermannum Contractum, Lambertum Schaffnaburgenſem, Marianum Scotum, & Lehmannum in Chronico Spirenſi: unde perperam ejus obitus a Chonographo Saxone in annum ſequentem rejicitur.

Lehm. Chron. Spir. l.5. c.33. p. 419. Chronogr. Saxo. p. 249.

Annus Chriſti 1044.
Henrici III. Regis 6.
Ab. V. C. 121.

Henric9 agit Goslariæ.

INterea Henricus Imperator, Ungaricæ expeditioni ſe accingens, ſuperioris Germaniæ Rhenique provincias peragrabat, unde in Saxoniam reverſus menſe Februario Goslariam noſtram denuo inviſit. Ad quem profectus Albertus Urſus Anhaltinus luculento privilegio eccleſiæ Gernrodanæ dato auctus, domum rediit. Quanquam autem, qui Cæſarum hodœporica ſignarunt, hoc magno conſenſu tacent, manifeſto tamen rem loquitur diploma ipſum Gernrodano cœnobio datum, quod in annalibus Gernrodanis profert Poppenrodius: Hoc enim ita finit:

Poppenr. annal. Gernrod. ap. Meib. p. 429. tom 2. rer. Germ.

> Data VIII. Cal. Martii Anno Dominicæ incarnationis 1044. Indict. 12. Anno autem Domini Henrici Tertii ordinationis ejus 16. regni vero quinto. Actum Goslari in Dei nomine fideliter Amen.

Aſelinus Hildeſ. Epiſcopus.

Chron. MSC. Hildeſ. c. Rentel. in Chronic. Hillesh. p. 84. Cornel. in brev. Fuld p. 431. ap. Paulin. Synt.

Supremus hic annus fuit Diethmaro Hildeſienſi Epiſcopo, cui ex Henrici III. Capellanis ſucceſſit Aſelinus, induſtrius princeps & fidelis Epiſcopus, ſed qui fortunam ſibi admodum repugnantem eſt expertus. Nugæ ergo ſunt, quando nonnulli olim Sighartum Fuldenſium Abbatem in Epiſcoporum Hildeſienſium Catalogum retulerunt, cum is anno MXLIII. jam obierit. Cornelius in breviario Fuldenſi de eo ita: *Sighartus. Et hic bene præfuit. Scribunt factum fuiſſe Epiſcopum Hildeſemenſem, alii autem dubitant, & addunt, vocatum quidem fuiſſe, ſed non admiſſum. Moritur A. D. MXLIII Prælatura IV. in bello Bohemico in quo Vexillifer regius erat.*

Anni Chriſti 1045. ſqq.
Henrici III. Reg. 7. *ſqq.*
Ab. V. C. 122. *ſqq.*

Henric9 III. Goslariæ agit.

SEquente anno Henricus III. luſtratis ſuperioris Germaniæ provinciis & compreſſis Lotharingiæ motibus denuo Goslariam proficiſcitur, atque hic paſchatis feſtum inſigni principum corona cinctus, ſolenniter celebrat. Quæ ſolennitas eo ſplendidior fuit, quod Otto Palatinus tunc Alemanniæ Ducatum in feudum accepit, qua de re Hermannus Contractus & Vrſpergenſis, quibus Spangenbergius quoque addit Epponem Citicenſem Epiſcopum illum tam fidum Henrici IV. paraſtatam, tunc ab Imperatore Goslariæ noſtræ Epiſcopatu auctum.

Herman. Contr. ad h. ann. p. 326. Abb. Urſperg. p. 216.

Et Ottoni Palatino ducatum Alamanniæ in feudũ concedit.

Spangenb. Chron. Sax. c.172. p.252.

Interea res Hungaricæ Regem in Pannoniam vocabant, quo cum ſecundo flumine appuliſſet, a Rege amice exceptus, compoſitis rebus mox rediit in Germaniam: Hinc domitis Slavis, qui lacertos movere cœperant, ſub brumam Goslariam redit, ibique totam fere exigit hyemem, natalitiis quoque Chriſti feſta ſolennitate peractis: ut narrat Hermannus Contractus & qui huic aſſentitur Lambertus, cujus hæc verba huc quadrant: *Rex natalem Domini Goslariæ celebravit, ubi & ſocrus ejus de Pictavis cum primoribus gentis ſuæ aderat.*

Herm. Contract. p. 326. Lamb. Schaffn. p. 377.

Suidger9 vulgo Præpoſ. Goslar. Papa creatur.

Hæc dum apud nos geruntur, Italiam affligunt tres Pontifices, qui ſimul uno tempore ſedem Romanam invaſerant, tantisque turbis urbem laceraverant, ut quidam ex eremitis his malis ingemiſcens Henricum regem ita ad tollendum ſchisma ſit cohortatus: *Una Sunamitis, nupſit tribus maritis. Diſſolve connubium triforme dubium.* Henricus ergo id ſibi datum negotii ratus, ne quid Eccleſia detrimenti caperet, Romam cum delecta manu properat, furias has, ut Pallatio vocantur, de throno deturbat, priſtinamque reſtituit quietem, ſubrogato Suidgero Bambergenſium Epiſcopo, quem nonnulli Goslariæ enutritum ajunt, & Romanis in ſua verba adactis ne ſe inconſulto eligerent Romanum Pontificem. Adeo tunc Romani Epiſcopi, tantum abeſt, ut Imperatorum majeſtatem contemſerint, ut in ordinem ab illis potius fuerint coacti, ſi quando extra orbitas vagarentur. Suidgerus ergo in Pontificem lectus nomen Clementis II. aſſumit, Henricum ejusque conjugem ipſo natali Domini corona cingit, ac tandem Romanorum ferociam ſubvertens, eundem in Germaniam redeuntem ſequitur, ubi & ſequenti anno diem obiit ſupremum: ſucceſſorem nactus Damaſum, qui brevi poſt tempore in vivis eſſe deſiit.

Pallat. de geſt. pontif vol. 2. p. 226 ſq. Herm. Contr. ad h. ann. p. 327. 328. Lamb. Schaffn. ad h. ann. Otto Friſing. l. 6. c. 32. Martin. Polon. p. 360. Leo Oſtienſ. l. 2. c. 80. Baron. ad ann. 1046 tom. XI. p. 152.

Pauca geſſit Pontifex properantibus fatis ſuis præventus. Reformationem tamen eccleſiæ pro virili ſuſcepit, privilegia Hamburgenſis Eccleſiæ teſte Alberto Stadenſi confirmavit, Johannis Epiſcopi Peſtani translationem ad Archiepiſcopatum Salernitanum epiſtola ſingulari data XII. Kal. Martii MXLVII. ratam habuit, & (quo præcipue auctoritatem ſuam Apoſtolicam ſtabilire voluiſſe videtur) B. Wiboradam in divorum numerum retulit, qua de re ita Burchardus Monachus: *Obtinuit*

tivnit etiam (Nortpertus Abbas San Gallenſis) *amminicu'ante Henrico Imperatore & conjuge ejus Agnete hoc apud Dominum Apoſtolicum Clementem ſecundum , recitata vita B. Wiborada ejuſque miraculis & de tamdin neglecta re ab ipſo Papa redargutus , quatenus ipſam præſente Theodorico Conſtantienſi Epiſcopo canonizaret & pro ſancta haberi præciperet, & anniverſarium ipſius diei ſolemnizandum inſtitueret.*

Burck. Mon. de Caſib. Monaſt. S.Gall.c.6 p. 67.

Eccleſiæ Collegiatæ montis S. Petri initia.

Eodem anno Henrici Imperatoris & Agnetis Auguſtæ beoeficio Goslariæ ooſtræ vicinia aucta eſt Eccleſia collegiata S. Petri, quæ in orientali plaga extra mœnia in amœniſſimo monte olim celebris fuit, tamque magnificis ornata ædificiis, ut rudera oonnulla , quæ hodieoum ſuperſunt ſatis ejus amplitudinem teſteotur. Sed *nunc ſeges eſt ubi Troja fuit*, hæcq; celeberrima Eccleſia una cum aliis vicinis monaſteriis ſuperioribus ſeculis diruta in urbem tranſlata eſt , ubi hodieoum ejus Canooici io Capella S. Catharinæ divinis laudibus vacant, ut ſuo tempore dicemus. Ceterum hanc Eccleſiæ hujus originem non ſolum tabularia ejus, & ſigillum antiquiſſimum io quo Agnes Imperatrix apparet loquuntur, ſed & inſcriptio in æde S. Cathariocæ coolſpicua receotior quidem & ooſtra memoria poſita, ſed tameo ex aotiquioribus notitiis iſtius eccleſiæ confecta. Nec aliud ſibi volunt Adamus Bremenſis, Wolterus & Albertus Stadeoſis, quando duas Goslariæ congregationes omnipotenti Deo ab Heorico Rege inſtitutas ajunt. Altera eoim illarum eſt eccleſia SS. Simonis & Judæ, cujus origines ſupra deſcripſimus, altera Montis S. Petri, de qua jam agimus. Præclaris eam proventibus auxit Agoes Imperatrix , quaoquam plura ea de re diplomata io cineres fueriot redacta. Donationis tameo exemplum hæret, a Wilhelmo Romanorum rege ſervatum, & præclaris literis confirmatum, quod hoc loco proferre placet:

WILLELMUS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, univerſis ſacri Imperii fidelibus, preſens ſcriptum viſuris, gratiam ſuam & omne bonum. Cupientes divinum cultum ad imitationem prædeceſſorum noſtrorum Imperatorum & Regum propenſius ampliare. Notum facimus univerſis tam præſentibus quam futuris, quod nos inſtar clare memorie Henrici Romanorum regis quarti omnia bona ſcilicet WEIDHEI HOVNDORF WIGENROD WITESLEIB WESTERHVSVN WITZENHVSEN *& triginta manſus in illis villis ſitos. Scilicet* Sumaringen Boumalan Cuſinhuſin, Aldendorf, Ecgolvesheim *& nonam partem mellis ſuper* Bliſna *&* Rochidan *& Chviun , que bone memorie* Agnes *mater ſua Imperatrix Auguſta ob remedium anime ſue & anime patris eorundem ſcilicet* Henrici *Imperatoris Auguſti predeceſſoris noſtri nec non ob longevam vitam ipſorum viteque tranquilla tempora tradidit ſancte Dei Eccleſie in orientali plaga Goslarie ville ſite, que idem Rex* Henricus *quartus predeceſſor noſter perpetualiter confirmavit & in eternum omnium contradictione remota poſſidenda conceſſit, ea videlicet ratione, ut nullus ſucceſſorum ſuorum Rex vel Imperator Dux vel Marchio parva vel magna perſona inde aliquid alienare preſumeret, vel imminuere, prout in privilegio ejusdem Regis plenius vidimus contineri , predicta omnia eidem Eccleſie in* Goslaria *prout ſuperius ſunt expreſſa proprio motu & certa ſcientia concedimus & autoritate regia confirmamus , conceſſionem & confirmationem a predicto predeceſſore noſtro factam ratam habentes & gratam, idem privilegium renovamus. Vt autem hec conceſſio & confirmatio & etiam innovatio noſtra firma & inconvulſa permaneat & in perpetuum valitura, preſens privilegium conſcribi & ſigillo Majeſtatis noſtre juſſimus communiri. Datum per manum venerabilis H* Spirenſis electi, *vices gerentis venerabilis* Gerhardi *Maguntini Archiepiſcopi ſacri Imperii per Germaniam Archicancellarii apud Brunſvich VI. Non. Maji. Indictione X. Anno Domini M° CC° L° ſecundo regni vero noſtri anno quarto. Feliciter amen.*

Signum Domini Willé
primi Romanorum
Regis invictiſſimi

Has

Has Wilhelmi literas, quamvis longe recentiores huc tamen referre juvit, quod ex iis diſcere licebit, quibus bonis initio hanc eccleſiam dotaverit Agnes Imperatrix. Præcipue cum literæ non niſi confirmationem contineant eorum, quæ his circiter annis Monti S. Petri Agnes Imperatrix conceſſit.

Catalogus Præpoſitorũ Decanorum & Canonicorum Montis S. Petri.

Ceterum ſi Præpoſitos, Decanos ceterosque hujus eccleſiæ olim florentiſſimæ requiris: Ecce brevem hunc quidem, nec ſatis integrum, e diplomatibus tamen collectum catalogum.

Præpoſiti Montis S. Petri in diplomatibus obvii.

Bruno, qui deinde Hildeſienſem Epicopatum obtinuit; præpoſituram hujus eccleſiæ ipſe ſe fatetur adminiſtraſſe in diplomate Comitibus Woldenbergenſibusde jure patronatus capellæ S. Cæciliæ conceſſo. Præfuit, ceu ex diplomatibus patet anno 1146. 1147. 1152. ſimul Hildeſiæ Decani dignitate functus, ac Epiſcopus denique creatus anno 1154.

Reinoldus Comes de Daſſel, majoris eccleſiæ Hildeſienſis nec non Montis S. Mauritii ibidem, ut & Montis S. Petri Goslarienſis Præpoſitus poſtea Cancellarius Friderici imperatoris ac demum Colonienſis Archiepiſcopus creatus eſt. De hoc inſigni viro pluta nos infra lib. 2. ad anno 1155.

Adelbogus dynaſta de Dorſtadt non modo in eccleſia SS. Simonis & Judæ, verum etiam in Monte S. Petri Præpoſiti dignitate functus eſt circa annos 1167. 1169. Poſtea Hildeſ. epiſc. 1171.

Berno, is qui poſtea Hildeſienſis epiſcopus fuit, antes Præpoſituram Montis S. Petri adminiſtravit, anno 1184.

Burchardus apud Goslariam in monte S. Petri Præpoſitus 1195. 1208.

A. Præpoſitus eccleſiæ montis S. Petri ap. Goslariam. 1259.

Vulradus Præpoſitus. 1264. 1273. 1294.

Johannes Præpoſitus 1302. Eruditiſſimus Tenzelius profert literas Johannis Præpoſiti eccleſiæ S. Petri Goslariæ, anno 1329. exaratas; aut huic Johanni aut ejus ſucceſſori cognomini tribuendas. Ex his appatet eum auctoritate Henrici Moguntini Archiepiſcopi beneficio privaſſe Theodericum, eccleſiæ S. Mariæ in Gotha plebanum. In capite ſtatim literarum ſe ac Theodericum Brunonis Canonicum eccleſiæ S. Mariæ Erlurt. vocat *Commiſſarios ſeu executores in cauſis privationum faciendarum contra Prælatos & clericos inobedientes & rebelles reverendiſſimo in Chriſto patri*, Dno. Henrico *ſanctæ Maguntinenſis ſedis archiepiſcopo, ab eodem Dno Archiepiſcopo per diœceſin Maguntinenſem ſpecialiter deputatos.* Plura ipſe laudatus Tenzelius.

Tenzel. ſupplem. II. hiſt. Goth. ſect. I. p. 94.

Johannes de Roma Canon. eccl. Hildeneſh. & Præpoſitus montis S. Petri. 1391.

Decani Montis S. Petri.

Reinolledus Decanus de Monte B. Petri 1160, 1167. 1169.

C. Decanus eccleſiæ montis S. Petri apud Gosl. 1259.

Theodericus Decanus. 1288. 1293. 1294.

Theobaldus Decanus. 1306.

Theodericus Decanus. 1313. 1314.

Hinricus. 1319. 1325. 1326.

Tidericus. 1330.

Johannes. 1355.

Witekindus. 1362.

Johannes. 1391.

Hermannus. 1424. 1426.

Hinrick Sachting Decken/to ſünte Petersberg vor Goßlar. 1461.

Johannes Decken/ der Kercken up ſünte Petersbarg vor unde butten Goßlar. 1467.

Nicolaus. 1479.

Hinricus up dem Berge. 1493.

Hintich Decken. 1514.

Tilemannus Eilken, Decanus 1525. 1527. 1534.

Hinricus König/ 1534. 1535. 1543.

Johannes Blancke/ 1561. 1569, Decanorum procul dubio ultimus.

Canonici Montis S. Petri.

Volcoldus - - -
Werenboldus preſbyter
Henricus Anglicus.
} Canon. Mont. S. Petri 1155.

Henricus eccleſiæ S. Stephani in Bremis Præpoſitus & eccleſiæ Montis S. Petri in Goslaria Canonicus. 1167. 1169.

Robertus presbyter.
Johannes Diaconus.
Hermannus Diaconus.
Elias
Hermannus
Errenbertus
Hilleboldus
Teodericus
Barteldus
} *Canonici de eccleſia B. Petri* 1169.
(*Elias* … *Barteldus*) } Subdiaconi.

Olricus
Meinfridus
} Canonici 1194.

Gerhardus
Johannes
} Canon. 1233.

Volradus Canon. 1253.

Theodericus de Rammesbetch. 1306.

Hinricus
Johannes
Hinricus
} 1306.

Tidericus Arkenhuſen
Johannes de Polde
} Concanonici 1330.

Johannes de Oſterrode. 1323.

Henricus Canon. 1338. 1339.

Reynerus
Witekindus
Johannes Botekes
Henricus de Dornthen
Johannes Cuſtos
Johannes Croning
Tidericus - - -
} Canonici S. Petri prope muros 1355.

Johannes Scolaris ibidem. 1355.
Johannes Theſaurarius 1362.
Hermannus Grauſebobbe Canon, 1391.
Johannes Palborn, Senior 1461.

Hildebrandus Lang *Ludolfus Rodis* *Johannes Brenne* *Bertoldus Giſſebach*	Canonici reſidentes 1479.

Conradus Heyger Senior 1491. 1499.
Hildebrandus. 1493.
Conradus Sluter Canon. eccleſiæ Montis S. P. 1493.
Theodericus Senior. 1514.
De werdige Her Meſter Hinrick van Usler Domher van Petersſlicht. 1518.
Theobaldus Senior. 1525. 1527. 1534.
Hinricus Sagemüller Canon. 1525. 1527.
Hinricus König. 1525. 1527. poſtea Decanus.
Hinricus Buſſer Senior. 1534. 1535.
Johannes Udra Senior. 1543.
Jodocus Schramme Præpoſit. Novi operis, & Canon. montis S. Petri 1543. 1547. 1556.
Henning Rolves Canon. 1547.
Hinricus Rollwage 1556. Seniot 1561. Paſtor io Maoder. 1566.
Hinricus Wend. 1561. 1566. 1569. 1571.
Hinricus Groppengieſer 1566.
Jacobus Unverhauen. 1566. 1569. 1570.
Wilhelmus Schutten. 1569. 1606.
Albertus Cammerer Canon. SS. Sim. & Jud. & S. Petri 1570. 1573.
Valentinus Dommes 1573.
Benedictus Groſſehans Canoo. SS. Sim. & Jud. & S. Petri 1575. 1580.
Johannes Sachting. Canon. 1580. 1592.
Antonius Pocre Canonicus Subſenior & Præpoſitus Woltingerodanus 1592. 1596.
Georgius Brauning. 1593.
Johannes ab Uslar. J. V. D. & Conſiliarius Gvelpherbit. Canon. SS. Sim. & Jud. S. Petri. 1596.
Georgius Papen. 1601.

Sigilla montis S. Petri. Hi ſunt, quos in diplomatibus aliisque notitiis allegatos reperi, Montis S. Petti Præpoſiti, Decani & Canonici. Receotiores, & per elapſum ſeculum decimum ſeptimum viventes ſtudio prætermiſi, tum quod Antiquitatum noſtrarum limites ſemel ſtatutos turbare nolui, tum quod eorum memoriæ alias ſatis videtur
Tab. I. Fig. 1. conſultum. Addo potius quatuor ſigilla ad hanc eccleſiam pertinentia, quæ in tabula I. depicta apparebunt. Primum ut eſt antiquiſſimum, ita hiſtoriam hujus eccleſiæ mirifice illuſtrat. Notabis in illo S. Petrum Apoſtolum, hujus eccleſiæ olim tutelarem, ſellæ ſive cathedræ antiquiſſimæ inſidenrem, ſiniſtra clavem præferentem, dextra vero benedictionem impertientem fundarrici Agneti Henrici III. Cæſaris conjugi, in genua provolutæ, dextraque teoenti templum biois turribus inſtructum. Additur oomen AGNES. In limbo vero ſigilli legitur hæc epigraphe

† S (*Sigillum*) MŌTIS SCI (*Sancti*) PET (*Petri*) APUT GOSLARIA (*Agnes*) IPATX (*Imperatrix*)

Huic ſigillo, quod eccleſiæ coævum eſſe *Fig.* 2. tum literæ tum ſculptura docent, addo alrerum minus, ſed non multo recentius. Præfert hoc itidem S. Petrum cujus in altera manu clavem io altera librum obſervabis. Epigraphen paulo obſcuriorem ita lego

† S. *Montis* SANCTI PETRI APUT GOSL.

Tertium ſigillum eſt Nicolai; quartum *Fig.* 3. & 4. Hermanni, Decanorum Montis S. Petri, quorum hic anno MCCCCXXIV. ille anno MCCCCLXXIX. floruit. Hæc ideo adjicieoda putavi, ut ſi quis forte ſagacior ex inſigoibus de familia eorum judicare voluerit, habeat, in quo ſuam exerceat induſtriam.

Anno MXLVII Eppone mortuo Henrici III. auſpiciis ad Epiſcopatum Auguſtanum ex eccleſia SS. Simonis & Judæ provehitur Henricus, quem pilam fortunæ haur incommode dixeris. Hermanno & Bruſchio teſte antea fuit Imperatoris Capellanus & Cancellarius, cujus fidem ea in re ſequitur Mallinckrotius. Idem Bruſchius a viribus corporis formaque excellenti eum commendat, additque oon ſolum Imperatoris filium ejus fidei commiſſum, verum etiam Imperii oegotia poſt Henrici III. obitum ipſius curæ fuiſſe demandata, unde conjicete licebit, quam autoritatem habuerit, quaq; exiſtimatione fuerit apud Imperatorem, felix ſane, niſi tandem Henricum IV. ſibi adverſari fuiſſet expertus, a quo ad incitas demum redactus eſt. Ex quo enim Auguſta mater rempublicam pro impubere filio Henrico IV. adminiſtrabat, opera imprimis utebatur Henrici Auguſtani Epiſcopi. Cum autem is apud Imperatricem unus omnium maxime gratia floreret; invidiam incurrit Epiſcoporum, addita inſuper fama, vix tantam familiaritatem facinore carere. Occupato tandem Regis animo res ad arma venit, Henricus Epiſcopus fuga elapſus Valckenſteinio arci ſe credit, ſed mala ſuorum fide illectus Imperatoti ſe dedit, a quo peſſime tractatus morte haur ſua paulo poſt extinctus eſt, ur præter Bruſchium refert Maliinckrotius, Sigismundus Groſſeobrod ſive Religioſus io Chron. Auguſt. Eccleſ. Quamvis Carolus Stengelius tam immane mortis genus ab Henrici hujus inimicis confictum malit.

Henrico Goslariæ Præpoſ. Auguſt. Epiſcop. crearur.

Herman. Contr. p. 328. Chronic. Auguſtēs. ad an. 147 p. 346. ap. Freber. tom. 1. Script. German. Bruſch. de Epiſc. & Archiep. Germ. c. 8. n. 29. p. 949. Mallinck. de Cancell. & Archicancel. Imp. p. 63. Lamb. Schaff. p. 377. 381. Bruſch. l. c. Mallinckrot. l. c. Groſſenbrod. in Chronic. Auguſt. Eccl p. 600 ap. Piſtor.

Stengelius in rer. Auguſt. commentar. Part. 2. cap. 27. p. 135. ſqq.

Annus Chriſti 1049.
Henrici III. Reg. II. Imp. 3. *Ab. V. C. 126.*

REſtituta per Italiam Germaniamque tranquillitate, Heoricus III denuo Goslariam ſub hunc annum tediit, id agens ſolli- Imperator cum Adelberto

meos. Archie- piſcopo Goslarię natalem Domini čelebrat.

ſollicite, ut urbs hæc a majoribus ſuis tot ornata beneficiis ſua quoque opera nova indies incrementa caperet. loſtabaot jam dies, reſurgeotis Jeſu memoriæ ſacratæ, quas imperator mure ſuo Goslariæ magna celebritate peregit, præſente ioprimis Adalberto Bremenſi Archiepiſcopo, qui ut inexplebili habendi cupiditate dementatus, magnum jam ſibi Patriarchæ nomen ſpopondetat, ita nec hanc occaſionem augendæ eccleſiæ ſuæ dimittendam putabat, qua de re ingenue admodum loquitur Adamus Bremenſis: *Tunc etiam* [cum Adelbertus Imperatori Goslariæ adeſſet] *ſibi* [Adelberto] *data eſt ſpes acquirendi vel accipiendi comitatus, & abbatias vel prædia, qua magno deinceps eccleſiæ periculo mercati ſumus, ut puta cœnobia Laureſſa & Corbeia. Comitatus autem Bernardi & Eeberti, prædia vero Liacicum, Pliſna, Groningor, Diſpargum & Lumona, quibus jam dubia fide poſſeſſis arbitrabatur ſe metropolitanus, ſicut dicitur de*

Adam. Bremens, lib. 3. hiſt. eccl. cap 30. pag. 101.

Xerxe, aut per mare ambulaturum, aut per terram navigaturum, poſtremo omnia, qua in animo habuit facile perfecturum.

Benefacit Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ.

Interea dum Imperator Goslariæ hæret, novæ Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, cujus ante decennium ſundamenta jecerat, ultima maous imponitur. Parum igitur ſibi præſtitiſſe viſus, ſi lapideas ſolum moles excitaſſet, niſi & divinæ laudes in illis aſſiduo petſonareot, id dedit operam, uc canonicis, qui tum communi meoſa & hoſpitio intra clauſtrorum cancellos utebantur, abunde eſſet, uode viverent: eaque de cauſa altari SS. Simonis & Judæ dotis loco obtulit villam Jerslebe in pago Svaba & in comitatu Udonis ſiram, dato in hanc rem luculento diplomate, quod ex ipſo autographo accurate deſcriptum hic ioſerendum putavi, rogans & typographum & correctotem ut omnes apices attendant diligentiſſime.

IN nomine ſanctæ & individuæ trinitatis. Heinricus divina favente clementia Romanorum Imperaror Auguſtus. *Si ex noſtris facultatibus alicubi cultum divinæ laudis plantaverimus. id nobis ad prę ſentis vitæ ſalutem & ad percipieudam æternam beatitudinem firmiter credimus prodeſſe. Vnde tam futurorum. quam & præſ[illegible]ium noverit pietas in Chriſto fidelium; qualiter nos ob æternam noſtri noſ[illegible]iq; thori ac regni conſortis. ſcilicet AGNETIS imperatricis auguſtæ commemorationem. nec non pro ſalvatioue beatarum animarum felicis memoriæ CONRADI Imperatoris noſtri quidem anteceſſoris & patris atque matris noſtræ imperatricis GISILAE. ad altare ſanctorum APLORUM SYMONIS & JUDÆ in monaſterio quod* GOZLARE *in honorem SCę & individuæ trinitatis. & SCę MARIÆ genitricis dei ac perpetuæ virginis divina cooperante grã a fundamento incępimus ædificare villam unam IHERSLEB dictam in pago SVABA. & in comitatu VDONIS comitis ſitam. cum omnibus ſuis pertinentiis tradidimus. areis. ædificiis. utriusque ſexus mancipiis. agris. pratis. cãpis. paſcuis. ſilvis. uenationibus. aquis. aquarumque decurſibus. molis. molendinis. piſcationibus. viis & inviis. terris cultis & incultis. quæſitis & inquirendis. & cum omni jure & utilitate. quę ullo modo inde poterit provenire. Ea videlicet ratioue & conditione. ut ejusdem monaſterii præpoſitus qui cætera cleri provid& bona. ſimiliter provideat & iſta. & reditus eorum ad communem uſum juxta noſtrã inſtitutionẽ & votũ in prædicto monaſterio* GOZLARE dõ *famulanitũ conferat canonicorum. Et ut hęc nr̃a Imperialis traditio ſtabilis & inconvulſa per ſuccedentis temporis maueat ęvum, hoc privilegiũ nr̃o præcepto inde conſcriptũ. manu propria corroborantes. ſigilli nr̃i impreſſione juſſimus inſigniri.*

Signum dñi Heinrici tercii regis invictiſſimi.

Sed. Romanorum Imperat. Auguſti.

UUinitherius Cancellarius uice Bardonis Archicancellarii recognoui.

Data IDVS MART. anno dominicę iocarnat. MILLESIMO XLVIIII. Indict. II. anno autem dñi Heinrici tercii regis. Imperatoris ſcdi. ordinat. ejus xx. regni quidẽ X. Impetii autem. III. in nomine dñi. Actũ GOZLARE feliciter AMEN.

Pagus

Pagus Svaba

Pagus Svaba in cujus ambitu villam Jersleben ſitam dicit laudatum diploma, ad Northuringiam pertinuit, variisque nominibus in diplomatibus occurrit, dictus præterea pagus *Suevon*, *Suavia*, *Svava*, *Svavengovve & Suevicus.* Ejus mentio & infra in diplomate Henriei IV. denuo occurrit. Cum vero de eo accurate egerint Meibomius & celeberrimus Chr. Knaut: ferias calamo indicimus.

Meib. de pagu Sax. p.109. tom. 3. rer. Germ.

Knaut. antiqv. pagor. Anhalt.

Signum Winitherii.

Rarioris vero notæ ſignum in recognitione Winitheril Cancellarii obvium in nullis aliis tabulis ab eo recognitis occurrit, quarum plures in eccleſiæ hujus tabulariis notavi: Solus Aventinus in archivis eccleſiarum verſatiſſimus diplomatis meminit anno MLIV. conſcripti in quo ſimile Winitherii ſignum occurrit. Sed minutiorum literarum ductus oculos optimi viri fefellit. Hioc perperam legiſſe videtur:

Aventin. l. 7. ann. Bojic. p. 553.

ΕΙΔΑΙΑ ΠΙΝΘΕΡΙΟΥ ΚΑΝΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Cum noo modo in noſtro diplomate longe alia orthographiæ ratio obſervetur, verum eriam Cancellarius hic nunquam Pintherii nomine occurrat. Res ipſa loquitur, Wioitherii nomen in illo ſchemate exprimi, rudi ſane & inepto ſcribendi genere, quod neſcio utrum ex Græcla an ex Latio, an ex ipſo Wioitherii ingenio profectum ſit. Plura tamen extant veſtigia, quæ Græca eſſe ſvadent: ſi enim e regione ſibi oppoſitas literas colligas, ſequentes apparebunt: ΥΔΕΑ ΥΥΙΝΙΤΘΗΕΡΥΥ ΚΑΝΚΕΛΛΑΡΥΥ, hoc eſt Ydea Winitheryy Cancellaryy Quis hic Winitherius fuerit fuſe docet Mallinckrotius, & oos quoque de eo infra plura dabimus. Non ſolum etiam Cancellarii munere apud Cæſarem eſt perfunctus, verum etiam Canonicorum Goslarienſium numerum auxit, antequam hinc Bambergam Epiſcopi inſignia ſuſcepturus migraret. Hic paucis notandum duxi, ingenii laudem ei omnes tribuere, quod tamen parum excolere potuit, ſeculi, in quod incidit, calamitate prohibitus. Græcas tamen aliasque linguas adeo feliciter attigerat, ut omnes æquales ſuos longo poſt ſe intervallo relinqueret, ut teſtantur Lambertus Schafnaburgenſis Jo. Cygoeus, Bruſchius, Mallinckrotius. Ea nimirum erat Henrici Imperii felicitas, ut ſub illo bonarum literarum ſtudia, quæ adhuc non inepta amplius, ſed nulla fuerant, e ſitu eluctari & lacertos movere denuo inciperent, id quod inprimis memoriæ prodidit Autor Chronici Auguſtenſis: *Hainricus Rex*, inquiens, *vaſtata Boëmia, Ducem illius ad deditionem coëgit .... Petrus profugus Hainricum adiit. Hujus adſtipulatione & induſtria plurimi eo tempore in artibus, in adificatione, in auctoribus, in omni genere doctrina pollebant: Studium ubique famoſum.* Nec dum plane obſoleverat inſtitutum Caroli M. qui in Epiſcopatibus Græcas Latinasque literas publice doceri voluit, ut illi, qui ad honores in eccleſia adſpirarent, pares eſſent in utriusque linguæ facultate. Inprimis autem hanc laudem, veluti propriam, ſibi vindicabant Oſnabrugenſes, ubi ut utriusque linguæ Scholæ extarent, Caroli M. legibus cautum fuit. Jam ante Ottonis tempora inde prodierat Bovo, quem Græcas literas coram Chounrado Rege legendo clarum factum eſt autor Witekindus Saxo, quo eum conſereodus Meibomius. Ubi autem Winitherius noſter Græciæ literaturæ poſuerit rudimenta, adhuc ignoro, niſi quod eum a puero in Bambergenſi civitate adoleviſſe tradit Lambertus. Ceterum qui Græce docti tune videri volebant, adeo leviter hac literatura erant imbuti, ut ſæpe riſum propinent legentibus, qua de re lepidum eſt exemplum a Thoma Walſingamo Anglo memoriæ proditum apud Caſparum Barthium. Idem ergo Winitherio oostro contigit. Nam nec *ἰδέα* in hac ſignificatione vox Græcis auribus familiaris eſt; nec terminationes Græcæ ſunt; oec ipſa ſcribendi ratio poteſt excuſari. Ceterum inde conjecturam capias, quam rude & indoctum iſthoc ſeculum fuerit, cum & illi, qui præcipuum in linguis nomen tunc habuerunt, tam pueriliter ſint hallucinati.

Malliackr de Archicancell & Cancellar Imper. p. 62. ſqq.

Lambert. Schaffn. ad ann. 1065. p. 386 Jo. Cygn. in prodrō. annal. Bamberg. p. 13. n. 5. Bruſch. de Epiſc & Archiep. Germ. c. 15 p. 1093. n. 5. ap. Gvalt. tom. Chrō. Chronicor

Mallinckr. l. c. Chronic. Auguſt. ad ann. 1041. p. 346 ap. Marq. Freher. tom. 1. rer. Germ. vid. Chrō. Mindenſ. p. 556. ap. Meibom. tom. I. rer. germ. Witekind Sax. l. 3. p. 651. Meib. in not. ad h. l. p. 694. tom. I. rer. Germ. Barth. animadv. ad Gvil. Briton. l. 1. Philipp. p. 9.

Synodus Moguntina.

In autumnum jam annus vergebat, * cum Leo papa, qui poſt Damaſi obitum ex Tullenſi Epiſcopo ad Romanam ſedem adſpiraverat, luſtrata Gallia in Germaniam quoque moveret, collectisque totius Germaniæ Epiſcopis, inter quos & Azelinum Hildeſienſem fuiſſe ferunt, Moguntiæ celebrem ageret Synodum. Imperator ergo cujus erat Synodis præſidere, Goslaria Moguntiam proficiſcitur, ipſeque eo omnes nervos inteodit, ut corrupti Clericorum mores commodis legibus coërceantur. Acta hujus Synodi, quanquam pleraque interciderunt: non penitus tamen taceotur Adamo Bremenſi, cujus verba addo: *Tunc habita eſt illa Synodus generalis apud Maguntiam, præſidente Domino Apoſtolico & Imperatore Heinrico, cum Epiſcopis Bardone Magnutino, Everarde Treverenſi, Hermanno Colonienſi, Adalberto Hammaburgenſi, Engelardo Magdaburgenſi ceterisque provinciarum ſacerdotibus. In quo concilio quidam Spirenſis Epiſcopus Sibico, cui adulterii crimen intendebatur, examinatione ſacrificii purgatus eſt, præterea multa ibidem ſancita ſunt ad utilitatem Eccleſiæ, præ quibus Simoniaca hereſis & nefanda ſacerdotum conjugia holographa Synodi manu perpetuo damnata ſunt. Quod Archiepiſcopus domum veniens nequaquam tacuiſſe probatur. De mulieribus enim ſtatuit eandam ſententiam, quam memorabilis Alebrandus & antea Libentius inchoavit, ut ſcilicet extra ſynagogam & civitatem fierent, ne male ſvada pellicum vicinia caſtos violaret obtutus. Hac autem Synodus facta*

Baron. ad ann. 1049. n. 16. p. 167. tom. XI. Sigebert. p. 597. Herman. Contr. p. 331.

** Lamb. Schaffn. p. 377. eūq; ſecuti alii Synodum hanc referunt in ann. 1050. Adam. Bremenſ. l. 3. c. 31. p. 102. Hiſt. archiep. Bremenſ. c. 18. p. 81. ap. Lindenbr.*

cta eſt Anno Domini MLI. ipſe eſt Archiepiſcopi annus VII. Hæc Adamus Bremenſis, in quo tamen meliorum codicum autoritate pro anno MLI. ſubſtituendus MXLIX. ut monet in margine Maderus. Pallatius vero acta hæc ita breviter complectitur:

Pallat. de geſt. Pontif. tom. 2. p. 257.

In hunc Leonem regina immiſſa ferarum Juno & Venus congreſſa cum Pontifice vincta rediere victrices: Nam Juno prodiga & Venus pudica non ſatis tamen geminati conventus quibus adfuit etiam Spiritus Sanctus, ut pulſo Simone reducerent Petrum. Utinam diaria ſupereſſent Leonis, in quibus non ſine rubore legerent, a primis plurimes diſtare noviſſimos. Engelhuſius præterea in hac Synodo inſtitutum dicit jejunium banni, de quo audire placet Serrarium:

Engelhuſ. Chronic. p. 201.
Serrar. l. 1 rer. Mogunt. c. 32.

Jejunium bannitum fuit magnum & intenſum jejunium, quod ad Dei bannum, ſeu pœnam, iramque avertendam ab iis ſuſcipiebatur, qui ſe banno divino dignos agnoſcebant, hujusque ad noſtra fere tempora fuit in Moguntina eccleſia uſus & eo modo fere per triduum ſervabatur, iisdemque feriis, quemadmodum quatuor temporum jejunia, ſed aliis hebdomadibus, quas ad memoriam verſiculo iſto ſignificabant:

Poſt Salus & Miſeri *tibi erunt jejunia banni.*

Id eſt poſt Dominicas, quibus canitur *Salus* & Miſericordia, quarum illa eſt Dominica XIX. poſt Trinitatem, hæc Dominica I. poſt Qualimodogeoiti. Hæc Serrarius, qui tamen hujus jejunii banniti originem Codicum MCStorum fide refert in nimium aboriendi malum, quod aliquando diœceſin Moguntinam dicitur afflixiſſe. Denique in hac Synodo tempus perditum quæſtiunculis de Legenda S. Servatii, qua de re Albericus:

Alberic. Chron. p. 83.

Poſthac Synodus Moguntiæ celebratur in præſentia ſummi Pontificis Leonis & Imperateris. Ibi propoſuit Imperator de legenda S. Servatii quæſtionem, & de geſtis ejus, & ibi canenizata fuit vita ejus. Cetera quæ de hac Synodo ſparſim apud veteres occurrunt, diligenter collegerunt conciliorum editores. Nec de Goslaria noſtra plane in iſthoc Concilio ſilentium.

Concil. tom. 9. p. 1646.

Henricus enim Imperator, cui nova eccleſia a ſe extructa inprimis curæ cordique erat, a Leone Papa id impetrat, ut illa cum omnibus ſuis bonis & facultatibus a quavis jurisdictione exemta ſoli R. Pontifici & Imperatori, tanquam advocato ſubeſſet. In quam rem hanc illi bullam cooceſſit:

Leo PP. confirmat Eccleſiam SS. Simonis & Judæ.

LEo Episcopus *Servus ſervorum Dei omnibus Chriſti fidelibus. Sancti propoſiti votum non ſolum divino effecto impletur, ſed etiam humano ſuffragio adjuvatur. Sit autem notum omnibus S. Eccleſiæ filiis tam præſentibus, quam futuris, quia filius noſter cariſſimus ſecundus Henricus Imperator Auguſtus quandam eccleſiam a ſe funditus conſtructam in honorem S. Dei genitricis Dominæ noſtræ Virginis Mariæ & beatorum Apoſtolorum Simonis & Judæ poſitam loco Goslaria, ubi fratres ſunt ſub canonica degentes regula, quibus præpoſuit quendam presbyterum nomine Rumaldum tam pro animæ ſuæ ſuæque Conjugis Auguſtæ filiæ noſtræ Agnetis remedio, quam pro ſalute etiam parentum ſuorum Cunradi & Giſilæ divæ memoriæ pio affectu piaque intentione S. Petro ejusque Apoſtolicæ ſedi per ſcripturam propria manu ſignatam penitus conceſſit per manus noſtras ſcilicet indigni vicarii ejusdem Apoſtolorum principis*, cum eſſemus cum eo Moguntiæ ibique Synodum haberemus, *ut ipſa eccleſia poſita ſub Apoſtolico jure in perpetuum libera & quieta perſiſtat ab omni jure & dominio ab omni læſione & moleſtia ſuam integritatem habens in omnibus rebus & facultatibus, quas modo habet in prædicto loco* Goslaria in Egeln *&* Ihereſelib *& in* Scemmenſtere *& in* Gerſtete *& in Valentro juxta* Renum *ſuo aliisque locis & villis & quæcunque in perpetuum habitura eſt ſive ſint mobilia, ſive immobilia. Quod donum de manibus prædicti filii noſtri Auguſti ſuſcipientes decrevimus per hoc noſtræ Apoſtolicæ autoritatis privilegium, omne munimen, omne robur Apoſtolicum eidem eccleſiæ S. Mariæ & ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Judæ contribuere & condonare, ut integra in ſuis rebus ſuisque poſſeſſionibus in ſecula conſtans nullum metuat vel ab Imperatore, vel a Rege vel aliqua perſona publica vel privata diſpendium ac detrimentum. Dignum tamen duximus eidem cariſſimo filio noſtro Auguſto ejusque ſucceſſoribus advocationem ipſius ſacri loci ea ratione relinquere, ut ſemper in poteſtate habeant ibi præpoſitos ſecundum Deum ordinare non autem ex bonis ipſis aliquid alicui in proprium dare, ſive in beneficium tribuere. At ſi contra prohibitionem noſtram quisquam eorum tentaverit agere, liberum jubemus eſſe præpoſito & canonicis, qui ibi pro tempore fuerint, ſic omnimodo ad Romanam eccleſiam deinceps reſpicere, ut nihil metuant de imperiali vel regia conditione. Epiſcopus autem in cujus diœceſi iſtius eccleſiæ conſtructum eſt monaſterium nihil in eo habeat juris aut po-*

(*Jersleve.*)

poteſtatis præter eccleſiaſticum regimen & ſecundum canonica inſtituta Epiſcopalem poteſtatem. Statuimus igitur apoſtolica cenſura ſub divini judicii obteſtatione, ut nulla poteſtas imperialis vel regia, eccleſiaſtica vel ſecularis vel quævis hominum perſona magna vel parva cujuscunque ſit ſexus vel ætatis contra hoc noſtræ apoſtolicæ corroborationis privilegium venire pertemptet. Quisquis vero quæquæve quod abſit fuerit, usque ad dignam ſatisfactionem noſtri apoſtolci anathematis vulnere ſautiatus exiſtat. Qui vero ab hic prohibitis ſe cuſtodierit & quicquid hic legitur illibate obſervaverit plenam habeat a nobis benedictionem & a Deo ſempiternam ſalutem.

Dat. IV. Kal. Novembr. per manus Petri Diaconi Bibliothecarii & Cancellarii S. Apoſtolica ſedis. Anno Domini Leonis. PPe I. Indict. III.

†S LEO. P. Plena eſt terra miſericordiæ domini Bullam Leonis in annum hunc referendam ſatis aperte docet annus Pontificis I. qui omnino meliorum Chronologorũ judicio cum anno Chriſti MXLIX concurrit. Nec ordinem hunc turbaverit indictionum numerus, cum conſtet ante Alexandri III. PP. tempora indictiones vix aliunde quam a Kalendis Septembris incipi ſolitas, ut pluribus exemplis docet Carolus du Freſne. Quæ cum ita ſint indictio hujus anni ſecundum Græcorum morem tunc ubique ſolenne omnino eſt tertia, quæ more recentiore Romano deberet eſſe ſecunda.

Carol. du Freſne Gloſſ. L. p. 48 tom. 2. Conf. Joſep. Scaliger. l. 5 de emendat. temp. p. 248

Rumaldus Goslarienſis Præpoſitus.

Præpoſitus, qui eo tempore novæ huic Eccleſia præfuit, ex ipſa Leonis bulla cognoſcitur. Fuit enim (*) *Rumaldus* presbyter, aut ut aliis vocatur *Grimaldus*, quem præter Hamerslebienſem monachum, Emierum, & Leznerum in præpoſitorum Goslarienſium numerum refert Bruſchius. Doctrinæ & prudentiæ laudem illi tribuunt fere omnes inprimis Lambertus, qui eum maturæ admodum gravitatis virum vocat, ſed addunt Leznerus & Bruſchius hominem ſui plenum & natura paulo contentioſiorem fuiſſe. Apud Henricum Imperatorem in magna gratia erat, ut loquitur Jacobus Manlius Brigantinus. Quod vel inde eſt perſpicuum, quod ab eo non tantum anno MLII. inſignia Epiſcopatus Conſtantienſis accepit, verum etiam dignus præ ceteris viſus eſt cui unica filia Henrici erudienda ac educanda traderetur: quæ tamen paulo poſt, viro jam matura, ſine parentum aut Epiſcopo conſilio nupſit Rudolpho, Svevorum duci, & Comiti Reinſeldine & Habsburgi. Ceterum ad hunc Rumoldum, qui anno MLXIX in vivis eſſe deſiit, extat epiſtola Alexandri II. Papæ in *Decret. cap. ſollicitudo. diſtinct. 52. de eo, qui ſubdiaconatus ordine poſtpoſito diaconus & presbyter eſt ordinatus.*

** ita vocatur in decret. diſt. 52. c. ſollicitudo. Lamb. Schaffn. p. 389. Bruſch. de Archiep. & Epiſc. Germ. c. 4 n. 39 p. 801. Lezn. in MSCto opere de Monaſt. c. 85. Jac. Manl. Brigant. in Chron. Epiſc. Conſtant. n. 23. ap. Piſt. p. 665. Ab. Urſp. Chrō. p. 239*

A Synodo Moguntina Leo Pontifex in Italiam, Imperator in Saxoniam revertuntur, ubi totam fere hyemem exegerunt.

Conf. Bruſch. l. c. Jac. Manl. Brigant. Chron. l. c.
Herm. Contr. p. 331.

Annus Chriſti 1050.

Henrici III. Reg. 12. *Imp.* 4. *Ab. V. C.* 127.

ANnus, qui ſequitur, Chriſti poſt milleſimum quinquageſimus multis nominibus Goslariæ noſtræ feſtus extitit. Adulta enim jam æſtate Rex Henricus denuo Goslariam inviſit adfuturus eccleſiæ dedicationi, quam in hunc annum recte refert chronicon Stederburgenſe, licet Lambertus, cujus ſententiam & alii ſequuntur, ſolennia hæc ſequenti anno peracta malit. Vix quicquam Germania adhuc viderat iſthac feſtivitate ſplendidius, ad quam ex omni ferme Germania Epiſcopi, Abbates, & Prælati certatim confluebant, redierat quoque per hæc tempora ex Italia Leo Pontifex, [*] qui & in Saxoniam properans ab Imperatore benigne exceptus eſt. Opportuna hæc videbatur occaſio, ſolennia hæc eo ſplendidiora reddendi: Ideo ipſi Pontifici munus hoc demandabat Henricus, qui ad illud ſatis promtus baſilicam hanc SS. Simonis & Judæ magno Præſulum numero cinctus mirifico ſtudio omnium ætatum atque ordinum & incredibili concurſu hominum ſolenni ritu dedicabat. Præcipue hanc Leoni dedicationem vindicat Scriptor, ab Hamerslebienſi monacho expilatus, cujus hæc ſunt verba: *Hinricus Cæſar, Rex tertius, filius vel ſoter (*) Conradi, eccleſiam Goslarienſem, cujus jam Conradus fundamenta jecerat deceſſor, regio cultu abſolutam, dedicari fecit per manus ſanctiſſimi Pontificis Leonis noni, præſentibus Cardinalibus, Epiſcopis, Abbatibus LXXIII.* Sæpiuscule hic autor, quicunque demum fuerit, allegat *chronicon apud Goslarienſem eccleſiam* ſervatum, quod non dubito quin idem ſit cum illo membranaceo, quod rev. Capituli ſumme laudando beneficio mecum communicatum eſt. Id enim rem eodem plane modo recenſet: (Henricus) *eam eccleſiam per beatiſſimum Papam Leonem cooperantibus ſibi in numero Cardinalibus, Archiepiſcopis & Pontificibus & Abbatibus ſeptuaginta tribus in die beatorum Proceſſi & Martiniani martirum, in honore ſancte Marie & ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Jude, Ruſtici, Venancii, Martirum, Valerii, Servatii, Materni Eucharii confeſſorum & omnium Sanctorum ipſo*

Impe-

Dedicatio Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ per Leonem Papam.

Chronic. Stederb. p. 451. Lambert. Schaffn. ad ann. 1051. p. 377

** Teſtatur id diſerte Herm. Contr. p. 331.*

Hamersl. Monach. ap. Mader. p. 145. Antiqv. Brunſv.

** Gener.*

Imperatore preſente conſecrari procuravit. Eſt hoc breve illud Goslarienſe chronicon quod toties in partes vocant *Engelhuſius, Amelungsbornenſe chronicon, ab Engelhuſio allegatum & Hamerslebienſis monachus*, cujus ideo teſtimonium vix rejiciendum puto.

Schat. l. 6. annal. Paderb. p. 536. Part. 1

Certe Schatenius quoque, cum in hunc annum delabitur, ad eccleſiæ hujus tabularia provocat; *Auctor*, inquiens, *eſt Hermannus Contractus, hoc annorum ſum Leonem Pontificem ex Italia in Galliam & Germaniam veniſſe, quem Baronius ab Imperatore in Saxonia exceptum refert: quemadmodum in Goslarienſium tabulariis annotatum traditur, Leonem Pontificem Goslariæ templum Simonis & Judæ apoſtolorum conſecraſſe.* Patet ergo ad quænam Goslarienſium tabularia ſe referat Schatenius, qui tamen paulopoſt ſui oblitus baſilicam hanc, quam S. Genetrici virgini ſacram putat, ab Hermanno Colonienſium Archiepiſcopo dedicatam fuiſſe, cum Lamberto Schaffnaburgenſi credit.

Engelhuſ. Chron. p. 201.

Præterea Engelhuſius, hujus Pontificis vitam breviter complexus Goslarienſem eum eccleſiam dedicaſſe non prætermittit, ſed addit potius: *Iſte Leo conſecravit eccleſiam Goslariæ.* Quod & his verſiculis ſuis more ſeculi expreſſit Langenius:

Langen. p. 811. Saxo.

Hic rex, o Chriſte, placeat tibi tertius iſte.
Summum Pontificem Cæſar produxerat idem,
Pontifices multos & ob hoc ætatis adultos,
Goslare cantarent, & ut aram ſacrificarent.

Plerique ergo, qui hujus dedicationis meminerunt, in hoc conſentiunt, quod magnus tunc præſulum & Epiſcoporum numerus Goslariæ feſtivitati huic interfuerit, quorum aliquos ad annum 1051. referunt Annales Corbeienſes a Paulino editi: A. D. MLI. [*Ranthardus abbas*] *Corbeienſis interfuit dedicationi baſilicæ B. Virginis in Gozlar præſente Henrico Rege, Hermanno Colonienſi, Bardone Moguntin.* &c. Utinam vero & reliquos ordine recenſere, annalium horum autorem non piguiſſet. Mos enim jam inde ab antiquiſſimis usque temporibus invaluerat, ut dedicationibus eccleſiarum majorum vicini Epiſcopi frequentes intereſſent, quod vel ex ipſius Auguſtini epiſtolis & Gaudentii Brixienſis tractatu *de die dedicationis baſilicæ ſanctorum* manifeſtum eſt.

Annal. Corbeienſ. ap. Paul. p. 387. Synt.

Auguſtin. Epiſt. 269.

An ab Hermanno Colonienſi Archiepiſcopo dedicata?

Lambertus Schaffnaburgenſis Hersveldenſis monachus non modo annum ſubſtituit MLI. verum id etiam ſicco præterit pede, quod ipſe Leo Pontifex tunc inaugurationis ſacra fecerit: potius hæc ſolennia tribuens Hermanno Colonienſi Archiepiſcopo. Sed nondum poſſum a me impetrare, ut præclaro huic autori in eo adſentiar, cum his annis non admodum juſtus ſit & accuratus. Nam præter tot auctorum domeſticorum conſenſum facile me movet pictura in ſummo hujus eccleſiæ altari conſpicua, quam ex ipſo veſtium genere antiquiſſimam & ſeculo ferme XIII. effigiatam cenſet doctiſſimus Ritualis Evangelici Autor Caſpar Calvör, Amicus meus certiſſimus, qui & ſchema æri inciſum huic ſcripto ſuo inſeruit. Apparet hic ipſe pontifex ante altare provolutus, Cardinalibus & Epiſcopis circumdatus, quod quid aliud, quam eccleſiæ hujus dedicationem notare poſſit, nondum video.

Calvör. Ritual. Evang. part 2. cap. 27. p. 511.

Leonis in dedicandis Eccleſiis ſolertia.

Præterea Leonem conſtat, cum germaniam luſtraret, nihil factitaſſe frequentius, quam quod eccleſias noviter extructas inauguraret: id quod veluti rem ſingularem obſervant, quicunque pene hujus pontificis itinera conſignarunt. Sigismundus Religioſus: *Quo certificatus* (Bruno Tullenſium Epiſcopus) *dedicavit eccleſiam S. Galli: poſt quod latius iter acceleravit dictusque eſt Leo IX. Iſte multas eccleſias per Germaniam dedicavit.* Jo. Pallatius hac de re ita rethoricatur: *Apoſtolus Chriſti unico luſtro orbem totum luſtrando catholicum, lararia in altaria ſacrando, erubuit per alium agere, quod ipſe poſſet. Diſcite præſules in purpura non erubeſcere. Deum geritis dum ſacra facitis.* Quæ quidem ſcribens Pallatius in animo habuit illa Trithemii in Chronico Hirſaugenſi: *Iſte ſacratiſſimus Papa Leo multa in Germania bona fecit, eccleſias, capellas & altaria in diverſis locis abſque numero propria in perſona conſecravit, & quod pontificuli plures hodie facere erubeſcunt, ad quod tamen obligati ſunt in ratione officii ſui, ſummus Pontifex non obligatus facere non deſpexit.* Hæc ut eo minus vocari in controverſiam poſſint, exemplum eccleſiæ ab hoc Pontifice, Henrici Imperatoris ſvaſu, in Germania conſecratæ reperio etiam in Chronico Laoreshamenſi: *Hic* (Henricus III.) *eccleſiam, quæ dicitur Varia, per Leonem Papam ſupradictum (qui per id temporis Moguntia ſynodo habita multa ibidem de eccleſiaſticis ſanctionibus diſpoſuit) in honore S. Dei genitricis Mariæ omniumque apoſtolorum atque omnium ſimul ſanctorum conſecrari impetravit VII. Kal. Novembr. anno Dominicæ Incarnationis* MLIII. Quis ergo dubitet, quin Imperator huic quoque eccleſiæ tanta cura a ſe conditæ, tam præclare exornatæ, tam denique vehementer ſibi caræ iſthunc honorem decreverit, cum autores paulo ante laudati hoc procul dubio ex antiquis ac genuinis vetuſtatis monumentis edocti ſint, quibus refragari ſine ratione velle quid eſſet quæſo aliud, quam nodum in ſcirpo quærere? Res omni dubio forte eſſet caritura, ſi extaret *Anſelmi Rhemenſis itinerarium Leonis IX.* cujus *Sigebertus Trithemius, Poſſevinus* aliique meminerunt. Certum enim eſt, hunc Pontificem, [qui erat ejus in Germanos amor] Germaniæ provincias ſæpius luſtraſſe.

Sigism. Religioſ. Chronic. Auguſt. Eccleſiaſt. p. 600. ap. Piſtor. Pallat. tom. 2. de geſt. Pont. Rom. p. 255

Chron. Laureſh. ap. Freher tom. I. rer. germ. p. 76

Dies dedicationis.

Dies quo ceremoniæ hæ inaugurales peractæ ſunt fuit is, qui Beatis Proceſſo & Martiniano martyribus natalis fuit, hoc eſt, VI. Non. Julii, ut MSC. membranaceum, e quo ſupra locum protulimus, obſervat: qui dies ob uberrimas indulgentias

tias feſtus olim huic eccleſiæ diutiſſime fuit & frequenti populi concurſu celebratus. Ut præcipue patet e *breviario eccleſiæ exempta SS. Simonis & Judæ apoſtolorum opidi Imperialis Goslarienſis* impreſſo Halberſt. 1522. in forma octava. Ubi omnes ritus & precationum formulæ accurate deſcribuntur. Inprimis notari meretur hymnus tunc cantari ſolitus quem adſcribo.

Part. hiemal. f. 79. 85. ſqq.

In dedicatione altaris hymnus

Hoc in templo, ſumme Deus,
Exoratus adveni
Et clementi bonitate
Precum vota ſuſcipe,
Largam benedictionem
Hic infunde jugiter.
Hic promereantur omnes
Petita accipere,
Et adepta poſſidere,
Cum ſanctis perenniter
Paradiſum introire,
Translati in requiem.
Gloria & honor Deo,
Usque quo altisſimo,
Una patri filioque,
Inclito paraclito,
Cui laus eſt, & poteſtas
Per æterna ſecula Amen.

Tutelares, quos tunc baſilica hæc more ſeculi nacta eſt, hos nominatim recenſent laudatæ membranæ, & Henrici Imperatoris diploma, quod infra ad annum MLIII. recenſuimus. *S. Mariam virginem, Simonem & Judam Apoſtolos, Ruſticum, Venantium martyres, Valerium, Servatium, Maternum & Eucharium denique confeſſores*, quibus tamen omnes ſancti ibidem adduntur, ſcilicet ne forte quisquam cœlitum ſe neglectum & prætermiſſum eſſe ægre ferret.

Lamb. Schaffn. p. 379.

Rationem cur Apoſtolis præcipue SS. Sim & Jud. novam hanc eccleſiam dedicatam voluerit, non propiorem licebit proferre, quam quod die horum Apoſtolorum natalitio lucem hanc communem primo adſpexerat Imperator, id quod obſervat Lambertus Schaffnaburgenſis ita diſſerens: *Corpus ejus* (Henrici III.) *Spiram translatum eſt; &, celebratis regio more exequiis, die natalitio Apoſtolorum SS. Simonis & Judæ, quo ſcilicet die etiam natus fuerat ſepulturæ eſt traditum.* Unde non eſt mirum, ſi religioſo Principi horum Apoſtolorum memoria ſacra ſemper fuit ac ſolennis.

Video etiam Matthiæ nonnunquam hunc honorem vindicari. Nam chronicon Ducum Brunſvicenſium apud Maderum illi hanc eccleſiam conſecratam fuiſſe diſerte ait, & in tabulis antiquis, non raro eccleſiæ B. Matthiæ mentio fit: quam tamen eandem eſſe conſtat cum hac, de qua agimus. Sed & ſupra limen majoris januæ, & in feneſtra chori majoris & ubicunque demum ſtatuæ & imagines SS. Simonis & Judæ occurrunt, comitem bis obſervabis B. Matthiam, certo documento illum in ceteris hujus eccleſiæ Patronis olim fuiſſe habitum. Addo nunc ex eodem MSCto ſæpe laudato locum, qui rem omnem ſatis manifeſte declarat: *Sciendum præterea, quod iſtius templi, quod in honore ſanctæ & individuæ trinitatis conſecratum eſt principales patroni ſunt: ſcilicet primo ſummi altaris: Bta Virgo Maria, ſcti Apoſtoli Simon, Judas & Matthias. Martyres Ruſticus & Venantius. Confeſſores Valerius, Servatius, Eucharius, Maternus. Hi autem ſunt patroni altarium intuitu monaſterii. In medio choro S. Michaël cum S. Hylario. Item verſus aquilonem S. Johannes Baptiſta cum S. Johanne Evangeliſta. Item verſus auſtrum S. Petrus ad altare ſuum: Item in medio monaſterii ſancta crux cum Sancto Stephano. Item in cripta B. Virgo Maria cum S. Dyoniſio. Item ſpecialis capella juxta turrim S. Mariæ Virginis in ſuperiori item S. Nicolai in inferiori. Item capella S. Blaſii in capitolio.* Quid? quod ipſi urbi hanc Apoſtolorum trigam ſacram olim & tutelarem fuiſſe exiſtimem, namque ne de Simone & Juda dubitemus, movet nos hoc præſtantiſſimum SIGILLUM BURGENSIUM IN GOSLARIA in diplomate quodam antiquo a me inventum, & hos apoſtolos urbi inſidentes, eique veluti porrectis manibus benedictionem impertientes oſtendens, quod ob inſignem elegantiam adpingi fecimus.

Divi Goslarienſiũ tutelares.

Tab. I. Fig. 6.

Præterea horum Apoſtolorum imprimis Matthiæ imagines tam frequentes in nummis noſtris occurrunt, ut non dubitandum videatur, quin hi cum Maria Matre Chriſti Divi civitatis noſtræ tutelares fuerint. Quemadmodum enim Halberſtadenſes S. Stephanum, Hamburgenſes B. Mariam & Anſcharium, alii alios ſanctos nummis ſuis inſculpere ſunt ſoliti, non alia ratione, quam quod eos divos Præſtites & Patronos putabant: Ita & Goslarienſes eandem rationem eſſe ſecutos plane extra omnem controverſiam videtur poſitum. Matthiam certe Apoſtolum tam frequenter in nummis bracteatis æque ac ſolidis invenio, ut non dubitem inde enatam eſſe vulgarem quadrimuli denominationem, quam hodienum his in oris retinet, vocatur ſc. Ein Mattier, aut, ut in membrana antiquiore lego, Ein klein Mattiß Kroß (*) unde vero niſi a typo Matthiæ Apoſtoli? Sed hæc accuratius integro ſchediaſmate de nummis Goslarienſibus explicabit Cl. Schlegelius, Amicus æſtumatiſſimus, quem ab aliquo tempore conquirendis nummis noſtris dediſſe operam ſcio. Ne autem dubites, Matthiam Apoſtolum eccleſiæ civitatisque Goslarienſis fuiſſe Patronum, en preces & collectas translationis ejus feſto Goslariæ in eccleſia SS. Simonis & Judæ dici ſolitas:

Breviar. SS. Sim. & Jud. part. hyem. fol. 43.

* *In membrana turris S. Jacobi globo inſerta a.* 1491. In dem ſülven Jahre galt ein Gülde 13. groote Kroſſen/ Item ein groot Kroß galt 14 nie Mattiß-Penninge / Item / ein Mattiß-Kroſſe galt 6. nie Penninge/ Item 30 Mattiß-Kroſſen galten einen Gülden. Item / ein kleine Mattiß-Kroß galt 4. nie Penninge/ Item 45. kleine Kroſſen galten einen Gülden Item 2. arne-Köppe galten einen nien Penning/ Item 2. arne-Köpſche Veerling galten einen arnekop. It. 12. Mattiß-penning galten 1. nien ſchilling.

Ave

Ave lux & decus eccleſiæ, ave gemma totius gratiæ, manu Dei coronæ inſertus apoſtolicæ: O Matthia ſanctiſſime, vota ſupplicum ſerenus attende. Alleluja.

Collecta.

Deus qui beatum Matthiam tuorum collegio ſociaſti, tribue quæſumus, ut ejus interventione tuæ circa nos pietatis viſcera ſentiamus. Per Dominum noſtrum &c.

Gratias tibi rex regum, qui per gratiam tuam hunc nobis donaſti Patronum: O ſacer Matthia nos puſillum gregem tuum ſub tegmine alarum tuarum conſerva Alleluja. ℣ Quos hoſtis mundus deprimit ut grave pondus.

Super bened.

In corona ſtellarum duodecim apoſtolica fulges ſtella ſole clarior. Sancte Matthia, tu nos protinus tuo illuſtratos fulgore ad coronam æternæ perducas gloriæ Alleluja,

Superpond.

O beate Matthia, magiſter animæ, o ſplendida diei quam fecit Dominus hora duodecima, qui neſcis occaſum ſolis: nos peccatorum exemtos tenebris tuæ fac conſortes claritatis Alleluja.

Collecta.

Deus, qui nos per beatos Apoſtolos tuos Simonem & Judam & Matthiam ad agnitiſtionem tui nominis venire tribuiſti, da nobis eorum gloriam ſempiternam & proficiendo celebrare & celebrando proficere per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Amen.

De ceteris eccleſiæ Patronis, cum de iis nullum ſit dubium, taceo.

Lezner. MSC. de monaſt. c. 85. Hinc igitur facile evellitur ſcrupulus, quem ſibi ipſe injicit Jo. Leznerus in opere MSC. de monaſteriis: Sonderlich hat Käyſer Heinrich der dritte das Stifft und Münſter von der Hartzburg (da zuvor ehe die Sachſen und Hartzbrüder Chriſten worden/ der teuffliſche und heidniſche Götze/ Credo genannt/ verehret und angebethet worden) anno Chriſti 1040. in die Ehre Gottes und und des Apoſtels Matthiæ zu bauen angefangen. Etliche aber wollen es ſey bemeldtes Stifft an den Orth/ da es jetzund ſtehet/ in honorem Dei & ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Judæ eingeweihet worden. Ob aber ſolches von der Käyſerlichen Capelle im Käyſer-Hauſe/ oder von Münſter zu verſtehen ſeyn ſoll/ kan ich eigentlich nicht wiſſen. Omnino una eademque eccleſia a Matthia æque ac Simone & Juda nobile ac perpetuum nomeo ſortita eſt. Palatium vero regium nullæ capellæ aut attioguot, aut attigiſſe ieguntur, præterquam quæ B. Mariæ & S. Ulrico olim ſacræ fuerunt, junctim occurrentes in literis Kooemaooi Decani aooo 1293. quarum alteram longa vetuſtate exeſam cecidiſſe, alteram in carcerem publicum mutatam ſcimus.

Io præcipuis capellæ regiæ ornamentis numeratæ olim ſunt reliquæ, quæ etſi omnes eccleſias ſanctiores reddere iodulgentiisque augere credebantur, capellis tamen regiis veluti propriæ putabantur ac neceſſariæ, ut pluribus docet Carolus du Freſne, qui inprimis e monſterii Compendienſis tabulariis chartam profert, in qua Carolus ſimplex hoc pietatis ſenſu diſſerit? *Notum igitur conſtat per omne regni noſtri imperium & quocunque venerabile nomen beata Virginis Walpurgis celebratur, quoniam de ſanctis ſui corporis reliquis impetravimus, pro ejus veneratione & munimine ſuarum precum, & eas deferri fecimus, ad Attiniacum palatium, & capella conſtructa ſeu dicata ſub ejusdem virginis memoria, in qua duodecim eccleſiaſtici ordinis viros ſtatuimus, qui diu noctuque divina horis competentibus frequentent officia.* Quo pertinet etiam inſcriptio capſæ reliquiis referræ, quam Carolus Rex monacho ad S. Gallum perferendam dedit ſervata ab Eckehardo juniore:

Reliquiæ in hac eccleſia ſervatæ.

Carol. du Freſne. Gloſſ. L. tom. I. p. 779.

En crucis atque pia cum ſanctis capſa Maria,
Hanc Karolus ſummam delegit habere capellam.

Eckehard Jun. c. 1. p. 15. de caſib. monaſt. S. Galli.

Scilicet puriore doctrina profligata, eo prolapſa fuerat ſuperſtitio, ut non tam de religioois caſtitate & ſacrameotorum legitimo uſu, quam de ejusmodi reculis colligendis tuoc vulgo cogitarent. Ipſi principes jam ſe in cœli portis conſiſtere, fortunamque ſuo arbitrio ſe temperare exiſtimabant, ſi oſſa ſancti cujusdam, aut veſtem mortuo Epiſcopo detractam, aut membrum quoddam minus putredine exeſum repetirent. Nam Clerici, quos tunc incredibilis divitiarum & opum ſitis adurebat, honc quæſtum longe uberrimum experti tanta cura merces has ſuas jactabant, tot miracula loquebantur, tam copioſas crepabant indulgentias, ut principes prædiis ſæpe maxime fructuoſis ſibi neceſſariis eas redimerent, duplici incommodo ſuo: nam & pecunia hoc pacto emungebaotur, & in mirificum faſtum opinionemque vanam ſanctitatis cum magno animæ ſuæ periculo conjunctam incidebant. Exemplo ſit Henricus, eccleſiæ hujus parens, qui eadem ſanctitatis opinione deceptus tot reliquias & ſanctorum λείψανα huc congeſſit & in hac eccleſia dedicavit, ut vix ulla hujus regionis eccleſia paria noſtræ hac in re fecerit. Chronicon magnum Belgicum præcipue nominat corpus S. Valerii, alii corpus S. Matthiæ, quod Imperator prædio opimo dato a Trevereoſibus impetraverat. Sed longe pleniorem illarum recenſum In-

Chron. magn. Belgic. a Piſtorio editum ad h. ann.

 ſti-

ſtituit hujus eccleſiæ chronicon membranaceum, cujus autor etſi altaria omoia & capſas perluſtrat, plures tamen a ſe prætermiſſas fatetur, multitudinis cauſa, quæ vix in cenſum venire poſſeot. Nos ſpeciminis loco reliquias uno tantum altari clauſas ex illo proferemus, ex quo facile de ceteris conjectura fieri poterit. Quoniam autem MSC. hoc primo ſuo folio mutilum eſt; licebit illud ex veteri ejus verſione, quæ in manus meas incidit ſupplere: Gy mogen mercken / daß das hogete Altar in der Münſter Kirchen zu Goßlar der hilligen Apoſtelen Simonis und Judæ gewiget iſt / in der Ehre unſers HErn JEſu Chriſti und ſyner hilligen Mutter Marien / und den heiligen Apoſtelen Petri und Pauli, und der H. derer Gebeine darinnen beywahrt iſt / ſein dieſe / die hernacher beſchrieben ſtehet. Ein grot Diel von den Leichnam der Apoſtel Petri und Pauli. Item das Haupt S. Andreas des Apoſtel. Ein Arm von S. Bartolomæo von S. Jacobo, der ein Bruder war Gottes des HErn. Ein grot Diel von dem Haupte Barnabæ, des Apoſteln Simon & Juda. Ein halff Diel von Philippo den Apoſteln. Eine Hand von den Apoſtel S. Mattheus. Ein arm von S. Mattheus dem Apoſtel / item von dem Martelers / von dem Haupte S. Steffans des erſten Martelers / und ein Arm von S. Laurentio / eine Ribbe und drey Stücke aus dem Rügge. Die Helffte S. Blaſii des Martelers. Und die Häupter der hilligen Proceſſi und Martiniani. Eine Hand S. Mauritii, Exuperii, Candidi Victoris von S. Vitali. Ein grot Diel der H. Coſmæ & Domiani. Ein Arm von S. Pantaleon. Die Helffte von S. Pancratio. Ein Arm von S. Jürgen. Der gröſte Diel der hilligen Cornelii, Cypriani, der ganze Leichnam Marcelli des Pauveſt und Martelers Florentii und Januarii. der Biſchoppen und Martelers. Die gantzen Leichnam Tiburtii und Valeriani, Eventii und Theoduli. Ein grot Diel von S. Ypolito. Ein grot Diel von S. Urbano dem Pauweſte. Der ganze Leichnam Cæſarii des Diaken. Der Leichnam S. Criſogoni, das Haupt des Ridders Longini, der GOtt den HErrn offent ſeine Seiten mit dem Spehre. Das Haupt S. Hilarii confeſſoris eines Biſchoppes von Pictavien. Ein ganzer Leichnam Paulini, der ſich gaf einer Wittwen / daß er möchte ihren Sohn erlöſen. Der ganze Leichnam des Biſchoppes Germani. Die Helffte des Biſchoppes Eucharii. Eine Hand S. Materni. Item ein Arm S. Materni. Die Helffte S. Ambroſii. Ein grot Diel von Solrico. Ein grot Diel von S. Willibaldo. [incipit nunc MSC. membranaceum] *brachium Innocentis Pape, Gregorii Pape pars magna. Eckardi epiſcopi dimidia pars. Anaſtaſie Virginis & martyris, Elone, Regine major pars. Pinnoſe, Urſule, Cordule integra corpora. Gaudentis virginis pars magna. Juliane virginis, Victorie virginis, Walburgis virginis, Matrone virginis, Corone virginis magna pars. Brachium Euſemie virginis, Honeſte virginis, Aldegundis virginis, Theodore virginis pars. Caput Scolaſtice virginis ac Modeſte virginis.* Pari cura deſcriptas hic legimus reliquias io altaribus S. Johannis, S. Petri, S. Matthiæ in crypta, & S. Crucis clauſas, nec non in ſcrinits, ſarcophagis & capſis ſervatas, quas tamen exſcribere me piget, parum intereſſe ratum, quas olim reliquias curioſius hic aſſervarint. Certe tum Henricus Imperator, tum Leo Papa incredibile eſt quantopere in conquirendis ejusmodi Sanctorum lipſanis deſudarint. De Leone enim res dubio caret, utpote de cujus ſtudio in inveniendo S. Aurelii corpore longam narrationem texit Trithemius in Chronico Hirſaugenſi. Nec ſegnius Henricus Imperator has delicias congeſſit, ſi MSC. noſtro fides, quod ita pergit: *Harum numeroſitatem, quemadmodum in libris antiquis & vetuſtate conſumptis didicimus, vix enumerare poſſemus, fieret etiam forte legentibus tedioſum, videlicet ipſorum numerus eſt procul dubio copioſus, quod ex eo conjicitur, quia Dominus Henricus Imperator hujus nominis ſecundus iſtius eccleſia fundator, magnus & potens, ipſam amore precipuo amplexabatur. Quapropter a Duo Papa Eugenio* (ſcribendum erat Leone) *ſingulariter & univerſaliter eccleſia non ſolum prece ſed etiam precio & violentia multorum ſanctorum reliquias cumulabat, quas in hac eccleſia cum devotione quam maxima collocabat.* Et paulo poſt: *Idem venerabilis Papa Leo tulit Imperatori magnam partem reliquiarum Apoſtolorum Petri & Pauli, integra corpora Sanctorum & diverſas reliquias, que per diverſa loca ſibi fuerunt apportate & in altaribus recondite fuerunt, que illo die fuerunt conſecrata. Idem Imperator in quodam ſcrineo, quod tulerat de Herſveide* (*) *dedit eccleſie duas ſcapulas pulverizatas beatorum Apoſtolorum Simonis & Jude. Caput beati Servatii. Dedit etiam Treverenſibus quosdam largos redditus, quos habent pro reliquiis Beati Matthie, quas hic glorioſe collocavit, & duas cruces aureas, clavum Domini, ſcrineum & imaginem B. virginis. Idem Imperator Henricus digniſſimam partem ſanguinis B. Stephani prothomartyris, cum predio Edekersleve & omnibus ſuis attinentiis. Dedit huic eccleſie & cranium B. Nicolai cum predio Tzemenſtedhe & omnibus ſuis attinentiis &c.* Hæc de Goslarienſis eccleſiæ reliquiis Chrooicon laudatum obſervavit. Ubi oon poſſum non mirari, quod Henricus III. a Treverenſibus reliquias Matthiæ dicatur redemiſſe, quas tamen ſub Lothario demum Treveris inventas ajunt Gobelinus & Engelhuſius. Sed ſupervacaneum foret plura afferre, cum iofra in papalibus bullis ſæpius inculcetur, quod hæc eccleſia magna reliquiarum copia abundet, quo nunc lectorem remitto. Dubium autem non eſt, quin maximam partem ſuſpectæ ſiot, & originem mentiantur. Nam ut prætercam *duas ſcapulas pulverizatas SS. Simonis & Juda, & brachium S. Georgii*; in ſcrinio ſanctarum virginum eburneo exti-

(*) *Admodum ſio veriſimile Henricū reliquias iſtas SS. Sim. & Juda e monaſterio Herveldenſi petiiſſe, quippe quod hic Apoſtolis non minus ac eccleſia noſtra ſacrū fuit.*

Vid. Mader antiq. Brunſv. p. 153.

Gobel. at. 6 c. 59. p 268.

Engelhuſ. Chronic. p. 224.

tite-

titerunt inter alias reliquiæ uodecim millium virgioum, quam tabulam ex VNOECIMILLÆ nomine male intellecto natam præter alios inprimis docuere Voëtius, Jacobus Sirmood. & Adr. Valeſius. Ut taceam multos hic occurrere martyres & ſanctos, quos fruſtra io Romanis martyrologiis Græcorumq; menologiis quæras, qui fidem faciunt, nomina illis nonnunquam ab eventu data eſſe, quod jam exemplo *Adauctorum, Coronatorum*, aliorumq; probavit Velſerus.

Voët. diſſert. de ſunctis Chimariciis. Jacob. Sirmond. Adr. Valeſ. in Valeſiñ. p. 49.

Conf. Meib. in notis ad Gobel. Perſonam p. 352 tom. I. rer. Germ. Velſer. commentar. ad Converſ. S. Afræ p. 501. opp.

Nativitas Henrici IV. *Herm. Contract. p. 331. Lambert. Schaffn. ad an. 1051.*

Vix dedicationis fuerat peracta ſolennitas, cum novi plauſus Goslariam noſtram perſonarent. Nam paulo poſt III. ſc. Idus Novembris urbs hæc vidit incuoabula Henrici IV. inſelicis iſtius principis & toto vitæ ſuæ tempote cum Papæ inſidiis colluctati, licet Lambertus diſſentiens ejus ortum ad ſequentem potius annum referre malit. Huic regio puero, ſi parem animo fortuoam indulſiſſet natura: nunquam major princeps ioter homines fuiſſet viſus: quid enim ſperandam erat de illo, ſi rebus ad votum fluentibus uſus fuiſſet, cum vel in adverſis impertertitus omoes evaderet inſidias, imperiiq; majeſtatẽ cum capitis ſui diſcrimine ad extremum usque mortis articulum conſtanti animo tueretur. Ferunt Agneti Auguſtæ, cum adhuc uterum geſtaret, Draconem in ſomno fuiſſe oblatum, quem pareret, unde ſtatim mater præſagierit, qualis eſſet futurus filiolus: ſed lepida hæc ſunt ejus ioimicorum commenta, quæ nullum niſi a dicentium audacia habent præſidium. Vix puer lucem haoc commuoem viderat; cum ſtatim Henricus Imperator a convocatis imperii proceribus id impetraret, ut ipſis nativitatus Christi feriis uno ore illi fidem jurarent, certumque obſequium: id quod Hermannus Goslariæ, Lambertus exſpiraote anno ſequente Poledæ factum perhibent. Miretur ergo poſteritas improbitatem illorum temporum, qua factum eſt, ut principes Henrico fidem toties jurato promiſſam tam leviter abrogarent! eumque in tantas conjicerent turbas, ut in extrema pauperate mortuus vix ſepulchrum demum impetrarit, quod oe mendico quidem denegare caritate Chriſtiana jubemur.

Domniz. vit. Mathild. l. 1. c. 18. Baron. ad ann. 1051. tom. XI. p. 180. Schat. l. 6. annal. Paderb. part. 1. p. 536. Herman. p. 332. Lambert. l. c. p. 378.

Imperator Goslariæ verſatur

Sub anni hujus exitum Imperatorem Goslariæ adhuc verſatum præter Hetmannum Cootractum docent illius diplomata eodem die eccleſiæ SS. Simonis & Judæ conceſſa, quorum hæc eſt clauſula:

Winitherius Cancellarius vice Bardonis Archicancellarii recognovi. Data VIII. *Calend. Decembris, Anno Dominica Incarnat. milleſimo* L. *indicto* III. *Anno autem Domini Henrici III. Regis Imperatoris ſed ordinat. ejus* XXI. *Regni quidem* XI. *Imperii autem* IV. *In nomine Dni. Actum Goslare feliciter Amen.*

Annus Chriſti 1051.

Henrici III. Reg. 13. Imp. 5. Ab. V. C. 128.

Henrici IV. Baptiſmus. *Herman. Contract. p. 332. Lamb. p. 378. Lehman. Chron. Spir l. 5. c. 23. p. 420. Hildeb. Archi-Diac. in*

SEquente anno Cæſar cum Leone Pontifice in ſuperiore Germaoia verſatus Auguſtæ Viodelicorum purificationem Mariæ Virginis celebravit. Inde Spiram tranſiens Coloniam veoit, ubi Henricus infans nuper Goslariæ in lucem editus ab Hermanno Archiepiſcopo ſacro baptismatis fonte abluitur, ſponſore Abbate Cluniacenſi Hugone. Colonia Imperator Goslariam revertitur, non quaſi hoc aono eccleſiæ SS. Simonis & Judæ conſecrationi interfuerit, ut Lamberto videtur, ſed quod nusquam libeotius hic Imperator quam Goslatiæ noſtræ, viveret. Reliqua anni Paterbornæ exacta ſunt: ubi quæ geſta ſint ſatis accurate loquuntur Paderbornenſes annales.

vita Hugon. Abb. ap. Sur. ad 29. April.

Canonicos huic eccleſiæ doctiſſimos præfecit Imperator. *Hamersl. monach. p. 145. ap. Mader.*

Interea nihil antiquius erat Imperatori, quam ut in eccleſia SS. Simoois & Judæ nuper a ſe extructa divinus cultus magis indies magisque effloreſceret. Parum enim adhuc egiſſe ſibi videbatur conſtructo templo, niſi eſſent etiam, qui cultum divinum in illo promoverent, ac in majus in dies proveherent. Quapropter, ut autor eſt Hamerslebienſis monachus præter eos, quos Harzburgo huc traduxerat, *electi ſunt ex omni fere Germania viri doctiſſimi ac religioſiſſimi, inter quos & venerabilis Benno, maximis Imperatoris precibus, jubente præfato Leone Papa, vix tandem a monaſterio ſuo extractus, ac dicta eccleſia Goslarienſi novaque congregationi ſpiritalis dux ne eſſet, in magiſtrum & Canonicum præfectus eſt. Quam laudabilem vitam olim duxerit hac Goslarienſis Canonicorum congregatio, ex hoc patet, quod eorum plures ſanctorum numero adſcripti ſunt: idque quod cum in poteſtate Imperatorum adhuc eſſet Epiſcoporum deſignatio pauci aliunde, quam ex eadem* regia, *ut dicebatur,* Capella, *eam ſub prædicto Hinrico III. quam ſub filio ejus IV. ac nepote Hinrico V. ad quæcunque etiam epiſcopia aſcenderunt. Ut hoc ex eo pateat, nomina eorum & ſedium Epiſcopalium, ad quas ſublimati ſunt ſubſcribuntur, Italiæ, Galliæ & Germaniæ, ſicut apud Goslarienſem eccleſiam ibidem hæc & alia leguntur ſcitu digna.* Eadem pene verba ſunt Emſeri, quem eodem, ac illum, vitulo araſſe exiſtimo. Utinam vero catalogus ille præpoſitorum ab utroque laudatus ætatem tuliſſet; nullum eſſet dubium quin multa præclara ex illo erui poſſint, cum ex hac eccleſia veluti equo Trojano, id quod de Iſocratis ſchola olim dicebatur, plerique epiſcoporum & præſulum tunc exireot, ipſaque Roma inde nacta aliquando Pontificem dicatur. Verum codex iſte magno literariæ reipublicæ malo, neſcio quo caſu, periit. Subjungit quidem uterque catalogum præpoſitorum,

Emſer. in vita S. Bennonis c. 11. edita Lipſ. 1512.

rum, ſed ita miſere luxatum & adeo temporum ordini repugoantem, ut verear, ne codex ille a neutro viſus, certe ab utroque mala fide deſcriptus ſit. Eo enim ordine, illorum ſententia, præpoſiti hujus eccleſiæ ſe exceperunt:

Rumoldus *Præpoſitus I.*	*Conſtant. Epiſcopus.*
Engelhardus. *aliis* Eggardus II.	*Magdeb. Archiep.*
Guntherus. III.	*Bambergenſ. Epiſc.*
Wernherus. IV.	*Merſeburg. Epiſc.*
Anno. V.	*Colonienſis Archiep.*
Bibo. VI.	*Tullonenſis Epiſc.*
Bruno. VII.	*Herbipol. Epiſc.*
Otto. VIII. *Præpoſitus*	*Ravennatenſis Epiſc.*
Sviderus. IX.	*Bambergenſ. Epiſc. poſtea* Clemens II.
Hartwicus *aliis* Herwicus *Emſero* Hardwicus. X.	*Magdeb. Archiep.*
Wilhelmus. XI.	*Veronenſis Epiſc.*
Bertoldus. XII.	*Interamnienſis Epiſc.*
Arooldus. XIII.	*Patavienſis Epiſc.*
Bruno. XIV.	*Vercellenſ. Epiſc.*
Geroldus. XV.	*Ravennatenſis.*
Craſt. *al.* Craſiph.	*Munenſ. deſign. Epiſc.*
Benno *Magiſter.*	*Miinenſis Epiſc.*
Robertus. *Præp.* XVII. *Emſero* Rotbertus.	*Bambergenſis Epiſc.*
Matro. XVIII.	*Verdenſis Epiſc.*
Herebertus. XIX.	*Leodienſis Epiſc.*
Eckhardus. XX.	*Polonienſis Emſero Polomenſ. Epiſc.*
Godſridus. XXI.	*Ratiſponenſis Epiſc.*
Eppo. XXII.	*Wormatienſis*
Udalricus. XXIII.	*Argentinenſis*
Cooo. XXIV.	*Friſingenſis*
Conradus. XXV.	*Trajectenſis*
Landolphus. XXVI.	*Treverenſis Archiep.*
Ricolphus. XXVII.	*Mognntinenſis Archiep.*
Erpo, *Emſero* Erpho. XXVIII.	*Monaſterienſis Epiſc.*
Hinricus. XXIX.	*Auguſtenſis Epiſc.*
Hetzelinus XXX.	*Hildenſemenſis Epiſc.*
Hinricus XXXI.	*Paderbornenſis Epiſc.*
Eylbertus. XXXII.	*Numenſis Epiſc.*
Liemarus, *Emſero*, Litmarus *Magiſter.*	*Hamborg. Archiepiſc.*
Hildolphus Magiſter	*Colon. Archiepiſc.*

Hic ſequitur Benno *Magiſter Goslariæ & Præpoſitus* XXXVI. *ſequitur* Athelhogus XXXVII. (*Hæc Hamerslebienſ. monachus addit, omiſit vero Emſerus.*)

Atelhogus *Præp.* XXXIII.	*Hildenſemenſis Epiſc.*
Ekhardus. XXXIV.	*Spirenſis Epiſc.*
Cunradus *Canonicus.*	*Hildenſemenſis Epiſc.*
Ludolphus *Canonicus.*	*Halberſtadenſis Epiſc.*
Johannes *Magiſter.*	*Halberſtadenſ. major Præpoſitus, dictus* Semeca, *&* Teutooicus, *magiſter & doctor decretorum.* [*Hæc deſiderantur apud Emſerum.*]
Rudolphus *Vicedominus.*	*Sverinenſis Epiſc.*
Conradus. *Canonicus.*	*Magdeburg. Archiep.*
Valentinus. XXXV. *Præp.*	*Mindenſis Epiſc.*
Guntherus. *Canonicus.*	*Magdeburgenſis deſignatus.*
Sigfridus. XXXVI.	*Hildenſemenſis Epiſc.*
Arnoldus. XXXVII.	*Bambergenſis Epiſc.*
Johanoes *Canonicus.*	*Havelb. Epiſc.*
Hinricus *Canonicus.*	*Havelb. Epiſc.*

Hunc catalogum è Maderi monacho & Emſero bona fide deſcripſi diligenter additis ſicubi a ſe invicem diſcrepabant. Sed præpoſitos ipſa eccleſia antiquiores fingat,) admodum etiam brevis eſt, & votis præter oævos, quibus ſcatet, (cum nobis

S.

præpoſitos ipſa eccleſia antiquiores fingat,) admodum etiam brevis eſt, & votis noſtris minus reſpondet. Forte locupletior fuit, qui a monacho quodam montia S. Georgii confectus in monaſterio illo olim extitiſſe fertur, quem tamen cum ipſo cœnobio in cineres abiiſſe tradir Winnigenſtadius. Lezneri equidem catalogus quem in opus ſuum MSC. de monaſteriis retulit, Maderiano illo baut paulo eſt uberior, &, quod caput rei eſt, ſecundum temporum ſeriem plerumque magis diſpoſitus, attamen & hic non raro hinc inde lapſus eſt, cujus rei vel hoc ſolum argumentum ſit, quod Hezelinum & Ethilonem duos diverſos Hildeſienſium epiſcopos fingit, & utrumque e gente Marchionem Saxoniæ oriundum ait, cum revera Hezelinus cum Ethilone unus idemque fuerit. Si vero Aſelinum in mente habuit, non minus errat, cum Aſelinus hic antequam præeſſe cœpit Hildeſemenſi Epiſcopatui, nusquam legatur Goslatiæ Canonicis interſuiſſe, nec ad Saxoniæ marchiones originem referat. Quæ cum ita ſint ipſi nos e diplomatibus, Epiſcoporum, catalogis aliisque vetuſtis ac idoneis ſcriptoribus & monumentis indices horum correximus, ſupplevimus & ad Chtonologiæ ordinem exegimus, nulli dubitantes quin gratum Lectori curioſo ſimus facturi.

Engelhardus Goslarienſis Canonicus Arcbiep. Magdeburg. creatur.

Chronic. Magdeb. ap. Meib. p. 287. tom. 2. ſcript. rer. germ.

Hoc ipſo igitur anno e Goslarienſi eccleſia SS. Simonis & Judæ Magdeburgenſibus miſſus eſt Archiepiſcopus Engelhardus, aliis Eghatdus vocatus, cui banc laudem egregiam tribuit Cbtonicon Magdeburgenſe: *De hujus moribus ut aliqua breviter comprehendam, erat vir omni genere probitatis adornatus, Epiſcopali officio aptiſſimus & omnibus pia tranquillitate mentis & venuſtate corporis acceptiſſimus. Hic ſingularem coram rege & principibus invenit gratiam, & excelſiſſimis humillimisque conformatas totam virtutis ſua fama replebat provinciam.* In Goslatienſibus Canooicis illum oomen ſuum profeſſum eſſe, catalogi Hamerslebienſis monachi, Emſeri & Lezneri docent, quanquam hic cum Alb. Cranziu Wurzburgi quoque Canonicum illum fuiſſe addit. Obſcure hoc etiam innuit Cbronicon Magdeburgenſe laudatum, quod illum ante ſuſceptum Epiſcopatum regii Capellani munus obiiſſe teſtatut, quod quidem nomen Canonicis hujus eccleſiæ veluti gentile fuit, ut ſupta docui. Archiepiſcopatus muneri cum duodecim annos ſumma cum vigilantia præfuiſſet, naturæ debitum reddidit anoo MLXIII. Expirante hoc anoo Cæſarem rediiſſe Goslatiam, ibique natalitia Chriſti celebraſſe, certum habemus auctorem Hermannum, qui & rem tunc notatu digniſſimam hic contigiſſe teſtatur. Cum enim quidam bæteleos, neſcio cujus, quam Manichæam tamen vocabant, ſuſpecti, hominum ſibi odium cooflaſſent, Imperator conſiliis procul dubio cleri uſus hæreſin ſuffocavit, ubi minime oportuit, hæreticis quippe e patibulo ſuſpenſis, faucibusque, ne amplius loquerentur, laqueo fractis. Rem narramus verbis Hermaňni Contracti: *1052. Imperator natalem Domini Goslaria egit, ibique quosdam hæreticos, inter alia pravi erroris dogmata cum Manichæa ſecta omnis eſum animalis execrantes conſenſu cunctorum, ne hæretica ſcabies latius ſerpens plures inficeret, in patibulis ſuſpendi juſſit.*

Cranz. l. 4 Metrop. c. 28. p. 105.

Manichæi Goslariæ ſuſpenſi.

Herman Contr. p. 333. Baron. ad h. ann. tom. 11. p. 186.

Putavet im ego, de his hæreticis loqui etiam Lambertum Schaffnaburgenſem, licet in textum mendum irrepſiſſe videatur, ita enim ille ad annum 1053, ad quem & alia, quæ Hermannus ad a. 1052. enarrat, retulir; *ibi quoque per Godofredum Ducem hæretici deprehenſi ſunt & ſuſpenſi*, id quod Conſtantinopoli accidiſſe videri poſſet, ſi cum antecedentibus verba connectamus. Sed videntur hæc ab auctore in margine poſita librariorum vitio in locum alienum irrepſiſſe. Quo enim pacto Godefridus Dux Conſtantinopoli deprehendere hæreticos potuiſſet, qui eo tempore cum Cæſare una erat, & paulo poſt uxorem Beatricem ducebat? Rectius igitur cum Hermanno ac ſe ipſo conveniet Lambertus, ſi ita textum reſtituas: *1053. Imperator natalem Domini Goslaria celebravit, ubi & Immed conſecratus eſt a Luitpoldo Archiepiſcopo. Ibi quoque per Godefridum ducem hæretici deprehenſi ſunt & ſuſpenſi.* Quamvis autem nondum conſtet, quales hi hæretici fuerint, aut unde prodierint, ex ipſa tamen eorum denominatione, cujusnam generis fuerint, licet quodammodo ſuſpicari. Tributur iſtis hæreſis Manichæa, cujus ſpecimen non aliud ab Hermanno Contracto datur, quam quod ab animalium eſu abhorruerint, quam ſenteotiam jam olim in Pythagoræorum ſcholis receptá & a Porphyrio doctiſſimis libris περὶ ἀποχῆς gravi diſputatione defenſam Manichæi reſuſcitaſſe dicuntur Auguſtino & ceteris, qui de ea ſecta commentati ſunt. Sed ſi quis temporum illorum acta cum hæreticis conſideret, facile patebir, quinam homines tunc Manichæi nomine venerint. Nihil enim erat his ſeculis familiarius quam ut conflato Antiſtitum odio hæreſeos notam ſubirent, quicunque eccleſiæ aut reipublicæ vulnera curioſius inveſtigabant. Nominatim Manichæi tunc audiebant, qui geſtus magis compoſitos, vultumque ſeveriorem & ſubtriſtem præ ſe ferebant, aut clerum non ubique poſito genu adorabant, his ſtatim Maoichæorum objiciebantur ſomnia feralibus flammis expianda, ut e Baronio actisque Synodi Aurelianæ prolixe obſervat Arooldus. En verba Baronii: *Ne mireris, Lector: nam ob diuturnum tempus, quo Manichæi involuerunt Armeniani & alii hæretici eamdem provinciam pluribus erroribus infecerant, factum fuit, ut Armenum nomen ab Occidentalibus male audiret, utpote hæreſum plurimarum erroribus infamatum, & noviſſe quemquam Armenum dici, detexiſſe hæreticum eſſet.* Acce-

Lambert. Schaffn. p. 378.

Manichæi Goslarienſes quales?

Auguſtin. l. 2 de morib. Manich. c. 17. p. 554. tom. I. & de hæreſ. c. 46. p. 14. tom. 6. opp.

Baron. ad ann. 1016. n. 5. p. 57. & 1017. n. 5. p. 58. Tom. 11. Acta Synodi Aurel. ap. Dacher. tom. 2. p. 670.

Arnold. *debat vere, quod his quoque temporibus (ut ex*
part.1.hiſt. *dicendis perdiſces:) Manichai in Occidente, &*
eccl. & *anno ſequenti in Galliis deprehenſi ſint & igni*
hær.lib.11. *traditi. Quod enim eſſe conſueverit in eis af-*
c.5.§.2.& *fectata ſanctitas, ne impii detegerentur, plane e-*
4.p.345. *venit, ut ex iisdem notis magis ſolerent inquiri. Nam accidit, quod de ſuis temporibus conquerens, ita narrat ſanctus Hieronymus ad Euſtochium (Ep. 22.) ſcribens:* Quam inquit viderint pallentem atque triſtem, miſeram ac Manichæam vocant, *adeo ut ex iis notis viri etiam ſanctiſſimi infamerentur. Sed ſecundum illud Domini:* (Jo. 7.) Nolite ſecundum faciem judicare, ſed juſtum judicium judicate: *Dei ſententia mendacem poſtea oſtendit accuſatorem, cum eum digna pœna corripuit. Percitus igitur ille clericus Zelo (ut præ ſe ferebat) Catholicæ fidei, in eum exclamans: Inſurgamus ergo (inquit) in eum, & ut ceteri contremiſcant, aut lapidibus obruamus, aut vivum igne comburamus. Hæc flagitioſus ajebat, & ejus flagitio plures adjuncti ſunt, unanimiter conſpirantes, qui inſtigante diabolo, virum ſanctum, juſtum & pium toto conamine occidere moliebantur. Qua de re Romanus Pontifex cum univerſo Epiſcoporum collegio turbabatur, & quibus indiciis hoc vere cognoſci potuiſſet, ſciſcitabatur.* Quam fabulam cum noſtris quoque hæreticis fuiſſe actam, adeo videtur extra omnem controverſiæ aleam poſitum, ut nulla ſuperſit dubitandi ratio.

Annus Chriſti 1052.
Henrici III. Reg. 14. Imp. 6.
Ab. V. C. 130.

Rumold. NEc multum ab Engelhardi diſceſſu in
Præp. hac eccleſia moratus Rumaldus præ-
Goslari- poſitus, hoc ipſo anno Cæſaris auſpiciis ad
enſ. Con- Epiſcopatum Conſtantienſem provehitur,
ſtant Ep. Præpoſiti munere relicto Hezeloni: de
creatur. quo paula poſt plura nobis erunt dicenda.

Immad. Paderb. Acerbam Rumoldi abſentiam ipſe ſuppl-evit amantiſſimus urbis Imperator, qui ſuperiore anno ad finem decurrente e Weſtphalia redux Goslariæ noſtræ natalem Domini ut diximus, magna feſtivitate peregit, ut obſervant Lambertus Schaffnaburgenſis & Hermannus Contractus, quamvis ille integro anno ab hoc differat. Increbuit interea fama de Rothonis obitu, qui adhuc Paderbornæ Epiſcopatum magna cum laude geſſerat, cui Henricus Imperator ex eadem eccleſia ſubrogavit Immadum ex principum ac comitum Saxoniæ ſanguine oriundum. Ejus enim proſapia ſi Schatenii annalibus Paderbornenſibus fides eſt hæc fuit:

Ep. conſecratur Goslariæ

Lambert. Schaffn. ad ann. 1053. p. 378. Herman. Contr. ad hunc ann. p. 333.

Immadus *Comes.*

Ludgerus *Comes* Conj Emma Senatrix. *Illa Saxoniæ & Bremenſis eccleſiae benefactrix Hermanni ducis filia, Meinvverci Epiſc. Soror.*	Benno *Saxoniæ* Dux.
Immadus *Paderbornens. Epiſcopus.*	

Huic itaque familiæ claritudini cum ipſe magnam eruditionem conjunxiſſet: dignus præ ceteris Imperatori viſus eſt, qui hujus eccleſiæ gubernaculis admoveretur. Quo facto Luitpoldus Archiepiſcopus eum Goslariæ, procul dubio in eccleſia SS. Simonis & Judæ in magna principum celebritate ſolenni inaugurationis ritu conſecravit.

Lamb. l. c. Schat. in annal. Paderb. part. 1. lib. 6. p. 539.

Sed & ſequentibus per hiemem menſibus Imperatorem Goslariæ ſubſtitiſſe, teſtes ſunt tabulæ ejus, quibus prædium Valendre dictum in diœceſi Treverenſi ſitum, jam anno MXLIX. eccleſiæ SS. Simonis & Judæ donatum denuo hujus eccleſiæ Canonicis confirmat, ex veteri quodam copiali quem vocant huc translatæ:

IN nomine ſanctæ & individuæ trinitatis: HEINRICUS divina favente clementia Romanorum imperator auguſtus. *Noverint omnes Chriſti noſtrique fideles tam futuri, quam præſentes, qualiter nos ob remedium animæ noſtræ & in ſanitatem ſimul thori ac regni conſortis ſcilicet* AGNETIS *imperatricis Auguſtæ, nec non dulciſſimæ prolis noſtræ* HEINRICI *omniumque parentum, ſeu ſucceſſorum noſtrorum quoddam monaſterium in* Goslare *a nobis conſtructum, atque in honore ſanctæ Dei genetricis Mariæ & apoſtolorum Symonis & Judæ dedicatum, conſtitutis ibidem ad ſervitium & laudem Canonicis, datisq; prædiis, proveximus, interque quoddam noſtræ proprietatis prædium* Valendre *dictum, quod in noſtram poteſtatem hæreditario regni jure ceſſit, in dioceſi Trevirenſii ſitum, ad altare Sanctorum prænominatorum atque ad ſtipendium fratrum inibi Deo famulantium cum omnibus pertinentiis ſuis in proprium tradidimus, areis, utriusque ſexus mancipiis, ædificiis, agris, vineis, terris cultis & incultis, pratis, paſcuis, campis, ſylvis, venationibus, aquis aquarumve decurſibus, molendinis, molis, piſcationibus, exitibus & reditibus, viis & inviis, quæſitis & inquirendis, & cum omni jure & utilitate, quæ ullo modo inde pervenire poterint, ea videlicet ratione, ut prædicti Monaſterii Præpoſitus cæte-*

teriquefratres de eodem prædio in vineto juxta Renum ſito, ad uſus fratrum & ad divinum officium Goslare ſpectante, omnimodo liberam poteſtatem habeant posſidendi, commutandi, præcariandi, vel quicquid illis placuerit, ad utilitatem ejusdem Monaſterii ſeu fratrum inde faciendi. Et ut hec noſtræ Imperialis authoritatis traditio ſtabilis & inconvulſa omni permaneat ævo, hoc præceptum inde conſcriptum manu propria corroborantes, ſigilli noſtri impresſione jusſimus inſigniri.

Signum Domni Heinrici III. Regis
inviɩiſſimi ſecundi Rom. Imp.
Aug.

Winitherius Cancellarius vice Luitbaldi Archicancellarii recognovi. Data VI. Kal. Aprilis Anno Dominicae Incarnat. M L II. Indict. V. Anno autem Domni Heinrici tertii regis, Imperatoris autem ſcdi, ordinat. ejus XXII, regui quidem XII, Imp. vero V. Actum Goslare feliciter, Amen.

Annus Chriſti 1053.
Henrici III. Reg. 15. Imp. 7.
Ab. V. C. 131.

Imperator Goslariæ hyberna exigit.

Peractis igitur Wormatiæ ſuperiore anno Chriſti natalitiis Imperator in Saxooiam reverſus diutius hærebat Goslariæ totamq; pene byemem in hac urbe tranſigebat, ipſo quoque menſe Martio adhuc hic ſubſiſteos, ut docet hæc ſubſcriptio diplomatis Abdinckhoffenſibus coocesſi apud Schateoiū:

Schaten. p. 541. l. 6.

Winitherius Cancellarius vice Luitbaldi Archicancellarii recognovi. Acta x. Calend. Aprilis anno dominica Incarnationis MLIII. *Indict.* VI. *Anno autem domini Heinrici tertii regis Imperatoris autem ſecundi ordinat. ejus* XXIII *regni quidem imperii vero* VI. *Actum Goslare in Dei nomine feliciter. Amen.*

In annal. Paderb. part. I.

Imperat. Eccl. SS. Sim. & Judæ benefacit.

Relicta deiode Goslaria Henricus in ſuperiorem Saxoniam profectus, reſurrectionis Chriſti ſolemnia Merſeburgi celebrat. Inde vero reflexo itinere mox redit Goslariam, ubi Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ amorem ſuum teſtaturus prædium Heregeltiogerodam illi liberaliter donat, conceſſo hoc diplomate, ex copiali quodam huc transferendo.

IN nomine ſanctae & individuae Trinitatis. HEINRICUS *divina faveute clementia Romanorum Imperator Aug. Quia peregrinam vitam hujus converſationis brevem & quaſi momentaneam exiſtere & falſum blandientis ſeculi bonorem & inanem gloriam in ſe per quotidiana detrimenta deficere recognoſcimus, ut ad illam vitam in qua in æternum beate vivitur, ſummo deſiderio ſuſpiremus & ut commutemus terrena pro cæleſtibus & tradamus tranſitoria pro aeternis, Nobis quam maxime profuturum confidimus fore. Quapropter omnium Chriſti noſtrique fidelium, tam futurorum, quam praeſentium ſolers induſtria noverit, qualiter nos ob utriusque vitae ſalutare remedium noſtrae fragilitati quoddam aſilum, liberali largitate providimus monaſterium ob honorificentiam ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Judę, Thaddei. Tum & electorum Martyrum Ruſtici & Venantii & Confeſſorum Valerii, Servatii Eucharii & Materni meritum venerabile conſtructum, per quorum caeleſte patrocinium & in praeſentiarum & in perpetuum ſaluamur concedentes & condonantes eidem Monaſterio, omnium bonorum largitori ad obſequium noſtraeque infirmitatis excesſibus ad ſolatium in Goslare devote fundato, quoddam praedium Heregeltingerot dictum cum vicis & villis, manſis & manſionariis & utriusque ſexus ſervis & ancillis, eo die quo nos idem praedium praefatae eccleſiae condonavimus inibi in ſervitio inventis aut ubicunque habitantibus illuc proprietatibus jure reſpicientibus, quae a quodam viro Thiemone dicto legitimae quidem conditionis ac Juris ex parte in noſtrum Imperiale dominium eo deſuncto legali judicio juſte devenerunt ſitum in comitatu Adelbardi comitis cum omnibus ſuis appenditiis, hoc eſt, areis ædificiis, terris cultis, incultis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, molis, molendinis, piſcationibus ſilvis, venationibus, exitibus & redditibus, viis & inviis, quaeſitis & inqui-*

quirendis cum omni utilitate, quae ullo modo inde poterit provenire. Ea videlicet ratione ut praefata Eccleſia ejusque Rectores de praenominato praedio liberam poteſtatem habeant obtinendi, posſidendi, vel quicquid ad uſum Eccleſiæ & ad ſtipendium fratrum placuerit inde faciendi. Et ut haec traditionis noſtrae Imperialis autoritas ſemper inviolata permaneat, hanc cartam inde conſcriptam manu propria ut infra videtur corroborantes ſigilli noſtri impresſione jusſimus inſigniri.

Signum Dni. Heinrici iij Regis invictisſimi II. Rom. Imperatoris Auguſti.

Winitherius Cancellarius uice Liupoldi Archicancellarii recoghovi.

Data iij° Non. Junij Anno Dnicae Incarnationis M° L°III Indict. VI. Anno autem Domini Heinrici III Regis Imperat. autem ſecundi, ordinationis ejus XXV *Regni quidem* XIIIJ. *Imperii vero* vij: *Actum Goslare in Dei nomine feliciter, Amen.*

Tandem Cæſar luſtrata Weſtphalia habitoque Triburiæ principum conventu & Chriſti nataliis Ottingæ celebratis in Bojatiam ad hyberna conceſſit.

Annus Chriſti 1054.

Henrici III. Reg. 16. *Imp.* 8. *Ab. V. C.* 132.

Henrico Goslariæ natalem Domini. celebrat

Herman. Contin. p. 336. Lambert. Schaffn. ad an. 1053 p. 378. Tenzel. bibl. curioſ. 1704 p. 284.

SUb hujus anni exitum, ſi Hermanni Continuator & Lambertus audiendi ſunt denuo Goslariæ natalem Chriſti celebravit Imperator. Quamvis enim ad ſequentem annum referre id videantur, de hoc ipſo tamen intelligendi omnino ſunt. Solent enim hiſtorici antiqui alii ab hoc feſto, alii a Calendis Januarii, alii a Paſchate annum ordiri, quod niſi obſervetur, multi in temporum ſupputatione errores conſequantur, neceſſe eſt. Ceterum nihil hoc anno reperio ab Henrico geſtum, quod Goslariam noſtram ſpectet cum Imperator ad opprimenda Godofredi ducis & Beatricis Marchioniſſe molimina ſtatim in Italiam properaret.

Hezelo Gosl. Præpoſ. Hildeſ. Epiſc. creatur.

Hildeſienſis vero eccleſia, ut ad hanc quoque veniamus tunc amiſit præſulem ſuum Aſclinum, cum ex ferali incendio, quod eccleſiam cum tota fere urbe in cineres redegerat, nondum reſpiraſſet. Huic ergo ex eccleſia SS. Simonis & Judæ, quæ Goslariæ floret, ſubrogatur Hezelo, Goslarienſis præpoſitus, aliis Ethilo dictus, qui & gloria majorum & ſua ipſius virtute unus omnium ea tempeſtate maxime floruit. Natales referebat ad illuſtres Saxoniæ Marchiones, Ekberto propinquo cognationis vinculo conjunctus, humanitate vero & doctrina illa ætate nulli ſecundus. Attamen quod in illam inciderat ætatem, qua Cleri impotens regnandi libido ad ſummum faſtigium enitebatur, non parum vitii ipſe quoque inde traxerat. Nam poſteaquam Imperatoris auſpiciis anno MLIV. Hildeſienſi Eccleſiæ antiſtes datus fuerat, ingenium illi cum vitæ conditione mutatum eſt, eoque proceſſit audaciæ, ut cum Abbate Fuldenſi in Eccleſia SS. Simonis & Judæ cruento prælio de primatu decerneret. Qua de re cum infra paulo prolixius agendum ſit, hic quidem ferias calamo imperamus. Enimvero hoc ipſi laudi ducitur, quod juvenilis ætatis nævos magnis deinde virtutibus emendavit, totoque, quo ſuperſtes fuit, tempore anteactæ vitæ facinora impenſius doluerit. Hinc multis eccleſiis & monaſteriis conſtitutis, totoque epiſcopatu innumeris beneficiis ornato anno MLXXIX diem obiit ſupremum. Quæ quidem debeo Hiſtoriæ MSCtæ Epiſcoporum Hildeſienſium. In Epiſcopatum Hildeſienſem profectus non deſiit Goslariam noſtram ornare hodieque ſuperant ejus literæ, quibus eccleſiæ S. Cæciliæ fundationem Epiſcopali autoritate ratam habet, quas alio loco proferemus.

MSC. de Epiſc. Hildeſ. c. 18.

Anno Præpoſ. Goslarienſ.

Ceterum Hezeloni huic ad capeſſenda Hildeſienſis Epiſcopatus inſignia abeunti in eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præpoſitura ſuccedit Anno, qui ex eo tempore usque dum ſequente anno Coloniam migraret, magna cum laude præfuit.

Emſer. vit. S. Bennon. cap. 13.

Ita enim de eo & S. Bennone Emſerus, *Præcipue illi* (Bennoni) *cum Beato Annone, Goslarienſium tunc præpoſito, poſtea vero Colonienſi Archiepiſcopo arctisſima fuit conſuetudo & mutuus in Chriſto amor. Siquidem unum illis erat velle & nolle. Velle ſcilicet bonum & recedere a malo. Quapropter mirabile dictu eſt, quantum brevi ſimul apud Deum profecerint: & quam jucundam & firmam amicitiam ſimi-*

lis

les illis mores & idem cœli ſtudium pepererint. Etenim vere tunc in iis completum fuit illud Pſalmographi: Ecce quam bonum & quam jucundum, fratres habitare in unum. *O legitimos Chriſt ſacerdotes!. . . Sed quorſum abit? Ad Oreſten & Pyladem noſtros Annonem & Bennonem ſcilicet revocandus eſt calamus, quorum tantam inter ſe benevolentiam nulla res adeo fovit ac ea, de qua modo dixeram, fraterna Chriſti charitas, (quod ut inquit Apoſtolus,* perfectionis eſt vinculum.) *Hac igitur de virtute in virtutem ambulantes, qualiter uterque a Deo exaltatus & in modico fideles ſupra multa conſtitutus ſit, quam breviſſime potero hinc ſubnectam.*

Annus Chriſti 1055.

Henrici III. Reg. 17.*Imp.* 9.

Ab. V. C. 133.

SUccedit annus Chriſti poſt milleſimum quinquageſimus, quo Imperator in Italia hærens Goslariam noſtram non inviſit. Attamen nec abſens quidem eccleſiæ ſuæ nuper conditæ erat immemor. Hinc Januario menſe itineri Italico ſe accingens Quedlinburgi verſatus, hoc illi diploma remiſit:

Imperator in Eccleſ. SS. Sim. & Jud. beneficus.

IN nomine ſanctæ & individuae Trinitatis HEINRICUS *divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus: Si ex noſtris facultatibus alicubi cultum divinæ laudis plantaverimus, id nobis ad præſentis vitæ ſalutem & ad percipiendam aeternam beatitudinem firmiter prodeſſe credimus: unde tam futurorum quam & praeſentium noverit pietas in Chriſto fidelium, qualiter nos ob aeternam noſtri noſtrique thori ac regni Conſortis ſcilicet* AGNETIS *Imperatricis Auguſtæ commemorationem & filii noſtri dilectiſſimi Heinrici Regis quarti, nec non pro ſalvatione beatarum animarum felicis memoriæ Cunradi Imperatoris, noſtri quidem anteceſſoris & patris, atque matris noſtrae* GISELAE, *ad altare Sanctae Dei genitricis ac perpetuae Virginis Mariæ & ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Judae in monaſterio quod Goslare in honorem ſanctae & individuae Trinitatis divina cooperante gratia a fundamento conſtruximus, tale praedium, quale ad nos hæreditario jure pervenit, in loco qui dicitur Geresleva cum aliis locis ad eundem pertinentibus in comitatu Vdonis ſitum cum omnibus ſuis pertinentiis tradidimus, areis, ædificiis, utriusque ſexus mancipiis, agris, pratis, campis, paſcuis, ſilvis, venationibus, aquis aquarumque decurſibus, molis, molendinis, piſcationibus, viis & inviis, terris cultis & incultis, quæſitis & inquirendis, & cum omni jure & utilitate, quæ ullo modo inde poterit provenire. Ea videlicet ratione & conditione, ut ejusdem monaſterii Præpoſitus, qui caetera Cleri bona providet, provideat & illa & reditus eorum ad communem uſum juxta noſtram inſtitutionem & votum in prædicto monaſterio Goslare Deo famulantium conferat Canonicorum. Vt haec noſtra Imperialis traditio ſtabilis & inconvulſa per ſuccedentis temporis maneat ævum, hanc cartam inde conſcriptam manu propria corroborantes ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.*

Signum Domni Heinrici III. Regis inviĉtiſſimi, II. Romani Imperatoris Aug.

Winitherius Cancellarius vice Liupoldi Archicancellarii recognovi.

Data XVII° Kal. Februarii. Anno Dominicae Incarnat. M° LV°. Indict. VIII. Anno autem Domini Heinrici III Regis, Imperatoris II, * al. xxv. ordinat. ejus XXIII * Regni quidem XVI. Imperii autem IX, al. xxvii, Actum Quetalingeburg, in nomine Domini feliciter Amen.

Menſe Majo Imperator Godefridi Lotharingiæ Ducis conſiliis de quibus fama increbuerat, interceſſurus, jam Italiam ingreſſus denuo quibusdam bonis auget Goslarienſem SS. Simonis & Judæ eccleſiam cujus diplomatis ſubſcriptionem tantum adjicio:

Winitherius Cancellarius vice Linpoldi Archicancellarii recognovi Data idib. Maji anno dominica incarnationis MLV *Indict.* VIII. *anno Domini Heinrici tertii Regis Imperatoris ſecdi, ordinationis ejus* XXVII. *regni quidem* XVI. *imperii vero* IX. *Actum in burgo S. Domini in nomine Dni feliciter Amen.*

Anoo Præpoſ. Gosl. creatur Colonienſ. Archiep.

Pet. Merſans Cratep, c.1. de elector. eccleſ. c.1. n. 34. p. 1289. ap. Gualt. Vit. S. Annonis ap. Sur. tom. 6. d. 4. Decemb.

Lambert. Schaffn. p. 425.

Subtraxit interea mors Hermannum Colonienſem Arcbiepiſcopum, cujus viri conſiliis Imperator ſæpiua adhuc fuerat uſus. Ad hunc igitur brevibua ante diſceſſum ejus diebus legatum miſit Annonem, Goslarienſem præpoſitum, qui ſua ſvavitare ita cepit lectulo affixum Senem, ut cum ſe jam ad extrema urgeri ſentiret, ſuos nihil rogaret amplius, quam ut bunc ſibi ſucceſſorem darent, cujus prudentiam ipſe perſpexiſſet ſatis. Nec eum ſpes auguriumque feſellit. Extincto enim IV. Id. Februarii Hermanoo Imperatoris Henrici auſpiciis Archiepiſcopatus hujus gubernacula deſeruntur Annooi noſtro, ex illuſtri Daſſelenſium comitum proſapia oriundo, ſi fides Lezoero, qui hujus Anoonis ſtemma genealogicum huic incluſit ſchemati: quamvis Lamberto Schaffnaburgenſi Anno nulla commendatione majorum, quippe loco mediocri natus, ſed ſola ſapientiæ ac virtutis ſuæ prærogativa innotuiſſe videatur.

Lezner. L. 1. c. 7. p. 6. Chron. Daſſel. & lib. 3, c. 26. Chron. Hilde. MSC. l. 3. c. 26.

Aoolphus | *cognomine*
Venator moritur anno 1000.
Conjux
Adela von Freden

Simoo ἄπαις *moritur* 1025.	Alexander Conj. Comitiſſa de Hohenlohe ἄπαις	Witekindus II 1029. Conj. Sophia de Woldenberg.

Adolphus 1070.	*Weſilo Archiep. Magd.* 1064.	Ihanus III. ἄπαις	Anno *Archiepiſc. Coloniens.*	Theodor. II. Conj. Anna de Eberſtein.

(* *hos Annonis uri fratres a Leznero omiſſos addit Cl. Behrens catal. Praep. Hild. p. 8.*

Chronic. Magdeb. ap. Meib. p. 313. Petrus Merſans. l. c.

Hæc Leznerua a quo tamen haut parum diſcedunt alii, qui Anoonis originem a Comitibus de Stuzlingen, aut Sonnenbergiis arceſſere malunt, e quibus inprimia nomino Chrooicon Magdeburgeoſe. Petrua quoque Merſæua Cratepolius, qui prolixe in vita Annonis deſcribenda deſudat, illum *ex ſuperiori Germania & nobilitate Suevia prima, comitibus nimirum de Sonneberg, patre Walthero, matre Engela, honeſtis ac nobilibus parentibus natum* dicit. Sed in errore hos verſari docet Leznerus illamque ſententiam inde natam exiſtimat, quod Anno a proavo ſuo Walthero de Sonneberg pene ab incunabulis educatus & tantum noo filii loco fuerit babitus, unde factum deinde ſit, ut vulgo ex biſce comitibus prognatus eſſe credatur. Armis & militiæ a proavo deſtinatua ab avunculo ad meliora traducitur. Bambergam enim ubi Canonicum ille agebat vocatus boois literis cœpit incumbere, in quibus tam cito enituit, ut omnium conſenſu Gimnaſio Bambergeoſi moderando Rector præficeretur. Inde Goslariæ quo conceſſerat, Canonicatu donatus eſt, eoque aliquandiu perſunctus Præpoſiti honorem accepit. Ne autem veterum autoritate deſtituti hoc aſſerere videamur, præter Hamerslebienſem monachum, Emſerum, Leznerum, Schatenium, diſerte id ê veteribus aſſerunt Continuator Hermanous Contractus, Lambertus Schaffnab. Levoldus â Northoff ſeculi decimi tertii ſcriptor, qui ejus vitam in hoc compendium contraxit: *Triceſimus tertius Anno flos & nova lux Germaniæ totius, qui cunctos anteceſſores ſuos in augmentatione Colonienſis eccleſia praceſſit: ante Epiſcopatum prapoſitus in Goslar. In vita ſua fecit monaſteria, in morte ſua operatus eſt mirabilia.* Nec aliam credo mentem eſſe Petri Merſæi Cratepolli, eum Henricum III. illum alr io Palatium accerſiviſſe, ejusque conſiliis plurimum eſſe delectatum. Nam imperiale palatium celeberrimum Goslariæ tuoc fuiſſe, latia prolixe ſupra demonſtravimua. An autem ut placet Schatenio, antequam Bambergam veoit, Paderbornæ egerit a B. Meinwerco iotra clauſtri diſciplinam receptus, bonisque literis cum Immado & Friderico, Monaſterienſi deinde Epiſcopo, inſtitutus, de eo pene dubitaverim, plerisque quippe puerum illum Bambergam ab avunculo vocatum exiſtimantibus. Tandem, ut dixi, hoc anno relictis Goslarienſis eccleſiæ gubernaculis Coloniæ datur Archiepiſcopus. Dici non poteſt, quanto conſenſu omnes in ejus laudibus verſentur. Autori Chronici Laureshamenſis *vir* audit *in Dei rebus ſpeciatiſſimus & inter eccleſia regnique principes incomparabilis & nominis & meriti.* Brovvero vero *Germaniam & Italiam rerum geſtarum magnitudine impleviſſe* dicitur. Et ſane prætérquam, quod ejus prudeotia ex omni-

Contin. Herm. Contr. p. 337. ap. Urſp.

Lamb. p. 379.

Levold. à Northoff. in Catal. Archiep. p. 6.

Schat. l. 4. annal. Paderb. part. 1. p. 545.

Chronic. Lauresh. ap. Freh. p. 76.

Monumentum imperatricis cujusdam, aut Imperatoris filiae, quod vulgo Mechtildi Henrici III natae tribuit; ad ann. 1056. Lib. I.

Ann
ius.
cir
Mar
[illegible]

omnibus actionibus elucet, a faſtu etiam, qui illa tempeſtate inter Clericos invaleſcebat, paulo remotior ſuiſſe majorique quam vulgo ſolebat vigilantia eccleſiam adminiſtraſſe videtur. Hoc enim vel inde colligas, quod eum minus puduit conciones ad populum habere, quibus multum fructus illum præſtitiſſe autor eſt Petr. Merſaeus. Scio pleroſque iniquius de illo ſentire, quaſi in educando Henrico IV. paulo ſegnior fuerit. Sed eum ab hoc crimine facile abſolvit Autor vitæ Henrici IV. cum Æneæ Sylvii hiſtoria Concilii Baſilienſis editus, qui non tam Annoni, quam ceteris Imperii proceribus culpam tribuit. E Victoris Papæ bullis patet, illum ſedis Apoſtolicæ ſummum Archicancellarium fuiſſe, quare etiam inter Cancellarios ſanctos eum refert Mallinckrotius. Quo honore auctus fuiſſe videtur Goslariæ, cum conventui principum intereſſet: Ibi enim ab Henrico III. & Victore Papa honorifice illum exceptum ſcribit Petrus Merſæus.

Petr. Merſ. l. c.

Autor vitæ Henrici IV. cum Hiſtor. Æneæ Sylvii edit. p. 103.

Malinckrot. de Archicancell. & Cancell. Imperii p. 128. & 202.

Annus Chriſti 1056.

Henrici III. Reg. 18. *Imp.* 10.
Henrici IV. Reg. 1.
Ab. V. C. 134.

Anni hujus infelicitas.

JAm annum tandem ingredimur MLVI, quem Henrico ultimum totique orbi funeſtum fuiſſe obſervant annales. Marianus Scotus infelicitatem hujus anni his verbis deſcribit: *Iisdem temporibus multi diverſarum provinciarum Principes perierunt: fames multas provincias afflixit, egeſtas, penuria undique prævaluit.* Eadem verba repetit Chronographus Saxo, inſuperque addit, *multa hoc anno mala ubique eveniſſe:* quam publicam calamitatem Lamberto teſte in memorabili ecſtaſi prævidit Guntherus Cancellarius Goslarienſis Præpoſitus, de quo paulo poſt erit agendum. Certe non videor mihi dicere quicquam a veritate remotius, ſi hunc infauſtum annum omnem Saxoniæ tunc eripuiſſe felicitatem dixero. Tam dira enim deinde ſucceſſerunt tempora, tam ferales bellorum turbæ, ut pene pudeat communis patriæ dedecus revocare. Revertimur ergo Goslariam.

Marian. Scot. p. 451.

Chronogr. Saxo. p. 254.

Lamb. p. 379.

Vix novus annus illuxerat cum Henricus Imperator eccleſiæ SS. Simonis & Judæ nuper a ſe conditæ commodis pro virili intentus novum illi a Pontifice privilegium impetraret, quo non ſolum bona omnia illi confirmantur, ſed ipſa quoque in tutelam pontificis ſuſcipitur. Nimirum cum capellarum regiarum hæc inprimis eſſet prærogativa, ut ab omni juriſdictione Epiſcoporum exemtæ ſolis Imperatoribus & Regibus nullo medio ſubeſſent: (id quod de Francorum & Anglorum capellis palatinis ex chronico S. Petri vivi aliisque ſcriptoribus & regum chartis, nec non Innocentii decreto quod libri 15. epiſt. 225. extat, prolixe probat Carolus du Freſne.) eadem prærogativa hanc quoque eccleſiam donavit Victor II. cujus bulla omnem Epiſcopis juriſdictionem adimit, ſolam ecclaſiaſticam inſpectionem relinquit, quæ tamen non minus deinde aliorum Pontificum literis illis detrahitur, ut infra pluribus patebit. Victoris hanc bullam etſi jam a Madero in lucem protractam, hic etiam inſerendam putavi, inprimis cum autographum aliquantulum a Maderi recenſione differat:

Victoris PP bulla eccleſiæ SS. Sim. & Judae cõceſſa.

Carol. du Freſne Gloſſ. lat. tom. I. p. 710.

Mader. p. 224. antiqu. Brunſv.

VIctor Epiſcopus Servus Servorum Dei *omnibus Chriſti fidelibus. Sancti propoſiti votum non ſolum divino effectu impletur, ſed etiam humano ſuffragio adjuvatur. Sit autem notum omnibus S. Eccleſiæ filiis tam præſentibus, quam futuris, quia filius noſter * cariſſimus, ſecundus Heinricus Imperator auguſtus quandam eccleſiam a ſe funditus conſtructam * in honorem ſanctæ Dei genitricis Virginis Mariæ & beatorum Apoſtolorum * Symonis & Judae poſitam loco* Goslaria *ubi fratres ſunt ſub canonica degentes regula quibus præpoſuit ** Guntherium Cancellarium *ſuum tam pro animæ ſuae ſuaeque conjugis auguſtæ filiæ noſtræ* Agnetis *remedio, quam pro ſalute etiam parentum ſuorum* Cunradi *&* Giſilae ** divae memoriae pio affectu piaque intentione ſancto Petro ejusque Apoſtolicae ſedi per ſcripturam propria manu ſignatam penitus conceſſit per manus noſtras, ſcilicet indigni Vicarii ejusdem Apoſtolorum Principis, ut ipſa eccleſia poſita ſub apoſtolico jure in perpetuum libera & quieta perſiſtat ab omni jure & dominio, ab omni leſione & moleſtia * ſuam integritatem habens in omnibus rebus & facultatibus quas modo habet in praedicto loco* Goslaria *in* Egeln ** in* Jeresleb *& in* Adesleb, *& in ** Scemmenſteten *& in* Slanſteten *& in* Valentro ** & in* Aldendorff *& in* Dingelſteten *& in ** Boreſtorff *& in* Ogtkersleve *& in* Balbria *& in* Walchesleve *& in* Herlingerode ** aliis quoque locis & villis & quæcunque in perpetuum habitura eſt, ſive ſint mobilia ſive immobilia. Quod donum de manibus praedicti * cariſſimi filii noſtri auguſti ſuſcipientes decrevimus per hoc noſtræ apoſtolicæ autori-*

** Mad. Chariſſimus ſcil. Heinrico.*
** Mad. In honore.*
** Simonis.*
** Guntherum.*
** divinae*
** ſuamq;*
** &*
** Scammenſtetin.*
** Aldendorp, & in Dilgiſtetin.*
** Bunetſtorf & in Okkersleve & in Bavvria.*
** aliisq;*
** Chariſſimi*

*toritatis privilegium omne munimen omne robur apoſtolicum eidem eccleſiæ S. Mariæ & SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ contribuere & condonare, ut integra in ſuis rebus ſuisque poſſesſionibus conſtans in ſecula nullum metuat **
* *vel* *ab Imperatore vel a Rege vel ab aliqua perſona publica vel privata diſpendium vel detrimentum. Dignum tamen duximus eidem cariſſimo filio noſtro auguſto ejusque ſucceſſoribus advocationem ipſius ſacri loci ea ratione relinquere, ut ſemper in poteſtate habeant ibi praepoſitos ſecundum Deum ordinare non autem ex bonis ipſis * alicui aliquid in proprium dare * ſeu in beneficium tribuere.*
* *aliquid alicui*
* *ſive*
*At ſi contra prohibitionem noſtram quisquam eorum tentaverit agere, liberum jubemus eſſe præpoſito & Canonicis qui ibi pro tempore fuerint ſic omnimodo ad Romanam eccleſiam deinceps reſpicere, ut nihil metuant de imperiali vel regali conditione. Epiſcopus autem in cujus * dioceſi iſtius eccleſiæ conſtructum eſt monaſterium nihil in eo habeat juris aut poteſtatis præter eccleſiaſticum regimen & ſecundum canonica inſtituta Epiſcopalem poteſtatem.*
* *diœceſi*
*Statuimus igitur apoſtolica cenſura ſub divini judicii obteſtatione ut nulla poteſtas imperialis vel regia, eccleſiaſtica vel ſecularis vel * quælibet hominum perſona magna vel parva * cujuscunque ſit ſexus vel ætatis contra hoc noſtræ * apoſtolicæ corroborationis privilegium venire pertentet. Quisquis vero quæquæve, quod abſit fuerit usque ad condignam ſatisfactionem noſtri apoſtolici anathematis * vulnere ſaucius exiſtat. Qui vero * ab his prohibitis ſe cuſtodierit & quicquid hic legitur illibatè obſervaverit plenam a nobis habeat benedictionem & a Deo ſempiternam ſalutem. Dat. V. Id. Jan. per * manus Aribonis vice Annonis Archicancellarii Romanæ eccleſiæ & Colonienſis Archiepiſcopi. Anno * vero Dom.* Ppē *Victoris II. Indict. X.*
* *quævis*
* *cujusq.*
* *abeſt apoſtolicæ*
* *ſaucius*
* *ab hac prohibitione*
* *manum*
* *ſecundo*
a

Rarior hujus diplomatis bulla [Aurea Roma.]

Appenſa vero eſt huic diplomati rarioris notæ bulla plumbea, altera facie exhibens Romam cum epigraphe

AVREA ROMA.

Circumſcriptis in orbem verbis:

† VICTORIS PAPÆ II.

altera Papam mitratum manuque clavem e cœlo protendentem addiro titulo:

TU PRO ME NAVEM LIQUISTI SUSCIPE CLAVEM.

Quas imagines & inſcriptiones in ejus quoque numismatibus expreſſas obſervat Pallarius Vbi tamen miro eum mitram Pontificis in tonſuram convertiſſe cum cetera omnia tam accurate noſtræ bullæ reſpondeant. Quod ut eo dilucidius conſtet, utramque damus depictam.

Tab. I. fig. 7. 8. 9.

Ceterum vel exinde etiam patet, quantoperè eo tempore Pontifices majeſtatem imperii ad ſe rapere anniſi ſint. Nam aurea Roma titulus erat quo Imperatores paulo ante ſua ſigilla ſolebant exornare. Conſtitutioni enim Otronis III. Imperatoris a Goldaſto ſervatæ in autographo bulla eſt appenſa plumbea, cujus in altera parte ſcriptum:

ODDO IMPERATOR ROMANORUM.

In altera caput eſt hominis cum pilis criſpis cumque ſpatulis & inſcriptione:

AVREA ROMA.

vid. Culpiſ. Res Friderici III. Imperat. num 3. Sigill. Frider.

vid. Zimmerm. Amœnit. hiſt. eccl. nerv. 1. §. 58. p. 121.

Quem titulum ſuo ſigillo veluti poſtliminio reddidit Fridericus III. Imperator. Sed poſt Victorem eandem inſcriptionem bullis ſuis inſculpſit Nicolaus II. quèmadmodum & Alexander II. imaginem ſuam, cum clavi cœlitus protenſa, variante tamen nonnihil epigraphe:

Pallat. l. c. p. 316. & 348.

QUOD NECTES NECTAM QUOD SOLVES IPSE RESOLVAM.

Victor Papa Goslariæ inviſit ad Imperat.

Lamb. Schaffn. ad hunc. an. p. 379. Sigebert. Gembl. Chron. p. 599.

A Victore Papa ad Henricum Imperatorem pergimus, qui conſtitutis Italiæ ſuperiorisque Germaniæ rebus in Saxoniam reverſus reſurrectionis Chriſti ſolennia Paderbornæ celebravit, inde ſubinde Goslariam profectus de hinc Rheno tranſmiſſo ad Galliæ fines movit, ad congreſſum cum rege Francorum: a quo vero aſperioribus dictis offenſus ad tantam indignationem accenſus eſt, ut ſe ad ſingulare cum Rege certamen offerret, quam tamen fortunæ aleam Francorum rex ſubire veritus in Franciam ſuam fuga elabitur. Interea vero dum in illis locis verſatur Henricus Imperator, in Galliam deſcendit Victor Papa, & ut Albericus autor eſt, ab Imperatore glorioſe ſuſcipitur: in Saxoniamque, ut videtur, invitatur. Nam menſe Septembri Pontifex hic in Saxoniam deſcendit, Goslariæque noſtræ ab Imperatore tam ſplendido apparatu excipitur, ut Lambertus totius regni opes & principes in id collectos velit, quocum faciunt Gobelinus Perſona, Engelhuſius, Baronius, Schatenius aliiq; qui temporum horum annales condidere. Binos ergo Goslaria noſtra intra mœnia ſua vidit Pontifices, Leonem & huoc Victorem, utrumque Germanum, utrumque ceteris meliorem. Sed poſt illorum obitum ſucceſſere infauſta tempora, quibus papatus depreſſa majeſtate imperatoria ad *ἀκμὴν* plenis, quod ajunt paſſibus contendit. Ex eo tempore Gregorius VII. Paſchalis aliaque ho-

Alberic. Chron. p. 92.

Lambert. l. c. Gobel. Perſon. coſm. at. 6. c. 54 p. 262 Engelhus. Chr. p. 207. Schaten. l. 6. ann. Paderb. Part. 1. p. 546.

Heideg. hiſt. papas Period. 4. §. 79. p. 84.

hominum monſtra Romanam ſedem invadebant, de quibus non immerito uſurpaveris illud πολυθρύλλητον *Sardi venales alter altero nequior.*

Dedo Comes Palatinus Goslariæ ſepelitur

Lambert. Schaffn. ad h. a. p. 379. Spangenb. Chronic. Sax. c. 175. p. 237. Chronic. Gozecenſ. p. 212.

Interea Lamberto teſte cruenta nece Poledæ interierat Dedi Comes Palatinus, cœnobii Gozecenſis fundator, Adalberti Archiepiſcopi Bremenſis frater, cujus tamen cædem Chronicon Gozecenſe per errorem refert in annum ML. Mortem illi intulerat Clericus quidam Bremenſis, quem Dedo fratris juſſu ob ſiniſtros mores cuſtodiendum ſuſceperat: hic enim ſeſe in libertatem vindicaturus ſimulato obſequio Comitem aggreditur, & ictu improviſo cum equum conſcenderet, per ingvina adeo ſauciat, ut ille ex equo defluens in terram, poſt breve votum expiraret. Exangue igitur tanti principis corpus Henrici Imperatoris juſſu Goslariam delatum in Eccleſia SS. Simonis & Judæ honorifice componitur, *luctuque & planctu maxime tumulatur.*

Henrici Imperatoris obitus.

Lamb. Schaffn. ad h. ann. p. 379. Dodechin ad ann. 1106. p. 466. ap. Piſtor. T. 1. Contin. Herm. Contr. p. 337. Marian. Scotus ad h. a. p. 451.

Sequente menſe Imperator cum Victore Papa Goslaria Burſeldam, (alii Botfeldam, nonnulli Bochvelden) ſcribunt, proficiſcitur, ubi dum verſatur, & venationibus reipublicæ negotia interpungit, triſtis rumor de clade Wilhelmi Marchionis & Dieterici comitis, quos contra Luiticoa miſerat, ſpargitur. Cujus rei dolore percuſſus cum immodicus inſuper cervini jecoris eſus accederet, morbo cœpit affligi, & vix ſeptem dies ſuperſtes in complexu Romani Pontificis, Aquilejenſis Patriarchæ, Ratisbonenſis Epiſcopi, aliorumque principum ad plures abiit: Marianus Scotus ejus obitum ita breviter eloquitur: *Imperator his doloribus corde compunctus infirmari cœpit, & productus ad mortem, ſapienti uſus conſilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens quibusdam prædia ablata reſtituit, culpas relaxavit: filium ſuum Henricum Romani Pontificis tunc præſentis cæterorumque Pontificum & principum electione regem conſtituit. His & aliis bene diſpoſitis III. Non. Octebris vitam finivit præſentem.* Eadem

Dodech. l. c.

fere obſervat Dodechinus, niſi quod addit, Henricum IV. tunc octennem nondum baptiſmatis lavacro fuiſſe ablutum, quod tamen e ſuperioribus conſtat falſum eſſe, cum omnino jam multo ante ab Hermanno Archiepiſcopo Colonienſi ſacro baptiſmate fuerit tinctus. Eadem ceteri quoque referunt annales, ut adeo mirum ſit, Bruſchio Imperatorem Goslariæ in complexu Pontificis Romani extinctum

Bruſch. t. 6. de epiſc. p. 87c. Cranz. l. 5 Sax. c. 1. p. 105.

videri. Ceterum laudatiſſimus Imperator cui tot ornamenta accepta refert Goslaria ut inde conjicere auſus ſit Cranzius Henricum III. Saxonem fuiſſe, etiam cum morte jam luctatus, amorem ſuum huic urbi noſtræ teſtatus eſt, id imperans ut

Sepultura Goslarienſis & Spirenſis

præcordia ſua Goslariæ in nova eccleſia ſepelirentur; reliquum exſangue corpus Spiræ gentili inſerretur conditorio. Qua de re Engelhuſius: *Henricus vero iſte tertius moriturus, quia ſemper corde erat Goslariæ, ut viſcera ſua ibi recondderentur, petiit, reliquum autem corpus locaretur Spiræ, cujus extitit fundator.* Videtur hæc ſuo more

Engelhuſ. Chron. p. 20c. ſqq. Pomar. Chron. Sax. p. 203

e Langenii Saxonia hauſiſſe, cujus ea de re hi extant verſiculi:

Hanc (Goslariam) *ita dilexit, dum Cæſar & omnia rexit*
Partim Spirenſi ſic partem Goslarienſi
Terris humatus jacet eccleſiis tumulatus.

Eadem etiam tradunt Chronicon Saxoniæ Pomarianum & Chronicon hujus eccleſiæ membranaceum, quod non dubito Langenio, Canonico hujus eccleſiæ viſum. Ita enim ibi lego: *Idem quoque Imperator in argumentum veri amoris filiam ſuam Mechtildim virginem & poſtea bona fide & morte preoccupatus cor ſuum cum precordiis apud filiam ſuam hic in choro collocavit. Reliquam vero partem ſui corporis in Spira diſpoſuit tumulari. Quorum animæ felices ſemper vivans beate per infinita ſecula ſeculorum Amen.* Et paulo ante: *In argumentum ſummæ dilectionis primo filiam ſuam, poſthec cor proprium cum precordiis in choro noſtro* [illegible]*ulari devotius procuravit, quia propter loci diſtantiam hic integraliter ſepeliri non poterat, unde & corpus ipſius ſepultum eſt in Spira.*

Bodo Syntagm. de Gand. p. 503.

Denique eaſdem inculcat Bodo in Syntagmate de Gandersheimenſi cœnobio, cujus vel locum notare ſuffecerit. Hos auctores vel ideo hac in re audiendos putaverim, quod conſtat Henricum Imperatorem Spiram non admodum dilexiſſe, nec Giſelæ matris Sepulcrum ei magnopere placuiſſe. En enim Hermanni Contracti teſtimonium: *Imperator paſchale feſtum* (1052.) *Nemeti egit, indeque* [ut ajunt] *locum patris matrisque ſuæ ſepulturæ traditum magis magisque parvipendens ſubtratus epiſcopoque loci illius infenſus diſceſſit.*

Herm. Contr. p. 333.

Alberic. Chron. p. 93.

Partem epigrammatis Henrici monumento Spiræ inſcripti ſervavit Albericus:

Cæſar tantus eras quantus & orbis
At nunc modico clauderis antro.

a quo tamen plane diſcrepat illud, quod Lehmannus habet:

Lehman. Chron. Spirenſ. l. 5. c. 21. p. 418.

Anno Dominicæ incarnationis 1056. Henricus III. Non. Octebr. obiit. Anno hic:

Unde non male colligere mihi videor, paulo recentioris ævi hoc eſſe, antiquo illi ſubſtitutum. Mireris autem qui factum ſit, ut in Goslarienſi baſilica nullus appareat titulus, aut monumentum ſepulcro Henrici impoſitum: niſi forte vetuſtate periiſſe illud credas.

Monumentum filiæ Cæſaris, quale?

Ea vero, quæ de Machtilde hac referunt hujus eccleſiæ membranæ haut paulo incertiora reddit ipſum monumentum lapidi inciſum, in choro eccleſiæ præminens, cujus ſchema ad prototypum accurate expreſſum e regione damus contemplandum.

Antiquum eſſe lapidem non dubito, quamvis colores veſtium per canonicos recenſioris ævi illitos putem. Id enim

fieri ſolitum luculenter demonſtrat Tenzelius, ubi de monumentis Reinhardisbrunenſibus agit. Sed quænam ſub hoc ſaxo conditorium invenetit, non eſt adeo liquidum. *Chronicon Membranaceum* Goslarienſe vocat Mechtildin, Heinrici III. filiam, quam tamen ante patrem obiiſſe dicit. Qund ſi ergo liberos Henrici III conſidetes, *Mechtildis* equidem inter ejus filias occurrit, ſed tantum abeſt, ut ea ante parentem obierit, ut potius poſt ejus demum obitum nupſerit Rudolpho Duci; altetam filiarum vocant *Juditham*, tertiam *Itham*, ſed & harum neutra turbato naturæ ordine ante patrem virgo obiit, cum illa nupſerit Salomoni Ungariæ regi (*) hæc Liupoldo II. Marchioni Stiriæ. *Adelheidin* quoque Abbatiſſam Quedlinburgenſem patrem morte prævenisſe, nemo facile concesſerit, tantum abeſt ut Goslariæ ſepultam dicamus. Quod ſi igitur vel maxime aliam fingamus Henrici filiam (**) quæ forte ante parentem mortua Goslariæ invenerit conditorium, dubiam tamen hanc conjecturam redderet filiæ illius ætas, quæ plane non congrueret ad monumentum. Henticus enim Hermanno & Lamberto teſtibus nupſit Agneti Pictavienſi anno MXLIII. ex quo matrimonio prolem ſuſcipete non potuit ante anoum MXLIV. Cum deinde Imperator obierit anno MLVI. auctumno jam appetente, omnino filiam ad minimum anno proxime antecedente expiraſſe oporteret, ex quo ſequeretur, eam vix undecim annos habuiſſe. En vero magnitudinem lapidis, proceræ fœminæ ſtaturam æquantis. Quæ cum ita ſint, iſta traditio de Mechtilde æque ac ceteris Cæſaris filiis omnino dubia eſt & ambigua. Quid porro ad filiam regis ſpectet corona, quid ſceptrum, quid templum in ſiniſtra, quod fundati templi ſignum eſt? At nulla filiarum Henrici templum noſtrum fundavit. Sed planiorem rem futuram credo, ſi obſervemus eandem fere effigiem in aditu templi ſupra januam majorem intet alias ſtatuas occurrere. Nam præter patronos eccleſiæ offert ſe ibi quoque Henricus Imperator, fundator eccleſiæ, & fœmina reginæ ſpecie, quæ tam accurate cum noſtro epitaphio coincidit, ut vix ovum ovo ſimilius videatur; utrumque ſaxum coronam, utrumque templum præfert. Nun igitur immerito ſuſpiceris fundatorem & fundatricem his ſtatuis repræſentari, id enim forma templi, quam manu præſert, docete poterit. Quæritur autem, quamnam eccleſiæ fuodatricem cum fundatore Henrico recte poſſimus appellare? Non certe Henrici filias, quæ tum, cum eccleſiæ hujus fundamenta locarentur, nullæ erant. Nec *Agnetem* Imperatricem id nominis ſibi vindicaſſe atbitror, quæ anno demum MXLIII. in torum Henrici conceſſit, cum jam anno MXXXIX eccleſia hæc extrui cœperit. Sed & *Cunehildis* prior Henrici conjux diem jam obierat anno MXXXIX, priusquam de eccleſia noſtra fuerat cogitatum. Unde non immerito *Giſelæ* Contadi Imperatoris viduæ eam laudem tribuendam puto, quam in fundanda hac eccleſia cum filio ſimul elaboraſſe, vix dubitaverim. Admodum ut opinor, id foret perſpicuum, ſi charta fundationis tuliſſet ætatem, in iis certe, quæ extant, Henrici Imperatoris donationibus, ſemper fere *Giſelæ* fieri mentionem deprehendimus, etiam in Pontificum bullis, quarum aliquas jam in medium protulimus. Certe aut nullam, aut Giſelam tantum cum Henrico Imperatore fundatricis nomen ſibi tribuere poſſe, videtur perſpicuum. Atque hanc in ſtatua non minus illa, quam monumento noſto repræſentari conjicio. Sed unde monumentum hoc *Giſelæ*, cum Spitæ eam quieſcere, teſtes locupletiſſimi ſint Hermannus, Lambertus, Marianus, aliique plures. Facilis profecto eſt reſponſio, ſi reſpiciamus Lehmanni Chronicon Spirenſe, ubi hæc legimus: Anno 1043. iſt Frau Gisla Käyſer Conradi Gemahl / und Käyſer Heinrich des dritten Mutter zu Goßlar todts verfahren / und zu Speyer begraben. Unde Goslariæ eam obiiſſe ſciat, non hic inquiro, eſſe tamen admodum probabile puto, cum Henricus anno MXLIII. totam hyemen Goslariæ exegetit ac natalem Chriſti æque ac Paſchatis feſtum celebraverit. Jam vero Giſela obiit d. XVI. Kal. Martii, ergo omnino Goslariæ obiit, cum non ſit dubium, quin filii aulam more ſuo & tunc ſecuta ſit. Quod ſi ergo Goslariæ defuncta eſt, nec dubitandum quidem videtur, quin cor ceteraque inteſtina Goslatiæ ſtatim fuerint terræ mandata. Longum enim iter Spirenſe id poſtulare quodammodo videbatur. Solebant quoque jam eo tempore cadavera principum ita varie per eccleſias, quas præ ceteris pet vitam dilexerant, dividi, ut vix ullum alicubi reperiatur integrum. Hæc ſi admittamus, non longe aberrare videmur a veritate, ſi hoc monumentum ab Auguſtiſſimo filio dulciſſimæ matris memoriæ, aut a Canonicis ſequentis ævi fundarrici grati animi cauſa factum dicamus. Quid caois in imo lapide ſibi velit, adhuc mihi incompertum eſt. Vidcant alii, quibus plus otii eſt.

Vid. Onuphr. Panv. l. 3. de Rom. Princ. p. 171.

Herm. p. 324. Lamb. p. 377.

p. 322. Contr. Herm.

Lehman. l. 5. c. 23. p. 419.

Henricꝰ IV. patri ſuccedit.

Mortuo ſic laudatiſſimo Imperatore quem *alterum Karolum* cum auctore quodam vetuſto jure vocaveris, imperium eſſe cœpit penes ſexennem filium, qui eum per pueritiam nondum par eſſet moderandæ reipublicæ, creditus eſt Agnetis matris, virilis animi fœminæ, cujus prudentia ita quietum imperium permanſit, *ut nec bella pacem diſturbarent, nec claſſica quiet-*

ap. Mader. p. 157. ant. Brunſv.

(*) *Hujus regis conjugem alii vocant* Sophiam Henrici III. filiam. *Gvalter. Chron. Polit. ex Jo. Piſtor. p. 551.*

(**) *Chronicon enim Saxoniæ Pomarianum meminit Giſelæ quoque Henrici filiæ.*

Auter vitæ Henrici IV. cum Ænea Sylv. edit. p. 103.

quietem rumperent, nec rapina graſſaretur nec mentiretur fides, ſed adhuc juſtitia ſui vigoris adhuc poteſtas ſui juris eſſet: ut eleganter obſervat antiquus & ingenuus vitæ Henrici IV. autor. Sed immatura regis ætas proceribus jam tum rerum oovarum cupidis primum peccandi impuniratem, deinde liceotiam coocesſit, adeo ut ex illo tempore priſtina Saxoniæ quies in rurbulentiſſimas civilium diſcordiarum procellas abierit, nec principes parere amplius, nec Auguſta mater imperare illis vellent: id quod idem autor præclare obſervat: *Hunc beatum*, inquiens, *regni ſtatum AGNES Imperatrix ſereniſſima virilis ingenii fœmina multum juvit, quæ una cum filio remp. pari jure gubernavit. Sed quoniam ætas immatura parum timori eſt, & dum metus languet, audacia creſcit, pueriles anni regis multis ſuggerebant animum ſceleris. Igitur quisque nitebatur majori ſe æqualu, aut etiam major fieri: multorumque potentia ſcelere crevit, nec legis metus ullus erat, quæ ſub rege parvulo parvulam auctoritatem habebat.* Quamvis autem Agneri adhuc imperii mole Bavariæ ducatus traderetur adminiſtrandus, tautum tamen abeſt, ut mutato Mariti conſilio ſæpius abſuerit, ut potius conſtantem ibi ſedem fixerit, ſi Lehmannus audiendus, ita referens: Nach tödlichen Abgang Käyſer Heinrich iſt Käyſer Heinrich der IV. und die Verwaltung und die Regierung des gantzen Käyſerthums in Frauen Agnes der Käyſerlichen Wittib Handen und Gewalt gelaſſen worden / welche zu Goßlar ihren Reſidentz und Hoff gehabt. Hæc Lehmanous, qui Agnetis prudentiam magnopere collaudat.

Lehman. l. 4. Chrō. Spir. c. 26. p. 422.

Anni Chriſti 1057. & 1058.

Henrici IV. Reg. 2. & 3.

Ab. V. C. 134. 135.

Saxonū tumult9. *Lambert. Schaffn. ad h. ann. p. 379. Abb. Urſp. p. 219. Spangenb Chron. Sax. c. 176. p. 258.*

QUieta adhuc Saxonla & antiquæ fidei tenax fuerat, ſed jam murato animo in propria viſcera ſævire hoc anoo cœpit. Poſteaquam enim principes Lulticæ cladis adhuc memores dextro Marte contra perfidam hanc gentem pugnaverant; jam proſpero rerum ſucceſſu inflati duce Ottone Marchiooe victricia arma in regis perniciem convertunt, excuſſuri pueri imperium & alium e gente ſua ſibi ſumturi regem. Sed brevi poſt tempore retuſis a Regis cognatis rebellium viribus factio hæc cum ipſo Ottooe exſpiravit.

Aventin. l. 5. Annal. Boj. p. 429.

Proximo anno Agnes Auguſta cum filio utramque peragrat Saxoniam, & habito Poledæ principum cooveotu, in Weſtphaliam regreditur, inde Merſeburgi paſchate celebrato in Bojoariam proficiſcitur, ex qua in ipſos Ungariæ fioes movens nihil unquam facere prætermiſit, quod reipublicæ videretur prodeſſe.

Aventin. l. 5. Annal. Boj. p. 430.

Annus Chriſti 1059.

Henrici IV. Reg. 4.

Ab. V. C. 137.

Itinera Imperat. *Schaten. annal. Paderb. Part 1. l. 6. p. 549*

JAm inſequente aooo Rex cum Agnete matre in Germaniam redux & Aquisgraoi circa Februarium verſatus Aprili menſe ulterius in Friſiam progreditur, & more majorum provincias obit, cum interea Saxoniæ principes occaſionem rei gerendæ aucuparentur, clanculumq; inter ſe habitis colloquiis imperii meditarentur ruinas.

Bucco Canon. Gosl. Halberſt Epiſc. creatur. *Winning. Chron. Ep. Halberſt. MSC. c. 12. Chronogr. Sax. p. 255 vid. Meib annot. ad Leveld. Northov. orig. Marckan p. 414. tom. 1. rer. germ. Winning. l. c. Sagit. p. 29. Hiſt. Halberſt. Bruno in hiſt. belli Sax. p. 106. ap. Freher. com. I. Scripſ. Germ. Apolog. Henrici IV. ap. Freh. tom. I. Script. Germ.*

Inter hæc bellorum civilium conſilia eccleſia Halberſtadienſis ſub auctumni initia præſulem amirtit Burchardum, cui ex eccleſia noſtra SS. Simonis & Judæ ſubrogatur Bucco Canonicus. Nomen ipſi verum hæſit Burchardi, quo & in vetuſtis Halberſtadienſium faſtis occurrir. Nihil enim iſtis temporibus erat familiarius, quam nomina paulo prolixiora contractius eloqui. Quemadmodum enim Bernhardos Brunones, Cunrados Cunones, Eberhardos Eppones, Godefridos Godecones, Sigefridos Sizones, Arnoldos Annones; ſic & Burchardos Buccones ſolebant appellare. Quam tamen ſententiam deſerunt Winningenſtad, eumque ſecutus Sagittarius, qui id nominis ei gentile fuiſſe aſſerentes eum e Buckorum Goslarienſium familia prognatum tradunt, ſed nulla veterum auctoritate ſubnixi. Nec video, quomodo hæc cooſiſtere poſſint cum iis, quæ Lambertus Schaffnaburgenſis & Bruno in hiſtoria belli Saxooici tradunt, Burchardum hunc nimirum Annonis Archiepiſcopi Colonienſis conſobrinū fuiſſe, de cujus genere paulo ante prolixius commenratus ſum. E quibus pater Burchardum hunc aut patre aut matre e comitibus Woldenbergiis oriundo, uſum: Facile tamen largior, illum Goslariæ majorem vitæ partem traduxiſſe, inde enim factum eſt, ut Goslarienſes paſſim populares ejus audiant in Apologia Henrici IV. Cuicunque demum familiæ debuerit originem: id ſane inter omnes conſtare video, quod autequam Halberſtadii præſulis honnrem eſt conſecutus, Inter hujus eccleſiæ clericos nomen ſuum profeſſus ſit: id quod tam verum eſt, ut fruſtra de eo dubites. Sed quando Lambertus Schaffnaburgenſis, Chronographus Saxo, Winnigenſtadius Sagittarius, aliiq; Bucconem præpoſitum Goslarienſem vocant: in eo procul dubio falluntur. Nam ab anno MLV. usque ad MLX. munere hoc functus eſt Guotherus, ſeu Winitherius, quod ſupra e Victoris bulla probavimus: Bucco autem anno MLIX. aur certe proxime ſequente Halberſtadienſis Epiſcopus creatus eſt: unde fieri non poteſt, ut præpoſitura eum ornatum dicas, niſi duos uno tempore præpoſitos eccleſiæ præſuiſſe velis, id quod omni conſuetudini re-

Chronogr. Sax. p. 255 Winning. in Chron. MSC. Halberſt. Sagittar. p. 29. Hiſt. Halberſt. Bruſch. c. 13. de Ep. n. 12. p. 1678

pugnat. Quæ cum ita ſint, neceſſe omnino eſt, ut aut Canonicum, aut Decanum fuiſſe credamus. De morte ejus violenta infra paulo accuratius agetur, quo nos nunc referimus,

Annus Chriſti 1060.
Henrici IV. Reg. 5.
Ab. V. C. 137.

Guntherus Goslarienſiũ Præpoſitus Bamberg. Ep. creatur. *Mallinckrot. de Archic. & Cancel. Imp.*

HOc anno dum Henricus Rex in ſuperioris Germaniæ finibus verſatur Bambergenſibus ſubtrahitur Epiſcopus, cui ex eccleſia SS. Simonis & Judae ſubrogatur Guntherus Præpoſitus Goslarienſis Cæſariſque Cancellarius, Winitherii nomine toties in diplomatum recognitionibus celebris. De eloquentia ejus & multarum lingvarum cognitione ſupra accuratius fuit actum, ubi ſignum ejus Græcis literis exaratum in diplomate Henrici III vidimus, Ceteras ejus virtutes corporisque dotes hoc maguifico elogio complexus eſt Lambertus Schaffnaburgenſis: *Guntherus Babenbergenſis Epiſcopus (heu) immatura morte preventus proſpera ac læta reverſionis lugubrem omnibus exitum fecit. Deceſſit autem X. Cal. Auguſti ætate integra & ad perfruendum hoc ſeculo maxime matura, vir præter morum gloriam & animæ divitias corporis quoque bonis adprime ornatus. Natus erat ex primis palatii, privatis poſſeſſionibus præter Epiſcopatum affluentiſſimus, lingva promtus & conſilio, literis eruditus tam divinis, quam humanis, tam ſtatura & formæ elegantia ac totius corporis integritate ita ceteris eminens mortalibus, ut in illo Hieroſolymitano itinere ex urbibus & agris ſpectandi ejus ſtudio profluerent, & bene ſecum actum crederet, cui eum videre contigiſſet: unde cum poſitis eis in diverſorio plerumque turba intemperans propter eum nimis moleſta foret, compulſus eſt aliquoties a ceteris Epiſcopis ut in publicum procederet & obſidentem foris multitudinem ſuo ſpectaculo a ceterorum vexatione avocaret. Tantum hunc tranſitoriæ felicitatis ſplendorem vitæ innocentia & morum temperantia clariorem in eo cumulatioremq; faciebant; nam propter Deum contemnebat, ut infimæ quoque conditionis hominibus popularem ſe communemque præberet, & a ſervis ſuis plerumque maximas verberum contumelias inultus acciperet.*

Lambert. Schaffn. p. 385.

Nec prætereunda hic videtur Guntheri hujus viſio, quam idem memoriæ prodidit Lambertus: *MLVI Guntherus tunc temporis Cancellarius Imperatoris viſionem vidit memoria dignam; Dominum in ſolio majeſtatis ſuæ reſidere, & elevato in altum brachio diſtrictum gladium magno niſu vibrare, & circumſtantibus dicere: Reddam ultionem hoſtibus meis, & his, qui oderunt me, retribuam. Quam viſionem protinus mortalitas ſubſecuta eſt principum regni. Eaque expleta vidit eodem rurſus ſchemate Dominum reſidere, & remiſſo jam in vaginam gladio, & ſuper genua ſua reclinato dicere circumſtantibus: Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni noviſſima.*

L. Schafn. l.c. p. 378. ſq Baron. ad ann. 1056. p. 226. tom. XI.

Ceterum hunc Guntherum Præpoſitum hujus eccleſiæ aliquandiu fuiſſe, quamvis id taceant Jo. Cygneus & Bruſchius certo tamen aſſerere poſſumus autoritate bullæ Victoris Papæ quam ad annum MLVI recenſuimus, ubi hujus Guntheri Præpoſiti diſertis verbis mentio fit, additurque eum ſimul Cancellarii munus apud Cæſarem obiiſſe, unde patet, quanti viri, quamque honorati olim iſtud officium in hac eccleſia geſſerint. Enimvero vix quinque anni in hoc præpoſiti munere decurrerant, cum hic laudatiſſimus vir, & ſi in aliud ſeculum incidiſſet, nulli ſecundus, hoc anno Henrici III auſpiciis hoc munus cum Epiſcopatu Bambergenſi commutaret, cui poſtquam ſex annos præfuerat, e terra ſancta redux, quò cum Sigefrido Archiepiſcopo Moguntino conceſſerat, in Carinthia anno MLXVI diem obiit ſupremum. Bambergæ, ubi honorifice in Choro S. Georgii terræ mandatus eſt, iſtud impetravit epitaphium:

Jo. Cygn. in Prodrõ. annal. Bamb. p. 15 n. 5. Bruſch. c. 15. n. 5. p. 1098. Chronogr. Sax. p. 256

Præſul Guntherus, ut eum totus prece clerus
Adjuvet, hortatur, cui multa dediſſe probatur.

Succedit Werinherus, Comes Woldenbergenſis.

Gunthero itaq; adulta jam æſtate Bambergam abeunte, in præpoſitura Goslarienſi ſucceſſit Werinherus, Comes Woldenbergenſis, quem hocipſo anno invenio in membrana quadam eccleſiae SS. Simonis & Judae, qua clericus quidam Nuita eccleſiæ laudatæ *collaudante ejus advocato Imperatore videlicet Heinrico* bona nonnulla adſcribit. *Haec* enim *traditio & pactio acta eſt Goslariae IIII. Non. Aug. aſtante Gunthero ejusdem monaſterii venerabili præpoſito, & Meginzone decano, & Werinhero præpoſito cum ceteris fratribus ejusdem cœnobii.* Duos hic eodem tempore obſervabis præpoſitos Goslarienſes, Guntherum & Werinherum, alterum epiſcopali honori deſtinatum, alterum hujus ſucceſſorem deſignatum.

Annus Chriſti 1062.
Henrici IV. Reg. 7.
Ab. V. C. 139.

Henricus Rex Goslariæ agit.

JAm ſub hujus anni auſpicia Mindæ Rex verſatus eſt, ubi eo præſente ac ſpectante eccleſia cathedralis ferali incendio conflagravit: omnibus illis ornamentis in favillas converſis, quæ tot ſeculis ante Carolus M., ejusq; ſucceſſores eo contulerant. Hinc cum tantam cladem præclara liberalitate reſarciviſſet, Goslariam properat comitibus Hezilone, Hildeſienſi, Egilberto, Mindenſi, Immado Paderbornenſi Epiſcopis, Sarachone Corbeienſi Abbate, Adelheida Abbatiſſa Gandersheimenſi, Ottone Bavariæ Duce multisque aliis proceribus, ut patet e diplomate tunc Heziloni Hildeſienſi dato, quod profert Schatenius, cujus clauſulam more noſtro addimus:

Chron. Mind. ap. Meibom. p. 560. Lerbeck. Chron. Schawe. p. 498. Watenſt. Chron. Mind. p. 16. ap. Paulin.

Fride-

*

Ludolphus
Conj. Mathilda *de Woltingerode.*

Ludolphus *Conj.* Adela	Hoyerus *Conj.* Adelheid.			
Ludolph.	Lotharius	Margaretha	Juditha *prima Abbatiſſa Woltingerod.* 1170.	Luder. *in venatione periit.*

Ho… we…

Burchard 1178

Hinricus 1269. 1273.

Ludolfus 1267 1281 1284 1328

Conradu… 1267 1281. 1328.

Hinricus 1290 1298

Ludolphus 1290 1298

Burchardus 1290 1298.

Hinricus 1326 1347

Ludolphus 1333

Johannes 1333

Burchar… 1333. 13… 1349

Vix puto intr…
diplomatibus & m…
Primo *enim nulla* …
mitum Woldenbe…
cenſes, *alii deniqu…*
vii *alium* Goslaria…
denbergenſes voca…
um nomen uſurpar…
manni, tot Rudolfi
Conrado Berthold…

NAPOLI

Digitized by Google

Schaten. l.6. annal. Paderb. p. 556. part. I. FRIDERICUS *Cancellarius vice* SIGEFRIDI *Archicancellarii recognovi. Data VII Idus Martii anno dominica incarnat..* MLXII. *Indict.* XV. *Anno autem ordinationis Domni* HENRICI *quarti regis* VIII. *regni vero* VI. *vita* XII. *Actum* Goslariæ *in dei nomine feliciter Amen.*

Henric9 Nec minus eccleſia Montis S. Petri regem tunc præſentem ſenſit. Nam eodem menſe locupletata eſt prædio in villa *Partunlep*, in pago *Northuringia*, quod Chriſtophori comitis filius Dietmarus Imperatori ea lege tradiderat, ut huic eccleſiæ redderetur. Diploma nunquam editum & ex ipſo autographo deſcriptum ita ſe habet: eccleſiæ collegiatæ Montis S. Petri benefacit.

IN nomine ſanctæ & individuae trinitatis. HEINRICUS *diuina fauente clementia rex. Omnibus Xp̄i ſ̄miq; fidelibus. tam futuris quam præſentibus notum eſſe volumus. qualiter nos ob interventum ac petitionem dilectæ genetricis noſtræ* AGNETIS. *imperatricis auguſtæ. quoddam prædium quod fuerat* CHRISTOPHORI *comitis. ſuique fratris* BENNONIS. *uri capellani. a filio: & haerede ejusdem Chriſtophori* DIETMARO. *praeſente & collaudante fratre & haerede ſuo* Bennone *nobis traditum in villa* Partunlep *dicta in pago* nortduringun *in comitatu* VTONIS *marchionis ſitum. ad altare ſc̄i* PETRI *quod eſt in orientali plaga uillae* GOSLARIENSIS. *in monte qui dicitur mons ſci* PETRI. *ab anteceſſore noſtro & genitore beatae in Chriſtum memoriæ* HEINRICO *imperatore primitus erectum. cum omnibus ſuis appendiciis. hoc eſt utriusq; ſexus mancipiis. areis. aedificiis. terris cultis & incultis. agris. pratis. paſcuis. campis. ſilvis. venationibus. molis. molendinis. aquis. aquarumq; decurſibus. piſcationibus. uiis. inuiis. exitibus & reditibus. quęſitis & inquirendis. cum omni utilitate quae vel nunc in eo eſt. uel a modo fieri poteſt. pro remedio eorundem parentum noſtrorum regnique noſtri & uitae proſperitate. in perpetuum tradidimus & condonavimus. ea uidelicet ratione-- ---Liberam deinde poteſtatem habeant tenendi. commutandi poſſidendi. precariandi. vel quicquid ſibi placuerit ad uſum fratrum ibidem ſeruientium d̄o faciendi. Et ut haec noſtrae traditionis auctoritas omni tempore & ęuo ſtabilis maneat inconvulſa. hanc paginam inde conſcriptam manu propria corroborantes. ſigilli n̄ri impreſſione juſſimus inſigniri.*

Signum Domni Heinrici regis invictiſſimi quarti.

Fridericus Cancellarius uice Sigifridi Archicancellarii recognovi.

Data III. Idus Martii anno dnicæ incarnationis MLXII. Indict. XV. Anno autem ordinationis Domni *Heinrici* regis quarti VIII. regni vero VI. vitæ XII.

Actum Goslarię *in Dei nomine feliciter* AMEN.

Quanquam in hoc quoque diplomate obſervatam deprehendimus conſuetudinem, qua gentiles tituli nominibus haut adſcribi ſolebant: non infeliciter tamen, ut opinor, divinabimus, ſi comites hic intelligamus Woldenbergenſes, qui in vicinia noſtra olim excelſe admodum floruerunt, inter eos enim hoc tractu temporum Genealogia Chriſtophorum & Bennonem video claros fuiſſe. Genealogiam illorum e monumentis antiquis eruere annisi ſunt Auctor Chronici Montis Francorum & Fridericus Lucæ. Sed uterque ad antiquiora parum reſpexit. Placet igitur partem geoealogiæ vetuſtioris horum illuſtriſſimorum Comitum adjicere, quam e diplomatibus obſervavi, annexa ſimul Doctiſſimi Conr. Berth. Behrens tabula, quam Catalogo Præp. Hildeſieoſium inſeruit: Comites Woldenberg *Chronic. Mont. Francor. p. 32. 33.*

Meibom. pag. 358. & 369. tom. 3. rer. Germ. Luca atrium Comitum. Part, 2. pag. 245. ſqq.

Henric9 Rex ſub-trahitur matri.

Auctor. Contin. Herm. Contr. p. 338. Siegebert. Chron. p. 600. Abb. Urſp. p. 218 Alb. Stad. p. 235. L. Schafn. ad h. ann. p. 381. Aut. vita Henrici IV. p. 103. Lehm. l. 5. Chron. Spir. c. 26. p. 422. Avent. l. 5. annal. Boj. p. 432. Baron. ad ann. 1062. p. 300. tom. XI.

Goslaria ulterius io Friſiam progreſſus Henricus celebrato Trajecti paſchate urbes vicloas luſtrat & reflexo itinere deinde ad Inſulam Sviberti io Vbiorum dioeceſin revertitur. Jam Saxonibus in turbido erat conſilium, idque agebant clanculum, ut ſub hac Regis impubere ætate ſe in libertatem vindicareot, regisque conſtringerent majeſtatem. Cum vero imperante Agnete matre votorum ſuorum ſummam ſe conſecuturos deſperarent, hanc ſudem ex oculis remoturi, cœperunt prudentiſſimam fœminam calumniis proſcindere, imperium illius accuſare, pueri quoque regis vicem dolere, quem oporteret ſub mulieris inſtitutione adoleſcere, denique palam dare operam, ut regem ;e matris complexibus eriperent, matrem abdicarent, ſibique viodicarent adminiſtrationem imperii. Prodere hæc priocipum molimina auſus eſt auctor vitæ Henrici IV. ita diſſerens; *Ut omnia licentius facere poſſent, primo puerum matre ſpoliabant, cujus maturam ſapientiam graveſque mores metuebant, illud cauſantes, non decere regnum adminiſtrari ac fœmina, cum multa regina legantur adminiſtraſſe virili ſapientia.* Jam ſtabat ſententia, jam, qua ratiooe id fieret, cogitaverant. Hinc ſubornatam navim ad Sviberti Inſulam, quam Werdam Cæſaris nunc vocant, mittunt, [fallit ergo in loco Lehmannus] intereaque Anno Colonienſis Archiepiſcopus, Egbertus Marchio, & Otto Bavariæ Dux regem ſimulato officio adoriuntur, monenr, indulgeret aliquaodo genio, & navim viſendi cauſa ſecum ad Rheoum egrederetur. Rex nihil minus, quam inſidias veritus, exit, in littore ambulat, navem ingreditur. Nautæ vero ad hoc ſubornari impulſis ſubito remis a littore ſolvunr, & adverſo Rheno regem deportant Coloniam. Starim regi fraus ſuboluit; veritus ergo ne priucipes hi vitæ ſuæ ſtrueteot inſidias, ſubitaneo ſaltu e oavi ſe in Rhenum demittit, nando experturus fugam: Sed Egbertus cum eum io magno vitæ diſcrimioe videret conſtitutum, dato poſt eum ſaltu, manu prehenſum regem noo minore periculo ſuo retraxit in navem. Sic puer multis verborum lenociniis delinitus Coloniam avehitur, ubi ſub Anoonis tutela diutiſſime hæſit. Anno vero invidiam rei a ſe amoliturus id ſtatuit, *ut Epiſcopus quilibet, in cujus diœceſi rex tunc temporis moraretur, ne quid detrimenti reſpublica pateretur, provideret & cauſis quæ ad regem delata fuiſſent, potiſſimum reſponderet.* Auguſta mater vero filii jacturam tam ægre tulit, ut miſſo rebus mundanis nuncio Romam paulo poſt ſe reciperet, inque cœnobio quodam precibus & ſacris meditationibus quicquid vitæ erat reliqvum exigeret: Quanquam alii eam ſecundis votis in thorum Welfi Marchionis Ateſtini & Altorfioi comitis conceſſiſſe exiſtimant.

Octav. de Strada f. 413. de vit. Imperat.

Luca atrium comitum. part. 1. p. 35.

Tumult9 in eccleſia Goslar.

Sub anni hujus exitum Henricus magno principum & epiſcoporum numero comitatus Goslariam noſtram ingreditur, naſcentis Chriſti ſolennia ea qua decet, devotione celebraturus, ſed ipſum feſtum Hezilonis Hildeſienſis Epiſcopi (quem Aventinus male vocat Bezelinum) & Wideradi Abbatis Fuldenſis ambitio adeo turbavit, ut res haut procul abeſſet a ſeditione, quæ tamen in præſens prudentia Ottonis Bavari extiocta ſequente anoo in tam exitiales flammas erupit, ut vix funeſtius quicquam Goslaria noſtra videatur vidiſſe. Rem narramus Lamberti verbis, qui tamen ſuo more annos a natali Domini auſpicatus has quoque turbas ad ſequentem aonum retulit: *Rex natalem Domini Goslaria celebravit. Ubi ipſa die, dum ad veſperam ſellæ epiſcoporum locarentur, inter camerarios Hecelonis Hildeneshemenſis Epiſcopi, & Camerarios Wideradi Fuldenſis Abbatis, gravis concertatio oborta eſt, & primo jurgiis, dein pugnis res geſta eſt, citoque ad gladios prorupiſſent, niſi Ottonis Ducis, Bajoariorum qui cauſam Abbatis tuebatur, auctoritas intercesſiſſet.*

Lamb. Schafn. ad ann. 1063. p. 381.

Annus Chriſti 1063.
Henrici IV. Reg. 8.
Ab. V. C. 140.

Horum tumultū continuatio.

QUod ergo ſuperiore anno io favillis ſuis extinctum eſt incendium, hoc ipſo eo validius prorupit. Rex enim cum jam adulto vere Goslariam reverteretur, & Spirirus ſancti effuſi memoriam feſtive recoleret, inter principes, qui officii cauſa huc confluebant, ipſi quoque denuo aderant *Hezilo* Hildeſienſis Epiſcopus & *Wideradus* Fuldenſis Abbas, cumque inter eos denuo de ſeſſionis ordine noo conveniret, tantas jam in ipſo templo dedere turbas, tam multum ſaoguinis profuderuot, ut pene Statii Papiniani verſus hic repetere debeam, quos de Pariſienſi laniena uſurpare ſolitus eſt Thuanus:

Excidat illa dies ævo, ne poſtera credant
Secula, nos certe taceamus, & obruta multa
Nocte, tegi propria patiamur crimina gentis.

Eniin vero quid vetat diram rem narrare, quam perperrare nnn erubuerunt viri infulis etiam & Pontificialibus conſpicui? Illuxerat Pentecoſtes feſtum, quod cum Imperator hac in eccleſia ſolennius celebrare conſtituiſſet, in ipſis feriarum vigiliis, cum ſellæ Epiſcoporum in eccleſia locarentur, ioter Hezelini Epiſcopi Hildeſienſis & Wideradi Fuldenſis Archimandritæ miniſtros de primatu & proëdria lites, ſuperiore aono cœptæ nunc renatæ ſunt, quæ cum decidi aliter non poſſeot, ferro diremtæ fuerunt, deteſtando profecto poſteris exemplo. In cauſas hujus litis luculenter, hoc eſt, ſuo more ioquirit Lambertus: *Conſvetudo*, inquit, *erat in regno per multos retro majores obſervata, ut*

Cauſæ hujus tumult9. *L. Schafn. ad ann. 1063. p. 382.*

ſemper

ſemper in conventu Epiſcoporum Abbas Fuldenſis Archiepiſcopo Moguntino proximus aſſideret. Sed Epiſcopus cauſabatur, neminem ſibi intra diœceſim ſuam poſt Archiepiſcopum debere præferri, animatus ad hoc & opum gloria, qua anteceſſores ſuos longe ſupergrediebatur, & temporis opportunitate, quia Rege adhuc in puerilibus annis conſtituto ſinguli, quod ſibi animus ſuggeſſiſſet, facere impune poterant. Omnino equidem amplam nacti ſunt occaſionem ex tenera regis ætate ex ephebis nondum egreſſi. Qua fronte enim auſi alias eſſent, præſente Rege atque intuente, loco ſacris deſtioato tam immane facinus moliri. Attamen Lambertus nondum ſatis videtur explicaſſe, quo fundamento nixus Abbas Fuldenſis tantum honorem ambierit, ut ipſis Archiepiſcopis Electoribus anteire ſe debere putaret, cum nec Abbates quidem Caſſinenſes, Benedicti familiæ anteſignani, iſta dignitare reſplendeant. Optime rem tetigit Mallinckrotius, ex quo patet, Abbates Fuldenſes ideo hanc ſibi prærogativam vindicaſſe, quod Archicancellariatus munere apud Imperatricem fungi jam tum ſolerent, proximum propterea a Moguntino locum deberi ſibi rati, Idem munus apud Cæſarem obeunte. Equidem ſi vetuſta monumenta conſulas, vix ullam reperies chartam, quæ titulum hunc ante annum MDLIX præ ſe ferat: ſi recte conjecit Kirchnerus. Enim vero videtur id Abbatum modeſtiæ tribuendum, quos jura ſua ſervare potius quam oſtentare voluiſſe exiſtimo. Diu enim ante iſthæc tempora Carolus IV. Imperator honorem hunc ratum habuit, ac Abbati Fuldenſium Henrico VII. autoritate regia confirmavit, anno circiter MCCCLXI. ut colligo ex F. Cornelii breviario Fuldenſi. Ne autem forte tum demum Abbates hunc honorem adeptos putes, diſerte ibidem additur: *Non dedit Carolus, ſed confirmavit, diu enim ante eum habuerant.* Et recte quidem; Nam multa ſunt, quæ perſvadent, jam Ottonis M. ætate, qua Moguntinis Archicancellariatus imperii proprius factus eſt, Imperatricis etiam Archicancellariatum ad Fuldenſium Abbatiam tranſiiſſe, ſiquidem etiam paulo poſt Lothario & Friderico imperantibus cum Colonienſi & Magdeburgenſi Archiepiſcopis de proëdria fuit certatum, cujus quidem quæſiti juris vix aliam rationem, quam hanc ipſam poteris excogitare. Vide, ſis, Browerum, Arnoldum Lubecenſem, Cranzium, & Mallinckrotium. Hæc tam funeſtæ contentionis origo, hæc procella, quæ hanc turbulentam rempeſtatem conflavit, accenſis nimirum in æmulationem animis, & nec Hezelone parem, nec Widerado ſuperiorem ſerre volentibus. Indignum videbatur Hezeloni, quenquam ſibi intra diœceſeos ſuæ limites anteire, omniaque prius experiri certum erat, priusquam ſibi Præſuli Abbatem præferri pateretur. Occurrebat generis ſplendor, animum addebat divitiarum & opum magnitudo, quibus tunc uous omnium maxime florebat. Accedebat decretum nuper editum, quod his verbis ſignavit Lambertus: *Epiſcopus* (Anno Colonienſis) *ut invidiam facti mitigaret, ne videlicet privata gloria potius, quam communis commodi ratione hæc admiſiſſe videretur, ſtatuit ut Epiſcopus quilibet, in cujus dioeceſi rex tunc moraretur, ne quid respublica detrimenti pateretur, provideret, & cauſis, quæ ad regem allatæ fuiſſent potiſſimum reſponderent.* Quoniam itaque illa tempeſtate Goſlariam noſtram rex ſuo ſplendore illuſtrabat, quæ ad Hildeſienſium ſpectabat diœceſin: facile inſignis & ferme quieſcendi neſcius Hezelonis vigor excitabat hos mentis imperus, ut cedere ipſe tunc nollet, cum maxima reipublicæ negotia ſibi incumberent. Denique & illud forſan ſvadebat Hezeloni hoc opus aleæ plenum ſubire, quod iſtam Abbatis prærogativam ſuis veluti limitibus circumſcriptam videbat. Autorem enim habeo Arnoldum Lubecenſem, a quo antiquo autore nolim temere diſcedere, quod Fuldenſis Abbas tunc demum ſiniſtram Regis tenere ſolitus ſit, ſi quando Moguntiæ comitia Principum celebrarentur; unde minus miror Hezelonem id juris in ſuam quoque diœceſin extendi noluiſſe. Locus Arnoldi ita ſe habet: *Fuldenſis eccleſia hanc habet prærogativam ab antiquis Imperatoribus traditam, ut quotiescunque Moguntia generalis curia celebratur, Dominus Archiepiſcopus hujus ſedis a dextris ſit Imperatoris, Abbas Fuldenſis ſiniſtram ejus teneat.* Scilicet, ut in compendio rem expediam: clericis io turbido tunc erat conſilium, quorum ferocia crevit exemplo, evaſitque ea ut quasvis de ambitione ſua controverſias ſanguine putarent finiendas, ut præclare docent Dacherius, ab Arnoldo allegatus, Du Cheſne, Du Freſne aliique. Ut prætermittam, quæ de Hiſpanis notant ſcriptores, apud quos iſto ſeculo eccleſiaſticæ etiam lites duello deciſæ ſunt. Mireris ergo Reutelium culpam hanc Hezelonis extenuare his verbis auſum: *Homo fuit, ecqui ergo a communi noſtra labe, qua labi eſt, eximi poterat?* Severior eſt cenſura Fabricii:

Sanguine profuſe maduere altaria templi
Quod juſſu factum eſt, Hezelo inique, tuo.
Si tibi commiſſa curaſſes commoda plebis
Præſul, & Hildeſiis gloria magna fores.

Bembin. breviar. rer. Hiſp. ad ann. 1090. *Reutel. in Chron. Hilleshem.* §. 19. *p.* 55. *ap. Paulin. in Synt. hiſt. Fabric. in glor. Fulda. p.* 106.

Quæcunque demum cauſa in Widersdi perniciem Hezelonem armaverit: id ſane inter omnes conſtat litem hanc his feriis in tantas flammas erupiſſe, ut eccleſia multo cæſorum cruore maduerit, proque ſolem-

Mallinck. c. 7. *de Archicancel. Abb. Fuld p.* 215.

Kirchner. de offic. & dign. Cancell.

F. Cornel. breviar. Fuldenſ. p. 441. *ap. Paul. Syntagm.*

Arnold. Lubec. l. 3. *Chron. Slav. c.* 9. *p.* 319. *Cranz. l.* 9 *Sax. c.* 46. *p.* 167. *Mallinck. l. c. p.* 216.

Lamb. Schaffn. ad a. 1062 *p.* 381.

Arnold. Lubec. l. c.

Dacher. in Spicil. tom. 8. *p.* 51 *&* 55. *Du Cheſne not. ad bibliot. Cluniac. p.* 160. *Du Freſne in Gloſſ. Lat. tom.* 1. *p.* 716. *& tom.* 2. *p.* 191.

Ipſius tumultus deſcriptio.

ſolemnibus hymnis, horridus ubique perſonuerit morientium ululatus, ipſo quoq; dæmone, ut hominum fama eſt, huic tragœdiæ applaudente. Multus in hac re coarranda eſt Lambertus, nitidiſſimus ſui ſeculi ſctiptor, tantoque magis nobis audiendus, quanto minus Coævorum fides vacillat. *Anno* MLXIII. inquit, *Rex natalem Dni Goslariæ celebravit. Ubi ipſa die, dum ad veſperam ſella Epiſcoporum locarentur inter camerarios Hecelonis Hildensheimenſis Epiſcopi & camerarios Wideradi, Fuldenſis Abbatis gravis concertatio oborta eſt, & primo jurgiis, dein pugnis res geſta eſt, citòque ad gladios prorupiſſent, niſi Ottonis Ducis Bajoariorum, qui cauſam Abbatis tuebatur, auctoritas interceſſiſſet. - - - Sequente anno Rex Pentecoſten Goslariæ celebravit. Ibi dum ad veſpertinalem Synaxin Rex & Epiſcopi convenisſent, rurſus de poſitione ſellarum Epiſcopalium tumultus exoritur, non fortuita ut prius converſione, ſed præmeditata diu machinatione. Nam Epiſcopus Hildensheimenſis accepta prius contumeliæ memor, Ecbertum comitem cum expeditis militibus retro altare occuluerat. Hi audito tumultuantium camerariorum ſtrepitu ocyus advolant, Fuldenſium alios pugnis, alios fuſtibus cædunt, proſternunt, & de ſacrario eccleſiæ inopinato periculo attonitos facile proturbant. Quibus illico ad arma conclamantibus, Fuldenſes, quibus arma in promtu erant, facto grege eccleſiam irrumpunt, in medio chori pſallentiumque fratrum manus conſerunt, rem non jam fuſtibus, ſed gladiis gerunt. Pugna atrox committitur, atque per totam eccleſiam pro hymnis & canticis ſpiritualibus vociferatio adhortantium & ululatus morientium exauditur. Super altaria Dei triſtes jugulantur hoſtiæ, paſſimque per eccleſiam ſanguinis currunt flumina, non legali, ut quondam religione, ſed hoſtili crudelitate profuſa. Epiſcopus Hildensheimenſis capto editiore loco, tanquam militari quodam claſſico, ut fortiter præliarentur, hortabatur, & ne loci religione ab armis terrerentur, ſuæ auctoritatis & promiſſionis titulum obtendebat. Multi utrinque vulnerati, multi occiſi ſunt, inter quos præcipui erant Regenbodo ſignifer Fuldenſis, & Bero Ecberto comitis cariſſimus miles. Rex inter hæc vociferans & ſub obtentu regiæ Majeſtatis populum adjurans ſurdis fabulam narrare videbatur. Tandem monitus a ſuis, ut vitæ propriæ pugna excedens conſuleret, vixque inter conſtipatam arctius multitudinem eluctatus in palatium ſe recepit. Hildensheimenſes, qui inſtructi præmeditatique ad pugnam venerant ſuperiores efficiuntur. Fuldenſes, utpote quos inermes inopinatosque ſubito exorta ſeditionis procella contraxerat, fuſi fugatique, atque de eccleſia expulſi ſunt. Fores illico obſerantur. Fuldenſes qui primo tumultu ad arma tollenda paulo longius diſcurrerant, frequentes armatique adſunt, atrium eccleſiæ occupant, aciem inſtruunt, ut de eccleſia progreſſos ſtatim aderiantur.* Sed nox concertationem diremit, compendiatiá quoq; hujus facinoris narratiunculam auctor non minus fide dignus Bertold9 Con- *Berth. Conſtant. p. 343. ap. Urſtiſ.*

ſtantienſis, qui imperante Henrico IV. vixit, habet, his comprehenſam verbis: MLXIII. *cædes magna Goslare contigit in eccleſia, rege præſente.* Nec minus rem obſervatunt Annales Auſtrales apud Frehetum licet in chtonologia errantes: *Ao. 1064. cædes magna facta eſt in Goslarienſi monaſterio, præſente rege & principibus ejus.* Sed & aſſentientes habeo membranas hujus eccleſiæ, e quibus nonnulla adſcribo: *Anno* M° L° VII° *Heinricus hujus filius ſuſcepit Romanũ imperium & regnavit annis quadraginta novem, hic celebravit curiã in Goslar in feſto penthecoſtes, & ipſo die ortu eſt maxima ſeditio hic in monaſterio inter principes, & Bugo Halberſtadenſis epiſc. Deto comes palatinus, qui dedit huic eccleſiæ bona in Slanſtede, & Dedenleve, interempti ſunt & alii quam plures, & cantante choro hunc verſum: hunc diem glorioſum feciſti, cantabat Demon in ſummitate monaſterii: hunc diem bellicoſum ego feci.* Denique his bene convenit cum auctore Chron. Stederburgenſis, Hiſtoria MSC. de Epiſcopis Hildeſienſibus, Winnigenſtadio, F. Cornelio, Reutelio, Spangenbergio, Cruſio, Munſtero, Bangerto, Centuriatoribus, Chr. Arnoldo, Browero, aliiſque.

Annal. Auſtr. ap. Freher. l. 1. p. 317.

Chronic. Stederb. ad ann. 1063.

Hiſt. MSC. de vitis Epiſ. Hildes. c. 18. Winningenſt. in Op. MSC. de Epiſc. Halberſt. vita 12. F. Cornelii Brev. Fuldenſe p. 432. ap. Paulin. Syntagm. hiſtor. Reutel. Chron. Hildesheimenſ. §. 19. p. 85. ap. eundem Spangenb. Chron. Sax. n. 223. Cruſ. l. 3. part. 2. c. 14. Annal. Suev. Munſter. l. 3. Coſmogr. c. 79. Bangert. not. ad Arnold. l. 3. Chron. Slav. c. 9. p. 323. Centur. Magdeb. centur. 11. c. 10. p. 346. Chr. Arnold. hiſt. eccl. & hær. part. 1. lib. 11. c. 2. §. 11. Brovver. l. 4. Antiqu. Fuld. c. 24. p. 294.

Monſtro itaque ſimile videtur Langenium ſcriptorem domeſticum hanc rem non magis habuiſſe compertam. Is enim Henrico V. tribuit, quæ quattri ſub imperio eveniſſe omnes hi veluti ex compacto aſſerunt. En ejus Leoninos verſiculos, invita Minerva factos: Errores nonnullorum notati.

Henricus quintus fuerat, qui fulſit ab intus *Langen. p. 811.*
Multum virtute, quia rexerat omnia tute,
Hic rex edixit aulam, dum corpore vixit.
Multum magnatis de principibus generatis.
Tunc fuit occiſa gens ingens Goslare viſa.
Talis & exempli, quod ſanguis ad oſtia templi
Effluxit multus, qui poſtea manſit in ultus.
Dæmon cantabat & in aëre vociferabat:

Cunctis hoc feſtum formari cæde moleſtum.

Nec minus obeliſco notaverim añales, qui non modo Henricos confundunt, verum etiam Moguntiæ id contigiſſe perhibent. E quibus præ ceteris nominate libet Wilhelmum Malmesburienſem Albeticum & Engelhuſium. Nam ego potiſſimũ Lamberto Schaffnaburgenſi Chronicæ Auſtrali Bartoldo Conſtantienſi & aliis hujus notæ ſcriptoribus credendum exiſtimo, quos partim ipſius Henrici ætate vixiſſe, partim haut

Wilch. Malmesb. l. 2. de geſt. Angl. c. 12. Alberic. in Chron. p. 82. Engelh. Chron. p. 199.

haut procul ab illa abſuiſſe remque recenti tenuiſſe memoria conſtat, cum Wilhelmus Malensburienſis e quo ceteri ſcriptores fabulam illam Moguntinam hauſerunt, homo peregrinus rerumque Germanicarum non adeo gnarus ſit.

An dæmon in templo vociferarir?

Addunt vulgo ſcriptores novelli conſiſtantibus hunc in modum clericorum militibus dæmonem horrendam boaſſe antiphoniam, & incondito ſono huic applauſiſſe tragœdiæ. Tradunt id annales membranacei ſæpius laudati, tradit Langenius, ſcriptor domeſticus. Immo ipſum oſtenditur illud foramen, e quo dæmonem clamaſſe ferunt, ante annos quidem non adeo multos reſarcitum, ita tamen, ut veſtigia illius ſatis notabilia appareant. Sed neſcio an traditio hæc ſatis firmo nitatur fundamento. Lambertus enim, qui totum certamentam accurate deſcripſit, ut vix ullam prætermiſerit circumſtantiam, de hoc diabolico luſu ne verbum quidẽ addit, quod ſane mirum eſſet de monacho, quod hominum genus olim ejusmodi prodigia & oſtenta curioſe conquirebat. Porro nec BertholdusConſtantienſis, nec Autor Chronici Stederburgenſis, nec ullus Scriptorum veterum vociferationem hanc diabolicam memoriæ prodidit; ſolus Malmesburienſis de Moguntina ſtrage diſſerens, rem totidem verbis elocutus eſt. Quem deinde recentiores ſecuti ſunt. Sed quam fidem & diligentiam Malmesburienſis hac in re ad ſcribendum attulerit, quivis paulo acutior animadvertet. Abundet ergo quisque ſuo ſenſu, & per me credat quod libuerit. Mihi ſane Lamberti & Bertoldi coævorum hiſtoricorum ſilentium dudum ſuſpectam reddidit traditionem, quæ deinde poſteriorum ſcriptorum calamo tam frequenter excidit.

Qui nam tunc fuerint occiſi?

Pleroſque, quos tunc digladiantium inter ſe clericorum furor ad plures dimiſit, e plebe hominum, aut principum miniſtris fuiſſe exiſtimo. Neque non tamen in honoratiores quoque ſævitum eſt, e quibus præcipue Lamberto nominantur *Reginbodo ſignifer Fuldenſis & Bero Eeberto comiti cariſſimus miles*, quos quidem hac in eccleſia condirorium reperiſſe non dubito. His chronicon membranaceum & alis addunt Bucconem Halberſtadienſem Epiſcopum & Dedonem comitem Palatinum. Sed utrique temporum ratio repugnat: Dedo enim comes Palatinus, Friderici II. filius, cujus ſtemma genealogicum Meibomius in chrooico Marienthalenſi confecit, jam anno MLVI. a Clerico quodam Bremenſi prope pagum Palethe nefarie trucidatus Henrici Cæſaris juſſu in hac eccleſia honorifice ſepultus eſt, juxta Lambertum Schaffnaburgeoſem, quocum etiam facit Chronicon Gozecenſe a Madero edirum, niſi quod illud in annum ML. ejus mortem rejicit, ordine temporum non minus refragante. Bucco vero Halberſtadenſis præſul, cum Saxones ſatis diu in

Meibom. Chron. a Marient. p. 253. tom. 3. rer. Germ.
L. Schafn. ad ann. 1056. p. 379
Chron. Gozec. a Mad. edit. p. 212.

Henrici IV. perniciem ſollicitaſſet, hujusque fortiſſimi Regis exitii cupidos & pudoris fideique oblitus, peſſime rei publicæ conſuluiſſet, Goslariæ demum anno MLXXXVII. aut ſequente a concurrente plebe, aut lapide, aut ſagitta ictus dignum ſuis conſiliis invenit exitum. Neuter itaque in hoc tumultu periit. Cujus hiſtoria demum pertexenda eſt. Cauſa igitur ad Regem delata, Hezilo, Ecberti Marchionis autoritate ſecurus omniumque ſententiis abſolutus facile judicium evaſit: Wideradus vero magna pecuniæ vi multatus domum reverſus in ſuorum incidit odium, multisque calamitatibus pene oppreſſus, tandem iter faciens pulvere ſuffocatus eſt, ut memoriæ prodiderunt Lambertus & F. Cornelius.

Lambert. Schaffn. l. c. F. Cornel. in breviar. Fuld. l. c.

Poſt turbas has, quod reliquum erat æſtatis Rex pene totum Goslariæ in frequenti principum ſenatu exegit. Cumq; Egilbertus Mindenſis Epiſcopus eccleſiæ ſuæ ex cineribus reſuſcitandæ daret operam, arrepta occsſione Goslariæ regem convenit, ejusque opem imploravit; qui etiam precibus ejus annuens ob ioterventum & petitionem fidelium *ſuorum ſcilicet Annonis Colonienſis, Adelberti Hammaburgenſis, Engelbarti Magadaburgenſis Archiepiſcoporum ac Burchardi Halverſtadenſis Epiſcopi & maxime ob juge & fidele ſervitium Egilberti* eidem eccleſiæ donat curtem *Lashiggeri*, (vel ut alii legunt, *Lashnggeri, Lezingehrn, Lezeringen*) in pago *Angeri* in comitatu *Ottonis* Ducis cum omnibus appenditiis rebus & utilitatibus. Diploma, quod integrum Chronico Mindenſi Piſtoriano ſubjectum eſt, quodque Mallinckrotio quoque Meibomio & Watenſtedio laudatur, ita finitur:

Henricus Rex Goslariæ cooſtitutus in Mindenſes eſt beneficus

vid. Watenſt. Chron. Mindenſ. ap. Pauli p. 17.

Fredericus *Cancellarius vice* Sigefridi *Archicancellarii recognovit. Dat.* XVI. *Kal. Aug. anno* MLXIII. *Indict. I. anno autem Henrici IV. Regis ordin.* III. *Regni vero* VI. *Actum Goslarie*

Mallinck. de Archic. & Cancel. part. 2. p. 64.

Meibom. not. ad Lerbecc. Chron. Schaumb. p. 523. Watenſt. chron. l. c.

Dum ſic Henricus Mindenſis eccleſiæ ruinas magna liberalitate reſtinguit, paulo poſt non minus Magdeburgi triſtis ubiq; eſt rerum facies: mortuo ſub auctumnum Engelhardo Epiſcopo, quem jam ante ex eccleſia SS. Simonis & Judæ, quæ Goslariæ florer ad hunc honorem adſpiraſſe diximus, cum paucis menſibus ante Henrici liberalitatem erga Mindenſes approbaſſet, unde patet errare illos, qui hujus Archiepiſcopi obitum in antecedentem annum reſerunt. Sed & Merſeburgenſi eccleſiæ paſtore ſuo orbatæ tuoc ex eadem eccleſia noſtra ſublectus eſt Wernberus præpoſitus Comes Woldenbergenſis, de quo parum ramen tradunt hiſtorici, niſi quod & ipſe fœdis adverſus Henricum Regem conſiliis nomini ſuo notam inuſſit, qua

Wernherus præpoſ. Goslar. creatur Epiſcop. Merſeb.

Brotuff. ap. Gualt. p. 1145. Bruno hiſt bell. Sax. p. 137.

qua de re paſſim Brunn, Chronicon Magdeburgenſe Meibomianum, & apologiæ pro Henrico IV. ſcriptæ autor prolixius egerunt.

Apolog. Henr. IV. p. 194. Chron. Magdeb. p. 288. ap. Meib. Cranz. in Saxon. paſſim.

Henrici Epiſc. Auguſtani miſerum fatum.

Finis hujus anni miſerabili exitu ſubtraxit Henricum Auguſtenſem adhuc Epiſcopum antehæc Goslarienſem præpoſitum, cujus adhuc conſiliis Agnes Imperatrix potiſſimum fuerat uſa. Rex enim, ut ſupra retulimus, neſcio in quam ſuſpicionem ab ejus inimicis adductus, illius diœceſin invadit, Falckenſteinenſem arcem expugnat, cumque ſe Epiſcopus dedidiſſet, tam male in eum animadvertit, ut ex Regis tentorio Auguſtam Vindelicorum relatus antequam urbem attingeret, animam efflaret.

Bruſch. c. 8. n. 29. p. 949. Sigism. religioſ. c. 11. part. 1. Chron. Eccleſ. Auguſt. ap. Piſtor. Lamb. Schaffn. ad ann. 1064. p. 384. Aventin. l. 5. annal. Boj. p. 432.

Henricus Rex nonam partem fiſci ab eccleſia SS. Simonis & Judæ redimit.

Inde finita expeditione Henricus in Ubiorum regiones cum Annone Archiepiſcopo regreditur, ubi ejus de eccleſia SS. Simonis & Judæ ſubinde cogitantis animum ſubiit, quod Henricus Pater nonam partem redituum fiſci ſui Goslarienſi a ſe extructæ eccleſiæ donarit. Miretur quisquam tam profuſæ largitionis fuiſſe Henricum, ut uni eccleſiæ nonam regii fiſci partem donarit niſi id abunde declararet diploma, jam jam proferendum. Nec tamen plane de hac Henrici Regis munificentia dicam an prodigalitate taceont auctores. Idem enim Herveldenſis quoque eccleſiæ Abbati Meginhero beneficii eum exhibuiſſe auctor eſt anonymus ille de inſtitutione Herveldēſis eccleſiæ ſcriptor, quem Maderus Lambertum Schaffnaburgenſem credit: *Ipſe*, inquiens, *aderat delicatus adhuc & inunctus Rex, dedicationi eccleſia reparata Herveldia, quam dedicarunt Humfredus Magdeburgenſis Raſſo Nuenburgenſis & Hunoldus Mersburgenſis epiſcopi, cui cum conſenſu Bardonis Moguntia ſedis Archiepiſcopi, ſub abbate Meginhero, quem idem Henricus ut ſanctum virum venerabatur, & ſociabat lateri ſuo, decimas etiam tributorum regalium donec viveret concesſit.* At longe præſtantior Henrici fuit in eccleſiam noſtram liberalitas, quam tamen cum magno reipublicæ detrimento conjunctam deprehendit Henricus filius, idem quippe expertus, quod Francorum Rex Chilpericus non ſine ſtomacho conqueritur: *Ecce pauper remanſit fiſcus noſter, divitiæ noſtra ad eccleſias ſunt translata.* Quapropter hanc profuſam parentis ſui liberalitatem corrigendam ratus, dato in compenſationem prædio Reinſtede, reditus imperio debitos recuperavit. Luculentum hujus rei teſtimonium extat in chronico hujus eccleſiæ membranaceo, in quo hæc reperio: *Henricus etiam dedit nonam partem omnium bonorum ad fiſcum regium pertinentium, quod poſtea filius Henricus, dando largum predium in Reinſtede, in recompenſam, in melius commutavit.* Omnium optime vero res elucebit ex ipſo diplomate Heinrici Regis quod cum quantivis pretii ſit, ſumma diligentia ex ipſo autographo deſcribendum atque hic proferendum putavi.

ap. Mad. p. 157. ant. Brunſv.

Gregor. Turon. l. 6. cap. 46.

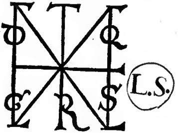
IN nomine ſcāe & indiuiduæ trinitatis: HEINRICUS diuina fauente clementia rex. *Notū eſſe uolum9 om̄ibus Xp̄i. nr̄iq; fidelib9. tā futuris. quā pręſentib9. qualiter quondā dilectiſſimus nr̄ genitor. diuae memoriae. HEINRICVS imperator. nonam partē omnium bonorum ad ſuū fiſcum pertinentium. aecclāe dō. ſcīſq; Ap̄lis * SIMONI & JUDÆ. in GOSLARIA conſtructae. ad augendū ſcilic&. ſiue meliorandum prebendā fratrū ibidē dō ſcīſq; ſuis famulantium. pro remedio ſuę animae tradiderat. Nos autē cū perciperem9. hanc traditionē non tā praedictorum ꝯfratrū utilitatib9 proficere. quā nr̄o regio honori. & commodo detrimentū fore. redimentes ſupradictā nonā partē. pro illa. ob remedium animæ prædicti patris nr̄i HEINRICI imperatoris auguſti cęterozq; parentum nr̄oz. nec non ob nr̄ę uitę. & animae incolomitate. prędium quoddā. REGENSTEDI dictū. in comitatu ADALBERTI. comitis. in pago. SVABA. ſitum. cū om̄ib9 appenditiis ſuiſ. hoc ē. utri9q; ſexus mancipiis. terris cultis. & incultis. areis. ædificiis. agris. pratis. paſcuis. cāpis. ſiluis. uenationib9. aquis. aquarūq; decurſibus. riuis. piſcationibus. molis. molendinis. uiis. & inuiiſ. exitib9. & reditib9. queſitis. & inquirendis. cū om̄i utilitate quę ullom * inde prouenire poterit. ad pręfatā Goslarienſē aecclām. in proprium donauim9. atq; tradidim9. Et ut haec nr̄a regalis donatio. ſiue traditio. ſtabilis & inconuulſa om̄i permaneat aeuo. hanc cartam inde conſcribi.*

* *eccleſiæ Deo ſanctisq; apoſtolis.*

* *ullo modo.*

ſcribi. manuq; propria ut ſubtus cernitur corroborantes. ſigilli nri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum domni Heinrici quarti regis

Fridericus cancellariuſ uice Sigefridi archicancellarii recognoui

Data III. Kl. JAN. Anno dñicę incarnat. M. LX. III. Anno autē ordinat. domi Heinrici qrti regis VIIII. Regni ū. VII. actū BUNNE. in dī nomine felicit. AM.

Tab. I. Fig. 5.

Sigillum monogrammati e latere annexum oſtendit Henricum inbeibem ſolio regio inſidentem, coronaque & pallio regio ornatum, dextra ſceptrum triumphale ſiniſtra pomum regium tenenrem. Inſcriptio ita ſe habet: † HEINRICUS DI GRA REX. Sed rectius id lector diſcet ex ipſo ſigilli ſchemate, quod adjicere viſum eſt.

Ceterum idem Henriçus in ornandas eccleſias propenſior, teſte chronici membranacei auctore *in eadem eccleſia* dedicavit *ſarcophagum S. Valerii, quem fieri & ornari mirifice procuravit.*

Annus Chriſti 1064.

Henrici IV. Reg. 9.
Ab. V. C. 141.

Heoricus Goslariæ egit. *Lamb. Schaffn. p. 182.*

REx poſthæc potiſſimo anni tempore in inferiore Germania exacto, interea dum Anoo Colonienſis in Italia verſabatur, ſub hyemem Goslariam divertit, & Chriſti natalitia, ſed & hyberna egit, morem ſecutus anteceſſorum, quibus provincias imperii pervolitare & in præcipuis urbibus feſta celebrare ſolenne fuerat. Occupaverat homines circa hæc tempora perſuaſio, de peregrinationum in Palæſtinam utilitate, quæ eo plurimorum animos flexit, ut, relicta dulciſſima patria, ſpontaneum ſibi exilium imperarent, & catervatim in extrema vitæ pericula ruerēt. Hujus peregrinationis ſocietatem hoc anno petierunt etiam Sigfridus Moguntinenſis, Guntherus Bambergenſis, Wilhelmus Trajectenſis, Otto Ratisponenſis præſules, & ex minorum gentium clero & plebe hominum ultra ſeptem millia. Sed tanta multitudo, cœca religionis opinione quicquid audere parata, per innumera e luctata rerum diſcrimina latrociniis demum, morbis & naufragiis ad tám paucos redacta eſt, ut ex ſeptem millibus vix bis mille ad ſuos redierint Penates. Ipſe Guntherus, quem inter Goslarienſes Præpoſitos antea retulimus, ſuperatis tot longæ peregrinationis faſtidiis, cum jam in patriam tenderet, in Pannonia diem obiit ſupremum, melius ſane & ſibi & ſuis conſulturus, ſi patriæ affixus, ovibus ſibi creditis doctrina & exemplo præluxiſſet.

Gunth. Epiſcopi Bamb. obitus. *Cont. Herm. Contr. p. 338. L. S. baſn. ad h. ann. p. 381. Abb. Ursp. p. 219 Marian. Scot ad h. ann p. 452 Sigeb. ad h. a. p. 600*

Capella S. Cæciliæ origo.

Circa eadem tempora religio Goslariæ nova ſumſit incrementa condita capella S. Cæciliæ, ea urbis regione, cui nunc Judæi nomen dedere in platea, quæ vocatur, Kornſtraſſe: quæ olim cum vicinis curiis Walkenredenſi cœnobio ſubjecta, nunc vero ſuis ſepulta ruinis vicinis tamen ædibus nomen reliquit, ut vocarentur die Pfaffen Hduſer. Fuodata eſt hæc capella a Sidago, ejusque uxore Nalecha, quæ & Silburgis in lireris Bernhardi Hild. Epiſcopi anno MCXLVII. datis appellatur, & Uffone Comitibus Woldenbergenſibus, qui collectis uodique Sanctorum reliquiis & in hac capella dedicatis eam ab Hezelone Hildeſienſi epiſcopo inaugurandam curarunt. Ut vero fatear unde in rei hujus notitia prolecerim, ipſum profero Hezelonis Epiſcopi Hildeſienſis diploma a doctiſſimo viro Jo. Georgio Leukfeld, Paſtore apud Gruningenſes vigilantiſſimo, amico meo conjunctiſſimo mihi oblatum, quo hanc capellam confirmat ſimulque de inauguratione a ſe peracta teſtatur:

IN nomine ſanctæ & individuae trinitatis. *Notum ſit omnibus tam pręſentis quam futuræ ætatis, qualiter ego* Ethelo, *Hildenesheimenſis Dei gratia Epiſcopus Baſilicam quandam in villa* Goslar *a bonis & fidelibus quibusdam Chriſtianis, videlicet*

Sidago, *nec non uxore ejus* Nalecha, *conſenſu noſtro libere fundatam & ad unguem perfectam in honorem* ſanctæ Trinitatis & glorioſiſſimæ crucis *& ſanctæ Dei genetricis* Mariæ *nec non* S. Martini, S. Nicolai & S. Cæciliæ *omniumque ſanctorum conſecravi. Cui etiam Eccleſiæ & omnibus ibidem delegatis, ſeu etiam delegandis cunctisque ad eam venientibus illic commorantibus inde redeuntibus noſtro Epiſcopali banno pacem firmavimus, quatenus nulli fas ſit vel pacem iſtam violare, vel præfatos ejusdem baſilicæ ſtructores, ſtructorumve hæredes temere & absque juſta & probabili ratione de rebus Eccleſiæ conturbare, aut quicquam de bonis & pertinentibus ſubtrahere. Præterea Epiſcopali noſtra authoritate conceſſimus prænominatis hominibus baptisma in eadem eccleſia & ſepulturas fidelium perpetuo fieri, ea tamen ratione & hoc pacto, ut quicunque ibi perſpicitur ſervire, debeat a nobis & ſucceſſoribus noſtris altare legitime accipere, acceptumque non niſi noſtro conſenſus judicio derelinquere. Hæc autem ut firma & in perpetuo inconvellenda tam a nobis quam a noſtris ſucceſſoribus ſint, hanc cartam conſcripſimus & ſigilli noſtri impreſſione inſignivimus.*

Plures ut inde patet hæc capella ſanctos habuit tutelares, ne tamen dubites quin hæc ipſa intelligatur, quæ olim S. Cæciliæ nomine hic celebris fuit: Satis manifeſto hoc docet iodex reliquiarum huic diplomati ſubnexus:

Hæc autem ſunt nomina Sanctorum, quorum Reliquiæ in iſta continentur Eccleſia: primum de ligno Domini, ſpongia, de linteo, quod vocatur xxx. *de præſepio Domini, de Columna, qua flagellatus eſt, de ſepulchro, de veſtimento D. Mariæ, de virga Aaron, de virga Moiſis, de tabula Moiſis, de virga ſancta, iterum de Virga Aaron, de capilli S. Petri Apoſtoli, de Barba S. Johannis Baptiſtæ, de Capite S. Andreæ apoſtoli, Hyppoliti Martyris, Vincentii Martyris, Baſilii Martyris, Tiburtii Martyris, Cyriaci Martyris, Felicis Fortunati & Armatorii Martyrum, Tiburtii & Valeriani Martyris, Pelagii Martyris, Mauritii Thimotii, Symphoriani Martyrum, de Capillis Johannis Baptiſtæ, de digito Stephani protomartyris, Lamberti Martyris, de dente Pancratii Martyris, Chriſtophori Martyris, Panthaleonis Martyris, Blaſii Epiſcopi, Chriſtophori Martyris, Sebaſtiani Martyris, Chryſogoni Martyris, Cyriaci Martyris, Dionyſii Martyris, de capite S. Georgii Martyris,* XL. *Martyrum & Lamperti Martyris, Hippolytæ Martyris, Coſmæ & Damiani, Blaſii Martyrum, de digito S. Laurentii, Clementis Martyris, Juſti Martyris, S. Martini Epiſcopi, Briccii & Nicolai, Gregorii Papæ, Valerii & de Vinculis S. Godehardi, de veſtimento S. Oldaricii, Servitii Epiſcopi, de barba S. Nicolai, Lebrini, Gregorii, Innocentii Damaſi SS. & de corpore M. Magdalenæ, Margarethæ, Gertrudis Agathæ, Luciæ, Barbaræ, Ottiliæ, Sophiæ, de capillis Mariæ Magdalenæ, Agathæ & de offertorio Sabinæ, Sinodæ & Margarethæ,* Cæciliæ cui dedicata eccleſia, *Chriſtianæ, Radegundæ, de baculo S. Petri, & de capillis ejus, Sanctarum Virginum, de Ciliaco, & dens ejus,* XXX. *Martyrum, Valentini Mart. S. Stephani Mart. Aurelii Mart. Romuli Martyris.*

Annus Chriſti 1065.

Henrici IV. Reg. 10.

Ab. V. C. 142.

Henricus armis cingitur. *Cont. Herm. Contr. p. 338. L. Schafn. ad ann. 1065. p. 384 ap. Schard*

INterea Rex jam ex ephebis propemodum egreſſus transactis in Saxonia hybernis Adelberti inprimis conſilio in ſolenni principum conventu armis cingitur: ejusque ſcutarius eligitur Dux Godefridus quod alii Wormatiæ, alii Goslariæ noſtræ factum exiſtimant. Mos nimirum hic totum per imperium erat ſolenniſſimus, ut principes juventutis enſe non prius accingerentur, quam ſi ætas jam animum polliceretur ferendis armis parem. Quæ res magna ſolennitate, & præcipue in ſplendidioribus Imperii comitiis aut celebriori principum congreſſu peragi ſolebat. Chronicon Bigaugienſe a Madero editum: *Wychertus ergo patre orbatus hunc accedens ab eo donec donec adoleſceret educatus eſt, ſimulque gladio militari ab eo accinctus, urbe Tangermunde ab eodem Udone inbeneficiatur.* Alibi de Friderico Imperatore: *Imperator,* inquit, *Moguntia pentecoſten celebravit, cum Regina & cunctis principibus, duos ibi filios ſuos gladio accinxit.* Ut taceam aliam in inveſtitura comitum conſvetam enſis traditionem de qua præclare, hoc eſt, ſuo more Carolus du Freſne.

Bertold Conſt. p. 343. Chron. Bigaug. p. 243. Chron. Bigaug. p. 266. Godofred. monach. p. 240. ap. Freher.

Quo

Incendium Goslarienſe Henrici beneficiis reſtinctum. *Contin. Herm. Contr. p. 338. Bertold. Conſt. p. 343.* Adelberti Archiep. Brem. aviditas.

Quo majore autem gaudio tunc aula perſtrepuit eo funeſtior fuit Goslariæ noſtræ facies conflagrante VI. Calend. Aprilis regali palatio, quod ita prolixe flammas ſuas disjecit, ut urbs non procul abeſſet a ſuis ruinis. Rex ergo Henricus, cum exeunte jam autumno Goslariam noſtram rediret id egit præcipue, ut deſolatum palatium, quod ipſe ſibi vel maxime in hoſpitiũ delegerat, quantocyus reſtitueretur. Una cum rege Goslariæ tunc fuit Albertus Bremeoſis Archiepiſcopus, qui ſuo more eccleſiæ ſuæ incrementis intentus id impetravit, ut abbatiæ præcipuæ veluti Corbeienſis & Laurishamenſis ſibi donarentur. Corbeienſis cœnnbii donatio jam pridem a Madero, Schatenio & Paulino edita hanc clauſulam habet.

Mader. Syllog. dipl. ad Ad. Bremenſ. p. 116. Schaten. l. 6. annal. Paderb. p. 564. Part. 1. Paulin. p. 467. Syntagm.

Sighartus Cancellarius vice *Sigefridi* Archicancellarii recognovi. Data XIV. Kalend. Novembris. Anno Dominicæ Incarnationis MLXV. Indict. III. Anno autem Domini Heinrici quarti Regis IX. Actum *Goslare* in Dei nomine feliciter Amen. Eodem die idem Adelbertus a rege Goslariæ accepit villam Sinziche ſicut jam biduo ante curtem Tusburgh. Ut diplomata teſtantur ab eodem Madero recenſita, qui & donationem Laurishamenſis cœnobii profert, quanquam paulo ante regis adventum Menſe Septembre datam *Opkerskevo*. Inſatiabilem itaque fuiſſe oportet Adalberti aviditatem, dum uno tempore tot ſibi bona voluit donari, quæ conjuncta ſola pene Epiſcopum alere potuiſſent. Bene igitur actum, quod auſibus excidit rerum eccleſiaſticarum heluo, exemplo poſteris futurus, homines dum alienis injuſte inhiant, ſua interea amittere.

Henricus cur toties Goslariæ hæſerit. *L. Schafn. ad an. 1066 p. 387.*

A Novembre, quo hæc acta ſunt Henricus celebratis Goslariæ Chriſti natalitiis, quicquid reliquum erat hiemis hic tranſigebat, quod quidem Lambertus inertiam interpretatus aculeatis his verbis notat: *Henricus natalem Domini Goslaria celebravit, ubi ab ipſo jam initio autumni uſque ad eam partem hyemis tanquam ſtativis caſtris ſe continuerat, ſumtus habens regia magnificentia multum impares*: Sed profecto ſi rem penitius conſideres, prudenti conſilio Henricus hic frequentius hæſit. Satis jam ſuboluerat ſapientiſſimo Principi, quo animo in ſe Saxones eſſent, non ignorabat, jam ad ſeditionem eos inclinare, in civile bellum erupturam, ſi ipſe ſua abſentia occaſionem capiendi conſilia ſuppeditaret. Voluit ergo prudentiſſimus princeps coram, quid Saxones agerent, ſpeculari, ſi forte ſua præſentia eos a peſtilenti conſilio deterrere, animosque jam odiis ferventes in officio continere poſſet. Accedebant urbis noſtræ munimenta, eo tempore retinendis hoſtibus ſatis idonea, accedebat vicinum caſtellum Hartesburgicum, non minus terrendis rebellibus aptum; unde profecto non conſultum erat Henricum diutius hinc abeſſe: ſuaque abſentia conjurantibus in ſuam perniciem principibus licentiam peccandi dare.

Annus Chriſti 1066.

Henrici IV. Reg. II.

Ab. V. C. 143.

Saxones Adelbertum curia expellunt. *Lamb. p. 387. Adam. Bremenſ. l. 4. c. 7. p. 114. Alb. Stad. p. 238. Henric. Wolter. Chron. Bremenſ. p. 43. Aventin. l. 5. p. 439. Aut. vit. Henric. p. 103.*

SUb hujus anni auſpicium rex adhuc Goslariæ cum Adelberto Bremenſi Archiepiſcopo verſabatur, cum jam occulta Saxonum odia, primum erumperent. Cauſa odii prætendebatur Adelberti præſulis qui remotis æmulis ſolus jam aulæ conſulatum arcemque Capitolii poſſidebat, rapacitas, quæ cum non ferenda diutius proceribus videretur, armis jam putabatur reprimenda: Sed ſi paulo accuratius rem conſideres, id inprimis audacem gentem ad arma videtur impuliſſe, quod regem jam adultiorem in ſe ſeverius animadvertere viderent. *Quod illi non juſtitiam, ſed injuriam putantes, & qui legem abjecerant lege conſtringi & qui per omne nefas ruebant, frena pati reſpuentes, qualiter eum vel extinguerent, vel privatum facerent, conſiliis incumbebant, non recolentes, ſe debere civibus ſuis patem, regno juſtitiam, regi fidem*, ut conqueritur vitæ Heinrici Autor. Cui adſtipulatur Autor belli Saxonici, Goldaſto aliquando Rupertus Goslarienſis vocatus, qui hiſtoriam hujus belli civilis in media barbarie non ineleganter compoſuit. E quo verba quædam hic juvat repetere:

Domni regis adhuc pueri gens effera laxis
Dum fluit imperiis, nec habebat jura timoris,
Nec falſum vero, nec iniquum ſegregat aquo
Quod fuerat libitum ſibi, quisque ſecutus eorum
Ecleſias ſpoliant, viduis ſua diripiebant
Pupillos miſerosque premunt, ut cuncta geruntur:
Pauperis hæredem ſtatuit fortuna potentem.
Plus nocuit, qui plus potuit, lex nulla coërcet,
Fasque nefasque ſibi fuerat cujusque voluntas.
Sed rex ut teneros ſuperat virtutibus annos
Ante nimis laxas huic genti ſtrinxit habenas,
Jura dedit, leges ſtatuit, cohibenda coërcet
Ecleſiis, viduis miſeris vi rapta requirit,
Nec fecit quisquam poſt hæc impune rapinam.
Talia quod populus tolerabat frana ſuperbus,
Perdoluit, multumque timens, ne pœna ſequatur
Tot malefacta ſui, ſtatuit contraria regi.
Viribus atque dolis furor hinc evenerat omnis
Hinc belli cauſa veniunt ſub imagine recti.

Auctor. hiſt. belli Sax. p. 202. ap. Reuber.

Triburæ itaque indictis comitiis Saxones conveniunt, multa de illatis ſibi a Rege Injuriis conqueruntur, Adelbertum tot turbarum facem & tubam denunciant, regique præſenti dant optionem, aut ipſe regni poneret inſignia, aut Adelbertum Archiepiſcopum tot annis ſibi gravem cu-

ria expelleret. Quid ageret rex in taotas anguſtias a ſuis principibus redactua? Cedendum erat tempori, & Adelbertus ex aula dimtitendus, qui vix e violentis principum manibua indecora ſuga primum Goſlariam dcinde Bremam elapſus eſt.

Adam. Bremenſ. c.8. p.115. Hiſt. archiep. Brem. c.18 p 85. ap. Lindenbr.

Domum reverſus omnia in ſuam perniciem conſpiraſſe reperit. *Multa enim inſidia*, ut ait Adamua Bremenſis, *multaque opprobria eorum adverſus Epiſcopum, qui eo tempore, cum nihil tutius haberet, Brema ſedit, quaſi obſeſſus & cuſtodia inimicorum vallatus.* Præ ceteria tamen omnibua Adelberto infenſus erat Magous Saxoniæ Dux, qui collecta valida manu aperta vi in Adelbertum ſævire non dubitabat, jam Epiſcopatus bona diripere, jam caſtra expugnare; ſed & ipſam metropolin diuturoa obſidione premere auſus. Adelbertus ergo his malis oppreſſus, cum in armia nihil eſſet conſilii, imminentem procellam fuga evitandam ratua, clam Goſlariam conceſſit, & in prædio ſuo Loctuna (hodienum nomen retinet Lochten:) per ſemeſtre delituit, donec duris conditionibus cum Magno pacem cootraberet. Fallit ergo Wolterus, cum Adelbertum hoc adverſo tempore Goſlariam in monaſterium ab Henrico Imp. conditum & eccleſiæ Bremenſi donatum ſe recepiſſe ſcribit, cum Goſlariæ nunquam floruerit ecclesia, quæ eccleſiam Bremenſem ſuam agnoverit metropolin.

Wolter. Chron. Brem. l.c.

Craffto Goſlarienſ. Præpoſitua.
Lamb. Schaffn. p.387.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ per iſthæc tempora præfuerat Craffto, vir, ut ferebat ſeculum, doctus & prudens. Cum autem hoc anno Miſnenſis Eccleſia ſunus vidiſſet Reginheri Epiſcopi, illi hic ipſe ſufficitur Craffto, jam ſolenni inaugurationis ritu a Wernhero Madgeburgenſi Epiſcopo inunctua, ſi fides chronico Magdeburgenſi a Meibomio in lucem prolato. Interea iter meditatur, ſarcinulas componit Miſnam abiturus, quum deſponſum & deſtinatum honorē ſubitanea mors illi præriperet. Ferunt illum divitiis ſuis diu noctuque iotentum, fractis ſaucibua domi ſuæ repertum exanimem, id quod multis iniquis ſuſpicionibus dedit occaſionem. Sed quia ignorat, quam curioſa in aucupandis ejusmodi prodigiis ætaa illa fuerit.

Chron. Magdeb. p. 313. ap. Meib. T. 2. Sagittar. c. 4. Hiſt. Goſl. §.13. Lezner. op. MSC. de monaſteriis c. 85.

Benno Goſlarienſis Scholaſt. Epiſc. Miſneoſis.
Poſſevin. T. 2. Ap. par. p. 29. Meib. in Chronic.

Fortuna itaque hanc promotionem fruſtrante munus hoc Epiſcopale Henrici Regis auſpiciis defertur Bennoni, quem Poſſevinus Brunonem per errorem appellat. Vir iſte ex illuſtri Comitum Woldenbergenſium proſapia oriundua diutius Magiſtri munere in eadem eccleſia Goalarieoſi fuerat perſunctus, majore tamen fama quam laude. Partem ſtirpis comitum Woldenbergeſium jam Meibomius Berena & Auctor Chronici Montis Francorum dederunt. Cum tamen ad antiquiora tempora nemo hotum adſcenderit, ipſius Benoonis Genealogiam ex luculentiſſimo illo diplomate quod ad annum 1062. protulimus, hic daoimua:

Riddagshuſano. p. 353. & 369. Tom. 3.

Chron. Mont. Franc. p. 32. Behrens Catal. Prep. Hildeſ. p. 10.

Wernerus Bennonis parens. Comes Wold.

Chriſtophorus Comes, 1062.		Benno Capellaous Heorici IV. Cæſaris, bic ipſe de quo nos agimus 1062.
Dietmarus 1062.	Benno 1062.	

Vitam ejua multia miraculis claram fuſe deſcripſit Hieronymus Emſerua, quæ etſi admodm probatur Pontificiis, & cum aliia ejus ſcriptis receoſetur a Poſſevinn, fabulas tamen & ſuperſtitionem in eo deprehendunt noſtrates, inprimis Zimmermannua & ὁ πάνυ Seckendorffius, qui ita de Emſero judicat: *Vellem, ut a pluribus legerentur inſulſi & ſuperſtitioſiſſimi literatoru, quem Luthero veluti Achillem opponit Mairaburgius ineptia. Mihi, (Fateor) quicquid mitius de illo ejusque eruditione ſentiebam, lectio libri penitus excuſſit. Hic laudes Hildebrandi ſive Gregorii ſeptimi, exitioſi Germaniæ ac univerſa eccleſia hominis, invenias c. 21. & ſeqq. Cui fere unus ex Epiſcopis Germanis Benno adhaſit; ſed habet Emſerus hujus perverſitatis ſocios. At ſi quis credat, qua de Bennone cap. 25. & ſeqq. referuntur, illi perſvaderi poteſt, & venerationi eſſe, quicquid mendax Gracia & Judaorum & Turcarum abſurditas confinxit.*) Nec facile eum a ſuperſtitiooe abſolvet, quicunque verſiculos ejus legerit, quibus in fronte libelli cauſas, quæ eum ad ſcribendum impulerint, expreſſit. Ita eoim ibidem canit:

Emſer. vita Bennon edit. Lipſ. 1512. Poſſevin. Appar. p. 30. tom. 2 Zimmermann. amœnitat. Theol. nerv. 7. p. 646. Seckendorff. hiſt. Lutheraniſm. l. 1. Sect. 57. §.161. p. 286

Dive pater Benno, pro vita ſuſcipe vitam,
Hoc hoſtimento nil mihi majus erat.
Tu mihi mortalem precibus producere vitam
Viſus, ubi medica deſtituebar ope:
Immortale tibi nomen vitamque repono,
Nam vives, ſcriptis, notior inde, meis.

A puero Benoo Hildeſiæ educatus, a S. Bernwardo Wigeri cujusdam diſciplioæ traditur, ubi tam repente doctrinæ laude florere cœpit, ut omnes æquales ſuoa & condiſcipuloa anteiret. Specimeo eruditionis ejus dedit Emſerus, unde ſimul conjectura de ſtudiis illorum temporum fieri poteſt, quare non erit ſupervacaneum, locum iotegrum adſcribere: *Benno, ut atas illa erudita fuit, & humana colebat ſtudia, id quod ex pluribus ejus temporis viris diſertiſſimis & eorum monumentis videre licet. Ita Wigerus noſter puerum ſibi commiſſum non paſſus eſt a politioribus abhorrere ſtudiis, primoque in ducendis formandisque literarum apicibus antiquis, & qua hodie per Venetos impreſſores in uſum revocata ſunt, eum luculenter inſtituit, quemadmodum litera manu ſua conſcripta & apud eccleſiam ſuam Miſnenſem in hodiernum diem usque ſervata facile arguunt:*

Emſer. l. c. c. 4.

deinde

deinde cum cucullum Hildeſiæ ſumeret,(*) reſte eodem Emſero, *ſacroſancta prophetarum volumina & utrumque teſtamentum ac patrum deſuper commentaria diu noctuque ruminabat.* Nec poëtices laude caruit, (**) in qua tamen calamitate iſtorum temporum nihil artis, ingenii patum oſtendit: quod ſatis declarat epitaphium, quod S. Bernwardo Epiſcopo ſtatuit, ab eodem Emſero & autore Hiſtoriæ Hildeſienſis MSC. repetitum.

Emſer.l.c. cap. 7.

Emſer.l.c. hiſt.Epiſc. Hildeſ. MSC.c.14

Hac tumuli foſſa clauduntur præſulis oſſa
Bervvardi miri magnificique viri.
Qui patriæ ſtemmaradians velut inclyta gemma,
Acceptus Domino, complacuit populo.
Nam fuit eccleſiæ condignus Epiſcopus ille,
Quem Deus Emmanuel diligat & Michael.
Tandem bis ſenis, undeno menſe Kalendis,
Felix hanc vitam mutat in angelicam.

(*) *Rev. Frid. Luca part. 2. Atrii Cemit. p.1147.* Bennonem hunc primum monaſterii Gozecenſis Abbatem factum credit, provocans ad *Cel. Paulini Theatr. illuſtr. vir. Corbeiæ Sax. c. 40. § 1. p.92.* Sed vereor ne uterque nomina confuderit: Benno enim Gozecenſis abbas qualis fuerit omnibus ferme antiquis auctoribus ignotum eſt. *Chron. Gecez. p. 208. itaque quendam monachum vocabulo Bennonem huic loco ordinaverunt Abbatem, qui unde vel quis fuerit, aut ubi finierit incertum habemus.* Quæ repetit *P. Langius p. 773. Chron. Citiz.* deinde Bennonem hunc non ex Gozecenſi monaſterio, ſed Goslarienſi eccleſia ad Epiſcopatum Misnenſem tranſiiſſe, patet e *Lamberto Schaffn.* auctore coævo. Vnde ſequi crediderim Bennonem illum Gocezenſem, a noſtro plane diverſum fuiſſe.

(**) Studium ejus poëticum laudat etiam *M. Martinus Heidenreich in Bennone redivivo p. 7.* Immo *rev. Georg. Heinr. Goezius in Epiſtola ad Cl. Olearium de Pſalmis eccleſiaſt.* ex *Georgii Goezii Opere* poſthnmo Erbauliche Lieder-Betrachtung aſſerere videtur Bennonem Misnenſem, quem Cardinalem vocat, auctorem fuiſſe hymni: *Dies eſt lætitiæ* a Luthero tranſlati & emandati in cantilena: Ein Kindelein ſo Lœbelich. Sed dupliciter in *B. Georgii Goezii* opere aberratum eſt. Primo enim Benno Cardinalis, qui vitam Hildebrandi edidit, & Benno noſter, Misnenſis Epiſcopus, diverſiſſimi ſunt. Deinde B. auctor pro concione non allegavit Cardinalem Bennonem, ſed *Cardinalis Bona epus de Liturgiis*, ubi plura de compoſitione ejusmodi hymnorum videri poſſint. Error itaque non B. Goezio debetur, ſed ei, qui concionem excepit, ac edidit. vid. *Tenzel. Bibl. Curioſ. ann. 1705. p. 40.*

Hæc quidem veluti ſpeciminis loco ideo adſcribere placuit, ut ſcias, quæ facies bonarum literarum ea ætate fuerit. Inprimis cum Benno ea de cauſa huc evocatus ſit, ut Magiſtri munere fungeretur, hoc eſt, ut ſacram ſcripturam interpretaretur, bonasq; literas doceret. Fuit enim omnino tempus cum Goslaria noſtra omnis eruditionis & bonarum artium quoddam veluti domicilium eſſet, in quo adoleſcentes nobiliores a pueritia paulatim ad vitam clericalem ſolebant præparari. A qua tamen laude tunc demum deſcitum eſt, poſtquam Cleri faſtus artium & doctrinæ ſtudia in monaſteria relegaverat, ubi tam male excepta ſunt ut relicta denique poſt tergum humanitate, immanis ubique barbaries invaleſceret. Ceterum in laudanda hujus eccleſiæ ſchola prolixi admodum ſunt Martinus Chemnitius, Petrus Philippi, & Johannes Leznerus. Præerat itaque illi tunc Benno, Magiſtri nomen ideo adeptus, quamvis Emſerus hunc titulum honori ejus doctorali, quo in Pariſienſi academia ornatus dicitur, tribuere malit. Sed ipſe tamen fatetur, Bennonem ideo Goslariam accerſitum, *quatenus nova congregationi ſpiritalis armatura dux eſſet, & eccleſiaſtica eam diſciplina tyrocinii erudiret.* Magiſtri ergo ſcholarum dignitas in eccleſiis cathedralibus & collegiatis non alia olim fuit, quam quæ nunc vulgo ſcholaſtria, olim etiam Germanice Schulmeiſterey audivit, ut accurate docent Jacobus Petitus, Zegerus Bernhardus van Eſpen, Carolus du Freſne & alii. Goslariæ egit annis ſeptendecim, quos, ſi Emſerum audimus, crebris vigiliis, frequente inedia, aſſiduis precibus traduxit, eccleſiæ huic multis bonis e patrimonio ſuo conceſſis, de quibus literæ ejus & diplomata ſua adhuc ætate in tabulariis Goslarienſibus extiterint, quæ tamen, neſcio quo caſu nunc deſiderantur. Familiariter imprimis uſus eſt Annone præpoſito, cujus amicitiæ fructum tulit longe uberrimum. Anno enim MLXVII. ejus auctoritate Epiſcopatum Misnenſem impetravit, cui longo deinde intervallo præfuit. Dici vix poteſt, quam incredibilia de illo vulgo enarrare ſoleant, quot miracula commenti ſint, quantam laudem pietatis illi tribuant. Sed, niſi me omnia fallunt, nimia & pene aniliis ſuperſtitio animum Bennonis occupaverat. Hinc Romano Pontifici, qui tunc ad faſtigium ſummum magnis paſſibus contendebat, tam mordicus adhæſit, ut perduellionis crimine cum Saxonibus ceteris ſe polluere & Henricum IV. imperio exuere non dubitaret: ut ſatis patet ex actis belli Saxonici: quæ ego quidem pietatis indicium non puto. Pontificibus tamen ſemper magnopere placuit, adeo, ut demum in Divorum numerum illum retulerint. Jam anno MCCLXXXV. quadraginta dierum indulgentias Beñonis ſepulchrum viſitantibus pollicetur Witbego Misnenſis Epiſcopus, cujus tabulas cum aliis, quæ huc faciunt, producit Zim-

Hamersl. Mo. ach. p. 145. ap. Mader. Emſ. c. c.

Scholae Goslarienſis elogium.

Chemnit. Concien. inaugur. Padagog. Gandersh p. 1570. Petr. Philipp. Cleri Apoſtolico-Catholici Aſſert. & Vindic. c. 5. §. 100 p 71 Lezner. MSC. de monaſter. c. 85. Petit. a Pœnitent. Theod. p. 610. Zegerus Bernh. van Eſpen in Jure Eccleſiaſt. univ. part. 1. tit. 11. c. 4. p. 66. Carol. du Freſne in Gloſſar. med. & inſim. Latinit. p. 346. & 741. tom. 2. Emſer. c. 13.

Canoniſatio S. Beñonis.

Cenſ. Fabric. Ann. Vrb. Miſn. p. 27.

Zimmermann. p. 651. ſqq. amœnit. Theol.

Zimmermannus. Satis diu itaqoe peregrinationibus', precibus & anniverſariis cultus anno demum MDXXIII. & ſequente ab Hadriano Papa in Lutheranorum odium ſolenni ritu inter cælites refertur. Tandem autem, fugatis tenebris, Miſena in Bavariam avehitur, ubi hodienum dicitur in deliciis eſſe. Videantur B.Lutheri tractatus wider den neuen Abgott und alten Teuffel der zu Meißen ſoll erhaben werden. Fabricii annales Miſn. Fauſti Geſchichte der Stadt Meiſſen. Zimmermani amœnitates Theol. & quæ inſtar omnium eſt Seckendorffii Hiſtoria Lutheraniſmi.

Luther. Tr. wider den neuen Abgott ꝛc. *Wittenb. 1524. 4. Fabric. annal. Miſn. ad ann. 1534. Zimmerm. amœnit. Theol. nerv. §169. p. 169. ſq. Seckendorff. l. c. Schlegel. hiſt. vet. Cellan. 95. p. 121.*

Annus Chriſti 1067.

Henrici IV. Reg. 12.

Ab. V. C. 144.

Henricus Præpoſitus Goslarienſ. Spir. Epiſc. creatur.

ANnum ingredimur Chriſti milleſimum ſexageſimum ſeptimum, multorum Germaniæ præſulum morte funeſtum, ſed & ipſi Henrico regi parum felicem, cum magnam ejus partem lecto affixus exegerit. Primum quidem hoc anno in vivis eſſe deſiit Einhartus Spirenſis Epiſcopus, quem Hamerslebienſis monachus & Emſerus in Goslarienſium canonicorum numero pariter receoſent, ſed refragante annalium fide, ſiquidem Einhartum e Limburgenſi cœnobio Spiram provectum magno conſenſu tradunt autores. Huic autem defuncto e noſtra eccleſia, communi illo Epiſcoporum ſeminario ſubrogatur Henricus, Canonicus, ex illuſtri Comitum Scharfenbergenſium familia oriundus. Impenſior Regi cum Henrico hoc interceſſit familiaritas, quod eorum animi jam inde ab ineunte pueritia longo uſu coaluerant. Fidei ergo præmium tulit Epiſcopatum Spirenſem, non tam Annonis, aut ceterorum principum ſuffragiis, quam ipſa regis voluntate adjutus, ut aperte tradunt Lambertus Schaffnaburgenſis, Lehmannus, Philippus Simon & Bruſchius. Miro vero conſenſu & cenſoria ſeveritate ei notam inurunt hiſtorici, illum tanto honori minime parem nec tam ad ſacra agenda, quam aulam & caſtra natum fuiſſe obſervantes. Addunt luxuriam, qua adeo Epiſcopatus bona abligurierit, ut omnes reditus vix illi ad ſemeſtre ſuffecerint. Denique, ne quid ejus infamiæ deeſſet, mortem illi tribuunt horrendam, non alius tamen ſubnixi teſtimonio, quam presbyteri cujusdam, qui eum divino judicio capitis damnatum, per quietem vidiſſe ſe, gloriabatur. Sed videor mihi cauſam tantæ invidiæ deprehendere. Nimirum, quod regi conſtanter adhærebat, Gregorii Papæ odium ſibi contraxerat, a quo ad interdictum vocatus, cum parere nollet diris devotus, & ferali execrationis fulmine percuſſus eſt. Quid ergo mirum, ſi autores partiū ſtudio in tranſverſum acti eum tot convitiis onerarunt? Nam temporum illorum hoc ferebat ratio, ut ſi qui rege paulo uterentur familiarius, aut Gregorii ſiniſtra conſilia minus probarent: ſtatim vulgo propudia ac omnibus vitiis polluti homines crederentur. His ergo addebant miſerabile mortis genus ut eo major veneratio Pontifici Romano accederet, ſi ejus adverſarios tam crudeli morte peremtos pateſceret. Hanc fortunam omnes illos ſubire oportuit, qui ad Regis partes paulo erant procliviores. In quorum numero erant Wilhelmus Epiſcopus Trajectenſis, Patriarcha quidam, legatus Apoſtolici maximus, Udo Archiepiſcopus Treverenſis, Eppo Citicenſis præſul, Godefridus Dux & Godebaldus', Burchardus præfectus Miſnenſis, Liupoldus Regis Conſiliarius, quos omnes horrenda morte vivendi finem feciſſe referunt Bruno monachus, eumque ſecutus Chronici Magdeburgenſis Autor, hac addita epicriſi: *Et cur eum* (Wilhelmum) *ſolum dico miſerabiliter obiſſe? cum manifeſtum ſit, omnes fere Henrici familiares & fideles aque miſeras mortes incurriſſe, & eos miſeriores, qui fuerant illi fideliores, quod fides illa vere erat perfidia.* Nemini itaque mirum videatur, non mitius cum Henrico etiam Spirenſi fuiſſe actum, quem Regi qoippe cariſſimum ac exoſum Pontifici peſſimis convitiis proſcindunt ſcriptores: ne Lamberto quidem excepto, qui ſe in Papam juſto propenſiorem tota bellorum Saxonicorum hiſtoria declaravit.

Phil. Sim. hiſt. Epiſc. Spir. fol. 48.

L. Schafn. ad ann. 1067. p. 388. Lehm. l. 5. Chron. Spir. c. 41. p. 477. Phil. Sim. l. c. Bruſch. c. 6. n. 32. p. 871. ap. Gualt. Baron. ad ann. 1075 p. 468. tom. XI.

Bruno hiſt. bell. Sax. p. 131. ap. Freher. tom. I. Chron. Magd. ap Meib. tom. 2. p. 306.

Benno olim Magiſter Goslarienſis. Osnabr. Ep. creatur.

Idem annus Osnabrugam quoque Epiſcopo orbavit, Bennone, quem & Werincherum vocatum in Osoaburgenſium annalibus deprehendimus. Succeſſorem a Rege, qui tunc Goslariæ noſtræ agebat adeptus eſt *Bennonem* Merſæo Bernhardum gente Svevum, quem e ſterili diu matrimonio parentum votis prodiiſſe ferunt. Jam ab ineunte ætate Goslariam miſſus in Scholam, quæ tunc eccleſiæ SS. Simonis & Judæ juncta erat, tam celeriter cœpit eruditionis laude efloreſcere ut non modo ſcholæ noſtræ moderandæ, ſed & Hildeſienſi paulopoſt præficeretur, donec in eadem eccleſia Præpoſituræ dignitate potiretur. Denique Oſnabrugenſi ſacerdotio auctus eſt ab Henrico Rege Goslariæ tum præſente, ipſo die Clementis, cujus memoria adeo illi ſacra fuit, ut & monaſterium quoddam B. Clementi devoveret. Altero Bennone Miſnenſi hic longe fidelior, nunquam regis partes deſeruit, certus, injuſte optimo regi tot lites moveri. Diutius cum eccleſiæ ſuæ præfuiſſet, Anno Chriſti MLXXXIIX. XI. Kal. Auguſti placide obdormivit tumulo conditus, hoc titulo prænotato, ex quo ſatis ætatis iſtius ignorantia elucet:

Quis ſim lecturi quid ſunt quandoque futuri
Dicte Præſul habe Benno perenne vale.

L. Schafn. p. 388. Ertvvin. Chron. Oſnabr. p. 207. ſqq. Cranz. l. 4 metrop. c. 38. p. 111. Merſæus de elect. eccleſ. p. 1576. Behrens Catal. præp. Hild p. 2. Schat. l. 6. annal. Pad. p. 566

Quem

Quem mea ſpes ſtruxit locus hic mea funera luxit
De Juli novies tres peragente dies.

Henric9 Rex Goslariæ ægrotat. *Lamb. Schaffn. p. 388.*

Deficiente jam aono Rex Henricus, cui Bertha ſuperiore anno in thorum conceſſerat, cum nova oupta Goslariam noſtram reverſus eſt & a feſto Martini, in morbum relapſus, tota quæ ſuperfuit, anni parte cum valetudine non rediit in gratiam, adeo ut nec ſub Chriſti natalitia quidem lectulo pedem efferret. Multa inde aulæ otia. Henrico enim cum morbo conflictante, Saxones, ſpreto jam Rege, ſuo quævis arbitrio agebant.

Annus Chriſti 1068.
Henrici IV. Reg. 13.
Ab. V. C. 146.

Heoric9 Harzburgum aliaque caſtella munit. *Berth. Conſt. p. 344. Ab. Urſp. p. 220.*

SUb hujus quoque anoi initia Goslariæ verſatus eſt Henricus totamque hyemem hic exegit. Jam Saxones, quæ animis adhuc abdita fuerant, magis aperte indies prodere, clandeſtinos inter ſe conventus indicere, debita regi ſervitia negare, regis famam ac exiſtimationem imminuere & forti ſe invicem animo ad arma ſollicitare cœperant. Rex ergo, cui hæc diutius celari ooo poterant, ipſe quoque imperium ſuum firmaturus montes caſtellis præmuoire poſitisque præſidiis firmare auſus eſt, id quod eo intolerabilius epiſcopis videbatur, quo pertinacius adhuc Regis ætatem fuerant aſpernati. Inter hæc munimenta in Goslariæ noſtræ vicinia eminuit Hartesburgum, Crodonis olim ſimulacro infame, in cujus origine aſſerenda nonnulli ad tam antiqua tempora reſpiciunt, ut illud multo ante Chriſti natales conditum fabulentur, quod tamen merito in dubium vocat doctiſſimus Meibomius. Hoc caſtellum jam dudum deſertum Rex denuo e ſuis ruinis reſuſcitabat, palatium eccleſiamq; ibi oovam ſtatuebat, rantisque hanc otnabat beneficiis, ut id inimicis ejus eſſet invidiæ. Rem præclare retulit Bruno monachus, ſcriptor Henrico parum æquus, cujus verba ipſa exhibeo: *Inter hac omnia,* inquit, *jam abeunte adoleſcentia, mox ut Adelbertum Bremenſem Epiſcopum nactus eſt conſiliarium, ipſius ſuaſionibus cæpie in diverſis locis altos & natura munitos montes quærere, & in his hujusmodi caſtella fabricare, quæ ſi in locis competentibus ſtarent ingens regno firmamentum ſimul & ornamentum forent. Quorum primum & maximum Hartesburg appellatum, quod ita forti muro & turribus & portis exterius munitum, ita regalibus adificiis intus adornavit, tale monaſterium in ipſo conſtruxit, tales ornatus in ipſo monaſterio collocavit, tales & tot clericos illuc undique congregavit,* (*) *ut aliquot Epiſcopales locos omni ſuo apparatu æquipararet, aliquot etiam tranſcenderet. Quicquid ornatus eccleſiaſtici quemlibet Epiſcopum magis decorum videbat habere, ſive præcepto ſive precibus acceptum ſuo monaſterio ſtudebat conferre.* Hanc itaque eccleſiam & caſtellum Henricus magnopere ferebat in oculis, ſæpiuſcule illuc Goslaria divertens, ut plura ejus diplomata teſtantur. Sed ſplendidiſſimo operi Saxonum crudelitas non pepercit, nam quam primum res ad arma venit, hoc etiam caſtellum cum eccleſia in cineres verterunt.

Bruno hiſt. bell. Sax. p. 105. Alb. Stadenſ. p. 242.

Meibom. Epiſt. ad Frid. de Heimb. 1683.

Bruno hiſt. bell. Saxon. p. 105. tom. I. ap. Freher.

(*) *Canonicos fuiſſe omnes veteres conſentiunt. Perperam Aventinus ſubſtituit collegium myſtarum virginum l. 5. p. 451.*

Goslariæ præſens Heoric9 *Schaten. p. 568. l. 9. annal. Paderb. part. I. Paul. diſſ. de pagis p. 590. Syntagm.*

Interea dum Harzeburgum e ruinis ſuis feliciter renaſcitur, vergente jam in æſtatem anno, Henricus denuo Goslariæ hæret, ut teſtatur luculentum diploma, quo Hezeloni Epiſcopo Hildeſienſi comitatum Friderici & Conradi Comitum regia donatione addicit. Subſcriptio, quam præferunt literæ, ita ſe habet.

> BIBO *Cancellarius vice* SIGEFRIDI *recognovi. Data Non. Auguſti. Anno dominicæ incarnationis milleſimo* LXVIII. *Indict.* VI. *anno autem ordinationis domni* HEINRICI *quarti Regis, regni II. Actum* Goslariæ *in Dei nomine feliciter Amen.*

Sed & reliquam anni partem Goslariæ Henricus tranſegit, celebratis hic quoque Chriſti natalitiis, quo tempore *pacem & reconciliationem in populo apud Goslare regali edicto ſub ſacramento confirmatam eſſe*, ſcribit Bertoldus Conſtantienſis.

Bertold. Conſt. p. 244.

Annus Chriſti 1069.
Henrici Reg. 14.
Ab. V. C. 146.

Rex divortium cum uxore meditatur. *L. Schaffn. p. 388. Serrar. l. 5 rer. Mog. p. 751.*

APpetente jam vere Rex ad luſtrandas more majorum provincias appulit aoimum, & paſchate Quedlinburgi celebrato ad Rhenum deflexit, Coloniæ celebraturus pentecoſten. Inde Wormatiam profectus, principes ad comitia evocavit, ubi nactus occaſionem non modo animum uxorem e talamo dimittendi aperuit liberius, verum etiam Sigefridum Moguntinum archiepiſcopum pollicitatione opis ad extorquendas Thuringorum decimas ineſcare cœpit, ut iſthoc divortium ſuo ſuffragio adjuvaret. Hæc res quamvis fœda atque indigna videretur principibus; archiepiſcopo tamen tanti ſpe præmii regis cauſam acrius quam modeſtius tuente, viſum eſt omnibus, negotium ad Syoodum Moguntinam, proxima poſt feſtum S. Michaëlis hebdomada futuram, differre.

Dedo Marchio a rege debellatur. *Lamb. l. c. Sagitt. l. 4 antiqu. Thur. c. 22 p. 321. Paul. annal. Iſen. p. 16.*

Suſpenſa interea inter ſpem metumque Laureshami hærebat regina; Rex Thuringis decimas Moguntino negantibus imminebat. Interea Dedi Marchio Saxonicus ducta nuper Ottonis Marchionis vidua ditior redditus res novas moliebatur, omnes defuncti Ottonis facultates appetens, quas a diverſis beneficii loco obtinuerat. Repulſam paſſus Regi ſuccenſere cœpit, per quem potiſſimum ſtetiſſe putabat, quo minus voti compos fieret. Hinc Thuringis, quos jam regi inſenſos noverat, ad armorum ſocietatem pellectis, bel

lum minari videbatur. At rex incredibili celeritate contracto exercitu Dedonis conſilia antevertit, Thuringisque ab ejus ſocietate facile abſtractis bina Dedonis caſtella præſidiis munita Bichelingen & Schidingen, alterum in deditionem recepit, alterum manu expugnavit. Quo factum eſt, ut Dedo Marchio ſuſtinendis Henrici armis imparem ſe animadvertens regi ſe permitteret, cuſtodiamque brevem extremo periculo putaret anteponendam. Poſtremo Thuringis ſocio privatis & quidvis licet libertatis ſuæ cauſa facere ac pati paratis decimæ imperatæ ſunt, Dedoque parte ditionis mulctatus e captivitate dimiſſus.

Rex in ſynodo ſpe divortii excidit. *Lamb. l. c. Serrar. hiſt. Mog. l. 5. p. 752.*

Aderat interea Synodo præfixum tempus, cum rex ſpei plenus iter e Thuringia Moguntiam verſus jam ſuſcepiſſet. Sed ſpem omnem ei e manibus extorſit Petrus Damianus Pontificis legatus, qui archiepiſcopum graviſſimis inſpertis minis increpavit, quod regis animum in tam fœdo turpique negotio ſuo ſuffragio obfirmaſſet. Quo cognito rex abjecta divortii ſpe iter concitus in Saxoniam repetere ſtatuit. Commotus tamen epiſcoporum qui ad ſynodum confluxerant, frequentia mutavit conſilium, omnesque Francofurtum invitavit. Hic cum & legatum Pontificis ad concedendum divortium flecti non poſſe, & principes ſibi obniti animadverteret, diſſimulato in præſens odio uxorem in torum ſe pollicitus eſt recepturum, protinusque in Saxoniam noſtram cum paucis militibus remeavit.

Rex Goslariç conjugē honorifice ſuſcipit.

His ita geſtis *Regina*, ut Lamberti verbis narrationem abſolvam, *cum cetera multitudine & regni inſignibus paulatim ſubſecuta eſt. Cumque ad eum Goslariam veniſſet, vix compulſus ille a familiaribus ſuis, ut ei obviam procederet, ſatis ſuperque pro conſuetudine eam benigne ſuſcepit. Sed protinus refrigeſcente amore ad ingenium ſuum atque ad priſtinum rigorem animi rediit, & quia conſilia ſcindendi conjugii ſæpe jam tentata non proceſſerant, ſtatuit deinceps communicato cum ea ſolum regni nomine, ſic eam habere, quaſi non haberet.*

Diploma Henrici, quo hæc omnia egregie illuſtrantur.

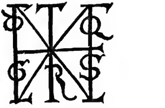
Hæc hactenus Lambertus cui ſoli debemus hanc narrationem. Cum vero in hiſtoria omni nihil poſſit contingere optabilius, quam ſi ſcriptorum teſtimonia cum genuinis diplomatibus reperiantur convenire: non potuit non mihi eſſe longe gratiſſimum diploma Henrici, quod omnes hujus anni res geſtas veluti in compendio referr. Servatur id in luculentiſſimis eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tabulariis, ex quo primum jam prodit in lucem ex autographo ſumma cura a me deſcriptum. Largitur quidem in eo Rex eccleſiæ huic villam Selnize ſed ſimul exinde multa a Lamberto hactenus relata lucem poſſunt accipere. Primo enim in eo Bertham Henricus vocat thori regnique ſui conſortem, quod teſtimonio eſt, eum jam tum cum illa in gratiam rediiſſe: deinde de Herimanno Bambergenſi epiſcopo fatetur, eum eo tempore communi principum conſilio in curia omnia negotia adminiſtrare: quod obſcure admodum tradit Lambertus, familiares tantum regis, preſſo nomine ſuggillans. Denique Henricus ipſe refert, Dedonem marchionem perduellionis reum in cuſtodia a ſe fuiſſe detentum, lytrique loco pluribus prædiis atque in his villa Selnize fuiſſe multatum, quod etiam a Lamberto, licet non tam luculenter fuit denarratum. Sed en ipſum cedro dignum diploma, aut ſi mavis folium Sibyllæ:

IN nomine ſcāe & indiuiduae trinitatis. Heinricus diuina fauente clementia rex. *Cū animꝰ diuinꝰ patris n̄ri divae & auguſtae memoriae HEINRICI. in om̄em religionem promptiſſimꝰ. ob perpetuā & ſuam & noſtram beatitudinē aecclām* GOSLARIENSEM *fundauerit. & ex ſuiſ reditibꝰ inuſus cottidianos frūm* prędia multa contulerit. nos conſideratam eiꝰ rationem & piam uoluntatem familiarius amplectentes. eidē aecclāe ex n̄ris copiis benefacere cogitamꝰ. Quare in om̄e ſeculū notū eeuolumꝰ. quo pacto nos ſubmonentibꝰ & conſilium dantibꝰ fidelibꝰ n̄ris. tum BERHTA thori regniq; n̄ri conſorte. tum HERIMANNO babenbergenſium epo. eo tempore in curia com̄uni principū n̄ror. conſilio negotia om̄ia adminiſtrante. prędiū quoddā* SELNIZE *dictū. in pago* NICIZA. *ſub comite* ____ *ſitū. eidē aecclae n̄ra manu inpropriū conceſſimꝰ. Quod prędiū eidē loco olim a patre n̄ro collatū cū marchio DEDO ſibi in concampio poſtulaſſ&. poſſeſſū ac diu ſuo dominio mancipatū. eo quod nouis quibusdā tumultibꝰ & bello temerario a nobis diſſenſiſſ&. tempꝰ & pacē ſibi redimendo. inter alia ſub teſtibꝰ conpluribꝰ nobis libens contradidit. Idem autem ut mos eſt dare regibꝰ uel imperatoribꝰ. ſic dedimꝰ. cū om̄ibus ſuiſ appendiciis. id eſt utriꝰq; ſexus mancipiis. areis. exitibus. & reditibꝰ. agris. qveſitis. & inquirendis. pratis. paſcuis. aquis. aquarūq; decurſibꝰ. molis. molendinis. piſcationibꝰ. uineis. uinetis. aecclis. decimis.*

* *fratrum*

decimis. ſiluis. uenationibꝰ. inſuper ſiluā. uel foreſtū. & cū om̄i utilitate quę ullomodo inde prouenire poterit. eo tenore. ut ſiue tenendū ſit. ſiue pro utilitate aliqua comutandū. liberā utriꝰq; rei aecclā eadē habeat poteſtatē. Et ut haec urae auctoritatis traditio firma & inconuulſa om̄i tempore permaneat. hanc cartā inde conſcribi. & propria manu confirmantes ſigilli nri impresſione ſignari juſſimꝰ.

Signum domni Heinrici regis quarti.
Adelbero cancellarius uice Sigefridi archicancellarii recognoui.

Data. VII. Kl. NOŪ. Anno dnicaę incarnat. Mill. Lxviiii. Indictione VIII. añoautē ordinat. domni Heinrici xvi. Regni xiiii. actū Merſeburg feliciter AM.

Pagus Niſizi quis? *Meibom. tom. 3. p. 105. Mad. antiq. Brunſv. p. 186. & 190.* Ditm. l. 4.

Pagus Niciza partem quandam ſuperioris Miſniæ & Luſatiæ complexus eſt, ut obſervat Doctiſſimus Meibomius. In diplomate confirmationis epiſcopatus Miſnenſis quod Maderus edidir, vocarur Nisizi. In alia Johannis Papae bulla ab eodem deſcripta Nisinen, ſiue ut in variantibus eſt lectionibus Nisen, apud Dietmarum Merſeburgenſem Niseni. Laudatus Meibomius in hoc pago notavit burgwardia duo Woz & Biuſtrizi, villamque Scarpenberg, quibus nunc ex noſtro hoc diplomate licebit addere villam Selenize, quo facilius de pagi hujus ſitu judicare poſſint iï, qui rerum Miſnicarum hiſtoriam hodienum ſua induſtria dignam judicant.

Bibo Goslarienſis Præp. Epiſc. Tullenſis renunciatur.

Jam ut ad hujus anni hiſtoriam ex hoc jucundo diverticulo redeamus, Tullum quoq; inter hæc turbulenra Saxoniæ tempora ereptum ſibi epiſcopum flevit. Quod ideo obſervandum hic fuit, quod ex eccleſia SS. Simonis & Judæ defuncto ab Henrico ſublectus eſt Bibo Præpoſitus, vir eruditus, ut ferebat ſeculum, & in tantum vulgarem ſortem ſupergreſſus, ut dignus videretur, qui præter hujus eccleſiæ præpoſituram, Malliokrotio auctore, rogatae etiam militiæ principatum in palatio teneret, Cancellariique munere ſplendidiſſimo fungeretur. Ad Tullenſem epiſcopatum eum hioc tranſiiſſe magno conſenſu tradunt Monachus Hamerslebienſis, Emſerus, Leznerus Bucelinus & Mallinkrotius. In catalogo vero epilcoporum Tullenſium, quem Joannes Chenu Bituricenſis edidir, una cum aliis exulat, quod tamen argumento eſt hunc catalogum non eſſe ſuis numeris abſolutum. Ut eoim alia veterum taceam teſtimonia inprimis Gregorii VII Papæ, qui hunc Bibonem Tullenſem epiſcopum in quadam epiſtola ad Vdonem Treverenſem vocat Popponem, ipſe Lambertus præcipuus horum temporum ſcrlptor nos ſuo ſuffragio juvat: *Toloſa,* inquiens, *epiſcopus obiit, cui Bibo cancellarius ſucceſſit.* Nolim autem putes per Toloſam quenquam alium hic intelligendum locum, præter Tullum Lorbaringiæ. Sæpius hanc ita vocanr auctores, id quod jam alii notarunr. In ferali illo ſchiſmate Hildebrandino Bibo noſter conſtanter adhæſit Henrico, cujus etiam io ſynodo Wormatienſi cauſam adjuvit. Ceteras ejus res geſtas, deſerra ad huc hiſtoria Tullenſi, ignoramus. Pauca obſervar Bucelinus quae hic addimus: *Bibo vel Bipo, aliis Poppo, miro cuculli amore, abdicato pontificatu illud denuo in cœnobio Divionenſi amplexus, unde petente clero, jubente Romano Pontifice, denuo extractus religioſiſſime præfuit: Obiit* 1107.

Bucelin. part. 1. Germ. S. p. 37. Mallinkr. p. 227. Greg. l. 1. epiſt. 81. ap. Bin. tom. 3. conc. part. 2. p. 278. Lamb. p. 389. Pallat. tom. 2. de geſt. pont. p. 372

Plerique praep. Goſl. cancell. Cæſarū fuere.

Obſerva igitur, Lector amantiſſime, quot Cancellarios eccleſia SS. Simonis & Judæ protulerit. Ab ipſis lane eccleſiæ incunabulis ad Friderici I. usque tempora vix ullum reperies hujus eccleſiæ præpoſitum, quin aut ſummum in palatio locum, aut a ſummo proximum obtinuerit. Immo ram frequentes in aula verſabanrur, ut Fridericus Cæſar ideo bona præpoſituræ a ceteris canonicorum facultaribus ſeparata voluerit, quo nimlrum eo expeditius reipublicæ operam poſſent navare. Patet id ex Friderici I. diplomate, cujus hic partem profero:

> Proinde noſtra auctoritate juxta fidelis noſtri *Adelboi* ejusdem eccleſiæ præpoſiti, & totius Capituli petitionem ſequeſtrationem bonorum præpoſituræ & præbendarum etiam ſcripto coofirmamus, ut præſentibus & futuris omnis occaſio diſſenſionis utrinq; tollatur, *ita quod praepoſitus ad regni ſervitium expeditus habeatur.* — — — Hujus coofirmarionis teſtes ſunt *Conradus* Moguntinus archiepc. *Wicmannus* Magdeburgen. Archiepc. *Heinrium*

ricus Leodien. epc. *Fredericus* Monaſterien. epc. *Heinricus* dux Bawariæ & Saxoniæ. *Albertus* marchio de Saxonia & alii quam plures.

Signum Domni *Frederici* Rom. Imperat. invict.

Ego *Criſtianus* cancellarius vice *Cunradi* Moguntinen. electi & archicancellarii recognovi. Acta ſunt hęc anno dominicę incarnar. M. C. LXIII. indict. XI. dat. Maguntię II. Id. April.

Noli ergo mirari, tam paucorum præpoſitnrum apud nos ſupereſſe monumenta, cum rarius domi ſuerint, ac plerumque inter purpuratns ſint verſati, eccleſiæ huic ſimulque reipublicæ eadem opera conſulentes.

Annus Chriſti 1070.
Henrici IV. Reg. 15.
Ab. V.C. 147.

Henricꝰ Ottoni Bajoarię duci diē dicit

Lambert. Schaffn. p. 390. Alb. Stad. p. 243 Abbas Vrſp. p. 220 Aventin. l. 5. p. 443. Andr. presb. p. 22 Chron. Bav.

INeunte hoc anno Henricus Rex in ſuperiore Germania ſubſtiterat, unde tamen exigentibus id imperii negotiis mox in Saxoniam reverſus eſt. Paſchate igitur Hildeſiæ, aſcenſinne Domini Quedlinburgi, pentecoſte Martisburgi feſtis gaudiis majorumque more peractis, Moguntiam tendit, quo totius imperii proceres ad colloquium evncaverat. Præ ceteris tunc opibus florebat Otto Bojoariorum Dux, quem tamen neſcio quod iniquius farum ſuum in incredibile regis odium adduxerat. Cum enim Enno quidam viliſſimus homo, telum ſibi in regis perniciem ab illo datum profiteretur, Rex indignitate rei commotus in ſolenni principum conventu Ottnni diem dicir, Goslariamq; vocat, atque ibi ſeculi illius perverſo more crimen ſingulari certamine diluere, jubet.

Otto Goslariā vncatus vadimnnium deſerit & proſcribitur.

Interea Rex hujus rei gratia in Saxoniam tendit, & menſe Julio Goslariæ Ottonem opperitur, novum ſubinde & a ſe reſtitutum Harzeburgi caſtellum inviſens, ubi & circa hæc tempnra Ballenſtedenſi eccleſiæ præclarum dedit diploma, cujus hic clauſulam more noſtro reddimus:

Chriſtian Knaut. antiqq. pag. Anhaltin. §. 10.

Adelbero Cancellarius vice *Sigfridi* Archi-Capellani recognovit. Data VII Kal. Aug. Anno dominicæ incarnationis MLXX Indictione XI Anno autem Ordinationis Domini *Henrici* IV. Regis XIX. Regni vero XVII. Actum eſt Harzesburg feliciter in Dei nomine Amen.

Aventin. Annal. Boj. l. 5. p. 443. Lamb. l. c. Vrſp. l. c.

Otto Bojoariæ dux morem Henrico gerens Goslariam quidem, ſed cum armata manu properabat, & antequam urbem ingrederetur, fidem publicam flagitabat, paratum ſe fore pollicitus, principum ſtare judicio, ſi id ſine ſuo periculo liceret. Quam conditionem cum Rex exacerbatus aſpernaretur, Otto Regi diffiſus, re infecta diſceſſit: Henricus ergo hoc in contemtum ſui interpretatus, magnopere commovebatur, erantque qui continuo perſequendum, in vincula conjiciendum & more majorum ſupplicium de eo ſumendum ſtatuerent. Sed conſilia hæc eluſit Ottonis aſtutia, qua amicos ſuos diem ſermonibus extrahere juſſerat, donec equi beneficio elaberetur. Convocato igitur principum ſenatu Rex Legem ſalicam, qua capitis ſupplicium in perduelles ſtatuitur, a ſcriba juſſit recitari, principesque jurisjurandi, quo reipublicæ ſaluti ſe adſtrinxiſſent admonitos ordine ſententiam rogat, quorum ſuffragiis Ottonem ducem proſcribit, & quædam ejus caſtella tum occupat ipſe, tum aliis Ottonis inimicis diripienda concedit. His malis itaque preſſus Otto, collectis copiis ſuis villas Thuringiæ regales devaſtat, indeque latius progreſſus, ad Eſchwegam Haſſiæ turmam Thuringorum ſibi occurrentem tanto proelio fundit, ut pauci extremam ſtragem evaſerint. Quid? quod idem exitium Goslariæ noſtræ imminuerit, cujus ſaluti timens Henricus *perlato ad ſe nuncio accepta in Heschenewege cladis, omiſſis rebus aliis Goslariam concitus remeavit, nec inde uſquam ante natalem Domini abſceſſit, timens ſcilicet, ne tam charam tamque acceptam ſibi villam, quam pro patria ac pro Lare domeſtico Teutonici Reges incolere ſoliti erant, hoſtes per abſentiam ejus, quod minitari & crebris uſurpare ſermonibus dicebantur, in favillas cineresque redigerent.*

Lamb. Schaffn. ad ann. p. 390.

Ducatus Ottonis Welfoni datus.

Lamb. ad ann. 1071. p. 391.

Patet ergo Henricum circa anni hujus finem natalem Domini hic celebraſſe, ubi etiam rogante Rudolpho Sveviæ duce profugi Ottonis ducatum cnntulit Welſoni Ottonis genero, qui tamen ſoceri calamitate intellecta, rupto matrimonii vinculo, filiam patri remiſit.

Adam. Bremens. l. 4. c. 25 p. 124. Cranz. l. 5. Sax. c. 4. p. 107. Bruno hiſt. bell. Sax. p. 106. Vrſperg. p. 220. Aventin. l. 5. p. 444.

Annus Chriſti 1071.
Henrici IV. Reg. 16.
Ab. V.C. 148.

Henricꝰ de ſecuritate Goslarię ſollicitꝰ.

Lamb. Schaffn. p. 391. Stumph. lib. 1. vit. Henrici IV. c. 23. Leuber. n. 789. de Stapula Magdeb.

PRoximo anno Rex Goslaria ad opprimendum Ottonem profectus, ne interea inimicorum rabies durius in urbem hanc ſibi chariſſimam conſuleret, in præſidio reliquit præcipuos aliquot Saxoniæ Principes, multum ſua intereſſe ratus, ne Goslaria hoſtium furori exponeretur, in qua, ſi Stumphium audiamus, regni ſui inſignia, clinodia & theſauros ſervare ſolebat. Inde rebus ita conſtitutis in Bajoariam progreſſus eſt, provinciamque hanc, veritus ne turbæ ob novum ducem coorirentur, perluſtravit, ac cum Ottone inducias pactus tandem in Saxoniam ſuam rediit, ubi Otto Bavarus ceterique ejus ſocii Regis ſe clementiæ crediderunt.

Otto Canonicus Goslar. Conſtan-

Deficiente jam æſtate Henricus Moguntiam proficiſcitur, ubi Alexandri II Pontificis juſſu Synodum Epiſcoporum collegerat Sigefridus Moguntinenſis Archiepiſcopus

Digitized by Google

tienſis Epiſcop. creatur.

pus: cujus acta brevius a Lamberto Schaffnabergenſi relata plenius recenſentur a Tenagelio, Binio, Baronio, & reliquis Conciliorum collectoribus, nec non a rerum Moguntinarum ſcriptore diligentiſſimo Serrario. Præcipue ad hanc congregationem ſacerdotes compulerant Caroli Conſtantienſis Epiſcopi ſcelera, quippe cui Simonia, furtum & plura alia vitio dabantur a ſuis Canonicis: forte etiam ſatis hoc criminis videbatur, quod Regis a partibus conſtantius ſtaret. Quamvis autem objecta ſibi crimina Epiſcopus diligenter diluerit, ipſeque Rex ejus cauſam pro virili ageret: prævaluit tamen cleri ſententia, qua Carolus Sacerdotio privatus cauſa cecidit. Reverſus igitur Magdeburgum, ex qua eccleſia ad Epiſcopatum Conſtantienſem fuerat provectus, mœrore animi conſumtus eodem anno vivendi finem fecit.

Concil. tom. 9. p. 1204. ſq. L. Schafn. ad h. ann. p. 392. ſq. Bruſch. c. 4. de Epiſ: & Archiep. Germ. n. 40. p. 102 Jacob. Manl. Brigant. Chron. Ep. Conſtant. n. 35. p. 665 ap. Piſtor.

Dejecto igitur ab Epiſcopatu Carolo, ex Goſlarienſi Canonicorum collegio Otto ſublegitur, quem & Ottonem de Gozlar vocavit Jacobus Manlius: *Hunc Rex recentis calumnia exemplo deterritus confeſtim conſecrari fecit*, ait Lambertus Schaffnaburgenſis, *ne quis ſcilicet adverſus eum ſcrupulus denuo per dilationem conſecrationis oriretur.* Prudentiam, literarumque bonarum ſcientiam in eo deſiderant Scriptores, ipſius Henrici Regis teſtimonium afferentes, quem ad familiares ſuos dixiſſe perhibent: *Conſtantienſes noluiſſe retinere ſapientia & doctrina inſtructum Epiſcopum* [Carolum] *haberent ergo jam fatuum iſtum Ottonem.* Enim vero non adeo rudem & a literis plane inopem fuiſſe Ottonem, vel inde liquet, quod Obſequiale ſeu Officiale elucubravit, inter Scriptores eccleſiaſticos ideo relatus a Poſſevino. Eadem ergo fata eum ſubiiſſe veriſimile eſt, cum Henrico Spirenſi Epiſcopo. Scilicet quod Henrici Regis, hoc eſt, Reipublicæ cauſam tuebatur, iniqua ſcriptorum judicia expertus eſt. Quod eo certius aſſerere mihi videor, quod conſtat ſollicitante Gregorio Pontifice, adeo in ejus perniciem omnes interjecto tempore conjuraſſe, ut improborum invidiæ cedere, Conſtantiaque relicta denique imminentis periculi procellam exilio evitare cogeretur. Ejecto & profligato Henricus IV. Epiſcopatum Cilimbrenſem in exilii ſolatium dedit, quem tamen temporum injuria prohibitus nunquam adiit. In vivis eſſe deſiit Baſileæ anno MLXXVI excommunicationis Pontificiæ vinculis nec dum ſolutus, cum vix tribus annis eccleſiæ ſuæ tenuiſſet gubernacula, duos vero integros exilio, orbitate, miſeriaque exegiſſet.

Lamb. l. c. Bruſch. l. c. n. 41. Jacob. Manl. l. c. n. 36. Lezner. Op. MSC. de Monaſt c. 85.

Poſſevin. in Appar. p. 554. tom. 2.

Henrico filiolus naſcitur mox tamen extinctus.

Hæc dum Moguntiæ geruntur, Bertha, Regina, Henricum parentem facit elegantiſſimi filioli, qui vix baptiſmatis ſalubri fonte tinctus, properantibus fatis extingvitur. Exanime corpuſculum Hartsburgum delatum in novo monaſterio conditorium reperit, inaudita poſtea crudelitate a Saxonibus violatum.

Serar. l. 5. rer. Mog. p. 755.

Annus Chriſti 1072.

Henrici IV. Reg. 17.

Ab. V. C. 149.

Adelbertus Bremens. Archiepiſcopus Goſlariæ obiit.

SUb anni hujus exordium Rex ſuperiorem adhuc luſtrabat Germaniam, ex qua tamen Reipublicæ negotia & turbarum Saxonicarum metus eum in Saxoniam revocabant citius. Itaque ſub veris auſpicia Goſlariam noſtram reverſus, ibidem totum exegit quadrageſimale jejunium, Adelberti inprimis Bremenſis & Wezelonis Magdeburgenſis conſortio delectatus, quod tamen mors hujus viri paulo poſt abrupit. Jam enim XVII. Kal. Aprilis Goſlaria noſtra, quæ ſæpius antea Adelbertum hunc in aula ſe jactantem viderat, funus quoque hujus præſulis aſpexit, nulli hominum, quam ipſi Regi acerbius. Publicis imperii negotiis ad extremum usque halitum immerſus, parum de emendatione eccleſiæ ſuæ cogitaverat, homo nimis omnibus notus, ſibi ipſi ignotus, nec parem, nec ſuperiorem ferre asſvetus; magnificus tamen princeps & poſteris ob prudentiam memorandus, ſi arrogantia & rerum alienarum ſtudium abfuiſſet. Exuviæ corporis Goſlaria Bremam revectæ, dignis tanto viris exequiis terræ mandatæ ſunt.

L. Schafn. ad h. ann. p. 395. Adam. Bremens. lib. 4. cap. 32. ſqq. Alb. Stadenſ. ad h. an. p 245. H. Wolter Chron. Brem. p. 46. Chron. Gozecenſe p. 214.

Bert. Conſt. p. 345. Hiſt. archiep. Bremenſ. ap. Lindenbr. c. 18. p. 87. ſqq.

Reliquiæ Sanctorũ Hartesburgum tráſlatæ

Vulnus morte dilectiſſimi conſiliarii ſibi inflictum Rex ſuſcepto ad Rhenum itinere leniturus, Palmarum feſtum Coloniæ, Paſcha Trajecti celebrat, atque inde plurimis Divorum reliquiis veluti *S. Speo Confeſſore, brachio Juſti Simeonis, capite Anaſtaſii martyris* onuſtus, quas Aquisgrano Harzeburgum attulerat, Goſlariam noſtram repetit, ſed celebrata ibi Aſcenſionis Dominicæ feſtivitate in qua & Ottonem Bavariæ Ducem in gratiam recepit, ſtatim Magdeburgum ad pentecoſtes ſolennitatem properavit.

Lambert. Schaffn. p. 395. Schaten. lib. 6. annal. Paderb. part. I. p. 574.

Liemarus Goſl. Canonicus Bremens Archiep. creatur.

Dum ibi verſatur, in Adelberti nuper demortui locum ſubrogat Liemarum Bavarum, quem in eccleſiæ noſtræ Canonicis Hamerslebienſis monachus Emſerus & Leznerus numerant: certe eum *in ſereniſſimi Regis Henrici miniſterialibus claruiſſe*, auctor eſt Wolterus, unde non dubitamus illum Goſlariæ, ubi Rex plerumque hæſit, diutius vixiſſe, forte & Canonicatus beneficio a Rege fuiſſe auctum. De ingenii ejus dexteritate omnes conſentiunt, præcipuus atque in illo laudando eſt Lambertus, qui *optima ſpei juvenem, & omnium artium liberalium peritia apprime inſignem Liemarum vocat.* Nec minorem ejus conſtantia & in Regem infelicem fides merentur laudem.

Henric. Wolter. l. c. p. 46. conf. Hiſt. archiepiſc. Brem. ap. Lindenbr. c. 19. p. 88.

Fidus *Lamb. l. c.*

Fidus enim illi fuit Achates, rebusque majoribus admotus mira fortirudine ejus æmulis ac inimicis ſe objecir, omnium conſiliorum ejus ſed & utriusque fortunæ particeps, argumento fortunæ memorabili, ſingularisque fidei & conſtantiæ, quan nee in vioculis depoſuit. Unde Henricu: dato præclaro diplomate ejus fidem colaudavit, cujus priorem partem huc petinentem adſcribemus:

Lindenbr. privil. archieccl. Hamb. p. 144.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, HEINRICUS *Heinrici filius Imperatoris ſecundi divina favente clementia Rex. Exemplum juſtitiæ & honeſtatis a patribus noſtris divæ memoriæ Auguſtis accipientes, tum ex proprio ſenſu per nos ipſos quæ ſint juſta ac Deo placita intelligentes, regiam noſtram Majeſtatem decere perſpeximus, ut fideles noſtros, fidem ac juſtitiam ad nos ſervantes, dignis retributionibus muneremur. Quamobrem Liemarum ſanctæ Hammaburgenſis Eccleſiæ venerabilem Archiepiſcopum nominis noſtri præcipuum amatorem, atque optime de nobis merentem, dignum duximus, ut pro ſua in nos fide egregia ac perpetua devotione magno munere donaremus. Cum enim gens Saxonum ob ſuperbiam temeraria a nobis rebellione recederet & bellum adverſum nos toto de - - - eo amplius ſimeret. ille fidem ſemel nobis juratam pure & quam ſancte conſervans, ſuos ac ſua, certe divitias magnas reliquit, ſeparatus ab illis, atque ad nos veniens, lateri noſtro fidus & irremotus comes toto illo tempore adfuit: niſi forte noſtræ juſſiones ac publicæ actiones aliquo ablegaſſent, aut propriæ ipſius utilitates & rationes ad horam hoc expoſtulaſſent, ut abeſſet, non illum tenuitas rei familiaris, non vitæ diſcrimina aliqua dimovere. Eodem bello Saxonico duabus pugnis graviſſimis maximo periculo nobis adfuit, ſed & apud ſedem Apoſtolicam contra Hildebrandum perturbatorem orbis - - - - magnis difficultatibus & anxietatibus legatione noſtra functus eſt, tribus vicibus ad expugnandam urbem Romam & capiendam nobiſcum venerat. Huic ob fidem in nos tantam, & voluntatem quam optimam, ſpontanea conſideratione benefacere volentes - - - - - -. Data* X. *Calend. Julii, anno Dominicæ Incarnat.* MLXXXIII. *Indict.* VI. *anno autem ordinat. domni Heinrici* IV. *reg.* XXIX. *regni* XXVII. *Actum Romæ poſt urbem captam feliciter Amen.*

Mader. in append. ad Adam. Bremenſ. Adam. Brem. l. 3. Hiſt. eccl. c. 5. Id. l. 4. c. 26.

Video equidem in autoris incerti annalibus a Lindenbrogio ediris, & ex parte a Madero repetitis pontificatus Liemari initia in annum MLXXVI. referri. Sed hoc tantum jactatur in vulgus, & nullum niſi aſcribentis audacia præſidium habet. Adamus enim Bremenſis ejus æqualis Bremam ſe veniſſe ſcribit anno Adelberti XXIV. qui cum A. C. MLXVII. concurrit, hoc eſt, ut ipſe explicat, noviſſimis Adelberti temporibus. Quomodo vero noviſſimis: ſi novem integris annis adhuc in vivis fuit? Quare haut paulo rectius calculum eorum videmur ſequi, qui & emortualem Adelberti & Liemari pontificatus auſpicia in annum rejiciunt MLXXII. multis annalium vererum imprimis Lamberti teſtimoniis adjuti.

Annus Chriſti 1073.

Henrici IV. Reg. 18.

Ab. V. C. 150.

Saxones adverſus Henricũ conjurant.

ANnum ingredimur poſt milleſimum ſeptuageſimum tertium, quo diutius gliſcens conjuratio uno impetu in optimi Regis fortunas erupit. Claſſicum canebat Bucco Halberſtadienſis Epiſcopus, qui religionem obtendens & reipublicæ curam, Regem dilapidare eccleſiæ bona, Saxonicæ libertati inſidiari, omnibusque ſe vitiis polluere clamabat. Sublato itaq; ſigno frequentes ad conjurationis ſocietatem concurrunt Otto Bavariæ Dux, Hermannus Ottonis Saxonici Ducis frater, Regi jam tum ob Magni captivitatem infenſus, Wezelo Magdeburgenſis Archiepiſcopus, Wernerus Merſeburgenſis, Imadus Paderbornenſis, Hezilo Hildeſemenſis, Eilbertus Mindenſis, Fridericus Monaſterienſis, Benno Miſnenſis Epiſcopi: præterea Udo, Dedo, Egbertus marchiones, Fridericus comes Palatinus, Diedericus, Adelbertus, Otto, Conradus & Henricus comites, tantusque e nobilitate & vulgi numerus, ut putaſſes pro aris & focis certamen fuiſſe ineundum, cum tamen pleriſque commoda propria magis quam publicum emolumentum eſſent propoſita. Atque adeo Regi ab omnibus deſerto in ſolo ferro erat conſilium, quo etiam tam feliciter majeſtatem ſuam tuitus eſt, ut niſi ipſe demum filius eripere parenti maluiſſet, quod majori cum pietate debuiſſet exſpectare, in fumum abituri fuiſſent omnes inimicorum conatus.

Lamb. Schaffn. p. 307. Marian. Scot. p. 453 Bruno hiſt. bell. Sax. p. 106. Autor vita Heinr. p. 103. Otto Friſing. l. 6. c. 34. p. 137. Alb. Stad. p. 245. Ab. Vrſp. p. 221. Avent. l. 5 p. 444. Chron. Auguſt. ap. Freher p. 349. Bertold. Conſt. p. 345.

Jam

Saxonũ poſtu-lata.

Jam certum erat Saxonibus, regis abjicere imperium, cum Henricus ſub æſtatis initia Goslariæ ſe cum ſuis contineret. Ad eum ergo ipſis Cal. Auguſti legatos mittunt ſocii principes, qui leges ei præſcriberent, quas ſi ipſe reſpueret, armis rem experiri conſtituerant. Hi ergo in Regis conſpectum admiſſi, Meginfredo interprete poſtulabant, ut ab expeditione, quam meditaretur, Polonica deſiſteret, caſtella extructa demoliretur, relicta Saxonia ad alios transferret imperii ſedem, bona, ſibi debita, quantocyus redderet, nihil ſine principum ageret conſilio, ac denique ejectis e palatio concubinis Reginam admitteret, id niſi feciſſet, alia ſibi capienda conſilia. Quis non videt uno ictu dejicere eos Regis majeſtatem voluiſſe? Quibus ſane ſi annuiſſet, ferociores redditi principes in tantas demum anguſtias eum fuiſſent redacturi, ex quibus eluctari nunquam potuiſſet. Cum igitur nec morem principibus gerere, nec armis experiri in procinctu liceret, incerto & ambiguo reſponſo ſuſpenſos dimiſit.

Lambert. p. 399. Auctor. hiſt. bell. Sax. l. 1. p. 202. ap. Reub.

Henrico Saxonũ furorem fuga evitat.

Saxones hac re in furorem acti vix retineri poterant, quin Regem Goslariæ efferato animo opprimerent. Henricus vero cognitis Saxonum animis diutius Goslariæ latitare minus conſultum ratus, in vicinum caſtellum Harzeburgicum ſe ſubduxit, quem cognita fuga inſecuti Saxones caſtellum undique cingunt. Cæſar igitur tot malis preſſus miſit Bertoldum Carinthiæ ducem, qui pacis conditiones offerret, interea vero deluſis cuſtodiis cum ſuis moleſto itinere Herveldam elabitur, ubi contracto exercitu delectus inſtituit, principesque, quos adhuc ſibi fidos experiebatur, in genua prolapſus rogavit, ut Regis defenderent majeſtatem, & ſeditioſos fortiter inſequerentur.

Goslarienſiũ fata in his turbis.

Lamb. Schaffn. ad h. ann. p. 404. Aventin. l. 5. annal. Bojic. p. 445.

Interea dum vires Imperii Rex contrahit, Saxones in oppugnandis caſtellis occupantur, omnia late ferro flammisq; devaſtantes. Medios inter hos adhuc ſe tenebant Goslarienſes, in Saxonum tamen factionem proniores, niſi quod Bodo præfectus Regi occulte adhærebat. Præſidiarii igitur Harzeburgi milites ſæpius urbem noſtram vexabant excurſionibus, & hi viciſſim illatas ſibi injurias ulturi quosdam ex eorum numero, qui pactis Induciis huc venientes Saxonibus ignaviam inter pocula exprobrabant, occiſos extra portas projiciebant, aut ut anonymus Reuberianus mavult, e patibulo ſuſpendebant. Tandem Goslarienſes a Bodone præfecto in inſidias deducti ab Harzburgenſibus tanta clade afficiebantur *ut non ratio, ſed fuſi ſanguinis horror & ſatietas occiſioni finem faceret* teſte Lamberto. Quam ſtragem Autor quoque Hiſtoriæ Belli Sax. eleganter expreſſit:

Hiſt. Belli Sax. lib. 1. p. 205. ap. Reuber.

Sic decertabant, (Harzburgenſes) *ſic hoſtibus usq; nocebant,*
Obſeſſique ſuos obſeſſores numeroſos
Tandem cogebant, quod pacem ſponte petebãt.
Pax ſed utrimque fide datur hac ſub conditione,
Si pactum abſentis firmaret gratia regis.
Abſcedunt aliis quoq; caſtris obſidiones.
Otia recluſis agitantur, & undiq; portis
Ibant pacifice quocunq; placebat utriq;.
Sed brevibus ſpatiis durant hac commoda pacis,
Nec potuit veterem gens impia ponere fraudẽ.
Nam duo cum Juvenes deſcendunt arcipolenſes,
Et nova Goslariae voluerunt arma parare:
Capti, nudati ſunt, in cruce ſuntq; levati.
Gens fera ſic ſervas pacem quam tute petebas?
At quod ſperaſti, nec & hac impune tuliſti,
Nam tua pro geminis fleviſti funera centũ.
Velox fama volat referens de pace ſoluta
Ad caſtellanos, & turpi morte ſuorum:
Qui ſperaſſe fidem Saxonum ſero dolentes,
Conſiliis agitant mala qua mercede rependant.
Denos ergo viros mittebant, qui pecus omne
Goslaria campis abigant, prædam ſimulantes.
Quo facto: prædam properanter ad eripiendã
Goslaria currunt pariter juvenesque ſenesq;
Sutores, fabri, piſtores, carnificesq;,
Militibus comites ibant in bella ruentes.
Vix extra villam pars agminis ultima venit,
Cunctaq; per latos procedunt millia campos:
In caſtellani centum de valle latenti
Procurrunt equites, mediosque feruntur in hoſtes:
Ut ſegetes grando maturas proterit olim,
Diſpergunt, cadunt, adverſos confodiuntq;,
Colla metunt gladiis, madet undique terra cruore,
Strataque tam latos texere cadavera campos.
Saxonum reliqui tam multa ſtrage ſuorum
Viſa, ſcuta retro jacientes terga dedere,
Atque caballorum fodiunt calcaribus armos,
Pars ad vicinam tendebat currere ſylvam,
Pars fugit ad villam memor uxoris, domusq;.
Victores inſtant fugientes atq; trucidant.

Pax fruſtra tentata.

Reliqvum anni tempus pacis conſiliis transactum eſt, cujus rei cauſa Gerſtungæ indicebatur principum conventus, ſed exacerbatis jam principum animis, res non perducebatur ad liquidum. Creſcebant potius indies in Henricum odia, adeo, ut de novo jam Rege eligendo cogitarent. Spes tamen erat, in gratiam eos cum Rege aliquando redituros, niſi Gregorius Papa, qui hoc anno Romanæ ſedi præeſſe cœperat, magis magisque eos in Reipubl. ruinas ſollicitaſſet.

Annus Chriſti 1074.
Henrici IV. Reg. 19.
Ab. V. C. 151.

Pax reddita.

Bruno hiſt. bell. Sax. p. 116.

VAriis jam locis principes convenerant, de pace conſilia cum Regis legatis ineuntes; quæ demum cum Saxones Henrico ſe impares fore animadverterent haut procul ab Herveldia his legibus coaluit, ut Rex caſtella per Saxoniam

dirueret

dirueret, Ottonem e patrio ducatu profugum reſtitueret, Saxones quoque extructa per Thuringiam munimenta ſolo æquarent. Itaque reſtituta priſtina quiete Rex his rebus lætus Goslariam conceſſit, quo eum magnum principum agmen officii cauſa deduxit; & ne Saxonibus supereſſet ſuſpicio, ipſe exereitum, muneribus locupletatum dimiſit. Ad implendas quoque pacis conditiones omnes regni principes *Auct. hiſt. bell. Sax. l. 2. p. 210. ap. Reuber* VI Idus Martii Goslariam convocavit, ubi tamen pauei præter Saxones & Thuringos adfuerunt, quos re infecta dimiſit, rem futuris reſervans comitiis. Quam rem denuo memoriæ prodidit laudatus Anonymus:

Rex igitur facta Saxonum deditione,
Supplicibus mitis, contrarius atque ſuperbis,
Mere leonino, ſubſtratis hoſtibus, iram
Juſtum depoſuit, commiſſaque cuncta remiſit.
Ibat per patriam rex inviciiſſimus illam,
Incorrecta regens, leges & jura reponens,
Reſtituens cunctis ſua dudum deſpoliatis.
Hinc propriam ſedem tendens ad Goslarienſē,
Saxonum genti dat patria jura petenti,
Per totam patriam pacis jubet eſſe quietem,
Juſto judicio cauſas componit & æquo.
Hic quoque militiam donat bene munere dignam.

Ad ſe cuſtodes caſtrorum convocat omnes
Caſtraque recluſis jubet eſſe patentia portis.
Primitus inſignes donavit & Arcipolenſes *
Muneribus meritis, auridat pondera puri,
Ingentesq; vires extollit honoribus amplis:
Virtutem laudat, bene geſtaque prælia jactat.
Namq; ſolet virtus hominum committere majus,
Acrius atque calet, ſi laus ſua facta ſequatur.
Sic caſtellorum quoq; præſidiis aliorum
Munera condigne dat pro quocunq; labore.
Sic ibi diſpoſitis rebus, pacemq; fideli
Mente gerens, factisq; probans ſe tranſtulit inde.

* *i. e. Harzburgenſes.*

Dum comitiorum Goslarienſium injicio mentionem, non poſſum faeere, quin ea quoque huc referam, quæ ſine die & conſule nonnulli referunt de Friderico Oldenburgenſium Archicomite, qui ab Henrico hoe Imperatore ob neglecta comitia eum leone Goslariæ congredi juſſus dicitur. Primus hanc fabulam vel confinxit, vel propalavit anonymus autor Chronici Raſtedenſis a Meibomio editi, cujus hæc eſt narratiuncula: *Poſtquam Comes Huno cum uxore ſua & filio devote vixiſſet multis annis, contigit, ut Romanorum Imperator, qui tunc de proſapia Ducum Brunſvicenſium, de natione Ducum Saxoniæ traxit originem, in oppido reſideret Goslaria, prope Hartonem, cum omnibus Principibus, Comitibus & Baronibus Teutoniæ, generale celebrare concilium decreviſſet: ad quos omnes cum mandatum Imperatorium illuc veniendi pertranſiſſet, Comes Huno, qui Deo magis, quam Imperatori militaverat, præpeditus orationibus & aliis bonis operibus, huic concilio Imperatorio nullo modo potuit intereſſe. Verum cum in die comparitionis requireretur abſentia coram rege, a quibusdam detractoribus hujus Comitis Hunonis, bonis ejus operibus invidentibus, regalibus auribus ejus rebellio promulgatur. Porro Imperator ſuſurronum detractionibus in furorem atrociter excitatus, ſæpe dictum Hunonem Comitem edictis citatoriis iterato citaverat, addens ut ſecum unum fortem pugilem traduceret, qui contra ſuum fortem pugilem more Friſonum dimicaret. Erat pugil regis leo magnus & fortis, cui pauca dabantur ſtipendia victus pro eo, ut is minus ab ore non exiret, qui dignus eſſet morte hujuſmodi puniendus. Ad Comitem Hunonem cum tale indictum Imperatorium perveniſſet, arrepto cum filio ſuo & magno Comitatu itinere, gaudenter ſe ad Imperatorem contulit, de divina miſericordia non diffidens, quando bene Deus juſtum probando tentaret, & poſt tentationem remuneraretur in præſenti ſeculo, vel in futuro. Imperator ergo, viſo Hunone, glorioſo Comite, præcepit Frederico filio ſuo contra leonem fortiſſimum dimicare, & hoc in pœnam illius, quod cum omnes Principes & nobiles Theutoniæ ad ſuum citati concilium veniſſent, ipſe tamen ſolus præ omnibus ſe abſentare ſpecialiter præſumſiſſet. Quo audito, dolore nimio conſternatus primo, auxilium & gratiam quæſivit a Domino, orans, ut quemadmodum Deus Abraham, in immolatione filii ſui probaſſet, & probato pepercisſet: ita & ipſe filio ſuo pro ſua miſericordia dignaretur parcere, & eum de morſu leonis mirabiliter liberare. Vovit igitur cum filio ſuo devote Domino, monaſterium in honore beatæ Virginis conſtruere, ſi tantum filius ſuus pugnaturus cum tam crudeli beſtia triumpharet. Inter hoc Comes Fredericus leonem aggredi præcipitur, qui a patre ut ſe defendat viriliter confortatur. Dum autem leonem aggreditur, hoc attendit, quod ſubtilitas & conſilium ſapientis fortitudinem virium frangit, manipulum, quem ſecum ad ſimilitudinem hominis armati acceperat, Leonem terruit, quam beſtia non utens diſcretione, hominem armatum putaverat, & ſic ſubtilitate, quam etiam ferro proſternitur, ac adoleſcens ſine aliqua læſione de campo ubi triumphaverat, revertitur incolumis atque ſanus. Imperator autem eum a duello revertentem utrisque brachiis apprehendit, cingulo militari ſuccinxit, annulum tradidit, dans ei dona pro Triumpho, videlicet, bona ſita juxta civitatem Soʒacienſem ad imperium pertinentia ſcilicet Huninckhoven, Retinckhuſen, Leſarinckhuſen, Bedickdorp, Sinerlacke, Mardighe, Iſerlo, Aperne, Winſternen, Windickhuſen, Brockhuſen, Harinckdorp, Berder, Aſchebergen, Buckenhuſen, cum eccleſiis & cum omnibus miniſterialibus, & vaſallis, & cum omni proprietate, prout ad imperium liberaliter pertinuerunt, ulterius dando & deſtribuendo, ut ea poſſideant in perpetuum pleno jure. Contulit etiam & Comitiam ſuam, quam antea habuerat ab Imperio in pheudo, poſtea in perpetuum liberam, & de omni jure inpheodationis imperii ipſam excluſerat & exemit.* Eadem pene verba Chronico ſuo Oldenburgenſium Archicomitum inſeruit Joannes Schiphowerus; *Schiphow. Chron.* ex quibus deinde ſua hauſerunt

An Fridericus Oldenb. Goslariæ cum leone contēderit?

Chron. Raſted. ap. Meib. p. 90. ſq. tom. 2. rer. Germ.

Oldenb. Arch. ap. Meibom. p. 132. ſq. tom. 2. rer. Germ. Chron. Bigang. p. 244. Henr. Meibom. tom. 2. rer. Germ. p. 119.

runt Hamelmannus, Giſeckenius, Winckelmannus & alii plures. Verum cum nemo hiſtoricorum illius ſeculi hæc retulerit: tum hæc, tum quæ de Wicperto cum leone juſſu Henrici IV. Regis pugnante refert chronicon Bigaugienſe, fabulis lepidiſſimis anoumeramus, inprimis cum jam tum hanc de Friderico fabulam egregie diſcuſſerint Ubbo Emmius, autor actorum Oldenburgenſium * & quem primo loco nominare debebam, Henricus Meibomius. Quis enim ſibi perſuaſerit, tam iohumanum Henrici Regis decretum, ſilentio prætermiſſuros fuiſſe ejus ætatis ſcriptores, *qui*, ut Meibomii verbis utar, *bile tumentes erga Imperatorem, calamum quoque in eum ſtringere, & omnia ejus quæ juvenilia, quæ virilia minus laudanda facta ad poſteritatem traducere non ſunt veriti?* Fallit ergo Raſtedenſis annaliſta more ſeculi, quo monachis quælibet fingendi æqua erat poteſtas, dummodo cœnobiorum ſuorum origines hoc ipſo eo mirabiliores facerent.

* Ausführliche relation deſsjenigen ſo von Seiten des Fürſtl. Hauſes Hollſtein Gottorffs in puncto Oldenburg- und Delmenhorſtiſcher ſucceſſion contra das Fürſtl. Haus Holſtein Plöen & conſortes biſsher eingebracht worden. n. 2.

Gregorius PapaRegem ad interdictum venire jubet.

Bertold. Conſt. p. 345. Lamb. p. 411.

Henricus itaque Imperator, ad quem veluti ex diverticulo redimus, cum diutius Goslariæ hæſiſſet, Saxonesque urgerent caſtellorum demolitionem: conſtitutis rebus omnibus ad Rhenum & ſuperiorem Germaniam contendit. Aderant interea Gregorii Pontificis peſſimi mortalium & pacis germanorum publicæ turbatoris legati, ipſum Regem, quod inauditum antea ſuerat, Romam ad interdictum venire jubentes. Quos Rex iodignatus majeſtatem ſuam hoc pacto proculcari, Norimberga re infecta dimiſit.

Saxones Harzburgum crudelem in modum diruunt.

Lambert. p. 408. Marian. Scot. p. 454 Bruno hiſt bell. Sax. p. 111. Aut. vitæ Henr IV. p. 103. Otto Friſ. l. 1. c. 4. de geſt. Frid. p. 408. Cranz. l. 5 Sax. c. 5. p. 107.

Saxones autem, qui caſtellorum demolitionem paulo ſegnius procedere animadvertebant, jam ad ingenium redeuntes, ipſi præter opinionem Regis caſtella invadunt, muros dejiciunt, nec ſacris, nec profanis parcentes. Præcipuum inter Regis munimenta Harzeburgum tunc fuiſſe, antea a nobis dictum eſt, idque Regi eo erat carius, quo propius aberat a Goslaria. Hinc ſplendido monaſterio, amploque Palatio illud exornaverat, ipſique filiolo nuper Moguntiæ ſibi nato ibi delegerat ſepulturam. At vero Saxones & illud invadunt, & flammis ſerroque adeo devaſtant, ut nec filioli oſſa violare & in parentis cootumeliam e monumento projicere dubitarent. Quam rem præter autorem vitæ Heinrici, Ottonem Friſingenſem, Chronicon Stederburgenſe, Cranzium Chronographum Saxonem his verbis non ſine ſtomacho refert Abbas Urſpergenſis: *Saxones caſtella illa, quæ rex dudũ ædificaverat, funditus evertunt, inter quæ præcipuum illud caſtrum, quod Zartesburg* (Hartesburg) *dicebatur, diruunt, monaſterium & clauſtrum Canonicorum, quod ibi erat, multa furentes audacia ſolo tenus dejiciunt: & (quod dictu nefas eſt) innocentis cujusdam filii Regis * ibidem ſepulti oſſa, in contumeliam patris de ſepulchro projiçiunt.* Hunc finem habuit celeberrima Harzeburgenſis eccleſia, a Carolo Magno cœpta, a Conrado I. aucta, ab Henrico III. Goslariam translata, a filio vero Henrico IV. demum eo eventu, e ruderibus reſuſcitata, ut luculentum poſteris præberet documentum, quam nihil in rebus humanis firmum reperiatur aut ſtabile.

Chronogr. Sax. p. 262. Abb Urſb. in Chron. p. 221. Aventin. l. 5. annal. Bojic. p. 450. Aut. hiſt. belli Sax. l. 3. p. 211.

* *primum liberum Henrici oſſa projecta putat Aventinus l. c.*

Henricus contra Saxones conſilia capit.

Bruno l. c. Cranz. l. 5. metrop. c. 8. p. 124.

Henricus igitur nihil tale ſuſpicatus, jam dimiſſis pacis conſiliis denuo bello ſe parabat, & cum pontifice queſtus injurias, ut ſacris indiceretur ſacrorum violatoribus flagitabat. Quin immo Saxones quoque nonnulli petoſi ceterorum audaciam jam ad Regis partes deflectere videbantur, adeo ut præter Magdeburgenſem, Halberſtadienſem, Merſeburgenſem & Paderbornenſem præſules pauci admodum ſactioni amplius faverent. Ad quos debellandos Rex toto hoc anno conſilia inibat, omni ſere ſuperiori Germania eam ob cauſam peragrata.

Annus Chriſti 1075.

Henrici IV. Reg. 20.

Ab. V. C. 152.

Saxones victi.

L. Schaffn. p. 415. ſq. Bruno hiſt. bell. Sax. p. 115. ſq. Alb. Stad. p. 245. Ab. Urſp. p. 221. Aut. hiſt. bell. Sax. l. 3. p. 211. ſq. Bertold. Conſt. p. 346.

OMnibus ad ſuturum bellum jam paratis Henricus Paſcha Wormatiæ egit, Saxones vero Goslariæ convenerant, ad quos Rex ſeciales miſit, qui bellum indicerent, niſi poſitis armis res per injuriam ablatas redderent continuo. Saxones eo nuncio perterriti multis ſe verbis purgabant, vaſtati Harzeburgi crimen in paucos eosque plebejos rejiciebant, rogabant denique, rem principum committeret arbitrio, aut palatinis legibus, quibus ſi convicti fuiſſent, paratos ſe fore aut Harzeburgum reſtaurare, aut quamlibet ſubire pœnam. Interea convenerat ad Bredingam Regis exercitus, tam robuſtus, ut parem vix unquam Germania viderit, quem Rex nihil cunctatus Beringam adducit, ubi Saxonum copias paulo ſegnius excubias agentes aggreſſus protracto in noctem prælio tanta clade affecit, ut plerique aut ſerro occumberent, aut Unſtruta mergerentur, aot capti in Regis venirent poteſtatem. Udo Marchio & Merſeburgenſis Epiſcopus Regi ſe dediderunt, quorum alterum datis obſidibus dimiſit, alterum Laureshami cuſtodiæ mancipavir, ceteri principes evaſerunt incoſumes. Caſtris occupatis tanta auri copia potitus eſt, ut non ad bellum profecti, ſed ad publicum epulum præbendum & oſtentandas opes occurriſſe viderentur.

Goslaria in gratiā recipitur. *Lambert. Schaffn. p. 420. Bruno. p. 118.*

Cæſis hoſtibus Rex victricia arma per totam Saxoniam circumferens, crebris excurſionibus militem locupletabat, omnia quaqua verſum depopulatus. Nec cum Goslarienſibus mitius fuiſſet actum, niſi Henrici clementia eorum delicto fuiſſet major. Cum autem loco ditiſſimo, qui toties ſibi præbuerat hoſpitium, faveret impenſius, ipſe cum paucis huc perrexit, civesque recepit in gratiam. Dimiſſo deinde exercitu, Goslaria Wormatiam tendit, ſequenti anno, quicquid turbarum reſtabat, compreſſurus.

Saxonū deditio. *Lamb. Schaffn. p. 423. Bruno p. 119. Avent. l. 5 annal. Bojic. p. 451.*

Inter hæc Saxones denuo delectus inſtituunt, & obfirmato ſubinde animo in Regis perniciem conjurant, Luitiorum, Slavorum & Polonorum freti promiſſis, qui auxilia ſua preſſis principibus offerebant. Miſſis tamen ad Regem legatis pacem orabant, quam Rex ea lege pollicebatur, ſi ſupplices ſibi facti rem principum arbitrio, futuris Gerſtungenſibus comitiis, permitterent. Sed principes cauſæ diffiſi tempus terebant longis deliberationibus, armis ſe vindicaturi, ſi occaſio ſuppeteret. Rex igitur contracto ſubito exercitu in Saxoniam rediit, ſuoque adventu adeo terruit conjuratos, ut pugnam recuſantes Epiſcopos aliquot arbitros peterent. Quibus impetratis res eo perducta eſt, ut omnes ſe regi dederent, & nominatim quidem Wernerus Magdeburgenſis Archiepiſcopus, Bucco Halberſtadenſis Otto Dux Bojoar. Hermannus comes Palatinus ceterique ingenui, quos Rex tolerabili cuſtodiæ creditos futuris comitiis reſervabat, ipſeque compoſitis Saxoniæ rebus exercituque dimiſſo redibat Wormatiam.

Annonis Colonienſis obitus. *Lamb. ad h. ann. p. 426. Alb. Stad. l. c. Sigeb. ad h. ann. p. 602*

Sub anni hujus exitum pridie Nonas Decembris Colonia ereptum ſibi Annonem Archiepiſcopum flevit, quem ex ecclesia SS. Simonis & Judæ prodiiſſe ſupra diximus, licet P. Merſæus obitum ejus per errorem referat in annum * MLXVII. Monumento illatus eſt Sigebergenſi, quod ipſe ſibi delegerat, ubi hoc legitur ejus epitaphium:

Patribus egregiis ornata Colonia multis
Ecclesia ſpeculum miſit ad hunc tumulum.
Eminet mundo nova lux Annone ſcaudo,
Qui per cuncta ſuo par erat officio.
Menſibus hoc denis annis octoque vicenis,
Quarta decembris cum lux tulit e medio.

Autor vitæ S. Annonis ap. Sur. tom. 7. d. 4. Decembr. Abb. Urſp. l. c. P. Merſæus de Elect. eccleſ. c. 1. n. 34. p. 1293.

* *Marianus Scot. p. 455. ejus obitum refert in annum 1077.*

Godofred Monach. annal. p. 248. ap. Freher.

Procedente tempore, anno nimirum MCLXXXIII. per Johannem Cardinalem & Petrum Lunenſem Epiſcopum de tumulo elevatus & in Divorum numerum relatus in multis Romanæ eccleſiæ locis religioſe colitur, primus qui ex eccleſiæ noſtræ Canonicis hunc honorem adeptus eſt, cui & ſecundus deinde acceſſit Benno, Miſnenſis Epiſcopus, de quo jam ante plura commemoravimus.

Rupertꝰ præpoſ. Goslarienſis Epiſcopus creatur Bamb. *L. Schaffn. ad h. ann. p. 424. Chron. Auguſt. ap. Freher. p. 350. Pallat. de Geſtis Pontifie. Rom. tom. 2. p. 372. Bert. Conſt. p. 345. Cygn. prodrom. annal Bamb. n. 7. p. 17. Bruſch. c. 15. n. 7. p. 1099. Goldaſt. diſſ. apol. Henrici IV. præmiſ p. 14.*

Nec minus Bamberga per id tempus præſule ſuo Hermanno a Pontifice ſpoliatur, quod ille per Simoniam dicebatur intruſus. Huic ergo ex eadem eccleſia noſtra ſubrogatur Rupertus, Præpoſitus, omnium Regis conſiliorum particeps, ſed vulgo inviſus, quod Regis vitia dicebatur fovere. Quod tamen quo ſpectet facile apparet: ſcilicet peſſimus plebi videbatur, quod Regi adhærebat conſtantius, adeo ut ipſe quoque repudio Gregorio Papæ miſſo in Synodo Wormatienſi ſubſcriberet, ex quo tempore nunquam eo adduci potuit, ut Regem dеſereret. Certe eum Epiſcopatui ſuo *ſumma cum laude fideliter & optime præfuiſſe* in vita ejus teſtantur Cygneus & Bruſchius, quod & vetus Chronici Carmelitarum apud Popardiam auctor apud Goldaſtum agnoſcit, cujus eſt æquum hoc & lene de Ruperto noſtro judicium: *Anno* MCXXVIII. *Rudbertus Bavenbergenſis Epiſcopus literis & ſapientia clarus habetur.* De eruditione ejus & poëtica facultate luculenter profecto teſtaretur poëma de hiſtoria belli Saxonici, quod una cum aliis vetuſtis ſcriptoribus ediderunt Reuberus & Goldaſtus, dummodo certius de ejus auctore conſtaret. Goldaſtus enim in Apologia pro Henrico IV. Hanoviæ MDCXI edita hunc ei titulum præfixerat: *Anonymi Epiſcopi ſive Abbatis, qui rebus geſtis interfuit, & nos* Rubertum Goslarienſem Præpoſitum *& poſtea Babenbergenſem Epiſcopum* * *hoc eodem anno factum fuiſſe opinamur de Henrici IV. Rom. Imperatoris bello contra Saxones Libri III.*

An auctor ſit poëmatis de bello Saxonico ap. Reub *Struv. bibl. Hiſt. ſel. c. p.*

Quæ conjectura Goldaſti ita deinde aliis placuit, ut & nuper admodum Doctiſſ. Burch. Gotthelff Struvius in bibliotheca hiſtorica ſelecta eidem Ruperto noſtro hoc poema tribuerit. Et ſane nihil in tuto opuſculo occurrit, quod non optime ad Rupertum referri poſſit, qui & literarum laude tum clarebat & Henrico erat familiariſſimus, ut non adeo videatur incredibile, eum ad enarranda vindicandaque Henrici geſta animum calamumq; applicuiſſe. Nec multum obſtat nominum inſolita forma, veluti cum Goslariam *Gosſariam*, Hazrburgum *Arcipolin*, Heimburgum *Hennenberg*, Unſtrutam *Unſtardi* vocat. Concedendum enim id videtur poëtis, ut in nominibus propriis ad metrum ac euphoniam flectendis ludant. Accidit, quod tempus ſcriptionis egregie cum Ruperti hiſtoria convenit. Eodem enim anno abſolvit opus, quo Rupertus ad ſacerdotium Bambergenſe tranſiit; ceteras belli reliquias non addidit, cujus rei plana hæc eſſet ratio, eum forte metu Pontificis calamum deinde ab hoc genere ſcribendi abſtinuiſſe. Sed ut minus nobis in hac ſententia Goldaſti ſit præſidii, ipſe facit Goldaſtus, qui, neſcio quibus rationibꝰ adductus, ſententiam hanc ſuam deſeruit, conjecturamque vero ſimillimam abdicavit. In diſſertatione enim Apologiæ ſuæ præmiſſa de hujus poëmatis auctore ita commentatur:

* 1075. *quo hæc hiſtoria ſcripta eſt in ipſo regio comitatu.*

Ita

Goldaſt. diſſert. de auct. in Apologia Henrici IV. editis. p. 14.

Ita eſt: vere anonymus iſte auctor, quicunque tandem ille fuit. Nam quod de Ruperto Præpoſito Goslarienſi adſcriptum eſt, nunc muto & factum nolim. Quippe memeriam meam decepit nominum Ruperti & Rolandi initialis affinitas. Rolandum autem quendam pro Henrico IV. Imperatore ſcripſiſſe, in rerum geſtarum monumentis legeram. Inde ad Ruperti conjecturam perveni, quod ſcirem honore hoc inſtitutoque imperatoris hujus poſitum fuiſſe, ut monachos clericosve bene de ſe dictis ac ſcriptis meritos, epiſcopatibus & abbatiis remuneraretur. Ex hac nota ſane Rupertus ille fuit, de quo Lambertus Herſfeldenſis Monachus, præter ſententiam collegit ſui ſchismaticus & Hiltebrandinus in chronico ſcribit ſub anno MLXXV. *Apparet auctorem horum librorum, quisquis fuit rebus geſtis interfuiſſe, & in comitatu Imperatoris vixiſſe cum exiſtimatione aliqua & auctoritate. Lib. 2. non multum ab initio promittit alium librum, in quo ait ſe ſe de legatis Imperatoris ad Saxones miſſis, eorumque defectione & clandeſtina cum Saxonibus confœderatione exſecuturum. Id aut vehementer animi fallor, aut in aliqua pro Imperatore apologia factum oportuit. Ad eam opinionem me ipſa Auctoris verba perducunt, quæ ſic habent:*

Sed quibus inducti primates artibus illi
Genti conſenſum tunc præbuerint ſceleroſum,
Hoc alias pateſit, mihi vita ſalusque ſuperſit.
Nunc juvat ire viam directo tramite cæptam.

Ait nolle ſe in his libris de dolis & fraudibus, quibus principes ab Imperatore legati a gente Saxonum fuerint ſeducti & in partes diverſas tracti, quum ea res aliorſum pertineat; & alibi commodius explicanda ſit. In extremo libro 3. hortatur Imperatorem, ut principibus Saxoniæ in deditionem receptis (quod hoc anno MLXXV. *Goslariæ contigiſſe Lambertus, Bertoldus & Bruno tradunt) clementer parcat & veniam benigniter indulgeat, ne hoc exemplo cæteri hoſtes commoveantur, ſi viderint, quid ſibi ſperandum ſit, ubi ad ejus miſericordiam ſupplices confugerint.* Hæc Goldaſtus, qui & cauſas ſubjicit, cur plerique qui tum pro Henrico ſcripſerunt, nominibus pepercerint, easque rejicit in Pontificis iras, quibus ſcriptores ejusmodi temporum iniquitate erant expoſiti. Nolim igitur hoc poëma certo tribuere Ruperto noſtro, quamvis ea conjectura, donec melior aliqua codicis fortaſſe emendati ope prodierit, non plane videatur abjicienda. Ceterum ad meliora Rupertus noſter tranſiit anno Pontificatus ſui XXVI, qui Chriſti erat MCII, cum paulo ante eccleſiam ſuam cathedralem, Henrici II. opus, in buſtum cineresque ſubſidere vidiſſet.

Annus Chriſti 1076.

Henrici IV. Regis 21.
Ab. V. C. 153.

Comitia Goslarienſia.

Annus hic, Saxonibus jam in ordinem coactis, multis rebus Goslariæ noſtræ geſtis celebratur. Henricus enim jam ſub ſuperioris anni exitum natalitia Chriſti Goslariæ celebrans principes ad comitia huc convocaverat, quibus tamen neſcio qua de cauſa pauci præter ducem Bohemiæ interfuerunt. Hi tamen filium Regis admodum puerum eligebant Regem, eique fidem jure jurando dicebant. Præterea Otto Bavariæ dux, quem adhuc inimiciſſimum fuerat expertus, filiis datis obſidibus, a Rege tunc in gratiam receptus & Saxoniæ cum ſummo imperio præfectus omnium ejus conſiliorum factus particeps, quæ tamen familiaritas non admodum fuit diuturna, documento egregio, nunquam eos ſolere certos evadere amicos, quorum inimicitiæ ex æmulatione coortæ ſunt. Solis adhuc Epiſcopis ſuccenſebat Imperator, quos viderat huc omni niſu contendere, ut imperii reditus ad ſe raperent, ipſamque Regis proculcarent majeſtatem: quod & ipſe aliquoties cum ſtomacho dicitur profeſſus.

L. Schaffn. p. 427. Bruno hiſt. bell. Sax. p. 119. Bert. Conſt app. ad Herm. Contract. p. 346.

Hildolfus Goslarienſ. Canonicus Colonienſis Archiep. creatur.

Interea de Arhiepiſcopo Annoni ſubſtituendo cogitatum eſt, quem non aliunde rectius, quam ex communi Germaniæ ſeminario, puta, eccleſia SS. Simonis & Judæ petiturus ſibi videbatur Henricus. Pedum igitur & annulum tradidit Hildolpho, quem Canonicis Goslarienſibus præter Hamerslebienſem monachum Emſerum & Leznerum accenſent etiam Lambertus, P. Merſæus & Schatenius, nec obſcure hoc innuere videntur Monachus Nuſſienſis & Levoldus a Northov, qui illum antequam Colonienſis eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, Henrici IV. Capellanum fuiſſe tradunt, quod ego de canonicis hujus regalis capellæ accipio, ubi præcipue Rex his temporibus, ſacris intereſſe ſolebat. Vir erat ſtatura humilis, vultu deformis, & nullis majorum imaginibus inſignis, unde plures illum tanquam quoddam antiquitatis monſtrum inconditis clamoribus & canticis perurgere ſolitos teſtatur Lambertus, ſed hos tamen naturæ fortunæque errores ipſe incredibili ſua prudentia & virtute correxit. Multus quidem in eo vituparando eſt Schatenius, Lamberti convitia ſuis augens, ſed illi ſolum opponimus Merſæum, qui Hildolphum hunc XV. *annis eccleſia ſua ſumma cum virtute tum omnium laude præfuiſſe* fatetur, *ut verus Iſraelita, in quo dolus non fuit.* Quamvis igitur Colonienſes eum magno conſenſu repudiarent, nec a contumeliis quidem abſtinerent, forte quod illum Regi viderent paulo conſtantius favere: pervicit tamen Henrici voluntas, qui mirifica virtute labentis imperii molem ſuſtinens nihil agebat impenſius quam ne avito jure ſacrorum excideret.

L. Schaffn. p. 427. & p. 429. P. Merſ. de elect. eccleſ. c. 1. n. 36. Schat. l. 6. p. 590. Part. I. Chron. M. Belg. ap. Piſt. p. 126. Lev. a Northov. catal. Archiepiſc. Colon. p. 6.

Hildebrandus Henricũ Romam citat.

Cui quæſo eſt dubium, quin Henricus, qui jam plerosque inimicos ſuos dextro Marte perdomuerat quietiore in poſterum imperio potuiſſet uti, niſi Gregorius Papa denuo claſſicum ceciniſſet? Verum inqui-

L.Schaffn. ad h. ann. p. 427. Brnno p. 121, Mar.Scot p. 454. Sigebert. Gembl. p. 602. Bert.Conſt ad h. ann. p. 346. Henr.epiſt ap.Brunō. hiſt. bell Sax.p.122.

etus homo, qui jamdudum in provehendo papatu deſudaverat, omnesque anteceſſores ſuos ſceleribus anteibat, arrepta occaſiooe nuoc ſerio de. opprimendo Henrico cogitabat, ipſe faſſus, *aut mori ſe velle, aut Henrico IV. imperinm eripere.* Tempus ergo adeſſe ratus, quo illi jura ſacrorum extorqueret, cum in tantis verſaretur fluctibus, ex quibus vix emergere unquam poſſet, miſit hoc anno, Goslariam legatos, Regem ad futuram Syoodum Romanam poſtulantes, ut deobjectis ſibi criminibus in clericorum ſynodo reſponderet, id niſi feciſſet, eum anathematis fulmine percuſſum iri. Rex pontificis impotentem arrogantiam miratus legatos protinus abire juſſit, ipſeque omnes regni Epiſcopos Wormatiam vocavit, ibi de hac cauſa conſultaturus.

Henric9 in Wormatienſi' Synodo deponit Hildcbr.

*Ab. Urſp. p. 221. Stumpf. l.4.Chron. c. 40. Avent.l.5 p. 452. Appendix vit. Henrici IV. Goldaſt. Replic. l. pro Imper. c.35 p.350. ſqq. *Goldaſt. Herman. **l. c. Numburgenſis. Schat. l.6. ann. Pad. Part. I. p. 590. Benno Cardin. p.90. vit. Hildebr. Anna Commen. l.1. Alexiad. ap. Goldaſt. c. 35. Replic. Imp. p.350.*

Convenerunt igitur dominica ſeptuageſimæ Epiſcopi XXIV, Abbates plurimi ac nominatim, ſi Stumphium audimus, Sigifridus Moguntinus, Udo Treverenſis, Wilbelmus Trajectenſis, Herimannus Metenſis, Henrichus Leodienſis, Richardus Verdonenſis, Bibo Tullenſis, Huzmannus * Spirenſis, Burcardus Halberſtadenſis, Werenherus Strasbergenſis, Burckhardus Baſileenſis, Otto Conſtaotienſis, Adelbero Wirzburgenſis, Rudbertus Babenbergenſis, Otto Ratisbonenſis, Elingardus Friſingenſis, Udalricus Eyſtettenſis, Fridericus Monaſterienſis, Eibbertus Mindenſis, Hezil Hiltiusheymenſis, Beooo Oſenebrugenſis, Eppo Neapolitanus, * * Imardus Paderbrunnenſis: (quem tamen ex hoc numero exemtum & ante hanc Synodum obiiſſe mavult Schatenius,) Thiedo Brandenabrugenſis, Burckhardus Loſannenſis, Bruno Unenſis præſules, quibus & Liemarus Hamburgenſis Archiepiſcopus acceſſit. Interſuit etiam Hugo Cardinalis, qui allatis a Clero Romano literis Hildebrandum ambitus & perjurii poſtulavit, eundemque pleraque ſuperbe avareque adhuc egiſſe conqueſtus eſt, rogans patres conſcriptos, ut rejecto hoc peſſimo mortalium, alium deligerent tanto ſacerdotio digniorem. Re demum diutius deliberata omnium ſuffragiis Gregorius a Romana ſede detruditur, miſſis undiquaque epiſtolis, quibus repudium Gregorio miſſum eccleſiis indicaretur. Nec ſegnior his Pontifex accepto hujus Synodi decreto legatos hac de cauſa Romam deſtinatos inaudita contumelia affecit, Romanum clerum congregavit, multumque de illatis ſibi injuriis conqueſtus eo animos flexit, ut peſſima quævis in Regem ſtatuerent.

Hildebr. excommunicat Henricū

Quorum ſententia fretus Gregorius Henricum multosque, qui cum ipſo ſenſerant, Epiſcopos diris devovebat, meliore Cardinalium parte ſubſcriptionem negante. Miſſæ tamen ab Hildebrando in Germaniam literæ atra bile pleniſſimæ, quibus vero ex profeſſo tunc reſpoodit eruditus quidam vir, qui nomen ſuum prodere ob ſeculi ioſelicitatem non auſus eſt, licet a nonnullis Venericus Vercellenſis, ab aliis Walramus Numburg. credatur, cujus egregia Henrici IV. apologia dudum ab Hutteoio, Schardio Goldaſto & Frehero in ſalivam publicam emiſſa eſt, quicquid ideo adverſarii obloquantur.

** Vid. de auctore hujus apol. Gold. diſſ. apologia*

Henrici IV præmiſſam p. 20. ſqq.

Conrad, Trajectenſis Ep. creatus an Canooicus Goslarienſis fuerit.

L.Schaffn. p. 429. Chron. M. Belg. ap. Piſt. ad ann. 1075. p. & ann. 1098. p. Apol. Henr. IV. p. 197. Avent l. 5. ann. Bojor p. 282. Goldaſt. apol. Henr. IV. p. 48. ſ.

Paulo poſt paſchatos feſtivitatem expiravit Wilhelmus Trajectenſis Epiſcopus, vir ioſigni prudentia præditus, cujus tanta fuit in tuendo Heorico fides & dexteritas, ut male ideo Lamberto aliisque Hildebrandi paraſtatis audiat. Ei in Epiſcopatu ſucceſſit Cooradus, quem Chrooici M. Belgici auctor natione Svevum, Lambertus Moguntini Archiepiſcopi Camerarium vocant, Hamerslebienſis vero Monachus & Emſerus, qui Præpoſitorum Goslarienſium aut potius illuſtrium Canonicorum catalogum compilarunt, ex eccleſia noſtra SS. Simonis & Judæ ad Epiſcopatum tranſiiſſe ferunt, quibus & Leznerus ſuffragatur. Verum id pro certo aſſerere deſtitutus monumeotis nolim. Quamvis me non parum Chronici Belgici auctoritate moveri fatear, in quo Conradus hic *Henricus IV. Cæſaris nutritius* audit. Fallor enim, aut id innuere vult Monachus Nuſſienſis, Conradum Trajectenſem a prima ætate in aula Cæſarea locum habuiſſe. Quod ſi ita eſt, quis dubitet, eum ſacris deſtinatum Goslariæ, ubi præcipue Heoricus ſedem ſibi fixerat, Caoonicatum impetraſſe, atque ex hoc illuſtri ſemioario more ſeculi ad opimum Epiſcopatum provectum eſſe? Ex quacunque demum prodierit eccleſia tam fidus ſane ſuit Henrici defenſor, ut ab Hildebrandiois oon niſi ſcelere expugnari vincique potuerit, inter preces quippe & miſſarum ſolenoia domi ſuæ a Friſone quodam ſicario percuſſus anno MXCVIII. VIII. Kal. Maji. Extat ejus luculenta pro Henrico oratio in cooventu Gerſtungenſi anno M. LXXXV. habita, cujus ſummam refert Autor Apolog. Henrici, iotegram vero excerpſit Aventinus, atque itera a editione Goldaſtus cum aliis hujus farinæ auctoribus evulgavit. Sed ad patriæ tumultus redeundum eſt.

Saxones denuo conjurāt

L.Schafn. p.433. Ab. Urſp. p. 221 Bruno p. 133.

Novæ hinc bellorum cauſæ: Rudolphus, Bertoldus & Welfus duces, Pontificis ſententiam veriti, a Regis partibus deſciverant, Principes, quos adhuc captivos detinuerat Henricus, pleroſque dimiſerat, ipſe Bucco deluſis cuſtodibus, Halberſtadium jam redierat, nec Otto Bavarus Regi ſatis fidus videbatur. Unde factum, ut quæ nuper extincta videbatur, denuo reſpiraret factio: principesque eo apertius nunc conjurarent, quo ſplendidior videbatur conjuraodi cauſa, a religiooe quippe petens præſidium. Rex igitur qui interea poſt Wormatieoſem Synodum Goslariam reverſus diruta caſtella reſtauraverat, jam undique premi ſe videns, Oppenheimium coocceſſit, ſpeculaturus,

quid

quid acturi eſſent principes. Hi autem Triburiæ cum Pontificis legatis congregati, jam de novo creando Rege conſilia inibant, ne audituri quidem oblatas ſibi ab Henrico conditiones, niſi Pontificem in cauſa ſua judicem admitteret, ea de cauſa brevi in Germaniam vocandum; milites quoque omnes, cum Epiſcopis Schiſmaticis exauctoraret, miniſtris a ſe commendatis uteretur, Wormatiam Epiſcopo reſtitueret, ad Papæ usque adventum Spiræ privatus degeret: ſi intra vertentem annum excommunicatione non ſolveretur, cauſa caderet. Denique ſi quicquam horum negligeret, ſe ſubjectione liberatos alium eligendi Regem plenam poteſtatem habituros. Quo ſe verteret Rex ab omnibus deſertus, & ob excommunicationem tantopere vulgo inviſus? Maluit itaque tempori cedere & cum Pontifice redire in gratiam, quam diutius tanta hominum odia ſuſtinere. Hinc menſe decembre per medias nives Alpium jugis moleſto itinere ſuperatis Canuſium tendit, ubi tunc Gregorius morabatur.

Arx Steinbergos. lariæ imminens.

Lamb. ad an. p. 430.

Diximus præmunita eſſe ab Henrico Rege caſtella, quæ retinendis in fide Saxonibus videbantur idonea: inter quæ eum & arx Steinbergenſis olim Goslariæ imminens fuerit, placet de ea re Lambertum audire: *Solus* ita inquit, *adhuc Otto dux quondam Bojoariæ in caſtello Hartesburch reſidebat. Huic rex per totam Saxoniam vices ſuas & publicarum rerum procurationes delegaverat, dato inſuper negotio, ut caſtellum in Hartesburg, & illud in monte qui dicitur Lapideus, qui proximus Goslariæ imminet, ſumma ope exſtrueret. Ad hunc legatos dirigunt Saxones mandantes, ut omiſſo opere quod ad everſionem gentis ſuæ immemor patriæ immemor libertatis extruere aggreſſus ſit, conſilium potius perquirat ad ereptionem principũ quibus ipſe ut ſe dederent, vehementiſſimus autor fuerit.* Hæc Lambertus, qui prolixus admodum eſt in commemorandis tum Saxonicorum legatorum tum Ottonis orationibus, quibus & Otto ad partes Saxonum retractus, & Rex in reſtauranda hac arce impeditus eſt. Ne vero ignoret lector ubinam hæc arx olim ſteterit, ſciat, montem illum qui ad occidentem urbi noſtræ imminet, ad ipſaque mœnia radices exporrigit, hodienum vetus retinere nomen, vocarique, lapideum (der Steinberg) In eo arcem jam inde ab antiquiſſimis usque temporibus ſtetiſſe, tum fama docet, tum inprimis ex hoc Lamberti loco eſt perſpicuum. Imo ejus ætas ipſas Goslariæ origines tranſcendit, dudumque ante conditam urbem inde prodierunt comites de Steinberg, hodiernorũ illuſtrium Steinbergiorum majores, qui ideo etiam Pietmontii, peregrino nomine, vocati feruntur. Quemadmodum vero origo hujus arcis, ita & ruinæ ſunt antiquiſſimæ. Sane in omnibus quas vidi literis & monumentis nec vola nec veſtigium Steinbergenſis arcis apparet, quod indicio eſt, illam jamdudum aut bellorum aut temporum injuriis in buſtum conceſſiſſe. Hinc facile crediderim, vera eſſe, quæ Dn. Conr. Berth. Behrens in Steinbergiorum genealogia ſcribit: Buſſo von Steinberg (vixit anno 1024.) hinterließ von ſeiner Frau einer Gräfin von Alvensleben einen Erben Boldewin den Ritter / zu deſſen Zeiten der Steinbrog verwüſtet. Ex eo tempore deſerta jacuere rudera, & poſt inauſpicatos Henrici IV. conatus ne cogitaſſe quidem quisquam de inſtaurando hoc caſtello videtur: inprimis cum bona ad illud pertinentia pleraque interjecto tempore ad vicinas eccleſias & monaſteria transferrentur.

Conr. Bert Behr. geneal. Steinb. c. 1. n. 4. 5. p. 3.

Anni Chriſti 1077. & 1078.

Henrici IV. Reg. 22. & 23.

Ab. V. C. 154. & 155.

Henricus ab Hildebrando ludibrio habitus abſolutionem impetrat

Heidegg. hiſt. papat period. 4. §. 84. p. 88. L. Schaffn. p. 438. Alberic. p. 129. Chron Benno Cardin. vit. Hildebr. p. 93. Bruno p. 134. Apol. Henr. IV. p. 161.

Huc ubi ſub hujus anni auſpicia pervenit Henricus, ſupplex rogavit, ut admitteretur, ſed ſemper fruſtra detinetur ſuſpenſus, donec per triduum ſine calceis ſæviente hyeme intra ſecundum murorum ambitum jejunus ad veſperam, ſorfices & ſcopas, ut Mamelsburienſis loquitur, in manu habens ſtetiſſet, angelisque, ut Benno ait, factus eſſet ſpectaculum: poſtea demum in conſpectum arrogantis monachi admiſſus, ea lege abſolutionem impetrat, ut Pontifici ſubjectus in concilio Auguſtano ad objecta ſibi crimina reſponderet. Vix Canuſio egreſſus fuerat Henricus, cum ad ingenium rediret Papa, fingens, Regem quidem impetrata abſolutione cum cœlo, minus vero cum regno rediiſſe in gratiam, nihil ergo impedire, quo minus principes cœptam electionem perſequerentur; quo factum eſt, ut principes Rudolpho Svevorum Duci Henrici Sororio coronam offerrent, eumque Maguntiæ præſentibus Pontificis Romani legatis ſolenniter inungerent. Interea Itali peroſi Papæ inauditam ſuperbiam ignaviamq; Regi exprobrabant, qua Papæ ſupplex fieri non dubitaverit, eique obſequium omne inpoſterum negabant. Rex igitur cognitis Italorum animis paratum ſe ferebat omnia pacta cum Hildebrando inita reſcindere, ſi bona fide ſibi aſſiſterent. Quod cum eſſent polliciti magnoque ſe numero offerrent, pacta reſcidit; & fortiſſimum collegit exercitum.

Rudolphus Rex eligitur.

Inter hæc fama ad Henricum de principum perfidia allata eſt, qui graviter ferens, tantam contumeliam ſibi inferri, relictis rebus omnibus protinus in Germaniam contendit, contractoque e Bohemis & Lotharingis exercitu, æmulo Rudolpho obviam progreſſus Wurzburgi ei magna clade intulit, atque ſic de hoſte triumphans Vlmae coronam & Imperii inſignia reſumſit.

Henrici cum Ru-

At Gregorius quo labantem Rudolphi cauſam ſtabiliret, Henricum denuo ana-

dolpho certamina. thematis fulmine percuſſit, quod Regi Goslariæ circa Martini feſtum hærenti nunciatum eſt, Rudolpho vero coronam regiam miſit hac nefaria inſcriptiooe notatam:

Bertold. Conſtant. adb. ann. p. 348.

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho

vel ut Helmoldus mavult:

Petra dedit Romam Petro, Tibi Papa coronã.

Marian: Scot. p. 455. Sigeb. Gembl. p. 603.

quæ quidem io annum LXXX aliis referuntur. Redintegratur ergo bellum, Henricus ne Saxonum & Svevorum vires coirent, prohibere inprimis auſus eſt, & cum Saxonibus Melridſtadii tam cruenta & pertinace pugna contendit, ut utrique parti pro ſcribentium affectu vindicetur victoria. Cecidit tamen e Saxonibus Werenherus Magdeburgenſis Archiepiſcopus, reliqui in fugam acti, Siffridus Moguntinus & Bernhardus Papæ legatus vivi in Henrici poteſtatem venerunt. Papa vero ipſe timidior factus a Saxonibus graviſſima epiſtola increpatur, quam integram ſervat Bruno Monachus.

Bruno hiſt bell. Sax. p. 140.

Annus Chriſti 1079.

Henrici II. Reg. 24. *Ab. V. C.* 156.

Hartvvicus Magdeburg. Archiep. creatur an ex noſtra eccleſia?

Annus qui ſequitur, magis minatus eſt bellum, quam attulit. Goslariæ quoq; noſtræ parum geſtum video niſi quod in cæſi Werenheri locum ex eccleſia SS. Simonis & Judæ ad Magdeburgenſem Archiepiſcoparum Rudolphi Regis auſpiciis evectus dicitur Hartvicus, quem in Goslarienſibus præpoſitis referunt Hamerslebienſis Monachus & Emſerus. Sed nolim his ſolis hac in re fidem habere. Chronicon certe Magdeburgenſe & Cranzius illum e nobilitate Francorum prodiiſſe, & Maguntiæ canonicum fuiſſe tradunt, cui illud addit præpoſituram Erphordienſem, de Goslarienſi canonicatu altum ubique ſilentium. Quare rem in medio relinquere, quam incertam audacius aſſerere malumus.

Chron. Magd. ap. Meibom. p. 313. Cranz. l. 5. metrop. c. 16. p. 129.

Vto Hildesh. Episc. creatur.

Eodem anno Hildeſienſis eccleſia amiſit Hezilonem Epiſcopum, cui ſubrogatur Vto comes vulgo Alvenslebianus creditus. Ejus majores, quanquam omiſſo familiæ nomine accurate recenſet Reinhardus Abbas Reinhuſanus in charta fundationis monaſterii Reinhuſani a Dn. Leukfeldio edita, e qua hanc tabulam genealogicam excerpere placuit:

Reutel. Hilles. Chron. p. 86. Chron. MSC. Episc. Hildesh. c. 19. Leukfeld. addend. ad Chron. Walkenred. p. 201.

Ezike & Elle *fratres Comites Liebæ Domini*
Reinhuſa & mature, ſuo deſtitutus harede, B. Petrum in Helmvvardishuſen ſcripſit heredem.

Conradus (*) | Heinricus. | Hermannus. | Vdo. *Hildeſ. Ep.* | Rikenſe *clam rapta â Geroldo de Immenhuſen* | Mathildis. *nupſit cuidam Principi Bavaro eumq; parentem fecit*

Fundatores cœnobii Reinhuſani.

Conradus: Beatrix *conjux* Olgeri *Comitis de Wardbieke* — Olricus

Heinricus: Meinhardus. Piligrinus. *Wirzburgi ad curiam Imperialem occiſi & Reinhuſa ſepulti.* | Elica. | Adelheidis. *Abbatiſſa.*

Mathildis: Hermanni *Com. Winzenburgens.* — Heinricus *mature & miſere mortuus.* | Hermannus *occiſus.*

(*) *de hoc vide Apol. Henr. IV. ap. Freh. p. 197.*

Hic ergo Uto ad Hildeſienſem Epiſcopatũ Henrici Cæſaris auſpiciis fuit evectus, licet multis in hoc munere fluctibus jactandus, quippe juratus Egberti Marchionis hoſtis. Quæ ſimultates tanti ipſi conſtiterunt, ut omnium pene decimarum & opum ſuarum jacturam faceret. Vir tamen erat religioſus & pius, nec ulli ſuorum anteceſſorum ceſſurus, ſi fortuna ejus reſpondiſſet virtutibus.

Annus Chriſti 1080.

Henrici IV. Reg. 25. *Ab. V. C.* 157.

Prælium æmulorum Recuperatum ad Fatersh.

Proximo dehinc anno Henricus Rex de opprimendo æmulo ſerio cogitavit. Contracto enim validiſſimo exercitu nec expectato quidem oportuno rei gerendæ tempore ipſa nivoſa hyeme in Saxoniam irrupit,

Bruno p. 146. Berthold. Conſt.. p. 350. Urſp.p223 Alb.Stad. p. 247. Chron. Saxop.263

irrupit, ratus ſe imparatos Saxones facilius oppreſſurum. Caſtris igitur ad Unſtrutum flumen explicatis, tanto terrore omnia implevit, ut plures ante pugnam in Henrici caſtra tranſirent veluti Witekin, Wiprecht & Tidericus Geronis filius. Inter hæc, ducibus Rudolpho & Ottone, quibus belli iſtius ſumma demandata fuerat, aderant quoque Saxonum copiæ ex procinctu collectæ, quæ in in oppoſita fluminis ripa caſtra metatæ Regem tranſitu prohibere ſtudcbaot. Medius inter utramque partem animo erat Ecbertus Marchio, qui & ipſe cum cum legionibus ſuis in vicinis agris cooſederat, ſpeculaturus prælii fortunam & victori acceſſurus. Ubi igitur omnes ad villam Flatesheim pugnæ ſe paraverant, ac Otto Saxonum Imperator locum tam oportunum prœlio delegerat, ut ipſe declivi monte occupato in hoſtes ſupinos tela certius mitteret: Henricus Rex conſilio noo minus, quam armis præſtans ſubito aciem convertit, alasque nemine advertente ita circumduxit, ut Saxones Regem prius in terga ſua ſævire ſentirent, quam eum adeſſe cognoverant. Acriter utrinque pugnatum eſt, Cæſare pro gloria imperioque; Saxonibus pro vita ac libertate decertantibus. Victoriam tamen ambiguam reddidit par utrinque cæſorum numerus, adeo, ut nec hiſtorici quidem in eo conſentiant, utra pars victoria tum potita ſit. Bruno enim & Bertoldus, maledicentiſſimi illi ſcriptores, Saxonumque perfidiam velui ipſam Dei cauſam nobis deſcribentes, adoreas Rudolpho Regi ſine omni hæſitatione tribuunt, tamque male exceptum Henricum ajunt, ut maximam copiarum partem, tum in prælio tum in fuga amiſerit. At Conrad9 Urſpergenſis, quem ſchiſmaticum vocant Pontificii, Saxones ait in primo ſtatim congreſſu terga dediſſe, regalem Rudolphi lanceam amiſiſſe, nihilque fere egiſſe, quam quod interea dum proelium ferveret, legis quædam pugnam deferens nebulis tecta in caſtra regia furtim irruperit, puerisque trucidatis pluribusque abreptis ſpoliis fuga ſibl cnnſuluerit. Hæc Vrſpergenſis, quem & Albertus Stadenſis & Chronographus Saxo ſeqvuntur. Pugnatum VI. Kal. Februarii, feria ſecunda. Quod prælium adeo placuit Hiltebrando Papæ, ut denuo excommunicationis ſententiam torqueret in Henricum, muneribusque & pollicitationibus novis Rudolphum adverius optimum regem ſollicitaret.

Witekindus de Wulferbule decimas metallicas Goslariæ ab Henr. IV dono accipit.

Diximus Brunonis auctoritate ſubnixi, Witekindum quendam una cum aliis Saxonibus ante prœlium Flatesheimenſe ad Cæſarem transſugiſſe, qui Meibomio non videtur alius, ac Widekiodus ille de Wolfferbuttle, fide in Ekbertum Marchionem præſtantiſſimus, quem Gertrudin Ecberti Marchionis ſororem ab Henrico Imperatore oppreſſam in integrum reſtituiſſe, veteres canunt annales. Ejus cum jam fecerimus mentionem, facturi videbimur operæ pretium, ſi quæ ab anonymo Chronici Ducum Brunſvicenſium auctore Maderiano, qui circa annum Chriſti MCCLXXX floruit, memoriæ de eo prodita ſuot, hic ſimul addiderimus. Ita autem ille: *Brunonis defuncti frater, qui Marchio dicebatur, genuit Ekbertum & Gertrudim, qua defuncto patre, & fratre a fautoribus Imperii interfecto hareditatem in Brunsvvick obtinuit. Cui fidelis erat inter alios miniſteriales Witekindus de Wulferbutle avus Eberti, patris Guncelini, patris Burchardi de Aſſeborch, adeo, ut pro eo obſes eſſet Henrico IV Imperatori. Cujus Witekindi fidelitatem & conſtantiam Imperator ipſe comperiens caſtrum Scharefelde,* decimam montis Goslariæ, *officium imperiale, in Polede, cujus proventus erant M D libra ei jure contulit pheodali: quæ tamen cito vacabant Imperio, cum Witekindus tantam filias genuiſſet.* Locum hunc peſſime a librariis habitum, vel primo ſtatim intuitu patet. Quid enim ſibi volunt ille Ecbertus, Gunzelinus & Burchardus de Aſſeborch? quorum abavum Witekindum illum fuiſſe ait? Equidem Meibomius Senior, qui Chronicon Ridagshuſenſe elaboravit, genealogiam quoque hujus Witekindi de Wulſerbuttle inſeruit, eique filium tribuit Ludolphum, nepotem Ecbertum & Gunzelinum, pronepotes e Gunzelino Ecbertum, Burchardum & Gunzelinum, quos monaſterii Heiningenſis fuiſſe advocatos ac anno MCCXL vixiſſe ait. Sed quamvis eadem nomina in anonymo noſtro occurrant, non poteſt tamen cum hac genealogia narratio noſtri auctoris conſiſtere, ubi diſerte additur, Witekindum tantum filias genuiſſe. Huc accedit, quod advocatia Heiningenſis, Leznero teſte, non fuit penes nobiles de Wulſerbuttle, ſed penes Aſſeburgios, unde & Henricus Meibomius junior iſtos tres advocatos mooaſterii Heiningenſis Aſſeburgios vocat. Non igitur eſt dubium, quin autor Maderianus narrare voluerit, quinam e Witekindi poſteritate ſua ætate adhuc vixerint. Atque adeo recenſuiſſe Aſſeburgios, qui maternum genus ad illum forte retulerunt. Quid igitur ſi ita locum integrum reſtituamus: *Brunonis defuncti frater, qui Marchio dicebatur, genuit Ekbertum & Gertrudin, qua defuncto patre, & fratre a fautoribus Imperatoris interfecto, hareditatem in Brunſvvick obtinuit. Cui fidelis erat inter alios miniſteriales Witekindus de Wulferbuttle* (: auus ex filia:) *Ekberti, avi Guncelini & Burchardi fratrum de Aſſeberch, adeo ut pro ea obſes eſſet Henrico IV Imperatori &c.* Hic ergo Witekindus, ab hoſte quoque pretium fidei in dominam tulit longe ubertimum, acceptis in clientalem caſtro Schartfeld, officio Imperiali in Polde, & decima montis Goslariæ, quæ adhuc ad Cæſaris pertinuerant fiſcum. Hæc narratio nobis vel ideo accepta eſſe debet, quod

Meib. diſſ de metall. Hartz.icis n. 30. Cranz l.4 Sax.c.44 p. 104. Bunting. part. 1. p. 119. Meibom. Chron. Riddagsh p. 353. Mader. p.12. antiq. Brunsv.

nos

nos de ſtatu metallorum Goslarienſium, circa hæc tempora admonet, quum vulgo operas inter civilium bellorum ſtrepitum egiſſe ferias referant, quod tamen falſum eſſe, vel inde licebit ſuſpicari, quod Henricus decimas metallicas Witekindo huic in feudum contulit. Quid vero beneficii ei fuiſſet præſtitum, ſi ceſſantibus metallariis, nulla e monte utilitas proveniſſet? Nec auſim vocare in dubium, quæ anonymus hic de Witechindo tot annexis circumſtantiis refert, quamvis & ſolus hæc narret, & poſt annos ferme ducentos, cum auctor, quisquis fuerit, ipſum vidiſſe Henrici Imperatoris diploma, aut certe e coævo hiſtorico ſua hauſiſſe videatur.

Rudolphus Rex cæſus.

Ab. Vrſp. p. 224. Bruno hiſt. bell. Sax. p. 148. ſq. Chronogr. Saxo p. 263. Engelhuſ. Chron. p. 204. Cranz. l. 5 metrop. c. 16. p. 129. & l. 5. Sax cap. 7. Marian. Scot. p. 456. Bertold. Conſt. p. 350.

Appetente jam autumno, Rudolphus Rex perfidiæ pœnas dedit. Henricus enim licet aliquoties cladem acceperit, denuo tamen contracto exercitu, partem equitatus io Goslarienſem agrum immittit omnia flammis & ferro devaſtans, ipſe vero ad Eliſtrum hoſtiles exercitus operitur. Occurrit Henrico Rudolphus eo certior de victoria, quo fidentius Papa Henricum intra paucos dies, aut moriturum, aut ad incitas redigendum, auguratus fuerat. Incredibili pertinacia ibi pugnatum eſt, donec Henricus caſtra deſerere coactus, ſignum receptui dare juſſit. Cecidit tamen in eo prælio Rudolphus multis vulneribus mortiferis confectus, amputata præterea dextra, qua fidem antea Henrico dederat. Saucius mortique jam proximus, divinam agnoſcens nemeſin, ad familiares ſuos converſus: *Videtis,* inquit, *manum dextram meam de vulnere ſauciam. Hæc eſt manus, qua domino meo Heinrico fidem firmavi ſacramento. Sed juſſio apoſtolica pontificumque petitio me huc deduxit, ut juramenti transgreſſor, honorem mihi indebitum uſurparem. Qui ergo finis nos exceperit, videtis, quia in manu, qua juramentum peregi, mortale hoc vulnus accepi. Videant ergo hi, qui ad hoc nos inſtigaverunt, quo nos duxerint, ne forte deducti ſimus in præcipitium mortis æternæ.* Hæc cum aliis Cranzius in metropoli, qui tamen in Saxonia veluti ſui oblitus non modo verba mutat, verum etiam pro Merſeburgo, ubi Rudolphus vivis exceſſit, Herbipolim ſubſtituit. Henricus igitur, remoto æmulo Goslariam venturus ad natalem Chriſti celebrandum dicebatur, ſed Saxones, quo minus id fieret, objectis copiis ſuis prohibere pro virili moliebantur.

Annus Chriſti 1081.

Henrici IV. Reg. 26.

Ab. V. C. 158.

Henricus Pontifici gravis.

Abb. Urſp. p. 225.

SEquente anno Henricus oblatis variis conditionibus denuo pacem poſcebat. Sed efferati Saxonum animi & recenti victoria elati conſtanter Regis deſideria repudiabant. Quarum turbarum cum ſolum Gregorium animadverteret eſſe autorem, mutato conſilio, jam non in Saxones amplius, ſed in Italiam arma convertit, celebratoque Veronæ paſchate omnia undequaque ſibi ſubjecit, immo Romam quoque acceſſit, & Pontificem in urbe Leonina gravi preſſit obſidione.

Hermannus: Saxonibus electus Goslariæ coronatur.

Chron. Auguſt. ap. Freh. p. 351. Bruno hiſt. bell. Sax. p. 152. Bertold. Conſt. p. 351. Gobelin. Perſ. ætat. 6. c. 54. p. 262. Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 319. Engelh. Chron. p. 205. Schat. Part. 1. l. 6. annal. Paderb. p. 605. Sagit. hiſt. Goſl. c. 5. n. 50. Lehman. Chron. Spir. l. 5. c. 35 p. 471. Baron. ad ann. 1082. n. 11.

Sed dum Rex in ordinem cogit Pontificem, Saxones novis rebus ſtudent, Franciam Orientalem vaſtantes, tantaque ferocia Imperatoris amicos prementes, ut conclamatæ pene Henrici res viderentur. Nec ſegnius de novo Rege cogitant, quaſi fabulæ ſuperioris triſtis cataſtrophe parum eorum res attriviſſet. Eligitur ergo Hermannus Lucelburgenſis, vir ſapiens & opulentus, qui deficiente jam anno Goslariam noſtram deductus, incredibili omnium plauſu a Sigefrido Moguntinenſi Archiepiſcopo in ipſa S. Stephani feſtivitate inungitur, ut tradunt Bruno monachus, Bertoldus Conſtantienſis, Gobelinus Perſona, Chronicon Magdeburgenſe Meibomianum, Engelhuſius, Schatenius, Sagittarius, unde miramur, cur Lehmannus, qui Brunonem & Bertoldum Conſtant. allegat, Maguntiæ hoc factum malit. Vix Rex audiebat Hermannus, cum Gregorius novam illi juramenti formulam mitteret, quam e Baronio huc transſcribere nihil impedit:

> Ab hac hora & deinceps fideli ero per rectam fidem Beatro Petro Apoſtolo ejusque Vicario Beato Gregorio, qui nunc in carne vivit, & quodcunque ipſe mihi præceperit ſub his verbis: PER VERAM OBEDIENTIAM fideliter, ſicut oportet Chriſtianum, obſervabo: De ordinatione vero Eccleſiarum & de terris vel cenſu quæ Conſtantinus Imperator vel Carolus S. Petro dederunt & de omnibus Eccleſiis vel prædiis quæ Apoſtolicæ ſedi ab aliquibus viris vel mulieribus, aliquo tempore ſunt oblata vel conceſſa, & in mea ſunt vel fuerint poteſtate, ita conveniam cum Papa, ut periculum ſacrilegi & perditionem animæ meæ non incurram & Deo & S. Petro adjuvante Chriſto dignum honorem & utilitatem impendam. Et eo die quando illum primitus videro, fideliter per manus meas Sancti Petri & illius efficiar.

Videmus ergo aperte, quo ſpectarint tanti Gregorii conatus, nimirum ut Imperatores Romanos ſibi ſubjectos & obnoxios haberet, & nobiliſſimas Italiæ provincias, quas a Conſtantino ſibi donatas mentiebatur, impune raperet.

Annus Chriſti 1082.

Henrici Reg. 27.

Ab. V. C. 159.

Hermannus Rex viri-

INterea dum Henricus hæret in Italia, Hermannus quoque contractis regni

Goslariæ agit. viribus, & Saxoniæ admiɲiſtratione Ottoni Duci demandata, itineri Italico ſe accingit preſſo Pontifici ſuppetias allaturus. *Bertold. presbyt.* Sed conſilium hoc ipſi excuſſit Ottonis ducis obitus, ex quo neſcio quid turbarum veritus, citius in Saxoniam regreditur, & propinqua jam æſtate, Goslariam cum magno principum agmine accedit: id quod ſatis aperte docet hujus Herimanni diploma Corbeienſibus & Hervordienſibus conceſſum atque hac ſubſcriptione munitum:

Signum Domni Herimanni Regis invictiſſimi.

Schat. l. 6. ann. Paderb. part. I. p. 608.

Brun Cancellarius vice *Sigefridi* Archicancellarii recognovi. Data III. Non. Auguſti Anno dominicæ Incarnationis MLXXXII. Domni *Herimanni* Regis I. Indictione V. Actum coram multis principibus in palatio regio Goslare in Dei nomine feliciter Amen. *

* *Nota Lector. Hac ſcribens ſecutus ſum Schatenium, in quo hoc diploma prima vice legeram. Sed abſoluto opere & in ordinem redacto incidit in meas manus Paulini celeberrimi diſſertationum hiſtoricarum volumen, in quo idem diploma multo accuratius exhibetur. Ex eo didici, Schatenium autographo procul dubio non viſo eum alibi tum & in ſubſcriptione erraſſe. Ita enim lego in Paulini laudato opere:* *Paulin. diſſ. hiſt. 2. p. 28.*

Signom Domini (*Schat. Domni*) Herimanni Regis invictiſſimi.

Brun Cancellarius ad uicem Sigifridi. (*Sch. Sigefridi*) Archicancellarii recognovi. Data III. Non. Auguſt. anno Dominic incarnation. MLXXXIII. (*Schat.* MLXXXII.) Domini (*Schat. Domni*) Herlmanni Regis I. indictione V. Actum coram Principibus (*Schat: multis principibus*) in palatio regio Goslariæ (*Schat. Goslare*) in Dei nomine feliciter Amen.

Rectius ergo hoc diploma retuleris ad annum ſequentem, quod monere viſum eſt, ne mecum & alii errent.

Brun Cancellarius. Brun Cancellarius qui literas has recognovit, fugit oculos diligentiſſimi Mallinckrotii, in cujus catalogo Cancellariorum non occurrit. Proclive fuerit ſuſpicari, e Canonicis Goslarienſibus illum fuiſſe, ut plerique fere ceterorum Regum Cancellarii, inprimis cum conſtet Hermannum præcipue Goslariæ hæſiſſe, ex quo Saxoniæ præfuit: niſi forte idem eſt cum Brunone Cancellario, qui ſub Henrici V. Imperio literas aliquot recognovit, de quo pluribus egit laudatus Mallinckrotius.

Mallinckrot. de cancell. Imp. p. 69.

Anni Chriſti 1083. & 1084.

Henrici IV. Reg. 28. & 29. Imp. I. Ab. V. C. 160. & 161.

His annis Henricus Italicæ expeditioni feliciter ultimam manum impoſuit, nam expugnata urbe Leonina, fugato Gregorio, & Gviſcardo Apuliæ duce compreſſo, ipſe Romam ingreditur, Gvibertum de gente Corrigia, qui Clementis III. nomen aſſumſit, Pontificem creat, quod ideo factum credit Pallatius, quod Corrigiorum familia origines ſuas Maximiliano I. reſte, referat ad Habsburgenſes comites, gente Germanos, quos adeo ſibi præ ceteris fidos fore Henricus exiſtimaverit. Hic ergo Papa Henricum Regem corona cinxit, & cum multa benedictione dimiſit. *Henricus capta Roma Imperator coronatur.* *Sigon. l. 9. regn. Ital. Pallat. geſt. Pont. tom. 2. p. 385.*

Otto Friſing. fragm. de Hildebr. ap. Gold. apol. Henr. IV. p. 18. Sigeb. Chron. p. 615. Marian. Scot. p. 456. Baron. ad ann. 1084. p. 576. tom. XI.

Conſtitutis Italiæ rebus Henricus in Germaniam revertitur, ubi magnam reperit rerum omnium perturbationem. Sed cum non eſſet reſiſtendo, ſine ullo memorabili prælio tota æſtas tranſacta eſt. Interea Hildebrandus in exilium pulſus cognito Regis diſceſſu ad ingenium rediit, ac Albanenſem & Oſtienſem Epiſcopos in Germaniam, qui Regem vix excrationis vinculo ſolutum denuo diris devoverent. Acceſſit horum alter Goslariam, ubi Hermannus Rex Natalem Domini celebrabat, & tot verbis in Henrici crimina invectus eſt, ut Saxones omnem Pontifici obedientiam offerrent, nec communicandum cum Henrico ſtatuerent: Scilicet cum olim pro Nerone pronunciaret Petrus: *Deum timete, Regem honorificate:* Succeſſor ejus, ut ſeferebat, Gregorius hoc nequiſſimum tunc cudebat decretum: *Hildebrandus exul denuo excommunicat Henricum.* *Dodechin p. 457. Bertold. Conſt. p. 355. Chron. Saxo. p. 265.*

Ut ſi Pontifex Romanus alicui offenſus fuerit pro delictis ſuis, ceteri non debeant ei eſſe amici, velcum alloqui: alloqui unum eſſe ex illis, qui exterminare volunt eccleſiam Chriſti, quisquis amicus fuerit ei, qui eſt hujusmodi. *vid. apol. Henrici p. 160. ap. Freher.*

Subtraxit præterea hic annus Popponem Paderbornenſem Epiſcopum, cui Hermannus Rex ex eccleſia noſtra ſubſtituit Henricum, prognatum e Comitibus Aſlovienſibus, quos eosdem cum Wincenburgiis Meibomius docet ex chronico Bremenſi, ubi Hermannus Wincenburgicus & Henricus de Aslo comites nominantur fratres. Sed vix Paderbornam attigerat Henricus Aslovienſis, cum Henricus Imperator non ferens æmuli audaciâ alium mitteret Henricum comitem de Werle, quem creatur. magno niſu repudiabat capitulum. Diutius ergo inter illos contentio interceſſit, donec cedente Henrico Henricus Werlenſis Epiſcopatum ſolus obtineret anno MXC. ex quo tempore eccleſiæ fuæ ſumma cum laude *Henricus Aslovienſis Præpoſitus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Epiſcopus Paderb.* *Cranz. metrop. l. 5 c. 23. p. 134. Gob. Per. ſen. ætat. 6. c. 53. p. 263.*

Brusch. c. 12. n. 14. p. 1067. de Epiſc. Schaten, P. I. annal. Paderb. p. 615.

Schat. l. c. p 629. Lezner. c. 85. MSC. de monaſter. Chrō. Montis Franc. p 3. Bertold. Conſt. p. 355.

de præfuit annis xxxviii. Alterutrum horũ Henricorum ex eccleſia noſtra prodiiſſe certum puto: Sed utri hoc tribueodum, nondum conſtat ioter Hiſtoricos. Schatenius, de Werlenſi ſuſpicatur: malim tamen cum Leznero & auctore chronici Montis Franc.orum pro Henrico Asloviensi pronunciare, cum e Bertoldo conſtet, hoc anno, quo Paderbornam miſſi ſunt hi Epiſcopi, Hermannum quidem, minus vero Henricum Goslariæ ſubſtitiſſe: unde & probabilius eſt Hermannum ex collegio Canonicorum Goslarienſium quendam promoviſſe, quam Henricum.

Anni Chriſti 1085. & 1086.
Heurici IV. Reg. 30. 31. *Imp.* 2.3.
Ab. V.C. 162. 163.

Comitia Goslari-

ANnus qui ſequitur Henrici trigeſimus a multis Synodis celebratur, tum pro Rege tum pro Pontifice habitis. Jam tum ſub antecedentis anni finem Hermannum Goslariæ celebraſſe natalem Domini diximus, huc cum ſub hujus anni auſpicia adveniret. Otto Oſtienſis Epiſcopus, pontificis legatus, magna contentio inter principes & Epiſcopos oritur, aliis Pontificem, Heoricum aliis tuentibus. Tandem convocatis Gerſtrungam * principibus, in hoc omnes conveniunt, ut excomunicato Rege, Gregorio denuo fidem dicerent. Receſſum ſeu vocant horum comitiorum e Bertoldo huc referre placet:

enſia & Gerſtrungenſia.

Ab. Urſp. p. 226. Autor apolog. Heinr. IV. p. 196.

* *Abb. Urſp. Berchach.*

Goldaſt. tom. I. conſtit. imper. p. 243. Bertold. Conſt. ap. Urſtis. tom. I. rer. Germ. p. 355.

HERMANNUS REX *nativitatem Domini Goslare celebravit, ad quem Oſtienſis Epiſcopus Apoſtolici legatus poſt Epiphaniam pervenit in Saxoniam & colloquio interfuit, quod Saxones contra Henrici fautores condixerunt, ut hoc illis probarent, ſe jure Henricum vitare, ut excommunicatum. Quod & facto colloquio decimo quinto die poſt Epiphaniam, firmiſſime probaverunt, ea videlicet ratione, quia Romanus Pontifex illum eis a ſe iu Romana Synodo anathematiſatum literis denunciavit. Adverſarii autem eis objeceruut, quod Papa eum nequiverit excommunicare eo quod expoliatus non potuerit vocari, judicari ſive damuari. Ad hæc Saxones reſponderunt, ſe, judicium ſedis apoſtolicæ nec debere retractare, nec poſſe: hoc cum illo potius tractandum qui illum damnaverit, non cum Saxonibus, quod damnationi ejus non interfuerint, qui ſedis apoſtolicæ judicio nullum retractationem ſed obedientiam debuerint. Ita ergo ſoluto colloquio diſceſſum eſt ab invicem.*

Henric9 Imper. omnibus odioſus.

Hæc tum decreta ſunt, Wezilone Moguntino & Conrado Trajectenſi præſulibus nequicquam obnitentibus. Quid? quod ad arma in his comitiis ventum ſit, quibus periere duo comites, nec aliud ſatũ manſiſſet Udonem Hildeſienſem Epiſcopum, ejusque fratrem Cooradum, oiſi fuga evaſiſſent factionis Gregorianæ erudelitatem. Ceterum quam odio vulgo habitus tunc ſit Henricus Imperator, non obſcure præ ſe fert epitaphium Conradi Comitis Luzelburgenſis in cœnobio beatæ virginis ibidem conſpicuum:

Bruſch. Chronol. Monaſt. German. p. 56.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. *Quieſcit hic Comes Conradus. Hic cum inter ſeculi principes fama probitatis eſſet celeberrimus, ſepulcrum vitæ principis adiit amore divino ſuccenſus, indeque rediens, divina ſe vocante clementia, obiit peregrinus, ſepultus in terra decenter, non ſua: indeque anno dormitionis ſuæ de ſeculo hic fuit repoſitus, præſente conjuge ſua Clementia, per manus filiorum ſuorum Adelberonis, primicerii Metenſis, Henrici Comitis, Conradiq; Comitis, præſente Rodolpho Abbate filio Comitis, quem ipſe proviſorem & ordinatorem hujus loci ſtatuerat. Facta ſunt hæc* regnante permisſu Dei Henrico, tyranno damnato, *ac piæ memoriæ Gregorio pontifice Romano. Obiit autem ſexto Idus Auguſti anno Dominicæ incarnationis* 1086.

Conciliabulum Quedlinburg.

Bertold. Conſt. ad h. ann. p. 356. Gold. l. c. p. 244. Carolus de Viſch. bibl. ſcript. Ciſterc.

Sequente paſchatos feſto ejusdem factioois principes Quedlinburgum conveniunt, in qun conciliabulo præter Hermannum Regem & legatum Apoſtolicum comparuerunt Gebhardus Salisburgenſis, Hartwigus Magdeburgenſis Archeipiſcopi, Adalbero Wurzburgeoſis, Altmannus Paſſavienſis, Adalbertus Wormatienſis, Burchardus Halberſtadienſis, Werẽherus Merſburgenſis, Gunther9 Citicenſis, Beño Miſneoſis Hartwicus Verdenſis, Hermañus Metenſis, Reginhardus Mindenſis, Wigoltus Auguſtanus,

Concil. com. 10. p. 404. Serar. l. 5. rer. Mogunt. p. 798 Baron ad h. ann. p. 584. com. XI.

ſtanus, Gebhardus Conſtantienſis & Henricus Paderbornenſis Epiſcopi, Eckbertus marchio, & Heinricus Craſſus qui in Henrici perniciem conſentientes Clementem Papam & Epiſcopos ab Henrico vocatos accenſis cereis diris devovent, Henrico imperium abrogant, omnesque inaudita audacia damnant, qui in Regis partes erant proniores. Quibus cognitis Imperator ſuarum quoque partium Epiſcopos Moguntiam vocat, acta Qvedlinburgenſia reſcindit, Gregorium denuo damnat, Clementi ſacerdotium cnnfirmat; ſubſcribentibus huic decreto Wecilone Moguntino, Eilberto Treverenſi, Sigewino Colonienſi, Liemaro Bremenſi, Conrado Trajectenſi, Henrico Leodienſi, Udalrico Eichſtedenſi, Meginwardo Friſingenſi, Ottone Ratisbonenſi, Ruberto Bambergenſi, Hermanno Spirenſi, Ottone Conſtantienſi, Sigefrido Auguſtano, Gebehardo Pragenſi, Udone Hildeſienſi, Henrico de Werla Paderbornenſi, Erpone Monaſterienſi, Folcmaro Mindenſi, Bibone Tullenſi, Burchardo Baſileenſi, Ottone Strasburgenſi præſulibus, a quibus miro conſenſu Hermannus Rex, Ecbertus marchio, ceterique hujus factionis principes, hoſtes reipublicæ declarati, Henricus vero abſolutus eſt. Quæ patrum decreta Gregorium adeo excruciarunt, ut eo ipſo anno Salerni in exilio impuram animam efflaret, tantos conſcientiæ angores paſſus, ut cum extrema ſibi imminere animadverteret, vocato ad ſe Cardinali fateretur, *ſe valde peccaſſe, in paſtorali cura, quæ ei ad regendum commiſſa erat, &, diabolo ſvadente, contra humanum genus odium & iram concitaſſe, poſtea vero ſententiam, qua in orbem terrarum diffuſa eſt, pro augmento Chriſtianitatis cœpiſſe dicebat. Tunc demum prædictum Confeſſorem ſuam miſit ad Imperatorem & totam Eccleſiam, ut optaret illi indulgentiam, quia finem vitæ ſuæ aſpiciebat, & tam cito induebat ſe angelica veſte, & dimiſit, & diſſolvit vincula omnium bannorum ſuorum Imperatori & omni populo Chriſtiano, vivis & defunctis, Clericis & Laicis &c.*

Synodus Moguntina.

Avent. l. 5 annal. Boj. p. 465. Goldaſt. l. c. p. 245.

Alberic. Chron. p. 130.

Erpo Goslarienſ. Canonicus

Interea dum inter principes de pontifice & Rege contenditur, Friderico Monaſterienſi Epiſcopo, qui ſuperiore anno e vivis exceſſerat, ab Henrico Rege in in eadem Moguntinenſi Synodo ſubrogatur Erpo Goslarienſis eccleſiæ canonicus, Friderici ex ſorore nepos, ex illuſtri Megalopolitanæ nobilitatis ſamilia oriundus: Rhemenſis quoque eccleſiæ aliquandiu Canonicus & Scholarum moderatnr. Hunc etſi ex Goslarienſi eccleſia prodiiſſe tacent Cranzius & P. Merſæus; diſerte tamen in catalogis præpoſitorum Goslarienſium ab Hamerslebienſi monacho Emſero & Leznero confectis reperimus. Nec ignorat hoc Schatenius, Erponem e canonicorum collegio, (quod per id tempus ſeminarium fuerit Epiſcoporum) Henrici Imperatoris ſtudio provectum, teſtatus: provocans ad faſtos Monaſterienſes: *Friderico*, inquiens, *in Monaſterienſi cathedra ſubrogatus Erpo e collegio Canonicorum Goslarienſium (quod per id tempus ſeminarium erat Epiſcoporum) ſed ſtudio ac favore Henrici Regis eoque Schismatic: labe notatus. Erat is ex ſorore Friderici nepos, ex illuſtri quoque Saxonum familia, ac poſt Canonicus Rhemenſis in eoque collegio ſcholarum moderator.*

Ep. Monaſterienſ. creatur.

Cranz. l. 5 Metrop. c. 29. p. 137. P. Merſ. de Elect. eccleſiaſt. c. 6. n. 17. p. 1556. Schat. l. 6. annal. Paderb. part. 1. p. 612.

Henricus a Saxonibus cæſus.

Bertold. Conſt. p. 358.

Inſequente anno MLXXXVI. Henricus in ſuperiore Germania hoſtes invenit Bojos & Svevos, qui junctis cum Saxonum gente armis regis exercitum prope Herbipolin ex improviſo adorti tanta eum clade affecerunt, ut quatuor hominum millia occubuerint, ceterique, turbatis ordinibus fuga vix evaſerint. Dici non poteſt, quantopere in Epiſcopos Heorici caſtra ſecutos ſævitum ſit, quot eorum ſacerdotiis privati exilioque ſint mulctati. Ne tamen ii, qui conſtantius adhuc cum Henrico ſteterant, ab adverſa factione plane opprimerentur, tanto contentius laborabat Imperator, ut eos muneribus beneficiisq; in officio retineret. Erat inter hos Udo Hil deſienſis Epiſc. qui cum Saxonum conſilia nunquam probaſſet, regali prædio donatus eſt. Extant ipſæ Henrici tabulæ, e quibus id cognoſci poterit quas vel ideo integras addere placuit, ut appareat, quanto amore complexus ſit Imperator Goslariam noſtram. Cum enim totam prope viciniam Hildeſienſi eccleſiæ addiceret, ſolam ab hac conditione excepit Goslariam, & eccleſiam SS. Simonis & Judæ in Civitate noſtra florentem. En ipſum diploma:

Vdone Ep. Hild. regali prædio donat.

Schat. l. 7. p. 622.

Goslariā & eccleſiam SS. Sim. & Jud. non vult ab Imperio abalienari.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, HENRICUS *divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Omnibus Dei noſtrisque fidelibus tam futuris, quam præſentibus notum eſſe volumus, qualiter nos eccleſiæ Hildenesheimenſi mediante fideli noſtro* Udone *ejusdem Sedis Epiſcopo curtem noſtram nomine* Werla *& villas eodem pertinentes, nomine* Immenrothe & Jehthere, *cum omnibus appendiciis, id eſt mancipiis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, molis & molendinis, campis, ſilvis & piſcationibus, exitibus & reditibus, quæſitis & inquirendis, ſeu cum omni utilitate, quæ ullo modo inde poterit provenire, in proprium dedimus, excipientes de hac ipſa donatione clientes noſtros cum bonis eorum, & ſilvam, quæ dicitur* Harz, *cum foreſtali*

jure,& Goslariam cum bonis fratrum Goslarienſis Eccleſiæ. *Illa autem ſupra dicta bona pro manſis ducentis dedimus; ea videlicet ratione,ut ſi quid ibidem ultro ducentos manſos inveniret,nobis retineremus.Si quid minus, id ſupra dictæ Eccleſiæ aliunde ſuppleremus. Et ut noſtræ bujusmodi donationis autoritas omni ævo ſtabilis & inconvulſa permaneat, banc cartam inde conſcribi, & ſigilli noſtri impresſione juſſimus inſigniri.*

Signum domni *Heinrici* tertii Romanorum Imperatoris Auguſti.

Herimannus Cancellarius vice *Wecelonis* Archicancellarii recognovit. Data, Calend. Januarii ac Incarnatione Domini MLXXXVI. Indictione * VIII. anno autem Domni *Heinrici* Imperatoris regni quidem XXXI. Imperii autem II. actum *Wormatiæ*, feliciter Amen.

* Ind. VIII. eſt

Anni Chriſti 1088. 1089.

Henrici IV. Reg. 33. 34. *Imp.* 5. 6. *Ab. V. C.* 165. 166.

Hermanni Regis triſtis exitus.

OMnia adhuc proſpere Hermanno Regi evenerant, Saxonesque ejus rebus ſtuduerant tanta conſtantia, ut non dubitaverint armorum quoque fortunam ejus cauſa experiri. Precario tamen imperabat, nec diutius ſuis placere poterat, quam alius prodiret qui placeret magis. Inprimis Ecbertus Marchio, tot victoriis & longo bellorum uſu ferox, adſpernari jam ejus imperium & Saxonum animos pertentare cœpit. Nec ſefellit eum opinio. Tanta enim ſubito facta eſt rerum converſio, ut qui paulo ante in Henrici odium Hermannum ultro accerſiverant, nunc eundem tanquam tragicum quendam regem deſpicatui haberent, & quia ſæpius in Mansfeldico agro, allii ferace hærebat, *allii regem*, per convitium appellarent. Quapropter Hermannus pertæſus tot moleſtiarum, venia ab Henrico impetrata, in Lotharingiam, tanquam in portum quendam, ſeſe ſubduxit, maluitque ultrò deſerere imperium, quam ab illo cum capitis & exiſtimationis ſuæ periculo deſeri. Nec effugit tamen priſtinæ rebellionis ſupplicium. Cum enim deinde caſtellum quoddam præmunitum oppugnaret, ac paulo incautius ſubiret mœnia: lapis ſive a fœmina projectus, ſive alio caſu avulſus, ex inproviſo in ejus caput defluxit, tantoque impetu fauces fregit, ut ſtatim diem obiret ſupremum. Licet alii eum, cum caſtellum quoddam victor ingrederetur, miro Dei judicio valva e cardinibus avulſa obtritum; alii in ludicra caſtelli cujusdam oppugnatione peremtum; alli denique ab Henrici Imperatoris amicis occiſum malint. Omnes certe in eo conſentiunt, Hermannum cruenta morte obiiſſe. Exuviæ ejus Metim delatæ ac procul habito omni regio apparatu terræ mandatæ ſunt: Documento poſteris egregio, illos plane omni meliore ſortuna ſe privare, qui principes legitimo imperio privare conantur.

Ab. Urſp. p. 226. Alb. Stad. p. 249. Auctor vitæ Henrici IV. p. 105. Engelhuſ. in Chron. p. 205. Avent. l. 5 annal. Bojic. p. 466. Chronogr. Saxo p. 270 Otto Friſ. l. 6. c. 35. p. 137. Chron. Auguſt. p. 354. ap. Freher. Alberic. in Chron. p. 138. Sigeb. Gembl. Chron. p. 607.

Bucco Halberſt Epiſc. Goslariæ occiſus.

Cognito Hermanni caſu, tamque repentina rerum cataſtrophe, Henricus in ſpem recuperandæ inter Saxones priſtinæ auctoritatis erectus eſt. Plures enim, qui ejus partibus adhuc iniquiores viſi ſunt, atque in his ipſe Egbertus Marchio, mutato conſilio ei obſequium ſpoponderunt. Conventum ea de cauſa VIII Id: Aprilis indixerant Goslariæ, ubi plurimorum conſilia togæ ac pacis non armorum ſocia videbantur. Bellum tamen refumendum ſvadebat Bucco Halberſtadienſis Epiſcopus, bellorum civilium fax & tuba, & juratus Henrici hoſtis. Quem cum nec ceterorum principum auctoritas, nec civium noſtrorum minæ compeſcere poteres demum ad arma venit. Concurrunt cives, Bucco vitæ metuens, in vicinas ædes ſe recipit, obſidetur domus, Epiſcopus plebis animos modo promiſſis, modo minis nec quicquam flectens demum ad feneſtram accurrit. Sed vix eum cives conſpexerant, cum ſtatim tela in illum conjicerent. *Non id agente marchione*, ut ait Apologiæ auctor, *ſed tamen hoc factum approbante.* Unde accepto fatali vulnere in Ilſenburgenſe monaſterium relatus miramque præ ſe ferens pietatem, diem obiit ſupremum. Ineptiunt itaque qui cum Bruſchio eum Halberſtadii in ſeditione quadam peremtum putant. Nec minus errant, qui eum multo antea in famoſo illo tumultu, quem Hezilo Hildeſienſis Epiſcopus & Wideradus, Fuldenſis Abbas Goslariæ excitaverant, militum furore peremtum ferunt. Winnigenſtadius id cum temporum ordine nimis aperte pugnare animadvertens, non quidem tunc occubuiſſe illum, extremum tamen capitis periculum adiiſſe exiſtimat; ipſam vero ejus cædem, hoc anno demum contigiſſe fatetur. Producit quoque Herrandi Ilſenburgenſis Abbatis, *Pasſionem Bucconis*, ſed in Germanicam tantum a ſe verſam, & nimis hypotheſi ſervientem. Tota enim in purgando Buccone verſatur, quem nullus juſtus rerum æſtimator a perfidiæ crimine abſolvet. Non mirum tamen eſt, Bucconis clientem, & quod caput rei eſt,

Apol. Henr. IV. p. 214. & 218. ap. Freb. t. I. Chron. Stederb. p. 452. Ab. Urſp. p. 226. Chronogr. Saxo p. 270. Alb. Stad. p. 249. Avent. l. c. p. 467. Winnigenſt. Chron. Halberſt. MSC. vit. 12. Sagit. hiſt. Halberſt. p. 34. Chron. Auguſt. p. 354. Bertold. Conſt. p. 361. Bruſch. c. 13. p. 1078. de epiſc.

in eadem ſede poſtea ſucceſſorem, patroni & prædeceſſoris ſui cauſam pro virili egiſſe, magisque Bucconis laudibus, quam rei veritati litaſſe. Plura Herrandi ſcripta, quod obiter moneo, a Poſſevino recenſentur, ſed nihil tamen de *Bucconis paſſione* ibi deprehendas. Poterit ergo iſte catalogus ſuppleri. Sed de Buccone ſatis.

Henricus Imper. ab Ecberto marchione cæſus.

Ab. Urſp. p. 227. Alb. Stad. l. c. Chronogr. Sax. p. 270. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 117 Sagit. hiſt. Egbert. march. c. Wolter. Chron. Brem. p. 47. Apol. Henr. IV. p. 218.

Videbatur jam procella deſæviſſe, & Henricus finitis diuturnis litibus cum Saxonibus in gratiam propediem ſe putabat rediturum. Verum denuo occulte refragabatur Ecbertus, ipſe imperium anhelans omnemque Saxoniam, ut Henrico denuo repudium mitteret, ſollicitans. Eum non imperium intendere clamabat, ſed dominatum, idque facile perſvadebat principibus, qui Hermanno adhuc precario regnante, pro lubitu omnia egerant, & jam pene obſequium omne dedidicerant. Accedebant pontificis illecebræ, & vana ſpes, quæ illis in Ecberto ejusdem gentis homine ſita erat, quem civibus ſuis indulgentius præfuturum credebant, quam Francum. Hæc ſpe illecti ultro Ecberto curam reipublicæ demandabant, nec regis nomen illi fuiſſent denegaturi, niſi eodem fato, quo ceteri Henrici æmuli, paulo poſt fuiſſet extinctus. Hærebat tunc Imperator in caſtelli cujusdam obſidione, jamque in ſpe erat illo potiundi. At Ecbertus, irarum plenus, collectis ſuis & ſociorum copiis, accurrit, ac Imperatorem viribus imparem eo adigit, ut caſtris non ſine clade ſolutis, ſignum receptui daret, reque infecta diſcederet. Cognitis itaque Saxonum conſiliis Henricus ſubito exercitum inſtaurat, & cladem ulturus, Saxoniam ingreditur. Omnia de hinc ferro flammisque devaſtata. Goslaria communem viciniæ ſortem Imperatoris clementia effugit. Nam paucis diebus hic commoratus, omnia ad ſummam tranquillitatem componit, uxorem quoque ac ſororem ſuam cum gynecæo apud nos relinquit, quæ tamen ut Thuringiæ propiores eſſent, Quedlinburgum deinde ſeceſſere. Ipſe cum juſto exercitu itinere in Thuringiam reflexo caſtrum Glichen haut procul Erfurto ſitum arcta obſidione incingit, milite præſidiario tanta fortitudine ſeſe defendente, ut ab Aſſumtionis Mariæ vigiliis ad Chriſti natalem usque fruſtra, ferveret obſidio. Interea Ecbertus, ut Imperatorem ab obſidione retraheret, Quedlinburgum obſidione urgebat, quo illius uxor ſe receperat: Cum vero Henricum nihilominus urgere oppugnationem animadverteret, demum de liberando caſtello ſuo ſerio cogitavit. Inſtabat jam anniverſaria Chriſti nati feſtivitas, præcipui quique Duces ac Principes, ſacris interfuturi è caſtris ſeceſſerant, gregarius quoque miles parum cautus ſegnius caſtellum urgebat. Hinc Ecbertus cum armata manu advolat, ipſoque feſti hujus pervigilio Imperatoris exercitum aggreſſus, ei vix tantillum ſpatium reliquit, intra quod tumultuariam ordinare aciem poſſet. Ingens committitur prælium. Burchardus Loſannæ Epiſcopus aquilam præferens in principiis occumbit, Liemarus Bremenſis Archiepiſcopus, quem ex eccleſia Goslarienſi prodiiſſe ſupra diximus, a Lothario Supplinburgenſi comite, qui poſtea ad imperium adſpiravit, captivus abducitur. Multi præterea capti, plures cæſi, plurimi a ſignis dilapſi fuga ſibi conſuluerunt. Ipſe Henricus, ne eandem ſortem ſubiret, nocturna fuga Merſeburgum ſe ſubduxit, parumque abfuit, quin ab inſequentibus hoſtibus obtereretur, niſi promiſſis ſuis eorum impetum repreſſiſſet.

Schat. P. 1. l. 7. p. 625.

Vicinia noſtra bello turbata.

Bunting. l. c. Spangenb. Chron. Sax. c. 207. p. 330. Rentel. Chrō. Hildesh. p. 36. Chron. MSC. de Episc. Hildesh. c. 20. Apol. Henr. IV. p. 197.

Noluit tamen Ecbertus victoriam prælii exitu terminare: ſed reducto ad nos exercitu totam Hildeſienſem diœceſin occupavit, ipſumque Udonem Epiſcopum, quem nullis minis ab Henrici partibus retrahere poterat, cepit, & ſatis diuturna cuſtodia fatigavit. Epiſcopus quo libertatem reciperet, multa offerebat marchioni, ipſamque urbem Hildeſiam ſe pollicebatur traditurum, ſi domum redire liceret. Paruit Ecbertus, acceptisque obſidibus Epiſcopum vinculis exolvit. Sed cum promiſſis eum minus ſtare deprehenderet, continuatis victoriis ferox, urbem ingenti animo oppugnat, unum ex obſidium numero in civium conſpectu capite plecti jubet, nec deſiiſſet Hildeſienſes premere, & forte Goslariam quoque noſtram tunc ab Henrico ſtantem pari clade affeciſſet, niſi Imperatorem cum exercitu adeſſe increbuiſſet. Hac enim fama perterritus Ecbertus obſidionem ſolvit, inſtaurandisque copiis dedit operam.

Fruſtra de pace tractatur.

Chron. Auguſt. p. 354. Bert. Conſt. p. 363.

Adſuit intera Henricus cum inſtructiſſimo exercitu, tantoque terrore Saxoniam omnem implevit, ut trepidi plerique de pace in medium conſulerent. Plures alii non ægre quidem ferebant, Imperatorem tamdiu pace oblata deliniri, quoad tempus rei gerendæ idoneum dilaberetur; re ipſa tamen id præcipue agebant, ut Ecberti dominatum in Saxonia firmarent, & Henricum cunctando perderent. Diu cum Imperatore de pace tractatum, juſſusque eſt ille cum pontifice Urbano in gratiam redire, Guibertum vero antipapam delerere, ſi Saxones morem ſibi gerentes habere vellet. Pronus videbatur Henricus, ſi pontifex ad ſaniorem mentem rediret, cum illo de reconciliatione paciſci, neque enim quicquam rebus ſuis videbat eſſe magis neceſſarium, quam pacem. Verum cum Saxones majora quotidie concupiſcerent, quam ferre Imperator poſſet, tantum aberat, ut pax coaleſceret, ut potius Henricus a principibus deluſus re infecta in Sveviam cum ſuis rediret. Interea Sigefridus Auguſtenſis Epiſcopus cum urbe Auguſta Viodelicorum fidei erat ſervantiſſimus, Gui-

Wigoldus Ep. Auguſt. Goslariæ conſecratur.

Apol. Henr. IV. p. 219. Chron. Auguſt. p 354. Ab. Urſp. p. 226. Chronogr. Sax.p.270 Avent.l.5 p. 467.

Guiberto quoque Pontifici ab Imperatore facto adhærebat, ſpreto Urbano, qui ſchisma turpiſſimum ſua ambitione fovebat, alebatque. Minus æquo animo hæc tulit Welfus Bavariæ Dux, qui Svevis non nullis junctus Auguſtam Vindelicorum II. Id. April. noctu aggreditur, eam a præſidio male inſtructam admotis ſcalis tranſcendit, omnia aur igne abſumit, aut militibus depopulanda relinquit, ipſum Epiſcopum inter aras Deo ſupplicantem in captivitatem abripit, nulli denique loco parcit, ſive ſacro ſive profano. Statim ſchismatici de Epiſcopo Sigefrido ſubrogando cogitabant. Eligunt itaque Wigoldum quendam, hominem audacem & profanum, noſtræne an eccleſiæ Auguſtanæ majoris Canonicorum? Goslariæ certe a Sigefrido Moguntino Archiepiſcopo ſolenni inaugurationis ritu initiatur. Unde Auguſtam profectus cum tertia feria ante cœnam Domini chriſma conſecraſſet, ſtatim in morbum delapſus viribus deficere cœpit. Ex quo demum paucis a conſecratione, diebus diem obiit ſupremum. *O quam bonus paſtor*, inquit Apologeta Henrici, *& quam prudens familiæ Dei diſpenſator ille Wigoldus: qui utpote fur, ipſe intravit in civitatem cum furibus & homicidis atque raptoribus, ut raperet, mactaret & perderet.*

Annus Chriſti 1090.

Henrici IV. Reg. 35. Imp. 7.

Ab. V. C. 167.

Ecberti cædes & pax Saxoniæ reddita.

Bertold. Conſt. p. 363. Sigeb. Gembl. p. 607. Abb. Urſp.p.227 Alb.Stad. p. 249. Chronogr. Sax.p.270 Ant. vita Henr. p. 106. Sagit. Hiſt. Eccard. I. ſect.2 § 4. Antiquit. Brunſv. n.67.p.34.

PRoximus annus halcyonia Saxoniæ poſt tot inteſtinas lites reddidit, ſublato nimirum Ecberto Marchione, qui præcipue adhuc principes ab obſequio retraxiſſe, videbatur. Cum enim in eo eſſet, ut, abſente Imperatore bellum cum Hildeſienſibus redintegraret, qui ut autor vita Henrici loquitur, *fortunam Regis proſpero iro curſu videntes in partes ejus ſe converterant præſumentes fiduciam & ex loci ſui firmitate & ex regia ſubventione,*) & ex itinere feſſus, ad molendinum quoddam Eiſenbuttelenſe diverteret, quidam Imperatoris amici, re a molitore comperta, ſtatim impetum in molendinum faciunt, marchionem nihil inſidiarum ſuſpicatum adoriuntur, & uno ictu perfodiunt. Quare non ſatis poſſum mirari, nonnullos adeo in loco errare, ut Ecbertum Eiſenbergæ in dulciſſima patria mea interemtum dicant. Atque adeo princeps & potentia, & opibus, & rerum geſtarum gloria nemini ſecundus, ignominioſa morte perfidiæ pœnam dedit, felicior futurus, ſi quantum virtute, tantum fide & obſequio præſtitiſſet. Tertius hic eſt Henrici æmulus, cruenta plane morte ſublatus. Idem factum hoc ipſo anno manſit Bertholdum Reinfeldenſem, Rudolphi Regis filium, & Leutoldum Ducem Carinthiorum, ſatis infelici interitu notos, quorumque injuſta rebellio Deo improbata brevitate vitæ & turpitudine mortis apparuit: quippe cum nemo ferme eorum morte ſua obierit. Capite factionis ſublato, Saxonia ſtatim Henrico Imperatori ſine armis ceſſit. Brunsvicum & inprimis palatium Tanckwarodanum, pulſa Gertrude Ecberti ſorore, occupatum, & Bavarico præſidio præmunirum: Ceteri Saxoniæ proceres, duce ac propugnatore orbati, & ipſi ad pacis conſilia converſi ſunt. Denique reddita pace a bello aliquandiu ceſſatum, Saxonesque armis invicti, ſuis diſſidiis ſuperati ad obſequium redierunt.

Henricus Italiam ingreditur.

Chron. Augnſt. p. 354. Bertold. Conſt. p. 363.

Reſtituta per Saxoniam quiete Henricus ubique victor Italiam proximo vere ingreſſus eſt, quam Mathilda Marchioniſſa virilis animi fœmina & pontificum viliſſimum mancipium denuo vehementer conturbabat. Erat illa Bonifacii Marchionis filia, & Godofridi Ducis vidua, tantasque opes hæreditatibus contraxerat, ut in ſola illa omnis ſpes pontifici ſita eſſet. Adhæc Urbano Papa auctore ad ſecunda vota rranſiens Welfoni juniori nupſerat, qui pari adverſus Imperatorem odio flagrans nihil habebat antiquius, quam ut Urbani cauſam contra Gvibertum Antipapam tueretur omnesque Imperatori paulo æquiores opprimeret. Veritus igitur Henricus, ne omnis Auguſta majeſtatis in Italia exſpiraret, pacatis Germaniæ rebus Italicam expeditionem ſuſcepit, & continuatis trophæis omnem ferme Lombardiam aut occupavit, aut intra metum & pudorem continuit. Sola Mantua oportunitate ſitus confiſa, more ſuo Imperatoris arma conremſit. Toto tamen anno arcta obſidione incincta adeo rerum inopia laborare cœpit, ut extrema quævis pateretur. Plures equidem Imperatoris res tunc in Italia geſtas luculenter admodum memoriæ prodiderunt, ſed eorum tamen ſcriptis neglectis Pontificii ſcriprores Domnizonis aut Bertoldi Conſtantienſis lacunas haurire ſolent, tot mendaciis & odiis redundantes, ut naribus plane carere eum oporteat, cui non fœda commenta ſubolent.

Anni Chriſti 1091. & 1092.

Henrici IV. Reg. 36. & 37. Imp. 8. 9.

Ab. V. C. 168. & 169.

Saxoniæ calamitas.

Chron. Aug.p.355 Bertold. Conſt. p. 365. Alb. Stadenſ. p. 249.

ANnis proxime inſequentibus mira tranquillitate Saxonia noſtra fruebatur, cum nemo jam ſupereſſet amplius, obtruncaro Ecberto, qui lacertos movere auderet. Sed eo gravius in his regionibus ſæviebat fames, cui deinde peſtis ſucceſſit, adeo omnia ubique depaſcens, ut plures eccleſiæ ſacerdotibus, cœnobia monachis, vici ac oppida civibus eſſent orbata, terror ubique, pavor & plurima mortis imago. Unde nec Goslariam quidem noſtram con-

Ab. Urſp. p. 227. Chron. Steterb p. 452.
Henrici in Italia victoriæ.

communem hanc totius Saxoniæ ſortunam effugiſſe exiſtimaverim. Henricus Imperator interea in Italia rerum ſuarum ſatagebat, novis ſubinde victoriis auctus. Inprimis Mantuani, toto ſuperiore anno obſidione ſatis moleſta incincti, tunc demum victi ac debellati dedere manus. Ex quo ſelici armorum ſucceſſu taotus terror Italorum animos percuſſit, ut non modo Romani Gvibertum, quicquid fulminabat Urbanus, ſua ſponte in urbem reciperent, verum ipſe etiam Welfo rebus ſuis diffiſus pacis cœperit videri amantior. Nec adſpernatus eſt banc conditionem Henricus. Siquidem indicto Veronæ principum conventu, quid animi eſſet Welfoni coram explorabat. Acceſſerat quoque ad hunc principum congreſſum Welffo Dux Bavariæ; ſed cum paulo duriores offerret conditiones, re inſecta diſceſſum eſt. Non deerant ſcilicet, ut Auguſtenſis Chronicæ Auctori obſervatum eſt, quibus in turbido erat conſilium, *nullumque majus contingere infortunium poſſe videbatur, quam ab eccleſiaſticis & civilibus quieſcere rapinis, & ab incendiis & cædibus abſtinere.*

Novæ per Germaniam diſcordiæ.
Bertold. Conſt. p. 367. Chron Aug. l. c. Schat. l. 7. ann. Paderb. P. 1. p. 631. ſq.

Statim igitur ad arma reditum eſt, quibus ita ſemper præſtitit Imperator, ut neque hoſtium inſidiæ, neque cooglobata Lombardorum vis eum terrereot. Urbanus papa ad extrema redactus in ultimam Hiſpaniam ſe ſubduxit. Romani non ignari, quam periculoſam aleam ſubituri eſſent, ſi Auguſto ſuo reſiſterent, jam leges ab illo non inviti ſuſceperunt, Mantua, Florentia & ceteræ potentiores Italiæ civitates præſidiis Henrici tenebantur. Nulla plane Urbano ſpes erat reliqua, labantem auctoritatem ſuam ſuffulciendi, quam quæ ex Germaoorum imminente diſcordia affulgebat. Exiſtimabat enim id, quod res eſt, fruſtra ſe poteotiſſimo Imperatori oboiti, quamdiu Germanorum animi concorditer inter ſe congruerent; diſſidiis inteſtinis diviſos & factionibus fluctuantes facile ſe ſub jugum miſſurum. Negotium itaque datur Gebbardo Conſtantienſi Epiſcopo, apoſtolicæ ſedis per Germaniam legato, ut nulli parceret operæ, ſi forte proceres male reconciliatos ab Imperatoris partibus denuo alienos facere poſſet. Convocavit is ſuperioris Germaniæ Epiſcopos, Urbano faventes, eosque partim minis, partim blanditiis eo adduxit, ut Pontificis cauſam ſerio jam ſuſciperent. Superiore jam anno agitata inter orthodoxos conſilia fuerant de alio rege deligendo, attamen ob potentiam ſchismaticorum iotermiſſa. Nec felicius res hoc ipſo anno ſucceſſit, tot enim adhuc erant Imperatori addicti, ut nondum auderent orthodoxi (ita ſe vocabant Urbani complices) aperte omnes exuere obſequium. Ne tamen nihil egiſſe patres conſcripti viderentur, Bertholdum Zaringenſem totius Sveviæ Ducem conſentientibus ſuffragiis delegerunt. Quo ex diſſidio quam deteſtanda malorum ilias ſecuta ſit, nemo rectius vidit Chronicæ Auguſteoſis auctore, cujus hic verba repetere juvat: *Imperatore in Italia regalibus negotiis occupato, Provincia Suevorum cladibus opprimitur: nulla timoris reſpectio, nulla miniſtris Domini erat reverentia; ubique ſanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, perjurium, tumultuatio, nulla bonorum Domini memoria, animarum inquinatio, nuptiarum inconſtantia, mœchia & impudicitia.* Infauſta ſane tempora, quibus eccleſiam dira ſchismata & errores, rempublicam inteſtinæ diſcordiæ, totam deoique patriam triſtis ſames & peſtis affligebant! Ut omittam tot prodigia & portenta de quibus omnium pene hiſtoricorum monumenta veluti ex compacto loquuntur. Oculis certe orbatum dixerim, qui ex hiſce tam maniſeſtis divinæ vindictæ indiciis communem ſeculi iſtius impietatem ooo deprehendat,

Chron. Auguſt. p. 355.

Conr. Lycoſth. Chron. prodig. p. 241. ap. Gvalt. vid. Avent. l. 5. p. 470.

Anni Chriſti 1093. 1094.

Henrici IV. Regis 38. 39. *Imp.* 10. 11.

Ab. V. C. 170. 171.

Conradus patri rebellat.

DEnique hoc ipſo aooo ineunte, tempeſtas diu imminens uno impetu erupit. Hoc enim ſolum poſt tot calamitates reſtabat, ut in Imperatoris, armis invicti, perniciem proprii pars ſanguinis conjuraret, & remotis tot æmulis, ipſi filii parentis fortunam limis oculis intuereotur. Primus hoc paricidio ſe polluit Conradus filius natu maximus, nec malæ omnino indolis adoleſcens, ſi meliores ipſi monitores contigiſſent. Sunt equidem, qui Cooradum bunc excuſantes, omnem culpam in Henricum patrem rejiciunt, nec aſſerere verentur, hunc rupto conjugii fœdere, Adcheidem uxorem non modo thoro ejeciſſe, verum etiam publice miniſtris ſuis ac amicis in ſtuprum & proſtibulum obtuliſſe, quin immo ipſum quoque Conradum filium rem cum noverca habere juſſum, ad quod facinus cum cohorruiſſet filius, & palam a patre abdicari ſe vitioque oatum dici audiviſſet, ſtatim defectionem eſſe molitum, desertoque patre ipſum diadema ambiviſſe. Auctor hujus commenti Dodechinus Monachus eſt, quem deinde facto veluti agmine ſecuti ſunt Albertus Stadenſis, & omnes fere illi, qui nuper id ſibi oegotii crediderunt ſolum dari, pontifici ut placerent, quas feciſſent fabulas. Quis vero ſibi quæſo perſuadeat, Imperatorem ſuæ majeſtatis ſervantiſſimum adeo omoem rationem exuiſſe, ut coojugem ſibi inviſam veluti ad lupanaria relegarit? Quis porro credat patrem adeo ſui diſſimilem factum, ut ipſum filium ad inceſtuoſum coocubitum

Dodechin ad h. ann. p. 461. Alb. Stad. p. 249. Schat. l. 7. ann. Pad. p. 632.

tum pelliceret? Nihil hac de re Sigebertus, nihil Autor vitæ Henrici, nihil ceteri hujus ætatis ſcriptores cordati memoriæ prodiderunt, immo & Bertoldus quidem Conſtantienſis, qui omnes Cæſaris multo leviores nævos ſollicite deſcripſit, de bac calumnia ne verbum quidem. Abbas vero Urſpergenſis famam tunc ea de re per Romanum imperium ſine autore increbuiſſe obſervat, quam tamen nec ipſe quidem filius, patri licet rebellis, probaverit. Quod ut eo dilucidius conſtet, ipſa Urſpergenſis verba recenſere juvat: *Murmur* [ita loquitur] *quod per totum Romanum imperium patris ſui mores laniabat, quodque ipſum ſibi offenſa patris ac ſua ab illo diſceſſionis cauſa extitit, auribus propriis nunquam patiebatur inferri, ſemper illum Dominum ſuum & Cæſarem vel Imperatorem cognominans.* Hæc certo indicio ſunt, rumuſculum quendam obſcurum nequiſſimæ huic ſuſpicioni anſam dediſſe. Nec mirandum ſane eſt, Dodecbinum, aliosque infenſiſſimos Henrici Imperatoris inimicos, quicquid ejus exiſtimationem minuere poſſe videbatur, avidis auribus hauſiſſe. Eſt enim ita natura comparatum, ut affectus migrent in calamum, eaque plerumque referantur, quæ præconceptis ſcriptoris opinionibus congruunt. Quod vitium mediæ ætatis monachis admodum familiare, quantos errores in omnem hiſtoriam invexerit, neminem credo ignorare, qui vel leviter in iſthoc ſtudio verſatus eſt. Si Chronici Anguſtenſis auctorem, quem ſatis ſtudioſum veritatis circa hæc ipſa tempora deprehendo, conſulas, longe aliam profecto defectionis iſtius cauſam Conrado extitiſſe apparebit. Nimirum *diſcordiam ex odiis & invidia tanquam fomite conflatam, usque adeo convaluiſſe* ait, *ut quidam perverſa ſeditionis auctores cum Mediolanenſibus juxta Evangelica ſcandalorum præſagia filium Imperatoris Conradum regnare & in patrem malo inſtinctu ſuggeſſerint, non veriti divinam ſententiam: Neceſſe eſt enim ut veniant ſcandala, væ autem illi per quem veniunt.* Cui adſtipulatus vitæ Henrici IV. ſcriptor, *filium Imperatoris in Italia relictum a patre, a Mathilde perſuaſum (quem enim aſtutia fœminea non ſubvertat, aut decipiat?) junctum inimicis patris coronam ſibi impoſuiſſe*, ait, *regnum invaſiſſe, profanaſſe jus, confudiſſe ordinem, impugnaſſe naturam, quæſiviſſe patris ſanguinem: quia non niſi ſanguine patris regnare potuiſſet.* Signo ad novam rebellionem ſublato ſtatim accurrunt Mediolanenſes aliique Longobardi, ſemper infeſti Germanis, nec non ex ipſa Germania Bertholdus dux Sveviæ, Welſo dux Bavariæ, dudum novarum rerum ſtudioſi, qui junctis viribus Henricum in medio victoriarum curſu adeo retardarunt, ut omiſſa Mathilda, quam in ordinem jam coëgerat, in ipſum filium arma convertere teneretur. Nec ſatis ex voto Henrico res ſuccedebant, præterquam enim quod domeſticis malis admodum premeretur, & bona ejus exiſtimatio incredibili calumnia tentaretur, armis quoque parum felix omnem pene Longobardiam amiſit, nec prohibere potuit, quo minus Urbanus Pontifex ab exilio redux Romam veluti poſtliminio ingrederetur. Adeo paucos intra annos graviora a filiis paſſus eſt Imperator, quam a tot æmulis tanto temporis ſpatio ſuſtinuerat.

Abb. Urſp. p. 229.

Chron. Aug. ap. Freher. p. 355.

Autor. vitæ Heinrici. p. 108.

Moneta Goslarienſis.

Altius inter has turbas floruiſſe Goslariam, nullum plane mihi eſt dubium. Præterea enim quod communem vicinarum urbium ſortem mira felicitate effugiſſet, nec unquam ferveſcente bello Saxonico capta fuiſſet, aut exciſa: Jura jam tum exercebat monetandi, luculento libertatis antiquiſſimæ teſtimonio. Compertum id mihi eſt e genuino antiquitatis monumento, tabulis nimirum Routhardi Archiepiſcopi Moguntini, quibus fundationem Burſfeldenſis ratam hoc ipſo anno 1093. habuit. Præter alia enim jura huic cœnobio etiam concedens monetandi prærogativam: *Ibi etiam*, inquit, *publicum forum & percuſſura ad inſtar Goslarienſis monetæ cum omni forenſi jure pro abbatis diſponatur arbitrio.* Satis igitur luculentam apud nos floruiſſe oportet monetam, quam in exemplum aliis propoſitam videmus. Quin immo jam anno 1088 Liemarus Brem. archiepiſcopus in diplomate ſuo apud Lindenbrogium & ipſe mentionem fecerat *VIII librarum denariorum Golarienſium.* Unde & id recte colligere mihi videor, nullam per has regiones civitatem flandi feriundique æris poteſtate prius donatam a Cæſaribus fuiſſe, quam Goslariam. Extat ſane, id quod e cl. Schlegelii literis didici, numus bracteatus Goslarienſis Henrici cujusdam Imp. nomen præ ſe ferens, eum Cl. Schlegelii numis Goslarienſibus propediem, ut ſpero, proditurus, quem vix alium, quam aut tertium, aut quartum interpretor, quos frequentius Goslariæ verſatos, pluraque civibus exhibuiſſe beneficia conſtat.

Schat. l. 7. P. 1. p. 636. Lindenbr. privil. Hamb. p. 147.

Anni Chriſti 1097. 1098.

Henrici IV. Reg. 42. 43. *Imp.* 14. 15.

Ab. V. C. 174. 175.

Henricus ex Italia redux provincias obit.

Annus demum MXCVII. poſt ſeptennem expeditionem Italicam Imperatorem Germaniæ noſtræ reddidit. Animadvertens enim totam pene Lombardiam ad impium filium tranſiiſſe, omniaque ſecus cadere, quam initio fortuna promiſerat; nec usquam ſe tuto verſari; ſubito per Alpes in Germaniam rediit, principes jam denuo fluctuantes in fide retenturus, novasque contracturus vires, quibus parricidali bello finem imponeret. Præterea & id operam dabat, ut Judæis ſuperioribus annis a cruce ſignata militia, quæ tunc primum in Orientem convolavit, nefanda quævis

Chron. Auguſt. p. 556. Berthold. Conſt. p. 376. Ab. Urſp. p. 228. Alb. Stad. p. 251.

Chronogr. Saxo. p. 276. ſq. Dodech. p. 463. Serrar. lib. rer. Mogunt. p. Bruſch. de Epiſc. c. c. 2. n. 42. p. 757 Merſæus de Elector. eccleſ. p. 1403.

quævis paſſis ſecuritas reſtitueretur, ubi maxime videtur notatu dignum, quod ab Abbate Vrſpergenſi, Dodechino Alberto Stadenſi & antiquo Chronographo Saxone ad hunc annum refertur, *cum nimirum Judæis* [Ratisponenſibus] *qui baptizati fuerant, judaizandi ritum conceſſiſſe.* Hinc luſtratis Ratisbona, Moguntia, Spira aliisque ad Rhenum civitatibus, Saxoonicas quoq; provincias obivit, teſtante boc diplomate, quod hoc anno Gronæ in antiquo Imperii palatio datum eſt. An viciniam quoque noſtram ſua præſentia illuſtraverit, ignoro. Id conſtat, non diu in Saxonia eum hæſiſſe, ſed ſtatim Moguntiam ad comitia properaſſe, ubi præter cætera quæ tranquillitatis reipublicæ reſtituendæ cauſa egit, Ruthardum quoq; Archiepiſcopū, barbarum Judæorum tortorem e ſede Moguntina ejecit, ſubrogato Adalberto Cancellario ſuo, quicunque is demum fuerit: ſiquidem in Adalberone & Adelbertis, Henrici IV. Cancellariis, determinandis, ipſi Mallinckrotio aquam aliquaotulum hærere animadverto. Exul Archiepiſcopus deinde diutius in Thuringia & Hartesburgi in vicinia noſtra egit, dooec anno MCV. a filio Impetatoris Henrico V. invito patre in integrum reſtitueretur. Interea nullus pene erat in Germania Epiſcopus, qui noo Urbano deſerto Guiberto Pontifici adhæreret, nec metus ullus civilium armorum in toto imperio ſupererat. Solam Italiam Urbani Pontificis ſuaſu Conradus in Parentem impius turbabat. Nec ceſſatum a calumniis, quæ plenis veluti plauſtris ex Italia in Germaniam inferebantur. Denique eo res pervenit, ut Conradus, omni exuta humanitate, hoſtili plane animo patris fortunis inhiaret, totumque Lombardicum regnum ſibi ſoli nullo licet juris titulo uſurparet.

Mallinckrot. de archicanc. & canc. Imp. p. 66. 67 69. & app. p. 227. ſq.

Anni Chriſti 1099 1100.
Henrici IV. Reg. 44. 45. *Imp.* 16. 17.
Ab. V. C. 176. 177.

Henricus Imperator exhæreditato Conrado Henricum filium regem deſignat

Auctor vitæ Henrici p. 108. Abb Urſp. p. 228. Alb. Stad. p. 252. Chronogr. Sax. p. 278 ad an. 1100 Gobelin. p. 264. at. 6. c. 55. Trithem. Chron. Hirſaug. ad h. ann.

Simul ac igitur Henricus ea, quæ per abſentiam ſuam turbata invenerat, priſtinæ tranquillitati reſtituiſſet, id ſtatim agere cœpit, ut Conradus ob rebellionis crimen omni ſucceſſioois ſpe ſe excidiſſe ſentiret. Convocatis itaque Aquisgranum Imperii proceribus, multum cum iis de filio conqueſtus eſt, filium ſcilicet ſuum hunc eſſe, qui omni non modo pietatis, ſed & naturæ ſenſu amiſſo, in patris perniciem peſſimo conſilio conjuravit, hoſtium ſuorum caſtra ſecutus ſit, regnum Italiæ a Romano Imperio avulſum ſibi uſurparit, immo ipſi vitæ pareotis ſtruxerit inſidias, ſibi ſcilicet, cui vitam, ſi a Deo diſcedat, uoice deberet. Se igitur a filio exagitatum, nihil ſtatuere in illum poſſe, quod tanto parricidio dignum eſſet. Nec facile de caſtigaodo illo fuiſſe cogitaturum, ſi illum aut pudor, aut pietas ad frugem reduxiſſet. Jam vero id ſibi providendum eſſe, ne ſua licentia eum deteriorem redderet. Statuiſſe igitur, quod omni divioo ac humano jure in filios degeneres liceret, & ab omni ſpe adipiſcendæ hæreditatis eum penitus proſcripſiſſe, ſerioque monere principes, ut ſi rempublicam ſalvam velint, repudiato Conrado, alteri filio Heorico, ſi quid ſibi humanitus accidiſſet, faſces Imperii deſponderent, ea demum lege, ut ille imperium, invito parente, nunquam ſe uſurpaturum verbis conceptis juraret. Nemo erat in tanto conſeſſu, quio æqua Impetatorem poſtulare fateretur. Hinc ſtatim ſenatus conſultum prodit, ex omni parte illius deſideriis ſatisfaciens, Henricus filius in baſilicam majorem traductus, ſolenni ritu Carolinæ ſedi imponitur, Rex ſalutatur, diademate cingitur, juramentum quoque a filio dicitur, ea formula, quam ipſe parens ut rebus ſuis provideret, conceperat. Sed putaſſes omnem fidem dudum ex terrarum orbe in exilium abiiſſe, & jurisjurandi religionem non diutius, quam præcipiti hoc ſeculo momentum habere. Nam Henrico juniori non ſuiſſe religionem, Conradum fratrem perfidia non æquiparare tantum, verum etiam multis paraſangis anteire, ſatis declarant ea, quæ inſequente ſeculo geſta ſunt Conradus vero, ſententiam communi principum ſuffragio latam ægre ferens, vindictam anhelabat, Germaniam quoque ſuis armis tentaturus, niſi turbato naturæ ordine, ante patrem in ipſo ætatis flore exaruiſſet, ſuo exemplo expertus, nunquam in caſſum abire ſenteotiam Dei, qua filiis impiis præproperam mortem & adverſam fortunam minatur.

An Goslariæ fuerit hoc anno?

Referunt autores Henricum Imperatorem peracta filii coronatione in Saxoniam rediiſſe. An vero & Goslariam noſtram veluti poſtliminio ſalutarit, aut quibus potiſſimum locis verſatus ſit autorum teſtimoniis & diplomatibus deſtiti ignoramus. Vidi equidem in Monaſterio Grawenhoffiano tabulas Henrici annum hunc præterentes, ex quibus Goslariæ Henricum exeunte Januario fuiſſe colligas: ſed fateor me ipſam membranam non vidiſſe, & in iis mentio ſit Mathildæ reginæ, Conradi Osnabrugenſis & Gerhardi Merſeburgenſis Epiſcoporum, quos circa hunc anoum plane ignorant ſaſti Epiſcopales. Vnde conſilium initio ceperam diploma hoc plane omittere, ne merces adulterinas pro genuinis venditarem. Verum collatis aliis monumentis, plane mihi cooſtitit, diploma quidem ipſum genuinum, annum tamen ſolum ſcribæ vitio corruptum eſſe, & loco MXCIX, ſubſtituendum MCXIX. ad quem annum ipſum diploma apparebit. Id quod in aoteceſſum notandum duximus, ne quid temere in diplomatibus noſtro arbitrio mutaſſe dicamur.

Nova rerum mutatio.

Paſchatis feſtum Imperator Ratisbonæ

næ celebravit, nec eſt mihi dubium quin ceteras quoque ad Danubium atque Rhenum provincias veteri imperii more luſtraverit. Siquidem præcipiti jam anno Moguntiæ nataliria Chriſti egit. Sequens annus reipublicæ rraoquillitatem redditurus videbatur ſublatis plerisque, qui diſſidiis adhuc materiam ſuppeditaverant. Obiit enim Vrbanus pontifex, quem haut diu ſupervixit Clemens Gviberti cognomine notus. Sed & ipſe Conradus, litium fomes, vivis exceſſit. Sed quaſi cum hydra negotium eſſet Henrico; ita non multo poſt Vrbano Paſchalis II, Gviberto alii antipapæ, Coorado Heuricus frater ſucceſſere. Ex qua ſubita rerum mutatione non modo ſchisma in eccleſia magis magisque invaluit, verum etiam Imperium maxima detrimenta cepit, ut ſuo loco dilucidius patebit.

Anni Chriſti 1101. 1102.
Henrici IV. Reg. 46. 47. *Imp.* 18. 19. *Ab. V. C.* 178. 179.

Salubria coosilia in Moguntinis comitiis agitata.

Chron. Hildeſ. ap. du Chesne tom. 3. ſcript. rer. Franc. Abb. Urſp. p. 241. Baron. ad h. ann. W. Cave part 2. hiſt. li. terar. p. 235.

PRoximis anois Imperator ſollicite urbes ad Rhenum ſitas ordine luſtravit, Moguntiæ etiam ſolennem principum conventum habuit, quo io congreſſu multa de inſtauranda eccleſiæ concordia ultro citroque agitata ſunt. Erant qui Imperatori ſvaderent, velit demum cum Paſchale pontifice in gratiam redire, & miſſis legatis ſupplex abſolutionem flagitare. Sed his ab aliis repugnatum eſt, poſtulantibus, ut repudiato Paſchale alius ſubrogaretur, atque is quidem ſubrogaretur, in quem omnium eccleſiarum; totiusque populi Romani ſuffragia coirent. Æqvum enim eſſe, ut qui in omnes ſacrum affectaret imperium, omnium ſuffragiis eligeretur, neminique obtruderetur invito. Re maturius deliberata, altero anno conſtitutum demum Imperatori eſt, profectionem Romanam ſuſcipere & cum Paſchale in gratiam redire, dummodo non plane iniqvis conditionibus id fieri poſtularet. Itineri præfixæ erant Kalendæ Januarii, quas deinde diſtulit, forte quod concilium Romæ per quadrageſimam habendum a Pontifice indictum cognoſceret, cujus decreta prius expectanda ducebat. Prodiit interea virulentiſſimus canon, quo Imperator omnesque Epiſcopi illi faventes non hæreſeos modo poſtulantur, verum etiam anathemate percuſſi ab eccleſia denuo jubentur exulare. Quæ ſententia Imperatori adeo moleſta viſa eſt, ut damnatis pacis conſiliis, majori quam unquam cura de frangenda Romani Pontificis pertinacia cogitaret.

Henricus comes Asloviensis Gosl.

Expertus eſt hanc Imperatoris Henrici indignationem Henricus Aslovienſis comes, pridem. Goslarieoſis Caoonicus, quem ſupra ab Hermanno rege ad Paterboroenſem eccleſiam malis auſpiciis provectum diximus. Cum enim anno MCII. mortuo Hartwico Archiepiſcopo Magdeburgenſi, Canonici invito ac refragaote Imperatore eum præſulem ſibi ſumerent; tam ægre hanc audaciam tulit Cæſar, ut ſerio vetaret, ne quis eum agnoſceret Archiepiſcopum. Atque adeo Henricus noſter infauſto plaoe ſidere natus, ac altera jam vice auſibus excidens, exul in Saxonia egit, nec unquam ad Magdeburgenſem cathedram poſtliminio rediiſſet, niſi Henricus junior, prodita patris cauſa, illius quoque leges reſcidiſſet.

Canon. Archiep Magdeburgenſ. creatur.

Dodechin p. 465. Gobelin. ætat. 6. c. 55. p. 264. Cranz. l. 5. metrop. c. 27. p. 136.

Schaten. annal. Paderb. lib. 7. Part. 1. p. 655. Chron. Magdeb. ap. Meibom. p. 321.

Anni Chriſti 1103 1104.
Henrici IV. Reg. 48. 49. *Imp.* 21. 22. *Ab. V. C.* 180. 181.

Henricus Palæſtinam petere conſtituit.

Sigebert. in chron. ad h. ann. p. 6.1. Schat. l. c.

EXtremum Henricianæ tragœdiæ actum adgredimur, qui nobis Imperatorem tanquam Davidem quendam Abſolonis ſcelere fugatum, in ſcenam producit. Peregerat Henricus Moguntiæ Chriſti natalitia, tanto pietatis ſenſu tactus, ut ſe, translato in filium imperio, ſenectuti ſuæ ex ſepulchro Chriſti ſolatium petiturum polliceretur, idque palam ex luggeſtu deounciari juberet. Sed novis ſubinde diſſidiorium procellis imminentibus, ſatius putabat, ſe ipſum ad reipublicæ clavum ſedere, quam filio navem committere tempeſtatum, viarumque imperito, & cui cum ipſo navigio eſſet pereundum. Hioc Saxoniam hoc anno inviſit, motibus inteſtinis coucuſſam, quos cum pace in quadriennium facta conpeſcuiſſet, in Bavariam cum filio ad hyberna rediit. Sed vix reſtituta concordia Imperium aliquantulum reſoveri cœperat, cum ſtatim novæ ſeditiones ſubnaſcerentur. Bavariam inprimis turbulentis conſiliis miſcebat Sigebertus quidam comes Borchuſanus, mox tamen ab Henrici amicis extinctus. Sed eo gravius deinde incendium exarſit, cum Henricus filius a Patre deficeret, ſuamque regnandi libidinem ante pietatem & obſequium haberet. Auſi erant Epiſcopi nonnulli per Saxoniam, qui ſe orthodoxos jactabant, armis Heoricum ſeniorem denuo adoriri, novasque ideo turbas concitaverant. Ad quas ſedandas Imperator cum filio properabat, ſperans ſe flammas inprimis ſcintillis facile oppreſſurum. Verum hanc ejus ſpem, ut jam dictum eſt, Henrici juoioris parricidium eluſit, qui noctu clam e caſtris patris profugus, io Sueviam ſe ſubduxit, nec quievit prius, quam patri omnem dignitatem partim vi, partim dolo rapuiſſet, ipſaque lucis hujus uſura, ſuppeditata mœroris materia ſpoliaſſet. Qua de re annis proxime ſequentibus plura diſſeremus. Id ſane mihi perſuaſum eſt, ſi hoc parricidale factum in antiqua iſta ſecula incidiſſet,

Novæ adverſus Henricũ conjurationes.

Ab. Urſp. p. 242. Autor vita Henr. p. 189.

quibus

quibus quidlibet fingendi cuivis æqua erat poreſtas, poëtas non ab Hecuba aliqua, aut Priamo aut Oreſte fabuloſis nominibus, ſed ab Henrico hoc, tragœdiis fere omnibus materiam fuiſſe petituros.

Annus Chriſti 1105.

Henrici IV. Reg. 50. Imp. 22.

Ab.V.C. 182.

Cur Henricus junior a patre defecerit?

Dodech. ad h. ann. p. 465. Autor vitæ Henrici p. 109. ſq. Sigeb. ad h. an. p. 611. Otto Friſ. l. 7. c. 8. p. 143. Alber Chron. p. 193.

SEquitur demum annus Chriſti poſt milleſimum centeſimus quiotus, quo Henricus tot fortunæ procellas feliciter eluctatus ab ipſo filio extrema paſſus eſt. Ferocienti juveni calcaria ſubjecerant Paſchalis pontificis fautores, quorum monitu naturæ oblitus, rapere induxit animum, quod majori cum pietate debuiſſet expectare. Jam ſuperiore anno patrem contra Saxones novam expeditionem molientem deſerens in Sveviam abierat, perſvaſus a Pontificis amicis, Theobaldo Marchione, & Berengario comite, ſe aliquando regno excidere poſſe, ſi patri, excommunicationis vinculis adſtricto, conſtantius adhæreret. Acceſſere Conſtantienſis Epiſcopi Gebhardi, quem legatũ ſuum per Germaniam papa nominaverat, blanditiæ, a quo non Henricus junior tantum menſe Januario in papæ amicitiam recipitur, ſed & reliqui ſuperioris Germaniæ proceres contra Henricum patrem ſollicitantur. Certus itaque filius de principum affectu in Saxoniam tendit, & paſchate Quedlinburgi celebrato Nortbuſam indixit Epiſcoporum Synodum, ad quam omnes illi præcipue confluebant, qui ab Henrico ſeniore ejecti aut offenſi fuerant. His cum Henricus conſilia ſua de patre opprimendo expoſuiſſet, multisque verbis operam ſuam eſſet pollicitus, tantum invenit conſenſum, ut cum lacrymis rogarent, velit cœptis bona fide inſiſtere. Omnes ergo epiſcopi, qui adhuc a patris partibus ſteterant, ad filium tranſeunt, Paſchali Pontifici fidem jurant, ſacerdotum conjugia damnant, Simoniam, [ſic inveſtituras a rege collatas vocabant,] proſcribunt & Henrico Imperatori omne obſequium renunciaot. Ita Henricus junior, ut Autoris antiqui verbis utar, *ſub ſpecie cauſa Dei ſuam cauſam egit.*

Abb. Vrſp. ad ann. 1105. p. 243.

Autor Henrici vita.

Epiſcopi ſuſpenſi reſtituuntur Goslariæ.

Dodech p. 465. Gobel Perſon. p. 264. ætat. 6. c. 55. Chron. Magd. ap. Meib. p. 303.

Soluto conciliabulo Gebhardus Conſtantienſis Epiſcopus legatus apoſtolicus Goslariam tendit, ubi in ipſo pentecoſtes ſabbato ordines celebrans, per manus impoſitionem omnes, ab ordinibus vel ordinis executione ſuſpenſos, reſtituit. Quod & Ruthardus Moguntinus Heiligenſtadii eodem die fecit. Tunc Gobelino & Chronici Magdeburgenſis Autore teſtibus, Henricus quoque Aslovienſis ab Henrico Imperatore a Magdeburgenſi Archiepiſcopatu rejectus a pontificis legato Goslariæ conſecratur, & cum ad huc ultra ſubdiaconi ordinem nondum aſcendiſſet, diaconus primum, deinde epiſcopus creatur: quod tamen Otto Friſingenſis non Goslariæ ſed *Martinopoli* * quo Rex junior poſt pentecoſten conceſſerat, factum putat: licet ejus autoritatem, quippe exteri, vix horum patriæ noſtræ ſcriptorum teſtimoniis antepoſuerim.

Otto. Friſ. l. c. p. 143.

** Abbas Urſp. l. c. vocat Mersburg.*

Henricus junior male rem gerit.

Perfidus itaque patri filius rebus in Saxonia ſuo arbitrio conſtitutis Maguntiam cum copiis ſuis advolat, ubi interea pater delectum egerat: Sed a Rheni tranſitu prohibitus, Herbipolim accedit, ibique remoto epiſcopo Erlungo alium Rupertum, papæ amiciorem, ſubſtituit. Inde Norinberga, Cæſari fida urbe, expugnata, cum captivis Ratisbonam ingreditur, ſed patre cum copiis ſuis auxilio Ratisbonenſibus properante ultro filius ex urbe diſcedit, multis ſuorum in fuga amiſſis.

Henricus Rex per inſidias ornamentis auguſtalibus ſpoliatur.

Autor vitæ Henrici p. 111. conf. Henr. IV. epiſt. ad Philipp. reg. Franc ap. Alber. Chron. p. 200. & autorem vitæ Henrici p. 120.

Poſt hæc aucto exercitu pater caſtra ad Reginonem fluvium metatur, quem inſecutus filius in altera ripa ſua opponit: jamque dies pugnæ dictus erat, cum Henricus pater animadverſa militum ſuorum perfidia, fuga ſe Confluentiam ſubduceret. Cognita patris fuga filius multo ferocior redditus multas urbes capit, epiſcopos ab Henrico patre conſtitutos exturbat, novos ſubſtituit adeoque Patri ſe præbet inimicum, ut omnes priſtinos ejus æmulos longo poſt ſe intervallo relinqueret. Denique cum patrem in has redegiſſet anguſtias, curiam principum Maguntiam indixit, quo cognito pater, ipſe quoque ſuos neceſſarios co convocat, in principum arbitrio poſiturus, juſteue ſecum ao pervide agatur. Filius autem cum facile prævideret fore, ut cauſa caderet: patrem, pœnitentis habitum mentitus adiit, gratiam ſupplex expetiit, dolere ſe ſimulans quod peſſimos monitores ſecutus naturam exuerit, patremque deſeruerit. Hæc optimus parens cum lacrymis audit, nullamque ſubeſſe fraudem, ſuſpicatus, filium quovis ſupplicio dignum in gratiam recipit. Aderant jam Moguntinis comitiis deſtinati dies; Heoricus itaque ſarcinas componit, multisque copiis ſtipatus iter ingreditur. Comes patri adhærebat Henricus filius, multis verbis perſvadens patri, ut copias dimitteret, quibus nihil opus eſſet, pace jam inter ſe reſtituta. Dimiſſis copiis ambo cum trecencis tantum militibus pergunt. Subornatur nuncius, qui Svevos & Bavaros cum ingenti multitudine Moguntiæ adeſſe meotiretur. Quo cognito Patri autor eſt filius, ut ſecuritatis ſuæ cauſa caſtellum proximum ingrediatur; nec ſe exacerbatis hoſtibus committeret: pertentandos prius eorum animos: hinc ſe Moguntiam advolaturum, & quid rerum agatur exploraturum. Quibus cum credulus pater fidem haberet & caſtellum filii monitis deluſus intraret, ſtatim clauſis portis prohibetur reditu & cuſtodibus appoſitis in captivitate delinetur.

Peracto

Abb. Urſp. p. 246. Peracto ſcelere Henricus filius Moguntiam pergit, quo ipſis Chriſti naraliriis, præter Albanum epiſcopum, Apoſtolicum legatum, quinquagiota duo principes convenerant. Hi omnes autoritatem pontificis ſeeuti oprimum Imperatorem inaudirum damnant, & Moguotinum Archiepiſcopum cum Colonienſi mitrunt, qui Ingelheimii caprivo Henrico Imperii inſignia extorquerent, mixtisque blanditiis minis eo adigerent, ut filio traderet imperium. Paruit Imperator neceſſitati, poſitisque ornamentis auguſtalibus, Deum ſummum conteſtatus eſt, ſibi graviſſimam fieri injuriam. In hanc cataſtrophen deſiit tragœdia, quæ tot annos de Henrico acta fuerar: cum is tamdiu ſtetiſſet ſorriter, ac invictus hucusq; rutbulenriſſimum reipublicæ ſtatum conſtanter ſuſtiouiſſer.

An Henricus revera imperio exciderit? *Schurzfl. diſſ. de eo quod expedit imperio, p. 13.* Inſignia Henricus, non Imperium poſuerat: & falli videntur clariſſimo Schurzfleiſchio, qui revera imperio exutum Henricum exiſtimant, (1) quia non jure ſed vi ſolum & mera iniquitate ſuſtinebatur exauctorationis actus, (2) quia quod plenioris monarchiæ ingenium eſt, tam altis radicibus eſt nixum, ut oulla libidine labefactari, nullo auſu rapi, rransferrique debeat, (3) quia Henricus non habebat abdicandi animum; ſed ad mortem usque vindicabat erepta ſibi inſiguia. Quæ utinam paulo accuratius perpenderent, qui ſervientes hypotheſi quævis ſtylo in optimum imperatorem indulgent.

Annus Chriſti 1106.

Henrici IV. Reg. 51. Imp. 23.
Henrici V. Reg. 1.
Ab. V. C. 183.

Henrici IV. obitus. *Ab. Urſp. l. c. Otto Friſing. l. c.* QUamvis igitur ineunte hoc anno Principes Henricum juniorem in ftequenti conventu Moguntioo ſoleoni ritu curarent inaugurandum: tantum tamen abeſt, ut Henticus pater animum abjecerit, ut potius nihil egetit impenſius, quam ut priſtinum hooorem, quem ſibi ioimicorum inſania extorſerat, recuperaret. Facile ejus afflictæ ſortuoæ multorum animos in miſericordiam flectebant, inprimis eorum qui coram ejus ſpectabant miſeriam. Concurrebant igitur ad illum reſtiruendum. Henricus Lotharingiæ dux, Henricus Leodienſis epiſcopus, præterea Colonienſes, Leodienſes, Juliacenſes cives aliæque vicicinæ utbes: nec dubium erat, quin amiſſum impetium animoſe tuiſſet recepturus, niſi repentina mors ejus conſilia impediviſſet. Ipſis enim Nonis Auguſti Leodii mærore aoimi conſumtus diem obiit ſupremum. Quam ioauditum in hunc Imperatorem Pontificis odium fuerit: vel inde lieebit colligere, quod a ſepultuta etiam illum excluſerit, quam ne beſtiis quidem negamus. Hinc fortiſſimus princeps in deſerta capella Leodii per quinquennium ſtetit inhumatus, donec filius impetrara abſolurione avito mooumenro infetri eum juberet. Conditorium ejus hoc titulo ootatum eſt:

ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS MCVI. HENRICUS QUARTUS SENIOR VII IDUS AUGUSTI OBIIT PATER HIC.

Henrici IV. elogium. Rebus igitur humanis tanquam ſcena demum exceſſit Henricus IV. Auguſtus, quo neque fortiorem ullum ac meliorem nec infelieiorem priocipem humana poteſt memoria recordari. Quis enim tot ejus adoreas, tot rrophæa, tot æmulos partim obtritos, partim juſto bello triumphatos, vel ab inimicis commemorari audiat, quin ſimul animi ejus magnitudinem, præſeotiamque ſuſpiciat? Quis ejus labores pro republica ſuſceptos, & in tuendis imperii juribus ſolertiam non miretur? Quis denique pietatem ac manſuetudinem ſatis idoneis laudibus celebrare ſe poſſe exiſtimet? Sed aſſidua emioentis virtutis comes invidia tot æmulos ac jutatos hoſtes excitavit, quibus debellandis vix Hercules par videbatur futurus. Fremebant pontifices nullo ejus facinore laceſſici, & modo fulmen in eum injuſte vibrabant, modo claſſicum civilibus bellis canebanr, modo Ipſum ejus diadema ac dignitatem hoſtili animo petebant. Saxones initio ſoli, deinde & Svevi, mox tota Germaoia in ejus perniciem conjurabant. Noo affinitatis jure illi devincti, affines, non cpiſcopi beneficii memores, non principes homagii ſervantes erant. Ipſi filii, quos narura & conjunctio ſangviois in fide retinere debuiſſet, relicta omni poſt tergum humanitate in viſcera parentis ſæviebanr. Enim vero parum hoc eſſet calamitatis, dummodo cum vita deſiiſſet. Nam vix pejora eum vivum perpeſſum exiſtimo, quam morruo ab hiſtoricis, pontificis cauſæ ſervientibus, ſuſtinenda ſunt. Nullum eſt tam horrendum ſcelus, nullum tam inauditum flagitium, nulla impietas, cujus non poſtuletur ab adverſariis. Puto itaque me cuivis æquo lectori in vindicando optimo principe ſatisfeciſſe. Æquo inquam Lectori, nam præjudiciis in transverſum abrepto nunquam ſatisfiet. Ne quid ad Goslariam noſtram pertinens omiſiſſe videar, unicum nunc addo Brunonis convitium, quod tamen non ſecus, quam cetera ex ſuo ingenio hauſit. *Brunon. hiſtor. de bell. Saxon p. 105. ap. Freh. Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 290.* *Quidam*, inquit, *de ſecretariis ſuis nomine Conradus, juvenis nobilitate & moribus inſignis, ſi hoc ſolum Deus ei dediſſet, ut conſiliarius regis nunquam fuiſſet. Hic erat quadam die Goslariæ, certus ſe tam bene gratiam Regis habere, ſicut tunc, quum eam habebat optime. Rex autem erat in Hertesburg caſtello, quo propter eos, qui facinorum ipſius erant conſcii & fautores, nullus niſi nomine vocatus aſcendebat. Mittit igitur Rex Goslariam, jubens, ut Conradus ad ſe citiſſime veniat, & nullum præter armigerum ſuum, qui ſe comi-*

comitetur, aſſumat. Ille ſe putans ad aliquod conſilium, cui nulli præter ſe liceret adeſſe, vocari, ut fidem ſuam majorem oſtenderet, etiam plus, quam juſſus fuiſſet, fecit, & ipſe ſuus armiger factus cunctis incomitatus equitavit. Ergo veniens in ſilvam vidit inſidias, nec credidit eas ſibi paratas, tamen quod (utpote ſolus) tantam multitudinem timuit, Eccleſiam, quæ prope erat, celeriter petivit, Burchardus Miſnenſis præfectus, hujus latrocinii ductor nequiſſimus, ad Eccleſiam ſequitur, eique ſi velit egredi, quod nihil mali patiatur, in ſua fide pollicetur. Ille quamvis ei nullam fidem haberet, tamen ſciens, quod ſi ſponte non exiret, Eccleſiæ non parcerent, exivit, ejusque ſe fidei commendavit. Quem ducentes in ſolitudinem, ſicut erant juſſi, crudeliter interfecerunt, & nec in ipſa morte ei, quare moreretur, indicaverunt. Nec unquam vere cognovit aliquis, quare fuiſſet occiſus, niſi quidam muſſitabant, quod illi Rex imponeret, quod cum quadam concubina ſua jacuiſſet. Sed Rex, ut ſuſpicionem mortis ejus a ſe tolleret, auctores ejusdem mortis, quos latitare ad horam juſſerat, perſequi ab omnibus amicis ſuis imperat; & illum ſepeliri in loco fecit honorabili, ipſeque ejus ſepulturæ triſtis interfuit, & (ut ad omnia ſimulanda doctus erat) non parum lachrymarum fudit. Sed tamen nulli, quin eſſet, (ſicut erat) præcepto Regis occiſus, credibile fuit. Sed hæc quidem non agent reſponſione, quod e Brunonis fonte manarunt, monachi maledicentiſſimi, quique non tam rerum geſtarum veritatem, quam errantis famæ mendacia eſt ſecutus. His ergo Henrici hiſtoriam obſigno, proteſtatus, me ejus virtutes non ita verbis extollere, ut nullo vitiorum confinio læſas putem: (quis enim dubitet, eum in prima ætate, laxis diſciplinæ frenis, labi, errare ac decipi nonnunquam potuiſſe?) Sed ineuntis tamen adoleſcentiæ vitia tantis eum emendaſſe virtutibus conſtat, ut ſi mitius cum eo fuiſſet actum, omnium antiquiſſimorum gloriam fuiſſet ſupergreſſurus.

Annus Chriſti 1107.

Henricus. V. Regis 2.
Ab. V. C. 184.

Henricus V. Goslariæ fulmine territus.
Alb. Stad. p. 250.

POſteaquam itaque parens ad plures abierat: nullo prohibente, Henricus filius libere uſurpabat imperium. Hic ergo luſtratis ſuperioris Germaniæ provinciis, & paſchate Moguntiæ celebrato, in Saxoniam tendit, cujus de tranquillitate cum conſilia initurus eſſet, principes & epiſcopos Goslariam vocat. Sed durantibus adhuc comitiis celeberrimis, manifeſtum divinæ ultionis impius in parentem Henricus vidit exemplum. Noctu enim, quieſcente illo in palatio, horrida ſubito tempeſtas fulmen in cubiculum excuſſit, tam mirabili effectu, ut gladius cum baltheo & clypeo regali tactus ſit, & Rex in extremo digito pedis eodem ictu vulneratus, periculum vitæ adierit. Præclare rem refert Dodechinus: *Henricus Rex*, inquiens, *dum in Goslarienſi oppido conventum habuiſſet, & jura regni prout voluit diſpoſuiſſet, ſubito tempeſtas nimium horribilis fulgurum, coruſcationum, tonitruorum, exorta regem & omnem populum perterruit. Adeo enim vehemens fuit, ut enſem regalem perſtringens, partem non modicam in acumine cum baltheo clypei regalis abſumeret, coriumq; interius clypei per partes in rugam converteret. Dicitur etiam, quod vulnusculum regi in maxime digito pedis dextri inflixerit, & hoc idem portaverit quamdiu vixiſſet.* Dodechino ſuffragatur teſtis domeſticus in Chronico MSC. membranaceo, quod cum Henrico V. deſinit, & hanc mirabilem tempeſtatem his verbis complectitur. *Anno gracie* MoCoVIo. *Heinricus Imperator predicti Heinrici filius regnavit annis viginti & uno. Hujus clypeus cum gladio dormientis hic in aula regis ictu fulminis eſt conſumptus.* Denique his adſtipulantur Chronographus Saxo, qui in ſequentem tamen annum rejicit & Gobelinus Perſona, qui a nonnullis hæc ad annum MCXI. referri obſervat. Hæc erant Henrici imperii auſpicia, ſatis inauſpicata, & futurorum malorum, ſi non nullos audimus, prænuncia. Ceterum Henricum tunc Goslariæ egiſſe, ſi vel tacerent auctores, ſatis tamen declarat diploma ejus, Helmwardeshuſano cœnobio datum, ex quo ſimul patet Ottonem Bambergenſem, Burchardum Monaſterienſem, Udonem Hildeſienſem epiſcopos, Ludolphum Ducem, Hermannum Comitem, aliosque ſummos principes tunc regi adfuiſſe. Nos ex diplomate clauſulam, quam vocant, adjicimus:

Dodech. append. ad Marian. Scot. p. 466.

Chronogr. Saxo. p. 281. Gobel. coſmodr. at. 6. c. 58. p. 266. Spangenb. Chron. Sax. c. 211. p. 345. Lehm. Chron. Spir. lib. 5. c. 42. p. 479. Schat. l. 7. annal. Paderb. p. 666. ſq. Part. 1.

Albertus *cancellarius vice Moguntini Archiepiſcopi* Rothardi *Archicancellarii recognovi. Data VII. Calend. Auguſti. Indictione XIIII. anno ab incarnatione Domini MCVII. regnante* Henrico *V. Rege Romanorum anno II. ordinationis ejus VIIII. Actum eſt* Goslariæ *feliciter in Chriſto Amen.*

Goslaria Henricus in Weſtphaliam Friſiam & Gallias movit, & conſtitutis rebus omnibus Trecenſi quoque Synodo interfuit, ubi primum ſenſit majeſtatis ſuæ detrimentum, electione epiſcoporum in clerum translata: quam ſumma virtute Henricus parens ſibi adhuc vindicaverat. Exemplum quidem ejus in vindicandis Imperii juribus ipſe quoque Henricus V. ſectandum ſibi propoſuerat; ſed neſcio quo fato ſemper fruſtra fuerit, forte quod divina ultio ob violatum parentem cœptis ejus obeſſet. Atque adeo Henricus hic demum extorqueri ſibi a Pontificibus paſſus eſt jura ſacrorum, quæ ſucceſſores ejus profuſo multo ſanguine, recuperare nunquam potuerunt.

Concilium Trecenſe.
Concil. tom. 12. p. 754.

Annus Chriſti 1108.
Henrici V. regis III.
Ab V. C. 185.

Henric9 rex monaſterio S. Geor- gii benefacit.

PRoximo anno Rex Henricus provincias Rheno vicinas luſtrabat, & Leodii, Maguntiæ ac Spira cum principibus frequenter inibat conſilia. Sub ipſa anni auſpicia Aquisgrani hæſit, ubi etiam Chriſti natalitia ſub anni ſuperioris exitum celebraſſe eum dicit Dodechinus, rectius, quam Urſpergenſis Maguntiæ. Litem enim facile dirimet vel hoc optimæ notæ diploma, quo Monaſterium montis S. Gregorii prope Goslariam, de cujus originibus antea diſputavimus inſigni liberalitate juvat:

Ab. Urſp. ad h. ann. p. 253. Dodech. p. 466.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. HEINRICUS divina favente clementia quintus Romanorum rex. *Quia regni noſtri adminiſtrationem divina gubernatione diſpenſari cupimus, dignum eſt, munificentiam, qui de humili nos exaltavit, ſumtis ab ejus largitate muneribus honoremus, ſic enim humilitatem noſtram ſcuto ſuæ protectionis ſperamus obumbrari, ſi & ex eo regnare, & regiminis noſtri ſucceſſum ejus gratiæ ſatagamus adſcribere. Unde tam præſentibus, quam futuris notum eſſe volumus, quia monaſterium S. Georgii prope Goslariam ſitum*, ab abavo meo fundatum quidem, ſed imperfectum *pro animæ noſtræ remedio - - - cum omnibus ad id pertinentibus vineis ſcilicet, villis, mancipiis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, molendinis, acquiſitis & acquirendis in proprium tradidimus. Præterea ex regali noſtra munificentia comitatum - - - ſitum in pago, qui dicitur Hertega terram quoque cum ſylvula circumjacente, quæ Aal dicitur, quicquid inter duas publicas vias, unam quæ Bennigerothe, alteram quæ Immenrothe ducit ad utilitatem inibi Deo ſervientium addimus. Quam traditionem, ne ab ullo futurorum Regum irritetur, & ſigilli impreſſione & regalis banni auctoritate communimus.*

Signum Domni *Heinrici*
Romanorum Regis invictiſſimi.

Albertus Cancellarius vice *Rothardi* Moguntini Archiepiſcopi & Archicancellarii recognovit. Data menſe Januar. Indictione I. anno Dominicæ incarnationis MCVIII. regnante *Heinrico* V. Rege Romanorum anno III. ordinationis ejus VIIII. Actum eſt *Aquisgrani* in Chriſti nomine feliciter Amen.

Abb. Urſp. p. 253. Avent. rerr. Bojic l. 6. p.

Aquisgrano in ſuperiorem Germaniam diſcedit, Hungaricosque motus compeſcere auſus magno cum exercitu iſtas provincias ingreditur, ſed Colomanno, qui potiſſimum ob ejectum fratrem Alinum petebatur, fortiter ſe defendente, Poſonioque in caſſum obſeſſa rex re infecta in Germaniam rediit, *pactione tamen cum Colomanno prius facta*, ut autor eſt Aventinus.

Eccleſia SS. Petri & Pauli, vulgo, Franco-, montana parochiæ limitibus circumſcribitur.

Felicior interea Goslaria noſtra, ubi magis indies magisque cultus divinus more ſeculi effloruit. Inprimis hoc anno eccleſia mea SS. Petri & Pauli inter Parochiales recepta ab Udone epiſcopo Hildeſienſi certis limitibus deſcribitur, qui poſt tot ſecula hodienum ſervantur. Diploma hanc in rem jam tum ab Auctore Chron. Mont. Franc. editum hic quoque recenſeo:

Chron. Mont. Franc. p. 4.

IN nomine ſancte & indiuidue trinitatis & intemerate *genitricis beate Virginis MARIE. UDO DEI gracia Hildenesheimenſis Epiſcopus notum eſſe volumus omnibus* CHRISTI *noſtrique fidelibus, tam futuris quam preſentibus, quia per peticionem & interventum optimorum civium Goslarienſium, ob devotum ſervicium eorum circa nos ſemper benivolum, & inſtinctu aliorum fidelium noſtrorum, eccleſie S. Petri Frankenberc omnes fines ville Goslarienſis occidentales a* plateis *que dicuntur* Berningi Werenheri Biermanni *usque ad* regis *capellam*

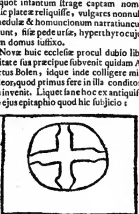
capellam & S. Marie, & ad terminum predicte B. Petri eccleſiæ, *cum univerſis que in his partibus noſtri epiſcopalis juris & poteſtatis ſunt, vel eſſe poterunt, videl. jura baptizandi, infirmos viſitandi, oleo ungendi, ſepeliendi, ceteraque eccleſiaſtice cure attinencia, excepta ſinodali poteſtate, ſub teſtimonio ac conſcientia bonorum virorum, qui ſunt Conradus prepoſitus, Fridericus pr. Uldaricus miniſter de Hildeneshem, Ameco, Bernhardus, Arichin, Widego, Bernhard, Marcolf, Segenbrecht, Meino, Tidico, Brun, Heriman, Adelman, Balderam, Berelm, Jemmico, Gerhard, Ruder, Benico, Mannico, Liudolf, Alico, Adelhard, Reinzo, pontificali poteſtate proprie donavimus, confirmavimus, perpetuo jure retinenda & habenda conceſſimus, ea ſcil. condicione atque ratione, ut nullus ſucceſſorum noſtrorum, aut imperator, ſive Rex, ſeu quelibet judicialis, vel potentis perſona, magna vel modica, hoc; donum demere, alienare, ſeu ullo modo turbare aut inquietare preſumat. ſed prefata eccleſia hanc tradicionem cum omni manſuetudine eternaliter teneat. Quod autem hoc noſtrum pontificale datum inconvulſum, ratum quoque & firmum ſempiterno maneat evo, hoc privilegium ſcribi ac ſigilli noſtri impreſſione mandavimus ſignari. Datum eſt autem III. ID. MAI. Anno quidem Dominice incarnacionis M°C°VIII°. Indict. VIII. anno vero V. HEINRICI REGIS III°. factum Goslarie feliciter* AMEN.

Platea berningi unde nomen ſortita ſit?

Platea quam vocat *Berningi* hodienum audit die Bärenſtraſſe: & procul dubio a primario quodam incola *Berningo* nomen accepit, ut plateæ quoque *Werenheri* & *Biermanni*, unde fabulis acenſeo narratiunculam nonnullorum de urſa quam inſequentem catulos interceptos hanc aliquando percurriſſe, domumque, cui inhabitabat is, qui rapuerat, adiiſſe & edita aliquot infantum ſtrage captam nomen huic plateæ reliquiſſe, vulgares nonnullæ ſchedulæ & homuncionum narratiunculæ ferunt, fiſſæ pede urſæ, hyperthyro cujusdam domus ſuffixo.

Albert9 Bolen eccleſiæ Frankenberg benefactor.

Novæ huic eccleſiæ procul dubio liberalitate ſua præcipue ſubvenit quidam Albertus Bolen, idque inde colligere mihi videor, quod primus fere in illa conditorium invenit. Liquet ſane hoc ex antiquiſſimo ejus epitaphio quod hic ſubjicio:

ALBERT°
BOLEN ° O.
CUJ9 ° AĪA •
REQESCAT.
IN PACE.
A. M. C. XI.

[Addita ſunt Boleni inſignia, ſcutum nimirum arcu interſectum, & quinque roſis exornatum.]

Extat hoc monumentum in pariete capellæ, choro annexæ, quæ hodie Sacelli loco eſt, atque ab hoc ipſo Alberto Bolen videtur fundata. Ceterum rarius quidem hæc familia in meis diplomatibus occurrit: militarem tamen & equeſtrem illam fuiſſe, conſtat mihi ex diplomate Ottonis Hildeſienſis epiſcopi, eccleſiæ montis S. Petri conceſſo, in quo teſtes allegantur:

Halco* *major prepoſitus.* Volradus *mentis prepoſitus* Heydenricus *Cellerarius,* Hagerus *ſcolaſticus*, Arnoldus *de Wereberg Canonici Hildeſienſes. Nobilis vir comes M. de Sladen.* Ecbertus *Camerarius*, Conradus *Marſcalcus* Erneſtus *pincerna*, Aſchwinus *de ſtenberg.* Conradus *de Slevede*, Albertus Bole, Ludolphus *de Cramme, milites & alii complures. Actum* Hildenſem, *anno incarnat. Dni M°.CC°. LXX°. iij°. Kal. Septembr. conſurmationis nra anno ſexto.*

* *Supplendus inde Catalogus Præp. Hildeſienſ. a cl. Conr. B. Behrens editꝰ e quo Halco hic exulat.*

En igitur alium Albertum Bolen; unde conjicias, Alberti nomen Bolenis æque ac Walmodiis Tidelmi, Aſſeburgiis Burchardi, Steinbergiis Aſchwinici, Borchtorpiis Alardi gentile fuiſſe.

Annus Chriſti 1109. 1110.

Henrici V. Reg. 4. 5.

Ab. V. C. 186.187.

Variæ Henr. V. expeditiones.

His annis cum variis expeditionibus occupatus Rex in aliis provinciis detineretur, vix quicquam memoratu dignum Goslariæ noſtræ geſtum eſt. Modo enim in Colonienſes ſævitum, modo cum Polonis certatum modo in Bohemos Hungarosque arma converſa ſunt, irrito plerumq; ſucceſſu, niſi quod ex Hungaria reconcinnata pace rediit. Deniq; Rex erepta ſibi ſacrorum jura ægre ferens, in ipſam Italiam movit, magno exercitu ſtipatus, cui e noſtris quo-

Urſperg. p. 253. ſq. D. dech. p. 460. Otto. Friſ. l. 7. c. 14. p. 146.

que

Gobelin. que regionibus interfuerunt Vdo Hilde-
Perſ. l. c. ſienſis Epiſcopus & Hermannus potentiſ-
Chronogr. ſimus Wincenburgi comes. Plura de
Saxo. p. hac celeberrima expeditione, in qua
282. Alb. flos Germanicæ nobilitatis militabat, ſci-
Stad. p. ret poſteritas, niſi *Davidis Scoti*, quem
259. Albe- pro hiſtorici munere Rex Wurzburgo
ric. p. 208. ſecum traxit tres libri intercidiſſent.

Voſſ. l. 2. de hiſt. Lat. p. 394.

Ebbo Vitæ interea conceſſerat Wormatien-
Præpoſ. ſis Epiſcopus, cui ex noſtra eccleſia ſubro-
Goslar. gatur Ebbo, monachus primum Laurisha-
Wor- menſis, ubi & S. Nazarii corpus inventum
matienſ. oſtendit, quamvis in Laurishamenſi chro-
Epiſcop9 nico a Frehero evulgato, ubi illa de S. Na-
creatur. zario referuntur per *πρόληψιν* Wormati-
Bru, ch. c. enſis Epiſcopus videatur appellari. E Lau-
7. n. 34. p. rishamenſi monacho Goslariæ Canonicus
915. de Ep. ac Præpoſitus factus eſt, ut præter Bru-
Chron. ſchium antiquum docet epigramma ab
Laurub. eodem nec non & Leznero ſervatum.
ap. Freher. *Lorchonum * conſors prius, Ebbo, poſt tamen*
t. 1. p. 82. *exors,*
Lezn. Op. *Goslaria ſedes, acceptas liquit & ædes*
MSC. de *Wormatiam venit, populi quo ſcandala de-*
monaſt. *mit, ***
c. 85. *Præſulis & partes ſanctasque exercuit artes.*
Unde beatorum ceſſerunt regna polorum,
*Ebboni patri dilecto credite fratri, ****

Vir erat ſapientia doctrina & virtute non vulgari præditus, unde anno MCX. in comitiis Wormatienſibus Epiſcopus Vangionum electus a Treverenſi Archiepiſcopo Brunone conſecratus eſt, poſt quinque annorum pontificatum mortuus anno MCXV.

* *ita vocat Laurishamenſes. Leznerus habet* Lorrnhens.

** *Leznerus habet* flevit.

*** *Hi bini verſiculi deſunt apud Leznerum.*

Annus Chriſti MCXI.
Henrici V. Reg. 6. Imp. 1.
Ab. V. C. 188.

Henric9 HEnricus ſuperiore anno Italiam in-
bene greſſus jam hoc ſequente ipſam Romā
rem ge- acceſſit, ubi eum ſecum Græca fide agi
rens animadverteret Pontificem ejusque Car-
Romæ dinales inveſtituras Epiſcoporum audaci-
corona us flagitantes & coronationem negantes,
tur. Alberti poſtea Moguntini Archiepiſcopi
Otto Friſ. juſſu in cuſtodiam miſit. Romani equi-
l. 7. c. 14. dem hoc injuriam ſuam interpretati in
p. 146. Germanos fecerunt impetum, multos
Meibom. trucidarunt, ipſumque Regem ægre ex
diſſ. de urbe elapſum vulnerarunt. Nec minus
Jure in- tamen Rex flammis ferroque in hoſtes
veſt p. 174. ſæviit, adeo, ut Paſchalis pertæſus
tom. 3. malorum juri inveſtiturarum ultro
Lehman, renunciaret, Regemque ſecuritatem
l. 5. c. 42. ſibi pollicitum, ſolenni ritu, cæſareo
p. 482. diademate ornaret.

Otto Friſing. l. 7. c. 14. p. 146. Alberic. p. 212.

Henric9 Imperator corona potius reditum per
Goslariç Alpes in Germaniam paravit, & Spiram
ſecedens convocatis Imperii principibus, comitia
Epiſcopis & Abbatibus, patrem excommu- habet.
nicationis vinculis jam ſolutum, incredi- *Urſperg.*
bili pompa terræ mandavit, mortuo, ut *p. 255.*
opinor, præſtiturus pietatem, quam vivo *Lehman.*
denegaverat. Luſtratis deinde Rheni *chron.*
provinciis ſub exitum anni rediit Gosla- *Spir. l. 5.*
riam ubi Chriſti natalitia magna ſolennita- *c. 43. p. 485*
re celebravit. Acceſſit tunc ad palatium *Sigon. l. 10.*
Udo Marchio, qui Ulrico Stadenſis comi- *de regno*
tatus adminiſtratori litem moverat de li- *Ital.*
bertate, cui ut ſervitutem probaret, ſen- *Alb. Stad.*
tentiam rogavit, an licite poſſet vindica- *ad h. ann.*
re mancipium ſuum ubicunque inveniret, *p. 261. ſq.*
cumque reſponſum eſſet, quod poſſet,
Udo Olrico in Regis conſpectu inflixit alapam, quæ res valde commovit Imperatorem, & gravi pœna luiſſet vindicata niſi partium æqualitas litem finiviſſet, ut multis docet Albertus Stadenſis.

Annus Chriſti MCXII. MCXIII.
Henrici V. Regis 7. 8. Imp. 2. & 3.
Ab. V. C. 189. 190.

INeunte hoc anno Rex adhuc verſatus
Goslariæ, Sigefridum Comitem Pala-
tinum ante triennium cuſtodiæ manci- Impera-
patum principum rogatu dimiſit & in cle- tor
mentiæ teſtimonium filiolum tunc illi na- novis
tum e baptiſmatis lavacro ſuſcepit. Sed turbis
non diu duravit reconciliata gratia. Cum immiſce-
enim per id tempus Udalricus quidam tur.
Saxoniæ princeps naturæ debitum reddi- *Spangenb.*
diſſet, & Imperator provincias principe *Chron.*
deſtitutas imperii fiſco vindicaret: Siffri- *Sax. p. 351.*
dus hæreditatem ſibi deberi ratus multas *c. 213. Abb.*
dedit turbas totamque Saxoniam querelis *Urſperg.*
implevit. Protinus igitur ad arma con- *p. 255. ſq.*
currunt Lotharius Dux Rudolphus Marchio, Ludovicus Thuringus, Fridericus Palatinus, Wigbertus & Ludovicus comites, Reinhardus Halberſtadienſis Epiſcopus, Otto Ballenſtedius, & ne ſequior ſexus libertatis Germanicæ videretur negligentior acceſſit etiam Gertrudis, potentiſſima Imperii princeps Henrici Comitis Northeimenſis vidua, quibus occulte favebant Moguntinus, Colonienſis & Salisburgenſis Archiepiſcopi, & complures alii Germaniæ principes Henrici Imperium peroſi. Acceſſit malo Paſcalis Papæ perfidia, qui rupto fœdere poſt Henrici ex Italia diſceſſum Romæ Cardinalium & clericorum ſynodum convocaverat, & jam palam jura inveſtituræ flagitare denuo occœperat: unde nova Epiſcoporum in Henricum odia exarſerunt.

His ergo malis impeditus Imperator Seditio-
ſequente anno Erfurtum indixit princi- ſos prin-
pum comitia: quo cum Saxones venire cipes
nollent, in armis ſalutis ſpem ſibi poſitam compe-
rarus, continuo delectam manum miſit, ſcit.
quæ conjuratorum prædia invaderet, flam- *Urſp. p. 256*
misque & ferro devaſtaret: ipſe cum juſto *Trithen.*
exercitu ſecutus Halberſtadienſem diœ- *Chron.*
ceſin ingreditur, Hornburgum caſtrum *Hirſaug.*
& Brunsvicum capit, Halberſtadii vero *ad h. ann.*
mœnia

ingenia dejicit. Inde cum ad Rheni provincias diſcederet, lætum accepit nuncium, Wigebertum & Sifridum occiſos & Ludovicum ad deditionem compulſum eſſe. Quo proſpero rerum ſucceſſu lætior Imperator Wormatiam digreſſus, Albertum Moguntinum quem claſſicum ceciniſſe ferebant, cuſtodiæ mancipavit. Inde reverſus in Saxoniam ſub anni exitum Goslariæ diutius conſedit, ut teſtatur Schotenius.

Annus Chriſti 1114.
Henrici V. Reg. 9. Imp. 4.
Ab V. C. 191.

Lotharius dux in gratiam recipitur.

Otto Friſ. l. 7. c. 15. p. 147. Spangenb. l. c. Urſp. p. 257.

OBtritis factionis capitibus Saxonia paululum quievit; unde Imperator Goslaria Bambergam ſuperiore anno jam deficiente conceſſit, Chriſti natalitia celebraturus. Inde Moguntiam ad comitia proceſſit, ad quæ totius Imperii principes evocaverat. Acceſſit huc eriam Lotharius dux, qui ad ſaniorem mentem redierat. Criminis ergo ſui ſibi conſcius ſupplex ad Imperatoris pedes provolutus veniam rogat, quam etiam principum rogatu impetravit, juſſus tamen nudis pedibus & vili veſte, qua rei ſolebant incedere, Imperatoris indignationi ſatisfacere.

Bruningus Goslar. Decanus Hildeſ. Epiſc. creatur.

Bruſch. c. 11. n. 19. p. 1044. Bucelin. Germ. ſ. p. 46. Reutel. p. 36. Chron. MSC. Ep. Hildeſ. c. 20.

Interea ad meliora tranſiit Udo Hildeſienſis Epiſcopus multis per vitam fluctibus jactatus. Eique ex eccleſia SS. Simonis & Judæ, tanquã communi Germaniæ ſeminario ſublegitur Bruningus Decanus Goslarienſis, vir multis eximiis virtutibus ornatiſſimus. Sed non diu præfuit, nec unquam Epiſcopi titulum uſurpavit, quoniam ſubtilioribus conſcientiæ ſtimulis agitatus ab Alberto Moguntino, qui paſchalis Papæ captivitatem ſvaſerat, conſervari nolebat. Certe Reutelius & Chronicon meum MSC. Hildeſienſium Epiſcoporum illi quatuor annos, Bruſchius vero & Bucelinus unicum tantum menſem tribuunt, poſtea enim omiſſa ſacerdotii ſui ſpe in S. Bartholomæi monaſterio Sultenſi divinis ſpeculationibus reliquum vitæ tempus exegit. Unde patet cur Cranzius eum ex Epiſcoporum numero exemerit.

Nova Saxonũ rebellio.

Gobelin. ætate 6. c. 58. p. 267. Spangen. c. 214. Chron. Sax. p. 353. Urſp. p. 257

Paulo poſt ſuperiora Moguntiæ comitia nova erupit Saxonum conjuratio: adeo facile tunc in Imperatorem arma ſumebantur. Societati ſe jungebant principes fere omnes, prærer Conradum & Fridericum Svevos, Henrici ex ſorore nepotes & Godofridum Palatinum. Ne autem Imperatori quid moliantur, citius ſubolerer occultis inter ſe colloquiis cœperunt coire; & ſimulatis officiis Imperatori adimere ſuſpiciones, donec data oportuniore occaſione illum veluti ex inſidiis adorirerentur. Neccatuit res eventu. Imperatore enim in Friſios movente conjurati tempus adeſſe rati vindicandi injurias, occultam conſpirationem in apertum bellum convertunt. Henricus itaque omiſſis Friſiis Coloniam ſibi rebellem oppugnat, ſed irrito conatu unde ſoluta obſidione omnia libere flammis ferroque devaſtat, & locupletatum exercitum reducit in ſuperiorem Germaniam novis ſociorum auxiliis augendum. Interea Colonienſis Epiſcopus lacertos movere, Andernacum & ceteras regi fidas urbes expugnare, ceteri conjurati Tremoniam capere, Monaſterium in ſuam redigere poteſtatem, ejectoque Burchardo Epiſcopo alium obtrudere Theodoricum Wincenburgenſem, omnia denique per Weſtphaliam turbare. Rex ſub auctumnum cognita tanta principum ferocia cum Juſto exercitu redit in Weſtphaliam, & arma præcipue vertit in Fridericum comitem Arnsbergenſem, qui conjuratorum res maxime firmare credebatur. Hujus ditiones miſere devaſtat, Suſato mulctam ingentem extorquet, & hoſtibus ſubmotis, quo minus periculi eſſet, in media Weſtphalorum regione fortiſſimum caſtrum extruit, firmoque munit præſidio: incertum tamen, quo nomine novum propugnaculum appellaverit. Sunt qui Wevelsburgum intelligunt, ſed caſtrum hoc non ab Hentico Imperatore, ſed ab ipſo Friderico Arnsbergenſi premunitum tradunt Gobelinus Perſona, Cranzius, Ægidius Gelenius, & celſiſſimus monumentorum Paderbornenſium autor. Transgreſſus denique Henricus Viſurgim, & regiones vicinas depopulatus victorem exercitum in hyberna reducit, ipſeque Goslariæ in palatio extrema anni exigit.

Gobel. l. c. Cranz. l. 6 metr. c. 9. p. 147. Æg. Gelen. l. 3. hiſt. S. En. gelb. c. 42. Monum. Paderb. p. 133. ſq. ed. 1

Annus Chriſti 1115.
Henrici V. Reg. 10. Imp. 5.
Ab. V. C. 192.

NOn diu duravit hæc Saxoniæ quies, proceribus quippe ab intercalari pace ſtatim ad arma revocatis. Goslariæ tunc Impertor in hybernis agebat & natalitiis Chriſti feſtivo gaudio peractis omnes Saxoniæ principes ad comitia evocaverat, ſi forte æſtuantes eorum animos ad mitiora conſilia flectere poſſet. Inprimis Adelgotum Archiepiſcopum, Magdeburgenſem adeſſe juſſerat, cauſamque dicere, quod Wipertum comitem perduellionis reum ac in ſilvarum receſſibus latitantem in diœceſin ſuam receperit & Lubborchi paſſus ſit habitare. Huic Cæſaris imperio plures paruere, alii ſive quod cauſæ diffiderent, ſive quod minus proclives ad pacem eſſent, vadimonium deſeruere. Acceſſit tamen Adelgotus. Sed vix limina urbis noſtræ ſalutaverat, cum ſtatim certior ab amico fieret, id agi ut non modo privetur ſacerdotio, verum etiam in vinculis habeatur, quare ſi ſe ſalvum vellet, fugam quantocyus capeſſeret. Quo periculo territus, nocte intempeſta urbe egreſſus, & Magdeburgum clam dilapſus eſt. Ægre id tulit Imperator, convoca-

Comitia Goslarienſia.

Abb. Urſp. p. 257. Dodechin p. 469. Cranz. l. 5 Sax. c. 36. p. 130. Gobel. æt. 6. c. 58. p. 267. Alb. Stadenſ. p. 263. Chron. Bigaug. p. 253. Spangenb. Chron. Sax. p. 354

vocatoque principum ſenatu multum de conjuratorum audacia conqueſtus eſt, ſe nimirum palam ab omnibus exagitari, principes ſuo vivere arbitrio, non Auguſtorum edicta, non comitiorum ſcita, noo ſalubria monita eos amplius vereri, eo demum rem abituram, ut plane Cæſarea majeſtas evaneſceret. Indigna res viſa principibus, omniumque ſuffragio decretum eſt, ut a conjuratis ſupplicium more majorum ſumeretur. Hioc Adelgotus abſens proſcriptus, Reinhardus Halberſtadenſis epiſcopatu exutus, Fridericus Arnsbergiæ Comes dignitate privatus, ipſa denique conjuratio armis comprimenda viſa eſt.

Prælium ad ſylvam Welphonis.

Damnatis itaque pacis conſiliis protinus utrinque ad arma concurritur. Imperator Walhuſæ delectum inſtituit, Saxones quoque copias, quas poterant inſtructiſſimas contrahunt. Vicinæ nobis provinciæ inprimis Epiſcopatus Halberſtadienſis igoe ferroque vaſtantur, Brunſvicum occupatur, inde armis in Thuringiam converſis Orlamunda quoque obſidione premitur. Verum has Cæſaris victorias uno deinde impetu prælium ad Welphonis Sylvam in Mansfeldico agro commiſſum retardavit. Cum enim Lotharius ceterique fœderati ibi ſtativa haberent, Imperator veluti ex improviſo eos oppreſſurus cum juſto exercitu advolat. Componuntur acies, claſſicum canitur, tantaque pertinacia pugnatur, ut diutius anceps prælium videretur. Saxonum ordines Lotharius, Imperatoris agmen Holerus Mansfeldicus circumvolabat. Denique cum hic in principiis occubuiſſet, ſtatim inclinari Cæſareorum acies cœpit: In quos tanto ſævitum eſt, ut pauci fuga ſalutem quærerent. Eum conflictum poſt hominum memoriam acerrimum annales etiam eccleſiæ SS. Simonis & Judæ membranacei ſignant his verbis: *Hic*, (Henricus V) *poſtmodum contra Saxones in Welpesholte dimicavit, & victoriam perdidit, Domino ſic volente.* Sed & trophæo victoriæ hujus memoria ad poſteros transmiſſa legitur. Monomento enim in campo erecto viri paludati ſtatuam impoſuere, dextra quidem cæſtum; ſiniſtra ſcutum præferentis; idque *ſignum adjutoris* vocarunt. Verum cum imperita plebs & ad ſuperſtitiooem proclivis idolum ſibi inde fingeret, ac trophæum ſub ſanctæ Jodutæ nomine precibus & oblationibus propitiaret; Wernerus Mersburgenſis Epiſcopus molem dejicieodam & idololatriæ ſubtrahendam materiam exiſtimabat.

Lotharius victor Goslariæ agit.

Potitus victoria Lotharius regio plane dominatu ſe inter Saxooes ferebat. Hinc triumphans Saxoniam ingreſſus Goslariæ noſtræ tanquam in antiquo imperii domicilio conſedit. Aderant illi legatus apoſtolicus, principesque eodem fœdere connexi, quorum in congreſſu ipſis B. Mariæ natalibus plura reipublicæ negotia tranſegit. Id tamen inprimis ſollicite tunc actum eſt, ut Epiſcopi ab Imperatore conſtituti, quos ſchiſmaticos vocabant, ſedibus ſuis expellerentur, ſubrogatis aliis orthodoxis, hoc eſt, qui in Pontificis ſervitia eſſent proniores. Hæc Helmoldus & qui hiſtoriæ Francicæ tomis inſertus eſt, chronici Hildeſienſis auctor, memoriæ prodiderunt. Imperator vero cognita ſuorum calamitate Moguntiam atque inde ad recuperaodam Mathildæ hæreditatem io Italiam eſt profectus, ex qua biennio demum transacto in Saxooiam rediit.

Helmold, l. 1. c. 40 p. 989. Chron. Hildeſ. ap. du Chesne tom. 3. ſcript. Francic. Dodech. p. 469.

Annus Chriſti 1117.

Henrici V. regis 12. *Imp.* 7.

Ab. V. C. 194.

Richenbergenſis monaſterii initia

Chronic. Stederb. ad h. ann. p. 453. Meibom. tom. 3. rer. Germ. p. 352. Letzner. l. 2. MSC. Chron. Hildeſ. c. 52. Reutel. p. 87. Chron. Hildeſ.

TUrbulentis hiſce Saxoniæ temporibus in vicinia noſtra, quod mireris, de augenda religione ſedulo cogitatum eſt. Hoc ipſo enim anno, niſi chrooici Stederburgenſis aliorumque computus fallit, monaſterium Richenbergenſe fundari cœpit, B. Mariæ Virginii ut ex diplomatibus æque ac ſigillo eccleſiæ antiquiſſimo patet, ſacrum, quod ex ſeptentrionali plaga urbem ooſtram reſpicit, atque unum omnium maxime & ſplendore ædis, & opibus & diſciplinæ integritate floret. Conditorem ſuum agooſcit Petrum quendam de Richenberg, quæ familia equeſtris eo ipſo loco, ubi nunc monaſterium hoc floret nobilitatis ſuæ ſedem habuit. Ipſe *Petrus* Subdiaconi tunc ordine inſignitus, inter Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Canonicos celebrator, quemadmodum & *Johannes* quidam de *Richenberg* Vicarius ejusdem baſilicæ in membranis occurrit: ut adeo hanc familiam ſæpius nobis Canonicos aut Vicarios dediſſe exiſtimem. Verum nemo plus ſplendoris in genus ſuum videtur intuliſſe, quam Petrus noſter, qui cum familiam ſuam ad paucos redactam haut procul ab interitu eſſe ſentiret, prædium ſuum applaudeote matre in religioſorum domicilium convertit, illudque aliis bonis ſuis ditavit, ac adeo impoſito illi de ſe nomine, laudabili cooſilio memoriam ſui æternitati cooſecravit. Hoc pietatis delubrum paucis initio fratribus videtor habitatum. Nam licet & præpoſito & advocato ſtatim cœperit ſubeſſe; non prius tamen penitus in ordinem redactum eſt, quam aono MCXXXI. quo Bernhardus Hildeſienſis Epiſcopus, convocata Synodo, novellam coloniam ordini Canonicorum Regularium B. Auguſtini adſtrinxit, quorum antiquiſſimum habitum ex binis hujus eccleſiæ ſigillis cognoſces, quæ ideo adjeci. Nihil vero de monaſterii natalibus ex conjectura profero Ipſum extat Bernhardi diploma, quod diſerte annum MCXXXI, *annum inchoationis eccleſiæ Richenbergenſis* vocat, ut ipſæ tabulæ, quas ad annum huoc integras, producam aperte docebunt. Minus ergo videbimur hallu-

Tab. II. Fig. 3. 4.

Lambert. Geroch, utrum Richenbergenſis, an Reichersbergenſis.

Avent. l. 6. p. 508. ann. Bojic. & paſſim.

hallucinari, ſi laudatum monaſterium anno MCXVII. conditum, anoo MCXXI. dedicatum & paucis ſratribus addictum, ac demum anno MCXXXI. penitus perfectum & ſuis numeris abſolutum dixerimus. Eſt & Reichenberga, Bavariæ ioclytum cœnobium, quod ideo monendum duxi oe quis illud cum noſtro cooſundat, cum & illud Bavaricum ſæpiuſcule Richenberga vocetur. Aventinus enim Lambertum Gerochum, cujus opuſcula de Aotichriſto & Gregorio VII. extant, vix aliter quam Richenbergenſem appellitat, eum apertum ſit, Reichersbergenſem fuiſſe. Id quod obſervandum duxi, non ot reprehendam, ſed ne reprehendar.

vid. & Sagittar. intr. in Hiſt. Eccleſ. c. 26. p. 689.

Catalogus Præpoſitorũ Richenb.

Catalogum Præpoſitorum, qui a prima monaſterii origioe ad noſtra usque tempora, præſuerunt hunc ex diplomatibus excerpſi:

Gerhardus. Goslarienſium Archipresbyter anno 1117. fit Præpoſitus Richenbergenſis anno 1142. ſimul Præpoſitus Stederburgenſis.

Ludolphus 1151. 1154. 1155. 1157. deponitur anno 1161. Chron. Stederb. p. 454.

Conradus 1163.

Rudolphus 1171.

Lambertus 1173. 1178. 1181.

Johannes. 1200. 1209. 1216. 1223.

Tidericus. 1251.

Henricus Pater Patrum S. Auguſtiol per Alemanniam. 1275. 1277. 1288. 1289. 1291. 1292. 1293.

Bodo jam aooo 1290 Henrico adjuoctus ſolus 1297. 1298. 1299. 1304. 1305. 1306. 1308.

Fridericus. } Præpoſiti Richenbergæ cõmorantes. 1311.
Bodo.
Hermannus de Gradu.

Fridericus ſolus 1312.

Henricus. 1314.

Bodo. 1315. 1316. 1317. 1321.

Hermannus. 1323.

Bertholdus. 1333.

Johannes. 1334. 1335.

Bertholdus. 1137. 1338. 1341.

Ludolphus. 1350.

Hinricus. 1352.

Joannes 1366. 1368.

Bortholdus. 1387.

Ludigerus. 1388.

Her Arend Proveſt to Richenberg. 1395.

Hinricus 1415.

Johannes Clovekorn. 1420. 1427.

Rembertus. 1435.

Johannes 1450. 1457. 1461. 1464. 1466. 1467. 1473.

Hinricus. 1480.

Borchardus Wildeshuſen. 1485.

Godefridus Prior des Cloſters unſer ſeven Fruwen tom Richenberge. 1500.

Gerhardus. 1517. 1520. 1533. 1536. 1537.

Johannes Regis ſeu Konningk prior 1538. 1551. 1553.

Ludolphus Prior. 1554. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561.

Johannes Pater. 1594. 1565.

** Poſt reſtitutam diœceſio Hildeſienſem.

Henricus Brumlovven. profeſſus in Hamersleben, Præpoſitus conſtitutus an. 1644. ob. 1659.

Joannes Hochhauſen / io ſenectute decrepita electus 1659. eodem anno ob. Hamerslebii.

Theodorus Streven / Profeſſus in cluſa Everhardi Archidiœceſ. Trevir, electus 1659. regimiois pertæſus reſignavit 1661.

Henricus Steckelenus profeſſus in Dalheim, aono 1661. electus ad nativum mooaſterium electus prælatus redire coactus, commiſſarius etiam & Generalis ordinis factus eſt, ſenex admodum obiit, Richenbergæ reſignavit 1669.

Johannes Chriſtophorus Oldenkopff. electus 1669. ſponte tamen depoſito regimine ao. 1681. paſtoratum Ahrbergenſem adminiſtrandum ſuſcepit, quo rurſum depoſito Paſtor Dincklarieoſis factus obiit demum ao. 1692.

Wilhelmus Zilles profeſſus in Sulta prope Hildesheim electus a6. 1681. laudabiliter præſuit annos 12.

Franciscus Wilhelmus Busch electus anoo 1694. qua fide & induſtria huic monaſterio præſit, docent templum, ædes, aliaque opera ejus laudabilia, atque perficieoda, vitam ei & valetudioem iotegram apprecamur!

Anni Chriſti 1118. 1119.

Henrici V. Reg. 13. 14. *Imp.* 8. 9.

Ab. V. C. 195. 196.

Henricus Goslariæ Saxones in gratiã recipit.

Chron. Hild. ap. du Chesne tom. 3. rer. Francic. p.

OBierat inter hæc Gelaſius pontiſex, cui inito Cæſare Romani ſubrogarunt Guidooem Vienoenſem Archiepiſcopum, rejecto Burdino, quem Cæſar omni niſu promotum ibat. Sed & Germania inter diverſa ſtudia fluctuabat. Unde Imperator magnis itineribus ex Italia io Saxoniam advolat, habitoq; Goslariæ priocipum cooventu ad mitiora conſilia cooverſus tam luculentis conditiooibus principes io ſuas partes illexit ut Lotharius dux, Rudolphus Marchio, Friedericus Palatinus pluresque alii ad ejus caſtra tranſirent. Chronicoo equidem Hildeſienſe, quod inter hiſtoriæ Francicæ ſcriptores editum eſt hoc reſert in annum proxime ſequentem, ſed malim id de hoc anno accipere. Suppetit enim diploma Henrici Monti S. Georgli datum, in quo hi principes omnes teſtium loco adducuotur, cum aliis quibusdam Episcopis, quos Henricus invito Papa creaverat, quod ideo dignum putamus quod integrum hic appareat:

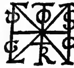
Benefacit Monaſterio Montis S. Georgii.

HEnricus divina favente clementia quartus Romanorum Imperator Auguſtus. *Noverit omnium tam praeſentium, quam futurorum induſtria, qualiter nos divinæ inſpirationis provocati admonitu & principum noſtrorum conſilio monaſterium in monte S. Georgii poſitum canonicis ibi inſtitutis clauſtrali ambitu adornare, ejusque faculiates ſylva quadam quæ Aal dicitur, decreverimus ampliare. Huic autem concesſioni idoneos adbibuimus teſtes, quorum nomina bæc ſunt,* Conradus (*) *Osnabrugenſis Epiſcopus,* Gerhardus (**) *Merſeburgenſis Epiſcopus alii quoque principes,* Luderius *Dux,* Rodolfus *Marcbio,* Fridericus *Palatinus,* Wipereus *Comes,* Henricus *Marcbio* Fridericus *Comes,* Hermannus *Comes Eppo bujus loci procurator. Hoc etiam* Mathildis *regina ſua corroboravit præſentia. Vt autem bujus coucesſionis auctoritas ſtabilis & inconvulſa permaneat, banc chartam inde conſcribi & ſigilli noſtri impresſione jusſimus inſiguiri. De Goslarienſibus etiam civibus bos babemus teſtes.* Fogelinus *ſcilicet & frater ejus* Lanfridus, Herwardus, Segebertus, Volkmarus, Lucemannus, Odelbertus, Bernardus *& fratres ejus,* Amego *& filii ejus,* Bruningus *& frater ejus,* Acco, Tecelinus, Bennecho, Wicelinus, Benno. *Hoc autem factum eſt tempore* Pilegrini *S. Georgii præpoſiti nec non etiam* Egelberti *præpoſiti.*

* *De boc vid. Ertvvin. Chron. Ep. Oſnab. p. 209. Conc. Barth. Behrens: Catal. præp. Hil. deſ. p. 2.*

** *intruditur per epiſcopum Theodericum Cizenſem & Adelgorū Archiep. Magdeb. baud diu tamen vixit. Brotuff. ap. Gualt. p. 1146.*

Signum Henrici.

Bruno Cancellarius recognovi vice Archicancellarii.
Data autem Goslariæ MCXIX anno incarnationis Domini XII. Kal. Februarii.

Bertold9 Hild. Ep. creatur. *Reutel. p. 87. Chron. Hildesh. Chron. Hildesh. Epiſc. MSC. C. 21.*

Nec minus eccleſia Hildeſieoſis hoc anno nova cepit incrementa, epiſcopum quippe nacta Bertoldum, poſtquam Bruningus noſter faſces depoſuerat, virum eo non imparem loco, & genere & moribus optabilem antea præpoſitum majorem cathedralis eccleſiæ Hildeshemenſis, qui monaſteria per diœceſin ſuam diligenter reformavit ipſe quoque novas eccleſias conſtruens, quarum ſuo loco aliquot referemus. Septendecim annis cum præfuiſſet Epiſcopatui, anoo MCXXX. diem obiit ſupremum.

Cranz., l. 6. metrop. c. 7. p. 146. Bebrens Catal. præp. Hild. p. 3

S. Sepulcri Goslarienſ. origo.

Eo magis quoque creſcebat in Saxooia monaſteriorum numerus, quo plures ſubinde ordioes reigioſorum naſcebantur. Hoc ipſo eoim tempore cœperunt Templariorum, Hoſpitaliorum & Teutonicorū ordines, qui cum initio non niſi tuendis peregrinis & excipiendis hoſpitibus eſſent deſtinati: poſtea in equitum numerum admiſſi, late ubique ſe per Germaniam & Saxooiam inprimis diffuderunt, Goslariæ quoque noſtræ coodito monaſteriolo, quod S. Sepulcrum vocabant, ſed dudum ferali incendio extincto;

De ejus origine nihil mihi adhuc neque in diplomatibus, neque in annalibus occurrit. Id tamen ſcio, ſubfuiſſe illud Ordini Johannitarum Equitum, ſubjectumq; Commendatori Supplinburgenſi, ut pluea docent diplomata, e quibus ſuo loco oonnulla apparebunt. Fallere itaque dicas Leznerum, qui de Domo hac ita commentatur: Das Cloſter aber zum Heiligen Grabe vor Goßlar in der Vorſtadt voe dem Vous Thor gelegen iſt etwan zum priorat auf Münche geſtifftet / iſt ein kleines aber wohlerbauetes Clöſterlein und ſonderlich mit vielen ſchönen herrlichen und guten gewölbeten Kellern wohlangerichtet / alles mit coonſens und Bewilligung des Rahts zu Goßlar. Commendatores, Priores & Proviſores hos e tabulis collegi:

- 1240. *Gunzelinus* ſacerdos, proviſor S. ſepulcri.
- 1291. *Fr. Lud.* D. S. Hoſpitalis Hieroſolymitani Comēdator in Goslaria 1290. vocatur & *Fr. Ludolphus* de S. ſepulcro. 1291. 1293.
- 1301. *Werenboldus* Comēdator S. ſepulcri.
- 1357. Graff Ruprecht von Mansfeld Conıter zum Heiligen Grab.
- 1400. (circiter) *Thomas Hornius* Prior S. Sepulcri.
- 1408. Her Hinrick Wendeburg Prior to Sünte Johannes binnen Broniſchwick / und des hilligen Grabes to Goßlar.
- 1489. *Jo. Dornten.* Dei gratia indubitatus Prior S. Sepulcri, depoſitus 1497.
- 1497. *Joannes Wuſtrau.* Prior S. Sepulcri.

Anni

Anni Chriſti 1120. 1121.

Henrici. V. Regis 15. 16. *Imp.* 10. 11.

Ab.V.C. 197. 198.

Saxonia quieta. *Chron. Hildes. ap du Chesne. tom. 3. Abb. Vrſp. p. 263.*

SUblata litium materia & præcipuis factionis Saxonicæ capitibus ad obſequium reductis, non parum proviociæ noſtræ reſocillarl videbantur. Miramur ergo Abbatem Urſpergenſem hanc procerum reconciliationem chronici Hildeſienſis ooſtrique diplomatis teſtimonio firmatam plaue ignorare, & ſolius Friderici Palatini meminiſſe, qui a reliquorum ſocietate ad Imperarorem deſecerit, æternis tamen crnciatibus ideo punitus. Hinc Cæſari in Saxoniam hoc anno redeuoti nullum honorem habitum, ipſos proceres rejecto Imperatore mutuo fœdere coaluiſſe, quosvis hoſtes, quosvis latrones ſuis armis à finibus arcere ſtatuiſſe, Cæſareanos milites, qui in Thuringiam prædatum exiiſſent, ſame ad deditionem compuliſſe, ipſum Imperatorem pudore anxium per Rhenum io Lotharingiam rediiſſe perhibet. Atque adeo Saxones veterem ariſtocratiæ ſormam, quam dudum expetiverant, penitus ſane inſtauraſſent, ſi vera Urſpergenſis reſerret: Inprimis cum Ipſa quoque jura ſacrorum permiſſu Pontificis uſurparent, Epiſcopos renunciarent, Shismaticos ſedibus exturbarent, omnibusque ſummæ poteſtatis beneficiis frueruntur. Sed quis credat Lothario Duce, Rudolpho Marchione, Friderico Palatino & tot aliis Comitibus ad Henricum deficientibus, reliquos Saxones, minus potentes, ab armis non deſtitiſſe? Aut ergo Urſpurgeuſis lapſus eſt, aut Saxonica ſeditio iotra paucos hoc anno ſtetit. Albertus ſane Stadenſis, Chronographus Saxo, aliique ſcriptores, qui Urſpergenſis etiam verba plerumque retinere ſolent, hæc plane omittunt. Ut adeo non temere ſoſpicari mihi videar, Urſpurgenſem hic errorem commiſiſſe.

Saxones denuo Imperiũ Heorici abjiciunt. *Abb. Vrſp. p. 264. Chron. Hildesh. l. c.*

Verum tamen ea pax ſequente ſtatim anno ioferale bellum commutata. Lotharius enim, Dux Saxoniæ, licet In gratiam cum Imperatore rediiſſe videretur, exercitum tamen non dimiſit, ex omni parte ſpeculaturus occaſiooem, domInatum ſuum inter Saxones firmandi. Hinc primo quidem in monaſterienſes, qui Theodoricum Epiſcopum a Saxonibus ſibi obtruſum ejecerant, arma convertit, qua in expeditione cum jam acies urbi imminerent, ſubito coorto inceodio, tota pene civitas in buſtum conſedit. Nihilominus tamen victores Theodoricum devaſtatæ ſedl immiſere. Interea Imperator de Saxonum fide ſecurus, Moguntinum Archiepiſcopum, pontificis legatum cauſæ ſuæ iniquiſſimum premit Moguntiamque gravi obſidione urget, jamque in ſpem venerat illa potiundi. Sed epiſcopus his viribus ſuſtioendis impar, nihil habuit antiquius, quam ut Saxones in cauſam ſuam traheret. Facile currentibus calcar additum. Lotharius enim jam tum ad bellum redintegrandum proclivis, ſtatim cum inſtructiſſimo exercitu advocavit, eumque tam prope in Imperatoris coofpectum adduxit, ut Rhenus ſolum caſtra diſtingueret. Jam ſignum prælio datum, jam acies compoſitæ erant & Duces utrimque jam per ordines volitabant, cum principum quorundam ſuaſu de litibus ſopiendis cogitaretur. Convenere In eo, ut delectis duodecim viris causa cognoſcenda committeretur. DenIque Herbipoli iis legibus pax coaluit, ut regalia Imperatorem manerent, eccleſiis ſacrorum jura reſtituerentur, a prædonibus & publicæ quietis turbatoribus ſupplicium ſumeretur, ſuum cuique veteri juſtitiæ lege redderetur, pootifici denique excommunicationis Cæſareæ cauſa relinqueretur.

Cœnobii Backerodani origines. *Reutel. p. 87. & 105. Chron. Hillesh. ap. Paul. Lezn. l. 2. Chron. Hildeſ. MSC. c. 42. Paul. Epiſt ſing. ap. Tenzel dial. menſt. an. 1691. p. 614*

Interea dum ſic aoimi in diverſa trahuntur, omniaque odiis ac diſcordiis ſervent; unica cura Bertholdi Hildeſienſis Epiſcopi fuit, diœceſin eccleſiis & monaſteriis augere. His Ipſis enim annis novum ſurrexit cœnobium Backerodanum, quod & Bartholdesrodanum a conditore audivit, quippe ab ipſo Bertholdo Epiſcopo religionis ſtudioſiſſimo ſuis fructibus exſtructum, & B. Auguſtini ſamiliæ datum eo quidem Inſtituto, ut ſratres æque ac ſorores ſub unius præpoſitl cura eodem hoſpitio uterentur, quem morem non ſatis laudabilem ſingulari epiſtola erudite evolvit Chriſtianus Franciſcus Paulini. Verum cum centum & viginti novem annis huic ordioi præbuiſſet hoſpitium: demum collapſa diſciplIna, ac pudicitia plane profligata, iſtud monaſterium a Johanne Epiſcopo Ciſtercienſibus e cœnobio Illenhagenſi ferali incendio pulſis conceſſum eſt, qua de revolutione hujus monaſterii Ipſum diploma Johannis Epiſcopi ſuo loco erit proferendum.

Richenbergenſis eccleſiæ dedicatio. *Chron. Stederb. p. 458.*

Sed & Richeobergem eccleſiam nuper conditam inſequente hoc anno Bertholdus inauguravit, licet de Ipſa ſolennitate parum nobis conſtet, quod Chronici Stederburgenſis Auctor paucis duntaxat verbis, hoc eſt, ſuo more rem ſignat potius quam exponit. Primus eccleſiæ hujus curam ſub Præpoſiti oomine ſuſcepit Gerhardus, Archibresbiter Goslarieoſis, vir religioſus ac integer, atque ideo interjecto tempore ad Stederburgenſis quoque cœnobii collapſam diſciplinam In integrũ reſtituendam adhibitus. Advocatia functus eſt Hugoldus quidam, quem e Richenbergiorum equeſtri familia oriuodum eo mious dubitaverim, quo certius e Bernhardi Epiſcopi tabulis conſtat, fundatorem jura hæc familiæ ſuæ quam diu floruerit, reſervaſſe. Rara certe viciniæ noſtræ ſelicitas, quæ inter medios bello-

rum civilium fluctus & turbulenta principum conſilia ſola ferme beneficiis paci ac togæ propriis effloruit, & nova ſubinde religionis ac pietatis cepit incrementa.

Anni Chriſti 1122. & 1123.
Henrici V. Reg. 17. 18. *Imp.* 12.13.
Ab. V.C. 199. 200.

Henricus V. Imp. jura ſacrorum amittit.
Abb. Vrſp. p. 267. Otto Friſ. l. 7. c. 16. p. 148. Alb. Stad. p. 263. Engelh. p. 218. Gobel. at. 6. c. 58. p. 267. Chronogr. Sax. p. 285 Martin. Polon. p. 372. Baron. ad ann. 1122. p. 151. Tom. XII.

PRæcipiti demum ac prope deficiente hoc altero Goslariæ oostræ ſeculo, pax tories civilibus diſcordiis diſſoluta, plane Germaniæ reddita eſt, Imperatore ſcilicet Pontifici & Pater ad extremam usque vitæ lineam ſubirat.' Ex quo eoim Romæ fama de Herbipolenſi conventione iocrebuit, miſſi ſtatim in Germaniam Lambertus & Gregorius Cardinales, qui Imperatorem, ut cum Pootifice in gratiam rediret, partim minis, partim blanditiarum lenociis flecterent, & ſacrorum ſimul jura, quæ baculi & annuli vulgo vocaot, extorquerent. Quid ageret Imperaror ab omnibus deſertus, ſuisque parum gratus? Præſagiebat jam animus, niſi pootificis poſtulationi morem gereret, oovo ac longe difficiliori bello ſe implicatum iri. Aote oculos ei veſabatur, exemplum parentis nulla alia de cauſa oppreſſi, quam quod labentis imperii molem tanta cooſtantia ſuſtinuiſſet. Denique & virili prole ſe videbat carere, nec ſpes affulgebat, fore, ut in ſua gente imperii auguſti decus continuaretur. Tempori itaque ceſſit, & Pontificis voluntati. Ideoque ſacrorum jura dimittere, quam perpetuis bellorum fluctibus jactari maluit, facinus eccleſiæ Chriſti pene exitiale auſus, ſiquidem ex eo tempore papalis dominatus ad ultimum potentiæ apicem nullo probibente provenit Transactum negotium Wormatiæ IX. Cal. Octobris, & ne ſcilicet tam præclaræ rei memoria unquam vileſceret, tabulis commiſſum, & convolanti plebi in publico agro propoſitum eſt, quæ cum ab Urſpergeoſi, Engelhuſio aliisque ſcriptoribus recenſeantur, nolo tantum geotis noſtræ dedecus hic repetere. Id modo notaodum duxi, Henricum Imperatorem, hujus transactionis memoriam etiam diplomatibus ſuis propagaſſe. Extaot enim apud Scbatenium ejus tabulæ, Cappenbergenſi monaſterio conceſſæ, quibus hæc veluti æra ſubnotatur:

Schat. l. 7. annal. Paderb. p. 703. tom. 3.

Data anno Dominica incarnationis MCXXIII *Indict.* XIII *apud Lobviſſen, quando Dominus Imperator, annulum & baculum remiſit, durante adhuc eo anno.*

Ceterum id boni ex tam infelici ac propudioſa pace ad Saxones Goslariamque noſtram redundavit, ut a tot bellorum cladibus, calamitatibusque publicis per aliquos annos reſpiraret, & reddita priſtina ſecuritate veluti revireſceret.

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM
ET
VICINARUM REGIONUM
LIBER II.
AB ANNO CHRISTI
MCXXIIII AD MCCXXIII.
IMPERANTIBUS
HENRICO V.
LOTHARIO II.
CONRADO III.
FRIDERICO I.
HENRICO VI.
PHILIPPO & OTTONE IV.
Nec non
FRIDERICO II.
CÆSS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
EX OFFICINA GENSCHIANA.

Digitized by Google

TAB. III. ad LIB. II.

N° 5.

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM, ET VICINARUM REGIONUM PRÆCIPUE ECCLESIASTICARUM

LIBER II.

DE REBUS

Seculo tertio Goslariæ geſtis

Ab ANNO Chriſti 1124 ad 1223.

Seculi bujus facies.

ABſoluto jam primo Antiquitatum noſtrarum libro, in ſeculum Goslariæ tertium deferimur, quod ab aono reparatæ ſalutis MCXXIV. ad annum usque MCCXXIII. decurrit, & mira rerum varietate ſe commendat. Quemadmodum eoim ſub ſeculi ſuperioris auſpicium Saxonum imperatorum ſtirps exaruit, penes quam diutiſſime decus imperii fuerat: Ita & hoc ſeculum, ſimulac cœpit, Francorum Salicorum abrupit familiam, quæ adhuc præter Conradum tres Henricos Cæſares dederat. Extinctis Salicis Saxones videbantur ad imperium poſtliminio redituri: Inprimis cum in Lotharium Saxonem, potentiſſimum Germaniæ principem, omoium peoe procerum vota concurrerent. Sed cum ſine maſcula prole obiret laudatiſſimus princeps: Svevi rerum potiebantur, ex Hohenſtaufiorum genere oriundi. Hi vel ideo ſummopere videntur commendandi, quod jura a Pontificibus erepta pro virili ſua parte viodicare anniſi ſunt. Sed tamen res ſemper caruit ſucceſſu, ſive quod Germani jam ſervitutem ſuam amare cœperant, ſive quod ipſa ſortuoa iniquior eorum conſilia eluſit. Quapropter deplorandam intuemur hujus ſeculi faciem, quo pontifices Imperatoribus inſultabant, Imperatores diris devovebantur, & quoties Papæ libuit, ab imperio rejiciebantur. Inde tot urbium cadavera, tot clades Germaoorum, ex quibus per longa tempora vix patria reſpiravit. Quantam, o bone Deus, vaſtitatem bella inter Ottonem & Philippum Cæſares geſta his regionibus intulerunt? quaotum ſanguinis a Friderico I. & II. fuſum eſt? quos Pontifices in tantum ſuorum odium adduxere, ut illis cum proceribus ſuis oon ſecus, ac cum hoſtibus perpetuo fuerit decertandum. Tandem quo minus Pontifici quicquam eſſet ab imperatoribus & regibus periculi, nova excogitata eſt eos opprimendi ratio. Scilicet ſub religionis ſpecie principes juſſi ſunt, io regiooes ſanctas peregre abire, & S. Sepulcrum ab iofidelibus occupatum recuperare. Illuc ergo potentiſſimi quique principum magno numero confluebant, illuc fortiſſimi perducebantur exercitus, illuc denique ipſi Imperatores & reges per mille pericula penetrabant. Unde factum demum eſt, ut re plerumque male geſta, totius Europæ vires langueſcerent, pontifices vero eo audacius ad potentiæ ἀκμὴν graſſarentur, quo minus ſibi videbant reſiſti poſſe. Goslariæ quoque hoc ſeculo non ſemper una erat ea-

quendam Centuriatorum Magdeburgenſium, qui Walkenredenſis cœnobii originem referentes, monaſterium hoc aſſignant agro Goſlarienſi, a quo tamen octo milliaribus abeſt. Apparet autem has literas etiam viſas fuiſſe Buntingio, aut certe ejus emendatori Meibomio qui eadem pene refert in Chronico Brunsvicenſi, niſi quod Goſlariæ hoc factum fuiſſe, omiſit memorare.

Mazo Verdenſis Epiſc. Præpoſitus Goſlarienſ.

Interea eccleſia SS. Simonis & Judæ, quæ apud nos floret, circa eadem tempora Verdæ dedit Epiſcopum Maſonem, aliis Mazonem vocatum, quem inter præpoſitos eccleſiæ noſtræ referunt Hamerslebienſis monachus apud Maderum, Emſerus & Leznerus, Bruſchius vero Canonicum tantum Goſlarienſem vocat. Paulo parcius ejus mentionem fieri apud hiſtoricos deprehendimus, unde electus potius, quam ordinatus videtur Bruſchio & Cranzio, cujus hæc pauca de Mazone adſcribere juvabit: *Verdenſis eccleſia pau'o antehac tempora Pontificem habuit Maſonem, ordine XXV, qui, ut ex ſcriptis ſuis colligi poteſt, non diu præfuit eccleſiæ, quia Thietmarus ſucceſſor ſuus eum dicit Epiſcopum deſignatum. Obiit IIX Calend. Novembris. Hujus Epiſcopi ordinationem Theodolphus Mindenſis p æpoſitus & fratres ſui pro certis beneficiis, ſibi ab Eccleſia Verdenſi collatis, facta conventione donaverunt eccleſiæ Verdenſi prædia in Gieldorſen, in Borſtele, in Elſe, in Holtenbuttel, in Ballande & in Norta. Et quoniam magis electus erat, quam plena auctoritate gubernans, vix meruit in numero pontificum collocari. Quia tamen numeratum in eis accepimus hunc dedimus ei inter alios locum.*

Bruſch. c. 14. Epit. de Epiſc. n. 25 p. 1088 Cranz. metrop. l. 6 c. 19. p. 153.

Plures Electi ex eccleſia Goslarienſi.

Fuit nimirum tunc tempus, quo Imperatoribus & Papis adhuc inter ſe de inveſtitura certantibus, epiſcoporum conſecratio ſæpius differri ſolebat. Quamvis igitur promoti interea habitu epiſcopali uterentur, & eccleſiæ bona adminiſtrarent: non poterant tamen uti *paramentis & mitris* ſine ſpeciali indultu pontificis. Hi, ut eſt in Romano ceremoniali, vocabantur *Electi*, de quibus pluribus egit Wilhelmus Neubrigenſis. Illud autem dolendum eſt, quod electi paulo rarius olim Epiſcoporum catalogis adſcripti ſunt: inde enim factum eſt, ut complurium perierit memoria, quos noſſe eruditorum intereſſet. In horum numerum refero *Wilhelmum Epiſcopum Veronenſem, Herebertum Leodienſem, Udalricum Argentinenſem, Cononem Friſingenſem, Landolphum Treverenſem, Richolphum Moguntinum*, & alios, quos ex hac eccleſia noſtra prodiiſſe teſtantur Præpoſitorum Goſlarienſium catalogi, quos tamen fruſtra in Epiſcoporum indicibus quæras. Forte ergo inter turbas, quas Gregorii VII. Henrici IV. Rudolphi Svevi & Hermanni Lucelburgenſis æmulatio dedit, hi Epiſcopi electi quidem: ſed poſtea prævalente altera parte rejecti fuerunt, nominibus quoque eorum ex Epiſcoporum diptychis eraſis. Quod & aliis contigiſſe ſatis teſtantur tam variantes inter ſe Epiſcoporum catalogi.

Cerem. Rom. l. 1. ſect. 10. Wilhelm. Neubrig. l. 2. c. 22. citat. a. Carol. du Freſne. tom 2. Gloſſ. Lat. p. 223.

Annus Chriſti 1128.

Lotharii II. Regis 4.

Ab. V. C. 205.

Imperator turbis ſuperioris Germaniæ componendis inſudat.

DE hinc in ſuperiore Germania componendis turbis, quas Conradus dabat, inſudavit Lotharius. Nam celebratis ſuperiore anno Wurzburgi Chriſti natalitiis: ulterius progreſſus, urbes quæ ejus imperium aſpernabantur ad officium reducere conſtituit: Spiram itaque diuturna obſidione premit. Sed fruſtra, ſiquidem ſub hyemem exercitum reducere eum oportuit: proxime ſequente tamen año redux urbem expugnavit. Ulmam quoque, & ſi quæ aliæ Conrado favebant, ſub ſuam redegit poteſtatem. Interea Thuringiam novis bellis involvit Albertus Moguntinus Archiepiſcopus, qui decimas ſibi deberi ratus, priſtinasque renovans lites, Thuringos multis incurſionibus infeſtabat, donec hi collectis plusquam viginti hominum millibus, armis novas has exactiones abolendas ſtatuerent. Quo cognito Archiepiſcopus, oblata pace, decimarum juri reſignavit.

Abb. Urſp. p. 277. Lehm. Chron. Spir. l. 5. c. 47 p. 469. ſqq. Spangenb. chron. Sax. c. 217. p. 365.

Richenbergenſ. cœnobii augmentum.

Multo quietiores hæ regiones agebant, in quibus ſacro cultui deſtinatæ ædes magnis beneficiis cumulabantur. Certe Richenberga hoc anno a veterano quodam milite, quem in Converſorum numerum receperat, & Decano quodam Hildeſienſi aliquot beneficiis aucta eſt, quæ Hildeſienſis Epiſcopus his literis rata habuit.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis & ſanctæ Dei Genetricis Amen. *Quoniam non ſolum, qui Deo famulantur, ſed etiam, qui famulos Dei diligunt, fovent & quibus poſſunt conſolationibus ſublevant, æternæ beatitudinis ſibi præmium præparare non dubium eſt*, ego Bartoldus *Dei gratia Hildenesheimenſis Epiſcopus omnes in diœceſi mea divino miniſterio inſiſtentes viſceribus caritatis amplectens, fideliter fovens, notum fieri volui omnibus Chriſti fidelibus, tam futuris quam præſentibus, quod quidam veteranus miles Epiſcopalis curiæ, ac cognomine - - - tactus pœnitentia peccatorum ſuorum, ſeculo renunciare & in Richenbergenſi cœnobio ſub obedientiæ vinculo, in ſpirituali mili-*

tia banc corruptibilem vitam claudere cupiens, decimam unam in pago qu Leſſe dicitur, quam a me ſicut ab antecesſoribus meis Epiſcopis jure beneficii ſuſceperat, eo conditionis tenore, ut eam Richenbergenſi Eccleſiæ darem, meæ poteſtati reſignavit. Annui itaque voluntati ejus, & eandem decimam ad augmentum præbendæ fratrum ibidem Deo famulantium tam pro anima mea, quam pro ipſius dedi, quo facto venerabilis presbyter & noſtræ Hildenesbeimenſis Eccleſiæ Decanus decimam unam in villa quæ Thornetehuſen vocatur cum manſo uno in eadem villa ſito ad Hildesbeimenſem pertinentem Eccleſiam, quam ipſe tunc ſub gratia beneficii gubernandam poſſedit præfatæ Richenbergenſi Eccleſiæ donati a me petivit ea videlicet recompenſatione, ut decima prius Richenbergenſi data ſuæ Eccleſiæ in comcambium daretur, petente & boc ipſum etiam Gerhardo *ejusdem Eccleſiæ proviſiore. Hujus igitur concambii actio ſecundum petitionem proviſoris utriusque Eccleſiæ auctoritate mea confirmata eſt. Atque ut a nullo unquam reſcindi aut annullari queat, privilegii hujus conſcriptione & ſigilli mei impreſſione roborata præſentibus omnibus fratribus & canonicis noſtris, meam in hac re ſententiam ſuo aſſenſu confirmantibus, quorum nomina ſubſcripta ſunt,* Bernardo *præpoſito ſummi Monaſterii*, Bertoldo, *præpoſito Monaſterii S. Crucis*, Conrado *præbytero*, Brunone *Diacono*, Udone *Diacono*, Thiderico *Subdiacono*.

Anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo vigeſimo octavo Indict. V. regnante *Lothario* III. Romanorum rege anno regni ejus tertio. *

* *al. quarto.*

Dedicatio montis S. Georgii. *Chron. Stederb. p 453 ap. Meibom.*

Nec minus S. Georgii mons hoc anno novum recepit ſpleodorem, ſi recte capio Chronicon Stederburgenſe, in quo hæc lego: *Anno MCXXIIX dedicatum eſt monaſterium S. Georgii.* Nam nullus dubito, quin hunc ipſam montem S. Georgii intellectum velit, cum nullum io vicinia floreat monaſterium, quod a S. Georgio nomen impetrarit; Stederburgeoſe vero chronicon rarius io ejusmodi rebus ultra has regiones progrediatur. Non itaque plane aberraverimus, ſi mooaſterium hoc quod Conradus inceperat quidem, ſed minus perfecerat, ab Heorico V. demum ſuis numeris abſolutum & ſacra æde exornatum: jam vero hoc anno a Bertoldo Hildeſienſium Epiſcopo ſolenni ritu conſecratum & divino numini dedicatum dicamus. Niſi forte antiquam capellam, quæ jam ab Henrici Aucupis temporibua in arcis Georgimontanæ mœnibus ſtetiſſe videtur, ab Heoricis reſuſcitatam atque adeo a Bertoldo hoc anno conſecratam malis.

Annus Chriſti 1129.
Lotharii II. Reg. 5.
Ab. V. C. 206

Lotharii cum Conrado contentiones. *Chron. Urſp. p. 277 Chron.*

INterea Lothario adhuc negotium faceſſebant Conradus & Fridericus, Sueviæ duces, quibus plurimæ Sueviæ & Rheoi urbes favebant: Lotharius vero quo majeſtatem ſuam adverſus æmulos tueretur, ducatum Franconiæ Conrado ademit, & Wurtzburgenſibus reſtituit, Spiram quoque denuo aggreſſus, undique per ſuperiorem Germaniam ioſeſta arma circumtulit. Nec ſegnior Conradus Suevus rebus ſuis firmandis animum intendit. Nam ſuſcepto io Italiam itinere, omoes iſtas Traoſalpinas proviocias adverſus Lotharium ſollicitat, Lombardiæ urbes in partes ſuas perducit, adeoque benevolos ſibi homioes Italos reddit, ut Modoyci corona regia ciogeretur. A nemine Lotharius certiora ſibi auxilia ſpondere poterat, quam a Clericis, quibus erat dedititiſſimos. Hioc multis verbis apud illos de Conradi conatibus conqueſtus, facile obtinuit, ut Hooorius Pontifex, nec non Moguntinus, Trevereoſis & Magdeburgeoſis Archiepiſcopi Conradum diris devoverent. Scilicet diuturno uſu erat compertum, nihil eſſe ad opprimendos æmulos efficacius, quam excommunicationis fulmen, quo ſimul ac quisquam fuerat ictus, ſtatim ab omoibus tanquam quoddam piaculum deſerebatur. Hinc & Conradum eodem pacto debellare erat animus, qui tamen hac excommunicatione inſuper habita, Meginherum Trevereoſem Archiepiſcopum, in Italia captum, Parmæ diutiſſima detinuit, donec oculorum lumine ex afflictione amiſſo io cuſtodia diem obiret ſupremum: Lotharius deinde Goslariam menſe Junio progreſſus frequentiſſima hic prioclpum comitia egit, quibus ut e Lotharii diplomate a Madero & Schatenio prolato patet, interfueruot *Adelbertus* Moguntinus, *Adelbertus* Bremenſis, *Nortbertus* Magdeburgenſis, *Conradus* Salzburgenſis Archiepiſcopi, *Bertoldus* Hildeſienſis, *Sigevvardus* * Mindenſis, *Ecbertus* Monaſterienſis, *Bernhardus* Paderborneoſis, *Udo* Citicenſis, *Meingotus* Merſeburgeoſis, *Fridericus* Palatinus Comes de Someriſchenberg * *

montis ſereni ad h. ann. Otto Friſ. l. 7. c. 17. p. 148. & l. 1. de geſt. Frider. c. 16. ſqq. p. 415. ſqq.

Geſta Treverenſ ap. Leibn. c. 76. p. 122 ſqq.

Comitia Goslarienſia. *Schat. l. 8. annal. Paderb. p. 720. part. 1. Mader. p. 227. antiqu. Brunſ.*

* *Mader. Scrib. Siverdus. Her.*

** *Mader. Someriſchenborg.*

*** *Mader. Hermannus.*

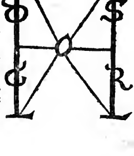
Hermandt *** Landgravius, *Conradus* Marchio *Adelbertus* Marchio, comes *Sifridus* de Homborg, *Udo*, *Ludevvicus*, *Conradus* de Plötzke, *Burcardus* de Lucca, *Burcardus* de Werdere, *Albertus* de Wernigerod, *Ludolfus* de Valckenſtidde, *Henricus* Wiperti, *Witekindus* de Svalenberg, *Burcardus* de Cunradesberge aliique plures. qui in iſto diplomate occurrunt *Data id. Junii anno Incarnationis dominica 1129. Indict. VII. anno II. regni Lotharii III. Romanorum regis IV. Goslaria.* Nemo equidem veterum, quantum novi, horum comitiorum injecit mentionem, ut adeo cum ignariſſimis, quid tunc in illis actum ſit, ſciamus: non tamen eſt dubium, quin præcipue ſententias rogaverit Lotharius, quomodo conſilia Conradi Svevi, qui ferocior indies reddetur, frangenda eſſent. Hoc tamen mihi conſtat, eodem menſe Lotharium Goslariæ confirmaſſe commutatione aliquot bonorum, quam eccleſiæ SS. Simonis & Judæ & Richenbergenſis inter ſe pactæ ſunt. Qua de re teſtatur ſequens ineditum adhuc diploma: quod ex ipſo autographo accurate deſcriptum profero.

Lotharii confirmatio concambii inter eccleſiā SS. Sim. & Judæ & Richenbergenſem.

IN nomine ſanctę & indiuiduę trinitatis. Lotarius dei fauente clementia tercius romanorū rex invictiſſimus. *Quia regni mei adminiſtrationē deo gubernante diſpenſari cupio. & humilitatē meā ſcuto ſuę protectionis obumbrari exopto. miniſterio ej9 om̄es deuote inſiſtentes uiſcerib9 caritatis amplectens. fideliter fouens. ob amorē ſuū om̄imodis ſemper conſolationib9 ſubleuabo. Sit igitur notū om̄ib9 Xp̄i fidelib9. tam futuris. quā pręſentibus. quod cum ſententia mei conſenſ9 Eilbert9 goslarienſis ęcclę prępoſit9 & Liudolf9 de VValetingeroth ej9dē ęcclę aduocatus. Richenbergenſi ęcclę racione com̄utationis allodiū quoddā. totā videlic& uillam Botingeroth cū om̄ib9 utilitatib9: ad eā pertinentib9. agris ſcilic&. ſiluis. pratis. paſcuis. aquis. aquarumve decurſib9. molendinis. & duos manſos in banentorp inpropriū tradiderunt. ea uidelic& recompenſatione. ut Gerhardus Richenbergenſis prępoſitus. & hugolt9 ej9 aduocat9. totū pręd iū quod eadem ęccleſia poſſederat in uilla. quę livenſtide dicitur. nonē ſcilic& manſos. cū om̄ib9 utilitatib9 ad eos pertinentib9. & dimidiū molendinū juxta eū montem ſitū. qui herſeberg * uocatur. uice com̄utationis ſuę ęcclę in perpetuā proprietatē reponerent. Huj9 itaq; concambii actio in pręſentia mea ſecundum petitionē utri9q; prędicti prępoſiti conſum̄ata eſt. utroq; advocato aſtipulante. & robur firmitatis ej9 ſpondente. aſſiſtentib9 etiam nonnullis, quorū nomina ſubter annotari uolui. Pręterea pręfatus Liudolfus de VValetingeroth tres manſos in huneringeroth. quos a munificentia regni mei jure beneficii habuerat, michi reſignauit. ut eos ſępe jam dictę richenbergenſi ęcclę & ej9 prępoſito com̄utationis inſtitutione conferrē. pro quibus ab eodē prępoſito. & ſuo aduocato. legitimo concambio tres alios manſos in uilla quę Juthere uocatur recepi. quos rurſū eidem Liudolfo inpoſſeſſionē beneficii reſtitui. Ut igitur hęc concambia rationabiliter acta. a nullo unquā reſcindi. aut annullari queant. priuilegii hujus conſcriptione & ſigilli mei impreſſione. ac regalis bañi confirmatione communiui. Nomina uero eorū qui pręſentes aderant ſunt hęc. Liudolf9 fili9 Liudolfi de Waletingeroth & Ludger9 frater ej9. Eico de Sledem. & nichingus filius ej9 Roupertus de Halteslene. Chriſtian9 de Rontenburg. Counradus de hagen. Eric de blanchenborg. Bernhard & Frideric9 frater ej9. Godefrid9 de Vlechtorp. Frideric9 de Bardevvic. Bejo de linneburg. Liudolfus de dalem. Eipo de Bruneſwic. Cives goslarienſes. Herizo. Gunterus. fratres Gerhardi prępoſiti. Tideric9 barbat9.*

* Herzberg.

Signum domini Lotarii tercii romanorū regis invictiſſimi.

Dhietmar9 notari9 regis uice Adelberti maguntini archiepiſcopi & archicancellarii recognoui.

Sigillum: † LOTHARIVS, DEI. GRATIA. ROMANORVM. REX.

Data xv. Kal. JVLII. Indict. vii. anno incarnationis dominicę M. C. XXVIIII. regnante Lotario tercio romanorū rege, anno regni ej9 quarto. actum eſt Goslarię feliciter amen,

Elbertus Præpoſitus Goslarienſis.

io hoc diplomate, quod Richenbergenſis Conventus io ſuis locupietiſſimis tabuiariis aſſervat, mentio fit *Elberti* Goslarienſis Præpoſiti, qui etiam in catalogis Hamerslebienſis monachi & Emſeri occurrit, & Numenſium Epiſcopus creatus dicitur. Sed quem Numenſem ioteiligant Epiſcopatum, oondum mihi licuit expiſcari. Ejus tamen mentionem etiam fieri video in Chronico eccieſiæ SS. Simonis & Judæ membranaceo, ubi male audit, quod teliquias aliquot ab Henrico Imperatore ſanctius in crypta colliocatas inſpicere aiibique iocare non dubitaverit: qua de re ipſum placet audire hujus chronici compilatorem: *Collocavit etiam Henricus Imperator in altari crypte quaſdam reliquias reverenter, quas poſtea Bnardus Hildens. Epiſcopus cum Elberto ecclefie prepoſito irreverenter videre & alibi locare voluit, quod ambo excecati fuerunt.* *

* Bernardum *Hildeſienſem Epiſcopum ſenio confectum oculorum uſu ſenſim privari cœpiſſe, autores fatentur.* Reutelius *ſane p. 88. Chron. Hild.* Bernardus (*inquit*) in ſeoio tandem oculis fere privatus, nihil tamen de priſtino zelo, fide & vigiiantia renifit. *En igitur miraculafingendi pruritum! Cæcitatem nimirum Bernardi a ſenio profectam, ſtatim reliquiarum violationi tribuerunt, ut his rebus eo major conciliaretur reverentia.*

Ludolphus de Waletiogerod. Advocatus eccieſiæ SS. Sim. & Judæ. *Lezner. l. 3. c. 21. Chron. Hildeſ. MSC.*

Nec minus memoria dignus eſt Ludolphus de Waletingerod, advocatus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ illuſtri Comitum Woitingerodanorum familia oriundus, & multis apud Lotharium honoribus functus, ut autor eſt Leznerus, qui & familiam iſtam huic Icbemati incluſit:

Familia hujus Comitis e Leznero.

WOLTING. *Dynaſta Wol tingerodanus*
Conj. Richſa *filia Erneſti Woldenbergenſis.*

Henricus.	Ludolphus I. *Canonic. Hildeſ.*	Burchardus. Conj. *nobilis Derſtadiana*	Ludigerus.	Hojerus.

Mathiida *nupſit Ludolpho comiti Woldenbergenſi.*	Burchardus. *teſtis adducitur in diplomate Alberti Eberſteinenſis monaſterio Lambſpringenſi dato* 1162.	Hojerus. *ibidem occurrit teſtis.* 1154.	Ludolphus II. Luitgerus. *Hi Henrico V. adfuerunt anno* 1112; *poſtea interfuerunt comitiis Brunſvicenſibus* 1130. *& ſaepius teſtes laudantur in diplomatibus Lotharii; inprimis monaſterio Sigebergenſi conceſſis ao.* 1137. item 1129.

Ludolphus *obiit ἄτεκνος. anno* 1167.	Luitgerus *occiſus* 1164. *inter Staufenburgum & Herzbergam; & ſepultus Poleda.*

Hæc eſt ſplendidiſſima iſta Woltingerodenſium familia, quæ olim diutiſſime in vicina arce Hariinsberg & præcipue in *caminata Woltingerodana* oobilitatis ſuæ ſedem habuit: quam tamen deinde aut ipſi Woitingerodani aut certe Woidenbergenſes comites his extinctis in egregium Ciſtertieoſis familiæ monaſterium commutarunt, & ſequiori dederuot inhabitandum, ſub quibus hodienum in vicinia floret, priſtinumque tetinet Woltingerodæ nomen.

Dubia nonnulla genealogica.

Cum autem Leznerus io condenda hac Genealogia nonnihil humani videatur paſſus, operæ pretinm fuerit nonnulla addere, quæ dudum in dipiomatibus obſervavi. Primo itaque dubito, an Ludolphus II. recte dicatur Burchardi filius, cum in diplomate noſtro apette audiat *filius Ludolphi & Ludgeri frater:* deinde nec magis ferendum videtur, quod Ludolphum hunc ſine maſcula prole obiiſſe dicit. Vidi enim hujus Ludolphi literas, quarum partem hic inſero:

Nos *Gerhardus* Dei gratia montis S. Georgii Præpoſitus & *Ludolphus comes de Waletingerod* ejusdem eccleſiæ advocatus, nec non *Arnoldus* de Borchtorp vice advocatus ibidem &c. - - - - Teſtes vero coram quibus hæc diviſio facta eſt ſunt hi: *Ludolphus comes & filius ejus Ludolphus*, *Wernherus filius ſororis Dni Ludolphi*, *Bruniggus* filius *Tietmari*, *Bernardus* de Puggenſtide, *Ridagus* de Locbtene, *Wernherus* & *Luitgerus* frater ejus de Dornte, *Robertus* de Dortunæ, *Lodvvigus* & *Witego*, *Hartmannus* & *Wiebelo*, Villicus Epiſcopi, omnes hi de Oſtfridesheim, *Lodevvigus* Villicus Epiſcopi de Heriggen. Iſti & alii quam plures cum univerſis utriusque viiiæ compagenſibus. Anoo incarnationis dominicæ milleſimo centeſimo quadrigeſimo ſecundo, Indict. IIII. 11. Kal. Julii. Actum *Goslariæ* feliciter.

Ex bis literis patet non ſolum quod *Ludolphus*

phus præter Goslarienſem etiam montis S. Georgii advocatiam geſſerit, verum etiam quod filium ſibi genuerit cognominem. Denique Adelhogi literæ in eodem monaſterio occurrunt in quibus anno MCLXXII adhuc teſtes ſe offerunt *Ludolphus advocatus eccleſiæ S. Georgii & Borchardus frater ejus*, ex quibus ſequitur & fratrem huic *Ludolpho* tribuendum *Borchardum*, nec non anno MCLXXVIII in ejusdem Adelhogi literis mentio fit nonſolum *Ludolphi & Borchardi fratris*, *ſed & Luigeri filii Ludolphi*. Unde licebit Lezneri catalogum ita in ordinem redigere:

WOLTING *Dynaſta Woltingerodanus.* — *Helmdagus* 940. fil. Widechindi monachus Groeningenſis. (*)

** Paulin. Chron. Otberg. p. 200.*

Heinricus.	Luidgerus.	Ludolphus. 1130.	Hojerus.	Burchardus.
Mathilda.	Burchardus, 1154.	Hojerus *quem teſtem laudari etiam video in diplomate Henrici ducis Saxoniæ Richenbergenſibus dato 1154. ubi vocatur Hagerus,*	Ludolphus. *advocatus Goslarienſis eccleſiæ & Monaſterii montis S. Georgii, ſæpius cum fratre Luidgero teſtis occurrit in diplomatibus Lotharii obiit ao. 1153. teſte Chron. Stederburg. p. 454. reliquit filios*	Loidgerus. 1130

Filii Ludolphi:

Hoyerum	Ludolphum	Boz. ſive Borchardum.
1180. 1185 1188. *vid. Lindenbrog. priv. Hamb. p. 168.*	*ultimum forte ſuæ ſtirpis. Teſtis adducitur in binis Henrici Saxoniæ & Bavariæ Ducis literis Richenbergenſi eccleſiæ conceſſis anno* 1154. 1157. 1172. In alio diplomate Henrici Leonis a *Lambecio in mantiſſa libri 2. Orig. Hamb. p.* 79. edito falſo ſcribitur *Adolfus.*	*teſtis occurrit in a.* 1172. 1178. 1180. 1188.

Burchardus Canon. Hild. 1181.	LUIDGERUS ante patrem videtur obiiſſe	Mathildis. *Abbatiſſa Gandersheimenſis. Paulin. *chron. Otberg. p. 201. Syntagm.*

Sed hæc quidem de Ludolpho hoc ſufficiant. De advocatia eccleſiæ SS Simonis & Judæ nos infra ex inſtituto plura diſſeremus.

Lotharius Goslariæ egit. Chronogr. Saxo p. 287.

Ceterum ſæpius hoc anno Lotharius Goslariæ videtur egiſſe, nam niſi fallit Saxo Chronographus etiam paſcha Goslariæ feſtivis gaudiis peregit, unde patet, quantopere Imperatores illorum temporum hoſce ſylvarum amarint receſſus.

Annus Chriſti 1130.

Lotharii II. Reg. 6.

Ab. V. C. 207.

Comitia Goslarienſia. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 128.

Circa purificationis feſtum Lotharius Goslariæ celeberrima principum comitia egit, quibus interfuerunt *Nortbertus* Magdeburgenſis Archiepiſcopus, *Udo* Citizenſis, *Anſelmus* Havelbergenſis, *Bernardus* Hildeſienſis, *Obertus* Cremonenſis Epiſcopi, *Geraldus & Anſelmus* Cardinales, *Albero* Abbas Neuenburgenſis, *Henricus* dux Bavariæ & Saxoniæ *Fridericus* Comes Palatinus, *Conradus* Marchio Wetinenſis, *Conradus* Marchio Ploetzkenſis, *Ludovicus* comes Thuringiæ, *Florens* Comes Hollandiæ, *Ludolphus* Comes de Woltingeroda, *Bernardus* Vicedominus Hildeſienſis, *Witekindus* Svalenbergiæ comes, quibus Meibomius addit *Arnoldum* Abbatem Bergenſem. Quæ autem in tam frequenti principum conventu fuerint acta, tacentibus hiſtoricis ignoramus. Id ſane conſtat, ditiſſimam Abbatiam Alslebienſem in Salæ ripa, cum adjacente oppido Alslebia, quam Nortbertus ab Irmengarde Marchioniſſa ſuo ære coëmerat, ejusdem Nortberti rogatu a rege eccleſiæ Magdeburgenſi fuiſſe junctam, qua de re confectas Lotharii tabulas allegant Buntingius Meibomius & Paulini.

Meibom. Chron. Bergenſ. p. 298. Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 327. Paulin. Chron. Virgin. Otberg. p. 201. Syntagm.

Pentecoſten Rex Quedlinburgi feſtivis gaudiis peregit, ubi ſimul contra Hermannum de Wincenburg, qui Burchardum de Luckenem, comitem Friſiæ, Lotharique legatum neſarie occiderat, bellum decernitur. Nullus in vicinia noſtra Comitatus opulentior, quam Wincenburgiorũ erat, qui in altiſſima munitiſſimaque arce inter Aleveldiam & Gandersheimium nobilitatis ſuæ ſplendidiſſimam ſedem habuerunt: & præter plurimos pagos etiam Alveldiæ

Hermanni Wincenburgii pœna.

Dodech. p. 471. Lezner. l. 3. cap. 3. Chron. Hild. MSC.

Chron. Mont. Seren. p. 11. Chron. Gozecenſ. p. 235. Chron. Bigaug. p. 257. Engelhuſ. p. 223. Spangenb. Chron. Sax. c. 217 p. 365. Chronogr. Saxo p. 288. Mader. antiqv. Brun. p. 227. Meibom. p. 529. tom. 1. rer. Germ.

Aiveldiæ civitati imperarunt, quibus etiam vulgo addunt Thuringiam; ſed qua fide eruditiſſimis Thuringorum hiſtoricis diſcutiendum relinquimus. Certe piurima ſunt autorum teſtimonia, quæ nobis tale quid perſvadent, & neſcio etiam, annon per *Hermannum Landgravium*, qui in Lotharii Diplomate anno 1129. apud Maderum occurrit, hic ipſe intelligatur Hermannus Wincenburgicus. Plures ſane eum poſſediſſe facultates in Thuringia, patet e Matci Wagneri Frimarienſis libelio tariore, quem ita inſcripſit. Auszugk des vhralten / ritterlichen / adelichen Geſchiechts der Thangel aus den elteſten Authoribus, Codicibus, Monumentis, Fragmentis, Actis, Chronicis, Manualibus, Feldregiſtern / Grabſchrifften / Verträgen / urkundlichen Brieſen und andern antiquitatibus, ſo viel derer in bibliothecis in Europa zu befinden / mit beſondern Fleiß in ordnung zuſammenbracht ꝛc. Jenæ 1582. 4. In hoc libelio enarrato Hermanni hujus facinore, & arcis Wincenburgenſis excidio ita pergit laudatiſſimus auctor: Nachdem die Vheſtung mit dem Sturm erobert iſt worden / hat man deret / ſo darinnen begriffen / zum teil mit dem Schwerd gerichtet / zum teil herauſſer auff das gericht auff Reder legen laſſen / zum teil ins Elend verweiſet / und was für Lehngüter in Düringen man funden hat / ſind dem Landgrafen Ludewigen / welcher Ludovici des Springeres Son geweſen vom Käyſer erblich mitgetheilet und gegeben worden. Weil aber Landgraf Ludwig ſo auch Lotharii Tochter Hertzogen zu Sachſen zur Ehe gehabt / geſtreng / auffrichtig / weis und mächtig ward / iſt er von Lothario mit der Landgraffſchafft Düringen belehnet worden / und mit 12. Graffen / ſo er zu Hoffgeſind hat brauchen ſollen / darunter auch haben ſeyn die gantze Ritterſchafft in Düringen / und ihm ſchweren und angeloben müſſen / wie es denn in allen Landen breuchlich / daß wen ein neuer Regent antritt / beyde ober und unter ihm billig huldigen. Hæc Wagnerus, antiquitatum ſcientiſſimus, qui utinam ipſa monumenta, quibus uſus eſt nominaſſet, nihil forte hac de re dubium aur incertum reliquiſſet. Hoc autem certius eſt & a Meibomio probatum, quod Aslovienſes comites inde deſcenderint.

Cauſa ſupplicii. Cum igitur hi comites ab antiquiſſimis usque temporibus libertate eſſent uſi, & poſtea neminem agnoſcerent ſuperiorem, quam Romanorum Imperatores & Reges, Riddagus, neſcio quo religionis ſervore a Ludovico Pio impetravit, ut inveſtitura Comitatus ſui impoſterum ab Hildeſienſibus Epiſcopis dependeret. Mortuo vero ſine virili prole Riddago, Cuno frater ejus ægre ferens hanc mutationem, diu equidem repugnavit, ſed tamen neceſſitate coactus, demum acquievit, cujus exempium deinde & poſteri ejus ſunt ſecuti. Verum interjecto tempure Dietericus Wincenburgicus, cum animadverteret Udonem Hildeſienſem Epiſcopum magnis turbis implicitum, omnibusque Saxoniæ principibus inviſum eſſe, litem hanc veterem renovavit, nec unquam eo potuit adduci, ut feudum ab Epiſcopo recognoſceret. Quo cognito Henricus Imperator id dederat operam, ne Udo Epiſcopus, quem adhuc ſibi admodum fidelem erat expertus hoc anteceſſorum ſuorum jure excideret, miſſoq; legato Dietricum monuit, ne legitimi ſui Epiſcopi imperio ſe ſubtraheret, alias fore, ut armis in ordinem cogatur. Dietricus autem, cui ſe in priſtinam libertatem vindicare erat animus, legationis juribus inſuper habitis, Cæſaris legatum gladio transverberavit. Unde a Moguntino Archiepiſcopo diris devotus & ab Henrico Imperatore proſcriptus, omnium odium incurrit, ac in Bavariam ſeceſſit, donec multorum interceſſionibus ea lege provinciis ſuis & eccleſiæ reſtitueretur, ut conderet monaſterium, & in poſterum Epiſcopum Hildeſienſem Dominum feudi agnoſceret. Sed litem pro tempore ſedatam denuo reſuſcitavit Hermannus Wincenburgius, cum quo ipſa familia expiravit. Hic enim cum potentia omnes majores ſuos anteiret, jura avita poſtliminio ſuæ ſtirpi teſtituere auſus eſt: cumque Lotharius Rex miſſo legato Burchardo de Luckenem amice eum ab inſtituto dehortaretur, ipſe in furorem converſus legatum nihil tale ſuſpicatum per ſuos interemit. Inde flammæ toti familiæ exitiales exarſerunt. Nam Lotharius collecto milite ſubito arcem Wincenburgum, in qua latebat Hermanus, aggteditur, & diuturna demum obſidione capit, ac funditus evertit, ipſumque Hermannum morti deſtinat. Principum tamen precibus mitigatus, mutato conſilio, Blanckenburgenſi comiti illum dat cuſtodiendum, donec principum ſuffragiis de ilio feratur ſententia. Horum igitur judicio omnibus ditionibus ſuis exutus, & patria ejectus diutiſſime in exteris regionibus hæſit: mortuoque Lothario redux factus Homborgenſem hæreditatem adiit, & tandem anno MCL. Hartwici Bremenſis Archiepiſcopi opera comitatum recepit Wincenburgenſem. *Contractus* ea de re cum Epiſcopo Hildeſienſi factus his capitibus abſolvitur: ut Hermannus comitatum gentiiem ab Epiſcopis Hildeſienſibus in feudum tecipetet, ſuam hæreditatem Homburgenſem cum ducentis manſis ab Hildeſienſibus recognoſceret, utraque arx Wincenburgenſis & Homburgenſis Epiſcopo, quoties opus eſſet pateret, ad confirmandam quoque ſuperioritatem Epiſcopi Hermannus Epiſcopo arcem Homburg per unam noctem inhabitandam concederet, & ſequente die eam ab Epiſcopo in feudum reciperer, miniſtri comitis omnes Epiſcopo fidem jurarent, ipſeque comes Epiſcopo centum marcas puriotis argenti nume-

numeraret. Hunc contractum VIII. Id. Maji anno dominicæ Inc. MCL. inituoi au- *Lezn. l.c.* tographum vidit Leznerus, ex quo ob inſignem raritatem potiora exeerpere placuit: quemadmodum & totam hanc narrationem eidem potiſſimum me debere profiteor; licet non ignorem, rem aliter ab aliis ſolere referri. Sed & eodem anno Hermaonus io Conradi Cæſaris diplomate oceurrit quod infra integrum apparebit, ex quo patet, eum ditionibus ſuis eſſe redditum. Inprimis autem ineptire *Engelhuſ. l. c.* videtur Engelhuſius, qui Hermaonum Comitem occiſi Domini ſui Udonis marchionis pœnas dediſſe ſcribit. Sic ergo Hermannus ditionibus ſuis avitis reſtitutus quidem, divinæ tamen viodictæ paulopoſt lueulentum dedit exemplum. Cum enim fracto conjugali fœdere miniſtri cujusdam ſui uxori abſente marito ſtuprum intuliſſet, ipſe eum conjuge ſua uterum gerente ab eodem equite in thoro eſt interfectus, nullo telicto dignioris ſexus hærede, ditionesque hæ ad Hildeſienſem Epiſcopatum redierunt. Partem familiæ *Familia Wincenburgenſis.* jam dedit Meibomius, a quo tamen nonnihil diſerepare videtur Leznerus, qui unum eundemque dieit Hermannum, qui Burchardum de Luckenem occidit, & qui ipſe ob ſtuprum nobili fœminæ illatum, occiſus eſt, eum Meibomius duos faciat. Placet integram Wineenburgeoſium ſtirpem hie e Leznero dare additis tamen ſubinde, quæ ipſe paſſim obſervavi:

Meibom. Chron. Marient. p. 256. conf not. ad Leibecc. Chron. Schavvenb. p. 529.

CVNO Comes de Wincenburg.

Richardus *In pugna Iburgenſi a Pipino Rege Francorum captus a. D. 752. ſuſcepta religione Chriſtiana liberatus a. 755.*
Conjux. N. *e nobilitate Francorum.*

Bardo, *Caroli M. in aula educatus interfuit obſidioni Brunsbergi & comitatum Wincenburgenſem recipit. a.* 779.
Conj. Richardis e *nobilitate Francorum.*

Riddagus I. *cum conjuge ſua fundat monaſterium Lambſpringenſe & a Ludovico Pio Hildeſienſium Epiſcoporum vaſallus conſtituitur a.* 838. *Bunting. part. 1. Chr. Brunſv. p.* 35.
Conj. Himilda.

Ricbutgis *prima Abbatiſſa Lambſpringens.*

Cuno II. *

Hermannus I. *obiit ἄπαις.*

Riddagus. II.
Conj. Adela *de Freden.*

Meinfriedus *ob.* 899.
Conj. Beeca *de Weldenb.*

Adolphus

Idda *nupſit Alberto Catelburgenſi.*

Heinrieus I. *interfuit prælio Martisburgens. nec non torneamentis Magdeburg.* 937.
Conj. N. *de Wunſtorff.*

Paterna *nupſit Hermanno Noreheimenſi.*

Dieteticus I. *obiit a. c.* 987. Conj. Adela *de Wunſtorff.*

Wipertus

Hermannus III, *Ob.* 1039. *ἄπαις.*

Dietrlcus II.

Henricus II.
Conj. Mathilda *de Gleichen.*

Hermannus II. *in Fl. Leina ſubmerſus a.* 1001.

Dietticus III, *occidit Henrici IV. Imp. legatum* 1088.
Conjux. Comitiſſa Machtildis Vtonis Hild. Ep. Soror. in Bavariam aliquandiu ſeceſſit.
*　　*

Hermaonus IV.

* Mechtilda *nupſit* wilhelmo *de Daſſel.*

* Conradus de Wincenburch occurrit in literis Bernhardi Hild. Ep. 1147.

Wipertɔ *obiit Alfelda* 1112.

Vlricɔ 1150

Theodoricus IV. *Canonicus deinde Epiſc. Monaſter.* 1116. *interfuit comitiis Brunſv.* 1130. *Hunc errore nominis Vrſpergens. Henricum Meibom. p. 256. Fridericum vocant.*

Ludolfus 1116

* Heinricus *Aſlovicus. in literis Lamſpr.* 1117. *ſub nomine Heinonis. Interfuit torneamentis Gotting.* 1119. *legatus fuit in cauſa Adelberti Archiep. Brem. & Henrici ſuperbi* 1125. *obiit* 1127. *mature * & miſere.*

Hermaoous V. *occidit Lotharii legatum* 1130. *proſcribitur & in exiliũ abit, reſtituitur tamen* 1150 *occiditur in lecto* 1156.
Conj. Lucardis de Stade.

Henricus de Aslo 1142. 1143.

Hermanous 1142. 1143. 1144

Hermannus V.

Otto *cujus meminit Chron Slavor. & montis ſereni obiit* 1187. *Chron. Stederb.*

Cuno III *ante patrem obiit.*
Conj. Mathilda *de Leuchtringen.*

Mathilda *poſthuma in cœnob. Lambſpr. educata nupſit equiti cuidam* 1149 *cum marito una nocte obiit*

Anna *in cœnobio Lambſpr. educata nupſit Ludolpho de Pleſſ.* 1178.

N. *Vxor Henrici Comitis de Svarzb. vid Schlegel. de nummis Blanckenburgens. lit. b. Hiſtor. Erphesford. c. 26.*

N. *Vxor Magni Burtzii Danorũ Ducis mox marito luminibus orbato in Germaniam redux a famulo quodam naſo truncatur Pontan. l. 5. rer. Dan. p. 216.*

Hedwigis *monialis Gandersh.*

Hæc eſt Illuſtris Wincenburgenſium familia, quæ olim diutiſſime & fortitudinis & divitiarum laude floruit. Sunt equidem multi, qui Daſſelenſes & Wincenburgicos eandem agnoviſſe proſapiam putant, ſed multis hanc fabulam refutavit Leznerus. Crediderim itaque non modo ſimilitudinem inſignium, quæ utrobique cornua cervina diverſis tamen coloribus præſerunt, verum etiam nominum Aſlovienſis & Daſſelenſis cognatam pronunciationem hunc errorem peperiſſe. Nam Aſlovienſes ex Wincenburgica ſtirpe enatos ſupra, ubi de Henrico Aſlovienſi Paderbornenſi Epiſcopo egimus, e Lindenbrogio & Meibomio eſt obſervatum.

Lezner. Chron. Daſſel. l. 1. c. 7. p. 7. Eckſtorm. Chron. Walkenr. p. 309.

Bernhardus Hildeſienſiũ Epiſc. creatur.

Idem annus, qui Wincenburgenſi familiæ ſatis funeſtus extitit, ſubtraxit etiam Hildeſienſibus Bertoldum Epiſcopum, cum ſuperiore anno Qvedlioburgi eccleſiam S. Servatii præſente Imperatore ſolenni dedicationis ritu conſecraſſet. Succeſſor ipſi datus eſt Bernardus Rotenburgenſis comes, eruditiſſimus & ſapientiſſimus, qui tanta reverentia ad Epiſcopatum acceſſit, ut nunquam ſine horrore infulam geſtaret. Unde Cranzio vir præſtans & Deo plenus audit. Diœceſin ſuam plurimis monaſteriis, principatum Wincenburgenſis Comitatus acceſſione auxit. Sed non eſt nunc nobis integrum ejus laudes accuratius penſitare, cum aliquoties ejus in ſequentibus mentio fiat.

Chron. mont. Ser. p. 10. & 11. *Chron. Sax. p. 288 Reutel. p. 87. Cranz. l. 6 metr. c. 21. p. 154. Chron. Ep. Hild. MSC. c. 23. Bruſch. de Epiſc. c. 11. p. 1044.*

Annus Chriſti 1131.

Lotharii. II. Regis 7.

Ab. V. C. 208.

Lotarius Goslariæ agens Richeobergenſi monaſterio benefacit.

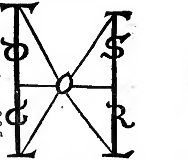
NAtalitiis Chriſti, vertente ſuperiore anno Gandersheimii celebratis, Lotharius ſub hujus auſpicium denuo Goslariam noſtram divertit, quod quidem minus obſervatum eſt hujus ævi hiſtoricis. Teſtes tamen ſatis locupletes ſunt ternæ Lotharii literæ, quibus uno eodemque die Richenbergenſe monaſterium beavit. Primæ confirmant ea omnia, quæ Petrus Subdiaconus & Canonicus eccleſiæ SS. Simonis

Dodechin p. 471.

monis & Judæ huic a ſe conditæ eccleſiæ dotis loco obtulerat: ſecundæ ipſum monaſterium in imperialem protectionem recipiunt. Tertiæ canonicis iſtius eccleſiæ concedunt jus patronatus, quod vocāt, in Gerſtede, & poteſtatem inveſtigandi metalla, & quævis alia mineralia. Stylus horum diplomatum idem ubique apparet. Placet ergo unum tantum ex ipſo autographo huc adſcribere, cum, quæ in ceteris continentur, in hoc pleraque repetita obſervem:

IN nomine ſcę & individuę trinitatis Lotarius diuina fauente clementia tercius romanorum rex invictiſſimus. *Collatā nobis a dño temporalis regni adminiſtrationē per manū nrām proſpere diſpenſari poſſe credim9. ſi ęterni regni deſiderio ęcclias dei pacis ſimul & utilitatis ſolatio ſubſidiari ſtuduerim9. Unde notū eſſe uolum9 cunctis Xpi fidelib9. tam futuris quā pręſentib9. quod petente dilecto ac fideliſſimo ñro Gerbardo richenbergenſi prępoſito & advocato ejus hugolto. aliisq; ej9dem ęcclę fidelib9 deuote flagitantib9. ipſā ęcclam uidelic& richenbergenſem ſcę Marię perpetuę uirginis honori conſecratā in nrām protectionē ſpeciali dilectione ac tuitione confouendā. propter amorē & uenerationē ejusdē glorioſę genitricis dei ſuſcevim9. & ei oblationē quam fidelis dei famul9 Petrus ſubdiacon9. & Scorum SYMONIS & JUDÆ canonic9 in goslaria. in die primę dedicationis ad rationē dotis obtulit. tam pro ſe quā pro matre ſua, quę pręſens aſtitit. & conſenſu ſuo bonū op9 filii ſui confirmavit. nec non pro aīa patris ſui ſimulque pro oīb9 cognatis ſuis. uiuis & defunctis. totā ſcilic& uillā beningerod. cuj9 termini ſunt pal9 quę adiacet uillę botingerod. & publica uia quę de goslaria ducit Hildenesheim quę jure patrimonii ad eū pertinuit. cum oīb9 utilitatib9 ad eā pertinentib9. mancipiis. ędificiis. areis. agris. pratis. paſcuis. ſiluis. aquarumve decurſib9. piſcationib9. molendinorū locis. & quinq; manſos in loco qui ſtaplen dicitur. cū ſiluis. pratis. paſcuis. ad eos pertinentib9. nec non in gerſtide manſum & dimidiū perpetua ſtabilitate confirmam9. Poſſidet autē pręfata ęccla prędia in his locis. in bennigerod. in botiggerod. in ſtapelen. in bimeriggerod. in banendhorp. in goslaria in gerſtide. in bredenheim. in Thorniten. in Thornithehuſen in emeleriggerod. in Nawn. in laggenize. in badenhuſen. in hagehuſen. in waldenhuſen. in pokkenhuſen. in osdageshuſen. in buckeneim. in hultheim tres manſos cū oī ac pleno jure. in maledem. in ſilegem. in diureshuſen. in ebbiggerod. in kantiggerod. in felede duos manſos cū oī ac pleno jure. in herre. in walmoden. in ſleden. molendinū ſitū juxta fluuiū qui Oukare dicitur. in machtereſcheim. in bedigge. in lieuerikestorp. in grauestorp. montem quoque noerthercb pręfatę ęcclę contiguū. cuj9 termini ſunt a riualo ſcobike. usq; ad riuum qui graua dicitur. quem tam ab ęccla goslarienſi, quā a principib9. cęteriſq; comprouincialib9. partim concambio. partim coemptione conquiſiuit. Prętęrea quęcumq; mobiliū ſeu immobiliū rerū liberalitate regū conceſſione pontificū. largitione principū. oblatione fideliū. ſeu legitima coemptione. uel cōmutatione aliisue quibuscumq; juſtis modis modo poſſidet. uel in poſterū rationabiliter acquiſierit. regalis banni cōmunim9 confirmatione. & ne qua ęccleſiaſtica ſecularisue perſona ſuper hiis ſeu aliis ubicumq; ſitis poſſeſſionibus aufferendo. minuendo. impediendo. fratres in ſupradicta richenbergenſi ęccla deo ſeruientes pertarbare. aut ulla penit9 importunitate moleſtare pręſumat. juſſim9 hanc paginā inde conſcribi. & ſigilli ñri impreſſione conſignari. Hujus actionis teſtes ſunt hii. Liudolfus fili9 Liudolfi de Waletingeroth. & Liudeger9 frater ej9. Eiko de Sledem. & Nithing9 fili9 ej9. Roupert9 de halteſleue. Chriſtan9 de Rodenburch. Counrad9 de hagen. Vit de blanchenbourg. Bernhart & frater ei9 Frederic9. Godefrid9 de Vlechtorp. Frederic9 de bardewich. Bejo de lunenburch. Ludolfus de dalem. Eppo de Brunes-*

wic. Ciues goslarienſes. berizo. guntberus. fratres Gerbardi prępoſiti. Tidericꝰ barbatꝰ. Lanco. Reinoltꝰ.

Signum domni Lotarii tercii romanorũ regis inuictiſſimi.

Thietmarꝰ notariꝰ regis uice Adelberti maguntini archiepı̄ & archicancellarii recognoui.

Data Goslarię vii. IDUS Februarii Indict. ix. anno dnicę incarnat. M.° C.° XXXI°. regnante Lotario tercio romanorum rege. anno regni ejꝰ vii° in dei nomine feliciter amen.

Nævi quidam Buntingiani.

Ejusdem notæ cetera quoque ſunt hac die data Lotharii diplomata, niſi quod in uno eorum teſtis occurrit etiam Poppo de Blanchenburg. Verba quoque ubique ſere eadem ſunt, niſi quod tertio adjicitur conceſſio libertatis inquirendi metalla, quam ad confirmanda ea, quæ ſupra diſſeruimus hic adjiciendam putavi:

Lothariꝰ Richenb permittit mineralia fodere.

Adjicimus præterea, ſi ſuccedente tempore in ſylvis, montibus, campis, ſive locis aliis eidem eccleſiæ appropriantibus mineram aliquam cujuscunque etiam metalli reperiri contigerit, proprietatem illios totam a nullo etiam homine decimandam ipſi eccleſiæ Richenbergenſi & fratribus inibi Deo ſervientibus pro veneratione glorioſæ virginis Mariæ in cujus honorem dicta eccleſia ſundata eſt & conſecrata, & pro remedio animæ noſtræ regali munificentia liberaliter elargimur &c.

Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 128.

Ceterum ex his diplomatibus multis locis corrigi poterit Buntingius, qui ſæpiuscule in nominibus fallit. Brunſviceoſibus enim comitiis ſuperiore anno inter alios dicit interſuiſſe Ludolphum Woltingerodanum cum filiis Ludolpho & Ludgero, ſed ex his diplomatibus patet Ludgerum non filium hujus Ludolphi ſed fratem fuiſſe. Porro Ecckonis Slademenſis comitis filium vocat Neideck, qui rectius hic appellatur Nichingus. Forte etiam Didericus de Badendicke cujus memioit, non eſt alius, ac Fridericus de Bardewic, qui in his literis occurrit. Quod hic *ὡς ἐν παρόδῳ* notaodum exiſtimavi.

Synodus Leodienſis.

Baron. ad ann. 1131. n. 7. p. 218. Tom. XII. Otto Friſ. l. 7. c. 18. p. 149. Chron. vnontis

Goslaria Imperator Leodium diſceſſit, ubi XI. Calend. Aprilis Innocentium Papam cum innumeris fere imperii proceribus honorifice excepit. Dici non poteſt, in quam ſervitutem ſe Rex demiſerit. Pontifici enim alba equa vecto ipſe pedibus obviã procedens altera manu frenum prehendit, altera virgam tenet ad incitandam equam. Deſcendenti deinde Papæ ſtapetes tenuie, eumq; magna veneratione veluti manibus levavit in ſolium. Hic ergo primus Imperatorum, quem non armis, ſed fictis beneficiis pontifices ſibi ſubjicere auſi ſunt. Innocentius itaque, ne ſcilicet plane habiti ſibi honoris videretur imemor, Lothario ejusque conjugi in conſeſſu XXXII. Epiſcoporum & LXXIII Abbatum coronam impoſuit. Sequente quadrageſimali jejunio in congreſſu omnium qui aderant ſacerdotum, Synodus habita eſt, in qua Anacletus Antipapa diris devovetur, clericorum connubia prohibentur, Otto Halberſtadienſis Epiſcopus, cui Honorius papa ſacerdotium abrogaverat, * reſtituitur, Godehardus quoque Hildeſienſis Præſul Sanctus deſignatur. Sed & Lotharius Pontificem extorrem ope ſua indigere animadvertens, palam cœpit commemorare, in quam indigentiam Imperatores Epiſcopalis inveſtituræ jactura conjecerit, quamobrem omnino videri neceſſarium, ut qantocyus hæc jura reſtituantur, quibus jam inde ab imperii Germanici auſpiciis majores eſſent uſi. Dici non poteſt, quam hæc poſtulatio Romanorum animos turbaverit. Deprehendebant enim, jam uno momento ſe inveſtituræ juribus excidere, quæ tot annorum cruentis bellis ſibi vindicaſſent. Hinc tergiverſari cœperant, & diſceſſum parare, cum ſeſe objiceret S. Bernbardus, qui tum & ſanctitatis & prudentiæ fama totam Galliam Germaniamque impleverat. Hic enim longa oratione facile perſvaſit Lothario, ne litem tanto eccleſiæ detrimento diutius protractam & vix extinctam denuo e cineribus reſuſcitare auderet. Quibus Bernhardi verbis permotus, aut, ut rectius dicam, novarum turbarum metu deterritus Lotharius tempori demum ceſſit, contentus pontificem ſaltem de raptu indigniſſimo a ſe admonitum. Rem præter Ottonem Friſingenſem & Abbatem Urſpergeoſem optime retulit Autor vitæ S. Bernhardi: *Soluto concilio Leodium Dominus Papa Romanorum Regi occurrit. Et honorifice quidem ſuſceptus eſt: ſed velociter obnubilata eſt illa ſerenitas. Siquidem importune Rex reſtitit, tempus habere ſe reputans oportunum, Epiſcoporum ſibi reſtitui inveſtituras, quas ejus prædeceſſore Heinrico per*

Seren. p. 12. Alb. Stadenſ. p. 265. Chron. Bigaug. p. 258. Chron. magn. Belg. ap. Piſtor. t. Vit. S. Bern. l. 2. c. 1. Petr. Diacon. Chron. Caſſin. l. 4 c. 99. Dodech. p. 471. Concil. tom. 10. p. 987. Pallat. tom. 2. geſt. Pont. p. 518. ſqq.

** Bulla Honorii eſt apud Winningenſtad. Chron. MSC. Epiſc. Halberſtadienſ. Epiſc. XVI Petr. Diac. l. 4. c. 99. Chron. Caſſinenſ. Otto Friſ. l. 7. c. 18. Abb. Vrſp. p. 277 Aut. vita S. Bernhard. l. 2. c. 1.*

maximos

maximos quidem labores & multa pericula Romana eccleſia vendicarat. Ad quod verbum expavere & expalluere Romani, gravius ſeſe apud Leodium arbitrati periculum offendiſſe quam declinaverant Roma. Nec conſilium ſuppetebat, donec murum ſe oppoſuit Sanctus Abbas (Bernbardus) *Audacter enim reſiſtens Regi verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compeſcuit.* Prolixe quoque rem refert fragmentum ab illuſtri Leibnitio inter Acceſſiones hiſtoricas vulgatum, in quo etiam illuſtriſſimorum canonicorum, qui tunc Leodienſem eccleſiam frequentabant, catslogus texitur. Sed præterea quod annus ſalſo aſſignatur MCXLIII. plurimi quoque ibi recenſentur principum filii, qui nunquam extitere, ut ipſe notat illuſtr. Leibnitius.

Leibn. part. 1. p. 39. Acceſſ. hiſt.

Treverenſis. Archiepiſcopus præſente Lothario creatur.

Geſta Trevero 2. ap. Leibn. p. 124.

Finita Leodienſi Synodo & Innocentio cum Bernardo ad Clarevallenſe monaſterium digreſſo Lotharius ad celebrandam reſurrectionis Chriſti ſolennitatem cum Matthæo Apoſtolico legato aliisque principibus Treverim conceſſit, ibique coortas de novo Archiepilcopo turbas ſedare annisus eſt. Quod anonymus autor de geſtis Treverorum ita prodidit memoriæ: *Pulſus ergo Roma Gallias Innocentius petiit, ubi eum legati Treverorum adeuntes, ut electionem ſuam firmare & proficere non differret, poſtulabant. Quibus ipſe reſpondit, ut alium ad hoc idoneum, quem vellent, eligerent. Nam Brunonem nec ipſi nec alterius eccleſiæ filii Epiſcopum habere potuiſſent. Hoc reſponſum apud Leodium in XLma acceperunt. Sequenti paſcha cum Rex Lotharius omnesque principes Treverorum Treberi convenissent, pars Cleri N. alii Adelberonem eligebant, principes tamen & populus acriter repugnabant, qua diſſenſione per continuum annum pertracta tandem juſſu apoſtolico & imperio regali ſedata, altero paſcha inthronizatus eſt Adelbero. Anno Dominicæ incarnationis* MCXXXII.

Bernhardus Hildeſienſ. Ep. Goslariæ agit.

Lotharium cum aliis Saxoniæ Epiſcopis comitatus adhuc fuerat etiam Bernardus præſul Hildeſienſis, qui in ſynodo Leodienſi B. Godehardi conſecrationem ſollicite egerat. Verum ſub menſem Junium in diœceſin ſuam rediit, & ſalutatis in vicinia monaſteriis, Goslariæ quoque præſens, idem officium præſtitit Monti S. Georgii, cujus jura omnia ipſe luculento diplomate confirmavit.

Teſtes fuerunt hi Canonici Hildesheimenſes: *Bruno* Scholaſticus, *Tidericus* Diaconus, *Gerardus* Præpoſitus Richenbergenſis & eccleſiæ S. Georgii: *Guntherus* presbyter, Decanus ejusdem eccleſiæ. Cives Goslarienſes: *Herezo*, *Hizelo*, *Acco* de Canteleſen & alii quamplures. Anno Dominicæ Incarnationis M° C° XXXI°. Indict. VIII. Anno II. Pontificatus mei II. Idus Junii. Actum *Goslariæ* in eccleſia S. Georgii Martyris feliciter *Amen.*

Præpoſiti Montis S. Georgii.

Cum videam hic mentionem fieri Gerardi præpoſiti Montis S. Georgii, non incongruum videtur, integrum hic ſuppeditare eorum Catalogum, qui hoc & ſequentibus ſeculis iſti celeberrimo monaſterio cum laude præfuerunt, ab Ipſo Rev. Dno. Bernardo Curiæ Griſonum præpoſito digniſſimo, & antiquitatum ſcientiſſimo ex diplomatibus excerptum: & a me quibusdam locis auctum:

Pilegrinus.
Egelbertus
Gerardus 1130.
Benno. 1133. usque 1155.
Conradus *de Homburg.* 1172. 1181.
Witekindus. 1190.
Eggehardus. 1191. 1194.
Burchardus. 1204.
Henricus. 1233.
Hermannus. 1237.
Reinaldus. 1245.
Hermannus *de Hildenſem.* 1259. 1270.
Bertholdus. 1275. 1281.
VVitekindus. 1292. 1293.
Hermannus. 1301. 1304.
Burchardus. 1304.
Conradus. 1334.
Johannes. 1342.
Anno. 1349.
Johannes Præpoſ. Dei gratia Canonicorum regularium eccleſiæ Montis S. Georgii prope muros Goslariæ. 1350. (1355. 1364.
VVitekindus. 1366.
Arnoldus. 1391.
Hermannus. 1403. 1420.
VVilhelmus *de Abnſen.* 1446.
Johannes *Witte.* 1460.
Conradus *Engelhardus.* 1468. ſq.
Rudolphus *Becker.* 1487.
Hermannus. 1493.
Theodoricus *Wilken.* 1505.
Henningus *Pannenſchmids.* 1512.
Cosmus *Hartmann.* 1522.
Joachimus *Hæger.* 1553.
Erasmus *Stapenbach.* 1556.
Curiæ Griſonum poſt recuperatam ab Epiſcopis diœceſin
Conradus *Gotten.* 1644.
Liborius *Hennepöle.* 1659.
BERNHARDUS GOEKEN.

Sigilla Montis S. Georgii.

Tab. III. Fig. 1.

Huic catalogo quatuor diverſa ſubjicio hujus eccleſiæ ſigilla, notatu digniſſima, nec adeo hic prætereunda. Primum eſt ipſius monaſterii, ſiſtitq; in ſuperiori parte templum msgnificum, quinque turribus ornatum: in inferiore equitem cataphractum cum dracone pugnantem, cum perigrsphe † S. ECCLESIE, SCI. GEORGII APUT. GOSLARIAM. Egregie hoc ſigillum illuſtrat illa, quæ Leznerus de hac eccleſia refert: Alte und wolbewanderte leute geben mit beſtande den bericht / daß in dieſen landen keine zierliche Kirch / als die ſo auf dem Georgensberge vor Goßlar geſtanden / ſoll geweſen ſeyn. Wie das auch aus den Abriß zum Grawen Hoffe / ſo daſelbſt noch vorhanden / klärlich zu erſehen iſt. Sie ſoll fünff zierliche Thür-

Lezn. l. 2. chron. Hildeſ. MSC. c. 38

mer/ und zwene Chor übereinander gehabt haben/ ſo ſollen auch in der obern Kirchen 18. und in dero untern Kirch 18. zierliche ſchöne und wohl bereitete Altaria gehabt haben/ ſonderlich ſollen dieſelben alle mit ſchönen vergüldeten Taffeln beſetzt geweſen ſeyn. Secundum, tertium & quartum ſigilla S. Georgium ſiſtunt, diverſo habitu ſituque. Atque iſtudquidem ſtantem paludamento indutum, dextra vexillo draconi inſultantem, ſiniſtra tenentem ſcutum aquila exornatum, cum perigraphe † S. PPI MOTIS. SCI. GEORGII. APVT. GOSLARIAM. *Tab. III. Fig. 2.* Ejusdem fere commatis eſt alterum paulo minus, niſi quod S. Georgius in illo pileo tectus in hoc nudo capite apparet, vexilli loco haſtam vibrans in draconem Epigraphe: † S. PPOSITI. MOTIS. SCI. GEORGII. APVD. GOSLARIAM. *Tab. III. Fig. 3.* Non dicam jam de raro S. Georgii ſchemate in his ſigillis obvio. Vix enim alibi hunc ſymbolicum ſanctum aut ſtantem aut vexilliferum reperies. De aquila modo conjecturam meam proferam. Quamlibet fecerim ſponſionem, ea notari hujus eccleſiæ originem. Sane enim gentilitium inſigne S. Georgii non poteſt eſſe, nec ad monaſterii inſignia eam facile retuleris. Quamobrem tacite indicare videtur, monaſterium S. Georgii ab Imperatoribus Romanorum fundatum exornatumque eſſe. Id quod facile mihi concedes, ſi quæ ſuperiore libro de hujus monaſterii originibus diſputavi, relegeris. Ultimum licet ceteris minus, elegantia tamen reliqua facile ſuperat. Quamobrem & illud non putavi omittendum. *Tab. III. Fig. 4.* Notabis in illo S. Georgium equo generoſo inſidentem, haſtaque cominus petentem draconem cum perigraphe: † ſigillum prepoſiti montis ſci Georgi.

Nec minus Richenbergenſis eccleſia hoc anno ſuis numeris abſoluta eſſloreſcere altius cœpit. Petrus enim Subdiaconus, Canonicus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, cum incrementis hujus a ſe conditi monaſterii pro virili ſua parte promovendis daret operam: Circa hoc ipſum tempus Bernardum Epiſcopum Hildeſienſem adiit, atque illo hoc impetravit diploma, quo ipſum monaſterium in certum veluti ordinem redigitur: Richenbergenſe monaſterium perficitur.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Bernardus *Dei Gratia ſanctæ Hidenesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus. ſancti propoſiti vota non ſolum Epiſcopali debent patrocinio ſublevari, ſed etiam ſuffragio usque quaque corroborari. Notum igitur eſſe volumus, tam futuris quam præſentibus, quod fidelis Dei famulus* Petrus Goslarienſis Eccleſiæ Subdiaconus *igne divini amoris accenſus, Eccleſiam in honore ſanctiſſimæ Dei Genitricis & perpetuæ virginis* Mariæ *in patrimonio ſuo in loco, qui* Richenberg *dictus eſt, ædificare deſiderans cum* Elffero *venerabili præsbytero &* Elvehone *cognato ſuo Hildenesheimenſis, Eccleſiæ fratrum conventum convenit, quatenus accepta ab Epiſcopali poteſtate, ſecundum Canonicæ inſtitutionis rationem ædificandi licentia animi ſui votum Eccleſiæ firmaret conſilium. Congratulantes igitur univerſi Fratres, tam juniores, quam ſeniores, ipſius bonæ voluntati communi conſenſu hoc ſalubre dederunt conſilium, ut eadem Eccleſia pro qua conſtruenda conſulti fuerant, hac forma inſtitueretur, ut quicunque in ea ad ſerviendum Deo ejusque piæ Genitrici Mariæ congregarentur, ſecundum regulam Auguſtini, religioni communis vitæ ſubjacerent, atque in electione Præpoſiti, ſi quando is, qui loco & populo inibi coadunato præerat, vel mortis neceſſitate interveniente, vel alia qualibet de cauſa a Prælationis officio canonice amotus diſcederet, liberam eligendi haberent facultatem & non alius ibi niſi quem fratrum concors ſocietas vel pars ſanioris conſilii in eodem clauſtro vel in eodem præpoſito quemcunque in Chriſto militantem elegerit ſubſtituatur. Si vero, (quod abſit) in electione fratres inter ſe diſcordaverint, auctoritate Epiſcopali ſanioris partis electio confirmaretur & adverſæ partis præſumptio comprimeretur, & ut nulli fratrum; poſt exhibitam regulariter profeſſionem ſine licentia de præfato clauſtro liceret diſcedere, vel alium habitum aſſumere. Verum ut prædicta Eccleſia ab omni jure & Dominio ab omni læſione & moleſtia in perpetuum inconcuſſa & quieta perſiſteret, integra in ſuis rebus, ſuisque poſſeſſionibus in ſecula conſtans, nulla poteſtas imperialis vel regia, eccleſiaſtica vel ſecularis vel quævis hominum perſona, cujuscunque ſit ſexus, vel conditionis vel pietatis, imperitando, dominando, perturbando eam moleſtare præſumeret. Sed Epiſcopus ſpirituali gubernatione & eccleſiaſtico regimine, canonice moderando diſponeret.* De Advocato *vero eidem eccleſiæ ſubſtituendo communis conſilii ſententia proviſum eſt, ut ſi in cognitione Domini* Petri *vir*

tantæ

tantæ ſtrenuitatis & induſtriæ reperiretur qui loco tutando & conſervando commodus haberetur, Advocatia ejusdem ſacri loci ob amorem & reverentiam Domini Petri *ejus fidei committeretur. Si autem res in contrarium relaberetur, liberum eſſet Præpoſito & fratribus ibidem pro tempore Deo ſervientibus alium idoneum in loco ejus ſubrogare & auctoritate Domini Epiſcopi id ipſum ſalubriter confirmare. Quoniam igitur hujus rei inſtitutum Hildenesheimenſis Eccleſiæ conſilio fideliter eſt inchoatum, & eadem admittente Deoque favente alacriter pro tempore conſummatum, non abs re viſum eſt, ut hujus formæ inſtitutio rata, inconcuſſa & irreciſa maneat, Epiſcopali Banno & ſigilli ejus impreſſione rem ſtabiliter roborare, petente hoc ſæpe jam dicto Domino* Petro *in generali Synodo a me in Monaſterio* Beatæ Mariæ *Hildenesheimenſi* II. *Idus Junii ſolemniter celebrata, & ordinem inchoationis, inſtitutionis & conſummationis ejusdem Eccleſiæ ſcriptis digeſtum propria manu dextræ meæ cunctis videntibus porrigente.*

Anno incarnationis Domini MCXXXI. Indictione IX na regnante Lothario Romanorum Rege, Anno vero Regni ejus VII. Aō. vero Pontificatus mei II. *Anno etiam ejusdem inchoationis Richenbergenſis Eccleſiæ* actum eſt feliciter.

Lezner. Chron. Corb.

Ex his Bernhardi literis ſatis manifeſte patet cui ordini adſtricti ſint Richenbergenſes, Canonicorum nimirum Regularium S. Auguſtini, quem hodienum profitentur. Vnde miramur Leznerum Richenbergenſe monaſterium, Benedicti familiæ adſcribere, cui nunquam nomen dediſſe compertum eſt.

Godehardus inter Sanctos relatus. *Concil. tom. 10. p. 979.*

Deficiente jam ptopemodum anno hæ regiones novum accepere Sanctum Godehardum nimirum Hildeſienſem Epiſcopum, cujus Canonizatio, quam vocant, in Rhemenſi Synodo Nortberto Magdeburgenſi Archiepiſcopo & Bernardo Hildeſienſi Epiſcopo prenſantibus decreta eſt. Hinc cœlitum numero adſcriptus & in multis regionibus magna veneratione cultus eſt, adeo ut Bavari, Weſtphali, Saxones ad ejus tumulum quotannis magno numero confluerent, precibusque & oblationibus hunc Divum ſibi ſtuderent ptopitiare. Ut omittam jam eſſe nonnullos, qui Gothæ celebris Thuringiæ urbis nomen ab hoc Godehardo arceſſunt, quod ejus effigiem in inſignibus præferat; cum inſcriptione S. GOTHEHARDUS & in circulo: SIGILLVM CIVIVM IN GOTA, qnod tamen non tam etymologiam, quam Godehardi venerationem indicat, quæ etiam ex ſtatua S. Godehardi & monaſterio & Auguſtinianorum ibidem quod S. Godehardum tutelarem habuit, elucet.

Tenzel. dial. menſtr. 1619. p. 745.

Anni Chriſti 1132. 1133.
Lotharii II. Reg. 8. 9. *Imp.* 1.
Ab. V. C. 209. 210.

Lothari' Cæſ. expeditionem

INeunte anno MCXXXII. Lotharius luſtrata Saxonia ad expeditionem Italicam ſe accingit, profugum ex urbe Innocentium reſtituturus, & Imperialem inde reportaturus coronam. Quamobrem Italicam fervente æſtate iter aggreſſus, e Saxonia molitur, per Sveviam ducit exercitum. Sed moram ipſi objiciebat Auguſta Vindelicorum, cujus cives Regem in mænibus ſuis degentem ſubito bello laceſſebant, unde urbs iſta accenſa & direpta magnum paſſa eſt detrimentum. Sedato tumultu Lotharius iter proſequebatur: verum conſilia ejus denuo Conradus Svevus eluſit, qui cognita Regis expeditione, relicta Italia, quam ſibi adhuc vindicaverat, per multas ambages in Germaniam regreſſus eſt. Hinc Lotharium dividere exercitum, & partem ciſalpinis regionibus præſidio relinquere, partem ſecum retinere oportuit. Tandem multis laboribus moleſtiisque ſuperatis ſub exitum anni per Alpes in Italiam penetravit, & natalitia Chriſti in villa, quam Medicinam vocant, celebravit.

Otto Friſ. l. 7. c. 18. p. 140.

Interea Godehardi nuper in Divorum numerum relati apud nos fervebat religio. Nam Bernardus Epiſcopus, poſtquam Papæ conſenſum impetraverat, hoc anno aperto ejus tumulo oſſa de terra levavit, magnoque populi concurſu publicæ venerationi expoſuit. Adjiciebantur etiam miracula, quibus adeo inclareſcere dicebantur ejus reliquiæ, ut integer de iis proſtet libellus, a Browero inter *illuſtria ſua Germaniæ ſidera* relatus. Tandem, ne tanti viri memoria unquam vileſceret, Bernardus Epiſcopus monaſterium novum Hildeſiæ molitus eſt, familiæque Benedictinorum inhabitandum dedit, cui tutelarem ac patronum aſſignavit S. Godehardum. Diploma Bernhardi, cum nunquam adhuc lucem aſpexerit e Lezneri ſchedis hic proferre minus dubitavi:

Monaſterium D. Godehardi Hildeſiæ conditum.

In

IN nomine ſanctę & individuę Trinitatis. BERNHARDUS *Dei gratia & Beatæ Mariæ Virginis dignatione ſanctæ Hildesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus. Conditoris mei beneficiu juſtum eſt, me nullatenus ingratum exiſtere, quin imo honorificentiæ ejus per adminiſtrationis mei pontificalis officii eccleſias exſtruere, exſtructas vero ut divinis laudibus jugiter illuſtrentur, fideli ſollicitudine procurare. Unde notum facio univerſis Chriſti fidelibus, tam futuris quam præſentibus, qualiter pro animæ meæ remedio, communicato fratrum meorum conſilio, aliorumque Chriſti fidelium auxilio locum quendam extra murum civitatis noſtræ in auſtrali parte ſitum quarto præſulatus mei anno excolere cœpit, quem divino honori & S. Mariæ Virginis ac S. Godehardi Epiſcopi & Confeſſoris venerationi ſpecialiter articulavi. Qui videlicet locus cum adhærente ſibi ab aquilone prato a quodam noſtræ Eccleſiæ miniſteriali* Theodorico *nomine jure proprietatis antea poſſeſſus, mihi ab eo cum omnibus pertinentiis ſuis ad hoc ipſum aſſignatus eſt conſenſu hæredis ſui, filii ſcilicet* Theodorici, *impenſis ei viginti quatuor libris argenti, ſeptuaginta vero marcis pro molendino in eodem loco ſecus ripam Indiſtriæ poſito. Verum quia idem Deo dignus Confeſſor S. Godehardus, ante Pontificatum in Monachica profeſſione laudabiliter converſatus eſt, viſum eſt mihi valde competere ut in loco illi ſpeciatim dicato divinæ ſervitutis religio ſic ordinaretur, quatenus quicunque ibidem militaturi aggregarentur, ſecundum regulam S. Benedicti in Monachica ordinis profeſſione inſtituantur. Ea propter jactis in eodem loco templi fundamentis quasdam Religioſas Monachici ordinis perſonas ibi coadunavi, quibus etiam Abbatem præfeci nomine* Fridericum. *Hoc igitur meæ devotionis ſtudium Deo (ut ſperamus) mediante inchoatum ut ratum & inconcuſſum impoſterum permaneat, ejusdem Dei & Domini noſtri auctoritate & beati* Petri *principis Apoſtolorum ſanctiq;* Godehardi *Epiſcopi, ac noſtra divina nobis dignatione conceſſa poteſtate in perpetuum ſtabilimus & confirmamus, ſtatuentes ut nullo deinceps tempore vel locus ipſe a qualibet cujuscunque dignitatis perſona in alios uſus redigatur, vel alterius profeſſionis religio ibidem perpetuis temporibus irrefragibiliter obſervetur. Decernimus etiam ut defuncto ejusdem venerabilis loci Abbate, ſive ab officio prælationis quocunque juſta occaſione canonica amoto, fratres ejusdem Cœnobii liberam habeant facultatem ſecundum regulam S. Benedicti ad paternitatis honorem quamlibet idoneam eligendi perſonam de ſuis, ſi reperta fuerit, ſin autem ex alio quovis Monaſterio ſui ordinis ---- Sane quoniam eundem locum per interceſſionem beati* Godehardi *optato futuris temporibus incremento tum in divinæ ſervitutis laudabili amplificatione, quam etiam in poſſeſſione prædiorum ac decimarum omniumque rerum neceſſariarum proficere ſperavi, prædia Eccleſiæ jam collata, itemq; omnia quæcunque deinceps venerabilis locus conceſſione Pontificum, largitione principum ac oblatione fidelium ſeu aliis iſtis modis, Deo donante poterit adipiſci, præſentis paginæ teſtimonio communita, firma & illibata ſemper conſiſtere volumus, eorum qui ibidem in Dei famulatum aggregati fuerint, neceſſariis uſibus omnimodis profutura. Et quia Monachalis vitæ ſancta converſatio libertatem & vacationem a ſtrepitu curarum ſecularium exigit, in hoc quoque ſanctis Monachis providentes ſancimus, ut ipſi cum Abbate ſuo ab omni terreno ſervitio liberrimi, inoffenſe debita ordinis ſui quiete perfruantur, unde etiam ambitum curiæ totum in quo Eccleſia illa fundata conſiſtit, a jure & poteſtate advocati abſolventes, liberam ab omni ſecularis cujuscunque perſonæ ditione, ſed ſub manu Abbatis regendam conſiſtere volumus. Reliquorum vero prædiorum eccleſiaſticorum advocatum volumus, ut Abbas cum fratribus ſui conſilii maturioris eligat, eique illorum tuitionem pro ſalute animæ ſuæ injungat, non in beneficium, ſed tanquam commiſſum permanſurum, ſi patronus pius fuerit: ſin autem alii committendum, nec in poſteros cujuscunque beneficii more tranſiturum. Si qua igitur impoſterum eccleſiaſtica ſecularisve perſona his noſtris conſtitutionibus ullatenus contraire temptaverit, niſi reatum ſuum digna ſatisfactione correxerit, ſciat ſe anathematis gladio a ſanctæ Eccleſiæ communione ſegregatam di-*

vinæ

vinæ ultioni in perpetuum ſubjacere. Cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ipſum quoque competenti honore ac neceſſariarum rerum ſubminiſtratione conſilio aut bona voluntate, vel etiam proprii laboris devotione promovere cupientibus, ipſe Deus ac Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſuæ benedictionis gratiam largiatur: ac S. Mariæ Virginis Sanctique Godehardi confeſſoris interceſſione adjutos & protectione munitos æternæ beatitudinis gaudiis aggregare dignetur. &c.

Catalogus Abbatum hujus Monaſterii.

Subjicio Abbatum catalogum, qui ex eo tempore monaſterio huic præfuerunt, ex ejusdem Lezneri Chronico Hildeſienſi affecto: qui eum e multis monumentis magna induſtria conquiſivit.

I. *Fridericus* Conventualis Fuldenſis electus anno Chr. MCXXXVI. ſcholam in monaſterio florentiſſimam aperuit, bibliothecam copioſam collegit & capellam S. Nicolai prope monaſterium ſuum condidit, obiit in itinere Romano MCLV.

II. *Arnoldus* Conventualis monaſterii S. Godehardi eodem anno electus, monaſterium multis opibus locupletavit, luculenta privilegia ab Alexandro Papa año MCLXXVIII Indict. II. VI. Kal. Febr. impetravit: neo non anno MCLX. Brunonem Hildeſienſem Epiſcopum eo induxit, ut omnia Bernardi Epiſcopi beneficia confirmaret, his inter alia, verbis uſus:

Omnia etiam quæ piæ memoriæ prædeceſſor meus Berohardus Epiſcopus eidem novellæ plantationi tam in eccleſiaſticis, quam in ſecularibus rebus ſeu inſtitutis contradidit, & privilegio ſuo dato firmat, ego inconcuſſa penitus & in omnia tempora rata permanere decerno. Quod ſi aliquis huic noſtræ confirmationi violenter ſeu fraudulenter obviare attemptaverit, quod abſit, diſpereat de terra memoria ejus, & deleatur e libro viventium, niſi congrua ſatisfactione reſipiſcat. &c.

Obiit MCLXXXI. eſt ſepultus prope altare S. crucis.

III. *Theodoricus* Conventualis S. Godehardi eodem anno electus, obiit MCLXXXVIII.

IV. *Bruno* Conventualis S. Godehardi, obiit MCCIV.

V. *Henricus* Conventualis S. Godehardi eodem anno electus jus obtinuit, quotannis in capella S Nicolai tempore quadrageſimali Synodum convocandi, cui intereſſe tenebantur Plebanus cum ſuis, Molendinarius cum ſuis, & habitantes in loco Walke & in molendino & ædes ſex proximæ capellæ S. Nicolai. obiit MCCVIII.

VI. *Volcardus* eodem anno electus in peregrinatione ſacra Hieroſolymitana obiit. MCCXIX.

VII. *Werenhardus* Conventualis S. Godehardi an. MCCXXVIII in Friſia periit.

VIII. *Ludoldus de Goltern* cum multis ædificiis monaſterium ornaſſet obiit MCCXXXVIII pone altare S Viti ſepultus.

IX. *Hermannus* Conventualis S. Godehardi obiit MCCLXII.

X. *Theodoricus* obiit MCCLXXXI.

XI. *Hildebrandus* multis prædiis ſuo ære coëmtis monaſterium ditavit, obiit MCCXCIII, coram altari S. Benedicti ſepultus.

XII. *Eilhardus* anno MCCCXIII ab Henrico Epiſcopo omnium privilegiorum obtinuit confirmationem. Obiit MCCCXXII.

XIII. *Waltherus* pretioſam mitram multis gemmis diſtinctam conficiendam curavit, cui hæc inſcripſit:

Waltherus mitram mihi præſul contulit iſtā.

obiit anno MCCCXXIX, & ad altare Benedicti reperit conditorium.

XIV. *Burchardus* obiit MCCCXLIV.

XV. *Waltherus II. de Weberge* poſt biennium obiit anno MCCCXLVI.

XVI *Theodoricus de Harlſen* Hildeſienſis, multa eccleſiæ ſuæ ſalubria conſtituit, confirmata ab Vrbano Papa. Obiit MCCCLV.

XVII. *Arnoldus II.* ob provectam ætatem inſignia abbatiæ anno MCCCLXXIX. poſuit.

XIIX. *Henricus Pepperſack* anno MCCCCXXX ex Abbatia S. Godehardi ad monaſterium S. Michaëlis tranſiit, ubi ſimili honore per annum perfunctus obiit MCCCCXXXI. *Chron. S. Michaëlis. ap. Meibom. p. 523.*

XIX. *Henricus de Getelheim* Conventualis & deinde præpoſitus Corbeiæ, inſigni vultus & corporis dignitate, prudentia etiam ſubacta præditus, unde plurimis controverſiis decidendis adhibitus eſt. Obiit MCCCCXXXIV, coram altari S. Viti ſepultus.

XX. *Helmoldus de Weſtphal* Hannoveranus ab Alberto Imperatore anno MCCCCXXXIX d. x. Febr. impetravit literas, quibus monaſterium hoc in Imperatoris & Imperii tutelam receptum eſt: munitionem quoque Hildeſienſis urbis non parum promovit, obiit demum anno MCCCCLXI.

XXI. *Heinricus* Conventualis S. Ægidii Brunſvicenſis, poſtea electus S. Michaëlis, ſed a Cardinale Nicolao de Cuſa depoſitus & Abbas S. Godehardi renunciatus, autor fuit ut monaſterium reformaretur. Obiit MCCCCLXV.

XXII. *Lippoldus de Stemme* Conventualis Hujesburgenſis poſtea S. Godehardi Abbas. A Paulo Pontifice obtinuit privilegium, quod καῖ ἐξοχὴν vocarunt *notabile*, Monaſterio demum plurimis ædificiis aucto ipſo electionis ſuæ die diem obiit ſupremum anno MCCCCLXXIII.

XXIII. *Bertrammus Bredenbek* Conventualis S. Godehardi obiit MCCCCXCIII.

XXIV. *Henningus* Conventualis S. Godehardi, cum monaſterium ſuum multis oneribus preſſum priſtinæ libertati reſtituiſſet,

tuiſſet, obiit demum anno MDXXXIII. Ferunt tunc quendam, qui huic monaſterio multis modis fuerat moleſtus, morti jam proximum, multisque e morbo cruciatibus afflictum exclamaſſe:

O Bernarde o Bernarde

Du greiffſt mich an viel zu harte!

nec prius placida morre obiiſſe, quam ab hoc Abbate abſolutionem impetrarit: Sed fabulæ ſunt ſeculum olentes.

XXV. *Vdalricus Mollerus* vir ultra ſeculum doctus obiit MDLV.

XXVI. *Albertus Duven* obiit MDLXV.

XXVII. *Hermannus Dannhuſen* Bockemenſis, quicquid hujus ſeculi erat reliqvum in dignitate hac exegir. Ex quo tempore, qui præfuerunr huic monaſterio, huc non videtur ſpectare.

Eccleſiæ Hanendorpienſis initia.

Prolixior equidem eſt hæc de monaſterio S. Godehardi digresſio, ſed tamen, ut ſpero, minus ingrata Lectori ſutura, ob inſignem hujus cœnobii celebriratem, & Bernhardi fundaroris ſingularem in ſacra ædificia propenſionem, quæ ex inoumeris fere ejus lireris elucet. Nam Richenbergenſe quoque monaſterium hoc anno illius experrum eſt clementiam. Cum enim *Hanendorp* ad hanc eccleſiam ſpectaret, Gerhardus præpoſitus obtinuir ab Epiſcopo, ut ſibi eccleſiam ibidem ædificare, & parochialibus qui adhuc Thorntenſem eccleſiam frequentaverant propria parochia uti liceret. Quid? quod ipſe Bernhardus perfectam jam eccleſiam hoc anno conſecravit, dato in rei memoriam hoc diplomate, ex autographo deſcripto:

IN nomine ſcȩ & individuȩ trinitatis. Bernardus di gratia Hildenesheimenſis eps. Notum tacimus cunctis fidelibus tam futuris quam prȩſentib9. quod uenerabilis Gerhard9 Richenbergenſis prȩpoſit9 creditā ſibi ȩcclam in Richenberch in om̄i honore & religione decenter promouere. & ab om̄i inuaſione tam extrinſecus quā intrinſec9 fideliter com̄unire deſiderantes. licentiā a me expetiit. ut in quodā prȩdio prȩdictȩ richenbergenſis ȩccleſiȩ in pago qui Hannentorp dicitur. ȩccliam conſtruendi. haberet poteſtatē. aſſerens huj9 rei effectū in tutelā prȩdiorū ȩccliȩ in Richenberch eidē pago circumiacentiū uſq; quaq; profuturū. Conſiderans igitur ego epiſcopali ſollicitudini omnimodis competere. ȩcclas non ſolū ȩdificare. ſed etiā ȩdificatis neceſſariȩ defenſionis patrocinia prouidere. petitam ȩdificandi licentiā libenter indulſi. conſtructamq; in hannentorp ȩcclam ſimul cum adjacenti cimiterio ȩccleſiaſtico more dedicaui. interſuerunt ſane eidēm dedicationi Arnold9 de thornthunnen & frater ei9 Luideger9 cum ſuis conciuib9. qui pertinaciter affirmabant, ciues de hannenthorp ſuȩ ȩclȩ in thornthunne juſtȩ ſubjectionis debitores exiſtere. Verū ego prȩſenti quȩſtione inter utroſq; cives diligenter uentilata. certiſſime comperi. prȩdictos cives de hannentorp ȩcclȩ in Heriggen parochianos ſemper fuiſſe. nec unquā ab eodem debito canonice abſolutos. igitur epiſcopali eos auctoritate a ſubjectione ȩcclȩ in thornthune in perpetuū liberrimos judicavi. atq; ut debitū ſuū ȩcclȩ in heriggen perſoluerent fideliter mandare curaui. Cȩterū prȩdict9 uenerabilis Gerhardus prȩpoſit9 exegit a me. ut ejusdem ciuib9 graciā baptizandi & ſepeliendi ibidē. id eſt in hannenthorp habere concederem. Viſum igitur mihi fideliſſimi amici precib9 annuere. ſimulq; om̄ib9 qui aderant conſentientib9. quod petebatur conceſſi. pro quo ſtatim dimidiū manſū in hannenthorp quo eandē ȩcclam ipſo die dotauerā inproprietatē ȩcclȩ in Heriggen contuli. quatenus utilitas inde prouueniens pro debito ej9dem populi concambii uice fieret ſupplementum. aſtipulante domino Brunone archipresbytero. ad cui9 curam eadem parochia pertinebat. & prȩſentis pactionis perpetuā ſtabilitatē ſpondente ſub teſtib9. q[illegible] prȩſentes fuerunt. & huj9 rei ordinem uiderunt & audierunt. quorum nomina ſubter ſunt notata. Ne vero prȩdictos ciues in hannenthorp ſuper hac re quiſpiā deinceps inquietare. moleſtare. perturbare prȩſumat. banni mei auctoritate prȩſentis paginȩ conſcriptione ac ſigilli mei impreſſione eos in perpetuum com̄uniui. Teſtes fuerunt hii. Gerhardus prȩpoſit9 richenbergenſis ȩcclȩ. Rudolfus & Heinric9 presbyteri. Germar9 diacon9. Thieppolt9 presbyter goslarieſī. Benno presbyter de heriggen.

Laici liberi. Aſcholf9. & Helmold9. Cono de hottenen. & frater ei9 Witikind9. Theodoric9 fili9 hugoldi aduocatus richenbergenſis. Miniſteriales Ecwerdus & frater ej9 Walter9 de Toſſem. Bernhard9 camera-

merari9. arnold9 capellarius. cives de Hannenthorp. & cives de thornthunen & alii complures.

Anno dni M°. C°. XXXIII°. indict. XI^a Nonas Nouembris actum feliciter amen.

Annus Chriſti 1134.

Lotharii II. Reg. 10. *imp.* 2.

Ab. V. C. 211.

Lotharii coronatio.
Otto Friſ. l. 7 c. 18. p. 149.

LOtharius Imperator, qui adhuc in Italia ſtabiliendi Innocentii pontificia cauſa egerat, jam ſuperiore anno redierat in Germaniam, Auguſta dignitate coronaque auctus, in qua tamen ſuſcipienda majeſtatis ſuæ parum memor videtur fuiſſe, ſi vera præfert pictura, quæ vulgo de hac Lotharii coronatione explicatur. Pontifex enim faſtu inaudito Cæſarem, cui animam debebat, coram throno ſuo proſtratum depingi curaverat, hac addita ſuperba epigraphe:

Rex venit ante fores, jurans prius urbis honores.

Poſt homo *fit* papæ, *ſumit quo dante coronam.*

Comitia Goslarienſia.
Schat. l. 8. P. 1. annal. Paderb. p. 737.

Eo ſcilicet proceſſerant Pontificum Romanorum opes, ut qui antea Imperatores experti fuerant beneficos, & ſubinde plurea Italiæ provincias eorum largitione acceperant, jam nunc ipſi hiſce imperii ſpoliis Imperatores ſibi Vaſallos & beneficiarios reddere auderent. Redux igitur Imperator ex Italia & natali Domini Meraburgi celebrato, Dania quoque ad obſequium flexia, reliquam hyemis partem Goslariæ in palatio exegit: Ipſo adhuc menſe Aprile præſens, quo cum Alberto Moguntino & Nortberto Magdeburgenſi Archiepiſcopia, multisque Marchionibus ac Saxoniæ proceribua celebre Elteneoſe mooialium collegium donatione *duorum talentorum ex Duisburgenſi cenſu traductorum* auxit. Buntingius ex tanto numero procerum, qui tunc Imperatoris aulam ſectabantur, haut iocongrue videtur colligere, Lotharium comitia Goslariæ tum celebraſſe. Nam & ipſe ſe refert ad diploma, quo monaſterium S. Ægidii, quod Brunſvici floruit coofirmatur.

Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 120.

Luitgardis Gandersheimenſia Abbatiſſa Goslariæ conſecratur.

Eodem tempore, cum Lotharius adhuc ageret Goslariæ, Gandersheimenſe illuſtre collegium Abbatiſſam amiſerat Bertam, dudum a Paderbornenſi Epiſcopo conſecratam, in cujus locum cum concors Capituli ſuffragium ſubrogaſſet Luitgardim: Lotharius non ratam modo habuit hanc electionem, verum etiam Bernhardo Hildeſienſi Epiſcopo dedit negotium, ut eam ſolenni ritu apud noa velaret, autoribus Bodone & Reutelio.

Bodo, Synt. Abb. Gandersh. p. 504. ap. Meib. l. 2. Rentel. p. 18. ap. Paulin. Synt.

Magnus Rex Daniæ coronatur.
Chron. mont. Ser. p. 12. ſq. Chron. Bigaug. p. 258.

Solutis comitiis Lotharius Goslaria Halberſtadium diſceſſit, ubi tanto ſplendore paſchatis feſtivitatem egit, ut vix unquam luculentius majeſtatis ſuæ dederit experimentum. Nam Magnum Daniæ Ducem qui ſibi in frequenti principum corona fidei juramentum dixerat, & in ſolenni pompa prætulerat gladium, Regem coronari juſſit. Inſequente menſe Majo Qvedlinburgum divertens, negotiatoribus iſtius urbis luculenta conceſſit privilegia, ut nimirum per totum Imperium a vectigalibus eſſent liberi præterquam Colooiæ, Thilæ & Burdewici. Sed placet ipſum audire Lotharium, cum & nos ejus verba ſpectare videantur:

Conring. de fin. Imp p. 208. ſq.

Goslarienſes Magdeburgenſ, & Quedlinburgenſes in Imperio a vectigalibua liberi.
Mader. p. 231. antiqu. Brunſv.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, LOTHARIUS *divina favente clementia, tertius Romanorum Imperator Auguſtus &c. Sicut confirmationis noſtræ auctoritatem apud ſucceſſores noſtros vigere, & irretractatam manere juſtum eſt, ita non minus convenit, eandem auctoritatis viciſſitudinem & aſſenſum noſtris præbere Prædeceſſoribus, videlicet, ut ab ipſis conſervata conſervemus, & legitime confirmata confirmemus. Proinde tam futurorum quam præſentium noverit induſtria qualiter Nos, ob interventum dilectiſſimæ Conſortis noſtræ Imperatricis* Richinſæ, *ac venerabilis Abbatiſſæ* Gerburgis, *ſuggerente Marchione* Adelberto, *cæteriſque curiæ noſtræ fidelibus, Negotiatores de* Quitelineburgk, *eodem modo, quo Prædeceſſores noſtri Reges & Imperatores habuerunt, ſub noſtram recipimus tuitionem, ac per omnia in legitimis conceſſionibus eorum veſtigia, ſicut juſtum eſt, tenentes, concedimus eis, ut per omnes noſtri Imperii mercatus, ubique ſuum libere exerceant negotium, & tali deinceps lege & juſtitia vivant*, quali uſi ſunt & utuntur, Negotiatores de Goslaria & Magdeburgo, Imperiali ac Regali noſtrorum Anteceſſorum traditione & confirmatione, *omnino ex iſta parte Alpium, in omnibus locis, Theolonei exactionem ipſis remittentes & indulgentes, exceptis tribus*, Colonia, Thile & Bartinwich. ---- &c.

Quis Goslarienſibꝰ & Magdeb. hoc beneficiũ conceſſerit? *Schlœpk. hiſt. Bardevv. part. t. c. 2. p. 20. Werdenh. part. 2. c. 21. p. 148. ſq. de Rebusp. Hanſeat.*

Iisdem ergo juribus cives Quedlinburgenburgenſes frui juſſit, quibus gaudebant Goslarienſes & Magdeburgenſes, ut nimirum nemini telonia ab iis exigere liceret præterquam Colonienſibus, Bardewicenſibus & Tilenſibus, ubi maxime opima videntur fuiſſe Imperatorum vectigalia, quæ non temere minuenda putarent. Et Magdeburgenſes quidem hoc inſigni privilegio auxit Otto Magnus *anno* DCCCCLXXII *Indict. III. anno regni ſui XXXV, Imperii autem VIII.* quod deinde ſuo aſſenſu firmavit Conradus Saliquus *II. Non. Febr. Ind. VII. anno MXXIV.* Quis autem Imperatorum Goslariæ noſtræ idem beneficium conceſſerit, nondum liquet. Lotharius ſane id anteceſſoribus ſuis tribuit, ex quo patet a temporibus ſatis antiquis noſtrates hoc jure uſos fuiſſe: quod deinde præclaris literis confirmavit Fridericus II, infra a nobis ſuo loco afferendis.

Conradꝰ Canon. Goslarienſ. Archiep. Magdeb. creatur. *Chron. mont. Ser. p. 13. Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 328.*

Quedlinburgo Imperator Merſeburgum diſceſſit, ubi IIX. Id. Junii flebilis multis occidit Nortbertus Magdeburgenſis Archiepiſcopus, incredibili ſanctitatis laude conſpicuus, unde & hominum fama & voluntas Pontificis eum in Divorum numerum retulit. Succeſſor ipſi e noſtra eccleſia datur Conradus, Lotharii neceſſarius, ex illuſtri Querfurtenſium comitum ſanguine oriundus, qui a puero adeo laudandam bonis literis operam dederat, ut jam dudum iſte honor ipſi deſponſatus fuerit. Chronicon Montis Sereni, Magdeburgenſe, & plerique qui ejus vitam dedere, in eo ſibi conſtant, quod antequam ad hoc honoris faſtigium evectus eſt, Canonicus Madeburgenſis eccleſiæ fuerit: quocum tamen præpoſituram etiam Goslarienſem conjunxit, ſi audimus Spangenbergium, & Goslarienſium Præpoſitorum Catalogos. Querfurtenſium ſane familia tanto amore complexa eſt noſtratem eccleſiam, ut ſæpiuſcule illuſtres eorum filii in iſta optimarum artium ſtudia haurirent, aut ſacro aliquo munere perfungerentur, quemadmodum etiam Wilhelmus Comes teſtatur, de quo eundem Spangenbergium ſuo tempore audiemus.

Spangenb. l. 2. chron. Querfurt fol. 252.

Anni Chriſti 1135. 1136.
Lotharii II. Reg. 11. 12. *Imp.* 3. 4.
Ab. V. C. 212. 213.

Conrad. & Fridericus Sveviæ duces in gratiam recepti. *Schat. l. 8. p. 724. ann. Paderb. Part. 1.*

PRoximo anno, [quemadmodum etiam ſub exitum ſuperioris] Lotharius pacando imperio, & debellandis Svevorum ducibus dedit operam. Vnde miramur quod Schatenius jam anno MCXXX. Conradum & Fridericum ſopitis diſſidiis cum Lothario in gratiam rediiſſe dicat, cum Otto Friſingenſis diſerte hoc poſt Lotharii ex Italia reditum factum eſſe obſervet, ipſeq; Schatenius ſui oblitus, hæc ipſa denuo repetat ad annum MCXXXV. Bellum ſane iſtud non prius confectum eſt, quam hoc ipſo anno, quo Conradus & Fridericus ad inertias pene redacti, & ob pontificis excommunicationem ab omnibus deſerti, S. Bernhardo autore ad pacis conſilia animum converterunt. Inprimis vero ad mitiora eos compulit Henricus Bavariæ Dux, Lotharii gener, qui uti eo tempore facile omnes opibus & potentia anteibat, ita tantis cladibus Hohenſtaufios affecit, ut vix usquam ſatis tuti eſſent. Tempori itaque cedendum rati in ſolenni curia Bambergenſi juri ſuo ſvaſu S. Bernhardi renunciarunt; facileque imperatoris impetrarunt clementiam, quanquam necdum quidem in ejus conſpectum venire auderent donec Mulhuſæ congregatis imperii proceribus ſupplicum habitu ad Imperatoris genua provoluti Imperatricia Richenſæ rogatu anteactorum veniam impetrarent, & a Conrado Magdeburgenſi Archiepiſcopo excommunicationis vinculo ſolverentur.

Otto Friſ. l. 7. c. 19. p. 149. Schat. l. c. p. 739. Urſperg. Chron. p. 277. Avent. l. 6 ann. Boj. p. 494. Chron. mont. Ser. p. 15.

Renatæ parum per literæ.

Ex quo tempore Lotharius quietiore republica uſus literis & bonarum artium ſtudiis reſuſcitandis & diſciplinæ eccleſiaſticæ revocandæ vacavit, ſiquidem plura veterum medicorum Arabum & Maurorum ſcripta in latinam linguam transferri curavit, quanquam fabulam videtur ſapere, quod jus Romanorum tot intermiſſum ſeculis, & diu ſepultum in tribunalia ſtudio & opera Irnerii JCti reduxiſſe vulgo perhibetur, ſiquidem nemo veterum hæc memoriæ unquam prodidit.

Conring. c. 21. ſq. de orig. jur. Germ. p. 75. ſq. Bart. Nihuſ. Irnerius Col. 1642. 8

Lotharius legatum redeuntem Goslariæ audit.

Sequente anno, qui Chriſti poſt milleſimum & centeſimum fuit trigeſimus ſextus, Lotharius luſtratis Rheni Weſtphaliæque provinciis, monaſteriisque magnis ubique beneficiis auctis, proxima Petri & Pauli Apoſtolorum natalitia Goslariæ celebrabat, ubi ad eum rediit *Anshelmus* Havelbergenſis Epiſcopus quem ad Conſtantinopolitanum Imperatorem legatum miſerat, quanquam ipſam legationis cauſam omiſit, qui hæc tradit, Saxo Chronographus. Quo igitur eo magis conſtet, quid Anshelmus tunc Imperatori Goslariæ retulerit: placet hunc defectum ſupplere ex Engelhuſii chronico, qui ex libro virorum illuſtrium ordinis ciſtercienſis lib. 1. cap. 3. hæc obſervat: *Anshelmus primum Havelbergenſis Epiſcopus poſt modum Ravennenſis Archiepiſcopus a Lothario Chriſtianiſſimo Romanorum Imperatore ad Johannem Conſtantinopolitana urbis Imperatorem apocriſarius miſſus, ut ſubtiliter diverſarum religionum ſtatuta ſcrutaretur, vidit in monaſterio, quod Pantocraton, id eſt, omnipotentis dicitur, DCC. ferme monachos ſub regula B. Antonii Domino militantes. In Monaſterio quoque, quod philoantropon, id eſt amantis hominum vidit D. Monachos ſub regula S. Pachymei Domino ſervientes.*

Spangenb. c. 219. Chr. Sax. p. 370. Chronogr. Saxo p. 293. Engelhuſ. Chron. p. 220.

Lotharii in Italiã expeditio.

Denique ducatu Saxoniæ Weſtphaliæ, & Angariæ Henrico genero Bavariæ duci per manus tradito, ceterisq; rebus Germaniæ inſigni prudentia conſtitutis denuo in Itali-

am

Dodech. p. 472.

am movit, quod Anacletus antipapa & Rogerius Siciliæ tyrannus novas turbas dare cœperaot. Verum properaotibus fatis ſuis extinctus, nunquam vivus rediit in Saxoniam.

Anni Chriſti 1137. & 1138.

Lotharii II. Reg. 13. Imp. 5. & Conradi I. Ab. V. C. 214. & 215.

Lotharii geſta in Italia.

Otto Friſ. l. 7. c. 20. p. 150. Abb. Urſp. p. 277. ſqq. Chronogr. Saxo. p. 293. ſq. Alberic. Chron. p. 279. ſq. Chron. montis Ser. p. 15. Chron. Bigaug. p. 259. Dodech. p. 472.

PRæterlapſo igitur anoo Lotharius in Italiam movens tanto terrore ubique hoſtes percuſſerat, ut ſpes eſſet eum rebus ex animi ſententia confectis rediturum. Expugnato enim caſtro Gardiæ, ulterius progreſſus Cariſtallum cepit, Cremonenſes Mediolaneoſibus infeſtos proſcripſit, eorumque oppida evertit, Papiam ingenti pecunia multatam recepit in gratiam, Bononienſes & Æmilienſes in deditionem accepit, & exercitum per hyberna diviſit. Appetente deinde vere Henrico genero cum parte exercitus io Tuſciam Campaniamque dimiſſo, ipſe in Apuliam penetravit: ubi Bario, Troja, Gargano, Siponto, Buralo, ceteriſque oppidis expugnatis Rogerium tota Apuliæ provincia exuit. Bello itaque cum magna gloria coofecto, Ipſa Roma pacata, reditum in Germaniam maturavit. Sed vix Tridentinam vallem attigerat, cum adverſa valetudine correptus, aliquandiu decumberet. Iode ulterius progreſſus in villa Bretina extinguitur, V. Non. Decembris anoo Regni XIII, Imperii V.

Ejus obitus.

Chron. Lauresh. p. 59. tom. I a. Freber.

Corpus in Saxoniam revectum, non quidem Brounſvichi, ut putat Chronici Laureshamenſis autor, ſed Lothariæ regiæ, quod mooaſterium ipſe in Helmſtadienſi agro condiderat a Richeoſe Imperatrice conditur hoc addito epitaphio, anno MDCXVIII. inveotum primus in Lucem protulit Meibomius, diverſum ab illo, quod jam dudum retulit Spangenbergios:

Ejus Epitaphium

Jo. Henr. Meib. not. ad Henr. Rosle Herlingsberg. p. 798 tom. I. rer. Germ. Spangenb. c. 219. Chronogr. Saxo p. 369. conf. Luca atr. Comitum p. 1137.

LOTHARIUS DI. GRA°
ROMANORVM ° IMPERA
TOR ° AVGVSTVS °
REGNAVIT ° ANNOS °
XII ° MENSES III ° DI
ES ° XII. OBIIT ° AVTEM °
II ° NONAS ° DECEM
BRIS ° VIR ° IN ° XPO ° FIDELIS
SIMUS ° VERAX ° CONSTANS ° PA
CIFICUS ° MILES ° IMPERTER-
RITVS
REDIENS ° AB APVLIA ° SAR
RACENIS ° OCCISIS ° ET ° E
JECTIS °

Otto Friſ. l. 7. c. 20. p. 150. Avent. l. 6 annal. Boj. p. 406.

Hæc eſt lamina illa plumbea, cum Lothario recondita qua *actus ejus deſcriptos* dicit Otto Friſingenſis, quanquam vix ooſtræ reſpondeat expectationi, cum præter emortualem diem & annum & quædam Imperatoris elogia vix quicquam in ſe contineat. Ceterum dici vix poteſt, quantis elogiis eum exornent illorum temporum Scriptores, cum in ceteros Imperatores pene omnes virgas ſoleant expedire. Nimirum princeps erat, qualem ea tempora optabaot, in ſacrum ordinem propenſior, in pontificem Romanum indulgentior, antiquæ denique ſuperſtitionis, quam Imperii jurium, ſervaotior: armis tamen & prudeotia nulli ſecundus, & vere incomparabilis futurus, niſi in turbulentiſſima iſthæc Germaniæ tempora incidiſſet.

Lites poſt Lotharii obitum.

Otto Friſ. l. 7. c. 23. p. 152. & l. 1. de geſt. Frid. c. 22. p. 418. Abb. Urſp. p. 279.

Lotharin itaque ſub anni ſuperioris exitum defuncto, nova procella imminere videbatur Germaniæ, ſiquidem potentiſſimi erant æmuli, qui Auguſtæ dignitati inhiabaot, Henricus oimirum ſuperbus Bavariæ Saxoniæque dux & Conradus Svevus, tam ſibi invicem infeſti, ut vix unquam ab armis quieſcerent. Henricus enim inveteratum in Hohenſtauffios odium a Lothario veluti hæreditarium ſuſceperat, totiſque viribus in opprimenda eorum potentia deſudaverat. Tantis præterea utebatur opibus, ut elatius ſoleret gloriari: *Regnare ſe a mari usque ad mare, id eſt a Dania usque in Siciliam.* Nimirum totam Bavariam, Saxoniam, Tuſciam quoque & Apuliam partim hæreditate, partim ſoceri, partim denique Pontificis beneficio obtinuerat: Præterea jam regoi inſignia, decedente Lothario, acceperat ſervanda, quæ ægre videbatur redditurus. Denique quamvis imperii dignitas non ſucceſione amplius ſed electione ſoleret cooferri, Henricus tamen neminem putabat regoo ſe propiorem, quoniam in thorum ſuum Lotharii filia coonceſſiſſet. Quare ad Cæſaream dignitatem conſequendam omnia cooſilia referebat, certoque ſibi animo imperium deſponderat. Nec minus Conradus Hoſtenſtauffius in oovam ſpem imperii erigebatur. Plerique enim proceres, oimiam Henrici Bavari poteotiam pertimeſcentes, Conrado occulte favebant, nec facile videbantur eo poſſe adduci, ut illi offerrent imperium, cui facile tunc eſſet ſe opprimere. Pontifex etiam Romanus, qui tunc primas in electione partes ſibi vendicabat, io Conradum, quam in Henricum videbatur propeoſior, quod minus ab illo quam ab hoc ſibi metueodum exiſtimaret. Denique ut Henricus Lotharii affinitate, ita Conradus Salicorum geoere ſe tuebatur. Cum igitur pari uterque & voluntate & jure uteretur, difficilis admodum erat electio. Facile tamen quivis prævidere poterat, odia hæc inter Gvelphos & Hohenſtauffios gliſcentia alterutri familiæ exitialia futura.

Electio Conrad.

Dodech. p. 472. Otto Friſing. l. c. Urſperg. l. c.

Conrado ergo ac Henrico regnum anhelantibus, proxima pentecoſtes feſtivitas novis comitiis erat præſtituta, ut tunc principes conſulerent in medium, & Lothario alium ſubrogarent, quem e republica judicarent. Sed veriti principes, ne Henricus ex mora ſumeret animos, aut extorqueret tunc, quod fruſtra ouncambiret:

Chron. mont. Ser. p. 16. Chron. Bigaug. p. 259. Chron. Auſtral. ap Freher. p. 319. Helmold. l. 1. c. 54. p. 131. Avent. l. 6 p. 493. Spangenb. c. 220. p. 371 Chronogr. Saxo. p. 294. Alberic. p. 282. Andreas Ratiſb.

biret, mutato conſilio per quadtageſimale jejuoium Confluentiæ conveniuot, oec diu euoctatI Conradum Sveviæ ducem excluſo æmulo regem ſalutant, ipſo præſente Theoduioo Cardinale, apoſtolicæ ſedis legato, & pootificis conſenſum polliceote. Continuo ergo Cooradus a Theoduino ſolenoi ritu inungitur. Priocipes quoque averſati Henrici elatos animos certatim ad Cooradum tranſeunt. Interea Henricus mioari, Regem contemnere, & palam electionem tanquam vitio factam traducere: imperii præterea inſignia retinere pertioacius, quibus reſtituendis dies iſti dicebatur, qui Petro & Paulo Apoſtolis ſacer eſt. Veritus tamen principum ſeveriorem ſenteotiam, inſignia quidem remiſit, ipſe tamen regem adſpernatus in conſpetum ejus venire recuſavit: hinc ſubinde ad comitia Auguſtana vocatus, acceſſit equidem, ſed ingenti militum agmine ſtipatus, unde rex ad decertandum impar Herbipolin diſcedere coactus eſt, ubi in trequenti principum conſeſſu Henricus violatæ majeſtatis reus judicatur.

Chron. Bavar. p. 24.

Henric9 ſuperb9 Goslarię

Sequeoti nativitatis Chriſti feſto Conradus in Saxoniam feſtinavit, Goslariæque principum conventum egit, ubi capitale odium, quod Lotharius Imperator in Hohenſtauffios effuderat, primum in Henrici Bavari fortunas vindicatum eſt. Nam notarunt Otto Friſingenſis, Abbas Vrſpergenſis, Aventinus, Spangenbergius aliique quam plures, Heoricum tunc omnibus provinciis ſuis exutum, atque Saxoniam quidem Alberto Vrſo, Bavariam vero Liupoldo Auſtriaco datam fuiſſe. Si Helmoldum, Albertum Stadenſem, Cranzium & Trithemium audimus, cauſam fingebant tunc principes non decere unum eundemque principem duos ducatus poſſidere: Sed quo jure hoc nitatur, non eſt meum nunc indagare. Otia mihi jam fecit doctiſſimus Schurzfleiſchi9, qui in litium inter Gvelphos & Hoheoſtauffios agitatarum origines inſigni perſpicacia & dexteritate inquiſivit.

ducatib9 exuitur.

Dodech. p. 472. Otto Friſ. l. c. c. 23. Abb. Urſp. l. c. Avent. l. c. p. 499. Helmold. l. 1. c. 54. p. 131. Cranz. l. 6 Saxon. c. 8. p. 141. Trithem. Chron. Hirſ. ad ann. 1138. Schurzfl. diſſ. de Henr. Leone p. 12. 13

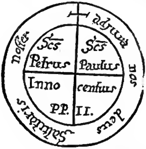
Hoc concitato ac turbulento rerum ſtatu per Saxoniam eccleſiæ tamen noſtræ ſibi de ſecuritate plurimum proſpiciebant. Hinc Richenbergenſe monaſterium, quod adhuc inſignem ſenſerat Lotharii Imperatoris aliorumque principum & Epiſcoporum clementiam, ipſum quoque Romaoum Pontificem hoc anoo beneficum experiebatur. Id quod ſatis declarat hoc luculentum Innocentii diploma:

Richenbergenſe monaſterium bolla papali munitū.

** in perpetuum.*

INNOCENTIUS epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio GERHARDO *Reichenbergenſis Eccleſiæ præpoſito, & ejus fratribus Canonicam vitam profeſſis tam præſentibus quam futuris* IN PPM * *Religioſis deſideriis facile accommodare debemus aſſenſum, ut fidelis devotio celerem ſortiatur effectum. bujus rei gratia dilecti in Domino filii veſtris petitionibus clementer annuimus & Richenbergenſem Eccleſiam, in qua divino vacatis ſervitio, præſentis ſcripti patrocinio communimus ſtatuentes ut ordo canonicus ſecundum beati Auguſtini regulam in eodem loco perpetuis temporibus irrefragabiliter conſervetur. adjicientes etiam, ut nemini veſtrum poſt factam ibi profesſionem & babitum religionis aſſumtum absque prælati ſui licentia ad locum alium liceat transmigrare. Quascunque præterea poſſeſſiones, quæcunq; bona idem venerabilis locus, in præſentiarum juſte & legitime poſſidet, aut in futurum conceſſione pontificum, largitione, regum vel principum, oblatione fidelium, ſeu aliis juſtis modis præſtante Domino poterit adipiſci, firma vobis in perpetuum & illabata permaneant. Decernimus ergo nulli omnino hominum fas ſit, præfatam veſtram Eccleſiam temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre. vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuslibet moleſtiis fatigare. Sed omnia integra conſerventur eorum, pro quorum gubernatione & ſuſtentatione conceſſa ſunt uſibus omnimodis profutura. Si qua igitur eccleſiaſtica ſecularisve perſona hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam temere venire temptavarit ſecundo tertiove commonita niſi reatum ſuum congrua ſatisfactione correxerit, poteſtatis bonorisque ſui dignitate careat, reamque ſe divino judicio exiſtere de perpetrata iniquitate cognoſcat, & a ſacratisſimo corpore ac ſangvine Dei & Domini noſtri JEſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ſubjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri Jeſu Chriſti, quatenus*

& hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud ſupremum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen. Amen.

Ego Innocentius Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus ſſ.

† Ego Conradus Fabianenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſſ.

† Ego Gerardus pbr. Cardinalis tt. S. Crucis in Jerim. ſſ.
† Ego Godefridus pbr. Cardinalis tt. S. Veſtinæ ſſ.
† Ego Lucas pbr. Cardinalis tt. SS. Johannis & Pauli. ſſ.
† Ego Theodewinus S. Rufinæ Epcs ſſ.
† Ego Otto Diac. Card. S. Georgii ad velum aureum ſſ.
† Ego Gvido Diac. Cardinalis S. Angeli ſſ.
† Ego Octavianus Diac. Card. S. Nicolai in Carcere ſſ.

Datum Laterani per manus Almerici Stae Romanæ Eccleſiæ Diac. Card. & Cancellarii Apoſtolicæ ſedis. Indictione III. Incarnationis Dominicæ anno milleſimo centeſimo trigeſimo octavo. Pontificatus vero Dni INNOCENTII PP. II. Anno IXo.

Goslariæ incendium.

Interea vero dum vicinum monaſterium ſucceſſibus ſic fruebatur ad invidiam usque felicibus: urbem ipſam eo gravior afflixit calamitas. Nam ignis, neſcio quo caſu erumpens in civium ædes furere cœpit, nec prius flammam extingvere licuit, quam major pars urbis in cineres & buſtum eſſet redacta. Quod infelicius fatum cum aliis quoque Germaniæ urbibus Argeotorato, Moguntia, Spira, Hala Saxonum commune habuit noſtra Goslaria, ut autor eſt Albertus Stadenſis, & qui ex illo repetit Spangeobergius, qui tamen ad annum MCXXXVI rem refert, ſecus ac Sagittarius, aonum ſigoans MCXXXVIII, uterque corrigendus ex ipſo Alberto Stadenſi, qui iſthæc incendia anno MCXXXVII contigiſſe auctor eſt.

Alb. Stad. p. 268. Spangenb. c. 218. p. 368. Sagit. c. 5. Hiſt. Goſl. §. 8.

Annus Chriſti 1139. 1140.

Conradi III. Reg. 2. 3.

Ab. V. C. 216. 217.

Bellum inter Henricũ Superbum & Albertũ Urſum.

Otto Friſ. l. 7. c. 25. p. 153. Helmold. l. 1. c. 56. p. 134.

SUccedit anous Chriſti milleſimus centeſimus & trigeſimus nonus, cootinuis bellis ioter Albertum Vrſum Ballenſtedenſem & Henricum ſuperbum geſtis turbidus. Ex quo enim hic infeliciſſimus princeps principum ſuffragio provinciis ſuis exciderat: ille ducatum Saxoniæ aditurus io munitiora caſtella arma vertit, Luneburgum, Bardewicum, Bremam aliasque civitates capit, Adolphum Schawenburgicum, Henrico fidum ditionibus exuit, totamque, quam late patet, Saxoniam ſub ſuam redigit poteſtatem. Nec ſegniot in vindicanda ditione ſua Henricus cum inſtructiſſimo exercitu io has regiooes penetravit, & proſtratis Alberti viribus ipſum regem, qui ei ſubſidio veoerat, tantopere exterruit, ut belli aleam ſubire veritus, pacis coöſilia meditaretur. Concordia demum inter eos hac lege coaluit, ut Albertus Marchiam Brandeburgicam, quæ tunc extinctis Marchionibus ad imperium redierat, acciperet, Heoricus autem quiete in poſterum Saxonia frueretur. Non diu tamen pacis iſtius fructum Henricus tulit, quippe qui in Bojoariam a Luipoldo Auſtriaco turbatam rediturus, Quedlinburgi repentina morte expiravit.

Chron. mont. Ser. p. 16. Cranz. l. 6. Sax. c. 8. p. 141. l. 6. c. 16. p. 151. metrop.

An comitia hoc aono Goslariæ habita ſint?

Deficiente jam propemodum anno Conradus Rex Goslariæ natalitia Domini celebravit, principumque comitia irrito licet ſucceſſu habuit, ſi auctor Chronici Montis Sereni & Chronographus Saxo audiendi ſuot. Uterque enim nihil tunc de reipublicæ ſtabilitate tractatum eſſe, curiamque, indignantibus nonnullis deſluxiſſe, Regem vero integrum menſem otio hic & genio indulſiſſe, refert. Modeſtius tamen de hoe congreſſu ſentit Albertus Stadenſis, cujus verba juvat adſcribere: *Anno Domini MCXXXIX Conradus Rex natalem Domini Goslariæ celebrat, & ibi cum principibus de concordia regni tractat.* Sed ex ipſa horum auctorum inſpectione patet, intelligenda eſſe comitia ſuperiore aono circa

Chron. mont. Ser. l. c. Chronogr. Saxo. p. 295. Alb. Stadenſ. p. 270.

circa eandem feſtivitatem Goslariæ habita. Nam Albattus Stadenſis addit, Henricum Bavarum ſolutis comitiis Saxoniam armis repetiiſſe, qui tamen jam ante hujus anni feſtum natalitium XIII. Cal. Octobris diem obierat ſupremum. Mirari ergo ſubit, hiſce auctoribus non rectius conſtitiſſe, quænam in iſtis comitiis fuerint acta. Nam nec Conradus rex re infecta diſceſſit, ut Chronogr. Saxo & Lauterbergenſis exiſtimant, nec de reſtituenda imperii concordia tractatum eſt, ut Alberto Stadenſi videtur, ſed Henricus Bavarus proſcriptus, ſuisque provinciis exutus fuit, ut paulo ante diximus.

Bellum adverſus Welphum geſtum. *Dodech. p. 473. Tritbem. Chron. Hirſaug. ad h. ann. J. Cravvs ap. Mad. p. 93. Chron. mont. Ser. p. 17. Chron. Bigang. p. 259. Engelhuſ. Chron. p. 226.*

Anno proxime inſequente Conradus Rex conventibus principum Wormatiæ & Francofurti habitis adverſus Welphum Henrici Leonis tutorem, qui amiſſam Bavariam repetebat, bellum decrevit. Hinc anniverſarium reſurrectionis Chriſti feſtum Herbipoli agit, futuræq; expeditioni ſe accingens opportunitatem Incorum ubiq; ſpeculatur. Tandem nivoſa jam hyeme Welphum ad Winspergam aggreſſus, eum in fugam ſubito convertit, ipſoq; caſtello diuturna obſidione potitur. Quibus cognitis Conradus Magdeburgenſis Archiepiſcopus ceterique Saxoniæ principes, qui Welphi & Henrici cauſæ ſavebant, cladem ejus ulturi in Albertum Urſum, Saxoniæ denuo imminentem, arma convertunt, plurimasque ejus munitiones veluti Groningam, Anhaltum, Gobelenzam, Withecham deſtruunt, totamqua Ballanſtedienſem regionem dapopulantur.

Anni Chriſti 1141. 1142.

Conradi Reg. 4. 5.

Ab. V. C. 218. 219.

euelphicæ familiæ detrimenta. *Otto Friſ. l. 7. c. 26. p. 145. Chron. mont. Ser. p. 17. Chron. Bigang. p. 259. Alb. Stad. p. 271. Andr. Ratiſb. chron. Bav. p. 25. ſq. Engelb. chron. p. 226.*

Proximis annis lites adhuc fervebant Bavaricæ, quas Welphus & Luipoldus inter ſe agitabant. Omnia tamen ſecus accidebant Welpho. Quamvis enim hoc ipſo anno vita excederet Luipoldus Auſtriacus, qui Bojoariæ adbuc maxime infeſtus fuerat; Rex tamen fortunam ſuam ſecutus, ſtatim in principum conventu Bojoariam adjudicabat Henrico Luipoldi fratri, & ut ejus res firmaret, ſimul nuptias ei obtulit Gertrudis, Henrici Superbi viduæ, quæ ſimul jus, quod in Bojoariam habebat, in virum transferebat, licet ipſa paulopoſt expiraret. Præterea in vivis eſſe deſierat Richenſe Lotharii regis vidua, magnum Guelphicæ familiæ firmamentum. Saxones denique, qui Henrici junioris & Welphi cauſam adhuc defenderant, pertæſi tot moleſtiarum, cum Rege redierant in gratiam, ea lege, ut Henricus Leo Saxonia contentus Bavariam Henrico Auſtriaco concederet. Unde adverſariorum potentia oppreſſus Welphus, licet invitus & indignabundus familiam ſuam pene opprimi vldit & ad incitas redigi.

Floruerat interea in Riehenbergenſi eccleſia Gerhardus Præpoſitus, tantæ vir inouſtriæ & prudentiæ, ut tenues monaſterii res brevi temporis intervallo ad ſummam extulerit felicitatem. Cum autem in Stederburgenſi cœnobio haut parum vetus diſciplina defereretur; Bernhardus Hildeſienſis Epiſcopus ſæpios conſilia de reſtituenda ibi priſtina pietate verſabat. Nemo itaque ipſi occurrit huic rei aptior, quam Gerhardus Præpoſitus Richenbergenſis, quem ita huic monaſterio dedit præpoſitum, ut Richenbergenſis tamen eccleſiæ curam non omitteret. Paucis rem ſignavit chronici Stederburgenſis auctor apud Meibomiũ: *Anno* inquiens, MCXLII *Gerhardus Richenbergenſis Præpoſitus eccleſiæ in Stederburg a Bernhardo Hildenſemenſi epiſcopo prælatus præficitur & ſpiritalis religio per eum inibi confirmatur.* Ipſe quoque Maibomius in vita alterius Gerhardi Stederburgenſis præpoſiti, hujus quoque Gerhardi meminit, quem tamen ſub Lothario Imperatore vixiſſe ait, quod quidem de Richenbergeuſi Præpoſitura intelligendum videtur, ſiquidem Reutelius eum hoc demum anno ad præpoſituram Stederburgenſem acceſſiſſe refert. Certe ſæpius etiam poſt hæc tempora illius mentio fit in Richenbergenſis monaſterii tabulariis. Vnde recte mihi conjicere videor, nunquam illum ab hujus eccleſiæ cura ſeſe abdicaſſe. Quod etiam ex Stederburgenſi chronico patet, ubi mortuo Gerhardo anno MCL. ſuceeſſiſſe dicit Ludolſum. Diutius ergo Richenbergenſem opo teret præpoſito careiſſe, ſi Gerhardus Stederburgum migrans iſtius monaſterii curam depoſuiſſet.

Gerhardus Ri-chenb. P p. Stederburgenſi ſimul præficitur monaſterio. *Chron. Stederb. ap. Meib. p. 451. Meibom. tom. I. rer. Germ. p. 436. Reutel. p. 88. chron. Hilleſh. Chron. Stederb. l. c.*

Anni Chriſti 1145. 1146. ſqq.

Conradi III. Regis 8. 9. ſqq.

Ab. V. C. 222. 223. ſqq.

Anni hi admodum quieti extitarunt hiſce regionibus. Saxonibus enim Conrado Regi reconciliatis, ſatius erat Welpho temporibus cedere, ſeque intra fortunæ mediocritatem continere, quam ancipitem belli aleam denuo experiri. Conradus Rex more majorum provincias obiens juri dicundo præerat. Nec Goslariæ noſtræ quicquam memorabile contigiſſe reperio, niſi quod monaſterium S. Georgii anno MCXLV. paulo durius ſubiit fatum. Incendio enim ex improviſo coorto, maximam artem conflagravit, ſi audimus Chronicon Stederburgenſe, quanquam in ipſis Curiæ Griſonum tabulariis nullum extat hujus cladis veſtigium.

Monaſt. S. Georgii conflagrat. *Chron. Stederb. p. 455.*

Anno MCXLVII Bernhardus Hildeſienſis Epiſcopos jus Patronatus Capella S. Cæciliæ, de cujus origine ſuperiore libro egimus, Woldenbergenſibus comitibus luculento diplomate confirmavit. Jam tum diximus, Woldenbergenſem Comitem

Jus patronatus capellæ

capellæ S. Cæciliæ comitibus Woldenberg confirmatum.

hujus capellæ hoc eſſe parentem, atq; hinc cum fratre *Vffone* jus patronatus in illa obtinuit. Eo vero mortuo, jus devolutum eſt ad *Sidagũ Vffonis* Comitis filium, Canonicũ Goſlarienſẽ, qui tamen ſuffragante fratre ſuo juniore, illud conceſſit *Rudolffo* Vertheconis Comitis Woldenbergenſis filio. Eam igitur ceſſionem non modo *Bertholdus* ſed & ceteri Epiſcopi Hildeſienſes *Bernhardus, Bruno, Hermannus* & *Berno* ratam habuerunt. Jam Bernhardi bullam a Leuckfeldio ſervatam integram addo, in qua hoc præcipue notari meretur quod Sidagi *fundatoris* uxor non *Nalecha*, ut in illo *Hezelonis* diplomare ſed *Syburgis* vocatur:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis BERNHARDVS *ſanctæ Hildesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus; Si Eccleſiis per parochiam meam conſtitutis ſalubriter providero, ad perpetuæ felicitatis gaudia percipienda mihi profuturum, liquido coguoſco. Notum igitur fieri volo univerſis fidelibus tam futuris, quam præſentibus, quomodo Cauonicus quidam Goſlarieuſis uomine* Sidagus *capellam, quam Parentes ſui*, Odo *videlicet pater ſuus, &* Sidagus *patruus ſuus, & uxor ejus Syburgis in honorem Dominı noſtri JEſu Chriſti, & ſanctæ Mariæ, ſanctæq; Cæciliæ Virginis honorifice ſuis ſumptibus extruxeraut, & a venerabili Prædeceſſore meo Hicetone Epiſcopo dedicari impetraverant, quamque jam dictus* Sidagus *decedentibus de hac vita parentibus tam patre quam patruo, in jus poſſeſſionis hæreditaria lege ſuſcepit, cuidam coguato ſuo viro illuſtri Rudolpho filio Vertheconis, uec non & conjugi ſuæ Fritherindæ, ſimulque proli eorum conſenſu & adſtipulatioue fratris ſui Bodonis legitimi Muudiburgi & hæredis donavit, ita videlicet, ut quicquid Dominii, juris, poſſesſionis in eadem Eccleſia habuit, hoc plenarie deiuceps ad eundem Rudolfum & uxorem ſuamque prolem, ſpectaret. Fecit autem hanc donationem tempore reverendi prædeceſſoris mei Berchtoldi Epiſcopi, qui proximus ante me Hildesheimeuſem Eccleſiam regebat, quam poſt obitum ejus ego Domino auctore gubernandam ſuſcepi, & tempore Herimanni Advocati in eorum præſentia ſimulque omnium civium Goſlarienſium. Deinde cum poſt obitum Domini mei Berchtoldi Epiſcopi ego cathedram ejus Domino diſponente ſuſcepiſſem, veniens ad præſentiam meam idem* Sidagus, *& ſecum eundem cognatum ſuum Rudolphum uxoremque & filios ejus adducens, donationem, ſicut jam dictum eſt, prius ab eo factam fuiſſe recognovit, atq; eam ibi rurſum innovans iteravit. Cæterum ego pro dilectione ipſius Rudolfi eandem donationem banno meo, ne quicquam eam irritam faceret, firmavi, & eidem Eccleſiæ gratiam, quam conſecrator ejus Hiscelo Epiſcopus conceſſerat, videlicet ſi ſacerdos ibi conſtitutus, a me vel meo miſſo altare ſuſciperet, omnes fundatores, extructores & poſſeſſores ejusdem Eccleſiæ libere ſepeliendi & parvulos eorum baptizandi ſacultatem haberet. Addidi præterea ex auctoritate mea poteſtatis, ut quicunque ibidem ſervitium Dei frequentare voluerit, uullus presbyterorum civitatis ei moleſtiam inferat, & Sacerdo ibi Canouice conſtitutus, ægrotos, ad quos fuerit invitatus viſitet, parvulos ſibi allatos baptizet, & ſi quis ſe ibi tumulari petierit, locum ſepulturæ accipiat. Vt igitur hæc inconvulſa ſerventur, & a nullo unquam divellantur, ſed perpetuo inconvulſa permaneant, bauno meo & privilegii hujus conſcriptione ac ſigilli mei impreſſione firmavi. Sunt autem teſtes in quorum præſentia hæc acta ſunt:* Gerhardus *præpoſitus Richenbergenſis & Mouaſterii ſancti Georgii & Goſlarienſium Archipresbyter.* Bruno *Præpoſitus Eccleſiæ ſancti Petri.* Johannes *Presbyter Canonicus Hildeuesheimenſis.* Benno *decanus monaſterii ſancti Georgii. Laici vero:* Othelricus *&* Herimannus *filii ſæpe dicti Rudolfi*, Bodo *filius Herezonis & fratres ejus* Widekinus *&* Herezo. Thidericus *de domo.* Gerhardus *niger.* Lothevius *de* Heringe, Gunterus *de* Breitenheim, Berchtoldus *de* Werra, Wernerus *de Elvethe. Cono de Hildesheim. Conradus de Wincenburch.*

† SIG. BERNHARDI EPCI. HILDENESHEIMENSIS.

Anni Chriſti 1150. & 1151.
Conradi III. Reg. 13. 14.
ab. V. C. 227. 228.

Expeditio Conradi infelix in Palæſtinam.

Otto Friſ. l.1. de geſt. Friderici cap. 44. p. 431. Martin. Polon. p. m. 373. Andre. Ratisb. p.26. Baron. ad ann.1149. p. 364. Tom. XII.

ALiquot anoorum otium nobis fecit Conradi Regis longioqua in Palæſtinam expeditio, religionis quidem cauſa, irrito tameo conatu luſcepta. Quamvis enim anno MCXLVII. tanto apparatu iſtud bellum adgrederentur Conradus & Ludovicus, ille Germaniæ, hic Galliæ Reges, *ut* Ottonis Friſingenſis teſtimonio, *nec flumina ad navigandum, nec camporum latitudo ad incedendum viſa ſint ſuffectura*: omnis tameo in fumum abiit ſolertia, exercitu partim itineris moleſtiis, partim maris inclementia, partim fœdis Conſtaotinopolitanorum Cæſarum inſidiis detrito. Putaſſes tot millia hominum ideo tantum a papæ emiſſariis cruce fuiſſe inſignita, ut ſub alio ſole cœloque barbarorum ludibrio & crudelitati expooerentur. Sed malumus hic mirabilia Dei judicia cum S. Bernhardo mirari, quam curioſius indagare, quænam fuerit tam inopinati ſucceſſus ratio.

Conradus Rex eccleſiæ SS. Sim. & J. benefacit.

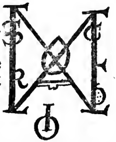
Hinc re infecta reverſus ſuperiore anno Conradus multis locis comitia principum habere & de reſarcienda orientali clade conſilia agitare cœpit, nec eccleſiarum ſtudere commodis oblitus. Fuldæ enim hoc anno verſatus, ubi miniſterialium coërcuerat audaciam, eccleſiæ SS. Simonis & Judæ *ob regni firmam ſtabilitatem & animæ ſuæ ſuorumque parentum perpetuam ſalutem* dono dedit villas Wiſcheribe & Wivelinge, quas jam a Conrado II. Hartzburgenſi eccleſiæ collatas minus recte tradit Chronicon MSC membranaceum. Sed nævum hunc, quem nec doctiſſimus Sagittarius evitavit, quæ ſupra primo antiquitatum noſtrarum libro eluimus. Hic vero ipſum profetre juvat Conradi diploma, diligenter cum autographo collatum, ex quo res omnis dilucidius apparebit.

* * *

IN nomine ſanctę & indiuiduę trinitatis. Cunradus diuina fauente clementia romanorum rex ſecundus. *Quoniam diuina prȩordinante miſericordia cęteris mortaiib9 quodam̃odo ſupereminemus. oportet. ut cuj9 precellim9 munere. illi omnino pareamus in operatione. Ea propter om̃ium fideliũ ñrorum tam prȩſentium quam futurorum nouerit induſtria. qualiter nos ob regni ñri firmam ſtabilitatē & animę ñrę ñrorumq; parentum perpetuam ſalutem. uillam quę dicitur WISCHERIBE. nec non WIVELINGE. cum om̃ib9 quę ibidem ñri juris erant. ęccleſię noſtrę in Goslaria. quę a ñris anteceſſorib9 fundata ee cognoſcitur. in proprietatē donauim9. & lege in perpetuum ualitura ei confirmauim9. Decernimus ergo & regia auctoritate prȩcipim9. ne aliquis ſucceſſorum ñrorum regum ſeu imperatorum. aut alia; quęlibet perſona magna ſiue parua hanc ñram donationem infringat. Sed fratres in eadē ęccleſia deo ſeruientes easdem uillas cũ om̃i utilitate quę inde prouenire poteſt. ad uſum prebendarũ ſuarũ jure perpetuo ſine alicujus contradictionis moleſtia poſſideant. Siquis autem quod abſit hujus ñrę donationis ędictũ auſu temerario infringere temptauerit. centũ libras auri puriſſimi componat. quarum partem dimidiam camerę ñrę. reliquam u° prȩdictę ęccleſię & fratrib9 perſoluat. Et ut hęc om̃i ſtabilitate in poſterum rata permaneant. hanc inde cartam ſcribi & ſigilli ñri impreſſione inſigniri juſſimus. manuq; propria corroborantes. qai prȩſentes aderant teſtes ſubternotari fecimus. Quorum nomina ſunt hęc. Hartwicus Bremenſis archiepc. Othelricus Haluerſtatenſis epc. Sigefrid9 Wirzeburgenſis epc. Wibald9 Corbeienſis abbas. Comes Herimannus de Wincenburch. Ludewicus prouincialis comes thuringię. Comes poppo de hennimberch & frater ejus comes Bertolfus. Marquardus de Gruenbach. comes Godefridus qui & aduocatus Fuldelſis. & frater ejus Poppo comes. Sibodo de Scartvelde & filius ejus Sibodo. Tibertus de Spileberch. Reimbodo de Rockinge. Widekin9 advocat9 Goslarienſis. Wolframus de Wertheim. Gyſo de Hittenburch. Adelbertus de dasberch. Meinhardus de Muleburch.*

burch. VVortwinus de ſtaden. comes Arneſto de Hohenburch. Heinricus caſtellanꝰ de Altenburch. Godefridꝰ de Liuden.

Signum Domini Cunradi Romanorum ſcdi Regis inuictiſſimi.
Ego Arnoldus Cancellarius uice Heinrici Moguntini Archiepi & archicancellarii recognoui.

Anno dnicę incarnat. M.C. L. regnante Cunrado Romanor rege II. anno vero regni ejꝰ XIII°. indict. XIII^a. Data fuldę in CHRISTO fęliciter AMEN.

Conradꝰ Goslarię bellum contra Henricū Leonem molitur.

Helmold. l.1. c.72. p.166. Cranz. l.6 Sax. c.13. p.145. Sagittar. Origg. Brunſv. p.42. ſq.

COnrado igitur Rege per ſuperiorem Germaniam rempublicam conſtituente, Saxoniæ noſtræ triſtiora imminebant ab Henrico Leone: licet hæ flammæ in ipſo primo conatu ſupprimerentur. Conceſſerat in ejus torum Clementia Zaringenſis, ex quo connubio opibus auctus denuo cœpit de repetenda Bavaria cogitare. Delectu itaque militum habito & uxore in Saxonia relicta ipſe in Sueviam profectus Heinrico Auſtriaco bellum intulit, tam indulgentem expertus fortunam, ut Henricus Auſtriacus bello ſuſtinendo impar, Conradi Regis auxilia imploraret. Interea Albertus Vrſus, Henrici Leonis æmulus, parte onetis Auſtriacum levaturus, ſubito Saxones cœpit ſollicitare, ipſumque Conradum Regem, ut cum ſuis copiis in Saxoniam deſcenderet, incitare. Paruit Conradus monitoti, tempus adeſſe ratus, quo ultima plaga Guelphicæ familiæ eſſet percellenda. Sed Hentici fortuna æque ac prudentia Regis conatus facile eluſit. Cum enim Rex Goslatiæ noſtræ copiis contrahendis vacaſſet, ſubito equidem Brunſuicum Hentici metropolin obſidione cinxit ſperans ſe facile cives imprudentes oppreſſurum. Henricus vero Leo cognita ſuorum neceſſitate publice juſſit denunciare, ſe ſolennem conventum in certa urbe celebraturum, interea que aſſumtis tribus fideliſſimis mutato habitu iter aggreditur, & noctis beneficio per medias hoſtium cuſtodias dilapſus quinto die Brunſuici comparet, ſuisque reddit animos. Unde Conradus non auſus ulterius progredi, (Heiningæ enim adhuc cum exercitus parte ſubſtiterat) Goslariam re infecta diſceſſit, copiasque per hyberna diviſit. Brevibus licet paulo obſcurioribus verbis rem complexus eſt Albertus Stadenſis: *Conradus rex*, inquiens, *conventum habuit apud Wirceburg, & dux Saxonia* (Henricus Leo) *ibi non venit. Nam Dux*, (Henricus Auſtriacus) *ei oppoſitus erat* (in ducatu Bavariæ) *ideoque ducatum voluit obtinere Suevia. Et dux* (Henricus Auſtriacus) *frater erat regis* (Conradi uterinus) *& vitricus Ducis* (Henrici Leonis). *Duce exiſtente in Suevia, & vitricum impugnante, rex cetendit Goslari im Brunesvvic arrepturus. Dux mutata veſte cum tribus venit Brunesvvic & rex redist*, (re infecta Goslariam). Nec alias turbas innuere videtur Chronicon Stederburgenſe: in quo ad annum MCLI iſthæc occurrunt, *Guerra inter ducem Henricum & Marchionem Adelbertum, ita ut ad pugnam dux circiter quinque millia fortisſimorum virorum, Marchio mille quingentos contraxerit.*

Albert. Stad. p. 274.

Chron. Stederb. p. 454.

Gerhardi Richenbergenſis Præpoſiti obitus.

Chron. Stederb. l.c. Spangenb. Sax. c.221. p. 374.

Interea eadem anno MCL Richenbergenſibus & Stederburgenſibus ſubtrahitur Gerhardus Præpoſitus, vir in tantum laudandus, in quantum pietas & rei familiaris prudentia intelligi poſſunt. Richenbergæ ipſi Ludolphus, Stederburgi Azo ſubrogantur, ut Chtonici Stederburgenſis auctor memoriæ prodidit, quamvis eodem anno 1150. Bcbehardum quendam Richenbergenſes præpoſitum fuiſſe didicerim e literis D. Conr. Berth. Behrens. Eccleſias ſuas dereliquit tempore alieniſſimo, & quo tam inaudita frugum ſterilitas has regiones afflixit, ut modium ſiliginis X. ſolidis, quadrans VI. talentis veniiſſe, obſervent cladum ejusmodi publicarum catalogi.

Viſitatio eccleſiarum Goslarienſium.

Quo magis autem ſæviebat fames eo gravius Bernhardus Epiſcopus diœceſis ſuæ commodis erat intentus. Nam anno proxime inſequente totam luſtrans viciniam, noſtram quoque civitatem ingreditur, quanquam, ſi vera fatear, in hac eccleſiarum viſitatione magis bonorum & opum, quam pietatis incrementa videtur ſpectaſſe. Binæ in Curiæ Gtiſonum Monaſterio literæ Bernhardi ſuperſunt, hac occaſione datæ, quarum finem adjicio:

Hujus rei teſtes ſunt Canonici majoris eccleſiæ

eccleſiæ Goslariæ: *Bertoldus* presbyter, *Herimannus* presbyter, *Bovo* ſubdiaconus, *Rembertus* ſubdiaconus. Actum *Goslariæ in forenſi eccleſia.* Anno incarnationis Dominicæ MCLI.

Teſtes vero hujus rei ſunt hi: *Arnoldus* majoris eccleſiæ præpoſitus & Canonici: *Iohannes* presbyter, *Eſicus* Diaconus, *Benno* præpoſitus montis B. Georgii, *Heinricus* ejusdem eccleſiæ decanus & Canonici *Wicbertus*, *Winimarus*, *Iſelbertus*, *Azo* [*an is, quem Stederburgenſem præpoſitum hoc anno renunciatum dicit cognomine chronicon.*] presbyteri. *Luidolphus* Richenbergenſis præpoſitus, & *Elferus* presbyter, *Gunterus* præpoſitus de Heninge, *Lambertus* diaconus Capellarius meus. Laici: *Adelbertus* Marchio, *Luidolphus* Comes (: *Woltingerodanus*:) Rodericus de Gundersleve Goslarienſes: *Adelricus*, filius *Rudolphi* de Capella, *Theodoricus* de Domo, *Wulfingus*, *Reinoldus* & frater ejus *Arnoldus*. Miniſteriales Hildeneſheimenſes: *Cono*, *Iſer*, *Erneſtus* Dapiſer, *Conradus* Pincerna, *Ecbertus* Marſcalcus, *Volcoldus*, *Conradus*, *Fridericus*, *Hiſcelcus*, *Lodewvigus*, *Bertoldus*, *Wetego*, *Wigmannus*, *Berchtoltus* Oſterodenſis, *Geltolphus* & *Luutharius*. Actum *Goslariæ in monte S. Georgii* martyris. Anno incarnationis Dominicæ MCLI Indict. XIV, XII. Calend. Aprilis. Amen.

Ringelheimenſe monaſterium Benedictinis addicitur.

Lezn. l. 2. c. 53. chrō. Hildeſ. MSC. Rentel. Chron. Epiſc. Hillesh. p. 88. Chron. S. Michaël. Hildesh. p. 519. tom. 2. ap. M ibom. Bunting. part. 1. chron. Brunſv. p. 141.

Sed omnium maximam & notatu digniſſimam reformationem hoc anno ſubiit Ringelheimenſe cœnobium, quod Diœceſi Hildeſienſi hoc anno acceſſit, cum adhuc principum filiabus hoſpitium præbuiſſet, ſummaq; libertate fuiſſet uſum. Cum autem, neſcio quo caſu, hujus eccleſiæ fortunæ inclinari, ipſa quoq; diſciplina monaſtica collabaſcere paulatim cœpiſſet: Conradus rex Abbatiam hanc ea lege donavit Bernhardo Epiſcopo, ut dimiſſis virginibus coloniam S. Benedicti ordinem profeſſam ſubrogaret. Miſſi ergo ex cœnobio S. Michaelis Hildeſienſi *Rudolphus* Abbas aliiq; fratres, qui diſciplinam ibidem ad S. Benedicti regulas inſtituerent. Ex quo tempore Ringelheimenſe monaſterium adeo ad priſtinum ſplendorem adſpiravit, ut hodienum pleraq; alia ſui ordinis in diœceſi Hildeſienſi anteire videatur. Buntingius equidem iſtam hujus monaſterii revolutionem in annum rejicit MCLIV, quo Bruno Hildeſienſi ſedi jam præerat, primumq; Abbatem vocat *Rutigerum*, a quo diſcedit Leznerus annum aſſignans MCXL, ſed omnium certiſſime res patet ex ipſis Conradi Regis tabulis a Conrado Bertholdo Behrens viſis, datisq; anno MCLI, III. Cal. Auguſti.

Behrens Catal. Prepoſ. Hildeſ. p. 3.

Annus Chriſti 1152.

Conradi III. Reg. ult.

Friderici. I. Reg. I.

Ab V. C. 229.

Conradi regis obitus.

Otto Friſ. l. 1. c. 63. de geſt. Frid. p. 446. & l. 7 Chr. c. 36. p. 166. Dodech. p. 474. Otto de S. Blaſ. c. 4. p. 198.

Annum ingredimur a milleſimo quinquageſimum ſecundum, repentino Conradi regis obitu luctuoſum. Cum enim hic optimus princeps Germaniæ ſummam tranquillitatem reſtituiſſet, Italiamq; denuo a Rogerio Siciliæ Tyranno vexatam ingredi paraſſet, poſt tot triumphos exciſosq; terrores reipublicæ Bambergæ morbo ſubitaneo correptus XV. Cal. Martii exſpiravit: ita, ut quædam præbiti veneni in corpore apparerent notæ, in crimen venientibus Medicis Italis, qui a Rogerio ad hoc ſcelus emti credebantur. Seu fatalem ſeu conflatam inſidiis, ut aliqui prodidere, obierit mortem: vitam certe laudatiſſimam egit, ſalute reipublicæ tanquam ſuprema lege ſibi propoſita, quamvis familiæ Guelphicæ oppreſſio multorum meruerit cenſuram, quod ultio iſthæc privato odio magis, quam publicæ vindictæ data viſa eſt. Corpus exanime Bamberga Laureshamum pervectum digno conditorio inſertur, quanquā & Spirenſes & Bambergenſes hujus Imperatoris exuvias ſibi vindicent. Epitaphium ejus hoc vulgo circumfertur:

Lehman. chron. Spir. l. 5. c. 49. p. 402. ſq.

Qui veſtes geritis pretioſas, qui ſine fine
Non profecturas accumulatis opes:
Diſcite, quam paucis opibus poſt funera ſitis
Contenti, ſaccus ſufficit atq; lapis.
Conradus jacet hic, qui tot caſtella, tot urbes
ĕ
Poſſedis, tumulo clauditur iſte brevi.

Fridericus Ænobarbus Imperator eligitur.

Schat. l. 8. annal. Paderb. p. 789 P. 2. Otto Friſ. l. 2. c. 1. de geſtis Friderici. p. 447. Abb. Vrſp. p. 282. Gunther. l. 1. Ligur. p 289. ſq. ap. Reub. Otto de S. Blaſio c. 5. p. 198.

Mortuo itaq; Conrado Imperium defertur Friderico, ejus ex fratre nepoti, conſiliorumq; omnium, ſed & belli ſacri ſocius, cui ipſe morti proximus imperii inſignia obtulerat, filiolumq; Fridericum ob immaturam ætatem imperio minus aptum commendaverat. Et eo pronioribus quidem principum ſuffragiis itum eſt in Fridericum, quo major affulſit ſpes, fore, ut hæreditaria, quæ Guelphi & Gibellini adverſus ſe invicem exercebant, odia tandem aliquando imminuantur, cum Fridericus paterno ſanguine Gibellinos, materno Guelphos attingeret, ut præcipue obſervat Abbas Vrſpergenſis. Hinc a principibus conſentiente voto Aquisgranum deductus ab Arnoldo Colonienſi Archiepiſcopo corona regia cingitur, præſentibus Hilino Treverenſi, Henrico Leodienſi, Ottone Friſingenſi, Ortlero Baſileenſi, Henrico Conſtantienſi & Friderico Monaſterienſi præſulibus, ipſo quoq; Henrico Leone duce & Alberto marchione.

Rex Goslariæ agit.

Peractis Coronationis ſolennibus Fridericus peragratis Rhenanis civitatibus per Weſtphaliam Saxoniam ingreſſus, viciniam noſtram ſalutavit. Menſe enim Majo Regem Goslariæ noſtræ egiſſe do-

cet

cet ejus diploma præpoſito & Canonicis mnntis S. Georgii conceſſum, quo omnia hujus monaſterii bona in Suanenbec ſuo conſenſu firmavit. Literæ quæ præter alios teſtes etiam Annonem Goslarienſem Advocatum memorant, datæ ſunt Goslariæ anno Incarnationis Dominicæ MCLII. id. Maji.

Comitia Merſeburgenſia.

Helmold. l.1.c.73. p.167. Chron. mont. Ser. p.25.ſq. Otto Friſ. l.2. geſt. Frider. c.5.p.448. Cranz. l.5 Dan. c.31. Spangenb. c.222. Sax p. 375. Gunth. l.c. p. 292. ſq. Schat. l.8. p.793. P.1. annal. Paderb.

E Saxonia noſtra Rex Merſeburgum ad comitia habenda properat. Nihil ibi habuit antiquius, quam exitiale odium, quod inter Auſtriacum & Saxonem Henricos adhuc intercesſerat, extinguere; ſed neutro juribus ſuis cedere volente, res non eſt ad liquidum perducta. Alia in his comitiis felicius transacta conſtat. Suenonem enim, Canutum & Waldemarum de regno Daniæ litigantes, Fridericus felici induſtria compescuit, Magdeburgenſibus de Archiepiscopo eligeodo in factiones euntibus ipſe Wigmannum Numburgenſem Episcopum inconſulto papa præfecit, Alberto Vrſo Marchiam Brandeburgicam dedit, Bohemicas controverſias decidit, magnoq; niſu aſſeruit imperii majeſtatem. Ceterum principum, qui his comitiis interfuerunt nomina e Corbeienſi diplomate a Schatenio prolato patent. Teſtium enim loco adſcriptos deprehendes: *Suenonem regem Danorum, qui ibidem regnum ſuſcepit de manu Domni Regis, Knut, alterum Danum, qui ibidem regnum in manum Domni Regis refutavit, Hartvvignm Bremenſem Archiepiſcopum, Othelricum Halberſtadenſem Epiſcopum, Burchardum Argentinenſem Epiſcopum, Wicmannum Citicenſem Epiſcopum, Danielem Pragenſem Episcopum, Bernhardum Patherbornenſem Epiſcopum, Heinricum Mindenſem Episcopum, Heremannum Ferdenſem, Anshelmum Havelbergenſem, Emehardum Mechelembergenſem, Wikkerum Brandenburgenſem, Marqnardum Fuldenſem Abbatem, Heinricum Heresfeldenſem Abbatem, Arnoldum Niemburgenſem Abbatem, Heinricum Ducem Saxoniæ, Domnum Welphonem avunculum ejus, Conradum Marchionem de Miſnia & filios ejus, Marchionem Adelbertum & filios ejus.*

Anni Chriſti 1153. 1154.

Friderici I. Reg .2. 3.

Ab V. C. 203. 231.

Fridericus ſtudet conciliare Duces

FRidericus Rex interea nihil non agebat, quod ad conciliaodos Henricos Auſtiacum & Saxonem, reſtituendamq; priſtinam Germaniæ tranquillitatem videbatur pertinere. Quamobrem comitiis paſſim inſtitutis, ſæpius cauſam hanc agitavit; ſed ſemper ſpem fefellit eventus, vadimonium deſerente Auſtriaco, & quævis experiri parato, priusquam tam opimo Bavariæ ducatu excideret. Felicius ſequente anno inveteratæ hæ lites ſublatæ ſunt. Fridericus enim Rex Saxoniam pacifice ingreſſus, ipſo quadrageſimali jejunio Goslariæ comitia ad dirimendam hanc controverſiam iodicit, cui cum more ſuo denuo ſe ſubtraheret Henricus Auſtriacus, Regis principumque ſententia Bavariæ Ducatu exutus, ſolaq; Auſtriæ marchia cum Ducis titulo contentus eſſe juſſus eſt. Atque adeo Goslariæ Henricus avitum ducatum recepit, quem ibidem pater aliquot ab hioc annis amiſerat. Attamen in ipſam patrimonum ſui poſſeſſionem non eſt prius immiſſus, quam Cæſar ex Italia, in quam hoc anno expeditionem ſuſceperat, rediret. Vnde ab Andrea Ratisbonenſi, Chronographo montis Sereni, Auentino aliisq; Saxoniæ Bavariæque Scriptoribus conventus hic Goslarienſis omittitur, reſtitutioque Heinriei refertur in annum MCLVI, quod tamen de executione tantum decreti Goslarienſis intelligendum eſt. Comitiorum certe Goslarienſium, in quibus Henricus communi principum ſuffragio in integrum reſtitutus eſt, meminit etiam Guntherus in Ligurino:

Auſtriæ & Saxoniæ.

Henr. Leo in comitiis Gosl. Bavariã recipit.

Otto Friſ. l.2.c.11. de geſt. Frid. p.452. Abb. Vrſp. p.283. Spangenb. c. 222. Chron. Sax p.376 Sagittar. Origg. Brunſv. p. 43. Schlæpk. part. 1. Chron. Bardev. c.13. p 183. Gunther. l 1. Ligur. p.299. ap. Reuber.

Tandem inſtante pie vehementer Saxone Regi,
Ac repetente ſuum penitus ſine fine ducatum,
Quem caſtris adeire ſuis Rex ipſe parabat;
Goſlariam proceres & partem litis utramq;
Evocat, hic, patruo cauſam fugiente, nepoti
Reddidit evictum, ſervato jure, ducatum.

Ex eo tempore, quo Bavariam legibus recuperare ſtuduit Henricus, titulo quoq; ſuo eam cœpit adſcribere, cum paulo ante Henricus Auſtriacus hoc dignitatis nomen uſurparet, quod Schurztfleiſchio teſte non prius dimiſit, quam anno MCLVI. Henricus Leo juri ſuo in Marchiam orientalem antea ducatui Bavariæ lege beneficiaria obnoxiam renunciavit. Interea tamen ut jus ſuum teſtaretur Henricus Leo, ipſe quoq; ut dixi Bavariæ titulo uſus eſt. Luculentur hoc teſtantur binæ ejus literæ, quibus hoc anno eccleſiæ Richenbergenſi bona nonnulla partim ab aliis tradita addicit, partim ipſe pro animæ ſuæ remedio liberaliter offert. Earum alteras ob inſignem teſtium numerum multaque, quæ continet, notatu digna hic placet recenſere integras, ex ipſo autographo accurate deſcriptas:

Henricus Leo Riebenbergenſibus benefacit.

*Schurzfleiſch. differt. de Henrico Leon. p. 14. not. * **

IN nomine ſcę & indiuiduę trinitatis. Heinricus diuina fauente clementia dux Saxonię & Bawarię. *Quoniã deus cũ ſit om̃ipotens poteſtatis ſuę regimen nobis aliquaten9 cõmunicare dignat9 eſt. ualde congruũ arbitrari debem9. munificentiã ei9 quanta poſſum9 deuotione regratiare, quatin9 diuinit9 conceſſa benefi-* cia

cia poſſimus uberius conſeruare. & aliquantā boni meriti portionē ipſe clementer amminiculante nōris aīabus preparare. Hujus rei gratia contuli eccle Richenbergenſi pro aīe mee remedio de juſta patrimonii mei hereditate duos manſos in Rantiggerode ſitos cum univerſis utilitatibus ad ipſos pertinentibus. qui fuerunt beneficium cujusdam miniſterialis mei Godefridi filij Lendikonis. de rivo qui Ruma dicitur. ſed ipſe michi eos ad hoc ut eccle conferrē reſignavit. Verū quia beatiſſime genitricis dei patrocinio me uberius contutari exopto. viſū eſt michi conſentientibus in hoc ipſū miniſterialibus meis id ſuperaddere. ut quicquid juris & proprietatis poſſederā in monte qui vulgo Northerch dicitur predicte eccle in poſſeſſionē legitime hereditatis ex integro contraderē. quatinꝰ memoriam meam cunctis inibi conſiſtentibꝰ preſentibꝰ & futuris inpoſterū cum benedictione relinquerē. Dedi igitur eccle Richenbergenſi quicquid in predicto monte propriū habui. cuiꝰ termini ſunt a torrente qui dicitur Schobike usq; adriuū qui appellatur Graua. preſente prepoſito eiusdem eccle Ludolfo. itemq; Annone miniſteriali meo. aduocato Goslarienſi. & Herezone ciue goslarienſi. quorū uterq; in eodē monte beneficiū a me poſſederat. ipſisq; donationē meā ſuo conſenſu collaudantibꝰ. Proinde ad perpetuā hujus largitionis confirmationē preſentis pagine teſtimoniū ſigilli mei impreſſione fideliter comunitū prepoſito & eccle contradidi. conteſtans omes preſentes & futuros. ne quisquā heredū meorū hanc meā donationem reſcindere aut irritā facere preſumat. Quod ſi ſciens hujus rei ueritatem contraria temptauerit. niſi ſe correxerit, juſti judicis JESU CHRISTI & ſce genitricis eiꝰ uirginis Marie que ejusdē eccle principalis contutatrix eſt. ultioni ſubjaceat. Teſtium qui preſentes fuerunt hec ſunt nomina. Clerici ericus archidiaconꝰ

de Richenberg *diaconi*
Liudolphus prepoſitꝰ. & fratres ejus Gerhardus & Rudolphus

mōtis ſci georgii *presbyter* *de Scō Jacobo*
Benno prepoſitus. & Wicbertus. Tidericus. Laici liberi.

de vvaltiggerod
Liudolphus comes. & fratres ejus Burghardus & Hagerus. Bern-

hildenesheimenſis *de Werniggerod* *de menerīſcheim* *de Svvalen.*
hardus uicedominus. Adelbertus. Liuthardus. uolcouin.

de lippa *de Scildeberg* *de getlide*
hermannus. Geroggus. Widego. & frater ejus

de hagen *de Riudim*
Adelhartus. Guncelinus. Eggebertus filius Haoldi. &

de burre *de burchtorpe* *de Dorſtide*
Johannes filius Haoldi. Adelhardus. Arnoldus.

de heimburg *de vvida* *de hertesberg*
Miniſteriales. Anno Heinricus. Liuppoldus

de oſterrod *de Wulferbutele* *de guſtidde.* *de derſe*
Wernerus. burchardus. hermannus. Tiedolfus.

de oſterrod *de brunſvic* *de*
Liuchardus. Liudolphus filius Baldewini. Ecbertus

Wul fer bu te le
& Borchardꝰ filii Borchardi. Henricus filius Annonis

de uolcmariggerod *Eremberti*
fredericus. Baſilius. alexander rudolphus filii

de Stoufen borch *de Derdsheim*
Herewigus. Bertoldus. Erenbertus. Edo. Wite-

rein-

de Goſlaria … *de Linneberch* … *de*
Kindus & Herezo fratres. Walmodus. Sigebodo

pagins … *de othberch* … *de*
frater bertoldi. Cunnemannus. Bercholdus. Liudol-

pagins … *de herre* … *de vvalmoden*
fus filius bertholdi. Volcmarus. Tidelinus. Ti-

de vverele … *de gerdine* … *de Eimbike* … *de Bomkenhuſen*
adolfus. Gerhardus. Arnoldus. Madelgerꝰ.

de nankeſſem
& frater ejus Eilardus. Hartmannus. Urbani goſ-

rodolphi. … *filius Herezonis*
larienſes. Odelricus filius. Bodo. & Giſelbertus
frater ejus. & filii ejus Garſilius. bodo. & Herezo

Wiebargis
Liuddagus & Tidolfus frater ejus. Volcmarus filius.

advocatus richenbergenſis
Thiedericus. & fratres ejus Erenbertus & Tidolfus.

cujus fuit beneficiū
Arnoldus. & fratres ejus Henniko & Thiedolfus. Herezo.

conradi. … *albus* … *officialis.* … *officialis*
Conradus filius. Hermannus. fridericus. bene

ameconis … *Wolfiggi*
& filius ejus benno. Thiedericus filius. Bodo filius. Ro-

niger … *filius vvalderi*
dolfus. adalwardus. Aluoldus. fridericus & fratres ejꝰ

linarius … *aurifex* … *linarius*
honoldus & heinricus. Reinwardus. Wernerus. Godeſcalcꝰ.

linarius … *albus* … *lapicida* … *filius Wicelonis*
reinzo. Thiedericus. Thiedericus. Godefridus. Landfri-
dus. & filii ejus Landfridus & broder. Eliko. Rick-

nicalar … *ruffus* … *ruffus* … *filius odelrici*
bertus. Wizelo. Volcmarus. Robertus. Rodolfus. odel-

albus … *campanarius*
ricus. Heinricus. Hartmannus. Godwinus. Eluizo

niger … *de ſcō vito* … *parvus* … *follicularius.*
Gerhardus. bernhardus. Hawardus. Hizelo. Ro-

ſcatarii … *aurifex* … *ſellarius* … *pugil*
celinus & Achilles. Thancmarus. Ode. Gerwar-

gener dominę de eclem. & ipſe … *de oſterred*
dus. Wildinus. Liuderus. Hugoldus.

fucarius
Wideking. thancwardus. & alii quamplures.

Anno dominicę incarnationis M°C°LIIII° Indict. II. III° Non. Jun. tercio anno Frederici regis. primo uero Brunonis epi Hildenesheimenſis, actum. goslarię feliciter Amen.

Ex

Ludolphus Woltingerodanus.

Ex hac tabula præſtantiſſima cum alia tum hoc inprimis conſtat, recte a me Ludolpho Woltingerodano ejusdem nominis filium tribui. Cum enim Ludolphus pater teſte chronico Stederburgenſi jam ſuperiori anno diſceſſerit, jam vero hoc ipſo anno Ludolfus de Waletingerod teſtem egerit, neceſſario ſequitur, illum filium reliquiſſe Ludolphum.

Bernhardi Hildeſienſis epc. obitus.

Chron. mont. Ser. p. 26. ad a. 1153. Chronog. Saxi ad a. 1154. p. 304 Chron. Bigaug. p. 261. ad ann. 1153. Cranz. metrop. l. 6 cap. 41. p. 264.

Inter hæc ſuperiori anno ad immortalem vitam tranſierat Bernhardus Hildeſienſis epiſcopus cujus ob inſignem dioeceſeos ſuæ curam ſæpius fecimus mentionem. Plerique qui ejus vitæ extrema referunt, hoc ſimul videntur annotare, quod paulo ante diſceſſum ſuum ſacerdotio renunciarit, idque mihi fit eo veriſimilius, quod conſtat, illum ſenio confectum tantam ſenſiſſe virium imminutionem, ut etiam oculorum amiſerit acumen. Chronicon montis ſereni & Chronographus Saxo: *Bernhardus Hildenſemenſis epiſcopus ab epiſcopatu abſolvitur & moritur.* Eodem pene loquendi genere utitur chronicon Bigaugienſe: *Bernhardus Hildesheimenſis epiſcopus relaxatur & moritur.* Denique Cranzius diſerte eum ob cœcitatem muneri ſacro valedixiſſe perhibet: in eo tamen falſus, quod id anno pontificatus decimo factum autumat. Nam alia omnia docent diplomata æque ac loca e Chronicis montis Sereni & Bigaugienſi prolata; Certe anno MCLII. eum adhuc epiſcopi dignitate interfuiſſe conſecrationi Adelheidis Gandersheimenſis Abbatiſſæ, docent Reutcrius, Bruſchius & Chronicon Epiſcoporum Hildeſienſium

Ei ſuccedit Bruno Præpoſ. Montis S. Petri Goſl.

MSC. Quamobrem rectius eum paucis ante obitum ſuum menſibus ſacerdotale munus poſuiſſe exiſtimaverim. Ceterum ſucceſſorem nactus eſt Brunonem, Hildeſienſis eccleſiæ Decanum, & Montis S. Petri apud nos præpoſitum, virum non prætereundum, qui anteceſſoris ſui per omnia preſſit veſtigia, ſuamque dioeceſin exemplo pariter & doctrina, quantum ferebat temporum infelicitas, illuſtravit.

Annus Chriſti 1155.

Friderici I. Reg. 4. Imp. I.

Ab. V. C. 232.

Friderici geſta per

INeunte hoc anno Fridericus Rex in Italia egit, coronam Cæſaream more ſeculi a Pontifice ſuſcepturus. Quibusvis enim itineris moleſtiis felici conſtantia ſuperatis civitatibusque, quæ Imperium Germanorum excuſſerant, ad officium reductis XIV. demum Cal. Junii Romæ ab Hadriano Pontifice corona cingitur, indignante populo Romano, & ſe inconſulto id fieri poſſe, negante. Hinc ex Italia in Germaniam reflexo itinere, menſe Octobre Ratisbonam ingreſſus frequentiſſima habuit principum comitia, quibus ſententia ante biennium in Goslarienſi conventu lata rata habetur, & Henricus Leo avito Bavariæ ducatui reſtituitur, Auſtria cum ducatus titulo relicta Henrico ejus vitrico. Sequente etiam anno XV. Cal Octobris eadem cauſa Ratisbonæ denuo agitata decretumque ſuperiore anno factum executioni mandatum eſt. Ut multis retulerunt Aventinus, Andreas Ratisbonenſis, Otto Friſingenſis aliique hujus notæ ſcriptores, inprimis autor Chronici SS Udalrici & Afræ, qui diploma quoque Friderici Imperatoris ſervavit, plenius tamen & emendatius recenſitum in Auſtria Cuſpiniani & Hundii metropoli, ex quo patet pedibus in hanc ſententiam iviſſe *Piligrinum Aquilejenſem Patriarcham Eberhardum Archiepiſcopum Salzburgenſem, Ottonem Epiſcopum Friſingenſem, Chunradum Epiſcopum Bambergenſem, Hartmannum Brixienſem Epiſcopum, Hartmannum Ratisbonenſem & Tridentinum Epiſcopum, Dominum Welffonem, Ducem Chunradum fratrem Imperatoris, Fridericum filium Regis Chunradi, Hermannum ducem Carinthiæ Marchionem Engelbertum de Iſtria Marchionem Albertum de Padem, Diepoldum, Heinricum Palatinum Comitem de Rheno, Ottonem Palatinum Comitem & fratrem ejus Fridericum & alios quam plures.*

annum. Otto Friſ. l. 2. de geſt. Frider. c. 22. 27. 28. p. 464. 469. Spangenb. c. 223. p. 376. ſq. Chr. Sax. p. 376. p. 301. Abb. Urſp. p. 292. p. 263. Avent. l. 6 p. 505. Andreas Ratisb. Chron. Bavar. p. 27. Chron. mont. Ser. p. 27. & 30. Chron. SS. Udalr. & Afræ p. 339. ſq. ap. Freher. Otto de S. Blaſ. c. 6. p. 198. Hund. metrop. Salsburg. tom. 1. p. 113.

Conf. Tenzel. dial. menſtr. 1689. p. 518.

Adrianus Pontifex Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ privilegia inſtaurat.

Sed dum in exteris moror, ad res domeſticas mihi video redeundum. Oportune itaque ſe mihi offert eccleſia SS. Simonis & Judæ, ad quam ipſam quoque fructus aliquis rediit Italicæ profectionis a Friderico I. ſuſceptæ. Cum enim occaſione arrepta iſtius eccleſiæ Canonici Pontificem de novis privilegiis ſollicitarent: Adrianus votis illorum annuens omnia jura privilegiaque eccleſiæ luculento diplomate inſtauravit, & illuſtrem urbis noſtræ ſacrum locum in peculiarem ſuſcepit tutelam:

ADRIANUS Epiſcopus Servus Servorum Dei. *Dilectis filiis Canonicis Goslarienſis eccleſiæ tam præſentibus quam futuris canonice ſubſtituendis in perpetuum effectum. Juſta poſtulantibus indulgere vigor æquitatis & ordo exigit rationis, præſertim quando petentium voluntatem & pietas adjuvat & veritas non relinquit. Ea propter, dilecti in Domino filii, veſtris juſtis poſtulatis clementer annuimus & præfatam eccleſiam in qua divino mancipati eſtis obſequio ſub beati Petri & noſtra protectione ſuſcipimus & præſentis ſcripti privilegio communimus, ſtatuentes ut quascunque poſſeſſiones, quæcunque bona eadem*

dem eccleſia in præſentiarum juſte & canonice poſſidet, aut in futurum conceſſione Pontificum, largitione regum, vel principum, oblatione fidelium, ſeu aliis juſtis modis præſtante Domino poterit adipiſci firma vobis veſtrisque ſuccesſoribus & illibata permaneant. In quibus hæc propriis nominibus duximus exprimenda, poſſesſionem videlicet quam habetis in Slanſteten, *quam felicis memoriæ prædeceſſor noſter papa* Victor *ſecundus inter alias eccleſiæ veſtræ poſſesſiones vobis ſuo privilegio & veſtris anteceſſoribus confirmavit, poſſesſionem quoque in* Wiſcheribe *quam inclitæ recordationis* Conradus *ſecundus Romanorum rex ad uſus fratrum Domino inibi famulantium pro remedio animæ ſuæ concesſit vobis & ſucceſſoribus veſtris auctoritate ſedis Apoſtolicæ confirmamus. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monaſterium temere perturbare aut ejus poſſesſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuslibet vexationibus fatigare. Sed illibata omnia & integra conſerventur eorum pro quorũ gubernatione & ſuſtentatione conceſſa ſunt, uſibus omnimodis profutura, ſalva ſedis apoſtolicæ auctoritate & dioceſani Epiſcopi canonica juſtitia. Si qua igitur in futurum eccleſiaſtica ſecularisve perſona hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam temere venire temptaverit, ſecundo tertiove commonita niſi præſumtionem ſuam digna ſatisfactione correxerit, poteſtatis honorisve ſui dignitate careat, reamque ſe divino judicio exiſtere, de perpetrata iniquitate cognoſcat & a ſacratisſimo corpore ac ſanguine Dei & Domini redemtoris noſtri JEſu Chriſti aliena fiat atq; in extremo examine diſtrictæ ultioni ſubjaceat. Cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri JEſu Chriſti, quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. amen.*

† Ego *Adrianus* Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus ſſ.

† Ego *Hubaldus* presbyter Cardinalis tt. S. Praxedis ſſ.
† Ego *Manfredus* presbyter Cardinalis tt. S. Savinæ ſſ.
† Ego *Julius* presbyter Cardinalis tt. S. Marcelli ſſ.
† Ego *Octavianus* presbyter Cardinalis tt. S. Cæciliæ ſſ.
† Ego *Heinricus* presbyter Cardinalis tt. SS. Nerei & Achill. ſſ.
† Ego *Gvido* Diac. Card. S. Mariæ in porticu ſſ.
† Ego *Johannes* Diac. Cardinalis SS. Sergii & Bachi ſſ.
† Ego *Gerardus* Diac. Cardinalis S. Mariæ in vita lata ſſ.
† Ego *Odo* Diac. Cardinalis S. Nicholai in carcere tulliano ſſ.

Datum *Sutrii* per manum *Rolandi* S. Romanæ eccleſiæ presbyteri Cardinalis & Cancellarii XVI. Kal. Junii Indict. III. Incarnationis Dominicæ anno MCLV. pontificatus vero Domini *Adriani* PP. jjjj. año Imo.

Adelbertus Marchio eccleſiæ SS. Sim. & Judæ benefacit.

Nec minus Adelbertum Marchionem eadem eccleſia hoc anno experta eſt beneficum. Extat enim ejus diploma notatu digniſſimum, quo Niutæ cujusdam liberalitatem ratam habet, quod ſubjicere non piget:

IN nomine ſanctæ & individuæ trinitatis. Eã præcipue oportet ſcripto commendare facta, quorum ad poſteros neceſſaria eſt memoria. Ego Marchio *Adelbertus* notum volo eſſe omnibus Chriſti fidelibus, hoc privilegium legentibus vel lecturis, quod quidam Chriſti fidelis *Niuta* (*) nomine ad altare in honorem Domini noſtri *Jheſu* Chriſti ejusq; genitricis perpetuæ virginis *Ma-*

(*) *Ex ipſis Niutæ literis quæ extant, patet eum Clericum uxoratum fuiſſe, conteſtali enim & liberis nepotibusq; ſuis jura nonnulla reſervat, cum ſe in literarũ exordio Clericũ vocet.*

ria & beatorum apoſtolorum *Symonis* & *Judæ* & *Matthiæ* & S S. *Martyrum Ruſtici* & *Venantii* nec non & electorum Confeſſorum *Valerii & Servatii* in *Goslar* conſtructum *iij* manſos cum *Vij* areis ſuisque pertinentiis in proprium delegavit & contradidit ſitos in villa, *Handorp* nominata, conſentiente quidem & collaudante hærede ejus & eccleſiæ advocato videlicet *Henrico iij* Imperatore *ij* ceterisq; quorum collaudatio vel teſtimonium ad hoc erat neceſſarium. Tradidit autem eo pacto, ut eccleſia prædictum prædium poſſideat, ſed prædictus *Niuta* in beneficium ab eccleſia obtineat, poſt eumque contectalis illius *Frumut* ejusq; filii filiorumq; proximi filii poſt quos eccleſiæ penitus vacet. Interim vero quicunq; illorum prædictum prædium eccleſiæ in beneficium obtineat ſingulis annis in inventione protomartyris *Stephani* ſtatutum cenſum id eſt *ſolidum* unum eccleſiæ perſolvat per quem ei poſſeſſionem ſuam recognoſcat. Quod ſinguli ſuis temporibus fideliter compleverant. Poſſedit itaque eccleſia prædictum prædium plus quam per octoginta annos usq; ad mea tempora quieta poſſeſſione & jam omnibus defunctis, qui ad beneficium deſignati erant omnino vacat eccleſiæ. Unde ego Marchio *Adelbertus Goslarienſis eccleſiæ poſt Regem advocatus* comesq; Cometiæ in qua prædicta poſſeſſio ſita eſt, illam eccleſiæ Gosl. recognoſco, & banno regio in placito provinciali confirmo & privilegii mei atteſtatione & ſigilli mei impreſſione corroboro, ut eccleſia poſſeſſionem ſuam utpote penitus ſibi vacantem libere poſſideat, nullusq; illorum ſucceſſor vel meus, nullusq; alius, eam de prædicta poſſeſſione inquietate præſumat. Aut ſi quis illam de ea pulſare attemptaverit, ob teſtimonium hoc veritatis viſum ſponte deſiſtat, vel invitus ſuccumbat. Nomina autem teſtium qui huic confirmationi affuerunt hæc ſunt: *Rudolfus* de Snetlingen, *Burchardus* comes de *Valkenſtein*, *Frithericus* de Hacaburnen, *Luiderus* de Grebene, *Volcmarus* de minori anegre in esleve, & ejus filii *Conradus*, *Gero*, *Otto*, *Ruothardus* de Snetlingen. *Erpho* de Snetlingen & ejus frater *VVilhelmus*, *Luiderus* de Snetlingen. Widekinus de Snetlingen & alii de Snetlingen eorum conſimiles, *Bruno* de Sethorp & alii ipſius conſimiles, *Fridericus* de Wideſtorp & alii liberi de Wideſtorp & de Daldorp, *Everhardus* de Reinſteden & alii liberi in eadem villa manentes. *Tidericus* de Aſchersleve, *Arnoldus* de Redere *Burchardus* de Gerſtorp & ejus filius *Ruotholfus*, *Frithericus* de Gatersleve & *Eico* ejus concivis, *Elvericus* & *Gevehardus* & alii Schephenen de Winningen, *Fridericus* de Hardeſtorpus, *Huſvvardus* de Hacaburnen, *Heinricus* de Annendorp *Fridericus* & ejus frater *Luiderus* de Eilwardeſtorp, *Burchardus* de Wilmarſtorp, *Otto* & ejus frater *Conradi* filius *VVichoch* & ejus frater *Sigelogus* & *Adelgozus* & alii nobiles, *Bruno* de Gutenſtein & *Bernhardi* filii de Spelingen, *Iſo* & *Adelbertus* frater ejus de *Querenbeke*, *Burchardus* Comes de Valkenſtein, *Eficus* de Burnenſtede, Cono de Wipera; Comes *Bethericus* de Gibelenza & ejus frater, *Elvericus* de Merengen, *Conradus* de Dromthorp, *Gardolfus* de Hathamersleve, *Eckehardus* de Burnim & filius fratris ejus *Heinricus*, *Rothericus* de Gundersleven & frater ejus *Rothardus*, *Guntherus* de Wigeleven & nepos ejus *Radulfus*, *Adelbertus* de Orsleven, *Hildevvardus* de Emmenthorp, *VValtherus* de Arnſtede & *Conradus* & Adelbero filii patrui ſui, Willehelmus & *Othelricus* de Amersleve, *Gerharde* de Thietvorde. Data in *Aſchersleve* Anno Dominicæ incarnationis M C L V.

Adelbertus Goslatienſis eccleſiæ advocatus. *Vid. Knaut. antiqv. Ballenſt. c.30. p.114.*

Eſt hic Adelbertus Marchio Soltwedelenſis & Brandenburgenſis Ottonis filius, cujus cum Henricis ſuperbo & Leone agitatas lites ſupra attigimus ſæpiuſcule. Hujus literas vel ideo placuit adjicere, quod nos de Aduocatia eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præclare inſtruunt. Primo exinde diſcimus, ipſos Imperatores hujus eccleſiæ eſſe advocatos: Eo enim nomine diſerte hic appellatur *Henricus* IIII. Imperator cujus patrem id muneris ſibi & ſucceſſoribus retinuiſſe, patet etiam ex *Leonis* & *Victoris* Pontificum literis ſuperiore libro a nobis relatis. Deinde & hoc ex illis colligimus, præter Imperatores etiam alios delectos fuiſſe hujus eccleſiæ patronos, qui ſe *Goslarienſis eccleſia poſt regem advocatos*, hoc eſt Imperatoris in advocatia vicarios vocabant. Cum enim reipublicæ negotia Imperatoribus crebras imperarent profectiones, nec illis ſemper in eccleſiæ hujus conditionem liceret co-

ram intoeri: potenti cuidam principi aut Comiti id moneris ſolebat demandari, quibus tamen tantum abeſt ut eccleſiæ bona in rapinam ceſſerint, ut potius nihil inconſulto Imperatore illis liceret agere. Lothario imperante hoc munere fungebatur *Ludolphus Comes Woltingerodanus*, de quo jam ante plura pleniore manu dedimus. Huic taotæ religioni erat quicquam imprudente Lothario agere, ut ne auderet quidem concambium inter eccleſiam hanc & Richenbergenſe monaſterium initum approbare niſi accederet Lotharii ſuffragium. Quamvis autem non dubitemus, a Ludolpho plures alios huic muneri præſuiſſe, nullius tamen ex eo tempore ſuperſtes eſt memoria præter Adelberti hujus Marchionis. Poſt illum vero haut veriſimile eſt, multos alios huic muneri eſſe admotos. Cum enim ſuccedente tempore adeo invaleſceret Advocatorum audacia, ut in infeſtum hominum genus peſſimasque Harpyas degenerarent, conſultum viſum eſt Imperatoribus Advocatorum hujus eccleſiæ jura partim penitus extinguere, partim ita ſuis circumſcribere limitibus, ne eccleſia inde quicquam caperet detrimenti. Qua de re paulo poſt ad Friderici diploma cum cura diſpiciemus.

An nobilis hæc advocatia Steinbergiis fuerit hæreditaria.

Conr. Berth. Behr. geneal. Steinb. c. 1. n. 5. p. 3.

Patet inde, quid ſentiendum ſit de eorum ſententia, qui illuſtri Steinbergiorum familiæ hujus eccleſiæ advocatiam hæreditariam fuiſſe aſſerunt. Plane enim hoc pugnare videtur cum diplomatibus, quæ hoc munus ab imperatoribus non ſingulari cuidam familiæ, ſed modo his modo aliis demandatum docent. Et certe, cum jam Boldewini Steinbergii qui anno circiter MXXX. floruir, temporibus nobilis hæc advocatia a Steinbergiis ad alios translata dicatur: alterutrum ſtatuendum videtur, illam aut nunquam aut brevi admodum tempore penes hanc familiam fuiſſe. Conſtat enim eccleſiam SS. Simonis & Judæ anno MXL inchoatam & vix anno ML fuiſſe perfectam. Id quod ipſe ſibi obſtare animadvertit Dnus Conradus Bertholdus Bebrens. Quamobrem in eam adducor ſententiam, ut credam, Illuſtres Steinbergios olim non quidem eccleſiæ ipſius; attamen bonorum quoruodam ad hanc eccleſiam pertinentium advocatos fuiſſe. Ita enim & Principes Anhaltini & Comites Wernigerodani & Slademenſes & nobiles de Wedesdorp & Hadmersleven aliæque plures per Saxoniam illuſtres familiæ advocatiæ jura in variis hujus eccleſiæ bonis obtinuerant. Forte igitur & Steinbergii ejusdem generis fuere hujus eccleſiæ advocati, quod non attendens Leznerus aut alius genealogiæ ſcriptor ipſam ſubſtituit eccleſiæ advocatiam: eamque per errorem Steinbergiis aſſeruit hæreditariam.

Richenbergenſibus & Monti S. Georgii privilegia augentur.

Ex civitate in viciniam deferimur, ubi Richenbergenſe æque ac Montis S. Georgii monaſteria novis juribus ac privilegiis hoc anno aucta deptehendimus. Cum enim plures tunc ea tenerentur perſuaſione, ac ſi mollius in monaſteriis quam alibi oſſa quieſcerent: non pauci etiam ex civitate in vicinis his monaſteriis exuvias ſuas deponendas deſtinabant. Repugnantibus vero plebanis noſtris, Epiſcopus demum Bruno ſuis tabulis ſub certis legibus rem permiſit. Diplomata utriusque eccleſiæ eodem fere verborum ordine conſtant, niſi quod Richenbergenſe teſtes quosdam habet adſcriptos, qui in altero non comparent.

Illorum hæc ſunt nomina: *Rainoldus majeris eccleſia præpoſitus & Montis S. Mauritii & Montis S. Petri Coslariæ, Hermannus* Decanus, *Eſico Archidiaconus Goslarienſis, Eggebardus* præpoſitus de *Embieke* * *Bertoldus* Archidiaconus de Herrige, *Franco* Abbas S. Michaëlis ** *Fridericus* Abbas S. Godehardi, *Liudolphus* præpoſitus Richenbergenſis, *Benno* præpoſitus S. Georgii, *Gunther* præpoſitus de *Heyninge, Hartvvardus* præpoſitus de *Lammeſpringe, Tanekerus* de Sulzia & cæteri complures. Anno Dominicæ incarnationis MCLV. Indict. III. II. Nonas Februar. Actum *Hildenesheim* feliciter Amen.

Reinold. Præp. montis S. Petri Gosl. poſtea Colonienſis Archiep.

Lezn. l. 1. Chron. Daſſelenſ. c. 7. fol. 73. Petrus Merſæus de elect. eccleſ. c. 1. n. 44. p. 1300. Mallinek. de Archie. & Cancel. Imp. p. 75. Levold. a Northof. Catal. Archiep. Colon. p. 7. Gromb. catal. Eccleſiaſt. Colon. p. 15. ap. Meib. Radev. l. 1. de geſt. Frider. c. 18. p. 437.

Ex his teſtibus maxime videtur, celebrandus *Rainoldus* Daſſelenſis Comes, e præpoſitura Hildesienſi majori nec non S. Mauritii & Montis S. Petri Goslarienſis ad Ubiorum Archiepiſcopatum evectus. Patre uſus eſt Ottone Comite Daſſelenſi, matre Salome Pleſſenſi. Cum autem pater peregre abiiſſet, tantoque abfuiſſet tempore, ut plerique illum exiſtimarent periiſſe: Rainoldus ſvaſu Adelhogi Goslarienſis canonici bonis literis navavit operam in quibus taotum profecit, ut ſubito eminere, ſummisque honoribus dignus haberi cœperit. Nam præpoſitura majori & S. Mauritii Hildeſiæ ornatus id quoque impetravit, ut tertia apud nos accederet Montis S. Petri, in quarum adminiſtratione ita ſe geſſit, ut omnibus le facile probaret. Certe non veteres tantum eccleſias ſuis opibus ſtabilivit, verum etiam novas condidit, inprimis eccleſiam collegiatam S. Johannis Hildeſienſem, quam deinde collapſam paulatim reſtituit Hartbertus Epiſcopus. Non potuit ergo ejus prudentiæ ſama latere diutius, qua compulſus Fridericus Imperator non modo illum Cancellarium ſuum creavit, verum etiam id dedit operam, ut Archiepiſcopatui Colonienſi admoveretur. Quod quo tempore factum ſit mira ſunt ſententiarum divortia. Petrus Merſæus illum ſacerdotium hoc impetraſſe dicit anno MCLXIX. Sed utrobique typographi oculos fefellit numerus. Certo enim conſtat,

* *Omiſſus a Lezn. l. 6. c. 3. Chron Daſſelenſ. & Einb.*
** *Meibom. tom. 2. rer. Germ. p. 519.*
Gelen. Sacr. Col. p. 248. Behrens p. 3. Catal. Præp. Hildeſ. Lezn. l. 2. Chron. Hild. MSC. c. 6.

ſtat, Friderico illi in expeditione Italica ſuccumbenti, anno MCLIX. ſubrogatum Reinoldum noſtrum, qui ipſe quaque Imperiali comitatui tum intererat. Ex eo tempore perpetuo Friderici adhæſit partibus, omniumque ejus conſiliorum fuit particeps, quod adeo ægre ferunt adverſæ partis hiſtorici, ut eum ſchiſmaticorum anteſignanum mundique ruinam vocent. Cujus cognominis originem ſatis, ut videtur, ſabuloſam pandit Chronicon Montis Sereni; *Quem quidem talem futurum eſſe, ipſe de ſe cum puer eſſet, prophetante, ordinator omnium Deus modo mirabili declaravit. Fertur enim, quod cum in ſcholis Hildenesheim puer nutriretur, quodam tempore ſcholaribus in meridie quieſcentibus, iſte inter ceteros dormiens, repente hujusmodi vocem emiſit:* Ego ſum. *Quod cum ſæpius repeteret, Magiſter qui præſens erat, nec dormiebat, eum percontari ſtuduit, dicens:* quis es tu? *tum ille reſpondit;* ego ſum ruina mundi; *Exinde a coætaneis ſuis* ruina *appellatus eſt.* Obiit demum in Italia anno MCLXVII.* Ne autem ſola diplomatis ſuperioris autoritate videamur aſſerere, Rainoldum hunc eccleſiæ Montis S. Petri apud nos Præpoſituram geſſiſſe, en & aliud ſubjicimus, ab ipſo Rainoldo confectum, ex quo res eo dilucidius conſtabit. Aſſervatur id in Richenbergenſium tabulariis, atque eccleſiæ huic omnes ſylvas in monte Nortberg addicit, quæ adhuc ad Reinoldum tum ex majoris eccleſiæ, tum ex Montis S. Petri præpoſitura ſpectaverant.

Chron. mont. Ser. p. 31. Chronic. montis Ser. p. 35.

* *Male Leznerus l.c. obitum Reinoldi refert in ann.* MCLXXXI

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. RAINODLUS Dei gratia majoris eccleſiæ in Hildenesheim præpoſitus. Noverit univerſitas Chriſti fidelium tam futurorum quam præſentium, quod fidelis amicus noſter *Luidolphus* Richenbergenſis præpoſitus commiſſæ ſibi eccleſiæ utilitati proſpiciens, cum fratribus ſuis humili poſtulatione a nobis impetraverit, ut in monte ipſis contiguo qui *Northberg* dicitur, quicquid ad jus noſtræ diſpenſationis pertinebat, ipſis obtinendum concederem ea videlicet interpoſita pactione, ut ipſi deinceps de *Richenberg* de *Bættingerod*, de *Hunerigerod* de *Bennigerod*, de *Stapelen* lignorum cæſioni in nemore circumjacenti ex integro renunciarent. Annuentes igitur eorum petitioni, omne quod ad noſtræ proviſionis officium ſpectabat, *tam ex præpoſitura majoris eccleſiæ, quam & S. Petri Goslariæ nec non, & parochialis eccleſiæ in Herrige* præpoſito Richenbergenſi & fratribus ejus perpetuo poſſidendum contulimus, conſentiente Domino meo *Brunone* venerabili Hildenesheimenſi Epiſcopo, & Canonicis utriusq; Eccleſiæ hujus rei negotium ſuo aſſenſu promoventibus. Ut autem hujus concambii ratio prædictis fratribus in poſterum rata & inconvulſa permaneat præſentis paginæ teſtimonium conſcribi fecimus, quam adnotatione teſtium, ac ſigilli noſtri impreſſione communimus. Sunt autem hi: *Eilardus* & *Lambertus* majoris eccleſiæ Canonici, & *Bertholdus* Archidiaconus de Herrige, *Volkoldus* & *VVerenboldus* & *Henricus Anglicus*, Canonici Montis S. Petri. Laici miniſteriales *VVicpertus Tidericus* filius ejus, *Everhardus* frater ejus, *Hermannus* de Herren, *Berevvardus*, *Conradus*, *Bertholdus*, *Hartmannus*.

Annus Chriſti 1156.
Friderici I. Reg. 5. Imp. 2.
Ab. V. C. 233.

Pax per Imperiū.

Chron. mont. Ser. p. 30. Otto Friſ. l. 2. de geſt. Frid. Dodech. p. 474.

QUo turbulentiores adhuc per imperium tempeſtates ſævierant: eo gratior hoc anno cœpit tranquillitas, ex quo Henricus Leo cum vitrico redierat in gratiam. Nullus erat in Germania Imperatori hoſtis, ac ne æmulus quidem, adeo ut ætas aurea Germaniæ noſtræ videretur rediiſſe. Hioc Imperator poſitis in tempus armis ad pacis ſtudia converſus juridicundo per provincias præerat, rara ſeculi felicitate, quam vix patrum memoria poterat recordari. Nec minus nova familiæ Friderici illuxit fortuna. Nam cum ſuperioribus annis Pontificis ſuaſu priori conjugi dediſſet repudium, jam ad ſecunda vota tranſiturus poſt pentecoſtes anniverſariam feſtivitatem Herbipoli duxit Beatricem, Burgundionum Comitis Reinaldi filiam, quam admodum caram ſemper habuit, quæque numeroſæ prolis eum fecit parentem.

Adelhog. Præp. SS. Sim. & Judæ.

Lezn. c. 85 Op. MSC. de monaſt. & lib. 2. Chron. Daſſel. c. 2. p. 19. Rent. Chron. Hilleſh. p. 90.

Præpoſitura hoc temporis tractu in eccleſia SS. Simonis & Judæ apud nos fungebatur *Adelhogus* Tiderici Dorſtadiani dynaſtæ filius Arnoldi, cui *Varia Barba* cognomen fecerat, frater, de cujus familia ſuperiore libro quædam in ſcenam produximus. Cum hoc autem generis ſplendore ipſe maxima conjunxerat virtutum ornamenta. A primis enim annis ad ſcholas hujus eccleſiæ traductus, & cooptatus in clerum Goslarienſem tantopere ſe doctrina & pietate commendavit, ut a Canonicatu

Bruſch. c. 11. de Ep. Germ. n. 24. p. 1047.

nicatu paulo poſt ad præpoſituram adſpiraret, quam diutiſſime magna cum laude geſſit, dignus præ ceteris viſus, qui anno MCLXXI ab Hildeſienſi Clero Epiſcopus peteretur.

Ut & montis S. Petri.

Dudum hæc de Adelhogo ſcripſeram cum ſeſe offerrent mihi aliquot diplomata, e quibus Adelhogum hunc ſimul præpoſituræ montis S. Petri præfuiſſe didici. Alterum ipſius Adelhogi eſt, datum anno M.C.LXVII. in quo ſe vocat *Adelhogum Præpoſitum in monte S. Petri Goſlariæ*, alterum Hermanni Hildeſienſis Epiſcopi, cujus partem adſcribo.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. HERMANNUS divinæ ordinationis munimine Hildeneſemenſis Epiſcopus. Sicut ex officii noſtri debito monemur eccleſias per dioceſin noſtram conſtitutas idoneis miniſtris ordinare, ita nichilominus ſollicitudini noſtræ competit utilitatibus fratrum inibi Deo famulantium in quantum poſſumus conſulere. Noverit igitur tam futurorum quam præſentium Chriſti fidelium univerſitas, quod nos juſtis petitionibus familiarum noſtrarum *Adelogi* videlicet eccleſiæ beati Petri Goslariæ Præpoſiti, nec non & *Henrici eccleſiæ Sci Stephani in Bremis Præpoſiti ac præfatæ eccleſiæ canonici* annuentes - - - - Ut igitur hæc confirmationis ſanctio rata in perpetuum maneat hanc paginam conſcribi & ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus. In præſentia eorum qui ſupter notati ſunt. *Benno* Præpoſitus de Monte S. Georgii. *Johannes* præpoſitus de Bakkerod. *Reinollodus* Decanus de Monte Beati Petri. *Conradus* Canonicus majoris eccleſiæ in Hildeneshem. *Hildebrandus* Canonicus de monte beati Mauricii. *Bertoldus* de eccleſia Scæ Crucis. *Volbertus* - - & Canonici B. Georgii. *VVerenboldus* & *Robertus* Presbyteri. *Johannes* & *Hermannus* diaconi. *Elias*, *Hermannus*, *Erkenbertus*, *Hilleboldus*, *Teodericus*, *Bertoldus* Subdiaconi, & canonici de eccleſia B. Petri. Acta ſunt anno Dominicæ incarnationis M° C° LX° VIIII. Indictione II.

Henricus Præp. Bremenſ Canonicus montis S. Petri.

Excelſe ſane circa hæc tempora floruiſſe oportet hanc eccleſiam, quippe quæ tum tot illiuſtres aluit canonicos. Nam in eodem diplomate præter Adelhogum Præpoſitum mentio quoque fit Henrici, quem cum Archiepiscopalis eccleſiæ S. Stephani Bremenſis præpoſituræ præeſſet non puduit ſimul canonicatu in hac Petrina eccleſia frui, ſuoq; titulo hanc dignitatem adſcribere.

Adelbertus Marchio in Rich. liberalis.

Pari felicitate Richenbergenſe Monaſterium per hæc tempora fortunarum ſuarum incrementa cepit. Huc enim refero diploma Adelberti Marchionis, quo manſum unum in Aſtfeld ab Ottone fratre ſuo huic eccleſiæ oblatum eſſe, ſuffragio ſuo teſtatur.

Notum ſit univerſis fidelibus, qui præſentem paginam inſpexerint, quod ego *Adelbertus* Marchio Brandeburgenſis manſum quendam in *Aſtvelde* ſitum, quem frater meus *Otto* bonæ recordationis pro ſe ſuisq; familiaribus eccleſiæ S. Mariæ in *Richenberge* obtulit, eidem eccleſiæ fruendum libere & abſque omni contradictione concedo, ne quis ergo de cetero jam dictam eccleſiam ſuper eodem manſo quoquo modo infeſtare præſumat, ſuper hoc negotio præſentem literam dedi, quam appenſione ſigilli mei corroboravi. Hujus rei teſtes ſunt *Comites*, de *Zverin*: *Gunzelinus* & frater ejus *Heinricus Bodericus* de Thornes, *Hermannus* Camerarius *Henricus* Præpoſitus S. Sebaſtiani, *Godofridus* Notarius *Hinricus*. Actum Halberſtadt die Martini Papæ.

Annus Chriſti 1157.

Friderici I. Reg. 6. Imp. 3.
Ab. V. C. 234.

Fridericus Imp. Goslariæ Henrico Leoni donat comitatum Utonis.

COntinuata adhuc per Imperium tranquillitate, Imperatori optimo nihil erat antiquius, quam principum potentiorum animos beneficiis ſibi demereri. Hinc ipſis novi anni auſpiciis Goslariam non paucis comitatus principibus adiit, & Henricum Leonem, qui Auſtriæ ſuperiore anno fecerat jacturam, comitatu Vtonis & foreſto in montibus Hercyniæ donavit. Præclare hoc docent ipſius Friderici literæ, a Madero ſervatæ, ex quibus ſimul colligitur, qui tunc principes imperatori apparuerint. Teſtium enim

Mader. p. 120. ant. Brunſv.

nomina hæc ſunt: *Wikmannus* Magdeburgenſis Archiepiſcopus, *Hartwicus* Bremenſis Archiepiſcopus, *Bruno* Hildesheimenſis Epiſcopus, *Albertus* Marchio, *Fridericus* Dux Svevorum, *Dedericus* Marchio, *Fridericus* Palatinus Comes de Witelmesbach & frater ejus *Otto* junior, *Fridericus* Palatinus Comes de Summerſcheborg, Comes *Henricus* de Witin, Comes *Otto* de Rabensberch, *Florentius* Comes Hollandiæ, Comes *Bertolfus* de Andechſe; Comes *Boppo* de Blanckenburg & filii

ſui *Conradus* & *Sigefridus*, *Ludolphus* de D.ſſele, * frater Cancellarii, *Marquardus* de Grumbach, *Lutardus* de Meinersheim, *Henricus* de Wida *Lupoldus* de Hirtzberg.

Brovv. l. 14. annal. Trever. Schaten. tom. I. l. 8. p. 808. Literæ hæ Friderici a Rainoldo cancellario, de quo ſupra egimus recognitæ ipſis prodierunt Calendis Januarii. Vnde patet, errare Browerum eumque ſecutum Sehatenium, qui Imperatorem ſub initia hujus anni Treveris egiſſe exiſtimant, niſi forte Goslaria ad Moſellæ regiones ſtatim eum diſceſſiſſe credamus. *annal. Paderb.*

Huic ſplendido, tot principum conventui interfuit etiam Bruno Hildeſienſis epiſcopus, qui ſolutis comitiis Richenbergam movens quarto hujus anni die liberalitatem Emmicæ cujusdam Goslarienſis monaſterio huic præſtitam diplomate ratam habuit, quod quia civium noſtrorum in res ſacras propenſionem declarat, hic integrum damus: Beneficium Richenbergenſibus exhibitum.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Bruno Dei gratia Hildenesheimenſis epiſcopus. Quia divina diſpenſatione eccleſiarum nobis regimina commiſſa ſunt, noſtri intereſt officii fidelium vota, quæ præveniendo aſpirat Deus non ſolum piis exhortationibus excitare, verum etiam noſtræ auctoritatis munimine confirmare. Proinde notum ſit omnibus Chriſti fidelibus tam futuris, quam præſentibus, quod religioſa mulier *Emmica* nomine, de Goslarienſi civitate tam pro remedio animæ ſuæ, quam pro dilectione filiorum ſuorum, quos in Richenbergenſi eccleſia divino ſervitio mancipaverat, de rebus ſuis eidem eccleſiæ manſiunculam unam, quæ *Cram* vocatur, delegavit, & maritum ſuum *Adelvvardum*, ut & ipſe aliam tantundem ſolventem dimidiam videlicet libram ibidem conferret, pia exhortatione commonuit, unanimi igitur conſenſu prædictas oblationes Deo & Beatæ Mariæ Virgini in Richenberg obtulerunt, hac interpoſita pactione, ut quamdiu viverent, quocunque tempore præpoſito & fratribus conveniret, ipſis amminiſtrantibus eis ad ſervitium impenderetur, poſtquam vero viam univerſæ carnis ingreſſi fuiſſent in utriusque anniverſario memoria eorum fideliter ex hoc celebraretur. Super hoc diligentiſſima circumſpectatione ſibimet in poſterum providentes humili poſtulatione a nobis exegerunt, quatenus Banni noſtri auctoritate prohiberemus, ne aliqua perſona præfatam ipſorum oblationem, ut neceſſitatis & utilitatis obtentu aut cambitione, aut venditione, ſeu quoque modo ab eccleſia abalienare præſumat, ſed ſicut conditum eſt ad præbendam fratrum ſine contradictione annuatim proficiatur. Annuentes igitur eorum petitioni, auctoritate Dei ac Banni noſtri interminatione hujus rei pactionem confirmamus, & ne in poſterum a quoquam temerarie immutetur, præſentis paginæ teſtificatione ac ſigilli noſtri impreſſione communimus, teſtes hi ſunt: *Ludolphus* Præpoſitus, *Joannes* Presbyter, & *Jocelinus* Subdiaconus, Capellani Epiſcopi, & *Henricus* Præpoſitus fratres Richenbergenſes, *Echertus*, *Lambertus*, *Bernhardus*, *Bertoldus*, *Elvizo*, *Sigehardus*, *Conradus*, *Gerhardus* Presbyteri, *VVigandus*, *Bruniggus*, *Gerhardus*, *Erenbertus*, *Rodolphus*, *Otto*, Diaconi. Et cæteri fratres & Laici miniſteriales, *Jordanis Muſcaleus*, *VViſcelo*, *Simon* & cæteri quam plures.

Actum in *Richenberg*. Anno Dominicæ incarnationis MCLVII. Indict. v. iiij. Non. Januarii.

Menſe quoque Aprile ad idem divertens monaſterium etiam civium Goslarienſium largitionem his notatu dignis literis confirmavit:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Bruno Dei gratia S. Hildensheimenſis eccleſiæ epiſcopus. Juſtum eſt & epiſcopali prudentiæ competit, pia fidelium deſideria non ſolum effectui mancipare, verum etiam ne temeraria vexatione perturbentur, debitæ auctoritatis munimine confirmare. Hujusque rei gratia notum ſit omnibus Chriſti fidelibus, tam futuris quam præſentibus, quod quidam bonæ converſationis homo, *Azzo* nomine, natione Romanus, civis *Goslarienſis*, ſupremæ remunerationis intuitu in *Richenbergenſi* Eccleſia, oratorium in honore Beati Andreæ conſtituens, in ipſius conſecratione domum unam pro remedio animæ ſuæ obtulit, & ut per ſingulos annos in anniverſario dedica-

* *Omiſſus a Leznero lib. 1. c. 7. Chron. Daſſel. fol. 7. cum aliis quos obſervat Behrens catal. Præp. Hild. p. 3.*

ficiat,

tionis die utilitas inde proueniens ad augmentum præbendæ fratrum proficiat, ſi & memoria ipſius parentumque ſuorum fideliter ipſo die habeatur, a venerabili prædeceſſore meo *Bernardo*, qui hoc oratorium dedicavit, pia devotione confirmari impetravit. Hujus igitur benevolentiam plerique fidelium de Goslarienſi civitate pia æmulatione teſtantes, de rebus divinitus ſibi collatis ad honorem Dei & utilitatem Richenbergenſis Eccleſiæ aliquid impendere deſtinaverunt, & exhortatione fratris, *Baldungi*, cui hoſpitii receptio commiſſa erat, ut fons qui ab orientali parte monaſterii fluit, per officinas clauſtri duceretur, alacriter exoptaverunt. Verum quia ipſorum oblatione in unum collecta ſumtus, qui ad hoc perficiendum neceſſarii erant, minus ſufficere videbantur, eadem pecunia pro honeſtate in alios uſus eſt redacta. Ne autem fideles qui hæc eccleſiæ contulerant, ſua ſpe omnimodo fruſtrarentur, placuit fratrum concordiæ, ut domus, quam quidam *Wulferus* civis Goslarienſis pro dilectione filii ſui Deo & Beatæ Mariæ ante donaverat, talentum annuatim ſolvens, ad ſervitium fratribus convenienti tempore impendatur, & ut ipſo die memoria omnium eorum, qui ad hoc elemoſynas ſuas largiti ſunt, ſpecialiter habeatur, annuente eodem *Wulfero*, prædictæ oblationis autore & cæteris coadjutoribus ſuis in hoc ipſum unanimiter conſentientibus. Hujus igitur rei pactionem ex rogatu fidelium auctoritate Dei ac Banni noſtri muniminatione confirmamus, & ne a quoquam immutetur præſentis paginæ teſtificatione ac ſigilli noſtri impreſſione communimus. Teſtes hi ſunt: *Ludolphus* præpoſitus, *Azzo* presbyter, *Ecbertus* cuſtos, *Lambertus* presbyter, *Conradus* Scholaſticus, *Gerbardus* Cellerarius, *Gozelinus* Capellanus epiſcopi, *Wigandus*, *Rodolphus* Diaconi, & cæteri fratres. *Baldungus* Laicus frater, *Wulferus*, *Tidericus*, *Reinardus*, qui ſupra dictam domum *S. Andreæ* dimidio talento ad providenda hoſpitibus luminaria acquiſierant, ſed eam prius pro dilectione fratrum ad impendendum eis miniſterium reſignaverunt, ut memoriam ſui & fidelium ſuorum amicorum fideliter habeant.

Actum in *Richenberg*. Anno Domini MCLVII. Indict. V. Kal. Maji.

Fridericus denuo Goslariæ præſens Richenbergenſes in tutelam ſuſcepit.

Inter hæc Imperator luſtratis ad Rhenum provinciis in Poloniam moverat adverſus Boleslaum ducem, qui excuſſo imperii jugo pulſoque fratre Lobislao tributum annum recuſabat. Sed pertinacem animum adeo cito fregit Friderici felicitas, ut ſupplex duo millia marcarum imperatori, principibus mille marcas, & Auguſtæ xx. marcas auri, & curiæ cc. argenti dare cogeretur. Victricibus itaque iam copiis in Germaniam reductis, ipſe Goslariam rediit illuſtri aliquot principum comitatu ſtipatus, ibique præter alia quæ ſapienter egit, eccleſiam quoque Richenbergenſem in tutelam ſuſcepit, dato hoc optimæ notæ diplomate, quod ex autographo deſcripſimus:

Radevic. l. 1. c. 2. ſqq. p. 477.

IN nomine ſcę & indiuiduę trinitatis. Fredericus diuina fauente clementia romanorum imperator & ſemper auguſtus. *Imperii adminiſtrationem quam diuino nutu collatā nobis eſſe credim9. in uirtute dei per manū nr̄ām proſperari confidimus. ſi ęcclarū quieti ſimul & utilitati prouidere curauerimus. Vnde tam futuris quā prȩſentib9 Xp̄i & imperii fidelib9 notū eſſe uolum9. quod expeditione Rainaldi cancellarii & bildenesbeimenſis ęcclę prępoſiti. Kr̄mi * ūri nec non & Liudolfi Richenbergenſis prępoſiti & ejusdē ęcclę fideliū ſupplicationē ipſā ęcclā uidelicet richenbergenſē. in honore perpetuę uirginis MARIE fundatā. ob amorē & reuerentiā eiusdē intemeratę dei genitricis & ſpem ęternę remunerationis. ſpecialiter tuendam & manutenendam ſuſcepimus. & ei quęcumq; mobilium ſeu im̄obiliū rerū ſub anteceſſorib9 n̄ris regib9 ſiue imperatorib9. aut ex deuotione fundatorū ſuorum. ſeu liberalitate regum. conceſſione pontificū. largitione principū. oblatione fideliū. ſeu legitima coemptione uel com̄utatione. aliisq; quibuscunque juſtis modis usq; ad tempora n̄ra poſſederint. uel in poſterum rationabiliter acquiſierint. iu fundis. areis. agris. ſiluis. pratis. paſcuis. molendinis. molendinorū locis. aquis aquarūq; decurſib9. terris cultis & incultis. quomodocumq; ſitis ſtabili muuimento confirmam9. Poſſidet*

* *kariſſimi.*

autē

autē prȩſata ȩccla prȩdia in his locis. in Beniggerod. in botiggerod. in Stapelen. in buneriggerod. in banendborp. in gosloria. in Gerſtide. in Bretenheim. in Thorniten. in Thornttehuſen. in Emeleriggerod. in Naun. in Laggenizze. in Badenhuſen. in Hagehuſen. in Waldenhuſen. in bokkenhuſen in osdhageshuſen. in Bukkenem. in hultheim. in maledem. in Silegen. in Diureschhuſen. in Ebbigerod. in Kanctigerod. in Seleden. in berre. in Walnoden. in ſeleden. molendinū ſitū juxta fluuiū qui Ouckare dicitur. in bivvende. in Niendorp. in Puggenſtide. in magdersheim. in Bediggen. in lieverikeſtorp. in Gravesdorp. montē quoque Northerch prȩfatȩ ȩcclȩ contiguū. cujus termini ſunt a riuulo Scobike usque ad riuū qui Grana dicitur. tam ab ȩccla goslarienſi quam a principibus. cȩterisq; conprouincialibus. partim concambio partim coemptione conquiſiuit. Imperiali igitur auctoritate ſancim9 atq; prȩcipim9. ne quȩ eccleſiaſtica vel ſecularis perſona jus prȩdicti montis ſeu alias poſſeſſiones in prȩnominatis locis ſitas a ſupradicta richenbergenſi ȩccla prȩſumat alienare. & fratres ibidem deo ſeruientes & pro tempore & neceſſitate loci ad cōmunem utilitatē ſuper his poſſeſſionib9 ſuis aliquid ordinantes quoquo modo audeat impedire. Et ut hæc n̄ra imperialis ſanctio om̄i ęuo ſtabilis & inconuulſa permaneat, hanc paginā inde conſcriptā corroborantes ſigilli n̄ri impreſſione juſſim9 inſigniri. Huj9 nrȩ actionis teſtes hii ſunt. Bruno hildenesheimenſis epūs. Wichmann9 Magdeburgenſis archiēp9. Herimann9 fardenſis epūs. Heinric9 dux Saxoniȩ & Bavvariȩ. Adelbert9 marchio, Luidolf9 comes de waltiggerod. Liudolf9 comes de daſſele. Marquard9 de Grombach. Waltber9 dapifer. hildebrand9 pincerna. Hartmannus Camerarius.

Signum Domini Frederici Romanorum Imperatoris invictiſſimi.

Ego Rainoldus cancellarius uice arnoldi Maguntini archiepi & archicancellarii recognoui.

Data VII. Kal. Julii. Anno Dominice incarnationis M°C°LVII° Indictione V*a*. Anno autem regni Domini *Frederici* ſexto Imperii vero tercio. Actum *Goslare* in Dei nomine feliciter Amen.

Ecſtorm. Chron. Walkenr. ſec.1. p.50. Eodem anno, teſte Exſtormio, Fridericus I. Goslariæ in palatio Cæſareo agens Monaſterium Walckenredenſe in imperii protectionem ſuſcepit, deditque ipſi quartam partem montis *Rammelsberg* Goslarienſia cum libera poteſtate permutandi res & bona ſua cum ſacri Romani Imperii ſubditis: ſed manſem illo tacente ignoramus, dubiumq; eſt utrum in hoc an in altero illo principum conventu, quem ineunte hoc anno Goslariæ egit Fridericus tam inſigne Walkenredenſibus dederit diploma.

Anni Chriſti 1158. 1159.

Friderici I. Reg. 7. 8. *Imp.* 4. 5. *Ab. V. C.* 235. 236.

Imperator Mediola- NOvum iotèrea Friderico Imperatori Mediolanenſes faceſſunt negotium, qui potentia ſua freti, denuo e fide defecerant, multis Lombardiæ civitatibus in ſceleris ſocietatem admiſſis. Adeo per nenſes domat. hæc & ſequentia ſecula inter hos & Cæſarem aut bellum, aur belli præparatio, *Abb. Vrſp. p. 384 ſqq.* aut infida pax fuit, notatumque eſt Conrado Vrſpergenſi, Saxonicis Imperatoribus ſemper eos fuiſſe æquiores, quam Suevis, quibus nunquam fidem ſervaſſent. *Gunther. in Ligur. L. 7.* Fridericus igitur peragratis provinciis, rebusque ad tranquillitatem ubique compoſitis, *Radevic. L. 1. c. 25. ſq. p. 491.* expeditiooem hanc magno animo aggreſſus, poſt pentecoſtem per Tridentinas fauces penetrat, nunquam ſe Italiam fidam *Rob. a Monte p. 636.* habiturum, putans, ſi nomen usquam ſtantis maneret Mediolani. Caſtra ejus ſecuti ſunt Arnoldus Moguntinus, Fridericus Colonienſis, qui tamen paulo poſt extinctus Rainoldo præpoſito Hildesheimenſi & Goslarienſi, locum fecit, Hillinus Treverenſis, Conradus Eyſtadenſis, Damieho Pragenſis, Hermannus Verdenſis, & Godehardus Herbipolenſis Epiſcopi, inter principes præterea Bohemorum Rex, Henricus Leo, Fridericus dux Sveviæ, Henricus

ricus dux Auſtriæ tantusquc e flore Germanicæ nobilitatis oumcrus, ut ultra ccotum armatorum millia compleverint, quibus deinde Cremooenſes cum XXX. millibus militum & Epiſcopo ſuo Oberto, Papienſcs quoque & Novaricnſes cum dclecta manu acceſſcruot. Hac pulcherrimo exercitu, cum pleraſque Lombardiæ civitates imperio ſuo ſubjcciſſet, deniquc Io Mcdiolaneoſium quoque mœnia victrices aquilas coovcrtit, illaque tam arcta obſidione premit, ut civcs menſe ſequcnte Impcratoris ſc clemcntiæ ſupplices pcrmiſerint.

Facta traosacta crant omola. Sed non diuturna fuit iſta traoquillitas Mcdiolancoſibus nimis ſubiro ad ingenium redcuntibus. Vnde Imperator, reflexo itinere Mediolanum denuo tam opcroſa & crucota obſidiooc cingit, ut ultima cives patcrentur. Sed dici noo poteſt, quam cos armaverit mixtus, dcſpcrationi furor. Cum cnim nullam ſibi pollicercntur victoris clementiam, Id ſaltem ſolatio ſibl forc exiſtimabant, dummodo non Inulti pcrirent: Hinc taota fortitudine dicam an audacia patriam tuebantur, ut Impcrator in tcrtium annum caſſo opcre mœnia quateret, occ niſi multo ſuorum fuſo ſanguioc ioſeſtæ urbis potirctur.

Eadcm tempcſtate *Bruno* Hildcſienſis Epiſcopus rogatu Comitum Woldcnbergcnſium Rudolphi poſteris jura Patrooatus ecclcſiæ S. Cæciliæ Goſlarienſis confirmavit. En cjus tabulas: Confirmatio juris patronatus Capcllæ S. Cæciliæ.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. BRVNO Dei gratia Hildeneshcimenſis Epiſcopus in perpetuum. Si ea, quæ a venerabilibus prædeceſſoribus noſtris ad honorem Dei & decorem domus ejus canonice ſunt promulgata, ſtuduerimus promovere, atque ut in ſuo vigore ſtabiliter permaneant, providere, & officii noſtri debitum nos credimus exſolviſſe, & ad promerenda cœleſtis remunerationis gaudia, id ipſum nobis ſalubriter debere conducere, inde eſt, quod conſtitutum felicis memoriæ domini & deceſſoris noſtri *Bernhardi* Epiſcopi ſuper Capella quadam, quæ Goſlariæ ſita eſt, canonice promulgatum, præſentis ſcripti privilegio roboramus, & perpetuo irrefragibilem authoritatem habere decernimus. Cujus quidem conſtitutionis ſeries & veritas jamdudum nobis cognita, & noſtri quoque teſtimonii, qui tunc temporis Eccleſiæ beati Petri adminiſtrationem procuravimus, adſcriptione roborata, ita ſe habet: --- Quidam Canonicus Goſlarienſis nomine *Sidagus* Capellam, quam parentes ſui, *Odo* ſcilicet pater ſuus, & *Sidagus* patruus ſuus, & uxor ejus *Syburgis* in honore Domini noſtri Jeſu Chriſti & Sanctæ Mariæ, Sanctæque Cæciliæ virginis, honorifice ſuis ſumptibus extruxerant, & a venerabili Domino *Hetzilone* Epiſcopo dedicari impetraverant, quamque idem *Sidagus* decedentibus ex hac luce parentibus tam patre quam patruo in poſſeſſionis ditionem jure hæreditario ſuſcepit, cuidam cognato ſuo, viro commendabili *Rudolfo*, filio *Vertheconis*, nec non & conjugi ſuæ Tritherindæ ſimul proli eorum, conſenſu & aſtipulatione fratris ſui Bodonis, legitimi Mundiburdi ſui & hæredis, legitime donavit, ita videlicet, ut quicquid Dominii, juris, poſſeſſionis in eadem Eccleſia habuit, hoc plenarie deinceps ad eundem Rudolfum & uxorem ſuam & prolem ſpectaret; Fecit autem hanc donationem, tempore piæ revidationis Domini Berchtoldi Epiſcopi, in præſentia Hermanni Advocati, ſimulque nominatiſſimorum civium Goſlarienſium. Poſtmodum autem cum venerabilis Dominus & deceſſor noſter *Bernhardus* Epiſcopus ſanctæ Hildenesheimenſis regimen ſuſcepiſſet Eccleſiæ, veniens in præſentiam ejus jam dictus *Sidagus*, nobis tunc in ordine noſtro præſentibus, donationem prætaxatam recognoſcendo innovavit. Super qua re idem Dominus & deceſſor noſter authoritatis ſuæ conſcripto privilegio, donationem illam legitime celebratam confirmavit, & eidem Eccleſiæ gratiam, quam ab Anteceſſoribus ſuis eatenus habuerat, clementer indulſit. Videlicet, ut cum ſacerdos inibi domino miniſtrans altare de manu Epiſcopi & ejus miſſi canonice receperit, omnes Eccleſiæ fundatores extructores & poſſeſſores ſepeliendi mortuos ſuos & baptizandi parvulos, inibi habeant facultatem; Addidit præterea ex Authoritatis ſuæ poteſtate, ut liceat, volentibus inibi divinum officium frequentare, ſacerdoti ægrotos, ad quos fuerit invitatus, viſitare, parvulos quoſcunque ſibi allatos baptizare, & mortuos ſepelire. Ut autem hæc tam memorabilis viri conſtitutio,

tio, & noſtra in id ipſum confirmatio, omni ævo firma & inconvulſa permaneant, donatio quoque illa nihilominus inquietudine perpetuo careat, auctoritate Dei Patris & Domini noſtri Jeſu Chriſti, in virtute Spiritus Sancti conſtituimus & ſub anathematis interpoſitione definimus. Statuentes etiam, ut quæcunque bona, quascunq; poſſeſſiones eadem Eccleſia in præſentiarum juſte & canonice poſſidet, nemo audeat invadere, diripere, vel quibuslibet vexare moleſtiis. Si quis igitur hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam temere ire præſumſerit, anathematis ſe intelligat vinculis innodatum, quoad & canonicam & legitimam cum condigna pœnitentia exhibuerit ſatisfactionem. amen. amen. amen. Hujus conſtituti noſtri teſtes ſunt: qui ſubnotantur. *Benno* Præpoſitus Eccleſiæ S. Georgii; *Werno* Presbyter, *Bertholdus* Diaconus, Hildenesheimenſes Canonici, *Gocelinus* Subdiaconus S. Mauritii, *Rutbericus* de *Egisheim*. *Egelmarus*. *Herbordus* & ex Goslarienſi Clero & populo copioſa multitudo.

† SIG. BRUNONIS HILDENESHEIM. EPSS.

Datæ Goslariæ in Eccleſia Beati Georgii iij. Kal. Auguſti feliciter Amen.

Annus Chriſti 1160.

Friderici I. Reg. 9. Imp. 6.

Ab V. C. 237.

Schiſma in Romana eccleſia. *Pallat. tom. 2. de geſt. Pontif. p. 592. ſq. Otto de S. Blaſio app. ad Otton. Friſing. c. 13. p. 202. Radevic. l. 2. c. 43. p. 531. Concil. Tom. X. p. 1387. ſqq. Abb. Urſp. p. 290. Radevic. l. 2. cap. 70. p. 553.*

INterea dum Mediolanenſibus imminet Imperator: nova tempeſtas eccleſiam æque ac Italiam conturbat. Exceſſerat nimirum e vivis Adrianus Papa, in cujus locum alii ſubrogabant Rolandum, qui lexaodri III. nomen aſſumſit, alii Octavianum tituli S. Cæciliæ Cardinalem Presbyterum, quem Victorem IV. appellabant; Vtriusque nomen occurrit in bulla Hadriani eccleſiæ SS. Simonis & Judæ conceſſa, ſuperiusque relata ad annum MCLV. Imperator qui ſe eccleſiæ Romanæ ſerebat advocatum, ne malum latius ſerperet, rem judicio permiſit Papienſis concilii, in quo Alexander communi patrum ſuffragio damnatus & Victor pontifex renunciatus eſt. Ex literis Friderici a Radevico recenſitis patet, in hujus concilii ſententiam præter Cæſarem iviſſe *Peregrinum Aquilejenſem patriarcham cum ſuffraganeis ſuis, Arnaldum Moguntinum Archiepiſcopum cum XIV. ſuffraganeis ſuis, Artvicum Bremenſem Archiepiſcopum cum ſuffraganeis ſuis, Reinaldum Colonienſem Archiepiſcopum cum XIV ſuffraganeis ſuis, Hellinum, Treverenſem Archiepiſcopum cum ſuffraganeis ſuis, Wiemannum Magdeburgenſem Archiepiſcopum cum ſuffraganeis ſuis, Biſuntinı Archiepiſcopi legatum & epiſcopum Baſileenſem, Arelatenſem Archiepiſcopum, Lugdunenſem Archiepiſcopum cum ſuffraganeis ſuis, Viennenſem Archiepiſcopum cum ſuffraganeis ſuis, Henrici Anglorum regis legatos, Regis Ungarorum legatos, Regem Boemorum, Regem Danorum, Guidonem Electum Ravennatenſem, Epiſcopum Firminum, epiſcopum Ferentinum, Epiſcopos Mantuanum, Pergamenſem & Faventinum, Abbatum vero & archipresbyterorum multitudinem innumerabilem multarum regionum, præterea Longobardorum ineſtimabilem multitudinem, & univerſos fere principes Romani imperii tam Teutonici quam Italici, tam in urbe quam extra urbem.* Cauſa igitur cum cecidiſſet Alexander, ad fulmina converſus, Victorem Papam excommunicatione ferit, nec ſegnior Victor eandem execrationis formulam in Alexandrum retorquet. Hinc utrinq; per legatos ſollicitati epiſcopi & principes, qui partim huic partim illi factioni adhærentes, nec ab armis quidem abſtinuere manus, inprimis cum Imperator quovis periculo ſuo ſervare Victorem ſtatuiſſet. Sic Petri ſcilicet ſucceſſores gladios vibrabant, quos ſemel malo omine in Malchum expediverat Petrus, ſic lacerabant eccleſiam, obliti iſtius, a Chriſto pronunciatæ ſententiæ: *Reges gentium dominantur eis: & qui poteſtatem habent in eas, benefici vocantur. Vos autem non ſic.*

Luc. XXII. 25. 26.

Inter has turbas ad quietiora tranſiit Bruno Hildeſienſis epiſcopus, cui e canonia S. Crucis proxime inſequente anno ſubrogatus eſt Herimannus præpoſitus, vir pius, devotus & omnium, quas ætas illa ferebat artium ſtudiis perpolitus: ſed paucos annos eo ſacerdotio perfunctus. Sunt equidem, qui pontificatum ejus diuturniorem exiſtimant: ſed alter alterum videtur decepiſſe. Nam diplomata longe aliud loquuntur. Vide nos paulo poſt ad Adelhogi epiſcopi initia.

Hermannus Hildeſienſis Epiſcop. *Chron. Mont. Ser. p. 32. Chron. Bigaug. p. 262. Rentel. p. 83.*

Lezner, l. 2. Chron. Hild. MSC. c. 4.

In idem tempus referenda eſt Monaſterii novi operis origo, cujus ut olim magna fama fuit, ita & hodienum ſplendor non plane nullus eſt. Fundator in vetuſtis monumentis celebratur Volcmarus, Goslarienſis advocatus, quem auctor Chronici Montis Francorum cum Leznero *Volkmarum de Lichtenſtein*: Sagittarius cum chronographo vulgari Goslarienſi *Volkmarum de Waldenſtein* appellant. Neutri

Volcmarus Goslarienſis advocatus fundat monaſteriũ Novi operis. *Lezn. c. 89 op. MSC.*

Monumentum Volcmari de Wildenſtein ejusq. uxoris Liekæ, nobiliſſimi conjugum paris, a qvo fundatum eſt monaſterium novi Operis. ad ann. 1160. Lib. II.

No. 6.

de monaſt. & l.2.c.51. Chron. Hild. MSC. Chron. Mont. Franc.p.4. Sagittar. c.1. hiſt. Gosl. §. 17.

tri recte. Extat enim hodienum in templo hujus monaſterii Volemari uxorisq; ejus monumentum, quod depingi fecimus accurate. In eo hanc notabis perigraphen.

Conſepulti. ſunt. hic. ſtrenuus. miles. dns. Volcmarus. de Wildenſteyn. et licke. uxor ejus. fundatores. et. dotatores. Hujus. monaſtery. qui. flouert. circa. annos. - - M. CC. quor. aie. requieſcāt. in pace.

Hoc monumentum ſtatim poſt obitum Volkmari poſitum non dixerim facile. Nam & literæ tantam ætatem non ferunt, & ipſa inſcriptio aliud non obſcure præ ſe fert. Quid enim illud: *Qui floruerunt* quidni ipſum emortualem anoum adjectum legimus? Quid illud: *circa annos MCC*? Cur tam ambigue tempus annotatur? Cur numerus tantum rotundus adjicitur? Attamen cum procul dubio a monialibus hujus monaſterii rerum ſuarum gnaris lapis hic in Volkmari bene de ſe merentis memoriam poſitus ſit: fidem omnino meretur. Ex Wildenſteynenſium itaque familia, teſte hoc lapide oriundus fuit Volkmarus noſter cujus inſignia gentilitia tam monumentum, tum ſigillum Borchardi de Wildenſtein ſiſtit, in fronte hujus libri depictum. In advocatia Goslarienſi Volcmarus ſucceſſit Annoni de Heimborg anno circiter MCLIX, ex quo tempore ſæpius illius in diplomatibus mentio fit. Annis enim MCLXXII. & MCLXXVIII. Adelhogi Hildeſienſis epiſcopi tabulis ſubſcripſit. Sed & anno MCLXXXVIII. teſtes inter apparet in binis Friderici I. Imperatoris diplomatibus, quæ ſervat eccleſia SS. Simonis & Judæ. Apparet hinc, fruſtra hujus monaſterii natales vulgo referri in annum MCLII, cum eo tempore Volkmarus nondum fuerit Advocatus Goslarienſis, ſed Anno de Heimborg, qui illo ipſo anno teſtis allegatur in diplomate Henrici Leonis, in aliisque ejusdem Ducis literis adhuc anno MCLIV. Advocatus Goslarienſis audit. Sed ſatis de Volcmaro. Ipſum monaſterium ab eo conditum virgines aluit Ciſtercienſis ordinis, non Benedictini, ut nonnemo nuper aſſeruit. In bullis enim pontificum vocatur *Monaſterium beata Maria novi operis Goslarieſi. Ordinis Ciſtercieſi. Hilteſemeſi dioc.* Cur monaſterium B. Mariæ vocetur, non eſt obſcurum: Tutelarem quippe primariam habuit B. Mariam virginem. Idque tria teſtantur ſigilla, duo præpoſiti cum perigraphe: †. SIGILLUM PREPOSITI. NOVI. OPERIS. IN. GOSLARIA. tertium abbatiſſæ cum inſcriptione: † SIGILLUM ABBATISSE. NOVI. OPERIS. IN. GOSLAR. quorum primum Mariam throno inſidentem ſtellamq; illam prodigioſam magis apparentem, & provolutum in ge-nua, ut conjicio, Volcmarum fundatorem; ſecundum ſolam Mariam cum Jeſulo, tertium Mariam e cœlo proſpicientem & orationibus vacantem monialem ſiſtit.

Tab. III. fig. 9.

Tab. III. fig. 5. & 6.

Tab. III. fig. 7.

Præterea tantopere hoc Mariæ patrocinio delectati ſunt moniales Novi operis, ut & nomen inde aſſumſerint *Conventus de Orto* * *S: Maria*, quod occurrit in diplomate Hartberti Hildeſienſis epiſcopi, infra recenſendo ad annum MCCXIV. At unde novi operis nomenclatura, quam hodienum hoc monaſterium retinet, vocatum quippe Das Cloſter zum neuen Werck item das neuwerckiſche Cloſter? Nota quidem phraſis ICtorum eſt: *Novum opus denunciare*, a qua nomen fortaſſe hujus monaſterii derivari poſſet, niſi id tantus monaſteriorum, idem nomen gerentium numerus probiberet. Monaſteria enim novi operis ut ex hiſtoricis æq; ac diplomatibus mihi conſtat, floruerunt Halberſtadii, Halæ Saxonum, Erphordiæ, prope Northuſam, Hamburgi, forte & alibi locorum, quæ quidem omnia ab actu denunciati novi operis nomen ſortita eſſe, vix puto eſſe veriſimile. Malim itaq; credere, Volcmarum id nominis ideo impoſuiſſe novo monaſterio, quod ſibi de inſigni hoc bono opere nimium gratularetur. Barbaris enim ſeculis *Opus* idem erat ac *eleemoſyna, & quicquid ſacris impendebatur ſumtuum*, ſiquidem principem inter bona opera locum hæc in eccleſias liberalitas tenere videbatur. Sane hæc vox in hoc ſignificatu occurrit in epitaphio Berthæ Vxoris Adelberti Marchionis Italici, quod ex Vghello profert Carolus du Freſne:

** id eſt horto.*

Ughell. tom. I. Ital. S. p. 856. ap. Car. du Freſn. tom. 3. Gloſſ. Lat. p. 51.

Exulibus miſeris mater chariſſima manſit,
Atque peregrinis Opus *ſemper tribuit.*

Novum itaque opus idem eſſe puto, ac *novum ſpecimen boni operis & liberalitatis in rem divinam.*

En vero Præpoſitos hujus monaſterii, quorum quidem memoria in diplomatibus fuit ſervata:

Catal. præpoſitorum novi operis.

Henricus Minneke captus ob hereſin Manichaorum 1222. combuſtus 1225.
Johannes. 1227. 1230. 1233.
S. ... *Prapoſitus Novi operis 1238.*
Johannes. 1251. 1258. 1259.
Henricus. 1272. 1275.
Albertus. 1281. 1293, *quo obiit.*
Tidericus. 1293. 1296. 1297. 1298. 1301. 1305. 1311. 1314. *Vixit adhuc 1331. & vocatur:* Tidericus quondam præpoſitus novi operis in Goslar.
Ludolfus. 1324. 1325.
Henricus. 1337.
Olricus. 1352.
Hermannus. 1355.
Johannes. 1399.
Herman Proveſt des Cloſters tom nien Warcke binnen Goßlar. 1518.
Joſt Schram / Proviſt des nygen warckiſchen Cloſters. 1556.

Anni Chriſti 1161. 1162.
Friderici. I. Reg. 10. 11.
Ab V. C. 238. 239.

Mediolanenſes deditionem faciunt.

Burch. notar. epiſt. ap. Freh. tom. I. p. 236. Otto de S. Blaſ. c. 16. p. 203. Abb. Vrſp. p. 291. Godofr. Mon. p. 239. ap. Freher. Chron. mont. Ser. p. 82.

SEquentibus annis apud Mediolanum debellatum eſt. Novis enim ſupplementis aucto exercitu, in tertium annum ſervebat obſidio, civesque ad tantam ſunt adacti famem, ut nec a canibus abſtinerent. Ad extremum reſipiſcentes ſupplicesque facti impoſitis jugulo gladiis & crucibus manu proteoſis ſe ſuaque omnia imperatori permittunt. Obtulerant quidem imperatori pacificationem, qua ſe pollicebantur totum foſſatum planaturos, mœnia turresq; omnes deſtructuros, trecentos obſides daturos, quoscunq; eligeret imperator, tribus annis in cuſtodia tenendos, præterea Poteſtatum, quem vellet Imperator, ſive Teutonicum ſive Longobardicum ſe recepturos, omnia regalia dimiſſuros, pecuniam ſoluturos, palatium Cæſari, ubicunque juberet ſive extra pomœria ſive intra urbem excitaturos, nec unquam invito imperatore munitiones inſtauraturos, quin nec cum ulla quidem civitate fœdus inituros, tria hominum millia ex civitate dimiſſuros, & Imperatorem denique, quamdiu id liberet, inter mœnia recepturos. Verum cum tergiverſari Imperatorem, principumque diſcrepare ſeotentias animadvetterent: mutata ſubito ſententia deditionem ſecerunt. Et Calendis quidem Martii Conſules, ſequenti die dominica milites, tertia die reliqui cives urbe egreſſi imperatoris ſe permiſere arbitrio, quos ea lege in gratiam recepit Imperator, ut deletis mœnibus urbe omnes emigrarent, foſſisque ſolo æquatis darent obſides. Demum ut omnem illis peccandi occaſionem ſubtraheret, ſplendidiſſimas quasque ædes disjecit, aratrumque civitati induxit. Adeo odium certaminibus ortum ultra metam durat, & ne in victis quidem facile dimittitur, neque ante inviſi eſſe deſinunt rebelles, quam eſſe deſierunt.

Ludolfus præp. Richenbergenſis depooitur.

Chron. Stederb. p. 454.

Apud nos nihil per hos annos memorabile actum reperio, niſi quod Chronicon Stederburgenſe *Ludolphum* præpoſitum Richenbergenſem munere ſuo ac dignitate orbatum ait, licet cauſam hujus exauctorationis ſileat. Succeſſit ei Conradus, cujus anno MCLXIII. mentio fit. Vide Catalogum ſuperiore libro a nobis traditum.

Annns Chriſti 1163.
Frideric. I. Reg. 12. Imp. 9.
Ab. V. C. 240.

Moguntia deleta.

Chron. mont. Ser. p. 35. Godefr. Monach. annal. p. 239. Chron. Augnſt. p. 360. Serar. rer. Mogunt. l. 1. c. 7. p. 28 & l. 5. p. 822.

IMperator per hæc tempora ex Italia redux omnia turbata inveoit, & Alexandro Papæ ſaventia. Imprimis ingenti ſcelere ſe polluerant Moguntini, qui occiſo Archiepiſcopo ſuo Arnoldo, Conradum ſubrogaverant. Hinc cauſa in principum comitiis tum Wormatiæ, tum Moguntiæ cognita, ſeverius in urbem animadvertit, & perduellionis reis ad capitis ſupplicium poſtulatis, ceterisque gravi aere mulctatis, urbem dejectis mœnibus in ſolitudinem convertit: Conrado quoque Archiepiſcopo pulſo ſubſtituit Chriſtianum Cancellarium ſuum, virum ultra ſeculum eruditum. Sic Moguntia civibus orbata per multos annos deſerta ſtetit, donec cum Ottonis Imperatoris venia cives nova moliti mœnia & ad priſtinum ſe erigere ſplendorem cœperunt.

Conradi Chron. Mogunt. ap. Reuber. 452.

Fridericus Imp. Adelhogo Gosl. Præp. eccleſiá Jerslebienſem reſtituit.

Lætior multo ex hoc Wormatienſi conventu rediit Adelhogus præpoſitus SS. Simonis & Judæ, qui non modo bona præpoſituræ a cetero eccleſiæ patrimonio ſegregari obtinuit, ut ſupra docuimus, verum etiam eccleſiam Jersleyenſem ab aliis occupatam luculento diplomate ab Imperatore recepit, quod adſcribimus, inprimis cum in his ipſis comitiis, quibus Conradus Archiepiſcopus Moguntinus Sacerdotio privatus eſt, Chriſtianus Cancellarius ejus ſucceſſor ſe vice Conradi illud recognoviſſe fateatur.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. FRIDERICUS *divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Sicut a divina gratia gratam retributionem indubitanter expectamus, ſi nos eccleſiis Dei ſpontanea voluntate temporalia bona noſtra largimur & concedimus, ita nimirum, ſi altaria recuperamus & eccleſiis reſtuuimus, dignam mercedem ab ipſo Deo nobis reddendam ſperamus & credimus. Ea propter cognoſcant univerſi fideles Imperii præſentes & futuri, qualiter eccleſia in* Gersleven *ab eccleſia Goslarienſi & ejus prævoſitura, cui de jure pertinet, multis retro annis per negligentiam fuit alienata, & a quibusdam violenter & injuſte detenta. Contigit autem, quod dilectus & fidelis noſter* Adelous *prædictæ Goslarienſis eccleſiæ præpoſitus de dampno eccleſiæ & præpoſituræ ſuæ graviter dolens gravem querelam in curia noſtra in præſentia principum coram Majeſtate noſtra depoſuit, & cauſa ipſa ſecundum veritatem discuſſa, per ſententiam & judicium curiæ optinuit, quod præfata eccleſia in* Gersleven *Goslarienſi eccleſiæ & ejus præpoſituræ pleniter eſt cum omni integritate adjudicata & reſti-*

reſtituta, ipſisque invaſoribus ſecundum juſtitiam penitus abjudicata & interdicta. Nos itaq; præfatam eccleſiam rationabiliter & legitime recuperatam noſtra Imperiali auctoritate Goslarienſi eccleſiæ *& ſupra memorato præpoſito* Adeloo *reſtituimus & confirmamus, ſtatuentes & imperiali edicto præcipientes ne in prædicta eccleſia aliquis de cætero eccleſiam Goslarienſem vel ejus præpoſitum, ſive ipſius ſucceſſores moleſtare vel impedire, vel gravare præſumat. Quod ſi quis temerario auſu facere præſumſerit, decem libras auri puriſſimi pro pœna componat, dimidietatem cameræ noſtræ, reliquam partem prædictæ eccleſiæ Goslarienſi inferendam. Quod ut verius credatur & ab omnibus inviolabiliter obſervetur, præſentem inde paginam conſcribi & impreſſione ſigilli noſtri inſiguiri juſſimus, adhibitis idoneis teſtibus, quorum nomina hæc ſunt :* Gero *Halberſtadenſis Epiſcopus*, Cunradus *Wormatienſis Epiſcopus*, Marquardus *Fuldenſis Abbas*, Cunradus *Palatinus Comes Rheni*, *Comes* Emigo *de Liningen*, *Comes* Symon *de Sarbrugga*, Ulricus *de Hærnungen & alii quam plures.*

Signum Domini *Friderici* Romanorum Imperatoris invictiſſimi.

Ego *Criſtianus* Cancellarius vice *Cunradi* Moguntini Archiepiſcopi & Archicancellarii recognovi. Acta ſunt hæc anno Dominicæ Incarnationis MCLXIII. Indictione XI. regnante Domino *Friderico* Romanorum Imperatore invictiſſimo, anno regni ejus XI. Imperii vero VIII. Datum *Wormatiæ* V. Kal. Auguſti.

Gerhardus Cellarius Richenbergenſ. Stederburgum migrat. *Chron. Stederb. ap. Meib. p. 454. Meib. in vita hujus Gerhardi p. 436. tom. I. rer. Germ.*

Vergeote jam in auctumnum anno Imperator cum conjuge, ſuarumque partium Epiſcopis io Italiam remeavit, veritus, ne forte ſe abſente Transaipini oovas darent turbas, Victoremque Pontificem a ſe conſtitutum ægrius ferrent. interea vero dum in exteris regionibus hæret Imperator: e Richenbergenſi eccleſia Stederburgum ad capeſſendam præpoſituram diſcedit *Gerhardus* Cellarius, vir prudentiſſimus, & magna eruditioois fama inſignis, tantique ab Imperatore & Henrico Leone habitus, ut ſæpius legationis munere ab iis ornaretur, omniumque conſiliorum ab hoc inprimis fieret particeps. Iovitus equidem io ſe recepit onus, quod præſagiret animus, fore, ut rei famiiiaris curis intento ad pietatem excoleodam parum temporis relinqueretur. Sed vicit tamen Hildeſienſis Antiſtitis voluntas, quæ eum vel reluctantem ad hujus cœnobii gubernacula traxit. Spectatam fidem non modo eccleſiæ ſuæ teſtatus eſt, quam pene e fuodameotis inſtauravit, verum etiam Henrico Leoni, cujus cauſam diiigenter legatus egit apud Imperatorem. Ad plures abiit an. MCCIX, multis ærumnis ac moleſtiis per vitam ſuperatis. Scripſiti inſignem hiſtoriam Stederburgenſem, in qua, Meibomio teſte, Monaſterii iſtius fundationem, incrementa & adverſitates ſecuodum annorum ſeriem diligenter annotavit. Sed noodum locem vidit commentariolus, præter breve iſtud fragmentum de Heorico Leone editum primum Helmſtadi MDCXIV, 4. deinde ibidem inter opuſcula Hiſtorica a. MDCLX, tandem vero in rerum Germanicarum tomos relatum doctiſſimiſque obſervationibus iliuſtratum a Meibomio filio, quod vel ſic tamen autoris ioquitur inſignem prudentiam. Totum equidem opus polliceri nonnullis viſus eſt index operum ab Henrico Meibomio edendorum opuſcuiis hiſtoricis præmiſſus, ſed ſpes iſta adhuc decollavit, cum nullum Meibomius aiiud dederit Stederburgenſe chronicon, quam ἀδέσποτον illud ſub eadem tamen Gerhardi tempora compiiatum. Illo vero Meibomius uſus eſt tum alibi, tum inprimis in emendaodo & locupletando Buntingio & oeſcio an ex illo petita ſint, quæ ad annum M. occurrunt de munitiſſima arce Stederburgenſi, & Attilæ exercitu a præſidio Stederburgenſi ita ad interoecionem cæſo, ut Attila cum ſeptem ſociis vix evaſerit.

Chronic. ejus Stederburgenſe. *Bunting. Chron. Brunſv. part. I, p. 110.*

Annus Chriſti 1164.

Friderici I. Reg 13. *Imp.* 10.

Ab V. C. 241.

Turbæ per Germaoiam. *Otto de S. Blaſ. c. 17. p. 204.*

SUccedit annus MCLXIV, quo ubique armorum fulgor hominum oculos perſtrinxit. In Italia oova malorum cauſa ſubnaſcebatur ex Victoris Antipapæ obitu, cui contra Alexandrum alter ſubrogatus fuerat Guido, Cremonenſis, Paſchalis III. nomine notus, non minus a Fride-

Chron. mont. Ser. p. 33. Gobelin. æt. 6. c. 60. p. 271. Chron. Auguſtenſe p. 360. Helmold. l. 2. c. 4. p. 220.

rico quem Victori defenſus. Omnibus ergo Lombardiæ civitatibus ad arma recurrentibus Fridericus ſub auctumnum in Germaniam redit, novas vires adverſus rebelles contrahit, exercitumque longa expeditione attritum inſtaurat. Per Slaviam ſua ſigna circumferebant Henricus Leo & Adelbertus Marchio, tantam provinciis iſtis inferentes ſolitudinem, ut ſuis incolis propemodum nudatæ novis ex Belgio coloniis eſſent replendæ. Rhenum turbabat Conradus Palatinus, Colonienſibus imminens, quanquam intra paucos menſes confectum bellum eſt, Conrado Colonienſibus minus ſe parem fore exiſtimante. Copioſiore ſanguine Arensbergenſe bellum Weſtphaliæ ſtetit, omnibus videlicet hujus regionis Epiſcopis & principibus contra Henricum comitem Arensbergenſem fratricidam arma capientibus. Arce enim munitiſſima exciſa, ipſe comes captus & ditionibus exutus eſt quanquam deinde ab Imperatore reſtitutus.

Inter has Germaniæ tempeſtates halcyonia tamen agebat vicinia noſtra. Illud potius dans operam, ut eccleſiis ſua conſtaret felicitas. Id curæ quoque erat Adelhogo præpoſito SS. Simonis & Judæ, qui quantum augendo poſtea Epiſcopatui Hildeſienſi, tantum per hæc tempora ornandæ eccleſiæ Goslarienſi incubuit. Licebit hic proferre ternas hujus Adelhogi literas, ſine conſule quod ajunt, & die datas, quarum alteras Richenbergenſia, alteras eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tabularia ſervant. Primis concambium, quod vocunt, inter ſe & Richenbergenſes inſtitutum confirmat:

Adelhogi Præp. Gosl. acta nonnulla.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis ADELHOGUS Dei gratia Goslarienſis Eccleſiæ præpoſitus. Noverit univerſitas Chriſti Fidelium, tam futurorum, quam præſentium, quod fidelis amicus noſter *Conradus* Richenbergenſis Eccleſiæ Præpoſitus cum fratribus ſuis devote a nobis expetiit, ut in monte ipſis contiguo, qui *Northberg* dicitur, quicquid ad jus noſtræ diſpenſationis pertinebat ipſis obtinendum concederemus, ea videlicet interpoſita pactione, ut ipſi deinceps de *Benniggerod*, de *Bottigerod*, de *Stapeln*, de *Hunnigerod* lignorum cæſioni in nemore circumjacenti renunciarent. Annuentes igitur eorum petitioni, quicquid in prædicto monte a Domino Imperatore beneficiario jure ſusceperamus, Eccleſiæ ipſorum libere poſſidendum conceſſimus, ſed & concambium quod canonici noſtri in Eccleſia Sanctorum Simonis & Judæ quam ab Imp. gubernandam tenemus ſuper eadem re fecerant, Nec non & imperiale privilegium ſuper hoc ipſis contraditum, noſtra quoque adſtipulatione confirmamus, ut ergo hæc noſtra actio in poſterum permaneat rata præſentis paginæ teſtimonium cum adnotatione teſtium ipſis donamus. *Balduinus*, *Erenbertus*, *Hereboldus*, *Bertoldus*, *Vdo*, *Canonici Goslarienſis* Eccleſiæ, *Thiletus* de Werre, *Benedictus* de Goslaria.

Succedant aliæ, quibus cum Capitulo Eccleſiæ ſuæ SS. Simonis & Judæ aliquot bona commutavit:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Notum ſit fidelium univerſitati, quod Ego A. Goslarienſis Præpoſitus concambium cum fratribus meis feci, quod ſi quis ſucceſſorum meorum infringere attemptaverit veritatis ſcripto reprimatur. Igitur pro quatuor manſis quos in *Besingroth* habebant ſedecim ſolidos de æreis in quocunque loco elegerint in concambium deſignavi conſentiente & id confirmante beneplacito Imperatoris. Et ut hoc ratum omni tempore permaneat & ſcripto notavi & proprio ſigillo confirmavi.

Denique juvat ſubjicere tertias alias quidem occaſione conſcriptas, quibus Capitulum hujus Eccleſiæ reditus quoſdam Adelhogo reſignat, acceptis in compenſationem manſis aliquot in Hedesleve & Einerizze:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Rationabili Præpoſitorum voluntati ſubditos conſentire & ſubditorum utilitati prælatos providere, & ordo ſubjectionis & ſublimitas exigit prælationis, præſertim in his quæ aut honori eccleſiæ aut uſui profutura noſcuntur. Vnde noverit univerſitas fidelium Chriſti quibus hæc ſcripta fuerint præſentata, Goslarienſis Eccleſiæ canonicos quoſdam reditus in loco nemoroſo videlicet

licet *Gotingerod*, quos inter alia eidem eccleſiæ in uſum fratrum Imperialis beneficentia clementi benignitate largita eſt, multo tempore poſſediſſe, & de his ſtatutum cenſum, id eſt xx. *ſolidos Goslarienſis monetæ* per ſingulos annos recepiſſe. Quia vero ejusdem Eccleſiæ Præpoſito nomine *Adelboo* prædicta poſſeſſio viſa eſt ad uſum ſuum fore magis congrua petivit a fratribus ſuis ejusdem fieri concambium offerens pro ea duos manſos uſibus fratrum utiliores, de quorum utraque VIII. *Halverſtadenſis* vel æquivalentis *monetæ* in cenſu ſtatuto per ſingulos annos perſolvebantur & quorum unus in villa *Einerizze* vocata, alter vero in alia quæ *Hedesleve* dicitur ſitus demonſtrabatur. In hoc ergo fratres Præpoſito conſentientes tum pro ipſius voluntate, tum pro ſua ipſorum utilitate univerſa quæ in loco prædicto videlicet *Gotingerod* ſui juris erant in ſilva ſive in paſcuis in agris cultis ſive incultis cum ædificiis & omni utilitate quæ eis inde jure provenire potuit ad uſum Præpoſituræ reliquerunt, pro quibus duos prædictos manſos in poteſtatem ſui juris tenendi, utendi, præcariandi ſive in melius commutandi a manu ipſius Præpoſiti receperunt. Ad hujus autem rei atteſtationes placuit Præpoſito cum univerſis fratribus hæc ſcripto commendari & ſigillo Eccleſiæ ſanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ inſigniri. Ego *Adelbous* Goslarienſis Eccleſiæ Præpoſitus confirmo, toto conſentiente Capitulo.

Emſer. vit. Benon. c.13.

Has literas ut integras darem facile me movit tum Adelhogi celebritas, tum quod nullæ ſuperſunt ante hæc tempora tabulæ ab ipſis præpoſitis, aut Canonicis noſtris conſignatæ, licet Emſeri adhuc ætate plures in hac eccleſia extiterint a *Benone* Magiſtro conſcriptæ, quas amiſtas magnopere lugemus.

Annus Chriſti 1165. 1166.

Friderici I. Reg. 14. 15. *Imp.* 11. 12. *ab. V. C.* 242.. 243.

Goslaria cum principibus adverſus Henricum Leonem conjurar.

Helmold, l.2. c.7. Chron. Slav. p. 216. Chrō, Stederb. p. 455. Cranz. l.6 c.20. ſq. Sax.p.150.

NOn diuturna erat ea tranquillitas, qua adhuc Goslaria noſtra medias inter procellas fruebatur. His ipſis enim annis, cum omnes Saxoniæ Weſtphaliæque principes in Henrici Leonis perniciem conjurareot, ipſa quoque urbs hæc principum cauſam probavir, & in fœderis iſtius venit ſocietatem. Nulla equidem pravior cauſa ſuberat, quamobrem bellum iſtud decernerent, præterquam nimia Henrici Leonis potentia, cui recuperata Bavaria, accepta Wincenburgenſi & Aſlovienſi hæreditate, Slavia deoique per domita, nihil videbatur ad regnum, niſi Regis nomen deeſſe. Scilicet aſſidua eminentioris fortunæ comes invidia eſt, magnisque opibus nihil ſolet citius deesſe, quam vicinorum ſavor. Interſerebatur tamen cauſa, eccleſiæ bonis inhiare Heoricum, & plura eum concupiſcere, quam ferat eccleſiæ libertas. Nec occaſio videbatur deeſſe illum opprimendi, cum Imperator in Tranſalpinis regionibus hærens opem ſerre ſocio & amico principi non poſſet. Ex compacto igitur ad arma concurrunt Wicmannus Magdeburgeoſis, Hermannus Hildesheimenſis Epiſcopi, Ludovicus Landgravius Thuringiæ, Albertus Marchio Braodenburgenſis ac filii ejus, Otto Marchio Camburgenſis & ſratres ejus, Albertus Palatinus Sommersburgenſis, Otto Comes Aslovienſis, Chriſtianus Comes Oldenburgenſis, Witekindus de Daſenberg, pluresque alii Saxoniæ Principes, quibus ex urbibus acceſſit Goslaria, quæ ad tantam jam potentiam invaluerat, ut Brunſuicum contra illam præmunire neceſſe habuerit Henricus. Omnibus ad bellum paratis ſubito Henrici invadentes ditiones, Adeslebiam firmisſimum ejus propugnaculum vineis operibusque claudunt, ex altera parte Oldenburgenſis comes Brema expugnata omni regione iſta potitur. Sed nulla fortunæ aſperitate territus Leo vires, quantas res ſerebat, contrahit, omnemque quam late patet Magdeburgenſem Archiepiſcopatum & Thuringi provincias ſerro flammaque devaſtat. Iode ulterius progresſus in Bremenſes ditiones, Bremam expugnat, omnibusque quæ ſibi erepta fuerant, recuperatis militém crebris excurſionibus locupletavit. Simul ac ſama horum motuum percrebuerat: Fridericus Imperator veritus, ne quid ſe abſente respublica detrimenti caperet, ſevero edicto imperavit Saxonibus, ut ab armis deſiſterent, remque ſuæ procerumque permitterent ſententiæ. Sed alia omoia agebaot principes, qui damnatis pacis conſiliis majori longe quam ante pertinacia bellum moliebantur, inprimis cum plures ſubinde ad partes ſuas viderent inclinare, adeo ur tota fere Saxonia Weſtphaliaque teſte Helmoldo adverſus Henricum ſtaret.

Jus patronatus Capellæ S. Cæcil. Woldenber. confirmatum.

Inter hæc belli conſilia nec eccleſiarum tameo curam poſuit *Hermannus* Hildeſienſis Epiſcopus. Extant enim ejusdem Capellæ lireræ, quibus jus patronatus Capellæ S. Cæciliæ Woldenbergenſibus conceſſum ſuo ſuffragio ratum habuit:

Teſtes *Adelhogus* Præpoſitus Goslarienſis,

ſis, *Werinu* Canonicus S. Mariæ in Hildenesheim, *Berno* Diaconus, *Engelbert*, Presbyter, & Canonicus Goslarienſis. *Fridericus* Comes de Poppingiburg, *Hart* de Burnen, *Vlricus* de Goslar, *Vlricus* de Riemen, *Conradus* & Erneſtus, pincernæ & Dapiferi.

Annus Chriſti 1167.

Friderici I. Reg. 16. *Imp.* 13. *Ab. V. C.* 244.

Goslaria ab Henrico Leone obſeſſa. *Helmold. l. 2. c. 9. p. 230. ſq. Chron. mont. Ser. p. 34. Chron. Stederb. p. 455.*

SEquente anno in Goslarlam noſtram præcipue bellum ſæviit. Henricus enim Leo ægre ferens tam vicinam urbem fœderi Saxonico ſe junxiſſe, arctiſſima eam obſidione tenuit, omnesque vias, ne quid commeatus intrare poſſet, interclusit. Et quanquam fottiſſimæ turres foſſæ ac muri, quibus præmunita erat, eam facile ab iſtorum ſeculorum bellandi artibus tutam præſtarent: tanta tamen cives confecit fames, ut prope abeſſent a deditione. Inprimis cum tanta ubique per hos annos eſſet frugum ſterilitas, ut famem validiſſimam ad ſuperiorem annum notent faſti Stederburgenſes. Hinc omnia armis turbata. Caſtra Henrici deſtructa & in ſolitudinem verſa, inprimis Haldeslebia & Niendorpium, nec minus Henricus inimicis ubique imminebat Qua de re audire placet Helmoldum: *Fervebat autem ſeditionum ſæva tempeſtas per omnem Saxoniam, contendentibus ſcilicet univerſis Principibus adverſus ducem, & facta ſunt captiones militum, & demembrationes, & everſiones urbium, atque domorum, & incendia civitatum. Et addita eſt Goslaria principibus, & præcepit dux cuſtodiri vias, ne quis frumentum induceret Goslariæ, & eſurierunt valde.*

Friderici geſta in Italia. *Abb. Vrſp. p. 294. Helmold. l. c. Gobelin. Coſmed. ætat 6. c. 60. p. 271. Aventin. l. 6. ann. Boj. p. 513. Godefr. Monach. p. 241. ap. Freher.*

Interea Fridericus in Italia hærens Romanis Alexandro Papa faventibus gravis erat. Acri enim prælio cum illis congresſus tanta eos clade affecit, ut Helmoldus ad duodecim Romanorum millia cecidisſe ferat, quem cæſorum numerum auget Godefridus Monachus, e XLII. armatorum millibus vix bis mille rediiſſe in urbem, teſtatus. Inde urbem captam & ſuorum ſtrage territam facile intrat, Alexandro Pontifice pulſo Paſchalem ſedi Petrinæ imponit, omnesque eo adigit, ut ejurato Alexandro Paſchali fidem darent. Sic omnia Friderico fluebant ad votum, ſpesque nova affulgebat fore ut jura a Pontificibus Imperio erepta aliquando recuperaret, niſi Alexandrum expertus fuiſſet inimicum, virum ambitioſum tamque acrem pontificiæ παντοκρατίας defenſorem, ut nihil eſſet Gregorio ſimilius. Victoriis tamen ejus non parum & ipſa malignior fortuna interceſſit: Nam ſive quod ferventius Italiæ cœlum minus ferret Germanus miles, ſive quod Romanorum accederet ſcelus, peſtis in Friderici exercitum ſævire cœpit, quæ tam ſubito invaluit ut præter gregarium militem e principibus quoque ſuccumberent Fridericus dux Sveviæ, Welfo junior, Fridericus Comes de Rodenburg, Henricus Tubingenſis, Berengarius Comes de Salzbach, Epiſcopi præterea Spirenſis, Ratisbonenſis, Pragenſis, Leodienſis, Verdenſis (quem Vrſpergenſis & Aventinus Verdonenſem vocant) & Citicenſis deſiderarentur.

Anni Chriſti 1168. 1169.

Friderici I. Reg. 17. 18. *Imp.* 14. 15. *Ab. V. C.* 245. 246.

Principes Henrico Leoni conciliati. *Helmold. l. 2. c. 11. p. 233. Alb. Stad. p. 291. Crant. l. 6. c. 25. p. 158. Sax. Godefr. monach. p. 242.*

REbus ergo in Lombardia ad ſummam tanquillitatem compoſitis, novoque pontifice contra Alexandrum firmato, Fridericus cum exercitus reliquiis in Germaniam revertitur, ad compeſcendos Saxones, qui bellum contra Henricum Ducem ſuſceptum obfirmato animo perſequebantur. Principes igitur Bambergam (Albertus Stadenſis, Bomeneburg, alii Francofurtum ſubſtituunt) vocatos acriter increpuit, quod ſe abſente arma capere turbasque dare auſi eſſent. Cauſa deinde cognita Leoni ablata quævis reſtituit, Principibus quietem imperavit, Hartwicum denique Bremenſem & Conradum Lubecenſem ex Epiſcopatibus ſuis profugos in integrum reſtituit, atque adeo auctoritate ſua facile obtinuit, ut ab armis abſtinerent.

Daſenburgum ope metallifoſſorum Goslarienſium expugnatur. *Helmold. lib. 2. cap. 11. Chron. Slav. p. 234. Granz. l. 6. Sax. c. 26. p. 153. Spangenb. c. 228. p. 384.*

Nec ullus quidem repertus eſt in tanto procerum numero quin in ſententia Cæſaris lubens acquieverit, præter Witekindum Daſenburgicum Comitem, ferocem virum, & ab ineunte adoleſcentia ſorum rapinis adſuetum. Hic enim eo ægrius ferebat, pacem coaluiſſe, quo liberius adhuc prædas agendo ſe locupletaverat. Accedebant & inveteratum adverſus Ducem odium, a quo ob latrocinia aliquando captus & in vinculis fuerat habitus, & munitiſſima arx in prærupta petra eminens, qua confiſus non deſiſtebat ducis provincias depopulari. Itaq; Henricus totas vires in Witekindum convertit, eumq; in arce Daſenburgica tam arcta obſidione incinxit, ut ne pedem quidem arce efferre præſidiariis liceret. Omnes tamen machinæ caſtro adhibitæ fruſtra erant, cum ob nimiam altitudinem arietes mœnibus admoveri non poſſent. Itaq; mutato conſilio dux evocavit Metallifoſſores Goslarienſes, qui cuniculis per montis viſcera actis fontem, quo ſolo utebantur obſeſſi ſubtraherent. Quo facto hoſtes compulſi ſe dediderunt, gregarioq; milite dimiſſo, Comes in Henrici venit poteſtatem. Sed placet audire ipſum Helmoldum in componendis his temporibus egregium: *Cæteris ad pacem reductis hunc ſingularem ferum obſedit in caſtro Daſſenburg. Sed cum omnem obſidionis & machinarum violen-*

olentiam mons eluderet, miſit dux & vocavit viros induſtrios de Rammesberg [eſt hic mons apud nos metalli feraciſſimus] *qui aggreſſi rem difficilem & inauditam perfoderunt montis Daſenberg radices & interiora montis colluſtrantes repererunt puteum, unde caſtellani hauriebant aquam. Quo obturato defecit aqua caſtellanis & neceſſitate conſtrictus Witekindus dedidit ſe & caſtrum in poteſtatem ducis. Cæteri dimiſſi diſperſi ſunt unusquisq; in terram ſuam.*

Turbæ in Italia ex bicipite Pontificatu natæ.

Godefrid. Monach. p. 243. ap. Freher. Pallat. tom. 2. de geſt. Pontif. p. 630. Jac. Philipp. Bergom. Chron. lib. 12. fol. 221. Append. ad Radevic. p. 560. ap. Vrſtiſ.

Interea vero dum pacis conſiliis Fridericus in Germania occupatur, per Italiam totam claſſicum adverſus eum canebat Alexander papa, eo ferocior, quod binis adverſus ſe electis pontificibus ſuperſtes erat. Tertius tamen ei quoque opponebatur Johannes Strumienſis, Vngarus, cui Calixto III nomen inditum. Verum hunc aſpernati Itali, fide fracta, arma adverſus Imperatorem minabantur, niſi cum Alexandro Pontifice, cujus honori novem Alexandriam condiderant, rediret in gratiam. Quamvis autem Fridericus ad omnes fortunæ converſiones eſſet interritus: maluit tamen prius pacis conſilia experiri, quam imparatus denuo in Italiam moveret. Evocatis igitur Bambergam regni proceribus, multisque de pace in medium conſultis, ad Pontificem Bambergenſem Epiſcopum, & quos ex Gallia ideo accerſiverat, Abbates Ciſtercienſem, cum certis conditionibus miſit, interea vero Imperium in familia ſua firmaturus, id obtinuit a principibus, ut Henricum filium, quinquennem puerum Regem dicerent, jurataq; fide Aquisgrani ſolenni inaugurationis ceremonia initiarent.

Annus Chriſti 1170.

Friderici I. Reg. 19. Imp. 16.
Ab. V. C. 247.

Comitia Goslarienſia.

Albert. Stad. p. 291. Schaten. lib. 9. annal. Paderb. p. 833. Reutel. p 89. Chron. Hillesbem. ap. Paulin.

Annus proximus Goslatiæ reddidit Fridericum, ſi Alberto Stadenſi fides eſt, qui celebrem tunc curiam hic habitam perhibet, ſed nimis breviter, cum quæ tunc ibi geſta ſint, memorare ſuperſederit. Vnde non male conjicere videtur Schatenius, Imperatorem Italico bello denuo intentum fumantes adhuc Saxonum motus comprimere ſtuduiſſe, qui ab Henrico Leone ſe læſos queſti ſint. Hermannum certe Hildeſienſem Epiſcopum tunc interfuiſſe his comitiis obſcure ſubinnuere videtur Jacobus Reutelius, Doctiſſimo Paulini editus, cujus hæc ſunt: *Hermannus Præpoſitus ad S. Crucem intra Metropolim, vir nobilis, pius & prudens, nulliq; non acceptus, inprimis Friderico I. Imperatori, quem publice nomine ad comitia Goslarienſia abeuntem excepit orator facundiſſimus.* Facile eo adducimur, ut credamus, de his ipſis comitiis eſſe ſermonem, cum ex quo epiſcopatum tenuit Hermannus, Fridericus vix unquam præterquam hoc anno, principum conventum Goslariæ legatur egiſſe: quippe ſemper fere in Italia cum Mediolanenſibus & papis colluctatus.

Hermanni Epiſcopi Hildeſienſis obitus.

Reutel. Chron. Hillesh. p. 88. ap. Paulin.

At non multum exinde ſuperſtes Hermannus Epiſcopus: Reddita enim Saxoniæ quiete quam ipſe quoq; contra Henricum Leonem arma capiens turbaverat, more ſeculi nævos ſuos ſacra peregrinatione in Palæſtinam ſuſcepta expiare cupiens, hoc ipſo anno itineri ſe accinxit. Sed vix mari ſe commiſerat, cum exorta ſubito tempeſtate naviq; in petram illiſa, omnium ſarcinularum ſuarum faceret jacturam, & vix ipſe arrepto aſſere nudus aquarum vim evaderet. Sed quid ad obfirmandum animum religione validius? aut quando facilius fortunæ injurias concoquimus, quam ſi ſacrorum cauſa eas videmur ſubiiſſe? Idem ergo animi erat Hermanno, qui licet ad incitas redactus propoſiti tamen tenax peregrinationem alacrius perſequebatur ſtipem Hieroſolyma usque oſtiatim colligendo. Viſis vero & luſtratis ibi antiquitatum monumetis, cum iter in patriam repeteret, proximo anno febri extinctus ad ſupremam iſtam Jeruſalem omnium noſtrum matrem evolavit.

Nonnullorum errores notati.

Chron. Stederb. p. 455. Bruſch. de Epiſc. & Archiep. c. 18. n. 23. p. 1046. ſq. Reutel. Chron. Hillesh. p. 88. Chron. Hildesh. Epiſc. MSC. c.

Atque hic non poſſum non notare rem maximi erroris & multum diſcrepantem auctorum opinionibus. Nam Chronicon Stederburgenſe ejus obitum refert in annum MCLXIX, quod quidem propius abeſt a veritate. Sed alii quantum differunt? Bruſchius enim & Reutelius emortualem Hermanni annum ſignant milleſimum centeſimum ſeptuageſimum quartum, Chronicon meum MSC Epiſcoporum Hildeſienſem MCLXXVII. Sed vereor (quod pace eorum diligentiæ dixerim) ne omnes decepti ſint. Suppetunt enim Adelhogi, qui Hermannum ſecutus eſt, diplomata jam anno MCLXXII. data, aliudque anno MCLXXIII. Richenbergenſi eccleſiæ conceſſum, cujus ſubſcriptio facile errorem oſtendit:

> Actum anno Domini MCLXXIII. Indictione VI. Pontificatus Domini *Adelboi* Hildesheimenſis XXIV. Epiſcopi anno tertio in Dei nomine feliciter Amen.

Quod ſi ergo annus MCLXXIII. fuit Adelhogi tertius, proniſſime inde fluit, Hermannum aut anno MCLXX exeunte aut certe initio anni MCLXXI. rebus humanis exceſſiſſe.

Fridericus Alexandro pontifici inimicus.

Godefrid. Monach. p. 243.

Redierant interea ex Italia Bambergenſis Epiſcopus & Abbates, quos de pacis negotio Imperator ad Romanos miſerat; ſed obſcuro & ancipiti reſponſo dimiſſi. Imperator igitur poſt pentecoſtes anni verſaria VI. Idos Julii Fuldam acceſſit, principumque ibi curiam egit. Cognito autem pertinaci inimicorum animo, pacis conſiliis dimiſſis, armis finire ſchiſma decrevit, palam profeſſus, nunquam ſe

Digitized by Google

pro Apoſtolico Rulandum (Alexandro id nominis anre pontificatum hæſerat) habiturum. Ex quo tempore Calixti cauſa conſtantius ſuſcepta, Alexandri impotentem arrogantiam palam deteſtatur, Ciſtercienſibus quoque, qui huic nimis videbantur ſavere, Germania excedere juſſis.

Annus Chriſti 1171.
Friderici I. Reg. 20. *Imp.* 17. *Ab.V.C.* 248.

Comitia Goslarienſia. *Gotofr. Monach. p. 243. Chronogr. Saxo. p. 309.*

QUieta per id tempus Saxonia noſtra. Nam non ſolum motus omnes Imperatoris beneficio conquieverant, verum etiam Henricus Leo peregrinationem in palæſtinam religionis cauſſa ſuſceperat, multis e nobilitare ſecum ductis. Hinc Imperator Coloniam ingreſſus iſtis quoque compeſcendis turbis operam dabat. Feſto deinde Martlno Epiſcopo ſacro Goslariam convocatis proceribus comitia habuit, in quibus præcipue cauſa acta Bernardi Aſcanii & Bernburgenſis, quem Fridericus comitatu Plozke mulctatum volebat. Sed quæ demum ſententia lata ſit in principum ſenatu, non apparet, niſi quod rem in Johannis Baptiſtæ diem dilatam dicit Chronographus Saxo: *Fridericus Imperator in nocte S. Martini Goslariæ curiam tenuit, in qua patrimonium Bernhardi comitis, filii Marchionis Adalberti, quod dicitur Plozeke exegit, ex quo gravis inter Imperatorem & fratres ejusdem comitis diſſenſio orta, uſque in Feſtum S. Johannis Baptiſta eſt dilata.* Videtur quoque tunc Fridericus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ prohibuiſſe ne oroamenta ſacra pignori cuiquam opponerent. Huc enim refero diploma, quod ſine conſule & die in vetuſto copiali hujus eccleſiæ occurrit:

Spang. p. 385. c. 228. Luca atrium Comit. part. 1. p. 90.

FRidericus Dei Gratia Romanorum Imperator & ſemper Auguſtus. Propoſiti noſtri eſt, & ſimul imperialis clementiæ ſerenitas expoſtulat, ut Eccleſias Dei & quælibet loca religioſa, ſpecialius ramen ea, quæ ab anteceſſoribus noſtris Regibus & Imperatoribus fundata ſunt & conſtructa, pio amplectamur affectu ac ea quæ ab eorum largitate, ſeu aliorum quorumlibet donatione ipſis collata fuerunt, diligenter conſervare. Volentes igitur Eccleſiæ Goslarienſi, cujus theſaurus & ornatus per diverſorum hominum petitiones ad impignorandum frequenter concedi ſolebat, & ſic proceſſu temporis in oblivionem cadere, & ab eccleſia alienari, mature, prout noſtra intereſt, conſulere & ſolerter providere ſtatuimus, & autoritate imperiali ac ſub obtentu gratiæ noſtræ Canonicis Eccleſiæ Goslarienſis tam futuris quam præſentibus diſtricte præcipimus, quod nec cuſtos nec vicem cuſtodis gerens, ſeu quiſpiam alius propter aliquorum petitionem, vel forte inſtantiam burgenſium, aut aliorum quorumlibet, ſive etiam noſtram, quicquam de ornatu eccleſiæ exponendum concedat, quem nec etiam perſonæ noſtræ ad impignorandum ullo modo concedi volumus.

Adelhogus Præp Gosl. Hildeſ. Epiſc. creatur. *Cranz. l. 3 metrop. c 3 p. 171. Brnſch. c. 11. de Ep. n. 24. p. 1047. Rentel. p. 90. Chron. Hilleſh.*

Interea ad Hildeſienſem Epiſcopatum ex ecccleſia noſtra SS. Simonis & Judæ tranſit Adelhogus Dorſtadianus: hujus eccleſiæ Præpoſitus, conſentientibus Canonicorum Hildeſienſium ſuffragiis electus, Vir præſtans & in locupletando Epiſcopatu ſuo, ornandiſque eccleſiis perpetuus. In eo hoc inprimis miratur Cranzius, quod, quanto minime potuerit, ſe implicarit aut rebus Imperatoris, aut factionibus Heinrici Ducis qui diverſis itineribus tunc eccleſiam afflixerint. Quod tamen neſcio, an ſatis ad veritatem videatur accedere, cum in obſidione Brunſvicenſi omnino caſtra Philippi contra Henricum Leonem ſit ſecutus. Quanto autem pauciora ejus in hiſtoriis occurrunt veſtigia, tanto frequentiora ſe offerunt monumenta, quæ illius in ornandis tuendiſque eccleſiis ſollicitudinem loquuntur. Pietatem quoque ejus iſtorum temporum hominibus ſolennem ſatis declarat peregrinatio exemplo anteceſſoris ſui ad loca ſacra ſuſcepta, in qua tamen ipſe longe felicior extitit, cum ad gregem ſuum incolumis redierit, & diuturno tempore adhuc præfuerit eccleſiæ.

Chron. Epiſc. Hild. MSC c. 25

Primo ſtatim hujus ſacerdotii ſui anno rata habuit ea, quæ anteceſſores de jure patronatus eccleſiæ S. Cæciliæ ſtatuerant. En enim ejus diploma:

Jus Patronatus capellæ S. Cæciliæ confirmatũ Woldenbergenſibꝰ.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. ADELHOGUS *Dei gratia Hildenesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus in perpetuum. Debitum officii noſtri nos ammonet, modis & omnibus & invitat, ut quæ ad honorem Dei & decorem domus ejus a noſtris ſunt prædeceſſoribus canonice conſtituta, in ſuo ſtudeamus vigore conſervare, & adverſus quorumlibet quorumque ingenio inſultantium, calumnias,*

perpe-

pepetuo communire. Inde eſt, quod ſuadente juſtitia, ſimulque devotiſſimorum nobis Odelrici & Rudolfi, honoratorum Goslarienſium civium inſtantia compellente, conſtitutum piæ recordationis Bernhardi, Brunonis, Heremanni Hildenesheimenſium Pontificum ſuper capella quadam, quæ Goslariæ ſita eſt, ſeriatim promulgatum, præſentis ſcripti privilegio innovamus, & perpetuo irrefragabile robur habere, pontificiali authoritate decernimus. Cujus conſtitutionis tenor ita ſe habet: --- Quidam Canonicus Goslarienſis nomine Sidagus, capellam, quam pater ſuus Odo, & Sidagus patruus ſuus, ejusq; uxor Syburgis in honore Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ſanctæ Dei genetricis, ſanctæque Cæciliæ virginis, honorifice ſuis ſumptibus exſtruxerant, & a venerabili Domino Hezelone Epiſcopo, dedicari impetraverant, cuidam cognato ſuo viro commendabili Rudolfo filio Vertheconis, nec non & conjugi ſuæ, Friderindæ, ſimulque proli eorum conſenſu & collaudatione Bodonis fratris ſui legitime hæredis & Mundiburgii ſui jure hæreditario dudum adſe devolutum legitime donavit, dominiumque & poſſeſſionem in eos & eorum ſucceſſores, conſona legum & Canonum authoritate transfudit. Fecit autem hanc donationem tempore felicis memoriæ, Domini Bertholdi Epiſcopi, in præſentiam Heremanni advocati, ſimulque nominatisſimorum civium Goslarienſium. Poſtmodum vero eadem donatione in præſentia Domini Bernhardi Epiſcopi, ſolenniter innovata, idem venerabilis Pontifex auctoritatis ſuæ conſcripto privilegio eam confirmavit, atque eidem capellæ privilegia, quæ a ſuis deceſſoribus obtinuerat, indulſit & confirmavit. Videlicet ut cum ſacerdos inibi Domino miniſtrans, altaris curam de manu Epiſcopi aut Archidiaconi receperit, omnes ejusdem Eccleſiæ legitime poſſeſſores ſepeliendi mortuos ſuos, & baptizandi inibi parvulos, liberam habeant facultatem. Et hac quoque Pontificali auctoritate conſtituit, ut liceat quibuscunque volentibus, ad ſacra ibidem miſſarum ſolemnia convenire ſacerdoti ægrotos ad quos fuerit invitatus, viſitare, parvulos quoscunque ipſi oblatos baptizare & mortuos ſepelire. Poſtremo ſuper iisdem capitulis, ut ſupra prælibavimus, venerabilium Brunonis & Heremanni Epiſcoporum confirmationes emanaverunt. Unde & nos ipſorum veſtigia perſequentes ſtatuta eorum innovando firmamus, atque in omne ævum robur irrefragabile obtinere decernimus, adjicientes, ut quæcunque bona, quascunque poſſeſſiones, toties dicta Eccleſia juſte & canonice in præſentiarum poſſidet, aut in poſterum auxiliante Deo, quibuscunque juris cogniti titulis, poterit adipiſci, nemo audeat invadere, diripere, vel quibuslibet vexare moleſtiis. Si quis ergo hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens, contra eam temere venire temptaverit, anathematis ſe intelligat vinculis innodatum, quoad & authoritati, quam offeadit, & Eccleſiæ, quam læſit, canonica emendatione ſuffecerit. Amen. Teſtes rogati viderunt & audierunt: Werno Præpoſitus S. Mauritii. Johannes Præpoſitus Bakenrodenſis, Godofredus Præpoſitus in Einbeck, Erembertus Decanus Goslarienſis. Erpo. Conradus, Diaconi majoris Eccleſiæ. Bruno Sacerdos, Henricus Subdiaconus S. Mauritii. Herebordis Udo. Goslarienſes Canonici. &c.

✝ ADELHOGUS HILDENESHEIMEMS. EPISC.

Actum in Eccleſia S. Georgii. Anno Domini M.C.LXXI. Indict. IIII. Anno primo Pontificatus Domini Adelhogi XXII. Hildenesheimenſis. X. Kal. Octobr. in Dei nomine feliciter amen. Datum Ringelheim VI. Kal. Octobr. per manum Gocelini Notarii.

Annus Chriſti 1172. 1173.

Friderici I. Reg. 21. 22. Imp. 18. 19.

Ab. V. C. 249. 250.

Fridericus de Papæ injuriis queſtus.

PRoximo anno Imperator Wormatiæ congregatis principibus multis verbis injurias expoſuit, quibus adhuc Imperium fuerit exagitatum ab Alexandro Pontifice atque Italis, eo progreſſis audaciæ, ut jam non amplius de ſe opprimendo, ſed de ipſo Occidentali Imperio ad Conſtantinopolitanos Cæſares transferendo cogitarent. Quanquam autem adverſæ partis hiſtorici hanc contumeliam ab Alexandro Pontifice avertere, pro virili laborant: neſcio tamen an non id credere nos oporteat Imperatori, cum tanta inter Alexandrum hunc & Manuelem interceſſerit familiaritas, ut de eccleſia Græca Latinæ concilianda inter eos conſilia agitata vulgo fateantur Pontificum biographi.

Godefr. Monachus. p. 243. Schaten. p. 837. l. 9. Part. 1. annal. Paderb.

Certe quis credat Maouelem Imperatorem, eo tempore, quo maxime Græcis inviſi erant Latini, eccleſiam Græcam ad Romanæ formam reformaturum fuiſſe, niſi bæc ipla illi cooditio fuiſſet oblata? Sed bene eſt, quod nec ipſi quidem hoc diſſimulent Pontificii! En enim Pallatü verba: *Venere etiam Manuelis Imperatoris Græcorum legati, oblationem renovantes uniendi Latinos & Græcos, ac Alexandrum præſenti moleſtia liberaturi. Summa tamen legationis erat, ſi ei corona Imperii occidentalis tunc jure Friderico adempta, Græca daretur, ut utriusque Imperii aquilæ conſociarentur.* En ergo conſilia! unde apparet, qua fronte hoc obtegere audeant Baronius, Allatius & hujus farinæ ſcriptores alii. Re igitur ad principes in comitiis Wormatienſibus relata omnes continuo magnopere indignati, ſubſidio Imperatori promiſſo, novam decreverunt in Italiam expeditionem.

Pallat. de Geſt. Pont. part. 1. p. 630.

Monaſterio Montis S. Georgii privilegia conceſſa.

Interea Adelbogus, poſtquam ſuperiore anno Epiſcopatui Hildenſemenſi fuerat præfectus, jam ad cœnobiorum augmentum ſtudia ſua convertit. Primo omnium ejus benignitatem apud nos ſenſit Monaſterium Montis S. Georgii, quod ſervat ejus literas his teſtibus munitas:

Teſtes vero hi ſunt: *Werno* major præpoſitus, *Johannes* Backenrodenſis Præpoſitus, *Beino* Scholaſticus majoris Eccleſiæ. Laici: Comes *Sigebodo* de Scarfeld, *Ludolphus* advocatus eccleſiæ S. Georgii, *Borchardus* frater ipſius, *Sifridus* de Aldendorp, *Olricus* de Elvelde, *Cono* de Hesle. Datum III. Non. Octobr. Anno Domioi MCLXXII. Indict. V. regnante *Friderico* Imperatore XXI°. regni ejus. Actum *Hildensheim* feliciter Amen.

Sequente anno Goslariæ fuit Martinus Tuſculaneoſis Epiſcopus, Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, Caocellarius & Apoſtolicæ ſedis legatus. Ad hunc ſe contulit Adelbogus Hildeſienſis Epiſcopus multis ſuorum nobilium comitatus. Cumque ſic Goslariæ verſaretur, non ipſe modo Richenbergenſem Eccleſiam nuper, ut videtur, in cineres redactam & denuo inſtauratam ſolenniter coofecrat ſuaque beneficentia exornat, verum etiam civium noſtrorum liberalitatem ioſigni diplomate ratam habet, cui ipſe quoque inter teſtes ſubnotatus eſt Martinus Cardinalis. En illud ex ipſo autographo deſcriptum!

Martinus Tuſculanenſis Epiſc. Cardinalis Goslariæ præſens.

* * *

IN nomine ſanctę & indiuiduę Trinitatis. ADELHOGUS *Dei gratia Hildenesbeimenſis epiſcopus in perpetuum. Debitum officii noſtri nos ammonet, modis omnibus etiam invitat. ut eccleſiis Dei ſollicitudini noſtrę commiſſis. paterna diligentia provideamus: atq; in iis Deo jugiter famulantium ſtipendia. prout ipſo opitulante oportunitas ſe nobis optulit. ſtudioſa devotione adaugeamus. Inde eſt* quod ęccleſiam ſanctę Dei genitricis, quę eſt in Richenberg. die qua eam per conſecrationis miniſterium diuino cultui mancipavimus. videlicet VI. Idus ſeptembris *duobus manſis in* Ebbingherode *dotavimus. cum omni eorum jure & utilitate in perpetuum habendis. Cives quoque Goslarienſes eidem eccleſię fundum, qui* Galg-berch *vulgo dicitur. unanimi conſenſu legitima donatione contulerunt. Quas donationes epiſcopalis banni auctoritate ſub anathematis interminatione roboratas pręſentis ſcripti privilegio confirmamus. ſtatuentes. ut hęc & quęcunque bona pręmemorata ęccleſia in pręſentiarum tam in civitate* Goslaria, *quam extra juſte & canonice poſſidet. aut in futurum quibuscumque legitimis tytulis poterit adipiſci. nemo audeat invadere diripere. aut ab ea temere alienare. ſeu quibuscunque vexare moleſtiis. Si quis autem hoc attemptare pręſumpſerit, Dei omnipotentis indignationem & eccleſiaſticę diſciplinę animadverſionem ſe noverit incurriſſe. quoad & auctoritati quam offendit, & eccleſię quam lęſit, condigna ſatisfaciat emendatione. Teſte Domino* Martino *Tuſculanenſi epiſcopo. Sanctę Romanę eccleſię cancellario. & Apoſtolicę ſedis legato.* Wichando *Sci Michaëlis Abbate;* Heinrico *Heiningenſi prępoſito.* | Gerhardo *Stiderburgenſi. Johanne* Baccenodenſi: Erpone. Liutoldo *Canonicis. Doms* Erneſto. Cunrado. Udone. Hermanno. *miniſterialibus noſtris.* Volckmaro *Goslarienſi Advocato.* Tiderico *advocato Richenbergenſis eccleſię,* Marcolfo. Radolfo. *civibus Goslarienſibus & aliis multis.*

Actum

Actum anno Domini M.C.LXXIII. Indictione VI. Pontificatus Domini *Adelboi* Hildeneſheimenſis XXIVti epiſcopi anno tercio in Dei nomine feliciter *Amen.*

Data *Goslariç* per manum *Gozelini* Notarii Id. Septembris.

Martinus Tuſculanens.

Martinus Tuſculanenſis Cardinalis, ab Onuphrio Panvinio prætermiſſus cujus in hoc diplomate mentio fit, iisdem mandatis inſtructus reliquam etiam Saxoniam perluſtravit. Quediinburgi ſane ſui memoriam hoc reſtimonio reliquit.

reliquã Saxoniam perluſtrat.

NOtum ſit omnibus tam præſentibus quam futuris ſcriptum iſtud aliquo tempore legentibus, quod ego MARTINVS TVSCHVLANUS Epiſcopus & Romanæ Eccleſiæ Cancellarius & Apoſtolicæ ſedis legatus veni ad monaſterium *Quidilingeburgbi* propter controverſiam, qua inter venerabilem fratrem noſtrum *Geræonem*, Halberſtadenſem Epiſcopum, & *Adelheidam* ejusdem loci Abbatiſſam verſabatur pro dedicatione cujusdam eccleſiæ in urbe ſitæ, quam Epiſcopus alterius diœceſis ex ipſius vocatione conſecravit, auctoritate privilegiorum ſuorum & exemplo prædeceſſorum munita. Privilegia itaque ipſius Monaſterii coram nobis afferri fecimus, & allata fuerunt tria *Johannis*, *Sylveſtri & Innocentii*, ſummorum Pontificum autentica, bullata, in quibus continebatur, ut ab omni jurisdictione Epiſcopali ipſum monaſterium liberum eſſet, excepto Romano Pontifice, & legatis ejus, & liceat habitatoribus ejusdem monaſterii Epiſcopum, unumcunq; voluerint, vocare, qui ſpiritualia omnia eis adminiſtret. Si quis autem Epiſcopus ipſi privilegio contraire voluerit, provideat, quid faciat. Hæc nos vidimus, & ſuper hujusmodi teſtimonium perhibemus.

Monaſterii Woltingerodani initia.

Lezner. lib. 2. Chron. Hild. MSC. c. 55. Paulin. Chron. Ottberg. p. 201.

Hoc tractu etiam temporum, niſi fallit quorundam ſententia, monaſterium condi cœpit Woltingerodanum, quod hodienum in vicinia noſtra; poſt ferale incendium pulcherrime nuper inſtauratum, virginibus Ciſtercienſi Ordini devotis hoſpitium præbet. Conditores vulgo feruntur Hojerus & Borchardus Comites de Woldenberg. Sed tum nondum ad hos Woltingerodana dynaſtia devoluta fuerat, ſuperſtitibus nimirum adhuc Ludolpho & Borchardo Woltingerodanis. Quamobrem aut in recentiora tempora recipiendæ ſunt hujus cœnobii origines, aut certe auctoribus tribuendæ Ludolpho huic & Borchardo Woltingerodanis, qui videntes, ſtirpem ſuam ſecum abruptum iri, id forte ceperunt conſilii, ut caminatam ſuam, hoc eſt, arcem more ſeculi in monaſterium converterent, ſibique ac majoribus ſuis Deum hoc bono opere propitiarent. Sed certiora liceret proferre, ſi Friderici Imperatoris & Alexandri Pontificis diplomata, quibus hoc novum cœnobium, teſte Leznero, confirmarunt, in manus noſtras veniſſent. Sed non contigit hanc mihi adire Corinthum. Ceterum inſignia hujus monaſterii in auro ſcuto præferunt S. Mariam virginem rubro indumento velatam, Abbatia vero ſigno utitur pelicani argentei in aurea area. Celebriores aliquot Abbatiſſas alii loco reſervamus.

Annus Chriſti 1174. 1175.

Friderici I. Regis. 23. 24. *Imp.* 20. 21. *Ab V. C.* 251. 252.

Expeditio Friderici in Italiam.

Godefr. Monach. p. 245. ap. Freher. Abb. Vrſp. p. 296. Abb. Stad. p. 292. Arnold. Chron. Slav. l. 2. c. 15. p. 265. Otto de S. Blaſio. p. 208.

SUccedunt anni Italico bello turbulenti & quibus Saxonicorum motuum ſparſa ſemina conſtat. Imperator enim tot Alexandri Pontificis & Italorum contumeliis affectus, id dabat operam, ut quanto poſſet maximo exercitu illaras ſibi injurias vindicaret. Ut plurimum igitur in ſuperiore Germania verſatus, principum opem implorabat, Saxonicarum rerum cura permiſſa Henrico Leoni, qui per id tempus e Palæſtina reverſus, non minus provide in contrahendis totius Saxoniæ viribus laborabat. Adulta igitur jam æſtate cum copioſiſſimo exercitu per Alpes in Italiam penetrans, tanro terrore conjuratorum animos percuſſit, ut plurimis oppidis in deditionem acceptis, ipſi Alexandriæ ad-

 mo

moveret exercitum. Sed in fumos omnes hi conatus abiere. Colluvies enim quæ in novam hanc urbem confluxerat, tanta audacia ſe defendit, ut tota hyeme caſſo opere Imperator mœnia Alexandrina quaſſaret. Interea Lombardicæ civitates denuo conjurantes in Imperii perniciem, magno ac valido collecto exercitu, fecialibusque miſſis aperte Imperatori bellum indicebant. His cognitis Fridericus, ſoluta ſubito Alexandrina obſidione totum exercitum perduellibus oppoſuit, magnisque itineribus progreſſus tam prope ad caſtra eorum acceſſit, ut vix ſagittæ jactu ab iis abeſſet. Secuta ſtatim eſt ingens hoſtium trepidatio, adeo ut ad caſtra Imperatoris proſtrati, nudis gladiis cervicibus impoſitis, cladem & ſupplicium deprecarentur. Pax ergo iis legibus convenit, ut induciis Alexandriæ in menſem Majum permiſſis, reliqui conjurati fidem ſacramento darent. Quo facto dimiſſa parte exercitus ipſe cum ceteris Papiam recurrens æſtiva ibi habuit. Sed vix Itali parte oneris aliqua ſe videbant liberatos, cum ſtatim redirent ad ingenium, Imperatori palam denunciantes, ſe ſibi conſilium capturos, niſi Alexandrinos in pacis ſocietatem admitteret. Imperatore vero ægre ferente ſibi a ſuis ſubditis leges præſcribi & plane id recuſante, nova gliſcere cœpit Lombardorum conjuratio, eo pernicioſior Regi, quo pauciores ſecum copias retinuerat.

Henric9 Leo Imperatorem deſerit.

Avent. l. 6. p. 514. Abb. Vrſp. p. 296. Arnold. l. 2 c. 15. hiſt. Slav. p. 265. Autor hiſt. de Landgr. Thur. c. 19. Cranz. l. 6 Sax. c. 35. p. 159. Gobel. ætat. 6. c. 60. p. 272. Cranz. metrop. l. 7 c. 1. Lerbeck. Chron. Schauenb p. 505. Chron. mont. Ser. p. 44.

Remoram quoque Imperatori haut minimam objecit Henricus Leo, Saxoniæ & Bavariæ dux, qui cum ſuo exercitu Fridericum in medio rerum gerendarum curſu deſtituit, rediitque in Germaniam. Plurimæ equidem hujus ſubitaneæ deſertionis cauſæ adferuntur, ſed diſcrepantes admodum, & ut videtur, partim a Pontificis mancipiis, partim ab obtrectatoribus Henrici confictæ. Sunt enim, qui Henricum pecunia corruptum dicunt, alii religionis ſenſu tactum excommunicationis pontificiæ fulmen expaviſſe malunt. Nec deſunt denique, qui ideo Henricum ab Imperatore alieniorem factum exiſtimant, quod Goslariam noſtram, quam ſuis ditionibus adjici, indefeſſis precibus rogaſſet, impetrare haut potuerit. * In eo ſane conſentiunt omnes, eum cum ſupplex ad pedes procideret Imperator, ejusque peteret ſubſidia, ob provectam ætatem & virium languorem expeditionem quidem hanc conſtanter eſſe deprecatum, aurum tamen & argentum large obtuliſſe. Quod ſi ergo rem æqua lance ponderemus, non excommunicatio tantum pontificis, quam nimis metuebat optimus princeps, verum etiam metus inſidiarum, quas ipſi vicini ſtruebant, & Goslariæ noſtræ negatio, eum ab hac expeditione videntur abſterruiſſe. Sed maximo malo ſuo. Inde enim incredibile iſtud odium enatum eſt, quod tantopere demum ejus fortunas afflixit, ut ex ingenti illa felicitate ad extremam pene relaberetur inopiam. Miramur ergo Andreæ Ratisbonenſis ineptias, qui ideo Fridericum Leoni ſuccenſuiſſe autumat, quod hic cum ingenti multitudine Regi auxilio progreſſus in Italiam, precibus imperatoris flecti nequiverit, ut pacatis modo rebus ipſe cum ſuis domum reverteretur.

Andr. Ratisb. p. 29. Chron. Bavar.

An Goslariam expetierit Henricus?

* Solus e veteribus hoc prodidit memoriæ *Otto de S. Blaſio* c. 23. p. 209. *Dux Henricus, utpote ſolus ad ſubveniendum imperio hoc tempore potentia & opulentia idoneus, Goslariam ditiſſimam Saxoniæ civitatem jure beneficii pro donativo ad hoc expetiit. Cæſar autem tale beneficium ſibi invito extorqueri ignominioſum exiſtimans, minime conſentit. Pro quo Henricus iratus ipſum in periculo conſtitutum recedens reliquit.* Hæc *Otto* auctor luculentus & non contemnendus Hiſtoricus judicio *Barthii* lib. 9. c. 11. ad V. Cui e recentioribus ſuccinunt *Brunnerus* part. 3. annal. Boj. lib. 13. p. 498. *Auctor apologiæ de Advocatiis Imperii* cap. 9. p. 319. *Leuber.* Stapulæ Magdeb. n. 798. *Sagittar.* p. 48. Origg. Brunſv. *Meibom.* in notis ad Gobelin. ætat. 6. cap. 60. p. 364. ut adeo non plane rejiciendum ejus teſtimonium exiſtimem.

Annns Chriſti 1176. 1177.

Friderici Reg. 25. 26. Imp. 22. 23. Ab. V. C. 253. 254.

Imperatoris cum Lombardis Initum prælium

Godefr. Monach. p. 247.

FRidericus igitur Imperator ab Henrico Leone deſertus alia auxilia ſpeculari, nunciisque per Germaniam directis, principes de novis ſupplementis ſollicitare cœpit. Acceſſit igitur cum inſtructiſſima manu Philippus Colonienſium Archiepiſcopus, cui & Arnoldi Treverenſis & Hermanni Monaſterienſis copiæ ſe junxerant. Exercitus hic ſimul ac Alpes ſuperaverat, Imperatoris copiis Cumis ſe jungebat, & ſatis quidem firmus videbatur ſubmovendis hoſtibus. Sed priusquam ex longinqui itineris moleſtiis requieverat, ſtatim Lombardi cum innumera multitudine occurrunt, tantaque ferocia Imperatoris caſtra adoriuntur, ut a tertia hora ad nonam usque pugnatum ſit. Non magis unquam, quam eo tempore Friderici fortitudo apparuit, qui mediis immixtus hoſtium turmis, ſtrenui non minus militis, quam fortiſſimi Imperatoris partes exequebatur, adeo nullum ſubterfugiens periculum, ut equo ſagittis perfoſſo, in terram efflueret. Fortuna tamen ſefellit optimi Imperatoris conſilia, aciesque ejus, quæ adhuc fortiſſime hoſtium impetus ſuſtinuerat, fama demum Fridericum cecidiſſe mentiente, inclinari ac terga vertere cœpit. Adeo rumor de Imperatoris obitu ubique invaluerat, ut Imperatrix

trix poſito regio cultu pullam veſtem ſumeret: verum paolo poſt Imperaror, qui mira virtute ex hoſtium agmine ſe expedierat, famam reipſa confuravit. Jam ordines inſtaurabantur, jam novi inſtituebantur delectus, Chriſtianus quoque Moguntinus cum copiis ſuis Bononia acceſſerat; & res ad novum ſpectabat bellum, cum Epiſcopi & principes pertæſi tam diururnæ & infructuoſæ militiæ Friderici cum Imperatorem ad pacis conſilia flectere anniterentur. Hinc diu ultro citroque habitis colloquiis pax demum certis legibus inter Imperarorem & Alexandrum Pontificem coaluit, ipſeque Imperator in conſpectum Pontificis admiſſus, ſupplex, ejurato Antipapa, veniam & ſolutionem ab excommunicatione impetravit.

An Imperoris collo inſultarit Alexander?

Sunt, qui Imperatori inſultaſſe Alexandrum, cervicibusque pede conculcatis, acclamaſſe ferunt e pſalmo: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis & conculcabis Leonem & Draconem*, eamque narrationem integris commentariis nonnulli defenderunt, quibus & accedunt Artopocus & Wagenſeilius. Sed aliis hoc, quicquid eſt, fabulam ſordere viſum eſt, inprimis Baronio, Georgio Remo, Fortunato Ulmo, Felici Cantelorio aliisque plurimis, quorum hic indagare & examinare rationes, quid eſſet aliud quam exrra orbitas vagari. Hoc tamen minime videtur ferendum, quod pontificii Lutheranos theelogos vulgo ſolent hujus mendacii autores poſtulare. Perfricta enim aut potius nulla fronte Scbatenius: *Quapropter noſtrorum heterodoxorum commentum eſt, Imperatorem Barbaroſſam, dum pontificis pedes exoscularetur, dixiſſe: Non tibi ſed Petro. Ad quæ Pontifex reſponderit: & mihi & Petro; atque inde, proculcato collo Imperatoris, dixiſſe: Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis & conculcabis Leonem & Draconem — Sero tandem tempore Lutheri hac fabula in odium pontificis conficta; ſatisque eam expleſerunt Baronius, Gretzerus aliique ſcriptores.* Poteratne Scbatenius vel per ſomnium quicquam cogitare inſulſius? Sic ergo a Lutheranis conficta dicontur, quæ jam circa annum MCCCLXXXV. obſcure quidem memoriæ prodidit Joannes Capiſtranus, tantoque conſenſu inculcant Jacobus Philippus Foreſtus, Joannes Nauclerus Marcus Antonius Sabellicus, Joannes Stella, Papyrius Maſſonus, Petrus Juſtinianus, Franciſcus Sanſovinus? Quid quæſo Pallatius tantos in hac hiſtoria agit triumphos, quid Alexandri hanc audaciam impotentem arrogantiam Joſuæ colla captorum regum proculcantis facto comparare auſus eſt, ſi a Lutheranis conficta eſt hæc aſſertio? Quid Venetorum imagines crepantur, quas hodieque extare oculatus teſtis eſt Fabricius? Eant ergo manibusq; & pedibus, quod ajunt, hanc a ſe contumeliam amoliantur pontifici; id tantum negare non poterunt, pontificem hunc incredibili erga Imperatorem uſum fuiſſe ſuperbia, quam referre placet e Chronico Montis Sereni: *Anno* MCLXXVII. *Alexander Papa in vigilia B. Jacobi, præſentibus Cardinalibus, & infinita multitudine Epiſcoporum & Abbatum & Principum ſecularium & populorum, Venetiis ante monaſterium S. Marci Imperatorem in oſculo reconciliationis ſuſcepit, mortuo jam Paſchali anti-papa, & Johanne, qui ei ſucceſſit depoſito. Et hac dies reconciliationis ab ipſo Papa & Imperatore & clero & populo ſolemniſſime peracta eſt. Hujus autem concordiæ reformandæ præcipuus cooperator fuit Wichmannus Archiepiſcopus, cujus induſtria Imperatoris animoſitas ad tantam manſuetudinem deducta eſt, ut in condemnationem erroris ſui coram ſummi Pontificis pedibus proſterneretur. Fertur autem, quod cum ſublevandi eum Papa moram faceret, Tidericus Orientalis Marchio, qui cum Imperatore aderat, quaſi cum querela & redargutione exclamavit, cur imperialem auctoritatem tanta injuria ſubjeciſſet? Papa vero idioma Teutonicum non intelligens, inquiſivit, quid diceret Alemannus? Quod cum didiciſſet feſtinus accedens, Imperatorem ſublevavit, & ad oſculum ſuum erexit.*

Sagittar. Introd. in hiſt. eccleſ. c. 24. p. 630

Conring. de finibus Imperii, c. 11. p. 139.

Schat. l. 9. p. 843.

Vid. Gerh. Præf. Confeſſ. Cathol.

Pallat. de geſt. Pont. tom. 2. p. 633. ſq.

Fabric. Orat. de utilit. Itin. Ital. p. 9.

Chron. mont. Ser. p. 42.

Novæ adverſus Henricum Leonem turbæ.

Italis pacatis vicinia noſtra novo bello cœpit conflagrare, principibus in Henrici Leonis perniciem palam conjurantibus. Henricum Caſſicum cecinit Vlricus Halberſtadienſis Epiſcopus, ideo duci infenſus, quod ejus ſtudio ante aliquot annos ſacerdotio ſuo privatus fuerat. Huic ergo magno numero ex Saxonia æque ac Weſtphaliæ ſe jungunt principes, & in his Wigmannus Magdeburgenſis & Phillppus Colonienſis Archiepiſcopi, tanto felicius nunc ſe Ducis potentiam everſuros ſperantes, quo magis nuper Fridericum Imperatorem offendiſſet. Nec dubium eſt quin ipſa quoque Goslaria noſtra, Brunſulci æmula denuo in principum venerit ſocietatem, imprimis, cum ſuperiore bello a Duce illatæ moleſtiæ adhuc illi obſervarentur. In vetuſtis ſane effigiebus, quibus Henrici Leonis clades provinciarumque direptio depingitur, Goslaria quoque ſub Schemate felis apparet, addita epigraphe:

Arnoldus l. 2. c. 18. p. 268.

Cranz. Sax. l. 6. c. 38. ſq. p. 161.

Chron. mont. Ser. l. c.

Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 158.

Goßlar des pferds viel genoſſen /
Jſt doch ſeyn worden verdroſſen.

Primus tamen, ut dixi, gladium vagina vacuum extulit Vlricus Halberſtadienſis qui præmunito Hornburgenſi caſtro præſidium quoque impoſuerat multis eruptionibus Henrici provinciis moleſtum. Henricus his cognitis Leonis inſtar, impatiens injuriarum, e Slavia cum exercitu ſuo in has regiones redit, everſoque novo munimento, Epiſcopo dira quævis interminatur, niſi quietus eſſet. Sed vix pedem dux retulerat cum ſtatim munitionem hujus oppidi denuo moliretur Vlricus Epiſcopus. Cum vero copiæ Henrici, operas turbaturæ, accurrerent,

tantam

tantam earum ſtrage edidit, ut terga dare fuerint coactæ.

Annus Chriſti 1178.
Friderici I. Reg. 27. Imp. 24.
Ab V. C. 255.

Philippus Colonienſis Archiep. Henricũ bello premit.

Otto a S. Blaſio. c. 24. p. 209. ſq. Arnold Lubec. l. c. Cranz. l. c. Gobel. ætat. 6. c. 60. p. 272.

His ſucceſſibus elati ducis hoſtes, elatius ſe gerere, animoſiusq; in ejus provincias arma vertere cœperunt. Anteſignanus horum erat Philippus Colonienſis, veteranus jam miles, & in Italia tot ſtipendia meritus. Hic repetiturus Aslovienſem hæreditatem, ditionibus ſuis egreſſus, totam Weſtphaliam ad Viſurgim usque, armis flammisque depopulatus eſt, nulli parcens loco, neque ſacro neque profano. Exuſta deinde Huxaria, Viſurgim tranſiens, plurima caſtella pari celeritate in deditionem accepit. Omnia denique permiſſa militibus, qui depopulationibus, immanitate & ſpurcitie vel cum barbaris in certamen venire potuiſſent.

Chron. Montis Ser. p. 43. Godefr. Monach. p. 247. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 156. Chron. Stederb. p. 455.

Henrici Leonis querelæ apud Imperatorem.

Ab armis adhuc abſtinebat Henricus, ſatis gnarus, quam exacerbatus adverſus ſe eſſet Fridericus Imperator. Satius ergo exiſtimabat fore, ſi expectato Imperatoris ex Italia reditu, legibus experiretur cum hoſtibus, quam ſi turbis his ferro reſiſtere auderet. Sed fefellit optimum principem opinio. Etſi enim cum Friderico, cui Spiram obviam prodierat, multis conqueſtus fuerat de acceptis a Colonienſi injuriis: Imperator tamen occultata adhuc ira, utrique diem dixit, idus Januarii, idque more tam inſolito, ut Henricum, qui fidem ejus imploraverat, juberet adeſſe, & cauſam dicere de omnibus, quorum apud ſe eſſet poſtulatus. Scilicet ex quo Imperatorem alienum ab Henrico ſenſerant principes, certatim omnes ejus animum occupare, invidiamque Hentico conflare cœperant, multa conqueſti de impotenti Leonis dominatu, de habendi cupiditate inexplebili, de Epiſcoporum violatis juribus, raptis poſſeſſionibus, interceptis hæreditatibus, de potentia denique ejus tanta, quæ Imperio non modo verum ipſis etiam exteris eſſet metuenda.

Arnold. l. 2. 24. p. 275.

Borchardus Comes Woltingerod. eccleſiæ Richenbergenſi benefacit.

Dum vero omnia ad ſociale bellum adverſus Henricum Leonem videbantur ſpectare, alia mens erat Burchardo Woltingerodano Comiti, qui eccleſias potius, quam milites ſuis facultatibus locupletare malens, Richenbergenſi Canoniæ hoc anno dedit decimam in Aſtifeld. Diploma Ahelhogi, quo hanc donationem ratam habet, cum egregie illuſtret Woltingerodanorum ſtemma genealogicum, integrum hoc loco placet adſcribere:

✠ IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. ADELHOGUS Dei gratia Hildenesheimenſis eccleſiæ humilis Epiſcopus. Ea, quæ diebus noſtri præſulatus, omnipotentis Dei favente clementia, ad ſervitutis Chriſti promotionem per noſtri miniſterii ſtudium conferuntur, æquum ducimus literarum tenacitati committere, quatenus ad poſterorum notitiam ſine dubietatis obſtaculo valeant pervenire. Ea propter præſentis ſcripturæ documento, tam præſentium quam futurorum Chriſti fidelium ſinceritatem noſſe volumus, qualiter nos pro veneratione atque honore glorioſæ & intemeratæ virginis Dei genitricis *Mariæ*, ob remedium animæ noſtræ atque obtinendam peccatorum remiſſionem decimam in *Aſtvelde*, quam illuſtris vir *Burchardus de Waltingerod* a nobis in beneficio tenebat, ab ipſo atque a *Burchardo* de Emiſſen, & *Widegone* de Gerike, ac *Conrado* de Nicke, qui per illum ac poſt illum conſequenter feudali jure eam obtinuerant, plenarie abſolutam, ac nobis reſignatam eidem Dei genitrici *Mariæ* in *Richenberg* ac fratribus cæterisque fidelibus inibi deſervientibus in augmentum præbendæ ipſorum cum omni jure attinente perpetuo contulimus. Quia vero *Liudolphus* frater prænotati *Burchardi* in ipſa decima ſe quiddam juris habere licet irrationabiliter affirmabat, decem mercarum pretio redemptum, una cum filio ſuo *Liutgero*, quicquid ſibi addicere in ea jus eſt nobis integerrime reſignavit. Hanc igitur noſtræ collationis donationem præſentis paginulæ ſcripto roborantes perpetuis ſeculis valere decernimus, & auctoritate Dei omnipotentis ſub banno beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ac noſtro, ut a poſteris noſtris rata, ſtabilis atque illibata conſervetur, divini Numinis atteſtatione confirmamus. Si qua vero perſona hanc noſtræ auctoritatis donationem, ſive donationis confirmationem auſu temerario violare præſumſerit, niſi reatum ſuum quantocius emendare curaverit, iram Dei ejusque glorioſæ matris ſe incurſurum, & horrendæ ultionis pœnam in extremi examinis die ſe indubitanter ſubiturum eſſe cognoſcat. Omnibus vero, qui hanc collationis noſtræ gratiam inconvulſam ſervare curaverint, divinæ

pie-

pietatis indeficiens adſit protectio, & ſanctiſsimæ Dei genitricis pro eis perpetua non deſit interceſſio Amen. Actum in civitate *Hildesheimenſi* IX. Kalend. Auguſti. Anno Dominicæ incarnationis MCLXXVIII. Indict. XI. anno vero ordinationis noſtræ octavo. in nomine Domini feliciter Amen. Teſtes autem hi ſunt: *Bertoldus* præpoſitus major, *Conradus* Decanus, *Bertoldus* ſacerdos, *Berno* Magiſter ſcholarum, *Bruno* Cantor, *Berengerus* Præpoſitus S. Crucis, *Gerhardus* Præpoſitus Stiderburgenſis, *Johannes* Præpoſitus Backenrodenſis, *Bertoldus* S. Crucis Decanus, *Walterus* Decanus S. Mauritii, *Richmannus* & *Hinricus* Canonici ejusdem eccleſiæ. Laici: *Fridericus* Comes de Poppenburg, *Teodericus* Comes de Emme, *Bertoldus* vice Dominus, *Leopoldus* Advocatus, *Ecbertus* Camerarius, *Sifridus* de Aldendorp, *Liudolphus* de Herre, *Liupoldus* de Stockem, *Volckmarus* Advocatus Goslarienſis, *Teodericus* Advocatus ejusdem eccleſiæ, & alii quam plurimi honorabiles viri, præſente *Lamberto* venerabili ejusdem loci præpoſito, & *Rodolpho* Cellerario quibus & hæc donatio ad opus ipſius eccleſiæ aſſignata eſt.

Data per manum *Johannis* Backenrodenſis Præpoſiti prænotato loco ac tempore in CHRISTI nomine *Amen.*

Annus Chriſti 1179.

Friderici. I. Reg. 28. Imper. 25.

Ab V. C. 227.

Comitia Wormatienſia in cauſa Henrici Leonis.

Godefr. Monach. p. 247. Arnold. l. 2. c. 24. p. 276. Spang. Chr. Sax. c. 230. p. 390. Bunt. Chron. Brunſv. part. 1. p. 156.

Vix annus novus illuxerat, cum Wormatiam convenirent principes, ad comitia, quæ in Henrici Leonis cauſa Imperator in Idus Januarii indixerat. Omnes Henrici æmuli, ſecuri quippe de Imperatoris favore, magno numero eo confluxerant, totque accuſationes adverſus ducem protulerant in medium, ut facile omnes colligerent, minus æque cum Henrico actum iri. Henricus quamvis laceſſitus, cauſa optima uteretur, minus tamen tutum putabat irato & inſenſo judici cauſam ſuam permittere: magnoque malo ſuo vadimonium deſerebat. Dici non poteſt, quantopere hoc offenſi ſint principes, Cæſaris auctoritatem ſusque deque habitam conqueſti, omnique induſtria hortati Imperatorem, ut de abſente diceret ſententiam.

Magdeburgenſia.

Godefr. l. c. Chron. mont. Ser. p. 44. ſq.

Imperator quamvis obfirmato iſthoc Henrici Ducis animo non minus eſſet offenſus: putabat tamen de tanto principe nihil præcipitanter eſſe ſtatuendum, novisque indictis comitiis Magdeburgum Henricum ad dicendam cauſam venire jubet, alias fore, ut abſens proſcriberetur. Eo inter accuſatores Henrici acceſſerat quoque Theodoricus Luſatiæ Marchio, tantopere inſenſus duci, ut ſingulari ſe certamine demonſtraturum profiteretur, Henricum Leonem Slavos in Luſatiæ ſuæ ruinam armaſſe. Sed nec hic quidem judicio ſe ſtitit Henricus, multo minus duelli aleam ſubire auſus eſt, indecorum ratus, cum impare congredi.

Goslarienſia in quibus damna-tur Henricus.

Arnold. l. 2. c. 24. p. 276. Hiſt. Erphesph. c. 25. ap. Piſt p. 910. Meib. hiſt Bardevv. p. 62. tom. 3 & Chron. Riddag. p. 350. Gobelin. ætat. 6. c. 60. p. 272 Luca atrium Comit. part. 1. p. 91. ſqq. Bodon. Syntagm. Gand. p. 505. Schurzfl. diſſert. de Henr. Leone. p. 15.

Magdeburgenſi quoque conventu re infecta diffluente, tertium dies Henrico dicitur Goslariam, ubi niſi præſentem ſe ſiſteret, abſens quoque eſſet damnandus. Sed videbatur ſapientiſſimus princeps omnem calamitatis ſuæ ſenſum amiſiſſe, adeo conſtanter toties vocatus, comitiis intereſſe renuebat. Hinc cum tertium jam deſereret vadimonium, collectis principum ſuffragiis abſens damnatur, ducatibus Saxoniæ & Bavariæ, omnibusque provinciis, quas lege beneficiaria ab Imperio tenuerat, exuitur, hoſtisque imperii palam declaratur. Relictæ tamen illi Brunſvicenſis ac Luneburgenſis ditiones, quæ ad liberum ac nulli obnoxium Guelphorum patrimonium tum pertinebant, ad quas adeo proſcriptionis formula non poterat extendi. Sic feliciſſimus princeps poſt tot triumphos domitamque Slavorum terram in id evectus faſtigium, ſuper quod aſcendi vix poteſt, provectiore demum ætate omnibus provinciis ſuis excidit, in tantum in illo a ſe diſcordante fortuna, ut cui antea ad victoriam terra defuerat, deeſſet propemodum ad habitandum. Ducatus Saxoniæ ceſſit Bernhardo Anhaltino comiti, Bavaria Witelsbachio Palatino, nec Philippus Colonienſis aliique principes ſibi hac occaſione deerant, qui ſinguli ſibi vindicantes nonnulla id effecerunt, ut Henricus nihil præter Cis Veſeranas Saxoniæ provincias retineret.

Pilippus Colon. expeditionem ingreditur.

Arnold. l. 2. c. 25. p. 282. Chron. Stederb. p. 455.

Signo ad bellum dato omnes Heinrici hoſtes palam ad arma concurrunt, inprimis Philippus Colonienſis Archiepiſcopus, qui infeſto agmine provincias trans-Veſeranas aggreſſus omnia veluti una ruina involvit. Interea Ulricus Halberſtadienſis Epiſcopus, quo citius ducis ſubditos a fide abſtraheret, optimum principem excommunicationis vinculis innectit, quibus non prius eum exſolvit, quam ad pedes Epiſcopi provolutus, veniam rogaret. Quæ facies tunc eccleſiæ his regionibus fuerit, facile ex hoſtium Henrici immanitate conjicies. Philippus certe Colonienſis

Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 160.

tanta crudelitate in victos ſæviit, ut ſacras etiam virgines militi in ſtupra permitteret. Quam rem non ſine ſtomacho refert Arnoldus Lubecenſis, hujus tragœdiæ ſpectator: *Philippus*, inquiens, *Colonienſis contracto exercitu ſecundam expeditionem inſtauravit, habens in ſuo comitatu illos, quorum ſecta Rote dicitur. Rurſumque in manu valida pertranſivit omnem terram Ducis, & timuerunt omnes a facie ejus. Facta autem ſunt abominabilia multa & gravia in profectione illa, eò quod viri iniqui filii Belial, qui comitabantur cum eo ſceleratisſimi eſſent, & ſceleribus perficiendis inexplebiliter inſiſterent. Facta ſunt autem cœmiteriorum deprædationes, eccleſiarum exuſtiones & multa loca religionis deſtructa ſunt, ita, ut quod dictu gravius eſt, ſponſas Dei quaſi captivas abigerent, & eas proſtituendo templa Dei non manu facta libidinoſe polluerent. Quis non gemat, quod ſacerdoti ſacroſanctis myſteriis aſſiſtenti non pepercerunt, ſed impingentes in eum nec dum bene completis ſacramentis calicem de manu ejus rapuerunt? Multa etiam alia ſceleratisſimi illi perpetrarunt, quæ pro enormitate nefas fuit ſcribere, & nimis venenata auribus fidelium infundere.* Eadem repetit Chronicon Stederburgenſe; *Imperator cum Colonienſi Archiepiſcopo & univerſis pene regni principibus ducem Henricum cum univerſa terra ſua miſerabili clade afflixit, ita, ut nec cœnobiis, nec eccleſiis, nec prabendis fratrum, nec ulli ætati, vel ſexui parceret, & ipſum Ducem proſcripſit.*

Henrici Leonis victoria.

Chron. mont. Ser. p. 43. Arnold. l. 2. c. 27. p. 283. Cranz. l. 6 Sax. c. 39. p. 163. & l. 6. metr. c. 35. Paulini annal. Iſenac. p. 24. Gobel. ætat. 6. c. 60. p. 273. Godofr. Monach. p. 247.

Fervebat jam civile bellum, nihilque conſilii ſupererat Henrico, quam id dare operam, ne inultus periret. Collectis igitur copiis primo in Thuringiam Haſſiamque irrupit, unde Mulhuſa & Northuſa aliisque urbibus direptis, hoſtibusque dextro Marte profligatis, Ludovicum Thuringiæ Landgravium cum fratre Hermanno compluribusque aliis principibus magno militum numero in captivitatem ſecum abripuit. Id quod alii tamen in ſequentem annum ſolent rejicere. Inde Bernhardum Comitem Lippenſem cum inſtructiſſimo exercitu miſit in Weſtphaliam, ex qua Philippus Archiepiſcopus, oppidis præſidio firmatis, diſceſſerat. Hic ergo cum Simone Tekleoburgico Comite congreſſus ad Harsfeldiam tantam ſtragem edidit, ut profligato exercitu, ipſe Teklenburgenſis catenis conſtrictus a victore ad Henricum Ducem raperetur. Nec victoria hujus prælii exitu terminata. Comes enim Lippienſis, ut erat bello acerrimus, victricia arma longe lateque per Weſtphaliam circumtulit, oppidis partim expugnatis, partim receptis in fidē, partim in ſolitudinem buſtumq; converſis. Interea Vlricus Halberſtadienſis Epiſcopus, ipſe quoq; redierat ad ingenium, & cum infeſto agmine Ducis ingreſſus provincias, villas exurere, homines æque ac pecora abigere, omnia denique hoſtili animo depopulari cœperat. Contra hunc miſſa delecta manus, quæ Halberſtadienſes copias in fugam converſas ranto conatu inſecuta eſt, ut in urbem cum illis eodem impetu penetraret. Cives flammas & incendia veriti ignem ubique extinxerant: attamen reperto a gregario milite torre & in domum conjecto, tantum ſubito erupit incendium, ut ſplendidiſſimis quibusq; ædibus templisque io cioerem verſis, Epiſcopus ipſe vix flammam effugeret, captus cum pluribus aliis, & ab Henrico aliquandiu in vinculis habitus.

Annus Chriſti 1180.

Friderici I. Reg 29. Imp. 26.
Ab V. C. 257.

Henricus proſcriptus.

Chron. mont. Ser. p. 44. Godofr. Mon. p. 247. Arnold. l. 2. c. 24. p. 276. Chron. Bigang. p. 264. Erdvvin. Chron. Osnabr. p. 212. Cranz. l. 7 metr. c. 21. p. 181.

SUcceſſibus adhuc fruitus fuerat Henricus ad invidiam usque felicibus; nemoque illum impune laceſſiverat. Sed ſequentes anni, quibus ipſe Fridericus Imperator partem maximam ſcenæ agebat, mira facta eſt rerum converſio. Deprecantibus equidem Pontifice Galliæque ac Angliæ Regibus eo ſe flecti paſſus fuerat Cæſar, ut extremæ ſententiæ pronunciationem in Geilhuſuoa comitia diſferret. Sed adeo occalluerat Henricus, ut nullis nec monitis, nec precibus, nec minis ad parendum poſſet adduci. Convenerunt itaque Arnoldus Treverenſis Wigmannus Magdeburgenſis, Sifridus Bremenſis Archiepiſcopi, Conradus Wormatienſis, Rudolphus Leodienſis, Bertramus Metenſis, Arnoldus Oſnabrugenſis Epiſcopi, Conradus Fuldenſis, Adolphus Hersfeldenſis Abbates, Lotharius præpoſitus Bunnenſis, Ludovicus Landgravius Thuringiæ, jam e cuſtodia dimiſſus, & Palatinatu Saxoniæ auctus, Bernardus Anhaltinus, Ducatibus Saxoniæ & Angariæ locupletatus, Godofridus Dux Lotharingiæ, Fridericus Dux Sueviæ, Otto Marchio Brandenburgenſis, Theodoricus Marchio Luſatienſis, Dedo Comes de Greip, Sifridus Comes de Orlamunda, Robertus Comes de Naſſovv, Emicho Comes de Linoingen, Engelbertus Comes de Monte, Theodoricus Comes de Hoſtaden, Gerhardus Comes de Nurbec, Henricus Comes de Arinsken, Hermannus Comes de Rauensberg, Henricus Comes de Kuop, Wernerus Comes de Wittiniſtein, Widekindus de Waldeck, Fridericus de Anfurde, Hartmannus de Buttingen, aliique complures, quorum ſuffragiis & conſiliis hoc ſenatus conſultum conditum eſt, *ut quoniam Henricus eccleſiarum Dei & nobilium imperii libertatem, poſſesſiones eorum occupando, & jura eorum imminuendo, graviter oppreſſerit, ex inſtanti quoque principum querimonia, & nobilium plurimorum, citatione vocatus, majeſtati Imperatoris præſentari contemſerit: Præterea in eccleſias Dei & principum nobiliumque jure & libertate graſſari non deſtiterit,*

tam

*tam pro illorum injuriis, quam pro multiplici contemptu Imperatori exhibito, ac præcipue pro evidenti reatu majeſtatis, quo ſub feudali jure legitimo trino edicto, ad Cæſaris audientiam citatus ſe abſentaſſet, nec aliquem pro ſe miſiſſet reſponſalem, proſcriptionis incurreret ſententiam, contumax judicaretur, ac proinde tam ducatus Bavariæ, quam Weſtphaliæ & Angariæ, quam etiam univerſa, quæ ab Imperio tenuerit beneficia ipſi abjudicarentur, Cæſariſque juri addicerentur & poteſtati.** Quæ quidem proſcriptionis formula, diſſerte occorrit in diplomate Friderici, quo Colonienſi Archiepiſcopo Weſtphaliæ ducatus addicitur. Notari hic meretur, auctorum diſcrepantia, qui comitia ob Henricum habita diverſimode admodum recenſent. Veluti & hanc curiam, in qua dux proſcriptus eſt, non Gelenhuſæ, ſed Ingelheimii habitam putat Chronici Bigaugienſis auctor.

Chron. Bigaug. auctor. p. 264.

* *Videatur diploma* Friderici *Philippo Colonienſi Archiepiſcopo datum, apud* Limnæum *tom. 5. Jur. publ. addit. 37. p. 174. Gelenium de admiranda ſacra & civili magnitudine Colon. l. 1. p. 73. Schaten. lib. 9. annal. Paderb. part. 1. p. 850.* Frideric. Lucæ *part. 2. atrii. Comit. p.* 990.

Henric9 Goſlariç Thuringiæque gravis eſt.

Chron. mont. Ser. p. 45. Chron. Bigaug. p. 264. Cranz. l. 6 c. 41. Sax. p. 164. Arnold. l. 2. c. 30. p. 288. Anct. de Landgr. Thuring. c. 25. p. 918. Engelhuſ. p. 235. Gobelin. ætat. 6. c. 60. p. 272. Chron. Stederb. p. 455.

Dicta extrema ſententia, totius imperii vires Henrico Duci oppoſitæ ſunt, qui tamen pro generoſa animi ſui magnitudine contra fortunam ſpei inſiſtens, fortiſſime generis ſui decus tuebatur. Hinc Goſlariam noſtram, quam ſibi infeſtam fuerat expertus, primo omnium aggreſſus, folles flando æri deſtinatos incidit, officinas metallicas maximo civium detrimento deſtruxit, urbem ipſam commeatu prohibuit, tamque arcte obſedit, ut fame propemodum marceſcerent incolæ. Inde ulterius progreſſus, Mulhuſam aliasque Thuringiæ urbes afflixit, Northuſanis præcipue infenſus, quorum urbem triſti incendio delevit, nec ipſi quidem parcens principali ſanctimonialium monaſterio, quod jam inde ab Henrici Aucupis temporibus ibidem floruerat. Sunt equidem qui Ludovicum & Hermannum Landgravios Thuringiæ tunc ab Henrico interceptos volunt, ſed ſuperiore anno id factum alii cenſent. Certe comitiis Geilenhuſanis cum aliis principibus interfuit Ludovicus, utrum vero jam e vinculis dimiſſus, an nondum captus fuerit, alii videant. Chronici Bigaugienſis auctor hoſce principes in præſidio Goſlariæ relictos, ibiq; ab Henrico devictos captoſque perhibet ad annum MCLXXXII. Sed neſcio quid de hujus Monachi fide in tota hac nartatione ſentire debeam, cum temporum rerumque ordinem adeo perturbet, ut ne a contradictionibus quidem abſtineat. Hanc vero Ducis fortunam magnopere commutavit Fridericus Imperator. Qui circa Jacobi Apoſtoli nativitatem has regiones cum validiſſimo exercitu ingreſſus Henrici clientes adeo perterruit, ut pleriq; poſitis

Frideric9 Imperator rem bene gerit in vicinia noſtra.

armis ad eum dilaberentur, ne iis quidem exceptis, qui a Duce iogentibus hooorībus fuerant ornati. Simulac enim Lichtenbergenſe caſtellum in Cæſaris venerat poteſtatem, ſtatim ſecutæ ſunt Helmburgum Leuenburgum, Blanckenburgum, Regenſteinium aliæque plures. Has omnes Imperator præſidiis ac munimentis firmavit, aliasque quoque dudum dirutas inſtauravit, veluti Harzeburgum & Biſchoffesbergam ut adeo Henricus Leo his ditionibus exutus in inſeriores ad Albim regiones confugere ſit compulſus.

Brunſvicum capitur.

Chron. mont. Ser. l. c. Arnold. l. 2. c. 34. p. 293. Diploma Phil. Col. ap. Schat. l. 9. Part. 1. p. 853. Otto de S. Blaſ. c. 24 p. 210.

Sub Mariæ Virginis natalem Imperator e Saxonia in Bavariam remeavit, ubi Ottonem Wittelsbachium Ratisbonæ ſolenni ritu Ducem Bavariæ renunciavit. Interea vero exercitui præerat Philippus Colonienſis Archiepiſcopus, qui cum ceteris, qui caſtra ſua ſequebantur, Epiſcopis & principibus, veluti Arnoldo Trevirenſi, Adelhogo Hildeſienſi, Sifrido Paderbornenſi, Hermanno Monaſterienſi, Arnoldo Oſnabrugenſi, Annone Mindenſi, Theodorico & Ottone Comitibus de Hoſtadin, Hermanno Comite de Ravensberg, Alberro Comite de Everſtein, Witekindo Comite Waldeccenſi, cum Comitibus denique Hallermundanis & Daſſilienſibus, Brunſvicum arcta obſidione cinxit, tamque fortiter oppugnavit, ut poſt bimeſtre Imperatori ſe traderet.

Chron. mont. Ser. p. 45. ſq.

Hæc dum in vicinia geruntur Heoricus Transalbinas poſſeſſiones firmaturus, capta Sigeberga Lubecam, Stadam ceteraq; caſtra muniebat. Revertebatur vero inter hæc in has regiones Imperator, cujus de adventu cum vix fama increbuiſſet, ſtatim ejus fidei ſe permiſere *Hircenberg* [Hertzberg] *Stoufenburg; viri etiam nobiles de Walkingeroth*, [Burchardus & Luidolphus] *de Scartfelt, de Dannenberg, de Ilfeld, ſe cum caſtris ſuis tradiderunt*, ut pene nihil in his regionibus Henrico reliquum maneret.

Publicū imperii vectigal Goslariç

Inter hæc belli civilis incendia, quibus tum inferior hæc Saxonia flagrabat, Goslaria licet rerum ſuarum multa pateretur detrimenta, non deſiit tamen de libertate ſua contendere, tamque fortiter omnes potentiſſimi Principis minas ac inſultus ſuſtinuit, ut multa vi ab Imperio ſe pateretur divelli. Nec conſultum videbatur Cæſari urbis facere jacturam, ex qua ampliſſimorum vectigalium redibant proventus. Certe in hac urbe eo tempore Cæſaris floruiſſe telonium, patet e diplomate ipſius Friderici, quo inter alia clementiæ ſuæ documenta eam quoque libertatem Wormatienſibus concedit, ne Goslatiæ aliiſque Imperii locis vectigalia ſolvere cogetentur. Notatu digna ſunt Imperatoris verba; quæ ex ipſo diplomate huc deſcribo:

Lehman. Chron. Spir. l. 4. c. 22. p. 356

Item ſub hac pœna ſtatuimus (ſicuti privilegio prædeceſſorum & proavi noſtri Henrici IV, divi Imperatoris indultum

legitur

legitur)& eis imperiali autoritate confirmamus, ut cives Wormatienſes in locis Imperio pertineotibus oullum teloneum perſolvant, nominatim in his, Fraocofordia, Boppardo, Hammerſtein/ Tramooiæ, Drutmundæ, Goslariæ, Angeræ, Numagiæ, Dusburgiæ & in reliquis locis ad Imperium ſpectantibus. Similiter earundem civitatum ſeu oppidorum cives nullum apud Wormatieoſes perſolvant teloneum, ut hæc æqua viciſſirudo intra loca Imperio ſpecialiter pertineotia, & inter Wormatienſes perpetuo inviolata permaoeat. - - -

Acta ſunt hæc anno Dominicæ Incarnat. M.C.LXXX. Indict. V. regnante Domino Friderico Imp. glorioſiſſimo, Anno regoi ejus 33. Imperii vero 31. Datum apud civitatem Argentioenſem. 3. Non. Jan. feliciter. Amen.

Annus Chriſti 1181.

Friderici I. Reg. 30. Imp. 27.
Ab V. C. 258.

Henric9 Leo Transalbianis provinciis exuitur.
Chron. Lubec. ap. Meib. p. 396. t. 2.

PRoximo anno vicinia noſtra pacata, bellum ad Albim tranlatum eſt, ad quem fluvium Henricus adhuc fixam ſedem tenebat. Parte igitur exercitus Bardewici relicta, ipſe Imperator ad Albim progreſſus eſt, ubi in tanto periculo verſabatur Heoricus, ut vix navicula Stadam ſe recipere poſſet. Trajecto deinde Albi fluvio Imperator Lubecam copiis operibusque clauſit, evocato ſimul Waldemaro Danorum Rege, qui mari ex altera parte urbem premeret. Ultima cum paterentur obſeſſi, miſſo ad Imperatorem legato, Epiſcopo ſuo, magnopere rogarunt ut quosdam e ſuis ad ducem pateretur abire, qui ſi ſe jure jurando ſolveret, paratos ſe fore Imperatoris ſuſcipere præſidium. Annuente igitur Henrico, urbs ea lege ſe dedidit, ut firmatis privilegiis, Fridericus cives ſuo jure vivere permitteret. Expugnata Lubeca tota Transalbiana regio deditiooem fecit: miſeroque principi nihil erat reliquum quam Stadenſis comitatus, minutum ſcilicet terræ puoctum ex tam immenſis opibus.

Arnold. l. 2. c. 34. ſq. p. 293. ſq. Cranz. Vandal. l. 6. c. 13. Schlæpk. hiſt. Bard. part. 1 c. 13 p. 195. ſq.

Philippi Colonienſis geſta.
Gerhard. Stederb. p. 430.

Interea Brunſvici cum parte exercitus hærebat Philippus Colonienſis, more ſuo ſacra ac profana eadem crudelitate turbans, *vaſtator hoſtilis*, (verbis utor Gerhardi Stederburgenſis) *& impius exactor, nec cœnobiis, nec eccleſiis parcens, qui impietatis ſuæ efficaces executores de partibus occidentis adduxerat.* Inde cognito felici rerum ad Albim ſucceſſu, Fridericum ſecutus, Stadam, uoicum ſcilicet Henrici refugium, armis occupatam Archiepiſcopo Bremeoſi reddit. Unde Heoricus omoibus provinciis ſuis exutus extorris vagabatur per Saxoniam donec in publicis Imperii comitiis certis legibus partem patrimonii reciperet.

Richenbergenſis monaſterii incrementum.

Inter has viciniæ noſtræ turbas halcyonia tamen egiſſe videntur noſtrates eccleſiæ, inprimis Richenbergenſis, quæ rebus ſuis præclaro concambio cum Tiderico & Eſchvvino de Walmoden inito proſpexit. Contractum diplomate firmavit Adelhogus, ob teſtes inclytos memorabili, quod ideo integrum ſubjicere non piget.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis. *Adelhogus* Dei gratia ſancte Hildenesheimenſis Eccleſie epiſcopus. Quia ſecuritatis ſue inſtrumentis Eccleſia deſtituta nonnunquam rerum ſuarum detrimentis afficitur ipſa neceſſitate perdidicit, ut ſi quos faceret celebres poſſeſſionum contractus, actionis ſue monimenta, que antiquitate temporis in oblivionem labi poterant. literarum tenacitati comendaret. Eccleſiam itaque *Richenbergenſem*, cui ex integro benevolentia noſtra ſemper patuit. in nulla ſui parte immunitam eſſe volentes: notum facimus Chriſti fidelibus poſteris & preſentibus. quod *Lamberti* prepoſiti ejusdem eccleſie, fratrumque inibi Deo ſancteque Genitrici ejus, & perpetue Virgini *Marie* famulantium petitione bona, que *Tidericus* & *Eschwinus* filii *Tedilini* de *Walmoden Kattingerodm* beneficio a nobis habuerunt, ipſis eadem bona in manum noſtram reſignantibus. cum monte quodam adjacente, qui *Neilenberg* appellatur. & omni alio uſu fructu. Richenbergenſi Eccleſie in proprietatem perpetuam contulimus. pro quibus iidem pueri videlicet T. & E. X. manſos cum omni utilitate attinente quos memorata Eccclesia, in villa quæ *Naun* vocatur, proprietatis jure poſſidebat eadem predia, fratribus illius Eccleſie in manum noſtram dimittentibus. in beneficium a nobis receperunt. Ut igitur hoc noſtre auctoritatis factum inconvulſum perhenni ſtabilitate perſeveret. neve aliqua Eccleſiaſtica ſecularisve perſona quavis temeritate preſumat infringere paginam iſtam ſigilli noſtri charactere communimus. Teſtes: *Gerhardus* Prepoſitus Stiderburgenſis. *Conradus* Prepoſitus Montis S. Georgii, *Rodolphus* Abbas de Ringelheim; *Eilbertus*

Canonicus majoris Eccleſie in Hildenesheim; *Lothewicus* Capellanus Epiſcopi. *Vdo* & *Tietmarus* Canonici Goslarienſes. *Erneſtus. Tidericus* Hallenſis. Item *Tidericus* & fere omnes Canonici de Monte S. Georgii. *Alexander* Capellanus Abbatis de Ringelheim. Comites : *Burchardus* de Waldenberge. *Adhelbertus* de Everſteine. *Edhelgerus* de Ilvelde. *Tidericus* de Inſula. Cives Goslarienſes: *Rodolphur* de Capella; *Odelricus*, Dives. *Odelricus* filius ejus; *Adelbertus Widego*; Comes *Sigebodo* de Scartfelde. & frater ejus *Bertoldus. Rotberdus* advocatus de Northuſen. *Burchardus* de Eimiſſen. *Unargus. Egelmarus. Fridericus. Steppo* de Mandere. *Widego* de Heringo; *Burchardus* & *Widekindus* de *Wolfferbuttle. Iſo* de Berwinkele. Miniſteriales Hildenesheimenſes. *Conradus* de Werre. *Bartoldus* de Werre. *Abrahamus.*

Anno Dominice Incarnationis MCLXXXI. Indictione XIVta. Regnante *Fridherico* Imperatore ſemper Auguſto. Imperii ejus anno XXXa XII. Kalend. Maji. actum feliciter *Amen.*

Chron. Mont. Ser. p. 46.

Præclare hoc diploma prodere videtur nomina aliquor nobilium virorum, quos Chronici Montis Sereni autor cum caſtris ſuis ad Fridericum Imperarorem transiiſſe dicit. En enim Edelgerum de Ilefeld, Sigebodonem & Bertoldum de Scartfeld, qui cum iſto rempore vixerint, non eſt dubium, quin ſint iidem, quos innuit Chronici laudati auctor.

Henrico Leoni triennale exilium indicitur.

Arnold. lib. 2. c. 36. p. 298. Cranz. lib. 6. Sax. c. 43. p. 166. Sagittar. hiſt. Bardevv. c. 6. §. 50. Meibom. not. ad Gerhard. Stederb. p. 430. Godefr. Monach. p. 248.

Jam ad ultima pervenerat Leo, omnibus amiſſis provinciis etiam iis, ad quas proſcriptionis formula non pertinebat. Statuebat itaque optimus princeps fortunæ cedere ac ſuppliciter Cæſaris implorare fidem, ut ſe in partem aliquam fortunæ reſtirueret. Sed fruſtra fuir Henricus. Imperator enim jam non rem eſſe integram, reſpondir, nec ſibi licere ea refigere, quæ in frequentiſſimo principum ſenatu fuerint decreta, ſe tamen id datutum operam, ut principes experiretur æquiores, dummodo poſito faſtu ad proxima comitia accederet. Paruit Henricus Cæſaris conſiliis, cumque in Quedlinburgenſi conventu in caſſum de reſtitutione ejus fuiſſet actum, denuo in Erphordenſi cauſam ſuam commendavit, provolutusque ad pedes Cæſaris, ſupplex rogavit, ut patrimonii ſui partem reciperet. Cæſar equidem ranti principis miſericordia adeo commovebatur, ut obortis lacrymis eum de terra levaret, juberetq; bene ſperare. Principum tamen ſuffragio Brunſvicenſes & Luneburgenſes ditiones ea demum lege recipiebat, ſi triennium in exilium iret. Hæc ſcena fortunæ in Leone. Quem enim antea adeo extulerat, ut ab Hadriatico ſinu ad Codanum usque Oceanumq; Germanicum omnia ſub ſuis ſignis poſita teneret, eundem paulo poſt adeo depreſſir, ut extorris patria, omnibusque avitis ditionibus exutus, in Anglia apud ſocerum aliena vivere quadra cogeretur.

Anni Chriſti 1182. 1183.

Frideric. I. Reg. 31. 32. *Imp.* 28. 29.

Ab. V. C. 259. 260.

Friderici geſta.

HEntico apud Anglos degente, ſumma tranquillitate hæc regiones fruebantur, ruinasque e ſexennali bello reliquas inſtaurabant. Interea Imperaror ceteris Imperii negotiis dabat operam, habitoque Moguntiæ principum conventu id imprimis agebat, quo pacto Italica pax penirus eſſer conſtituenda. Adfuere etiam Regis Angliæ legati, pro Henrico Leone rogantes Brunſvicenſium & Luneburgenſium provinciarum reditus ad vitam decoram ſuſtinendam. 'Et promiſſi quidem illi, ſed ſententia ramen de exilio reperita. Autor etiam eſt Cranzius arcem Woldenbergenſem, cujus comites ab Henrico Leone ſtetetant, hoc anno a Friderico Imperatore dirutain fuiſſe; verum id ſuperiore anno non quidem ab Ipſo Friderico ſed Phillppo Colonienſi factum exiſtimaverim, cum ceteri hiſtorici Fridericum hoc anno ſuperiorem præcipue Germaniam perluſtraſſe conſtanter aſſerant

Cranz. l. 6. Sax. c. 42. p. 165

Pax Conſtantienſis facta.

Sequente anno Fridericus Conſtantiam profectus, denuo de reconciliandis Italis cogitabat, evocatisque Lombardorum legatis VI. Cal. Junii pacem cum iis certis legibus compoſuit. Reperiuntur paſſim tabulæ illæ *de pace Conſtantia* vulgo dictæ, multorum etiam commentatiis illuſtratæ, in quibus equidem urbibus Lombardicis aliquid indultum, ſed ita tamen, ut auctoritati quoque regiæ ſancte ſimul in futurum cautum ſit.

Sigon. l. 14. de regno Ital. Conring. de fin. Imp. cap. 11. p. 147. Mallinckrot. de archiv. & Cancell. Imp. p. 79.

Annus Chriſti 1184.

Friderici I. Reg. 33. *Imp.* 30.

Ab. V. C. 261.

Imperator ſe ad iter in

EAdem firmandæ pacis cura Imperatori etiam ſequenti anno ſtetit. Cum

Palæſtinam præparat. *Abb. Vrſp. p. 297. Chron. Bigaug. p. 266. Otto de S. Blaſio c. 26. p. 210. Godofr. Monach. p. 249.*

enim jam tum animum induxiſſet, ultimum in Syria dare fortitudinis ſuæ documentum, id inprimis providebat, ne res turbatas filio Henrico relinqueret. Hinc per pentecoſtes feſtivitatem celeberrimum Moguntiæ principum conventum habuit, in quo tantus imperii ſplendor emicuit, ut non niſi principes ac Marchiones miniſterialium munera obirent. Confluxerant ad ſolennem hanc curiam præter Germaniæ proceres ultra quadraginta hominum millia, quos cum mœnia non caperent, in ſuburbano agro palatia, tentoria aliaque temporaria opera extruebantur, totæque dies omnis generis voluptatibus dabantur. Inprimis feſtivitatem augebat ſolennis ritus, quo Imperator tunc Henricum & Fridericum filios gladio cingebat. Sed eam pompam mox turbavit ſubitanea procella, quæ adeo ſævire cœpit, ut non tantum omnia hæc opera ruerent, verum ipſa quoque urbs magnum pateretur detrimentum. Reliquam anni partem Imperator in Italia exegit, ubi cum Lucio Pontifice, qui Alexandro ſucceſſerat, de utriusque Imperii, tum Orientalis, tum occidentalis ſalute agebat, atque id inprimis ad illum referebat, qua ratione periclitantibus eccleſiæ Orientalis rebus eſſet ſubveniendum.

Capella S. Viti fundatur. *Lezner. c. 90. Opp. MSC. de monaſt. Annal. Corbeienſ. ap. Paulin. p. 398.*

Circa hæc tempora condita apud nos eſt Capella S. Viti, quæ olim in Septentrionali urbis plaga magna religione frequentata, nunc vero penitus ſubverſa portæ tamen, quam attingit, nobile ac perpetuum a ſe nomen reliquit. Originem, teſteLeznero, debuit celeberrimo Corbeienſi collegio, quod uti S. Viti venerationi inprimis ibat conſultum, ita nec noſtram urbem hujus Sancti patrocinio cultuque voluit carere. Forte eandem capellam ſubinnuunt faſti Corbeienſes, a celeberrimo Paulino editi, in quibus ad hunc eundem annum hæc video obſervata: *Capella S. Viti fundatur.* Non ignotam enim horum annalium auctori fuiſſe hanc apud nos capellam, docet annus MCCCXCVIII. ubi ejus diſerte fit mentio. Jam inde ab initio Corbeienſis cœnobii id tanquam palmarium habitum eſt iſtius decus, quod S. Viti reliquias poſſideat. Hæc enim poſſeſſio id attulit Abbati Wicpolto, ut Cunradus Rex anno MCXLVII. per aureum annulum eum cum ſucceſſoribus crearet *Advocatum Lipſanorum S. Viti*, quo titulo nuper admodum uſus eſt in diplomate Auguſtiſſimus Leopoldus Imperator. Cum igitur capellarum ornamenta eſſent reliquiæ, noſtræ quoque capellæ quasdam Viti reliquias Corbeia donavit. Nam iſtis claram hanc Capellam fuiſſe docet Leznerus:

vid. Paulin. Synt. p. 513. 532. 395. & diſſ. hiſt. 3. Lezner. Chron. Corbeienſ. c. 19.

Aus dieſem hält man es für gewiß / daß S. Viti Leib von Pariß aus Franckreich gen Corbay ſoll kommen ſein / aber dagegen rühmen ſich andere an andern örtern auch / daß ſie nicht weniger davon etwas haben / als zu Holdesleben in Düringen / item in den Clöſtern Schima / Wibbrechtshauſen / Fredelsheim / Maritnaw / zu Goßlar in einer Cappel S. Vrits Capelle genant. Item zu Ußler / Hardeſſen / Erbſen / und an ſolchen örtern allen / will man etwas von S. Vrit gehabt haben / das machet dan bey vielen ſeltzame gedancken.

Annus Chriſti 1185.

Friderici I. Reg. 34. Imp. 31.

Ab V. C. 262.

Diſſidia in Imperio ob Epiſc. exuvias *Arnold. Lubec. l. 3. c. 16. p. 333. Godefr. Monach. p. 249. Crantz. lib. 6. Sax. c. 50. p. 170. Meibom. diſſ. ſing. tom. 3. rer. Germ. p. 185.*

PEr hæc tempora, dum Imperator in Italia hærebat, ſumma rerum in Germania erat penes Henricum filium, quem dudum pater in ſpem Imperii inungi juſſerat. Verum ut erat hic princeps ſeverus, & gravis vitiorum exactor, ita facile cum Epiſcopis, quorum liberior juſto vita tum erat, colliſus eſt. Inprimis negotium ipſi faceſſebat Philippus Colonienſis Epiſcopus tot victoriarum trophæis clarus, qui adſperoatus Regis adoleſcentiam tantos ſibi ſumſerat ſpiritus, ut mercatores Duisburgum transvectos ſpoliari juberet: ac ſubinde ad dicendam cauſam evocatus, palam profiteretur, *neminem poſſe duobus Dominis ſervire.* Vix lites hæ exſpitaverant, cum ſtatim novæ renaſcerentur ex antiquo jure, quo Imperatores Epiſcoporum & Abbatum demortuorum exuvias ſibi ſolebant vindicare: Quamvis enim tam antiqua eſſet hujus moris origo, ut jam tum a Ludovico IV. & Conrado I. Augg. uſurpatum teſtetur Eckehardus: cœperunt tamen ſub hæc tempora Epiſcopi huic quoque juri inhiare, quaſi parum actum eſſet in opprimenda Imperatorum majeſtate, inveſtituræ juribus ſubtractis, niſi & hoc fructu fiſcum ejus defraudarent. Largam hæc cauſa ſecutis temporibus præbuit litigandi materiam, vocato in partes Lucio papa, qui tamen exeunte hoc anno morte occupatus ſucceſſori Vrbano litem integram reliquit.

Eckeh. de caſ. Monaſt. Sang. c. 1. p. 20. Conf. Lehm. Chron. Spir. l. 5. c. 67. p. 536.

Godefridus præpoſitus Goſl. Ratisbonenſis Ep. creatur. *Lezner. c. 85. Opp. MSC. de Monaſt. Wig. Hund. metrop. Saliſb. p. 68. n. 26. Baron. ad ann. IIII. p. 81. tom. XII.*

Præpoſitura eccleſiæ SS. Simonis & Judæ ab Adelhogi diſceſſu functus adhuc fuerat Godefridus, quem Leznerus cum Hamersleb ienſi monacho ac Emeſero ad Epiſcopatum Ratisponenſem tranſiiſſe refert; Sed nimis parce ejus apud ſcriptores mentionem fieri deprehendo. Wig. Hundius, qui omnes Salisburgenſis provinciæ Epiſcopos egregie admodum deſcripſit, hujus quoque Godefridi Ratisbonenſis vitam tetigit, eumque non modo Præpoſitum Goſlarienſem vocat, verum etiam dubitanter licet, autorem pronunciat Chronici illius ſoluta æque ac pedeſtri oratione conſcripti, & ſub Godefridi Viterbienſis nomine editi a Piſtorio. Qua de re ipſum audire præſtat Hundium: *Godefridus Regis Cunradi III. Capellanus*

nus & Notarius & Friderici Imperatoris I.& Henrici filii ejus Cancellarius fit Epiſcopus Ratisbonenſis anno 1185. 14. Calend. Julii, qui ſtatim ſequenti anno electionem Ratisbonenſibus reſignavit 11. Calend. Martii, cum non integrum annum præfuiſſet. Exſtat hujus Epiſcopi Chronicon ligata ſolutaque oratione ſatis emendate ſcriptum, impreſſum Baſilea 1559. Fuit hic Gotfridus etiam præpoſitus Goslariæ in numero XX. Hujus Gotfridi Aventinus in Annalibus non meminit, ac non parum dubito de hoc, quoniam Gotfridus hiſtoricus Viterbienſis cognominatus eſt. Procul dubio in hanc ſententiam Hundium adduxit vulgaris aſſertio, qua Godefridus quoque Viterbienſis Cancellarii munus apud Fridericum I. obiiſſe creditur. Sed ut vera fatear, nunquam mibi eorum placuit ſententia, qui ita ſtatuerunt. Quis enim credat, ſacris ſcriniis præſuiſſe hominem peregrinum & ſtudiorum cauſa e patria abſentem, nullo præterea publico officio præterquam presbyteri ordine conſpicuum? cum tam ſplendido muneri non niſi famæ celebrioris & conſcientiæ intemeratæ viri præficerentur, qui vel Epiſcopi jam eſſent vel eo certe jam honore eſſent ornati, ex quo facilius ad Epiſcopatus poſſent adſpirare. Hinc dubitare aliquando cœpi de Tranſalpina Godefridi origine, inprimis cum Doctiſſimo Sagittario ſit obſervatam, illum Hadr. Valeſio vocari Godefridum *Viturvienſem*, quod Germanicam ſonare videtur Godefridi patriam. Imo Pallatius Ipſe Italus, Godefridum hunc vocat *Vitembergenſem*, quod manifeſto Germanicum eſt. Sed quid certi ſtatuamus in tanta hujus ævi Ignorantia? In Friderici Imperatoris diplomatibus ab anno 1173. usque ad annum 1183. frequentiſſima equidem eſt Godefridi Cancellarii mentio, ſed cuinam Godefrido tot recognitiones tabularum tribuendæ ſint, ambiguum facit Godefridorum eodem tempore viventium numerus, qui omnes Cancellarii fuiſſe feruntur. Mallinckrotius ſuſpicatur de Godefrido Wurzburgenſi Epiſcopo, qui Bruſchio & Spangenbergio ex illuſtri Pieſenbergiorum familia oriundus videtur, cum tamen in Conſtitutione Pacis Conſtantienſis frater ejus Ludovicus comitem ſe vocet de *Olfeſtre*. Hunc Arnoldus Lubecenſis vocat *virum prudentem & eloquentem, qui etiam ſecundum datam ſibi, gratiam peregrinationem memoratam* [Hieroſolymitanam a Friderico Imp. ſuſceptam] *ex magna parte rexerit*: quocum in eo conſentit etium Bruſchius, qui eum *eximia virtute doctrina & ſapientia fuiſſe præditum ait*. Hunc ergo tot diplomatum recognitionibus celebrem *Godefridum* eſſe exiſtimat Mallinckrotius, id tamen ſimul obſervans, eundem ſibi cum hoo videri illum Godefridum, cujus meminerit Hundius. Quid ſi ergo Godefridum Præpoſitum noſtrum Ratisbonenſem primo Epiſcopatum adeptum, inde vero ad Herbipolenſem tranſiiſſe dicamus. Nondum enim vertente anno Ratisbonenſi ſedi eum præſuiſſe, ſed ſequente ſtatim anno MCLXXXVI. electionem reſignaſſe, Hundius teſtatur. Eodem vero tempore Wurzburgenſem ſedem occupavit Godefridus. Quamvis enim Munſterus id referat in annum MCLXXXIV; ſatis tamen conſtat, quam familiare illi ſit in numeris hallucinari. Nec minus errare videntur Bruſchius & Spangenbergius, qui Godefridum anno MCLXXXII. ad Epiſcopatum Wurtzburgenſem evectum volunt. Cum enim Bruſchii ipſius ſententia quatuor tantum annis præfuerit Epiſcopatui, anno vero MCXC ad Antiochiam e lethali febri, quam ex nimio æſtu contraxerat, obierit, neceſſario ſequitur, illum anno circiter MCLXXXVI. Herbipolenſi eccleſiæ præeſſe cœpiſſe. Sed Delio hic natatore opus eſſe nobis fatemur.

Poſſevin. apparat. tom. 1. p. 555.

Malinckrot. lib. cit. p. 3. & 5. de Archi-Cancell. & Cancell. Imp. Sagittar. Intr. in hiſt. eccleſ. c. 9. p. 61. H. Vales. lib. 24. rer. Francic. p. 510. Pallat. tom. 2. de Geſt. Pontif. p. 667.

Arnold. Lubec. lib. 3. c. 34 p. 352.

Bruſch. de Epiſc. & Archiep. cap. 9. p. 990. Spangenb. lib. 2. c. 16. p. 95. chron. Henneb.

Anni Chriſti 1186. 1187. 1188.

Friderici I. Reg. 35. 36. 37. Imp. 32. 33. 34.

Ab V. C. 263. 264. 265.

Novas ingredimur turbas. quibus denuo pontificum impotens dominandi libido Germaniam involvit. Succeſſerat enim Lucio Papæ Lambertus Mediolanenſis Archiepiſcopus, gentile adverſus Imperatorem exercens odium, & adeo quietis impatiens, ut non Vrbanus amplius, quod nomen ſuſceperat, ſed Turbanus vulgo vocaretur. Non diſſimulat hoc Abbas Vrſpergenſis, quem Schiſmaticum ideo vocare auſus eſt Pallatius: *Sane*, inquiens, *Mediolanenſis Archiepiſcopus ipſos* (Cardinales) *ſecum deduxit uſque Ravennam, quem & ipſi in Papam elegerunt, dictusque eſt Vrbanus III, quem multi* Turbanum *vocaverunt, eo, quod cum eſſet Mediolanenſis natione, in odium Imperatoris volebat turbare eccleſiam, quæ jam paulisper quietem acceperat, ſed nutu Dei percuſſus interiit.* Quatuor præcipue indignandi cauſas obtendebat Pontifex, primo quidem, quod Cæſar Mathildis hæreditatem ſibi retineret, quam D. Petro deberi exiſtimabat, deinde, quod Epiſcoporum emortuorum exuvias ſucceſſoribus ſubtraheret, porro, quod Abbatiſſas nonnullas diſciplinæ minus diligentes removiſſet, denique, quod Epiſcopos more majorum ſuorum eccleſiis obtrudere eſſet auſus. Pontificis cauſam in Germania noſtra inprimis ſuſceperat Philippus Colonienſis, legatus Apoſtolicæ ſedis ideo renunciatus, qui eccleſias ceteras circumeundo, pleroſque ſacri ordinis viros adverſus Imperatorem ſollicitaverat, adeo ut res jam ad ſeditionem videretur vergere. Quo cognito Imperator, relicta Italia, ubi Henrico filio Conſtantiam, Regis Siciliæ filiam matrimonio junxerat, indignabondus in Germaniam rediit, omnibusque Alpium acceſſi-

Vrbanus Pontifex Germaniam denuo turbat.

Abb. Vrſp. p. 298. Arnold. lib. 3. Chron. Slav. c. 16. ſq. p. 333. ſq. Pallat. tom. 2. de geſt. pont. p. 664. ſq. Cranz. lib. 6. Sax. cap. 51. p. 171. Chron. Auguſtan. p. 363

ceſſibus præſidio firmatis, ne quis ad papam e Germania ulla de cauſa poſſet accedere, Epiſcoporum comitia Geilenhuſam indixit, quo omnes venire juſſerat, præter Colonienſem, quem conſtabat eandem cum Papa tibiam inflare. In hoc ſolenni conventu multis conqueſtus eſt Imperator de Pontificis injuriis, quod auſus eſſet Mathildis patrimonium repetere, quod jure exuviarum ſe prohiberet, quod denique advocatis debitas eccleſiarum decimas abrogaſſet, omnemque ad ſe rapere Imperii majeſtatem anniteretur. Quo facto ſuavit Moguntinus, rem ad Pontificem referre, & Epiſcoporum nomine eum monere, ut ne diutius, quæ juſte peteret Imperator, deneget. In cujus ſententiam cum eſſet ab omnibus itum, epiſtola conſcribitur ad Pontificem, omniumque Epiſcoporum ſigillis firmatur, Papa vero lectis literis obſtupuit, tantam tam ſubito factam eſſe animorum converſionem: ac irarum plenus ad priſca anteceſſorum arma concurrit, certus, Imperatorem anathematis fulmine percutere, niſi Ravennarenſes, ne id apud ſe fieret, obſtitiſſent, ipſeque ſequente ſtatim anno morari inter homines deſiiſſet.

Philippus Colonienſis eccleſias Germaniæ & in his quoque Goslarienſem ſollicitat adverſus Imperatorem.

Confectum videbatur negotium, mortuo Urbano Pontifice, ſed videbatur tantum. Philippus enim Colonienſis Epiſcopus, non deſiſtebat claſſicum adverſus Imperatorem canere, id ſibi negotii ratus ſolum dari, ut Friderico jura ſua vindicanti obniteretur. Ideo palam tuebatur cauſam Volcmari, quem Pontifex invito Cæſare Treverenſibus Archiepiſcopum obtruſerat, eccleſias quoque legati Apoſtolici munere obiens, id dabat operam ut eas adverſus Imperatorem concitaret. Apud nos quoque idem egiſſe Philippum, ſatis aperte docere videtur diploma Friderici paulopoſt proferendum, in quo palam indignatur Imperator, quod eccleſia SS. Simonis & Judæ, nemini niſi ſibi ſubjecta, legatum Apoſtolicum nimio honore ſuſceperit, omniaque jura ſacrorum illius arbitrio ſubmittere non eſſet verita. En enim ipſa Imperatoris verba: *Veruntamen culpis prædictorum canonicorum aliquando merentibus, dignam erga ipſos indignationis materiam inde concepimus, quod antiquam & conſuetam Goslarienſis eccleſiæ libertatem de novo turbare præſumpſerunt, ſervam & tributariam illam facere volentes, dum legatum Domini Apoſtolici tanta, ut audivimus, reverentia in eadem eccleſia receperunt, pecuniam ſuam illi conferentes, divina quoque auctoritatis ejus interdicto dimittentes. &c.* Accedebat belli apparatus, quo Archiepiſcopus Coloniam foſſis turribusque præmunire cœperat, manifeſto indicio, majora ſe concupiſcere & moliri. Quare Imperator acrius cœpit contra hos papæ clientes inſurgere, principibus prolixa oratione periculoſa eorum conſilia exponere, Coloniam commeatu & frumento intercludere, Volmarum ejusque complices imperio ejicere, paucis ita ſe gerere, ut certiſſimum bellum quisque præſagiret.

Godefr. Monach. p. 250. ſq. Cranz. l. c. Chron. mont. ſer. p. 51.

Fridericus paſſagium inire parat

Denique hæc conſilia interturbavit triſtis ex oriente rumor, qui de conclamatis regni Hieroſolymitani rebus increbuerat. Fridericus enim quemadmodum jam dudum decreverat in oriente quoque experiri armorum ſuorum fortunam; ita ſerio jam rem cœpit animo agitare, cum Saladinum Chriſtianis extrema minari cognoſceret. Poſitis itaque de bello Colonienſi conſiliis habitoque Norimbergæ principum conventu, non modo pacem publicam luculenta lege ſancivit, quam integram ſervavit Urſpergenſis, verum etiam de concordia inter ſe & pontificem reſarcienda agebat: atque id negotium poſtea Moguntiæ in ſolennibus principum comitiis expeditum fuit, idque eo facilius, quod Clemens III. Pontifex abſente imperatore & ſub alio cœlo militante parum ſibi metuendum noſſet. Certe jura exuviarum tunc non dimiſiſſe imperatorem, indicio manifeſto ſunt ea, quæ poſt Henrici VI. demum obitum Otto IV. & pontifex inter ſe pacti ſunt. Reddita pace Fridericus crucem ſacræ expeditionis teſſeram ſuſcepit ab Henrico Cardinali Albanenſi, velut alii malunt, a Godefrido Herbipolenſi epiſcopo, profectionis iſtius ſocietatem petentibus Friderico Duce Sveviæ, Imperatoris filio, Epiſcopisque præterea Patavienſi, Ratisbonenſi, Herbipolenſi, Tarantaſio, Veſontinenſi, Monaſterienſi, Baſileenſi, Tullenſi, Hildeſienſi, Oſnabrugenſi, Miſnenſi, ut & Florentio Hollandiæ comite, Bertoldo comite de Andechs, Hermanno Badenſi, Ottone Burgundo Bertholdo Zaringenſi, Alberto Habsburgenſi, Henrico Solmenſi Gosberto Aperimontenſi Roberto Naſſovio, Adolpho Holſatio Theoderico Clivenſi, aliisque pene innumeris, qui omnes miro religionis ſenſu racti, accepta cruce ſacræ huic, ut audiebat, militiæ nomen dabant.

Godefr. Mont. p. 251. Abbas Urſp. p. 311 Arnold. l. 3. c. 28. p. 356. Otto de S. Blaſ. c. 32 p. 213. Gobelin. act. 6. c. 60. p. 273. Pallat. tom. 2. de geſt. pontif. p. 677. Meibom. diſſ. ſing. p. 186. tom. 3. rer. germ.

Comitia Goslarienſia in cauſa Henrici Leonis.

Anni interea expiraverant Henrici Leonis exilio præfiniti, unde hic ſub hoc ipſum tempus in Germaniam rediit, certa ſpe fretus, fore, ut longo defunctus exilio mitiores principum animos experiretur. Hinc Imperator, ne quid turbarum Henrico filio relinqueret, per æſtatem comitia indixit Goslariæ, in quibus tum de futura expeditione, tum de Henrici Leonis cauſa ad principum ſenatum referebat. Sed denuo judices minus æquos ſenſit princeps optimus, ſive quod cum Philippo Colonienſi, quocum in gratiam jam redierat, contra Imperatorem ſenſiſſe viſus eſſet, ſive quod Bernhardus Saxo provincias reſtituere detrectaret. Quæcunque demum cauſa fuerit, pronunciata certe ſententia fuit admodum mira, optique conceſſa Henrico, aut ſacra bello locium ſe daret, aut dignitatis pateretur

Arnold. l. 3. c. 28. p. 356. Gerhard. Stederb. p. 431. Cranz. l. 7. Sax. cap. 1. Meibom. not. ad Gerb. p. 439.

imminutionem, aut denuo e patria triennium abeſſet. Re penſitata, ultimum elegit princeps antea hoſtium jam fortunæ ſuæ contemtor, maluitque ad Anglos redire, quam aut dignitate avita excidere, aut denuo iter ingredi Aſiaticum, cujus jam dudum moleſtias deguſtaſſet.

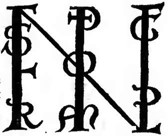
Fridericus ecclesiam SS. Simonis & Judæ in libertatem plenam vindicat.

In iisdem comitiis Imperator omnia mira ſolertia conſtituens non ſine indignatione percepit eccleſiam noſtratem SS. Simonis & Judæ multas adhuc clades tum ab advocatis nonnullis tum ab aliis perpeſſam. Placuit itaque indulgentiſſimo principi has injurias abolere, adeoque plenam in libertatem vindicare hanc eccleſiam, ut nemo quicquam ſibi juris in eam audeat arrogare. Diploma Friderici auro contra carum jam tum equidem ſeorſim in lucem prodiit: attamen quoniam exemplaria dudum diſparuere, & non niſi in pauciſſimorum manibus ſunt: operæ pretium videtur illud hic quoque recenſere & quidem ex ipſo autographo præſtantiſſimo:

IN nomine ſanctę & indiuiduę trinitatis. Fredericus diuina fauente clementia romanorum Imperator & ſemper auguſtus. Cum ad om̄ium eccleſiarum protectionē jure debeamus intendere. maxime tamen ad eas conſervandas quę nobis ſpeciali ratione ſemper fuerunt & ſunt obnoxię ñra uerſatur intentio. & ut illas quę ab anteceſſorib9 ñris imperatorib9 & regib9 fundatę ſunt & conſtructę. pio ſemper amplectamur affectu. quatenus deo in eisdē deſeruientes perſonę. pro ñra & imperii incolumitate. tanto deuotius dn̄m exorent. quanto ab exteriorum incurſu imperiali fuerint auctoritate protecti. Ea propter om̄ium Chriſti fideliū & imperii cognoſcat uniuerſitas. de beneplacito & immobili uoluntate ñra hoc eſſe. ut fratres Goslarienſis eccleſię in ea libertate & honore permaneant. quod uidelicet in domib9 eorū & curtib9 clauſtralib9. nullus aduocat9 nec aliqua perſona ſecularis pręter ñram propriam perſonam. aliquid juris uel judicii habeat. ſiue in poſterum ſibi uſurpare pręſumat. Volumus etiam. & auctoritate imperatoria mandando pręcipimus. quatenus quicunque in periculo uitę conſtitutus in domum clauſtralem confugerit. ibi ab om̄i perſecutore & judice ſecurus permaneat. nec inde eum quisquam uiolenter educere pręſumat. nec aliquis pręter ipſum canonicum aliquem de familia canonici judicet. Conſiderantes pręterea. quod theſaurus & ornatus eccleſię goslār. per diverſorū hominū petitiones ad impignorandū frequenter concedi ſolebat. & ſic proceſſu temporis in obliuionē cadere. & ab eccleſia contigit alienari. mature prout ñra intereſt conſulere & eidē eccleſiæ ſolerter prouidere uolentes. ſtatuimus. & auctoritate imperiali. ac ſub optentu grę nrę canonicis ęccleſię gosl. tam futuris quam preſentib9 diſtricte pręcipim9. quod nec cuſtos. nec uicē cuſtodis gerens. ſeu quiſpiam alius. propter aliquorū petitionē. uel forte inſtantiā burgenſiū. aut aliorum quorumlibet. ſiue etiam ñram quicquā de ornatu ęccleſię gōsl. exponendū concedat. quē nec etiam perſonę ñrę ad impignorandū ullom° concedi uolum9. Illud etiam prędictis canonicis indulgem9. ut quotiescumque civitatē Goslar. quam prę cęteris honoram9 & amplectimur. curiam non celebraturi intrauerim9. om̄es curtes clauſtrales. canonicorū uidelicet ęccleſię Goslar. ab om̄ium hoſpitū qui nobiscū uenerint manſione uel introitu prorſus im̄unes exiſtant. nec quisquā de familia ñra uel ali9 aliquis eos ſuper hoc ullaten9 inquietare pręſumat. Si u° ad curiā celebrandā prędictā ciuitatē nos adire contigerit. marſcalkus. ſiue camerarius noſter in curia clauſtrali aliquē ex principib9 locandi poteſtatē habeat. ita tamen. ut ſine equitatura. & absq; om̄i lęſione & incom̄odo domeſtici decenter in eadem domo maneat. Perlata quoq; ad nos importunitate. quā in bona ęccleſię ñrę Gosl. aliquando exercere pręſumpſerint aduocati. uel uillicationes ejus locando. quod nihil ad eos. uel hereditates litonū ęccleſię ſibi uſurpando. uel etiam manſos ęccleſię nouis collocando colonis. nos hęc illicita de cętero fieri autentico prohibentes edicto. nullā permittim9 aduocatis ad talia perpetranda poteſtatem. Cum enim de jure aduocatorū corā nobis in palatio goslar queſtio moveretur. de com̄uni principū conſilio ſententiatū fuit. quod in bo-

nis ęccleſiarũ aduocati nichil juris haberent, niſi tantum in trib9 caſib9. in furto uidelicet. in pugna. & in raptu. & om̃es alię queſtiones eſſent ad yconomum ſeu uillicum ęccleſię referendę. Nos ergo commoditatib9 ej9dem ęccleſię conſulentes conſtituimus, ut ſuper bona ſua quę ſunt in uilla Werre. ſeu alia quęcumq; in poſterum juſtę acquiſitionis titulo poterit adipiſci. onera aduocatorũ carentia. nemo debeat aduocatus haberi. nec alius quam yconom9 ęccleſię, cui com̃iſſa fuerint. aliquid in eis ordinandi poteſtate perfruatur. Cum igitur jam ſepedicta ęccleſia. cuj9 libertatẽ gloriã coronę ñrę reputamus, ſolummodo ad nos habeat reſpectum, ideo ſtabilius in ſuo jure deſideram9 eã permanere. nolentes. ut aliquis in eã poteſtatiuas man9 extendat. & ut nullus epiſcoporũ aliquẽ de canonicis ęccleſię gosl. excommunicandi uel diuina ibidem prohibendi. ſine conſilio & conniuentia ñra poteſtatem habeat. decernimus. & inuiolabiliter obſeruari pręcipim9. Verumtamẽ culpis prędictorũ canonicorum aliquando merentib9. dignã erga ipſos indignationis materiã inde concepim9. quod antiquã & conſuetã goslar. ęccleſię libertatẽ de nouo turbare pręſumpſerũt. ſeruã & tributariã illã facere uolentes. dum legatũ dñi apoſtolici tanta ut audiuim9 reuerentia in eadem eccleſia receperunt. pecnniam ſuã illi conferentes. diuina quoq; auctoritatis ejus interdicto dimittentes. Quia vero goslar eccleſia ut dictũ eſt ad nullũ in mundo niſi ad imperatorẽ uel regem romanorũ debet habere reſpectũ, & null9 in ea interdicendi diuina poteſtatẽ habeat, niſi pri9 habita ñrę permiſſionis licentia. ſuper hoc facto grauiter merito commoti fuimus. quod ita tunc primum per ipſos fratres fuerit ancillata. & ne de cetero tale quid eis contingat. omni qua dignũ eſt diſtrictione prohibemus. Accidit pręterea nt ęccleſia goslãr per procuratores ſuos in ſolempni curia ñra querimoniã corã nobis deponeret. quod bona ſua in uilla bernesdorp. uiginti uidelicet manſos & unũ. monachi de Lutere uiolenter & injuſte detinerent. cum tamen ipſa ęccleſia gosl. eadẽ bona titulo juſtę acquiſitionis adepta fuerit. exhibito ſuper hoc nobis autentico ſcripto domini HEINRICI Rom Impr̃is quarti. Nos itaq; juris ratione hoc dictante. de conſilio & ſententia principum ęccleſiam gosl. reſtituim9 & procuratores ej9 nomine eccleſię per camerarium ñrum in poſſeſſionem mittentes. eis jam dicta bona perpetuo poſſidenda confirmauim9 & confirmam9. Hęc igitur om̃ia. ſicut ab anteceſſorib9 nris regib9 & imperatorib9 ęccleſię goslãr ſunt indulta. ita & nos indulgemus. & ut nulla omnino perſona: magna uel parua. ſecularis vel eccleſiaſtica in poſterũ ea retractandi ſeu euacuandi. habeat auctoritatem. pręſenti pagina ſigilli ñri impreſſione ſignata muniendo roboramus. Si quis autem auſu temerario contra hęc nrę donationis inſtituta uenire temptauerit. noſtrę indignationi tamquam re9 leſe majeſtatis perpetuo ſubjacebit. Hujus rei teſtes ſunt. Adelhogus Hildenſem. epc̃. Tidericus Haluerſtadenſis epc. Tidericus liubicenſis epc̃. Albert9 de Gronbach. Albertus de Hiltinburch Burchard9 de waldenberch. Ludolfus de peine. Ecbertus de wulferbutele. Volcmar9 aduocatus gosl. & alii quam plures.

Signum Domini Frederici romanorũ imperatoris inuictiſſimi.

Ego Johannes cancellarius uice Conradi moguntini archiepĩ & archicancellarii recognoui.

Acta ſunt hęc año dñicę Incarnationis M° C° LXXXVIII. indict. VI. regnante dno Frederico Romaoorũ imperatore glorioſiſſimo. Anno Regni ejus XXXIII. imperii uero XXXVII. Data Goslarię. VI. Id9 Auguſti.

Hoc

Hoc ultimum eſt inſignis amoris documentum, quod paſſagium initurus huic eccleſiæ reliquit. Alias quidem hæc eccleſia tabulas ſeruat eodem die conſignatas, in quibus iidem ferme teſtes occurrunt *Adelhogus, nimirum Hildenſem̄ epc. Tidericus Halberſtadenſis epc. Tidericus Liubicenſis epc. Johannes imperialis aulç cancellarius, Rodolphus protonotarius. Albertus de Grombach. Albertus de Hiltenburch. Burchardus de Waltinberch Liudolfus de peinen. Ecbertus de Wolferbutele, Volcmarus advocatus & alii quam plures.* Sed & celeberrimus Paulini allegat literas Friderici eidem eccleſiæ hoc anno conceſſas, quæ an eædem ſint cum iis, quas modo adſcripſi, non dixerim. In noſtris ſane non occurrit Burchardus de Woltigerode, ſed Burchardus de Waldenberch. Nec ulla advocati Gandersheimenſis ſed Goslarienſis hic mentio fit. Videtur igitur vir doctiſſimus de alio diplomate loqui, quod nondum perluſtravi. Attamen facile his omnibus palmam præripit hoc, quod jam ex autographo dedimus, quo tam bene de eccleſia SS. Simonis & Judæ meritus eſt laudatiſſimus imperator, ut eum veluti alterum conditorem ſuum & parentem juſta pietate veneretur, id quod & majores ejus effigie teſtati ſunt, in ſummi chori feneſtra depicta, atque hanc præferente epigraphen:

[*Paulini Chron. Otberg. p. 201.*]

FRIDERICUS PRIMUS IMPERATOR DOTAVIT PRIVILEGIIS ET EXEMTIONE.

[Annorũ in ſubſcriptione ratio.]

Ceterum tria præcipue adhuc de hoc diplomate monendus videris, Lector benevole. Primo enim obſervabis annos in clauſula notarii oſcitantia eſſe transpoſitos, id quod ſæpius factitatum, ex innumeris patet imperatorum tabulis. Hinc cum legeris hic ſcriptum: *anno regni ejus XXXIII. imperii vero XXXVII.* Ita reſtituendi numeri erunt: *anno regni ejus XXXVII. imperii vero XXXIII*: tum recte ſe omnia habebunt.

[Sigillum huic diplomati annexũ.]

Deinde notatu dignum eſt ſigillum integrum adhuc & optime ſervatum. Siſtit hoc Cæſarem coronatum, throno inſidentem, dextraque ſceptrum in lilium crucemque deſinens; ſiniſtra globum cruce ornatum tenentem, cum epigraphe: † FREDERIC9. DEI. GRATIA. RO. IMPERTAOR. AVGS. De eo forte alibi ſi Deo viſum fuerit, agemus pluribus.

[Advocati ut & Oeconomi & villici quinam?]

Poſtremo nec id diſſimulandum videtur, has literas multum lucis fœnerare *advocatorum* æq; ac *œconomorum* ſeu *villicorum* nominibus, quibus nihil frequentius in antiquis monumentis occurrit. Et de advocatis quidem hujus eccleſiæ jam antea quædam monuimus, cum Adelberti marchionis, *Goslarieñ ēcclię poſt regem advocati* diploma ad annum MCLV proferremus. At horum hic fieri mentionem pene dubitaverim, cum eorum munus in eo potiſſimum conſiſteret, ut Cæſaris nomine eccleſiæ jura tuerentur, aliorumque prohiberent rapinas. Potius diploma hoc notare videtur minorum gentium advocatos. Adeo enim horum numerus procedente tempore augebatur, ut nullus propemodum eſſet manſus nullum prædium eccleſiarum, quod non peculiarem haberet agnoſceretque advocatum. Hujus generis advocatorum magnum nunc inire liceret numerum, niſi jam tum a Carolo du Freſne, Paulini, aliiſque cum cura de iis fuiſſet actum. Cum autem Initio id illis datum eſſet negotii, ut has facultates a rapinis aliorum defenderent: res circa hæc tempora in tantos degeneraverat abuſus, ut adverſus nullos magis, quam advocatos eccleſiis advocato opus eſſet. Id quod patet ex tot pontificum & epiſcoporum tabulis multarũ de hoc infeſto hominum genere querelarum plenis, quarum jam aliquas protulere Conringius & Paulini. Viſum igitur fuit ſapientiſſimo Imperatori in his Goslarienſibus comitiis nimiam advocatorum avaritiam coërcere, & his veluti certis limitibus eorum circumſcribere munus.

[*Carol. du Freſne part. 1. gloſſ. Lat. p. 86. Paulin. diſſ ſing. p. 560. ſq.*]

[*Conring. cenſ. dipl. Lind. c. 16 p. 312. Paulin. l. c. p. 548.*]

[1] ut nullam in curtes clauſtrales haberent juriſdictionem.

[2) ut nullas impoſterum ſuo arbitrio villicationes elocarent.

[3] hæreditates eccleſiæ litonum ſibi ne arrogarent.

[4] manſos quoque eccleſiæ novis colonis ne locarent.

[5] in eccleſiæ facultatibus nihil exercerent juriſdictionis, niſi in cauſis furti, pugnæ atque raptus.

[6] In facultatibus denique, quas impoſterum acquiſitura eſſet eccleſia, ut & in bonis Werrhenſibus plane omni jure carerent.

Hiſce enim in rebus potiſſimum ſeſe adhuc Advocatorum rapacitas exeruerat. Villicationes nimirum aliis pro lubitu ſolebant locare, maximam partem fructuum ſibi retinere, hæreditates litonum eccleſiæ debitas ſibi vindicare, colonos pro lubitu mutare, paucis: ita ſe gerere, ac ſi in proprio fundo dominarentur.

[*Carol. du Freſne part. 1. Gloſſ. Lat. p. 82.*]

[Oeconomi ſeu Villici quales.]

Oeconomos ſeu *Villicos* quoque tangit hoc diploma, quos cum Advocatis confundi, notavit clariſſimus Paulini a Lehmanno, Goldaſto, Bangerto, Knichenio, Paurmeiſtero aliiſque plurimis. Exiſtimarunt enim, Advocatos non modo juri dicundo præfuiſſe, verum etiam curam habuiſſe rei familiaris & redituum. Sed procul dubio in errorem eos deduxit vetus loquendi mos, quo nomina hæc interdum ſolebant confundi. Sic Matthæus Pariſienſis de Imperatore Friderico II: *Summus*, inquit, *ſecularium Oeconomus & protector eccleſiæ Chriſti, efficax & validus factus eſt inimicus.* Et paulo poſt Regem

[*Lehm. l. 2. Chron. Spir. c. 36. p. 140. ſq. Goldaſt. not. ad Burchard de caſib. Monaſt. S. Gall. p. 131. tom I. rer. Alem.*]

quoque Francorum vocar *S. Dionyſii ſpecialem Oeconomum & patronum.* Quamvis aurem nomina haut raro confuſa pateat: Officia tamen ipſa Advocatorum & Oeconomorum ſemper habita ſunr diverſa. Cui probando vel ſolum ſuffecerit hoc Friderici diploma, quod Advocatorum & Oeconomorum partes accurate diſtinguir, illis jurisdictionem in cauſis furti, pugnæ & raptus, his quæſtiones in re familiarl obvias tribuendo. Quocum faciunt & antiquæ Conradi III. Regis literæ: *De rediti-bus S. Remigii per Villicum & ſcabinos placitabis præpoſitus ſine Advocato:* nec non charta Adalberonis Epiſcopi Metenſis: *Ceterum teſtati ſunt, abbatis vel villici mei eſſe arbitrii, ut legitime ac libere, quicquid libuerit ſine advocato poſſent placitare, de terris, de domibus:* En Advocatoru n & Villicorum munera tam accurate diſtincta, ut accuratius non poſſent. Quod autem officium fuerit Oeconomi ſeu Villici, ipſa nomina indicant: ſcilicet procuratores erant poſſeſſionum eccleſiaſticarum, quibus negotium datum fuit colendi prædia, redituſque, qui ex iis obveniſſent, curandi, atque adeo hoc agendi, ut omnis iſta opera utilis fructuoſaque eſſet, ut erudite, hoc eſt, ſuo more docet Schurzfleiſchius. Sic & Gloſſaria Villicum interpretantur *actorem, exactorem villæ penſionum, Inſularium, diſpenſatorem vel gubernatorem* οἰκόνομον οἰκόνομον ἐπὶ τῆς χώρας. Nec aliæ ſunt *curtes villicales* in antiquis tabulis obviæ, quam quæ villicorum ejuſmodi diſpenſationi ſuberant. Ceterum obſervamus eos quoque vocatos eſſe *Majores.* Diſerte enim charta Conradi Regis anno MCXLIV. id. Februarii Wormatiæ data apud Piſtorium ita loquitur de villicis Abbatiæ Stabulenſis: *Communi itaque principum noſtrorum & generalis curiæ noſtræ, quæ Leodii celebratur, conſilio, obtentu etiam ejuſdem Abbatis Wibaldi judicari fecimus, quod nullus judex, qui Scultetus dicitur, nullus villicus, qui vulgariter Major vocatur, miniſterium ſuum diutius habere & retinere valeat, niſi quamdiu cum gratia Abbatis deſervire queat, ſed quotieſcunque juſſus fuerit reddere, ſine contradictione reddat, nec filius poſt obitum patris per hæreditatem repetat.* Hoc ſenſu etiam occurrit *Majoria*, quæ medii ævi ſcriptoribus notat villam cui Major ejuſmodi ſeu villicus præeſt, unde Germanorum voces natæ videntur: Ein Mayer / ein Hoff-mayer / eine Mayerei / ein Mayerbrieff etc. Verum eadem fata manebanr villicos, ſeu Oeconomos, quæ Advocati ſubierunt. Scilicet, quod ſuccedentibus temporibus nimis a priſtina innocentia deflecterent, de eccleſiarum facultatibus geno indulgerent, tempus potius venationibus fallerent, quam obeundis agris impenderent, eo demum res rediit, ut publicis Imperatorum ac Regum edictis eſſent coercendi, quale etiam eſt illud Conradi III, e quo paulo ante nonnulla excerpere placuit.

Rangert. ad Helm. & Arn. p. 338. Knichen. c. 4. de jure terrir. §. 394. Paurm. l. 2. de jurisd. Imp. Rom. c. 10. n. 24. Math. Pariſ. ad ann. 1245. Carol. du Freſne. l. c. tom. 3. p. 1337. Schurzfl. diſſert. de Vitric. eccleſ. p. 4. Jacob. Godefr. ad tit. cod. Theod. de bonis Clericorum.

Chron. Magn. Belg. ap. Piſt. p. 162. tom. 1. Conf. Schurzfl. l. c. p. 5. du Freſn. tom. 2. p. 359. & tom. 3. p. 1337.

vid. Eckebard. jun. de Caſib. monaſt. S. Galli ap. Goldaſt. de ſcript. Alim. rer. germ. c. 4. p. 28.

Sed nimis forte diu & ad tædium usque lectoris nos Harpyæ iſtæ eccleſiarum detinuerunt. Ad res igitur noſtras demum redeundum eſt. Cumque Goslarienſis eccleſiæ feliciratem paulo anteſimus mirati, tranſire juvar ad Richenbergenſes, qui & ipſi quoque a *Nicolao de Berlo* miniſteriali Epiſcopi Hildeſienſis novo hoc anno beneficio aucti ſunt, quod Adelhogus Hildeſienſis Epiſcopus datis tabulis ratum habuit.

Richenbergenſ. eccleſiæ augmentum.

Huic facto intererant: *Gerhardus* Præpoſitus de Stederburg, *Geruncus* Canonicus S. Crucis, *Gerfridus* de Hoſenbrugge Canonicus. Canonici de Richenberg: *Benno, Johannes, Theadolphus, Iberioldus*, Capellanus præpoſiti Gerhardi. Laici: *Bodo* de Homburg, *Burgardus* de Heimerſen, *Fridericus* de Rothen, *Tidericus* de Ordenberg, *Gerardus* cognatus Epiſcopi, *Lippoldus* de Eſcherte, *Johannes* de Deſſeleſſen, *Tidericus* de Golthorne, *Henricus* filius ejus, *Hugo* de Inſula, *Conradus* de Lyndeche, *Geſcalkus* de Oſterode, *Hermannus* frater ejus & alii multi. Datum anno milleſimo centeſimo octogeſimo octavo, in civitate *Hildensheimenſi*, quarto idus Maji.

Annus Chriſti 1189.

Friderici I. Reg. 38. Imp. 35. Ab. V. C. 266.

JAm hoc anno Imperator rebus ad ſummam tranquillitatem ubique compoſitis, ſummam rerum demandavit Henrico filio, ipſe vero futuræ peregrinationi magna induſtria ſe accinxit. Delectui inſtituendo luſtrandoque exercitui urbem deſignaverat Ratisbonenſem, ad quam S. Georgii feſto properans, magnam invenit cruce ſignatorum mulritudinem, quæ ad triginta propemodum hominum millia crevit. His cum ſe principum copiæ jungerent, tam inſtructus completus eſt exercitus, qui par toti orienti videbatur futurus. Ratisbona ergo Imperator cum exercitu ſuo ſecundo Danubio Auſtriam pervectus, Presburgi pacem exercitus publico edicto ſanxit, ulteriusque progreſſus per Ungariam, & novis cohortibus ſubſidiariis ab Ungarorum Rege auctus ad Bulgariæ usque fines felici itinere perrexit, tam diligens coërcitor diſciplinæ militaris, ut Belgradi per Petri & Pauli feſtivitatem ſtativa habens ab equitibus quibusdam Alſaticis violatæ pacis ſumeret ſupplicium. Bulgarorum provinciam ſimul ac fuerat ingreſſus, omnia ſibi adverſa expertus, nonniſi ſummis exantlatis laboribus irer per has regiones emenſus eſt. Inde miſſis ad Conſtantinopolitanum Regem legatis rranſitum per Græciam rogavit, ſed fruſtra. Legatos enim aliquandiu ſatis liberaliter habitos, poſt ubi in ſuſpi-

Fridericus Imp. in Palæſtinam movet.

Godofr. monach. p. 253. ſqq. Tagenan. deſcript. expedit. Aſiat. p. 6. ſq. ap. Freher. in append. tom. I. rer. Germ. Martin. Polon. p. 374. Alb. Stad. p. 290. Abb. Urſp. p. 303. Chraumont. Ser. p. 53. Arnold. Lubec. l. 3. c. 29. p. 357 Gerhard. Sted. p. 431.

Otto de S. Blaſio c 32 ſq p.213.ſq Gobelin. Perſon. ætat.6. c. 60. p. 273. Pantal. de ord. Johannis.l.2 p.56. ſq.

ſuſpicionem iniquam a Bulgaris eſſent adducti, Rex in carcerem detruſit, idque dare cœpit operam, ut Imperatorem tranſitu prohiberet. Hinc Imperator ſuperato moleſto per Bulgariam & Macedoniam itinere, Græciam intravit tantoq; terrore percuſſit Iſaacum Regem, ut dimiſſis legatis bellum deprecaretur, omniaq; futuro itineri ſubſidia promitteret. Sed cognita Græca ejus fide Imperator ulterius progreſſus montem Conſtantinopoli imminentem inſedit, adeoq; afflixit urbem, ut datis obſidibus pacem peteret, navesque transportandis copiis offerret. Quot hominum vero millia antequam Conſtantinopolin ventum eſt, perierint, ſatis aperte patet ex Taginone, qui hodœporicon confecit iſtius peregrinationis. Nec multo fructuoſius reliquum bellum fuit, ut merito ſubeat mirari, tot clades non deterruiſſe homines a ſacra militia.

Heidegg. period. 4. hiſt.papat. p.56.ſq.

Sed videtur Heideggerus omnium optime obſervaſſe cauſas, quamobrem crucem prædicare, totumque Chriſtianum orbem ſedibus ſuis excitare non deſtiterint Pontifices. *Diverſa longe*, inquiens, *fuerunt belli illius* [ſacri] *ſuaſoria cauſa, avaritia pontificum, dominandi libido, perfidia, & oppreſſio Chriſtianorum principum. Ablegatis in Orientem per ſpeciem pietatis principibus proclive papa fuit vacua in aula dominari cum ambitioni avaritiaque Pontificum totus ſe Occidens aperiret, & ad frenandam domandamq; eam, exhauſtis ejusmodi expeditionibus principum ſubjectorumque opibus, impares poſthac eſſent: Immenſam etiam pecuniarum vim cruciata hæc militia pontificibus conciliavit. Certe Innocentius Papa*, [ita Matthæus Paris, Monachus Albanenſis, Anglus, Hiſtor, Major, p. 200 loquitur.] *ad expeditionem terræ ſanctæ, ut dixit, ad occultandam ſuam avaritiam, infinitam pecuniam ab ordine Ciſterciensi extorquere propoſuit.*

Monaſt. Dorſtadiani origines.

Interea dum omnes Europæ nationes miro pietatis ſenſu in Orientem confluunt, nec iis quidem plane defuit religionis propagandæ ſtudium; qui domi intra patrios Lares remanſerant. Inprimis in vicinia noſtra hæc ſententia ſtetit Arnoldo Dynaſtæ Dorſtadiano, Variæbarbæ nomine claro; qui cum e Conjuge ſua Bina gente Æthiopiſſa nullam dignioris ſexus prolem ſuſtuliſſet, nobilitatis ſuæ ſedem Newenburgum, in celebre virginum cœnobium convertit, quod hodienum Dorſtadianæ familiæ inclytum nomen retinet. Honori id conſecratum eſt SS. Trinitatis, virginibusq; frequentatum; quæ S. Auguſtini regulis ſe adſtringebant. Tanquam ſingulare quicquam annotavit Leznerus, quod olim virgines Dorſtadianæ non niſi ejusmodi preces uſurparint, quæ ſolam ſanctiſſimam triadem alloquebantur, neglectis ſanctis, quibus nec imagines quidem multas in templo ſuo dedicarint. Quod ſi ita eſt, mirari ſane non oportet, in tanta ſeculi caligine apud nonnullos tamen tantam emicuiſſe lucem, ut vanum ſanctorum cultum agnoſcerent: Quales etiam tunc fuiſſe Waldenſes, quos peſtes eccleſiæ vulgo exiſtimabant, conſtat ex Æneæ Sylvii hiſtoria Bohemorum, aliisque rerum eccleſiaſticarum ſcriptoribus. Sed alia facies eſſe cœpit hujus monaſterii, ex quo anno MCCCCLXXIX virgines reformationem ſubierunt, & canoniſſatum S. Auguſtini ſusceperunt inſtituta.

Æn. Sylv. c.35.p.50. ſq. Flac. Catal.teſt. verit.l.15. p.1499.ſq. Uſſer. de ſucceſſ. eccleſ. c.8.

Annus Chriſti 1190.

Friderici I. Reg. 39. Imp. 36.
Henrici VI. Reg I.
Ab. V. C. 267.

Expeditionis ſacræ ſucceſſus & Frider. obitus.

*Otto de S. Blaſio. l.c. p. 215. Godefr. Monach. p. 258. Arnold. l.c. Guil. Brito l.4. Philip. p.27.& 82. Chron. mont. Ser. p 55 ſq. * Chronic. Auſtrale vocat Celeph. vid. p. 420. Barth. ad Guil. Brit. l.c. p.275.*

HYeme in Thraciæ ſolitudine exacta, Fridericus Imperator cum copiis ſuis fretum intra pontum Euxinum & mare Ægeum trajecit, cum interea Franci; Angli, Itali, ac Belgæ claſſibus incredibilem multitudinem hominum adveherent, Ipſique Philippus & Richardus, ille Franciæ hic Angliæ Reges ad ſacrum bellum accederent. Exercitu in Aſiam transmiſſo Armeniæ regiones Turcarumque provincias aggreditur, multisque licet præliis laceſſitus, ſemper tamen victor evadit, donec expugnato Iconio Soldanus pacem, datis obſidibus, peteret, liberumque per Armeniam tranſitum permitteret. Sed vix Ciliciam ingreſſus fuerat laudatiſſimus Imperator; quem merito *magnum* vocat Guilielmus Brito, cum nimium fervorem ſolis in fluvio Cydno * reſtincturus, gurgite abreptus expiraret, licet alii equo in fluvio offendente delapſum, inter manus ſublevantium extinctum malint. Hunc finem habuit Imperator virtuti ſimillimus, omnibus belli ac togæ dotibus eminentiſſimus ſeculi ſui, qui pro nulla re magis, quam Imperii majeſtate, arisque ac focis dimicavit. Plurimorum equidem iniquos calamos expertus eſt, veluti Saxonis Grammatici, qui *hominem fallaciſſimum* appellare auſus eſt; ſed facile ejus virtutes vindicabunt Radevicus; Petrus Bleſſenſis, aliique hujus ævi ſcriptores, qui inſuper habito Pontificum judicio, id dederunt operam, ne quid aut falſi ſcriberent, aut veri non ſcriberent. Exuviæ corporis Antiochiæ primum ſepulræ, poſtea in Germaniam revectæ Spiræ inter ceteros Imperatores locum invenerunt. Orbatus igitur optimo duce exercitus belli ſummam commiſit Friderico filio; qui tamen editis aliquot virtutum ſpeciminibus ipſe quoque in ætatis flore morbo correptus exaruit. Vnde incondita multitudo a ſignis dilapſa cuneatim in patriam rediit, omnisque expeditio hæc operoſa in fumum abiit.

Radevic. l.2. c.76. p. 556. Petrus Bleſſenſ. Ep.169.

Henricus Leo armis Re-

Inter hæc infauſta Orientis bella, quæ pene ad incitas redegerant Germanos, alta pace fruebatur Germania, Henrico

provincias ſuas recuperare ſtudet.

Gerb. Stederb. p.431. Arnold. l.4. c.1. p.384. Cranz. l.7 c.2. Meib. not. ad Gerb. Sted p.439. & hiſt. Bard. p. 63. Schlæpk. Chron. Bardevv. part.1.c.13 p.203. ſeq.

Rege, qui per sbſentiam patris Imperio præerat, id potiſſimum agente, ut cum Epiſcopis rediret io gratiam. Hujus rei cauſa Moguntiæ, Francofurti & Norimbergæ ptincipum comitia habuit. Sed non diuturna fuit iſta tranquillitas. Henricus enim Leo, cognito uxoris Mechtildæ obitu, & pertæſus diuturni exilii ante præfinitum tempus rediit in Germaniam, eoque magis maturabat iter, quo durius in provincias ſuas a Rege conſuli audiverat. Circa anniverſariam S. Michaëlis feſtivitatem Bremam veniens ab Hartwico Archiepiſcopo liberaliter ac honorifice exceptus & Stadam deductus eſt. Qua urbe potitus ſtatim collegit copias, tantaque celeritate, Hamburgum, Plonam, Izehoam, Lubecam Lauenburgum aliasq; urbes ac provincias recuperavir, ut eodem fere rumore Henricus & veniſſe & bellum paraſſe & victoria potitus nunciaretur. Inpi imis Bardewicum antiquiſſimam urbem ob perfidiam vero nimiš ſibi in viſam a fundamentis adeo diruit, ut vix veſtigium priſtini nitoris reliquerit. Repentino hoc terrore circumlato principibus nec conſilii recte expediendi facultas, neque belli feliciter gerendi occaſio erat, credebaturque Henricus in ſpem priſtinæ fortunæ reſurgere, inprimis cum maxima pars Germani exercitus in Oriente ſub alio ſole peregrinaretur: minorque manus adeſſet Henrico Regi, quam quæ Leonis conatibus reſiſtere poſſe videbatur.

Henticus Rex Goslariç obſidionem Bruuſvicenſem decernit

Gerhard. Sted.p.431 Vetus Chron. Rithm. ap. Meib. not. ad Gerhard. p. 440.

Cum igitur jam terribilis toti Saxoniæ imminere videretur Henricus Leo, arma quoque Henricus Rex corripuit, odio in Leonem nulli ſecundus. Convocatis itaque circa feſtum Martini Goslariam Saxoniæ principibus, de impediendis Leonis ſucceſſibus conſilia captavit, junctisque ſibi Bernhardi Ducis, Conradi Moguntini & Adelhogi Epiſcopi Hildeſienſis copiis Brunſvicum obſidione incinxit. Quod autem Henricus, Leonis filius mature urbi de cibariis proſpexerat, nec quidquam Rex profecit. Converſus tamen in adjacentem agrum, omnia flammis ferroque devaſtavit, exercitum excurſionibus locupletavit, ejectoque, ne nihil egiſſe videretur, Hartwico Archiepiſcopo Bremenſi, re infecta rediit Goslariam: Henricum Regem Goslariæ tunc contra Leonem comitia habuiſſe, præter Gerhardum Stederburgenſem, teſtatur quoque vetus Chronicon rhytmicum:

Dher junghe Koninc Heynrich
  Dhes Vater hatte weſen Frederich/
Dher dher Veydhe ni vergaz
  Durch dhen angebornen haz/
Wider ſinen mach Heinriche:
  Dha iz pleph an Frederiche/
Dha began iz der junghe algeſich
  Durch daz Hertzoge Heinrich
E dher zit zo Lande quam/
  Vor grof obtl her daz nam:
Der ward ſin Vigent offenbar/
  und dachte in Verterben gar/
Von aller ſiner Herſchaph.
  Vüllen rat im darjo gaph/
Von Meinze der Biſchoph
  Das zu Goslere einen Hoph
Leyte Koninc Heynrich. &c.

Henricus Leo Regi reconciliatus.

Gerb. Sted. l.c. p. 431. ſq. Arnold. l.4. c.3. p.387. Cranz. l.5 Sax. c.3. p.175. & Vandal. l.6. c.30. Lerbec. Chron. Schaumb. p. 507. Bunting. part. 1. Chron. Brunſw. p.171.

Animus erat Henrico Regi expeditionem in Italiam ſuſcipere, tum coronam a Papa more ſolito ſuſcepturo, tum a Tancredo præreptam Siciliæ partem recuperaturo quam ex dote conjugis ſibi deberi ferebat. Quod autem facile animadverteret: iter ſuum ab Henrico Leone retardari, denuo convocatis Goslariæ principibus ad pacem cœpit eſſe pronior, quæ tandem multis ultro citroq; miſſis legatis iis legibus Fuldæ coaluit, ut Leo in partem fortunæ reſtitueretur, Lotharius filius obſes daretur, Henricus alter filius expeditoni Italicæ intereſſet, Lewenburgum ſolo æquaretur, Adolphus Schaumburgicus, ſi ex Oriente rediret, ditionibus ſuis reſtitueretur, Lubeca deniq; inter Henricum & Adolphum divideretur. Addit Arnoldus, de mœnibus quoq; Brunſvicenſibus, ut quatuor locis deſtruerentur, conveniſſe; quod & re ipſa præſtitum putat Hermannus Lerbeccius: ſed tacet hoc Gerhardus Stederburgenſis unde ſententiam iſtam non tam veram, quam ex rumore natam ſuſpicatur Sagittarius. Hoc ſane conſtat, nihil horum præſtitiſſe Henricum Leonem, utpote qui facile animadvertebat, rebus in Apulia conſtitutis, Regem in ſe denuo arma converſurum. Obiit etiam paulo poſt Lotharius, obſes Regi datus. Qua de cauſa Henricus quoq; alter filius, qui io Apulia adhuc fecerat ſtipendia clam ſe e caſtris Regis ſubtraxit, multaque eluctatus pericula Brunsvicum ad patrem rediit.

Adelhogo Hild. Epiſc. ſucceſſit Berno.

Sub finem quoq; hujus anni ad ſuperos exceſſit Adelhogus Hildeſienſis Epiſcopus, qui paulo ante e Paleſtina factus redux Brunvicenſi quoq; obſidioni interfuerat.

Præp. mont. S. Petri. Goslar.

Hujus viri ſolicitudo in ornandis eccleſiis ſatis elucet ex tot ejus diplomatibus, quorum aliquot jam in medium protulimus, quanquam ejus conatus in comitatu Daſſelenſi ad epiſcopatum ſuum transferendo non æque omnibus probantur. Succeſſorem nactus eſt Bernonem, Decanum Hildeſienſis eccleſiæ majoris, & Montis S. Petri Goslarienſis præpoſitum quo nomine teſtis loco ſubſcripſit anno 1184. Vir fuit religioſiſſimus & multis beneficiis eccleſiis exhibitis clarus, ſed neſcio, qui factum ſit ut tam parum de eo referant Hildeſienſium annales. Facile quidem nobis ratio conſtaret ſi audiendus eſſet Cranzius, Qui Bernonem vertente anno ſtatim diem obiiſſe ſupremum exiſtimat. Sed huic refragantur alii, inprimis Reutelius,

Cranz. l.7. metr. c.17. p.178

Reutel. Chron. Hillesh. p. 90. ap. Paulin. Synt. *Lezner. l. i. Chron.*

telius, qui licet conjectura ſua nixus annum ejus emortualem ſignat MCXCVIII. Certe aono MCXCIV. conſecrationem S. Bernvvardi a Papa Cæleſtino impetravit, ex quo colligimus, haut paulo diutius, quam quidem Cranzius exiſtimat, illum eccleſiæ ſuæ præfuiſſe, quadercad annum MCXCVI. diſpiciemus.

Daſſel. c. 7. f. 7. lib. 2. cap. 1. p. 19.

Præpoſitura Montis S. Petri inſtauratur. *Reutel. l. c. Lezn. cap. 85. de monaſt. Bruſch. de Epiſc. & Archiep. c. 11. n. 25 p. 1047.*

Non penitus tamen Goslariæ noſtræ Berno putandus eſt defuiſſe. Præpoſituram cnim Montis S. Petri, cui ipſe antea præfuerat quæque multarum facultatum fecerat jacturam ipſe pro virili inſtauraſſe, amiſſasque opes redemiſſe fertur. Placet ea de re audire Reutelium: *Præpoſituram S. Petri Goslariæ valde depauperatam & a ſecularibus diroptam priſtino nitori, valori & dignitati ſuæ reſtituit, Dictatore ſummo Pontifice ſub pœna fulminis ſacri, ne quis antiqua hujus præpoſituræ bona alienaret, ſeu ſub quocunque prætextu auferret.* Quæ ſi vera ſunt, procul dubio has clades e bello ſociali contra Henricum Leonem ſuſcepto retulit hæc eccleſia. Cum enim vice plus ſimplici tunc vexata ſit Goslaria, non eſt dubium, quio nec mltius cum hac ipſa eccleſia fuerit actum, quæ extra urbis pomœria conſtituta omnibus expoſita erat hoſtium rapinis. Inepti vero Leznerus, quando Bernonem id operæ eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præſtitiſſe exiſtimat, quæ ita ab omni jurisdictione Epiſcopi erat exemta, ut ne diœceſiana quidem jura ulla Hildeſienſium Epiſcoporum agnoſceret. Sed a Bruſchio videtur deceptus, qui *præpoſituram regiam Goslarienſem* a Bernone *inſtauratam ac ampliſſimis proventibus donatam* in tantum refert, nec addit utra præpoſitura ſit iotelligenda.

Conradus Goslar. Præpoſitus. *Apolog. Archiep. Colon. 1659. in additam. n. 5. p. 7.*

Eodem anno præpoſiti munus in eccleſia SS. Simonis & Judæ geſſit Conradus, quem aliud agens nuper demum reperi in diplomate quodam Henrici VI. Regis, eccleſiæ Colonienſi conceſſo, & Apologiæ Archiepiſcopi Colonienſis contra Senatum Colonienſem editæ anno 1659. inſerto. Ipſum enim diploma ita finitur

Teſtes ſunt hujus rei *Conradus* Moguntinenſis Archiepiſcopus, *Wichmannus* Megideburgenſis Archiepiſcopus, *Otto* Bamberburgenſis Archiepiſcopus * *Tirritius* ** Halberſtadeoſis Epiſcopus *Sifridus* Abbas Hirsfeldenſis, *Conradus Goslarienſis præpoſitus Henricus* Præpoſitus Sci Mauritii in Moguntia, *Bruno* Præpoſitus B. Mariæ ad gradus in Colonia, *Bernhardus* Monaſterienſis Præpoſitus, *Conradus* Palatinus Comes de Rheno, *Otto* Marchio Burgundiæ, *Otto* Dux Bohemiæ, *Albertus* Marchio Misnenſis, Marchio *Dedo* Comes, *Rappo* de Werthenio, *Gerhardus* Comes de Loij, *Wiricus* Comes de Hochſteden, *Rupertus* de Durus, *Cuno* de Mintzenberg, *Truſſardus* de Coſtenburg, *Conradus* de Aubiler, & alii quam plures.

* *forte legendum* epiſcopus

**) al. Tidericus.

Sigoum Domini *Henrici*, invictiſſimi Romanorum Regis & ſemper Auguſti.

Acta ſunt hæc apud *Franckfordiam*, anno dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo nonageſimo. Indictione ſeptima, VIII. Kalendas Aprilis, regnante Domino *Henrico* glorioſiſſimo Romanorum Rege, ſemper Auguſto. Anno regni ejus viceſ. primo. Ego *Theodoricus* vice Domini *Conradi* Moguotinæ ſedis Archiepiſcopi & totius Germaniæ Archicancellarii recognovi. Datum per manum Magiſtri *Henrici*, Aulæ imperialis Prothonotarii.

Annus Chriſti 1191. 1192.
Henrici VI. Reg. 2. 3.
Ab. V. C. 268. 269.

Belli in Orieote ſucceſſus. *Otto de S. Blaſio, p. 215 ſq. Stero in Annal. ap. Caniſ. Chron. Auguſt. p. 563. Guil. Brito lib. 4. Philipp. p. 81. ſq. Barth. ad Briton. l. c. p. 272. ſq. Arnold. l. 3. c. 36. p. 356. Petrus Bleſſenſ. epiſt. 143. 144. 145. & 146 Godefr. Mon. 260.*

FErvebat adhuc io Oriente bellum ſacrum, quamvis feliciores illius ſucceſſus non ſolum Friderici Sveviæ ducis obitu verum etiam diſſidiis inter proceres, Regem inprimis Angliæ Richardum & Leopoldum Auſtriæ ducem coortis, non parum impedirentur. Angliæ enim Rex cum Auſtriaco colliſus vexilla hujus, ubicumq; fixa fuerãt, evulſa prnjecerat in cœnum, unde in reditu cum ad focum ſedens ſervili habitu aſſam perdicem verteret, a Leopoldo captus & Henrico Regi traditus eſt. Quam etiam ob rem Leopoldus a Cæleſtino Papa, Regem in expeditione ſacra interceptum indignante, excommunicatus eſt.

Henricus in Italia tem male gerit. *Godefr. Monach. p. 259. Abb. Vrſp. p. 304. Sigon. lib. 15. de bell. Ital.*

Nec minus Germania noſtra bellorum apparatu tunc occupabatur. Pacata enim Saxonia & expeditione in Italiam ſuſcepta, Henticus Rex cum ingenti exercitu, XVIII. Calendas Maji Romam ingreſſus coronam & benedictionem a Cæleſtino pontifice cum Conſtantia ſua impetrabat. Qua in ſolennitate mira eluxit Pontificis arrogantia, qua eo proceſſit Pontifex ut coronam manibus ſuis impoſitam pede iterum ex capite imperatoris excuteret, ſignificaturus ſcilicet dare, cuſtodire, conſervare & auferre coronam, ſi cauſa exigeret, eſſe in manu pontificis, ut nugatur Baronius, pro merito ideo tractatus a Lehmanno. Nec prætereunda hoc loco cenſura Pallatii: *Coronam* inquientis, *triduo reſpuit, ne coronaret Henricum, quod malleo ferreo repoſceret malum aureum. Dedit tandem: utinam modeſtius dediſſet. Elevato namque Cæleſtinus pede ex capite adorantis Henrici coronam decuſſit. Sic ponere & deponere Reges ſolent tyranni, non pontificet. Nunquam in ſolido ſtat humana ſuperbia quæ immanitas eſt, non magnitudo.* Quo facto Imperator ulterius in Apuliam progreſſus arma vertit in Tancredum, qui provincias a Wilhelmo Si-

culo

Phil. Bergom. Chron. l. 224. fol. 224. Baron. ad ann. 1191. n. 10. Roger. annal. Angl. ann. 1191. Lehm. lib. 5. c. 68. p. 548. Pallat. tom. 2 de Geſt. Pontif. p. 653 Otto de S. Blaſio. c. 37. p. 217

culo Henrici ſocero relictas invaſerat. Sed nimis adverſam fortunam tunc experiebatur: nam præterquam quod Henrici Leonis filius fortiſſimus juvenis fuga e caſtris elapſus, in Saxoniam redierat: mors quoque ſubtraxerat Philippum Colonienſem, veteranum militem, cujus conſiliis potiſſimum adhuc fuerat uſus. Inprimis vires ejus maxime attriverat obſidio Neapolitana, qua diutius protracta lues exercitum invaſit, tam violenta, ut maxima pars militum periret, ipſeque Rex lectulo affixus ægre mortem effugeret. Soluta itaque obſidione, & imperatrice capta hoſtium proteſtati relicta, in Germaniam illi erat redeundum. Felicior inter ea Goslaria noſtra, quæ pietatis & religionis mira ſubinde vidit incrementa. Capellam S. Cæciliæ a majoribus ſuis fundatam maximi faciebant Comites Woldenbergenſes, idque præcipue dabant operam, ut ornamentis & exiſtimatione ſanctitatis magis magisque effloreſceret. Cujus pietatis non aliud ferebant præmium quam jus patronatus, quod & *Berno* Hild: Epiſc. hoc anno familiæ huic confirmavit. En literas Epiſcopi, in quibus *Rodolphus* Comes Woldenbergenſis vocatur Civis Goslarienſis:

Jus patronatus Capellæ S. Cæciliæ confirmatus Woldeobergenſibus

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. BERNO *Dei gratia Hildenesheimenſis Epiſcopus in perpetuum. Pontificalis eſt officii eccleſias Dei paternæ ſollicitudinis cura protegere, atque utilitatibus earum promovendis & paci conſervandæ vigilanter proficere. Ea propter notum eſſe volumus omnibus Chriſti fidelibus tam futuris, quam præſentibus, quod nos petitione fidelis & dilecti noſtri* Rodolfi, civis Goslarienſis, *nobilis Viri, Capellam S. Cæciliæ, quæ legitima ſuorum progenitorum donatione ipſum contigit, cum omnibus ejus juſtitiis & poſſeſſionibus in Dei & noſtram protectionem ſuſcipimus. Statuentes, ut juxta prædeceſſorum noſtrorum venerabilium Virorum* Bertholdi, Bernhardi, Brunonis, Heremanni, Adelogi *Hildenesheimenſis Eccleſiæ Pontificum conceſſionem, præfatæ capellæ ſacerdos de manu Epiſcopi aut ejus reſponſalis dono altaris canonice inveſtitus, omnes ejusdem Eccleſiæ fundatores, extructores, & poſſeſſores ſepeliendi & parvulos eorum baptizandi absque omni contradictione habeat facultatem. Licet præterea volentibus ibi divinum ſervitium frequentare, ſacerdoti ægrotos, ad quos invitatus fuerit, viſitare, parvulos quoscunque ſibi oblatos baptizare, & mortuos ſepelire. Decernimus etiam & quæcunque bona, quascunque poſſeſſiones eadem Eccleſia in præſentiarum juſte & canonice poſſidet, nemo audeat invadere; diripere, vel quibuslibet vexare moleſtiis. Si quis igitur hanc noſtræ conſtitutionis paginam noſtro ſigillo roboratam ſciens contra eam venire temptaverit, ſciat ſe anathematis vinculo obligatum, niſi condigna pænitentia legitimam ſatisfactionem exhibuerit. Hujus rei teſtes ſunt:* Burchardus *Hildenesheimenſis Canonicus*, Ekchardus *montis S. Georgii Præpoſitus &c. &c.*

† BERNO Dei gratia Hildenesheimenſis Epiſcopus.

Datum in monte S. Georgii per manum Ekchardi ejusdem Eccleſiæ Præpoſiti. A. D. I. M. C. XCI. anno Pontificatus primo.

Brunſvicum denuo fruſtra obſidetur.

Gerh. Stederb. p. 433. Meibom. ad h. l. p. 443. ſq. Sagittar. Orig. Brunſv. 105. p. 58.

Vix attigerat Germaniam Imperator, cum ſtatim illi adeſſent Henrici Leonis legati multis verbis fugam Henrici junioris excuſantes. Sed implacabilis in præſens, totis viribus injuriam hanc ſe ulturum reſpondit. Novum ergo bellum Henrico Leoni paratur, concitante inprimis Adolpho Holſatiæ comite, qui per id tempus e Palæſtina redierat, omnesque fere Tranſalbinas urbes ab Henrico Leone occupatas ipſamque Stadam recuperaverat. Sublato ſigno ſtatim accurrunt Dietericus Halberſtadienſis & Berno Hildeſienſis Epiſcopi, nec non Witekindus Abbas Corbeienſis, qui magna nobilium aliorumque militum manu Brunſvicum denuo oppugnare ſtudebant, caſtris in villa Leiſordana ad Ocram poſitis. Sed cum Imperator cum novis ſubſidiis diu fruſtra expectaretur, in caſſum obſidio protracta eſt, nihilque actum a præſulibus, quam quod pagos nonnullos diriperent, omnemque pene Brunſvicenſem agrum vaſtarent. Tandem cum lentum videretur bellum hoc futurum, eique conficiendo impares ſe cenſerent Epiſcopi, de induciis conſilia cœperunt agitare, quæ tandem Gerhardi Stederburgenſis induſtria, legationis munus tunc obeuntis, certis equidem conditionibus datæ, non diu tamen durarunt.

Anni Chriſti 1193. 1194.
Henrici VI. Reg. 4. 5. *Imp.* 3. 4.
Ab. V. C. 270. 271.

In Henricum Imp. conſpiratio.

Godefr. Mon. p. 260. Miraeus notit. Belg. c. 184. Merſaeus cat. epiſc. Leod. p. 1510. Levold. chron. Marck. p. 385.

CUm turbæ in vicinia ex Henrici Leonis conatibus coortæ vix paululum conquieviſſent, novæ ſtatim lites inter Epiſcopos, & Henricum Imperatorem recruduerunt. Occaſio ſubnata ex electione Alberti Leodienſis Epiſcopi, quem Imperator non modo ex epiſcopatu ſuo ejecerat, verum etiam immiſſis percuſſoribus interfeciſſe dicebatur. Id facinus cum palam Imperatori, plerique objicerent: ſtatim ad vindicandam injuſtam necem concurrebant Henricus Lovanienſis Dux, Bruno Colonienſis Archiepiſcopus, Henricus Dux Arduennæ & Limburgi, Conradus Moguntinus, aliique plures Epiſcopo imprimis ſanguinis neceſſitudine juncti, qui inito fœdere imminebant Imperatori. Sed hic periculoſæ plenum opus aleæ ſubire veritus pacis conditiones obtulit certisque pollicitationibus delinitis principum animis expeditionem in Italos denuo ſuſcepit.

Henricus Leo in gratiam receptus.

Gerhard. Stederb. p. 434. Arnold. Lubec. l.4 c.20. p.418. Cranz. l.7 metrop. c. 24. p. 182. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 172. Spangenb. c. 235. p. 405. Sagittar. Origg. Brunſv. p. 55. Alb. Stad. p. 297. Guil. Neubrig. l. 4. rer. Angl. c. 30. Aventin. l. 7. p. 523.

Priusquam tamen hanc expeditionem aggrederetur, in gratiam recepit Henricum Leonis filium, qui paulo ante auſpicatiſſimo matrimonio ſe junxerat Agneti, Conradi Comitis Palatini filiæ, quam perperam Aventinus vocat Clementiam. Mira fatorum clementia hoc conjugium coaluerat. Cum enim Philippus Franciæ Rex nuptias ejus ambiret, Agnes vero plane ab hoc Rege abhorrere ſe fareretur: abſente patre & imprudente, a matre evocatur Henricus Leonis filius, cui pridem deſponſa fuerat, nuptiæque feliciter conſummantur. Comes Palatinus poſtero die vocatus probavit factum, ratumque habuit, indignante licet Imperatore, & ut tabulæ ſignatæ reſcinderentur, monente. Conradus itaque ſtatim adiit Imperatorem, factum excuſat, rogatque quoniam infectum fieri nequiret, ut generum ſuum in gratiam reciperet, & amicum potius habere mallet, quem fortiſſimum adhuc inimicum eſſet expertus. Imperrata genero venia, Henricum quoque Leonem ſenio jam fatiſcentem adiit Conradus, rogatque ut ſupplex fieret Imperatori, quo rranquille exigere poſſet, quod reſtaret ætatis. Dictus huic negotio dies Salfeldiæ, quo cum Leo proficiſceretur, ab equo excuſſus in terram, crura læſit, & dolore prohibitus eſt, quo minus dicto die ſe ſiſteret. Imperator equidem initio denuo contemtum ſe exiſtimans, non parum excanduit, comperto tamen Leonis caſu ultro ipſi proceſſit obviam, mulrisque ultro citroque habitis colloquiis non modo eum in gratiam recepit, verum etiam Henricum juniorem Palatini honoribus decoravit, ea tamen lege, ut expeditioni Italicæ denuo intereſſet. Albertus Stadenſis quidem hæc refert in annum MCXCIV, ſed cum hoc ipſo anno Henricus Palatinus Imperatori in Italia militarit, neceſſario ſequitur, eum jam anno MCXCIII, Regi fuiſſe reconciliatum.

S. Bernvvardi Canoniſatio, cultus & miracula.

Autor vita S. Bernvv. ap. Brovv. Arnold. l.4. c.23. Chron. Slav. p. 423. Chron. S. Michael. ap. Meib. p. 519. Letzner. Chron. Hild. MSC. l.2. c.9. Surius tom. 6. ad diem 20. Novemb. conf. tom. 3. d. 4. Maji. Bruſch. c. 11. n. 25. p. 1047. Baron. ad ann. 1194. p. 878. Tom. XII. Breviar. SS. Sim. & Jud. f. 68.

Sequente anno cum jam in Italia verſaretur Imperaror, omniaque illi ad votum fluerent: ex Dania in has regiones rediit Cincius, tituli S. Laurentii in Lucina Presbyter. Cardinalis, qui poſtea ad Pontificatum evectus Honorii nomen aſſumſit. Hic cum Hildeſiæ ad cœnobium S. Michaëlis inviſeret, magnamq; hominum famam eſſe deprehenderet de miraculis a S. Bernwardo editis: autor fuit Bernoni Epiſcopo, ut quendam Romam deſtinaret, pollicitus ſe daturum operam, ut in divorum numerum referrerur ſanctiſſimus præſul. Miſſus ergo Tidericus Abbas S. Michaëlis, qui cum de editis prodigiis plurima teſtimonia attuliſſet in medium, id impetravit, ut Cæleſtinus Papa in magno Cardinalium conſeſſu ſuperis eum inferret. Vnde ſubit mirari Pallatium, qui ceteros ſanctos a Cæleſtino renunciatos tanta cura collegit, ne verbo quidem hujus Bernwardi meminiſſe. Sed condonandum hoc Tranſalpino homini. Id potius miramur conſecrationem hanc a nonnullis referri in annum MCLXXXIV, cum alia omnia doceat Autor vitæ S. Bernwardi a Browero editus, ceterique, qui cum cura tempora hæc condiderunt. Ex hoc igitur tempore novo cultu aucta eſt hæc vicinia. Tanta enim fuit hujus novelli ſancti veneratio, ut magnus undique ex Saxonia Weſtphaliaque ad ſepulcrum ejus concurſus fieret, omnesque ſe novo beneficio auctos rediiſſe faterentur. Nec ipſam quidem urbem noſtram vani cultus fuiſſe expertem, teſtimonio eſſe poterit precandi formula, quam ex antiquo Euchologio cœnobii montis Francorum attolimus in brevi noſtra diatriba *de ſtatu Eccleſia Goslarienſis.* Cui nunc addimus collectam e breviario SS. Simonis & Judæ excerptam:

> *Deus qui nos beati Bervardi Confeſſoris tui atque pontificis meritis & interceſſione lætificas, concede propitius, ut quæ ejus beneficia poſcimus, dono tua gratia conſequamur. Per Dominum noſtrum Jeſum &c. Amen.*

Sic magis magisque indies apud nos purior religio cœpit evaneſcere, relictoq; vero Iſraëlis fonte ad ciſternas transcurſum eſt pertuſas larebroſas & limpidioris aquæ plane expertes. Mira hujus divi recenſentur prodigia, in quibus facile eminet illud, quod Ottoni Militi de Paderborna contigiſſe ferunt, qui cum in caſtello Ravensbergenſi haberetur in vinculis, implorata S. Bernwardi ope id dicitur obtinuiſſe, ut catenæ non modo e manibus defluerent verum etiam ipſe ex altiſſimo muro in ſubjectam perram ſaltum tum nulla ſui corporis parte læſus faceret.

Vnde Hildeſiam accurens catenas voti memor ad ſepulcrum S. Bernwardi dedicavit. Sed patimur hos prodigiorum compilatores ſenſu ſuo abundare. Ma[illegible]um vero hoc miraculum ideo attulimus, [illegible] conſtet, quam fertile tunc ejusmodi narratiuncularum ſeculum fuerit. Nam apud nos quoque in capella S. Nicolai, ad cognominem urbis portam ſita, & metalliſoſſorum matutinis precibus nunc dedicata, ſuſpenſæ oſtenduntur catenæ, molis ſic ſatis magnæ, quæ capti cujusdam comitis pedibus defluxiſſe dicuntur, ſimul ac per hanc urbis portam perductus S. Nicolai opem implorarit. Vnde capellam hanc deinde condiderit, & compedes in perpetuam rei memoriam in illa ſuſpendi juſſerit. En geminum miraculum! & plane ſimile ſcilicet illi, quod de Petro e vinculis ope divina ſoluto refert Lucas in Apoſtolorum actis dummodo æque certum.

Capella S. Nicol. & catenæ in illa ſuſpenſæ

Eodem anno, quo Bernwardus ſolenni ritu in numerum ſanctorum refertur, Romæ quoque fuerunt Eggehardus Præpoſitus Montis S. Georgii & Benno Canonicus Richenbergenſis de prædiis quibusdam legibus coram pontifice experturi. Res commiſſa Cincio tt. S Laurentii in Lucina & Johanni S. tt. Priſcæ presbyteris & Ægidio S. Nicolai in carcere Tullianenſi Diacono Cardinalibus. Cum tamen cauſa nimis protraheretur ex partium diverſa narratione, *Henrico Hadmerslavienſi, Ludolpho Caldenbernenſi & Gerhardo Lamſpringenſi præpoſitis in Maguntinenſi provincia conſtitutis* a Cæleſtino Pontifice demendata eſt. Diploma Cæleſtini in Richenbergenſium tabulariis conſpicuum ſatis prolixum *datum eſt Lateran.* XI. *Calend. Maji. Pontificatus Cæleſtini anno quarto.*

Anni Chriſti 1195. 1196.
Henrici VI. Reg. 6. 7. Imp. 5. 6. Ab. V. C. 272. 273.

Nova expeditio in orientē decernitur.

PArum adhuc attritæ videbantur Europæ vires tot infructuoſis in Orientem expeditionibus. Hinc novum hoc anno bellum ſacrum decretum: crux more ſolito ubique prædicata, magnus ad ſacra ſigna fit hominum concurſus. Ipſe quoq; Henricus Imperator militiæ huic intereſſe conſtituerat, niſi proceres Imperii tam longinquam peregrinationem diſſuaſiſſent. Totus igitur annus conſultationibus & apparatui belli impenſus eſt, tantusque fuit eorum numerus, qui nomina dabant, ut ultra ſexaginta hominum millia complerentur.

Henrici Leonis obitus.
Arnold. l. 4. c. 24. p. 427.

Interea diem ſupremum obit Henricus Leo, fortiſſimus ille princeps, bello acerrimus, virtute eximius, qui ſi in Romanorum aut Græcorum republica vixiſſet, conſecratam virtutem ſuam & in Deorum numero collocatam vidiſſet. Poſtea quam enim in ipſis Paſchatos vigiliis nocte media repentinus eum dolor invaſerat, adeo cœpit viribus deficere, ut ad dies usque caniculares vix pedem lecto efferret. Quare cum ſe ad extrema urgeri ſentiret, vocatis ad ſe Henrico Palatino, filio, & Raceburgenſi Epiſcopo, qui a confeſſionibus ipſi fuerat, ad beatum diſceſſum pie ſe compoſuit, editaque peccatorum confeſſione & non ſine lacrymis accepto carnis & ſanguinis Chriſti myſterio, ſæpius illud ingeminavit: *Deus propitius eſto mihi peccatori!* Sic Dei miſericordiæ unice confiſus ipſis Nonis Auguſti placide in Domino obdormivit, annum, ætatis agens ſexageſimum ſextum. Corporis exuviis, in æde San-blaſiana conditis, hoc ieſſu poſt Ottonis Imperatoris funera parentatum eſt:

Gerh. Stederb. p. 435. ſq. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 173. Spang. c. 236. Chrō. Sax. p. 406 Sagittar. p. 56. ſq. origg. Brunſv. Meib. not. ad Gerb. Sted. l. c. Petr. Viſſelb. Chron. Huxar. p. 51.

Hic jacet Henricus, quondam Dux, conditor hujus
Eccleſiæ, dignus nobilitate, pius.
Moribus ornata ſibi conjux eſt ſociata,
Pauperibus larga, ſimplicitate bona,
Inclyta Mathildis, Anglorum filia regis,
Nutriat angelicis hos Deus ipſe cibis.
Adjacet, optatus rex, horum ſanguine natus,
Otto, coronatus, vermibus eſca datus.
Hujus erat ſponſa Philippi ſtirps generoſa,
Filia formoſa, nunc cinis, ante roſa.
Qui legis hæc metra, memor horum ſis peto: penſa,
Quid caro, quid vita, quid res, niſi mors, cinis, umbra?

Sic demum fortunæ ludibrio ſe ſubtraxit optimus princeps, & Schurzfleiſchii judicio imperio auguſto dignus, niſi Ænobarbus imperaſſet. Quamobrem etiam Fridericus Imperator, cum primum in Italiam tenderent, in frequenti procerum Germaniæ ſenatu legem tulerat, ut ſi forte extingueretur Wibelingiadum familia, imperium transferretur in Henricum Leonem, Guelphum.

Schurzfl. diſſ. de Henr. Leone p. 15 Alberic. p. 335. Chron. Chron. Magn. Belg. ap. Piſt.

Sequente anno multitudo cruce ſignata cui plures quoque optimates ſe adjunxerant, per Italiam facto itinere in Siciliam tranſiit, conſcenſisque navibus felici navigatione curſum in Orientem direxit; belli ſumma demendata Henrico Lotharingiæ Duci & Henrico Leonis filio Comiti Palatino. Crucem tunc cum aliis quoq; ſuſcepit Conradus, Imperatoris Cancellarius, qui paulo ante quam peregre abiret, Hildeſienſibus datus eſt Epiſcopus. Quamvis enim vulgo Bernonis obitus referatur in annum MCXCVIII. facile tamen apparet, faſtos quosdam Hildeſienſes in eo fallere, ac non niſi conjectura niti. Profertur enim à Miræo Henrici VI. Imperatoris diploma, quo Comitatus Velvæ Balduino Ultrajectino Epiſcopo anno MCXCVI. confirmatur, ubi in recognitione Conradus Cancellarius ſe vocat Hillenſemenſem Electum, quid quod hoc nomen illum ſibi jam anno MCXCV. tribuiſſe conſtat ex diplomate Ichtershuſano. Originem non-nullorum

Conrad' Hildeſ. Epiſc. creatur.

Cranz. l. 7 metrop. c. 17. p. 178. Reutel. Chron. Hilleſh. p. 91. Malinckr. de Archic. & cancell. Imp. p. 81. Miræus. l. 2. c. 57. dipl. & Not. c. 159. dipl. Henr VI. ap. olear. Synt rer. Thur. p. 191. ſqq.

nullorum ſententia Ravenſburgicis Comiribus debuit, alii Reinſteinenſem nobilem e Franconia faciunt; Arnoldus denique BurggraviiMagdeburgenſis fratrem vocat. Cranzii judicio vir fuit tam literatus & facundus, ut non modo plurimarum eccleſiarum albo eſſet adſcriptus, verum etiam Henrico VI. & Philippo Imperatoribus a ſacris ſcriniis fuerit. Ab Henrico VI. plurimis honoribus affectus & in Siciliam quoque legatus miſſus eſt, ex qua epiſtolam reſcripſit ad Arooldum Lubecenſem, quam hic operi ſuo intexuit. An autem Lubecenſi quoque Epiſcopatui præfuerit antequam ad Hildeſienſem promoveretur, ceu plurimi teſtantur, de eo dubitare videtur celeberrimus Paulini. Sed niſi fallor hic idem eſt ille Conradus II. quem confirmatum quidem ab Archiepiſcopo Bremenſi, nunquam tamen conſecratum in Epiſcopum Lubecenſem ſcribit Albertus Grummendyckius. Eodem ſane elogio ibi mactatur, quo eum inſigniuit Cranzius, nec temporis ratio obſtat, quo minus eundem puremus. In peregrinatione Orientali primas fere ſemper tenuit partes, dignus quoque habitus, qui Cypri Regi diadema Imperatoris nomine imponeret. Poſteaquam in Germaniam reverſus eſt, omnia invenit ex ſchiſmate turbata, cumque ipſe quoque cum Philippo contra Pontificem ſtaret: oppoſitus illi eſt Hartbertus, ipſe vero novo epiſcopatui Herbipolitano admotus fuit ope Philippi Regis, ſed quando id factum ſit, denuo ignorant quidam Hildeſienſium annales. Plerique ſequuntur Bruſchium, eumque Herbipolim abiiſſe exiſtimant anno MCXCVIII. Sed id de electione tantum accipiendum videtur: quemadmodum & Hartbertum tunc electum conſtat: attamen anno MCXCIX. eum adhuc Hildeſienſi Eccleſiæ præfuiſſe, docet diploma Philippi Regis Adelberto Archiepiſcopo Salisburgenſi hoc anno conceſſum, & ab Hundio prolatum, quod Conradus hac formula recognovit: *Conradus Hildeshaimenſis Epiſcopus, Erbipolenſis electus, Imperialis aulæ Cancellarius vice Domini Chunradi Maguntini Archiepiſcopi, totius Germaniæ Archicancellarii recognovi.* Quo titulo eodem anno uſus eſt in diplomate Philippi Hartvvico Bremenſi Archiepiſcopo conceſſo. Quamvis enim Pontificis juſſu obtruſus eſſet Hartbertus, ſedem tamen hanc ſuam Conradus ad annum MCIC. obtinuit, quo ad Herbipolitanos demum tranſiit. Sed hæc ſuo loco uberius. Patet vero ex his quantum non dicam ſpicilegium, ſed meſſis ſuperſit ei, qui Hildeſieoſem Hiſtoriam cum cura aggredi ſtuduerit. Tanta enim oſcirantia vulgatorum chronicorum apparet, ut non male quis operam videretur locaturus, ſi hujus ſplendidi Epiſcopatus annales paulo majori induſtria conderet. Quod præſtiturum in Originibus ſuis Hildeſienſibus D. Conradum Bertoldum Behrens & ſpe-

Arnold. Lubec. l. 7. c. 2. p. 502. lib. 4. c. 19. p. 412. Cranz. l. 7 Sax. c. 9. p. 179. Paul. not. ad Reutel. Chron. Hillesh. p. 91. Synt. Alb. Grummend Chron. Ep. Lubec. ap. Meibom. p. 396. tom. 2. rer. Germ.

Cranz. l. 8. c. 10. p. 179. ſq.

Spangenb. c. 26. Chron. Henneb. p. 103.

Hund. metrop. Salisb. tom. I. p. 79

Paulin. l. c. p. 92.

ramur omnino, & deſiderii igniculos vix ferimus. Quoniam tamen Goslariæ quoque noſtræ ſacra Epiſcoporum Iſtorum curæ olim demandata fuerunt, nec parum hiſtoriæ Goslarienſi res illorum implicantur, non extra oleas vagatus mihi videor, quod aliquando Hildeſienſium quoque res geſtas licet parca manu huic operi inſperſerim.

Annus Chriſti 1197.

Henrici. VI. Reg. 8. Imp. 7.

Ab V. C. 274.

Feliciter adhuc proceſſerat ſacrum in Palæſtina bellum: Chriſtiani enim, ſimul ac Palæſtinam attigiſſent, exercitu Tyrum usque extenſo, crebris præliis Saphadini vires attriverunt, Sidonem, Sareptam, Berytum felici Marte expugnatuot, tantaque virture obſtiterunt Saracenis, ut parum abeſſent a recuperanda Hieroſolyma. Nec Goslarienſium noſtrorum fortitudo in illa expeditione deſiderata eſt. Scilicet erat caſtellum Choruntum [ita Arnoldus, Spangenb. vero Berytum vocat] in prærupta petra præmunitum, quod valido præſidio firmaverant Saraceni. Hujus obſidio cum paulo ſegnius procederet omniaque adhibita tormenta fruſtranea eſſent, adhibiti ab Henrico Palatino ſunt Goslarienſis metalli foſſores, qui, actis per medullas petræ cuniculis, muros ſubruerunt, atque obſidentibus facillorem reddidere acceſſum. En ipſa Arnoldi verba: *Quia locus ille præruptus erat nimis, & quaſi inacceſſibilis, novum genus expugnandi, hoſtibus vero omnino incognitum, ſunt aggreſſi. Fuerunt ſane ibi nonnulli de Saxonia, quibus erat notum, qua arte excavatur mons argentarius, qui apud Goslariam multis eſt cognitus. Multo igitur labore, expenſaque plurima opus illud aggreſſum eſt, præfectu quidem operis vigilantibus inſiſtentibus, cooperantibus vero caſtrorum in gyrum reciproca vice ſeſe alternantibus. Cumque tali arte montem cavarent, appoſitoque igne prout libuit, muros cadere facerent, hoſtes exterriti neſciebant, quid agerent, dum caſtrum ſubrui quaſi ſine tormento murorum viderent.*

Metalli foſſorũ Goslarienſium in bello ſacro opera. Arnold. l. 5. c. 4. p. 443. Spangenb. Chron. Sax. c. 237 p. 409. Henrici Lothar. in gici epiſt. ad Archiep. Colon. ap. Godofr. Monach. p. 263. Cranz. l. 7 Sax. c. 11. p. 181. Meib. diſſ. de metallif. Hartz. §. 33.

Prærerea inter principes viros, qui huic expeditioni intererant, nomed quoque profeſſus fuerat Wilhelmus, Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præpoſitus, vir prudentiſſimus, quique cum natalium ſplendore parem conjunxerat divinarum humanarumque rerum ſcientiam. Originem referebat ad illuſtriſſimorum Querfordienſium comitum gentem, patre uſus Burchardn Burggravio, qui cum filium jam dudum ſacris ſtudiis devoviſſet, nullamque eccleſiam bonarum artium ſtudiis æque florere animadverteret, ac Goslarienſem noſtram, non dubitavit eum ſcholis his tradere. Nec fefellit parentem ſpes de filio concepta. Adeo enim cito hic con-

Wilhelmus Præp. Goslarienſis. Spangenb. Chron. Querfurt. c. 4. conf. Chron. Sax. c. 237 p. 409. Henning. th. geneal. monarch. 4. Regn. 2. & 3. parte p. 104.

condiſcipulos ſuos cœpit eruditione anteire, ut præ ceteris dignus ſit habitus, qui eccleſiæ huic præficeretur. Placet hic audire Spangenbergium qui præclaro elogio hanc eccleſiam mactat: Wie ich zuvor gedacht / ſo iſt es eine guthe gewohnheit für alters bei groſen Herrn geweſen / daß ſie ihre Kinder nicht allein zu Kriegs-übungen gewöhnet / ſondern deren etliche auch ſtudiren laſſen / damit man beide zum Chriſtenthum und weltlichen Regiment jederzeit düchtige Leute haben möchte. Weil nun das Collegium oder Stifft. Simonis und Judæ zu Goßlar dazumal für allen andern den ruhm und nahmen gehabt / daß darinnen die gelehrteſte Leute erzogen würden / hat Burggraff Burckhardt / ſeinen Sohn Wilhelmum auch dahin zur Lehre gethan / der ſich daſelbſt alſo gehalten / daß er endlich Thum-Propſt worden. Er iſt anno 1197. mit Käiſer Heinrichen in der groſe Heerfahrt nach den gelobten Lande gezogen etc. Fallit in ultimis Spangenbergius, nam nec ipſe Henricus Imp. interfuit expeditioni, nec anno 1197. demum illa eſt ſuſcepta, quippe qui Imperatori emortualis fuit. Ceterum Wilhelmum hunc cum Gebhardo fratre, hujus expeditionis ſocietatem petiiſſe, docet etiam in Chronico Saxonico, utinam vero autores, quibus ſua debet, diligentius laudaſſet.

Henric9 Imp. moritur.

Chron. Auguſt. p. 364. Godofr. Monach. p. 262. Collenut. l. 3. hiſt. Neapolit. p. 110. Alb. Stad. p. 297. Martin. Polon. p. 375. Engelh. Chron. p. 242.

Sed ſpes de felici hujus ſacri belli ſucceſſu conceptas eluſit fortuna, aut ut rectius dicamus divina providentia. Nam Henricus Imperator, qui hoc anno in Italia verſabatur, Siciliæque tumultibus compeſcendis dabat operam, repentino morbo oppreſſus, die S. Michaëlis Meſſanæ exſpiravit. Cujus morte in Oriente pervulgata, ſtatim principes pertæſi longinquæ militiæ ſignis ſe paulatim ſubduxerunt, & in Germaniam redierunt, quos deinde gregarius etiam miles ſecutus miſſionem ſibi ipſi conceſſit. Quod non mirum eſt de hominibus ut Conradus Urſpergenſis vocat, *bellicoſis, crudelibus expenſarum prodigis, rationis expertibus, voluntatem pro jure habentibus, enſibus invictis, in nullis niſi in hominibus ſuæ gentis confidentibus.* Plerique qui hujus Imperatoris mortem memorant, de accepto veneno ſuſpicionem ſolent injicere. Quanquam parum diſtinxit Henricus Engelhuſius, qui illum veneno in hoſtia ſacra per Siculum quendam, in caſtello Boncovent intoxicatum ſcribit. Ab his diverſi alii venatione intemperata ſibi morbum contraxiſſe ferunt.

Abb Urſp. p. 304. ſq.

Sed non mirum ſi veneno periit: Tantum enim ſua ſeveritate odium apud Italos ſibi contraxerat, ut vulgo *Tyrannus & Aſper* audiret. Et modum ſane ſumendis ſuppliciis exceſſit. Cum enim Conſtantiæ Imperatricis amores patefecerent, tanta crudelitate uſus eſt in reos, ut Jordanem comitem ignito ſedili impoſitum corona candente exurere, alios per compita tractos pedibus ſuſpendere, alios cute nudare, alios in terra ad pectus usque defodere, alios lento igne uſtulare juberet. Noluerunt ergo Siculi eum diutius metuere, quem adhuc odio Vatiniano fuerant proſecuti. Nec Goslariæ noſtræ ſub vitæ extrema ſatis bene cupivit. Cum enim Walckenredenſibus cœnobitis inſigne conceſſiſſet privilegium, quo Goslariæ aliisque locis a teloneo eos volebat liberos eſſe, Goslarienſes vero vectigal ab illis exegiſſent: magnopere exarſit Imperator, datisque ex itinere Italico literis, graviter Goslarienſes objurgavit, & ſerio interdixit, ne deinceps ejusmodi quid tentarent, niſi gratia ſua velint excidere, ut auctor eſt Ecſtormius in Chronico Walckenredenſi.

Goslarienſes ob jurgat.

Ekſtorm. p. 57. Chron. Walckenr

Eodem diplomate, quo Walckenredenſes a portorii ſolutione abſolvit Imperator, advocatum quoque iis dederat Ottonem Woldenbergenſem, Burchardi Woldenſteinenſis filium, quem ſupra etiam in ſtemmate horum comitum dedimus. Hic vero vel hoc ſaltim notandum duxi, Leznerum hunc Ottonem non ſimpliciter Advocatum Walckenredenſem, vocare, ut facit Ekſtormius, ſed Advocatum tantum ſuper illa bona, quæ Walkenredenſes Goslariæ poſſederunt.

Otto Comes Woldenſtein Walkeredenſiũ opum Goslariȩ advocatus.

Ekſtorm. l. c. Lezn. Hild. Chron. MSC. c. 19

Annus Chriſti 1198.

Ottonis IV. & Philippi Reg. I.

Ab V. C. 275.

Quo lætior Siculis erat Heorici Imperatoris occaſus, eo luctuoſior extitit Germaniæ, quæ jam in oovas turbas ſe conjectam ſentiebat. Nec Goslaria noſtra ſiccis oculis rumorem hunc excepit, præſagiens ſcilicet, quæ tempeſtas ſibi quoque immineret. Reliquerat Henricus filiolum unicum, Fridericum, quem ut eo certiorem ſucceſſorem haberet, multis ac profuſis largitionibus magnisque pollicitationibus eo principes adduxerat, ut dimiſſis electionis juribus, eam ſuccedendi rationem revocare decernerent, quæ jus primi acquirentis ad liberos poſterosque ſexu habiles transmittit. Verum quamvis jam ultra LII. Germaniæ proceres haberet ſibi conſentientes, graviter tamen repugnarunt Saxones, interprete inprimis uſi Bernhardo Saxoniæ Duce, adeo ut Imperator horum odia veritus juramento, quod filiolo dixerant, eos exolvere, liberamque permittere facultatem eligendi quem vellent, ſit coactus. Nihilominus tamen animam jam agens, teſtamento filium quadriennem ſucceſſorem dixit, eique tutorem dedit Philippum Fratrem, Thuſciæ Sveviæque Ducem, apud quem & inſignia Imperii, more majorum, tantiſper depoſuit, donec Fridericus per ætatem gubernaculis Imperii admoveri poſſet.

Henric9 VI. Friderieum filium ſucceſſorem dixit.

Chron. Magn. Belg. p. 205 Gobelin. Perſon. ætat. 6. c. 61. p. 275 Epit. Blond. Decad. 2. l. 6. p. 164. Pallae. tom. 2. de geſt. pont. p. 271.

Philip·

Philippi electio cur Papæ diſplicuerit.

Arn. Lub. l. 6. c. 5. p. 415. ſq. Otto de S. Blaſio. c. 48. p. 225.

Philippus hoc auctus honore in Germaniam cum regni inſignibus properat, principes datæ Friderico fidei admonet, multoque erogato auro eos, quos ſibi iniquiores exiſtimabat, corrumpit, remque eo deducit, ut principes Saxoniæ indicto Mulhuſi (alii Ichtershuſam ſubſtituunt) * conventu, faſces ad Philippum hunc ſub Tutoris nomine devolverent. Sed minus id placebat Innocentio pontifici, qui modis omnibus prohibere auſus eſt, quo minus Imperii ſummi dignitas in Hohenſtauffia gente continuaretur, *quam progeniem non amabat Pontifex*, ut loquitur Albericus. Cauſa tanti odii ſuboluiſſe videtur Vito Durano, qui ita diſſerit: *Ratio autem movens papam ad hoc faciendum fuit hæc videlicet. Quod Henricus per venenum noviter extinctus contra eccleſiam Romanam in vita ſua tyrannidem exercuit. Ideo eo mortuo Papa iſte, ne Frater ejus Philippus Francus rex Alemanniæ in regnum ſchismate promoveretur, ſe oppoſuit, & Othoni adhæſit, & eum Aquisgrani in regem Alemanniæ fecit coronari.* Nec minus oculatus hac in re fuit Conradus Urſpergenſis: *Innocentius*, inquiens, *Papa tertius tunc de novo in ſede apoſtolica ſublimatus, omni ſtudio cœpit adverſari eidem. Hoc agens, ut ipſum impediret, ne ad ſublimitatem culminis Imperialis poſſet aſcendere, improperans ei, quæ frater ſuus & parentes crudeliter peregerant, quæ tamen multa nequitia hominum impulſi creduntur peregiſſe, in quo ſalva reverentia ſedis apoſtolicæ non videtur ſecundum æquitatem judicaſſe, cum Dominus teſtetur per prophetam, quod nec peccata parentum filiis imputentur. quanto minus peccata fratrũ aut aliorum propinquorum.* Hæc Abbas Urſpergenſis, vir prudentiſſimus, & ſchismatici cognomine ideo mactatus a Pallatio. Scilicet diuturna experientia fuerat compertum, tanto animo in retinendis Imperii juribus pollere Hohenſtauffiam gentem, ut ipſa potius perire mallet, quam tantam quævis audendi licentiam pontificibus concedere. Documenta extabant Conradi, Friderici Ænobarbi & Henrici VI. qui omnes inſuper habitis excommunicationis pontificiæ minis Imperii majeſtatem egregie defenderant. Nec eorum ſuique diſſimilem fore Philippum ſpes erat, qui jam tum fratris cauſam agens excommunicationis fulmen a' Cæleſtino animo plane imperterrito ſuſtinuerat. Hinc ſcrupulum hunc ex animo ſibi putabat evelli oportere pontifex. Hinc manibus pedibusque obnixe omnia faciebat, ne Philippus ad Imperium aſpiraret, palam profeſſus, *aut Philippum ſibi pontificalia, aut ſe Philippo Imperii inſignia erepturum.*

** Urſperg. vero p. 307 hunc Mulhuſinum conventum confundit cum Erphordienſi. Alberic. p. 458. Paulin. annal. Iſenac. p. 32. Autor. de Landgr. Thur. p. 921. Vito Duræn. Chron. ab illuſtr. Leibnit. edit. p. 5. Abb. Urſp. p. 305. Conf. Chron. Bigaug. p. 267. ſq. Chron. Carion. l. 4. p. 631.*

Abb. Urſp. p. 306.

Principes de alio eligendo cogitant

Quoniam igitur jam tum mos ille depravatus invaluerat, ut pontifices, relicta animarum cura, primas in republica partes affectarent, Cæſarumque electiones ſuo temperarent arbitrio: Innocentius quoque eandem viam trivit, miſſisq; in Germaniam legatis palam edixit, minus ſibi probari Philippi electionem, jubere ſe ut acta reſcinderentur, aliusque eligeretur *Deo dignior*, niſi ab eccleſia vellent ſegregari. Paruerunt illico Adolphus Colonienſis Archiepiſcopus aliique ex Saxonia inprimis & Weſtphalia præſules, qui & ipſi quoque Suevorum in vindicandis Imperii juribus ſeveritatem peroſi ad alium transferri ſummam rerum malebant, Imprimis ſperabant facilius ſe novo Regi extorſuros jus exuviarum, quod tanta animi magnitudine adhuc ſibi aſſeruerint prognati ex Hohenſtauffia gente Imperatores. Indictis itaque Andernaci comitiis in medium conſulebant, resque alias ex aliis cogitando, modo hunc, modo illum offerebant, cujus ratio haberetur. Sed conſilia in præſens diſturbarunt Philippi legati, qui intercedebant, multisque intenſis minis poſtulabant, ne quid contra datam Friderico fidem ſtatuerent. Re infecta igitur tunc equidem diſceſſum, novus tamen conventus in dominicam Oculi Coloniam indictus eſt.

Godofr. Monach. p. 263. Otto de S. Blaſio. l. c. Abb. Urſp. l. c.

Philippus rerum ſuarum ſatagit.

Interea nec Philippus ſibi defuit, eodemque tempore, quo Coloniam alterius factionis principes confluebant ipſe quoque comitiis Erphordiam indictis [Urſpergenſis Mulhuſum ſubſtituit *] res ſuas firmavit, idque obtinuit, ut ſolenni ritu Rex crearetur. Quo comperto miſſus Colonia Hermannus Monaſterienſis Epiſcopus, qui negotio intercederet, nec ſe abſentibus quicquam decerni permitteret. Sed fruſtra illi erant, nam antequam Monaſterienſis accederet, facta tranſacta omnia. Hinc indignati ceteri principes, Coloniæ elegere Bertoldum, Zaringenſem ducem, principem opulentum quidem, ſed ad rem attentiorem & ſubtimidum, qui tamen paulo poſt ad Philippi partes tranſiit, ſive pecunia corruptus, ſive quod præſagiret animus, qui fluctus ſibi imminerent. Abbas ſane Urſpergenſis nihil de corrupto Bertholdo: id tamen non diſſimulat, eum quod diffidere cœpiſſet de expenſis ad obtinendum Imperium neceſſariis, cum Philippo rediiſſe in gratiam *& accepiſſe ab eo beneficia, quæ ſibi conferre curaverit, & hominium ille feciſſe & dediſſe vades.* Patet ergo, magnopere tunc in partes diſceſſiſſe ſcriptores, aliis Philippi, hoc eſt, reipublicæ, aliis Pontificis cauſam tueri nitentibus.

*Chron. Mont. Ser. p. 66. Urſp. l. c. * Spang. c. 238. Chron. Sax. p. 410. Mulhuſinum conventum Erphordienſi poſteriorem ſtatuit.*

Otto IV coronatur.

Simul ac reſcierent principes, Bertholdum ex ignavia imperium ſibi oblatum repudiaſſe, ſtatim cœperunt rationem habere Ottonis, Henrici Leonis filii, quem tunc Pictavienſi Comitatu a Richardo avunculo auctum tradunt annales: quamvis alii plane eum Aquitaniæ ducatu ornatum malint. Hunc ex Anglia evocatum & honorifice Coloniam deductum Regem ſalutant, officia ſua & obſequium pollicentur, & electionem memoriæ con-

Meibom. diſſ. Apol. Otton. p. 120. tom 3. rer. Germ. M. Freb. tom. 1. rer. Germ. p. 264. vid. la lettre ſur la Connexion des Maiſons de Brunſv & d'Eſte. ap. Tenz. dial. menſtr. p. 156. ann. 1696.

ſecrant numo, cujus inſcriptionem Meibomius, typum hunc proſert Freherus:

Non videbimur actum agere ſi paulo accuratius hic in cauſas inquiſiverimus, quamobrem Ottonem hunc potiſſimum Philippo opponendum putarint, cum id a Doctiſſimo Meibomio videam prætermiſſum. Primo ergo id veluti firmum præſupponimus, in electione novi Imperatoris id principes inprimis ſpectaſſe, ut talem eligerent, qui in Pontificem torumq; clericorum ordinem videretur propenſior. Cum enim Philippum non alia de cauſa rejecerint, quam quod Hohenſtauffius eſſet, hoc eſt, Imperii jurium ſervantior, a pontificumque ambitione alienior; veriſimile plane eſt, illos eum deligi voluiſſe, qui malæ huic cauſæ addictior videretur. Hinc ſimul ac Coloniæ ſolenni ritu eſſet inunctus, literis ad pontificem datis Ottonis virtutes collaudabant, *eſſe* nimirum hunc principem *Chriſtiana fidei cultorem devotiſſimum, atque S. Romana eccleſia Advocatum & defenſorem fideliſſimum, qui primitias hujus honoris offerens Domino; propria voluntate juramentoque firmaverit, inprimis S. Romana eccleſia, deinde omnium eccleſiarum jura bona fide ſervare ac manutenere, pravam inſuper illam conſuetudinem, quam Imperatores anteceſſores ſui in occupandis rebus mobilibus, vel ſeſe moventibus decodentium Epiſcoporum, vel Abbatum Principum huc uſque ſervaſſent, penitus extirpare, ac eccleſiaſticos Principes ab hac indebita vexatione regali benevolentia liberos dimittere, & decodentium bona ſuis ſucceſſoribus ſervanda liberaliter ſtatuiſſe*: Ad cœlum præterea ferunt *merita illuſtriſſimi patris ejus H. Ducis Saxonia, qui ab obſequio Romana eccleſia nunquam receſſerit.*

Baron. annal. ad h. ann. Meibom. apol. Otton. IV. p. 119. Schaten. p. 917. l. 9. annal. Paderb.

His literis jam olim a Baronio, Miræo & Meibomio editis, verum ex ipſo Romano archivo denuo integrius, ut ait Scharenius, & emendatius a Ferdinando Paderbornenſi Epiſcopo prolatis hac formula ſubſcripſere Principes Ottoni addicti.

** al. Tuidenſis Abbas Notanda & in ceteris differentia.*

†. *Ego Adolfus Colonienſis Archiepiſcopus elegi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Gerhardus Inden.* * *Abbas elegi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Heribertus Werdin. Abbas elegi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Henricus Dux Lotharingia, qui & Brabantia, Marchio Romani Imperii elegi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Henricus comes de Kucke conſenſi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Bernhardus Paderburnenſis Epiſcopus elegi & ſubſcripſi.*

†. *Ego Thietmarus Mindenſis Epiſcopus elegi & conſecrationi cooperatus ſui.*

†. *Ego Widekindus Corbeienſis Abbas elegi & ſubſcripſi.*

Eadem in ſingulari epiſtola repetit Adolphus Colonienſis, quam itidem ex Romano archivo protulit Ferdinandus Epiſcopus, ubi & hoc addit *conſideranda eſſe merita Patris ejus ac fratris Palatini, Regiſque Anglia avunculi ejus, qui a ſervitio & unitate eccleſia nunquam ſeparati fuerint, nec diſſimulandas injurias Ducis Suevia Patris ac fratris ejus.* Denique Pontifex in reſponſoriis ad Adolphum Colonienſem profitetur, *ſe ad honorem & profectum Ottonis libenter & efficaciter, quantum cum Deo poſſit, intendere, ſperantem, quod ipſe ſicut catholicus princeps in devotione, quam progenitores ipſius circa Romanam ſedem habuerunt, non ſolum ſiſtere, ſed perficere cum honoris augmento curaturus ſit.* Satis ſuum animum hic prodere videntur principes Ottoni faventes, eum nimirum a ſe optari Imperatorem qui amicior eſſet ſedi Romanæ, quam adhuc fuerint Hohenſtauffii. Cujus egregium ſpecimen dare coactus eſt, antequam ad inaugurationem admitteretur. Siquidem exuviarum jura dimittere eum oportuit, quæ ſola adhuc ferme reliqua Imperatoribus permanſerant. Deinde ipſa Guelphorum gens magis placebat Papæ, quam Hohenſtauffiorum, quod ſciret eos ab his nimium vexatos, nullam prætermiſſuros occaſionem vindicandi injurias: unde ſperabat ea occaſione facile ſe ſciſſam in partes Germaniam oppreſſurum. Hinc Pontanus: *Ottoni*, inquit, *præter ceteros favebat Romanus Pontifex, charumque habebat ob militare ingenium, quod Italicis bellis ſæpenumero oſtentarat, Philippo infeſtus.* Denique vel maxime Principibus animos videretur addidiſſe potentiſſimi Anglorum Regis cognatio, qua ſubnixus Otto omnium optime Imperium adverſus tam potentem æmulum ſuſtinere poſſe videbatur.

Pontan. l. 6. hiſt. Gelr. p. 119. Pallat. tom. 2. de geſt. pont. p. 722.

Hæc pontificis, hæc reliquorum Ottoni hærentium Epiſcoporum erant conſilia: quæ ſatis aperte tum ſupra allegatæ literæ, tum illorum temporum hiſtorici prodiderunt. Sed qui judicandi facultate vel mediocri pollet, ex rei eventu deprehendet, ſapientiſſimam Dei providentiam, qua factum eſt, ut malum conſilium conſultori peſſimum exiſteret. Nam & Philippi cauſa triumphavit, qui a tuendis Imperii juribus nunquam potuit deduci, & Otto quoque ſimul ac Imperio quieto eſſet potitus, tanto animo Pontificum impotenti dominandi libidini ſe oppoſuit, ut omnem pontificis gratiam amitteret.

Interea dum ſic in diverſas factiones diſtrahitur res publica, animi quoque procerum in dubio fluctuarunt. Pauci initio hærebant Ottoni: plures cum Philippo ſenti- **Plurimi proceres cum Philippo faciunt.**

Litera Philippo faventium princip. ad Innocent. ap. Schaten. p. 919. part. 1. Meibom. l. c. p. 116. ſq.

ſentiebant, inprimis illi, qui Henrici Leonis provincias occupaverant: rati id quod res eſt, minus ſe firmo dominatu fruituros, ſi Otto rerum potiretur. His ſeſe juoxerant plerique ſuperioris Germaniæ Epiſcopi atque Principes, qui nominatim cum ceteris recenſentur in literis ad Innocentium pro Philippo datis, veluti Magdeburgenſis, Treverenſis, Biſuntinus Archiepiſcopi, Rarisbonenſis, Friſingenſis, Auguſtenſis, Conſtantienſis, Eiſtedenſis, Wormatieoſis, Spirenſis, Brixienſis, Ildesheimenſis, Epiſcopi, Fuldenſis, Hersveldenſis Tegernſeenſis & Elwacenſis Abbares, Boëmiæ Rex, Saxoniæ, Bawariæ, Auſtriæ, Merauiæ & Lotharingiæ Duces, Miſſcnenſis, Braodenburgenſis, Moraviæ & Ruméſbergenſis Marchiones. Sed & urbes, ut ſolet fieri diſſidium hoc diſtraxit in partes, aliis quippe Ottoni, aliis Philippo faventibus. Goslaria noſtra, ſive quod poteotiori parti addicere ſe mallet, ſive quod cauſæ bonitatem perſpiceret, ſive quod clades ab Henrico Leone ſibi illatas nondum ex animo delevilſer, pro Philippo conſtantius faciebat, ejusque cauſæ non parum roboris addebat, Cum enim tunc nondum mos ille bellandi invaluiſſet, qui nunc validiſſima quævis munimenta perfringit, tam erat civitas noſtra turribus ſuis & vallis ſecura, ut toties obſeſſa, occupari nunquam potuerit, ſed ſtratagematibus tantum circumveniſi.

Philippi & Ottonis prælium. *Godefr. Monacho p. 264.*

Tot principum benevolentia firmatus Philippus cum inſtructiſſimo exercitu ſecundo Rheno ad Moſellam pergit: quo cum ſe inprimis peti animadverteret Adolphus Colnnicnſis, ſtatim cum Ottone Philippo ſe objecit, & ex altera Moſellæ ripa locatis caſtris tranſitu illum prohibere auſus eſt. Diu magna animorum pertioacia certatum eſt, donec nox eos dirimeret. In fugam tamen ſe dedere Ottoniani, quibus id inprimis curæ cordique erat, ot Coloniam caſtrorum ſuorum objectu firmarent. Hinc Philippus circumjacentibus agris ubique devaſtatis, Bunna quoque & Regiomago & Andernaco incenſis exercitum in ſuperiorem Germaniam reduxit.

Goslaria ab Ottone obſeſſa. *Godefr. Monach. p. 265.*

Hinc Otto quoque, urbibus valido præſidio munitis, cum parte exercitus in Saxoniam receſſit, nulli gravior, quam viciniæ noſtræ, quam totam cum Philippo ſentire reperiebat. Primum ergo arma in Goslariam vertit, quam tam arcta obſidione incinxit, ut periculum eſſet, ne illam interciperet. Sed cum cives mira virtute ſeſe defenderent, Philippus quoque cum copiis ſuis ſuperveniret, vergente in hycmem anno obſidio ſoluta viæque tantum, ut commeatu prohiberentur cives occluſæ ſunt.

Hildeneshеimenſes turbæ. *Behrens catal. præpoſ. Hildes. p. 5. Chron. Hildes. Ep. MSC. cap.*

Gravius conſultum in Conradum Epiſcopum Hildeſienſem & Philippi Cancellarium, quem, quia Philippo videbatur amicior, Otto diœceſi ſua expellere auſus eſt. Subrogatur illi Herbcrtus, ſeu Hattbertus equeſtri familia Barveltiorum prognatus, eccleſiæ majoris primum Cantor, deinde Præpoſitus. Hæc res dici non poteſt in quam exitiales turbas totam diœceſin conjecerit. Conradum tuebatur Philippus, adhærebat totus equeſtris ordo, cui Hartbertus, neſcio qua de cauſa maxime erat inviſus. Huic vero favebat Otto, qui eum in literis Brunſvigæ conceſſis jam hoc anno Hildeſienſem Epiſcopum vocavit, quanquam nondum renunciaſſet Conradus, favebat Pontifex Romanus, excommunicationis fulmen interminatus equitibus niſi Hartbertum quiete ſacerdotio ſuo fungi permitterent, unde & maximam Cleri partem Hartberti cauſæ faviſſe veriſimile eſt. Sic in eadem eccleſia clerus cum clero, plebs cum plebe, monachi denique cum monachis colliſi ſumma omnia miſcuere imis, atque adeo totam diœceſin afflixere, ut vix unquam in hac vicinia funeſtiora humana poſſet memoria recordari.

Annus Chriſti 1199.

Ottonis IV. & Philippi Reg. 2.

Ab. V. C. 276.

Bellum in vicinia noſtra geritur. *Cornel. Brev. Fuldens. p. 436. Cranz. l. 7. c. 16. Sax. p. 184 Bunting. Part. 1. Chron. Brunſv. p. 177. ſq. Spangenb c. 238. p. 411. Meibom. Chron. Riddagsh p. 350. tom. 3. rer. Germ.*

Simul ac novus annus illuxit utraque pars denuo ad arma concurrere cœpit. Philippus, Adolpho Colonienſi inprimis imminens, habito prius Fuldæ cum principibus conſilio, totam Vbiorum provinciam crebris excurſiooibus afflixit: Otto in premenda urbe noſtra adhuc hærébat: tanta eam fame urgens, ut non longe a deditione abeſſet. Philippus itaque cum ingenti exercitu Saxoniam ingreſſus, copiisque Magdeburgenſis Archiepiſcopi ſe jungens, urbem noſtram diuturna obſidione liberat, Helmſtadienſem Abbatem, qui ab Ottonis partibus ſtabat, in ordinem cogit, tantoque terrore omnia percellit, ut prælii aleam ſubire Otto non auderet. Hinc totis viribus Goslariæ noſtræ contractis Brunſvicum gravi obſidione preſſit. Sed urbi ſaluti fuit, quod Henricus Palatinus, princeps omnibus belli artibus inſignis, eam tuendam ſuſcepiſſet. Hujus enim præſentia erecti cives præſidiariique milites, fortiter pro patria dimicarunt, & principes quoque nonnulli, quod Henricum hunc amplius oppugnare nollent, Philippi caſtra reliquere. Vnde Philippus ſolvere obſidionem & re infecta diſcedere eſt coactus. Faceſſant itaque, qui fabellam de D. Auctore Brunſvicenſium olim Patrono inculcant: ejusque ope hoſtem ab urbis obſidione abductum commemorant. Solebat enim nimis credula illa ætas quidvis divorum opi tribuere, quaſi homines ullum beneficium alii, præterquam Deo deberent.

Contradus Hildeſien.

Soluta obſidione Phlippus Goslariam in hyberna conceſſit. Intcrea vero Hildeſiæ

Ep. Herbipolim abit.

Hildeſiæ non minus, quam Brunſuici turbida omnia ac triſtia fuere. Cum enim Philippo in Saxoniæ partibus degente Conradus Epiſcopus Hartberto gravius immineret, populus quoque & equites hujus diœceſeos adeo Ottonem Regem ejusque clientem Hartbertum averſarcotur, ut aperto Marte ei reſiſterent: pontifex cœpit cauſam Hartberti longe diligentius, quam antea, tueri, datisque ad Bernardum Epiſcopum Paderbornenſem & Decanum Paderbornenſis eccleſiæ Abbatemque Helmwardeshuſanum literis mandavit, ut Apoſtolicæ ſedis nomine Hildeſienſes equites anathemate ferirent, omnique ſacrorum uſu interdicerent, niſi Heribertum Epiſcopum vexare deſiſtereot. Plurimæ extant ea de re Innocentis epiſtolæ inter decretales ejus relatæ, e quibus ſatis patet, quanto odio Pontifex in Conradum ſævierit. Ceſſit ergo denique Conradus, pontificis odio oppreſſus, & Hildeſia Herbipolim abiit, ubi jam aliquot abhinc annis Epiſcopus fuerat electus. Sed non minus ibi quosvis ſibi expertus eſt inimicos, adeo ur cum anno MCCII. ipſo S. Barbaræ die ex ædibus ſuis ad eccleſiam prodiret, a Bodone Reinſtenio & Henrico Hundio a Falckenberg, aut, ut Trithemius vocat, Bodonere & Henrico militibus de Rabensburg; Heroldoque & Conrado ſervitoribus eorum, ex inſidiis occiſus ſit. Manibus ejus hoc epitaphio fuit parentatum:

*Hoc procumbo ſolo, ſceleriqne ego * parcere nolo.*
Vulnera facta dolo, dent habitare polo.

Schaten. lib. 9. p. 925. annal. Paderb. Spangenb. c. 238. Chron. Sax. p. 411. & Chron. Henneb. l. 2. c. 26. p. 103. Rentel. p. 91. ſq. Chron. Hilleſh. Bunting. chron. Brunſv. part. 1. p. 177. ſqq.

Trithem. de origin. Francor. p. 157. ap. Schard.

* *alias: ſceleri quia &c.*

Chron. ment. ſer. p. 72. Godefr. Monach. p. 268.

Annus Chriſti 1200.
Ottonis IV. & Philippi. Reg. 3. Ab. V. C. 277.

Pax fruſtra tentata.

SUb hujus anni auſpicia Philippus Goslaria deouo ad Rhenum profectus Andernaci & Confluentiæ pacis inter ſe & Ottonem reſtituendæ conſilia agitavit. Interfuere his comitiis utriusque factionis principes, & ab Ottone quidem ſteterunt Colonienſis, Monaſterienſis, Leodienſis, Trajectenſis Præſules, Abbas Corbeienſis, Dux Brabantiæ & Flandrlæ comes. Pro Philippo autem certarunt, Treverenſis, Salisburgenſis, Friſingcnſis, Argentinenſis, Baſileenſis Epiſcopi; Dux Moraviæ Marchio Conradus de Landaſſeo, Bertholdus, Zaringiæ Dux, dubia vero fide inter hos fluctuabat Conradus Moguntinus, qui jam ſæpius liti huic componendæ omnem induſtriam impenderat. Sed cum pleriq; Philippi partibus proniores viderentur, Otto vero faſces Imperii, non niſi cum vita dimittere ſtatuiſſet: nec tum quidem votis reſpondit eventus, omnisque quietis ſpes penitus evanuit, cum paulo poſt Conradus, vir quietis cupidiſſimus Paſſavii diem obirer ſupremum.

Godefr. Monach. p. 267. Schaten lib. 9. annal. Paderb. p. 929. ſq. Annal. Corbei. ap Paulin. p. 399.

Otto Marchio Brandenburgenſis in Richenbergenſes beneficus.

Philippus Goslaria diſcedens in palatio regio reliquit Ottónem Marchionem Brandenburgenſem, ne ſe abſente, urbs hæc ſuis partibus addictior, quicquam caperet detrimenti. Manifeſte hoc docet hujus Ottonis diploma, quo Richenbergenſem eccleſiam manſo quodam in Aſtfelde locupletavit, *quo ſcilicet per. ipſorum fraternitatis conſertium pro illo præſentis & futuræ proſperitatis remunerationem conſequeretur.* Qua de re ipſum placet audire Marchionem:

* * *

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. OTTO Marchio Brandenburgenſis. Notum eſſe volumus omnibus Chriſti fidelibus; præſentibus & futuris, quod petente *Johanne* præpoſito manſum unum, quem habuimus in *Aſtvelde* cum omnibus attinentis *Richenbergenſi* eccleſiæ contulimus in augmentum ſuſtentationis ibidem Deo ſanctæque Genitrici ejus Mariæ virgini ſervientium, *quatenus per ipſorum fraternitatis & continuæ orationis conſortium pro his præſentis & futuræ proſperitatis remunerationem a Domino conſequamur.* Nec igitur hoc noſtræ munificentiæ factum ulla inpoſterum obliturare poſſit oblivio, aut cujusquam malignitas attentet infringere, dignum duximus memoratam eccleſiam præſentis paginæ teſtimonio cum impreſſione noſtri ſigilli efficaciter communire. Actum *Goslariæ in aula regia*, ſub teſtibus quorum nomina ſubſcribuntur: *Otto* Comes de Waldenſtein, *Petrus* Præpoſitus, *Gerardus* Capellanus, *Albertus* de Arneſtene, *Tidericus* de Parchem, *Henricus* de Polchave, *Rudolphus* Dapifer, *Henricus* Pincerna. Anno incarnationis Dominicæ MCC.

IN

Otto Comes de Wal-denſtein Petrus Præpoſi-tus Gos-larienſis.

Inter teſtes notari merentur Otto Comes de Waldenſtein & Petrus Præpoſitus, quorum alter fuit Advocatus Walcdenſteinkenredenſium ſuper bona, quæ Goslariæ poſſederunt, alter procul dubio eccleſiæ SS. Simonis & Judæ poſt Wilhelmum Querfurtenſem præfuit. Sed cum ob incuriam, nulla præterea hujus Petri mentio usquam fiat, genus ejus & reliqua acta ignoramus.

Papa Philippũ denuo rejicit. *Innoc. l.5. epiſt.21.29*

Magna interea incrementa Philippi factio capiebat, Otto vero pene ad incitas redactus adeo cœpit ab amicis inops eſſe, ut plurimi de ejus ſucceſſibus deſperarent. Subito igitur conclamatis Ottonis rebus ſuccurrit Pontifex, coactoque Romæ Cardinalium concilio, Philippum regno minus idoneum pronunciat, Otttonis electionem confirmat, omnesque qui cum Philippo ſentirent Epiſcopos anathemate percutiendos, palliique uſu defraudandos ſtatuit. Plurimæ hoc teſtantur Innocentii epiſtolæ decretalibus inſertæ, ſatis aperte demonſtrantes, qua audacia jura Imperii ſibi vindicare annisſus ſit. Miſſus quoque Gvido Cardinalis, Prænestinus Epiſcopus, qui Germanos adverſus Philippum ſolicitaret, omnibusque, qui Ottoni adverſum tenebant, anathematis pœnas denunciaret. *Sic toti mundo propter excommunicationes ſuas dominari* tunc *volebant, ignobiles, uſurari & Simoniaci*, ut Angliæ Epiſcopi iſtorum temporum æquales, in alia licet cauſa, conqueſti ſunt. *vid. Heid. Hiſt. Pap. n.102. p.113*

Cœnobium Novi Operis perfectũ. *Lezner. c.89. de Monaſt. MSC. Chron. Montis Francor. Gosl. p.4.*

Sunt præterea qui hoc anno monaſterium Ciſtercienſium virginum, quod Novum opus vulgo audit, apud nos perfectum prodidere memoriæ. Unde mirum eſſet, quinquaginta pene annos extruendæ huic eccleſiæ impenſos fuiſſe. Sed hac de re monumentis publicis deſtitutus aſſerere nihil audeo. Hoc ſane mihi conſtat, in nullo diplomate ante hæc tempora ſcripto ullam ejus fieri mentionem.

Annus Chriſti 1201.

Philippi & Ottonis Reg. 4.

Ab V. C. 278.

Otto contra Philippũ movet. *Godefr. Monach. p.267.*

PHilippo in ſuperiore Germania verſante, Otto totam Saxoniam in officio retinebat: Acceſſerat interea in Germaniam Guido legatus Apoſtolicus, qui eccleſias ubique luſtrans omnibus Epiſcopis diras interminatus eſt, niſi rejecto Philippo Ottoni fidem darent. Hinc ipſe Otto denuo experturus fortunam, cum inſtructiſſimo exercitu in ſuperiorem Germaniam diſceſſit, ac Herbipolin usque progreſſus æmulum expectavit. Verum cum Philippus novos delectus haberet, nec auderet in præſens prælii aleam ſubire, Otto etiam exercitum in Colonienſium regiones reduxit, & paulo poſt re infecta in Saxoniam rediit.

Otto contra Goslarienſes Herlingſbergam præmunit.

Inter hæc urbs noſtra conſtantius Philippo datam fidem ſervavit, inſuperque habitis excommunicationis minis, quas Guido legatus Apoſtolicus in omnes Philipi amicos evomuerat, omni niſu Ottoni ſe oppoſuit. Hinc Otto, cum a Rheno recederet, id dabat operam, ne ſe abſente inpoſterum Goslarienſes Brunſvicenſi ditioni graves eſſent. Montem igitur Goslariæ noſtræ ex Oriente imminentem, Widelagam inter & Finenburgum firmiſſimo caſtro, quod Herlingsbergam vocabat præmunit, poſitoque ibi validiſſimo præſidio firmavit. Nihil poterat excogitari urbi noſtræ pernicioſius. Cum enim ex adverſa parte Lichtenbergam quoque Ottonis milites inſiderent, tam crebris excurſionibus cives terruerunt, ut nec annona urbi inferretur, nec quisquam pedem mœnibus auderet efferre. Gravis igitur fames ſecuta eſt, quam cum diutius ferre non poſſent, plurimi ex urbe migrarunt. Rem verbis referre placet Arnoldi Lubecenſis, graviſſimi auctoris & in horum temporum hiſtoria plane egregii: *Rex autem Otto reverſus ad ſua noudum dimiſſo exercitu, ædificavit caſtrum firmiſſimum Harlingenberg. Unde Goslarienſes nimium afflicti ſunt, ita ut multis de civitate exeuntibus, ipſa civitas ex magna parte deſolata videretur. Siquidem ipſa civitas inedia & fame laborabat, in Oriente quidem oppoſitum habens caſtrum novum, in Occidente vero caſtrum Lichtenberg. Nec permittebatur intrare civitatem plauſtra ſeu vehicula, quæ civibus incluſis neceſſaria afferrent.* Breviter quoq; rem tetigit Langenius noſter, ſic ſuo more canens: *Arnold. Lubec. l.6. c.5. p.459.*

De Brunſvic natus fuerat rex Otto vocatus,
Servivit Chriſto, mundo dum vixit in iſto,
Iſte coronatus, in Brunſvic eſt tumulatus,
Caſtrum fundabat, Herlingsberg quod nominabat.

Lang. Sax. p. 811. Schat. l.9. annal. Paderb. Part.1, p. 934. Spangenb c. 240. Sax. p. 412. ſq. Meib. not. ad Henr. Rosl.

Caſtelli hujus initia Schatenius refert in annum MCCIII. ſed neſcio cujus fidem ſecutus. Nos cum Spangenbergio, Meibomio, Buntingio & Bangerto hoc ipſo anno fundamenta ejus molitum eſſe Ottonem exiſtimamus.

Herlingsb. p.784. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p.181. Bangert. not. ad Arnold. p.458.

Otto pontifici jurat. *Innoc. epiſt. 75.*

Sed redimus ad Ottonem, qui, dum adhuc in Colonienſium diœceſi cum exercitu verſabatur, multa cum Guidone Apoſtolicæ ſedis legato de rebus ſuis agebat. Cumque eo in articulo ſe conſtitutum animadverteret, ut Imperium, quod Pontificis ſuaſu ſuſceperat, ſine ejusdem ope tueri haut poſſet: eo demum ſe adduci paſſus eſt, ut pleraque fere majeſtatis jura dimitteret, & Innocentio inprimis jurato promitteret, fore ſe defenſorem Apoſtolicæ ſedis, conſervaturum omnia privilegia Romanæ eccleſiæ, poſſeſſiones ablatas reſtituturum, recuperatas ex in-

tegro ſuis permiſſurum. Hæc juramenti capita, quo ſpectent, facile patebit ex ipſis Innocentii epiſtolis: nec poteſt obſcurum eſſe illis, qui quæ deinceps inter hunc Imperatorem & Pontificem acta ſunt paulo accuratius perſcrutaverint. Ceterum hoc facto Guido omnes principes juramenti religione abſolvit, quo Friderico juniori & Philippo ſe adſtrinxerant, juſſitq; ſolum Ottonem Cæſarem agnoſcere: quaſi vero Romani Pontifici conſcientiis imperare, principesque adverſus Reges ſuos concitare integrum eſſet. Tentavit tamen & Philippus, toties licet exagitatus, cum Innocentio in gratiam redire. Ex chronico enim Montis Sereni conſtat Conradum Marchionem Miſnenſem, cum Walthero Sereni Montis Præpoſito & Tiderico Merſeburgenſi electo ideo legati munus obiiſſe, ſed ſi ex eventu judicare licet, infructuoſa fuit iſta legatio; pontifice a nemine magis, quam a Philippo Svevo abhorrente.

Chron. Mont. Ser. p. 70. ſq.

Conventus Corbeienſis. Subinde Guido Cardinalis e Colonienſi diœceſi in Weſtphaliam diſceſſit, & convocatis provinciæ iſtius Epiſcopis diras commiotus eſt iis, qui ſe concliabulo ſubtraxiſſent. Hic denuo rejecto Philippo, Otto Rex renunciatur, Epiſcopi juramento ſolvuntur, totaque Saxonia in Philippi perniciem armatur. Inprimis lætior ex hoc Corbeienſi conventu abiit Hartbertus Hildeſienſis Epiſcopus, qui, exantlatis multis laboribus, demum jubente Apoſtolico legato a Paderbornenſi Epiſcopo eſt conſecratus.

Annal. Corb. p. 399. ap. Paulin. Schat. l. 9. annal. Paderb. p. 930. part. 1. Rentel. p. 62. chron. Hilleſh.

Annus Chriſti 1202.

Philippi & Ottonis IV. Reg. 5. Ab. V. C. 279.

Principum in hoc ſchiſmate dubia fides. Succedit annus a Chriſto nato milleſimus ducenteſimus ſecundus, non minus ac ſuperior civilibus diſcordiis turbidus. Goslaria noſtra ex Herlingsbergenſi & Lichtenbergenſi caſtellis extrema patiebatur. Ottonis cauſæ non parum detrimenti minabatur Adolphus Colonienſis, qui nutare jam & fortunam ſpeculatus ad Philippi partes proclivior videbatur. Quievit tamen in præſens diſſidium, Guidonis Cardinalis opera, & Adolphus nondum ab obſequio palam auſus eſt deſciſcere, veritus fortaſſis, ne a Guidone Sacerdotio ſuo privaretur. Apertius ad delectionem inclinabant Hermannus Thuringiæ & Haſſiæ Landgravius & Odacarus Bohemiæ Rex, qui eum adhuc bona fide Philippi cauſam juviſſent, repente ad Ottonis partes delapſi ſunt. Hujus tam ſubitaneæ converſionis cauſam non tacent annales. Chronicon enim Montis Sereni ſatis manifeſte hoc Innocentii hortatu factum profitetur; Addit Abbas Vrſpergenſis ipſum Landgravium, licet Philippo affinitate junctum, in ſpem potiundi Imperii veniſſe. Denique præcipue animos videtur addidiſſe Ottonis largitio, qui ut Landgravium ſibi demereretur, nec pecuniæ, nec facultatibus pepercit. Villas enim regias Mulhuſum, Nortbuſum, Salveldiam ipſi addixit, quas etiam Landgravius armis aggreſſus brevi ſub ſuam redegit poteſtatem. Adeo fides Principum tunc venalis proſtitit, adeo ſæpius dominandi libido ante ſanguinis propinquitatem fuit! Protractis in partes Ottonis his potentiſſimis Principibus, reliquos etiam Epiſcopos aggreſſus eſt Guido, quos anathemate, abdicatione aliisque minis ita terruit, ut plerique a Philippo ſe ſubducerent. *Vix denique*, ut ait Vrſpergenſis Abbas, *remanſit aliquis epiſcopatus, ſive dignitas eccleſiaſtica, vel etiam parochialis eccleſia, quæ non fieret litigioſa, & Romam deduceretur ipſa cauſa, ſed non manu vacua. Gaude mater noſtra Roma, quoniam aperiuntur cataracta theſaurorum in terra, ut ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Lætare, ſuper iniquitate filiorum hominum, quoniam in recompenſationem tantorum malorum datur tibi pretium. Jocundare ſuper adjutrice tua diſcordia, quia erupit de puteo infernalis abyſſi, ut accumulentur tibi multa pecuniarum præmia. Habes, quod ſemper ſitiſti, decanta canticum, quia per malitiam hominum, non per tuam religionem, orbem viciſti. Ad te trahit homines non ipſorum devotio, aut pura conſcientia, ſed ſcelerum multiplicium perpetratio, & litium deciſio, precio comparata.* Mirare mecum hic, o lector, nimiam illorum temporum infelicitatem & aſtutiam incredibilem pontificum, qua factum eſt, ut orbis terrarum, qui bello nunquam ſub unius imperium potuit redigi, veluti ſua ſponte Romano iſti Trimalcioni ſe ſubjiceret.

Godefr. Monach. p. 268. Arnold. l. 7. c. 2. p. 502. ſq.

Chron. mont. Ser. p. 73. ſq. Abb. Vrſp. p 306.

Autor de Landgr. Thur. p. 920. ſq. Engelh. Chron. p. 243. Paulin. annal. Iſenac. p. 32. ſq. Schlegel. diſſert. de nummis Iſenac. Mulhuſ. Northuſ. p. 92. & 132. ſq. Abb. Vrſp. p. 307.

Annus Chriſti 1203.

Philippi & Ottonis IV. Reg. 6. Ab. V. C. 280.

Hermanni Landgravii contra Philippi cauſam molimina. Sequente anno multo vehementius his motibus concuſſa Saxonia eſt, quam ante. Guido enim Cardinalis cum Magdeburgenſem Archiepiſcopum nec minis nec pollicitationibus eo poſſet adducere, ut datam Philippo fidem violaret: majora cogitare cœpit. Optimum enim præſulem inobedientem & delirum ſenem vocatum diris devovit, & Hermanno Landgravio, qui jam ad Ottonem deſciverat, id dedit negotii, ut armis obfirmatum ejus animum frangeret. Non ſegnis imperium executus eſt Hermannus. Attractis enim Ottonis & Odacari copiis, *circulum*, quem *Salanum* nunc vocant, invaſit, & omnia longe lateque depopulatus ipſis Magdeburgenſibus tantum terrorem incuſſit, ut nec in mœnibus quidem ſuis tutos ſe exiſtimarent, resque ſuas cum uxoribus & liberis in tractus alpinas regiones

Chron. mont. Ser. p. 74. Godefr. Monach. p. 268.

nes deportarent. Sed novas bellorum procellas ſtatim disjecit Otto Brenenſis Comes, qui partem exercitus palabundam & excurſionibus intentam, magna clade affecit, & Hermannum domum cum ſuis redire coëgit. Interea Philippus quoque damnatis pacis conſiliis patientiam in iram vertit, ſtatuitque in Landgravii caput injurias Magdeburgenſibus illatas vindicare. Hinc cum validiſſimo exercitu Thuringiam ingreſſus totam regionem armis devaſtat; ſed aucto tamen novis Odacari & Henrici Palatini auxiliis Hermanno, Erfurti mœnibus ſe credere eſt coactus. Hermannus cum ſociis ſtatim Erfurtum obſidione cingebat, & nono jam die mœnibus imminens, in certam ſpem capiundi Regis erigebatur. Sed conſilia ejus feſellit Philippi prudentia, qui ſuga elapſus, ad Tidericum Marchionem Miſniæ pervenit, inſtaurandoque exercitui dedit operam. Deniquo cognita Regis ſuga, obſidionem ſolvit Landgravius, ac ut eo conſtantiorem inpoſtetum experiretur Odacarum, id impetravit a Guidone Cardinale, ut denuo Merſeburgi ſolenni ritu Boemiæ Rex inungeretur.

Capta Lichtenberga Goslaria aliquantulum reſpirat.

Arnold. lib. 6. cap. 5. p. 457. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 181. Luca atr. Comit. part. 1. p. 726. ſq.

Dum ſic Thuringia bellorum tempeſtates ſubibat, Goslaria quoque noſtra ex oppoſitis caſtellis Herlingsberga & Lichtenberga, in tertium jam annum affligebatur. Vltima quævis jam ſuſtinebat civitas, & adeo iovaluerat rerum omnium inopia, ut prope abeſſet a deditione. Hermannus igitur Comes Wernigerodanus, aut ut Arnoldus vocat, Comes de Hartesburg, qui cum fratre ſuo Henrico, Philippo favebat, contractis quibusdam copiis ex improviſo advolat, & felici Marte intercipit Lichtenbergam. Hujus itaque ope Goslaria ab obſidione ex parte liberata paulo liberius quidem commeatum importavit: ex altera tamen urbis regione Herlingsbergenſe præſidium eo gravius in cives ſæviit, adeo, ut ex iſta vicinia nemo ſecure ad nos proficiſci potuerit.

Annus Chriſti 1204.

Philippi & Ottonis IV. Reg. 7. Ab V. C. 281.

Philippus Goslarienſibus fruſtra auxilio proficiſcitur.

Godefr. Monacho p. 274. Bunting. Chron. Brunſv. l. c.

Satis perſpecta adhuc Philippo fuerat Goslarienſium fides. Etſi enim Otto novum contra urbem excogitaverat victoriæ genus, nolle pugnare, tantaque intra mœnia urgebat inopia, ut adſumeretur in cibum, quicquid jubebat diuturni jejunii imperioſa neceſſitas: nullis tamen incommodis, nullis calamitatibus a Philippo ſe avelli patiebatur. Occurrebat nimirum animis, quibus beneficiis Salici Suevicique Imperatores urbem hanc ſibi demeruerint: quam ſolicite in exornanda civitate deſudarint: malebant itaque ultima quævis ſubire, quam violata fide ſempiternam nomioi ſuo notam inurere. Hæc ſpectata noſtrorum civium fides eo magis ſe Philippo commendabat, quo frequentius adhuc plusquam deſultoriam levitatem priocipum nonnullorum fuerat expertus. Hinc totus liberandæ urbi noſtræ intentus cum copioſo ſatis exercitu Saxoniam ingreditur, Herlingsbergam diruturus, ex quo tanta adhuc nobis malorum Ilias eveoerat. Verum Otto veluti præſagiens, quam intutus Brunsvicenſis ager eſſet futurus, ſi Philippus in his tegionibus cauſam ſuam magis magisque communiret, omnes vires ſuas æmulo oppoſuit, eductoque in agrum exercitu prælio cum illo cootendere conſtituit. Quare Philippus re infecta diſceſſit, Goslariam tamen æque ſibi fidam, ac antea reliquit. Brevibus hoc complectitur Godefridus Monachus ad S. Pantaleonem, cujus ipſa verba placet hic inſerere, cum non meminerim alium e vetuſtioribus id memotiæ prodidiſſe: *Philippus Rex cum exercitu Saxoniam intravit, ut caſtrum quoddam nomine Hurlinginberch a Rege Ottone conſtructum dejiceret, & cives Goslariæ de oppreſſione ejus & fratrum ſuorum liberaret. Sed ubi eundem in forti manu ſibi occurrere cognovit, conſilio cum ſuis habito, receſſit, ſatius ratus ad tempus cedere, quam cum hoſte male pugnare.* Mireris ergo Spangenbergium hæc non ſolum in annum MCCII referre, verum etiam aſſerere Philippum tunc omnia coofilia ad intercipiendam Goslatiam contuliſſe. Quare enim occupaſſet Goslariam, quæ nunquam ab eo defecerat?

Meibom. not. ad Henr. Roſl. Herlingsb p. 785.

Spang. c. 240. p. 414.

Philippus in Thuringia rem bene gerit.

Arnold. l. 6. c. 5. p. 456. Abb. Urſp. p. 308 Godefr. Monach. p. 274. Chron. mont. Ser. p. 75. Siffrid. Miſn. in Epit. l. 2. p. 694. Spang. c. 242. p. 415 Fabric. Orig. Sax p. 564. Autor. de Landgr. p. 921. Arn. l. 6. c. 6. p. 459.

Sigoo igitur receptui dato Philippus in Thuringiam reduxit exercitum, ubi Hermannum Landgravium ex oupero rerum ſucceſſu ferocientem brevi in ordinem coegit. Bellum orditus eſt ab obſidione Weiſenſeæ, aut, ut alii vocant, Wizlnſee, urbis ad Helbam fluvium ſitæ & iſtis temporibus munitiſſimæ, qua intra ſex hebdomadum ſpatium capta, totam provinciam devaſtavit, Bohemos Thuringis auxilio venientes fugavit, tantoque cum terrore arma circumtulit, ut Landgravius omni auxilii ſpe deſtitutus, ſupplex ad Philippi pedes provolutus veniam perfidiæ rogaret, nunquam poſtea aperto Marte Philippum petere auſus. Quam vaſtitatem & pauperiem Thuringiæ hoe bellum fecerit, vix ſatis dici poſſe videtur. Jacebant omnia armorum vi atque impetu perculſa & proſtrata, nec tam a Philippo, quam ab ipſis Bohemis, qui auxilio veneraot, in villas atque eccleſias ſævitum eſt. Vulgo enim ultra ſedecim eccleſiarum conventualium & CCCL. patochialium numerum ineunt bello iſthoc deſtructarum. Nec deſiſtebant intetea Brunſvicenſes Goslariam vexare. Nam, ut autor eſt Arnoldus Lubecenſis, frequenter cives *foris negotiantes vel captivabant, vel, caſulis argentariis deſtructis, ſupra modum damnificabant.*

Henricus Palatinus a fratre deſciſcit. — *Chron. Mont. Ser. p. 76. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 151. Spangenb. c. 242. Chron. Sax. p. 416. Arnold. lib. 6. c. 6. p. 459. Alb. Stad. p. 299.*

Rebus in Thuringia ad votum compoſitis, dimiſſisque ſociis, Philippus cum copiis ſuis Goslariam regreditur, omnemque opum vim ad liberandam hanc urbem contulit. Sed ſtatim cum delecta manu aderat Otto, qui caſtra in vicino tractu, quem campum lapidoſum vocant, metatus, ex procinctu ſe offerebat ad prœlium. Interea Henricus Palatinus Rheni ab Ottone Cæſare Brunſvicum & Lichrenbergam ſibi dari petierat, ut ſi forte a Philippo Palarinatu exueretur, haberet, e quo cum dignitate vitam agerer. Cumque Otto eum dubio reſponſo aliquamdiu ſuſpenſum tenuiſſet, Henricus Palatinus veritus ne ſuarum provinciarum jacturam faceret, a fratre deſcivit, & Philippi caſtra ſecutus eſt. Hinc Otto hujus potentis fortiſſimique fratris auxilio deſtiturus, minus conſultum duxit, hoſti concurrere, dubiamque belli experiri fortunam. Et Philippus quoque præcipite jam anno Goslaria Andernacum diſceſſit. Eadem refert Buntingius, ſed temporum ordinem haut parum perrurbans, ut ſolet & Spangenbergius in computandis annis Philippi & Ottonis non ſatis eſſe accuratus. Notat tamen hic Goslariam tunc a diuturna obſidione liberatam fuiſſe: quanquam in eo falſus, quod urbem noſtram paulo ante a Philippo deſeciſſe, ſed cum eo in gratiam rediiſſe aſſeruit, quod omnibus veterum hiſtoricorum teſtimoniis repugnat. Sed Spangenbergius, quanquam in colligendis antiquis monumentis ſatis induſtrius, plura ramen ſubinde e conjecturis addidit, quod cuivis conſtabit, Chronica ejus cum vetuſtis ſcriptoribus conferenti.

Accipit Advocatiam Goslarienſem. — *Chron. Mont. Ser. p. 75. ſq.*

Ceterum quod præmium manſerit Henricum, ſolus, quantum memini, memoriæ prodidit Chronici Montis Sereni auctor, cujus ideo verba adſcribo: *Philippus Rex dimiſit auxiliatoribus Goslariam cum ſuis regreditur; ubi cum Rex Otto militibus collectis cum ipſo congredi tentaret, Henricus Palatinus, frater ipſius, ad Philippum tranſiit, præſtitaque ei fidelitate Advocatiam Goslarienſem ab eo promeruit.* Advocatus igitur urbis noſtræ creatus eſt, quod officium, quam ſplendidum olim fuerit, quamque dives, vel inde licebit conjicere, quod tanto Principi præmium defectionis ſatis opimum viſum eſt.

Defectionis Henrici exemplum alii principes ſecuti.

Non conſiſtunt exempla, unde cœperunt, ſed in tenuem recepta tramitem latiſſime evagandi ſibi viam faciunt. Hinc ſimul ac Henrici Palatini facinus in vulgus exiit, ſtatim exemplum ejus ſecuti ſunt e principibus alii, Henricus Dux Brabantiæ, Archiepiſcopus Treverenſis, Bernardus Epiſcopus Paderbornenſis, Witekindus Corbeienſis Abbas, & quem primo loco nominare par erat, Adolphus Colonienſis, Ottonianarum partium anteſignanus, & qui pene ſolus Germaniam adverſus Philippum concitaverat. Quæ cauſa fuerittam repentinæ in Adolpho mutationis, non eadem eſt omnium opinio. Plerique auro corruptum, & oblato occcc, aut ut Levoldus mavult, 5000. Marcarum præmio delinitum ajunt. Sed quis credar tantum præſulem famam pretio vendidiſſe. Libentius igitur aſſenſerim Conrado Vrſpergenſi, qui Adolphum cum imminere ſibi Philippum videret, periculo territum, Ottoni nuncium miſiſſe exiſtimat, quamvis minus negaverim, largitiones quoque Philippi acceſſiſſe. En enim Vrſpergenſis verba: *His igitur bellis feliciter peractis & trasacto ſpacio duorum annorum, ut vires populi recuperarent, decrevit agere bellum contra Colonienſes. Cum magno igitur exercitu venit in fines illorum: fiuntque incendia & vaſtationes terrarum. Capiuntur oppida quadam in partibus illorum, multi ſive compulſi, ſive muneribus, aut promiſſionibus illecti, recedunt ab Ottone & adhærent Philippo. Inter quos præfatus Adulfus Colonienſis Archiepiſcopus cum Rege reconciliatur.* Atque adeo Philippus virtute ſua & prudentia omnes illos ſibi devinxit, qui eum paulo ante maxime erant adverſari, cum interea Otto ab omnibus deſertus precario regnaret, & re ipſa deprehenderet, in quod diſcrimen a Pontifice ſit deductus.

Adolphus Colonienſis ad Philippum tranſit. — *Arnold. l. 7. c. 1. p. 500. Godefr. Monach. l. 5. Levold. a Northov. catal. Epiſc. Colon. p. 8. tom. 2. ap. Meibom. Abb. Vrſp. p. 308.*

Annus Chriſti 1205.

Philippi & Ottonis IV. Reg. 8.

Ab. V. C. 282.

Philippus Rex Aquisgrani coronatus bene rem gerit. — *Godefr. Monach. p. 275. Chron. Mont. Ser. p. 76. Abb. Vrſp. p. 308. ſq. Cranz. l. 7. Sax. c. 23 p. 189.*

INeunte hoc anno cum Otto Coloniæ hæreret, Philippus Andernaci aliisque vicinis urbibus de opprimendis hoſtibus conſilia agitabat. Inde vero poſt circumciſionis feſtum Aquisgranum progreſſus eſt ad ſuſcipiendam coronam, quam Colonienſis illi tamdiu denegaverat. Et quamvis Moguntinus & Cameracenſis Archiepiſcopi Pontificis nomine anathematis pœnas minarentur Colonienſi, & ipſe Pontifex datis ad Germaniæ proceres literis Adolphi perfidiam graviter increparet: ſtetit tamen Adolpho ſententia, ſiquidem VI. Id. Januarii Philippum Caroli M. ſolio impoſitum cum Irena conjuge diademate regio ornavit. Fremuit ad hæc pontifex, & conſilia ſua in caſſum iviſſe indignatus non modo diris Colonienſem devovit, verum eriam Archiepiſcopatu exuendum decrevit. Nec mota, Pontificis auctoritate dejecto a munere Adolpho ſubrogatur Bruno Bonnenſis Præpoſitus, juratus Philippi hoſtis, & jam tum legatione pro Ottone apud Pontificem defunctus. Sed Philippus Adolpho pro virili opem ferens Coloniam oppugnat, Noveſium capit, omnemque diœceſin flamma ac ferro eo adigit, ut rejecto Brunone Adolpho datam fidem ſervarent. Otto autem morbo ex mœrore, aut, ut Alberto Stadenſi videtur ex vulnere contracto Coloniæ diutiſſime decubuit.

Alb. Stad. p. 299.

Quo

Goslaria capta & direpta.

Arnold. Lubec. l. 6. c. 7. p. 160. Cranz. l. 7 Saxon c. 17. p. 185. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 183. Spangenb. Chron. Sax. c. 240. p. 413.

Quo felicius autem tunc Philippi potentia aſſurgere viſa eſt, eo iniquiorem ſe fortuna præbuit Goslariæ, in quam imminens tempeſtas hoc anno uno impetu deſæviit. Supra a nobis fuit commemoratum, Lichtenbergenſe caſtellum, ex quo Goslaria noſtra tamdiu ab Ottone afflicta fuerat, ab Hermanno Wernigerodano fuiſſe expugnatum. Ad recupetandum igirur illud ſæpius Otto animum intendit, ratus id quod res erat, nunquam ſe tutas habiturum Brunſvicenſes provincias, niſi ex hoc & Herlingsbergenſi caſtellis Goslarienſes ab excurſionibus prohiberet. Quanquam igitur validiſſimum hoc munimentum toties Ottonis inſultus bona fide eluſerat: abſente tamen Ottone denuo illud oppugnare auſus eſt Guncelinus Dapifer, cujus toties in Ottonis tabulis mentio fit. Hic cum delecta manu Lichtenbergam aggreſſus graviter præſidiarium militem fatigavit, obſidione tamen diutius protracta, cum ſpes potiundæ arcis paulatim evaneſceret, præter ſpem omnium noctu diſceſſit, ipſamque Goslariam ex itinere adortus eſt. Jam tum civitas diuturno bello fatigata, maximam civium partem amiſerat, nec firmo admodum præſidio erat præmunita, præterea pauci illi, quibus urbem tueri fuerat demandatum, nimis ſecuri, paulo ſegnius agebant excubias. Qua re factum eſt, ut urbs V. Id. Auguſti prius ſe captam animadverteret, quam hoſtem proſpexerat. Intrarunt hoſtes prope monaſterium novi Operis; monialis cujusdam, ut fama habet, proditione adjuti, cujus deinde ex urbe ejectæ ſtatuam perpetuum opprobrium eccleſiæ S. Jacobi appoſitam ferunt. Et conſpicitur ſane ibidem monialis, cum dracrone (Einen Lindwurm vulgo vocant) Sed cum ſcriptura nulla adſit, traditionem in medio relinquere nos oportet. Fugato præſidio omnia permiſſa militibus, ſacra æque ac profana direptioni & hoſtium furori expoſita nec priſtini ſplendoris vola, aut veſtigium relictum eſt. Sed quidni ipſum audiamus Arnoldum Lubecenſem: *Poſt hæc Guncelinus dapifer Regis Ottonis, ipſo Rege in Colonia morante, cum caſtrum Lichtenberg requirere vellet, quia Brunſvicenſes de eodem caſtro multas infeſtationes patiebantur, convocatis amicis, caſtrum obſedit. Sed quia nimis erat munitum, caſſo labore in obſidione defecerunt. Conſilio ergo habito Goslariam ſe convertunt, & impetu valido ipſam impugnare cœperunt & quia, ut dictum eſt, ex magna parte deſolata erat, nec militum manu munita, ſubito ab hoſtibus capitur & ereptionem maximam patitur. Præſidio tamen erat Hermannus cum paucis de Hartesburg, qui quoniam reſiſtere non valebat, irruentibus hoſtibus fugiens cum ſuis evaſit. Depopulata eſt igitur civitas opulenta valde, ita ut captivatis civibus & plauſtris innumeris de diverſis locis adductis per octo dies ſpolia deferrentur civitatis. Inter quæ erat tanta copia piperis, & aromatum, ut modiis ea acervis maximis dividerent. Et quia ipſa civitas diu contra Othonem ſteterat, alii ipſam igne ſuppoſito ſuccendere volebant, alii eccleſias deſtruere parabant. Quidam etiam eccleſiam B. Matthiæ armati intrantes, coronas aureas & cetera ornamenta innumera a Regibus large collata deferre parabant. Sed divinitus hac voluntate mutata obſides civium accipiunt, & civitatem usque adventum Regis relinquunt. Placuit hoc Regi, & cum eam ſecurius poſſediſſet, quædam ablata civibus reddidit, & ipſam de cetero ſubjectam tenuit.* Eadem refert Spangenbergius ſed ad annum MCCII, qui calculus & Bangerto in nova Arnoldi editione placuit. Sed alia omnia nobiſcum ſtatuet, quicunque Godefridi Monachi, Chronici montis Sereni, aliorumque hujus notæ hiſtoricorum narrationes inter ſe contulerit.

Eccleſia B. Matthiæ in periculo

Annus Chriſti 1206. & 1207.
Philippi & Ottonis Reg. 9. & 10.
Ab. V. C. 283. 284

Philippus Ottonem & Brunonem Colonienſem ſuperat.

Godefr. Monach. p. 276. Abb. Vrſp. p. 309. Arnold. l. 7 cap. 5. p. 310.

INeunte hoc anno, Otto, poſtquam cum valetudine redierat in gratiam, Coloniæ ſe continuit, ubi etiam hærebat Bruno a Pontifice nuper Archiepiſcopus conſtitutus, id agens præcipue, ut novum principatum adverſus Adolphum firmaret. Sed hujus cauſam inprimis agebat Philippus, qui ferro flammisque ſæviens in diœceſin omnes eo compulit, ut rejecto Brunone Adolpho datam fidem ſervarent integram. Cum itaque jam ad ultima redacti eſſent Otto Rex, & Bruno Archiepiſcopus, auſi tamen ſunt cum parva manu hoſti occurrere. Sed is profligatis uno impetu Ottonis copiis plurimisque occiſis, tanto fervore fugientes inſecutus eſt, ut Otto cum Archiepiſcopo in proximum caſtellum Waſſenbergenſe ſe ſubduceret. Statim aderat cum exercitu Philippus, atque arcta obſidione arcem cingebat, omnibus præcluſis viis, ne præda elaberetur. Feſellit tamen Otto cuſtodias, & tribus ferme aſſumtis ſociis, cum maximo diſcrimine ex caſtello evaſit. Ab omnibus tamen deſertus & deſperatus primum Brunſvicum, deinde in Angliam, tanquam gentile illud familiæ ſuæ refugium, diſceſſit. Bruno autem Archiepiſcopus in arce relictus in hoſtium pervenit poteſtatem, & compedibus vinctus Herbipolim deducitur carcerique mancipatur. Atque adeo Philippus non modo hac expeditione æmulo ſuo omnes nervos incidit, verum etiam Adolphus Epiſcopatum ſuum dextro Marte vindicavit.

Lichtenberga ab Ottonianis fruſtra obſeſſa.

Interea dum hæc aguntur, Goslaria noſtra nuper ab Ottonis militibus intercepta extrema quævis a Brunſvicenſibus patiebatur, omnibus quippe exuta opibus, quibus ab antiquis Imperatoribus per duo ſecula aucta fuerat & ornata. Nec vicinia noſtra quietior. Lichtenbergam enim

Spang. c. 243. Chron. Sax. p. 417 Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 184.

præſidiis præmuniverat Henricus Wernigerodanus, fortiſſimus Comes, & Philippo addictiſſimus. Quemadmodum igitur paulo ante in Goslarienſes ex hoc caſtello Ottoniani milites ſævierant, ita & Henricus ex eadem arce præſidiarium Ottonis militem afflixit, nec ſatis tuto ſe Goslariam hi tenere videbant, niſi Lichtenberga eſſet expugnata. Propterea Wilhelmus Ottonis frater contractis copiis ſuis Lichtenbergam denuo obſedit, & Henricum Wernigerodanum ad tantas anguſtias redegit, ut jam de deditione cogitaret. Quod ne fieret ſub auctumnum oportune affuerunt Albertus Archiepiſcopus Magdeburgenſis, Hermannus Thuringiæ Landgravius, & Dietericus Miſnenſis Marchio, qui junctis viribus Wilhelmi exercitum aggreſſi tam fortiter cum illo dimicarunt: ut denique fugam cum magno detrimento capeſſeret. Hinc mœnia inſtaurata, arx novo præſidio firmata & cibariis inſtructa nullum inpoſterum ab Ottone inſultum ſuſtinuit.

Pontifex in Philippum proclivior eſſe cœpit & cur?

Otto de S. Blaſio c. 48. p. 225. Abb. Vrſp. p. 310. Meib. Apolog. Otton. IV. p. 122. ſq.

Omnia jam conclamata videbantur Pontifici. Otto opibus ac ære exhauſtus in Angliam profugerat. Omnes cum eo adhuc ſentientes, ad Philippum jam deſciverant. Sifridus Moguntinus, in quo maxima ſpes fuerat poſita, in Italiam ſe contulerat, Bruno denique Colonienſis in vinculis habebatur. Veritus ergo pontifex ne pacata Germania in ſe arma Philippus converteret, plus quam deſultoria levitate cœpit in eum eſſe proclivior, quem diris adhuc toties devoverat. Sed non eſt ignotum, quid pontificem ad commutandum animum incitaverit: Spes nimirum matrimonii inter Philippi filiam & nepotem ſuum contrahendi, ex quo ſibi pontifex maximam Italiæ partem dotis loco deſponderat. Cum tamen palam ab Ottone ad Pbilippum deficere minus videretur honeſtum, principes clam cœpit cohortari, darent operam ut Philippus cum ſede Apoſtolica in gratiam rediret. Philippus non ignorans, quid ſibi velit pontifex, ſtatim ſuo ac principum nomine miſit Wolfgerum Patriarcham Aquilejenſem, Gebhardum Burggravium Magdeburgicum, aliosque honoratos viros, rogatum, velit totius Germaniæ calamitatum miſereri, & principem optimum & reipublicæ utiliſſimum excommunicationis vinculis exolvere, pacis deniq; & quietis conſiliis, quæ adhuc agitaverint, impendere animum. Multis verbis hi legati commendabant Philippum, eſſe eum ſapientiſſimũ Principem, qui ab omnibus mirifice ametur ſibiq; reipublicæ ſalutẽ ſupremam legem dixerit. Nec Romanæ eccleſiæ eum defuturũ pollicebantur, ſi ſe ſin gratiam videret receptum. His pontifex: Nihil ſibi, inquit, fore acceptius, quam ſi Germaniæ decennali bello exhauſtæ ſua opera priſtina quies poſſet reſtitui, ſed Philippum in opprimendo Ottone modum adhuc exceſſiſſe, ſe tamen paratum fore eum ab excommunicatione liberare, ſi ejus filia nepoti ſuo deſponderetur. Obſtupuere legati, audientes, tam aperte Pontificem familiæ ſuæ commodis ſervire, reſponderunt itaque in præſens, nihil poſſe ſe in hac re agere, nec quicquam ſibi de hoc matrimonio datum negotii fuiſſe, rogare ſe, ut priusquam de nuptiis ageretur, ea præcipue perpenderet, quæ reipublicæ intereſſent, deinde pro virili ſe daturos operam, ut nuptiæ illæ fiant. Sed ſtabat Pontifici ſententia, ſe Philippum diris devotum non prius reſecraturum, quam affinitatem illius impetraſſet, ſi vero in hoc Philippum videret morigerum nullius rei illum a ſe repulſam laturum. Cum vero non eſſet integrum legatis quicquam in hac re ſtatuere, miſſi denique ſunt Hugo Oſtienſis Epiſcopus & Leo, tituli S. Crucis presbyter, Cardinales, quibus licet poteſtas data ſit, Philippum ab anathemate liberandi, non alia tamen lege id fieri voluit Pontifex, quam ſi filiam ſuam nepoti nuptum dare decreviſſet.

Pax demum inter Philippũ & Ottonem coaluit.

Godefr. Monach. p. 277. Abb. Vrſp. p. 310. Otto de S. Blaſio. c. 48. p. 225. Arnold. Lub. l. 7. c. 6 p. 511. Pallat. tom. 2. de geſt. Pont. p. 725. Spang. c. 243. p. 418. Meib. l. c. Chron. Augnſt. p. 366. Cranz. l. 7 Sax. c. 26. p. 191. in tota narratione nonnihil variat.

Plurims jam in hoc negotio principum comitia celebraverat, ſed abſente Ottone, & in Anglia nova ſubſidia ſollicitante, fruſtra ſemper fuerat Philippus. Interea in Germaniam acceſſere Pontificis legati, qui Auguſtæ Vindelicorum a Philippo comiter ſuſcepti & Spiram ad procerum conventum evocati ſunt. Quo cum principes frequentes advenisſent, cauſa tamen ad Northuſenſia comitia dilata eſt, quod abſente Ottone nihil videretur ſtatuendum. Denique cum Northuſæ denuo principes conveniſſent, & ipſe Otto ex Anglia reverſus adeſſet, legati pontificis paulo ſollicitius pacis negotium ſuſceperunt, & id inprimis pontificis nomine poſtularunt, ut filia Philippi deſponderetur ejus Nepoti. Quo audito omnes in riſum ſoluti rogarunt, ut ſepoſitis in præſens rebus privatis de pace potius conſulerent in medium, quæ ſi bona fide coaluiſſet, tunc levia quoque iſthæc ſibi curæ cordique fore. Ruborem hoc incuſſit Cardinalibus, qui non auſi ulterius de nuptiis principes obtundere, pacis negotium reſumſerunt. Multis denique ultro citroque habitis colloquiis, iis legibus induciæ fiunt, ut penes Philippum regni decus maneret, Otto Beatricem Philippi filiam matrimonio ſibi jungeret, dotisq; loco Alemanniæ ducatum acciperet, ſed & mortuo ſocero in Imperio ſuccederet, Bruno Colonienſis Archiepiſcopus vinculis publicis eximeretur, Adolphus vero eccleſiæ reſtitutus Romam ad dicendam cauſam veniret. Multum his conditionibus obluctabatur Otto, multo plura offerens Philippo, ſi ſibi cederet. Cum tamen exhauſtum ſe opibus, & ab amicis inopem videret, plerique etiam principes, pertæſi tot moleſtiarum, in Philippum proniores eſſent, vel invitum acquieſcere prin-

cipum

cipum ſententiæ oportuit: quam demum in poſtremo Quedlinburgenſi conventu ad liquidum perductam, auctor eſt Urſpergenſis: licet Albertus Stadenſis nihil Quedlinburgi confectum velit, niſi quod induciæ ad feſtum usque Johannis Baptiſtæ daræ ſint. Ao coostituta pace, Goslaria noſtra Philippo reddita ſit, adhuc ignoro. Veriſimile tamen eſt, Ottonem, qui has, ſive inducias, ſive pacis conditiones ægre ferebat, non adeo promtum in reddenda urbe fuiſſe.

Alb. Stad. p. 299.

Pontificis verſutia notatur.

Sic demum Germania civili bello exhauſta poſt decennium pacem rediiſſe ſenſit, ſed mox ramen ferali bello pontificis artibus denuo implicanda. Quis hic noo miretur inſignem verſutiam Innocentii, qui cum Ottonem paulo ante omni ope tuendum ſuſcepiſſet, eundem tamen ſtatim deſeruit, ubi res ejus acciſas & deſperatas animadvertit: Philippo econtrario, quem anathemate toties percuſſerat, ſavere cœpit, ſimul ac ſpes affulgebat, fore, ut ejus affinitate familia ſua & pontificiæ ſedis potentia nova incrementa caperet. Sic ſemper ſanctis his patribus in turbido conſilium fuit! Sic ferire Principes, aut palpum iis obtrudere didicerant, ſi quando id e re ſua eſſe viderent. Scilicet *qualem zelum habuit Petrus in amputanda auricula Malchi, qui Rex interpretatur; talem Zelum tunc habuere Vicarii Petri in amputanda auricula Regum, in quot omnimodis invecti ſunt.* Sed quid refert pluribus indagare nocentiſſima Innocentii conſilia, cum Arnoldi Lubecenſis, Abbatis Urſpergenſis aliorumque hujus notæ ſcriptorum extent lucubrationes, quæ ſatis temporum iſtorum infelicitatem declarant.

Epiſt. Leodienſ. ad Paſchal. Pont. p. 69. tom. 3. ap. Schard.

Anni Chriſti 1208. 1209.

Philipp. Reg. ult. Otton. IV. 11. 12. *Imp. I* *Ab. V. C.* 285. 286.

Philippus ab Witelsbachio interfectus.

SUccedit denique aonus Chriſti poſt millesimum ducenteſimus octavus, quo primum a tot ſeculis Imperaroris ſanguine imbura eſt principis Germanici manus. Otto enim Wittelsbachius Palatinus non dubitavit Philippum patricidali gladio trucidare, cui non modo excubias & cuſtodias, ſed etiam laterum ſuorum oppoſitus debebat. In afferendis parricidii cauſis mira deprehendimus auctorū divortia. Si Mutium audimus ad tam nefandum facinus ſpes eum compulit, qua ſibi magna ab Ottone Rege beneficia erat pollicitus, ſi æmulum ejus interemiſſet. Sed hanc ſuſpicionem videtur vel hoc ſolum redarguere, quod Otto tam ſeverus in puniendo percuſſore fuit. Alii eum ideo Philippo ſuccenſuiſſe malunt, quod cum filiam ejus ſibi in matrimonium petiiſſet, repulſam tulerit. Nec deſunt, qui iræ hujus originem inde arceſſunt, quod Philippus Ottonis filiam, quam ſibi olim ſponſam delegerat, repudiaſſet. Sed ego potiſſimum Arnoldo Lubecenſi crediderim, qui & veritatis eſt amantiſſimus, & iis ipſis temporibus floruit, quibus hæc geſta ſunt. Refert hic Witelsbachium Poloniæ Regis, aut ut Fridericus Lucæ mavult, Henrici Sileſiæ Ducis filiam ſibi uxorem optaſſe, utque ea eo felicius potiretur, magnopere a Philippo petiiſſe, ut ſe Regi commendaret. Philippum operam ſuam prolixe pollicitum, longam equidem confeciſſe epiſtolam, ſed omiſſa commendatione aperte ſatis Regi Poloniæ ſcripſiſſe, minus ſibi has nuptias probari: Wittelsbachium vero cum ex litura in fraudis ſuſpicionem veniſſet, ſoluto epiſtolæ vinculo Regis erga ſe animum cognoviſſe, & ſtatim illi necem juraſſe. Hæc Arnoldus Lubecenſis. Continebat ſe tunc Philippus Bambergæ, exercitum, quem adverſus Canutum Daniæ Regem conſcripſerat expectans. Ad quem irarum pleuus feſtinans Wittelsbachius, reperit eum X. Cal. Julii in palatio curantem valetudinem, & poſt ſectam venam colloquio cum Spirenſi Epiſcopo ſe recreantem. Subito ergo in conclave cum aliquot ſicariis ſceleris conſciis ingreſſus ſtricto gladio Philippum nihil tale veritum adoritur, unoque ictu in cervicem immiſſo extinguit: pluribusque deinde aliis, qui eum comprehendere audebant, vulneratis fuga ſibi conſulit. Corpus exangue Spiram avectum & in Cæſareo monumento reconditum eſt, ſub hoc titulo:

Godofr. Monach. p. 277. Abb. Urſp. p. 310. Chron. mont. Ser. p. 85. Meibom. apol. Otton. 4. p. 123. Alber. Chron. p. 447. Huld. Mutius l. 19. p. 173.

Bruſch. c. 15 Epit. de Epiſc. p. 1102. Arnold. Lub. l. 7. c. 14. p. 555. Cranz. l. 7 c. 28. Sax. p. 193. Luc. Arr. Com. part. 1. p. 578.

PHILIPPVS BAMBERGENSIS
ANNI MILLENI BIS QVATVOR
ATQVE DVCENI
EXTANT, QVANDO PIVS
REX OCCIDITENSE
PHILIPPVS.

Spang. c. 243. chron. Sax. p. 419.

Nec impune immanis latro parricidio hoc ſe polluit, ſequente ſtatim anno in latebris ſuis ad Danubium Henrici Kalinthini gladio interemtus.

Otto Philippo Regi ſuccedit & pax reipublicæ redditur.

Tam indigna morte periit Philippus, Princeps in tantum laudandus, in quantum virtus & prudentia intelligi poſſunt, quique ſi in ſaniora tempora incidiſſet, vix parem in omni annalium memoria fuiſſet habiturus. Remoto itaque æmulo, Otto, nullo obnitente, faſces imperii tenuit. Halberſtadii enim primum, deinde Francofurti in frequenti principum ſenatu denuo Rex ab omnibus renunciatus, Imperii inſignia a Spirenſi Epiſcopo ſuſcepit, proceresque, qui aderant in ſua verba adegit. Conſtitutum illi initio erat, nonnullorum perfidiam armis ulciſci, ſed ab Alberto Magdeburgenſi monitus, quam periculoſæ plenum opus aleæ eſſet, a vindicta Imperium auſpicari, ab incepto deſtitit, omnibus veniam pollicitus, qui eam recipere dignarentur. Quo etiam con-

jugio

voluerat, ut Imperii jura eo impunius ad ſe raperet, juſto Dei judicio flagellum Pontificis factus eſt, ut ſuo loco audiemus.

Otto Walkenrideoſium privilegia confirmat.

Dum in Italia ad Interamnem hæret Imperator, monaſterii meminit Walkenredenſis, a quo tam laute hoc anno ſuſceptus fuerat, eorumque jura ac privilegia omnia luculentis diplomatibus rata habuit. Integra illa jam tum dedere Ekſtormius & Meibomius, ex quibus conſtat, nec eorum bonorum, quæ Goslariæ poſſedit hoc monaſterium oblitum eſſe Ottonem. Confirmat enim & illibata omni tempore conſervari præcipit. *Curiam & areas, quas poſſidet monaſterium prædictum in Goslaria, cum univerſo emolumento, quod ibidem habet in monte, & caſas conflatorias, quas habet in nemore. Acta hæc ſunt apud Interamnem in partibus Spoletanis, anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ducenteſimo nono, anno regni Ottonis undecimo, Imperii vero primo, Nono Calend. Januarii Indict. XII.* At non minus ſolicitum eccleſia Richenbergenſis experta eſt Hartbertum Epiſcopum ſuum, qui venditionem quandam tabulis ſuis ratam habuit, tamque provide huic eccleſiæ proſpexit, ut nullum vereri potuerit ex hac venditione detrimentum. Sed ipſum audiamus Hartbertum:

Ekſtorm. ſec. 2. p. 73. ſq. Meibom. p. 160. tom. 3. Rer. Germ.

Hartbertus Richenb. beneficit.

I N nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. *Hardbertus* Dei gratia Hildenesheimenſis Epiſcopus. Quoniam ſollicitudinis noſtræ officium eſt, utilitatibus eccleſiarum proſpicere, & contra malignantium inſidias futuro in tempore neceſſariis inſtrumentis eas communire, notum omnibus eſſe volumus, tam præſentis, quam futuri temporis hominibus, quod *Simon* & *Hermannus* fratres de *Herrige*, & *Walterus* nepos ipſorum filiis ſuis *Bertholdo* & *Eſchwino* conſentientibus quatuor manſos pro *Bredenim* ſitos, quos poſſidebant, conventui S. Mariæ in *Richenberg* pro triginta marcis & una vendiderunt, & eisdem bonis nobis reſignatis prædicti fratres & *Waltherus* cum filiis ſuis ſupra nominatis in manus noſtras & *Echwini* de *Luthere* & *Berbodonis* de *Othfreſem* data fide promiſerunt, quod ſi ſupra dictis bonis conventum quis impetat eundem, ipſi in jure vel in amicitia expedirent, vel de proprietate ſua, ſi id facere requirantur, eadem bona conventui ex integro recompenſarent. Nos vero divinæ remunerationis intuitu, ac pro animæ noſtræ remedio, ſupradictos manſos eccleſiæ S. Mariæ in *Richenberg* ad uſus fratrum inibi Deo famulantium contulimus, quorum orationibus & meritis nos una cum eccleſia noſtra apud Deum adjuvari confidimus. Ut ergo tam pia tamque ſalubris noſtræ liberalitatis donatio, futuro in tempore nulli veniat in dubium & rata permaneat, præſentis paginæ ſcriptum ad cautelam exinde confectum ſigilli noſtri impreſſione duximus muniendum. Actum anno Dominicæ Incarnationis MCCIX. V. Id. Martii. in civitate *Hildenesheim*. Teſtes hujus rei ſunt: *Johannes* Præpoſitus de Richenberg, *Theodolphus* Cellarius, *Lambertus* Converſus, *Bertramus* Canonicus Montis S. Mauritii, *Eſchewinus* de Luthere, *Berbodo* de Othfreſem, *Gerhardus* de Reinſtede, *Hildebrandus* de Driſpenſtede, *Bodo* de Gledinge, *Hildebrandus* de Hemsdor, *Hermannus* Camerarius Epiſcopi, *Bertholdus* Oſtermann, *Hildebrandus* de antiquo foro, *Berungus*, *Spirengus*, *Erneſtus* de Blikenſtede, *Ludolphus* filius Camerarii, *Ludolphus* Juvenis de Dalem, *Bernhardus* filius Hugelini & alii quam plures *Amen*.

Nec diu ſuperfuiſſet Hartbertus, ſi quibusdam Hildeſienſium faſtis fides eſſet, quibus hoc ipſo anno rebus humanis exemtus fertur. Sed hunc vulgi errorem detegemus infra ad annum MCCXVI.

Anni Chriſti 1210. 1211.

Ottonis IV. Regis. 13. 14. Imp. 2. 3.

Ab. V. C. 287. 288.

Pontifex juramentum

O Tto Imperator ſatis jam cognoverat Pontificis erga ſe animum, idque ſolum eum agere, ut, ſi quid Imperatoribus adhuc eſſet e priſtino ſplendore reſiduum, id omne ad ſe raperet. Simul ac enim Otto ſuperiore anno, multis exantlatis moleſtiis, Romam acceſſerat, & Cæſareo diademate fuerat redimitus, ſtatim Innocentius cœpit juramentum exigere, quo nihil potuiſſet excogitari reipublicæ perniciofius. Cumque delibetandum accuratius putaret Cæſar, quod ſemel erat ſtatuendum, tantam in urbe ſeditionem excitavit Pontifex, ut Imperator in extremo ſe periculo intelligens conſtitutum,

indecorum exigit ab Ottone.

Meibom. apol. Oton. 4. p. 135. Schaten. lib. 10. annal. Paderb. Part. 1. p. 956.

ex præſcripto jurare ſit compulſus. Sparſim e multis auctoribus capita hujus ſacramenti eruit Meibomius, ſed Schatenius integrum protulit unde nobis quoque juvat illud recitare, ut explicatius conſtet poſteritati, quam inexplebilis fuerit pontificum dominandi cupido:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. *OTTO quartus divina favente clementia Romanorum Rex & ſemper Auguſtus. Recognoſcentes ab eo noſtræ promotionis donum miſericorditer proceſſiſſe, a quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, ipſum ejusque Vicarium & ſponſam ejus ſanctam Eccleſiam diſpoſuimus & decrevimus magnifice honorare, ut qui nobis in præſenti temporale contulit regnum, in futuro quoque tribuat ſempiternum. Proinde vobis* Reverendiſſime Pater & domine ſumme Pontifex Innocenti, *quos pro multis beneficiis nobis impenſis ſinceriſſimo veneramur affectu, veſtrisque Catholicis ſucceſſoribus & Eccleſiæ Romanæ omnem obedientiam, bonorificentiam & reverentiam ſemper humili corde ac devoto ſpiritu impendemus, quam prædeceſſores noſtri Reges & Imperatores Catholici veſtris anteceſſoribus impendiſſe noſcuntur, nihil ex iis volentes diminui, ſed magis augeri, ut noſtra devotio clarius enitescat. Illum igitur abolere volentes* abuſum, *quem interdum quidam prædeceſſorum noſtrorum exercuiſſe dicuntur in electionibus Prælatorum, concedimus & ſancimus, ut electiones Prælatorum libere ac canonice fiant, quatenus ille præficiatur Eccleſiæ viduatæ, quem totum capitulum, vel major & ſanior pars ipſius duxerit eligendum, dummodo nihil ei obſtet de Canonicis inſtitutis.* Appellationes *autem in negotiis & cauſis Eccleſiaſticis ad Apoſtolicam ſedem libere fiant, eorumque proſecutionem ſive proceſſum nullus impedire præſumat. Illum quoque dimittimus & refutamus* abuſum, *quem in occupandis bonis decedentium Prælatorum aut etiam Eccleſiarum vacantium noſtri conſueverunt Anteceſſores committere pro motu propriæ voluntatis. Omnia vero ſpiritualia vobis & aliis Eccleſiarum Prælatis relinquimus libere diſponenda, ut quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo recta diſtributione reddantur. Super eradicando autem* hæreticæ pravitatis errore *auxilium & dabimus & operam efficacem.* Poſſeſſiones *etiam, quas Eccleſia Romana recuperavit ab Anteceſſoribus noſtris, ſeu quibuslibet aliis ante detentas, liberas & quietas ſibi dimittimus, & ipſā ad eas retinendas bona fide promittimus adjuvare. Quas vero nondum recuperavit ad recuperandum pro viribus erimus adjutores, & quæcunque ad manus noſtras devenerint ſine difficultate ei reſtituere ſatagemus. Ad has pertinet tota terra, quæ eſt a* Radicofano *usque* Ceperanum, Marchia Anconitana, Ducatus Spoletanus, terra Comitiſſæ Mathildis, Comitatus Britennorii, Exarchatus Ravennæ, Pentapolis cum aliis adjacentibus terris *expreſſis in multis privilegiis Imperatorum & Regum a tempore* Ludovici *ut eas habeat Romana Eccleſia in perpetuum cum omni juriſdictione, diſtrictu & honore ſuo. Verum tamen cum ad recipiendam coronam Imperii, vel pro neceſſitatibus Eccleſiæ ab Apoſtolica ſede vocati venerimus, de mandato ſummi Pontificis recipiemus procurationes. Adjutores etiam erimus ad retinendum & defendendum Eccleſiæ Romanæ* Regnum Siciliæ *ac cetera jura quæ ad eam pertinere noſcuntur, tanquam* devotus filius & Catholicus Princeps. *Ut autem hæc omnia memorato Sanctiſſimo Patri noſtro Innocentio ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſummo Pontifici ejusque ſucceſſoribus per nos & noſtros ſucceſſores Romanos Imperatores & Reges obſerventur, firmaque & inconvulſa ſemper permaneant, præſens privilegium conſcriptum Majeſtatis noſtræ aurea bulla juſſimus communiri.*

Signum Domini *Ottonis quarti*
Romanorum Regis invictiſſimi.

Coactu

Coactus itaq; primum eſt Imperator non modo omnem obedientiam Pontifici jurato promittere, verum etiam multo ſubmiſſius, quam anteceſſores ſui ſecerant, eumque venerari, quo ſcilicet devotio ejus clarius eniteſceret. Deinde Epiſcoporum electionem & inveſtituram, quam abuſum vocant, penitus dimittere eum oportuit, & omnes eccleſiaſticas controverſias ſoli Pootifici decidendas relinquere. Præterea juri exuviarum penitus erat renunciandum, & denique omnes in Italia Imperii poſſeſſiones a Radicoſano usque Ceperanum, Marchia Anconitana, Ducatus Spoletanus, terra Comitiſſæ Mathildis, comitatus Britennorii, Exarcahtus Ravennæ Pentapolis cum aliis terris adjacentibus, cum omni jure diſtrictu & honore ſuo Pontifici tradenda erant. Ea ſcilicet erant Imperii jura, quæ Svevici Imperatotes a tanto tempore ſibi vindicaverant, quæque uno impetu nunc extorqueri ſibi videbat Otto. Qui vel mediocri judicio pollet, ſtatim animadvertet, Imperatorem non potuiſſe ſine exiſtimationis ſuæ detrimento hoc juramentum dicere: quippe quo omne fere jus, quod in Italiam habuere Imperatores, extinguebatut. Juravit tamen, periculo & Pontificis minis territus, animadvertens videlicet, minus ſe evitaturum violentas plebis Romanæ manus, ſi jutare detrectaret.

Ottonem juramenti pœnitet.
Godefr. Monach. p. 279.

Cum jam ſuperiore anno Roma cum exercitu in Longobardiam eſſet reverſus, & paulo matutius cum ſuis, quid jurare fuerit coactus, conſideraret: ſtatim concepit animo pacta hæc iniqua reſcindete. Memoriæ hoc ptodidit Godefridus Monachus, qui licet in Mathildæ natalibus & conjugio hallucinetur, inprimis tameo hoc nomine laudandus eſt, quod non diſſimulat, quibus attibus Pontifices Mathildæ terram ſibi vindicaverint: *Quo* (Ottone) *conſecrato oritur inter eos controverſia propter Marchiam Domna Methildis, quæ quondam fuit filia Rutgeri Principis Siciliæ, viri famoſiſſimi, & uxor Conradi Regis filii Heinrici Imp. IIII, viri catholici & apoſtolicæ ſedi ſubjectiſſimi: qui contra voluntatem patris per quaſdam Italiæ partes & nomen & dignitatem Regis annis fere novem obtinuit, & terram ſpatioſiſſimam poſſedit. Poſt cujus mortem illa turturina prædita fide ſecundos deteſtabatur amplexus, & in viduitate permanens marchiam ſibi a viro relictam, ut vir ſapientiſſimus gubernabat. Quæ ad ſenilem perveniens ætatem circumventa a Papa, tunc temporis Marchiam* * *Imperium attinentem, quam regebat, magiſtratibus & poteſtatibus inſciis & inconſultis beato Petro tradidit. Quæ tamen poſt mortem ejus ab Imperatoribus ſedi apoſtolica ablata & Imperio reſtituta eſt. Hanc ergo terram Papa ante conſecrationem ſibi reſtitui poſtulans, Imperator, ut novus homo, & rei neſcius annuit, & promiſit: ſed poſt conſecrationem a poteſtatibus & magiſtratibus revocatus & prohibitus minime reſtituit.* Non eſt dubium, quin tanta res in ſolenni principum conventu publico decteto ſancita ſit. Quis enim ambigat, Longobardiæ principes & Cæſarei dominatus vicarios Imperatori juveni, & Italicarum rerum Imperito, bona fide expoſuiſſe, quæ jura Imperatores in has regiooes, jam inde a Caroli M. usque temporibus exercuerint? Immo auctores habeo Mattheum Paris. & Sigonium, Ottonem convocatis peritiſſimis Jureconſultis diligenter Imperii jura inquirere cœpiſſe. A quibus cum quædam oppida in Campania a Friderico Siculo, alia a Pontifice occupata comperiret, quæ ad imperium pertinuiſſent: conſtituit ſecum armis illa recuperare, protinusque immiſſis militibus aliquot urbes recepit.

* *Anconitanam vide Extravag. XII. Joannis XXII.*

Meib. lib. c. p. 139.
Math. Paris ad. ann. 1210.
Sigon. lib. 16.
Alberic. Chron. p. 450.

Pontificis & Ottonis diſſidium.

Dici non poteſt, quam hoc Pontificis animum exacerbarit, qui jam firmato Ottonis Imperio non dubitaverat, ſe Mathildis provinciis denique potiturum, quibus anteceſſores ſui tanto adhuc tempore fruſtra inhiaverant. Nec minus Papam male habebat, quod Otto Cleri ſcelera, quæ magis magisque indies invaleſcebant, eradicate conſtituerat, id enim animi illi fuiſſe ſatis declarat ejus oratio apud Guilhermum Britonem habita, quanquam poëtica licentia non parum ab ipſo Britone, ut videtur, interpolata. Cognitis vero hiſce Ottonis conſiliis, cum armis ſe imparem videret, ad ſacram illam armaturam confugit, & Ottonem anathemate percuſſum, imperio exuit, ſtatimque miſſis in Getmaniam legatis ſuis, principes adverſus Imperatorem excitavit. Imperator, qui ſe Patrem Patriæ, & Auguſtum eſſe noverat, contemto bruto fulmine, rerum ſuarum ſatagebat, & Viterbio, Monte-Flaſcone, Vrbeveto, Petuſio, Ducatu Spoletano, bonaque Apuliæ parte in ſuam redactis poteſtatem, tanto terrore omnem Italiam complevit, ut omnes eum Ottoni Magno, aut Friderico primo paria facturum putarent. Quid? quod dudum amiſſa inveſtituræ jura eum tunc ab Innocentio repetiiſſe, obſervant Marſilius Patavinus, Cranzius & Meibomius: documento egregio, non aliam Otroni fuiſſe ſuſcepti belli cauſam, quam recuperanda Imperii jura, ad quam Mattheo Pariſio auctote ipſe Pontifex ſatis imprudenter eum juramento adſtrinxerat: Helleboro itaque Schatenio opus fuiſſet, qui more ſuis hominibus ſolenni poſitaque omni reverentia in hunc majeſtatis Cæſareæ vindicem tanta impudentia non dicam calamum, ſed virgas & ſecures expedivit, ut eum *ingratam hominem & labem Saxonici nominis* vocare non dubitaverit. Sic etgo labes Saxonici nominis & ingratus audit, qui Ottoni Magno per omnia ſimilis, nihil habuit antiquius, quam injuſta ſpolia iis detrahere, qui prius illa rapere erant auſi,

Guilierm. Brito. lib. 10. p. 314.
Marſil. Patavin. part. 2. defens. pac. cap. 26. Cranz. lib. 7. Wandaliæ c. 21. Meibom. diſſert. de inveſtitur Epiſcop. p. 180. & apol. Otton. 4. p. 141. Schaten. l. c. p. 956.

Anni Chriſti 1212. 1213.
Ottonis IV. Reg. 15. 16. Imp. 4. 5.
Ab. V. C. 289. 290.

Otto in Germaniam redux principes ſibi adverſos compeſcit.

Godefr. Monach. p. 280. Abb. Urſp. p. 313. ſq. Autor. de Landgr. Thur. p. 922. Mutim. l. 19. p. 175. Nauclr. vol. 2. generat. 41. p. 806. ſq. Meib. l. 143. ſq. apol Ott. 4 Alberic. Chron. p. 456.

INterea dum Otto in Irali bene rem gerit: Germaniam denuo conturbavit Sigeſridus Moguntinus Archiepiſcopus, qui legati Apoſtolici munere a Pontifice ornatus, omnes principes in Ottonis perniciem patriæque ruinam armabat. Hinc in diverſa abiere proceres, pars ab Ottone ſtetit, pars cum Pontifice ſecit. In his Johannes Treverenſis Archiepiſcopus, Ludovicus Dux Bavariæ, Leopoldus Auſtriæ, Hermannus Thuringiæ Landgravius, Ottocarus, Bohemiæ Rex, Otto, princeps Moraviæ, Conradus Spirenſis Epiſcopus, Bertoldus dux Zæringiæ, qui Bambergæ aliiſque locis adverſus Ottonem conjurantes, eo demum audaciæ progreſſi ſunt, ut Pontificis ſuaſu Fridericum Siciliæ Regem, Henrici IV. filium vix dum ex ephebis egreſſum in Germaniam evocarent, eique offerent Imperium. Hinc Otto in medio rerum bene gerendarum curſu a ſuis principibus impeditus, ne quid domi adverſus ſe ſtatueretur, mira celeritate in Germaniam rediit, convocatoque Norimbergam ſub pentecoſtes anniverſaria principum conventu, multis verbis, quid ſe ad hoc bellum compulerit, expoſuit, graviterque invectus in perduelles, tam cito præſentium animos ſua eloquentia commovit, ut plerique jure eum arma cepiſſe faterentur. Inde in perfidos decreta ultio eſt. Ottocarus Bohemiæ Rex armis victus regno ejicitur, filius ſubrogatur, Hermannus Thuringiæ Landgravius graviter vexatus Weiſſenſeam aliasque urbes amittit, & a Diderico etiam Miſniæ Marchione, cum quo ideo Otto fœdus pepigerat [*] affligitur: Nec minus etiam ceteri ptincipes, qui ab eo deſecerant partim ac ipſo, partim ab Henrico ejus fratre aliiſque fœderatis ad officium revocati ſunt: adeo, ut Friderico Siculo in ſuperiori Germania invaleſcente, pauci cum eo aperto Marte congredi auderent.

** Conventio hæc integra extat ap. Mader. p. 125. ant. Brunſv.*

Otto in Saxonia Archiepiſcopū Magdeburgenſem conpeſcit.

Godeſr. Monach. p. 281. Abb. Urſp. l. c. Chron. mont. Ser. Alberic. p. 466.

Acceſſit interea e Sicilia Fridericus, Ottonis æmulus, cui Innocentius Imperatoris odio regnum Germaniæ deſponderat, qui ſimulac pedem trans Alpes protulit, ſtatim certatim ad ſe confluere vidit ſuperioris Germaniæ proceres, qui eum Moguntiam deductum Regem ſolemni ritu ſalutabant. Otto igitur feſtinatis ex Thuringia itineribus cum exercitu in Sueviam advolat, caſtriſque ad Uberlingam locatis Friderico ſeſe opponit. Sed cum omnes in ejus partes procliviores animadverteret, nec ullibi ad Rhenum tuto ſe verſari videret, in Saxoniam re inſecta rediit, quam totam tunc Albertus Magdeburgenſis Archiepiſcopus cædibus & incendiis turbabat: omnes illos Epiſcopos diris devovens, qui Ottoni ſavebant contra Innocentium. Immo eo audaciæ progreſſus eſt, ut ſub excommunicationis pœna prohiberet, ne quis Ottonem Imperatorem vocaret. Otro cum non diutius ferendas has injurias exiſtimaret, Archiepiſcopatum hunc ingreſſus, tantam ubique intulit vaſtitatem, ut vulgo tunc circumlatum ſit dicterium, *Archiepiſcopatum Magdeburgenſem ab Ottone Imperatore & Alberto Archiepiſcopo conſtructum ab Ottone Imperatore & Alberto Archiepiſcopo deſtrui.* Sed & Monaſterienſis Epiſcopus Imperatori cognominis, cum ejurato Ottone Friderico hæreret ab Ottonis militibus captus & in Inſula S. Sviberti diutiſſime in vinculis habitus eſt.

Annus Chriſti 1214.
Otton. IV. Reg. 17. Imp. 6.
Ab. V. C. 291.

Otto Philippo Franciæ Regi bellum infert.

Guil. Brit. l. 10. p. 309. ſq. & l. 11. p. 321. ſq. Godefr. Monach. p. 281. Monach. Paduan. l. 1. ap Urſtiſ. p. 582. Abb. Urſp. p. 319. Alb. Chrō. p. 477. ſq. Arn. Lub. l. 7. c. 17. p. 560. Cranz. l. 7 c. 35. Sax. p. 197. Meibom. apol. Ott. 4. p. 116. & 45. Caſp. Barth. not. ad Briten. l. 6

JAm ubique in Saxonia victorem exercitum circumducebat Otro; & in Belgio quoque omnia ei favebant, cum, neſcio cujus conſilio, contra Philippum Franciæ Regem bellum infructuoſum ſuſciperet, quo ejus vires non parum attritæ ſunt. Primam odii originem ex Philippi convitio vulgo arceſſunt. Cum enim ante ſepteodecim annos Otto ex Anglia ad capeſſendum Imperium profectus obvium hunc Philippum haberet, & de electione ſua cum illo colloqueretur: ille male ominatus proterve Ottoni illuſit, adeoque ſe de fortuna Ottonis dubitare faſſus eſt, ut paratum ſe diceret tres maximas civitates ſuas Ottoni dedere, ſi vel ſola Saxonia in ejus honorem conſentiret. Nec aliud ſe pignus ſponſionis repoſcere, quam equum, quem in comitatu ſuo Otto adducebat formoſiſſimum. Quam male Ottonem hæc igoominia habuerit, facile eſt cogitatu. Diſſimulata tamen in præſens animi ægritudine, non ſe aſpernari hanc conditionem dixit, & optionem Philippo dedit, equos quibus inhiabat, auferendi. Præterea Franciæ Rex ſuperiore tempore ferme ſemper cum Philippo Svevo, æmulo Ottonis ſecerat, ipſumque Angliæ Regem Johannem juramento eo adegerat, ne quam Ottoni opem ferret. Denique ex quo cum Innocentio Imperator fuerat colliſus, Philippus occulte favebat Pontifici, idque inprimis dabat operam, ut Fridericum in Imperio firmaret. Non ferendum hoc diutius videbatur Ottoni. Hinc, miſſis ſecialibus, ex pacto urbes ſibi promiſſas poſtulabat, cumq; Rex Franciæ cauſas ſubinde alias ex aliis necteret: collecto ex Belgis, Saxonibus, Weſtphalis & Lotharingis validiſſimo exercitu Franciam ingreſſus omnem regionem longe lateque depopulatur. Sed male ceſſit hoc bellum Ottoni. Philippus enim veteri uſus Francorum ingenio ex inſidiis Germanos adoritur,

tur, tantaque ſtrage eos conficit, ut xxx. majorum ordinum duces, (in quibus & ipſe Henricus Palatinus a nonnullis per errorem refertur) capti in hoſtium venirent poteſtatem. Vnde Otto perculſus ac proſtratus in Germaniam indecora fuga vix elapſus eſt.

Otto ad vitam quietam rediit. Meibom l. c.

Vltima hæc Ottonis clades ex qua nunquam reſpiravit. Fridericus enim capta occaſione cum infeſto exercitu in Belgium movens, in quo Ottoni maximum adhuc præſidium fuerat, omnes principes partim armis, partim beneficiis in ſuæ cauſæ ſocietatem pertraxit: quorum exemplum deinde ſecuti alii turpi defectione notam ſibi inuſſere, unde Otto deſperatus & Pontificis artibus oppreſſus ad privatam vitam rediit, & quicquid reliquum erat ætatis pietatis ſtudio unice exegit, retentis tamen Imperatoris honore & inſignibus, quæ non niſi cum morte redditurus erat. Maluit igitur ſignum receptui dare, & ſe in portum ſubducere laudatiſſimus Imperator, aliisque ducendam permittere navem, cum qua ſibi erat pereundum, quam diutius cum Pontificis inſidiis, æmulorum viribus maliſque conſiliariis ſuis conflictari.

Lis inter Richenbergenſe & Montem S. Georgii ſopita.

Sed ad domeſtica demum redeundum, ex quibus nihil aliud hoc anno ſuppetit, quam quod inter Richenbergenſem & Montis S. Georgii eccleſias lis quædam interceſſit, quæ tamen Balduini Riddagshuſani & N. Hujusburgenſis Abbatum prudentia ſopita feliciter fuit. Cauſa ab hiſce judicibus delegatis peracta eſt, in monaſteriolo S. Sepulcri, quod in ſuburbio olim apud nos floruit: ut teſtantur literæ, quas ſervat in tabulariis ſuis eccleſia Grauhoffiana.

Monaſterium Novi Operis emit bona Bodenſteiniana.

Nec minus conventus *Horti S. Mariæ*, per quem non alium, quam qui Novi Operis vulgo audit intelligo, hoc anno inſignia cepit incrementa, emtis a monaſterio B. Godehardi bonis Bodenſteinianis, quæ ſucceſſu temporis ad Walmodios, inde ad cœnobium Frankenbergenſe pervenerunt, penes quod hodienum permanent. Emtionem confirmat Hartbertus Hildeſienſis Epiſcopus, quem tamen jam anno MCCIX. obiiſſe vulgo tradunt faſti Hildeſienſes. Diploma ipſum addere juvat, cum non meminerim me alibi hujus nominis apud nos veſtigium deprehendere; licet alibi floruerit *Hortus Mariæ*.

Chron. Mont. Franck. p. 38.

* * *

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. HARTBERTVS Dei gratia Hildenſem. Eccleſiæ Epiſcopus, ad cautelam futuri temporis notum eſſe omnibus volumus, quod conventus *S. Godehardi in Hildenſem* pro quibusdam bonis redimendis & debitis expediendis bona ſua in *Bodenſten* videlicet XIX. manſos cum omnibus attinenciis ſuis, paſcuis ſcilicet, pratis, nemoribus & decima eisdem bonis attinente conventui de *Orto S. Mariæ Goslariæ* pro LXXVII. marcis de noſtra permiſſione vendidit & conſenſu. Nos vero quia eundem locum in omni bono creſcere ſemper deſideramus & virtute, dicta bona tam racionabiliter conquiſita uſui ancillarum inibi Deo famulancium cum omni integritate recognovimus, & decimam iisdem bonis attinentem pro remedio animæ noſtræ ac memoria nominis noſtri habenda perpetuo contulimus, ſperantes meritis *earum* & precibus nos una cum eccleſia noſtra apud Deum quam plurimum adjuvari. Vt autem ab hujusmodi contractu inter præmemoratas eccleſias in noſtra præſencia racionabiliter celebrato oblivionis nocivæ periculum excludamus, præſentem paginam inde conſcriptam ſigilli noſtri placuit impreſſione communiri. Actum anno Domini MCCXIV. Idib. Septembr. Teſtes hujus rei ſunt: *Hartmannus* prior, *Helmungus*, *Theodolphus*, *Hermannus*, *Henricus*, *Wernhardus*, *Sigebodo*, *Ludegerus*, *Henricus*, *Ludolphus*, *Johannes*, *Gerbertus*, *Bertholdus Ludolphus*, *Wicmannus*, *Eckehardus*, Sac. Epiſcopi. Laici: *Fredericus* Comes de Poppenborch, *Gerhardus* de Remſtede, *Hermannus* de Berberge, *Erneſtus* de Netheloge, *Wulfardus* de Pethele, *Lodewicus* monetarius, *Gerbrandus* mercator aliique quam plures.

Comites Poppenburgenſes.

Inter teſtes eminet hic *Fridericus* Comes Poppenburgenſis, cujus familia cum in Saxonia noſtra ad Leinam olim præ ceteris, & antiquitate & rerum geſtarum gloria floruerit, non erit incongruum, hic integrum ſtemma apponere e Leznero:

Poppo

Poppo *Suevus*
primus Comes Peppenburgenſis.

Becka.	Berengarius. Præpoſ. S. Crucis Hildeſ. 1178.	Fridericus. 1144. 1178.	Bernhardus. 1169.	Henricus.
Contadus.	Johannes.	Frideticus. vendidit monaſterio Stederburgenſi 11. manſos 1187.		Albertus. anno 1178.

Fridericus
1210. 1214.

Witekindus
a. 1243. Wulfingshuſenſe cœnobium dotavit.

Adelbertus.
Conj. Oda de Hohenbuchen.
obiit anno 1319.

Anni Chriſti 1215. 1216.

Otton. IV. Reg. 18. 19. *Imp.* 7. 6.
Friderici II. Reg. 1. 2.
Ab. V. C. 292. 293.

Frideticres ſuas firmat. *Godefr. Monach. p. 282. Chron. mont. Ser. p. 109.*

FRidericus interea eo felicius ſibi vindicabat imperium, quo magis fortunæ invidia oppreſſum videbat Ottonem. Nulla amplius ad Rhenum ſupererat civitas, quæ Ottonis partes tueretur, niſi Colonia, ubi ſe diutius ille continebat; ſed & illa mox defecit, ubi anathemate ſe premi vidit. Diiceſſit igitur Otto in Saxoniam ram periculoſo itinere, ut ejus conjugem ſexum mentiri & ſub virili habitu latere oporteret. Interea Fridericus a proceribus Imperii Aquisgranum deductus a Moguntino Rex inungitur. Quo in congreſſu ab ultione auſpicatus imperium, Henricum Ottonis fratrem Palatinatu exuit. Provinciis ejus Ludovico Bavaro cum filia traditis, Coloniam deinde in deditionem accepit, omniaque nullo reſiſtente in ſuas partes pertraxit.

Conciliū Lateranenſe. *Godefr. Monach. p. 283. Abb. Urſp. p. 320. Chr. mont. Ser. p. 109. Alb. Stad. p. 301. Concil. tom. XI. part. 1. p. 117.*

Lætus hiſce Friderici ſucceſſibus Pontifex convocavit Synodum Lateranenſem, & Ottonem, repetita ſententia denuo Imperio privat, ſubrogato Friderico, quem indulgentiorem in Pontifices fore falſo augurio credebat. Miſerat & Otto illuc legatos, qui cauſam ſuam in tam illuſtri congreſſu tuerentur; Sed ſurdis narrabant fabulam, & jam tum conſtitutum erat Pontifici, in Fridericum faſces Germaniæ devolvere. Solent hoc conciliabulum miris modis celebrare Pontificii, cum ex omni hiſtoria nullum ferme poſſit excogitari periculoſius. Novi plane & inauditi antea errores decretis in illo firmati. Albingenſes, ſancti illi veritatis teſtes hæreticis adſcripti & anathemate percuſſi, deforme tranſſubſtantiationis dogma confirmatum, aliaque tunc in eccleſiam introducta ſunt, quæ Apoſtolico ævo ne ſando quidem quisquam acceperat. Ridendus ergo Schatenius, qui ex hoc concilio toti ſacro ordini eccleſiæ noſtræ convitium dicere auſus eſt: ac ſi Sacramentorum uſu ab illo populus defraudetur, quoniam rite non ſit ab Epiſcopis ordinatus. Tanti ſcilicet apud nos eſt hoc conciliabulum, quanti omnia reliqua a Pontifice ejusque aſſentoribus congregata. Hoc ſane nec ipſi quidem antiqui ſcriptores tacent, nihil fuiſſe in hoc concilio ſancitum, niſi quod antea Pontifex ſcripto conceperat & Patribus tradiderat, unde & intra viginti dierum ſpacium concilium hoc ſolutum eſt, licet tam multa ſancita in illo ſint, ut vix totidem ſeptimanæ ſuffeciſſent ad deliberandum.

Schat. l. 10 Part. 1. p. 971. annal. Pad. vid. Matth. Paris. ad h. ann. Platina. vit. Innoc. III.

Otto in receſſū Harzb. ſe ſubducit & eccleſiis beneſacit.

Hinc Otto cum a fortuna exagitati ſe videret, omnem plane cogitationem imperii recuperandi abjecit, & Harzburgum ad ſolitudinem tanquam portum quendam ſe recepit, atque e mundanæ gloriæ umbris eluctatus æternitatis lucem & veræ virtutis decus circumſpexit. Viderat, quam varia adhuc fabula acta ſit, quam diverſas partes agere a fortuna ſit compulſus. Putabat ergo extremum hunc reſtare actum, ut cum laude demum ex ſcena decederet. Equidem videri poterat Otto non tam deſeruiſſe fortunam, quam deſertus ab ills eſſe. Sed ſi paulo accuratius rem conſideres, nondum in eas anguſtias fuerat redactus, ut plane nulla ſe ſpes oſtenderet, æmulum opprimendi. Conſtantes adhuc in illo tuendo erant Saxones & bona Weſtphaliæ pars

nec animi præſentia & magnitudo illi deerat, quam etiam hoſtes in illo ſuſpiciebant. Nihilominus tamen noluit extrema jam ætate novis moleſtiarum & certaminum fluctibus ſe committere, ſed Deo & ſibi extrema vitæ reſeruavit. Hinc plane non invidit Friderico Imperium, ſatis jam gnarus, quæ malorum Ilias illi immineret, precibus potius aſſiduis id a Deo precatus eſt, ut eum principem populo ſuo præficeret, qui ſapienter tanto Imperio præeſſe didiciſſet. Denique nec genio in hoc receſſu ſuo indulſit, aut voluptatibus, ſed ex opibus ſuis, quas habebat reliquas, eccleſiarum neceſſitatibus ſubvenire, pro virili ſtuduit. Ex his annis ſuppetit diploma quo cœnobio Riddagshuſano quædam bona liberaliter donavit. *Hac autem facta ſunt atteſtantibus fidelibus illius Gunceline Imperialis aulæ dapifero, Willerkino Marſchalco, Olrico Advocato Goslarienſi, Bernhardo de Wolferbutle, Cæſario Advocato de Quedelinborg, Tiderico de Wirbene & Joanne de Bornem. Acta ſunt hæc ab incarnatione Domini MCCXVI, anno regni ejus, XVIII. Imperii VI. Indict. IV. VI. Idus Maji.* (*) Ex his teſtibus inprimis ad nos ſpectat Olricus Goslarienſis Advocatus, ab Ottone ut videtur urbi præfectus: qui in aliis quoque ejusdem diplomatibus occurrit. Conjicio inde, Goslariam tum temporis adhunc in Ottonis fide conſtantius manſiſſe, cum Advocatus ejus tanti ab Ottone ſit habitus: documento egregio, eos non raro fieri devotiſſimos amicos, qui antea fortiſſimi fuere inimici.

Statvvegen Chron. MSC. Hild. ap. Meibom. apel. p. 146.

Meibom. Chron. Riddagsbuſ. p. 351.

Olricus Goslarienſis advocatus.

(*) *Idem videtur eſſe diploma cum illo, quod Meibomius in diplomatibus Ottonis IV. n. 8. p. 162. tom. 3. rer. Germ. pretulit, in quo tamen diverſitas quadam forte a typographi errante manu deprehenditur.*

Ceterum ultimus annus ſubtraxit Hartbertum Hildeſienſem Epiſcopum, qui omnem ætatem inter innumeras calamitates ac turbas exegit. Bucelinus equidem & Reutelius emortualem ejus annum ſignant milleſimum duceoriſſimum octavum; aliud Chronicon Hildeſienſe MSC. MCCVII, Buntingius forte ex Pomarii errore MCC. Sed omnes hi manifeſto fallunt. Anoo enim MCCXII. quædam adhuc in favorem eccleſiæ collegiatæ S. Andreæ conſtituit, qua de re diploma vidit Conradus Bertholdus Behrens. Biennio poſt MCCXIV. Bodenſteinenſia bona Horto S. Mariæ diplomate confirmavit, ut ſupra audivimus. Sed & anno MCCXV. teſtis occurrit in Ottonis diplomate, quo Magdeburgenſi eccleſiæ omnia jura ac privilegia confirmantur. Patet ergo eum hoc ipſo demum anno obiiſſe, quod dilucidius conſtabit ex diplomate Sigeſredi Epiſcopi, ad ſequentem annum a nobis recenſendum, ubi diſerte additur, datum illud eſſe *anno electionis Sigfridi primo.*

Hartbertus Hild. Epiſcop. obiit.

Bucelin. part. 1. Germ. S. p. 19. Reutel. Chron. Hilleſh. p. 93. Chron. Epiſc. Hildes. MSC c. 28. 29. Bunting. Chron. Hild. p. 664. Behrens catal. prep.

Hild. p. 6. Meibom. dipl. Otton. n. 9. p. 162.

Sigefridus hic, quem ſucceſſorem habuit Herbertus ex Fuldenſi cœnobio ad eccleſiam Hildeſienſem tranſiiſſe plerisq; traditur. Immo Reutelius & Browerus Sigefridum Abbatem in hoc illuſtri collegio ſuiſſe exiſtimant. Sed in Fuldenſium Abbatum Catalogis, quos Cornelius & Bruſchius texunt, non occurit, ſicut & ipſe Browerus ſibi non ſatis conſtitiſſe videtur. Sed longe major hallucinatio eſt Cranzii, qui eum a Philippi Regis partibus ſtetiſſe & Brunſvicenſi obſidioni interfuiſſe, ſed ægre demum cum Ottone in gratiam rediiſſe ait. Quo enim pacto cum Philippo tenere potuit, qui jamdudum ab Ottone Witelsbachio fuerat interfectus? Multo minus fieri potuit, ut Brunſvicenſi obſidioni intereſſet, quæ in annum MCXCIX. incidit, quo tempore non Sigefridus, ſed Conradus Rabenſpurgius Hildeſienſibus præfuit. Mirum ergo eſt, Bruſchium Reutelium & ceteros fere omnes, qui Hildeſienſium Epiſcoporum tempora compoſuere, tam conſtanter hunc Cranzii errorem ſequi. Sed res ipſa loquitur, nullorum fere Epiſcoporum hiſtoriam magis deſiderare viri in hiſtoricis verſati induſtriam, quam Hildeſienſium, quorum nec tempora, nec res geſtæ ſatis accurate in literas relata ſunt. Sed qui faciendum? meliora ſperemus?

Sigefridus ſuccedit.

Reutel. l. c. Browver. l. 1. antiq. Fuld. c. 18. p. 75. collat. cum. l. 4. p. 293. Cranz. l. 7. metrop. c. 28. p. 184. Bruſch. c. 11. de Epiſc. n. 28. p. 1048.

Annus Chriſti 1217.

Ottonis IV. Reg. 20. *Imp.* 9.
Friderici II. Reg. 3.
Ab. V.C. 294.

SUccedit annus Chriſti MCCXVII. quo armorum civilium furor in Germania conquievit. Turpe enim fuiſſet Friderico Ottonem non reſiſtentem ulterius perſequi. Interea nova expeditio ſuſcipitur in Palæſtinam, cujus ſocietatem magno numero petunt Engelbertus Colonienſis, Otto Monaſterienſis; Otto Trajectenſis præſules, Comites denique innumeri, qui terreſtri ac novali itinere ſub Andrea Rege Hungariæ & Liupoldo Auſtriæ duce progreſſi in Palæſtinam felici initio rerum ſucceſſu utuntur aliquot caſtellis nullo reſiſtente potiti. Sed mox, ut fieri ſemper in his expeditionibus conſuevit, liticulæ inter principes coortæ ſunt, & Andreas Hungarus retineri non potuit, quin cum magna parte exercitus in patriam rediret.

Expeditio in Palæſtinam

Godefr. Monach. p. 283. Abb. Urſp. p. 320.

Inter hæc Richenbergenſis Eccleſia manſos aliquot in Bredenheim ſitos a nobilibus de Herrige emerat ea tamen lege, ut pupilli quidam, qui nonnulla jura in illos obtinebant, ſi ad maturam ætatem perveniſſent, juri ſuo rite renunciarent. Quod cum hoc ipſo anno factum eſſet,

Richenbergenſis Eccleſia incrementa capit.

Sigefridus Hildeſienſis Electus tabulis ſuis contractum hunc confirmavit. Diploma ipſum, cum verum Sigefridi annum initialem prodat, integrum juvat adſcribere:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. SIFRIDUS Dei gracia Hildenesheimenſis Electus. Notum eſſe volumus tam præſentis, quam futuri temporis hominibus, quod cum *Simon* & *Hermannus* Fratres de *Herrige* & *Waltberus* nepos ipſorum, quatuor manſos in *Bredenheim* ſitos cum omni utilitate & jure quibus eos poſſidebant, conventui Beatæ Mariæ in *Richenberg* pro triginta marcis argenti & una vendidiſſent, quia *Mathildis* Soror, & *Hermanni* & *Bodo* filius *Waltberi* & *Bertoldus* cognomine *Diæſeke*, quorum conſenſus erat in hoc facto requirendus, tempore illo, quo hoc factum fuit, ad annos diſcretionis non pervenerunt, quod eos inducerent ad renunciandum, & perducerent tunc, cum de jure conſentire & renunciare poſſent, promiſerunt. Factum eſt ergo ſecundum quod promiſerunt, & coram nobis puella & *Bodo* & *Bertoldus* ſupra dicti renunciaverunt omni juri quod eis in prædictis quatuor manſis aliquo modo competere videbatur. Præſentes erant cum hoc facerent Dominus *VVernerus*, de Lichtenberg, *Fridericus* Comes, *Rodolphus* de Mandere, *Henricus VVelmeſtede*, *Cono* de Elleſſem, *Cono* Elemoſinarius. Actum anno ab incarnatione Domini MCCXVII. *Electionis anno primo.*

Annus Chriſti 1218.

Ottonis IV. Reg. ultimus.

Friderici II. Reg. 4.

Ab.V.C. 295.

Ottonis IV. obitu *Godefr. Monach. p. 288. Abb. Urſp. p. 321.*

ANnum denique ingredimur emortualem Ottonis Imperatoris, quo diuturnum in Imperio diſſidium demum aliquantisper ſopitum eſt. Obiit Harzburgi e ventris profluvio, quo ſatis diu laboraverat, tamque pie ſe ad extrema compoſuit, ut non tam mori, quam e vita migrare videretur. Omnes in eo conſentiunt incredibili religione eum de peccatis ſuis doluiſſe; minime tamen ideo ſibi quaſi indignatus eſt, quod conſilium ceperat oppugnandi Romanam Eccleſiam; quippe quam nimis a priſtina veritate ac ſanctitate deflexiſſe, dudum experiundo didicerat. Unde nunquam potuit eo adduci, ut dimiſſis Pontifici Mathildæ provinciis, cum Eccleſia Romana in gratiam rediret. Cum jam ultima ſibi immioere ſentiret, accerſivit ad ſe Sigefridum Hildeſienſem Epiſcopum, a quo coaſolationibus refectus & anathemate etiam liberatus eſt. Hinc cum de facultatibus quoque ſuis teſtamento facto prudenter diſpoſuiſſet, placide XIV. Kalendas Junii expiravit, & Brunſvici patrio monumento illatus eſt. Sic rebus humanis exceſſit Otto, ſapientiſſimus princeps & ingens Brunſvicenſis Domus ornamentum, in eo Philippo felicior, quod morte ſua & quieta in patria obiit. Mirum autem eſt, quam

Alb. Stad. p. 301. ſq. Cranz. l. 7. c. 35. metr. p. 188. & l. 7. Sax. c. 37. p. 198.

in morte illius referenda fabulis indulſerint ſcriptores. Albertus enim Stadenſis Cranzius & Sigonius tanto dolore eum expiationem ſcelerum quæſiviſſe referunt, ut accerſitis e culina viliſſimis mancipiis, collum ſuppoſuerit, juſſeritque pedibus ſe calcari, dorſum quoque pedibus dederit flagellandum. Egregium ſcilicet ejus, qui majorem jam partem mortis in corpus recepit ſolatium, ſi vera narrantur. Sed nugæ hæ recte videntur Meibomio. Stolidior his Cantipratanus, non dubitat aſſerere, Ottonem diutius in purgatorio piacularibus flammis eſſe afflictum, nec prius inde liberatum, quam per Religioſorum Cœnobia vota & ſacrificia pro illo fuerint facta. Sed anilia iſthæc deliramenta quis credat? Helleboro caput ſi deterſiſſet Cantipratanus, non eſſet tam ſtulta ac incredibilia commentus. Deniq; omnem fidem ſuperant, quæ ex Thoma Walſinghamo refert Barthius, cujus verba adſcribere placet: *Anno* MCCXV. inquit Walſinghamus, *Otto quondam Imperator adverſante ſibi fortuna poſt bellum proximo ſupra dictum in Saxoniam reverſus privatam vitam toto ævo ſuo duxit in ducatu, qui ſibi jure hæreditario competebat. Tandem diſſenteriæ morbo laborans convocatis Epiſcopis alioque clero inſtanter cum lacrymis abſolutionem ſuper ſua rebellione petiit & accepit. Miles quidam Anglicus, dictus Philippus de Benavilla, qui ſub iſto Othone plurimis annis militaverat, ſæpe de illo cum magna devotione referre ſolebat; cum inſtante morte viaticum recipere [quia nihil retinere poterat] non auderet, tamen corpus Chriſti ad inſtantiam ejus, ut illud videret allatum, humiliter adoravit. Et cum quaſi amplexaturus brachiis expanſis nudato corpore approximaret, hoſtia illa in loco ubi cor latuit, facta apertura, intravit, proſiliens de manibus ſacerdotis, & abſque omni cicatricis veſtigio recluſus eſt locus; ſicque recumbens ſpiritum reddidit.* Adeo diverſa fuere hoc ævo ſcribentium ſtudia, aliis in laudando Ottone modum excedentibus, aliis omnia ejus facta damnantibus, nec quisquam veterum, ut recte notatum eſt Boeclero res in

Cantipr. l. 2. c. 56.

Barth. ad Guil Brit. Lib. Phi- lippid. p. 634.

Boecler. annot. ad Æn. Sylv. de vit. Frider. III. p. 138

in civilibus hiſce bellis geſtas ſatis deſcripſit diſtinxitve; quaſi inter conſuſa negotia etiam calami ſcribentium debuerint fluctuare.

Frideric' rempubl capeſſit. *Alb. Stad, p. 302. Sagittar, Hiſt. Goſl. c. 6. §. 21.*

Remoto æmulo Imperium nullo renitente ad Fridericum Imperatorem devolutum eſt, qui cognito Ottonis obitu in Weſtphaliam profectus Herphordiæ comitia indixit, nihilq; habuit antiquius, quam ut principes in ſuam partem traheret. Autor equidem eſt doctiſſimus Sagittarius eodem anno Goslariæ quoque comitia egiſſe Fridericum, ſed Albertus Stadenſis, quem teſtem allegat, id non hoc anno ſed ſequente contigiſſe refert: ad quem & nos diplomatibus confirmati reſcrimus.

Hiſtoricorum in deſcribenda Friderici hiſtoria dexteritas deſideratur. *vid. Bæcl. annot. ad Aen. Sylv. p. 141.*

Ceterum dum Friderici hujus hiſtoriam aggredimur, non poſſumus non accuſare temporum illorum morem, quo præclariſſimorum principum facinora pene omnia atro carbone notare ſolebant ſcriptores, ſi pontifici minus illa placere deprehenderent. Ea tunc erat rerum facies, ut pontifices, qui ſemel falcem in alienam meſſem immiſerant, omnium conſcientias veluti laqueis adſtrictas tenerent. Cumq; hiſtoriæ ſcribendæ ſtudium penes Monachos tantum eſſet, aut ſacrificulos, minus eſt mirandum, ſi de Friderico, qui perpetuo ferme contra Pontifices luctatus eſt, peſſima quævis ad poſteritatem tranſmiſere. Migrat enim affectus hominum in calamos, & odium ſemel animo conceptum non facile permittit ſcribenti, etiam virtutes in hoſtibus laudare, inprimis ſi temporum vitio libere loqui non liceat. Idem Friderico quoque contigit, qui in ea incidit tempora, quibus ſemel Pontifices, quid ultimum in ſceleribus & flagitiis eſſet, oſtenderunt. Jura divina & humana pervertere, Cæſarum majeſtatem conculcare, provincias rapere; in bonos ſævire, non vitium amplius erat ſed conſuetudo. Permanabat deinde mali contagio a palatio ad privatorum ſacerdotum ædes, adeo ut difficile eſſet reperire bonum. Cum his ergo vitiis Fridericus, veluti cum quibuſdam monſtris perpetuum bellum geſſit, majorumque ſuorum legens veſtigia majeſtatis Germanicæ tuendæ animum non niſi cum monte depoſuit. Hinc illæ lacrymæ, hinc convitia totis plauſtris in optimum Imperatorem convecta, hinc rationem & humanitatem exuiſſe, omnem religionis ſenſum amiſiſſe, vitiisque de induſtria ſe mancipaſſe dicitur hiſtoricis, adeoque horrendis coloribus depingitur, ut niſi Petri de Vineis epiſtolæ & Abbatis Urſpergenſis lucubrationes extarent, exiſtimaremus Neronem quendam aut Julianum ex inferis rediiſſe. Hinc & nos ſine omni amore ac odio, quorum cauſas procul habemus, hujus Imperatoris res geſtas exponemus, perſuaſi, id quod Nicolao Cuſano quoque viſum eſt: poſt Carolum Magnum potentiſſimum ſapientiſſimum & reipublicæ Chriſtianæ utiliſſimum principem fuiſſe Fridericum ſecundum.

Annus Chriſti 1219.

Friderici II. Reg. 5.

Ab. V. C. 296.

Comitia Goslarienſia. *Alb. Stad. p. 302. Cranz. l. 7 Sax. c 37. 199. Spangenb Chron. Sax. c. 250. f. 430. Chron. Slav. ap. Lindebr. p. 258.*

IMperium Fridericus more majorum luſtratione provinciarum auſpicatus eſt, boni patris familias ad inſtar, qui ſi tempeſtas agro ſterilitatem intulit, ipſe coram intuetur calamitatem conſiliumque reperit, quo pacto diſcuſſa ac proſtrata inſtaurari oporteat. Eadem providentia optimus Princeps, cum e diuturno bello civili omnia dejecta & attrita ſentiret, omnes ferme Germaniæ provincias ipſe obivit, nihilque habuit antiquius, quam ut in integrum omnia reſtitueret. Sub ipſa anni auſpicia per Albim in inferiorem Saxoniam regreſſus, quadrageſimale jejunium Magdeburgi celebravit. Inde Goslariam profectus celeberrima principibus comitia indixit, ad quæ menſe Julio frequentes confluunt Albertus Archiepiſcopus Magdeburgenſis, Otto epiſcopus Herbipolenſis, Conradus Metenſis Epiſcopus, Fridericus Halberſtadenſis Epiſcopus, Sigfridus Hildeneshcimenſis, Engelhardus Numburgenſis, Conradus Mindenſis, Echardus Merſeburgenſis Epiſcopi, Ludovicus Dux Bavariæ, Albertus Marchio Veronenſis, Hermannus & Henricus Comites Woldenbergenſes aliique innumeri: qui omnes fidem Friderico dixerunt. Acceſſit etiam Henricus Comes Palatinus, qui a morte Ottonis Cæſaris imperii inſignia ſecum retinuerat, cumque ad ea reſtituenda fruſtra aliquoties fuiſſet invitatus, in hoc demum Goslarienſi conventu illa Friderico obtulit, minis Pontificis compulſus. Imperatum enim jam erat Halberſtadienſi & Hildeneſheimenſi Epiſcopis, diris devovere Palatinum niſi regalia Friderico quantocyus traderet. Redditis inſignibus, in gratiam receptus eſt Henricus, nec quicquam in eum durius ſtatutum. Breviter auctor Chronicæ Slavicæ apud Lindenbrogium: *Anno 1219. Rex Fredericus habito conventu apud Goslariam gaviſus eſt valde Duce Henrico el imperii inſignia præſentante.* In eodem principum congreſſu *Walkenrodenſi quoque cœnobio magna beneficia Fridericus exhibuit, in primis curiam ejus Northuſanam liberam fecit, poteſtatem dedit cœnobitis, ibi emendi vendendi, permutandi ſine ſolutione vectigalis & contributione facta murorum reparandorum cauſa. Prætori Northuſano in mandatis dedit, ut ſi quis auderet monaſterii miniſtros aut bona laceſſere, Imperatoria auctoritate & Abbatem & laceſſentem ad ſe vocatos audiret, & cauſa cognita reum ad ſatisfactionem compelleret. Hæc acta ſunt Goslariæ.*

Ekſtorm. Chron. Walkenr. p. 83.

Privilegia Goslarienſibus conceſſa

Sed facile tunc Goslaria ſummum pretium tulit ſervatæ Svevicis Imperatoribus

bus fidei. Tam luculenta enim ſunt privilegia, ab hoc Imperatore nobis conceſſa, ut dubitem, an ulla fere Saxoniæ civitas paria Goslariæ noſtræ faciat. Diploma ipſum impreſſum aliquoties eſt & Imperatorum ſequentium privilegiis inſertum. Cum tamen ejusmodi ſchedæ dudum diſparuerint, operæ pretium videbimur facturi, ſi totum diploma in urbis noſtræ honorem adſcribamus. Fateor me nunquam vidiſſe membranam, quippe quæ in ampliſſimi ſenatus locupletiſſimo, ut ferunt, archivo aſſervatur: incidit tamen in manus meas copia antiqua chartacea, quam ante ducentos pluresque annos ſcriptam exiſtimo. Eam *κατὰ πόδα* ſequar, variantibus ſi quas obſervo lectionibus in margine annotatis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. *Fredericus* divina favente clementia Romanorum Rex, & ſemper Auguſtus, & Rex Siciliæ Imperialis providentiæ benignitas expoſcit uberiorem eis nos gratiæ noſtræ ſavorem impendere, qui ad noſtrum Imperiique honorem promovendum majori præ ceteris devotione deſerviunt, & ita ſtudeamus ſingulorum meritis reſpondere, quatinus apud Deum & apud homines memoria noſtra ſit in benedictione. Hinc eſt, quod ad univerſorum Chriſti fidelium, tam futurorum, quam præſentium notitiam pervenire volumus, qualiter civitas Goslarienſis, quam non immerito ſpeciali præ ceteris dilectione amplectimur, ab anteceſſoribus noſtris divæ memoriæ Regibus & Imperatoribus ſunditus conſtructa, ſacrarum legum conſtitutionibus fuerit elegantiſſime privilegiata. Vnde nos attendentes ejusdem Civitatis Burgenſes ob honoris noſtri promotionem, ac inviolatæ fidei ſuæ conſervationem, multa corporum pericula, diverſasque rerum jacturas (a) *ab Inimicis Imperii pertuliſſe*, de condigna eorum remuneratione ſolliciti, jura prædictæ Civitatis, quæ ab antiquis Imperatorum & Regum donationibus eis indulta, ſed a quibusdam ipſius Civitatis habitatoribus immutata, & in abuſionem ſuerunt deducta, poſtulante hac ipſorum Burgenſium devotione, renovare decrevimus & confirmare, dignum ducentes ea jura, quæ in diverſis reſcriptis ſparſim habuerunt notata diligenter (b) *in unum colligere*, atque ad majorem cautelam ſcripto commendata ſigillatim duximus hoc ordine deſcribenda. Quicunque manens in civitate Goslarienſi, & a nemine quamdiu vixit, de ſervili conditione convictus eſt; [*] poſt mortem ipſius nullus eum in ſervum appellare, vel in ſervitutem redigere præſumat. Si quis quis vero (c) *extraneus* Civitatem jam dictam ad inhabitandum intraverit, & ſic in ea (d) *annum & diem* perſtiterit, quod de ſervili conditione nunquam fuerit accuſatus, convictus, vel confeſſus, communi aliorum Burgenſium gaudeat libertate, & poſt mortem ſuam nullus eum in ſervum audeat ſibi vendicare. Quicunque ſuper alium voluerit teſtimonium proferre, dabit quinque ſolidos Advocato civitatis pro reliquiis & pro cauſidico, ut in eum, ſuper quem probare vult, ſecundum jus civile valeat profiteri. Qui vero de (e) *pace Dei* ſe expurgare voluerit, nec pro reliquiis, nec pro cauſidico quicquam eſt daturus. Si quis autem ad producendum ſuper aliquem teſtimonium vilem & infamem perſonam pretio conduxerit, reus judicetur. Si quisquam impubes, qui videlicet ad annos diſcretionis non pervenerit, in Civitate Goslarienſi manens, poſſeſſionem ſeu hæreditatem ſuam de conſenſu tutoris ſive Mundiburdii ſui cuiquam dare voluerit, [f] *libere hoc faciet, & factum idem jure ſuo firmum & ſtabile permaneat.* Si aliquis Burgenſis domum ſuam pignori obligare voluerit, [g] *tres, vel duos veraces ſuos Vicinos cum judice Civitatis* adhibuerit ſufficere judicamus. Si quis de pignore ſibi obligato coram judice confeſſus fuerit, poſtmodum negare non valebit. Quicunque alicujus domum conduxerit, ſive gratis ei conceſſa fuerit inhabitanda, nullam in eadem domo proprietatem mentiendo ſuam eſſe ſibi vendicare poterit, niſi forte coram Burgenſibus ſuis eam juſte acquiſierit. Si quis aliquem pro debitis in judicio convenerit, is, qui convenitur, nullam recuſationem faciet, niſi quod neget debitum, vel quod confiteatur, nec aliquis mentiendo dicat, ſe in alio loco, ſub aliquo Judice debitum perſolviſſe, tamen ſi voluerit ejusdem debiti ſolutionem probare, faciat hoc [h] *cum judice uno & duobus, vel tribus Burgenſibus.* Præterea nullus Regum, vel Principum Imperii, vel extraneorum hominum ſuper aliquem Burgenſium Goslarienſium extraneum debet adducere teſtimonium, ſed per Burgenſes civitatis ſuam probare tenetur intentionem. Nullus Imperatorum ſeu Regum cuiquam prædictorum Burgenſium, ſub obtentu gratiæ ſuæ præcipere debet, ut aliquem Burgenſem ſuum accuſet apud ipſum & dampnum ei faciat, niſi forte aliquis Advocato Civitatis contumax fuerit & rebellis, & tunc debet Dominus Imperator, ſive Rex ſub obtentu gratiæ ſuæ, ſi ita ſit, Burgenſes interrogare. Ipſi quoque Burgenſes Goslariæ cum nullo Principe, contra alium Principem contendere debent, ſeu [i] *guerram facere*, nec cum aliquo bellicam movebunt expeditionem, niſi pro defenſione patriæ ad locum, qui dicitur Hildegesborch, ibique quatuordecim diebus in propriis permanebunt expenſis. Habebit eadem Civitas (k) *pacem firmam in domibus* ſuis, ut nullus ad eas fugiens inde violenter extrahatur. Si vero proſcri-

proſcriptum quemquam in domum ſuam quis receperit, ſi ab Advocato & Actore ſuper eo fuerit incuſatus, proſcriptum reſtituet ad juſtitiam, aut ipſe cum Burgenſibus duobus (l) *certum faciat* Advocatum & ceteros Burgenſes in *reliquiis*, ſe ignorare, ſi in aliquo domus angulo proſcriptus habeatur. Licet etiam unicuique hominem proſcriptum in taberna vini aut cereviſiæ repertum occupare & conprehendere, ſicut in platea deprehenſum. Quicunque in eadem civitate manens ita demum obierit, quod toto vitæ ſuæ tempore nunquam ab aliquo fuerit excommunicatus vel denuntiatus, ipſum non debet aliquis poſt mortem ſuam excommunicatum denunciare. Nullus accuſare debet mulierem (m) *in Synodo* niſi Maritus ejus: Nec virum aliquis, niſi uxor ejusdem. Si quis duas uxores vel plures duxerit, dos primæ uxoris firma debet permanere. Nullius filia ſororve, quæ nondum pubertatis annos impleverit, deſponſationem cum aliquo faciat, [n] *niſi de conſenſu Mundiburdii ſui fiat.* Et nullus Mulierem vel virginem cum aliena ſubſtantia deducat, & ſi fecerit, quæcunque detulit præter veſtes ejus reſtituat, & hoc ita, ſi confiteatur factum, ſi vero neget de hoc (o) *ſola manu ſe tenetur expurgare.* In eadem etiam civitate nulli jus, quo Burgenſes gaudeant concedatur, niſi ipſe ſimiliter jus eorum obſervet (p) *Sub quocunque Mercatorum ejusdem loci*, vel alio quolibet Burgenſe præter Monetarium falſi nummi fuerint reperti cum ejusdem nummis ſi poterit ad eum, qui eos ſibi tradidit tendat, & eum exhibeat; Sin autem juramento firmare debet, quod eosdem nummos falſos ignorauerit accipiendo, dando & ita demum inciſi debent ei reſtitui, quod tantum erit tribus vicibus faciendum; Si vero circa unum & eundem hominem quarto contigerit, tenetur reſpondere de falſo; Si vero ſub Monetario falſi nummi fuerint deprehenſi, ubi eos alicui dat, ſi non poterit exhibere illum, qui eosdem nummos ſibi dederit de falſo convictus eſſe judicatur, quod ſi gratiam apud judicem invenerit auro, argento, vel cupro ſeu quocunq; cenſu poterit (q) *manum redimat*, quod tamen non ſæpius quam ſemel ei facere licebit. Quod ſi falſarius manum redemerit exlex vel infamis erit [r] *quod vulgariter Echlos* dicitur, ac ſi pro falſo manum perdidiſſet. In nullius autem domo vel Ciſta res aliquæ ſunt quærendæ, præterquam falſidenarii & res divino cultui conſecratæ, quod per ſe facere Burgenſes debent, aliquo ex judicibus Civitatis ſecum aſſumpto. Cujuslibet etiam monetæ denarii dandi ſunt in Civitate Goslarienſi juxta valorem ſuum. Nullus præterea Burgenſis Goslarienſis alicubi judicio ſtare debet, præterquam in ipſa civitate in (s) *Palatio Imperii ſub quo habitat.* Nec aliquis ex eisdem civibus alium concivem ſuum extra civitatem, ſive ad curiam noſtram, vel ſucceſſorum noſtrorum, ſeu ad alium locum ad Judicium trahere præſumat, ſuper aliquibus ei reſponſurum, niſi forte actor a reliquis Burgenſibus teſtimonium habeat, quod ille quem convenire vult Advocato Civitatis contumax extiterit & rebellis. Ceterum nec Advocatus, nec judex, nec quisquam alius furem, ſeu quemlibet alium in Civitate comprehendat, niſi præſens ſit is, qui contra eum ponere vult actionem. Mercatoribus etiam jam ſæpe dictæ Civitatis ſicut & anteceſſores noſtri fecerunt perpetua ſtabilitate concedimus, quatinus per totum Imperium Mercaturas & negotia ſua exercentes ab omni thelonio liberi exiſtant & abſoluti præterquam [t] *in tribus locis, id eſt, Colonia, Thile, & Bardewich.* Nullus quoque in Civitate Goslarienſi alicujusmodi vincula, vel ergaſtula, niſi publica tantum, quæ regalia dicuntur habere præſumat. Nec cauſam ſuam perdat & tam Advocato, quam vinculato ſatisfaciat. Item Advocatus Civitatis nullius hæreditatem debet accipere, præterquam hiſtrionum, joculatorum, & advenarum, ſed hæreditatem advenæ per unius anni circulum in manu alicujus Burgenſis ſalvam faciet obſervati. Infra quod tempus ſi nemo venerit, qui eam petat, tunc demum ipſam hæreditatem Advocatus ſibi retinebit. Idem etiam Advocatus, cum præſidet judicio, nullum eorum, quos judices ſtatuit, nec Patronum cauſæ, nec aliquem (u) *de familia ſua* de ulla ſententia debet interrogare, & quatuor tantum habebit ſub ſe judices, & non plures. Nec aliquem illorum in ſua tenere debet procuratione. Neminem quoque jam dictus Advocatus de aliqua ſententia intertogabit, *niſi unum ex Burgenſibus*, & eandem ſententiam ipſe Advocatus non reprehendet, nec repellet, ſed unus tantummodo Burgenſis & idem [vv] *invenire debet meliorem.* Cujuscunque vero ſententiæ major pars Burgenſium aſſenſum præbuerit, ejus ſententia prævalebit. Præterea datum eſt regali præcepto, quod nulla ſit conjuratio, nec promiſſio vel ſocietas, quæ theutonice dicitur [x] *Eyninge* vel *Ghilde*, niſi ſolum Monetariorum ea de cauſa, ut caveant de falſis monetis. Si quis vulneratus alium de vulnere ſuo convenerit, qui ſe dicat innocentem, is, qui convenitur, cum ſeptem Burgenſibus, qui proprias habent domos, ſe debebit expurgare. Præcipimus ut omne jus absque captione, quod vulgo Ware dicitur obſervetur, tam de extraneis, quam de Burgenſibus. Si quis [y] *de ſubtractione thelonii* fuerit incuſatus & factum negaverit, ſola manu ſe expurgabit. Si vero convictus fuerit, vel confeſſus, ipſum Thelonium & præterea octuplum reſtituat & Advocato Civitatis pro quolibet denario ſexaginta ſolidos vadiabit. Quod ſi aliquis res ſuas in Civitatem duxerit & nichil emerit vel vendiderit (z) *liber absque thelonio recedet.* Si vero vendendo, vel emendo ali-

“ quid commutaverit, tenerur thelonium ſolvere conſtitutum. Nullus Burgenſium de aliqua ſubſtantia ſua extra Civitatem deducenda thelonium dabit niſi tantum de cupro non ſabricato. Nullius Burgenſis, vel (a) *Silvani* bona pro beneficiis de Advocatia ſolvendis pandari, niſi tantum bona ipſius Civitatis Advocati. Qui etiam cum veoali ſoro Civitatis nichil debet diſponere, niſi per Burgenſes trahatur ad ipſum. Jus eſt quod a Burgenſibus quatuor judices eligantur, pro quo ſunr daturi ſex marcas Advocato, nichil minuentes, vel oichil addeotes. Nulli licitum eſt [b] *dare domum ſuam eccleſiæ* niſi vendatur, & eccleſiæ argentum rribuatur, ut etiam Regi jus ſuum oon derraharur. Omnes in Civitare redditus ad oegotia Burgenſium debent adjuvare, præterquam bona Clericorum & eccleſiarum. Jus eſt, quod Advocatus nullum incuſet, niſi Actore præſenre & conſilio Burgenſium. Hæc ſunt jura Silvanorum, quod ſi quis ex ſervientibus ipſorum [c] *pretium quod vulgo* Wiſt vocatur, cuiquam eorum detulerit in quocunque loco eum viderit ipſum abſque judice, vel ejus nuncio libere comprehendet. Iidem etiam Silvani, in bonis ſuis non debent pandari pro aliqua cauſa, niſi rantum pro redditibus Imperii, quos de ſollibus ſolvere tenentur. Silvani, qui caſas habent in locis campeſtribus de duobus ſollibus qualiber hebdomada ſor. argeoti ſolvere tenentur Imperio, hac de cauſa, ut liceat eis carbones adducere, de quocunque loco ipſis eſt oportunum. Si qua virgo vel mulier conqueratur, quod ſir violenter abducta & vim paſſa, niſi recens ſir cauſa, nullatenus audiatur. Vr autem hæc noſtra conſtitutio debitam inpoſterum obtineat firmitatem præſenti pagina ſigilli noſtri appoſitione ſignata confirmamus. Statuentes quod nulla omnino perſona huic noſtræ donationis privilegio præſumat auſu temerario contraire. Hujus rei teſtes ſunt: *Albertus* Archiepiſcopus Magdeburgenſis, *Otto* Epiſcopus Herbipoleoſis, (d) *Conradus Epiſcopus Metenſis Imperialis aulæ Cancellarius*, *Fridericus* Halberſtadenſis Epiſcopus, *Engelhardus* Nuenburgenſis Epiſcopus, *Ludevicus* Dux Bavariæ, *Albertus* Marchio Brandenburgenſis, *Henricus* Dux Saxoniæ, *Hermannus* Marchio Veroncnſis, *Hermannus* & *Henricus* Comites de Woldenberch, & alii quam plures. Actum anno incarnationis Dominicæ clↄↄ CCo XIX.o Datum apud Goslariam III. Idus Julii, Indictiooe ſeptima.

Multa ex hoc diplomate peti poſſunt antiqua civitaris noſtræ jura, quippe cum omnia illa privilegia, quæ antiqui Imperatores Civitati conceſſeranr veluti in Codicem quendam hic relata videantur. Ne tamen nimis excreſcat libri moles, libet hic de advocaris civitatis noſtræ non nulla præſari, ac ipſum deinde diploma brevibus noris illuſtrare.

Advocatia Goslarienſis qualis.

Advocatorum nomen olim notiſſimum hodie pene expiravit, licet nulla ſuerit ſuperioribus ſeculis Imperii civiras, quæ oon habuerit Advocatum, qui Cæſaris nomine juri dicundo præeſſet. Vocabantur hi patrio ſermone des Kayſers Vögte/ item Reichs-Schultheiſen/ alibi etiam aliter; Siquidem in ſuperiore Germania plura oomina iis data conſtat. Goslariæ noſtræ plures olim eodem titulo uſi ſunt, quorum tamen munera diſtinctiſſima ſuerunt. Eranr Advocati Cæſarei, qui io antiquo codice Stadtrechte libro 4. tit. von angefangen/ vocantur Groſſe Vögte/ ad differentiam aliorum. Erant præterea Sculteti Schultheiſen/ qui jurisdictionem nomine Senatus io cauſis civilibus exercebant. Erant denique Advocati minoris judicii, Vögte in kleinen Gericht/ quibus & ipſis certi limites erant coostituti, ad quos jurisdictio eorum extendebatur. Nam ut eſt in eodem codice l. 3. Von Gericht und Klage leg. 176. das groſſe und kleine Gericht ſcheidet ſich auff jenſeit der agezucht nach dem Ramınels-Berg. Minori ergo judicio præerat der Vogt des kleinen Gerichts/ majori der Schultheiß: cauſis criminalibus der Kayſerliche Vogt. Egregie hæc diverſia nomina diſtinguuntur lib. 3. ejusdem Codicis lege 192, quam integram adſcribo: Des Vogtes Gewedde iſt ſechzig kleiner Schilling/ des Schultheiſſen Gewedde iſt vier kleine Schilling. Des Vogts in dem kleinen Gerichte iſt dreiſſig Schilling. Sed de minorum gentium advocatis non eſt hic dicendi locus: de Cæſarels illis tantum quædam dicenda videntur. Eos ipſi Cæſares ioitio inſtituebant, tantaque erat bujus officii dignitas, ut Priocipes Comites, & equeſtris ordinis viri illud obire non dubitarent. Non majus certe pretium Henrico Palatino Ottonis IV. Cæſaris fratri dari poſſe videbatur, cum a ſratre deficeret ad Philippum, quam advocatia Goslarienſis, ex quo conjectura capi poterit, quam inſigne hoc munus ſuerit. Sed perſpicuum hoc erir ex ipſo Advocatorum Goslarienſium Catalogo ex optimæ notæ monumentis a me excerpto, quem hic adſcribo:

Advocatorum Goslarienſium Catalogus.

HERMANNVS. 1120. 1147.
ANNO. 1152. 1154.
VOLKMARVS de Wildeoſtein. 1173. 1178. 1188.
HEINRICVS Comes Palatinus & Dux Saxon. 1204.
HERMANNUS Comes de Wernigerode 1206.
OLRICUS. 1215.
GISELBERTUS. 1241.
BERTOLDUS. 1253.

TI-

TIDERICVS, de Sulynge. 1254.
CONRADVS. 1267.
HVZO. 1272.
JOHANNES de Barum 1298, 1305.
HARTMANNVS dictus Zabel. 1318
JOHANNES KYSSENBRVGKE 1382.
SIVERT von Rottinghe. 1415.

Stumpf. l. 1. c. 22. 26. Leuber. Stap. Magdeb. n. 789. Hi ſunt, quos e diplomatibus colligere licuit. Antiquiores nondum mihi ſe obtulerunt, quamvis non dubitem, quin ab ipſis urbis natalibus in urbe floruerint. Stumpfii ſane & Leuberi ſententia jam Henrici IV. tempore advocatos Goslariæ notos fuiſſe oportet. En enim alterius verba: Sintemahl er/ (Henricus IV.) zu Goßlar ſeine regalia, Königliche Kleinod und ſeinen Königlichen Schatz und einen beſondern vertrauten Königlichen Voigt gehabt. *Lamb. Schaffn. p. 404.* Lambertus quoque Schaffnaburgenſis ad annum 1073, meminit *Bodonis* cujusdam *Goslarienſis præfecti*, qui tamen an eodem cum advocatis munere functus ſit non facile dixerim. Eorum officium, ut dixi fuit jurisdictioni Cæſaris nomine præeſſe, inprimis criminali, quamvis & in civilibus quibusdam cauſis jura quædam exercere ſint ſoliti. Tribunal eorum erat in palatio Cæſareo (auf dem Hoff) & vix quicquam Senatus ſine eorum conſilio ſtatuebat. Hinc nota mihi e diplomatibus formula: *Nos Advocatus & Conſules cum univerſitate Burgenſium in Goslar &c.* Sed hæc Advocatorum præeminentia Cæſarum clementia ſenſim expiravit, ac eo primum redacta eſt, ut Advocati a Senatu dependerent, deinde vero ut penitus aboleretur eorum munus & penitus ad Senatum devolveretur. Hinc frequens in codice noſtro formula: Der Raht ſoll den Vogt vhelen/zwingen/der Voigtey entſetzen. lib. 3. leg. 188. & 189. Quod ſane fieri non potuiſſet, niſi a Senatu advocati dependiſſent. Immo ex ipſo ordine ſuo Advocatos nonnunquam delegiſſe Senatum, eſt mihi compertum. Sed cum diverſæ hæ jurisdictiones in una eademque civitate varia ſubinde diſſidia pareren, permiſſum denique eſt a Cæſaribus ut Advocatorum nomen & munus plane aboleretur, omnisque jurisdictio eſſet penes ampliſſimum Senatum. Minoris tamen judicii Advocatorum ſimulacrum ſupereſt in prætoribus Civitatis vulgo Stadtvoigten/ quorum tamen jurisdictio plane a Senatu depender. Sed ſatis de Advocatis. Ad diploma noſtrum nimirum redeundum eſt.

Notæ quædam & obſervationes in diploma Friderici II.

(a) *Ab inimicis Imperii pertuliſſe.*] Laudat hic Imperator Goslarienſium fidem Philippo Cæſari patrono Friderici præſtitam, cujus cauſa ab Ottonis IV. factione multa pertulerat incommoda. Vide paulo ante ann. 1201. & ſqq.

(b) *In unum colligere*] Nata deinde ex hoc diplomate ſunt ſtatuta Goslarienſia, das Goslatiſche Stadt-Recht/ e quo codice multis locis illuſtrari hoc diploma poteſt.

(*) *De ſervili conditione convictus eſt.*] Sæpius hoc factum olim, cum adhuc mancipiorum uſus in republica Germanica vigeret. Extat in curia noſtra codex cereus venerandæ antiquitatis, cujus partem nuper apud amicum vidi: in eo ſequentia legi: Dat ſint. de mā var eghene Lüde var dem rade beklaghet heft. Cōrat von Gcynſen/den heſt de dom proviſt van Gilden beklaghet. ditricken van levede den eſchet de abet van Buesvelde vn de van der Levenborch. &c.

(c) *extraneus* [In codice citato ſemper vocatur ein Gaſt/& deſcribitur, quod ſit is, qui cum civibus non eadem civitatis onera ſupportat. Der nicht mit den Bürgern ſchoſſet.

(d) *annum & diem*] Lib. 1. tit. Von Erbgütern leg. 3. Jahr und Tag iſt ein Jahr und ſechs Wochen und 3. Tage.

(e) *pace Dei*] vocabatur etiam alias *trenga Dei* & erat certum tempus, intra quod nec arma ferre, nec vim alicui facere licebat, quod ſi quis facere eſſet auſus *pacem Dei violaſſe* dicebatur. *De pace Dei ſe expurgare* idem eſt, ac probare ſe intra ſtatutos dies nemini vim intuliſſe. Vid. *Carol. du Fresne p. 1180. ſqq. tom. 3. Gloſſ. Latinit.*

(f) *Libere hoc faciet & factum idem*] Lib. 1. tit. Von Vormünden leg. 16. Ein Kind das zu ſeinen Jahren nicht kommen iſt/ das mag ſein Erb verkauffen/ verlaſſen oder vergeben/ mit ſeines Vormundes Willen und ſeiner Erben.

(g) *Tres vel duos veraces ſuos vicinos*] Der Richter und zween Nachbauren oder zwene Biderleute. Lib. 1. tit. von Vormundt. leg. 18.

(h) *Cum judice uno & duobus*] mit einem oder zween Ding leuthen.

(i) *guerram facere*] bellum inferre.

(k) *Pacem firmam in domibus ſuis*] de hac pace totus agit titulus vom Haußfrieden Lib. 1.

(l) *Certum faciat in reliquiis*] Reliquias in juramentis adhibitas prolixe docet *Carol. du Fresne tom. 2. p. 155. Gloſſ. Latin.* In Codice laudato frequentes ſunt phraſes: An den Heiligen erwehren. Auf den Heiligen erhalten. Ritus deſcribitur Lib. 1. Cod. tit. Von Hauszins leg. 6. Der ſoll den fordern Fuß auff den Süll ſetzen/ und die Hand auf die Heiligen legen und ſprechen/ daß mir GOtt ſo hilffe und die Heiligen.

(m) in *Synodo*]vocatur paſſim das Geiſtliche Gericht. Intelligit tribunal ſacrum Archidiaconi loci ad ſopiendas lites ſacras & ma-

& matrimonoiales. De Archidiaconatu Goslarienſi nos infra.

(n) *niſi de conſenſu mundiburdii ſui fiat*] Lib. 1. tit. Von Vormünden Leg. 12. Welch Kind zu ſeinen Jahren nicht kommen iſt / mag ſich nicht verehligen ohne ſeines Vormundes Willen.

(o) *ſola manu ſe tenetur*] Phraſis hæc ſæpius occurrit & notat juramentum, quod ſolus quis dicere tenetur. Lib. 2. Cod. Tit. Von Friedbruch. Leg. 1. So mag er ſich des entſchuldigen mit ſeines eines Hand. Alias enim requirebantur etiam *Conſacramentales*, qui juramentum alterius ſuo juramento confirmabant. Exemplum habes lib. 4. Tit. Von Anevange. Leg. 3. Wer ein Guth behalten wil / das er anevanget hat / der ſoll ſprechen / do er das guth letzt geſehen / daß es do ſein geweſen / und noch ſey / daß ihme Gott ſo helffe und die Heiligen. Darnach ſollen zween Bidermanne ſchweren / daß der eid rein und unmeineidig / daß ihne Gott alſo helffe und die Heiligen. Hinc locutiones in ſcriptionibus illius ævi paſſim obviæ: *Jurare tertia manu*, *jurare quarta*, *ſeptima*, immo *trecenteſima manu*. Sich des entſchuldigen ſelb ſiebende Gütter Leuthe / vollkommen an iheen rechten. Conf. du Fresne. l. c. p. 150.

(p) *Sub quocunque mercatorum ejuſdem loci.*] Omnes hæ leges de falſis monetis occurrunt in codice laudato lib. 2. tit. Von Friedburch leg. 56. ſqq. Unter welchen Mann der Bürger iſt zu Goßlar falſche Pfennige gefunden worden / die Jme gegeben ſeyn / daß ſoll er beweiſen wo er kan / und zu demſelben Geber gehen / mit dem Pfennige / kan er das nicht thuen / ſo ſoll er ſchweren / daß er an den Pfennigen nichts falſches gewuſt zu geben und zu nehmen / ſo ſoll man ſie zu ſchneiden / und Jhme widergeben / daß ſoll an einem mann nicht mehr geſchehen / dann dreymal / ſo iſt er ein falſcher / und man ſoll über ihme richten als über einen felſcher. Wirdet unter den Münzern falſche Pfennig befunden / do er ſie aus giebt / und mag den nicht haben der ſie Jhme gegeben hat / ſo ſoll man wegen der Verfelſchung uber Jhme richten und hat ſeine Hand verloren / Er mag Gnade finden daß er ſie löſt / die Gnade ſoll Jhme nicht mehr wiederfahren denn einmal. Dieſe gefahr gehet niemandts an dan die Müntzer die von Silber pfennige machen / können.

(q) *manum redimat*] Multa certa redimat pœnam falſi, quæ in mutilatione ejusmodi conſiſtebat.

(r) *Quod vulgariter* Echloß] In codice laudato hæc infamia vocatur: Rechtloß / an ehren loß / und an tugenden verletzt. Rem ipſam hac conſtitutione comprehenſam reperies etiam lib. 4. tit. von Zeugniſſen. leg. 13. Es löſt der Felſcher ſeine Handt / er iſt doch recht und ehren loß und kan nicht zeugen.

(s) *Palatio Imperii, ſub quo habitant*] In Palatio (auf den Hoff) juri dicundo præerant advocati, ut ſupra docuimus, ubi de civitatibus palatiis egimus.

(t) *In tribus locis Colonia, Thile*] De hac immunitate a vectigalibus, quam cum Magdeburgenſibus & Quedlinburgenſibus habuimus communem diximus ſupra ad ann. 1134.

(u) *de familia ſua*] Lib. 3. tit. von Vogte leg. 208. Wan der Vogt gericht ſitzt ſo ſoll er ſein geſinde noch ſachwalters kein Urtheil fragen. Leg. 209. Wenn der Vogt gerichte ſitzt / ſo ſoll er auch niemand urthels fragen / ehr ſey Bürger oder Bürgers geſinde.

(w) *Invenire debet meliorem*] Lib. 3. leg. 215. Wer ein Urthel verrichten will / daß ſoll er thun ſtehendes Füſſes und finden ein rechters.

(x) *Eyninge vel Ghilde*] Sæpius mutata res eſt. A Rudolpho Habsb. tribus ſuo juri reſtitutæ ſunt, anno 1290. ſeculo poſt 1397. Ordines civitatis ita recenſentur: Der Rath der Stadt Goßlar iſt zu rade geweſen mit eindrechtiger fulbort der Kauffleute und wolt werchten und der Gilden derſelben Stadt. Hodie ſeptem præcipue tribus florent, de quibus multis agere non adeo videtur neceſſarium.

(y) *de ſubtractione thelonii*] Lib. 2. tit. von Friedbruch. Leg. 73. Wird ein Mann beſchuldiget / daß ehr den Zollen frevendlich und zum unrechte behalten habe / daß ſoll man ſich entſchuldigen / auf den Heiligen / bekennt er aber das oder helt man ihme auf mit dem guthe das unverzolt iſt / ſo ſoll er dem Vogte einen Achtewolt gelten / und ihme vor jeglichen kleinen pfennig ſechzig pfennige brüchen kleiner pfennige.

(z) *liber abſque Thelonio recedet*] Lib. 3. tit. Von Vorbeſcheid und Gewedde leg. 114. Wer ſein Guth in die Stadt bringt und nichts kaufft oder verkaufft / der iſt zollfrey / was er aber kaufft oder verkaufft / daß muß er verzollen.

(a) *Burgenſis vel Silvani*] Silvani patrio ſermone vocabantur woldtwerchten ſive waldgewercken / & erant illi, qui rei metallicæ & foreſtali dabant operam. Lib. 3. tit. eodem leg. 35. Jn eines woldtwerchten hauß noch hoffe ſoll man Jre wercklеuthe noch Kolmeſter beſetzen noch bekümmern. Jn andern Städten mag man das wol thun als andern Leuten. In diplomate quodam dato anno 128. ſe vocant, *Montanos & ſilvanos Goslariæ civitatis & montis Ramsberg.* Ipſa ſylvanorum jura integra penes me ſunt alio forte loco proferenda.

(b) *Dare domum ſuam eccleſiæ*) Lib. 2. tit. Von Erbgüttere leg. 49. keinen Pfaffen noch Gaſt mag man Erbgütter noch Zins an Erbgüttern eignen / ſo in unſer Stadt gericht belegen ohn des Rahts erleubniß. Lib. 1. tit. von Hauß-Zinß. leg. 34. Man ſoll kein Haus noch eigen noch gelt an eigenn in Pfaffen noch Gotteshäuſer gewehre bringen aus der Stadtgewehre / ohne des Raths erlaubniß.

Quod

(c) *Quod vulgo* Wiſt) Male me initio torſit hoc vocabulum. In apographo MSC. erat Twiſt in impreſſo Eckiſt. Suſpicabar igitur legendum eſſe Egwart vel Achtwort / de quo Sylveſtri jure videndus Meibom. not. ad Lerbecc. Chron. Schawenb. p. 536. Sed plane mihi deinde ex codice ſæpius laudato conſtitit, legendum eſſe Wiſt. En enim ipſam hanc conſtitutionem patrio ſermone expreſſam: Lib. 2. tit. Von Friedbruch leg 122. Welcher Kolmeiſter oder Hüttensleuche/oder Scheider einem woldtwerchten die Wiſt entfürt/ wot ehr den vindet den mag ehr angreiffen ſünder gerichte. Es wehre denn daß es der Rath bevohlen hette oder ihm gevehliget. Hielte er darauff / erwerte er das auf den Heiligen / daß er das nicht gewüſt Er bliebe ſünder brüche. Erat vero pretium iſtud, Wiſt vocatum, nihil aliud quam merces quavis ſeptimana operis in re metallica occupatis dari ſolita. Sic L. 4. tit. von Zeugniſſen leg. 19. occurrit locutio Ein bewiſtete mann / oder dem Er wochen Lohn (Pfennig.) gibt.

(d) Errat itaque Bruſchius, qui Conradum hunc jam anno 1202. Metenſis eccleſiæ curam poſuiſſe putat. Utrumque Epiſcopatum diutius ſimul eum retinuiſſe teſtes eſſe poterunt ſubſcriptiones & recognitiones ejus, In quibus adhuc annis 1213. 1220 Metenſem & Spirenſem Epiſcopum vocat. Vid Lehmann. L. 5. c. 78 p. 580. ſq. Mallincktorius enim de Metenſi ejus Epiſcopatu plane ſilet. p. 85. conf. Bruſch. c. 6. n. 46 p. 878.

Comitia Francofurtenſia. *Godefr. Monach. p. 291. Abb. Urſp. p. 321*

Solutis hiſce Comitiis Fridericus multis Principibus comitatus Francofurtum conceſſit, ibique in ſplendido procerum Senatu de itinere Italico, quod meditabatur, egit, omni induſtria adhibita, ne Germaniam turbulentam relinqueret. Hinc filium, quem admodum puerum habebat Principibus commendavit, ut ſi quid humanitus ſibi fortaſſe accidiſſet, illius potiſſimum rationem haberent.

Henricus Anhaltinus cum Gosl. Eccleſia de ſervitiis paciſcitur. *Charicus ap. Sagittar. hiſt. princ. Anhalt. c. 2. p. 17.*

Inter hæc Henricus Anhaltinus Princeps & eccleſiæ Sanctorum Simonis & Judæ lites, quæ de ſervitiis quibusdam adhuc interceſſerant, abolere ſtuduerunt. Pactio denique ea lege coaluit, ut Capitulum accepta certa pecuniæ ſumma omnia ſervitia dimitteret, quæ ante hæc tempora in Anhaltino principatu poſſederat. Diploma hanc in rem conſcriptum vidit Chæricus Profeſſor olim Serveſtanus, poſtea Deſſavienſis Conſiliarius, cujus Collectaneis in conficienda Anhaltinorum Principum hiſtoria uſus eſt Sagittarius, e quo nos ipſa Chærici verba repetimus: Anno 1219. Hat Princeps Anhaltinus primus Heinricus dem Capitel zu Goßlar alle ihre Dienſt in Anhalt gelegen / abgekaufft. Teſtes dieſes vertrages werden angezogen *Hermannus* Burggraff zu Wettin / Graff Hoyer von Falckenſtein / deſſen familia hernacher zu Acken an der Elbe abgeſtorben / immaſſen beim Rath daſelbs nochmals anzeigungen verhanden ſeyn ſollen) und *Ecco* von Repkaw.

Annus Chriſti 1220.

Friderici II. Reg. 6. Imp. I.

Ab. V. C. 297.

Friderīcus juri exuviatum renunciat. *Godefr. l. c. Abb. Urſp. l. c. Golen. vit. Engelb. Meibom diſſert. de jure exuviar. p. 187.*

PRoximo anno jam ineunte vere, Fridericus denuo Francofurti comitia indixit, ad quæ Epiſcoporum inprimis tanta multitudo confluxit, quanta vix unquam alibi conveniſſe legitur. In hoc congreſſu inprimis de expeditione Italica actum eſt, quam vehementius urgebat Honorius Pontifex, ut Principem coram ad ſacrum bellum permoveret. Præterea in his comitiis lis recruduit de jure exuviarum, quod Epiſcopi nunc eo impenſius ſibi poſcebant, quia Fridericus jam anno MCCXVI. Herbipoli illi renunciaverat, ut diploma docet, quod ſervavit Meibomius. Animadvertens itaque Fridericus, nunquam ſe fidos habiturum Epiſcopos, niſi illis morem hac in re gereret: expugnari ſe demum paſſus eſt, & jura hæc dato in teſtimonium chirographo ſuo dimiſit.

Teſtes huic actui interfuere *Sifridus* Moguntinenſis Archiepiſcopus, *Engelbertus* Colonienſis Archiepiſcopus, *Hugo* Leodienſis Epiſcopus, *Otto* Trajectenſis Epiſcopus, *Engelbertus* Bambergenſis Epiſcopus, *Conradus* Ratisbonenſis Epiſcopus, *Hartvvicus* Eyſtedienſis Epiſcopus, *Theodoricus* Monaſterienſis Epiſcopus, *Engelhardus* Newenburgenſis Epiſcopus, *Henricus* Baſilecnſis Epiſcopus, & alii quam plures. Acta hæc fuerant anno Dominicæ incarnationis MCCXX. Indictione IX. regnante Domino *Friderico* II. Romanorum Rege & Siciliæ glorioſiſſimo anno regni ejus in Germania VIII. Sicilia vero XXIV. Datum apud Francfort. VI. Cal. Maji.

Fridericus Romæ diadema ſuſcipit. *Godefr. Mon. p. 291. Chron Mont. Ser. p 136. Abbas Urſp. p. 321 Albert. Stad p. 302. Chron. Auſtral. p. 321. Chron. Elwang. p 451.*

Conſtitutis in Germania rebus Fridericus incaleſcente jam anni tempore, per Alpes in Italiam cum exercitu penetravit, coronam petiturus, quam ultro toties obtulerat Pontifex. Sed antiquum hic obtinuit, nec diadema prius dedit, quam Imperatorem ad indecora quædam pacta compuliſſet. Hinc Fridericum jurato polliceri oportuit, ſe Siciliæ regnum Henrico filio conceſſurum, & conclamatis in Palæſtina Chriſtianorum rebus allaturum ſuppetias. Utrumque quo ſpectarit plane in oculos incurrit. Siciliam enim ideo in filium tranſlatam voluit, *ne regnum eccleſiæ Romanæ ſtipendiarium ab aula pontificis ad Imperatoriam putaretur traductum* (*) Expeditioni vero ſacræ, ut eventus docuit, non aliam ob rem tam ſtudioſe claſſicum cecinit, quam ut eo ſecurius Italicas provincias turbaret, ſi Imperator pedem Europa extuliſſet. His itaque legibus accepto diademate, ſtatim cruce ab Oſtienſi

(*) *Pallat tom. 2. de geſt. pontif. p. 737.*

ſi Cardinali ad militiam ſacram initiatus eſt. Adeo non dubitabant pontifices Imperatores alieniſſimo reipublicæ tempore ad infructuoſa bella ſub alium ſolem relegare.

Eligerus Præpoſ. Goslar. teſtis veritatis.

Ekſtorm. Chron. Walkenr. p. 19. Paulini annal. Iſen p. 41. & 43. Frid. Luc. atr. comit. part. 1 p. 79 Dipl. Frid. I. Halb. ep. ap. Paul. diſſ. de ad. voc. p. 551. Autor de Landgr. Thur. c. 48 50. p. 926. Olear. Synt. rer. Thur. p. 62 Winkelm. de ſcript. Haſſ. part. 4. c. 3. p. 403. Wolf. lect. memor. centen. 13. p. 418. Micrael. l. 3. Synt. hiſt. eccl. p. 30.

Domi apud nos per hæc tempora eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præfuit, *Eligerus*, quem in diplomatibus *Elgerum*, ab Hieronymo Wolffio *Eglerum* a Micralio *Eglanum* ab aliis *Adelgerum* & *Eilgerum*, video appellari. Hic *ſanctus Dei* (ita vocatur Auctori hiſtoriæ de Landgraviis Thuringiæ) ad illuſtriſſimos Hohenſteinenſium comites genus retulit. Non apparet hic in Præpoſitorum catalogis, doctiſſimusque Paulini & Fridericus Lucæ nec non Jo. Chriſt. Olearius in eam inclinant ſententiam, ut Eligerum ſpreto hoc honore intra cacullum latitare maluiſſe credant, ſed ipſe laudatiſſimus Paulini adfert diploma Friderici Halberſtadienſis Epiſcopi, in quo diſerte Elgerus refertur inter eos, quorum conſilio epiſcopus in compeſcendis advocatorum rapinis fuerat uſus. Teſtes enim diplomati ſubjiciuntur:

Meynhardus Major Præpoſitus, *Arnoldus* Decanus, *Anno* Præpoſitus, *Almarus*, S. Pauli Præpoſitus, *Arnoldus* Archidyaconus in Olchersleve, *Cunradus* Erfordienſis Præpoſitus, *Borchardus* Recheborg, Præpoſitus, *Conradus* S. Mariæ Præpoſitus, *Bernhardus* Vice Dominus Epiſcopi, *Ludolfus* de Sladem, *Bartolfus* de Meynerſem, *Joannes* Scholaſticus *Albertus* Præpoſitus de Bureslo, Elgerus Præpoſitus Goslarienſis, *Conradus* de Vroburc, *Tydericus* Camerarius, *Otto Richardus*, ſacerdotes majoris eccleſiæ. Conventuales *Joannes* de Illeneborch. *Hinricus* de Cunradesborch, *Ceſarius* de Hildesleve, *Fredericus* de Lutter, *Albericus*. Laici: *Tydericus* major Advocatus, *Wernerus* & *Conradus* fratres de Suſeliz, *Hugoldus* & *Hermannus* fratres de Scherenbecke, *Hermannus* de Harbeke, *Joannes* de Gatersleve, *Hinricus* de Cruge, *Gerhardus* de Papſtorp. *Tydericus* Marſchalcus, *Cunnemannus* de Badesleve & alii quam plures. Acta ſunt hæc anno Dominicæ incarnationis ac noſtræ reparationis M° CC° XX° Indictione VIII. præſidente Romanæ ſedi reverendiſſimo patre Papa *Honorio* hujus nominis III. regnante ſereniſſimo Domino noſtro *Friderico*, Romanorum Imperatore ſemper Auguſto &c. Datum *Halberſtad* per manum *Tyderici* notarii noſtro.

Leukfeld. chron. Walkenr. p. 196.

Præterea extat diploma Heinrici ſeptimi Cæſaris Northuſanæ eccleſiæ datum, quod non minus, quam illud, mentionem facit Elgeri, Præpoſiti Goslarienſis. En enim teſtes:

Teſtes hujus rei ſunt: Siffridus Moguntinus, Engelbertus, Colonienſis Archiepiſcopi, Otto Herbipolenſis, Engelhardus Nuwenburgenſis, Conradus Hildeſemenſis, Ekchardus Merſeburgenſis, Cunradus Mindenſis epiſcopi, Ludovicus, Palatinus comes Rheni, Dux Bavariæ, Ludovicus Landgravius Thuringiæ, Henricus comes Aſchaniæ, Otto Magdeburgenſis, Otto Aquenſis, Elgerus Goslarienſis, Burchardus Jechenburgenſis Præpoſiti &c. Acta hæc ſunt apud Northuſen anno dominicæ incarnationis MCCXXIII. menſe Septembri Indict. XI. a Regnante domino Henrico Septimo Dei gratia excellentiſſimo Romanorum Rege & ſemper Auguſto, anno regni ejus ſecundo. Datum apud Northuſen per manum Magiſtri Marquardi Imperialis Aulæ Notarii, X. Kalend. Indict. XI. &c.

Quid? quod adhuc anno MCCXXVI. Præpoſituram Goslarienſem retinuerit ut patet e diplomate alio Halberſtadienſis epiſcopi, quod cum lucem nondum viderit proximo libro ad dictum annum apparebit. Præterea adſtipulatur etiam nobis Ekſtormius, qui accurate in primis Comitum Hohenſteinenſium familiam ex antiquis monumentis contexuit, nec diſſimulavit, præpoſituræ Goslarienſi hunc Elgerum præfuiſſe. Denique inſtar omnium nobis eſt Marcus Wagnerus, Frimarienſis, Theologus & Hiſtoricus egregius, qui dimiſſus a Centuriatoribꝰ Magdeburgenſibus per Europam, ut antiqua monumenta, hiſtoriæ eccleſiaſticæ profutura colligeret, tot bibliothecas vidit, luſtravit, excuſſit, tot monumenta vetera, tot codices ineditos tot denique antiquitates alias collegit, ut parem hac in re nec habuerit unquam, nec unquam ſit habiturus. Hunc igitur Wagnerum de Eligero Hohenſteinenſi nonnulla commentatum, dudum didiceram e Sagittarii Introductione in hiſtoriam eccleſiaſticam, qui & fata Wagneri accurate recenſet, & inter ſcripta quoque ejus meminit ſequentis libelli: Der uhralten Teutſchen Eheſtandt / ſampt einer Prophezeyung Elgeri / Graven zu Hohenſtein / von Deutſchland Erfurt. 1583. Quod Wagneri ſcriptum licet diligentiſſime ubique quæſiverim invenire nusquam potui. Sed facile ſitim hanc meam reſtinxit Summe Reverendus D. Jo. Andreas Schmidius Abbas Marienthalenſis, commodata mihi ejusdem Wagneri juſta Elgeri noſtri hiſtoria, cujus titulus ita ſe habet: Hiſtoria oder kurtze einfeltige Erzelung: Wie der „ Edele und Wolgeborne Herr / Herr El- „ gerus, Graffe zu Hohenſtein / Thum- „ Herr zu Magdenburg / Propſt zu Goß- „ lar / und der Landgraffen in Düringen „ Beicht-Vater / und geheimten Geiſtli- „ chen Raths / und der prediger Kloſter in „

Sagitt. intr. hiſt. eccl. c. 19. §. 8. p. 249. ſq. 260.

Recenſio Wagneri vitæ Elgeri.

Erf-

„ Erffurdt / und Eiſenachs-Stiffters / der „ die prophetiſche und Apoſtoliſche Lehr auff „ und angerichtet in Düringen / und viel darinnen aus den Heidniſchen Abgöttereyen / uñ „ cultibus ſanctorum zu Erkäntnüs ihrer „ Sünden gebracht / und den rechten Weg „ zum Himmelreich geweiſet hat. Sampt „ angehengter Beweiſung das der Adelſtand „ nicht von Cain oder Nimrod / noch die „ ſtädte ihre erſte ankunfft von Ertzbuben hernehmen / beneben einen auszug der ankunfft „ des rechten Adels / dem uhralten deutſchen „ Adel zur Freyheit gewiſſer anleitung und A„ delichen ritterlichem ſtande / weiterer nach„ forſchung / aus alten chronicis, codici„ bus, monumentis, autographis, fra„ gmentis und antiquitatibus, ſo viel derer „ in Europa in den uhralten libareien zu fin„ den / wieder die Grundfeſt eines newen „ Schöpffers und Wunderwerckmeiſters / „ *Nicodemi Friſchlini* P. L. C. P. mit beſon„ dern Fleiß in Ordnung gebracht / hiſtorico more, durch Marcum Wagnerum Frimarienſem, Theologum, & Hiſtoricum, alter monumentorum beſondern Liebhabern. Anno 1582. 4. Hæ Wagneri lucubrationes cum ſint rariſſimæ, & dudum disparuerint, operæ pretium videbimur facturi, ſi paulo prolixius Eligeri vitam recenſeamus, brevemque hic totius libelli ſuppeditemus epitomen. Abſolvitur quatuor præcipue capitibus, præfatione, dedicatione, hiſtoria ipſa & appendice eriſtica contra Friſchlinum de nobilitate paulo impetuoſius declamantem. In *præfatione* docet, videri omnino operæ pretium facturum, quicunque Eligeri, comitis Hohenſteinenſis hiſtoriam accurate concinnaret, cum fuerit vir doctiſſimus, diuturnoque rerum uſu inſtructiſſimus, Germaniamque nimiæ immerſam ſuperſtitioni & epiſcoporum negligentia pene oppreſſam ad priſtinam revocare innocentiam unice ſtuduerit. Tamen cum pleraque monumenta aut ſtudio aut negligentia eorum, quorum interfuiſſet ea conſervari, dudum perierint, auſum ſe eſſe, reliquias his calamitoſis temporibus admodum utiles & conſolatione plenas colligere, & in publicum proferre, ut conſtaret, Deum nunquam ſe ἀμάρτυρον hominibus reliquiſſe. (daß man erkennen lerne / wie Gott allezeit herrliche Lichter der Welt fürgeſtellet hat / die ihr den Weg zum Himmelreich haben weiſen müſſen in dicken / groben / groſſen finſtern ſſen.) Hanc hiſtoriam cuivis Germano homini gratam futuram confidit, quod Elgerus ex illuſtriſſima gente Germanica prognatus calamo atque ore laborarit, ne patria ſub Italorum veniret jugum. Has offulas grato accipiendas animo (für dieſe kleine Broſamlin laſſet uns Gott dancken) rogandumque ſummum numen, ut patriam in vera ſui cognitione & doctrina Jeſu Chriſti conſervare velit. Hanc præfationem ſequitur ſatis verboſa dedicatio ad ſereniſſimos & illuſtriſſimos Dn. Fridericum Wilhelmum & Dnum Johannem fratres, Duces Saxoniæ, principes ſuos. In ea prolixe commemorat, obſervatum eſſe diuturno uſu, Deum quandocunque ſupplicia peccatorum a mundo exigere decreviſſet, prophetas prius ſuos aliosque viros ſanctos præmiſiſſe, quos plerumque homines rejecerint, damnarint, contemſerint, ſibi hoc ipſo indurationis accelerantes pœnam. Teſtari id exemplum mundi antediluviani, qui Noachi concionibus juſtitiæ necquicquam emendatus, funditus pene perierit. Nec minorem Germaniæ imminere calamitatem, cum vitiis publicis, velut avaritia, commeſſationibus, bibacitate, odiis, invidia, litibus, diſſidiis, contemtu Dei verbique divini & miniſtrorum fidelium omnes fere ubique ſe polluant. (In ſumma einen rechtgläubigen Chriſten ſteigen alle Haar zu berge / wenn er nur ein wenig in das Epicuriſche Leben der argen Welt ſeine Gedancken laſſet ſpazieren / und wünſchet täglich / daß er nicht das groſe Unglück / das zukünfftig / und in einer Eil uns überfallen wird / ſehen und erfahren müge:) Idem accidiſſe anno 1228. in Thuringia. Cum enim varii idololatrici cultus tunc invaluiſſent, & pontifex Romanus Germaniam turbaſſet affectato primatu in rebus eccleſiaſticis æque ac politicis, atque inde cædes, rapinæ, bella civilia conſequerentur, Eligerum e Pariſienſi academia reducem doctrinam de ſalute per Chriſtum conſequenda ſedulo inculcaſſe. (Denn er hat ſonſt täglich gepredigt / daß die Heiligen nicht anzubeten noch anzuruffen / alldieweil wir ſie auch ſich halten müſſen getröſten des Leidens und Sterbens JEſu Chriſti) accurate deinde diſtinxiſſe inter imperium politicum & diſciplinam eccleſiaſticam, & Deo, quæ ſunt Dei; Cæſari, quæ ſunt Cæſaris tradenda, monuiſſe, licet jam tum ſtatuiſſet Pontifex Fridericum Cæſarem imperio dignitateque exuere; Thuringos deinde ab imminente infortunio cavere ſibi docuiſſe, & concionibus pœnitentialibus, ne Cæſari immorigeri eſſent, eſſe hortatum. Francofurti vero, quo Landgravium ad comitia eſſet comitatus, obiiſſe, aut potius veneno eſſe extinctum, quamvis nonnulli febri maligna eum periiſſe, malint. Denique multa eum prædixiſſe Thuringis, quæ deinde eſſent ſecuta, atque inde planum fieri ac certum, Eligerum præcipua habuiſſe charismata, peccata redarguendi, & futuras patriæ calamitates præſagiendi. (Das er eine ſonderliche Gnade mus gehabt haben die ſünde zu ſtraffen / und darauf den Zorn Gottes folgende zuverkündigen.) Statuiſſe ſe igitur, hoc exemplum divinorum judiciorum edere, & e variis monumentis, Chronicis & codicibus illuſtrare, ita tamen, ut ſcorias ab argento, & palea a tritico ſeparatis, uniones e ſtercore collectos daret. Cum enim Eligerus

rus de connubio admonuerit Thuringios, propter vitandam ſcortationem quemlibet ſuam habere debere uxorem, invaleſcentem hagiolatriam egregie redarguerit, ab omnibus in eccleſia imaginibus, præter ſolius Chriſti crucifixi abhorruerit, ſatisfactiones humanas nihil merere docuerit, ſolumque ſanguinem agni Dei commendaverit beatitudinem conſecuturis: omnino opus videri, ut in tanta rerum omnium perturbatinne temporumq; iniquitate, vulgo hnc illuſtre exemplum proponeretur, licet hiſtoria Eligeri a papæ mancipiis aſtute intercepta & in monachorum latebras ſit relegata, quorum commenta de miſſa, invocatione ſanctorum & primatu papæ aliosque errores fortiter incuſarit (daſſet ihr Treudelmarckt de miſſa, de invocatione ſanctorum, de primata papæ und anderr Irthum greulich geſtraffet.) Ducibus vero Saxoniæ hæc monumenta inſcribenda putaſſe, quod hi repurgatam Chriſti doctrinam incredibili conſtantia tueantur. His ſubnexa eſt ipſa hiſtoria, quam breviter & ipſe quoque recenſebo. Pater Eligero fuit Henricus Comes Hohenſteinenſis, qui ſub Ludovico Landgravio Thuringiæ prope Alſtadium & Nephram & prudentia & moribus egregiis floruit. Ingenio Elgerus uſus eſt acri & feliciſſimo, moribus humanis & virtutibus heroicis ita præditus, ut mature, qualis eſſet futurus, prodiderit. Cumque ſtudiis ſacris diu noctuque incumberet, epiſcopi nnnnulli & principes eum commendarunt Archiepiſcopo Magdeburgenſi, eujus ſtudio non modo ditiſſimum Canonicatum in eceleſia Magdeburgenſi obtinuit, verum etiam paulo poſt Cæſaris auctoritate & ſuffragio Præpoſitus Goslarienſis eſt electus, quod munus non niſi illuſtribus & eruditis viris conferri ſolitum Wagnerus tradit (Welches Amt in der Stifftskirche zu Goßlar keinem jemals iſt aufgetragen worden / der von edlen Geblüt und hohen Stamme gebohren und herkommen / und in den freyen Künſten und heiligen Schrifft wohl erfahren geweſen:) Cum vero unice animæ ſuæ ſaluti & patriæ commodis inſervire ſtatuiſſet, iter ſuſcepit Gallieum & Lutetiæ Pariſiorum ſtudiis ſedulo incubuit, ibi vero vidit Dominicanorum recentem ordinem, diſciplinam continentiſſimam, verbi divini ſtudium indeſeſſum, quibus commotus, dimiſſa vita canonica (Hat er ſeine Thůmerey aufgekündiget) iis nomen dedit, & vitam caſtam ſanctam & honeſtam inſtituit. Quandoquidem vero congregatio Dominicanorum non alio fine eſſet inſtituta, quam ut Chriſtianam fidem propagarent, Deo in vera agnitione ſervirent & juventutem erudirent in omnibus diſciplinis honeſtæ vitæ & artium bonarum; Eligerus quoque Pariſiis miſſus in Thuringiam, ut pro ſua prudentia & eloquentia ſingulari verbum divinum bene & utiliter annunciaret. Adjuncti ipſi muneris hujus ſocii fuerunt Marcellus Tangel & Albertus de Misnia, qui Erfurtum anno MCCXXIX. venientes incredibilem bonorum omnium meruere applauſum, eorumque adjumento curiam Vicedomini de Ruſteberge prope templum S. Pauli emerunt, & in monaſterium converterunt Dominicanorum. Atque in ea quidem congregatione primum nobilis vir & illuſtris Comes D. Eligerus Senioris & Doctoris munus ſuſcepit, tantumque ſibi conciliavit hominum favorem, ut cum templum novum erigeretur, ipſeque Eligerus cum ſociis ſuis manum operi admoveret, certatim confluxerint homines miſericordia tacti, & laboris in ſe ſuſceperint partem. Ejus denique operæ tam multi nomen huic ordini dedere, ut & canonici nonnulli B. Mariæ Virginis aliique docti viri iſtis ſe adjungerent. Pietatem & vitæ ejus ſanctimoniam vix ſatis laudare poteſt Wagnerus, qui precibus eum dies noctesque vacaſſe integras, & crebras Deo lacrymas obtuliſſe, triſtes erexiſſe, pauperes ſuis opibus juviſſe, Chriſtum crucifixum ſemper prædicaſſe, leproſos & ægrotos viſitaſſe, & brevi tempore ita verbi divini promoviſſe curſum, ut Eligero Priore, Henrico de Franckenhuſen, qui ei ſucceſſit in Erfurtenſi prioratu, Marcello Tangelio, Alberto de Miſnia, Lectore, & Alberto de Orlamunda, nihil eſſet acceptius celebriusque. Immo *tantus in eo fuit zelus erga Deum, ut in comitatu fratris ſui, Comitis de Honſtein ipſemet per pedes eccleſiarum paſtores audiret, & eos in ordinem redigeret.* Quod eum aliquando frater ejus, generoſo equo advectus animadverteret, exclamavit hic: Quid agis mi frater? quæ te huc eogit neceſſitas? Cui Eligerus non diu cunctatus: Nulla me, inquit, huc cogit inopia, Comes ſum, dives eſſe poſſem æque ac tu, &, ſi vellem, non dubito, quin daturus mihi ſis ea, quibus indigerem; Sed amor Jeſu Chriſti me huc flexit. Refert porro Wagnerus, Eligerum aliquando confeſſiones excipientem ab anu quadam accepiſſe eleemoſynam hydriam lacte repletam, cumque adhuc cum muliere ageret, adveniſſe fratrem ejus, multis ſatellitibus & militibus ſtipatum continuo tentationes a Diabolo ſenſiſſe, arguente eum ſtultitiæ, quod vitam tam ſplendidam & lautam cum extrema mendicitate commutaſſet, diu vero luctatum, demum baculum e veſte promiſſa eduxiſſe, oſtenſoque cœlo, ſede pauperrimi olim Jeſu, ita fratrem eſſe allocutum: *En, frater optime, cælum & terra peribunt, verbum Dei manebit in æternum. Ruit hora, vita fugit, nosque omnes nudi redibimus in communem noſtrûm omnium matrem. Cogita ergo, quas nugas & qua ſomnia tibi fingas tua iſta pompa & ſuperbia. Erit, cum ditionibus tuis exueris, erit, cum corpus tuum jam nimis delicatum vermibus eſca dabitur. Vbi tunc*

pompa

pompa tua, ubi luxus? Hinc ſi te amas, dimitte vitam hanc minus beatam, crede in Jeſum crucifixum & ſalvaberis. Hæc audientem Comitem cohorruiſſe, & vitam emendaſſe, Eligerum vero Deo perſolviſſe gratias, qui Dæmonis illecebris recuſandis ſuperandisque fortem ſe idoneumque reddidiſſet. Excitaverant interea anno MCCXXXV. Henricus Landgravius Thuringiæ & frater ejus, Conradus Commendator Ordinis Teutonici (des Teutſchen Ordens Cumelthur) eccleſiam in honorem S. Johannis Baptiſtæ & S. Eliſabethæ, admonitique ab Eligero, ut novam eccleſiam vero Dei cultui & doctrinæ ſalubri deſtinarent, eam dono dederunt fratribus Prædicatoribus, qui magno conſenſu Eligerum Priorem ſibi elegerunt anno MCCXXXVI.* Hic igitur Iſenaci non modo alios omnes verum etiam ſe ipſum ſuperavit, orationibus, concionibus informationi rudiorum unice vacans, tantumque meritus omnium amorem, ut a Landgravio etiam in conſiliarium & confeſſionarium eligeretur, & ab ipſo Archiepiſcopo Moguntino Siſrido ſæpius ſalutaretur. Imagines, ſi Wagnerum audimus, in eccleſia ſua nullas toleravit alias, quam Chriſti crucifixi quandam effigiem, quæ in altari ſtetit, donata Eligero a Landgravio, magnique habita, quoniam S. Eliſabetha coram ea coronam ſuam abjecerit, indignum ſibi videri aſſerens corona aurea ſe cingi, cum videat Chriſtum crucifixum ſpinea afflictum. Summam concionum Eligeri ita recenſet Wagnerus: Perpetuo eum inculcaſſe pœnitentiam, mediante qua homo per veniam & vivam fidem in Chriſtum regni cœleſtis, quod Chriſtus verus Deus & homo e Maria virgine natus & pro totius mundi peccatis in cruce mactatus nobis acquiſiverit, unice fieret capax. De cœna porro Dominica eum docuiſſe, ſub pane & vino exhiberi corpus & ſanguinem Chriſti tam fidelibus quam infidelibus, idque juxta inſtitutionem Chriſti in eccleſiis conſervandum adminiſtrandumque eſſe. Ut enim panis & vinum aleret corpus, ita animum paſci corpore & ſanguine Chriſti. *Eſſe ſingulare beneficium Dei, noſſe, Chriſtum, utpote verum Deum & verum hominem talem cœnam inſtituiſſe contra omne humanum inventum & reſtationes.* Altarium & eccleſiarum ornamenta adamaſſe eum, ſed pura & modeſta, atque inde ab unica ſorore ſua, quæ in monaſterio Borenſi in Franckonia vixerit, obtinuiſſe, ut indumenta altaris Iſenacenſis egregia contexeret, in quorum medio conſpiciatur ſpinea Chriſti corona, in utraque vero parte variæ Apoſtolorum imagines, cum verſibus & rhythmis piis, & pro illorum temporum barbarie elegantibus. Pergit Wagnerus ad alia ejus geſta, quæ & ipſi breviter perſequemur. Invitatus aliquando ad nobilem quendam morti proximum

* *Male ergo Merian. f. 56 topogr. Sax. Super. monaſterii Iſenacenſis initia refert in ann. 1228*

non aliud ei occinuit, quam mortem Chriſti, cumque iter ad fratres ſuos pararet, rogatus quinque dies cum ægroto manſit, perpetuisque precibus & admonitionibus ſaluberrimis ita eum recreavit, ut animum reciperet. Domum redux, a nemine ſuorum ſalutatus eſt, cumque miraretur, animos ſuorum tam brevi tempore a ſe abalienatos eſſe, reſponſum tulit, ſenſiſſe fratres Spiritus Sancti gratia, Eligerum interea ſedulo apud Chriſtum pro ſe interceſſiſſe, hinc abſente etiam illo, mirifice ejus recordatione eſſe refectos, adeo, ut vix abeſſe eum animadvertiſſent. Preces aliquando fundens tam dulci ecſtaſi extra ſe raptus Wagnero dicitur, ut integrum menſem in hoc beato animæ ſtatu tranſegerit. Expergefactus deinde ivit in chorum cumque expectaret ſequentis diei officia & pſalmos, fratres, illo mirante inceperunt ſequentis menſis officia atque ſic demum ſenſit, integrum menſem ſe cum Deo verſatum. Cujus quidem narratiunculæ fides penes auctorem ſit. Addit tamen Wagnerus, tanta modeſtia hanc Dei manifeſtationem occultaſſe Eligerum, ut nonniſi morti proximus & animam agens hac de re quicquam retulerit. Senex admodum Thuringiam peragravit, pedibusque non amplius valens, aſino tamen vectus eccleſias obivit, mirantibus omnibus, inprimis comite quodam Kirchbergenſi, tam illuſtrem virum Chriſti amore mundum in tantum abnegaſſe. His prolixius enarratis ad mortem denique Elgeri pervenit Wagnerus, quam Francofurti, (quo Landgravium erat ſecutus) anno MCCXL. ipſo die Calixti beate obiit, cum paulo ante cum Siſrido Moguntino Archiepiſcopo aliisque doctis ſæpius de doctrina & diſciplina eccleſiaſtica eſſet collocutus. Febri hoc loco eum extinctum ſtatuit Wagnerus, licet in præfatione de veneno injeciſſet ſuſpicionem, quam & Wolfius aliique neſcio unde conceperunt. Corpus exangue ſplendidis prius exequiis Francofurto deductum demum Iſenaci in eccleſia SS. Johannis Baptiſtæ & Eliſabethæ, aut potius in capella S. Mariæ & omnium ſanctorum ſummo choro annexa terræ mandatum hoc meruit epitaphium:

EPITAPHIUM.

Comitis de Hohnſtein hic jacet filius & frater
Ordinis Prædicatorum, cui nomen eſt Elgerus,
Iſenacenſis domus prior primus, anima cujus
Requiem æternam, ac lucem habeat divinam.
Obiit anno Domini milleſimo bis centum
Additis quadraginta atq; duobus.

 Vel.

Vel.

Virginis a partu hic annis obiit mille.
Bis centum quadraginta tunc duobus elapſis.

In ore ſæpius ei hoc hæſit pulcherrimum ſymbolum :

Das Leiden Chriſt/ſo für mein ſünd ein Sündopfer worden iſt/
Jm neuen Bund und Blut/ſo mich von der Schuld erlöſt/
Jn meiner Noth iſt allein mein Troſt.

Hæc Marcus ille Wagnerus, in rariſſimo ſuo laudatiſſimoque libello, quem paulo fuſius hic excerpere placuit, quod dulcisſima eſt utiliſſimaque teſtium veritatis hiſtoria. Recte igitur ejus laudes ita brevius recenſet Rev. Frid. Lucæ: Von dem vollkommenen Verdienſt unſers einzigen Mittlers Jeſu Chriſti predigte er ſehr tröſtlich / von dem Heiligen Abendmahl ſehr erbaulich / von allgemeinem Eheſtand gründlich / von der heiligen Schrifft rühmlich / alſo / daß ihn etliche vor des Herrn Lutheri Vorlauffer halten. Nec minus eum inter teſtes veritatis referunt Wolfius, Micraelius, aliique.

Lucæ atrium comit. l.c.

Annus Chriſti 1221.

Friderici II. Reg. 7. Imp. 2. Ab. V. C. 298.

Infelix Chriſtianorum in palæſtina bellum. Godofr. mon. p. 291 Abb. Urſp. p. 332. Pantal. de Ordin. Johannit. l. 3. p. 71.

SUccedit annus a Chriſti natali MCCXXI, quo denuo omnis fere Europa ad ſacram militiam ab Honorio Pontifice incitatur. Quamvis enim ſuperiore anno Chriſtiani Damiatam operoſa obſidione expugnaſſent, nunciabatur tamen tantum iis a Soldano periculum imminere, ut niſi nova ſubſidia ex Europa ſubmitterentur, Damiata non modo ſed & reliqua caſtella, quæ occupaverant, eſſent peritura. Fama hæc ubi percrebuit, ingens hominum multitudo ſuſcepta cruce ſacræ militiæ ſe devovit, quam ad ducenta millia extendit Godofridus monachus. Hæc conglobata vis cœco impetu in Ægyptum usque proruens Cairum expugnare conſtituit. Quam in rem alii navibus ſecundo Nilo ſubvecti, alii terreſtri itinere progreſſi ad urbem hanc contendunt. Sed barbari peregrinos hos & viarum neſcios, nec aperto Marte laceſſunt, nec vias præſtruunt, ſed aggeribus ductis ita terram ſuffodiunt, ut, quandocunque libitum eſſet, totam regionem aquis mergere liceret. Denique cum viderent Chriſtianos incautos in has anguſtias deveniſſe, ſolutis ſubito Nili catarrhactis totum exercitum undis cingunt, & navibus igne Græco combuſtis, omnem aufugiendi poteſtatem præripiunt. Probroſa hæc Chriſtianis clades, quippe qua & tanta hominum multitudo viva in barbarorum poteſtatem pervenit, & Damiata quoque cum ceteris caſtellis ex pacto Soldano reſtituta eſt.

Diſſidiū inter capitulū Goſlarienſe & præpoſitum montis Sereni. Chron. mont. Ser. p. 136. ſq.

Dum ſic foris male rem gerit cruce inſignitus exercitus, nec domi quidem Capitulum Goſlarienſe certaminibus moleſtis caruit, quæ in tantum erupere incendium, ut excommunicationis fulmen ideo in Tidericum Præpoſitum montis Sereni vibratum ſit. Poſſederat illud agros quosdam, quos Miſniæ Marchio ea lege administrandos dederat Præpoſitis Lauterbergenſibus, ut reditus certos capitulo illi exſolveret. Interjecto tempore fructus iſti aliquoties intercipiebantur, nec præpoſitus eo poterat adduci, ut debitum ſervitium præſtaret. Conqueſti ergo ſunt Prælati apud Popponem Halenſem præpoſitum, quem Patrem paulo ante elegerant, qui cum nec minis nec blanditiis obfirmatum Præpoſiti Lauterbergenſis animum flectere poſſet, anathemate illum ferire auſus eſt, donec reſtitutis his reditibus abſolutionem mereretur. Plures inde turbæ ſubnatæ ſunt, quas referre placet verbis Chronographi de Monte Sereno, qui ſolus rem memoriæ prodidit. *Anno* MCCXXI. *Poppo Halenſis eccleſiæ Præpoſitus a Prælatis capituli Goslarienſis in Patrem electus Tidericum Sereni Montis Præpoſitum excommunicavit pro hujusmodi cauſa: Tidericus Marchio Orientalis filius Conradi, Marchionis ſenioris hortatu Ekchardi Præpoſiti Sereni montis ad ſervitium Patrum jam dicti Capituli in die exaltationis S. Crucis reditus duorum talentorum dedit in villa Storcviz, ſub hac forma, ut per manus Præpoſiti Sereni montis, qui pro tempore fuiſſet ibidem, reditus eis annis ſingulis miniſtraretur; & ſi celebrationem illius capituli quocunque modo deleri contingeret, eccleſia Sereni montis ipſa bona libere poſſideret: & hoc factum privilegio confirmavit. Præter hæc autem quidam fidelium, pro bona voluntatis arbitrio, tantum de rebus ſuis ad idem opus annis ſingulis, quam diu vixerunt, dare conſueverunt, ut ſumma V. marcarum colligeretur, de quibus eis, qui ad capitulum die prædicta conveniſſent Præpoſitus ſerviebat. Annis vero pluribus evolutis, & eisdem datoribus mortuis, ſoli Marchionis reditus remanſerunt, de quibus cum Tidericus Præpoſitus aliquot annis juxta priorum ſuorum conſuetudinem ſervire negligeret, propter bonorum illorum, ut ipſe aſſerebat, a bellatoribus devaſtationem, prælati illi coram patre capituli: præpoſito Halenſi, ſæpius conqueſti ſunt, injuriam tamen ei parte aliqua irrogantes, quoniam ab eo ſupra duo talenta, etiam hoc, quod ab aliis fidelibus addi conſueverat, quodque eis defunctis dari ceſſaverat exigebant. Poppo vero Præpoſitus, cum eum priori anno ab officio ſuſpendiſſet, quod tamen nunquam ei, ſicut oportuit, ſignificavit, ſequenti anno ad conquerentium inſtantiam, hoc adjecto, quod biennio a capitulo ſe ſubtraxiſſet, excommunicationis contra eum ſententiam promulgavit, cujus rei poteſtatem eum habere prælati illi aſſerebant ex qui-

quibusdam verbis, quæ in privilegio Eugenii Papæ, quod de confirmatione Capituli Goslarienſis dedit, continentur, hac probantes; quæ ita ſe habent:

Fratres quoque qui de noſtris clauſtris aſſumti in aliis eccleſiis ſunt conſtituti præpoſiti, aut in poſterum ſtatuentur, ſi forte in ipſis aut in religione, ſive in ordine Canonico deliquerint, aut circa ſuos ſubditos negligentes extiterint, licitum ſit præpoſitis hujus conventus eos pro exceſſibus ſuis corrigendis monere, & ſi poſt eorum monitionem reprehenſibilia ſua mutare nullatenus voluerint, ſeverius corripere.

Hoc, quod hic dicitur, ſeverius corripere, *illi ita interpretati ſunt, id eſt* excommunicare. *Quæ interpretatio etiamſi vera eſſet, tamen ex diligenti loci illius conſideratione longe ad aliud cognoſcitur pertinere. . . . Verum Ekkehardus Merſeburgenſis Epiſcopus comperto, quod acciderat, utrumque adſe vocavit, & verbo illo, cujus occaſione Poppo Præpoſitus excommunicandi autoritatem ſibi arrogabat, cum viris literatis diligenter excuſſo, oſtendit eum inanem ſententiam protuliſſe, & ad hoc produxit negotium, ut Præpoſitus Halenſis & Pater Patrum, Capituli Goslarienſis & viva voce & literis fateretur, ſicque eos ad priorem concordiam revocavit. Porro forma literarum talis eſt:*

Poppo Dei gratia Novi operis in Halle Præpoſitus & Pater patrum *Capituli Goslarienſis* omnibus præſentem paginam inſpecturis gratiam in præſenti & gloriam in futuro. Noverint univerſi, quod nos ſententiam excommunicationis, quam de conſilio *Capituli Goslarienſis* in venerabilem fratrem noſtrum *Tidericum* Præpoſitum Montis ſereni protulimus, nulla præcedenti abſolutione, in præſentia Domini *Ekkehardi* Merſeburgenſis Epiſcopi, dicimus non tenere; & ad majorem rei certitudinem hanc noſtram paginam ſigillo Domini Epiſcopi petimus inſigniri.

Capitulum Goſlarienſe quale?

Verba hæc antiqui Chronographi licet paulo prolixiora ideo placuit integra adſcribere, quod nos de Capitulo Goslarienſi admonent, nulli præterea ſcriptori memorato, nec in diplomatibus quidem, quæ vidi, obvio. Scilicet antequam monaſteria Canonicorum Regularium S. Auguſtini, quæ in Magdeburgenſi, Halberſtadienſi & Hildeſienſi Diœceſibus florent, in congregationem Windeſemenſem coaleſcerent, ſuo arbitrio Goslariæ inſtituerant Capitulum, ad quod more Ciſtercienſium quotannis ipſa exaltationis S. Crucis feſtivitate convenirent, deque rebus communem Monaſteriorum ſalutem ſpectantibus conſulerent in medium. Præerat illis præpoſitus quidam, quemcunque conſentiente ſuffragio elegerant, isque *Patrem Patrum Capituli Goslarienſis* ſe vocare conſveverati quemadmodum per hæc tempora dignitas iſta penes Popponem Hallenſem Præpoſitum fuit. Hoc inſtitutum ad ſervandam ſtabiliendamq; diſciplinam admodum proficuum Eugenius Pontifex ſingulari privilegio collaudavit, e quo etiam verba nonnulla a Chronographo Montis Sereni excerpta deprehendes. Quo factum eſt, ut quicunque ſe ab hoc Capitulo quotannis habendo abſque ſontica cauſa retraxiſſet, cenſuram eccleſiaſticam meretur. Plura nobis de hoc Capitulo expiſcari nondum licuit, niſi quod ſub *Wilhelmo* de Ahuſen, Præpoſito Montis S. Georgii, qui anno MCCCCXLVI. vixit, generale Canonicorum Regularium Capitulum Goslariæ habitum eſſe, membranæ Graunhoffianæ indicant. Suſpicor tamen, hoc Capitulum interjecto tempore Halam Saxonum translatum, Halenſis congregationis nomen induiſſe, quippe cui plura hujus ordinis Monaſteria, quæ Windeſemenſi congregationi non acceſſerunt, unita fuiſſe conſtat.

Sifrido Hildeſiens. Ep. Conradus ſubrogatur.

Vivis interea exceſſit Sigefridus Hildeſienſis epiſcopus, cui Conradus e Reyſenbergiorum familia prognatus e noſtra eccleſia ſubrogatus eſt, niſi Hamerslebienſis Monachi Emſeri & Lezneri catalogi fallunt. Sed neſcio, qui factum ſit, ut nemo veterum eum Canonicum Goslarienſem vocet, licet non taceant autores illum priusquam hoc honore potiretur, Decanum Spirenſem, Scholaſticum Moguntinum & Pontificis pœnitentiarium fuiſſe. Fuerat hoc anno ab Honorio per Germaniam miſſus, ut novas in Palæſtinam ſuppetias flagitaret, populosque ad ſacram militiam inflammaret, cujus dexteritatem cum perſpicerent Hildeſienſes, non dubitarunt eum in Sigefridi demortui locum ſibi Epiſcopum petere, quam electionem pœnitentiarii ſui ſtatim ratam habiut Pontifex. Studiis jam inde a pueritia in Pariſienſi academia operam impenderat, tantumque profecerat in bonarum artium ſcientia, ut ſplendido his temporibus *Magiſtri* titulo exornaretur. Nec minor eruditione pietas ejus fuit, quam tot ab illo condita monaſteria aperte teſtantur, unde Cranzius & Bruſchius *ferbuiſſe eum religione* cenſent. Sed nimia, tamen ejus fuit rigor in illos, qui de Pontifice ejusque erroribus minus honorifice ſentiebant, quos mirifico zelo, (ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν) ferro flammisq; perſecutus eſt. Qualem tragœdiam non Gallia modo, in qua contra Albingenſes crucem prædicavit, verum etiam Goslaria noſtra non ſine horrore aſpexit.

Cranz. l. 7. metrop. c. 38. p. 189. Rentel. p. 94. Chron. Hilesh. ap. Paullin. Synt. Bruſch. cap. 11. de Epiſc. n. 29 p. 1048. Chron. MSC. de Epiſc. Hildes. c. 30. Chronicon Montis Franc. p. 6. 7.

Annus Chriſti 1222.
Friderici II. Reg. 8. Imp. 3.
Ab. V. C. 299.

Henricus Minneke Præpoſ. Nov

SUb ipſa enim ſacerdotii ſui auſpicia Conradus experimentum dedit, quantopere ab hæreticis abhorreret. Anno enim MCCXXII. *Henricus Præpoſitus de Goslaria,*

[Or. Goſl. hæreſeos poſtulatur.] *ria, cognomine Minneke a Conrado Hildesheimenſi Epiſcopo de hæreſi Manichæorum convictus, depoſitus & in cuſtodia diutina detentus eſt.* Hæc autor Chronici Montis Sereni, qui tamen nec præpoſituram nominat, nec quod ſupplicium hæreticum manſerit, refert, forte quod puderet eum tam nefandum facinus literis mandare. [Chron. Mont. Ser. p. 139.] Defectum tamen huncſupplevir Buntingius, domeſticus ſcriptor, qui ad anbum MCCXXV. procul dubio e monumentis patriis annotat, Henricum Præpoſitum Novi Operis multorum ſcelerum poſtulatum, non munere rantum ſuo excidiſſe, verum etiam vivicomburio eſſe punitum. [Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 203.] Operæ pretium hic fuerit paulo accuratius temporum illorum faciem intueri, ut quo jure quave injuria Henricus noſter hæreſeos notam ſubierit, dilucidius pateat. Ad ultimum tunc pervenerat Cleri impietas, nihil in Romana eccleſia ſanum ſupererat, aut tolerabile, ſuperſtitio & anilia ſcholaſticorum deliria utramque paginam faciebant, adeo denique ſæva animorum lues principes eccleſiæ partes inceſſerat, ut non corpus tantum univerſum contaminaretur, verum etiam legum communis Servatoris omnis pene interciperetur memoria. Quemadmodum vero nunquam plane extinctum eſt veritatis lumen, ita & hoc infelici ſeculo non defuerunt, qui ex iſta colluvie egreſſi *in viis ſtarent, & reſpicerent antiquas ſemitas quibus patres* puriore eccleſiæ ævo *inceſſerant.* [Jerem. 6. v. 16.] Verum hiſce veritatis teſtibus dici non poteſt, quam ſit ubique reclamitatum. Non niſi eqvuleos, & rogos & carnificinas & quicquid in Chriſtianos excogitavit gentilium furor, contra illos ſpirabant Pontifices, & ne quid malis deeſſer; principes quoque, data cruce, in illorum perniciem armabant. Inprimis vero id dabant operam, ne injuſte periiſſe viderentur. Hinc verera & dudum Orco demerſa nomina Manichæorum, Arianorum, Catharorum, & ſi quæ alia in hæreſiologiis reperiebantur, revocabant, ut invidiam bonis viris facerent, faciliusque plebem ad delendas haſce peſtes incitarent, nihilominus tamen magnopere indies crevit illorum multitudo, adeo ut Godefridus Monachus, Albericus, aliique hujus notæ ſcriptores, magno conſenſu affirment, totam Germaniam æque ac Galliam hæreticis & Manichæis tunc refertam fuiſſe. [Godefrid. Monach. p 298. Alberic. Chron. p 542. ſqq. Schaten. lib. 11. tom. 2. p. 16. 21.] Nimis eſſet ab inſtituto noſtro alienum de omnibus hic agere, inprimis cum eorum monumenta eodem igne cum illis perierint, nec quicquam ſciamus amplius, quam quod ab infenſiſſimis eorum hoſtibus memoriæ prodirum eſt. Quare Saxoniæ finibus non egrediemur, in quibus præcipue Stedingorum ſecta innotuit, cui licet non armis animo tamen ſe junxiſſe viderur Henricus Minneke. Quid vero vitio datum eſt huic hominum generi? Nefanda quævis, & vel dictu, vel cogiratu horrenda, diaboli cultus, ſacrorum contemtus, occulti inceſtus, magia, paucis, Manichæorum ſomnia. Audiamus Albertum Stadenſem, qui ita de iis rhetoricatur: *Anno Domini* MCCXXXIV. (hic enim annus illis fuit fatalis) *Henricus Dux Brabantiæ & Florentinus Comes Hollandiæ Bremæ exiſtentes, contra Stedingos viriliter ſe accinxerunt, tanquam contra inimicos manifeſtos Eccleſiæ. Nam ſicut probatum eſt ſuper eos, & per Mindenſem, Lubicenſem, Raceburgenſem Epiſcopos Papæ auribus intimatum, ipſi doctrina matris eccleſiæ penitus vilipenſa ipſius libertatem conculcaverunt, nulli parcentes ſexui vel ætati. Quæſierunt reſponſa dæmonum, ſimulacra fecerunt cerea, conſulentes etiam in ſuis ſpurcitiis erroneas Pythoniſſas, & quod deterius eſt omnibus, viaticum ſalutis æternæ horribilius, quam deceat exprimi, pertractantes. Clericos etiam & religioſos impie lacerantes cruciabant omni genere tormentorum. Nec propria eis ſufficit perditio, ſed omnes, quos poterant, & maxime ruſticos, in foveam ſuæ perfidiæ ſecum trahere nitebantur.* [Alb. Stadenſ. p. 306.] Adſtipulatur huic Henricus Wolterus, qui in Bremenſi Chronico: *Stedingos* vocat *inimicos crucis Chriſti & eccleſiæ ſanctæ, ſectatores hæreſium, qui adorarint Aſmodeum, id eſt, diabolum & fregerint eccleſiæ libertatem.* [Henric. Wolter. Chron. Bremenſ. p. 58.] Addit his Raſtedenſe Chronicon, eos idolum Ammon poſito ſimulacro coluiſſe. [Chron. Raſtedenſe p. 98. ap. Meibom.] Denique autor eſt Albertus Cranzius, blaſphemaſſe eos cœlorum Dominum Luciferum injuſte ad inferos detruſiſſe; hunc vero gloriam ſuam recuperaturum, non agenda eſſe, quæ Deo placeant, ſed quæ nolit, corpus Dñi ſingulis annis & quidem paſchali tempore de manu ſacerdotis recepiſſe, ſed in ore reſervatum poſtea in latrinas expuiſſe, nocturno rempore, extinctis lucernis vagam libidinem promiſcuosq; inceſtus exercuiſſe. [Cranz. lib. 7. metrop. c. 7. & 47. p. 173. 195. Schaten. lib. 11. l. c.] Quis quæſo ſanus de hominibus, qui vel ſola recta ratione duce utuntur, tam abſona crederet? Godofridus ſane Monachus, a partium ſtudio paulo remotior, ubi Stedingorum, aut ut ipſi vocantur, Stagingorum meminit, non aliud in iis crimen hæreſeos norat, quam quod *pro ſuis exceſſibus & ſubtractionibus decimarum multis annis excommunicati contemtores clavium eccleſiæ fuerint.* [Godofr. Monach. l. c.] Vnde jure eos ab hæreſi abſolvunt Vbbo Emmius, Hermannus Hamelmannus, & Buchelius. Nos non ſuſcipimus hæreticorum patrocinium, nec tamen omnes illos hæreticos agnoſcere poſſumus, quos nobis vendunt Pontificii. Nam vix ſine lacrymis legas, quam impie cum Stedingis, aliisque veritatis teſtibus fuerit actum. En enim querelas Godefridi Monachi: *Miranda res & nimium ſtupenda, quod his temporibus ignis contra genus mortalium ſic invaluit. Nam eodem fere tempore, & propter veras hæreſes & propter fictas multi nobiles & ignobiles Clerici, Monachi, Incluſæ, Burgenſes, ruſtici a quodam fratre Conrado igni ſupplicio per diverſa Teutoniæ loca (ſi fas eſt dici) nimis præcipiti ſententia ſunt addicti. Nam eodem die, quo quis accuſatus eſt, ſeu juſte, ſeu injuſte, nullius appellationis, nullius defenſionis refugio proficiente eſt damnatus & flammis*

cre-

crudeliter injectus. Qis non videt, quæ facies tunc inquiſitionis fuerit, &, quam impie contra homines Clero inviſos fuerit, ſævitum. Sed pauca dixit Godofridus, ſi confetas cum illis, quæ in epiſtola ad Pontificem directa ipſe Moguntinus Archiepiſcopus de hoc hæreticos fingendi ſtudio conqueſtus eſt, quam cum ex parte ſervaverit Albericus, dignam arbitramur, quæ hic legatur: *Magiſter Conrardus contra pauperum Lugdunenſium aſtutias Zelo fidei armatus nefandam hæreſin, Manichæorum filiam, olim abſconditam, ita putavit ex toto deprehendere, ſi teſtes, qui ſe confitebantur aliquantulum criminis eorum conſcios & participes, in illorum abſentia reciperentur, & dictis eorum ſimpliciter crederetur, ita, ut ſemel accuſato, talis daretur optio, aut ſponte confiteri & vivere, aut innocentiam jurare & ſtatim comburi: & ecce falſos teſtes ab hæreticis, ut credimus, ſubornatos adduxit inimicus: quandam fœmina vaga Alaidis annorum viginti, caſu veniens peregrinam ſe finxit hæreticam, illius ſecta fuiſſe ſuum virum apud Cruceberch concrematum, & ſe velle cremari innuent a latere, quod ſi eccleſia verbis ſuis credendum decerneret hæreticos abſconditos & fautores eorum manifeſtaret, hæc miſſa eſt a Magiſtro Conrardo, qui nimis ei credidit, & ipſa primo apud Clavelt villam, de qua oriunda fuit, cognatos & nepotes & affines, qui eam exhæredare videbantur fecit comburi, ſubornato etiam quodam Amfrido, quem modo fecimus in vinculis detineri, qui confeſſus eſt, quod multos innocentes alios ad ignem, alios ad tonſuram* per teſtimonium ſuũ coegerit, Magiſtro Conrardo judicium fulminante. Et horum accuſatio paulatim cœpit aſcendere a ruſticis ad Burgenſes honorabiles, & eorum uxores, inde ad caſtellanos & nobiles, & in fine ad Comites, prope & longe poſitos. Et Magiſter nulli quantumvis altæ perſonæ locum dedit legitimæ defenſionis, nec etiam confiteri proprio ſacerdoti, ſed accuſatum oportuit confiteri ſe hæreticum eſſe, buffonem tactum, pallidum virum & hujusmodi monſtra diffidentia pacis in oſculo ſalutaſſe, taliter quidam Catholici abjudicati maluerunt innocenter cremari & ſalvari, quam mentiri de crimine turpiſſimo cujus non erant conſcii & ſupplicium promereri, quibus ipſe Magiſter martyrium promittebat: Alii infirmi potius eligerunt mentiri, quam comburi, quibus tamen oportuit ſcelus nominare, & reſpondebant, neſcio quem accuſem: dicite mihi nomina de quibus ſuſpicionem habetis cumque proponeretur de Comite Seinenſi, de Comite Hennsberg, de Comitiſſa de Loz, reſpondebat evader: volens, illi ita rei ſunt, ut ego, & illi in ſcholis fuerunt, ubi ego fui, & ſic frater fratrem, uxor virum, dominus ſervum accuſavit, alii dabant pretia tonſoratis, ut docerent modum evadendi, & facta eſt confuſio a ſeculis inaudita. &c.*

Alberic. Chron. p. 544. ſq.

* forte torturã.

Hæc cum ita ſint minus mirabuntur æqui rerum æſtumatores, quod Henricum præpoſitum noſtratem injuſte Manichæiſmi poſtulatum ac vivicomburio plexum dicere audeam. Nihil enim eſt hominibus familiarius, quam ferali hæreſeos nomine bonis viris conflare invidiam; eaque ſuſpicio facile in animis agit radices, ſi odium & inanimadvertentia & zelus imprudens accedunt.

Quo crudelius autem ſævitum tunc eſt in teſtes veritatis, eo magis invaluit ſuperſtitio & purioris doctrinæ contemtus. Inprimis Franciſci fraterculi, nuper in Saxoniam admiſſi, magnam conſecuti ſunt pietatis famam. Ante tredecim annos fundatum apud nos fuit Monaſterium fratrum, de cujus originibus jam ſupra egimus Illi paulo poſt aliud acceſſit Hildeſiæ conditum, quod inprimis ipſi S. Franciſco magnopere placuiſſe fertur. Quare hoc ipſo anno Hildeſiam acceſſit, convocatisq; per Saxoniam fratribus ſolennem Synodum habuit, cui & ex noſtra urbe Franciſcani procul dubio interfuerunt. Atamen quid in hoc Monachorum congreſſu actum ſit, monumentis deſtituti ignoramus, niſi quod novam tunc mendicantium coloniã Bremam a S. Franciſco miſſam dicit chronicon Raſtedenſe. Id ſane e luculentis indiciis conſtat, ex hoc tempore doctrinam de operum meritis ad ſumma perveniſſe, nec ſolidæ amplius pietati, ſed peregrinationibus, vigiliis, aliisque hujus notæ operibus eſſe litatum, adeo, ut pene beatius e vita ſibi viderentur migraſſe, qui Franciſcani cujusdam pannoſa cucullo corpus involviſſent, quam qui Chriſti merito freti, pie ſeſe compoſuiſſent ad extrema.

S. Franciſcus Synodũ Hildeſiæ celebrat. *Henr. Wolter. Chron. Bremenſ. p. 58 Renrel. Chron. Hildsh. p. 94. Chron. Raſted. p. 98.*

doctrina de operum merito.

Interea Fridericus Imperator in extremis Italiæ finibus contra Saracenos, qui patrium ejus regnum invaſerant, victrices aquilas circumferebat, quamvis non ceſſaret Pontifex eum ex Apulia revocare ad ſacram militiam, cujus ſymbolum ſuperiore anno ſuſceperat. Imperator cui domi erat quod ageret, non admodum quidem proclivis fuit ad tam longinquam expeditionem, ne tamen Pontificis animum exacerbaret, propediem ſe cum ingenti exercitu iturum pollicitus eſt, miſſisque in Germaniam legatis, a principibus poſtulavit, Henricum filium Regem inungerent, ne ſe in Palæſtina degente Germaniæ Rector deeſſet. Quare Engelbertus Colonienſis, acceptis ea de re literis, Henricum Aquisgranum deductum VIII. Idus Maji, in ſplendida principum corona, Carolinæ ſedi impoſuit, regioque diademate ſolenni ritu ornavit.

Henricus VII. Rex coronatur. *Godofr. Monach. p. 292.*

Annus Chriſti 1223.

Friderici II. Reg. 9. Imp. 4. Ab. V. C. 300.

ANnum demum ingredimur ſeculi urbi noſtræ tertii ultimum, qui totus apparatui futuri paſſagii impenſus eſt, Pontifice literisq; eque ab nunciis ſollicitante Europæ principes, ut ſuſcepta cruce poſt biennium cum Friderico Imperatore eccleſiæ Aſiaticæ ferrent ſuppetias. Hanc expeditionem, ut eo alacrius capeſſeret Fridericus, deſponſa illi fuit Hieroſolymitani Regis filia,

Nova expeditio in Palæſtinam, decernitur *Honor. lib 7. Ep. 141. 167. & 178. lib. 8. Ep. 82.*

Godefr. Mon. p. 292. Albert. Stad p. 303. Pontan. l. 7. rer. Dan. p. 309. ſq. Cranz. lib. 7. c. 38. Sax. c. 199. Chron. Mont. Ser. p. 144.

lia, & tegni iſtius titulus nomini ejus adſcriptus. Sed & miſſi in Germaniam, qui Principes monerent, darent operam, ut Waldemarus Danus, qui in vinculis Sverinenſium Comitum adhuc fuerat, regno teſtitueretur, neſcilicet ex Dania quoq; deeſſent ſubſidia. Teotavit etiam Engelbertus Colonienſis Archiepiſcopus, qui Imperio abſente Imperatore præerat, morem pontifici gerere, comitiisq; Northuſæ indictis Sverinenſem magnopere rogavit, ut publicam ſalutem privatæ ultioni anteponeret, & Regem tam neceſſario eccleſiæ tempore non diutius teneret captivum, ſed fruſtra fuit Engelbertus, tantum enim vicinorum odium ſibi contraxerat Waldematus, ut omnes eum mallent eſſe quam infirmiſſimum.

Capituli Goslarienſis lis cum Præpoſito Montis Sereni. *Chron. Mont. Ser. p. 155.*

Interea diſſidiũ apud nos recruduit, quod dudum Goslatienſi Capitulo cum Lauterbergenſi cœnobio interceſſetat. Cum enim quidam Præpoſitorum Goslarienſis capituli exaltationis Crucis die, quo Capitulũ habebatur proventus a Tiderico Misniæ Marchione capitulo donatos exigeret, Lauterbergenſis Præpoſitus non ſervitium tantum hoc negavit a ſe præſtiturum, verũ etiam judices a ſede Apoſtolica impetravit, qui cauſam cognoſcerent. Dies igitur Capitulo dictus, poſtulatumq;, ut Præpoſito Montis Sereni ſuper exactione indebita reſponderet. Sed interceſſit demum Poppo Præpoſitus Hallenſis, qui eo utramq; partem flexit, ut cauſam usq; ad Capituli anniverſarium diem differrent, daturum ſe operam pollicitus, ut cum bona gratia lites ſopirentur. Adfuerunt ſtato die præter Tidericum Præpoſitum Lauterbergenſem *Wilhelmus* Cillenenſis, & *Wilhelmus* Lipſienſis Præpoſiti, Gerhardus Sereni Montis Canonicus, *Johannes* Richenbergenſis, Rudolphus S. Johannis Halverſtadienſis, & Bruneshuſenſis Præpoſiti, qui concordi ſuffragio hanc tulere ſententiam *ut Præpoſitus Lauterbergenſis, qui eo anno copioſum Goslarienſibus procuraverat ſervitium ſequenti quoq; anno, quaſi pro pœna defectus priorum annorum ſimile exhiberet, deinceps vero tam ipſe, quam ſucceſſores ejus duas tantum marcas ad Capitulum venientibus præſentaret, nullam ſupra hac exactionem a quolibet paterentur.*

Capituli Goslarienſis decretum de ſextæ feriæ jejunio. *Chron. Mont. Ser. l. 7.*

Haut paulo majoris momenti ſunt, quæ in eodem congreſſu ſancita de jejunio, idem auctor obſervat. *In eodem enim Capitulo ſtatutum tunc fuit, ut jejunium ſextæ feriæ nullius feſti occaſione ſolveretur, excepto feſto Natalis Domini, ſi in ea feria eveniret.* Mira ſane ſanctio, quæ omnibus vetuſtæ eccleſiæ canonibus repugnat. Iis enim ſeſta *dies remiſſionum* audiebant, adeoque ab illis omnis mœroris ſignificatio abeſſe jubebatur, ut ne geniculando quidem precari, multo minus jejunio corpus affligere liceret. Hinc & ſtativum ſextæ feriæ jejunium habuit veniam, quotiescunq; Martyris cujusdam aut alia feſtivitas in illum diem incideret. Nec ullius ſancti natalem Durando teſte jejuniis tranſegit eccleſia, præterquam Martini & Laurentii. Satis aperte etiam Tertullianus: *Die* inquit, *Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate die Paſchæ in Pentecoſten usque gaudemus.* Multo ſeverius jejunium dominicis (quidni & feſtis) diebus interdicit Ignatius, *homicidas Chriſti* vocans, qui tunc jejunarent. Porro ſexto Chriſtianorum ſeculo Turonenſe ſecundum concilium Monachis per totum menſem Auguſtum (haut habita ratione ternorum jejuniorum hebdomadariorum conficerentur.(*) Verum hæc antiquorum decreta abolere auſum eſt Capitulum Goslarienſe, procul dubio religione ductum, ut eo certius Dei auxilium futuræ expeditioni ſacræ impetraret. Quemadmodum enim Roſariorum aliarumque ejusmodi recularum uſus harum expeditionum occaſione invaluit: ita & jejunia credibile eſt tunc fuiſſe multiplicata.

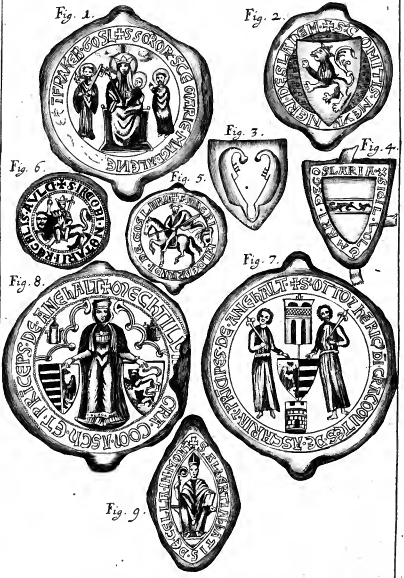
(*) *Durandus lib. 6. c. 7. n. 12. 20. Tertull. cap. 3. de Corona militum. Concilium Turon. II. can. 13. Ignatius Epiſt. ad Philipp. Albaſpinæus ad Can. 87. Concil. Carthag. IV. p. 423. Bona lib. 1. rer. Liturg. c. 21. Cave Chriſtianiſm. premit. p. 1. c. 7. p. 178. Calvoer. P. 2. Rit. Evang. Sect. 2. cap. 9. p. 244. ſqq.*

Eccleſiæ hujus ſeculi facies.

Emenſi itaque ſumus tertium Goslariæ noſtræ ſeculum, iter ſalebroſum ſane & moleſtum. Vidimus Eccleſiam inani ſuperſtitione oppreſſam, ritus novos ſubinde inductos, conculcatam a Pontificibus Cæſarum Majeſtatem, bella ſacra flenda matribus. Clerum ubiq; conſcientiis inſultãtem. Spectavimus teſtes aliquot veritatis, ſed purpureo plerosque habitu, quali decet eſſe indutos, qui Chriſti ſymbola in frontibus ferunt. Intuiti denique ſumus Pontifices, in Capitolio ſe jactantes, & cum raſo exercitu ſuo totum terrarum orbem veluti aliud agendo ſubjugantes. Inter tot publica mala, quæ Eccleſiæ noſtræ facies fuerit, non difficile eſt augurari eadem ſcilicet, quæ ceterarum, niſi quod eo funeſtior fuiſſe apud nos videtur, quo major fuerit Clericorum Papæ blandientium numerus. Paucis: *regnum tenebrarum fuit, in quo pars major hominum Anti-Chriſto magis, quam Chriſto ſervire coacta eſt, cum tempus liberationis ob peccata hominum differre Deo viſum eſſet.*

AN-

TAB. IV. ad LIB. III.

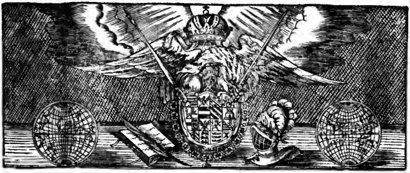
N.º 7.

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM ET VICINARUM REGIONUM

LIBER III.

AB ANNO CHRISTI
MCCXXIV AD MCCCXXIII.
IMPERANTIBUS

FRIDERICO II,
WILHELMO,
& poſt infelix interregnum
RUDOLPHO,
ADOLPHO,
ALBERTO I.
HENRICO VII.
LUDOVICO IV.
CAESS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
EX OFFICINA GENSCHIANA.

ANTIQVITATUM
GOSLARIENSIUM,
ET VICINARUM REGIONUM
INPRIMIS
ECCLESIASTICARUM
LIBER III.
DE REBUS
Seculo quarto Goslariæ geſtis
Ab ANNO Chriſti 1224 usq; ad 1323.

ADgredimur ſeculum Goslariæ noſtræ quartum, cum Chriſti decimo tertio ex maxima parte concurrens, quo nullum ferme aliud eccleſiæ æque ac reipublicæ funeſtius illuxit. Eccleſia enim, quæ jam dudum ſolidioris doctrinæ jacturam fecerat, hoc ſeculo bonos etiam mores vitamque Chriſtianis dignam paulatim amiſit, adeo, ut omnium pene cordatiorum tunc hominum commentarii querelis juſtis referti ſint. Nam ut omittamus in præſens, quæ Matthæus Paris; Aventinus aliique veritatis teſtes bona fide in hanc rem ſcripſere, nemo certe paria fecit Waltero Mapez Archidiacono Oxonienſi, qui diverſa poëmata de corrupto eccleſiæ ſtatu ut & bonæ frugis pleniſſimum librum, quem Apocalypſin Pontificis Goliath, inſcripſit, nec non & alios hujus notæ libros mira dicendi libertate condidit. Cujus ingenii, vel ſoli hi verſiculi, a quibus poëmata ſua orditur teſtes eſſe poterunt:

De eo vid. Jo Wolff. tom. 1. mem. Lect cent. 12. p. 393. Cave hiſt. lit. ſec. 13. p. 490. tom. 1.

Roma mundi caput, ſed nihil caput mundum,
Quod pendet a capite totum eſt immundum.

Nec cum republica Germanorum hoc ſeculo benignius fortuna egit, quippe quæ in tantam rerum omnium perturbationem Pontificum artibus deducta eſt, ut proxime ab interitu abeſſet. Initio præerat Fridericus præclarus princeps, & cui nec ex ultima quidem antiquitate quisquam ullo modo poterat comparari, ſed inexpiabile odium, quod adverſus eum pontifices conceperant, in tam atrocia demum certamina erupit: ex quibus multum respublica detrimenti cepit. Secuta deinde Friderici imperium ſunt tempora, quibus novi identidem motos extiterunt, cum diſcordantes in eligendis Imperatoribus ſententiæ non ſopirent certamina, ſed accenderent. Lacerata enim inter competentium ſtudia republica, & fatali interregno proſtrata, non gradu, ſed præcipiti curſu a virtute deſcitum eſt, ad vitia transcurſum, a quiete ad bella civilia, a fortitudine ad latrocinia, ab humanitate denique ad triſtem barbariem tota converſa Germania eſt. Denique præcipiti jam ſeculo Rudolphus Habsburgicus cuncta diſcordiis civilibus feſſa conſentientibus principum ſuffragiis ſub Imperium accepit qui rempublicam bonis artibus ab inteſtinis motibus ac diſſidiis ad concordiam revocavit, celſiſſimæque ac regnatricis Auſtriacorum domus magno totius Imperii bono fundator extitit. Ceterum quæ hoc turbulento ſeculo Goslariæ noſtræ

Chron. Auguſt, p. 368. Godefr. Monach, p. 293.

diximus. Interea Henricus Rex, penes quem abſente Patre rerum ſumma erat, Francofurti principum conventum habuit, ubi non minus de nuptiis actum. Adfuere enim a Rege Angliæ legati, id inprimis agentes, ut Henricus affinitate ſe cum Rege jungeret, ſororemque illius uxorem duceret. Sed minus conſultum id viſum eſt Principibus, quare legati tulerunt repulſam ac inani reſponſo deliniti, in patriam redierunt.

Archiépc Mogunt. partem civit. Goslarienſ. trans Goſam ſuæ diœceſi vendicat, reclamante Hildeſienſi.

Appetente jam æſtate Henricus Rex una cum Engelberto Colonienſi Archiépc iterum conventum principum Northuſæ habuit, ad quem una cum aliis principibus confluxere quoque Fridericus Halberſtadienſis & Engelhardus Nuenburgenſis epiſcopi. In hoc illuſtri congreſſu contentio orta eſt inter Sigefridum Archiepiſcopum Moguntinum & Conradum Hildeſienſem epiſcopum de terminis diœceſium, quæ prope Goslariam noſtram ſe invicem attingebant. Cum enim Moguntinus diœceſeos ſuæ limitem ſtatueret Goſam amnem, atque adeo aliquam civitatis noſtræ partem ſuæ diœceſi ſubjectam aſſereret; obſtitit Conradus Hildeſienſis Epiſcopus, totam civitatem ſuæ ephoriæ eccleſiaſticæ vindicans, nihilque cis montes Hercynicos Moguntino concedens ſacræ juriſdictionis. Cum igitur ea lis ſopiri in præſens haut poſſet, auctoritate Regis in eo conſenſit uterque præſulum, ut eccleſia SS. Simonis & Judæ, dudum ab omni juriſdictione epiſcopali exemta neutrius cenſeretur diœceſeos, nec ab alterutro quicquam pateretur moleſtiæ, donec cauſa accurate fuiſſet cognita limitesque diœceſium conſtituti. En vero ipſum Henrici Regis dignum lectu diploma:

** Heinricus. * Sigefridum. * Conradum. * nobis. * Engelbertum.*

H* Dei grã Romanorum Rex & ſemper auguſtus. univerſis hoc ſcriptum perſpicientibus gratiam ſuam & omne bonum. Poſt diſſenſiones varias inter dilectos & familiares principes nros Dnos S. * Mogunt. Archiépc & & C. * Hildesheimeñ épiſcopum ſuper terminis partis, quæ eſt citra Goſam in Goslar n . . * mediantibus per familiarem principem nrum E* Colonienſem Archiepiſcopum, qui nri & imperii curam gerit, in hoc conſenſerunt epiſcopi ſupradicti, quod Goslar. ecclã *quæ ſpecialis imperii nri dignoſcitur eſſe capella*, cum ſuis pertinentiis omnino in eo ſit ſtatu, in quo fuit ante omne diſſenſionis initium, ita quod medio tempore ab ipſis epiſcopis nichil p . . apitul * a ſingulis, nec ab aliquo moleſtentur, donec quæſtio inter epiſcopos memoratos juſte & rationabiliter ſit terminata. Acta ſunt hæc Northuſen. in præſentia Dni E. Colonienſis Archiépc & Dni F. Halverſtadéñ Epiſcopi Dni E Nuenburchenſis Epiſcopi, . . . de Ther. Comitum H. & H de Waldenb. & . . de Wulferbuttele imperialis aulæ dapiferi. Anno incarnationis dni M°CC°ZXV°. V. Kal. Auguſti . . * XIII.

** legor: prædictã capitulũ vel . . .*

** Indictione.*

(Sigillum) (Sigillum) (Sigillum)
(Moguntini) (Colonienſis) (Henrici)
(Sigillom) (Cæſaris)
(Hildeſienſis)

Engelberti Colon. Archiep cædes. *Godefr. annal. p. 293. Cæſar vit. Eng. ap. Sur. tom. 6 & Gelen. in not. ad illam. Alb. Stad. p. 304. Chron. Aug. p. 368 Levold. a Northof. Chron. Marcan. p. 386. & Catal. Archiep. Colon. p. 80 Spang. Chrõ Sax. cap. 254. p. 430. Centur. Magd. 13. c. 6 f. 670. Chron. Magn. Belg. p. 326. Alberic. p. 518. ſq.*

Vergente jam in hyemem anno inaudito parricidio reipublicæ ſubtrahitur Engelbertus Colonienſis Archiepiſcopus, vir nec dicendus unquam, nec ſilendus ſine cura. Pietas ejus & ſanctitas omnium vocibus celebratur, juſtitia vero & in rebus agendis dexteritas ex omnibus ferme ejus actionibus elucet. Reipublicæ deniq; tam laudatam operam navavit, ut nihil abſente Friderico turbarum naſceretur, omniaq; ſumma tranquillitate ac quiete gauderent. Sed inimicum acerbum expertus eſt Fridericum Altenaviæ & Iſenbergæ Comitem, quem quod eccleſias injuſte affligeret, ſæpius amice admonuerat, Archiepiſcopus, eique antiquum ſemper obtinenti diem dixerat. Fridericus vero iracundiæ œſtro percitus, nec dignitatis ſuæ, nec cognationis habita ulla ratione, Engelbertum in ſylva occulte invadit, & reſecta manu triginta & octo vulneribus confoſſum occidit. Dici non poteſt, quam incredibili mœrore tanti principis fatum ab omnibus exceptum ſit, a Colonienſibus inprimis, qui ſubrogato Henrico de Molenark, Bonnenſi Præpoſito, ſtatim ultionem flagitabant. Henricus Rex & ipſe tam venerandi patris nece perculſus, habitis Norimbergæ comitiis Fridericum Comitem proſcribit, & ditionibus exuit, inde Colonienſes & ceteri vicini Iſenburgenſem aliasque arces Comitis ferro devaſtant, & totius Comitatus everſione Archiepiſcopi Manibus parentant. Denique & ipſe Comes ſequente anno a Balduino quodam milite cognitus & convivio exceptus proditur, Coloniamque deductus diro ſupplicio afficitur. Nam omnibus membris ſecuri pertuſis funibus in feralem rotam æneam attrahitur, ubi ad matutinas usque preces vivens & miſerum ſpiritum trahens hæſit, ſolus ferme ex tanto tempore Comes, qui tam ignobili ac infami ſupplicio periit.

Conrad. Portuenſis Ep. eccleſias Goslarienſes vicinasq; luſtrat. *Chron. mont. Ser. p. 188. ſq. Chron. Auguſt. p. 368.*

Eccleſiis luſtrandis per hæc tempora operam dabat Conradus Portuenſis Epiſcopus, qui & Saxoniam noſtram, hoc anno obiit, multasque eccleſiaſticas cauſas & controverſias ſopivit: nec oblitus eſt, ſi Chronicon Auguſtenſe audimus, tam per ſe, quam plures alios cooperatores verbum Crucis per totam Alemanniam prædicare, & homines vitæ ſuæ prodigos cruce ſignare. Menſe Auguſto Miſnæ verſatus eſt, inde circa Aſſumptionis Mariæ feſtivitatem Halam digreſſus paucis ibi diebus ſubſtitit, Halberſtadiumque perrexit, deinde S. Ægidii die Mag.

Godefr. Mon. p. 294. deburgi in octo Epiſcoporum congreſſu egit, ac demum ſalutato Numburgo Coloniam rediit, ubi ſub anni finem Engelberti Archiepiſcodi percuſſores diris devovit.

Leukfeld. part. 1. Antiq. Walkenr. p. 139. Hoc Legati hodœporicum e chronico præcipue Montis Sereni collegimus, quamvis illius auctor eū & Goslariæ noſtræ egiſſe, oblitus ſit commemorare. Id vero nobis conſtat ex diplomate quodam, quo contractum inter Walkenredenſe cœnobium ac Capitulum Jecheburgenſe initum ratum habuit, a Leukfeldio in antiquitatibus Walkenredenſibus allegato.

Cœnobii Francomontani origines Sed & Conradus Hildeſienſis Epiſcopus, magnam in provehenda apud nos religione operam locavit. Hoc enim ipſo anno, ut Auctor Chronici Francomontani conjicit, ædificari cœpit Cœnobium Virginum Francomontenſe, quod in cognomine urbis parte, non procul ab Eccleſia SS. Petri & Pauli hodienum floret, virginibusque aliquot noſtræ religionis habitatur. Parentem agnoſcit Conradum Hildeſienſem Epiſcopum, qui præter *Sagittarium*, *Bruſchium* & Topographiæ Brunſvicenſis autorem monaſterii hujus origines tribuunt Chronicon Hildeſienſium Epiſcoporum MSC. Cranzius & Reutelius, qui tamen errore nominis decepti, non Frankenbergenſe, ſed Falkenbergenſe hoc monaſterium vocant. Hoſpitium olim præbuit virginibus ordinem B. Mariæ Magdalenæ profeſſis, hoc eſt, a libidine & voluptatibus ſeculi ad ſaniorem mentem redeuntibus, quæ pœnitentium familia a Gregorio IX. deinde confirmata *, hoc ipſo anno cœpit, niſi me fallit conjectura, ex Alberici verbis mihi ſubnata (Anno MCCXXV) *Magiſter Guilielmus Avernus theologiam legens Pariſiis novam domum filiarum Dei inchoavit, & plures communes mulierculas prædicatione ſua a peccatis retraxit, & harum exemplo in aliis civitatibus cœpit hic ordo dilatari.* Hujus certe famæ fuiſſe novellam hujus monaſterii coloniam, frequentes hujus monaſterii tabulas docent, in quibus mulieres audiunt, *quæ jam dudum in limo profundi infixæ, videlicet in ſordibus peccatorum ad ſemitam virtutis reductæ, pœnitentiam ſuorum facinorum facere Deo ſtudent; quæ carnalium voluptatum illecebris abdicatis pro æternis deliciis obtinendis ſe cœleſti ſponſo dicarunt; quæ mundi vanitatibus abnegatis, obtulerunt Domino laudis ſacrificium ſemet ipſas.* Ceterum in enarrandis hujus monaſterii rebus licebit nobis eſſe eo brevioribus, quo luculentiore tractatu eas jam olim deſcripſit erudius Chronici Francomontani auautor, qui totum, quod ſupereſt, archivum adhibuit. Venerunt tamen in manus meas aliquot diplomata, quæ in iſtius auctoris elegantiſſimo opuſculo non reperio, atque ideo cum aliis hujus notæ rebus Operi huic inſerenda puto. Præpoſitos, qui monaſterio huic præfuerunt, hos

*Sagitt. c. hiſt. Goſl. §. 17. Bruſch. c. m. de epiſc. p. 1049. Topogr. Brunſv. p. 83. Chron. Mont. F. ann. p. 8. Cranz. l. 7. metrop. c. 38. p. 189. Reutel. p. 94. * vid. Jo. Vito. Duran. p. 7. Alberic. Chron. p. 519.*

paſſim introducit laudatus Chronici Francomontani auctor, ex quo hunc recenſeo catalogum paulo uberiorem. *Præpoſiti Francomontani.*

Rudolphus a prima fundatione.
Petrus de Mano. a. 1242.
Wernerus. a. 1267.
Henricus I. 1279.
Ludolphus. 1288.
Alexander. 1304.
Johannes. I. 1332.
Bernbardus. 1334.
Johannes. II. 1341.
Conradus I. 1346.
Johannes III. 1355. 1356.
Richardus. 1365.
Johannes. IV. Brandes. 1370.
Engelbettus. 1406.
Rembertus. 1420.
Hermannus Hildeſiens. 1422.
Henricus II. 1435.
Conradus. II. Witte. 147?
Henningus. I. 1519.
Conradus. III. 1522.
Henningus. II. 1533.
Henricus Fricken. III. 1544.

Sigillum hujus eccleſiæ. Tab. IV. fig. 1. Huc pertinet etiam majus hujus eccleſiæ ſigillum, quod in veteri quodam diplomate ſervatur hac exornatum perigraphe: † S. SOROR. SCE. MARIE. MAGDALENE. ... T. FRAKEB. GOSL. Mireris vero hic non quidem S. Mariam Magdalenam ſed B. Mariam Virginem ſiſti, quæ tamen nec inter eccleſiæ nec cœnobii tutelares in antiquis monumentis memoratur. Utrumque Deiparæ latus occupant BB. Petrus & Paulus apoſtoli, quos eccleſiæ Frankenbergenſis patronos fuiſſe notum eſt & provocatum. Quid vero ſupra Mariæ caput, antequam ſculptura diſparuit, conſpectum fuerit, conjectura quam viſu diſcernere facilius fuerit. Nos ipſum ſigilli ſchema lectori exhibemus.

Henricus Minnecke crematur. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 203. Quo lætior vero hiſce religionis incrementis Goslaria, eo funeſtius erat ſpectaculum, quod eodem tempore vidit. Henricus enim Minnecke, Novi operis præpoſitus, quem ſuperiore libro hæreſeos poſtulatum & diuturno carceri mancipatum diximus, hoc ipſo anno vivus combuſtus eſt, ut Buntingius noſter memoriæ prodidit. Mira certe horum temporum infelicitas, quibus nec ſentire hominibus quæ par erat, nec quæ ſentiebant, dicere licuit.

Annus Chriſti 1226.
Friderici II. Reg. 12. Imp. 7.
Ab. V. C. 303.

Lombardorum rebellio. Rebus in Sicilia ex voto confectis Imperator in Lombardiā cum parte exercitus regreſſus eſt, & Cremonæ ſubſtitit, quo Henricum filium cum ceteris Imperii proceribus ad comitia ſub penteeoſtes anni- *Godefr. Mon. p. 295.*

Chron. Auguſtens. p. 368. Abb. Vrſp. p. 324. Spangenb. Chron. Sax. cap. 252. p. 433. Chron. Auſtral. p. 322.

anniverſaria evocavit. Confluxere huc principes magno numero, atque in his Conradus Epiſcopus Hildeſienſis & Ludovicus Landgravius Thuringiæ, qui Imperatorem ex diuturna expeditione Germaniæ propiorem factum gaviſi, alacri animo in medium conſulere ſtatuerant, quæ conſtiruendis Imperii rebus futuræque expeditioni neceſſaria videbantur. Sed Lombardi libertatis avidi, denuo redierant ad ingenium, inprimis Veronenſes, qui aperte arma contra illum ceperant, quorum deinde exemplum ſecutæ & aliæ civitates, quas, ut Vrſpergenſis autor eſt, Papa adverſus Imperatorem ſollicitaverat, ne ſcilicet comitia iſta Cremonæ celebrarentur. Hinc principes, quos cum Henrico Rege in Italiam perrexiſſe diximus, non ulterins, quam Tridentum progreſſi ſunt, cumque clauſa a Veronenſibus itinera agnoſcerent, re infecta omnes diſceſſere in Germaniam, niſi quod Saxoniæ quidam proceres per multos viarum anfractus Cremonam feliciter pervenirent. Imperator ergo urbes rebelles vi ſubjugandas animadvertens, collectis copiis ſuis Imolam obſidione incinxit, ſed expugnandæ urbi impar, re infecta diſceſſit. Inde per multa pericula ad Burgum S. Domini perrexit, ubi Conradus Hildeſienſis Epiſcopus, qui crucis miniſterio tunc fungebatur, omnes hujus conjurationis complices anathemate feriit, & facile a ſaniore cleri Lombardici parte obtinuit, ut excommunicationis ſententiam ſuo ſuffraglo firmarent. Sed tantum abeſt, ut turpis ſeditio hoc ipſo ſopita ſit, ut ipſe Pontifex miſſo Alatrino Capellano ſuo non tantum perduelles ab anathemate abſolveret, verum etiam Mediolanenſes aliasque Lombardiæ civitates in ſocietatem probroſi fœderis attraheret. Ex hiſce ſcintillis ferale deinde enatum eſt incendium, quod omnem Germaniam Italiamque una veluti ruina involvit, totamque illuſtriſſimam Hohenſtauffiorum domum extinxit. Nihilominus Imperatori in Pontifice ſpes ſita erat. Nam perſuadere ſibi non poterat, ſanctiſſimum Patrem, qui expeditionem ſacram tanto molimine promotum ibat, has remoras objecturum. Quæ ſpes licet Imperatorem fefellerit: non tamen ſe a ſuſcipienda ſacra expeditione alienum ferebat, ſi forte Lombardi religione tacti ab armis diſcederent. Hinc filio Ludovico Bavariæ duci, commendato eidemque Imperii adminiſtratione delata, omnes, qui crucem ſumſerant, futuro vere paratos ad transfretandum eſſe juſſit, ipſeque in Apuliam cum ſuis receſſit.

Leonhardus Flagrinus Franciſcan9.

Lezner. c. 89. de monaſt.

Goslariæ noſtræ per hæc tempora in Fratrum Monaſterio floruit P. Leonhardus Flagrinus, Franciſcanus, quem ultra ſeculum ſapuiſſe, & cœnobium ſuum luculenta bibliotheca exornaſſe tradit Leznerus. Sed quæ facies bonarum literarum tunc fuerit, norunt omnes, qui eorum temporum infelicitatem non ignorant. Scholaſticorum tricis omnia perſonabant pulpita, ſcriptura ſacra, aut penitus neglecta, aut certe fœde detorta. Nec cetera ſtudia felicius tractata. Celebrantur tamen Franciſcani Goslarienſes, quod medendi arte excelluerint, & bibliothecam poſſederint Hippocraticis myſteriis refertam. Adeo homines libenter falcem immittunt in alienam meſſem!

Elgerus Præp. Gosl. jus patronatus Jerslevienſe recuperat.

At eccleſiæ SS Simonis & Judæ adhuc præerat Elgerus Comes Hohenſteinenſis cujus Hiſtoriam ſuperiore libro prolixam ſatis dedimus. Quo minus igitur ſuperſit dubii, Eligerum hunc Goslarienſem præpoſitum fuiſſe, en literas Fridrici Halberſtadienſis epiſcopi, quibus Elgero jus patronatus eccleſiæ Jherslevienſis dudum ab Adelhogo præpoſito recuperatum addicit.

IN nomine ſanctæ & individuæ trinitatis. FRIDERICUS Di gra Halberſtadeñ Epc̄ in perpetuum. Quæcunque inter partes diſſidentes ad bonum pacis & concordiæ nobis mediantibus fiunt ordinata, juſtum eſt, ut ea valido noſtræ firmitatis munimine roboremus, ut ſemper firma ſint, & novis ſurgentibus retractari non valeant ullo modo. Noverint igitur univerſi CHRI fideles tam præſentis temporis quam futuri, quod cum inter dilectum in CHRO *Elegerum* Ppoſitum eccliæ beatorum Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslar ex una, & cives de majori *Hersleve* ex parte altera, ſuper inſtitutione ſacerdotis eccleſiæ de Hersleve diu controverſia fuiſſet habita, & in noſtra ſinodo ſæpius hinc inde tractata, præpoſito affirmative dicente, jus patronatus de jure & ratione ad ipſum ſpecialiter pertinere, civibus vero in contrarium allegantibus & dicentibus, liberam ſe a ſuis progenitoribus electionem habere. Tandem ſuper hac lite penitus amputanda nos de communi conſenſu arbitrum elegerunt, fideliter promittentes, quod omnem ordinationem noſtram de hac cauſa ratam haberent & firmiter obſervarent. Nos autem in hunc modum acceptantes arbitrium ſecundum

dum Dni & noſtram conſcientiam arbitrando ſtatuimus, ut cives prædicti tantum hac ſola vice, quemcunque vellent, ſibi eligerent ſacerdotem, qui & in continenti in perſona *Rainardi* ſacerdotis concorditer convenerunt. Poſtquam autem ipſe viam univerſæ carnis ingreſſus fuerit, vel locum quocunque contingente caſu mutaverit, ſtatim jus patronatus eccleſiæ de Hersleve ad prædictum *Elgerum* Ppoſitum ſuosque ſucceſſores Ppoſitos, qui in ecclia ſupradicta beatorum Aplorum pro tempore ſucceſſerint, omni quæſtione præciſa libere reutetur, & in eorum poteſtate perpetualiter permanebit. Ita quod cives electionem amplius non habebunt, nec aliquid in ea ſibi juris poterunt vindicare, nec contra inſtitutionem Ppoſiti vel perſonam a Ppoſito inſtitutam aliquam contradicendi vel objiciendi habeant poteſtatem. In hunc modum ad bonum pacis & concordiæ partes revocavimus diſſidentes, & placuit utrobique. Hujus rei teſtes ſunt Mag. *Johannes* Scæ Mariæ Ppoſitꝰ *Anno* Cellerarius *Richardus* ſacerdos, & majoris eccleſiæ Canonici. *Lentfridus* Vicarius noſter: *Hermannus* & *Wicbardus* Canonici Walbiceſi. *Wernerus* de Guſcht. *Jordanus* Iſenberde. *Alvericus* Camerarius & alii quam plures. Anno Dominicæ Inc. MCCXXVI. Ind. XIIII. Et ne inpoſterum ſuper præmiſſis dubium aliquod habeatur, hanc paginam inde conſcriptam ſigillique noſtri impreſſione ſignatam, Eligero præpoſito ſuisq; ſucceſſoribus in teſtimonium validum erogamus. Tam auctoritate epiſcopali, quam & officio arbitri inhibentes, ne quis contra eam quocunque auſu temerario venire præſumat. Dat. *Halberſtad* per manus *Thiderici* notarii noſtri, Pontificatus noſtri anno XVI.

Eccleſiæ Montis S. Petri cum Conrado Epiſc. Hildeſ. diſſidiū.

Sed & Montis S. Petri eccleſia hoe anno ex diſſidio, quod cum Coorado Hildeſienſi Epiſcopo illi interceſſit, in annalibus innotuit, litem autem oe invaleſceret, diſſinivit Fridericus Imperator, cujus ea de re datum diploma ſub hoc anno allegat Schatenius, mihi tamen nondum viſum, unde Lectorem hic ſub cultro, quod ajuot relinquere invitus eogor.

Schaten, l. 10. annal. Paderb, p. 10. 15. part. 1.

Annus Chriſti 1227.

Friderici II. Reg. 13. *Imp.* 8.

Ab. V. C. 304.

Henrici Regis Conjux Aquisgraoi inungitur. *Chron. Auſtral. p. 321. Godefr. Mon. p. 295.*

SEquitur aoous Chriſti poſt milleſimum ducenteſimus ſeptimus toti Imperio ob novum ſchiſma exortum funeſtus, quo primum Pontifex virus io Fridericum evomuit. Lætis quidem initio plauſibus perſtrepuit Germania, ob auſpicatas Henrici Regis nuptias, quas ſuperiore anno cum Agnete Liupoldi Auſtriæ Duois filia contraxerat, Nam cum hac nova nupta per quadrigeſimale jejunium Aquisgranum ad frequentiſſima principum comitia progreſſus, facile permovit Henricum Colooienſem Archiepiſcopum, ut ſolenni ritu eam conſecraret, & Carolino ſolio impoſitam diademate regio redimiret. Celebris hie principum Conventus, cui Moguntinenſis, Treverenſis, Colooieoſis, Salzburgenſis Archiepiſcopi, Auſtriæ, Bavariæ, Carinthiæ, Brabantiæ & Lotharingiæ Duces, Landgravius Thuringiæ, Flandriæ Comes, aliique ferme ionumeri Epiſcopi ac Comites interfuerunt. Sed publicam hanc lætitiam mox Gregorius Pootifex turbavit, qui Honorio d. XV. Aprilis e vivis ſublato magno Germaoiæ malo ſucceſſerat. Is, uti erat homo ſui plenus, & audaciſſimus ita nunquam optimum Imperatorem vexare, ſuamque potentiam ad metam præfixam provehere deſiit: adeo ut ipſi fateantur pootificii ſcriptores, eum Romanæ ſedis majeſtatem ad ἀκμὴν perduxiſſe.

Expeditio ſacra. *Chron. Auguſt. p. 368. Godefr. Monach. p. 296. Alb. Stad. p. 304. Abb. Urſp. p. 324. Autor. Reinhardsbr. p. 960.*

Erat hic aonus, expeditioni ſacræ præfinitus. Coiit igitur cruce ſignatus exercitus, cui ſe e principibus viris junxere Auguſtenſis Epiſcopus, Ludovicus Thuringiæ Landgravius, aliique inoumeri Comites & dyoaſtæ. Hæc cruce ſigoata multitudo iter terreſtre per Italiam ingreſſa Brunduſium usque perrexit, ubi tamen plures, ſive æſtu Italiæ, ſive itineris moleſtiis perierunt, inprimis Ludovicus Landgravius S. Eliſabethæ maritus, qui jam Brunduſii cum febri conflictatus, Hydruntum tameo usque perrexit, ubi ab Hieroſolymitano patriarcha cœleſti viatico inſtructus IV. Calend. Octobris (*) vivendi finem fecit. Corpus ejus io Thuringiam relatum & in patrio monumento reconditum hanc meruit epigrapheo:

Anno Domini MCCXXVII. III. id. ſeptembr. obiit Ludovicus V. Thuringorum Landgravius B. Eliſabethæ maritus in Siciliæ civitate Ortrant & hic ſepultus.

Autor vita Ludov. l. 4. c. 5. Theodor. l. 4. de S. Eliſab. c. 1. Paulin. annal. Iſenac. p. 37. ſq. Tenzel. ſuppl. 2. Goth. p. 557.

* *ita auctores Conf. ipſum Epitaphium.*

Reliqua pars ſacri exercitus Brunduſio ſolvens mari ſe credidit, Imperatorem, qui jam jam iturum ſe ferebat, expectans. Sed ſimul ac mare ingreſſus fuerat, ſtatim morbo

morbo afflictus rediit, unde reliqua etiam multitudo a ſignis dilapſa eſt, iisdemq; navibus, quibus acceſſerat in patriam rediit. Scio pleroſque Pontifici favientes hunc Imperatoris morbum ſuſpectum habere, de quo ſæpius ſe in epiſtolis ſuis purgare nitirur. Sed largiamur ægritudinem ſimulaſſe, certe prægnantes habuit facti ſui rationes. Quis enim, non dicam prudens, ſed ſanus ſuaſiſſet Friderico peregre abire, & vires ſuas longa & infructuoſa militia dererere, cum domi eſſet abunde, quod ageret. Germania relinquenda erar filio adoleſcenti & reipublicæ gerendæ nondum ſatis apto, periculum itaq; erat, ne proceres ſe abſente, res novas molirentur. In Italia fervebat conjuratio Lombardorum, quos lacertos videbat moturos, ſimul ac pedem Italia extuliſſet, nec Sicilia quidem ſatis pacata videbatur foris Saracenis, domi proceribus occaſionem rei gerendæ ſpeculantibus. Satius itaque erat ſacram militiam, quam Invitus voverat, in præſens differre, quam Imperium domeſticis malis turbidum relinquere.

Friderìcus Imp. a Pontifice excommunicatur. Indigna res viſa Pontifici, qui Apulia ſe ſperabat, nullo reſiſtente, potiturum, ſi Fridericus in Palæſtina ageret. Quam occaſionem, cum ſibi ſubreptam videret, ſtatim furere & ultionem ſpirare cœpit. Hinc a religione petens præſidium, & violati voti obtendens cauſam, optimum & patriæ amantiſſimum principem diris devovit, & in ſolenni cœnæ Dominicæ celebratione denunciavit, omnes illos beneficio eccleſiaſtico privatum iri, qui ſacra eo præſente agerent. Miſit Imperator, qui cauſam dicerent, & quod in Syriam navigare omiſerit excuſarent. Sed adeo flecti non potuit homo alto faſtu turgidus, ut potius de Imperio illi abrogando cogitaret. Quam ſiniſtra vero judicandi ratione uſus ſit, non tacet Conradus Vrſpergenſis, cordatus illorum temporum Hiſtoricus: *Anno*, inquiens, *MCCXXVII. Honorius Papa obiit, menſe Martio, cui ſucceſſit Gregorius IX, qui prius Hugolinus Hoſtienſis Epiſcopus dicebatur, natione de Arania. Hic tanquam ſuperbus primo anno Pontificatus ſui cœpit excommunicare Fridericum Imperatorem, pro cauſis frivolis & falſis, & poſtpoſito omni ordine judiciario, ſicut idem Imperator in epiſtolis ſuis reſcripſit principibus Alemanniæ, retexens omnem progreſſum vitæ ſuæ & converſationem & actionem & innocentiam pro ſuccurſu terræ ſanctæ.* Elegans eſt illa *Abb. Vrſp. p. 324.* Friderici epiſtola ad totius Alemanniæ Principes directa, in qua tam accurate Pontificis faſtum, ſuamque innocentiam inculcat, ut vix potuerit accuratius. Diſerte enim explicat, ſe adhuc in cunis conſtitutum a matre Conſtantia Pontificis tutelæ commendatum fuiſſe, ex quo non tantum multa pericula adierit, verum etiam magnam hæreditatis partem amiſerit. Pontificem deinde, occiſo patruele ſuo Philippo Imperatore, nec ſui rationem haberi in Germania paſſum eſſe, & Ottonem Regem conſtituiſſe, cum ſibi jure quodam ſuo paternum & avitum Imperium vindicare potuiſſet. Narrat deinde, quo pacto, cum Imperium obtinuiſſet iis involutus ſit difficultatibus, ob quas expeditionem ſacram, quam voviſſet, differre coactus ſit, non omiſiſſe ſe tamen unquam laborantem Chriſtianorum Orientalium cauſam pecunia ſua & militibus firmare, omnemque dediſſe operam, ut primo quo poſſit tempore cum exercitu copioſiſſimo in Syriam tranſire liceret. Ideo Regis Hieroſolymitani filiam ſe ſuaſu Pontificis duxiſſe uxorem, ſed & poſthabitis rebus omnibus, mari ſe crediſſe, eo conſilio, ut voto demum ſe exolveret, ſed fata, quo minus id fieret, obſtitiſſe, nam morbo difficili affectum non auſum eſſe ulterius fluctibus & maris intemperiei ſe committere, ſtatuiſſe tamen, quam primum convaluiſſet, itineri huic ſe dare. Sed Pontificem beneficiorum omnium immemorem, peſſimi exempli rem feciſſe, & anathematis vibraſſe fulmen, quod nullo ſcelere eſſet commeritus. Et quæ ſunt alia Friderici argumenta, quæ Conradus Vrſpergenſis tanquam in brevi quadam tabella repræſentat. Ipſa Romana plebs indignitate rei permota Pontifici ſe oppoſuit, tantaque animorum commotione in illum fecit inſultum, ut relicta Roma Peruſii, tanquam in latibulo ſe continere coactus ſit. Sed eo gravius excanduit, & non Lombardos tantum totamque Tuſciam, verum etiam ipſum Joannem Hieroſolymitanum Regem in generi perniciem armavit, nullis parcens opibus, ut exercitum quam inſtructiſſimum haberet.

Brunſvicenſes turbæ. At propiores nobis turbæ, in quas vicinam Brunſvicenſium provinciam hoc anno conjecit Henrici Palatini Comitis immaturus obitus, ad acerbior ſubditis, quod nulla dignioris ſexus proles ſupereſſet, ad quam luculenta hæc hæreditas devolveretur. Erat equidem Otto Wilhelmi filius, qui avitam hanc Henrici Leonis provinciam repetebat. Sed huic obſtitere Henrici Palatini filiæ, quarum altera Ottoni Bavariæ Duci, altera Henrico Badenſi Marchioni nupſerat. Hæc quia Brunſuicenſes ditiones a nemine feudi titulo prodirent, ſibi illas vindicabant, cumque paulo eſſent ab illis remotiores, Friderico II. vendebant, qui filio quoque Henrico, id dabat negotii, ut cum delecta manu occuparet Brunſvicum, & jura ſua in his regionibus firmaret. Aderat Henricus cum Ottone Bavaro, id agens, ut urbem emtam occuparet. Otto vero Luneburgenſis graviter ferens, hoc opimum majorum ſuorum patrimonium ſibi e manibus extorqueri, collectis bis mille equitibus, Riddagshuſum pergit, evocatisque civium potentiſſimis, quid conſilii

Alb. Stadenſ. p. 304. ſq. Cranz. l. 7. Sax. c. 40. p. 200 Bunting. paat. t. Chron. Brunſv. p. 204. Meibom. erect. Duc Brunſv. p. 204. Engelhuſ. p. 245.

cepiſſet, aperit, multisque rogat cives, ne, poſthabitis legitimis ducibus ſuis, aliis ſe ſubjicerent, quos toties inimicos eſſent experti. Se unicum ſupereſſe e Leonis poſteritate ſurculum, nec ferre poſſe, ut gentilis hæc provincia ſibi eriperetur. Quare ſi antiquam fidei laudem ſervare vellent integram, multa a ſe beneficia impetraturos. Nec caruit res ſucceſſu. Cives enim, apertis ultro portis, Ottonem non tantum in urbem, verum etiam in arcem Tanquerodanam admiſere. Dictoque illi juramento, nunquam ſe a ſuo principe defecturos ſunt polliciti. Sic, indignante licet Imperatore, & Henrico Rege re infecta diſcedente, Otto utramque Avi provinciam fauſto auſpicio conjunxit, fundatiſſimæ familiæ Brunſvico Luneburgenſis in feros horum temporum nepotes feliciſſimus propagator.

Otto Dux Brunſvicenſis captus.

Sed felices optimi principis ſucceſſus fortuna hoc ipſo anno paulo accerbiore fato turbavit. Quippe novo exorto bello inter Woldemarum Daniæ Regem & inferioris Saxoniæ principes, Otto Dani partibus favit, ſuasque copias cum illo junxit. Subito in Waldemarum inſurgunt Gerhardus Bremenſis Archiepiſcopus, Albertus Dux Saxoniæ, Henricus Sverinenſis & Adolphus Schaumburgenſis Comites, Regi huic dudum infenſi. Commiſſo vero ad Bornbovedam prælio, Dani cæſi fugatiq; ſunt, Rex cum paucis fuga evaſit. Otto Brunsvicenſis captus, & a Sverinenſi Comite diutius in vinculis habitus eſt, cum magno ſuarum opum detrimento.

Alb. Stad. l. c. Lerbecke Chron. Schauenb p. 510. Cranz. lib. 7. cap. 8. Vandal. lib. 8. Sax. c. 4. l. 7. Dan. c. 19. Spangenb. *Chron. Schauenb. lib. 1. c. 29. p. 79. ſq. Alberic. p. 523. Chron. antiq. Brunſv. ap. Mader. p. 20.*

Conradus Hildes. Ep. in Novo Opere præſens Monti S. Georgii bene facit. Giſelbertus Advocatus Goſl.

Subinde hoc anno ad Goslariam noſtram inviſit Conradus Hildeſienſis Epiſcopus, in monaſterio Novi operis præcipue verſatus, quod Henrici Præpoſiti ſcilicet hæreſi infectum ad saniorem mentem revocare anniſus eſt, dato illis Johanne præpoſito, Papæ addictiore. Extat ejus diploma, in quo ſe *Dei gratia Hildenesheimenſis Eccleſiæ miniſtrum & Crucis ſervum vocat, Monti quoque S. Georgii advocatiam manſorum aliquot addicit, ſatis aperte de præſentia ſua in hoc Cœnobio teſtatus: Hi* enim *ſunt*, (inquit Epiſcopus), *qui affuerunt, cum vidua prædicta nobis in Clauſtro Novi Operis in Goslaria dictam Advocatiam reſignavit. Dominus Giſelbertus Advocatus, & frater ſuus Dominus Volkmarus, Olricus longus, Olricus juvenis de Piſcina, Otto de Svanebecke, Johannes Præpoſitus ejusdem loci* (Novi Operis) *Magiſter Conradus de Vriberche. Anno Incarnationis Dominicæ MCCXXVII. Indict. XIV. Data Hildenſem. VI. Id. Julii.*

Antor. Chron. mont. Francor. p. 14.

Notari hic meretur Giſelbertus Advocatus noſter, qui ſatis diu huic urbi præfuit, quanquam cujus familiæ fuerit, ignoremus. Munere hoc functus adhuc eſt anno MCCXLI, quo literas Capituli Gandersheimenſis Aſchwino de Walmoden datas teſtimonio ſuo firmavit.

Annus Chriſti 1228.

Friderici II. Reg. 14. Imp. 9. Ab. V. C. 305.

Fridericus paſſagium init.

FErvebat adhuc Pontificis odium in Fridericum Imperatorem, quod adeo magna his annis incrementa cepit, ut ubique terrarum Fridericus anathemate ſauciatus imperioque exutus denunciaretur. Quamobrem ne voti negligens videretur, principesque religionis obtentu a ſe deſciſcerent, ſtatuit demum morem gerere Pontifici, & Palæſtinæ laboranti opem ferre. Ejus rei gratia Imperii proceribus Ravennam convocatis & rebus ad ſummam tranquillitatem compoſitis, æſtate jam fervente claſſem conſcendit, cum paulo ante ejus conjux vitam cum partu abſolviſſet. Ptolemaidem menſe ſeptembre delatus & ingenti bonorum omnium plauſu exceptus tanto terrore Sarracenos percuſſit, ut ne conſpectum quidem illius ferre auſi ſint. Imperator ergo ulterius progreſſus omnes, quas amiſerant Chriſtiani, civitates recuperavit, tamque ſubito totam Syriam ſuis illuſtravit victoriis, ut vix citius paſſibus cujusdam potuiſſet peragrari. Demum eo adegit Sultanum, ut reſtitutis omnibus inducias peteret. Quo facto Hieroſolymam operibus & munimentis firmatam & eccleſiis mirifice exornatam magna pompa ingreſſus coronam a Patriarcha ſuſcepit. Quos felices Imperatoris ſucceſſus tanta cum invidia Papa intellexit, ut ejus ea de ſcriptas literas multa cum ignominia in terram abjecerit. Denique ceteris caſtellis præmunitis reditum paravit in Patriam, quam jam a Pontifice premi intelligebat.

Godefr. Mon. p. 296. Chron. Auſtral. p. 370. Alb. Stadens. p. 305. ſq. Alb. Vrſp. p. 325.

Abſente Friderico Pontifex Apuliam invadit.

Vix enim claſſe medium jam mare tenebat Imperator, cum ſtatim Pontifex re ipſa oſtenderet, quo conſilio adhuc expeditionem hanc tanto molimine urſiſſet. Nam non ſolum exercitum, qui Friderico ſubſidio proficiſcebatur tranſitu prohibuit, domumque redire juſſit, [id quod non immerito Conrado Vrſpergenſi *inditium & quoddam quaſi portentum & prodigium ruentis eccleſiæ* viſum eſt,] verum etiam literis Soldanum monuit, ne pacem cum Friderico iniret, aut Regnum Hieroſolymitanum ei traderet. Ejusdem exempli epiſtolas ad Patriarcham Hieroſolymitanum & Templarios Hoſpitalariosque direxit ſerio interdicens, ne Imperatori a ſe excommunicato adſiſterent, quibus tamen tantum abeſt ut flecti ſe paſſi ſint, ut potius piaculum plerique exiſtimarint, eum deſerere, qui ſibi tanquam Deus e machina ſuccurriſſet. Erant tamen, qui Papæ mandato illecti, inſidias illi ſtruebant, jamque cum Sultano agebant occulte, ut eum ad Jordanem opprimeret. Sed Sultanus datæ fidei ſervantior literas Friderico oſtendit non ſine ſtupore miratus inſignem tanti Sacerdotis perfidiam. Nihilominus tamen Papa tam certus jam

Abb. Vrſp. p. 325. Godefr. Mon. p. 296. Petr. de Vin. Lib. 1. ep. 21. p. 145. ſq. Alberic. p. 533. Lehman. Chron. Spir. lib. 5. c. 81. p. 587. Heidegg. hiſt. papat. period. 4. p. 120. Conv. de Fabar. de caſib.

monaſt. S. Galli. c. 16. p. 85. ap. Gold. t. 1. rer. Alamann

erat de Friderici interitu, ut ubique jam diſſiparet famam, quæ illum e vivis ſublatum mentiretur, unde plures civitates, quarum paulo conſtantior fides adhuc ſuerat deficere, & redeuntes e Palæſtina Germanos trucidare conſtituerant, niſi certior de reditu Imperatoris fama increbuiſſet. Papa tamen ne occaſionem rei gerendæ amitteret, collectis copiis invaſit Apuliam multasque civitates partim vi, partim pollicitationibus ſub ſuam redegit poteſtatem; adeo, ut paucæ ex hoc regno ſupereſſent, quæ Friderico conſtantius hærerent. Cui ergo dubium eſſet, quin vere conjiciat Aventinus, non Chriſtianorum Orientalium cauſa, ſed ut eo impunius in Italia graſſari liceret, Pontifices claſſicum ſacræ militiæ toties ceciniſſe. Qua de re ipſum placet audire Aventinum: *Friderici*, inquit, *potentia*, *vires*, *prudentia*, *magnitudo animi*, *rerum bellicarum peritia*, *vicinitas* [*nam Italia contra morem veterum Imperatorum habitabat, Germaniam per filium adminiſtrabat, bis duntaxat ex Italia in Germaniam egreſſus*) *formidoloſa atque ſuſpecta fuere Romano ſacerdotum Senatui. Quod Gregorius nonus Pont. Max. non it inficias, ſed ingenue fatetur. Viſum eſt Flaminibus Romanenſibus Imperium Germanum magis florere, quam ipſis utile foret. Placuit id contundere, atque diſcordia non ſolum debilitare, ſed in cineres quoque atque favillas redigere & Fridericum hunce a faſtigio rerum humanarum deturbare.* --- Videant ergo, qui data quavis occaſione palpum Pontifici obtrudunt, quid reſponſuri ſint hiſce veritatis teſtibus. Mihi ſane videtur, nunquam manifeſtius Anti-Chriſtianæ improbitatis indicium vidiſſe orbis, quam tum, cum Gregorius Friderico optimo Principi inſultaret.

Aventin. l. 7. annal. Boj. p. 535.

Brunſvicenſes turbæ.

Alb. Stad. p. 305. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 207. Cranz. lib. 8. cap. 4. p. 203. Sax.

Sic tota Italia domeſticis malis ſauciat: nec magis quietæ noſtræ regiones egerunt. Nam Otto Brunſvicenſis hoc anno moleſta captivitate liberatus, omnia reperit ſibi adverſa. Flabella ſeditionis erant Magdeburgenſis & Halberſtadenſis præſules, qui ſive Friderici Imperatoris ſvaſu, ſive, quod ipſi duci ob potentiam offenſi eſſent, equites & miniſteriales adverſus principem ſolliciraverant, eoque impietatis adduxerant, ut ditiones ejus apertis odiis armisque impeterent; roramque viciniam noſtram latrociniis & rapinis implerent. Sed ſaluti his ditionibus fuit, quod Johannes & Otto Marchiones Brandenburgenſes, Ottonis ducis affines cum delecto equitatu advolarent, & Brusvicum præſidiis firmarent, quorum adventu territi vaſalli, ab armis conquieverunt.

Anni Chriſti 1229. 1230.
Friderici II. Reg. 15. 16. *Imper.* 10. 11. *Ab. V. C.* 306. 307.

Gregorius Fridericum reducem perſequitur

Godefr. annal. p. 296. Chron. Auſtral. p. 322. Chron. Auguſtenſ. p. 371. Abb. Urſp. p. 326. Conr. de Fabar. c. 16. p. 85. ap. Goldaſt.

Adfuit ſubinde annus Chriſti poſt milleſimum ducenteſimus vigeſimus nonus, quo Fridericus Imperator, quem mendax fama mortuum nunciaverat, veluti in vitam lucemque rediit. Ipſo enim hoc anno rebus Chriſtianorum conſtitutis cum claſſe optimoque exercitu reverſus in Apuliam, tantam ſuis ſubditis lætitiam attulit, ut pleræque civitates, quas Pontifex occupaverat, ultro ad fidem redirent. Imperator quanquam jure quodam ſuo bello vindicare potuiſſet illatas injurias: maluit tamen mitioribus conſiliis uti, miſſisque Leopoldo Auſtrio, Ottone Moravio, Bernhardo Carinthio, Bertoldo Aquilejenſi Patriarcha, Sigefrido Ratisbonenſi Epiſcopo, conditiones obtulit, quibus ſopiri propudioſum hoc diſſidium poſſet. Verum immotus ad hæc & implacabilis erat Pontifex, adeo, ut rejectis legatis non tantum execrationem in purpuratorum conſeſſu repeteret, verum etiam palam de exauctorando Friderico conſilia iniret. Jam Longobardicæ civitates fidem ejuraverant, has in ſuas partes attrahere Pontifex & pecunia corrumpere cœpit. Deinde ne in Germania quoque quicquam tranquillum relinqueret, eo quoque legatum direxit Ottonem Tuſculanenſem Epiſcopum, dato negotio, ut eodem itinere Danos quoque in conjurationem pertraheret. Simul ac e Dania redibat legatus, ſtatim Ottonem Brunſvicenſem multis verborum lenociniis adortus eſt, ut Friderico rejecto Imperatore ipſe faſces capeſſeret. Putabat enim neminem ad ejusmodi ſacrilegium fore procliviorem, quam hunc principem, cui cum Imperatore diuturnæ ſimultates interceſſerant. Sed aſpernatus eſt prudentiſſimus princeps importuna conſilia fideique datæ memor legatum re infecta dimiſit. Ejus exemplum ſecuti deinde & alii Imperii Ordines, quorum animos pertentare inſtituerat, adeo, ut ſæpius vitæ periculum adiret Cardinalis, nec ſacerdos amplius, ſed turbarum incentor & bellorum civilium tuba plebi videretur. Colonienſes tamen, apud quos natalem Domini celebrabat, honorifice eum ſuſceperunt. Colonia Herbipolin diſceſſit, quo omnes Imperii proceres Papæ nomine convocaverat, id agens præcipue ut eos a Friderico redderet alienos. Sed fruſtra fuit legatus. Omnes enim principes ſeculares, ſtupentes Gregorii inſaniam, nunquam ſe a Cæſare ſuo defecturos profitebantur, quibus non pauci eccleſiaſtici ordinis principes ſuffragati ſunt, qui ne quid iniquius ſtatuere cogerentur data opera conciliabulo ſe ſubtraxerant. Unde & legatus non ſine ira diſceſſit.

Otto Apoſtolicæ ſedis legatus in hiſce regionibus Principes ſollicitat.

Inter hæc Cæſar, in quo faba hæc cudebatur, non ſegnius rerum ſuarum ſatagebat, tam obſequente fortuna uſus, ut omnes ferme Pontificis ditiones Romam usque ſub ſua teneret poteſtate. Civilium tamen bellorum pertæſus, denuoque ad mitiora conſilia converſus pacem obtulit,

Fridericus Pontificem ad pacem adigit.

Godefr. Mon. l.c. Chron. Auguſt. l. c.

certa ſpe fretus, fore ut Pontifex, cujus jam opes in arctum redactæ fuerant, ampullas demum projiciat, & ad pacem ſit proclivior. Negotio adhibitus eſt idem Liupoldus Auſtriacus, cujus ſuperiore anno præcipuæ in legatione partes fuerant, huic tamen ſe junxit Teutonici Ordinis Magiſter, quorum induſtria eis demum legibus pax coaluit, ut Papa Imperatorem reſecraret, Imperator Pontifici centum & viginti aureorum millia pro abſolutione exſolveret. Satis luculentus numus confeſſionarius! tanti tunc veniebat cœlum. Sed noverat prudentiſſimus princeps, ſapientis eſſe tempori cedere, & pretio minore acerbitatem a republica etiam cum ſuis privatis & domeſticis incommodis redimere.

Annus Chriſti 1231.

Friderici II. Reg. 17. Imp. 12.

Ab. V. C. 308.

Comitia varia celebrata. *Godefr. Mon. p. 297.*

COmpoſita lite, quæ adhuc Germaniam æque ac Italiam graviter afflixerat, nihil potius erat Friderico, quam omnia bello proſtrata, aut attrita erigere ac inſtaurare. Partitus itaque operam, ipſe Italica ſuſcepit, Germaniam filio relinquens, quippe quæ extra teli jactum adhuc fuerat, nec tam neceſſario videbatur præſentiam ſuam poſcere, quam Italia. Hinc quaſi certatum eſt inter patrem & filium, uter ſolertius rempublicam adminiſtraret. Pater Ravennam ſolennia comitia indixit, ubi rebus ad priſtinam tranquillitatem compoſitis more majorum proceſſit, diademate inſignitus, re ipſa quaſi oſtenſurus nondum ſe amiſiſſe, quod tanto molimine extorquere ſibi Pontifex voluerit. Hujus exemplo Henricus filius & ipſe hoc anno duplicem Wormatiæ Principum conventum convocavit, in quibus ſalutares leges præſcripſit, quanquam in Epiſcopos paulo proclivior, quorum in gratiam multis inveteratis juribus civitates privavit, tanquam cum fœnore redditurus, quod paulo ante fervente in nonnullos odio detraxerat.

Stedingorum perſecutio. *Alb. Stad. p. 306. Wolter. hiſt. Brem p. 58. Chron. magn. Belg. ad hunc ann.*

Eo autem majorem conſtantia libertatem ſuam in Saxonia noſtra tunc aſſerebant Stedingi, quos ab hæreſi ſuperiore libro vindicavimus. Quanquam enim anno proxime antecedente Gerhardus Bremenſis Archiepiſcopus contractis validiſſimis copiis cum vicinis Epiſcopis in eos arma verteret, duce inprimis uſus Hermanno Comite Lippenſi, in quovis belli genere verſatiſſimo milite: freti tamen bonitate cauſæ, & Ottonis Brunsvicenſis Ducis auxiliis firmati, tanta ſtrage hoſtes ſuos confecere, ut ipſe Hermannus Lippienſis in principiis occumberet, ceteris in pudendam fugam dilapſis. Majora itaque hæc ſecta indies incrementa cepit, & in vicinas quasque regiones tranſiit, adeo, ut nullo unquam tempore plures ſeſe in annalibus offerant veritatis teſtes, quam hoc ipſo, quo Stedingi & Albingenſes de Pontificis ſomniis ſiniſtrius judicare cœperant. Male hæc res habuit Pontificem, qui ad funeſta remedia dilapſus crucem ubique contra Stedingos juſſit diſtribui, multis propoſitis ad beatitudinem præmiis, ſi quis arma contra peſtilentiſſimos hæreticos caperet. Idem prædicandi munus demandatum Paderbornenſi, Hildeſienſi, Verdenſi, Monaſterienſi & Oſnabrugenſi Epiſcopis, ad quos directæ extant Pontificis literæ, quas ſubjicio, ut eo dilucidius conſtet, quonam convertendi genere uſi tunc ſint hæreticæ pravitatis inquiſitores:

Wengerſc hiſt. eccl. Slav. l. 1. c. 3. p. 12. ſq.

Melbom. p. 534. not. ad Lerb. Chron. Schavv.

GRegorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, venerabilibus fratribus Padeburnenſi, Hildeſemenſi, Verdenſi, Monaſterienſi & Oſnaburgenſi Epiſcopis, Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Clamante ad nos dudum Bremenſi eccleſia, contra perfidiam hæreticorum, qui Stedingi vocati fideles populos regionis illius ferali more lacerant & extinguunt, nos venerabilibus fratribus noſtris, Raceburgenſi, Mindenſi & Lubecenſi Epiſcopis, quibus prædicationis officium eſt, diœceſibus veſtris ab Apoſtolica ſede commiſſum, mandavimus, quod per easdem diœceſes peccatorum veniam fidelibus pollicendo, ipſos contra præfatos hæreticos concitarent, ut per eorum auxilium, illi auctore Deo ad gratiam converſionis accederent, vel in confuſionis foveam deducantur. Ut ergo dicti Epiſcopi plenius & efficacius valeant, quod mandavimus, adimplere, fraternitati veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus cum agatur fidei negocium, quod cunctis debet eſſe fidelibus ac Prælatis ſpeciale in eodem negocio dictis Epiſcopis efficaciter adſiſtatis, impendentes eis utile conſilium & auxilium oportunum. Datum Anagariæ XIV. Kal. Febr. Pontificatus noſtri anno V.

Ex eo tempore dici non poteſt quam frequentes ad ſacræ in Stedingos militiæ ſigna concurrerint homines, nec prius adverſus eos bellare deſitum, quam poſt triennium domiti in hoſtium conceſſere poteſtatem.

Annus Chriſti 1232.

Friderici II. Reg. 18. *Imp.* 13. *Ab. V. C.* 309.

Frideric' Aquilejæ comitia celebrat. *Godefr. Mon. p.* 298. *Dipl. Frid. II. ap Schat. p.* 18 *l.* 11. *tom.* 2. *annal. Paderb.*

HÆrebat adhuc Fridericus in Italia multis ſeditionibus Italorum impeditus, quo minus in Germaniam rediret, Lombardicæ enim aliquot civitates aperte ab illius obſequio defecerant, omnibusque occluſis viis prohibebant, ne Henricus Rex, quem cum delecta militia hoc anno in Italiam vocaverat, ad patrem perveniret. Hinc Fridericus ferro ſibi expediens viam Ravenna navali itinere Legiam proficiſcitur, & ſalutatis deinde Venetiis, ubi honorifice ſuſceptus eſt, Aquilejam feliciter pergit. Habuit ibi obvios Henricum filium, aliosque Germaniæ proceres, quos magno gaudio excepit, ſplendidaque in eorum congreſſu habuit comitia, quibus præter ceteros interfuere *B. Patriarcha Aquilejenſis A. Magdeburgenſis, O. Ravennas & B. Panormitanus Archiepiſcopi, Sigefridus Ratisb. Epiſcopus aliique plures*, ut patet ex diplomate Friderici, *Aquileja* dato *anno dominicæ Incarnationis MCCXXXII. Menſis Aprilis die . . quinta Indictione, imperante Domino noſtro Friderico anno Romani Imperii XXII.* * *regni Jheruſalem VII, regni vero Siciliæ XXXIV.*

* *Numerantur hi anni a primo tempore, quo Papa de eo promovendo cogitavit.*

Solutis hiſce comitiis Imperator navibus iter in Apuliam Siciliamque repetiit, novas enim turbas Meſſanæ exortas cognoverat, quibus acceſſit & bellum quod Johannes de Berito contra illum parare dicebatur. Multi equidem ſubornati erant piratæ, qui Imperatori ſtruerent inſidias, ſed hos omnes Imperator dextro Marte aggreſſus ita cecidit, ut plerique vivi in ejus venirent poteſtatem.

Ludolphus Sladem. e Præp. Gosl. Halb. Ep. *Bruſch. de Epiſc. c.* 13 *n.* 23. *p.* 1080 *Cranz l.* 7 *metr. c.* 46 *p.* 195. *Neofan. Catal. Ep. Halb. ad ann.* 1232. *Centur. Magdeb. ſec.* 13. *c.* 10. *p.* 530. *Winning. hiſt. Ep. Halb. MSC. Sagitt. hiſt. Halb. p.* 52. *Reimann. delin. hiſt. Halb. ad ann.* 1236. *Chron. MSC. Halb. Ep.* 23.

Eccleſia Simonis & Judæ per hæc tempora Præpoſitum habuit Ludolphum, Comitem Sladenſem, quæ illuſtris familia, cum in proxima ab urbe noſtra arce Slademenſi ad Okeram (in Lotharii diplomatibus Sleden vocatur) nobilitatis ſuæ ſedem habuerit, ac excelſe olim & opibus rerum geſtarum gloria floruerit: Operæ pretium fuerit, ſtemma genealogicum inſerere: (*)

(*) *Ex ſigillis horum comitum, quorum plura aſſervo, licet gentilitia eorum ſcuta exornaſſe leonem erecto corpore prodeuntem, quem album plerique heraldicæ artis ſcriptores volunt. Nos unicum hic addimus Meyneri Comitis Slademenſis eundem leonem ſiſtens cum perigraphe* † S. COMITIS. MEYNERI. DE SLADEM. Vid. Tab. IV. fig. 2.

Adelbertus *Comes Slademenſis*,
floruit anno 993.

Rodericus

Sifridus *vixit adhuc a.* 1064.

Meinhardus *periit in prælio Rudolphum inter & Henricum Auguſtos*, 1081.
Conj. Oda de Peina.

Eiko *ſæpius occurrit in Lotharii diplomatibus*, 1129. 1131.

Nibingus *vulgo* Neideck *anno* 1130. *interfuit Comitiis Brunſv. anno* 1131. *occurrit in Lothar. diplom.*

Henricus *occurrit in literis Stadtbergenſibus* 1167.

Ludolphus *reliquit filiam.*

Burchardus *Canonicus Halberſtad.* 1190.

Henricus *vixit* 1200. 1213.

Mathildam, *quæ nupſit Chriſtiano Comit. Oldenb.* 1201.

Ludolphus 1221.

Henricus 1231.

Ludolphus *ex Præpoſito Goslarienſi Epiſc. Halb.* 1232.

Heinricus *obiit* 1239.

Heinricus 1242. *interfuit depopulationi Month. Naumburgenſi.*

Geverhardus *monachus Franciſc.* 1291.

Ludolphus *Epiſc. Halb.* 1257. *ob.* 1285.

Meynerus *vidi ejus literas datas* 1278. 1285. 1287. 1288. 1298. 1300. Adelheidis Uxor Alia Ottonis Com. de Euerſtein. 1282. 1289.

Henricus Conj. Conigundis *Woldenb. Vidi literas datas a.* 1312. *aliasque a.* 1339. *quæ ſic ordiuntur:* Den edelen Manne eren Hern Graven Henricken von Schladem Herrn Gheverdt undte her Borchert Ritters/ hans und Henrick Knechte geheten von Weverlinge ere willige Dienſte beretet to allen tyden. *alia ejus literæ ſuperſunt ab a.* 1341. 1343.

Volckmarus de Sladem. 1278. 1291. 1285.

(A)

Alber.us *occurrit in literis* 1339. 1341. *datis. Nos Henricus Dei gratia Comes in Sladem & Albertus filius ejus &c. Superſunt ejus litera ex anno* 1345. *Idem a.* 1322. *cum Meynardo fratre confirmavit diploma Patris.* Occurrit m. 1352. 1358.	Lutgardis *filia nupſit Johanni de Rottingen.* 1348. *occurrit m.* 1332.	Meynerus Adelhardus. *Extant litera Henrici Comitis Sladomenſis data* 1312. *in quibus hac occurrunt: Ceterum pueri noſtri, quos nunc habemus videlicet Mynerus, Albertus & Adelhardus cum ad annos diſcretionis &c. Praſtiterunt etiam id Maynardus & Albertus a.* 1322.

Sophia *ultima ſtirps.* (**)

(**) ultima ſtirpis) *Anno* 1481. Henricus Comes Wunſtorpienſis *in literis ſuis ſe vocat* Dominum Slademii & Heimburgi. *Teſte* Meibom. *in not ad Gerhardi Stederb.* p. 442. *tom. 1. rer. Germ. Quod indicio eſt, ad eum Sladomenſem prefecturam aut hereditatis aut emtionis aut pignoris titulo pertinuiſſe. Sed nihil hic ad comites quorum jam genealogiam recenſui.*

Eruditio Ludolphi & in rebos agendis dexteritas magno conſenſu ab omnibus laudatur, uode non modo Canonicatu Halberſtadienſi verum etiam Goſlarienſi & Walbecenſi præpoſitura ornatus eſt. Admotus demum fuit Epiſcopatui Halberſtadienſi, ſed quonam anoo id factum ſit, non eſt eadem omnium ſententia. Bruſchius, Neofanius & Winnigenſtadius eum hoc ipſo anno Epiſcopatus inſignia adeptum ferunt, a quibus abeuntes alii annom MCCXXXIV. alii MCCXXXVI aſſignant, qua de re Halberſtadienſes annales viri cujuſdam docti, quorum deſiderium vix ferimus, accuratius, ut ſperamus, nos docebunt. Claruit inprimis bello cum Ottone Marchione Brandenburgenſi adverſa fortuna geſto, quo Epiſcopatus ſui opes non parum attrivit. Captus enim ab Ottone & aliquandiu in cuſtodia detentus, non prius libertati reſtitutus eſt, quam urbe Aldenslebienſi magnoque pecuoiæ pondere ſe redemiſſet.

Annus Chriſti 1233.
Friderici II. Reg. 19. Imp. 14.
Ab. V. C. 310.

Conradus Marpurgenſis in Germania temerarie ſævit in hæreticos.

Godefr. Mon. p. 298. Abb. Stadens. p. 306. Alberic. p 143. ſq. Trithem.

SUccedit annus milleſimus ducenteſimus trigeſimus tertius multis diſſidiis, tum in eccleſia, tum republics exortis memorandus. Eccleſiam turbavit ipſe Pontifex, qui miſſis inquiſitoribos omnes illos vivicomburio decrevit punire, qui paulo liberius de eccleſiæ nævis loquerentur. Germanica provincia obvenit Conrado cuidam Marpurgenſi Dominicano, viro omnia prudentiæ inaniſſimo & affectibus effrenatiſſimis adeo in transverſum acto, ut vix potuerit hoc munus ineptiori demandari. Sævitum hinc promiſcue eſt in omnis ætatis atque ordinis homioes, & ad ſupplicium ſufficiebat vetulæ cujuſdam, aut ſervoli invidioſa narratio. Conradus enim hic avidis omnia arripiens auribus, ſtatim ad rogos & exquiſitiſſimos cruciatus inſontes æque ac nocentes amandavit. Quæſtiones primo habuit de capite cenſis & filioris ſortis hominibus, ſed progreſſus inde ad nobiliores ipſum Comitem Seinenſem vocare in judicium delatum hæreſeos auſus eſt, qui tamen a Cæſare ideo Moguntiam ad comitia evocatus tanta animi præſentia crimen hoc diluit, ut percuſſus Conradus & rubore ſuffuſus veniam peteret. Ceterum quam temeraria in judicando ratione uſus ſit, vel hoc ſolum ſatis aperte videtur indicare, quod reos candente ferro a crimine ſe purgare juſſerit, explorandi genere tam ab omni humanitate alieno, ut ipſi Pontifices illud repetitis decretis damnarint. Godefridi & Alberici verba, quibus de temeritate Conradi conqueſti ſunt, libro ſuperiore, cum de Stedingis ageremus, meminimus nos attuliſſe, quæ repetere non hic opus eſt.

Chron. Hirs. ad h. ann. Chron. Magn. Belg. ad hunc ann. Arnold. part. 1. l. 13. hiſt. eccl. & har. c. 5. p. 183. Addit. ad Lamb. Schaffn. p. 257. Sifrid. Presb. p. 696 ap. Piſtor.

Bella hoc anno exorta.

Godefr. Mon. p. 289. Chron. Auguſtenſ. p. 372. Aventin. l. 7. annal. Boj. p. 533.

Rempublicam novæ calamitates affligebant. In Sicilia enim Meſſinæ apud Germanos in Bavaria bellum exarſit, ſed utrumque longe diverſum, alterum enim ſupplicii de perfidis ſumendi cauſa a Friderico, alterum ad opprimeodum Ottonem Bavarum Imperatori fidum ab Henrico Rege ſuſceptum eſt. Meſſina capta, & ſeditionum flabella igne abſumta. Bavaria vero tota Henrici Regis armis brevi devicta eſt, adeo, ut Otto Bojorum dux arbitrio Eberhardo Salisburgeoſi Archiepiſcopo Ludovicum filium quadrimum obſidem dare cogeretur. Jamdudum a Pontifice concitatus Henricus nefaria rebellionis conſilia animo conceperat. Speculatus tamen fortunam non putabat prius aperto Marte cum patre dimicandum, quam ejus res florentiſſimæ inclinari cœpiſſent. Vt autem eo impunius aliquando faſces Imperii rapere liceret; occulte de eis opprimeodis cogitabat, quos fidei patri datæ ſervantiores exiſtimabat futuros. Hæc origo belli contra Bavaros geſti, quod Aventini verbis referre placet: *Cæſar,* [Henricus] *clandeſtinum fædus cum Pontifice Romano fecerat, Germanicum Teutonicumque regnum ſibi vendicare nitebatur.*

tur. Otto præfectus prætorio Rhæti, Regulusq; Bojorum, primarius Germaniarum princeps ab Auguſto patre Cæſaris deficere nefas ducebat, in Bojariamque ſe protinus contulit. Cæſar collecto magno exercitu Bojariæ fines hoſtili animo intrat, nemine omnino reſiſtente, templa, vicos, agros incendit, caſtra ante mœnia urbis Reginoburgenſis collocat, ferro, præda, impune cuncta atterit. His coactus Otto arbitro Eberhardo, Archiepiſcopo Salisburgenſi, filium Ludovicum quadrimum Cæſari obſidem dat. Auguſtus ubi hæc in Italia reſcivit, legatos in Bojariam mittit, Cæſarem ab armis diſcedere, obſidem Ottoni reddere jubet. Plerique Bojorum equites clam armati copias ejus ſubſequuntur, prædæ intentos invadunt, occidunt, magna clade diſcedentes afficiunt.

Synodus a Conrado

Haut paulo quietius tunc eccleſiæ Goslarienſes & vicinæ egerunt, quas Conradus Hildeſienſis epiſcopus multis opibus largitionibusque cumulavit, aliisque beneficiis provido conſilio ornavit. Inter cetera hoc anno in Montis S. Petri Eccleſia præſens cum Arnoldo, Abbate Riddageshuſano Albone priore Amelungsbornenſi aliisque prælatis & miniſterialibus ſuis ſplendidam ſynodum coëgit, multasque, quæ inter monaſteria adhuc interceſſerant lites aliasque abuſus laudabili conſilio ſuſtulit. Plura ſuperant diplomata in Synodo hæc data, e quibus propius ad nos ſpectat hoc, quo Richenbergenſi eccleſiæ manſos aliquot a Tiderico & Vlrico de Lengede donatos confirmavit, quod integrum adſcribere placet, ut conſtet, quinam præcipue huic Synodo interfuerint:

Hildes. Epiſc. in eccleſia Montis S. Petri habita.

Conradus Ep. Richenbergenſibus benefacit.

CONRADUS Dei gratia Hildensheimenſis Epiſcopus. Notum ſit omnibus Chriſti fidelibus, tam præſentibus quam futuris, quod fideles noſtri *Thidericus* & *Vlricus* fratres de *Lengede* in noſtra præſentia una cum Conventu Sanctæ Mariæ Virginis in Richenberge conſtituti recognoverint publice coram multis, quod Pater eorum & ipſi duos manſos apud *Lengede* jacentes eidem Eccleſiæ in ſalutis ſuæ remedium perpetuo contulerint poſſidendos, quare devote nobis & humiliter ſupplicarunt, ut noſtrum ſuper eo dignaremur adhibere conſenſum. Nos igitur eorum precibus favorabiliter annuentes, ſuper donatione tali noſtrum, ſicut decuit, conſenſum adhibuimus, quod præſentis ſcripti tenore noſtrique ſigilli appenſione duximus declarandum. Teſtes hujus rei ſunt *Arnoldus* Abbas de Redageshuſen, *Albo* Prior de Amelungesbornen, *Conradus* Decanus, *Meinardus* Cantor, *Thidericus* de Adenoys Hildesheimenſis Canonicus, *Joannes* Novi Operis & *Henricus* S. Georgii Præpoſiti in Goslaria, *Joannes*, Forenſis Eccleſiæ in Goslaria plebanus, *Ludolphus* Cuſtuos, *Gerhardus* & *Johannes* Montis S. Petri in Goslaria Canonici. Laici vero *Burchardus* de Lengede, *Conradus* de Otfrideſſem, *Gootſcalkus* de Adenſtede, *Bernhardus* de Bocthe, *Thidericus* de Eldinge, *Ludolphus* Bectel, *Thidericus* de Goslar, *Conradus* de Elvede, *Henricus* de Adenſtede, *Eckehardus* de Bervelte, *Bernhardus* de Esbeke *Hartmannus* de Monte & alii complures. Actum iu *Monte S. Petri* apud *Goslariam*. Anno MCCXXXIII, IVto. Kalend. Julii, Pontificatus noſtri anno duodecimo.

Extat & aliud ex eodem anno Conradi diploma, quo eccleſiæ Richenbergenſi bona quædam ea lege vendit, ut ea data occaſione redimere ſibi liceat. De capitulo præſentes fuere *Reinoldus major Præpoſitus, Conradus decanus, Geverhardus Scolaſticus, Sifridus de Barem, Hugo præpoſitus S. Crucis, Heinricus de Toſſen, Magiſter Hermannus de Goslar, Conradus Decanus S. Andreæ, Rodolphus ſacerdos C. de Goslar, poſt Præpoſitus V. don. C. Præpoſitus Montis, Wicboldus Diaconus, Olrichus Cantor, Heinricus de Scalke, Tidericus de Adonais* * * *Heinricus de Vetfere, L. de Einbeck, Albert de Evers. Datum anno dominicæ incarnationis in Capitulo MCCXXXIII. in vigilia B. Laurentii.*

* * *Occurrit quoque anno 1296. & 1308. Frideribus de Adonais, cujus filiam duxit comes Hallermundanus, inde Dominus etiam de Adonais dictus teſte Paulin. ad Petr. Viſſelb. Chron. Huxar. p. 69.*

Familia Nobilium de Goslar, quorum ſæpius adhuc in diplomatibus mentio facta eſt, ab urbe noſtra nomen adepta eſt, ut e plerisque fere Saxoniæ urbibus familiæ nonnullæ nobilitatis ſuæ indicinam petierunt. Noti etiam ſunt ex hac ipſa urbe Nobiles de Goſa qui an iidem cum Dominis de Goslar ſint, nondum mihi liquet. Vtrorum tamen inſignia, ut e pluribus antiquis monumentis diſcimus fuerunt plane a ſe invicem diverſa. Quod non mirum eſt cum nec ipſi quidem domini de Goslaria eadem omnes ſcuta habuerint. Nos tria conſpicienda damus ſigilla, huc perinentia.

Nobiles de Goslar & Goſa.

Chron. Mont. Franc. Auctor. p. 78. Tab. IV. figg. 3. 4. 5.

An-

Annus Chriſti 1234.
Friderici II. Reg. 20. Imp. 15.
Ab. V.C. 311.

Henric9 Rex Patri rebellat. *Godefr. Monach. p. 259. Trithem. Chron. Hirſaug.*

SUperiore tempore inteſtinum Germaniæ malum veluti fulmen inter tonitrua nubibus incluſum agitabatur, quod proximo hoc anno plenis, ut ita dicam, flammis erupit. Henricus enim Rex a Pontifice monitus, non occulte amplius, ſed aperte naturam exuit, imperiumque turbato ordine affectavit, quod expectare majore pietate debuiſſet. Ejus rei gratia indicto Boppardiæ principum conventu, *ſollicitare cœpit*, ut ait Godefridus, *quoscunque potuit, minis, prece & pretio, ut ſibi aſſiſterent contra Patrem, & non paucos invenit.* Muſſitare equidem hic ſolent Pontificii ſcriptores, & aliam ex alia cauſam nectere, quæ Henricum ad tam immane ſacrilegium impulerit, hinc illum modo pravorum conſiliis in transverſum actum perhibent, modo corrigere voluiſſe ajunt, quæ a Patre iniquius eſſent acta, modo Conradi fratris æmulatione id auſum ferunt, quod hunc a Patre in amore ſibi præferri ægre tulerit. Sed quivis paulo obeſioris naris tum ex iis, quæ ſupra ex Aventino retulimus, tum etiam, quæ paulo poſt contingere, facile colligent, non ab alio Henricum in patris perniciem eſſe armatum, quam a Pontifice. Ut tamen conſtet, qui nam e principibus in Henricum fuerint procliviores, non erit ab hoc loco alienum, ipſum Henrici diploma adjicere, quo eccleſiæ SS. Simonis & Judæ omnem libertatem pridem a majoribus ſuis conceſſam liberaliter inſtaurat confirmatque, & quidem ex ipſo autographo deſcriptum!

Eccleſiæ Goslarienſis libertates confirmat.

IN nomine Sc̄e & indiuidue trinitatis. Heinricus ſeptim9 diuina fauente clementia romanorum rex & ſemper auguſtus. *Etſi omium eccliarum profectibus intendere debeam9. illarū tamen comodis & utilitatib9 nos convenit ſpecialib9 prouidere. que nobis & imperio ſpecialiter ſunt aſtricte. Hinc eſt quod uniuerſis preſentib9 & futuris uolum9 fieri manifeſtum. quod nos libertatē & grām que prouiſa eſt nre Goslarienſi ecclię per priuilegium proaui ñri diue recordationis quōdā FRIDERICI imperatoris contra importunitates multiplices & preſſuras quas advocati ejus in ipſā conſueuerant exercere. uidelicet hereditates & reliquias litonum ecclie ſibi contra juſticiā uſurpando. & locando manſos nouis colonis in ipſius ecclie prejudiciū & grauamen. Auctoritate Regia de tocius ñri conſilii prouidentia duxim9 confirmandū. ſub obtentu grē ñre firmiter inhibentes. ne quis cujuscumq; condicionis alta perſona uel humilis. eccleſiaſtica uel mundana. libertatib9 privilegii ejusdē aliquo modo derogare preſumat. uel alias contra tenorem ipſius eccliam audeat moleſtare. Preterea ſicut in ipſo priuilegio conſtat eſſe prohibitū & ſtatutū. ſic & nos de nouo ſtatuim9. inhibentes. ut quia aduocati pridē ad eccliarum defenſionē prouiſi. facti ſunt in plerisq; locis ex defenſorib9 offenſores. ne ſuper bona in Werre. que ad eccliām ipſā ſpectant. uel quecunque alia non habentia aduocatos. que ad preſens habet ecclia memorata uel in futurū preſtante duo juſtis modis poterit adipiſci. aliquis admitatur aut poſſit aut debeat fieri aduocat9. Null9 etiam ali9 quā yeonom9 ecclie cui comiſſa fuerint ipſi bona poteſtatē habeat in illis aliquid ordinandi. Ad hec libertates pariter & honores conceſſos predicte ecclie & canonicis illibatos non ſolum conſeruare ſed etiā totis ñris deſideriis ampliare uolum9. ſtatuentes. ut juxta tenorē. priuilegii alteri9 quod indulſit eis imperator predictus. in curtib9 clauſtralib9. uel in domib9. null9 aduocat9 nec aliqua ſecularis perſona preter ñram propriā perſonā aliquid juris uel judicii habeat. uel ſibi in poſterū uſurpare preſumat. Volum9 etiā ut ſi quis in uite periculo conſtitut9 in curtē ſeu domum clauſtralem confugerit. ibi ab omi perſecutore & judice ſit ſecur9. nec aliquis eū inde preſumat educere uiolenter. Familiā etiam canonicorū null9 habeat judicare, niſi familie dn9 uel decan9. Ceterū curtes. molendina. & domos. que ecclie ſupradicte uel canonicis ſpecialiter & integraliter pertinere noſcuntur. ab omibus precariis & taliis ac exactionib9 quas laici dare ſolent liberos eſſe decernim9 & immunes. Ut ig. hec ſtatuta & prohibitiones ñre majeſtatis quas propter honorē di & ob ſalutē ñram pro comodo & utilitate Goslarienſ. ecclie ſanciuim9 robur obtineant debite & perpetue firmitatis. preſenti priuilegio eas fecim9 annotari ſigilli ñri munimine roborantes eaſdem. Teſtes hij ſunt*

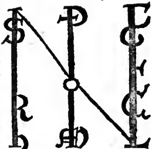
Sifri.

Google

Sifrid9 archiēpc Maguntin9. Burchard9 magdeburgeñ elect9. venerabiles dni Ekebert9 Babenbergeñ. Hermann9 Erbipoleñ. Ekebard9 Merſeburgeñ. Engelbard9 Nuvvenburgeñ. Conradus Osnaburgeñ ēpi. Otto Dux Bavvarie. palatinus comes 'reni. Albert9 dux Saxonie. Heinric9 comes Aſcarie. & Heinricus fili9 ſu9. Heinric9 landgraui9 Thuringie. Hermann9 marchio de Baden. Heinric9 marchio de Misne. Conrad9 Burgruai9 Nurenberch. Burchardus burgraui9 Magdeburgen. Comes Egno de Urach. Burchardus & Geuehard9 frēs de querenuorde. Otto comes de Rauensberch. Heinricus de Nifen. Conradus pincerna de Wintberſteden. Henric9 camerari9 de Ravensburch. Heinric9 marſcalc9 de Bappenheim. & alii quam plures.

Actum anno dominice incarnacionis milleſimo ducenteſimo xxxiiij. Tercio Nonas Julii. Indictione ſeptima, anno vero regni ñri quarto decimo. Datũ apud Aldenburch. anno. menſe. indictione prenotatis.

Signum Domini Heinrici Romanorum regis inuictiſſimi.

Hæreſium diverſus exitus. *Alberic. p. 551.*

Hæreſes, quæ adhuc totum ferme Imperium impleverant, diverſum hoc aono exitum ſortitæ ſunt. In ſuperiore equidem Germaoia Conradus Marburgenſis igne & gladio in eos, qui tanti criminis poſtulabantur, deſæviit, taoto furore, ut ad ſupplicium raperentur, qui vix, quid hæreſis eſſet, per ſomoium cognoverant. Cumque Comitem Seinenſem adhuc ſuſpectum haberet impudentiſſimus Monachus, denuo Francofurti indictus eſt conventus priocipum, in quo præſente Rege Heinrico aliisque ultra vigioti Epiſcopia Comes tam luculenta oratione ſe ab hoc crimine purgavit, ut Conradus pudore lacrymisque ſuffuſus erroris veniam petere ſit coactus. Sed non diu ſuperſtes fuit Conradus, qui hoc ipſo anno a nobilibus quibusdam haut procul Marpurgo occiſus inauditæ ſævitiæ pœnas dedit, hominesq; inſontes diuturno metu liberavit. At Stedingi in Saxooia noſtra eo majore vi deleti ſunt, ex quo in eorum perolciem Heoricus Dux Brabantiæ, Floreotius Comes Hollandiæ, Otto Geldriæ, Theodoricus Cliviæ, Henricus Oldenburgi, Wilhelmus Juliæ, Adolphus Marchiæ, Theodoricus Limburgi Comites & flos reliquæ nobilitatis Weſtphalicæ ad pontificis hortamenta conjuraverant. Tanto enim apparatu cum bellum in eos ſuſciperetur, auſi equidem ſunt hoſtilem exercitum expectare & ſignia conferre, ſed fortiter aliquandiu ſuſtenta hoſtili acie multitudioe demum ſuperati & in fugam acti plerique occubuere. Pars ſanior, quæ a vulgi erroribus vehementius adhorrebat, fuga ſe in Friſiam ſubduxit, ceteri in taotas coacti ſunt anguſtias, ut morem gerere Epiſcopis, & oiſi voluntate, ore certe ad eccleſiam pontificiam redire tenerentur.

Alb. Stad. p. 307. Wolt. Chron. Brem. p. 58. ſq. Lerbec. Chron. Schawenb p. 510. Schipph. Chron. Oldenb. p. 148.

Chron. Magn. Belg. ad h. ann. Matth. Paris. ad h. ann. Godefr. Mon. p. 299.

Annus Chriſti 1235.
Friderici II. Reg. 21. Imp. 16.
Ab. V. C. 312.

Henric9 Rex a Patre cuſtodiæ mancipatus.

PRoximus annus rebellionem Henrici feliciter terminavit, licet tantum exinde paulo poſt exſceretur diſſidium, ex quo ſero admodum Germania reſpiravit. Eſt hic auſpicatiſſimus annus, quo Fridericus, qui diutius adhuc in Italia tempus traxerat ad Germanos demum rediit, taotisque beneficiis plurimos Imperii proceres oroavit, ut nullo unquam tempore peritura ſit hujus anni memoria. In Germaniam eum retraxere impotentiſſima filii conſilia, quibus opprimendis omnem induſtriam impendit. Primum itaque Wormatiæ indictis comitiis Henricum ad dicendam cauſam evocavit. Adſuit hic, non tam cauſæ booitate, quam patris indulgentia fretus, culpaque in peſſimas monitotes rejecta ſupplex veniam flagitavit. Receptus quoque eſt in gratiam, ea tamen lege, ut caſtra, quæ præſidiis ſuis præmuniverat, traderet. Quod cum noo præſtaret, ſed Driuelſiam arcem pertina-

Alb. Stad. p. 307. Godefr. Mon. p. 299. Chron. Auſtral. p. 328. Fragment hiſtoric. ap. Vrſtiſ. tom. 2. p. 91. Martin. Polon. p. 376.

cius defenderet, raptus in cuſtodiam ad extremos Calabriæ fines deportatur, ubi mœrore animi conſumtus periiſſe vulgo fertur.

Nuptiæ Friderici Imp.

Domeſtica hæc Imperatoris mala non parum leoita ſunt auſpicatiſſimis nuptiis, quas hoc ipſo anno cum Iſabella Hentici Angli Regis ſorore contraxit. Ad illuſtriſſimam hanc ſponſam accerſendam miſſi Henricus Colonienſis Archiepiſcopus & Henricus Dux Brabantiæ, a quibus circa pentecoſten adducta Imperatori Wormatiæ in thorum datur tanto omnium procerum plauſu, ut nihil Germania viderit lætius. Aderant etiam, ut ſolent, in hiſce feſtivitatibus, hiſtriones, variis ludictis frontes convivarum explicantes, in quos cum magna prodigalitate principes pecunias effunderent, ſuaſit Imperator ne id facerent. Nihil enim eſſe dementius, quam fatuos & mimos ſuis opibus locupletare. Finita hac feſtivitatu Moguntiam itum eſt, quo Imperator totius Imperii priucipes ad ſolenniſſima comitia evocaverat. Nihil hiſce comitiis ſplendidius, ad quæ tot Principes, Epiſcopi, Comites & Dynaſtæ confluxere, ut nonnulli duodecies mille nobilium numerum ineant. Præcipui fuere Sigefridus Moguntinus, Henricus Colonienſis, Everhardus Salzburgenſis, Theodoricus Treverenſis, N. Biſuntinus, paulo poſt extinctus, & Wilbrandus Magdeburgenſis Archiepiſcopi, Egbertus Bambergenſis, Sifridus Ratisbonenſis, Henricus Conſtantienſis, Sigeboldus Auguſtenſis, Bertholdus Argentinenſis, Henrieus Baſileenſis, Conradus Hildeſienſis, Joannes Leodienſis, Georgius Cameracenſis, Ludolphus Metenſis, N. Tullenſis, Godaſchalcus Monaſterienſis, Engelhatdus Numburgenſis, Otto Trajectenſis, Engelbertus Oſnabrugenſis, L. Paſſavienſis, Henricus Eiſtedenſis, Conradus Spirenſis, Engelhardus Mersburgenſis, Georgius Verdinenſis & Conradus Friſingenſis Epiſcopi, Frater Hoſpitalis S. Mariæ Teutonicorum in Jeruſalem Magiſter, Fuldenſis, Morbacenſis, Augienſis, Corbeienſis & Elwangenſis Abbates, Otto dux Bavariæ, Comes Palatinus Rheni, Henricus Dux Brabantiæ, Albertus Dux Saxoniæ, Bernhardus Dux Carinthiæ, M. Dux Lothoringiæ, Henricus Marchio Miſnenſis, Henricus Marchio Badenſis, Johannes & Otto Marchiones Brandenburgenſes, Henricus Comes Seinenſis, Dietericus Comes Clivienſis & Henricus Comes Anhaltinus. In frequentiſſimo hoc Principum congreſſu, multum Imperator de filio conqueſtus, ne temere paulo ſeverius in illum animadvertiſſe videretur, coram omnibus ejus exceſſus palam expoſuit: deinde cum Imperium ſe abſente multis latrociniis turbatum cognoſceret, ad reſtituendam priſtinam quietem converſus præclaro edicto pacem publicam ſancivit, vetera Imperii jura ſtabilivit, nova ſtatuit, ut hodienum hujus Auguſti providentiam loquitur *Reformatio Imperii* patria lingua in his comitiis edita, ſeorſim excuſa Baſileæ poſtea vero in Collectiones Conſtitutionum Imperialium relata.

Comitia Moguntinenſia ſplendidiſſima.

Godefr. Mon. l. c. Alb. Stad. p. 307. Chron. Elvvang. p. 456. Bunting. part. 1. Chron. Brun. v. p. 207. Cranz. l. 8 Sax. c. 5. p. 204. Meibom. Erect. duc Brunſv. p. 205. tom. 3. Tritbem. Chron. Hirſaug. Meib. diſſ de metal. liſ Hartz. n. 35. ſqq.

Erectio ducatus Brunſvicol-Luneburgenſis.

Sed fructus horum comitiorum longe uberrimus ad viciniam noſtram redundavit, quæ novo Ducatu Brunſvico Luneburgenſi, tunc aucta eſt, cum, ex quo Henricus Leo avitis ditionibus excidiſſet, nullus per totam Saxoniam floruerit ducatus, quam Saxonicus ad Aſcanienſem familiam translatus. Eo lætior bonis omnibus erat hæc promotio, quo accidit inſperatior. Otto enim Luneburgicus Imperatori maxime erat Inviſus, quod Brunſvicum, quam ſuo ære ille emerat, ex inſidiis occupaſſet. Sed ceſſavit hoc odium, tum quod ille ſupplex fieret Otto, tum quod Iſabella, quæ in Friderici thorum conceſſerat, ſanguinis propinquitate eum attingeret. Nec parum Imperatoris animum flexit ſpectata Ottonis fides, qua Pontificis legatum faſces Imperii ſpondentem conſtantius rejecerat. Qua re permotus non ſolum in gratiam Ottonem recepit, verum etiam regiones, quas adhuc ex avita hæreditate tenuerat, in ducatum provexit. Brunſvico-Luneburgenſis titulo inſignitum. Cum ſcura totius rei geſtæ ordinem pertexuit Melbomius, ipſo ſuppeditato Friderici diplomate, & quidem multo pleniori, quam in Actis Brunſvicenſibus apparet. Ex eo apparet Goslatiæ quoque tunc habitam rationem. Decimas enim, quæ quotannis Imperatoribus ex metallis Goslatienſibus redibant, veluti dotis loco novo ducatui dono dedit. Qua de re ipſum placet audire Imperatorem: *Quapropter cum conſilio aſſenſu & aſſiſtentia Principum civitatem Brunſvic & caſtrum Luneborg cum omnibus caſtris, hominibus & pertinentiis ſuis univimus, & creavimus inde ducatum & Imperiali auctoritate dictum conſanguineum noſtrum Ottonem Ducem & Principem facientes, Ducatum ipſum in Feudum Imperii ei conceſſimus ad heredes ſuos, filios & filias hereditarie devolvendum, & eum ſolenniter juxta conſuetudinem inveſtivimus per vexilla, de affluentiore gratia concedentes eidem decimas Goslaria Imperio pertinentes. Ad hujus itaque conceſſionis memoriam & robur perpetuo valiturum præſens privilegium fieri, & bulla aurea typario noſtra majeſtatis impreſſa juſſimus communiri.* Sic Otto ad quem unum tam opima hæreditas fuerat devoluta, potentia omnes interioris Germaniæ Principes ſuperavit, & fundamenta jecit potentiſſimæ Brunſvico Luneburgenſium Domus, quæ divina adſpirante clementia opibus & potentia aucta hodienum tanta gloria univerſum terrarum orbem implevit, ut hoſtium terror, Imperii Columen, & religionis purioris certiſſimum aſylum merito celebretur. Faveat modo Deus

Decimæ redituū metallicorum Goslatienſium Brunsvico-Luneburgenſi Ducatui incorporantur.

Meib. de metall. Hartzic. n. 35-58. 54.

porro

porro muoeribus ſuis, tantiſque incremeotis addat perpetuitatem!

Confirmatio Goslaria noſtra, novo nuper Francomontano cœnobio aucta, hoc anoo Bullam Gregorii noni vidit, qua illud monaſterium in tutelam ſuſcepit. Illam ex Chronico Montis Francorum huc integram adſcribimus:

Gregorii Papæ Conventus Francomontani.

GREGORIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei. dilectis filiis præpoſito & ſororibus pœnitentibus monaſterii *S. Mariæ Magdalenæ in Gozlaria*, Ildeſemenſis diœceſis, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod juſtum eſt & honeſtum, tam vigor æquitatis quam ordo exigit rationis, ut id per ſollicitudinem officii noſtri ad debitum perducatur effectum. Quapropter, dilecti in Domino filii, veſtris juſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu perſonas veſtras & monaſterium, in quo divino vacatis obſequio cum omnibus bonis, quæ in præſentiarum rationabiliter poſſidet, aut in futurum juſtis modis præſtante Domino poterit adipiſci, ſub B. Petri & noſtra protectione ſuſcipimus. Specialiter autem terras, poſſeſſiones, & alia bona, quæ monaſterium ipſum ex pia conceſſione fidelium canonice fuerit aſſecutum, ſicut ea omnia juſte ac pacifice poſſidetis, vobis & eidem monaſterio per vos auctoritate apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ protectionis & confirmationis infringere, vel ei auſu temerario obviam ire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei & B.B. Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum *Peruſii* IV. non. Auguſti, pontificatus noſtri anno nono.

Annus Chriſti 1236.

Friderici II. Reg. 22. Imp. 17.

Ab. V. C. 313.

Fridericus Galliæ aliquot Comitibus inveſtituram impertit. *Godofr. Mon. p. 300 Chiffl. & Vindic. Hiſpan. c. 13. Tenz. Biblioth. curioſ. a. 1704. p. 30. ſq.*

PEragrabat adhuc Fridericus provincias, tantaque cura Imperii antiquam majeſtatem aſſerebat, ut vix unquam antea feliciorem ſe Germania conſpexerit. Inprimis in annales eant, quæ ſuperiore anno jam præcipite accidiſſe autor eſt Godofridus: *Inde Imperator ſe contulit ad oppidum Haginhouve in quo hyemavit. Ibi affuerunt Comes Toloſanus & Comes Provinciæ. Recepit autem Comes Toloſanus Marchiam Provinciæ ab Imperatore homagium ſibi præſtans. Comes autem Provinciæ quinquagenarius ideo tunc primum ab Imperatore ad gradum militiæ eſt provectus, quod Comites ſua parentelâ ſe non credunt diu poſſe vivere, poſtquam gradum militiæ ſunt adepti. Nec adhuc miles factus eſſet, niſi Rex Franciæ & Rex Angliæ, quorum uterque ſuam duxerat filiam in uxorem, ipſum ad hoc prece multimoda compuliſſent, indignum reputantes, ſuum ſocerum militem non eſſe.* Ex his Godofridi verbis diſcimus, Toloſæ æque ac Provinciæ Comitatus, bonamque adeo Occitaneæ & Provinciæ partem olim juris Germanici fuiſſe, quæ obſervatio ſupplementi loco eſſe poterit eorum, quæ accurate de Imperatorum jure in Franciam diſſeruit Joannes Jacobus Chiffletius.

Imperator Lombardos & Ducem Auſtriæ armis frangit. *Godefr. Mon. p. 300 ſq. Chron. Auguſt. p. 372. Chron. Auſtral. p. 828.*

Verum hanc publicam tranquillitatem non parum turbavere Lombardi & Auſtriæ Dux Fridericus. Illi a Pontifice incenſi aperte ab officio deſciverant, Hic nec laceſſitus, nec provocatus vicinas quaſque provincias Bavariam, Bohemiam & Hungariam infeſtis copiis devaſtabat. Hinc Imperator omnes contrahens Imperii vires, iter Italicum meditabatur, præmiſſaque quingentorum militum cohorte ipſe paulo poſt cum juſto exercitu per Tridentinos Alpes penetrabat. Armiluſtrium indictum erat Veronam, quo cum omnes copiæ, quæ adhuc in Italia permanſerant, ſociique Cremonenſes conveniſſent, ſtatim Mantuam rebellium ſociam aggreſſus omnia ferro flammis devaſtat, & occupatis deinde fortiſſimis caſtellis Macharia & Moſa, Cremonam reducit exercitum. Sed vix abierat Imperator, cum ſtatim Vincentini & Mantuani ad ingenium redeuntes in Veronenſium agrum facerent impetum, & Ripamaltam fortiſſimam arcem obſidione cingerent. Fridericus ergo de ſociorum periculo edoctus ſtatim ſignum movendis caſtris dari juſſit, tantaq; celeritate ad hoſtes pervenit, ut unius diei ac noctis ſpatio longinquum iter abſolveret. Unde hoſtes tam celeri ejus adventu perterriti in fugam ſe converterunt, & ad ſua quisque dilapſus eſt. Imperator autem arrepta occaſione, ut erat conſilio maximus, ſtatim Vincentiam movit, & cives, quid rei geſtum ſit, neſcios & imprudentes oppreſſit, eorumque perfidiam totius urbis everſione mulctavit. Interea Rex Boëmiæ, Dux Bavariæ & aliquot Epiſcopi, quibus Imperator bellum Auſtriacum demandaverat, ipſi quoque dextro Marte totam Auſtriam in formam provinciæ redegerant, & equeſtri ordi-

ordine adjuti ducem omnibus exuerant urbibus. Vnde Imperator cum ubique videret hoſtium ſuorum vires detritas, in Germaniam rediit, hyemeque Viennæ traducta res Auſtriacas prudenter admodum diſpoſuit.

Eccleſia Goslariæ noſtræ per hæc tempora incrementa inptimis cepit monaſterium Novi Operis, quod hoc anno bona nonnulla coëmit a Richenbergenſibus. Extat hac de re membrana, ſed in qua tamen Præpoſiti nomen more illis temporibus conſueto ſola litera S. notatur. Novi Operis bonis auctior.

DEi gratia S. Præpoſitus totusque Conventus eccleſiæ *Novi Operis* in *Goslaria* omnibus præſentem literam inſpecturis orationes devotas in Domino. Univerſis Chriſti fidelibus notum eſſe cupimus, quod nos quendam dimidium manſum ſitum in *Langenez* ab eccleſia *Richenbergenſe* noſtræ eccleſiæ comparavimus hoc modo. quod domicilium, quod *Cram dicitur* apud nos eidem eccleſiæ jam dictæ in reſtaurum dedimus. Inſuper ſeptem fertones & dimidium addimus. Et ne inpoſterum hæc actio noſtra tam ipſis, quam etiam aliquibus aliis, in oblivionem veniat, præſens ſcriptum ſigillo eccleſiæ noſtræ roboravimus. Teſtes autem hujus facti noſtri ſunt *Volbertus* Sacerdos, *Henricus* & *Johannes* de Foro, *Cunradus* Eſcherde, *Bodo* de Langenez Sacerdotes, Laici: *Techmarius* Camerarius, *Geverhardus* proviſor Curiæ. *Bertramus* de Langenez & alii quam plures clerici & Laici. Datum anno incarnationis Domini MCCXXXVI.

Anni Chriſti 1237. 1238.

Friderici II. Reg. 23. 24. *Imp.* 18. 19.

Ab. V. C. 314. 315.

Bellum Lombardicum redintegratur. *Godofr. Mon. p. 302. Alb. Stad. p. 308. Chron. Auſtr. p. 828.*

ANnis proxime inſequentibus bellum Lombardicum denuo gravius quam antea unquam exarſit, Pontifice inprimis & Mediolanenſibus civitates Tranſalpinas adverſus Imperatorem concitantibus. Hinc Fridericus, cui nihil erat potius, quam Imperii jura ſarta tectaque conſervare, totius Germaniæ ordinibus Ratisbonam convocatis, quæ ſibi foris inſidiæ parentur, accurate expoſuit, aperto ſimul conſilio Italiam denuo intrandi. Quo plerisque perſuaſit proceribus, ut Cunrado filio ſuo quem jam tum Regem conſentientibus ſuffragiis deſignaverant, interea dum ipſe reipublicæ cauſæ abeſſet, morem gererent. Denique & Friderico Auſtriaco in gratiam recepto, itineri Italico protinus ſe accingit. Simulac vero de ejus adventu Romæ cognitum eſt, ſtatim ſociis urbibus timere cœpit Pontifex, nec ſe omnino tutum exiſtimare, ſi Imperator denuo victrices aquilas in Italiam inferret, cum jam ſenſim in vulgus manaret, Pontificem hujus conjurationis facem ac tubam eſſe. Hinc quo Imperatorem a ſuſcepto itinere retraheret, miſſo legato, eum blandis verbis monuit, ne ad coërcendos Lombardos veniret, periculum enim eſſe, ne animi Italorum ejus adventu magis incaleſcerent, quam ut deinde ullo remedio poſſent reſtingui. Conſultius fore, ſi cauſam Lombardorum ſuo judicio ſubmitteret, ſe enim daturum operam, ne quid Imperium detrimenti capiat. Sin tamen ſtaret ſententia, in Italiam veniendi, ſolus veniat, nec niſi miniſtrorum ſuorum agmine ſtipatus tunc minus ſe dubitare, quin lites poſſent ſe intercedente ſopiri. Sed facile ſuboluit ſagaciſſimo Imperatori, quid conſilii caperet Gregorius. Dimiſſo itaque legato, ſibi longe aliud videri reſpondit; adeo enim perduelles ad omne ſcelus eſſe profligatos, ut ſine armis ſanari non poſſe videantur. Satis fuiſſe majeſtati ſuæ inſultatum, ſibi dandam eſſe operam, ne indulgentia nimiaque patientia ſua deteriores fiant. Nihil ergo cunctatus Alpes transvolavit, Pontifice nequicquam indignante, & Mantuanos, Brixianos, cæterosque qui ab officio deſciverant in ordinem coëgit. Multis deinde copiis ſociorum auctus, in ipſos Mediolanenſes movit, eosque tergiverſantes & pacem ſubdole oſtendentes tanta clade affecit, ut decem hominum millia partim occumberent, partim in victoris venirent poteſtatem. Inter captivos fuit & filius Ducis Venetorum, quem Godefredus Mediolanenſium Poteſtatum vocat, quem Imperator Cremonam intrans in triumpho duxit. Denique Papiæ in veteri Longobardorum Regum domicilio diutius ſubſiſtens tanto terrore hoſtium animos percuſſit, ut Vercellæ & Lauda ſua ſponte ſe illi dederent. Reſuſcitavit interea Pontifex Gualphorum factionem, quibus ſe oppoſuere Gibellini, quorum hi Cæſaris, illi Pontificis cauſam tuebantur. Inde diſſidiis & odiis tota fluctuabat Italia, Romanorum quoque nobiliſſimis Imperatori faventibus. *Hinc*, ut Poſſevinus ait, *diffuſa pernicies univerſam Italiam cladibus, ſævitia, perfidia fœdavit, civitas civitati contraria, provincia provinciis adverſa erant. In familia non filio ac patri, non fratribus conſenſus, non conſanguineis eadem voluntas ſuberat. Urbes excidio, domus incendiis hauriebantur.* Gibellinorum & Guelphorum factiones. *Ant. Poſſevin. l. 2. in hiſt. Mantuan. Boecl. ad Æn. Sylv.*

Non

Non fallere dabatur. Sed expreſſa voluntas & profeſſio erat, colore, inceſſu, habitu, in feriis ac ludis, profanis & ſacris, domeſticis & externis diſtinguebantur. Plures tamen a Cæſaris partibus ſtabant, inprimis cum illi omnia ad votum fluere animadverterent. Sic Pontificis artibus denuo ferali civilium bellorum incendio conflagrabat Italia, ad quod extinguendum non aqua ſed oleo uſus more majorum fulmen Tarpejum minabatur, *omni ſagacitate & conamine & induſtria ſatagens, quomodo ipſum Fridericum Imperio privare poſſet & dejicere*, ut fatetur Langenius in Chronico Citicenſi.

Lang. Chron. Citic. ap. Piſt. ad h. ann.

Joannes Semeca Præp. Goslarienſis teſtis veritatis

Floruit apud nos per hæc tempora JOANNES SEMECA Goslarienſis Eccleſiæ, quæ ſanctos Simonem & Judam tutelares habuit, Præpoſitus, vir nec ſilendus, nec dicendus ſine cura, quippe in quo nihil omnino niſi magnum, illuſtre, ac admirandum apparuit, ſacerdos ſanctiſſimus, Jureconſultus edecumatiſſimus, teſtis divinæ veritatis fortiſſimus, ac plane in primis numerandus. In Goslarienſium Præpoſitorum numerum refertur ab Hamersiebienſi Monacho & Emſero, quorum aſſertum firmat membrana, in qua circa hos ipſos annos teſtis laudatur quidam JOANNES Præpoſitus Goslarienſis, quem cum hoc eundem eſſe non poſſum non ſuſpicari, licet non negem, Halberſtadii eum præterea Canonicatu ac deinde Decanatu, poſtremo Præpoſitura majore defunctum eſſe. Nullis equidem claruit majorum imaginibus, quippe in Halberſtadienſi agro Patre ſutore natus. Sed hunc tamen fortunæ errorem ipſe virtute ſua ac inuſitata eruditione correxit, dignus quippe viſus, cui circa annum MCCXL. præpoſitura Halberſtadienſis major demandaretur. Ex eo tamen tempore faſces apud nos depoſuiſſe videtur, quippe cum eodem anno MCCXL. mentio in membranis noſtris fiat Ludolphi Præpoſiti. Dici autem non poteſt quantam invidiæ molem ſubierit. Canonici enim Halberſtadienſes, qui omnes fumoſas per atria ceras longo ordine referebant, non poterant non ægrius ferre, novum hominem & proletarium ſibi in tanta dignitate anteferri. Joannes tamen inſuper habito illorum odio virtute ſua fretus non deſiit Spartam, qua ornatus fuerat, pro virili ornare, nihil magis peroſus, quam ſuperſtitionem, quæ eo tempore omnium animos pervaſerat. Sacrificuli quidam lucri cupidi novum in pago Waterleve idolum confinxerant, hoſtiam nimirum ſacram, quam miraculoſe ſanguinem ſtillaſſe ferebant. Ad hanc adorandam cum certatim e rure inſcia plebs conflueret, indignatus Semeca, tam malitioſe ſimpliciores decipi, ipſe Waterlevam profectus, hoſtiam hanc ſacrificulo præbuit manducandam, calicem vero, qui ſanguinem excepiſſe dicebatur, ne diutius idololatriæ præberet materiam, ſummo templi cacumini, quod moliebatur, incluſit, non ut adoretur, ſed ut manducetur, cibum hunc cœleſtem inſtitutum dicens. Eadem animi magnitudine Cleri ſupinam negligentiam caſtigavit, ne ipſi quidem parcens Pontifici, quem, cum decimas a Clero extorqueret, multamque pecuniam e Germania corraderat, palam repetundarum poſtulabat, nec ferendum amplius putabat, Pontificem tantas divitias ſimulata eccleſiæ neceſſitate in aulam ſuam comportare. Vnde & excommunicationis ſententiam in eum latam dicit Cranzius, qui tamen temporum perturbans ordinem Clementi IV. tribuit, quæ Innocentio erant tribuenda. Hæc cum ita ſint, minime eſt mirandum, ſi Cleri Vatinianum odium ſibi contraxit, qui etiam conſveto furore illum magiæ, necromantiæ aliorumque criminum reum fecit, addiditque tragicum mortis genus, quaſi fulmine cœlitus emiſſo afflatus perierit. Sed nugæ hæc ſunt & invidorum hominum commenta: quæ vel ſolum ejus diluerit epitaphium, hodienum Halberſtadii in presbyterii latere meridionali conſpicuum:

Winnigſt. hiſt. MSC. Halberſt. Meibom. p. 261. tom. 3. rer. Germ. Cranz. Sax. l. 8. c. 27. p. 220. Bzov. Contin. annal. Baron. tom. 13. p. 750. Maſtricht hiſt. jur. eccleſ. Cave hiſt. lit. part. 1. p. 500. Langen. Chron. Citiz. p. 8. 2. Jo. Wolf. cent. 13. lection. memor. p. 444. tom. I. Chron. Slav. ap. Lindenb. p. 206.

Eſt erit atque fuit, qui deſiit eſſe Johannes
Dogma viget, viguit, florebit omnibus annis.
Lux decretorum, Dux Doctorum, via morum,
Hic jacet, & placet, ut vacet a pœnis miſerorum.

Obiit anno MCCXLV, ſiquidem ſequente ſtatim in diplomatibus occurrit Hermannus Anhaltinus Halberſtadienſis Præpoſitus. Vnde errare paret Cranzium, qui eum ſub Clemente IV. adhuc floruiſſe exiſtimat, plures tamen nactus in eo ſectatores, & in his ipſum Caveum, cui tamen tanquam extero id quidem concedendum, videtur. Extat ejus Gloſſa in Gratiani decretum, Herculea plane audacia, ut Cranzius ait, confecta, ſæpiusque cum ipſo Gratiani decreto impreſſa, & per errorem a Poſſevino Johanni Teutonico cuidam, patria Friburgenſi, Epiſcopo Beſſinenſi tributa, cujus & *Originalia Commentariorum MSC. ſuper quatuor libros Magiſtri ſententiarum* in bibliotheca Florentina extare dicit, cum aliis, quæ adhuc in Germaniæ bibliothecis deliteſcant, veluti *ſumma confeſſorum, tabula Alphabetica ad ſummam & apparatum Raymundi, Libello ſpeciali de quæſtionibus Caſualibus, Confeſſionali de modo audiendi confratres, ac de modo interrogandi ſecundum diverſos ſtatus & vitia.* Sed plures videntur tunc Teutonicorum cognomen tuliſſe: nam & alius eidem Poſſevino celebratur *Joannes Teutonicus, Cameracenſis Monaſterii Canonicus Regularis*, cujus plura extant opuſcula ad religioſæ vitæ incrementum pertinentia, quæ operoſe ipſe recenſet. Vnde

Struv. bibl. jur. ſelect. c. 10. p. 302. Poſſevin. tom. 2. apparat. p. 254.

miramur Semecam hunc plane ejus fugiſſe notitiam.

Annus Chriſti 1239.
Friderici II. Reg. 25. Imp. 20.
Ab. V.C. 316.

Fridericꝰ Lombardorum victor a Papa excommunicatur.
Alb. Stad. p. 308. Matth. Pariſ. ad h. ann. Tritbem. Chron. Hirſ. ad h. ann. Pallat. tom. 2. de geſt. Pont. p. 753. Id. in aqu. ſuev. p. 338.

HÆrebat adhuc Fridericus in Italia, omniaque ſibi adverſa felici induſtria cogebat ad officium, ipſumque Pontificem armis terrebat, quippe quem præcipue turbas has dediſſe cognoverat. Hinc ulterius progreſſus, jura, ſacrorum majoribus per injuriam extorta, repetere, Epiſcopatus conferre, Clericos extra orbitas vagantes ſeverius coërcere, luxum nimium legibus cohibere, tamque ſtrenue aſſerere Imperii majeſtatem, ut quivis paulo æquiores rerum æſtimatores eum divinitus miſſum laboranti Germaniæ crederent. Sed ægre ferebat Pontifex autoritatem ſuam ſenſim evileſcere, nec Clerus æquo animo ſe ad priſtinum vivendi morem traduci patiebatur, quippe qui jamdudum luxuriæ ac laxiori vitæ adſveverat. Hinc Pontifex ipſis Palmarum ſolennibus gravius, quam antea unquam indignatus, anathema in Imperatorem vibrat, eumque veluti Sacrilegii reum Imperio exuendum per Germaniam denunciat. Sed fruſtra erat Pontifex. Nullus enim erat Principum ſecularium, quin ejus execraretur audaciam, Cæſarique ſumma conſtantia adhæreret. Quid? quod & Epiſcopi complures Cæſaris cauſam tuerentur. Vnde denuo in Germania graviſſimum ſchisma exortum, quod tum rempublicam, tum eccleſiam vehementer afflixit. Vt tamen conſtet, quæ ſententia fuerit Friderici, cum de coercenda Cleri ambitione cogitaret ipſius libet adſcribere verba, quibus in epiſtola conſilium ſuum exponit: *Habemus conſcientia puritatem, ac per conſequens Deum nobiſcum: Cujus teſtimonium invocamus, quia ſemper fuit noſtra voluntatis intentio, Clericos cujuscunque religionis ad hoc inducere, & maxime maximos ad illum ſtatum reducere, ut tales perſeverent in fine, quales fuerant in eccleſia primitiva, apoſtolicam vitam ducentes & humilitatem dominicam imitantes. Tales namque Clerici ſolebant angelos intueri, miraculis coruſcare, agros curare, mortuos ſuſcitare & ſanctitate non armis ſibi Principes ſubjugare; at iſti ſeculo dediti & ebrietati, deliciis Deum poſtponunt, quorum ex affluentia divitiarum religio ſuffocatur. Talibus igitur ſubtrahere nocentes divitias, quibus damnabiliter onerantur, opus eſt charitatis: ad hoc vos omnes principes una nobiſcum, ut cuncta ſuperflua deponentes modicis rebus contenti, Deo ſerviant, cui ſerviunt omnia, omnem quam poteſtis, debetis diligentiam adhibere.*

Petr. de Vin. l. 1. ep. 2. p. 80.

Hildegardis a Mander docta Monialis Novi Op.
Lezn c. 89 MSC. de Monaſt.

Goslariæ hoc anno in Cœnobio Novi Operis delituit Hildegardis de Mander, Monialis Ciſtercienſis, quæ uti nobilitate, ita & bonarum artium cognitione ultra ſexum claruit. Autor enim eſt Leznerus non ſolum Latina lingua illam ſatis expedite locutam, verum etiam ſcribendi tantam facultatem eſſe aſſecutam, ut plurimis libris ſua manu pulcherrime exaratis monaſterii ſui bibliothecam auxerit. Erat tum ſeculum, cum etiam ſexus ſequior Latinæ linguæ amore caperetur. Deprehendebant enim ſenſim homines, quam ab omni ratione eſſet alienum, indoctas mulierculas adigere ad Latinos hymnos & Pſalmos canendos, e quibus ne unicam quidem ſententiam aſſequerentur: ideoque, qui paulo fortunatiores erant, etiam filias, quas ſacro vivendi generi deſtinaverant in Latinis literis erudiendas curabant, non tamen ultra quam ad intelligendum hymnum aut ſcripturæ pericopen ſatis erat. Plures ejusmodi moniales tunc floruere, qui ultra vulgum ſapuiſſe dicuntur, veluti Gertrudis *Albaxia* Iſenacenſis aliæque a Bruſchio notatæ, quas hic referre nihil opus eſt.

Annus Chriſti 1240.
Friderici II. Reg. 26. Imp. 21.
Ab. V.C. 317.

Fridericꝰ in Italia Pontificem vexat.
Alb. Stad. p. 309. Trithem. Chron. Hirſ. ad h. ann. Chron. Auguſt. p. 374. Platina de vit. Pontif. p. 497. Onuph. Panvin. in Gregor. IX. Nigr. P. 3. de eccl. Rom. t. 3.

SUccedit annus a Chriſti natali MCCXL, quo diſſidia nuper in eccleſia æque ac republica obſtetricante Pontifice renata totum ferme terrarum orbem quodam vel uti peſtilenti ſidere afflarunt. Nihilominus tamen tum Pontifex impugnare jura imperii, tum Imperator illa pro virili tueri perrexere. Et ille quidem, ut nullum perfidiæ genus videretur omiſiſſe, hoc anno omnes totius Latinæ eccleſiæ Epiſcopos Romam ad concilium evocabat, ratus principes eo facilius Imperatori repudium daturos, ſi eum in ſacro ſancta ſynodo diris devotum ac ab eccleſiæ communione ejectum inaudiviſſent. Quam fabam in ſe cudi animadvertens Imperator, id agebat præcipue, ne iſthoc conciliabulum procederet. Hinc omnibus occluſis itineribus, quibus Romam quis tendere poſſe videbatur, plures qui Papæ dicto fuerant audientes intercepit; alios ne iter ulterius perſequerentur, absterruit, omniaque Pontificis conſilia incredibili celeritate elufit. Excanduit ad hæc Pontifex, quippe qui ſummam ſpem in hoc conciliabulo poſuerat: Cum tamen jam dudum ſtatuiſſet cum animo, Friderico faſces abrogare, literis cœpit cum principibus agere, quæ coram non potuerat, ſerio edicens, ut quantocyus de novo eligendo Imperatore cogitarent. Quibus hi magnopere ſe mirari reſponderunt. Pontificem tantum ſibi arrogare, ut Cæſares jam obtrudere, jam ſibi inviſos de ſolio dejicere audeat. Se non poſſe hanc dominandi libidinem ferre diutius, quippe cum inter omnes conſtet,

nihil

nihil Pontifici juris in Cæſares eſſe, niſi quod adhuc per violentiam quandam ſibi uſurparit. Solos eſſe ſeptemviros Imperii, quibus liceret Imperarorem creare, Pontificem in electionis ſocietatem non venire, ſed electum tantum more majorum diademade incingere. Si plura concupiſceret, ſe rebus ſuis conſulturos. Sic demum e diuturno ſopore excitati ſunt Principes, ut quanta appeteret Pontifex, ſentirent, quæ voluntas ſi perpetua fuiſſet, quis dubitaret, quin Pontificis tyrannis Friderici induſtria frangi demum potuiſſet ac debilitari.

Venditio inter eccleſiã Richenb & SS. Sim. & Jud,

Inter hæc conturbata reipublicæ tempora Saxonia noſtra ſumma tranquillitate fruebatur, eccleſiæque ac monaſteria ſollicita admodum de augendis facultatibus ſuis erant. E multis hujus rei monumentis hoc unum proferemus, quo L. præpoſitus Eccleſiæ *SS.* Simonis & Judæ & C. Decanus, Richenbergenſi Eccleſiæ agros nonnullos vendidere, quoniam & de Monaſterio Cellæ & de Gunzelino Sacerdote Proviſore S. Sepulcri nos admonent, quorum nullam adhuc factam mentionem memini:

L* Præpoſitus C† Decanus totumque capitulum ſanctorum Apoſtolorum Simonis & Judæi in *Goslaria*, univerſis Chriſti fidelibus ad quos præſens ſcriptum pervenerit, æternam in Domino ſalutem. Notum vobis facimus, quod nos dimidium manſum in villa *Stapelen* ſitum, Eccleſiæ de *Cella* añuatim dimidiam ſolventem communi conſenſu Eccleſiæ *Richenbergenſi* pro duabus marcis puri argenti vendidimus poſſidendum, quas locavimus in tertia parte cujusdam molendini prope *Dorrefeld* ſiti, Eccleſiæ de *Cella* dimidiam marcam ſolvente, quam tertiam partem dimidiam a fratribus minoribus, dimidiam a fratribus *ſancti ſepulchri* prædicta pecunia Eccleſiæ jam dictæ de Cella comparavimus, ſicut Dominus *Gunzelinus* ſacerdos proviſor Sancti Sepulchri ſigillo prædictæ Eccleſiæ eſt proteſtatus. Ad hujus rei firmitatem placuit ſigillis noſtræ Eccleſiæ Novi Operis, Montis S. Georgii præſentem literam communiri. Acta ſunt hæc anno incarnationis Dominicæ MCCXL. IX. Calend. Octobris. Præſentibus *civibus de nemore*, & procurantibus *Joanne*, Collethem, *Giſelberto* & *Rodolpho*, dictis Queſt. & aliis quam pluribus.

Ludolphus Præp. Gosl. deinde Epiſc. Halberſt

Winnigenſt. Hiſt Halb. MSC. Ep. 25. Hiſtoria MSC. Epiſc. Halberſt. Cranz, lib. 8. metrop. cap. 22. p. 242. M. Neoſan. Catal Epiſc. Halberſt. ad ann. 1258. Bruſch. c. 13. de Epiſc. n. 25. p. 1081. Sagittar. Hiſt. Halb p. 54.

Hoc monumentum cum nonnulla contineat, quæ paulo obſcuriora videri poſſint, nolo lectorem meum ſub cultro relinquere. L* præpoſitus, qui primum tantum nominis ſui elementum ponere dignatus eſt, Ludolphus fuit, Comes Sclademenſis, Senioris Ludophi Epiſcopi Halberſtadienſis e fratre nepos, ejusque in Epiſcopatu ex intervallo ſucceſſor. Ab ineunte ætate vitæ elericali deſtinatus, rudimenta doctrinæ Goslariæ poſuit in monaſterio Montis S. Georgii, in quo tunc celeberrima floruit artium Schola, quæ cum paulo poſt vitium ob temporum infelicitatem cepiſſet, a magno Hildeſienſi Epiſcopo inſtaurata eſt, ut luculentum ea de re extat diploma in Grauhoffiani monaſterii tabulariis. His cum mature prudentiæ ſpecimina dediſſet, ad Goslarienſem Præpoſituram aſpiravit, ac denique anno MCCLV. mortuo Meiohardo Halberſtadienſi Epiſcopo communi Canonicorum ſuffragio Epiſcopus creatus eſt, cui muneri cum vix triennium præfuiſſet, Alexandri Pontificis odium incurrit, a quo Simoniæ & ſacrorum nundinationis accuſatus, ſacerdotio privatus eſt anno MCCLVII licet alii eum ultro inſignia poſuiſſe malint. Nihil ferme eum geſſiſſe lego, præterquam quod hoſpitali S. Spiritus agros quosdam donaſſe fertur, eaque de re diploma vidit Joannes Draudius, cujus Schedas Halberſtadienſium rerum aſſervat Cl. Reimannus.

Reimann. Specim. hiſt. Halb. Centur. Magdeb. 13. cap. 10. p. 1094.

Digreſſio ad hiſtoriam monaſterii Cellenſis in Hercynia, pleriſque ignoti.

At majori cura hic agendum videtur de monaſterio Cellenſi quod in aliis monumentis *Monaſterium in Cellis*, *Monaſterium Cellæ*, *& Cænobium montis Cella Ordinis S. Benedicti Moguntinenſis diœceſis* vocatur. Hodie illius nec vola ſupereſt nec veſtigium, nec ullus veterum ſcriptorum ejus meminit, mihique ideo permultum factum eſt negotii, antequam de illo quicquam reperirem. Multa quidem in annalibus æque ac diplomatibus occurrunt Cœnobia, hoc nomine inſignita, quod olim veluti commune omnibus monaſteriis fuit: * eorumque magnum numerum jam inierunt Bruſchius, Bucelinus & Schlegelius: Sed horum nullum ad nos ſpectat. Noſtra enim Cella ceu ex variis diplomatibus liquet, haut procul Goslaria noſtra ſita fuerit, oportet. Cum igitur diu ſatis, ubi olim extiterit, quæſiviſſem, & ex nominis ſimilitudine nonnulla conjeciſſem de oppido Hercyniæ Cellerfelti oportune incidi in Schreiberi libellum, quo metalla Hercyniæ deſcribuntur, atque alium de eadem re tractatum MSC. qui meam conjecturam egregie confirmarunt pariter & illuſtrarunt. Inde enim certo primum didici, hoc monaſterium in Hercy-

** vit. Paullin. part. 2. Syntag. p. 120. 520. Bruſch. Chron. Monaſt. p. 125. 128. 129. 176. Bucelin. tom. 1. Germ. S. p. 21. tom. 2 p. 160.*

niæ

tom. 2. p. 52. Schlegel. de Cella p. 5. Tenzel. biblioth. curioſ. an. 1704. p. 265 Schneid. hiſt. metall. Hercyn. cap. 3. De ſcript. MSC. Irfed. Hercyn.

Capitulum eccleſiæ SS. Sim. & J. abbatem eligendi aliaque jura habuit.

niæ receſſibus eo loco olim ſtetiſſe, quo nunc Cellerfelda floret, & licet in ruinas dudum conſederit, nomen tamen reliquiſſe oppido, quemadmodum [p] & adjacens Clausthalium a Cluſa quadam olim ibidem extracta nomen ſortita ſit. A quo conditum ſit monaſterium nondum compertum habeo. Nec deſunt tamen rationes, quæ mihi, Canonicos eccleſiæ SS. Simonis & Judæ vel certe unum eorum auctores fuiſſe, & conditores perſuadent. Qemadmodum enim ex diplomate, [q] jam in medium prolato liquet, Capitulum laudatum non modo bonis illud monaſterium dotavit, verum etiam ſuo arbitrio illa veodidit, ſi quandoid e re monaſterii eſſe videretur. Præterea eidem Capitulo integrum fuit, Conventui abbatem præficere, & quemcunque vellet eligere, Archiepiſcopo Moguntino, diœceſano præſentandum. Quæ jura undenam ad laudatam eccleſiam pervenerint, non facile aliam reddideris rationem, quam quod ipſi Canonici iſthoc monaſterium coodiderint dotaverintque. Suppetunt aliquot diplomata, nunquam adhuc edita, hiſtoriam hujus cœnobii pauciſſimis noti egregie illuſtrantia, quæ ideo his ſubnectere placet. Anno MCCXLIII. lis quædam de jure eligeodi Abbatem Cellenſem enata eſt inter eccleſiam SS. Simonis & Judæ, & monaſterii Cellenſis accolas, qui in diplomatibus modo *Montani de parochia eccleſia qua Cella vocatur*, modo *cives de nemore* audiunt. Deſuncto enim Gerhardo abbate Capitulum eccleſiæ noſtratis novam dignitatem deſtinaverat Eilardo cuidam, quem ſibi præſentatum ſtatim ſolenni ritu confirmavit Moguntinus. At minus acquieſcent huic electioni montani cœnobium accolentes, & ipſi abbatem renunciarunt Ecbertum, monachum de Stena, boni teſtimonum virum, quem idem archiepiſcopus, immemor eorum, quæ paulo ante in gratiam Goslarienſium ſecerat, non dubitavit eadem ſolenoitate confirmare. Adeſt inde Ecbertus Abbas, pulſoque Eilardo curam monaſterii ſolus gerit. Capitulum dicam ſcribit montanis, cauſa diutiſſime magna contentione agitur, ſententia ultima quæ erat temporum iniquitas, diu fruſtra expectatur. Denique transacto ferme bieonio montani ad frugem redeuntes ultro jure electionis, quæ violaverant, Capitulo reſtituunt, dimiſſoque Ecberto Eilardum ſuſcipiunt Abbatem. Res in congreſſu Abbatis de ſtena Præpoſitorum Novi operis, Poledenſis, Richenbergenſis, Montis, S. Georgii & Woltingerodaoi, nec non Henrici Comitis Woldenbergenſis & G. Imperialis aulæ dapiferi transacta harum literarum teſtimonio ſtabilita eſt:

DEi grã Abbas de Stena. Noui operis. de Polede. de Richenberg. de monte Sci Georgii. de Waltingeroth. de Frankenberg. de Oſterroth. præpoſiti, & Capitulum Sci Petri apud Goslariam. H. Dei grã Comes de Waldenberch G. Imperialis aulæ dapifer omnibus hoc ſcriptum intuentibus ſalutem in eo, qui eſt vera ſalus omnium. Ut ea quæ ſunt noſtris geſta temporibus inconcuſſæ ſtabilitatis robur obtineant & a naſcituræ poſteritatis memoria non excidant, authoritate firmari convenit prælatorum, ne perire poſſint per calumpniam ſucceſſorum. Ea propter notum facimus univerſis tam præſentibus quam futuris, quod cum tale jus ab anteceſſoribus noſtris didicimus Canonicis competere SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslaria, ut ipſi Abbatem in Cella inſtituerent, ipſumque Dno Archiepiſcopo Moguntino transmitterent confirmandum, ſicut aliquotiens factum eſt, quod nobis certiſſime conſtat de viſis pariter & auditis Dn. Archiepiſcopus eidem per concordiam Capituli transmiſſo confirmationis beneficium non negavit. Montani de parochia eccliæ quæ Cella vocatur de facto, cum de jure non poſſent, quendam monachum de Stena boni teſtimoni virum Ecbertum nomine in abbatem eligerunt, transmittentes eum Domino Archiepiſcopo confirmandum. Dnus Archiẽpc. putans eis illud jus competere, confirmavit transmiſſum, immemor illius, quod Eilardum abbatem ad præſentationem Capituli Goslarienſis confirmavit, quemadmodum bonæ memoriæ *S.* Archiẽpc prædeceſſor ſuus ad præſentationem prædicti Capituli Goslarienſis Alexandrum Abbatem & Gerardum Abbatem ſine contradictione aliqua confirmarat. Prænominatus Ecbertus tamen aliquo tempore ſcilicet per Spatium unius anni & dimidii toleratus eſt propter malitiam temporis Cãplo Goslarienſi jus ſuum non utiliter proſequente. Præfati vero Montani Zelo Dei accenſi ſe peccaſſe fatentur, errorem ſuum corrigentes, jus eligendi abbatem ad Cellam ſæpe dicto Cãplo Goslarienſi manifeſtiſſime reconnoverunt, ita quod ad eos prædictum jus minine pertineret. Hujus reconnitionis teſtes ſumus & etiam antiqui juris, quod competit Cãplo Gos-

Digitized by Google

Goslarienſi de electione & inſtitutione ſicut ſuperius eſt expreſſum. Quare litterarum ñrarum & communitatis Burgenſium Goslar. munimine confirmamus. Acta ſunt hæc anno incarnationis Dñi MCCXLV. II. Kl. Sept. in civitate Goslarienſi.

Sed ea lis vix multo labore tot arbitrorum compoſita interjecto tempore recruduit. Licet enim Capitulum SS. Simonis & Judæ plures ex eo tempore abbates, nemine contradicente elegiſſet, ab archiepiſcopis Moguntinis confirmatos: anno tamen MCCLXXXIIX. montani denuo ad ingenium redeuntes jura dudum ultro dimiſſa uſurpare auſi ſunt. Iterum igitur litigatum eſt, ſed eo effectu, ut victores denuo abierint eccleſiæ noſtratis canonici. Extant hujus rei teſtes tum aliæ tum Henrici Præpoſiti Richenbergenſis & Patris patrum Ordinis S. Auguſtini per Alemanniam, Theoderici Decani Montis S. Petri & Ludolphi præpoſiti Frankenbergenſis literæ, quibus Canonicos cauſam ſuam agentes adjuverunt. En illas:

NOs H. Dei grã Pptus Richenbg Pater Patrum ordinis S. Auguſtini per totam Alemanniam. Th. Decanus Montis S. Petri apud Goslariam & L. Pptus Sanctimoñ. in Frankenberch recognoſcimus & præſentibus proteſtamur, quod honorabilium virorum Prælatorum literas videlicet -- Abbatis de Ringelem --- Abbatis de Stena -- de Polede -- de Oſterrode -- de Monte S. Georgii -- Noui operis -- de Woltingerode Præpoſitorum vidimus non viciatas in aliqua parte, ſed fideliter ſigillatas ſuper jure electionis ſeu præſentationis abbatiæ *montis Cellæ* quondam inter Canonicos ecclĩæ SS. Symonis & Judæ in Goslaria ex una & montanos parochiæ ipſius Cellæ ex parte altera, diutina contentio extitit ventilata & ad ultimum mediante conſilio prudentum fuit amicabiliter complanata, ſecundum quod evidentiſſime patet in inſtrumentis ſuper eo editis honorabilum prælatorum & nobilium ſupra ſcriptorum. Præterea habemus in memoria, quod prædicti canonici noſtris temporibus honorabilem virum Jordanum de Velthem, adhuc viventem, qui abbatiam prædictam plusquam decem annis rexit, monachum in Huſeborch elegerunt, poſt reſignationem vero ipſius jam dicti Canonici Dn. Hermannum Monachum Scĩ Godehardi in Hildenſem elegerunt, item tertium Dn. Albertum nunc mortuum elegerunt, & easdem tres perſonas ſucceſſive venerabili Dno Wernero Archiepc̃o Maguntinenſi confirmandas & honorabili viro Dno Luppoldo nunc Præpoſito Northuneñ transmiſerunt. Hujus juris & conſuetudinis teſtes ſumus & veraciter ſub ſigillis noſtris profitemur, nos hæc audiviſſe & vidiſſe & ad evidentiam pleniorem præſens ſcriptum ſigillorum noſtrorum munimine fecimus communiri. Actum Goslariæ anno Dni MCCLXXXVIII. in die S. Kiliani martiris.

Ex eo tempore quiete ſuo jure fruita eſt eccleſia SS. Simonis & Judæ. Adhuc enim anno MCCCLVII. defuncto Arnoldo de Gytere Abbate Cellenſi capitulum per compromiſſum elegit Fridericum de Bentzingerode, monachum Hujesburgenſem: Quo more ſolenni præſentato, Archiepiſcopus negotium dedit Lippoldo Decano eccleſiæ S. Alexandri Eimbecenſis & Magiſtro Theoderico Ruf officiali præpoſituræ eccleſiæ Northunenſis, ut Fridericum ſuo nomine ſolenniter in monaſterium introducerent. En binas literas huc pertinentes:

LIppoldus Decanus ecclĩæ Scĩ Alexandri Einbiceñ. nec non Mgr. Theodericus Ruf. Offic. ppturæ ecclĩæ Norhuñ. Maguntineñ dioc. Executores ad infra ſcripta a reverendo in Chriſto patre Dno Gerlaco Archiepc. Magunt. cum clauſula quod ſi ambo intereſſe non poteritis, & cetera, deputati honorabili Viro -- præpoſito monaſterii monialium nec non Rectoribus ecclĩarum opidi Oſterodeñ. ceterisque plebanis & viceplebanis & clericis quibuscunq; per Northuneñ & Eimbiceñ præpoſituras conſtitutis ad quos præſentes literæ pervenerint ſalutem in dno. Literas præfati dni noſtri Gerlaci Archiepc Maguntineñ noveritis nos recepiſſe in hæc verba:

GErlacus Dei grã Scæ Magunt. Sedis Archiepiſcopus, ſacri imperii per Germaniam Archicancellarius dilectis nobis in Chriſto --- Decano

ecclią Sci Alexandri Einb. nec non Mgro Theodorico Rufi Offic. ppturæ eccleſiæ Northun. ſalutem in Domino. Ad noſtram deduxerunt audientiam honorabiles viri Bertramus theſaurarius nec non Tzabellus Scolaſticus ac capitulum eccleſiæ SS. Simonis & Judæ aplorum in Goſlaria Hildesheim. dioc. ex parte ſua & friderici de Bentzingerode monachi monaſterii in Huyſeburg Halberſtadeñ dioc. presbyteri clerici, ab eisdem in abbatem monaſterii dicti Celle ñræ dioc, quod nuper vacanti eadem abbatia XVII. Kl. Aug. ex obitu piæ memoriæ quondam Arnoldi de Gytere ultimi abbatis ibidem prædictum Fridericum ſervatis de jure & merito ſervandis per viam compromiſſi in abbatem ipſius monaſterii concorditer elegerunt, propter quod prædicti eligentes una cum clerico nobis humiliter ſupplicarunt, ut eundem fridericum in abbatem confirmare ac per benedictionem ſibi impendendam infula & baculo & aliis inſignibus ſuis recipiendis & utendis noſtras vices alicui epiſcopo gratiam ſedis applicãe habenti nec non executionem officii ſui committere liberaliter dignaremur. Quia igitur noſtris & eccleſiæ noſtræ arduis negotiis multipliciter præpediti præmiſſis intercedere ad præſens non poſſumus ſeu valemus. Veſtræ diſcretioni, de qua confidentiam gerimus ſpecialem, cum clauſula, quod ſi ambo intereſſe non poteritis, quod alter veſtrum hoc negotium exequatur, committimus & mandamus, quatinus vocatis vocandis & ſervatis de jure & merito ſervandis, ſi prædictam electionem inveneritis canonicam & canonice celebratam in materia & forma, eandem confirmetis, præfatumque fridericum in abbatem dicti monaſterii in Celle præficiatis, adhibitis circa hoc ſolempnitatibus debitis & conſuetis, dantes nichilominus prælibato Friderico, poſtquam confirmatus fuit in abbatem, plenam licenciam petendi & recipiendi a quocunque epõ noto catholico gratiam ſedis apoſtolicæ & executionem ſui officii habente benedictionem & poteſtatem utendi infula & baculo & aliis inſignibus ſuis, ſecundum quod apud ſuos prædeceſſores conſuetum fuit & inconcuſſe hactenus obſervatum. Dat. Id. Sept. anno dni MCCCCLVII.

Harum igitur authoritate literarum vobis & cuilibet veſtrum in ſolidum qui requiſitus fuerit, mandamus diſtricte & ſub pœna ſuſpenſionis & excommunicationis officiorum veſtrorum latæ ſententiæ in his ſcriptis canonica tamen monitione præmiſſa, quatenus accedatis prædicta monaſteria in Celle & SS. aplorum Symonis & Judæ in Goſlaria, proponentes in eisdem publicæ proclamationis edictum, ut ſi quis ſit, qui ſua crediderit intereſſe vel ſe opponere voluerit contra electionem prædictam vel ipſum clericum, compareat legitime coram nobis vel altero noſtrum in ſuperiori ambitu eccleſiæ S. Alexandri Eimbecenſ proxima die poſt inſtantem diem B. Lucæ evangeliſtæ hora tertiarum, propoſiturus ſi quid ſibi competierit legitime proponendum, alioquin ſi in dicto termino nullus apparuerit legitimus interdictor, & nil canonicum dicto clerico obſtiterit, nos circa hujus electionis negotium & clericum memoratum quantum de re fuerit, procedemus, quos quidem diem & horam ad præmiſſa pro termino peremptorio præſentibus aſſignamus: redditis literis ſigillatis in ſignum executionis quando fueritis requiſiti pœna ſub præmiſſa. Datum anno Dni MCCCCLVII. v. Non. Oct.

(Sig. Decani S. Alex. Einb.)	(Sig. Offic. ppe Northun.)	(Secr. Dec. & Capit SS Sim & Jud.)

Et ego Johannes plebanus S. Mariæ extra Muros Oſterodenſes recognoſco quod præſens mandatum cui hæc cedula eſt transfixa ſum fideliter executus in c9 teſtimonium ſigillum meum præſentibus eſt appenſum. ão. dni MCCCCLVII. VII. Id. Oct.

(L.S.)

Magna

Monaſterii Cellenſis bona eccleſiæ SS. Sim. & J. collata. *Vid. Tab. IV. fig. 9.*

Magna autem licet ſuerit horum abbatum auctoritas, unde & omnia inſignia, quæ dignitati huic conveniunt non modo ab archiepiſcopis Moguntinis ſolebant recipere, verum etiam ſigillis oſtentare: dici tamen non poteſt, quantopere a tanto priorum temporum ſplendore hoc monaſterium deſciverit. Ad tantam enim inopiam demum redactum eſt, ut Eugenius Papa anno MCCCCXXX. in diplomate ſateatur, *illud clauſtro & conventualitate carere, ac habere abbatem, qui apud illud longo tempore non reſederit, prout nec reſideat: imo penitus deſolatum ac derelictum ac in ſuis ædificiis collapſum eſſe, nec monaſterii totius fructus reditus & proventus ſex marcharum argenti ſecundum communem extimationem valorem annuum excedere.* Quo factum eſt, ut idem pontifex reliquas monaſterii facultates, ne diriperentur penitus, ſuppreſſa dignitate abbatiali eccleſiæ SS. Simonis & Judæ conſerret. Quemadmodum ipſa docet Pontificis bulla, ſuo loco proferenda. Hic finis amœniſſimi cœnobii, cujus memoriam nos primi ab interitu vindicamus. Ne vero ignores abbates, qui illi præſuerunt catalogum addimus ex his aliisque monumentis bona fide collectum:

Catalogus Abbatum Cellenſium in Hercynia.

Catalog. abbatum Cellenſium.

Lezn. Chron. Gœtting. MSC. ap. Conr. Bert Behrens in Catal. præpoſit. Hild. p. 5.

Alexander Abbas Cellæ, a Capitulo eccleſiæ SS. Simonis & Judæ electus, a Siſrido II. Archiepc Moguntino confirmatus anno MCCVIII. una cum Bertholdo Hildeſienſi Præpoſito judex a pontifice deputatus in cauſa, quæ inter Bernhardum Epiſcopum Paderbornenſem & Abbatem Northeimenſem vertebatur, epiſcopo, cui præſationes deficiebant, ferri candentis tactum imperavit.

Gerardus abbas a Capitulo eodem electus a Sigeſrido Moguntino confirmatus obiit anno circiter MCCXLV.

Eilardus a Capitulo Goſlarienſi electus anno MCCLXV. detruditur ſtatim ab

Ecberto Monacho de Stena boni teſtimonii viro a montanis Cellenſibus electo. Sed cum annum & dimidium præſuiſſet, cognita cauſa locum iterum ſacere coactus eſt.

Eilardo, anno MCCXL V. Hic abbas ille ipſe videtur eſſe, cui anno MCCXLIX. Innocentius Pontiſex jura quædam eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tuenda commiſit.

Jordanus a Velthem, Monachus in Huiesbarch a Capitulo SS. Simonis & Judæ electus, confirmatus eſt a Wernero Moguntino Archiepiſcopo circa annum MCCLX. cum decennium cœnobio præſuiſſet, abbatiã reſignavit. Vixit adhuc anno MCCLXXXVIII.

Hermannus Monachus S. Godehardi Hildesheimenſ. electus a Capitulo eccleſiæ Goslarienſis confirmatus a Wernero Archiepiſcopo circa annum MCCLXX.

Albertus abbas a Capitulo eodem electus & a Wernero Moguntino confirmatus obiit anno MCCLXXXVII.

Gheverhardus Abbas Montis Cellæ anno MCCLXXXVIII. occurrit in membranis Richenbergenſibus & eccleſiæ SS. Simonis & Judæ.

Arnoldus Abbas Cellæ, cui lis interceſſit cum præpoſito Montis S. Georgii anno MCCCXIX.

Conradus Abbas Montis Cellæ teſtis occurrit in literis Borchtorpiorum anno MCCCXXVI.

Vlricus Abbas anno MCCCXL, notus ex transactione cum monaſterio Richenbergenſi de domo quadam Goſlarienſi. Hunc Schreiberus ſolum allegat, ultimumque vocat, ſed minus recte, ut ſtatim patebit. Idem Schreiberus obſervat, eum rubra cera in Sigillis eſſe uſum.

Arnoldus de Gytere electus a Capitulo eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in literis anno MCCCXLVI. natali S. Martini exaratis ſe vocat: Van der gnade Goddes we Arnold Abbet van der Celle. Obiit anno MCCCLVII. XVII. Kalend. Auguſti.

Fridericus de Bentzingerode, Monachus Huysburgenſis, presbyter clericus, electus in abbatem a Capitulo eccleſiæ SS. Simonis & Judæ anno MCCCLVII. confirmatus a Gerlaco Moguntino Archiepiſcopo ac introductus a Lippolde Decano S. Alexandri Eimbeccenſis & Theoderico Officiali præpoſituræ eccleſiæ Notthunenſis menſe Octobri.

* Sequentes abbates, qui poſt Fridericum ad annum usque MCCCCXXXI. quo cœnobium penitus diſſipatum eſt inopi ac miſero conventui præſuerunt, nondum ſe mihi obtulerunt, forte quod plerique ob imminentes ædificiorum ruinas remque anguſtam domi alibi potius quam Cellæ conſederunt, parumque geſſerunt poſterorum dignum memoria.

Annus Chriſti 1241. & 1242.

Friderici II. Reg. 27. 28. *Imp.* 22. 23. *Ab. V. C.* 318. 319.

Frideric. Gregorio reſiſtit. *Alb. Stad. p. 314. Martin. Pol. p. 377.*

OMnia vergere jam videbantur in Pontificis perniciem. Fridericus enim Imperator veluti fortunam ſub ſua teneret poteſtate, totam, quam late patet Italiam victoriis illuſtrabat; Conradus vero Rex, qui abſente patre interea Germanis præerat, tanta prudentia reprimendis Pontificis artibus & Epiſcoporum con-

Cranz. l. 8 c. 10. Sax. p. 208. Chron. Auguſt. p. 574. Chron. Elvvang. p. 456. Paral. Abb. Vrſp. p. 329. Jo. Vito duran. p. 7.

filiis dabat operam, ut oemo auderet palam Imperatoris cauſæ obeſſe. Pacata omnis in Germania inprimis Saxonia noſtra, quam Otto Brunsvicenſis & Luoeburgenſis dux quietam præſtabat: nec tamen parum metus incuſſit Tartarorum audacia, qui ruptis ſubito finibus, e cubilibus ſuis ſe proripientes, Poloniam, Hungariam vicinasque provincias vagis catervis diripiebant, mira in victos crudelitate ſævientes. Quod vel ideo duxi ootandum, ut intelligatur clauſura in diplomatibus noſtratibus hoc anno datis frequens: *Datum anno MCCXLI. Tartaris Chriſtianitatem impugnantibus inhumaniter.* Inter hæc deceſſit Gregorius Pontifex, infenſiſſimus Friderici hoſtis, a cujus morte diutiſſime Roma Pontifice caruit. Cum enim metueret Fridericus, ne ſe incooſulto quenquam creareot Cardinales, deouo omoibus occluſis itineribus plerosque aditu urbis prohibuit, oon paucis captis, pluribusque in diverſa regna dilapſis. Goslariæ nihil his annis reperio geſtum, niſi quod mihi conſtat Gilelbertum adhuc advocatiæ præfuiſſe, quippe qoi teſtis hoc anno in literis Gaodersheimenſibus occurrit. Sed fatendum eſt ingenue, paulo parcius Goslarieoſium rerum hoc ſeculo apud hiſtoricos fieri mentionem, adeo, ut niſi diplomata oos adjuvarent, parum quidem de rebus domeſticis poſſemus referre.

Montis Rameli ni ruioa. *G. Agric. l. 6. de re metall. Meib. de metall. Harc. n. 56. Schreiber. hiſt. metall. Hercyn. c. 4.*

Contigit tamen hoc circiter tempore montis Rameiini ruina, hodienum veſtigiis nonoullis notabilis, quæ multo luctu urbem noſtram implevit. Tot enim homines mons iſte dehiſcens obtrivit, ut quadringentæ ferme uxores uoo die maritis ſe viderent orbatas. Qua de re G. Agricola: *Cum quondam Goslaria Ramesbergum deſediſſet, ruinis tot homines ſunt oppreſſi, ut uno die circiter quadringentas fœminas viris orbatas eſſe annales loquantur.* Quamvis Schreibero & doctiſſimo Meibomio fatalis hæc ruina multo poſt contigiſſe videatur. Quod nec ipſe quidem oegaverim cum ſequentibus aonis monaſterium Iſenhagenſe e decimæ Goslarienſis proventibus potiſſimum conditum fuiſſe cooſtet.

Annus Chriſti 1243.
Friderici II. Reg. 29. Imp. 24.
Ab. V. C. 320.

Innocentius Pontif. pace promiſſa deludit Imp. *Petr. de Vin. l. 1. ep. 21. p. 154. Alb. Stad. p. 314. Matth. Pariſ. ad h. ann.*

HOc demum anno Cardinales nonnulli ſæpius a Friderico moniti de eligendo Pontifice ſerio cogitare cœperunt. Obtigit ergo hic honor Senibaldo, qui Innocentii deinde nomen uſurpavit. Hic quamvis antequam ſacerdotium hoc obiret imperatori eſſet amiciſſimus, tamen ſimulac nova dignitate ſe vidit auctum, tam ſui diſſimilis eſſe cœpit, ut ipſe Fridericus vertumoum miraretur. Et primo quidem mitiora præ ſe ferens pacem Friderico offerebat, ſed iis legibus quæ imperatori juris ſui ſervantiſſimo oon poterant eſſe ad palatum. Veruntamen ne ſua culpa diutius videretur eccleſia turbari: accepit Imperator conditiooem & de pace tractari ioter ſe & Pontificem juſſit. Quid? quod dies dictus, quo uterque, tum Fridericus, tunc Innocentius convenirent. Nec mora in Imperatore fuit, qui diutiſſime Papam fruſtra expectabat, id agentem unice, ut oblata pace imperatorem Romæ imminentem ſubmoveret, arreptaq; deinde occaſione eo facilius de eo triumpharet. Hinc totus hic annus pacis conſiliis fruſtra agitatis præterlapſus eſt. Miramur ergo Pontificios ſcriptores tanto odio in ſapientiſſimum imperatorem flagraotes, ut omnes, quibus tunc jactatum Imperium eſt turbas, illius tantum culpæ tribuant quaſi Pontifices ea gaudiant prærogativa, ut ſi vel ima ſummis miſceant, noo poſſint a quoquam in ordinem cogi. Ao ergo! ſereodum erat Friderico, Papas ſe abſente Apuliam occupare, Lombardos ſollicitare, ipſum filium in parentis perniciem armare? Omitto inſidias, quas imperatori ſtruxere, prætereo importunam defendendi ratiooem, qua crucem contra Fridericum, tanquam hæreticum aut infidelem prædicabant. Taceo excommuoicationis fulmina cootra illum præpoſtero judicandi ordioe vibrata: quæ ſi inulta reliquiſſet Fridericus, non eſt dubium, quin brevi tempore toto excidiſſet imperio.

Pallat. tom. 3. de geſt. Pont. p. 3. Lehm. Chron. Spir. l. 5. c. 82. p. 583.

Monaſterium Iſeohagenſe e metallis Goslar. cooditū. *Meibom. tom. 3. p. 355. Bunt. part. 1. p. 218 Lezn. l. 2. Hildeſ. MSC. Chron. c. 42. Meibom. jun. diſſ. de metall. Harz. §. 55. Rent. p. 105. Chron. Hilles.*

Vivis per hæc tempora adhuc intererat Agnes Henrici Palatini vidua, cui alimenta aſſignata erant ex metallorum Goslarienſiom decimis, nuper Ottooi Brunsvicenſi ab imperatore conceſſis. Hæc ſicuti plurimis extruendis monaſteriis ſumtus impeoderat, ita animo quoque concepit Ciſtercienſibus monachis ex decimis his concedere domicilium. Non putabat ex alio cœnobib ſe rectius coloniam novellam eſſe petituram, quam ex Riddagshuſano, cujus tunc maxima erat ob diſciplinæ integritatem celebritas. Hinc evocato ad ſe Abbati Arnoldo multis verbis conſilium expoſuit, vehemeoterque rogavit, ut novi extroendi monaſterii curam in ſe ſuſciperet, ſe abunde ſuppeditaturam impenſas, tanto operi neceſſarias. Cui Abbas autor fuit, ut Iſenhagam potiſſimum novo domicilio eligeret, ſibi enim ob gratam ſolitudinem & amœnum ſeceſſum nullum aptiorem locum videri. Annuit Palatina, totamque villam una cum aliis nohnullis adjacentibus ſuo ære ab Ottone Brunsvicenſi redemit, quam Arnoldus, ut erat vir prudentiſſimus pulcherrimo templo aliisq; ſplendidiſſimis ædificiis ornavit, coloniæque XII. Mooachorum e ſuo monaſterio deductæ dedit inhabitandam, præpoſito iis Dethmaro, Abbate, ſibiq; reſervato jure inſpiciendi viſitandique collegium, quoties id e re eſſe videretur. Sed eo Ottonis Ducis Brunsviceoſis literas, quibus hujus fundationis illuſtratur hiſtoria e Meibomii elegaotiſſima diſſertatione de Metallis Hartzicis petitas:

Nos

NOs OTTo. Dux de Brunſvic. tenore præſentium proteſtamur, quod cum dilecta nobis vidua (*Agneſa ſcilicet*) felicis memoriæ Palatini (*Henrici*) patrui noſtri pro DECIMA IN GOSLARIA concordavimus in hunc modum. Dabimus dictæ Dominæ *mille & centum marcas puri argenti*, quarum octingentis perſolutis, & in feſto Michaëlis centum & quindecim marcas ſolvere debemus: pro ſumma, quæ ſupra eſt, dedimus proprietatem noſtram Iſenhagen, cum omni ejus utilitate & pertinentiis, ita, ut ſi quis de proprietate illa aliquid impetat, ab omni impetitore a feſto Johannis infra annum debeamus totaliter expedire. Si vero partem aliquam proprietatis ejuſdem expedire infra dictum terminum non poſſemus, ſuper eo ſecundum Abbatis de Riddagshuſen (*Arnoldi*) conſilium faciemus. Vt autem ſummam prædictarum centum quindecim marcarum perſolvamus feſto Michaelis proxime nunc venturo, ut etiam proprietatem Iſenhagen ad datum nobis terminum ab impetitore quolibet abſolvamus, ipſi nos promiſimus, fide data & nobiſcum duodeni de noſtris Miniſterialibus promiſerunt, ſi non fuerit, quod promiſimus, obſervatum, Brunſuic intrent, inde nnn exituri, niſi in Dominæ ſæpe dictæ & Abbatis de Riddagshuſen fuerit voluntate. Nomina eorum, qui nobiſcum promiſerunt, hæc ſunt. *Ecbertus* de Aſſeborg, *Anno* de Heimborg, *Juſarius* Pincerna *Anno* Dapifer, *Heino* de Wenethen, *Fridericus* de Esbeke, *Juſarius* de Harlingsberge, *Borchardus* de Wolfenbutle, *Baldewinus* de Blanckenborg, *Geverhardus* & *Ludolfus* de Bortfelde, *Bertramus* de Veltem. Qui autem promiſſum receperunt, hi ſunt: Dn. *Bernardus* de Dorſtad, *Conradus* filius ſuus, *Luthardus* de Meinerſen, nobiles, *Nicolaus* Aries, *Conradus* de Stathen, *Eilwardus* de Luneborg milites. Cum autem dilectos ſoceros noſtros, Illuſtrem Ducem Saxoniæ, & Dnn. Marchiones de Brandenborg poterimus attingere, illis ſimiliter promittemus. Datum Brunſvic anno Incarnationis Domini M. CC. XLIII. III. Non. Junii.

Nec minus huc facit alterum Principis diploma eodem die datum, quod eidem laudatiſſimo debemus Meibomio:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Dei gratia *Otto* Dux de Brunſvic omnibus in perpetuum. Quia vergentis in ſenium ſeculi corruptelam non ſolum ſapiunt elementa, ſed creaturarum digniſſima ad imaginem condita Creatoris, ut ſi fuerit in potentatibus octoginta amplius ſit labor & dolor, ad falſam impiorum aſſertionem tollendam, acta digna memoriæ ſcriptis publicis & authenticis roborantur. Ea propter notum eſſe volumus, tam præſentibus quam futuris, quod cum ſanctæ devotionis Domina Agnes, vidua quondam Palatini bonæ memoriæ; Henrici, Patrui noſtri, nobis PHEODO NOSTRO DECIMAM MONTANAM IN GOSLARIA ſibi AD TEMPORA VITÆ SVÆ DEPVTATAM, de libera voluntate pro quadam ſumma pecuniæ cederet, eidem viduæ dedimus proprietatem noſtram in Iſenhagen ad extruendam domum Monachorum Ciſtercienſis Ordinis, per manum Abbatis de Riddagshuſen, (Arnoldi) & fratrum ejuſdem loci, & in ea juſtam & perpetuam warandiam præſtabimus, tam in decimis, cum voluntate Epiſcoporum & Eccleſiarum, ad quas pertinent, quam villis & curiis, quarum nnmina ſunt hæc: Windersbutle, Gluſſinge, Danhorſt, Rikenhagen, Weredorpe, Oyeſſem, Iſenbeke, cum molendinis, molendinum prope Danhorſt cum omnibus attinentiis ſuis, utilitate, ſi qua nunc eſt, vel in futurum haberi poterit, & diterminationibus hactenus habitis, tam in paſcuis quam pratis, paludibus, nemoribus ſylvis & aquis, libera ab omni ſervitio, judicio, angariis & parangariis, prout ſuas poſſeſſiones conſuerunt liberas poſſidere, ſecundum privilegia Romanorum Pontificum Ordini indulta, cum plantare & plantatam fovere ſacram religionem modis omnibus debeamus. Vt autem dicta dona-

tio de voluntate & aſſenſu heredum noſtrorum facta ſtabilis in perpetuum permaneat, præſentem paginam ſigilli noſtri appenſione & teſtium inſcriptione roboravimus. Teſtes ſunt *Luthardus* de *Meinerſen*, *Berwardus* & *Conradus* de *Dorſtad*, *Anno* de *Heimborg*, *Balduinus* de *Blankenborg*, *Fridericus* de *Esbeke*; *Ecbertus* & *Borchardus* de *Wolfenbutle*, *Anno Dapifer*, *Heino* de *Wenethen*, *Ludolfus* & *Gevehardus* de *Bortfelde*.

Acta ſunt hæc anno gratiæ MCCXLIII. Indict. III. Non. Junii. Data per manum *Henrici* Notarii noſtri, Canonici S. Blaſii in Brunſvic.

Sic ergo e montis Ramelini divitiis hoc ipſo anno enatum eſt monaſterium Iſenhagenſe, licet non admodum felix, quippe haut mulro poſt ferali incendio abſumtum, & Marienrodam traductum, qua de re diploma integrum ſuo loco apparebit.

Anni Chriſti 1244. 1245.

Friderici II. Reg. 30. 31. *Imper.* 25. 26. *Ab. V. C.* 321. 322.

Pontifex in Galliam ſe ſubducens Concilium Lugdunenſe indicit.

Matth. Paris. ad h. ann. Alb. Stad. p. 314. Pallat. de geſt. Pont. tom. 3 p.

PRoximo anno Fridericus adhuc fruſtra Caſtellis expectabat Pontificem, pacis pollicitationibus delinitus: Verum cum jam confectum negotium plerisque videretur, hic rebus ſuis diffiſus clam urbe egreſſus Genuamque profectus eſt, ac inde conſcenſa navi in Gallia Lugduni appulit. Cur fuga ſe in Galliam ſubtraxerit, non poteſt eſſe obſcurum, quippe cum neminem labentis autoritatis pontificiæ molem ſtabilire facilius poſſe exiſtimaret, quam Regem Galliæ, jamtum Friderico infenſum. Deinde & arma Imperatoris obſtabant, quo minus concilium univerſi Cleri Romam poſſet convocare. Hinc facilius in Galliam ſe Epiſcopos illecturum ſperabar, quibus cum ſi liceret colloqui confectum credebat negotium. Nec fefellit eum ſententia. Vix enim in Galliam appulerat, cum ſtatim obviam ei progredererur Ludovicus Rex, liberaliter opem ſuam ſtudiumque pollicitus. Hinc literis per univerſum terrarum orbem miſſis, Epiſcopis & univerſo Clero, cauſas expoſuit, cur ſtatuto die Caſtellis non adſuerit, Imperatorem enim id egiſſe, ut vinculis eum conſtringeret, præcepit ergo, ut in ſequentem annum Lugduni frequentes adeſſent, quid factu opus eſſet, in medium conſulerent. Nec ſegnius rerum ſuarum ſatagebat Imperator, qui veritus, ne proceres Imperii in factiones diſtraherentur, illis per literas ſe purgabat, Auſtriæ ducem Archiducis titulo ornabat, civitates privilegiis demulcebar, omnemque dabat operam, ut principes, quos jam fluctuare videbat, in officio contineret.

Fridericus Imperat. in Concilio.

Simul ac conſtitutum Synodo tempus aderat, frequentes Lugduni Galliarum convenere Cardinales, Epiſcopi, Abbates ex omni ferme Europa accerſiti. Pauciores tamen e Germania illuc auſi ſunt progredi, veriti ſcilicet, ne Fridericus Imperator id ægre ferret. Multæ equidem concilii convocati cauſæ prætexebantur, Tartarorum irruptio, Sarracenorum in Oriente felices ſucceſſus, & Cleri prolapſa in deterius diſciplina. Sed diſſimulari tamen vix poterat, Friderici Imperatoris cauſa omnia hæc fieri, quippe quem Pontifex, opibus diutiusque ferocior redditus (*) Hildebrandi revocans audaciam, ut coram cauſam diceret, evocaverat. Dici non poteſt, quanta crimina optimo Imperatori objecta! Hunc ſacrorum jura violaſſe, hunc cœnobia & monaſteria diripuiſſe, Epiſcoporum libertatem & privilegia imminuiſſe clamabant. Et ne quid deeſſet mendaciis, ipſum a Chriſtiano ritu ad Sarracenorum deliria peſtilentiſſimasque hæreſes deſeciſſe ferebant. Denique cum omnem pietatis ſenſum amiſiſſe & palam Deum abjuraſſe, ipſumque Chriſtum (horreſco referens) Impoſtorem maximum vocaſſe, criminabantur. Operæ fuerit pretium cum cura hic fontem tanti convitii indagare, & vindicare religioſiſſimum principem, in quem certatim calamum ſtringunt adverſarii. Primus ei hoc impium apophtegma, quantum ſcio, tribuit Chronici Auguſtenſis Auctor, quem Henricum Stteronem eſſe ſuſpicatur Marquardus Freherus, qui de hoc Friderico ita refert; *Praterea iniquitatem in excelſo locutus eſt, ponens in cœlum os ſuum. Dixit enim audiente Landgravio Henrico: Tres ſeduxerunt totum mundum, Moyſes Hebræos, Jeſus Chriſtianos, & Machmet Sarracenos: Quamobrem ſi principes inſtitutionibus meis aſſentirent, ego multo meliorem modum vivendi & credendi cunctis nationibus ordinarem.* Iisdem pene verbis uſus eſt Joannes Vitoduranus, ut non ſit dubium quin Auguſtanum Chronicon exſcripſerit. Sed & vetus compilatio Chronologica & hiſtoria Laedgraviorum Thuringiæ apud Piſtorium eandem recoquunt crambem, quam deinde e recentioribus Johannes Craws, Lipſius, Conzenius aliique tanquam indubiam veritatem amplectuntur, tantum ſordente apud vulgum pio Imperatore, ut jam pejor Herode & Juda, vel Nerone cenſeretur, pa-

Iamque

Lugdunenſi atheiſmi poſtulatus.

An fuerit Atheus.

Chron. Auguſt. p. 374. Vito Duran. p. 10. Chron. Compil. Chronol. ap. Piſtor. ad ann. 1249. p. 742. Hiſt. Landgr. Thur. c. 50 p. 926. Joann. Crawus. vit. Imp. ap. Mad. p. 99. ant. Brunſv.

(*) *Auctor compil. Chron. ap. Piſt. p. 742. Iſte Innocentius IV. inter omnes Apoſtolicos a S. Petro I. Papa ditior fuit [ut fertur] & opulentior in pecunia & theſauris.*

latmque diceretur *illa beſtia plena nominibus blasphemiæ, pardique varietatibus circumſcripta.* Sed injuriam fieri optimo Imperatori exiſtimo. Omnes enim, qui hæc referunt paulo antiquiores in eo tanquam ex compacto conſentiunt, actorem Papam, teſtem Henricum Landgravium & quidem ſolum fuiſſe. Quis vero ignorat, quam parum æqui in Fridericum ambo fuerint? Eſt ita natura comparatum, ut non gravius ſe homines vindicare injurias poſſe exiſtiment, quam ſi de fama hoſtis ac æſtimatione detrahant. Inprimis potentioribus id uſu venire animadvertimus, quorum vitæ ſtruere inſidias paulo difficilius eſt. Horum ergo famam labefactare annititur invidia, quam cum vita pari paſſu ambulare conſtat, canum ille mos eſt, ut, quos morſu laniare nequeunt, latratu terreant. Hoc cum quotidie in vita contingere videmus, tum iis præcipue in negotiis, quæ religionem ſpectant. Diuturno enim rerum uſu comprobatum eſt, non poſſe facilius adverſarios debellari, quam ſi hæreticorum aut atheorum nomine ſordere cœpiſſent. Hinc enim vulgi odia, hinc diffidentia amicorum, hinc turpiſſima neceſſariorum diſſidia, quibus rebus vehementius, quam armis, aut ulla conglobata hoſtium vi, principum fortunæ affligi viſæ ſunt. Eadem ergo fabula cum Friderico acta eſt. Omnia tentaverant Pontifices, quo inviſum ſibi Imperatorem & priſtinæ diſciplinæ vindicem a ſolio deturbarent, blandimentis eum fuerant aggreſſi, excommunicationis fulmen vibraverant, armis ejus provincias invaſerant, Longobardiam armaverant in ejus perniciem denique & Germanorum animos literis, nunciis, indulgentiis ſollicitarant. Sed quibusvis adverſæ fortunæ telis petitus Imperator, virtute ſemper & conſtantia ſe communiebat, tantaque animi fortitudine labentis Imperii ſuſtinebat molem, ut facile animadverterent Romani flamines, ſibi magis quam Friderico ſe cladem intuliſſe. Hinc ad ultimam demum prolapſi inſaniam hæreſeos non tantum verum etiam atheiſmi illum ſuſpectum hominibus reddere auſi ſunt, quam inculpationem, ſi in vulgus manaſſet, non dubitabant magnum habituram momentum, inprimis cum tem Henrici IV. tempore ad votum pontificum ſucceſſiſſe meminiſſent, quem pari audacia neſcio cujus Henricianæ hæreſeos parentem fingebant ſacrificuli. Sed quis quæſo ſibi perſuadeat, adeo peſtilenti impietate animum Friderici fuiſſe occupatum, nec unquam animi ſententiam aut ore protuliſſe, aut literis prodidiſſe? *Ego ſane* inquit Pandulphus Collenutius, *multas Friderici epiſtolas, quæ extant vidi atq; legi, cum ad Pontifices & Cardinales, tum alios Chriſtiani orbis Principes privatasque etiam perſonas exaratas: Sed nihil in eis deprehendi contra fidei noſtræ regulam, nihil hæreticum nihil deniq;, quod aliquam eccleſiæ oppresſionem, aut contumaciam redoleat: Sunt quidem in iis multa querela, lamentationes, admonitiones de avaritia & ambitione ſacerdotum, de Pontificis pertinacia, qui ſuas excuſationes & Imperii defenſionem audire nolit, deque inſidiis, quæ ſibi ſtruerentur. &c.*

Collenut. lib. 4. hiſt. Neap. p. 158.

Et quidni ipſum audiamus Fridericum, qui egregia ad univerſos prælatos ſcripta epiſtola ſe adverſus Pontificis calumnias defendit: *Inſeruit,* inquit, *falſus Chriſti vicarius fabulis ſuis, nos Chriſtianæ fidei religionem recte non colere, ac dixiſſe, tribus ſeductoribus mundum eſſe deceptum, quod abſit de noſtris labiis processiſſe. Cum manifeſte confiteamur, unicum Dei filium coæternum & coæqualem Patri ac Sancto Spiritui, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ab initio & ante ſecula genitum: proceſſu temporis miſſum in terris in ſubſidium generationis humanæ, non de potentia ordinata, ſed de potentia ordinante: qui eſt de glorioſa virgine matre natus, paſſus poſtmodum & mortuus ſecundum carnem, & alteram naturam, quam aſſumſit in utero matris: Virtute Deitatis a morte poſt triduum ſurrexiſſe: Mahometi vero corpus in aere pendere didicimus, obſeſſum dæmonibus; animam inferni cruciatibus deditam, cujus opera tenebroſa fuerunt, & contra legem excelſi. Moſen vero amicum Dei & familiarem, vera docente pagina, fuiſſe tenemus; In monte Synai cum ipſo tenentem colloquia, cui Dominus rubum accendit: per quem ſigna & mirabilia fecit in Ægypto & Hebraico populo, lex tradita declarat ipſum poſtmodum vocatum ad gloriam cum electis.*

Petr. de Vin. lib. 1. ep. 31. p. 203

Omitto nunc alia veterum ſcriptorum teſtimonia, quibus magnopere Friderici pietas collaudatur, quorum bonam partem jam collegit Cl. Struvius in politiſſima de Doctis Impoſtoribus diſſertatione. Quid enim opus eſt verbis, ubi res ipſa loquitur? Omnes qui paulo acutius vident, id obſervabunt, Principes qui armis Pontificis cauſam tutati ſunt, *Magnos*, qui Cleto in rebus omnibus morem geſſere, *Pios & Sanctos*, qui vero Imperii jura ſtrenue aſſeruerunt, ſi male rem gererent, *ſtultos* & *audaces*, ſin vero benigniore fortuna uterentur, *impios*, *tyrannos* atque *hæreticos* fuiſſe appellatos. Tam feracia cognominum tunc ſecula currebant. Ne tamen quidquam diſſimulemus, non poſſumus ire inficias, Fridericum in pluribus fidei capitibus a Pontifice & communi doctrina diſceſſiſſe. Ita transſubſtantiationis dogmati, quod nuper e Lateranenſi concilio prodierat, nunquam adſtipulatus eſt, ſed cum graviſſima indignatione vidit, panem tanquam Deum adorandum hominibus proponi. Hinc cum in ſolenni pompa coronatus procederet, & miſſæ ſacrificio intereſſet, rogatus ab infideli quondam Principe; ecquid manibus elevarent ſacerdotes, quod tanta veneratione plebs proſequeretur, reſpondit, *fabulari ſacrificulos Deum hoc eſſe.* Cui Soldanus: *Mirari ſe, ait, poſt tanti temporis*

Struv. diſſert. de doct. Impoſtor. §. 15 p. 26. ſq.

Johann. Vito duran. p. 11. 12.

poris

Poris decurſum Deum Chriſtianorum non abſumtum, cum quotidie a Sacerdotibus in miſſa manducaretur. Sic & alio tempore, eum per fruges cum exercitu traoſiret, ad ſuos converſus: *Heu*, inquit, *quot dii nobis ex hoc frumento ſuo tempore conficientur!* Sed & aquas conſecratas, quas in templorum aditu exponere ſolebaot, dicitur riſiſſe, quod verbis ſatis invidioſis refert Vitoduranus. Verum ſi haſce ceremonias & hypotheſes cum ſuperſtitione aliqua conjunctas, nec ſcripturæ teſtimonio innixas, rejecit, certe non atheus, non hæreticus, ſed purioris doctrinæ ſectator & vindex diceodus eſt. Sed addunt alii, oon poſſe ejus impietatem in dubium vocari, cum ipſe morti jam proximus peccatorum ſuorum ingentes morſus perſeoſerit, multaque cum dolore ac lacrymis eorum remiſſiooem expetiverit, jam vero manifeſto, ubi eſſet pœnitentia, ibi & peccata præſupponi. Sed hic vel maxime quætendum eſt, quidnam doluerit? Non ſane atheiſmum, hujus enim nuoquam reum ſe profeſſus eſt, nec quiſquam auctorum veterum id illum doluiſſe in vicinia mortis conſtitutum, auctor eſt: Schateoius id quidem ex Petri de Vineis epiſtola aliqua probare nititur. Sed alia omnia dicit Petrus de Vineis, aut potius ipſe Imperator, cujus verba ex iſta epiſtola ſupra attulimus. Adde quod ne ille quidem hoc memoriæ prodere potuerit, cum haut paulo ante, quā obiret Fridericus, fato miſerabili periiſſet. Guilielmus Podius, qui hujus pœoitentiæ præ ceteris meminit, Imperatorem *morti proximum ſuorum errorum tantopere pœnituiſſe*, ait, *ut voluerit ſibi poſt obitum exequias cum ea pompa celebrari, qua Imperatoribus in uſu eſſe conſueverit.* Agnovit itaque Fridericus ſe reum, non tamen eorum criminum, quæ ei objiciebantur, ſed aliorum, a quibus nemo hominum immunis eſt. Potius ergo ex hac inſigni ejus reſipiſcentia colligas, Fridericum minime Deum abnegaſſe. Quis enim ignorat, atheos, ubi vitæ limen attiogant, exquiſitiſſimos plerumque perſentiſcere animi cruciatus, nec admittere ullum ſolatii levameo, ſed deſperabundos plane ac in furorem actos infelicem animam eructare? Abſit ergo ut Imperatorem optimum & de republica Chriſtiana meritiſſimum cum ejus ioimicis in profanorum & atheorum oumerum referamus!

Schaten. l.11. p.74. ann. Paderb. tom. 2. Petr. de Vin. l.1. ep.31. p. 203. ſq.

Licet ergo res ita ſe habuerit, ac ipſe Deus juſtiſſimus in duorum aut triom teſtium ore omne negotium voluerit conſiſtere: Pootifex tamen unius Laodgravii, clientis ſui, teſtimonio innixus, noo dubitavit io ſolenoi tot Patrum cooſeſſu Imperatorem condemoare veluti *de hæreſi non dubiis & levibus, ſed difficilibus & evidentibus argumentis ſuſpectum.* * Coofirmata anteceſſorum decreta, quibus diris fuerat devotus. Imperium communi patrum ſuffragio ei abrogatum, ſubditi ab obſequii religione ſoluti, permiſſumque iis, ad quos munus hoc pertinebat, ut rejecto ac repudiato Friderico novum eligerent Germaniæ Regem. Atque adeo Imperator, nullius teſtimonio convictus, Epiſcoporum exterorum ſuffragio, abſens imperio exuitur a Papa, cui id minime erat integrum. Acceſſerant etiam ad concilium Petrus de Vineis, Tadæus Sveſſianus & Ordiois Teutonici Magiſter ab Imperatore miſſi, qui Patrum decreto intercederent, &, ſi quid Imperatoris intereſſet, curarent: quorum opera plures in Fridericum facti ſunt procliviotes. Sed ſtabat ſenteotia Pontifici, oeque ille eo adduci potuit, ut feralem execratioois formulam ſupprimeret. Cetera, quæ in hoc coocilio acta ſunt, vix mereotur recenſeri, omoia de ſeculi infelicitate teſtantur. De hominibus cruce ſignandis, Græcis eradicandis eorumque Imperio ad Latioos transferendo de Tartaris denique debilitandis & firmando papatu, omnes actorum pagellæ loquuntur, nec ſatis unqnam deplorari poteſt, ſpiritui ſancto hæc decreta tribui, quæ nonniſi factiones & odia ſpirant.

Concilii Lugdunenſis decreta.

** Vid. decretal. lib. 6. tit. 14. c. 2. conf. & eand. epiſt Innoc. plen. a Schardio Petro de Vin. præmiſſam. p. 58. Alb. Stad. p. 315. ſq. Mart. Polon. p. 377. Matth. Pariſ. ad h. ann. Trithem. Chron. Hirſ. ad h. ann. Concil. tom. 11. part. 1. p. 633. ſq.*

Goslariæ hoc anoo eccleſia ioprimis SS. Petri & Pauli mutationem ſubiit. Quippe jus parochiale, quod adhuc ad parochianos ſpectaverat, ab iiſdem tunc conventui Francomontaoo dono datum eſt. Extant ea de re tabulæ ad Conradum Hildeſienſem Epiſcopum directæ, quas e Chronici Cœoobii Montis Francotum Autore ut repetam, vel eccleſiæ hujus cariſſimæ dulce oomen me movet, cui ego, dum hæc ſcribo bono cum Deo ſeptem annos docendo pro virili inſervivi.

Eccleſiæ SS. Petri & Pauli jus parochiale Francomontano cœnobio datur.

Chronic. Mont. Francor. p. 16.

VEnerabili Domino ſuo CONRADO Hildenſemenſis eccleſiæ Epiſcopo Y. miles in *Goslaria*, S. & R. milites, S. R. B. & J. & G. Burgenſes *S. Petri* in Franckenberch parochiani, & alii quam plures ſuæ poſſibilitatis in omnibus obſequium. Bene recognoſcimus, quod eccleſiam noſtram quondam a Domino *Ambroſio* felicis memoriæ nobis reſignatam ſororibus pœnitentibus compaſſi pietatis viſceribus ordini B. Mar. Magd. donavimus dati donatione, nullo in eadem parochia reclamante, quia Rodolfus, qui tunc erat dicti ordinis præpoſitus, ad manus ordinis recepit, & Domino *Ambroſio*, qui plebanus fuerat, contulit cuſtodiendam, tali conditione, ut poſt mortem ſuam unum ſacerdotem eligeremus de gremio ordinis in plebanum, eis promiſimus, & promiſſum in ele-

electione domini *Petri*, qui frater eſt & fuit ordinis, effectui debito mancipavimus. Verum, dominus Deus eſt laudandus, divino flamine inflammati, cum præſens nequam ſit ſeculum & pronum in malum, veſtram rogamus ſanctitatem, quatenus intuitu Dei bona fide & fideli diligentia tam pium factum coram vobis inchoatum, & nuper etiam terminatum, veſtra auctoritate dignemini confirmare, quod nullus imposterum pietatis illuſor valeat irritare. Quia comune ſigillum non habemus, præſentem literam ſigillo domini *Volcmari* ſolius aſſignavimus.

Henr. Com. Aſcan. ecclesiæ SS. Sim. & Judæ de illatis injuriis ſatisfacit

At eccleſia SS. Simonis & Judæ magnum adhuc a Comitibus Aſcaniæ rerum ſuarum detrimentum tulerat, id quod tamen deinde adeo doluit Henricus Comes, ut duobus manſis & centum marcis Halberſtadienſis valoris culpam expiare non dubitaret. En ejus diploma:

IN nomine individuæ Trinitatis Amen. H. Dei gratia junior *Comes Aſcbariæ* omnibus hanc paginam inſpecturis. Pro offenſa & dampnis eccleſiæ Gosl. per nos & noſtros illatis talis compoſitio interceſſit, quod duos manſos de proprietate noſtra, qui primo nobis vacaverint in proprietatem eccleſiæ conferemus, & hoc frater noſter *Bernardus* una nobiscum promittet, cum fuerit requiſitus. Præterea c. m̃. *Halberſtadenſis argenti & ponderis* in eo valore quo nunc eſt eccleſiæ perſolvemus, ita, quod a feſto S. Jacobi proxime venturo ad annum xxxiij. m̃. & inſequenti anno xxxiij. m̃. & in tertio anno eodem feſto xxxiij. perſolvamus. Decano autem in proxime feſto B. Mauritii VI. tal. Magdeburgenſis monetæ. Inſequenti feſto proximi anni V. & in tertio anno VI. perſolventur. Quod nos una cum Comite *Gevebardo de Wernigerod* & Ar. Dapifero noſtro & *Bnone* de Aſchersleve in manus Comitis prædicti de Wernigerod & *Walteri* de Arneſten & *Bertrami* de Hoygem & *Burchardi* de Lengede & *Siffridi* de Mensleve & *Hermanni* de Oſterod militum fide data promiſimus perſolvendum, *vel Aſcbariam intraturos nec ante ſolutionem exituros.* Proteſtamur etiam nos de cetero nec per nos, nec per noſtros jam dictam eccleſiam & ipſius perſonas in conſimilibus aliquatenus gravaturos, & ubicunque neceſſarios nos habebunt & requiſiverint, in agendis negotiis ſuis, & juribus promoturos. Acta ſunt hæc Anno Incarnationis Dominicæ M°CC°XLV° in die *Arnolfi Confeſſoris* in prato apud *Quedelingeburg* xv. Kl. Aug.

Anni Chriſti 1246. 1247.

Friderici II. Reg. 32. 33. *Imp.* 27. 28. *Ab. V. C.* 323. 324.

Henricus Thuringiæ Landgrav. Romanorum Rex creatur. *Alb. Stadens. p. 316. Chron. Auguſt. p. 374. Hiſt. Landgrav. Thur. c. 52. p. 927. Append. ad Mart. Polon. p. 377.*

JActa ſuperiore anno alea, ſtatim inſecutæ ſunt turbæ, quibus imperium in extremam ferme perniciem adductum eſt. Nemo erat principum ſecularium, quin injuriam optimo Imperatori factam agnoſceret, & Pontificis impotentem audaciam deteſtaretur. E contrario Præſules Germaniæ, Pontifici paulo addictiores, manibus pedibusque obnixe omnia faciebant, ut Innocentii voluntati ſatisfieret, & Fridericus Imperio exueretur. Properabat in Germaniam Conradus Rex, fluctuantes procerum animos firmaturus, ſed prohibere non potuit, quo minus Sifridus Moguntinenſis, Conradus Colonienſis, & Arnoldus Treverenſis Archiepiſcopi, cum quibusdam ſuffraganeis ſuis, Friderico mitterent repudium, deque alio eligendo cogitarent. Conſentientibus itaque horum ſuffragiis itum eſt in Henricum, Thuringiæ Landgravium, a quo paulo ante Fridericum atheiſmi poſtulatum diximus, virum, ſi absque omni partium ſtudio judicium feras, fortem quidem, ac ſapientem, ſed nimis in Pontificis cauſam proclivem, qui jamtum, ejecta Eliſabetha, fratris conjuge, turpem ſibi notam inuſſerat. Hic quamvis nec potentia, nec opibus cum Friderico eſſet comparandus, atque ob eam rem oblatam coronam rejiceret, præſagiens veluti animo, nequicquam ſe imminentem ſibi Fridericum ſuſtenturum: tamen obluctanti animum adjecit Pontifex, ſubſidia quævis pollicitus, & ſubmiſſis viginti quinque argenti marcarum millibus, locupletiorem eum reddens, denique, ut eum eo negligentiorem vitæ faceret, edicto jubens, ut ſi quid ei accideret humanitus, quivis vota pro ejus beatitudine ſuſcipiat, bienniique indulgentiarum præmium recipiat. Ceſſit itaque demum Pontificis illecebris, & diadema admiſit, digniſſimus Imperio, niſi Fridericus imperaſſet. Electus eſt Herbipoli, licet alii id Francofurti, aut Wormatiæ factum contendant. Deinde pro firmando Imperio ſuo ſolen-

Sifridus l. 2. ad ad ann. 1246. p. 696. Cranz. l. 8. metr. c. 13. & 15. p. 208. ſq. Sagittar. diſſert. ſing. de Henr. Paulin. annal. Iſenac. p. 43. ſq. Guden. hiſt. Erphord. p. 54.

nem conventum Francofurti indixit, quem ut præveniret Conradus, cum armata manu agrum Francofurtenſem inſedit. Sed nec ſegnior Henricus cum cruce ſignatorum exercitu adſuit, & collatis ſignis tanta victoria potitus eſt, ut Conradus profugus multos ſuorum amitteret, & ægre vitæ periculum effugeret. Ut adeo mirum ſit, Cranzium eccleſiæ Romanæ plerumque addictiſſimum, victoriam Conrado tribuere. Fugientem tamen Conradum ſuſcepit Otto Bavarus, cujus auxilio brevi vires recepit, accepta etiam in matrimonium ejus filia, ex quibus nuptiis prodiit Conradinus, infeliciſſimus Princeps, in cujus caput demum capitale Gueiphorum odium excidio Hohenſtauffiæ ſtirpis vindicatum eſt.

Cranz. l. 8 Sax. c. 14. p. 311. & l. 8. metr. c. 13. p. 208.

Heinrici Regis obitus.

Sagittar. diſſ. cit. Paulin. loc. cit.

Inter has communes Germaniæ clades Saxonia noſtra tranquilla admodum egit, nec eo potuit adduci, ut a Friderico deſciſceret, id quod magnum rebus Friderici firmamentum fuit. Ipſe interea Fridericus in Italia hærens ignominiam ſibi illatam, multarum provinciarum excidio ultus eſt, adeoque Pontificis ſectatores oppreſſit, ut ipſum Pontificem doluiſſe ferant, de exauctoratione Friderici unquam fuiſſe cogitatum. Paulo infelicius fatum in Germania Conradus experiebatur, quem Henricus Landgravius, reportata nuper victoria, in ipſa Suevia premebat. Sed ſaluti tamen ipſi fuit nonnullarum civitatum fides, quæ impetum Henrici magna virtute ſuſtinuerant, ne ulterius progrederetur. Reutlinga enim invito Marte tentata, cum Ulmam quoque obſidione cingeret, accepto vulnere ſignũ receptui dare & in Thuringiam redire coactus eſt, ubi accedente poſtea dyſenteria Wartburgi diem obiit ſupremum, ut Sagittarius, Paulini aliique paulo juſtiores ſcriptores referunt, licet vulgo e vulnere ſtatim in caſtris extinctus, aut equo lapſus fauces fregiſſe feratur.

Wilhelmus Hollandiæ Comes Rex deligitur.

Chron. Auguſtenſ. p. 375. Alb. Stad. p. 317. Chron. Magn. Belg. ad h. ann. Paralip. ad Abb. Urſp. p. 330.

Sublato Henrico ipſum quoque Friderici odium e Principum animis ſublatum videri poterat, niſi Innocentius Papa denuo proceres adverſus Imperatorem ſollicitaſſet. Nam ſimul ac de Henrici Thuringi obitu Romæ eſt cognitum, miſſus ſtatim in Germaniam Petrus Caputius Cardinalis, qui Principes ad novum eligendum Regem inflammaret, & Henricum inprimis ducem Brabantiæ commendaret electorum ordini. Nemo enim videbatur ruentis Imperii molem adverſus Fridericum facilius poſſe ſuſtinere, quam Brabantiæ Dux, opibus, fœderibus, armis, prudentia florentiſſimus, multisq; illuſtriſſimis affinitatibus per Germaniam notus. Verum Dux veluti præſagiens animo, in quos turbarum fluctus ſe eſſet daturus præcipitem, ſi ad Imperii gubernacula ſe admoveri pateretur, noluit ſe ipſum hiſce fortunæ ludibriis exponere, ſed rejecto diademate Wilhelmum obtulit Hollandiæ Comitem, ſuum ex ſorore nepotem, juvenem præclaræ indolis, quæ non niſi adoreas & triumphos polliceri videbatur. Hunc igitur plerique Imperii Principes lætabundi ſuſcepere, & Woringam ad comitia confluentes ſolenni ritu Regem Romanorum ſalutarunt, ſed & coronandi illius cauſa ſtatim Aquisgranum petiiſſent, niſi hæc civitas fidei ſervantior & Friderici cauſæ conſtanter favens, Wilhelmum ejus æmulum rejeciſſet. Unde ſolennitate in proximum annum delata, Aquisgranenſes a Pontificis legato diris devoventur, bellumque iis ineunte vere inſerendum conſentientibus ſuffragiis decernitur.

Eccleſiæ Richenbergenſis incrementa.

Inter hæc eccleſia Richenbergenſis a Sultenſi prope Hildeſiam monaſterio bona quædam in Bredenem ſita emit, quam venditionem tum Hermannus Sultæ Præpoſitus, tum ipſe Epiſcopus Conradus literis ſuis teſtantur, quas adſcribo:

HERMANNUS Dei gratia Præpoſitus *Sultæ* totusque ejusdem loci conventus univerſis hoc ſcriptum inſpecturis ſalutem in Domino Jeſu. Quoniam ea, quæ aguntur in tempore, cum tempore labuntur, ideo neceſſe eſt, ut ſcriptis & ſigillorum munimine perennentur. Notum ergo volumus eſſe omnibus hoc ſcriptum inſpecturis, quod nos unanimi conſenſu, Capituli noſtri bona *in Bredenem* Eccleſiæ *Richenbergenſi* pro ducentis & decem talentis ſex manſos videlicet vendidimus & decimam villæ ejusdem jure perpetuo poſſidenda, & ut rata ſint hæc, & nullus ea infirmare præſumat, præſentem paginam ſigillo noſtro duximus roborandum.

Conradus quoque Hildeſienſis Epiſcopus Divinam nemeſin & diras ſuas minatur ei, qui in hæc bona juris nonnihil habere ſe mentiatur:

CONRADUS Dei gratia Hildenſem in Eccleſia Epiſcopus omnibus has literas inſpecturis ſalutem in Domino Jeſu Chriſto. Notum facimus univerſis præſentibus & futuris, quod Præpoſitus & Conventus de *Sulta* apud Hildeſium Decimam in *Bredenem*, & ſex manſos in eadem villa cum omni jure & utilitate Præpoſito & Conventui de *Reichen-*

berg

bergh pro ducentis & decem talentis Hildenſemen. denariorum vendiderunt, quæ ſiquidem pro bonis liberis reliquerunt eiſdem, & expeditis, nec alicui Advocatiam, ſive aliud jus, ſive ſervitutem in prædictis bonis recognoverunt, & hoc coram nobis & Capitulo noſtro ſunt publice proteſtati, unde eadem bona in pacem & protectionem noſtram recepimus, ut ſi quis eis pro prædictis bonis temerariam moverit quæſtionem, omnipotentis Dei & noſtram excommunicationem ſe noverit incurriſſe. Hujus autem proteſtationis ſunt teſtes *Reinoldus* noſter major Præpoſitus, *Conradus* Montis Præpoſitus, *Hugo* Sanctæ Crucis Præpoſitus, *Lodovicus* Decanus, Præpoſitus *Albertus*, *Meynardus* Scholaſticus, Præpoſitus *Ludolphus*, Richardus Decanus Stæ. Crucis, *Gerhardus* de Hora & alii quam plures. Actum in Capitulo noſtro, anno gratiæ Milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſexto. Pontificatus noſtri anno viceſimo quinto.

Conrad' Hild. Ep. munere ſe abdicat.

Rentel. Chron. Hild p. 95. Chron. Ep. Hild. MSC. c. 30. Brufch. c. 11. de Ep. & Archiep. n. 29. p. 1049.

Atque hæc quidem Conradus Hildeſienſis Epiſcopus, qui proximo ſtatim anno MCCXLVII. ſignum receptui dedit, ſeque ex tot reipublicæ fluctibus in monaſterium Dominicanorum Hildeſienſe, tanquam in portum quendam ſubduxit. Non ignorabat ſenex miſeram hanc rerum humanarum faciem & procellas, quibus eccleſia tot annis jactaretur, nec evitare ſe poſſe videbat, quo minus aut Pontificis, aut Imperatoris odium incurreret. Conſtituit ergo a munere ſuo ſeſe abdicare, & vitæ ſuæ ultimum veluti actum in otio tranſigere, ſibique demum ac animæ ſuæ vivere. Sed hoc ejus conſilium novæ turbæ in Hildeſienſi eccleſia coortæ disjeceruot, quibus ut ſeſe ſubtrāheret, in Schœnavienſe ad Heidelbergam cœnobium ſeceſſit, ubi, circumacto triennio, diem obiit ſupremum. Extst etiam hujus Conradi diploma anno Id. Maji Francobergenſi Monaſterin conceſſum, unde colligere licebit, graviter eos hallucinari, qui Conradum jam anno MCCXLV. Sacerdotium depoſuiſſe exiſtimant.

Chron. Mont. Franc. p. 20.

Hentlc9 Hild. Ep. creatur.

Succeſſorem habuit Henricum, Præpoſitum Hagiopoliranum, virum præſtantiſſimum, & virtutibus nulli ſecundum. Licet vero plurimorum ſuffragiiis eſſet electus: non deerant tamen e Canonicorum ordine, qui Hermannum Præpoſitum S. Cyriaci Brunſvicenſem opponerent, cui ſtatim tantus equitum ac Cleri numerus adhæſit, ut præter Winzenburgenſem arcem nihil ferme Henricus haberet reliquum. Aperto Marte cum æmulo contendere, nec vires Henrici, nec Epiſcopatua conditio ferebant, ad mitiora itaque conſilia cooverſus Pontificem Lugduni convenit, arbitrumque impetrat Henricum Argentinenſem Archiepiſcopum, qui re maturius deliberata, pro Henrico pronunciavit, & Hermannum nec quicquam Pontificis opem implorantem loco cedere juſſit.

Innocentius Pontifex eccleſiæ SS. Sim. & J. ſingulare privilegium conceſſit.

Sed & eccleſia SS. Simonis & Judæ beneficum hoc anno ſeoſit Pontificem Innnocentium. Cum enim mos iſte perverſus in eccleſiis inoleviſſet, ut, qui beneficio aliquo eccleſiaſtico ornari cuperet, ſiſtaticas Pontificis literas ære ſibi redimeret, quibus eccleſiæ ad recipiendum candidatum cogerentur: Innocentius Præpoſiti Halberſtadienſis rogatu eccleſiæ noſtræ de ſingulari iſto privilegio proſpexit, ut nullis Pontificum literis ad receprionem alicujus invita poſſet adigi, niſi diſertis verbis privilegii hujus mentio in Pontificis bulla fieret. Ipſum diploma Innocentii ita ſe habet:

INNOCENTIUS Epiſcopus ſervorum Dei dilectis filiis Decano & Capitulo Eccleſiæ *SS.* Apoſtolorum *Symonis* & *Judæ* in *Goslaria* Hild. Dioc. ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Veſtræ meritis devotionis inducimur, ut vos ſpeciali gratia proſequamur. Hinc eſt, quod nos intuitu meritorum hujusmodi & obtentu dilecti filii N. *Præpoſiti Halberſtadenſis* ſubdiaconi & Capellani noſtri, *Concanonici veſtri*, vobis autoritate præſentium indulgemus, ut per literas noſtras ad receptionem vel proviſionem alicujus cogi de cætero non poſſitis, niſi plenam de indulgentia hujusmodi fecerint mentionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemtare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum *Petri & Pauli* Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Dat. *Lugdun.* XVI. Kalend. Decembr. Pontificatus noſtri anno V.

Hermsnnus Anhaltinus Canonicus Goslarienſis.
Meibom, p.262 tom. 3. rer. Germ. Sagitt. hiſt. Princ Anhalt. c. 2. n. 25. p. 21.

Privilegium hoc eo libentius hue transſcripſimus, quod illuſtris cujusdam Canonici nobis indicium facit. Præpoſitus enim Halberſtadienſis, qui ſimul Capellani Pontlficii, nec non Canonici Goslarlenſis honore ſunctus dicitur, tunc fuit *Hermannus* Anhaltinus qui Joanni Semecæ anno MCCXLVI. ſucceſſit & Sagittario teſte anno MCCLXXXVI. diem obiit ſupremum. Plura de eo licet me nondum fatear reperiſſe, vel hoc tamen non viſum eſt prætereundum, quod ex Anhaltina quoque illuſtriſſima proſapia eccleſiæ hæc Canonicum habuerit.

Anni Chriſti 1248. 1249.
Friderici II. Reg. 34.35. Imp. 29.30. Wilbelmi Reg. 2. 3. Ab. V. C. 325. 326.

Frideric. Imp. Parmam obſidione cingit.
Collenut. hiſt. Neapol. ap. Schard. Epiſt. Petr. de Vin. p. 41. Petr. de Vin. l. 2. ep. 41. p. 328. ſq. Annal. Colmar. p. 7. ap. Urſtiſ. Monach. Paduan. Chron. l. 2. p. 592.

INter hæc Fridericus, cui repudium Germani nuper miſerant, Italis perduellibus Imminebat, id agens præcipue, ut victricibus armis ſuis ſtabilem perpetuamque pacem per Imperium firmaret. Hujus rei cauſa ſuperiore anno iter in Franciam ſuſcipere & cum Pontifice in gratiam redire decreverat, jamque impedimenta ejus per Allobragum regiones anteceſſerant, cum nova tempeſtas eum a pacis conſiliis ſubinde revocaret. Brixienſes enim, Placentini & cæteræ civitates, quæ ſub Legati Pontificii ſignis adverſus Cæſarem ſtipendia merebantur, collecto repente agmine, Parmam aggrediuntur, intercipiunt, præſidiis firmant, ſed & Imperii Prætorem, Henricum Teſtam, ne quid perfidiæ, aut crudelitatis omitrerent, vehemenrer excruciatum necant. Facile perſpexit ſagaciſſimus Princeps, quo res ſpectaret, quid rebeiles molirentur, cujusque conſilio res geſta ſit. Nec poterat non prævidere, multum detrimenti paſſuram sempublicam, ſi abſentia ſua inimicis peccandi licentiam concederet. Quapropter mutato profectionis conſilio, & impedimentis revocatis, ſexaginta millium exercitu ſtipatus, feſtinato itinere Parmam movet, urbemque explicatis caſtris obſidione incingit. Nihil his territi Parmenſes acriter urbem propugnant, omnesque machinas, omnes cuniculos & vineas incredibili pertinacia contemnunt, adeo, ut integro anno fruſtra obſidio ſerveret. Imperaror quoque non ignorans, fama bellum ſtare, & parva ſæpe momenta in ſpem metumque impellere animos, certo ſtatuerat, non niſi expugnata urbe ſe receſſurum, ne ſi receptui ſignum daret, ſugam capeſſere crederetur. Hinc, conſilio ex arena capto, novum excogitavit victoriæ genus: nolle pugnare: & mora boſtes fatigaturus e regione civitatis aliam temporariam urbem cui Victoriæ nomen auſpicato ſecit, e ligno & luto brevi temporis ſpatio condidit, ex qua adeo obſeſſos afflixit, ut pene ſame perirent. Sed victis jam prope & animam veluti agentibus deſperatio demum novum conſilium extorſit. Cum enim jam ſere per biennium e Victoria vicinia eſſent obſeſſi, nec ulla ſpes eivibus amplius eſſet reliqua: per ſpeculatores demum Imperatorem animi cauſa ad aucuplum abiiſſe, & abſente illo paulo incautius excubias agi cognoverunt. Hinc facta ſubito eruptione, caſtra Cæſaris aggrediuntur: magnaque crudelitate in victos ſæviunt. Victoria eodem impetu capta ac incendio deleta, carocium Cremonenſium poſt diuturnam pugnam interceptum & in contumeliam totius civitatis aſinis in urbem avectum. Diadema Cæſaris abreptum, ipſe denique Imperator qui cognito ſuorum periculo advolaverat vix ſedecim equitum præſidio ſtipatus occulta fuga ægre in vicum S. Domini ſe ſubduxit. Hinc peragtata Lombardia, cum ſeſe exercitu tam valido orbatum minus tutum inter hoſtes fore animadverteret, per Thuſciam in Apuliam ſeceſſit.

Wilhelmus capta Aquisgrano diademate redimitur.
Chron. magn. Belg. ad h. ann. Alb. Stad. p. 318. Matth. Pariſ. ad h. ann.

Verum eo infeliciora ſubinde in Germania noſtra contingerunt. Plerisq; enim ad Wilhelmum Hollandum delapſis, omnes illæ civitates vi & armis adverſariorum erant expoſitæ, quæ conſtantius Friderico fidem ſervabant. In his Aquisgranenſes, quos ſuperiore anno Wilhelmum Regnum rejeciſſe diximus. Hos cum neque excommunicationis ſulmen, neque minæ Principum terrerent: armis demum in ordinem cogendos Wilhelmus credidit. Subito aderant cruce ſignatæ copiæ. Eo enim res ceciderat, ut ſacra militia non contra hoſtes amplius Chriſtiani nominis, ſed contra Chriſtianos, & Imperatori ſuo fideles educeretur. His ſe jungebant & aliæ, quas in ſubſidium Principes miſerant, quarum adventu ducenta armatorum millia completæ ferentur. Nihilominus tamen Aquisgranenſes contra fortunam ſpei inſiſtentes conglobatæ hujus multitudinis vim incredibili fortitudine ſuſtinebant: nec manus victi dediſſent, niſi diuturnæ famis imperioſa neceſſitas poſt ſex menſes ad deditionem eos coëgiſſet. Hinc Wilhelmus victor urbem ingreſſus, ipſis Calendis Novembris diademate regio inſignitus proceſſit, tanquam legitimum Imperium Caroli magni inſignibus probaturus.

Teſtes veritatis in Suevia
Alb. Stad. p. 318. Paralip. ad Abb. Urſp. p. 330.

Cum itaque Wilhelmus Rex Belgas, Saxones & plerosque Rheni accolas in partes ſuas pertraheret, Conradus Rex adverſariorum invidia oppreſſus inter Bavaros tanquam exul ſe continebat, niſi quod ſoceri Ottonis Bavari auxilio ſactioſorum ſubinde agros vaſtaret, & Svevis præcipue ac Palatinis civitatibus fidis adhuc & ſuæ cauſæ addictis uteretur. Non deerant tamen, qui impotentem Pontificis dominandi libidinem

peroſi,

peroſi, inter has ipſas turbas divinæ veritatis quendam veluti radium ſentirent, Pontificemque nihil in eccleſiam univerſalem juris habere, palam docerent: Epiſcoporum, prælatorum & Monachorum Simoniam & perverſa dogmata acerrime notarent, & pro Friderico Imperatore atque Conrado Rege, quos legitimos dominos Deus Romanorum Imperio præfeciſſet, orandum crederent. Hoc hæreſeos genus, quod peſtilentiſſimum vocare ſolent pontificii, Halæ Suevorum initio enatum, dici non poteſt quanto pavore Orthodoxos concuſſerit, inprimis cum Conradus illud foveret. Dominicanis tamen monachis aliisque Doctoribus contra illos homines emiſſis, ſtatim permittente Deo oppreſſi, conticuere, forte quod vitioſa iſta tempora tam præclaram veritatem minus ferre poſſe Deus ſapientiſſimus prævidiſſet.

Inter haſce publicas Germaniæ calamitates eccleſia SS. Simonis & Judæ apud nos præclare efflоruit. Cum enim Wilhelmus Rex nuper ſalutatus omnes ferme Saxones in ſuas partes pellexiſſet, & in his Goslariam quoque noſtram fidam admodum & ſui ſtudioſam animadverteret: non omiſit oblatis privilegiis & beneficiis noſtram inprimis civitatem demereri. Eccleſiis præcipue noſtratibus uberrima privilegia partim conceſſit ipſe, partim a Pontifice impetravit, ut ipſe Innocentius in literis ſuis profitetur. Id juris nuper eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Canonicis indulſerat Pontifex, ut nec ipſis quidem Pontificum literis ad elargienda beneficia eccleſiaſtica poſſent compelli. Quod privilegium cum inſequente ſtatim anno à nonnullis in dubium vocaretur, rogatu Wilhelmi Regis, quem *athletam univerſalis eccleſiæ* vocat, novas has literas Lugduno ad Abbatem Cellenſem remiſit. Eccleſia SS. Simonis & Judæ novis ſubinde privilegiis augetur.

INNOCENTIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei Dilecto filio Abbati de *Cella* Moguntinæ Dioceſis ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Ex parte cariſſimi in Chriſto filii noſtri *Wilhelmi Regis Rom. illuſtris* fuit propoſitum coram nobis, quod quamvis olim univerſis *capellis ſuis* generaliter de gratia duxerimus indulgendum, ut nullus auctoritate apoſtolicæ ſedis, vel legatorum ejus ad penſiones aliquas vel eccleſiaſtica beneficia ſine conſenſu ejuſdem Regis poſſet in hujusmodi capellas admitti, nihilominus tamen quidam mandatum Apoſtolicum ſuper aliquorum proviſionibus ſe recepiſſe dicentes, contra indulgentiæ prædictæ tenorem præſumunt in eccleſia *Goslarienſi* Hildenſ. Dioc. *quæ una de hujusmodi capellis exiſtit*, providere quibusdam, in contradictores ſuſpenſionis & excommunicationis ſententias fulminando, ſuper quo dictus Rex a nobis petiit provideri. Cum igitur honorem ipſius Regis, quem tanquam *athletam univerſalis eccleſiæ*, quadam prærogativa ſpecialis dilectionis amplectimur, conſervare in his & in aliis, quantum cum Deo poſſumus, intendamus, diſcretioni tuæ per Apoſtolica ſcripta mandamus quatenus quicquid in derogationem ipſius indulgentiæ factum eſt ſeu fieri contigerit, per quoscunque decernens autoritate noſtra irritum & inane prædictam eccleſiam *Goslarienſem* non permittas contra tenorem hujusmodi noſtræ conceſſionis ab aliquibus indebite moleſtari. Moleſtatores hujusmodi per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compeſcendo. Dat. *Lugduni* Id. Septembr. Pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Ejusdem exempli literas inſequente menſe etiam ad Decanum & Scholaſticum eccleſiæ S. Mariæ Halberſtadienſis dedit, diſerte edicens, ut ſi quis huic privilegio ſe parum morigerum præſtitiſſet, eum cenſura eccleſiaſtica, omni provocatione inſuper habita, in ordinem redigeret. Sed longe majoris momenti privilegium ejusdem Wilhelmi monitu hoc ipſo menſe eccleſiæ huic conceſſit Innocentius, in quo præclara lege cautum eſt, ne quisquam, aut Epiſcopus, aut Legatus Apoſtolicus interdicti, aut anathematis ſententiam adverſus Canonicos ferre audeat: id quod ſeculo hoc infelici, ex leviſſimis ſæpe cauſis ad hæc fulmina proclivi magnopere & utile fuit & neceſſarium. En vero ipſis Pontificis tabulas:

INNOCENTIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Decano & Capitulo Sanctorum Apoſtolorum *Symonis* & *Judæ* in Goslaria Hildenſ. Dioc. Salutem & apoſtolicam benedictionem. Devotionis veſtræ quam ad nos & Romanam eccleſiam habere noſcimini, meretur affectus, ut petitionibus veſtris quantum cum Deo poſſumus favorabiliter annuamus. Hinc eſt, quod nos cariſſimi in Chriſto filii noſtri *VVilhelmi Regis Romanorum illuſtris*, *cujus eccleſia veſtra capella ſpecialis*

exiſtit, ac veſtris devotis ſupplicationibus inclinati auctoritate vobis præſentium indulgemus, ut nullus delegatus, vel ſubdelegatus ab eo executore, ſeu etiam conſervatore, ſedis apoſtolicæ auctoritate, vel legatorum ipſius, poſſit in vos interdicti ſuſpenſionis vel excommunicationis ſententias promulgare absque ſpeciali mandato noſtro, faciente plenam de hac indulgentia mentionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum *Petri* & *Pauli* Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Lugduni III. Kal. Octobr. Pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Denique ne hoc quoque privilegium ſenſim evileſceret, Abbati Cellenſi denuo id negotii dedir, ut ſi quis hac in re ſibi dicto audiens eſſe nollet, eum cenſura eccleſiaſtica notaret. Quam Pontificis bullam, ne quid de Cellenſi monaſterio cujus memoria etiam dudum evanuit, prætermiſiſſe videamur, integram hic inſerimus:

INNOCENTIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei Dilecto filio Abbati de *Cella* Moguntin. Dioc. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Devotionis dilectorum filiorum Decani & Capituli eccleſiæ ſanctorum Apoſtolorum *Symonis* & *Judæ* in *Goslaria* Hildenſ. Dioc. quam ad nos & Romanam Eccleſiam habere noſcuntur meretur affectus, ut petitionibus eorum quantum cum Deo poſſumus favorabiliter annuamus. Hinc eſt, quod nos cariſſimi in Chriſto filii noſtri *Wilhelmi Regis Romanorum illuſtris cujus eccleſia eorum capella ſpecialis exiſtit*, ac ſuis devotis ſupplicationibus inclinati auctoritate apoſtolica ſibi duximus indulgendum, ut nullus delegatus vel ſubdelegatus ab eo executore, ſeu etiam conſervatore auctoritate Sedis apoſtolicæ vel legatorum ipſius poſſet in eos interdicti ſuſpenſionis vel excommunicationis ſententias promulgare absque ſpeciali mandato noſtro, faciente plenam de ipſa indulgentia mentionem. Quod circa diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus quatenus non permittas ipſos ſuper his contra conceſſionis noſtræ tenorem ab aliquibus indebite moleſtari. Moleſtatores hujusmodi per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita, compeſcendo. Dat. *Lugduni*. III. Kal. Octobr. Pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Anni Chriſti 1250. 1251.

Friderici II. Reg. & Imp. ult.
Wilhelmi Reg. 4. 5.
Ab. V. C. 327. 328.

Friderici Imperatoris obitus.

ADeſt ſubinde fatalis annus, qui Germaniæ fortiſſimum Imperatorem, eccleſiæ præclarum defenſorem, & caſtigatorem Pontificiæ ambitionis longe acerrimum morte ſatis intempeſtiva ſuſtulit, Fridericum puta ſecundum Imperatorem, qui tot adverſæ fortunæ telis petitus, toties a Pontificibus exagitatus, tot deniq; æmulos & hoſtes expertus non niſi cum vita jura ſua tuendi animum depoſuit, & ſemper fortuna ſua major omnes adverſariorum inſidias incredibili prudentia eluſit. De obitu ejus in quæ ſententiarum divortia ſcriptores diſceſſerint, quivis vel mediocriter in veterum monumentis verſatus non ignorabit. Nec mirandum, cum vita ejus adverſariis tam inviſa fuerit, mortem quoque non minori audacia calomniis fuiſſe proſciſſam. Sunt qui a Manfredo Spurio immiſſa in os culcitra præfocatum exiſtimant. Alii veneno propinato extinctum referunt, alii, aſſumto monachi habitu, & impetrata in extremis abſolutione, morte ſua obiiſſe malunt, id quoq; adjicientes, eum edita facinorum ſuorum confeſſione non obſcuris indiciis prodidiſſe, quanta animi ægritudine priſtinæ malitiæ ſuæ meminerit. Denique nec defuerunt olim, qui eum vivum, neſcio quo, abreptum, interjecto tempore ad deſtruenda monaſteria & clerum in ordinem cogendum rediturum, vana perſuaſione dementati, crederent, novis ſubinde fabulis ad firmandam anilem opinionem excogitatis. Si Collenutio credimus exuviæ ejus ſumma pompa in Siciliam avectæ & monte regali Panormo imminente honorificentiſſime terræ ſunt mandatæ, hoc præfixo titulo, quem ab Aretino quodam Sacerdote non invita Minerva factum exiſtimat.

Chron. Auguſt. p. 376. Alb. Stad p. 319. Martin. Pol. p. 377. Math. Pariſ. ad h. ann. Cranz. l. 8 Sax. c. 18. p. 214. Paralip. Abb. Urſp. p. 331. Collen. l. c.

Joan. Vite Duran. p. 14. ſq. Tenzel. dial. menſtr. anno 1698. p. 120. ſqq. & ann. 1698. p. 719. ſqq.

SI PROBITAS, SENSUS, VIRTUTIS
GRATIA, CENSUS,
NOBILITAS ORTI, POSSENT OBSISTERE MORTI,
NON FORET EXTINCTUS FRIDERICUS, QUI IACET INTUS.

Hoc

Hoc pacto ſcena exceſſit Fridericus, in quo natura efficere quid poſſit videtur experta. Majori forte plauſu res ab illo geſtæ exciperentur, ſi illi extremum actum perpolire, boc eſt, inclinatam Cleri diſciplinam inſtaurare per properantia fata licuiſſet. Nihil ſane ardentioribus voris eum flagitaſſe, quam ut eccleſia Chriſti Pontificis artibus oppreſſa, ac a ſua puritate nimium dilapſa, ad priſtinam faciem ſua opera revocaretur: vel ſolæ Petri de Vineis epiſtolæ declarant, qui cum omnibus rebus a Friderico geſtis non interfuerit, ſed præfuerit; omnium accuratiſſime memoriæ illas prodere potuit, vel ideo ceteris præferendus, quod libros ſuos omni mendacii ſuſpicione carere volens novum ſcribendi genus excogitavit, & ipſa publica monumenta bona fide ad poſteros ttansmiſit, dignus certe, qui quamplurimos conſilii ſui ſectatores haberet.

Conradi Regis reliqua fata.

Chron. Auguſt. p. 376. Paralip. Urſp. p. 333 Avent. l. 7 ann. Boj. p. 557. Naucler. gen. 42. p. 833.

Extincto Friderico cauſa ſimul & odium in Conradum filium tranſlata ſunt, quem Pontifex omni niſu opprimere auſus eſt, ut abrupta Hobenſtauffiorum ſtirpe Tranſalpinas provincias eo ſecurius depopularetur. Hinc non lireris tantum per orbem terrarum emiſſis Wilbelmum pro Rom. Rege habeodum edixit; verum etiam Hugonem Cardinalem eo conſilio io Germaniam delegavit, ut Conradom excommunicatum denunciarer, Principes Wilhelmo conciliaret, denique emiſſis religioſis geutes ad crucem ſuſcipiendam inflammaret. Conradus equidem ad tueoda jura ſua erectus, luſtratis Rheni provinciis, nihil egit ſollicitius, quam ut Principes oblatis beneficiis in fide ſua contioeret. Sed ultimum ei vulnus hoc ipſo anno Wilhelmus inflixit, qui contracto exercitu ejus copias ad Oppeobeimum, tanto prælio ſudit, ut profugus omni ſerme ſpe imperandi abjecta in Italiam ad obeundas patrii regni provincias diſcederer. Quas inteſtinis æque ae externis malis propemodum oppreſſas ipſe tanta virtute vindicavit, ut Neapoli muris nudata, & ſeditioſis partim obtritis, partim ſupplicio affectis ad parentis potentiam videretur adſpirare. Sed huic Conradi fortunæ interjecto triennio mors repenrina intereeſſit, eo luctuoſior, quod ſolus ſupereſſet Conradinus, annis & rerum uſu deſtitutus, atque ideo a Carolo Andegavenſi, quem Pontifex illi æmulum exciverat, facile oppreſſus & ſupplicio capitis affectus. Quorum Hohenſtauffiorum familia in tantum dignitatis culmen continuatis trophæis evecta exaruit, perpetuo lugenda jactura, niſi Auſtriorum ſundatiſſima domus a tot ſeculis Svevorum virtutes longo intervallo eſſet ſupergreſſa, & adhuc ſubinde novis nec incertis ſalutis publicæ auguriis ſpes & gaudia patriæ cumulatiſſime coufirmaret.

Wilhelmus Brunsvici nuptias celebrat.

Alb. Stad. p. 319. Cranz. l. 8 Sax. c. 19. p. 214. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 211. ſq.

Wilhelmus itaque Batavus ſublato rivali principumque ſenatu ſuffragante cuncta Regis nomine ſub Imperium accepit, ſive quod Proceres Imperii diuturnis malis feſſi, jam ipſi pacis eſſent amantiores, ſive quod Wilhelmus anteceſſorum exemplo deterritus, paulo mitius imperaret. Inprimis vicinia noſtra his annis feſtis plauſibus obſtrepuit, reddito nobis Rege, cujus præſentiam tanto temporis intervallo fruſtra expetiverat. Scilicet nihil erat Wilhelmo antiquius, quam novam digoitatem, novis quoque fœderibus firmare. Nullus tunc in Germania Princeps togæ & belli artibus, potentiaq; æque florebat ac Otto Brunsvicenſis, qui unus omnia ſapientiſſime temperabat, quæ ex Henrici Leonis aviris ditionibus erane reliqua. Nec poterat non Wilhelmi multum intereſſe, ut tam potentem principem quam amiciſſimum haberet. Quapropter affirnitatem illius expetivit ardentius, ratus eam ſibi ad majora nitenti robori & firmamento ſuturam. Signatæ tabulæ, Eliſabetha Wilhelmo deſponſa. Nuptiis dies dictus Januarii vigeſimus quintus, ſinceriſque ac devotis gratulationibus exceptus. Verum cum jam nimia læritia omnibus ſoporem imperaſſet, arx Danquerodana correpta inauſpicato incendio tota in buſtum conſedit, adeo ue diadema regium & bini ſartores conſuendis veſtibus vacantes flammis abſumerentur, Wilhelmus vero a ſponſa per ſcalarum anfractus abductus vix præſentiſſimum periculum evitaret. Adeo nihil eſt in rebus humanis tam perſectum, ut non ſortunæ caſus pertimeſcat.

Hugo de S. Caro Cardin. Francoberg. indulgentias largitur.

Siffr. presb. p. 696. Panvin. de Pontif. R. in Innoc. IV. Chron. Cœnob. Francomont p. 25.

Ad retinendos in fide Principes eodem anno Saxoniam intraverat Hugo de Sancto Caro tituli S. Sabinæ presbyter Cardinalis, Legatus apoſtolicus, qui peragrata vicinia noſtra, multisque moou-mentis nbique relictis Hildeſiæ quoque II. Non. Martii ſe continuit, atque ibi Fraocobergenſis cœnobii ſororibus indulgentias luculentas eſt elargitus, quadraginta dierum abſolutionem iis impertitus, qui largitione ſua novellæ coloniæ ſubveniſſent. Suppetit & aliud ex hoc anno diploma, venditionem quandam Capituli S. Blaſii Bruoſvicenſis confirmans, quod cum Prælatorum noſtratium nomina quædam nos doceat, ſuaque brevitate ſe commendet, integrum adſcribemus:

NOs Dei gratia Decanus totumq; Capitulum *S. Blaſii in Brunsvvick* omnibus hanc literam inſpecturis ſalutem in Domino. Quoniã ea, quæ gerimus in tempore labuntur cum tempore, oportet illa linguis teſtium, & teſtimonio literarum confirmari. Notum igitur volumus eſſe

tam

Digitized by Google

tam præſentibus, quam futuris, quod nos communi conſenſu totius Capituli decimam in *Aſtvelde* Eccleſiæ noſtræ pertinentem *Ludero* ſacerdoti, pro quingentis marcis vendidimus proprietatem omnem & dominium eidem conferentes. Ne autem hujus rei inpoſterum fiat oblivio præſentem paginam inde conſcriptam ſigilli noſtri munimine fecimus roborari. Hujus rei teſtes ſunt *Joannes* Præpoſitus Novi Operis in Goslaria, *Bodo* Præpoſitus B. Georgii, *Thidericus* Præpoſitus in Richenberg. Acta ſunt hæc anno Domini MCCLI. quarto idus Februarii.

Anni Chriſti 1252.1253.
VVilhelmi Reg. 6. 7.
Ab. V. C. 329.330.

Wilh. Rex eccleſiarũ noſtrati. um privilegia confirmat.

ANno proxime inſequente Wilheimus Lugdunum in Galliam diſceſſit, quo eum Pontifex iovitaverat, de dilapſa cleri diſciplina cum eo ſermones collaturus. Feſtinans tamen in Germaniam ad comitia ioeuote vere in Saxoniam rediit. Sexto certe Nonas Maji Bruosvici præſeos ooſtrati Montis S. Petri privilegia bina Henrici IV. coofirmavit alterum hic ſubjicie-mus:

WILLELMUS Dei gratia Romaoorum Rex ſemper Auguſtus univerſis ſacri Imperii fidelibus præſentes litteras inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Cupieotes divinum cultum ad imitationem prædeceſſorum noſtrorum Imperatorum & regum propenſius ampliare, notum facimus uoiverſis tam præſentibus, quam futuris, quod nos ad inſtar claræ memoriæ Regis *Henrici* quarti prædeceſſoris noſtri, qui ob interventum ac petitionem dilectæ geoitricis ſuæ AGNETIS imperatricis Auguſtæ.

* *Repetitur diploma Henr. IV. quod ad annum 1062. protulimus*

* * *

Prout in privilegio inde confecto Regis ipſius & ſuo ſigillo & ſigno regio conſignato plenius vidimus contineri, prædicta omoia prout ſuperius ſunt expreſſa, proprio motu & certa ſcientia concedimus, & autoritate regia confirmamus, traditionem & donationem a prædicto prædeceſſore noſtro factam, ratam habentes & gratam. Idem privilegium de ſpeciali gratia duximus innovandum. Ut autem hæc conceſſio & confirmatio noſtra firma & inconvulſa permaneat & in perpetuum valitura, præſens privilegium exinde conſcribi & ſigillo majeſtatis noſtræ juſſimus communiri. Datum per manum venerabilis H. Spirenſis Electi vices gerentis venerabilis *Gerbardi* Maguntini Archiepiſcopi Sacri Imperii per Germaniam Archicaocellarii, apud *Brunsvich* VI. Non. Maji. Indictione x. Anoo Domini M°CC°L° ſecuodo. Regni vero noſtri anno quarto. Feliciter Amen!

Signum Domini Wille. primi. Regis invictiſſimi.

Romanorũ

Brunſvico ipſis Nonis Maji Gaodersheimium perrexit, ubi montis S. Georgii Canonici arrepta occaſiooe de Borchtorpiorum raplois conqueſti, id ab eo impetrarunt, ut datis ad Seoatum Goslarienſem literis mooaſterium illud in tutelam juberet recipi, quandocunque id neceſſitas videretur poſtulare. Sed & hic ipſum Wilhelmum audiemus.

WILLELMUS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus Dilectis fidelibus ſuis *Conſulibus Civitatis Goslarienſis* gratiam ſuam & omne bonum. Cupieotes libertatem eccleſiaſticam & eccleſia-

cleſiarum jura modis quibus poſſumus ampliare: Fidelitati veſtræ auctoritate regia diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus jura & libertates Dilectorum noſtrorum fidelium Præpoſiti, Prioris & Conventus *S. GeorgiiGoslarienſium*, ordinis S. Auguſtini ſervantes auctoritate noſtra illæſa, non permittatis eos ab aliquo indebite moleſtari, facientes ipſis tam de *Henrico* de Borchtorpe Milite, quam etiam de aliis ſuper omnibus eorum injuriis exhiberi juſtitiæ complementum, quotieſcunque ab eis fueritis requiſiti - - - - - Datum *Ganderſen* Non. Maji. Indict. X. Anno M.CC.L. ſecundo.

Reliqua Wilhelmi geſta. *Sabaten. p. 71. lib. II. part. 2. annal. Paderb.*

Denique relicta Brunſvico Francofurtum ſub menſem Junium petiit, quo omnes ferme Germaniæ Principes ad comitia confluxerant. Otto etiam Brunſvicenſis generi cauſa ad protectionem ſe accinxerat, jamque ſarcinas juſſerat componi; cum VII. Id. Junii, quæ eſt rerum humanarum inconſtantia, inter cumulatiſſimas ſuorum lacrymas ad cœleſtes ſedes evolaret. Interea Wilhelmus in Principum congreſſu, quid reipublicæ expedire videretur, magna cura tranſegit, conſultumque tunc in medium, ut Conradus Rex reipublicæ hoſtis haberetur, ceteri, qui Wilhelmi Imperium detrectarent, proſcripti bonis exuerentur, Margaretha Flandriæ Comitiſſa, Wilhelmum muliebri faſtu ſpernens, bello in ordinem cogeretur. Commune hoc Principum decretum ſequente ſtatim anno Wilhelmus exequi auſus, cum inſtructiſſimo exercitu, Hollandiam ingreſſus eſt, ac Margarethæ faſtum tanto prælio retudit, ut plusquam viginti hominum millia occubuiſſe ſerantur. Quæ Wilhelmi fortuna ſi perpetua fuiſſet, nemini fortaſſis ſuorum anteceſſorum concederet. Cæterum lætus tanta victoria ſub auctumnum Saxoniam ingreſſus affinibus Ducibus patre nuper orbatis conſilio præſto fuit.

Wilhelmus Goslariæ egit.

Priusquam vero Belgicam expeditionem ſuſciperet, ſub ipſum anni auſpicium Goslariam quoque noſtram ſua præſentia beavit, cum reflexo itinere antiquum hoc Imperii domicilium ipſe quoque judicaret dignum, quod ſua præſentia colluſtraret. Tacent equidem hoc annales, nobis tamen hac de re conſtat ex diplomate ejus, quod VII. Id. Januarii ineunte anno 1253. eccleſiæ SS. Simonis & Judæ conceſſit, hiſce teſtibus munitum: *Teſtes ſunt hujus Burchardus, Hermannus & Henricus de Wildenberg, Bertholdus Advocatus Goslarienſis C. de Piſcina, Conradus & Burchardus de Brunſvich. Data Goslariæ VII. Id. Januarii Indict. XI. anno MCCLIII.* Vltimus hic Romanorum Imperatorum, quem præſentem Goslaria noſtra venerata eſt. Succeſſere deinde reipublicæ tempora, quibus Germania inter diverſa ſtudia fluctuans, plures elegit Imperatores, nullum habuit. Finito ferali Interregno, plures equidem familiæ ad majeſtatem Auguſtam adſpirarunt, ſed plerumque Imperatores mutato veteri more in provinciis hæreditariis conſedere, vix unquam Imperiales urbes, niſi comitiorum cauſa adeuntes. Goslariam certe hoc beneficio per ſubſecuta ſecula caruiſſe, inter omnes conſtat. De eo tamen ſibi inſigniter gratulatur, quod Imperii tutela atque clementia per tot ſeculorum decurſum integra hodienum, atque incolumi perfruitur.

Anni Chriſti 1254. 1255.

Wilhelmi Reg. 8. 9.

Ab. V. C. 331. 332.

Deformis Germaniæ facies. *Trithem. Chron. Hirſaug. ad h. ann. Naucler. l. c. p. 931.*

DEvicta nuper Margaretha, Flandriæ Comitiſſa, Friſi quoque contra Wilhelmum inſurrexere, quos tamen fortiſſimus Rex terra marique oppugnatos, tanta clade affecit, ut quinque militum millibus aperto Marte oppreſſis, ipſam Friſiam, quam late patet, flamma ferroque depopularetur. Sed vix pedem Belgio extulerat, cum ſtatim reviviſceret bellum atque in tantam flammam ſe explicaret, ut non niſi Regis exitio terminatum ſit. Ceterum dici vix poteſt, quanto odio vulgo habitus ſit. Habet enim hoc novum Imperium, ut vix inter ſubditos convaleſcat autoritas, aut mutuo uſu ac commercio ipſa imperandi parendique functio abeat in conſuetudinem. Inprimis Wilhelmo hoc non potuit non contingere, qui nec potentia, nec opibus nec ipſis quidem majorum imaginibus cum anteceſſoribus erat comparandus, nec ea præſtabat auctoritate, quæ ſopiendis tot inteſtinis diſcordiis ſufficeret. Hinc latrociniis, furtis rapinis miſcebantur omnia, ac quivis ſibi ex parvis Wilhelmi viribus licentiam peccandi pollicebatur. Nec ipſi quidem Regis Majeſtati parcebat furor. Vxor ejus Eliſabetha a Comite quodam Waldeccenſi in via publica intercepta, non prius dimiſſa eſt, quam ingenti auri pondere a marito liberaretur. Wilhelmus quoque Trajecti Silice petitus capitis periculum adiit. Vrbes, itinera, ſylvæ latrociniis & togatis vulturibus infeſta. Paucis: tam erat miſeranda Germaniæ noſtræ facies, ut omnem non dicam pietatis, ſed humanitatis ſenſum videretur amiſiſſe. Statuerant equidem urbes quædam ad Rhenum ſitæ ſecuritati ſuæ conſulere, atque ideo in mutuum fœ-

dus coiverant, quibus & e Saxonia noſtra nonnullæ deinde acceſſerunt: *Verum iſta pax more Lombardorum civitatum, inchoata propter malitiam reſiſtentium non diu duravit.* Forte tamen Hanſeatico fœderi dedit occaſionem, cui & Goslaria noſtra interjecto tempore ſeſe adjunxit, tantis ex hoc fœdere opibus aucta, ut præ multis aliis hujus provinciæ civitatibus extulerit caput.

Chron. Auguſt. p. 575. & 678.

Hoſpitalis S. Johannis ſive S. Crucis majoris origines.

Jam ut ad Goslariam quoque noſtram redeamus, ea, quemadmodum ex Wilhelmi diplomate conſtat, ſuperiore anno Advocatum habuit *Bertholdum*, neſcio qua familia oriundum, quem tamen anno nondum elapſo, extinctum mihi conſtat. Succeſſit ei *Tidericus* quidam de Sulynge Volckmaro Wildenſteinenſi per omnia ſimilis nihilque agens ſollicitius, quam ut pietatis ſtudium apud nos majora indies caperet incrementa. Honorem certe a pietate exorſus cum ampliſſimo Senatu noſtro de excitando pauperum domicilio cogitavit, nec cogitavit tantum, ſed & feliciſſime perfecit, uberiorem ex hoc beneficio laudem commeritus, quam ſi monaſterium longe ſplendidiſſimum excitaſſet. Nullus videbatur locus oportunior, quam platea, quæ Regii Pontis nomine inclareſcit. Quapropter curiam quandam Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Canonicis propriam coëmit, extructaque Capella ipſam Curiam ita ædificiis illuſtravit, ut tot Iros caperet facillime: totumq; Hoſpitale Dei & Beati Johannis Baptiſtæ honori more ſeculi ſui dedicavit. Hodie S. Crucis majoris nomine notum eſt, (forte quod tutelares interjecto tempore mutavit:) & tot pauperibus ſub cura Optimi ac integerrimi viri Dni GEORGII BRUNINGII, Patritii Goslarienſis & multis officiis cum laude fungentis, victum & hoſpitium præbet, ut nullum ſit in urbe noſtra inſtitutum laudabilius, nullum illuſtrius. Dignum hoc publicum pietatis monumentum judicamus, quod nulla ſepeliat oblivio, atque ideo ipſum Tiderici noſtri & Conſulum diploma ab interitu vindicabimus, inprimis cum res aliquas cognitu non indignas nos doceat:

TIDERICUS *Advocatus & Conſules cum univerſitate Burgenſium in* Goslar *omnibus hanc literam intuentibus æternam in Domino ſalutem. Ut ea quæ mature geſta ſunt, mature ſerventur, expedit, quod futuræ poſteritatis memoriæ commendentur, quatinus eo pietatis ſtudio, quo geruntur a præſentibus, inviolabiliter a poſteris obſerventur. Ea propter ad notitiam tam futurorum, quam præſentium volumus pervenire, quod Dominus* Reinhardus *Decanus totusque Sanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslaria Conventus de communi conſenſu curiam ipſorum clauſtralem quandam Domini* Borchardi *de* Winingerode *Concanonici ſui apud pontem Regis ſitam ad peticionem noſtram liberam & a jure dotis abſolutam nobis dimiſerunt. Sub hac forma ſcilicet, ut in ea hoſpitale ad honorem Dei & Beati* Johannis *Baptiſtæ ad commodum & refectionem pauperum conſtruatur. In reſtaurum autem hujus curiæ contulimus eccleſiæ ſuæ ad luminaria ſummi altaris annuatim marcam & dimidiam, cujus quinque Perſones faciant puram marcam. Et pro hac marca & dimidia aſſignamus eidem eccleſiæ domum in* Domſtrade, *quæ domus nunc* Jordani Pynneri *vocatur. Prædictum quoque hoſpitale Decanus, qui pro tempore fuerit, cum duobus Burgenſibus noſtris, ad hoc deputatis, in omnibus negociis communiter ordinabunt, præter hoc ſolum, quod illi duo ſacerdotem ad divinum officium celebrandum & confeſſionem audiendam ſine conſenſu Decani poterunt invenire. Quem ſacerdotem, quamdiu ipſis placet, tolerabunt, & cum diſplicuerit, amovebunt. Sacerdos vero Domino Decano obedientiam debitam faciet & ſi dignus eſt ab eo curam recipiet animarum, pariterque donum altaris. Divinum quoque officium idem ſacerdos, prout expedit, celebrabit, videlicet, ut horam debitam in funeribus deportandis obſervet. Idem in matutinis, in miſſis & pulſacionibus obſervare debebit. Sepultura etiam omnium inhabitantium, tam ſanorum, quam infirmorum erit in cimiterio ſancti* Thomæ, *nec in aliquo religioſo loco, vel non religioſo ſepulturam petere debent, niſi aliquæ forte Perſonæ excellentes petent in clauſtro Dominorum prædictorum ſepeliri, vel amici eorum pro eis. Ad quod iidem Domini non tenentur ex debito, niſi ex peticione obtineatur ab eis. Oblacio etiam, quæ offertur in hoſpitali, cedet ei, quod autem alias offertur, in hoc nichil juris habet. Item deportacio mortuorum & preparacio ſepulchrorum ad hoſpitalarios, qui hoſpitali præſunt pertinebit. Item ſi* hoſpitale domus Teutonicæ, *quocunque titulo obtinuerimus, idem jus eccleſia ſupradicta habebit in hoc, quod habet in iſto. Adjicientes ad futurorum*

caute-

cautelam, ſi aliquod cimiterium ad ſæpedictum hoſpitale fuerit ordinatum & conſecratum, omnis ordinatio vel commutatio Dominorum & noſtra de præfato hoſpitali habita, invalida ſit & infirma. Ita videlicet, ut prænominata curia clauſtralis cum æquivalentibus ædificiis, quæ nunc habetur cum dote & jure clauſtrali, quod habuit antequam conſtrueretur hoſpitale, ad prædictam eccleſiam redibit, quiete & pacifice poſſidenda. Ut autem hæc forma valida perſeveret, placuit ſigillis ſæpedictæ eccleſiæ & in Richenberch & Montis Sci Jeorgii eccleſiarum & ſigillo noſtro communiri. Datum anno Domini MCCLIV. Kal. Decembr. Hujus rei teſtes ſunt Theodericus *Advocatus dictus de Sulynge*, Bertoldus & Arnoldus *fratres de Govviſche*, Conradus & Theodericus *fratres de Piſcina*, Burchardus *de Lengede*, Reinhardus *de Lapide*, Olricus, Bertramus, Johannes & Borchardus *fratres de Bilſtene*, Heinricus *de Dorneden*, Gerbodo, Conradus *de Peperkellere*, Tidericus & Hermannus *fratres de Aſtvelde*, Tidericus *de Livede*, Conradus *de Bretenſteine & alii quam plures.*

Henric9 Hild. Ep. Franckenb. indulgẽtias concedit. *Chron. Ment. Frãc. p. 24*

Quanto cumulatius itaque ſibi poſteros demereri tanto beneficio ſtuduit Tidericus Advocatus, quam Henricus Hildeſienſium Epiſcopus? qui communi eorum temporum more, argentum corradendi, omnibus vere pœnitentibus & confeſſis & Franckenbergenſi Monaſterio ſuppetias laturis, *quadraginta dies de injuncta ſibi pœnitentia miſericorditer* hoc anno *relaxavit*, ſatis liberaliter, ſi ſatis bene.

Albert9 Brunsvicenſis latrocinia impedit. *Cranz. l. 8 Sax. c. 21. p. 215. Bunt. part. 1. Chron. Brunſv. p. 214. Meib. not. ad Henr. Resla Herlingsberg. p. 785 tom. I.*

Sed quo majore pietate his annis Goslaria de alendis pauperibus ſuis cogitavit; eo horridior in vicinia ſoit rerum facies, cum equites nonnulli, nobilitatis ſuæ obliti, excuſſo Principum Imperio, latrociniis impune operam darent. Quanto quisque erat opulentior, tanto ſecurius itinera obſidebat, caſtellis quoque præmunitis, quo ſe cum prædis & ſpoliis reciperent. Quod cum animadverteret Albertus Dux Brunsvicenſis, qui nuper extincto Ottone avitas ditiones adierat, id ſibi putabat negotii datum, ne quid reſpublica detrimenti caperet. Hinc conſcripto exercitu primo dominos de Wolfferbuttele invaſit, quos facile caſtello munitiſſimo expulit, hinc Aſſeburgios, expugnata Herlingsberga, bonis exutos adeo fregit, ut e Saxonia exules in Weſtphaliam ſeſe reciperent longo demum interjecto tempore redituri. Quare non eſt dubium, quin viciniæ noſtræ ſecuritas fuiſſet reditura, niſi Hildeſienſis Epiſcopus novas ſubinde turbas excitaſſet, non niſi effuſo multo ſanguine terminatus.

Anni Chriſti 1256. 1257.

Wilhelmi Reg. ultimus.

Interregni 1. 2.

Ab. V. C. 333. 334.

Wilhel. mi Regis funeſtus interit9.

NEc minus annis proxime inſequentibus temultuariis nobilium armis reſpublica turbata eſt. Adeo nunquam deſinunt exempla, ubi cœperunt, ſed in tenuem quamlibet admiſſa tramitem, latiſſime evagandi ſibi viam faciunt, & ubi ſemel a virtute deſcitum eſt, protinus in præcipitia pervenitur, nec quisquam ſibi putat turpe, quod alii fuit fructuoſum. Suo malo id expertus eſt VVilhelmus Cæſar, cum ei cum ejusmodi monſtris eſſet decertandum, qui profligato omni pudore, ac ipſa humanitate poſt tergum relicta, nec parere amplius cuiquam, nec parcere volebant, quaſi ne piaculare quidem amplius eſſet, poſt tot Principum rebelliones a Pontifice ſufflatas, parricidalia arma, quandocunque liberet, in Principum viſcera convertere. Friſones quoque tot cladibus a Wilhelmo fractos denuo paludum fiducia & latrociniorum ſpes ad arma reſumenda pellexerat. Ad quos debellandos, cum hoc ipſo anno Wilhelmus cum juſto exercitu proceſſiſſet, nec fallaces & anfractuoſas vias, ſatis exploratas haberet, tragico caſu periit. Quippe cum ſpeculatum exiret, & compactam glacie paludem equo concitato pervolaret, fracta ſubito glacie, cœno ſubmerſus & a Friſonibus ex inſidiis confoſſus interiit: Principes cum ſummis comparandus, ſi ei par animo fortuna contigiſſet. Quis ergo non miretur occulta Dei judicia: quibus factum credo, ut nullus pene, qui contra Imperatores, Pontificum ſuaſu inſurrexit, fortuna benigniore uſus ſit? Non Rudolphos, Hermannos, Ecbertos, Conrados, Henricos repetemus, quorum fata funeſta ſupra attigimus. Ipſe Wilhelmus hic in ætatis flore extinctus, nec ſepulchro quidem tanto principe digno illatus eſt, neminique ex eo tempore fuit compertum, in quem angulum exangue ejus corpus a ferociente plebe rejectum ſit, licet vel maxime Henricus Stero in Auguſtenſi Chronico rem a fabula arceſſere videatur. Non potuit tamen Wilhelmi interitus Germaniæ non luctuoſus eſſe, quem ſecutum eſt ferale iſtud interregnum, & fœdæ principum diſcordiæ, quibus niſi Rudolphus Habspurgicus remedium interjecto tempore attuliſſet, periculum erat, ne ægra res-

Chron. Aug. p. 378 Alb. Stad. p. 320. Chron. magn. Belg. ad h. ann. Cranz l. 8 Sax. c. 20. p. 214. Trithem. in Chron. Hirſang. ad h. ann.

reſpublica & veluti ſenio confecta plane corrueret.

Interregnum.

Chron. Aug. l. c. Paralip. Urſp. p. 335. Schurzfl. auct. hiſt. Auguſt. tom. 1. diſſ. hiſt. p 37. ſqq.

Ultimus hic Regum Romanorum, ut jam dictum eſt, qui veteri Imperii more Goslariam noſtram ſuo ſplendore illuſtravit. Quamobrem non mihi, ut arbitror, vertetur vitio, ſi ſubſequentium Imperatorum res geſtas paulo parcius attigero: Inprimis, eum quæ poſtea in Imperio geſta ſunt, nec invidia careant, nec Goslariam noſtram æque reſpiciant, ac olim, cum adhuc regni domicilium audiret. Occiſo Wilhelmo ſequente ſtatim anno a Colonienſi Archiepiſcopo aliisque inferioris Germaniæ Principibus Richardus Cornubiæ Comes ex Anglia ad capeſſendam rempublicam evocatus, Aquisgrani etiam in ſolenni Principum congreſſu diademate cingebatur. Illi tamen a Treverenſi Saxone & Brandenburgico oppoſitus Alphonſus Hiſpanus. Unde Germanis inter diverſa ſtudia fluctuantibus, neuter ad Imperium adſpiravit, ſed, quod fieri in tam turbulento reipublicæ ſtatu ſolet, omnibus civili diſſidio concuſſis, nobilium audacia in tantum prolapſa eſt, in quantum ſocialibus armis ſuffulta potuit. Quamobrem & ipſi Principes veluti Paderbornenſis Epiſcopus & Albertus, Dux Brunſvicenſis nobilium ſuorum potentia territi, mutuis ſe fœderibus firmarunt, id quod & urbibus erat faciundum, quemadmodum Goslaria noſtra cum Quedlinburgenſibus, Brunſvicenſibus, Gœttingenſibus, Einbeccenſibus, Northeimenſibus aliisqué vicinis civitatibus, de auxiliis mutuo ferendis pepigit, ut ea quæ deinceps acta ſunt, ſatis aperte declarant.

Schat. l. 11. p. 91. annal Paderb. part. 2.

Alexander Pontifex Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ privilegio auget.

Cum igitur ubique piſcium vita viveretur, potentiorque quisque tenuiores opprimeret: fieri ſane non poterat, quin & eccleſiæ idem periculum ſubirent, ſuisque bonis ac juribus ſenſim ſpoliarentur. Veriti itaque baſilicæ SS. Simonis & Judæ Canonici, ne orbati tutela Imperatorum, quibus tot annis in oculis fuerant, ipſi quoque juribus ſenſim exciderent, inprimis cum ipſe Hildeſienſis Epiſcopus proventus vacantium beneficiorum Innocentii Pontificis indultu exigeret: Superiore jam anno impetrarunt ab Alexandro Pontifice bullam, quam eccleſiam hanc *Romanorum Imperium nullo mediante reſpicere*, ac ab omni Epiſcopi jurisdictione plane immunem eſſe pronunciat. Ipſas Pontificis literas, quas Wilhelmi Regis precibus ſe fatetur dediſſe hic recenſere non piget, inprimis cum non prætereundum videatur elogium, quo horum Canonicorum pietatem publico famæ ſuffragio probari affirmat:

ALEXANDER Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Decano & Capitulo eccleſiæ Sanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslaria Hildenſ. Dioc. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ad faciendam vobis gratiam ſpecialem kariſſimi filii noſtri magnifici Principis *VVillelmi* Romanorum Regis illuſtris precamine & veſtræ probitatis meritis, ſuper quibus vobis laudabile teſtimonium prohibetur inducti, autoritate præſentium vobis duximus concedendum, ut gratia, quam piæ recordationis prædeceſſor noſter Innocentius Papa quartus venerabili fratri noſtro Epiſcopo Hildenſemenſi de proventibus vacantium beneficiorum in ſua diœceſi conceſſit per triennium colligendis ad eccleſiam veſtram, *quæ Romanum Imperium nullo reſpicit mediante*, nullatenus extendatur, non obſtantibus aliquibus literis, ſeu indulgentiis a ſede apoſtolica impetratis aut etiam impetrandis, per quas hujusmodi conceſſio valeat impediri. Decernimus etiam, ut ſi aliquid contra hujusmodi conceſſionis tenorem a quoquam extiterit propria autoritate præſumtum, ſit irritum & innane. Et ſi forte aliquæ ſententiæ in vos hac occaſione prolatæ fuerint, nullum obtineant robur firmitatis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum *Lateran.* VII, Id. Januar. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

Johann. Præp. & Rudolp. Decanus SS. Sim. & Judæ.

Chron. Cœn. Francomont. p. 27

Hoc diploma, quod jura hojus eccleſiæ luculento teſtimonio confirmat, ultimum eſt Wilhelmi Regis documentum amoris in banc eccleſiam, nam cum illud VII. Id. Januarii datum ſit Wilhelmus eodem hoc menſe V. Kal. Februarii, quæ plurimorum ſententia eſt, caſu iſto miſerabili periit. Eccleſiæ per id tempus præfuere Johannes Præpoſitus & Rudolphus Decanus; uterque origine mihi ignotus. Occurrunt tamen eorum nomina in literis compoſitionis inter Conventum Francobergenſem & Guncelinum Magiſtrum Xenodochii D. Johannis Brunſvicenſis factæ: Hanc enim ſententiam in æde D. Matthiæ ipſis nonis Martii pronunciatam teſtes ſubſcripſere *Johannes Præpoſitus, Rudolphus Decanus, A. Scholaſticus.*

**Legendũ fortee ſubdiaco-ni.*

*cus, Mag. F. B. Canonicus, H. Plebanus D. Stephani, H. de Alvelde, Ludegerus & Petrus Sacerdotes, G. de Oſtervvyk, H. Bremenſis Diaconus; B. & H. Abdiaconi, * B. & A. Fratres de Govviſche, Baſilius de Wenthuſen, H. Bezelini, S. Leonhardi, Edeleres ab Hommannesbuſen Milites, Robertus de Goſa, aliique quam plures.*

Johannes Hildeſienſ. Epiſc. creatur.
Rentel.p. 96. Chron Hillesh. Chron. MSC. Epiſc. Hildes. c. 33.
Feſtum S. Johannis ad portam Latinam hic locorum introducitur.
Honer. Auguſtod l. 3. c. 160. Belet. c. 126. Prid. Non. Maj

Diœceſis noſtra hoc anno amiſit Henricum Hildeſienſem Epiſcopum, virum pium & quietis cupidiſſimum: cui ex eccleſia Montis S. Mauritii prope Hildeſiam Joannes Præpoſitus ſucceſſit, undecunq; natus, vir certe inſignis, & pro ſeculo eruditus, bellique ac togæ artibus præſtans, quarum beneficio acceſſionibus quam plurimis eccleſiam ſuam locupletavit. Nobis eo præcipue nomine commemorandus, quod primus omnium apud nos feſtum Johannis ad portam Latinam introduxit, ante hæc tempora his regionibus incognitum, præbendis ſatis opimis inſtitutis, ne quid ad tam ſacri ſcilicet diei religionem videretur deeſſe. Qui dies anniverſarius creditur illius miraculi, quo Johannes Apoſtolus a Domitiano Cæſare ante portam Latinam in dolium fervente oleo repletum projectus, divinoque beneficio inde ſalvus ac incolumis evaſiſſe fertur. Adeo proclives tunc homines ad augendum feſtorum numerum fuere. Crevit ſcilicet feſtorum, crevit ſanctorum numerus; & pietas genuina, fides caritas, ſpes ſubinde decrevere, donec ſuccedente tempore plane fere evaneſcerent.

Anni Chriſti 1258. 1259.

Interregni 3. & 4.

Ab. V. C. 335. 336.

Alphonſus Rex in Germaniam venire recuſat, Richardus e Germania aufugit.
Brovver. l. 16. annal Trevir. Schaten. l. 11. annal. Paderb. p. 97. part. 2. Judic. XXI, 24.

GErmaniæ his proximis annis eadem quæ antea facies fuit, fœda ſcilicet & deteſtanda. Proceres Imperii in diverſas factiones ſciſſi, pars ab Alphonſo, pars a Richardo ſtabat. Ille vocatus io Germaniam animadvertens, quænam ſibi certamina eſſent ſubeunda, moras nectere cœpit, maluitque regno avito quiete frui, quam peregrinum Imperium, tot procellis agitatum, anhelare. Richardus vero, quamvis ei non deeſſet animus reipublicæ faſces capeſſendi, turbarum tamen multitudine deterritus profuſis opibus in Angliam rediit, nihil ex tanta dignitate niſi nomen mutuatus. Atque adeo *in diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed unusquisque, quod ſibi rectum videbatur, faciebat.*

Induciæ inter Albertum Brunſv. & Johannem

Supra a nobis eſt commemoratum Albertum Magnum Ducem Brunſvico-Luneburgenſem domitis nobilibus Wolfenbutelenſibus, & Aſſeburgiis, aliisque nobilibus prædonibus, cum Henrico Hildeſienſi Epiſcopo fuiſſe colliſum. Quod diſſidium Sarſtedii, Rhedæ & Roſenthalii excidio vix terminatum fuit: Johanne itaque ſuperiore anno ad Hildeſienſem Epiſcopatum evecto, de pace inter hoſce vicinos reſtituenda actum eſt, cumque ad liquidum tam cito perveniri haut poſſet, Halberſtadienſis Epiſcopi & Johannis, Marchionis Brandenburgenſis opera induciæ fiunt hac lege, ut Johanoi Epiſcopo Hildeſienſi, Burchardo de Wolffer-buttle, Johanni de Eſchete & Egberto de Luttere ab anni exordio ad octavam usque Pentecoſtes proximam ſecuritas bona fide præſtetur. Inter quod tempus ipſa pax penitus coaluit.

Hildas. Epiſc.
Dipl. Alb. Magn. ap. Mader. p. 261 Antiq. Brunſv.

Francobergenſis Cœnobii incrementa.
Chron. Cœnob. Francomont. p. 27

Goslariæ noſtræ nihil per hæc infauſta tempora memoratu dignum contigiſſe invenio, præterquam quod monaſterium Montis Francorum ſenſim e priſtina paupertate eluctari, & magis magisque caput efferre geſtiret. Extant ex hoc anno literæ, quibus Johannes Præpoſitus, Gertrudis Abbatiſſa & totus Conveotus Novi Operis Goslariæ Francobergenſibus aream & IV. manſos Langeniciæ ſitos XXVI. argenti purioris marcis vendunt, decima tamen excepta. *Teſtes: Rudgerus, olim forenſis templi plebanus, Henricus Plebanus Langenicenſis, Petrus Sacerdos, Henricus & Henricus Diaconi, Bertholdus ſubdiaconus, Bertholdus & Arnoldus Fratres de Govviſche, Burchardus de Langede milites, Henricus de Borneten & Conradus de Rutenberg Cives Goslarienſes.* Inter moniales hujus cœnobii præcipue per hæc tempora celebratur Anoa de Ringen, virgo ultra ſexum ſapiens, & ſcribendi arte inſignem laudem commerita, ut plures libri, quos ſua manu exaravit, patrum noſtrorum memoria adhuc teſtati ſunt. Meminit illius quoq; Johannes Leznerus, diligentiſſimus harum rerum indagator, in Chronico Hildeſienſi MSC. quod apud me maximam partem extat, rerumque harum notitia eſt refertiſſimum. Hoſpitio quoque hoc cœnobium hoc ipſo anno excepit Henricum Curlandiæ Epiſcopum, neſcio qua de cauſa Goslariam profectum; quod beneficium ille XL. dierum indulgentiis ipſo B. Marcelli die compenſavit.

Anna de Ringen docta monialis Francob
Lezn. c. 89. op. MSC. de monaſt. & l. 2. c. 29. Hiſt. Hildes.
Indulgentiæ XL. dierum.

De eccleſia Montis S. Petri quædam

De eccleſiæ Montis S. Petri rebus hoc anno geſtis nihil extat, quod mihi quidem cognitum ſit, præterquam tabulæ, quibus venditio cujusdam molendini ad montem Sudenberg ſiti confirmatur. Conſtat ex illis A. quendam præpoſitum ac O. Decanum illuſtri huic eccleſiæ tunc præfuiſſe. Sed dolemus perverſum ſeculi morem, quo prima tantum nominum elementa ſolebant ſignari, quaſi, qui tunc nemini ignorabantur, etiam poſteris noti eſſent futuri.

Monaſterii Backerodani mutatio.
Lezner.

Sed minime hic omiſerim Cœnobii Backerodani notabilem converſionem, quam hoc ipſo anno contigiſſe priſci referunt annales. Jam libro primo monaſterii hujus origines a me, copioſius traditæ ſunt, ubi nec hoc omiſimus comme-

cap. 43. Chron. Hildes. MSC. Meibom. Chron. Riddags. p. 356. Reutel. Chron. Hillesb. p. 105.

morare, tunc in novum iſtud religionis domicilium Regularium S. Auguſtini familiam evocatam fuiſſe. Verum cum interjecto tempore Fratres ſenſim recto deerrarent, & neglecta diſciplina in omne ſcelus proruerent, Fratribus & ſororibus uno hoſpitio nec pudice, nec religioſe viventibus; Johannes Hildeſienſis Epiſcopus, ut erat vir antiqui moris ſervantiſſimus de inſtauranda religione ſedule cogitavit. Extorres monaſterio ſuo per diœceſin tunc oberrabant Iſenhagenſes Monachi Ciſtercienſium inſtitutis adſveti, quippe ferali incendio & loci ipſius triſtitia pulſi. Quorum probitas cum perſpecta Epiſcopo eſſet; ſtatim communi totius Capituli Hildeſienſis ſuffragio decretum eſt, dimiſſis Canonicis regularibus Ciſtercienſes hos introducendos. Rem maturo judicio conſtitutam, literis ſuis ratam habuit Alexander Pontifex, id præterea, ſi Leznetus audiendus, ſevere edicens, ut abolito antiquo nomine Novalis S. Mariæ, hoc eſt, Marienroda in poſterum audiret hoc monaſterium, ſimul quadraginta dierum indulgentias eis pollicitus, qui hac in re morigeros ſe præſtiterint, quanquam id Meibomius Magno Hildeſienſi Epiſcopo tribuere maluit. Denique & tutelares mutati, & SS. Coſma & Damiano loco migrare juſſis patrocinium Monaſterii commendatum B. Mariæ Virgini & omnibus Angelis. Neſcit tamen, qui factum ſit, ut neglecta tantarum indulgentiarum pollicitatione, Bettingeroda ſive Betzingeroda ſæpiuſcule in antiquis monumentis vocetur. Rem non ingratam Lectori videbimur facturi, ſi ipſum Joannis Epiſcopi diploma nunquam ante hac, quantum ſcio, editum e ſchedis Lezoetianis producam:

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Amen. *Johannes* Dei gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis omnibus in perpetuum. Etſi debitum paſtoralis ſollicitudinis poſtulat & requirit, ut omnium eccleſiarum utilitatibus ſollicite inſiſtamus, illarum tamen commoditatibus ſtudio benignitatis, aſſumpto charitatis zelo movemur propenſius providere, quarum filii & ſibi per meritum, & aliis proficiunt per exemplum. Gratulantes enim ad memoriam revocamus, qualiter hic Vitis generoſa Ciſtercienſis ordinis multiplificavit odores, & in florem honoris & honeſtatis longe lateque palmites virtutum expandit, ac multiplicatum fructum in vitam æternam feliciter reportavit. Cum igitur ejuſdem ordinis titulus, per diſpenſationem divinam, adeo inſignis ſit, quod ubique venerabilis habeatur, & dilecti filii, Abbas & Fratres Monaſterii *in Iſenhagen* quos in *Backenroda* locavimus, quod nunc Monaſterium *novalis S. Mariæ* dicitur ordinis Ciſtercienſium, cujus nos in eodem loco fundatores eſſe, vel fuiſſe gaudemus, converſatione & vita, die ac nocte divinis laudibus occupantes, carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis pro Domino crucifigant, & in præfato loco elegerint inſtituere divinæ inſpirationis gratia faventes debemus ſemper ſecundum deſiderium faciendi quæ oculis Domini ſint accepta dictorum Abbatum & Fratrum neceſſitatibus obviare, volentes univerſa bona cum omnibus eorum proventibus & attinentiis in campis, agris, villis, paſcuis, areis, fluminibus, paludibus, piſcationibus, nemoribus, molendinis, & aliis univerſis, quæ prædicta eccleſia Backenroda ab initio & ab antiquis temporibus usque in hodienum poſſedit pacifice & quiete, quibus etiam fratres ordinis S. Auguſtini, qui extiterant in eccleſia memorata, ſed amoti culpis ſuis exigentibus renunciaverunt, plane & unanimiter coram nobis multitudine Clericorum & Laicorum aſtante de Capituli noſtri beneplacito, & conſenſu titulo donationis donavimus Abbati & Fratribus jure perpetuo poſſidenda, quemadmodum Eccleſia in Backenroda dignoſcitur poſſediſſe, ut prædicti Abbas & Fratres in ſancto otio & quiete ad cultum Dei & ad honorem ejuſdem genetricis valeant liberius ſanctis orationibus & devotis obſequiis inſiſtere & vacare. De certo ſcientes nos ex hoc illi placere, qui eorum acceptat placitum famulatum, humiliter & devote rogantes, ut ſimus participes bonorum omnium, quæ ibidem per ipſos in elemoſynis, orationibus, vigiliis & in Miſſis fuerint procurata. Et agent anniverſarii noſtri diem, ſicut obitum fratrum ſuorum peragere conſueverunt. Hæc omnia ut geſta & peracta ſunt, circa translationem iſtam, Alexander Papa confirmavit, ſtatuens ut dicta eccleſia monaſterium de novali S. Mariæ a modo denominetur publice & privatim. Acta ſunt hæc anno Incarnationis MCCLVIIII.

Præ-

Abbates hujus monaſterii.

Prælati hujus Monaſterii, Riddagshuſanorum olim Abbatum veluti ſuffraganei hoc ordine a Leznero recenſentur:

1. *Diethmarus*, Conventualis Riddagshuſanus primus Abbas Iſenhagenſis ab anno 1243. ad 1258. quo monaſterium conflagravit, deinde Mariærodanus ab anno 1259. ad 1264. quo obiit, ibidem in loco Capitulari ſepultus.

2. *Johannes* Acko obiit anno 1270.

3. *Johannes II.* obiit 1281.

4. *Ludolphus* Cromcrus monaſterio multis bonis locupletato, obiit anno 1293.

5. *Albertus* ab Indagine * bona in Bennigerothe coëmit, & parochiam in Groß-Vorden ab eccleſia Rhodenſi per concambium redemit, obiit 1297.

* hoc eſt, von Hagen.

6. *Witekindus* de Veltſtidde domo Bruosvicenſis, virtute, pietate, ac prudentia nulli ſecundus. Hunc tantopere monaſterii opes auxiſſe ferunt, ut cœnobium ipſum non Mariæroda amplius, ſed Betteringeroda, ſeu Betzingeroda audiret. Obiit anno 1308.

7. *Johannes* III. de Heinde bona inprimis Toſſemenſia ab Henrico Woldenbergenſi Comite trecentis argenti purioris marcis redemit, ac tranſactis duodecim annis expiravit anno 1320.

8. *Johannes IV.* a Munſtadt ſuis parum probatus, quod monaſterii opes dilapidare crederetur. Hinc anno 1326. dignitate ſua exutus ad aliud monaſterium ſeceſſit; ac diuturna lite Marienrodanos affixit.

9. *Johannes V.* a Borlum obiit anno 1333.

10. *Henricus* de Stenime monaſterium ſuum anno 1342. ab Henrico Epiſcopo Hildeſienſi quam plurimis bonis, veluti quatuor manſis cum decima, nec non molendino & tribus areis in Bevelde, præterea que tribus manſis & quinque agris in Andertem auctum vidit. Turbis tamen ſubinde in monaſterio exortis, & conventu inter diverſa ſtudia fluctuante, pertæſus moleſtiarum, Abbatiæ inſignia anno 1349. depoſuit, & aſſumto gregarii monachi habitu, diſceſſit anno 1356.

11. *Johannes VI.* de Domo * non diu præfuit: Friderico enim Riddagshuſano & Ludolpho Amelungsbornenſi Abbatibus viſitationem inſtituentibus, cum parum utilis monaſterio videretur futurus, ſua ſponte dignitatem dimiſit, ſeque in monaſterium Veteris Campi, tanquam in portum quendam recepit, in quo etiam reliquo vitæ ſpatio exacto paulo poſt diem obiit ſupremum.

* Von Hauſen.

12. *Robertus* domo Hannoveranus, non meliore fato uſus, cum nondum integrum annum præfuiſſet, reſignavit. Vidi tamen ejus literas anno 1341. conſignatas, ex quibus eum ad minimum 9. annis præfuiſſe apparet, ſi inter hunc & Siffridum nullus interfuit.

13. *Siffridus* anno 1350. electus, eodem hanc dignitatem, quod ſenio ſe urgeri animadverteret, depoſuit.

14. *Albertus* II. monaſterium multis diſſidiis turbidum anno 1350. ſuſcepit, & eccleſias parochiales Alfeldienſes & Bockenenſes bonis & ſylvis Toſſenenſibus a Capitulo Hildeſienſi redemit, ea tamen lege, ut quotannis ex hiſce ſylvis lignum monaſterio ſuo neceſſarium petere, liceret. Ultro Abbatiam dimiſit, anno 1357.

15. *Siffridus* proxime antecedens denuo ad Abbatiam a Conventu petitus, ſuſcepit quidem, ſed & tranſacto biennio ſenectutis onere preſſus dimiſit.

16. *Bodo* Prior Mariærodanus ſequente ſtatim anno Abbas eſſe deſiit.

17. *Ludolphus* a Veltheim, Conventualis Riddagshuſanus non diutius iſto honore fruitus eſt, renuncians 1364.

Meibom. Chron. Riddagſ. p. 370.

18. *Henricus* de Revele vir pro ſeculi genio doctiſſimus & Decretalium Doctor ſalutatus, ſed paulo poſt cum in homicidii ſuſpicionem incidiſſet ab Alexandro de Heinden Hildeſiæ captus & diuturnæ cuſtodiæ in caſtro Eberſteinenſi mancipatus, deprecantibus tamen viris eximiis liberatus, ea lege, ut poſitis Abbatiæ inſignibus ad Riddagshuſanum monaſterium rediret.

19. *Hermannus*, de Kirsberg * Conventualis Riddagshuſanus monaſterio aliquandiu cum laude adminiſtrato Riddagshuſum ad capeſſenda ejusdem honoris inſignia diſceſſit anno 1372.

* *Meib. p. 372. l. c. habet Kirſenbrugg.*

20. *Conradus* ab Hermanno Kirſenbruggenſi conſtitutus morte præpoſtera eſt extinctus.

21. *Henricus* III. Bucklus multis ſanctorum lipſanis Carolo IV. Imperatori traditis non multo poſt reſignavit.

22. *Henricus IV.* Schlichting Abbatiæ dignitate magis deguſtata, quam uſurpata anno nondum vertente renunciavit.

23. *Rediit* igitur ad priorem honorem *Henricus* Buckius. Sed miſera monaſterii facies, opes ſenſim imminutæ, diſciplina collapſa, omnia diſcordiis & tumultibus repleta, ſtatim priſtinum faſtidium in eo reſuſcitarunt. Hinc ipſe Henricus pertæſus tot tumultuum denuo receptui canere decrevit, auctorque fuit Hermanno Riddagshuſano Abbati, ut ipſe e ſua familia ſubmitteret virum pium & prudentem ſi forte opera ejus inſelix monaſterium moveret lacertos, atque ad priſtinum ſplendorem ſenſim rediret.

24. *Hermannus* igitur Peinenſis Riddagshuſo miſſus eſt, cui nihil videbatur ad inſtaurandam diſciplinam æque, ac rem familiarem deeſſe. Hic igitur reſtituta priſtina quiete, ære alieno, quo premebantur brevi diſſoluto ac bonis, quæ pignori anteceſſores oppoſuerant, repignoratis, monaſterium ad tantam felicitatem, ſe ipſum vero ad eam auctoritatem provexit, ut dignus judicaretur, qui Gerhardi Hildeſienſis Epiſcopi Confeſſionarius eſſet.

Meibom. l. c. p. 372.

25. *Johan-*

25. *Johannes de Harleſſen*, Sacerdos initio, deinde Ciſtercienſem Ordinem cum fratre Conſule Hildeſienſi ingreſſus ac denique Abbatiali dignitate auctus eſt, vir antiqua virtute, & literis non parum perpolitus, prudentia quoque inſigni prædirus ſpartæque ſuæ ornandæ ſtudioſiſſimus. Hinc quamvis jam alterum pedem in Charontis cymbam intuliſſe videretur: templum tamen molitus eſt ſplendidiſſimum, idque opera inprimis frattum Laicorum eo usque perduxit, ut parum a ſummo faſtigio abeſſet. Senectute tamen enervatus expiravit, a. 1422.

Meibom. l. c. p. 375. ſq. 26. *Albertus III.* de Melſing vit præſtantiſſimus cœptum nuper ædificium ſtrenue eſſet proſequutus, niſi varii morbi eum lectulo plerumque affixiſſent. Anno 1427. Guido Morimundenſis, Jonannes Clareſontanus, Hermannus Riddagshuſanus, & N. Amelungsbornenſis Abbates Marienrodenſe cœnobium luſtrabant. Quorum antiſtitum in congreſſu, Albertus cum miſſionem continuo efflagitaret, non ſine laude dimiſſus ad priſtinam vitam rediit, & quod reliquum vitæ erat in Walkenredenſi cœnobio exegit.

Meibom. l. c. 27. Subrogatus igitur ei eſt *Henricus* de Bernten, ætate juvenis, ſed humanitate, probitate, prudentia nemini ſecundus: ſtudia quoque optimarum artium, ut tunc erant tempora, non infeliciter attigerat, ſcripto inprimis Chronico Monaſterii Mariærodani, aliisque opusculis theologicis ac poëticis clarus, quæ non Meibomius modo egregie laudat, verum etiam Leznerus in conſignando horum Abbatum Catalogo inprimis videtur in conſilium adhibuiſſe. Hic templum nuper a Johanne Abbate cœptum feliciter perfecit, & anno 1440. a Magno Hildeſienſi Epiſcopo præſentibus Nicolao Walkeredenſi, Bertholdo Michaëlſteinenſi, Alexandro Amelungsbornenſi, & Hentico Riddagshuſano Abbatibus ſolenni titu inaugurandum curavit, impetrato ſimul ab Epiſcopo edicto, quo Alexandri IV. Pont. mandatum renovatum, & ut monaſterium hoc non alio nomine, quam Mariærodæ imposterum appelletur, cautum eſt. Multis deinde litibus felici induſtria ſopitis, dignus etiam Nicolao Cuſano Pontificis legato viſus eſt, quem anno 1450. ad excipiendas in diœceſi Hildeſienſi confeſſiones jubilæis quibusvis conſvetas, dirigeret, quam functionem integro vertente anno vix abſolvit. Auctor etiam celebratur organi pneumatici Mariærodani his verſiculis ornati:

Anno milleno cum C quater, L ſuperadde,
Tunc opus hoc anno praſens ſtatuit Jubilao
Archimandrita decoris cauſa domus iſtu.
Nam facie templi mos eſt hic organa poni,
In Chriſti laude matrisque ſua benedicta,
Omnibus Angelicis . . cunctis quoq; ſanctis,
Spiritus ad jubilum, relevamen forteq; fratrũ,
Officiis Chriſti jubilant dum cantica ſeſti.
Sic & luſere Domino David atque propheta,
Angelicique chori cantant in laude ſonori.
Pſalterio cythara, per organa, tympana, cymbla
Cœlorum Regi throno Cherubim reſidenti,
Tanta cauſa boni placeat ſatis hinc rationi
Aſſumpto Domino cœperunt organa noſtra
Hic nova feſtive cum Chriſti laude ſonare.
Hoc opus Organicum locat Henricus Abba per avum
Virginis ad laudem, Chriſti matris & honorem,
Fratrum in levamen & ſalutem ſpiritus Amen.

Extant alii verſiculi vernaculi procul dubio recentiores, in quibus fratrum induſtria laudibus evehitur.

Dis ſind die gemeinen Nahmen *   ** præmiſſus eſt catalogus fratrum ſub hoc abbate Marienrode viventium.*
Die täglich zur Arbeit kamen/
Von Herrn und von Brüdern recht/
An ſtatt der Arbeiter und Knecht/
Zu dem Gebäu waren ſie bereit/
Ein jeder wuſt auch ſeine Arbeit/
Und in fünff und dreyſich Jahren/
Sie mit der Arbeit fertig waren.
Zu Lob und Preiß Gote unſern Herrn
Gott ihnen die Stercke thut beſchehrn.
Nicht ſchewen Hunger noch Dörſt/
Auch kein Hiz/ kein Kelt noch Froſt.
Ihn wars zu thun um Gottes Ehr/
Drum halff ihn bawen Got der Herr/
Die ſchöne Kirch und Gottes Hauß/
des haben die Marienröder Preiß/
Auch rühm und ehr allhier und dort/
Durch wahren Glauben an Gottes Wort
Das Leben und die Seeligkeit
Von nun an biß in Ewigkeit Amen.

Sed & in janua quadam monaſterii hi rhitmi olim lecti ſunt, quibus Henrici Abbas cura in abſolvendo hoc opere celebratur:

Manus zorobabell domum iſtam fundaverunt
Et manus ejus ad perfectum perduxerunt.

Denique hic Abbas curis & ætate feſſus poſitis Inſignibus Abbatiæ renunciavit anno 1452. ipſo die Deſiderii.

28. *Henricus* ab Indagine ab ineunte pueritia Mariærodæ inter Scholaſticos verſatus ob ſpectatam virtutem & induſtriam in locum ejus ſucceſſit. Verum cum tranſacto biennio in Lockumenſe cœnobium ad viſitationem una cum aliis Patribus prodiret, turbis ex nova electione coortis ipſe Abbas Loccumenſis ſalutatur, ſed cum per annum ſolum præfuiſſet, Marienrodam ultro rediit, licet ſtatim revocatus.

29. Redire itaq; Inſignia ad *Henricum* de Berten, qui obluctatus & gemens præſentibus Abbatib9 Riddagshuſano Michaelſteinenſi

Digitized by Google

nenſi & Amelungsbornenſi ad reſumenda illa invitatur. Ex quo tempore cum laude huic dignitati præfuit, donec anno 1463. gloriæ & dierum ſatur vivis excederet.

30. *Henningus* Morgenſtern Conventualis Mariærodenſis anteceſſuris inſiſtens veſtigiis monaſterium muris complexus eſt, aliisque rebus cum laude geſtis obiit 1473.

31. *Henningus* Hockelmeiger multis litibus Romam delatis parum quiete vixit, a Viſitatoribus ideo dignitate exutus, Anno 1487.

32. *Henricus VII.* Pœlmann ſpatio vitæ & diuturnitate Prælaturæ inſignis, quippe qui anno demum 1502. decrepita ſenectute e vita exceſſit.

33. *Jodocus* Henne eadem laude conſpicuus, ſed eo nomine infelix, quod in turbulenta Saxoniæ tempora incidit, quibus fortunæ monaſterii non parum afflictæ ac attritæ fuerunt. Ædificiis tamen quam plurimis partim inſtauratis, partim de novo excitatis, anno 1558. ad plures abiit.

34. *Berwardus* domo Hildeſienſis vir inquieti ingenii ac ſui plenus ac diſciplinæ monaſticæ negligentior. Quo factum eſt, ut cum aliquando monachi bene poti bachanalia viverent, Conventualis quidam nomine Henricus Lambspringenſis ab Abbatis domeſticis trucidaretur. Quamobtem Abbas licet ab Epiſcopo liberæ cuſtodiæ eſſet mancipatus, tamen remotis cuſtodibus clam Hannoveram diſceſſit, tabulis quoque publicis, privilegiis, & quicquid moveri poterat, ſimul eo ſecum translatis. Demum cum Epiſcopi imperium plane aſpernaretur, ſuoque ingenio viveret liberius, anno 1561. dignitate privatus & e monaſterio exulare juſſus eſt.

35. *Franciſcus* de Borſum in Berwardi locum ſubrogatus honorem ea lege ſuſcepit, ut erepta nuper diplomata reſtituerentur. Quod cum non impetraret, eodem anno tanto munere excidit.

36. Hinc inter diverſa ſtudia conventuales fluctuarunt. Datus quidem ipſis fuerat *Johannes* Henne, ſed plerique cum Franciſco ſtabant. Et certe nemo Abbatum ex tanto tempore monaſterii facultates magis abligurivit, quam Johannes, laute ac ſplendide epulatus, & quotidie bacchanalia vivens, fratribus interea ferias eſuriales agentibus. Juſſus itaque acceptorum expenſorumque edere rationes: primum quidem tergiverſari & aliam ſubinde ex alia cauſam interſerere, deinde palam detrectare cœpit, vicinorum Ducum, quibus tunc cum Epiſcopo non ſatis conveniebat, opem implorans. Quamvis autem & hi ad edendas rationes Abbatem impellerent, attamen quoniam Conventus ab Epiſcopo deſciſcere nollet, omnes fratres anno 1579. e monaſterio exulare juſſi ſunt. Eo impunius jam Johannes facultates monaſterii diſſipabat, ſuoque priſtino more laute ac luxurioſe vivebat: Commiſſum equidem Hindeshuſano & Bredelenſi Abbatibus dare operam, ne quid cœnobium detrimenti caperet, ſed viſitationi obſtabant duces, qui ſibimet ipſis curæ id fore dicebant. Damum inter hoſce diſſidiorum fluctus anno 1586. Johannes mortali inter homines deſiit, cum ſuis nunquam magis, quam mortuus placuiſſet.

37. Extincto Johanne denuo in diverſa a monachis itum eſt, aliis *Johannem Clodium*; aliis *Cyriacum Wibbenium* eligentibus. Quamvis autem Johannes ab ordine eſſet confirmatus, Cyriacus tamen, quicquid facultatum erat reliquum, abligurivit. Vtroque brevi extincto Abbatiæ inſignia a Ducibus delata ſunt Johanni Oeconomo *, viro literarum quidem rudi, nam tonſorum artem juvenis exercuerat, monaſterio tamen utiliſſimo. Hic bonis plerisque recuperatis, ipſoque conventu ad priſtinam diſciplinam reducto anno 1626. diem obiit ſupremum. * Hauß-Vatter.

Hunc Abbatum catalogum hic non putavi prætereundum, quem maximam partem Leznero diligentiſſimo me debere profiteor. Ceteri qui ex hoc tempore in laudato monaſterio floruerunt; ad nos non pertinent, quibus non eſt animus ad recentiora deſcendere, ne ſcilicet antiquitates noſtræ Novitatum, ut ita dicam, faciem induiſſe videantur.

Anni Chriſti 1260. 1261.

Interregni 5. 6.

Ab. V. C. 337. 338.

INter hæc non deſiit commune Germa- Variæ
niæ malum, & morbus peſtilentiſſimus, ceremo-
Latrocinia inquam, & triſtes diſcordiæ, niæ in
ad quas comprimendas fruſtra Alphonſum eccleſiã
ex Hiſpania expectabant. Hac turbulenta invectæ.
rerum facie in eccleſiam quoque novi ſub- *Concil.*
inde errores ac ſuperſtitiones inveheban- *Tom. XI.*
tur, ſynodis quoque eo nomine convoca- *part. 1. p.*
tis, licet plerumque a metropolitanis id *783. ſq. 793*
fieret. Celebrantur ex his annis Synodi *ſqq. 799. ſq.*
Colonienſis, Arelatenſis, Pariſienſis, Co- *803. ſq.*
priniacenſis, Moguntina & Lambethenſis, *part. 2.*
in quibus nulla de re ſollicitius actum, *p. 2359.*
quam de vigiliis, jejuniis proceſſionibus, *Spelmann*
campanarum pulſu, aliisque ejusmodi ri- *tom. conc.*
tibus, quibus maxime ſibi tunc placebant *Brit. p.*
mortales. Cum enim Tartari ruptis pa- *305.*

Siffrid. ad ann. 1261. p. 579

triæ finibus in Chriſtianorum imperia feciſſent impetum & via ferro ſibi facta omnia cœdibus, rapinis & incendiis miſcerent, ad ſubmovendos hoſce barbaros excogitæ ſunt variæ ſupplicationes, tam variis ceremoniis obſuſcatæ, ut nihil attineat eas hoc loco copioſius commemorare. Nec negaverim tamen in iiſdem Synodis nonnulla ſancita fuiſſe, quæ ad collapſam diſciplinam emendandam magnum habitura fuiſſent momentum, niſi a ferociente Clero, & diſciplinæ antiquæ impatiente aut repudiata eſſent, aut neglecta.

Secta portentoſa flagellantium.

Chron. Auguſt. p. 381. Johann. Gerſon. ſing. libell. contra ſectam flagellantium edit. Erphord. 1616. & Tom. 1. Opp. Natal. Alex. ſec. 13. c. 3 art. 5. p. 334. Chron. Sax. Pomar. p. 384.

Inolevit etiam per hoc annos nova ac portentoſa ſecta Flagellantium, quæ triſti hominum ſpectaculo in his quoque regionibus urbes ac oppida obire, ſtipem vicatim petere, & bis quotidie corpus adeo verberibus lacerare ſolebat, ut homines omnem humanitatem viderentur exuiſſe. Nefandos furioſorum illorum hominum mores accurate inprimis deſcribit Henricus Stero, quibus per omnia Crucigeris fratribus, ſequente ſeculo apud nos delirantibus paria eos feciſſe conſtat. En enim ipſa Steronis verba: *His diebus (anno MCCLX) ſurrexerunt quidam pœnitentes, qui flagellatores dicebantur, qui primo pauci numero a Peruſio civitate Tuſcia proceſſum habuiſſe feruntur, quorum ſectam non ſolum tota Italia, ſed & regiones plurimæ ſunt ſecuta, ita quod eam inprimis ſibi multi nobiles mercarunt. Erat enim modus ipſius pœnitentia ad patiendum durus, horribilis & miſerabilis ad videndum. Nam ab umbilico ſurſum corpora denudantes, quandam veſtem partem corporum inferiorem usque ad talos tegentem habebant, & ne quis eorum agnoſceretur, cooperto capite & facie incedebat. Procedebant etiam bini vel trini, tanquam clerici, vexillo pravio, vel cruce, flagellis ſemet ipſos bis in die per XXXIII. dies [dum in memoriam temporis humanitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſuper terram apparentis] tamdiu cruciantes, quousque ad quasdam cantiones, quas de paſſione ac de morte Domini dictaverant, duobus vel tribus præſentibus circa eccleſiam vel in eccleſia compleverunt, nunc in terram corruentes, nunc ad cœlum nuda brachia erigentes, non obſtante luto vel nive, frigore vel calore. Miſerabiles itaque geſtus ipſorum & dira verbera multos ad lacrymas & ad ſuſcipiendum eandem pœnitentiam provocabant. Sed quia origo ejusdem pœnitentia nec a ſede Romana, nec ab aliqua perſona auctorabili fulciebatur, a quibusdam Epiſcopis & Domino Heinrico Duce Bavaria cœpit haberi contemptui, unde tepeſcere in brevi cœpit, ſicut res immoderata concepta.* Omitto æternum Evangelium Franciſcanorum, peſtilentisſimis ſomniis ac nugis refertum, atque ideo ab ipſo Pontifice ultricibus flammis mancipatum. Adeo inter homines certatum tunc veluti fuit, quis monſtroſiores doctrinas parere poſſit.

Bernardus Comes Peinenſis obturbatam viciniam bello petitur.

Chron. Sax. Pomar. p. 336. Cranz l. 8. Sax. c. 28. p. 221. Bunting. part. 1. p. 220. ubi Conf. Meibom. Lezn. lib. 3. c. 15. Chron. Hildes. MSC. Reusel. Chron. Hilleshm. p. 96.

In vicinia noſtra Albertus Brunſvicenſium & Luneburgenſium Princeps Johannis Hildeſienſis Epiſcopi copiis auctus Peinenſem Comitem bello perſecutus eſt, forte quod more his ſeculis ſolenni paulo liberius prædas egerat, publicamque violaverat tranquillitatem. Leznerus enim diſerte affirmat, Comitem ideo a Goslarienſibus, Brunſvicenſibus, Hildeſienſibus, Hanoveranis, Luneburgenſibus ac Halberſtadienſibus apud Albertum Ducem delatum ac ſæpius monitum non reſipuiſſe. Cauſas certe, quas ſilentio involvere maluerunt hiſtorici, æquas ac juſtas fuiſſe cenſet Cranzius, qui tamen ex quo fonte ſua hauſerit, non ſolet aperire. In certa narratione antiquum Chronicon Saxonicum ſecutus eſt, atque hinc refert, Comitem cum ſeſe tantis inimicis imparem animadvertiſſet, ad mitiora conſilia converſum clam cum Johanne Epiſcopo egiſſe, ut Albertum Ducem ſuo conſilio ab obſidione detraheret, id ſi faceret, ſe quippe improlem B. Mariam bonorum ſuorum ex aſſe hæredem ſcripturum, totumque Comitatum Hildeſienſi eccleſiæ donaturum. Ea re lætum Epiſcopum Alberto Duci ſpecioſis verbis rei difficultatem, loci naturam, præſidiique fortitudinem expoſuiſſe, idque demum impetraſſe, ut Dux ſigno receptui dato, re infecta diſceſſerit. Re vero cognita, adeo excanduiſſe Ducem, ut graviſſimam ultionem Hildeſienſi minatus ipſam Peinam bello denuo tentare decreverit. Sed Meibomius, qui Chronici Saxonici ac Cranzii narrationes, niſi cum antiquis ac genuinis monumentis conveniant, non magni ſolet habere, hac in re quoque acutius vidit, inventis quippe tabulis e quibus comitatum Peinenſem a Comite numerata pecunia venditum, atque Epiſcopum ideo ad gravem argenti inopiam redactum eſſe apparet, cui & Leznerus ſuo ſuffragio accedit. Quæcunque demum cauſa diſceſſus tam repentini fuerit, id ſane conſtat, Albertum tantas opes, quas ſibi deberi exiſtimabat, ad Hildeſienſem eccleſiam transferri ægre admodum tuliſſe, magnamque inde ſubnatam eſſe litium materiam, ne ipſa quidem Johannis Epiſcopi obitu terminatam. Nos Comitum Peinenſium catalogum, qualem e variis monumentis & Leznerianis Schedis excerpere licuit, hic ſubnectemus:

Ericus

Ericus *Comes Peinenſis dicitur interfuiſſe prælio Merſeburgenſi cum Henrico Aucupe anno 933. nec non torneamentis Magdeburgicis anno 937. Lichtenbergenſem arcem dicitur inhabitaſſe.*

* * *

Gunzelinus *parens Comitum Suerinenſium.*

Ludolphus, *cum Henrico Leone educatus dynaſtiam Malkan ab eodem Duce anno 1169. accepiſſe Helmoldo l.1. c.87. dicitur, qua qualis ſit. vid. in notis Bangerti p. 203. Riddagshuſano cœnobio anno 1160. prædium Hervverdeſſen donavit, beneficiorum tamen parum memor Henricum Leonem reliquit, atque ideo comitatu exutus interfuit comitiis Erfurtenſibus 1181. ibique teſtimonium contra Henricum tulit. Teſtis citatur in diplomate Friderici I. Goslarienſi eccleſiæ dato* 1188. *Quo anno & Comitatum recepit, excepta Lichtenberga. mortuus* 1189.

Bernhardus Conj. Luitgardis *de Woldenb.* 1291.

Ludolphus

Ludolphus *Saltator* Conj. Mathilda *de Dorſtadt.* 1233.

Bernardus *ultimus familia anno 1260. ab Alberto Brunsvic. & Luneburgenſ. Duce obſeſſo comitatum ſuum Johanni Epiſcopo vendidit.*

Gunzelinus *latrociniis operam dediſſe dicitur.*

Comites Peinenſes. *Lezn. lib. 3 c. 15. Chron. Hildes. MSC. Meibom. not. ad Gerh. Stederb p. 446. tom. 1 Fr. Luca atzinne Comit. parg. 1. p. 690.*

Illuſtris ſane proſapia & totius Saxoniæ olim nobiliſſima, quippe cui Comites Sverinenſes, & Dynaſtæ Bartenslebii eandem debent origioem. Quinimo & Dynaſtæ de Wolfferbutle, ſi Leznerus audiendus, eodem cum Peinenſibus ſanguine creti ſunt. Literas enim ſe vidiſſe profitetur hoc nomen præferentes: *Gunzelinus de Wulfferbuttel Comes de Peina*, Gunzelinorum certe nomen vix ulli generi, quam Peinenſium, Sverinenſium & Wolferbutelenſium fuit familiarius.

Theodericus Vironenſis Ep. Goslariæ

Comitibus itaque Peinenſibus, qui totam viciniam latrociniis infeſtabant, bello fractis & debilitatis haut paulo quietius Goslaria noſtra egit. Hoſpitium hoc anno præbuit Theodorico Vironenſium Epiſcopo, neſcio quam ob rem huc tranſeunti. Hannoveræ ſane eum adhuc anno 1265. egiſſe, docent literæ Thymonis, Corbeienſis Abbatis, quibus Advocatiam Huxarienſem Ducibus Brunſvico Luneburgenſibus aſſignat: quemadmodum & anno MCCLXXI. dominica Reminiſcere capellam omnium Sanctorum Walckenredæ dedicaſſe legitur. Extant illius literæ, quibus Francobergenſis cœnobii egeſtatem, forte ex vicinis latrociniis contractam coram ſe ſpectaſſe teſtatur, ſingulis uberrimas indulgentias pollicitus, qui laboranti huic monaſterio, ſuis opibus ſubveniſſent. Ipſas tabulas e Chronico Cœnobii Mont. Francorum repetemus:

agens Francobergenſi monaſterio indulgentias concedit. *Chron. Cœnob. Mont. Franc. p. 28. Leukfeld. Chron. Walk. part. 1. c. 8. p. 90.*

THeodericus Dei gratia Epiſcopus Vironenſis Chriſti fidelibus univerſis præſentes literas inſpecturis ſalutem in Dominorum Domino Dei filio JESV CHRISTO. Vitæ perennis gloria, qua mira benignitas conditoris omnium beatam coronat aciem civium ſupernorum a redemtis pretio ſanguinis fuſi de pretioſo corpore redemptoris, meritorum debet acquiri virtute, inter quæ illud eſſe prægrande dinoſcitur, quod ubique, ſed præcipue *S. S.* eccleſiis majeſtas altiſſimi collaudetur. Hinc eſt, quod cum nos locum dilectorum nobis in Chriſto Præpoſiti & Prioriſſæ totiusque S. Collegii Sororum *S.* Mariæ Magdalenæ in Franckenberg Goslar Hildenſem. Dio-

ceſis duxerimus perſonaliter viſitandum, inſpecta ejusdem loci neceſſitate, earumque favorabilis precibus inclinati, omnibus vere pœnitentibus, qui locum ipſum in B. & glorioſæ ſemper virginis DEI Genetricis Mariæ BB. Petri & Pauli Apoſtolorum, Sanctique Auguſtini Confeſſoris atque Pontificis, ac B. Mariæ Magdalenæ, nec non in ejusdem eccleſiæ dedicationis annuæ feſtivitatibus, ſeptemque diebus immediate ſequentibus, cum cordis contritione & humilitate annuatim venerabiliter viſitarint, quique eisdem ad ipſorum propter Chriſtum pauperem, videlicet extremæ paupertatis ſarcinam portantibus, inopiam ſublevandam manum porrexerint quocunque tempore adjutricem, de omnipotentis miſericordia, & prænominatorum Petri & Paulo Apoſtolorum ejus, ac ea, quam nobis licet indignis DEUS contulit, autoritate confiſi XL. dierum uniusque carenæ indulgentiam, accedente conſenſu venerabilis Domini Hildenſem. Epiſcopi, in nomine Domini concedimus miſericorditer & largimur, peccata & oblita vera fracta ſi ad ea redierint, offenſas patrum & matrum ſine injectione manuum violenta, juramenta temeraria, quæ fiunt absque tactu reliquiarum, aut Evangeliorum, & violationes dierum celebrium ſimiliter relaxamus. Datum ibidem in die B. Georgii Martyris, anno Domini MCCLXI. Pontificatus vero noſtri anno XIVto.

Otto Brunſvic. & Luneb. Dux. Hildeſ. Ep. creator.

Chron. MSC. de Epiſc. Hildes. c 14. Renſelj. p. 96. Chron. Hilles. Cranz. lib 8 c. 25. metrop. p. 214. Bunting. l. c. Brunſch c. 11. de epiſc. p. 105.

Ceterum ſubtraxit hic annus Johannem Hildeſienſem Epiſcopum, cujus in locum conſentientibus Canonicorum ſuffragiis, ſubrogatur Otto, Ottonis F. Brunſvicenſium ac Luneburgenſium dux. Sperabant enim gliſcentem litem de Comitatu Peinenſi facilius iri ſopitum, ſi Alberto fratri germano ſacerdotium hoc deferrent. Verum Albertus juris ſui ſervantior, fratri quidem Epiſcopatum non invidit, Peinenſem tamen comitatum non niſi ea lege conceſſit, ut ſi ei quid accideret humanitus, ad Brunſvicenſes Duces rediret, quod tamen pactum eventus fefellit. Otto ad Epiſcopatum evectus nondum ex ephebis exceſſerat, nec primos Diaconi & presbyteri ordines per ætatem ſuſceperat. Hinc transacto demum quinquennio Diaconus & mox Presbyter ſolenni ritu inunctus confirmationem a Pontifice obtinuit. Eccleſia ipſi ſemper curæ cordique fuit. Hinc variis immiſtus turbis, ſæpiusque ſuorum odia expertus, mœrore contabuit anno MCCLXXIX, ut Buntingius, Bucelinus, ceteriq; qui paulo accuratius temporum ineunt rationem, docent. Vulgo enim anno MCCLXXV. obiiſſe dicitur; cui ſententiæ ipſa diplomata a nobis proferenda refragantur.

Anni Chriſti 1265. 1266.

Interregni 10. 11.

Ab. V. C. 342. 343.

Conventus Principum Quedlinburgenſis.

Shaten. lib. 11. annal. Paderb. p. 108. tom. 2.

TRahebatur adhuc ferale interregnum, quod funeſtiora indies mala in rempublicam invehebat. Principes enim factionibus diviſi, civitates occultis fœderibus conjunctæ, equites tumultuariis armis aſſveti nihil integrum, aut inviolatum reliquere. Hinc Saxoniæ noſtræ Principes ac civitates, communi calamitate preſſi id putabant ſibi dandam operam, ne quid ſtſſa reſpublica detrimenti caperet. Quam in rem Quedlinburgi congregati re maturius deliberata fœdus inter ſe mutuum pepigerunt ea lege, ut conjunctis viribus de abolendis latrociniis reſtituendaque priſtina tranquillitate, laborarent. Præcipui, quos huic congreſſui interfuiſſe referunt annales, fuerunt Albertus Thuringiæ Landgravius, Otto Marchio Brandeburgicus, Albertus & Johannes Duces Brunſvicenſes, Marchio Miſniæ, Comites Holſatiæ, aliique quamplurimi, qui ſalvam rempublicam volebant. Mireris tamen eos, cum domi ſatis eſſet, quod agerent, foris etiam Pruſſis bellum inferre in eodem congreſſu decreviſſe. Adeo nondum dedidicerant Principes, cum rerum ſuarum periculo ad crucis vexillum convolare, hoc eſt, in præſentiſſimam proruere perniciem.

Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 124. refert hæc ad annum 1263.

Decani quidam & Canonici eccleſiæ SS. Sim. & Jud.

Rerum domeſticarum nihil nobis annalium auctoritate deſtitutis ad hos annos commemorare licet, niſi quod Decanorum quorundam & Canonicorum SS. Simonis & Judæ nomina ex monumentis didicimus. Extat enim in Grauhoffiano archivo literæ hujus Capituli anno MCCLXV. conſignatæ, quæ ſic ordiuntur: *Nos Rainardus D. G. Decanus, Alexander Scholaſticus, Conradus de Mulhuſen, Gunzelinus Gechlte, Henricus de Inferno, Bertholdus Honeſtus, Johannes de Goſa, Dominus Sigebodo Cuſtos, Gunzelinus de Oſterrod, Conradus de Brunſwic, Olricus de Piſcina, Fridericus de Jerſen, Bertholdus de Hovviſchen, Hartmannus de Wildſtein Canonici SS. Simonis & Judæ &c.* Cujus hic Rainoldus Decanus ſit, cum ignatiſſimis ſcio, nec quicquam de eo præter nomen mihi conſtare fateor. Id tamen compertum habeo, ultimum hunc eſſe ejus vitæ annum: Nam proxime inſequente in membranis eccleſiæ SS. Simonis & Judæ alius occurrit Fridbertus. Qualicunque ergo notitis contenti ſimus oportet,

ſeculo

ſeculo tam barbaro & rerum ſuarum incurioſo.

Anni Chriſti 1267. 1268.

Interregni 12. 13.

Ab.V.C. 344. 345.

Eccleſia SS. Simonis & Judæ novis bonis aucta.

INſequens annus civilibus adhuc bellis infelix, quæ fata Goslariæ noſtræ attulerit ſcriptorum ob inopiam ignoramus. Conjicimus tamen plerisque, qui viciniam turbaverant, obtritis, ſatis quiete eam egiſſe. Eccleſia SS. Simonis & Judæ hoc anno novis bonis aucta eſt, emte a Nobilibus de Wedeſtorp advocatia ſuper manſos aliquot Reinſtedienſes, quem contractum Volradus Halberſtadenſis Epiſcopus & Comites Anhaltini ſuffragio ſuo ratum habuerunt.

VOLRADUS Dei gratia Halberſtadenſis Epiſcopus, *Mechtildis* Dei gratia Comitiſſa nec non & filii ejus *Otto* & *Henricus* Comites Aſchariæ & Principes de Anehalt omnibus hanc paginam audituris æternam in Domino Salutem. Ea, quæ temporibus modernis a Chriſti fidelibus geruntur neceſſarium eſt, ne per diuturnitatem temporis a memoria evaneſcant, ut bonorum hominum & literarum teſtimonio diligentius fulciantur. Notum igitur eſſe volumus univerſis, quod *Olricus* & *Henricus* fratres milites dicti de Wedeſtorp advocatiam in *Rheinſtede*, quam habuerunt ſuper bonis Eccleſiæ Sancti Matthiæ in Goslaria, videlicet ſuper viginti octo manſos & dimidium & ſuper unum molendinum litonibus & hominibus ejusdem Eccleſiæ Goslarienſis vendiderunt quemlibet manſum pro quatuor marcis & eisdem litonibus in fœdo porrexerunt Jure feodali cum puerorum & heredum ipſorum voluntate & conſenſu, promiſerunt etiam, quod ipſi & ipſorum pueri & heredes eorum ipſis litionibus & eorum heredibus præfatam advocatiam in *Rheinſtede* porrigere tenentur absque aliqua exactione & hoc dictis litonibus & eorum heredibus a ſæpe dictis Olrico & Henrico & eorum poſteris in perpetuum ſervabitur inconvulſum. Adjicientes, ſi dicti fratres *Olricus* & *Henricus* & eorum heredes, caſu forſan aliquo contingente, ipſam advocatiam vellent vendere nihil plus Juris transferre poſſent in alium, quam ſicut nunc in eadem advocatia noſcuntur habere. Si vero prædicti litones & homines in villa eadem *Rheinſtede* ad effuſionem ſanguinis invicem ſe læſerint, vel furtum ibidem commiſerint dictorum fratrum *Olrici* & *Henrici* parebunt judicio, ſi ad ipſos querimonia delata fuerit, & alii homines ſine gravamine & damno quemlibet ad exceſſum talem corrigendum ipſos unanimiter adjuvabunt. Prætetea ſi cenſum debitum dicti homines dominis ſuis Goslarienſibus Canonicis recto tempore non ſolverint, Procurator ipſorum Dominorum, ſi neceſſe fuerit ad requirendam præbendam ſæpe dictorum Dominorum de Wedeſtorp auxilium invocabunt. Si vero, quod abſit, ipſi de Wedeſtorp in requiſitione præbendarum Dominorum de Goslaria negligentes fuerint ipſi Domini Goslarienſes nihilominus alias quomodo poſſunt ſibi invocabunt auxilium opportunum. Similiter & *Tammo* & fratres ejus *Albertus*, *Theodoricus* & *Henricus* dicti de Rheinſtede advocatiam ſuper ſedecim manſos, quam tenent in feodo adjectis fratribus de Wedeſtorp præfatis hominibus & litonibus vendiderunt, quemlibet manſum pro tribus marcis, quam advocatiam etiam eisdem litonibus in feodo porrexerunt. Hujus rei teſtes ſunt *Bartoldus*, quondam Scriptor Comitiſſ. *Conradus* Plebanus de Rheinſtede, *Wolterus* Vicarius ejusdem Clerici. *Burchardus* de Rheinſtede *Theodoricus* de Aſcharia dictus ultra aquam, *Gelembertus* de Wilſterie milites & alii quam plures Clerici & Laici. Vt autem hæc prænominata venditio & advocatiæ feodalis porrectio nec non conditiones adjectæ prælibatis hominibus & litonibus in Reinſtede a dictis fratribus & eorum heredibus firma permaneant atque rata dictus *Tammo* & ipſius fratres, quia ſigillo proprio caruerunt, nobis ſupplicarunt, ut præſentem paginam ſigillis noſtris una cum ſigillis ſæpe dictorum fratrum de Wedeſtorp roborare in firmius teſtimonium dignaremur. Acta ſunt hæc *Aſchariæ*, Anno M.CC.LXVII. VIII. Martii in die cathedræ Sancti Petri.

Sagittar. hiſt. Princ. Anhalt. c. 4. 5. p. 25. ſq. Tab. IV. fig. 7. 8. Henricus hic & Otto fratres Henrici pinguis Principis Anhaltini filii ſunt, qui aliquandiu ſub Mathilda matre communi nomine provinciis præfuerunt, donec Henricus ſacro ordini deſtinatus primum Halberſtadii deinde Magdeburgi in Canonicorum ordinem cooptaretur, ac demum ad Archiepiſcopatum Magdeburgenſem proveheretur Anno MCCCV. Vtriusque fratris ut & Mechtildis ſigilla hic exhibemus, elegantiſſima & optime conſervata.

Conradus Advocatus. Tidericum de Sulynge Advocatum Goslarienſem, cuj9 paulo ante inſignem munificentiam in ornandis egeſtis ſummis admirati, ſub hoc ipſum tempus ſecutus eſt Conradus, ſi quid colligere licebit ex vetuſta membrana eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, quæ *platea Conradi Advocati* hoc anno facit mentionē. Longe certiores circa hæc tempora res eccleſiæ Petri & Pauli Montis Francorum, novis ſubinde indulgentiis a peregrinis Epiſcopis locupletatæ. Cum enim Fridericus Kapolienſis Epiſcopus crucem adverſus infideles Poruſſos prædicaturus hac tranſiret, Eccleſiamque divorum Petri & Pauli vetuſtate attritam ruinam minari animadverteret; Animos hominum indulgentiarum illecebris ad elargiendas eleemoſynas putavit ſollicitandos. Hinc ſequentes literæ prodierunt: Fridericus Kapolienſis Epiſc. Goslariorum, crucem prædicans indulgentias eccleſiæ Petri & Pauli cōcedit.

Chronicon. Cœnob. Mont. Fran. p. 36.

* * *

FREDERICUS Dei gracia Kapolienſis Epiſcopus Tharbatenſis poſtulatus, Crucis Chriſti miniſter, univerſis in Chriſto credentibus præſentem paginam viſuris in domino ſalutem. Licet is, de cujus munere venit, ut ſibi a ſuis fidelibus digne ac laudabiliter ſerviatur, de habundantia pietatis ſuæque & merita ſupplicum excedit, & vota multo majora retribuat ſibi ſervientibus quam valeant promereri; deſiderantes tamen domino populum reddere acceptabilem ad complacendum ei, quibusdam illectivis muneribus, indulgentiis videlicet & remiſſionibus, invitamus, ut exinde divinæ gratiæ reddantur aptiores. Cum igitur occaſio ad veſtram ſalvationem multipliciter vobis a domino offeratur, ut videl. per largitionem eleemoſynarum & expietis peccata, & premia conquiratis æterna, univerſitatem veſtram rogamus, monemus & exhortamur in domino, in remiſſionem peccatorum vobis injungentes, quatenus ad emendationem eccleſiæ BB. Apoſtolorum Petri & Pauli in Vrankenberch, & ad ſuſtentationem SS. monialium ibidem Deo ſervientium, de bonis vobis a Deo collatis pias elemoſinas & grata ſubſidia erogetis. Nos enim de omnipotentis Dei miſericordia confiſi, ac B. B. Petri & Pauli Apoſtolorum ejus, & ea, qua fungimur, auctoritate ſuffulti omnibus contritis & confeſſis, qui ad eandem eccleſiam manum porrexerint adjutricem, accedente conſenſu & licentia domini dioceſiani, XL. dies & unam Karrenam de injuncta ſibi pœnitentia miſericorditer relaxamus. Dat. in Goslar anno Dni. MCCLXVIII, in die B. Mariæ Magdalenæ.

Hic ergo *Crucis Chriſti Miniſter* totam ferme Saxoniam adverſus Poruſſos armavit, cumque jam anno MCCLXV. principes haut pauci expeditionem contra eós irrito ferme conatu ſuſcepiſſent, id impetravit, ut novæ ſubinde copiæ ſub crucis vexillo eo convolarent, cujus peregrinarionis ſocietatem & cives noſtros quamplures petiiſſe Kapolienſis hujus induſtria nos non patitur dubitare. Solent enim homines ſanctitatis & religiools opinione imbuti, inprimis ſi monitores & variæ pollicitationes accedant, nihil facere libentius, quam cum inſigni vitæ periculo adverſus inimicos in aciem prodire, ſiquidem quodcunque etiam parum pie fecerint, pro aria & focis feciſſe dicuntur.

Anni Chriſti 1271. 1272.

Interregni, 16. 17.

Ab. V. C. 348. 349.

SEquitur annus a Chriſti natali milleſimus ſeptuageſimus primus, Richardi Regis obitu fatalis. Is poſtquam jamdudum imperii obtinendi ſpem cum opibus amiſerat, & ſolo Regis nomine contentus in patriam redierat, hoc ipſo anno IV. Nonas Aprilis diem obiit ſupremum. Richardi Regis obitus & Germaniæ miſera facies. Alphonſus igitur licet æmulo liberatus *Append. ad Math. Pariſ.* non potuit tamen a ſe impetrare, ut relicto patrio regno in Germaniam contenderet, ratus forte id quod res eſt, ſatius eſſe avito Imperio rite defungi, & Germaniæ calamitates e longinquo ſpectare,

quam

quam iis ſe committere fluctibus, e quibus emergere unquam vix liceret. Interea tamen non abſtinuit a regio nomine, quaſi ſatis laudabiliter partes ſuas videretur egiſſe, ſi tantam dignitatem primus in familiam ſuam intuliſſet, licet vel maxime nihil contuliſſet ad reipublicæ ſalutem. Hinc deſtituta Imperatore Germania & diſſidentibus principum ſtudiis in ſe ipſam concitata ad extremum adducta eſt periculum, legibus ſacris impunitatis ſpe violatis primum, deinde penitus ferme abrogatis. Nulla jam amplius imperandi parendique mutua conſvetudo, nulla pactorum ac fœderum ratio. Engelbertus Colonienſis Archiepiſcopus a Wilhelmo Comite Juliacenſi Coloniæ urbi fœderato principe captus, jam quintum annum in carcere tenebatur, pactis deinde non ſatis æquis liberatus. Bertholdus Fuldenſis Abbas inter ipſa ſacra a quibusdam Vaſallis coram altari veluti hoſtia trucidatus. Quod fatum & aliis priocipibus viris inter tumultuaria nobilium arma ſubeundum fuit. Acceſſit his malis publica fames, quæ adeo Saxoniam per triennium exhauſit, ut vix parem hominum memoria vel ex annalium fide potuerit recordari. Adeo Deus tot ſceleribus provocatus omnem iracundiam ſuam in Germaniam tunc videbatur effudiſſe.

Chron. magn. Belg. ad h. ann. Levold. a Northof. cat. Æp. Colon p. 9. Addit. ad Lamb. ann. 1271. p. 259. Fr. Corn. Breviar. Fuldenſ. p. 438. Brovver. l. 4. ann. Fuld. p. 311

Hiſtor. Landgr. Thur. c. 67. p. 930. Siffrid. presbyt. p. 698.

Arnoldus de Solmeſſen Præpoſ. SS. Sim. & Jud.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ apud nos per hæc tempora præfuit Arnoldus de Solmeſſen Præpoſitus, ſimulque Canonicus Moguntinus, vir nec nobilitate generis, aut gloria majorum nec ſua ipſius virtute ulli ſecundus, atque ideo præ ceteris electus a Werenhero Moguntino Archiepiſcopo, quem hoc anno cum Mag. Hermanno Decano eccleſiæ S. Victoris Mogunt. in Epiſcopatum Paderbornenſem ad exſequeodum viſitatioois & correctionis officium deſtinaret, miſſis ideo ad Epiſcopum, præpoſitos, Decanos, Capitula & Conventus literis, quibus eos juſta reverentia ſuſcipiendos monet. Decani partes cum laude egit Fridericus de Jerchſen, Ottonis Hildeſienſis Epiſcopi Capellanus & S. Nazarenæ eccleſiæ in Syria Canonicus. Agmen enim hoc anno inter teſtes ducit, qui venditionem bonorum Bodenſteinenſium ſuo ſuffragio ratam habuerunt. *Teſtes Fridericus Decanus, Johannes de Bilſten, Conradus de Reinſtede Canonici D. Matthia Goslaria, Conradus templi forenſis Paſtor, Henricus D. Jacobi Paſtor, Elerus de Homanneshuſen miles, Burchardus de Bilſten, Hermannus Senior de Aſtveld, Thidericus Bonus, Johannes Immighoff aliique.* Perpetuum hujus Friderici monumentum ſervarur in Baſilica SS Simonis & Judæ, quam Canonicorum ſedilibus eleganti picturarum genere, phrygio opere, exornavit. In medio ambone, cui Cantor inſidere ſolet, hæc inſcriptio inciſa apparet:

Schaten. l. 11. q. 121. Part. 2. annal. Paderb.

Fridericus de Jerchſē Decanus

A. M. CCLXXI.
AMBONEM SEDES FECIT FIERI FRIDERICUS
CUI DETUR REQUIES CHRISTO JUNGATUR
AMICUS, SANCTOS ORNAVITQUE CHORUM
PICTURA SACRAVIT, QUANTUM QUISQUE
DEDIT SUA NON MERCEDE CAREBIT.

Bona Bodenſteinenſia, quorum paulo ante injecimus mentionem, monaſterio ſuo CCCCX. marcis argenti comparavit. Wernerus Prior in Franckenberg, qui cum initio minus ſolvendo eſſet ab Alexandro de Walmoden Scholaſtico SS. Simonis & Judæ XL. marcas argenti ea lege accepit mutuas ut ſacerdoti S. Mariæ Magdalenæ quotannis binas marcas argenti alteram in vigilia S. Michaelis, alteram in vigilia paſchatos exolveret. Ipſum Werneri Præpoſiti Franckenb. diploma, cum tot Canonicorum, Huzonis Advocati Goslarienſium, nec non Præpoſitorum S. Georgii & Novi operis nomina prodat, integrum hic ſubjicìemus:

Wernerus Præpoſ. Franckenb. Sacerdoti S. Mariæ Magdalenæ quotannis II. Marcas ſe datutum promittit. Huzo Advocatus Goslarienſis.

WERNERUS Prior & Conventus totus dominarum in *Frankenberg* Goslar. omnibus hanc literam intuentibus notum facimus, quod cum bona in *Bodenſten* a fratribus de *Walmode* ſcilicet Dno. Th. & Henrico militibus pro quadringentis & X. m̃ comparaſſemus, condictum fuit, ut ſemper in termino paſchali ſolveremus de pecunia quantum ſolvere poſſemus, & quod non ſolvemus, pro X. m̃ unam m̃ ſolvemus, nomine cenſus, donec tota pecunia eſſet ſoluta. Unde de conſilio amicorum noſtrorum accepimus a Dno Al. Scolaſtico Patruo militum prædictorum XLij m̃ quas prædictis fratribus ſolvimus pro quibus XLij Marcis obligamus nos non ſolum bona noſtra in *Bodenſten* ſed & eccleſiam noſtram cum omnibus bonis noſtris ad hoc ut Clerico deſervienti Capellæ S. Mariæ Magdalenæ, quæ contigua eſt Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslar demus ij m̃. quæ ita bonæ ſint, ut m̃. valeat puram m̃. minus lotone, unam in vigilia Beati Michaëlis, alteram in Vigilia Paſchæ, & ſi iſtæ m̃ debitis temporibus

non

non ſolverentur, prædicto Clerico in tali dampno noſtra eccleſia reſpondet. Et ut iſtud firmum maneat, quam diu ſeculum ſtat, ſigillo eccleſiæ noſtræ & ſigillis Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ & Ecclrum Montis S. Georgii & Novi Operis in Goſlaria & burgenſium placuit præſentem literam roborari. Acta ſunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis MCCLXXII. in die beati Georgii in Eccleſia *Frankenbg* præſentibus me, & Conventum meo Dno *Hermanno* præpoſito Montis S. Georgii & *Henrico* Præpoſito Novi Operis Domino *Friderico* Decano, *Alexandro* Scolaſtico, G. d. Githlede B. honeſto, *Job.* de Goſa, B. Cuſtode, *Alex* de Walmode, B. de Gowiſche, *Ol.* de Piſcina, H. de Bilſtein, H. Honeſto, Magiſtro *Renado*, R. de Lapide, *Job.* de Belſten, *Job.* de Veltum, L. d. Elvede Canonicis SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ, *Huzone* advocato, *Hin* de Aſtvelt *Jlen* de Dorneten, Hele dorneten, *Bertramo* de Bilſten, *Bĕb* d. Bilſten, *Job.* d. Bilſten, *Job.* & R. fribus d. Inmingehof. *Job.* d. dorneten, *Henr.* Gudeman, *Conrado* de Egerſum, *Thid.* Goſe & aliis quam pluribus burgenſium. Præterea ſcire debent hujus paginæ inſpectores, quod prædictus *Al.* Scolaſticus, jam dictam Capellam ad quam iſte cenſus duarum marcarum deputatus eſt funditus conſtruxit ſuis laboribus & expenſis.

Capella B. Mariæ Magdal. ab Alexandro de Walmode inſtaurata.

Inprimis notatu digna videtur diplomatis clauſula, quæ nos de Capellæ B. Mariæ Magdalenæ inſtauratione præclare admonet. Teſtatur enim Wernerus Prior Alexandrum hunc de Walmoden, Scholaſticum SS. Sim. & Judæ hanc ipſam capellam ſuis fructibus ac expenſis e fundamentis extruxiſſe, id quod de inſtauratione videtur accipiendum. Conſtat enim e variis monumentis, capellam B. Mariæ Magdalenæ duoum ante hæc tempora floruiſſe. Quis ergo oon etiam atq; etiam miretur temporum illorum devotionem, qua nec opum, nec laborum ullam ſolebant habere rationem, ſi aut eccleſiæ extruendæ, aut extructæ ornandæ locupletandæque eſſeot. Verum, neſcio qui factum ſit, ut aucto indies capellarum, eccleſiarum, monaſteriorum numero, vera pietas, quotidie magis magisque vileſcere, ac imminui cœperit, atque eccleſia vix quicquam ex illius ſeculi puritate retinuerit, quo Chriſtiani procul habitis omnibus capellis, baſilicis, altaribus cultu ſanctiſſimo etiam io cryptis ac terrarum ſpeluncis Deum propitiarent eique in ipſo animo potius, quam in ædibus manu conſtructis dedicarent delubrum.

Anni Chriſti 1273. 1274.

Rudolphi I. Imp. 1. 2.

Ab. V. C. 350. 351.

Princeps deligẽdo novo Rege cogitant.

Siffrid. presb. ad h. ann. p. 698. H. Stero, p. 388.

Diuturnæ calamitatis, qua Germania noſtra per tot annos afflicta fuit, finem demum attulit aonus proxime ſequens, quo novum veluti ſidus, laboranti patriæ affulſit, & abunde communibus omnium votis reſpoodit. Cum enim per tot annos Germanici Principes diſſidentibus ſuffragiis diviſi diuturni Interregni mala cum incredibili proviociarum ſuarum pernicie toleraſſent, hoc ipſo anno veluti meliore ſidere afflati conſenſere in Rudolphum Habsburgicum Comitem, virum virtute ac armorum laude nulli ſecundum, quique ſolus reipublicæ ab inteſtinis motibus ad concordiam revocandæ par eſſe videbatur. Nondum equidem vivis exceſſerat Alphonſus, ſed regio nomine ſe adhuc ſerebat; veruntamen cum ſpem Germanorum toties eluſiſſet, nec ullam imperii rationem haberet, præterea que inteſtinis Caſtellæ motibus prohiberetur, quo minus pedem Germaniæ inferre poſſet: ſtatuerunt demum Electores alium eligere, quem ſcirent meliore fide Imperii curam ſuſcepturum. Erat is Rudolphus Habsburgicus Comes, & Alſatiæ princeps, cujus vel ideo rationem habendam putabaot, quod Salicos ac Hohenſtauffios Imperatores materno genere attingeret, eorumque virtutem ac prudentiam ex aſſe referret. Hinc Francofurtum ad comitia properantes miro conſenſu eum Regem ſalutant, licet abſeotem, nec ulla arte patres preoſantem. Hærebat tunc in obſidione Baſileæ, quo cum Electorum legati veniſſent, ſoluta obſidione ſtatim ad ſuſcipiendum Imperium properavit, ac Aquisgranum deductus incredibili omnium ſtudio & applauſu inunctus priocipes in verba ſua adegit, & Imperium ab extirpandis latrociniis ac tumultuariis bellis exorſus ſuperioris Germaniæ urbes veteri Imperii more luſtravit, omnibus gratus, nemini inviſus, palam ſe tanta dignitate indignum profeſſus, niſi omnibus ex æquo opitularetur. Nunquam eo adduci ſe paſſus eſt, ut ad ſuſcipiendam coronam in Italiam cootenderet, per jocum ſæpiuſcule dictitans, veſtigia abeuntium anteceſſorum læta admodum ac booæ ſpei plena, redeuntium miſera ac luctuoſa ſe notare. Alludens credo ad illud Æſopicum de Leone & Vulpe dicterium: ὅτι ὁρῶ ἴχνη πολλῶν εἰσιόντων, ὀλίγων

Trithem. Chron. Hirſaug. ad h. ann. Gobel. at. 6. c. 66. p. 281. Engelh. p. 274. Alb. Arg. p. 100. Paral. Abb. Vrſp. p. 340.

ἐλγων δὲ ἐξιόντων. Miſit tamen in Italiam vicarium, qui ſe abſente tranſalpininis civitatibus præeſſet, quem pleræque urbes magno cum plauſu ſuſcepere.

Frider1cus Decanus SS. Sim. & Jud.

Eccleſiæ SS Simonis & Judæ adhuc præerat Fridericus Decanus, qui multis rebus ſapienter provideque conſtitutis æternam nominis ſui reliquit memoriam. Hoc ipſo tempore cum animadverteret, ex inſtrumentorum publicorum negligentiore cuſtodia haut parum detrimenti ad eccleſiam ſuam redundaſſe, conſentiente capitulo, decrevit, ut nullæ inpoſterum tabulæ cuiquam traderentur, niſi antea in publicos eccleſiæ Commentarios eſſent relatæ. Ipſum decretum ita ſe habet:

cum Capitulo inſtrumenta jubet colligi.

IN nomine Domini Amen. Nos *Fridericus* Decanus & univerſitas Capituli noſtri Goslarienſis eccleſiæ notum facimus omnibus noſtris ſucceſſoribus, quod anno graciæ milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto circa purificationem Mariæ virginis concorditer convenimus & decrevimus facere regiſtrum, in quo de cetero omnium inſtrumentorum tenor in indegrum conſcribatur, quæ noſtris Canonicis ſive aliis, Clericis vel Laicis ſuper contractibus conferuntur ad cavenda futura incommoda, quæ noſtra eccleſia de quibusdam inſtrumentis pluries ſuſtinuit. Unde ſtatuimus ut Dominus Cuſtos & alii Canonici claves ſigilli noſtri habentes per pœnam juramenti, quod juraverunt, & poſteri juraturi ſunt, per fidem etiam quam tenentur noſtræ eccleſiæ ſint aſtricti, quod nulli aliquod inſtrumentum ammodo repræſentent, niſi prius ſit in iſto regiſtro transſcriptum. Pretium transſcriptionis det ille, cui inſtrumentum præſentatur.

Conradus Decanus SS. Sim. & Judæ Begginis S. Ludovici

Non diu tamen ex eo tempore huic muneri Fridericus præfuit, quippe eodem anno id quod ex antiquis tabulis ſequente anno laudatis colligitur, vacationem muneris petens. Ei ſucceſſit Cunradus, Canonicus S. Bonifacii Halberſtad. cujus familia ex iisdem literis petenda eſt, in quibus Cunradus de Alendorp appellatur. Extat etiam ex hoc anno ejus membrana, qua una cum Capitulo ſuo venditionem duarum domuncularum curiæ Cuſtodis adjacentium ratam habet. Nos eam integram recenſebimus, quoniam Hoſpitalis Begginarum S. Ludovici meminit, cujus nec vola amplius nec veſtigium ſuperat:

2. domunculos vendit.

CONRADUS Dei gracia Decanus, R. Scolaſticus, S. Cuſtos totumque Capitulum Scorum Apoſtolorum *Symonis* & Judæ in Goslar omnibus Chriſti fidelibus præſens ſcriptum inſpecturis ſalutem in Domino ſempiternam. Tenore præſentium recognoſcimus & publice proteſtamur, quod duas domunculas domini Cuſtodis Curiæ adjacentes, quas ſuis ædificavit ſumptibus, & expenſis de noſtro conſenſu & libera voluntate vendidit Begginis inhabitantibus *hoſpitale Sci Lodewici.* Tali conditione adjecta, ut ſi dictas Begginas contigerit has domos vendere pro ſua neceſſitate, aut ſine neceſſitate, vel etiam donare tempore procedente eccleſiæ noſtræ vendent aut donabunt. Pariete verſus curiam dicti Cuſtodis in eodem ſtatu ſicut nunc eſt permanente. Actum anno Domini M.CC° LXX°IV°. ſequente die Scorum Symonis & Judæ in noſtro Capitulo generali. In hujus rei teſtimonium præſentem paginam ſigillis præpoſitorum Novi Operis & Frankenberche & noſtro duximus muniendum.

Richenbergenſis monaſterii calamitas.

E. Richenbergenſis monaſterii rebus nihil ad hos annos invenire licuit, niſi quod Præpoſitus & Conventus bona nonnulla in Bulten Aſchwino de Oldendorp ad duodecim annos locarunt, quod literis ſuis teſtatur Aſchvvinus de Stenberg miles, Olendorpii avus. Ceterum conſtat monaſterium hoc circa hæc tempora non adeo excelſe floruiſſe, latronibus quippe expoſitum, triſtique præterea incendio mox vaſtatum, unde tot indulgentiæ, quæ circa hæc tempora a plurimis Epiſcopis prodiere. Nemo tamen laboranti monaſterio magis opem tulit, quam Henricus & Bodo, quem paulo poſt Præpoſitum habuit. Hi enim ſummæ auctoritatis viri cum rei familiaris incredibili prudentia haberent rationem, ad tantam felicitatem monaſterium ſuum evexere, ut nihil ferme ex priſtina felicitate poſſet deſiderari.

Annus Chriſti 1275.

Rudolphi I. Imp. 3.

Ab. V. C. 352.

Ottakarus Bohemiæ Rex in Rudolphum indies jurius,

AT Rudolphus Imperator nova nuper dignitate auctus omnem induſtriam ad reſtituendam publicam quietem convertit. Hinc animadvertens Ottacarum Bohemiæ Regem opibus auctum majora

Trithem. ad h. ann. Henr. Stero p. 319. Chrō. Auſtrale, p. 327. Aen. Sylv. Hiſt. Boh. p. 39. c. 27. Paralip. Vrſp. p. 340.

indies concupiſcere ipſique Cæſareo diademati inhiare, miſſis fæcialibus Auſtriam, Stiriam, Carinthiam & ceteras provincias Imperio ſubtractas repetit, easque ſi negaret, bello recuperandas denunciat. Ottacarus, ut erat ſui pleniſſimus, faſtu ubi ſolenni reſpondet, mirari ſe Habsburgicum Comitem eos ſumſiſſe ſpiritus, ut, qui nuper tanquam magiſter equitum mandatis ſuis paruiſſet, nunc ſe ad obedientiam & ſervitutem vocare audeat. Adhæc ut nihili ſe Rudolphum ducere oſtenderet, nuncios, qui ejus literas detulerant omni gentium jure violato, occidit, ac clam percuſſores in ipſius Rudolphi caput emittit, quocunque demum parricidii genere Rudolphum e medio ſublaturos, nec inter ſuos jactitare deſiit, pluris Bohemiæ Regem, quam Romanum Imperatorem eſſe.

Rudolphus Goslarienſibus privilegia confirmat.

Magnopere hæc res commovit Rudolphum, nihil quippe agentem ſollicitius, quam ut vetus Imperii majeſtas ſenſim revocetur. Hinc comitiis variis Herbipoli, Moguntiæ, aliisque locis habitis ad ſenatum procerum retulit, quid de Ottocaro fieri vellent. Multa conſulta in medium, ac demum communi ſuffragio bellum proximo anno ei inferendum decretum eſt. In Moguntinis Comitiis Goslariæ quoque noſtræ ratio habita eſt. Rogatus enim a civibus Rudolphus ut privilegium a Friderico II. conceſſum ratum haberet, clementer annuit, atque hoc diploma, cui integræ Friderici literæ inſertæ leguntur, ſubmiſit:

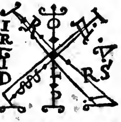
RVDOLPHVS DEI GRATIA Romanorum Rex ſemper *Auguſtus, Univerſis ſacri Romani Imperii fidelibus graciam ſuam & omne bonum. Dignum judicat noſtra Serenitas, quod illorum votis & votivis deſideriis gracioſius inclinemur, quos experta fidelitas, & impenſa ſerviciorum devotio, nec non irremiſſæ voluntatis obſequia ceteris anteponunt, & præ ceteris faciunt commendatos. Cum itaque prædicta omnia & ſingula in dilectis fidelibus noſtris civibus Goslarienſibus oculata fide plenius ſint comperta, nos ipſorum votis atque ſtudioſis precibus dignum duximus annuendum. Hinc eſt quod infra ſcriptas gracias jura & libertates ipſis civibus a Divæ recordationis* Friderico *Romanorum Rege inclyto & glorioſo traditas & conceſſas innovamus, innovatas majeſtatis noſtræ munimine confirmamus, tenorem privilegiorum dictorum civium de verbo ad verbum præſentibus inſerentes:*

* * *

**Sequitur ipſum privilegium Friderici de quo ad annum 1219.*

SUpra dicta omnia & ſingula rata, grata, atque in perpetuum inconvulſa per nos noſtrosque ſucceſſores habere volentes, præſens ſcriptum in perpetuam atque inconvulſam rei notitiam noſtræ majeſtatis ſigillo duximus roborandum. Hujus rei teſtes ſunt Ludovicus *Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariæ* Johannes *&* Albertus *Fratres & Duces Saxoniæ, Frater* Gerhardus *de Hirtzberch, Magiſter Domus Theutonicæ,* Fridericus *Burggravius de Nurnberg, Comes* Theobaldus *de Phirreto,* Wernerus *Comes de Eppenſtain* Henricus *Comes de Friburch,* Everhardus *Comes de Katzinnellibobin,* Theodericus *Comes de Honſtain,* Reinerus *de Hagenoija,* Philippus *de Golandia, & alii quam plures. Datum apud* Moguntiam *X. Kalend. Aprilis. Indict. III. Anno Domini MCC. ſeptuageſimo quinto, noſtri vero Regni anno ſecundo.*

Signum Domini RVDOLPHI Romanorum Regis invictiſſimi.

Forenſis eccleſia quædam

Inter hæc eccleſia quoque forenſis SS. Coſmæ ac Damiano ſacra apud nos opibus non parum augeri cœpit, licet de ejus ut & ceterarum parochiallum originibus parum adhuc mihi compertum ſit. Præter collegiatas enim eccleſias, monaſteria

bona cuidam Rudolpho locat.

ſteria capellas, Cluſas, hoſpitalia etiam quinque celebrantur parochiales, in quibus hodienum repurgatæ religionis conciones Deo favente uberrime perſonant, videlicet SS. Coſmæ & Damiani, S. Stephani, SS. Petri & Pauli, S. Jacobi, & S. Thomæ. Sed deſideramus hic antiquorum diligentiam, aut temporum potius injurias accuſamus, quibus factum eſt, ut aut parum memoriæ proditum ſit, aut nihil ætatem tulerit. Extant tamen, ut dixi ex hoc anno tabulæ Conradi Forenſis eccleſiæ plebani, quibus neſcio cui Rudolpho Reinardi filio aggerem quendam ante ſylvam Srenberg ea lege addicit, ut quotannis circa feſtum S. Michaëlis dimidiam marcam Goslarienſis argenti eccleſiæ perſolvat. Quas non alio nomine hic duximus commemorandas, quam quod teſtes nonnulli ſatis digni memoratu in iis producuntur. Veluti *Dominus Otto Archidiaconus Goslarienſis, Magiſter Conradus conditus de Alendorp, Decanus in Goslaria, F. * dictus de Jerchſem, quondam Decanus ibidem, Ro. Scholaſticus loci ejusdem, H. Junior de Aſtvelde, J. de Merica, Jo. Mercatoris Filius, Jo. de Dormen, Jo. de Duderſtadt & alii quamplures fide digni. Actum & datum anno gratia milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quinto in vigilia beati Viti.*

* *Friderico*, ſ.

Archidiaconatus Goslarienſis.

Agmen inter hos reſtes merito ducit Otto Archidiaconus Goslarienſis cujus occaſione nonnulla de Archidiaconatu Goslarienſi monere non fuerit forte incongruum. Conſtat igitur Archidiaconos Epiſcopis præcipuos ſacrorum miniſtros haberi, oculosque Epiſcopalis muneris. Cum enim fieri non poſſit, ut Epiſcopua omnia, quæ in diœceſi ſolent contingere, coram ſpectet, aut dijudicet, cœperunt diœceſin in certos Archidiaconatus deſcribere, idque munus demandare Canonicis, ut abſente Epiſcopo ibi ſacrorum curam agerent, & ſi quæ forte inter plebanos aut ceterum Clerum discordia intercederet, eam convocata Synodo compeſcerent. Talis itaque archidiaconatus Hildeſienſis Epiſcopi etiam Goslariæ noſtræ olim floruit, cujus bannus, [ita enim vocari ſolebant eccleſiæ, in quas jurisdictionem Archidiaconus obrendebat] has in ſe capellas atque eccleſias complexus eſt: *DD. Scilicet Jacobi, Stephani, Thomæ, Johannis, Nicolai, Mariæ Virginis, Mariæ Magdalenæ, Catharinæ, Viti, Bartholomæi, Danielis, Ægidii S. Sepulchri, Forenſem & Francobergenſem, quæ IV. marcis & duobus lotonibus communiter taxari ſolebant.* Cetera collegia ac monaſteria ipſi Epiſcopo ſuberant, præter eccleſiam SS. Simonis & Judæ, quæ Imperatoris tantum ac Pontificis, nunc ſolius Imperatoris agnoſcit jurisdictionem.

Chronic. Cœnob. Francomont. p. 67.

Eccleſia S. Thomæ jura parochialia impetrat. *Ex lit. Eccl. S. Thomæ.*

Sed præcipue ex hoc anno notari meretur, quod tum eccleſia S. Thomæ cujus plebanus cum Capitulo SS. Simonis & Judæ multum controverſiarum habuerat, cauſam vicerit, jureque parochiali aucta ſit. Extant hanc in rem literæ, quas vocant reverſales Conradi Decani totiusque Capituli Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ undecim ſigillis munitæ, quibus coram judicibus delegatis eccleſiam S. Thomæ in parochiam evehi concedunt.

Reverendo Dno ſuo O. * Hildeſemenſis Eccleſiæ Epiſcopo, & venerabilibus Dnis V. ** Præpoſito, *Ho.* *** Scholaſtico. nec non judicibus delegatis, Dno *Lippoldo* Cantori, & Dno *Volcmaro* Hildeſemenſis Eccliæ Canonicis. C. Dei gracia Decanus. Totumque Capitulum Eccliæ ſanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslaria, oraci-onum devocionem cum obſequio ſemper benivolo & parato. Ad abſcidendam in integrum omnem controverſiæ materiam, quæ inter Capitulum noſtrum & Dnum *Konemannum* plebanum ſancti Thomæ, pro jure parochiali jam longo tempore extitit ventilata. Veſtræ ſignificamus honeſtati præſentibus litteris unanimi conſenſu proteſtantes, quod nos plebano Sancti Thomæ bene favemus & cupimus de pleno jure ſuæ parrochiæ quibuscunque etiam articulis, tam vicariis noſtris clauſtralibus, quam in omnibus aliis curiis, in ſua parrochia conſtitutis, quemadmodum plebanus forenſis & ceteri plebani Goslarien Civitatis habere in ſuis parrochiis dinoſcuntur. tam in Clericis, quam in laycis. nec quicquam nobis vendicabimus in parrochia memorata. Ne igitur aliquorum temeritas id impediat, litteris præſentibus nos vobis univerſaliter obligamus. quod plebanum de cetero in ipſo jure aliqua ratione non debemus nec de jure poſſumus vel volumus impedire. vel etiam quibuscunque modis eundem præ ceteris plebanis nræ civitatis Intendimus angariare. Vt autem tam unanimis tocius nri Capituli conſenſus ſibi ſemper inviolabilis permaneat & perſiſtat. Nos *Conradus* Decanus. *Johannes* de Goſa. *Segebodo* Cuſtos. *Alexander* de Walmode. *Olricus* de Piſcina. *Fridericus* de Jerchſem. *Johannes* de Bilſten, *Baſilius. Bertoldus* de Gowiſch. *Hermannus* honeſtus. *Renardus* de Lapide. *Ludolfus* de Elvede. Magiſt. *Renardus* Sco-

* *Ottoni.* ** *Volcvino nimirũ ut e ſigillo patet, hac inſcriptione:* †. S. VOLCOVINI PPOI. MAJORIS HILDENSEM. *Supplendus ex hoc monumento catalogus Conr. Bertholdi Behrenſſ, interque Ludolphum & Johannem p. 7. inferendus Volcvinus.* *** *Hoyero ut e ſigillo patet.*

Scolaſticus. *Johannes* de Somersdorp. *Conradus* de Relnſtede. Magiſt. *Hillebrandus.* hoc præſens inſtrumentum ſigillo noſtri Capituli. & Decani perhenniter roboratum eidem plebano contulimus in evidens teſtimonium & munimen. Et in majus argumentum fidei vobis Dne Epiſcope & ceteris Dnis noſtris ſupplicamus ut veſtris ſigillis eandem nrãm proteſtaõnem firmius muniatis. Huic aũt ñræ proteſtationi teſtimonium perhibent. *Henricus.* Præpoſitus in Richenberch. *Bertoldus* præpoſitus montis Sci Georgii apud Goslariam, ſub ſigillis ſuorum Conventuum. *Henricus* præpoſitus novi operis. nec non Conſules ejusdem Goslarien. civitatis, ſicut ſuorum ſigillorum appenſio manifeſtat. Actum & datum Anno græ M° CC° LXX°V°. In die beati Thomæ Apli XV°. Januarii. Indictiona tercia.

Anus Chriſti 1276.

Rudolphi I. Imp. 4.

Ab. V. C. 353.

Ottacarus victus. *Hem. Stero. p. 389. Chron. Auſtrale p. 327. ſq. Aen. Sylv. c. 27. p. 39. Hiſt. Boh. Paralip.*

ANno proxime inſequente Rudolphus Marchionem Badenſem, Ducem Bavarum & Ottacarum Bohemiæ Regem, qui ab officio deſciverant, victricibus armis obtrivit, eoque adegit, ut fidem more priſtino jurarent. Inprimis dulce ſpectaculum viſum cum Ottacarus amiſſa Auſtria Stiria ac Carinthia flexis genibus coram Rudolpho procumbere & jurejurando fidem dicere juberetur. Quod cum Rex purpura Indutus ſub tentorio remotis arbitris fieri vellet, Rudolphus tentorium juſſit explicare ita confectum, ut contractis funibus ſtatim diſſolvi poſſet. Vix igitur coram Rudolpho in genua ſe provolverat Ottacarus, ac In verba ejus jurare cœperat cum ſtatim tentorium deductum ſupplicem Regem adſtanti exercitui oſtentaret.

Vrſp. p. 341. Tritbem. ad h. ann Jo. Vito Duran. p. 50.

Rudolphus Rex eccleſiæ SS. Simonis & Judæ privilegia confirmat.

Triumphato Ottacaro, & nobiliſſimis provinciis Imperio vindicatis Rudolphus victor Norimbergam rediit, ubi grates Deo perſoluturus, eccleſiis beneficia quam plurima impertivit. Inprimis eccleſia SS. Simonis & Judæ, quam ſpecialem capellam ſuam vocat, fructum hujus victoriæ ſenſit longe uberrimum. Nam non ſolum omnia jura ac privilegia illi confirmat, verum etiam advocatias omnes quas juſto tempore redimere posſent, liberaliter addicit, hoc dato diplomate, quod ex autographo adſcribo:

RVdolfus Dei grã romanorum rex ſemper auguſtus. Univerſis Romani Imperii fidelibus gratiam ſuam & omne bonum. Quia regni noſtri amminiſtrationem divina gubernatione diſpenſari cupimus dignum eſt ut ejus munificentiam, qui de humili nos exaltavit ſumptis ab ejus largitate muneribus honoremus ſic enim humilitatem noſtram ſcuto ſue protectionis ſperamus obumbrari. Si ex eo regnare, & regiminis noſtri ſucceſſum ejus gratie aſcribere ſatagamus. Noverit igitur preſens etas & ſucceſſura poſteritas quod integre fidei puritatem & ſincere devocionis affectum. *quem divi glorioſisſimi imperatores & Reges Romani, prodeceſſores noſtri, ad monoſterium Sanctorum Apolorum Symonis & Jude in Goslaria ſitum, ab ipſis quidem laudabiliter conſtructum & dotatum inceſſanter habuiſſe dinoſcuntur.* Nos eorum piis exemplis inherere volentes, pro remedio anime noſtre ac ſacri Imperii reverencia, eidem monaſterio tanquam *ſpeciali noſtre Capelle* gracias fructuoſas regni noſtri temporibus intendimus impertire, omnes indulgencias gratias libertates & jura prelibato monaſterio ab Imperatoribus & regibus anteceſſoribus noſtris rite & provide tradita & conceſſa preſenti ſcripti patrocinio de benignitate regia liberaliter innovamus confirmamus. Præterea ex regali noſtra munificencia advocatiam in villa *bedebere* ultra VII. manſos advocatias omnium villicationum ac bonorum omnium ſepe dicti monaſterii quas proceſſu temporis fratres ibidem Deo devote ſervientes redimere vel emptionis titulo auxiliante Domino bonorumque hominum adjutorio comparare poterunt in proprium tradimus propter Deum, quam traditionem ne ab ullo futurorum imperatorum vel Regum irritetur vel ab aliquo hominum infringatur preſens ſcriptum impreſſione noſtre majeſtatis & regalis banni auctoritate juſſimus inſigniri.

Rudolfus Cancellarius vice *Werneri* Maguntini Archiepiſcopi & Archicancellarii recognovit & approbavit. Hujus teſtes ſunt *Wernerus* Maguntinenſis Archiepiſcopus,

ſcopus *Bertholdus* Herbipolenſis Epc. *Henricus* Tridentinus Epc, *Henricus* Dominus Haſſie & alii quamplures. Actum & datum *Nurinberch* VII. Kal. Septembr. Ind. IV. Anno Domini MCCC ſeptuageſimo VI. a Regni vero noſtri anno tertio.

Otto Hildes. Epiſc.

Nec minus Otto Hildeſienſis Epiſcopus in Richeobergenſem eccleſiam beneficum hoc anno ſe præſtitit. Teſtes tabulæ, quibus decimarum proventus a Johanne de Immigehöff cive Goslarienſi adhuc poſſeſſos monaſterio huic aſſignat:

Richenbergenbus benefacit.

OTTO Dei gracia Hildenesheimenſis Epiſcopus. Quæ geruntur in tempore ne ſimul labantur cum lapſu temporis, poni ſolent in lingua teſtium vel ſcripturæ memoria perenni. Notum igitur eſſe volumus tam præſentibus, quam futuris, quod cum dilectus in Chriſto Præpoſitus & Conventus in *Richenberg* juxta Goslariam decimam in Boëlte cum omni jure & utilitate a *Johanne* de Immegehoff Burger de Goslar, accedente ſuper hoc conſenſu hæredum ſuorum pro magna ſumma pecuniæ comparaſſent, facta reſignacione ipſius decimæ ab eodem Johanne & ſuis hæredibus quorum intererat in manus *Bernardi* nobilis de Indagine, a quo eam tenuerunt, nos etiam reſignacione dicti nobilis & renunciacione filiorum *Strudionis* militis conſanguineorum ejusdem nobilis juxta Sylvam *Sudbeſem* accepta, qui ſimul eandem decimam a nobis jure ſimili tenuerunt, ipſam decimam cum omni jure ac utilitate conſenſu capituli noſtri pro remedio animæ ſuæ, nec non cum proprietate contulimus eccleſiæ memoratæ in Richenberg in perpetuum poſſidendam. Ut autem hæc noſtra collatio firma ac inconvulſa perpetuis temporibus perſeveret, præſens ſcriptum inde confectum ſigillo noſtro & Capituli noſtri fecimus cummuniri. Teſtes hujus rei ſunt *Johannes* major Præpoſitus, *Volradus* Montis Præpoſitus. *Wernerus* Plebanus, *Bernardus* de Dorſtatt, *Arnoldus* de Werbge, Præpoſitus Cono Canonicus Hildeſimenſis, Comes *Meynerus* de Scladen, *Conradus* Marſcallus, *Sibertus* Camerarius, *Erneſtus* Pincerna, *Volkmarus* de Goslar, *Hermannus* de Gandsſem, *Tidericus* de Stochem, *Ocbwinus* & *Conradus* Fratres de Penberg, *Aſchwinus* de Lutche, *Ludolphus* de Cramme milites, & alii quam plures. Datum *Hildenſem*. Anno Domini MCCLXXVI. IX. Kalend. Novembr.

Annus Chriſti 1277.

Rudolphi I. Imp. 5.

Ab. V. C. 354.

Ottakarus Bohemus ad ingenium redit. *Chron. Auſtrial. p. 328.*

EX bellorum civilium favillis, ſuperiore anno compreſſis, hoc ipſo longe gravior flamma erupit. Ottakarus enim, ægre admodum ferens, uno bello ſe tot provinciarum feciſſe jacturam ad ingenium rediit, collectaque fortiſſima manu Auſtriam, Stiriam & Cariothiam depopulabundus ingreditur, idque agit ſollicite, quo pacto illatam ſibi nuper contumeliam ferro vindicaret. Urbibus brevi tempore recuperatis nova ubique munimenta molitur, nulli parcens loco, nec ſacro, nec profano. Nec ſegniores Auſtriaci arma arripiunt, factaque irruptione in Moraviam tanta virtute injurias ab Ottacaro illatas ulciſcuntur, ut Rudolphus interea ſatis ſpatii contrahendi exercitum nanciſceretur.

Saxoniæ facies.

Felicior longe per hæc tempora Saxonia noſtra, quæ reſtituta ubivis quiete nullum hoſtem aſpexit. Nobilium arma non parum compreſſit metus vindictæ, quæ ex ſevero Rudolphi Imperio imminebat, forte & ſociorum calamitas vultures hoſce exterruit, principibus quippe ſupplicium ab iis more priſtino ſumentibus. Atque adeo Germania Rudolphi Imperatoris feliciſſimis auſpiciis e barbarie eluctari paulatim & ad priſtinam humanitatem redire cœpit.

Friderlcus Decanus olim SS. Sim. & Judæ anniverſarias Richenbergæ inſtituit.

Inter hæc Goslariæ noſtræ intra privatam quietamque vitam ſe continebat Fridericus de Jerchſem Goslarienſis olim Decanus, Ottonis Hildeſieoſis Epiſcopi Capellanus, & S. Nazarenæ eccleſiæ in Syria Canonicus, vir nec tacendus, nec commemorandus ſine cura. Is cum ſenio confectus ſibi extrema imminere ſentiret incredibili pietatis ſenſu ſe ad ſupremma fata compoluit, & more his ſeculis ſolenni non modo monaſterii Richenbergenſis Canonicis XII. marcas integri argenti legavit, ea lege, ut anniverſarias ſibi ac parentibus conſvetis ceremoniis peragerent, verum etiam certam auri ſummam eo nomine expendit, ut feſtum transfigurationis Domini in eccleſiis SS Simonis & Judæ, Novi Operis & Montis S. Georgii quotannis ſolenni ritu celebraretur. Extant hujus rei teſtes luculentiſſimæ tabulæ, quæ cum de multis rebus ſcitu dignis nos inſtruant, hoc loco non videntur prætereundæ. Primo itaque

Nec non feſtum transfigurationis ſolenniter in quibusdam eccleſiis celebrandum promovet.

que Henricus Richenbergenſi præpoſitus, Pater Patrum S. Auguſtini per Alemanniam, literis ſuis hanc inſignem Friderici liberalitatem magnöpere collaudat, ac capitulo ſuſtragante anniverſarias quotannis habendas decernit:

HENRICUS Dei gracia Præpoſitus Richenbergenſis eccleſiæ Pater Patrum per Alemanniam ordinis *Beati Auguſtini*, Reinardus *Prior*, Johannes *Præpoſitus in Wenden, Canonicus ibidem*, Henricus *Præpoſitus in Bokenem & Canonicus ibidem*, Thetmarus *quondam Præpoſitus in Brunsbuſem, Canonicus ibidem, ac univerſitas totius Capituli Eccleſiæ ejusdem, omnibus ſuis ſucceſſoribus ſalutem in Domino perpetuam in ſalutis auctore. Ea quæ noſtris temporibus ob reverentiam & favorem & utilitatem noſtræ Eccleſiæ ſunt geſta, neceſſarium duximus ſcripturæ teſtimonio noſtræ perbenniter commendare. Notum ergo eſſe volumus non ſolum nobis ſed & poſteris noſtris Richenberge omnipotenti Deo & Chriſto beatæ Mariæ Virgini glorioſæ Matri ſuæ ibidem ſervientibus, quod Dnus* Fridericus quondam Decanus Goslar. Eccleſiæ, dictus de Jerchſem, nec non Canonicus Sanctæ Nazarenæ Eccleſiæ in *Syria ut Inſtrumentis ſuper eo datis evidenter perſpeximus* quem dudum in noſtram recepimus fraternitatem, *facientes ipſum participem omnium orationum, quæ fiunt in noſtra eccleſia, in perpetuam vitam properans ad cæleſtem Ieroſolymam, in remedium animæ ſuæ, & in remedium animarum Patris ſui, & Fratris* Konemundi, *quondam ſuperioris Commendatoris in Supelingeborch, & Matris ſuæ* Margaretæ, *contulit ſigillatim & liberaliter noſtræ Eccleſiæ XII. marcas integri argenti temporibus vitæ ſuæ nullum exinde percipiens temporale emolumentum, ſed devote & humiliter nobis ſupplicans, ut nobis & vobis in ipſius anniverſario peragendo dignaremur cum ipſa pecunia aliquam communem conſolationem ſingulis annis noſtris fratribus procurare, & ipſa die memoria patris & matris ipſius habeatur. Nos autem ipſius piis & affectuoſis precibus inclinati ex communi conſenſu Capituli noſtri ſtatuimus & decrevimus, ut in anniverſario ejusdem Doñi* Fr. *de decima noſtra in* Bochte, *quam --- de prædicta pecunia cum conſilio & auxilio ipſius dicti* Fr. *ſunc de novo noſtræ Eccleſiæ inproprietatem comparavimus, detur annuatim dimidia marca integri argenti Dñis noſtris ad conſolationem procurandam. Et ut vigiliæ & Miſſæ pro defunctis cantentur, prout requirit conſuetudo, & noſtræ Eccleſiæ honeſtas, tunc demum fiat memoria ipſius Patris & Matris, ſicut ſuperius extitit expreſſum, ex juſſu itaque & ad preces noſtri Capituli Nos Henricus Præpoſitus iſtam noſtram affectuoſam ordinationem in nomine Domini noſtro Bannio & Capituli noſtri coram omnibus Dominis noſtris, auctoritate Patris & Filii & Spiritus Sancti confirmavimus & præcepimus inviolabiliter in noſtra Eccleſia obſervari. Ut autem poſteris noſtris omnis materia dubietatis amputetur, ne etiam per deſidiam aliquarum perſonarum iſte noſter proceſſus oblivioni tradatur, præſens ſcriptum decrevimus ſigillo noſtræ Eccleſiæ, necnon ſigillo Præpoſiti in perennalem memoriam attentius roborare, & ut hoc Inſtrumentum robur firmitatis plenius obtineat, cupimus per confirmationem Domini noſtri Hildeñ. Epi. ſtabiliri, deinde volumus, ut inter privilegia Eccleſiæ noſtræ cum diligentia in teſtimonium ejusdem fideliter conſervetur. Actum & datum Anno graciæ milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, Indictione quinta, V. Kalendas Junii. Præſentibus Dominis noſtris ſupra dictis, & aliis omnibus noſtris Confratribus, videlicet Domino* Rodolpho, Bonifacio, Arnoldo, Bertoldo, Johanne, Bodone, Conrado, *iterum* Bertoldo, Petro, Eckehardo: Ecberto, Johanne, Bertramo Borchardo, Theodorico *iterum* Bertholdo, Cheroldo, & Friderico, *qui tunc in noſtra Eccleſia extiterunt, præſentes quoque alii teſtes Magiſter* Reinhardus *Scholaſticus Goslarienſis*, Konimannus *Plebanus Sti Thomæ Goslär.* Hermannus *Junior de Aſtvelde burgenſ. Goslär. qui ſunt teſtamentarii Domini* Friderici *ſuperius nominati.*

Has deinde literas ratas habuit Otto Hildeſienſis Epiſcopus excommunicationem comminatus, ſi quis hanc pactionem in tot ſcilicet animarum levamen factam reſcindere eſſet auſurus.

OTTO *Dei gratia Hildenſ. Eccleſiæ Epiſcopus omnibus Chriſti fidelibus, ad quos præſens ſcriptum pervenit, ſalutem in Domino ſempiter-*

nam,

num. Noverint tam præſentis, quam futuri temporis Chriſti fideles, nos literas dilectorum in Chriſto Præpoſiti & totius Capituli Richenbergenſis Eccleſiæ ad preces Domini Friderici *quondam Decani Goslarieñ. Eccleſiæ, noſtri Capellani, recepiſſe præſenti tenore conſcriptas & ſigillis ejusdem eccleſiæ inviolabiliter roboratas:*

Repetuntur literæ proxime ante has recenſitæ.

* * * * * *

Conſiderata namque pia devotione Friderici, *noſtri capellani ac præſcripta ordinatione, quam cum venerabili Eccleſia Richenberg. ob ſalutem animæ ſuæ contraxit, Nos* Otto *Dei gratia Hildenſem. Eccleſiæ Episc. prænominatam ordinationem ratam & legitimam habentes eandem auctoritate noſtra in nomine Patris & Filii & Spiritus S. præſentibus confirmamus, ferentes ſententiam excommunicationis in contravenientes in his ſcriptis. Datum V. Calend. Auguſti Pontificatus noſtri anno IV.* *

* dantur hi anni ab ejus ordinatione.

Denique & Inſtitutum de feſto transfigurationis Chriſti celebrando idem Otto Hildeſienſis Epiſcopus adeo probavit, ut pariter diris devoveret has Eccleſias, ſi ejus ſolennitatem prætermiſerint: Quamobrem etiam Henrico Richenbergenſi Præpoſito, ejusque ſucceſſoribus id dedit negotii, ut an ex pacto omnia peragantur, attendat, ſin minus; execrationis ſententiam coram in eccleſiarum iſtarum capitulo pronunciet.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis *Otto* Dei gratia Hildenesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus, univerſis præſens ſcriptum intuentibus æternam in Domino ſalutem. Noſtram decet celſitudinem ſubditorum noſtrorum juſtis poſtulationibus clementer annuere, & piis deliberationibus paternitatis animum inclinare. Noverit igitur præſens ætas & futura poſteritas quod dilectus filius, *Fridericus Goslarienſis Eccleſiæ Canonicus, noſter Capellanus*, dictus de Jerchſem ob reverentiam S. Trinitatis & ob fiduciam æternæ retributionis cum quadam ſumma pecuniæ procuravit, ut *transfiguratio Domini* in tribus eccleſiis collegiatis in perpetuum ſingulis annis ſolemniter peragatur, videlicet in eccleſia, ſcorum Apoſtolorum *Symonis & Judæ, & Matthiæ*, & Eccleſia *beatæ Virginis Mariæ Novi Operis* in Goslaria, nec non in Eccleſia *Montis Bti Georgii Martyris* vicina eidem civitati, ad quam devotiſſime ſervandam Canonici & Dominæ dictarum eccleſiarum bona fide, imo quovis dolo amputato ſuis literis & ſigillis ſe ſuosque ſucceſſores diſtrictiſſime aſtrinxerunt, providentes ſibi ipſis de *quadraginta ſex & quatuor marcis*, quas eis contulit annuatim ad conſolationem, quæ ſingulis annis in ipſa celebritate debetur perpetuo miniſtrari in iisdem eccleſiis Deo ſervientibus. Nos igitur iſtam ordinationem ad inſtantiam dicti Capellani noſtri Domini *Friderici* approbamus, & eandem auctoritate noſtra Diocesana in nomine Domini banno noſtro confirmamus, ſententiam excommunicationis In nomine Patris & Filii & Spiritus S. in contravenientes nunc ut ex tunc ferentes in his ſcriptis. Super eo vobis Domine Præpoſite in Richenberg cunctisque veſtris ſucceſſoribus præſentibus damus in mandatis, in virtute obedientiæ, per amiſſionem veſtri officii diſtricte præcipientes, quatenus quamcito vobis innotuerit, ſi aliqua iſtarum eccleſiarum ex negligentia omiſerit, quod proprio motu ſervare promiſit, ſtatim in Capitulo ejusd. Eccleſiæ excommunicationis ſententiam a nobis latam, non pigritemini perſonaliter promulgare. Sicut in inſtrumentis dictarum Eccleſiarum ex communi conſenſu perpetuitas hujus feſtivitatis extitit approbata pariter & promiſſa, ſic etiam noſtram confirmationem, nec non noſtrum mandatum volumus perpetuo durare & præcipimus per pœnam ſuperius notatam inviolabiliter absque ullius contradictione valere. Ne vero per induſtriam aliquorum præfata ſolemnitas imposterum irritetur, vel malitioſe infringatur, præſens ſcriptum impreſſione noſtri ſigilli decrevimus inſigniri. Datum anno milleſimo ducenteſimo, ſeptuageſimo ſeptimo, indictione V, decimo VII. Kalend. Septembris. Pontificatus noſtri anno IV.

Feſtorum apud nos numerus auctus.

Atque adeo præter tantum feſtorum numerum, dudum eccleſiæ a Pontificibus Romanis obtruſum nova ſubinde excogitata legimus, quæ non quidem communi ſtatim eccleſiarum ſuffragio recepta, ſenſim tamen ab Epiſcopis in diœceſes introducta, aut morientium legatis inſtituta, interjectis temporibus tanto apparatu cœperunt celebrari, ut nihil a priſtina Apoſtolici ævi ſimplicitate manſiſſe reliquum credidiſſes. Alterum hoc feſtum eſt, quod intra breve temporis ſpatium Goslaria noſtra apud ſe vidit inſtitui; cui mox ſucceſſit tertium Corporis Chriſti. Quid enim aliud egiſſent homines bonorum operum opinione dementati, quam ut omiſſa vera fide in Chriſtum, tanquam totius doctrinæ Chriſtianæ nucleo, ejusmodi corticibus tanquam ludibundi infantes ſe oblectarent?

Annus

Annus Chriſti 1278.

Rudolphi. I. Imp. 6.

Ab.V.C.355.

Ottakarus victus. *Henr. Stero. p. 392. Chrõ. Auſtrale. l.c. p.329. Æn. Sylv. l.c. p.39. Annal. Colmar. p.14. & p. 46. Albert. Argentin. p. 102.*

AT Rudolphus cognita Ottacari perfidia, quam nuper irruptione in Auſtriam facta prodiderat, ipſe quoque animum ad redintegrandum bellum appulit. Proceſſerat Ottacarus cum inſtructiſſimo exercitu, e Saxonia Miſnia, Polonia, Bohemia ac Pomerania conſcripto, cui cum copiis ſuis ac ſubſidiariis Hungaris obvius factus Cæſar aleam fortunæ experiri ſtatuit. Hinc VII. Calend. Septembris, tam acri conflictu pugnatum eſt, ut fuſo fugatoque Bohemorum exercitu ipſe Ottocarus inter principia occumberet, vitæque pariter ac perfidiæ ſuæ faceret finem. Auſtria cum ceteris provinciis tanta victoris a moleſto æmulo liberata Rudolphi filio ceſſit, a quo Auſtriacorum potentiſſima familia tanquam e radice in ſalutem reipublicæ ſuccrevit: Bohemia relicta Ottacari filio Wenceslao, quem Rudolphus in patrocinium receptum, multisque beneficiis ornatum dignum habuit, cui filiam ſuam daret nuptum.

Bella ex diſcordi Magdeb. archiep. electione. *Chron. Sax. Pom. p. 343. Cranz. l. 8. Sax. c. 32. Chron. Magd. ap. Meib. p. 331.*

Inter hæc Magdeburgenſis Archiepiſcopi diſcors electio in novos bellorum tumultus Saxoniam noſtram conjecit. Cum enim defuncto Conrado Archiepiſcopo Canonici Magdeburgenſes in factiones diviſi pars Ericum Marchionem Brandeburgenſem pars Buſſonem Comitem Querfurtenſem eligerent, magna animorum commotione inter hos æmulos pugnatum eſt, donec facta inter illos pace, atque magno pecuniæ pondere accepto uterque ſacerdotio huic renunciaret. Hinc ſubrogatus Guntherus Comes Swalenbergenſis vir inſignis & familiæ ſuæ potentia ſubnixus. Cujus fortunam cum Ericus ex diſſidio nuperæ electionis rejectus ægre ferret, ac a cognatis adjutus totum Archiepiſcopatum infeſtis armis vexaret; ſtatim novum bellum erupit, qui Albertus Magnus Dux Brunsvicenſis, Marchiones Brandeburgenſes, Otto Hildeſienſis Epiſcopus, Principes Anhaltini, aliique vicini primores immiſti, Saxoniæq; totius provinciæ non parum devaſtatæ ſunt. Demum Guntherus Archiepiſcopus cum ſe multis æmulis urgeri animadverteret, poſitis pontificalibus, ultro ad privatam vitam rediit, ex qua deinde ad Paderbornenſem Epiſcopatum retractus, multis factis illuſtribus in toga ſagoque ſe commendavit. Nec ceſſavit malum Gunthero a munere ſe abdicante. Bernhardus enim Wolpenſis in ejus locum ſubelectus, ſtrenue bellum hoc eſt proſecutus, ex quo non Magdeburgenſis tantum Archiepiſcopatus ſed vicinæ etiam Hildeſienſes & Brunsvicenſes provinciæ mirum in modum ſunt devaſtatæ.

Bunting. part. 1. Chron. Brunſw. p. 226. Schat. l. 18. p. 140. an. Paderb. Part. 2.

Calamitoſus hic annus monaſterio Richenbergenſi, quod fulmine tactum totum pene in buſtum conſedit. Inſtaurandis ædificiis indulgentiarum penus recluſa eſt, quas etiam miſer Conventus a variis Epiſcopis impetravit. Regiones has vicinas neſcio qua de cauſa tunc luſtrabat Johanes Lettovienſis Epiſcopus Ordinis Teutonici, qui jam anno MCCLXXV. Francobergenſi quoque cœnobio indulgentias conceſſerat. Hic miſertus inopini caſus idem officium Richenbergenſibus præſtitit C dierum venialia, ac quadraginta dierum criminalis ſingulis condonans, quorum liberalitatem monaſterium hoc eſſet experturum.

Richenbergenſe monaſterium fulmine tactum varias indulgentias impetrat.

BOnitate Divina Frater JOHANNES Lettovienſis Epiſcopus *ordinis Domus Theutenſis, univerſis Chriſti fidelibus hanc literam audituris ſalutem ac benedictionem a Domino Jeſu Chriſto. Cum Clauſtrorum cum officinis fere omnibus religioſum virorum ordinis S. Auguſtini in* Richenberg *apud Goslariam Dominico ignis caſu infortuito, ita funditus ſit incineratum, quod de bonis clauſtri tempore longo reformari non poterit niſi a fidelibus in eleemoſinarum collatione habundantius adjuvetur; pium eſt mercari eleemöſynis, quod in cælis recolligi poterit, & communionem bonorum operum locorum religioſorum nihilominus adipiſci. Omnibus igitur & ſingulis fidelibus corde contritis & ore confeſſis, qui ad præparandum dictum clauſtrum de facultatibus ſibi a Deo collatis proprio motu vel requiſiti manum porrexerint adjutricem, auctoritate omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus meritis confiſi centum dies venialium & quadraginta criminalium nec non unam Karrenam de injuncta eis pœna, dummodo conſenſus devotus adfuerit in nomine Domini miſericorditer relaxamus. Datum anno Dominicæ Incarnationis M.CC.LXXVIII. In die* Cyriaci *Martyris.*

Gemino beneficio Richenbergenſes affecie Otto Hildeſienſis Epiſcopus, non modo indulgentiarum theſaurum adaugendo, verum etiam ratas habendo, quascunque ab exteris Epiſcopis impetrare poſſent.

OTTO Dei gratia Hildensheimenſis Epiſcopus, *Univerſis Chriſti fidelibus ſalutem in omnium Salvatore. Quoslibet Chriſti fideles ad zelum devotionis & opera charitatis invitare volentes de omnipotentis Dei miſericordia & Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus meritis confiſi, univerſis & ſingulis vere pœnitentibus & confeſſis, qui ad ſtructuram Eccleſiæ in Richenberg per inopinatum incendium miſerabiliter deſtructæ manum porrexeritis adjutricem, quadraginta dies de injuncta vobis pœnitentia miſericorditer relaxamus, admittentes nihilominus & omnes indulgentiæ venerabilium patrum, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, quas eadem Eccleſia jam obtinet, vel in futurum poterit obtinere, in noſtra diœceſi ſint per omnia valituræ. Datum Hildeſii Anno Dñi. M.CC.LXXVIII. Id. Decembr. Pontificatus noſtri anno XV.*

Annns Chriſti 1279.
Rudolphi I. Imp. 7.
Ab.V.C. 356.

Bellum Hildeſienſe. *Bunting. part. 1. Chron. Br. p. 227. Chron. Brunſv. ap. Mad. p. 21. antiq. Brunſv.*

Et turbis Magdeburgenſibus hoc ipſo anno novæ enatæ ſunt viciniæ noſtræ longe propiores. Otto enim Hildeſienſis Epiſcopus cum in ſuperiori bello Buſſoni Querfurtenſi ſuppetias tuliſſet, cum fratre Alberto Duce Brunsviceoſi, qui ab Erico Brandeburgenſi ſtabat ideo colliſus gravi bello ſe vidit implicatum. Aderant Alberto ſubſidiariæ Danorum copiæ, quas tamen ſtatim domum remiſit, ipſe ad cohibeodum Ottooem ſatis inſtructus. Præcipue in Sarſtadium ſævitum eſt, quod oppidum diuturna obſidione ab Alberto in poteſtatem redactum militum petulantia totum conflagravit. Periculum erat, ne latius evagetur civile bellum totamq; viciniam una veluti ruina involvat, cum Otto Hildeſienſis Epiſcopus exhauſtus dolore in morbum prolapſus V. Nonas Julii vitam cum morte commutaret, cujus ab obitu Albertus poſitis armis, quem ſucceſſorem frater eſſet habiturus ſpeculari voluit. Sed vix XL. dies decurrerant, cum ipſe quoque Albertus inter fortunæ obſequia fato ſuo interciperetur, princeps maximus & Henrico Leoni rebus geſtis exæquandus, juſtitiæ præterea ac fidei ſervantiſſimus, omnibusque virtutibus quæ principem ornare ſolent, tam abunde cumulatus, ut publicus ſavor rerumque geſtarum gloria Magni cognomen ei inter poſteros conciliarit.

Sifridus Comes Querfurtenſis ſuccedit Ottoni Epiſcopo Hild. *Reutel. p. 97. Chron. Hildesh. Chron. Ep. Hildeſ. MSC. c. 3.*

Ottone itaque ad plures abeunte, haut diu vacua Hildeſienſis ſedes remanſit. Canonici enim ſolliciti de ſucceſſore, qui laboranti Eccleſiæ multisque inteſtinis turbis agitatæ ſubveniret, conſentiente ſuffragio mox elegere Sigefridum, Querfurtenſem Comitem, Gebbardi filium, virum omni laude majorem, meritiſſimum de eccleſia, ſi Reutelius & Bucalinus audiendi ſunt. Hamerslebienſis quidem Monachus ac Emſerus Sifridum quendam in Præpoſitorum Goslarieoſium numerum referunt, eumque ad Hildeſienſem Epiſcopatum evectum, addunt: ſed in eo manifeſto falli videntur ac decipi. Sifridum enim ptimum e cœnobio Fuldenſi Hildeſiam evocatum omnes annales miro conſenſu teſtantur. Nec Sifridus Querſurtenſis Præpoſituræ dignitate per hæc tempora apud nos functus eſt, ſed Arnoldus de Solmeſſen, eujus jam ante fecimus mentionem. Adde qnod plerisque Sifridus hic Decanus Magdeburgenſis audit. Relinquitur ergo eum aut Canonicum tantum eccleſiæ SS. Simonis & Judæ ſuiſſe, aut plane errare hoſce catalogos. Prius tamen mihi longe videtur credibilius, cum compertum habeam Catalogos hoſce Goslarienſes præpoſitos a Canonicis non ſatis accurate ubique diſtinguere, nec inſolitum deinde ſit, pluta beneficia ſacra uni eidemque deferri: nec deniq; ignorem, Querturtenſes Comites ſæpius in noſtra eccleſia honores ſacros ſolitos ambire. Leznerus ſane eum in monaſterio Sittichenbacenſi educatum deinde ad Canonicatum Goslarienſem, inde ad Magdeburgenſem Decanatum, ac denique ad Hildeſienſem Epiſcopatum veluti per quosdam gradus evectum mavult. Ex quacunque demum eccleſia prodierit, fuit ſane vir acris ingenii & præcelſi animi, qui non modo diœceſin cum laude adminiſtravit, verum etiam armis eam ſibi auctoritatem peperit, ut amaretur a ſuis, a vicinis, tanquam acer injuriæ vindex, timeretur.

Cranz. l. 8 c. 30. metrop. p. 221. Bruſch. de Epiſc. Germ. c. 11 n. 33. p. 1051. Lez. c. 85. de monaſt.

Fr. Jo. Colbo Franciſcanus.

In monaſterio Franciſcanorum apud nos per hæc tempora floruit Fr. Johannes Colbo, quem multis libris ſua manu exaratis bibliothecam monaſterii locupletaſſe ac demum anno M.CC.XCIII. provecta ætate vivis exceſſiſſe tradit Leznerus.

Anni Chriſti 1280. 1281.
Rudolphi I. Imp. 8. 9.
Ab.V.C. 357. 358.

Civis Goslarienſis in ludis Magdeburgenſibus vi-

ANnis proxime inſequentibus, quibus Germania adhuc ſub Rudolphi auſpicato imperio conquievit, Saxonia etiam noſtra tranquillitate exoptatiſſima fruebatur, niſi quod Ericus Magdeburgenſis Præſul, nuper in Guntheri locum ſublectus cum vaſallis ſuis, ab officio dilapſis

ctor renunciatur. *Spang. c. 266. p. 452 Pomar. ad Chron. Sax. p. 345 citans Chron. Magdeb. MSC.*

decertaret. Non nimis tamen grave iſthoc diſſidium oportet fuiſſe, ſi quidem Magdeburgum inter haſce turbas ludicra egit inſtitutiſque ad exacuendam virtutem certaminibus priſco germanorum ritu ſe oblectavit. Celebratur ſcilicet Magdeburgi Bruno de Stovekenbecke, armorum ac ludorum civicorum Præfectus vir ſtrenuus, & bonarum quoque literarum amantiſſimus, qui rogatus a ſodalibus, ut muneris ſui memor celebri aliquo ludicro cives recrearet, literis Goslariam, Brunſvicum, Hildeſiam, Halberſtadium, Quedlinburgum, aliasque vicinas civitates directis monuit, juvenes, ſi qui virtutis ſuæ ſpecimen edere cuperent, ſtato die Magdeburgi adeſſent. Victori brabei loco ceſſuram lectiſſimam virginem nomine Sophiam, nec ceteros, qui a victore proximi eſſent futuri, inanes abituros. Dicto die frequentes adfuere hoſpites, Goslarienſes phaleratis equis vecti, Brunſvicenſes viridi habitu, alii aliis veſtimentis induti, honorifice omnes ab armorum præfectis excepti. Sequente die cum Miſſarum ſolennibus interfuiſſent omnes ea, qua par eſt ratione inſtructi, exceſſerunt urbe, vicinumque campum Albi præter labenti proximum petierunt, multis tabernis, tentoriis aliisque temporariis operibus ſpectatorum cauſa adornatum. In medüs cancellis præmiorbat palus, cui decertantium inſignia appenſa fuerant, eo conſilio, ut cujuscunque ſcutum aliquis arriperet, cum eo ludicris armis decertaret. Finitis ludis virgo ceſſit victori Mercatori cuidam Goslarienſi, fortiſſimo ſeni, qui opimam prædam, virginem puta, ſecum abduxit, eamque cum ad nuptias appuliſſet animum adeo liberali dote locavit, ut priſtini quæſtus mox caperet oblivionem. Hæc Pomarius in Additionibus ad Chronicum vetus Saxonicum, qui ſe hanc narrationem ex Annalibus Magdeburgenſibus hauſiſſe profitetur. De virginibus in ludis ejusmodi pramil loco exponi ſolitis accuratiſſime commentatur Marcus Wagnerus Frimarienſis.

Mart. Wagn. Trimar. in hiſtor. geneal. Thangr. liorum.

Martinus IV Pont. Richenbergenſibus ablata jubet reſtitui.

At eccleſia Richenbergenſis præterea quod nuper triſti incendio mirum in modum fuiſſet devaſtata prædonum etiam ſævitiam cum maximo detrimento ſuo infauſtis intertegni temporibus experta eſt, pluribus quippe bonis per injuriam ſpoliata. Quæ ut eo felicius recuperaret, Martinus IV. Pontifex negotium dedit Decano eccleſiæ S. Cyriaci prope Brunſvicum, ut cauſam cognoſceret, & ſi quæ injuſte videret direpta, ea more ſolito Canonicis Richenbergenſibus reſtitueret, pertinaces cenſura eccleſiaſtica compeſcendo:

MARTINUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio Decano Eccleſiæ *S.* Cyriaci extra muros Brunſvicenſes Hildeſemenſis diœceſis ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Dilectorum filiorum præpoſiti & Conventus Monaſterii in Richenberg extra muros Goslarienſes per præpoſitum ſoliti gubernari ordinis S. Auguſtini Hildenesheimenſis Dioceſis precibus inclinati, præſentium tibi auctoritate mandamus, quatenus ea, quæ de bonis ipſius monaſterii alienata inveneris illicite, vel diſtracta, ad jus & proprietatem ejusdem monaſterii legitime revocare, procures contradictores per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita compeſcendo; teſtes autem, qui fuerint nominati, ſi ſe gratia, odio, vel timore ſubtraxerint, cenſura ſimili, appellatione ceſſante, compellas veritati teſtimonium perhibere: Datum *Gebennis* XIV. Kal. Julii. Pontificatus noſtri anno primo.

Anni Chriſti 1282. 1283.
Rudolphi I. Imp. 10. 11.
Ab. V. C. 359. 360.

Rudolphi ſollicitudo in conſtituendo Imperio. *Trithem. Chron. Hirſaug. & dh. ann. Centur. Magdeb. Cent. 13. c. 10 p. 1050.*

INterea Rudolphus Cæſar incredibili cura in conſtituenda republica & præcipue in prædonibus coërcendis erat occupatus. Quam in rem obire provincias, ipſe prædonum receptacula frangere, juri dicundo præeſſe, comitia principum agere, nihil denique omittere eorum rerum, quæ ad inſtaurandam quietem facere videbantur. Aderat inter hæc etiam Tuſculanenſis Epiſcopus Cardinalis a Pontifice miſſus, eo conſilio, ut a Germanico Clero decimum quemque nummum ad inclinatas res in Italia reſtituendas expoſceret. Verum injuſtæ poſtulationi reſtitere Sifridus Colonienſis & Henricus Treverenſis Archiepiſcopi, exhauſtam Germaniam tantas exactiones ferre non poſſe clamantes, inprimis cum Cæſar majore jure tantundem a populo expetar. Quo factum ut Cardinalis re infecta diſcederet.

Arnoldus Comes de Solms Goslar. Præpoſitus cum eccleſia ſua contrahit.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ per hæc tempora præerat adhuc Arnoldus Comes de Solms, Moguntinus ſimul Canonicus. Qui hoc anno bona quædam ſibi ſuisque fratribus ac nepoti ab eccleſia noſtrate redemit ea lege, ut quotannis XVI. Marcas denariorum Colonienſium ei perſolverent. Extant hujus rei teſtes ipſius Arnoldi literæ ab Henrico Treverenſi Archiepiſcopo firmatæ, excommunicationis ſententia in eos pronunciata, qui XVI. iſtas marcas ſolvere omiſerint:

In

IN nomine Domini Amen. Certiora ſunt, & minori noſſunt calumpnia perturbari, quæ vigorem trahunt a teſtimonio literarum. Sciant itaque tam præſentes, quam futuri, quod cum honorabiles viri Decanus & Capitulum Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ Eccleſiæ Goslarienſis in nos Arnoldum de Solmeſſe præpoſitum dictæ Eccleſiæ *Conradum* Fratrem noſtrum Canonicorum Eccleſiæ S. Geronis Colonienſis Nobilem matronam *Elizabeth* relictam quondam Comitis *Reinboldi* Fratris noſtri ac *Reimboldum* ejus primogenitum noſtrum conſanguineum ac noſtros hæredes curtem ac bona in *Mengede* cum omnibus ſuis attinentiis & juribus transtulerint, tradiderint, & ad omnem noſtram utilitatem de iisdem faciendam aſſignaverint, nobis jure hæreditario tenenda & perpetuo poſſidenda. Nos & hæredes noſtri eisdem Decano & Capitulo de bonis ſitis in *Querndorp, Leisdorp, Mitte, & Diſſenbach*, dare, ſolvere & aſſignare in eccleſiam Goslarienſem memoratam ſingulis annis XVI. marcas denariorum Colonienſium, bonorum & legalium, vel examinati argenti ſub æquo valore bona fide promittimus, & præſentare in dicta eccleſia Goslarienſi ſub noſtris laboribus periculis & expenſis terminis infra ſcriptis, videlicet in octava Beati Martini hyemalis VIII. marcas & in octava paſchæ immediate ſubſequente reſiduas VIII. marcas. Nec aliqua cauſa vel caſus, nos excuſare poterit, quin dictis Decano & Capitulo dictos denarios, ut dictum eſt, teneamur, dictis terminis aſſignare. Actum eſt & inter nos hinc inde, quod nos vel hæredes noſtri quamlibet marcam redituum prædictorum emere poterimus pro X. marcis in uſus hæreditarios ipſius eccleſiæ convertendis nec minus quam V. marcas hujusmodi redituum emere poſſumus ſimul & una vice pro L. marcis vel æquo valore argenti ut eſt dictum. Et ſic deinceps donec reemerimus XVI, marcas ſupradictas. Hanc vero redemptionem quam cito inceperimus facere infra IV annos in toto conſummabimus. Denarios quoque ſeu argentum, quod nos pro redemptione hujusmodi bonorum dedimus in utilitatem ipſius eccleſiæ convertendum, præſentari faciemus, *Præpoſito* Montis S. Georgii extra muros Goslarienſes & *Gardiano* Fratrum minorum oppidi Goslarienſis prædicti, & idem Præpoſitus & Gardianus de conſilio Capituli Goslarienſis aſſument unum probum virum de ipſo Capitulo, qui ſimul dictam pecuniam reſervabunt, donec per ipſam competens hæreditas comparetur. Nec ſæpe dictam pecuniam dicti Decanus & Capitulum debet convertere in aliquos alios uſus, niſi in redditus annuales. Et nos *Arn.* Præpoſitus, *Conradus, Elizabeth*, *Reinboldus* ejus primogenitus eligimus ſponte & expreſſe, quod ſi in ſolutione prædicta per quindenam ultra terminos prænotatos negligentes fuerimus vel remiſſi, ipſo facto ſimus in ſententia excommunicationis venerabilis Patris & Domini noſtri Trevirenſis Archiepiſcopi noſtri Dyoceſani & ſi per aliam ſubſequentem quindenam in ea perſtiterimus non ſolvendo extunc terra noſtra poſita ſit ſub eccleſiaſtico interdicto, & ſi quas expenſas ſuper his fecerint Decanus & Capitulum antedicti nos eas eisdem cum principali penſione in integrum refundemus.

Et nos *Henricus* Dei gracia Trevirorum Archiep. ad petitionem prædictorum *Arn.* Præpoſiti Goſl. *Conradi* Canonici S. Geonis Colon. *Elizabeth* relictæ quondam Comitis. *Remboldi* & *Remboldi* primogeniti ipſius nunc ut ex tunc excommunicationis in perſonas & interdicti in terras ipſorum fecimus ſententias in his ſcriptis, ſi iidem in ſolutione dictæ pecuniæ, ut præmiſſum eſt fuerint negligentes. Verum cum nos *Arn.* Præpoſitus dictæ Eccleſiæ Goſl. pro recuperatione curtis & bonorum prædictorum laboraverimus, & propter hoc expenſas fecerimus ſatis graves, dicti Decanus & Capitulum pro remedio animarum patris noſtri *Marquardi* & Matris noſtræ *Chriſtinæ* in die aſſignationis dictorum denariorum ſeu argenti æquivalentis utroque termino faciente eorum memoriam habebunt cum ſolempnibus vigiliis atque Miſſa. Quandocunque etiam nos *Arn.* Præpoſitum Goſl. de hoc mundi medio contigerit emigare, anniverſarium

noſtrum dicti Decanus & Capitulum modo prædicto facient ſimiliter cum vigiliis atque miſſa, ob quam cauſam expenſis factis circa curtim & bona prædicta renunciamus libere & ſincere. In cujus rei teſtimonium atque robur nos *Arn.* Præpoſ. Goſl. *Conradus* Can. S. Geõnis Colon. *Elizabeth* Relicta & *Remboldus* ejus primogenitus prædicti, præſenti paginæ Sigillum venerabilis patris Dni noſtri Trevirenſis Archiep. ſæpedicti apponi rogavimus & noſtra ſigilla præſentibus duximus apponenda. Act. & Dat. A. D. cIↄ. CC. LXXXIII. VII. Id. Maji.

Luculentæ hæ tabulæ vel ideo non omittendæ viſæ ſunt, quod Arnoldi hujus integra ferme cognatio ei eſt incluſa: cujus generis membranæ ſi plures extarent, non multum negotii eruditis faceſſeret genealogiarum veterum indagatio. En enim Arnoldi parentes, fratres, fratris uxorem, & ex fratre nepotem: quos omnes Hieronym. Henningeſus omiſit.

Henning. geſ. theatr. Geneal. monarch. 4. regn. & 3. part. 1. p. 430.

Marquardus *Comes de Solms*
Conj. Chriſtiana.

Arnoldus *Goslar. Præpoſ. & Canon. Moguntin. poſtea Epiſc. Bambergenſis.*	Conradus *Canonicus S. Geronis Colon.*	Reimboldus *Comes. Conj.* Eliſabetha.

Reinboldus primogenitus.

Frideric. de Jerchſen Vicariam SS. Johannis & Johannis in Eccleſia SS. Sim. & Judæ fundat.

Sibi ſoli adhuc in eccleſia SS. Simonis & Judæ per hæc tempora vixit *Fridericus* de *Jerchſen*, ſæpius a nobis laudatus, qui omnes facultates ſuas in divini cultus augmentum liberaliter expendit. Hoc ipſo anno fundavit in iſta eccleſia ſua vicariam SS. Johannis & Johannis, Evangeliſtæ nimirum & baptiſtæ, quam ſatis honeſtis locupletavit proventibus. Vidi ipſas fundationis literas, quas S. [*Sibodo*] Decanus, R. (*Rainardus* de *Lapide*) Scholaſticus, & Ar. [*Arnoldus*] Theſaurarius ſignarunt, datas *anno Incarnationis Dnica Mo CCoLXXX. ſecundo Indict. X. V. Kal. Aprilis.*

Anni Chriſti 1284. 1285.
Rudolphi I. Imp. 12. 13.
Ab. V. C. 361. 362.

Pſeudo Fridericus quidam ſupplicio affectus.

INterea dum Rudolphus id præcipue dat operam, ne quid reſpublica detrimenti capiat inſequentibus annis ſtatim remoram ei objecit inſignis quidam impoſtor, qui ſe Fridericum Cæſarem jamdudum defunctum mentiebatur, vir decrepitæ ætatis tantæque verſutiæ, ut plures deciperet. Acceſſerat hoc mundi ſenium Coloniam, ubi mendacium fictæ originis exorſus, credulæ plebi perſuadere auſus eſt, ſe eſſe Fridericum Imperatorem, ac ne quis miretur, ubi tanto temporis ſpatio delituiſſet, ſe pertæſum tot moleſtiarum, poſitis faſcibus, clam ultra Oceanum profectum, nunc ſibi redeundum fuiſſe Coloniam ad veteres amicos ferebat. Colonienſes hominem inſanum ac delirum carceri mancipatunt mox contemnentes inſulſum ſenem dimiſere.

Paralip. Urſp. ad ann. 1292. p. 340. Chron. Auſtral. p. 332. Siffrid. presb. ad h. ann. p. 700. Jo. Viso Dur. Chron. p. 25.

Progreſſus itaque Noveſium eandem fabulam egit, tanto hominum plauſu, ut brevi tempore Novefienſes eum Imperatorem venerarentur, aulam conſtituerent, tribunal erigerent, Siſrido Colonienſi Archiepiſcopo Sycophantam hunc oppreſſuro, portas occluderent. Cum deinde minus tutum haberet Noveſii conſidere, Wezlariam cum nebulonum ſuorum præſidio ingreſſus publicam rebellionem moliri cœpit. Turpi ſœderi Colmaria aliæque civitates acceſſere. Veritus itaque Rudolphus Cæſar, ne latius evagetur malum, Siſridi Colonienſis Archiepiſcopi auxilio Wezlariam ad deditionem compulſam, imperata facere cogit: Captum Pſeudo-Fridericum quæſtionibus datum, ac ſcelus confeſſum ad vivicomburium damnat. Colmariam ingenti auri pondere mulctat, Noveſium omni libertate ac jure exuit. Sic Pſeudo-Fridericus jam Iri jam Crœſi perſonis in ſcena hujus vitæ ſuſceptis demum mira rerum cataſtrophe Crœſi fatum ſubiit, quanquam in eo Crœſo infelicior, quod non Cyrum quendam, ſed Rudolphum judicem nactus eſſet.

Annal. Colmar. p. 20. & 41.

Conſtantior in Rudolphi fide Saxonia noſtra, quanquam & ipſa bello civili turbata. Defuncto enim nuper Alberto Magno, Brunſvicenſium ac Luneburgenſium Duce, provincias avitas inter ſe partiti ſunt tres filii Henricus Mirabilis, Albertus pinguis & Wilhelmus. Henrico Principatus Grubenhagenſis cum civitatibus Eimbecca, Oſterroda, Herzberga, Lutterberga, Duderſtadio, ac Comitatu Catelnburgenſi, nec non omnes ſylvæ ac metalli fodinæ Cluſenſes in Hercynia; Alberto civitas & Dynaſtia Gottingenſis,

Bellum Herlingsbergenſe.

Roſla Herlingsb. p. 775. & Meibom. not. p. 785. Bunting. part. 6. Chron. Brunſv. Nort. *p. 568.*

Northeimenſis Comitatus & quicquid juris Brunſvicenſis ad Viſurgim nec non inter Werram ac Fuldam ac inter Diſtrum & Leinam interjacebat cum ſemiſſi metalli fodinarum Cellenſium; Wilhelmo denique reliqua ceſſerunt viciniæ noſtræ propiora. Proventus montis Ramelini & feuda eccleſiaſtica Brunſulcenſia ex æquo ad hos tres fratres pertinebant. Hac provinciarum diviſione, quamvis ab ipſo Alberto patre eſſet ſacta: Heinricus tamen mitabilis, ut erat turbulento ingenio, non patum ſe fraudatum conqueſtus eſt, ſactaque in fratrum regiones irruptione Herlingsbergam præmunitiſſimam viciniæ noſtræ arcem intercepit, præſidioque validiſſimo impoſito omnia undiquaque excurſionibus ac rapinis conterruit. Ex qua re Goslaria quoque noſtra non parum detrimenti cepit. Hinc fratres, Albertus & Wilhelmus, Sigfridus Hildeſienſis Epiſcopus, Goslaria & ceteri Saxoniæ ordines, quorum intereſſe videbatur, contractis copiis ſuis Henrico bellum inferre & Herlingsbergam ſumma vi cœperunt oppugnare. Præſidiario tamen milite omnes inſultus fortiter ſuſtinente factaque eruptione hoſtes ſubmovente, re infecta diſceſſum eſt, bellique cauſa præciſa ſive pax, ſine induciæ factæ, in gravius mox bellum erupturæ. Inter ſocias urbes Herlingsbergam oppugnantes Henricus Rosla inprimis miratur Goslariam & Brunſvicum, de quibus ita canit:

Vrbes munita veniunt, armis opulenta.
Æſtuat inter eas magis, & Goslaria bellum
Ardet: Brunesvvik illis fuit auxiliatrix.
Quippe ſui Domini dextro limite ſulcos
Confundunt, ira diſcordes atque furore.

Arnoldus de Solms Præpoſ. Goſl. Bambergenſ. Epiſc. creatur.

Inter hos triſtes bellorum civilium tumultus Arnoldus Comes de Solms Præpoſitus noſter ad Bambergenſem Epiſcopatum evocatur, quamvis Johannes Cygneus id jam anno MCCLXXXII. factum exiſtimet. In quo tamen manifeſto fallit, cum anno adhuc MCCLXXXIII. literis paulo ante allatis præpoſitum Goslarienſem ſe dicat. Bambergenſi eccleſiæ decem annos ſumma cum laude præſuit annoque MCCXCV, XIV. Cal. Auguſti diem obiit ſupremum ante aram S. Johannis Baptiſtæ ſepultus. Ceterum eodem anno Eccleſia SS. Simonis & Judæ Conrado Werniggerodano Comiti bona in Slevede ea lege locavit, ut dimidiam marcam argenti Halberſtadenſis quotannis Capitulo perſolveret. Quam pactionem ipſe Comes hiſce literis teſtatus eſt:

Bruſch. c. 15. n. 19. p. 102. Jo. Cygn. pr. di om. annal. Bamberg. n. 10. p. 28.

NOs CONRADUS *Dei gratia Comes de Werningerod recognoſcimus tenore præſentium, publice proteſtantes, quod Canonici & commune Capitulum unanimi conſenſu ſancti Matthiæ in* Goslar *bona in* Slevede *cum omni jure in ſilvis, pratis, piſcationibus & cum omnibus, quæ ſpectant ad eandem villam nobis ad tempora vitæ noſtræ locaverunt. Ita tamen, quod quolibet anno* marcam dimidiam argenti Halberſtadienſis *ipſis perſolvere nos tenemur poſt tempora autem vitæ noſtræ bona jam dicta vacabunt libera Canonicis ſæpe dictis, præter* advocatiam *quæ eſt noſtra ultra eadem bona, & nos cum eadem advocatia hæredare noſtros volumus filios, Deo dante, in cujus rei evidens teſtimonium præſens ſcriptum confici juſſimus ſigilli noſtri munimine roboratum. Teſtes hujus rei ſunt milites* Theodoricus *de Romesleve*, Everhardus *de Jerchſem Dat.* Werningerod. *Anno Domini* MCCLXXXV. IV. Kl. Febr.

Fridericus de Jerchſē Eccliæ

SS. Sim. & Jud. beneſacit.

Nondum vivis exceſſerat Fridericus de Jerchſen, eccleſiæ SS. Simonis & Judæ quondam Decanus, ſed liberaliter adhuc opes ſuas eccleſiis elargiebatur. Hoc ipſo certe anno VI. Marcas purioris argenti Capitulo SS. Simonis & Judæ ea lege donavit, ut quotannis hiſtoriam *Ingreſſus Angelus* ſolenniter canerent:

IN nomine Domini Amen. Nos SYBODO Dei gratia Decanus totumque Capitulum Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judae in Goslaria praeſenti ſcripto omnibus noſtris ſucceſſoribus declaramus & eis volumus eſſe notum. Anno gratiæ MCCLXXXIII. in quadrageſima in menſe Martio Dominus *Fridericus* Confrater noſter quondam noſter Decanus, qui ſe aſſeruit Canonicum eſſe S. Nazarenae Eccleſiae in Siria ubi ſteterunt pedes Domini, Dominis noſtris in Capitulo reſidentibus & praeſentibus ſupplicavit nobis humiliter & devote ut ob reverentiam beatae & glorioſae virginis Dei Genitricis *Mariæ* vellemus hiſtoriam *Ingreſſus Angulus* ſingulis annis cantare, quae in pleriſque Capellis ſolepmniter cantatur, quae in noſtra eccleſia hucusque non eſt cantata. Aſſerens ſe velle nobis providere de competenti conſolatione.

ne. Nos autem ipſius piam devotionem approbantes concorditer & liberaliter ſuae petitioni contulimus aſſenſum, & ad obſervantiam praefatae Hiſtoriae fidei promiſſo ſcripto ſigillo noſtro firmato adſtrinximus nos eidem. Dominus itaque *Fridericus* perinde ſubvenit eccleſiae noſtrae in VI. Marcis examinati argenti. Nos vero gaudenter & in reſtaurum ipſius pecuniae decrevimus, ut Vicario Altaris ---- tantum de frumento noſtro de *Werre* praeſentetur, ut nobis poſſit dimidiam marcam puri argenti in vigilia praedictae feſtivitatis commode miniſtrare & eidem Vicario in praefata feſtivitate & in transfiguratione Domini & in anniverſario Comitis *Conradi* de Wernigerode integra portio tanquam Canonico miniſtretur. Dat. anno gratiae MCCLXXXV. X. Kl. Januarii.

Annus Chriſti 1287.

Rudolphi I. Imp. 15.

Ab. V. C. 364.

Synodus Herbipolenſ.

Concil. tom. XI, part. 2. p. 1319. Sifrid. presb. ad h. ann. p. 7?0. Chron. Auſtral. p. 334. Lehm. Chron. Spir. l. 5. c. 108. p. 628. Cent. Magd. XII. c. 9. p. 962.

DEferimur in annum Chriſtl a milleſimo ac ducenteſimo octageſimum ſeprimum, nulla re, quam celebrata Herbipoli Syoodo celebrior. Acceſſit ad hunc ſactum congreſſum, cui ipſe Rudolphus Cæſar iotercrat Johannes Tuſculanenſis Epiſcopus Cardinalis, a Pontifice miſſus, ut decimum quemque numum e Cleri opibus in quinque anoos expoſceret. Quá Pootificis exactionem cum minime ferendam putarent proceres, magno conſenſu reclamarunt, excitatoque tumultu, Cardinalis ex ſorore nepotem trucidarunt. Ipſe Legatus cum oobili quodam Romano vix a Rudolpho ſervatus fuga ſibi cooſuluit. Extant tamen præter conſtirutionem Rudolphi Cæſaris de moribus Clericorum emendaodis reſtituendaque diſciplina eccleſiaſtica, Capitula XLII, quibus ne Clerici ludis, comeſſationibus & concubinis operam darent, cautum eſt. Nibil enim erar per hæc tempora ſacro ordini familiarius, quam ut hiſce vitiis ſeſe pollueret.

Hæc Synodus ideo nobis non prætereunda viſa eſt, quod ex ea luculentæ, ut tum videbantur, indulgentiæ ad eccleſiam SS. Simonis & Jodæ prodierunt. Ex quibus literis cum de Epiſcopis in hac Synodo præſentibus fieri conjectura poſſir, placet earum exordium adſcribere:

Uoiverſis Chriſti fidelibus præſentes literas ioſpecturis, *Sifridus* Dei gratia ſanctæ Colonienſis eccleſiæ Archiepiſcopus *Arnoldus* Babenbergen. *Gyſelbertus* Bremeoſis Archiepſ. *Emcho* Friſingen. *Reimboto* Eiſtetenſis *Cunradus* Argentinenſis, *Rudolphus* Cooſtantienſis, *Bertholdus* Herbipolenſ. *Bouchardus* Mecenſis, *Gebehardus* Braodeburgenſis, *Witigo* Miſnenſis. *Burchardus* Lubiceoſis & *Cunradus* Tullenſis eadem gratia Epiſcopi ſalutem io Domioo ſempiternam. Licet is de cujus munere venit ..... Datum in ConcilioHerbipoli. Anno Dni MCCCLXXX. ſeprimo III oldus Martij.

Indulgentiæ Cœnobio Francobergenſi conceſſæ. *Chron. cænob. mont. Franc. p. 43.*

Bremæ per hæc tempora Archiepiſcopi dignitate fuoctus eſt Giſelbertus nobili Bronchorſtiorum ſtirpe ſatus, qui cum civibus ſuis colliſus urbe excedere eſt coactus. Acceſſit hoc anno etiam Goslariam, forte turbas ab Henrico Mirabili datas cum aliis compreſſurus aut certe ad Synodum Herbipolenſem profecturus. Hinc Francobergenſi Cooventui conceſſit literas, quibus ſingulis erga hoc Cœnobium beneficis XL. dierum indulgentias elargitur:

GHISELBERTUS Dei gracia Bremenſis eccleſiæ Archie*piſcopus omnibus Chriſti fidelibus, præſens ſcriptum viſuris, ſalutem in Domino ſempiternam. Cum elemoſinarum largicio & indulgentiarum largitarum non ſolum peccatorum lavent maculas, ſed etiam totius doloris radices exſtirpent; omnes Chriſti fideles ad zelum devocionis & ad opera karitatis inducere cupientes, omnibus vere pænitentibus & confeſſis, qui monaſterium ſanctimonialium* in Frankenberch *ſua reſpexerint elemoſina de bonis a* Deo *ſibi conceſſis, ſecundum quod Deus ipſis inſpiraverit, aliquid ad ſuſtentationem illarum dominarum, quæ ibi in paupertate diu noctuq; deſerviunt, largiendo,* XL. *dies de omnipotentis* Dei *& B.B. Apoſtolorum ejus Petri & Pauli meritis & auctoritate confiſi, & unam Karenam, miſericorditer relaxamus, ut per hæc & alia bona, quæ fecerint, poſſint ad æternæ beatitudinis premia pervenire.* Dat. in Goslaria *anno Domini MCCLXXXVII. V. Kal. Mart. pontificatus noſtri anno ſeptimo.*

Sed longe ſplendidiores indulgentiæ eidem cœnobio hoc anno Roma allatæ ſunt a *Mauro* Amelienſi *Gerhardo* Anagnino, *Romano* Crohenſi, *Leotherio* Verulaoo, *Pervono* Larinenſi, *Leone* Chalamooenſi *Bartholomæo* Groſſetano, *Thoma* Acertarum

Ægi-

Ægidio Tartyburenſi; & *Waldebruno* Avellonenſi & Glavinienſi Epiſcopis iis conceſſæ, qui anniverſariis dedicationis, nec non Michaelis Archangeli & B. Mariæ Magdalenæ diebus iorraque horum octavas Cœnobium hoc inviſere aut eleemoſynas ei elargæri dignati eſſent.

Anna de Steinb. monialis Novi Operis. *Lezn. c. 89. de monaſt.*

Celebratur per hæc tempora Anna de Steinberg Monialis Cœnobii B. Mariæ Novi operis, quod nobiliſſimis virginibus hoſpitium plerumque præbuit. Id quod illuſtris familiæ cauſa non duxi hic omirtendum.

Anni Chriſti 1288. 1289.

Rudolphi I. *Imp.* 16. 17.

Ab. V. C. 365. 366.

Rudolphus Cæſar latrones perſequitur. *Henr. Sterg. p. 396. Trith. Chron. Hirſ. ad h. ann.*

PRoximis dehinc annis Rudolphus Cæſar nihil habuit antiquius, quam latrones per Helvetiam, Burgundiam aliasq; Imperii provincias opprimere, ac caſtella in quæ ſe Harpyæ iſtæ recipere ſolebant, ſolo æquare. Eadem opera Comites Burgundiæ ac Sabaudiæ qui ab officio deſciverant victricibus armis perdomuit, ac imperata facere juſſit. Qua re factum eſt, ur Germania paulatim reſpiraret, ac veluti ad vitam rediret.

Palatiũ Cæſareũ Goslatię conflagrat. *Chron. Sax. Pom. p. 349.*

Verũ inter hæc ſalubria Rudolphi eooſilia Gosiaria noſtra in magno periculo verſatur, palatio nimirũ Cæſareo, in quod tot Imperatores ac Reges ſæpluſcule diverterant, flammis derepente abſumto. Ex quo incendio non leve erar periculum, ne forte & reliqua urbis pars uni ruinæ involveretur. Miro certe omine hæc flamma in palatium ſæviit, quaſi minaretur, ſcilicet urbem ooſtram ex hoc non amplius Cæſarum domicilium futuram. Nec enim annales ex hoc tempore ullius conventus aut Comitiorum Goslariæ habitorum meminere: Nec ipſum palatium unquam ad priſtinum ſplendorem videtur rediiſſe. Magnopere itaque decipiuntur, qui aotiquorum Cæſarum majeſtatem ex anguſtis hiſce ruderibus, hodienum domus Cæſareæ nominc ootis æſtimare ſolent.

Eccleſia SS. Sim. & Judæ ab omni jurisdictione abſolvitur.

Felicior multo eccleſia SS. Simonis & Judæ, quam cum neſcio quis in jus trahere eſſet auſus re ad Cæſareum judicium de lata, hoc prodiit Seoatus conſultum, quo ab omni jurisdictione, præterquam Cæſarea abſolvuntur iſtius Eccleſiæ Canonici:

JCh Herman von Bonſteten der Hoverichter mins Heren des Künges Ru v. Rome tun kunt / daz H. Baſilius ein tum Hl. v. Goßler kam vor Gerichte unde gerte ze ervarnde an einer gemeiner urteile ob er unde die tumheren von Goßler vor keinem Gerichte ſolten ze rechte ſtan wan vor geiſtlichen Gerichte umbeſolich gut die ſie unde ör Gotteshuß ze Sant Matthias ze Goßler in ir rechten gewer hetten bracht alſe recht iſt. Da vraget ich umbe was recht were / da ward ertheilet daz ſie umbe ir Gotteshuß Gut alſe vorgeſchrieben iſt vor keinem Gerichte ze rechte ſülent ſtan wan vor geiſtlichen Gerichte ſie wollen es denne gerne tun oder den Clager werde Gerichte verſeit von den Geiſtl. richtern. Der Briev ward gegeben an dem Montage nach S. Joh. Baptiſten in dem Siebenzehenden Jahre do min Here de Küneck Ru von Rome ward gekronet.

Et de capro Canonico quodam ſatisfactionem impetrat.

Eidem Eccleſiæ lis ſub hoc tempus interceſſit cum Conrado Pfefferkeller ejusque fratribus, quæ familia etiam Cellæpiperariæ nomine ſæpius in diplomatibus ſequioris ævi occurrit. Cum eoim hi fratres more ſeculi prædas agere ac rapto vivere ioſtituiſſent, Caoonicum etiam quendam hujus eccleſiæ F. de Vackenſtede io eccleſiæ negotiis miſſum ex itinere intercipere non dubitaruot. Qui cum inſigne inde rerum ſuarum detrimentum cepiſſet, idque reconcinnari ſibi ab eccleſia expoſceret Præpoſitorum Richenbergenſis & Mootis S. Georgii judicio, cauſa ita deciſa eſt, ut rertiam partem ad eccleſiæ inſtaurationem converteret, tertiam plane remitterer, & reliquam a Capitulo reciperet. Notatæ dignæ ſunt tabulæ hac de re confectæ quippe quibus Canonici hujus eccleſiæ certa quædam Antiphonæ, Sequentiæ, officia & reſponſoria injunguntur:

* Henricus.
* Hermannus.

NOs Dei gratia H. * Præpoſitus in Richenberg & H. * Præpoſitus Eccleſiæ Montis S. Georgii apud Gosiariam Judices a venerabili Do- "
mino noſtro ac Patre *Siffrido* Hildenſ. Eccleſiæ Epiſcopo conſtituti in cau- "
ſa, quæ vertebatur inter honorabiles Viros Decanum & Capitulum Goslarienſis Eccleſiæ ex una, & Dominum F. dictum de Vackeoſtede ejus- "
dem Eccleſiæ Canonicum ex parte altera ſuper reſuſione dampni ſibi illati a fratribus dictis de *Peperkellere* cum fuiſſet miſſus in negotio Eccleſiæ, quod æſtimabat ad XV. "
marc. puri argenti. Recognoſcimus præſentibus & teſtamur, quod mediantibus oo- "
bis & fratre *Siffrido* de Dorſtad & arbitris ex utraque parte electis compoſitio ami-

cabi-

cabilis prout ſequitur intervenerit. Videlicet quod tertiam partem idem Dn. F. aſſignat ad ſtructuram eccleſiæ & Capitulum prædictum intra triennium vel biennium illam obligat ſe daturam. Item tertiam partem relaxat & ad petitionem ejus Canonici præfati cantabunt ſingulis annis a feſto Paſchæ usque ad aſcenſionem Dñi ſingulis ſabbathis in medio monaſterii poſt exitum proceſſionis Antiphonam *O Crux glorioſa*, & in Transfiguratione Dni, Sequentiam: *Benedicta*, cum Officio *Dominus dixit*, ad &c. & de Confeſſoribus Patronis Eccleſiæ prædictæ Sequentiam: *Ad laudes Sal.* & Reſponſorium: *Benedicens quod Ds.* cantabit ad veſperas, ad matutinas & poſt circuitum in reditu proceſſionis in Dominica qua cantatur *Exurge.* Item pro tertia parte præfati Canonici dabunt prænominato Dno F. ij. tal. Magdeburg. denariorum in feſto B. Mauricii & iij. tal. B. - - denariorum in feſto B. Galli anno tantum in præſenti. Quod ſi prædicta ſervata non fuerint ex tunc ſicut ex nunc autoritate nobis commiſſa contra ſæpe dictum Capitulum ſententialiter procedemus. Ut autem prælibata ordinatio inconvulſa perpetuo permaneat, jam dictum Capitulum & nos judices ſupra dicti præſens ſcriptum inde confectum ſigillorum munimine duximus roborandum. Act. & dat. Aõ Dni M. CC. LXXXVIII. IX. Kl. Maji.

In prædones Pfefferkelleros deinde a Sifrido Hildeſienſi Epiſcopo excommunicationis ſententia prolata & curia, quam eccleſia Langenbergenſis Goslariæ noſtræ poſſidebat, publica cuſtodia tantiſper attenta eſt, quoad Pfefferkelleri oblata digna ſatisfactione execrationis veniam impetrarent. Quam ſententiam idem Hermannus de Bonſteten, judex aulicus Cæſareus ratam habuit:

Ich Herman von Bonſteten der Hoverichter mins Heren des Künges Ru. von Rome tuu kunt daz H. Baſilius ein tumh. von Goßlar kam vor Gerichte unde erzuget mit mins Herrn offenen Brieven des - - - Biſchoffes von Hildensheim daz kunſe Phefferkeller und ſein Bruder lange ze Banne ſind gekundet umbe die ſchulde/ daz ſie einen Tumherrn von Goßlar viengen vrekelich/ dar wart ertheilet alle die wile / daz ſie in offenen Banne ſint / daz ſie uff daz gut za Goßlar des Gotteshuſes ze Langenberge nicht mögen clagen/ noch uff die Tumherrn noch uff nieman de ſie do umb den Ban verſprechen will. Der Briev ward geven an den Montage nach S. Johannes Tage Baptiſten in den ſiebenzehenden Jahre do min Herr der Künik Ru. von Rome ward gekronet.

Nonnulla nomina Canonicorum Goslarienſium.

Non ingratas haſce tabulas fore ſpero, quæ ſtylum eorum temporum, quibus Germanica lingua primum in judiciis invaluiſſe dicitur, ſatis declarant. Quo certius autem conſtet, quinam tunc eccleſiæ hujus Canonici extiterint, addo nomina, quæ in membrana Meyneri Comitis Slademenſis deprehendi: *Conemannus Decanus, Volkmarus de Goslaria, Bertholdus de Gowiſche, Magiſter Hildebrandus & Magiſter Reinardus de Lapide, Canonici eccleſia SS. Simonis & Judæ Apoſtolorum.*

Johannes Magyncenſis Archiep. Richenbergenſibus indulgentias concedit.

Nec Richenbergenſe etiam Monaſterium his annis in vetuſtis membranis ignotum eſt. Cum enim funeſto incendio nuper devaſtatum indulgentias præſulum ubique conquireret: Johannem etiam Magyncenſem Archiepiſcopum licet in diſſitiſſimis Oceani fluctibus jactatum neſcio qua ratione permovit, ut haſce literas e navi ſua remitteret:

JOannes divina gratia Magyncenſis Archi-Epiſcopus Univerſis in Chriſto fidelibus pacem in Domino & ſalutem. Solet annuere Mater Eccleſia piis petitionibus ac favorem benevolum impertiri. Ea propter dilecti in Chriſto devotionem veſtram ſollicite exhortantes rogamus attente, quatenus in relevationem Eccleſiæ Monaſterii B. Mariæ in Richenberg manus veſtras ita dignemini porrigere adjutrices, ut in præſenti munus gratiæ & in futura veſtra devotio æternam vitam conſequi mereatur. Nos autem de Omnipotentis Dei & beatorum Apoſtolorum ejus Petri & Pauli & omnium ſanctorum bonitate confiſi, omnibus vere pœnitentibus & confeſſis, qui ob Dei reverentiam præfatæ Eccleſiæ in propriis perſonis ac rebus Eccleſiæ devote & fideliter miniſtrabunt de injuncta vobis pœnitentia omnium peccatorum quadraginta dierum indulgentiam tam devote, quam liberaliter elargimur. Datum in navi ſupra marce juxta Cyprum. Anno M. CC. LXXXIX.

Quis hic Johannes Archiepiſcopus Magyncenſis ſit adhibita licet diuturna indagine reperire nusquam potui. Congruit fere nomen cum Maguntenſi, ſed ibi

ibl tunc nullus Johannes ſedem tenuit, nec ſigillum, quod integrum membranæ annexum ſuperat, inſignia archiepiſcopatus Moguntini præfert, ſed in ſuperiore parte B. Virginem cum puerulo Jeſu, in inferiore peregrinatorem pileatum & dextra baculum his bominibus ſoleonem gerentem. (Enen Pilgram bedeckt mit einen Huth / und haltend in ſeiner rechten einen Pilgrams-Stab.] Delio igitur hic natatore opus eſt; ego hic meam fateor infelicitatem.

Capella S. Ægidii

Denique Theodoricus S. Ægidii ſacerdos, qui in Everbardi & Alchwinl fratrum de Lutter tabulis anno MCCLXXXIX conſignatis occurrit, nos monet, ut & hanc capellam non plane ſicco pede prætereamus. Sita eſt illa io media ferme civitate, ubi platea Frankeobergenſis io alias duas ſe dividit, & jam inde a reformatione privatis uſibus eſt addicta. Reſtat tamen turris ſatis firma (den Süntillien Thurm vulgo vocant,) quæ hodienum accolis horas campanæ ſooitu ſolet indicare.

Annus Chriſti 1290.

Rudolphi I. Imp. 18.

Ab. V. C. 367.

Comitia Erfurtenſia.

Hiſt. Landgr. Thur. c. 76. p. 932. Sifrid. presb. ad h. ann. p. 700. Addit. ad Lamb. Schaffn. ad h. ann. p. 260. Engelh. Chron. p. 255. Dominic. Colmar. faſti ap. Vrſtiſium. tom. 2. rer. germ. p 23 Paralip.

SUccedit annus poſt milleſimum ac ducenteſimum nonageſimus, quo primum a tanto interjecto tempore Saxonia Imperatorem in ſe venerata eſt. Popularibus tumultibus tunc agirabatur Erfurtum, civesq; magiſtratus rapacitatem peroſi fœdis omnia motibus miſcebant, nec ſolum intra mœnia ſæviebant, ſed circumjacentes etiam agros excurſionibus ac larrociniis turbabant. Cumque nullis Henricl Archiepiſcopi precibus ab inſtituto divelli poterant, tum ſede loprimis vacante multo inſolentius, quam antea tumultuabantur. Hinc Gebehardus Archiepiſcopus Moguntinus, nuper in Henrici locum ſuffectus rem ad Cæſarem detulit, qui cum delecta manu in Thuringiam properans, adventu ſuo adeo Erfurtenſes perterruit, ut ſupplices eum in civitatem deducerent. At ſtrenuus ſcelerum vindex cauſam ſedulo cogooſcit, atque a turbarum auctoribus, quos inter octo ex ordine ſenatorio erant, ſumit ſupplicium. Rebus ſic ad ſummam tranquillitatem compoſitis, principes Imperii ad comitia evocavit, quibus interſuere Gerhardus Moguntinus, Sifridus Colooienſis, Rudolphus Salisburgenſis & Ericus Magdeburgenſis Archiepiſcopi, Siffridus Hildeſieoſis, Albertus Halberſtadenſis, Volquinus Mindenſis, Cooradus Laventinus, Henricus Cooſtantienſis, Otto Paderboroenſis, Mangoldus Herbipolenſis, Bruno Numburgenſis, Heoricus Mersburgenſis, Wittichius Miſeoenſis, Conradus Archſtadienſis, Conradus Verdenſis Epiſcopi, Henricus Abbas Fuldenſis, Wenceslaus Rex Bohemiæ, Ludovicus Comes Palatinus Rheni, Albertus Saxoniæ, Albertus, Henricus, Wjihelmus & Otto Brunſvicenſium & Luneburgeoſium Duces Otto & Tilo Marchiones Brandenburgenſes, Albertus Landgravius Thuringiæ cum Filiis Friderico & Theodarico, Henricus Landgravius Haſſiæ, Dux Cariothiæ, Princeps Megalopolitanus, Henricus & Gunzelinus Comites Sverinenſes, Fridericus Burggravius Noribergenſis, Comites Hoenluenſes, Catzineliboccenſes, Bremenſes, tantusque e Saxonia, Tburingia & Misnia procerum numerus, ut vix ſplendidiora Comitia in annalibus ante hæc tempora occurrant. Imperatorem comitatl ſuot Albertus & Rudolphus filii & filiæ potentiſſimis Imperii principibus denuptæ. Miramur ergo cum tot auctorum ac diplomatum teſtimonia in annum hunc MCCXC. conſpirent, alios tamen hunc celebrem principum congreſſum in aonum MCCLXXXVI. referre. Multo minus ferendus Henticus Stero, qui hunc ipſum conveotum cum Herbipolenſi ſynodo permiſcet, quadriennio ante habita. Ceterum plurima de ſtabilienda publica pace * inter principes agitata leguotur. Albertus Laodgravius Tburingiæ cum filiis in gratiam redire juſſus, latrones viſcera patriæ dilacerantes ſuſpendio puniti, caſtra prædonum ſupra LXIX. per Thuringiam Saxoniamque ſolo æquata, Comes Zolleranus Burggraviatu Nurenbergenſi auctus, aliaque ſapienter acta, quæ reipublicæ ſalus videbatur poſtulare.

Urſp. p. 340. Cranz. l. 8 Sax. c. 30. p. 224. Guden. Hiſt. Erf. l. 1. §. 25. Serrar. l. 5. rer. Mog. p. 845. Spangenb c. 269. p. 455. Paul. Chron. Iſ. p. 62.

Henr. Stero. p. 397.

* *Vid. dipl. Rud. ap. Ekſtorm. p. 110. Chron. Walker.*

Rudolphus Imp. tribus Gosl. confirmat.

In his quoque Comitiis multa in Goslariæ viciniæque noſtræ emolumeotum a laudatiſſimo Imperatore aliisque tribus principibus decreta ſunt. Quorum haut ultimum reputandum eſt, quod tribus noſtræ Civitatis, de quibus abolendis aliquoties fuerat cogitatum, luculeoto privilegio ſtabilivit, hiſce formulis concepto:

R*ODOLFUS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus univerſis ſacri Imperii Romani fidelibus præſentes litteras inſpecturis graciam ſuam & omne bonum. Ex injuncto nobis cælitus officio, qui ſtateram juſtitiæ geſtamus in manibus errata corrigere, lapſa erigere & quæque in melius reformare ſatagimus noctibus ac diebus. Cum itaque ad ſervidam aliquorum inſtanciam credentes proficere quod nunc cernimus officere,* quasdam fraternitates *in oppido noſtro Goslarienſi*

enſi extinxerimus & annulaverimus, quæ Inninge vel Gelden *vulgariter appellantur, modo ſaniori potiti conſilio conſiderantes, quod dictæ fraternitates oppido noſtro Goslarienſi nec non civibus ejusdem & earum uſibus proficiunt & fructificant, & earum deſtructio in dicti noſtri Oppidi vergit non modicum præjudicium & gravamen, & volentes paucorum commodis utilitatem publicam anteferre, dictas fraternitates & earum uſus ad ſtatum priſtinum & eandem conſuetudinem auctoritate regia, ut ſicut conſueverunt ante noſtram revocacionem, ſtent, durent & permaneant, reſuſcitamus ac ad firmitatem rei perpetuæ reſtauramus, contra banc noſtram reſtitucionem dictarum fraternitatum nulla indulgencia ſeu privilegium quibuscunque conceſſum ullatenus valiturum. Si quis autem cujuscunque ſtatus vel condicionis buic noſtræ reſtitucioni obviare præſumſerit, noſtræ majeſtatis offenſam gravem ſe noverit incurſurum, in cujus rei teſtimonium præſens ſcriptum Majeſtatis noſtræ ſigillo fecimus communiri. Teſtes bujus rei ſunt Illuſtriſſ.* Albertus *Dux Saxoniæ, bonorabilis vir Magiſter* Henricus *de Clingenberg, nobiles Viri* Fridericus *Burggravius de Sturenberg.* Eberhard *Comes de Cazenelebogen.* Lodevvicus *Comes de Otinge*, Henricus *Comes de Blanckenburch.* Theodorico *Comes de Honſten.* Gerlacus *de Bruberg.* Conradus *de Winsbg.* & Burchardus *dictus Lappe, de Querenvorde & quamplures alii fide digni. Datum* Erfordiæ *decimo Calendas Maji indictione tertia Anno Domini M°. CC°. LXXXX°. Regni vero noſtri Anno ſeptimo decimo.*

Quod decretum, ut eo certius effectui daretur, negotium datum eſt Ottoni Comiti Aschariæ & Principi Anhaltino, *judici a Sereniſſimo Dno Rodolfo, Romanorum Rege per terram Saxenia conſtituto*, ut omnem controverſiam inter *montanos & Sylvanos Goslariæ civitatis & montis Rammesberg ex una*, & tribus Goslarienſes ex altera parte diutiſſime agitatam Cæſarea auctoritate ſopiret. Binæ hac de re extant literæ, tum Ottonis Principis, tum montanorum & Sylvanorum Goslarienſium, in quibus hi occurrunt teſtes:

> Hujus compoſitionis teſtes ſunt & præſentes aderant Dominus *Hermannus* nobilis de Werberge, *Olricus* Marſchalcus Dni noſtri præfati *Ottonis* Comitis & Principis de Anehalt, *Johannes* de Dingellenſtede milites, idem Burgenſes, *Burchardus* de Bilſteyn, *Johannes* Copman, *Hinricus* Haut-fetere, *Johannes* de Duderſtad, *Johannes* de Dornethen, Dn9 *Conradus* de Viskbike, *Conradus* Troſt, *Siffridus* Scap. *Johannes* de Aſtvelde, *Jodoco* Buſch & alii quam plures Dat. *Goslariæ* ão Dni, M°CC°LXXXX°, In aſſumptione B Mariæ Virginis.

Eccleſia SS. Sim. & Judæ de ſecuritate· proſpicit contra nobiles Hadmerslebios.

Eadem cura eccleſiæ SS. Simonis & Judæ ſapientiſſimus Imperator de ſecuritate proſpexit. Tumultabatur adhuc per Saxoniam pernicioſa prædonum factio, qui nefarii homines ipſas quoque eccleſiarum facultates incredibili ſævitia ſpoliabant. Eccleſiæ noſtræ Nobiles Inprimis Hadmerslebienſes negotium faceſſebant, contra quos cum multis apud Imperatorem conqueſti eſſent Canonici, negotium datum eſt Ottoni Anhaltino Principi & fœderis adverſus prædones initi duci primario, ut eccleſiæ noſtræ ſuſciperet patrocinium, eique ſecundum libertatem contra vultures hoſce daret vindicias. Rem Chæricus quoque in collectaneis Anhaltinis his verbis notavit: *Rudolphus I. mandat Alberto Principi Anhaltino, ut Capitaneo Conſervatorum per Saxoniam*, daß er das Stifft Goßlar in ſeinem Schutz nehmen/und vertreten ſolte vor eingriff der edelen Herrn von Hadmersleben. Hæc Chæricus, qui tamen & in nomine Principis hallucinatur & rei eventum aut ignoravit, aut memoriæ prodere omiſit. Id vero ex tabulis laudatæ eccleſiæ liquet, non Albertum ſed Ottonem Anhaltinum in conciliandis Hadmerslebiis & eccleſiæ noſtræ Canonicis aliquandiu fruſtra laboraſſe. Rem tamen ejusdem Rudolphi Cæſaris auſpiciis felicius ad exitum perduxit Henricus Comes de Blanckenburg, Conjudex Ottonis Anhaltini cujus hodienum extant literæ ſatis prolixæ, quibus certam ſententiam inter Wernerum, Gerdungum & Ottonem Hadmerslebios & eccleſiam SS. Simonis & Judæ pronunciavit. Diploma, quod in hanc rem literis inſignitus prælibata eccleſia in tabulis ſuis ſervat, cum varia notatu digniora contineat, ac præcipue illuſtrem Blankenburgenſium Comitum familiam multum illuſtret, integrum, quamvis ſatis prolixum, adſcribimus:

Collectan. Chærici ap. Sagitt. c. 13. Hiſt. princ. Anhalt. p. 74.

Quibus legibus inter eccleſiam & Hadmerslebios convenerit?

Rudolphus Imp. Monaſterio Novi Op

Denique etiam in his ipſis comitiis Erfurtenſibus cum Albertus Dux Saxoniæ Monaſterio Novi Operis Advocatiam ſuper XXI. manſos in WeſteWenrode & Doringerode liberaliter contuliſſet, Rudolphus hanc donationem propter *inſignis vitæ monialium flagrantiam* hoc diplomate ratam habuit:

donationem Alberti Duc. Sax confirmat.

NOs RODOLPHUS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus ad Univerſorum ſacri Imperii Romani fidelium notitiam tenore præſentium volumus pervenire, quod nos honorabiles & religioſas perſonas *Abbatiſſam & Conventum Monaſterii Novi Operis* in Goſlar *propter inſignis vitæ ſuæ flagrantiam* favore benivolo proſequentes & volentes hilariter ſuis commodis adſpirare collationem Advocatiæ ſuper viginti & uno manſis in *Weſtewenrode & Doringerode* eidem monaſterio factam cum quibuſdam aliis adjectionibus per illuſtrem *Al.* Ducem Saxoniæ principem & filium noſtrum dilectum ſicut in literis per eum traditis continetur expreſſius, ratam habemus & gratam, & præſentis ſcripti patrocinio confirmamus. Datum *Erfordiæ* XVII. Kln. Maij. Indict. III. Anno Dñi. MCCXC. Regni vero noſtri XVII.

Auctæ Francobergenſibus & Richenbergenſibus indulgentiæ.

At Epiſcopi qui comitiis Erfordenſibus hactenus deſcriptis interfuerunt, eadem liberalitate monaſteria noſtra, inprimis Francobergenſe & Richenbergenſe indulgentiis cumulatiſſimis ornarunt. Illud certe comoda occaſione arrepta, a Rudolpho Salisburgenſi & Conrado Laventino pridie Non. Jun. octoginta primum mox XL. dierum & unius Carenæ indulgentias impetravit. Hoc vero ut eo felicius ex buſto reſurgeret non ab his modo, verum etiam Arnoldo Bambergenſi, Mangoldo Herbipolitano, Borchardo Lubecenſi ejuſdem notæ literas exoravit. Ampliſſimæ ſunt Arnoldi Bambergenſis olim PræpoſitiGoſlarienſ. qui veteri procul dubio Richenbergenſium amore adductus, ſingulis ad hujus eccleſiæ ſubſidium manus adjutricea porrigentibus XL. dies criminalium atque integrum annum venialium, nec non unam carenam de injuncta pœnitentia remiſit. Nos Mangoldi tantum Herbipoleoſis tabulas in annales hos referemus, cum prolixe inprimis eccleſiæ hujus clades enumerent:

MANGOLDUS Dei gratia Erbipolenſis Eccleſiæ Epiſcopus. Univerſis præſens ſcriprum viſuris vel audituris ſalutem in filio Virginis glorioſæ. Eccefiam B. Mariæ Dei genitricis in *Richenberg* ordinis B. Auguſtini Canonicorum regularium Hildenesheimenſis diocæſis honorare cupientes, *quæ a diripientium manibus, prædonum rapinis, & incendiis cinerum, dilacerata*, nos de omnipotentis Dei miſericordia B. Kiliani Martyris meritis confiſi, omnibus vere pœnitentibus & confeſſis in quatuor feſtivitatibus B. Virginis Mariæ, in die *B. Auguſtini* & aliorum Patronorum, in die Paraſceve & omnibus diebus Sabbathis, qui ad eandem Eccleſiam cauſa devotionis convenerint & prædictæ Eccleſiæ, conſilio & auxilio juvamen ſeu benignitatem impenderint quadraginta dies & unam carenam de injunctis ſibi pœnitentiis miſericorditer relaxamus. Dummodo conſenſus & licentia Dioceſiani interveniat & accedat. Datum *Ervordiæ* Anno gratiæ MCCXC. Feria IIda poſt diem Apoſtolorum Petri & Pauli.

Ejuſdem exempli indulgentias etiam Ghiſelbertus Bremenſis Archiepiſcopus Vordæ, & Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus Goſlariæ noſtræ verſati hoc anno monaſteriis noſtratibus elargiti ſunt, quas tamen conſulto hic omittimus.

Cæſar an Saxoniam perluſtravit? *Dominic. Colm. faſti ap.*

Solutis Erphordienſibus Comitiis Rudolphns Cæſar e Thuringia in Saxoniam divertiſſe multaque laudabiliter peregiſſe dicitur Dominicanis Colmarienſibus apud Urſtiſium; Quouſque vero pervenerit, a nullo ſcriptore proditum eſt memoriæ. Schatenius equidem, eum priſco Cæſarum & Regum inſtituto præcipuas inter Albim, Viſurgin & Rhenum Epiſcoporum & Principum urbes adiiſſe, jori dicundo præfuiſſe & pacem concordiamque populorum firmaſſe ſuſpicatur, ſed ſuſpicatur tantum. Multo probabilius enim Spangenbergius Cæſarem ipſis omnium Sanctorum Vigiliis Erfurto per Oſterlandiam Altenburgum perrexiſſe, atque hanc urbem a Friderico Marchione repetiiſſe, ablata vero repulſa, iter in Franconiam reflexiſſe, procul dubio e vetuſtis annalibus enarrat. Vt adeo fruſtra de Weſtphalia Saxoniaque hac inferiore ſuſpicionem injicere videatur Schatenius.

Vrſtis. p. 25. Schaten. lib. 12. p. 2. annal Paderb. p. 169. Spangenb cap. 269. p. 456.

Inter

IN nomine Domini Amen. HEINRICIIS Dei gratia Comes de Blankenburch univerſis Chriſti fidelibus ad quos præſentes literæ pervenerint ſalutem in eo, qui eſt omnium vera ſalus. Ad ſciendarum rerum indeficientem memoriam non incaute ſcripturarum & ſigillorum teſtimonium imploratur. Unde ſciant præſentium Inſpectores, quod nos ad ſpeciale mandatum Domini noſtri incliti Regis Rom. *Rodolfi* quandam amicabilem compoſitionem ordinavimus inter nobiles Viros *Wernerum*, *Gard. & Ottonem* fratres ejus dictos de Hademersleve parte ex una, & Dominum Decanum & Capitulum Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ & Matthiæ in Goslaria parte ex altera ſuper diſcordiis & controverſiis inter ipſos jamdudum habitis & ventilatis ſuper quibusdam bonis & reditibus prædictæ Eccleſiæ pertinentibus, ſpectantibus ad villicationem in *WeſterEgeln* & in *Edekersleve* cum villis circumjacentibus, quas infra per ordinem plenius diſtinguemus, quam villicationem dicti nobiles de Hademersleve ſibi jam longo tempore contra voluntatem Goslarienſis Eccleſiæ uſurparant. Placitavimus autem in hunc modum, quod prædicti Goslarienſes Canonici locaverunt & commiſerunt villicationem prædictam cum omnibus quæ ſpectant ad villicationem eandem jam dictis nobilibus de Hademersleve ſub his conditionibus & hac forma: Quod dicti nobiles de bonis eccleſiæ prænotatis dabunt annis ſingulis eisdem Canonicis de VII. manſis & dimid. ad alodia in Weſter Egeln & in Edekersleve pertinentibus de quolibet manſo chorum & dimidiu tritici Magdeburgenſis Menſuræ. Eadem etiam eccleſia Goslarienſis locavit IV. manſos cum dimidio ſpectantes ad alodia cum patris & ſalignis ad tempora vitæ Relictæ Domini *Johannis* de Weſter Egeln & filii ipſius, qui cum vacaverint nobiles antedicti eosdem recipient & de quolidet manſo dabunt chorum & dimidium tritici, ſicut de aliis ſuperius eſt expreſſum. De duobus etiam molendinis ſitis in *Egeln* & in *Edekersleve* nunc XII. choros ſolventibus & iij. magnos pingues porcos quolibet anno VIII. choros tritici Magdeburdenſis menſuræ miniſtrabunt. Si vero prædicta molendina creſcente cenſu meliorari contigerit, duplex portio meliorationis cedet dominis, tertia apud dictos nobiles remanente. Idem de pejoratione judicamus, ut ſint tribulationis participes, qui conſolationis eſſe participes, voluerunt. Idem de XX. manſis in *Weſter Egeln* & de XXXII. in *Edekersleve* quorum quilibet ſolvit V. maldra menſuræ Granarii Goslarienſis, de quolibet iſtorum manſorum ſolvent dimidium chorum tritici & V. ſolidos menſuræ & monetæ Magdeburgenſis & de XX. manſis Cenſualibus in *Edekersleve* de quolibet manſo VIII. ſolidos tribus exceptis quorum duo ſolvunt XX. ſolidos, tertius ſex. Eriam de VII. manſis cenſualibus in *Starendorp* XXXV. ſolidos, miniſtrabunt, item de ſex manſis cenſualibus ſitis in *Weſter Egeln* de quolibet ipſorum VIII. ſolidos, & de XII. manſis in *Hondorp* quorum ſex ſolvunt quilibet XVIII. ſolidos, quinque autem ex eis quilibet VIII. ſolidos & VII. XII. ſol. & de uno manſo in *Ammendorp* XIV. ſol. miniſtrabunt. Si quid a. de prædictis bonis adhuc alienatum vel diſtractum revocatum fuerit, de his facient ſicut ſuperius eſt expreſſum. Hic ſpecificatus *cenſus litonicus* quoad denarios Magdeburg. in die B. Michaëlis integraliter perſolvetur, & ſub periculo prædictorum nobilium de Hademersleve Magdeburg. vel Halberſt. præſentabitur in quacunque civitatum iſtarum Dñi Goslarienſes ipſum præſentandum elegerint, ſed talis locus præſentationis eſt debitoribus antea præfigendus. Præterea omne frumentum ſuperius diſtinctum de alodiis molendinis, manſis, litonicis ante feſtum B. Martini ſine diminutione Goslariam per prædictos nobiles transmittetur, ſub periculo tamen ipſorum usque Halberſtad. & ulterius ſub periculo Goslarienſium Dominorum. Pœna autem ſæpe dictorum nobilium hæc erit, ſi in ſolutione, quod abſit, in terminis prænotatis, ſc. diebus SS. Michaëlis & Martini, inventi fuerint negligentes, quod in quolibet Craſtino ipſorum terminorum reddere tenebuntur in duplo id quod antea ſolvere neglexerunt. Hanc duplicationem cenſus tam ſtumenti, quam denariorum infra IV. ebdomadas proxime ſubſequente ſolvere tenebuntur, vel ex tunc inmediate Magdebutg. vel Halberſt. ad jacendum intrabunt, & nulla nocte deerunt quamcunque civitatum iſtarum ad ſic jacendum primum intraverint ibidem jacebunt ſine permutatione, quo usque in toto perſolverint, quod tenentur. Inſuper dicti nobiles aſſignaverunt I. m̃ puri argenti ſitam in *Ammendorp.* ſingulis annis Eccleſiæ Gosl. ad peragendum quater iu anno memoriam Dñi *Ottonis* Senioris & Uxoris ejus Dña *Jutta* & filiorum ipſorum Dominorum *Ottonis* & *Bodonis*, & idem fiet Dnis *Wernero* & *Gardun.* & *Otteni* cum ingreſſi fuerint viam carnis univerſæ. In his autem IV. memoriis prædicta marca liberaliter collata præſentibus dividetur. Item præmemorati nobiles bona fide & diligentia Goslarienſem Eccleſiam & Dnos in omnibus ſuis negotiis ptout poterunt, ſtudioſius promovebunt, & litones ſeu colonos Eccleſiæ in ſuo jure faciant & permittant integraliter permanere. Hæc autem omnia præſentibus literis annotata ſe firmiter obſervatutos ſæpe dicti nobiles W. *Gar.* & *Otto* in manus noſtras & fratris noſtri Dni *Hermanni* Præpoſiti S. Bonifacii ac Dni *Wir.* militis Spegel fide præſtita promiſerunt, procurabuntque nihilominus, quod filii eorum quos nunc habent ejusdem nominis

NOs FRIDERICUS & WALTHERUS Fratres milites dicti de Dorſtadt, præſentium recognoſcimus in tenore, quod cum ſuper decidenda controverſia, quæ inter Dnũm *Conradum* militem dictum de piſcina conſanguineum noſtrum, ex parte altera jamdudum extitit agitata, ſuper agris quinque jugerum, nec non & decima quorundam agrorum inter duas vias, videlicet publicam ſtratam, quæ de *Goslar* & ſemitam quæ de *Richenberg* ducunt verſus *Jerſtede* ſitorum in ejusdem clauſtri bonorum terminis quibusdam magnis lapidibus conſignatis præfati Domini Præpoſitus pro ſe ac ſuo Capitulo & Conradus Cognatus noſter pro altera parte in nos tanquam in arbitros compromiſerint fide data. Nos igitur perſpectis ipſius Eccleſiæ inſtrumentis, nihilominus inveſtigatione præhabita diligenti, prout didicimus de antiquis locorum incolis, vicinorum ac de concilio diſcretorum dictos agros & decimam memoratam ſimul cum omni jure ſententialiter adjudicamus Eccleſiæ ſupradictæ præſentibus & prædictam ſententiam approbantibus religioſis viris *Sifr.* de Dorſtadt, *Geverbardo* de Schladem ordinis minorum fratrum, Fratre *Ludolpho* de ſancto ſepulchro & honorandis viris ac Dominis *Rainardo* dicto de lapide Canonico Goslarienſi, *Volcmaro* dicto de Schladem, *Bernbardo* dicto de Gowiſche militibus & aliis fide dignis. Ne vero hujusmodi noſtrum arbitrium ſeu ordinatio aliquorum calumnia valeat impoſterum infirmari tenorem præſentium inde confectum ſigillorum noſtrorum una & ſupra dictorum virorum videlicet Dñi Præpoſiti, Dni *Volcmari* de Schladem, ac Dñi *Conradi* de Piſcina appenſione duximus roborandum. Acta ſunt hæc *Goslariæ* in Domo ſæpe dicti Dñi M. CCXCI. III. Idus Martii.

Anni Chriſti 1292. 1293.

Adolphi Reg. 1. 2.

Ab. V. C. 369. 37*P.*

Adolphꝰ Naſſoviꝰ Cæſar renunciatur.

Paralip. Viſp.p.341 Spangenb. Chron. Sax.c.271. p.459. Dominic. Colmar. Faſt. ap. Urſt. p.26. Albert. Arg.p,109

PRoximis aonis, a Rudolphi obitu graviter commoveri reſpublica ac priſtinis turbis involvi cœpit. Circa ipſa enim anni auſpicia de novo eligendo Cæſare ſolliciti principes incerti inter plures Candidatos fluctuabant. Videbatur equidem uoa omnium luctatio futura, pugnantium cum Alberto Auſtriaco, ur ſtationi paternæ ſuccederer, ejusq; virtutis telã feliciter pertexeret. Præterea enim, quodomnes Germaoiæ priocipes opibus ac potentia anteiret, quatuor etiam electores ſecularcs affines habebat, quos non erat dubium datutos operam, ut Cæſareæ majeſtatis decus in domo Auſtriaco continuerur. Sed hanc ejus opinionem ſefellere Electores eccleſiaſtici, qoorum antesignanus Moguotinus neglecto Alberto, & ceterorum ſeptemvirûm ſuffragiis aſtute emendicatis Regem renunciavit, AdolphumNaſſovium, ſumma neceſſitudine ſibi junctum. Quem deinde ingenti omnium coocurſu Aquisgranum deductum, Sifridus Colooienſis Archiepiſcopus, more majorum, diademate iocinxit, cum pro hoc veterano milite ſuo ſatis ſedulo laboraſſet.

Albertꝰ Landgr. Thur. Adolpho Cæſari provincias vendit.

Sed triſtia mox Imperii novi auſpicia Saxonia noſtra vidit. Albertus enim Thuriogiæ Landgravius exuta parentis oatura duos optimæ indolis filios Fridericum & Theodoricum codicillis ſuis exhæredes ſcripſerat ac ne quæ ſpes ad paternas provincias redeundi illis illis ſupereſſet, totum quam late patet Misniam Luſatiam & terram Pliſenſem Regi emendam obtulerat. Quas provincias cum Adolphus datis XXI. marcarum purioris argenri millibus ſuas faceret, patruumque Philippum cum Inſtructiſſimo exercitu ad eas occupandas mitteret; Friderico & Theoderico fortiter repugnantibus omnis pene Saxonia bello inteſtino ardere cœpir, quo ita ſenſim invaluit, ur poſt Henrici IV. tempora vix gravius aur atrocius io Saxooia fuerit.

Hiſt. Landgr. Thur.c.78 p. 932. Addit. ad Lamb. ad hos annos p. 261. Siffrid.ad h. ann.

1294. p.700. Henr. Stero. p.398. Paulin. Annal. Iſenach. p.63.

Cootroverſia inter Prælatos & Coss. Goslarienses.

Marurius de ſopiendis diſcordiis cogitabat Sifridus Epiſcopus Hildeſieoſis, qui cum inter prælaros Civitaris noſtræ ac Senatum de molendinis quibusdam lites difficillimas ſeri cognoſceret, ſtatim id dedit operam, ut amica compoſitione mutua odia ex animis delerentur. Plures tum in civitate tum extra mœnia molas, adhuc poſſederant noſtrates & vicinæ eccleſiæ, quibus cum ſenatus fructus oonnullos ſibi haberi aſſereret, clerusque, ne quicquam detur, prohiberet; Senatus nonnullos redirus annuos publica cuſtodia attinuit. Commoti hac re clerici excommunicationis ſententiam pronunciarunr in civitatem, eamque campanarum ſoniru promulgarunt. Hoc facto, cives uſu ſacrorum io ſequens usque S. Martini feſtum caruerunr, cum interea Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus ſopiendis his litibus omnem adhiberet induſtriam.

Unde excommunicata civitas.

Sæpius fruſtra laboratum, nec Cæſaris ea in re valuit autoritas, crebris edictis litigantes ad concordiam fruſtra revocantis. Denique pacis negotium iterum iterumque in ſe ſuſceptum feliciter ad liquidum perduxere Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus & Arnoldus Decanus, quorum ſuaſu Eccleſiæ venditis ſenatui plerisque molendinis omnem litium materiam in futurum præciderunt. Breviter hoc diſſidium enarrat Chronicon MSC. Goslarienſe, e quo locum ipſum proferre non erit incongruũ. In derſelben Zeit in Sünt Jacobi Tage erhub ſich ein groß unwille unter den Prälaten und den Kirchen-Leuten auſen und in der Stadt von einem Parte und dem Rath und der gemeinde von dem andern parte/ ſo groß/ daß alle Verfolgers der Kirchen verbannet wurden/ und verlüdden ſie mit den Klocken/und die Klage der Papheit ſchloß auff [decidit] Herr Sivert der Biſchoff zu Hildesheim biß an den König/. der da ſchrieb der Papheit/ und bat ſie/ und wolte erſtlich vom Raht gehabt haben/ daß alle Overmuth/ die den Kirchen geſchehen were/ daß ſie daran weren/ daß ihnen dar vollkömlich voll vor geſchehe. Dieſer groſſe Zwietracht ſtunde bis um Martini. Die Urſach dieſes Zwietracht war / es hätten etzliche von den Mühlen den Zins vor behalten/ etzliche mit ſchnödigkeit und hinterliſt/ ſo ward dieſer harter Unwille. Zuletzt geſchahe mittelſt der vorgemelten Sivert Biſchoff zu Hildesheim und den Dechant Herrn Arnold derſelben Kirche und viel ander frommer Leute der Vertrag etc. Soleo ego ejusmodi chronicis paulo rarius uti, cum ſciam eorum pauca fide digna habenda eſſe. Attamen quo minus huic narrationi fidem detraham, movent me alia monumenta, de quibus nemo temere putaverit dubitandum. Extant enim hac de re luculentæ Senatus Goslarienſis tabulæ, quibus omnium pene prælatorum & clericorum Goslarienſium ac vicinorum nomina aliæque res notatu digniſſimæ continentur:

NOs Conradus *de Visbeke*, Conradus *Meſo*, Joannes *de Duderſtat*, Giſeko *de Broclede*, Joannes *de Dornden*, Conradus *Troſt*, Sifridus *Ovis*, Wedego *de Aſtvelde*, Borchardus *Gude*, Borchardus *Honeſtus*, Hermannus *parvus*, Johannes de *Vordhem*, Conradus *Kopmann*, Arnoldus *Bone*, Bernhardus *juvenis*, Erembertus *de Ringelem*, Henricus *de Bergbrugge*, Johannes *de Nowen*, Conradns *de Borſum conſules civitatis Goslarienſis, præſentium tenore recognoſcimus, proteſtantes publice, quod cum litis materia & rancoris inter prælatos & Eccleſias ſcil. Dñum* Konemannum *Decanum & Capitulum Sanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ Civitatis noſtræ Dñum* Henricum *Præpoſitum & Conventum Eccleſiæ in Richenberg, Dñum* Witekindum *Præpoſitum Montis S. Georgii & Conventum Dñum* Albertum *Præpoſitum & Conventum Eccleſiæ Novi Operis, Fratrem* Ludolphum *Commendatorem Domus ſacri hoſpitalis Jeroſolymitani, Fratrem* Conradum *Commendatorem Domus Theutonicæ ex una, & nos ex parte altera propter molendini cujusdam novi & quarundam ſtructuram Hallarum ſuccreviſſet, ad eradicandum hujusmodi rancoris Zizaniam medianiibus venerabili Dño noſtro* Sifrido *Hildenesheimenſi Epiſcopo ac Dño* Arnoldo *Decano ibidem, priore & Lectore fratrum prædicatorum Gardiano & Lectore fratrum minorum domorum Hildeſii, & Gardiano Domus Goslarienſis hanc viam pacis & concordiæ ſubivimus cum ipſis de conſenſu libero & beneplacito eorundem molendina videlicet Eccleſiarum Sanctorum Apoſtolorum Symonis & Judæ, unum quod dicitur novum molendinum in Wiwario intra civitatem & tria extra propinqua civitati, quorum unum appellatur Diokmöle aliud Brockmöle & tertium parvũ molendinum nuncupat, molendinum quoq; unum Eccleſiæ Richenbergenſis, quod dicitur Quotemöle intra civitatem, & tria extra, quorum unum vocatur Benzingemöle, aliud Regtenberges -möle, tertium quoque Hoffmöle appellatur. Item duo molendina fratrum de domo Theutonica, ſcil. Pepermöle & Stenmöle in proprietatem civitatis noſtræ comparavimus titulo emptionis, ita tamen, quod perſonis quæ nunc ipſa tenent molendina præfata ſervabimus & locationem, quam ab Eccleſiis ſibi conceſſam, in ipſis Eccleſiarum literis poterunt demonſtrare, aut eos in amicitia deponemus. Providentes etiam ne aliqua radix amaritudinis ſurſum germinans inter dictos prælatos, aut nos, ſenſum charitatis & amicitiæ valeat disturbare, obligamus nos pro nobis noſtrisque ſucceſſoribus ac univerſitate civitatis noſtræ in perpetuum, quod de cætero nullas novas generales ſtructuras, utpote officinas, ſeu ſtationes monetariorum, inſtito-*

ſtitorum, ſutorum, Cerdonum, aleeia vendentium & ſimilium ædificabimus, quibus Eccleſiarum cenſus diminui poſſit, vel præjudicium generari; ſi vero aliqua ædificia, vel ſtructuras prædictis conſimiles fieri contingeret pro communi utilitate civitatis, in futurum has ſtructuras non attentabimus, niſi prædictorum prælatorum & Eccleſiarum quorum intereſt interveniente amicitia & conſenſu vel niſi ipſorum ballas componemus titulo emtionis ſolvendo precium ſecundum æſtimationem & judicium diſcretorum; ballæ autem piſtorum apud cœmeterium forenſis Eccleſiæ noviter conſtructæ & jam locatæ eadem locatione remanebunt. Nunquam autem vacantes nonnullis artificibus aut venditoribus præterquam piſtoribus locabuntur, præterea prælatos & Eccleſias prædictas ac Clerum ſecundum Canonum formam in ſua libertate & jure conſervantes promotionem & favorem eisdem in quibuscunque valebimus, oſtendemus. Ad prædictorum igitur omnium indeficientem notitiam ac perſeverantiam illibatam præſens ſcriptum appenſione ſigilli civitatis noſtræ duximus roborandum hujus rei teſtes ſunt Dñus Theodericus *Decanus Montis S. Petri, Dnus* Henricus *Præpoſitus in Frankenberg, Dñus* Conradus *Plebanus forenſis Eccleſiæ, Dñus* Johannes *Plebanus S. Stephani. Dñus* Henricus *plebanus ſancti Jacobi, Dñus* Volkmarus *de Goslaria, Dñus* Conradus *de Piſcina milites & quam plures alii fide digni. Datum & actum anno Domini MCCXCIII. in die Beatorum* Galli *&* Tulli *Confeſſorum.*

Hanc pactionem deinde non modo Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus verum etiam Conemannus Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Decanus, Reinerus Scholaſticus, Arnoldus Cuſtos, totumque Capitulum ſuis literis ratam habuerunt. *Teſtes* proferuntur *Dnus Henricus Præpoſitus in Richenberg Pater Patrum totius Alemanniæ Ordinis S. Auguſtini, Dnus Widikindus Præpoſitus montis S. Georgii, Dnus Albertus Præpoſitus Novi Operis, Dnus Henricus Præpoſitus in Frankenberg, Dnus Volkmar de Goſa, Dnus Conradus de Piſcina, Dnus Giſo de Lapide milites. Dat. & act. Aõ. Dom. MCCXCIII. in die decollationis S. Johannis Baptiſtæ.* Deſideratur tamen inter hoſce Goslarienſes prælatos Decanus Montis S. Petri, de qua Eccleſia per longum temporis intervallum nihil nobis ſe obtulit. Ex literis tamen in monaſterio Grauhoffiano aſſervatis mihi conſtat, hoc ipſo anno *Theodericum* quendam Decanatu S. Petri eſſe perfunctum.

Decanus S. Petri.

Luculentum hoc pietatis Sifridi documentum. Quo referas etiam, quod anno MCCXCII. una cum Eiſtadenſi, Spirenſi, Auguſtano, Herbipolenſi, Bambergenſi & Wormatienſi Epiſcopis aliisque quam plurimis Abbatibus præpoſitis, Decanis & Presbyteris ad provincialem Synodum a Gebhardo Moguntino Archiepiſcopo Aſchafneburgum convocatam acceſſit. In quo ſacro congreſſu multa de cultu priſcæ diſciplinæ reſtituendo ſancita teſtantur Trithemius, Serrarius & Schatenius. Minus ergo dubitaverim, quin in noſtram quoque civitatem commoda quædam ab hac Synodo Sifridi Epiſcopi induſtria redundaverint.

Sifrid. Hildes. Ep. ſynodo Aſchafneburgenſi intereſt. *Trithem. in Chron. Hirſ. ad h. ann. Schaten. l. 12. ann. Paderb. part. 2. p. 172.*

At omnium optime Sifridus meritus eſt de novo hoſpitali S. Johannis, cujus origines paulo ante commemoravimus. Extat enim ejus donatio ſatis liberalis, quam hic integram ſubjicere juvat:

Beneficit hoſpitali S. Johannis.

IN nomine Domini Amen. SIFFRID Dei gratia Hilden. Eccleſiæ Epiſcopus omnibus in perpetuum. Ne ea, quæ aguntur, lapſu temporis in oblivionem deducantur, imponi ſolent in linguas teſtium aut ſcripturæ teſtimonio confirmari. Noverint igitur univerſi, tam præſentes, quam futuri quod de conſenſu & beneplacito noſtri Capituli pro remedio & ſalute animæ noſtræ & ſuſtentatione pauperum damus ad novum hoſpitale S. *Johannis* in Goslaria decimas novalium ſpatiorum infra ſcriptorum. Videlicet *Lyndenberg*, ſpatium de *domo leproſorum* juxta agros S. Georgii usque ad viam lapideam, præterea ſpatium quod *leproſorum Oel* dicitur, item ſpatium ſitum inter *Agetucht* & *Suthborch*, *Lingeberge*, usque ad domum leproſorum, nec non ſpatium, quod nuncupatur *Bolans* usque ad aquam dictam *Gelbek* perpetuis temporibus poſſidenda, cauto tamen, quod ſi induſtria aliquorum hæc ſpatia in culturam redacta fuerint, nullum ex hoc alicui præjudicium generetur. Ut autem hæc noſtra donatio liberaliter facta perpetuis temporibus firma permaneat, præſentem literam

inde confectam ſigillis, noſtro videlicet & noſtri capituli in evidens teſtimonium fecimus communiri. Teſtes *Siffrid* de Blanckenborge, Magiſter *Petrus* officialis, *Heinricus* de Woldenberge Canonici Hildenſ. *Siffrid* de Lutterberge miles, *Andreas* Bulle famulus, *Gijeko* de Broclede, civis Goslarienſis & alii quem plures. Actum & datum *Hildeñ.* Anno Dñi. Millᵒ. CCᵒXCᵒ. tertio in die Beatorum *Martirum Johannis & Pauli.*

Conrad' Rispeck Civis Goſl. Walkeredenſi cœnobio benefacit. *Ekſtorm. ſec. 2. Chron. Walkenr. p. 111.*

Erat adhuc tempus, cum in pauperum ejuſmodi domicilia aliasque rebus divinis deſtinatas ædes opulentiorum hominum fontes fluerent. Inprimis Epiſcopi nonnulli adhuc id ſibi negotii præcipue datum exiſtimabant, ut opes ſuas egenis ambabus manibus elargirentur. Quorum exemplum ceteri deinde ultro ad æmulationem usque ſequebantur. Quemadmodum hoc ipſo anno Siſridi Epiſcopi ſui liberalitatem egregie ſectatus eſt Conradus Risbeck Civis Goslarienſis, qui cum filio Johanne, Walkenredenſi monaſterio ſylvam Bockeſtert liberaliter contulit. Quæ largitiones licet ex opinione, quæ de bonorum operum meritis tunc perſvaſerat, non parum vitii contraxerint: vel hoc ſolum tamen nomine laude ſua minus defraudandæ videntur, quod temporum noſtrorum homines eccleſiarum fortunis inhiantes rubore poſſunt ſuffundere. Quo plura enim vulgo de repurgata religione jactari audimus, eo minus egenorum fratrum rationem haberi animadvertimus, quaſi is Deum a conſpectu noſtro remotum amare dicendus ſit, qui fratrem, quem præſentem intuetur, odio plus quam Vatiniano proſequitur.

Anni Chriſti 1294. 1295.

Adolphi Regis 3. 4.

Ab. V. C. 371. 372.

Adolph' in Thuringos & Misnenſes ſævit. *Anton. Landgr. c. 78. p. 932. Addit. ad Lamb. ad ann. 1290. p. 270. Sifrid. Presb. ad h. ann. Lang. Chron. Citic. p. 817. ſq. Paul. hiſt. Iſen. p. 69. ſq.*

HÆrebat inter hæc Adolphus adhuc in Thuringia, ubi omnia cædibus, ſtupris, ſacrilegiis miſcebantur. Eo majori tamen virtute pro conſervandis avitis provinciis decertabant Fridericus & Theodericus Marchiones, Alberti filii e juſto thoro hæredes. Ab his modo Philippus Adolphi patruus profligatur, modo Albertus Brandenburgicus clade afficitur, modo Bernhardus Anhaltinus fugatur. Anceps tamen erat belli fortuna, inprimis cum Adolphus tot ſociorum auxiliis adjutus novas ſubinde copias adduceret. Unde nec ſacris parcitum, nec profanis, violatæ eccleſiæ, ſpoliata cœnobia, rapti in vincula ſacerdotes, ipſæ ſacræ virgines ſtupris pollutæ ludibrioque habitæ. Adeo denique militaris diſciplina ſoluta eſt, ut nec ſupplicium de ſacrilegis ſumeretur, nec ſeveris edictis modus immanitati ſtatueretur. Donec Adolphum jam a Mulhuſinis civibus turpi clade affectum novi reipublicæ motus e Thuringia revocarent, eumque in tantum odium adducerent, ut jam nulla de re frequentius, quam de rejiciendo Adolpho conſilia inter proceres agitarentur.

Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ privilegia confirmat.

Inter hos incredibiles bellorum tumultus, quis crederet ullo pietatis ſenſu tangi potuiſſe Adolphum? Attamen nihil habuit antiquius, quam ut cleri ordines ſe illi curæ, cordique eſſe crederent. Hinc proximo anno plurimarum eccleſiarum immunitates ac jura literis ſuis rata habuit, ac præcipue eccleſiæ noſtrati SS. Simonis & Judæ hoc diploma Northuſa tranſmiſit:

„ ADOLFUS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus univerſis ſacri Rom. Imperii fidelibus gratiam ſuam & omne bonum. Quia regni noſtri adminiſtrationem divina gubernatione diſpenſari cupimus, dignum eſt, ut ejus munificentiam, qui de humili nos exaltavit, ſumtis ab ejus largitate muneribus honoremus, ſic enim humilitatem noſtram ſcuto ſuæ protectionis ſperamus obumbrari ſi ex eo regnare & regiminis noſtri ſucceſſum ejus gratiæ aſcribere ſatagamus. Noverit igitur præſens ætas & ſucceſſura poſteritas, quod integræ fidei puritatem & ſincera devotionis affectum quem divi glorioſiſſimi Imperatores & Reges Rom. prædeceſſores noſtri ad monaſterium SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslar ſitum ab ipſis laudabiliter conſtructum & dotatum inceſſanter habuiſſe dinoſcuntur, Nos eorum piis exemplis inhærere volentes pro remedio animæ noſtræ ac ſacri Imperii reverentia eidem monaſterio tanquam *ſpeciali noſtra capella* gratias fructuoſas regni noſtri temporibus intendimus impertiri & omnes indulgentias, gratias libertates, & jura eidem monaſterio ab Imperatoribus & Regibus prædeceſſoribus noſtris rite & provide tradita & conceſſa præſentis ſcripti patrocinio de benignitate regia innovamus & liberaliter confirmamus. In cujus rei teſtimonium præſens ſcriptum exinde conſcribi & majeſtatis noſtræ ſigilli robore fecimus communiri. Dat. in *Northuſen* IV. Non. Jan. Indict. VIII. Aõ. Dn. M.CC.XCV. Regni vero noſtri anno tertio.

Nec non Eccleſiæ Montis S. Petri.

Haut diſſimili clementia ſub ipſius anni initia Eccleſiæ Montis S. Petri donationem Agnetis Henrici III. Imp. Conjugis ab Henrico IV. confirmatam literis ſuis corroboravit, quarum partem hic exhibemus:

Adol-

Digitized by Google

ADOLFUS Dei gracia Romanorum Rex ſemper Auguſtus univerſis ſacri Imperii fidelibus præſentes literas inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Noverit præſens ætas & ſucceſſura poſteritas quod nos privilegium divæ recordacionis *Heinrici* Romanorum Regis prædeceſſoris noſtri nobis exhibitum vidimus & perſpeximus, continentiæ ejusmodi & tenoris:

* *Ipſum Henrici diploma jam ſupra dedimus ad annum 1062.*

* * *

NOs igitur honorabilis viri p æpoſiti Montis Sǝti Petri prædicti juſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu dictum privilegium, prout provide & juſte conceſſum eſt, & omnia in eo contenta ratificamus, confirmamus & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ ratificacionis innovacionis & confirmacionis paginam infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, gravem noſtræ indignacionis offenſam ſe noverit incurſurum. In cujus rei teſtimonium præſens ſcriptum exinde conſcribi & majeſtatis noſtræ ſigillo fecimus communiri. Datum in *Mulhuſen* v. Id. Januarii, Indictione octava, anno Domini Millo, ducent, nonag. quinto. Regni vero noſtri anno tercio.

Volradꝰ Montis S. Petri Præp.

Qui tunc Præpoſitura Montis S. Petri ſit perfunctus non aliunde rectius, quam ex ipſis hujus eccleſiæ literis perdiſcimus. Extant enim tabulæ, quibus Capitulum Conſulibus & Univerſitati civitatis noſtræ molendina quædam vendit, quæ ſic ordiuntur:

IN nomine Domini Amen. Nos Dei gratia *Theodoricus* Decanus totumque Capitulum in monte S. Petri extra muros civitatis Goslariæ, omnibus præſentem ſcripturam intuentibus vel audientibus recognoſcimus publice proteſtantes, quod cum conſenſu & bona voluntate honorabilis Dni noſtri *Vulradi eccleſiæ noſtræ Præpoſiti*, nec non omnium noſtrûm duo molendina noſtra - - - - - - - - - - - Actum & datum anno Domini MoCCo nonageſimo quarto in die beatæ *Mariæ* aſſumptionis.

Ex his itaque literis dilucet, penes Vulradum quendam Præpoſituræ munus ſub hoc tempus fuiſſe, cujus tamen familiæ fuerit, aut ecquid geſſerit æternitate dignum tacentibus annalibus mihi incompertum eſſe fateor.

Anni Chriſti 1296. 1297.

Adolphi Reg. 5. 6.

Ab. V. C. 373. 374.

Adolphꝰ omnibꝰ inviſus.

AT Cæſar, licet ſacrum ordinem variis beneficiis demulceret; tantum tamen ſubinde odium ſibi conflavit, ut nomen ejus ſputis & maledictis obnoxium amariſſimis imprecationibus oneraretur, ſi veteris cujuſdam ſcriptoris verbis hic licet uti. Præterea enim, quod Thuringiam ac Miſniam incendiis, cædibusque peſſime devaſtaverat, auſus etiam eſt auguſtæ dignitati labem: ut tum videbatur: inuere, ac turpi fœdere Eduardo Angliæ Regi contra Gallos ſe jungere, ac veluti ſtipendiariam operam exteris dare. Hinc principes in Adolphum invehere, deque abrogando imperio inter ſe agere conſilia cœperunt. Nec ſegnius rerum ſuarum fatagebat Albertus Auſtriacus, jamdudum Adolpho ob præreptum Imperium infenſus. Quare factum eſt, ut ipſe Gerardus Moguntinus Archiepiſcopus mutato animo de repudiando Adolpho cogitaret, cum paulo ante multis artibus illi faſces detuliſſet. Secuti ſunt & ceteri proceres, Cæſarem neglecto Imperio familiæ tantum commodis inſervire atque in ipſa reipublicæ viſcera ſævire conqueſti. Denique eo res rediit, ut rejecto Adolpho Albertum Auſtriacum palam Regem Romanum ſalutarent.

Sifrid. presb. ad h. ann. Addit. Lamb. ad h ann. l. c. Henr. Stero annal. p. 401.

Eccleſia SS. Sim. & Judæ bonis nonnullis aucta.

Inferior hæc Saxonia longe quietior per hæc tempora armorum ſtrepitum nonniſi e vicina Thuringia ac Weſtphalia audiebat. Hinc & eccleſiæ fortunis ſuis ſecure frui poterant, nullis quippe latrociniorum ac bellorum turbis perterritæ. Inprimis inclyta SS. Simonis & Judæ eccleſia incrementa tunc cepit. Cum enim ſacrum Monialium Novi operis Collegium ab Alberto Saxoniæ Duce ſeptem abhinc annis advocatiam ſuper xxi. manſos in Weſtewenrode & Doriogerode impetraſſet, Capitulum vero laudatum partem ſumtuum toleraſſet; Tidericus præpoſitus & Adelheidis Abbatiſſa impenſis reſtauraturi dimidium advocatiæ fructum capitulo reddiderunt:

NOs *Thidericus* Dei gratia Præpoſitus, *Adelbeydis* Abbatiſſa totusque conventus Sanctimonialium Eccleſiæ Novi Operis in Goslar recognoſcimus publice univerſis Chriſti fidelibus literam per præſentem, quod nos impetravimus & obtinuimus a Sereniſſimo Domino Romanorum Rege *Rodolpho* piæ recordationis, quandam literam in hæc verba;

, *Ipſa Rudolphi litera apparent ſub anno 1290.*

* * *

SEd quia honorabiles viri Decanus & Capitulum SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ in Goslar una nobiſcum pertulerunt omnes labores & omnes expenſas, quas apud prædictum Dominum Regem & apud Illuſtrem Principem *Al.* Ducem Saxoniæ pro collatione & comparatione talis advocatiæ fecimus, tunc temporis, nos dimiſimus & præſentium literarum teſtimonio donamus eidem Eccleſiæ Goslarienſi advocatiam cum omni jure ſuo ſuper decem manſis & dimidio ſitis in *Weſtewenredo* pertinentibus prædictæ Eccleſiæ Goslarienſi. Obligamus itaque nos & omnes noſtros ſucceſſores per literam præſentem, quod nos hujusmodi noſtram donationem ratam & gratam ſervabimus tempore ſempiterno. In his itaque noſtræ donationis firmiorem perſeverantiam & evidentem notitiam hanc præſentem literam ſæpe dictæ Eccleſiæ Goslarienſi contulimus ſigillis noſtris, Præpoſiti videlicet & Conventus noſtri firmiter roboratam Dat. Anno Dñi. M. CC. XCVI.

Extant & aliæ ex hoc anno literæ Alberti & Friderici fratrum Comitum de Wernigerode, quibus bona noonulla in Slevede ſibi a Capitulo S. Matthiæ collata teſtantur. *Teſtes* proſeruntur *Johannes de Minsleve, Petrus de Tzemmenſtede, Johannes de Hartisrode milites. Dat. Werningerode. A. D. M. CC. XCVI. XV. Kal. April.*

BodoRichenb. Præp. cũ aliis judex a ſede Apoſtolica deputatur.

Diſpari longe conſilio Hermannus Comes Blankenburgenſis nuper ad Halberſtadienſem Epiſcopatum evectus Abbatibus Walkenredenſi, Vallis D. Mariæ, Riddagshuſaoo & Lapidis D. Michaëlis de bonis nonnullis dicam ſcripſerat. Æſtimandæ liti delecti a Pontifice fuerant Bruno Epiſcopus Numburgenſis, Otto Abbas S. Michaëlis Hildesheimenſis, & Bodo Richenbergenſis Præpoſitus. Hermannus tamen Epiſcopus litem ſe perditurum prævidens ultro cauſæ cedit, movendasque remittit actiones. Ipſas Hermanni literas Chronico Walkentedenſi inſeruit Ekſtormius.

Ekſt. p. 112 Chron. Walkenr. Meibom. Chron. Riddagsh p. 361. tom. 3. rer. germ.

Reliquiarum cultus actus

Sed omoium maxime notatu dignus eſt reliquiarum apud nos cultus ſuperſtitioſiſſimus, novo hoc & ioſequente anois acceſſione auctus. Nam cum a multis aonis reliquiæ a nemine conſpectæ, a multis vocarentur in dubium, viſum eſt Capitulo SS. Simonis & Judæ, ſarcophagos ipſas aperire, & coram intueri, quæ adhuc coluerint numina. Evocatis igitur ipſa hebdomada magna Præpoſito Richenbergenſi, Præpoſito Novi Operis, Gardiano Fratrum minorum, fratribus Prædicatoribus, pluribusque militibus æque ac ſenatoribus, apertis ſarcophagis, invenere corpus S. Matthiæ, S. Valerii & Cyrilli fere integra corpora ac alias inoumeras ejusmodi reculas, quas credula antiquitas conſecraverat. Eas conſpectas ſtatim decreverunt futura SS. Petri & Pauli feſtivitate publice exponere populo, ita tamen, ne, quod adhuc factum fuera[illegible] ſarcophagi circumferreotur: Sed in ſp[illegible]pplo oſteoderentur reliquiæ idque feſtu[illegible]t eo ſplendidius eſſet, Sifridus Hildeſienſ. Epc. bina altaria eodem die conſecrare ſtatuit. Ejusmodi nimirum illecebris nummi petebantur. Inſignes ſunt bioæ Capituli & Senatus tabulæ, hac de re conſignatæ, in quibus ioter alia affirmant ſarcophagos circum ferre ideo ſibi minus conſultũ videri, quod decreſcente indies hominum ſtatura, verendum ſit, ne bajuli vitæ adirent periculum. Dignæ ſane videntur, quæ etiam ab aliis legantur, En igitur harum alteras:

VEnerabilibus viris ac Dominis plebanis & eccleſiarum rectoribus, quibus præſentes fuerint exbibitæ, Dei grã Decanus & Capitulum Eccleſiæ ſcõrum aplorum Symon. & Judæ in Goslãr, nec non Conſules ejusdem Civitatis, cum devotis orationibus promtitudinem & affectum ſincerum ad obſequia & honores. Etſi ad condigne laudandum in ipſa ſuæ divinitatis eſſentia creatorem Deum, qui lucem habitat inacceſſibilem, pro majeſtatis ſapientiæ ac bonitatis ſuæ immenſitate, angelicus non ſufficiat intellectus, & humana fragilitas prorſus deficiat, tamen ne quod poſſumus ignave negligamus, Deum laudare jubemur in ſanctis ſuis, qui viam manda-

mandatorum Dñi currentes per multas tribulationes ipſum ſecuti, nunc cæleſtia conſecuti, ſpiritu Dño triumphant & corporum ſuorum reliquias ſanctas eccleſiæ militanti pro conſolatione & fidei corroboratione reliquerunt, quorum veneratione ſperamus certiſſime ipſorum perpetua ſuffragia promereri. Hujus igitur rei gratia honorabilem diſcretionem veſtram noſſe cupimus, quod cum eccleſia noſtra Goslarienſis prædicta a divis Imperatoribus & Regibus glorioſis ſcrineis & capſis ornata cernatur, & venerandis reliquiis B. Matthiæ Apli ac aliorum plurium ſanctorum in eisdem ſcrineis, quos ſarcophagos dicimus, repoſitis, ditata & dotata, ut fidelis ad nos retulit antiquitas firmiter præſumatur. Quia tamen infra annos plurimos nulli earum reliquiarum patuit acceſſus & aſpectus ſcripturæ quoque ſuper his exaratæ vel tempore conſumtæ, vel tineis ſint exeſæ, ita ut neſciatur diſcrete quæ reliquiæ, in quo contineantur ſcrineo. Item quia pro ſalute civitatis noſtræ & ſanctorum veneratione cum eisdem ſcrineis vel ſarcophagis civitatem circumire ſolebamus & jam non exiſtentibus corporibus humanis in eo quo quondam exſtiterunt robore, *eadem ſcrinia circumportata mole ſua adeo læſere multos quod mortis ex hoc dicantur periculum incurriſſe. Quamobrem ad declinandum periculum & ipſam molem levandam præcipueque ut reliquiarum diſcretam ſciremus repoſitionem & ut de eisdem reliquiis, an in ſcrineis eſſent, de quo plures hæſitabant, infallibilem noſceremus veritatem de conſenſu & conſilio Venerabilis patris ac Dni ñri Sifridi Hildeñ. Epi unum de ſarcophagis aperiri fecimus præſentibus honorabilibus Viris Præpoſito in Richenberg, Præpoſito Novi Operis, Gardyano fratrum minorum, fratribus prædicatoribus, militibus, Conſulibus Civitatis noſtræ, ac aliis pluribus fide dignis, & precioſum reliquiarum Beati Matthiæ & aliorum ſanctorum theſaurum copioſum invenimus, ita ut ſpem præhabitam ſubſequens veritas ſuperaret. Et ne ſolis nobis cognitum ſit cujus agnitio ſaluti omnium fidelium creditur profutura de conſilio & approbatione præfati Dñi Hildenſ. Epi intendimus præfatas reliquias, in die beatorum Aplorum Petri & Pauli humiliter ac devote omnibus fidelibus qui tunc aderunt cernendas coñunicare, quo fidelium creſcat meritum & devotio, & tantus theſaurus innoteſcat, & ſanctorum honor debitus amplietur. Et ut idem ſolempnius fiat decrevit præfatus Dnus Hildens. duo altaria eodem die in eccleſia noſtra conſecrare & idem feſtum ac populi devotionem indulgentiis & ſua præſentia decorare. Supplicamus igitur omnibus vobis & ſingulis, ut pro Dei reverentia, & ſanctorum honore, & ut ipſi participes ſitis eorum, quæ ipſo die & in perpetuum apud nos in Dei laudibus exhibentur præmiſſa omnia una cum indulgentiis & remiſſionibus, quæ etiam ipſo die large omnibus fidelibus illuc convenientibus tribuuntur dignemini in noſtris Eccleſiis veſtris plebibus intimare. Ut autem prælibata credibilia faciamus, præſens ſcriptum ſigillis prælatorum & Gardyani qui præſentes affuerunt, nec non noſtro ac civitatis noſtræ ſigillo fecimus roborari. Actum ão Dni M.CC.XCVII. feria tertia poſt palmas.*

Hæc quidem tunc decreta eſſe conſtat, interjecto tamen tempore, mutata hæc ſententia ſarcophagos more ſolito circumferri denuo cœpiſſe infra ubi de reformationis primordiis dicendum fuerit demonſtrabitur. An igitur homines ex hoc tempore ad priſtinam ſtaturam ſenſim redierint, videant illi, quibus inveteratam de humanæ ſtaturæ decrementis examinare ſententiam animus eſt. *

* Antiqua ſane & jam ab *Homeri* ætate propagata ſententia, decreſcere indies hominum ſtaturam, ut *Gellius* teſtatur l. 3. c. 10. & *Plin.* l. 7. c. 16. è Varrone, Hinc frequens *Homeri* illud:

Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.

quod *Virgilius* Homeri imitator ita eloquitur l. 12. Æneid.

Qualia nunc hominum producit corpora tellus,

cui ſuccinit *Juvenal.* Sat. 15.

Terra malos homines nunc educat, atq; puſillos.

Sed & ipſe *Plinius* l. 7. c. 16. *In cuncto mortalium genere minor indies menſura fit rarique parentibus proceriores filii, conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cujus vices nunc vergit ævum.*

Annus Chriſti 1298.

Adolphi Reg. ult.
Alberti Cæſ. I.
Ab. V. C. 375.

Adolphus R. Imperio vitaque privatur

Chron. Auſtral. p. 341. Henr. Stero. p. 401. Paralip. Vrſp. p. 342. Alb. Argentin. p. 110. Siffrid. presb. ad h. ann. p. 701. Bzov. ad h. ann. Henr. Rebdorf. p. 411. ap. Freher. Engelhuſ. Chron. p. 260.

SUccedit annus turbulentus & Germano nomini cruentiſſimus, quo colliſis inter ſe duobus reſp. capitibus alteroque Romani Imperii oculo effoſſo tanta facta eſt rerum commutatio, ut omnia enarranda non recipiat hic ſcripturæ modus. Dudum hoc inter Germaniæ proceres fuerat agitatum, quo pacto faſces Adolpho abrogari quam commodiſſime poſſent. Hoc negotium jam hoc quoque anno Viennæ in Wenceslai Bohemorum Regis nuptiis continuatum eſt, ad quas præter Vngariæ Regem, Bohemi Socerum, confluebant Dux Saxoniæ, Marchio Brandeburgenſis, Dux Apuliæ, Dux Oppaniæ, Marchio Dephilenſis, nec non Baſileenſis, Conſtantienſis Olnumicenſis, Patavienſis, Geormenſis, Friſingenſis Epiſcopi, tantaque ex Hungaria Bohemiaque principum multitudo, ut nihil fuerit nuptiali hoc feſto ſolennius, ſplendidiusque. Adolphus quid rerum agatur non ignarus, odium in Albertum Auſtriacum convertit, ſeveritatemque ſuam aliena invidia expetere cupiens, non ipſos quidem proceres, ſed factionis caput Albertum opprimere ditionibusque exuere auſus eſt, ceteros facili negotio in officio retineri poſſe exiſtimans, ſi potentiſſimum æmulum dextro Marte obtriviſſet. Verum hæc Cæſaris conſilia Albertus prævertit, qui collecto juſto exercitu, copiisque ſociorum principum firmatus, nullo prohibente per Bavariam, Sveviamque ad Rhenum usque penetravit. Interea a Gerhatdo Moguntino Archiepiſcopo Principum Senatus Moguntiam ad Comitia evocatur, accerſito ſimul Adolpho, ut cauſam diceret. Quod principum decretum cum Cæſar cauſæ diffiſus aſpernaretur, vadimoniumque deſereret: ſtatim cognita cauſa ipſis B. Johannis Baptiſtæ vigiliis Imperio privatur, faſcesque ex compacto Alberto Auſtriaco deferuntur, tanto Ptincipum conſenſu, ut pauciſſimi obnunciarent, aut decreto intercederent. Protinus ad arma concurſum eſt. Albertus luculentiſſimo exercitu ſtipatus ad Rhenum ſe continebat, cui Adolphus contractis ex inferiori Saxonia copiis ad Gelheimium occurrit. Hinc cum ad pugnam ventum eſſet, Adolphus majore animo quam prudentia concitato equo per medias hoſtium catervas ad Alberti conſpectum proruit, atque irarum plenus Hic, inquit, Alberte regnum ſub manu mea relinques. Cui Albertus rem ſe Dei juſtiſſimi arbitrio permittere reſpondit, ſtrictoque ſimul ferro mucronem tanto impetu per laxatam caſſidem in Adolphi oculum adegit, ut vulnere gravis ex equo defflueret, ungulisque equorum conculcatus miſerrime interiret. Reliqua Adolphi acies fuſa fugataque, filius Adolphi cum aliis vivus in Alberti poteſtatem venit. Ipſe Adolphus inter cæſorum cadavera repertus ne dignus quidem habitus eſt, qui Auguſto Conditorio Spirenſi inferretur. Hinc in Roſenthalenſi cœnobio * perfunctorie in præſens terræ mandatus luculentiſſimum poſteris fallacis fortunæ reliquit exemplum. Miramur itaque quid ſibi velit Chronicon Elwangenſe: *In die Proceſſi & Martiniani Martyrum Adolphus. Roman. Rex occiſus eſt in bello juxta Wormatiam in campo dicto Burgentrich à Johanne Duce filio quondam Rudolphi Rom. Regis.* Gelheimii erectum trophæum hoc titulo inſignitum:

** Albert. Argent. in valle Maria Henr. Rebdorff. p. 412. Spira cum ſepultum dicunt. Chron. Elwang. p. 457.*

ADOLPHVS A NASSAW ROMANORVM
REX INTERFICITVR AD GELLINHEIM.

Albertus Aquisgrani coronatus.

Albertus victor Francofurtum egreſſus repetita electione Cæſar ſalutatur. Inde deductus Aquisgranum ſolenni ritu in frequentiſſima procerum corona diademate incingitur. Luſtratis deinde inferioris Germaniæ provinciis Coloniaque ex itinere ſalutata, præcipiti jam anno Norinbergam ad comitia proxime celebranda properat. Quo cum Principes ſimul ingenti numero contenderent, compoſitis rebus omnibus conjugem ſuam a Wigboldo Colonienſi Archiepiſcopo diademate ornari juſſit. Nec immemor eccleſiæ SS. Sim. & Judæ omnia privilegia, inprimis a Rudolpho parente illi conceſſa rata hoc diplomate habuit:

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ privilegia rata habet.

ALBERTUS Dei gratia Rom. Rex ſemper aug. Univerſis ſacri Rom. Imperii fidelibus præſentes literas inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Venientes ad noſtræ majeſtatis præſentiam honorab. viri *Kon.* Decanus & Magiſter *Jacobus* aulæ noſtræ notarius prædilectus Canonicus Goslarienſis Eccleſiæ ex parte ſui capituli nobis humiliter ſupplicarunt, ut privilegia, libertates, gratias & jura ab inclitæ recordationis Imperatoribus & Regibus Romanis, noſtris prædeceſſoribus, & præcipue a quondam Dno *Rudolfo* genitore ſuo Krmo ipſis tradita & conceſſa innovare & confirmare de benignitate regia dignaremur cujus *** quidem privilegii noſtri genitoris tenor talis eſt:

**** Ipſas Rudolph[illegible] literas. vid. ſub Anno 1276.*

* * *

NOs vero prædictorum humilibus ſupplicationibus inclinati præſens privi.

Privilegium prout de verbo ad verbum ſuperius eſt expreſſum approbamus, confirmamus, innovamus & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli igitur omnino hominum liceat, hanc paginam noſtræ approbationis, confirmationis & innovationis infringere, aut ei in aliquo auſu temerario contraire. Quod qui fecerit gravem noſtræ majeſtatis offenſam ſe noverit incurriſſe, In cujus rei teſtimonium præſens ſcriptum exinde conſcribi & majeſtatis noſtræ ſigillo juſſimus roborari. Dat. in *Nurenb.* XII. Kl. Januarii. A. D. M.CC.XCVIII. Indict. XII. Regni vero noſtri anno primo.

Magr. Jacobus Goſl. Canonicus Imperialis aulæ Notarius.

Mallinckrot. de Archic. & Cancell Imp. p. 89. 90.

Præclarum hoc diploma, quippe quod non ſolum Konemanni Decani mentionem facit, verum etiam de Magiſtro Jacobo, Canonico, atque Imperialis aulæ notario nos admonet; ad quem honorem a Suevorum Imperatorum temporibus nemo ferme hujus eccleſiæ Canonicus adſpiravit. Suppleri itaque ex hiſce tabulis poterunt Mallinckrotii lucubrationes de Archicancellariis & Cancellariis Imperii. Ubi ſub Alberto Cæſare non niſi Gebewinum quendam Notarium & Eberhardum de Lapide nec non Johannem Thuricenſem Cancellarios profert. Extant hujus Jacobi notarii literæ ex ipſa regalia aula Ulma ad *honorabiles Viros Decanum & Capitulum Goslarienſe, Canonicos ſuos* datæ, quibus eccleſiæ ſuæ negotia a ſe feliciter in aula expedita nunciat. Alias quoque vidi literas, in quibus vocatur Meyſter Jacob uſes Hern Sc iber des Romſchen Kunighs/ der ein Domher iſt ze Goßlar. Ejus ſigillum ſiſtit lectori Tab. IV. Fig. 6. Satis portentoſum.

Eadem eccleſia hoc ipſo anno unum manſum in Tillioge a Johanne Caſtellano Derenburgenſi XXIII. marcis puri argenti coemit. Quem contractum ratum habuit Henricus comes Reinſteinenſis, a quo Johannes iſte Caſtellanus manſum hunc feudi titulo collatum poſſederat. Literas has in quibus Henrici & Olrici filiorum nec non Henrici Comitis de Woldenberg Canonici Hildeſienſis & Johannis Comitis de Werdere avunculorum Henrici Comitis Reinſteinenſis mentio fit, teſtimonio ſuo corroborarunt *Dominus Albertus plebanus in Tellingen; Reynerus Schat, Jordanus dictus Gallus milites, Conradus Advocatus de Hesnen & alii fide digni. Dat. & act. in Derneburg. A. Dom. M.CC.XCVIII. XVI. Kl. Sept.*

Majori pietatis ſenſu Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus Richenbergenſi Eccleſiæ nondum penitus ex lugubri incendio inſtauratæ, terras incultas monaſterio vicinas aratro ſubigere aut quocunquemodo in uſus ſuos convertere permittit, his tabulis hanc in rem confectis:

Sifridus Hildes. Ep. Richenbergenſibus beneficit.

SIFRIDUS Dei gratia Hildenesheimenſis Eps. Noverint univerſi, quod ad competitionem dilecti nobis Præpoſiti in *Richenberge* permittimus, quod novare valeat & terram incultam colere, quæ ſita eſt inter clauſtrum in *Richenberge* & montem, qui dicitur *Northberg*, & locum qui dicitur *Gotze* ex altera parte clauſtri, & ibi ſuam utilitatem valeat ordinare. In cujus rei teſtimonium præſentem literam ſigillo noſtro fecimus communiri. Datum in *Aula noſtra* Aõ. Dñi. M. CC. XCVIII. IVto Kalend. Febr.

Capella S. Cæciliæ Patronos mutat & ab Archidiaconatus banno abſolvitur.

Leukfeld. p. 129. Chron. Walkenred.

Jus Patronatus Capellæ S. Cæciliæ, de qua ſupra paſſim agere me memini, inter hæc a Woldenbergenſibus devolutum fuerat ad cœnobium Walkenredenſe. Factum id erat jam anno MCCLV, cum a Walkenredenſibus Comites Woldenbergenſes in fraternitatem reciperentur. Quod beneficium tanti viſum eſt Woldenbergenſibus, ut anno MCCLXX. omne jus ſuum in capellam iſtam dimitterent. Multum inde commodi ad monaſterium iſtud rediit. Extracta enim ad capellam curia non modo ſingularem parochum ibi aluit, verum etiam Oeconomum, qui vicinorum bonorum haberet rationem, & adventantes fratres Ciſtercienſes hoſpitio exciperet, quemadmodum adhuc anno MD. in literis montis S. Petri occurret Hermannus Stolle Conventualis Broder des Kloſters tho Walkenreden / unde Hoffemeſter des grawen Hofes binnen Goßlar gelegen. At quamvis Dominum mutaſſet Capella, nondum tamen ſubeſſe deſierat banno Archidiaconatus Goslarienſis, a quo tamen in Walkenredenſium commodum hoc ipſo anno abſolvit Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus, cujus diploma integrum poſt Leukfeldium damus:

IN nomine Domini Amen. Sifridus Dei gratia Hildenesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus omnibus in perpetuum. Si Eccleſias Deo dicatas & religioſos quosque pre viribus noſtris promovere ſtuduerimus, id nobis ad fœlicitatem perpetuam profuturum minime dubitamus.

Igi-

Igitur univerſis notum eſſe volumus & conſtare, quod nos de unanimi conſenſu capituli noſtri, nec non Domini Wolradi Præpoſiti Montis S. Mauritii & Archidiaconi Goslarienſis civitatis ob dilectionem & reverentiam Abbatis & Conventus in Walkenred Ordinis Ciſtercienſis Moguntinæ Diœceſis, quos ſpeciali favore propter diverſa ſervitia nobis exhibita proſequimur, capellam Sanctæ Cæciliæ in Goslaria, cujus jus Patronatus ad præfatos, Abbatem & Conventum hactenus ſpectabat, cum omni jure in ipſos liberaliter transferimus, nihil juris nobis & Eccleſiæ noſtræ, nec non Archidiacono ipſius loci, qui pro tempore fuit, penitus reſervantes. Caute tamen, quod ſi a nobis vel a noſtris ſucceſſoribus generale poſitum fuerit interdictum, in civitate præmiſſa, rector Capellæ qui pro tempore fuerit, ſi ſecularis extiterit, illud reverenter ſicut alii ejusdem loci Clerici obſervabit. Religioſi vero dicti ordinis ſive per ſe, ſive per ſecularē perſonam prænominatā Capellā officiaverint, poterunt ibidē perſonis ſui ordinis, ac familia ipſorum præſentibus ſtante interdicto clauſis januis licite celebrare. Hæc omnia ſupra dicta eis damus, & in ipſos transferimus perpetuo poſſidenda. Vt autem hæc noſtra donatio rata & inconvulſa perpetuis perſeveret temporibus, præſentem paginam inde conſcriptam ſigillis noſtro videlicet & capituli noſtri, nec non Domini Wolradi Archidiaconi prædicti fecimus roborari. Teſtes ſunt Arnoldus Decanus, Bernardus Scholaſticus, Bernardus Cantor, Lippoldus de Stocheim. Conradus de Valkenſten. Otto & Ludolphus de Woldenberg. Canonici Hildenesheimenſes. Erneſtus Pincerna Ludolphus Camerarius, Hermannus Oltwardeshuſen. Sifridus de Rutenberg. Thetmarus de Luttem, milites & alii quam plures. Actum & datum Hildenſem. Anno Domini Milleſimo CCmo nonageſimo octavo, in die decollationis beati Johannis Baptiſtæ.

† Sig. Sifridi Dei Gra Epi. Hildenesheimenſis.
† Sig. Hildeneſemenſis Eccleſiæ.
† Sig. Valrudi Præpoſiti Sci Mauritii Hildeſemen.

Annus Chriſti 1299.

Alberti I. Cæs. 2.

Ab. V. C. 376.

Richenbergenſes bonis aucti.

ANno proxime inſequente cum Albertus habitis Norimbergæ comitiis ad Rheoum Moſellamque deflecteret, nihilque ageret ſollicitius, quam ut principes ad novum Imperium fluctuantes beneficiis deliniret: Eccleſiæ noſtræ viciniaque monaſteria inprimis de augendis bonis ſuis cogitarant. Richeobergenſe Canonicorum Collegium, quod ſub Bodone præpoſito ſuo effloreſcebat, hoc anno a *civibus quibusdam Gerſtedenſibus* recepit unum manſum in Gerſtede: Cui rei aſſenſere *Conradus Meſe, Giſelbertus de Broclede, Wedego de Aſtveld, Borchardus Bonus, Conradus Copmann, Borchardus Honeſtus, Reinardus de Gradu, Johannes Paſchedog, Johannes de Vedo, Johannes Schlutere, Henricus de Dornten, Johannes Sommer, Hildebrandus de Bokenem, Henricus Municipiator, Johannes Rokesberg, Simon Piſtor, Hillebertus de Fiſtula, Arnoldus Bone, Wedego C. Tidericus Vogedeke, Johannes Bodo, Conſules Civitatis Goslarienſis. Actum & Datum Anno Dñi milleſimo ducenteſimo nonageſimo nono X. Kalend. Martii.*

Eadem liberalitate Bertholdus & Johannes fratres de Dolchem Cives Goslarienſes religione tacti dimidium manſum Langesheimenſem eccleſiæ Richenbergenſi obtulerunt, quorum donationem Konemannus Decanus SS. Simonis & Judæ Giſelbertus de Broclede, & Tidericus de Bornemehuſen Burgenſes Goslarienſes hiſce literis teſtati ſunt.

NOs *Konemannus* Dei gratia Decanus Eccleſiæ Sanctorum Apoſtolorum Symo-
” nis & Judæ in Goslaria, *Giſelbertus* dictus de Broclede, *Thidericus* dictus de
” Bornemehuſen civitatis ejusdem Burgenſes, harum ſerie literarum publice
proteſtando recognoſcimus Chriſti fidelibus univerſis, quod *Bertholdus* & *Joannes* di-
” cti de Dolchen fratres dimidium manſum in *Langenzen* ſitum Eccleſiæ Richenber-
genſi pertinentem ad manus honorabilis viri Domini *Bodonis* Præpoſiti & Conven-
” tus ejusdem Eccleſiæ, cum omni utilitate & uſu fructu inde proveniente, omnium
” quoque ſuorum hæredum & amicorum accedente conſenſu, voluntarie & liberaliter
reſignarunt. In hujus ergo reſignationis, cujus nos una cum *Hildebrando* dicto de
” Aſtvelde cive Goslarienſi teſtes fuimus, fidem certiorem ac notitiam præſentem lite-
ram ſigillorum noſtrorum ſignaculo duximus ſigillandam. Actum & datum anno
” Dñi. M. CC. XCIX.

An-

Annus Chriſti 1300.
Alberti I. Cæſ. 3.
Ab. V.C. 377.

Bonifacius VIII primum annum jubilæū indicit.

Henr. Stero. p. 403. Henr. Rebdorff. p. 412. Alb. Argent p. 111. Chron. M. Belg. ad h. ann. Polyd. verg. l. 8. c. 1. p. m. 508. Muſſard. 66. de cerem. Engelh. p. 262.

Variæ

SUbit annus ſecularis a Chriſto nato poſt milleſimum centeſimus tertius, quo novam & ante hoc dies, inauditam feſtivitatem Bonifacius VIII. Romanus Pontifex excogitavit, ſive quod veterum Romanorum profanos mores ſequeretur, ſive quod e toto terrarum orbe numos colligere cuperet. Literis quippe per orbem emiſſis omnes gentes Romam evocavit, innumeros indulgentiarum theſauros iis pollicitus, qui limina Apoſtolorum hoc anno jubileo viſitaſſent. Solent mortales ad novarum rerum conſpectum incredibili curioſitate convolare, ſeque ipſos infelices ac ſub Herculis ſidere natos clamare, niſi ſe occaſio explorandæ rei obtulerit. Idem tunc hominibus iſtis animi fuit. Adeo frequentes enim Romam ad emendicandas indulgentias proruerunt, ut veterem legem Moſaicam, quæ homines ad templum Hieroſolymitanum convocabat, reſuſcitatam, templumque ipſum non Hieroſolymis quidem, ſed Romæ inſtauratum crediſſes. Non eſt dubium, quin e noſtra etiam civitate plures ad ſecula rem hanc pompam properaverint. Id enim ſatis probant tot indulgentiæ a peregrinis Epiſcopis eccleſiis noſtris conceſſæ, quæ omnes e Laterano prodierunt. Jam pridem earum exemplum Autor Chronici Cœnobii Montis Francorum protulit, quo ſinguli Epiſcopi ſingulis monaſterium hoc (quod S. Auguſtini ordini adſtrictum falſo ſcribunt) in SS. Petri & Pauli, ceterorumque Apoſtolorum nativitatibus, nec non feſtis nativitatis Chriſti, Epiphaniæ Reſurectionis, Aſcenſionis, Pentecoſtes, Nativitatis Mariæ, Annunciationis, Purificationis & Aſſumtionis B. Virginis, Sanctorum præterea Vincentii, Stephani, Laurentii, Michaëlis Arch-Angeli, Nicolai, Martini, Mariæ Magdalenæ, Catharinæ, Luciæ, Eliſabethæ, Ottiliæ, & Agnetis, omniumque cœlitum commemoratione, aliisque feſtivitatibus huic eccleſiæ propriis devota mente viſitantibus, aut quicquam ad monialium uſum elargientibus, ſingulas dierum quadragenas remittunt. Verum longe ſplendidiores ſunt indulgentiæ, quas ab iisdem ferme Epiſcopis Eccleſia Montis S. Petri impetravit, quippe non elegantiſſime tantum conſcriptæ, verum etiam longe uberiores. Has hic ſæ integras adſcribere juvat:

inde indulgentiæ Goſlariam delatæ.

Inprimis monti S. Petri conceſſæ.

UNiverſis Chriſti fidelibus præſentes literas inſpecturis nos Frater* Baſilius *Jerlitanus Armenorum Frater* Ranucius *Olevitanus & Ade*nulphus *Couſanus miſeratione divina Archiepiſcopi & nos* Adam *Marturanenſis*, Robertus *Yſernienſis ſive Angulus Feſulanus* Benedictus *Draconarienſis*, Thomas *Eteſienſis*, *Frater* Anthonius *Chenadienſis*, Bonifacius *Paremenſis*, Bernhardus *Pacenſis*, Nicolaus *Neocaſtrenſis*, *Frater* Jacobus *Calcedonſenſis & Frater* Nicolaus *Tortibulenſis Epiſcopi ſalutem in Domino. Splendor paternæ gloriæ, qui ſua mundum illuminat ineffabili claritate pia vota fidelium de clementiſſima Apoſtolorum majeſtate ſperantium, hos præcipue benigno favore proſequitur, cum devota ipſorum humilitas ſanctorum precibus & meritis adjuvatur. Cupientes igitur ut* Eccleſia conventualis Montis S. Petri *extra muros Goslarienſes Hildenſemenſis dioceſios congruis honoribus frequentetur & a Chriſti fidelibus jugiter veneretur, omnibus vere pœnitentibus & confeſſis, qui ad dictam Eccleſiam in ſingulis feſtivitatibus ipſius beati* Petri *ac* Pauli *& omnium aliorum Apoſtolorum, nec non Nativitatis, Epiphaniæ, Reſurectionis, Aſenſionis & Pentecoſtes Domini noſtri* Jeſu Chriſti, *& Nativitatis, Annunciationis, Purificationis & Aſſumptionis* Bt. Mariae *Virginis*, Johannis Baptiſtae *& Evangeliſtæ*, Laurentii, *Stephani &* Bartholomaei *Martirum*, Nicolai *&* Martini *Confeſſorum*, Katerinae, Margaritae *&* Luciae *Virginum in commemoratione omnium ſanctorum ac in dedicatione ipſius Eccleſiæ, & per ipſarum feſtivitatum octavas devote acceſſerint annuatim, ſeu qui presbytero ejusdem Eccleſiæ Eucharistiam ad infirmos deferenti devote fecerint comitiva, vel qui in cimiterio venerit Ecclīæ prælibatis pro defunctis ibidem ſepultis fideliter exorando. Aut qui ad fabricam libros, luminaria, reparamenta, ornamenta & alia caritatis ſubſidia manus porrexerit adjutrices, de omnipotentis Dei miſericordia & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus meritis & autoritate confiſi ſinguli ſingulas dierum quadragenas de injunctis pœnitentiis miſericorditer in Domino relaxamus dummodo ---- In cujus rei teſtimonium præſentes literas ſigillis noſtris fecimus communiri. Datum* Laterani. *Anno Domini M. CCC. Indictione XIII. die VI. Decembr. & Pontificatus Domini Bonifacii Pontificis anno ſexto.*

Digitized by Google

Lis inter Albertū Halb. Ep & Abbatiſſam Quedl. Bodoni Richenb Præp. committitur.

Inter hos feſtivos Romæ plauſus Saxonia noſtra exoptatiſſima quiete fruebatur, niſi quod prædones arrepta denuo e reipublicæ motibus occaſione vias obſidere ac peregrinantibus inſidiari cœpiſſent. Præterea Albertus Halberſtadienſis Epiſcopus cum Bertradi II. Quedlinburgenſi Abbatiſſa, neſcio quas, lites alebat, quibus diſcutiendis a ſede Apoſtolica judex conſtitutus Bodo Richenbergenſis Præpoſitus vir præclarus & miræ prudentia præditus. Jam locus cognoſcendæ cauſæ conſtitutus fuerat Goslaria noſtra, jam dicta dies, cum ipſi litigantes viarum diſcrimina veriti judicium hoc differri petierunt, ſi forte interjecto tempore ex æquo bonoque res componi poſſet. Paruit Bodo Richenbergenſis Præpoſitus, idque his literis utrique parti nunciavit.

* Albertū. ** Bertradim II. *** Bodone.

IN cauſa quæ vertitur inter venerabilem Dnūm - * - Halberſtad. Epm, parte ex una, & Reverendam Dnam - - ** Abbatiſſam in Caſtro Quedelingeb. & Capitulum ſuum Canonicarum ſecularium parte ex altera. Coram - - *** Præpoſito in *Richenberghe* Judice a ſede Aplica delegato, anno Dñi M°CCC°. feria quarta proxima poſt Dñicam Quadrageſimæ, nobis qua cantatur *Invocavit*, prædictis partibus aſſignata, ſicut pluribus vicibus præteritis & elapſis ad interloquendum ſuper exceptionibus, replicationibus & triplicationibus propoſitis & oblatis contra inſtrumenta prædictæ Dñæ - - - - Abbatiſſæ in *Goslaria*, quia malus ſtatus terræ, cujus emendatio eſt dubia & incerta, propter defectum Advocatorum & Aſſeſſorum, qui propter diſcrimina viarum ante dictum locum, videlicet *Goslariam* accedere non poſſunt, in praedicta cauſa, prout dies & terminus deſiderant, nos procedere non permittit. Sane cum Judicis ſit de ſecuritate partibus providere & eiſdem parcere in laboribus & expenſis; Ideo aequitate penſata praemiſſam cauſam in eodem ſtatu, in quo nunc exiſtit, de conſenſu partium etiam ſine praefinitione ac aſſignatione certi termini & diei propter bonum pacis & concordiae, quae medio tempore poſſe intervenire ſperatur, in ſuſpenſo habere volumus & praeſentibus prorogatum - - - - - Actum & Datum Anno & die praelibatis.

Anni Chriſti 1301. 1302.
Alberti I. Cæſaris 4. 5.
Ab. V. C. 378. 379.

Alberto Cæſar tres Electores eccleſiaſticos bello domat. *Hiſtor. Auſtr. p.* 342. *Henr. Rebdorff. p.* 412. *Levold. a North. Chron. Marcan. p.* 391. *Alb. Argent. p.* 112 *Sifrid. presb. ad ann.* 1300. *p.* 702. *Dominic. Colmar. faſti. p.* 35.

AT poſthæc denuo in Imperio tumultuatum eſt, pontifice quippe indignante, Albertum ſe inconſulto ad Imperium admiſſum. Hinc literis ad tres electores Eccleſiaſticos datis monere juſſit Albertum, veniret Romam, deque præceptis Adolpho fraudibus cauſam diceret. Nihil Gerardo Moguntino ad perfidiam proclivius, quippe qui exauctorato nuper Adolpho, quem ipſe præcipue ad Auguſtam dignitatem extulerat, pari levitate Alberto quoque faſces abrogare non dubitabat. Hic itaque Vertumnus arrepta occaſione, quod ſciret Cæſarem minime Pontificis judicio ſtaturum, junctis ſibi Treverenſi & Colonienſi Archiepiſcopis & Comite Palatino Rheni palam de repudiando Alberto loquebatur. Quæ turbulenta tamen conſilia Alberti celeritas prævertit. Priusquam enim rem ſerio agere liceret, ſtatim cum delecto exercitu ad Rhenum advolat oppreſſoque comite Palatino & in deditionem accepto eadem felicitate Moguntinum in ordinem coegit, quod fatum & Colonienſis ac Treverenſis brevi tempore ſubire coacti ſunt. Debellatis Archiepiſcopis mutata-que ſcena Pontifex quoque, ſubito alius, perſonam priſtinam exuere cœpit, depoſitoque odio Albertum non modo miſſum fecit, verum etiam ultro ad ſuſcipiendum diadema Romam invitavit.

Lis inter Comites Werning. & Walkenred. Monaſt. Scholaſtico SS. Sim. & Judæ committitur. *Ekſtorm. p.* 117. *Chron. Walkier.*

Inter haſce turbas Saxonia noſtra veluti extra teli jactum conſtituta ſumma tranquillitate fruebatur, niſi quod Albertus & Fridericus Comites Wernigerodani, Conradi filii necnon Gebhardus de Arnſtein, Canonicus Halberſtadienſis cum Walkenredenſibus colliſi nonnihil turbarum darent, pecoribus quippe Walkenredenſium abactis, frumentoque procul dubio in Schowen intercepto. Re tamen ad Pontificem Romanum delata, cauſa cognoſcenda committitur Scholaſtico eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Goslarienſis, cujus induſtria, uti ſuſpicamur res brevi tempore ad liquidum perducta eſt. Literæ Bonifacii Pontificis ab Ekſtormio prolatæ annum Pontificatus præferunt octavum, qui omnino cum anno M. CCCII. concurrit, unde miramur Ekſtormium hanc litem in annum MCCCIV. referre. Scholaſtici dignitate tum apud nos, ut e literis eccleſiæ SS. Simonis & Judæ patet, defungebatur Konemannus de Jerceſen, quem ab anno MCCVIII. usque ad MCCXI. præfuiſſe obſervo. Alter hic nobilis de Jerceſen, quem in eccleſia

Quis tū Scholaſticus fuerit.

cleſia laudata honoribus perfruitum eſſe conſtat, nec dubito quio plurimorum memoria perierit. Nos ex tabulis noſtris ſequeotes obſervavimus:

N de Jerchſen
Uxor *Margaretha* — N

Fr. *Konemundus* quondam ſuperior Commendator in Supplinburch mortui ejus mentio fit ão 1277.	*Fridericus* S. Nazarenæ eccleſiæ in SyriaCanon. & Goslarienſ. Decanus 1271. 1272. 1274. vix adhuc 1287.	*Everhardus* de Jerchſem 1285.	Kohnemannꝰ Scholaſticus Goslar. 1282. 1311.	Gerhardus de Gerixheim. 1299.

Engelbertus. Johannes. Hennricus
Fratres de Jerchſeim 1317.

Annus Chriſti 1304.
Alberti I. Cæſ. 7.
Ab. V. C. 381.

Gerhardi Moguntini obitus.

PRoximus annus nulla alia re in annalibus celebratur magis, quam exceſſu Gerhardi Moguntini Archiepiſcopi, Viri ſui pleni ac turbulento ingenio præditi, qui Adolphum mille artibus extulerat, nec minori aſtutia imperio exuerat, Alberto quoque nuper a ſe potiſſimum principibus commendato exitium fuerat minatus ſæpius per jocum profeſſus, plures ſibi Cæſares in pera eſſe. Denique cum omnia inteſtinis diſſidiis miscuiſſet, domi ſuæ in conclavi ſedens ſubitanea morte oppreſſus exſpiravit.

Theodericꝰ Vicarius Goslarienſis captus e turri altiſſima ſaltum facit feliciter.

Lis iorer hæc eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Intercefferat cum Remboldo Comite ut opinor Solmenſi de bonis quibusdam illic terrarum ſitis. Quare cauſam eccleſiæ ſuæ acturus eo abiit Theodericus Subdiaconus & Vicarius, qui aliquandiu negorium iſthoc magoa prudentia curavit. Verum conflata ſibi hac re Comitis invidia, iter Wetslariam faciens in captivitatem abripitur a Remboldi miniſtris, omnibusque rebus ſpoliatur. Cum igitur in arce Brunigesberg ſatis diu in vinculis fuiſſet habitus, auſus eſt ipſo exaltationis & crucis die ſaltum e turri perexcelſo facere, & fortuna non minore quam audacia ſalutem quærere. Teſtatur id literis ſuis Wilhelmus de Iſenberch, quas adſcribo.

Nos Wilhelmus dñꝰ de Yſenborch ad uniuerſorum notitiam, quibus hæc litera fuerit exhibita, deuenire cupimus, quod Theodericus ſubdiaconus, eccliæ Scti Matthiæ In Goslaria Vicarius eccliæ ſuæ negoria omnibus, quibus potuit & debuit, diligenter diſcrete & fideliter procurauit. & quod ipſum in negotio ejusdem eccliæ anno Dni MCCCIV. feria quarta proxima ante feſtum natiuitatis B. Virginis Mariæ miſimus Wetslariam, juxta quam ciuitarem in die beati Gorgonii martiris a comite Remboldo captus, pedibus ligatꝰ, caſtrum Brunigesberg deductus, equo, veſtibus, literis quibusdam eccliæ ſuæ ſpoliatus & pecunia & rebus aliis conſiſtentibus, ibique coactus, ut daret eidem comiti bullam dni PP. Boniſacii cum omnibus literis judiciaribus actis in cauſa, quæ inter dictam eccliam Goslarienſem & dictum comitem Remboldum per biennium extitit ventilata, a quo tandem in die exaltationis Sctæ crucis per adjutorium diuinum ex caſu altiſſimo de turri liberatus. Quod præſentibus ſigilli nri appoſitinoe proteſtamur. Datū anno dni M°CCC°IIII° feria quarta poſt dominicam qua cantatur Oculi.

Sifrid. Hild. Ep. beneficentia in Richenbergenſes.

Longe laudabiliori conſilio Sifridus Hildeſ. Epiſcopus ſenio jam languens ſacrorum curam unice habuit, ſibi præpoſitam ſeque pictaris operibus in mortem compoſuit. Hac cauſa inductus hoc ipſo anno Richenbergenſibus decimæ Hanendorpienſis proventus liberaliter donavit, confectis ea de re tabulis:

IN nomine Domini Amen. *Sifridus* Dei gratia Hildenesheimenſis Eccleſiæ Epiſcopus omnibus in perpetuum. paſtorale noſtrum officium exigit & requirit, ut aſſidue intendamus ſubditorum noſtrorum utilitatibus & quieti. Igitur notum eſſe volumus tam præſentibus, quam futuris, quod nos moti & inclinati precibus dilectorum nobis in Chriſto *Bodonis* Præpoſiti & Conventus in Richenberg dedimus & præſentibus damus eisdem pro remedio animæ noſtræ decimam unius manſi & dimidii, cujusdam ſpatii, *Creber* dicitur, ſitum apud novam curiam ad *Hanendop* cum omni jure & utilitate perpetuo poſſidendam. Ut autem hæc noſtra donatio firma & inviolabilis perſeveret, præſentem literam inde ſcriptam

ſigillis noſtro videlicet & noſtri Capituli fecimus communiri. Teſtes ſunt *Henricus* Decanus, *Bernardus* Scholaſticus, *Bernardus* Cantor, *Otto* Præpoſitus Montis, *Conradus* de Valkenſten, *Bernardus* de Hardenbuſch. *Erneſtus* de Indagine, Canonici Eccleſiæ noſtræ & alii complures fide digni. Actum & datum *Hildeſſem.* Anno Domini M.CCC.IV.

Anni Chriſti 1305. 1306.
Alberti I. Cæſ. 8. 9
Ab.V.C. 382.383.

Johañes de Barũ Advocatus Goslarienſis.

SEquentibus annis urbi noſtræ Advocati titulo præfuit Johannes de Barum, quem anno M.CCC.V. negotio Capitulari transacto teſtem interfuiſſe reperio. An vero quicquam egerit dignum, quod in annales eat, incompertum habeo, ſiquidem faſti hiſtoricorum me in hiſce barbaris ſeculis verſantem plane deſtituunt.

Peregrinationes ad ſacra loca.

Lezner. lib. 6. c. 13. Chron. Daſſel. f. 79.

Sed nihil his annis in hiſtoria frequentius, quam peregrinationum ad ſanctorum delubra inſtitutarum memoria. Exiſtimabant enim mortales non alia re facilius ſanctas eorum animas propitiari, quam ſi ad reliquias illorum preces funderent. Ceterum duo inprimis loca reperio, ad quæ præ ceteris homines tunc confluebant. Corbeiam nimirum ad Viſurgim & Benhuſum pagum prope Eimbeccam. Benhuſũ etiam Goslarienſes noſtri quotannis circa Pentecoſten profecti cum crucibus, vexillis, cantu ac chordis interſuerunt pompæ, oblatoq; ſertone domum redierunt. Longe tamen ſplendidius Corbeiæ ſacra B. Viti peracta ſunt, quemadmodum hodieque incredibili ſolennitate peraguntur. Cum autem e tota Weſtphalia mirus eo ſolebat eſſe concurſus hominum: tum præcipue e Brunſvicenſi ditione ac urbe noſtra frequentes eo commigrarunt, antequam purioris religionis lumen hiſce regionibus illuxit. His ipſis annis ab hoc pietatis genere apud nos celebratur Paulus Nomborger, Presbyter & Vicarius Senior eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, qui cum jam quadrageſima vice S. Viti feſtivitati Corbeiæ interfuiſſet mane coram altari S. Viti proſtratus, compoſitisque manibus orans repentina apoplexia correptus expiravit, ac honorificis exequiis ibidem terræ mandatus eſt. Id quod Antonii Schnækenburgii Corbeienſis Annaliſtæ verbis referre libet: *Paulus Nomborger, Presbyter & Senior Vicarius in Gozler, cum jam quadrageſima vice feſto S. Viti intereſſet, coram altari & imagine iſtius S. Viti altero mane procumbens, & devotionem ſuam habens, repentina apoplexia tactus in momento obit. Sepultus apud nos honeſte, ſummus S. Viti cultor.*

Paulus Nomborger Cler. Goslar. Corbeiæ inter preces extinctꝰ.

Anton. Schnak. Annal. Corb. p. 406. ap. Paulin.

Hoc religionis genere tempus tunc terebatur, hominibus multum ſe a Deo promeruiſſe ratis, ſi aut S. Vitum, aut alium divum ſalutaſſent. Interea tamen non pauci Clerici, hujus ſuperſtitionis auctores Curios ſimulantes bachanalia vivebant, adeo ut ne quidem a ſcortis & adulteriis abſtinerent. Nihil ex invidia, aut odio ſcribimus. Extant enim ex hoc ipſo anno M.CCC.VI°. acta Capituli Eccleſiæ --- in cauſa Theoderici de Rammesberch Clerici, quorum partem recenſebo. Quidni enim rem barbaram barbaro eorum temporum ſtylo deſcribamus?

Petrus de Rammesb. libidinoſꝰ Clericus

FEria tertia poſt omnium ſanctorum monitus eſt Theodoricus de Rammelsberch, quod faceret ſolutionem cum ſtatutis L. Barchenkeller ſub pœna clauſtrali. Intra tempus ſtatutum minime fecit, non ſolvit, ſed intravit clauſtrum, & fuit chordis uſus in vigilia Katherinæ. Tunc petiit dilationem a Capitulo, ut & ſibi defalcarent aliquid de ſtatutis. Fuit ſibi reſponſum, quod Domini non eſſent præſentes, ſed in craſtina die --- omnes convenirent, ſic debeat ſe rurſum dare. Noluit quieſcere huic, ſed irato animo dixit: Ego apello, & inobediens receſſit. In die -- Capitulum ſibi objecerunt, quod promiſit infra annum ædificare domum & in ſecundo complere, ſub pœna abſentiæ, quod minime fecit. Sic pro iſto delicto, quo tenetur eccleſiæ & propter id promiſſum, quo vovit Capitulo, eſt ſuſpenſus a præbenda, donec ſolveret debitum eccleſiæ & ædificaret domum. Præſentes -- *Theoboldus*, *Hinricus* Sagemüller, & *Redeken*, *Johannes* Solling, *Hinricus* Buſen -- die ut ſupra in loco Capitulari. Et ibidem habuit die dominica Ceciliæ Acten Wormes, ſimiliter in vigiliæ Katherinæ unam ſuſpectam in loco Capitulari ſub dormitorio cum duobus viris. Quando appellavit fuit XXV. dies Novembris, die mercurii hora quaſi quarta poſt veſperas, & erat quaſi ebrius, quia per totum diem habuit ſolatia cum viris & mulieribus in dormitorio, quod tamen minime fieri debeat.

Adeo his ſeculis diſciplina Cleri laxari cœpit. Et licet non ſim tam inſipiens, ut quæ a paucis per acta ſunt, univerſo Ordini imputanda putem: nec hoc tamen negari poteſt, creſcentibus tunc indies Clericorum opibus, vitia etiam creviſſe, atque in id demum perveniſſe faſtigium, ſupra quod aſcendere haut poterant, ut omnes pene cordatiores viri, qui hac ætate floruerunt, uno ore fatentur. Anni

Anni Chriſti 1307. 1308.
Alberti I. Cæſ. 10. & 11.
Ab. V. C. 384. 385.

Thuringia ab Alberto Cæſare vexata.

Fabric. l. 6 Orig. Sax f. 628. Hiſt. Landgr. Thur. c. 81. p. 933. Siffrid. Presb. ad h. ann. p. 704. Paulin. Chron. Iſen. p. 70.

AT annus ſeculi decimi quarti ſeptimus e priſtina tranquillitate in novos bellorum tumultus Saxoniam conjecit, quamvis vicinia noſtra hæc incendia non niſi in proxima Thuringia e longinquo intueretur. Thuringi enim, & in his Iſenacenſis civitas potentia freta ab officio dilapſi Alberto Cæſari ſe ſubjicere auſi tuerant, quibus non difficulter aſſenſus eſt Albertus, hanc provinciam ab Adolpho Imperio redemtam eſſe prætexens; Verum co fortius repugnabant Fridericus & Theodoricus & Theodericus Marchiones, qui Alberti copiis occurrentes, eas ad Luccam tam cruento prælio croſligarunt, ut funeſta ſtrages in proverbium abierit: *Accidit eis, quod Suevis ad Luccam.* Theoderico deinde Marchione a Philippo Naſſovio, ut ferunt, Lipſiæ inter ſacra nocturna trucidato, Fridericus frater ultionem ſpirans inter Bornam atque Fribergam denuo Suevos aggreſſus plurimis cæſis ipſius quoque Philippi Naſſovii nece fratris manibus parentavit.

Alberti Cæſaris cædes.

Henric. Rebdorff. p. 413. Udalr. & Conr. Welling. p. 406. Chron. ap. Freher. Beneven. a Ramboid. p. 13. lib. Aug. Engelh. Chron. p. 264.

Verum triſte hoc bellum abtupit funeſtus Alberti Cæſaris interitus, qualem a Philippi Regis cruenta nece Germania non adſpexerat. Parricidii autor creditor Johannes, ejus e fratre nepos, cujus tutelam a morte parentis ſuſceperat. Sed juvenis ferox & moræ impatiens paternam hæreditatem ſibi tamdiu detineri moleſte ferens, peſſimisque monitoribus præbens aures de cæde patrui cum equitibus quibusdam conſpirat, quorum auxilio Cæſarem per viam publicam equitantem nihilq; mali ſuſpicantem aggreſſus multis eum vulneribus confodit. Alter hic e Germanorum gente Imperator ſacrilegis ſicariorum manibus interemtus, princeps egregius, & cunctis ſeculis memorandus; ſi eadem induſtria, qua ornandæ familiæ dabat operam, Imperii etiam negotia priorum Cæſarum more peregiſſet. Ineptit ergo Engelhuſius: *Albertus*, inquiens, *Imperator a Johanne filio fratris ſui ad prandium invitatus nequiter occiſus eſt in balneo, cum LXXX. ſervis. Quem uxor ejus Spira ſolemniter ſepelivit & ærarium aperiens omnes illius occiſores captos ſuſpendit.*

Henricus Luzelburgenſis Imperator electus.

Cæſo per inſidias Alberto faſces ab Auſtriaco gente pauliſper abſuerunt, forte ut aliorum comparatione eo dilucidius conſtaret, quantum ab Auſtriacorum virtute plures alii diſtent. Ineunte enim jam hyeme Electores Francofurti congregati elegerunt Henricum Luzelburgenſem Comitem, principem toga ſagoque celebrem, remque publicam ad priſtinam majeſtatem provecturum, ſi per fata licuiſſet.

Equites Templarii extirpati.

Vdalr. Conr. Welling. Chron. p. 407. Henr. Rebdorff. p. 418. Lezner. l. 3. c. 12. f. 78. & c. 28 f. 9. Chrõ. Daſſel. & l. 2. c. 36. Chron. Hildes. MSC. Petr. Putean. lib. ſing. de extirp. Templ. in Gall. Cranz. lib 9. cap. 6. Metrop. p. 240. Goguin. lib. 7. c. 16. Spangenb l. 1. Spec. nobil. cap. 5. Erewin. Chron. Osnabrug p. 221. Paralip. Urſp. p. 345. Naucler. gener. 44. p. 244. Drexel. c. 3. §. 2. de trib. Chriſti. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 232.

Quomodo in Saxonia tractati?

Incidunt etiam in hos annos lanienæ Templariorum primordia, tam cruenta ac inhumana, ut ipſam paganorum Cæſarum crudelitatem longo poſt ſe intervallo relinquant. Equeſtris hic ordo binis abhinc ſeculis Hieroſolymis natus, viatoribus ſacra loca adeuntibus præſidio adverſus barbarorum latrocinia fuerat. Interjecto vero tempore opibus potentiaque auctus adeo totum Chriſtianum orbem impleverat, ut ultra novem Maneriorum, ſeu domiciliorum millia poſſediſſe dicatur Matthæo Pariſio. Hiſce opibus inprimis inhiabat Philippus Galliæ Rex, qui ut iis eo ſecurius potiretur, inhumanorum plane ſcelerum Templarios poſtulavit, eſſe hæc humani generis opprobria, Chriſtianique nominis hoſtes juratos, qui rejecto Chriſti cultu idolum cincinnis hirſutum venerentur, nates novitiis oſculandos offerant, ſacras imagines conſpuant, libidinibus denique tam inceſtis ſe polluant, ut vix humani quidquam in iis manſiſſe reliquum videatur. Hinc inaudita plane crudelitate in reos per Galliam ſævitum eſt, nobiliſſimi juvenes, & multis majorum imaginibus clari diris quæſtionibus ſubjecti, lento igne uſtulati, omni denique cruciatuum genere enecti ſunt, medias inter flammas clamitantes, ordinem ſuum injuſte opprimi, nec impietate, nec vaga libidine unquam ſe delectatos, ultorem fore Deum juſtum judicem, ad ejus tribunal cunctos ſe perſecutores evocare. Jacta in Galliæ provinciis alea, Germani etiam licet paulo mitiores de Templariis e medio tollendis cogitarunt. Plutibus jam in locis ideo Epiſcopi cauſam eorum cognituri convenerant, ſed irrito ubique eventu, donec anno M. CCC. XI. in Viennenſi Concilio communi Patrum conſenſu eorum abolitio decerneretur. Ex eo tempore promiſcue per orbem terrarum peremti nusquam tamen mitius, quam in Saxonia noſtra habiti ſunt, ubi pleriq; omnes carnificum manus effugerunt, ſive quod multi generoſorum virorum miſerti eos clam dimitterent, ſive quod ex ipſa Brunſvicenſi domo Otto Alberti M. filius inter hos equites nomen fuerat profeſſus, cujus in gratiam reliquorum etiam patrocinium ſuſcepiſſe Duces Brunſvicenſes credibile eſt. Bona tamen eorum ſatis opima, qualia etiam in vicinia noſtro celebrantur, Bodenſteinium, Heinda, Luttera, Reuden, Barum & Weddi, partim Johannitis, partim aliis eccleſiis ceſſere. Heindæ tunc vixere Walmodii nonnulli, eidem ordini addicti, qui cum feralem de ſe ſententiam pronunciatam reſciviſſent, moniti ab amicis mutato habitu aufugerunt, & Hildeſiæ in Paulinorum monaſterio delituerunt, donec abjecto Templariorum habitu veniam impetrarent. Eſt hæc triſtis Templariorum tragœdia. Non equidem eos ceteris purius ſanctiusque vixiſſe aſſerimus, [dudum enim caſte ſobrieque vivendi ratio e medio ſublata fuerat: ipſique templarii ita compotatio-

nibus aſſidue vacabant, ut in proverbium abierit Templariorum bibacitas) attamen totum ordinem nec convictum, nec confeſſum cauſa incognita capitis damnari, id profecto ab omni ſana ratione abhorret, ipſique humanitati repugnat. Vnde & hominum tanta ſuit de cæſorum ionocentia opinio, ut eos tanquam martyres colerent.

Hermannus Decanus SS. Sim. & Jud.

Inter hæc Decani munere apud nos perfunctus eſt Hermannus cujus memoriam publicæ Borchardi de Wildenſteio tabulæ in Grauhoffiann tabulario ſervatæ ſuggerunt, quas ita ſignavit Hermannus: *Nos quoque Hermannus Decanus Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in Goslaria, prædicti ad inſtantiam Dom. Borchardi de Wiltenſten militis & filiorum ſuorum prædictorum, ſigillum noſtrum duximus præſentibus apponendum. Hujus rei teſtes ſunt Dominus Ghiſelbertus dictus de Wiltenſten frater meus, Dnus Anno dictus de Govviſche Senior, Canonici prædictæ Goslarienſis Eccleſiæ, Dnus Hermannus dictus de Govviſche Miles, Henricus dictus de Piſcina Hermannus dictus Eppellecke & plures alii fide digni. Actum & datum Anno Dom. M. CCC. VIII°. In die Sanct. Martyrum Gervaſii & Prothaſii.*

Annus Chriſti 1309.
Henrici VII. Cæſ. I.
Ab. V. C. 386.

Henrici VII. initia. *Vecer. geſt. Henr. VII. p. 463 ap. Reub.*

AT Henricus Lutzelburgicus nuper Alberto Cæſari ſubrogatus hoc ipſo ineunte anno Aquisgrani in Carolina baſilica inunctus eſt, tam feſtivis applauſibus, ut omnes ſibi de optimo principe gratulari viderentur. Hinc luſtratis provinciis, Spiram quoque acceſſit, ubi Albertum & Adolphum Cæſares tumultuaria opera ſepultos auguſto monumento intulit, tamque propinquos ſibi invicem juſſit collocari, ut vix palmum diſtarent. Adeo quos vaſta Germania ſimul haut capiebat, idem tumulus in ſe tenuit nec invitos nec repugnantes.

Leupold. a Northo. p. 397. catal. Archiep. Col. p. 10. Lehman. l. 7. c. 11. Chr. Spir. p. 738.

Suſcepto diademate Cæſar, ut erat magno animo præditus, ſtatim Italico itineri ſe accinxit, rem auſus a Friderici II. temporibus plane inſolitam. Ægre enim ferebat optimus princeps, nobiliſſimam provinciam inter priſtinos Germaniæ tumultus ab Imperio avulſam, Pontificibusque in prædam ceſſiſſe. Miſſis ergo Avinionem legatis, qui coronam more majorum a Pontifice poſcerent, ipſe interca contrahendis copiis delectibus inſtituendis vacavit. Quamvis autem initio Clemens Papa non alienum ſe oſtenderet, mox tamen ubi de apparatu Henrici pervulgatum eſt, mutato conſilio, variis artibus eum ab inſtituto retrahere, plurimaque impedimenta objicere non dubitavit, veritus ne ſpolia repeteret, quæ non ſine cruore anteceſſores ſui rapuiſſent. Vicit tamen Cæſaris voluntas, & expeditio magno principum conſenſu in ſequentem annum decreta eſt.

Expeditio in Italiam decreta. *Vecer. l. c. Lehm. l. 7. c. 11. Chron. Spir. p. 738.*

Multo largiori beneficio idem Clemens Pontifex ornavit Montis S. Georgii Canonicorum collegium, cui omnia jura, privilegia ac facultates confirmavit, miſſo hoc diplomate, quod tanquam ſcutum raptoribus objicerent:

Mons S. Georgii confirmationem bonorū ſuorum a Pontifice impetrat.

CLEMENS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Præpoſito & Conventui *Montis S. Georgii* apud *Goslariam*, per præpoſitum ſolito gubernari, ordinis Auguſtini, Hildeſem. Dioc. ſalutem & benedictionem. Cum a nobis petitur, quod juſtum eſt & honeſtum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut per ſollicitudinem officii noſtri ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecti in Dno filii veſtris juſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu, omnes libertates & immunitates a prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus ſive per privilegia, vel alias indulgentias vobis & monaſterio veſtro conceſſas nec non libertates & exemptiones ſecularium exactionum a Regibus & principibus ac aliis Chriſti fidelibus vobis & monaſterio prædicto indultas, ſicut ea omnia juſte & pacifice obtinetis, vobis & per vos eidem monaſterio auctoritate apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum *Avignioni* Non. Jun. Pontificatus noſtri anno V.

Gherardus de Querenvorde Eccleſiæ SS. Sim. & Jud. Præp.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, cujus a tanto temporis intervallo nullum Præpoſitum nobis expiſcari licuit, per hæc tempora præfuere *Gerhardus* de Querenvorde Præpoſitus & Hermannus *Solamen*, Decanus, qui hoc ipſo anno totius Capituli conſenſu omnium perſonarum, bonorum, beneficiorum, obedientiarum cenſum egerunt. Cujus acta ſic ordiuntur:

Cenſus in hac eccleſia actus.

Anno gratiæ MCCCIX. Hildenſem. Epiſcopi *Sifridi* dicti de Querenvorde anno Pontificatus XXIX. facta eſt deſcriptio in eccleſia Gos-

Goslarienſis eccleſia tam prælatorum, quam Canonicorum tunc temporis exiſtentium & obedientiarum & omnium beneficiorum ad eandem eccleſiam pertinentium. Erat tunc temporis præpoſitus *Gherardus* dictus de Querenvorde & Decanus dictus *Hermannus Solamen.* * * * ...

Breve hoc monumentum vel ideo tamen magni mihi videtur habendum, quod res nonnullas alibi non facile obvias inde licebit haurire. Primo enim occurrit in eo Præpoſitus *Gerardus* de *Querenvorde* Præpoſitus hujus eccleſiæ, quem alibi fruſtra quæſiveris. Natus is fuit ex illuſtri Comitum Querfurtenſium familia, ex qua & Sifridus Epiſcopus & Conradus Præpoſitus Hildeſienſis major eodem tempore celebrantur, quamvis neque Conradus nec Gevehardus ab Henningeſio & Hoppenrodio in genealogia iſtorum Comitum ſint collocati. Geverhardus, ſive Gherhardus noſter, non modo Præpoſitus Goslarienſis erat, ſed & eundem dignitatis gradum in Hildeſienſi Cathedrali eccleſia tenebat, ut & Halberſtadii ubi Cellarii munere fungebatur. Video equidem eum à Dn. Conr. Bertholdo Behrens in Catalogum Præpoſitorum Hildeſienſium relatum, ſed ex qua familia prodierit virum doctiſſimum videtur latuiſſe, unde pauca de illo dedit. Attamen Quervordenſem Comitem fuiſſe compertum habeo ex ipſius diplomate anno 1298. dato, quod ita orditur: *Nos Ghevehardus Hildenſ. ecclia Præpoſitus ac Halberſtadienſis eccleſia Cellarius, dictus de Querenvorde.* Quamvis autẽ ineunte ſeculo decimo quarto præpoſituram Hildeſienſem neſcio qua de cauſa videatur reſignaſſe, apud nos tamẽ eã dignitatẽ in hæc ipſa usq; tempora retinuit, quã jã plures ex majoribus tenuerant.

Henning. Op. Geneal. p. 104.

Behrens Catal. Præpoſ. Hildeſ. p. 8

Deinde & hoc inde conſtat, quod Sifridus Hildeſienſis Epiſcopus in hæc usq; tempora lucis hujus uſura fruitus ſit, quem ante triennium jam obiiſſe credidit Reutelius. Jam vero cum literæ extent Henrici ejus in Epiſcopatu ſucceſſoris, inſequente anno circa Pentecoſtes feſtivitatem datæ, patet eum appetente jam vere anno MCCC.X. ad meliora evolaſſe, in quod tempus & Bruſchius & Bucelinus & Chronicon meum MSC. Hildeſienſium Epiſcoporum conſentiunt.

Bucelin. Tom. I. Germ. S. p. 19.

Denique idem monumentum nobis prodit cognomen Hermanni Decani, quem antea e literis Montis S. Georgii in lucem protraximus. Vocatur enim hic Hermannus Solamen, quod loco Germanici Troſt more ſeculi invectum in literas eſt. Troſtiorum ſane familiam non ignotam in hac civitate fuiſſe, cum aliunde, tum e Chronico Montis Francorum conſtare poterit.

Anni Chriſti 1310. 1311.
Henrici VII. Cæſ. 2. 3.
Ab. V. C. 387. 388.

Sifrido itaque Hildeſienſi Epiſcopo, viro ſanctiſſimo V. Cal. Maji ad plures abeunti ex illuſtriſſima Woldenbergenſium familia ſubrogatur Henricus, a caſtitate illibata præcipue commendatus, qui multis acceſſionibus epiſcopatum ſuum auxit, licet mox invidiam vicinorum ſubire coactus. Anno demum MCCCXVIII. cum Avinionem cauſam dicturus coram pontifice proficiſceretur, ſubitaneo morbo correptus expiravit. Nos morem noſtrum ſecuti hujus quoque Epiſcopi res geſtas viciniam noſtram ſpectantes in annales referemus.

Henricus Hild. Ep. creatur.

Reut. p. 98 Chron. Ep. Hildeſ. MSC. c. 36. Cranz. l. 9. metr. c. 3. p. 238. Bucelin. Germ. S. part. 1. p. 19

Bruſch. t. 11. n. 34 p. 1052. ſq.

Imperator interea per Helvetiam in Italiam penetrans miro civitatum plauſu exceptus, Mediolanum, ceteraſque Lombardiæ urbes ſalutat, multisque muneribus locupletatur. Cremonam deinde, Brixiam, & ceteras civitates, quæ ab officio deſciverant aggreſſus partim minis & extremorum denunciatione, partim metu in deditionem ſuſcepit. Omni demum Lombardia victricibus armis perdomita, exercitusque per agros diviſo, ipſe Genuam in in hyberna conceſſit.

Cæſaris geſta in Italia.

Vecer. p. 464. Alb. Argent. p. 116.

Richenbergenſis Eccleſia hoc tempore cum Henrico Hildeſienſi Epiſcopo aliquantulum colliſa eſt ob decimarum quarundam proventus e novalibus ad agriculturam redactis redeuntes, quos ſibi Epiſcopus vindicabat. Litis tamen pertæſi Richenbergenſes rem Epiſcopi arbitrio permiſerunt, qui decimam in quæſtionem venientem liberali donatione Richenbergenſibus contulit. Nec immemores accepti beneficii Richenbergenſes alios decimæ reditus Dorntehuſanos Eccleſiæ Hildeſienſi obtulerunt. Negotium Hildeſiæ tranſactum Anno M. CCC. XI. die beatorum Gordiani & Epimachi. Cum tamen pendente adhuc lite Richenbergenſes privilegium quoddam Bertholdi Epiſcopi in teſtimonium proferrent, *Hermannus* Decanus SS. Apoſtolorum Simonis & Judæ, *Borchardus* Præpoſitus Montis S. Georgii & *Tidericus* Præpoſitus Novi Operis apographum cum membrana accurate coincidere teſtati ſunt.

Epiſcopi Hildeſ. & Richenbergenſium mutua liberalitas.

Litera Richenb.

At Francobergenſis conventus tunc ſub Alexandro Præpoſito ſuo, ut e Chronico Montis Francorum conſtat, ſatis feliciter egit, areis etiam quibusdam incultis hoc anno aratro ſubactis. Id quod ratum habuit *Arnoldus* Theſaurarius eccleſiæ B. B. Simonis & Judæ, literis hanc in rem datis adhibitisque teſtibus *Friderico, Bedone & Hermanno de Gradu, præpoſitis Richenbergæ commorantibus Konemanno Scholaſtico Eccleſiæ Apoſtolorum Simonis & Judæ, Fratre Conrado ab Hardenberg, ordinis Minoris, Aſchwino de Saldere, Hermanno de Gowiſche militibus, Siffrido Scap, Giſelberto de Broclede aliisque. Actum & dat. anno Domini M. CCC. XI. die B. Johannis baptiſtæ.*

Res Franckẽbergenſes.

Chron. Coenob. Mont. Franc. p. 57.

An-

Google

Anni Chriſti 1312. 1313.
Henrici VII. Cæſ. 4. & ult.
Ab. V. C. 389. 399

Cæſaris in Italia felicitas & coronatio.
Vecer. vit. Henr. VII p. 466. Alb. Argent p. 117. Trithem. ad h. ann.

VErſabatur adhuc Henricus Cæſar in Italia, ubi omnia ipſi ad vota fluebant. Rebus enim in Longobardia conſtitutis mox ingenti agmine Germanorum ſtipatus Romam pergit, Viterbio etiam, quæ dicto minus fuerat audiens, ex itinere intercepta. Romam ubi venit omnia inter Gibellinorum & Guelphorum diras factiones fluctuare reperit. Vrbem ipſam Pontificis nomine inſidebat Robertus Apuliæ Dux, qui Vrſinorum potentia fretus manibus pedibusque obnixe omnia faciebat, ne diademate Henricus potiretur. Sed & Cardinales a Pontifice miſſi ad peragenda coronationis ſolennia, moras jam nectere ac repulſam Imperatori dare audebant. Denique ad arma itum, quo conflictu Vrſinis cum Roberto ex urbe pulſis Cardinales etiam tanto terrore perculſi ſunt, ut ultro jam offerrent, quod paulo ante inſigni pertinacia negaverant. Henricus itaque inter innumeras civium Romanorum congratulationes ſuſcepto diademate, rebusque in urbe ad ſummam tranquillitatem compoſitis victrices aquilas per reliquas Italiæ provincias circumferebat, continuatisque trophæis quicquid ab Alpibus Romam usque patet, Imperio poſtliminio vindicabat, tanto Guelphorum Pontificisque terrore, ut Fridericos Cæſares in Henrico ſibi reſuſcitatos crederent.

Cæſaris funeſtus obitus.
Conrad. Vecer p. 407. Alb. Argentin p. 118. Vdalr. & Conr. Welling. p. 407. Henr. Rebdorff. p. 417. Vet rythmi ap Freher. append. ad tom. 1. rer. Germ p. 16. Paulus Lang. Chron. Citiz. ad h. ann. p. 826.

Viſa tamen eſt paulo poſt a ſe ipſa diſcordare fortuna, magnaque invidia ejus felices armorum ſucceſſus abrumpere, quos mira clementia paulo ante adjuverat. Rebus ubique ex voto confectis Roberto Apulo ſolenniter proſcripto, ultionem minabatur Henricus, obtriturus reipublicæ hoſtem, quem Clemens Pontifex Avinione hærens in ejus odium ſollicitaverat. Veriti itaq; Guelphi, ne factio ſua debellato Roberto plane opprimeretur, nihil habuere antiquius, quam Cæſaris victoriis ponere obicem, Pontificisque dominatum in Italia ſtabilire. Veruntamen cum ſe impares feliciſſimo Cæſari eſſe animadverterent, dolis rem agere aggreſſi, Dominicanum quendam monachum, ut fama eſt, pecunia corruptum huc induxerunt, ut Henricum ſacra Euchariſtica refici cupientem, pane venenato necaret. Nec caruit res ſucceſſu. Ea enim religione erat optimus princeps, ut teſte Cuſpiniano, ſacram Euchariſtiam aliquando quotidie, aliquando ſummis feſtis acciperet, quã cũ tunc etiã levi morbo correptus expeteret, venenata hoſtia intoxicatus paulo poſt expiravit, princeps cujus mors reipublicæ tam fuit luctuoſus, quam felix & neceſſaria vita fuerat. Scio de mortis genere varie inter ſcriptores diſputari, pontificiis quippe tam propudioſum ſcelus omni niſu a ſe amolientibus, eumque morbo naturæ debitum reddidiſſe ſerentibus. Plures tamen ſcriptores parricidium hoc non ſilent, ceteri metu & partium ſtudio videntur muſſitare. Extant ſane vetuſti rythmi a Frehero editi, eodem ferme tempore, quo Henricus periit, ſcripti, quibus hoc ſcelus ſatis graviter pro temporum illorum ignorantia recenſetur. Addere poſſemus Henricum Rebdorfienſem, Bencvenutum de Rambaldis, Albertum Argentinenſem, Paulum Langium, Platinam, Aventinum, aliosque innumeros, ſi cauſam hic agere liberet. Unicum ſubjungimus Vecerii judicium, quod ſe vel maxime ob modeſtiam commendat: *Nobis potius in medio relinquere placet diſputationem funeſtam, quam de infanda audacia fama certam proferre ſententiam.*

Aventin. l. 7. p. 398. Arnold. l. 14. c. 5. hiſt. eccl. & hæret. p. 385. Beneve. nut. de Rambald. lib. Auguſt. p. 19. Wern. Rolev. faſc. temp. at 6. fol. 89. ſq. ap. Piſtor.

Hildeſienſes turbæ.
Cranz. l. 9 metr. c. 3. p. 238. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 232. Chron. Cœnob. Mont. Frank. p. 60. Reutel. p. 98.

Saxonia noſtra non multo felicior novis hoc anno motibus concuſſa eſt, eo funeſtioribus, quo propius a Goslaria noſtra abſuerunt. Henricus qui nuper ad Epiſcopatum Hildeſienſem fuerat provectus, Hildeſienſibus minus probatus, multa ſuorum odia ſuſtinebat, quod cives ſe paulo durius ab anteceſſoribus habitos quererentur. Hinc armis opibusque ſubnixi ingenti animo dominatum Epiſcopi exuere, ſeque in libertatem vindicare auſi ſunt, inprimis cum nihil eſſet eo tempore uſitatius, quam ut civitates paulo opulentiores principum imperia ſenſim exuerent, ſeque mitius, quam ceteros ſubditos haberi vellent. At Epiſcopus, quamvis eſſet quietis otiique cupidiſſimus, ne tamen res ad ſeditionem perveniret, conſcriptis copiis urbem obſidione territam, imperata facere coëgit. Cives tamen tantum abeſt, ut æquo animo Epiſcopum ferrent, ut occaſionem potius ſpeculari viderentur, jugum abjiciendi, quæ conſilia disjecturus Epiſcopus arcem munitiſſimam e regione urbis molitus eſt, quam a fundationis cauſis Steuerwald quaſi Steuer-Gewalt/appellavit. Interea ad Henricum Cæſarem profectus ab eodem Daſſilenſia bona a Sifrido coëmta feudi titulo obtinuit.

Richenbergenſes fortunis aucti.

Feliciores multo Richenbergenſes, quibus cum Bodone nuper Fridericus Præpoſitus præeſſe cœperat, de augendis monaſterii facultatibus admodum ſollicitus. Hic primo ſtatim præpoſituræ anno manſum in agro Hanendorpienſi ab Henrico comite Slademenſi coëmit, cujus diploma illuſtris familiæ dudum extinctæ cauſa hic proferre non piget:

NOs *Henricus* Dei gratia Comes de *Sladum* recognoſcimus publice literam per præſentem, quod nos cum bona deliberatione & conſenſu omnium hæredum noſtrorum, quorum interfuit, vendidimus honorabili viro Dño *Friderico* Præpoſito & Conventui Eccleſiæ Richenbergenſis pro viginti octo marcis puri argenti, & in proprium tradidimus unum manſum

ſum noſtræ proprietatis,ab omni jugo & Advocatiæ liberum, ſitum in villa & campis Hanendorpe, quem olim *Conradus* cum Pugno habuit, cum omni utilitate & omnibus pertinentiis ſuis, tam in villa, quam in campis prædictis, quiete & pacifice abſque noſtra vel hæredum noſtrorum impeditione qualibet, perpetuis temporibus poſſidendum: Eosdemque Præpoſitum & Conventum in ejusdem manſi corporalem miſimus & mittimus poſſeſſionem, literam per præſentem. Debentes nihilominus & volentes eis veram & juſtam de eodem manſo facere Warandiam, quandocunque ab eis fuerimus requiſiti. Ceterum pueri noſtri, quos nunc habemus videlicet *Mynerus*, *Albertus*, & *Adelbardus*, cum ad annos diſcretionis & legitimos pervenerint, hujusmodi noſtram venditionem rectam & firmam tenebunt, & omni juri, quod ad ipſos in tali manſo devolvi poſſet, penitus renunciabunt, pro his ſiquidem pueris noſtris & pro hujus rei proceſſu una nobiſcum *Conradus* de Sowingne, *Fridericus* de Bunede, *Ludovicus* de Lochtrene, *Johannes* Friſo milites fide data firmiter promiſerunt, dum tamen ipſi, cum pueri noſtri prædicti ad annos diſcretionis pervenerint, fuerint requiſiti. Sed poſtquam hi rem hujuſmodi perfecerint, & tunc milites prædicti erunt ab hujuſmodi promiſſo liberi penitus & exemti. In hujus ergo rei robur indeficiens & teſtimonium evidens duximus præſentem literam prædictæ eccleſiæ Richenbergenſi traditam ſuper prædicto contractu ſigilli noſtri appenſione firmiter roborandam. Actum & datum Aõ Domini M. CCC. XII. In vigilia B. Martini Epiſcopi & Confeſſoris.

Civitas Goslarienſis excomu nicata abſolvitur.

Ex literis eccleſiæ SS. Sim. & Jud.

Civitas e contrario noſtra communem per hæc tempora ſubiit Chriſtiani orbis fortunam, ſæpiuſcule nimirum cum Clero colliſa. Erat e fece hominum neſcio quis, qui gravi ſe delicto polluerat, juſtamque Senatus noſtri promeruerat animadverſionem. Sed homuncio, vitæ ſuæ timens, fugaque in curiam quandam clauſtralem ſe proripiens, lictorum inſequentium celeritatem eluſit. Ideo Senatus ſceleris ultor reum e curia extrahi juſſit. Graviter ea res commovit Canonicorum Capitulum, forte quod ſe imprudentibus id factum fuerat. Hinc litem movit ſenatui, prolatisq; Pontificum, Cæſarumque privilegiis, quibus de plena ſecuritate eccleſiæ cautum fuerat, oſtendit, civitatem re ipſa excommunicationis ſententiam incidiſſe. Suſpenſis aliquandiu ſacris, ac lite diutius protracta demum cognoſcendæ cauſæ judex deligitur Henticus Hildeſienſis Epiſcopus, cujus induſtria iis legibus concordia reſtabilitur, ut civitas ab excommunicatioone ſoluta lumen perpetuum in eccleſia aleret, a violandisque eccleſiæ bonis impoſterum abſtineret; eccleſia vero tabernas publicas civitati detrimento futuras penitus abrogaret. Transactum negotium anno M.CCC.XIII. die Mauritii & Sororum ejus.

Anni Chriſti 1314. 1315.

Ludovici IV. & Friderici III. Reg. 1,2. *Ab. V. C.* 391. 392.

Diſſidia in electione Cæſaris.

Alb. Arg. p. 119. Bzov. l. 17. annal.

HEnrici VII. nuper in italia funeſta morte extincti fatum protinus ingens rerum omnium pertorbatio conſecuta eſt. Septem viri enim cum Francofurtum ad electionem convenifſent, inter diverſos Candidatos fluctuantes de novo ſalutando rege decertarunt. Diſſidio demum diutius protracto, Moguntinus, Treverenſis, Bohemus & Brandeburgicus elegere Ludovicum Ducem Bavariæ, principem, quicquid Bzovius garriat, magnanimum & dignitatis Auguſtæ ſervantiſſimum. Ceteri in Fridericum Auſtriacum Alberti Cæſaris filium, non minore virtute ac prudentia præditum conſenſerunt. Ex quo diſſidio ſciſſa in duas partes republica tot turbæ Germaniam afflixerunt, ut ex iis reſpirare diutiſſime haut potuerit. Capto tamen anno M.CCCXXII. Friderico Auſtriaco & in diuturna cuſtodia detento penes Ludovicum Bavarum imperium permanſit, felicem principem ac Imperio utiliſſimum, ſi Pontificis effugere odium potuiſſet.

Eccleſ. & contra eum Herwvartus in apol. Ludovici. Henric. Rebdorf. 421. Udalr. & Conr. Welling. Chron. p. 408.

Fames & peſtis per Saxoniam.

Engelhuſ. Chron. p. 266. Chron. Colon. ad h. ann. Levold. a Northof. p. 398. Chr. Markan.

Inferior Saxonia noſtra inter hos quidem publicos tumultus quieta admodum manſit; attamen inaudita fames & frugum caritas quæ totam Germaniam affligebat, viciniam præcipue noſtram frugum minus feracem adeo exhauſit, ut plures longa inedia perirent. Publicam hanc calamitatem, ſæva lues ſecuta eſt, omnes fere horum temporum annales ſignant, maldrum Erfordienſis menſuræ, quatuor marcis purioris argenti, hoc eſt XXIV. florenis conſtitiſſe, peſte vero tertiam pene mortalium partem abſumtam denarrantes. Annus vulgo hoc Leonino chronoſticho notatur:

Ut lateat nullum tempus famis, ecce CVCVLLVM.

Quo ſtolidior multo eſt Germanicus hic hexameter invita Minerva natus:

Ein Meyſe/ drey Cräpen / drey Vmken wiſet den Hunger.

Aſchw. de Salder Eccleſ. Richenb. advocatiam re-

Plura annales literæque horum temporum non ſuggerunt, Goslariam noſtram viciniamq; ſpectantia. Extant tamen tabulæ Aſchwini de Salder, quibus Advocatiam Richenbergenſis eccleſiæ dimittit, quæ documento ſunt, quanto ſtudio eccleſiæ ab advocatorum injuriis ſeſe liberare ſtuduerint.

Anni Chriſti 1316. 1317.
Ludovici IV. & Frider. III. *Reg.* 3. 4.
Ab. V. C. 393. 394.

Henric. Dux Brunſv. & Lun. Richenbergenſ. beneſacit.

SEquuntur anni maxime turbulenti, quibus magno animorum motu inter binos Imperii æmulos decertatum eſt, victore plerumque Ludovico Bavaro potentioribus quippe amicis ſuffulto. Interea meliore conſilio Henricus Dux Brunſvico Luneburgenſis, Mirabilis cognomine notatus, extrema reſpiciens Witekindo Garſebuttle ſylvæ partem in Wolfshagen ea lege donat, ut eandem eccleſiæ cuidam, cui plurimum faveret, largiatur. Nec abnuit Witekindus, ſylvam quippe hancce Richenbergenſibus addicens. En ipſum Henrici Ducis diploma:

IN nomine Domini Amen. Ad cavendam verſutiam & oblivionem in actibus humanis, expedit eos ex ſcripturarum teſtimonio memoriam & robur accipere firmitatis. Hinc eſt, quod nos Dei gratia *Henricus* Dux de Brunswich omnibus præſentia viſuris vel audituris volumus eſſe notum, quod nos cum conſenſu hæredum noſtrorum medietatem loci ſeu ſylvæ, quæ dicitur *Scherde* juxta villam *Walffshagen* ſitæ, quam ſcilicet medietatem jam dictæ ſylvæ *Nicolaus, Albertus* & *Volcmarus* fratres dicti Brunſche a nobis tenuerant in feudo, & libere reſignaverunt eandem, donavimus cum pleno jure proprietatis, quod ad nos hactenus pertinuiſſe innoteſcitur & donamus liberaliter per præſentes, fideli noſtro dilecto *Widekindo* dicto de Garſebuttele, militi ad cultum quidem divinum in eccleſia, quam ſuo prætulerit affectu, in ſalutem animarum piorum parentum noſtrorum, noſtræque, & ipſius nec non progenitorum ſuorum, eandem ſæpedictæ ſylvæ medietatem transferendam & in perpetuum libere condonandam. In hujus rei teſtimonium præſentes literas dedimus, ſigilli noſtri authentici munimine roboratas, cujus etiam teſtes ſunt *Henricus* dictus de Mutzeval, *Ludolphus* de Metem, *Borchardus* de Wildenſten milites noſtri fideles & quam plures alii fide digni.

Datum per manus *Tiderici* dicti de Dorſtad Notarii noſtri anno Domini milleſimo trecenteſimo decimo ſexto. In die Kal. Martii.

Cui & Witekindi literas ſubnecto:

IN nomine Domini Amen. Ego *Witekindus* dictus de Garſebuttele miles, omnibus præſentium inſpectoribus, in perpetuum recognoſco, quod ex nutu & inſpiratione Dei omnipotentis Domini & Salvatoris noſtri *Jeſu Chriſti*, nec non & ob reverentiam ipſius piæ genetricis *Mariæ* virginis perpetuæ dedi & donavi præſentibus literis monaſterio in *Richenberge* & omnibus perſonis inibi Deo jugiter famulantibus medietatem Sylvæ dictæ *Scherde*, prope villam *Wulfeshagen* poſſidendam quiete & proprie cum omnibus ſuis pertinentiis ac proventibus & jure, quo vel quibus eandem conquiſivi ab illuſtri principe ac Domino, Domino meo Duce, *Henrico* de Brunſchwick ob ſpem æternæ retributionis & ſalutem animarum hinc & inde meritum expectantium, maxime cum hæc eadem medietas memoratæ ſylvæ in nullos alios uſus præterquam in ſpirituales convertenda ſit, docentibus ſpecialiter inſtrumentis approbationis ſuper hoc datis & confectis. Hujus vero donationis teſtes ſunt Dnus *Borchardus*, Præpoſitus Montis S. Georgii prope muros Goslariæ, *Johannes* de Oberg, *Hermannus* de Gowiſche, *Ludolphus* de Meden, *Borchardus* de Wildenſten milites, *Albertus* & *Volcmarus* fratres dicti de Gowiſche famuli & quam plures alii fide digni. In hujus certitudinis evidentiam & majus teſtimonium meum ſigillum una & teſtium præſentibus ſunt appenſa. Datum & actum ão incarnationis Domini M. CCC. XVII. ſequenti die beati *Andreæ* Apoſtoli.

Sophia de Walmoden Prioriſſa Nov. Operis. *Lezn. l. 2. c. 51. Chr. Hildeſ. MSC.*

In monaſterio Novi Operis tunc claruiſſe Sophiam de Walmoden Prioriſſã Lezneri ſodieſo debeo, qui plures hujus cœnobii moniales ex antiquis breviariis collegit.

Annus Chriſti 1318.
Ludovici IV. & Friderici III. Reg. 5.
Ab. V. C. 395.

Albertus Dux Brunſvico Luneburgenſis obit.

ALtero abhinc anno e vivis exceſſit Albertus pinguis Brunſuicenſis ac Luneburgenſis Dux princeps nec commemorandus nec tacendus ſine cura, a cujus exceſſu ita paternas provincias diviſerunt filii Otto, Magnus atq; Erneſtus, ut hic provinciam Gottingenſem, ille partem Brunſvicenſis ditionis, iſte denique reliqua obtineret. Idem annus ſupremus extitit Henrico

Vt & Henric9 Hild. Ep. cui ſuccedit Otto Wol-denb. *Cranz. l. 9 metrop. c. 12. p. 242 Reutel. p. 90. Chr. Hillesh. Chron. MSC. Hildeſ. Ep. c. 37. Behrens Catal. Prap. Hild. p. 8. 9 Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 3 p. 21.*

rico Hildeſienſi Epiſcopo, qui cum a ſuis apud Pontificem delatus Avenionem cauſam dicturus peteret, in itinere diem obiit ſupremum. Huic ergo conſentientibus Cleri ſuffragiia ſubrogatur Otto ejusdem ſtirpis Woldenbergenſis propago, princeps Reutelil judicio prudens & animoſus. Jam ab anno MCCXCIV. Inter Canonicos Hildeſienſes cooptatus in diplomatibus occurrit. Mox ad præpoſituram S. Mauritii adſpiravit, quam ſpartam ita ornavit, ut omnes anteceſſores ſuos longo poſt ſe intervallo relinqueret. Inprimis aureæ charitatis, quam inſigne memoriale vocat Cranzius tunc auctor extitit, qua ſingulis añis menſe Octobri gallina elixa cum flavo & pinguedine affluente juſculo parata, adornata ſimul recente carne ſuilla ac pipere aliisque aromatibus adſperſo confecta inter egenos diſtribuitur. A Præpoſitura S. Mauritii ad majoris Eccleſiæ præpoſituram tranſiit, multisque laudabiliter ſapienterque geſtis hoc ipſo anno dignus viſus eſt, qui patruo iu Epiſcopatu ſuccederet. Statim tamen ſuſcepto ſacerdotio adverſarios nactus eſt Munchhuſios, Engelboſtelios aliosque diœceſeos Hildeſienſis nobiles, qui junctis tumultuatiis armis percuſſoque fœdere agrum vicinum Hildeſienſem, quam late patet hinc inde diripiebant. Cui licentiæ modum ſtatuturus Otto Epiſcopus, contractis ſubito copiis prædam agentibus ad pagum Offelſe occurrit, plurimisque obtritis factionis principes captivos abduxit tantoque ære mulctavit, ut facultatibus eccleſiæ ſuæ oppignoratis redimendis, novisq; coëmendis ſufficeret.

Hartm. Zabell. Advocatua Gosl. *Ex literis Eccleſ. SS. Sim. & Jud.*

Nondum ſub hæc tempora apud nos deſiit Advocatorum officium. Extant enim Hartmanni dicti Zabel Advocati Goslarienſis literæ hoc ipſo anno conſignatæ. Id quod ad ſupplendum Advocatorum noſtratium catalogum notandum exiſtimavi.

Anni Chriſti 1320. 1321.

Ludovici IV. & Friderici III. R. 7. 8.

Ab. V. C. 397. 398.

Tiderico a Stockem Archid. Goslar. *Chron. Cœnob. Mont. Franc. p. 67.* Rectores Capellarum qui nam?

NEc prætereundus hoc loco Tidericus de Stockem Canonicus Hildeſienſis, quem Archidiaconi munere his annis apud nos perfunctum ipſiua literæ declarant, quibus cœnobium Franckenbergenſe ad ſolutionem annuam unius fertonis haut obligari teſtatur, quamdiu Johannes Plebanus Jerzenſis rectoratum ejusdem eccleſiæ adminiſtraverit. Diſcere ſimul ex hiſce literis licet, quis nam tunc Francobergenſis eccleſiæ Rector fuerit? Neque enim alii tunc notabantur Rectorum vocabulo, quam ii, quibus capella aut parochia commiſſa fuerat, ea lege, ut perſonam idoneam ei præficerent, de certisque reditibus proſpicerent. Neque quicquam intererat, an ſeculares fuerint, an clerici. Mirum ergo nonnullos ſubtiliori a ſc. Criticæ ſtudioſos eo delabi, ut eos tantum Rectores vocatos exiſtiment, qui a Theologiæ ſcientia fuerint inopes, aut Notarii Publici munere ſimul functi ſint. Quaſi vero eſſet ignotum ſeculis hiſce barbaris Notariatus, ut ita dicam, monopolium penes Clerum fuiſſe. Nihil certe in antiquis inſtrumentis occurrit frequentius, quam nomina Clericorum, qui ſimul Apoſtolica, aut Cæſarea auctoritate notarios ſe eſſe profitentur.

Eccleſia Montis S. Petri advocatiam a Borchtorpiis certis legibus redimit. *Ex literis Mont. S. Petri.*

Opibus per hæc tempora in vicinia noſtra præcipue florebat equeſtris Borgtorpiorum familia, penes quam ſimul eccleſiarum complurium advocatiæ erant. Eodem jure Henricua Miles & Ajardua famulus fratres de Borchtorpe in ſeptem eccleſiæ Montia S. Petri manſis, partim ad montem Suthberg, partim in Hanendorp & Gittelde ſitis, utebantur. Cum tamen hi fratres ære indigentes hanc advocatiam Ludolpho de Gittelde pro XXIV. marcis purioris argenti oppignoraſſent, laudata vero eccleſia multas inde moleſtiss pateretur: Capitulum hoc cum Burchtorpiis pepigit, ut hanc advocatiam ſibi eodem ære oppignorarent, non alia lege redimendam, niſi ipſi Burchtorpii eam adminiſtrare vellent. Adeo nihil impenſius tunc egerunt eccleſiæ, quam ut ſe a moleſtis Advocatorum rapinis liberarent.

Anni Chriſti 1222. 1223.

Ludovici IV. Frid. III. Reg. 9. 10.

Ab. V. C. 399. 400.

Ludovicus Bavarus victo æmulo ſolus Imperio potitur. *Henr. Rebdorf. p. 422. Chron. Elvvang. p. 458. Albert. Argentin. p. 121. ſq. Vdalr. & Conr. Welling. Chron. p. 410. Andr. Ratisb. Chron. Bavar. p. 32.*

FErvebant adhuc præcipiti hoc Goslariæ ſeculo inter æmulos Reges arma civilia, quibus tamen poſt varios conflictus Fridericus oppreſſus ac captus in Ludovici venit poteſtatem. Auſus nimirum Fridericus denuo fuerat poſt tot clades belli fortunam experiri. Hinc contracto luculento exercitu in Bojorum ditiones irrupit, ferroque facta via omnia hinc inde hoſtili animo devaſtavit. Qua clade pervulgata, Ludovicus Bavarus ſocialibus copiis adjutus ipſe quoque adfuit caſtrisque Friderico oppoſitis ſtatim exercitum in aciem eduxit. Pugnarum ipſo S. Wenceslai die, quo conflictu inclinatæ primum Bavarorum acies terga dare coactæ in certam ſpem victoriæ Fridericum adduxere. Mox converſi Bavari redintegrato prælio Auſtriacos in fugam conjecerunt, tantaque ſtrage obtriverunt, ut ipſe etiam Fridericus cum aliis principibus viris captus in arcem Trausnitiam abriperetur. Qua cruenta victoria Ludovicus imperio ſolus potitus nihil habuit antiquius, quam rempublicam multis concuſſam motibus ad concordiam revocare. Intervenit tamen mox Pontificis odium, quod magna mollentem ad fœdas decertationes aliaque conſilia traduxit.

Maynard. & Albertus. Comites Sladenſes patris donationem ratam habent.

Contulerat nuper Heinricus Slademenſis Comes Richenbergenſibus quosdam manſos in Hanendorpe, ea lege, ut ſi filii ad pubertatem perveniſſent iſtam conceſſionem ratam haberent. Factum ergo hoc eſt anno M. CCC. XII, uti Maynardi & Alberti literæ docent, quas integras proferre libet, cum de ultimis Slademenſibus Comitibus omnia ambigua ſint:

NOs *Maynardus* & *Albertus* fratres filii nobilis viri domini *Henrici* Comitis Sladem. præſentibus conteſtamur, quod donationem dilecti patris noſtri prædicti unius videlicet manſi ſiti in *Hanendorp*, quem quondam *Conradus* dictus cum Pugno coluerat, Eccleſiæ beatæ Mariæ Virginis in *Richenberg*, ratificavimus & præſentibus ratificamus, renunciantes omni juri, quod nobis vel noſtris ſucceſſoribus in ipſo competit, ſeu competere in futuro poterit, præſentibus fidelibus noſtris Domino *Conrado* de Piſcino milite, *Bertholdo* de Dorſtad, *Gotfrido* de Inferno noſtro advocato, *Johanne* de Suderode famulis & aliis quam plurimis fide dignis. Nos vero *Conradus* de Piſcina miles, *Gotfridus* de Inferno, *Johannes* de Suderode famuli prædicti ad rogatus nobilium prædictorum ſigilla noſtra in teſtimonium & cautionem firmiorem præſentibus duximus appendenda. Datum anno Domini Milleſimo trecenteſimo vigeſimo ſecundo. Ipſo die *Johannis* & *Pauli* Martyrum.

Herizo de Barū jus ſuum Richenbergenſibus reſignat. *Ex literis Richenb.*

Eadem Richenbergenſis Eccleſia de bonis quibusdam cum Herizone quodam de Barum habuerat controverſiam, quam tamen Ruthardus miles de Meinerſen hoc anno tam feliciter ſopivit, ut Herizo omne jus ſuum ultro dimitteret. *Teſtes proferuntur Honorabiles Viri Dnus Johannes Theſaurarius Eccleſiæ S. Matthiæ in Goslaria, Dnus Gotzvvinus Canonicus, ejusdem eccleſiæ ſacerdos Dominus Wilbrandus de Harboldeſſen, Dnus de Lindede & alii quam plures fide digni. Actum & datum anno Domini MCCCXXII. in die BB. Martyrum Nerei Achillei & Pancratii.*

Maria de Mander Monialis ſcribendo clara.

In Franckenbergenſi coenobio tunc claruit Maria de Mander, libris eleganter ac artificioſe exaratis laudem conſecuta, ſi audiendus Leznerus.

Lezn. c. 89. opp. MSC. de Monaſt.

Seculi prætérlapſi facies.

Quartum itaque Goslariæ noſtræ ſeculum, quod huc pertingit, quantam malorum iliadem nobis ob oculos ponit? Modo enim Cæſares a Pontifice exagitatos, modo binos Imperii æmulos inter ſe collidentes capita, modo rempublicam capite plane deſtitutam, tumultuariisque nobilium armis ac latrociniis oppreſſam ſpectavimus. Cleri perverſos mores, feſtorum minus neceſſariorum inſtitutionem, aliosque ritus ſenſim introductos, plurimas quoque lites, bruta excommunicationum fulmina, & quicquid ſeculi vitio excogitabant homines, apud nos quoque invaluiſſe vidimus. Vtinam vero antiquorum commentarii, quos magna cura fruſtra inveſtigavimus, ætatem tuliſſent, dubium non eſt, quin innumeras ſuperſtitionis deteſtandæ notas aliaque cognitu haut indigna petere inde licuiſſet. Sed neglectu hominum aut contemtu omnes faſti monaſtici, omnes eccleſiarum annales perierunt. Nec recentiorum ſcriptorum multum nos juvit induſtria; quod parce admodum rerum noſtrarum rationem aliquam per hæc ſecula habuerunt. Pleraque ergo e diplomatibus, literis atque actis haurire nos oportuit, quæ cum nobis veluti per tranſennam res geſtas nonnunquam ſpectandas obtulerint, veniam dabit Lector, ſi non ſatis prolixe omnia enarrata invenerit.

ANTI-

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM

ET

VICINARUM REGIONUM

LIBER IV.

AB ANNO CHRISTI

MCCCXXIV. AD MCCCCXXIII.

IMPERANTIBUS

LUDOVICO IV.

GUNTERO & mox CAROLO IV.

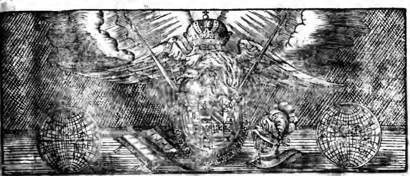
WENCESLAO.

RUPERTO.

ET

SIGISMUNDO.

CAESS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

EX OFFICINA GENSCHIANA.

by Google

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM, ET VICINARUM REGIONUM INPRIMIS ECCLESIASTICARUM

LIBER IV.

DE REBUS

Seculo quarto Goslariæ geſtis

Ab ANNO Chriſti 1324 usq; ad 1423.

QVintum ordimur Goslariæ noſtræ ſeculum, parum quietum, multisque civilibus diſcordiis turbidum. Imperatores penes quos per hoc decurrens ſeculum faſces Imperii fuerunt, multis Pontificum Romanorum Principumque artibus vexati, majori plerumque animo quam fortuna reipublicæ jura tuiti ſunt. Ludovico enim Bavaro Carolus Bohemus, Carolo Guntherus Schwartzburgicus oppoſiti. Unde inter continua bella turbasque perpetuas imperium fluctuavit. Succeſſit his Wenceslaus, iners & propudioſus homo, cui nec animus quidem fuit rempublicam cum laude gerendi. Hinc a clavo Imperii deturbatus locum fecit Ruperto Palatino, quo extincto denuo diſtractis Electorum ſuffragiis a nonnullis Jodocus Moraviæ Marchio, ab aliis Sigismundus Rex Hungariæ Reges Romanorum ſalutantur. Finita demum mox discordia & Jodoco ad plures abeunte Sigismundus equidem ab æmulo liberatus inveteratis reipublicæ morbis mederi ſummo ſtudio tentavit: Sed hanc curam ipſa morborum malignitas reſpuit. Incidit enim ejus ætas in calamitoſa reip. tempora, mediumque rerum omnium certamen, cui ipſa ſalus fruſtra adhibuiſſet medicinam. Nec ſerenior eccleſiæ facies, prope dixerim multo deterior apparebat. Pontificum avaritia, crudelitas, ambitio ac improbitas eo usque jam pervenerant, ut quo progrederetur amplius, non haberet. Creſcebant opes oſcitantibus Cæſaribus extortæ, tantusque erat Romanorum Pontificum ceterisque Cleri ſplendor, ut pauper præ illis Craſſus poſſet videri. Nec omittendus hic indulgentiarum mercatus, qui per hæc tempora maximo eccleſiæ detrimento invaluerat. Percurrebant terrarum orbem monachi quidam in obſequium ſervile ſubmiſſi, palliati mendici, totius Chriſtiani orbis opes Romam aut Avinionem comportantes. Auream ætatem rediiſſe crederes: Adeo jam omnia ſpirabant aurum, ipſumque cœlum auro venale exponebatur. Tam manifeſtum hoc malum erat, ut in omnium oculos incurreret. Hinc Cæſares nonnulli ac Reges de inſtauranda veteri diſciplina, abrogandisque peſſimis abuſibus ſerio cogitabant, ſed irrito plerumque conatu, ſive quod meticuloſitate quadam mitius cum ſanctisſimis patribus agendum putarent, ſive quod præpoſtere nimis rem aggrederentur. Celeberrima inter has tenebras illuxerant Jo. Wiclefi Joannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis ingenia ſine exemplio maxima, qua tanto acumine publicos errores perviderant, ut divinitus veluti θεοὶ ἐκ τῆς μηχανῆς ſuſcitati crederentur. Sed dici non poteſt, quantopere hiſce veritatis teſtibus ſit ubique repugnatum, reclamatumque. Non deſtitit humani generis hoſtis claſſicum canere, donec Joannes Huſſus & Hieronymus Pragenſis diro ſupplicio e medio tollerentur. Verum non capit præfationis hujus compendium ſeculi mala, quibus nec ſummæ quidem molis volumina ſufficerent. Clarius res elucebit ex iis, quæ in ipſa tractatione perſequemur. Neque enim dubitamus, quin quivis paulo ſubactiore judicio præditus e Goslarienſis eccleſiæ corruptione totius reipublicæ Chriſtianæ faciem, hoc eſt, ex ungue Leonem, ſit æſtimaturus.

Anni

nonnulli que prælati, *Ex lit. Richenb. & Mont. S. Georgii*

matibus Senatus noſtri frequentiſſime occurrit, nec raro Conſules civitati noſtræ dedit. Ceterum ejus memoriam mihi ſuggerunt literæ Richenbergenſes, in quibus venditionem qoandam civium Goslarienſium hac formula confirmat: *Et nos Conradus dictus de Piſcina miles, Johannes dictus Meſo Advocatus Civitatis Goslarienſis ad majorem evidentiam ſigilla noſtra huic ſcripto duximus appendenda. Datum anno Domini M.CCC.XXIV. ſequente die Symonis & Judæ.* Huic ex aliis literis ejusdem eccleſiæ addo *Borchardum Præpoſitum Montis S. Georgii, Ludolphum Præpoſitum Novi Operis, Henricum Decanum Montis S. Petri*, qui diplomata Richenbergenſia, nec non teſtamentum aliquod ſe vidiſſe hoc anno teſtati ſunt. Archidiaconatus Goslarienſis fuit penes Dnûm Johannem de Schwichelte, Canonicum Hildeſienſem, qui, cum hoc anno controverſia eſſet ventilanda, nec ipſe coram adeſſe poſſet, ſuo nomine miſit Detmarum Stacies qui rem in monaſterio S. Georgii ad liquidum perduxit. Extant ejus literæ, quæ ſic ordiuntur: *Detmarus Stacies Commiſſarius banni Goslarienſis Hildenesheimenſis diœceſis a Domino Johanne de Schvvichelte Archidiacono Goslarienſi ſpecialiter deputatus .. Datum & actum in Præpoſitura monaſterii Montis S. Georgii prædicti ſub anno Domini Mileſimo trecenteſimo vigeſimo ſexto Indict. IV. die XX. Menſis Novembris, hora veſperorum vel quaſi.* Denique extant aliæ Willekini, Ludolphi & Johannis de Borchtorpe tabulæ, quibus cum Monte S. Georgii certis legibus paciſcuntur. Teſtes ſuot Dominus *Conradus Abbas Montis Cellæ, Dominus Henricus Decanus Montis S. Petri prope Goslariam, Dominus Widekindus de Barchevelde, Dnûs Borchardus de Wiltenſtene milites, Bertoldus & Bertoldus fratres, famuli, Johannes de Polede, David & Henningus de Weſterode, Tylo de Bornum, Burgenſes in Oſterode, Tylo de Dornten, Henricus de Levede, Albertus Apecens Burgenſes Goslarienſes & plures alii fide digni. Datum anno Domini M.CCC.XXVI. feria VI. poſt Dominicam Invocavit.*

Anni Chriſti 1330. 1331.

Ludovici IV. Reg. 17. 18. *Imp.* 3. 4.

Ab. V. C. 407. 408.

Ludovicus in variis comitiis Pontifi-

INterea Ludovicus Cæſar ſuperioribus aonis in Italia verſatus mira felicitate ac prudentia res conſtituerat, urbes præcipuas ſibi in fide cooſervaverat, Johanni Pontifici Sacerdotium abrogaverat, ac more antiquo Coronam Romæ ſuſceperat. Rebus itaque proſpere geſtis in Germaniam rediit, crebrisque comitiis Spiræ, Norimbergæ ac Francofurti celebratis multum de Pontificum ſeveritate conqueſtus id obtiouit a principum ſenatu, ut veluti e diuturno ſopore excitati decretum Pontifici oppooerent, *non debere regem juſtis electorum ſuffragiis creatum Imperatoris juribus ac titulo defraudari, ſi vel maxime diadema ac confirmationem a Pontifice nondum obtinuerit.* Quod Senatus Conſultum deinde anno MCCCXXXVIII. communi procerum voluntate repetitum, literisque electorum ad Benedictum Pontificem delatum dici non poteſt, quaotum ubique applauſum meruerit. Sed Johannes Pontifex cum ſe ubique premi, nec principes ſuo hortatu ad arma transcurrere anim adverteret, alia via rem aggreſſus, æmulos Ludovico partim largitionibus, partim vanis promiſſis excitare tentavit. Jam enim Ottonem Auſtriacum oblatis quinquaginta florenorum millibus ad arma concitabat; Jam Johannem Bohemiæ regem ab Imperatore in Italiam miſſum ſpe regni in Ludovici odium ſollicitabat, ſed irrito utrinque conatu. Auſtriacus enim otii quietisque quam civilium bellorum ſtudioſior oblatam conditionem aſpernatus eſt; Joannes vero Bohemus re nimis mature prodita Ratisbonæ multum ſe Imperatori excuſavit, maluitque Imperatorem falſa opinione deluſum ſibi reconciliare, quam rem aggtedi tam periculoſæ aleæ plenam.

cis conſiliis repugoat. *Trithem. ad h. ann. Spangenb. c. 282. p. 480. H. Rebd. p. 425. & 426. ubi conſ. Freher. addit. Naucler. gen. 45. p. 888. Latom. Chron. Francof. ad h. ann. 1338.*

Saxoniam noſtram adhuc turbabant Alberti Halberſtadienſis Epiſcopi æmuli, qui Hercynicorum Comitum inprimis Reinſteneoſium & Mansfeldenſium auxiliis ſuffulti mira crudelitate in Halberſtadienſem Diœceſin graſſabantur, pari tamen clade ab Alberto Epiſcopo rejecti. Vicinia noſtra etſi a bellis vacua, bello tamen quovis pejores aluit prædones, qui præmunitis montium cacuminibus, ac cuniculis ſuffoſſis, nulli aut ordini, aut dignitati parcebant, omnia intercipientes, quæ in urbem noſtram erant deferenda. Adeo hoc invaluit malum, ut ne judiciis quidem amplius coerceri poſſent togati hi vultures. Quapropter Ludovicus Cæſar multis Goslarienſium precibus fatigatus luculento diplomate conceſſit facultatem vim vi repellendi, armisque frangendi perniciosam hanc reipublicæ catervam. Nos ipſas Ludovici literas ſubjiciemus:

Latrones Goslariā vexantes. *Ex literis Richenb.*

Conſenſu Ludovici Imperatoris armis coercentur.

LVDEWICUS Dei gratia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus prudentibus viris Conſulibus Communitati & univerſis incolis civitatis & diſtrictus *Goslarienſis*, ſuis & Imperii fidelibus dilectis gratiam ſuam & omne bonum. Frequens & aſſidua clamoſa inſinuatio noſtræ defertur auribus majeſtatis, quod vos in medio malignorum latrunculorum poſiti ſuſtinetis tam in perſonis, quam

in rebus quotidianas injurias, violentias, & rapinas de iiſdem. Cum igitur divorum Romanorum Imperatorum prædeceſſorum noſtrorum ſacris legibus ſit ſtatutum, quod nemini ſine judice & judicio ſe liceat vindicare, hoc ideo ſtatutum fuit, ut judicio & juſtitia ſinguli contententur, qui Imperiali clementia gubernantur. Sed quia malitiæ multorum hominum invalnerunt adeo, quorum iniquis conatibus per noſtram magnificentiam obviandum eſt remediis oportunis, quod juſtitia & judicio non contenti invadant violenter vos & veſtros manu armata, non judicis auctoritate ſed propria temeritate, non ſolum in rebus verum etiam in perſonis. Nos igitur, qui omnem injuriam Imperiali majeſtate nobis divinitus commiſſa debemus refrænare, vobis prædictis præſentibus & futuris concedimus & injungimus autoritate Imperiali, quod poſſitis & debeatis injuriatores veſtros & veſtrorum, imo ſacri Imperii & noſtri quoscunque in continenti vel etiam per temporis intervalla manu armata & militari prohibere & vindicare, commiſſa & committenda præcavere, tam in injuriatorum perſonis, quam in rebus eorum vim vi repellere liceat, ubi judicium injuriator non expectat, dummodo coram fide dignis & honeſtis perſonis ſtrictam juſtitiam vel æquam amicitiam exhibeatis, vos ſtaturos injuriatoribus prædictis & ſimiliter recepturos arbitrium vel judicium ſapientum & de hoc facere velitis juſtam quoque & idoneam recipere cautionem. Præterea quia non convenit membra de ſuo capite diſcrepare, vosque membra ſacri Imperii ſitis, vobis prædictis tam præſentibus, quam futuris autoritate præſentium damus firmiter in mandatis, quatinus Advocatus veſter præſens vel futurus judicia & edicta in diſtrictu prædicto celebranda ſub banno Imperiali judicet & edicat temporibus in futuris. In cujus rei teſtimonium præſentes conſcribi & noſtræ majeſtatis ſigillo juſſimus communiri. Datum *Nurenbercb* in die B. Viti Martiris. Anno Domini M. CCC. XXXI. regni noſtri XVII. Imperii vero quarto.

Advocatorum Goslarienſium potentia ſenſim collapſa.

Ex luculento hoc diplomate hoc ſimul dilucet, civitatem noſtram per hæc tempora Advocati jugum excutere ſenſim cœpiſſe. Quod tamen Ludovicus Imperator jurium ſuorum ſervantiſſimus diplomate hoc ſevere interdicit. Videtur autem ex hoc tempore ſenſim expiraſſe advocatorum potentia, atque eorum jura ad ampliſſimum Senatum noſtrum paulatim devoluta. Neque tamen Advocatorum nulla amplius mentio fit in diplomatibus, ut enim reliquos taceam, quos ſuo loco indicabimus, ſub finem certe hujus ſeculi Sivert de Rottinghe in Cæſareo Palatio Imperatoris nomine juri dicundo ſe præfuiſſe teſtatur, cujus literas jam libro primo, ubi de palantiis civitatibus actum eſt, protulimus in medium. Atque hic ſolus Advocatum Cæſareum ſe appellat, ceteri qui ſe ex illo tempore Advocatos Vögte to Goslar vocare ſoliti ſunt, non Cæſarei reputari debent, ſed prætores urbani Stadt-Voigte, quorum jurisdictio non immediate a Cæſare ſed a Senatu dependet.

Anni Chriſti 1334. 1335.

Ludovici IV. Reg. 21. 22. *Imp.* 7. 8.

Ab. V. C. 411. 412.

Ludovicus Imp. fruſtra ecclesiæ optat reſtitui. *Alb. Arg. ad p. 125.*

Morari ſubinde inter homines deſiit Joannes Pontifex Romanorum, homo turbulentus & capitalis Ludovici Cæſaris inimicus, cui Benedictus XII. ſucceſſit, placidiore ingenio præditus, magnamque proclivitatem præ ſe ferens Ludovicum in eccleſiæ gremium recipiendi. Lætus hac rerum commutatione Cæſar officioſa legatione Benedictum prenſavit, ut demum finem faceret diuturni diſſidii, omnia ſimul liberaliter pollicitus, quibus ſedem Romanam demereri liceat. Reſtitere tamen Pontifici Philippus Rex Franciæ, Robertus Rex Siciliæ, Johannes Bohemus plurimique Cardinales a Ludovici hoſtibus corrupti, nunquam ſe commiſſuros eſſe clamantes, ut Ludovicus eccleſiæ reſtituatur: quam tamen illatam ſibi injuriam Ludovicus Cæſar in Bohemiæ Rege egregie vindicavit.

Bellum ex diſſentiente Epiſcopi Hildeſ. [illegible]

At Saxoniam viciniamque noſtram occultis latronum inſidiis jam ſatis vexatam, proximus annus in apertum bellum conjecit. Cauſa belli non alia, quam diſcors Hildeſſenſis Epiſcopi electio, quæ tunc ſæpius eccleſias afflixit. Ex quo enim jura electionum ſacrorum ab Imperatoribus ad eccleſias ne[illegible] fuerant devoluta, non ſolum Canonici ſtatum ſubtractis Epiſcopis in diverſa ſuffragia ſciſſi binos aut plures ſæpe candidatos obtulerunt, verum etiam Pontifex Romanus ſuo arbitrio ſubmiſit Epiſcopos, quibus de prælatura eccleſiaſtica providerat. Ex qua re immenſa ſubinde bella diſſidiaque funeſtiſſima exarſere, inprimis hoc tempore, quo colliſis inter ſe Imperatore & Pontifice Ludovicus a ſede Apoſtolica

Lerbec. Chron. Schauvenburg. p. 11[illegible] Cranz. [illegible] metr. c. 2[illegible] p. 247. Rem. p. 99 Chron. Hildeſh.

Chron. MSC. de Ep. Hild. c. 38. Bruſch. c. 11. de Ep. n. 36. p. 1054. Bucelin. part. 1. p. 19 Germ. S. Henr. Rebdorff. p. 425. Chron. SS Udalr. & Afræ p. 368. ap. Freher. tom. I.

proviſos ſtrenue rejecit. Quam rem ita refert Henricus Rebdorffienſis: *In Alemannia magnum ſchisma fuit in clero & populo, ex proviſionibus ſedis Apoſtolicæ ad Epiſcopatus & ſolennes prælaturas & alia beneficia, quæ idem Ludovicus in odium ſedis Apoſtolicæ fortiter impedivit, multos etiam proviſos a ſede, qui ei obedire nolebant, non admiſit*, quemadmodum & auctor Chronici SS. Udalrici & Afræ a Frehero editi jam dudum fuerat conqueſtus: *Ex hoc ita facto graviſſimum ſchisma oritur inter regnum & ſacerdotium, ita ut fere tota Chriſtianitas per plures annos novis & inſolitis preſſuris plurimum turbaretur. Nam electiones epiſcoporum, perſonatuum & aliarum magnarum dignitatum tunc a ſede Apoſtolica & legatis ejus taliter ſunt ſuſpenſa, ut contra voluntatem eligentium is vel ille præficeretur, qui vel cujus amici videbantur ſedi Apoſtolicæ plus favere.* Ejusmodi rei exemplum nuper viderat Halberſtadienſis Eccleſia, in qua Canonicorum alii Ludovicum Neiendorpium, alii Albertum Brunsvicenſem, Pontifex Romanus Giſekonem quendam Holſatum Epiſcopum ſalutaverant. Eadem tragœdia in Hildeſienſi ſede hoc tempore acta eſt. Obierat nuper Otto Comes Woldenbergenſis, Hildeſienſis Epiſcopus, cui cum Canonici ſucceſſorem daturi convenirent, ſciſſi in diverſas factiones alii Henricum Ducem Brunsvicenſem ingentis animi principem & conſanguineorum potentia florentiſſimum, alii Ericum Schauenburgenſem Comitem elegere. Henrico favebant quamplurimi diœceſeos miniſteriales, qui & munitiores arces ei tradiderunt. Erico econtrario hærebant Canonici nonnulli & Hildesheimenſis civitas, atque ipſe Romanus Pontifex, qui Henricum Brunsvicenſem in Erici gratiam anathemate percuſſit. Deliteſcebat interea Ericus in urbe, civiumque armis adjutus modo Sturwaldiam aliasque vicinas arces ferro flammisque devaſtabat, modo facta in circumjacentem agrum irruptione prædas agebat. Henricus vero omnes arces officium detrectantes aggreſſus brevi tempore ad obſequium coegit. Factis induciis a bello aliquandiu ceſſatum, ſed utroque tamen, quæ occupaverat, munimenta retinente, mox ad arma reditum eſt, nec reddita prius epiſcopatui quies, quam Ericus poſt acre quatuordecim annorum bellum mortalem vitam exuens Henrico inſignia ſacerdotii relinqueret. Remoto itaque æmulo Henricus ab anathemate pontificio ſolutus Epiſcopali muneri cum laude præfuit, Hildeshemenſes gravi ære mulctatos & ad extruendum Mariæburgenſe caſtrum compulſos in gratiam recepit, omnibusque hoſtibus dextro Marte debellatis ſucceſſoribus decem munitiſſima caſtella una cum totidem præfecturis reliquit, anno MCCCLXII. vita defunctus.

Cives Goslarienſes certas miſſas Richenbergæ inſtituunt.

Inter hunc civilium bellorum ſtrepitum, quo Hildeſienſis ac Halberſtadenſis diœceſes, atque adeo tota vicinia noſtra undiquaque perſonabat, Cives tamen noſtri id inprimis pro virili dabant operam ut cultus divinus ſuo beneficio quotidie efflореſceret magis. Veluti hoc anno Hermanni & Burchardi de Dornten civium Goslarienſium filii procul dubio de parentum ſalute anxii Richenbergenſi Canonicorum Collegio decem marcas puri argenti ea lege largiti ſunt, ut quatuor miſſæ ſingulis ſeptimanis, una videlicet de S. Trinitate, altera de Domina noſtra, tertia pro defunctis, & denique ultima de S. Joanne Evangeliſta perpetuo inpoſterum celebraretur. Quibus ſacris ſe Richenbergenſes his tabulis adſtrinxerunt:

NOs *Johannes* Dei gratia Præpoſitus *Hermannus* Prior totusque Conventus Eccleſiæ S. Mariæ in Richenberg publice recognoſcimus in his ſcriptis quod recepimus a pueris *Hermanni* & *Burchardi* fratrum bonæ memoriæ dictorum olim de *Dornten* burgenſium in Goslaria, decem marcas puri argenti de quibus procurabimus annuatim redditus unius marcæ conſimilis argenti, in hunc videlicet modum, quod nos in cripta Eccleſiæ noſtræ ſervare debemus quatuor miſſas ſingulis hebdomadis, unam videlicet de S. Trinitate, unam de Dnā noſtra, unam pro defunctis, unam de S. Joanne Evangeliſta perpetuis temporibus duraturas, ita quod quicunque de noſtris easdem ſervaverit miſſas, eidem dabitur unus ſolidus Goslarienſis denariorum dativorum ſingulis ſeptimanis de marcæ reditibus prænotatæ. Si vero dictæ miſſæ debitæ, ut præſcriptum eſt, obſervatæ non fuerint caſu qualicunque eveniente, quod abſit, tunc prædicti pueri ac eorum hæredes plenum habent poſſe extorquendi dictæ marcæ pecuniam absque periculo de officiis communibus Dnorũm, quousque dictarum miſſarum officia compleantur & ſi tunc aliqua ex ipſorum extorſione completa fuerint, hæc Dn̄is noſtris modo ut præſcriptum eſt, debent integre miniſtrari. Ad hæc omnia præmiſſa jugiter obſervanda, nos noſtrosque ſucceſſores firmiter obligamus præſentibus, quorum in teſtimonium præſens ſcriptum noſtris ſigillis præpoſiti videlicet & conventus ipſis dedimus firmiter communitum. Datum anno Dn̄i. M. CCC. XXXIV. ipſa die B. Galli confeſſoris.

Goslarienſes per 20 annos excommunicationi ſub jacent. *Ex diplom. SS. Sim & Juda, ad ann. 1355.*

Aſt non diu hujusmodi ſacris ut putabant operibus ſibi conſulere civibus Goslarienſibus licuit, tota quippe civitate una cum vicinia a Johanne Papa XXII. anathematis fulmine percuſſa. Conſtantius adhuc civitas noſtra Ludovico Cæſari indignante licet Pontifice obſequium præſtiterat, nec minore fide hærebat Henrico Hildeſienſi, quem conſentientibus ſanioris Capituli ſuffragiis noverat electum, nec cives, neque Clerus noſter eo ſe paſſi ſuot adduci, ut Ericum Schawenburgenſem, a Papa intruſum Epiſcopum agnoſcerent. Quid? quod, niſi conjectura me fallit, civitas armis adjuvaret Henricum, eique omnem operam navaret. Qua conſtanria offenſus Pontifex in ſenatum non minus, quam Clerum omnem, ut & vicina monaſteria excommunicationis pronunciat ſententiam ipſique civitati ſacris interdicit, tanta ſeveritate uſus, ut intra viginti annos ab hac ferali cenſura non abſolverentur. Qua de re ſuo loco plura ſumus dicturi. An vero a ſacris interea ceſſarint, pontificiisque iniquæ paruerint ſententiæ, multa ſunt, quæ dubitare me jubent.

Anni Chriſti 1336. 1337.

Ludovici IV. Reg. 23. 24. Imp. 9. 10.

Ab. V. C. 413. 414.

Plures de hæreſi ſuſpecti in Saxonia ſupplicio affecti. *Chron. Magdeb. p. 340. ap. Meib. Arnold. l. 14. c. 5. hiſt eccl. & her. p. 396.*

Iisdem fluctibus, quibus reſpublica annis ſuperioribus jactabatur eccleſia etiam ſob id tempus afflicta eſt, quemadmodum ferme ſemper turbæ ejusmodi cum corruptione eccleſiæ ſolent eſſe conjunctæ. Videbantur jam Clerici in utramque aurem ſtertere, & licet omnis diſciplina cum doctrina ſaniore dudum evanuiſſet, adeo tamen ſibi placebant ſuis moribus, ut incredibili ſævitia omnes capitis damnarent, qui paulo liberius eccleſiæ Clerique vulnera detegebant. Hinc dici non poteſt, quanta ſeveritate in Saxonia noſtra in eos ſævitum ſit, quibus hæreticorum nomen clerus impegerat. Magdeburgi prodibant aliquot mulieres communem ſeculi ſuperſtitionem adſpernantes. Has *Beguinas de alto Spiritu*, nomine ſatis barbaro appellabant, cuſtodiæque mancipatas non patiebantur in liberam auram prodire, donec dimiſſis erroribus ſuis cum vulgo ſe inpoſterum ſentire velle promitterent. At multo crudelius conſultum in cives quosdam Angermundanos Luciſerianorum nomine infames. Miſſi illuc Fr. Jordanus hæreticæ pravitatis inquiſitor Fr. Nicolaus Gardianus fratrum minorum Berolinenſium & Magiſter Vinearum præpoſitus Sebuſanus, qui convocatis reis & ad purgationem canonicam compulſis, XIIII. utriusque ſexus homines in purgatione deficientes vivicomburio excruciandos ſtatuerunt. Quæ feralis ſententia Erphordiæ quoque in quendam Conſtantinum Begardicæ hæreſeos poſtulatum ab eodem Jordano pronunciata eſt. Adeo nihil non agebant Pontificis ſervoli, ut homines paulatim nutantes exquiſitiſſimis plurimorum ſuppliciis io obſequio retinerent.

Prælatorum non nullorũ Goslarienſium nomina. *Ex literis Grauheſ.*

Goslariæ qoid hac tempeſtate geſtum ſit incompertum habeo. Extant tamen Ludolphi militis & Alſcrici & Alardi famulorum de Borchtorpe literæ, quibus cum monte *S.* Georgii de bonis nonnullis paciſcuntur. In iis teſtes nonnulli proferuntur, quorum mentionem alibi vix fieri deprehendi: *Hujus rei teſtes ſunt honorabiles viri Dominus Anno Decanus Eccleſiæ SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ Goslariæ, Dominus Bertholdus præpoſitus in Richenberg, Dnũs Henricus præpoſitus Novi Operis, Wetego dictus Copmann, Albertus de Dornten, Bodo dictus Tabes burgenſes Goslarienſes cum pluribus aliis fide digni. Actum & datum A. D. M. CCC. XXXVII. in die Servatii Confeſſoris & Pontificis.*

Annus Chriſti 1338.

Ludovici IV. Reg. 25. Imp. 11.

Ab. V. C. 415.

Principes Ludovico Cæſari favent. *Reſpice ad ann. 1330.*

Succedit annus Chriſti poſt milleſimum & trecenteſimum trigeſimus octavus multis comitiis in Ludovici gratiam habitis celebris. Convenere hanc in rem principes Spiræ, Coloniæ Francofurti eodem ſemper conſilio, ut Ludovicum Cæſarem Pontifici reconciliarent. Sed fruſtra erant Germani, Galliæ quippe Rege nihil agente ſollicitius, quam ne Pontifex ad mitiora ſe conſilia flecti patiatur. Hinc mirati Pontificis ſupercilium magno conſenſu Senatus Conſultum nuper io Francofurtenſi conventu factum revocarunt, Cæſares a Pontifice minus juſte excommunicari, eosque qui Pontifici hac in re morem gerant ex imperio proſcribendos eſſe ſancientes. Ut adeo videas, quanta prudentia Ludovicus Imperii faſces geſſerit, cum principum animos in pontificem ante hæc tempora fere procliviores adeo ſibi devinxerit, ut nemo eſſet e tanto numero, quin Pontificis impotentem dominandi libidinem deteſtaretur.

Otto Dux Brunſvicenſis in Italiam militatũ profectus Goslar. tertiam partẽ montis Rameliani offert.

Florebat inter has turbas in Grubenhagenſi familia Otto Dux Brunſvico Luneburgenſis Henrici junioris filius, princeps, Theodorici Niemii judicio, ab ineunte pueritia in armis enutritus, omnes æquales ſuos & bellica laude & prudentia civili longe ſupergreſſus. Hic qoamvis fratres ſuos ætate anteiret, patriis tamen provinciis patruo Erneſto demandatis noluit virtutis ſuæ gloriæque theatrum intra abdita tantum Hercyniæ juga conſtituere, ſed alium ſibi quæſivit campum, in quo ſua virtus tot veluti prælodiis ſpectata latiſſime excurreret. Oportunum igitur

acci-

Theod. Niem. l. 1. de Schism. c. 24. Lezn. l. 3. Chron. Daſſel. c. 18. 19. fol. 82. ſq. Bunting. part. 4. Chron. Brunſv. p. 573. Meib. de aurea bulla Andron. p. 477. ſq. Werdenb. part. 4. de reb. Hanſ. p. 477. ſq

accidit, ut Johannes Bohemiæ Rex occulte ouper a Pontifice ad ſuſcipiendum Italiæ Regnum ſollicitatus expeditionem ſuſcipere trans Alpes ſtatueret, cujus ſocietatem Otto eo cupidius ambiebat, quo magis ſe ibi Guelphorum potentia ſuffultum iri ſperabat. Itineri ſe accingens copiasque undique conſcribens cum ſe minus a pecunia inſtructum animadverteret, Erneſtum patruum ex pacto rogavit, ut pro bonis oppignoratis certam pecuniæ ſummam pignoris loco ſolveret. Quod cum minus commodum videretur Erneſto, Ottoni auctor fuit, ut certam pecuniæ ſummam aliunde mutuam ſumeret, tertia proventuum parte e monte Ramelino redeuntium hypothecæ loco oppoſita. Oblata hæc conditio civitati noſtræ, quæ illam minus adſpernata, ſtatim argentum affatim ſe daturam pollicita eſt, ſi Erneſtus Gottingenſis pactionem ratam eſſet habiturus. Cum tamen hic abnueret & jus omne in metalla Goslarienſia Grubenhagenſibus denegaret, reſoluta hac emtione Otto Duderſtadium, Gebelhuſum & quicquid in Eichsfeldia poſſederat, Moguntino Archiepiſcopo oppignorare coactus eſt. Vbi in Italiam pervenit, a Pontifice adverſus Galeatium aliosque Gibellinos Dux conſtiturus multas laudum adoreas palmasque conſecutus eſt, quadragies victor, nunquam victus, dignusque demum Johannæ Neapolis & Siciliæ Reginæ viſus, quem anno M. CCC. LXXVI. (niſi Kollenutii computus fallit) in maritum adoptaret.

Henricus Bakmeiſterus Civis Goslar. miſſas aliquod Richenbergæ inſtituit. Ex lit. Richenb.

Cives noſtri dudum excommunicatione perculſi, non omiſere tamen opes ſuas ad promovendum cultum divinum more ſeculi conferre. Hoc pietatis ſenſu tactus hoc anno Henricus Backmeiſterus Civis Goslarienſis Richenbergenſium Canonicorum Collegio pietatis ac diſciplinæ laude præcipue florenti pro ſuæ parentumque animarum remedio XII. marcas puri argenti eo conſilio obtulit, ut ſingulis ſeptimanis in capella S. Auguſtini eccleſiæ Richenbergenſi contigua tres miſſæ, una de tribus magis, altera de Domina noſtra, tertia de S. Johanne Evangeliſta, & ultima denique pro defunctis rite conficiantur. Quod inſtitutum literis ſuis ratum habuere Bertholdus præpoſitus, Johannes Prior, totusque Conventus Canonicorum Regularium in Richenberge:

Ad perpetuam rei memoriam :

NOs Dei gratia *Bertholdus*, Præpoſitus, *Joannes* Prior, totusque conventus Canonicorum regularium Eccleſiæ Sanctæ Mariæ Virginis in *Richenberge*, notum facimus omnibus Chriſti fidelibus tam præſentibus, quam futuris, quod *Henricus* dictus Bacmeſter, Burgenſis in Goslar divino inductus ſpiramine ad honorem omnipotentis Dei & ſanctiſſimae Genetricis ejus Virginis Mariæ, ac etiam pro ſalute animæ ſuæ & parentum ſuorum contulit nobis & Eccleſiæ noſtræ, duodecim marcas puras, quas ad comparationem domus quondam Dñi *Hinrici* de Goteringe, ſitæ juxta capellam S. Viti expendimus, pro qua quidem pecunia vendimus eidem reditus unius marcæ puri argenti, de quatuor manſis *Aſtveldæ* ſitis, quos Hermanno Stellenberge & uxoris ſuæ ad vitæ eorum tempora ſub annuo cenſu locavimus, dimidietatem feſto B. *Michaelis* & dimidietatem feſto *Paſchæ* annis ſingulis perſolvendas. De hac quidem marca redituum idem Henricus in noſtra Eccleſia decrevit taliter ſtatuendum, quod ſingulis Hebdomadis in Capella *S. Auguſtini* perpetuis temporibus quatuor miſſas procurabimus celebrari unam de tribus magis, videlicet *Ecce advenit*, ſecundam de Domina noſtra: tertiam de S. Johanne Evangeliſta & ultimam pro defunctis, has vero miſſas præfatas, memoratus Dñus noſter *Bertoldus* nunc Præpoſitus recepta marca prædictorum redituum vitæ ſuæ temporibus ſi ſibi placuerit per ſe ſive per alium dici ſingulis ſeptimanis ut præmittitur procurabit. Quo defuncto & tunc ſacerdotes confratres præfatis reditibus pro emolumento receptis celebrabunt tempore ſempiterno, ſi vero, quod abſit, dicta marca redituum aliquo terminorum prædictorum non ſolveretur, ex tunc *Henricus Bakmeſter* praedictus, aut ſui haeredes, una cum ſacerdotibus Eccleſiae noſtrae, eam pandatione in dictis bonis extorquere poterunt, cum auxilio praepoſiti, quod ad hoc minime denegabit. Caeterum adjectum eſt, quod Praepoſitus noſter, quandocunque ad hoc facultates Eccleſiae ſuppetunt, dictos reditus reemere poterit pro duodecim marcis puri argenti praefatis, quas Henricus ſaepe dictus aut ſui haeredes una cum ſacerdotibus noſtris in alios reditus unius marcae perpetuos debebunt convertere. De quibus

 omnia

Google

omnia & ſingula praeſcripta inviolabiliter perpetuis temporibus ſervabuntur. Inſuper propter ſingularem devotionem, quam idem Henricus ad noſtram Eccleſiam habere dinoſcitur, damus ei tam in vita, quam in morte plenam fraternitatem & communionem & patentibus ſuis, orationum, vigiliarum, miſſarum, caeterorumque bonorum operum, quae in noſtra Eccleſia per nos & noſtros ſucceſſores operare dignabitur clementia ſalvatoris. Ad praemiſſorum evidentiam & firmiorem perſeverantiam duximus praeſens ſcriptum ſigillis noſtris Praepoſiti videlicet & Conventus firmiter roborandum. Datum anno Dni M. CCC. XXXVIII. die Converſionis S. Pauli Apoſtoli.

Diſciplinæ integritas in hoc monaſterio. *Ex literis Richenb.*

Ut autem appareat, quam continentis diſciplinæ vir fuerit Bertholdus Richenbergenſis Præpoſitus, non fuerit ab hoc loco alienum rem notatu dignam referre. Receptus in ſacram hanc familiam fuerat quidam Florinus, religioſam vitam profeſſus, qui cum juſto viveret liberius, moribusque nimis profanis adſueſceret, a Bertholdo Præpoſito ſæpius increpatus, omnem ſalubrem admonitionem incredibili pertinacia reſpuit, eoque demum prolapſus eſt, ut ad pœnam clauſtralem poſtulatus armis, quæ furor miniſtrabat, ſe opponeret. Ceſſit equidem Præpoſitus homini irarum pleno, Florinus tamen nimis ſe jactans juſto Dei judicio tibiam confregit. Quo caſu tantum abeſt, ut reſipuerit, ut potius conſanguineorum conſiliis ac ope adjutus longe furioſius, quam antea Præpoſito ſe opponeret, omneque exueret obſequium. Hac re pervulgata Henricus Hildeſienſis Epiſcopus directis ad Plebanos & Vice-plebanos Goslarienſes literis omnes Florini conſanguineos ſerio juſſit dehortari, ne pertinacis hominis animum ſuis monitis magis exacerbent, ſed id potius dent operam ut ad frugem redeat dignamque præpoſito ſuo offerat ſatisfactionem. Quod niſi feciſſent fore, ut omnes excommunicationis ſententia notentur. Idque ne quis ignoret, anathematis formulam quavis die Dominica e ſuggeſtu promulgari præcepit. Præclarum ſane integræ diſciplinæ documentum, quod Religioſis Richenbergenſibus neminimam quidem exorbitandi licentiam, relictam fuiſſe declarat. Patet etiam inde, Goslarienſes plebanos inſuper habita interdicti papalis ſententia non modo epiſcopo ſuo Henrico conſtanter adhæſiſſe verum etiam ſacra more ſuo feciſſe conſtanter.

Henricus Decanus Montis S. Petri.

Eccleſiæ Montis S. Petri per hæc tempora præfuit Henricus Decanus, qui reditus quosdam olim Henrico plebano Oſterachenſi & Vice-Rectori Capellæ S. Catharinæ Goslarienſis locatos, hoc ipſo anno Richenbergenſibus vendidit.

Capella S Catharinæ.

Hæc Capella cujus jam primo libro fecimus mentionem, in civitatis noſtræ infima plaga ad mœnia ſita, jam olim ad eccleſiæ Montis S. Petri Canonicos ſpectavit, quorum rogatu a Pontificibus plurimis indulgentiis locupletata atque a civibus magna devotione frequentata eſt. Ex quo vero eccleſia Montis S. Petri in buſtum conſedit, Canonicorum collegium abrogatis Romanenſibus ſacris in hanc capellam migravit, ubi hodienum laudis divinæ reſonat melos. Qua de re ſuo loco plura ſumus dicturi.

Anni Chriſti 1339. 1340.
Ludovici IV. Reg. 26. 27. *Imp.* 12. 13.
Ab. V. C. 416. 418.

Pax publica inter Saxoniæ principes ſtabilita. *Henr. Aquitonopol. l. 2. de prim. Lub. cap. 5. p. 613. ap. Meib. Bunting. Chron. Brunſv. part. 8 p. 237.*

Nondum in vicinia noſtra aliiſque circumjacentibus provinciis a tumultuariis armis ceſſatum eſt. Equites enim quidam lucri dulcedine illecti inſuper habita omni generis nobilitate prædato vivere, viasque publicas latrociniis infeſtare, non dubitabant. Nec principes conglobato prædonum cuneulo pares amplius erant, eo quippe audaciæ progreſſo, ut apertis ſæpe armis contenderet, prœliique juſti faceret copiam. Hinc Bremenſis, Brandenburgenſis, Havelbergenſis, Verdenſis, Sverinenſis, Razeburgenſis, Lubecenſis & Halberſtadenſis Epiſcopi, Principesque Brunſvico-Luneburgenſes, Stetinenſis, Wolgaſtienſis, Saxo-Luenburgenſis, Marchio Brandeburgenſis, Comites Holſatiæ, Sverinenſes, Ruppinenſes, Wittegburgenſes & Meklenburgenſes, aliique Saxoniæ proceres Lubecæ convenere, quorum in congreſſu de extirpandis latrociniis publicaque ſecuritate reſtabilienda actum eſt, ſtatutumque, ut inter hos principes civitatesque Lubecam & Hamburgum pax publica ſex annos inviolata ſervetur, ſuſpendii ſupplicio iis denunciato, qui neglecto hoc fœdere turbas dare fuerint auſi.

Conradus Cocus Franciſc. Goſl.

Franciſcanorum apud nos monaſterium tunc aluit Conradum Cocum Hornburgenſem, quem ad annum usque M. CCC. L. Gardiani munere perfunctum auctor eſt Leznerus.

Lezn. c. 19 MSC. de monaſt. Richenbergenſes advocatorum injuriis ſe liberant. *Ex lit. Richenb.*

At Richenbergenſibus id præcipue curæ cordique fuit, ut Advocatorum injuriis ſenſim ſe liberarent. Quam rem omnes, quibus advocatiæ jus in aliquot agros competere videbatur, oblata certa pecunia eo permoverunt, ut juri ſuo renunciarent. Quemadmodum anno M. CCC. XL. idem factitatum a Johanne de Rotzinghe famulo. Literis ea de re *Datis anno Dni M. CCC. XL. in die Fab. marum.*

Anni

Anni Chriſti 1341. 1342.
Ludovici IV. Reg. 28. 29. *Imp.* 14. 15.
Ab. V. C. 418. 419.

Pax in Imperio. *Henr. Rebdorff. p. 433. Albert. Argent. p. 129.*

NIhil jam ſequentibus annis Imperio quietius. Principes enim Ludovici virtutem magis magisque indies ſuſpicientes, impetium ejus æquo animo ferebant, Quam publicam tranquillitatem Ludovicus Cæſar ſuo edicto firmaturus, Henrico Rebdorffio auctore, *generalem pacem in Alemannia fecit, in Suevia, Bavaria, Francenia, & circa Rhenum, qualis antea longe tempore citra non eſt audita; quam juramentis ſuis firmaverunt principes, Domini & civitates, & judices ſpeciales hujus pacis ſunt dati.* Et quamvis paulopoſt inter principes & civitates Fráconicas lites gliſcerent in ferale bellum erupturæ, Ludovicus tamen, qua erat auctoritate diſſidium hoc facile ſopivit, juſſitque utramque partem arma ponere. Adeo conſtanter Imperatori ſuo favebant Germani, ut injuſtam Pontificis execrationem plane nihili facerent, id quod a tot ſeculis pene fuerat inauditum.

Albertus Halb. Ep. denuo cum Comitibus Hercynicis colliſus.

At turbulenta inter hæc Saxonia noſtra, nondum ſopita diſcordia, quæ ex diſcrepante electione Halberſtadienſi exarſerat. Inprimis Reinſteinenſes & Mansfeldenſes comites, irruptione in diœceſin facta, ferro flammisque omnia devaſtabant, nullique parcebant loco, nec ſacro nec profano, imo proxime inſequente anno M. CCC. XLIII. nocte natalitia Chriſti præcedente per mœnia occulte in urbem penetrantes cives ad arma concurrentes trucidabant, inermes captivos ſecum abducebant. Nec ſegnior Albertus Epiſcopus collectis copiis ſuis fratrumque ſubſidiis adjutus cladem hanc ulciſci ſtuduit. Comitum quippe horum provinciis, quam late patent, ultrice flamma devaſtatis. Parentatum tunc quoque tot civium ſtragi Monaſterii Helſſtani excidio, nec Comitibus his mitiora contigiſſent, niſi Alberti clementia eorum delicto auctior ampliorque fuiſſet.

Cranz. l. 9 Sax. c. 28. p. 249. Anon. Contin. Annal. Halb. MSC. ap. Reimann. in idea Chron. Halb ad h. ann.

Bunting. part. 1. Chr Brunſv. p. 237. ſq.

Matiérodani Richenbergenſibus bona quædam vendunt.

Richenbergenſis Eccleſia facultatibus tunc novis locupletata a Robetto Abbate Betzingerodano bona nonnulla in Haverla XXX. marcis argenti coëmit, quam venditionem Tidericus Abbas Riddagshuſanus hiſce literis ratam habuit:

NOs frater *Thidericus* Abbas Monaſterii Riddageshuſa prope Brunsvic recognoſcimus in his ſcriptis, quod religioſi & dilecti nobis in Chriſto Dñs Abbas & conventus Monaſterii in Betzingerod venientes ad præſentiam noſtram nobis humiliter ſupplicarunt, ut venditionem trium manſarum & unius curiæ in *Haverla* per ipſos honorandis viris Præpoſito, priori, & Conventui in *Richenberg* pro bono & utilioribus reditibus comparandis factam approbare dignaremur. Nos igitur videntes dictum contractum rationabilem reperiri, conſenſum noſtrum adhibemus & eum auctoritate, qua poſſumus confirmamus, volentes ipſam Richenbergenſem Eccleſiam poſſeſſione hujusmodi in perpetuum frui pacifice & quiete, in cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum duximus præſentibus apponendum. Datum Anno Dñi. M. CCC. XLI. in Dominica qua cantatur *Eſto mihi.*

Robertus Abbas Betzingerodanus, (qui & Mariærodanus audit) incidit in tam infauſta tempora, quibus inclinata diſciplina opibus fere omnibus excidit monaſterium. Atque hanc cauſam exiſtimo, quamobrem bona hæc Richenbergenſibus vendiderunt. Abbas quidem Riddagshuſanus, cujus erat dare operam, ne quid iſtud monaſterium detrimenti caperet, tam ſtrenue pro conſervandis Mariærodanorum bonis laboravit, ut nihil ſe inconſulto vendi permitteret. Fratribus tamen parere neſciis omnia corruerunt, nihilque monaſterio præter pauperiem manſit reliquum, donec circa annum M. CCC. LXXVI. Hermannus Peinenſis a Riddagshuſano Abbate Mariærodam ſubmiſſus inſtaurata diſciplina monaſterium ad priſtinam felicitatem proveheret. Qua de re jam ſuperiore libro, ubi Abbarum Catalogum ſuppeditavimus, quædam nos delibare meminimus.

Henricus Comes Sladenſis Eccleſiæ Richenb. beneficit.

Tranſit ſtylus in Henrici Sladenſis Comitis laudes, qui hæredum ſuorum conſenſu curiam quandam Gerſtedienſem cum agris ad illam ſpectantibus eidem Richenbergenſi Eccleſiæ addixit, omni jure dimiſſo, quod antea in hæc bona ſuperioritatis titulo obtinebat. Quam præclaram beneficentiam ſuam hoc diplomate teſtatus eſt:

NOs Henricus *Dei gratia Comes in Sladem &* Albertus *Filius ejus cupimus omnibus viſuris vel audituris has literas eſſe notum, quod ob reverentiam omnipotentis Dei ac glorioſæ Genitricis ejus Virginis Mariæ donavimus & donamus præſentis ſcripti patrocinio proprietatem & dominium directum & utile cujusdam curiæ* Jeſtede *ſitæ, cum quibusdam agris in*

Digitized by Google

in campis ibidem ad ipſam curiam ſpectantibus, aliisque ſuis pertinentiis univerſis Eccleſiæ Sanctæ Mariæ Virginis in Richenberge *perpetuo poſſidendis, quæ quidem bona honorabiles & diſcreti viri, Præpoſitus, Prior & Conventus ejusdem Eccleſiæ Richenbergenſis a* Bertoldo *dicto de Bredenem ac* Gertrude *matre ſua, qui ea a nobis in pheudum tenuerant juſto emtionis titulo compararunt, proprietatemque hujusmodi ſive dominium curiæ & agrorum prædictorum ac aliorum ſuorum pertinentium cum omni ſuo jure & utilitate, pleno conſenſu propinquorum hæredum noſtrorum ac omnium, qui merito requirendi fuerant, accedente, in Dei nomine transferimus in dictam Eccleſiam Richenbergenſem, translatione perpetuis temporibus valitura, nihil nobis aut noſtris hæredibus juris aut exercitii in ipſis bonis aliqualiter reſervantes, volentes etiam hujusmodi donationis noſtræ Warandiam præſtare legitimam & de evictione cauſæ, quando & quoties fuerimus requiſiti. Et in hujusmodi donationis noſtræ evidentiam & firmam perſeverantiam duximus præſens ſcriptum ſigillis noſtris firmiter roborandum.*

Datum Anno Dñi M. CCC. XLI. in die Beati *Laurentii* Martyris.

Anni Chriſti 1343. 1344.

Ludovici IV. Reg. 30. 31. *Imp.* 16. 17.

Ab. V. C. 420. 421.

Quod & ſequente anno

NEc inſequens annus laude Slademenſis familiæ vacuus ibat. Henricus enim jam laudatus, filiusque ejus Albertus reverentia omnipotentis rei & Genitricis ejus Mariæ Virginis adducti, Richenbergenſi Eccleſiæ bona nonnulla in Hanendorpe iisdem legibus conceſſerunt. Quas literas ad ſplendidæ familiæ dudum emortuæ memoriam non piget hic interſerere:

ab illo facti tum.

NOs Henricus *Dei gratia Comes in Sladum, & Albertus filius ejus, omnibus viſuris vel audituris has literas cupimus eſſe notum, quod ob reverentiam omnipotentis Dei ac glorioſæ Genitricis ejus virginis Mariæ donavimus & donamus præſentis ſcripti patrocinio proprietatem & dominium directum & utile cujusdam dimidii manſi* Hanendorpe *ſiti cum omnibus pertinentiis ſuis, tam in villa quam in campis Eccleſiæ Sanctæ Mariæ Virginis in Richenberge perpetuo poſſidendum. Quem quidem dimidium manſum honorabiles ac diſcreti Viri Præpoſitus & Conventus ejusdem Richenbergenſis Eccleſiæ, a* Rodolpho *de Combarum, qui ipſum a nobis in feudum tenuerat, nobisque eum libere reſignavit, juſto emptionis titulo compararunt, proprietatemque hujusmodi ſive dominium dimidii manſi ſuorumque pertinentium, cum omni ſuo jure & utilitate pleno conſenſu propinquorum hæredum noſtrorum ac omnium, qui merito requirendi fuerunt, accedente, in Dei nomine in dictam transferimus Eccleſiam, translatione perpetuis temporibus valitura, nihil nobis ac noſtris hæredibus juris aut exercitii, in ſæpe dicto dimidio manſo aliqualiter reſervantes, volentes etiam hujusmodi donationis noſtræ, Warandiam præſtare legitimam & de evictione cavere, quando & quoties fuerimus requiſiti, & in hujus donationis noſtræ evidentiam & firmam perſeverantiam duximus præſens ſcriptum ſigillis noſtris firmiter roborandum. Datum anno Dñi. M. CCC. XLIII. die beati* Joannis ante portam Latinam.

Henricus Comes Slademenſis an ultimus familiæ fuit.

Meib. Chron. Marienthal. p. 261

Patet ergo manifeſto hallucinari eos, qui cum Henrico hoc Slademenſi Comite familiam hanc illuſtrem abruptam exiſtimant, cui ſententiæ ideo ipſe Meibomius accedere ſubveretur. In literis enim, quas adhuc protulimus in medium, diſerte ejus filiorum Alberti Maynardi & Adelhardi mentionem fieri vidimus. Ac ne cui hi omnes mature admodum vivis exceſſiſſe videantur, Albertus adhuc anno M. CCC. LVIII, Maynardus anno M. CCC. XXII, adhuc vixerunt, ipſis eorum literis hoc ſatis aperte teſtantibus. Vt adeo liceat inde colligere, quam parum feliciter ad illuſtrium familiarum tabulas genealogicas conficiendas accedant, qui diplomatum antiquorum ſubſidio deſtituuntur.

Luc. aſtrium Comit. Part. 2. p. [illegible]

In cœnobio Novi Operis hoc tempore celebratur quædam Margaretha de Herre Conventualis, quæ anno M. CCC. IV. die omnibus ſanctis ſacro hora V. veſpertina in Choro eccleſiæ ſublatis manibus orans ſubitanea morte expiravit.

Margaretha de Herre monialis N. O. ſubitanea morte

Anni obit.

Anni Chriſti 1347 1348.

Ludovici IV: Reg. 34. *Imp.* 20. *& ult.*
Caroli IV. Reg. 1. *&* 2.
Ab.V.C. 424. 425.

Papa Ludovicū fruſtra tentat exauctorare. *Henr. Rebdorff. p. 436. Alb. Arg. ad p. 128. ſq. Naucler. gener. 45. p. 890. Mut. l. 24 rer. germ. p. 239. Villan. l. 12 c. 59. Heidegg. period. 5. p. 165. Buddæus de Ludov. Bavaro. p. 218. ſq.*

FAtalem Ludovici Cæſaris annum ingredimur, multis de cauſis Germaniæ luctuoſum. Clemens VI. Pontifex ſuperiore anno revocata Gregorii VIII. ſeveritate optimum Imperatorem toties adhuc diris devotum in ſolenni Præſulum corona Imperii dignitate exuerat, ſive Regis Galliæ aliorumque Ludovici inimicorum monitis illectus, ſive ſuo ipſius faſtu ad tam ſacrilegum facinus proclivis. Verebatur enim inclementiſſimus Clemens, ne anathematum metus Pontificumque auctoritas ſenſim evileſceret, ſi Ludovicus toties hoc fulmine percuſſus tanta felicitate faſces Imperii retineret. Ideoque directis per Germaniam literis Regem hunc a ſe diademate privatum nunciavit, ſerioque aliud reipublicæ Caput dare Electores juſſit. Neminem ſibi hac in re magis adverſaturum ſuſpicabatur, quam Henricum Moguntinum Archiepiſcopum, Cæſari conjunctiſſimum, omniumque ejus conſiliorum participem: quam Sudem, ut eo maturius ex oculis evelleret, eodem odio eum habere cœpit, ſacerdotio exuit, eique ſucceſſorem miſit Gerlacum Naſſovium. Ceteri electores partim largitionibus corrupti, partim propinquitatis fœdere connexi facilius videbantur in papæ ſententiam pedibus ituri. Nec fefellit eum ſententia. Jacta enim alea, ſcenaq; hunc in modum instructa, ſtatim Renſelii electorum comitia indicta. Acceſſere ex compacto Gerlacus Moguntinus, Balduinus Treverenſis, Walramus Colonienſis, Johannes Rex Bohemiæ, & Rudolphus Dux Saxoniæ, qui repudiato Ludovico, conſentiente ſuffragio Carolum Marchionem Moraviæ, Johannis Bohœmiæ Regis filium Regem ſalutarunt, Bonnamque deductum diademate incinxere. Parum hæc res commovit Ludovicum, cauſæ bonitate fratum, inprimis cum Carolum binis cladibus jam attritum indecora fuga per Germaniam vagari videret. Ne tamen occaſionem rei gerendæ e manibus dimitteret, collectis ſubito copiis novisq; ſubſidiis a Ludovico filio Marchione Brandeburgenſi accerſitis Carolo Tyrolenſi Comitatui imminenti occurrit, eumque commiſſis ſignis tam felici prælio proſtravit, ut repentina fuga in Bohemiam ſe ſubduceret.

Ludovici obitus. *Henr. Rebdorff. l. c. Alb. Arg. l. c.*

Hæc ſcenæ Ludovicinæ cataſtrophe, mira ſane & poſteria exemplo futura, tam admirabili vi, tunque divino robore juſtitiam præmuniri, ut quantumvis eam hoſtium livor oppugnet, contra omnes tamen machinarum impreſſiones inſidiasq; invicta ſemper perſiſtat, ſeque per ſe ipſam incredibili virtute defendat. Nec tamen diutius haſce turbas vidit Ludovicus. Monachii enim tempus venationibus fallens ex equo defluxit, tactusque paralyſi V. Idus Octobris vitam cum morte commutavit, ingentis animi princeps, quo ſuperiorem vix annales ſuggerunt, quippe qui tot adverſæ fortunæ telis petitus ſuæ ſe virtutis præſidio munivit, dignitatemque Cæſaream invito Pontifice ad extremum usque vitæ halitum retinuit, & libertatis Germanicæ reſtituendæ præclara jecit fundamenta.

Caſtrum Walmodenſe, occupatum ab Henrico Ep. Hild. *Pomar. p. 381. Chron Sax. Letzn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 8 f. 33. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 239.*

Carolo itaque ad reipublicæ gubernacula admiſſo triſtis ubique rerum facies apparuit, nobilibus quam plurimis ad tumultuaria arma redeuntibus. Viciniam noſtram inhoſpitam tunc reddidere Schwicholti, quæ nobiliſſima familia inter Hildeſienſis Epiſcopatus miniſteriales Mariſchallorum hæreditariorum munere cum laude perfungitur, atque vel ideo ſibi his locum depoſcit, quod a tot ſeculis in urbe noſtra præclariſſimis bonis fruita eſt, hodienum curiarum Schwigoltorum (Schwiegelt-Höffe) nomine nondum abolito. Hi itaque equites & nobilitate generis & rerum geſtarum gloria, florentiſſimi, cum Hildeſienſi Epiſcopo tunc colliſi Walmodenſem arcem præmuniverant, militesque ſuos præſidiarios crebris excurſionibus locupletabant, tanto terrore totam diœceſin concutientes, ut Henricus Epiſcopus ſe ſolum reprimendis Schwicholtis minimie parem crederet. Subſidiariis itaque copiis a Magno Duce Brunsvicenſi ac Alberto Halberſtadienſi Epiſcopo auctus caſtra ſub arce meratur, novum propugnaculum irrito inſultu diutiſſime tentat. Additum demum vi ſtratagema & amnis aggere obducto in arcem immiſſus. Unde Schwicholti ad ultima redacti Epiſcopo ſe æquis conditionibus dediderunt. Vulgo equidem hoc bellum in annum M.CCC.XLVI. annalium auctoribus refertur, cum tamen illud defuncto demum Erico Schſumburgenſi Henrici Epiſcopi æmulo geſtum ipſi fateantur. Jam vero Reutelius aliique paulo accuratiores Erici obitum referunt in annum M. CCC. XLVIII. quorum calculum nullo vitio laborare dixerim, ſiquidem bellum inter Henricum & Ericum Epiſcopos XIV. annos duraſſe communis omnium ſententia eſt. Quod ſi ergo ab anno M.CCC.XXXV. quo diſſidium hoc cœpit, numerum ineas, Erici obitus minimum in annum M.CCC.XLVIII. incidit. Ex quo conſequitur etiam Walmodenſem obſidionem ante hunc annum non fuiſſe ſuſceptam.

Bellum Halberſtadienſe *Annales MSC. ap. Reiman. in idea hiſt. Halb. ad ann. 1346. ſq.*

Eadem animorum commotione in Halberſtadienſi diœceſi bellum reſumtum eſt. Comites enim Reinſteinenſes ac Mansfeldenſes nuperæ cladis memores incredibili pertinacia ad arma concurrunt, itaque cum Northoſenſibus fœdere Halberſtadenſem diœceſin, quam late patet prædis & incendiis exhauriunt. Hæc res Albertum quoque Epiſcopum eo adduxit, gen-

Engelhus. Chron. p. 272. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. … ſq.

ut damnatis pacis conſiliis, ferro rem agendam ſtatueret. Suppetitas ei ferebat Henricus Hildeſienſis Epiſcopus Northuſanis præcipue inſenſus, quos e publicis viis Hercyniæque latebris ſæpius captivos abſtrahebat, verberibus mulctabat, membrisque mutilabat. Adeo facile, ſi ſemel odiis vindictæque cupidini viam patefacias, ad inhumana plane facinora pervenitur. Delata res ad Carolum Cæſarem, qui Hildeſienſem Epiſcopum mitius cum Northuſanis agere juſſit, ſed ſurdo cecinit fabulam. Nihil enim non hic ſibi belli jure in fratris hoſtes licere affirmabat. Comites quoque cum Northuſanis par pari relaturis Halberſtadenſes ſuis armis vexare non deſiſtebant. Denique captus Bernhardus Comes Reinſteinenſis, & Albertus ejus frater periclitanti Bernhardo opem allaturus in Danſtadienſi agro occiſus, unde partes mutuis cladibus feſſæ, ultro quieverunt. Sunt, qui Halberſtadium tunc per inſidias captam a Comitibus volunt: Sed hanc cladem jam anno M CCC. XLIII. contigiſſe e MSCis domeſticis refert Reimannus, quem potiſſimum hac in re ſumus ſecuti, licet temporum ordinem in hujus ævi hiſtoria adeo turbatum reperiam, ut ſæpius auctorum fides vacillare videatur.

Annus peſte & rei metallicæ detrimento calamitoſus.

Goslaria noſtra undiquaque bellis civilibus cincta paulo quietius egit, niſi quod peſtilenti ſidere afflata eandem cum ceteris hujus regionis civitatibus ſortem ſubiit. Periere tunc ſæva luce innumeri homines, adeo ut vix decima hominum pars evaſiſſe communem ſtragem crederetur. Malum hoc integro triennio ſæviit, exhauſta monaſteria, vaſtatæ urbes, pagi denique colonis orbi lupis & feris ceſſere. Res vitio data Judæis, qui fontes veneno intoxicaſſe dicebantur. Vnde miſera gens ubivis ferme gentium diris ſubjecta quæſtionibus, omnique ſuppliciorum genere a furibunda plebe trucidata eſt. Neque tamen hoc facinore civitas noſtra ſe polluit. Extant enim documenta, e quibus hoſce recutitos ſatis benigne per hæc tempora apud nos habitos conſtat. Vix tamen ulli civitati, tam calamitoſam hanc peſtem fuiſſe exiſtimo, quam Goslariæ noſtræ, quæ metalli foſſoribus præcipue exhauſta Rammelinas fodinas deſerere coacta eſt. Et quamvis novis ſubinde accerſitis colonis venas denuo ſcrutari cœpiſſent, ii, quorum intererat, res tamen eventu plerumque caruit, nec potuerunt intra proximos centum annos in integrum reſtitui.

Aventin. l.7.p.633. Schreib. relat. hiſt. de origine metall. Harzic. c.5.

Annus Chriſti 1349.

Caroli IV. Reg. 3. Guntheri I. Ab. V.C. 426.

Guntherus Comes

Ludovico rebus humanis erepto tantum aberat, ut Carolus quieto imperio potiretur, ut potius appetente hoc anno a majore electorum parte novus el æmulus objiceretur Guntherus Svarzburgicus Comes, & prudentia togata & armorum diuturno uſu inſignem laudem conſecutus. Qui etſi initio aut Caroli potentia deterritus, aut Eduardi Angliæ Regis & Friderici Miſnenſis exemplo oblatum diadema recuſaret, paſſus tamen eſt demum ſe expugnari ea quidem lege ut electores Carolo repudiato Imperium capite deſtitutum, ſibi offerrent, ſeque nullo ambitu aut dolo malo electum, ſcripto profiterentur. Quo facto Guntherus in Francofurtenſi agro Cæſar ſalutatus urbem more majorum ſolenniter introire decrevit. Obſtitere tamen Francofurtenſes, cautum ſibi legibus eſſe aſſerentes, ut ſi electorum diviſis ſuffragiis bini Cæſares eſſent renunciati, neuter in urbem intromitteretur, niſi integrum menſem extra mœnia æmulum expectaſſet, tunc demum qui victor evaſiſſet, reciperetur. Guntherus itaque collecto validiſſimo exercitu caſtra in Frankofurtenſi agro metatus Carolum ſex ſeptimanas oppertus eſt, qui etſi cum ſuis adventare diceretur, jamque diem expeditioni præfixiſſet dominicam Eſto mihi, adeo tamen Gunthero contemtui fuit, ut eodem tempore ludos equeſtres in caſtris inſtruendos indiceret. Carolo hunc in modum belli fortunam ſubverente Guntherus illa ipſa Dominica die Francofurtum ſplendidiſſima pompa ingreſſus, res ſumma prudentia conſtituit, confirmato ſimul Ludovici Cæſaris edicto quo Imperatorem ſeptemvirum ſuffragio electum ſuo jure uti poſſe fuerat cautum, etiamſi Pontifex Romanus electionem ratam non haberet. At magna ſubito facta eſt rerum converſio, cum Carolus oblata affinitate Rudolphum Palatinum a Guntheri partibus abſtraheret. Quamvis enim Guntherus auctis ſubinde viribus eadem qua antea fortuna, Frideburgum Wetteraviæ interciperet, Carolus tamen, ut erat callidiſſimo ingenio tot cauſæ ſuæ ſocios invenit, ut Guntheri res non parum videretur periclitari. Acceſſit aliud Guntheri inclementius fatum, Medico pharmacum ei propinante, cujus partem licet imbibito antidoto evomeret, morbo tamen tam pertinaci ex eo cœpit affligi, ut mortem imminere non poſſet non ſuſpicari. Veritus proinde ne ſe mortuo illuſtris familia aliquid pateretur detrimenti, facile ſe paſſus eſt eo deduci, ut de dimittendis faſcibus cum Carolo paciſceretur.

Schwarz. Cæſar electus a ſociis deſeritur.

Henr. Rebdorff. p. 441. Albert. Argentin. p. 150. ſq. Aventin. l.7.p.634. Trithem. ad h. ann. Paul. Jovi. Chron. Schwarz. MSC. ap. Tenzel. dial. menſtr. ann. 1694. p. 610. conf. ad ann. 1696. p. 628. ſqq. Fritſch. diſc. hiſt. de Gunthero Cæſ. Eyben. ſyntagm. hiſt. de eodem.

Pax itaque Ducum Bavariæ interventu proxima ante pentecoſten ſeptimana iis legibus convenit, ut Carolus retento imperio Gunthero viginti marcarum millia, quantum bello impenderat, & mille ducentas marcas pompæ imperiali aliiſque rebus inſumtas redderet, oblato interea idoneo pignore, donec ipſum argentum ſolutum eſſet. Breviter rem complexus

Carolus Goslariam una cum aliis civitatibus oppignorat Gunthero.

eſt

Fritſch. l. c. Tenzel. l. c. Chron. Slav. ap. Lindenbr p. 208.

eſt auctor Chronicæ Slavicæ apud Lindenbrogium; *Ratificatus* inquiens *fuit dictus Comes* [Guntherus] *de certis cenſibus, quos receperunt adhuc ſui heredes, & regnum Carolo in vita reſignavit & ipſum regem ſalutavit.* At quinam iſti cenſus, quibus coronam a Schwatzburgico redemit Carolus? Diu mulrumque de ejusmodi pignore deliberatum fuit, ſtatutumque demum ut urbs cum arce Gelenhuſa, vectigal e Mœno redire ſolitum, Northuſa, Goslria & redit' Cæſaris e civitate Mulhuſina pignoris loco opponerentur, donec oblatam pecuniā Guntherus a Carolo accepiſſet. Dici non poteſt, quam ſe huic transactioni oppoſuerint Goslaria, Mulhuſum, & Northuſa, ratæ nimirum id libertati ſuæ detrimento futurum, ſi Gunthero fidem jurarent. Cum igitur nonnullis minis ſe paterentur eo adduci, ut Gunthero præſtarent obſequium, Carolus alia ratione Schwarzburgenſibus proſpecturus urbem Fridbergenſem & proventus Francoſurtenſes iis tanriſper oppignoravit, dum Goslarienſes, Northuſani, & Mulhuſini ad obſequium compellerentur. Partem literarum a Tenzelio ex archivo Sontershuſano prolatam hic repetere juvat:

Auch ſetzen wir in zu rechten Pfande für die Stat Northuſen / Goßlar und die Nutz zu Mülhuſen / als obgeſcriben ſtet / vnd vmb daz wir im dieſelben in antworten füllen / und wüllen / Fridberch die Stat mit allen Sturen / Nutzen / Gülten / Dinſten / Zinſen / Rechten / und Gerichten / vnd allen Zugehörungen / die daz rich daſelbis hat / vnd dieſelben Bürger ze Fridwerch füllen in hulden und ſweren ze einen rechten Pfande. Auch ſezzen wir in ze rechten pfande aller unſer und des Richs Gult und Stuer / die wir vnd datz Riche haben ze Franckenfurt .. und wann wir in ſinen Erben vnd ſinen offtgenanten Fründen geendet haben. um die Stat Northuſen und Goßlar: vnd um die Nütze zu Mulhuſen. als vorgeſcriben ſtet. So füll Fridwerch vnd die Nutze ze Franckenfurt von in ledig und loz ſin. Ejusdem exempli literas ipſo S. Viti die datis Henrico etiam Guntheri fillo Fridbergam obtulit tam diu pignoris loco poſſidendam, donec Goslaria, Northuſa Mulhuſum tradi poſſent: quarum partem etiam hic e laudati Tenzelii dialogis menſtruis inſerimus:

Wir Karl .. tun kunt. daz wir den edlen Heinrichen .. Stadt Fridberch ... und alle Gülte. Stüer. nutze zu Franckenfort etc. zu rechten Pfande verſetzet haben / unz an die Zit / daß wir in die zwu Stet Northuſen und Goßlar zu rechten Pfande ingeantworten .. und auch geſchaffen. daz die Bürger zu Mülhuſen in Geloben in guten Truwin mit gerichten. velle ... gehorſam und wartende ſin füllen, Und wenn wir daz getun. ſo ſoll die Stat zu Fridberch und die Gülde und Nütze zu Franckenfort ledig und loz ſin. ..

Neque multo poſt XIII. Kal. Julii rebus humanis valedixit Guntherus Cæſar, qui ex Imperio inteſtinis malis turbido nihil pene tulit commodi, quam quod illuſtri familiæ gloriam Auguſtæ originis reliquit. Eo gravius poſt ejus obitum Goslarienſes & Northuſani obſtiterunt, quo minus in Schwarzburgenſium venirent poteſtatem, licet vel maxime Carolus promulgatis edictis eos ad præſtandum fidei juramentum compelleret, negotiumque jam dediſſet Erneſto Brunsvicenſium Duci ut civitates has in ordinem redigeret. Oblanguiſſe demum videtur negotium ſiquidem Comites Schwarzburgenſes urbes has in ſua tenuiſſe poteſtate nusquam leguntur. Si conjecturæ locus, ære hæc Schwarzburgenſium jura eas redemiſſe crediderim, quod tamen affirmare monumentis deſtitutus vix auſim. Carolus certe Cæſar transacto abhinc biennio omnia civitatis noſtræ privilegia egregio diplomate rata habuit, luculento indicio, Schwarzburgenſem cauſam jam tum luiſſe ad liquidum perductam.

Anni Chriſti 1350. 1351. 1352.

Caroli IV. Reg. 4. 5. 6.

Ab. V. C. 427. 428. 429.

Secta flagellantium.

Henr. Rebdorff. p. 439. Jo. Pom. Chron. Sax. p. 384 Naucler. f. 891.

NOndum hoc anno deſævierat peſtilentiſſima lues, cum nefarii nonnulli, aut, ut rectius dicam, ſimpliciſſimi nebulones novo delirio dementati Flagellantium ſectam ſuperiore ſeculo enatam revocarent. Hi homines totam Germaniam pervagantes dici non poteſt, quantam e plebe multitudinem in ſtoliditatis ſocietatem attraxerint. Solent enim homines nulla re magis, quam ficta religionis ſpecie decipi. Erat hoc iis veluti proprium ut pœnitentium habitu, vultu demiſſo oculisque in terram defixis, urbe obirent, templa ac cœmiteria adirent, verberibus in ſua viſcera ſævirent, recitatoque incondito carmine in terram projecti vota facerent. Admiſſi in urbem nec eleemoſynas, nec dona oblata accipere auſi ſunt, ad cœnam vero invitati ſinguli in ſingulas domus, nec niſi ſemel permiſſu Magiſtrorum ibant. Addita mendacia, efficta literæ, quas cœlitus miſſas dicebant, jactata miracula, viſiones, magno ſupercilio enarratæ, clero denique Flagellantibus infenſo certa denunciantur ſupplicia. Hisque inſtitutis Deum placatum iri, peſtemque deſituram ferebant. Re denique ad Pontificis tribunal relata, Flagellantes hi a deliriis reſipiſcere multis minis juſſi ſunt, Sed

ſua ſponte evanuit ſtultorum ſocietas. Cum enim vulgo contemni, nec tanto in pretio, quanto olim, haberi cœpiſſet, plures revulſis a veſtitu crucibus abjectisq; flagellis auſugere. Hoc ergo inſtitutum cum Magdeburgi, Brunsvici, Helmſtadii, Hildeſiæ aliisque vicinis locis invenerit ſui admiratores: non eſt mihi dubium, quin Goslaria quoque hiſce ardelionibus aliquandiu præbuerit hoſpitium.

Feſtum Corporis Chriſti apud nos inſtitutum

Reutel. Chron. Hillesh. p. Chron. MSC. Ep. Hild. c. Fr. de Hagen. Catal. Epiſc. Hildes. p. 22.

Ad ſaniorem itaque devotionem plebem traducturus Henricus Hildeſienſis Epiſcopus feſtum corporis Chriſti ſuperiore ſeculo ab Urbano Pontifice inſtitutum in Epiſcopatum ſuum introduxit, juſſitque illud omnibus ſuæ diœceſeos locis proceſſionibus, votis, ſupplicationibus celebrari. Officium hujus feſti Pontificis juſſu Thomas de Aquino compoſuit omnique venerationis genere hoſtiã hierothecæ incluſã afficiendam ſtatuit, quod non mirũ eſt eo ſeculo, quo ſententia de transſubſtantiatione panis Scholaſticorũ ope veluti in throno collocata plures ejusmodi peperit conſequentias. Primus ergo hic annus, quo Goslaria noſtra celebrem hanc feſtivitatem peregit. Peſte enim adhuc ſæviente quicquid excogitatum eſt, quod ad propitiandum indignantem Deum facere videbatur. Quemadmodum alii ad ſanctorum reliquias, alii ad cruces prodigioſas confugiſſe memorantur Pomario. Immo ne cuidam forte occaſio deeſſe poſſit Deum propitiandi, indictus in hunc annum jubilæus magno hominum concurſu celebratus, peſtis remiſſione nec quicquam efflagitata.

Bellum Magdeburgenſium ſociale.

Pomar. Chron. Sax. p. 187 Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 241.

Peſtem nondum remiſſiorem proximo anno ſecutum eſt bellum civile inter Magdeburgenſem civitatem & equites ejusdem diœceſeos, magno animorum motu geſtum, id quod ſibi hic vel ideo locum depoſcit, quod Goslaria noſtra fœderis religione Magdeburgenſibus ſe junxit, ex qua re innumeræ turbæ in Saxonia enatæ ſunt. Tumultuabantur adhuc in hiſce regionibus nobiles quidam prædones, contra quos jam nuper inferioris Saxoniæ principes fœdere Lubecæ inito ſe præmunierant. Ne igitur ſolæ civitates harpyarum iſtarum rapinis eſſent expoſitæ, cœperunt & ipſæ inter ſe in hanc legem paciſci, ut mutuis auxiliis communes inimicos profligarent. Venêre in hoc fœdus Goslaria, Magdeburgum; Brunſvicum, Quedlenburgum, Halberſtadium, Helmſtadium, Aſcherslebia & Hala Saxonum, quæ civitates incredibili concordia de opprimendis prædonibus cogitabant. Equites Magdeburgenſes cognito hoc fœdere ad alia conſilia converſi pacem civitati offerebant, ſed rem minus adhuc integram eſſe clamabant Magdeburgenſes, jactam eſſe aleam, debere ſe ſibi demum conſulere, occaſionem frangendi inviſos nobiles non eſſe e manibus dimittendam. Hinc & equites irarum pleni ad bellum ſe compoſuerunt ac per inſidias diviſi pecora Magdeburgenſium abegerunt, quod quidem prædandi genus tunc erat bella gerentibus quam familiariſſimum. Cives ſua pecora recuperaturi fugientes ad oram usque prope Wolmerſtadium inſecuti ſunt, ubi converſi a fuga equites & in aciem diſpoſiti, tam cruento prælio Magdeburgenſes profligarunt, ut multi occumberent, plures capti in hoſtium venirent poteſtatem mille & trecentis marcis deinde redimendi. Hinc refectis copiis ſuis Magdeburgenſes ulturi cladẽ Wandslebiam & Erxlebiam obſidione premunt, Altenhuſum flammis devaſtant, Ducemq; Lauenburgicum ſuppetias Nobilibus laturum ad Vrslebiam juſto prælio profligant, eoque impellunt equites, ut reſtitutis rebus omnibus, quas prædando abegerant & capella pro occiſorum ſaluti condita pacem offerrent.

Carolus Imp. Goslarienſibus præclara privilegia indulget.

Goslaria licet fœdere juncta Magdeburgenſibus ſubſidiarias procul dubio copias ſubmiſerit meliore tamen fato ſuo veluti extra teli jactum fuit, & libertate noviſque ſubinde privilegiis aucta præ ceteris civitatibus effloruit. Præcipue hoc loco non omittenda videtur inſignis Caroli Cæſaris clementia, qua civitati noſtræ communi principum conſenſu de ſecuritate aliisque juribus proſpicit, hoc ſubmiſſo diplomate, quo fidem Goslarienſium nulla fortuna interruptam inſigni elogio tollit:

CAROLVS Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex, Notum facimus univerſis, quod attendentes multiplicia merita probitatis, & grata quidem obſequia dilectorum nobis Civium *Goslarienſium*, quibus iidem puritate conſtantis fidei, ſacro frequenter adhæſerunt Imperio, & in futurum aucto fidelitatis ſtudio, ferventius adhærebunt, ipſis, hæredibus, ſucceſſoribus ipſorum, ac eidem Goslarienſi civitati in perpetuum infraſcriptas gratias ſicut easdem a celebris, ac recolendæ memoriæ divis Romanorum Imperatoribus & Regibus prædeceſſoribus noſtris pridem obtinuiſſe noſcuntur, animo deliberato, ſano Principum Baronum & Nobilium noſtrorum præcedente conſilio, dignum duximus liberaliter erogandas. Inprimis ſiquidem ut liceat eis bona, prædia, poſſeſſiones & agros ipſorum quibuscunque perſonis, indigenis, incolis ſive Monaſteriis adſcriptis,

enariis, aut aliis, vel etiam advenis, & præſolitis ſicut utilitati ipſorum expediens fuerit, pro ſuo locare & exponere beneplacito, ſub ea libertate, quod etiam circumſedentes & vicini nobiles, & inhabitatores diſtrictuum nulla ratione Dominos, Conventores bonorum & agrorum talium derogare, ſpoliare præſumant, aut alias, quomodolibet, deprædari: nec non univerſitas Civitatis ipſius, dum & quoties, quavis ratione in cauſam tracta fuerit, duo concives, & jurati ſui plenum & ſufficiens mandatum habentes, juri ſtare valeant, & reſpondere objectis quibuslibet, ac nomine & vice univerſitatis ipſius triumphare, ſuccumbere, in noxam prolabi, ſeu culpam; & etiam ſuffragante ſibi juſtitia rationabiliter expurgari, quodque nullus ſuorum concivium, aut incola Civitatis, occaſione cauſæ cujuslibet, ad alia quævis judicia extra muros Civitatis Goslarienſis prædictæ citari, ſeu evocari valeat, niſi conſtet liquido & manifeſte prius appareat, quod Actoribus & impetentibus eos, *coram Imperiali Advocato, & Imperiali, Civitatis ejusdem Palatio* juſtitia denegata fuerit, & partes non valeant, aut non poſſint juſtitiæ aſſequi complementum, ac *Advocatus Imperialis Civitatis prædictæ* liberam poteſtatem & plenam facultatem habeat, ſine cujuslibet hominis contradictione, vel offenſa, pro certis obventionibus, puta, Koppcrſcholle, Schlegeſchatz/ & cæteris ejusdem loci, redditibus, juribus, & uſufructibus impignorandi quoslibet, qui ſunt ad ſolutionem talium obligati, denique pro bona reipublicæ & pacis tranquillitate juvanda liceat antedictis Civibus raptores, proſcriptos, & hoſtes ipſorum, in omnibus quorumcunque diſtrictibus & ubicunque deprehendi vel haberi poterunt, absque metu quolibet inveſtigare, ſcrutari, quærere, apprehendere captivare, captivatos abducere & ſententiare, judicare ac condemnare prædictos juxta demeritorum & reatuum exigentiam ſeu perpetrati criminis qualitatem. Inhibentes nihilominus firmiter & diſtricte univerſis Principibus Eccleſiaſticis & Secularibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Communitatibus, judicibus & perſonis aliis, cujuscunque ſtatus, ſeu conditionis exiſtant, noſtri & Sacri Imperii fidelibus, ne præfatos Cives, heredes & ſucceſſores ipſorum in perpetuum adverſus præſentis noſtræ largitionis indultum in præmiſſis, vel eorum altero ullo unquam tempore offendere ſeu impedire præſumant, aut conſtituere ſeu procurare, per alios impediri, ſub pœna ducentarum marcarum puri argenti, quas a quolibet contraveniente ſeu faciente, irremiſſibiliter exigi volumus & medietatem earum noſtro Regali ærario ſive Fiſco, reſiduam vero partem injuriam paſſorum uſibus applicari. Publicatum ſub noſtræ Majeſtatis ſigillo teſtimonio literarum. Datum *Pragæ*. Anno Domini milleſimo trecenteſimo quinquageſimo primo. Indictione quarta Calendis Julii, Regnorum noſtrorum Anno quinto.

Per Dominum Regem *Johannes* Ponifax. &c.

Lis inter Francob & Archid. Gosl. ſopita, *Chron. Mont. Franc. p. 11.*

Eadem felicitate Franckenbergenſis Conventus moleſta lite, quæ ſibi cum Archidiacono Goslarienſi Thiderico de Stochem de cura animarum interceſſit, ſoluta eſt. Archidiaconus enim ratus præpoſitum Franckenbergenſem a ſe debere curam animarum ſuſcipere, viſis Epiſcoporum privilegiis, quæ aliud innuebant, ultro monaſterium ab hac re abſolvit. Literas hac de redatas ſervavit auctor Chronici Montis Francorum.

Variorũ Prælatorũ Gosl. nomina.

Et ne ignores, qui nam tunc prælati Goslarienſibus vicinisque eccleſiis præfuerint, teſtes ſubjicio, quos in literis Alverici, Aladri, & Henrici de Borchtorpe adſcriptos reperi: *Hujus rei teſtes ſunt honorabiles viri Dnus Conradus Decanus SS. Apoſtolorum Symonis & Judæ Goslariæ, Dominus Hinricus Præpoſitus S. Mariæ in Richenberge, Dnus Olricus Præpoſitus Novi Operis, Johannes de Levede dictus Meyſo, Hermannus de Dornten, Giſecko & Burchardus dicti de Rovven Burgenſes Goslarienſes cum pluribus aliis fide dignis. Actum & datum A. D. M. CCC.LII. in Dominica die qua cantatur Invocavit.*

Ex literis Granhoff.

Annus Chriſti 1355.
Carol. IV. Reg. 9. Imp. I. Ab. V. C. 432.

Goslarienſes ab

APpetente demum hoc anno æſtate Johannes Pontifex recepto in gratiam Hen-

Digitized by Google

excommunicatione abſolvuntur. *Ex lit. SS. p.m. & ind.*

Henrico Hildeſienſi Epiſcopo,'Goslarienſes etiam illi faventes a diuturno ſacrorum interdicto abſolvit, deditque negotium Eghelingho Abbati Riddagshuſano, ut ſuo nomine excommunicatis abſolutioné impertiret. Extat hac dere ipſū Eghelingi diploma,quo omnium Goslarienſium prælatorum oomina in quos excommunicationis ſententiā vibraverat Pontifex recenſentur,quod ideo non poſſum non hic integrum ſubnectere:

NOs frater *Eghelinghus* Abbas Monaſterii Riddagshuſani Cyſtertień. Ordinis Halberſtadień dyoceſ. recognoſcimus publice per præſentes. Quod honorabiles & diſcretos viros Dominos infra ſcriptos, videlicet, Conradum de Polde Decanum. Bertramum de Bylſten Theſaurarium. Tzabellum. Conradum de Kniſtede, Adrianum, Detmarum de Inferno. Bertholdum de Redhen, Wernerum Weſterod, Hermannum Duderſtad, Bernardum de Pölde, Ottonem divitem, Conradum de Kniſtede Juniorem, & Hermannum de Aſtvelde, Canonicos, Eccleſiæ Sanctorum Aplorum Symon. & Judæ Goslar. Johannem de Huddeſem. Hinricum de Srupa, Thidericum de Dörnthen, Henricum de Borchtorp. Henricum de Halberſtad. Thidericum de Bolde, Johannem de Lochtene. Sanderum dictum craſſus, Henricum Olificem. Conradum de Ghifhorne, Johannem de Uslaria, Hermannum Bredeſten. Bertoldum de Oſterode & Bertoldum de Noverhuſen ejusdem eccleſiæ vicarios. Johannem Decanum. Reynerum, Widekindum, Johannem Bodeker, Henricum de Dornthen, Johannem Cuſtodem. Johannem Groning, Thidericum, Canonicos Montis S. Petri prope muros. Johannem Scolarem ibidem. Dnum Johannem Præpoſitum, Johannem Goddesmann Priorem, Annonem de Duderſtad Cuſtodem,Ecbertum inſtitorem,Hinricum Himteken,Hermannum deDornthen, Ludolphum Durekop, Wedegonem Duderſtad, Ludolphum de burchtorp, Bartholdum de Barum,Ludolphum deBrughen,Canonicos regularesMontis S.Georgii prope muros.Hermañum rectorem Scolarium. Volquinū,Henricū deGroninghe,Henricum deDörne,Henricū Gheismaria,ConradumSantreygher. Albertum Reymberti,Bertholdum de Northem,ſcolaresMontis ejusdē, DnūJohannem Præpoſitum--Prioriſſam & Conventum in Vrankenberghe, Johannē Craterarium.MeynhardumPræbendarium.Albertum deDalem,Johannem deNorthemCapellanos,JohannemBruningh Ecbertum Tynten,ſcolares ibidem. Dnum Hermannum Præpoſitum, Mechtildem Abbatiſſam, Ghertrudim prioriſſam & Collegium Sanctimonialium Novi Operis Goslariæ, Johannem de Barum, Henricum Grotehene Capellanos ibidem, Henricum Johannem Conradum & Johannem Scolares, nec non fratres Bertholdum, & Bertholdnm converſos ibidem. Dnum Hildebrandum plebanum forenſis Eccleſiæ, Olricum Plebanum in Hauckenſtede. Thidericum Plebanum in Lende, Hinricum de Jerſtede Canonicum Richenbergen. Capellanos ſuos. Henricum Regem, Thidericum Snelle, Johannem Militem, Hartmannum de Dornthen, Arnoldum de Aſtvelde, Hinricum de Vrankenberghe, Altariſtas ejusdem forenſi Eccleſiæ, nec non Borchardum Gruzer Dyaconum, Hildebrandum plebanum in Aſtvelde, Johannem fabrum ſacerdotes, Hermannum, Johannem Albertum. Erneſtum Hermannum Henricum & Johannem Hildeń. ſcolares ibidem, Dnū Georgium plebanum Sancto Stephani, Henricum de Gethelde, Johannem Tzabel, Johannem Sapian, Altariſtas, Hermannum de Levenſtede, & Henricum Capellanos, Conradum & Bennonem ſcolares ibidem, Dnūm Olricum plebanum Eccleſiæ ſci Jacobi, Hildebrandum & Hermannum Capellanos. Widekindum bodeker, Henricum & Thidericum Campanarios ibidem, fratrem Conradum & fratrem Johannem terminarios Ordinis heremitarum, Dnūm Bertholdum plebanum Sci Thomæ, & Johannem ſcolarem ſuum, nec non Johannem de Levede, Johannem Meyſen, Ghiſekonem de Nowen, Henricum de Nowen, Rodolphum de Barum Henricum de Uslaria & Arnoldum de Ghifhorne, Conſules civitatis ejusdem auctoritate apoſtolica nobis in hac parte commiſſa abſolvimus in hunc modum. Auctoritate apoſtolica qua fungimur in hac parte, ab omnibus proceſſibus, excommunicationum, ſuſpenſionum, interdictorum, ac inhabitationum, & aliis quibuscunque ſententiis ac pœnis ſpiritualibus, ac temporibus, tam

per

per quoscunque proceſſus, quacunque autoritate factos & habitos, quam alias ab homine vel a jure, ſeu conſtitutionibus provincialibus, ac ſynodalibus, ſive nominatim & expreſſe ſive generaliter latis, ſeu inflictis, vos abſolvimus. Vosque ad honores & ſtatum & famam in quibus eratis, ac ad pheuda, privilegia, immunitates, nec non bona & jura quæcunque, quæ obtinebatis antequam excederetis, ſeu delinqueretis, reſtituimus & omnem infamiæ & inhabilitatis maculam ſive notam quam incurriſtis, occaſione adhæſionis Dñi Henrici Epi Hildeñ. dum erat in rebellione totaliter abolemus. Vosque ad eccleſiaſtica beneficia obtinenda habilitamus, nec non ſuper irregularitate ſi quam ſic ligati celebrando divina vel vos immiſcendo ipſis contraxiſtis, & ſuper Ordinibus â dicto Dño Henrico ſeu ejus auctoritate dum erat in rebellione vel ab aliis quibuscunque prælatis, receptis, dum eratis prædictis ligati ſententiis, in nomine Patris & filii & Spiritus Sancti, miſericorditer diſpenſamus. Proteſtamur inſuper quod præſcriptis dominis diximus, quod iſta abſolutione facta per nos tam vivorum quam mortuorum in ipſorum monaſteriis, Eccleſiis & cymiteriis ſepultorum ſecura conſcientia & libere celebrare poſſent divina, dummodo aliud canonicum non obſtaret, niſi quod ex adhæſione Dñi Henrici Epi Hildeñ. ſæpe dicti cum in rebellione fuerant incurriſſent. In premiſſorum evidens teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus & appenſum, facta eſt hæc abſolutio Goslariæ, præſentibus Johanne de Hamelen & Henrico de Kiſſenbrughe noſtris confratribus & monachis in Riddageshuſ. Anno Incarnationis Dominicæ MCCC. quinquageſimo quinto feria ſexta poſt dominicam qua cantatur Lætare.

Monaſteria Goslarienſia ignota.

Mentio in hoc diplomate fit Fr. Conradi & Fr. Johannis Terminariorum Ordinis heremitarum, procul dubio S. Auguſtini, ſed qui nam hi ſint, aut quo in loco eorum monaſterium ſteterit, cum ignariſſimis ſcire me ſateor; horum enim mentionem in ſolo hoc diplomate fieri adhuc deprehendi. Inter ea igitur, quæ mihi nondum liquent, invitus licet, referre cogor quatuor potiſſimum ſacra collegia, quorum nec vola nec veſtigium in omni antiquitatis memoria ſupereſt:

- Monaſterium heremitarum Ord. S. Auguſtini, cujus in hoc diplomate mentio fit.
- Monaſterium fratrum Prædicatorum, quod in diplomate ſupra ad ann. 1297. relato occurrit.
- Das Clöſterlein der Kreutz-Brüder/ Equitibus S. Johannis in S. ſepulcro datum.
- Hoſpitale Domus Teutonicæ, de quo in diplomate ad annum 1254.

Anni Chriſti 1357. 1358.

Caroli IV. Reg. 11. 12. *Imp.* 3. 4.

Ab. V. C. 434. 435.

Rupertꝰ Comes Mansf. Commendator S. Sepulcri. *Ex deductione Muderſbachiana.*

ANnus a Chriſto nato M. CCC. LVII. nobis monaſterium ſepulcri in memoriam revocat, ad Johannitarum ordinem ſpectans, de quo jam ſupra quædam diximus. Præfuit ei per infeliciſſima hæc tempora Rupertus Comes Mansfeldicus Commendator, qui in platea die Kepperſtraſſe tabernam cereviſiariam erexit, interjecto tempore cum ipſa platea collapſam.

Conr. Romolſt Advoc. Gosl. Judæis cœmeterium addicit.

Spangenb. c. 288. p. 400. Ex literis Grauhoff

Deflagraverat interea peſtilens ſidus, quod univerſum terrarum orbem tot funeribus exhauſit, ut e Franciſcanorum ordine ultra centum & viginti quatuor fratrum millia lue huc extincta ferantur. Sed Judæis vix plures homines peſtis, quam nonnullorum furor enecavit. Judæi enim, quod fontes veneno temeraſſe vulgo dicerentur, tanta ſævitia ubique a furibunda plebe trucidati ſunt, ut haut pauci, veriti, ne in crudelium hominum manus incidant, mortem ſibi conſciſcerent. Hac deſperatione perciti, ter mille Judæi Erphordiæ degentes in ædes ſuas convolarunt, ſubjectoque igne ſe ipſos miſerabili incendio enecarunt. Ut alia jam taceamus, eodem enim ſcelere ceteris locis in miſeros homines ſævitum eſt, adeo ut nec magiſtratus quidem coërcendæ plebi ſufficeret. Saniore conſilio cives apud nos Judæis pepercere ſive ampliſſimi Senatus auctoritate a tanto ſcelere cohibiti, ſive de Judæorum noſtratium innocentia certi. Extant ex hoc anno Conradi Romoldi Advocati Goslarienſis literæ, quibus Judæos a Montis S. Georgii Canonicis locum ſepeliendis mortuis accepiſſe, ac hac de cauſa quotannis Præpoſito vini congium debere teſtatur. Ex quibus & hoc licebit colligere, priſtinum Judæorum cœmeterium cadaveribus e peſte obeuntium ita fuiſſe repletum, ut de alio comparando fuerint ſolliciti. Neque enim crediderim, olim quoque non niſi decem Judæorum familias hic habitaſſe. Verum en ipſas literas:

Ex

EK Conrad Romolt Voget to Goslere bekenne und betüghe openbar in deſſen Brove de Jüden gemeine / de to Goslare wonende ſind / hebbet vor meck geweſen / van eren Weghen / undte hebbet vor meck an Richters ſtadt bekannt / dat ſe / undte ere Nakomelinge willen vndte ſchüllen alle Jahr ewilken und immermehr in ſinte Merdens Avende geven vndt antworten uppe ſinte Jürgenberge dem Proveſte des Stifts eyn Stüveken Wynes / odder alſo vele Pennynge / alſo et denne gfilt to ener wederſtadinghe des / dat de Proveſt undte de Herren van ſünte Jurienberge der bede wellen / vſer Herren deß Rades to Goßlare hebbet georlovet der vorbenanden Judeſchap vndt eren Nakomelingen / dat ſe ere todte Juden graven moghet uppe dat Bleck by der vorbenannten Herrn vor ſünte Jurienberge Kolgarden / alſo den Breff utwieſet / dem de proveſt vndt de Herrn van ſünte Jürjenbergen en darup hebbet gegeven. Dyſes ſind tüghen Hennecke von Ußlere / Hennecke van Nauen vndte vele andere guter Lüte / to Urkunde vndt to tüghe dat ſe dat ſtede ewhig vaſt halten wüllen undt ſchüllen. So hebbe eck Conrad Romolt vorenannt tor bede der Jüden vndt van rightes weghe myn Inngeſiegel gehenget an deſſen Breff Na Goddes Bort dritteyn hundert Jar in deme achteteu vndt veſtigheſten Jars des Sontags to Lætare.

Monte S. Georgii diruto locus quoque Judæorum cœmiterio deſtinatus deſeri cœpit, eorumque ſepultura io vallum civitatis traoslata, ubi hodienum permanet.

Anni Chriſti 1359. 1360.

Caroli IV. Reg. 13. 14. *Imp.* 5. 6. *Ab.V.C.* 436. 437.

Cleri luxus Carolo Cæſari inviſus. *Naucler. gen. 46. p. 99.*

INter hæc Carolus Imperator quamvis id omni niſu daret operam, ut periclitantem Cleri libertatem ſtabiliret; pootificis quippe ad notum omoia agens; luxum tamen ejus & inexplebilem habendi aviditatem adeo deteſtatus eſt, ut Pootificis legato oovam pecuoiam Cameræque ſubſidia a Germanis poſtulanti reſpondet, luxuriæ Cleri ante omnia modum ſtatuendum, ſatius eſſe, ſi Pontifex de inſtauranda veteri diſciplina cogitaret, quod niſi mature fieret, ſuperflua Cleri bona ſe redacturum ad fiſcum, & luxuriæ materiam ſubtracturum eſſe. Adeo ſcilicet ſacerdotum ordo in luxum & protерviam erat ſolutus, ut & veſtibus tumorem præferrent. Quemadmodum hoc anoo Cuno quidam de Falkenſtein Canonicus Moguntinus in principum comitiis capitio ſericis ſegmentis variegato inceſſit, tam ſplendido, ut Carolus Imperator illud capiti ſuo impoſitum omnibus adſtantibus oſtenderet, quæreretque, ao non militem potius quam Clericum hoc habitu referat Qua reprehenſione publica non modo Falkeoſteinius ſed & plures alii cautius mercari, habituque magis decoro uti cœperunt.

Joh. Decanus & Capitulum SS. Simon. & Judæ Cluſam Einbecenſem Rectori committunt.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ tunc Decanos præfuit Johannes, qui capitolo ſuo ſuffragante hoc anno Cluſam ſub ruffo Lapide prope Eimbeccam, ad hanc eccleſiam ſpectaotem Wichmanno presbytero & plebaoo eccleſiæ Huldeſieoſis ea lege commiſit, ut perſonam idoneam eligat, quæ in iſta Cluſa moretur, eique de ſufficiente victu proſpiciat:

Ex lit. SS. Sim. & Judæ.

IN nomine Domini Amen. Nos *Johannes* Decanus & Capitulum Eccleſiæ Sanctorum Symonis & Judæ Apoſtolorum Goslarienſis Hildenſ. Diocesis recognoſcimus publice per præſentes quod confiſi de probitate & ydoneitate diſcreti Viri Dni *Wichmanni* Presbyteri plebani eccleſiæ parochialis in *Huldeſſe* Magunt. Divi committimus ſibi in his ſcriptis *Cluſam noſtram ſitam ſub ruffo lapide prope Einbeck* cum ſuis pertinentiis ut eam regat & ordinet de perſona ydonea in ea morante, ut ſibi aſſignet de agris, ortis quo ſuſtentatione ſua prout ſibi viſum fuerit & ſi & quotiens expedire viderit, inſtitutam removeat & aliam inſtituat, quod ſibi quam diu vixerit committimus in his ſcriptis. In cujus teſtimonium *ſigillum noſtrum ſcilicet impreſſionem S. Matthiæ continens* præſentibus eſt appenſum. Datum aõ Dñi. M. CCC. LX. in Vigilia omnium ſanctorum.

Cluſa Goslarienſis. *Andr. Hag.*

Ejusmodi Cluſa etiam Goslariæ noſtræ ante portam ſatam viſitur in rupe petroſa e media planitie promioeote & multo labore excſa. Hæc in alios hodie uſus converſa ad Eccleſiæ Montis S. Petri Canooicos pertinet, ſuoque ſitu & artificio merito ſpectantium allicit oculos. De origine ejus nihil compertum. Vulgarem enim traditionem, quæ Bertham Henrici IV. imperatricis conjugem a præfecto

Calend. anni 1664.

fecto prætorio furti male ſuſpecto ſumſiſſe ſupplicium, deinde pœnitentia tactam A. M. LXXIV. hanc Cluſam fieri juſſiſſe, multisque agrorum proventibus locupletaſſe refert, pro certo aſſerere non auſim.

Annus Chriſti 1362.

Caroli IV. Reg. 16. *Imp.* 8. *Ab. V. C.* 439.

Henric9 Hildeſ. Ep. obit.

Reutel. Chron. Hillesh. p. 100. Cranz. l. 9. Metr. c. 21. & 35. p. 247. 254 Chron. Ep Hildes. MSC. c. 38. Bruſch. cap. 11. de Archiep. & Ep. n. 30. Bucelin. parc. 1. Germ. S. p. 19. Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 4.

HIldeſienſis eccleſia ad ſummam felicitatem evecta transacto abhinc bienn1o in maximum luctum incidit, rebus humanis exemto Henrico Epiſcopo, principe ad deſendenda hujua eccleſiæ jura veluti facto, quippe qui hoſtibus ſuis dextro Marte debellatis contra tumultuaria quoque prædonum arma paucis ante mortem diebus præclarum a Catolo Cæſare diploma impetravit, quo Duci Sxxoniæ, Archiepiſcopo Magdeburgenſi & Paderbornenſi Epiſcopo id datur negotii, ut vexatores eccleſiæ Hildeſienſis in jus vocatos ſuo arbitrio puniant, donec Henrico Epiſcopo ex aſſe ſatisfeciſſent. Fatalis illi dies extitit ſextus Februarii, quo ejus anniverſaria in Hildeſienſi eccleſia ſolenni titu celebrantur. Sepultus in eccleſia cathedrali Hildeſienſi hoc meruit epitaphium:

> *Poſt M poſt tria C poſt ſexaginta duosq;,*
> *Hunc ſol ſexta necat Februi, qui pace quieſcat,*
> *Creverat Eccleſia per eum, præſtante Maria,*
> *Præſul pacificus, Henricus, honoris amicus,*
> *Hic eſt proſtratus, Brunſchwig de principe natus.*

Hæc Leznerus, Reutelius, Buntingius & quibuscunque de Epiſcopis Hildeſienſibus ſcribere curæ fuit, magno conſenſu enarrant, Cranzius tamen hunc Epiſcopum non Hildeſiæ ſed Brunsvici in æde S. Blaſii terræ mandatum refert, procul dubio falſus, cum membrana S. Blaſii a Madero edita, Illuſtresque in iſta baſilica ſepulturaa complexa Henrici Epiſcopi plane non meminerit.

Ei ſuccedit Johannes.

Huic ergo Henrico ad plures abeunti a Pontifice ſubrogatur Johannes quidam Schadelandius, (quem & Schadebrandum a Reutelio vocari video,) aliis gente Friſius, aliis Rhenanus, domo Colonienſis aliis Saxo civisque Hamelenſis creditus, celebris e S. Dominici familia Theologiæ Doctor, otiique & quietis, quam belli cupidior. Quippe a juventute in monaſterii umbra deliteſcens ſecum vixerat, ſtudiorumque ſuorum habuerat rationem; Sed interjecto tempore ad Pontificis clementiam adſpirans rebus gerendis adhiberi cœpit, quemadmodum & año M.CCC.LXV. poſitis Epiſcopi Hildeſ. Inſignibus Nuncii Apoſtolici munere functus eſt, teſte ejus tabula, quam in Catalogo Præpoſitorum Hildeſienſium allegat Conr. Berth. Behrens.

Behrens. catal. præp. Hild. p. 11.

Hildeſiam ab Urbani Pontifice miſſus nihil habuit antiquius, quam ut eccleſiæ ſuæ curam unice ſuſciperet, ovesq; ſibi commiſſas ad ſempiterna illa beatorum gaudia docendo paſcendoque deduceret. Fertur a Canonicis aliquando quæſiviſſe, ubinam libri, quibus tempus ante ſe Epiſcopi triviſſent, ſerventur, numque bibliotheca ſatis luculenta ab anteceſſoribus ſuis collecta ſit? Cui illi in armamentarium deducto, oſtenſis tormentis, *En*, inquiunt, *libros, quibuscum adhuc anteceſſoribus tuis commercium fuit, quos ſi tu quieſcere paſſus fueris, ilicet actum eſt*. Ingemuit Epiſcopus ad hanc rerum faciem, & ad pigendum induci cœpit, quod e monaſterio ſuo in hunc Epiſcopatum tanquam e tranquillo portu in turbulentiſſimam tempeſtatem mediamque rerum omnium perturbationem deduci ſe paſſus ſit. Hinc aſſiduis precibus flagitavit pontificem ut vacationem ſibi ab Epiſcopatu concederet, aliiq; hoc imponeret munus, qui ad gerenda bella eſſet proclivior. Ea videlicet erat temporum iniquitas, ut non Epiſcopi amplius & Doctores, ſed propugnatores & milites expeterentur, quaſi vero ſummus animarum noſtrarum paſtor Epiſcopus potius diœceſin augere, quam oviculas paſcere juſſiſſet. Hinc non eſt mirum, Johannem hunc umbraticum doctorem cum ad publicum munus accederet, in alium terrarum orbem delatum ſe crediſiſſe.

Anni Chriſti 1364. 1365.

Caroli IV. Reg. 18. 19. *Imp.* 10. 11. *Ab. V. C.* 441. 442.

Joanni Ep. Hildeſ. Auguſtam abeunti ſuccedit Gerhardus.

Reutel. l. c. Chron. MSC. Epiſc. Hild. l. c. Bruſch. l. c. Bucelin. l. c. Cranz. l. 9 metr. c. 46. p. 259.

VOti itaque demum compos anno a Chriſti natali M, CCC. LXIV. impetrata vacatione, Pontificis beneficio deinde Auguſtenſem Epiſcopatum nullis tum motibus concuſſum adiit, ibique magna cum laude & inſigni religionia profectu inſignia tenuit. Succeſſorem in Hildeſienſi Epiſcopatu ſequente año habuit Gerhardum de Monte, quæ familia variis nominibꝰ Schalkerbergiorum, Schalchinburgiorũ, Schaltinburgiorũ, Schalcisburgiorũ, dynaſtarũ de Monte nequam, item Schelm von Bergen[*] in annalibus vetuſtiſtisq; documentis celebris advocatia eccleſiæ Mindenſis olim diutiſſime perfuncta eſt, multisqe eccleſiis Epiſcopos dedit, quemadmodum paulo poſt anno M. CCC. LXIX. ad Mindenſe quoque ſacerdotium Witekindus de Monte provectus legitur: Gerhardus noſter initio Cantor deinde Decanus Eccleſiæ Hildeſienſis creatus paulo ante hæc tempora ad Verdenſem Epiſcopatum adſpiravit, quem tamen cum degu-

[*] *Vid. Paulin. not. ad Watenſted. Chron. Mind. p. 36. & de Advocat. monaſt. p. 530. Meibom. not. ad Lerbecc. Chron. Schawenb. p. 542.*

ſtaſſet potius, quam adminiſtraſſet, Hildeſiam poſtliminio revocatur: qua de re extant hi verſiculi a Schlœpkenio evulgati:

Schlœpk. part. 2. Chron. Bardevvic. c. 7. p. 422.

GERHARDVS II. Baro de Monte el, 1367. [*+]

Hic quoque non longum Verdenſi præfuit adi,
Hildeſiam Antiſtes ad munera ſacra vocatus,
Et tamen interea, ut præſul Verdenſis habere
Jure queat piſces, effecit, in amne Viſurgi.

Meibom. not. ad Lerbecc. l. c.

Vir erat omnibus iis naturæ dotibus ſpoliatus, quæ in oculos incurrunt, naſo quippe aquilino, facie deformi, voce denique tam inſvavi uſus, ut riſum audientibus moveret. Quem tamen naturæ errorem ipſe incredibili virtute correxit tanta prudentia ſcientiaque literarum æquales ſuos ſupergreſſus, ut nonnullæ ejus lucubrationes proſa vorſaque oratione non ineleganter elaboratæ hominum admirationem tulerint. Nec minus in ſago, quam in toga enituit. Cujus rei luculentum ſpecimen ipſo Pontificatus ſui exordio dedit. Cum enim LX. equites Weſtphali rapto viventes Hildeſienſem diœceſin armis & rapinis vexarent; Gerhardus juſta indignatione motus collecta fortiſſima manu prædones ad Aulicam aggreſſus tanta ſtrage profligavit, ut partim occumberent, partim capti in ejus venirent poteſtatem.

*+ *Fallis hic numerus. Ad minimum enim 1364. Epiſcopus Verdenſis electus ſit oportet. Ipſe enim Schlœpkenius part. 2. c. 2. p. 282. ſq. ejus literas producit, jam anno 1365. datas e quibus ſimul patet eum adhuc appetente feſto Johannis Baptiſtæ Verdenſi Epiſcopatui præfuiſſe, atque adeo anno demum in auctumnum vergente veniſſe Hildeſiam.*

Goslaria aliæque civitates Hanſeaticæ ſocietati accedunt.

Werdenhag. part. 4. de rebus Hanſeat. p. 447. ſqq

Inter hæc, ſi Pontano fides, urbes Hanſeaticæ fœdus primum pepigere ad commercia inter tot tumultuaria prædonum arma mutuis auxiliis ſtabilienda, ceterosque ſubmovendos hoſtes, qui eminentem harum civitatum fortunam minus æquo animo ferebant. Quamvis autem Lubeca, Hamburgum, Brema aliæque mari ſeptentrionali viciniores civitates dudum fœdere ſe junxiſſe videantur, ut auctor eſt Werdenhagenius, paulo ſerius tamen mediterraneæ hæ urbes acceſſere, quod ante infauſta interregni tempora cauſas procul haberent. Simul ac vero viæ latrociniis infeſtari ac negotiatores rebus ſuis ſpoliari cœperunt; res ipſa ſuadere videbatur, ut civitates harum regionum jungerent arma, mutuisque auxiliis communibus hoſtibus reſiſterent. Inprimis in Saxonia hac inferiore fœderi Hanſeatico nomina dederunt Brunsvicum, Magdeburgum, Goslaria, Hildesheimia, Hannovera, Eimbecca, Gottinga aliæque civitates, commerciis opibusque tum florentes. *Goslaria, in hanc ſocietatem recepta*, ut Werdenhagenii verba repetam, *cum aliis civitatibus ſociis aſſiduam curam adhibuit, ut prædonum ſpolia commeatibus publicis anteverterentur, ſed & commerciorum ſtudioſa varias res e metallis, [quamvis per hæc tempora non ſatis excultis] redemtes veluti argentum canalitium infectum, puſtulatum hydrargyrum æs caldarium, Orichalcum, electrum, auripigmentum, ferrum, plumbum, Cadmiam, ſalſuginem, pompholycon, ſulphurem, ſalnitri, boracem aphronitrum, ochram, vitriolum aliaque hujus generis mineralia magno commodo ſuo exportavit.* Eique ſocietati ſumma fide adhæſit, donec Carolo V. imperante alia ſuccederet rerum facies, ſolutoque ſeorſim fœdere civitatibus alio opus eſſet conſilio.

Anni Chriſti 1366. 1367.

Caroli IV. Reg. 20. 21. *Imp.* 12. 13.

Ab. V. C. 443. 444.

Carolus Imp. de cuſtodiendis viis ſollicitus eſt.

Thritem. Chron. Hirſaug ad h. ann. Schaten. l. 14 ann. Paderb. P. 2. p. 368

PErrexit interea Carolus Cæſar rempublicam pro virili ſua parte conſtituere. Veluti hoc anno cum prædones omnes vias ac itinera obſediſſent nihil habuit antiquius, quam has reipublicæ peſtes opprimere. Hinc Wenceslaum fratrem Brabantiæ & Limburgi ducem publicum viarum cuſtodem ad Rhenum conſtituit, eique id dedit negotii, ut hos rapaces lupos opibus potentiaque ferocientes armis ſuis imperata facere compelleret. Nec immemor inter hæc negotia Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ id quoque dedit operam, ne quid illa detrimenti caperet. Cum enim hujus eccleſiæ ſcholaſticus, quem a literarum ſtudiis ac vitæ integritate Imperator commendat, præbenda uteretur tantæ dignitati plane impari, quod temporum iniquitate plura bona prædonibus in ſpolium ceſſerant, Carolus reditus Capellæ B. Mariæ Virginis ad palatium Imperiale ſitæ Cæſarea auctoritate cum Scholaſtria conjunxit, quam rem hoc præclaro diplomate ſanxit:

Capellæ S. Mariæ cum Scholaſtria SS Simonis & Judæ conjungit.

*Gerhardo.

KAROLUS quartus divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus & Boëm. Rex venerabili Epiſcopo * Hildensheimenſi, noſtro & Imperii Principi & devoto ſuo dilecto gratiam ſuam & omne bonum. Cum Scolaſtria Eccclesiæ Goslarienſ. quæ ad noſtram & Imperii collationem & poteſtatem pertinet in corpore ſuorum redditu um & proventuum adeo ſit debilis & exigua ſicut hoc informatione ſufficienti recepit noſtra Serenitas, & Scolaſticus cui de ipſa proviſum foret, pro tempore ſtatum prælati talis deficientibus ſibi rebus ſumme neceſſariis habe-

habere negat ullo modo, nos qui ſemper ea quæ perſonarum Eccleſiaſticarum utilitates & commoda proſpitiunt generoſo, gratioſo & benigno quodam favore complectimur habito reſpectu gratuito ad conditiones & ſtatum honorabilis ac devoti Scolaſtici ibidem qui literarum ocia, honeſtæ vitæ & laudandæ converſationis præclaris inſigniis in conſpectu noſtræ Celſitudinis a fama volatili plurimum commendabilis redditur ſibique horum ratione præbendam reditus & proventus præfatæ ſuæ Scolaſtriæ gratioſius augmentare volentes Capellam Stæ Mariæ apud aulam Regis cujus præſentatio ſive juspatronatus ad nos velut Romanum Imperatorem rite ſpectare dinoſcitur una cum omnibus ſuis redditibus, fructibus, proventibus & pertinentiis ſcolaſticæ præfatæ & ejus Scolaſtico, qui pro tempore fuerit, quantum in nobis eſt, animo deliberato & auctoritate Cæſarea conferimus, adjungimus & e certa noſtra ſententia gratioſius appropriamus, hortantes & requirentes tuam devotionem præſentibus, quatenus incorporationem & adpropriationem prædictæ capellæ contemplatione noſtri effectualiter velis proſequi, procurans eum conſuetis & debitis cerimoniis adhibitis finaliter conſummari, facturus in eo noſtro Culmini complacentiam ſingularem. Præſentibus ſub Imperiali noſtræ majeſtatis ſigillo teſtimonio corroboratis. Datum *Franckfurd.* Anno Dni milleſimo, trecenteſimo, ſexageſimo ſexto. Indictione quarta. XVIII. Kl. Octobr. Regnorum noſtrorum anno viceſimo primo, Imperii vero duodecimo.

Per Dnum Ducem Saxoniæ
Decanus Glogarienſis.

Bellum Hildeſienſe.

At in vicinia noſtra inſequente anno graviſſimum bellum axarſit. Magnus enim Dux Brunſuicens & Luneb. cui a torque cognomen hæſit (*) cum Gerhardo Hildeſienſi Epiſcopo colliſus ingenio ſuo obſequi hoc eſt ultionem & bella ſpirare cœpit. Cauſæ ducis favebant Dietericus Præſul Magdeburgenſis, Albertus Halberſtadienſis Epiſcopus, Principes Anhaltini, Volradus Comes Querphordenſis, Guntherus Schwarzburgicus, Gerhardus, Mansfeldenſis, atque e nobilitate vicina quamplurimi, qui junctis armorum viribus irruptionem in Hildeſienſem diœceſin fecerunt agrisque devaſtatis adeo Hildeſienſes perterruerunt, ut ne conſilio quidem expediendo locus eſſe videretur. Gerhardus Hildeſienſis Epiſcopus licet parum inſtructum ſe videret; contra fortunam tamen ſpei inſiſtens ipſe quoque delectus inſtituere ſuasque contrahere copias cœpit, ſocialibus principum armis multum impares. Nec tamen ideo animum deſpondit, ſed ſpes ſuas quadam ambitione donans cauſam ſe B. Mariæ Virginis agere profeſſus eſt, hanc patronam eccleſiæ ſuæ non conceſſuram, ut ſub ſtramineo tecto coleretur, cum profligatis hoſtibus ſub aureo ſit habitatura. Nuncupato itaque voto manum adverſus hoſtes eduxit incredibili cupiditate pugnandi flagrantem. Cumque in hoſtium conſpectum veniſſet, converſus ad ſuos, manicam ſanctorum reliquiis onuſtam oſtendit, ac Viri, inquit, eſtote commilitones, en manicam meam in qua tot millia latent ſanctorum, qui omnes vobis præſidia pollicentur. Pugnatum eſt III. Non. Septembris ad Dinclerenſem pagum tanta utriusque exercitus fervore, ut diutius anceps victoria videretur. Inclinata tamen demum principom acie victoria ceſſit Gerhardo Epiſcopo, Woldemarus Anhaltinus, Albertus Mansſeldenſis, Volradus Querphordienſis, Johannes Hadmerslebienſis. Johannes de Oberg, Henningus de Monte, Johannes de Saider in acie occubuere, ceteri ab Epiſcopo capti Hildeſiamque deducti ſunt. Memorabilis victoria, qua tot illuſtres Principes Magnus Dux Brunſvicenſis Albertus Halberſtadienſis Epiſcopus, Duo Dynaſtæ Hackebornenſes, Henricus de Steinſort, Gumpertus & Almiricus Wanzlebii, Henricus & Ludolphus Alvenslebii, Buſſo Asſeburgenſis aliique inclyti viri in Epiſcopi Hildeſienſis poteſtatem venere. Lætus hac victoria Epiſcopus triumphans Hildeſiam ingreſſus eſt, tantamque argenti ſummam a captivis extorſit, qua non modo voto præſtando turrique eccleſiæ auro Hungarico obducendæ, verum etiam extruendæ Carthuſæ Hildeſienſi, novisque aliquot arcibus condendis ſufficeret. Adeo certus de D. Mariæ auxilio erat Epiſcopus cujus & imaginem e collo pendentem geſſiſſe dicitur chronicæ Slavicæ auctori Leznerus, Reutelius aliique hanc victoriam referunt in annum M.CCCLXIX. Sed ego potiſſimum Chronicæ Slavicæ & Buntingio, Meibomio aſſenſerim, inprimis cum Dietricum, Archiepiſcopum quem hujus belli ſocium veluti ex compacto tradunt annales, hoc ipſo anno fato conceſſiſſe conſtet. Plane ergo aliud egiſſe putes Schatenium, qui hoc bellum inſigni errore anno M. CCCLXXVI. geſtum autumat.

(*) *Cranzius l.c. per errorem eum vocat Ottonem.*

Cranz. l. 9 Sax. p. 253 cap. 33. & l. 9. metr. cap. 51. p. 262. Bunting. part. 1. Chr. Brunſvic. p. 245. Pomar. Chron. Sax. p. 407. 408. Chron. Monaſt. S. Michael. p. 522. ap. Meib. Chron. Magdeb. ap. eundẽ. p. 345. Brotuff. l. 6. hiſt. Anhalt. c. 8. Engelhuſ. Chron. p. 274. Compil. Chronol. ap. Piſtor. p. 747. Sagittar. c. 14. hiſt.

Princ. Anhalt. p. 78. ſq. Chron Slav. ap. Lindenbrog. p. 208.

Schaten. l. 14 p. 390. t. 2. Annal. Paderb.

Carthuſæ Hildeſienſis initia. *Ertvvin. Chron. Osn. p. 238 Cranz. l. 9 metr. c. 25 Lezn. l. 2. Chron. Hildeſ. MSC. c. 19*

Cum de Carthuſa Hildeſienſi fecetim meotionem, quam a Gerhardo Epiſcopo fundatam Ertwinus, Buntingius ceterique hujus prælii ſcriptores magno coosenſu tradunt, Cranzius vero tantum inſtauratam mavult: noo poſſum non hoc loco verſiculos noo nullos olim io hac Carthuſa obvios e Lezneri ſchedis proferre, ė quibus non modo conditor, ſed & benefactores primæque coloniæ illius innoteſcunt:

Chriſti poſt annos L, ter X, mille triecenes
* 1388. *Hinc octo ſubdas [*], tunc it in hos patrias*
Cencio Carthuſia, nova non inſcia terra
Ex Argentina poſt Erford ſubit in ima.
Hildenſemenſis Antiſtes, Gerdt titulotus,
Nobilis de Mente fundator & eſt pater hujus.
Sunt huic ſubſidio Cord de Steinbergque Johannes
De Scvvicholt, fortes, fama qui non medioeres,
Gerdt Cordt narrati loculo ſunt hoc inhumati
Supplice parce ſibi, Rex pie nate Dei.
His ſubvenire dum dicitur: ite venite.
Mors tua Chriſte pie, miſeros quo juſte recondis,
Eximat a tenebris. Hoc peto voce pia.
Vos qui tranſitis, memores horum roge ſitis;
Semper ut in requie ſint, Dominum petite.

Annus Chriſti 1368.
Caroli IV. Reg. 22. Imp. 14.
Ab. V. C. 445.

Gerhardus Ep. Hild. Richenb. inopia labotantibus conſilio ſubvenit *Ex literis Richenb.*

EAdem beneficentia inſequente anno Richenbergenſibus ad extrema redactis ſuppetias tulit. Monaſterium hoc ſuperiore ſeculo ex buſto reſuſcitatum per varios eventus ſortuitos prædonumq; injurias in hunc rerum ſtatum devenerat, ut boois omnibus ſpoliatum, ac a fundamentis fere proruens, vix ſacræ familiæ hoſpitium amplius præberet, pluresque jam loco migrare in animum inducerent. Re ad Gerhardum Hildeſieoſem Epiſcopum delata, iſte ſacrorum ordinum amantiſſimus princeps miſertus Richenbergenſium tecta monaſterii plumbo nudari, laminisque phrygiis interea obtegi juſſit. Hinc vendito plumbo pecuniam ad redimeoda bona dudum oppignorata impendendam ſtatuit. Reditus vero in poſterum ita dividi voluit, ut dimidia pars in refectorio victum fratribus præbeat, pars ad ædium inſtaurationem reſervetur. Quam Epiſcopi curam *Johannes* Præpoſitus *Woltherus* prior totumque capitulum hujus eccleſiæ inſigni diplomate teſtati ſunt, *doto anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo octavo, in die annunciationis beata Mariæ Virginis.*

Anni Chriſti 1369. 1370.
Caroli IV. Reg. 23. Imp. 15. 16.
Ab. V. C. 446. 447.

Novum bellum in vicinia hac geſtum. *Cranz. l. 9 Sax. c. 34, p. 254. Spangenb. c. 294. Chr. Sax. p. 409. Bunting. part. 3. Chron. Brunſv. p. 16. ſq. Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 18 f. 26. ſq. Reut. p. 102 Pomar. Chr. Sax. p. 411.*

SEd ab hac eccleſiarum cura Gerhardum Epiſcopum mox novi tumultus io vicinia noſtra exorti abduxere. Equites enim nonnulli, quibus in turbido erat conſilium, ad ingenium redeuntes, prædas denuo agere cœperant, iique ab Ottone Malo, Brunsvicenſium ac Luneburgenſium Duce ad Leinam in tutelam ſuſcepti dicebantur. Hinc nova bellorum cauſa. Epiſcopus ſuperiore victoria ferocior contractis ſubito copiis Walmodenſem arcem, quam inſederant equites, obſidione incinxit, magnoque apparatu munimenta ſubvertere cœpit. Interea vero Otto Dux, quo citius ab obſidione Epiſcopum abſtraheret, Harzburgum Wernigerodaoi comitis caſtellum ex inſidiis aggreſſus, pridie Calend. Novembris illud expugnat, præſidiaq; ſequente die firmaturus, cum delecta manu accedit. Re comperta Gerhardus Epiſcopus & ipſe e caſtris ad Walmodam copias educit, omnesque vias, quibus adventurum Ottonem ſuſpicabatur, occludit. Unde Otto re infecta diſceſſit domum, neq; Walmodenſibus auxilio venire, neq; Hartzburgenſe caſtellum præſidio ſuo firmare potuit. Ne tamen nihil videretur egiſſe Alſeldam in reditu adortus occupat, firmoque præſidio premunit magno Epiſcopi detrimento. Intervenientibus de hioc arbitris res ad pactiooem pervenit, tranſactumque in has leges, ut Otto Alfeldam reddat, Epiſcopus Harzburgum Duci reſtituat, captivi gratis relaxentur, Schwicholti denique ab Epiſcopo in gratiam recepti Lewenburgum pignoris loco accipiant. Tam raro Saxonibus ab armis fuit otium, ex quo Cæſarum auctoritas poſt triſte ioterregnum evileſcere cœpit. Ex eo enim tempore principibus oon erat amplius religio leviſſimis de cauſis ad bella progredi: cum paulo ante ejusmodi diſſidia a Cæſaribus in publicis Imperii comitiis ſopirentur. Ceterum de Harzburgenſi expugnatione hi extant verſiculi:

Harciniamq; arcem Comites quam Warnigeroda,
Haſtenus acceptam Romano a Rege tenebant,
Nocte invaſit Otho, (parvum dixere minores)
Capta &c.

Harzburgum Schwicholtis donatur

Ea arx tot expugnationibus in annalibus celebris eodem anno Schwicholtis ab Ottone duce donata eſt, ſi Spangenbergio & Buotingio fides eſt. Referuut eoim Ottonem circa feſtum Martini e Marchia redeuntem a Schwicholtis coovivio ſplendidiſſimo exceptum mane ad ſolvendum ſe obtuliſſe, ſed abnuentibus Schwicholtis & pecuniam recuſantibus adeo eorum probaſſe amorem, ut Harzburgenſem arcem iis dono dederit.

An-

Anni Chriſti 1376. 1377.

Caroli IV. Reg. 30 31. *Imp.* 22. 23. *Ab. V. C.* 453. 454.

Octo moniales Novi operis uno die peſte extinctæ,

Pomar. Chron. Sax. p. 419 Lexn. c. 19. Opp. MSC. de Monaſter & l. 2. c. 51.

ANnus de hinca Chriſti oatali M.CCC.LXXVI. Weoceslai Regis inauſpicata inauguratione fatalis, Goslariæ luctuoſus admodum fuit. Peſtis eoim io vicinia paulatim ſerpens civitatem ooſtram tot funeribus exhauſit, ut vix parem ante hæc tempora calamitatem ſe expertos eſſe cives recordarentor. Inprimis hæc lues tunc in novi Operis moniales ſæviebat, quarum e numero octo pridie idus Maji expirantes uno rumulo clauſæ ſunt, Anna videlic Kuhnia, Sophia May, Anna Molleria, Margaretha de Achim, Lucia de Danneohuſen, Eliſabetha Komeria, Mathilda de Collio, & Geſa denique de Langeshelm. Ex qua ſtrage de peſtis hujus anni ioclementia facilis conjectura peti poterit.

Chron. MSC. Hildesh.

Indulgentiæ Handorpienſi Eccleſiæ conceſſæ.

Ex literis Richenb.

Nec multo felicius hoc tempore monaſterium Richenbergenſe rerum quippe omnium loopia preſſum. Periclitanti tamen Religioſorum familiæ noo Gerhardus modo Hildeſieoſis Epiſcopus verum etiam alii Saxooiæ præſules ſuppetias ferre pro virili anniſi ſunt. Veluti hoc anoo Bertramus Lubecenſis Epiſcopus miſericordia tactus XL. dierum indulgentias unamque carenam liberaliter iis remiſit, qui Handorpienſem Eccleſiam B. Kyliano ſacram atque ad Richenbergenſes ſpectantem viſitaſſent, preces pro defunctis fudiſſeot, manusque attuliſſeot adjutrices;

UNiverſis ſanctæ Matris Eccleſiæ filiis, ad quos præſens ſcriptum pervenerit. *Bertramus* Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Lubecenſis, ſinceram in Domino charitatem. Inclita Chriſti gaudia ſanctorum meritis conſequi non dubitamus, qui ipſorum patrocinia, aliquo devotionis obſequio pie venerari cupimus & affectamus. Hinc eſt quod Eccleſiam parochialem in *Hanendorpe* Hildenesheimenſis Diœceſis in honorem beati *Kyliani* fundatam piis conſolationibus proſequi cupientes omnibus Chriſti fidelibus vere pænitentibus, confeſſis & contritis, qui ad dictam Eccleſiam in feſto *B. Kyliani* devote acceſſerint & cum reverentia viſitaverint, ac orationes ſuas circumeundo Cæmiterium pro fidelibus defunctis effuderint, nec non ad ſtructuram ipſius Eccleſiæ manus ſuas exhibuerint adjutrices, de omnipotentis Dei miſericordia & Beatorum *Petri* & *Pauli* Apoſtolorum ejus atque noſtra confiſi, totiens quotiens fuerint, quadraginta dies indulgentiarum cum una Karena de injunctis ſibi pænitentiis in Domino miſericorditer relaxamus, dum tamen ad præmiſſa diœceſani acceſſerit conſenſus & voluntas. Datum *Lubekæ* Anno a Nativitate Dni M. CCC. LXXVI. in die *B. Servatii*, noſtro ſub ſigillo, præſentibus impenſo.

Carolus IV. Saxoniam luſtrat.

Cranz. l. 10. Sax. c. 1. p. 259. Henr. Aquitonepol. l. 2. de primord. Lubecc. c. 8 p. 614. ap Meibom. Chron. Riddagshuſ. p. 373. Schaten, l. 14. Annal. Paderb. p. 398. P. 2. Chron. Mindenſ. ap. Meib. p. 569.

Eadem totius Saxoniæ tunc facies erat quod prædcoes novaque ſtelligerorum ſocietas omnia latroeiniis miſcebant. Non parum tamen ſolatii his ergionibus inſequente anno attulit Caroli Imperatoris adventus, eo jucundior omnibus futurus, quo diutius Cæſaream majeſtatem Saxooia non adſpexerat. Jam ante bienoium Auguſtiſſimus hic Imperator priſcorum Cæiarum morem ſecutus e Bohemia excurrens proviocias inferiores obire cœperat, inclytamque Lubecam usque pervenerat, quippe quam vergente in auctumnum anno ſplendidiſſima procerum corooa cinctus intravit. Sed quo minus has quoque oras adiret, alia prohibuere negotia, quæ eum ſub menſem Decembrem in Bohemiam revocarunt. Hinc anno M. CCC. LXXVII. ſenio jam fatiſcens novum iter ſuſcepit, per Saxoniam juri dicundo præfuturus, coramque ſpectaturus rerum faciem. Menſe Octobri Tangermondæ in Marchia Brandenburgenſi verſatus, Mariærodenſi & Riddagshuſano cœnobio lucolenta privilegia elargitus eſt. Inde reflexo itinere Hildeſiam acceſſit, ſolenni pompa exceptus, ac à Gerhardo Epiſcopo deductus Mindam, quam meoſe Novembri ingreſſus eſt. An hoc itinere Goslariam quoque more majorum ioviſerit, vix dubitaverim, cum tam prope abſuerit, tacentibus tamen annalibus rem affirmare nolo. Minda ubi in dominicanorum cœnobio hæſit, Bileſeldam petiit, tactusque cupiditate Witekindi Saxonis ſepulorum adeundi ad vicinam Angariam deflexit. Herfordiæ denique Paderborna, Suſato & Tremonia ſalutatis deficiente jam anno ad Rhenum perrexit. Provincias itaque has veteri Imperatorum ritu luſtranti Carolo principes frequentes officii cauſa adfuerunt. Mindæ enim conſignatis tabulis teſtes adſcriptos reperio Gerhardum Hildeſienſem, Henricum Verdeuſem, Henricum Paderbornenſem Epiſcopos, Albertum Saxoniæ & Luneburgi, Weoceslaum Opaviæ Duces, Borchardum de Hardek, Gerardum de Hoja Buſſooem & Heinricum de Schrapelaw Comites Nobilem Ottonem Advocatum de Monte Petrum de Wartenberge, dictum Dechoſt, Imperialis Curiæ Magi-

Lerbec. Chron. Schawenb. p. 518. & Meib. not. p. 546.; Watenſted. Chron. Mindens. p. 37. Chron. Mindens. ap. Piſtor. p. 457.

Diploma Mindenſi Eccleſia datum ap.

Piſtor. Schaten. & Watenſtedi. uml.c. Annal. Corb. p. 412. ap. Paulin.

Magiſtrum, Thunonem de Coldiz Hinzonem de Lippia, Albertum de Sterneberg Simonem de Lippe, Buſſonem de Prizam Buſſironem de Pisken Alhartum de Pusche, Dapiſerum in Ravensberg, Henricum de Egizelhelm, quibus ex Schnackenburgii Annalibus Corbeienſibus addas Bodonem Abbatem Corbeienſem. Tam læta Saxonia adventu Imperatoris nunc erat, poſteaquam hoc beneficio aliquandiu caruerat, cum præterlapſis ſeculis, quibus Imperatores in his regionibus frequentius hærebant, omni ope ac induſtria eos hinc ſubmovere niterentur, quemadmodum ex Henrici IV. hiſtoria ſatis elucet. Vt videas carendo ſæpius homines felicitatem ſuam metiri diſcere, quam fruendo contemſetant.

Annus Chriſti 1378.

Caroli IV. Reg. ult.

Wenceslai Reg. 1.

Ab. V. C. 455.

Carolus Delphinum Galliæ vicariū regni Arelatenſis conſtituit.

Naucler. gener. 46. p. 902. Paralip. Vrſp. p. 362. Schurzfl. diſſ. ſing. tom. 1. diſſ. 11.

A Rheno ad quem e Saxonia ſuperiori anno deflexerat Carolus cum Wenceslao filio in Galliam divertit, ſive nepotem ſuum Carolum V. Regem Francorum ſalutaturus, ſive quod magis credibile eſt, Wenceslao filio Francorum benevolentiam conciliaturus. Tanta enim ſollicitudine ſenex Imperator Wenceslaum filium ad Imperium provehere laborabat, ut nullam amplius ſumtuum haberet rationem, ipſumque Imperii patrimonium peſſimo exemplo ex hac cauſa diſſiparet. Argumento ſunt tot vectigalia, civitates tot liberæ aliæque poſſeſſiones, quibus filio electorum ſuffragia emendicare ſtuduit. At nunquam majorem errorem commiſit, quam hoc ipſo anno, quo Delphino Franciæ, Caroli V. filio Arelatenſe regnum Vicarii perpetui titulo conceſſit, exemplo plane inutili. Quamvis enim eo ipſo jura ſua Francorum Regibus non ceſſit, experiundo tamen interjecto tempore didicimus, quam ſit res aleæ plena, exteris potentioribus provincias gubernandas dare, hoc eſt lupo ovem committere. Hoc enim nobiliſſimum regnum ſeoſim ab imperio avulſum, jamque plane cum Gallorum provinciis conjunctum, tanto certius præſidium Gallis præbet, quo propius ad Moſellā pertingit. Fallunt tamē, qui Theodoricum de Niem, Aventinum Peucerum. aliosq; auctores ſecuti Carolum IV. culpæ reum faciunt, parique largitione, qua alia Imperii patrimonia diſſipavit Arelatenſe etiam regnum abalienaſſe exiſtimant. Alia omnia enim e probatiſſimis documentis aſſeruit Cl. Schurzfleiſchius. Imprudentiæ potius arguendus erat. quod nulla urgente neceſſitate, quo Gallos tantum ſibi demereatur, vicarium exterum conſtituit, deditque iis occaſionem, ea concupiſcendi, quorum utilitatem fuerant experti.

Caroli IV. obitus & elogium.

At non multum ab hac peregrinatione ſuperſtes Carolus. Regis enim ſumptibus e Gallia in Bohemiam reductus in morbum incidit, ipſisque D. Andreæ vigiliis diem obiit ſupremum, Imperator prudentia, rerumque peritia nulli ſecundus, quippe qui legibus de electorum jure totiusque imperii rebus aurea bulla ſancitis funeſta diſſidia abolevit, paritetque ſempiternom ſibi monumentum apud poſteros ſtatuit. Nec tamen ejus virtutes tantæ fuerunt, ut nullo vitiorum confinio læderentur. Quicunque enim ejus res paulo accuratius procul habita omni aſſentandi cauſa memoriæ prodiderunt, omnes in eo conſentiunt, Carolum Bohemiam familiamque ſuam ſæpius reipublicæ ſaluti antepoſuiſſe.

Ei Wenceslaus ſucceedit.

Pattem in Imperio ſecutus eſt Wenceslaus, filius, homo ſi ſcriptorum judicio ſteteris, mollitiis fluens, ventri gulæque deditus, nihilque ex paterna majeſtate, præter ſpeciem nominis * retinens per omnem pene vitam in Bohemia deſidens inter epulas, paraſitos, & ſcorta ſe oblectavit, nullamque reipublicæ curam niſi cum impenſis opus eſſet, habuit. Interea inteſtinis civilibusque bellis a principibus decertatum, leges neglectæ, provinciæ laceratæ, nihil in eodem ſtatu relictum. Monſtrum tamen hoc totum e vitiis ſceleribusque conflatum xx annos tulit respublica, donec invaleſcente ſubinde reipublicæ morbo, & pene deſperato, imperio exitus ad privatam vitam tedire juberetur. Habet tamen Goslaria noſtra, quod acceptum Wenceslao huic referat, luculenta nimitum privilegia, quibus inter alia vulgi errorem firmat, civitatemque noſtram ſuper re metallica fundatam perperam aſſerit.

* *Pater enim Wenceslai nomine antea notus Caroli nomen in gallia juvenis aſſumſit.*

Annus Chriſti 1382.

Wenceslai Reg. 5.

Ab. V. C. 459.

Tidericus Abb. Walkenred. cum Præpoſito Montis S. Georgii paciſcitur.

UT jam demum ad Montis S. Georgii monaſterium redeamus, cujus res paulo parcius adhuc ſe nobis obtulerunt; transactionem illud de bonis nonnullis hoc anno iniit cum Tiderico Abbate Walkenredenſi. Extant hujus rei teſtes tabulæ ab Abbate hoc conſcriptæ, e quibus teſtiom modo nomina excerpere placuit, notatu digniſſima: *Teſtes vero hujus compoſitionis ſunt Conradus de Reyndeshuſen Capitaneus, Johannes Kyſſenbruyke Advocatus, Heinricus Uslere & Johannes Grunesvvald Magiſtri Conſulum in Goslar, nec non Johann van der Heyde Conſul ibidem & complures alii fide digni.*

Ex literis Granhofian.

qui. Actum & datum anno milleſimo trecentoſimo octuageſimo ſecundo, ipſa die exaltationis S. Crucis. De pluribus rebus nos admonent egregiæ hæ literæ. Initio licebit inde diſcere, Ekſtormium minus accurate hujus Abbatis tempora computaſſe. In ejus enim Walkenredenſi Chronico hæc extant: XXV. *Theodoricus Grus, electus eſt, A. 1386. ſequenti anno gubernationo ſeſe propter virium defectum abdicavit, cum unum; annum præfuiſſet.* Quæ tamen hoc ipſum diploma anno quippe 1382. conſignatum refellit. Deinde eædem literæ memoriam nobis ſuggerunt Capitanei cujusdam Goslarienſis, cujus dignitatis ante hæc tempora nusquam mentio occurrit. Videtur autem ſenatus noſter, ſi conjecturæ locus eſt, turbulentis hiſce temporibus quendam e numero ſuo elegiſſe, cui ſupremam rei bellicæ curam demandavit, quod officium tunc paulo ſplendidius poſteris temporibus Capitanei urbani die Stadt-Hauptleute ſupplere cœperunt. Ad hæc egregie inde erudimur de ſignificatione vocum *Conſul & Magiſter Conſulum*, ab uſu noſtrorum temporum plane aliena. Conſules enim olim apud nos audiebant, quicunque in Senatorum ordinem adlecti fuerant, quemadmodum ſuperiore libro diplomata protulimus, in quibus novendecim imo viginti duorum Conſulum Goslarienſium mentio fit, qui tamen procul dubio e ſenatorum tantum ordine erant. At qui hodie Conſules vocari ſolent, olim Magiſtri Conſulum fuere appellati.

Theodoricus Abbas Walkenr. quando cœperit præeſſe monaſterio. *Ekſtorm. Chron. Walkenr. p. 153.* Capitanei Goslarienſes quales. Conſules & Magiſtri Conſulum.

Denique nomen Heinrici ab Vslar nos admonet, ut de celebri hac atque inclyta gente, quæ in civitate noſtra diutiſſime floruit, cujusque aliquoties fecimus mentionem, nonnulla dicamus. Eſt ea ſine controverſia omnium antiquiſſima, adeo, ut ad Tiberii Cæſaris ætatem Vslariorum originem vulgo referant. Ajunt enim Oſſelarium quendam de Doro Campo diuturnæ famis, quæ Romam affligebat pertæſum, trans Alpes migraſſe, Germaniaque luſtrata ad rivum Alam, haut procul a Sollingo leni curſu labentem conſediſſe, ab eoque deinde Vslarios de Dœrfeld traxiſſe originem. Addunt huic Oſſelario conjugem fuiſſe Giſelam, cui caminatam extruxerit, quam a loci oportunitate Inſulam Giſela Gieſelwerder appellarit. Filios ei tribuunt binos, tresque filias Alericum, Bodonem, Schonetam, Steinmeccam, & Beutiſſam, qui ſinguli ferme loci quibusdam in Saxonia notis nomina reliquiſſe feruntur. Bodonem enim de Doro Campo repertis a ſe Salinis ad Viſurgim (*) Campo Bodonis, Alericum Alrichshuſo (**) Schonetam, Schoningæ, Beutiſſam Botishuſæ, Steinmeccam denique Steinmeccæ nomen dediſſe perhibent. Denique celebrem illum annalium ſcriptorem, Feneſtellam, quem Hieronymus ſexto Tiberii Cæſaris anno ſeptuagenarium obiiſſe tradit, Oſſelario huic juveni a literis & moribus fuiſſe referunt, eumque cum ad Vindelicos ſeceſſiſſet, comperta ejus conditione literis Oſſelarium monuiſſe dicunt, præcepta, quibus juvenis eſſet imbutus diligentius teneret, eaque ad uſum nunc converteret, quod ſi ſit facturus, non eſſe dubium, quin Deorum immortalium ope incepta proſpera ſint futura. Easq; literas in Haſelſteinenſi arce repertas, atq; in Helmwardeshuſano cœnobio diutius cuſtoditas narrant. Hæc Leznerus Conradi Fontani Monachi Helmwardishuſani inde enarrat, cujus ſcriptum de Viſurgi ſæpius in conſilium adhibere ſolet. Verum ſi rem paulo accuratius conſideres, vereor, ut cujusquam fidem hæc narratio mereatur. Primo enim Oſſelarii de Doro Campo nomen plane nihil Romanorum ſonat, ſed recentiori linguæ Hetruſcæ vicinius eſt. Multo minus deinde Giſelæ, Alerici, Bodonis, Schonetæ, Beutiſſæ & Steinmeckæ nomina ultimam hanc ætatem ferunt, quippe priſcis Germanis propria, certe origine Germanica. Feneſtella quoque nunquam ad Vindelicos deflexiſſe legitur, literæq; Helmwardeshuſæ procul dubio, ut alia, ei ſuppoſitæ ſunt, quod fortaſſis ad oculum pateret, ſi aut adhuc extarent, aut in lucem prodirent. Ideo nemo facile paulo cordatior hanc Fontani fabulam ſibi occini patietur. Redolet enim monachi ingenium, quod hominum genus olim commentis ejusmodi illuſtrium familiarum favorem aucupari ſolebat. Dudum ſane obſervatum eſt eruditis, illius ſeculi hiſtoricos veluti pertæſos Germanici nominis, omnes paulo antiquiores familias ex Italia ortas aſſeruiſſe. Quemadmodum vanas ejuſmodi genealogias Marcanorum, Lippienſium Hochbergenſium, Oldenburgenſium, Zolleranorum graviter perſtringunt Cranzius, Peucerus, Spangenbergius, Hamelmannus, & Meibomius. Ut taceam monachorum fidem in rebus Germanicis Francorum ætate antiquioribus plerumque vacillare. Quod ſi ergo Vslarii ex Italia prodierunt, id ſane certum eſt, eos non multum ante Caroli M. tempora huc viciniæ migraſſe. An autem Giſelwerderam, Bodenfeldam, Allershuſim, aliosque vicos condiderint, in medio relinquam. Id tamen certum eſt, inclytam hanc gentem jam inde a Caroli M. temporibus in Saxonum annalibus celebrari. Quod ut eo certius diluceat, omiſſis Fontani nugis partem familiæ hic adjicere placet ex Leznero a me locis nonnullis illuſtratam:

Vslariorum familia Goslariæ florens.

[*] Salzboden. [**] Allershuſen

Bodenfeld. [**] Allershuſen

Hieron. Chron. Euſeb. ad ann. MMXXXVI.

Lezner. l. 3 Chron. Hildeſ. MSC. c. 109.

Meibom. not. ad Lerold. Northeim. Orig. Marcan. p. 412.

Heino

Heino de Dœrfeld, *quem in arcis Brunsbergenſis præſidio anno 775. cum aliis fuiſſe ex Seffrido Petri tradit Leznerus.*

* * * * * *

Annonem *ejus filium primum omnium ſua gentis invito patre religionem Chriſtianam profeſſum idem ex Conrado Fontano refert. al 842.*

* * *

Anno de Dœerfeld *interfuit Merſeburgenſi prœlio contra Hungaros.*

Anno III. 1049.

Reinhardus *Dœrfeld ab Uslar.*

Conradus — Godebertus 1097.

Hermannus — Heidenricus — Godebertus 1099. Erneſtus

Heidenricus Doerfelt *ab Uslar in aula Ottonis IV. puer nobilis omniumque bellorum, deinde ſocius a.* 1199. *ad Henricum Palatinum miſſus, rogatum, ut Brunſvicenſibus obſidione preſſis ferret ſuppetias. Ejus conſilio Henricus Palatinus Archiepiſcopi Madeburgenſis aliquot arces intercepit, Hildeſienſes cecidit, Brunsvicenſium obſidionem ſolvit. Ab Ottone deinde eques ſolemni ritu creatus metallis Hercynicis præficitur. Mox novis turbis exortis cum metallifoſſoribus Fribergam conceſſit, ibique metallis indagandis dedit operam. Cujus rei obſcure etiam meminit.* Albin. Chron metall, Miln. tit. 1. p. 12. *Pulſis deinde ab Ottone comitibus Glichenſibus, & in Thuringiam migrare juſſis, rediit Heidenricus in Saxoniam, & caſtella utraq; Glichenſia* das alte und neue Hauß *a Comitibus numerata pecunia coëmit, quorum alterum hodienum tenent Uslarii.* Luc. att. comit. part. 1. p. 244. *Tabellas auctoritatis, hujus venditionis teſtes, vidit* Leznerus datas Erfurti in monte S. Petri Anno MCCXI. die S. Cypriani.

Erneſtus *a patre novum caſtellum* (das neue Hauß gleichen) *accepit, vir ſumma apud principes dignationis, novisq; ſubinde bonis feudalibus auctus. Duces Brunſuicenſes ei largiti ſunt jura tribus mercatorias Gottingenſis ea lege, ut quoties tribunus obiret, ejus ſucceſſor ſemper munus ſuum ab Vslariis tanquam feudum recognoſceret.*

Hermannus *Goslariam conceſſit, contractoque ibidem matrimonio rei metallicæ dedit operam* 1246.

NB. Parens Vslariorum, qui Goslariæ nunc florent. **

Johannes *vetus caſtellum Glichenſe mortuo parente occupavit, & mox improlis obiit.*

Vertheco *miles* 1286.

Ludovicus — Hildebrandus *obiit ἄπαις* — *novi caſtelli poſſeſſores*

Henricus improlis obiit — Hermannus

Erneſtus — Joannes

His fratribus cum altera Vslariorum ſtirpe in veteri caſtello commorantium lites diutius fuerunt: Reconciliati tamen Landgravii Haſſiæ & Ducum Brunſvicenſium interventu, teſtantibus id literis Leznero viſis datis anno 1316. *Mox recrudeſcentibus litibus familia veteris caſtelli hæres partem Glichæ veteris vendidit Domino de Kerſtlingerode, Dom. Lætare* MCCCXXIX.

Burchardus — Johannes — Erneſtus

Johannes *ob.* 1446. — Erneſtus

Joannes — Erneſtus

Anno 1443. *prope Mulhuſum globis trajecti perierunt. Vnde pater Erneſtus & Johannes patruus novum caſtellum Landgr. Haſſiæ vendiderat, fundatoq; hoſpitali Rinhuſano ſtirpem ſuum finierunt.*

Tidericus

Bertha *conjux Henrici de Kerſtlingenrode* — *Johannes*

Tidericus *miles,* 1308.

Georgius *juvenis obiit* — Erneſtus, Tidericus

Erneſtus *veteris caſtelli poſſeſſor.* — Henricus obiit *ἄπαις*

Heiſo *peculiarem inhabitavit veteris caſtelli partem, quam Henrico de Kerſtlingerode vendidit.* 1329.

Erneſtus, Heinricus, Hermannus, 1386.

Wetekindus *improlis obiit* — Bodo — Guntherus *vixere adhuc* MCCCCXLI. *ſed mox improles obierunt.*

Hildebrandus *anno* 1376 *cum Lamberto de Stockhauſen, Henrico ab Hardenberge, Sigfrido a Bulzingsleben & Wernero ab Henſtein Comitum Honſteinenſium hoſtis fuit* Ekſtorm p. 152. *Hi fratres cum altera ſtirpe in novo caſtello colligi anno* MCCCXXVIII *vetus caſtellum a Ducibus Brunſv. recognoverunt, Moguntino Archiep. adverſus Marchiones Miſniæ opem tulere, præmiiq; loco acceperunt bona Sipoldishuſana & jus in partem molendini Rosdorpiani. Anno* 1364. *hæreditatis titulo accepere bona Johannis de Sackſtede. Anno* 1370. *cum Dominis de Kerſtlingenrode fundavit capella S. Chriſtophori Glichenſem.*

Mauritius

Wetekindus *Conj. Lucardis.*

Wetekindus — Erneſtus *obiit ἄπαις*

*

*

Wetekindus *omnium bonorum ex aſſe hæres vir doctus & magnæ inter nobiles auctoritatis.*
Conj. Anna *de Oldershuſen.*

Margaretha *Conj. Joannis de Muenchhuſen.*	Catharina *Conj. Bernhardi de Gabel. Archiſtrategi*	Anna, Agneſa, Magdalena *virgines obierunt.*	Chriſtophorus *habitavit Wachæ.*	Jobſt *Conj. Catharina de Weper hagē* ἄπαις	Erneſtus ἄπαις.	Johannes *ob.* ἄπαις 1554.	Melchior *conjux Margaretha de Alen.*	Ludolfus *anno 1553. interfuit Erizburgenſi prælio obiit.* 1586.

Christophorus:

Anna	Dorothea	Levinus

Melchior:

Anna Eliſabetha,	Dorothea,	Mauritins Wi- tekindus.	Wolfgangus Johannes Georgius, Wilhelmus Conj. *Dorothea de Hambſtein.*

Wilhelmus:

Anna	Cilicia *Conjux* Hans Heinrichs von Hambſtein.	Catharina *Conj. Joh. Frid. de Winzingerode*	Margaretha *virgo obiit.*	Carolus Bernhard	Sittich.	Ludolphus Wetekind9.	Wernerus Wetekindus	N.N. Ditericus *Wacha ſubmerſus,*	Johannes Erneſtus *Conj. Ilſabe de Laerwald.*

Hæc eſt illuſtris Uslariorum familia in Gleichenſibus caſtellis florentiſſima. Qui Goslariam noſtram a tot ſeculis illuſtrarunt ab eodem fonte promanant, ſummisq; honoribus tum in civitate noſtra, tum in principum aulis præfecti non minus pretium prudentiæ, quam virtutis a fama tulerunt.

Anni Chriſti 1386. 1387. 1388.
Wenceslai Reg. 9. 10. 11.
Ab V. C. 463. 464. 465.

Ditericꝰ Comes Wernigerodamus rapinæ pœnas dedit.

Crantz. Met. c. 7. p. 262. Spang. c. 299. p. 505. Chr. Sax. Luna atr. Comit. part. 1. p. 730. Engelh. p. 281. Chron.

VAlidius interea quam unquam per hæc tempora rapinis & bellis tumultuariis operam dare nobiles cœperant, quod Wenceslao Rege in gynæceo deliteſcente quicquid liberet, impune licere exiſtimabant. Hinc ipſi Principes rebus ſuis conſulturi fœdus inter ſe pacti in ſeveras has leges convenere, ut quicunque latrociniis inpoſterum ſe polluiſſet, capitis damnetur. Venerunt in hujus fœderis ſocietatem Adolfus Moguntinus Archiepiſcopus, Albertus Epiſcopus Halberſtadienſis, Otto, Fridericus & Albertus Duces Brunsvico Luneburgenſes, Buſſo Comes Reinſteinenſis, Heinricus Comes Honſteinenſis, Guntherus Comes Stolbergenſis, Conradus & Dietricus Comites Wernigerodani, Buſſo Comes Mansfeldenſis, atque ex equeſtri ordine quam plurimi uno omnes ore legem hanc ſancientes. Sed eam primus omnium violare auſus eſt Dietricus Comes Wernigerodanus, qui vitæ ſuæ prodigus arcem Blanckenburgenſem hoſtibus armis invaſit, atque diripuit. Re comperta ceteri principes fœderi ſocii graviter commoti negotium dedere Alberto Magdeburgenſi Archiepiſcopo, Ottoni Brunsvicenſium Duci, & Henrico Comiti Honſteinenſi, ut cauſam ceterorum nomine cognoſcerent. Dicta Comiti dies, Buſſo Reinſteinenſis eum rapinæ & violatæ fidei reum poſtulavit: prolata denique ſententia, a Dieterico ex pacto ſupplicium ſumendum eſſe. Nec multum cunctati judices Comitem gladiis perfoſſum equi freno alligarunt, atque hunc in modum ad arborem conſtrinxerunt, ut veluti ſuſpendio videretur punitus. Hanc indecoram mortem Comes intempeſtiva habendi cupiditate ſibi acceleravit, quamvis non deſint, qui comitem a culpa abſolvant, eumque, quod in conjurationis ſocietatem venire recuſarit, hoc ſupplicio affectum malint. Breviter enim nec eodem modo rem complexus eſt Engelhuſius: *Tyderick Comes de Werningerode vocatus a quibusdam principibus, dolo captus ſuſpenſus eſt prope Heimborg.*

Goslariæ per hæc tempora eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præfuit Johannes Decanus, neſcio qua familia oriundus. Extant enim in Grauhoffianis tabulariis literæ datæ anno M. CCC. LXXXVI. in quibus præter hunc Johannem mentio etiam fit, Bartholdi de Machtshuſen Præpoſiti Woltingerodani & Canonici Goslarienſis. Quod ſane non prætereundum videtur, eum Ciſtercienſis cœnobii præpoſitum in Canonicorum ſimul ordinem adlegi non adeo ſit conſvetum. Woltingerodanos tamen Præpoſitos in monte etiam S. Petri eodem beneficio aliquoties auctos invenio.

Johañes Decanus SS. Sim. & Judæ. *Ex lit. Gravvh.* Bartholdus Præp. Woltingerod. & Canon. Goslar.

At Richenbergenſe monaſterium ad priſtinam fortunam paulatim aſſurgens præpoſitum tunc habuit Luderum, quem & Ludgerum alibi vocari video. Hic cum Demicone de Holle & Henningo ejus filio de tribus manſis in Boltem ſitis contendit, quam litem Conradus de Roma Generalis Auditor cauſarum Curiæ Hildenesheimenſis hunc in modum decidit,

Luderus Præpoſ. Richenb cauſam vincit.

dit, ut manſi iſti Richenbergenſes manerent, fructusque ad reſarciendas expenſas publica cuſtodia attinerentur. Quæ res demandata Arnoldo Præpoſito Montis S. Georgii. *Datum & actum in caſtro Stuervvald ante valvam orientalem in habitatione portenarii ſub anno a Nativitate Dni, M. CCC. LXXXVIII. indictione XI. die XI. menſis Julii hora nona vel quaſi, præſentibus honorabilibus & diſcretis viris Dno Olrico Præpoſito in Winſen Hildenesheimenſis diœceſis, Magiſtro Meyenhardo quondam Rectore Scholarum apud S. Michaëlem notario publico & Alberto de Lerte Cive Hildenesheimenſi teſtibus ad præmiſſa vocatis & rogatis.*

Annus Chriſti 1390.

Wenceslai Reg. 13.

Ab. V. C. 467.

Wenceslaus privilegia Goslarienſium confirmat. *Excerpta Sagittariana.*

ANnus ſeculi decimi quarti nonageſimus nulla re magis apud nos celebratur, quam prolixo Wenceslai Regis in Goslarienſes affectu, quo luculenta privilegia nobis conceſſit, ſi affectui ac non potius incuriæ cuidam res adſcribenda eſt. Fertur enim ignavus homo perpetuoque luxu diffluens, chartis puris per otium nomen ſuum ſubſcripſiſſe, easque deinde Cancellariis dediſſe, quæcunque liberet adjuncturis, quo ſcilicet perlegendi ſubſcribendiq; opera deinde ſuperſedere poſſet. Quam incuriam ipſius Electores in diplomate exauctorationis acriter perſtringunt. Nondū vidi hoc Wenceslai privilegium, cum in ampliſſimi Senatus noſtri archivum penetrare nondum integrum fuerit: Meminere tamen illius ipſi Goslarienſes in *Commemoratione ſuccincta, quam miſere Dux Henricus Goslarienſium ac Brunſvicenſium reſpublicas afflixerit*, quæ prodiit anno 1544. ubi ſimul teſtantur, Wenceslaum *urbem noſtram ſuper re metallica fundatam eſſe*, in his tabulis affirmare.

Erneſtus Comes Honſteinenſis Goſl. Præpoſitus Halberſtad. Epiſc. creatur. *Winningenſtad. de Ep. Halberſt. Ep. 32. Ekſterm. Chron. Walkenred. p. 23. Cranz. l. 10. metrop. c. 38. p. 285.*

Præſuit tunc eccleſiæ SS. Sim. & Judæ Erneſtus Comes Honſteinenſis Theodorici IV. filius, Theodorici VI, Bernhardi, Vlrici IV, Henrici VI, Algeri & Ottonis Merſeburgenſis Epiſcopi frater, homo inquieti ingenii, ſagoque quam inſulæ ſacræ aptior. A juvene ſacris deſtinatus in Halberſtadienſi Clero locum habuit, mox in Canonicorum Halberſtadienſium collegium cooptatus & denique Præpoſiti Goslarienſis dignitatem adeptus, quemadmodum Winningenſtadii domeſtici, Goslarienſiumque rerum haut ignari ſcriptoris fide aſſerimus. Verum hoc ipſo anno in Halberſtadienſem Epiſcopum plurimis Canonicorum Equitumque ſuffragiis electus, honorem hunc apud nos poſuit. Ad opulentum itaque hunc Epiſcopatum evectus dici non poteſt, quas dederit turbas. Primo adverſam habuit civitatem Halberſtadienſem, quæ ſibi hunc obtrudi ægre admodum ferebat, ſuisque precibus impetrabat a Pontifice, ut confirmationem ejus differret. Verum Canonicis paulo poſt recentem Epiſcopum egregio mactantibus elogio, Pontifex ad alia conſilia flexus electionem ratam habuit. Nihil enim tunc erat opulentis facilius, quam Romæ in tanto inſularum mercatu ſacerdotia atque Epiſcopatus obtinere. Vix itaque voti ſe videbat damnatum, cum ſtatim abjecta ſacrorum cura ſuffraganeoque primum conſtituto bellis intempeſtivis daret operam, ſuamque diœceſin, nulla urgente neceſſitate, hoſtibus diripiendam exponeret. Colliſus enim cum Friderico Duce Brunſvicenſi difficili bello ſe implicavit, quod licet nunquam aperto Marte geſtum ſit, mutuis tamen ſubinde incurſionibus, prædis & velitationibus ſe exhauſere. Atque has iras neuter depoſuit donec vitam uterque eodem anno depoſuiſſet. Majoris eccleſiæ Præpoſitus ſæpius eum a turbulentis conſiliis dehortatus ſurdo cecinerat fabulam. Hinc & ipſe ferocior factus occulte de exauctorando illo cogitare, eaque de re cum equitibus conſilia agere ferebatur. Re divulgata Epiſcopus in ſuſpicionem venit, ac ſi ipſe Præpoſitus inſulam ambiret, emiſſisque clam aliquot equitibus præpoſitum ſummo mane in portica templi cum Canonicis proceſſionem celebrantem intercipi ac Gruningam avehi juſſit. Huc ubi pervenit, in vincula conjectus & cataſtæ illigatus in cellam ſubterraneam detruditur. Reſte deinde collo inſerta ruſticos aliquot accerſivit Epiſcopus, juſſitque hac reſte dolium e cella protrahere. Ruſtici, quid rerum agatur ignari prehenſa reſte ſummo niſu attrahunt, Præpoſitique innocentis caput e humeris evellunt. Hac crudelitate adeo ſuorum animos a ſe abalienavit, ut apud Pontificem multis de eo verbis conquererentur. Quibus permotus Pontifex abſtentum fecit Epiſcopum ſacerdotioque privavit. Sed Epiſcopus neglecta Pontificis ſententia ſuo more vivere, omniaque prædis & tumultuariis armis miſcere perrexit, donec anno M. CCC. XCIX. magno omnium gaudio deteſtabili morbo periret. Septem exinde annis in deſerta capella aſſervatus, antequam anathemate ſolutus terræ mandaretur.

Statuta civitatis condita.

Eodem ferme tempore totius ampliſſimi Senatus omniumque tribuum ſuffragio in ordinem certumque codicem redacta ſunt ſtatuta Civitatis, opus elegantiſſimum & priſcæ ſimplicitatis monumentum egregium, multisque antiquitatibus Civitatis noſtræ eruendis utiliſſimum, cujus autographum membranaceum in curia aſſervatum anno M. CCC. XCII. exaratum eſſe e deductione Muderspachiana didici s En præfationem:

Der Rath der Stadt Goſlar iſt zu Rade geweſen mit eindrechtiger fulbort der Kauff-Leute und Waltwerchten und der Gilden

den derſelben Stadt/ daß ſie Jr recht in diß Buch wollen bringen auf das es deſto redlicher ſey einen Jglichen nach rechte zu entſcheiden.

Ein iglicher Raht ſoll bey ſeinem Eiden das bewahren/ das man in dis Buch kein recht ſcheibe / Es ſey vorgeluttert von Kauffleuthen und Bergleuthen und Gilden/ob es recht ſey/ wie gewiß ſie auch wüſten/ daß es recht were. &c.

Ipſe codax diviſus in libros, quorum titulos hic dare juvat:

Libr. I.
- Tit. 1. Von Erben conſtat legg. 114.
- tit. 2. Von Vormundſchafft. leg. 28.
- tit. 3. Von Hauszins leg. 45.
- tit. 4. Von Erbgüttern. leg. 56.

Lib. II.
- tit. 1. Von Friedebruch. leg. 149.
- tit. 2. Von Haußfriedt. leg. 23.
- tit. 3. Von Overhör. leg. 37.
- tit. 4. Von Verveſtung. leg. 56.

Lib. III.
- Von Gerichte und Klage.
- Von Vorbeſcheidt.
- Von Bekümmerung.
- Von Frawen.
- Von Wehren.
- Von dem Vogte.
- Von Gewedde und Buſſe.
- Von Wehrgelde und von Urtheilen.

} leg. 258.

Lib. IV.
- tit. 1. Von Zeugniß. leg. 56.
- tit. 2. Von Ancvange. leg. 24.
- tit. 3. Vnn manigerley Rechte. leg. 43.

His capitibus Civitatis noſtræ jura abſolvuntur, de quibus non eſt, quod plura dicamus, cum jam nonnulla libro II. de iis dixerimus, ubi & præcipuum eorum fundamentam eſſe Friderici II. Imp. diploma, docere me memini.

Lezn. c. 10 MSC. de monaſt. In Francomontano coenobio per eadem tempora floruit Margaretha de Gerenroda, cujus calligraphiam ſuo more commendat Leznerus. Utrum a familia an patria Gerenrodenſis nomen habuerit, mihi incompertum eſt.

Annus Chriſti 1393.
Wenceslai Reg. 16.
Ab. V. C. 470.

Bellum prope Goslariã inter Duces Brunsvicenſes & Schwicholtos Steinbergiosque geſtum.

ANnum dehinc hujus ſeculi nonageſimum tertium aggredimur, quo ingens *bellum prope Goslariam* geſtum memoriæ Engelhuſius prodidit, cui etſi Goslaria noſtra prudenti conſilio ſe non miſcuit, non parum tamen ex eo eccleſia SS. Simonis & Judæ detrimenti paſſa eſt, ut Pontificis literæ docent, quas ſequentibus annis proferemus. Nullæ in diœceſi Hildeſienſi familiæ equeſtres tunc florebant, quæ cum Steinbergiis ac Schwicholtis opibus ac potentia erant comparandæ. Inprimis Johannes de Steinberg & Conradus de Schwicholt, capto Bernhardo Duce Brunsvico Luneburgenſi & ingenti pecuniæ ſumma ab eo extorta, aliisque rebus ad votum geſtis tantum ſibi nomen pepererant, ut ab omnibus ſuſpicerentur. Mox tamen, (ut ſolent plerumque homines adverſus fortunam non ſatis cauti eſſe) majora ſubinde concupiſcentes Fridericum quoque Brunsvicenſem adſpernari ac laceſſere cœperunt. Nec ſegnius Fridericus ad arma procurrit, multisque pagis ac prædiis in Levenburgenſi agro exuſtis Saxoniæ Ducem cum nongentis equitibus in inſidiis locavit. Equites licet ſpeculatores undique emiſiſſent, Ducum exercitum exploraturos: copias tamen Saxoniæ Ducis magno malo ſuo non animadvertebant. Hinc menſe demum Octobri ad Beynem non procul a Goslaria noſtra Friderico cum copiis ſuis obviam progreſſi, conſerta manu fortiter pugnarunt adeo, ut centum & quinquaginta utrinque cæſis plurimisque captis ancipiti primum fortuna congredi, mox inclinari jam Ducis acies videretur. Duce tamen Saxoniæ cum phalange ſua advolante terga dare coacti, magnamque ſtragem paſſi ſunt. Qua pugna cum Steinbergius aliique nobilium cæſi, tum Joannes Schwicholtus captus in Friderici venit poteſtatem, deductaque Guelpherbytum septies mille argenti marcis ſe redimere juſſus eſt. Ceteri qui in acie occubuerant plerique a lupis exeſi ſunt. Breviter rem memoriæ prodidit Engelhuſius, at paulo copioſius Compilator Chronologiæ apud Piſtorium, cujus hic verba adjicere juvat: *Anno* MCCC.XCIII *in die Kalixti Papæ & Martyris factum eſt prælium in diœceſi Hildesheimenſi circa horam veſperorum apud villam Venchi inter Fredericum Ducem de Brunsvvig cum ſuis & inter militares, videlicet Johannem de Svviegelde, nec non Conradum de Stenbergke cum eorum exercitibus, ibi Deo donante Fredericus Dux victoriam cum ſuis obtinuit, in quo prælio ſunt captivati præfati cum militibus & armigeris numero* LXXXVIII. *& de civibus & villicis numero* XCV. *& ibidem ſunt interfecti, trucidati & a lupis devorati numero quaſi* CL. *Tota ſumma horum captivorum & interfectiorum eſt circiter* CCCXXIII Eadem Cranzius, Buntingius & ceteri Saxoniæ noſtræ annales referunt in eo tantum diſcrepantes, quod alii die undecim millium virginum, alii die Kalixti debellatum ſcribunt.

Compilat. Chron. ap. Piſtor. ad h. a. p. 748. Engelh. Chron. p. 284. Cranz. l. 10 Sax. c. 18. p. 268. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 264.

Anni Chriſti 1396. 1397.
Wenceslai Reg. 19. 20.
Ab. V. C. 473. 474.

Mansfeldenſea Comites & Nobiles Eglebiani ob dirapta

Inter hæc civilia bella nobiliumque factiones facile æſtimare licebit, quæ facies eccleſiarum fuerit. Eo enim procea ferat nonnullorum aviditas, ut ipſa ſacra eccleſiarum bona ad ſe rapere non dubitarent. Idem fatum, ſubiit eccleſia SS. Simonis & Judæ, cujus patrimonium Co-

bona eccleſiæ SS Sim. & Judæ in jus vocantur. *Ex lit. SS. Sim. & J.* **vid. dipl. Bonifacii ad a. 1309.*

mites Mansfeldenſes, nec non *Archiepiſcopi nonnulli, Epiſcopi, Prælati, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Milites, Laici & Civitates* (*) adeo diſſipaverant, ut pene ad incitas videretur redacta. Cauſa Romam delata Bonifacius Pontifex Decano eccleſiæ S. Mariæ Virginis extra muros Eimbeccenſes dedit negotium, ut cognita cauſa Guntherum & Albertum Comites Mansfeldenſes nec non Conradum & Ottonem fratres de Eghelen & Hademersleve reconcinnare detrimentum cenſura eccleſiaſtica compelleret, ea tamen lege, ne in Mansfeldenſes & Egelenſes ditiones, niſi ab apoſtolica ſede ſingulari edicto monitus eandem excommunicationis ſententiam pronunciaret:

BOnifacius Eps ſervus ſervorum Dei, dilecto filio *Decano eccleſiæ ſanctæ Mariæ extra muros Eimbiceñ.* Moguntin. Dioc. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Conqueſti ſunt nobis Decanus & Capitulum eccleſiæ ſanctorum Symonis & Judæ Apoſtolorum in Goslaria Hildeſemeñ Dioc. quod nobiles viri *Gunterus* & *Albertus* dicti de Mansveld fratres Comites; *Conradus* & *Otto* dicti de Eghelen fratres Domini locorum in Eghelen & in Hademersleve, Halberſtadeñ Dioc. ſuper quibusdam decimis ſibi in perpetuum beneficium aſſignatis annuis redditibus, bladi quantitatibus, terris, poſſeſſionibus, pecuniarum ſummis, & rebus aliis ad eos communiter ſpectantibus injuriantur eisdem. Ideoque diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus quatenus partibus convocatis audias cauſam & appellatione remota uſuris ceſſantibus debito fine decidas, faciens quod decreveris per cenſuram eccleſiaſticam firmiter obſervari. Proviſo ne in Terris dictorum Comitum & nobilium interdicti aut excommunicationis ſententiam proferas niſi a nobis ſuper hoc mandatum receperis ſpeciale. Teſtes autem qui fuerint nominati, ſi ſe gratia, odio vel timore ſubtraxerint, cenſura ſimili, appellatione ceſſante compellas veritati teſtimonium perhibere. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum iij Kl. Junii. Pontificatus noſtri anno ſeptimo. *Au. Petra.*

Vt & alii vilioris conditionis homines. *Ex lit. SS. Sim. & Judæ.*

Ea ſacra bona diripiendi cupiditas, (ut ſolent prava exempla ſatius ſubinde evagari,) homines quoque proletarios ac pene capitecenſos inceſſit. Cum enim Canonici ejusdem eccleſiæ agros ſuos aliis obiocaſſent, non defuere, qui falcem in alienam meſſem immitterent, eaque bona tanquam ſua ſibi vindicarent. Vnde cauſa denuo ad Bonifacium Pontificem delata, juri dicundo delectus eſt Decanus Eccleſiæ S. Cyriaci extra muros Brunſvicenſes Hildeſienſis diœceſeos, uti ex hisce Pontificis literis apparet:

BOnifacius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei Dilecto filio *Decano Eccleſiæ Sancti Ciriaci* extra muros Brunſvicẽn Hildeſemẽn Dioc. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ad audientiam noſtram pervenit, quod cum dilecti filii Decanus & Capitulum eccleſiæ ſanctorum Symonis & Judæ Apoſtolorum opidi Goslariẽn Hildeſemẽn Dioc. quam prædeceſſores eorum decimas, terras, cenſus, redditus, vineas, poſſeſſiones, domos, piſcinas, caſalia, prata, paſcua, ſilvas, grangias, nemora, molendina, jura, juriſdictiones & quædam alia bona ipſius Eccleſiæ datis ſuper hoc litteris, confectis exinde publicis inſtrumentis, interpoſitis juramentis, factis renunciationibus, & pœnis adjectis in gravem ipſius eccleſiæ læſionem nonnullis clericis & laicis aliquibus eorum ad vitam, quibusdam vero ad non modicum tempus & aliis perpetuo ad firma vel ſub cenſu annuo conceſſerunt, quorum aliqui dicuntur ſuper his confirmationum litteras in forma communi a ſede apoſtolica impetraſſe. Quia vero noſtra intereſt ſuper hys de oportuno remedio providere, diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus ea, quæ de bonis ipſius eccleſiæ per conceſſiones hujusmodi alienata inveneris illicite, vel diſtracta, non obſtantibus litteris, inſtrumentis, juramentis, renunciationibus, pœnis & confirmationibus antedictis, ad jus & proprietatem ejusdem eccleſiæ legitime revocare procures. Contradictores per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compeſcendo. Teſtes autem, qui fuerint nominati, ſi ſe gratia odio, vel timore ſubtraxerint cenſura ſimili appellatione ceſſante compellas veritati teſtimonium perhibere. Dat. *Romæ* apud Sanctum Petrum. Non. Maji. Pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Eckardus.

Fiel

Petrus Ekmannus Franciſcanos celebris Alchemiſta. *Lezn. c. 19 de monaſt. MSC.*

Feliciores turbulentis hiſce temporibus erant monachi Franciſci ordinem profeſſi, quibus cum nihil eſſet, nihil eripi poterat. Familiæ huic cucullatæ apud nos hoc tempore interfuit Petrus Ekmannus, quem ejus temporis prodigium Leznerus vocat. Operam dedit Alchemiæ ejusque artis beneficio tam multa adhuc incognita protulit, ut omnibus eſſet admirationi. Obiit anno M.CCCC. Adeo hi Monachi nullam artem tanta ſollicitudine ſuſcepere excolendam, quam alchymiam & Chymiam, ex quo ſcilicet Bertholdus Niger hoc ſeculo pulveris pyrei inventione tantam ſibi gloriamne dicam an famam pepererat.

Anni Chriſti 1398. 1399.

Wenceslai Reg. 21.22.

Ab. V.C. 475.476.

Johannes Comes de Hoya Hild. Ep. creatur. *Schat. annal. Pad. Lib. p. 462 Reutel. Chron. Hildeſ. p. 103. ſq. Chron. Hild. Ep. MSC. c. 41 42. Cranz. l. 10 metr. c. 46 p. 290. & Sax. l. 11. c. 8. p. 289. Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 12. p. 27. Bucelin. part. 1. Germ. S. p. 19. Bruſch. e. 11. §. 39. p. 1057. de Ep. Germ. Compilat. Chron. ap. Piſt. ad h. ann. p. 748 Behrens Catal. Præp. Hildeſ. p. 42.*

PRoximus dehinc annus poſtremus fuit Gerhardo Hildeſienſi Epiſcopo, principi gravi & de eccleſia ſua meritiſſimo. Deceſſit enim hoc ipſo anno, ſenio jam languens, gloriæque ac dierum ſatur. Corporisque exuviæ in Carthuſa prope Hildeſiam, ubi ſibi ipſe conditorium deſtinaverat, requieſcunt. In emortuali ejus anno conſtituendo miram deprehendimus auctorum diſcrepantiam. Bucelinus enim illum anno M.CCC.LXXXIV. Reutelius anno M.CCC.LXXXVIII. ceteri paulo accuratiores anno MCCC.XCVIII. vitam hanc exuiſſe ferunt. Ultimæ ſententiæ ut adſtipulemur ſoadet Schatenius, qui Johannem de Hoya ſubeunte jam anno MCCC.XCIX. Paderborna Hildeſiam transiiſſe refert. Erat hic Johannes Comes de Hoya Gerhardi ſucceſſor Paderbornenſis initio Epiſcopus, verum mox a Gerhardo Hildeſienſi Epiſcopo coadjutoris titulo ſucceſſor deſignatus. Princeps toga ſagoque initio clarus, mox ad alia omnia converſus, potentiaque & opibus tumidus ubique lites ferens, bellis tumultuariis omnia miſcens, ære alieno premens eccleſiam ſuam, tam denique omnibus inviſus, ut in perniciem Hildeſienſis diœceſeos natus crederetur. Levitatis certe deſultoriæ haut leve argumentum hoc eſt, quod Paderbornenſi epiſcopatu relicto Hildeſienſem præoptavit, non alia ratione impulſus, quam quod hunc longe opimiorem illo potentioremque crederet ipſo hoc fatente Schatenio. Sævitiam ejus plus ſatis hæc indicarent, quæ contra Ecchardum de Hahnenſee Præpoſitum majoris eccleſiæ Hildeſienſis egiſſe communi hiſtoricorum conſenſu traditur, niſi Dn. Conradus Berth. Behrens rem in dubium vocare, aut potius negare mallet, qui eo de rumore a malevolis ſine judicio in vulgus ſparſo ipſum Epiſcopum in publica diæta coram omni clero ac populo palam conqueſtum eſſe affirmat. Scilicet Ecchardus Præpoſitus cum totam diœceſin bellis civilibus & intempeſtivis exhauriri animadverteret, pertæſus malorum amice monuiſſe dicitur Epiſcopum, ut tot cladibus edoctus cautius demum mercari diſceret. Quam rem ægre ferens Johannes, *Virum hunc pium & honeſtum ſub prætextu pacifragii publici Sturvvoldiæ in ſquallidum conjeciſſe carcerem fertur, in quo exacto biennio miſere periit, num præ mœrore, an veneno dubium eſt*, documento poſteris futurus, homines dum vera loquuntur, odia ſibi parere. Hunc in modum ſe gerendo non eſſet mirum, quod demum graviſſima ſuorum odia incurrerit, quæ cum diutius ſuſtinere haut poſſet, anno M.CCCC.XXIV. ultro ad privatam vitam rediit, ſucceſſore deſignato Magno Saxoniæ Angariæ & Weſtphaliæ Duce, nec multo poſt diem obiit ſupremum.

Capellæ S. Viti inſtauratio. *Annal. Corb. p. 415 ap. Paul.*

Fatali hoc Gerhardi Epiſopi anno Goslaria nova cœpit religionis incrementa. Floruerat hic ab aliquot ſeculis capella S. Viti, ad portam Urbis cognominem ſita, quæ ad Corbeienſes Abbates originem ſuam referebat, quemadmodum jam ſupra ea de re mentionem me facere memini. Ea vero temporum iniquitate prolapſa ac corruens non amplius habendis ſacris erat idonea. Hinc Wulbrandus Corbeienſis Abbas re comperta, de inſtauranda hac æde ſerio cogitavit, & ejus patronatus ampliſſimo Senatui noſtro dimiſit, ea lege, ut capella e ruderibus reſuſcitetur, ſacerdos vero cui cura illa committenda in poſterum eſſet alternatim a reverendiſſimo Abbate & ſenatu noſtro creetur. Debemus hæc Schnackenburgii Annalibus Corbeienſibus a Celeb. Paulini editis, ubi ita res refertur: MCCC.XCVIII. *obiit Arnolph. Abba. Q. I. P. ſucceſſit Wulbrant de Hallermund. In die S. Margaretha deſolata Capella S. Viti in Gozlar jus Patronatus Senatui ibidem tradit, ut readificetur Capella & Sacerdos ordinandus alternatim a Monaſterio noſtro & ſenatu præſentari debeat.*

Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ bona jubentur reſtitui. *Ex lit. SS. Sim. & J.*

Eadem felicitate Eccleſia quoque SS. Simonis & Judæ ſenſim ad erepta ſibi bona rediit. Dici non poteſt quanto conſenſu tunc in hujus baſilicæ facultates irruerint homines rapto vivere adſueti. Sed magis ſubit mirari, quod ea tempeſtate clerici etiam clericis inſidiari, hoc eſt, graculi graculis effodere oculos non dubitaverint. Extant certe ex hoc anno Bonifacii Pontificis tabulæ, quibus Archiepiſcopi, Prælati & Clerici nonnulli rapinæ poſtulantur, atque ablata jubentur reſtituere. Res commiſſa Eccleſiæ Mindenſi, S. Crucis Northuſanæ & S. Blaſii Brunsvicenſis Decanis, qui ea de re hoc impetrarunt Pontificis diploma:

BONIFACIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis *Mindenſis ac S. Crucis Northuſenſis Moguntinæ dioc. ac S. Blaſii Brunſvicenſis Hildeſemēn dioc.* eccleſiarum Decanis ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Militanti eccleſiæ licet immeriti diſponente Domino præſidentes circa curam eccleſiarum & monaſteriorum omnium ſolertia reddimur indefeſſa ſolliciti, ut circa debitum paſtoralis officii eorum occurramus diſpendiis & profectibus divina cooperante clementia ſalubriter intendamus. Sane dilectorum filiorum Decani --- Theſaurarii -- Scholaſtici & Capituli ac Canonicorum eccleſiæ beatorum Apoſtolorum, Symonis & Judæ Goslarieñ Hildeſemēn. Dioc. ac univerſorum clericorum perpetuorum beneficiorum in eadem eccleſia conqueſtione percepimus, quod nonnulli Archiepiſcopi, Epiſcopi aliique eccleſiarum Prælati & Clerici ac eccleſiaſticæ perſonæ tam religioſæ, quam etiam ſeculares, nec non Duces, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Milites, & laici communia civitatum univerſitates opidorum, caſtrorum, villarum & aliorum locorum & aliæ ſingulares perſonæ civitatis dioc. ac aliarum partium diverſarum occuparunt & occupari fecerunt caſtra, villas, & alia loca terras, domos, poſſeſſiones, jura & jurisdictiones, nec non fructus, cenſus, redditus & proventus Decani, Theſaurarii, Scholaſtici & Capituli Canonicorum dictorum & eccleſiæ prædictorum & nonnulla alia bona mobilia & immobilia ſpiritualia & temporalia ad Decanum, Theſaurarium, Scholaſticum & Capitulum, Canonicos & Clericos & eccleſiam prædictos ſpectantia, & ea detinent indebite occupata, ſeu ea detinentibus præſtent auxilium, conſilium vel favorem, nonnulli etiam civitates & dioc. & partium prædictorum, *qui nomen Domini in vanum recipere non formidant* eisdem Decano, Theſaurario, Scholaſtico, Capitulo, Canonicis & Clericis ſuper prædictis caſtris, villis, & locis aliis, terris, domibus, poſſeſſionibus, juribus & jurisdictionibus, fructibus, cenſibus, redditibus & proventibus eorundem & quibuscunque aliis bonis, mobilibus & immobilibus, ſpiritualibus & corporalibus & aliis rebus ad eosdem Decanum, Theſaurarium, Scholaſticum, Capitulum, Canonicos & Clericos & eccleſiam ſpectantibus multiplices moleſtias & injurias inferunt ac jacturas, Quare dicti Decanus, Thaſaurarius, Scholaſticus, Capitulum, Canonici & Clerici nobis humiliter ſupplicarunt, ut cum eisdem valde reddatur difficile pro ſingulis querelis ad apoſtolicam ſedem habere recurſum providere ipſis ſuper hoc paterna diligentia curaremus. Nos igitur adverſus occupatores, detentores, præſumtores moleſtatores & injuriatores hujusmodi illos volentes iisdem Decano, Theſaurario, Scholaſtico, Capitulo, Canonicis & aliis prædictis remedio ſubvenire, per quod ipſorum compeſcatur temeritas & aliis aditus committendi ſimilia præcludatur, diſcretioni veſtræ per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus vos, vel duo vel unus veſtrorum per vos vel alium ſeu alios etiam ſi ſint extra loca in quibus deputati eſtis conſervatores & judices præfatis Decano, Theſaurario, Scholaſtico, Capitulo, Canonicis & Clericis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes non permittatis eosdem ſuper his & quibuslibet aliis bonis & juribus ad Decanum, Theſaurarium, Scholaſticum, Canonicos & Clericos ac eccleſiam prædictam ſpectantibus ab eisdem vel quibusvis aliis indebite moleſtari vel eis gravamina ſeu damna vel injurias irrogari facturi dictis Decano, Theſaurario, Scholaſtico, Capitulo, Canonicis & Clericis cum ab eis vel procuratoribus ſuis aut eorum aliquo fueritis requiſiti de prædictis & aliis perſonis quibuslibet ſuper reſtitutione hujusmodi caſtrorum, villarum, terrarum & aliorum locorum, jurisdictionum, jurium & bonorum mobilium & immobilium, redituum quoque & proventuum ac aliorum quorumcunque bonorum nec non de quibuslibet moleſtiis injuriis atque damnis præſentibus & futuris in illis videlicet quæ judicialem requirunt indaginem ſummarie & de plano ſine ſtrepitu & figura judicii in aliis vero prout qualitas eorum exegerit juſtitiæ complementum occupatores ſeu detentores præſumt. moleſt. & injuriatores hujusmodi nec non con-

contradictores quoslibet & rebelles cujuscunque dignitatis, ſtatus, gradus vel ordinis exiſterent, quandocunq; & quotiescunque expetierit autoritate noſtra per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compeſcendo. Invocata ad hoc ſi opus fuerit auxilio brachii ſecularis. Non obſtantibus tam felicis recordationis *Bonifacii* PP. VIII. prædeceſſoris noſtri in quibus canetur, quod aliquis extra ſuam civitatem & dioc. niſi in certis exceptis caſibus & in illis ultra unam diætam a fine ſuæ dioc. ad judicium evocetur. Seu ne judices & conſervatores a ſede deputati prædicta extra civitatem & dioc. in quibus deputati fuerint contra quoscunque procedere ſive alii vel aliis vices ſuas committere aut aliquos ultra unam diætam a fine dioc. eorundem trahere præſumant, dummodo ultra duas diætas aliquis autoritate præſentium non trahatur. Seu quod de aliis, quam de manifeſtis injuriis & moleſtiis & aliis quæ judicialem requirunt indaginem pœnis in eos ſi ſecus egerint & in id procurantes adjectis conſervatores ſe nullatenus intromittant, quã aliis quibuscunque conſtitutionibus apoſtolicis a prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus tam de judicibus delegatis & conſervatoribus quam perſonis ultra certum numerum ad judicium non vocandis aut aliis editis, quæ noſtræ poſſent in hac parte jurisdictioni aut poteſtati ejusq; libero exercitio quomodolibet obviare. Seu ſi aliquibus conjunctim vel diviſim a dicta ſit ſede indultum, quod interdici, ſuſpendi, vel excommunicari aut extra vel ultra certa loca ad judicium evocari non poſſint per literas apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi & eorum perſonis locis ordinibus & nominibus propriis mentionem & qualibet alia indulgentia dictæ ſedis generali vel ſpeciali cujuscunq; tenoris exiſtant per quam præſentibus non expreſſam vel totaliter non inſertam noſtræ jurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri & de qua cujusque toto tenore de verbo ad verbum in litteris habenda ſit mentio ſpecialis. Ceterum volumus & auctoritate apoſtolica decernimus, quod quilibet veſtrum proſequi valeat articulum etiam per alium inchoatum, quamvis idem inchoans nullo fuerit impedimento canonico præpeditus, quod quæ a dato præſentium ſit vobis & unicuique veſtrum in præmiſſis omnibus & eorum ſingulis cœptis & non cœptis præſentibus & futuris perpetuata poteſtas & jurisdictio attributa, ut eo vigore atque firmitate poſſitis in præmiſſis omnibus cœptis & non cœptis præſentibus & futuris & pro prædictis procedere ac ſi prædicta omnia & ſingula coram vobis cœpta fuiſſent & jurisdictio veſtra & cujuslibet veſtrum in prædictis omnibus & ſingulis per citationem vel modum alium perpetuata legitime extitiſſet. Conſtitutione prædictæ ſuper conſervatoribus & alia qualibet in contrarium edita non obſtante Dat. Romæ, ap. S. Petrum, VI. Kal. Maji, Pontificatus noſtri anno decimo.

A. de Portegruaio.
Gratis de mandato domini noſtri Papæ
Eckardus.

Jo. Præp. & Baila Abbatiſſa Novi operis. Cœnobio Novi Operis per hæc turbulenta tempora præfuerunt Johannes Præpoſitus & Baila Abbatiſſa, quorum literæ anno MCCC. XCIX. datæ extant in florentiſſimi Monaſterii Grawenhoffiani tabulariis.

Anni Chriſti 1407. 1408.

Ruperti Reg. 7. 8.

Ab. V. C. 454. 455.

Wenceslaus Rex año 1400. exauctoratus. Interea deficiente ſeculo Chriſti XIV. inauſpicatum Wenceslai imperiũ principes excuſſerant, cum experiundo demũ didiciſſent, quid in vitiis extremum ſit, quæq; ſub Claudiis Cajisq; Romani Imperii fuerit facies. Nulla amplius legum, nulla imperandis ratio habebatur, nobiles adſpernati principes, prædis & rapinis ſe locupletabant. Quo quis erat opulentior, eo certiorem a prædonibus perniciem proſpiciebat, fiebatque quisque merces ſui interitus. Hanc luem cum Wenceslai ſupinæ ſocordiæ tribuendam crederent principes, Francofurti congregati; hominem vino epulisque demerſum, coloque quam ſceptro aptiorem miſſo repudio res ſuas ſibi habere juſſerunt. Succeſſorem ei initio conſentiente ſuffragio deſtinaverant Fridericum Brunſvici & Luneburgi Ducem, principem bellicoſum & ſapientem. Sed hunc Moguntino Archiepiſcopo, ut ferebatur inviſum, Henricus Waldec-

Gobelin. Perſon. ætat. 6. c. 70. p. 287. ſq. Hiſtor. Thuring. cap. 142. p. 950. Cranz. l. 10. Sax. c. 19. p. 270. Meib. diſſ. ſing. p. 420 tom. 3. Serar. l. 5. rer. Mogunt. p. 868

deccenſis Comes domum cum aliis redeuntem ex inſidiis aggreſſus diutiſſimeque fortiter pugnantem interemit. Cujus nam auctoritate tam dirum facinus perpetratum ſit, inter auctores diſceptatur, aliis quippe Johanni Moguntino Archiepiſcopo dicam ſcribentibus, aliis eundem ab hoc parricidio abſolventibus. Siquidem Serrarius inprimis tanto apparatu ejus cauſam ſuſcepit, ut majori vix potuiſſet. Nos rem in medio relinquimus. Multa enim fama ſpargit in vulgus a veritate aliena, inprimis cum ſuſpicio vocatur in conſilium, quæ mentes mortalium paulo momento huc atque illuc deflectit. Perſvaſa tamen res eſt Ducibus Brunſvico Luneburgenſibus, qui irruptione in diœceſin Moguntinam facta, belloque ſubinde abrupto,

Succedit Rupertus Palatinus.

(*) *Alii enim Rupertum vocant* den Kleinen / *alii* den Klemmen.

mox redintegrato, multarum urbium excidio Friderico ſcelere trucidato parentarunt. Faſces igitur, quos inopina mors Friderico extorſerat, incredibili Principum Electorum ſtudio deferuntur Ruperto Comiti Palatino, cognomento parvo, aut ut alii legere malunt, ſevero. [*] Nihil enim huic Cæſari erat potius, quam mala, quæ Wenceslai negligentia indulgentiaque in republica invaluerant, juſta ſeveritate abolere, priſtinamq; revocare tranquillitatem.

Compoſitio inter eccleſiam SS Sim. & Judæ & S. Sepulcrum

Inſequente anno MCCCCVIII. lites quædam ab Henrico de Wendeborg Priore S. Johannis Brunſvicenſi ſopitæ ſunt, quas adhuc ob annuos proventus ſesquimarcæ argenti S. Sepulcro moverat eccleſiæ SS Simonis & Judæ. Compoſitionem hanc amicam ratam habuit Reymarus [Broder Reymar van Ghüntersberge Ordens Sünte Johannes der Hilghen Huſes des Hoſpitals van Jheruſalem gemeyne Bedeghen in Saſſen / in der Marcke in Wentlande vnde in Pomern.]

Anni Chriſti 1410. 1411. 1412.

Sigismundi Cæſaris 1. 2. 3.

Ab. V. C. 487. 488. 489.

Ruperto Cæſari ſuccedit Sigism.

Gobelin. Perſ. æt. 6. c. 90 p. 331. Langius. Chron. Citicenſ. ad h. ann. p. 849. Chron. M. Belg. ad h. ann. Trithem. Chron. Hirſ. ad h. ann.

At hanc felicitatem publicam non parum ſubeunte anno M.CCCCX. interturbavit repentinus Ruperti Cæſaris obitus cum omnium bonorum luctu conjunctus, præcipue cum Electores in electione novi Cæſaris diſcrepantes non parum anxiam redderent rempublicam. Treverenſis enim Archiepiſcopus, Comes Palatinus Rheni & Brandeburgenſis Marchio conſenſere in Sigismundum Ungariæ Regem Wenceslai exauctorati fratrem, Moguntinus & Colonienſis Jodocum Moraviæ Marchionem ejusdem patruelem Cæſarem ſalutarunt. Hinc novi motus Germaniam concuſſere, quos tamen altero ſtatim anno Jodoci obitus compoſuit. Hinc nullo jam amplius diſſidio laboratum, communique ſuffragio itum in Sigismundum Hungarum, principem ſtrenuum & de eccleſiæ ſalute admodum ſollicitum, dummodo alii ei monitores contigiſſent. Violata ſane, quam prius Jo. Huſſo dederat publica fide, pioque homine ad ignes rapto tantam ſibi adſperſit maculam, ut omnem ejus gloriam partam tot vigiliis & bene agendi ſtudio confirmatam obſuſcare quodammodo videatur.

Bellum Harzburgenſe cum Schwicholtis geſtum.

Engelhuſ. Chron. p. 294. Cranz. l. 10 metr. c. 12. p. 299. & l. 10. Sax. c. 29. p. 277 Spang. c. 306. Chr. Sax. p. 514. Bunt. part. 1. Chron. Brunſv. p. 269. Winning. Chron. Halb. MSC. Ep. 35. Compil. Chronol. ap. Piſtor. ad h. ann. 1141. p. 749. Fabric. l. 1 memorab. Sax. p. 270.

Inter has Germaniæ revolutiones Saxonia quoque noſtra viciniaque contremuit, odiis quippe quæ e nupera Schwigholdorum clade exarſerant, adhuc fumantibus, atque in novum incendium uno impetu excitatis. Florebant tunc in urbe æque ac vicinia noſtra Conradus, Brandanus & Heinricus de Schwichold, qui caſtello Hartesburgico munitiſſimo confiſi, ceterorumque nobilium auxiliis firmati, in Magdeburgenſem atque Halberſtadienſem diœceſes ſæpius arma converterunt, abactisque Hackebornenſium pecoribus, in arcem præda onuſti redierunt. Graviter hæc tulere Conradus Comes de Egeln & Otto de Warberg, qui collectis aliquot ruricolis Schwicholtos prædæ inhiantes ingenti animo aggreſſi ſunt. Attamen his ſtatim ſe objecere Schwicholti, fatoque feliciori uſi occiſoque ex inſidiis Ottone de Warberg, ceteros cum clade repulerunt. Hinc Guntherus Magdeburgenſium Archiepiſcopus cognita Warbergiorum clade, incredibili dolore commotus ultionem ſpirare cœpit, vocatisque in ſubſidium Bernhardo & Henrico Ducibus Brunsvico Luneburgenſibus, Alberto Epiſcopo Halberſtadienſi, civibusque Goslarienſibus, Brunsvicenſibus, Magdeburgenſibus & Halberſtadienſibus Harzburgum arcta obſidione fatigavit. Integrum menſem ab exaltatæ crucis feſtivitate ad S. Dioniſii natalem, hoc eſt, a XIV. die ſeptembris ad IX. Octobris fervebat oppugnatio, tantaque erat fœderatorum ſeveritas, ut extructo e regione arcis in Perroſelino monte caſtello *Sturburgenſi* obſeſſos commeatu prohibere niterentur. Militibus tamen vim frigorum hiememque haut amplius ſuſtinentibus interveniencibusque arbitris de induciis ſubinde pertractatum eſt, quas ea lege pepigerunt, ut Schwicholti capella, eo loco, ubi Otto de Warberg occubuerat, condita, a prædis & armis abſtinerent. Hinc Sturburgo præſidiis firmato ſoluta obſidio eſt.

Harzburgum ſequente anno funditus exſcinditur.

Inſequente mox anno, ruptis induciis, ferale bellum magno Schwicholtorum malo recruduit. Urebat adhuc nobiles dynaſtas ſuperioris anni obſidio, nec parum ad iram incendebat Goslarienſium ſeveritas, qua ſuperiori anno Epiſcopis & principibus juncti arcem Harzburgenſem preſſerant. Hinc ad ultionem incitati miſſo præſidiario milite civium noſtrorum

alia-

aliarumque civitatum pecora abigunt, hisque cibariis arcem de nova obſidione ſollicitam inſtruunt. Nova hæc bellorum cauſa. Statim ad arma redeunt Guntherus Magdeb. Archiepiſcopus, Albertus Halberſt. Præſul, Duces Brunſvico-Luneburgenſes nec non Goslaria, Brunſvicum, Magdeburgum & Halberſtadium civitates. Hi cum inſtructiſſimis copiis appetente jam vere arcem aggreſſi longe majori, quam antea apparatu mœnia quatere cœperunt, novis ſubinde tormentis Goslaria noſtra advectis. Nec ſegnius Schwicholti innata ſibi fortitudine caſtellum propugnarunt, adeo ut diutius in caſſum fœderati laborarent. Denique novum capiunt conſilium, atque in imminente monte caſtellum moliuntur, quod a ſitus propinquitate Altenaviam (Altona quaſi alſʒunahe) appellant. Sic Harzburgum utriusque tum ex Sturburgo, tum ex Altenavia continuo globorum miſſilium que imbre fatigatum, mox turribus, tectis, mœniisque nudatum eſt. Extrema itaq; veriti Schwicholti ad pacta ſe obtulerunt, transactúq; eſt in has leges, ut arx fœderatis traderetur, capella de qua nuper convenerat, ſine mora extrueretur, Schwicholti denique nunquam in poſterum in principes illos civitatesque hoſtilia arma reſumerent. Sic Harzburgum toties funditus deletum, infauſtoque ſubinde omine inſtauratum denuo in buſtum conſedit, quo excidio tota vicinia haut paulo ſecurior redditur, inprimis Goslaria noſtra, quæ a tot ſeculis incredibiles calamitates ex hoc caſtello perpeſſa fuerat. Dies Harzburgo tunc veluti emortualis ſignatur XII. Calend. Aprilis, quam S. Benedicti memoriæ Romana eccleſia ſacram eſſe voluit.

Anni Chriſti 1414. 1415.

Sigismundi Cæſaris 5.6.

Ab.V.C. 491. 492.

Concilium Conſtantienſe indicitur.

Acta Concil. Conſt. ab Hardtio edit.

Gobel. at. 9 c. 94. p. 339

TRiſtis inter hæc eccleſiæ facies, quam conturbabat fœdum ſchisma a tribus Pontificibus excitatum. Italiam enim ſibi faventem habuit Johannes XXIII. Galliam Gregorius, Hiſpaniam Benedictus, ceteræ nationes inter diverſa ſtudia fluctuabunt. Adeo tres mundus pontifices uno tempore vidit, cum vix unum ferre poſſet. Huic malo remedium afferre Sigismundus Cæſar pro virili annisus eſt. Suſceptis enim tot itineribus non quievit, donec univerſum ferme Chriſtianum orbem ad concilium univerſale concitaſſet. Sed in eo concilio Patribus inter ſe ſubinde colliſis parum fuit actum, niſi quod inveterati errores decretis firmati, novi introducti, Pontificisque auctoritas nemine advertente ad ſummam evecta eſt *ἀκμήν*. Licet dum conciliis ſubjectabatur, quam maxime videretur ſuppreſſa. Acceſſerat quoque ad hanc Synodum Johannes Huſſ, præclarus ille veritatis teſtis, qui communia eccleſiæ Romanæ vulnera flagitiaque Cleri graviter adhuc ae prudenter detexerat, Quo vero nihil ab infenſo Clero eſſet periculi, a Sigismundo Cæſare publicam acceperat fidem, ſalvumque quem vocant, conductum. Sed huc ubi cum ſociis pervenit in concilium admittitur, torvo omnium vultu excipitur, hæreſeos poſtulatur, erroresque ſuos & Wicleſi jubetur ejurare. Quod cum ſe, priusquam eſſet erroris convictus facere poſſe, negaret, dedere nonnullis negotium, ut diſputando cum illo contenderent. Hinc etſi Johannes Huſſus incredibili animi magnitudine ſua dogmata defendebat, clamando tamen oppreſſus, capitis damnatur. Hic prius in eccleſia ſolenniter veſtitu ſacerdotali exutus, inſulaque dæmonum imaginibus horrida tectus, ad rogum rapitur, ſubjectoque igne vivicomburio miſere interimitur, Cæſaris fidem fruſtra implorans. Dici non poteſt, quas ei peſtilentiſſimas hæreſes tribuant Pontificii, quibusque eum calumniis convitiisque proſcindant. Sed his refutandis paginas inſumere, nimis eſſet ab inſtituto alienum, nec omnino neceſſarium. Hi enim homines, cum in Evangelicorum odium omnia calamo permittunt, ſuo more faciunt, magnoque labore ſe putant defunctos. Sed erit aliquando, qui juſto judicio mendaces linguas decretorio illo die confundet. Satis hoc nobis videri debet, quod nemo, non dicam pius, ſed ſana tantum ratione non deſtitutus homo, inficias ire poterit, Huſſum injuſte, impie, ſubdole ac perfide violata publica fide rogo fuiſſe impoſitum.

Theod. Goſeken Syndicus Gosl. ad concilium miſſus.

Tom. 5. Concil. Conſt. part. 6. p. 175. ſq.

Senatus noſtri nomine ad hoc concilium profectum reperio Theodoricum Goſeken, Syndicum Civitatis, qui tamen Judæorum cauſa potiſſimum ibi verſatus videtur. An eccleſia *SS. Simonis* & Judæ quendam e numero ſuo miſerit, incompertum habeo, cum in Actis concilii ab Hermanno Hardthio collectis nihil hac de re memoriæ proditum ſit. Eo minus tamen dubitaverim, quo certius conſtat Capitulum Brunsvicenſe, aliaque in hac vicinia legatos ſuos Conſtantiam miſiſſe.

Richenbergenſe Monaſterium a Capitulo Windeſemenſe reformatur.

Buſch. Chron. Windeſ. Pennot. l. c. 63. hiſt. Canon. Regul.

Nihil erat tunc Capitulo Windeſemenſi illuſtrius, ex quo novæ ſubinde Coloniæ in Saxoniæ Weſtphaliæque monaſteria deductæ, perditique Canonicorum Regulatium mores inſtaurati ſunt. Florebat ſuperiori Chriſti ſeculo jam præcipite Gerhardus quidam Magnus de Groot/ natione Belga, domo Daventrienſis, diſciplinæ continentiſſimæ vit, ac ultra ſeculum doctus. Hic Lutetiæ a pueritia inter Muſas enutritus tam cito profecerat, ut anno ætatis duodevigeſimo Magiſterii honore in Theologica facultate ornaretur. Domum reverſus non diu latuit, ſed adeo doctrina ac virtute cœpit emicare, ut in Aquisgranenſium Trajectinorū Canonicorū col-

Warthon. append. ad Guil. Cave hiſt. lit. p. 42. Miræus de Origg. Canon re. gul. 13.

collegium cooptaretur. Sed ab hoc vitæ inſtituto mox abhoruit, cum ad Johannem Rusbrochium Viridis Vallis Priorem profectus Canonicorum Regularium laudabilem diſciplinam vitamque ſanctiſſimam perſpiceret. Religionis zelo excitatus abdicato utroque Canonicatu Conventum Clericorum Daventriæ collegit, qui ſuaſu Gerhardi vitam communem inter ſe ſtatuentes diutiſſime orationibus lacrisque exercitiis ſub obedientia Florentii cujusdam, qui & ipſe congregationi huic nomen dederat, vacarunt, victum, veſtitum & cetera ad vitam degendam neceſſaria labore manuum in commune procurantes, nullique præterea voto adſtricti. Animadvertens vero Gerhardus inſtitutum ſuum, ſi nulli ordini Religioſorum adſtringeretur, ſubſiſtere haut poſſe, maxime, quod infenſos ſibi haberet nonnullos ex ordine mendicantium, animam jam agens ſuis auctor fuit, ut ordinem Canonicorum Regularium B. Auguſtini ſuſciperent, non multum quippe ab hoc inſtituto diſcrepantem, niſi quod nullum adhuc votum profeſſi caſtitatem, obedientiam, & paupertatem ultro illibatam ſervaſſent. Paruit Florentius, defunctoque jam Gerhardo, ſerio de aſſumendo Regularium ordine cogitans piorum ſubſidiis adjutus Windesheimi prope Swollam monaſterium ſtatuit, cujus conventus juventutem bonis artibus moribusque inſtituit, tantumque ſanctitate diſciplinæ integritate ordines alios anteivit, ut pluribus ſenſim cœnobiis reformandis deligeretur. Sunt hæc celeberrimæ Windeſemenſis congregationis initia, cui deinde plura per Belgium, Weſtphaliam, Saxoniamque monaſteria unita ſunt, quæ omnia ſuſceperunt reformationem, atque in unum Capitulum coaluerunt. Eandem reformationem hoc ipſo anno ſubiit Monaſterium Richenbergenſe per Fratrem Henricum Lœder Priorem in Nortoren autoritate venerabilis Capituli generalis. Primum Priorem habuerunt Henricum profeſſum in monte S. Agnetis, qui tribus Laicis e monaſterio ſuo Richenbergam deductis unum Curiæ; alterum piſcinis, tertium rei Culinariæ præfecit, ceterisque fratribus ad labores ſtrenue perſequendos compulſis, tam breviter in aliam faciem monaſterium redegit, ut cum ante reformationem vix ſeptem fratribus cum Præpoſito ſuo præberet hoſpitium, inſtaurata poſtea diſciplina fratres & Laici ultra LXXIII. ſatis commode ibi alerentur. Nec minus ſacrorum hic diſciplinæ habita ratio eſt, quæ ad Capituli Windeſemenſis placita redacta, a poſteriſque conſtanter ſervata conſentiente tunc hominum judicio approbata ſunt.

Ex lit. Richenb.

Sivert de Rottinge ultimus, ut videtur, Advocatus Goslarienſis.

At Goslaria noſtra per hæc tempora opibus ac potentia efflorefcens Advocatum habuit *Sivertum de Rottinge*, cujus literas hoc anno in palatio Cæſareo datas jam primo antiquitatum harum libro protuli. Celebris tunc in hac vicinia Rottingorum, ſeu Rotzingorum familia, e qua annis M. CCC. XL. M. CCC. XLV. & M. CCC. LVII. inprimis Johannem & Albertum fratres graviſſimis negotiis adhibitos reperio. Sivertum eadem familia oriundum ultimum Advocatorum noſtrorum dixerim, cum ex hoc tempore nullus amplius in diplomatibus occurrat, hoc munere perſunctus. Qua occaſione eorum jura apud nos ceſſarint, incompertum mihi eſt. Minus tamen dubito, quin civitas aucta ſubinde potentia & opibus ab Advocatorum ſubjectione pretio ac prece ſe liberarit, Cæſarumque conſenſu hæc poteſtas in ipſum ſenatum ſit translata. Jam inde enim a Ruperti Cæſaris ævo præfecti ejusmodi paulatim cœperunt ſummoveri, Civitatibusque imperialibus plena jurisdictio territorii nomine competens in ſolidum concedi.

Anni Chriſti 1418. 1419.

Sigismundi Caſ. 9. 10.

Ab. V. C. 495. 496.

Acta Conſtantienſia in cauſa Judæorum Goslarienſium. Concil. Conſtant. Tom. V. part. 6. p. 1750.

Accedimus ad ultimum Concilii Conſtantienſis annum, quo demum ad metam perventum eſt. Exauctoratis enim tribus Pontificibus, qui eccleſiam adhuc pene oppreſſerant, ſubrogatur Otto de Columna, qui Martini V. cognomen aſſumſit. Ultimo hoc anno varia ſimul acta deprehendimus, quæ non adeo ad concilium pertinent, quemadmodum e ſplendida Actorum Conſtantienſium editione Sereniſſimi Rudolphi Auguſti Brunſv. & Luneburgenſium Ducis, qui dum hæc ſcribo, in beatorum concilium evolaſſe fertur, auſpiciis collecta dilucet. Goslarienſes hoc anno cum Brunſvicenſibus contendebant de Judæis nonnullis, qui Brunſvico ad ſe migraverant. Cum enim hi deinde Brunſvicum redirent, ſuosque debitores de ſolvendo ære alieno urgerent, Senatus noſter non ſolum hoc prohibuit, verum etiam omnes illorum facultates publica cuſtodia attinuit. Hinc novæ lites, quæ eo usque invaluerunt, ut res ad ſupremum judicium Aulicum deferretur. Denique res in ipſo Conſtantienſi Concilio a Gunthero Comite de Swarzburg & Ranis Judice Aulico Cæſareo ad liquidum perducta eſt, procuratoribus quippe Brunſvicenſium cum Theodorico Goleken Syndico civitatis noſtræ has in leges conſentientibus, quas Guntherus Judex ſuis literis ratas habuit:

Wir

Wir Gunter / Grave von Schwartzburg und Herr zu Raniß / des allerdurchlauchtigſten Fürſten und Herrn / Herrn Sigmunds / Römiſchen Königes / zu allen Zeiten mehrers des Reichs / und zu Hungarn etc. Königs / Hoffrichter bekennen / und thuen kund offenbar mit dieſen Brieffe / allen denen die ihn ſehen oder hören leſen / Als der Edel **Conrad Herr zu Winsberg** / des Heil. Römiſchen Reichs Erb-Cammermeiſter / von des ehgenanten unſers Herrn des **Königes** wegen getendingt hat mit Herr **Johann von Ulſen** / Prieſter / Thiderico **Fritzen** / den Stadtſchreiber zu Braunſchw. von des Raths zu Braunſchw. und der Juden wegen / die von **Braunſchweig** gen Goßlar gezogen ſind / uff ein / und Thiderico **Goſſeken** / den Stadt-Schreiber zu Goßlar / von des Rathswegen daſelbſt / auf der andern Seiten / als zwiſchen derſelben beider Räthe vollmächtigen Procuratoren / des ſie gute beweiſſunge und Procuratoria hätten. in ſolcher maaſſe als hernach geſchrieben ſtehet.

Zum erſten / daß der Rath zu Goßlar ſoll und wil von deſſelben von Winßperg Heiſſens wegen antworten und folgen laſſen dem Rahte zu Braunſchweig alle ſolche Güter / die unverkaufft und ungeloſet ſeyn / und der vorgenanten Jüden geweſt ſeyn / oder ihn Pfandes ſtunden, und auch was ſie an Gereitſchafft haben / wo ſie das haben / zwiſchen dieſer Zeit / als dieſer Brieff gegeben iſt / und den negſtkünfftigen Oſtern.

Wehren **auch** einige Bürger oder Inwohner zu Goßlar denſelben Juden icht pflichtig / der der rechte zu Goßlar mächtig wehre / ſo ſoll derſelbe Raht die Bürger und Inwohner dazu beſtellen / binnen dieſer vorgeſchriebenen Zeit / daß den Jüden von ihnen beſchehe / was man ihm in Rechte pflichtig ſey / oder daß ſie ſich freundlichen mit ihm richteten. Darnach ſoll der Rath von Braunſchweig die Juden wiedrum beſtellen / daß ſie den Bürgern und Inwohnern zu Goßlar thuen waß ſie ihn pflichtig ſeyn / in Freundſchafft oder in Rechte. Und dieß ſollen ſie zu beden Seiten getreulich halten ohn alle Gefehrde.

Auch ſoll und wil der Raht zu Goßlar diejenige die der Raht von Braunſchweig dar ſenden wird um dieſe vorgeſchriebene Güter und Sache willen / es ſeyn Chriſten oder Juden / und auch alle ſolche Güter und Geld als ihm dann geantwortet / veligen und geleyden / abe und zu / vor alle das die um ihrer willen thun und laſſen wollen und ſollen ohne gefehrde.

Und was Gut oder Geld alſo dem Rahte von Braunſchweig von der Juden wegen alſo geantwortet wird / dar ſoll der Raht von Braunſchweig den Raht von Goßlar Quit-Brieffe aufgeben / von der Juden wegen als gewöhnlichen iſt.

Wehre auch daß der Raht von **Braunſchweig** von der Juden wegen / oder die Juden von ihn ſelbſt wegen / den **Raht** von Goßlar vorter ſchulden wolten / von des Guts wegen / oder daß der Raht zu Goßlar die Juden worum zu ſchuldigen hätte. Des ſolten ſie zu beyden Seiten belieben bei den **Rahte zu Hildesheim** ſie zu verſcheiden in Freundſchafft oder in Rechte. Und dar ſoll der Raht von Goßlar und der Raht von **Braunſchweig** um bitten den Raht von Hildesheim / daß ſie das alſo zu ſich nehmen zu verſcheiden in Freundſchafft oder in Rechte / zwiſchen dieſer Zeit und St. Johannis Tage zu mitten Sommer nechſt-künfftigen. Und was derſelbe Raht zu Hildesheim ſcheidet / dar ſolt ſich manniglich an laſſen genügen. Scheideten ſie das aber nicht binnen der zeit / ſo ſoll mannlich ſeines Rechten unverſäumlich ſeyn.

Auch ſolt das um den Wucher uf den vorgenandten von **Winsperg** beſtan bleiben / als das in der erſten Teydingen unter den vorgeſchriebenen partheyen vergriffen was zu **Conſtentz**: Und daß darauf die Ladung / als die Burgermeiſtere / Rahtmanne und Burgere gemeinlich der vorgenandten Stadt Goßlar uff das Heil. Reichs Hoff-Gerichte darum geladen ſind / und alles das darnach an demſelben Hoffgerichte gegangen wäre / gäntzlich abſeyn ſolte.

Alſo haben wir als ein Hoff-Richter von des Gerichts wegen unſern guten Willen und Gunſt dazu gegeben / und geben den darzu in Krafft dieſes Brieffes.

Mit Uhrkund dieſes Brieffes/ verſiegelt mit des ehegenandten Hoff-Gerichts uffgedruckten Inſiegel. Geben zu Conſtentz/ des nechſten Freytages nach unſer Lieben Frauen Tage Lichtmeſſen/ Purificationis zu Latein/ nach Chriſti Geburt virzehen hundert Jahr und darnach in dem achtzehenden Jahre. *Petrus Wacker.*

Martin9 Papa Brunſvicenſibus Scholas publicas erigere concedit, ubi ſimul de Scholarum raritate per hanc viciniā. *Gebhardi progr. aſtui Orat. promiſſ. 4.24. oct. 1695.*

Brunſvicenſium itaque nomine huic Concilio interfuerunt Johannes ab Vlſen Presbyter & Theodoricus Fritzius Syndicus aliique, quorum opera cives id impetrarunt a novo Pontifice, ut ſcholam publicam erigere iis liceret. Dudum hoc coohlium agitaverat Senatus, cum videlicet Scholas, quæ in eccleſiis SS. Ægidii, Blaſii & Cyriaci olim floruerant paulatim vitium cepiſſe deprehenderet. Hinc re ad Johannem XXIII. Pontificem delata quem penes omne rei Scholaſticæ arbitrium eſſe his ſeculis credebatur, (*) multis demum precibus obtinuere, ut hanc Senatui poteſtatem concederet. Verum graviter hæc res uſſit Clerum, qui præterea, quod jam tum civibus infenſus excommunicationis fulmen in eos pronunciaverat, id quoque graviter ferebat, quod rei Scholaſticæ, ut ita dicam monopolio excidiſſet. Cauſa denuo ad ſedem Apoſtolicam defertur, Johannes Pontifex Cleri lenociniis delinitus decretum refigit, Scholas denique aperire ſolis his eccleſiis integrum eſſe pronunciat. Submoto tamen ſuperiori aono Johanne Pontifice in novam ſpem erigebantur Brunſvicenſes, ſuisque legatis dabant negotium, ut Martino Papæ denuo deſiderium cauſamque exponerent, Nec fefellit eos ſententia, Martinus enim ſtatim annuit Brunſvicenſium petitis annoque ſequente hoc diploma Florentia ſubmiſit, quod e Cl. Gebhardi, Rectoris Scholæ Martinianæ Brunſvicenſis longe celeberrimi programmate quodam ideo adſcribendum duxi, ut appareat, quanta tum per hanc viciniam fuerit ſcholarum raritas quantoque niſu Clerus efflorefcentibus ſubinde literarum bonarum ſtudiis ſeſe objecerit:

Chron. Sax. ap. Pomar. p. 452. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 870.

(*) *Conring. antiqu. academ: Omne ſcholaſticum ad Romanæ curiæ ditionem pertinere tunc judicabatur.*

MARTINUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei. Dilectis filiis Proconſulibus, Conſulibus & univerſitati opidi Brunſvicenſis Hildeſemēo. & Halberſtadeſi. Diœceſ. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Sinceræ devotionis affectus, quem ad nos & Romanam geritis Eccleſiam, non indigne meretur, ut petitionibus veſtris, illis præſertim, per quæ ſingulis literarum quærendi ſtudia præſtatur oportunitas, quantum cum Deo poſſumus favorabiliter annuamus. Dudum ſiquidem venerabili Fratri noſtro Baldaſari Epiſcopo Tuſculanenſi in ſua obedientia de qua partes illæ erant tunc, Johanni XXIII. (*) nuncupato pro parte veſtra expoſito, quod licet in oppido veſtro Brunſvicenſis Hildeſemen. & Halberſtaden. Diœceſ. ſeptem ſeu plures & præſertim Sancti Martini & Sanctæ Catharinæ, inter alias non mediocres parochiales eccleſiæ exiſterent, tamen de quadam conſuetudine, quæ ut ab aliquibus aſſerebatur per eundem Epiſcopum tunc Johannem XXIII. confirmata fuerat, duæ duntaxat Scholæ pro imbuendis Juvenibus in primitivis & ſcholaſticis diſciplinis, una videlicet apud monaſterium Sancti Egidii, ordinis Sancti Benedicti, & alia apud Sancti Blaſii infra & tertia apud Sancti Cyriaci extra muros dicti opidi eccleſias conſiſterent, quodque nonnulli pueri opidanorum & incolarum ejusdem opidi in ipſis diſciplinis imbuendi propter nimiam diſtantiam & frigus intenſum, quod hyemali tempore in partibus illis communiter vigebat, ſcholas ipſas frequenter negligerent, in eorundem opidanorum & incolarum non modicum præjudicium atque damnum, idem Epiſcopus tunc Johannes XXIII. per ſuas literas ſtatuit & etiam ordinavit, quod etiam, apud quamlibet ex Sancti Martini & Sanctæ Catharinæ Eccleſiis hujusmodi conſimiles ſcholæ inſtitui & teneri, præfatique pueri in eisdem inſtituendis & tenendis ſcholis Grammaticalibus & hujusmodi primitivis diſciplinis erudiri valerent, prout in ipſis literis plenius continetur. Cum autem ſicut exhibita nobis nuper pro parte veſtra petitio ſubjungebat, licet dilecti filii *Luderus Rottorp*, qui ſe gerit pro Scholaſtico S. Blaſii, in illa, qua vobis tres, ac Decanus & Capitulum Sancti Cyriaci Eccleſiarum, Abbas quoque & Conventus monaſterii prædictorum dictarum literarum caſſationi & irritationi,

(*) Ipſius Johannis PP. diploma ex Archivo Brunſvicenſi depromptū extat in actis Concil. Conſtant. Tom. 5. part. 6. p. 162.

ni, per eundem Epiſcopum tunc Johannem XXIII. eorum aſſertioni factis, ut præſumitur potiſſime inhærentes, in ea qua ſimiliter vobis occatione inſtituendarum ſcholarum prædictarum moverant cauſis, & in palatio cauſarum apoſtolico diutius ventilatis, etiam totidem pro ſe & contra vos diffinitivas, per quas etiam in expenſis in hujuſmodi cauſa factis condemnati fuiſtis, & quibus juxta requiſitionem deſuper vobis factam parere curaſtis, ſententias reportarint, cauſæ tamen propter quas inſtitutio ſcholarum fieri deberet, hujusmodi ſubſiſtant viribus expreſſe in literis memoratis pro parte veſtra nobis humiliter fuit ſupplicatum, ut ſuper præmiſſis oportune providere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi per quas ſcientiarum viros, conſilii maturitate conſpicuos, virtutum dignitatumque ornatibus redimitos efficientium fons ad Dei laudem & gloriam, ac divini augmentum cultus aperiri & diſcendi proſpicitur, ſupplicationibus inclinati, vobis quod unam apud Sancti Martini & aliam apud Sanctæ Catharinæ Eccleſias prædictas pro ejusmodi in eisdem primitivis ſcientiis erudiendis & imbuendis juvenibus, absque requiſitione licentiæ vel conſenſus cujusvis, erigere & per perſonas idoneas regi ac gubernari facere libere ac licite valeatis, auctoritate apoſtolica tenore præſentium de ſpeciali gratia indulgemus, non obſtantibus præmiſſis ac conſtitutionibus apoſtolicis, cæterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Dat. *Florentiæ*. XVI. Kl. Octobris. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

Goslariæ quoq; nulla tunc publica ſchola floruit, ſed pueris ad ludos literarios, quos SS. Simonis & Judæ Capitulum & S. Sepulcrum aluere aliaque vicinia monaſteria prodeundum fuit. Inprimis in Monte S. Georgii erudiendis pueris data opera eſt, quas ſcholas deinde ſucceſſu temporis collapſas Magnus Hildeſienſis Epiſcopus inſtauravit, luculentoq; privilegio locupletavit.

Goslarienſes cũ aliis civitatibus Hanſeaticis Regẽ Danorũ & Ducẽ Slesvicenſem reconciliare nituntur.

Chron. Lubec. ap. Werdenh. part. 4. de rebusp. Hanſ. p. 500. ſq. Spangenb. Chron. Schavv. l. 2. c. 30. p. 168.

Holſatos interea premebat Ericus Rex Danorum, qui ut Slesvicenſem Ducatum eo facilius ſuo regno jungeret, multis pollicitationibus civitates Hanſeaticas in fœderis ſocietatem trahere nitebatur. Jam Slesvicum aliæq; civitates in Danorum venerant poteſtatẽ, cum civitates, quid animi Erico eſſet, perſpicerent. Mutato ergo conſilio Regem æque ac Ducem ad pacem flectere cœperunt ſuam rem agi exiſtimantes, cum proximus arderet Ucalegon. Rex ne quam ſuſpicionem civitatibus faceret, callide conſenſit, nec Dux, bellorum pertæſus, a pacis conditionibus abhorruit. Convenit ergo inter eos hac lege, ut uterque conſtituto die Lubecæ ſe ſiſteret, civitatibusque Hanſeaticis cauſam cognoſcendam permitteret, ſententiæ pronunciatæ ſtaret: Sin vero alteruter a pacto deficeret, fore, ut civitates injuriam pro virili ulciſcerentur. Aderat conſtitutus dies Dux ex compoſito accedebat, Rex tempeſtatis injurias cauſatus, vadimonium deſerebat. Hinc res in aliud tempus dilata, quo appetente Lubecam ex conſtituto confluebant plurimarum Hanſeaticarum urbium legati, præcipue Colonienſes, Magdeburgenſes, Brunsvicenſes, Hamburgenſes, Roſtochienſes, Hildeſienſes, Goslarienſes, Bremenſes, Osnabruggenſes, Suſatenſes, Monaſterienſes, Tremonienſes, Rigenſes, Dorpatienſes, Revalenſes, Luneburgenſes, Stetinenſes, Stralſundenſes, Wismarienſes, Gripswaldienſes, Colbergenſes, Stendalienſes, Swallenſes, Campenenſes, Soltwedelenſes, Hanoverani, Stadenſes, Kilonenſes, Rugenwaldenſes, Gottingenſes, Dordracenſes, Harlemenſes Amſtelodamenſes, Anclamienſes, Mindenſes, Boxtehudenſes, Zutphanienſes, Nimwegenſes, Veſalienſes, & Hartervitenſes. His licet prima cura eſſet, de ſtabiliendis commerciis conſulere in medium, Slesvicenſis tamen Ducis rogatu pacis negotium ante omnia diſpiciendum ſumſerunt. Indignati itaque denuo Regem abeſſe, Legatum Danicum adoriuntur, quid demum cauſæ ſubeſſet ſciſcitantes, quamobrem Rex denuo civitatum judicium ſubterfugerit, ſe nulla ſomtuum habita ratione ad conventum hunc acceſſiſſe, ſed videre ſe ludibrio haberi, nec parum eſſe ſuſpicionis, Regem cauſæ diffiſum, domi ſe continere. Miſſis ergo legatis, qui Ericum denuo ad civitatum congreſſum invitarent, interea ſuarum rerum ſategerunt, habitoque de commerciis conſilio XXI. leges tulerunt, a Werdenhagenio nominatim recenſitas, tantoque civitatum ſuffragio deinde receptas, ut vim ſtatutorum induerint. Redeunt interea legati, Regem Danorum denuo ventorum injurias cauſari nunciantes. Unde re infecta diſceſſum eſt, decretumque, ut Hanſeaticæ civitates, nullam omitterent occaſionem periculoſo fœdere ſe extricandi.

Annus Chriſti 1420.
Sigismundi Cæſaris II.
Ab. V. 497.

Huſſitarum bella. *Æn. Sylv. Hiſt. Bohem. cap. 36. p. 55. ſq. Cranz. l. 10. Wand. c. 29. ſqq. Nancler. gen. 48. p. 930. ſq.*

INterea Bohemi graviter perculſi Huſſi ſupplicio nil niſi arma & ultionem ſpirabant. Hinc per totam Bohemiam contractis viribus Clericisque Huſſo infenſis male mulctatis ingentibus animis ſe adverſus Sigismundum tueri aggreſſi ſunt. Hinc pervagati Miſniam, Thuringiam, Saxoniam & Franconiam magnum ſui nominis terrorem undique circumtulerunt, totiusque imperii vires diutiſſime magna virtute ſuſtinuerunt. Sed fraudi illis fuit, quod ſciſſi in partes alii Calixtinorum nomine uterentur, articulumq; de neceſſaria communione ſub utraque inprimis propugnarent, alii Thaboritæ vocati reformationem totius Eccleſiæ urgerent, alii Orphanos ſe appellantes liberam verbi divini prædicationem requirerent, Picardi deniq; licet Paparum inpugnantes Thaboritis tamen non minus infenſi eſſent. Quo factum eſt, ut paulatim oppreſſi maximam partem ad Pontificis obſequium retraherentur.

Jacob Chremer Huſſita Magdeb. combuſtus. *Chron. Magdeb. ap. Meib. p. 353. Chron. Sax. Pomar. p. 460. (*) Pomarius vocat eum M. Petrum Rumelandi.*

Inter has tamen turbas vix dici poteſt, quot veritatis divinæ teſtes per hanc quoque Saxoniam noſtram Huſſitarum occaſione enati ſint. Sed plerique calumniis nefandis proſciſſi exquiſitiſſimis periere ſuppliciis. Lugubre ejusmodi ſpectaculum hoc ipſo anno vidit Magdeburgum. Cum enim Verda eo acceſſiſſet, quidam Jacobus Cræmerus, hæreſeos reus, ſtatim ei ſe objecit Magiſter Kunelartus, * qui implorato Magiſtratus auxilio hominem feralibus flammis exurendum tradit. Errores ejus proferunt annales Magdeburgenſes, ſatis quidem peſtilentes, ſi veri; Siquidem & tremendum, SS. Trinitatis myſterium & alios principes fidei Chriſtianæ articulos impugnaſſe fertur. Sed qua fide hic autor hæreticorum acta memoriæ prodiderit, vel ſoli Huſſitarum articuli docent, tam frivoli & falſi, ut nunquam vel Huſſo, vel ejus diſcipulis in mentem venerint. Eodum candore Jacobi Cræmeri hæreſin deſcribit, forte quod omnia ſibi in hæreticos licere cum Concilii Conſtantienſis Patribus exiſtimaret.

Bellum Hildeſienſe. *Cranz. l. 11 Sax. c. 8. ſq. p. 289 & l. 10. metr. c. 45. p. 290. Lezner. Chron. Daſſel.*

Nec minus rempublicam graviſſimi motus tunc concuſſerunt, principibus quippe nondum a perverſo more deſiſtentibus, qui civilibus armis ſe invicem divexare conſveverant. Bellum ejusmodi hoc anno inter Johannem Hildeſienſem & Bernhardum Ducem Brunſvico-Luneburgenſem exarſit, viciniæ noſtræ ſatis luctuoſum, tamque exacerbatis utrinque animis geſtum, ut nulla arbitrorum opera poſſet ſopiri. Armati Epiſcopo ſuppetias tulere Otto Epiſcopus Monaſterienſis, ejus frater, nec non Comites Honſteinenſis & Spigelbergenſis. Bernardo vero ſe junxerunt Wilhelmus Dux Luneburgenſis, Johannes Epiſcopus Halberſtadenſis, Henricus Dux Sleſwicenſis, ejusq; frater Adolphus, ut & Marchiones Brandeburgenſes. Comites a Wernigerod. & Reinſtenienſes. Res mutuis direptionibus acta, devaſtati agri, abacta pecora, homines quoque ex inſidiis intercepti, in vicinasque arces abducti ſunt. Hæc calamitas tres integros annos continuata una veluti ruina diœceſin Hildeſienſem involvit. Multis hinc inde velitationibus actis in præfectura Aſſeburgenſi inſtructa acie concurſum & acerrime depugnatum eſt. Quo prælio Hildeſienſes partim capti in Wernigerodanorum & Reinſteinenſium venerunt poteſtatem, partim fuga ægre ſe ſubduxerunt: Inſtauratis tamen mox copiis Halberſtadienſibus ſe ad Oſterviĉum objecerunt. Sed eadem fortitudine fuſi fugatique maximam exercitus partem amiſerunt. Tanti Hildeſienſi Epiſcopo hoc bellum conſtitit, quod potentia ſua opibusque inflatus nulla urgente neceſſitate ſuſceperat.

lib. 2. c. 12. p. 28. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 271. Compilat. Chronol. ap. Piſtor. ad ann. 1401. p. 749 Spangenb. c. 309. Chron. Sax. p. 518.

Joannes Richenb & Hermannus Montis S. Georgii Præpoſiti de præeminentia contendunt. *Ex lit. Richenb.*

Inter hoc graviſſimos motus Richenbergenſe monaſterium in alium ſtatum nuper formatum erigere ſe paulatim & refloreſcere cœpit. Henrico Priore ad plures abeunte ſibi delegerant Johannem Clovekorn Osnabruggenſem, qui cœptam reformationem ſtrenue perſecutus *bona monaſterii in temporalibus & ſpiritualibus in ædificiis & redditibus in bona regulari obſervantia & morum diſciplina bene augmentavit*, quemadmodum hoc ei elogium in veteri quadam hujus eccleſiæ membrana tribuitur. Hic Johannes cum Hermanno Montis S. Georgii præpoſito ſuperiori anno de ordine contendit. Re diutius ventilata negotium committitur Tiderico van der Wende, Canonico eccleſiæ S. Crucis Hildenesheimenſis & Johanni Conolvo perpetuo Vicario Hildeſienſis Eccleſiæ, quorum arbitrio cauſa hunc in modum deciſa eſt, ut in ſolenni proceſſione quotannis feſto Corporis Chriſti Goslariæ habenda, alternis annis alter ad dextram alter ad ſiniſtram Decani SS. Simonis & Judæ, venerabile Chriſti Corpus deferentis, prodirent, & ſubſidiariam Decano operam præſtarent. Quocunq; itaque anno ad dextram Decani quis iviſſet, & hierothecæ portandæ eſſet cooperatus, iſto toto anno ordine alterum præcederet. *Actum in ambitu ſuperiore eccleſiæ Hildenesheimenſis prædictæ ſub anno a nativitate Domini M. CCCCXIX. Indictione XII. Die Lunæ XIIIa menſis Novembris, præſentibus ibidem venerabilibus viris Dominis Johanne de Soltavv, Decano, Wernero de Oldershuſen, Conrado Schaden, & Henrico de Laucha, Canonicis Eccleſiæ Hildenesheimenſis prædictæ, teſtibus ad præmiſſa vocatis & rogatis.* Eam ſententiam deinde hoc anno Johannes Hildeſienſis Epiſcopus his literis ratam habuit:

JO-

JOHANNES Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis dilectis nobis in Chriſto venerabilibus & religioſis viris Dominis *Johanni* Richenbergenſis & *Hermanno* Montis S. Georgii extra muros Goſlarienſes noſtræ diocefis Canonicorum Regularium Ordinis S. Auguſtini Monaſteriorum Præpoſitis ſalutem in Domino. Ea quæ pro pietatis & concordiæ incremento inter vos ſunt ſtabilita, libenter noſtro patrocinio roboranda animadvertimus. Ideoque ſententiam arbitralem ſupradictam de noſtro beneplacito de & ſuper ordine præeminentiæ inter vos veſtroſque ſucceſſores in perpetuum obſervandam per literas arbitras & compromiſſorias promulgatam approbavimus & ratificavimus, & præſenti noſtro patrocinio approbamus, & ratificamus, eamque in teſtimonium præmiſſorum noſtro impendente ſigillo duximus roborandam. Datum *Sturwald in caſtro noſtræ ſalvæ reſidentiæ* ſub anno Domini M.CCCC.XX. die Mercurii octava Menſis Maji.

Hæc antequam in Windeſemenſe Capitulum monaſteria coaleſcerent, ſancita ſunt. Quæ deinde invaluerit ordinis ratio, non eſt hic locus prolixius ediſſerendi.

Anni Chriſti 1422. 1423.
Sigismundi Cæſ. 13. 14.
Ab. V. C. 499. 500.

Belli Hildeſienſis eventus. PRotractum in hunc quoque annum bellum Hildeſienſe, cum magna Epiſcopi clade conjunctum. Wilhelmus enim Dux Lunæburgenſis lætus victoriis nuper ab Epiſcopo reportatis, occaſionemque non dimittendam ratus, arcem Grondam obſidione cinxit, tantoque fervore impreſſionem fecit in muros, ut præſidiarius miles impetum diutius ſuſtinere haud poſſe videretur. Quo cognito Epiſcopus licet tot cladibus rejectus & ipſe fortunam denuo ſtatuit experiri. Hinc contracta valida manu, accitiſque ſociorum copiis periclitanti caſtello ſubſidio profectus Wilhelmi exercitum diuturna oppugnatione defatigatum aggreditur. Sed Duces adventu hoſtium minus perterriti, conſilio ex arena capto, ſuos in aciem diſponunt, conſertaque manu tanta virtute pugnant, ut ingenti hoſtium multitudine cæſa, ultra centum equeſtris ordinis viri captivi in caſtra traherentur. Victoriam in qua & Ericus Dux Saxoniæ, Canonicus Hildeſienſis, occubuit ſecuta eſt Grondæ deditio, & pax demum exoptatiſſima, quæ Theodorici Archiepiſcopi Colonienſis & Adminiſtratoris Paderbornenſis interventu in has leges coaluit: ut arcem Brocktorfienſem Duces Brunſvicenſes retinerent, cetera victricibus eorundem armis occupata Dominis reſtituerentur, Spigelbergenſibus denique ad reconcinnandum detrimentum caſtellum Hochmoelen traderetur. Sic denique civili bello felici induſtria ſopito, Saxoniæ priſtina tranquillitas conſtitit.

Interea vero dum foris inter Principes armis civilibus contenditur, domi apud nos inter religioſos amore decertatum eſt. Quemadmodum enim hiſce ſeculis familiis monachorum nihil erat ſolennius, quam ut iis a quibus beneficiis fuerant ornati fraternitatem ſuam & bonorum operum communionem offerrent; ita & Franciſcani noſtri hoc anno Canonicos Montis S. Petri eadem liberalitate in fraternitatem ſuam cooptarunt: Fraternitas Monaſtica.

VENERABILIBUS ac devotis in Chriſto Dominis Præpoſito, Decano, totique Collegio Canonicorum *Eccleſiæ Montis Sti Petri* prope Goslariam, præſentibus & futuris Fr. *Hinricus* Gardianus, Fr. *Raymarus* Prior, totuſque Conventus ordinis *Fratrum Minorum in Goslaria* cum jugi orationum ſuffragio omnia incrementa virtutum. Devocionem quam ad noſtrum Conventum geritis beneficiaque exhibita ſincera Karitate gratiſſime acceptamus. Cupienteſque ac volentes dicta beneficia bonorum ſpiritualium viciſſitudine compenſare vos omnes & ſingulos veſtroſque in perpetuum ſucceſſores ad noſtram fraternitatem & ad univerſa noſtræ congregacionis ſuffragia tam in vita recipimus, quam in morte, plenam vobis & illis participacionem miſſarum, vigiliarum, oracionum, jejuniorum ac aliorum omnium bonorum tenore præſentium concedentes, quæ per fratres, noſtri Conventus, nunc & in futurum perpetuis temporibus operari dignabitur clementia noſtri ſalvatoris. Cum etiam de veſtro Collegio obitus alicujus noſtro Conventui fuerit nunciatus, pro ejus anima officium defunctorum Deo fideliter perſolvetur. Datum anno Domini M°. CCCC°. XXII°. In die Sancti *Egidii*, *Abbatis*, noſtri Conventus ſub ſigillo, in teſtimonium omnium præmiſſorum præſentibus appenſo.

Verum

Tumult. Halberſt. a Matthia Procero excitati.

Cranz. l. 11 Metrop. c. 27. p. 306. & l. 11. Sax c. 11. p. 291. Compilat. Chronol. ap. Piſt. ad ann. 1423. p. 479. Chron. Magd. ap. Meib. p. 355. Bunting. Part. 1. Chron. Brunſv. p. 272. Spang. c. 311. Chron. Sax. p. 520 Winning. Chr. MSC Halberſt. n. 36. Chron. Halberſt. MSC. lat. n. 36. Reimann. idea Chr. Halb. ad h. ann.

Verum hæc Saxoniæ halcyonia in ſequente mox anno novæ tempeſtates e vicina diœceſi Halberſtadienſi exortæ conturbarunt. Erat tunc Halberſtadii quidam Matthias vulgo Procerus, der lange Matthias mercator, turbulenti ingenii homo ſerendisque litibus natus. Hic jam anno M. CCCC. XX. cives adverſus Senatum cœperat ſollicitare, eoque adduxerat, ut res ſeditioni videretur proxima. Conſiliis tamen ejus citius divulgatis, Senatus inceotore tumultuum Conſulis Ammendorffii inſtinctu ex urbe ejecto, gliſcentem ſeditionem in ipſis ſcintillis compreſſit. Sed juſtam hanc ſeveritatem graviter cives ferre viſi ſunt, qui interpellatis arbitris non deſiere Senatum urgere, ut Matthias ab exilio revocaretur. Ceſſit demum Senatus, hominemque quietis impatientem in urbem recepit, iis tamen legibus, ut ne in poſterum tranquillitatem publicam ſuis conſiliis turbaret. Reſtitutus itaque ſibi Matthias ſtatim rediit ad ingenium, inſtitutisque clandeſtinis conventiculis, factioſos quosdam homines monuit, Senatum rerum ſuarum duntaxat ſatagere, publicos civitatis proventus intercipi, cives exactionibus exhauſtos, nullas a tot annis excepiſſe accepti expenſique rationes. Si ſalvam rempublicam vellent, conſulerent demum rebus ſuis fœdamque & propudioſam ſervitutem, omnibus communem cōmunibus quoq; viribus abjicerent: Sibi certe pertæſo tot malorum nihil fore jucundius, quam ſi hac in re periclitanti patriæ operam navare liceret. Protinus ad hæc turbulenti homines veluti rabie quadam & profunda confundendi omnia libidine agitati novum Senatum, novam rerum faciem, novam quærebant rempublicam. Hinc proceſſum ad arma eſt, in tantumque gladiorum erupit impunitas, ut exſpoliatis ſenatorum ædibus Conſulem, Camerarium, Quæſtores, aliosque hujus ordinis viros traherent in publicum, in ſordidosque carceres detruderent. Hæc origo turpiſſimæ ſeditionis, quæ plurimis annis optimam civitatem turbavit, interjecto tempore ab Epiſcopo & Goslarienſibus aliisque civitatibus Hanſeaticis difficili bello compreſſa, ut proximo libro ſumus oſtenſuri.

Decanus SS. Sim. & Judæ judex in cauſa Franckenbergenſi conſtitutus

Chron. Mont. Franc. p. 89.

Conventus Franckenbergenſis gravi inter hæc damnó affectus eſt a Friccone de Damme, Henningo Salge, Statio Velhauero, Tilone Strobek, aliisque diœceſis Hildeſienſis laicis, qui equos, vaccas, oves, & proventus huic cœnobio debitos injuſte interceperant. Hinc graves querelæ ad Martinũ quintum Papam delatæ, qui anno M. CCCC. XXIII. hanc cauſam Decano Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ cognoſcendam commiſit. Qua de re confectum Pontificis diploma Chronico montis Francorum inſertum eſt. Adeo quintum hoc Goslariæ ſeculum inter continuas Clericorum lites, principum & Civitatum certamina, nobilumque tumultus elapſum eſt. Plura referre vetuit annalium defectus, quo per hæc tempora laboravimus. Quemadmodum enim hoc ſeculo nullum fuit virtutum ſterilius, ita & non aliud fere pauciores protulit, qui res geſtas memoriæ proderent, poſterorumque aliquam haberent rationem.

ANTI-

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM

ET

VICINARUM REGIONUM

LIBER V.

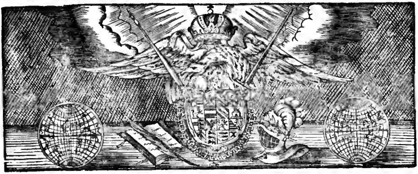
AB ANNO CHRISTI

MCCCCXXIV AD MDXXIII.

IMPERANTIBUS

SIGISMUNDO.
ALBERTO. II.
FRIDERICO IV. aliis III.
MAXIMILIANO I.
CAROLO V.

CAESS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
EX OFFICINA GENSCHIANA.

Digitized by Google

ANTIQVITATUM
GOSLARIENSIUM,
ET VICINARUM REGIONUM
INPRIMIS
ECCLESIASTICARUM
LIBER V.
DE REBUS
Seculo Goslariæ ſextogeſtis,
Ab ANNO Chriſti 1424 usq; ad 1523.

Seculi hujus genius.

SExtum ordimur Urbis noſtræ ſeculum, quod ab anno Chriſti M.CCCC.XXIV. ad M.D.XXIII. usque decurrit, continuisque bellis viciniam noſtram afflixit. Nondum enim perverſus ille mos obſolverat, quo ſuis cuique in armis erat præſidium, aut quivis etiam ex ordine equeſtri aut civili fas ſibi eſſe exiſtimabat, pacem publicam interturbare, dummodo miſſo feciali literas diſſidatioois quas vocabant, hoſti obtuliſſet. Hioc omnia inteſtinis bellis ac litibus miſcebantur, quibus tamen componendis ſtrenue operam dederunt civitates Hanſeaticæ, ſua ioprimis intereſſe ratæ, ut turbulenta nobilium conſilia ſupprimerentur. Nec minus ſanando publico malo incubuere Auſtriaci, qui a Sigismundi obitu in noſtra usque tempora ſerie non interrupta ſummo Imperio præfuerunt; Sed ea erant vuloera, quæ omnem medicinam veluti reſpuebant. Hæc reipublicæ tunc facies erat: Ecelesia verò adhuc ſub jugo Pontificiæ tyrannidis gemebat, eoque progreſſus fuerat Clericorum dominatus, ut ab illorum nutu plebs miſera tota penderet. Id quod nec ipſi quidam eorum temporum Prælati negabant. Tanta enim invaluerat barbaries; ut Abbas quidam Neuhuſani monaſterii in Vangionibus, Lutheri reformatiooi ingemiſcens dixerit: Wenn Luther nicht kommen wäre/wir hätten die Leute überreden wollen/ daß ſie Heu gefreſſen hätten. Sed reſpexit demum Deus tot piorum ſuſpiria, ac præcipiti jam ſeculo excitavit Lutherum, qui licet magnis & ſapientibus ſeculi viris vilis & abjectus videretur, tanta tamen Deo adſpirante geſſit, quanta vix ſperare homini feroci hoc ſeculi genio licebat. Detracta enim Papæ larva, ſub qua Gabaonitarum inſtar delituerat, puram & Apoſtolicam doctrinam reſtituit, intolerabile jugum excuſſit, eamque faciem reddidit eccleſiæ, quam in prima ſua infantia præ ſe tulerat: ut nihil jam ſupereſſe videatur amplius; quam ut homines pura ſanctaque mente æternas Deo gratias perſolvant, digoamque Evangelio vitam agaot, ne quemadmodum matureſcente reformationis neceſſitate lumen veritatis ſuæ Deus accendit, ita matureſcente hominum improbitate idem juſta ſeveritate aliquando extinguat. Deoique eodem hoc ſeculo magno eccleſiæ bono literarum quoquè & artium ſplendor Dei optimi maximi gratia rediit, cum a tot ſeculis meræ ubiquè tenebræ orbem terrarum involviſſent, ac piaculare veluti eſſet, ultra vulgus ſapere. Ex eo tempore omnes artes ac linguæ tanta ſollicitudioe excultæ ſunt, ut non ſit quo humana induſtria amplius progrediatur. Tot illuſtriſſima ingenia illuxere, ut numerus eorum iniri propemodum non poſſit. Tot denique limatiſſima iogeniorum monumenta prodierunt, ut plurà nec Græcia olim, nec Latium fuderint. Eo felicior itaque fuit hujus ſeculi finis, quo triſtius erat initium. Id quod ex ipſa Libri hujus tractatione dilucidius conſtabit.

Anni Chriſti 1424. 1425.
Sigismundi Cæſ. 15. 16.
Ab. V. C. 501. 502.

FErvebant per hos quoque annos Halberſtadienſes tumultus, & incentore Goslari- Matthia Procero, magis ſubinde magisq; enſes

aliis civitatibus turbas Halberſtadienſes compeſcunt.

Compilat. Chronol. ap. Piſtor. ad h. ann. p. 479. Engelb. Chr. p. 300. Cranz. l. 11 metr. c. 27 p. 306. Sax lib. 11. c. 11. p. 291. Bunting. part. 1. p. 272. Winnigenſt. Chron. Halb. MSC. Epiſc. Halberſt. latin. Reimann. idea Chron. Halb. Sec. 15. Spangenb. p. 311. p. 320 ſqq. Chron. Sax.

invaleſcebant. Cives jam ſemel rejecto ſenatu ſuo omnia arbitrio agebant, & Epiſcopi ſui & vicinarum Civitatum monita adſpernati. Interea Matthiæ in turbido erat conſilium, qui cives jam tum novarum rerum molitores facile eo flexit, ut ſecum Wernero quodam Reineccio Conſulem crearent. Quo honore auctus nihil jam moderabile amplius homo cogitavit, ſed tanto furore in ſaniorem civium partem ſæviit, ut nemo palam ejus conſilia improbare auderet. Johannes Epiſcopus, ne res ad extrema perveniret ſtatim advolavit Halberſtadium, ſeque ſopiendæ diſcordiæ legitimum judicem obtulit, accerſitis ſimul arbitris ſenatoribus quibusdam Magdeburgenſibus, Brunsvicenſibus, Goslarienſibus, Northuſanis & Quedlinburgenſibus. Sed conditionem adſpernati ſunt Cives, cauſæque diffiſi, portis Matthiæ conſulis juſſu occluſis Epiſcopum aditu prohibuerunt. Hinc data fide publica cives quidam evocantur iisque ſerio indignitas rei oſtenditur, Senatores arbitri peſſimi exempli rem eos auſos eſſe, monent, quod facile aliæ quoque civitates moliri poſſent, niſi quantocyus inſana plebis decreta reſcinderentur, ſi ſenatus civibus non ſatisfeciſſet, rem deferendam fuiſſe apud Epiſcopum, qui procul dubio extra orbitam vagantes in ordinem fuiſſet coacturus. Mature igitur redirent ad officium, nec fœdo rebellionis ſcelere ſe polluerent, alias fore, ut pœnas darent, cum inſigni Civitatis detrimento conjunctas. Reſponderunt Halberſtadienſes mirari ſe, civitatibus tantum eſſe otii, ut falcem in aliam meſſem immitterent, jactam eſſe aleam, nec vereri ſe rem ad liquidum perducere, quam jure quodam ſuo eſſent exorſi. Denique perfidiæ additum parricidium. Captivos enim ipſo die Clementis e cuſtodia publica retractos, cauſa incognita damnarunt capitis, eademque nocte ad lucernas gladio percuſſerunt, tanto Epiſcopi dolore, ut edito publico ſcripto facinus deteſtaretur, ſeque invito ac inconſulto a furibunda plebe facta transacta omnia ediceret. Res tandem a damnatorum cognatis delata ad Sigismundum Cæſarem, Duces Brunſvicenſes & Civitates Hanſeaticas, conſultumque ab his in medium, quid factu opus eſſet. Componendis itaque fluctibus delectæ Civitates Magdeburgum, Brunſvicum, Goslaria, Quedlinburgum, Hannovera, Hala & Aſcherslebia, quæ contracta valida manu, attractisque Ducum Brunſvicenſium & Epiſcoporũ Hildeſienſis & Halberſtadienſis copiis, caſtra ad urbem explicuerunt, diſpoſitisque tormentia incentores tumultuum ſibi tradi poſtularunt. Veritus autem Matthias, ne ſcelus luat, ruſticum habitu mentitus, fuga ſe ſubtraxit, in publica tamen via ab Auriga agnitus in caſtra retrahitur. Ceteri perduelles obſtinatius deditionem negabant. Admotis vero tormentis cives ſero ſapere cœperunt, traditisq; ſeditionis auctoribus ſe permiſerunt Epiſcopo. Capta itaque urbe, ſupplicium primo a rebellibus ſumtum, Matthias Proceruis una cum quatuor conjurationis ſociis, capite plexus, ſaniori civium parti ablatæ opes reſtitutæ, injuſte nuper damnati, honeſtiore ſepulturæ illati, omnia denique ad ſummam tranquillitatem compoſita. Mulcta etiam civibus indicta ab Epiſcopo, juſſiq; ſunt præterea jura ſua denuo certo argenti pondere redimere, annuamque occiſorum conſtituere memoriam. Negotio itaque ex voto confecto fœderatarum civitatum copiæ domum diſceſſerunt.

Prior præterea annus fatalis fuit Johanni Hojano Hildeſienſium Epiſcopo, quem poſitis faſcibus ipſo S. Pancrat i die mortalitatis impleviſſe legem, & in ſummo templo, ſub corona inveniſſe conditorium, eorum referunt annales. Nihil hoc epiſcopo inquietius fuit. Sago enim vix unquam poſito continuis bellorum fluctibus ſe ultro immerſit, e quibus adorearum loco non niſi clades & damna reportavit, adeo ut a nonnullis in Eccleſiæ Hildeſienſis perniciem natus eſſe dicatur. Sed hos Johannis errores ſua virtute correxit Magnus, Dux Saxoniæ Angariæ & Weſtphaliæ Lauenburgico genere prognatus, vivo adhuc Johanne Hojano Hildeſiam e Caminienſi Epiſcopatu vocatus, & communi omnium gaudio receptus. Salutem diœceſeos ſuæ ſupremam ſibi legem dixerat, qua conſervanda ac amplianda intentus admodum occupatusque fuit Arces & prædia ab antececeſſore pignoris loco expoſita, reddita pecunia, redemit, monaſteria quæ ab antiquis inſtitutis paulatim deſciverant ad normam antiquam formavit. Nobiles rapto viventes magno animo partim obtrivit, partim ab inſtituto retraxit. Princeps ut paucis me expediam toga ſagoque clarus, quamvis anteceſſorum cladibus cautior factus ſemper præ hoc illam, ſi res ferret, eligeret, mitis præterea ac amabilis magnumque ſuorum decus & præſidium. Quas ejus virtutes eo magis tum ſuſcipiebant homines, quo rariores in Saxoniæ Epiſcopis hac tempeſtate fuerunt. Plerique enim conſcribendis potius militibus & ditionibus vicinorum depopulandis, quam rebus ſacris dabant operam, adeo ut ſuppreſſo Epiſcopali officio, quod in docendo verbo & adminiſtrandis ſacramentis conſiſtit, principum politicorum ſplendorem & mores peſſimo exemplo ſolum æmulari mallent.

Reſignante Johanne Hojano & paulo poſt mortuo Magnus Hildes. Ep. creatur.

Chron. MSC. Epiſc. Hild. c. 41. 42. Reutel. Chron. Hilleſh. p. 104. ſq. Cranz. l. 11. metrop. cap. 28. p. 307. Bruſch. c. 11. n. 48. p. 1058. de Epiſc. Germ.

Anni Chriſti 1426. 1427.

Sigismundi Cæſ. 17. 18.

Ab. V. C. 503. 504.

Adeo jam tumultuaria nobilium arma invaluerant, ut civitatibus paulo opulen-

Goslariæ Halæ

Saxonū auxilia ſubmittit.

Spangenb. Chron. Sax. c. 313. p. 525. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 274.

pulentioribus nunquam liceret eſſe quietis Vicini enim equites prædarum cupidi ſæpius plauſtra mercibus onuſta invaſerunt, eaque, fugatis aurigis, in arces ſuas abegerunt. Vnde ſtatim armis res commiſſa eſt. Idem hoc anno fatum fuit Halenſium in Saxonia, qui cum Vlmanno de Kolzen, Præfecto Giebichenſteinenſi & nobilibus de Amendorff Werinenſis arcis poſſeſſoribus colliſi, diu multumque ab hiſce equitibus premebantur, civibus quamplurimis in publica via aut cæſis, aut in captivitatem abreptis. Denique ſociæ urbi ſuppetias tulerunt Goslaria, Brunſvicum, Helmſtadium aliæq; civitates Hanſeaticæ, quarum copiæ facta in Wetinenſem dynaſtiam irruptione omnia ferro flammiſque devaſtarunt pecora abegerunt, prædia incenderunt: denique reconciliata per arbitros pace victrices domum diſceſſerunt.

Theodoricus Decanus Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ.

Interea dum hæc foris geruntur, domi eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præfuit Theodoricus, cujus memoriam ad hunc ipſum annum nobis ſuggerunt literæ in Curiæ Griſonum tabulariis aſſervatæ, quibus Caroli IV. Imperatoris diploma a ſe viſum lectumque teſtatur præſentibus *Henrico Boſen & Detmaro Stati Canonicis SS. Simonis & Judæ.*

Ex lit. Grauuenhoff.

Magnus Epiſc. Richenbergenſis, Sultenſes & Wittenborgenſes Canonicos ab onere accendendarum lampadum abſolvit.

At monaſteria Canonicorum Regularium Hildeſienſis Dioeceſeos pleraque ad Windeſemenſis Congregationis inſtituta reformata e priſtina rerum indigentia non parum reſpirare per hæc tempora cœperunt. Hæc inſtituta jam ſuſceperant Sulta prope Hildeſiam, Wittenborgum & Richenberga quæ tamen licet omnes Windeſemenſium ritus ſuſcepiſſent, Capitulo tamen penitus nondum ſe univerant. Plurimis ante hæc tempora premebantur oneribus, multæque impenſæ tum in miſſalia funeralia, ſanctorum feſta, aliaſque ſolennitates, tum inprimis in lampades fovendas fuerant erogandæ; cum tamen hæc cum inſigni monaſteriorum detrimento conjuncta viderentur, atque diutius ideo eſſent intermiſſa, Magnus Epiſcopus has conſvetudines plane abolevit, juſſitque pecuniam paulo ante in oleum aliaſque res minus neceſſarias erogatam in poſterum alendis fratribus impendere, ea tamen lege, ut qui has ſolennitates pietatis cauſa olim inſtituiſſent, omnium bonorum operum fructum in poſterum caperent. Quod inſtitutum ſuum Epiſcopus hiſce literis teſtatus eſt:

MAGNUS Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis dilectis nobis in Chriſto Joanni *Præpoſito in Sulta prope & extra muros Hildeſii,* Godefrido *Priori in Wittenborg,* Joanni *Priori in Richenberg, cæteriſq eorundem monaſteriorum fratribus ordinis Canonicorum Regularium noſtræ diœceſis ſalutem & pacem in Domino ſempiternam, quia dignum arbitramur & congruum, ut illis exhibeamus nos gratioſos, quantum Deo opitulante poſſumus, quibus ad id propria virtutum Merita laudabiliter ſuffragantur. Hinc eſt, quod veridica & trita fide dignorum relatione didicimus qualiter vos veſtraque monaſteria per multiplicia ac varia quædam promiſſa, tam in miſſis & vigiliis, quam funeralibus, ac aliquibus ſanctorum feſtis, quam etiam in accendendis certis lampadibus, in locis minus oportunis, moribus ac ritibus veſtri generalis Capituli de Windesheim, cui incorporati eſtis, inſolitis & inſvetis, olim per veſtros prædeceſſores indiſcrete omiſſa non modicum ſint gravata, præſertim per Regularis obſervantiæ rigorem, ſecundum præfati Capituli ritum jam dudum per vos de noſtra aſſumptum licentia, quod deinceps tam in officio Eccleſiaſtico, quam etiam aliis quibuscunque regulariter agendis, per vos ſic obſervandum plenius habeatis expreſſum. Volentes igitur in præmiſſis ex quo ſatis afflictis addenda non ſit afflictio, veſtris ſuccurrere conſcientiis timoratis, eo quod talia promiſſa proprio non præſumitis arbitrio abrumpere, auctoritate noſtra ordinaria decernimus & declaramus, quod donaria ad uſum olei pro lampadibus concinnandis, & conſervandis, veſtris monaſteriis præfatis legata, ad numerum fratrum ac familiarum ampliandarum convertatis, quatinus de emolumentis ex iisdem donariis proventuris, nutriantur. Vt ſic lampades mortuæ in lampades vivas, oleo pietatis ac charitatis plenas, convertantur. Reliqua vero promiſſa per veſtros prædeceſſores ante Regularem obſervantiam ac præfati capituli Generalis de* Wendeſem *incorporationem omiſſa atque in Eccleſiis officiis & defunctorum miſſis ac vigiliis ſeu aliis quibuscunque per eosdem obſervata, in hoc pietatis opus decrevimus immutata, quod in omnibus Eccleſiaſticis officiis ac aliis ritibus & moribus præfati generalis Capitali, quibus de noſtra voluntate vos ultro ſubmiſiſtis, obſervantiis vos deinceps conformetis, ita tamen quod omnibus pietatis ſtudiis & operibus per vos &*

veſtros ſucceſſores, per divinam clementiam in veſtris agendis monaſteriis præfati benefactores participes exiſtant, ne, quod abſit, eos per vos defraudari contingat. Vt autem deinceps omnes pungitivi conſcientiarum ſcrupuli de veſtris tollantur cordibus, volumus & declaramus, quod hac noſtra gratioſa diſpenſatione in hujusmodi promiſſorum immutatione libere gaudeatis, non obſtantibus conſuetudinibus & obligationibus veſtrorum prædeceſſorum quibuscunque. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Anno Dñi. M.CCCC. XX. VII. Feria IIda. poſt Dominicam invocavit.

Anni Chriſti 1428. 1429.
Sigismundi Cæſ. 19. 20.
Ab. V. C. 505. 506.

Goslaria una cum aliis Widelagam & Lothariam expugnat.

Cranz. l. 11 Sax. c. 15. p. 293. Spang. c. 95. ad an. 1429. p. 521 Lezn. l. 2. Chron. Daſſ. c. 12. fol. 28. Bunting. P. 1. p. 275. Werdenh. part. 4. de rebuspubl. Hanſ. p. 477.

GOslariæ quæ ſuperioribus annis Halæ Saxonum auxilia ſubmiſerat, novum jam negotium faceſſebant nobiles quidam prædones, qui vicinis arcibus Widelaga, Lothariaque Epiſcopali præmunitis, omnia latrociniis & rapinis miſcebant. Tot ſcilicet annos cum peſtilentiſſimo hoc hominum genere decertandum civitatibus fuit, quod opibus e latrocinio partis adeo ſubinde invaluerat, ut nec Epiſcopi, nec principes ei opprimendo viderentur pares. Quamobrem Otto & Wilhelmus Duces Brunſvico Luneburgenſes, nec non Johannes Hälberſtadienſis & Magnus Hildeſienſis Epiſcopi, civitatesque Goslarienſis, Magdeburgenſis, Brunſvicenſis, Hildeſienſis, Halberſtadienſis & Gottingenſis iſto fœdere de Harpyis hiſce extirpandis ſerio deliberarunt, copiisq; coadunatis primo Widelagam aggreſſi eam brevi tempore expugnarunt, prædonibus partim exilio mulctatis, partim capitali ſupplicio aliisque pœnis affectis, partim receptis in gratiam & a prædis deſiſtere juſſis. Eadem deinde felicitate Lothariam Epiſcopalem aliaque prædonum receptacula ceperunt, viasque demum reddiderunt tutas. An Schwicholti harum turbarum incentores fuerint, ut communis tum rumor percrebuerat, nos in medio relinquimus, hiſtoricis quippe partim hoc aſſerentibus, partim tacentibus.

Goslaria fœdus cum vicinis urbibus pangit.

Hæc nobilium potentia civitates admonuit, ut paulo majori ſollicitudine ſe adverſus eam præmunirent. Cum enim per Saxoniam omnia miſcerentur inteſtinis diſſidiis, rapinis & latrociniis unicum ſalutis præſidium fuit in fœderum ſocietate. Jam elapſo abhinc quinquennio ad pacem in hac vicinia ſtabiliendam pactum ejusmodi in quinque annos inierant Magnus Præſul Hildeſienſis ac urbes Brunsvicum, Hildeſia & Hannovera, mutua ſibi auxilia urgente neceſſitate promittentes. Quo elapſo tempore in novum ac multo firmius fœdus iisdem legibus convenerunt Goslaria, Magdeburgum, Brunsvicum, Hala Saxonum, Hildeſia, Halberſtadium, Gottinga, Quedlinburgum, Eimbecca: Hannovera, Helmſtadium, Northeimium, Mersburgum & Hameln, opulentiſſimæ per utramque Saxoniam civitates. Transactum negotium die Lunæ poſt Dominicam Quaſimodogeniti. Anno M.CCCC.XXIX.

Richenbergenſe monaſterium Capitulo Windeſemenſi unitur.

Eadem tempeſtate Richenbergenſe monaſterium, quod nuper reformationem ad Windeſemenſium inſtituta laudabili conſilio ſuſceperat, ad ejusdem cœnobii capitulum conſentiente Magno Hildeſienſium Epiſcopo transivit. Tanta enim hujus Capituli erat ſanctitatis fama, ut certatim monaſteria in illud cooptari cuperent, multisque Epiſcoporum commendationibus id ſtuderent impetrare. Multo poſt ea tempora, anno M.CCCC.LVI. Hamerslebienſe monaſterium Capituli hujus ſocietatem ambivit, eamque in rem egregias obtinuit Borchardi Halberſtadienſis, & Friderici Magdeburgenſis Præſulum ſiſtaticas, quibus ſatis prolixe hoc monaſterium commendatur: *Et hoc potiſſime contemplatione illius eximii & inſignis Viri Hugonis de S. Victore, qui in dicto monaſterio Hamersleven religionis habitum & prima elementa regularis vitæ ſuſcepit. Qui talis & tantus fuit, ut in ordine veſtro (Auguſtinianorum) & tota orthodoxa religione Chriſti etiam mortuus quam plurimum celebretur, & ſepultus glorioſe vivat, ita, ut alter Auguſtinus nominetur. Ita ut ipſius duntaxat reſpectu agendum eſſet, quod poſtulamus. Quamplures etenim ſunt apud nos, qui amore tanti viri ad monaſterium ipſum ſingularem inclinationem tenent.* Quæ verba ex Borchardi Halberſtadienſis Epiſcopi diplomate ab Ill: Leibnitio excerpta ſatis videntur declarare, quanto ſtudio ſe Capitulo Windeſemenſi jungere certatim annīſa ſint monaſteria. Nec minus proclives ad eam rem ſe oſtenderunt Epiſcopi, qui de priſtina diſciplina in monaſteriis reſtituenda paulo majori cura laborabant, licet ordines provinciales ubiq; repugnarent. Richenbergenſi certe monaſterio Capitulo Windeſemenſi ſe jungendi copiam hoc anno fecit Magnus Hildeſienſis Epiſcopus, hoc eam in rem dato diplomate:

Leibnit. præfat. ad Chron. Alberici monachi.

Magnus

Digitized by Google

MAGNUS *Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis dilectis nobis in Chriſto Præpoſito fratribus & Conventui* Monaſterii Beatæ Mariæ in Richenberge *ordinis Canonicorum Regularium ordinis S. Auguſtini noſtræ diœceſis, ſalutem & ſinceram in Domino charitatem. Illa vobis libenti favore concedimus, quæ pro incremento religionis & animabus veſtris conſpicimus oportuna. Hinc eſt, quod veſtris in hac parte ſupplicationibus inclinati, ex ulteriori profecturi regularis obſervantiæ dicti ordinis, quam apud* Monaſterium de Windesheim Trajectenſis Diœceſis *ac alia monaſteria illi ſubjecta ejusdem ordinis, Domino largiente, florere didicimus, illis Monaſteriis & locis ex cauſa prædicta juxta ordinationem privilegia & ſtatuta Capituli generalis eorundem Canonicorum regularium præfati ordinis vos conformare, unire & incorporare valeatis, jure tamen ordinario quibus nobis & eccleſiæ noſtræ aſtringimini, in omnibus aliis remanente ſalvo, vobis tenore præſentium literarum concedimus in Domino facultatem, ſperantes de profectu bonorum operum veſtrorum partem habere vobiscum. In cujus rei teſtimonium præſentem literam noſtri ſigilli appenſione juſſimus communiri. Datum* Hildenesheim *ſub anno Milleſimo quadringenteſimo, viceſimo nono. Craſtina die Nativitatis Beatæ* Mariæ *Virginis.*

Anni Chriſti 1430. 1431.
Sigismundi Cæſaris 21. 22.
Ab. V. C. 507. 508.

Eugenius PP. Capitulum

PUblicus hic de Windeſemenſis congregationis ſanctitate rumor mox non modo univerſam Germaniam verum etiam exteras regiones perſuaſit. Nec tamen deerant homines improbi, qui aſſurgentem horum monaſteriorum fortunam lividis oculis intuiti, eorum facultates aut diriperent, aut injuſtis exactionibus vexarent. Quorum rapacitatem Eugenius IV. Papa, qui nuper in Martini V. locum ſucceſſerat inſigni hoc diplomate compeſcuit:

Windeſemenſe adverſus raptores præmunit. *Ex literis Richenb.*

EUGENIUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis *Abbati monaſterii ſancti Jacobi Leodienſis & Decano Eccleſiæ Sti Salvatoris Trajectenſis ac Officiali Colonienſi* ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Militanti Eccleſiæ licet immeriti diſponente Domino præſides circa curam Eccleſiarum & monaſteriorum omni ſolertia reddimur indefeſſa ſolliciti, ut juxta debitum paſtoralis officii eorum occurramus diſpendiis & profectibus divina cooperante clementia ſalubriter intendamus. Sane dilectorum filiorum & conventuum in *Windeshem* Trajectenſis Diœceſis & aliorum ordinis Sancti Auguſtini Canonicorum Regularium Monaſteriorum, nec non dilectarum in Chriſto filiarum priorisſarum & Conventuum quorumlibet ejusdem ordinis ipſi monaſterio in *Windeshem* tam illius generali Capitulo colligatorum, vel ſubjectorum monaſteriorum conqueſtione percepimus, quod nonnulli Archiepiſcopi, Epiſcopi, aliique eccleſiarum Prælati & Clerici ac eccleſiaſticæ perſonæ tam religioſæ, quam ſeculares, nec non Duces, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Milites, & Laici, communia civitatum, univerſitates opidorum, caſtrorum, villarum, & aliorum locorum & aliæ ſingulares perſonæ civitatum diœceſis & aliarum partium diverſarum, occuparunt & occupari fecerunt, caſtra villas & alia loca terrarum, domos poſſeſſiones, jura & jurisdictiones, nec non fructus, cenſus, redditus, & proventus prædictorum monaſteriorum & nonnulla alia bona mobilia, ſpiritualia & temporalia, ad Priores & Priorisſas Conventus & Monaſteria hujusmodi ſpectantia & ea detinent indebite occupata ſeu ea detinentibus præſtant auxilium, conſilium & favorem. Nonnulli etiam civitatum diœceſis & partium prædictarum, qui nomen Domini in vanum recipere non formidant eisdem Prioribus, Priorisſis & Conventibus ſupra dictis clauſtris, villis & locis aliis terris, domibus, poſſeſſionibus, juribus & jurisdictionibus, fructibus, cenſibus, redditibus eorundem & quibuscunque aliis bonis mobilibus & immobilibus, ſpiritualibus & temporalibus & aliis rebus ad Priores, Priorisſas, Conventus ac Monaſteria hujusmodi ſpectantibus multiplices moleſtias & injurias inferunt & jacturas. Quare dicti

Prio-

Priores & Prioriſſæ & Conventus nobis humiliter ſupplicarunt, ut cum eisdem valde videatur difficile, pro ſingulis querelis ad apoſtolicam ſedem habere recurſum, provide ipſis hoc paterna diligentia curaremus. Nos igitur adverſus occupatores, detentores, præſumtores, moleſtatores, & injuriatores hujusmodi illo volentes iisdem Prioribus, Prioriſſis & Conventibus remedio ſubvenire, per quod ipſorum compeſcatur temeritas, & aliis aditus committendi ſimilia recludatur, diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus vos, vel duo, aut unus veſtrum, per vos, vel alium, vel alios, etiamſi ſint extra loca, in quibus deputati eſtis, conſervatores & judices, prædictis nec non aliorum quæ deinceps monaſterio ſive Capitulo colligari aut ſubjici contigerit, ejusdem ordinis monaſteriorum, Prioribus, Prioriſſis & Conventibus & Vicariis defenſionis præſidio aſſiſtentes, non permittatis eosdem ſuper his & quibuslibet aliis bonis, & juribus ad Priores, Prioriſſas & Conventus, ac monaſteria hujusmodi, etiam diviſim ſpectantibus, ab iisdem, vel quibusvis aliis indebite moleſtari, vel eis gravamina, damna, vel injurias irrogari. Facturi dictis Prioribus, Prioriſſis & Conventibus cum ab eis vel procuratoribus ſuis aut eorum fueritis requiſiti, de prædictis & aliis perſonis quibuslibet ſuper reſtitutione hujusmodi caſtrorum, villarum, terrarum. & aliorum locorum, jurisdictionum, jurium, & bonorum mobilium, & immobilium, redituum quoque & proventuum & aliorum quorumcunque bonorum nec non de quibuslibet moleſtiis, injuriis atque damnis præſentibus & futuris, in illis videlicet, quæ judicialem requirunt indaginem, ſummariam & plane ſine ſtrepitu & figura judicii, in aliis vero prout qualitas eorum exegerit, juſtitiæ complementum, ſeu detentores, præſumtores, moleſtatores & injuriatores hujusmodi, nec non contradictores quoslibet & rebelles cujuscunque dignitatis ſtatus ordinis vel conditionis exſtiterint, quandocunque & quotiescunque expedierit, noſtra auctoritate per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compeſcendo, invocato ad hoc ſi opus fuerit, auxilio brachii ſecularis, non obſtantibus, tum felicis recordationis Bonifacii Papæ Octavi Prædeceſſoris noſtri, in quibus cavetur ne aliquis extra ſuam civitatem vel diœceſin, niſi in certis exceptis caſibus, & in illis ultra unam diætam, a fine ſuæ diœceſis ad judicium evocetur, ſeu ne judices & conſervatores a ſede deputati prædicta extra Civitatem & Diœceſin, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere, ſive alii, ſeu aliis vices ſuas committere, aut aliquos ultra diætam a fine diæceſis eorundem trahere præſumant, dummodo ultra duas diætas aliquis auctoritate præſentium non trahatur ſeu quidem de aliis, quam de manifeſtis & aliis quæ judicialem indaginem requirunt, pœnis in eos, ſi ſecus egerint, & in id procurantes conſervatores ſe nullatenus intromittant, quam alils quibuscunque conſtitutionibus, a prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus cum de judicibus delegatis & conſervatoribus, quam perſonis ultra certam diætam ad judicium non vocandis, aut aliis ſimilibus, quæ noſtræ poſſent in hac parte jurisdictioni aut poteſtati & ejusdem libero exercitio quomodolibet obviare, ſeu ſi aliquibus communiter vel diviſim a prædicta ſit ſede indultum, quod excommunicari ſuſpendi, vel interdici, ſeu extra vel ultra certa loca ad judicium evocari non poſſunt, per literas Apoſtolicas, non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulta hujusmodi & eorum perſonis, locis, ordinibus & nominibus propriis mentionem & qualibet alia dictæ ſedis indulgentia, generali vel ſpeciali, cujuscunque tenoris exiſtat, per quam præſentibus non expreſſam vel totaliter non inſertam, noſtræ jurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri, & de qua cujusque toto tenore, de verbo ad verbum in noſtris literis habenda ſit mentio ſpecialis. Ceterum volemus & eadem auctoritate decernimus, quod quilibet veſtrum proſequi valeat articulum etiam ab alio inchoatum, quamvis idem inchoans nullo fuerit impedimento Canonico præpeditus, quodque a datis præſentium ſit vobis & unicuique veſtrum in præmiſſis omnibus & eorum ſingulis cœptis & non cœptis, præſentibus & futuris, perpetua poteſtas & jurisdictio attributa,

buta, ut eo vigore eaque firmitate poſſitis in præmiſſis omnibus cœptis & non cœptis, præſentibus & futuris & prædictis procedere, ac ſi prædicta omnia & ſingula coram vobis cœpta fuiſſent, & jurisdictio veſtra, & cujuslibet veſtrum in prædictis omnibus & ſingulis per citationem vel modum alium perpetuata legitime extitiſſet, conſtitutione prædicta de ſubconſervatoribus & alia qualibet in contrarium edita non obſtante. Datum Romæ apud S. Petrum. Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo, quadringenteſimo, triceſimo, tertio Idus Novembris. Pontificatus noſtri anno primo.

Hæc Pontificis bulla Windeſemum delata a Johanne Wyt Clerico Trajectenſi, publico Apoſtolica auctoritate notario rogatu *Fr. Jacobi Vael Subprioris Monaſterii B. Mariæ in Windeshem prope Zwollis* ſæpius deſcripta, inque hujus congregationis monaſteria transmiſſa eſt, ut ſingula ex eo peterent præſidium, quod in communem omnium ſalutem a Pontifice ſtatutum eſſet. *Acta ſunt hæc in domo Capellani monaſterii de Windesheim anno Nativitatis Domini M. CCCC. XXXIX. Indict. IX. Menſis Aprilis die viceſima, Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Dñi noſtri, Domini Eugenii divina providentia Papæ quarti anno nono, præſentibus ibidem honorabilibus & diſcretis Dño Godeſcalco Voſſ presbytero, quondam paſtore in Didingo & Henrico de Donſten, Gelmanno de Appeldaern, Clericis Colonienſis & Trajectenſis diœceſis teſtibus ad præmiſſa vocatis ſpecialiter & rogatis.*

Concilii Baſileenſis initia. *Concil. Tom. XII. p. 459. & tom. XIII, p. 1455.*

Idem Ponifex anno proxime inſequente Synodum Baſileenſem exorſus eſt, quam Martinus V. ejus anteceſſor jam fuerat meditatus. Præcipuæ hujus concilii cauſæ ferebantur reformatio eccleſiæ, nec non pax inter principes Chriſtianos conciliandа, ac Huſſitarum oppreſſio, qui veluti quodam victoriarum flumine omnem Saxoniam, Misniam, Thuringiam, Franconiam, Sileſiamque inundaverant, tantumque Germanis incuſſerant terrorem, ut Brunſvicenſes ceteræque in vicinia civitates novis mœnibus vallisque ſe præmunirent. Prima Patrum ſeſſione expirante jam anno pridie Idus Decembris, præſidente Juliano S. Angeli Cardioale habita, nihil actum eſt amplius, quam quod recitatis Martini V, & Eugenii Pontificum bullis, concilii hujus auctoritas Conſtantienſibus & Senenſibus decretis ſuffulciretur. Deſtinata etiam ſubinde ad Bohemos legatio, qua oblata fide publica ad Concilium invitabantur. Et quamvis adhuc triſte violatæ fidei exemplum eis verſaretur ante oculos, tamen ne cauſæ diffidere videreotur, miſere Oratores ſuos, quibus id dederunt negotii, ut Euchariſtiam ſub utraque ſpecie Bohemis & Moravis permitti, verbum divinum libere & fideliter a ſacerdotibus prædicari, peccata mortalia publica auctoritate cohiberi, Clerique impotentem dominandi libidinem, juſtis legibus coerceri poſtularent. Patres ad hæc ſe initio ſatis proclives oſtendere, mox tergiverſari, diemque ex die ducere, denique aperte eos vanis promiſſis deludere, ac ſingulari ſeſſione ſacrilegum calicis ſpolium ſtabilire. Reliqua hujus Synodi acta ad annos proxime decurrentes referenda ſunt, e quibus id ſatis aperte dilucet, Pontificem manibus pedibusque omnia obnixe feciſſe, ne reformatio eccleſiæ ſuſciperetur, veritus forte ne a capite Patres ordirentur, ſatisque fieret Sigismundi Cæſaris votis, quibus non a Minoritis, ſed a Majoritis exordiendam eſſe eccleſiæ emendationem eſt proteſtatus.

Vid. libellum cum Ænea Sylv. commentar. de Concilio Baſil. editum. p. 315. ſqq. Æn. Sylv. Hiſt. Boh. c. 49. p. 77.

Monaſterium Cellenſe cum Eccleſia SS. Sim. & Judæ conjungitur.

Tenuis inter hæc Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ erat couditio. Cum enim præcipui Canonicorum proventus e metallis antea rediiſſent, non potuit non inde fieri, ut deſertis injuria temporum metalli fodinis haut paulo deteriori conditione uterentur. Jam ſuperiori ſeculo, [*] ex quo graviſſima ac communis peſtis pleroſque metallifoſſores patriæ eripuerat, res metallica paulatim negligi cœperat, & quamvis ſubinde ad opus redirent Goslarienſes, tamen non niſi medio ferme hoc Chriſti ſeculo metalla in integrum reſtituta ſunt. Acceſſerunt prædonum injuriæ, quibus ceteræ hujus eccleſiæ opes ſenſim adeo ſunt acciſæ, ut non modo templū ruinæ videretur proximum, verum etiam Decano & XXII. Canonicis vix L. marcas argenti quotannis redirent. Quo factum eſt, ut Canonici a curiis ſuis dilapſi ad alia loca parandi victus cauſa diverterent. Erat tum in vicinia noſtra monaſterium Cellenſe, eo in loco ubi jam Cellerfelda floret, eas in anguſtias per tumultuaria prædonum arma redactum, ut nec ædificiis ſartis tectisque conſervandis nec alendo Abbati amplius ſufficeret, quippe cui non amplius, quam ſex marcarum argenti, cenſus annuus ſuppetebat. Præterea *clauſtro & conventualitate carebat*, nec Abbati amplius præbebat hoſpitium, ſimulacrum potius & cadaver cœnobii, quam cœnobium appellandum. Has itaque monaſterii reliquias Canonici noſtri cum Eccleſia ſua conjugi, & in unum veluti corpus contrahi cupierunt. Dudum hæc res in Camera Apoſtolica fuerat agitata, jamque obtinuerant bullam, qua monaſterium hoc cum eccleſia Goslarienſi conjungendum decretum eſt: Sed eam mox Pontiſex reſcidit, Abbatis procul dubio proteſtationibus permotus. Reſumtum tamen hoc anno negotium, ac res denuo ad Eugenium Pontificem delata eſt, qui nego-

[*] *anno* 1349.

negotium dedit Decano Eccleſiæ Sanctæ Crucis Northuſanæ, ut Abbatiam Cellenſem una cum parochiis Aſtſeldenſi & Oldendorpenſi ſuppreſſa Abbatiali dignitate eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in perpetuum uniret:

EVGENIVS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio *Decano Eccleſiæ ſanctæ Crucis Northuſeñ.* Moguntinæ dioceſ. Salutem & apoſtolicam benedictionem. Inter cætera ſolicitudinis noſtræ ſtudia id propenſis proſequimur curis, ut pro eccleſiarum quarumlibet ſtatu ſalubriter dirigendo illarum perſonis, quas temporalium rerum egeſtas affligit, noſtræ proviſionis ope competentes facultates ſubminiſtrent. Sane pro parte dilectorum filiorum, *Decani & Capituli Eccleſiæ Goslarienſis*, Hildeſemeñ. Dioc. nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet olim Eccleſia ipſa in ſuis fructibus, redditibus & proventibus ejus menſæ capitulari in dotem aſſignatis prodicti Decani & ipſius Eccleſiæ Canonicorum decenti & honeſta ſuſtentatione ſatis fuerit opulenta, poſtmodum tamen fructus, redditus & proventus hujusmodi, qui pro majori parte in auri & argenti fodinis conſiſtebant, propter ipſarum fodinarum deſertionem & deſtructionem adeo diminuti fuerunt, quod valorem medietatis dotis prædictæ vix conſcendant, & ultra *quinquaginta marchas* argenti, ex quibus idem Decanus ultra quatuor, & ſinguli Canonicorum prædictorum, qui præter eundem Decanum *viginti duo* numero exiſtunt, ultra duas marchas argenti hujusmodi non percipiunt, ſecundum communem extimationem minime valent annuatim, unde eccleſia ipſa, *quæ inter alias illarum partium collegiatas eccleſias in divinorum officiorum exercitio inſignis fuit*, illius Canonicis pro acquirendis ſuſtentationi ſuæ neceſſariis, ad alia loca divertentibus in exercitio hujusmodi aliasque in ſuis vetuſtate & honoribus quam plurima patitur detrimenta. Et ſicut eadem petitio ſubjungebat, ſi monaſterium in *Cellis* ordinis S. Benedicti, *quod clauſtro & conventualitate carens ac ſolum & derelictum, ac in ſuis ædificiis collapſum ac parochiales eccleſiæ in Oldendorpe & Aſtveld* Moguntinæ & dictæ Hildenſemenſis Dioc. quæ campeſtres & parochianis fere omnibus deſtitutæ ſunt, quarumque collatio & proviſio, dum vacant, ad dictos Decanum & Capitulum de antiqua & approbata & hactenus pacifice obſervata conſuetudine pertinent, cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis in ipſo monaſterio, illius ordine ac dignitate Abbatiali ſuppreſſis eidem menſæ perpetuo incorporarentur, unirentur & annecterentur, exinde ipſis Decano & Canonicis evidens ſuſtentationis ſuæ facultas proveniret, pro parte eorundem Decani & Capituli, etiam aſſerentium *quod ad eos Abbatis dicti monaſterii*, eo pro tempore Abbatis regimine deſtituto *electio communiter pertinet*, quodque monaſterii & parochialium eccleſiarum prædictarum fructus, redditus & proventus ſex marcharum argenti ſecundum communem extimationem valorem annuum non excedunt, nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut monaſterium & parochiales eccleſias prædictas, de quibus etiam dudum præfata menſæ unio incorporatio & annexio, poſtmodum tamen revocatæ auctoritate apoſtolica factæ fuerant, cum omnibus juribus & pertinentiis ſupra dictis præfatæ menſæ perpetuo incorporare, unire & annectere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos igitur de præmiſſis certam notitiam non habentes hujusmodi in hac parte ſupplicationibus inclinati diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta committimus, & mandamus quatenus vocato dicto Abbate & aliis, qui fuerint evocandi, ſuper præmiſſis auctoritate noſtra Te diligenter informes & ſi per hujusmodi informationem ea repereris ita eſſe, ſuper quo tuam conſcientiam oneramus, monaſterium in illo prius quam primum illud per ceſſum vel deceſſum dicti Abbatis ſeu alio quovis modo vacare contigerit dignitate & ordine prædictis per te ſuppreſſis necnon parochiales eccleſias prædictas cum omnibus juribus & pertinentiis ſupra dictis præfatæ menſæ eadem auctoritate noſtra perpetuo incorpores, unias & annectes, ita quod cum dictum monaſterium, ut præfertur, vacare contigerit & dilectis filiis dictarum eccleſiarum lectoribus cedentibus vel deceden-

cedentibus, ſeu eccleſias ipſas alias quomodolibet dimittentibus liceat dictis decano & Capitulo monaſterii & eccleſiarum prædictarum corporalem poſſeſſionem auctoritate propria apprehendere, illarumque fructus, redditus & proventus in ſuos ac monaſterii & parochialium eccleſiarum earundem uſus convertere pariter & retinere, ordinariorum locorum & alterius cujuscunque ſuper hoc licentia minime requiſita. Non obſtantibus felicis recordationis Bonifacii PP. VIII. prædeceſſoris noſtri quibus cavetur ne quis extra ſuam civitatem & diocesin niſi in certis exceptis, caſibus & in illis ultra unam diætam a fine ſuæ diocesis ad judicium evocetur, & aliis apoſtolicis conſtitutionibus nec non ſtatutis & conſuetudinibus monaſterii & ordinis prædictorum, juramento, confirmatione apoſtolica, vel quacunque firmitate alia roboratis contrariis quibuscunque, aut ſi aliqui ſuper proviſionibus ſibi faciendis de parochialibus eccleſiis aut aliis beneficiis eccleſiaſticis in illis partibus ſpeciales vel generales apoſtolicæ ſedis vel legatorum ejus literas impetrarint, etiam ſi per eas ad inhibitionem, reſervationem & decretum vel alias quomodolibet ſit proceſſum, quas quidem literas & proceſſus habitos per easdem & quæcunque inde ſecuta ad parochiales eccleſias prædictas volumus non extendi, ſed nullum per hoc eis, quoad aſſecutionem parochialium eccleſiarum aut beneficiorum aliorum præjudicium generari & quibusvis aliis privilegiis indulgentiis & literis apoſtolicis generalibus vel ſpecialibus, quorumcunq; tenorum exiſtant, per quæ præſentibus non expreſſa vel totaliter non inſerta effectus earundem impediri valeat quomodolibet vel differri, & de quibus quorumque totis tenoribus habenda ſit in noſtris litteris mentio ſpecialis. Volumus autem quod Decanus & Capitulum prædicti Epiſcopalia jura ſolvere & alia monaſterio & parochialibus eccleſiis prædictis incumbentia onera ſupportare integre teneantur, quodque parochiales prædictæ & dicti monaſterii eccleſiæ debitis propterea non fraudentur obſequiis, & animarum cura in eisdem parochialibus eccleſiis nullatenus negligatur, ſed per presbyteros ydoneos per eosdem Decanum & Capitulum ponendos & pro eorum nutu amovendos, diligenter exerceatur & deſerviatur inibi laudabiliter in divinis. Nos enim ex nunc irritum decernimus & inane ſi ſecus ſuper his a quoquam quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attemptari. Dat Romæ apud S. Petrum. Anno incarnationis Dominicæ Milleſimo quadringenteſimo triceſimo primo V. Non. Maji Pontificatus noſtri anno primo.

N. de Nucellas.

Conjunctiones ejusmodi penitus prohibitæ. *Schat. l. 16 annal. Paderb. p. 575. P. 2.*

Decretum hoc Pontificis executioni mandatum, argumeoto eſſe poterunt parochia Aſtveldenſis cujus jus patronatus hodienum ſibi laudatiſſima eccleſia vindicat, ipſiusque monaſterii Cellenſis interitus, ſi quidem ex eo tempore nulla ejus occurrit mentio. Mature tamen rem expeditam fuiſſe oportet. Cum eoim nihil eſſet hac tempeſtate ſolennius, quam ut eccleſiarum conjunctiones Cleri machinarentur; Theodoricus quoque Colonieoſis Archiepiſcopus & Adminiſtrator Paderborneoſis eo procederet audaciæ, ut Paderbornenſem Epiſcopatum Colonienſi Eccleſiæ anoectere niteretur, Eugenius Pontifex hoc eodem anno XVI. Calend. Julii communem conſtitutionem legemq; edidit, qua omoes ejusmodi eccleſiarum conjunctioues penitus reſcioduntur.

Annus Chriſti 1433.

Sigismundi Cæſ. 24.

Ab. V. C. 510.

Richenbergenſis Eccleſia ſub Capitulo Windeſemenſi floret.

MUlto excelſius per hæc tempora floruit Richenbergenſe monaſterium, Capitulo Windeſemenſi nuper unitum, & ſingularem Magni Hildeſienſis Epiſcopi benevolentiam expertum. Extant ex hoc anno binæ hujus Epiſcopi literæ, quarum alteris ſeceſſionem in Windeſemenſe Capitulum ratam denuo habet, alteris diſciplinæ integritatem magnopere collaudat, ſacitque copiam Præpoſito Prioris nomen aſſumendi, cum id Windeſemenſium inſtituta poſtularent. Nos ultimas hic integras dabimus:

M*AGNUS Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis dilectis nobis in Chriſto Canonicis Regularibus Monaſterii in* Richenberge, *noſtræ diœceſis, ſinceram in Domino charitatem. Quia in vo*bis

bis ex Viſitatione & Reformatione noſtra fructus bonos reperimus, & uberiores largiente Domino ſperamus, quare ea, quæ pro veſtræ ſuſceptæ religionis, reformationis incremento proficua conſpicimus, favore proſequimur gratioſo: hinc eſt, quod ſicut accepimus monaſteria reformata veſtri ordinis, quibus de noſtra licentia uniti eſtis, ſuos prælatos immediatos Priores *appellant, ut illis in hoc vos conformare poſſitis* Præpoſito *veſtro, qui nunc eſt, cedente vel decedente vobis & ſucceſſoribus veſtris in perpetuum plenam concedimus facultatem, nomen* Præpoſiti *apud vos de cætero ſupprimentes, jure noſtro ordinario nobis in omnibus remanente ſalvo. In cujus rei evidens teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Datum* Hildeſem, *ſub anno Domini M. CCCC. XXXIII. Sabbatho ante* Dominicam Invocavit.

Anni Chriſti 1434. 1435. 1436.
Sigismundi Cæſ. 25. 26. 27.
Ab. V. C. 511. 512. 513.

Concilium Baſileenſe ſegnius procedit

Acta Concil. Baſil. Æn. Sylv. l. 1. de Conc. Baſil. p. 1.

PRotrahebatur interea in ſequentes quoque annos Concilium Baſileenſe, Patribus otioſe admodum deſidentibus, & ſatis diu ab Eugenio Pontifice deluſis. A reformatione enim dici non poteſt quantū abhoruerit Eugenius, quantaq; ſubinde objecerit impedimenta. Sed & Bohemorū negotiū ſegnius procedebat, quod Huſſitæ in plures factiones diſtracti ſe ipſos civilibus armis obtererent, & priſtinus eorum fervor non parum tepere cœpiſſet. Exiſtimabant itaq; Patres, quod res erat, Huſſitarum nomen quod tanto adhuc ſanguine Germaniæ ſtetiſſet, ſua ſponte extinctum iri. Hinc primi hujus Concilii anni inter continuas conſultationes effluxerunt, donec demum Patres e diuturno ſopore excitati, rem majori ſollicitudine aggreſſi, Papamq; tergiverſantem in ordinem cogerent, ſuamque ſtabilirent auctoritatem. Quam rem facete, hoc eſt, ſuo more obſervat Æneas Sylvius, Commentarios ſuos, quibus extrema hujus Concilii acta perſequitur hunc in modum exorſus: *Apud Hetruſces pleriſque in locis, quoniam flumina ſic tenuia ſunt, ut frumentariam molam nequeant rapere, ingenteis ducunt foveas, quibus fluviorum curſum morantur, biduanasque aut triduanas colligunt aquas; Quæ poſtea impetuoſius exeuntes, & molam trahunt, & frumenti omnem quantitatem facile terunt. Hant ſecus mihi videntur patres hujuſmodi facere, qui tanquam nihil habeant adverſus Eugenium faciundum, diutius ſilent, materiam tacite colligentes, exin una in die, uno quoque impetu rem perficiunt.* Ne tamen nihil agere viderentur, feſtum Corporis Chriſti octava Pentecoſtes adhuc celebratum quinto poſt die inpoſterum ſolenniter peragi ſtatuerunt. Qua de re hujus Synodi bullæ exemplum extat in archivis Grauhoffianis.

Feſtum corporis Chriſti in quintum diē poſt octavum Pentecoſtes tranſlatum.

Nullum mihi dubium eſt, quin Goslaria etiam noſtra ad hoc concilium legatos ſuos ſubmiſerit, quanquam nomina legatorum nondum mihi licuit expiſcari. Nec certe plane de rebus noſtris in hoc patrum congreſſu ſilentium fuit. Cum enim eccleſia SS. Simonis & Judæ multum adhuc cepiſſet detrimenti, Canonici ſibi ex hac ſynodo præſidium petierunt. Nec abnuit Concilium, hoc quippe ſubmiſſo diplomate, quo omnia hujus eccleſiæ privilegia confirmantur:

Concilium Baſileenſe Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ privilegia confirmat.

SACROSANCTA generalis Synodus Baſilienſis *in Spiritu Sancto legitime congregata Univerſalem eccleſiam repræſentans. Dilectis eccleſiæ filiis* Præpoſito, Decano, & Capitulo eccleſiæ ſanctorum Symonis & Judæ Goslarien͂ Hildemen͂. dioc. *ſalutem & omnipotentis Dei benedictionem. Cum a nobis petitur, quod juſtum eſt & honeſtum, tam rigor æquitatis, quam ordo exigit racionis. ut id per ſolicitudinem noſtram ad debitum perducatur effectum. Sane pro parte Præpoſiti Decani totiusque Capituli & aliarum perſonarum eccleſiaſticarum eccleſiæ Sanctorum Symonis & Judæ Goslarien͂. Hildeſemen͂. dioc. fuit nobis humiliter ſupplicatum, quatinus ipſis & eccleſiæ ſupradictæ eorum ſuper privilegiis indulgentiis bonis libertatibus & immunitatibus conſuetudinibus honeſtis & præſcriptis, dudum ipſis conceſſis & habitis, ut illibata & inviolabiliter permaneant, robur noſtræ confirmacionis adjicere de benignitate noſtra dignaremur. Nos igitur qui pro tuitione & defenſione eccleſiarum, bonorum, & conſuetudinum præſcriptarum & perſonarum eccleſiaſticarum fervenuer laboramus, hujusmodi ſupplicationibus inclinati, omnes libertates gracias, immunitates, prærogativas, conſuetudines laudabiles, & præſcriptas indulgencias, bona & indulta a Romanis Pontificibus per Apoſtolicas aut quaſcunque alias literas vobis & eccleſiæ veſtræ prædictæ conceſſas nec non libertates & conſuetudines laudabiles & exemptiones, Salvagvardias ſecularium exactionum, a quibuscunque divis Imperatoribus, Regibus, Principibus & aliis Veriſimilibus vobis & eidem Eccleſiæ*

cleſiæ veſtræ indultas datas & conceſſas ſicut ea juſte & pacifice poſſidetis vobis & per vos eidem eccleſiæ veſtræ auctoritate noſtra confirmamus, ac præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmacionis & communicionem infringere, aut ei auſu temerario contraire. Si quis autem hos attemptare præſumpſerit, indignacionem omnipotentis Dei & univerſalis eccleſiæ ſe noverit incurſurum. Dat. Baſileæ *iij Kl. Decembris. Anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo quarto.*

S. T. Coſſel.

Concil. Baſileenſe vicina monaſteria Canonicorum reg. reformari jubet.

Æque laudabili multoque ſalubriori conſilio anno proxime inſequente hujus Concilil Patres diſciplinæ Canonicorum Regularium, qui reformationem nondum ſuſceperant, inſtaurandæ operam dederunt. Cum enim in ditionibus Brunsvicenſibus nec non Hildeſienſi, Halberſtadenſi & Verdenſi diœceſibus plura adhuc ſupereſſent hujus ordinis monaſteria in quibus diſciplina vetus deſerta quodammodo & collapſa jacebat: Concilii Patres re comperta negotium dederunt prioribus Windeſemenſi & Witteborgenſi, ut ea ad normam a D. Auguſtino præſcriptam & a Windeſemenſibus in integrum reſtitutam formarent, conceſſa ſimul illis auctoritate, obſtinatos eccleſiaſticis pœnia perſtringendi. Præclarum ea de re extat Synodi diploma in Richenbergenſium tabulariis, quod hoc loco integrum proferre lubet:

SACROSANCTA *generalis Synodus Baſileenſis* in Spiritu ſancto legitime congregata, univerſalem eccleſiam repræſentans dilectis eccleſiæ filiis de *Windesheim* in *Wittenborg* Monaſteriorum Prioribus ſalutem & omnipotentis Dei benedictionem. Cum inter alia ſanctitatis opera, propter quæ hoc ſacrum concilium in Spiritu ſancto eſt congregatum, ſit *ſanctæ reformationis proſecutio, præſertim in ſtatu eccleſiaſtico*, quæ permaxime nobis eſt cordi, ideo omnem diligentiam merito adhibere debemus, ut tam ſanctum opus, Eccleſiæ Dei plurimum neceſſarium debitæ executioni demandetur. Et quoniam ſacer ordo S. *Auguſtini* almi Confeſſoris Canonicorum Regularium, *Chriſtianæ religionis maximum & honorabile membrum* exiſtit, & quod dolenter referimus, in plerisque mundi partibus non mediocriter a primæva ſui conſtitutione collapſus ſit, noſtro officio incumbit, omnem operam apponere, ut ipſe ſacer ordo ad regularem obſervantiam & debitum bene vivendi modum ſecundum ipſius ordinis conſtitutionem conſervetur pariter & reducatur. Ne autem hoc negotium aliquomodo, negligi, confringi, diſſipari vel differri valeat, & ut eo meliorem ſortiatur effectum, quo majori fuerit auctoritate munitum, vobis & cuilibet veſtrum in ſolidum, quorum prudentiam, integritatem & zelum domus Dei fide, dignorum teſtimonio ac reali experientia didicimus una cum aliis quos duxeritis ad hoc opus idoneos aſſumendos, ac zelum Dei habentes, eadem auctoritate tenore præſentium, committimus & in virtute ſanctæ obedientiæ diſtricte præcipiendo mandamus, quatinus per vos aut quemlibet veſtrum in ſolidum onere viſitationis, inquiſitionis & reformationis recepto, coaſſumptis notariis & teſtibus fide dignis, ſi opus ſit, ad omnem actum viſitationis inquiſitionis & reformationis quomodolibet neceſſariis, etiam, ſi neceſſe fuerit, per cenſuram eccleſiaſticam compellatis, perſonaliter ad utriusque ſexus monaſteria ordinis prædicti in ducatu *Bruſenſenſi* (*) ac *Hildenes. Halberſtadienſis & Verdenſis* diœceſibus conſiſtentia totiens quotiens opus fuerit accedentes, & cum omni diligentia ipſa monaſteria ducatus & diœceſium prædictorum tam in capite, quam ſingulis membris primum inquiſitionem, deinde plenam reformationem facientes, ſummaria & de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii, ſola facti veritate inſpecta, peccata & crimina, ſi quæ fuerint inventa, corrigentes, etiam usque ad ſuſpenſionem, privationem & incarcerationem incluſive tam Abbatis, Præpoſiti, vel Prioris Abbatiſſæ vel Prioriſſæ aut Præpoſitiſſæ, quam cujuscunque alterius perſonæ religioſæ, prædictorum monaſteriorum ſi & in quantum eorum depoſcant demerita, & vobis & cuilibet veſtrum in ſolidum

* *Brunsvicenſi*,

dum viſum fuerit faciendum, plene reformetis, inutilia & damnoſa penitus evellendo & diſſipando, utilia vero & neceſſaria plantando & ædificando. Abbates, Præpoſiti, aut Priores, Abbatiſſæ, Præpoſitiſſæ & quæcunque perſona regularis prædictorum monaſteriorum, hujuſmodi veſtræ viſitationis, inquiſitionis & reformationis ut præmittitur, ſe ſubmittere abnuentes, vel vos ad monaſteria eorum intrare non permittentes, excommunicationis cenſuram incurrant ipſo facto, nec non & loca eorum interdicto ſupponimus Eccleſiaſtico, ſublato in omnibus præmiſſis cujuscunque appellationis ſubterfugio, invocando etiam ad hoc ſi opus fuerit auxilium brachii ſecularis. Pro quo invocando omnibus Chriſti fidelibus, qui per vos aut quemlibet veſtrum inſolidum fuerint requiſiti, in virtute ſanctæ obedientiæ & ſuorum peccaminum remiſſione injungimus, quod ſi & in quantum ad hujuſmodi tam ſtrenuum opus fuerint invocati, omni excuſatione ſemota vobis & cuilibet veſtrum inſolidum obediatur, & usque ad finem actus diligenter & cum effectu aſſiſtatur. Et ne prædictum opus viſitationis, inquiſitionis & reformationis per abſentiam cujuscunq; perſonæ regularis quomodolibet impediatur vobis & cuilibet veſtrum inſolidum plenam damus auctoritatem citandi eosdem, etiam ſi neceſſe fuerit, per edictum. Et quia non obſtante eorum contumacia in negotio hujusmodi reformationis procedere valeatis, usque ad ſuſpenſionem vel privationem, eorundem incluſionem, in electione autem ſeupoſtulatione futuri Abbatis Præpoſiti, vel Prioris, Abbatiſſæ, Præpoſitiſſæ, vel Priorisſæ prædictorum monaſteriorum, ſi contingat fieri, nec non in eorum confirmatione, decreta hujus ſacri Concilii Baſilienſis volumus & præcipimus in omnibus ſtricte obſervari. Et ſi Canonici vel moniales eorundem monaſteriorum in Abbatem, Præpoſitum vel Priorem. Abbatiſſam, Præpoſitiſſam vel Prioriſſam inhabilem & minus idoneum aut idoneam quod abſit, elegerint vel poſtulaverint, quod veſtro judicio diſcernendum committimus, & cuilibet veſtrum inſolidum, ex tunc novi Abbatis, Præpoſiti vel Prioris, Abbatiſſæ, Præpoſitiſſæ vel Prioriſſæ electio ſeu poſtulatio ad vos devolvatur ipſo facto. Concedimus etiam vobis & veſtris commisſariis per vos deputatis ſeu deputandis & cuilibet veſtrum inſolidum, auctoritatem plenariam omnes & ſingulas perſonas regulares utriusque ſexus prædictorum monaſteriorum, quæ ſe ſacræ obſervantiæ per vos imponendæ humiliter & cum effectu ſubmittere voluerint, a cunctis criminibus & peccatis, quæ vobis confitebuntur, excommunicationibus, ſuſpenſionibus & interdictis aliisque eccleſiaſticis cenſuris & pœnis abſolvendi, nec non cum eisdem diſpenſandi ſuper irregularitate in excommunicatione vel ſuſpenſione divinis ſe immiſcendo contracta omnemque inhabilitatis & infamiæ maculam abolendi, non obſtantibus & contrarium facientibus quibuscunque. Concedimus etiam per prædicta vobis & cuilibet veſtrum inſolidum, quod longitudinem horarum in *Pſalmis gradualibus & pœnitentialibus* ac aliis, quæ horis ſuperaddi conſueverunt poſtquam de illis & aliis gravaminibus informati fueritis taliter abbreviabitis, etiam in monaſteriis jam actu reformatis, ſeu reformandis, quod easdem horas & alia eis incumbentia cum debita gravitate & protractione poſſint bene & devote adimpleri, proviſo tamen, quod hac abbreviatione poſſint ſolum gaudere, quam diu in obſervatione chartæ eis a vobis datæ ac aliarum ordinationum & mandatorum perſeveraverint, ab eisdem notabiliter non labendo & in hoc ſanctum opus expeditum & felicem habeant progreſſum, nec cujuscunque auſu, temeritate, aut ſubtilitate juris impediatur omnibus & ſingulis tam eccleſiaſticis, quam ſecularibus perſonis cujuscunque ſtatus vel dignitatis vel conditionis exiſtant, etiamſi pontificali aut ducali præeminentia præfulgeant, in virtute ſanctæ obedientiæ monendo exhortamur, & ſub excommunicationis pœna diſtricte præcipiendo, mandamus quatinus in prædictis impedimentum ullum per ſe vel per alium directe vel indirecte quacunque occaſione faciant, vel procurent quomodolibet, vel per alios fieri permittant. Quinimo omnes qui ad aſſiſtendum per vos requiſiti fuerint, ſimili cenſura in omnibus prædictum nego-

negotium concernentibus conciliis & auxiliis oportunis vobis faveant & obediant. Impeditores autem & rebelles per jura eccleſiaſtica & aliis juris remediis compeſcatis, ſeu alter veſtrum compeſcat. Et nihilominus, ſi viſum vobis fuerit moneatis ſeu alter veſtrum moneat, quatenus infra competentem terminum per vos ſtatuendum, perſonaliter in hoc ſacro Concilio hujuſmodi impedientes & rebelles compareant, vel tanti reatus dignam a vobis ultionem ſuſcipiant, mandando ipſis, tam eccleſiaſticis, quam ſecularibus cujuscunque ſint gradus & dignitatis, ſub pœna excommunicationis vel alia, de qua vobis videbitur, ut ab omni impedimento huic ſanctæ reformationis operi inferendo deſiſtant omnino. Inſuper vobis & cuilibet veſtrum præcipimus & mandamus quatenus ad *pœnitentium B. Mariæ Magdalenæ oppidi Embecenſis* Moguntenſis diœceſis & *B. Mariæ Magdalenæ* extra muros Hildeſii ordinis Sancti Auguſtini monaſteria accedentes, per vos aut alterum veſtrum vel alium ſeu alios, in capite & in ſingulis membris reformetis & corrigatis modo & forma ſuperius deſcriptis vobis prædicta auctoritate liberam concedimus facultatem. Datum *Baſileæ* VIII. Cal. Februarii. Anno a nativitate Domini M.CCCC.XXXV.

Altare trium Magorū in templo ſorenſi. *Chron. Montis. Franc. p. 92.*

Sed & templi ſorenſis hoc anno occurrit memoria. Erat in illo altare tribus Magis ſacrum, cujus poſſeſſori Henricus Francomontanus Cœnobii Præpoſitus ipſo B. Thomæ die proventum annuum IV. florenorum Rhenenſium e decima Schœningenſi & tribus manſis ibidem ſitis redeuntium quinquagiuta florenis ejusdem valoris vendidit.

Concil. Baſil. Eccleſiæ Mont. S. Petri ablata jubet reſtitui. *Ex lit. mont. S. Petri.*

Anno denique qui Chriſti numeratur M. CCCC. XXXVI. Montis S. Petri etiam eccleſia, Canonicorum eccleſiæ SS. Simonis & Judæ exemplo permota a Concilio Baſileenſi præſidium petiit. Eandem enim ſubierat ſortem cum reliquis, hoc eſt diuturnis prædonum rapinis exhauſta ſuerat & ad extremam pene rerum indigentiam redacta. Hinc Patres Concilii rem commiſere S. Cyriaci extra muros Brunſvicenſes præpoſito, ut bona injuſte ablata huic eccleſiæ reſtitueret, excommunicationis etiam ſulmen in obſtinatos rerum alienarum poſſeſſores vibraodo. *Datum Baſilea XIV. Cal. Julii anno a Nativitate Domini M. CCCC. XXXVI.*

Anni Chriſti 1437. 1438.

Sigismundi Cæſ. 28.
Alberti II. Cæſ. I.
Ab.V.C 514. 515.

Obitus Sigismundi Cæſaris. *Æn. Sylv. c. 53. 54. hiſt. Bohem. p. 89. Cranz. l. 12. Wand. c. 1. Nau. cler. gener 48. p. 939.*

ANnum de hinc ingredimur M. CCCC. XXXVII. qui Sigismundum Cæſarem poſt duodetriginta annorum Imperium morte rapuit. Princeps fuit opibus & ſortuna nulli ſecundus, quippe qui Romanum Imperium, nec non Hungaricum & Bohemicum regna feliciter in capite ſuo univit. Sed incidit in tempora reipublicæ funeſtiſſima, quibus trium Pontificum ambitio ad extremum pervenerat, Wenceslaus frater Bohemiam exhauriebat, Turcæ arrepta occaſione Dominatum per Europam firmabant, omnia denique inteſtinis procerum armis turbabantur. Quibus malis medendis quanto ſtudio Sigismundus dederit operam, totejus declarant itinera, tot labores, tot denique ſumtus, quibus bina Concilia toto terrarum orbe celeberrima promotum ivit. Magna quoque ſpes erat, fore, ut ejus opera neceſſaria eccleſiæ reformatio procederet, dummodo Imperator juſto timidior ſe potius quam Clericos adhibere in conſilium maluiſſet. Inde enim factum eſt, ut non modo reſormatio non procederet, verum etiam Joannes Huſs & Hieronymus Pragenſis, quibus nemo melius eccleſiæ vulnera iſto temporum tractu perviderat, violata publica fide, cauſaque incognita in rogum projicerentur. Adverſus Huſſitas incredibili flagrabat odio, eosque continuis bellis fatigabat, ſed magnis plerumque cladibus repulſus. Huſſitæ enim mira virtute ac prudentia depugnantes prius plerumque victores diſceſſere, quam hoſtes eorum adventum ſatis animadvertiſſent, tamdiu invicti, quamdiu a factionibus & bellis civilibus ſe abſtinerent. Adiit tandem morti vicinus Bohemiam, & honorifice ab ordinibus ſuſceptus & Rex ſalutatus non adſpiravit ad plenam poſſeſſionem priusquam concordatis legatorum ſynodalium comprobatis communionē ſub utraq; ſpecie Laicis permiſiſſet. Cum ſe jam ad extrema urgeri a Medicis cognoviſſet, vocatis regni Bohemici proceribus, Barbaram primo conjugem novo matrimonio inhiantem, Bohemiamque Poloniæ Regi dotis loco collaturam, cuſtodiæ jubet demandari, deinde Albertum Auſtriæ Ducem generum ſuum commendat, hunc unum tanto faſtigio dignum affirmans, virtute quippe præſtantem & generis dignitate ſublimem, quem ſemper filii loco habuerit, ſucceſſorem ſuum ſe ſcribere, rogare, ſupremam voluntatem ſuam exequantur, beatum id regnum futurum cui Albertus imperaverit. Quibus ſapienter conſtitutis v. Id. Decembris inter amicorum manus defecit, Corporis exuviæ in Hungariam devectæ, &

Paralip. Urſp. p. 379.

Æn. Sylv. c. 52. hiſt. Bohem. p. 84.

Vara

Varadini, ut teſtamento juſſerat, terræ mandatæ ſunt, captiva quoque Imperatrice, novo acmiſerabili rerum humanarum ſpectaculo, ſimul cum Imperatoris ſuoere Varadinum abducta.

Succedit ei Albertus II. Auſtriacus.

Æn. Sylv. hiſt. Boh. c. 55. p. 91. Lang. Chron. Citiz. ad h. ann. Nancler. generat. 48. p. 941. Paralip. Urſp. p. 398.

Juſtis Sigismundo perſolutis Hungari ſtatim Albertum Albam Regiam deductum diademate inſigniunt, ea tamen lege, ut Auguſtam dignitatem ſe inconſultis non ſuſciperet, ne Rege Germaniam obeunte Hungaria Turcarum direptionibus eſſet expoſita. Magis Bohemorum animi ioter diverſa ſtudia hærere viſi ſunt. Quamvis enim plerique proceres Sigismundi monitis obſecuti Aibertum ſibi regem petereot, non deerant tamen novarum rerum cupidi, qui rejecto Alberto Caſimiro Regia Poloniæ fratri Germano diadema offerrent. Magna inde inter Auſtriacos & Polonos certamina enata ſunt, quibua hi adeo ad interoecionem usque victi cæſique fuerunt, ur pauci, quos fortuna ſervaverat, exhauſti argento, amiſſis equis, pedibus in patriam redirent. Interea Electores etiam Germaniæ per quadrageſimale jejuoium Francoſurti convenerant, de novo Imperatore ſubrogando in medium conſulturi. Nec mora omnium ſuffragiis itum eſt in Albertum, jam Hungariæ Bohemiæque coronis potitum, quem ſuſtinendæ huic dignitati immioentique Turcarum potentiæ cohibendæ credebant aptiſſimum. Obſtitere aliquandiu Hungari, negantes ex uſu eſſe Hungarorum Regi, Teutonicis ſimul gentibus imperare, quod compertum ſit, dum Sigismundus Romanæ rei conſulturus provincias peragraſſet, Hungariam Turcarum direptionibus patuiſſe. Multis in utramque partem dictis, poſtremo victi oratione Friderici Auſtriaci dum juveois, aſſenſum dedere. Unde Albertus ſumma Germanorum congratulatione ſuſceptus & Aquisgranum deductus a Theodorico Colonienſium Archiepiſcopo diademate incingitur, princeps egregius & majoribus ſuis per omnia ſimilis, qui nunquam Germanorum animos niſi immaturo obitu ſuo turbavit.

Arx Harzburgica ab Hartwico ab Vze occupata.

Goslariæ noſtræ interea e vicina arce Harzburgenſi, quæ malis auſpiciis denuo e cinere revixerat, prædones iterum imminebant. Sed ab hoc metu non parum liberatur, arce hac intra octiduum bis occupata. Ipſis enim Aſcenſionis feſti vigiliis quidam Hartwicus ab Uze arcem per inſidias aggreſſus brevi in ſuam redegit poteſtatem tactaque deinde eruptione pagos vicinos depopularus pecora in arcem abigere auſus eſt, ruſticis ſua non ſine Hartwici clade repetentibus. Re pervulgata Henricus Pacificus Dux Brunsvico Luneburgenſis contracta valida manu arcem obſidione incinxit, eamque ante pentecoſten recuperavit, infelixi caſtellum, quod a tanto temporealrer alteri toties extorsit.

Anni Chriſti 1439. 1440.
Alberti II. Cæſ. 2.
Friderici IV. Cæſ. 1.
Ab. V. C. 516. 517.

Alberti Cæſaris obitus.

Æn. Sylv. c. 58. hiſt. Boh. p. 95. & c. 4. de ſtatu Eur. tempore Friderici III. p. 45. ap. Freh.

VIx io alterum annum Albertus II. imperio præfuerat, cum properantibus fatis anno M. CCCC. XXXIX. extingueretur. Polonis eoim dextro marte debellatis, Turcis jam immioebat, qui facta in Serviam irruptione Synderoviam obſidione premebant. Periclitanti itaque caſtello ſubventurus Budam petiit, rebusque conſtitutis contraxit exercitum nec expectatis ſociorum auxiliis ſecundo Danubio adverſus Barbaros profectus eſt, caſtris inter Titiam amnem & Danubium collocatis. Interea triſtis percrebuit rumor, Turcas expugnato caſtello Georgii Deſpoti Serviæ filium, quem pater profugua tuendæ arci reliquerat, oculis privaſſe, jamque reditum in Thraciam moliri. Hioc & ipſe dimiſſo exercitu Budam rediit. Sed incredibili æſtatis fervore vexatus dum peponum eſu nimis delectatur, in morbum incidit, quem cum ingraveſcere indies ſentiret, moriturus in patria iter in Auſtriam molitus eſt. Vix tamen tranſita Strigonio graviua, quam ante cœpit langueſcere. Hinc facto teſtamento, cum ſe ad decretoriam mortis horam pie compoſuiſſet, VI. Calend. Novembris in villa Longa ad meliorem vitam exceſſit, relicto filio, qui nondum maternum uterum fuerat egreſſus.

Fridericus IV. Cæſar ſalutatus.

Nancler. generat. 49. p. 943. Lang. Chr. Citiz. ad h. ann. p. 861. Chron. M. Belg. ad h. ann. Cranz. l. 11 Sax. c. 30. p. 304. Paralip. Urſperg. p. 400.

Atque adeo uno ictu tria nobiliſſima Imperia Rege privata ſunt, jactura eo funeſtiori, quo graviores deinde motus Hungariam Bohemiamque concuſſeruot. Facilius de novo Cæſare ſubrogando inter Septemviroa convenit. Indictis enim Francoſurti Comitiis ſequeote ſtatim aooo omnium ſuffragiis electus eſt Fridericus Auſtriæ Dux, juvenis ingenti animo nec minore ſapientia præditus, qui omnes ſuæ gentis provincias jure hæreditario conjunxerat. Scilicet ex quo Turcæ occaſione rei gerendæ e Chriſtianorum inertia petita dominatum ab ultima Thracia ad Hungariam usque protenderant; ipſa res ſvadere Germanis videbatur, ut eum ſibi Imperatorem peterent, qui imminentis Turcarum potentiæ molem ſuſtinere limitesque armis tueri valeret, id quod Auſtriaca gente nulla præſtare facilius poterat. Fridericus accepto de electione ſua nuncio, non recuſavit quidem Imperium, coronationem tamen Aquisgraoenſem aliis rebus domi impeditus, in præſens omittendam exiſtimavit, ne Hungari & Bohemi ſe abſente poſthumum Alberti Cæſaris prætereuntes novas res molirentur. Princeps certe Fridericus erat egregius & Auſtriacæ potentiæ fundator feliciſſimus, dignus qui Æneam Sylvium, doctiſſimum ſui ævi hiſtoricum & Lambecium, re-

rum

rum ſuarum præcones invenerit. Nec minus ſpatio vitæ imperiique diuturnitate poſteris admirationi fuit, quippe qui LXXVIII. annos vivendo LIII. regnando explevit, quæ felicitas jam inde ab Octavio Auguſto Cæſare nulli Imperatorem Romanorum obtigerat.

Anni Chriſti 1442. 1443.
Friderico IV. Cæſ. 3. 4.
Ab.V.C. 519. 520.

Cluſa ad Bodenſteinam. INterea Magnus Hildeſienſis Epiſcopus nihil habuit antiquius, quam religionis ſtudium apud nos augere, hominesque ad pietatem inflammare. Quod quamvis in tanta ſeculorum ignorantia eſſet difficillimum, tamen non improbanda videtur voluntas, qua ſe ad pietatem ſatis proclivem oſtendebat. Eſt in vicinia noſtra prædium Bodenſteinenſe, Franckenbergenſis Cœnobii peculium, ad quod Giſo quidam de Lansberg Cluſam ædificare exorſus eſt, quod conſilium Magnus Hildeſienſis Epiſcopus hoc diplomate ratum habuit: ædificata. *Chron. Cœnobii Francomont, p. 95.*

NOs Magnus Dei gratia Præſul Hildeſienſis literis hiſce cunctis easdem audientibus & legentibus notum facimus, quod veniam & facultatem concedimus *Giſoni Lansbergen* miniſtro noſtro *Cluſam* juxta prædium *Bodenſteinenſe* extruendi, in eadem commorandi, vias & ſemitas emendandi, & perficiendi, cunctis Chriſti fidelibus pœnitentiam peccatorum agentibus, & confeſſionem, ac correctionem vitæ efflagitantibus, *Giſoni* prædicto opem ferentibus & eleemoſynas larga manu porrigentibus, auctoritate Domini noſtri JESU CHRISTI & Apoſtolorum ejus *Petri* & *Pauli*, ſedisque Romanæ, XL. dierum indulgentias elargimur. In hujus rei teſtimonium ſignum noſtrum hiſce literis appendi fecimus. Datis anno a Chriſto nato M. CCCC. XLII. die *Martis* feſtum *Michaelis* præcedente.

Johannes Miſnenſis Ep. crucem argenteam in templo Franckenbergenſi conſecrat. In ſpiritualibus, ut vocant, Magnus Epiſcopus Hildeſienſis Vicarium generalem habuit *Johannem Miſnenſem Epiſcopum*, qui anno proxime inſequente in his oris verſatus, crucem quandam argenteam ob reverentiam Dominicæ paſſionis in æde SS. Petri & Pauli Franckenbergenſi ſolenni ritu conſecravit, multis ſanctorum λειψάνοις cruci incluſis, oblatisque XL. dierum indulgentiis, de qualibet reliquiarum particula, ſi qui *orationem dominicam, ac ſalutationem angelicam* coram illa recitaverint, ac benedictionem cum illa devote receperint. Id quod ipſe Johannes Miſnenſis hiſce literis eſt pollicitus. *Chron. Mont. Franc. p. 95.*

JOHANNES Dei & Apoſtolicæ ſedis gracia eccleſiæ Miſnenſis Epiſcopus, *in Pontificalibus Vicarius generalis reverendorum in Chriſto patrum & dominorum, dominorum Magni Hylden & Alberti Mynden*, eadem *gracia eccleſiarum epiſcoporum* univerſis & ſingulis præſentes noſtras literas viſuris notificamus per eaſdem, quod ob reverentiam dominicæ paſſionis præſentem crucem argenteam, nobis ſuffragante Spiritus S. gracia, conſecravimus & ſubſcriptas impoſuimus reliquias. Scilicet *de ligno S. Crucis, de S. Johanne, de S. Laurentio, de S. Cyriaco, de S. Odolrico, de S. Bernhardo, de S. Katerina & ejus Olco, de S. Agneta, de S. Petronilla & de S, Dorothea.* Omnibus igitur vere pœnitentibus & confeſſis, qui orationem paſſionis domini noſtri JESU CHRISTI coram iſta cruce conſecrata dominicam recitaverint ----- *ſalute cum Angelica*, ſive oſculum pacis, nec non & benedictionem cum ea devote receperint, quando ---- de injunctis eis pœnitenciis de qualibet particula reliquiarum XL. dies indulgencias in domino miſericorditer relaxamus, In cujus teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Dat. anno Domini M. CCCC. XLIII. ipſo die B. *Eliſab.* viduæ.

Nec non in Æde S. Jacobi. Ejusdem exempli literas ædi quoque S. Jacobi anno M.CCCCXLI. atque adeo ante biennium datas conſtat, quibus eadem liberalitate quadraginta dierum indulgentiæ iis promittuntur, qui coram imagine Jeſu crucifixi in genua provoluti orationem dominicam & ſalutationem angelicam recitaſſent. His videlicet lenociniis in tanta caligine miſella plebs ad pietatem invitata. Quaſi vero ejusmodi imagini tantum ineſſet virtutis, ut unica oratio dominica ad eam recitata quadraginta aut plurium dierum indulgentias mereatur. Ubinam quæſo Apoſtoli ac primi eccleſiæ Doctores Chriſtianos ad ejusmodi imagines ablegarunt? Quin imo abhortuit potius Salvator noſter ab ejusmodi precibus, quæ Phariſæorum ritu ad via-

rum compita aliisque in publico locis oſtentationis cauſæ funderentur, lubricoq; meriti niterentur ſundamento. Hinc ſuos in cellulam ſe juſſit ſubducere, precesq; puras Deo offerre in abdito, pollicitus, Deum, qui in occulta introſpiceret, in aperto ac propatulo omnia eſſe remuneraturum.

Anni Chriſti 1446. 1447. 1448.
Friderici IV. Cæſ. 7. 8. 9.
Ab. V. C. 523. 524. 525.

Bellum Suſatenſe & Bohemorũ per has regiones expeditio.

Ertvvin. Chron. Osnabr. p. 258. Æn. Sylv. de Europ. Statu ſub Frid. III. p. 74. Spangenb. c. 329. Chron. Sax p. 551 Cranz. lib. 11. Sax. c. 31. p. 305. Bunting. part. 4. p. 585. Chron. Brunſv. Schatep. lib. 17. ann Paderb. p. 620. ſqq. Part. 2. Lezn. lib. 6. part. 2. Chron. Daſſel. c. 13. f. 110.

WEſtphaliam hoc tractu temporum turbavit Theodoricus Colonienſis Archiepiſcopus, qui Suſatum civitatem ad libertatem adſpirantem & Clivenſis Ducis aliorumque principum & civitatum ſocietate ſuffultam bello tentabat. Jam anno MCCCCXLIIII. magnis ſociorum viribus ſe in Weſtphaliam Theodoricus effuderat, ſegetibusque circum urbem, & villis omnibus ferro flammaque abſumtis Werlas cognito Clivenſis adventu ſe retraxerat. Nec ſegnius Suſatenſes Weſtphaliæ ducatum infeſtis armis depopulati ſunt, quos ut e Ducatu ſuo retraheret Archiepiſcopus, Marcanum Comitatum invaſit. Inde converſis in Clivenſem armis, cum omnia præclare præmunita inveniret, caſtra in Suſati conſpectu explicuit, ratus Suſatenſes pugnæ copiam facturos. Quod cum non impetraret Ertwitenſem turrim obſidione fruſtra tentavit, additoque viribus dolo, felibus undique captis ignitos torrentes ad caudas alligavit, easque per mœnium foramina noctu in urbem immiſit, ratus feles in horrea ſe recepturas, graviusque excitaturas incendium. Sed & hoc dolo in fumum abeunte re infecta diſceſſit Suſatenſibus deinde cum ſociis liberius agrum Colonienſem & Weſtphaliæ ducatum depopulantibus. Interjecto tempore a civitatibus Hanſeaticis conſultum in medium, ſi forte concordia inter Theodoricum Archiepiſcopum & Suſatenſes poſſet reſtitui. Sed utraq; parte ſaniora conſilia reſpuente, ad arma reditum eſt. Res igitur denuo mutuis depopulationibus acta, majore plerumque Colonienſium clade. Deniq; Theodoricus contracto validiſſimo exercitu, acitisque Hildeſienſium & Monaſterienſium auxiliis, ipſam Suſatum arcta obſidione preſſit, omni tormentorum genere admoto, ut cives ad officium redire cogeret. Sed Clivenſi cum copiis ſuis adventante, ſoluta obſidione, intra Angariæ montes ſe recepit. Unde animoſiores multo Suſatenſes cum ſociis Colonienſem Weſtphalicum & Paderbornenſem agros depopulantur. Mox Theodoricus inſtaurato exercitu Suſatum rediit, urbem ex inſidiis intercepturus. Sed cives, animadverſis Archiepiſcopi copiis, urbe egreſſi diſpoſita acie juſto prælio cum Colonienſibus decertant, tantaque victoria potiuntur, ut plurimis hoſtium partim cæſis, partim captis reliqui fuga ſibi conſulendum putarent. Attamen nec hæc quidem clades fregit Archiepiſcopum, ſed multo magis ad iram ac ultionem inflammavit. Hinc anno M.CCCCXLVII. Saxonibus Bohemisque in ſubſidium vocatis exercitum octaginta millium complevit, quantum vix unquam a Caroli Magni ætate Weſtphalia viderat. Hic exercitus peregrinus ex Eichsfeldia per Brunsvicenſes ditiones incedens dici non poteſt, quam viciniam noſtram cædibus, rapinis & exactionibus turbarit, Homburgenſe caſtrum prædonum receptaculum captum, Eimbeca direpta & ad ingentem mulctam compulſa, quam duram ſortem & Huxaria ſubiit. Inde Lippienſis Comitatus aliæque ſociæ civitates direptæ, captæ, flammisque ac ferro devaſtatæ. Denique Lipſtadio fruſtra tentata toties viribus Suſatum oppugnari cœptum eſt. Nullum prætermiſſum tormentorum inſidiarumque genus, civitas injecto igne vexata, muri ſclopetorum, arietumque machinis quaſſati, denique aperta lacuna gravi aſſultu expugnatio tentata. Sed incredibili animorum magnitudine hoſtium impetum cives exceperunt, alii Sagittas in ſubeuntes mœnia vibrando, alii ſclopeta explodendo in irruentes. Quin immo nec ipſe quidem ſequior ſexus patriæ periclitanti defuit. Fortiſſimæ enim fœminæ & Amazonum æmulæ, conſcenſis mœnibus, tantam ferventis aquæ, pulris & picis copiam in oppugnantes effuderunt, ut Archiepiſcopus ſignum receptui canere, obſidionemque infructuoſam ſolvere ſit coactus. Conclamatis itaque rebus Bohemi, præda locupletati, eodem itinere, quo acceſſerant, domum redierunt. Revixit poſt eorum diſceſſum bellum, ſed eadem Colonienſium fortuna geſtum. Unde demum anno M.CCCC.XLVIII. Johannis Apoſtolicæ ſedis legati arbitrio induciæ certis legibus convenerunt, ſummaque rei commiſſa Pontifici, ut de Suſatenſium libertate decerneret.

Sic Suſatenſe bellum, quod Weſtphaliam magnamque Saxoniæ noſtræ partem in unam eandemque ruinam traxit, demum factis induciis ſopitum eſt. At quietior multo Goslaria noſtra, quæ pacis fructibus frui, quam bellorum ancipitem fortunam ſubire maluit. Montis S. Georgii monaſterium tum florebat ſub Wilhelmo de Ahuſen Præpoſito ſuo, qui hoc tractu temporum Capitulo Generali Goslarienſi interfuiſſe legitur. Scilicet nondum Windeſemenſis Congregatio hoc Capitulum Goslarienſe, de quo ſupra [*] e Montis ſereni Chronico uberius diſſeruimus, plane diſſipaverat, ſed plura adhuc e vicinia noſtra ſupererant Canonicorum Regularium monaſteria, quæ Windeſemenſibus nondum acceſſerant. Inprimis Montis S. Georgii Canonici antequam in curiam Griſonum migrarunt, conſtanter

Montis S. Georgii per hæc tempora conditio.

Ex Lit. Grævenb.

[*] *ad annum 1221.*

ter Capitulo Goslarienſi, quod Halenſis deinde nomen aſſumſit, adhæſerunt. Quo vero pacto deinde ad Windeſemenſes tranſire neceſſe habuerint, ſuo loco monere non prætermittam. Ceterum extant Friderici Cæſaris diplomata, quibus omnes hujus monaſterii facultates in tutelam ſuſcipit, ac nominatim adverſus impiorum hominum rapinas præmunit. *Data Wiennæ anno M. CCCC. XLVI.*

Eadem erat Richenbergenſis Monaſterii felicitas, quod tanta ſubinde cepit incrementa, ut magnæ religioſorum multitudini alendæ ſufficeret. Quibus ſuorum profectibus lætus Magnus Hildeſienſis Epiſcopus, fecit inſuper illis copiam, ſaxa ſciſſilia in monteNortberg effodiendi. Quam in rem luculentum hoc diploma ſequente anno edidit.

Magnus Hild. Ep. Richenbergenſibus fodinas Saxi ſciſſilis permittit.

M*Agnus Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildeſienſis, Dilectis nobis in Chriſto* Priori & Conventui Monaſterii B. Mariæ in Richenberg *ordinis Canonicorum Regularium, ſalutem & ſinceram in Dño charitatem. Cum ex injuncto nobis curæ paſtoralis officio utilitatibus ac proſperitatibus Eccleſiarum nobis ſubjectarum merito teneamur providere earumque diſpendiis, damnis & diſſipationibus, quantum in nobis eſt omnimodo obviare, præſertim eorum, qui vitam ducentes religioſam & devotam virtutum, Dño in humilitate & ſinceritate cordis ſui die noctuq; deſervire contendunt. Hinc eſt, quod pro parte veſtra accepimus qualiter montem monaſterio veſtro contiguum dictum* the Northberg, *Regum ac principum, ceterorumque Dominorum ac Provincialium largitione ac privilegiatione vobis & Monaſterio veſtro cum omnibus ſuis attinentiis, juribus & privilegiis donatum, conceſſum, concambio comparatum & omnimodo appropriatum, juxta tenorem literarum imperialium, Principum, Prælatorum & aliorum plurimorum, vobis deſuper collatarum, a longe retroactis temporibus ad trecentos ferme annos & eo amplius absque contradictione juſte & legitime incoluiſtis, tenuiſtis & poſſediſtis, ſicut in præſentiarum obtinetis & poſſidetis, in cujus quidem montis latere* fodina lapidum, Sceverſtein *vulgariter nuncupatorum, eſſe dinoſcitur, de qua ſi purgaretur, & lapides prædicti ſecarentur, & præpararentur, vobis & monaſterio veſtro non parva utilitas accreſcere & provenire judicatur. Cum igitur multitudinem perſonarum Deo famulantium vos habere noverimus, quibus enutriendis & ſuſtentandis & in neceſſariis providendis reditus ac proventus monaſterii veſtri fructusque & emolumenta operum veſtrorum, vix ſufficiant, vobis in virtute ſanctæ obedientiæ diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus prædictum montem* Northberg, *jam dudum vobis pene inutilem, ex nunc in reliquum tempus per vos ſive per alios, quibus id duxeritis committendum, tempore ad hoc convenieute excolere, operari, exercere, ac utilem vobis facere nullatenus differatis. Præcipue tamen in fodina illa lapidum præmiſſorum laborare, eamque purgare & præparare, lapides excidere ad tecta monaſterii veſtri & aliorum monaſteriorum ordinis veſtri reparanda ac de novo conſtruenda lapides etiam inde præciſos vobis minime neceſſarios, aliis volentibus & deſiderantibus, juſto accepto pretio vendere commutare ſeu alienare, fodinam etiam ipſam aliis, qui in ea operentur, certam pecuniæ ſeu lapidum ſummam ex eo vobis tribuentes, ad certum tempus elocare, omnimodo feſtinetis ac perficiatis, nec alicujus informatione deſiſtatis, ut eo amplius ad ſuſtentationem Deo vobiſcum penitus famulantium neceſſaria habere valeatis. Nam & nos in omnibus præmiſſis veſtros veſtri cooperatorum contra quoscunque in contrarium facientes & machinantes veros ac legitimos defenſores, tutores ac protectores eſſe volumus & ſpondemus. Mandamus igitur omnibus & ſingulis, nobis ſubjectis, in virtute ſanctæ obedientia & ſub excommunicationis pœna latæ ſententiæ, quam ferimus in his ſcriptis, trium tamen dierum canonica monitione præmiſſa, nequis cujuscunque poteſtatis, communitatis, ſeu auctoritatis exiſtat, per ſe interpoſitamve perſonam, conſilium, auxilium favorem, ſeu defenſionem contra praemiſſa praeſtare praeſumat, quo hujusmodi labor & proventus in monte praenominato, & in fodina lapidum praemiſſorum, quovis valeat ſeu debeat modo impediri, & fruſtrari a quo aliquorum praemiſſorum minus debitum ſortiatur effectum, contra inobedientes ac rebelles hujusmodi noſtris mandatis, prout juſtum fuit, etiam*

ultra præmiſſas pœnas merito proceſſuri. *Datum* Hildeſii *Anno Dni. Milleſimo quadringenteſimo, quadrageſimo ſeptimo. Ipſo die* Gregorii *Papae, noſtro ſub ſigillo praeſentibus appenſo.*

Iisdemque hoſpitum pedes lavantibus indulgentias concedit.

Ac qualibus quidem pietatis exercitiis per hæc ſterilia virtutum tempora operam dederint Richenbergenſes, vel inde liquet, quod ie ad primitivæ eccleſiæ inſtituta formare omni ope anniſi ſiot: ad quem ſcopum ipſius etiam Gerbardi Magni, Windeſemenſium auctoris, inſtituta initio collimarunt. Hinc id quoque ſibi imperarunt, ut adventantes ad ſe hoſpites & peregrinos noo ſolum humane ac perofficioſe exciperent, verum etiam pedes eorum, Chriſti exemplo, non dubitarent. Ad quod pietatis exercitium ut eo alacriores redderentur, Magnus Hildeſienſis Epiſcopus omnibus e Richenbergenſi familia, qui adventantium pedes laverint, aut ſubſidiariam in eo præſtiterint operam, XL. dierum indulgentias, more ſeculi, conceſſit. Id quod hæ teſtantur literæ:

MAGNUS Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Hildenesheimenſis dilectis nobis in Chriſto *Priori & Conventui Monaſterii Beatæ Mariæ Virginis in Richenberge, prope Goſlar*, Ordinis Canonicorum Regularium noſtræ Diœceſis, ſalutem & ſinceram in Domino charitatem. Attento veſtræ devotionis affectu, quo apud pervenerabilem virum Dominum *Joannem de Dabeke* Canonicum Eccleſiæ noſtræ prædictæ, legum profeſſorem, multipliciter fueritis commendati, præcipue in ſuſceptæ religionis ac modernæ reformationis incremento & profectu, vos in hoc, quantum in nobis fuerit & omnes in Chriſto militantes animare & in divini cultus augmento favorabiliter volentes confortare, ac Dno populum acceptabilem & fideles Chriſti ad ſibi complacendum quaſi quibusdam allectivis reddere, cupientes, ad vos in exemplo Chriſti, qui diſcipulorum ſuorum pedes lavit, ad ſimile faciendum promptiores fore deſiderantes, vobis & cuilibet veſtrum vere pœnitenti, confeſſo, & contrito qui intus fuerit, quomodo, quotiens & quando vobis cum extranei, ſive peregrini pernoctaverint & vos juxta formam ſtatutorum veſtrorum ipſis pedes laveritis, vel qui ad id quomodolibet manum porrexerit adjutricem, videlicet aquam referendo, ignem pro ejusdem calefactione componendo, pelvim vel mappam portando, aut quovis alio modo ſe ad hujuſmodi, actum exhibuerit de omnipotentis Dei miſericordia Beatorum *Petri & Pauli* Aplorum ejus auctoritate confiſi de injunctis vobis pœnitentiis quadraginta dies indulgentiarum miſericorditer in Domino relaxamus. Datum Anno Domini M. CCCC. XLVIII. Dnica *Quaſimodogeniti*, noſtro ſigillo præſentibus appenſo.

Arnoldus ab Echte Procurator Richeob. Sultenſis Præpoſitus creator.

Lezn. lib. 2. Chron. Hild. MSC. cap. 18.

Nihil itaque per hæc tempora hoc monaſterio illuſtrius, ex quo ſibi ſacræ hujus ordinis familiæ certatim Prælatos petebant, continentiſſima, quæ in hoc monaſterio viguit, diſciplina permoti. Procuratoris munere Richenbergæ fungebatur *Arnoldus ab Echte*, domo Gandersheimenſis, vir, qui ſummo rei familiaris ſtudio parem pietatem coojunxerat. Quamobrem Sultenſes eum anno M.CCCCXLVIII. Præpoſitum ſibi poſtularunt, ac vix multis precibus obtinuerunt. Equidem non integrum biennium novam ſpartam ornavit, anno quippe M.CCCL. immatura morte abreptus, tam laudabilem tamen nominis ſui memoriam Sultæ reliquit, ut in vetuſtis hujus monaſterii annalibus *Vir multum religioſus & zelator diſciplinæ* audiat.

Anni Chriſti 1450. 1451.
Friderici IV. Cæſ. 11. 12.
Ab. V. C. 527. 528.

Annus peſte &

ANnum ingredimur ſeculi hujus quinquageſimum, quem peſte ſæviſſima luctuoſum ſignant annales. Goslariam quoque noſtram eodem ſidere fuiſſe afflatam, facile nobis fidem fecerit Spangenbergius, qui adeo communem omnibus haoc calamitatem fuiſſe refert, ut hominibus migrando moriendi neceſſitatem evitare non fuerit integrum. Mitigandæ Numinis indignationi Nicolaus Pontifex, qui ante trieonium in Eugenii locum ſucceſſerat, jubileum Romæ indixit, ad quem tantus undique hominum factus eſt concurſus, ut urbs ampliſſimam adventantium multitudinem vix caperet, pluresque in pontium & compitorum tranſitu vitæ adirent periculum. Nec fæx tantum hominum de vita ſollicita Romam confluxit, verum etiam plurimi viri principes, adeo, ut parem Romæ multitudinem hominum non poſſet humana memoria recordari.

Jubileo famoſus. *Spangenb. c. 330. Chron. Sax. p. 552.*

Qui remanſerunt domi, eadem pietate iratum numen precibus, jejuniis aliisque exercitiis, quæ ſeculi genius ſubminiſtrabat, propitiare certatim nitebantur, ac ne ſolum ſuis meritis viderentur ubi, alio-

Fraternitas monaſtica.

aliorum ſibi opera veluti in ſuorum ſupplementum petebant. Quo religionis ſeoſu tacti hoc anno Heinricus Abbas monaſterii Novalis S. Mariæ & Johannes Richenbergenſis Prior, mutuam precum & bonorum Operum ſocietatem inivèrunt, hoc diplomate ſtabilitum:

VEnerabili atque Religioſo Patri Domino *Joanni* Priori Monaſterii Canonicorum Regularium Ordinis S. Auguſtini in Richenberg cæteriſque fratribus ejusdem monaſterii in Chriſto dilectis, frater *Henricus* Abbas totusque Conventus Monaſterii *Novalis S. Mariæ*, quod nunc vulgariter *Marienrode* dicitur Ordinis Ciſtercienſium Hildeſienſis Diœceſis ſalutem in Domino, & per virtutem incrementa ac devotarum orationum ſuffragia vitam & gloriam conſequi ſempiternam. Cum jure divino lex mutuæ caritatis generaliter nos obliget omnibus & efficiat debitores, illis tamen, quorum erga nos & ordinem noſtrum majorem caritatis devotionisque affectum certis indiciis experimur, nos merito reddit per amplius obligatos, hinc eſt, quod exigentibus piæ veſtræ devotionis meritis, quam ad nos noſtrumque ordinem geritis prælibatum, & præcipue ad domum noſtram *Marienrode* de gratia ſpeciali vobis concedimus plenam monaſterii noſtri & omnium ſpiritualium bonorum participationem in vita pariter & in morte videlicet miſſarum orationum, jejuniorum, vigiliarum, eleemoſynarum, hoſpitalitatum, abſtinentiarum, laborum & diſciplinarum, ceterorumque exercitiorum ſpiritualium quæ per nos & ſucceſſores noſtros, Salvatoris noſtri clementia in perpetuum dignabitur operari, addentes inſuper de gratia ſpeciali, quod cum obitus veſter & cujuslibet veſtrum, quem Deus felicem faciat & beatum noſtris denunciatus fuerit, pro vobis faciemus ac fieri ordinabimus vigilias, orationes, & ſuffragia, ac alia beneficia ſpiritualia, ſicut pro cariſſimis noſtris conſuevimus, *ut per viſcera miſericordiæ Dei noſtri & multiplici ſuffragiorum præſidio & hic a malis protegi & in futuro mereamini in æterna tabernacula introduci.* Scriptum ſub ſigillis noſtris anno Dni M.CCCC.L. *anno videlicet jubilæo*, Feria tertia infra octavam aſcenſionis Dni noſtri *JEſu Chriſti.*

Rembertus de Dolnes decanus Eccleſiæ S. Simonis & Judæ.

Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Decanus tum præfuit Rembertus de Dolnes, *Judex & Sub-Conſervator Dominorum Prioris & Conventus Monaſterii in Richenberg*, cujus memoriam nobis ſuggerit inſtrumentum publicum, quo transactionem quandam inter Richenbergenſes & Joannem Oliescleger Civem Goslarienſem de domus cujusdam annuo proventu initam ratam habuit: *Acta ſunt hæc Goslariæ in aſtuario ſæpe dicti Domini Decani Goslarienſis Eccleſiæ ann.* M CCCC.L.III. *Id. Martii præſentibus diſcretis viris Henrico Wulfeshagen & Henning Enzen Vicariis in eadem eccleſia S.S. Symonis & Judæ Goslariæ antedictis teſtibus ad præmiſſa vocatis pariter & rogatis.*

Nicolaus Cuſanus Leg. Apoſtol. Goslariã aliasque Saxoniæ civitates perluſtrat. *Æn. Sylv. lib. 1. de Concil.*

Præcipite jam anno acceſſit in has regiones Nicolaus de Cuſa S. Petri ad vincula Presbyter Cardinalis, Nicolai Pontificis legatus, gente Germanus, cum ampliſſima poteſtate, homines indulgentiis ad ſacra jubilei invitandi. Præſul inſignis & literarum non minus ſcientia, quam vitæ integritate commendandus, dummodo univum provehendæ Pontificiæ auctoritatis ſtudium abfuiſſet. Lucem hanc Cuſæ obſcuro Treverenſis diœceſeos oppido, adſpexit, patre nec opulento, nec illuſtri uſus. Literarum tamen ac artium notitia tantum ſuos æquales cœpit antecellere, ut Latina, Græca & Hebræa loqueretur promtiſſime, dignusque videretur Confluentinorum Canonicorum collegio, quem in ſuorum numerum referrent. Mox Collegii ejusdem Decanus factus, adeo virtute & prudentia eluxit, ut Romam usque fama ejus penetraret, excitaretque deſiderium, Transalpinum hominem civitate donandi. Miſſus enim a Treverenſi Archiepiſcopo ad Baſileenſe Concilium, incredibili dicendi facultate Eugenii cauſam egit, oblatis non ſolum tribus de eccleſiæ concordia libris, verum multis etiam orationibus, politiſſimis in patrum conſeſſu habitis, quibus tantam ſibi omnium admirationem peperit, ut Æneas Sylvius miratus hominis facundiam: *Hercules*, inquit, *omnium Eugenianorum Nicolaus Cuſanus exiſtimatus eſt, homo & priſcarum literarum eruditiſſimus & multarum rerum uſu perdoctus, cujusque dolendum ſit tam nobile ingenium ad illa ſchiſmatis ſtudia divertiſſe, ut legatione ad Græcos vigore falſi decreti fungeretur. Hic omne ſtudium ſuum omnemq; conatum in defenſione Eugenii collocaverat, atq; ut eſt verſuti & callidi conſilii, nunc una, nunc alia impedimenta texebat.* Luſtrabat hoc tractu temporum Germaniam Thomas Sarzanenſis, Bononienſis Epiſcopus, ad abolendum ſchisma in Germaniam mis-

Baſil. p. 4. Brovver. l. 19. ann. Trev. Thritbem de ſcriptor. eccleſ. & viris Germ. Illuſtr. Malinckrot. de Cardin. German. p. 153. ſq. Chron. Belg. ad h. ann. Bunting. part. 2. Chron. Brunſv. p. 280. Chron. Magd. ap. Meibom. p. 361. Chron. Sax. Pomar. p. 504.

Onuphr. Panvin. de Cardin p. 515. Paral. Vrſp. p. 407. Meibom. Chron. Riddagshuſ. p 376.

miſſus, qui cum Treverim quoque eadem de cauſa acceſſiſſet, delectus a Treverenſi Præſule Nicolaus Cuſanus, ut cum Sarzanenſi ea de re tractaret. Qua occaſione Nicolaus in tam arctam ejus amicitiam pervenit, ut ſequente ſtatim anno MCCCC.XLVIII. ejus opera a Nicolao V. Pontifice Cardinalis crearetur, mox Brixinenſi etiam Epiſcopatu auctus, cui tamen non ſine gravi Sigismundi Auſtriaci indignatione præſuit. Hic ergo tam laudatæ doctrinæ præſul, theologus, & juris utriusque Doctor celeberrimus, ac excellens mathematicus, legatione per Germaniam juſſu Pontificis his annis functus eſt, relictis ubique zeli & prudentiæ ſuæ veſtigiis, quæ longum ſit ſpeciatim relegere, quamvis & fœdo indulgentiatum mercatu patriam pecunia non parum exhauſerit. Peragratis igitur Superioris Germaniæ provinciis Treverim quoque divertit atq; inde Coloniam venit, habitaque provinciali Epiſcoporum Synodo multa ad diſciplinam veterē inſtaurandam utiliſſima ſancivit. Inſequente dehinc anno ſub paſchatis feſtum Magdeburgum in Saxoniam deflexit, habitaque ad populum concione & clericis ad ſaniorem vivendi rationem incitatis, cum alia multa, tum hoc inprimis longe ſaluberrimum ſtatuit, ut Archiepiſc9 famoſam illam peregrinationem Willſvacenſem miraculoſi ſanguinis cauſa a ſuperſtitioſa plebe ſuſceptam, aboleret. Magdeburgo Halberſtadium, atque inde tranſito Helmſtadio, Guelpherbytum ab Henrico Duce invitatus acceſſit, filiaque Principis, quam eodem tempore conjux Henrici enixa fuerat, ſalubri baptiſmatis unda conſperſa, Ordinis S. Benedicti cœnobia, ab antiqua diſciplina dilapſa, ad priſtinæ ſeveritatis leges revocavit, reformatione Burſfeldenſi, Hujesburgenſi, & Cluſenſi Abbatibus demandata. Guelpherbyto eum Goslariam quoque digreſſum, auctor eſt Leznerus. Brevi tamen tempore hic commoratus Hildeſiam abiit, eademque prudentia, qua aliis in locis Cleri populiq; perditiſſimos mores emendare ſtuduit. Henrico quoque Abbati Mariærodano data poteſtate, confeſſiones hominum per diœceſin Hildeſienſem in hoc jubileo excipiendi. Quo labore Abbas una cum adjunctis ſibi ſacerdotibus a feſto aſcenſionis Mariæ, ad futuram purificationis feſtivitatem per totam diœceſin, atque adeo Goslariæ quoque, non ſine fructu ſuo perfunctus eſt. Nec minori favore Richenbergenſe Monaſterium complexus non modo Magni Hildeſienſis Epiſcopi privilegium, quo ei receſſionem in Windeſemenſe Capitulum permiſit, ratum habuit, verum etiam oblatis uberrimis indulgentiis homines ad præſtanda illi ſubſidia invitavit, id quod ex ſequenti Nicolai diplomate elucet:

Lezner. 2. Chron. Hildeſ. MSC. c. 47.

Richenbergenſibus benefacit.

NICOLAUS *miſeratione divina PP. S. Petri ad vincula ſacroſanctae Romanae Eccleſiae Presbyter Cardinalis Apoſtolicae ſedis per Alemaniā legatus*, Univerſis & ſingulis Chriſti fidelibus ſalutem in Domino ſempiternam. Dum præcelſa meritorum inſignia, quibus Regina cœlorum, Virgo Dei Genitrix glorioſa, ſedibus prælata ſidereis, quaſi ſtella matutina prærutilat, devotæ conſiderationis indagine perſcrutamur, dum etiam noſtræ mentis arcana revolvimus, quod ipſa utpote mater miſericordiæ & gratiæ pietatis amica, humani generis conſolatrix pro ſalute fidelium qui delictorum onere prægravantur, ſedula oratrix & pervigil ad Regem, quem genuit, intercedit, dignum quinimo debitum arbitramur, ut Eccleſias ad honorem ſui glorioſi nominis dedicatas gratioſis remiſſionum proſequamur impendiis, & indulgentiarum muneribus decoremus, Cupientes igitur, ut Eccleſia Monaſterii Beatæ *Mariæ Virginis in Richenberga* Ordinis Canonicorum Regularium S. Auguſtini Hildenesheimenſis diæceſis congruis honoribus frequentetur fideleſque ipſi eo libentius devotionis cauſa confluant ad eandem, quo inibi dono cœleſtis gratiæ uberius conſpexerint ſe refectos, de Omnipotentis Dei miſericordia ac Beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ejus meritis & auctoritate confiſi omnibus vere pœnitentibus & confeſſis qui in *Nativitatis, Circumciſionis Epiphaniæ, Reſurrectionis, Aſcenſionis & corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti ac Pentecoſtes necnon Nativitatis, Purificationis, Annunciationis, Aſſumtionisque Beatæ Mariæ Virginis & Nativitatis Beati Ioannis Baptiſtæ, dictorumque Petri & Pauli Apoſtolorum ac ipſius Eccleſiæ dedicationis & Patronæ feſtivitatibus celebritate quoque omnium ſanctorum* eandem Eccleſiam devote viſitaverint & divinis interfuerint ibidem, atque de bonis ſibi a Deo collatis, pro ejuſdem Eccleſiæ ſtructura, ac ipſius ornamentorum augmento, & reparatione, manus porrexerint adjutrices *centum dies* de injunctis eis pœnitentiis miſericorditer in Domino relaxamus, præſentibus perpetuo duraturis. Datum in *Hildenſheim* ſub noſtro ſigillo, Die lu-

næ,

næ, decima nona menſis Julii Anno a Nativitate Domini M. CCCC. LI. Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto patris & Dñi noſtri Dñi *Nicolai* divina providentia Papæ Vti anno quinto.

E Saxonia noſtra Cardinalis io Weſtphaliam divertit, & Minda aliisque Epiſcoporum ſedibus luſtratis ad Belgas quoque acceſſit, Synodos convocavir, monaſteria atque inprimis Windeſemenſe illud ad Swollas viſitavit, plebem habitis e ſuggeſtu conciooibus ad iodulgentiarum nundinas inflammavit, ae legationis munere vertente aono ex voto Pontificis defunctus ſub inſequentis anni auſpicia Brixiam in Epiſcopatum ſuum diſceſſit. Vnde errare pater Paralipomenorum Vrſpergenſis auctorem, qui Nicolaum non ulterius Hildeſia perveniſſe, atque inde concltum in Italiam revocatum putat,

Anni Chriſti 1452. 1453.

Friderici IV. Caeſ. 13. 14.

Ab. V. C. 529. 530.

EAdem quoque eura Nicolao Brixiam jam ſub hunc annum reverſo fuit. Nihil enim habuit antiquius, quam ea quæ morbida ac male affecta per Germaniam reliquerat, ſalubri remediorum genere perſanare. Cœperat jam ſuperiori anno, cum Guelpherbyti ageret, monaſteria per Ducatum Brunſvicenſem ad priſtinam diſciplioam formare, eamque in rem Abbates quosdam diſciplinæ diligentioris evocaverat; attamen hæc reformatio ad S. Benedicti tantam Monachos pertinuit, nec ad alios ordines extenſa eſt, qui noo minus ac illi a priſco vivendi inſtituto deſciverant. Io hoc numero tum erant mooaſteria Schœningenſe S. Laurentii, & Stederburgenſe, Ordinis utrumque S Auguſtini, alterum Caoonicorum Regularium, alterum Canoniſſarum hoſpitium, in quibus nihil ferme priſtioæ pietatis erat reliquum. Quamobrem Nicolaus Cuſſanus miſſo ad Priorem Richenbergeoſem diplomate id ei dedit negotii, ut utrumque mooaſterium viſitaret, atque ad Wiodeſemenſis Capituli inſtituta Henrici Ducis Brunſvicenſis auxilio reformaret.

Prior Richenbergenſ. Monaſteria Schœningenſe & Stederburgenſe ad Windeſemenſium inſtituta reformat.

NICOLAUS *miſeratione divina* tt. *S. Petri ad vincula ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Præsbyter Cardinalis per Alamanniam & nonnulla alia regna ac provincias Apoſtolicæ ſedis legatus*, dilecto nobis in Chriſto Priori *Monaſterii B. Mariæ Virginis in Richenberge S.* Auguſtini Canonicorum Regularium prope Goslariam Hildeſienſis diæceſis ſalutem in Domino, Hoc a ſede Apoſtolica ſpecialiter injunctum habemus, ut per ſingula commiſſæ nobis legationis loca, eam ſollicitudinem quantum deſuper conceditur, adhibeamus, quod ſacra religio in ſanctis obſervantiis reviviſcat, & ſi qua exorta reperitur difformitas, a religione devia, illa viſitatione debita amoveatur. Hinc eſt, quod nos circumſpectioni *Tuae de cujus fidei integritate, & optimo zelo ad Dei cultum & religionis obſervantiam plurimum in Domino ſperamus*, auctoritate Apoſtolica, qua fungimur in hac parte, per hæc ſcripta committimus & mandamus ut quatenus, cum ad hoc per illuſtriſſimum Principem Dñum Henricum Brunſvicenſem & Luneburgenſem Ducem requiſitus fueris, Monaſterium in *Schoninge* dicti Ordinis Halberſtadienſis diæceſis, necnon monaſterium Sanctimonialium in *Stederborg* ejusdem ordinis in Dominio præfati Dñi Ducis ſita, in quibus, uti dolenter percepimus, Regularis non viget obſervantia, tam in capitibus, quam in ſingulis eorum membris, usque ad ultimam perſonam deſcendendo, diligenter & ſollicite dicta autoritate viſites, & quæ inibi a Regula & ſtatutis ordinis prædicti & Capituli de *Windesheim* devia inveneris emendari procures & tam ſuperiores, Rectores ſive Rectrices, quam cæteras religioſas perſonas monaſterium hujusmodi ad regularis vitæ obſervantiam juxta ordinationes & ſtatuta præfati capituli de *Windesheim* incipiendam & fideliter continuandam, etiam per cenſuras eccleſiaſticas, & ſi opus fuerit cum auxilio brachii ſecularis compellas. Et ut hoc commodius facere poſſis, tibi harum literarum noſtrarum tenore, auctoritate præfata, facultatem concedimus, regulares perſonas, quæ regularis vitæ obſervantiam ſubire noluerint, de monaſteriis præfatis amovendi, & eorum loco ſub regulari obſervantia vivere cupientes recipiendi, & ibidem inſtituendi, ac omnia alia faciendi & agendi, quæcunque reformationi hujusmodi neceſſaria fu-

erint

erint ſeu etiam oportuna, non obſtante ſi forſan jam alicui alteri dictorum monaſteriorum viſitatio, etiam ratione ordinarii, commiſſa fuerit, dictorumque monaſteriorum & ordinis ſtatutis & conſuetudinibus in contrarium facientibus, non obſtantibus quibuscunq;. Datum in civitate noſtra *Brixinenſi*, ſub noſtro ſigillo die decima quinta menſis Aprilis Anno a Nativitate Domini Milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo. Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini *Nicolai*, divina providentia Papæ Vti anno ſexto.

Magno Hildeſ. Ep. ſuccedit Bernhardus.

Cranz. lib. 11. metr. c. 45 p. 316. & lib. 11. Sax. c. 57. p. 309. Bunting. part. 2. Chron. Brunſv. p. 432. Chronic. Epiſc. Hildeſ. MSC. c. 143. Reutel. Chron. Hilleſ. p. 105. Bruſch. c. 11. de Epiſc. Germ. n. 41. p. 1058.

Quo major autem horum monaſteriorum tum fuit felicitas, eo uberiori luctu tunc Hildeſienſis diœceſis ereptum ſibi Epiſcopum flevit. Amiſit enim eodem anno. V. Id. Octobris Magnum Epiſcopum, & rerum geſtarum gloria & diſciplinæ ſeverioris ſtudio nulli ſecundum, quippe qui omnia diœceſios ſuæ monaſteria coram viſitavit, magnaque cura ad antiquæ pietatis obſervantiam traduxit. Senio jam fatiſcenti & cœleſtia potius, quam mundana meditanti Capitulam Hildeſienſe anno M. CCCC. L. Coadjutorem dederat Bernhardum Ducem Brunſvico Luneburgenſem Friderici Filium, juvenem ultra ætatem prudentem, militi tamen, quam Epiſcopo ſimiliorem, Epiſcopatum ante Magni obitum haud adiit, unde miramur, Schatenium in belli Suſatenſis hiſtoria Bernhardum hunc Theodorici Archiepiſcopi ſocium non alio plerumque, quam Epiſcopi Hildeſienſis nomine appellare. Cum Guilielmo Seniore Henrico Pacifico, Guilielmo Juniore, Friderico, Henrico, Erneſto & Alberto Ducibus Brunſvico Luneburgenſibus arctam excoluit amicitiam pacto etiam in triennium inito firmatam, quam tamen anno M.CCCC.XLVIII. cum Guilielmo Seniore rupit, cum ille proventus Canonicorum S. Blaſii Brunsvicenſium e Salinis Luneburgenſibus a Luneburgenſibus aliquoties interceptos Pontificis juſſu repeteret. Grave inde bellum exarſit multis civitatibus vicisque exitiale, quod demum Bernhardus juſto prælio ſopivit. Victoriam enim, quæ penes Bernhardum ſtetit, pax arbitrorum interventu ſecuta eſt, & Hildeſienſis Eccleſia ejus opera ab ære alieno aliquantulum reſpiravit, ad ſummam reditura felicitatem, niſi Epiſcopus ſequente anno M. CCCC. LIX. ad uxorem ducendam præter ſpem omnium animum appuliſſet.

Johannes Decanus SS. Sim. & Judæ. Theodoricus de Monte Archidiac. Goſl.

Inter hæc eccleſiæ SS. Simonis & Judæ apud nos præſult Decanus Johannes cujus literas anno M.CCCCLIII. conſignatas Eccleſiæ Richenbergenſis aſſervat. Ejus tabulariis etiam, Theodorici de Monte Canonici Hildeſienſis & Goslarienſis Archidiaconi memoriam hauſimus. Is enim hoc ipſo anno Richenbergenſibus jura Synodalia eccleſiæ Handorpienſis, de quibus controverſia inter monaſterium hoc, & Archidiaconos noſtrates intercesſerat, penitus remiſit, conſcripto hanc in rem diplomate, *Dato Hildeſii ſub anno a Nativitate Dni M.CCCCLIII. Ipſo die Sancti Johannis Baptiſtæ.*

Confraternitates S. Nicolai & B. Mariæ Virg.

Ex lit. SS. Sim. & J. Richenb.

Florebant quoque per hæc tempora in urbe noſtra ſacræ fraternitates, magno utriusque ſexus hominum affluxu, & vicinorum quoque ſodalitio celebratæ, multisque Pontificum & Cardinalium indulgentiis firmatæ. Inter has eminebant præcipue illæ, quæ B. Mariæ Virginis & S. Nicolai honori inſtitutæ ſunt. Confraternitati S. Nicolai *in Eccleſia SS. Simonis & Judæ erecta & cum divinis officiis laudabiliter obſervari ſolitæ*, eccleſiæ hujus miſera facies potiſſimum originem dedit, ad quam inſtaurandam utriusq; ſexus homines inita cōfraternitate certatim ſymbolas conferebant laudabili ſane conſilio, ſi fœdus indulgentiarum mercatus, & inanis de Operum merito concepta opinio abſuiſſet. At confraternitas S. Mariæ quam originem habuerit, aut cuinam eccleſiæ annexa fuerit, nondum licuit expiſcari. Splendida men fuit & frequentiſſima ſingularibus etiā miniſtris uſa, quippe quæ non modo ſenatū noſtrum ſupremum Advocatum, ſed alios quoque tutores & proprium Capellanum habuit, nec ærario ſuo peculiari caruit. Id quod ex hiſce literis dilucidius conſtabit, quibus hæc confraternitas oppignotata quædam Richenbergenſis monaſterii bona oblata pecunia legitime redemta teſtatur:

Wy de Rad der Stad Goßlar alſe de Overſte Vormunder unſer Leven Fruwen Broyderſchupp binnen unſer Stadt Goßlar. Her Henning van Mander to düſſer tyd *Capellan* der Broyderſchupp unde wy *Johann* Wydenbeyin *Conradus* Hillen/ Heinrick Detmers unde Tile Kerckhoff gekorne Vormunder derſelben Broyderſchupp bekennen openbar in düſſen Breve vor als weme/ dat wy vor den werdigen Geiſtlicken Heren dem Priore unde der gantzen Sammlunge des Cloſters to den Richenberge vor Goßlar gelegen upgenommen unde an vielen Gelde tor noige entfangen hebben de vorgeſchrebene Heren von Richenberge von uns Capellane unde Vormunder vorgenant wedder in ören were geloſet ichtes welche Breve/ Qvidere/ Hüſer/ mit ören tobehöringen/ de öre Vorfahren

ren vſere Vorfahrigen ſeliger vor vief unde drittig marck lödiges ſülvers verpandet/ und geſtatt hebben/ nemelcken einen bref over drey hove Landes belegen up deme Felde to Jernſtidde/ und over den halven fertings lödiges ſülvers binnen Goſſlar / an tween Boyden belegen/ vp den ſteinkramen/ alſe ere halve Marck Geldes an einer Boyden/ dar nu inne want **Hans Ernſtes**/ de Schrader/ unde eine halve Marck Geldes an der andern Boydē/ da nu iñe want **Mette** Wemeken **Kort** Schligers nachgelatene Weddeweh unde den driddein halver fertings Geldes an den Kellre up den Marcke/ unter Hennen Egeliuges Huſe/ den in vortyden de Cramere von öhren Gildeshuſe gehabt haben/ unde derſülve dritte halve ferting iſt ock in vortyden von den Capellane unde Vormunde afgelöſet/ aver ſe hatten ſeck behalten den dritten Deel/ was ſodane Huſe unde halve alle jahrlickes renten mackte/ und ock enen brev over negede halven fartingh Geldes/ de we meinden to hebbende an dem Gude to **Bredenem** dat de ergenanten Herrn van Richenberge in vortyden ock afgelöſet hatten/ unde wy obgenante Rah/ Capellan und Vormunden hebben de genante hundert güldene und tein güldene van ehrgeſchrevenen Herrn van Richenberge vor ſodane verſchrevene Goidere/ Hoife/ Hüſere unde Kelre na inholde des vorgeſchrevenen Breves unde ock andere vorſegelde Breve/ dadurch de ſülven Göedere verſereven geändert unde geloſet waren/ wedder tor ſtund mit den rechten Hövet Breve overgeantwortet/ des ſe uns ock wedderum ein revers all gegeven hebben/ und hebben öne darupp aller toſpracke von verſetzenen tynze edder ock anderer Toſage wo de van der Breve unde Quidere wegen hergekommen mochten ſyn/ ganz deger Rede Machtloß geſegt. Unde funden wy ock enige Breve forder/ de an de ergenanten Quidere und Sacke drepende weren/ de ſchallen gegen de van Richenberge neine Macht mehr hebben/ unde des to bekäntniſſe ſo hebben wy obgenante Capellan unde gekorne Vormünder unſer leven fruwen Bröderſchupp binnen Goſſlar de Erſamen uſe Herrn den Rad to Goſſlar gebeten/ örer ſtadt ſecret an deſen Brev to hangende/ wenne wy van Vormünderſchupp weghen nein egen Ingeſegel heben. Unde wy der Rad der ſtadt to Goſſlar bekennen in düſſen ſülven Breve/ dat wy umme bede willen der genanten Capellan unde Vormunden unſer Stadt ſecret willicken hebben an düſſen Breve gehanget/ na Chriſti gebord verteinhundert Jahr/ darna in deme twey unde vefftigſten Jahre an freydage na ſünte *Simon* unde *Judae* der hilligen Apoſteln.

Myc. hiſt. MSC. ap. Seckend. l. 1. hiſt. Luther. Sect. 2. n. 2 addit. 1. p. 4.

Plura de S. Nicolai confraternitate ad annos inſequentes data occaſione monebimus, deſcriptionem ſolum ejusmodi confraternitatum hic addituri, quam in hiſtoria MSC. adfert Mycnnius a Seckendorffio allegatus: *Fraternitatum infinitus pene numerus erat hominum in factiones coeuntium & leges conſcribentium. Hi ſuos habebant ſacerdotes, altaria, ædes, cereos, ſuffitoria, ferias quibus congregabantur ad miſſas & oblationes, ſacerdotibus faciendas. Accedebant redituum fundationes. Iſtis quoque ſalus procurabatur.*

Anni Chriſti 1457. 1458. 1459.

Friderici IV. Cæſ. 18. 19. 20.

Ab. V. C. 354. 355. 35 .

NEc minus Monachi ac Religioſi fraternitates jungere, bonorum, operum ac meritorum communionem ſtatuere, atque adeo in ſacram, ut eorum ferebat opinio coire ſocietatem ſolebant. Richenbergenſi Monaſterio fraternitatem Conventus ſui nomine hoc anno obtulit Frater Gerhardus Abbas Monaſterii intemeratæ Dei Genitricis Mariæ in Victoria Archiducatus Karinthiæ, Ordinis Ciſtercienſium Salzburgenſis Diœceſis hiſce ea de re tabulis ſignatis:

Fraternitas Monaſtica.

VEnerabili in Chriſto Fratri ac Domino Domino Priori totique Conventui Monaſterii in Richenberg Canonicorum Regularium Hildenesheimenſis diæceſis frater Gerardus *Abbas Monaſterii intemeratæ Dei Genitricis Mariae in Victoria Archiducatus* Karinthiæ *ordinis Ciſtertienſium* Salzburgenſis diæceſis *Salutem in Domino ſempiternam cum orationis. Devotis veſtris precibus per omnia, ut decet, devotione ac ſancto deſiderio inclinati, in quantum in nobis eſt Spiritus ſancti numine & gratia, omnium bonorum operum, quæ Dei adjutorio in Miſſis celebrandis, in jejuniis eleemoſynarum largitionibus, in diſciplinis ſumendis, aliisque piis & devotis exercitiis, quæ in noſtro monaſterio fiunt, volumus & facimus vos participes Fra-*

ternitatem inter profeſſos Monaſterii veſtri & profeſſos Monaſterii noſtri nos vobis & vos nobis in Dei nomine concedimus alter alteri in his ſcriptis perpetuo participio largiendo. Datum in Monaſterio praefato Victorienſi, *ſub ſigillo noſtro Abbatiali, praeſentibus appenſo. Anno Dni. M. CCCC. LVII. Menſis Octobris, die Xma.*

Querelæ Germ. de Pontificis exactionibus.

Naucler. gener. 49. p. 965. Freher. tom. 2. rer. germ. p. 381. Æn. Sylv. Germ. & Epiſt. 338. 336.

Sequntur tempora reipublicæ turbulentiſſima, quibus novis ſubinde & Inteſtinis diſſidiis priocipes inter ſe confligere cœperunt. Quo factum eſt, ut Turcæ via ſibi io Europam facta caproque ex occaſione cooſilio, totum Orientis imperium acerbo Græcorum dolore ſub jugum mitterent, Bulgaros ceterasque gentes ad Ungariam usque ſervitute opprimerent, reſiduis vero Aſiæ provinciis ſola adventus ſui fama memoriaque Conſtantinopolitani exeidii tantum injicerent metum, ut pro ſolatin baberent, voluntaria deditione prius ſalutem paciſci, quam armorum fulgore perſtringerentur: Sed & Pontifici Romano tunc in turbido erat conſilium, quippe qui dimiſſis per Germaniam indulgentiarum propolis infinitam argenti multitudinem communi patriæ extorſit, Epiſcopatus inſuper habitis canonicis electiooibus vendidit, denique a novis Epiſcopis aonatas, hoc eſt, dimidlum annui cenſus importuoius expoſcit, interſerens cauſam ære ſibi opus eſſe ad frangendas Turcarum vires, cum tamen omnia in Pootificis fiſcum & Italorum uſus interverterentur. Ægre id tulere Dietericus Moguntinus, Joannes Treve[illegible]s, & Theodoricus Colonienſis Archi[illegible]ſcopi, ceterique Electores, Germaniam pecunia exhauriri clamantes, exactionibus, Annatis & indulgentiarum quæſtui nec mo-dum, oec finem ſtatui, ſolum Archiepiſcopatum Moguntinenſem intra unius hominis ætatem centum & ſeptuagiota quinque florenorum millia Romam pro Annatis miſiſſe, conciliorum Conſtantienſis & Baſilieenſis decreta a Romaoo Pontifice, quandocunque liberet, infringi, eo demum rem redituram ut Pontifex Germania veluti ſuburbana quadam provincia utatur, ſiquidem in præſenti Germanorum opes magis in Italorum palatia quam in reipublicæ emolumentum converrantur. Mira animorum commotione res agebatur, neque multum abeſſe videbatur, a ſeparatinne, deerantque qui contra Papatum ducerent, non qui ſequerentur. Sed Dominatum Papalem, Caliſti III, & Æneæ Sylvii firmavit verſutia, qui editis quamplurimis ſcriptis, majori cura, quam veritate objecta crimina diluebant, magnoque apparatu perſuadere Germanis nitebantur, tantas impenſas a Pontifice in Turcicum bellum erogatas, ut nec Germanorum ſubſidia, nec ærarium Apoſtolicæ ſedis ferendis ſumtibus ſuffecerit. Notaoda tamen videntur hæc reformationis præludia: quod ex illis ad oculum patet, quantopere ſub Pontificum tyrannide gemuerit Eccleſia, quantisque oneribus Germania compulſa ſit excutere probroſam ſervitutem, ſeque in priſtinam libertatem Lutheri opera vindicare.

Protectorium Richenbergenſi Eccleſiæ conceſſum.

Inter Hæc Richenbergenſe monaſterium pietatis ac religionis exercitiis florentiſſimum, nihil egit ſollicitius, quam ut bona temporum injuriis deperdita e raptorum manibus vindicaret. Nullum erat ei præſidium validius, quam in Friderici Cæſaris auctoritate. Hinc re ad illum delata, obtinuit diploma, quo Magdeburgenſi Archiepiſcopo, necnon Epiſcopis Hildeſienſi & Mindenſi Ducibus Brunſvicenſibus & Nobilibus de Aſſeburg & Cramme id datur negotii, ut Priorem & Conventum S. Mariæ in Richenberg ab omnibus impiorum hominum injuriis bona fide defendant:

FRidericus divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper auguſtus, ac Auſtrie, Stirie, Karinthie & Carniole Dux, Dominus Marchie ſilavonice ac Portusnaonis, comes in habsburg, Tirolis, pherretis & in Kyburg, Marchio burgauie & Landgravius Alſacie, Notum facimus tenore preſencium Vniuerſis. Alma mater ecclia ſuanguine Xpi viuifica, ut fides nra lapſu deperditos ad vitam ſingulosque ad ſuperna vocaret ſtatuas immobiles ſupra petram duram diuerſarum regularum & variorum ordinum uti militantis ecclie poſtes rite locavit, quas quidem ſtatuas, in fidei puritate, manutenere in eſſencia ſpirituali, gubernare, & in charitate dei magnificare, piam credimus & ſperamus fabricam, pro futuri ſeculi reſpiramine continuaſſe. Sane pro parte Honorabilium deuotorum nrorum dilectorum Prioris & Conuentus Monaſterii beate marie virginis in Righenberg ordinis regularium bti auguſtani hildeſemen dioc nre majeſtati oblata peticio continebat, quatinus ipſos ſubjectosque ac bona & loca ipſorum quecunque nonnullis eorundem oportunitatibus hoc exigentibus, ſub nre im-

imperialis protectionis & defenſionis ac ſalveguardie umbram recipere Ipſiſque omnia & ſingula ipſorum priuilegia, lrãs, libertates, gracias, jura, conceſſiones, donacões, & indulta, que & quas cõmuniter uel diuiſim a recolende memorie Divis Romanorum Imperatoribus & regibus anteceſſoribus nris, ab aliis Principibus, aut perſonis quibuscumque ſuper quibuslibet rebus & juribus obtinuiſſe noſcuntur, nec non omnia & ſingula eorum bona, judicia & univerſas eorum jurisdictiones & conſuetudines honoresque ſingulos eorundem, nec non quicquid hactenus obtinuerunt & obtinent de pnti, auctoritate Romana Imperatoria, approbare, ratificare, innovare, de novo concedere, auctoriſare & confirmare gracioſe dignaremur. Nos itaque conſiderantes, quod dú ſpiritualium & religioſarum perſonarum neceſſitatibus occurritur theſaurus inmarceſſibilis eterne vite premia & future glorie alimenta ingremio reconduntur, divine claritatis. Idcirco animo deliberato non per errorem, aut improvide ſed ſano & maturo prehabito conſilio, & de certa nra ſcientia Priorem & conuentum prefatos & ipſorum ſubjectos & familiares ac bona & loca in nrá & imperii ſacri protectionem defenſionem & ſalvamguardiam recepimus, & recipimus per pntes uolentes, ut ipſi eorumque ſucceſſores omnibus libertatibus emunitatibus & graciis uti debeant & potiri, quibus cceteri nrá protectione imperiali ſuffulti vtuntur vel pociuntur, quomodo libet conſuetudine uel de jure. Inſuper ut præfati Prior & Conventus, ipſorumque ſubjecti & familiares, eo deuocius in quiete, ſinceritate altiſſimo ualeant famulari, ipſis & eorum ſucceſſoribus omnia & ſingula priuilegia, lrãs, libertates, grãs, emunitates, jura, conceſſiones, donaciones & indulta que ſeu quas cõmuniter uel diuiſim a divis Romanorum Imperatoribus ſeu Regibus predeceſſoribus nris, etiam a ſummis Pontificibus ſaltem in temporalibus, aut ab aliis principibus & perſonis cujuscumq; ſtatus gradus uel preeminentie exiſtunt rite obtinuerunt, in omnibus ſuis articulis, continentiis, tenoribus, ſententiis, punctis & clauſulis, de verbo ad uerbum prout ſcripta ſeu ſcripte ſunt, ac ſi tenores omnium pntibus ſpecifice forent inſerti, & etiamſi de hiis jure, aut conſuetudine deberet fieri mencio ſpecialis, nec non alia eorum bona, judicia alta & baſſa, jura quecumque, alias jurisdictiones & laudabiles conſuetudines, ac etiam uſus & honores eorundem & quicquid in pnti poſſident, approbamus ratificamus, innouamus de novo concedimus & auctoritate Romana Imperatoria de plenitudine ceſaree ptatis ſicut digne poſſumus nris & Imperii ſacri & aliorum juribus ſaluis, auctoriſamus. Quapropter Venerabilibus - - Magdeburgeñ Archiepc, Hildeſemeñ & Mindeñ eccliarum Epis, necnon illuſtribus Saxonie Brunswiceñ & Luneburgẽn ducibus, ac etiam de Aſſenburg, & de Cramme nobilibus pñtibus & futuris comittimus, & mandamus, quatinus prefatos Priorem & conventum ipſorumque ſucceſſores ſubjectos & familiares ac cetera bona & loca eorundem ad gloriam omnipotentis Dei, noſtrique & imperii ſacri laudem contra quoscumque manuteneant fideliter, & defendant, ipſos & eorum ſucceſſores in præfatis ipſorum privilegiis, locis & juribus effectualiter conſeruent quibuscumq; nec rurſum ipſos quecumque perſona, cujuscumque condicionis, honoris, dignitatis aut gradus ſpualis vel ſecularis exiſtat, in ſupra ſcriptis noſtris ſaluaguardia ac privilegiis & literis ipſorum moleſtare vel inquietare preſumat. Si quis autem hoc attemptare preſumſerit, indignacoem nram & Imperii ſacri graviſſimam, ac penas in ſupratactis privilegiis contentas, necnon ſexaginta marcarum puri auri, quas ab eo, qui contrauenire preſumpſerit, totiens, quotiens contrafactum fuerit, irremiſſibiliter exigi & earum medietatem Imperialis ſive Regalis camere fiſco, reſiduam vero partem injuriam paſſorum uſibus applicari decernimus & volumus, eo ipſo ſe nouerit incurſurum. Pntium ſub nri Imperialis Majeſtatis ſigilli appenſione teſtimonio literarum, Datum in oppido nro Wetenmarckt die viceſima quarta Menſis, octobris Anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſeptimo. Regni nri decimo octavo, Imperii uero ſexto.

Ad mandatum ppum Dni Imperatoris
Ulricus Weltzli Vicecancell.

Ejusdem exempli literis Goslarienſi quoque civitati ſerio demandavit, ne quenquam de ſuis hujus Monaſterii bona intervertere patiantur: Gegeben zu Volckmarckt am Montag Sanct Marien Tag/ nach Chriſti Gebuhrt virzehn hundert in dem ſieben und fuuffzigſten/ unſers Reichs im achtzehenden/ und des Keyſerthums im ſechſten Jahr.

Bernhardus Hildes. Epiſc. ducta ſponſa Epiſcopatum Eroeſto Schawenb. reſignat. *Chron. Mind. ap. Meib. p. 571. Spangenb. Chron. Schauenb. l. 5. c. 27. p. 241 Reutel. p. 106. Bunting. part. 2. Chron. Brunſv. p. 434. Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 14. p. 29. Bruſch. c. 11. n. 42. p. 1059.*

At Hildeſienſis Epiſcopus Bernhardus ſequenti ſtatim anno longe gravioribus diſſidiis cum Guilielmo Seniore Duce Brunſvico Luoeburgenſi immiſtus armorum quoque experiri fortunam ſtatuit, qua etiam tam indulgente uſus eſt, ut cæſis Guilielmi copiis victor domum rediret. Hunc triumphum mira ſecuta eſt Bernhardi mutatio. Cum enim arduum ei videretur hæreditarias provincias tantumque Epiſcopatum ſimul cum laude adminiſtrare, ſecularique potius vitæ, quam eccleſiaſticæ natum ſe crederet, poſito Hildeſienſi ſacerdotio, pactus ſibi certos proventus anoo M. CCCC. LIX. ad gubernandam patriam diſceſſit, Epiſcopatumque tranſtulit in Erneſtum Schawenburgenſem Comitem, cujus ſororem Mathildam elegantiſſimam puellam duxit in matrimonium. Paruit itaque ex eo tempore Hildeſienſis Eccleſia Erneſto Schawenburgenſi, Principi a literarum ſcientia parum inſtructo, venationumque quam eccleſiæ ſuæ ſtudioſiori, bellis infelici, nec in toga ullius ferme præclari facinoris auctori, niſi quod Cœnobium S. Godehardi, temporum vitio ruinas minatum in integrum reſtituiſſe fertur.

Annus Chriſti 1461.

Friderici IV. Caeſ. 22.

Ab. V. C. 538.

Goslarienſes cum aliis Eimbeccenſibus ſubveniunt. *Cranz, lib 12. Sax. cap. 1 p. 310. lib. 11. metr. c. 49. p. 318. Spangenb. c. 334. Chr. Sax. p. 561. ſq. Lezner. l. 6. Chr. Daſſel. part. 2. c. 13 fol. 111.*

Mira adhuc Saxoniæ tranquillitas, Goslariæque inprimis tam diuturna ab armis quies fuerat, ut Martis furor in ſuperiorem Germaniam commigraſſe videretur. Hanc tamen publicam pacem hoc ipſo anno interturbavit Ludovicus Haſſiæ Laodgravius bello Eimbeccenſi, quod non modo Goslariam noſtram, ſed & ceteras hujus vicioiæ civitates ad ferendas ſuppetias excivit. Cauſa belli, quam tacent auctores non alia videtur fuiſſe, quam inveteratum odium, quod Landgravius erga hanc urbem e bello Grubenhagenſi anno M. CCCC. XLIX. geſto conceperat. Cum enim Eimbecca Haſſis & ſociis civitatibus certum pendere tributum promiſiſſet, Henricus Dux Brunſvicenſis, hoſtibus ab arce Grubenhagenſi feliciter rejectis ſerio interdixit Eimbeccenſibus, ne quid Haſſis darent. Quam rem tam ægre tulit Landgravius, ut in Salzam arcem arma converteret, ratus, ſe expugnata illa, Eimbeccenſes facile oppreſſurum. Sed hoc tanto metu ſollicitam urbem prudentia dicam an aſtutia ſua liberavit Eliſabetha Gandersheimenſis, quæ tum Salzæ ob peſtem profuga deliteſcebat. Hæc enim explicato ex arcis pinnaculis induſio muliebri, Landgravio exprobravit inertiam, qua cum imbelli fæminarum agmine bella gerere non dubitaret. Qua contumelia commotus iratumque plenus obſidionem ſolvit, miſſionemque copiis ſuis conceſſit. Quamvis igitur Eimbeccenſes gravi tunc periculo ſe liberatos gauderent, hoc ipſo tamen anno nova tempeſtas erupit. Landgravius enim revocata antiqua odiorum cauſa urbem inſtructiſſimo equitatu adortus, inſidiis intercipere tentavit, circumjacentem ſimul agrum undiquaque depopulatus. Nec ſegniores cives facta eruptione caſtra loco tam oportuno ad foſſatum civitatis oppoſuere, ut Landgravius ea laceſſere aut aperto Marte aggredi non auderet. Interjecto tamen tempore Eimbeccenſes impatientes e caſtris his in patentem agrum ſe contulere, tanquam juſto prælio cum hoſte conflicturi: Quo viſo Otto Comes Waldeccenſis, quem penes ſumma belli erat, eum copiis ſe objecit, civesque feroces tanto impetu fudit fugavitque, ut multis cæſis, pluribusque captis, ceteri indecora fuga ſe ſubducerent in urbem. Quos ſecutus Waldeccenſis prope abfuit, quin cum eodem agmine urbem iotraret. Actum erat de civitate, niſi periclitanti ſuppetias miſiſſent Henricus & Albertus Duces Bruoſvicenſes nec non ſociæ urbes Goslaria, Brunſvicum, Gottinga & Northemium, quarum cognito adventu Landgravius præcipiti itinere ſe in Haſſiam ſubduxit.

Pius II. PP. Eccleſiæ SS. Simon. & Judæ ob multas reliquias concedit jus excipiendi confeſſiones.

Inter hæc Eccleſiæ Romanæ præfuit Pius II. Æneæ Sylvii antea nomine clarus, vir tam multiplici ſcientia & rerum uſu inſignis, ut nihil ſit ejus ſcriptis, quæ ante Pontificatum publicavit, nitidius aut integrius. Nova tamen dignitate anno M. CCCC. LVIII. auctus ſe ipſum deſerere ac ſui paulatim quam diſſimillimus eſſe cœpit damnatis, quæ antea probaverat, eccleſiæque reformatione multis artibus impedita. Idque præſtabat eo facilius, quo penitius Germanorum animos totiusque reipublicæ faciem adhuc in Friderici Cæſaris aula verſatus exploraverat. Experta tamen eſt eccleſia SS. Simonis & Judæ ejus beneficentiam. Extat enim ex hoc anno illius diploma, quo Capitulo huic ob multas reliquias in hac eccleſia aſſervatas, aliasque prærogativas facultatem concedit conſtituendi presbyterum, qui affluentis populi confeſſiones rite excipiat, eique a reatu abſolvat, niſi forte talia occurrerent peccata, de quibus ad ſedem apoſtolicam referri oportet.

Pl

PIVS Epiſcopus Servus ſervorum Dei dilectis filiis Decano & Capitulo eccleſiæ ſanctorū Symonis & Judæ Opidi Goslarieñ. Hildeſemeñ. Diöc. ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Injunctum nobis deſuper apoſtolatus officium nos excitat & inducit ut petitiones veſtras, præſertim, quæ Chriſti fideliū animarum ſalutem reſpiciunt quantū cum Deo poſſumus ad exauditionis gratiam favorabiliter admittamus. Exhibita ſiquidem nobis nuper pro parte veſtra petitio continebat, quod *eccleſia veſtra ſanctorum Symonis & Judæ Opidi Goslarieñ. Hildeſemeñ. Diöc. inter alias Collegiatas eccleſias illarum partium non mediocriter inſignis, & pluribus indulgentiarum muneribus decorata & in ea multæ ſanctorum reliquiæ honorifice reconditæ exiſtunt* & propterea Chriſti fideles partium earundem diverſis anni temporibus ad ipſam eccceleſiam ſingularis cauſa devotionis confluere, illamque præſertim a primis veſperis ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum usque ad ſecundas veſperas viſitationis Beatæ Mariæ feſtivitatum frequentare, *ac in dicto opido multi Romani Imperatores ſuas Curias Imperiales tenere conſueverunt.* Quare pro parte veſtra nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut animarum ſaluti fidelium eorundem conſulere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos itaque animarum ſalutem intenſis deſideriis affectantes vobis, dummodo ad id Venerabilis fratris noſtri moderni & pro tempore exiſtentis Epiſcopi Hildeſemeñ, accedat aſſenſus, præsbiteros ſeculares vel cujuscunque ordinis regulares qui in eisdem feſtivitatibus a primis usque ad ſecundas veſperas confeſſiones fidelium prædictorum ad ipſam eccleſiam confluentium ut præfertur audire & pro commiſſis per eos criminibus exceſſibus & peccatis niſi talia ſint propter quæ ſedes apoſtolica ſit merito conſulenda eis debitam abſolutionem in forma eccleſiæ conſueta impendere & pœnitentiam ſalutarem injungere poſſint & valeant, deputandi auctoritate apoſtolica facultatem concedimus per præſentes. Dat. Romæ apud ſanctum Petrum Anno Incarnationis dominicæ Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo primo. Quarto Kal. Novembr. Pontificatus ñri anno quarto.

L. de Rinuciis

En ergo infauſtum ſeculum, quo eccleſiarum ſanctitas indulgentiarum multitudine, Reliquiarum copia & antiquorum Cæſarum frequenti acceſſu cenſebantur.

Anni Chriſti 1464. 1465.
Friderici IV. Cæſar. 25. 26.
Ab. V. C. 541. 542.

Joannes Molenwage Præp. Franckenb. ab auctore Chronici Mont. Franc. prætermiſſus.

REdeundum demum ad monaſteria, e quibus ſe anno M.CCCC.LXIV. offert Franckenbergenſe noſtrum, cum vicino Richenbergenſi ob ſylvas nonnullas colliſum, quas uterque ſibi conventus vindicabat. Lite diutius protracta arbitri demum intervenere Eggchardus de Wenden, Præpoſitus Cathedralis Eccleſiæ, Dieterlcus ab Alten, officialis, & Johannes ab Alten Canonicus S. Crucis Hildesheimenſis, qui controverſiam certis legibus ex æquo bonoque compoſuerunt. Extant eorum literæ hanc in rem exaratæ, nobis eo cariores, quod memoriam nobis ſuggerunt Johannis Molwage Præpoſiti Franckenbergenſis, quem ab auctore Chronici Montis Francorum prætermiſſum, in alio vere diplomate Altariſtæ ſimul munus in eccleſia Forenſi geſſiſſe video. Interfuiſſe enim huic tranſactioni memorantur *Johannes Prior Richenbergenſis, Frater Henricus Lunden Presbyter, Fr. Henricus de Garden Converſus ibidem nec non Johannes Molvvage Præpoſitus Montis Francorum. Actum Hildesheimiæ in Curia Majoris Præpoſiti anno Domini milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quarto ipſo die diviſionis Apoſtolorum.*

Goslarienſium aliarumque Hanſiaticarū civit. bellum cum Ducibus Brunſv.

At majoris momenti diſſidium ſequente anno inter Wilhelmum Seniorem Ducem Brunsvico Luneburgenſem ejusq; filios & Civitates Hanſeaticas exarſit, magno armorum furore per aliquot annos continuatum, cladibusque innumeris funeſtum. Quæ belli origo fuerit, non ſatis accurate tradiderunt annales, ut adeo mireris horum temporum inertiam, qua factum eſt, ut publicarum ejusmodi calamitatum cauſas memoriæ prodere omitterent, aut obſcure ſaltem primisque veluti labris attingerent. Antiquum Saxoniæ Chronicon a Pomario editum, quod Spangenbergius videtur exſcripſiſſe, nullam plane aſſignat cauſam, rei eventum docuiſſe contentum. At Cranzius, Buntingius, Werdenhagius, aliique cauſam belli arceſſunt e litibus inter Duces laudatos & civitatem Luneburgenſem ob Salinarum proventus eccleſiæ S. Blaſii Brunsvicenſi debitos diutiſſim agitatis. Cum enim Wilhelmus Pontificis juſſu Lune-

Chron. Sax. Pom. p. 516. Cranz. l. 12. Sax. cap. 6. p. 313. Spangenb. c. 336. Chr. Sax. p. 564. Bunting. part. 1.

Chron. Brunſv. p. 281. & part. 2. p. 434. Werdenh. part. 4. de rebus p. Hans. p. 477. & 482.

burgenſes ſubinde repetundarum poſtularet, res jam anno M.CCCC.LVIII. in apertum bellum eruperat, in quo Bernhardus Hildeſ. Epiſcopus victor redierat. Sed hæ lites male ſopitæ hoc ipſo anno denuo reruduerunt, adeo, ut omnia ſibi in Luneburgenſes Wilhelmus indulgeret. Vehebantur aliquot currus Lubecenſium argento ſericoque panno onuſti Luneburgum, quos filii Wilhelmi per errorem adorti diripuerunt, prædamque partim distribuerunt inter equites, partim in Eberſteinenſem arcem abduxerunt. Quo comperto Lubecenſes res ſuas fruſtra aliquoties repetentes, in civitatum Hanſeaticarum congreſſu multum de rerum ſuarum jactura conqueſti ſunt, eoque permoverunt ſocias urbes, ut bello vindicandam injuriam ſtatuerent. Protinus itaque ad arma concurrunt, Goslarienſes, Brunsvicenſes, Magdeburgenſes, Halenſes, Gottingenſes, Northeimenſes, Eimbeccenſes, Hildeſienſes, Hannoverani, Aſcherslebienſes, Helmſtadienſes aliæque civitates, quibus ſe e Principibus junxere Bernhardus Dux Brunsvico Luneburgenſis & Erneſtus Hildeſienſis Epiſcopus. Res initio mutuis excurſionibus prædisque acta, mox ſocii cum juſto exercitu Wilhelmi ditiones ingreſſi uno victoriarum veluti curſu Hardeſſiam, Moringam aliasque arces expugnarunt, novam civitatem Hannoveranam pagosque novendecim flammis delevetunt, tantamque ubique ſtragem intulerunt, ut nihil fuerit feſto illo Nativitatis Chriſti funeſtius. Nec omittendum eſſe reor, quæ notavit Buntingius, primo videlicet hujus belli anno Calenbergenſi in arce ſanguine pluiſſe, quod prodigium conſtanti hominum opinione bellum hoc portendiſſe ferebatur.

Quo facto ipſam Calenbergenſem arcem pro ſeculi genio tum munitiſſimam invaſerunt, admotisque tormentis tantopere devaſtarunt, ut ruinas minaretur. Nec Wilhelmus ſegnius rerum ſuarum ſatagebat. Vocato enim in ſubſidium Wilhelmo Saxoniæ Duce lectiſſimam Bohemorum manum, & ſexcentos equites impetravit, quibus Gottingenſes & Eimbecenſes ſibi quam maxime imminentes compeſcuit, eotumq; agrū crebris excurſionibus terruit, pecoribus ſubinde & plauſtris abreptis. Multo demum ſanguine fuſo arbiter interceſſit Fridericus Marchio Brandenburgenſis, qui factis primum induciis ipſo Mariæ Lateranenſis die Principes ac Civitates Quedliburgum ad pacem revocavit, omnemque odiorum cauſam ſapientiſſime præcidit. Hinc pax coaluit iis legibus, ut Duces Brunſvicenſes civitatibus Moringam tamdiu relinquerent poſſidendam, donec jure lis æſtimetur, pronuncieturque ſententia, an de interceptis mercibus ſatisfacere Lubecenſibus ac Luneburgenſibus teneantur. Eſt hoc funeſtum Hanſeaticarum civitatum bellum, in quo componendo tanta reperias ſententiarum divortia, ut a ſe ipſis diſſentire auctores videantur. Sunt qui initium hujus belli referant in annum M. CCCC. XLV. alii ſequentem ſignant, quos & Buntingius ſecutus eſt in parte prima, qui tamen in ſecunda veluti ſui oblitus annum M. CCCC. LXII. ſubſtituit, niſi forte in numeris hallucinatum eſſe typographum malis. Errorem tamen hunc ſuum fecit Werdenhagenius. Vt adeo non parum miremur tam cruentum bellum non majori cura ac diligentia relatum in literas fuiſſe.

Anni Chriſti 1466. 1467.
Friderici IV. Cæſ. 27. 28.
Ab. V. C. 543. 544.

Continuatio hujus bell. *Autores ſupra allegati ll. cc.*

Miro huic prodigio ſequente ſtatim anno reſpondit eventus. Sociæ enim civitates Wilhelmi ditionibus prædis excurſionibusque exhauſtis proxima ante pentecoſten feſtivitate interjacentes inter Dieſteram & Leinam regiones hoſtili exercitu invadunt, primoque impetu Gerdam expugnant, diripiunt, incendunt, ſeptem nobilibus & ſeptuaginta colonis in vincula raptis. Nec mora eadem felicitate Eldaſſam obſidione incingunt, quæ coadunatis tot civitatum viribus impar certis legibus deditionem fecit.

Fraternitas monaſtica. Ex lit. Richenb.

Interea dum Principes cum Civitatibus cruanto bello decertant, Religioſi domi nihil habuerunt antiquius, quam pietatis exercitiis precibusque vacare: Suis tamen diffiſi meritis ad vanas ſubinde fraternitates & bonorum operum communicationem prolapſi ſunt, melius ſibi conſulturi, ſi Chriſti meritum pura fide ſuum feciſſent. Extat ex hoc anno Hieronymi Tarviſini Rectoris Generalis Canonicorum Regularium S. Auguſtini, Congregationis Salvatoris Lateranenſis, ſplendidum diploma, quo Joannem Priorem & Conventum Monaſterii Richenbergenſis omnium bonorum operum totius Lateranenſis congregationis reddit participes, ſibique idem præſtari beneficium a Richenbergenſibus rogat.

HIERONIMUS *Tarviſinus, humilis Rector Generalis Canonicorum Regularium S. Auguſtini congregationis Salvatoris Laterānenſis* Rdo viro fratri *Ioanni* Priori Monaſterii beatæ Mariæ de Richenberg, univerſisque Concanonicis congregationis ejus patribus & confratribus venerandis in eo qui eſt vera ſalus æternam ſalutem. Rde Pr. pro tua ſin-

guar

gulari devotione & fide in communem ordinem noſtrum, Te & congregationem tuam participes fieri bonorum operum ac meritorum, quæ in tota noſtra fiunt inpoſterumque fient congregatione cupis, cui petitioni tuæ devotisſimæ nos lubentisſimo animo annuentes, auctoritate, qua fungimur) quamvis impaces ſimus veſtris exuberantibus meritis, in ſignum tamen & teſtimonium veræ benevolentiæ & fraternitatis, Te & univerſos Canonicos præfatæ tuæ congregationis quantum in nobis eſt & divine complacet bonitati ex nunc participes facimus & eſſe volumus omnium ſacrificiorum, orationum, lachrimarum, prædicationum, diſciplinarum, jejuniorum, vigiliarum, macerationum, peregrinationum & quorumcunque bonorum operum, quæ in noſtra fiunt & impoſterum fient Deo propitio congregatione, veſtras humiliter paternitates deprecantes ut & vos, qui ſpiritualibus meritis ſignati eſtis, pro ejusdem congregationis noſtræ conſervatione communem Deum & Patrem exoretis. Datum *Romæ in noſtro Lateranenſi Monaſterio* die XII. Februarii. Anno M. CCCC. LXVI. & ſigilli ejusdem Later. Monaſterii appenſione munitum.

Joann. Magdeb Archiep. Conſervator Richenb

Nec tamen deerant oeſarii homines, qui inclyti hujus monaſterii bona diripere ſibique vindicare ſumma ope niterentur. Quorum compeſcendis injuriis Joanoes Magdeburgenſis Archiepiſcopus uoa cum ducibus Brunſvico Luneburgeoſibus nobiiibusque de Aſſeburch & Cramm Cooſervator conſtitutus, præclaro & luculento diplomate, oe quis ſacræ familiæ jura violet, obnuntiavit. Quod cum paulo ſit prolixius, ejus primam tantum partem hic proferemus:

R*Everendiſſimis, reverendisque in Chriſto Fratribus, Dominis Archiepiſcopis, Epiſcopis ac illuſtribus Principibus, Ducibus, Landgraviis, Marchionibus, Burggraviis, Generoſis ac Nobilibus Comitibus, Baronibus ſtrenuis ac validis, Capitaneis, Caſtellaneis, Militibus; Miliaribus, univerſis & ſingulis Prælatis, Abbatibus, Præpoſitis, Decanis, Canonicis, cujusque perſonis eccleſiaſtici ſtatus necnon prudentibus, induſtrioſis & circumſpectis viris in genere civium, Proconſulibus Civitatum & Oppidorũ Rectoribus Poteſtatibus Judicibus, Scabinis, Officialibus quarumcunq; Communitatũ, Villarum & terrarum, ceteriſque perſonis ſpiritualibus & ſecularibus Civitatum & Oppidorum Clericis & Laicis cujuscunque ſtatus, gradus, ordinis, dignitatis, præeminentiæ aut conditionis exiſtant per ſacrum Romanorum Imperium ubilibet conſtitutis, ad quos noſtræ literæ pervenerint, & qui præſentium tenore fuerint requiſiti.* Joannes *dei gratia* ſanctæ Magdeburgenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus Primas Germaniæ, Dux Bavariæ & Comes Palatinus Rheni, Conſervator privilegiorum, libertatum, jurium perſonarum, rerum & bonorum venerabilium & religioſorum Virorum Dnorum Prioris & conventus Monaſterii beatæ Mariæ Virginis in Richenberg *Ordinis Canonicorum Regularium Hildesheimenſis dioceſis* & ipſis ſubjectorum, ab Imperiali Majeſtate una cum aliis meis in hac parte collegis ſpecialiter deputatus, *ſalutem & caritatem in Dño ſempiternam. Literas glorioſiſſimi & invictiſſimi Principes & Dni noſtri Dni* Frederici *divina favente clementia Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, Ejus Vicario Imperialis magiſtratus ſigillo majori cum cera glauca cum cordulis flavis ſericis impendente, alias vero literas ejusdem ſereniſſimi & invictiſſimi Principis pergameneas ſigillo Imperiali a tergo ipſarum impreſſo ſigillatas ſanas & integras non viriatas, non concellatas, nec in aliqua ſui parte ſuſpectas ſed prorſus omni vitio & ſuſpicione carentes, nobis per venerabilem & religioſum Patrem Dnum* Joannem *Priorem dicti Monaſterii in Richenberg ac in eisdem principaliter nominatum hodie coram notario publico & teſtibus infra ſcriptis præſentibus nobis, cum ea, qua decuit reverentia recepiſſe noveritis literam ſub hoc tenore:* -----

Eccleſia SS. Simonis & Judæ inſtaurata.

Felicius multo ceteræ eccleſiæ per hæc tempora bonis ſuis uſæ ſunt. Eccleſia SS. Simonis & Judæ nuper ad incitas pene redacta & vitio temporum ruinas minari viſa hoc tractu temporum piorum oblationibus aliorumq; liberalitate reſuſcitata veluti ac inſtaurata fuit; quemadmodum id ex indulgentiis hanc in rem conceſſis dilucet. Decani munere tunc fungebatur Henningus de Bornhuſen, qui u-

na

Digitized by Google

Henningus de Bornhuſen Decanus SS. Simonis & Judæ.

na cum Henrico Humpteken Canonico SS. Simonis & Judæ, Frickone Lizzen, & Henrico Zigemeyer Senatoribus hoc anno litem inter Johannem Priorem & Conventum Richenbergenſem ex una & Wedegonem Grawhoſen Civem Goslarienſem ex altera parte de agro quodam Hanendorpienſi diutius agitatatam ex æquo bonoque compoſuit. *Actum anno M.CCCC, LXVII. dominica poſt D. Bartholomei Apoſtoli.* Sic & Eccleſia S. Petri tot prædonum rapinis vexata ad priſtinam fortunam paulatim cœpit adſpirare, cnëmto a Tidelmo do Walmoden luculentn prædin in Steinta.

Joannes Decanus & Capitulum Montis S. Petri prædiũ Steinaahenſe coëmunt.

Cum tamen Joannes de Selde in iſto prædio plura vetuſtate collapſa inſtauraſſet, Johannes Decanus & Capitulum hujus eccleſiæ a Jnhanne Molwagen Præpoſito Franckenbergenſi & Altariſta eccleſiæ SS. Coſmæ & Damiani quatuordecim florenos Rhenanos (Verthenn gude vullwichtige Rinſche Gülden) ea lege mutuarunt, ut Johannes a Molwage, aut ad quemcunque chirographus perveniſſet, quotannis ex Hertenſibus proventibus ſeptem novos ſolidos Brunsvicenſium numorum (ſeven neyge Schillinge Bronſchwigiſcher Penningen) B. Martini anniverſarin perſolvendos perciperet, donec Eccleſia Mnntis S. Petri hoſce Rhenanos reddidiſſet. Actum na der Vord Chriſti unſers Hern vierten hundert Jahr/ datna in dein ſevenden un ſeſtigſten Jor in der thinduſent Ridderdage der hilgen Metteler.

Statuta Montis S. Georgii a Paulo II. PP. confirmata.

Denique & Mnnaſterium S. Georgii hoc annn nova cepit religinnis incrementa, conditis ſaluberrimis cnnſtitutionibus, quas Paulus II. Pontifex nuper in Æneæ Sylvi locum ſubrogatus ratas habuit. Magna ſcilicet ac inſignis hujus mnnaſterii laus cenſenda eſt, quod ultrn diſciplinæ antiquæ tam fuit ſemper ſtudioſum, ut refnrmatione Windeſemenſi non indigeret.

Anni Chriſti 1471.1472.
Friderici IV. Cæſ. 32. 33.
Ab. V. C. 548. 549.

Turcarũ progreſſus.

Jo. Ant Campan. ap. Freh. tom. 2. p. 142. ſqq. Lehm. Chr. Spir. l. 7. c. 18. p. 964. ſq. Naucler. gener. 50. p. 978.

INgruunt turbulenta reipublicæ tempora, quibus Germania inteſtinis malis feſſa parum abfuit, quin barbarorum cederet potentiæ. Jam a tot ſeculis civitates ac Nobiles tumultuatiis inter ſe armis decertaverant, Principes quoque civitatum potentiam ægrius ferentes, id ſibi negotium credebant ſolum dari, ut eas ad obſequium ac ſervitutem revocarent. Denique & majores Imperii proceres ex leviſſimis cauſis colliſi tantis inter ſe odiis digladiabantur, ut pro aris & focis eos pugnare crediſſes. Id quod mirati exteri ſcriptores Germanos omnem humanitatis ſenſum amiſiſſe ac ad extremam deſciviſſe barbariem criminabantur. Certe Joannes Antonius Campanus, qui Jacobum Piccolomineum, Cardinalem Papienſem Sedisque Apoſtolicæ legatum in Germaniam ſecutus eſt, redditurus rationem cur Venetorum legati Paſſavio Ratisbonam tuto pergere nequeant. *Ut uno*, inquit, *verbo dicam patentiſſima Germania eſt, & potentiſſima & nobiliſſima; ſed ea tota nunc unum latrocinium eſt, & ille inter nobiles glorioſior, qui rapacior. Apud Principes ſolos ſecuritas eſt: ſed duntaxat, cum permittunt. Nam niſi publica fide accepta, eorum quoque fines infeſti ſunt omnibus. Sed hac querela in Italia erit jucundior.*

Jo. Ant. Campan. epiſt. 4. 2. Freh. p. 148.

Acceſſit ad hanc inteſtinam Germaniæ calamitatem Turcarum immanis potentia, quippe qui freti noſtrorum deſidia & continuo victoriarum curſu elati, dum noſtri in ſua viſcera ſæviunt, protenſis ad Hungariam usque finibus ferro ſibi ubique apeтuerunt viam, tantumq; terrarum tractum ſub ſuam redegerunt pnteſtatem, ut duodecim ampliſſima regna brevi tempore barbaræ genti ſuccumberent. Denique miræ fortunæ indulgentia freti ipſam Germaniam tentare auſi ſunt, factaque ex Boſnia in Carniolam irruptinne omnem, quam late patet, regionem cædibus, incendiis, rapinis fœdarunt.

Comitia Ratisbonenſia quibus & Goslar. interfuerunt.

Qua ſuorum clade comperta Fridericus Cæſar incredibilem animo dolorem concepit vocatisqne Ratisbonam ad comitia Germaniæ proceribus de frangenda Turcarum potentia provinciisque avitis tuendis impenſius cogitare cœpit. Nihil hiſce comitiis ſplendidius, quibus præter Imperatorem & quinque Electores, Legatumque Pontificis tantn numero Principes, Comites, Regni Oratores & Civitates interfuerunt, ut frequentiorẽ Principum congreſſum poſt hominum memnriam non viſum eſſe Senum auctoritate referant annales. Nomine Civitatis noſtræ Ratisbonam acceſſit Hermannus Roden, Ampliſſimi Senatus noſtri Secretarius cujus nnmen ex ipſis Comitiorum actis nobis prodidir Chriſtophorus Lehmannus. Idque eo minus videtur prætereundum, quod pauciſſimæ Civitates Imperiales, hoc eſt, viginti tantum & ſeptem legatos ſuos eo ablegaſſe leguntur. Horum in Congreſſu ipſo die S. Johannis Baptiſtæ Epiſcopus Tridentinus habita ad Principes graviſſima oratione nomine Cæſaris accurate expoſuit, quam grave orbi Chriſtiano periculum immineret, Germaniam inteſtinis diſſidiis agitari, Turcam ruptis Imperii finibus Carniolam ingreſſum, eamque adeo cædibus incendiisque miſcuiſſe, ut ad tam propudioſæ cladis memoriam lacrymæ Chriſtianis piis ſuboriantur, vicinam quoque Bohemiam provincialium ſtudiis diſcordem novam tempeſtatem minari; Irent itaque Principes, ſi patriam ſalvam vellent, conſulerentque in medium, quo demum pacto ſiſtendus ſit Turcarum impetus, conclamata omnia fore, niſi conſilium Germano nomine dignum cepiſſent. Proceribus ſua ſtudia prolixe deferentibus

Cæſar

Cæſar mille & quingentos equites & ſeptics mille & quingentos pedites in præſens poſtulavit, imperii ſumtibus alendos Carniolæque periclitanti ſubmittendos, deinde de novis ſubinde ſubſidiis cogitandum monet, ut decedentium numerus non modo ſuppleri, ſed & augeri urgente id neceſſitate poſſit, denique conſultandum eſſe, quo pacto conglobatis totius Imperii viribus expeditio validiſſima contra Turcas ſequente anno ſuſcipi poſſit. Non probavit hanc conſultandi rationem Legatus Pontificis, ſatius eſſe ratus ſi de univerſi belli umma prius conſultetur, exiguam decem millium manum irriſui hoſtibus futuram, principes ſupplementa tardius miſſuros, nec ullis Cæſaris lenociniis ad novam expeditionem ſe paſſuros compelli, vereri ſe, ne ferociores reddantur Turcæ, viresque Germanicas ex tantulo militum numero æſtiment, id quod quantum in bello momentum trahat, nemini eſſe ignotum, qui ſama potiſſimum bella conſtare, nec minora terrore, quam prælio confici obſervaſſet. Non valuit tamen legati ratio licet ſapientiſſima, Cæſariſque potius ſententia vicit, nihil cunctando opus eſſe aſſerentis, firmandos potiſſimum Imperii fines, ne Carniola jam ſatis exhauſta continuis Turcarum incurſionibus pateret. Hinc proceres conſentiente ſuffragio militum numerum ſe ſubmiſſuros polliciti ſunt. Civitates, nonnihil tergiverſatæ, dum demum ſe id facturas affirmarunt ſi Cæſar ſua opera publicam per Imperium quietem reſtituiſſet. Denique in Principum diſceſſere ſententiam. Interea advenere ex Carniniola & Vngaria legati celeri ſibi opus eſſe auxilio nunciantes. Quo factum, ut Cæſar mutaro conſilio quatuor tantum militum millia in præſens ſibi quam celerrime mitti poſceret, reliqua ſex feſto S. Bartholomæi adeſſe juberet. Hinc de cujusque ordinis potentia deliberatum, relatumque in indices, quantum quisque ad decem millium exercitum, conferre debeat. Eos ex actis producit Lehmannus, qui tamen, quot milites Goſlariæ noſtræ imperati ſint non adjecit. Sed videtur diligentiſſimus auctor in mutilum exemplar incidiſſe, id quod vel ex eo colligas, quod ſi militum ab eo recenſitorum numerum ineas, ne ſex quidem millia, nedum decem compleantur, argumento certo, non paucos Imperii ordines ab eo eſſe prætermiſſos. Certe jam anno M.CCCC. XXXI. aliisque matriculis ab auctore Aſſertionis Libertatis Reip. Bremenſis adductis Goſlaria noſtra occurrit, licet in aliis eam eodem vitio omiſſam deprehendam. Vltimo loco etiam de univerſo bello actum, quam in rem Cæſar decimum quemque numum poſtulavit. Quod licet Principes concederent, civitatum tamen legati id ſibi inconſultis dominis integrum eſſe negarunt. Petita itaque deliberandi mora, rem ad ſuum quisque ſenatum populumque retulit. Quorum cognita ſententia Francofurtum ad Comitia urbana diſceſſerunt, multisque prolatis in medium, ſe ſi commune Proceribus ſubſidium imperetur communi patriæ non defuturos, Cæſariſque voluntati obſecututos de decimo numo minus conſenſuros ſtatuerunt. Id quod deinde Ratisbonæ Cæſari per certos deputatos nunciarunt. Atque ſic ſoluta Comitia ſplendidiſſima, licet parum inde res Chriſtianæ utilitatis acceſſerit, ſpem quippe fruſtrante miſero Germaniæ fato, quo factum eſt, ut novis ſubinde immiſtis bellis civilibus, de Turcis debellandis cogitare non potuerit.

Goſlaria falſo in quibusdam matriculis mutilis omittitur.

Aſſert. libert. reip. Bremenſ. p. 402. ſqq.

At Saxoniam noſtram eodem anno non parum turbavit Erneſti Hildeſienſis Epiſcopi obitus, cum magno diœceſeos detrimento conjunctus. Implicatus fuerat paulo ante obitum ſuom bello funeſtiſſimo cum Wilhelmo Seniore Duce Brunſvico Luneburgenſi ejusque filiis, quod magno utrinque animorum motu geſtum eſt. Quæ cauſa belli fuerit incompertum nobis eſt. Traxit tamen & viciniam noſtram. Nam ipſa S. Pauli feſtivitate arx Slademenſis, quam Clawenburch a Veltheim pignoris loco inſidebat, a Johanne de Veltheim intercepta: moxque caſtrum Harpke a Clauwenburcho feſto Purificationis occupata. Sed longe gravior ipſe Fridericus Dux Brunſvicenſis Erneſto Epiſcopo imminebat. Ingreſſus quippe præfecturam Lewenſteinenſem omnia ferro ac incendiis devaſtabat. Quo commotus Epiſcopus in regiones inter Dieſteram ac Leinam fecit irruptionem, ac ultra viginti pagis exuſtis, multa præda onuſtus rediit. Re itaque diutius mutuis excurſionibus acta juſto demum prælio decertatum ferunt, quo victus Epiſcopus ac fugatus die Mariæ Magdalenæ ſacro, mœrore conſumtus obiit, Epiſcopatu per XII. annos geſto.

Obitus Erneſti Hild. Ep. *Cranz. l. 12 Sax. c. 9. p. 315. Bunting. part. 3. p. 499.*

A morte Erneſti appetente jam Michaëlis Archangeli feſto Hildeſienſe Capitulum penes quod jus ferendi ſuffragia erat, in comitium ivit deque Epiſcopo in Erneſti locum ſubrogando conſultavit. Tres inprimis erant, quorum ratio habebatur, Henricus Abbas S. Michaëlis, Henningus ab Hauſen, Decanus Cathedralis Eccleſiæ, & Hermannus Landgravius Haſſiæ, Canonicus Colonienſis & Aquisgranenſis Præpoſitus, Viri omnes prudentiſſimi, & digni tanto munere, ſi plures Hildeſia tuliſſet Epiſcopos. Sed ex hac probata Candidatorum virtute ingens inter Canonicos obortum eſt diſſidium, aliis Hermannum Landgravium eligentibus. Favebant Hermanno Eggehardus de Wenden Major Præpoſitus, ordo Equeſtris ipſique vicini Duces Brunſvicenſes, Wilhelmus Senior, & Wilhelmus ac Fridericus illius filii, quorum potentia ſubnixus plura diœceſeos caſtella occupavit,

Diſſidiū in eccleſia Hild. ex ſchiſmate duorum Epiſcoporum. *Behrens Catal. Præpoſ. Hild. p. 13. 14. Meibom. tom. 2. p. 524. Schat. l. 18. ann. Pad. p. 709. Part. 2. Cranz. l. 12 Sax. c. 10.*

p.316.l.12. metr.c.8. p.325. Bunt. l.c. Bruſch.de Ep.Germ. c.11.p.1059. Lezn.l.2. Chron. Daſſel. c. 15.p.30. Bucelin. part. 1. Germ. ſ. p.19.Rent. p.106.

vit. At Henningi cauſam ſuſcepetat Major Capituli pats, ipſaque Vrbs Hildeſienſis, quibus e vicinis ſe junxerant Bertholdus Verdenſis & Simon Paderbornenſis Epiſcopi, Henricus, Ericus, & Antonius Schauwenburgenſes & Bernhardus Lippienſis, qui Schatenio teſte, fœdere ſe adverſus Duces Brunſvicenſes illigarunt. Nec parum ei profuit, quod ſuſcepto trans Alpes itinere Pontificis confirmationem Romæ coram obtinuerat. Redux enim inde factus ſequente anno Hildeſiæ a Bertholdo Verdenſi Epiſcopo ſolenni ritu conſecratur, Hermanno quietis ſtudio cedente, quaſi eum fata opulentioribus multo Colonienſi & Paderbornenſi ſacerdotiis deſtinaſſe viderentur. Tenebat adhuc pleraque in diœceſi arces Eggehardus Præpoſitus, præcipuum adverſæ partis firmamentum. Is omni ſtudio prohibere anniſus eſt, ne Henningus Epiſcopatum obtineret. Hinc novum ei objecit æmulum Balthaſarem Ducem Mecklenburgenſem, admodum juvenem, qui fratris auxilii cum armata manu diœceſin intravit, Peinæ ab Eggehardo honorifice exceptus. Hinc armis tentavit, civitatem Hildesheimenſem, quæ cum tormentis bellicis magnopere ſe tueretur, factaque eruptione arcem Steuerwaldenſem interceptam Henningo traderet, Balthaſar belli fortunam experiri veritus veſtigia in patriam relegit. Ceteri quoque, quorum intererat, de reſtituenda tranquillitate ſolliciti anno M.CCCC.LXXIV. præciſis belli cauſis pacem inierunt, ex quo tempore Henningius quieto ſacerdotio potitus eſt, vir maturæ prudentiæ, & annalium fide nulli integritate ſecundus.

Prævalet Henning9 ab Hauſen.

Bellum Goslarienſ. cum Schwicholtis, Richenbergenſibus tunc ſtum.

Haut multo levioris momenti controverſiam hoc temporum tractu agitatam reperio inter civitatem Goslarienſem & nobiles quoſdam, quæ in apertum bellum erupit. Florebant tum Conradus de Schwicholt & filii ejus Didericus & Conradus viri fortiſſimi & iſto genere digni. His non bene conveniebat cum nobilibus de Cramme, quorum nobilium per Saxoniam cenſentur antiquiſſimi. Cauſam ignoro, ſed tamen id conſtat, facile iis temporibus ex ſcintilla leviſſima ejusmodi incendium ſuboriri ſolitum. Cum Schwicholtis faciebant plures per viciniam noſtram nobiles, cum Crammiis Goslaria præcipue ſtabat, armis tum potentiſſima. Hinc miſſis utrinque diffidationis, quas vocabant literis mutuis incurſionibus ſe invicem vexant, & modo in fruges, modo in pagos graſſantur, tanta exacerbatione animi, ut publicam ſalutem venire in periculum vidiſſes. Inter hæc Richenbergenſe quoque monaſterium cum civitate colliſum eſt, forte quod Schwicholtos frugibus ac commeatu adjuviſſe crederetur. Quod ægre ferentes cives cum vexillis & claſſicis egrediuntur e civitate monaſterium Schwicholtum ope fretum, nullo prohibente irrumpunt, omnesque equos, quos metus fugientium reliquerat, in urbem trahunt. Quin & tanta fuit quorundam indignatio, ut evulſis e cardinibus januis, ſeriſque omnibus decuſſis flammas minarentur, niſi Proconſul (ita tum Conſules audiebant) ſua auctoritate ferocientes civium animos compeſcuiſſet. Grave inde ſecutum incendium. Richenbergenſes pro excommunicatis cives habentes ſacra coram iis facere recuſabant, Pontifex re comperta excommunicationem minabatur, Schwicholti ultionem anhelabant vehementer. Nihil his territi Goslarienſes bellum ſtrenue proſecuti ſunt, Lares non modo domeſticos feliciſſime tuendo, verum etiam commerciis præſtando ſecuritatem. Interea Sixtus IV. Pontifex cauſam inter Richenbergenſes & Goslarienſes adhuc actam commiſit Præpoſito S. Cyriaci extra muros Goslarienſes, plenamque dedit poteſtatem, eos qui litem perdidiſſent ad ſatisfactionem rite compellendi, ea tamen lege, ne *Proconſules, Conſules & univerſitatem hominum Oppidi Goslarienſis*, interdicto ſubjiciat, niſi ſpeciale ea de re a ſede Apoſtolica decretum prodiiſſet. Multa ſubinde hac de cauſa Juris Conſultorum petebantur conſilia, non eadem omnibus ſuadentibus, pluribus tamen Richenbergenſium cauſæ æquioribus. Lite coram Sixto Pontifice æque ac Præpoſito S. Cyriaci diutius protracta, demum pax inter litigantes coaluit, quamvis quibus legibus id factum ſit, nondum habeam exploratum. Bellum hoc domeſticum, quod omnes annales veluti ex compacto tacent, e monumentis ac diplomatibus mihi innotuit. Vidi enim Conſilia JCtorum, vidi Sixti PP. diploma, e quibus quantum haurire licuit, tantum in literas retulimus.

Anni Chriſti 1473. 1474.

Friderici IV. Cæſ. 34.35.

Ab.V.C. 550.551.

INter hos bellorum tumultus, ut nunquam fere malum ſolum eſt, Saxoniam quoque noſtram inaudita peſtilentia exhauſit. Cauſam calamitatis tum præcipue in flagrantiſſimum ſolis calorem referebant, quo ipſæ patentiſſimæ ſylvæ Bohemica & Hercynia noſtra flammas conceperant, arborum runcatione & objectis foſſis extinguendas. Ex hoc intenſiſſimo ardore aër quoque cœpit vitium, ita ut Eimbeccæ, Gottingæ, Hildeſiæ, Brunſvici, Luneburgi, Halberſtadi, aliiſque vicinis civitatibus ingens hominum multitudo lue conſumeretur. Eaque calamitas eo luctuoſior fuit habita, quo gravior animos hominum horror invaſerat. Inde enim factum eſt, ut nec parentes liberorum, nec hi parentum, nec conjuges conjugum curam ſuſciperent, pluresque curatura deficiente

ciente perirent, qui e morbo revaleſcere potuiſſent paulo diligentius curati. Luculentum ſane divinæ indignationis indicium, quæ etiam e tot cometis aliiſque prodigiis ſatis ſuperqe eluxit.

Comitia Auguſtana & bellum Burgundo illatū

Lezn. Chron. Spir. l. 7. c. 113. p. 974. &c. 114. p. 982. Nancler. gen. 50. p. 972. Paral. Urſp. p. 427. Schat. l. 18. ann. Pad. p. 76. ſqq. part. 2. Trithem. Chron. Spanh. ad h. ann. Schiphovv. Chron. Old. Archic. p. 184 Chron. Mind. ap. Meib. p. 573. Mich. Bojem. vit. Alberti III. Duc. Sax. p. 16. ſq.

Sequente anno ad hæc publica mala acceſſit Ducis Burgundi ferocia, qui juncto cum Ruperto Archiepiſcopo Colonienſi fœdere Colonienſem diœceſin ab obſequio delapſam infeſtis armis invaſerat. Quibus diſſidiis ex æquo bonoque componendis quamvis ipſe Cæſar appetente hoc anno Coloniæ præſens daret operam, tanta tamen fuit animorum exacerbatio, ut omnia ſaniora conſilia reſpuerent. Quo comperto Carolus Burgundus Ruperti Archiepiſcopi ſocius conſcripto e Gallia, Italia, Belgio & Germania validiſſimo exercitu Noveſium V. Cal. Auguſti corona incinxit. Erat urbis in præſidio Hermannus Haſſiæ Landgravius, manu fortiſſimus, qui omnes hoſtium impreſſiones, omnes tormentorum ictus, omnes denique machinas tanta magnanimitate prudentiaq; excepit, ut Burgundus, qui ultra centum armatorum millia in caſtris habere ferebatur, per totam æſtatem ſequentemque hyemem Noveſienſes fruſtra tentaret. Inter hæc Cæſar, ubi tot undique pericula laboranti patriæ imminere conſpexit, daturus operam ne quid reſpublica detrimenti caperet, Auguſtæ Vindelicorum comitia indixit, atque præter Marcum Aquilejenſem Patriarcham tt. S. Marci Presbyterum Cardinalem Sedisque Apoſtolicæ legatum, Electores, Principes, civitates, magno numero acceſſerunt. Goslaria noſtra legatos ſuos non miſit, poteſtatem tamen dedit Northuſæ, ſuo nomine, quicquid reipublicæ intereſſet ſtatuendi. In hoc igitur Procerum congreſſu pax publica nuper Ratisbonæ in quadriennium ſancita, in ſex annos prorogatur, ac a Cæſare ſolenni ritu promulgatur. Inde de juſto exercitu Turcis objiciendo agitur ſingulique Imperii ordines, ut periclitanti Colonienſi diœceſi, ac in anguſtias prope coactæ pro virili ſua parte ſuppetias ferrent, admonentur. Protinus ergo ad Cæſaris ſigna conveniunt Germani atque in his civitas quoque noſtra, quod communi hoſti communes imperii vires opponendas eſſe in comitiis fuerat decretum. Sed & ceteri hujus viciniæ Epiſcopi, Principes & Civitates liberæ auxilia ſubmiſere, quorū adventu tantus numerus completus eſt, ut & Burgundum copia exercitus anteierint Germani. Hinc Linzium primo ceteræque diœceſeos civitates Ruperti præſidiis firmatæ ad deditionem compelluntur, mox Noveſienſem obſidionem ſolutum itur. Denique offerente ſe ad prælium Burgundo tam fortiter pugnatur, ut Carolus Burgundus a Noveſii obſidione regreſſus pacis conditiones offerret, quibus earum inter cetera fuit, ut Maria Burgundi filia Maximiliano Friderici Cæſaris filio in torum concederet. Quod pactum, occiſo demum Burgundo, executioni mandatum fundamentum veluti fuit Auſtriacæ felicitatis, quippe quo tot ampliſſimis provinciis potiti ſunt Auſtriaci, ut eorum potentiam omnes vicini extimeſcerent. Nec ſine ſingulari Numinis providentia videtur factum, ut potentiſſima hæc domus Turcis maxime vicina nova ſubinde caperet incrementa, ne ſcilicet barbari eorum potentia objecta ulterius in Germaniam penetrarent.

Anni Chriſti 1478, 1479.

Friderici IV. Cæſ. 39. 40.

Ab. V. C. 555. 556.

Clericorum per hæc tempora ignorantia.

AB hiſce reipublicæ motibus ad eccleſiæ faciem contuendam revocamur. Sed dici non poteſt, quanta his in regionibus barbaries ſaniorisque doctrinæ ignorantia in Clericorum ordine occurrat. Quamvis enim Italia bonas paulatim literas e ſitu ac ſqualore revocaret in lucem, viroſque ſubinde gigneret ad literas factos, nondum tamen trans Alpes bonæ literæ migraverant, ac plerique Clerici adeo malis ſuis ſibi felices videbantur, ut cum Tullio ſe venire in certamen poſſe crederent, ſi animi ſenſa Latinis verbis, licet nec Latine nec emendate exprimere poſſent. Multus in deploranda hac ſeculi ſui infelicitate fuit Johannes Schiphowerus, Eremita Auguſtinianus, quamvis & ipſe tam rudi & incomto dicendi genere utatur, ut cornicem cornicum oculos novo exemplo effodere credas. Ecce enim, ut quosdam Indulgentiarum mercatum improbantes ferit ad annum M. CCCC. XL. *Suis* (Diderici Archi Comitis Oldenburgenſis) *temporibus quidam ex paſtoribus & Capellanis conſpirationem fecerunt contra mendicantes limitatores ibidem exiſtentes, impugnantes privilegia Apoſtolica & præſertim de confesſionibus audiendis, ignari & juris Canonici imperiti, vix primis literis imbuti, qui vix ſine confuſione, ut ait Paſtor in tractatu de Curiatorum Miſeriis, requiem cantare ſciunt, & tamen ſingulis doctis viris, tanquam cornuta beſtia rebellizant, & in ſua aſinoitate perſeverantes, ſuper omnes ſe extollunt. Quomodo autem prædicabunt, qui literis operam non dederunt? Aut quam in prædicando indoctus ſacerdos utilitatem auditoribus ſuis afferre poterit, qui ſcripturas neſcit. Verum temporibus noſtris, in quibus eſt ſicut populus, ita eſt ſacerdos, ſtudium ſcripturarum miſerrimi ſacerdotes abjiciunt, pro libris ſcripturarum calices exhauriunt, & cotidie ſe inebriant. Viderint Epiſcopi, qui tales idiotas & inſcios ad ſacerdotii dignitatem promovent, qui imperitis curam ovium Chriſti commendant. Sedent in inſidiis cum potatoribus, in tabernis, ludis & Comeſſationibus vacant, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nomine ſacerdotes ſunt, converſatione aſini, nihil peni-*

Schiphovv. Chron. Old. Archicom. p. 171.

tus de ſcripturis intelligunt, diſcere contemnunt, & Latina lingua loqui vel ſcribere neſciunt, vix in vulgari exponere evangelia didicerunt. Quantos errores fabulas & hæreſes in eccleſiis prædicando populis annuncient, quis niſi expertus credere poſſet? Pro libris liberos ſibi comparant, pro ſtudio concubinas amant. Tales quamvis inſcii, quamvis indocti, quamvis ignari adhuc, contra privilegia Apoſtolica, contra viros doctos latrare non erubeſcunt. En itaque Sardos venales, quibus, ne mihi invidiam conflarem, non meo ſed Schiphowerl, pariter ſacri ordinis viri, eademque tempeſtate viventis, calamo titulum appoſui. Quis vero dubitet, quin ex hac craſſa rerum divinarum ignorantia cum profligatiſſima impietate conjuncta atheiſmus demum aut certe Epicuriſmus enatus ſit.

Martino Gindero ſtudiorũ cauſa abſenti nihil de præbenda detrahi jubet Pontifex.

Nec deerant tamen in tanto bonarum artium contemtu, quos melior mens inceſſerat. Inprimis eccleſia SS. Simonis & Judæ pridem doctiſſimorum hominum benigna nutrix his quoque infauſtis temporibus nonnullos aluit, politioris doctrinæ amantes. Inter hos in quadam Sixti Pontificis membrana hoc anno nobis occurrit quidam Martinus Ginder, Canonicus, qui licet beneficio quodam, præbenda & obedientia, ceu vocant, in hac eccleſia gauderet, indigoum tamen bono viro eſſe ratus, tam viridi ætate genio indulgere, aut honeſto otio more ſeculi abuti, conſilium cepit, ſtudiorum cauſa Romam aut in aliam quamcunque Academiam proficiſcendi. Quod Sixtus Papa, a quo venia prius impetranda erat, adeo probavit, ut luculento diplomate non modo copiam ei faceret ab eccleſia ſua ſtudiorum cauſa aliquandiu diſcedendi, verum etiam ei abſenti nihil de præbenda præter diſtributiones quotidianas detrahi juberet, eximeretque ſimul illum a decreto, quo abſentes ab eccleſia Canonici ad reſidenduin compellebaotur. Tot ſcilicet ambagibus opus erat Clericis, qui bonæ menti operam dare decreverant.

S. Sepulchri ... Ex de... Mu... derſp...

Sanctum ſepulchrum, quod in urbis noſtræ pomæriis Equitum S. Johannis ſacro ordini paruit, hoc temporis tractu omnium maxime floruit, coëmto Buntheimi ſub Harzburgo libero prædio e quo Dux Brunſvicenſis ingruente belli neceſſitate equitem poſcebat, aliisque quatuor villis Buntheimenſi ſubjectis. Quam notitiam debeo deductioni Muderſpachianæ, cujus pars ita ſe habet: Desgleichen hat aō 1478. der Johanniten Comptur zu Büntheim im Füeſtl. Braunſchw. Ambt Harzburg einen freyen Sattelhoff/ welcher den Herzog zu Braunſchweig den Roßdienſt thun/ und noch vier andere Höffe gehabt/ welche den Sattelhoff zu hülffe kommen müſſen.

Confraternitas S. Nicolai indulgentiis munita.

At in ipſa urbe eorum præcipue pietas fervebat, qui templo SS. Simonis & Judæ communi liberalitate ſubventuri, in confraternitatem S. Nicolai more ſeculi coaluerant ſæpius ad iſthoc templum religioois cauſa confluentes. Cumque metuerent hujus eccleſiæ Canonici, ne forte procedente tempore eorum pietas paulatim langueſceret, Romæ a quindecim Cardinalibus Guillelmo Oſtienſi, Oliverio Albanenſi, Jacobo Tuſculanenſi & Juliano Sabinienſi Epiſcopis, Stephano tt. S. Mariæ trans Tyberim Johanne tt. SS. Nerei & Achilei, Antonio Jacobo tt. S. Clementis Johanne Baptiſta, tt. S. Cæciliæ, Philiberto tt. SS. Johannis & Pauli Johanne Michaële tt. S. Marcelli, Hieronymo tt. S. Balbinæ, Petro tt. S. Nicolai inter imagines, dominico tt. S. Vitalis presbyteris, Franciſco S. Euſtachii & Raphaële S. Georgii Diaconis ſplendidiſſimū obtinuerunt diploma, quo iis copioſiſſimas indulgentias elargiuntur, qui ad fraternitatem hanc acceſſiſſent, ſeque erga eccleſiam SS. Simonis & Judæ exhiberent liberales. Qua de re ipſos audire Cardinales præſtat:

GVILIERMVS Oſtienſis, *Oliverius* Albanenſis, *Jacobus* Tuſculanenſis, & *Julianus* Sabinenſis, Epiſcopi, *Stephanus* tt. Sanctæ Mariæ trans Tyberim, *Johannes* tt. Sanctorum Nerei & Achillei, *Antonius Jacobus* tt. Sancti Clementis *Johannes Baptiſta* tt. Sanctæ Ceciliæ, *Philibertus* tt. Sanctorum Johannis & Pauli *Johannes Michaël* tt. Sancti Marcelli, *Hieronymus* tt. Sanctæ Balbinæ, *Petrus* tt. Sancti Nicolai inter imagines, *Dominicus* tt. Sancti Vitalis, Pbri. *Franciſcus* Sancti Euſtachii & *Raphaël* S. Georgii Diaconi Miſeratione divina, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales, Univerſis & ſingulis Chriſti fidelibus præſentes literas inſpecturis, viſuris pariter & auditūris ſalutem in Domino ſempiternam. Glorioſus & excelſus Dominus qui ſua mundum ineffabili claritate illuminat commovet & excitat cunctos Chriſti fideles ad benefaciendum, ut propter opera ſua bona, quæ in terris geſſerunt æternæ retributionis præmia & munera beatitudinis valeant & mereantur reportare in Cœlis. Cupientes igitur ut *collegiata Eccleſia Sanctorum Simonis & Judæ ac Matthiæ Apoſtolorum* Goslariens. Hildeſemensis diœceſios, in qua ut accepimus *Venerabilis fraternitas utriusque ſexus hominum in* bene-

honorem ſancti Nicolai Epiſcopi & Confeſſorum pro ſalute vivorum & mortuorum ad reſtaurandamque dictam Eccleſiam eſt, quæ in ſuis ſtructuris & ædificiis deſtituta ruinam minatur, cauſantibus querris & devaſtatione patriæ Eccleſiæ & prænimia vetuſtate & aliis ſiniſtris eventibus indigeat reparationibus, non modicum ſumptuoſis, ad cujus & fraternitatis huhujusmodi ſublevamen & onera perfruenda non extat facultas, ſed ſunt Elemoſynæ Chriſti fidelium & ſuffragia multùm neceſſaria, & oportuna; debite reparetur, conſervetur & mauteneatur inibique fraternitas augmentetur, & ipſa Eccleſia congruis frequentetur honoribus, & a Chriſti fidelibus jugiter veneretur, ac Luminaribus, Calicibus & aliis eccleſiaſticis ornamentis congrue fulciatur fideleſque ipſi eo libentius devotionis cauſa confluant ad eandem Eccleſiam, ac ad fulcimentum, conſervationem & manutentionem hujusmodi manus promptius porrigant adjutrices, quo ibidem dono cœleſtis gratiæ uberius conſpexerint ſe refectos, etiam ſupplicationibus pro parte dilectorum nobis in Chriſto fratrum & ſororum dictæ fraternitatis ſuper hoc inclinati de omnipotentis Dei miſericordia ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus autoritate confiſi omnibus & ſingulis Chriſti fidelibus utriusque ſexus vere pœnitentibus & confeſſis, qui dictam Eccleſiam collegiatam in Sanctorum *Simonis & Judæ & Sancti Matthiæ Apoſtolorum Patronorum ipſius Eccleſiæ* Sanctæ & individuæ Trinitatis, Aſſumtionis Beatæ Mariæ Virginis nec non ipſius Eccleſiæ dedicationis feſtivitatibus a primis veſperis usque ad ſecundas incluſive devote viſitaverint annuatim ac ad fulcimentum conſervationem & manutentionem hujusmodi manus porrexerint adjutrices, ut præfertur, Nos Cardinales præfati & quilibet noſtrûm per ſe pro ſingulis feſtivitatibus & diebus præfatis quibus id fecerint, Centum dies de injunctis eis pœnitentiis nimirum in Domino relaxamus, præſentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum omnium & ſingulorum fidem & teſtimonium præmiſſorum præſentes literas exinde fieri, noſtrorumque Cardinalatuum ſigillorum fecimus appenſione communiri. Datum *Romæ* in domibus noſtrarum ſolitarum reſidentiarum ſub anno a Nativitate Domini Milleſimo Quadringenteſimo Septuageſimo nono. Indictione duodecima, die vero viceſima quinta Menſis Maji, Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini *Sixti* divina providentia Papæ Quarti, Anno octavo.

Privilegia Eccleſiæ SS. Sim. & Jud. confirmata.

Nec minus Sixtum Pontificem erga ſe beneficum experta eſt eccleſia SS. Simonis & Judæ, quippe qui hoc eodem anno MCCCCLXXIX. omnia hujus facti privilegia luculento diplomate confirmavit. In quo cum Pontificem ad generalis Concilii placitum provocare videam, juvat integram bullam hic recitare, ut appareat, quo jure Pontifices ſe ultra Concilium extulerint.

SIXTVS Epiſcopus Servus ſervorum Dei Dilectis filiis *Decano & Capitulo eccleſiæ ſanctorum Symonis & Judæ* Goslarien̄ Hildeſemen̄ dioc. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Dum a nobis petitur quod juſtum eſt & honeſtum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per ſolicitudinem officii noſtri ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecti in Domino filii, veſtris juſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu omnes libertates & immunitates a prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus ſive per privilegia vel alia indulta, vobis & eccleſiæ veſtræ conceſſas, nec non libertates & exemptiones ſecularium exactionum a Regibus & principibus ac aliis Chriſti fidelibus, vobis & eidem eccleſiæ rationabiliter indultas, ſpecialiter autem decimas, terras, domos, vineas, ortos & alia bona ad Menſam Capitularem dictæ Eccleſiæ legitime ſpectantia, ſicut ea omnia, juſte & pacifice poſſidetis, vobis & per vos eisdem eccleſiæ & Menſæ auctoritate apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus *ſalva in prædictis decimis moderatione Concilii generalis.* Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis & communitionis infringere, vel ei auſu temerario contraire, Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit indignatio-

 nem

nem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud ſanctum Petrum. Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo nono, Kl. Junii Pontificatus noſtri anno Octavo.

B. de Capitaneis.

Capella B. Mariæ ad Cluſã a Nicolao Dec. Mont. S.

Deoique nec prætereuoda hoc loco eccleſia Montis S. Petri, Decano uſa Nicolao, qui coovocato Dominica poſt Matthæi Capitulo, conſentiente Canonicorum ſuffragio jus patrooatus in Capellam *B. Mariæ* Virgiois apud Cluſam in radice Montis S. Petri obtinuit, mox eam Capellam Rectori commiſit Ludolfo Rodis. Qua de re ipſa acta placet audire, cum hujus Capellæ nusquam videam mentionem fieri.

Petri Jo. Rodis commiſ-titur.

ANno Dni M CCCCLXXIX Dominica poſt *Matthiæ Nicolaus* Decanus convocato Capitulo, in quo erat Dominus *Hildebrandus Lang*, *Ludolphus*, *Rodis*, *Johannes Brenne*, & *Bartholdus Girſeborch* Canonici Reſidentes de conſenſu omnium factus Patronus & Collator ſolus & ſui ſucceſſores in Decanatu, tali adjecta conditione quod poſt poſſeſſorem præſentem nulli niſi Canonico reſidenti committat Capellam B. Mariæ Virginis ap. Cluſam in pede Montis S. Petri, contulit prænominatam Capellam Domino *Ludolfo Rodis*, qui eam dotavit 14 *marcis pecuniarum Goslaenſium*. Idem Decanus eodem tempore dedit prænominato licentiam eandem permutandi.

Capella BB. Romani & Petri in Sudborch.

Faciunt quoq; hæc acta mentiooem Capellæ BB. Romani & Petri in monte Sudborch olim celebris, atq; ad idẽ Canonicorum Collegium ſpectantis, cujus hodie nec vola amplius oec veſtigium ſuperat.

Anni Chriſti 1480. 1481.
Friderici IV. Cæſ. 41. 42.
Ab V. C. 557. 558.

Guilielmus Barto Vicar.

LUſtrabat tum haſce regiooes Frater Guiliermus Barto fratrum minorum de obſervaotia Ciſmontanarum Partium Generalis Vicarius, nec non reverendi Patris Vicarii Generalis Vltramontani Commiſſarius, non alia procul dubio de cauſa, quam ut Franciſcanorum monaſteria per has regiooes obvia viſitaret eorumque diſciplinam iodagaret coram. Ingreſſus etiam hoc anoo Richenbergenſe monaſterium, ſatis benigne ab Henrico Priore ac Conventu excipitur, largis eleemoſynis officiisque refectus. Quibus ut ſe gratum præſtaret Guiliermus, monaſterium Richenbergenſe in ordinis ſui ſodalitatem precumque commuoiooem cooptavit. Exemplum literarum tale eſt.

Gen. fratrum Min. has regiones luſtrat.

Fraternitas Mooaſtica.

VENERABILI ao religioſo viro Domino *Henrico* Priori in Richenberg ordinis Canonicorum Regularium, nec non & omnibus ſibi ſubjectis præſentibus & futuris Deo & *B. Franciſco* devotis *Frater Guillermus Barto, fratrum minorum de obſervantia Ciſmontanarum partium Generalis Vicarius nec non Reverendi Patris Vicarii Generalis Ultramontani Commiſſarius.* Salutem ac pacem in Domino ac bonis perfrui ſempiternis. Benignus veſtræ devotionis affectus, quem ad ordinem noſtrum geritis, præcipue ad fratres in regulari obſervantia viventes exigentia digna requirit, ut quia in temporalibus charitati veſtræ nequimus reddere, in ſpiritualibus tamen quantum poſſumus & pro ut in noſtris deſideriis ſuppetit vitæ rependere conemur. Quapropter vos ad confraternitatem noſtram recipio, in vita pariter ac in morte ſpiritualem vobis participationem omnium bonorum ſpiritualium, videlicet miſſarum, orationum, ſuffragiorum jejuniorum, diſciplinarum, vigiliarum, lectionum, prædicationum, laborum, cæterorumque bonorum omnium, conferendo quæ per fratres noſtros & ſorores S. Claræ, ac fratres & Sorores de pœnitentia, nobis qualibus ſubditos omnium bonorum auctor Dei filius fieri dederit, ut multiplici ſuffragiorum adjuti præſidio, & hic augmentum gratiæ & in futuro æternæ vitæ præmia mereamini poſſidere. Cupiens inſuper, ut dum obitus veſter, quem Deus ad fructuoſa meritorum exercitia protrahere dignetur, noſtris denunciabitur fratribus, pro quibus idem ſervitium faciant, quod pro noſtris præcipuis benefactoribus in noſtro ordine

dine eſt laudabiliter fieri conſuetum. In prædictæ autem conceſſionis teſtimonium ſigillum officii mei præſentibus duxi apponendum, Datum in *Ricbenberg* provinciæ ſaxoniæ anno Domini M.CCCC.LXXX. altera die *B. Andreæ Apoſtoli.*

Henningi Hild. Epiſcopo ſuccedit Bertoldus II.

Cranz. metrop. lib.12.c.17. p.329. Chron. Sax. Pomar. p.354. Reutel. p.107. Chron. Epiſc. Hildeſ. MSC. c.46. Bruſch. c.11.n.44. p.1060.

Proximo anno Henoingus Hildeſienſis Epiſcopus ſenio jam fatiſceos curisque & rerum diſcriminibus ſeſſus ſignum receptui dedit, pactusque ſibi certam argenti ſummam vitæ honeſtæ tranſigendæ oeceſſariam, ſacerdotium ultro tradidit Bertholdo Landsbergio, Verdenſi Epiſcopo, cujus potiſſimum conſiliis armisq; Hildeſienſem Epiſcopatum obtinuerat. Viro doctrina, prudentia rerumque uſu tam præſtanti, ut Juris utriusque Doctor & Decretalium Licentiatus renunciatus ſit. Patriæ quoque civili bello exhauſtæ tam utilem præſtitit operam, ut Reutelii teſtimonio veluti ſol radios ſuos in omnes extendens plauſum a ſingulis meruerit. Hanc tamen publicam tranquillitatem mox interrupit bellum civile cum Hildeſienſi Civitate geſtum, cui cum & Goslaria noſtra immiſta fuerit, infra de eo pluribus erit agendum. Utilis ſane ſuis Epiſcopus, religionisque ſtudioſiſſimus, magnusque religioſorum Mæcenas.

Anni Chriſti 1483. 1484.

Friderici Cæſ. 44. 45.

Ab. V. C. 560. 561.

Bertholdus Hildeſ. Epiſcopus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ libertates violans.

Hic Bertholdus ſimul ac ad Hildeſienſem Epiſcopatum translatus a Sixto Romano Pontifice confirmationem obtinuit, nihil habuit antiquius, quam eccleſiam ſuam temporum injuriis exhauſtam ac aç ad incitas pene redactam ab ære alieno, quo premebatur, liberare. Quam in rem omnibus ordinibus, ſed & eccleſiis *collectam*, quam vocant indixit. Poſtulatum etiam ab Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Caoonicis, ut laboranti Diœceſano ſuo certam argenti ſummam penderent. Sed obſtitit Capitulum, exemtum ſe a jurisdictione Epiſcopi, aſſerens, nec ullo pacto ad præſtanda onera adigi poſſe. Epiſcopo tamen gravius ſubinde collectam urgente, ultroque pollicente, nihil hac re juribus ac libertati eccleſiæ detractum iri, demum morem geſſit Capitulum, ea tamen lege, ut nihil ſibi hac re de exemtionis juribus decederet. Verum ſtatim Eccleſia hæc ſenſit, quam periculoſum ſit, vel latum unguem de jure ſuo decedere. Mox enim Archidiaconus Goslarienſis ceterique Epiſcopi officiales Canonicos & Vicarios in jus vocare, ad Synodos citare, multasque eis inferre injurias, quas nunquam antea ab Hildeſienſi ſede pertulerant. Res itaque delata ad Sixtum Pontificem, qui cognita cauſa, omnibusq; hujus Eccleſiæ privilegiis conſpectis, præclaro diplomate Eccleſiam in libertatem aſſeruit, ac Hildeſienſi Epiſcopo nec non Archidiacono Goslarienſi nihil juris in eam reliquit, Abbate ſimul Sanctorum Erfordienſi & Decanis S. Blaſii Brunſvicenſi & Bremenſi Judicibus & Conſervatoribus datis. Bullam licet paulo prolixiorem, vel ideo tamen non poſſumus non huc integram inſerere, quod pleraque hujus eccleſiæ privilegia recenſet, deque multis nos rebus admonet, alibi non obviis:

A Sixto Pontifice compeſcitur.

SIXTUS Epiſcopus ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Etſi univerſi orbis eccleſiæ apoſtolicæ ſedi, quæ diſponente Domino ſuper illas ordinariæ poteſtatis obtinet principatum, ſubeſſe noſcuntur, aliquas tamen dicta ſedes de ſuæ poteſtatis plenitudine ſpecialius ſibi ſubdit. Sic eas a cujuslibet juris dictione eripiens, ut nullum niſi Romanum Pontificem ſuperiorem recognoſcant, conſtituendo eas quodam ſpeciali privilegio libertatis penitus exemtas, ut earum perſonæ votivis congratulentur eventibus & apoſtolicos ſe cognoſcant recepiſſe favores: & ut quæ propterea a Romanis Pontificibus & Catholicis Principibus provide emanaſſe dicuntur perpetuo illibata perſiſtant, libenter interponit ſollicitudinis ſuæ partes. Sane pro parte dilectorum filiorum *Præpoſiti, Decani, Capituli, Canonicorum, Vicariorum, Capellanorum, Rectorum Capellarum, Altariſtarum Servitorum & perſonarum* eccleſiæ SS. Simonis & Judæ opidi Goslarienſis Hildeſemenſis Dioceſis nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet olim claræ memoriæ *Fridericus primus* Roman. *Imperator ſemper Auguſtus dictam eccleſiam inclitam & præcipuam in dicto opido in quo illis temporibus dicti Friderici & aliorum plurimorum Imperatorum reſidentiam per multos annos fuiſſe aſſeratur diverſis domis a libertate ac privilegiis Imperialibus decoravit, ac in ſuis litteris Imperialibus eccleſiam ipſam gloriam*

coronæ

Google

Coronæ ſuæ appellando, quantum in eo erat, voluerit, quod nullus Epiſcoporum aliquem ex Canonicis Eccleſiæ Goslarienſis prædictæ excommunicandi, vel ne divina ibidem celebrarent, prohibendi, ſine conſilio & connivencia Imperialis majeſtatis poteſtatem haberet, Et deinde felicis recordationis *Leo Papa* prædeceſſor noſter eandem eccleſiam ab omni jure & Dominio ac leſione & moleſtia ſalvam eſſe nullamque metuere voluerit, advocatiam illius imperiali Majeſtati relinquendo: & bonæ memoriæ *Adrianus* Papa etiam prædeceſſor noſter dictam eccleſiam ſub Beati Pe- & dictæ ſedis protectione ſuſceperit, piæque memoriæ *Victor* Papa etiam prædeceſſor noſter eandem eccleſiam & ejus canonicos, qui pro tempore forent, ad Romanam eccleſiam pertinere voluerit ita, ut nullum metuerent & reſpicerent, prout in ſingulis prædeceſſorum & imperialibus literis prædictis plenis dicitur contineri, & ab immemoriabili tempore citra dicta eccleſia pro immuni ab omni onere ordinario ſive extraordinario ſeſe tenuerit & ab aliis tenta & reputata fuerit, longiſſimo temporis ſpatio nichilonimus a modicis effluxis annis,citra,cum ob illarum partium deſolationem, agrorum depopulationem ac hoſtiles incurſus dicta eccleſia in bonis fructibus redditibus & proventibus ejusdem adeo diminuta & lacerata eſſet, ut pauci Canonici apud dictam eccleſiam valerent & reſiderent, Canonici ipſi ibidem reſidentes, quandoque ut creditur ob egeſtatem nimiam ab Epiſcopo Hildeſemenſi ordinario loci ultra debitum exemtionis protuitione & defenſione collectam ſeu gravamen eis imponi ſuſtinuerunt, collectam ſolvere conſenſerunt, & ea ut aſſerant conditione, quod illæſi in eorum exemtione per manerent, etiam ſolverunt venerabili Fratri noſtro *Bertoldo* Epiſcopo Hildeſemenſi aſſerenti propterea privilegia & libertatem dictæ eccleſiæ nullo modo infringere & infirmare velle. Cum autem, ſicut eadem petitio ſubjungebat, præfatae perſonæ contra eorum exemtionem indebite & iujuſte perſæpe ab eodem *Epiſcopo* Hildeſemenſi ac ejus *Officiali* nec non *archidiacono* dicti loci tracti in cauſam & moleſtati ac intolerabilia damna & expenſas graves ſubire coacti extiterint, & quia poſſet a nonnullis veriſimiliter dubitari, an dicta exemtio læſa foret pro parte præpoſiti, decani & Capituli prædictorum aſſerentium dictam eccleſiam a ducentis & ultra annis ſemper exemtam ab omni munere ordinario & extraordinario ac collecta immunem reputatam fuiſſe, nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut dictæ antiquæ exemtioni robur noſtræ confirmationis adjicere & illas præmiſſorum occaſione infringi non poſſe decernere & declarare aliasque eis in præmiſſis oportune providere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos igitur, qui ex debito noſtri paſtoralis officii unicuique jus ſuum conſervare debemus, præpoſitum, decanum, capitulum, canonicos, vicarios, capellanos, rectores capellarum, altariſtas, ſervitores ac perſonas dictæ eccleſiæ a quibusvis excommunicationis ſuſpenſionis & interdicti aliisque eccleſiaſticis ſententiis cenſuris & pœnis a jure vel ab homine quavis occaſione vel cauſa latis ſi quibus quomodolibet innodati exiſtunt, ad effectum præſentium duntaxat conſequendum, harum ſive abſolventes & abſolutos fore cenſentes hujusmodi ſupplicationibus inclinati dictam antiquam exemtionem & inde ſecuta quæcunque autoritate apoſtolica præſentium tenore veris exiſtentibus præmiſſis confirmamus & adprobamus ſupplemusque omnes & ſingulos defectus ſi qui forſam intervenerunt in eisdem & prætextu præmiſſorum infringi nullatenus poſſe eadem autoritate decernimus; & nichilonimus pro potiori cautela Præpoſitum, Decanum, Canonicos, Capitulum, vicarios, Capellanos, Rectores Capellarum, Altariſtas, Clericos, & perſonas dictæ eccleſiæ, qui nunc ſunt & pro tempore erunt, cum omnibus & ſingulis rebus beneficiis & bonis ad eccleſiam, præpoſituram, decanatum, canonicatus & præbendas, vicarias, Capellanias, Capellas, Altaria, clericatus & perſonas prædictas nunc pro tempore exiſtentes ab omni dominio, jurisdictione, ſuperioritate & correctione Epiſcopi Hildeſemenſis & archidiaconi loci prædictorum eorumque officialium & aliorum ordinariorum judicium quorumlibet dicta auctoritate perpetuo eximimus & totaliter liberamus;

mus, ac ſub beati Petri & præfatæ ſedis protectione ſuſcipimus, atq; noſtra, exemtosque immunes & liberos cum præpoſitura, decanatu, canonicatibus & præbendis, vicariis, capellaniis, capellis, altaribus, clericatibus, beneficiis bonis & rebus prædictis eſſe volumus, nobisque & ſucceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus & canonice intrantibus ac dictæ ſedi immediate ſubeſſe. Ita, quod præfati & pro tempore exiſtentes Epiſcopi Hildeſemenſes ac loci archidiaconus vel eorum officiales & quicunque alii ab eis ab cauſas audiendas deputati vel deputandi & alia quævis perſona quacunque dignitate ac autoritate præfulgeat etiam ratione delicti ſive contractus aut rei de qua ageretur, ubicunque committatur idelictum, vel ineatur contractus, ſeu res ipſa conſiſtat, nullam in præpoſitum, Decanum, Canonicos, Capitulum, Vicarios, Capellanos, Altariſtas & perſonas prædictos utpote prorſus exemtos excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti aliasque ſententias, cenſuras, ſive pœnas proferre ſeu infligere, aut in eos eorumque eccleſiam, præpoſituram, decanatum, canonicatus, & præbendas, vicarias, capellanias, altaria, beneficia, res & bona, jurisdictionem poteſtatem & dominium quomodolibet exercere aut ad provincialia vel ſinodalia aut alia concilia evocare præſumant; decernentes ex nunc omnes & ſingulas excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti ſententias & quoscunque alios proceſſus, quasvis pœnas in ſe continentes, quos & quas adverſus eccleſiam, præpoſitum, Decanum, canonicos, vicarios, capellanos, altariſtas & familiares prædictos communiter vel diviſim res, bona & beneficia eorundem contra tenorem & formam exemtionis hujusmodi quomodolibet haberi contigerit, ſeu etiam promulgari & generaliter omnia & ſingula quæ ſecus ſuper his quomodolibet ſcienter vel ignoranter attemptari contigerit, irrita & inania ac nullius roboris vel momenti exiſtere, & nihilominus dilectis filiis *Abbati monaſterii Sanctorum Erfordenſ. & S. Blaſii Brunſvicenſ. Moguntinenſis ac Hildeſemenſis diœceſis nec non Bremenſ. eccleſiarum decanis* per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus ipſi vel duo aut unus eorum per ſe vel alium ſeu alios præmiſſa ubi quando & quotiens opus fuerit, fuerintque deſuper legitime requiſiti publicantes ac præfatis præpoſito, decano, Capitulo, canonicis, vicariis, capellanis, rectoribus capellarum, altariſtis & perſonis in præmiſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes non permittant præpoſitum, decanum, capitulum, canonicos, vicarios, capellanos, rectores capellarum, altariſtas aliasve dictæ eccleſiæ perſonas contra præſentium literarum tenorem quomodolibet moleſtari. Contradictores autoritate noſtra appellatione poſtpoſita compeſcendo, non obſtantibus felicis recordationis *Innocentii* Pp. IV. contra exemtos, quæ incipit: *Dolentes*, & *Bonifacii* Pp. VIII. ſimiliter prædeceſſorum noſtrorum, quibus cavetur, ne quis extra ſuam civitatem vel diœceſin niſi in certis exceptis caſibus & in illis ultra unam diætam a fine ſuæ dioc. ad judicium evocetur. Seu ne judices a ſede deputati prædicta extra civitatem vel dioe. in quibus deputati fuerint contra quoscunque procedere aut alii vel aliis vices ſuas committere præſumant. Et de duabus diætis in concilio generali editis & aliis apoſtolicis conſtitutionibus nec non præfatæ eccleſiæ juramento, confirmatione apoſtolica vel quavis firmitate alia roboratis, ſtatutis & conſvetudinibus contrariis quibuscunque ſeu ſi epiſcopo, archidiacono & officialibus prædictis vel quibuscunque aliis communiter vel diviſim a ſupra dicta ſit ſede indultum, quod interdici, ſuſpendi vel excommunicari, aut extra vel intra certa loca ad judicium evocari non poſſint per literas apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nos enim dictis *Abbati* & *Decanis* ſi contingat, quod ad perſonas quæ pro executione eis factæ commiſſionis praedictae citandas tutus non pateret acceſſus citandi illas per edictum publicum in locis vicinis, de quibus ſit veriſimilis conjectura, quod citationes ipſae poſſint ad eorundem citatorum notitiam pervenire facultatem concedimus per praeſentes, decernentes citationes ipſas, quas ſic fieri per edictum contigerit perinde eosdem ſic citatos arctare, ac ſi eis perſonaliter oſtenſae & in-

inſinuatæ forent. Et inſuper quia forſan difficile foret praeſentes literas ad ſingula loca, in quibus eas opus eſſet, deferre, volumus & apoſtolica autoritate praedicta decernimus, quod earum tranſumto manu publici notarii confecto & ſigillo alicujus praelati munito perinde in judicio & extra ubique fides adhibeatur prout praeſentibus originalibus litteris adhiberetur, ſi eſſent exhibitae vel oſtenſae. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam noſtrae abſolutionis, confirmationis, approbationis, ſuppletionis, conſtitutionis, exemtionis, liberationis, ſuſceptionis, voluntatis, mandati, conceſſionis & decreti infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praeſumſerit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Dat. Romae apud Sctum Petrum anno incarnationis dominicae milleſimo quadringenteſimo octuageſimo tertio. Id. Aprilis Pontificatus noſtri anno duodecimo.

C
P. Pardo.
G. Neronius. — Jo. Horn. per alium. — A. Trapezuntius.
B. de Feltro
E. Arndes
Sinolfus.

Hildeſienſes Epiſcopo vectigal denegantes bello impetuntur.

Cranz. lib. 12. Sax. c. 35. l. 12 metr. c. 17. Chytr. lib. 2. Sax. p. 57. Lezner. lib. 2. Chron. Daſſel. c. 16. fol. 31 ſq. Bunting. part. 1. Chron. Brunſv. p. 287. part. 2. p. 437. part. 5. p. 302. Chrō. Sax. Pomar. p. 354. Spangenb c. 342. Chron. Sax. & l. 5. Schauenb. c. 31. p. 344. Chron.

At multo magis repugnantem altero dehinc anno Bertoldus Epiſcopus expertus eſt civitatem Hildeſienſem. Proponebatur & his vectigal hiſce ſatis ſpecioſis condirionibus, ut cives de quovis dolio cereviſiæ tres ſolidos penderent, ad reſarciendum vero damnum congiis contractioribus urerentur. Diſplicuit hæc res civibus. Hinc Epiſcopum multis rogarunt, ne quid a libertate juribusque ſuis alienum obtrudere velit, a condita urbe nunquam cereviſiæ tributum impoſitum, nec parum ſubeſſe periculi, ne alia ſubinde ſuccederent onera, ſi hoc admitteretur, ſua intereſſe, dare operam, ne novis ejusmodi ac Inuſitatis vectigalibus reſpublica rurberur. Epiſcopus licet ingenio eſſet placidiſſimo, a quibusdam tamen litium incentoribus adverſus civitatem concitatus tanto acrius cœpit vectigal exigere, extrema quævis comminatus, niſi morem gererent. Quo factum eſt, ut cives libertati ſuæ timentes aperte negarent, ſe quicquam Epiſcopo conceſſuros, quod anteceſſores nunquam exegiſſent. Hæc origo peſtilentiſſimi belli, quo tota hæc vicinia exarſit. Statim enim Epiſcopus civitati infenſus ſumma ope niſus eſt impotenti Hildeſienſium, ut interpretabatur, licentiæ modum ſtatuere, quem in finem cum Wilhelmo Duce Brunsvicenſi & Henrico ejus filio fœdus iniit, magnoque apparatu domandæ civitati ſe accinxit. Interea Hermanno ab Hauſen, Conrado de Schwicholt & Henrico ab Hardenberge in turbido erat conſilium, quippe qui jamdudum cum civitate colliſi eo ſecurius nunc eam vexabant, quo minus id diſpliciturum epiſcopo videbatur. Hinc obſidere itinera, cives ex urbe egreſſos verberibus affligere, in vincula rapere, argento emungere, plauſtra mercibus onuſta abigere, adeo denique premere, ut & ipſi adverſus imminens periculum fœdere cum Friderico Duce Brunsvico-Calenbergenſi inito præmunirent.

Hild. Ep. MSC. c. 46. Schaten. l. 18. annal. Paderb. p. 257. part. 2.

Annus Chriſti 1485.
Friderici IV. Cæſ. 46.
Ab. V. C. 562.

Hildeſienſis belli initia & Friderici ducis Br. captivitas.

JCtis proinde utrinque fœderibus ſequente ſtatim anno ad arma itum eſt: properatumque a Wilhelmo Duce Brunsvicenſi, ut Fridericus Dux Hildeſienſium patronus imprudens imparatusq; opprimeretur. Hujus enim eo majori flagrabat odio, quod nuper Margaretam Comitiſſam Ritbergenſem ſpe prolis uxorem duxerat. Hinc contractis clam copiis ſuis accitisque ſociorum auxiliis Calembergam ex inſidiis adortus eam primo impetu expugnat, & Fridericum Ducem nihil tale ſubveritum captum primo Hardeſiam, deinde Mundam abducit, comitiſſam ſine dotalitio rejicit, cauſam interſerens, Fridericum vitio quodam mentis gerendæ reipublicæ minus idoneum eſſe. Calenbergæ cuſtodiæ demandata Henrico ab Hardeſiberg jurato Hildeſienſium inimico, qui ſæpius facta inde eruptione Hildeſienſium agrum devaſtavir. Intercepto itaque Friderico Hildeſienſes præcipuo fœderato privati ad pacem procliviores eſſe cœperunt. Et quamvis Epiſcopus interveniente Hanſeaticarum civitatum arbitrio civitatem a vectigali abſolveret ſeque ejus jura ſarta tectaque ſervaturum polliceretur: nobilibus tamen quibusdam odia ſubinde inveterata inflammantibus in tantum erupit gladiorum impunitas, ut Hildeſienſes vix pedem portis efferre auderent.

Quam

Goslaria aliæq; civitates & principes Hildeſienſiũ cauſam ſuſcipiunt.

Quamobrem damnatis pacis conſiliis, apertum bellum continuis latrociniis anteponentes vicinos principes ac civitates ad ſociale bellum invitarunt. Nec multum cunctati auxilia pollicentur Henricus Dux Brunsvico. Grubenhagenſis, Henricus Epiſc. Mindenſis, Conradus Epiſcopus Osnabrugenſis, Comites Lippienſes, Hojani, Schawenburgenſes, Retbergenſes, Dipholti, & hæ urbes ex Hanſeatico fœdere Hildeſienſibus ſociæ Goslaria, Brunsvicum, Magdeburgum, Luneburgum, Gottinga, Eimbecca, Northemium, Hannovera & Stendalia, in quibus præcipuum Hildeſienſibus præſidium poſitum videbatur. Quo comperto Wilhelmus Dux Brunsvicenſis dato ad Prælatos nobilitatem & civitates ſuas edicto multis de Hildeſienſium audacia conqueſtus ſerio prohibuit, ne quidquam in urbem ſibi inviſam inferri paterentur. At cives commeatu prohibiti ſociarum civitatum opem implorarunt. Unde Goslarienſes, Gottingenſes, Hannoverani, Eimbeccenſes & Brunsvicenſes habito Brunsvici colloquio literis primo dein legatione Wilhelmum rogarunt, ut decretum hoc ſe inconſultis factum ac cum extremo reipublicæ detrimento conjunctum refigeretur, polliciti, ſi quæ lites inter Henricum Ducem & Hildeſienſes obortæ fuiſſent, ſe daturos operam, ut aut ex æquo bonoque, aut jure ſopiantur, ſin armis decertare malit, non poſſe ſe facere, quin ſociæ urbi ex pacto ferant ſuppetias. Quibus Wilhelmus Hildeſienſes inquit, ab Epiſcopi ſui obſequio dilapſos, nec monitis amplius, nec comminationibus præbere aures, hinc nec ſe unquam commiſſurum, ut Epiſcopus tam arcto fœdere ſibi conjunctus a ſuis exagitetur. Interea Bertoldus quoque Epiſcopus, ne quid Hildeſienſibus inferri poſſet, vias omnes intercluſerat, vicinasq; arces firmaverat præſidiis, ratus ſe cives fame ad deditionem compulſurum. Nec minus Hildeſienſes cognito Epiſcopi animo ſe hoſtes ejus profeſſi ſunt, freti ſociatum civitatum auxilio, quæ magno apparatu futuro bello ſe accingebant. Jamq; res mutuis depopulationibus velitationibusque agebatur, cum Henricus Brunsvicenſis junctis ſibi Epiſcopi copiis ſub paſchatis feſtivitatem urbem obſidione incingeret, caſtraque ad montem, cui patibulum nomen dedit, explicaret, extrema quævis interminatus, niſi ad obſequium redeant. Hinc adductis in caſtra tormentis cœpta magnis animis oppugnatio, verberata mœnia, omnibusque admotis machinis tentatum, ſi forte lacunæ ad inſultum poſſent aperiri. Sed tanta fuit militis præſidiarii virtus, tanta civium ſolertia, ut in caſſum ſub mœnibus hærerent hoſtes, & mox veriti civitatum adventum, ſoluta obſidione diſcederent, non niſi villis quibusdam & ſpeculis extra civitatis pomœria incenſis.

Hildeſia fruſtra ab Epiſcopo tentata.

Hildeſienſes Hohenhamelã incendunt.

Hac fortuna ſua Hildeſienſes animoſiores redditi pleno agmine in Brunsvicenſium Ducum Epiſcopique agros involant, abactisque ſubinde pecoribus, locupletes prædaque onuſti in urbem redeunt, mox majora auſi facta eruptione Hohenhamelam in Peynenſi præfectura ſitam invadunt, templum plurimis vicinorum bonis repletum in cineres vertunt, Johannem de Steinberge & Bartholdum de Rutenberge, quibus Epiſcopus Peinenſem arcem ruendam crediderat, aliosq; centum & ſexaginta viros captos ſecum abripiunt. Nec ſegnius ceteri fœderati occaſionem rei gerendæ aucupabantur. In his Comes præcipue Ritbergenſis Wilhelmo Brunsvicenſium Duci ob illatam ſorori injuriam infeſtus irasque & ultionem ſpirans cum delecto Weſtphalorum equitatu Hildeſienſibus auxilio properat, majore tamen animo, quam fortuna. Henricus enim Wilhelmi Ducis filius, ut erat manu promtus, comperto Comitis adventu viam, qua transeundum erat militibus ſuis occluſit, rerumque ignaros advenas prope montem Peutersberg menſe Junio tanto prælio fudit, ut cæſis plurimis ipſe Comes ſtrenui non minus militis, quam fortiſſimi Ducis partes executus aliique octoginta nobiles vivi in Ducis venirent poteſtatem, multo deinde ære redimendi.

Comes Retbergenſis. Hildeſienſibus auxilio properans captus.

Altera Hildeſiæ obſidio.

Lætus hac victoria Henricus Brunsvicenſis in ipſam Hildeſiam tanta auxilio privatam denuo omnem belli molem convertit, ratus, ea occupata, bellum uno actu confectum iri. Eo igitur appetente jam æſtate, omnem exercitum, quem cum Epiſcopi copiis octo armatorum millia compleviſſe ferunt, omnesque quas potuit, machinas admovit, actisque vineis continuis tormentorum ictibus, mœnia quaſſavit. At eadem virtute cives pro Penatibus ſuis pugnarunt, freti inprimis turrium mœniumque fortitudine, quæ hoſtes in caſſum machinis ſuis tentabant. Erat tum in urbis præſidio Henricus de Lawenburg acerrimus bello juvenis, qui cum delecta equitum manu ſæpius extra portas egreſſus, hoſtibus ſe objecit, vineas confudit, foſſores obtrivit, & non unam adoream pugnando reportavit. Quamvis igitur mœnium firmitas, militisque præſidiarii fortitudo facile omnes hoſtium machinas eluderet, fames tamen rerumque inopia cives mox fatigare cœpit, quod hoſtes fruges omnes in Hildeſienſi agro devaſtaverant. Quo cognito ſociæ urbes coëmtis multis frugibus eſurienti civitati ſubvenire parabant. Collectis enim Brunſvicio ducentis & quinquaginta plauſtris frugibus repletis, mille & quingentos addidere milites, qui darent operam ne plauſtra in hoſtes inciderent. Hisque cum Impedimentis VIII. Id. Auguſti verſus Hildeſiam moverunt, ac ſequente die civibus obviam ex urbe effuſis, quicquid ſecum attulerant tradiderunt. Hoſtes

igitur mox expugnationem deſperantes ſoluta obſidione militeque per agrum diviſo ſpatium dedere Hildeſienſibus novas contrahendi vires, illatasque ſibi injurias in Epiſcopum vindicandi.

Novum Epiſcoporum Comitū & Civitatum fœdus pro liberanda Hildeſia.

Magna inter hæc invidia conflatur Wilhelmo Brunſvicenſium Duci, quod Margaretham Ritbergenſem negato dotalitio ex Friderici Calenbergenſis thoro detruſerat, ipſumque Comitem Ritbergenſem in ſua tenebat poteſtate. Tanta enim illuſtri familiæ illata ignominia omnem ferme Weſtphaliam Saxoniamque protraxit in arma, pluresque utriusque Saxoniæ proceres provocavit, ut ultro civitatis partes ſuſciperent. Sub Laurentii feſtivitatem fœdus pro liberanda urbe percuſſerunt Conradus Epiſcopus Oſnabrugenſis, Simon Paderbornenſis, Henricus Mindenſis, Ericus, Antonius, Johannes & Otto Comites Holſatiæ & Schaumburgi, Juſtus Comes Hojæ & Brockhuſil, Bernhardus Lippiæ Dominus, Rudolphus dominus Dipholti & civitates Goslarienſis, Magdeburgenſis, Brunsvicenſis, Luneburgenſis, Hildeſienſis, Gottingenſis, Stendalienſis & Hannoverana. Extant apud Leznerum tabulæ de hoc fœdere conſignatæ, quibus ideo ſe ad arma excitos fœderati profitentur, quod Fridericus Dux Brunsvicenſis morbo decumbens ac iovitus e conjugis amplexibus abreptus non ſatis laute pro dignitate habeatur, ditiones Friderici a Wilhelmo detineantur, Margaretha Ritbergenſis dato veluti repudio a conjuge detracta proventu dotalitio defraudetur, Comes Ritbergenſis bello nondum denunciato in via publica profligatus in vinculis habeatur, Hildeſienſes ab Epiſcopo juribus ſuis ac privilegiis ſpolientur, alteraque jam vice obſidionem ſuſtineant, ceteræ denique civitates libero commercio cum inſigni detrimento prohibeantur. Atque his quidem tabulis cautum eſt fœdus viginti annos duraturum, ſe Epiſcopum Hildeſienſem cum vaſallis nec non Wilhelmum & Henricum Duces Brunsvicenſes communes hoſtes habituros, omnibusque viribus oppugnaturos, diffidationis literas ſtatim miſſuros, quendam e Comitibus cum quinquaginta equitibus ad civitatum copias acceſſurum, ſummæq; belli præfuturum, arces ac prædas communi exercitu partas ex æquo inter Dominos & civitates dividendas, quæ ſinguli deviciſſent, ſingulis propriis futura, nullum denique fœderatorum inconſultis ceteris pacem cum hoſtibus initurum.

Civitatū ſociarum expeditio.

Adulta jam æſtate Civitates Goslaria, Magdeburgum, Luneburgum, Gottinga, Stendalia equitatum ſuum alioſque quos conſcripſerant pedites Brunſvicum veluti ad diribitorium dimiſere, quorum acceſſu octingenti equites & ſex peditum millia completa ſunt. Hæc inſtructiſſima manus XI. Calend. Octobris Brunſvico Hildeſiam verſus inſtituto itinere ad Bethmarſenſes usque limites nullo prohibente perrexit. Et quamvis Driſpenſtadio ex inſidiis cum quingentis equitibus & tribus peditum millibus occurreret Henricus, ratus ſe civitatum copias in itinere facile oppreſſurum, tanto tamen agmini minus ſe parem deprehendens re infecta diſceſſit. Protinus igitur advenientibus civitatum copiis ſe jungunt Hildeſienſes dieque inſequente tranſita Hannovera ad montem Peutersberg, ubi Ritbergenſis nuper Comes captus fuerat, caſtra metantur. Huc cum Weſtphalorum copiis advolat Bernardus Lippienſis, cui ſumma belli a Civitatibus demandata fuerat, quem deinde Simonis Paderbornenſis Conradi Oſnabrugenſis ceteræque ſociorum copiæ ſecutæ ſunt. Tanta belli mole VII. Calendas Octobris primo Sarſtedum obſederunt, injectoque igne primo impetu ſub ſuam redegerunt poteſtatem vicinis ſimul agris undiquaque ferro flammaque devaſtatis. Nec ſegnior Henricus Dux Brunſvicenſis Henricum Ducem Brunſvico Grubenhagenſem adortus omnia cædibus, incendiisque miſcuit. Quem inſecutus Henricus Grubenhagenſis in Calenbergenſi ditione par pari retulit, multa cum præda domum reverſus. At civitatum copiæ, Weſtphalorum peditatu cum impedimentis domum remiſſo, repetito per Hannoveranum & Hildeſienſem agrum itinere Brunſvicum inſigni præda locupletatæ redierunt. Guelpherbytanam arcem obſidione tentaturæ, niſi cœli injuriæ eis hoc conſilium extorſiſſent. Ne tamen nihil agere viderentur Leuenburgenſem præfecturam nobis vicinam devaſtarunt, Geberſhaglo etiam capta direptaque. Interjecto tempore Henricus Brunſvicenſis arma in Gottingenſes potiſſimum convertit, raptisque e Fredelandenſi præfectura pecoribus Lemmershuſam, Volkerodam, Oedershuſam alioſque pagos, quos pignoris loco a ducibus acceptos poſſidebant, incendio delevit, ac Uslarienſibus in ſocietatem belli vocatis Wendam, Roringam Geismariam, Immeſſam, Roſtorfum & Holzhuſum delevit. Idem quoque Gronenſibus comminatus pagum incendit. Sed ruſtici pecoribus ceterisq; facultatibus ſuis in cœmiterium allatis arma arripuerunt, conſiliumque ceperunt, ſua pro virili tuendi. Diu ancipiti fortuna decertatum eſt, cum Gottingenſes cum delecta civium manu ex urbe effuſi periclitantibus ſubvenirent. Quo comperto Henricus copias Hardeſiam atque inde Brunſvicum reduxit, multoſque Brunſvicenſium pagos in Aſſeburgenſi præfectura flammis delevit. Gottingenſes tot pagorum ſuorum excidio irritati abſente Henrico facta ſæpius irruptione arcem Harſtenſem occuparunt, Sethmarshuſam, Fermiſſam, Hedemundam, Schoningam ad Vſlariam alioſque vicos & pagos depopu-

populantur, Dranſfeldenſibus pecora civesque abripiunt, tantoque terrore viciniam implent, ut ruſtici vix pedem domibus efferrent. Pari animorum magnitudine Goslarienſes rerum ſuarum ſategerunt. Accerſitis enim Brunſvicenſium auxiliis cum bis mille militibus in Leuenburgenſes & Slademenſes agros effuſi Schwigholtorum præcipue bona invadunt, diripiunt, incendunt, multaque collecta præda redeunt domum.

Pax a Cæſare fruſtra tentatur.

Dum itaque inferior hæc Saxonia bello, deprædationibus, incendiis, alternisque partium cladibus mirum in modum laceratur, Fridericus Cæſar nihil habuit antiquius, quam bellantes Principes & Civitates a Civili diſſidio ad concordiam revocare, idque egit eo ſollicitius, quo gravius Auſtriæ ab Hungarorum rege periculum imminebat. Dato itaque ad univerſos diplomate Albertum Ducem Saxoniæ & Johannem Brandenburgenſem Marchionem arbitros obtulit, extrema comminatus, ſi horum adſpernari ſententiam auderent. Edictum Cæſaris a Leznero prolatum hic quoque comparere juſſimus:

WIr Fridrich von Gottes Gnaden/ Roemiſcher Keiſer zu allen Zeiten mehrer des Reichs/ zu Hungern/ Dalmatien/ Croatien etc. König/ Hertzog zu Oeſterreich zu Steier etc. Entbieten/ den Ehrwirdigen und Hochgebohrn Bartolden Biſchoff zu Hildesheim/ und Wilhelm H. zu Braunſchweig unſere lieben andechtigen Ohmen und Fürſten unſer gnad und alles gut. Ehrwirdiger/ Hochgeborner/ lieber andächtiger Ohme und Fürſt/ an uns gelanget/ wie ſich zwiſchen eurer eins/ und den Stedten Hildesheim/ Brunſchweig und ihren anhengern des andern theils/ Irrung/ ſpen und Zwitracht verhalten/ daraus/ wo dem nicht fürkommen/ Krieg und Unfride erwachſen/ welches uns und unſerm fürnemen und Wiederſtand des Königs zu Hungern Krieg (welchen Er wieder uns und unſere Erblender ohn alle erbare urſach gefüret/ daran nicht allein uns/ und denſelben unſern Erblendern/ ſondern auch dem H. Reich Teutſcher Nation und gemeiner Chriſtenheit mercklichen und gros gelegen iſt) zu beſchwerlicher Verhindernis und weiter einzureiſſen/ kommen möchte/ welches uns in keinem wege zu dulden/ noch zugeſtatten gebühren will. Haben ſolches zu vorkommen/ und euch zu beyderſeits für ſchaden und verderben zu hüten. Den Hochgebornen Albrechten Hertzogen zu Sachſen/ Landgr. zu Thüringen/ Marggr. zu Meiſſen und Johanſen Marggr. zu Brandenburg, unſeren lieben Ohmen und Fürſten befohlen/ und unſere vollkomene macht und Gewalt gegeben/ ſich umb dieſelbigen Irrung/ ſpenn und Zwitracht durch ſich ſelbſt/ oder durch die ihren/ an unſer ſtadt und in unſerm Nahmen/ gütlich oder rechtlich zu entſcheiden. Und gebieten euch darauf bey den pflichten/ damit ihr uns/ und dem Heiligen Reich verbunden ſeyd/ und verlierung eurer Regalien/ Gnaden/ Freiheiten/ Privilegien/ und was ihr von uns und dem Heiligen Reich habet/ auch zu vermeidung unſer und des Heiligen Reichs ſchwere ungnade und Straffe/ von Römiſcher Keyſerlicher Macht/ ernſtlich/ und wollen/ daß ihr euch austrags der Sachen von den fürgemelten unſern lieben Ohmen und Fürſten von Sachſen und Brandenburg/ als unſern Keyſerlichen Commiſſarien begnügen laſſet/ und mit der That gegen den genandten Stedten/ ihren anhengern/ nach den ihren/ nichts fürnemet/ handelt noch thut/ noch jemand von eurent wegen heimlich noch offentlich zu thun geſtattet in keinerley Weiſe/ damit wir möchten geurſachet werden/ gegen euch als unſer und des Reichs ungehorſame und widerwertige/ mit den obgeſchriebenen und andern pœnen/ ſtraffen und buſſen/ wieder euch zu handeln/ daran thut ihr unſere ernſtliche meinung/ denn wo ihr euch hierinn ungehorſam erzeigen/ des wir uns doch zu euch nicht verſehen/ würden wir euch mit Hülff des heilligen Reichs zu ſtraffen und zu gehorſam zu bringen unterſtehen. Deßgleichen wir denn gemeldten Stedten und ihren anhengern auch geſchrieben und geboten haben/ darnach wiſſet euch zu richten. Geben zu Bamberg den 25. Octob. Anno Domini 1485. unſers Keyſerthums im 34. Jahr Indict. 2. als Innocentius Octavus Römiſcher Bapſt wär.

Accepto Cæſareo edicto Albertus Saxo & Johannes Brandenburgicus litigantibus diem dicunt jubentque omnes poſt octavas Epiphaniæ Serveſtæ adeſſe, cauſamque de turbata pace publica dicere, polliciti aut ex æquo bonoque, aut legum rigore lites ſe compoſituros. Quamvis igitur civitatum legati itineri ſe accingerent,

rent,

rent, Epiſcopus tamen cum fœderatis armis rem agere non deſtitit, Hildeſiam nocto per inſidias tentavit, cives urbem egreſſos captivos abduxit, Brunsviceoſium pagos incendit, quatuor plauſtra plumbo onuſta Goslarienſibus ademit, eoque iocias civitates adegit, ut & ipſæ, damnatis pacis conſiliis, arma reſumerent miſſiſque ad Albertum Saxooem & Joanoem Brandeburgicum literis muitum ſe de delerto vadimonio excuſarent.

Annus Chriſti 1486.

Friderici IV. Cæſ. 47.

Ab. V. C. 563.

Rediotegratur utrinq; bellum.

REjectis itaque pacis conſiliis bellum hoc graviſſimum in alterum quoque annum magno animorum motu protractū eſt. Et Gortingenſes quidem, quos inprimis Hermannus ab Huſen pagis Knutbeiren & Dransfelda direptis atque incenſis ad ultionem provocaverat, emiſſo Dethmaro de Adelveſſen Centurione ſuo Jundam Hermaool ab Huſen receptacuium invadunt, captaque arce & incenia ipſum Hermannum cum plurimis aliis in civiratem abducunt, tot plebis concurrentis contumeliis exceprum, ut oec a carminibus quidem Satyricis abſtineretur. Nec mioori felicitate Brunsvicenſes Hildeſiæ fruges victumq; neceſſarium adduxerunt, pagis ſimul Oberg, Smidenſtet & Munſtet in reditu incenſis. At Henricus Brunsvicenſis Gottingenſibus quam maxime infeoſus ex Hardeſia cum quadraginta equis excurrens prædia nonnulia devaſtavit, quam calamitatem Gottingenſes ſtatim pagorum Heddenhuſen, Ellingerode, Lichtenborne, Schlerbek, Erlingehuſen, Leſenrode aliotumque excidio ulti ſunt. Sed & ceteris locis inter principes civitatesqne mutuis excurſionibus decertatum eſt, nonnunquam etiam ad velitationes perventum, quibus plures equltes & in his Johanoes de Malsburg cæſi aut capti fueruot.

Pax denuo fruſtra tentâta. *Lehm. Chron. Spir p. 7. c. 118. p. 989 ſqq.*

Dum hæc aguntur Fridericus Cæſar Francoſurti ad Mœnum ſplendidiſſima principum comitia habuit, in quibus Maximilianus ejus filius non modo Germaoorum Rex electus, verum etiam ſubſidium Cæſari adverſos Matthiam Hungarorum Regem Auſtriæ gravem promiſſum eſt. Quem Regem jam expugnata Vienna ferocieotem, ut eo felicius Cæſar compeſceret, denuo pacem publicam præclaro edicto in deceonium ſancivit, & principes inprimis ac civitates bello Hildeſienſi immiſtos, arma ponere, paciſque legea admittere juſſit. Quam in rem arbitros ſe obtulerunt Landgravi us Haſſiæ & Simoo Paderbornenſis Epiſcopus, qui otraque parte Gottingam vocata de pace concordiaque reſtituenda agere cœperunt. Acceſſere eo legati Goslarienſes, Magdeburgenſes, Brunſviceoſes, Luneburgenſes, Hildeſienſes, Eimbeccenſes & Northeimenſes; Principes quoque ſuos ad tractationem haoc ablegaverant. Sed quæ partium erat pertinacia, in caſſum laborarunt arbitri, protinusque ad arma reditum eſt, alternisque cladibus in communis patriæ viſcera ſævitum. Vix ſoluto hoc cooventu denuo venerunt Alberti Saxonis & Johannis Brandeburgenſis literæ, quibus Cæſaris nomine belligerantes ſub feſtum corporis Chriſti Serveſtam ad interdictum evocati, quo niſi veniſſent, fore, ut commuoibus Imperii viribus ad pacem adigantur. Sed cum Epiſcopus & Henricus Brunſvicenſis ita itinera omnis militibus interclusiſſent, ut minus tutum videretur in viam ſe dare, Civitates denuo cauſas, quamobrem Serveſtam venire nequeant expoſuerunt, multum ſimul de principum injuriis conqueſtæ. Literæ hæc quibus & Goslarienſes bina plauſtra mercibus oouſta in via publica ſibi erepta denunciant a Leznero in Daſſelenſi Chronico recenſentur.

Civitates Brunſvicenſes & Hildeſienſem agros devaſtant.

Jam ante in Gottingenſi cooventu inter civitates cooveneràt, omnibus viribus tergiverſantes hoſtes ad ſuſcipiendam pacem compellere. Idq; ſingulæ pro virili ſua parte præſtiterunt. Gottingenſes, Nortenſes pecoribus ſpoliarunt, præſidiarium militem ex arce Hardenbergenſi per ioſidias prolicitum reditu prohibuerunt, partem ceperunt, partem ceciderunt, partem vulneribus confoſſam diſpulerunt. Eadem fortuna Gladebeccenſibus, Immeſſenſibus, Schedenſibus, Luttichenrodanis, pecora abegerunt. Brunſvicenſes Heſſenſem arcem & Vaelbergam tentarunt, Northeimeoſes, quorum fruges nuper Henricus Brunſviceoſis perdiderat, aucti Eimbeccenſium, Gottingenſium, Goslarienſium, Luneburgenſium & Brunſvicenſium copiis Noertam obſederunt, adeoq; tormentis terruerunt cives, ut incenſo oppido, fuga ſibi conſulerent. Eadem opera ſociæ urbes Hardenbergenſem arcem tormentis tentarunt, quamvis mox deſperata expugoatione diſcederent. Henricus Dux Bruoſvico Grubenhagenſis & ipſe fidē ſociis probaturus Wolbrechtshuſū, Hevenhuſen, Luttringehuſū, Tudingehuſum & Blankenbagam in Hardeſſiana præfectura incendio delevit. Expugnare Noerta ſociæ civitates tranſita Eimbecca in Gandersheimenſem & Wincenburgenſem agros fecere irruptionem, omniq; regione ferro flammaq; devaſtata ultra tria pecorum millia Eimbeccam abegere.

Goslarienſes Hartzburgum expugnant,

Interea dum totis Goslarienſium copiæ ſociarum civitatum agmini junctæ bene rem gerunt, Cives quoque qui domi remanſerant majora auſi ſunt. Præminebat in vicinia noſtra arx Hartzburgenſis nuper denuo reædificata fortique firmata præſidio, qui ſæpius facta eruptione

mox ingenti clade afficiuntur.

non itinera tantum inruta reddidit, verum Goslarienſibus etiam eorumque pecoribus ſtruxit inſidias. Quo periculo ſe liberaturi cives III. Non. Julii arcem hanc adorti primo inſultu ſub ſuam redegerunt poteſtatem, omnesque præſidiarios milites captos ſecum Goslariam abduxerunt. Male habuit Henricum Ducem jactura arcis munitiſſimæ, ideoque id præcipue egit, ut parem eis cladem inferret. Hanc in rem vocatis in ſubſidium Bertholdi Epiſcopi copiis quadringentos equites pone monaſterium Richenbergenſe in inſidiis locavit, ipſe cum paucis Goslariam adequitavit ſimulans ſe Goslarienſium pecora intercepturum. Quo viſo cives noſtri recenti victoria elati turbatis ordinibus ex urbe prorumpunt, rati ſe Ducem tantilla manu ſtipatum facile oppreſſuros. Sed dum audacius, quam cautius hoſtes perurgent, delati in inſidias tanta multitudine circumeuntur, ut nec armis ſe expedire nec ſuga evitare periculum liceret: Viginti itaque cives occubuerunt, quadringenti & quinquaginta cum centurione ſuo Werekindo de Uslar Bockelheimium in captivitatem abducti, ducentis deinde florenis liberandi. Ferunt prorumpentibus civibus in porta reſtitiſſe militem quendam veteranum Cuonem de Bardelleben caſuum ejusmodi peritiſſimum, qui animadverſa civium audacia, nullo ordine Ducem inſequentium ingenti clamore eos revocavit, cujus conſilio cum non parerent, ſed ceteri quoque ad eruptionem pararent: *Cernitis*, inquit, *turbatos ordines veſtros multitudine circumventos cædi, capi, fugari nonne ſibi conſuluiſſent melius, ſi monitis meis obſecuti cautius per ancipitia loca proceſſiſſent! Et quid niſi in præſentiſſimum proruitis periculum? Si jam eo loco eſſetis, nullum vobis majus beneficium præſtari crederetis, quam fugam, ſi permitteretur, intentare.*

Hannovera fruſtra tentata ab Epiſcopo & ſociis.

Interjecto tempore Bertholdo Hildeſienſi Epiſcopo auxilio quoque venerat Bogislaus Dux Pomeraniæ, cujus copiis fretus Henricus Dux Brusvicenſis Hannoveram intercipere moliebatur. Quo comperto Hannoverani, miſſis ad civitates legatis auxilia flagitabant, magnum ſibi imminere periculum denunciantes, niſi quam celerrime ſibi ſubvenirent. Nec mora civitates Hannoveram miſere Jacobum Schumacherum Luneburgenſem cum centum equitibus, & trecentis peditibus, qui a Luneburgenſi Duce deducti feliciter Hannoveram ingreſſi ſunt. Altero dehinc die luculento exercitu urbem cinxerunt Bertoldus Hildeſ. Epiſc. Henricus Dux Brunsvicenſis & Bogislaus Pomeranus depopulatiq; agros ſpeculam urbi vicinam & laterariam incenderunt. At præſidiarius miles facta eruptione tanto impetu Principum caſtra turbavit, ut de occupanda urbe deſperare inciperent, exactisque tantum binis diebus ſignum receptui darent.

Principes ex Hildeſienſi agro pulſi.

Mutato itaque conſilio Principes exercitum in Hildeſienſem agrum reduxere, caſtrisque inter Steurwaldenſem arcem & urbem explicatis, cives veluti e longinquo obſederunt. Nec tardior cum civitatum copiis adfuit Henricus Dux Brunsvico Grubenhagenſis, qui commiſſo acri prælio, eos tanta clade affecit, ut caſtra movere ſint coacti. Arcibus itaque per diœceſin præſidio munitis facto per Gandersheimenſem agrum itinere Gottingenſes regiones vexarunt, majori plerumq; ſua quam civitatum clade.

Weſtphali facta pace a civitatum ſocietate diſcedunt.

Animadvertens igitur Bogislaus, Dux Pomeraniæ, ſocios ſuos ſuſtinendæ belli moli minus pares eſſe futuros, quamdiu totius Weſtphaliæ, Saxoniæque vires adverſus eos in armorum ſocietatem traherentur; novum cepit conſilium, hoſtesq; oblatis pactis diviſit in partes, ratus ſe facilius civitates ad pacem coacturum, ſi potentiſſimos iis ſocios ſubtraxiſſet. Weſtphalis itaque Epiſcopis & Comitibus Hamelam ad tractationem invitatis diu multumque de ſtabilienda pace egit eoque rem perduxit, ut deſertis ſociis IV. Calend. Septembr. in has leges conſentirent, ut Margarethæ Retbergenſi Friderici Ducis Conjugi arx Seſumenſis jure dotalitio concedatur, mortuoque Friderico Duce quinque aureorum millia numerentur, Comes Ritbergenſis numerato mille & quadringentorum aureorum lytro captivitate ſolvendum, Erico Comiti Schauenburgenſi ad reſarciendas impenſas mille florenos dentur, equites Weſtphalici Civitatum ſocii in patriam revocentur, civitates deniq; belligerantes, nec milite, nec alio ſubſidio impoſterum juventur.

Hildenſibus inſidiæ ſtruuntur.

Weſtphalis itaq; Hamelenſi pacificatione reconciliatis Bogislaus cum copiis ſuis multum attritis domum rediit. At civitates tot licet ſociis privatæ nihilo ſegnius rerū ſuarum ſategerunt omnem Hildeſienſem Diœceſin depopulatæ. Ultimum hujus tragœdiæ actum viderunt Hildeſienſes, quos frangere Epiſcopus ſumma ope anniſus eſt, Locato enim in inſidiis lectiſſimo milite equites nonnullos ad mœnia usque juſſit pergere, ratus cives ex urbe ad pugnam ſe eſſe prorepturos, quos deinde ceteri in inſidiis latitantes facile eſſent oppreſſuri. Sed fefellit eum ſententia, Hildeſienſes enim, viſo vexillo, ex Stuerwaldenſi arce prominente, quod ſignum militibus datum fuerat ſtatim in ſuſpicionem venerunt inſidiarum, memoresque Goslarienſium cladis mox ſe intra mœnia receperunt, exploſisque e vallo tormentis hoſtes in fugam egerunt.

Pax reddita.

Tandem aliquando omnes tædium cruenti belli ſubiit, eoq; res arbitrorum interventu rediit, ut civitates facta pace cum Epiſcopo & Principibus in gratiam redirent. Extant de hac pace binæ tabulæ apud Leznerum diligentiſſimum hujus belli ſcriptorem, ad recentioris ſtyli formam

ut videtur redactæ, quarum partem in quantum Goslariam noſtram ſpectant hic placet inſerere: En igitur transactionem inter Epiſcopum & Civitates.

IM Jahr nach Chriſti unſers HErrn Geburt 1486 Mittwoch nach Luciae haben wir **Bartold** Biſch. zu Hildesh. Adminiſtrator der Kirche zu Verden von unſer/unſer Mannſchafft Land und Leut/und aller derjenigen/ die unſer Anhenger/ Helffer und Mitverwandten ſein/ Und um unſert willen billig thun und laſſen ſollen/ auff eines. Vnd wir Städte Goßlar/ Magdeburg/ Brunſchweig/ Lüneburg/ Hildesheim/ Göttingen/ Stendel/ Hannober/ Einbeck und Northeim/ von unſert/ unſer Mitverwandten/ Helffer und Bundesgenoſſen/ anders theils/ GOtt und Marien der H. Jungfrauen zu Lob und Ehren/ und den Landen zum beſten/ die zwieſpaltigen Spenn und ſache/ dadurch unwelle/ Fhede und Gram entſtanden/ uns gütlichen vereiniget/ vertragen und verſühnet/ im nachbeſchriebener Weiſe. **Zum erſten** Vmb die von Goßlar nehmen wir obgedachter Biſchoff für uns/ unſer Mañſchafft und Anhenger/ die von Goßlar und die ihren mit den andern Städten in die Sühne/ und umb alle ander Gebrechen zwiſchen vns vnd ihnen ſollen vnverzeihen ſein vnd ſtahn auff dem Hochgebohrnen Fürſten Herrn Albrecht H. zu Sachſen/ ſolcher maſſen/ als es zwiſchen ſeiner Liebe und Hochgebornen/ F. Herrn Heinrichen zu B. und L. Hertzogen verlaſſen iſt.--- Anlangend die Gefangen von Goßlar/ iſt gehandelt/ bedinget/ und ausgeſprochen/ daß alle Reiſſige und Fußknechte/ ſo gefangen und wiederum ihre Gefangene ſeyn/ ſollen alle gegeneinander gequittiret ſeyn. Auch Bürger und Bauren von beiden theilen ſollen auf genugſame Bürgen biß zu Lichtmeß nechſtkommend betagt ſeyn/ vnd vnbetaget Geld ſoll bis an die vorbenandte Zeit vngemanet bleiben.--- deß zu vrkundt und mehrer wiſſenheit haben wir **Bartold** Biſchoff zu Hildesheim vnd wir Räthe der Städte Brunſchweig und Hildesheim für vns und die andern Erbarn Städte und Bundesverwandten vnſere Inſiegel an dieſen Brieff wiſſentlich thun hengen/ vnd ſind dieſer Brieffe zwey eines Lauts der einer bei vns der vorgenanten Biſchoff/ vnd der ander bey dem Raht zu Brunſchweig zu behuff aller der die damit zu thun haben gelegt. Hierbey/ an und über ſeind geweſen/ die würdigen/ Acht- vnd Erbaren Herren/ Herr **Tilo Brandes**/ Probſt der Kirchen des Heiligen Creutzes/ Herr **Henning Helleman**/ Decanus der Kirchen S. Andreä zu Hildesheim/ Herr **Lotze von Lochow**/ und Herr **Albrecht** von der **Schulenburg** Thumb Herren/ als gütliche Mittler vnd Liebhaber des Friedes/ vnd vor Zeugen der erleuchte und Hochgeborne F. und H. Herr **Wilhelm** vnd Herr **Hinrich** ſein Sohn zu B. und L. Hertzogen. Von verordenten Räthen Herr **Otho** von der **Malsburg**/ Ritter/ Herr **Johan Zippolle** Cantzler/ **Johan** von **Hevenſen**/ vnd **Heinrich Knuth**. &c.

Ejusdem fere exempli transactio inter Wilhelmum & Henricum Duces Brunſvico Luneburgenſes & Civitates ſocias facta eſt, qua Goslarienſes quoq; penitus ſunt in gratiam recepti, niſi quod Hartzburgenſis cauſa Alberto Duci Saxoniæ cognoſcenda relicta ſit.

ZUm andern umb die von Goßlar/ nemen wir obgedachten Fürſten für vns/ unſer Mannſchafft vnd Anhänger die Stadt Goßlar vnd die ihren mit den andern Städten in die Verſühnung/ ausgenommen die Sach vnd Gebrechen/ die Hartesburg und ander Gebrechen anlangend ſollen vnerörtert ſtehen/ biß auff den Hochgebohrnen F. und Herrn **Albrecht** Hertzogen zu Sachſen in der Maß/ als das zwiſchen ſeiner Liebe vnd uns H. **Heinrichen** verlaſſen iſt--- Hierbey an vnd über ſind geweſen die Geſerengen/ würdigen/ düchtigen und Erſahmen Herr **Otho** von der **Malsburg** Ritter. Herr **Johann Zippolle** Cantzler/ **Johan** von **Hevenſen**/ **Heinrich Knuth**/ **Dietrich** von **Schachten** von der Fürſten wegen/ von der Städte wegen: **Hans** von **Dorten** * Von Goßlar/ **Hans Rode**/ **Henrich Aleman**/ und **Clawes Dorre** von Magdeburg/ **Lüdicke Breiger**/ **Johan Seburg** D. Vnd **Lüdicke Krage** von Braunſchweig/ **Dietrich Dorring**/ vnd **Jacob Schuemacher von Lünenburg**/ **Henning** von **Haring**

* *forte* Dornten.

ring vnd Hemni Brandes von Hildeſheim/ Georgius Giſoler d. Ludolff Schnippe von Göttingen/ Martin Apotecker von Stendel/ Dietrich von Wintheim vnd Curt Limburg von Hannober/ Hanß Uthermäler/ und Heinrich Ernſt von Einbeck und Herman Ludemaus von Northeim &c.

Monaſteria Mont S.Georg. & Ringelh. inſtaurata. *Lezn. l.c. Reut.p.108 Chron. Hilleſh.*

Hic exitus fuit calamitoſi belli, quod noſtras præcipue tegiones in tantam redegit ſolitudinem, ot cadavera potius pagorum, quam pagi viderentur ſupereſſe. Præcipue id fatum ſubierunt monaſteria Montis S. Georgii & Ringelheimenſe, quæ tamen Bartholdus Hildeſ. Epiſcopus reddita pace incredibili cura ac liberalitate priſtino ſplendori reſtituit, Herculeoque, ut Reutelius loquitur, labore inſtauravit, correctis ſimul eorum inſtitutis, ſi qua in te a priſtina diſciplina deflexerant.

Anni Chriſti 1487. 1488.
Friderici IV. Cæſ. 48. 49.
Ab.V.C. 564. 565.

Indulgētiæ eccl. B. Mariæ Virg. cōceſſæ.

SOpito hoc bello eccleſiæ etiam reſurgere e ſuis rulnis cœperunt. Cum enim eccleſia B. Mariæ Virginis prope palatium ob vetuſtatem rulnas minitari videretur, Henricus Wellihuſen eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Scholaſticus, ad cujus curam iſta eccleſia pertinebat, de inſtauranda illa cogitabat. Confugiens itaq; ad vulgarem illorum temporum pecuniam corradendi modum uberrimas haſce indulgentias a Roderico Portuenſi, Oliverao Sibnenſi, Juliano Oſtienſi, Joanne Albanenſi Epiſcopis, Joanne tt S. Praxedis, Johanne Michaële tt. S. Marcelli Georgio tt. S. Mariæ trans Tyberim, Hieronymo tt. S. Chryſogoni, Dominico tt. S. Clementis, Paulo tt. Sixti, Johanne Jacobo tt. S. Stephani in Cælio Monte, Johanne tt. S. Vitalis presbyteris & denique a Franciſco S. Euſtachii, Raphaële S. Georgii ad velum aureum, Johanne S Mariæ in Aquino, & Aſcanio S. Viti in Marcello Diaconis Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus impetravit:

RODERICUS Portuenſis *Oliverius* Sabinenſis, *Julianus* Oſtienſis, *Johannes* Albanenſis Epiſcopi, *Johannes* tt. Sanctæ Praxedis, *Johannes Michael* tt. ſancti Marcelli, *Georgius* tt Sanctæ Mariæ trans Tiberim, *Jeronimus* tt. Sancti Griſogoni, *Dominicus* tt. ſancti Clementis, *Paulus* tt. Sancti ſixti, *Johannes Jacobus* tt. Sancti Stephani in Celio monte, *Johannes* tt. Sancti vitalis Præsbyteri, *Franciſcus* Sancti Euſtachii, *Raphaël* Sancti Georgii ad velum aureum, *Johannes* ſanctæ Mariæ in aquino & *Aſcanius* ſancti Viti in Macello, Diaconi miſeratione divina ſacro ſanctæ Romnæ Eccleſiæ Cardinales, Univerſis & ſingulis Chriſti fidelibus præſentes literas inſpecturis Salutem in Domino ſempiternam. Dum præcelſa meritorum inſignia, quibus Regina Cœlorum Virgo Dei genitrix glorioſa ſedibus prælata ſideris quaſi ſtella matutina prærutilat devotæ conſiderationis indagine perſcrutamur & dum etiam intra pectoris arcana revolvimus, quod ipſa utpote via miſericordiæ nimirum gratiæ & pietatis amica humani generis conſolatrix pro ſalute fidelium, qui delictorum onere prægravantur ſedula oratrix & pervigil ad Regem, quem genuit, intercedit, dignum, quiu imo debitum reputamus & congruum, ut loca cuncta in honore ſui nominis dedicata gratioſis remiſſionum proſequamur impendiis, & indulgentiarum muneribus decoremus. Cupientes igitur, ut *Capella* ſub vocabulo *beatæ Mariæ Virginis* Oppidi Goslarienſis, Hildeſemenſis Diæceſios ad quam, ſicut accepimus dilectus nobis in Chriſto *Henricus Wellibuſen* Scholaſticus Collegiatæ Eccleſiæ ſanctorum Simonis & Judæ dicti oppidi ſingularem gerit devotionem, congruis frequentetur honoribus, & a Chriſti fidelibus jugitur veneretur, nec non in ſuis ſtructuris & ædificiis debite repareretur, conſervetur & manuteneatur, librisque, calicibus, Luminaribus, ornamentis eccleſiaſticis ac rebus aliis pro divino cultu neceſſariis decenter muniatur, utq; Chriſti fideles ipſi eo libentius cauſa devotionis confluant ad eandem, & ad reparationem, conſervationem, manutentionem ac munitionem hujusmodi manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cœleſtis gratiae uberius conſpexerint ſe refectos, pro parte dicti *Henrici* ſuper hoc humiliter porrectis ſupplicationibus inclinati, Nos Cardinales, praefati videlicet, quilibet nimirum de omnipotentis Dei Miſericordia-

dia & beatorum *Petri* & *Pauli* Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi, omnibus & ſingulisChriſti fidelibus utriusque ſexus vere pœnitentibus & confeſſis, qui dictam Capellam in Dominicae primae poſt Dominicam Sanctae Trinitatis& Dominicae primae poſt Nativitatem ejusdem beatae Mariae Virginis ſucceſſive ſequentium, nec non Dominicae Pentecoſtes Aſſumtionis praefatae beatae Mariae Virginis & ipſius Capellae dedicationis feſtivitatum, diebus a primis veſperis usque ad ſecundas veſperas incluſive devote viſitaverint annuatim, & ad praemiſſa manus porrexerint adjutrices, ut praefertur, pro ſingulis feſtivitatum diebus praedictis, quibus id fecerint Centum dies de injunctis eis pœnitentiis nimirum in Domino relaxamus, praeſentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum omnium & ſingulorum fidem praemiſſorum, literas noſtras hujusmodi fieri, noſtrorumq; ſolitorum ſigillorum juſſimus appenſione muniri. Datum *Romæ* in domibus noſtris ſub anno a Nativitate Domini Milleſimo Quadringenteſimo Octuageſimo ſeptimo, die vero tertia Menſis Junii, Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini *Innocentii* divina providentia Papae Octavi Anno tertio.

Inocentius PP. eccleſiæ SS. Sim. & Judæ notabili privilegio donat.

At multo luculentiora beneficia hoc anno eccleſia SS. Simonis & Judæ ab Innocentio Pontifice obtinuit, præclaro diplomate firmata. Primo enim exemtionem ejus a jurisdictione Epiſcopali ratam habet, deinde Canonicos Vicarios & ceteros hujus eccleſiæ homines a quoquam excommunicationis fulmine feriri vetat, oblata ſimul abſolutione, ſi qui hiſce vinculis eſſent innodati. Porro cuivis Epiſcopo liberum eſſe jubet Canonicos & Vicarios hujus eccleſiæ ad ſacros ordines promovere, altaria, calices aut ſacra indumenta conſecrare, eaq; adeo omnia agere, quæ Diœceſianus vulgo ſolet. Denique Decano aut Seniori confeſſiones excipere, baſilicamque aut cœmeterium ſanguinis ſeminisque effuſione pollutum aqua ab Epiſcopo benedicta reſecrare concedit, quantumvis obſtare videretur Gregorii IX. conſtitutio, qua reconciliationem eccleſiarum a ſolis Epiſcopis fieri oportere cautum eſt. Sed ipſum Innocentium juvat audire, cujus literæ ita ſe habent:

Cap. 9. tit de Conſecrat. eccl. conf. leger. Bernh. van Eſpen part. 2. juris eccleſ. univ. tit. 16. c. 4. p. 477.

INNOCENTIVS Eps Serves Servorum Dei ad perpetuem rei memoriam. In Apoſtolicae dignitatis ſpecula meritis licet inſufficientibus divina diſpoſitione conſtituti ad ea libenter dirigimus oculos noſtræ mentis per quæ noſtræ proviſionis miniſterio eccleſiarum omnium præſertim inſignium collegiatarum ac perſonarum in illis divinis laudibus inſiſtentium commoditatibus & animarum ſaluti valeat ſalubriter provideri. Sane pro parte dilectorum Decani & Capituli eccleſiæ Sanctorum Simonis & Judæ Opidi Goslarieñ. Romañ. eccleſiæ immediate ſubjectæ Hildeſem. dioc. nobis nuper exhibita petitio continebat, quod eccleſia ipſa nec non Decanus Capitulum ſinguli Canonici Vicarii Capellani Rectores Capellarum, Altariſtæ Clerici & aliæ perſonæ ejusdem eccleſiæ ab omni jurisdictione ſuperioritate dominio & poteſtate venerabilis fratris noſtri Epiſcopi Hildeſemeñ. & dilecti filii Archidiaconi Goslarieñ in eccleſiaHildeſemen, ac quorumcunque aliorum judicum ordinariorum eorumque vicariorum & officalium per ſpeciale ſedis apoſtolicæ priuilegium penitus exempti, & eidem Romanæ eccleſiæ immediate ſubjecti exiſtunt. Nos igitur Decanum, Capitulum, Canonicos, Vicarios, Capellanos, Rectores, Altariſtas Clericos & perſonas prædictos amplioris gratiæ favore proſequi, eorumq; commoditatibus providere volentes, ac eorum ſingulos a quibuscunque excommunicationis ſuſpenſionis & interdicti aliisque eccleſiaſticis ſententiis cenſuris & pœnis a jure vel ab homine quavis occaſione vel cauſa latis, qui ſi quibus quomodolibet innodati exiſtunt, ad effectum preſentium duntaxat conſequendum harum ſerie abſolventes & abſolutos fore cenſentes, ipſorum in hac parte ſupplicationnibus inclinati auctoritate Apoſtolica tenore præſentium ſtatuimus & ordinamus, quod Decanus, Canonici, Vicarii, Capellani, Rectores, Altariſtæ, Clerici & aliæ perſonæ dictæ eccleſiæ, qui nunc ſunt & pro tempore fuerint, a quocunque maluerint Catholico antiſtite, gratiam & communionem dictæ ſedis habente, ad omnes

mnes etiam ſacros ordines ſe promovere facere, ipſeque Antiſtes illos ad hujuſmodi ordines promovere ac per eundem vel alium etiam catholicum Antiſtitem altaria & calices ipſius eccleſiæ ſanctorum Simonis & Judæ conſecrari nec non veſtes & ornamenta eccleſiaſtica quæcunque ad divinum cultum in eadem eccleſia neceſſaria benedici facere, quodque Decanus pro tempore exiſtens, & in ejus abſentia antiquior Canonicus, ipſius eccleſiæ ſanctorum Simonis & Judæ per ſe vel alium ſeu alios ydoneum vel ydoneos confeſſiones omnium & ſingularum perſonarum ejuſdem eccleſiæ audire ac eas a quibuſcunque ipſarum peccatis exceſſibus criminibus & delictis, dummodo talia non fuerint, propter quæ ſedes prædicta eſſet merito conſulenda, abſolvere, eisque pœnitentiam ſalutarem injungere, nec non, quod Decanus pro tempore exiſtens prædictus, per ſe ipſum aut alium ſacerdotem ydoneum eccleſiam Sanctorum Simonis & Judæ prædictum illiusque cimiterium ac capellas in immunitate ipſius eccleſiæ conſiſtentes, quoties illa per ſanguinis vel ſeminis effuſionem aut alias pollui contigerit, aqua tamen prius per aliquem catholicum Antiſtitem ut moris eſt, benedicta, reconciliare ſeu reconciliari facere, libere & licite valeant. Non obſtantibus illa quæ præcipit reconciliationem hujusmodi per Epiſcopos tantum fieri, & aliis conſtitutionibus & ordinationibus dictæ eccleſiæ Sanctorum Simonis & Judæ, juramento, confirmatione apoſtolica, vel quavis alia firmitate roboratis, ceteriſque contrariis quibuſcunque. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam noſtræ abſolutionis, conſtitutionis & ordinationis infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum *Petri* & *Pauli* Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum *Romæ* apud ſanctum Petrum Anno incarnationis Dominicæ Milleſimo Quadringenteſimo Octuageſimo Septimo. Kl. Julii. Pontificatus noſtri anno tertio.

B. Caſa.

Phi. Poſcus.

Hennin. gus Decanus SS. Sim. A Judæ. *Ex tabella quadam auctoritatis.*

Præfuit per hæc tempōra eccleſiæ Henningus Decanus, cujus literas nomine Capituli anno M.CCCC.LXXXVIII. datas videre me memini. Ut cum idem ſit cum Henningo de Bornhuſen, cujus ad annum M CCCCLXVII. fecimus mentionem, facilius eſt ſuſpicari, quam aſſerere.

Annus Chriſti 1489.

Friderici IV. Caeſ. 50.

Ab. V. C. 566.

Turbæ a Johanne de Dornten Priore S. Sepulcri datæ. *Ex antiqua deduct. MSC. Muderspach.*

EXcelſe per hæc tempora floruerat Prioratus S. Sepulcri, opibusque & bonis ita cæperat augeri, ut ipſi civitati noſtræ moleſtus eſſet. Sed hanc fortunam non parum attriverunt turbæ, quas Johannes Dornten ex hoc tempore dedit, quem hoc anno Priorem S. Sepulcri factum conſtat. Antiquiſſima hæc & patritia urbis noſtræ familia celebratur, e qua jam anno MCXLII. occurrunt *Wernherus & Luitgerus* fratres de Dornten, MCCLIV. *Henricus anno* MCCLXXII. *Johannes, Henricus & H. fratres* MCCLXXV. & MCCXCIII. *Johannes Senator Goslarienſis*, MCCXCIX *Henricus Senator Goſl.* MCCCXVI. *Henricus & Hermannus* MCCCXX. *Henricus, Hermannus & Bernhardus fratres*, MCCCXVI. *Thylo* MCCCXXIX. *Marquardus* MCCCXXXIII. *Ecbertus Canonicus S. Blaſii Brunſv.* MCCCXXXIV, *Hermannus & Burchardus* MCCCXXXVII. *Albertus* MCCCLII. *Hermannus* MCCCLXVII. *Bernd* Voigt to Goßler. MCCCLXXXVI. *Johannes*, qui Goslarienſium nomine tranſactioni inter Duces Brunsvicenſes & civitates Hanſeaticas interfuit, quemque ego eundem eſſe reor, cum hoc Johanne Henningi fratre, quem hoc anno ad Prioratum S. Sepulcri adſpiraſſe antiqua referunt monumenta. Sed dici non poteſt, quantum ab hac majorum ſuorum gloria deſecerit. Quamvis enim bonis literis hos fecerit progreſſus, ut Baccalaurei titulum iſtis ſeculis ſatis ſplendidum impetrarit, honore tamen novo opibusq; auctus majora ſubinde concupiſcere, ſuiq; Prioratus bona, non niſi in luxum & commeſſationes convertere cœpit, ſpretis ſuperiorum ſuorum monitis ſolo ſe defendens titulo, quo ſe *Dei gratia indubitatum Priorem S. Sepulcri prope & extra muros Goslarienſes* ferebat. Dilapidatis igitur bonis magnaque ex parte in Henningum fratrem collatis, id quoq; auſus eſt ſceleris ut ſcholam tum in S. Sepulcro florentiſſimam, pulſo Reccio Magiſtro, * diſſolveret, ſibiq; veluti hæreditarium hunc Prioratum vindicaret. Quo comperto Magiſter Johannitarum Sonneburgenſis Commendatori Supplinburgenſi id dedit negotii, ut Johannem de Dornten Priorem S. Sepulcri Goslarienſis juſto liberius viventem in ordinem cogeret. Nec mora Supplinburgenſis

* *De hoc videri poteſt concio funebris Johannis Reccii Coſ. Goſl.*

genſis Commendator juſſis Magiſtri obſecotus Johannem nihil tale ſuſpicatum captivum ſecum Supplinburgum abduxit, diesque quatuordecim in cuſtodia habitum ea lege dimiſit, ut cautius in poſterum mercari diſceret. Sed tantum abeſt, ut hæc eum caſtigatio emendarit, ut ferociorem indies reddiderit. Domum enim e vinculis reverſus cum Henningo frstre nova conſilia cœpit agitare, conſcriptisq; militibus non monaſterium ſolum ad extremam redegit inopiam, verum etiam civitati noſtræ nobilibusque vicinis multum detrimenti intulit. Veritus itaque Magiſter Sonnenburgenſis, ne turbulenta hujus Prioris conſilia monaſterium demum plane everterent, datis ad Wilhelmum Ducem Brunsvicenſem literis, graviter de Johannis audacia conqueſtus rogavit, ne Prioratum in territorio ſuo ſitum unius hominis libidine ad incitas redegi pateretur. Quo factum eſt, ut Dux, miſſis nobilibus Warbergiis aliisque equitibus & præfecto Harzburgenſi milites Dorntiorum fugaret, ipſumque Johannem captum Magiſtro traderet, a quo in vinculis per biennium habitus eſt, digno plectendus ſupplicio, niſi Magiſtri obitus id prohibuiſſet. Saluti itaque homini fuit, quod Georgius de Schlabberndorff in Magiſtri defuncti locum ſuccederet, qui Johannem vinculis ea lege exolvit, ut intra mœnia arcis ſe teneret, horas precesque ſuas recitaret, intereaque dum cauſa cognoſceretur quieſceret. Interea a defuncto Magiſtro in Dorntii locum Prior S. Sepulcri creatus fuerat Johannes Wuſtraw, vir quietus & Senatui noſtro cariſſimus. Quo cognito Johannes Dornten adeo cœpit ſucceſſori invidere, ut arce egreſſus cauſam in Romanam curiam deferret, Senatuique noſtro & Johanni de Wuſtraw magnam conflaret invidiam. Periculum jam erat ne turbulentꝰ homo erogata pecunia id impetraret, ut civitas Goslarienſis excommunicationis fulmine feriretur, niſi Magiſter Senatus noſtri cauſam Romæ cum cura egiſſet. Suſpicabatur enim Johannes ſe a Senatu Goslarienſi apud Magiſtrum delatum atque in tantum adductum eſſe periculum, deque ea re palam, cum Senatu expoſtulabat, cui tamen reſponſum a Senatu, *non ſe ſed ipſius Joannis facinora, famamque illum reum egiſſe, eoque adegiſſe Magiſtrum, ut efficii ſui haberet rationem ordinisque rebus conſuleret.* Obtinuit tamen Romæ Johannes, ut ſuſpenſo interea Johanne de Wuſtraw Prioratus ſequeſtraretur, dum lis ad liquidum eſſet perducta, Quæ turbæ ad annum usque MCCCCXCVII. magno civitatis incommodo durarunt.

Anni Chriſti 1491. 1492. 1493.
Friderici IV. Cæſ. 52. 53. & ult.
Ab. V. C. 568. 569. 570.

Jaſp. Buſenhag.

INſequentibus hiſce annis non eadem fuit omnium eccleſiarum noſtrarum fortuna, aliis quippe eximie florentibus, aliis ad extremam redactis pauperiem. Præ ceteris tunc floruit monaſterium Richenbergenſe, quod cum diſciplinam ſervaret continentiſſimam, magnopere homines ad benefaciendum allexit. Senſit hoc anno liberalitatem Jaſparis cujusdam Buſenhagii, Civis procul dubio Goslarienſis, qui ſe venerabilibus Richenbergenſibus Canonicis (den werdigen Herrn dem Stichte tau Richenberge] centum Rhenanos Dei & ſalutis ſuæ intuitu (vmme Goddeswillen/ vnde vmme mine Seeligkeit) donaſſe literis ſuis profitetur, datis die Petri & Pauli Apoſtolorum, anno MCCCCXCI.

Richeb. C. Rhenanos dono dat.

Monti S. Petri tum præerat Hinricus, up dem Berge Decanus, qui nihil habuit antiquius, quam ut bona injoria belli alienata ad eccleſiam ſuam revocaret. Impetratis itaque a ſede Apoſtolica judicibus Johanne Doppen Decano Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ nec non Johanne Renoldi Canonico ejusdem eccleſiæ & Johanne Richter Scholari Hildeſienſi raptores in jus vocavit, eoque adegit, ut ablata bona fide reſtituerent, quemadmodum ex inſtrumento a Cunrado Dreppeſadel Notario hunc in rem confecto apparet.

Henr. up dem Berge Dec. Mont. Petri. *Ex lit. Mont. S. Petri.* Jo. Dappen Decan. SS. Sim. & Jud.

Nec multo felicior tunc erat Eccleſia SS. Simonis & Judæ, cujus Vicarii adeo bonis ſuis erant ſpoliati, ut vix ſuppeteret unde vivere honeſte poſſent, atq; hinc relicta eccleſia, plerique alio divertere cogerentur. Ægre tulerunt Canonici Vicariorum abſentia cultum publicum langueſcere, atque hinc eos ad reſidendum compulerunt. At Vicarii more ſeculi ad Romanam curiam confugientes prolixum obtinuere diploma Innocentii Pontificis, quo Vicariis ea lege ab eccleſia abeſſe conceditur, ut onera eccleſiæ ſuis reditibus ſupportent, idoneosque ſubſtituant viros, qui ſacra publica ſuo loco peragant, *non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus apoſtolicis & dicta eccleſia, juramento, confirmatione apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis ſtatutis & conſuetudinibus ceterisque contrariis quibuscunque.* Vt diſcas, non eſſe religionem Romanis Epiſcopis, omnes bonas leges numerata pecunia diſſolvere, licet ab ipſis antea firmatas.

Innocentius PP. Vicariis SS. Sim & Jud. certis legibus ab eccleſia ſua abeſſe permittit.

Omnia ſcilicet Romæ tum erant venalia, quæcunq; emtorem inveniebant. Cujus rei luculentum extat exemplum, quod ad ſequentis anni M. CCCCXCIII. pertinet hiſtoriam. Erat nimirum quidam Johannes Schomann Moguntinæ Diœceſeos presbyter, qui dudum beneficium eccleſiaſticum fruſtra expetiverat *ob defectum natalium quem patiebatur de conjugato genitus.* Re itaq; Romam delata non modo veniam obtinuit quodvis munus etiam cum cura animarum conjunctum adeundi, verum etiam id impetravit, ut Abbatiſſa

Abbatiſſa Novi Operis Johanni Schomanno de beneficio eccleſiaſtico proſpicere jubetur. *Ex lit. SS. Sim. & Jud.*

Novi

Novi Operis Goslarienſis cogeretur ei de beneficio eccleſiaſtico proſpicere, ſimul ac aliquod vacaret, dato ſimul Præpoſitis S. Widehadi Bremenſis & S. Bonifacii Hamelenſis, nec non Hildeſienſi Officiali negotio, ne beneficium hujusmodi, ſi vacaret, alii ab Abbatiſſa conferri paterentur, ſed contradicentem cenſura eccleſiaſtica compeſcerent. *Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus apoſtolicis ac eccleſiæ, in qua beneficium hujusmodi forſan fuerit, juramento, confirmatione apoſtolica, vel quacunque firmitate alia roboratis, ſtatutis & conſuetudinibus contrariis quibuscunque. Aut ſi aliqui ſuper proviſionibus ſibi faciendis de hujusmodi vel aliis beneficiis eccleſiaſticis in illis partibus ſpeciales vel generales apoſtolicæ ſedis vel legatorum ejus litteras impetraverint, etiamſi per eas ad inhibitionem, reſervationem & decretum vel alias quomodolibet ſit proceſſum, quibus omnibus, præterquam autoritate noſtra hujusmodi beneficia expectantibus te in dicti beneficii aſſecutione volumus anteferri, ſed nullum per hoc eis quoad aſſecutionem beneficiorum aliorum præjudicium generari. Seu ſi Abbatiſſæ & Conventui præfatis vel quibusvis aliis communiter vel diviſim a dicta ſit ſede indultum, quod ad receptionem vel proviſionem alicujus minime teneantur, & ad id compelli, aut quod interdici, ſuſpendi vel excommunicari non poſſint ‥ & qualibet alia dictæ ſedis indulgentia generali vel ſpeciali, cujuscunque tenoris exiſtat.* Prolixæ admodum ſunt Innocentii Pontificis literæ, totque refertæ cautionibus, ut eum data opera antiqua ſuorum anteceſſorum inſtituta abolere voluiſſe putes.

Cœnobium Franckenbergen. ſe incendio deletum.
Chron. Mont. Fr. p. 101.
Vet. Script in antiquo cœnobio.

At nulla per hæc tempora eccleſia Civitatis noſtræ infelicior fuit Cœnobio Franckenbergenſi, quod ad extremam calamitatem incendio hac anno redactum eſt. Die enim Veneris poſt Aegidii ignis ex inproviſo erumpens tanta ſæviit ferocia, ut brevi temporis ſpatio omnia cœnobii ædificia in buſtum conſiderent, & quinque moniales tres infantes aliiq; auxilio illis propetantes flamma correpti interirent, quemadmodum id vetus declarat ſcriptura in hoc olim cœnobio conſpicua ſæpiusque a me lecta & deſcripta etiam, ſed neſcio in quem angulum prejecta. Non patiebatur inſignis monialium egeſtas, ut damnum ſuo ære reſarcirent. Ne tamen ſorores miſeræ dilaberentur, Ampliſſimus ſenatus ſequente anno die Martis poſt III. Magorum literis ad urbes præcipue Hanſeaticas, veluti Hameliam, Lemgoviam, Blombergam, Hervordiam, Bileſeldam, Warendorpium, Telgitum, Monaſterium, Osnabrugam: Beckenam, Sendenhorſtum, Alenam, Lippiam, Hammam, Vnnam, Camenam, Cunnercum, Veſaliam, Rezam, Calcarium, Cliviam, Arnhemium, Neomagum, Rurmundam, Trajectum ad Rhenum, Amſtelodamum, Hardervicum, Edamum, Monnickredamū, Roterodamū Lecdam, HagamComitum, Zutphaniam, Coloniam Agrippinam, Tremoniam, Werlam, Suſatum, Geſecam, Solthcothum & Paterbornam datis quam diligentiſſime rogavit, ut tantæ monialium miſeriæ larga eleemoſynarum erogatione ſubvenire, fumantesque adhuc cœnobii ruinas reſtinguere dignarentur.

Friderico IV. Cæſari ſuccedit Maximilianus I.
Felix. Fab l. 1. c. 17.
Nauclor. gen. 48. p. 922.

Medio hujus anni tempore Germania luxit etiam funus Friderici Cæſaris, Principis optimi & omnes ſuos anteceſſores imperii ſpatio ſupergreſſi. Dies quo vita defecit ab aliis alius notatur, auctoribus quippe nec in menſe quidem inter ſe convenientibus. Potiorum tamen ſententia emortualis illi fuit XIV. Calend. ſeptembris. Juſtis patri perſolutis Imperium auſpicatum eſt Maximilianus I. quod ei jam tum vivo parente, conſentiente Electorum ſuffragio fuerat deſponſum. Principi admirando & reip. utiliſſimo, qui prudentia & fortitudine incredibili per omnes fortunæ converſiones eluctatus imperium inteſtinis malis turbidum ad concordiam revocavit, legibus ſaluberrimis fulcivit, & bonis auſpiciis transmiſis ad poſteros.

Anni Chriſti 1497. 1498.

Maximiliani. I. Cæſ. 4. 5.

Ab V. C. 574. 575.

Continuatio turbarum a Johanne Dornten Priore S. ſepulcri datarum
Ex ant. deduct. Mudersp.

Inter hæc magno civitatis noſtræ incommodo recruduerunt turbæ quas Johannes de Dornten Prior S. Sepulcri dederat. Homo enim propoſiti tenax litigitionibus Romæ obtinuit, ut non modo in integrum reſtitueretur, verum etiam Senatus Goslarienſis & ordo equeſtris, qui ei obniti videbantur, ad interdictum citarentur. Hinc multa machinatus id dedit operam, ut Johanne de Wuſtraw rejecto S. Sepulcro denuo potiretur. Datis itaque ad Senatum literis, graviter de illatis ſibi injuriis conqueſtus, compertum ſibi eſſe ait, Johannem Wuſtrovium e ſuggeſtu publice in ſe invehi, omnesque in ſui odium ſollicitare. Rogare itaq; ſe, ſi forte S. Sepulcrum ſub ſuam denuo poteſtatem redigeret, quidnam ſibi a Senatu populoque Goslarienſi eſſet expectandum. Cui Senatus die Veneris poſt feſtum Decollationis Johannis reſpondit, *rem ſe judicio pontificis ſubmittere; ſi vero prioratu poſtliminio potiretur, ſe ita inſtituturum rerum ſuarum rationem, quemadmodum reipublicæ neceſſitas id videretur poſtulare.* Nec minus Ordo equeſtris Senatui noſtro cœpit diffidere, ac ſi Dorntii cauſæ favere cœpiſſet. Hinc & ipſe ſcripſit ad Senatum, *Johannem de Dornten amicorum ſuorum Goslarienſium opibus adjutum magnam Romæ invidiam Ordini conflaſſe, prioratum S. Sepulcri recuperaſſe, tantumque ſibi detrimenti intuliſſe, quantum a tanto temporis intervallo a nemine tuliſſent. Quandoquidem vero a Johanne da-*

Digitized by Google

mnum ſibi nunquam reſarciri poſſe videretur, non poſſe ſe facere, quin Goslarienſium bona ac facultates eamdiu hoſtili manu invadant, quoad ſumtuum aliquam partem recuperaſſent. Id enim jure divino ac humano ſibi non videri denegatum. Quibus Senatores *Dorntii cauſam nunquam ſe ſuſcepiſſe reſpondent, nec, quæ a privatis imprudentibus geſta ſint, reipublicæ imputanda eſſe. Daturos ſe operam, ut cives nihil, quod Ordini diſpliceret, moliantur; ſin vero armis petantur, ſibi quoque leges non prohibere, quo minus vim vi repellant.* Fretus itaque hac partium diſcordia Jo. Dornten expulſo Jo. Wuſtrovio S. Sepulcro ſe obtrudere auſus eſt. At obſtitere Bertholdus Hildeſienſis Epiſcopus & Wilhelmus Dux Brunsvico-Luneburgenſis, qui hominem turbulentum & in monaſterii perniciem natum denuo fugarunt, adituq; non modo S. Sepulcri ſed etiam regionum ſuarum prohibuerunt. Ne tamen nihil egiſſe videretur, quendam N. Klingebiel, Procuratorem ſuum clam Goslariæ aluit, qui SS. Sepulcri bona ſæpius invaſit, diripuit, omniaque cædibus & rapinis implevit. Quo denuo irritati equites miſſis ſequente anno ad Senatum literis: *Meminiſſe ſe*, ſcribunt, *quæ Goslarienſes ad ſuperiores literas reſponderint, nec ſe dubitaſſe, quin promiſſi memores daturi eſſent operam, ne quid cives in Ordinis perniciem moliantur. Sed aliter ſe rem habere, jam pateſcere. Dorneium ab Epiſcopo & Principe proſcriptum in ditionibus Hildeſienſibus & Brunsvicenſibus haut tolerari. Nec tamen dubitaſſe Senatum N. Klingebiel procuratorem Dorntii intra mœnia recipere, cujus rapinis S. Sepulcrum ad incitas pene redigatur. Cives quoque fugitivo Dorntio non obſcure opem ferre. Niſi ergo a Senatu Procurator quantocyus expellatur, datuos ſe operam, ut quovis modo communi hoc totius ordinis hoſte potiantur. Certiores igitur ſe facerent, quidnam Ordini a Goslarienſibus eſſet expectandum, ut Magiſtro rem poſſent indicare. Malle enim ſe civitate æqua bonaque, quam inimica uti.* Denique Senatus noſter Ordini ſatisfacturus Procuratorem urbe excedere juſſit, Dorntii conſanguineos, ne quid adverſus Equites agerent, monuit, eoque res Ducum interventu rediit, ut pace inter Civitatem noſtram & Ordinem Johanniticum reſtituta Johannes Wuſtraw Prioratum retineret.

Anni Chriſti 1503. 1504.
Maximiliani I. Cæſ. 10. 11.
Ab. V. C. 580. 581.

Raymũdus Cardinalis Leg. Apoſt.

ELuctati demum decimum quintum Chriſti ſeculum, quo doctrinæ Chriſtianæ corruptio pontificumq; immania tyrannis ad extremum prolapſa fuerat ſenſim deferimur in feliciſſima illa tempora, quibus ſummi numinis auſpiciis potior Germaniæ pars ac Goslaria etiam noſtra inſauſtum Pontificis imperium excutere ſenſim cœpit. Occaſionem divino huic reformationis Operi mira Dei providentia ipſi Pontifices ſuppeditarunt, qui dimiſſis per orbem indulgentiarum inſtitoribus docuerunt, quid in avaritia extremum eſſet. Grande Germani patientiæ tulerant exemplum, ſed quod demum ex diuturno ſopore eos excitavit, ut de antiqua eccleſiæ facie reducenda ſerio cogitarent. Turpem ejusmodi indulgentiarum mercatum labente ſuperiori ſeculo juſſu Innocentii IIX. aperuit Raymundus Peraldus Gallus, domo Xantonenſis, Agrigentinus primo, deinde Gurcenſis Epiſcopus, & Romanæ Eccleſiæ tt. S. Mariæ novæ presbyter Cardinalis, magnus Pontificii dominatus aſſertor, ſcripto quoque *de dignitate ſacerdotali ſuper omnes reges terræ* celebris, Viterbii Aő. M.D.V. Nonis Septembris vita defunctus. Hic ſicuti deficiente ſuperiori ſeculo pro expeditione adverſus Turcas ſuſcipienda diplomata ejuſmodi indulgentiaria per Germaniam & Hildeſienſem quoq; Diœceſin, vendiderat, Commiſſario præcipue uſus Hieronymo Tungersheim de Ochſenfarth, Doctore & Profeſſore Lipſienſi; Ita hoc anno ipſe Germaniam hasq; inferiores regiones luſtravit, ſuſceptoque in Daniam itinere, cujus acta ipſe ſingulari commentario deſcripſit, multum dedit operæ, ut Danos Lubecæ imminentes ad pacem flecteret. Salutatis deinde Brema, Stada, Hamburgo, & Luneburgo, vicinam quoque Brunſvicum acceſſit, *reliquiarum ubique*, ut cum Illuſtri Seckendorffio loquar, *ſuperſtitioſus indagator & cultor, & indulgentiarum jactator.* Vel eo tamen nomine laudandus, quod auctor Friderico Saxoni fuit inſtituendæ Wittebergenſis academiæ, ex qua illuſtriſſima deinde lux veritatis orbl affulſit. Hlo itaque famoſus Cardinalis cum Brunſvici ageret non alia ratione munere ſuo rectius fungi ſe poſſe exiſtimabat, quam ſi venditis ubiq; indulgentiis Germaniam argento exhauriret. Quam liberaliter merces ſuas obtulerit, vel noſtræ eccleſiæ argumento eſſe poterunt, in quibus bina mihi Raymundi diplomata occurrunt ſatis ſplendide exarata. Et altero quidem iis, qui Eccleſiam SS. Simonis & Judæ certis diebus adiiſſent aut Confraternitati S. Nicolai nomen dediſſent, aut generali Goslarienſi Clvitatls proceſſioni interfuiſſent centum dies de injunctis pœnitentiis relaxat, ſi ad inſtaurandam ædem SS. Simonis & Judæ ſumtuum quicquam liberaliter eſſent elargiti:

indulgentias per has regiones vendidit.

Cranz. l. 12 metr. c. 30. p. 335. Schlœpk. Chron. Bardev. part. 2. c. 4 p. 351. Seckend. l. 1. hiſt. Luther. n. 81. p. 132. & ſuppl. ad Indica 12. 57. Lud. Jac. a S. Carolo part. 2. Biblioth. Pontif. p. 429. Herm. von der *Harde, præf. ad tom. 2. autogr: Luther. p. 23. ſq. Chytr. l. 5. Chr. Sax. p. 146.*

Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ nec non confraternitati S Nicolai indulg. contulit.

Ex lit. SS. Sim. & Judæ.

RAIMUNDUS *miſeratione divina ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ tt. Sanctæ Mariæ novæ Pbr. Cardinalis Gurcenſis* ad univerſam *Germaniam, Daciam, Sueciam, Norwegiam, Friſiam, Pruſſiam*, omnesque & ſingulas illarum provincias, Civitates terras & loca etiam ſacro Romano Imperio in ipſa Germania ſubjecta ac eis adjacentia Apoſtolicæ ſedis de latere Legatus, univerſis & ſingulis præſentes literas, inſpecturis ſalutem in Domino ſempiternam. Quanto frequentius fidelium mentes ad opera caritatis excitamus, tanto ſalubrius ſuarum animarum ſaluti providemus. Cupientes igitur ut *eccleſia collegiata ſanctorum Simonis & Judæ* Apoſtolorum Imperialis Opidi Goslarienſis Hildeſemenſis Dioceſeos, quæ, ut accepimus in ſuis ſtructuris & ædificiis vetuſta & propter cujusdam ignis voraginem olim proh dolor paſſam, partim conſumpta & ruinoſa exiſtit, congruis frequentetur honoribus, & a Chriſti fidelibus jugiter veneretur, ac in præfatis ſtructuris & ædificiis debite reſtauretur, conſervetur, & manuteneatur, nec non libris calicibus luminaribus & aliis ornamentis eccleſiaſticis, pro diuino cultu neceſſariis decenter fulciatur & muniatur, in ea quoque cultus augmentetur divinus & ut Chriſti fideles ipſi eo libentius devotionis cauſa confluant ad eandem, & ad illius reſtaurationem, conſervationem manutentionem, & fulcimentum aliaque præmiſſa manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cœleſtis gratiæ uberius conſpexerint ſe refectos, dilectorum nobis in Chriſto Decani, ſenioris, & Capituli eccleſiæ prædictæ devotis in hac parte ſupplicationibus inclinati, de omnipotentis Dei miſericordia, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi omnibus & ſingulis Chriſti fidelibus prædictis vere pœnitentibus & confeſſis, qui eccleſiam præfatam in ſingulis videlicet Nativitatis, Reſurrectionis, Aſcenſionis & Corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti, Pentecoſtes, Paraſceves, Nativitatis, præſentationis, Conceptionis, Purificationis, Annunciationis, Viſitationis & Aſſumtionis beatiſſimæ Virginis Mariæ omnium Apoſtolorum & Patronorum Laurentii Martyris, ac dictæ eccleſiæ dedicationis feſtivitatibus & diebus a primis veſperis usq; ad ſecundas veſperas incluſive viſitaverint annuatim, & ad præmiſſa manus, ut præfertur, porrexerint adjutrices pro ſingulis celebritatum diebus centum, qui vero ad *confraternitatem Sancti Nicolai in dicta eccleſia erectum & cum divinis officiis laudabiliter obſervari ſolitam* ſe inſcribi ex devotione fecerint, aut illius peractioni ſeu generali dicti opidi fiendæ proceſſioni interfuerint, quoties id ſeu aliquid eorum fecerint, ſibi centum dies de injunctis eis pœnitentiis miſericorditer in Domino relaxamus, præſentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum fidem præſentes literas fieri noſtrique ſigilli juſſimus appenſione muniri. Datum *Brunſwygk* dictæ dioceſios Anno Incarnat. Dominicæ Milleſimo quingenteſimo tertio, Octavo Kl. Aprilis Pontific. ſanctiſſimi in Chriſti Patris & Domini noſtri, Domini *Alexandri*, divina providentia Papæ ſexti anno undecimo.

Ut & Capellæ S. Catharinæ. Altero diplomate iis peccatorum omnium veniam pollicetur, qui Capellam S. Catharinæ Canonicorum Montis S. Petri propriam, feſtis diebus adiiſſent, ad ejusque ſtructuram manus porrexiſſent adjutrices.

Ex lit. Mont. S. Petri.

RAIMUNDUS *miſeratione divina ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ tt. ſanctæ Mariæ novæ Pbr Cardinalis Gurceñ* ad univerſam Germaniã, Daciam, Sveciam, Norwegiam, Friſiam, Pruſſiam omnesque & ſingulas illarum provincias, civitates terras & loca, etiam ſacro Romañ Imperio in ipſa Germania ſubjecta ac eis adjacentia Apoſtolicæ ſedis de latere legatus, univerſis & ſingulis præſentes literas inſpecturis ſalutem in ſempiternam. Quanto frequentius fidelium mentes ad opera charitatis inducimus, tanto ſalubrius animarum ſuarum ſalutem providemus. Cupientes igitur, ut *Capella Sanctæ Catherinæ* Virginis in opido Goslarienſi ſita

ſita Hildeſemenſis Dioc. Ad quam ſicut accepimus dilecti nobis in Chriſto Canonici & *Fratres Sancti Petri* ſingularem gerunt devotionis affectum congruis frequentetur honoribus; & a Chriſti fidelibus jugiter veneretur, ac in ſuis ſtructuris & ædificiis debite reparetur, conſervetur & manuteneatur, librisque, calicibus, luminaribus & aliis ornamentis eccleſiaſticis pro divino cultu neceſſariis decenter fulciatur & muniatur in ea quoque cultus augmentetur divinus, & ut Chriſti fideles ipſi eo libentius devotionis cauſa confluant ad eandem, ac ad illius reparationem, conſervationem, manutentionem aliaque præmiſſa manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono coleſtis gratiæ uberius conſpexerint ſe refectos, de omnipotentis Dei miſericordia ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi, omnibus & ſingulis Chriſti fidelibus pœnitentibus & confeſſis, qui dictam Capellam in ſingulis Nativitatis Chriſti, Paſcæ, Penthecoſtes, omnibus beatiſſimæ Virginis Mariæ, Sanctæ Annæ ejus genitricis ac Sanctæ Catherinæ & Virginis, nec non Patronorum & dedicationis ejusdem Capellæ feſtivitatibus & diebus a primis veſperis usque ad ſecundas veſperas incluſive devote viſitaverint, ac ad præmiſſa manus, ut præfertur, porrexerint adjutrices pro ſingulis diebus prædictis quibus id fecerint, centum dies de injunctis eis pœnitentiis miſericorditer in Domino relaxamus, præſentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum fidem praeſentes literas fieri, noſtrique ſigilli juſſimus appenſione communiri. Datum *Brunſwygk*. Hildeſemeñ. Dioc. Anno Incarnat. Dominicae Milleſimo Quingenteſimo tertio ſexto Kl. Aprilis. Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri, Domini *Alexandri* divina providentia Papae ſexti anno undecimo.

Pal. Sybolt. Z.

Bertholdus Hildes. Ep. obit. *Cranz. lib. 12. metrop. cap. 28. p. 335. Lezner. lib. 2. Chron. Daſſel. cap. 16. fol. 49. Rentel. Chron. Hilles. p. 108. Chron. Hildes. MSC. cap. 46. Bruſch. c. 11. n. 44. ſqq. p. 1061. ſqq.*

Interjecto tempore mortalium numero exemtus eſt Bertholdus Hildeſienſis Epiſcopus, qui jam inde a reſtituta pace nihil majori cura egerat, quam ut in diœceſi ſocialibus Civitatum armis lacerata, ruinas extingueret. Perluſtratis itaq; modo Hildeſienſi, modo Verdenſi ditionibus, eccleſias ruinam minitantes inſtanravit, monaſteria ad priſtinam diſciplinam revocavit, arcea ne repentino impetu peti poſſent, mœnibus vallisque muniti, præſidiisque firmavit. Ætate demum inter multas fortunæ converſiones exacta Rotenburgi in diœceſi Verdenſi verſatus conflictatusque cum dyſenteria in vigilia Aſcenſionis Dominicæ diem obiit ſupremum, hoc meritus digniſſimum notata epitaphium:

Memoriæ. digniſſimi. Præſulis. Domini.
Bartoldi de Landesberg. militari. genere. nati. optimis. moribus. &. literis. imbuti. quem. rege. digna. proceritas. egregius. animus. ſingulare. ingenium. eloquentia. non. vulgaris. virtus. eximia. exquiſita. in. cunctis. eminentia. anteceſſnri. ſuo. commendabat. ut. illum. adoptaret. eccleſiæ. Verdenſi. filium. Papa. conſecrare. juſſit. Epiſcopum. ſed. majori. dignum. loco. abripuit. Hildeneſheimenſis. eccleſia. cui. cum. ſumma. laude. præfuit. annis. viginti. duobus. priorem. retinens. commendatam. quam. ante. ſolum. annis. decem. gubernavit. Hoc. ſacrum. ponitur.

Succedit Ericus Saxo. Lauuenb.

Bertholdo itaq; ad plures abeunti in ſolenni Capituli comitio ſubrogatur Ericus, Dux Saxo-Lauuenburgenſis, Canonicus Colonienſis, Princeps excelſi quidem animi, quietis tamen, quam honoris cûpidior. Epiſcopatum ingreſſus tam ubera ab Ordinibus dona accepir, quanta ab hominibus Principum ſuorum amantiſſimis ſolent erogari. Attamen, quod præſagiret animus, turbas vix ferendas Epiſcopatui ære alieno oppreſſo imminere; mutato ſubito conſilio Coloniam rediit, ſacerdotiumq́; ſua ſponte reſignavit Johanni fratri, cum ſummos hos honores vix annum deguſtaſſet, deſtinatus ſcilicet a fortuna lautiori Epiſcopatui Monaſterienſi, quo anno M. D. VII. potitus e longinquo ſpectavit miſeriam & interitum eccleſiæ derelictæ. Quanta enim ſub Johanne fratre tempeſtas e bello cum Brunsvicenſibus Ducibus geſto in diœceſin Hildeſienſem deſævierit, tam accurate eſt a Chytræo, Leznero, Sleidano, aliisq; hujus ætatis hiſtoricis memoriæ proditum, ut Iliadem poſt Homerum ſcribere videremur, ſi in argumento tam luculenter expoſito noſtram quoq; exercere induſtriam cupemus.

Eoq; reſignante Johañes frater.

Transactio Senatus cû Ordine Johannitico de deſtruendo S. Sepulcro. *Ex deduct. Mundersp. MSC.*

Sopita nuper, quæ inter Senatum Goſlarienſem & Ordinem Johanniticum interceſſerat, controverſia, id præcipue egit Senatus, ut deſtructo S. Sepulcro, Civitati nimis vicino, Prioratum hunc intra muros recipere liceret. Videbatur enim hoc res ipſa poſtulare, ut monaſterium hoc deleretur, e quo hoſtes civitati, quam maximum inſerre detrimentum poſſent. Re itaque diutius agitata demum anno MDIV. ipſo die Hieronymi in has leges convenerunt Magiſter Sonneburgenſis & Goſlarienſis Senatus, ut S. Sepulchrum a civibus deſtrueretur, Ordo equeſtris ſalvis juribus privilegiisque ſuis in urbem reciperetur, templum novum

veteri

veteri plane æquale, nec non domus veteri ſimilis ad portam S. Viti conderentur, in deſtructi monaſterii ruinis Capella e ligno erigeretur, cœmiterium vetus ſepibus muniretur, Senatui deoique tantum de S. Sepulcri territorio concederetur, quantum ad muniendam civitatem videretur opus eſſe, invito denique ac ioconſulto Epiſcopo Hildeſienſi nihil ageretur.

Anni Chriſti 1505. 1506.
Maximiliani I. Cæſ. 12. 13.
Ab. V. C. 582. 583.

Continuatio hujus transactionis.
Ex deduct. Munderſp. MSC.

VErum hæc transactio tantum abeſt, ut effectui data ſit, ut potius non defuerint, qui rem pro virili probibere niterentur. Quo factum eſt, ut equites non modo, verum etiam Senatus Pontificis opem implorarent, rati ejus auctoritate negotium faciiius proceſſurum. Impetrarunt etiam hoc anno XVI. Kl. Maji Pontificis edictum, quo Epiſcopo Hildeſienſi committitur, deſtructionem S. Sepulcri Commendaturæ Supplinburgenſis commodo iis legibus ptomovere, quibus inter Senatum & Ordinem pridem convenerit. Verum obnitentibus iis, quorum intereſſe videbatur, ne S. Sepulcrum in Civitatem transferretur, res denuo hæſit, donec aliis ſubinde atque aliis objectis impedimentis plane omitteretur, civitati olim majoris calamitatis materiam datura. Veritus tamen Senatus, ne gravius aliquando periculum ex hoc monaſterio in civitatem redundet, paulo poſt anno MDVIII. die Vincentii cum Commendatore Supplinburgenſi & ordine Johannitico denuo egit, ut ſibi monaſterium ruinis proximum reſarcire, urgente vero periculo, deſtruere, ac intra mœnia transferre eſſet integrum, quemadmodum id tum a Magiſtro Johannitatum, tum a Pontifice Romano dudum ſibi eſſet conceſſum. Interim ſenatui liceret tantum de monaſterii territorio petere, quantum munimenta Civitatis viderentur poſtulare:

Dagegen haben wir gemelter Stadt Goßlar verlaſſen und geben von vnſers Ordens vñ Priorats eigenthumb / in die länge von den wall an / Oberhalb Franckenberg / da vnſers Ordens eigenthumb angehet / niederwerts durch den Kamp / und Henni Heinen vnd Hans Dörnten Garten bis gegen die Krümme des Stadtwalls vud mauren nechſt den Vitsthor / in die breite vier ruthen lang / von dem genanten wall / vnſers Eigenthumbs bis andie gemelte Krüñe abzumeſſen vndt zu gebrauchen &c.

Peſtis per hanc viciniam ſævit.
Bunting. p. 297. part. 1. Chron. Brunſv.

At inſequentem annum turbulentum reddidit graviſſima peſtilentia, quæ vicinam hanc afflavit, Goslariamque noſtram, nec non Brunsvicum, Hildeſiam, Cellam, Helmeſtadium, civibus mirum in modum exhauſit. Ferunt enim Brunsvici in monaſterio S. Crucis Præpoſitum una cum triginta monialibus peſte tum occubuiſſe.

Annus Chriſti 1514.
Maximiliani I. Cæſ. 21.
Ab. V. C. 591.

Imagines Crucifixi lapideæ extra portas dedicatæ.
Chron. Gosl. MSC.

HOc anno nova noſtratibus ſuperſtitionis materia datur, imagine crucifixi Jeſu lapidea extra portam latam [das breite Thor vocant] a Johanne Bekenem erecta, cujus exemplum ſecuta religioſa quædam fœmina Joachimi Wegneti Conſulis mater ad ceteras quoq; portas lapideos ejusmodi cippos imaginibus Chriſti & Mariæ inſignitos collocavit, eo conſilio, ut ii, qui capitis damnati ad ſuppliciũ ducerentur, nec non peregrinatores preces ad illos funderent. Hiſce igitur lapidibus ſolemni ritu conſecratis, dici non poteſt, quis populi concurſus factus ſit, quæ ſuperſtitio, quæ opinio ſanctitatis animos impleverit. Attamen & hæc iconolatria ſuccedente mox reformatione evanuit, ſuperſtitibus licet ex parte hiſce imaginibus, perpetuis aotiquæ ſimplicatis monumentis.

Anni Chriſti 1519. 1520.
Maximiliani I. Cæſ. 26. *ult.*
Caroli V. Cæſ. I.
Ab. V. C. 596. 597.

Maximiliano I. Cæſari ſuccedit Carolus V.

SUccedit annus a Chriſti nativitate M. D. XIX. quo vix ullus his regionibus turbulentior funeſtiorque illuxit. In ipſo ejus auſpicio Germania ereptum ſibi luxit Maximilianum Cæſarem, Principem optimum & inſtaurandæ reipublicæ natum, cujus obitus vel eo nomine omnibus acerbus extitit, qnod diverſi Reges exteri Imperium Capite orbum multo ambitu conſiliisque periculoſis appeterent. Periculum ſane erat, ne gravis tempeſtas exoriretur, niſi Friderici Saxonis ſapientiſſimi Principis auctoritate Electores demum in Carolum V. conſenſiſſent, Maximiliani Cæſaris a Philippo nepotem, totque regnorum & provinciarum Dominum, ut ſolem oriri & occidere uno tempore ejus ſubditi viderint. Hoc imperante aliam plane faciem Germania induit, nec quicquam dicere mihi videor a veritate alienũ, ſi jam inde a Caroli M. ætate nunquam tantam rerum omnium cooverſionẽ in Romano imperio factã eſſe dixero. Quicquid piſci referunt annales diverſis temporibus ac veluti ex intervallo geſtum, hoc omne in hanc ætatem veluti confluxit. Detracta Pontifici larva, Principes cum Principibus, Imperator cum Pontifice, Reges cum Regibus colliſi ſubditi ab officio dilapſi, ſummi Germaniæ proceres capti, debellati, triumphati, magnus ubique bellorum furor, magnæ inſidiæ fraudes, deliria, turbata deniq; & impedita omnia. En luculentum providentiæ divinæ documentum! Quis enim fieri potuiſſe crederet, ut in tanta rerum omnium perturbatione unius novi hominis & inopis monachi ab omnibus derelicti, a nemine adjuti, omnibus denique inviſi mi-

niſterio, purior Evangelii lux accenderetur, niſi ipſe Jeſus miſertus ſuorum & tot piorum ſuſpiriis excitatus veritatis inimicos ſpiritu oris ſui confudiſſet. Plura nobis occurrent de hoc Cæſare dicenda, cum & noſtra Civitas eo imperante magnā ſubierit mutationem. Nihil ergo hic attinet multa de eo in anteceſſum commemorare.

Belli Hildeſienſis initia & origo.

Senſit ſtatim reſpublica diſcedentem a ſui cuſtodia Maximilianum. Eo enim defuncto ſtatim in ferales flammes erupit bellum Hildeſienſe, quod adhuc veluti ſepultum intra mutua odia ſteterat. Primæ in hoc bello partes fuerunt Johannis Hildeſienſis Epiſcopi, qui ſociatis ſibi Henrici Luneburgenſis, Comitumque Hojenſium, Diepholtenſium, Schauenburgenſium & Retbergenſium auxiliis Ericum ſeniorem, Henricum Juniorem & Wilhelmum Duces Brunsvicenſes & Franciſcum Mindenſem Epiſcopum hoſtilibus armis petiit, majore ſane, quam prudentiore animo hac in re uſus. Quænam cauſæ hujus belli fuerint, dici non poteſt, quanta ſit inter auctores horum temporum diſcordia, partiumque ſtudium. Chytræus, qui res per Saxoniam circa hæc tempora geſtas curioſo ſtylo ſignavit, Johanni Hildeſienſi Epiſcopo, quam Brunſvicenſibus æquior, omnem cauſam rejicit in Brunſvicenſes Duces, qui juratis Epiſcopi hoſtibus Salderis receptum dederint. Alia omnia ſentire videas Juſtinum Gollerum, qui Johannem Hildeſienſem Epiſcopum & Henricum Luneburgenſem, Galliæ Regis partibus faventes periculoſum hoc bellum excitaſſe aſſerit, ſive ut Ericum gratia atque auctoritate maxime in Imperio florentem ſubverteret, ſive ut Caroli V. Electionem a Brunsvicenſibus omni niſu promotam impediret. Id quod nec Thuanus Hiſtoricorum Coryphæus, nec Philippus Melanchton tacent, quos ego facile crediderim rem acu tetigiſſe, cum nemini ſit ignotum, quantopere Henricus Dux Luneburgenſis Franciſci Regis Galliæ cauſā egerit, quantumq; ei faverit. Acceſſit tamē Salderorū pertinacia, qui arce Lewēſteinenſi, quā pignoris loco poſſidebant, oblata quāvis pecunia cedere recuſabāt, Brūſvicenſiū auxilio ſuffulti. Quamvis autem initio mutuis utrinq; depopulationibus res ageretur, non auſus tamen eſt Johannes Epiſcopus aperto Marte congredi, quod Maximilianum Cæſarem Erici Ducis cauſa omnia facturum crederet. Verum ſimul ac Cæſarem vitam cum morte commutaſſe increbeſceret, Epiſcopus non diutius cunctandum ratus ipſa ſeptimana ſacra cum delecta manu Mindenſem diœceſin ingreditur, omniaq; ferro flammiſq; devaſtat. Ipſa Minda capta direptaq; datis duobus florennrum millibus in Epiſcopi Hildeſienſis verba adigitur, mox appetente paſchatis feſto Petershagiū, præcipuū Epiſcopi Mindēſis munimentum tentatur, capitur, tantaq; præda abripitur, quæ protrahendo bello abunde ſufficere videbatur. Depopulatus itaq; Mindenſem Diœceſin Ericum quoq; Ducem Epiſcopus aggreditur, eodem fortunæ veluti curſu Wœlpan, Lawenaviam Wunſtorfium, Pattenſenam, Munderam & Hallerſpringam, aliaq; vicina oppida depopulatus Hamelæ quoq; parti quæ Brunſvicenſis juris erat ingentem auri ſummam extorquet. Nec ſegnior Henricus Brunſvicenſis, collectis militibus ſuis in Hildeſienſem agrum irrupit, tractusq; quā late patent Steuverwaldenſem, Peinenſem & Steinburgenſem una veluti ruina involvit: quem inſecutus Ericus Daſſelam, Uslarienſibus infeſtum incendio delevit, Woldenſteinenſem arcem ſub ſuam redegit poteſtatem, Bockelheimium ad deditionem compulit, copiisq; Henrici Ducis Brunſvicenſis firmatus Peinam civitatem expugnavit, arcem loci indole & induſtria hominum munitiſſimam fruſtra quidem tentavit, eo tamen adegit Hildeſienſem Epiſcopum, ut ſoluta obſidione Calenbergenſi de induciis cogitaret.

Chytr. l. 8. Sax. p. 333 Juſt. Gobler. narrat. de bello Hildesh. p. 81. tom. 2. Schard. Melancht. ſuppl. Chron. p. 939. Lezuerus lib. 2. Chron. Daſſel. c. 18. fol. 31. ſqq. In Sachen Braunſ. contra Hildesheim remiſſionis ausführl. wohlgegründete relatio und berichte. p. 5. ſqq. Sententia Cameræ Imperialis ſuper reſtitut. Epiſc. Hildeſ. juſtitia Colon. a. 1636. Fabric. memor. Sax. l. 2. p. 316. Bunting. Chron. Brunſv. part. 1. p. 301. ſq. Spangenb. p. 355. Chron. Sax. p. 594. ſqq.

Induciæ mox ruptæ & prælium in campis Soltavenſibus.

Dum hæc ita aguntur Fridericus Saxoniæ Elector, qui Imperio interea dum novus Imperator crearetur, Vicarii dignitate præerat, nihil habuit antiquius, quam ut utramque partem promulgatis edictis ad Concordiam revocaret. Quibus licet Epiſcopus felici rerum ſucceſſu elatior pro virili repugnaret, poſtremo tamen cum extrema ſibi imminere animadverret ad inducias proclivior eſſe cœpit. Nec Brunſvicenſes Duces admodum obſtiterunt, quo minus induciæ fierent, ſperantes fore, ut interea pax bona fide coaleſceret. Sed fefellit eos opinio. Epiſcopus enim nactus puſillum laxamenti, ad ingenium rediit, ditionesque Brunsvicenſes nemine ſuſpicante invaſit, ac diripuit. Quo comperto & Duces Brunsvicenſes in Henrici Luneburgenſis, Epiſcopi ſocii agro injurias ulti ſunt, Burgdorffioq; Gurgwedela, & Giffhornio, incenſis & ceteris oppidis pecunia mulctatis exercitum per Luneburgenſes ditiones in diœceſin Verdenſem traducere ſtuduerunt, eo conſilio, ut eum novis ſupplementis e Bremenſi Archiepiſcopatu augerent. At Henricus Luneburgenſis Caroli Geldriæ Ducis generi ſui, ac Hildeſienſis Epiſcopi copiis auctus id præcipue egit, ut Ericum priusquam Verdam contingeret imparatum prælio opprimeret. Miſſo itaq; in campos Soltavienſes Hermanno de Tidiogen cum delecta manu, ipſe paulo poſt IV. Calendas Julii cum juſto exercitu decem fere millium ſecutus eſt. Jam aderant quoque Ericus Dux Brunsvicenſis cum inſigni Brunsvicenſium, Miſnenſium & Thuringorum exercitu ſeptingentorū equitum & ſex peditum millium. Coorta pugna Hildeſienſes & Luneburgenſes legiones feſſos ex itinere Erici milites aggreſſi tanta vi in eos incubuerunt, ut fortiter licet decertantes demum in fugam diſſolverentur. Tria millia in prælio occubuere, Ericus & Wilhel-

helmus Duces Brunsvicenſes Georgius Comes Wunſtorphienſis & Juſtus Comes Regenſteinenſis capti in hoſtium venere poteſtatem, tormenta bellica & impedimenta multaque vexilla Henrico Luneburgenſi ceſſere. Victoriam denique ſibi vindicare ex hoc bello potuiſſent Hildeſienſis Epiſcopus ejusq; confœderati, niſi impotenti odio indulgere diutius maluiſſent. Inter hæc Carolus Cæſar Romanorum Imperator conſentiente Electorum ſuffragio renunciatur, principumq; Electorum interventu res eo rediit, ut factis quinq; menſium induciis interea de pace ſerio transigeretur.

Bona eccleſiæ SS. Simonis & Judæ erepta jubeantur reſtitui. *Ex lit. SS. Sim. & Jud.*

Hæc dum in vicinia geruntur, nec domi quieta omnia ac tranquilla ſuere. Cum enim Bertholdus quidam von der Heyde aliique Clerici & Laici Halberſtadienſis diœceſeos eccleſiæ SS. Simonis & Judæ injurias varias inferrent; miſſi Romam Tilemannus Nawen, Cannnicus eccleſiæ ſanctorum Simonis & Judæ & Henningus Nawen Oppidanus ejusdem oppidi, qui rem eo deduxere, ut Leo Pontifex Decanis S. Bonifacii Halberſtadienſis & Montis S. Petri prope Goslariam cauſæ cognitionem dato diplomate demandaret:

Dat. Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo quingenteſimo decimo nono. Decimo nono Kl. Februarii Pontificatus noſtri anno ſeptimo. *Jo. de Valleoleti.*

Transactio in cauſa Hildeſienſis Ep. & Ducū Brunſv.

Dum itaq; in captivitate hærent Ericus & Wilhelmus Duces id præcipue operam dedit Henricus junior, ut exercitum infauſto nuper prælio attritum novis ſupplementis inſtauraret, hoſtesq; victoria ferocientes ad mitiora conſilia flecteret. Nec dubium erat, quin votorum ſummam fuiſſet conſecuturus, niſi Albertus Elector Moguntinus, Fridericus Elector Saxoniæ, Joachimus Elector Brandeburgicus, & Joannes Dux Saxoniæ interveniſſent, vocatisque litigantibus rem eo perduxiſſent, ut Ericus oblato lytro cuſtodia exolveretur, ipſaque cauſa a Cæſare & quibusdam Imperii ordinibus cognoſceretur.

Monaſterium Richenbergenſe ab Henrico Brunſv. in tutelam ſuſceptum

Nec tamen omnis per has regiones belli metus evanuerat. Periculum enim erat, ne odia parum ſopita in novum bellum erumperent. Hinc Richenbergenſe monaſterium, ne quid detrimenti a Brunsvicenſibus pateretur, Henrici Ducis protectorium rogavit & obtinuit:

WAn Gottes Gnaden wy Hinrick Hertzoge to Brunſchwig/ Hertzogen Hinricks zeliger Sone bekennen vnd donen kund allen vnd ieglichen düſſes Breves anſichtigen/ unde de hirmede erſocht und ermahnet werden/ dat wy den allmächtigen tho ehren vnde tho Love ock vmme ſunderliger Gnade willen/ darmede wy den werdigen vnſen leven andächtigen vnde beſundern *Prior*en unde gantzen Convent des Kloſters Riſſen barge geneget/ vnde darmede dieſülven Herrn unſer zeligen vorEltern ock vns unde vſe nachkomen in ören innyge Gebede tho Gode den allmächtigen ſchüllen befolen heven/ un willen dieſülve *Prior* vnde *Convent* vorbenenden Kloſters Riſſenbarge mit ſamt allen ören geſinde vnde thobehörigen ock ören Leven/ have/ Gütern beweglig und vnbeweglig/ nichts vthbeſcheidlich in vnſere ſunderlige Schutt/ beſchermede vnde gedingend angenom̃en hebben/ don dat ock alſo in gegenwerdigen in Kraffi düſſes vſes Breves/ alſo dat wy nu henvörder mit ören Leven/ haven/ Gütern/ Geſinde unde thobehörigen gelyck unſern eigen deyneru underdanen vnde Lüden ſchütten/ ſchermen/ handhaven/ vnde vor vnrechter Gewalt ſo vel wy vermogen/ verdedigedingen wüllen. Demnach an alle vnde jegliche vſe beſundern/ wat ſtandes/ werden/ vnde weſen das ſy ſyndt/ unſe frenndlige Bede/ gnädige an ſinnen unde begerte/ den vnſern mit gantzen ernſte gebedent/ gewüllen gedachten *Prior* vnde *Convent* des Kloſters Riſſenbarge oder ſülve ören geſchickten ſo eck hiermette erſogen werde/ vnde ermanen/ vp ſülveranſocken tho aller dyt gnädige vnde günſtige hülpe/ byſtand vnd verdetinge thon/ vnde ſe hierinn vnſere verbündniſſe genöten laten. Des vorſehen wy alſo gensligen vnde willen dat vmbe jeden nacherfórderinge ſyner werde vnde ſtandes freundligen verdönen/ verliken vnde in Gnaden erkennen/ vnde thon vnſ darane unſe ernſtlige meinynge. Do vrkunde hebben wy deſen Brev mit vnſer eigen Hand vnterſchreven/ vnde angehangenen Secret wedligen thone beſeſtigen/ dei gegeven iſt *anno Domini* vifftein hundert vnd in Twindigſten Jahre an Dage Sünte Marien Magdalenen der hilligen Fruwens namen.

Annus Chriſti 1521.
Caroli V. Cæſ. 2.
Ab V. C. 598.

Joannes Epiſcopus proſcriptus ditionibus pleriſque exuitur.

SEquitur annus a Chriſti nativitate poſt milleſimum & quingenteſimum vigeſimus primus, quo neq; turbulentior ullus viciniæ, nec Goslariæ noſtræ auſpicatior illuxit. Vti enim Hildeſienſis diœceſis proſcripto Epiſcopo ferali bello denuo ardere cœpit; ita Goslaria noſtra, pertæſa inveteratæ ſuperſtitionis, primum ut ita dicam purioris doctrinæ diluculum avide hoc anno aſpexit, haud vano futuræ lu-

cis præſagio. Incredibili induſtria Mogonrinus, Saxo, & Brandenburgicus Electores Hildeſienſe bellum ex æquo bonoq; componere fuerant anniſi, nihilq; ab illis prætermiſſum, ſi forte exacerbati animi ad concordiam æquis legibus revocari poſſent. Sed ſemper obſtiterar Epiſcopus, nupera fortuna fretus, qui tantum abeſt, ut Wilhelmum Ducem cuſtodia exolveret, ut occaſionem redintegrandi bellis non obſcure videretur aucupari. Interea Carolus Imperator ſuperiori anno accefferat in Germaniam, & parte utraq, Coloniæ audita, eas ad futura Comitia Wormatienſia adeſſe, cauſamq; dicere juſſerat. Appetente jam Aprili menſe Comitiis præfinito, Joannes quoq; Epiſcopus, nec non Ericus & Henticus Duces Brunſvico Luneburgenſes coram Wormatiæ aderant, caula vero diutius agitata, VI. Calendas Junii hoc demum prodiit decretum, arces & oppida ab utraq; parte armis occupata intra menſis ſpatium Cæſari ſequeſtro tradantur, captivi utrinq; dimittantur, indicta tributa neutri ſolvantor, arma penitus ponantur, qui parere denique nollent proſcriptionis ſubeant ſententiam. Miſſus quoque a Cæſare *Jodocus* ab Obernweimar, qui arces expugnatas reciperet, atq; ut Cæſaris edicto ſatisfiat, daret operam. Sed denuo reſtitit Epiſcopus, cauſamq; non ſatis pro neceſſitate cognitam conqueſtus, captivos lytrũ negantes arctiori cuſtodiæ mancipavit. Quo factum eſt ut Ericus & Henricus Duces Brunſvicenſes ad Cæſarem in Brabantiam profecti, Epiſcopum denuo graviter incuſarent, & IX. Calend. Auguſti proſcriptionis impetrarent formulam, adjuncto ſimul mandato, quo Duces proſcriptum Epiſcopum bello opprimere jubentur. Miſſo demum feciali, qui Johannem Epiſcopum proſcriptum denunciaret, contractoque luculentiſſimo exercitu Ericus & Henricus Duces Brunſvicenſes arma reſumunt, eodemq; victoriarum curſu Hundesruckenſem, Lawenſteinenſem, Coldingenſem Winzenburgenſem, Schlademenſem, aliasq; atces partim vi ſub ſuam poteſtatem redigunt, partim accipiunt in deditionem. Peina vero luſtra aliquandiu tentata copias labore feſſas, per hyberna diſtribuunt.

Conventus Goslarienſis ob Hermannũ ab Hauſen Satrapam Widelagenſem inſtitutus.

Hæc dum in vicinia geruntur, Goslariæ convenerant Philippus Dux Brunſvicenſis, Bodo Comes Stolbergenſis, Henricus Comes Schwarzburgenſis Guntherus & Albertus Comires Mansfeldenſes, Henricus & Erneſtus Comites Hohenſteinenſes, eo conſilio, ut de ſecuritate ditionum ſuarum conſulerent in medium. Conjecturam enim ſecutus videtut Leznerus & Buntingius, cum eos tunc de Epiſcopo & Ducibus Brunſvicenſibus ad concordiam tevocandis egiſſe exiſtimant. Propius rem tetigiſſe crediderim Spangenbergium, qui Hermannum ab Hauſen, Widelagenſis præfecturæ Satrapam, huic congreſſui dediſſe occaſionem refert. Sita eſt arx Windelagenſis in vicinia noſtra, ea regione, qua Brunſvicum itur, eaq; runc novem florenorum millibus oppignorata erat Hermanno ab Hauſen, & Diodérico de Mandeslo. Quamvis autem hic potiorem argenti partem contribuiſſet, ille tamen ſuis artibus id effecerat, ut ſubmoto ex arce Dieterico ſolus præfecturæ fructus perciperet. Quo facto cum incredibilem ſibi Mandesloenſium invidiam conflavit, tum Henricum præcipue Brunſvicenſem ad tantam perduxit indignationem, ut facile præſagiret, non ſe in arce tutum inpoſterum futurum. Hinc majora auſus, milites quosdam longo bellorum uſu inſignes conduxit, iisque diverloria & tabernas per præfecturam iis legibus locavit, ut abſente ſe arcem ab hoſtium inſultibus defenderent. Sed tantum aberat, ut hoc præſidio ſibi conſuleret, ur porius majorem ſibi conflaret invidiam, inprimis cum varia latrocinia conſtanti rumore ad hosce ſtipendiarios Hermanni milites referrentur. Vetitis igitur laudati Principes, ne quid reſpublica detrimenti caperet, ex compacto Goslariam proficiſcuntur, vocatoq; Hermanno ab Hauſen, non parum ſibi moleſtum adhuc fuiſſe, ajunt, quod in præfectura ſua prædones alat, qui totam viciniam, quam late pateat, furtis, rapinis, latrociniisq; turbarent, poſtulare igitur ſe, ut hoſce famoſos homines quantocyus dimittat, quod niſi faceret ſe conſulturos tebus ſuis. Quibus ille: non ſe, inquit, negare, quod milites qoosdam conduxerit, verum id ſe non alio feciſſe conſilio, quam Mandesloenſium inſidias evitaret, neminẽ ſuorum, ſe conſcio, rapto vivere nec unquam ſe conceſſurum ut publica ſecuritas per eos turbetur, ſi quis de ſcelere ejusmodi perpetrato poſſet convinci, ſe graviſſimo quovis ſupplicio in eum conſulturum. Nec ſuſpectos homines in Wildelagenſi præfectura locum inventuros, ſiquidem daturus ſit operam, ut Diverſotiorum oſtia impoſterum ſemper paterent, omnesque videre poſſent, quinam eo diverterent. Quod cum omnes probarent, ſoluto conventu diſceſſum eſt.

Bunting. part. 4. Chron. Brunſv. p. 590. Spangenb c. 356. Chron. Saxon. p. 398.

Lezn. l. 3. Chron. Daſſel. c. 3 v. fol. 49.

Reformationis quædam prælud

Quo magis vero fumus ex arcibus pagisque in buſtum confidentibus rormentorumq; ignibus coortus Hildeſienſem Diœceſin tunc obfuſcavit: eo ſerenior lux Goslariæ noſtræ tanquam in quodam Goſen effulſit. Jam dudum homines ſalutis ſuæ anxios pudere cœperat Servitutis, ex quo a Luthero divinitus excitato indulgentiarum mercatus erat impugnatus. Hinc jam ſuperiori anno proceſſiones & reliquiarum cultus apud nos cœperant evileſcere, ad quæ tanto fervore ſtudioq; homines paulo ante confluere conſveverant. Non alii ferme dies Goslarienſibus erant ſolenniores, quam qui SS. Simonis & Judæ nec non Petri & Pauli memoriæ ſacri erant, quippe quibus miſſarum, vigiliarum, proceſſionum vix numerus poterat iniri. E

Hamelm. hiſt. eccleſ. renati per Saxon. Evangel. Conf. relat. me. am de ſtatu ecclesiaGosl. ante & poſt reform. § 8. p. 15.

Breviar. hyemale, fol. 28.

Brevisrio SS. Sim, & Judæ diſcere id licebit, ubi omnis officia horum Feſtorum accurate deſcribuntur. Patet inde etiam Sarcophagum D. Matthiæ ſubinde tunc circumferri ſolitum: Ita enim ibi legimus: *Nota quod Sarcophagus Divi Matthia portatur Domiaica proxima poſt Feſtum S. Johannis, quando autem portatur, tunc ſervantur in primis veſperis pſalmi feriales cum ſuis antiphonis.* Et paulo poſt: *Sed nota, ſi Sarcophagus portatur in die commemorationis S. Pauli, ut quandoq; contingit, totum officium horarum & miſſa dicetur de S. Paulo.* Prodiit hoc breviarium anno MDXX, unde patet, Capituli illud decretum de reliquiis ob molem non amplius circumferendis interjecto tempore fuiſſe mutatū. Atq; hæc quidē ſacra eo jucundiora clero videbātur, qun liberalius tunc plebs altaria oblationibus implebat. Sed jam ſuperiori anno remiſerat largitio, & vacua ubiq; apparebant altaria, non ſine magno parochorum detrimento. Quamobrem hoc ipſo anno die Petri & Pauli cum denuo clerus ſoſenni pompa procederet Henningus Degen Plebanus S. Stephani ſacellanis aliquid offerendum dedit, ſerioq; plebem cohortatus eſt, ut & ipſa ſolita liberalitate obſationes elargiretur. Sed gravem hanc orationem riſu exceperunt cives, nec diutius ſe continuit Joannes Meidemannus Conſul, quin duro hoc dicterio in clerum inveheretur: Steuret den Narren ins Teuffels Nahmen. Id quod memoriæ prodidit Hermannus Hamelmanus, præclarus hiſtoriæ de reformatione Goslarienſi Scriptor, cujus hiſtoriam renati per Saxoniam inferiorem Evangelii, quamvis fruſtra adbuc a me quæſitā, ſedulo tamen excerpſit B. Sagittarius, cujus collectaneis debere me fateor, quicquid ex Hamelmanno in antiquitates has relatum benevolus lector deprehendet.

Joannes Cleppius evangelium prædicare incipit in S. Sepulcro.

Hamelm. l.c. Chytr. lib. 10. Sax. p. 283. Dreſſer. part. 5. Iſag hiſt. p. 277. Lezner. c. 90. Op. MSC. de monaſt. Pomar. Chron. Sax. p. 582

Hæ autem purioris doctrinæ ſcintillæ in flammas erupere ſimul ac Lutherus in publicis Imperii comitiis incredibili animi præſentia doctrinam evangelicam defendiſſet. Ex eo enim tempore plures divina gratia firmati non ſolum ad veritatem recipiendam, verum etiam laudabili zelo annunciandam procliviores eſſe cœperunt. Is Spiritus quoq; inceſſit Joannem Cleppium, qui primus omnium ſemina Evangelii Goslariæ noſtræ ſparſit, quicquid alii Theodorico Schmedeken hanc laudem tribuere videantur. Hamelmannus enim quo nemo accuratius reformationis acta collegit diſerte teſtatur Theodoricum Schmedeken demum poſt Cleppium evangelium prædicare cœpiſſe; ut Chytræi, Dreſſeri, & Pomerii teſtimonia hic taceam, qui auctores magno conſenſu Cleppio hunc honorem habent, ut primum urbis noſtræ Evangeliſtam appellent. Erat hic vir pro ſeculi genio ſatis doctus, & cum io Lutheri ſcriptis, tum in ſacris præcipuæ literis non mediocriter verſatus. Vicarii munere in æde S. Jacobi functus, cum puriorem doctrinam ex Lutheri ſcriptis bona fide imbibiſſet, obſcure primum de ea muſſitare, deinde paulatim fidentius papatus errores detegere auſus eſt. Cum autem Joannes Hardt ultimus eccleſiæ S. Jacobi plebanus maoibus pedibusque daret operam, ne Lutheri dogmatibus in urbe noſtra locus eſſet atque ideo Cleppinm aditu ſuggeſtus prohiberet; in S. Sepulchrum ſeceſſit ibiq; conciones habuit tam frequentes, ut templum vix caperet auditorum multitudinem. Verum hoc laudabile conſilium Cleppio mox extorſere Jo. Hardtii machinationes: quippe qui plusquam Vatloiano odio Lutherum proſecutus, non modo in Hildeſienſi curia, verum etiam apud ampliſſimum ſenatum noſtrum diu multumq; de Cleppio conqueſtus eſt, periculum eſſe affirmans, ne Cæſar juſta ſeveritate in Civitatem animadverteret, ſi eam ab avita religione deſciviſſe cogooſceret. Quo factum eſt ut Magiſtratus condito ſenatus Conſulto Cleppium concionibus impoſterum abſtinere juberet non ſine inſigni novelli cœtûs dolore.

Arnold. part. 1. hiſt. eccl. l. 16. c. 7. p. 69. Scultet. l. 1. ann. Ev. p. 81. lib. 2. p. 153.

Theodoricus Schmedeken Cleppii loco Euangeliū prædicat.

Cleppio igitur a publico docendi munere rejecto majore animo rem aggreſſus eſt M. Theodoricus Schmedeken, quem Leznerus Schmidelinum vocat, Witebergæ purioris doctrinæ elementis imbutus, ad docendum tamen, quam patiendum proclivior. Hic Jo. Cleppii exemplo nec quicquam deterritus, invito Johanne Hardt, cujus Capellanus erat, evangelicam veritatem propalavit. Et cum templa ſibi omnia occluſa deprehenderet, modo in cæmiterio S. Jacobi ſub procera tilis, modo in vicino prato dem Linden Plan conciooes habere non dubitavit, tanto civium concurſu, ut templa & capellæ vacua pene relinquerentur.

Anni Chriſti 1522 1523.
Caroli V. Cæſ. 3. 4.
Ab. V. C. 599. 600.

Civitatū Hanſeaticarum legati Goslariæ congregati Hildeſienſibus Civibus pacem ſuadent.

Chytr. l. 8. Saxon. p. 249.

FErvebant adhuc ultimis his annis cum turbæ Hildeſienſes tum reformationis præcipue primordia, novis ſubinde adverſariorum artibus impedita. Ultimus ſuperiori anno belli actus fuerat oppugnatio arcis Peinenſis, invito Marte ſuſcepta. Eam pignoris loco teoebat Fridericus ab Oberg, eques auratus, qui octingentorum militum præſidio firmatus arcem fortiſſime propugnaverat. Sed hanc felicitatem grave periculum ſecutum eſt, quod Peinenſibus ultima mioabatur. Duces hoc anno cum novo exercitu adfuturi nunciabantur, miles præſidiarius multorum menſium ſtipendia duplicata fruſtra flagitaverat, & armis poſitis ad Duces videbatur deſciturus, niſi argento poſſet deliniri. Epiſcopo deniq; omnibus rebus exhauſto non erat tantum argenti, ut militibus ſatis fieret. Ne tamen caſtellum hoc, in hoſtium veuiret poteſtatem, illud Hildeſienſi ſenatui civibusque piguori dedit, qui cum Obergio pacti pla-

catis pecunia militibus, novum præſidium arci imponunt, ſubditos in fidem recipiunt, novoque cum Epiſcopo percuſſo fœdere agrum Brunsvicenſem factis frequenter excurſionibus depopulantur. Quo cognito civitates Hanſeaticæ, ſociæ urbi timentes, circa anni hujus principium Goslariam legatos ſuos dimittunt, quavis ſolertia cum Hildeſienſibus acturos, ut a bello abſtineant, nec non proſcriptum Epiſcopum adjuvent: Id ſi facerent, fore, ut reſtituta pace, cum ipſi, tum omnes inferioris Saxoniæ civitates, fructum inde ferant longe uberrimum. Aderat Hildeſienſium nomine Henningus Brandes Conſul, qui percepta legatorum oratione, nihil, inquit, ſibi accidere poſſe jucundius, quam honeſtam pacem. Conſilia ſua ſemper pacis togæque non armorum ſocia fuiſſe, nec tamen jam ſibi integrum eſſe, quicquam inconſultis ſenioribus, collegis, ac civibus aut ſtatuere, aut paciſci. Domum itaque reverſus Conſul, cum ſociarum civitatum conſilium gravi oratione civibus exponeret, hos tanta bellandi cupiditate flagrantes invenit, ut Conſulem, facta pacis mentione, palam objurgarent, eumque parum reipublicæ conſulere dicerent. Denique omnibus futuro bello præparatis Cives per præfecturas Gandersheimenſem, Seſenſem & Blomenhagenſem incendiis graſſati, prædas ubique opimas abigunt, domumque ſubinde redeunt locupletiores.

Grona & Alfelda capiuntur Hildeſia obſidetur.

Interea fama erat, auxilia nova Epiſcopo e Weſtphalia proximo adfutura. Hinc factum eſt, ut Duces Brunsvicenſes, re ad Cæſarem delata, edictũ impetrarent, quo cautum erat, ne quis Weſtphaliæ procerum proſcripto Epiſcopo ſuppetias ferre auderet. Copiis præterea ad Viſurgim locatis omnes aditus præcluſerant, per quos adventaturæ Weſtphalorum copiæ credebantur. Sed hoc metu Duces mox liberavit Erici Epiſcopi Monaſterienſis obitus, in quo quippe fratre omnis ſpes Hildeſienſi Epiſcopo ſita fuerat. Eo enim defuncto equitum peditumque copiæ, in Hildeſienſem diœceſin deſtinatæ paulatim a ſignis dilabi ac domum redire cœperunt. Majori itaq; animo Duces bellum redintegrant, Gronaque ad Viſurgim cruenta obſidione recuperata, Alfeldam quoque ſub ſuam redigunt poteſtatem, civesque ſex florenorum millibus mulctant. Inde armis in metropolin converſis Hildeſiam oppugnant, frugibusque in circumjacente agro reſectis, tormenta adducunt, civitatem lapidibus, ignibusque premunt, inque quartam ſeptimanam protracta obſidione, diſcedunt. Quod priusquam fieret, in principum caſtra acceſſere Civitatum Goslariæ, Magdeburgi & Eimbeccæ legati, factisque bidui induciis de pace inter Principes & civitatem reconcilianda in æde D. Nicolai agunt. Verum cum de conditionibus inter illos minus conveniret, civesque extrema potius ſe ſuſtenturos dicerent, quam ut patriæ libertatem

Goslariæ cum aliis civitatibus de pace inter Principes & Hildeſiã agitur. *Chytr. l.c.*

opprimi paterentur, legati re infecta diſceſſerunt, principesque urbe aliquandiu tentata & ipſi ſignum receptui dederunt.

Hildeſienſi Ep. patum feliciter rem gerit.

Caſtris igitur ſub Peinenſi arce explicatis denuo ejus moliuntur obſidionem, prioribus non multo feliciorem. Henricus enim junior, cum audacius mœnia ſubiret, ictus tormento per pedes vulneratur, totiesque fruſtra factis inſultibus milites labore attritos per pagos in hyberna diſtribuit. Epiſcopus & Civitas Hildeſ. octingentis interea equitibus Weſtphalis aucti Seſenſe expugnaverant oppidum, vicinasque præfecturas excurſionibus & incendiis non parum exhauſerant. Sed ne plura auderent, Weſtphalorum prohibuit ſeditio, ex negatis ſtipendiis coorta. Inde enim factum eſt, ut cives majora veriti ſocias hasce cohortes dimitterent domum.

Goslarienſes cũ aliis civitatibus denuo Hildeſ. pacem ſuadent. *Chytr. l.c. p. 251.*

Denique cum Epiſcopo nulla ſpes recuperandæ diœceſeos videretur ſupereſſe, nec Principes Peinam, Hildeſiam, Steuerwaldum & Mariæburgum expugnare poſſent, utraque pars ad pacem cœpit eſſe proclivior. Primum itaque Brunsvicenſis Senatus principibus aſſentientibus Hildeſienſibus ſuaſit, ut dimiſſis militibus a depopulationibus abſtinerent. Mox Hanſeaticarum civitatum legati Goslariæ in ſolenni congreſſu compoſitionem inter Principes Brunsvicenſes & Hildeſiam jam antea tentatam perficere conati ſunt, conditionibus ad utriusque partis conſenſum propoſitis; quæ cum iniquiores Hildeſienſibus viderentur, tunc quoque re infecta diſceſſum eſt, nec eo anno quicquam amplius memorabile geſtum.

Transactio Quedl. cui & Goslaria interſuit. In ſachẽ Br. *contr* Hildesh. *Remiſſionis* ausf. wohlgegründete *relatio* uñ Bericht. *p. 7. & 245.* *Chytr. l.c. p. 252.* *Bunt. Chron. Br part. 1. p. 305. & part. 3. p. 522.* *Lezn. l. 2. Chron. Daſſel. c. 97. p. 66.*

Inſequente anno licet mutuis agrorum depopulationibus denuo res acta ſit, Cæſaris tamen opera res eo deducta eſt, ut pace demum diuturnæ lites ſopirentur. Arbitri electi ſunt Albertus S. R. E. tt. S. Petri ad Vincula presbyter Cardinalis, Magdeburgenſis, Moguntinus Archiepiſcopus, Elector, & adminiſtrator Halberſtadenſis, Georgius Dux Saxoniæ, & civitates Goslaria, Magdeburgum & Eimbecca, quorum legati, utraque parte Quedlinburgum evocata, multisque ultro citroque habitis colloquiis, ipſis aſcenſionis Domini vigiliis pacem iis legibus fecere, ut Wilhelmus Dux Brunsvicenſis, ceterique captivi gratis libertati reſtituerentur, tributa tempore belli indicta neutris ſolverentur, Hildeſienſis civitas, ſub Erici Ducis tutela jure ſuo & libertate uteretur inviolata, gladius Erico Duci captivo detractus & in Eccleſia cathedrali Hildeſienſi ſuſpenſus Domino redderetur, Steuerwaldum, Peina & Mariæburgum Hildeſienſi Epiſcopo relinquerentur, cives Præſuli ſuo adverſus Duces Brunsvicenſes nunquam auxilia ſuppeditarent, arces & oppida armis occupata Duces retinerent, equites Hildeſienſis Diœceſeos, quorum prædia & domos Duces in ſuam ditionem redigiſſent, circa futurum Bar-

tho-

** Chytr. ſubſtituit Goslariæ,*

tholomæi ſeſtum Quedlinburgi * cum Ducibus agereot, quid ſingulis ſint redituri: Capitulum, Clerici, & monaſteria Sultenſe, Mariærodenſe, & Carthuſa bona reciperent, juribusque ſuis ceu ante bellum uterentur: a Cæſare proſcriptionem refigi peterent: Ipſa deniqne compoſitionis formula a Cæſate rata haberetur. His legibus jam inter Capitulum & Duces convenit, literas vero hunc in modum ſignatas teperio:

> Und in vrkunde haben wir obgenande Fürſten von Braunſchweig vnſer Jeder ſein eigen/ vnd wir Thumb-Capitel vnd der Räthe zu Hildesheimb vnſers Capitels vnd Raths Inſigul auch zu ende dieſes vertrags hengen laſſen/ der gegeben iſt zu Qedlinburg/nach Chriſti vnſers Herrn Gebuhrt Funffzehen hundert vnd in drey und zwantzigſten Jahre/ am Abendt der Himmelfahrt Chriſti/ Im Beiweſen vnd gegenwertigkeit der Geſandten d● dreyer ehrbar Städte Goßlar/ Magdeburg und Embeck welche wir die Handel-Fürſten obgenant zu dieſen Vertrage und Handelung ſonderlich erfordert und gezogen haben.

Atque adeo tunc ex tam luculenta diœceſi Johanni Epiſcopo nihil manſit reliquum, præter civitatem Hildeſieoſem & præfecturas Steuerwaldeoſem, Peioeoſem & Mariæburgenſem, minoris Diœceſeos (des kleinen Stiffts) nomine bodienum inſignitas. Duces vero captas arces & oppida ita diviſerunt, Erico Huodesruckum, Gronda, Arzena, Lauuenſteinum, Grona, Poppenburgum, Ruta, Coldinga, Hallerburgum, Daſſila, Bodenwerdera, Hamela, Walhuſum, Hemmendorffium, Aulica, & Sarſtadium; Henrico Juniori Wincenburgum, Woldenſteinium, Woldenberga, Liebenburgum, Finenburgum, Widelagium, Sladena, Luttera, Steinbruchum, Weſterhofium, Alfelda, Bokenum, & Lamſprioga cederent. Johannes vero Epiſcopus feſſus tot laboribus, cum ſnis parum ſe gratum eſſe animadverteret, demum anno M. DXXVII. Sacerdotium majori fama, quam laude geſtum depoſuit, nactusque ſucceſſorem, Balthaſarem Merklioum, Carolum V. Vice-Cancellarium, Raceburgum ad fratrem ſe recepit, ubi aono M. DXLVI diem obiit ſupremum. Cum igitut cœpta apud oos reformatione poteſtas diœceſiaoi ſenſim exſpiraret, non erit mihi fraudi, ſi ſequentium Epiſcoporum geſta, aut prætermiſero penitus, aut parcius ſi neceſſarium videbitur, attigero.

Theodoricus Schmedeken.

Jam ut ad reformationis Goslatienſis primordia veluti e diverticulo redeam, ſub anni MDXXII. auſpicia Evangelio prædicando adhuc vacabat Theodoticus Schmedekenius eo ſucceſſu, ut quotidie nonoulli ad neophytorum numerum accederent. Verum hæc eccleſiæ incrementa, ſuo more, non parum ſufflaminavit Johannes Hardt, Plebanus ædis S. Jacobi, qui Senatum, Pontificiæ religionis adhuc tenaciorem, deouo permovit, ut Smedekenio non modo concionandi munere, verum etiam urbe interdiceret, hic tameo hucusque laudabili conſtantia cœptam telam pertexuit, ſpretisque miois in pratum urbi vicioum deceſſit, ibique ſub die ad cives coociones habuit. Et quamvis ii, qui ex urbe ad eum confluebant, vulgo die Linden-Brüder per opprobrium vocatentur, non paſſi tamen ſuot, a laudabili boc propoſito, aut edictis, aut ignominia ſe revocari. Denique Hildeſienſis curia huic Theodorico ſtruxit inſidias captumque in Steuerwaldenſem arcem abripuit, cuſtodia defatigatus, acerbioris demum ſupplicii metu veritatem anno MDXXIII non modo deſeruit verum etiam ejuravit. Extat ejurationis formula ab Hamelmanoo his verbis recenſita: *Ego M. Theodoricus abnego & abjuro illam hereſim Lutheranam, de qua ſum ſuſpectus, & dogmata iſtius erroris de cetero perſequor, tum quotquot ſunt quoque omnes de illa ſecta Lutherana, omnes ac ſingulos perſequar, & conſortia eorundem vitabo, & iisdem non interero, ita me &c.* Quo facto Schmedekenius moleſta captivitate liberatus domum rediit & procuratoris cauſidicique munere aliquandiu apud nos functus eſt. En! arma pontificiorum, quibus dogmata Lutheri impugnarunt!

Evangelium prædicās relegatur, capitur, veritatem ejurat. *Hamelm. l.c. Lezn. c.90. Op. MSC. de Monaſt.*

Hoc tam inſigni crudelitatis ſpecimine permotus ſenatus, ſaoiori doctrinæ videtur impenſius favere cœpiſſe, ſiquidem nullum ex hoc tempore edictum prodiit, reformationis operi inimicum. Ne etiam Evangelii lumen, veluti e longinquo oſtenſum, plane evaneſceret, e Pomerania a nonnullis huc evocatur *Antonius Gerſon*, qui Gryphswaldiæ oon ſine laude adhuc docuerat, & decreti Wormatienſis in Pomerania publicati metu, cū *Æpino, Bolduano, Bugenhagio, Knopkenio, Mollero, Kettelhuſio, Kurchio, Kniphovio, Bonno, aliisque*, Theologis Evangelicis e Pomerania profugerat. Cum vero io eo eſſet, ut quam poſſet, celerrime Goslariam proficiſceretur, Stralſundi in morbum incidit, ac immatura morte defunctus, ſpem civium noſtrorum ſefellit. Igitur Johannes Cleppius civium rogatu denuo ad prædicandi munus rediit, nec jam occulte amplius, ſed palam in ipſa æde S. Jacobi docuit. Qui licet nec dictione ſatis emeodata uteretur, pro gratiæ tamen modulo ita auditores commovit, ut & ſpatioſum templum hominibus repleretur & plures in cœmiterio ſubſiſtere cogerentur. Intetea Halberſtadii quo-

Antoniꝰ Gerſon Goslariā ad reformandū vocatus Stralſundi obit. *Micral. Synt. eccl. Sect. 2. l. 3. p. m. 543.*

Cleppiꝰ ad prædicandi munꝰ redit. *Chytr. l. 8. p. 283. Hamelm. l. c. Lezn. l. c.*

Quem ſublevat Johañes Weſſelius *vid. auctores citatos. Reimann. Idea Chron. Halberſt. ad h. ann.*

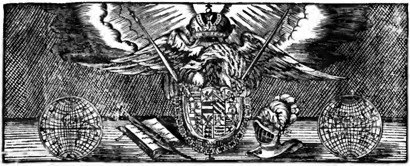
quoque purioris doctrinæ radius illuxerat, Johanne Weſſelio & Henrico Geſſerdes in æde ſancti Martini Lutheri dogmata annunciantibus, quibus tamen tanta audacia obſtitere cœnobii Sancti Johannis Monachi, ut alter urbe pulſus, Goslariam ſecederet, alter a ſenatu Halberſtadienſi Quenſtadienſis Paſtor creatus periculum in præſens evitaret, licet & inde ejectus interjecto tempore Goslariam venerit. Weſſelius itaque, ſimul ac Goslariæ locum invenit, nihil egit ſollicitius, quam ut cœptam a Cleppio & Smedekenio reformationem continuaret. Hinc totum hunc annum docendo exegit, donec ſequente non modo docendi, ſed & ſacramentum ſub utraque ſpecie diſtribuendi impetraret libertatem, Qua de re ſequente libro pluribus erit agendum.

ANTIQVITATUM
GOSLARIENSIUM
ET
VICINARUM REGIONUM
LIBER VI.
AB ANNO CHRISTI
MDXXIIII AD MDIC.

IMPERANTIBUS

CAROLO V.
FERDINANDO I.
MAXIMILIANO II.
RUDOLPHO II.

CAESS. AUGG.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
EX OFFICINA GENSCHIANA.

L. NICOLAVS AMSDORFIVS
Effigies Nicolai Amſdorfii, a qvo reformationis negotium Goslariae eſt feliciter confectum ad ann. 1527.
ANTON. CORVINVS.
PAST. D. STEPHANI PRIM.
Effigies Antonii Corvini Paſtoris ad D. Stephanum primi, cui multum debet Eccleſia. ad ann. 1528.
Confeſſor quondam, doctorq; Antonius hicce
Corvinus, mundo ſiſtitur hâc tabulâ.
Scilicet eximiæ virtutis fama perennat;
Non ea morte perit, ſed benedicta manet.
Atavo ſuo, piæ memoriæ, poſuit
M. Joh. Fridericus Corvinus,
Paſtor Homburgenſium Primarius.
NAPOLI

Digitized by Google

ANTIQVITATUM GOSLARIENSIUM, ET VICINARUM REGIONUM INPRIMIS ECCLESIASTICARUM

LIBER VI.

DE REBUS

Seculo Goslariæ ſeptimo geſtis,

Ab ANNO Chriſti 1524 usq; ad 1599.

ULtimum aggredimur Antiquitatum noſtrarum librum, cujus lectionem eo jucundiorem ceteris futuram confidimus, quod non Cæſares a Pontifice vexatos, non clerum luxu & libidine fluentem, non peregrinationes denique, aliosque profanos cultus; ſed eluctantem paulatim e tenebris veritatem, doctrinamque puriorem bona fide renaſcentem in ſcenam producit. Quemadmodum vero nunquam tam lætam frugum copiam ager profert, ut non triſte quandoq; ſuccreſcat lolium, ſpem agricolæ aut non parum turbans, aut evertens penitus: ita & Goslaria noſtra tunc, cum evangelium effulgere videret, prodire ſimul ſenſit varios errores, eosque ſequi infauſta certamina, plus ſcandali ſæpius, quam medicinæ allatura. Hæc igitur ſi in hoc libro occurrere animadvertas, Lector, occultam Dei ſapientiam mirare, qui ſcandala ejusmodi objici nonnunquam patitur, ut pateat, quorum nam fides juſto innitatur fundamento, judicia Dei venerare, quibus evangelii ſui contemtum vindicat, gratiam denique illius & miſericordiam ſuſpice, qua factum eſt, ne navicula eccleſiæ inter medios hoſce hæreſium fluctus & procellas faceret naufragium, ſed Jeſu ſecura remigio omnes ſyrtes felici curſu præterveheret. Idem de externa eccleſiæ noſtræ facie exiſtimandum eſt. Sapientiæ enim Dei fuit, naſcentem eccleſiam variis calamitatibus exponere, juſtitiæ, homines beneficii divini immemores, hiſce ærumnis caſtigare, miſericordiæ denique, prohibere, ne veritas plane extingueretur. Vtinam vero homines ultima hac ac veluti decrepita mundi ætate tanto evangelii contemtu divinam nemeſin non denuo provocarent, ſed eſſe potius, quam vocari evangelici mallent, maturiusq; quid Spiritus eccleſiæ dicat, recogitarent: *Habeo contra te, quod amorem primitivum deſeruiſti. Recordare igitur, unde cecideris, & reſipiſce, & fac priora opera. Niſi hos feceris, veniam tibi celeriter & projiciam candelabrum tuum e loco ſuo, niſi (inquam) feceris pœnitentiam. Qui habet aures, audiat, quid Spiritus eccleſiis dicat.* *Apocal. II 5. 7.*

Anni Chriſti 1524. 1525.

Caroli V. Cæſ. 5. 6.

Ab. V. C. 601. 602.

SEceſſerat nuper in hanc urbem Johannes Weſſelius, primus Halberſtadienſium evangeliſta, vir & evangelicæ veritatis cognitione & vitæ probitate nulli ſecundus: qui tanta dexteritate evangelium cœpit annunciare, ut & ultimi ſubſellii homines ſacram ſcripturam ſcrutarentur. Cujus rei illuſtre ſatis extat documentum. Fuit tum plebanus in hac urbe, neſcio quis, qui ſæpiuſcule Lutheri doctrinam refutare annixus, adeo ſuam prodidit in theologia inopiam, ut & Laicis riſum propinaret. Inprimis allegandis e Paulo dictis fucum facere auditoribus conſveverat, ſæpius jactans verba Pauli, quæ diligentius requiſita, nusquam apparebant. Hoc animadverſo civis quidam auſus demum eſt hominem redarguere, ac publice falſi poſtulare. At plebanus cum ſe fabulam ubique eſſe cognoſceret, nec ſe ab hoc crimine ſciret immunem eſſe, adverſarium in jus vocavit, dignoq; ſupplicio eum plecti petiit, ratus,

Weſſelius verbū pure prædicat & ſacramentum ſub utraq; diſpenſat.

Chytr. l. 10. Sax. p. 283. Hamelm. l. c.

gen ehren / fordern und vortſezzen / und ſeind dieſe wie hernach nahmhafftig verzeichnet. **

Sequuntur nomina eorum qui traoſactioni huic interfuere.

Geſchehen und mit des Rathes anhangenden groſſen Inſigel verſigelt nach Chriſti unſers HErrn Geburt funſzehen hundert in fünfund zwanzigſten Jahee / am Donneestage nach dem Sontage Exaudi.

Quamvis autem hæc noo omnia effectui hoc anno data conſtet, inprimis cum patres patriæ illam de bonis eccleſiaſticis ſententiam prævio maturiori conſilio mutareot, huoc tamen inde fructum tulit civitas, ut renitentibus licet ceteris plebanis in æde tamen S. Jacobi cultus emendatior flnrere inciperet. Dici non poteſt, quam frequentes ad Weſſelium cives concurrerint, quantumque auctus indies fuerit fidelium numerus. Templum certe S. Jacobi, in qun ſnln evangelium perſnoabat, ſatis licet ſpatinſum vix capiebat auditores, ceteræ eccleſiæ, Romanenſium adhuc clero ſubjectæ, vacuæ relioquebantur. Taota enim aviditate cœleſtem hauriebant dnctrinam, tanquam diuturnam ſitim explere cupientes, atque ex priſtina caligine ad divinam adſpirantes lucem.

Cur eccleſiæ collegiatæ & monaſteria reformationi adverſa ta ſint?

Tenacinres Pnntificiæ religionis eraot eccleſiæ collegiatæ & utriusque ſexus religioſi, qui manibus pedibusque obnixe omnia faciebant, ne Lutheri dngmata per eccleſiarum ſuarum ac monaſteriorum clauſtra peoetrarent. Cauſa, ſi quid video, nnn alia fuit, quam ingens illa ac prope communis omnium principum ac magiſtratuum aviditas, qua plerique tunc eccleſiarum opibus iohiabant, tunc demum monaſteria reformata eſſe rati, ſi ejectis religioſis bona Den dedicata ad fiſcum raperent. Ipſe Lutherus graviter de hac rapacitate conqueſtus, ac cœnnbia ejusmndi cnnſervari optans: Es ſind etliche Hueneiſel / inquit, die groſſe Cloſtee güter an ſich gezogen / und die Hoffſchrantzen damit begnader / welche aber gewiß das ihre mit verzeheen werden. Et alibi: Ich wolte gern daß die Feld-Clöſter und Geſtiffte blieben / zu erhaltung aemer Perſonen und Kiechen-diener / wie ich denn von anbeginn nichts andees davon geſcheieben habe. Denn aus ſolchen Clöſtern und Stifftern kan man daenach Leute nehmen und kieſen / die geſchickt ſind zu Kirchen ämtern / zum weltlichen Regiment und Hausſtande. Quo etiam colliмare videntur ejusdem literæ ad Electnre Saxnniæ d. XXI. Februarii anno M. D. XXVII directæ, quibus pro mnnachis Franciſcanis in cœnobio Wittenbergenſi reliquis intercedit, ut iis de ſuſtentatione proſpiceretur, ne cum magna evangelii ignominia egereot, addens inter alia, es möchte vielleicht einee untee ihnen ſein / der am jüngſten Gericht unſee allee richter möchte ſeyn. Quamvis autem ampliſſimus Senatus noſter, nihil minus reſpiceret, quam facultates eccleſiarum, ſiquidem in urbe nnſtra, id qund perpetuæ laudi erit Goslarienſibus, præter binas eccleſias collegiatas & quatunr hnſpitalia hodienum ſuperant monaſteria Novi Operis, Francobergeoſe & fratrum mlnnrum piis uſibus deſtinata, verebantur tamen religinſi, ne tam animæ ſuæ, quam opes eccleſiaſticæ peterentur, & ſuſcepta refnrmatione, ex tam ſplendidn vitæ genere ad mendicitatem redigerentur, ac prolode nullis argumentis en poteraot adduci, ut antiquos errores deſererent. Canonicos ſane eccleſiæ Mnntis S. Petri hoc anno in ſnlemni capitulo antiqua inſtituta confirmaſſe & nova condidiſſe conſtat. Quæ qualia ſint non opus eſt hic prnlixius referre, cum Jnanni Hildeſienſium Epiſcopn fuerint ad palatum, qui ea hnc diplomate rata habuit:

Mattheſ. vit. Luth. conc. 7. p. 701. Luth Colloqu. menſ. c. 33. p. m. 510.

Luth. Ep. MSC. ap. Seckend. Comm. de Luth. n. 25 l. 2. p. 64.

JOANNES Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia *Epiſcopus eccleſiæ Hildeſemenſis, Saxoniæ, Engariæ & Weſtphaliæ Dux* univerſis & ſingulis nobis ſubjectis ſalutem in Domino. Noveritis, quod nuper pro parte venerabilium nobis in Chriſto dilectorum *Præpoſiti, Decani, Senioris & Capituli eccleſiæ Montis S. Petri* prope Goslariam noſtræ diœceſis fuerunt nobis exhibita eorum & dictæ eccleſiæ ſtatuta, & quatenus ea omnia & ſingula approbare, confirmare, auctoriſare, & decretum noſtrum ordinarium interponere præmiſſis dignaremur, humiliter requiſiti. Vnde præmiſſi omnibus & ſingulis ſtatutis per nos viſis & debite penſatis comperimus ea omnia & ſingula fore juri & rationi conſona, confirmamus, approbamus, auctoriſamus, auctoritatemque noſtram ordinariam pariter & decretum interponimus per præſentes In quorum omnium & ſingulorum fidem & evidens teſtimonium præſentes noſtras literas, ſtatuta & ordinationes atque approbationem, confirmationem & decreti noſtri interpoſitionem, hujusmodi in ſe continentes exinde fieri, noſtrique ſigilli juſſimus & fecimus appenſione communiri. Datum ſub anno Domini milleſimo quingenteſimo viceſimo quinto, die undecimmillium Virginum.

Sic & cetera religioſnrum collegia Epiſcopi Hildeſienſis decretis deterrita reformationi pro virili repugnarunt, interjecto tamen tempnre ipſa veritatis vi ad ſaniorem mentem revocanda.

Annus Chriſti 1527.
Caroli V. Cæſ. 8.
Ab. V. C. 604.

Henric9 Dux Br. Goslariã graviter affligit.

Chytr. l. 12 Sax p. 351. ſq. Lezn. c. 87. Op. MSC. de monaſt. Kurtze anzeigũg und bericht *ap. Hortled. l. 4. de bell Germ. c. 1. tom. 1. p. 1. ſq. Meib. diſſert. de metall.* Harz. n. 60 Urtheils und *executorials* Brieffe *ap. Hortl. l. 4. c. 14. p. 357. Deduct. Mudersp. MSC. n. 25.*

INter fauſta hæc reformationis auſpicia graves illæ ſubnaſcuntur turbæ, quæ colliſis inrer ſe Henrico Duce Brunſvicenſi & civitate noſtra antiquam Goslariæ felicitatem non parum attriverunt, bellumque concitarunt, paulo poſt non ſine multo cruore geſtum. Jam inde a longa annorum ſerie Goslarienſes poſſederant, quendam ſylvarum tractum nemoris Cæſarei (des Kåyſer Forſtes) nomine bodienum notum, nec minus metallorum aliquot proventua in monte Ramelino, quorum tamen decimam partem ſibi Duces Brunſvicenſes cum ſupremo jure ex Cæſaris antiqua donatione merito vindicabant. Præter has facultates cum alias quoque ſylvas emtionis titulo a Ducibus Brunſvicenſibus acquiſiverant, tum decimas quoque metallicas, e monte Ramelino a nobilibus de Gowiſche, quibus oppignorata hæc jura fuerant, coëmerant, ea lege, ut Ducibus oblata certa pecunia bona iſthæc vendita recuperare liceret. Quamvis igitur Goslarienſes ſylvas æque ac metallorum proventus per tantum temporis intervallum quiete poſſediſſent, Henricus tamen junior majori Hildeſienſis diœceſeos parte nuper ſuæ ditioni adjecta ditiſſimus redditus, Goslarienſem quoque civitatem hiſce opibus ſuæ familiæ debitis exuere dudum ſtatuerat. Auctor eſt Jo. Leznerus, Principem hunc ideo civitati iniquiorem fuiſſe, quod eam excuſſo Pontificis jugo Lutheri dogmatibus favere vidiſſet. Verum nondum mihi perſvadere potui, hanc fuiſſe tam feralis odii cauſam, cum eo tempore, quo collidi cum urbe noſtra cœperat, vix minima reformationis ſpes affulgeret. Potius eo adducor, ut credam, Henricum opibus auctum, ut fieri ſolet, bona a majoribus vendita, redimere inſtituiſſe, nonnullisque monitoribus inſtigantibus, plura, quam par erat poſtulaſſe, quamvis non negem, Ducem Luthero infenſiſſimum protracto diutius diſſidio e reformatione quoque graviora ſubinde odia concepiſſe. Quæcunque demum fuerint tanti odii cauſæ, id ſane conſtat, Henricum jam M. DXXV. oblato argento, ſylvas metallorumque proventus a Goslarienſibus repetiiſſe. Nihil morantur cives, ſylvas emtionis titulo adhuc poſſeſſas Principi reddunt, decimas metallorum reſtituunt, retentis tamen ſibi ceteris ſylvis & metalli fodinis, quas alio juſto titulo ſuas eſſe affirmabant. Princeps vero minus ſatisfactum eſſe ratus, ceteras quoque ſylvas, ac metalli fodinas popoſcit, condiroque edicto civea fodinarum feuda a ſe recognoſcere juſſit, niſi jure ſuo vellent excidere. Non ignorabant Goslarienſes, quo hæc ſpectarent, ideoque nihil cunctati rem ad Cæſarem deferebant, qui cauſa ad Cameram Spirenſem remiſſa Principem æque ac Civitatem noſtram ultimam inde ſententiam reſpicere juſſit. Interea Princeps armis rem agere, cives e ſylvis projicere vulnerare, carbones negare, metallifodinas affixis inſignibus ſibi vindicare, officinasque denique ærarias occupare cœpit, nec ipſa quidem cameralis Judicii ſententia deterritus, qua ab ejusmodi conſiliis abſtinere jubebatur. Tam miſera tum erat Goslariæ noſtræ facies, ut nihil civibus eſſet reliquum prærer ipſam urbem, procul tamen non minus imminere Henricum, fama erat. Interdictis aliquot cameralibus impetratis, Goslariam ſub pentecoſten acceſſere legati Regimenti Norimbergenſis, eo conſilio, ut Principem flecterent ad pacem, diſſidiumque hoc periculoſiſſimum ex æquo bonoq; componerent. Hinc utraque parte Brunſvicum vocata, adhibitisque in conſilium Erico Duce & civitatibus Brunſvico, Magdeburg, Hildeſia, Gottinga, Hanovera & Eimbecca novem propoſuere media, quibus pax reſtitui poſſe videretur. Verum negotio diutius agitato re infecta diſceſſum eſt. Interea Princeps armis rem acturus Richenbergenſe monaſterium vallis ſepibusque munire cœpit, impoſitoque validiſſimo præſidio, limites civitatis rupit & tam arcte Goslarienſes incluſit, ut vix pedem porta efferre, nedum æri flando operam dare liceret. Jam ſuſpicabantur cives, Ducem ipſam urbem petere, inprimis cum auctis ſubinde copiis, aciem ſæpiuſcule e longinquo oſtenderet & Montis S. Georgii cœnobium mœnibus proximum ſe occupaturum ſimularet. Imminebant urbi præter monaſterium S. Georgii & aliæ eccleſiæ mœnibus validiſſimis cinctæ, veluti Prioratus S. Sepulcri, eccleſia collegiata Montis S. Petri & capella S. Johannis in radice montis Ramelini, quas ſi Princeps occupaſſet, peritura civitas videbatur. Quod cum cives metuerent, conſentiente ſuffragio, repugnante licet ſenatu, delendas has eccleſias ſtatuerunt. De exciſo S. Sepulcro facile ſe excuſatum iri exiſtimabant, quod dudum cum ordine Johannitico pacti eſſent, ut imminente periculo prioratum in urbem transferre liceret; nec diruta capella S. Johannis invidiam ſibi conflatum iri arbitrabantur, quod a Diœceſano Moguntino impetraverant veniam, illam delendi, ſi urbi exinde detrimentum inferri poſſe putarent. Denique domos ſuas ac penates quomodocunq; demum poſſent, tueri, vimque illatam quavis ratione propulſare, jure civili ac gentium licere ſibi credebant. Senatus vero mitiora conſilia agitans civitatem, ſi forte res poſtulare videretur, armis tuendam affirmabant. Hinc conductis quam plurimis mercenariis mœ-

Cives monaſterium S. Georgii delere ſtatuunt.

Plebs monaſteriumhoc iovadit mox a Senatu impedita.

mœnia reficlenda, vallum ducendum turresque reſarciendas curavit. Fervente vero labore civibusque etiam operæ partem in ſe ſuſcipientibus, eo nnnnulli e plebe prnlapſi ſunt, ut facta in mooaſterium S. Georgii irruptione, feneſtras conſringerent, gallinas & quicquid animalium occurrebat, obtruncarent, & ultima quævis auſuri viderentur, niſi coocitatam plebem conſulis auctoritas ſedaſſet. Hic enim cum delecta civium manu advolans, turbam partim oratione, partim vi compeſcuſt, incentores captivos abripuit in urbem, juſtaque deinde ſeveritate in eos animadvertit. Horum tumultuum cauſa cum tam ſit manifeſta, ut in oculos incurrere videatur, mirarl ſatis non poſſum Nicolaum Ruckerum JCtum in informatione Juris tum *JCtorum recentiorum eximiis & æternis momentis* tum etiam *Hortleders actis* inſerta, hujus monaſterii demolitionem anabaptiſtico cuidam furorl, quo urbs occupata ſuerit, adſcribere. Ita enim ibidem diſſerit JCtus urbi noſtræ ſatls iniquus. *In cauſa fractapacis, qua inter Illuſt. Princ. & Dn. D. Henric. Ducem Brunſ. ac Præp. & Conv. Monaſt. Mont. D. Georgii, olim prope Goslariam ſiti, agentis ex una: & Magiſtros Civium, Conſulatum. & Communitatem Oppidi Goslarienſ. ex altera, partibus, coram S. Imperiali Conſiſtorio vertitur; tria ſunt, propter quæ ſic, ut in libellis continetur, agi videtur. Primum; quod A. D. 1527. menſe Jun. in vig. Corp. Chriſti,* ***quando furor ille tumultuantium ruſticorum (quo tum paulo ante, utpote anno 1525. Primates Germaniæ tam eccleſiaſticos, quam temporales inceſſerant) nec dum ſatis conquieverat, Goslarienſes hoc malo etiam imbuti,*** *muros dicti monaſterii, in territorio ac ſub protectione temporali memorati Domini Ducis, tunc ſui exiſtentis, effregerunt & perforarunt, atque tandem vi illud ingredientes, plura ejusdem monaſterii mobilia bona invaſerunt, ac diripuerunt. Hæc eadem ad oppidum Goslarienſe impune perferentes.* Quis ex his JCti uerbis non colligat, Goslarienſes anabaptiſtico furore percitos, tumultuantibusque ruſticis faventes monaſterio huic vim intuliſſe? Sed falſa hæc eſſe & plane inaudita, res ipſa loquitur. Primo enim nec ipſe quidem Henricus Dux ex hoc capite Goslarienſibus actionem intentavit, cum tamen facilius eos fuiſſet ſuperaturus, ſi eos Anabaptiſtarum caſtra ſequi demonſtrare potuiſſet, quippe quod hominum geous publico edicto capitis damnatum, graviſſimus ubique pœoas ſtultitiæ dabat. Deinde ſi mooaſteriis & eccleſiis ex errore anabaptiſtico infenſi fuiſſent Goslarienſes, non video, quamobrem ſolas has eccleſias ſuburbanas, ac non potius omnes intra mœnia deſtruxerint, quæ res cum minori conjuncta periculo fuiſſet, ſi quidem nullum Duci jus in eas advocatiæ erat, ſi a cœnobio Franckenbergenſi diſceſſeris. Denique ii, qui motus iſtos ruſticorum cum cura ſuot perſecuti, ne verbo quidem Goslarienſes hujus criminis reos agunt, cum tamen tacere non ſoleant, quæ civitates & oppida tunc in Munzeri partes diſceſſerint. Vnde conſequitur, plebem tunc monaſterium hoc non ex quodam furore ſanatico, ſed ex petulantia quadam & diuturnæ calamitatis tædio invaſiſſe ac diripuiſſe. At Princeps tam atrocem, ut interpretabatur, injuriam ulturus, ipſo die S. Kiliani cum copiis inſtructiſſimis e Richenbergenſi monaſterio excurrit, limites Goslarienſium vallo arboribusque munitos rumpit, ac flammis devaſtat, tantoq; impetu tormenta ac bombardas minores explodi jubet, ut civis quidam in ipſo urbis aditu glnbulo trajectus plumbeo expiraret. Denique copiis pone monaſterium S. Georgii explicatis, diſpoſitaque acie ſpeciem præbuit, ac ſi vicinum hoc urbi monaſterium occupare, atque inde civitatem quaſi obſidione premere veller, Quo factum eſt, ut Senatus de deleodis eccleſiis urbi periculoſis jam ſerio deliberaret, tutius ſibi ratus fore, prævenire, quam præveniri. Tandem re diu multumque agitata d. XXII. Julii cives globatim urbe exeunt, monaſterioque S. Georgii armis occupato Canonicos ip urbem mittunt, templum, quo nullum ferme per vicinam auguſtius ſplendidiusque celebratur, & cetera ædificia funditus delent, multaque plauſtra præda onuſta in civitatem devehunt. Inde adorti quoque eccleſiam Montis S. Petri ædificiis ornatiſſimam, Canonicisque interea in urbem receptis, totam flammis abſumunt. S. denique Sepulcro & eccleſia S. Johannis eodem impetu dirutis, nec ſuis quidem ſuburbiis parcunt, veriti nimirum, ne quid inde detrimenti ln cnmmunem patriam redundaret. Hic finis tot florentiſſimarum eccleſiarum, quarum ruina in extremam pene perniciem Goslariam deduxit. Verum huic malo & aliud longe deterius ſucceſſit. Ipſo ſiquidem natali S. Pantaleonis gregarii nnnnulli milites inconſulto ac imprudente Senatu officinas ærarias a Principe occupatas invaſerunt, operisque partim in uſtrinas conjectis, partim graviter vulneratis, plumbum in urbem avexerunt. Vnde factum eſt, ut Princeps non tantum vi atque armis omnia ulciſceretur, verum etiam Goslarienſes fractæ pacis publicæ reos ln judicio Cameræ ageret, ubi D. Fridericus Reiffſtnk Civitatis Syndicus litem graviſſimam quatuordecim anoos incredibili prudentia ſuſtinuit, donec Civitas violatæ pacis rea aonn MDXL. ſolenni ſententia proſcriberetur, ex quo tempore quantam malorum Iliadem viderit, ſuo loco uberior erit dicendi occaſio.

An Goslarienſes ex ſurore anabaptiſtico monaſterium hoc invaſerlnt?

Rucker. inform. Jur. ap. Hortled. p. 957. Tom. 1.

Annus

Annus Chriſti 1528.

Caroli V. Cæſ. 9.

Ab. V. C. 650.

Reformationis opus per Nicolaŭ Amsdorfium perfectum. *Hamelm. l. c. Chytr. lib. 10. Sax. p. 283. Dreſſer. part. 5. Iſag. hiſt. p. 277. Lezner. l. c. Seckend. Comm. de Lutheraniſmo l. 2. ſect. 13. §. 42. p. 121. Arnold. part. 1. hiſt. her. & eccl. l. 16. c. 7. p. 69. Scultet. l. 2. annal. Evang. p. 81. & 153 Melch. Adam. vit. Theolog. p. 69.*

IN tanta hac rerum omnium perturbatione Goslaria tamen noſtra, quod mireris, cœleſtis veritatis lucem ſelici ſidere exoriri vidit; ut preſſa civitas ſignum veloti gratiæ divinitus ſibi oſtenſum ſciret. Jam ante a me dictum fuit, quam felici ſucceſſu Joannes Weſſelius cœptam a Cleppio ac Schmedekenio reformationem ſit proſecutus. Quemadmodum vero ita fert natura, ut oſtenſa libertatis ſpe certatim omnes ſervitute preſſi accurrant, ita & in hac civitate ſimul ac veræ libertatis Chriſtianæ ſpes affulſit, tantus fuit hominom concurſus, ut ſpatioſa ædes S. Jacobo dedicata neophytorum multitudinem non caperet. Cum itaque cives evangelium ſitientes ampliſſimum Senatum quotidie urgerent, ut abrogato Romano cultu in ceteris quoque parochiis evangelium annunciari, ac ſacramenta diſtribui pateretur, nec Hanſeaticæ quædam civitates hoc hoc unice precari deſiſterent, morem denique geſſerunt Patres patriæ, totamque civitatem ad Lutheri placita reformari paſſi ſunt. Autor eſt Jo. Leznerus, Witteberga huc evocatum fuiſſe Jo. Bugenhagium Pomeranum, qui tentata liturgia eccleſiaſtica auſibus tamen exciderit, nec reformationis opus ad finem potuerit perducere. Verum hoc ceteri auctores veluti ex compacto tacent, nec monumenta quidem ulla ſuperſunt, ex quibus hoc vel obiter colligeres niſi forte ex Bugenhagii effigie, quæ inter ceteros reformatorum vultus in templo forenſis apparet, id ſuſpicari poſſes. Certius mihi compertum eſt, rev. Nicolaum de Amsdorff, qui tum Magdeburgi docebat, hoc anno rogatu Senatus Goslariam veniſſe, pactoque inter Senatum & cives promoto, eccleſiam Goslarienſem ſaluberrimis inſtitutis in ordinem redegiſſe, atque adeo reformationem auſpicato perduxiſſe ad colophonem. Extat hodienum compacti formula inter Senatum civesque inita, extat Liturgia ab Amsdorffio confecta, ita, ut ad Magdeburgenſem & Wittebergenſem digeſta videatur: ex quibus ſatis ſuperque apparet, qua fide ac induſtria Amsdorffius tantum opus ſuſceperit perfeceritque. Goslariam acceſſit ipſo quadrageſimali jejunio, totumque hoc tempus concionibus habitis, inſtitutis colloquiis, aliisque ſaluberrimis conſultationibus transegit, quinquaginta ſimul primariis civibus eccleſiæ conſtituendæ negotium incredibili fide ac dexteritate juvantibus. Dominica Reminiſcere conſuetam pericopen interpretatus de conſtantia fidei egit, & præclare, hoc eſt, ſuo more, hominem ſola fide absque operibus ſalutem conſequi demonſtravit. Nec minus celebratur ejus oratio ſacra in dictum Eſ. LXVI, 1. 2. 3. habita, qua vanitatem hagiolatriæ, lipſanolatriæ, iconolatriæ aliorumque abuſum tam luculenter expoſuit, ut multas eum animas lucrifeciſſe Hamelmannus teſtetur. Sed & purgatorii commentum, miſſaticumque ſacrificium tam fortiter oppugnavit, ut nemo e tam numeroſo clero pontificio illi auderet dicendo reſiſtere. Denique id egit præcipue, ut abrogato in ſacris Latino ſermone, vernaculæ uſum introduceret. Quo factum eſt, ut patres patriæ omnibus eccleſiaſticis rebus ad ſummam tranquillitatem conſtitutis edito Dominica Judica Senatus conſulto miſſam ceterosque Romanos ritus abrogarent, evangeliumq; palam in quinq; eccleſiis parochialibus SS. Cosmæ & Damiani, S. Stephani, SS. Petri & Pauli, S. Jacobi ut & S. Thomæ pure prædicari juberent.

D. Jo. Amandus primus hujus Civitatis Superintendens *Lez. c. 90. MSC. de Monaſt. Härtknoch. hiſt. Boruſſ. P. 2. c. 5. p. 470. ſq. Seckend. l. 1. hiſt. Luther. ſect. 57. § 52. p. 271. & l. 2. §. 42. p. 121. Hamelm. l. c.*

Amsdorffius itaque Magdeburgum ſub paſchatos feſtivitatem diſcedens, ſuffragante ampliſſimo Senatu eccleſiæ Goslarienſis curam demnadavit D. Johanni Amando, quem ab Hartknochio & Seckendorffio aliquando Petrum video appellari. Hic cujas fuerit, fruſtra adhuc a me quæſitum eſt, niſi quod Chronica quædam MSCta & Leznerus eum puerum a Judæis ad Chriſtianos tranſiiſſe ferunt. Quibus tamen ſchedis a quodam e trivio homine compilatis fidem habere nolim, niſi alia luculentiora hujus aſſertionis teſtimonia hoc ſuaſerint. Juvenis monaſticæ vitæ nomen dederat, cujus tamen mox eum pigere cœpit, cum pervolutis Lutheri ſcriptis uberiorem veritatis lucem perſpexiſſet. Hinc anno MDXXIII. cum Jo. Brismaono in Boruſſiam venit, evangelium prædicaturus, ubi anno MDXXIV. d. XXV Septemb. Regiomonti primam miſſam Germanicam cecinit, nec tamen diutius ob vehementiam animi & linguæ ſubſtitit, ſed plura eluctatus pericula ægre in Pomeraniam ſe ſubduxit, experturus; ſi forte feliciore hic ſucceſſu rem gerere poſſet. Docendo tum operam ibi dabant Johannes Bugenhagius Pomeranus, & Paulus Rhodius, is quem ſucceſſorem deinde in Goslarienſi munere habuit, qui cum plebem a ſeditione ac tumultu pro virili ſua parte dehortarentur, & pontificio quoq; Principi obediendum eſſe, docerent, ſtatim adverſarium hunc Ammadum nacti ſunt, alia omnia quippe ſtatuentem. Quo factum eſt, ut e Pomerania re infecta diſcedens ſub hoc tempus huc viciniæ migraret, & novellæ evangelicorum eccleſiæ Amsdorfii auctoritate præficeretur. Facile ex jam dictis colligas, Amandum virum lingua promtum, auctoritate eximium, animo concitatiſſimum, doctrina mediocrem, a judicio vero pene inopem fuiſſe. Idque eo clarius eluceſcit ex iis quæ paulo poſt illo ſive ſuadente, ſive connivente contigerunt, quæ ſuo loco accuratius erunt referenda.

Id

Schola publica aperta. *Hamelm. l.c. Chytr. l.c. Melch. Adami Vit. Medic. p. 214.*

Id tamen Amando acceptú ferimus, quod crebris admonitionibus eo perduxit Senatum, ut rem auderet in hiſce regionibus olim pene inuſitatam, Scholamq; publicam in curia Meinings Hoff aperiri pateretur. Cum enim monaſteria, quibus docendi munus veluti gentile erat, reformationi etiamnum reſiſterent, ut juventus nusquam prima ſanioris doctrinæ elementa ſine periculo imbiberet. Quo viſo ultro juventutis erudiendæ operá aliquot abhinc añis ſuſceperunt Henricus Fráke, qui tamen circa hunc ipſum annum in Ludiam ad capeſſendum munus eccleſiaſticum diſceſſit.

Henricus Francke magiſter Joannes Guintherius Scholæ moderator.

Et ſucceſſerat *Johannes Guintherius*, Andernacenſis celebris ille medicus, cujus indicinam debeo Melchiori Adami, ita in ejus vita ſcribenti: *Jactis ita fundamentis, magno cum labore & induſtria, diſciplinarum humaniorum & philoſophiæ ſtudia aggreſſurus, Marpurgum Heſſorum profectus eſt, ubi brevi tantum profecit, ut cum Goslarienſes juventuti erudiendæ magiſtrum idoneum quærerent, Guintherium præ aliis elegerint atque ad ſe invitarint. Verum cum quemadmodum Propheta inquit, non ſit hominum via ejus, nec viri dirigere greſſus ſuos, Deus eum hac in ſtatione diu ſubſiſtere noluit, Goslaria igitur & Germania ſuperiore relicta Lovanium in Belgicam abit, ſtudiorum ibi continuandorum cauſa.* Hic ut pontificiæ doctrinæ faveret, atque ideo poſtea Carolo V. Cæſari, Ferdinando Regi Rom., Franciſco Galliæ Regi, & Joanni Bellajo Cardinali eſſet cariſſimus, tamen quod erat vir erudititiſſimus & omnium diſciplinarum gnarus, toleratus eſt facile, inprimis cum ſenatus Lutheri doctrinam aperte profiteri nondum fuiſſet auſus.

Michaël Volumetiis primus Scholæ Rector.

Tandem Amsdorffii ac Amandi ſuaſu publica auctoritate huc evocatur Michaël Volumetius, *Vir*, ut Hamelmanni verbis utamur, *eleganter doctus, qui magna cum laude & multo diſcipulorum ſuorum fructu diutiſſime Scholæ noſtræ præfuit*, cum jam ante Wulfhagæ in Haſſia & Eimbeccæ eodem munere aliquandiu eſſet perfunctus. Ægre admodum id tulerunt ſacrificuli, qui rei Scholaſticæ ſibi veluti monopolium vindicabant. Hinc Volumetio incredibili audacia oppoſuere quendam Bartholomæum Belnhauſen quo tamen Senatus auctoritate e civitate abire juſſo Volumetius ſcholas nullo prohibente aperuit. Saxum hoc volvit ad annum uſque MDXLIV quo Paſtoris curam in eccleſia SS. Petri & Pauli Franckenbergenſi ſuſcepit, obiitque anno MDLXVIII.

Jo. Menſingii Dominicani Deſlavienſis calumniæ. *Seckend. l. 1. Comment. de Luth. §. 138.*

Goslarienſi eccleſia hunc in modum feliciter reformata, dici non poteſt, quanta calumniarum plauſtra in Amsdorffium ceterosque evangelicos conjecerint pontificii. Quorum anteſignanum recte dixeris D. Johannem Menſingium, Ordinis Prædicatorum monachum, & Alberti Magdeburgenſis Archiepiſcopi per Halberſtadienſem Diœceſin ſuffraganeum, qui ſicut Amsdorffio & ceteris Lutheranis erat inſenſiſſimus, ita per Magdeburgenſes Halberſtadienſes & Anhaltinas ditiones progredienti evangelio obicem ponere pro virili contendebat. Jam anno M.D.XXII. Melchiori Mirizio, Johanni Frizhanſio & Eberhardo Weldenſeo Magdeburgi evangeliū prædicantibus acriter obſtiterat, nullo tamen præterea argumento ſubnixus, niſi quod *eccleſiam & Doctores audiendos eſſe* ad tædium usque urgeret. Reſpondit ei Frizhanſiū tractatu de Miſſa anno MDXXVII. edito & Eberhardo Weidenſeo inſcripto, ubi iſta Menſingii hypotheſis hunc in modum eleganter diluitur: *Audiemus vos, ſi prædicatis verbum Dei, etſi Diaboli eſſetis, Matth. XXIII. Sed ſi peccata quaſi ex verbi divini auctoritate arguis ubi nulla ſunt, non audimus, etſi angeli eſſetis Gal. I. Audiemus omnem magiſtratum, Cæſarem & Papam, Principes & Dominos, ſi non imperant ultra ea, quæ Deus & Chriſtus imperarunt.* nec minus acrem pontificiæ doctrinæ hyperaſpiſten paulo poſt ſe præbuit in comitiis Auguſtinis anno MDXXX habitis, in quibus una cum Conrado Wimpina, Wolfgango Rebdorffio & Ruperto Elgersma ſeptendecim Lutheri articulos, (*) juſſu Electoris Saxoniæ conſcriptos, rigida ſatis ac inepta cenſura refellere auſus eſt: quam ſe. veritatem plus quam cenſoriam eodem anno cum Johanne Cochlæo, Conrado Collino, Arnoldo de Veſalia aliisque hujus commatis hominibus in refutanda Auguſtana confeſſione non majori ingenio ac judicio oſtendit. Interfuit etiam anno MDXLI colloquio Ratisbonenſi Proteſtantes inter & Pontificios inſtituto, ſed ut auditor & collocutorum paraſtata, quanquam nihil tum laude dignum dicitur ibi præſtitiſſe. Hinc non illepido epigrammate in eum luſit Euricius Cordus, poëta celeberrimus & molliſſima dulcedine carminum memorabilis:

Tam nihili tibi viſus homo eſt, Menſinge, Lutherus
Hoc ut eum ſperes vincere poſſe libro?
An captata levis male judicis aurula vulgi,
An placet hoc etiam nomine partus honor?
Languida quid fragilem tu muſca proboſcida figis
Hic ubi tam multus nil elephantus agit?
Tu tamen evicta veluti tibi lite, triumphas
Quod tacet ad nugas hactenus ille tuas.
Uno te leviter digitorum triverit ictu,
Si vivam pungas huic penetresque cutem.

Hic ergo Johannes Menſingus, tantus pontificii dominatus aſſertor, totque lucubrationibus *de eccleſia Chriſti ſacerdotio, deque ſanctiſſimo Miſſæ ſacrificio* celebris Theologus non poterat non invidia urgeri, cum præcipuum adverſarium ſuum Johannem Amsdorffium reformationis opus Goslariæ felici induſtria abſolviſſe cognoſceret. Hinc ſcripto hoc anno ad Goslarienſes & Brunsvicenſes libro, acriter in evangelicam veritatem inve-

add. 4. p. 246. l. 2. §. 55. p. 152. §. 66. p. 171. l. 3. §. 89. addit. n. p. 569.

(*) *Hi articuli ex quibus dein Melanchthon Auguſtanam Confeſſionem compoſuit habentur Tom. 5. Altenb. fol. 14. ſq. & ap. Cœleſtin. tom. 1. hiſt. Comic. Aug. f. 25.*

Euric. Cord. l. 7. epigr. p. 85.

Poſſevin. tom 2. appar. S. p. 220.

invectus eſt, Amsdorffiumque tam pudendorum dogmatum reum poſtulavit, quorum vix ſuſpicio in Chriſtianum cadere videbatur. En floſculum ex ejus libro depromtum: Da habt ihr von Goslar / was Amsdorff für ein Geſelle iſt / er ſpricht und bekennet Chriſtus ſey eine Zeit lang ohne Liebe geweſt / ungerecht / ein Sünder / ym Goddes Zorn / würdig des todes etc.

Ab Amſdorffio refutatæ

Verum huic dentato Menſingii ſcripto Amsdorffius hoc eodem anno repoſuit brevem commentatiunculam, quam ita inſcripſit: Daß der Pauliner Mönich zu Deſſa Johan Menſing ym Glauben und über den Wercken iſt unſinnig toll und thöricht worden. GOtt erbarm ſich des armen Menſchen. Niclas Amsdorff. MDXXVIII. in 4. In hoc tractatu miſſis Menſingii calumniis non niſi *doctrinam de juſtificatione hominis per fidem* ab adverſarii ſtrophis vindicat, nec in fine negate ſcripſiſſe, bona opera ad ſalutem non proficere, ſententiam tamen haut ita declarat, ut utilia eſſe doceat bona opera, ut Deus per ea honoretur & proximo ſerviatur.

Primi eccleſiæ miniſtri

Operæ pretium videtur brevem hic inſerere paſtorum catalogum, qui primi per quinque urbis parochias prædicando evangelio operam dederunt. Cum vero de Amando jam antea dixerimus, rectiſſime jam ad ceteros progrediemur.

Anton. Corvinus Paſtor S. Stephani.

Micræl. Synt. hiſt. eccl. ſect. 2. l. 3. p. 364. Vid. Wahrhafftig Bericht daß das Wort Gottes in Gosl. und Braunſchweig ohne tumult geprediget worden.

Antonius itaque *Corvinus*. Paſtor ædis S. Stephani primas ſibi partes ſuo quodam jure hic vendicat, tam præclare quippe de tota eccleſia meritus, ut omnino nec dicendus, nec ſilendus ſine cura videatur. Fuit gente Saxo, domo Hannoveranus, id quod ſibi vult cognomen Zithogalli, (quo plerumque uti conſvevit,] a coctura cereviſiæ patriæ [Breyhahn) ut videtur petitum. Juvenis, uti ipſe refert, in monaſterium neſcio quod, detruſus, bonis literis, quantum ferebat ſeculi infelicitas, totum ſe dedit, famaque Lutheri excitatus ejus dogmata accuratius, adhibita in conſilium ſcriptura, cœpit expendere. Quo factum eſt, ut fratrum incurreret invidiam, auctaque ſubinde ſuſpicione e monaſterio cum inſigni contumelia anno MDXXII. expelleretur. Hæc tamen contúmelia non fregit illum, ſed erexit, eoque avidiorem reddidit indagandæ veritatis. Tanta enim induſtria ex hoc tempore Lutheri ſcripta luſtravit, ut jam anno MDXXVIII. dignus videretur Amsdorffio, quem Goslarienſi eccleſiæ commendaret ædique S. Stephani præficeret Paſtorem. Hamelmannus equidem & ceteri, qui hac in re ab illius auctoritate pendent, turbato non parum temporum ordine eum demum anno MDXXXI. pulſo Henrico Kniggio ſubrogatum ferunt. Sed hallucinari eos ex ipſo Corvini tractatu paulo poſt a nobis recenſendo elucet, cui jam anno MDXXIV ita ſubſcripſit: Durch Antonium Corvinum Zithogallum zu Goslar Prædicanten in S. Stephans Pfarr. Ex quo omnino conſequitur, Corvinum ab ipſis reformationis Amsdorffianæ auſpiciis Goslariæ docuiſſe. Quanta fide ac ſolertia muneri ſuo apud nos præfuerit, non opus eſt hic commemorare, cum nonnulla ad inſequentem annum ea de re dicenda ſint. Migravit tamen hinc anno MDXXXII. a Philippo Haſſiæ Landgravio Wizenhuſum vocatus, ubi tam prudentem reformationis paraſtatam ſe præbuit, ut absque ejus conſilio nihil ferme ageretur. Anno M. D. XXXVI. cum Joanne Nymes Monaſterii fuit, ibiq; cum Joañe Leidenſi: Rege Anabaptiſtarũ Tragico Knipperdolling & Krechtingio diſputavit. Anno MDXXXVII, cum ardua inter proteſtantes quæſtio verteretur, num concilio Mantuano a Papa convocato intereſſe expediat, D. Antonius Corvinus una cum ceteris Theologis Haſſiacis Johanne Fontio, Dionyſio Melandro, Johanne Eilermanno, D. Johanne Draconite, D. Adamo Fulda, Gerhardo Noviomugo, Johanne Roſenleber, Johanne Lonicero, Tilemanno Schrabelio, Johanne Kymæo & Daniele Græſero, fugiendum conciliabulum ſvaſit, quod non a Cæſare, ſed a Pontifice eſſet indictum. Eodem anno Haſſiaci Principis juſſu interfuit conventui Smalcaldico, articuliſque ſubſcripſit Smalcaldicos corpori noſtratium Symbolico inſertis. Interjecto biennio Francoſurtenſi conventui adſuit, miroque proteſtantium Principum conſenſu electus eſt, qui cum aliis Theologis ad colloquium Norimbergenſe mitteretur inter Pontificios & noſtrates de reſtituenda pace eccleſiaſtica inſtitutum. Quo cum laude præſtito ſequente ſtatim anno MDXL. ab Eliſabetha Erici Ducis Brunsvicenſis vidua in Hanoveranas ditiones evocatur ad eccleſias ibidem reformandas, cum jam ante biennium expetitus, ut a Landgravio dimitteretur, impetrari non potuiſſet. Hac in re tanta prudentia uſus eſt, ut brevi temporis ſpatio totus hic ducatus, miſſo Romano cultu, evangelium admitteret. Ex hoc tempore Superintendentis Hannoverani munere functus multa præclara geſſit, Johannem Bogenhagium anno MDXLII. in Hildeſienſi reformatione adjuvit, Hannoveranæ eccleſiæ ordinationem collegit, ditioneſque Brunsvicenſes inſequente anno pulſo Henrico Duce ad evangelicam doctrinam perduxit, concepta quoque cum Bugenhagio & Gorlitio Liturgia, quæ ab Hortledero in commentariis de bello Germanico ſervatur. Anno MDXLVI. famam ſine auctore de captivitate & morte ſua ſparſam lepido dialogo refutavit. Quantus tunc bonorum omnium metus fuerit, patet ex epiſtola Ph. Melanchtonis, ubi ita ad Lutherum ſcribit: *Corvinum vivere ſperamus. Etſi conſtat, fuiſſe inſidiatores ad eum interficiendum miſſos. Sed Deus excubat pro nobis.* Enimvero videtur id præſagium fuiſſe eorum,

Sekend. l. 3 ſect. 16. §. 25. p. 145. l. c.

Sekend. l. c p. 205. alibiq; paſſim

Lezn. l. 5. Chron. Daſſil. part. 1. c. 4. 2 f. 40. Id. l. 2. Chron. Hild. MSC. c. 5.

rum, quæ paulopoſt conſecuta ſunt, cum Ericus Dux Brunsvicenſis & Luneburgenſis mutata religione pontificiam doctrinam ubique per monaſteria introduci juberet. Tunc enim celeberrimus hic Corvinus Calembergam abductus & in diuturna cuſtodia fuit habitus. Dimiſſus vero anno MDLIII. rogatu Alberti Marchionis Brandenburgenſis, & Eliſabethæ matris Erici, Hanoveram ægrotus abducitur, ubi paulo poſt non ſine multis ſuorum lacrymis diem obiit ſupremum. Fertur Ericus Dux cum campanarum ſtrepitum e longinquo audiret, tanto dolore ſuiſſe oppreſſus, ut a lacrymis abſtinere non potuerit. Sic nimirum virtutem incolumem odimus, ſublatam ex oculis quærimus invidi. Lucubrationes ejus multæ extant, plures forte cum tineis colluctantur, quarum brevem hunc catalogum Lectori hic ſuppeditamus:

Scriptorum Antonii Corvini catalogus. *Sekend. paſſim. Harde. Autogr. Lutheri & æqualium theol. tom. I. & II paſſim.*

Anno MDXXIX.

1.) Warhafftig Bericht / daß das Wort Gottes ohne tumult ohne Schwermerey zu Goßlar und Braunſchweig geprediget wird / durch Anton. Corvinum Cithogallum zu Göſlar Prædicanten in St. Stephans Pfarr an Johannem Bordeck / Heinrich Leßner Heßiſchen Secretarium. Witteb. 1529. 4.

M. D. XXXIII.

2.) Antonii Corvini diſſ. quatenus expediat editam recens Eraſmi de reſarcienda eccleſiæ concordia opinionem ſequi tantiſper, dum apparetur Synodus? cum præfat Lutheri.

M. D. XXXV.

3.) Poſtilla, ſeu expoſitiones evangeliorum cum præfatione Lutheri, quæ ſeorſim inſerta eſt Tom. VI. Altenb. fol. 508.

M. D. XXXVI.

4.) Epiſtola ad Georgium Spalatinum de miſerabili anabaptiſtarum Monaſterienſium excidio. ap. Schard. tom. II. ſcript. rer. Germ. p. 314.

5.) Acta Handlungen Legation Schrifft / ſo durch den Durchl. Hochgeb. Fürſten und Herrn / Herrn Philipſen Landg. zu Heſſen rc. in der Münſteriſchen Sache geſchehen / zuſammen gebracht durch Antonium Corvinum und Johannem Kymei mit dem Münſteriſchen König Johann von Leyda / mit Knipperdolling und Krechting / ehe denn ſie gerechtfertiget worden ſeyn / gehalten in Januario A. 1536. an die Herrn Bürgemeiſter / Lohnherrn und gantze Gemeine zu Oßnabrück. Witteberg 1536. 4.

6.) Korte Uhtlegginge der Evangelien ſo up alle Sondage dorch dat gantze Jahr geprediget werden / vor de armen Pat-Hern und Huß-Vader geſtellet. dorch Anton Corvinum ad Philippum Haſſiæ Landgr. cum præfatione Lutheri Magdeb. 1536. 8.

M. D. XXXVII.

7.) Antonii Corvini breves expoſitiones ſuper ea evangelia, quæ in feſtis præcipuis ſanctorum prædicari ſolent, item paſſio Chriſti in ſex conciones diſtributa, ut quæque dies in hebdomada paſſionis Domini ſuam concionem habeat ad Franciſcum Kahlen & Johannem Schramm Conſules Brunsvigenſes. Magdeb. 1537. 8. alia editio Halæ Svev. 1537. 8.

8.) Antonii Corvini breves expoſitiones in evangelia Dominicalia totius anni recens ſcriptæ & editæ ad Philippum Haſſiæ Landgravium cum præfatione M. Lutheri. Halæ Suev. 1537. 8. Præfat. Lutheri recuſa eſt tom. VI. Altenb. fol. 1073.

9.) Expoſitio decalogi Symboli Apoſtolici Sacramentorum & dominicæ precationis ad captum puerilem in dialogos redacta, autore Antonio Corvino Ad Hermannum Schelum Danum, Paulum Bleichenrodum Gothaoum Bertholdum a Mandelslo, Melchiorem a Steinberg Aſcanium a Bortfeld, diſcipulos & Convictores ſuos. Adjecta eſt brevis diſcendæ theologiæ ratio, autore Phil. Melanchthone. Witteb. 1537. 8.

10.) Kurtze Auslegung der *Evangelie*n / ſo an den fürnehmſten Feſten in gantzen Jahr geprediget werden. Vor arme Pfarr-Herrn und Haus-Väter / geſtellet durch Anton. Corvinum an Franciſcum Kalen und Hanſen Siman / Burgemeiſtern in Braunſchweig / gantzen Raht und gantze Gemeine. Witteb. 1537. 8.

11.) Kurtze *Summari*en über die Epiſteln von den fürnehmſten Feſten des gantzen Jahres. Ant. Corvinus. Wittenb. 1537. 8.

12.) Die Paßion Chriſti in VI. Predig getheilet für arme Pfarr-Herrn / daß ſie in der Karwochen auf einen jeden Tag eine ſonderliche Predig haben. Durch M. Anton. Corvinum. Wittenb. 1537. 8.

13.) Von der Concilien Gewalt und autorität / worinnen dieſelbige ſtehe / wieferne ſie ſich ſtrecke / und wie ferne man / was ſie ſchließen / zu halten ſchüldig ſey / gründlicher Bericht / dem Concilio zu Mantua und einem genant der Dietenberger zu gefallen geſchrieben durch M. Ant. Corvinum, ad Wilhelmum Haſſoviæ Comitem. 1537.

14.) Huic Corvino etiam notas marginales ad Abbatis Vrſp. Chronic. edit. Argent. 1537. 4. tribuit Meibomius c. 5. de Irminſula p. 11. Tom. III. rer. Germ.

M. D. XXXVIII.

15.) Bericht / ob man ohne die Tauffe und empfahunge des Leibes und Blutes Chriſti allein durch den Glauben könne ſeelig werden / an Frau Elizabeth Hertzogin zu Braunſchweig und Lüneburg geſchrieben durch M. Antonium Corvinum. Magdeb. 1538. 4.

16.) Breves expoſitiones epiſtolarum Dominicalium totius anni a doctiſſimo Viro Anton. Corvino diligenter conſcriptæ ad Franciſcum a Waldek confirmatum Monaſterienſem, Adminiſtra-

torem Oſnabrugenſem & Mindenſem. Magdeb. 1538.

17.) Korte Uhtleginge der Epiſtein / ſo up den Sondage van advene, bet to paſchen in den Kerken geleſen werden / vor aeme Pfar-Hern und Haus-Väter geſtellet / dorch Anton. Corvinum an Franciſcum von Waldek confirmato to Münſter / Adminiſtratori to Oſtnbrügge unde Minden. Cum præfae. Mart. Lutheri. Mydeburg. 1538. 8.

18.) Korte entfoltige Uhtlegginge der Epiſteln / den van Paſchen bet up den Advent in der Kerken geleſen weeden durch Anton Corvinum. Magdeb. 1538. 8.

19.) Koete Uhtlegginge der Epiſteln ſo an den fürnehmſten Feſten in gantzen Jahe gepeediget werden / dorch Aneonium Corvinum. Magdeburg. 1538. 8.

20.) Loci in Epiſtolas & Evangelia, quæ dominicis, feſtis diebus ac in divorum feriis per totius anni circulum legi conſueverunt. Ita annotati, ut vel commentarii vice eſſe poſſint. Nunc primum publicati Antonio Corvino autore. Cum præfat. metrica H. Eobani Heſſi ad Joh. Ficinum Cancellarium Haſſiæ. Epiſtola Philippi Mel. in auſpicio anni 1535. Phil. Mel. diſſertatio de Officio Concionatoria. Magdeb. 1538. 8.

M. D. XXXIX.

21.) Beeicht wie ſich ein Edelmann gegen GOtt / gegen ſeine Obrigkeit / ſondeelich in den itzigen Kriegsläuffren / gegen ſeine Elteen / Weib / Kinder / Hausgeſind und ſeine Untterſaſſen halten ſoll / an den Märckiſchen / Lüneburgiſchen / Beaunſchweigiſchen / und allen Sächſiſchen Adel geſcheieben durch M. Antonium Corvinum. Item ein Sendbrieff an den Veſten Joſt von Haedenbeeg. Eeffurt. 1539. 4.

22.) Aneonii Corvini Dialogi de diſcendis literis & pietate ad M. Reinigium Albulanum, Pædagogum Caſſelanum, Leonardum Criſpinum Pædagogum Hombergianum, Michaëlem Volumetrum Pædagogum Goslarienſem. Item brevis diſcendæ theologiæ ratio auctore Philippo Melanchtone. Epiſtola Corvini ad D. Georgium Carionem Phyſicum Brunſvigianum, Martinum Gorlicium civitatis ejuadem concionatorem primarium, de ſtatu præcipue Academiæ Marpurgenſis. Epigrammata in mortem Euricii Cordi, Hermanni Buſchii & aliorum. 1539. 8.

23.) Auguſtini & Chryſoſtomi theologia ex libris eorundem deprompta inque communes locos digeſta per M. Antonium Corvinum ad Joachimum Electorem & Johannem illius fratrem, Marchiones Brandenburgenſes. Halæ Svev. 1539. 8.

M. D. XL.

24.) Poſtilla Antonii Corvini in Epiſtolas & Evangelia cum de Tempore, tum de ſanctis totius anni per ipſum autorem denuo recognita & locupletata. Ad conſules & Senatores urbis Rigæ in Liwonia. Epiſtola Corvini ad Bernhardum Reulium Senatus Rigenſis in Livonia Secretarium. Argent. 1540.

M. D. XLI.

25.) Verſio Latina ſcripti Lutheri adverſus Henricum Brunſvicenſem Ratisbonæ elaborata. Vid. Tom. VII. Altenb.

M. D. XLIII.

26.) Poſtilla Antonii Corvini in epiſtolas & evangelia cum de tempore, tum de ſanctis totius anni, per ipſum autorem denuo recognita & locupletata. Adjecta ſunt huic operi per auctorem ipſum in ſingulas epiſtolas in ſingula denique evangelica ceu ſcholia, quædam & loci &c. Weſal. 1543. 8.

M. D. XLIV.

27.) De periculoſiſſimo præſentium rerum ſtatu & quo pacto hac in re divina ira tiee placari poſſit dialogus. Antonio Corvino autore. Ad Burcardum Mithobium, Medicinæ Doctorem, Adfinem ſuum. Hannov. 1544. 8.

28.) Chriſtlicke Kercken Oednunge Ceremonien und Geſänge voe arme ungeſchickte Pfaer-Heeeen in dem löfflicken Füeſten-Dome Hertögen Ericks geſtellet unde in den Druck gegeven. Mit einer Vorrede. Antonii Corvini. Hannover. 1544. 4.

29.) De integro Sacramento corporis & Sanguinis Domini repudiatis iis, qui unam tantum ſpeciem porrigunt, ſumendo. De vera & falſa eccleſia antitheſia D. Mart. Lutheri latinitate donata. De ratione ſarciendæ in eccleſia concordiæ, Antonio Corvino autore. Ad Johannem Ripium Conſulem in ea Civitatis Brunſvicenſia parte, quam die alte Wick vocant. Item quatenus expediat editam recens Eraſmi de ſarcienda Eccleſiæ concordia rationem ſequi, tantiſper dum apparatur Synodus, judicium Antonii Corvini. Cum præfatione D. Martini Lutheri. Præf. Antonii Corvini, ad Lambertum Balvum, quondam monaſterii Riddershauſen Abbatem, conſanguineum. Hannover 1544. 8.

30.) Extat etiam epiſtola Lutheri hoc anno ad Corvinum exarata apud Lezner l. 3. Chron. Daſſil. c. 58. fol. 122.

M. D. XLV.

31.) Corvinus victus, captivus, occiſus, liberatus, & redivivus. Dialogus admodum feſtivus, ipſo Corvino autore. Gratulatorium Carmen ad Laurentium Mollerum, Pædagogum Hildeſianum novum ſponſum eodem autore. Epithalamium ejusdem Molleri autore Joh. Busmanno. Sapphicum eucomiſticon de impuro Papiſtarum cœlibatu. Autore Rodolfo Mollero, Concionatore Hamelano. Ad Henricum Winckel Concionatorem Brunſvigianum, Hannoveræ 1545. 8.

Henri-

Henricus Kniggius Eccleſiaſt. S. Stephani.

Henricus Kniggius Antonii Corvini in æde S. Stephani collega anno M.D.XXIX. Brunſvico pulſus Goslariam evocatur ob linguæ facundiam, toto tamen quo hic hæſit tempore cum collegis de ſacramento cœnæ Dominicæ contendit. Hinc ad Zvinglii ſententiam proclivior viſus Amsdorffii ſvaſu urbe excedere juſſus eſt anno M. D. XXXI.

Jo. Gravertus Diacon. SS. Coſm & Dam.

Joannes Grauertus D. Amandi in æde SS. Coſmi & Damiani collega eodem anno ob Zvinglii dogmata dimiſſus, ut paulo poſt erit perſpicuum.

Henricus Gefferdes Paſtor. SS. Petr & Pauli.

Henricus Gefferdes ſive Gebhardi, domo Helmſtadienſis, in æde SS. Petri & Pauli docere evangelium cœpit, cum jam multa pro ſaniori doctrina pericula ſuſtinuiſſet. Cum enim anno M. D. XXI. cum Joanne Weſſelio Halberſtadii in æde S. Martini Lutheri ſententiæ ſe favere oſtendiſſet, ſtatim ſibi monachorum S. Johannis conflavit invidiam, quorum ſvaſu interjecto biennio urbe ejectus a Senatu Halberſtadienſi Quenſtadium vocatur. Sed cum ſe ab evangelica doctrina non pareretur divelli eodem anno juſſu Capituli captus & Gruningam abreptus integrum menſem in vinculis habetur, ea tandem lege dimiſſus, ut Halberſtadienſi diœceſi quantocyus excedat, nunquam reverſurus. Inde Helmſtadium rediit, ubi ligandis libris aliisque hujus generis laboribus vitam ægre ſuſtinuit, donec anno M. D. XXVIII. Goslariæ ſacro muneri præficeretur. Anno M. D. XLII. pulſo Henrico Juniore Duce Brunſvicenſi a ſociis Principibus Grenam vocatur. Vnde tamen anno M. D. XLVII. ab Henrico Brunſvicenſi ejectus Goslariam rediit & in hoſpitali S. Crucis conciones aliquandiu habuit, vita functus anno M. D. LXII.

Henningus Flied diac. SS. Petri & Pauli.

Henningus Fliedt Diaconus ad SS. Petri & Pauli nomine ſaltem notus eſt.

Jo. Schulze Paſtor S. Jacobi.

Joannes Schulze Prior monaſterii montis S. Georgii combuſto monaſterio ſuo cum ceteris fratribus in civitatem aſſumtus ad Evangelicorum caſtra tranſiit, Weſſelioque anno M. D. XXVIII. in patriam, Brunſvicum nimirum, revocato locum ejus in æde S. Jacobi ſupplevit, licet nec ſufficiente ſalario nec domo ſatis commoda uteretur, donec ultimus hujus eccleſiæ plebanus Joannes Hardt, vendita domo ſuis fructibus extracta, parochiam illi cederet. Obiit anno M. D. LXIII.

Laurentius Hillen diac. S. Jacob.

Laurentius Hillen, quem alii Johannem vocare malunt primus poſt reformationem Amsdorffianam ædis S. Jacobi Diaconus, vix nomen ad poſteros propagavit.

Jo. Ebbelingus Paſtor S. Thomæ.

Joannes Ebbellingus Bokemenſis omnium primus in æde S. Thomæ evangelium docuit usque annum M. D. LX.

Hening. Blok Diac. S. Thomæ.

Henningus Blok eccleſiæ S. Stephani æditus induſtria ſua quam in reformationis opere adhibuerat, Diaconatum S. Thomæ meruit, quamvis cum eo hæc parochia Diaconos habere deſierit.

En itaque primos eccleſiæ noſtræ miniſtros, quorum induſtria pontificii errores magis magisque indies apud nos corruerunt, quorum memoriam, ut ab interitu vindicaremus horum virorum merita pro ſuo quodam jure videbantur poſtulare.

Annus Chriſti 1529.

Caroli V. Cæſ. 10.

Ab. V. C. 606.

Lutherus Goslarienſes a ſeditione dehortatur.

INſequens annus præterlapſo illo longe fuit turbulentior. Quanquam enim liberum religionis exercitium permiſſum fuerat, tantum tamen abeſt, ut omnes e Senatu & Civibus faverent evangelio, ut potius plures incredibili odio ejus curſum inhibere contenderent. Idque majori præ ceteris ſtudio Decanus & Canonici SS. Simonis & Judæ moliti ſunt, non ſine ſale ideo perſtringendi ab Antonio Corvino. Hinc itaque plures ſubnatæ ſunt litium materiæ, tantumque fuit inter factiones odium, ut res jam jamque ad ſeditionem ventura videretur. Lutherus vero hiſce cognitis exarata ad neophytos epiſtola, pie non minus, quam graviter eos a tumultu dehortatus eſt, quemadmodum jam ſuperiori anno Gœttingenſibus etiam hunc in modum ſcripſerat. Epiſtola hæc Lutheri, licet jam alio tempore a me primum e MSCo authentico edita, videtur tamen & hic locum ſibi depoſcere:

Corvin. warhafftig Bericht.

Den Erſamen/Weiſen lieben Herrn und Freunden in Chriſto den PfarrKindern zu St. Jacob zu Goßlar ſämtlich und ſonders.

GNad und Frid ynn Chriſto. Erſamen lieben Herrn und Freynde. Eur Schrifft ſampt dem Herrn euern Seelſorger iſt zu mir kommen/ und von mir ſo gut als vermag empfangen. Und weil oder wo ſichs alſo bey euch hellt/ wie ich von ihm berichtet/ ſo bin ich von hertzen froh/ und bitte GOtt den Vater aller Gnaden/ wolte euch bey ſolcher Weiſe erhalten/ und foddern. Amen.

Dann ich zuvor unlängſt auch nichts ſonderliches von euch arges erfahren. Allein das einige Stück bey uns in die Ohren getragen/ als ſolt

ſich Ungehorſam/ Aufruhr und Frevel widder die Obrigkeit bey euch eugen/ welchen ich doch biß auf Kundſchafft des andern Teyls nicht habe ſtattlich glauben wollen. One daß ich mich dennoch gefurcht/ und GOtt gebeten häbe/ euch und uns allen und das liebe Evangelion für ſolcher Aergerniß zu behüten. Hinfürder helff euch/ der bey euch angefangen hat. Unfride/ Fahr und Widderwertigkeit müſſet ihr leiden/ weret ihr des Teufels und ſeiner Welt teyl/ ſo hätten ſie euch lieb und lieſſen euch friede. Weil aber Chriſtus euch zu ſeinen teyl gefoddert hat und behellt/ ſo müſſen ſie euch haſſen/ wie Chriſtus lehret. Aber ſeyt getroſt/ er iſt gröſer der bey uns iſt/ denn der in der Welt iſt. Haben ſie den HausVater Belzebub geheiſſen/ ſo werden ſie es ſeinem Geſinde nicht beſſern. Knechte ſollens nicht beſſer haben denn der Herre. Fahret alſo fort ynn Gedult/ ſo wird der HErr bey euch ſeyn/ Amen. Behalt mich in euer Gebeth. Zu Wittenberg Montags ultima Maji. 1529.

Martinus Luther.

Imagines quædam ob ſuperſtitionem nonnullorum ex cœmiteriis & eccleſiis tolluntur.

Vid. Corv. l. c.

Nec minorem rerum perturbationem dedere veteres quædam imagines io coemiterio S. Stephani poſitæ, quas quinque Chriſti præcipitia die fünff Stürtzungen des Herren vocare conſveverant. Hæ uberrimis pontificum indulgentiis munitæ tantam habebant famam ſanctitatis, ut, reformatione licet jam peracta, incredilis eò eſſet hominum concurſus. Quo viſo Antonius Corvinus Curatoribus eccleſiæ id dedit negotii, ut ablatis hiſce imaginibus plebi ſuperſtitiouis ſubtraherent materiam. Id cum in aliis quoque eccleſiis fieret, dici non poteſt, quæ fuerit adverſariorum indignatio. Hinc editis ſcriptis ſatyricis Lutheranos iconoclaſtos demtis imaginibus & ſtatuis, ſoli ambitioni avaritiæque ſuæ litare, ſtatuas argenteas anathemate percuſſas in ſuum convertiſſe uſum, uniones denique in ſacris veſtibus conſpicuas una cum ceteris eccleſiæ theſauris inter ſe partitos eſſe conqueſti ſunt, recenſitis nominatim iis, quos ſacrilegii reos exiſtimabant. Quæ convitia licet ſua ſponte viderentur evanitura, tantas tamen ſubinde vires eundo ſumſerunt, ut Corvinus ediro libello iſthoc ſæpius memorato, hanc quoque calumniam diſueret, ſtatuas lapideas Chriſti ex cœmiteriu templi ſui abſque tumultu per curatores ablatas eſſe docens, quod quidam e plebe quotidie eis ſupplicaſſent, eademque de cauſa ceteras argenteas imagines demtas & in eccleſiæ utilitatem converſas eſſe, quod certe nemo prudentum improbaturus eſſet.

Amando in magiſtratum invehitur.

At longe triſtiores fuerunt turbæ, quas Amandus cum quibusdam collegis ſuis hoc anno dedit, a nobis paulo accuratius hic referendæ. Hic novellæ Goslarienſis eccleſiæ Superintendens, uc erat inqnieto atque acri ingenio, magiſtratum primo reformationi non ſatis faventem, nec non Canonicos SS. Simonis & Judæ Romano adhuc cultui adſvetos ſæpius mira ſeveritate pro concione perſtringebat, adeo ut parum a ſeditione cives abeſſent.

Ceremonias mutat.

Deinde ritus & ceremonias ſuo arbitrio mutare, alioſq; e Norinbergenſium liturgia petitos cœperat invehere in eccleſiam eoque incredibile ſibi bonorum omnium odium conciliaverat. Denique & ipſa quoque fidei noſtræ ſundamenta occulte & veluti per cuniculos quosdam concutere auſus eſt.

Zvinglii hypotheſibus ſavet cum Grauerto & Kniggio

Hamelm. l. c. Corv. l. c.

Siquidem gliſcenti tum Zvinglii hypotheſi de cœna Domini non ipſa tantum tacitus ſuffragatus eſt, verum etiam Joannem Grauertum Diaconum ſuum & Henricum Kniggium Eccleſiaſten ad D. Stephani in eandem perduxit ſententiam, qui deinde publice eam docuerunt tanto zelo, ut ubique jam urbs noſtra Zvinglio ſavere diceretur. Licet ergo prudentioribus facile ſuboleret, Amandum totius mali cauſam eſſe, hic tamen tam callide rem diſſimulavit, ut plures eum ab heterodoxiæ ſuſpicione defenderent, quam erroris cujusdam inſimularent. Denuo In partes vocandus hic eſt Corvini libellus, hoc titulo inſignibus:

Libellus Corvini hac de re recenſitus.

Wahrhafftig Bericht/ daß das Wort Gottes ohne Tumult ohn ſchwermerey zu Goßlar und Beaunſchweig geprediget wied durch Anton Corvinum Zithogallum zu Goßlar/ Prædicanten in St. Stephans Pfar an Johannem Bordeck/ Heinrich Leßner/ Heßiſchen Secretarium Witteb. 1529.

Seckend. Schol. ad indic. 1. Comm. de Lutheraniſm. n. 19.

In quo cum ſingula a nobis ad hunc annum dicta dilucidius exponantur, & ab adverſariorum vindicentur calumniis, placet hic brevem ejus recenſionem inſtituere, idque verbis JU. Sekendorffii, qui libellum hunc e bibliotheca manuali Rudolphina acceperat mutuum: Totus redactus eſt in formam dialogi cum *Autore Sandero*, Brunsvicenſi, inſtituti, atque initio quidem Corvinus ſe ante ſex annos ex monaſterio propter Lutheraniſmum ejectum eſſe memorat, deinde ſtatum civitatis Goslarienſis ita deſcribit, ut, cum multos in Senatu evangelicæ doctrinæ adhuc reſiſtere dicat, tum præcipue Decanum & Canonicos eccleſiæ collegiatæ Se ipſum a ſuſpicione Zvinglianiſmi ut & Jo. Amandum excuſat, negat etiam hunc ſeditioſas conciones habere, licet vitia magiſtratus occaſione textus, quem explicabat, taxare, Narrat ſtatuas lapideas Chriſti

ex

ex cœmiterio templi ſui abſque tumultu per Curatores ablatas eſſe, quia quidam ex plebe quotidie eas adoraſſent. Fatetur tantum, Amandum propter ceremonias quasdam ad Norimbergenſium exemplum introductas odioſum eſſe. Brunſvicenſis ille Sanderus cives ſuos itidem a ſeditionis & furoris anabaptiſtici crimine, nec non Martinum Goritium Paſtorem excuſat, quod non aduletur magiſtratui, cur tamen quidam ex illa urbe exceſſerint, cauſam oecultam adhuc eſſe indicat.

Anni Chriſti 1530. 1531.

Caroli V. Cæſ. II. 12.
Ab. V.C. 607. 608.

Caroli V edictum ut Goslarienſes ad Romanam Eccleſiá redirent

INter hæc clerus pontificius reformatione civitatis non parum offenſus, id præcipue operam dederat, ut Goslarienſibus apud Cæſarem invidiam conflaret. Hac de cauſa, re omni delata, urbem invito ac inconſulto Cæſare patrios titus deſeruiſſe, novos inſtituiſſe, ſumma imis miſcere, omnia denique fœdis ſeditionibus & tumultibus turbare nugatus eſt. Quibus querelis commotus demum Cæſar pridie Kalend. Novembris urbem noſtram ad Romanos ritus redire, omnibusque in integrum reſtitutis, Clerum Pontificium nuper dimiſſum in urbem recipi ſerio edixit. Ex quo enim finitis Auguſtæ Comitiis Cæſar acerbam iiiam ſententiam in Evangelicos pronunciaverat, crebris hujusmodi edictis urgebantur civitates, ut recepto iſto decreto ad Romanam eccleſiam reverterentur. Licet divina factum ſit providentia, ut evangelium quicquid fremebant ac minabantut adverſarii felicius indies efflorefceret, nullumque inde pateretur detrimentum.

Conradus Dellinghuſius Auguſta redux in publica via captus Schœningæ moritur,

Hortled. lib. 4. c. 4. p. 43. cap. 5 p. 60. c. 46. p. 866. c. 7. p. 185. tom. 1. l. c. 48. p. 1035. vid. Muller. lib. 3. hiſt. de proteſt. & Confeſſ. Evang. c. 42. p. 937.

Paulo ante ad celeberrima hæc Auguſtana comitia, in quibus & confeſſionem a Proteſtantibus exhibitam conſtat, civitatis noſtræ nomine profecti fuerant Carſtenius Balderus Conſul, vir evangelicæ veritatis ſervantiſſimus Joannes Hardt Secretarius & D. Cunradus a Dellingshauſen, Advocatus, qni ſeduio, quæ civitatis intereſſe videbantur, curaverant, ac adverſus articulum receſſus de ſequeſtratione bonorum, quæ in litem venerant, ſolennem proteſtationem interpoſuerant, integram ab Hortiedero relatam. Quamvis autem Balderus Conſui ſolutis Comitiis receptoque imperiali receſſu, feliciter domum rediret, Dellingshuſius tamen ad agendam Civitatis cauſam contra Henticum Ducem Brunſvicenſem Auguſtæ relictus inimicorum manus non effugit. Dies nimirum Auguſtæ dictus fuetat, Henrico & civitati noſtræ, ſi forte diuturnæ lites ex æquo bonoque ſopiri poſſent. Quæ pacis tractatio, cum in fumum abiret, Conradus iſte de Dellingshuſen Cæſareo commeatu munitus, itet domum tepetiit. Verum vix Homburgum attigerat, cum Gerhardus de Falkenburg, Georgius Zigenmayer & Balthaſat de Stechau præfectus Steinbruccenſis virum nihil tale veritum invaderent, tebus omnibus ſpoliarent, captumque huc illuc circumducerent, donec Hentico Duci traditus arctiori cuſtodiæ Schoningæ crederetur. Quid viro innocentiſſimo ex eo tempore factum ſit, meum non eſt, hic multum contendere. Si actis ab Hortledero editis ſtandum, Schœningæ diuturna cuſtodia fatigatus obiit, & ciam in turre quadam pulveri pyrio deſtinata ſepulens, ibique occupato a Proteſtantibus oppido, repertus eſt. Id ſane conſtat novam hanc plurimarum litium cauſam fuiſſe, quæ in Camerali judicio diutius agitatæ, interveniente urbis proſcriptione, & bello Brunſvicenſi, ſenſim emortuæ ſunt. Extat tamen Cæſaris mandatum Citatorium ad purgandum: in Sachen Landfriedbrüchig Verdachts der Stadt Goslar / wieder Hertzog Heinrichen zu Braunſchweig und etliche; ſeine Diener und Unterthanen. Ergangen den 23. Julii 1539. Neque omittenda hic videntur graviſſima Johannis Friderici Electoris Saxoniæ & Philippi Haſſiæ Landgravii verba, quibus optimo viro in publico quodam ſctipto parentarunt: GOtt der gerechte / der in anfang des unſchuldigen Abels Blut gerochen hat / der wird ohne zweiffel / dieſes Erbarn Doctors jämmerlich erbärmlich Umkommen nach ſeiner Langmüthigkeit auch an Tag bringen / und rechnen / es ſey daran ſchuldig wer da wolle. Et ſane fuit vir eruditiſſimus, fide in civitatem noſtram eximius, qui tam accurate Goslarienſium jura pernoverat, tantaque dexteritate cauſam egerat, ut civitas eo amiſſo non minimam defenſionis ſuæ partem ſibi ſubtractam palam conquereretur, Satis ex jam dictis apparet, quam miſera tum fuerit Goslariæ facies, quæ foris moleſtis litibus in Camerali judicio, domi a potentiſſimo Principe premebatur. Henricus enim Dux Brunſvicenſis licet legibus cum civitate contenderet, tantum tamen abeſt, ut ab armis abſtinuerit, ut longe validius quam antea illi immineret. Hinc abducti cives, abacta pecora, millites cuſtodiendis viis deſtinati, (die Goßlariſchen Straſſen-Hüter) ex inſidiis cæſi, fugati, capti, nihil denique tutum civitati relictum. Quemadmodum uberius id loquuntur *articuli Goslarienſium purgatorii* contra Henricum Ducem Brunſvicenſem, quos ex Hortledeto hic repetere piget.

Hortled. l. 4. c. 7. p. 184. ſeqq. tom. 1.

Henr. Kniggius & Jo. Grawertus.

Nec deſiverant interea Henricus Kniggius & Jo. Grawertus, de quibus ſupra diximus, Goslarienſem eccleſiam intus turbare, propugnatis quippe dogmatibus, quæ e Zvinglii ſchola prodierant. Idque hoc anno faciebant eo audacius, quod, abſente in comitiis Baldero Conſule, impune id ſe facturos ſperabant.

heteto-doxiæ ab Amſtorffio convicti
Hamelm. l. c. Chytr. l. 13. Sax. p. 287.

bant. Equidem nihil non agebant cetera miniſterii membra, ut collegas ad ſaniorem mentem revocarent: Verum ſurdis narrabant fabulam, omnisque his ſpes in Amando ſita erat, qui tela clanculum ſubminiſtrare credebatur, e quibus Kniggius libellum de Cœna Domini trecentis argumentis ſuffultum compilavit, ſcriptumque cum ſuis auditoribus communicavit. Nihil Senatus interdicta, nihil exterorum theologorum monita apud homines ſui plenos poterant, eoque demum res redierat, ut plures civium eorum doctrinam avide haurirent, mirificeque probarent. Quo factum eſt, ut Senatus dandam ſibi operam eſſe putaret, ne quid eccleſia detrimentl caperet. Neque tamen vi tem agendam ſciens, Magdeburgo huc revocavit Amsdotffium, qui non modo, e ſuggeſtu refutatis hiſce erroribus, cives, ut in ſana doctrina manerent, cohortatus eſt, verum etiam in ipſo Senatus conſeſſu cum Kniggio & Grawerto publicam diſputationem inſtituit. Vidiſſes hic utrumque incredibili animi præſentia colloqui, Kniggium tradita ab Amando tela animoſe vibrare, Amsdorffium non minore fortitudine illa excipere, retorquere, retundere, frangere, omniaque Kniggii argumenta ita diluere, ut ad ſilentium demum redigeretur. Extat Amsdorffii oratio tunc Goslariæ habita, quæ cum diutius a me quæſita demum præter ſpem in manus mihi venerit, digna mihi viſa eſt, quæ hic integra legeretur, tum, ut conſtet, quibusnam argumentis in ipſis reformationis auſpiciis Zwinglii dogmata conſveverint a noſtratibus refutari, tum ut hoc Amsdorffii ſcriptum ab interitu vindicetur. Fateor illud nonnunquam eſſe acrius & contentioſius, quam theologum decuiſſet. Sed non mirabitur qui Amsdorffii ingeninm novit. Id modo dolendum eſt, ſchiſma quod hodienum eccleſiam proteſtantium affligit non majori moderatione utriusq; partis theologos tunc remporis ſtuduiste ſanare. Spes ſane fuiſſet maxima conrroverſiam omnem facilius aliquando poſuiſſe componi. Nunc in quo utrinque peccatum ſit, in propatulo eſt. Nos jam ad Amsdorffii orationem redimus, in qua quicquam mutare nobis hiſtoriam ſcribentibus religio eſt:

Ein ſchöner Sermon
Von dem Wort Zeichen und Sacrament
Nico. Amsdorff.
Wittemberg
M. D. X X X V. 80.

* * *

Vorrhede zum Leſer.

ES hat dieſen Sermon/ freundlicher Leſer/ ein Liebhaber Göttlichs Worts/ dem wirdigen Herrn Nicolao von Amsdorff/ am Tage Sanct Antonii zu Goßlar nachgeſchrieben/ und mit ſeiner Gunſt und Verwilligung im Druck gegeben/ darum/ das viel Leute/ ſo gar daſelbſt vnd anders wo/ mit der Sacraments Schwermer vernünfftigen reden/ vberladen und verbittert ſind/ das/ ſo jemands inen radten oder helffen/ vleis fürwendet/ ſie nicht allein die Perſonen/ ſondern auch die gnadenreiche Lere/, nicht leiden noch hören wöllen/ ſolchen armen/ elenden/ verfürten Leuten/ zu Dienſte/ iſt dieſer geringer vleis geſchehen/ ob doch Gott inen allen oder ja eelichen/ wolte Gnade verleihen/ damit ſie wiederumb/ aus den greulichen Jrthumb und Stricken des Teufels/ zur rechten Warheit kommen möchten. Das helff inen Gott/ durch Jheſum Chriſtum vnſern Heiland Amen.

* * *

Ein ſchöner Sermon
von dem Wort Zeichen und Sacrament.

LIeben Herrn und Freunde/ ich hab euch dreierley gepredigt. Zum erſten/ das man Chriſtum nirgend denn inn ſeinem Woree und Sacrament/ ſuchen ſoll/ da find man in/ vnd ſonſt nirgend. Zum andern/ daß man jn zu der rechten Hand Gottes/ [wiewol er da ſitzt] nicht ſuchen ſoll/ Er iſe uns zu hoch/ wir können nicht hinauff ſtrigen/ wie S. Paulus zum Römern am 10. ſagt/ Sprich nicht in deinem Hertzen/ ich wil hinauff zu dem Himmel ſteigen/ das were nichts anders/ denn Chriſtum, herab holen etc. Sondern das Wort iſt dir nahe/ jnn deinem munde und hertzen/ durch daſſelbige wort/ wenn du das gleubeſt/ ſo findeſtu Chriſtum/ und iſt bereie jnn deinem Hertzen/ vnd biſt alſo warhafftig/ fromm und gereche/ darum iſt es alles erlogen/ das die Schwermer ſchreien und plaudern/ Man müſſe und ſolle Chriſtum nirgend/ denn zur rechten Hand Gottes/ ſuchen/ das iſt ein Lügen und Jrthumb/ ſie könnens auch niche mit einen Buchſtaben beweren.

Die heilige Schrifft leret uns/ das wir Chriſtum inn ſeinem Wort vnd Sacrament ſuchen ſollen/ Sie leret uns nicht/ das wir jn zu rechten Hand Gottes ſuchen ſollen/ derhalben dürffen wir nicht in den Himmel ſteigen/ ſondern müſſen ernidden auf Erden bleiben/ vnd zu dem Worte und Sacrament gehen/ wöllen wir in finden. Wenn wir das Wort und Sacrament jnn den Glauben haben/ ſo haben wir den/ der zu der rechten Hand Gottes ſitzet/ vnd vnſer einiger prieſter/ mitler vnd fürſprecher iſt/ demſelbigen gläuben wir/ und lieben jn/ als unſern einigen Heyland und Mittler/ dafür wir in halten und erkennen/ durch das Wort und Sacra-

Sacrament. Wer anders leret vnd prediget / der predigt ſeinen eigenen gundünckel / aus eingeben des Teuffels / wider Gott vnd ſein heiliges Wort.

Denn / wer wider Sanct Paul leret vnd prediget / der leret und prediget wider den heiligen Geiſt / wer aber wider den heiligen Geiſt leret / der leret gewis aus dem Teuffel. Nu leret der heilige Geiſt / durch den Mund Pauli / das wir Chriſtum haben / fromm und gerecht werden / duech das wort / das in unſerm munde vnd Hertzen iſt. Daraus ſolgee unwidderſprechlich / das eure prediger / und alle die da ſagen / man müſſe Chriſtum ſuchen zu der rechten Hand Gottes / vnd anders nirgend / nicht aus Gott / ſondern aus dem Teuffel reden vnd predigen / ſir füren wol den Spruch / Coloſſ. 3. Seid ir mit Chriſto aufferſtanden / ſo ſuchet was droben iſt / aber er reimet ſich gar nichts darzu. Denn dieſer ſpruch / ſagt nicht / das man Chriſtum droden ſuchen ſoll / ſondern / ſo ſpricht er / Suchet was droben iſt / da Chriſtus ſitzt zu der rechten Hand Gottes / Nu iſt nichts droden denn geiſtliche Güter / darnach ſollen wir trachten / nicht nach den Gütern / die hie auff Erden ſind / das iſt / wir ſollen geiſtlich / nicht fleiſchlich geſinnet ſein / daher gehöret dieſer Spruch / vnd anders nirgend hin.

Das wundert mich auch / wie ſie daraus (das er zu der rechten Hand Gottes ſitzt) ſchlieſſen können / das Chriſtus Leib nirgend ſey / denn jnn den Himmel / ſo doch das widerſpiel ſolget / nemlich alſo / Chriſtus ſitzt zu der rechten Hand Gottes / darumb gläube ich / das ſein Leib ſey inn dem Brod / als er ſelbſt ſpricht / das iſt mein Leib / denn er iſt die Warheit / der nicht liegen kan / was er ſpricht und ſagt / das mus alſo ſein / und nicht anders / So iſt er auch allmächtig / das er alles thun kan was er ſage / dieweil er denn ſagt / das iſt mein Leib / ſo muß er das auch gewislich alſo geordnet und gemacht haben / das das Brod ſein Leib ſey / denn er ſitze zur rechten Hand Gottes / das iſt / er iſt gleich allmechtig / ein Herr und Gott über alle / wie der Vater.

Darum hab ich zum dritten geleret / das jnn den Sacrament des Altars / das Brod ſey der ware Leib Chriſti / und der Wein das wahrhaſtige Blut Chriſti / das ſollen wir feſtiglich gläuben / und inn keinen weg daran zweiveln / das Brod ſey der Leib / dieweil der das ſagt / der allmechtig iſt und nicht liegen kan / Ob ich das nicht verſtehe / wie das zugehet / da ligt nicht an / können wir doch keinen Artickel des Glaubens / mit der Vernunfft begreiffen und verſtehen / warum vnterſtehen denn ſich die armen Menſchen / mit jrer Vernunfft dieſen Artickel zu gründen vnd zu begreifftn? Wir ſollen Gott die Ehre geben / vnd ſeinen Worten glauben / ob wir es gleich nimmermehr verſtehen.

Damit iſt der Schwermer conſequencia vnd folge / gantz und gar niedergelegt / da ſie alſo folgern. Chriſtus ſitzt zu der rechten Hand GOttes / darum kan ſein Leib nicht jnn dem Brot ſein / dieſe ſolge / beweren ſie mit der Vernunfft / alſo. Das iſt nicht die art und natur des Leibes / das er zugleich an zweyen Orten ſey / wenn das beſchlöſſe / ſo folget auch / das Chriſtus nicht were durch verſchloſſene Thür zu ſeinen Jüngern kommen / denn das iſt nicht die art vnd natur eines Leibes / das er durch eine Wand oder Mauren gehe / Oder das zween Leib / zugleich auf einmal an einem ore ſein. Mit der weiſe / wolten wir die gantze Schrifft vmbſtoſſen / aber da ſey GOtt für / Ob wir nicht verſtehen / wie das zugehet / das Chriſtus durch verſchloſſene Thür gegangen ſey / ſolte das darumb nicht wahr ſeyn / das die Evangeliſten ſchreiben / er ſey durch verſchloſſene Thür gegangen? Alſo auch / Ob wir nicht verſtehen / wie das zugehet / das Chriſtus in Himmel zu der rechten Hand Gottes ſey / vnd doch zugleich inn dem Brod / Solte das darumb nicht wahr ſein / das Chriſtus von dem Brod ſagt? das iſt mein Leib / wie kente GOtt dazu / das er vmb unſer vernunfft willen / liegen ſolte / vnd nicht mehr thun kund / denn wir veeſtünden / und mit der vernunfft begreiffen?

Darumb ſolten die groſſen Geiſter ſolche Folge beweren mit Schrifft / ſo faren ſie zu und beweren / das mit der Vernunfft / vnd füren dieweil viel Sprüche / damit ſie beweren das Chriſtus ſey zu Himmel gefaren / vnd ſitz zu der rechten Hand Gottes / des dürffen ſie nirgend zu / wir wiſſen das vor hin wol / und gleubens / Gott Lob / beſſer und feſtiglicher / denn ſie ſelbſt / derhalben hätten ſie ſolche Mühe und Arbeit wol ſparen mügen / des Bappirs vnd Dinten verſchonet haden / Aber das hetten ſie ſollen thun / wenn ſie uns überreden vnd oberpoltern wolten / das ſie ſolche Sprüche füreten / damit ire folge beweret vnd gegründet würde / das laſſen ſie anſtehen / ſchweigen ſtille dazu / vnd ſpringen überhin / vnd beweren dieweil das antecedens / nemlich / das Chriſtus in Himmel ſey / darumb ſchlieſſen wir alſo / Chriſtus iſt im Himmel / nnd ſitzt zu der rechten Hand Gottes / darumb iſt ſein Leib im Brod nach Laut ſeiner wort / das iſt mein Leib etc. denn er kan nicht liegen noch triegen / darumb / wenn wir im glauben / ſo werden wir nicht verfürt noch betrogen.

Darum wöllen ſie mit Gleichniſſen / jre Schwermerey beweren / nemlich / das Wort / iſt / wird inn der Schrifft offt genommen für das Wort / bedeutet / darumb muß das auch alihie / jn den Worten des Abendmals / alſo genommen werden / das es ſo viel geſagt ſey / das iſt mein Leib / als / das bedeutet meinen Leib / und wiewol ſie ſelbſt wiſſen / das Gleichniſſe und Paraboln nicht ſtreitten noch ſchlieſſen / auch jnn weltlichen Sachen nicht / noch ſind ſie ſo vermeſſen und verblend / das ſie der gleichniſſen / jnn dieſer groſſen geiſtlichen und allerhöchſten Sache / des Gewiſſens gebrauchen / wer ſolte doch mit ſolchen groben / unverſtendigen Eſels-Köpffen umbgeben / oder mit jn zu ſchaffen haben.

Dazu/ ſo iſt es auch nicht war/ das inn der Schrifft/ das Wort/ iſt/ ſolte für das Wort/ bedeutet/ genommen weeden/ wie das der erwirdige jnn Gott erleuchte Man/ vnſer liber Herr und Vater in Chriſto/ Doctor Martin Luther/ klerlich bewert und beweiſet hat/ das in keiner ſprach auf Erden ſolches die art/ weiſe und gewonheit ſey. Das Wort/ iſt/ bleibt für ſich ſelbſt/ jnn ſeiner art/ natur und weſen/ und wird nimmermehr für das Wort/ bedeutet/ genommen/ auch in den Sprachen/ die ſie ſelbſt führen/ denn Chriſtus iſt ein rechter Weinſtock/ er bedeutet nicht ein Weinſtock/ Alſo auch Chriſtus bedeutet nicht einen Fels/ ſondern er iſt ein rechter Fels/ aber ein geiſtlich Fels/ darauff das geiſtliche/ lebendige Haus Gottes gebauwet wird/ Alſo gehet das zu/ jnn allen Sprachen die ſie hieher ziehen.

Und wenn das gleich gewonnen were/ das dis Wörtlin/ iſt/ ſolte für das Wörtlin/ bedeutet/ genommen werden/ So were doch darumb noch nicht gewunnen/ das es auch im Abendmal alſo ſolt genommen werden/ ſondern man mus das mit ſchrifften beweiſen das es auch im Abendmahl alſo ſolt und müſte/ und nicht anders genommen werden/ das können ſie aber nicht thun/ das iſt auch unmüglich/ darumb ſchlieſſen wir/ das die Wort im Abendmal/ wie ſie ſtehen und lauten/ ſollen und müſſen bleiben/ und jnn keinen weg anders verſtanden werden/ denn dieweil eines Menſchen Wort/ jnn ſeinem Teſtament/ nicht ſollen noch müſſen verendert werden/ viel weniger ſoll man Chriſtus Wort jnn ſeinem Teſtament verendern/ ſondern unverrücket/ und ungedeutet laſſen/ wil doch kein Menſch ſein Wort/ einen andern deuten laſſen/ wie ſolt denn Gott dazu komen/ das man jnn ſein Wort ſolte deuten nach des Menſchen Wolgefallen.

Darnach füren ſie auch dieſen Spruch Johan. 6. das Fleiſch iſt kein nütze/ und ſagen/ Das Chriſtus daſelbſt rede von ſeinem Fleiſche/ als ſagte er/ Mein Fleiſch iſt kein nütz/ dieweil aber ſolches nicht war iſt/ und nimmermehr kan beweiſt oder bewert werden/ das Chriſtus von ſeinem Fleiſch rede/ wie wir hören werden/ ſo können ſie damit jre Schwermerey nicht beweren/ das im Abendmal ſolt ſchlecht Brod vnd Wein ſein. Das aber Chriſtus nicht von ſeinem Fleiſch redet/ weiſet der Text ſelbs klar und hell an/ denn er ſpricht/ der Geiſt iſts/ der lebendig machet/ das Fleiſch iſt kein nütze/ Er red vom Geiſt und Fleiſch und gibt einem jglichen ſein eigen Werck/ dem Geiſte ſein eigen Werck/ nemlich/ das er lebendig mache/ dem Fleiſche auch ſein eigen Werck/ nemlich/ das es nicht nütze iſt/ das macht nicht lebendig/ wie der Geiſt. Dieweil dieſe beide Werck ſtracks wider einander ſind/ ſo folget/ das Geiſt und Fleiſch/ davon er hie redet/ auch müſten wider einander ſein/ alſo/ das das Fleiſch/ davon er hie redet/ mit dem Geiſte nicht eins iſt/ ſondern wider ihn iſt/ Aber Chriſtus Fleiſch iſt mit dem Geiſt eins/ nicht wieder den Geiſt/ ſondern von dem heiligen Geiſt empfangen/ darumb kan er nicht von ſeinem Fleiſch reden/ da er ſpricht/ das Fleiſch iſt kein nütze/ wie den auch die Antworte daſelbs jnn irer Art und Natur ſelbs mit bringen/ Denn Chriſtus ſagt und antwort ſeinen Jüngern/ da ſie ſeine wort nicht verſtunden/ nemlich dieſe/ wer von dieſem Brod iſſet/ wird ewig leben/ Blut und Fleiſch verſtehet mein Wort nicht/ Aber der Geiſt erleuchtet/ und macht lebendig den Menſchen/ das er ſie verſtehet. So ſpricht er auch nicht/ Mein Fleiſch iſt kein nütze/ wie er zuvorn ſaget/ Mein Fleiſch iſt die rechte Speiſe/ ſondern ſpricht ſchlecht/ der Geiſt macht lebendig/ das Fleiſch iſt kein nütz/ gleich als wolte er mit Fingern weiſen/ das er von einem andern Fleiſch/ und nicht von ſeinem Fleiſch redte/ Denn ſein Fleiſch iſt die rechte Speiſe/ ein ſellich und nützlich Fleiſch/ wer das iſſet/ den macht es ſelig.

Und was ſoll ich viel ſagen/ wenn gleich erſtritten were/ das Chriſtus von ſeinem Fleiſch redet/ uñ das wir ihn daſſelbig nachgeben/ was hätten ſie doch gewunnen oder damit erlanget? nichts überall/ Und wenn ſie gleich lang haddern und zancken/ ſo ſchleuſt es doch nicht mehr/ denn das Chriſtus Fleiſch ohne Glauben genützet/ kein nütze ſey/ das iſt war. Ich wil wol mehr ſagen/ One Glauden genützet iſt es ſchedlich und verdamlich/ Denn wer unwürdig von dem Brod &c. der iſſet jm das zum Gerichte. Ja noch weiter/ wer nicht gleubet/ dem iſt auch die Gottheit kein nütze/ das Creutz und der Tod Chriſti iſt jm auch kein nütze/ Denn den Unreinen iſt alles unrein/ ſchädlich und verdamlich.

Derhalben iſt nu jr Argument/ das ſie auf dieſen Spruch gründen/ gantz und gar umbgeſtoſſen/ und bleibt alſo jre Schwermerey unbewert/ und ſtehet die Warheit noch ſtarck und feſt/ Das iſt mein Leib/ und das derſelbige Leib/ dem Gleubigen nütze und ſelig iſt/ vnd nicht allein der Leib Chriſti/ ſondern alle Ding auf Erden/ auch der Tod ſelbſt/ wie S. Paul ſagt. Denen/ die Gott liben/ dienen alle Ding zum beſten/ Ja eine ungleubige Frau iſt einem gleubigen Manne heilig und nütze/ wie ſolte denn der Leib Chriſti ſeinen Gleubigen unnütze ſein? darumb iſt es eitel Teuffels geſpenſt/ damit ſie umbgehen. Wenn ſie uns und das heilige Sacrament leſtern/ ſchenden und ſchmehen/ und ſprechen/ wir haben einen fleiſchlichen Chriſtum/ aber ſie [die hohen Geiſter/ die rechten Chriſten] haben einen geiſtlichen Chriſtum/ wie ſie denn das viel machen/ Aber laſſe ſie ſchenden und leſtern/ ſo lang ſie wöllen/ ſie ſchenden uns nicht/ ſondern Chriſtum und ſein Wort/ und geben dabey an den Tag/ daß ſie grobe unverſchampte Eſel ſein/ das ſie nicht wiſſen/ was geiſtlich oder fleiſchlich iſt.

Ein verklerter Leib/ iſt ein geiſtlich Leib/ ſpricht S. Paul/ ſo genieſſen wir desſelbigen Leibs/ nach Chriſtus Wort/ gebot und Befehl/ ſie aber genieſſen das Brod und Wein/ nach ihrem gefallen/ und gutdüncken/ darumb haben ſie ein fleiſchlich Sacrament/ den alles was von menſchlicher

Ver-

Vernunfft kömpt / das iſt fleiſchlich / ein Werck des fleiſches. Was aber von GOtt kömpt / aus ſeinen heiligen Wort / das iſt uns geiſtlich / wenn das auch gleich an im ſelbſt leiblich iſt / und warhafftig ein Frucht des Geiſtes / darumb iſt unſer Sacrament / der warhafftige Leib Chriſti im Brod / ein geiſtlich Sacrament / von Gottes Geiſt / durch das Wort uns geſchenckt und gegeben.

Wie wöllen noch einen iree Sprüche handeln. Matth. 24. So jemand zu euch ſagen wird / ſihe / hie iſt Chriſtus / oder da iſt Chriſtus / ſo gleubt jm nicht. Damit wöllen ſie beweren / das wie falſche Lehree und Verfürer ſind / dieweil wir leren und predigen / der Leib Chriſti ſey warhafftig im Brod. Darauff antworten wir kürtzlich. Das wir das nicht ſagen / ſondern Chriſtus ſagts ſelbſt / wie brauchen nicht unſere Worte / ſondern Chriſtus eigene Wort. Darumb dieweil ſie uns falſche Propheten und Veeführer ſchenden und leſtern / ſo ſchenden und leſtern ſie Chriſtum ſelbſt / das ee ein falſchee Prophet und Verfüeer ſey.

Zum Andern. So leren wir nicht / das Chriſtus hie oder da ſey / ſondern das nach laut des Wort Chriſti / das Brod / das wir brechen / nennen und eſſen / ſey der wahrhafftige Leib Chriſti. Das iſt ein groſſe Unterſcheid / Chriſtum eſſen / und Chriſtus Leib eſſen / davon dieſelbigen Eſel nicht wiſſen.

Zum Dritten ſagen wir / das dieſer Spruch von dem Reich Chriſti / und nicht von Sacrament ſoll verſtanden werden. Denn Cheiſtus wil ſagen / Es werden falſche Lerer jnn meinen Namen komen / die werden ſagen / ſihe / hie jnn dee Kamern (das iſt in dem Kloſtee) iſt Chriſtus / oder drauſſen in dee Wüſten iſt Chriſtus / das iſt ſo viel geſagt / wer ein Einſiddeler / Nonne oder odee Mönch wird / dee findet Chriſtum und kömpt jnn ſein Reich / wird Gottes Kind und Diener / from / gerecht und ſelig / darumbe das er ein Kloſterleben füret / odee ein Einſiddeler iſt / wie man denn von den Nonnen geſchrieben / geleſen und geprediget hat / und ſie ſich auch ſelbſt gerühmet haben / das ſie Gottes Breute ſind / Chriſto duech je Nönniſch Leben vertrauet. Welche alſo leren und predigen / den ſol man nicht gleuben / das ſind falſche Lerer und Propheten. Und das dis der eechte Veeſtand ſey / zeiget Chriſtus Luce am 16. Cap. klae an / und ſagt / das Reich Gottes wird nicht komen mit auswendigen Geberden / man wird nicht ſagen / ſihe / hie iſt er / oder da iſt er.

Sie haben auch weiter geprediget / das Sacrament ſey ein ſchlechtes Zeichen / des Bluts und des Leibs Chriſti / dabey man die Chriſten kenne ꝛc. Dazu ſagen wir / das es nicht ein ſchlechtes Zeichen ſey / des Leibs und Bluts Chriſti / ſondern es ſey ein Zeichen des neuen Teſtaments / das iſt / dee Zuſage und des Gelübdes Chriſti / dabey wie erkennen den Göttlichen Willen / und das Väterliche Hertz gegen uns / das er unſern Sünden umb Chriſtus Willen / wil gnedig ſein / und uns das ewige Leben geben / ohn alle Werck und einigen Verdienſt / alleine aus Gnaden / Liebe und Barmhertzigkeit. Das iſt das new Teſtament und ſein Bund / den er mit uns gemacht hat / dazu er ſein Leib und Blut / uns zu eſſen und trincken / füe ein Zeichen gegeben hat / wie er Noe den Regenbogen gab / zu ein Zeichen / da er jm zu ſagte / das ee die Welt nicht mehr mit Waſſer erſeuffen wolt. Derhalben wir auch noch auff dieſen Tag / wenn wir den Regenbogen ſehen / ſollen an den Bund und an die Zuſage des Herren gedencken und gleuben / er werde die Welt mit Waſſer nicht erſeuffen / alſo wenn wir eſſen von dem Brod / und trincken von dem Kelch / ſollen wie gedencken an den neuen Bund und ſein Teſtament / und feſtiglich gleuben / das Chriſtus umb unſer Sünde Willen geſtorben iſt / und durch ſein Leiden und Sterben / uns Gottes Gnade / und ein ewiges Leben erworben hat.

Alſo hanget und hafftet dee Glaub / an dem auswendigen Zeichen / und glaubet / das er nicht ſihet noch greiffet / nemlich / dem worte / das da ſagt das iſt mein Leib. Daeumb iſt es erlogen / das die Schwermer ſchreiben / und ſchreien / der Glaube könne an keinem auswendigen Dinge hangen / er müſſe allein geiſtliche und unſichtige Ding haben. Dee Glaub iſt der ort / das er iſt jnn ſichtlichen und unſichtlichen / jnn himmliſchen und irdiſchen Dingen / doch alſo / das er nicht ſihet noch fület das / das er gleubet von ſichtlichen Dingen.

Alſo hie im Abendmal / hanget der Glaube an dem Brod und Wein / und gleubet / es ſey dee warhafftige Leib und Blut Cheiſti / welches er nicht ſihet noch fület / ſondern dem Wort Chriſti / (das iſt mein Leib ꝛc.) Alſo hafftet unſer Glaub / an dem Regenbogen / und glaubet / das er nicht ſihet noch geeiffet / nemlich / dem Wort / das GOtt Noe ſagte / Er wolt die Welt nicht mehr mit Waſſer erſeuffen. Und alſo mus man reden von allen Zeichen / der Glaub hänget an dem Waſſer / und gleubet / das er niche ſihet noch fület / nemlich dem Wort Chriſti / wer gleubt und getauffe wird / der wird ſelig. Gleubte doch Abraham / das GOtt ſeinem Samen nach jm / wolte das gelobte Land geben. Nu iſt das gelobee Land ein auswendig irdiſch Ding / iſt kein geiſtlich noch himmliſch Ding.

Darum hat der Teuffel ſelbſt im abgrund der Höllen / das Büchlein [da die dreyhundert Argument jnne veefaſſee ſind] durch ſeinen Diener geſchrieben / eitel Giffte jnn alle Welt ausgegoſſen / die Leute von dem Wort und Sacrament zu reiſſen / unter einen Schein der vernünfftigen Wort / und vieler Sprüche / die da reden von geiſtlichem Leben / ſo unverſchämpt / das / ſie dürffen ſagen / auswendige Zeichen und Wort / tröſten

ſten das Hertze nicht. Aus jr Böſewichte und Verrether.

Spricht nicht Paulus / das Evangelion / das iſt / das mündliche Wort / das ihr höret / das iſt Gottes Krafft / das da ſelig macht / alle die daran gleuben. Macht es ſelig / ſo mus es ja das Hertze und Gewiſſen tröſten und ſtercken. Darum iſt es eitel Lügen und triegen / was jnn demſelbigen Büchlein iſt.

Am 140. Argument ſagt er / das im Abendmal nicht gebietwort ſind / ſondern / Wort einer einfeltigen Geſchicht / welchs öffenlich erlogen iſt / das ſind Heis-Wort oder Gebiet-Wort / nemet hin und eſſet / ſo offt ihr das thut / ſo thuts jnn meinem Gedächtnis / und Paulus ſpricht ſelbſt / ich hab das von dem HERRN empfangen / was ich euch gegeben habe / das iſt / aus ſeinem Befehl und Gebot. Derhalben iſt kein erger Böſewicht und Heuchler auff Erden komen / denn eben der / der daſſelbige Büchlin mit dreyhundert Argument hat drücken laſſen.

Item / ſie laſſen ſich noch wol mehr hören / nemlich / das man jnn dem Sacrament nicht habe Vergebung der Sünd / ſondern an dem Creutz / da iſt Vergebung der Sünde. Dawider reden / ſagen und predigen wir / das am Creutz Vergevung der Sünde erworben / iſt aber nicht ausgeteilet durch das mündliche Wort / nemlich / durchs Evangelion wird der Schatz ausgeteilet und gegeben allen den / die GOtt nach ſeinem Vorſatz / aus Gnaden und Barmhertzigkeit erwelet / und zu der ewigen Seeligkeit verordnet hat. Darümb hat er auch die Apoſteln ausgeſchickt / und ſolchen Schatz verkündigen und offenbaren laſſen. Was hette es was geholffen / wenn es uns nicht verkündiget und angeboten würde? Dieweil denn das Sacrament nicht one Wort iſt / ſondern in das Wort verfaſſet / und mit dem Wort ein Ding und ein Sacrament / aus Gottes Ordnung worden iſt / ſo wird auch jnn dem Sacrament (wer das im Glauben empfehet) dieſer Schatz / nemlich / Vergebung der Sünde ausgeteilet.

Und gleichwie wir täglich in Vater Unſer / umb Vergebung der Sünde / bitten ſollen / alſo ſollen wir auch täglich Vergebung der Sünde / itzt jnn dem Wort / das man prediget / itzt jnn dem Sacrament holen / denn der Glaube wird darinne geübt und wol getrieben / das er wechſet / ſtarck wird / und zunimpt / das er in der Anfechtung beſtehen kan. Wir gläuben wol / und haben Vergebung der ſünde / aber der Glaube iſt ſchwach / das Fleiſch ſtarck / der Teuffel noch ſtercker / und voll aller Liſt / der hindert und weret ohn unterlas dem Glauben / und er ruhet nicht / bis ſo lang er uns zu fall / jnn Sünde und Schande bringe.

Derhalben iſt wol von nöten / das wir etwas auswendigs haben / als Zeichen und Wort / davon und damit unſer Glaube geübet und getrieben werde / das wir wachſen und zunehmen / von einer Klarheit zu der andern und wandern vom Glauben inn Glauben / wie Paulus ſchreibet 1. Corin. 3.

Daraus ſchleuſt ſich nu das ſelbſt / das wenn wir wöllen haben Vergebung der ſünde? ſo dürffen und ſollen wir nicht gen Jeruſalem zu dem Creutze lauffen / auch nicht hinauff ſteigen inn den Himel / zu der rechten Hand Gottes / ſondern zu dem Worte und Sacrament müſſen wir gehen / und uns dazu halten / da / da / finden wir Vergebung der Sünde / und ein ewiges Leben / Ja Chriſtum ſelbſt / mit allen Gaben / nicht umb des eſſens oder trinckens willen / ſondern umb des Worts willen / darinne das Eſſen und Trincken / Brod und Wein gefaſſet iſt / Das Wort / das Wort / das bey und im Sacrament iſt / und mir den Leib und das Blut Chriſti [alſo für mich gegeben und vergoſſen] darbeut / ſchenckt und gibt / daſſelbige Wort machet das / daß wir im Sacrament Vergebung der Sünde haben / nicht das dreuge auf der Zungen / und das naſſe inn dem munde / wie die Gottesleſterer ſchwermen und lügen / darumb / wenn Chriſtus tauſendmal für uns geſtorben were / ſo hülffe es doch alles nicht / ſo nicht das Wort keme / und das austeilete / mir ſchenckte und gebe / und ſpreche / um deinet willen iſts geſchehen / dir zu gut / Darumb wiſſen die Narren nicht was ſie reden / ſchreiben oder predigen. GOtt gebe uns ſeine Gnade durch Chriſtum ſeinen Sohn Amen.

Annexæ ſunt huic libello in aliis quinque quæſtiones iis proponendæ, qui ad ſacram Synaxin accedere cupiant:

Wer das Sacrament des Altars / den Leib und Blut Chriſti nehmen oder empfahen will / der ſoll auf die fünff Fragen wiſſen Antwort zu geben.

Die Erſte Frage.

Warum nimpſtu das Sacrament? **Antwort.** Darumb / daß ich ein miterbe bin / und gemeinſchafft habe mit Chriſto mit allen lieben heiligen / und mit allen frommen Chriſten / ſampt in zu leiden und zu ſterben.

Die Andere Frage.

Was gleubſt du / oder was bekenneſt du das in dieſem Sacrament ſey? **Antwort.** Unter dem Brod und Wein iſt alda der Leib und das Blut Chriſti / Es iſt aber nicht genug daß ichs weiß / ſondern ich muß auch gleuben / daß mir mein HErr Chriſtus / die zu einem gewiſſen Siegel / Zeichen und Teſtament geben hat.

Die Dritte Frage.

Wie lauten die Wort dieſes Sacraments / welcher der HErr Chriſtus gebraucht

brauchet hat? Antwort. Alſo ſagt der HErr zu ſeinem Jüngern/ da er ihn das Brod gab/ Nemets und eſſets/ daß iſt mein Leib der für euch gegeben wird. Und da er in den Kelch gab/ ſprach er/ trincket alle daraus / diß iſt mein Blut deß Newen Teſtaments / das da vergoſſen wird für euch und für viele / zu Vergebung der Sünden/ das thut in meinem Gedächtnis.

Die Vierdte Frage.

Warumb nimpſtu das Zeichen/ iſt dir doch der Glaube genug? Antwort. Das Zeichen neme ich darumb / das ich meinen Glauben ſterke/ Nicht das ich an den Glauben zweivele/ ſondern dieweil mir Gott hat daß Zeichen neben dem Wort geben / aus milder Gnad und Barmhertzigkeit/ wil ich daſſelbige zu gebrauchen nicht verachten / denn es iſt mir nütz und heilſam / zu Vernewung und zu gedencken deß bundes den ich habe mit meinem HErrn JEſu Chriſto/ inn ſeinem blut/ wider alle meine Sünde / Not und Anfechtung / Denn ſo hat Chriſtus befohlen / daß wir ſolches thun ſollen zu ſeinem Gedechtnis/ das iſt wir ſollen verkündigen ſeinen Tod/ welcher iſt unſer Seligkeit.

Die Fünffte Frage.

Wie wiltu des Sacraments gebrauchen? Antwort. Ich wils eſſen und trincken/ und ſeinen Worten Glauben geben/ die er zu ſeinem Jüngern redet/ da er inen dis Sacrament gab. Dieſe tröſtliche Zuſage/ müſſen wir mit einen gleubigen Hertzen empfahen.

Ab officio removentur & urbe excedere jubentur.

Kniggio igitur & Grawerto hunc in modum convictis & ad ſilentium redactis multis ſvaſit Senatus, ut agnito errore inpoſterum cum ceteris evangelicis ſentirent. Sed tantum abfuit, ut parerent, ut palam de triumphato Amsdorffio gloriarentur. Veritus ergo Senatus, ne, ſpreta auctoritate publica, antiquum obtineant homines, VI. Nonas Januarii Anni M. D. XXXI. edidit decretum, quo Kniggio & Grawerto non modo muneribus, verum ipſa quoque civitate interdicitur, ne forte plebs eorum inſtinctu quidquam turbarum daret. Auctor eſt Leznerus alterum horum Brunſvicum conceſſiſſe, ibique texendis auleis vitam toleraſſe: ſed uter is fuerit non prodidit memoriæ.

Lezn. c. 90 Op. MSC. de monaſt

Amandi obitus.

Jam ut ad Amandum redeam, is licet diſſimulata animi ſententia Senatus animadverſionem effugeret: non caruit tamen ſuſpicione, quam ipſe deinde confirmavit edita in ſuggeſtu hac confeſſione, *ſe non poſſe a ſe impetrare, ut credat, quæ Amsdorffius de Corpore & ſanguine Domini in S. Cœna præſente nuper diſſeruit. Qua in re ſi erret, precarentur ſecum Dominum, ut e vita hac revocaretur, ne pluribus errandi auctor eſſet.* Neque multo poſt Amandus graviſſimis alvi doloribus cruciatibusque afflictus diem obiit ſupremum. Morti proximo aderant Joannes Ebelingus Paſtor ad S. Thomæ & Joannes Schulzius P. ad S. Jacobi quibus familiariter modum fuerat uſus. His percunctantibus: *Quid in tanto Schismate tantisque ſententiarum divortiis agendum ſibi exiſtimaret, ne in magno iſthoc fidei articulo offendant? Tenete,* inquit, *uſum.* Quo dicto ſubito defecit, corpusque exangue in æde SS. Cosmæ & Damiani honorifice eſt ſepultum.

Hamelm. l. c. Chytr. l. 13. p. 307. Lezn. c. 90 op. MSC. de monaſt. Hieron. Toxit.

Lehre deß H. Geiſtes und die Zwinglische, Calviniſche Irrthümen. *append. n. 4.*

Paulus de Rhoda Superintendẽs ſecutus creatus mox Luneburgũ abit.

Amando itaque ad plures abeunti ſubrogatur Paulus a Rhoda, qui ſe Rhodium quoque appellare ſolitus eſt. Domo hic erat Quedlinburgenſis, & ab ineunte ætate magna induſtria bonarum artium ſtudiis incubuerat. Hinc Paſtor Juterbocenſium creatus, Lutheri doctrinæ ſe dedidit, in eaque adeo profecit, ut plures Germaniæ provinciæ & civitates ejus opera ad evangelicam veritatem ſint traductæ. Inprimis ejus dexteritas in Pomerania celebratur, quam diutiſſime docendo illuſtravit. Anno M. D. XXIII. Stetinenſes incredibili veritatis deſiderio accenſi concionatorem a Luthero ſibi mitti petierant, quod muous Lutherus ſtatim demandavit huic Paulo a Rhoda, qui & eodem anno ibidem in æde S. Jacobi docere cœpit. Cum vero jus patronatus illius eccleſiæ ex veteri fundatione ad Abbatem monaſterii Benedictini Bambergenſis [den Münchsberg vocant] ſpectaret, & ab illo Prior & Subprior Stetinum ad ſacra facienda mitti ſolerent; graviter hi Rhodio aliquandiu obſtiterunt, donec Senatus interventu eo res deduceretur, ut pontificii ſuo arbitrio in hac æde ſacra facerent, Rhodio tamen certis horis conciones habere & ſacramentum ſub utraq; diſtribuere liceret. Et quamvis Bogislaus Dux Pomeraniæ Rhodium ægre toleraret, Barnimi tamen filii argumentis expugnatus, mitior in eum eſſe cœpit, eumq; aliquando concionantem audiens, ita probavit, ut *ſe nihil, quod hæreſin ſaperet ex illius ſermone percepiſſe* fateretur. Defuncto ſequente autumno Bogislao alia facta eſt rerum facies, Georgius enim Dux Pomeraniæ Lutheri dogmata peroſus ſtatim a morte parentis, adſtipulante Epiſcopo odium exeruit. Hinc plerique Pomeraniæ doctores, aut capti, aut fugam capeſſere coacti ſunt. Rhodius licet nec ipſe ſatis tutus Stetini eſſet, fretus tamen divino auxilio mira conſtantia ibi permanſit, editoque anno M. D. XXVII. libello adverſarios ſuos tam fortiter confudit, ut nemo eum ulterius oppugnare ſuſtineret. Acceſſerat tum quoque e Poruſſia Jo. Amandus, is, cui Rhodius deinde in Superintendentis munere Goſlariæ ſucceſſit. Cui, cum paulo imprudentius plebem adverſus Georgium Pomeraniæ Ducem concitare videretur, ſtatim ſe oppoſuit Rhodius, evangelium non armis & ſeditionibus, ſed armis ſpiritus precibus & patientia tuendum aſſerens. Quo factum eſt, ut Amandus relicta Pomerania Goſlariæ Superintendentis munus ſuſciperet. Interea Rhodius

Ham. l. c. Cram. l. 3. hiſt. ref. Pomer. c. 16. ſqq. Sekend. l. 3. hiſt. Luth. §. 50 addit. 2. p. 140. lit. e. p. 153. Micral. Synt. hiſt. eccl. Sect. 2 l. 3. p. m. 407. & 548

dius incredibili conſtantia Stetioi non modo verum etiam in cetera Pomerania evangelium docuit, licet ſub annum M. D. XXX. cum Stetini in ſumma egeſtate viveret, ſuisque deſideriis in conſtituenda eccleſia non usque quaque animadverteret ſatisfieri, inde migraret, annoque inſequente Goslariæ Amando ſe ſubrogari pateretur. Verum nec hic quidem votis ejus reſpondit eventus, ſiquidem plures hic offendit, qui evangelio adhuc repugnabant. Hioc eodem ſtatim anno cum ut ſalaria Paſtorum augerentur, a Senatu impetrare non poſſet, Stetini fruſtra deſideratus, Lunebutgum ad capeſſendum Superintendentis munus diſceſſit. Id quod apud Barnimum Pomeraniæ Ducem excuſat Lutherus epiſtola anno M. D. XXXVII. A. 6. Aprilis ſcripta & a Bugenhagio ſubſcripta, quam integram exhibet Cramerus. Tandem vero, ut videtur, io Pomeraniam rediit; Siquidem Pnmeraoorum nnmine annn M. D. XXXV. ſubſcripſit articulis Smalcaldicis. Vitam produxit ad annum M. D. LXIII. quo ſeptuagenario major diem obiit ſupremum. Plura hic commemorare oon opus ſuerit; nec de ſcriptis ejus ſatis accurate agere mihi licet, cum ipſe Cramerus *exempla libellorum a Rhodio editorum non ſatis diligenter ſervata eſſe* conqueratur. Succurrunt tamen mihi ſequeotia:

1.) Refutatio cujusdam adverſarii Pnotificii, cum Stetini adhuc eſſet conſcripta, ex qua multa non contemnenda affert *Cramerus l. 3. c. 21.*

2.) Tröſtlicke Underwyſinge/dat me ſik nicht greme umme de Lovigen / de verſtorven. Uht den Worten Pauli I. Theſſel. IV. dorch *M. Paulum*, Predicker to Stetin in Pommern. Item ock uht den Worten Chriſti/da he redet met Marta/der Schweſter Lazari, Jo. XI. dorch *Johannem Bugenhagen* Pomern. *Witteb.* 1527. 4. Qui libellus cum aliis hujus generis recuſus eſt. a. 1539. hoc titulo:

3.) Ein Troſt-Büchlein für die Sterbenden. Johann Odenbach an die Hochgebohrne Fürſtin Fr. Eliſabeth Pfaltzgräfin beym Rhein/ Herzogin in Bayern/ Gräfin zu Velbentz/ Landgräfin zu Heſſen. Eine Tröſtung an Hertzog Friderichen ChurFürſten zu Sachſen/ Sel. und Chriſtl. Gedächtniß. Georg. Spalatious. Wie die Verſtorbenen in Chriſto zu beweinen ſind/ aus 1. Theſſal. 4. mit einer Vorrede *Lutheri*. Ein Troſt-Büchlein für die Krancken durch Johann Pomern/ wie auch was man denen/ ſo kranck in Todes-Nöthen liegen/ ſagen und fürleſen ſoll. Auch vom Sacrament des Leibes und Blutes Chriſti. Ein ſchöner Sermon von dem Wort Zeichen und Sacrament. Nicolaus Amsdorff * Tröſtung in Todes-nöthen / des mehtern theils aus *Thomæ Venatorii* Büchlein durch *Georgium Spalatinum* gezogen. Eine kurtze Tröſtung/ wo es mit den Sterbenden überhand nimt durch *Georgium Spalatinum* zu hauſen gebracht. Eine kurtze Tröſtung in Verfolgung von wegen Gottes Worts. Tröſtliche Unterweiſung / daß man ſich nicht gräme um die Gläubigen/ die verſtorben ſind/ aus den Worten Pauli 1. Theſſal. IV durch *M. Paulum* von Rode/Prediger zu Stetin in Pomern. Leipzig 1539. 8.

* *Ille ipſe, quem paulo ante integrum edidi ex edit. Witteb. 1525.*

Cum Rhodio ſimul diſceſſit Antonius Corvinus, Wizenhuſæ in Haſſia Paſtor creatus. Cum igitur intra biennium, mortuo Amando, diſcedentibus Rhodio & Corvino, pulſis vero Kniggio & Grawerto quinque miniſtrorum jacturam ſecerit Goslaria, non erit ab hoc loco alienum Integrum Paſtorum texere catalogum, qui onnmodo a reformatione, ad noſtram usque ætatem ſed & ante hæc tempora in eccleſia Goslarienſi docuerunt, tum ut ſucceſſio illorum dilucidius conſtet, admiſſiq; nuper a nonnemine errores inde poſſint emendari, tum ut huc reſpici a Lectore B. poſſit, ſi forte unius, aut alterius uberiorem cernimus mentiooem.

Eccleſiaſtarum Goslarienſium Catalogus.

I. Plebani, Altariſtae & Capellarum Rectores, *quorum ante reformationem in diplomatibus aliisq; monumentis mentio fit.*

A. C.

1131. Dippoldus *presbyter Goslarienſis.*
1154. Tidericus *de S. Jacobo.*
Bernhardus *de S. Vito.*
1233. 1236. Johannes *Forenſis eccleſiæ in Goslaria plebanus.*
item Johanoes *Sacerdos de foro.*
1242. Ambroſius *Plebanus S. Petri in Frankenberg.*
1245. Petrus *Frater Ordinis Mariæ Magdalenæ Plebanus in Frankenberg.*
1253. Henricus, Petrus, Hinricus, Johannes *Sacerdotes Goslarienſes.*
1255. H. *plebanus D. Stephani.*
1258 Rutgerus *olim forenſis templi plebanus.*
1271. Conradus *templi forenſis paſtor.*
Hinricus *D. Jacobi Paſtor.*
1275. Johannes *plebanus forenſis eccleſiæ.*
1277. Knnemannus *plebanus S. Thomæ.*
1289. Theodoricus *D. Ægidii Sacerdos.*
1293. Cnnradus *plebanus forenſis eccleſiæ.*
1314. Johannes *plebanus S. Stephani.*
Hinricus *plebanus S. Jacobi.*
1326. Burchardus *plebanus S. Stephani.* 1350.
1338. Henricus *plebanus villæ Oſtrachem, Vicerector Capellæ S. Caterinæ in Goslar.*
1355. Hildebrandus *plebanus forenſis eccleſiæ.*
Olricus *Pleban. in Hadekenſtide Capel-*

Thi-

Thidericus *Plebanus in Laude*
Hinricus de Jerſtede *Canon. Richenbergenſ.* } *Capellani ibidem.*

Hinricus Rex
Tidericus Snellen
Joannes Miles
Hartmannus de Dornten
Arnoldus de Aſtvelde
Hinricus de Vrankenberghe } *Altariſtæ ibidem.*

Dn. Georgius *plebanus Sci Stephani.*

Hinricus de Ghetlede
Joannes Tzabell
Johannes Saplan. } *Altariſta ibidem.*

Hermannus de Levenſtide
Henricus } *Capellani ibidem.*

Meynardus *Præbendarius in Vrankenberghe.*

Albertus de Dalem
Joannes de Northen } *Capellani ibidem.*

Olricus *plebanus eccleſiæ S. Jacobi.*

Hildebrandus
Hermannus } *Capellani ibidem.*

Bertoldus *plebanus S. Thomæ.*

Joannes *Scolaris ibidem.*

1358. Burchardus *plebanus S. Stephani.*

1424. Bertholdus Lateken. *SS. Coſmæ & Damiani plebanus perpetuus.*

Henningus Dreygen *S. Stephani plebanus perpetuus.*

1450. Henningus Papetram *plebanus S. Stephani.*

1467. De Erſame Her Johanneß Möllenwagen Altariſte in der Marckerken.

1491. Her Jodocuß Reiß Parrer to S. Jacob

Cord Bodenborch
Henning Salige
Henrich Schabanck
Johann Bokenheim
Johann Fredeman
Henni Bornhuſen } Altariſten to S. Jacob.

Ludo & Ziſing / ein Parrer to deß hilligen Creutzes Capellen Henni Drüden.

1500. Jacobus Dohatorius beyder rechte Doctor Parrer der Marckkirchen bynnen Goßlar.

1511. Johannes Schaper *plebanus templi D. Thomæ in Goslaria.*

1512. Conradus Witten *templi forenſis in Goslaria plebanus.*

1515. Bertoldus *Vicarius Cœnobii Frankenbergenſis.*

1521. Hinricus Blomberg.
Henningus Dyling.
Conradus Caſbecht. } *Diaconi templi parochialis Frankenbergenſis 1521*

Jordanus Oldenhuſen *olim altariſta aræ B. Johannis Evangeliſtæ in ſacello B. B. Brixii & Eraſmi Frankenbergenſis eccleſiæ.*

Joannes Leynemannus *ejus ſucceſſor ab anno 1521.*

1528. Johannes Hardt *Rector Eccleſiæ S. Jacobi ultimus.*

Johannes Degen *ultimus plebanus Pontificius D. Stephani.*

1533. Hinricus Drœnewulff, *altariſta monialium Frankenb.*

II. Superintendentes Goslarienſes.

D. Johannes Amandus *ab Amsdorffio conſtitutus anno 1528. mortuus anno 1530.*

M. Paulus a Rhoda *ſive* Rhodius *Quedlinburgenſis acceſſit anno 1530. diſceſſit Luneburgum a. 1531.*

D. Eberhardus Weidenſee *antea præpoſitus S. Johannis Halberſt. poſtea a. 1532. Goſiarienſis Superintendens obiit a. 1547.*

*. munus hoc vacat quinque annos.

D. Tilemannus Heshuſius *Weſalienſis, Witteberga huc acceſſit anno 1552. inde ob elenchi vehementiam dimiſſus. a. 1556.*

* munus vacat binos annos.

M. Jacobus Groſſehans *ſeu* Macrinus *Koncdera huc vocatus a. 1558. obiit 1563.*

Theodorus Holzhuſius *Grœninga Friſius Hildeſia huc evocatus a. 1564. obiit 1586.*

Johannes Schellhammer *Hamburgenſis Herzberga huc accerſitus anno 1587. ob animi vehementiam abire juſſus, Hamburgum diſceſſit. a. 1590.*

M. Henricus Buntingius *Grona huc vocatus anno 1591. ob Neſtorianiſmi ſuſpicionem urbe expulſus anno 1600. ex quo tempore nullus hic Superintendentis titulo re ipſa & ſerie refulſit.*

III. Paſtores Eccleſiae SS. Coſmae & Damiani.

* Hoc munus Superintendentium officio olim fuit connexum. His vero abrogatis Paſtores ſolum fuere.

Martinus Baremius Brunſvicenſis *e Rectore Scholæ Paſtor forenſis.* 1600. *obiit* 1625.

M. Antonius Wieſen. *Werningerodanus Baremio adjunctus.* 1618. *obiit.* 1641.

M. Simon Strubius *Goslarienſis Paſtor SS. Coſmæ & Damiani nec non S. Thomæ ab anno 1642. usque 1650. Paſtor ſolum SS. Coſmæ & Damiani usque ad ann. 1673.*

Georgius Andreas Trautmannus *Oſterodanus, ex Paſtore S. Thomæ Paſtor forenſis eccleſiæ a. 1674. obiit a. 1677.*

Georgius Henricus Ilſenius *Eimbeccenſis venerandus ſenex e Diacono S. Jacobi Paſter SS. Coſmæ & Damiani a. 1678. creatus, hodienum per Dei gratiam lucis hujus uſura fruitur, omnesque curas ſuas in ſervanda eccleſiæ noſtra tranquillitate defigit.*

IV. Paſtores S. Thomae, *qui paulo poſt & Diaconi ſimul munere in eccleſia SS. Coſmæ & Damiani functi ſunt.*

Johannes Ebelingen, *Bokenemenſis cum Collega Henningio Blok æditui S. Stephani a reformationis auſpiciis in æde S. Thomæ docuit.*

Hermannus Picht. 1536.

M. Mauritius Monetarius S. Münster / *Canonicus SS. Simonis & Judæ obiit.* 1552.

Laurentius Meisner *Hildeſienſis ob.* 1563.

Johannes Vierniekel *Walbuſenſis. ob.* 1568.

Petrus Kielhorn *Goslarienſis Bleicherodæ huc acceſſit a. 1568. ad Paſtoratum S. Jacobi tranſiit a. 1574.*

Caſpar Herdweigh, *ex Diacono Frankeber-*

bergenſi poſt annum 1574. Paſtor S. Thomæ ob. 1577.

M. Henricus Lenzius Canonicus SS. Simonis & Judæ e Diacono Franckenbergenſi Paſtor S. Thomæ ob. 1599.

M. Juſtus Schriccius Huxarienſis e Diacono S. Jacobi Paſtor S. Thomæ, ob. 1614.

M. Elias Janus Numburgenſis ob. 1626.

M. Simon Struben, de quo ſupra.

Joh. Georg. Koch. e Paſtore Franckenb. Paſtor S. Thomæ an. 1668.

Georgius Andreas Trautmannus Oſterodanus Paſtor SS. Coſmi & Damiani creatur a. 1674.

M. Joh. Simon Alburg Goslarienſis ob. 1702.

Henricus Dommes anno 1703. e Paſtoratu S. Jacobi huc evocatus non modo Conſenioris munus ſedulo exequitur, verum etiam eccleſiæ ſcholæque emolumentis pro virili ſua parte invigilat. Deus ſervet virum optimum mihique conjunctiſſimum, eumque eccleſiæ, ſcholæ, amicis, familiæque diutiſſima ſalvum ſuperſtitemque eſſe jubeat!

V. Diaconi SS. Coſmae & Damiani.

Joannes Grawertus ob Zwinglianiſmum dimiſſus anno 1530.

Herr Nicolaus N. 1537. ob. 1538.

Jo. Winnigenſtadius Huxaria huc vocatus a. 1538. Quedlinb. diſceſſit 1540. ob. 1569.

Caſpar Koldermannus. ob. 1540.

Henningus Oſtorodus e Diacono S. Mariæ Magdalenæ Eimbeccenſ. Diaconus SS. Coſmæ & Damiani Gosl. 1540. Paſtor. S. Stephani. 1553.

Joannes Sonnenborn. e Paſtore Widelagenſi Diaconus Goslarienſ. obiit. 1571.

Martinus Ilders Goslarienſ. e Diacono Frankenb. Diacon. Eccleſ. forenſ. ob. 1607.

Henricus Gutius Goslarienſ. anno ætat. ſuæ quinquageſimo ſecundo, h. e. 1608. Ildero ſucceſſit Italia aliquoties peragrata, obiitque a. 1633. ſeptuaginta ſeptem annos habens.

Johannes Alburg obiit 1672. admodum ſenex, unde tribus adjunctis nimirum Georgio Andrea Trautmanno. M. Bernhardo Hagemanno & M. Jo. Simone Alburgo ei opus fuit. Hic a. 1673. iſte. a. 1669. ad eccleſiam S. Thomæ translatus, ille a. 1671. diem obiit ſupremum.

Henricus Rheſus Goslarienſis e Conrectore Scholæ ad eccleſiam hanc tranſiit anno 1674. obiit 1699. cujus inſignem amorem in ipſo vitæ limine deguſtavi, utinam frui illo diutius licuiſſet!

Chriſtophorus Trautmannus acceſſit 1700.

VI. Paſtores S. Stephani.

M. Antonius Corvinus, Ziehogallus id eſt Hanoveranus cum ab ipſis reformationis auſpiciis hic docuiſſet, anno 1531. Wizanhuſam in Haſſiam diſceſſit.

Fridericus Stichelius obiit 1553.

Henningus Oſtorodus e Diacono forenſi Paſtor S. Stephani ob. 1575.

Melchior Stubendorffius Halenſis diſceſſit a. 1576.

Volpertus Becker ſeu Piſtorius Suſatenſis Weſtphalus ob. 1589.

M. Henricus Temmius Huxarienſis Hildeſia huc evocatus. 1590. vice Superintendentis, Paſtoris Miniſterii Primarii, & ad S. Stephanum Ordinarii nec non Synſcholarchæ titulum geſſit, inſignis Hebræus, obiit anno 1617. Sexaginta tres annos natus.

Joannes Schönermarck Goslarienſis e Diacono Paſtor obiit anno 1644.

Joannes Trumphius Goslarienſis obiit. 1673.

M. Conradus Trumphius Goslarienſ. obiit 1695.

Andreas Frœlingius Helmſtadienſis D. Andreæ Frœlingii Superintendentis Generalis & PP. filius ab anno 1699. Paſtoris munere cum laude fungitur, ad quod illi uberrimam Dei benedictionem apprecamur.

VII. Diaconi D. Stephani.

Henricus Kniggius Brunsvicenſ. propter Zwinglii hypotheſes dimiſſus a. 1531.

Helmboldus Poppius e conventuali Richenbergenſi Diaconus S. Stephani vixit anno 1553.

Andreas Wetmann, Magdeburgum diſceſſit. 1557.

Juſtus Henkel Halberſtadienſis acceſſit anno 1558. ac ſimul in Novi Operis templo docuit, ob turbulentum ingenium dimiſſus a. 1575.

Andreas Theodorici obiit 1601.

Joannes Schönermarck Goslarienſis 1618. Paſtoris officium ſuſcepit.

Joannes Theodorici Heimburgenſis ob. 1632.

Joannes Trumphius ad Paſtoratum provehitur anno 1645.

Hermannus Lindemannus obiit 1663.

M. Conradus Trumphius, Gosl. deinde Paſtor ab anno 1674.

M. Henricus Wilhelmus Trumphius Gosl. obiit 1694.

Andreas Frœling Helmſtad. Diaconus factus anno 1695. Paſtor a. 1699.

Paulus Philippus Trautmannus Gosl. ab anno 1699. muneri ſuo non ſine fructu præeſt.

VIII, Paſtores Franckenbergenſes.

Henricus Gefferdes, Helmſtadienſis, Grenam abiit 1542. Goslariam rediit a. 1547. ibique in hoſpitali S. Crucis docuit.

Michaël. Volumetius e Rectoratu hujus Civitatis Paſtor Franckenb. a. 1544. vita functus eſt. a. 1568.

Joannes Molitor ſ. Müller obiit 1581.

M. Jacobus Hellevach, e Rectore Paſtor, obiit a. 1582.

M. Stephanus Kampferbek e Rectore Paſtor. ob. 1585.

Joannes Major, Scharzfeldenſis, ob. 1592.

Joannes Gefferdes ſ. Gebhardi Goslarienſis, Miniſterii Senior ob. 1623.

M. Martinus Ilderus, Goslar. ob. 1639.

M. Balthaſa Wideburg, Guelpherbytanus, dimiſſus a. 1640. diceſſit Halberſtadium.

Joan-

Johannes Geotgius Koch, *Bleicherodenſis, Wachſunga huc venit a.* 1644. *Paſter S. Thomæ creatur a.* 1650.

Caſpar Heid *e Paſtore Stökenſi paſtor Frankenberg. Wakerslebam abit* 1658.

Albertus Henno, *Goslar. ob.* 1673.

Joannes Bremerus *e Diacono Paſtor* 1674. *ob.* 1688.

M. Sigismundus Larizius, *Argentoratenſis, vir doctiſſimus e Diacono Paſtor* 1689. *ob.* 1697.

Theodorus Gruſſenberg, *Gottingenſis, e Rectore Paſtor creatus nec annum quidem integrum docuit, ob.* 1699.

Jo. Gotofredus Rheſus *Goslar. Collega meus conjunctiſſimus ab anno* 1699. *munere ſuo præclare fungitur.*

VIIII. Diaconi SS. Petri & Pauli Frankenb.

Henni Fliedt.

Hennig Groven.

Johañes Muliror *mox Paſtor ercatus a.* 1569

Martinus Ilderus *ab anno* 1569. *Diac. Frankenb. a.* 1572. *ad forenſem eccleſiam translatus eſt.*

M. Henricus Lenzius *a.* 1578. *ad eccleſiam forenſem tranſit.*

Henningus Schœnermarck, *Goslar. ob.* 1579.

Johannes Major, *Schvvarzfeldenſis, a.* 1585. *Paſtor creatur.*

Johannes Gefferdes ſ. Gebhardus, *Gosl. Paſt. creatur a.* 1593.

Thomas Beumichen *ob.* 1594.

M. Andreas Schrœder *ob.* 1597.

M. Elias Janus, *Numburgenſis, a.* 1615. *ad templum forenſe tranſit.*

Chriſtianus Schwanenberg, *Plavia Variſcus ob.* 1626.

Caſpar Arens Wegener, *obiit* 1632.

Albertus Henno, *e Diacono Paſtor a.* 1658.

Johannes Bremerus, *Goslarienſis. a.* 1674. *Paſtor creatus.*

M. Sigismundus Larizius, *Argentorat. a.* 1689 *Paſtor creatur.*

Joannes Fridericus Stockhuſius, *Gosl. ob.* 1693.

Juſtus Polleman, Gosl. obiit, 1698.

Ego M. Io. Michaël Heineccius, *Eiſenbergenſis, ab anno* 1699. *quamdiu placuerit Deo, munere hoc fungor.*

X. Paſtores S. Jacobi.

Johannes Weſſellus, *Brunsvicenſis, Halberſtadio huc acceſſit. a.* 1523. *in patriam diſcedit. a* 1528.

Jo Schulze *e conventuali Montis S. Georgii Paſtor S. Jacobi obiit* 1563.

Jo. Hoffmeiſter *Hannoveranus ob lites Superintendenti motas dimiſſus a.* 1574. *Cellerfeldam in Herciniam diſceſſit.*

Petrus Kielhorn, *Goslarienſis, ex eccleſia S. Thomæ ab Paſtoratum eccleſiæ S. Jacobi tranſiit anno* 1574. *ob.* 1591.

Simon Strube, *Goslarienſis, metallifoſſoris filius obiit* 1616.

M. Georgius Rheſus *Goslarienſis Miniſterio Senior. ob.* 1650.

M. Elias Himmelius *Spira Rhenanus, Theologi illius Jenenſis famigeratiſſimi filius obiit,* 1668

M. Johannes Buſch, *Hildeſienſis, e Paſtore Brelenſi Paſtor S. Jacobi obiit* 1694.

Henricus Dommes, *Seſenſis, e Diacono Paſtor,* 1695. *ad eccleſiam forenſem & S. Thomæ tranſiit a.* 1702.

Iohann Conrad Trumph *e Diacono Paſtor* 1703.

XI. Diaconi S. Jacobi.

Joannes Cleppius *primus evangeliſta Goslarienſium ad Weſſelii adventum hoc eſt a.* 1523. *docuit.*

Laurentius Hillen *ob.* 1534. *aliis vocatur Johannes.*

Andreas Domeyer *Oſterodam abit. a.* 1537.

Georgius Meino *Eimbeccenſis ipſe obiit.* 1577

Simon Strube *Paſtor vocatus a.* 1592.

M. Juſtus Schriccius *a.* 1600. *ad eccleſiam forenſem tranſiit.*

Joachimus Gericius *obiit* 1610.

Joannes Beyer *ob.* 1626.

Henricus Craccius *ob.* 1641.

Elias Reuter, *Goslarienſ. ob.* 1659

M. Jo. Ziegenmayer *e Conrectore Diaconus ob.* 1666.

Georg. Henricus Ilſenius *Eimbeccenſis, ab anno* 1668. *ad* 1678. *in hac æde docuit, inde ad forenſem eccleſiam translatus.*

Balthaſar Metzmacher *Quedlinburgenſis unum tantum menſem munere functus obiit.* 1678.

M. Ludolphus Faber *anno* 1686. *Grenæ Superintendens creatur, ubi hodienum docet.*

Henricus Dommes *Seeſenſis anno* 1695. *Paſtor vocatur.*

Iohann Conrad Trunmph. *a.* 1703. *Paſtor vocatur.*

Adolph Henrich Trumph. *fratris ſucceſſor Collega. a.* 1703.

Annus Chriſti 1532.
Caroli V. Cæſ. 13.
Ab V.C. 609.

PAulo itaque Rhodio anno ſuperiore ad Luneburgenſes digreſſo Superintendentis munus demandatur D. Eberhardo Weidenſeo, qui ſe & Widenſeeum nonnunquam vocare ſolirus eſt. Venerandus hic vir, de inferioris Saxoniæ eccleſiis præclare meritus, & genuinus Lutheri diſcipulus, eo majori nobis cura viderur commemorandus, quo plura ei accepta ferunt Goslarienſes. De genre ejus ac parria nondum quicquam mihi licuit expiſcari. Halberſtadii ramen meliorem ineuntis ætatis parrem exegit. Detruſus enim more ſeculi in monaſterium S. Joannis tam celeriter ibi enituir, ur circa annum M. D. XX. Præpoſiti titulo huic monaſterio præficeretur. Halberſtadii tunc clariſſima Johannis Weſſelii & Henrici Gefferdes illuxerant ingenia, qui tamen cum puriorem Lutheri doctrinam in vulgus ſpargerenr, urbe cedere coacti vix ſacrificulorum inſidias effugerant. His viris Eberhardus

D. Eberhardus Weideſee tertius Goslarienſiũ Superintendens.

Hamelm. Hiſt. eccl. evang. per inferiorẽ Sax. P II p. 10. ſq. Reimann. idea Chr. Halb. ſec. 16. ad ann. 1524. Schend. l. 1. §. 110. p. 178. §. 139. n. 4. p. 240.

Scultet. Annal. Evang. p. 69.

Weidenſeeus familiarius uſus eſt, frequentique ſacræ ſcripturæ lectione tantum in hac doctina profecit, ut jam anno M.D.XXII, minus ſe abhorrere a reformatione pro concione lateretur. At multo felicius in Lutheri dogmata penetravit, cum paulo poſt Halberſtadium accederet D. Valentinus Muſæus, qui tanta libertate publicos errores redarguit, ut captus ab Adminiſtratore & vix dimiſſus, a Suffraganeo & aliquot Canonicis virilitate privaretur. Hinc ſævitia incredibili in Lutheranæ cauſæ patronos ſupplicia decernuntur. Heinricus Schreiber Conſul Halberſtadienſis per inſidias captus ac ſupplicio jam deſtinatus exilio multatur, alii occiſi, alii in vincula rapti. Ipſe Weidenſeeus Halam ad interdictum vocatus, beneficio optimum privatur, deinde Hamerslebienſi Præpoſito datur cuſtodiendus, ea lege, ut eum Halberſtadii in carcerem conjiceret. In itinere tamen arrepta occaſione divinitus oſtenſa, fuga ſibi conſuluit, & ubiq; quærens ſeceſſum primum Magdeburgum inde Wittebergam conceſſit. Cumque ibi Lutherum aliquandiu coram audiviſſet, ejus conſilio Magdeburgum rediit, ubi tum D. Melchior Miriſch & Johannes Fritzhans evangelio annunciando dabant operam. Huc ubi pervenit, ſtatim Senatus auſpiciis Paſtor eccleſiæ S. Jacobi creatur, ac pro virili ſua parte reformandæ eccleſiæ dat operam. Quot illi certamina cum pertinaciſſimis adverſariis fuerint ſubeunda, abunde declarant ejus & Fritzhanſii ſcripta, docet publica ejus diſputatio ſacrificulis oblata, cujus titulum paulo poſt referemus, fatentur denique ii, quibus hiſtoriam reformationis Magdeburgicæ dare curæ fuit. Neque tamen diu admodum Magdeburgi permanſit, ſiquidem inſequente ſtatim anno a Chriſtiano, Regis Daniæ filio, in Holſatiam evocatus eſt. Sunt quidem, qui eum anno demum M. D. XXVII. in Holſatiam diſceſſiſſe autumant, immo B. Sekendorffius hoc rejicit in annum M D XXXI, aliorum procul dubio auctoritatem ſecutus: Sed ego potiſſimum ipſum Weidenſeeum hic audiendum puto, teſtem quippe hac in re omni exceptione majorem. Is vero in dedicatione libelli de prophetia Apoc. XIV, anno M. D. XLI, ad Chriſtianum Daniæ Regem directa ſe ſex annos & dimidium Haderslebiæ, cum illam præfecturam & Tonningenſem Chriſtianus a parente obtinuiſſet, Eccleſiæ miniſtrum fuiſſe, atque ibidem Annam Chriſtiani filiam ſalutari baptiſmi lavacro adſperſiſſe, memorat. Cum itaque anno M. D. XXXIII. Goslariæ Superintendentis munus ſuſceperit, manifeſto ſane inde conſequitur, eum jam anno M. D. XXV. ad Holſatos abiiſſe. Jam tum Eberhardus hic Weidenſeeus Goslarienſibus innotuerat per Johannem Wendium Goslarienſem, qui cum Weidenſeeo in Cimbriam accerſitus, Ripenſem Ephoriam obtinuerat. Eoque majori cupiditate Patres noſtri flagrabant, eum huc pertrahendi, cum e tabellione in Daniam miſſo & cum Weidenſeeo collocuto intelligerent, virum hunc cœli frigidioris tædio non adſpernaturum conditionem, ſi legitimo modo huc vocaretur. Nec fefellit noſtros opinio. Siquidem accerſitus paruit, ſuſceptoque hoc graviſſimo munere ad beatum usque obitum hic docuit. Qua fide, qua induſtria, quo zelo Spartam, quam nactus fuerat, ornaverit, nun eſt hic commemorandi locus, cum ſubinde ejus rei facturi ſimus mentionem. Scripta tamen ab eo edita, quæ mihi jam ſuccurrunt, hic recenſere juvat:

Sekend. l. 3. §. 75. n. 13. p. 243. Lezner. c. 90. op.

MSC. de monaſt.

1. Ein Tractätlein von dem Glauben/ Stand/ und Weſen der unmündigen und unverſtändigen Kinderlein/ und ob ſie auch alle ſelig werden/ die getaufft vor ihren vernünfftigen Jahren verſcheiden/ durch *D. Eberhardum* Weydenſee/ Probſt zu S. Johann vor Halberſtadt. Magdeb. 1524. 4.

2.) *Doctor Melchior Miriſch. Doct. Eberhardus Widenſee*, *Joh.* Fritzhanß ſamt andern Predigern des Evangelii der Löbl. und Käyſerlichen Stadt Magdeburg/ erbieten ſich dieſe nachgedruckte 18. Artickel vor einer gantzen Gemein mit gegründeter Schrifft zu erhalten/ wider alle Papiſten allhie zu Magdeburg. Magdeb. 1524. 4.

3.) Wie *Doctor Cubito, Bonifacius* und der Sontags-Prediger im Thum zu Magdeburg Gottes Wort läſtern/ Eberhardus Weidenſee/ und Johann Fritzhanß dialogus. 1526. 4.

4.) Ein Sermon von den grauſamen und unmenſchlichen Laſter des vollſauffens/ und wie es GOtt mit ewiger und zeitlicher Plag auch durch den Türcken zu ſtraffen drduet aus dem 5. Cap. Eſaiæ, [v. 22.] *D. Eberhard* Weydenſee *Paſtor & Superintendens Goslarienſis* an die Chriſtl. Gemeinde zu Halberſtadt. Magdeburg. *

**Hunc ſermonem ipſe vocat terribilem, & ſane ex eo incredibilis Weidenſeei zelus apparet.*

5.) Eine alte Prophecey [Apoc. 14.] von der Verſtörung des Keyſerlichen Pabſtums durch das verneuerte Evangelium/ welche die Papiſtiſchen [wie Balaams Eſel] geleſen und geſungen/ jedoch nicht verſtanden haben. An Chriſtianum/ Königliche Majeſtät zu Dennemarck/ durch *D. Eberhard* Weydenſee geſchrieben und ausgelegt. Magdeburg. 1541. 4.

6.) Ein gründlich Bericht aus der Schrifft/ ob der Menſch ſey ein Herr ſeiner Wercke/ und alles thue aus ſeinen freyen Willen/ Durch *Eberhardum Weidenſee*. Mit einer Vorrede Joh. Bugenhagen Pomer. *D.* Wittenberg. 1545. 4.

Ordini equeſtri curia Trolhof loco S. Sepulcri tragitur. *Ex deduct. Mandersp. MSC.*

Fervebant interea adhuc lites urbi noſtræ ab Henrico Duce Brunſuicenſi in Camerali judicio notæ, quæ cum ſeorſim, ut & cum aliis actis cura Hortlederi prodierint, non eſt hic opus plura de iis commemorare. Hoc ipſo anno non minima moleſtiarum parte liberatam ſe putabat civitas, poſtquam cum ordine Johannitico æquis legibus pacta fuerat. Cum enim hi

eque.

equites aſſidue ſanctum ſepulcrum deletum conquererentur, ac ſatisfieri ſibi indeſinenter poſtularent: Senatus demum morem geſſit ordini, eique in compenſationem aſſignavit curiam in Civitate ſitam, den Trollhoff/cum omnibus pertinentiis, eo jure deinceps poſſidendam, quo paulo ante in Prioratu S. Sepulcri eſſet uſus. Quin abrogato nomine des Trollhoffs ac plane abolito curiam inpoſterum Prioratum S. Sepulcri vocandam decrevit, quemadmodum hodienum audit das Priorat-Haus. Denique id diſerte recepit Senatus, ut ſi forte aliquando Ordini curiam hanc cum bonis annexis vendere liberet, Senatui præ ceteris ea offeratur emenda. Quemadmodum etiam hic Prioratus interjecto tempore ad Salderos, Muderspachios, Kleinios, Brandeſios, emtionis atque hæreditatis titulo pervenit, multis ideo litibus in ſummis dicaſteriis imperii agitatis.

Goslarienſes Smalcaldico fœderi accedunt & pacificationi Norimbergenſi interſũt.

Sleidan. l. 8. p. 227. Secken-dorff. l. 3. ſect. 4. §. 9. p. 19. Paul. Sarp. hiſt. Conc. Trident. l. 1. p. 101. ſq. vid. Chytr hiſt. Aug. C. p. 306. Jo. Joach Muller. hiſt. Proteſt. & Confeſſ. Aug. l. 3. c. 91 p. 936. Sleidan. l. 8. p. 222. Seken-dorff. l. c. §. 5. p. 16.

Longe majoris momenti fuit pacificatio Norimbergenſis hoc anno inter Cæſarem & Proteſtantes Ordines inita, inter qoos & Goslaria nomen profiteri nunc cœpit. Quamvis enim jamdudum urbs noſtra Pontificios errores ejuraſſet, tantum tamen abeſt, ut ſocietatem cum Proteſtantibus Principibus ineundam putarit, ut potius Cæſaris verita indignationem mediam ſe præſtare partibus, dubiamq; ſpeculari fortunam mallet. Hinc nec Auguſtæ Vindelicorum exhibitæ Confeſſioni, quamvis eam magnopere probaret, ſubſcripſerat, nec Smalcaldico fœderi dederat nomen: quin ipſum illud Auguſtanum decretum, quamlibet rigidiſſimum, cum Colonienſibus, Hagenoënſibus, Colmarienſibs, Uberlingenſibus, Kauffbeurenſibus, Werdenſibus, Ratisbonenſibus, Eslingenſibus, Noitlingenſibus, Offenburgenſibus, Rothwilenſibus, Svinfurtenſibus & Auguſtanis receperat, forte quod ſe ab Henrico Juniori Duce Brunſvicenſi, arrepta huc occaſione, aperto Marte putaret oppugnatum iri, ſi cum Proteſtantibus in fœdus coiret. Verum ſuperiori anno mutata ſubito ſententia in conventu Francofurtenſi civitas noſtra una cum Eimbecenſibus & Eslingenſibus Smalcaldico fœderi ſe junxerat, quod ſolam ſe Henrici Ducis potentiam non diutius ſuſtinere poſſe animadverteret. Id jam vero faciebat eo audentius, quod Cæſar, damnatis belli conſiliis, ad pacem cum Proteſtantibus ineundam jam pronior videbatur. Quæ Cæſaris animum tam paulo momento ad mitiora conſilia flexerint, facile ex temporum iſtorum fatis atque conditione colligere eſt. Urgebat ejus animum Ferdinandi fratris electio, quam ab Electore Saxoniæ ceterisque Principibus proteſtantibus acriter oppugnari ſciebat, urgebat bellum Turcicum, de quo majora, quam antea unquam, rumore publico jactabantur. Denique & Regis Galliæ dubiam fidem, aliaque imminentia imperio pericula reſpiciebat, quæ non facile depellenda videbantur, niſi proteſtantes toties adhuc offenſi, vel objecto ſaltem pacis ſimulacro, ad ſocietatem pertraherentur. Faceſſant igitur Maimburgii diræ calumniæ, quas in proteſtantes ſuo more ſpargit, dum eos nec elargiri quicquam in bellum Turcicum voluiſſe & palam arma cum Turcis jungenda minatos eſſe mentitur, easque rationes Cæſarem ad pacem Proteſtantibus indulgendam impuliſſe exiſtimat. Sane e ſuo ingenio, ut alia pleraque, hæc quoque hauſit Maimburgius, egregiumq; hic dedit documentum, non eſſe ſibi religionem, in Proteſtantium rebus nefanda quævis & abſurda excogitare. Attamen niſi omnia me fallunt, Floremundi Raimundi ſcrinia compilavit, qui ſingulari capite Lutheranorum favorem erga Turcas jactat, cujus ſomnia ſcilicet a rejiculo Jeſuita novis erant deliriis interpolanda. Iam ut ad pacem iſtam Norimbergenſem redeamus, dici non poteſt, quanta cupiditate eam fœderati Smalcaldici arripuerint. Habito enim primo Svinfurti conventu, omnia illa inter ſe agitabant, quæ ſua videbantur intereſſe. Inprimis magna animorum commotione inter fœderatos actum fuit, de iis, qui in articulo de Sacramento Cœnæ Domini diſſentiebant, utrum nimirum in ſocietatem fœderis eſſent recipiendi decretumque demum, nec Zvinglianis, nec Anabaptiſtis in Lutheranorum fœdere præſidium fore, niſi ab erroribus diſcederent. Denique ad diem XIII. Iunii novus Conventus Norimbergæ indicitur, ubi interjectis decem diebus pax initur iis legibus, ut interea dum liberum ac Chriſtianum indiceretur Concilium, neutra pars alteram ob religionem turbaret, aut bello perſequeretur. Huic transactioni, quam Cæſar die II. Auguſti ſolenni edicto ratam habuit, ſubſcripſere:

Maimb. l. 3. hiſt. Luth ſect. 4. p. 19. ap. Sekend. Fl. Raimund. hiſt. de orig. & progr. hæreſ. part. 3. c. 10. p. 445.

Tom. V. Altenb. Opp. Luther. fol. 1022. Hortleder l. 1. c. 10. p. 67. ſq. Tom. 1.

Uud von Gottes Gnaden/wir/Johann Friedrich/an ſtatt und von wegen unſers Herrn und Vaters des Churfürſten zu Sachſen/und unſer ſelbſt auch von wegen unſers Oheimen Hertzog Philipſen zu Braunſchweig/Franciſcus/Hertzog zu Braunſchweig und Lüneburg.

Und wir nachbenannte Bottſchafften/nemlich von wegen Herrn Georgen Marggraffen zu Brandenburg/Wolff Chriſtoff von Wiſſenthau/Amptmann zu Schwabach/und Sebaſtian Heller Doctor.

Von wegen Herrn Ernſten Hertzogen zu Braunſchw. und Lüneburg/Johann von der Wick Doctor.

Von wegen Fürſt Wolffens von Anhalt/Graff Gebharts und Graff Albrechts von Manßfeld/Johann Rũel Doctor.

Von wegen der Stadt Straßburg/Jacob Sturm/alter Stadt-Meiſter und Jacob Meyer.

Von wegen der Stadt Nürenberg Bernhard Baum Gärtner und Leonhardt Schultheiß und mit Befehl der Städte Hall in Schwaben/ Heylbrunn / Winsheym und Weiſſenburg an Storckau.

Von wegen Lübeck/ Andreas Stolp Secretarius, mit Befehl derer von Hamburg.

Von wegen der Statt Coſtantz/Conrad Zwick und Sebaſtian Geyßberg.

Von wegen der Stadt Ulm Georg Beſſerer / alter Bürgermeiſter und Hieronymus Schleicher / und dieſelben mit Befehl der Stadt Jßni.

Von wegen der alten Stadt Magdeburg / Leonhard Mertz Doctor und Syodicus.

Von wegen der Sadt Bremen / Johann von der Wick Doctor obgenant.

Von wegen der Stadt Braunſchweig/ Dietrich Preuß Secretarius mit Befehl derer von Goßlar / Göttingen. und Eimbeck.

Von wegen der Stadt Nordhauſen/ Benedictus Pauli Doctor.

Von wegen der Stadt Eßlingen/Bernhardt Matzbeck.

Von wegen der Stadt Reutlingen/Joſt Weiß / Bürgermeiſter.

Von der Stadt Memmingen / Hanß Keller / Bürgermeiſter.

Von wegen der Stadt Lindau / Antoni Hüinle.

Von wegen der Stadt Bibrach/ Chriſtoff Greter / Bürgermeiſter.

Von wegen der Stadt Kempten / Heinrich Seltenhan.

Bekennen daß obgemelter Abſcheid mit unſern guten Willen und Wiſſen auffgerichtet und betheidingt iſt / den wir alſo wiſſentlich und unſere Herſchafften und Obern angenommen und bewilliget haben. Und gereden und verpflichten demnach vor uns/ unſere Herſchafft und Obern / dem alſo nach zu kommen und zu geleben / und dawieder nicht zu thun in keine Wege ꝛc. Hæc paulo uberius commemoranda duxi, ut quo pacto Goſlarienſes in fœderis iſtius venerint ſocietatem, quidque eorum cauſa a ſociis deinde actum ſit, dilucidius conſtaret. Sua ergo ſomnia vendidit ille, qui nuper fœdus Smalcaldicum demum poſt conceptos anno 1537. articulos Smalcaldicos inter Proteſtaotes ictum atque tunc Goſlarienſes quoque ſociis acceſſiſſe ſatis incaute aſſeruit. Jam enim deficiente anno M. D. XXX. ſolutis Auguſtanis comitiis Smalcaldiæ de fœdere ioter Proteſtantes actum fuit, idque ſequente anno die Lunæ poſt Dominicam Invocavit ad liquidum fuit perductum. Cui ut aliæ ſubinde civitates ita Goſlaria noſtra eodem anno in Francofurtenſi conventu acceſſit. Quemadmodum id norunt omnes, qui Sleidanum, Sekendorffium, Hortlederum, alioſque hujus commatis ſcriptores vel obiter luſtraruot.

Henricꝰ Dux

Fœderis itaque Smalcaldici potentia, paciſque nuper ita legibus ſecuri Goſlarienſes halyconia ſibi reddita exiſtimabant, cum tamen Henricus Dux Brunſvicenſis multo gravius, quam ante urbem vexaret, ratus contra ſe ioprimis fœdus iſtud coaluiſſe. Non poſſum non hic ex actis Proteſtaotium tum editis ea proferre in medium quæ ad hunc annum ibi referuotur. Bertholdus quidam Barks civis Goſlarienſis ad montem Ramelium rei ærariæ ſolebat operam dare, atque adeo rarius domi eſſe. Quo animadverſo, ſicarii quidam abſente eo die VIII. Auguſti in ædes irruunt, uxorem cum filio ſexenni miſere trucidant, omniaque quæ fractis ubique januis occurrebant, ſuffurantur. Vix hoc immane ſcelus manaverat in vulgus, cum fama ſimul iocrebeſceret, viros quosdam hujus flagitii ſuſpectos ſub Hercynia fuiſſe viſos. Quo cogoito, Senatus noſter, miſſis octo civibus, id dedit negotii, ut homicidas, quanta poſſent, ſolertia perſequerentur, eosque ubicunque reperiſſent, caperent, ea tamen lege, ut ſi in Goſlarienſi territorio occurrerent, in urbem eos abducerent, ſio alibi, magiſtratui loci ordinario eos traderent ad ſupplicium. Eunt cives, & juſſa capeſſunt, pars per Hercyniam Oſterodam; pars Staufenburgum conceſſit. Cumque Gitteldæ vir eis occurreret noo parum ſuſpectus, captum eum Staufenburgum abducere conſtituerunt. Interea advolat metallifoſſorum turma, quæ cinctis civibus captivum eripit, ipſosque Staufenburgum abripit, diro mox ſupplicio plectendos. Seoatus, hoc comperto, datis ad Henricum Ducem literis, rem omoem prolixius enarrat, cædem inauditam intra ipſa civitatis mœnia eſſe peractá, cives ſuo juſſu ſicarios indagaſſe, nec alio conſilio id eos feciſſe, quam ut captos magiſtratui illius loci ordinario traderent, digoo ſupplicio plectendos, Aſt Dux, a ſuis procul dubio inſtigatus, gravem captivis litem intendit, fractæque pacis reos poſtulavit. Cives identidem Senatus juſſu ſe feciſſe ajunt, quicquid feceriot, nec captum Sicarium alio conſilio a ſe prehenſum, quam ut illum Staufeoburgenſi præfecto traderent ad ſupplicium. Prodit demum ſententia, ut capti cives iotra menſis ſpatium idoneis documentis demooſtrarent, Senatus auctoritate ſe Sicarium prehendere auſos eſſe, id ſi feciſſent, vinculis exolverentur. Quod licet recepiſſeot, ſe facturos, Dux tamen paulo poſt homines capitis damnavit, ac tribus eorum publice gladio cæſis, quartum diuturna cuſtodia excruciatum vix demum exolvit e vinculis. Quid ipſe Dux Spiræ in publicis Imperii Comitiis anno M.DXLIV. ſui purgaodi cauſa hanc in rem attulerit, ex ipſis actis ab Hortledero & Schardio ſervatis conſtat: Cives nimirum hosce juſſu Senatus Goſlarienſis, vim inferendi cauſa, in præfecturam Staufenburgeoſem irrupiſſe, ac ideo fractæ pacis reos jure cæſos videri affirmat.

Brunſv. cives Goſlar. capite plectit.

Geſchich uñ Handlung was anfängl. H. Heinrich ꝛc. *ap. Hortl. l. 4 c. 46. p. 868 ſqq.* Heinrichs des jüngern H. v. Br. *Replick. ap. eund. l. c. c. 47. p. 924. Commem. ſuccincta quam miſere Dux Henr. Goslar. & Brunſv. Reſp. afflixerit ap Schard. p. 410. Tom. 2. rer. germ.*

Annus

Annus Chriſti 1534.
Caroli V. Cæſ. 15.
Ab. V. C. 611.

Georgius Zigenmayerus Goslarienſium hoſtis cives graviter affligit.

Alle und jede Geſchicht u. Handlung/ was anfänglich H. Heinrich v. B.

ap. Hortl. l.4. c.46. tom. I. p.861. ſq. 866. ſq. Henrici Duc. rep. 16. c.47. p.922. Proteſtantium duplica. ib. c. 48. p.995.

NEc inſequentibus quidem annis odia deferbuere, licet interea dum legibus Dux Brunsvicenſis & civitas noſtra in Camerali judicio digladiarentur, utrique parti ut ab armis quieſcerent, vel ipſa æquitas videretur imperare. Henricus enim Dux quamvis ipſe palam civitatem oppugnare minus conſultum exiſtimaret, tot tamen in ejus perniciem inimicos aut ſubornaverat, aut toleraverat, ut eorum inire numerum difficillimum videatur. Quæ Hermannus Raslerus, Laurentius Weiland, Henricus Kindermannus aliique potentiores viciniæ viri Ducis, ut ferebatur inſtinctu, adverſus Goslarienſes auſi ſint, ſatis ex actis ab Hortledero collectis liquet, & ad annum præcipue M.D.XXVIII. nobis fuiſſent referenda, niſi dulciſſima reformationis tum ſuſceptæ commemoratio has infauſtas actiones tacere juſſiſſet. Ut paucis me expediam, hi homines, miſſis, ut ſeculi genius erat, literis ſecialibus, inimicos ſe Civitati profitebantur, vias omnes ac ſeceſſus obſidebant, cives negotiorum ſuorum cauſa urbe egreſſos intercipiebant, nullumque intermittebant ſævitiæ genus, donec civitas, oblata argenti ſumma cum iis paciſceretur. At omnium acerrimum hoſtem his annis Goslarienſes ſuſtinuerunt Georgium Zigemayerum, quem non minus ab Henrico Duce concitatum Principes protestantes in Apologia ſæpius citata profitentur. Hic quemadmodum ſpem conceperat, fore ut cives pertæſi moleſtiarum numerata pecunia ſecum quoque paciſcerentur, ita incredibili pertinacia negotium iis faceſſere ſtuduit. Collecta enim equitum peditumque manu, (quorum facies ne noſcerentur, diverſis coloribus illeverat) anno MDXXX. primo Lutteram inter & Langelsheimium ſubſiſterat, eo conſilio, ut equos e Goslarienſium plauſtris abriperet, civesque inſequentes juſta pugna cederet fugaretque. Verum eluſa hac ſpe in Fineoburgenſem agrum perrexit, milites que Goslarienſium viarum cuſtodes [die Straſſenhüter] aggreſſus, tanta eos clade affecit, ut undecim occiſis, duodecimoque plurimis vulneribus confoſſo ſexaginta pene equi in ejos venirent poteſtatem. Hoc rerum ſucceſſu elatior Zigenmayerus palam urbi bellum indicere auſus eſt. Hinc fœminam in itinere interceptam multis minis huc adegit, ut literas ſeciales Senatui civibusque offerret. Exinde majora auſus, Goslarienſes ubicunque ſibi obvios cepit, vulneravit, manibusq; truncatos remiſit domum. Interea ferox homo publico edicto proſcriptus, id præcipue agere cœpit, ut cum Goslarienſibus accepta pecunia, rediret in gratiam. Quod cum hi conſtanter ſe negarent facturos, ad arma tumultuaria reverſus, id dedit operam, ut civem quendam Goslarienſem primarium, urbique neceſſarium ex inſidiis caperet, ſi forte ejus interventu pax facilius coaleſceret. Notus tum erat quidam Diedericus Snellius, opulentus hujus urbis Senator, ſummæque apud ſuos auctoritatis, cui ad Georgium de Arnheim negotiorum ſuorum cauſa profecturo Zigenmayerus inſidias ſtruendas putabat. Et quamvis per errorem inciderit in Henricum Weigen, Goslarienſem Canonicum, quem captum in ſylvas Hombergenſes abduxerat, mox cuſtodia liberandum; non quievit tamen ante, quam Snellium prope Libenburgum captum abduxiſſet, & Burchardo de Saldern tradidiſſet, nunquam ex hoc a ſuis viſum. Pace igitur nec hoc quidem facinore impetrata, Zigenmayerus in furorem veluti converſus, extrema civitati minari cœpit. Hinc miſſis intempeſta nocte, Achimo Riba, Johaone de Gladeberk, Alberto & Diederico Nigris (Schwartzen Albrechten/ und Schwartz Dieterichen) nec non Jacobo Wildſchüz, caſas Goslarienſium ærarias invaſit, operas vulneravit, folles incidit, omniaque ſatis barbare devaſtavit. Directis deinde ad Brunſvicenſem ſenatum ceterasque civitates Hanſeaticas, ut & vicina monaſteria literis admonuit, darent operam, ut Goslarienſes ſibi ſatisfacerent, id niſi feciſſent, ſe illorum non minus, quam Goslarienſium, hoſtem futurum. Sed & Henricus Dux Brunſvicenſis, non obſcure Zigenmayero favens, Goslarienſes per literas edocuit, ſibi tumultuaria hæc arma non diutius toleranda videri, niſi igitur cum Zigenmayero ex æquo bonoque paciſcerentur, ſibi providendum eſſe, ne quid provinciæ ſuæ detrimenti caperent. Quæ poſtea monaſterio Abbenrodano, a quo Goslarienſes adhuc carbones acceperant, contigerint, uberius in allegatis actis enarratur. Quo vero pacto demum Zigenmayerus ab ejusmodi latrociniis fuerit revocatus, tacentibus illis, mihi incompertum eſt.

Anni Chriſti 1535. 1536.
Caroli V. Cæſ. 16. 17.
Ab V. C. 612. 613.

Conventus Smalcaldicus, cui & Goslarienſes interfuere.

Sleidanus l.9. p.255. ſq. 265. ſq. Chytræus l.14. p.417.

INter hæc Paulus Pontifex, nuper Clementi ſubrogatus, aſſiduis Cæſaris precibus commotus, anteceſſoris exemplo, de convocando concilio cœperat cogitare. Cum autem conditiones paulo duriores a Clemente oblatas a Proteſtantibus miro conſenſu rejectas eſſe meminiſſet, ad fraudes converſus, aliud cepit conſilium. Miſſo enim in Germaniam Petro Paulo Vergerio, celebris famæ JCto Juſtinopolitano, perſvadere proteſtantibus ſtuduit, bona fide ſe cupere concilium, ſiquidem tum i-

Paul. Sarpius l. 1. Hiſt. conc. Trid. p. 121 ſq. 126. ſq. Lamb. Hotenſ. l. 1 p. 446. ap. Schard. t. 2. Hortl. l. 6c. 9. & 10 p. 1327. ſ. 1. Maimb. l. 3. hiſt. Luth ſect. 11. 12. Sekend. l. 3 §. 34. 35. p. 95. ſq. Pallav. l. 3 hiſt. Conc. Trid. c. 18.

pſos, tum univerſum terrarum orbem, aſſiduis id flagitare votis non ignoraret. Univerſale id fore, cum plerique Reges & Principes Chriſtiani Pontificis conſilium jam probaverint. Liberum quoque futurum, ſiquidem a concilio æque ac Cæſare publico commeatu eſſent muniendi. De loco ſe mirari, tanta eſſe ſententiarum divortia. Aptiſſimam videri Mantuam, & ſatis ſpatioſam, & Principi Imperii ſubjectam Germaniam aliis nationibus incommodam fore, nec ſe ſine magno agmine ad concilium tunc venturum, id quod parum probaturi eſſent Germani. Denique nec de modo pluribus diſceptandum videri, iſtam enim deliberationem omnium optime in ipſo concilio, doctore Spiritu ſancto, ad liquidum perductum iri. Cogitarent itaque, quid Chriſtiani impoſterum de Lutheranis eſſent habituri, ſi concilium univerſale, Chriſtianum & liberum, ad quale ipſi toties provocaſſent, manibus pedibusque impedire pergant. Hiſce mandatis inſtructus Vergerius non modo ad Electorem Saxoniæ acceſſit, ſatis laute ab eo habitus, verum etiam univerſis Proteſtantibus, Smalcaldiæ propediem coituris, idem per literas duxit indicandum. Variis his de futuro concilio ſermonibus mox acceſſit ſiniſtrior de Cæſare fama, quæ eum rupta pace Norimbergenſi, armis in civitates ſuperioris Germaniæ Evangelicas animadverſurum narrabat. Quam ſuſpicionem licet Imperator literis humaniſſime ſcriptis a ſe amoliretur, tantum tamen abeſt, ut extra metum eſſent Proteſtantes, ut potius de ineundo novo fœdere ſerio cogitandum exiſtimarent. Convenere igitur die VI Decembris Smalcaldiæ ii, qui jam anno M. D. XXX in fœdus coierant, quibus hoc anno acceſſere, Ulricus Dux Würtenbergicus, Barnimus & Philippus Pomerani, Johannes Georgius & Joachimus Anhaltini, ex civitatibus Auguſta, Francofurtum, Eslinga, Goslaria, Brunſviga, Hanovera, Gottinga, Eimbecca, Hamburgum & Minda, licet Goslarienſes cum Brunſvicenſibus, Eslingenſibus, Gottingenſibus & Eimbeccenſibus jam ab anno M. D. XXXI, fœderi quodammodo acceſſerint. Deliberatum initio de Vergerii poſtulatis, concilioque univerſali, quod Pontifex ſe convocaturum jactabat: datumque reſponſum, nondum apparere, quomodo liberum vocetur concilium, cujus de forma tractandi & audiendi partim altum eſſet ſilentiũ, partim ad Pontificem referatur. Papam in concilio reum eſſe oportere, unde appareat, non illi, ſed juſtis & idoneis arbitris judicium deferendum. Quæ enim ſententia expectanda eſſet ab eo, qui jamdudum feralem in Proteſtantes ſententiam pronunciarit, gladioque & flammis adverſus Evangelium ſæviendum putet? De magnis religionis capitibus agi, nec aliam ſe judicii normam agnoſcere, quam verbum Dei, cujus niſi ratio habeatur, ne tanti quidem apud ſe decreta concilii eſſe futura. In ceteris moderationem ſe & lenitatem oſtenſuros, ut appareat, nihil a ſe ardentius, quam Eccleſiæ concordiam deſiderari.

Luther. tom. 6. Altenb. Opp. f. 506

Hinc ad fœderis Smalcaldici prorogationem proceſſum eſt, quæ in hoc quidem conventu ad liquidum perducta, attamen anno demum M. D. XXXVI, die XXIX Septembris rata fuit habita, ut ipſæ fœderis tabulæ ab Hortledero exhibitæ oſtendunt. In his de periculis evangelio imminentibus officioque magiſtratus ſubditos a vi tuendi nonnulla præfati his legibus fœdus prorogant: *Fœderati bona fide agunto, nullius hoſtem occulte fovento, nemini bellum inferunto, injurias uni fœderatorum illatas, ſi religionem ſpectaverint, junctis armis propulſanto. Alii quoque Principes & ſtatus ſerio Auguſtanam confeſſionem amplexi in fœderis ſocietatem recipiuntor, a fœdere niſi finito bello, ſi quod forte inciderit, nemo recedito.* Hiſce tabulis Hortlederus & alias addidit haut paulo prolixiores, in quibus de modo deliberandi & ſuffragiorum, de conferendis ſtipendiis conſcribendis militibus, denique de Imperatoribus & Conſiliariis bellicis totiusque belli gerendi ratione accurate conventum eſt. Decretum præcipue fuerat, ut duo millia equitum & decem millia peditum quantocyus conſcriberentur atque hanc in rem cautum, ut ſumma collationis hoc eſt centies ſeptuageſies & ter mille floreni Miſnenſes ſtatim partim Torgaviam & Caſſellas, partim Brunſvicum & Vlmam mitterentur. Attamen cum Goslarienſes tot impenſis adhuc exhauſtos tantisque preſſos calamitatibus eſſe non ignorarent, benigne iis indultum eſt, ut ſuam, interea indictam oneris partem retinerent, donec apertum bellum immineret: En ipſorum fœderatorum verba: *Hortl. l. c. p. 1331.*

Doch iſt uns/ denen von Goſſlar aus beweglichen Urſachen/ nachgelaſſen/ daß wir unſer Anlag darauf wir taxiret / und angeſchlagen worden ſeynd / bey uns/ biß zu der Zeit der fürſtehenden Noht/ mögen behalten/ und nicht hinder legen. Dargegen wir uns dann in ſonderer Verſchreibungen verpflichtet haben / wañ die Noht alſo fürfallen würden/ daß die Gegenwehr fürgenommen / und gebraucht werden müſte/ und von Haupt-leuten und den verordneten Kriegs-Räthen/ das hinderlegte Geld erfordert würde/ daß wir alsdann von ſtund an / ohne Saumniß und alle Entſchuldigung/ unſer gebührlich Anlag Gelt/ vermög dieſer Verfaſſung / erſtlichen auf die zween Monat/ folgends den dritten/ vierdten/ fünfften und ſechſten Monat bey Burgermeiſter und Raht der Stadt Braunſchweig / bringen und hinderlegen/ und uns daran zu jeder

Zeit

Zeit nichts verhindern laſſen ſollen/ noch wollen.

Hæc in Smalcaldico hoc conventu acta conſtat. Qui legati Civitatis noſtræ nomine interſuerint, nondum licuit expiſcari, eum hiſce tabulis non omnes fœderati ſed ſolum Joannes Fridericus Elector Saxoniæ, Philippus Landgravius Haſſiæ & civitatum Argentinæ, Vimæ, Magdeburgi & Bremæ legati reliquorum nomioe ſubſcripſerint.

Choreæ publicæ der lange Tantz edicto Senatus abolentur ſvaſu Eb. Weidẽſeei.

Dum vero Goslarienſes foris icto fœdere ſe adverſus hoſtes munierunt domi Eberhardus Weidenſeeus cum vitiis ſenſim invaleſcentibus nobile ac perpetuum bellum geſſit, ratus id quod res eſt necquicquam in conglobatis fœderatorum viribus ſpem collocari, ſi hoſtes domeſtici, vitia puta, in ipſa reipublicæ viſcera ſævirent. Jam inde a pluribus ſeculis Goslariæ noſtræ invaluerant publicæ quædam choreæ, quotannis a tenuioris ſortis hominibus per urbem duci ſolitæ, easque majores in memoriam reſtabilitæ inter Saxones & Francos controverſiæ inſtituerant. Verum hi ludi, ut ſolet fieri, interjecto tempore in tam turpe feſtum degeneraverant, ut Bacchanalia aut Lupercalia, dira paganorum ſacra, ex orco revocata putaſſes. Concurrebant e fece hominum audaciſſimi quivis ac voluptatibus deditiſſimi, qui receptis in ſocietatem puellis longo agmine per urbem incedebant Baccharum ad inſtar ſaltantes ac incondito carmine ſtrepentes. Finitis choreis miſti ex adoleſcentulis puellisque cœtus genio cœperunt indulgere. Compotantium voces obſcenæque cantiones ubique auditæ. Vivebatur in diem, nec quicquam omittebatur in laſcivo ſodalitio, quod caro, occaſio, vinumque videbantur ſvadere. Hanc inveteratam malitiam dudum veluti civitate donatam, dici non poteſt quantopere adverſatus ſit Eberhardus Weilenſeeus in indignos hos evangelio mores crebris orationibus e ſuggeſtu invectus, ac dira quævis, niſi ad frugem redeatur, minatus. Quo factum eſt, ut ampliſſimus Senatus impuram haoc ac ludicram feſtivitatem anno M. D. XXXVI juſto edicto aboleret, finemq; faceret turpiſſimis baccbanalibus.

Eberh. Weidenſeei invectivæ in ebrietatem notatu digniſſimæ.

Non erit igitur difficile colligere, quantus Weidenſeeus, & quam acris fuerit vitiorum inſectator. Publica enim civitatis vitia, quæ jam fere virtutum, certe innocentiæ, ſpeciem ioduiſſe videbantur, tanto zelo ac animi commotione oppugnavit, quanta a tot ſeculis in papatu nemo ſacerdotum fuerat uſus. Specimiois loco luculentum dederim ejus de ebrietate damnabili ſermonem, quem qui legerit, facile de ſummo viri judicio ac ſanctitate judicabit. Nec temere de hac concione, Goslariæ hoc ferme tractu temporum habita pronunciavit Ill. Sekendorffius: *Vocat ipſe ſermonem hunc terribilem, nec negari poteſt, illum ſeveriſſimum eſſe ſed orthodoxus eſt, & argumentis ex S. Scriptura ſolidiſſime ſtabilitus.— Notanda eſt hæc veteris Theologi & genuini Lutheri diſcipuli & ſectatoris ſeveritas, ne quis putet, juſto acriores eſſe noſtro tempore, qui eadem teterrimo huic vitio opponunt. Vid. D. Phil. Jac. Speneri exhortatio graviſſima in doctrina fidei ſive poſtilla. Dresd. pag. 37. & ſqq.*

Sekendorff. ad Ind. 1. n. 84.

Æqua cenſuiſſe Sekendorfium, patebit ex hiſce paucis, quæ ex luculenta oratione excerpemus: Dictum quod tractandum ſuſcepit, eſt illud Eſ. V, 22. & primo quidem etiam atque etiam dolet, ebrietatem vulgo Chriſtianorum tam parvi haberi, ut vix vitium amplius illis videatur. Oſtendit deinde graviſſimis argumentis, ebrietatem eodem loco a Deo haberi ac adulterium, ſodomiam, furtum, homicidium, & ſi qua alia ſint peccata, ad quæ adbuc homines paululum paveant. Ad hæc peſſimam eludit hominum ſententiam, qua non ebrietatem, ſed ebrioſitatem a Deo tantopere improbari putent, nec piaculare eſſe credant, cum ſodalibus ſemel aut iterum vino compotationibusq; indulgere. Sed hoc non minus ridiculum eſſe dicit, quam ſi quis a reatu ſe jactet immunem, quod non niſi ſemel aut bis adulterium commiſerit, impuro Sodomiæ crimine ſe polluerit, furto & rapinis dederit operam, aut proximi ſanguine tinxerit manus. Porro exemplis quoque paſtorum & conclonatorum ebrietatis patronos ſe tueri ait, quippe qui nec magnopere temulentos taxare ſoliti ſint, & ipſi aliquando in loco inſanire dulce exiſtiment. Sed parum hanc excuſationem habere momenti ait. Nec enim vitia aliorum ſed virtutes eſſe ſectandas. Acriter præterea viros ſacro munere inſignes reprehendit, qui cum in eo ordine verſentur, in quo omnes virtutes requirantur, vitio tamen hoc maculam ſibi, ſcandalumque proximo inurant. Hos cum Juda proditore comparat, qui Apoſtolicum munus turpiſſimis flagitiis profanarit, eorumque pœnas ob datum ſcandalum eo graviores ait futuras. Denique imminentem iram divinam revocat auditoribus in animum, Turcasque flagella Dei ad puniendum hoc vitium futuros ominatur, niſi ſerio reſipiſcant. Hæc eſt elegantiſſima Weidenſeei & aurea plane de ebrietate oratio, quam Senatui civibusque Halberſtadienſibus inſcripſit. Dedicationis formula in hoc conſiſtit, ut dolere ſe dicat, quod olim Halberſtadii verſatus, cum ceteris collegis ſuis, peſſima quævis ex ignorantia docuerit. Nunc qua ratione officio ſatisfacere conetur, teſtari hunc ſermonem, quem Halberſtadienſibus duxerit dicandum, quod & inter eos eſſe ſciret, qui populari hoc vitio delectentur.

Anni Chriſti 1537. 1538.

Caroli V. Cæſ. 18. 19.

Ab. V. C. 614. 615.

PRodiit interea bulla convocationis concilii, quod Paulus III, Pontifex

Articuli Smal.

caldici compoſiti.

Sleidan. l.11. p.214 Chytr.l.15. p. 433. Sekend.l 3 §.55 p.153. ſq.Carpz. Iſag. in l. Symb. p. 767. Pipping. hiſt. Form. Conc.

Mantua indixerat, V. Kal. Junii hoc anno incipiendum. Ad proteſtantes in concilium invitandos a Cæſare Heldus legatus, a Pontifice Vorſtius Nuncius mittebantur, qui juſſuum herilium memores omnem dabant operam, ut conceptam de futuro Concilio ſuſpicionem Proteſtantibus evellerent ex animo. Cum itáque Proteſtantes, quo id ſpectaret, facile animadverterent: hoc quoque anno Smalcaldiæ convenerunt, de rebus ſuis conſulturi in medium. Acceſſerant quoque huc Lutherus, Philippus Melanchthon, aliique e Saxonia, Haſſia, Svevia, Pomerania & Weſtphalia theologi, eo conſilio in hunc congreſſum evocati, ut revocata ſub incudem doctrina, quam adhuc fuerant profeſſi, omnibusqbe maturo judicio conſideratis, quid firmiter in concilio aſſerendum, quidve concedendum Pontifici videretur, indicarent. Cum igitur jam tum a Luthero Electoris Saxoniæ auſpiciis conſcripti eſſent articuli illi, qui hodienum Smalcaldicorum nomine inter ſymbolicos libros elucent, Principes æque ac Theologi adeo eos approbarunt, ut miro conſenſu ſtatuerint ſubſcribendos. Non opus eſt hoc loco repetere nomina, quæ etiam in vulgaribus ferme editionibus comparent: De civitatibus tantum, quæ Theologos miſerant, diſpiciendum videtur. Vidiſſes igitur hic Oſiandrum, & Vitum Dietricum Norimbergenſes, Geltnerum Francofurtenſem, Amsdorfium Magdeburgenſem, Brentium Halenſem, Æpinum Hamburgenſem, Joh. Amſterdamum, Bremenſem, Oenikenium Mindenſem, Northanum Suſatenſem, Langium Erſurtenſem, Bucerum & Fagium Argeotoratenſes, Wolfhardum Auguſtanum, Blaurerum Conſtantienſem celebres omnino ac exercitatiſſimos Theologos, qui omnes conſenſum ſuum chirographo teſtati ſunt. Cur Goslaria noſtra, non ultima fœderatarum urbium neminem e ſuis ſubmiſerit Theologum, non parum fateor me mirari. Eberhardus ſane Weidenſeeus ad hoc munus ſubeundum videri poterat aptiſſimus, ſolida quippe doctrina ac pietate conſpicuus. Sed erat tum ea Goslariæ noſtræ facies, ut nemo ferme auderet pedem porta efferre. Adeo nobiles iſti, quorum paulo ante fecimus mentionem, omnia tumultuariis armis intuta reddiderant. Ceterum id conſtat, urbem noſtram, licet nemo ejus nomine ſubſcripſerit, articulos tamen Smalcaldicos, non minus quam ceteros fœderatos recepiſſe ac approbaſſe. Ut enim alia hic omittam hujus rei teſtimonia, ipſe illuſtris Sckendorfius recenſitis Theologorum nominibus hæc ſubjicit: *Obſervanda hæc ſunt, ut quis patet, Evangelii doctrinam nullibi tunc receptam fuiſſe, quam in locis, ex quibus Theologi Smalcaldiam venerant: Vigebat enim jam illa non ſolum in illis regionibus & urbibus, quæ in articulis aut literis hiſce Spalatini nominantur, & in urbibus fœderatis, v. g. Ulma, Reutlinga aliisque, quæ licet Theologos non miſiſſent, tamen ſcriptis ad conventum literis de aſſenſu ſuo teſtata erant, ſed & Lubecæ & in Holſatia multisque Marchiæ, Luſatiæ, deinde in inferioris Saxoniæ civitatibus, aut comitatibus itemque Friberga in Miſnia de qua ſpeciatim paulo poſt dicendum eſt.* Cetera quæ in hoc conventu acta ſunt, huc non pertinent, & a Sleidano, Chytræo & Seckendorfio ſatis accurate ſunt deſcripta.

Sekend.l.3 §.55.p.154

Goslarienſes interſunt conventui Brunſvicenſi.

Sleid.l.12. p.330. Chytr.l.15. p. 437. Sekend.l.3 §.64.p.174 Bunt. part.1. Chron.Br. p.311. ſq. Spang. c. 369. Chr. Sax.p.601. Hortenſ. l.1.de bello germ. p.448.

Soluto hoc conventu Smalcaldico, altero ſtatim anno bini alii indicuntur, alter Brunsvicum, alter Iſenacum in Thuringia, ut alios nonnullos omittam, a paucioribus viſitatos. Præcipue tot congreſſuum cauſæ fuere Heldi legati Cæſarei conſilia, qui Principes & Ordines Catholicos de fœdere pro Romanenſis eccleſiæ defenſione omni induſtria ſollicitaverat, quibus & factum eſt, ut Carolus Imperator, Ferdinandus Rex, Albertus Cardinalis Archiepiſcopus Salzburgenſis, Wilhelmus & Ludovicus fratres Duces Bavariæ, Georgius Dux Saxoniæ nec non Ericus & Henricus Duces Brunsvicenſes & Luneburgenſes Noribergæ hoc anno in fœdus coirent, quod ob extirpationem, ut ajebant, hæreſeos fœdus ſanctum item den Catholiſchen Gegenbund appellabant. Nec parum fœderatos ſollicitos reddiderant Cameræ Spirenſis ſententiæ, quas religionis odio a judicibus pronunciari ferebant, miraque conſtantia repudiabant quidam e ſtatibus proteſtantium. Quamobrem omnium intererat eorum, de averruncandis hiſce periculis ſerio deliberare. Brunsvicenſis conventus poſt Dominicam oculi habitus omnium fuit & ſplendidiſſimus, & Principum civitatumq; acceſſu frequentiſſimus. Aderat ſtatuto tempore Chriſtianus Rex Daniæ ducentis & quinquaginta equitibus armatis, ſexaginta equis clitellariis, viginti & ſeptem curribus, quadraginta duobus ſatellitibus, prætereaque fratre ſuo, Duce Holſatiæ, & Duce Saxo-Lauenburgico, plurimisque Regni Senatoribus ſtipatus. Aderat Joannes Fridericus Elector Saxoniæ, quem præter Mauritium Ducem Saxoniæ, Erneſtum Ducem Brunsvico-Luneburgicum & quinque Comites trecenti equites comitati ſunt. Aderat Philippus Haſſiæ Landgravius, cujus ſplendidiſſimo ejusdem cum Electore multitudinis comitatui ſe junxerant Legati Wurtenbergici, & Dux Brunsvico Luneburgenſis Grubenhagenſis. Ceteri fœderatorum Principes legationes ſubmiſerant ſatis ſplendidas, quemadmodum & Regis Angliæ, Electoris Brandenburgenſis, & Ducis Juliacenſis legati huc venerant. Denique & civitates non minus opes tum veluti certatim oſtentabant. Legati enim Bremenſes, quadraginta & unum, Hamburgenſes XLII. Hildeſienſes XVI. Goslarien-

bur-

ſes XIII. Mindenſes XVIII. Hannoverani XIII. Gottingenſes XII. Eimbeccenſes XI. Magdeburgenſes XX' Auguſtani IX. Argentoratenſes XII. Ulmenſes VI. equos sdduxerunt, ita ut tũ MCCCCLXXXV. equos peregrinos Brunsvici fuiſſe vetus quædam notitia affirmet. Multum in hac congregstione actum fuit de repudisnda jurisdictione Camerali, variantibus fœderatorum ſententiis, inter quos erant, qui dubitabant, num omnes lites, quæ tunc agitabantur ad religionem pertinerent. Quamvis autem hoc plerique affirmarent, & in cauſis quoq; civilibus & politicis forum iſthoc declinandum arbitrarentur, Goslarienſes tamen cauſæ bonitate freti, nihilque minus quam proſcriptionem metuentes Cameræ ſententiam ſe præſtolsri litemque ſibi intentstam proſecuturos eſſe declarabsnt, magno cum detrimento ſuo, ut paulo poſt ſumus dicturi. Quo factum eſt, ut hæc quidem controverſia ad liquidum tum non perduceretur. Sed palmarium eſt, quod hoc in conventu Chriſtianus Rex Daniæ, qui jamdudum anno M.D.XXXVI. cum aliquot Principibus fœdus pepigerat, nec non Johannes Marchio Brandeburgenſis aliique quidam principes & civitates, in Smalcaldici fœderis ſocietatem, certis legibus cooptati ſunt, quas ratione Daniæ Regis integras e tabulariis Saxonicis protulit Hortlederus.

Goslarienſibus ab Henrico Duce preſſis auxilis decernuntur in conventu Iſenacéſi, *Sleid. l. 12. p. 337. Sekend. l. c p. 176. Sagittar. vit. Joh. Frid. Elect. p. 23. ſqq. Paulin. Chron. Iſenacenſ. p. 146. ſq. Hortl. l. 7. c. 17. p. 1287 tom. 1.*

Appetente jam æſtate ſecutus eſt conventus Iſenscenſis hunc in finem dictus, ut quæ nuper Brunsvigæ expediri non potuerant, ad liquidum perducerentur. Sic actum eſt præcipue de repudiando camerali judicio, de qua re jam ſuperiore conventu Brunsvigæ fuerat decretum, ut quivis ſententiam ſuam ſcripto explicatam Electori & Landgravio intra certum tempus mitterent. Multa ejusmodi ſtatuum Proteſtantium conſilia actis ſuis inſeruit Hortlederus * plura tamen longe in Vinarienſi archivo extare e Sekendorffio ** conſtat. Nec eſt dubium, quin & Goslsria, cujus cauſa præcipue agebatur, reſponſum ejusmodi ſubmiſerit, quod tamen fruſtra adhuc a me fuit quæſitum. Verum nec in hoc quidem Iſenacenſi congreſſu deficientibus quorundam ſuffrsgiis de camersli judicio plane convenit inter Proteſtantes, quemadmodum particuls Receſſus Iſenacenſis sb eodem Hortledero prodita declarat. Felicius inter eos de ſubſidiis adverſus Turcam mittendis, de recipiendis in fœdus Eliſsbetha Haſſiaca, nec non Halenſibus & Heilbrunnenſibus in Svevis deque bonis eccleſisſticis in pios uſus convertendis convenit. Denique, ut Sleidani verba hic repetam, *cognitum etiam eſt ibi de cujusque querimoniis, maxime vero de Goslarienſium cauſa, quos Henricus Brunsvicenſis valde premebat. Itaque decretum fuit, Brandeburgicum eſſe rogandum, ut inter alia, Cæſaris quoque mandatum in eo Rex Ferdinandus impetret, quo videlicet Brunsvicenſis actioni ſiſtere, ſe ſe cogatur. Nam alio qui talem eſſe, tamque duram & iniquam Goslarienſium conditionem, ut eos in his anguſtiis deſerere non posſint -- Finem habuit hic conventus, Auguſti menſis die nono.*

(*) *Hortleder. l. 7. c. 9. ſqq. tom. 1.*

(**) *Sekend. lib. 3 ſect. 17. §. 64. p. 174.*

Joannes Winnigenſtadius Eccleſiaſtes Goslar.

Reimann. Id. Chron. Halberſt. ſec. 16. Lezner. l. 6. part. 1. Chron. Daſſel c. 12. fol. 77. ſq. Chytr. l. 10. p. 283. l. 13. p. 401. lib. 15. p. 444. Erbenit Chron. Huxar. p. 153. ap. Paulin. Chron. Badesleb. p. 264.

Inſauſto hoc reipublicæ tempore eccleſis tamen Goslarienſis præclare effloruit, miniſtris uſa doctiſſimis, & pietate egregia conſpicuis. Eminet in his qui hoc ipſo anno Goslariam acceſſit, Joannes Winnigenſtadius, Canonicus primum regularis in monaſterio S. Johannis Halbetſtad. vir apprime eruditus, qui Halberſtadii inprimis reformationem pro virili ſua parte promoverat, multasque ideo ſubierat calamitates. Cum enim ſex propemodum annos in æde S. Joannis jure docuiſſet, Alberti Cardinalis & Epiſcopi juſſu a Philippo de Meiſenbucht per totam urbem quæſitus vix per portam Huslingianam in Comitatum Regenſteinenſem, atque inde Goslarism evaſit, ubi cum privatus aliquandiu vixiſſet, anno M.D.XXIX, a B Luthero Eimbeccenſibus cnmmendatus in æde S. Jacobi Paſtoris munus obiit, quo per triennium laude geſto, Hungariam evocatus multos nactus eſt adverſarios, quibus demum anno M. D. XXXVIII. cedere coactus Goslsrism rediit, Diaconus SS. Coſmæ & Damiani creatus. Nec tamen ultra biennium hic commoratus anno M. D. XL. Quedlinburgum abiit, ubi Paſtor S. Blaſii creatus viginti & novem annos docuit. Unde patet, deliquiſſe hic Chytræum, Erbenium, aliosque dum Wimenſtadium Quedlinburgo Goslariam vocatum putant. Quæ ei fata illic ſubeunda fuerint, patet inprimis ex Zschariæ Winnigſtadii, Joannis filii, Rectoris Nortshuſani carmine de pstris vita exsrato, ubi & hæc legas:

> Süß und ſauer gelitten offt
> Kein Geld noch Gut / kein Haus noch Hoff /
> Kein Acker / Wieſen / kein Zinß noch Rent /
> Kein Gärten / auch kein Erb erwehlt
> Sein Kindern hat gelaſſen er ꝛc.

Obiit anno M. D. LIX. anno ætatis ſexageſimo nono, Quedlinburgi in æde S. Blaſiii ſepultus. Lucubrationes ejus binæ præcipue ætatem tulerunt notata digniores.

1.) Herrn Johann Winniſtets Pfarrhers zu Quedlinburg kurze Anzeig aus H. Schrifft und den Vättern / wider die ſcrilegos oder Kirchen Diebe ſeiner Zeit. Anno 1559. Hoc ſcriptum Hortlederi tomis vulgo inſertum dicitur. Et apparet ſane in indice tomo priori præmiſſo ad *lib. 5. cap. 28. p. 17.* ſed in ipſo opere omiſſum deprehendo: Idque ſtudio ne an incuria typographi factum ſit, non facile dixerim.

2.) Chronicon Epiſcoporum Halberſtadienſium. Hoc opus, quod MSC. circumſertur, nunquam nactum eſt obſtetricias manus;. quarum opera in lucem prodierit, quo factum eſt, ut tam varie luxatum, interpolatum, longisque laciniis auctum appareat,, ut Ariſtarcho opus videatur, qui genuina a ſuppoſititiis diſcernat. Nam ut ea hic non repetam, quæ ſingulari diſſertatione hiſtorico-critica diſcuſſit pl. rev. Jac. Frid. Reimmannus, tum Scholæ Martiniannæ rector: in mea tenui librorum ſupellectile tria diverſa extant exemplaria hujus Chronici, duo Germanica, & tertium Latinum, aliquot diplomatibus illuſtratum, quorum nullum cum alteris coincidit. Ceterum compilatum eſt Chronicon hoc Winnigenſtadii ex binis codicibus MSC. quos tamen ſe abſente periiſſe conqueritur, licet ab interitu vindicati ſint a ſæpius laudato Reimmanno.

Reimmann. diſſert. de Winnigenſt. Chronico, p. 3. ſqq.

Anni Chriſti 1540. 1541.

Caroli V. Cæſ. 21. 22.

Ab. V. C. 617. 618.

ILluxit demum annus MDXL. quo nullum ferme funeſtiorem habuiſſet Goslaria, niſi fœderati Principes ac civitates ſociæ urbi tuliſſent opem. Supra a nobis dictum memini Goslarienſes quatuordecim abhinc annis ob dirutum monaſterium S. Georgii nec non eccleſias Montis S. Petri, S. Sepulcri & S. Johannis flammis abſumtas ab Henrico Duce Brunſvicenſi fractæ pacis in judicio Camerali eſſe poſtulatos. Cum igitur litem hanc moleſtiſſimam D. Fridericus Reiffſtok Syndicus Goslarienſis in hunc usque annum mira prudentia ſuſtinuiſſet, neque ſuſpicio quidem ſubeſſet ulla, fore, ut Goslarienſes cauſa caderent, prodiit demum VII. Cal. Novembris feralis ſententia, qua cives fractæ pacis rei declarati ſolenni formula proſcribuntur:

Goslarienſes in Camerali judicio proſcripti.

ad ann. 1572. Hordled. tom. 1. p. 442.

IN Sachen des Land-friedbruchs/ Herrn Heinrichs des jüngern/ Herzogs zu Braunſchweig vnd Lüneburg &c. Klägers/ gegen Bürgermeiſter/ Raht/ vnd gantzer gemeinden der Stadt Goßlar/ Beklagten/ Nachdem die Gedachten Beklagten/ das Cloſter zum Georgenberg mit jren Geſchütz/ Krieges Knechten/ Bürgern/ vnd ihren Bürgermeiſter/ Hanſen Widemann/ der jnen vorgeritten mit gewapneter Hand und Wehr/ überzogen/ beſchädiget vnd zuletzt in Grund verbrennt/ und nachgehends die Stein der Cloſter Kirchen abgebrochen/ und in die Stadt Goßlar geführt: deßgleichen auch die Stifft Kirchen des Petersbergs/ und die Kirchen zum heiligen Grabe/ zu ſampt beiderſeits umbliegenden Gebäuwen und Häuſern/ darzu die Kirchen auf den Rammelsberg auch beſchädiget/ mit den Feuwer angezündet/ und verbrennt/ vnd auch denn bey nächtlicher weile und Zeit die Stadt Goßlar geöffnet/ und in zwo Schmeltz-Hütten gefallen/ etliche Hütten Knecht und arbeiter zum theil auff die Schmeltz-öffen geworffen/ verbrennt und zum theil zu Todt geſchlagen/ darzu etliche andere härtigllichen verwund/ &c. Wie dan ſolches die geübte Gerichtshandlungen weiters ausweiſen/ alles gemeinen Rechten/ des heiligen Reichs Reformation/ Ordnungen/ und ausgekündten Landfrieden zuwieder/ darzu keine erhebliche Urſachen/ warum ſie in die peen des Landfriedens nicht erkläret werden ſollen/ in Recht fürbracht:

So iſt hierauff und allen fürbringen nach/ zu Recht erkennet/ daß ſie auff und um angeregter ihres begangen/ eigen/ gewaltigen/ freſſentlichen und thätlichen Handlungen willen/ in Römiſcher Keyſerl. Maj. und des heiligen Reichs Acht erkennt/ erklärt und denunciret werden ſollen/ die wir auch alſo in Römiſcher Keyſerlicher Majeſtät/ und des Reichs Acht ſprechen/ erklären/ und darüber nottürfftig proceß erkennen/ auff welchs und alſobald nach eröffnung und verleſen jetzt obgeſchriebener Urtheil/ der vorgemeldt unſers Keyſerlichen Cammerrichters/ Amptsverweſer/ die gedachten Bürgermeiſter/ Raht/ und gantze Gemeinde der Stadt Goßlar/ des Reichs herkommen und Gebrauch nach/ unter den offen Himmel/ als offenbare Echter und Landfriedbrecher öffentlich denuncirt/ ausgeruffen/ verkündet/ Sie auch aus dem fried in Unfrieden geſetzt/ auch ire Leib/ Haab und Güter/ vorgemeldten unſern Oheim dem Kläger/ und ſonſt allermänniglich erlaubt hat.

Urkund diß Brieffs beſiegelt mit unſerm Keyſerlichen anhangenden Inſiegel/ und geben in unſer und des Reichs Stadt Speier/ am fünff und zwantzigſten Tag des Monats Octobris/ nach Chriſti unſers lieben HErrn

Geburt

Geburt funffzehen hundert/ und in dem viertzigſten/ unſerer Reich des Römiſchen im zwey und zwantzigſten/ und der andern aller in fünff und zwantzigſten Jahren.

Ad mandatum domini
Imperatoris ſſ.

Caſpar Hamerſtetter/ *Iudicii Cameræ Imperialis protonotarius*, ſſ.

Hortled. l. c. p. 445. Sententia hæc ſeveriſſima exequenda commiſſa eſt Henrico Duci Brunſvicenſi, inimico urbis acerrimo, hoc quippe expedito edicto Cæſareo, quod integrum ex Hortledero proferemus:

Wir Karll der Fünfft von Gottes Gnaden Römiſcher Keyſer/ zu allen Zeiten mehrer des Reichs etc. In Germanien/ zu Hiſpanien/ beyder Sicilien/ Hieruſalem/ Hungern/ Dalmatien/ Croatien etc. König/ Ertz-Hertzog zu Oeſterreich/ Hertzog zu Burgund etc. Graffe zu Habſpurg/ Flandern und Tyroll/ etc. Embieten den Hochwirdigen/ Ehrwirdigen/ Hochgebornen/ Ehrſamen/ Wolgebornen/ Edlen/ allen und jeden unſern und des Reichs Churfürſten/ Fürſten/ Geiſtlichen und Weltlichen/ Prelaten/ Graffen/ Freyen/ Herren/ Rittern/ Knechten/ Hauptleuten/ Vitzthumben/ Vögten/ Pflegern/ Vorweſern/ Amptleuten/ Burggraffen/ Bawmeiſtern/ Gemeinern/ Schultheiſſen/ Scheffen/ Bürgermeiſtern/ Richtern/ Rähten/ Gemeinden/ Bürgern/ und ſonſt allen andern unſern und des Reichs und unſern erblichen Fürſtenthumben und Landen/ Unterthanen und Getreuen/ was Wirdes/ Standts oder Weſens die ſeindt/ unſer Freundſchafft/ Gnad und alles Gut. Hochwirdigen/ Ehrwirdigen/ Hochgebornen/ Ehrſamen/ Wolgebornen/ Edlen/ lieben Freunde/ Neven/ Oheimen/ Churfürſten/ Fürſten/ Andächtigen/ und Getrewen. Nachdem Bürgermeiſter/ Rahte/ und gantze Gemeinde der Stadt Goßlar/ das Cloſter zum Georgenberg mit jrem Geſchütz/ Kriegs-Knechten/ Bürgern/ und ihrem Burgermeiſter/ Hanſen Weidemann/ der ihnen vorgeritten/ mit gewapneter Hand und Wehre überzogen/ beſchädiget/ zuletzt in den Grund verbrennt/ und nachgehends die Stein der Cloſterkirchen abgebrochen/ in die Stadt Goßlar geführt/ desgleichen auch die Stifft Kirchen des Petersbergs/ und die Kirchen zum heiligen Grabe/ zu ſampt beiderſeits umbliegenden Gebäwen und Häuſern/ darzu die Kirchen auf dem Rammelsberg auch beſchädiget/ mit dem Feuer angezündet/ verbrennt/ und denn auch bei nächtlicher Weile und Zeit die Stadt Goßlar geöffnet/ in zwo Schmeltzhütten gefallen/ etliche Hüttenknecht und Arbeiter/ zum theil auf die Schmeltz-Offen geworffen/ verbrennt/ und zum theil zu tode geſchlagen/ darzu etliche andere härtiglichen verwundet etc. Alles gemeinen Rechten/ des heiligen Reichs Reformation/ Ordnungen/ und aus gekündten Landfrieden zuwider/ darzu kein erhebliche Urſachen/ warumb Sie in die Peen des Landfriedens nicht erklärt werden ſollen/ bey unſern Keyſerlichen Cammergericht/ in recht fürgebracht. So iſt am jetzt gemeldtem unſern Cammergericht/ hierauff und Rechtliche Klag/ Handlung und Anruffen des Hochgebornen Heinrichs/ Hertzog zu Braunſchweig und Lüneburg etc. unſers lieben Oheimbs und Fürſten/ nach vorgehaltenem ordentlichen/ gerichtlichen *Proceß* und allen Fürbringen/ gegen ihnen urtheil ergangen/ darmit ſie dieſelben Bürgermeiſter/ Rathe und gantze Gemeinde der Stadt Goßlar/ auf und umb angeregter ihrer begangen eigengewaltigen/ freventlichen und thätlichen Handlungen willen/ in unſer und des heiligen Reichs Achtgeſprochen/ erkennt/ erklärt/ Auch des Reichs Herkommen und Gebrauch nach/ unter offem Himmel/ früh/ und als ſolche unſere und des Reichs offenbare Echter/ offentlich denunciirt/ ausgeruffen/ aus dem Frieden in Unfrieden geſetzt/ und ire Leib/ Haab und Güter/ gedachten unſern Oheimb/ Hertzog Heinrichen Klägern/ auch ſonſt aller männiglich erlaubt. Und ferner ihme jetzt gemelten unſern Ohelm/ darneben auch den Ehrſamen/ gelehrten/ unſern und des Reichs lieben getreuwen Wolffgangen Weidner/ Der Rechten Doctorn/ unſer Keyſerlichen Kammer-Pro-

procurator / Fiſcaln / Ampts und ſeines Intereſſe halben / auff ſein ſonderlich deshalb beſchehen Bitt und Anruffen / dieſer unſer Keyſerlicher Denunciation / Gebottsbrieff / darüber erkent und mitgetheilet worden / wie denn die Gerichts Acten und Handlnugen darüber geübt und beſchrieben / das alles klärlich ausweiſen.

Darumb vnd darmit nun gemeldte Bürgermeiſter / Rahte / und gantze Gemeinde der Sadt Goßlar / umb ſolche jhr begangen eigen gewaltige Landfriedbrüchige That und Handlungen geſtrafft werden / So verkönden / denunciren vnd offenbahren wir dieſelben Bürgermeiſter / Rahte / und gantze Gemeinde der Stadt Goßlar / mit dieſem unſerm Keyſerlichen offen Brieffe / oder gläubwürdiger Abſchrifft darvon / für vnd als ſolche vnſere und des Reichs offenbare / erkennte / erklärten / veurtheilten Landfriedbrecher und Echter.

Und gebieten darauff Euwern Freundſchafften / Lieben / Andachten und Euch / von Rom. Keyſ. Macht / auch Gerichts und Rechts wegen / hiemit ernſtlich / und wöllen / daß ihr ſie / die vorgenennten Burgermeiſter / Rahte vnd gantze Gemeinde / für / und als ſolche unſere und des Reichs offenbare Landfeiedbrecher und Echtere / fürohin haltet und meidet / in unſerm erblichen / oder Ewern und des Reichs Fürſtenthumben / Landſchafften / Graffſchafften / Herrſchafften / Gebieten / Gerichten / Schlöſſern / Städten / Märckten / Dörffern / Höfen / Häuſern oder Behauſungen / nicht eynlaſſent / hauſet / höfet / etzet / träncket / enthaltet / leidet oder geduldet / fürſchiebt / durchſchleiffendt / ſchützet / ſchirmet / begleitet / oder ſonſt einigerlei Gemeinſchafft mit jnen habet / noch ſolches alles und jedes zu thun / den Euweren befehlet / oder geſtattet / weder heimlich noch offentlich / in keinerley Weyſe / wege oder ſchein. Sondern jrer aller Leib / Haab und Gütere / wo ihr die auf Waſſer oder Land betrettet / erfahret oder findet / angreiffet / niederleget / bekömmert / arreſtirt und verhefftet / Auch fürderlichs Rechtens darumb verhelffent / und ſonderlich den vorgemelten unſerm Oheimen und Fürſten / Hertzog Heinrichen / und unſern Keyſerlichen Cammer-procurator, Fiſcaln / oder andern von jren wegen / ſolches alles und jedes zu thun geſtattet / vergönnet / Auch ſo offt jr darum / durch ſie mit dieſem unſerm offen Brieffe / oder glaubwirdiger Abſchrifft darvon erſucht werdet / von vnſer vnd des Reichs wegen / zu ſolchem / Euwer getreuw Beyſtand / Hilff / Fürſchub und Förderung thut / jhnen auch darinn keinerley Verhinderung oder Irrung zufüget. Alſo daß hierinn euwer keiner auf den andern verziehe / oder Entſchüldigung ſuche / ſondern in allwege gegen gedachten erklärten Echtern und Landfriedbrechern handelt und fürnehmet / wie ſich das gegen ſolchen Echtern gebürt / So lange biß ſie / die Echter / gebührliche Straffe jrer Verhandlung erlangt / oder ſonſt zu unſer und des Reichs Gehorſame bracht / und von berührter Acht (wie Recht) wiedernmb abſolviert vnd geledigt würden / vnd Euch in dem allem vnd jeden nicht anderſt erzeigt oder halter / als lieb Euch und Euwer jedem ſey nachbemelte Peen / Auch andere vnſer vnd des Reichs ſchweren Unguaden / Straffen und Buſſen zu vermeiden. Daran thun euwer Freundſchafften / Lieben / Andachten und Ihr / vnſer ernſtliche Meinung. Wann wir ſetzen / meynen und wollen / von obberürter unſer Keyſerlichen Macht / was alſo an der vielgemelten Bürgermeiſter / Rahts / und gantzer Gemeinden / Leiben / Haaben und Gütern fürgenommen und gehandelt würdet / daß dadurch wider uns / das heilig Römiſch Reich / noch jemands andern / mit nichten gefreffelt / verhandelt oder verwirckt ſeyn / noch darfür gehalten werden ſoll / Auch dieſelben Echtere darwider nicht ſchützen / ſchirmen / freyen oder fürtragen / einig Gnad / Freyheit / Tröſtung / Gleit / Sicherheit / Land oder Burgfriede / Bündnüß / Vereinigung / Burg oder Stadt-Recht / ſo von uns / unſern Vorfahrn / am Reich / Römiſchen Keyſern / Königen / oder andern Herrſchafften / oder Obrigkeiten / Euch oder jhnen gemeinlich oder ſonderlich gegeben / oder beſtättiget weren / oder noch würden / Auch keinerlei Gewohnheit / Brauch oder alt Herkommen / noch ſonſt alles anders / daß ihnen hierinn zu hilff / ſteuer und ſtatten kommen ſolt oder möchte. Wenn wir ſie / die gedachten Echtere / in dem allem / als deſſelben unempfänglich ausgeſchloſſen / und darinn

nicht

nicht begriffen haben wollen. Welcher aber / oder welche / dieſem unſerm Gebott ungehorſam / und freſſentlich darwider thun würden / in was ſcheine das beſchehe / der oder dieſelben ſollen alsdann als jetzt / und jetzund / als dann / darmit in unſer und des Reichs Acht / und ſonſt ander ſchwere Pönen verfallen ſeyn / und gegen dem / oder denſelben als Echtern und Ungehorſamen auch gehandelt werden. Darnach wiſſen ſich euwere Freundſchafften / Lieben / Andachten und Ihr Euch zu richten. Geben in unſer und des Reichs Stadt Speier / am fünff und zwantzigſten Tage des Monats Octobris / Nach Chriſti unſers HERRN Geburt fünffzehen hundert / und im viertzigſten / unſerer Reiche deß Römiſchen im zwey und zwantzigſten und der andern aller im fünff und zwantzigſten Jahren.

Ad mandatum domini Imperatoris proprium

Caſpar Hamerſtetter / Judicii Cameræ Imperialis protonotarius, ſſſt.

Proteſtantiũ hanc ob rem ſollicitudo. *Chron. MSC. Goſl.*

Præterea miſſi ſunt Goslariam ſeciales Cæſarei, qui proſcriptionis ſententiam ſub dio, more ſolito, pronunciabant, tanto civium terrore, ut nemo porta egredi auderet, nec quicquam rerum eſculentarum in urbem inſerretur usque ad dominicam Jubilate anni ſequentis. Quis pavor ubique fuerit, quæ trepidatio, facilius eſt cogitatione, quam verbis aſſequi. Imminebat urbi Henricus Dux Brunſvicenſis copias jam contrahens, quibus eam ſub ſuam redigeret poteſtatem. Proteſtantes, veriti ne Principes, qui nuper fœderi Noribergenſi nomen dederant, arrepta hac occaſione arma ſumerent, & ipſi non parum videbantur tam inſperata ſententia perculſi. Denique & id ſuberat periculi, ne ceteræ quoque civitates fœderatæ a Smalcaldico fœdere deciſcerent, niſi ſociæ huic urbi ſubſidio veniretur. Publicum hunc dolorem e Goslarienſium fato inclementiore ſuſceptum Philippus quoque Melanchthon non tacuit. Ita enim ad Camerarium ſcribit in quadam epiſtola: *Edita eſt his diebus proſcriptio adverſus Goslariam, qua palam rurſus nobis bellum indicitur.* Nec minus ſociæ civitatis miſertus eſt Philippus Haſſiæ Landgravius, qui ſe adverſus Henricum Ducem Brunſvicenſem tum maxime commotum eſſe ferebat. Id quod iterum obſervat Philippus Melanchthon ad eundem Camerarium anno MDXLII. ita ſcribens: *Mihi crede, Macedo* (ita vocat Philippum Haſſiæ Landgravium) *diutius querelas Goslarienſium ſuſtinere non potuit, eaque una re ſe incendi dixit.* Inprimis vero id Proteſtantium animos non parum turbaverat, quod in Conventu Wormatienſi, quo ad abolenda in religione diſſidia ſuerant evocati, rigida hæc proſcriptionis ſententia in ſuam, ut interpretabantur, contumeliam Wormatiæ quoque affigeretur.

Melanchthon. in ep ad Camerar.

Sekend. l. 3. § 80. p. 296.

Proteſtantium varia conſilia de juvandis Goslarienſibus.

Quamvis autem vicem Goslarienſium omnes dum dolerent, qui evangelii doctrinam profitebantur, tantum tamen abeſt, ut quisquam armis nobis ſubvenire auſus ſit, ut omnes pene proſcriptorum cauſam ſuſcipere dubitarint. Satis aperte conſilia hæc Principum cœperunt elucere, cum d. XIX. Novembris fœderati Numburgum convocarentur, de propulſanda a ſociis vi ſerio deliberaturi. Quam difficilis enim tum ſuit rerum tractatio? Alii abſentiam legatorum ſuorum literis excuſabant, veluti Duces Pomeraniæ & Joannes Brandenburgenſis, Landgravius tardius legatos mittebat, in Henrico etiam Duce Saxoniæ, quanquam legatos ad conventum deſtinaverat, parum erat præſidii, legatis quippe ad nullam rem inſtructis, nec quicquam decernere auſis, immo aperte dubitare ſe profeſſis, an Goslarienſium & Brunſvicenſium cauſa ad religionem pertineret. Cum tamen præſentiſſimum ſociis hiſce civitatibus periculum immineret, decretum tandem fuit auxilium CCCC. equitum & mille peditum Duce Bernhardo a Milla Brunſvicenſibus ſubmittendum cum ſecretis mandatis, ut Goslarienſium quoque rationem haberent. Denique de hoc inter omnes convenit, ut futuris, quæ inſtabant, comitiis, uno omnes ore de cameralis judicii proceſſibus conquererentur. Interea in his anguſtiis conſilio ac pecunia Goslarienſibus non deerant fœderati, tot præterea precibus urgentes Cæſarem, ut proſcriptionem ſuſpenderet demum ac Henricum a vi ac armis abſtinere juberet.

Sekend. l. 6. p. 300.

Chytr. l. 15 Sax. p. 452.

Proſcriptionis ſententia ſuſpenditur.

Factum id eſt anno ſequente, cum enim ad comitia Ratisbonenſia properaret Imperator, bellumque jam præprævideret eruptururum, ſi Henricus Goslarienſes bello aperto aggrederetur, in itinere per Metenſem tractum Spiram verſus inſtituto, cameralem hanc ſententiam, cum adverſus Mindenſes, tum Goslarienſes quoque pronunciatam ſuſpendit, adjecto ſimul interdicto, ne quis has civitates armis audeat turbare. Præclarum eſt hoc Cæſaris edictum, & vel ideo nobis e Goldaſto, & Hortledero proferendum, quod cauſæ hujus ſuſpenſionis accurate inprimis in illo commemorantur, quas ab Henrico Duce

Sekend. l. c. § 86. p. 352. Hortled. l. 4. c. 38. tom. 1. p. 783. Gold. part. 1. Conſtit. Imp. Alebat. reſp.

l.5.Conſil. 132. Duce Brunſvicenſi impugnatas egregio conſilio defendit Alciatus, JCtus illa æta-te ſummus. En itaque diploma hoc Cæſareum:

WJr Carol der fünfft/ von Gotts Gnaden/ Römiſcher Kayſer/ zu allen
Zeiten Mehrer des Reichs/ in Germanien/ zu Hiſpanien/ beyder Si-
cilien/ Jeruſalem / Hungern / Dalmatien / Croatien ꝛc. Kö-
nig / Ertz Hertzog in Oſtrich / Hertzog zu Burgundi etc. Graffe zu
Habsburg/ Flandern und Tyrol ꝛc. Thun kundt allermänniglich/ nachdem
Wir ie und allwege geneigt/ alles das zu Ehre/ Nutz/ und Wolfarth des Hey-
ligen Römiſchen Reichs Teutſcher Nation/ dienlich und erſprießlich ſeyn mag/
unſers höchſten Fleiß und Vermügens zufodern / und in das Werck zu bren-
gen / und derhalber aus ſolcher gnädiger Meynung / auch andern treflichen
und beweglichen Urſachen/ und ſonderlich damit dir Jrrunge und Zwieſpalt
unſers heil. Chriſtlichen Glaubens und das beſchwerliche Mißvertrauen /
ſo derhalben zwiſchen gemeinen Ständen des heiligen Reichs eingeriſſen/
mit zeitigem guten Raht und vorbetrachten verglichen und hingelegt/ Frie-
de/ Ruhe und Einigkeit im heyligen Reich gepflantzet / und in andern deſſel-
ben mercklichem obliegen die Notturfft gehandelt und fürgenommen werden
möge / einen gemeinen Reichstag in unſer und des Reichsſtadt Regenſpurg
angeſetzet/ und ausgeſchrieben / und den in eigener Perſon in allwege zu be-
ſuchen fürgenommen / des gnädigen Gemüts / Willens und Meynunge
mit Verleihung des Allmächtigen / auch zeitlichen Rath / und thun unſers
freundlichen lieben Bruders des Römiſchen Königes/ und anderer unſerer/
und des Reichs Churfürſten/ Fürſten und Stände ſolche Zwieſpaltung
unſers Chriſtlichen Glaubens / und das Mißtrauen / ſo daraus erwachſen
iſt / endlich hinzulegen / und Friede und Einigkeit im heyligen Reich in die-
ſen und andern obliegen zumachen / aufzurichten / beſchlieſſen und zuhalten.

Nachdem ſich aber bißher unter dem Schein der Religion / allerley
Jrrung und Mißverſtand zugetragen/ und ſonderlich der Kirchen-Güter
und anderer Sachen halben/ ſo für Religions-Sachen / oder als derſelben
anhengig/ oder daraus flieſſend angezogen werden/ dadurch etliche Par-
theyen an unſerm Käyſ. Cammer-Gericht und anderswo in Rechtsferti-
gung kommen / dero eins Theils noch in hangenden Rechten ſchwebend/ und
eins Theils entſcheiden / auch etliche Partheyen / als mit Namen Goslar
und Minden/ inn unſer und des Reichs-Acht erkennet / und denuncüret
ſeyn/ und wiewol wir uns vermöge unſer und des Reichs Ordnung ſchuldig
erkennen / dem Rechten ſeinen geſtracken Lauff zu laſſen / auch männiglich
gebürlich Rechtens zuverhelffen/ und daß auch gnädiglich geneigt ſeyn:

Nichts deſtoweniger / dieweil für augen / und ſich ſcheinbarlich erzeigt /
wo mittler Zeit unſers angeſetzten Reichstags zu würcklicher Vollziehung
der berührten Acht und Proceſſen mit der That fürgeſchritten werden ſolte /
daß mercklicher beſchwerlicher Unrath und weiterung / Krieg und Blutver-
gieſſen im Heyl. Reich gewißlich draus erfolgen / Und der mehrer Theil der
Stände und fürnembſten Glieder des Reichs / ohn welcher zuthun auf ge-
dachten unſerm Reichstag zu Beſchluß der Handlung beſchwehrlich mag ge-
griffen werden/ ſich durch ſolche würckliche Execution der Acht und Urtheil o-
der aus Fürſorge der Gegenwehr und Uberfallens/ oder in andere wege un-
ter dem Schein der hangenden Rechtfertigung anheims halten/ wie ſich dem
derſelben etliche allbereit vernemen laſſen/ in dieſſem Fall/ ihrer und und Jh-
rer Mitverwandten Notturfft nach in Gegenrüſtung zuſtellen / und der De-
fenſion zu erwarten/ daraus zu letzt nicht anders folgen / dann daß unſer an-
geſatzter Reichstag ſeinen Fürgang nicht gewinnen / und alſo die Religion,
und andere notwendige Sachen/ daran gemeiner Chriſtenheit / und inſonder-
heit dem Heyligen Reich Teutſcher Nation zum höchſten gelegen iſt/ dadurch
verhindert und zuſchlagen würden.

Damit nu ſolches alles / auch vorſtehender beſchwerlicher Unrath und
Nachtheil fürkommen / und abgewendt werden möge/ ſo erheiſcht die hohe
Notturffte/ daß die obberürt würckliche Execution der ergangenen Acht und
ſentenz, ſampt angezogenen Proceſſen an unſerm Käy. Cammergericht diß-
mals angeſtellet werden/ Und dem allen nach ſo haben Wir aus oberzehlten
auch andern trefflichen Urſachen mit wohlbedachtem Muthe / gutem zeitli-

chem

chem rathe/ und genugſamer Bericht etlicher vnſer und des Reichs Gehorſamen fürnemlichen Fürſten Chriſtlichs und weltlichs Stands/ auch rechter wiſſen und von Römiſcher Kày. Macht/ Vollkommenheit/ alle Würckung der oben geregten Acht/ ſo wider die Städte Goßlar und Minden/ an unſerm Kày. Cammergericht/ als vorbemelt iſt/ ergangen/ desgleichen aller ander Proceß/ die Religion Sach belangend/ oder unter dem Schein der Religion als davon herrürend oder darausflieſſend/ vor unſerm Kày. Cammergericht ſchwebend/ biß auf berürten unſern angeſetzten Reichstag/ vnd ſo lang/ daß ein anders verordnet würdet/ ſuſpendirt und ausgeſtellet/ und thun das hiemit wiſſentlich/ aus obberürter Rom. Kay. Macht/ Vollkommenheit in Krafft dieß Brieffes.

Doch dieſer Geſtalt/ dieweil ſolch unſer Suſpenſion unud Anſtellung aus obberürten würcklichen Urſachen zu gemeinem der Chriſtenheit und des Reichs und aller Stände Nutz und Guten/ und zu verhüten unwiderbringlichs Schadens und nachtheils/ auch Kriege Empörung im Heyligen Reich zuvorkommen/ beſchiecht/ daß dieſelbe Anſtellung und Suſpenſion unſerer und des Reichs Ordnung/ auch ſonſt den Partheyen an ihren Rechten/ Gerechtigkeiten/ und Intereſſe gäntzlich unvergreiffenlich/ und ohn allen Schaden/ Nachtheil und Abbruch ſeyn/ und ſoll auch mittler Zeit dieſes anſtandes keine Newerung noch einig anders gewaltſame thätliche Handlung weder in der Religion noch andern Sachen halben von jemands fürgenommen noch geſtattet werden/ in gar keine Weiſe/ ſondern ein jeder ſoll unſern und des Reichs gemeinen Landfrieden treulich geleben/ und halten/ und jemand darwieder nicht beſchweren.

Und wir gebieten hierauff allen und jeglichen Churfürſten/ Fürſten Geiſtlichen und Weltlichen/ Prelaten/ Graffen/ Freyen/ Herrn/ Rittern/ Knechten/ Hauptleuthen/ Landvogten/ Vitzthumben/ Vogten/ Pflegern/ Vorweſern/ Amptleuthen/ Schultheiſen/ Bürgermeiſtern/ Richtern/ Räthen/ Bürgern/ Gemeinden und ſonſt allen andern unſern und des Reichs Unterthanen und getrewen/ was Stands Würdens oder Weſens die ſeyn/ und ſonderlich unſern Kày. Cammergericht/ Amptsverwaltern und Beyſitzern unſers Kay Cammergerichts in Heyl. Reich. Auch allen und jeden Partheyen/ ſo obberürter Sachen halber an Unſerm Kay. Cammergericht in Rechtfertigung ſtünden/ oder Acht oder anders Urtheil erlanget hätten/ als obſtehet/ desgleichen auch allen Executorn derſelben Acht und Urtheil hiemit ernſtlich und wollen/ daß ſie ſolche Execution rechtfertigung und proceſſe bis auf nechſtkünfftigen Unſern Reichstag/ und ſolang/ bis ein anders verordent wirdet/ im ſtillſtand ſtellen/ und gäntzlich beruhen laſſen/ und ſich aller Newerung/ Beſchwerung/ und thatlicher gewaltſamen Handlunge/ es ſey in der Religion oder andern Sachen/ als obſtehet gäntzlich enthalten/ und herwieder nicht thun/ noch jemands anders zu thun verſtätten/ in keine Weiſe/ bey Vermeydung unſerer ſchweren Ungnade und Straff. Das iſt unſer ernſtlicher Will und Meynunge. Geben unter unſerm auffgedruckten Inſigel in und des Reichs Statt Speyer/ am acht und zwentzigſten Tag des Monats Januarii/ Anno &c. im ein und viertzigſten/ Unſers Kàyſerthumbs in ein und zwentzigſten/ und unſer Reich im ſechs und zwentzigſten.

Carolus.

Ad mandatum Cæſareæ & Catholicæ Maj. proprium

Obern Bürger.

Suſpenſio hæc in comitiis Ratisbonenſibus confirmata. *Hortl. l. 1. c. 37. p. 199. ſq. Tom. 1.*

Interea Ratisbonenſia quoque comitia proceſſere, ipſis Nonis Aprilis inchoata, in quibus & nomine civitatis noſtræ, accepto jam denuo commeatu, comparuere, Johannes Hardt ac Bertoldus Achtermann, Senatores Goslarienſes. Nihil hic agebat Cæſar, ex quo non mira pacis cupiditas eluceret. Delecti utrinque theologi celebriores, & quidem e Pontificiis Eccius & Gropperus, e Proteſtantibus Melanchthon Bucerus & Piſtorius, quibus datum negotium, ut librum quendum a Granvellano oblatum velut conciliationi promovendæ idoneum æqua lance ponderarent, & quo demum pacto concordia reſtitui poſſe videretur, accurate expenderent. Quem librum cum neutra pars ſatis probaret, aliasque ſubinde moras objiceret Contrarenus, legatus Pontificis, Cæſar pertæſus colloquiorum, decreto d. XXVIII. Julii edito, totum religionis negotium ad futurum concilium

Paul. Sarp. l. 1. de concil. Trid. p. 101. Sekend. l. 3. §. 80. ſq. Sleidan. l. 13. p. 378. Chron. Gosl. MSC.

diſtu-

diſtulit. Quamvis autem Granveſlano & Conrareno machinantibus receſſus demum prodiret ſatis acerbus, Cæſat tamen, qua erat clementia, Proteſtantium rogatu ſingula decreta tam luculenter explicavit, ut parum ſupereſſet luſpicionis. Quemadmodum & Goslarienſium proſcriptionem denuo a ſe ſuſpenſam declaravit: Es ſoll auch in dieſem unſerm abſchiede die Goslariſche Acht unter dem Artickel von den Achten meidende verſtanden werden. Ut adeo nullus videretur metus ex hac proſcriptione ſupereſſe.

Herdled. l. 4. c. 38. p. 784. Sleid. l. 13. p. 389. Sekend. l. c.

Henric9 Dux Goslariam premere pergit.

Hordled. l. 4. c. 46. p. 903. & c. 25. p. 778. tom. I.

Verum ægre admodum ſerebat Henricus Dux Brunſvicenſis proſcriptionis ſententiam tot annorum labore ac ſumtibus impetratam Cæſaris edicto eſſe ſuſpenſam. Hinc non mndo Cæſarem ſententiis Cameralibus inrercedere poſſe negabat, verum etiam omnem dabat operam, ut urbe, quam proxime potiretur. Extat apud Horrlederum ingens injuriarum catalogus, quibus Goslarienſes jam inde a ſuſpenſa proſcriprione ſe affectos queruntur, cujus titulus ita ſe habet: Heinrichs/ der ſich nennet den Jüngern von Braunſchw. thätlich Zugriff und Vergewaltigung nach der erſten Käyſerl. Majeſtät Suſpenſion gegen der Stadt Goslar und den ihren fürgenommen. In hoc ſcripto paulo poſt in publicis Imperii comitiis prolato, Cives extra mœnia progreſſos verberibus a Ducis militibus exceptos, terminos Civitatis violatos, urbemque omni commeatu prohibiram ajunt, annotatis, quæ ſingulis diebus paſſi ſint. Verum cum Dux hæc partim negaret, partim excuſaret, miſſus Goslariam a Cæſare Chriſtophorus de Seisnck, Baro de Weſſenau, ut, quid ab Henricn ageretur, numque ſuſpenſionis decreto ſatisfiat coram exploratet. Qui quamvis Henricum Ducem ſerio ad quietem adhnrtaretur, vix tamen impetravit, ut ab atmis abſtinetet.

Annus Chriſti 1542.

Caroli V. Cæſ. 23.

Ab. V. C. 619.

Proſcriptio Goslarienſis in Spirenſibus quoque comitiis ſuſpenſa

Sekend. l. 3 c. 24. p. 383 Hortled. l. 4. c. 45. p. 779. ſq.

INeunte proximo anno Spiram ad Comitia evocantur Imperii ordines, ibi de reprimenda Turcarum ferocia litibusque componendis conſulturi in medium. Acceſſerat eo Cæſaris nomine Ferdinandus Romanorum Rex, ceteri Principes plerique legatos miſerant, ampliſſimis mandatis inſtructos. Actum in hoc Principum congteſſu præcipue de auxiliis contra Turcain ſubmittendis, quæ ſatis liberaliter offerebant Evangelici, ſi de evangelica religione in caſtris toletanda ipſis cautum eſſet. Atque hæc quidem Proteſtantium humaniras Ferdinandum adeo flexit, ut nibil omitteret, quod gratum iis videretur futurum. Hinc non modo pacem ab utraque parte ſervandam ſevero edicto ſancivit, verum etiam inſtitium camerali judicio indixit tantiſper, dum ſequente menſe Junio a Moguntino & Saxone Electoribus, Epiſcopo Wurzburgenſi, Georgio, Marchione Brandeburgenſi, Martino Comite Oettingenſi, & Senatu Auguſtano viſitatio & reformatio hujus judicii inſtituetetur. Nec minus declararionem ſingularem Evangelicis dedit, qua confirmata declaratione fratris nuper Ratisbonæ data, & in quinquennium valitura, Cameræ reformationem denuo pollicitus eſt, quæ niſi procederet, evangelicis fas eſſet, judicium iſtud declinare. Denique proſcriptionem quoque Goslarienſem & ipſe ſuſpendit edito præclaro diplomate, ab Hortledero prolato, quo ſuſpenſionem interea abſolutionis vim habituram profeſſus eſt, ſerioque interdixit Heurico Duci ne quid adverſus civitatem moliri auderet, daturum ſe operam pollicitus, ut lites tum inter Henricum & civitatem, tum inter eundem & Proteſtanres enatæ ex æquo bonoque componantur. Nec minus ſollicite ab Evangelicis de Gnslarienſium cauſa Spiræ tractatum eſt, inito congreſſu particulari, in quo ſuppetias Goslarienſibus mittendas decretum eſt niſi Henricus Dux a propoſito ſe patererur abduci.

Legati Cæſarei lites fruſtra componere nituntut

Horsled. l. c. p. 779. 785. & 792

Solutis comitiis, in has regiones Cæſaris nomine acceſſerunt Eberhatdus de Freyberg eques, & Johannes Knoller, J. V. D. eo conſilio, ut utraque parte evocata Cæſaris edictum denuo promulgarent, darentque operam, ut res ex æquo bonoque componeretur. Coram his Henricus Dux, ſi actis Hortlederianis ſtandum, initio tergiverſari, mox decretum Ratisbonenſe vocare id dubium, denique & ſuſpenſionem ſententiæ Cameralis vellicare cœpit, aperte profeſſus, ſe conſulturum rebus ſuis, proſcriptionemque poſt tot annorum lites ptonunciatam ſtrenue executurum. Quo factum eſt, ut Goslarienſes cum exceptione ſua, quæ itidem Hortlederi Collectioni inſerta eſt, parum proficerent & d. XXIV. Maji interpoſita ſolenni proteſtationis fotmula caverent, ſi forte ea inciderent tempora, ut moderamine inculpatæ tutelæ nti adverſus Ducem oporteret, non ſe fractæ pacis publicæ reos videri velle.

Henric9 Dux Brunſv. ditionibus exuitur.

Sleidan. l. 14. p. 410. Chytr. l. 15. Sax. p. Phil. Molanchc. epiſt. ad Camerar. p. 5.

Denique cum omnis ſpes retinendæ pacis ac concordiæ evaneſceret, nec parum ſubeſſet periculi, ne auctis ſubinde odiis res in ſerales flammas erumperet, ſtatuerunt demum fœderis Smalcaldici Principes, providere ne quid Henricus in communis cauſæ perniciem moliatur. Cum itaque Goslarienſes aſſidue conquererentur, ad incitas ſe redigi, nec procul abeſſe a deditione niſi celeri auxilio ſubleventur: adactos ſe exiſtimabant Elector & Landgravius ut periculum a ſe ſociisque averterenr. Copiis ergo, quam poterant celerrime conſcriptis cum

Gennep. l.4. ad ann. 42. Hortens. l.1. de bell. Germ. p.450. ap. Schard. Bunting. part.1. Chr. Br. p.314. Sekend. l.3. §.95. p.386 Hortled. l.4. c.30. ſqq.

lectiſſimo quatuor equitum millium & quinquaginta millium peditum exercitu per Haſſiam io Ducatum Brunſvicenſem irruperuot, tamque feliciter rem geſſerunt, ut Henricus Dux citius ferme ſe victum, quam bello petitum ſeotiret. Agebantur hæc menſe Junio, priusquam comitia Norimbergenſia in ſequentem menſem indicta procederent. Simul ac igitur de hac expeditiooe & Hentici fuga fama increbuit, ægte id admodum tulit Rex Ferdinandus, veritus, ne tam inſperato bello pax publica turbaretur. Hinc exploratis primum per Schwarzenbergiú Principum aoimis ſimul ac Norimbergam venerat, de communi procerum ſententia legatos in caſtra miſit, cum mandatis ut proteſtaotes a bello ſerio dehottarentur. Quorum hæc fuit orationis ſumma, ne armis rem geraot, his præſertim tam turbulentis reipublicæ temporibus, alioquin eſſe periculum, oe impedito bello Turcico, civile non ſine ſummo reipublicæ detrimento excitetut in Getmania. Iotereа hi omnes arces ac oppida ſub ſuam redegerant poteſtatem, præter Steinbruccam & Guelpherbytum, egregium propugnaculum, quod Henricus cum Carolo Victore filio in Bavariam diſcedens, copioſo, dummodo ſatis forti præſidio munitum reliquerat, dato ſimul atchiſtrategis negotio, ut arcem quam poſſeot, diutiſſime defenderent, ſe celerrime cum ſuppetiis adſuturum pollicitus. Vix igitur in conſpectu hujus arcis caſtra explicaverant proteſtantes, cú legati advenitent, omniaque tentarent, quibus proteſtantes a bello abduci poſſe viderentur. Reſpondent Principes, nihil ſibi futurum fuiſſe jucundius, quam ſi ab hoc ſumtuoſo bello abſtinere licuiſſet. Sed eo demum rem Henrici Ducis conſiliis rediiſſe, ut armis expedienda ſolum videatur. Nulli mortalium ſe intentare bellum, niſi Henrico, nec cujusquam fottunas ullo moleſtiarum genere turbaturos: immo paratos ſe fore omnem exercitum aut dimittere, aut contra Turcas educere, ſi id peteretur, ſtipendiaque ſolverentur, deniq; nec dubitare quidem Cæſari rerúm geſtarum rationem reddere. Præterea juſto ſcripto expeditionem ſuam defenderunt, quod Hortlederus cum reliquis hujus belli actis ſuæ collectioni inſeruit. Hæc dum agebantur fœdetatarum copiæ in caſtra accedunt, inprimis Brunsvicenſium, tormenta quoq; bellica quamplurima Btunsvico Goslariaque advehuntur. Poſtulatur deditio, obſeſſi ſatis animoſe reſpondent, vineæ aguntur, fit impreſſio in mœnia, ubique tormentorum ſonitus aures perſtrepit. Erat in atce turris editiſſima tamq; fortis, ut in ea non minimum obſeſſis præſidium eſſet. Cuſtos vero petulaotior auſus eſt ex hac turri cantilenam occioere, Ducibus ſatis contumelioſam: Hat dich der Schimpff gerewen/ ſo zeich du wieder heim ꝛc. Quæ res ad taotam indignationem permovit Landgravium, ut omnia ſtatim tormenta in turrim converteret. Nec mora cadit turris, & cuſtodem exanimem ſuis ſepelit ruinis. Ruſtici vero, quos in præſidio cum militibus reliquerat Henricus, fragore territi, omniaque conclamata eſſe rati, ſtatim fugam moliri coeperunt, nandoque transmittere foſſas auſi ſunt. Quo factum eſt, ut milites ad tantam redacti paucitatem, deditionem facerent, cum vix decem dies impetum ſuſtinuiſſent. Sic intra duos menſes debellatum eſt, & nobiliſſima arx Guelpherbytana, quæ tres annos obſidionē ſuſtinere poſſe videbatur, ne totidem quidem ſeptimanas ſuſtinuit. Principes victoria potiti res eccleſiæ per totum ducatum conſtituerunt, adhibitis præcipue in conſilium Bugenhagio, Corvino & Gorlicio, quorum ordinatio eccleeccleſiaſtica ſermone Saxonico conſcripta extat apud Hortlederum, ſequente anno Wittebergæ typis excuſa. Goslaria tam potente adverſario liberata omnia ab Henrico ſibi extorta recepit, mox tamen reſtituto Henrico omnia iterum amiſſura. Quid? quod cives arrepta occaſione tot inſignes, quas paſſi fuerant, calamitates ulturi, cum delecta manu, quæ trecento rum fere hominum cenſebatur, per Hercyniam in oppida metallica fecere impetum, & Cellerfeldam nuper conditam tam male mulctaruot, ut non niſi tres fornaces per totum oppidum integræ maoerent, eademque ferocia oppidum Wildemann depopulati obſides quosdam ſecum abripuere. Domum vero repetituri inciderunt in cives Guttelenſes & Grundenſes, a quibus maxima manubiorum pars recuperata, civesque nonnulli capti cæſiq; ſunt. Appeteote demum jam hyeme, cum nullus ab Henrico metus eſſet, Proteſtantes, dimiſſo exercitu, ſolam arcem Guelpherbytanam, magno ſtudio reſatcitam, copioſo præſidio impoſito munierunt. Hoc eſt bellum illud celebre a fœderis Smalcaldici ſociis cum Heotico Btunsvicenſi geſtum, quod ceu ex archivo Vinarienſi didicit Hortlederus, ſociis 569333. florenis conſtitit, nec iis quidem in computum relatis, quæ ab Electore & Landgravio ſuo nomine expenſa, nec a communi fœderatotum ſocietate repetita ſunt.

Goslarienſes oppida metallica invadunt. *Schreib. relat. hiſt. orig. & progr. metall. Brunſ. c.2 Annales Goſl. MSC. hiſt metall. Hercyn. MSC.*

Interea Ferdinandus in Notimbergenſibus Comitiis, cum multis ſe excuſarent Proteſtantium legati, & ipſe non parum placari cœpit, ſorte quod imminens e bello Tutcico peticulum mitiota ei conſilia ſuaſerat. Hinc tantum abeſt, ut turbatæ pacis reos illos putarit, ut oblata ſolenni aſſecurationis formula de omni animadverſione illis caveret, ſi ab armis inpoſterum quieſcerent arbitrorumq; ſtarent judicio.

Aſſecurationis formula a Ferdinando Proteſtā tibus conceſſa *Hortl. l.4. c.43. p.806 c.46. p.908 c.47. p.917*

Nec tamen impedire ſe paſſi ſunt victores, quo minus, eliminatis ubique Pontificiis ceremoniis, puriorem doctrinam introducerent, monaſteriis etiam ad ſanctiora inſtituta revocatis. Nam ut de Ri-

Moniales Frankenbergenſes reformatlo-

onem recipiunt. *Ex monum. MSC. Cœnob. Frankenb.*

chenbergenſi nihil dicam, quod communem ſortem non minus, quam cetera tunc ſubiit, intra mœnia quoque noſtra, poſitis cucullis, reformationis legibus paruere moniales Franckenbergenſes, quæ ab occupatæ Herdeſienſis dioceſeos tempore Brunsvicenſibus Ducibus fuerant ſubjectæ, Senatu noſtro ſemper oboitente. Ex quo autem Henricus ditionibus fuit exutus, communi victorum conſilio monaſterium hoc Goslarienſi Senatui redditum eſt, qui monialibus puriori doctrinæ nomina dare juſſis, Præpoſitum conſtituit omniaque exercuit Advocatiæ jura quæ Henricus Brunsvicenſis adhuc ſibi vindicaverat. Nec tamen diu duravit hæc felicitas. Simulac anim Henricus ad ducatum poſtlimioio rediit; moniales hæ non ſolum ad papatum redire, verum etiam Brunsvicenſium Ducum agnoſcere imperium compulſæ ſunt, ſub quo etiamnum, reſtituta ſalutari doctrina, conquieſcunt.

Gefferdes Paſtori SS. Petri & Pauli ſuccedit M. Volumetius. *Hamelm.*

Ceterum reformato Ducatu Brunſvicenſi pauciſſimi in parochiis inveniebantur, qui munere ſuo recte fungi poſſe videbantur, adeo clerus indulgentia Principis fretus, ſua potius, quam ſuos curare aſſueverat. Quo factum eſt, ut deficientibus ubiq; Paſtoribus undique viri docti conquirerentur. Goslaria noſtra tunc miſit Johannem Gefferdes, genuinum illum Lutheri diſcipulam, qui reformationis negotium Halberſtadii magoa animi præſentia curaverat. Is cum in æde SS. Petri & Pauli Paſtoratus muneri quatuordecim annos ſumma eum laude præfuiſſet, hoc ipſo anno hinc Greoam migravit, ubi tamdiu evangelium docuit, donec Henricus in ditiones rediret. Tunc vero cum ceteris evangelicis ſacerdotibus pulſus Goslariam rediit, habitisque aliquandiu in hoſpitali S. Crucis concionibus, paulo poſt diem obiit ſupremum. Succeſſit ei in Paſtoratus munere Michaël Volumetius, is, qui Rectoratum ſcholæ adhuc a reformationis tempore geſſerat. Vir inſigni eruditione præditus, de quo jam ſupra me nonnulla dicere memini.

Catalogus Rectorum Goslarienſium.

Cum jam de Volumetii ſucceſſoribus dicendum ſit, admonet me inſtituti ratio, ut Lectori beoevolo integrum hic communicem Rectorum catalogum, qui a felici eccleſiæ reformatione ſcholæ præfueruut:

Ante reformationem penitus ad Colophonem perductam Henricus Franke Haſſus Lutheranus. — Henric9 Franke

Jo. Guinterius Pontificius, de quibus ſupra ad ann. 1528. — Jo. Guintherius.

Poſt reformationem.

1528. Michaël Volumetius, de quo jam ſupra, Paſtor eccleſiæ SS. Petri & Pauli creatur. — Michaël Volumetius.

1542. M. Georgius Freidenbergius. E. Canonico SS. Simonis & Judæ Rector, Wittenbergam diſcedit 1548. — M. Georg Freidenberg.

1548. M. Johannes Salmuth, Wittenbergam rediit anno 1550. — M. Jo. Salmuth

1550. M. Johannes Neander Rector primum Zuickavieoſis, poſt Northuſanus, demum Goslarienſis vir doctiſſimus & Græcæ linguæ admodum gnarus, cum valetudine uteretur admodum incommoda, a Schoiaſtico munere in Walkeredenſe monaſterium mox rediit, privatusque vivere maluit, quam ſuis aliquo modo partibus deeſſe. Extat ejus epiſtola ad Michaëlem Neandrum Abbatem Ilfeldenſem, noſtro, ut videtur ſanguinis propinquitate junctum, in qua de adverſa ſua valetudine hunc in modum conqueritur: *Cum periculoſiſſimo corpuſculi mei morbo, videlicet capitis & oculorum fluxu miſero γεράνδρῳ nunc, neq; amplius, ut olim νεάνδρῳ militi, & veterano, & rude donando confligendum nunc eſt. Ἦμεν Τρῶες vere dicitur.* Καὶ πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι μιλήσιοι, κἀγὼ μὲν γὰρ ἦν ποτε, ἀλλ' ἐν τῷ νῦν χρόνῳ οὐδὸς πάντως λόγȣ ὁ Νέανδρος ἐστιν, *illo etiam nomine, quod verum ſit illud vulgo jactatum: Senectus per ſe morbus eſt, quam ſecundum poetam circumſilit agmine facto morborum omne genus.* — M. Jo. Neand. — *Mich. Neander, Form. ep. famil. p. 130.*

1551. M. Georgius Thymus Zviccavienſis eodem anno, quo præeſſe cœperat ſcholæ diſceſſit. — M. G. Thymus

1552. Adolphus Campius Duſſeldorpienſis usque ad annum 1555. — Adolph. Campi9.

1556. M. Johannes Glandorpius, Monaſterienſis, Hermanni illius Buſchii diſcipulus, vir & utriusque linguæ peritia, & poëtica laude, & criticæ, hiſtoriæque cognitione tam inſignis, ut ſuo ævo haberetur doctiſſimus. Extat ejus vita a Reioero Reineccio, genuino ejus diſcipulo, luculenter & accurate ſcripta, quæ tamen rarior eſt, & ſemel tantum mihi viſa in publica librorum auctione, ut adeo doleam, eam mihi jam non eſſe ad manus. Tum de hoc Reineccii opere, tum de ipſo Glandorpio audire hic juvat Davidem Chytræum, ita ad Henricum Meibomium in epiſtola gratulatoria diſſerentem: *De Hermanno Buſchio Marpurgi poſtea docente, illiusque ſucceſſore Glandorpio Monaſterienſi, Caſparus Rodolphus pronunciavit, nullos academiam Marpurgenſem eloquentiores viros, duobus Weſtphalis Buſchio & Glandorpio audiviſſe. Ac Glandorpii ingenium, doctrinam, profectiones, fidem ac dexteritatem docendi, in diverſis Saxoniæ & Weſtphaliæ urbibus ſingularem, popularis & collega tuus Vir cl. Reinerus Reineccius vita illius publice edita, jam pluribus notam & caram reddidit, addito etiam epithaphio, quod Henricus Sibæus Olphenius ipſi compoſuit: cujus poſtremum præcipue diſtichon argutum & repetitione ac memoria dignum videbatur:*

Lector amans Chriſtum, cubas hic Glandorpius, ille
Muſarum cultor Pieridumque oberi.

— M. Jo. Gland. — *Chytræus orat. de Weſtph. p. 16. Hamelm. vit. Buſch. p. 53.* — *Chytr. ep. ad Henr. Meib. p. 25. ap. Gœſium Op. de Weſtph. Hamelm. l. c. p. 56.*

Quem

Quem nunquam vivum Germania tota prehendit,
Defunctum tumulus continet exiguus.
Claraque quem parvi fecit Hervedia vivum,
Mortuus hic illi gloria ſemper erit.

Nec minus honorificum ipſum eſt Reineccii elogium, quod epiſtolis hiſtoricis præmiſit: *Nec plura vel hac de re vel de ipſo Glandorpio addenda putarim. Qua etenim Glandorpius fama in aliquot Saxoniæ civitatibus docuerit, qua auctoritate & exiſtimatione floruerit, ut ceteros taceam, teſtes tot diſcipuli ipſius eſſe poſſunt, quos paſſim reliquit, quorumque non pauci ſummis in dignitatibus collocati conſpiciuntur. Et plurimum eundem amavit Phil. Melanchthon, amavit Tilemannus Heshuſius, Doctor Theologus & in hac academia Profeſſor primarius, atque ubi Goslaria cum Glandorpio vixit, quamvis eccleſiæ Superintendens, tamen Scholaſticorum ejus laborum ſeu prælectionum diligens & fidelis* παραςάτης. Hic ergo tam celebris vir

Voſſ. l. 3. de hiſt. Lat. p. 713.
Caſel. ep. ad Jo. Roecium Coſſ. Goſl. p. 180. ap. Gœſ.

quem ipſe Voſſius *doctiſſimum* ſalutat, per agratis præcipuis Germaniæ academiis Brunſvigæ aliquandiu docuit magno cum juventutis fructu, quanquam tot obtrectatoribus, ut fieri ſolet, expoſitus, ut diutius ibi commorari ei non fuerit integrum, qua de re audire placet Caſelium, magnum illum ingeniorum cenſorem, & Glandorpio noſtro familiariſſimum: *Cum primo gymnaſio Brunſvigenſi præeſſet, fuit, ut audio, qui, quæ hic rectiſſime tradi juberet, non ratione bona, ſed imperio intempeſtivo mutanda decerneret: Sed ille impatiens tam iniquæ ſervitutis, abiit potius, quam ſe inſcitiæ ſubjiceret, homo tanta eruditione, qui in prima quoque orbis academia humaniores literas cum juventutis fructu maximo & ſumma cum laude ſua profiteretur. Turpe eſt, nec flagitio caret, ſi calones, quibus in impedimentis locus eſt, inſtructionem aciei & Imperatoris munus ſibi vindicent.* Inde Goslariam ad Rectoris munus vocatus admirationem apud omnes eſt conſecutus, ſchola tam præclare conſtituta, ut ex ea viri doctiſſimi certatim prodirent. En iterum Caſelil verba, cujus enim ore luculentius rem eloquar? *Hujus Glandorpii ad vos* (Goslarienſes) *adventu veſtræ civitatis ludum literarium ſive emendatum, ſive primum conſtitutum, nec ipſe dubito, & quiſque veſtrum cognovit rectius. Quam autem formam in docendis literis ſecutus ſit, ex ipſis ſtudiis innoteſcit. Procul abfuit, cum ab aliis non ſatis eruditorum aberrationibus, tum a novitiorum ineptiis, ſive abſurditates dicas: quæ maturioris ætatis erant, & propria academiarum, pueris inculcari, aut occini vetabat. Qui ſermonem intelligerent, qui ſcriptores legerent, eos in ſcribendo exercebat ad hiſtoriam alliciebat deguſtare, quæ capere poſſent, de liberalibus diſciplinis ſinebat, perfectiora ab aliis magiſtris capere jubebat.* Poſſem hic longum texere diſcipulorum catalogum, qui ex Glandorpii ſchola tunc prodierunt. Sed nolo hic eſſe prolixior, cum ſub incude mihi ſit hiſtoria literaria inferioris Saxoniæ, in qua & de doctis Goslarienſibus plura occurrent, ſi Deus vitam & otium fortunamq; paulo benigniorem conceſſerit. Interea unus inſtar omnium eſſe poterit Reineccius fulgentiſſimum illud academiæ Juliæ lumen. Is enim, ut ipſe in narratione de vita ſua refert, fama Glandorpii excitus Goslariam petiit, atque eum in quintum annum audivit, qua cum laude, ipſius Glandorpii teſtatur epiſtola commendatitia, Goslariæ d. XXIV. Septembr. Anno Domini MDLIX. ſcripta, quæ publice legitur, tum præmiſſa epiſtolis hiſtoricis ad Reineccium, tum Jo. Gœſii opuſculis de Weſtphalia inſerta, quemadmodum & in luculentiſſimæ orationis de hiſtoriæ dignitate exordio ipſe profitetur Reineccius, *quicquid in artibus, quicquid in linguis, quicquid denique in eo diſciplinæ genere, circa quod poſtmodum univerſum ferme ſtudium conſtiterit, hoc eſt, antiquitatis & hiſtoriarum tractatione profecerit, id potiſſimum ſe Glandorpio, Paxmanno, Pencero & Camerario debere.*

Narr. de vita R. Rein p. 22. ap Goſl.
Gland. ep. ſing. p. 226
ibid.
Rein. pref. ep. hiſt. & p. 45.
Hamelm. hiſt. eccl. ref. per Saxoniã Evang.
Reiner. Reinecc. Orat. de hiſt. dign. p. 10

Verum neſcio quod inclementius Goslariæ fatum Glaodorpium hunc nobis extorſerit. Etſi enim cum Heshuſio Superintendente ſatis amice vixerat, poſt ejus tamen diſceſſum colliſus cum M. Jacobo Macrino alias Groſſehans Superintendente, ſæpiusque ab illo publice reprehenſus, quod uxorem adulterii ſuſpicione dimiſſam recipere in thalamum nollet, eo demum affectuum intemperie actus eſt, ut & ipſe Steſichori graves camœnas vocaret in ſubſidium, epigrammatibusque acrioribus in Præſulem inveheretur. Quo factum eſt, ut anno M. D.LX. magno rei Scholaſticæ detrimento, officio moveretur. Unde Caſelius in laudata epiſtola: *Veſtra*, inquit, *Schola incommodo judicio factum, dimiſſo & iſtinc Glandorpio. Quiſquis hoc egit, tam male de veſtra illius ætatis pueritia meruit, quam, qui eum accerſivit, meruerat bene, quod optime factum fuerat meo judicio. Neq; non tamen ipſius diſciplinæ veſtigia atq; exempla relicta apud vos fuiſſe, ſic ratiocinor in eo, quod ab eo tempore recte fuere educati iſtic civium filii, & eorum condiſcipuli.* Goslaria Marpurgum diſceſſit, ibique Profeſſoris hiſtoriarum munere ornatus Hermanni Buſchii anteceſſoris ſui veſtigia tanta ſolertia preſſit, ut nemini temere æqualium concederet. De eruditione ejus ac humaniorum diſciplinarum cognitione plura jam diximus. Nunc de ejus in theologia profectibus quædam videntur commemoranda, ut qualis in ea fuerit, pateat dilucidius. Iuvene illo Monaſterii quoque [quæ patria illi erat] lux evangelii cœperat emicare, Bernhardi Rothmanni opera. Quemadmodum igitur magna erat civium Monaſterienſium cupiditas, in puriori hac doctrina proficiendi, ita & Glandorpius, miſſis Romanis ritibus, evangelicam do-

Digitized by Google

ctrinam Lutheri beneficio reſtitutam ſusceperat. Cum vero Rothmannus collegam nactus Hermanoum Stapredam, Anabaptiſtam, ad alios ſubiode atq; errores deſciſceret, prope abſuit, quio Glandorpius quoq; ab illo in ſacramentariorum opinionem traheretnr, niſi eo ſe contuliſſet Hermannus Buſchius, Glandorpiumque rectiora docuiſſet. Ex eo tempore tam conſtanter perſtitit io Lutheri ſententia, ur idoneus videretur anno M. D. XXXIII qui auſpiciis Joannis van der Wyk, tum Syndici Monaſterienſis una cum Hermanno Buſchio, Joanne Holrhuſio, Theodoro Bredevortio, Petro Wirthemio, Brixio, Nordano & Arnoldo Bertholdo adverſus Anabaptiſtas publice diſputaret, cujus colloquli acta Latioa civitate donata in lucem protulit diligentiſſimus Hamelmannus. Obiit Glandorpius Hervordiæ, ibiq; oſſa ejus requieſcunt, ſed ſatalem ejus horam exquirere oon dum potui.

Scripta ejus præcipua, [quis enim omnium diligentiſſimi vlri opuſculorum numerum ineat?] hæc notavi:

1. Diſticha ſacra & moralia, quorum liber prior Magdeb. 1559. Poſterior Ambroſii filii cura prodiit Baſil. 1576. 8. Commeotario de familia Julia annexus.
2. Commeotarius io Epiſtolas Ciceronis,
3. Commentarius io Julium Cæſarem. quam editionem tanti æſtimavic Chriſtophorus a Vicztum, uc elegantiſſimo hoc epigrammate Reinero Reineccio, a quo illam acceperat, gratias ageret:

R. Reinec. Ep. hiſtor. f. 18,

Reinerum pete, Muſa, literatum,
Qui, ne vel ſitus hos araneoſus
Fœdet, vel tinea leves perodant,
Producit veteres ſuoe libellos,
Quos olim Charitum cavis ſub antris
Plenos condidit eruditionis,
Delibavit, & ut tepente vere
Delibat nitidos per arva flores
Mellis mater, apis thymosque dulces,
Illi, cum patulas ſubibis ædes,
Optatam officioſa dic ſalutem,
Et magnas age gratias eidem,
Pro miſſo mihi Caſaris libello
Glandorpii monumenta continente.
Poſtremo numeros tuos, ad undas
Quos nuper Philyra mihi canebas,
Depromas, cupida legatque mente
Ora, perpetuum mei favoris
Sint ſignum, valeatque & ornet artes.
E muſeo Lipſia IV. *April.* MDLXXIV.

4. Deſcriptio gentis Antoniæ Romanas inrer ſamilias non poſtremæ per Jo. Glandorpium Scholæ Goslarianæ gymnaſiarcham Lipſ. 1557. 8. In hoc inſtituto, ſamilias Romanorum illuſtres evolvendi vix habuit parem, præter Voſioum, & qui e recentioribus hujus ioſtituta ſecuti ſunt. Doctiſſimam lucubrationem inſcripſit ampliſſimo Goslarienſium Senatui, hoc præmiſſo carmine, quo inſignia civitatis decoravit.

Romanas timuere aquilas Regesq; Ducesq;,
Tam generoſum illis a Jove robur erat.
Hanc quoque Goslaria fulgentia ſigna tuentem,
Inde ſuos ortus ſcito & habere decus.
Aſpicis, ut biſido meditetur prælia roſtro
Et ſubvecta alis unguibus immineat.
Invitare cave, ſciat hoc te velle, periſti,
Impune hanc aquilam nemo laceſſit iners.

de qua dedicatione eleganter Caſelius in epiſtola laudata: *Gentem Antoniam cum perfeciſſet, ad vos* (Goslarienſes) *miſit, gratum haut dubie ampliſſimo ordini veſtro munus, uti per ſe ſplendidum & hiſtoria Romana Lectori utile eſt: atq; hic viri labor in perpetuum ſerviet rei literariæ. Non ſinent enim Muſa tam accurate factum eleganterq; perfectum opuſculum unquam aboleri.* Meditatus quoque fuerat ceteras Romanorum ſamilias eadem induſtria enarrare. Sed optimi viri conatibus obſtitit vitæ brevitas, & iniquiot, qua exercebatur fortuna. Affectam tamen propemodum habuit alteram de genre Julia diatribeo, quam morte præventus, licet ipſe edere non poruerit, edidit tamen filius Ambroſius Baſil. MDLXXVI recuſam Pariſ. 1634. 4. Ut adeo reſarcita quodammodo videatur jactura, quã Caſelius hunc in modum ſalſis, ut ita dicam lacrymis deplorat: *Etſi autem præter unam & forte alteram familiarum nulla extat, tamen pleraque obſervaſſe, & in ordinem redegiſſe, ſcriptori fides cur non habeatur? cum unus idemque labor ille fuerit: Perficere autem per ætatem quidem potuiſſe puto, per fortunæ iniquitatem non potuit, niſi quorundam inſcitiam obſtitiſſe egregiis viri conatibus cenſeamus, quamoa eſt non temere ſuſcepta ſuſpicio. Cum fere ad finem perduxiſſet gentem Juliam, deceſſit in patria, quam ego partem & ceteras reliquias periiſſe, ſive ſurreptas ſane doleo.* Rectius rem perſpectam habuit Rein. Reineccius, qui ita de utraque Glaodorpii lucubratione judicat: *Hujus Glandorpii non niſi de Antonia & Julia familia Commentarii in lucem prodiere, ceteris hactenus ſuppreſſis. Quæ res Ambroſio filio curæ eſſet, non ſemel ei adhortatores fuimus. Nam quales credi oporteat, de publicatis, quibus nihil poteſt eſſe perfectius, planum ſit.*

Caſel. ep. cit.

R. Reinec. orat. de hiſt. ejusq; dign. p. 169

5. Onomaſticon Romanum Voſſio hioc inde laudatum.

1560. M. Matthæus Absdorffius, Bernburga Anhaltinus, Vir & Theologiæ & bonarum artium peritiſſimus, & ad majora a faris deſtinatus. Poſitis eoim apud nos anno MDLXIII. rei Scholaſticæ faſcibus, ſuſceptoque Quedlinburgi Rectoris munere, transacto biennio Superiotendentis & Concionatoris Aulici munus ibidem obriouit, quod cum ad anoum usque MDCIII. magoa cum laude ſua geſſiſſet, ſenio confectus demum depoſuit, ſequente anno pie placide.

M. M. Absdorff. act. Quedlinb. Cont. n. 17. M. Marci Schulteti Orat. de Anna Abbat. Quedl. factis & obitu.

ćideque vita functus & in æde S. Servatii honorifice ſepultus.

M.J. Rigemann. 1564. M. Joachimus Rigemannus Stetinenſis, Hamelmanno nonnunquam Brickmannus, in patriam revocatus, anno 1568. cum prius tragœdiam de innocentibus infantibus magno cum applauſu egiſſet.

N.Sulzl. 1568. Nicolaus Sulzius Sangerhuſanus Paſtor Stetterlingenburgenſis factus anno circiter 1576.

M.J.Hellevach. M. Jacobus Hellevach Goslarienſis Paſtor eccleſiæ SS. Petri & Pauli factus anno 1582.

M. St. Kampferbek. 1582. M. Srephanus Kampferbek Velthuſenſis anno 1584. Hellevachio in paſtoratu SS. Petri & Pauli ſucoedit, ubi hoc ejus extat epitaphium:

D. O. M. S.

Revcrendus & Opt. Vir ſineera pictate, doctrina & Virtute praſtantisſimus Dn. M. Stephanus Kanferbck Velthuſenſis, qui & Schelaſtica diſciplina in hac nrbe mederator peritisſimus, & eccleſia in hoc templo SS. Petri & Pauli App. Paſtor vigilantisſimus fuit, bonis omnibus carus, ſuis deſideratus, in ipſo atatis flore annum agens vigeſimum nonum. Anno Chriſti Servateris M. D. LXXXV. menſe Junio. D. XIV. in functiene pia pie defunctus ad cæleſtem Dei & beatoram Angelorum conſuetudinem migravit.

Epitaphium.

Qui tenrram culta formavit ſedulus arte
Ætatem, cœli ſemina fulcra ſeli:
Quique ſacrum Chriſti bene rexit Paſter ovilè
Fecit & officii munera juſſa ſui,
Hic Kanferbecius ſitus eſt: florentibus annis
Quem parcens nulli parca maligna tulit.
Quantum iſto fecit properate funere damni
Grex ſacer, amiſſum jure flet ille decus.
Hic etenim nerat cæleſtis dogmata verbi,
Omnia de veris fontibus hanſta Dei.
Perque artes caput extulcrat, doctasque camœnas,
Quis ſine tractari res bene ſacra nequit.
Mente gravem premta decerabat gratia lingaa
Grata gregi fandens fulmina grata Dee.
Vita erat exemplum ſanctum & venerabile merum
Sephroſynes jangens cum pietate decus
Vitam dignus erat multos preducere in annos,
Sed cœlo haud mundo debitus ille fuit.
Non ergo ereptus nobis, ſed ſede receptus
Ætherae, fruitur jam propiore Deo.
Hosque inter munde, qui ſunt pia jura profeſſi
Splendorem clari ſideris inſtar habet.
Militia exacta palcra de frende coronam
Exſpectat, ſemper cui ſuus extat hones,
Multa viri virtus extentes vivet in annes
Obruit haud illam, quod tegit eſſa, ſolum.
Qui Chriſte vitam & virtuti accommedat omnem
Huic famam virtus conferct, aſtra Deus.

M.J.Reccius. 15584. M. Johannes Reccius, Goslarienſis, vir Græcę & Latinę doctiſſimus, Poëta non ultimis annumerandus, & majora præſtiturus, niſi fortuna ei ſummam in republica noſtra dignitatem deſtinaſſet. Lucem hanc primum adſpexit VI. id. Januarii anno MDLVII. Avo uſus Johanne Reccio Oſterodano, ſcholæ ad S. Sepulcrum Goslarienſe Magiſtro, poſtea conſule Goslarienſi: Patre itidem Joanne SS. Theologiæ Baccalaureo, qui tamen privatæ vitæ ſorte contentus ſibi vixit, mox turbato naturæ ordine, ante parentem extinctus, relictis tamen, præter Johannem noſtrum, quinque filiis *Nicolao, Tilemanne, Brunone, Mathia*, & *Chriſtiano*. Juvenis formandum ſe tradidit Matthiæ Bergio, Rectori ſcholæ Catharinianæ Brunſvicis celeberrimo, cujus ductu tam celeriter profecit, ut undevigeſimo ætatis anno Roſtochium peteret, Davidis & Nathanis Chytræorum præcipue uſus inſtitutione, atque in intimam deinde eorum familiaritatem admiſſus. Inde Wittebergam eum fama doctorum traxit, ubi anno MDLXXIX. Magiſtri honorem cum inſigni laude ſuſcepit. Eodem tamen anno Brunſvigam, ad capeſſendum Conrectoris munus evocatus, Bergio Præceptori collega datur: eoque moleſto officio ad annum usque MDLXXXIV functus eſt, quo a Goslarienſibus ad moderandam rem ſcholaſticam repoſcitur per Theodoricum Holzhuſium Superintendentem ſolenniter introductus. Cum vero ejus prudentia ac eruditio ex omnibus ejus actionibus eluceret, indignum viſum fuit Patriæ Patribus, ut in umbra ſcholaſtica conſeneſceret. Protractus itaq; in lucem & in ſenatum cooptatus primo *Conſiliarii* & *Inſpectoris ſcribarum*, mox *ſexviri* honorem geſſit, donec annn MD. XCVIII Conſulatum impetraret, in quo viginti & novem annos non ſine ſumma laude exegit, mortalibus exemtus anno MDCXXVII die XXII. Februarii, ſeptuagenario major & undecim liberorum parens. Ex quibus præcipue Joannes J.V.D. Comes Palatinus Cæſareus & Eques Auratus celebratur, cujus quam elegans fuerit ingenium, vel ex hoc ejus epigrammate anagrammatico incluto heroi Axello Oxenſternlo oblato, patet:

Schœner. mark. conc. Funebr. Gosl. 1628.

AXELIUS OXENSTERNIUS

Αναγραμματιζόμενος

INTRAS CEV LUX EX SIONE. Carm. edit. Francof. 1623.

Vidimus Arctenum ſplendenti lumine ſolem,
Qui poſtquam petiit cœles, victricibus armis.
Intras Axelius ceu dux exorta Siene
Sic lux poſt tenebras, ſic pax poſt turbida bella.

vel

Ceu lux ex cœli ſurgit regionibus orta
Altera ſic intras fulgens lux orta Sione
Quæ ſibi non certa hinc promittit munia pacis

J. R. D. Goal.

Cui fratris luſui pari arte ſuccinit Georgius Reccius:

AXELIUS OXENSTERNIUS.

ἀναγραμματιζόμενος

EN LVX EXISTIS, NOS SERVA.

Ut veniente die recreantur, quotquot ab atra
Nocte tenebantur, quaſi corpora mortua, ſomno,
Sic pulſis bellis optata & pace reducta,
Erumpunt homines in talia verba: ſalutis
En lux exiſtis, radiis fulgentibus orta
Pondere nos ſerva preſſos varioque labore.

Sed & ad patrem redeundum eſt. Hic quantus fuerit non aliunde rectius diſcas, quam ex Caſelii epiſtolis, quo viro noſter uſus eſt quam familiariſſime, ejusq; carminibus, quæ ingenium ſpitant feliciſſimum. Plura non edidit, gravioribus reip. curis, variisque etiam legationibus impeditus, de re tamen ſcholaſtica & opera ſua & conſilio tam præclare meruit ut non temere pronunciatum ſit a Caſelio: *In hoc* Caſel. ep. cit. p. 181. [labore ſcholaſtico:] *Cum tu non minorem operam, Recci, & æque felicem navares civibus tuis, patria Te ex illo perhoneſto loco in altiorem gradum civitatis ſuſtulit. Patres enim Te in Senatum legerunt, & brevi interjecto ſpatio Conſulem deſignarunt. Tu vero ex eo tempore, non minus Tibi cura habuiſti educationem juventutis, quam graviſſima illuſtris* Laus Scholæ Goſlarienſis. *veſtræ reip. negotia.* Sed & ejus potiſſimum cura factum eſt, quod eo vivente ſchola noſtra excelſiſſime floruerit, laudemque haoc meruerit ejusdem Caſelii: Caſel. oratio in Jo. Nivin. protecclis. Parchim. Helmſt. 1612. Id. epiſt. ad Jo Kuhnen Helmſt. 1612, 4. *Laudo Goſlariam Imperialem ubi Magiſtratus de educatione omnia præclare conſtituit, cives ſuos educari jubent, ut & aliis benefaciant tenuioribus, Eccleſiaſtæ conſilio & cohortatione occurrant, nihil negligant educatores, traditis elementis bonis & neceſſariis, detenta in carceribus modeſtia adoleſcentia, de quo genere ſolo ſpes eſſe pietatis non ſimulata poteſt.* Quemadmodum & alibi Joanni Kunen Goſlarienſi Contrectori Parchimenſi ita gratulatur: *Gaude igitur, quod in Imperiali rep. natus, ubi, juſtitia locus, & educatio recta juventutis eſt ad virtutem, idque in literis, quod tui ſe iſto ingenio miſere in ludum literarium patria, quo non eſt inſtructior rectius neq; melior in Saxonia.*

M. Jac. Olvenſt. 1593. M. Jacobus Olvenſtedt Burgenſis Helmſtadium diſceſſit, a. 1598.

Mart. Baremius. 1598. Martinus Baremius Brunſvicenſis, qui in ſuis lucubrationibus anagrammatico hoc ænigmate Μὸρσιμον ἅ ςιβάρη nomen ſuum ſæpius ſolebat occulrare. Caſel. l. c. p. 181. ſq. Gebhard. progr. de Scholaſticarei ſtatu Brunſv. 1695. 4. Sciopp. l. 4. ſuſp. lect. epiſt. 13. p. 209. Vir erat doctiſſimus, de quo dubites utrum philologi ac poëtæ, an theologi partes expleverir rectius, in utroque certe erudirionis genere ita verſatus eſt, ut excelleret: Cujus rei non aliud extat teſtimonium luculentius, quam Scioppii judicium. Cum enim hic accerrimus literatorum cenſor neminem ſine nota dimitreret, Baremii tamen ingenium probavit, eumque epiſtola ſua dignatus eſt, cujus exordium libet adſcribere: *Præclaram eruditionem tuam nunquam mihi ſatis collaudare quivit eruditiſſimus noſter Rittershuſius. Et quando ea utimur invicem amicitia, ut eadem velimus, nolimus, eosdem amicos communes habeamus, faciundum mihi putavi, ut & te inter ceteros viros doctiſſimos & homines amicos judicem mearum ineptiarum arbitrumque caperem.* Scholæ primum Martinianæ Brunſvigæ præfectus incredibili ſolertia hoc Saxum volvit, cum Huſtetho collega. In ipſa tamen anniverſaria examinis ſolennitate dimiſſus anno M. D. XCIIX. Goſlariam in Olvenſtedii locum evocatur, non ſine magno Patriæ detrimento. Qua de re denuo præſtet audire Caſelium in laudata ad Reccium epiſtola ita diſſerentem: *Tua potiſſimum cura factum eſt, ut Baremius, Græcis literis ita præclare, uti Latinis præditus, Brunſviga accerſeretur. Eum ego tum mirabar dimitti, facta permutatione, cujus mirum ni auctores interea pœnituerit. Baremius enim & Huſtethus, cives ipſi teneram patriæ pubem erudierant literis, ut a nemine rectius, & majore fide potuerit. Verum in omni genere uſu venit, ut quæ bona aut mediocria ſunt, æquis oculis non adſpiciamus, donec deteriora ſucceſſerint.* Muneri huic Scholaſtico biennium modo præfuit, ad Paſtoratum quippe SS. Coſmæ & Damiani vocatus cum a Buntingii diſceſſu Superintendentibus carere decreviſſet Senatus. Obiit anno M. DC. XXV. qui ipſi ſeptuageſimus ætatis fuit. In utriusque linguæ poëtica facultate quantopere excelluerit, innumera ejus docent carmina, pie non minus, quam acure ſcripta, digna ſane, quæ publice legerentur. Eminenr in his

Ejus Scripta.

1. Strena ad Ampliſſimum & Clariſſimum Dn. Conſulem M. Joannem Reccium Mæcenatem. Goſl. 1611. 4.
2. Idyllion in nuptias Clariſſimi nobiliſſimi magnificique viri Dni. Theodorici Behrii Equites Livo. Saxonis. Goſl. 1609. 4.
3. Idyllion de reconciliatione Theodoſii Magni Imp. & civitaris Antiochiæ ex Joh. Chryſoſtomo ad clariſſ. ampliſſ. optimum virum D. Johannem Reccium JCtum Coſ. Patriæ Goſlariæ, amicum & Mæcenatem ſummum. Goſl. 1606. 4.

quod quidem ultimum carmen tam eſt eleganter ac pie ſcriptum, ut ejus lectione vix poſſim ſatiari. Paucis dicam operæ prerium quis facerer, ſi quæ ſelectiora Glandorpii, Baremii & Nendorpii carmina uno faſciculo conjuncta publicaret, cui quidem e meis collectaneis non pauca liceret ſuppeditare.

Digitized by Google

M.J.Nendurfii vita.
Conc.fun. Jo.Nend. Goſl.a M. J. Trumphio habita. Goſl. 1647. 4.

1600. M. Johannes Nendorfius, Verdæ patre Lothario in lucem editus anno MOXXV. d. XXVI. Januarii, ab avo literarum amantiore ſtudiis theologicis deſtinatur. Hinc puer ſtatim Detlevi Raſcii Rectoris Verdenſium celeberrimi diſciplinæ traditus tam celeriter æquales antecellere cœpit, ut ceteris in exemplum propooeretur. Mox in Helmſtadienſem Academiam miſſus Caſelio & Cornelio Martini, illis totius Germaniæ tunc eruditorum coryphæis, totum ſe dedit, tamque illis fuit in delicis, ut Caſelius eum in domum ſuam recipere ejusque conſuetudine coram frui non dubitaret. Magiſtri deinde titulo anno MDC. ornatus a Senatu noſtro in Baremii locum accerſitur, quam ſpartam ita doctrina ſua atque induſtria quadraginta ſeptem annos ornavit, ut eum non Saxonia ſolum, verum etiam tota Germania, ipſaque Svecia ſuſpiceret atque admiraretur, illuſtresq; viri filios ei certatim traderent perpoliendos. Ut enim non longum hic texam diſcipulorum illius catalogum, anno MOCIV. eum docentem audivere Svanto Stur, Comes in Weſterwick & Stegeholm, Baro de Hornholm & plures e Suecia equites; anno MDCXX. duo equites Livoni, tantusque equitum Germanorum numerus, ut ejus domus ſeminarium quoddam eruditæ Nobilitatis videretur. Trium uxorum maritus decem liberos ſuſtulit, quorum pleriq; turbato naturæ ordine peſte ante parentem ſublati ſunt. Nec reipublicæ defuit, ſuſcepta anno MOCXXXII. legatione, tum ad Ludovicum principem Aohaltinum & Regis Sueciæ per Germaniam Legatum, tum ad Andreſſonium, Commiſſarium Suevicum generalem, apud nos, quæ reipublicæ intereſſe videbantur egregie curavit. Demum ſenio languens viribusque omnibus defectus anno MOCXLVII. d. XXIII. Febr. ſeptuagenario jam major diem obiit ſupremum. Hujus viri tot fuerunt ornamenta, ut ea dicendo aſſequi vix poſſe videar. Prodeat itaque denuo Magnus ille Caſelius, dignus Nendorfii virtutum præco: *Baremio apud nos ad ſacra vocato munus iſtud gerit Nendorphius, quod cum ſuſciperet, hortabar familiarem, caveret, ne juvenis doctiſſimus & poëta cultiſſimus anteceſſorum quopiam videretur inferior; enitere tur etiam æquare præceptorem Raſcium, quem & in hac epiſtola & alias laudavi hac de cauſa .... Etſi vero ad imitandum in hoc genere magiſtrum ſe oompararat Nendorphius; tamen & ipſe didicerat optimam rationem erudiendæ pueritiæ, & peritiorum conſilia exquirit etiamnum ſedulo, quare recte gerit hoc munus, certe ad ſcapum collineat proxime. Non ſolum enim νεωτεριζόντων nugas repudiat, ſed diligenter cavet, ne declinet a recta via in ſalebras, aut aliena diverticula, non oſtentat neque declamationes grandes, neque diſputationes ſubtiles, cum exerceat adoleſcentulos nihilominus: non obruit ingenia & memoriam primæ ætatis, quæ tamen non ſinit obſoleſcere: non varietate lectionum mentes diſcentium diſtrahit, quibus tamen apponit quaſi alimenti, quod ſatis eſt: non hæret in una pagella menſes aliquot, nec facit acervos commentariorum, cum tamen inexplicatum nihil relinquat, hæc & alia incommoda dum avertit, ſternit ad literas viam & faciliorem & rectiorem, id quod bono cedit veſtris civibus & veſtræ denique civitati.*

Elogia ejus.
Caſel. ep. ad Recc. p.182. ſq.

Nec minus dignum notatu eſt ejusdem Nendorfii elogium, quod laudatiſſimus Caſelius odæ ejus, nuptiis Crannichfeldii ſcriptæ præfixit: *Nunc vero & lege & familiaribus tuis legendum da Johannis Nendorfii carmen, magni ingenii & ſingularis doctrinæ juvenis, poëtæ elegantis, quem his nominibus, ſed multo magis ob animi morumque probitatem & ſtudium virtutis amo & a bonis amari cupio.* Omitto hic cetera Caſelii æque ac Profeſſorum Helmſtadienſium elogia, quibus optimum virum ornarunt, tum cum ſponſam domum duceret, ſimulque lauta poetica cingeretur. Prætereo Caſelii alteram epiſtolam ad Reccium Coſ. Goslarienſium exaratam, in qua has Nendorfii laudes legas ampliſſimas: *Nendorfii ſcribendi venam (mitto enim nunc cetera) non ſolus probo, ſed cum primis etiam regia Imperatoris, eximia doctrina cenſores, qui adeo ipſum lauru poetica dignum conſuerunt. Nec tamen hoc ornamentum oſtentat Nendorfius, ut eſt homo modeſtus, contentus ea præſtantia, quam nobis re ipſa probat.* Hæc Caſſelii teſtimonia, qui parvi habenda exiſtimet, ne ille nec virum hunc noſſe, nec quantum interſit laudari a laudato viro videtur intelligere.

Jo. Nend. ode nupt. Wilh. Crañichf. patrit. Erfurd. Helmſt. 1597. 4.

Scripta Joh. Nendorfii:

Scripta illius præcipua.

(*) Non fuit Nendorfius ex eorum numero, quibus digiti pruriunt, aut ſcriptorum copia ſuam prodere inopiam libet. Hioc pauca ſcripſit, ſed eximia & ætatem latura, cetera domi ſuæ preſſit magno ſtudio, nec quicquam fere, præter carmina edidit, quorum ingentem ſervo faſciculum. Suis uſibus magoo ſtudio conſcripſerat Logicam, Phyſicam, Aſtronomiam, Arithmeticam, aliaque diſciplinarum ſyſtemata, quæ tamen, quem io angulum projecta ſint, cum ignariſſimis ſcio. Interea inter editos, ab illo libellos eminent:

1. Aſotus, comœdia admodum feſtiva qua literatorum quoque nævos ſalſe perſtrinxit.
2. Syntaxis Græca.
3. Doctrina de tonis Græcorum.
4. Meditatio amiſſæ & reſtitutæ hominum ſalutis ex ſermone D. Bernhardi

ad

ad feſtum annunciationis Mariæ carmine expreſſa. Goſl. 1605. 4.

5. γενεθλίακον σωτῆρος conſecratum magnifico nobiliſſimoque viro Dno Henrico a Cramm in Volkerſen unde Olber. Goſl. 1612. 4.

6. προςφώνησις ad Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dn. Guſtavum Adolphum Svecorum, Gothorum & Vandalorum Regem potentiſſimum. Goſl. 1632. in charta regia.

7. Schöner Bericht des theuren und hocherleuchten Mannes Doct. Martini Lutheri, wie ſich ein jeder in Sterbens Zeiten verhalten / ob und wie weit er die Peſt vergifftete Orter und Perſonen meiden und fliehen möge. Item M. Jo. Nendorfii Ludi Goſlarienſis moderatoris carmen ejusdem fere argumenti. Goſl. 1609. 4.

8. Narratio non minus brevis, quam vera, qua exponitur, quomodo civitatem Imperialem Goſlariam a6. 1626. die 24. Martii noctu horam circiter 1. hoſtes inopinati deſubito invaſerint, tormentis verberarint, eaque oppugnatione in primam usq; lucem protracta, tandem nebula tecti receſſerint, cæſos ſecum aſportarint, urbem, quanquam inviti, valere juſſerint. Deo ſoſpitatori conſecrata. Goſl. 1627. 4.

9. Επινίκια ſive carmen in ſolennem celebrationem XXIV, diei Martii, quo Deus O. M. civitatem Goſlarienſiũ ab invadente & jã propugnacula quatiente inopinato hoſte ſuo clemẽtiſſime liberavit, ſcriptum & inſcriptum ampo Senatui populoq; Goſlarienſi. a. M. Jo. Nendorf. Verdenſi, Scholæ Goſl. Rectore. Goſl. 1627. 4.

Harum lucubrationũ quæ fama fuierit, non aliunde rectius, quam ex Nendorfii concione funebri conſtat, ubi hæc leguntur. Als er Anno 1626 auff befehl eines Ehren Veſten Rahts den anfall dieſer Stadt gar nervos und zierlich in lateiniſcher Sprache / ſo wohl ligata als proſa oratione beſchrieben / und ſolches an den Käyſerlichen Hoff gebracht / hat er damit groſe Ehre und Lob eingelegt. Es haben ſich die Käyſerichen hochanſehenlichen Herrn Räthe darüber verwundert und geſagt / ſie hätten nicht gemeint / daß ſie zu Goslar ſolche gelehrte Leute hätten / ſie ſolten den Mann wohl in acht nehmen / ja ſie ſelbſt / wenn er Beliebung dazu trüge / ihme eine vornehme Beſtallung zuwegenbringen wolten.

F. Hagius 1647. Franciſcus Hagius Brunſvicenſis, Conrector primo Goſlarienſis, mox Rector Schœningenſis, demum Goſlariam ad Rectoratum revocatus munere hoc cum laude per quinquaginta & duos annos geſto ſenio confectus obiit. a. 1679.

M. Hanneman. 1679. Michaël Hannemannus Wernigerodanus vir doctiſſimus, ſed cui vitæ brevitas & valetudinis incommoda vetuere ſpes inchoare longas. Obiit cælebs anno 1684.

1685. Georgius Andreas Wizmannus, Goſlarienſis, primũ Conrector mox Rector Scholæ patriæ, inde quæſtor civitatis & paulo poſt in ſenatum lectus hodienum muneribus ſuis in curia cum laude fungitur; M. A. Wizmann.

1697. Theodorus Gruſſenberg, vir doctiſſimus & longiore vita dignus ex Profeſſore Gottingenſi Rector Wiſmarienſis, ac paulo poſt Goſlarienſis ſcholæ creatus inſignem nominis ſui famam reliquit. Sequente tamen anno in miniſterium cooptatus, Paſtorq; SS. Petri & Pauli renunciatus ne integrum quidem annum in hac dignitate exegit, Vita functus anno 1699. atq; inſigni epitaphio a Joanne de Dransfeld Pædaggiatcha Gœttingenſi ornatus:

En Monumentum
Viri reverenda dignitate
excellente doctrina
vitaque ſanctimonia conſpicui
DN, THEODORI GRVSENBERG
Parentibus piis ac honeſtis
Gœttinge viventibus
Nati Anno M. DC. LI. die XXVII Sept.
Prof. quondam Gr. & Hebr. L.
Poſt Philolog. & Conr. in El. Pad. Gotting.
Tum Scholarum Wismar & Goſl. Rectoris.
Demq; Eccleſiaſta Goſl. ad DD. Petri & Pauli.
Qui ſane non fuit e Vulgo Eruditorum
Solide quippe doctus præter S. Theologiam,
Sapientiam Socraticam
Linguas Principes
Diſertus orator, Poeta caſtus & elegans,
Et quod caput eſt Recti exempli Chriſtianus
Qui vero
Aetate nondum feſſus annis nec gravis
Poſtquam vixerat annos XLVII Mens. V. & totidem dies.
Mortali hac exceſſit vita
AN. cIↄ. Iↄclc. Die III. Martii,
Qui menſis magnis quibusdam Viris fuit fatalis;
Exemptus autem
Mali mundi mille fraudum anfractibus
In cœlo fulget Sideris inſtar
Qui in terra fuit
fidelis Doctor
Qua juventa ſtudioſa, quà Eccleſiæ.
Collega ſuo quondam Gottinga
fido f. J. a Dransfeld.

1698. Auguſtinus Carpovius Cœslino Pomeranus amicus meus integerrimus hodienum Saxum hoc volvit, cui integritatem virium uberrimamque divini Numinis benedictionem pius quisque mecum apprecabitur. A Carpovius.

En igitur Rectores Lycei Goſlarienſis, cujus & Conrectores Subconrectores ceteroſq; collegas eadem cura deſcibere hic ani-

animus erat, niſi vererer ne antiquitates hæ in nimiam molem excreſcerent.

Anni Chriſti 1543. 1544.

Caroli V. Cæſ. 24. 25.

Ab. V. C. 630. 631.

Comitia Norimb. *Sleidan. l.15.p.419. Sekend.l.3 §.102. p.416.*

PRocedebant appetente hoc anno comitia Norimbergenſia, quæ ſuperiori anno indicta & ſubinde dilata menſe demũ Februario inchoara ſunt. In hoc legatorum congreſſu [pauci enim evangelicorum Principum acceſſerant] cum de bello Turcico, tum de Henrici inprimis Ducis Brunſvicenſis expulſione actum eſt, magna utrimque animorum commotione. Arbitros ſe in hoc negotio obtulerant Duces Bavariæ, quos ipſi quoque evangelici in literis defenſoriis ſupra memoratis receperant. Sed quo minus res procederet, in cauſa erat Leonhardus Ekius, Bavarorum Conſiliarius, purioris doctrinæ hoſtis acerrimus, quippe qui tam iniquas conditiones proponebat, ut eas ſine ſuo periculo fœderati recipere non poſſent. Nec felicius res ab ipſo Ferdinando rentata eſt, legatis anguſtiam temporum excipientibus. Prodiit demum comitiorum decretum, quod cum Proteſtantibus non ſatis æquum videretur, interpoſita proteſtatione legati deprecati ſunt.

Pericula evangelicis iminentia.

Interea Goslarienſes recuperatis non ſolum venis metallicis, verum etiam cœnobio Frankenbergenſi, ad priſtinam civitatis ſuæ ſelicitatem videbantur adſpirare. Ex adverſo tamen tot ac tanta imminebant pericula, ut non poſſent non ttepidare, quoties Henrici minæ veniebant in mentem. Certe metus is communis evangelicorum erat, atque ipſe Elector Saxoniæ, ceu ex illius literis, a Sekendorfio excerptis, patet, in iis tum verſabatur anguſtiis, ut ei præſagire quodammodo videretur animus quæ deinceps ſecuta ſunt. Nec tamen interea ſibi deerant ſœderati, rebus per ducatum Brunsvicenſem ita conſtitutis, ut parum metuendum videretur, quantumvis Dux minaretur.

Frankenberg. ablata reſtituuntur.

Ceterum extat ex hoc anno reſcriptum Conſiliariorum Gvelpherbytanorum, quo nomine ſœderatorum principum monialibus Frankenbergenſibus quicquid iis ſylvarum, decimarum, aut proventuum interceptum fuerat, reſtitui jubent:

UNſern freundtlichen Dienſt zuvor Erſamen / weiſen beſondern gueten Freunde / uns ſeindt zwey eure vorbittlich Schreiben / So Ihr an uns vor die Priorinnen und gantze Verſamblung des Jungfrauen Cloſters Franckenberg / binnen Eurer Stadt gethan / des einen Datum ſtehet Montags nach Trinitatis / des andern / Sonnabents dem andern Tag Junii zue Goſzlar / Jungſtverſchienenen zuekommen / die haben wier geleſen / und daraus vernommen / weſz ſich gedacht Cloſter Ihrer Holtzungen / Zehenden / Huetze / Trifft / undt anders halben / uber etliche Haupt- und Ambtleute / desgleichen die Forſter / beclagen / daſz ihnen an denſelbigen Eintracht und Vorhinderung geſchehen ſoll / Nun weren wir gantz geneigt geweſen / Euch auf ſolche Eure Schreiben alsbaldt zuverandworten. So ſind wier zum theill unſerer obliegenden geſcheffte halber verhindert / auch zum theill darumb auffgezogen worden / daſz wir ſolcher Ding keinen bericht gehabt / wie es darumb mochte gewandt ſeyen. Weil wier uns aber zuem theill darumb erkundet / So thun wier Euch hiebey liegendt ein offen Mandat an die Bevhelhaber / under welcher Ampten gedachten Cloſter / die Verhinderung begegennen ſollen / haltende zue ſchicken / und ihnen dariñe bevhelen / wo eſz unbilliche beſchwerungen wheren / daſz ſie dieſelbigen abſchaffen / und in änderung bringen ſolten / dan unſer gnedigſten und Gnedigen Chuer und Fürſten zue Sachſen undt Heſſen / und gemeiner Chriſtlichen vor Ein / auch unſer Gemüett und meinung nicht iſt / Solchem Cloſter oder auch Jemandts anders / etwaſz wieder die billigkeit endtziehen zue laſſen. Solte es auch hierumb deromaſen gewandt ſeyn / daſz dieſe gebrechen Vorhöer undt beſichtigung vonnoten / ſo wollen wir uns nach endtpfangenen Bericht deromaſen wiſſen zue erzeigen / daſz ſich obgemeldt Cloſter zuer Billigkeit nicht ſoll zue beklagen haben. Daſz wolten wir euch hierwiederumb freundtlicher meynung nicht bergen / undt ſindt euch zue freundtlichen Dienſten geneigt / Datum Wulffenbüettel dem VI. Junij Anno XLIIJ.

Verordtnete Stadthalter undt Rhete
zu Wulffenbüttel.

Den Ehrſamen / weiſen / unſern ſondern guetten Freundten Bürgermeiſtern undt Rhattman der Stadt Goſzlar.

Ex quibus literis ſatis aperte colligas, Senatum pulſo Henrico Duce, monaſterii Frankenbergenſis Advocatiam ſibi pleno jure vindicaſſe, eamque exercuiſſe, tamdiu, donec Dux, interjecto tempore, ditionibus redditus, novam Goslarienſi civitati transactionem extorqueret, qua tam hoc cœnobium, quam metallifodinæ in Ducum antiquorum quippe poſſeſſorum rediere poteſtatem.

Comitia Spirẽſia.

Sleid. l.15. p.435.ſqq. Sekend l.3 §.113.p.473 Maimb. l.3. hiſt. Luther. Sect.18. Paul.Sarp l.1.deConc. Trident. p.173. Florin. Raimund Part.3. hiſt. hær. p.457.ſqq. Hortenſ. l.1. de bell. Germ. p. 450.

Proximo ineunte anno Cæſar diutius abſens in Germaniam rediit ad comitia Spirenſia, quæ ſuperiore jam anno Genuæ verſatus indixerat. In hisce comitiis, ad quæ Elector quoq; Saxoniæ aliique Evangelici Principes ipſi venerant, mitem admodum ſe præbuit Imperator, ſive quod diſſimulanda in præſens conſilia putaret, ſive, quod Gallo ſibi imminente evangelicos irritandos non putare. Actum in præterea de expulſione Henrici Ducis, cujus reddenda tum ratio erat a Proteſtantibus. Initio equidem Elector Saxoniæ & Philippus Haſſiæ Landgravius ſolenni proteſtationis formula Henrici admiſſionem in Comitia deprecati ſunt. Cui deinde Henricus aliam objecit proteſtationem, qua Electorem Saxoniæ & Landgravium a ſe pro Imperii Principibus minus agnoſci profeſſus eſt. Verum neutro ideo excluſo, res ita ferebat, ut Landgravio Haſſiæ proximus ab Henrico locus obtingeret. Cum itaque periculum eſſet, ne res ad manus inter eos deveniret, ſurrexit ex ordine Joannes Palatinus Comes Simmerenſis, & de jure prioris loci, quem reliquerat poteſtatus, medius inter Henricum Brunſvicenſem & Landgravium conſedit, idque juſſu Cæſaris feciſſe rum ferebatur. Cœpit ex hinc acriore inter utramque partem ſtylo contendi, Saxone & Landgravio Henricum non modo oretenus graviter accuſantibus, verum etiam prolixo recitato ſcripto, in quo omnia quæ in Proteſtantium odium Henricus adhuc concepiſſe ac feciſſe ferebatur, ſatis verboſe enumerantur, ipſisque ſubinde ejus literis, in archivo Guelpherbytano inventis, confirmantur. Productæ præterea ſunt quærelæ Goslarienſium & Brunsvicenſium, tanto verborum apparatu, ut nihil ſit iſto ſcripto operoſius. Titulum gerit: Der Chufürſten/ Fürſten/ Graffen/ Stätt und Stände Chriſtlicher Einung warhaffter und beſtändiger Bericht Röm. Keyſ. auch Königlicher Majeſtäten/ Churfürſten/ Fürſten und Ständen des heiligen Reichs von wegen der rechtmäßigen/ genothdrängten und unvermeidlichen defenſion, welche Ihre Churfürſtl. Fürſtl. G. G. und Sie wieder Heinrichen/ der ſich nennet den jüngern von Braunſchweig fürzunehmen getrungen. Dergleichen anderer des von Braunſchweig unthaten halben/ auff den zu Speyer obgemeldts Jahrs gehaltenen Verhörs tage gethan und fürgebracht. Sambſtags den fünfften Aprilis Anno M. D. XLIV. Huic Proteſtantium actioni Henricus Dux Brunsvicenſis Aprilis die XXIII. oppoſuit aliud ſcriptum, non minus acre, quod hunc fronte titulum præfert: Des durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürſten und Herrn/ Herrn Heinrichs des jüngern/ Hertzogens zu Braunſchweig und Lüneburg. Meines gnädigen Herrn beſtändige/ ergründte und warhafftige Antwort/ die S. F. G. auff dieſen Speyriſchen Reichstag der Römiſchen Keyſerl. auch Königl. Maj. auch Churf. Fürſten und Ständen des Reichs wider des Churfürſten zu Sachſen/ und Landgraffen zu Heſſen/ deren einer ſich Burggraff zu Magdeburg und der ander Graff zu Catzenellenbogen nennen und ihrer conſpirations-Verwandten/ vermeindte/ unbeſtändige/ ungegründte vorgebrachte Entſchuldigung/ warumb ſie S. F. G. überzogen und dieſelbig ihrer Land und Leute entſetzt/ fürbringen laſſen. Actum am 23. April. Anno 1544.

In quib9 de expulſo Henrico agitur.

Hortl.l.4. c.49.ſqq. tom.I. p.854.ſq.

Quo ſcripto cum partim objecta crimina negarentur, partim Proteſtantes graviſſimorũ criminũ poſtularentur, alterum quoque ſcriptum repoſuerunt Elector Saxoniæ & Haſſiæ Landgravius, priore illo longe elaboratius, plurimisque documentis ipſius Henrici manu exaratis diſtinctum, quod rariſſimum monumentum itidem ab Hortledero actis belli Germanici inſertum reperitur hoc titulo: Letzliche und endliche ablehnung oder Duplick Churfürſten/ Fürſten/ Graffen/ Stätt und Stände Chriſtliger Einigungs/ auf Heinrichs der ſich nennet den jüngern von Braunſchweig daſelbs verleſene vermeinte Replick oder Schützrede. Anno 1544. Verum cum Cæſar pertæſus tot contentionum nihil amplius publice in eo negotio fieri vellet, nec prælectum etiam eſt, ſed ſcripto exhibitum, quod & ab Henrico Duce factum eſt. Audita hinc utraque parte hanc optionem Proteſtantibus propoſuit Cæſar, malintne Henricum reſtituere in integrum, an captam provinciam ſibi per ſequeſtrum permittere. Re demum diu multumque cum ipſo Saxone & Landgravio, poſt horumque diſceſſum cum legatis agitata, ita convenere, ut Cæſari tanquam ſummo magiſtratui omnis permitteretur Brunsvicenſis Ducatus, donec vel amice, vel legibus diſceptata lis fuerit, provinciæ a Cæſare vel Palatinus, vel Elector Brandenburgicus, vel Mauritius Saxo, vel Clevenſis denique Dux præficeretur, alteruter morem non geſſerit, pœnam violatæ pacis publice ſubiret; idq; Henrico Duci denunciaretur. Quam tamen trsnſactionis formulam ab ipſis, ut videtur, Cæſar eis conceptam, anno demum proxime inſequente Proteſtantes ratam habuerunt, quamvis obnitente Heinrico Duce, ſuaque armis repetente, res nunquam effectui data ſit, ut infra dicemus. Prodiit tandem decretum Comitiorum ſatis æquum Proteſtantibus, quippe

Cæſari provincia per ſequeſtrum conceditor.

Hortl.l.4. c.49. p. 1036.tom.I

Proteſtantib9 pax religionis firmatur.

Sleid.l.15. p.446

quippe qui Cæſari Galliarum regi imminenti validiſſimis auxiliis ſubvenerant. Noratu digniſſima eſt illa decreti pars quæ de religione litibusq; ex ejus diverſitate ſubnatis agit, quam ſtylo Sleidani hic proferam: *Quia diſſidium religionis in his bellicis occupationibus tractari non potuit, ad proximum conventum, inque menſem decembrem rejicitur: interea Cæſar negotium daturum ait viris bonis atq; doctis, qui piam aliquam emendationis formulam conſcribant: ut idem quoque Principes faciant, hortatur, quo poſt in futuris comitiis, facta collatione, de communi conſenſu ſtatuatur aliquid, quod ad publicum orbis concilium usque ſervetur, in Germania peragendum, aut ad conventum usque nationis Germanicæ, pacem interim colant omnes, neque turba quicquam ob diverſam religionem excitetur, & eccleſiæ cujuscunque ſint religionis, utrobique facultates ſuas obtineant, ex iisque bonis devidatur eccleſiæ miniſtris, ſcholis & egeſtate preſſis: Camera judices locum ſuum retineant usque ad tempus eis præfixum; cum id exierit, tunc in eum conſeſſum recipiantur omnes promiſcue, non habita ratione religionis: edictum Auguſtanum & lites omnes mota Proteſtantibus doctrinæ profeſſionis cauſa: Goslarienſis etiam & Mindenſis proſcriptio, ſuſpenſa maneat ad proxime futuram usq; transactionem: anabaptiſtæ pœnam ſubeant jam olim decretam: magiſtratus tamen viros doctos atq; pios adhibeat, qui commonſtrato errore ad ſanitatem ipſos revocent.* Quis non ſtupeat quæſo, Cæſaris mutatum animum conſiderans, quippe qui, cum initio faſces & ſecures in Evangelicos expedienda exiſtimaret, decretaq; in Wormarienſibus & Auguſtanis comitiis ederet rigidiſſima, mox de Gallicis ſubinde Turcicisq; conſiliis ſollicitus ad mitiora flexus, aſperiora illa æqu s, quas vocant, declararionibus emollivit: donec in hoc ipſo Spirenſi conventu plane ſatisfeciſſe Proteſtantibus videretur. Hæc inſperata Cæſaris clementia, quam & coram erga Saxonem & Landgravium præ ſe tulit, licet ad tempus tantum duratura omnibus prudentioribus videretur, ad tantam tamen indignationem Pontificios commovit, ut parum abeſſet, quin eum hæreticum dicerent, in primis cũ jura convocandi ſynodũ nationalem Germanicã, deq; controverſiis ſtatuendi ſibi videretur vindicare. Extant binæ Pauli Pontificis Romani epiſtolæ, (brevia vocant) acri inprimis ac virulento ſtylo exaratæ ad Cæſarem, quibus ob favorem hunc Proteſtantibus exhibitum juraque Pontificis Romani violata graviter increpatur. Altera a Sleidano & Pallavicino, altera ab Oderico Raynaldo, utraque a Sekendorfio in medium producitur, concinnisque ſtricturis diſtinguitur. Has ſolas, qui legerit, perfrictam iſtius Pontificis frontem ac immanem dominandi libidinem, hypocriſin denique exſecrandam, quæ ex omnibus periodis elucet, non poteſt non admirari. Sed non diu hæc ſpes Proteſtantes aluit, ſiquidem expirante jam menſe ſeptembri Cæſar inita cum Rege Galliæ pace, id quoque inter cetera pactus erat, *ut ad reſtituendam ubique veterem religionem & eccleſiæ concordiam, mutuam alter alteri operam præſtaret*, addita & hac cautione, *ut hac pace omnes Imperii Electores, principes ac ordines fruerentur, qui eſſent obſequentes Cæſari*, qua limitatione palam in proteſtantes faba cudi videbatur. Sed quid opus verbis, ubi res ipſa loquitur? Quæ enim conſilia Cæſaris in hiſce comitiis fuerint, mox docuit bellum Germanicum triſte & infeliciſſimum, de quo ſuo loco uberius erit agendum.

Proſcriptio Goslarienſis denuo ſuapenditur.

Pontificis adverſus Cæſarem indignatio.

Sleid. l. 16. p. 451. Pallavic. l. 5. c. 6. Raynald. Cont. An. Bar. ad ann. 1544. n. 7. Sek. l. c. Paul. Sarp. l. c. Hort. l. c. Luth. Tom. VIII Alteab. f. 418. ſq.

Annus Chriſti 1545.

Caroli V. Cæſ. 26.

Ab. V. C. 632.

HÆc immutata Cæſaris voluntas, periculumque toti eccleſiæ imminens, ſequente ſtatim anno veluti e longinquo apparuere, licet ſecreta molimina tanto ſtudio occultarentur, ut nec ipſi quidem Pontificii illa cogitatione adſequi poſſent. Vix enim pax cum Galliarum Rege coaluerat, cum ſtatim Pontifex ſuaſu Cæſaris abruptum nuper Concilium Tridentinum magna cura redintegraret, ſuoque more judicis ſibi partes ſumeret, quo ſcilicet eo ſpecioſior in Proteſtantes animadvertendi cauſa eſſet. Prima hæc mali origo, ſiquidem omnia, quæ deinceps contigerunt ex iſthoc fonte manarunt. Secuta mox ſunt Comitia Wormatienſia, quorum ſuperiore anno in Spirenſi congreſſu ſpes facta fuerat. Dici non poteſt quæ eorum fuerit expectatio, quod Cæſar daturum ſe operam promiſerat, ut infelix iſtud in religione diſſidium demum æquis legibus componeretur, quem in finem Proteſtantes etiam reformationis formulam concipere juſſerat. Sed ad rem ubi perventum eſt, jejunis modo promiſſis ac callida diſſimulatione Proteſtantibus illuditur. Primo tempus teritur diſputatione ſatis ſubtili de pace religionis, quæ Concilio indicto terminari videbatur, licet nihil omitterent Cæſaris legati, ut ſuſpicionem hanc Proteſtantibus eximerent. Deinde de Concilio magna animorum commotione agitur, Proteſtantibus quippe palam obnuntiantibus, nullo loco ſe habituros Concilium, in quo Papa, qui eccleſiam quam maxime turbaverit, judicis exerceret partes. Eadem fuit Proteſtantium de judicio Camerali ſententia, in quo ni ſibi ſatisfieret, nullas ſe de Turca ſuſcepturos eſſe deliberationes profitebantur. Menſe demum Auguſto prodiit decretum, cujus ſtylus tam callide tantaque cura tornus eſt, ut neutri parti ſatisfaceret. Maturior de religione deliberatio aliaque graviſſima negotia ad futura comitia menſe Januario anni inſequentis Ratisbonæ habenda rejiciuntur.

Comitia Wormatienſia.

Sekend. l. 3 § 121. p. 542. Sleid. l. 16. p. 459. Paul. Sarp. hiſt. Concil. Trident. l. 2. p. 185. Hort. l. 1. de Bell. Germ. p. 451.

Novum indicitur colloquium, binis ante comitia menſibus habendum, ad quod utrinque quatuor collocutores totidemq; auditores deliguntur, de actis colloquii in comitiis relatinnem edituri. Pax publica ano MDXXI. inita confirmatur,atq; innovatur, hac tamen ſubtili adjecta clauſula, *ſervandos eſſe receſſus, ſicut ab Ordinibus ex utraque parte reſpective acceptati eſſent,* quo palam omnes, qui in receſſum nnn conſenſerant a vinlatæ pacis crimine abſolvuntur. Camerale deoique judicium ad quatuor tantummodo virns redactum, & pene deſertum in futura usque Comitia cnntinuandum edicitur, ne ſcilicet fatalia cauſarum periclitarentur. Totus vern receſſus unn veluti ictu profligatur, proteſtatinne Statuum Pontificiorum ſimul decreto inſerta, qua Cnlloquium de religione habendum declinant, obedientiamque Cæſari promittunt ex poteſtate & officio agenti. Quæ formula tot patitur exceptinnes, ut ſi eam cum verbis receſſus Spirenſis 1544. §. Als wie aber in der Handlung befinden conſeras, nihil in rebus religionem ſpectantibus Cæſari relinquere, omniaque Ponrifici tribuere videantur.

Cæſar ſequeſter ditionis Brunsvicenſis ſtatuitur

Sekend. l. 3 §. 121. p. 553 Hortl. l. 4. c. 49. p. 1036. tom. 1 Sleid. l. c. p. 472.

Hac oecaſione dum legati ex tota Germania Wnrmatiam ad Comitia acceſſerant, inter Proteſtantes etiâm habitis ſeorſim conventibus, de imminenti periculo actum eſt, magna licet ſnciorum diſſenſione, ex qua plerique paulo prudentiores male huic fœderi ominabantur. Ratam tamen tunc demum habuere ſequeſtratinnis fnrmulam, quam de ducatu Brunſvicenſi, in provinciæ formam redacto, Cæſar conceperat, ſive ut Cæſari ſuam mndetationem probarent, invidiamque, quam ſibi poſſeſſinne hujus ſplendidæ ditionis conflaverant iſthne pacto mitigarent, ſive qund ex acceptnrum expenſorumque rationibus didicerant, annuas in Ducatum impenſas majores eſſe proventibus, qui ex iſto redirent. Inprimis cum provinciales ſibi conciliaturi tam mnderata indixerint tributa, ut vix triginta duorum ſlorenorum millium ſummam annuatim percIperent, cum Dux duplo plus diceretur variis exigendi modis confeciſſe. Quæcunque fuerit hujus cnnſilii ratin, laudandus ſane eſt Prnteſtantium candor, quo factum eſt, ut, licet omnia ad bellum ſpectare facile e Cæſaris tergiverſatione conjicerent, non tamen dubitarint, tam luculentam provinciam illi per ſequeſtrum tradere, ex qua immi. nente bello omnium maxime impugnari potuiſſent. Sed quæ eſt candidorum ingeniorum ratin, maluerunt evangelici præſentiſſimum periculum adire, quam reluctando indignatinnem Cæſaris provncare, famamque ferre immnrigerorum ſtatuum. Ceterum extat ipſa transactionis formula ab Hnrtledero edita, præfixn titulo: Wormbſiſche Capitulation, qua cautum præcipue eſt, ut Cæſar interjecto menſe Ducatum recipiat, eundemque neutri parti reddat, niſi litibus vel amicæ transactionis vel legum beneficin ſopitis, adminiſtratio bonis ex hiſce Electoribus & Ducibus Friderico nimirum Palatino aut Joachimn Brandeburgico Electoribus, aut Johanni Palatino Rheni, aut Mauritin Saxoni, aut Wilhelmn, deniq; Clivenſi demandetur, ut provinciæ æquo regimine gubernentur, nec iis quidem ſublatis legibus, quas a tempore victoriæ ſtatuiſſent Proteſtantes: Henricus vero ejusque miniſtri plane e ditionibus interea exulent. Commiſſarii arbitri ſint inter Henricum & fœderatos Smalcaldicos, quorum interventu niſi res ad liquidum perduceretur, legibus experiantur, ita tamen, ut pendente lite, neutra pars arma in alteram convertat: is, qui parum ſe morigerum gereret, fractæ pacis reus prnnuncietur, in eumque Cæſar juſta ſeveritate animadvertat: Hæc transactio Henricn a Cæſare mature denuncietur, ejusque conſenſus poſtuletur, ſin recuſet, Cæſar edictis eum cnmpellat, transactioque nihilominus rata ſit; effectuique detur. Denique Goslarienſibus ſuſpenſa dudum proſcriptione legibus experiri contra quoscunque liceret: Zum Sechſten/ daß denen von Goslar/ hie bevor beſchehenen Suſpenſion und Bewilligung nach/ das Recht wieder männiglich würcklich geöffnet werde. Actum hoc eſt d. X. Julii, miſſusque ſequente ſtatim ſeptimana a Cæſare Laurentius ab Altenſteig Dapifer, qui Henrico hæc omnia renunciaret, obſequiumque ei ſuo nnmine imperaret. Verum tantum abeſt, ut iſtam ſequeſtrationem approbaret, ut ne ſeveriſſimis quidem edictis d. VI. Auguſti typis publicatis, ſe eo pateretur adduci. *Interim an id conſcio Cæſare fecerit, & in hac quoque cauſa nonnihil ſimulate actum fuerit, variæ tum fuerunt judicia,* teſte Ill. Sekendorfio.

Goslarienſibus de adminiſtranda juſtitia caveatur.

Id ſane conſtat, Henricum Ducem, contracto a Rege Galliæ ingenti auri pondere, impune milites interea conſcripſiſſe, eamque armaturam tanta ſolertia occultaſſe, ut prnteſtantes, quo bne ſpectarent, vix aſſequerentur. Regi enim Galliæ perſuaſerat, ſe hoc milite copias, quas Rex Anglorum In Germania Duce Friderico Riſebergio contrahebat, diſſipaturum. Chriſtophorus vero de Wrisberg, cujus npera Henricus in comparando per Bremenſem & Verdenſem diœceſes exercitu utebatur, tam callide conſilia Ducis nccultabat, ut Landgravio primum nullns ſe milites conſcribere, deinde Regi Galliæ illns conduci pejeraret. Sed ea molimina mox erupeunt, cum Henricus illos in verba ſua adigeret, peragratoque primum agrn Hadelenſi cum juſto exercitu mille & quingentnrum equitum, octiesque mille peditum ad Rotenburgum caſtra explicaret, ratus ſe ab Archi-

Henricus Dux Br. armis Ducatū repetiturus.

Sleid. l. 16. l. 472. ſq. Hort. l. 1. p. 431. Hortl. l. 4. c. 51. p. 1039 ſqq. tom. 1. Sekend. l. 3. §. 124. p. 567. Bunt. part. 1. Chron. Brunsv. p. 316. ſq.

epi-

Digitized by Google

epiſcopo Bremenſi majoribus tormentis facili negotio potiturum. Id vero cum Bremenſes impedirent, mutato ſubito conſilio per Luneburgenſem Ducatum intravit, omnia ubique depopulatus. Denique ubi ad limites ducatus ſui pervenit, omnia terrore implevit, Steinbruccam autem paucorum dierum obſidione expugnavit, ceterasque ditionis ſuæ arces & oppida ad unum omnia dextroMarte recuperavit, præter unicam Guelpherbytanam, quam fœderati Duces fortiſſimo impoſito præſidio communiverant. Nemo fere erat, quin ad hanc inſperatam rerum cataſtrophen ſtuperet, inprimis cum periculum eſſet, ne Proteſtantes tardius, quem opus eſſet, juſtum opponere exercitum poſſent. Tanta certe fuit Henrici victoris indignatio, ut Brunſvicenſibus ac Goslarienſibus peſſima quævis minaretur, Hannoveranos, Mindenſes, Hamburgenſes, Bremenſes aliasque civitates a fœdere Schmalcaldico deficere, ſibique auxilia ſubmittere juberet, Comitem deniq; Tœclenburgenſem Evangelicæ doctrinæ tenacem, ſeorſim premeret, adeo ut non tam ſua recuperaturus, quam potius Evangelicorum religionem armis extincturus videretur. Siquidem quocunque victricia ſigna circumſerebat religionem etiam Pontificiam ſimul ſolebat invehere. Quæ Goslarienſium fuerit trepidatio, facilius cogitatione, quam oratione adſequimur. Teſtantur annales MSC. quantivis pretii, cives tum in reparando vallo dies noctesq; elaboraſſe, tum nova aliquot munimenta ædificaſſe, iis præcipue locis, ubi torrentes Goſa & Azucht in urbem admittuntur, nec unquam a ſtationibus diſceſſiſſe, quo factum eſt, ut licet frequentes equitum turmæ mœnia ſubirent, ſæpiusq; civitati inferre damnum tentarent, ſemper tamen re infecta diſcedere cogerentur.

Annal. Gosl. MSC.

A Landgravio, Haſſiæ victus capitur.

Inter hæc arx quoque Guelpherbytana binis exercitibus obſeſſa exſiccatis jam per catarractas foſſis animam veluti agere videbatur, cum Landgravius, quem penes tum ſumma belli erat, cum luculentiſſimo exercitu mille & ſexcentorum equitum & ſepties mille peditum adventare nunciaretur, cui ſe mox Erneſtus Brunsvicenſis cum mille equitibus & octies mille & quingentis peditibus ab Electore Saxoniæ ſubmiſſis jungebat. Hi caſtris ad Northemium explicatis Mauritii cohortes ſocias exſpectabant, qui cum mille equitibus & quater mille quingentis peditibus Raldshuſam usque in Pleſſenſem Dynaſtiam penetraverat. Hoc nuncio perculſus Henricus ſoluta ſubito obſidione Bokelheimum duxit exercitum, collectisque undique tributis, quibus copiis ſuis ſtipendia ſolvebat, Calfeldā usq; perrexit, caſtra uno tantum milliari a Landgravio metatus. Conſpectis tamen fœderatorū viribꝰ ad mitiora conſilia flexus de pace cum Landgravio egit, arbitris uſus Erici Ducis

Relatio actorum de Henrico Duce & ſociorum ejus ap. Hortl. lib. 4. c. 51. p. 1039. & c. 52. p. 1045. Sleidan. l. 16. p. 473. Sekend. l. c. Bunt. l. c. Comment ſuccinct. de cauſa Belli adv. Henr. D.

Brunſvicenſis vidua Joañe Marchione, Comitibusq; Swarzburgenſibus, Stolbergenſibus & Regenſteinenſibus, quorum tamen operam Landgravius magno animo rejecit quod ſibi ſine ſociorum conſenſu, nihil ſtatuere licere ferebat. Idem reſponſum ipſi Mauritio Saxoni datum eſt, cum Henrici loco amicam transactionem offerret. Suſpicabatur enim Landgravius, id ſolum agere Henricum, ut occaſio rei gerendæ Proteſtantibus interciperetur. Interea Henricus deſperata pace miſſis aliquot equitum peditumque turmis caſtra Landgravii turbare auſus eſt, caſſo tamen molimine, ſiquidem exploſis tormentis bellicis, ſignum receptui dare coactæ ſunt. Die vero XXVIII. Octobris majora molitus Leinam trajecit, locumque declivem cum quodam monaſterio occupare ſtuduit, e quo fœderatis maximum inferre damnum potuiſſet. At Mauritius animadverſo ejus conſilio, ſuas quoq; copias Leinam transire juſſit, præventoque Henrico monaſterio quadringentos milites impoſuit. Sed & Landgravius relictis in caſtris valido præſidio cum delecta manu montem occupavit, ibique ancipiti fortuna aliquandiu velitationes cum hoſte habuit, certus, juſto prælio de rerum ſumma contendere. Nec tamen intermiſit interea Henricus fœderatos de pace ſollicitare, nunquam ſe contra evangellum arma ſumturum pollicitus, ſi de æquis conditionibus pax iniri poſſet. Mauritius itaque etiam atque etiam hortatus eſt Landgravium, ut de pace tractari pateretur, ſperare enim ſe fore, ut Henricus, inops conſilii, æquas conditiones admittat. Quo factum eſt, ut Landgravius de pace transigi concederet, iis tamen legibus, ut Henricus Mauritii ſe poteſtati permitteret, ejusque ſententiæ in cauſa, quæ inter ſe & fœderatos, civitatesque Goslarienſem, & Brunſvicenſem verteretur, ſtaret, ea vero tranactio a Conſiliariis bellicis & Civitatibus jam dictis rata haberetur, quas oblatas conditiones ſtylo iſtius ſeculi lubet deſcribere:

Br. p. 412 ap Schard tom. 2. Luther. t. VIII. Jenenſ. f. 248. Thuā l. 2. hiſtor. p. 29.

Da iſt nachgegeben/ daß H. Moritz im möge fürſchlagen: der Religion halben: ſo das alſo were/ wie er/ Hertzog Heinrich geſagt daß dem ſolches verſichert würde/ wie das der Artickel ausweiſet/ und daß Hertzog Heinrich ſich mit ſeinem Leib in Hertzog Moritzen Hand gen Dreſen ſtellen ſolt/ desgleichen ſolte das Land auch in Herzogen Moritzē Hand geſtellet werden/ dero geſtalt/ daß Hertzog Moritz umb Koſten und Schaden auch in den Irrungen/ ſo Hertzog Heinrich/ mit den Stätten Goßlar und Braunſchweig hat mächtiglich in der güte ſprechen ſolt/ und was H. Moritz alſo ſpreche/ dabey ſolts endlich bleiben/ doch iſt

hiebey geredt/ daß Hertzog Moritz dieſe Artickel/ als für ſich vorſchlug/ bewilligte ſie Hertzog Heinrich denn/ ſo ſolt es an dem Churfürſten von Sachſen/ Landgraffen zu Heſſen/ die Kriegs Rähte der Chriſtlichen Verſtändnüß/ und an Goslar und Braunſchweig gelangen/ was die würden bewilligen/ darauff ſolt es ſtehen. Der Landgraff und Sächſiſche wolten aber dieſer Artickel halb nichts bewilliget haben/ ſondern es ſolt ſtehen auff gefallen des Churfürſten/ der zweyer Stätt/ und der andern Kriegs-Rähte. rc.

His itaq; conditionibus ad Henricum perlatis, Mauritii conſiliarii mox retulerunt ad Landgravium, rem non eſſe deſperatam, nec Henricum has conditiones adſpernaturum videri, ſi ad tranſactionem admitteretur. Cum vero in tanto armorum ſtrepitu nihil agi poſſit, non incommodum eſſe, ſi inſtante nocte, dieque inſequente induciæ fierent, ac utriusque partis exercitus in caſtra reduceretur. Sed alia omnia evenerunt; Henricus enim tantum abeſt, ut conditiones acceperit, ut potius ſimul ac induciæ expiraverant, palam Mauritii conſiliariis obnunciaret: arma modo expedirent ad ſupremum certamen, Landgravius an ipſe jura gentibus darent, intra tres horas ſcituros: [in dreyen Stunden ſoll geſehen werden/ ob der Landgraff oder ich H. Heinrich/ Herr dir Welt ſey?] ſed & Landgravius abrupta pacis tractatione prælio ſe paravit, ſæpiusque de reſumenda conſultatione interpellatus, non paſſus eſt, ſe ad inſtaurandas inducias permoveri. Nocte itaque proxime inſequente, ſigno dato, caſtra movit, Rumaque flumine pontibus juncto copias trajecit, præmiſſis principiis, quibus vallum, quo caſtra Henrici Ducis tegebantur, expugnaretur. Quo viſo Henricus cohortes aliquot oppoſuit, tam felici rerum ſucceſſu uſus, ut Landgravii copiæ nonnullæ, quæ vallum jam perruperant, ſignum receptui dare coactæ ſint. At Landgravius, adductis majoribus tormentis, non modo cohortes Henrici feliciter repulit, verum etiam plerasque copias ſuas per vallum nullo impediente perduxit, tantaque vi in Henrici exercitum exploſit tormenta, ut huic nec conſilii quidem expediendi copia eſſet. Accepta igitur fide publica ad Mauritium Saxonem venit Hilmarus a Munchshauſen, colloquium Henrici nomine poſtulans, quod tamen Landgravius negavit ſe permiſſurum, niſi omnis exercitus vallum ſuperaſſet. Ipſi vero Munchuſio palam faſſus eſt, non alia lege a propoſito ſe diſceſſurum, quam ut Henricus Dux una cum Carolo Victore filio ſe ſibi dederent, id niſi fecerint, prælio ſe conflicturum.

Quam Landgravii ſententiam ipſe Mauritius Saxo ad Henricum detulit. Interea copiis omnibus per vallum deductis aciem componit Landgravius, veritus, ne Henricus fuga ſe ſubducat, tam prope ad hoſtium caſtra pergit ut jamjamque res ad arma ventura videretur. Protinus igitur advolat Mauritius, referens, Henricum de fortuna ſua conqueſtum cum filio Landgravii poteſtati ſe permittere decreviſſe, rogare tamen, ne Landgravius dictis acerbioribus victis inſultaret. Nec mora cum filio adfuit Henricus Dux Brunſvicenſis, Landgravioque ſe dedidit. Cui Landgravius: *Si ego*, inquit, *tuo loco eſſem, ſalus certè mea in magno verſaretur periculo: ego vero dabo operam, ut æquiorem me ſentias, quam de me meritus es.* (Wenn du meiner ſo gewaltig wäreſt als ich deiner/ ſo würdeſtu mich nicht leben laſſen/ ich wil mich aber beſſer gegen dir halten/ denn du umb mich verdienet haſt.) *Quid demum eo prolapſus es audaciæ, ut Cæſarem ſequeſtrum agnoſcere recuſares? Quod niſi feciſſes, & tibi profecto rectius conſuluiſſes, & hominum quamplurimorum prohibuiſſes interitum.* Quæ effatus Henricum equitibus quibusdam cuſtodiendum dedit. Duce itaque in deditionem accepto nihil fuiſſet facilius, quam totum exercitum ad internecionem cædere. Landgravii ſiquidem copiæ tanto impetu in hoſtes ruere cœperant, ut vix imperatorum juſſibus ſiſti retrahique potuerint. Dimiſſæ tamen copiæ, ſalvæque domum redire juſſæ ſunt, direptis ſignis, præſtatoque juramento, intra ſex menſes adverſus Proteſtantes ſe non militaturas. Hæc ſcena fortunæ in Henrico Juniore apparuit, qui illuſtriſſimo genere ortus parique virtute præditus, Cleri tamen perverſis conſiliis in tranſverſum actus, adverſus Proteſtantes iniquior eſſe cœperat. Hinc mira fortunæ converſis. Quippe per vitam primo victor, mox princeps potentiſſimus, deinde exul, porro captivus, ac denique priſtinæ fortunæ in ſolidum particeps factus. Proſtratis enim paulo poſt a Cæſare Smalcaldici fœderis ſociis, e cuſtodia dimiſſus ditiones poſtliminio adiit easq; magna tranquillitate ſatis diu rexit. Quis ergo mirum hoc ac prope ſtupendum divinæ providentiæ ſpecimen non veneretur, quo factum eſt, ut Dux juſto ferocior & incredibili adverſus evangelium odio flagrans, hiſce calamitatibus ad ſaniorem mentem perduceretur. Senex enim imminuto paulatim odio tam mitis in Evangelicos apparuit, ut non modo D. Julium, filium hac religione imbui pateretur, verum etiam protervas cleri calumnias ſerio prohiberet. Quod an fuiſſet facturus, ſi omnia ad votum fluxiſſent, merito dubites, ſi conſideres illud Spiritus S. oraculum: Eſ.
Fiet, ut duntaxat vexatio faciat intelligere auſcultationem. XXVIII. 19.

Anni

Anni Chriſti 1546. 1547.

Caroli V. Cæſ. 27. 28.

Ab. V. C. 633. 634.

Conventus Francoſurt. a Proteſt, ob imminentia pericula inſtitutus.
Sleidan. l. 3. §. 131. p. 613 ſeqq.

HAoe victoriam, qua Goslarienſes quoque omni periculo liberati ſibi videbantur, mira ſecuta eſt rerum cataſtrophe. Adeo nihil in rebus humanis cooſtans ac perpetuum reperitur, ſed omnia ſuo veluti voluta orbe modo in altum rapiuntur, modo præcipitia feruntur in occaſum. Dilucide hoc annis proxime ſequentibus apparuit, quibus excitatas conſtat eas tempeſtates, quæ mergere eccleſiæ naviculam potuiſſeot, niſi Chriſtus ſuorum memor ipſe tenuiſſet clavum, cymbamque fluctuaotem ac pene ſubmerſam per medios fluctus in eum perduxiſſet portum, in quo nunc tuta per Dei gratiam ac integra perenoat. Jam ſuperiore expiraote anno Evangelici Francofurti convenerant, de concilio quod Pontificis auſpiciis Tridenti habebatur, ſupremam edituri ſententiam. Ea hoc ipſo demum anoo prodiit a Philippo Melanchthone conſcripta, qua Conciliabulum hoc Pontifici obnoxium tanquam inane ac eccleſiæ pernicioſum rejiciunt, veritatemque a ſe pluris, quam pacem politicam haberi, intrepido animo ac inſigni cooſtantia profitentur. Interea novæ ſubinde ſuſpiciones ſuboriebanrur Proteſtaotibus, Cæſarem impetrata pace cum rege Galliarum, totum armorum impetum in ſe converſurum eſſe. Quod ex Colonienſis præcipue Electoris cauſa colligebant, quem ob ſuſceptam religionem puriorem ſatis duriter haberi, animadverterant. Malis his accedebat Mauritii Saxonis tergiverſatio, ex qua jam ſagaciores augurabaotur, illum in Cæſaris partes procliviorem fore, ſi claſſicum caneretur. Tot igitur curis undiquaque preſſi Proteſtantes licet pericula præſagirent, contra fortunam tamen ſpei inſiſtentes, rem Domino commendarunt, pioque edito decreto Francofurtenſem conventum ſolverunt. Receſſus hic a Sekendorffio recenſitus his præcipue legibus abſolvitur, *Hermanni Colonienſis cauſam pro virili agendam, concilium Tridentinũ conſtanter rejiciendum, verbum Dei, omiſſis alienis, pure prædicandum, ſectis maſcule occurendum, ſcandala quævis pie avertenda, juventutem ſollicite erudiendam, pauperibus denique liberaliter proſpiciendum.* Tantas terror ubique ac trepidatio fuit, ex quo exacerbatus Cæſaris aoimus tot luculentiſſimis ſignis apparuerat.

Mors Lutheri.

Lutherus tamen inter hæc nihilotimidior ſuo more egit, tantoque impetu Papatum impugnare perrexit, ut juſtum ejus adverſus Pootificem odium cum ætate auctum videatur. Quod licet illum non impune ſacturum, plures ex imminenti bello conjicerent, illi tamen de ſecuritate ipſe Deus proſpexit, qui cœleſtem ejus animum hoc aono d. XVIII. Februarii ex miſerrima rerum humanarum caligine ad cœleſtem lucem ac ſempiternam requiem gaudiaque cum beatis mentibus inceſſanter percipienda evocavit.

Hactenus quidem hæc tempeſtas ſpiſſis veluti nubibus clauſa e longinquo imminuerat, animosque mortalium ioter ſpem metumque teouerat ſuſpeoſos: at interjecto tempore vibratis ſubinde fulguribus editisque fragoribus propius apparuit, donec expirante propemodum hoc anno ipſum fulmen non ſioe inſigni innumerorum hominum clade caderet. Omnis certe ſimulatio, qua Cæſar per aliquod annos ad obtegeoda conſilia fuerat uſus, proximis in comitiis Ratisbonenſibus deſiit, in quibus Cæſar non modo ſe duriorem Proteſtantibus præbuit, verum etiam noonullos fœderatorum, quos rebelles criminabatur, armis imperata ſe coacturum minatus eſt. Jam undiq; copiæ per Germaniam, Italiamq; conſcribebantur jam Pontiſex eum Cæſare fœdus percuſſerat, Hiſpaniæ etiam Belgicæque copiæ adventare jam nunciabantur, cum proteſtantes quoque principes & civitates bello ſe pararent. Primi io armis fuere Suavi, Dux nimirum Wurtenbergicus & civitates coofines, quibus propius erat hoc periculum: nec mious Elector Saxoniæ & Haſſiæ Landgravius ceterique fœderis Smalcaldici ſocii copias contrahere moliti ſunt. Ne vero ſi ad pugnam ventum eſſet maximam copiarum partem ad ſervandas Brunſvicenſes provincias mitti oporteret, aut hoſtes e tam oportuno ducatu bellum proteſtantibus perpetuum inferrent, arcem Guelpherbytanam munimentis privarunt, militemque præſidiarium revocarunt domum. Jacta demum alea. Proteſtantes, qui in ſmalcaldicum fœdus coiverant, ferali ſententia proſcripti, amoliti a ſe rebellionis crimen ad arma concurrunt, id ſibi dandam operam rati ne inulti perirent.

Cæſar fœderis Smalcaldici ſocios vincit.
Sleidan. lib. 18. integr. Hortled. l. 3. c. 69. p. 436. tom. II. Hortenſ. l. 2. de bell. Germ. p. 455. ſq. Loui d'Avila hiſt. bell. Smalc. ap. Hortl. l. 3. c. 81. p. 476 ſq. tom. II. Jean de Godoi hiſt bell. Germ ap. Hortl. tom. II. p. 1618. ſq. Maimb. hiſt. Luther. lib. 4. Camerar. vit. Melanchth. p. 267. ſq. P. Sarp. l. 3. p. 460.

Ac initio quidem integra adhuc inter ſocios concordia ad votum omnia fluebant. Fieſſa quippe, Ereburgo, Dilinga & Donauwerda primo impetu captis: nihilque fuiſſet facilius, quam ipſum Cæſarem capere, ſi occaſionem victores arripuiſſent. Sed omnia in deterius mutata, cum Mauritius Saxo pactus ſibi electoratus honorem iu Cæſaris caſtra palam tranſiret, omnemque fere, quam late patet, Saxoniam Bohemicis Hungaricisque firmatus auxiliis occuparet. Iode enim factum eſt, ut Elector & Landgravius cum in ſpe rei bene gerendæ eſſent, ipſique Auſtriæ imminerent, ad ſua tuenda domum revocarentur. Inſecutus ergo fœderatos Cæſar cum juſto exercitu, dici non poteſt, quanto omnia terrore impleverit, hinc ipſo, inde Mauritio Saxone extrema quævis minitantibus. Demum juſta acie

pugna-

pugnatum eſt, qua Proteſtantes victi proſtratique atque ipſe Saxoniæ Elector & Haſſiæ Landgravius pluresque alii hoſti ſe dedere coacti ſunt, interjecto demum tempore Mauritii Saxonis armis e captivitate liberandi. Ex quo bello denuo divina ſapientia egregie elucet. Qui enim non ſtupeat, ſi cogitaverit rei eventum a conſiliis plane diverſum? Pontifex enim æque ac Cæſar ſpem conceperant, fore ut potiti victoria Lutheranismum facili negotio extirparent. Et tamen vana fuerunt hæc conſilia, egregioque documento demonſtravit Deus,
Pſ. XLVI, 4. 5. etiam ubi omnia deſperata videatur, *rivos tamen fluminis exhilaraturos eſſe civitatem Dei, ſacrarium tabernaculorum altisſimi. Deus enim eſt in medio ejus, ideo minime nutare poteſt. Opem illi fecit Deus ante auroram.* Quis deinde divina non admiretur judicia ſi Mauritii Saxonis acta conſideret, quo ad Cæſarem delabente actum ac de puriore eccleſia videbatur: cum tamen hunc ipſum Deus veluti eccleſiæ vindicem reſervaret. Sane ſi cum proteſtantibus ſtetiſſet Mauritius, eodem forte ictu & ipſe proſtratus a Cæſare fuiſſet, quo facto nemo ſupererat, qui rem nobis reſtituere, Cæſarisque victorias ſiſtere potuiſſet. Ita videlicet divinitus comparatum eſt, ut quæ maximam eccleſiæ perniciem minari videntur, in præcipuum plerumque ejus vergant emolumentum.

Goslaria quantū ad hoc bellum contribuerit? Ceterum quantum Goslaria aliæque vicinæ civitates ad infauſtum hoc bellum contulerint, patet e receſſu conventus Giengenſis, anno MDXLVI. die XXVI. Novembris habiti, e quo hanc particulam excerpere placuit.

Hort l. 3. c. 49. p. 375 tom. II. Und nachdem ſich die Stände ſchuldig erkennen / dem Churfürſten zu Sachſen zu Eroberung S. Churf. G. Lande / die vielleicht S. Churf. G. auf dieſe Stunde abgedrungen ſein mögen / und weiter abgedrungen würden / Hülff zu thun / ſo ſolt ein jegliche Sächßl. Stadt S. Churf. G. zu Unterhaltung der zwey Regiment / als des von Oldenburg und Thumbshierns / darein des von Beichlingen geſchlagen / und da vielleicht S. Churf. G. zugethan / und unter S. Churf. G. Regiment geweſt / als zu einer eylenden Hülff mit Gelde helffen nemblich

Bremen . . . . . . 20000 ⎫
Braunſchweig . . . 20000 ⎬ Gülden
Goßlar . . . . . . 10000 ⎭
Magdeburg . . . . 20000 ⎫
Hamburg . . . . . 20000 ⎪
Hildesheim . . . . . 9000 ⎪
Göttingen . . . . . . 5000 ⎬ Gülden.
Hannober . . . . . . 4000 ⎪
Eimbeck ſoll nach Vermögen mit Volck helffen. ⎪
Minden . . . . 3000 ⎭

fürderlich gen Braunſchweig bey dem Rath erlegen.

Hæc tum communis eccleſiæ evangelicæ facies fuit, ad quam non dicam depingendam ſed delineandam nec calamus ſufficit, nec animus rei triſtitia depreſſus. *Miſera Goslariæ facies.* Nec tamen ſatisfeciſſe Lectori viderer, niſi Goslarienſium mutatam ſubito fortunam ac miſerrimam conditionem hic deſcriberem. Nimirum ex quo obtritis fœderi S. Smalcaldici capitibus totum fœdus fuerat diſſolutum, Goslaria noſtra omni nudata auxilio dici non poteſt, quam duram ſubierit conditionem. Henricus enim Dux Brunsvicenſis, Cæſaris juſſu e cuſtodia dimiſſus atque ad ditiones ſuas reverſus revocato ad animum detrimento, quod Goslarienſium præcipue cauſa ceperat, incredibili odio in civitatem fervebat, omnibus iis repetitis, quæ a proteſtantibus civitati fuerant reſtituta. Cives ad incitas fere redacti jacturam tantæ pecuniæ, quam in bellum vice plus ſimplici contulerant, ſentiebant. Denique foris Cæſaris pertimeſcenda erat potentia, qui proſtratis Proteſtantibus totique Germaniæ Dominus jam factus erat omniaque ſuo arbitrio videbatur acturus.

Nec minus luctuoſus civitati fuit obitus D. Eberhardi Weidenſei, Superintendentis noſtri, qui paucis ante feralem iſtam pugnam Mulbergenſem diebus contigit. *D. Eberh. Weideſeg obit.* Is enim theologus & eruditione & vitæ integritate conſpicuus inprimis neceſſarius fuiſſet civitati in iſtis turbis, quæ paulo poſt e libro illo interimiſtico apud nos ſubortæ ſunt. *Annal. Gosl. MSC. Lezn. MSC. de monaſter. c. 89.* Sed videtur Deus optimum virum ad ſe evocaſſe, ne publicam intueretur calamitatem, quæ tam prope imminebat univerſæ eccleſiæ. Mortis ipſi cauſæ fuerunt dolores intra ilia ſævientes, quos medici infuſo enemate expugnare tentaverant. Quo factum eſt, ut vir longiore vita digniſſimus ipſis Idibus Aprilis expiraret, in eccleſia SS. Coſmæ & Damiani pro ritu compoſitus, ubi hodienum ejus epitaphium extat in palimpſeſto exaratum & tabellæ ligneæ infixum, dignum ob ſimplicitatem ſuam, quod hic legatur:

Epitaphium Eberhardi Wiedenſehe Doctoris et Superattendentis defuncti anno ab orbe redempto per Chriſtum 1547 vigilia Paſchae.

Haſtu mich gebiſſenn
Und alſo geriſſenn
Das ſoll mir gedeyen
Aus muſt du mich ſpeien

Du leidiger Doth
Aus all meiner Noth
Zu der Seligkeit
Wer es dir auch leidt

Mein

Mein Erlöſer lebet — Daß weiß ich vorwar/
Wen der Himel bebet — Nim du das gewar/
So werd ich auff ſteenn — Aus dein rachen dein
Und wil frölich ſeenn — Chriſt den Herren mein
Bin ich deun geſtorbenn — Iſt vorzert mein Haut
Iſt mein Fleiſch verdorbenn — Werd ich wie ein Braut
Mit Schmucke vmbgebenn — Aus der maſſen fein
Alſo ewig lebenn — Und ewig bey Chriſto ſein.

Ic um Leſer

Gottes Wort rein und klar — Dadurch Gott geerett
Vor der Welt offenbar — Habe ich frie gelerett
Kereſtu dich nicht darann — Und wilt das vornichtenn
Ich habe das mein getan — Was gilt es Gott wirds richtenn
Was ich habe geleret — Las dirs geſagett ſein
Hatt dich das bekerett — Und geſpeiſett fein
Ewig wirſtu lebenn — Das haſtu Gewinn
Dort wirt uns Gott gebenn — Ade ich bin dahinn

Ego vivo et vos vivetis Jo. 14.

Ab ejus exceſſu quinque ferme annos munus hoc vacavir, reliquis Miniſterii membris interea in orbem antiſtitis officio functis. Quod ideo contigiſſe reor, quod Senatus tot undique imminentibus periculis ſatius putaret, meliora tempora expectare, civesq; his impenſis levare, quam majores imponere.

Goslaria a Cæſare pecunia mulctatur.
Annales Gosl MSC Avila ap. Hotl. n. 213 p. 523. tom. II.

At præſentiſſimam, ut dixi periculum Goslarienſibus a Cæſare imminebat, qui civitates fœderi Smalcaldico junctas non pecunia modo ſed & tormentis bellicis mulctabat. Jam plures civitates legatos ad Cæſarem Halæ Saxonicæ commorantem miſerant, qui ſuorum civium nomine ſupplicia deprecarentur. Solæ ex inferiore Saxonia ſupererant Goslaria & Brunſvicum, quæ aliquantulum tergiverſabantur, ſive Magdeburgenſium ſpeculatæ fortunam, ſive quacunque alia re impeditæ. Quam moram Cæſar tam ægre tulit, ut & proſcriptionem, niſi reſipiſcerent citius, minaretur. Nec obſcuris indiciis paulo poſt hæc Cæſaris indignatio apparuit, cum civitss noſtra veluti in judicium vocaretur, eaq; lis ipſo Cæſare arbitro æſtimaretur quadringentis aureorũ millibus & duodecim majoribus tormentis, quæ ſuis impenſis Bruxellam usque avehere jubebantur. Intercedente tamen Mauritio Saxone ea nonniſi Cellam Luneburgicam avexit. Præterea juſſi ſunt legati civium ſuorum nomine conceptis verbis jurare, nunquam eos fœderi cuidam adverſus Cæſarem domumve Auſtriacam inito acceſſuros, portasque quoties id poſtularetur, Cæſari aperturos eſſe. Tanti conſtitit miſeræ civitati ac facultatibus pene omnibus exhauſtæ, cum Cæſare redire in gratiam.

Anni Chriſti 1548. 1549.
Caroli V. Cæſ. 29. 30.
Ab. V. C. 635. 636.

Turbæ Interimiſticæ.

Sarp. l. 3. hiſt. conc. Trid. p. 495. Oſiand. cent. 16. hiſt. eccl. p. 497. Camerar. vit. Melanch. p. 288. Sleid. l. 20. p. 625. Obſerv. Halenſ. tom. I. obſ. 5. p. 67. Rechenb. diſſ. ſing de Interim.

JAm ſuperiore anno Cæſar victoria ferme inaudita potitus comitia Auguſtæ Vindelicorum habere cœperat, talia tamen qualia ab antiquiſſimis usque temporibus habita non fuerant. Urbem enim comitialem præter veterem Imperii conſuetudinem tam firmo præſidio muniverat, totque per vicinum agrum diſpoſuerat copias, ut armata hæc comitia plerisque auctoribus vocentur. In hoc ordinum congreſſu, ad quem pontificii ſpe opprimendi proteſtantes frequentiſſimi acceſſerant, cum alia multa tum id præcipue in evangelicorum perniciem decretum eſt, ut doctrina Lutherana ab utrisque partis Theologis ſub incudem revocata novum cuderetur ſyſtema, quod ab Evangelicis INTERIM, dum concilii univerſalis canones prodirent pro fidei norma ſuſciperetur. Prodiit inde famoſus iſte liber ſyncretiſticus, qui a Cæſaris conſilio Interemiſtici itemque, formulæ religionis & ſphyngis Auguſtanæ nomina tulit, & nec Pontificiis nec evangelicis ſe ſatis probavit. Auctores, quorum clandeſtina & tenebricoſa opera liber hic infauſto ſidere in lucem prodiit, a plerisq; nominantur Julius Pflugius, Epiſcopus Numburgenſis, Michaël Sidonius Merſburgenſis & Joannes Agricola Islebius, Antinomorum anteſignanus, qui quid præſtiterint, e Sleidani ſuccincta recenſione conſtare poterit. En igitur novum Eridos ponum, quod ideo in medium projectum dixeris, ut ipſa eccleſia noſtra in diverſas sciſſa factiones eo facilius ſe ipſam conſumeret, novaque Cæſari æq; ac evangelicis moleſtiarum eſſet materia. Certe Pontifici librum hunc hac de cauſa non magnopere diſplicuiſſe auctor eſt Paulus Sarpius, qui cum Pontificiorum indignationem ex eo conceptam retuliſſet, hæc ſubjicir notatu digniſſima: *At pontifex ſenex ſagaciſſimus, qui ſingularis judicii acumine plus ceteris omnibus proſpiciebat, animi oculo in penitiſſima quaque hujus negotii penetrans, facile perſpexit, factum hoc Cæſaris, illi*

illi pernicioſum ſibi vero fore ſalutiferum. Miratur principem tanta prudentia, totque conſiliorum conſultorum ope fretum unius victoria ſucceſſu ſic efferri, ut ſe generis humani arbitrum continuo exiſtimet, ſibique adeo confidat, ac ſi cum utraque parte colluctari poſſit. Non eſſe forſitan ita arduum unius factionis copiis fulto alteram opprimere, ſed inſolentis audacia & vanitatis, cum utraque confligere. Doctrinam illam præſentiebat Catholicis in univerſum magis quam curialibus diſplicituram, Proteſtantibus vero omnium maximo, imo ab omni manu vapulaturam nemine patrono. Neque opus eſſe in ea oppugnanda ſibi creare moleſtiam, quando adverſarii eam multo acrius eſſent impetituri. Itaque e re ſua magis eſſe, ut in publicum prodeat, quam ut cohibeatur: & liber exeat inemendatus, (uti nunc eſt,) quam in meliorem formam reformatus, quo facilius in præceps ruat. Vix inauſpicatus hic fœtus fuerat excluſus, cum Cæſar dib. Maji in ſolenni Ordinum conſeſſu eum Statibus obtruderet, nemine ferme in tanto armorum ſtrepitu ſeſe opponere auſo. At ſolutis comitiis non Theologi modo, atque in his Matthias Flacius Illyricus, Nicolaus Gallus & Nicolaus Amsdorffius juſtis ſcriptis *Interim* iſtud impugnarunt, verum etiam plerique ordines inprimis Saxonici tam conſtanter iſtud rejecerunt, ut etiam editis confeſſionibus, quantopere illud deteſtarentur, demonſtrarent. Nova hæc litium materia. Civitates minis territæ, ſacerdotes qui conſenſum negabant, ſolum vertere juſſi, aliquæ etiam urbes proſcriptæ & expugnatæ, quarum miſeram conditionem hic deſcribere nil opus eſt. Inter Theologos varium inprimis in hoc negotio ſe præbuit Philippus Melanchthon, vir timidioris ingenii, & poſt Lutheri obitum Proteo ſimillimus. Is Cæſaris pertimeſcens potentiã cum Lipſienſibus theologis pleraq; hujus formulæ capita adiaphora declaravit, novis turbis adiaphoriſticis daturus originem, quæ diuturno poſt tempore ſedari vix potuerunt. Nova hinc adornata formula, quæ dicebatur Das Leipziſche Interim, plures inter ipſos Saxonicos lites paritura.

Rejicitur in inferiore Saxonia & Goslariæ &c.

Felicior inferior Saxonia, quæ interea, dum Cæſar in ſuperiore Germania res conſtituit, belloque Magdeburgico ſe accinxit impune huic formulæ ſe oppoſuit Goslaria noſtra ceterarum Hanſeaticarum civitatum ſecuta exemplum, quamvis ceremonias nonnullas levioris momenti metu Cæſaris mutaret: tantum tamen ab eſt, ut jugum hoc ſibi imponi paſſa ſit, ut nihil habuerit antiquius, quam evangelicam veritatem pro virili tueri, quicquid vicini pontificii minarentur. Videat ergo Florimundus Raemundus omnium hiſtoricorum, qui hæc tempora compoſuere, ineptiſſimus, quo pacto ſe a mendacii crimine purgare poſſit, cum formulam hanc per omnem ferme Saxoniam & in pleriſque civitatibus receptam ad ſua usque tempora obſervari perſtricta fronte aſſerit. En enim hominis impudentiam: Dieſes Interim, [ita Raemundi verba Johannes Klein Jeſuita transtulit] wird noch immerdar ſteiff gehalten in Sachſen / und in vielen Reichs und andern ſtädten / Hamburg / Lüneburg / Magdeburg / Nürenberg / Hall / in der Marggrafſchafft Brandenburg und anderſt wo. Sed vel ſola hujus maledicentiſſimi nebulonis verba proferre idem videtur, ac refutare. Tam enim frivola omnia hujus auctoris ſunt ac inſipida, ut data opera inſanire videatur.

Annales Gosl. MSC. Bunting. part. 1. Chr. Brunſv. p. 323. Raimund part. 5. c. 12. p. 507.

Moniales Fräckenbergenſes ad ſacra Romanenſia redeunt. *Faſcic. lites Franckenb.*

At majus a vicinia periculum minari videbatur Henricus Dux Brunſvicenſis, qui ſuperiore anno e captivitate dimiſſus, & metallifodinas & ſylvas, & cœnobium Franckenbergenſe, & quicquid denique fœderis Smalcaldici principes Goslarienſibus vindicaverant eo conſtantius repetebat, quo minus illis ſpei in ſociorum armis erat. Et quamvis dirutis ubique munitionibus ea eſſet ditionum facies ut armis ſtatim rem agere non poſſet, minis tamen, depopulationibus aliisque ſubinde calamitatibus cives terrere non omiſit. Inprimis de extorquendo Senatui monaſterio Frankenbergenſi laboravit, cujus moniales ab evangelica doctrina ad Romanenſium ritus redire, ſubtractis proventibus & facultatibus compulit. Extat hac de re ejus edictum ſatis minax, quod hic in medium proferre viſum eſt:

Von Gottes Gnadenn Henrich der Junger Hertzog zue Braunſchweig und Lüneburg

UNſer Gunſt zuevor. Würdigen lieben andechtigen. Wiewohl wir vormals bevholen / daß die alte whare Chriſtliche Religion wiederumb angenommen und uffgerichtet werden ſolte: befinden wier doch / daß ſolches von euch ungeachtet werde. Derowhegen bevhelen wir euch hiemitt genediglich / ihr wollet ſolche alte Ceremonien wie vor alters geweſen / wiederum annehmen und uffrichten / dazue auch eure Cappen (wie ihr zuvoern auch gethan) wiederumb anziehen. Dann wo ſolches von euch nicht beſchehen ſoll / würden wier verurſachet / euch eure Zinß nicht folgen zue laſſen / dazue gegen euch zue handeln / als wieder Römiſcher Keyſerlicher Mayſt.

Re-

Rebellen ſich gebühret. Das wolten wir euch darnach zue richten nicht verhalten. Datum Gandersheimb am Sonntage Exaudi Aõ XLVIII.

Hertzog Heinrich zue Braunſchweig und Lüneburg der Jünger mein Hand.

Dem würdigen unſerm lieben andechtigen N Domina und ganzen Convent unſers Cloſters zuem Frankeberg In Goßlar.

Huic edicto ſchedula jungitur, quæ animum Henrici ad veræ religionis ſtudium proclivem ſatis ſuperque declarat. Nam licet ad ſuſcipiendos ritus interemiſticos ſuos metu Cæſaris graviter cohortaretur ac compelleret, nihil tamen ſibi magis in votis eſſe præ ſe tulit, quam ut ſcandaloſa & feralia iſta ob religionem diſſidia tollerentur. Hinc & Franckeobergenſes moniales bis quavis ſeptimana Deum miſſis & ſupplicationibus propitiare jubet, ut ſciſſam in ſectas eccleſiam reconcinnare priſcamque reſtituere fidelium concordiam dignaretur.

Nachdem auch allerley Zwyſpalt unſers Chriſtlichen Glaubens und Religion / auch anderer mehr gebrechen halber im Heiligen Reich irrig ſchweben/und erhalten/daraus Unruhe und EmpHornis zu beſürchten/ und aber menniglichen nichts nützers noch heilſamers ſein magk / denn ein einiger einhelliger Chriſtlicher Glaube / Fried / Ruhe und Einigkeit und ſolche Gaben alleine von GOtt dem allmechtigen mit embſigen Gebett zu erlangen und zur erbitten ſeyn / ſo iſt unſer genedig begheren / ihr wollet in eurem Cloſter und Pfar-Kirchen beſtellen / daß Wochentlich auf alle und jede Sontag und Freytag des morgens andechtige proceſſion und Bettmeſſen gehalten / und das Volck von den Cantzeln dazur vermannt werde / den allmechtigen zue bitten / daß er ſeyne genade gnedigtlich verleyhen wolle / damit wier alle in einem heiligen Chriſtlichen Glauben und ſonſt aller Irthumben und gebrechen verglichen werden / und einen beſtendigen und beharlichen Frieden zur unſer Seelen und des Leibs Wohlfahrt erlangen und behalten mögen / auch für alle andere gemeine Noturfft der Chriſtenheit fleiſigck bitten. Daran geſchicht uns zue gefallen. Datum ut ſupra.

Id mandatum principis licet maxima ex parte vanum eſſet, cum nec eccleſia Franckenbergenſis ad moniales pertineret, nec ullus ferme in parochia eſſet, qui miſſas & proceſſiones frequentarit, omnibus quippe ad evangelicam doctrinam dudum converſis: apud miſeras tamen moniales tantum habuit poodus ut partim cœnobio excederent, partim ſacra non ſine angore conſcientiæ mutarent. Conſtat ſane, hoc cœnobium ex hoc tempore Romanos ritus ſervaſſe, donec Julius Henrici Ducis filius rerum potitus & ditiones ſuas & hoc quoque cœnobium reformaret.

Annus Chriſti 1552.
Caroli V. Cæſ. 33.
Ab. V.C. 639.

Publicam itaque hanc rerum omnium perturbationem, quæ univerſam viciniam tum ingenti pavore concuſſit, ipſe hic annus quem ſumus ingreſſi, partim levare aliquantulum, partim augere viſus eſt. Quemadmodum enim metus iſte e Cæſaris averſa in Lutheranos voluntate conceptus non parum hoc anno evanuit, cum Mauritius Saxoniæ Elector armis vindicare captivos principes cœpiſſet: ita ex hoc bello aliud ſtatim exarſit, quo nullum Goslariæ noſtræ, aut potius univerſæ Saxoniæ calamitoſius funeſtiusque fuit. Quæ res, quo ordine geſta ſit, paucis hic videtur commemorandum. Ex quo ante quinquennium Cæſar fœderis Smalcaldici viribus una acie profligatis ipſos fœderatorum Duces Electorem Saxoniæ & Haſſiæ Landgravium ceperat: ſtatim apparuit, quid victor moliretur. Nihil enim habere videbatur antiquius, quam ut Evangelicos plane opprimeret ac funditus eradicaret. Luculento hujus conſilii indicio erat liber interimiſticus, qui cum vix ulla purioris doctrinæ veſtigia oſtenderet omnibus tamen Lutheranis ſtatibus obtrudebatur, non diutius tamen valiturus, quam ad concilii Tridentini exitum, cujus decreta omnibus ſuſcipienda fore denunciabantur. Hoc quo ſpectabat alio, quam ut jugum dudum excuſſum Lutheranis denuo imponeretur? Nec videbatur res caritura ſucceſſu, cum Cæſar omnes evangelicos ſtatus partim ſubjugaſſet, partim fœdere ſibi junxiſſet, partim ad quævis haberet obnoxios. At Mauritius Elector, cum ſatis pervidaret, quo demum res evaſura ſit, icto cum Henrico Rege Galliarum principibusq; quibusdam Germanicis fœdere de ſtabilienda evangelicæ religionis libertate ſerio cogitare cœpit. Hinc miſſis ad Cæſarem legatis Landgravium e vinculis dimitti, conciliumque Tridentinum auctoritate Cæſarea in ordinem cogi poſtulavit, id niſi fieret, alia ſibi ineunda conſilia eſſe, ut ſalvam rempublicam præſtaret. Nec multum moratus Saxo cum lectiſſimo exercitu in ſuperiorem Germaniam movet, Auguſtam a-

Mauritius Sax. Elect. libertatē evangeliorum armis extorquet.

Sleid. lib. 23. & 24. Hortl. l. 5. tom. II. Paul. Sarp. l. 4. hiſt. Conc. Trid. p. 643. Thuan. l. 8. p. 162. ſq. Chytr. l. 17. p. 505. ſqq.

liasque urbes impetiales ſub ſuam redigit poteſtatem, flexoque ad Tirolenſem comitatum itinere, tantum ubique terrorem circumfert, ut Cæſar fuga vix elaberetur, jamque Patres quoque Tridentini, quo ſe recipetent, ſpecularentur. Ex altera parte Henricus Rex Galliæ, Germanicæ libertatis & principum captivorum vindicem ſe profeſſus, in Lotharingiam fecit irruptionem, Metimque, Tullum & Verdunum, tres impetii epiſcopatus, uno impetu intercepit. Quibus rebus factum eſt, ut Cæſar pactus primum inducias electorem Saxoniæ & Haſſiæ Landgravium ex captivitate dimitteret, & liberalius haberet, ac paulo poſt in ſolenni aliquot principú conventu Paſſavienſi libertas Germaniæ & religionis Evangelicæ Ferdinandi regis opera præclaro edicto ſanciretur.

Trans. actio Paſſav. in qua & Goslariæ de ſecuritate cavetur.

Eſt hæc celeberrima illa transactio Paſſavienſis, tutiſſimum ſacræ libertatis palladium, cujus beneficio diviſum Imperium & inter diverſa ſtudia fluctuans quaſi quodam fœdere ſanctiſſimo in concordiam priſtinam ſocietatemque rediit. Hac principum liberatio ſancita, hac ſecuritas religionis ſtabilita, hac Germaniæ libertas viodicata, plutesque, qui inter tot bellorum fluctus bonorum ac facultatum ſuarum fecerant jacturam in integrum reſtituti, & a moleſta proſcriptionis ſententia ſunt liberati. Sed & Goslariæ noſtræ hac in transactione habita ratio eſt, de qua hæc extat ſanctlo, ſatis æqua:

Lehm. act. part. do relig. lib. Hortled. lib. 5. c. 14. p. 142. tom. II. Chytr. l. 17. p. 509.

Gleicher Geſtallt ſollen die Keyſerliche Majeſtat obbemelten vier Chur und Fürſten als ihrer Majeſtat Commiſſarien auflegen und befehlen/ Hertzog Heinrichen unnd beyde Stätte Braunſchweig und Goßlar in ihren Sprüchen unnd Forderungen gegen einander auch in der Güte nothdürfftiglich zu verhören/ unnd der Billigkeit nach zu vergleichen/ auch ihrer Keyſer. Majeſt. ernſtlich Mandat unnd Inhibition bey Poen der Acht an Hertzog Heinrichen unnd beyde Stätte alsbald außgehen laſſen/ ihr fürgenommen oder fürhabend Krieges Volck abzuſchaffen/ unnd ſich aller thätlichen Handlung gentzlich zu enthalten/ ſondern ſich gemelter Keyſerl. Commiſſarien billiger Handlung unnd Weiſung begnügen zu laſſen/ oder ſonſt ihre Sprüch unnd Forderungen anders nicht als mit ordentlichen Rechten vermög des Reichs Ordnung gegen einander zu ſuchen und außzuführen.

Henric9 Dux Brunſv. & Luneb Goslariá obſeſſam opibus exuit.

Sed non tulit Goslaria hujus ſanctionis fructum. Priusquam enim hæc transactionis formula prodierat, Henricus Dux Brunsvicenſis copiis quibusdam jam ante ad Magdeburgenſem expeditionem contractis urbem noſtram obſidione incinxit, omnia ſe ferro flammisque devaſtaturum, minatus, niſi cives quantocyus facta deditione veniam precarentur. Gravis ea fuit de difficilis obſidio, cui perficiendæ Dux ſexcentos equites mille & ſeptingentos pedites, maximamque ruſticorum multitudinem deſtinaverat. Caſtra ipſe metatus eſt in colle urbi immminente: [Auf den groſen Kazzenberg] ceteras copias in monte Petrino, aliisque editioribus circa urbem locis diſpoſuit. Jam vineæ agebantur, jam quadraginta quatuor tormenta bellica mœnia verberabant, nullaque urbi ſpes ſalutis eſſe reliqua videbatur, cum Senatus miſſis in Richenbergenſe monaſterium legatis pactionem offertet, quæ tamen haut potuit ab Henrico impetrati, donec Philippus Magnus filius apud illuſtriſſimum Patrem iotercederet. Dicto igitur die transacturi hoc negotium ex urbe prodeunt Henricus Landmannus Conſul D. Chriſtophorus Trutebœl Syndicus, Joannes ab Uslar, Cosmar Gredtmeyer, D. Johannes Hildebrandus, Henricus Oppermannus & Joannes Reccius, quorum opera demum cum Duce iis legibus transactum eſt, ut juriſdictio Vogeteja montis Ramelini & *jus praemtionis metallorum* (der Vorkauff an Silber unnd Metallen) Duci cedantur, eique ſoli integrum ſit leges ſancire in rebus metallicis obſervandas, decimæ metallicæ inpoſterum ſoli Duci ſolvantur, eidemque ad reſatcienda damna tradantur decem tormenta bellica [zwo halbe Carthaunen/zwo Stadt-Schlangen/zwo halbe Schlangen/ unnd vier Feld-Schlangen] publico civitatis ſumtu non niſi in proximum monaſterium Richenbergenſe avehenda æs alienum a Duce nullum exigatur, chirographiq; hanc in rem traditi omnes reddantur, ut alias omittamus conditiones duriſſimas, quæ ad incitas fere redegerunt civitatem. Auctor ſane topographiæ inferioris Saxoniæ & Zeillerus adeo hæc civitatis detrimenta exaggerant, ut alter horum ita judicet: *Henricus Dux Brunsvicenſis Goslariam civitatem obſedit anno MDLII. & pactus deinde pro arbitrio cum civibus, metalla in monte Rameliно nec non ampliſſimas per aliquot milliaria ſylvas extorſit, e quibus quidem facultatibus detractis omnibus expenſis quotannis* 84000. *floreni civitati redierant, ut adeo Goslaria ab anno MDLII. ad MDCXXIV. ſexagies centena & quadraginta octo florenorum millia amiſerit.* Satis magna profecto jactura, quæ tamen vix jactura videtur, ſi cogitaveris, civitatem noſtram tot preſſam calamitatibus tantisque opibus exutam libertatem, qua nihil mortales habent carius, & religionem puriorem illibatam conſervaſſe, atque iisdem hodieoum per Dei gratiam feliciter frui.

Chytr. l. 17 p. 511. Topogr. inf. Sax. fol. 102. Zeillerus Itin. Sax. part. 2. c. 38. Annal. Gosl. MSC. Tabul. transact. MSC.

Securior igitur in futurum Goslaria, nihilque ab Henrico Duce amplius metuendum non modo copias, quas præſidii loco intra mœnia receperat, ſine mora dimiſit, verum etiam muneri Superintendentis quod a D. Eberhardi Weidenſei obitu vacaverat, præfecit M. Tilemannú Heshuſiú, Veſalienſé Rhenanú, tum admodum juvenem & vix vigeſimum ſextum aonis ætatis

D. Tilem Heshuſius Gosl. Superint

Zeumer. vit. Profeſſ. Jen. c. p. 76.

Melch. Adam. vit. theol. p. 621. Fecht. ſupp. hiſt. eccl. ſec. XVI. app. p. 89. part 3 e p. 91. p. 109.

egreſſum, in lucem quippe editum anno MDXXVI. d. 3. Novembris. Ex quo ſatis colligas, quæ fama viri, quæque eruditio fuerit. Et mirandum lane, Melchiorem Adami, ubi ejus vitam deſcribit, hanc primam ejus promotionem, ſatis honorificam omiſiſſe cum cæteras pleraſq; ordine recenſeat. Hic tanti nominis theologus, qui utramque Saxoniam, Palatinatum ipſamque Pruſſiam paulo poſt ſui admiratione implevit, Goslariæ quoque initio tantum ſibi apud cives amorem conciliaverat, ut anno MDLIII. publico ſumtu Wittenbergæ ſummos in theologia honores caperet. Et fuit ſane ejus inſignis & laudanda ſolertia, qua Spartam, quam nactus fuerat, ornare ſtuduit. E ſuggeſtu conciones habuit ſaluberrimas, In ſacra enim oratoria tantum nactus erat talentum ut ubicunque cum applauſu has partes ſubiret. In Palatinatu ita de eo Kœtteritius, Neuburgenſis Principis præfectus provincialis: Was unſer lieber D. Heshuſius, für ein vortrefflicher Mann iſt mit predigen / ſchreiben und reden / davon kan euch D. Hedion wohl etwas gewiſſes anzeigen. Mein gnädiger Fürſt und Herr höret ihn gerne und rühmet ihn offte. Extra eccleſiam leges eccleſiaſticas promovit utiliſſimas. Cumque paulo ante il, qui Conſiſtorio interfuere, nulla certa regula uterentur, ipſe una cum cæteris miniſterii membris ordinationem conſiſtorialem compoſuit, auctoritate Ampliſſimi ſenatus ſtabiliendam. Quæ tamen neſcio quo fato in privatorum quorundam manibus hodie hærere dicitur, nullo forte λύτρῳ e vinculis liberanda. Denique nec Scholaſticos quidem labores ſubterfugit, Glandorpiũ magna cũ laude apud nos docentẽ auctoritate conſilioq; juvans, id quod Doctiſſ. Reinerus Reineccius, qui tũ literis apud nos vacabat, ſuo teſtimonio probat plane egregio: *Plurimum*, inquiens, *eandem* [Glandorpium] *amavit Philippus Melanchthon, amavit Telemannus Heshuſius, Doctor Theologus & in hac academia profeßor primarius, atq; ubi Goslaria cum Glandorpio vixit, quamvis eccleſiæ Superintendens, tamen Scholaſticorum ejus laborum ſeu prælectionum diligens & fidelis* παραστάτης. Sed erat hæc neſcio quæ Heshuſii fortuna, ut ubicunque verſaretur, gravem ſibi plerumq; conflaret invidiam. Tam enim erat ab omni aſſentandi ſtudio remotus, ut in nemine non, quod dignum cenſura videbatur, cenſeret, idq; ſæpius cum inſigni fortunæ ſuæ diſpendio. Hunc immoderatum ejus zelum notare videtur D. Simon Sulcerus. *Optandum eſſet* inquiens, *ut Heshuſii Zelus intempeſtivus ſpiritu manſuetudinis temperetur, & magis accommodentur quæ habet vir ille, illuſtria dona ad eccleſiæ ædificationem.* Cum igitur Goslariæ quoq; hoc inſtitutum ſuum ſequeretur mox ſibi tantum contraxit odium, ut urbe excedere ſit coactus, quemadmodum paulo poſt pluribus erit dicendum.

Reinecc. præf. ad ep. hiſtor. Fecht. l. c. part. 4. ep. 36. p. 352.

Volradus Comes

At nondum nobis aderat miſeriarum finis. Vix enim ſub mœnibus ceſſaverat armorum ſtrepitus, cum novæ e bello Mauritiano turbæ ſubnaſcerentur, toti ferme Germaniæ exitiales. Licet enim Mauritius Elector inita cum Cæſare pace ab armis jam receſſiſſet, Albertus tamen Marchio Brandenburgenſis ſive a Galliæ Rege ſollicitatus, ſive quacunque alia cauſa permotus bellum redintegrare auſus eſt, ferociorque indies e proſpero rerum ſucceſſu Bambergenſes, Wurzburgenſes, Ulmenſes ac Noribergenſes ditiones una veluti ruina involvit, nullis aut Cæſaris aut Cameræ Spirenſis edictis ad ſaniora conſilia flexus. Veritus igitur Mauritius Saxo, ne ipſe quoque oblique peteretur, ab ejus ſocietate diſceſſit, novumque fœdus cum Henrico Brunſvicenſi aliisq; Ordinibus pepigit, quod eo ſpectabat, ut Albertum majora molientem intra limites retinerent. Quo cognito Albertus in Brunſvicenſem ducatum cum lectiſſimo exercitu miſit Volradum Comitem Mansfeldenſem, qui pluribus locis igne ferroque devaſtatis Wenthuſum, Honlagam, Nienbruggum, Mulverodam, Storeheimium Tidam nec non Riddagshuſen & Stederburgum monaſteria funditus delevit. Ipſo feſto Martini in Goslarienſem agrum eduxit exercitum, ſenatuique ad colloquium evocato mille imperiales imperavit. Quibus impetratis tormenta quoque bellica poſtulavit. Nactus igitur majoris ſtaturæ bombardam (Eine halbe Carthaune) ad Richenbergenſe monaſterium caſtra explicavit ubi cum duodecim dies requieviſſet, incenſo monaſterio exercitum omnibus rebus inſtructiſſimum Bokelheimium deduxit, quod oppidum diutius urgens, cum capere non poſſet flammis prope totum abſumſit. Expugnata demum Steinbrucca inſigni præda onuſtus domum rediit, cum paulo ante ipſe Henricus Dux ſolum vertere denuo eſſet coactus. Ceterum quis finis cruenti hujus belli fuerit, quibusque præliis demum obtritus Marchio fuerit, non eſt noſtrum prolixius hic commemorare, cum totum bellum a Sleidano aliisque hiſtoricis luculenter jam ſit expoſitum, ad quos nunc nos referimus.

Manſf. Goslarienſib. tributũ extorquet.

Annus Chriſti 1556.
Caroli V. Cæſ. 37.
Ab. V. C. 643.

D. Hesh. Superintend. Gosl. a munere removetur.

POſtquam igitur reformationis hiſtoriam cum multis externis tumultibus conjunctam ad finem demum perduximus, moleſta veluti navigatione defuncti portum reſpicimus, hoc eſt e publicis iſtis Germaniæ turbis domum revertimur, licet nec jam quidem beata omnia ac tranquilla apud nos reperiamus. Hoc ipſo enim anno novæ lites exortæ ſunt e D. Tilemanni Heshuſii abitu, quas ut paulo accuratius hic exponam, beati viri memoria & propoſitum meum omnia ſine amore ac odio enarrandi poſtulare quo-

Ann. Gosl. MSC. Hamelm. hiſt. renat. p. Sax. ev. Zeum. vit. prof. Jen. p. 76.

Heshuſ. defenſ. confeſſion. ſuæ adverſus calumn. Calvini Boquini Clebizii Et Bezæ Melch. Adami vit. theol. p. 621.

dammodo videtur. Injuriam enim optimi Theologi manibus inferre videntur, qui illi hoc diſticho invita Minerva facto illudere non dubitant:

Quæritur, Heshuſius quare ſit pulſus ab urbe?
In promtu cauſa eſt: ſeditioſus erat.

Modeſtius certe de ejus diſceſſu ſentit Hamelmannus, cujus hæc ſunt de ea re verba: *Poſtquam ipſe & in eccleſiis & in ſchola magna cum laude docuiſſet per triennium, & tandem urgeret vehementer viſitationem inſtituendam in utroque collegio tam in majori quam in minori, atque ſimul in virginum Veſtalium cœnobio utroque, ubi ad huc Papiſtica ſacra exercebantur, atque generalem reformationem omnium abuſuum corrigendorũ cuperet, & ab eo propoſito dimoveri non poſſet, eſt de communi deliberatione dimiſſus. Hanc rationem multi viri, qui dicuntur probatæ fidei eſſe in urbe Goslarienſi, dant de ejecto D Heshuſio.* At licet non negaverim hanc cauſam interſertam tunc vulgo fuiſſe, alia tamen fuit facti ratio, eaque ſecretior, quam ipſe Heshuſius extra teli jactum conſtitutus in ſcripto contra Calvinum, Boquinum, Bezam & Clebitium prodidit. Erant nimirum tum Conſules Joannes ab Achterman & Henricus Landmañ, quorum filii indulgentia parentum tam erant in omne ſcelus proclives, ut nihil iis eſſet in civitate turpius. Ægre id ferens Heshuſius non ipſos modo verum etiam parentes de neglecto officio objurgavit, graviusq; pro concione caſtigavit. Conſules concepto in optimum virum odio ſalarium ei ſubtrahere cœperunt. Quod cum frequentius poſtularet, ac demum paulo impetuoſius urgeret Heshuſius, illi facta, ut ipſe ait, conſpiratione eum e civitate expulerunt, d. VI. Maji. Hæc vero contumelia tantum abeſt ut eum fregerit, ut potius multo animoſior inde factus eſſe videatur ad bellum cum viriis perpetuo gerendum. Goslaria ſalutata Magdeburgo Roſtochium diſceſſit, ubi non multo felicior fuit. Cum enim Senatum urbis acerbius taxaſſet, & conſulem, qui apud cives dixerat, Phariſaicam ſectam ab eo inſtitui, nominatim excommunicaſſet, juſſu Senatus una cum collega ex urbe diſcedere coactus eſt. Hinc magna ilias malorum. Princeps Megapolitanus eum reſtitutum voluit, gravemque Senatui imperavit multam. Chytræi tamen opera Marpachio commendatus, Heidelbergæ munus ſacrum obtinuit. Acceſſit eo Calend. Maji anno MDLVII. Philippi Melanchthonis commendatitiis ad Cancellarium Mincovitium inſtructus, quæ tantum habuere pondus ut ab Ottone Henrico Palatino primum inter Theologos locum cum elogio Superintendentis Generalis & in Senatu eccleſiaſtico Præſidis imperraret. Sed nec hic quidem diutius ei licuit eſſe quieto. Mox enim nactus eſt adverſarios Clebitium, Flinnerum & Boquinum, in Calvini & Bezæ dogmata procliviores, cum quibus ob

Reliqua ejus fata

Fecht. part. 2. epiſt Theol, 51 p. 72. & ep. 53. p. 73. Henr. Alting. hiſt. eccl. Palat p. 164. in monument. piet. & lib. tom. I.

varias cauſas colliſus eſt, quas prolixius recenſet H. Altingius, quamvis in Heshuſium iniquior, in quem omnem bilem effundit. Quam exacerbatis inter ſe animis contenderint Boquinus & Heshuſius, inde licebit conjicere, quod Heshuſius ab illo adverſario ſuo Arianismi fuit poſtulatus, cum eadem impudentia paulo ante a Calvino Servetianiſmi accuſatus eſſet. Inſignis certe calumnia, quæ adeo placuit veritatis hoſtibus, ut Poſſevinus fronte perfricta aſſerere non dubitet, *Heshuſi-anos negare unitatem trium perſonarum S. Trinitatis.* Quemadmodum & Sanelius, impudentiſſimus iſte mendaciorum propola diſerte eum in Antitrinitariorum Catalogum retulit. Qui homines ſi vel ſolum Heshuſii *Examen Theologicum* (ut de ceteris ejus ſcriptis nihil dicamus) vidiſſent, non potuiſſent ſane tam iniqua de viro optimo ſuſpicari. Jam ut ad Heidelbergenſia iſta Heshuſii fata redeamus, ille quidem his inimicis ſuis ſatis feliciter reſtitit, quamdiu Otto Henricus Princeps in vivis erat; at illo defuncto longe alia apparuit rerum facies, cum Fridericus III. Elector Calvini ſententiæ de ſacramento palam favere videretur. Cum enim Heshuſius de conſervandis in Palatinatu Lutheri dogmatibus conſtantius laboraret, tantam ſibi apud omnes invidiam conflavit, ut anno MDLIX. d. XVI. Septembris ab electore una cum Clebitio dimitteretur ne teſtimonio quidem ullo ornatus. Exul itaq; Marpachii præcipue commendatitiis adjutus operam ſuam addixit Wolffgango Palatino Naoburgenſi, ubi cum aliquandiu docuiſſet Veſaliæ in patria locum honeſtum accepit in eccleſia. Cum tamen libellum contra Pontificios ſcripſiſſet, & Concilium Tridentinum ipſumq; Romanum Pontificem paulo acerbius tractaſſet, odium Ducis Juliacenſis incurrit, qui Senatum Veſalienſem, ut eum anno M.D.LXIV. ex urbe juberent emigrare compulit. Quartum igitur exul Francofurti & Argentinæ Marpachii beneficio obtinuit domicilium, ubi privatus vixit, oblatam a nobili de Sickingem conditionem declinavit, ne in Electoris Palatini odium huic ſe videretur adjunxiſſe. Demũ in extremis verſanti anguſtiis velut Deus opem tulit Wolffgangus Palatinus, qui eum in aulam vocatum muneri eccleſiaſtico admovit ac denique concionatorem eccleſiaſticum deſignavit. Verſatus ibi adhuc anno MDLXVIII. Sed inde paulo poſt in Academiam Jenenſem evocatus, Profeſſoris munus adiit, collegas nactus Wigandum Kirchnerum & Cœleſtinum, cum quibus ei non ſatis convenit. Unde dimiſſus, Bremam diſceſſit. Anno vero MDLXXIV. in Pruſſiam invitatus Sambienſis Epiſcopus conſtituitur. Qua cura ibi eccleſiæ tranquillitatem ſervare ſtuduerit, locupletiſſimus teſtis eſt Hartknochius. Sed hoc ipſum molitus in novas incidit turbas, quas ipſi Benedictus Morgen-

An fuerit Antitrinitarius?

Id. lib. p. 173. ſeqq.

Poſſevin. refut. reſp. Chytr Sand. upp. eccl. Heshuſ. hiſt. eccl. p. 91. Wengerſc. ſ. Regenvolſc. l. 4. hiſt. eccl. Slavon. append. 3. p. 509.

Fecht. l. c. ep. 80. p. 101. part. 3. ep. 92. p. 177. ep. 77. 78. p. 197. 198.

Zeumer. l. c. p. 76.

Digitized by Google

Hartkn. part. 2. Pruſſ. c. 5. p. 481. & hiſt. eccl. Pruſſ. l. 5. c. 2. p. 463. Micrael. hiſt. eccl. p. 380.

genſtern, eccleſiæ miniſter conciliavit. Scripſerat nimirum Heshuſius contra reformatos, atque hanc quoq; theſin inculcaverat: Non ſolum recte dicitur: *Homo Chriſtus eſt omnipotens omniſcius & adorandus, verum etiam in abſtracto: Humana Chriſti natura eſt omnipotens, omniſcia & adoranda.* Hanc theſin notavit Benedictus Morgenſtern, Heshuſiumque hæreſeos poſtulavit, quaſi humanam Chriſti naturam etiam extra unionem hypoſtaticam omnipotentem, omniſciam & adorandam putaret, duosque adeo in Chriſto omnipotentes omniſcientes & adorandos ſtatueret. Et licet Heshuſius id ſibi ne in mentem quidem veniſſe fateretur, tamque perſpicue ſuam declararet ſententiam, ut & D. Kirchnerus & Martinus Chemoitius pro Heshuſio ſtarent, qui paulo alieniores ab eo adhuc fuerant: Johannes tamen Wigandus Epiſcopus Pomeſarenſis anno M. D. LXXVII. d. XXVII. Aprilis in ſolenni ſynodo Regiomontana cum viginti eccleſiæ miniſtris Heshuſii theſin damnavit, eumq; palinodiam canere juſſit. Quod cum hic negaret ſe facturum, & ipſe & ceteri ejus hyperaspiſtæ dimiſſi ſunt, non ſine inſigni ſcandalo, quod ipſe Kirchnerus & Chemnitius, Theologi Brunſvicenſes ſæpe conqueruntur. Tot igitur fluctibus & tempeſtatibus jactatus vir doctiſſimus in academia demum Julia recens inſtituta fortunarum ſuarum portum invenit, ubi ſatis diu Profeſſoris munere cum inſigni laude functus eſt, celebris inprimis ex colloquio Quedlinburgenſi anno M. D. LXXXIII. inter theologos Saxonicos & Brunſvicenſes habito, in quo notum iſtud Vbiquitatis Generalis dogma in ſcriptura ſacra præſidium habere, diſerte negavit. Ultimum vitæ annum habuit M. D. LXXXVIII. ætatis ſexageſimum ſecundum, quo d. XV. Septembris ex turbulento hoc rerum humanarum ſtatu ad quietiora migravit, duorum filiorum, ac unius filiæ parens. E quibus ejus liberis inprimis celebratur Henricus D. Theologus & Superintendens Hildeſienſis. Scripta ejus recenſere, non videtur neceſſarium, cum otium mihi fecerint Melchior Adami, & Jo. Caſpar Zeumerus, quos evolviſſe non pœnitebit.

Fecht. epiſt. theol part. 4. ep. 227. p. 556.

Meibom. orat. de acad. Jul. p. 280. tom 3. rer. Germ.

Fecht. l. c. ep. 231. p. 561.

Monaſterium Montis S. Georgii in curiam Griſonum transfertur.

Lezner. de monaſt cap. 88.

Emortualis quoque hic annus fuit Joachimo Hœgero, Præpoſito Montis S. Georgii, cujus vel ideo mentionem faciendam putavi, quod monaſterium ſuum jam pridem funditus dirutum auſpiciis Henrici Ducis Brunſvicenſis in curiam Grawhoffianam tranſtulit, novam ibi molitus eccleſiam, novaque ædificia, quæ interjecto tempore ab hodierno præcipue Præpoſito Dn. Bernhardo ita ſunt expolita atque aucta, ut nihil futurum ſit hoc monaſterio nitidius. Antequam curia hæc Collegio huic Canonicorum Regularium hoſpitium præbuit, jam pridem monaſterio Montis S. Georgii fuerat inſtar villæ promtuariæ, e qua frumenta, pecora, & quicquid opus videbatur, peterent. Eam conventus iſte a nobilibus de Borgdorp, Advocatis ſuis, coëmerat, quo tempore adhuc Betwerdingerode vocabatur. At cum interjecto tempore ad Walkeoredenſes venditione fiduciaria perveniret, nomen Curiæ Griſonum (Grauhoff) vel ab habitu Ciſtercienſium, vel a lapide ſciſſili, tulit. Certe Ciſtercienſium curias hoc nomine plerasq; veniſſe, declarat etiam curia Walkenredenſium Goſlarienſis, quæ in tabulis antiquis diſerte vocatur der grawe Hoff in Goßlar. In illam ergo curiam urbi noſtræ vicinam Joachimus Hoyerus Præpoſitus monaſterium tranſtulit, & ſacra Romano more inſtauravit. E conventu ſuperſtites tum erant *Johannes Paulinus, Prior, Bertholdus Eberhardi procurator, Johannes Vlenpas Senior, Buſſo N. Eraſmus Stapenbach,* (is qui hoc anno Hoiero in præpoſitura ſucceſſit, *Andreas Hille & Jodocus Brackmannus.*

Canonici Montis S. Petri Pontificiæ religionis tenaciſſimi.

At Montis S. Petri Canonici, qui & ipſi eccleſiæ ſuæ ruinas viderant, in capella S. Catharinæ ſacra agebant, nec tamen a pontificiis ritibus abduci ſe paſſi, quicquid cis a miniſtris eccleſiæ noſtræ occineretur: ſive quod Hildeſienſis Epiſcopi verebantur indignationem, ſive quod Canonicos SS. Simonis & Judæ in eo imitandos credebant. Extant ex hoc anno acta quædam inter Senatum & Montis S. Petri Canonicos, ex quibus hanc particulam excerpſi, quam religioſe hic canonici λειψανολατρείαν retinuerint, oblique declarantem.

Anno 1556 am Tage Catharinä.

Item Herr Joſt Schramen / de proveſt van nygen Warcke / unde Herr Henntick Kollwage / alſe Herr van Petersberge / hebben dat Hovet Sünt *Sixti* abgefürdert ut der Kercken Simonis und Judä / da dat hovet hatte inne geſtan 34 Jahr / un andere Breve / de öhne tokieme / in bywesen de Perſonen des Erbaren Rades Simon Brendigs / Johannis Recken / Johannes Schütten / Cyriacus Sachtings.

Dominicus Dreuerus Goſlarienſis inſignis hiſtoricus.

Meibom. vind. Bilting. p. 39. tom. 3. rer. Germ.

Idem ded. Bunting. Chron. Brunſv. (:) v.

Ne vero inter hæc eccleſiaſtica literariæ reip. plane videamur obliti in aula Henrici Ducis Brunsvicenſis per hoc annos floruit Dominus Dreuerus, Goslarienſis, vir apprime doctus & in hiſtoria verſatiſſimus, qui heri auſpiciis genealogiam illuſtrium Saxoniæ familiarum concinnavit, ut Henricus his patriæ antiquitatis monumentis in viridi ſenectute ſe oblectaret. Quamvis autem doctum hoc & quantiquis pretii opus nunquam prodierit in lucem, MSCum tamen hodienum aſſervari dicitur in Sereniſſimorum Ducum Brunsvicenſium ſecretiore bibliotheca, Meibomioque Seniori in antiquitates Germanicas inquirenti inſignem uſum præſtitit, cui etiam titulum libri integrum debemus in dedicatione Chronici Buntingiani recenſitum:

Genealogia Geburtlinien der Durchleuchtigſten / Hochgebornen Keyſer / Könige / Churfürſten / Hertzogen / Fürſten und aller Herrn zu Sachßen / ſeither Wedekinde / der zu Zeiten Caroli des erſten den Chriſtlichen Glauben angenommen / und ſeiner nachfolgenden Erben / was ſie für gemal gehabt / wie offt ſich das Regiment in Sachßen verändert / wie Keyſer Otto das ſeinen Blutfreunden entwendet / Hermanno Billing einen der ſchlechter Geburt verlehnet / wie nach abgang deſſelben geſchlechtes das Land an die Hertzogen zu Beyern und nach dem an die Graffen zu Ballenſtädt und Anhalt gekommen. *It.* wie das Hertzogthumb Braunſchweig und Lüneburg angefangen / und die Fürſten des Hertzogthums Sachſen beraubt / auch wie die Chur- und Ober-Sachſen an die Marggraffen zu Meyſſen gerahten / wie die Länder ſo vielfältiger Weiſe getheilet / daraus nun viel Herrſchafften geworden. Daneben eine kurtze Anzeigung der Churfürſten und Marggraffen zu Brandenburg *item* der Hertzogen zu Mechelburg / der Graffen zu Schawenburg / die auch Graffen zu Holſtein / darnach Hertzogen zu Schleßwick geworden / und endlich von den Graffen zu Oldenburg / aus denen hergekommen etliche Könige in Dennemarck und Hertzogen zu Hollſtein / alle vornehme Geſchicht / ſo ſich zu jedes Herren Zeiten zugetragen bis auf dieſe gegenwertige Zeit zuſammen geſchrieben durch *Dominicum* Dreuer den Eltern. 1559.

Hæc nimirum erat Henrici ſenis & diuturnis calamitatibus defatigati oblectatio, ut quid ante ſe geſtum eſſet, ſcrutaretur ſollicite, ac cum iis, quæ ſua æſtate contigerant, componeret, atque adeo omnis exempli documenta tanquam in illuſtri poſita intueretur. Eadem etiam de cauſa Philippo Magno filio id impoſuerat negotii, ut Ludovici Avilæ libros de bello Germanico e Gallica dialecto in Germanicam transferret. Quod illuſtre opus typis quoq; exſcriptum prodiit Guelpherbyti anno 1552. poſtea Hortlederi quoque actis inſertum lib. 3. cap. 81. Tom. II.

Anni Chriſti 1558. 1559.

Caroli V. Cæſ. 39. *& ult.*

Ferdinandi I. Imp. 1. 2.

Ab. V. C. 645. 646.

Carolo V. Magiſtratu ſe abdicante ſuccedit Ferdinandus.
Fam. Strad. l. 1. de bell.

DEferimnr in annum Chriſti MDLVIII. in omni annalium memoria decantatiſſimum, quippe quo Carolus Imperator, qua ſol oritur occiditque ſceptra protendens & quicquid habet mundus gloriæ felici imperio complexus, ſtupente orbe univerſo, ſceptra abjecit purpuramque cum cucullo commutavit, imperio Germanico in Ferdinandum fratrem ceterisque regnis & provinciis in Philippum filium translatis. Non eſt hujus loci, cauſas tam inexpectati conſilii rimari, quas ipſe Princeps ſuo more tam ſtudioſe occultavit, ut Famianus Strada, Thuanus, Godelevacus Zenocarus ceterique ſcriptores occulta hæc molimina admirentur potius quam penetrent, merasq; nobis vendant conjecturas. Sunt qui pietati ejus hoc quicquid eſt tribuunt, atq; hunc in finem allegant vocem cujusdam centurionis, qui miſſionem aliquando petens hanc deſiderii ſui reddiderat rationem, *oportere inter vitæ negotia & decretorium illum mortis diem ſpatium quoddam intercedere*, quod dictum ipſe Carolus extremo imperii ſui tempore crebris uſurparit ſermonibus. Nec ſane eſt incredibile Imperatorem tanto temporis ſpatio inter diverſas de religione diſceptationes veluti fluctuantem, id demum conſilium cepiſſe, ut ipſe a negotiis publicis remotus in receſſu quodam amœno ſecreto de ſalute ſua cogitaret maturius, a qua ſaluberrima cura tum bellorum moleſtiis tum miniſtrorum clerique conſiliis fuerat impeditus. Certe eum in ſecretis his ſeceſſibus altius ſapere cœpiſſe, quam clerus pontificius ferre poterat, vel id teſtimonio eſſe poterit, quod inprimis homines hæreſeos ſuſpectos in extremis habuiſſe familiares adverſariis noſtris dicitur, quodque ejus teſtamentum inquiſitionis Hiſpanicæ cenſuram meruit, ut taceam Bartholomæum Curanzam & Conſtantinum Pontium, qui ei morienti adfuerant, ſupplicio affectos, ex quo quid conjiciendum ſit, facile apparet. Alii tamen morbum ejus accuſant articularem, qui eum quinquagenario majorem non per intervalla amplius, ſed perpetuis inſultibus ita vexarit, ut de dimittendis faſcibus demum cogitaverit. Nec deſunt quoque, qui eum de fortunæ inconſtantia ſollicitum, pertæſumque cladis, ſignum receptui dediſſe ferunt, magnarum animarum exemplo, quæ fortunam deſerere, quam ab illa deſeri malint. Denique & in Philippum filium a nonnullis cauſa rejicitur, qui duriora apud Anglos paſſus, crebrisque probris affectus, ſæpius cum parente de fortuna ſua expoſtularit, eumq; jam pridem de abdicando Belgio cogitantem ad maturandum conſilium inflexerit. Sed variæ poſſunt fuiſſe cauſæ, quæ animum ſagaciſſimi principis ad hoc conſilium impulerunt, quas mirari nobis, quam conjecturis tentare ſatius videtur.

Belg. dec. 1. p. 14. Thuan. lib. 16. hiſt. ad p. 346. Godeleva ap. Goldaſt. polit. imp. part. VII. p. 378. Zenocar. lib. 5. de vita Caroli V. olear. diſſ. de abdic. princip. p. 37. Schurzfleiſch. not. ad epiſt. de morib. Belg. p. m. 19. Jo. Laſic. de fratr. Boh. l. 6. Wengerſc. l. 1. hiſt. eccl. Slav. c. 10. p. 48. Bael. Lex. Crit. p. 768. 839.

Idem annus fatalis quoq; fuit Chriſtophoro Archiepiſcopo Bremenſi Adminiſtratori Verdenſi, Henrici Ducis Brunſvicenſis fratri, & Bonæ Reginæ Poloniæ, ejusdem ſocrui. Quibus juſta ſoluturus Henricus non per ditinnes tantum ſuas vigiliis & miſſis eorum celebrari memoriam voluit, ſed & moniales Franckenber-

Monialibus Frankenb. vigiliæ & miſſæ pro defunctis imperantur.

bergenſes, ut idem facerent, edicto hoc admonuit:

Von Gottes Gnaden Heinrich der Junger/ Hertzog zu Braunſchweig vnnd Lüneburg.

Unſer Gunſt zuevorn. Würdiger lieber Andechtiger. Aus Chriſtlichen Mittleyden mogen Wirs euch nicht vorhalten/ daß der Hochwürdigſt in GOtt/ vnd Hochgeborner Fürſt/ Herr Chriſtoff weylande Ertz Biſchoff zu Bremen *Adminiſtrator* des Stiffts Verden/ Hertzog zue Braunſchweig und Lüneburg ꝛc. Unſer freundlicher lieber Herr Bruder/ desgleichen auch die Durchleuchtige Königin vnd Hochgeborne Fürſtinn/ Frau Bona geborne aus Königlichen Stamm zu *Neapolis*, Königin in Polen/ ꝛc. Witwe/ vnſer freundlichen lieben Gemhall Fraw Mutter/ kurtz verſchiener Weill nach den Willen des Allmechtigen aus dieſer Welt mitt Tode abgeſcheiden ſeyn. Welcher Seelen der Allmechtige gnedig und barmhertzig zue ſeyn geruhen wolle. Und derowegen iſt vnſer gnediges begeren/ ihr wollet aus Chriſtlicher Liebe ein Werck der Barmhertzigkeit üben/vnd beyde Ihre Libden auf nechſtkünfftigen Freytag nach *Purificationis Mariae*, welcher ſeyn wird der vierte Monats Tag *Februarii* gegen den Abendt mit *vigili*en/ und volgendten Morgen mitt Seelmeſſen beſingen begehn/ und von der Kantzell das Volck für Ihrer Libden Seelen/ damit ſie das bey GOtt genieſſen mögen/ zue bitten/ vermanen/ auch auf itztgeſetzten Freytag des morgens umb ſieben/ des mittags umb Elffe/ und des Abens wenn die *vigili*en aus iſt/ dergleichen an volgenden Sonnabend/ wiederümb dreymhall/ jedes mhall eine ziemlich virttel Stunde mit euren groſen Glocken ſtattlichen beieutten laſſen. Hiurann geſchicht vnſer Gefallen in Gnadenn zu erkennen. *Datum* Wulffenbüttell den 27. *Januarii* *Anno* ꝛc. LVIIj.

H. H. D. J. H. B. v. L.
mein Handt.

Dem Wurdigen vnſern lieben andechtigen Ehrn *N.* Probſten vnſers Kloſters Franckenbergk ꝛc.

M. Jacobus Groſſehans Superint Gosl., *Hamelm.*

Diligentior civitati noſtræ purioris doctrinæ manſit cuſtodia, cujus eccleſiæ jam inde ab Heshuſii diſceſſu vacanti hoc anno præficitur M. Jacobus Groſſehans, quem Macrinum quoque nonnunquam appellari video. Vir ſolidiori doctrina animoque plane imperterrito præditus, de cujus eloquentia tanta fuit hominum opinio, ut & ſucceſſores ea metirentur. Munere Antiſtitis potitus id præcipue dedit operam, ut collegia Canonicorum & monaſteria, in quibus adhuc Romani ritus colebantur, ad puriorem doctrinam perduceret. Quem in finem in concionibus ſuis ſacris Pontificiorum dogmata tam ſolide refutavit, ut ſenſim iſthæc ſacra apud nos vileſcerent, donec ſub proximo Præſule Holzhuſio ubique ferme doctrina evangelica reciperetur.

Glandorpii cum Groshāſio certamen. *Hamelm.*

At ei ſequente ſtatim anno graves interceſſerunt lites cum M. Johanne Glandorpio, tum ſcholæ Rectore, qui uxorem violati thori falſo ſuſpectam repudiaverat, eamque in thalamum recipere recuſabat. Quod facinus cum graviter perſtringeret Antiſtes, ſæpiusque e ſuggeſtu Rectorem ideo objurgaret; Glandorpius ulturus, quas interpretabatur, injurias, epigrammatibus dentatis in Groshanſium invectus eſt, nec intra diſcentium quidem ſubſellia ab acrionibus dictis ſe abſtinuit, donec ineunte anno MDLX. dimiſſo Rectore lites hæ ſcandaloſæ conticeſcerent: ut ſupra in vita Glandorpii jam monuimus.

Anni Chriſti 1562. 1563.

Ferdinandi I. Imp. 5. 6.

Ab. V. C. 649. 650.

Goslarienſes ſylvas à Walkenred. coëmunt. *Ekſtorm. p. 262. Chron. Walkenr. Leukf. part. I. antiqu. Walkenr. p. 438.*

INterea civitas noſtra tot bonis nuper exuta de aliis coëmendis cogitavit. Bonam Sylvarum partem in vicinia poſſidebat conventus Walkenredenſis, quarum termini ita in antiquioribus chartis definiuntur: Die vier Berge von der hohen Wartean bis an des Heiligen Creutzes Holz in den Goſe Winckel/ von dem heiligen Born bis an den Kukuks Berg/ der Bleichsberg/ der Dorneberg nach den Lodenberge. Hujus ſylvæ ligna inferiora Hermannus Abbas Walkenredenſis hoc anno Senatui Goslarienſi vendidit pro ſexcentis florenis Marianis, hac tamen lege, ut cum arboribus ad ædificandum utilibus relinquerentur ſingulis jugeris arbuſculæ duodecim, & ſpatio decem annorum ſylva lignis cædendis liberaretur. Quo finito temporis intervallo anno 1571. Georgius Abbas ſylvas has eadem lege demetendas civitati locavit pro quadringentis Joachimicis, viginti tamen annis ad cæſionem indultis.

Item ſacellum S. Cæciliæ. *Ekſtorm. l. c. p. 241. Leukf. l. c. p. 130.*

Idem monaſterium intra ipſa civitatis noſtræ mœnia habuerat Capellam S. Cæciliæ, de cujus origine & fatis pluſcula jam ante diximus. Ea cum poſt reformata in monaſterio ſacra conventui parum præſtaret utilitatis, ſequente anno pro centum & ſexaginta Vallenſibus vendita fuit Senatui Goslarienſi, qui ex hoc ſacello duas ædes fieri curavit, easque civibus elocavit habitandas. Obſervari itaque hic meretur, quanta hoc tempore rerum omnium vilitas fuerit, cum tanti ſylvarum tractus & ſacellum, cujus in locum binæ civium ædes poterant ædificari, tantillo pretio venierint.

Theod. Holzb. Superint Gosl. *Hamelm.*

Hic annus quoque paulo poſt paſchatos feſtivitatem ſubtraxit nobis M. Jacobum Grosshanſium Superintendentem, cujus in locum Hildeſia huc evocatus eſt Theodorus Holzbuſius Grœninga-Friſus, vir majore lenitate quam doctrina præditus, un-

de non modo a collegis nonnullis multas ſubiit contumelias, ſed & plebi paulo timidior viſus eſt. Tam ſcilicet arduum & periculoſum eſt, viro eloquenti & omnibus probato ſuccedere. Nec tamen defuit Holzhuſii induſtriæ divina benedictio, qua adſpirante factum eſt, ut Canonici non modo SS. Simonis & Judæ verum etiam monaſteria Fratrum & Novi operis ejus ſuaſu ritus pontificios dimitterent, ut paulo poſt ſumus dicturi.

Controverſia Synergiſtica in Saxonia ſup.

Schluſſelb Cat. hær. l. 5. p. 13. ſq. Than. l. 47. Fecht. ſuppl. hiſt. eccl. p. 91. 249. 253. 259. Oſiand. cent. 16. l. 3. c. 23. p. 649 Nov. ant. theol. ann. 1703. p. 188.

Florebat tum quoq; in civitate noſtra Jacobus Viernickel Diaconus SS. Coſmæ & Damiani, vir doctus & inſigni pietate prædictus. Is notus nobis e controverſia ſynergiſtica, quæ tum in ſuperiore præcipue Saxonia inter Strigelium, Flacium aliosque tanta animorum commotione agebatur, ut plures ideo ſacerdotia amitterent, ipſe vero Strigelius in vinculis quoque aliquandiu haberetur. Origo hujus certaminis refertur ad Philippum Melanchthonem, qui jam ab anno MDL. deſerta Lutheri ſententia paulo liberalius de libero hominis arbitrio ſentire cœperat. Et quamvis initio intra paucos error ſtaret, mox tamen non modo ſcriptis a Melanchthone propagatus, ſed etiam ferme ab omnibus illius diſcipulis, qui Philippiſtæ vocabantur eſt receptus. Interjecto tempore D. Joannes Pfeffingerus, Theologus Lipſienſis cum apud omnes male audire præceptorem animadverteret, ejus theſes publica diſputatione vindicare auſus eſt, quem ſecutus Victorinus Strigelius ita clare ſententiam ſuam de libero arbitrio propoſuit, ut præcipuas in converſione partes humanis viribus ac voluntati tribueret. Adverſus hunc igitur protinus conſurgunt Flacius, Amsdorffius, Heshuſius, Wigandus, Sim. Muſaeus, Matth. Judex, pluresq; alii qui ſcriptis de libero ſervoq; arbitrio libris ſynergiſmum impugnant, enque rem deducunt, ut Strigelius in carcerem conjiceretur, non admodum bono profecto inter evangelicos exemplo. Interea Ducum Saxoniæ auſpiciis colloquium inter Strigelium & Flacium indicitur, publice habendum, in quo licet hic partes ſuas optime tueretur, rationibusque egregiis Strigelium impugnaret, deluſus tamen illius artibus, cum peccatum originis ex animi præcipitantia ſubſtantiam dixiſſet, ac monitus licet palinodiam canere nollet; novis contentionibus dedit occaſionem, nomenque affeclis ſuis reliquit perpetuum. Poſt hanc diſputationem magna ſubito facta eſt rerum converſio. Theologi enim Wittebergenſes G. Major, P. Eberus & Crellius in Strigelii euntes ſententiam omnes tabernas ſcriptis eriſticis impleverunt. Strigelius præterea captivitate liberatus & ſibi redditus Chriſtiani Pontani Cancellarii Vinarienſis favorem ſibi conciliavit, cujus ope reſtitutis in munera Synergiſtis, Flacius, Wigandus, Muſæus ceterique Strigelii antagoniſtæ ſolum vertere juſſi ſunt. His itaque in calamo erat præſidium donec anno MDLXVII. Theologi & Paſtores Vinarienſes a Pontano pulſi poſtliminio redirent ad munera. Quorum cura non modo *declaratio Vinarienſis* adverſus Synergiſtas prodiit, verum etiã viſitatio per totum ducatũ eſt inſtituta, eo conſilio, ut Strigelii error jamdudũ in Mansfeldenſi ſynodo rejectus penitus evelleretur. Quo factum eſt, ut lites hæc ſenſim exſpirarent, ac communi omnium eccleſiarum ſuffragio Strigelii ſententia exploderetur.

B. Muſæo in Præf. ad Flac. Clavem SS.

Jacobi Virnickel ſententia de libero arbitrio.

Diſcutiendæ igitur huic controverſiæ apud nos quoque operam impendit Jacobus Virnickel, cujus jam mentionem fecimus. Is cum & ipſe Philippum Wittebergæ audiviſſet, non tamen paſſus eſt ejus locos theologicos reprehendi. Itaque ejus de libero arbitrio ſententiam ita defendit, ut nec Synergyſticæ omni ex parte reſponderet, nec orthodoxæ plane aſſentiretur. Nec conſultum tamen videbatur viro prudentiſſimo, publicis ſcriptis rem agere. Hinc Chemnitio qui tum Brunſvici florebat literis amiciſſime ſcriptis animi ſententiam expoſuit, quæ hodienum Doctiſſimi Leukfeldii beneficio extant egregiumque Dni M. Jacobi Groſhanſii Antiſtitis nuper defuncti eloquium continent. En eas:

Reverendo Viro eruditione ac virtute præſtanti Dn. M. MARTINO KEMNICIO, *Eccleſiæ Brunſvicenſ. Paſtori, Domino ac fratri in Chriſto ſuo obſervantia perpetua colendo.*

SALUTEM IN CHRISO. Etſi longe ſum inferior, Reverende Vir, quam ut literis meis ineptis tibi obſtrepam, quod nulla mihi tecum intercedat familiaritas: Tamen communi eccleſiæ ſocietatis & amicitiæ vinculo, nec non fama tuæ humanitatis erga omnes, motus, has ad te exarare literas non dubitavi. Rei etiam ipſius cauſa mihi ſpem fecit maximam, te hanc meam audaciam æqui bonique facturum. Haud ſine gemitu faciem miſeram Eccleſiæ CHRI, proh dolor, hoc ſeculo tot doctorum diverſis ſententiis de multis ac præcipuis articulis noſtræ ſalutis aſpicio, imo ingenti dolore afficior, quoties animo rem recte perpendo. Quosdam enim vero zelo flagrare, multos certare ingenio, plurimos ſine delectu & rei ipſius cogni-

gnitione aliis ſuffragari, diſputare, & applaudere non eſt obſcurum. Quem-
admodum enim illi ingenio ſibi gloriam: ita hi ex inſcitia & inani applauſu
doctorum favorem & auram popularem aucupantur: *Cujus rei indignitas*
non minimam cauſam Mortis attulit noſtro piæ memoriæ Paſtori ac Superin-
tendenti. Nam etſi etiam alia morbi cauſa proſpiciebatur; tamen mihi utpo-
te domeſtico amico, quanto mœrore animi aliquoties rem indigniſſimam per-
cenſuit? quoties illum cogitabundum & ſollicitum propter hæc turbulenta tem-
pora conſpexi? quoties animum recipere juſſi? quam nunc ita immatura mor-
te ademptum cum tota eccleſia noſtra lugeo? Syncerus erat ſane in doctrina
prophetarum & Apoſtolorum, & aliorum doctorum recte judicantium ſenten-
tia facile acquieſcebat.

Elogium M. Jacobi Groſſehanſii Superintendentis.

Sed quo digredior: dicturus eram de confuſione
horum temporum & de diverſitate ſententiarum ſuper articulos fidei *in lo-*
cis Philippi, quarum argutiæ, quæ proferuntur hoc ſeculo, multos habent ſol-
licitos, multos implicant, & pene incertos reddunt, qui fundamenti cogni-
tione deſtituuntur, quid ſtatuant. Cumque mihi aliquoties uſu venerit diſ-
putatio (ut ſolet) in privatis colloquiis, de libero arbitrio, & videam quæ-
ſtionem hanc eſſe ſatis arduam & difficilem, ſi ſubtiliter diſputes, audiam
etiam multos ſubtilitatibus iſtis eo prolabi & perduci, ut ſtatuant, *omnino*
Deum habere reſpectum perſonarum & tyrannidis illum fere inſimulent. Vt
igitur doctioribus reſpondere, alios etiam rudiores docere queam interro-
gatus, meos præſertim æquales, vellem ex animo, me boni viri conſilio &
opera uti poſſe, qui me, num recte ſentiam nec ne, expediat, maxime vero
nunc cum ex ſcholæ provincia ad publicum in Eccleſia munus docendo ſum
vocatus. Cumque eccleſiæ plurimum interſit, docentem alios recte inſtitu-
tum eſſe, tua vero autoritas, fides & humanitas multis ſit perſpecta & cogni-
ta, nihil dubito, te propter Dei gloriam non aliter atque ego feci, accepturum,
quod tuo judicio meam de libero arbitrio opinionem ſubjiciam. Quo
enim alias tuto confugiam? Peto igitur abs te amanter, Eximie Dne Magi- 1.
ſter, ut erudiendi gratia hanc chartam, ſi vacat & grave non erit, perſpicere,
& limam addere non dedigneris. Poſtea de cauſis in juſtificatione hominis, 2.
quas Philippus commemorat, tuam animi ſententiam, propter Deum, ape-
rias oro. Mihi videntur non jure poſſe reprehendi, ſi recte intelligantur, &
explicentur. Spiritus S. eſt efficiens, verbum inſtrumentalis cauſa, nonne
etiam requiritur Hominis voluntas, ut materialis cauſa, in quam agat Spiri-
tus S. quamque præparet per verbum, ut poſſit adſentiri, quod ante verbum
auditum non potuit. Is certe ordo & modus eſt convertendi, nec cum hoc
dicitur, adimitur aliquid Spiritui S. quo minus ſit ſolus cauſa ſalutis, imo i-
pſe Spiritus S. poſtulat adſenſum. Sed non utar pluribus verbis, contentus
ero tua explicatione, qua ſcio me multum expeditum iri. Te modo obſe-
cro, ne mihi deneges. Non quod tuo nomine oſtenſo velim me defendere
coram alio, ſi nolis: id ne ſuſpiceris quidem ſummopere rogo. Poſtremo 3.
rectam eſſe definitionem Evangelii quod ſit prædicatio pœnitentiæ & re-
miſſionis peccatorum, plurimum moveor dicto illo Marci I. *Chriſtus præ-*
dicans evangelium dixit, reſipiſcite & credite evangelio. Loquitur enim de-
finitio illa de toto Miniſterio Evangelii, etymologiam autem vocis aliter ac-
cipio, ſcilicet quod ſit lætum nuntium. Hæc ſunt, quæ movent me pluri-
mum & concionem habituro ſæpe obſtant, quo minus libere dicam, *quod*
ſciam, nihil non rapi in pejorem partem. Iterum rogo, ne mihi tuo judicio
deeſſe velis, cui plurimum non ego ſolum verum etiam doctiſſimi quique
tribuunt. Hoc officio & Deo rem gratam facies, & me in perpetuum Tibi
devincies. In Chriſto Salvatore noſtro quam rectiſſime cum omnibus tuis
valeas oro, & ſi quid erratum eſt, ignoſcas. Data 29. Junii Anno 1563.

T. R.

D.

Jacobus Virnickel, *miniſter verbi.*

Ad has literas amice admodum reſpondit Chemnitius & Viroikelio *non ſolum egregiam præſcripſit normam, dijudicandi has controverſias, verum etiam ejus animi ſententiam, quam non ſatis verbis expreſſerat, ita eruit atq; explicavit, ut hic facile ejus acquieſceret inſtitutione & ſententia, & nullam magis veram eſſe ingenue fateretur.* Hanc enim literarum Chemoitii ſummam ipſe Virnickelius repetit. Cum igitur liberius ſecum agendi copiam ei feciſſet Chemnitius, altera quoque epiſtola ſententiam ſuam explicare auſus eſt, in qua haut obſcure ſynergiſmum humanæ voluntatis ſtatuit. Dignum & hoc eſt monumentum, quod & hic prodeat, cum in eo ſubtiliter de hac controverſia diſputetur, ſatisqe declaretur, quanta fuerit Melanchtonis apud diſcipulos ſuos auctoritas:

Doctrina pietate & virtute ſingulari prædito Viro Domino Mag. Martino Kemnicio, *Eccleſ. Brunſvicenſis Coadjutori fidelisſimo, Domino & amico ſuo perpetua obſervantia colendo.*

G*Ratiam & pacem per Chriſtum.* Redditæ mihi ſunt literæ tuæ, pleniſſimæ humanitatis & benevolentiæ, Vir obſervandiſſime, quibus te meam ſententiarum collationem nequaquam abhorrere, ſed potius ad eam me ulterius provocare videris. Etſi autem Witenbergæ hanc animi tui manſvetudinem, audiens te prælegentem publice, ac famulum agens apud *Severinum* tuum *Gebelium*, & nobiles illos *Truchſes* vocatos, cognoveram: tamen nunc demum perſpexi ſatis. Gratiam igitur habeo tibi maximam pro tua hac in me facilitate & promta reſponſione. Æqvum facis & boni paſtoris munere dignum, ſecutus admonitionem Apoſtoli.

Cæterum quod ad tuam attinet reſponſionem, non ſolum mihi egregiam præſcribis normam dijudicandi has controverſias, ac nodum ſolvis, verum etiam meam ipſius animi ſententiam, quam ita ipſemet exprimere non potui, eruis & explicas. Vt facile tua acquieſcam inſtitutione & ſententia, & nullam magis veram eſſe ingenue fatear. Tribuo enim omnia ſane Spiritui ſancto, operationem, cooperationem perfectionem, & ſi quæ eſt cooperatio voluntatis, tamen non eſt niſi poſt renovationem a Spiritu ſancto præparata, & tamen nihilominus indiga Spiritus ſancti.

Sed quia liberius tecum conferendi feneſtram mihi pateceſiſti, nihil ſcrupuli mecum continere queo. Quæretur ergo: Si renovata voluntas hominis non libera relinqueretur homini, ſed inſeparabiliter & indeclinabiliter divina ageretur gratia, ſecundum *Aug.* 12. *cap. de Cor. & Gra.* ut quamvis in-
1. firma tamen non deficeret: *ſequitur*, renatos non poſſe relabi? Ego ſic accipio. Cum Spiritus S. dedit intellectum, cœpit renovare voluntatem, etſi non ceſſet operari S. Sanctus in homine, quin pergat impellere, movere, trahere, initare. Tamen jam nunc poſt primum radium illuminationis ita movet & trahit hominem, ut addat voluntatem ſuam & aſſentiat: Si igitur addit cupit & petit homo, hinc amplius augetur, ſuſtentatur & confirmatur, ne deficiat. Sin vero donum Spiritus S. in ſe negligit, & motum in ſe excitatum non petit augeri, tunc Sp. S. etiam non contra voluntatem conſervat iſtam voluntatem jam cœptam renovari. Dicitur enim: *Habenti dabitur, & volenti proficere*, ut *Philippus* explicat. Item: *Quanto magis dabit Sp. Sanctum petentibus?* Sp. S. quidem advenit ad nos per verbum ſine nobis, etiamſi non petimus, & ſollicitat nos ad petendum, movet & impellit. Sed poſt primum impulſum non ſine nobis perficit & ſine noſtra voluntate, ut & *Auguſtini* dictum (ni fallor) eſt: *Qui creavit te ſine te, non juſtificabit te ſine te.* Ergo

2. Liberam relinquit homini petendi & accipiendi gratiam, etiamſi Sp. S. maxime invitet, nec ceſſet operari. Sed tamen modo alio, atque ante cœptam renovationem. Tunc enim agebat voluntatem hominis, ut patientem, nolentem nihil intelligentem: jam ut bene rem intelligentem & agere potentem ex dono Sp. S. non naturalibus viribus. Nolentibus enim ſalutem & gratiam non obtrudit, ſed volentibus, ſicut ante principium renovationis obtulit. Hic enim locum habere arbitror dicta, quibus voluntas noſtra toties poſtulatur in S. Scriptura. Si vero non liberum eſſet cuique accipere & non accipere; tunc eſſet violenta coactio in iis, qui accipiunt, & in iis qui non accipiunt, non accideret illa coactio. Et per conſequens etiam non jure damnarentur, qui damnantur. Nec univerſales promiſſiones quoq; valerent

Digitized by Google

lerent quicquam & tantum particulares fierent, & iis ſolummodo accomodandæ, quos præ reliquis Deus elegiſſet. At Paulus ait: *Transformamini ad eandem imaginem:* Ea vero fuit talis, ut libere poſſet apprehendere vel non. Ergo etiam nunc liberum nobis relinquitur a Deo, & quamvis non ita perfecte liberum eſt per omnia, ut tunc erat, tamen liberum aliquo modo. Dico tamen, quod iſta libertas obediendi & perſeverandi non poſſit perſeverare usque ad finem vitæ ſine auxilio Sp.S. ſed quando voluntas libera ſeu potius liberata accipit promiſſionem, & petit conſervationem, tunc conſequitur hoc ut non deſeratur a Sp.S. usque ad finem, ut licet lapſus fuerit homo, tamen recipiatur, agens pœnitentiam, & denuo implorans opem. Hæc eo ſpectant, ut vides, liberam nobis relinqui poteſtatem credendi, excitatam in nobis & donatam a Sp. S. Non enim qui cœperint renovari, ſunt ſtatim filii Dei, ſed qui poſtea etiam credunt, ut dicitur: *dedit poteſtatem filios Dei fieri his, qui credunt.*

Porro quæritur: Annon in omnibus audientibus verbum Dei efficax ſit Sp.S. ut donet eis velle & aperiat intellectum? & alios cupidos facit gratiæ, alios non item, ſicut etiam in exemplo Lydiæ & ſimilibus eſt cernere: ſequitur damnatos die judicii jure poſſe conqueri: Alme Deus, ſciviſti, in meis viribus naturalibus non fuiſſe, velle & credere; Quare igitur non dediſti mihi, ut potuiſſem apprehendere? At dices: Anne poteſtatem habet Deus alium aſſumendi, alium rejiciendi, alii dandi poteſtatem ad credendum, alii non? Verum eſt, habet, non quosdam ſed omnes damnandi, nec injuria. Sed quæſtio eſt: Num etiam faciat, & ita unum pro altero deligat? Si facit (ut quendam audivi affirmare ex illo dicto: *Cujus miſereor, miſereor,* ac inſuper dicentem, hominem electum etiamſi labatur aliquoties, tamen oportere illum redire. Ego ſi ſic docerem, certe auditores admodum ſecuros facerem, & ad peccandum feneſtram aperirem maximam. Cogitarent enim, ſtrenue ſcortabor, indulgebo genio, & id genus aliis voluptatibus. Si enim electus ſum, & cogor redire ad pœnitentiam, quid obſtiterit peccare? Sin vero non fueris electus, quid proderit pie & modeſte vivere?) Sed tibi loquor, *humaniſſime Dne Magiſter,* ſi, inquam, facit, ergo promiſſio univerſalis eſt irrita, nec omnes vult ſalvos. Sin vero omnes vult ſalvos, ut certum eſt 1. Tim. II. ex *Paulo;* oportet, ut quoque tam in uno, quam in altero operetur velle, ut ipſe culpari nequeat, ſed omnis cauſa & culpa damnationis recte in ſolo homine damnato conſiſtat & vera maneat ſententia: *Perditio tua ex te Iſraël.* Hæc ſpectant eo, quod diſputandi non ſtatuendi gratia putem, *Deum in omnibus audientibus verbum efficacem eſſe, operari velle & primum modum illuminationis largiri.* Quod autem non omnes ſalvi fiant, cauſa eſt, quod iſtum motum negligant, deinde extrinſecus etiam actum contrarium opponant, & ita tam quod habent, quam quod habituri eſſent amittant. Hæc ſunt, de quibus te amplius differentem audire deſidero. Nolim vero te meis quæſtionibus vacare, longe gravioribus occupationibus diſtractum, ſed cum bene poteris per negotia. Deus optimus maximus veſtram eccleſiam in vera cognitione & puritate evangelii conſervet: Noſtræ etiam viciſſim de pio & fideli Superintendente proſpiciat, votis ardentibus oro. Etiam atque etiam vale. Goslariæ 31. Auguſti Anno 1563.

T. D.

Jacobus Virnickel.

Annus Chriſti 1566.

Maximiliani II. Imp. 3.

Ab. V. C. 653.

Eccleſia SS. Sim. & J. reformatur. *Annal. Goſl. MSC.*

Annum hunc celebrem nobis ac memoraodum facit eccleſia SS. Simonis & Judæ, cujus canonici poſt loogam tergiverſationem evangelio deniq; obſecuti ſunt, ritusq; pontificios penitus abrogarunt. Primam concionem ſacram, recepta a Canonicis in ædem ſuam parochia S. Thomæ, habuit Jacobus Virnikel, is de quo jam antea haut pauca diximus, die Dominica quæ feſtum Michaëlis antecedit. Nec tamen deſierunt ideo Canonici pſalmis hymnisque horas Canonicas peragere, ſed hodienum eas ſumma cura ſervant, priſtinamque pietatis laudem huic eccleſiæ veluti propriam, egregie tuentur. E Canonicis quidem jam duum aliqui, miſſo cultu Romanenſi puriorem doctrinam ſuſceperant, quemadmodum hoc nomine

celebrantur M. Georgius Fridebergius anno 1542 & Mgr Mauritius Mooetariua 1543. ſed ſtatim amiſerant præbeodas, ſuisque fructibus aliquandiu vivere foerant coacti, donec ille Rectoris Scholæ, hic Paſtoris S. Thomæ muneribus præficerentur. At integra hujus eccleſiæ reformatio hoc ipſo anno contigit, licet Canonici, qui tam laudabile opus perfecere, nondum a me potuerint inveniri.

Catalogus præpoſitorum SS. Simonis & Judæ.

Atque hic quidem operæ pretium mihi videor facturus, ſi Lectori Catalogum præpoſitorum, decanorum & canonicorum quos usque ad ſeculi XVI exitum hæc eccleſia aluit, hic protulero in medium, quamvis non integrum, atque hinc inde mutilum, e genuinis tamen monumentis & diplomatibus excerptum:

I. Præpoſiti SS. Simonis & Judæ, qui ab eccleſiæ origine ad ſeculi usque XIV. exitum præcipuæ claruiſſe e diplomatibua & probatis hiſtoricis colliguntur. Poſteriores enim paucos mihi licuit reperire.

Suidgerus, de quo tameo dubia omoia, e Canonico Halberſtadienſi Bambergenſis Epiſcopus creatur 1043. poſtea Pontifex Rom. 1547. clementia II. oomen aſſumſit.

Henricus, deinde Auguſtenſes epiſcopus creatus aó. 1048 morte non ſua periit.

Rumaldus, al. *Grimaldus* in diplomate Leonis IX. Pp. occurrit aó 1049 Conſtantienſem epiſcopatum meritus aó. 1052.

Hezilo Egberti Marchionis conſaoguineus, Hildeſiens. Epiſc. creatur aó. 1054. notg e cruento certamine cum Widerado Abbate Fuldeoſi.

S. Anno Comes Daſſelenſis, Canonicus primum Goslarienſis mox anno 1054. præpoſitus, ſequente anno Colonieoſis Archiepc. creatur.

Guntherus ſeu *Wintherius* Henrici III, Cancellarius occurrit in bulla Victoria Papæ aó 1056. Bambergenſis epc. creatur anno 1060.

Werenherus, comes Woldenburgenſis occurrit in dipl. 1060. Mersburgenſis Præſul conſtituitur anno 1063.

Craffto Miſnenſis epiſcopua deſigoatus famoſa morte periit 1066.

Henricus Comes de Scharffenberg, Spirenſis epiſcopus creatur anno 1067.

Bibo Henrici IV. Cancellarius Tullenſis epiſcopus 1069.

Rupertus ob Henrici IV. familiaritatem vulgo inviſus Epiſcopus Bambergenſis conſtituitur anno 1075.

Henricus Comes Aslo - Wiocenburgicus Epiſcopus Paterbornenſis anno 1084. mox ab æmulo Henrico Werlenſi ſede ejectua, tantem aó 1102. Magdeburgenſis Archiepiſcopus conſtitutus.

Eppo, aliis *Ebbo* e religioſo Laureshamenſi præpoſitus Goslarienſis, demum Wormatieoſis epiſcopus anno. 1110.

Mazo aliis *Maſo*, poſtea Verdenſis electus 1127.

Elbertus occurrit in diplomate Lotharii Cæſaris aó 1128. nec non in Chron. Gosl. MSC. Hamerslebienſi Monacho epiſcopatu Mumenſi dicitur potitus. Vid. nos ad ann. 1128.

Adelbogus dynaſta Dorſtadianus, Præp. Goslarienſis non modo eccleſiæ SS. Simonis & Judæ, ſed & S. Petri 1156. 1162. 1163. 1164. Ad Hildeſienſem epiſcopatum tranſit. 1171.

Godefridus vulgo cum Godefrido Viterbieoſi confuſus Ratisbonenſis epiſcopus renunciatur a. 1185.

Conradus, Præp. SS. Simonis & Judæ. 1190.

Wilhelmus Comea de Querſort in palæſtinam peregre abit aó. 1197.

Petrus 1200.

Eligerus Comes de Hohoſtein inſigois teſtis veritatis, quem nonnulli præpoſituram Goslarienſem oblatam ſuſcepiſſe negant, diſerte Præpoſitus Gosl. vocatur in diplomate Epiſcopi Halberſtadenſis 1220. itemq; in literis Henrici VII. Cæſ. anno 1223. nec oon in diplomate alio Friderici Halberſtad epiſcopi, aó 1226. Conf. *Marci Wagneri Frimarienſis Theologi & Hiſtorici Hiſtoriam* oder kurtze eifnältige Eezehlung/ wie der Edele und wolgebohrne Herr Herr Elgerus, Geaffe zu Hohenſtein/ Thumb Herr zu Magdebueg/ Probſt zu Goßlar und dee Landgraffen in Thüringen Beicht Vatern und geheimbten geiſtlichen Raths/ und der Perdigee Klöſter in Erfuet und Eiſenachs Sliffteeß die prophetiſche und Apoſtoliſche Lehr auff und angerichtet in Thüringen/ und viel daeinnen aus den Heidniſchen Abgöttereien und cultibus ſaoctorum zu erkändnis ihrer ſünde gebeacht/ und den eechten Weg zum Himmelreich gebeacht hat. ao. Chriſti 1582. in 4. Attamen ad fratrum Prædicatorum familiam tranſiens Prior factus eſt Iſenacenſis. 1235.

Ludolphus. Comes de Sladem Halberſtad. epiſc. fit anno 1232.

Johannes Semeca, vulgo Teutonicus Inſignis JCtus & decretalium Doctor 1238 Halberſtadii Præpoſituram majorem obtinet anoo 1240.

Ludolphus alter Comes de Sladem Præp. Gosl. Halberſtadienſis Epiſc. 1255.

Johannes 1255. Chron. Mont. Franc. p. 27.

Ludolphus 1266. Ejus diploma extat in tabular. Eccleſ. SS. Simon. & Jud.

Arnoldus Comes de Solmeſſen. 1271. 1282. 1283. Bambergenſem epiſcopatum obtinet anno 1285.

Johannes Comes de Querenverde. 1309.

Henricus de Vulda Præp. SS. Simonis & J. 1334.

Erneſtus Comes de Hoheoſteio. Halberſtadii renunciatur Epiſcopus aono. 1390.

Fridericus Kokemeſter van Godes un der Römiſchen Kerken Gnaden Provest der Ker-

ken

ken hilghen Apoſteln Simonis und Jude 1434.

Hermannus Beybermannus Clericus Halberſt. anno circiter 1552.

Johannes reſignavit 1567.

Leonhardus Bruningk a Cæſare præſentatur 1568.

Johannes Deneke 1632.

Catalogus Decanorum.

II. Decani, qui eccleſiæ SS. Simonis & Judæ ad ſeculi usque XV. exitum præfuere.

Meginzo 1060.

Bruningus Hildeſienſ. epiſc. creatur aõ 1114.

Almarus Decanus. 1163.

Erembertus. a. 1166. 1171.

Rudolphus a. 1255. Chron. Mont. Franc. p. 27.

Rainardus a. 1259. 1261. 1264. 1266. quo anno obiiſſe eum oportet.

Riebertus occurrit exeunte anno 1266. 1267.

Fridericus de Jerchſen nonnunquam Jercſen, Decanus SS. Simonis & Judæ Gosl. & S. Nazarenæ in Syria eccleſiæ Canonicus, Capellannus Ottonis Hildeſ. Epiſcopi 1271. 1272. abdicavit ſe munere, 1274 Goslariæ tamen adhuc privatus inter Canonicos vixit anno 1287.

Conradus cognomine de Altendorpe Decanus eligitur 1274. paulo ante diem B. Cæciliæ virg. ſimul Canonicus S. Bonifacii Halberſtad. 1275.

Seybodo 1281. 1282. 1283. 1285. 1287. 1291. it. 1292 vi. Kal. April.

Konemannus 1292. in die B. Viti. 1293. 1295. 1296. 1298.

Ludgerus 1301.

Hermannus Solamen ſive Troſt. 304. 1305. 1308 1309.

Ludolfus 1313.

Conemannus. 1314.

Anno, Decanus, 1320. 1322. 1325. 1334. 1337. 1338.

Conradus de Pælde. 1341. 1352. 1355. 1356. 1358.

Johannes van der Zelle. 1360. 1362. 1368.

Fredericus. 1381.

Johannes. 1387.

Detmarus. 1396.

Hinrick Decken 1414.

Theodericus. 1424. 1426. 1429. 1432.

Anne 1433.

Hinricus. 1434.

Rembertus de Dolnes. 1440. 1449. 1450.

Johannes Bornemann. 1453. 1461.

Hinricus Schwithart. 1462. 1466.

Henninghus de Bornhuſen. 1476. 1488. 1491.

Johannes Dappen. 1491.

Catalogus Scholaſticorũ theſaurariorũ Canonicorum

III. Celebriores Scholaſtici, Theſaurarii Cuſtodes & Canonici, quorum nomina in diplomatibus & annalibus perennant.

Engelhardus, poſtea Magdeburgenſis Archiepc. 1052.

Bucco Halberſtadienſis Epiſcopus 1059. Goslariæ morte non ſua obiit.

S. Benno Comes de Woldenberg, Magiſter, hoc eſt Scholaſticus Goslarienſis 1062. Misnenſis Epiſcopus 1066. in ſanctorum numerum relatus ao. 1523.

Benno Sucuus, Scholaſticus aliquandiu Goslarienſis mox Hildeſiæ Scholarum Magiſter demum Epiſcopus Oſnabrug. 1067.

Otto de Goslar, Conſtantienſis Epiſcopus. 1071.

Liemarus, Comes Bavarus, Bremenſis Archiep. 1072.

Hildolfus, Colonienſis Archiep. 1076.

Erpo Monaſterienſis Epiſcopus 1087.

Petrus de Richenberg, Subdiaconus & Canon. SS. Sim. & Judæ fundavit monaſterium Richenbergenſe 1117.

Conradus Comes de Querfurt, Magdeb. Archiepc. 1134.

Sidagus filius Vffonis, Comes de Woldenberg. 1136.

Berteldus presbyter
Herimannus presbyter
Bovo Subdiaconus
Rembertus Subdiſconus
[Canonici Majoris eccleſiæ Goslarienſis. 1155.]

Balduvinus
Erembertus
Hereboldus 1176
Vdo 1171.
[Canonici Goslarienſes. 1156.]

Balduinus Scolaſticus
Otto Vicedominus,
Bertholdus Comes
Bertoldus Albus
Bertoldus Niger, ſimul Scholaſtic9 Hildeſem.
[fratres Goslarienſis eccleſiæ. 1163.]

Erpo
Conradus
[Diaconi Majoris Eccleſiæ Goslar. 1166.]

Berne diaconus
Engelbertus presbyter
[Canonici Gosl. 1166.]

Herebordus
Vdo 1181.
[Canonici Goslarienſes 1171.]

Dietmarus Canonicus Goslarienſis 1181.

Magr Walthorus de Aken
Rudolfus
[Canonici 1219.]

Alexander
Bertoldus
Reinhardus
[D. Matthiæ Gosl. Canonici 1241.]

Borchardus de Winigerode Canon. eccl. SS. Sim. & J. 1254.

Hermannus Princeps Anhaltinus 1247. ſimul Præpoſitus Halberſtad.

Alexander Scolaſticus 1255. 1259. 1261. 1267. 1272.

Magr. E B. Canonicus ecl. Sim. & Judæ 1255.

Conradus de Mulhuſen 1259. 1261.
Gunzelinus de Gethlede 1259. 1261. 1267
Henricus de Inferno 1259. 1267.
Berteldus Honeſtus 1259. 1261. 1267. 1272. 1276.
Johañes de Goſa 1259. 1267. 1272. 1274 1275. 1277.
Sigeb. Cuſtos 1261. 1267. 1272. 1274. 1275
Gunzelinus de Oſterrod. 1267.
Conradus de Bronsvick. - -
[Canonici eccl. SS. Sym. & J. Apoſt. 1265.]

Conradus de Adenſtede 1259.

Fridericus de Brema 1259.

Steppo de Mander
Siffrid de Bronsvick.
Gunzelinus de Bodenſten
[1259.]

Magr.

Magr. Detmarus, Scholaſticus 1273

Olricus de Piſcina 1259. 1267. 1272. 1274.

Fridericus de Jerchſen poſtea Decanus 1267.

Bertoldus de Gowiſche 1267. 1272. 1275. 1277.

Hartmannus de Wildenſten. 1285.

} Canonici eccl. SS. Sy. & Jud. 1265.

Alexander de Walmoden, Dei permiſſione Canonicus SS. Apoſt. Symon. & Judæ Goslar. 1251. 1267. 1271. 1272. 1274. 1275. 1277.

Baſilius de Gittelde 1274. 1277. 1287.

H. de Bilſten } fratres 1567. 1271.

Johañes de Bilſten } 1275. 1285. 1287.

Johannes de Veltum 1274.

Ludolfus de Elvede 1274. 1275. 1285.

} Canonici eccl. SS. Sym. & Jud. 1309.

Conradus de Reinſtede Canonicus D. Matthæi 1271. 1275.

Johannes, Præpoſitus in Stetterlingeborch, Canānonicus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ. 1274.

Johannes de Somerdorp. 1275.

Magr. Reinardus Scholaſticus. 1274. 1275. 1277. 1281. 1283. 1285. 1287.

Hermanous Honeſtus. 1274. 1275. 1277. 1285. 1288. 1291.

F. de Vakenſtede. 1275. 1285. 1288. 1291.

Magr. Hildebrandus. 1275. 1285. 1288. 1291.

Magr. Rainardus de Lapide 1274. 1275. 1288. 1291.

Gerhardus de Widen 1274. 1285.

Herr *Baſilius* Domherr van Goßlar. 1275. 1285. 1289.

Reinerus Scholaſticus } 1293. 1295. 1296.

Arnoldus Cuſtus 1285 } 1309.

Mgr. Jacobus, Canon. Goslar. aulæ Cæſareæ notarius 1298. vocatur alibi: Meyſter Jacob uſes Hern Scriber des Romſchen Kuniges Albrecht der ein Tumhere iſt ze Goßlar.

Giſelbertus de Wilteſten } Canonici D. Matthiæ 1308. 1309.

Anno de Gowiſche Senior

Tidericus de Walmoden. 1309.

Ludovicus de Borchtorpe

Reinerus de Urdhe

Mag. Wernerus de Aken

Detlevus de Werre

Henricus de Swaff

Walterus de Bruwende

Berchard de Berwinkele

Henricus Honeſtus

Wernerus de Berkampe

} Canonici D. Matthiæ Gosl. 1309.

Konemannus Obedientiarius in Bred. 1311.

Arnoldus de Aſtvelde Theſaurarius } 1282. 1285.

Konemannus de Jerſen Scolaſticus } 1309. 1311.

Woltherus Theſaurarius 1314.

Johannes theſaurarius eccleſiæ S. Matthiæ } 1322.

Gozwinus de Oſterode Canonicus ejusdem eccleſiæ ſacerdos. } 1332.

Tidericus de Luttere. 1309.

Anno de Gowiſche Junior. 1309.

Arnoldus de Goſa 1309. 1320.

Johannes de Bilſten 1320.

Henricus Boſen.

Detmarus Staties

Conradus de Kniſted

} Canonici D. Matthiæ in Goslar. 1326.

Conradus de Pœlde Theſaurarius. 1326. 1334.

Arnoldus Scolaſticus ecclī̄æ SS. Sim. & Judæ 1334.

Bertram de Bilſten Canon. D. Matthiæ. 1320. 1340.

Volkmarus Canonicus. 1348.

Detmarus de inferno Canonicus

Tidericus Longus occurrit in diplomate quodam a. 1309. an idem forte, qui *Tidericus Lange*, Canonicus Goslarienſis & Einbeccenſis? cujus extat *Saxonia* verſibus Leoninis deſcripta & ab *H. Meibomio* edita *tom. 1. Rer. Germ.* Ab Engelhuſio qui anno 1434. obiit hinc inde laudatur ſub nomine.

Theodori Langi de Eimbeke.

Bertramus de Bylſten Theſaurarius 1355.

Tabellus Scolaſticus 1357.

Conradus de Kniſtede

Adrianus

Detmarus de Inferno

Bertoldus de Rheden

Wernerus de Weſterod

Hermannus Duderſtadt

Bernardus de Pœlde

Otto Dives

Conradus de Kniſtede junior

Hermannus de Aſtvelde

} *Canonici ecclīa Scōrum Aplōrum Symonis & Juda in Goslaria.* 1355.

Bertold de Rycke / Canonick der hilghen Apoſteln Sünte Sym. & Jud. 1389.

Tidericus de Aſtvelde Senior

Hartmannus de Aſtvelde

Hermannus Bellator

Johannes de Walbeghen

Bertoldus Holle

Ludolfus Arbarch

Johannes Benſtorp

Ideberius de Amburen

Bartoldus Oldendorp

Henricus Ranis

} Canon. SS. Symon. & Judæ. 1391.

Hinricus Theſaurarius 1362.

Diderick van Aſtvelde Senior. 1400.

Hinricus Hertzabergh. 1424.

Hinricus Boſen. 1424.

Thidericus Steringh, 1424.

Her Cord Scholmeſter 1427.

Her Cord Cracht Canonick der Kerken der hilghen Apoſteln Symonis un Jude. 1434.

Nicolaus Grube Canonick. 1462. 1466.

Hinricus Humptecken Canonick der hillighen Apoſteln Sünt Symonis und Jude 1467.

Martinus Ginder Canon. 1478. Pontificis permiſſu ſtudiorum cauſa abſens.

Bertoldus de Mechtshuſen Præpoſitus in Woltingerode & Canonicus in Goslar. 1486.

Henricus Wellihuſen Scholaſticus Collegiatæ eccleſiæ SS. Simonis & Judæ 1487.

Joannes Reinoldi Canonicus 1491.

Hinricus Lovenſen Canonicus 1491.

Tilemannus Nawen 1516. 1519.

Magr

Magr. *Valentin.* Guthenus] Canon.
Magr. *Johannes* Cramm | 1521
Henricus Werge, Prieſter unnd Canonicus zu Goßlar. 1532.
Magr. *Mauritius* Monetarius [Müntzer] 1542 poſtea paſtor S. Thomæ.
Magr. *Richardus* Cotta 1542.
Magr. *Georg.* Fridenberg 1542. poſtea Scholæ Rector.
Albertus Camerer. Canon. 1570 1592.
Benedictus Groſehans Jacobi Antiſtitis Gosl. filius 1576. 1580.
D. *Johannes* Trutenboel Syndicus reip. Gosl. 1588.
Magr. *Henricus* Lenzius 1588. paſtor deinde S. Thomæ.
Johannes ab Uslar. Canon. 1596.
Janus *Weitfeld* 1600. in quem hoc extat *Gabrielis Kollenhagii* epigramma p. 67. ſyiv. quo Catalogum hunc juvat obſignare.

Ad *Janum Weitenfeldum* Canonicum Goslarienſem.

Falſa tibi de me quia fecit opinio fucum.
Carmine perpetuos me dare poſſe dies,
Et cupis, ut claros inter numerere ſodales
Inq; meo nomen quaeris habere libro.
En tibi, ſi quid erit noſtri poſt buſta ſuperſtes,
Turgebunt titulis carmina noſtra tuis.
Et Weitfeldus erit latus mihi nomine campus,
Nam patet in laudes area lata tuas.
Tu modo natalem, Te quod rogat omnis amicus,
Imbue Rhenani promtus honore meri,
Tunc ego, tunc mecum te turba novena ſororum
Et charitum lepido concinet ore trias.

En igitur Catalogum tot Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Principum, Comitum & Dynaſtarum aliorumque virorum virtute & doctrina illuſtrium, qui ex hac eccleſia ante reformationem aut prodierunt, aut Canonicorum nobile ſumſeruot nomen. Plures a nobis omiſſos quam receoſitos facile multis fidem fecerit numetus nimium exiguus, cum tamen in decimum tertium uſque ſeculum viginti canonici ſimul uno tempore in hac eccleſia vixerint. Niſi ioteger catalogus per fatotorum inclementiam periiſſet, non eſt dubium, quin cuivis admirationi fuiſſet futurus. Plures forte potuiſſem recenſere, ſi Hamerslebienſis Monachi & Emſeri lacunas haurire libuiſſet; Sed malui pauca eaque certa quam plura dubia aut frivola propinare. Solent enim rudioris ævi monachi his in rebus parum accurati eſſe, licere ſibi rati, quicquid fingere atque excogitare, quo eccleſiis conciliari gloriola poſſit, id quod nemioi erit dubium, cogitanti, quæ portenta de Leodienſi eccleſia venditari ſoleant, de qua circumfertur Catalogus IX. filiorum Regum XIV. filiorum Ducum XXVII. filiorum Comitum & VII. filiorum Baronum, qui omnes anno MCXLIII Leodii ſtudiorum cauſa commorati dicuntur, cum tamen in ipſo Catalogo plura occurrunt nomina principum, qui nun-

Vit. Leibn. acceſſ. hiſt. part. 1. p. 39

quam extitere, manifeſto fabuloſitatis argumento. Idem ergo ne mihi objici poſſet, id dedi operam, ne quenquam facile in Præpoſitorum aut Canonicorum numerum referrem, de quo mihi non conſtaret ratio. Ceterum cum plura, quæ his in Antiquitatibus occurrunt, Ampliſſimo huic Canonicorum Collegio debere me agnoſcam: non poſſum non publice eorum hic laudare munificentiam, & mirificum bonas literas juvandi ſtudium, quæ quaſi hæreditarium iis eſſe ac gentile dixeris. Ut autem ſciat Lector, quinam hodie hoc Capitulum conſtituant, ſuorumque anteceſſorum gloriam virtute ſua egregie tueantur, en jucunda mihi & veneranda nomina:

Illuſtris & ſumme Reverendus Dominus ANTONIUS de SEIDENSTICKER Cæſareæ Majeſtatis ut & Electoris BrunsvicoLuoeburgeoſis Conſiliarius Aulicus & Liberæ Exemtæq; eccleſiæ SS. Simonis & Judæ Decaous

Venerabiles & Ampliſſimi Dni.:

DN. ERNESTUS HINICKA Collegii venerabilis Senior
DN. PETRUS CHRISTOPH. STOKMUSIUS Medicinæ Licentiatus celeberrimus, Canonicus ſubſenior.
DN. HENNINGUS WILHELMUS HAGEN, J.V Licentiatus & hujus eccleſiæ Canonicus.
DN. JO. HENRICUS a WSHNDEN hujus eccleſiæ Canonicus & Collegii Montis S. Petri Senior.
DN. JOACH. BARTOLDUS HJNICKE Erneſti fil. Canonicus.
DN. HEINRICUS WERNERUS BEKKELMANNUS Canonicus.

Quibus ego ſingulis multis licet nominibus obſtrictiſſimus non niſi vota reddo, vitam longævam, ſalubria conſilia, omnemque felicitatem uberrime apprecatus.

Obſignabo hiſtoriam eccleſiæ celebertimæ, quam adhuc ad reformationis uſque initia perduxi, ſuppeditatis binis ſigillis per multum ad illuſtrationem eorum quæ adhuc dixi, confereotibus. Prius & majus eſt & elegaotius, ſiſtitque SS. Simonem & Judam, hujus eccleſiæ patronos, inter roſas & flores ſtantes, felici ut opinor florentis fortunæ omine. Inter utrumque apoſtolum corona apparet, illis plane ſimilis, quibus in aliis ſigillis utitur Henricus III. Imperator ejusque conjux Agnes, ut & inde nimirum appareat, Cæſarum opus eſſe hanc eccleſiam, & *Specialem imperii capellam*: Perigraphe ita ſe habet.

Sigilla hujus eccleſiæ Tab. II. fig. 1.

† S ECCLIE. APLORV. SIMONIS. ET. JVDE. GOSLARIE.

Alterum minus præfert S. Matthiam apoſtolum, atque luculenter confirmat ea, quæ libro primo de hoc apoſtolo contra Lezneri dubitatiunculam diſputavimus. Inſcriptio eſt.

Tab. II, fig. 6.

✿ IMPRESSIO. SCI. MATHIE.

Anni Chriſti 1568. 1569.

Maximiliani I I. Cæſ. 5. 6.

Ab V. C. 655. 656.

Reformatio ducatus Brunsv. *Bunt. part. 1. Chron. Brunsv. p. 342. Oſiand. cent. 16. l. 3 c. 65. p. 813. Chytr. l. 22 p. 647. Thuan. hiſt. l. 41. p. 865.*

HIc annus toti viciniæ magnam attulit rerum omnium converſionem. Die enim undecimo Menſis Junii ex hac vita tanquam e theatro, exceſſit Henricus Junior Dux Brunsvico Luneburgenſis, multis per omnem ætatem adverſæ fortunæ fluctibus jactatus, præcipuusque per inferiorem Saxoniam Pontificiæ religionis aſſertor. Ei ſucceſſit Julius filius, princeps eximius omniumque annalium conſenſu ſapientiſſimus, niſi quod ille Bertoldus Nihuſius, & qui nuper omnes rodere cœpit, hiſtoriæ hæreſium auctor optimi Principis Manibus injuriam inferre non dubitarunt. Is hoc ipſo anno, quo ad rem publicam acceſſit, nihil habuit antiquius, quam ut ſacra quæ parentis indulgentia inemendata adhuc per has ditiones manſerant, priſtinæ puritati reſtitueret. Hinc accerſitis illuc Petro Vlnero de Gladeback, Abbate Bergenſi, Martino Chemnitio, Paſtore & Superintendente Brunſvicenſi & D. Jacobo Andreæ adjunxit e Politicis Joachimum Mynſingerum de Frondek, Cancellarium, D. Bartholdum Reichium, Decanum S. Blaſii Brunſvicenſis, Conradum de Schwicholt, Henricum de Rheden, Franciſcum de Cramm equites, iisque dedit negotium, ut omnes per ducatum civitates, monaſteria & parochias obirent, & in ſacra ubique cum cura inquirerent. Quo facto abrogatis plane Romanenſibus ceremoniis purior doctrina, a Luthero inſtaurata, ubique eſt introducta, monaſteria in Scholas & parthenotrophia converſa, novaque ordinatio eccleſiaſtica propoſita, tanto omnium ſubditorum gaudio, ut vix quisquam evangelium aut ægre ſuſciperet, aut pontificios ritus retinere mallet.

Reformatio Monaſt. Grawh. & ſchola in eo aperta. *Lezn. l. 2. c. 33. Chr. Hild. MSC. & c. 90. de monaſt.*

Eandem reformationem doctrinæ feliciſſimam præter monaſteria Frankenbergenſe ad Ducum Brunſvicenſium jurisdictionem ſpectans & Richenbergenſe ſubiit tum etiam novum monaſterium Grawhofianum, e Montis S. Georgii ruinis natum, de cujus origine paulo ante me dicere memini. Præpoſitus tum erat Eraſmus Stapenbach, cui equidem ac conventui religionis libertas ad dies vitæ permiſſa eſt, ea tamen lege, ut poſito habitu monaſtico horas ſolum canonicas haberent, Scholaque in monaſterio aperta, pueros reciperent aliquot e monaſterii bonis alendos, doctrinæque imbuendos elementis. Stapenbachio vero mox ad plures abeunte Præpoſituræ honore augetur Juſtus Brakmannus Conventualis, qui dimiſſis penitus ritibus pontificiis, reformationem admiſit, tamque luculentam Scholam aluit, ut vix fuerit in vicinia melior. Rectores, qui docendi munere ex hoc tempore ibi functi ſunt, hi a Leznero recenſentur:

Nicolaus N.
Henrici Friderici
Petrus Funckius
Johannes Bulenus vir multa lectione inſignis adeo ut ſcholaſtico ſacroque muneri ex æquo ſatisfecerit.

Hæc rerum facies tamdiu duravit, quamdiu hoc monaſterium juris Brunſvicenſis fuit. Simulac vero diœceſis Hildeſienſis Epiſcopis primo per ſententiam cameralem, deinde armis, demum per transactionem reſtituta eſt, hoc quoq; monaſterium diſſipata ſchola redditum eſt Canonicis regularibus S. Auguſtini e quodam Windelemenſis congregationis monaſterio accerſitis. Quo factum eſt, ut & Grauhoffianum monaſterium in congregatione hac locum haberet, cum ante reformationem conventus Montis S. Georgii nondum acceſſiſſet.

Monaſterium Franciſcanorū in ptochotrophiū convertitur. *Annal. Goſl. MSC.*

Hoc exemplum viciniorum monaſteriorum ſecuti mox apud nos ſunt fratres Minores S. Franciſci, quorum pauci adhuc ſupererant plerisque nimirum aut vita defunctis aut ad noſtram religionem delapſis. Qui igitur ex hac turba erant reliqui, anno hoc MDLXIX. partim poſito habitu monaſtico e cœnobio egreſſi duxerunt uxores, partim Halberſtadium ad fratres ſuæ familiæ ſeceſſerunt. Rationem cur a nemine coacti aut expulſi loco migrarint, vix aliam fuiſſe exiſtimo, quam nimiam inopiam. E ſtipe eos vivere jubebat ordinis inſtitutum; civitas noſtra ad evangelicam traducta doctrinam nihil amplius largiebatur otioſis hominibus; nec in diœceſi Hildeſienſi aut ducatu Brunſvicenſi famelicis illis quicquam erat præſidii, quæ provinciæ maximam partem Ducum Brunſvicenſium ſubjectæ imperio eandem religionem ſuerant amplexæ. Loco igitur migrandum erat aliisque relinquendum monaſterium in quo ſame ipſis fuiſſet pereundum. Poſt repentinum hunc monachorum diſceſſum Ampliſſ. Senatus templum ſatis auguſtum evangelico cultui ac Apoſtolorum memoriæ, ædes vero pauperum ſenumque hoſpitio deſtinavit, ſaluberrimo profecto inſtituto, quod hodienum perdurans de provida majorum cura ac pietate teſtatur. Primam in hoc templo orationem evangelicam ad populum habuit Theodoricus Holzhuſius Superintendens die Bartholomæi Apoſtoli anno MDLXIX. Ex quo tempore ſingulis diebus Apoſtolorum anniverſariis miniſtri eccleſiæ noſtræ per orbem ſacra in hoc templo habuerunt, habentque per Dei gratiam etiamnum. Puſillum enim iſtud tempus, quo ſub belli tricennalis initia Franciſcani hoc monaſterio veluti poſtliminio potiti ſunt, vix meretur attendi.

Leonhardus Bruningk

Cæterum eccleſia SS. Simonis & Judæ per hoc tempus præpoſitum nacta eſt Leonhardum Bruningk Patritium Goſlarien-

Præp.SS Sim.& Judæ: rienſem, una cum Scholaſtico Romano Catholicæ eccleſiæ addictum cum ceteri canonici omnes reformatiouis leges ſubiiſſent. Id vero inde factum eſt, quod diſpenſatio horum beneficiorum ſpectat ad Cæſarem Auguſtum, qui ſemper Prælatos quoſdam honoratiores, veluti Canonicos Hildeſienſes his ampliſſimis muneribus præfecit. Extat ipſius Bruningii præſentatio, quam hoc loco inſerere nullus dubitavi, cum nos de quibusdam præpoſitis hujus eccleſiæ moneat,

MAXIMILIANUS ſecundus divina fauente clementia Electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavnniæ &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ &c. Cnmes Tirolis &c. -- — — Ad Præpoſituram collegiatæ eccleſiæ ſanctorum Simonis & Judæ Goslarienſis Hildesheimenſ. diocæſis ad præſens per liberam ceſſionem ſeu dimiſſionem Honeſti devoti nnbis dilecti *Johannis* Præpoſiti, qui eam annis præteritis ex ceſſione reſignatinneque Honorabilis devnti nnbis dilecti *Hermanni Beygermans* Clerici Halberſtaten dincæſis ſub ſpe aſſenſus Cæſarei obtinuerat, & hucusque poſſedit, vacantem, cujus diſpoſitio ſeu præſentatio ad Nos tanquam Electum Romanorum Imperatorem pertinere dignoſcitur, Deuotnm nobis dilectum *Leonhardum Brunigk* Goslarienſem Clericum Hildssheimen diocæſis - - præſentandum duximus, ſicuti tenore præſentium præſentamus & pro præſentato haberi vnlumus - --- Datum in civitate noſtra *Vienna* die decima tertia menſis Aprilis anno Domini Milleſimo quingenteſimo ſexageſimo octavo, Regnorum noſtr. Romani ſexto Hungarici quintn Bohemiæ vero viceſimo

Maximilianus

Vt *Zas.*

Annus Chriſti 1571. 1572.

Maximiliani Cæſ. 8. 9.

Ab V.C. 658. 659.

Julius DuxBr. monaſterio Novi Operis infenſus *Annales Gosl. MSC.*

ANnus quem ſignavimus poſt milleſimum quingenteſimum ſeptuageſimus primus novas nobis advexit turbas, diuturnis in Camera litibus daturas originem. Erat nimirum tum veteri conſvetudine receptum, ut monaſteria Ducum canes venatorios alerent, quod onus tam erat omnibus commune, ut nulli id ſubterfugere eſſet integrum. Hac conſvetudine igitur ſecurus ad monaſterium quoque novi operis acceſſit venator neſcio quis cum canibus, ſibi de victu proſpici poſtulans. Quod cum Præpoſitus negaret ſe facturum, venatorque ſpe deceptus integram famem domum referre cogeretur, tam male hoc habuit optimum principem, ut monaſterium hoc pœnas ſibi daturum non occulte minaretur. Interea vitam cum morte commutaverat Juſtus Schramm Præpoſitus hujus monaſterii, dandique ſucceſſoris jus ſibi vindicabat Julius Dux Brunſvicenſis, conventu etiam atque etiam contradicente, cujus unitis ſuffragiis monaſterio præficitur Franciſcus Brams Brunſvicenſis. Magna hæc litium materia. Dux enim, quæ ſibi deberi exiſtimabat, jura vi repetiturus omnes monaſterii facultates ditione ſua comprehenſas intercepit, ac monialibus, niſi poſito habitu Ciſtercienſi imperata facerent, extrema quævis eſt minatus.

His igitur permotæ aliquot moniales, ſeceſſione a ceteris ſororibus facta, ex urbe monaſterioque emigrarunt, Julioque Duci ſe dediderunt. Cujus provida cura villa penuaria Molhoff, haut procul a civitate ſita converſa in monaſterium proſelytis hiſce monialibus hoſpitium præbuit. Dici non poteſt, quam mature novum hoc cœnobium ſurrexit. Ædificia ſplendida ſatis excitantur, templum erigitur, & perficitur anno 1592. omnes deniq; proventus nuper monaſterio erepti monialibus his bona fide reſtituuntur, ceteris ſororibus in urbe relictis vix vitam tolerantibus. Nec tamen diu admodum floruit novum hoc cœnobium. Ex quo enim poſt diuturnas lites monaſterium Novi operis ad civitatem rediit, colonia hæc ſenſim deſerta ac ædificia in alium uſum, ſunt converſa: quemadmodum hodienum villa hæc hiſce virginibus paret, victumque magna ex parte præbet. Nova colonia Molhofſiana e monaſterio novi operis *Lezn. l. 2. ſt. Chron. Hild. MSC. Annales Gosl. MSC.*

Nec minus cum civitate noſtra colliſus princeps laudatiſſimus nonnulla in ejus perniciem molitus eſt. Quas turbas tumultuario fere bello ſimiles enarrare piget, cum turbulentorum quorundam hominum inſtigatione omnia pene diſſidia revocarentur, quæ paulo ante multa vix opera ſopita fuerant. Vt paucis me expediam, Dux ad portas tum ædificavit officinas trutinatorias & fuſorias (Vitriol Wag. und Gießhaus /) in quibus metalla aliæque merces olim in trutina Goslarienſi ponderari ſolita ponderarentur, id quod Goslaria cum Julio Duce Brunſ. colliſa. *Auctor topogr. infer. Sax. fol. 162. Zeiller. pan. 2. c. 32. Annales Gosl.*

MSC A. ſta in hac cauſa MSC.

quod in magnum ceſſit civitatis detrimentum: Eodem conſilio mox apotheca, promtuarium, officinæ fullonum, cerdonum, at piſtotum extra mœnia conſtituta ſunt, quibus ſructus civitatis non parum attriti acciſique ſunt. Hinc novæ iterum lites, quæ in camerali judicio diutitiſſimæ agitatæ mihique ex variis actis MSC notæ demum fuerunt ex æquo bonoque compoſitæ.

Jo· Beirmannus doctus Goslariſia *Meib. Chron. Riddagh. p.411.tom. 3.rer.ger.*

Ceterum his annis honoribns atque eruditione floruit Joannes Beirmanus, domo Goslarienſis jure quodam ſuo inter claros cives referendus, eruditione quippe & pietate inſignis. Primus hic ſuit, qui poſt reſotmationem in ducatu Brunſvicenſi petſectam in cœnobio Riddagshuſano docendo evangelio operam navavit, cui muneri cum inſigni laude præfuit ad annum MDLXXI. quo Honlagium translatus eſt, ubi per annos XII, docuit mortuus anno MDLXXXIII.

Annus Chriſti 1574.1575.

Maximil. II. Cæſ. 11. 12.
Rudolphi. II. Cæſ. I.
*Ab. V. C.*661. 662.

Concordia Suevica per inſeriorem Saxoniam recepta. *Hutter. Concord. conc. p. 17 Fechtpart 3. epiſt. thegl. 157. p. 286. ſq. & ep. 158. p. 287.*

PRottahebantut in hos quoq annos lites ſacramentariæ & Synergiſticæ, quas Philippo Melanchtone defuncto ejus diſcipuli per Saxoniam Miſdiamq; movete cæperant. Quibus acceſſerat etiam Amsdorffii cum GeorgioMajore controverſia, cum hic neceſſitatem bonorum operum adſalutem æternam conſequendam aſſeruiſſet, adeo indignante Amsdorffio ut in contrarium prolapſus errotem bona opera pernicioſa ad ſalutem eſſe diceret. Nec Flaciana adhuc diſſidia conquieverant, ſed taota animorum commotione per ſuperiorem Germaniam agebantur, ut omnes tabernæ ſcriptis eriſticis eſſent refertæ. Vt paucis dicam, ea tum erat eccleſiæ noſtræ facies, ut tot pene dogmatum diſcrimina, quot academiæ, ſcholæ ac Theologi numerarentur. Tam mature ſcilicet, ubi ſpes ſecuritatis e tranſactione Paſſavienſi effulſit, a veritate ac pietatis ſtudio temiſſum, atque ad profanas ſubtilesque de doctrina quæſtiunculas tranſcurſum eſt: tam mature Theologis pietatis ſtudioſis ad cœleſtem quietem evocatis ſuccenturiati ſunt homines contentioſi & turbuienti, qui eccleſiam in extrema pene pericula adduxerunt. Nec tamen deſuit ſuis inter tot procellas benigniſſimum numen, ſed plures excitavit theologos, qui pro virili de reſtituenda eccleſiæ concordia laborarent. Jure his accenſeas D. Jacobum Andreæ, virum certe concordiæ cupidiſſimum, quicquid Hoſpinianus ac Arnoldus adverſus optimi viri famam mnliantur. Is ſicuti totam Saxoniam Sueviamque, dum viveret, conſiliis ſuis atq; doctrina illuſtravit: ita & in vicino Brunſvicenſi ducatu, in quo reformando & ipſe operam ſuam contulerat, omnia ad ſummam tranquillitatem compoſuit, multum eccleſiæ intereſſe ratus, ne novæ ſubinde lites enaſcerentur. Hunc in finem non modo Corpus iſtud doctrinæ, quod ab auſpiciis Julii principis nomen invenit, ſuis conſiliis promotum ivit, ſed & ut concordia Suevica, quæ ducis Wurtembergici juſſu in cœnobio Maulbrunnenſi a theologis quibusdam conſcripta fuerat, introduceretur, dedit operam. Qnin immo niſi quædam ſallunt indicia, votorum ſuorum ſummam in eo eſt conſecutus. Cum igitur de concordiarū & confeſſionum formulis ubique inter theologos ſermones eſſent, nec Suevicam quoque formulā omnes viderentur in ſolidum probaturi, Chemnitius Superintendens Brunſvicenſis paſſim theologorum ac miniſteriorum judicia exploravit. Idem negotium Goslarienſi quoque miniſterio datum tunc invenio, quippe quod non ipſum modo ſuam promere ſententiam, ſed & vicinorum judicia expiſcati juſſum eſt. Hac de te extant Andreæ Domeyeri Paſtotis ad D. Jacobum Oſterodani literæ ad Caſparum Herdtweigh Diaconum montis Francorum exaratæ, quas, cum totum negotium clarins expediant, integras hic repetendas putavi:

Dem Würdigen und Wolgelarten Herrn Caſpar Herdtweigh *Diacono* der Pfarr-Kirchen zum Franckenberge in Goßlar/ meinen beſondern günſtigen Herrn und Brudern in Chriſto zu handen.

GRatia & ſalus in Chriſto. Würdiger und Wolgelarter günſtiger Herr und Bruder in Chriſto/ es hat fürgeſter der Herr Pfarher allhie zu Oſterode der W. Her Johan Sinderam/ mir ein Schreiben euhres Superattendentis neben des Herrn D. Gemnitii gezeiget und überantwortet/ darinnen unſere cenſuras ſie uff der Schwebiſchen Confeſſionem begeren/ daß ſolche inen ufs ſchirſte müchte zugeſchicket werden. Nun hat ſolcher Verzug erhebliche Urſachen gehabt. Denn unſer G. F. und Herr dermaſſen mit geſchefften mit dem Biſchoff von Mentz beladen/ daß ſeine F. G. hierzu nicht hat khomen kennen. Jch kan aber von wegen des Herrn Neandri E. W. nicht verhalten/ daß er mich bericht/ und euch von ſeinentweghen zu vermelden bevohlen/ daß hochgemelter unſer G. F. und Herr/ uf den neheſt künfftigen 26 Tag des Monts Septembris dieſe Sachen gnediglichen zur Handt

zu

Digitized by Google

zu nehmen entſchloſſen/ auch darzu die fürnehmbſten S. F. G. Prediger beruffen. Was darnach derſelben Herrn Bedencken ſein wirt/ ſoll ufs ſchirſte dem Herrn Doctorn zugeſchrieben werden. Bit E. W. wollen unbeſchweret euhren Superattendenten meinem günſtigen Herrn uff ſein ſchreiben freindlich vormeldten/ daß da S. E. die Gelegenheit geben wirde/ ein ſolches dem Hern Doctori wiederumb unbeſchweret vormelden und anzeigen wolte. Und bin E. W. wiederumb allen Chriſtlichen Willen zu erzeigen freindtlich erbötig/ und hirmit Euch dem Hern Chriſto bevhelende. In Eil. Den 17 Septembris 1574.

Ew. W.

W.

Andreas Domeier/
P. ad D. Jacobum in Oſteroda.

Hofmeiſterus & Henkelius turbones in miniſterio.

Hamelm. Annales Goſl. MSC.

Inter publicas has eccleſiæ evangelicæ turbas, nec Goslarienſi quidem halcyonia fuerunt, claſſicum apud nos canentibus binis eccleſiæ miniſtris, Johanne Hofmeiſtero Paſtore S. Jacobi & Juſto Henkelio Diacono S. Stephani, quieris impatientiſſimis. Ac ille quidem cum Holzhuſium Antiſtitem acrius redarguiſſer, & ſocordiæ inſimulaſſet, mox dimiſſus Cellerfeldæ in Hercynia Paſtoris munus obtinuit. Hic vero diutius furens ſumma imis miſcuit, omnibus ſe inrruſit negotiis; ardelionum more, qui omnia agendo nihil agere ſolent. Adeptus enim a Julio Duce Brunſvicenſi poteſtarem, in templo novi operis docendi, non putavit ſe rectius officio ſatisfactorum, quam ſi moniales ad ſuſcipiendum penitus ducis imperium horraretur. Quod cum frequentius factitaret, Collegarum ſibi mox invidiam conflavit; a quibus ſæpe reprehenſus & ipſe in tantum furorem actus eſt ut in ſolenni pompa funebri e cœmiterio in æditui domum excurreret, inventaque ſecuri Johannem Mollerum Collegam ictu peteret, vitam illi erepturus, niſi ceteri Paſtores periclitanti ſubveniſſent. Paulo poſt in monaſterium novi operis, ſacra peracturus venit, ubi cum campanæ convocando cœtui deſtinatæ paulo tardius ſonarent, ille ratus, præpoſirum a miniſtris eccleſiæ monitum munere docendi ſe excluſiſſe, irarum plenus ad præpoſiti cameram accurrit, diuque pulſatis foribus, cum non aperirentur, lapides lutumque in feneſtras conjecit, ipſumque præpoſitum ad ſingulare certamen evocavit. Res ad ſenatum defertur, Henkelius, qui dudum bonæ ſpei decoxerat, omne virus in collegas evomit, ac ſuggeſtum non minus quam curiam impler calumniis. Quo factum eſt, ut inquietus homo urbe excedere juſſus ſit, majori ſane ſupplicio dignus, ſi bona fide ejus geſta ab adverſariis ejus relata ſunt.

Anni Chriſti 1576. 1577. 1578.

***Rudolphi II. Imp.* 2. 3. 4.**

***Ab. V. C.* 663. 664. 665.**

Formula Conc.

CUm igitur ſcandalis omnia plena eſſent ac Wittebergenſes & Lipſienſes theologi, quos crypto calviniſtas vulgo appellabant, ſcriptis contendere cum ceteris Auguſtanæ confeſſionis theologis non intermitterent; auſus demum eſt Auguſtus Elector Saxoniæ novam inire rationem reſtituendæ concordiæ, conſilioque prius cum Comite Hennebergico & theologis Tubingenſibus collato, variisq; theologorum conventibus habitis, demum formulam concipi juſſit; qua controverſiæ tum adiaphoriſticæ dum dogmaticæ, inter Auguſtanæ confeſſionis ſocios adhuc agitatæ e Scriptura S. pie dijudicarentur. Inter Auctores hujus libri, qui formula concordiæ inſcriptus eſt numerantur M. Georgius Lyſthenius, D. Georgius Mirus. D. N. Selneccerus, D. H. Salmuth, D. Wolfgangus Harderus D. Paulus Crellius, D. Daniel Greſerus, M. Petrus Glaſerus, & qui præcipue manus admoverunt operi D. Jacobus. Andreæ, Davides Chyrraeus D. Martinus Chemnitius, D. Andreas Muſculus & D. Chriſtophorus Cornerus. Cum tamen non omnibus ſtatim ſe probaret liber, multæque cenſuræ a theologis ſinceris ſubmitterentur, ſequente anno 1577. formula hæc denuo Bergæ (quod Magdeburgici agri monaſterium eſt,) a Jacobo Andreæ, Martino Chemnitio, Andrea Muſculo, Davide Chytræo, Nicolao, Selneccero & Chriſtophoro Cornero ſub incudem revocata, variisque locis eſt emendata, atque uberius declarata. Ad colophonem itaque perducta per totam eccleſiam dimittitur ſubſcribenda, tanquam ὑποτύπωσις ὑγιαινόντων λόγων, quam omnes eccleſiæ ſcholæque miniſtri, errores evitaturi ſequerentur. Novis id turbis originem dedit. Quidam ſive conſcientiæ cauſa, ſive politicis rationibus inducti ſubſcribere renuebant: plures tamen conſenſum chirographo ſuo teſtati ſunt, quorum numerus ad octies mille eccleſiæ ſcholæque miniſtros excrevit. In his & Goslarienſes, quorum hæc reperiuntur nomina:

a Goſl. quoque ſubſcripta.

Hutter. Conc. conc. Korthold. hiſt. eccl. Sec. 16. p. 830. Fecht. ſuppl. hiſt. eccl. p. 555. p. 560. p. 564. Hoffm. Kurtzer Bericht von Concordi Werck *Pipping. hiſt. ad Form. Conc. p. 100 ſqq. Annal. Goſl. MSC. Rechenb. append. ad form. conc.*

Theodoricus Holzhuſius *Superintendens*,
Petrus Kielhorn, *Paſtor Jacob.*
Johannes Möllerus, *Paſt. Francom.*
Volpertus Piſtorius, *Paſt. Stephan.*
Georgios Meire, *Diac. Jacobi.*

Martinus Ilderus, *Diac. Forenſ.*
Caſpar Herwig, *Diac. Forenſ. & Paſt. Thom.*
M. Henricus Lentius, *Diac. Francom.*
Andreas Theodoricus *Diac. Steph.*
M. Tobias Adelphus *Conrector.*
Johannes Picht *Cantor.*
Simon Strubius *Scholæ Collega Quartus,*
Georgius Papen *Quintus.*
Valentinus Fullekrues *Sextus.*
Johannes Lockenius *Septimus.*

Peſtis Goslariæ ſævit. *Annal. Goſl. MSC. Paulin. annal. Iſen. p. 212.*

Inſequens annus MDLXXVIII. peſte apud nos quoque fuit luctuoſus, quæ univerſam pene Germaniam funeribus tum implevit. Cum enim initio per Thuringiam tantopere ſæviiſſet, ut duo hominum millia Iſenaci interirent, ipſaque academia Jenenſis Selfeldam ad tempus transferenda eſſet, inferiorem quoque Saxoniam affligere cœpit. Goslaria noſtra tempote ſolum inter feſtum Johannis & Chriſti natalem interjecto numeravit mortuos bis mille & ſexcentos, inter quos & duo eccleſiæ miniſtri, nimirum Georgius Meino Diac. S. Jacobi & Caſpar Herdtweigh Diaconus SS. Coſmæ & Damiani recenſentur in annalibus. Qui & hoc obſervant, quod antequam peſtilentiſſimum hoc ſidus Germaniam afflaverit, in ſeptentrionalibus plagis cometa diutiſſime fuerit viſus. Tam luculentis nimirum indiciis divina nemeſis apparuit, quam homines turpiſſimis litibus ac impietate provocaverant.

Anni Chriſti 1579. 1580. 1581.

Rudolphi II. Imp. 5. 6. 7.

Ab V. C. 666. 667. 668.

Senatus Goſl. bona Walkenredenſium emit non ſine controverſia. *Ekſtorm. Chron. Walk. p. 260. Leukfeld. antiqq. Walk. part. 1. c. 20. p. 440.*

FErvebant per hoc quoque annos lites inter Julium Ducem Brunsvicenſem & Goslarienſem civitatem in Camerali judicio agitatæ, quas Electoris Moguntini & Haſſiæ Landgravii legati fruſtra aliquoties ex æquo bonoque componere ſtuduerunt. Nec ſopitis quidem iſtis novæ nobis ſubnaſcuntur e venditione bonorum quorundam Walkenredenſium, quarum diſerte ſatis meminit Ekſtormius. Rei familiari in hoc monaſterio a priſtina fortuna ſenſim deſciſcenti præerat tum Liborius Hirſch procurator, qui die Suſannæ ſeu XIX. Februarii præter procuraturæ fines Senatui noſtro vendidit bona, quæ monaſterium extra & intra Goslariam habuerat, in veteri quadam notitia ita recenſita: Der hoff daſelbſt mit allen Umbſtänden / das Hinterhaus / der Kirchhoff / das Gehöltze am Sudmerberge / eine Weſe daſelbſt auff jenſeidt dem Knipe / und die Ritterweſe zu Buntingen / das Gehöltze am Mülenberge / das Gehöltze am Greveckẽn und das Heimholtz / auch zu Handorff andert halben ſcheffel Weitzen / anderthalben ſcheffel Rogken / und anderthalben ſcheffel Habern jährlich zur Notturfft des Hoffes / die Güter zu Bokelem mit aller Zubehörung und Gerechtigkeit. Die freye Güter forwerck zu Jmmenrod / Handorff / Ebelingerod / die Weſen und Lenderei daſelbſt / das Land am Mülenberge / die Lenderey und Weſen am Südmerberge in und auſſerhalb dem Landwehr / der Bleyhoff mit den zweyen zugehörenden Buden / und ein Buden an dem Kirchhoff / die vier Berge von der hohen Warte an biß an des heiligen Creutzes Holtz im Goſewinckel / von dem heiligen Born bis an den Kuckucks Berge / der Ulrichsberg / der Dorneberg nach dem Lodenberge ꝛc. Hæc igitur bona monaſterio utiliſſima Liborius Procurator Senatui noſtro vendidit pro bis mille & nongentis Joachimicis, ea tamen lege, ut ſenatus additis ad antiquum Canonem quinquaginta florenis Marianis, quotannis monaſterio ſolveret centum & ſeptuaginta quatuor florenos partim feſto paſchatos, partim die S. Michaëlis reddendos. Ratum quidem hunc contractum habuerant Volkmarus Wolfgangus, Comes Honſteinenſis & Johañes Abbas Veteris Campi, ad quorum alterum advocatiæ, alterum inſpectionis jura pertinebant. Sed eo acrius contradici cœpit ab illuſtriſſimo Principe Henrico Julio, Julii Ducis Brunsvicenſis & Luneburgenſis filio, Adminiſtrator Walkenredenſi qui monaſterium in pretio enormiter læſum conqueſtus venditionem vel ideo reſcindendam dixit, quod conventualis primarii ad eam adhibiti non eſſent, nec Julii Ducis Brunsvicenſis requiſitus conſenſus, cujus in ditionibus magna bonorum pars eſſet ſita, nec Procuratori denique, primarium monaſterii patrimonium venum exponere fuiſſet integrum. Lis igitur Senatui mota eſt in Camera Spirenſi, nec tum quidem finita, cum Ekſtormius Chronicon ſuum Walkenredenſe componeret, id quod factum eſt anno MDCXVII.

Anni Chriſti 1585. 1586.

Rudolphi II. Imp. II. 12.

Ab. V. C. 672. 673.

Acta Oſtorodiana a me edita vindicantur.

DElabimur in annum Chriſti MDLXXXV. & ſequentem, quibus ſemina quædam Socianiſmi ſparſa apud nos eſſe conſtat, peſtilentiſſimum prolatura lolium, niſi illud in ipſo flore fuiſſet exciſum. Sparſit ea Chriſtophorus Oſtorodus Antitrinitarius famoſiſſimus, cujus turbas, quas Goslariæ dedit, jam alio loco attingere me memini, ubertiore tamen in hiſce antiquitatibus me daturum tunc pollicitus. Hujus promiſſi memor, vitam Oſterodi ejusque fata in quantum mihi cognita ſunt, hic quoque recenſebo, ſi prius nonnulla, quæ mea & Lectoris intereſſe videbuntur, notavero. Sub prelo adhuc ſudabant iſtæ ſchedulæ meæ, nec lucem adhuc viderant, cum non deeſſet quidam, qui acta iſta Oſtorodi, nunquam ſibi viſa aut lecta, νοθευ-

σαντ

Digitized by Google

ταως argueret. Quamvis igitur nihil morarer hominem, ſuoque abundare judicio facile paterer, nihil tamen egiſſe ſibi viſus eſt, niſi publice etiam de ſua *κρίσει* inter homines conſtaret. Hinc eo adduxit viros eruditiſſimos, qui novantiqua theologica ſingulis menſibus edunt, ut in ſcripti mei recenſione & ipſi ſuſpicionem ejusmodi injicerent. Ego vero cum non eruditis ſed amicis meis ſcripſiſſe illas ſchedas meminiſſem, non ægre & id judicium tuli, occaſionem expectans opportunam, ea proferendi, quæ ad vindicanda hæc acta videbantur facere. Literis interea ad primarium ephemeridum auctorem exaratis, meam de actis ſententiam expoſui, argumentaque objecta diluі, ratus, Virum doctiſſimum qua eſt judicii acrimonia, & candore, rem omnem facile dijudicaturum. Nec fefellit me ſententia. Tam humaniter enim reſpondit, tamque candide non modo ſententiam meam probavit, verum etiam hominis iſtius machinationes detexit, ut & emendaturum ſe ea quæ tum ſcripſerit polliceretur, & ad commercium literarium ſimul me invitaret amiciſſime. Didici igitur ex hiſce literis quod dudum conjeceram, viros illos eruditiſſimos non ſuo ſed iniqui cujusdam hominis judicio tum nonnulla tribuiſſe nec ſua ſponte ſed hujus machinis inductos, hanc de me protuliſſe ſententiam.

Vid. monati. Nachrichten ann. 1704. ordin. 7. p. 457.

Ne igitur hypercriticus ille, quicunque hoc ſiniſtrum de me judicium emendicavit, diutius agat triumphos, non potui non *γνησιότητα* horum actorum vindicare, profeſſus tamen, me nihil adverſus auctores relationum ſed ſciolum modo illum dictum velle. Primum igitur ſi paucis dixero, cœcum de colore judicaſſe, nihil dicere me puto a veritate alienum. Quid enim de MSCo judicet, quod nunquam oculis uſurpavit, nunquam legit? Attamen liberaliter agamus cum homine, quamvis eum jure caſtigare poſſimus. Quinq; præcipue rationes ſubindicavit Relationum venerandis Auctoribus quas nullius momenti eſſe, jam erit perſpicuum. *Primum* itaque mirum eſſe ſit, Oſtorodum ſe a Socinianis rebaptiſatum fateri, quod tantum abeſt, ut mirum aut notatu dignum ſit, ut eo quidem ævo inter Socinianos nihil factum ſit frequentius. Inde enim Novo-baptizantes, Catabaptiſtæ, Anabaptiſtæ, Polonis *Novochrzczency* teſte Sandio & B. Scherzero vocati ſunt; quamobrem vero, niſi quod adultos ad ſe deſciſcentes rebaptiſarunt? En ipſum audiamus Oſtorodum, confitentem reum: Was unſere gemeine betrifft iſt nach vielen diſputationibus, und unterredungen / welche auff etzlichen Verſammlungen ſeind gehalten worden / endlich beſchloſſen / daß mann einen jeglichen / der es begehrt / tauffen ſoll. De Martino porro Czechovio, qui in his ipſis actis noſtris occurrit, ita Sandius apud Wengerſcium: *Horum* [Antitrinita-

Oſtorodus bis baptizatus

Vit. Wiſſovv. ap. Sand bibl. Vnitar. p. 225. Scherz. colleg. Antiſoc. diſp. 1. p. 15. Oſtor. c. 39 Inſtit. Ger fol. 362.

riorum Cujavienſium,] *primarii erant Martinus Czechovicius & Johannes Namſovius, qui poſtea Racovienſibus acceſſerunt. Martinus Czechovicius autem primus adultos baptizare cœpit, edito contra Pædobaptiſmum libro.* Addo bis miniſtrorum Vilnenſium querelam ex epiſtola, quam ipſe Lubieniecius Socinianus profert, e qua res dilucidiſſime patet: *Rem ita ſe habere, haud ita pridem Deus manifeſtavit; videmus enim quomodo in inſtituto ſuo miſeri iſti homunciones procedant. Teſtati ſunt ante hac acquieturos ſe, ſi ſolos adultos bona dictante conſcientia baptizent. In præſens jam de virtute in virtutem progredientes baptismum ſuum* (in juventute ſcilicet ſuſceptum) *in dubium vocarunt, aperte dicentes ſe non fuiſſe baptizatos --- Iterum iterumq; vos hortamur & rogamus ut longe fugiatis hanc peſtem anabaptiſticam.* Præterea quid clarius ejusdem Lubieniecii verbis: *Adæquatum diſſidentibus ſententiis conciliandis inventum medium, ne pædobaptiſmus omnino damnaretur, quibusdam locis toleraretur, illis vero qui in infantia e ſacro baptiſmo levati fuere, libertas relinqueretur verum baptiſmum in ætate adulta ſuſcipiendi vel omittendi, ne cujusquam conſcientia gravaretur.* Denique idem Lubieniecius de Martino illo Czechovicio expreſſe hæc annotat: *Martinus ille Czechovicius, poſtquam ex Cujavia ſedes cum ſex fratribus Lublinum tranſtulit multos ad iterandum vel potius rhantiſmo commutandum baptiſmum promoverat.* De Oſtorodo porro ipſo audiamus Leznerum, teſtem fere coævum, qui in Chronico ſuo Daſſilienſi ita: folgende Männer ſind daſelbſt (zu Eimbeck) in der Kirche S. Marien Magdalenen) Capellan und Diaconi geweſen Johannes Cordewage, Franciſcus N. Simon N. und Henningus Oſterodius, welcher vor wenig Jahren in Goſſlar verſtorben / und einen faſt ungerathen Sohn [welcher von Teuffel mit einen überausgifftigen Schwarm in Polen vergifftet und verblendet worden / daß er ſich anderweit teuffen laſſen] hinter ſich verlaſſen. Vides vera eſſe, quæ in actis Leznerianis referuntur, vides Leznero cum ſe ipſo egregie convenire? *Alterum* argumentum plane eſt ficuineum. Quæ enim argumentandi ratio? De Oſtorodo nihil ſupereſt in actis miniſterii: ergo acta hæc falſa ſint oportet. Quam multa quæſo a nobis, quam multa ab Hamelmanno, Sleidano, Hortledero, Sekendorfio, Sculteto aliisque de rebus Goſlarienſibus eccleſiaſticis referuntur, de quibus ne Schedula quidem amplius ſuper eſt? Et ubi quæſo ſunt acta miniſterii noſtri? ubi archivi ſacri locus? quis archivarius? ubi latet theſaurus? Mirum certe ad acta hæc provocari, cum nulla plane ſuperſint. Quæ enim a privatis quibusdam notata ſunt, ea ſi quis acta miniſterii vocat, neſcio an ſatis ſerio agere videatur. Sunt vero illa conſcripta a Simone Strubio, Martino Iidero, Johanne Gerhardi, Johanne Schœnermarchio, Johanne Trumphio, M. Conrado

Wengerſc. hiſt. eccl. Sclar. l. 4. apend. p. 510.

Lubieniec. l. c. p. 190.

Lubien. l. c. p. 192.

Lubieniec l. 3. hiſt. ref. Pol. c. 3. p. 185.

Lenz. l. 6. part. 1. c. 13 Chron. Daſſil. fol 79.

Cur de Oſtorodo nihil in actis Miniſterii reperiatur.

Trumphio, quorum nullus eo tempote in miniſtetio fuit, cum Oſtorodus hic ad colloquium evocatetur, præter Simonem Strubium, tum Diaconum. Quid igitur mirum, Si horum nemo rem memoriæ prodidit aut quid ſi eorum Schedæ petiiſſent? Imo quid ſi rem iis memoratam dixero? Manifeſto hoc ex *tertia* ratione elucebit. Quid de hac vero dlcam? eloquat an ſileam? En nimirum hue tedit, non poſſe hæc acta ſatis genuina eſſe, cum ne orali quidem traditione ad poſteros propagata ſit illa de Oſtotodi hiſtoria. Quaſi vero omola ſua tam accurate obſervarint majores noſtri, ut ea ad poſteros veluti per manus tradiderint? Et quid opus eſt hiſtoria Goslarienſi, quid documenta antiqua luſtrare opus eſt, ſi omnia in numerato cives habent? Quam notum eſt fetale illud bellum tricennale, patrum memoria geſtum? Ito vero per totam civitatem noſtram, & cives de iis perquire, quæ tum hic contigerunt, expetieris profecto, nihil iis ex orali traditione compettum eſſe, paucula vero illa & confuſa, quæ ſciunt, ex commentariis quibusdam privatis parentum hauſta eſſe. Hoc igitur ſi contigit in eventu tam celebri, tam recente ac publico, quid mirum, ſi de colloquin privatim habito, de quo vix minimæ civium parti quicquam notum fortaſſe fuit, nihil ad poſteros ultra ſeculum remotos fuiſſet propagatum. Vtinam veto is, cui tela hæc cudere libuit, planum feciſſet, quod de Oſtorodo ad poſteritatem non ſit ptnpagatum, atqae adeo falium videatut? Liberaliter tamen, ut dixi, cum homine agam, eumq; cunctantem juvabo. An neſcit forte, Oſtnrodum Goslarienſem fuiſſe: Id ſane ejus libri loquuntur. Nec negare poterit, Socinianum fuiſſe, cum nec ipſe neget. In Polonia quoque rebaptiſatum, ſupra probavimus. Nihil ergo reſtat, quam ut eum Goslariæ turbas dediſſe demonſtremus. Attendat quæſo; mihi ſi fidem habere forte nolit, habebit tamen ut opinor Johanni Conrado Trumphio, Paſtori S. Jacobi, qui nuper fratris Henrici Wilhelmi. S.S. Theologiæ Studioſi hiſtoriam eccleſiaſticam Goslarienſem præfatione exornavit. Is ſi vera ſcripſit, de quo non dubito, rem omnem pto me expediet. En ejus verba: Sonſt iſt uns dieſes von Oſterodo bekand / daß er hier um das Cantorat angehalten / und da ihm ſolches abgeſchlagen/er aus deſperation weggereiſet / auff die Reiſe unter die Socioianer gerahten / und nachdem er von ihnen verführet / auch ſeine Mutter und Schweſtern dazu verleitet. Davon ein altes Mſcptum (quis ergo fidem deneget) ſo meldet: Anno 1586. nachdem Herr Herr Henning Oſterod ſeine Hausfrau von Chriſtlichen Glauben abgefallen / iſt ſie ins Land Polen verreiſet mit ihren Kindern. Eat igitur aliquis, perfricet frontem & acta noſtra genuina neget? En plana hic omnia fiunt. Oſtotodus matrem & ſorores ſeduxit, prius ſeduxit, quam in Poloniam migrarunt, ergo Goslariæ ſeduxerat. Nodum ergo in ſcirpo quærit, qui huic contradicit. Sed colloquium forte habitum non eſt, quale acta teferunt? Id vero cur negandum ſit? Quis ſuſpicetur quæſo, miniſterium noſtrum tunc tam fuiſſe officii ſui immemor, ut ad ſeductionem ejusmodi taceret? Quis credat Leznerum, qui apud adverſarios quoque incorruptæ fidei laudē tulit, hiſtoricū coævū & in ſacro munere conſtitutū fucum nobis feciſſe. Certe nec potuit nec voluit. Non voluit, cum fuerit vir pius, nullumque inde tulerit commodum. Non autem fit veriſimile, quenquam mentiri velle, ubi nulla adeſt mentiendi tatio. Nec potuit ſane, ſi vel maxime voluiſſet, fumum in hac re nobis vendere, cum eo ſcripſerit tempore, quo quilibet eum mendacii arguere potuiſſet. Sane enim Chronicon ſuum magnum Brunsvicenſe, cujus ἀποσπασμάτιον hæc acta ſunt, editioni deſtinavetat. Nullius igitur frontis homo fuiſſet, ſi in hiſtoria ſui temporis falſa propinare lectoribus voluiſſet. Sed dicat forte quisquam, principium me petere, ac ea pro certis aſſetere, quæ jam in quæſtionem veniant id enim quæri, an acta hæc genuina hoc eſt a Leznero ſcripta ſint? Sed bene ſe res habet. Id nimirum *quartum* eſt critici noſtri argumentum, quod ita ſe habet: Acta hæc ſaltem apographa eſſe, eaque a Dno Juſto de Dransfeld Pædagogiarcha Gottingenſi ſuppeditata, autographa nuſpiam reperiri.

Oſtotodi hiſtoria in quibusdam MSC. occurrit.

Leznerus teſtis in hac re fide dignus.

Mallinck part. 2. de Archic. & cancel. Imp. p. 76.

Regula piſtorum, veri nil, omnia falſa

Fatenr equidem apographum me ſolum accepiſſe, fateor me a Dnn Juſto a Dransfeld, Fautore meo certiſſimo accepiſſe. Quid vero hæc ad rem. An tam proletariæ fidei homo viſus eſt vir iſte eruditiſſimus, ut eum adulterinas merces exponere putemus? Et unde quæſo conſtat, id quod tanta audacia pronunciatur, autographum nuſpiam haberi? An quia apographum a viro docto accepi, inde conſequitur, autographum plane non repetiri? Sed dicam ubi reperiatur. Gottingæ in bibliotheca Dransfeldiana occurrit, ſi aditus curioſo homini fuerit, aut ſi lua referre putaverit per me eat licet, & egregiam iſtam ſuam in critica felicitatem demonſtret. Interea quieſcat moneo, & deſinat maleditere, malefacta oc noſcat ſua. Ne tamen hæc a me excogitata putentur, en particulam ex epiſtola quadam Domini a Dransfeld ad me exarata excerptam:

Autographum Lezneri Gottingenſe vindicatur.

Pro erudita Tua Diatribe de ſacris Goslarienſibus gratias ago ſingulares. En vile ἀντίδωρον! Autographum Leznerianum mea poſſidet bibliotheca, quod oculus uſurparunt ſuis bene multi viri, qui de antiquis ſcriptis judicare poſſint, quod interfuit, ſi recte memini, Perilluſtris Dominus Leibnitius, qui cum vi-

vidiſſet illud in meo Muleo, deſcribi cutavit. Qui autographum in dubium vocat, illi ſi ſicebit, copiam libenter ſaciam, ipſum illud conſpiciendi. &c. Venio ad *ultimum* argumentum. Ait nimirum, nullius additum eſſe Paſtoris aut Superintendentis nomen. Mirum hoc ei videtur, & mihl minime. Poſteris ſane noo eſt integrum, leges præſcribere antiquioribus hiſtoricis. Si enim ſcripta majorum rejicienda eſſent, quæ ab iis, quas nobis ipſi confingimus legibus recedunt, vereor oe nihil aut parum libtorum ætatem ferat. Ao vero adeo mirum eſt, hiſtoricum, ubi de rebus ſuo tempote geſtis ſcribit, collegium ſaltem nomioare, ipſa collegarum nomina tacere? Quid ſi ſcribam ego: *Hoc anno iſtud in conſiſtorio Goslarienſi actum eſt.* An ideo fidem meam quisquam vocabit in dublum, quia nomina Conſiſtorialium non addiderim? Non opinor. Sed nimirum quisq; ſuo ſenſu abundar. Doleo igitur quod ſumme reverendi Relationum auctores relata retulerint, ſeque ab homine invido decipi paſſi ſint. Nec vitio credo mlhi vertent, quod adverlus eum mea defenderim. Ipſos non tetigi, ſed eum, quicuoque ipſis fucum ſecit. Eorum enim opus veneror & amo, ſemperque me ab illius lectione doctiorem redire fateor.

Cur nomina Paſtorũ Goslarienſium actis non inſerta ſint.

Chriſt. Oſterodi vita.

Jam ut miſſis hiſce nugis ad Chriſtophorum Oſtorodum, inſigne patriæ dedecus redeamus, pareote iſte uſus eſt Henningo Oſterodo, Helmſtadienſi, matre Catharina, Friderici ut opinot Stichelil, Paſtoris S. Stephani filia. Ille Eimbeccenſis primum ad ædem S. Matiæ Magdalenæ novi oppidi Diaconus, Goslariamque ad idem munus in templo SS. Coſmæ & Damiani ſubeundum evocatus, anno 1540. poſt tredecim anoos ad paſtoratum S. Stephani tranſiit. Hæc maritum patentem fecit duorum filiorum Chriſtophori & Johannis totidemque filiarum: quorum tamen omnium memoria perüt, præter hujus Chriſtophori, qui velut Heroſtratus incenſo templo Epheſino ita ipſe impugnata Chriſti Deitate nomen ſibi memoriamque inſauſtam conciliavit. Juvenis adhucatque ex ephebis nondum egreſſus adeo fuit ad omne ſcelus profligatus, ut ipſe optimus parens præſago animo de eo cenſuerit: ſcelus eſſe Chriſtophorum, ſeque mortuo fore, ut mattem in extremum adduceret periculum (Chriſtoph mein Sohn iſt ein Schalck/ und will nicht folgen/ wie die andern/ und wird dich liebe Catharina/ wenn ich nun einmahl das Haupt lege/ in groſſe Noth führen und bringen.) Ad ſcholas tameo traductus egregium ſe præſtitit, tamque mature omnes æquales ſuos eruditione anteivit, ut videretur aliquaodo ad frugem rediturus. Nec tamen diuturna ea ſpes fuit. Jactis enim doctrinæ fundamentis ex academiis redux Cantoris munus in patria ambivit, ſi vera ſunt, quæ vulgo referuntur. A qua ſpe dejectus peregre abiit, ac in Pomerania Rectoris munere aliquandiu functus eſt, quo paulo poſt tamen excidit, cum virus ſuum io cultum Lutheranorum effunderet. Suſcepta igitur in Poloniam peregrinatione jam tum pertæſus patriæ religionis, facile magiſtrum inveoit Fauſtum Socinum, a quo io dogmatibus Antitrinitariorum inſtitutus, tam ſubito profecit, ut dignus videretur, qui cætui Smiglenſi Paſtor præficeretur. Nec tamen tam vili munere contentus, ad majora mox aſpiravit, antiſtes factus Racovienſis, quo in oppido veluti acropolin quandam & domicilium ſuæ religionis Sociniani conſtituerant. In catalogo enim, quem Stanislaus Lubieniecius ſuppeditavit, antiſtites Racovienſes hoc ordine reperio recenſitos:

Arnold. part. 2. hiſt eccl. l. 17. p. 561.

D. Scherz. l. c. p. 13. Sand. bibl p. 90. Sluter. propyl. hiſt eccl. p. 278.

Chriſtophorus Oſtorodus,
Petrus Statorius,
Valentinus Smalcius,
Stanislaus & *Chriſtopherus* Lubieniecii fratres,
Johannes Ctellius,
Jonas Schligtingius,
Petrus Morſcovius,
Johannes Stoinius,
Salomon Paludius.

Lubieniec l. 3. hiſt. ref. Pol. c. 12. p. 240

Hic licet ſatis quiete ageret Oſtorodus, Domino quippe de Sienno Equite Polono, ad quem oppidum pertinebat gratia apud regem florente (*) attamen ſive pertæſus diutioris in Polonia moræ, ſive intempeſtiva quadam proſelytos faciendi cupiditate accenſus io Belgium ſeceſſit aono MDXCVIII. cum Andrea Noidovio, ubi ioter reformatos aliquandiu latitaos tam occulte ſemina hæreſeos ſparſit, ut plures mox ſectatores ioveoiret. Ferocior autem e rerum ſucceſſu ſactus, ſctiptisque virulentis animi ſententiam ptodete auſus ſtatim Clericis innotuit. Quorum cura eo res deducta eſt, ut illuſtriſſimi Hollaodiæ & Weſtfriſiæ otdines edito decreto eum una cum ſocio expellerent, ejusque ſcripta igoe juberent conſumi. Ex quo tempore quo abierit Oſtorodus, nondum mihi compertum eſt. Reliquiſſe tamen illum in Hollandia ſemina quædam errorum ſuorum, ſatis conſtat ex Armeniana controverſia, paulo poſt coorta. Scripta adverſus noſtrates edidit plurima, quæ difficilius compatari poſſunt. Potiora tamen a Slutero in appeodice Propylæi hiſtoriæ eccleſiaſticæ & a Chriſtophoro Sandio in bibliotheca Anritrinitariorum receoſita hæc fere ſunt:

Hoornb. ſumma contr. l. 7. p. 568. Benthem Holl: Kirch und Schulſtat. p 870 Vytenbog. Kepki. hiſt part. 3. p. 317. Spanhem. contr. cum Arm. p. 1. Græning. hiſt. rel. c. 8. p. 183.

Chriſtoph. Oſtorodi Unterrichtung mit der confeſſion der Gmeine in Königreich Polen. Rac. 1604. 8. irem belgice wider Tradeln. J. V. D. & Syndicum. Racov. 4. ibid. 1625. 8.

Sluter. propyl. hiſt. eccl. p. 278.

(*) *Ipſe hoc teſtatur* Oſtorodus *in epiſt. MSC. ad matrem:* Denn ich mich gäntzlich verſihe/ Königl. Maj. in Pohlen/ bey welchen mein Herr in groſſen anſehen iſt/

werde mit hierinn Befoderung thun.

De ſatisfactione Chriſti

Apolngia Oſtorodi & A. Vaidovii ad decretum ordinum fœderati Belgil in Friſ. 4. item Latine & Belgice anno. 1600.

Oſtorodi & Vardovii Poloni compendiolum doctrinæ eeclesiæ Chriſtianæ, nunc in Polonia potiſſimum florentis 1630.

Matres & ſorores Goslariæ ad ſocinianiſmum ſeducit. *Acta MSC.*

Hic ergo acerrimus Socini hyperaspiſtes (ſuſcepto ineunte anno MDLXXXV. baptiſmo a Socinianis) paulo poſt Goslariam, matrem inviſurus rediit, quæ mulier cum rerum novarum eſſet ſtudioſiſſima, pernicioſa filii dogmata, quaſi diuturnam ſitim explere eupiens, hauſit aviditiſſime, Deumque die noctuque indeſinentibus flagitavit precibus, ut hanc de ſalute ſua doctrinam aperire ſibl velit. Cum tamen filius hoc anno in Poloniam properaret, ipſa, re non ſatis perſpecta, qulevit, in annum usque ſequentem, quo redeuntis e Polonia filii errores non ipſa ſolum ſatis percepit, ſed & aliquot cives in hæe præcipitia invitavit, licet plerique paulo pnſt, eum Oſtorodus fuga ſibi conſuluiſſet, perieuli metu ad ſaniorem mentem rediiſſe videantur. Veriti igitur eccleſiæ miniſtrl, ne latius demum ſerpat venenum, partemque ſinceram quoque trahat, mature de compeſcendis hiſce perditiſſimis hominibus eœperunt eogitare. Quapropter evocatn in ædes Paſtoris S. Stephano Chriſtophoro Oſtorodo, colloquium el obtulerunt, ut hominem non ſolum ad frugem reducerent, ſed novæ quoque ae ignotæ hæreſeos lcita cognoſcerent plenius. En Lezneri acta luculentiſſima:

Als die Prediger zu Goßlar (a) vernommen/ daß des ſeligen Herrn Hennings Oſtorodens (b) Söhne einer (c), ſeine Mutter (d) zu beſuchen/ daſelbſt ankommen/ und von deſſelbigen ſeinen ungereimten Glauben und Fürgeben viel und mancherley gerühmet wurde/ haben ſie ihn *Anno* 1585. den dritten Junii auf St. Stephans Pfarr (e) für ſich beſchieden/ ſich mit ihm in ein Colloquium begeben/ anders keiner Meinung/ denn ihn aus ſeinem greulichen Irrthum zu erretten/ und ihn zum Anfang freundlich befragt: Ob er auch hielte und glaubte/ daß die drey *Symbola, Apoſtolorum, Nicenum* und *Athanaſii* zugleich mit Gottes Wort übereinſtimmeten/ und er ſie auch vor recht und Chriſtlich hielte? Aber darauff wolte er keine richtige Antwort geben/ ſondern ſagte/ weil er ſehe/ daß wir protocolliren wolten (f) ſo müſte er auch einen Notarium haben/ denn er möchte etwas reden/ daß ihm hernach möchte verkehret und anders ausgeleget werden. Worauf die Prediger geantwortet/ es ſolte dieſes colloquium keine Gefahr auf ſich haben/ und ſolte nur ein Chriſtliches/ Brüderliches (g) & ſincerum colloquium ſeyn/ und was ſie um beſſere Erinnerung und Verantwortung willen aufzeichneten/ das ſolte ihm alles mitgetheilet werden. Er aber wolte nicht gerne daran/ mit anzeichung/ daß er nicht derentwegen/ ſondern ſeine Mutter zu beſuchen dahin kommen wäre.

Die Prædicanten ſagtē/ er ſolte nur ſchlecht und recht/ was ſein Glaube und Bekäntniß wäre/ anzeigen/ oder ſolte ſonſt etwa von einem Punct reden/ woraus man materiam colloquii nehmen könte. (h) Worauf er geantwortet: Er wäre ja vorm Jahre auch daſelbſt geweſen/ mit ihnen geſſen und getruncken/ und einer den andern vollgeſoffen / und damit mor-

a) Die Prediger zu Goßlar) *Qui in miniſterio eccleſiaſtico tum fuerunt, hi recenſentur* in catalngis: Theodoricus Holzhuſius, *Superintendens, mox tamen mortuus*, Henricus Lenzius *Paſtor S. Thomæ* Martinus Ilderus *Diaconus SS. Coſmæ & Damiani*, Volpertus Piſtorius *Paſtor S. Stephani*, Andreas Thendorici *Diaconus S. Stephani*, Jnhannes Major *Paſtor SS. Petri & Pauli*, Johannes Gefferdes, *Diac. SS. Petri & Pauli, inter quos tamen ille tantum interfuit colloquio, adhuc Diaconus, tum Kampferbeccius Paſtor eo ipſo menſe diem obiiſſet ſupremum.* Petrus Kielhorn, *Paſtor S. Jacobi*, Simon Strube *Diaconus S. Jacobi.*

b) Seligen Herrn Hennings Oſterodus] *Parens hic Chriſtophori Oſterodi, Paſtor S. Stephani obierat a. 1575.*

c) Söhne einer] *Chriſtophorus, famoſus iſte Socinianus, cujus vitam deſcripſimus.*

d) Seine Mutter] *Catharinam Oſterodam*

e) Auf St. Stephans Pfarr] *Quondam nimirum mater Oſtorodi in hac parochia vivebat, vidua quippe Paſtoris Stephanici.*

f.) Wir protocolliren wollen] *Ex his verbis apparet, miniſtros eccleſiæ de ſe ipſis in prima perſona pluralis loqui, unde perſpicuum eſt ipſum hoc eſſe protocollum in colloquio exaratum:*

g) Brüderliches] *Solet diſputari an* Socinlani fratrum, imn an Chriſtianorum loco habendi ſint? *Ipſi id urgent a nobis* [1] *quod in Chriſtum credant* [2] *quod praxi ſe Chriſti diſcipulos eſſe probent.* (3) *quod communem adverſus papatum ſuſceperint cauſam.* [4] *quod Scripturam S. fidei ac vitæ regulam agnoſcant, Symbolumq; Apoſtolicum fidei commune nobiscum compendium retineant.* (5) *quod fundamentalia Chriſtianiſmi dogmata, quæ in Scriptura S. expresſis verbis occurrunt, omnia retineant,* [6] *ſolosque rejiciant aſcititios articulos. Sed nos opponimus* Gal. 1. 8. 9. 2. Joh. v. 10. *Conf* Lubieniel *l. 3. hiſt. ref. Polen. cap. 4. p. 193. ſq. & oppone huic* Strimeſii præf. *de Socinianis in fraternitatem eccleſiaſticam haut cooptandis præmiſſam Geminæ ejus in Arminianiſmum Inquiſitioni.*

h) *Materiam colloquii* nehmen könte] *En paſtorum prudentiam. Nimirum non niſi colloquium exerciri, ſed ab Oſtorodo materiam ſuppeditari voluerunt, quo eum fortius ſtringerent, ſolebant enim Sociniani iniſto ſub reformaterum nomine latere, & ejusmodi edere confesſiones, in* quibus

mortaliter geſündiget/ worinnen ſie ihn hätten billich ſtraffen ſollen/ welches aber nicht geſchehen wäre. Die Prediger fragten ihn: **Wer wir denn wären/ die wir zuſammen geſſen/ getruncken und uns vollgeſoffen/ und woher wer wären?** darauf gab er zur Antwort/ von unſern Eltern. Ja/ ſagten die Prediger/ ſo kommen unſere Eltern von ihren Eltern/ und ſo fort bis zum erſten Menſchen. Aber die Frage ſey dahin gerichtet/ **woher anfänglech die Menſchen kommen?** Oſterode antwortete: von GOtt. Darauf die Prediger gefraget: **Was iſt denn GOtt?** Er ſprach: GOtt iſt GOtt. Die Prediger ſagten/ daß wäre nicht genug/ ſondern er ſolte deutlich ſagen was GOtt ſey? Er antwortet und ſprach: GOtt iſt ein Geiſt: Die Prediger: **was iſt er denn für ein Geiſt?** Er ſprach: Ein Geiſt wie Chriſtus *Johann 4.* ſagt. Die Prediger: Es ſind auch die Engel auch die Teufel/ wie auch unſere Seele ein Geiſt/ drum iſt die Frage **was für ein Unterſcheid ſey zwiſchen GOtt der ein Geiſt iſt und andern Geiſtern?** Er antwortet: GOtt iſt ein Geiſt über alle Geiſter/ nehmlich er iſt der Schöpffer/ die andern Geiſter ſind Geſchöpffe. Die Prediger fragten: **Was gläubet ihr denn von GOtt?** darauf gab er zur Antwort: GOtt iſt GOtt/ und nicht ein Göttlich Weſen (i). Denn in GOtt ſey keine Perſon/ und begehre er zu beweiſen/ daß in GOtt eine Perſon ſey. Er aber bekenne/ daß keine Perſon (k) in dee Gottheit ſey/ und glaubte auch keins. Die Prediger fragten darauf weiter: **Glaubet ihr denn nicht/ daß Chriſtus Gottes ewiger Sohn ſey?** Darauf ſagte Oſtorode; Daß ſolte man ihme beweiſen. Die Prediger: ſolches beweiſe der andere Pſalm/ da GOtt ſpricht: **Du biſt mein Sohn heute hab ich dich gezeuget:** Da eludirte er aufs ſchrecklichſte denſelben Spruch/ und deutet ihn allein auf Chriſti Aufferſtehung (l) wie ihn S. Paulus Actor 13. alſo anziehrt/ und ſey damit nicht bewieſen/ daß Chriſtus von Ewigkeit von Vatee gebohren ſey/ und dergleichen mehr hat ee gantz grob und läſterlich herfür bracht.

Als ihn nun di Herren Prædicanten in die Epiſtel an die Ebräer weiſeten/ und daeaus bewieſen/ daß S. Paulus Chriſtum zum gewiſſen Grunde der Gottheit anziehe/ ſagte ee darauf überlaut ganz höniſch und ſpöttiſch. Ja man ſolte dieſelbige Epiſtel durchaus leſen/ da würde man finden/ wie Chriſtus ein GOtt ſey/ nehmlich daß ihn der Vater gemacht hätte. (m) Und fragte darauff/ **ob wir auch durchaus mit der Epiſtel an die Ebräer/ ſonderlich mit denen zweyen Sprüchen des 6. und 10. Capitel es hielten?** Daeauf ward ihm geantwortet: Er wäre der einer/ der ſich keiner Seligkeit zu erfreuen hätte/ weil er Chriſti des Sohnes GOttes Fleiſch und Bluth ſo ſchändlich mit Füſſen trete. Worauff er faſt höniſch geläſtert und geantwortet: Wenn ee läugnete daß Chriſtus ein Menſch wäre/ ſo trete er das Bluth Chriſti mit Füſſen/ weil er aber ſeine Gottheit läugnete/ daß ee nicht der einige wahre Gott ſey mit dem Vatee/ ſo trete ers nicht mit Füſſen. Denn Gott habe kein Bluth. Und was er mehr geläſtert.

Darnach ward von ihm begehret/ ſich rund zu erklären/ **was ſein Glaube und Bekäntnüß wäre/ was er von GOtt/ dem Vater Sohn und Heiligen Geiſt bekenne und halte?** Er ſagte: Ja das will ich thun/ ſchreibet hin/ ich glaube/ daß da iſt ein einiger wahrhafftiger Gott/ Schöpffer „
Himmels und der Erden/ der keinem An- „
fang hat/ und für ihm iſt kein GOtt ge- „
macht/ hae auch keinen ſeines gleichen/ er iſt „
unſterblich/ und wohnee in einem Licht/ „
dahin niemand kommen kan. Er weis al- „
les allein (n) und iſt ein Geiſt. Ich glaube/ „
daß der einige GOtt ein GOtt ſey/ und das „
Haupt unſers Herrn Jeſu Chriſti. Ich „
glaube auch/ daß Jeſus Chriſtus ſey dee „
Saame verheiſen dem Abeaham und Da- „
vid/ gebohren und gemacht aus dem Weibe (o)
nach dem Fleiſch/ und daß er ſey kräfftiglich
beweiſet ein Sohn Gottes/ nach dem Geiſt/
damit ihn Gott geheiliget hat (p) daeum „

quibus vix diſſenſus poterat deprehendi. D. quet patet e confeſsione ipſius Socini, ap. Hotting. *ſec. 16. hiſt. eccl. part. 5. c. 3. p. 421.*

i] Nicht ein göttlich Weſen] *Accipit vecem eſſentiæ ita, ut ſimul includat perſonas. Nam alias omnino concedunt* Sociniani, *demum eſſe eſſentiam Divinam.*

k) Keine Perſon in der Gottheit] *vocem quoque perſona accipit de ſuppoſitis tribus in una eſſentia. Alias enim ipſe Catechiſmus Racovienſis unicam perſonam Patris eſſe concedit.*

l) Auf Criſti Auferſtehung] *more Socinianorum. Vid. locum hunc vindicatum a Scherz. colleg. Antiſoc. diſp. 15. p. 134.*

m] Der Vater gemacht hätte) *In animo habuit locum Ebr. III. 2. ex quo & alibi argumentum nectit Oſtorodus c. 6. Inſtit. Germ. fol. 44. refutatum a Scherz. l. c. diſp. 20. p. 175.*

n] Er weiß alles allein] *Cur de omniscientia ſolum non etiam de præſcientia loquitur Oſtorodus? Eam nimirum Sociniani, quod futura contingentia negant, vid. Crell. de Deo c. 24. Smalc. contra Franz. f. 427. 473. 152.*

o) gebohren und gemacht aus dem Weibe] *Inculcat hic tacite blaſphemum dogma Socinianorum, quo Deum in conceptione Chriſti patris vices ſuppleviſſe, ſemenque illud viri creaſſe ferunt, ex quo cum materno commixto prodierit Chriſtus. vid. Socin. Antiwiek. f. 219. 221. Smalz. reſp. adv. Smiglec. c. 18. f. 156. Conf. Scherz. diſp. 45. p. 373.*

p] Damit ihn GOtt geheiliget hat) *En Oſtorodi vafritiem. πνεῦμα ἁγιωσύνης Rom. I. 2. non vertit ſpiritum Sanctificationis, id eſt quo nos ſanctificamur, ſed ſpiritum, quo ipſe eſſet ſanctificatus.*

„daß er dem menſchlichen Geſchlecht ſolte helf-
„fen / dann er iſt darum in die Welt kommen /
„daß er des Teufels Wercke zerſtöre / und
„daß er die gantze Welt dem Vater verſöh-
„ne und daß er für der gantzen Welt Sünde
„geſtorben ſey (q) und wiederum von Gott
„auſerwecket (r) von den Todten / und iſt
„von Gott gemacht ein HErr und Chriſtus
„aufgenommen gen Himmel / vom Vater
„gezieret und begabt mit groſſer Herrlichkeit /
„darumb daß er ihm alſo gehorſam geweſen
„iſt (s) bis zum Tode / ja zum Tode am
„Creutze / da wird er müſſen behalten wer-
„den in Himmel / biß ihn Gott ſende alles
„wieder aufzurichten (t) und daß man ihn
„wird ſehen wiederkommen in den Wolcken
„des Himmels in ſeiner eigenen Herrligkeit /
„und der Herrlichkeit des Vaters / und daß
„er / laut ſeiner Verheiſung / ſeyn werde bey
„den ſeinen / die an ihn glauben / nehmlich
„nach den Geiſt / den er ihnen verheiſſen / und
„welchen er auch empfangen hat ohne Maa-
„ſe / und alle die an Chriſtum Gottes Sohn
„glauben / werden das ewige Leben haben.
„Das iſt der gantze Inhalt meines Glaubens.

Die Herrn Prediger fragten: ob er denn nicht gläubete / daß Chriſtus GOtt wä- re / Ja er ſey Gott / aber als er Johann am 10. Cap. zu dem Jüden geſagt: ſtehet nicht in eurem Geſetz geſchrieben; ich hab geſagt ihr ſeyd Götter? Alſo ſey Chriſtus auch Gott / als ein Menſch kan GOtt ſeyn / ſed tamen multo præſtantiori modo (u) denn alle andere Menſchen. Und hierneben ſind viele andere Gottesläſterlichr Rrden / ſo nicht zu ſagen mit untergelauffen. Darnach iſt er um die zehen Geboth Gottes (was er davon hielte) gefraget / worauf er geantwortet / die hielte er für wahrhafftig und recht / aber wir Lutheriſchen hätten ſie verfälſchet / das andere Grboth ausgelaſſen / und das neunnte getheilet. Und als er von der Tauffe befraget wurde / was er davon hielte / und wie dieſelbe ſeine Conſorten gebrauchten; hat er darauf geantwortet / die hätte er vor 6. Wochen empfangen und weiter geſagt daß ſie ſich nicht viel um die Worte der Tauffe bekümmerten / als ich tauffe in Nahmen des Vaters / des Sohnes und des heiligen Geiſtes. Sondern ſie lieſſen ſich tauffen auff den Nahmen Chriſti / (x) als das aus der Apoſtel geſchicht zu beweiſen ſey. Ihn weiter gefraget / Woraus denn Chriſtus Gottes Sohn nicht könte oder müſte Gottes Sohn ſein / weil Er von Vater in Ewigkeit gebohren / und daher Gottes eingebohrner Sohn heiſſe? Antwort: wenn Gott alſo zeugete wie Menſchen und Viehe / ſo möchte es ſeyn / aber Gott habe kein Weib. Wenn Gott aber ein Weib hätte / ſo müſte er von Eva ſeyn. Chriſtus aber ſey Gott auf die weiſe / wie Luc. 1. ſtehe der Heil. Geiſt wird über dich kommen / und darum das

q) Für der gantzen Welt Sünde] *Quomodo particulas ἀντὶ ὑπὲρ, περὶ, & Hebraicam* מן *in negotio redemtionis accipiant Sociniani, patet ex Socin. parl. 2. de Servat. c. 8. & prælect. c. 20. fol. 121. Conf. Calov. Socin. profl. f. 405. Scherz. diſp. 60. p. 491.*

r) Von GOtt auferwecket. *Negant Sociniani Chriſtum propria virtute reſurrexiſſe. vid. Socin. Reſp. ad Eraſm. Johannis &c. f. 117. tom. 2. Opp. f. 513. Catech. Racov. cap. 12. quæſt. 4. Smalz. adv. nova monſtra Smiglec. part. III. c. 21. fol. 190. & ipſo Oſtorod. part. II. contra Tradel. c. 10. fol. 176. Volkel. l. 3. de V. Rel. c. 19. f. 102. Quid vero clarius eſt dicto illo Chriſti Jo. v, 26? Cetera quæ ſequuntur omnia ad deſtructionem deitatis Chriſti pertinent, præclare refutata* a Calovio, Meisnero & Scherzero. *Inprimis notandus eſt* Juſti Feurbornii D. & PP. Marpurg. Antioſtorodus *Gieſſ. & Francof. 1658. 4.*

ſ] Darumb / daß er ihm alſo gehorſam geweſen iſt) *Atq; adeo Chriſtum ſua obedientia ſolum perfectæ Deitatis gloriam meruiſſe ajunt.* Ipſe Oſtorodus c. 6. Inſt. Germ. p. 45. „*Verbum autem Dei teſtatur, quod tum demum Chriſtus illa* [dona divina] *habuerit, quan-* „*do Deo patri obediit uſq; ad mortem crucis. Nam propter illam obedientiam Deus eum ex-* „*altavit, & illa ei donavit, honoreq; & gloria eum coronavit.* Philip. II. 9. Heb. II.

t] Wieder aufzurichten) *De Oſtorodo ſententia Chiliaſtica nemo rectius teſtabitur* ipſo Oſtorodo, *qui facile ſe* ait *concedere, in Chriſtum credentes aliquando m. hic in terris regnaturos, ſi modo id recte intelligatur: ſiquidem omnino ſperet, ſicut verbum Dei teſtatur, veritatem integro orbe agnitum & receptum iri, & per tempus bene longum prævalituram. Qua de re forſan locus Apoc. XX, 4. poſſit intelligi, de quo tamen nihil certi ſtatuere velit imo a nullo poſſe eum locum plane intelligi, niſi habeat donum propheticum, teſte Petro 2. Epiſt. c. 1. v. 20. proindeq; melius eſſe, ut tempus expectemus, quo Chriſtus ſuum regnum in terra oculariter ſit manifeſtaturus. Oſtorod. c. 40. Inſtit. theol. f. 370. ſqq. Feuerb. Antioſtorod. diſp. 35. f. 549.*

u) Als er Jo. 10. zu den Jüden geſagt] *Urget quoq; hunc locum Oſtorodus.* c. 20. p. 137. *Inſtit. Germ. vid. Feuurb. p. 294. Scherz. l. c. p. 149.*

x) Auff den Nahmrn Chriſti] *Hanc baptiſandi formulam ex profeſſo defendunt Smalzius adverſus Smiglec. c. 8. f. 31. Hieron. Moſcorov. refutat. append. Smiglec. f. 24. ubi conf. Scherz. diſp. 97. f. 786. Imo Sandius ſec. 1. nucl. hiſt. eccl. p. 1. 2. aſſerit, apoſtolos poſt Chriſti in cœlum aſcenſionem baptiſmum conſtanter in nomine ſolum Jeſu Chriſti adminiſtraſſe, eumq; morem in eccleſia diutiſſime viguiſſe, donec poſt Pelagii P P. tempora a Synodo Anglorum fuerit abrogatus. Sed fallit homo.* Secundo *enim ſeculo* Ignatius, *aut quicunque ſub ejus nomina latet,* in Epiſt. ad Philippenſ. & Juſtin. Mart. apol. 2. p. 73. *ſeculo* tertio Tertullianus c. 6. de Baptiſm. & p. 206. de Corona milit. Cyprianus c. 15. de bapt. quarto Baſil. c. 15. de Sp. S. Athanas. orat. 3. contr. Arian. tom. 1. Opp. Didym. Alexand. l. 2. de Sp. S. p. 24. *aliiq; diſerte formulæ noſtræ meminerunt. Quid vero ſignificet formula in actis Apoſt occurens: in nomine Chriſti bap-*

das heilige/ das von dir gebohren wird/ wird Gottes Sohn genennet werden. Und alſo ſey er mehr des H. Geiſtes/ als Gottes Sohn.

Weiter gefraget/ von Anti-Chriſt wer der ſey? Antwort. Im Daniel Cap. 10. ſtehe von ihm: **Er wird einen frembden GOtt ehren/ wovon ſeine Väter nicht gewuſt haben**/ und der ſey unſer dreyfacher GOtt (y) und Johannes habe von den Anti-Chriſt geweiſaget; er **würde verläugnen den Vater und den Sohn**/ und **Chriſtum theilen**/ das thäten wir mit dem Pabſt. Ward gefragt: **Ob er denn Chriſtum vor eine Creatur heilt?** Antwort: Ja das darff ich wohl ſagen/ daß Chriſtus geſchaffen ſey vom Vater. Weiter gefragt: **Ob Chriſtus auch im Himmel geweſen/ ehe er vom Vater geſand ſey?** Antwort: Ja er müſte freylich im Himmel geweſen ſeyn/ und vom Vater unterrichtet (z) denn ſey Paulus im dritten Himmel geweſen/ und gelernet/ wie vielmehr Chriſtus ehe er geſand worden. **Gefraget von der neuen Arianer Zuſammenkunfft** R. daß ſie nicht in der Götzen Kirchen [und damit unſere Kirchen gemeinet/] ſich verſammleten/ ſondern des Morgens frühe in Heuſern/ und höreten alle Tage eine/ des Sonntags aber zwey Predigten. **Gefragt: Wie viel denn der Glaubens Genoſſen wären?** R. Nicht gantze Städte waren Arianiſch/ ſondern in vielen Städten umbher verſtreuet/ die kleinen Städte aber wären faſt durchaus Arianiſch. Unſere Lehrer aber ſind den Layen gleich. (a) allein daß man ſie ehret als Väter/ und darff deren keiner über die Gemeine regiren. Etliche lehren umſonſt/ auf daß ſie deſto freudiger ſtraffen mögen/ etliche aber um Beſoldung/ aber die ſind nicht vergnügent. **Gefraget von dem Gebrauch des Nachtmals.** Antwort: Einen Tag vor der Emphahung kämen ſie zuſammen/ lieſſen ſich examiniren/ ob ſie auch tüchtig darzu wären/ und das halten wir/ wie die Einſezzung Chriſti/ nehmlich wir eſſen Brod und trincken Wein (b) zum Gedächtniß ſeines Leibes/ den er am Creuz für uns dahin gegeben hat/ und zum Gedächtniß ſeines Bundes/ den er mit uns aufgerichtet hat in ſeinem Bluthe/ und daß wir ſtets erinnert werden von der Liebe/ die dadurch bezeuget wird/ als an vielen Orten Joan. c. 6. und in S. Pauli Schrifften befunden wird. Hierneben hat er ſonſt viele Calviniſche Gründe angezeiget. Als: Es hilfft nicht zum Glauben (c) daß man das Sacrament gebrauche. Es ſey ein Myſterium abſtruſum in den Worten Lutheri: **In/ mit und unter den Brod.** Und dieweil er unter andern geſagt/ es wäre des Sacrament des Altars umb des Bundes willen eingeſezzet/ ward gefraget/ **was ſolcher Bund doch wäre?** Antwort: **Den** Chriſtus mit ſeinen Jüngern aufgerichtet/ daß ſie ihn werden für ihren Herrn halten/ an ihm gläuben/ ihm gehorſam ſein/ mit leiden/ mit ihm erben/ das Reich ſeines Gottes und Vaters. Und neben dieſen eludirete er aufs allerſchmähligſte/ daß es erſchrecklich und ſchmerzlich anzuhören war/ den Spruch Johan. 17. **Verkläre mich Vater mit der Herrligkeit/ die ich bey dir gehabt habe/ ehe denn die Welt war.** Wodurch denn die wahre Gottheit Chriſti aufs herrligſte dar gethan wird/ und ſagte es wäre ſolches zu verſtehen/ daß er die Herrlichkeit gehabt hätte nach der præ-

deſti-

tate, eleganter docet Eulogius, apud Photium. cod. 229. *ἐβάπτησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ, τουτέστιν, ὅτι ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅταν λέγῃ ὅτι εἰς χριστὸν ἢ εἰς θάνατον τοῦ χριστοῦ ἐβαπτίσθησαν. Baptizabantur, in nomen Domini J. C. id eſt baptizabantur ſecundum traditionem, ſecundum doctrinam Domini Jeſu, ſicut & alibi, quando dicitur, quod in Chriſtum aut in Chriſti mortem ſint* baptizati Conf. *Tribbechov. exercit. 3. AntiBar. ſect. 3.*

y] Unſer Dreyfacher GOtt) *De blaſphema hac Socinianorum ſententia plura nos infra ad theſes notabimus.*

z) Im Himmel geweſen ſeyn &c) *Determinant Sociniani tempus iſtud quadrageſimalis jejunii, quo Xtus in cœlum raptus mandata a Patre acceperit. Hanc fabulam præter* Socinum, Schmalzium, Crellium & Volkelium *inculcat m.* Oſtorod. l. c. 16. f. 94. *Inſtit Germ. & part. 1, contra Tradel. c. 10. f. 72. ſq.*

a) Sind den Leyen gleich) *Eandem ſententiam Oſtorodus fovet in Inſtitut. Germ. c. 42. f. 440.* So die Adverſarii ſagen wolten/ daß die jetzigen Lehrer der gemeinen nicht allein predigen/ ſondern auch teuffen/ und das Nachtmahl des HErrn adminiſtriren/ welches ohne ſonderliche vocation und ſendung nicht geſchehen könne/ geben wir zur Antwort/ daß ſolches nicht könne bewieſen werden/ daß niemand die Dinge thun könne/ er ſey den dazu beruffen und geſandt. Nec minus vera ſunt, quæ de quibusdam eccleſiæ miniſtris gratis docentibus in proxime ſequentibus refert: Tales enim fratres Lubieniecii Andreas Stanislaus & Chriſtophorus de quibus Lubieniec. jun. lib 3. c. 3. p. 191. *Andreas Lubienieccius, relicta aula, Cracovia Veliciam tertio ab urbe lapide oppidum ſe conferens, genuino ritu baptismi, ſplendide veſtitus, ſuſcepto eccleſia magna cum aulæ admiratione ſe adjunxit. Quin imo & miniſterii munus poſtea in ſe ſuſcepit, illudq; ſolus* proprio ſtipendio *obivit ac fratribus natu minoribus Stanislao & Chriſtophoro bono exemplo præivit.*

b] eſſen Brod und trincken &c.) *Ad excludendam παρουσίαν corporis & ſanguinis Xti.* Schlichting *contra Meiſn.* f. 701. Oſtorod. *Inſt. Germ.* c. 38. f. 331. Volnel. *l. 4. de V. R. c. 22. f. 316.* Cateh Ravoc. *c. 3. qu. 11. Conf.* Scherz. *diſp. 112. p. 911. ſq.*

c] Hilfft nicht zum Glauben) *Conf.* Oſtor. c. 38. f. 330. Smalz. *adv. Smiglec.* f. 37. Schlicht. *contra Meiſn. f. 920. Conf.* Feuerb. l. c. p. 523.

deſtination (d) eben wie wir Chriſten die Herrlichkeit des Himmels bey Chriſto hätten prædeſtinatione. Epheſ. cap. 1. O allmächtiger ewiger GOtt / o Herr Jeſu Chriſte / ſtopfe ja das greuliche teufliſche läſter Maul der neuen Arianer / um deines allerheiligſten Nahmens willen / und rette ja bald die Ehre deines Nahmens / der du biſt wahrer GOtt mit GOtt deinem Vater und dem heiligen Geiſte / hochgelobet in alle Ewigkeit Amen!

Theod. Holzhuſius Superint. obit.

Interea cum morbo confligere cœperat Theodericus Holzhuſus Antiſtites, nec diu lectulo affixus prima poſt feſtum Trinitatis ſeptimana diem obiit ſupremum, fortiterque defenſæ Trinitatis mercedem a gratia Dei in cœlo tulit, cum XXII. annos muneri ſuo cum laude præfuiſſet.

Colloquium inter miniſtros eccl. & Cathar. Oſterodam habitum.

Licet vero Miniſtri eccleſiæ tempore tam inoportuno Antiſtite ſuo ſe viderent orbatos, non multum tamen cunctati ſequente ſtatim die dominica prima poſt feſtum Trinitatis matrem quoque Chriſtophori Oſtorodi ad colloquium evocarunt, rati, muliebrem animum ſe facilius ad ſaniorem mentem flexuros. Sed fefellit eos opinio. Acceſſit enim pertinax fœmina, tantoque furore Chriſti Deitatem & ipſa impugnavit, ut filio parum concedere videretur. Plana hæc erunt ex actis colloquii, quæ ſubjungo.

Dieweil die Herrn Prediger mit ſchmertzen und groſſer Betrübniß erfahren / daß ihr Sohn aus Polen kommen / und einem fremden Glauben heraus bracht / und ſie ſich von ihm auch hätte verſühren laſſen / ſo wolte man von ihr an Gottes Statt wiſſen / wie ſie darzu käme / und ſich alſo bewegen laſſe / denn ſie es ja von anfang viel anders gelernet / und von Hr. Friderico (e) und ihrem ſeligen Herrn Hennings viel beſſer vernommen hätte? Antw. Sie hätte ſich nicht verführen laſſen / wäre ſie aber verführet / ſo hätte ſie GOtt verführet / aber das wolte ſie gleichwohl nicht hoffen / daß er ſie ſolte fallen laſſen / denn ſie hätte ihn fleißig angeruffen / und dadurch wäre ſie zu rechter Erkäntniß der Wahrheit kommen. Gefragt: Ob ſie denn zuvor die Wahrheit nicht erkannt / und ihren Chriſtlichen Glauben gehabt und geglaubet hätte? Antw. Ja ſie bekennete den Chriſtlichen Glauben / den ſie in der Jugend gelernet / aber ſie hätte ihn nicht recht verſtanden / wie jetzund: Denn ſie glaubete an GOtt den Vater den allmächtigen / und an Jeſum Chriſtum. Dieſen Zuſatz hätte ſie zuvor geglaubet / der doch nicht im Glauben ſtehe / ſondern Luther hätte die Worte dazu geſetzet: Ich glaube / daß Jeſus Chriſtus wahrhafftiger GOtt vom Vater in Ewigkeit gebohren: und das hätte ſie zuvor alſo geglaubet. Aber GOtt wolte ihr dieſe groſſe Sünde vergeben / warumb ſie auch offt gebethen / verhoffend / GOtt würde es erhören / und ihr vergeben. Darauf ward ſie gefragt: ob ſie den nicht glaube / daß Chriſtus wahrer GOtt ſey? Antwort: Das finde ſie nicht weder in der Schrifft noch im Glauben. Gefraget: Chriſtus werde ja GOtt / und Gottes Sohn genant. Antwort: Ja das erkläre er ſelbſten Joh. 10. Ihr ſeyd Götter. Gefraget: Warum ſtehet denn im Micha Cap. 5. *cujus egreſſus eſt ab initio*, und von Ewigkeit her? Antwort? Nicht von Ewigkeit her / ſondern von den Tagen der Ewigkeit. (f) Sie wolte aber den Spruch I. Joh. 5. (Dieſer Sohn Gottes iſt der warhafftige GOtt) nicht leſen / ob man gleich ihr denſelbigen zu leſen fürgeleget. Weiter gefraget: Ob ſie nicht glaubete / daß im Göttlichen Weſen drey Perſonen und eine Dreyfaltigkeit wäre? Antwort ganz ungeſtüm: Man ſolte ſie mit dem Wort Perſonen [ſagte ſie] und Trinitatis (g) zufrieden laſſen / denn davon ſtünde nichts in der Schrifft / darum möchte ſie davon nichts hören. Gefragt: Ob denn auch die Kinder zu teuffen wären? Antwort: Es ſtünde nicht in der Schriffe: Lehret und teufet / aber wir verkehren dieſe Worte. Darauf ward geſagt / daß ja Chriſtus befohlen hätte / man ſolte die

d] Nach der prædeſtination] *In eundem ſenſum hoc dictum Johannis detorquet* Catecheſis Racov. p. 132. 133. *quam refutat* Feurborn. *in Anti Oſtor. diſp. 10. p. 156. ſq.*

e] Von Herrn Friderico) *Erat hic* Fridericus Stichel, *Paſtor S. Stephani* Henningii Oſtorodi *Anteceſſor, a 1553. defunctus, quem multis adductus rationibus* Catharinæ *infeliciſſimum Patrem fuiſſe ſuſpicor.*

f) Sondern von den Tagen der Ewigkeit] *matrem hic non ſatis accurate ſe explicantem adjuvat Filius c. 7. Inſt. Germ. p. 36. ubi ita ludit:* Man ſoll wiſſen / daß Lutherus die Wort unrecht vertirt hat / welche von Wort zu Wort alſo aus dem Hebraiſchen Text lauten: Seine Ausgänge ſind von etwan von den Tagen der Ewigkeit. Das iſt: Sein Herkommen iſt von Alters / und von ſehr langen Tagen / nemlich von Geſchlechte Juda / und Hauſe Davids / und derhalben eines Vortrefflichen Geſchlechts. Denn das Hebräiſche Wort Holam, welches man vertirt Ewigkeit / wie auch das Wort Seculum, welches die Lateiniſche verſion hat bedeutet auch in der Heiligen Schrifft / und das ſehr offt / eine lange Zeit. *In eundem ſenſum dictum hoc detorquet* Smalz. *adv. Smiglec. p. 223. Sed ab utrinq; & cæterorum quoq; Socinianorum interpretatione dictum hoc egregie vindicant Feurb. Anti Oſterod. diſp. 8. p. 130. Scherz. colleg. Anti Socin. diſp. 16. p. 142. Dn. Fabric. Conſid. variar. Controv. p. 145.*

g) dem Wort Perſonen und Trinitatis] *Nihil eſt Arianis æque ac Socinianis hiſce vocibus intolerabilius, quas* Sandius e Manichæorum, Simoniſtarum Baſilianorum & Gnoſticorum *hæreſibus in eccleſiam cum voce ὁμοούσιος invectas criminatur ſec. 1. nucl. hiſt. eccl. p. 57. 58.*

Digitized by Google

die Kinder zu ihm bringen / denn ihnen wäre das Himmelreich. Antwort: Ja ſiehet da / daß ihnen allezeit das Himmelreich ſey / warum wolt ihr ſie den tauffen? und hat dabey viel Läſter-Wort geredet. Gefraget: **Was ſie denn vom Abendmahl des Herrn hielte** / ob da auch der wahre Leib und Blut Chriſti wäre nach ſeinen Worten: **Nehmet / eſſet / das iſt mein Leib / nehmet hin und trincket / das iſt mein Bluth.** Antwort: Ich will euch ſagen / ſo ſtehet im Glauben: Ich gläub an „ Gott den Vater &c. und an JEſum Chri„ ſtum &c. aufgefahren gen Himmel / ſitzend „ zur rechten Hand Gottes / und daher er kom„ men wird zu richten die Lebendigen und die Todten. Höret ihrs / ſprach ſie / da ſitzet Chriſtus zur rechten Hand Gottes (h) und da wird er bleiben / bis daß er wiederkommen wird ein Richter &c. wie könnt ihr denn euren Gott ſo offt ins Sacrament bringen als ihr wollet? Gefragt: warum ſie denn Gott anruffe wenn er nicht Gott wäre? Antw. Darauf zog ſie fälſchlich an den ſpruch Jeremiä: Sie werden kommen und dich anbethen / denn Gott iſt mit dir und bey dir. Hierauf hat man für gut angeſehen mit dem Colloquio aufzuhören / damit ſie nicht mehr Gotteslaſterungen außſprengete / und man ſie als ein abgeſchnittenes Glied der Kirchen abgewieſen und gehen laſſen / bis ſie ihren Irrthum erkennete und hertzlich Buſſe thäte.

Theſes Oſterndianae, Adhibitis igitur omnibus remediis, quibus ad ſaniorem mentem revocari homines perditiſſimi poſſe videbantur, cum omni bonæ ſpei decoxiſſent, finito colloquio rem ad ſenatum retulerunt excerptisque ex actis colloquii theſibus Oſterodianis, ejus judicio totam cauſam permiſerunt:

Nun folgen die Articul *Chriſtophori Oſterodi*, die er zu Goßlar öffentlich und gantz halsſtarrig bekannt hat: (i)

Erſtlich verwirfft er das Symbolum Nycenum und Athanaſianum (k) ſo wieder ſeinen Anhang zu Nicea von 318. Biſchöffen ſammt der gantzen Chriſtlichen Gemeine öffentlich bekannt / und bis anher in allen Evangeliſchen Kirchen als norma fidei behalten worden. Welches die Pforten der Höllen mit Warheit nicht umbſtoſſen können.

Zum andern / das Symbolum Apoſtolicum behält er / doch nach Arrii Samoſateni, und anderer Ketzer Verfälſchung (l)

Zum dritten bekennet er / daß ein einiger Gott ſey / der Vater unſers HErren JEſu Chriſti / ſey aber kein Weſen oder Perſon / welche Wort in der Schrifft nicht befunden würden / und will / wenn man von Gott reden wolle / ſolte man ſolcher Wörter nicht gebrauchen.

. **Zum vierdten** von von der Heiligen Dreyfaltigkeit zu gläuben [ſagt er] ſey des Antichriſts Greuel (m) wovon der Prophet Daniel am 12. geweiſſaget / ſeiner **Väter Gott werde er nicht achten / aber an deſſelbigẽ Stadt wird er ſeinen eigenen Gott Mauſim ehren / deñ er wird einen Gott davon ſeine Väter nichts gewuſt haben / ehren / mit Golde / Silber / Edelgeſteinen und Kleinodien.**

Zum fünfften gläubt er nicht / daß GOtt der Vater / Gott der Sohn / unſer HErr Chriſtus / und der Heilige Geiſt / der einige wahrhafftige und allmächtige GOtt ſey / der uns Menſchen geſchaffen erlöſet und geheiliget habe

be

quamvis ipſe Catechismus Racovienſis *aliquoties voce perſona utatur, quam unam tamen eſſe perperam docet. Sed Socinianis ἀγράφους iſtas Eccleſia voces cum Arii turba rejicientibus opponere licebit illud* Athanaſii *diſp. cum Ario. p. 374. Tom II. opp. Eccleſiaſtica ſemper moris eſt diſciplina, ſi quando hæreticorum nova doctrina exurgit, contra inſolentes quæſtionum novitates, rebus immutabilibus permanentibus, nominum vocabula immutare, & ſignificantius rerum naturas exprimere, qua tamen exiſtentium cauſarum virtutibus congruant, & quæ magis eaſdem antiquitus fuiſſe demonſtrent, non ortus novitatem menſurent.*

h] Da ſitzet Chriſtus zur Rechten) *Hoc quoque argumentum mater a filio didicerat. qui c. 38. Inſt. Germ. p. 336. hoc argumento præcipue impugnat τὸ ῥητὸν verborum inſtitutionis, quia nimirum hac ſententia cum præcipuis fidei Chriſtianæ articulis pugnet, nimirum cum aſcenſione Chriſti in cœlos & ſeſſione ad dextram Dei. At quod inane ratiocinium accurate reſpondet Fourborn. Anti Oſtorod. diſp. 34. p. 529.*

i) Halsſtarrig bekand hat] *Obſervandum eſt, non omnes has theſes primo intuitu heterodoxas & erroneas videri ſed pleraſque ſaltem. Ceteras tamen adjecerunt, ut tota ejus theologia cognoſci poſſet, Præter ea etiam multi apparent hic articuli, qui in colloquio non habentur, ut adeo plura ex ejus ſermonibus ob ſcandalum omiſſa videantur,*

k) Symbolum Niceoum und Athanaſianum) *quippe utrumque contra Arianos factum ideoque exoſum Socinianis, vid* Sand. *l. 2. nucl. hiſt. eccl. p. 167. & conf.* B. Bajeri. *diſſ. de Concil. Nicen contra* Sand. *&* Zwicker.

l] Und ander Ketzer Verfälſchung) *Recipiunt hoc Symbolum Unitarii, imo in deliciis habent, adeo ut Sandius* l. 2. *nucl. hiſt. eccl.* p. 167 *Symbolum Nicenum ab Homouſianis, Apoſtolicum ab Arianis confictum eſſe contendat. Quod tamen egregie confellit D. Ittig. de Pſeudepigr. p. 147 Ceterum recte cenſent hic noſtrates, Symbolum apoſtolicum a Socinianis more hæreticorum in alium ſenſum detorqueri. Teſtes enim hujus rei eſſe poterit* Jonæ Schlichtingii a Bukowiere *Comment. in Symb. Apoſt. quo cum conferendus* R. D. A. Rechenbergi *Appendix ad Form. Conc.*

m) Des Antichriſts Greuel] *Sceleſta ſane dicti prophetici interpretatio. Sed ſolenne eſt Socinianis in dogma de SS. Trinitate blaſphemas voces emittere, veluti cum illud eſſe Mataiologiam pſeudo prophetis, hæreticis, Simoni Mago imo ipſi veteratori diabolo tribuendum impudenter aſſerunt.*

be / welcher uns auch zum ewigen Leben erwecken werde.

Zum ſechſten / der HErr Chriſtus ſey nicht der ewige allmächtigr Gott / ſondern von Gott im Himmel / wie der Apoſtel St. Paulus unterweiſet / und als er 30. Jahr alt geweſen geſandt / und ſey bey ſeiner Tauffe das decretum Patris publiciret.

Zum ſiebenden. Ee der HErr Chriſtus in Mutterleibe vom Geiſt odee Krafft Gotees empfangen / ſey ehe nicht geweſen. Und finde er im Symbolo apoſtolo keinen incaeoatum Chriſtum / glaube auch nicht an JEſum Chriſtum λόγον, das Wort / welchrs ſolte von Ewigkeit vom Vater gebohren ſeyn / und wären in Chriſto nicht zwo Naturen.

Zum achten. Chriſtus ſey GOttes eingebohrner Sohn / der urſachen halber / daß ihn Gott füe allen auserwehlet / vom heiligen Geiſt empfangen / fromm ſey und keine Sünde gethan habe / darum ſey er Gott / wie ein Menſch Gote ſein könne / doch præſtantiore modo.,

Zum neundten Chriſtus ſey bey den Seinen gegenwärtig nach dem Geiſt, mie welchen er von Gote begabet über die Maaſſe.

Zum zehnten. Der Mann Chriſtus werde wiederkommen zu richten die Lebendigen und die Todten.

Zum Eilfften. Chriſtus ſey nicht von Gott gezeuget oder gebohren / den Gott generire nicht / denn er habe kein Weib / ſondern er ſey geſchaffen.

Zum zwölfften. Der heilige Geiſt ſey ewig aber niche Gote / ſondern Gottes Geiſt. Denn wie kan [ſagee ee] er Gott ſeyn / des Geiſt er iſt.

Zum dreyzehenden / es ſey des Antichriſts Comment welcher fürgegeben / der Geiſt ſey GOtt.

Zum vierzehenden. Der fleiſchliche Menſch wie er aus Vaeer und Mutter / und nicht neu gebohren / vermag nichts gutes auch in civili juſtitia. Er muß von GOtt ſeyn / und bleibe ein unnützer Knecht.

Zum funffzehenden / Der Menſch nach der Beruffung Gottes durch Wort im Glauben an JEſum Chriſtum aus dem Waſſer und Geiſt / aus Gote neu gebohren habe kein Geſetz / ſey nun in die Freyheit geſetzt / da er alles gern und willig thue aus dem Geiſt / damit er vom Vaeer durch Chriſtum verſiegelt, befleiſſe ſich und nehme zu in der Vollkommenheit / bis ee erwachſe zu einen vollkommenen Alter Chriſti.

Zum ſechzehenden. Das vollkommene Alter Chriſti ſey / daß der Menſch allezeit zunehme in der Tugend / ſo von Chriſto fürgegeben / daß keine diſſonantia oder Ungleichheit bleibe

Zum ſiebenzehenden. Es dürffte ſich aber kein Menſch ſolches vollkommenen Alters rühmen / er könte es denn gewaltiglich erweiſen / denn wir ſind alle Gottes Feinde geweſen.

Zum achtzehenden. Es ſey unrecht / daß man die jungen Kinder tauffe / denn es werde die Ordnung Chriſti damit verkehret / darum ſoll man erſtlich die Leute lehren / und darnach tauffen.

Zum neunzeheden. Es ſey dee Worte: Ich tauffe dich in Nahmen des Vaters / des Sohnes und des heiligen Geiſtes / in Tauffen nicht von nöhten.

Zum zwanzigſten. Der Anti-Chriſtiſche Hauffe brauche dieſe Worte als eine Zauberey.

Zum ein und zwanzigſten. In actis Apoſtolorum finde man niche / daß die Apoſtel dieſee Worte gebrauchet / ſondern ſie hätten nur auf den Nahmen Chriſti getauffet.

Zum zwey und zwanzigſten. Bekennet er / er ſey vor 5. oder 6. Wochen auf den Nahmen des Herrn Chriſti neben noch 23. unter welchen Herrn und Edelleute geweſen / getaufft worden.

Zum drey und zwanzigſten. Bekennet er / daß er von ſeiner erſten Tauffe nichts wiſſe / habe ſie auch nicht verſtanden.

Zum vier und zwanzigſten / das Abendmahl ſagt er / halten ſie / wie es vom Herrn Chriſto eingeſetzet ſey.

Zum fünff und zwanzigſten / ſie eſſen Brod und trincken Wein zum Gedächtniß ſeines Leibes / den er für uns am Creutz hat hingegeben / und zum Gedächtniß des Bundes / den er mie uns habe aufgerichtet in ſeinem Blute / auf das wir immerdar erinnert werden der Liebe / nachdem wir viel ein Brod genieſſen / oder Glieder am Leibe Chriſti ſeyn.

Zum ſechs und zwanzigſten. Bekennet er daß der Leib Chriſti niche im Abendmahl ſey.

Zum ſieben und zwanzigſten. Chriſtus ſpreche nicht panis hoc (könnet ihr auch conſtruiren?) nehmet hin und eſſet / da ſiehet ein Colon.

Zum acht und zwanzigſten. Chriſtus müſſe im Himmel behalten werden / bis er wieder komme.

Zum neun und zwanzigſten. Lutherus mache ein Myſterium abſtruſum daraus / laſſe es bey Chriſti Worten nicht bleiben / ſondern ſetze darzu: In / unter und mit.

Zum dreyſigſten. Der Bund / ſo Chriſtus mit den ſeinen gemacht / ſey / daß ſie ihn für ihren Herrn halten / an ihn glauben und gehorſam ſeyn.

Zum ein und dreyſichſten / die mit ihm werden leiden / die werden auch das Reich ſeines Vaters erben.

Zum

Id quod faciunt præcipue Sandius & Miniſtri Transſylv. *l. 1. de falſa Dei cognit. c. 3.* Zwicken *confirm. Iren. f. 160. ſqq.* Volkel. *l. 5. de V. R. c. 9. Quemadmodum &* Gregorius Pauli Breſinenſis *integrum librum ſcripſit: de Antichriſti Deo uno & trino vid.* Sand. *ap.* Wengerſc. *l. 4. hiſt. eccl. ſlav. p. 509. Lubieniec. l. 1. c. 3. p. 10. hiſt. Ref. Polon. Sed calumniæ hæ ſunt & blaſphemiæ ſatis refutatæ a* Sam. Gardinero *Theologo Anglo in reſponſione brevi addita delineationi Catholicæ circa SS. Trinitatem fidei, ex ſcriptis Patrum Antinicænorum deſumtæ edita anno 1677. &, quæ paulo poſt ſecuta eſt* Reſponſione Valedictoria. *Cui omnino addendus* Bullus *in defenſ. fidei Nicænæ. Oxon. 1685.*

Zum zwey und dreyſigſten / ſo bewriß-lich unter ihnen ſündigen / werden nach etli-chen Vermahnungen in den Bann gethan / und nicht wieder angenommen ſie bitten denn die Sünde mit Weinen und thränen ab.

Zum drey und dreiſigſten / ſie kommen alle Tage nicht in die Gottes Kirchen / ſondern in den Häuſern zuſammen / da thut einer eine predigt. Sie behten / leſen und legen Allmo-ſen zuſammen / davon wird der prediger un-terhalten / und das andere den armen gege-ben.

Zum vier und dreyſigſten. Die Welt-liche Obrigkeit bleibt in ihrem Stande / wenn ſie aber Brüder werden richten ſie niemand mit dem ſchwerd / und begeben ſich ſolches richtens.

Theſes matris Oſtorodi.

Nun folget ſeeligen Herrn Hennings Oſtorodens hinterlaſſener Wittwen / für-gedachtes Chriſtophels Mutter Glau-bens Bekäntniß.

Zum erſten. Bekennet ſie ſich wohl zum Apoſtoliſchen Symbolo, aber ſie deutet daſ-ſelbe nach ihrem Kopffe / und verkehret es gantz ſchändlich und übel.

Zum andern. Von denen andern Sym-bolis hält ſie nichts / und nich anderſt / als Zu-ſatz und Menſchen Gedichte.

Zum dritten. Verläugnet ſie die heilige Dreyfaltigkeit / kan von den Worten Perſon und Dreyfaltigkeit nichts hören mit Fürwen-dung / daß davon in heiliger Schrifft nicht ei-ne Syllaba zu leſen und zu finden ſey.

Zum vierdten / verläugnet ſie die wahre Gottheit Chriſti unſers Heilandes / hält ihn für einen pur lautern Menſchen / und wie-wohl er GOtt genannt werde / ſo ſey es doch zuverſtehen auf die Weiſe / wie Menſchen können Götter ſeyn. Jo. 10. Pſ. 82.

Zum Fünfften / ſie meinet / wenn ſie Chri-ſtum ſolte für GOtt halten / ſo müſte ſie zweene Götter haben und anbethen.

Zum ſechſten verläugnet ſie die Gottheit Gottes des Heil. Geiſtes.

Zum ſiebenden. Von der Kinder-Tauffe hält ſie nichts / und ſagt / man ſolte erſt lehren / und darnach tauffen / wenn die Men-ſchen gelebet und zum Verſtande kommen ſind.

Zum achten ſagt ſie / daß die Tauffe nicht diene zur Seeligkeit / weil Chriſtus ſagt: Laſ-ſet die Kinder zu mir kommen / ihnen iſt das Himmelreich. So ihnen nun nach den Worten Chriſti das Himmelreich ſey / ehe ſie zu ihm komen / ſo ſey ihnen das komen / und tauffen zum Himelreich nicht von nöthen.

Zum neundten / verleugnet ſie die wahre Gegenwertigkeit des Leibes und Bluthes / und ſagt / Chriſtus ſitze zur rechten Gottes / daher könne er nicht komen / bis ihn der Vater zum Gericht ſende.

Zum zehenden Verläugnet ſie auch die wahre Gegenwärtigkeit Chriſti / daß er weder nach ſeiner göttlichen noch ſeiner menſchlichen Natur bey ſeiner Kirchen allhier auf Erden nicht ſeyn könne / als ſich doch Chriſtus Matth. 28. deutlich verheiſſen hat. Und ſagt: Chri-ſtus ſey nur bey uns durchs Wort und die Krafft ſeines Geiſtes. Summa / ſie hat vor acht Tagen in Volberti [n] Hauſe öffent-lich ausgeſagt / weil ihr meinen Sohn Chri-ſtophorum nicht Irrthums überweiſen kön-net / kan ich von ihm nicht abfallen / bis ſo lan-ge er mit klarer Schrifft überwieſen werde.

Mater in cuſtodia habitæ reſipiſcit.

Cognitis ergo utriusque blaſphemiis Ampliſſimus ſenatus denuo negotium de-dit miniſterio, ut Catharinam Oſtorodam in ipſo conſiſtoriali conſeſſu examinent, e-amq; præſentibus aliquot ſenatoribus con-vincant. Sedglorioſa mulier, & de ſupe-riore colloquio veluti epinicia canens li-cet præſto eſſet, tantum tamen abeſt, ut ad ſaniorem mentem rediret, ut potius o-mne blaſphemiarum virus in æternã Chri-ſti Deitatem effunderet. Hinc Senatus a-liud ſibi conſilium ineundum ratus filium æque ad matrem in liberali cuſtodia ha-bendos decrevit, ne latius ſerperet lues, aut plures in erroris ſocietatem trahe-rentur. Interea Chriſtophorus Oſtoro-dus ſororum ſuaſu fuga ſibi conſuluerat. Mater vero vix ſeptem dies in cuſtodia habita, votis interea publice conceptis, indefeſſa Miniſtrorum opera ad frugẽ red-iit, coramq; conſiſtorio non modo palin-odiam cecinit, ſerum etiam per omnes ec-cleſias ſuo nomine veniam rogari petiit. Immò ſenatui conceptis verbis juravit, nunquam ſe ad vomitum & hæreſin redi-turam.

Ep MSC. ad Synod. Chemn.

Literæ Chriſt. Oſtorodi ad matrem.

Minus ſeriam hanc Oſtrrodæ pœni-tentiam fuiſſe, ſatis ex eventu poſtea ap-paruit. Filius enim, qui ſecuritatis ſuæ cauſa in Poloniam feſtinaverat, exaratis ad matrem prolixis literis tanto verborum apparatu ejus conſtantiam collaudavit, ut invidere ei quodammodo laudem vi-deretur. Præterea non ſuppetias ei tan-tum celerrimas pollicetur, ſed & in Po-loniam una cum ſororibus invitat, ſi id per ſenatum liceret. En hominis epiſtolam:

Der Gottfürchtigen **Catharinen** Oſtorod / meiner vielgeliebten Mutter zu Goßlar / zu eigenen Händen

DEr Friede Gottes / welcher übertrifft aller Verſtand / bewahre euer Herz und euern Verſtand in Chriſto JEſu. Herzallerliebſte Mut-ter und Schweſter / die ihr Chriſti Nachfolger ſeyd worden / aus Gna-den des groſſen Gottes / des Vaters unſers HErren JEſu Chriſti / und dar-um auch wierdig ſeyd geworden etwas zu leiden / auf daß ihr mit der gottlo-ſen Welt / die in Abgötterey / Unzucht / Geitz / Hader / Neid / Freſſen und

n] In Volberti Hauſe) Volperti *nimirum* Piſtorii *ſeu* Beckers *Suſatenſis Paſtoris S. Ste-phani, ut ex verbis proxime ſequentibus colligitur.*

Sauffen gar erſoffen iſt / nicht umkämet. Freuet euch ſehr / denn vor dieſe kleine und geringſchätzige Verhöhung / Verachtung und Verfolgung werdet ihr bekom̃en und empfahen die unverwelckliche Crone und unausſprechlichen Lohn der ewigen Freude / des Troſtes und der him̃liſchen Herrligkeit zukünfftig in des HErren Zukunfft / der nicht weit iſt / und bald von GOtt wird geſand werden / daß er ergözze und zu ſich nehme / die ihm geglaubet / und mit ihm gelitten und ſeine Gebot gehalten haben: Aber die Gottloſen / Böſen / Ungehorſamen und Verfolger / die Unbusfertigen und die Hunde richte zur ewigen Verdamniß. Ja es freuen ſich auch alle über eure Tugend / welche ſeyn in Chriſti Glauben / Hoffnung / Liebe / Beſtändigkeit für allen Heiligen. Daß auch GOtt mächtig geweſen iſt in einem Weibes-bilde / die Hochgelahrten und Weltweiſen zu ſchanden zu machen / daß ſeine Ehre ausgebreitet würde durch den Mund der Einfältigeu und Unmündigen. So zweiffele ich gar nicht / daß GOtt / der ſolch trefflich Werck in euch angefangen hat / werde euch nicht haben laſſen unruhig machen durch des Satans Liſt / welches Stärcke und Geiſt iſt in denen / die euch verfolgen / wie man ſiehet an den Früchten und Wercken / nachdemmal ſie ſuchen unſer Verderben und ſterben / wie denn der Satan von anfang in den Böſen wohnet / und den Gottsfürchtigen verfolget / wie Cain den Abel / Iſmael den Iſaac / Eſau den Jacob / ꝛc. Woraus man leicht ſehen kan / daß das beſte Theil allezeit verfolget wird / aber niemand wieder verfolget / denn die im Reich Chriſti ſeyn wollen / müſſen alles leiden / gerichtet / verachtet werden und verſpottet / aber doch niemand richten / verachten oder niederſchlagen. Beraubet und verurtheilet werden / aber niemand berauben oder verurtheilen. In Gefängniß gezogen werden / doch niemand fangen / ohne mit dem Wort des HErren / verjagt werden aber niemand verjagen / belogen werden / aber niemand belügen. Und endlich getödtet werden / aber niemand tödten.

Vielmehr müſſen wir für alle dieſelbe bitten / wie Chriſtus für ſeine Verfolger gebethen / daß ſich GOtt ihrer Blindheit wolle erbarmen / müſſen ihnen auch Gutes thun womit wir können / ſo ſind wir Kinder des Allerhöchſten / und rechte Schüler Chriſti / daß wir auch Miterben ſeyn des ewigen Heils / nach der Hoffnung / die in euch verſiegelt iſt durch den heiligen Geiſt in Chriſto. Ach wie gern wolte ich ſein theilhafftig worden der Ehre des Creutzes mit euch. Ja ich ſchäme mich von Grund meines Hertzens / daß ich meinen Schweſtern zu gefallen bin gewichen / GOtt hätte ſie doch wohl können erretten. Wie ehrlich / wie rühmlich wäre mir das geweſen für allen Heiligen Gottes! welch ein groß Licht wäre zu Goßlar aufgeſtanden / ſo ich mein Blut gering geachtet hätte zu vergieſſen vor den Namen Chriſti / und meinen Mund frey aufgethan hätte / die Wahrheit zu bezeugen. Ich bekenne die Wahrheit / daß ich eifere und abgünſtig worden bin / daß ich nicht bin theilhafftig worden der Verfolgung. Doch GOtt der getreue Vater weiß alles wohl zu machen / der mich wunderbarlich nun zweymal aus der Hand der Gottloſen und Verfolger errettet hat. Dem ſey Lob / Preiß und Ehre in Ewigkeit. Amen!

Dieweil ich denn nun geſehen / daß mir alle Wege und Stege verſchloſſen / alſo / daß ich euch nirgents mit helffen kan / damit ihr heraus geführet würdet aus dem Dienſthauſe Pharaonis / und aus der täglichen Beſchwehrniß der Sodomiten und Feinde Gottes / ſo habe ich mich eilend wieder in Polen gemacht / da ich mich jezzund verhalte geſund und in guter Ruhe aus der Gnade Gottes. Und wolte nichts liebers auf der Welt / denn euch und meine lieben Schweſtern hie im Lande auch ſehen / daß ihr euer Brod mit gutem Friede eſſen möchtet / GOtt dienen / im Gebethe mit Flehen und in der Hoffnung auf die leibliche Zukunfft unſers HErren JEſu Chriſti / in der heiligen Gemeinſchafft / in aller Freude und Sanfftmüthigkeit.

Darum ich denn jetzo einen ſehr getreuen Boten zu euch ſchicke / der allen euren Zuſtand erfahren möge. Und ſo ihr / oder zum geringſten die Schweſtern könten los werden / euch her ins Land führen / wo nicht das es alles noch böſe iſt / bald mich das verſtändigen / damit ich auf Wege gedencke / wodurch euch kan geholffen werden / denn ich mich gäntzlich verſehe / Königl. Maj. in Polen / bey welchen mein Herr in groſſen anſehen iſt / werde mir hierin Beforderung thun. Doch ſoll unſere Hoffnung allein feſt auf GOtt ſtehen. Und ſo wir ziemliche Mittel bekommen haben / mögen wir uns derſelben gebrauchen / wie

auch

auch St. Paulus ſich auf ſein Bürgerrecht beruffen thât. Und ſo es euch gut deucht / ich ſolt ſelbſt wieder hinaus kommen zu euch / oder ſonſt etwas im Weinberge des HErren zu bauen bin ich allezeit bereit. Denn ich wolte gern erſtatten den vorigen Mangel mit mehr Beſtändigkeit und Bekänntniß bis auch zum Tode/ nach dem Geiſt/ welchen uns Chriſtus gegeben hat/ der in uns redet und uns erhält/ daß wir nicht wancken. Welchen/ daß ihn GOtt in euch reichlich herrſchen laſſe zu eurer Seeligkeit/ bitte ich GOtt den Vater unſers HErrn JEſu Chriſti ohn aufhören. Laſſet uns einer für den andern hefftig beten / und küſſet euch unter einander mit dem Kuſſe des Friedens. Ach du kleines Häufflein verzage nicht. Es wird bald ein Hirte kommen / der dich mitten aus denen Wölffen heraus führen wird. Amen / komm doch bald / o HErr Chriſte / komm bald liebſter Bräutigamb. Datum Domaredein in Polen den 17. Julii Anno Chriſti 1586.

Eur Sohn nach dem Fleiſch/ Chriſtoph Oſtorodus, aber nach dem Geiſt eur Bruder in Chriſto.

Syoodi Socinianæ literæ ad Mioiſt. Goſl.

Acceptis his literis mater, ſive quod meticuloſior eſſet facta, ſive filio diffidere aliquaotulum cœpiſſet, parum moveri videbatur. Imo putavetim ego, literas has ab illa Senatul aut Miniſterio fuiſſe redditas, cum alias vix quicquam in publicum manare de illis potuiſſet. Nec tamen quievit Oſtorodus prius quam matrem una cum univerſa familia in priſtinam hæreſin reduxiſſet. Hioc a toto Chmelnicenſi Socinianorum cœtu literas obtinuit commendatitias, quibus mioiſterium Goſlarienſe non modo graviter inculatur, quod magiſtratū adverſus Oſtorodam concitaverit, ſed & obnixe rogatur, ut eam ſalvam cum familia emigrare, aut domi ſuæ quietam rebus ſuis uti patereotur. Digna ſane hæc ſynodalis Vnitariorum epiſtola, quæ publice legatur:

Venerabilibus, Reverendis, Doctisſimisque Viris, Domino Superintendenti, Senioribus & Paſtoribus Eccleſiæ apud Goſlarienſes, Dominis & amicis ſuis ſumma obſervantia colendis.

SAlutem a Deo Patre & Domino Jeſu Chriſto. Venerabilis & Reverendi, doctiſſimique Viri, nobis ſumma obſervantia colendi. &c. Egregius atque eruditus Juvenis *Chriſtophorus Oſtorodus* ejusque frater *Johannes*, qui non ita pridem noſtræ eccleſiæ ſeſe adjunxerunt, narrabant nobis, (quod quidem non ſine lacrymis audire potuimus) honeſtiſſimam fœminam *Catharinam*, ipſorum matrem religionis cauſa iſtic apud vos divexatam & in carcerem conjectam fuiſſe, neque inde exemtam niſi hac conditione, ut contra conſcientiam priorem ſententiam ſuam abjiciat & deteſtetur. Capita autem Confeſſionis in religione noſtra, propter quæ ita devexatur, dixerunt hæc eſſe. Primum, quod unicum illum Deum noſtrum, quem ubiq; ſacræ literæ prædicant, conſtanter aſſerat non eſſe alium, quam patrem domini noſtri Jeſu Chriſti, non autem patrem, filium & Spiritum S. ſimul. Deinde quod nullum alium unigenitum Dei filium agnoſcat, niſi Jeſum illum Nazarenum, qui ex Maria virgine eſt natus, reque ipſa crucifixus & mortuus, atq; a Deo patre reſuſcitatus & in cœlum evectus, ibi ad ipſius dextram eſt collocatus, omnibus illi, præter ipſum Deum, ſubjectis. Poſtremo vero ob id etiam, quod infantium baptiſmum minime probet. Quæ ſi ita ſe habent, miramur ſane vehementer, præſertim cum inſciis & inconſultis vobis nihil in mulierem iſtam ſtatutum fuiſſe prorſus ſit verſimile. Noſtis enim, Viri præſtantisſimi, non ſolum quantopere cum ſinceritate ac manſuetudine Chriſtiana pugnet, (o) quenquam vi ulla ad religionem profitendam adigere, verum etiam quam magnus ille *Martinus Lutherus* (p) cujus doctrinam potiſſimum amplexi eſtis,

o] manſuetudine Chriſtiana pugnet) *Omnino pugnat. Nec tamen locum hic habet hac redargutio. Quid enim ſeverius in* Oſtorodam *fuerat ſtatutum? Certe de vita non periclitabatur, nec in cuſtodia alia de cauſa detinebatur, quam ut in hac ſolitudine eo maturius reſipiſceret, Paſtorumque monitis daret locum.*

p) Magous ille Martinus Lutherus] *En hominum invidiam & ingenium ad ſeepſin proclive. Magnum vocant Lutherum, quem putabant minimum. Sed appellant magnum illum, quaſi ad vanam hominum noſtrorum opinionem reſpicientes. Provocant vero hic procul dubio ad* B. Luthr. *aſſertion. articulorum ſuorum per bullam Leonis X. damnatorum. Tom. II. Latin. Jenenſ. f. 329.*

a vi iſta cui inferenda abhorruerit, & religionem unicuiq; liberam eſſe debere cenſuerit, cui ſuſcribent *Johannes Brentius* (q) vir ſane eximius, & cujus veſtigiis vos in aliis fortaſſe omoibus inſiſtitis, dum Anabaptiſtas, non eſſe puniendos perſuadere conatur, multis hæreticis ob religionem vim adhibendam docet, ut innumeros fere alios omittamus, qui idem in reliqua religione ſentientes vobiscum hæc eadem docuerunt & docent. Eo autem magis miramur, quod in hoc regno Poloniæ univerſi non conſuetudine tantum, ſed legibus ipſis & conſtitutionibus receptum eſt, ut qui eadem omoia, propter quæ mulier iſta affligitur, & ſentiunt & palam profitentur, non ſolum libere, pacate ac tute ubiq; degere poſſint, ſed etiam cœtus publice habere publicum religioonis exercitium & miniſterium. Quam ob rem miſſis ex ipſa eccleſia ooſtra generoſo *Andrea Lubieniecio* (r) nec non ornatiſſimo *Johanne Balcerovicio* utroque nobis longe chariſſimo, ea, quam debemus erga omnes, charitate rogamus vos atq; obteſtamur, ut, quid agatis, diligentius perpendere nec Dei iram, quæ hodie undiq; Chriſtiano orbi imminere videtur, in vos magis magisq; provocare velitis, ſed quantum in vobis eſt, curare, ut bona atq; honeſta iſthæc, fœmina aut ſine ullo impedimeoto libere ac pacate iſtic apud vos domi ſuæ vivere poſſit, aut ſaltem iſt hinc ſalva una cum liberis & rebus ſuis omnibus diſcedere & alio migrare queat.

Rem enim facietis ſine dubito & Deo gratiſſimam & vobis maxime ſalutarem, nobis vero, atque adeo, ut ſperamus, omoibus veris Chriſti fidelibus jucuodiſſimam, cujus nos nunquam obliviſcemur, ſed vobis viciſſim in omni honeſta petitione veſtra perpetuo obſequio parati erimus, propenſionem erga vos animi noſtri, quacunque laudabili ratione declarare. Deus & Pater Domini ooſtri Jeſu Chriſti, ipſe Dominus Jeſus ad ſui obedientiam corda veſtra dirigat, vobisque concedat, ut rebus omnibus aliis poſt habitis id tantum faciatis, quod ipſe ſit probaturus. Datum in Synodo noſtra Chmelniecenſi (s) Anno a Chriſti Dei filio oato 1586. 13 Sept.

Vobis venerabilibus ac reverendis doctiſſimisque Viris ex animo in Domino Jeſu addicti Miniſtri, Nobiles & alii de uno Deo Patre unoque Dei filio, Jeſu Chriſto crucifixo & reſuſcitato in Polonia conſentientes. Subſcripſerunt nomine totius eccleſiæ.

Georgius Reboiclus *Miniſter cœtus Craovienſis*

Martious Czechovicius (t) *Miniſter cœtus Lublinenſis.*

Paulus ab Orgente, *Pecillator Regius, in terra Ottelmenſi.*

Johannes Laurentius.

Katzeouerslin (u) a Biberſtein.

Cath. Oſtoroda cūm familia in Polon. abit.

Has literas, ut ex ipſarum ſumma patet, bioi e Socinianorum cœtu, oimirum Andreas Lubieniecius & Johannes Balcerovicius attulerunt, qui mulierem nuper ad ſaniorem meotem reverſam occulte tam diu adorti ſunt, donec relapſa

q) *Vid. Ottius. annal. anabaptiſt. p. 86.*

r) Aodrea Lubieniecio] *In priorem horum actorum editionem vitium irrepſit, ſcriptumque eſt* Lumbionecius *pro* Lubieniecio. *Quamvis autem* Andreas *hic in catalogo* Otvinovii *ap. Wingerſc. l. 4. p. 529. omittatur: prolixe tamen ejus meminit ejus gentilis* Stanisi. Lubieniec. *l. 3. c. 4. p. 191. eumque cum Pariſiis ſtudiis operam dediſſet, atque in magna ſpe emergendi eſſet, relicta aula eccleſia Socinianorum ſe junxiſſe, & miniſtri eccleſiæ ſuſcepiſſe munus, refert quamvis gratis docuerit, ſuisque vixerit ſtipendiis. Frater fuit,* Staoislai & Chriſtophori Lubienieciorum *Seniorum, quos* Andreæ *inſtitutum non modo probaſſe, verum etiam ad poſteros transmiſiſſe conſtat.*

s) Synodo Chmelniecenſi] *Clarus hic locus, & multis Socinianorum Synodis famoſus. In catalogo locorum, ubi eccleſia Socinianorum fuere, ab* Eraſmo Otvinovio *conſcripto, vocatur* Chmielnick *ap.* Wengerſc. lib. 4. p. 530.

t) Martinus Czechovicius] *Scripſeram in priore actorum editione* Martinus Gechonitius *literarum ductu deceptus. Sed maturiore inquiſitione adhibita, conſtitit mihi ſubſtituendum* Martinum Czechovicium, *qui de pædobaptiſtarum errorum origine nec non de ea opinione F. Socini, quod baptiſmus ſit res adiaphora ſcripſit, & novum teſtamentum Polonice edidit in 4. Vid.* Sluter. *prep. hiſt. eccl.* p. 282. Wengerſc. *l. 4. p. 510. & præcipue* Lubieniec. *l. 3. hiſt. ref. Polon. c. 4.*

u) Johannes Laureotius Kazenverslin] *Notus hic Socinianorum patronus, quippe qui ſæpius colloquiis Antitrinitariorum cum Romanenſibus & reformatis inſtitutis interfuit.* A Poſſevino Sandio & Wengerſcio *hinc inde vocatur* Cazenovius, *forma nominis a Polonica terminan-*

ſa ad ejuratos errores loco migrare decreviſſet. Miniſtris itaque eccleſiæ nec quicquam dehortantibus abiit infeliciſſima, & cum tota familia in Poloniam ſe contulit, ubi procul dubio cœtui Socinianorum ſe adjunxit, triſte exemplum poſteris futura, in quæ præcipitia deveniri ſoleat, ſi ſemel fuerit a regio veritatis tramite deerratum.

Refutatio literarum Synodatium.

Quamvis autem Ampliſſimus Senatus literas iſtas ſynodales indignas judicaret, quibus a miniſterio reſpondeatur; fuit tamen ex eccleſiaſtis neſcio quis, qui prolixam earum ſcriberet refutationem, quæ an unquam in Poloniam tranſmiſſa ſit, pro certo affirmare aut negare non auſim. Lectu tamen non indigna videtur, vel eo nomine, quo appareat, quibus nam telis adverſus hæreſin non ſatis cognitam initio pugnatum ſit. Subjicere igitur & has non piget.

Dieweil des Ehrwürdigen Miniſterium zu Goßlar/ und ein Ehrbarer Raht daſelbſt vor unbillich erachtet auf das Schreiben der Arianer und Wiedertäuffer (x) zu antworten/ als das voller Lügen/ Läſterung Gottes/und unbilliger unchriſtlicher Anmuthung und Verheiſung iſt/ und auf Lügen keine Antwort gehöret/ und zu der Gotteeläſterung des Satans und ſeiner abgeſandten Arianer und Anabaptiſten billig die Ohren zuverſtopffen/ wie die Diener Königs Hiskia gegen die Gottesläſterung Rabſacis gethan. Als hatte einer unter den geringſten Chriſten/ der Jeſum Chriſtum den wahren und ewigen GOtt und natürlichen GottesSohn wider alle Arianer bekennet/ und beſtändig durch Gottes Gnade bekennen und verthädigen will/ ein wenig aus rechter Liebe gegen Chriſto/ wahren ewigen GOtt mit GOtt dem Vater und heiligen Geiſte auf ſolches läſterliches Schreiben antworten wollen/ damit/ wie Salomon ſpricht/ der Narr ſich nicht rühme ſeiner Klugheit. Und weil bemeltes Schreiben vier Stück in ſich hat/ ſo ſey dieſes darauf die Antwort:

I. Anfänglich iſt zu berichten faſt nöthig/ das Herr Henningus Oſtorodus, Pfarrherr zu S. Stephani offtmahls gegen ſeine Hausfrauen von ſeinen Sohn Chriſtophoro folgende Weiſſagung gethan/ welches auch offtmahls fromme und fürnehme Leute gehöret: Chriſtoff mein Sohn iſt ein Schalck/ und will nicht folgen/ wie die andern/ und wird dich/ liebe Catharina/ wenn ich nun einmahl das Haupt lege/ in groſſe Noth führen und bringen. Solche Weiſſagung des Vaters hat der Sohn Chriſtophel Anno 1585. erfüllet/ damit daß/ als er aus Polen kommen/ und und zum Wiedertäuffer/ Arianer und greulichen Gottes-Läſterer worden/ er ſeine Mutter mit ſolcher irrigen Lehre alſo und dermaſſen unterrichtet/ und eingenommen/ daß ſie daher aus ungöttlicher Begierde nach neuer Lehre/ wie Eva nach den verbotenen Baum/ nachgeforſchet/ und daneben unaufhörlich mit ſchrecklichen Heulen und Weinen/ Schreyen und Verlezzung ihrer Geſundheit GOtt den Allmächtigen verſucht/ und gewünſchet/ daß ihr GOtt die rechte Wahrheit offenbahren ſolte/ gerade als hätte ſie zuvor die rechte Warheit nicht erkannt. Auf welches ihr ſohn die heilige Schrifft gezogen/ uñ iſt ſie ſehr bald durch Hülffe ihres Abgottes nicht allein eine Schülerin/ ſondern auch ſchon eine Meiſterin in obbemelten greulichen Irrthum worden/ welches ſie aber etwas heimlich gehalten/ bis umbs Jahr 1586. ihr Sohn wieder zu Hauſe kommen/ alſo hat ſie mit und neben denſelbigen den Irrthum auszuſprengen angefangen. Weil ſie aber derentwegen vom hieſigen Miniſterio beſprochen/ hat ſie es öffentlich und mit groſſem Troß bekannt/ und wider die Prædicanten greuliche Gottes-Läſterung ausgeſpeyet/ worüber ſie vors Conſiſtorium kommen müſſen/ da auch etliche Raths-Herren zugegen geweſen/ die alles was da gehandelt/ gehöret/ und dem Rathe referiret. Daher E. Erbar Rath ohne der Prediger zuthun vermöge obliegendes Amts verurſachet/ beyde Sohn und Mutter/ gröſern Unglück vorzukommen/ in Verwahrung zunehmen. Mitler Zeit aber iſt der Sohn davon getreten. Alſo iſt die Mutter/ ihr ſelbſt zum Beſten/ und männiglichen zum Abſcheu und Schrecken in Verwahrung genommen/ und über ſieben Tage nicht geſeſſen. Denn ſie in der Nacht nach den dritten Sonntage Trinitatis durch ſonderliche Erleuchtung/ [nachdem ſie zuvor faſt bekümmert und ſchwehrmüthig/ doch gebehtet/ und gedachten Sonntag auf allen Canzeln öffentlich für ſich bitten laſſen/ daß GOtt ſie/ als ein armes und verirrendes Schaff wiederum wolte zu rechte bringen/] zu rechter Erkäntniß kommen iſt aus dem 5. Cap. Apocalypſeos da ihr im Schlaff fürkommen iſt das Wort Gottes/ und ſolches ihr immer in Sinn gelegen/ und wenn ſie es ſchon hat mit andern Gedancken vertreiben wollen/ ſo iſt ſie doch wieder auf dieſes kommen/ darum ſie nachſuchen müſſen/ und dieſe Worte geleſen: Und ich hörete ſagen zu dem der auf dem Stuhl ſaß und zu dem Lamm: Lob und Ehr/ und Preiß/ Gewalt von Ewigkeit zu Ewigkeit/ und die vier Thiere ſprachen: Amen!

Durch dieſe und dergleichen Worte iſt ſie (ſag ich) wieder zur Erkäntniß kommen/ daß ſie mit groſſen ſeufftzen/ milden Thrä-

di ratione ad Latinam paululum deflexa. Biberſteiniam ſane gentem Socinianis ſe adjunxiſſe patet ex Lubieniec. l. c. p. 193.

x) Arianer und Wiedertäuffer] *Non agnoſcunt Sociniani nomen* Arianorum, *a quibus etiam longius diſtant. Hi enim etſi Chriſti negabant ὁμοουσίαν cum patre, eum tamen jam ante conditum mundum cum patre extitiſſe fatebantur. Illi vero ejus exiſtentiam realem a partu demum Mariano cœpiſſe ajunt. Cur* anabaptiſtæ *vocentur, ſub initium hiſtoriæ Oſterodianæ dictum eſt.*

nen und bitterlichen Klagen bekandt / ſie habe ſolche ſchwehre Sünde gethan / damit / daß ſie unſers HErren Chriſti Gottheit verleugnet / daß ſie ſchier verzweifeln müſte / auch ſolche Sünde vor unvergeblich hielte. Und darauff alle Prediger für ſich beruffen laſſen / und ſonderlich ihren Confeſſarium / und darnach die andern / ſo auch alle nach einander zu ihr kommen / und ſolche ihre klägliche Geberden / Weinen / Hand-ringen und Haar-rauffen geſehen / und ſie derentwegen mit groſſen Mitleiden getröſtet. Als nun das alles vor einen Ehrbaren Rath gebracht / hat man ſie noch etliche Tage / doch in geringer Verwahrung behalten / bis man den gründlichen Ernſt recht vernehmen würde. Weil man nun nichts anders als den rechten Ernſt verſpüret / iſt ſie für das Conſiſtorium gelaſſen / da ſie ungezwungen und frey ihren Irthum nahmhafftig wiederruffen / und eingewilliget / auch darum gebethen / auf allen Cantzeln ihrenthalben eine Abbitte zu thun / und ſie wieder vor ein Chriſtlich Gliedmaaß anzunehmen und zu halten. Darnach als ſie loß gelaſſen / dem Rath mit einem Eyde und gnugſamer Bürgſchafft angelobet / und auch dem Conſiſtorio alles treulich ſtets und feſt zu halten.

Und damit iſt die erſte Lügen / als ſolten die Prediger zu der Hafft und Gefängniß geholffen haben / gnugſam wiederleget. Und ob gleich Lutherus und Brentius auch andere vielmehr / mit denen wir es halten / (y) denen Anabaptiſtis keine leibliche Straffe zuerkennen / doch aber weil die Wiedertäuffer gemeiniglich / wo nicht alle / doch die meiſten / Auffrührer ſind / und die weltliche Obrigkeit / wie im heiligen Reiche verabſcheidet / dieſelbige auf ihre Verbeſſerung in Hafft zu nehmen befüget / welchen ein Erbar Rath / als ein Glied des Römiſchen Reichs gehorſamlichen müſſen nachſetzen / dreohalben dieſes für GOtt und dem Reich wohl zu verantworten.

Zum andern was die Gotteslaſterung wieder den ewigen Sohn Gottes JEſum Chriſtum / die drey Perſonen der einigen ewigen Gottheit / und die Kinder Tauffe anlanget / davon droben in Polniſchen Brieff vermeldet / iſt hoch und aber hoch zuverwundern / daß in dem hellen ſchönen Licht des Evangelii / ſo uns Gott aus lauter Gnade in dieſem letzten Zeiten ſo klar angezündt / daß es ja ſo klar als bey der Apoſtel Zeiten Gott Lob geleuchtet / noch eine ſo groſſe Egyptiſche Finſterniß (z) und Blindheit unter den Menſchen / ſo der beſte Kern ſeyn ſoll / und noch den erſchrecklichen Gotteslaſterlichen Kätzereien / ſo fürlängſt durch und aus Gottes Wort verdammt und widerleget ſind / anhangen und deren verdammeten Lehre beypflichten / und dieſes nur aus der blinden Vernunfft / die nur allein in dieſen ihre Meiſterin iſt. Was ſoll man hier ſagen und klagen? was bedürffte man der heiligen Schrifft / wenn man von GOtt alſo ſchwärmen und glauben wolte / wie es die Vernunfft lehret? Heiſſet das die Vernunfft unter den gehorſam Chriſti gefangen nehmen / wenn man nach menſchlicher Weiſe von der hohen Göttlichen Majeſtat redet und klügelt? das könte man viel beſſer aus den heidniſchen Büchern / als unſer Vernunfft darthun. **Wer hat euch doch alſo bezaubert ihr Unverſtändigen / (ſagt St. Paulus) der Wahrheit nicht zu glauben / welchen Chriſtus vor die Augen gemahlet war / der nun unter euch gecreuziget iſt?**

Was kan eigentlicher von euch Samoſatenianern (a) *Servetianern* (b) Wiedertäuffern und Sacrament-ſchändern geſaget werden / denn daß ihr mit den Galatern bezaubert ſeyd? In dem / daß ihr mit *Servete* ſprechet: Ich kan das nicht glauben / das ich mit meiner Vernunfft nicht begreiffen mag. Das iſt eine rechte teufeliſche Bezauberung / die er euch in den Halß und in das Hertz hinein geſtopffet und geſtecket hat / und alſo bezaubert und verblendet / daß ihr der Wahrheit nicht glauben kön-

y) mit denen wir es halten] *Prolixe hanc quæſtionem: Quatenus ſuppliciis coercendi ſunt hæretici? contra Oſtorodi Schlichtingii aliorumq; Socinianorum objectiones declarant* Scherzer. *Coll. Antiſoc. diſp. 120. p. 1042. ſq.*; Feurb. *diſp. Antioſter. p. 417.*

z) Egyptiſche Finſterniß] *Nihil tamen eſt Socinianis ſolennius, quam de perfecto a ſe & abſoluto reformationis negotio gloriari. vid.* Lubien. l. c. 4. *hiſt. ref. Polon* p. 13. *Huic* idem Staniſl. Lubieniec. *hiſtoriam ſuam de ortu & progreſſu Socinianiſmi inſcripſit.* Hiſtoriam reformationis Polonicæ. *Nec minus glorioſus eſt titulus, quem Eraſmus Otvinovius Catalogo Patronum & Doctorum Socinianismi præfixit apud* Wengerſc. p. 529: Heroes Chriſtiani id eſt præſtantes & incliti viri bellatoresq; Chriſti per quos Deus in regno Poloniæ magnoq; ducatu Lithuaniæ ætate noſtra veritatem S. evangelii per filium ſuum traditi, primum revelare atq; propagare dignatus eſt, errores vero antichriſti deſtruere, ex variis ordinibus conditionibusq; eos ſeligendo.

a) Samoſatenianer] Paulus Samoſatenſis, *Epiſcopus Antiochenus ſeculo Chriſti tertio revocato ac interpolato Sabellii errore filium Dei non λόγον ὑποστατικὸν ſed προφορικὸν fuiſſe blaſphemabat, nudumq; eſſe hominem dicebat, vid.* Euſeb. l. 7. c. 27. 29. 39. Epiphan. *hær.* 57. 62. 65. Auguſtin. *de hæreſ. c. 26. 41. 44.* Natal. Alex. *hiſt. eccl. ſec 3. part. 1. art. 8. Ab hoc dogmate diſcipuli ejus nomina adepti ſunt θεοκτόνων, κυριοκτόνων, ἀρνησιθέων, itemq; ab auctore παυλιανισάντων. Ceterum magis conveniunt* Sociniani *cum* Paulo Samoſateno & Photino, *quam cum* Arianis, *ut ſupra diximus.*

b) *Inter primos poſt reformationem Antitrinitariorum parentes refertur* Michaël Servetus, *Medicus, qui impugnata Chriſti Deitatis, ſuaſu Calvini, pœnas dedit, ac vivicomburii ſupplicio eſt affectus Geneva, a. 1553. Sleid. l. 25. p. 812. Oſiand. cent. 16. l. 3. c. 18. Ottius annal. Anab. p. 116. Lubieniec. l. 2. hiſt. ref. 1. c. 5. p. 106. Scultet. part. 2 annal. ep. p. 370. Beza vit. Calv. p. 51. Hoornb. appar. ad Socin. centr. p. 16.*

könnet noch wollet/wie groß ihr auch euch derſelben rühmet. Ja wenn Menſchliche Vernunfft und Judicium rationis die Wahrheit wäre/ ſo möchtet ihr euch der Wahrheit rühmen. Aber die iſt in allen göttlichen Dingen eine Thorheit/ ſagt St. Paulus/1. Cor. 2. Aber die Wahrheit der H. Schrifft beſtehet auf und in Gottes Wort/welches ſelbſt die Wahrheit iſt/ und auf Gottes Krafft und Macht/ wodurch er mehr vermag und kan/ denn alle Vernunfft faſſen mag/ wie GOtt das von Anfange her bewieſen hat/und noch beweiſen kan und will/ denn er kan nicht fehlen noch lügen/ derſelbe ſpricht zu Hoſea: **Jch will mich über das Haus Juda erbarmen und will ihnen helffen durch den Herrn(Jehova) (c)den ewigen allmächtigen und warhafftigen Gott.)** Da redet ja die Schrifft fein deutlich. Wie auch Geneſ. 19. Eſ.35.40. **Fürchtet euch nicht ſehet euer Gott kömmt zur Rache/Gott der da vergilt/ kommt und wird euch helffen.** Item: **ſaget den Stadten Juda: Siehe da iſt euer Gott/ſiehe der Herr Herr/ (Adonai Jehovah) kömt gewaltiglich/ und ſein Arm wird herrſchen.**

Da frage man Johannem den Täuffer/ wer der GOtt Adonai Jehovah ſey/ auf welchen er mit Fingern gezeiget und geſaget: Ecce agnus Dei &c. Man lege eines Menſchen Sünde auf alle Engel und Menſchen/ und ſehe denn wo ſie bleiben wollen/ ich geſchweige der gantzẽ Welt Sünde. Daher ſagt Paulus: **Gott war in Chriſto** (d)[nicht bey Chriſto allein/] ſondern in Chriſto corporaliter, deñ die gantze Völle der Gottheit iſt nicht allein in Chriſto/ wie ſie in denen Propheten geweſen/ ſondern **wohnet in ihm leibhafftig** (e) deñ er iſt ein warhafftiger/ vollſtändiger/ ewiger Gott und Gottes Sohn/**das Ebenbild des unſichtbaren Gottes** (f) **der erſtgebohrne für allen Creaturen.** (g) **denn durch ihn iſt alles geſchaffen/ das in Himmel und auf Erden iſt/ das ſichtbare und unſichtbare / beyde die Thronen und Herrſchafften/ Fürſtenthümen und Obrigkeiten** (g) **Alles was gemacht iſt / iſt durch ihn gemacht/ und ohne ihm iſt nichts gemacht/ was gemacht iſt.** (h) Er iſt für allen/ und beſtehet alles in ihm. Und dahero ſagt Paulus recht: **Gott war in Chriſto in dem Menſchen Chriſto/** [wie oben vermeldet) **und verſühnet die Welt mit ihme ſelbſt.**

Wenn nun Chriſtus nicht wahrer und ewiger Gott wäre/wie könte Paulus denn recht ſagen: **Gott habe die Welt mit ihme ſelbſt verſühnet?** Item: **Uber welche euch der heilige Geiſt geſezzet hat zu Biſchöffen/zu weiden die Gemeine Gottes/welche er mit ſeinem Bluth erlöſet hat** (i) da man denn auch bedencken ſoll / daß niemand Biſchöffe ſetzet unter die Gemeinde Gottes/ denn GOtt ſelbſt/ weil nun der heilige Geiſt das thut/ wie Paulus ſagt/ſo mus er ja Gott ſeyn/nicht weniger denn der Vater und der Sohn. Welcher Zeugniß hat man noch mehr.

Und alſo ſind Drey in der einigen Gottheit/ und alle Drey ſelbſt-ſtändig und unterſchieden/ daß nicht der Vater der Sohn/ noch der Heilige Geiſt der Vater oder Sohn/ ſondern daß eine jede für ſich ſelbſt iſt und beſtehet/ und doch die Drey nur ein GOtt ſeyn. Das zeiget die herzliche Offenbahrung der Göttlichen Majeſtät in der Tauffe Chriſti / neben andern unzähligen Zeugniſſen und herzlichen Bilden aufs klärlichſte an. Darum auch Chriſtus ſeine Jünger heiſſet tauffen im Namen des Vaters / des Sohnes und des heiligen Geiſtes/ohne welche Bekäntniß kein Chriſt iſt noch ſeyn kan/ er rühme was er wolle. Das iſt die ewige Wahrheit / welche ſelbſt ſpricht: **Lehret ſo halten alles was ich euch befohlen habe.** (k) Und daß man auch hier *cavilliren* will es ſeyn auch die Jſraeliten **in Moyſe getaufft.** (l) Darum diene das nicht zur Sache/ daß im Namen aller Dreyer Perſonen denen Apoſteln zu tauffen befohlen ſey. Das iſt nicht allein ein teufeliſcher Muhtwillen/ ſondern *affectata ignorantia*, als wäre kein Unterſcheid zwiſchen dem : **Jm Moyſe getaufft werden / und im Namen des Vaters/ Sohnes/ und heil. Geiſtes getaufft werden**/ da doch ein ſo groſſer Unterſcheid dazwiſchen iſt / als Himmel und Erden von einander ſind. Pfui dich an / Teuffel/ der du die Leute alſo verkehren und verblenden kanſt. Warlich du tummelſt dich weidlich. Denn dein wütendes Regiment hat bald ein Ende. O HErr JEſu Chriſte/komm und ſteure deinen und unſern greulichen Feinden um deines heiligen Namens Ehre willen. Amen!

Daß auch die Kinder-Tauffe nicht ſolte Chriſti Einſetzung und Ordnung ſeyn / und von den Apoſteln nach Chriſti Befehl nicht ſolte geſchehen ſeyn / iſt ja eine greiffliche und öffentliche Lügen die gar keiner Antwort würdig. Sintemal die verblendeten Leute muhtwillig aus den Augen ſetzen/Chriſti ernſtlichen Befehl/ da er ſo wohl alle Völcker heiſt tauffen/ als lehren und unterrichten (m) und die Apoſtel alle auf ſolchen Befehl im Nahmen Chriſti die Samariter (n) getauffet / und die andern Apoſtel gantze Häuſer voll getaufft haben/ (o) darinnen freylich auch Kinder/und nicht alle alte Leute werden geweſen ſeyn.

Und in dieſer Einſetzung ſehen die armen verblendeter Leute nicht die wahre Gottheit Chriſti / die er gleich mit dem Vater hat / ſintemahl *ſine omni controverſia* , und unwiderſprechlich wahr iſt / daß niemand / weder Engel noch Menſch Macht hat/ Sacramenta oder Gnaden-zeichen einzuſetzen/ſondern GOtt allein.

Darum weil Chriſtus aus eigener Macht und Gewalt das Bad der Wiedergebuhrt hat eingeſetzet/ und das Teſtament ſeines wahren Leibes und Blutes / und ſolches zu halten be-

c) *Hoſ.1.7.* d) *2.Cor.V.19.* e) *Coloſ.II.9.* f) *Coloſ.I.15* g) *Coloſ.I.16.* h) *Joh.I.3.* i) *Act.XX.28.* k) *Matth.XXIIX.20.* l] *1.Cor.X.2.* m] *Matth.XXIIX.19.* n) *Act.VIII.16.* o) *Act.X,47.48.XVI.15.31.32.33. &c.*

befohlen/ alſo ernſtlich/ daß wer ſie verachtet/ muß ewig verlohren ſeyn: ſo folget unwiderſprechlich/ wer ſein Wort (welches denn in der heiligen Tauffe und im heiligen Nachtmahl iſt) nicht hält/ muß des ewigen Todes ſterben. Daher kan man ihm die ewige Gottheit nicht abſprechen/ man wolle es denn aus teuffliſchen Muhtwillen und Fürſatz thun/ und man wolle ärger und böſer als der Teufel ſeyn/ welcher in dem armen/ und vom Teufel beſeſſenen Menſchen rieff: **Ich weiß/ wer du biſt: der heilige Gottes.** (p) Und die Beſeſſenen ſchrien: **Ach JEſu du Sohn Gottes** (q) wäre nun Chriſtus allein Davids und Marien Sohn/ und nicht auch Gottes des Allerhöchſten natürlicher und wahrer Sohn/ und ein Herr aller Teufel und Creatur/ eben wie GOTT ſein himmliſcher Vater/ geweſt: warlich der Satan würde ſich nicht alſo für Ihm gedemühtiget haben. Und ob gleich Chriſtus nicht von nöthen hat der Teufel Zeugniß/ darum er ihn auch heiſt verſtummen und ausfahren/ und wir derſelbigẽ Zeugniß zu bewährung und zu beybehaltung der ewigen wahren Gottheit Chriſti auch nicht bedürffen/ [denn wir haben unzählbare des Heil. Geiſtes Zeugniſſe genug/] doch weil die Evangeliſten derſelbigen gedencken/ habe ich ſie auch allhier erzählen wollen/ damit die verblendten Leute ſehen mögen/ daß ſie ärger und böſer ſeynd wider Chriſtum/ als die Teufel ſelbſt/ ſo für ihm erzittern müſſen (r). Freylich nicht darum/ daß er Marien Sohn iſt/ denn darauf würden ſie mehr nicht gegeben haben/ als auf einen andern Menſchen/ wie heilig er auch immer ſeyn könte. Aus dieſen könte ein jeder Läſterer und Samoſatenianer erfahren/ daß Chriſtus der Natürliche Sohn Gottes ſey. Lieber! wer hat euch neuen Samoſatenianern und Servetianiſchen Läſter-Mäulern befohlen/ das Symb. Apoſt. ſo ſchändlich zu zerreiſſen/ und unrecht in einander zu vermengen/ auch ſo teufeliſch zu verkehren/ daß ihr GOTT den Vater/ Sohn und Heil. Geiſt von einander trennet/ als daß ſie alle drey gleicher göttlicher Natur/ Weſens/ Krafft und Herrlichkeit ſein ſollen/ da ſie doch die Apoſtel gleich zuſammen ſezzen/ in dem: **Ich glaube an GOtt dem Vater/ ich glaube an Jeſum Chriſtum/ ich glaube an den heiligen Geiſt/** und fordern damit den Glauben an GOtt den Sohn und heiligen Geiſt ſo wohl/ als den Glauben an GOtt deu Vater/ und lehren/ daß das ein Glaube ſey in GOtt Vater Sohn Sohn und heiligen Geiſt/ und ſey Vater/ Sohn und heiliger Geiſt eben der GOtt/ der im erſten Gebote ſpricht: **Ich der Herre dein GOtt.** (s)

Und ob ſie gleich das Wort Gott nicht ſezzen zu den Nahmen JEſu Chriſto und heiligen Geiſt/ ſo erſtatten ſie doch ſolches mit dem Wort glauben. Denn ich ſoll und muß glauben an niemand/ denn an Gott der warhafftiger GOtt iſt. Weil nun die Apoſtel ſezzen: Ich glaube an Gott den Vater/ ich gleube [nam repetitionem includit vocula &, wie im dritten Articul] an JEſum Chriſtum/ Gottes des Vaters eingebohrnen Sohn/ und ich gläube an den heiligen Geiſt/ ſo folget unwiderrufflich/ [das alle Teufel und Menſchen nicht widerſprechen köñen/ wenn ſie auch gleich zu bärſten ſollen/ und wenn gleich mit Ario den Anfänger der Samoſatemiſchen Ketzerei (t) ihe Eingeweide in der cloac ausſchütten ſolten (u) alle neue Samoſatener] daß JEſus Chriſtus und der H. Geiſt wahre göttliche Natur und Herrligkeit Gott dem Vater durchaus gleich haben müſſen/ denn ſonſt dürffe man an Chriſtum und den heiligen Geiſt nicht glauben/ wenn ſie nicht wahre göttliche Natur an ſich hätten. Und hilfft das nicht/ daß da geläſtert wird/ Gott der Vater habe es geheiſen/ an Chriſtum zu glauben und ihn anzubethen/ als ſolte Gott der Vater heiſen an eine Creatur zu glauben und anzubeten.

Er ſpricht ja ſelbſt: **Er wolle ſeine Ehre keinem andern geben** [x] und das iſt ſeine Ehre/ daß er will/ daß man ihm allein ſoll gläuben/ und ihn allein in der Noth anruffen. Wer nun Chriſtum als einen puren Menſchen anrufft und an ihn gläubet/ der nimt Gott ſeine Ehre/ und ſchändet ihn aufs höchſte/ ſolt das Gott der Vater heiſſe? So wäre er eine Urſach ſolcher ſeiner eigenen Läſterung/ das iſt aber unmöglich in Ewigkeit. Aber das iſt nicht unmüglich [wie ihr Narren doch meinet/ daß in ewigen göttlichen Weſen drey Perſonen unterſchieden ſeyn/ gleicher göttlicher Natur Macht und Herrligkeit/ das zeiget Gottes Weſen hell und klar durchaus/ uñ wird bewieſen in Buch der Natur oder Schöpffung gantz herrlich. Aber welch ein Narr und Thor war Nicodemus [ob er gleich im Geſezze ſo hoch gelahrt war/ und für einen Meiſter in Iſrael gehalten wurde] in geiſtlichen Sachen die ihm Chriſtus in natürlichen Dingen/ als im Winde (y) fürhielt. Eben alſo ſeyd ihr armen blinden Samoſatenianer und Antitrinitarii auch/ und noch vielmehr groſſe Narren/ ſo viel geringer

p) Luc. IV, 34. q) Matth. VIII, Marc. I. 24. III, 11. V, 7. Luc. VIII, 28.
r) Jacob. II, 19. s) *Exod.* XX, 2.

t) Ario der anfänger der Samoſatenianiſchen Kezzerey] *Fallit hic autor, quisquis ſit, in hiſtoria hæreſium. Neque enim* Arius *potuit eſſe parens* hæreſeos Samoſatenianæ, *cum ſeculo demum quarto vixerit*, Paulus *vero* Samoſatenus *jam ſeculo tertio cum Sabellianis delirarit.*

u] In der Cloack ausſchütten ſolten] *Nota hæc hiſtoria, quam referunt* Athanaſ. *epiſt. ad Serapion. Tom. 1. opp.* p. 522. Theodoret. *l. 1. hiſt. eccleſ. cap. 14.* Sozom. *lib. 2. c. 30.* Rufin. *lib. 1. c. 13. Verum eam in dubium vocat* Valeſius *not. ad Sozom. l. c. & l. 2. Obſ. Eccleſ. c. 2. Imo* Arnoldus *l. 4. c. 8. hiſt. eccl. & hær. p. 187. plane falſam pronunciat, fidemque Athanaſii, jurati quippe Arii hoſtis hac in re vacillare exiſtimat. Sed quis credat* Athanaſium *rem memoriæ prodere auſum & ea ætate vixerit, qua quivis eum facile mendacii arguere potuiſſet?*

x) *Eſ.* XLII, 8. y) Jo. III, 8.

ger ihr gegen den trefflichen Meiſter Nicodemo zu rechnen ſeyd.

Und wer hat euch ferner befohlen/ daß ihr die beyden unterſchirdlichen Artickul von der ewigen Geburth Chriſti und von einer leiblichen Gebuher in einander menget / und nur vor einen Articul des Glaubens rechnet/ da ſie doch klar und deutlich unterſchieden ſeyn/ deñ das iſt der andere Special-Articul unſers Chriſtlichen Glaubens. Und ich gläube an JEſum Chriſtum/ ſeinen (nehmlich Gottes einigen und allmächtigen Vaters) Sohn unſern HErren. Den erkläret Johan. 1. 14. Wir ſahen ſeine Herrligkeit ꝛc. das heiſſet nicht von Maria. Von ſolcher ſeiner leiblichẽ Geburth folget, allererſt hernach / nehmlich: Empfangen vom heiligen Geiſte / gebohren von Maria ꝛc. Alſo ſetzet Paulus die beyden Geburthen auch unterſchirdlich / und ſpricht: da aber die Zeit erfüllet war (z) d. i. Da das alte Teſtament ſolte aufhören/ und Chriſtus nach Gottes Verheißung kommen/ und der Glaube offenbahret werden/ da ſandte GOtt ſeinen einigen Sohn. Hat nun GOtt ſeinen einigen Sohn geſand / ſo muß er ja zuvor geweſen ſeyn / ehe er geſand iſt auf dieſe Welt / und vom Weibe gebohren. Siehe da das Geheimniß der beyden Geburten Chriſti / die auch Johan. 1. bezeuget / da er ihn erſtlich nennet: den Eingebohrnen vom Vater / und ſpricht auch: Der im Anfang bey GOtt war / und GOtt bereit im Anfange war / eben das Wort ward Fleiſch / er war allbereit im Anfange / das iſt von Ewigkeit / für allen Creaturen bey GOtt / und ſelbſt GOTT / und in der Erfüllung der Zeit ward er Fleiſch / das iſt / er ward ein wahrer Menſch von der Jungfrauen Marien gebohren / und wohnet unter uns / und wir ſahen ihn. Das da im Anfang war / das wir gehöret haben / das wir mit unſern Augen geſehen / das wir beſchauet / und unſere Hände betaſtet haben von dem Wort des Lebens. (a) Lieber! was iſt das vor ein Wort? Freylich das Wort / das im Anfang war / und hernach Fleiſch worden iſt. Denn ſonſt hätte man ihr weder ſehen noch begreiffen können. Darum iſt GOtt leibhafftig und ſichtbar worden / daß man Ihm hat ſehen / fühlen / hören und greiffen können / und ſagen: Siehe das iſt euer GOtt. Wenn ihr ſolches in der Furcht des HErren ſein nüchtern und mit geſunden Verſtande bedencken würdet / ſo wäre kein Zweiffel / ihr würdet euch eines andern und beſſern bedencken / und von euer groſſen Narrheit und Läſterung abſtehen.

Item daß ihr den Apoſteln und ihrem Symbolo die Wort in euren Brieffe ſo verkehret und ziehet / daß ihr alles auf dem Vater allein ziehet ſo von Chriſto redet / und von ihm wollet geglaubet haben / als: Ich glaube an Jeſum Chriſtum Gottes des Vaters eingebohrnen Sohn unſern Herren / empfangen vom heiligen Geiſt gebohren vom Maria der Jungfrauen / der wieder erſtanden iſt von den Toden / auf gefahren zum Himmel / ſizzend zur rechten Hand Gottes des allmächtigen Vaters / das alles / (ſage ich) ziehet ihr ſubdole & frandulenter auf Gott den Vater / nur daß eure Läſterung beſchönet werde wieden Sohn des lebendigen Gottes / welcher iſt der wahrhafftige GOtt und das ewige Leben. (b) Welcher Spruch / daß ich deſſen auch gedencke / ihr bößlicher Weiſe wollet auf den Vater deuten / da doch klar im Text ſtehet: Und wir ſind in dem Wahrhaffeigen nemlich in ſeinem Sohn Jeſu Chriſto / dieſer iſt der wahrhafftige GOtt und das ewige Leben / da Johannes quaſi digito demonſtrativo auf den Sohn Gottes weiſet / daß eben er ſey der wahrhafftige GOtt und das ewige Leben. Und leget alſo aus den Spruch Chriſti / Johann. 17ten Cap 3. Das iſt das ewige Leben / daß ſie dich / und den du geſand haſt / den allein wahren GOtt / erkennen. Den kan man ſicher folgen / und gewiß ſeyn / daß man nicht fehle an den rechten Verſtande des ſchönen Spruchs. Denn damit kõnt auch die gantze heilige Schrifft überein / da ſie von einem ſolchen Heiland der Welt redet / der ſolche Eigenſchafft an ſich haben ſoll / die nicht allein einem Menſchen / ſondern auch dem allmächtigen GOtt eigenen und gebühren / als / daß ich unter vielen unzählbaren eines Spruchs gedencke; Eſa. Cap. 45. v. 15. Fürwahr du biſt ein verborgener GOtt / du GOtt Iſrael / der Heiland / und im 17. Iſrael wird erlöſet durch den Herrn / durch eine ewige Erlöſung / und wird nicht zuſchanden werden / noch zu ſpotte immer und ewiglich: Und was daſelbſt weiter folget. Da denke man nun der Sache Chriſtlich nach / ob nemlich ein purer Menſch könne eine ewige Erlöſung zu wege bringen der wir von nöthen haben / die wir das ewige Guth beleidiget / und derhalben ſollen ewig gefangen ſeyn unter der Sünde / Tod und Teufels Gewalt. Es kan ein Bruder den andern nicht erlöſen / es koſtet zu viel. (c) Siehe nun wenn Chriſtus unſer Bruder wäre allein nach dẽ Fleiſch / und wäre nur ein pur lauter Menſch / ſo haſtu hier das Urtheil geſprochen / das niemand wiederruffen kan. Darum ſolt er uns erlöſen ewiglich / ſo muſt er als unſer Löſe-Geld ſo groß ſeyn als GOtt das höchſte Guth / das durch unſere Sünde und Ubertretung beleidiget iſt. Darum ſtehet in Propheten: Iſrael / (das iſt / der Kirchen Gottes) wird geholffen werden durch den Herren (d) (Jehovah) durch eine ewige Hülffe und Erlöſung. Ja der konte es auch thun / und einen ſolchen Heyland hat uns GOtt verheiſſen und geſandt / welcher iſt Jeſus Chriſtus / wahrhafftiger GOtt und das ewige Leben. Denn der uns das ewige Leben geben ſoll / der mus ſelbſt ſeyn das ewige Leben / und das iſt niemand / denn der ewige / wahrhafftige und lebendige GOtt.

z) Gal. IV, 4. a) 1. Jo. I, 1. b) 1. Jo. V, 20. c) Pſ. XLIX, 8.
d) Eſ. XLV.

Und weil Chriſtus ſelber von ſich zeuget/ er ſey der Weg/ die Wahrheit und das Leben (c) ſo zeuget er damit/ daß er der ewige wahrhafftige und lebendige GOtt ſey mit dem Vater und heiligen Geiſt/ und daher iſt ſein Fleiſch eine lebendig machende Speiſe/ weil er ſelbſt wahrhafftiger GOtt und das ewige Leben iſt/ ſonſt wäre ſein Fleiſch und Blut ſo wenig lebendig machend als anderer Menſchen.

Daß ihr aber dieſes zu läugnen und zu läſtern anziehet den Speuch Chriſti/ da er nach ſeiner Menſchheit redet und ſpricht: Der Vater habe ihm auch das Gericht zu halten macht gegeben/ darum daß er des Menſchen Sohn iſt (f) da haſtu die ſchönſte und beſte Erklärung/ wenn du höreſt/ was Chriſtus ſaget/ ihm ſey vom ſeinem Vater dieſes oder das gegeben/ wie du das nehmlich verſtehen ſolt. Nehmlich/ weil er des Menſchen Sohn iſt. Das iſt eben ſo viel/ als: nach meiner Menſchlichen Natur iſt mirs aus Gnaden gegeben. Item: Mir iſt gegeben alle Gewalt im Himmel und auf Erden (g) das und dergleichen in ſeinen Predigten und in der Apoſtel Schriſten iſt alles von ſeiner Menſchlichen-Natur zu verſtehen. Und iſt ihm alles gegeben/ weil er des allmächtigen Sohn iſt. Dagegen aber höre/ wenn er von ſeiner Gottheit und göttlichen Natur redet/ wie er denn redet/ nehmlich nicht alſo/ als habe er etwas als eine Gabe empfangen/ ſondern als ein natürlicher Herr aller Dinge/ als da er ſpricht: Der Vater iſt gröſſer denn alles/ und ich und der Vater ſeyn eins. (h) Das iſt/ ich und der Vater ſeyn gröſer den alles/ alſo ſind wir eins/ und derohalben ſezzet er beydes: Niemand ſoll mir meine Schäfflein aus meiner Hand reiſen und niemand wird ſie aus meines Vaters Hand reiſen. (i) Sind nun Chriſtus und ſein Vater/ die Beyden zuſammen/ gröſer denn alles/ ſo ſind beyde mehr als alle Creaturen/ und über die Creatur iſt nichts alß GOtt. Wer kan derowegen läugnen/ daß er nicht ſolte GOtt ſeyn wie der Vater? Wer nur Chriſti wahren Worten folgen will.

Alſo ferner Johan. 5. v. 17. antwortet JEſus den Jüden/ die ihn verfolgen und töden wolten/ weil er am Sabbath dem 38. jährigen Krancken geſund gemacht: Mein Vater ſpricht er/ würcket/ und ich würcke auch. Was iſt das anders geredt/ denn ich bin ſo wohl Gott und Schöpffer als mein Vater? das verſtunden die loſen Juden gar wohl/ und trachteten darumb ihn noch vielmehr nach/ ihn zu tödten/ nicht daß er den Sabbath brach/ ſondern daß er ſagte: Gott wäre ſein Vater/ und ſich ſelbſten Gott gleich machte. Siehe weil Chriſtus ſagte: Mein Vater würcket bißher/ und ich würcke auch/ das verſtehen die Jüden/ (wie denn recht) er machte ſich Gott gleich/ nicht daß er ſich Gott gleich machte/ ſondern er zeugte damit an/ daß er warhafftig GOtt wäre/ wie ſein Vater/ weil er mit ihm gleich würcket. Darum ſeyd ihr armen Samoſatenianer blinder und unverſtändiger/ dazu boshafftiger/ denn die Jüden/ die Verfolger Chriſti. Zur beſtätigung aber des/ daß Chriſtus ſeinem Vater gleich iſt/ welches die Jüden wohl verſtanden/ allein daß ſie Chriſto Schuld gaben/ er machte ſich aus Hoffart und Vermeſſenheit ſelbſt zu Gott/ daß er von Natur nicht wäre/ denn ſie ſahen euſerlich an ſeiner Perſon/ alles menſchlich/ nichts göttliches/ kontens auch mit ihrer Vernunfft nicht begreiffen/ daß ein Menſch zugleich ſolt Gott ſein/ darumb verdroß ſie es/ daß er ſich göttlicher Majeſtät anmaſſete. Aber wie geſagt/ daß ers mit Warheit thue/ und von ſich zeuge/ er ſey ſeinem himſchen Vater gleich/ ſo ſpricht er zu denen Jüden: Warlich warlich ich ſage euch/ der Sohn kan nichts von ihme ſelbſt thun/ denn was er ſiehet den Vater thun/ denn was derſelbe thut/ das thut gleich auch der Sohn/ der Vater aber hat den Sohn lieb/ und zeiget ihm alles was er thut/ und wird ihm noch gröſere Wercke zeugen/ daß ihr euch verwundern werdet/ ſetzet dazu auf ein käntlich Wort der göttlichen Majeſtät und ſpricht: denn wie der Vater Todten aufferwecket und machet ſie lebendig/ alſo auch der Sohn machet lebendig welche er will. Was kan doch klärlicher und gewiſſer geſagt werden/ zu beweiſen die wahre Gottheit Chriſti/ daß er die Gleichheit mit dem Vater habe? als daß Chriſtus ſagt/ was er thut/ nehmlich der Vater/ das thut auch der Sohn. Und der Vater zeiget dem Sohn/ den er lieb hat/ alles was er thut/ und ſetzet zum Exempel/ wie der Vater die Todten auferwecket und ſie lebendig machet/ alſo mache er auch lebendig welche er wolle. Zeiget ſeinen göttlichen freyen Willen an/ und damit er uns lehre wie er und der Vater eines Willens und Hertzens ſeyn/ daß was der Vater wolle/ das wolle auch der Sohn/ und wiederum was der Sohn wolle/ ſolches auch ſeines Vaters Wille ſey. So ſpricht er vorher: Der Sohn kan nichts von ihm ſelbſt thun/ denn was er ſiehet dem Vater thun/ denn was derſelbige thut/ das thut auch gleich der Sohn/ daß alſo Vater und Sohn eines Willens und einerley Macht und Herrlichkeit ſeyn.

Und der Vater richtet niemand/ ſondern alles Gericht hat er dem Sohne gegeben und überlaſſen/ auf daß ſie alle dem Sohn ehren auf welcherley Weiſe? z. wie ſie dem Vater ehren. (k) Da höreſtu daß der Vater und Sohn mit einerley Ehre ſollen geehret werden. Und ſtehet ein harter Sententz darbey/ wer den Sohn nicht ehret/ der ehret auch den Vater nicht/ der ihm geſand hat.

Das iſt warlich eine göttliche Ehre/ die Chriſto nicht gebührete/ wenn er nicht gleich GOtt wäre mit dem Vater. Item: Wir

c) Jo. XIV, 6. f) Jo. V. 27. g) Matth. XXVIII, 18. h) Jo. X. 29.
i) Joh. X. 28. 29. k) Jo. V. 22. 23.

Wie der Vater hat das Leben in ihm ſelbſt / alſo hat er den Sohn gegeben / das Lebē zu haben in ihm ſelber / und hat ihme Macht gegeben / auch das Gerichte zuhalten / darum / daß er des Menſchen Sohn iſt. (l) Und wiewohl dieſes / wie droben gehöret / nach der menſchlichē Natur Chriſti zu verſtehen iſt / ſo iſt doch inſonderheit aus dieſen Worten zu erſehen / daß er nicht ſchlecht ein bloſſer Menſch / ſondern zugleich wahrer Gott ſey mit dem Vater / denn das Leben in ihm ſelbſt haben / und das Gerichte halten / ſtehet nicht zu einen bloſen Menſchen / ja auch den Engeln nicht / ſondern alleine Gott / der ein gerechter Richter iſt. Und wenn nun Chriſtus nicht wahrer GOtt zugleich mit dem Vater wäre / ſo könte er nicht die Welt richten. Darum ſpricht St. Paulus: **wir ſollen warten auf die ſelige Hoffnung und Erſcheinung der Herrligkeit des groſſen GOttes** (m) wer iſt der groſſe Gott der König der Ehren und Herrlichkeit? R. Unſer Heyland JEſus Chriſtus der HErr Zebaoth / der iſt der König der Ehren / und der iſt verordnet / daß er erſcheinen ſoll ein Richter der Lebendigen und der Toden. Denn du kanſt mir hie aus dem groſſen Gott keinen andern machen / denn unſern Heyland JEſum Chriſtum. Denn derſelbe und kein anderer / wird erſcheinen zu unſerer Erlöſung und Freude / zu richten die Lebendigen und die Toden.

Chriſtus ſpricht 1 Johan. am 6. **Mein Vater giebt euch das rechte Brod vom Himmel / denn das iſt das Brod Gottes / das vom Himmel kommt / und giebt der Welt das Leben. Ich bin das Brod des Lebens / wer zu mir kommt / dem wird nicht hungern / uñ wer an mich glaubet / dem wird nimmermehr dürſten.** Nun kan keine Creatur / ſo eine bloſſe Creatur iſt / den ewigen Hunger und Durſt wegnehmen / ſondern allein der ewige GOtt / der das ewige Gut und Leben iſt / und das zeiget an das murren der Jüden / da ſie ſprachen: **Iſt nicht dieſer JEſus Joſephs Sohn / des Vater und Mutter wir kennen? wie ſpricht er denn / ich bin von Himmel kommen?** Als wolten ſie ſagen: Er iſt ja ein Menſch / wie kan er denn von Himmel kommen ſeyn / und das das rechte Brod des Lebens ſeyn? Aber Chriſtus verantwortet ſolches / und ſpricht: **Nicht daß jemand den Vater habe geſehen / ohne der vom Vater iſt / der hat den Vater geſehen.**

Wohnet nun nicht GOTT in einem Licht / da niemand hinkommen kan / weder Engel noch Menſch? (n) weil nun Chriſtus / der vom Vater iſt / den Vater geſehen hat / iſt in ſeinem Schoß / und niemand hat uns können ſeines Vaters Hertz offenbahren / denn er allein; ſo dencke / was daraus folget / nehmlich daß er mehr iſt / denn Engel und Menſch / das iſt wahrhafftiger und ewiger GOtt / denn niemand gebühret in GOttes Raths-ſtuben zu kommen / und mit GOTT Rath zu halten / denn dem / der Gott iſt. Darum / weil Gottes Sohn Chriſtus in dem ſchoß des Vaters iſt / als aus ſeinem Hertzen gebohren von Ewigkeit her unbegreifflicher Weiſe / und alſo in Gottes des Vaters Rath iſt / und denſelben uns geoffenbaret / wer will und kan ihm denn die wahrhafftige Gottheit abſprechen? Und wer will gegen ihm ſo teufeliſcher Abgönſtig ſeyn / daß er ihm die ewige wahre Gottheit / die er warlich nicht geraubet / ſondern von Natur und von ewigkeit hat von Vater vergönnen wolte?

Daß weiß man wohl / der Teufel vergönnet ſie ihm / und demnach alle die es mit dem Teufel halten / doch mit ihren ewigen Schaden und Verderben Leibes und der Seelen / denn werden ſie erfahren die wahre Gottheit Chriſti / die ſie hier nicht haben glauben wollen. Umb kurtze willen laſſe ich andere Gezeugniß / derer St. Johannis Evangelium voll iſt / anſtehen / und wie er anfähet / ſein Evangelium von der Gottheit Chriſti / daß er wahrer ewiger Gott ſey mit dem Vater / von Anfang und Ewigkeit für allen Creaturen / alſo ſchleuſt er daſſelbe in 20. Cap. mit der Gottheit Chriſti / und bezeuget daſſelbe gewiß und bewähret ſey mit folgenden Worten: **und wir wiſſen / daß ſein Gezeugniß wahr iſt /** bey dem wahrhafftigen Zeugniß bleiben wir / und ſtehen auf gewiſſen Füſſen / und können nicht fehlen. Dagegen müſt ihr Samoſatenianer und Servetianer in ſtetem Zweifel ſtehen und bleiben / und alſo zugrunde gehen mit eurer Welt Klugheit und Vernunfft / die euch in euren ſchrecklichen Irthum und Gottes Läſterung leitet und führet.

Wenn ich nun (ſage ich) euch gleich fragen wolte: wer euch befohlen hat / wieder ſolche klare Gezeugniſſe die Artickul des heiligen Chriſtlichen Glaubens alſo zu erk'ären / und das klare Gezeugniß zu verneinen / und Chriſto das zu nehmen / und allein dem Vater zu geben / daß wir allein in Symbolo apoſtolico von Chriſto zu glauben geheiſſen und erinnert werden / nehmlich daß er aus eigener Macht und göttlicher Krafft ſey vom Tode erſtanden (wie er denn ſagt Johann 10. **Ich habe Macht mein Leben zu laſſen / und die macht wieder zu nehmen niemand nimmts von mir / ſondern ich laſſe es von mir ſelbſt / und darum liebet mich mein Vater / daß ich mein Leben laſſe.** (Und um der armen Menſchen willen / daß die mögen erlöſet werden) **auf daß ichs wieder nehme / denn niemand nimmts von mir.** Und ſolch Geboth habe ich von meinem Vater empfangen / das iſt / die Gewalt und Macht habe ich vom Vater und thue es ihm zum Gehorſam freywillig und ungezwungen für das menſchliche Geſchlecht.

Und wie ichs freywillig laſſe / alſo nehme ichs auch freywillig aus eigener Macht. Und darum iſt er auch aus eigener göttlicher Krafft vom Tode erſtanden. Und das iſt eben das / was St. Paulus ſchreibet: **Chriſtus ſey auferwecket durch die Herrlichkeit des Va-**

l) Jo. V. 26. m) Tit. II. 13. n) I. Tim. VI. 16

ters (o) Denn die Herrligkeit des Voters iſt Chriſtus ſelbſt noch ſeiner ewigen Gottheit (p) und iſt doch gleichwohl der Voter von dieſen Wercke nicht obgeſondert/ ſintemahl Chriſtus und der Voter eins ſind / und ſo ſort mit andern Artickuln.

Wenn ich gleich [ſog ich] noch einmahl frogen wolte/ wer euch befohlen / die Artickul des G'oubens zu verfälſchen; und zu verkehren / ſo habt ihr doch droben gehöret / woher ihr doch ſolchen Dunſt vermeſſentlich nehmet/ dieſer geſtalt Gottes Wort zu trennen/ in einander zu mengen / zu verkehren und zu verfälſchen/ als nehmlich/ daß ihr leider! Gott erborme es/ als die effrenes worden. Wenn es dohin mit Menſchen kommt / ſo ſtecken ſie in profundo peccatorum, und ſtehet mit ihnen om ärgſten.

Was nun den dritten Artickul eures Brieſes betrifft / und und ihr bittet / daß das gute und ehrliche Weib bey uns entweder ohn Hinderniß frey und mit Ruh in ihrem Hauſſe leben/ oder allein von uns an ondere Orter unverhindert ſich mit ollen ihren Kindern und Gütern begeben möchte/ und wo das nicht geſchehe / und wir die Sache nicht beſſer bedencken würden/ könte es nicht gut werden. Sintemahl wier den Zorn Gottes der allbereit in der gantzen Chriſtenheit ſich ereugnet / deſto ſchwerer über uns erwecken würden. So wir ober euch folgeten/ und die gute Frau ihres Willens handeln lieſſen / doß würde Gott ein gantz wohlgefällig / und gontz heilſom Werck ſein/ und noch eurer Zuverſicht/ nicht ollein euch ſondern auch ollen Chriſt-gläubigen eine ſehr liebliche und angenehme Wöhlthot ſeyn/ deren nicht ſolt vergeſſen werden / und was der motiven mehr ſind &c. Darauf iſt dieſes nicht zu verſchweigen/ doß allen Verſtändigen bey uns nicht wenig frembd düncket / woher ihr die Vermeſſenheit genommen/ daß ihr in einem' frembden Lande/ Herrſchafft und Stodt euch des unterſtanden / einen oder mehr Perſonen hinweg zu führen und den Satan in den Rochen zu ſtecken / welche Gott kurtz zuvor aus ſeinem Rachen geriſſen / und wieder durch ſeine Gnode (wie anfänglich gehdett) zu rechte gebracht hot? Denn zeiget uns in Gottes Worte oder im jure civili & gentium, doß ihr deſſen Befehl oder die Vergönſtigung habet/ und zeiget uns an/ was die verſchuldet/ die von dem Unſern alſo in euer Lond und Gemeine fallen würden/ und von euch etliche abhohlen/ und ſich nicht geleidlich holten/, wie ihr gethan habet/ wie ihr gethon habet/ doß ihr dos Weib alle Tage und Abend bey euch gehabt/ ſie weider in ihrem Irrthum und teufliſchen Hofforth zu ſtärcken/ das euch doch ernſtlich von Euren Erbaren Rothe verbothen worden / als ihr im Conſiſtorio bey uns bekannt.

Darum denket/ wer den ſchwebenden Zorn Gottes om meiſten über ſich erwecke/ und wie ihr nicht GOtt/ ſondern den Soton ein wohl gefälliges Werck fürgenommen/ das weder uns noch euch noch ollen andern zu nütz / ſondern zu groſſen Unglück/ Schoden/ Aergerniß / und zum Verderben der ormen Frou und Kinder leider! gereichen wird. Darum wir euch ſo gerne nicht gewillfohret / und lieber das verirrete Schaff bey uns behalten / dämit es wieder zu rechte gebrocht werde. Weil ober ſie / die Frou / auf euer Antragen und ungeſtimm beym Erbaren Roth umb Erlaubnis gebehten / und nicht oufgehöret / ſo iſt ihr / doch mit Schmertzen / weg zu ziehen erloubet / ober nicht wieder zu kommen. Denn wer kon den halten / der nicht bleiben will? So ſey nun ſie und ihre Kinder neben euch / die ihr ſo ein ungöttlich Werck an ihnen und uns gethan / dem Gerichte Gottes befohlen / und dürfft nicht hoffen / daß wir euch werden zu Fuſſe fallen/ und von euch etwas bitten werden / weder kleines noch groſes. Iſt derowegen eure pollicitation unvonnöthen. Denn wir eure Dienſte in geringſten nicht begehren.

Endlich und zum vierdten iſt uns am euren voto weniger denn nichts gelegen / ja es iſt uns billig ein Greui / weil ihr uns ſolche Regirung Gottes wünſchet / von welcher alle rechte Chriſten und Kinder des rechten wahren Gottes von Anfong der Welt bißher nichts gewuſt/ nichts wiſſen / noch wiſſen wollen oder können. Sondern ollein der abtrünnige Läſter-Hauſe der Somoſoteniſtaner / Servetianer / Türcken / Mahometi Juden und dergleichen. Darum ihr wohl für euch bitten möget/ daß der rechte / wahrer / lebendiger GOtt euer Hertz zu ſeinem Gehorſom leite und führe / daß ihr eure Vernunfft und Menſchliche Norrheit unter den Gehorſom Chriſti ſeines einigen ewig gebohrnen Sohnes (welcher menſchliche Natur an ſich genommen / und Fleiſch worden / dorum er ja zu vor ehe er die an ſich genommen etwas muß geweſen ſeyn. Denn wie kan der vom Himmel kommen / und etwas an ſich nehmen / der zuvor nichts etwas geweſen iſt?) möget gefangen nehmen / doß ihr nicht euren gefaſten Menſchlichen Traum / wornach ihr olle Schrifft lenken wollet/ wie oller Ketzer Art iſt / ſondern Chriſti Wahrheit möget folgen / da er ſpricht: **Alſo hat GOtt die Welt geliebet** rc. (q) Hiemit gehet doch ein wenig in euer Hertz / und bedenket in Gottes-Furcht/ was das für eine Liebe Gottes ſey/ die hie Chriſtus aufs höſte erheben/ und doß dennoch ouch die Gabe / ſo ous dieſer höchſten Liebe GOtt der gonzen Welt ſchencket / die Höchſte ſey / weil dadurch das höchſte Ubel und Verderben abgewandt / und das beſte Guth in Gegentheil uns wiederfähret. Und wos das ſey/ doß GOtt ſeinen eigenen Sohn in die Welt geſandt / der ſo zuvor muß geweſen ſeyn / ehe er in die Welt geſand iſt / ſintemahl der nicht kan geſand werden / der nicht iſt / und er iſt jo geſandt / ehe er von Moria gebohren und Fleiſch worden iſt. Wer wolte doch dieſes leugnen oder daron zweifeln? Oder wer dürffte hierinnen GOtt Lügen ſtraffen? Denn ſolte GOtt jemand ſeinen lieben Sohn nennen / und durch ſeinen Heil. Geiſt ihn

o) Rom. VI, 4. p) Ebr. I, 3.

q) Joh. III, 16.

ihn ſeinen eingebohrnen / natürlichen eigenen Sohn nennen laſſen/ wie denn in alten und neuern Teſtament / doch ſonderlich im neuen zum öfftern geſchieht/ und er ſolte es nicht ſeyn in der Wahrheit? Was wolten wir den aus GOtt machen und aus dem Geiſte der Wahrheit? Nehmlich einen unwahrhafftigen und heuchleriſchen GOtt / einen Lotterbuben / der Silber Gold / Bley Silber und Perlen-Steine nannte / ja der vor Gold Kupffer/vor Silber Bley/ und vor Perlen Steine gäbe? &c. Denn was iſt ein pur lautrer Menſch gegen GOtt und Gottes eigenen einigen lieben Sohn zu achten? Vielweniger / denn das geringſte Kaff oder Staub gegen die edlen Perlen zu achten ſind. Aber dafür behütt uns der lebendige wahrhafftige und getreue Gott/ alſo von ihm zuhalten / daß er uns Spreu vor Waytzen ins Maul geben ſolte? Daß iſt ſolte er den für ſeinen einigen lieben Sohn rühmen / der es nicht wäre/ ſondern wäre nur ein Menſchen-Sohn? Wie ihr denn die Worte St. Pauli I. Tim. II. Es iſt ein GOtt und ein mittler zwiſchen GOtt und den Menſchen / nemlich der Menſch Jeſus Chriſtus / ſchändlich deutet. Darzu (was meinet ihr) ſolte GOtt umb eines pur lautern Menſchen willen uns das ewige Leben geben / und ſolte ein pur lauterer Menſch finita creatura dem infinito bono dem ewigen Guthe ſollen können genug thun / vor eine unendliche Schuld? Wer hat doch ie ſo ungereimtes Ding gehöret? Daß GOtt [ut ſimilitudine dicã] vor 1000. Tonnen Goldes Schuld ein geringes nichtiges und faules Kaff oder Stroh pro ſolutione ſolte nehmen? Ja viel ungereimter iſt es / daß Gottes geſtrenge Gerechtigkeit ſolte zufrieden ſeyn / und eines ſchlechten Menſchen Bezahlung vor die unendliche Schuld und Verbrechung / damit die ewige Gerechtigkeit Gottes beleydiget und verlezzet iſt durch übertretung des Gebothes Gottes.

O lieber Menſch / weil die Menſchen ſo gerecht handeln und Gerechtigkeit haben wollen / nicht Steine vor Gold / nicht Koth vor Korn / ſondern gleich umb gleich zür Bezahlung nehmen / wie ſolte denn GOtt / der die Gerechtigkeit ſelbſt iſt / ſo eine geringe Bezahlung und Verſöhnung vor die Verletzung ſeiner ewigen Gerechtigkeit annehmen? das nehmet euch nimmermehr in den Sinn. Denn die Schrifft ſaget/ Gott habe Gott müſſen verſühnen (r) wenn nun Chriſtus nicht zugleich Gott mit dem Vater/ gleich ewig / allmächtig gerecht und heilig / ſo hätte er die Bezahlung und Verſühnung für die Welt nicht thun können/denn das iſt in Ewigkeit unmüglich / daß ein pur Menſch ſolt gegen GOtt geſtellet werden/ und ſeiner ewigen Gerechtigkeit genug thun. Und gilt hier nicht der Zuſazz: Ja es hat Gott alſo gefallen. Mein lieber Menſch/ das kan Gott nicht gefallen/ daß wieder ſeine ewige geſtrenge Gerechtigkeit und Wahrheit iſt/ ſonſt kan Gott nicht Gott ſeyn/ und iſt derwegen das ein erdichteter Gott/ von welchen euch das träumet.

Endlich und zum Beſchluß: Solte Gott einen puren Menſchen auf ſeinem Stuhl ſetzen? da keinen Engel zu ſitzen gebühret. Denn der Satan weil er durch Hoffarth gefallen / ſich auf Gottes Stuhl ſetzen wolte / da ward er herunter in die ewige Hölle geſtürtzet/ und ihm ſein Reich übergeben/ den gantzen Welt-kräyß eingeben / daß darinnen ſein Nahme geprediget werde/ wenn er nicht zugleich mit ihm wahrer Gott / und mehr denn alle Engel wäre? Mehr denn alle Engel kan er nicht ſeyn/ er müſte denn wahrer ewiger Gott ſeyn / und ein Schöpffer der Engel / weil ſie ihn anbethen (s) darum muß er mehr ſeyn denn alle Götter [die Götter in der Schrifft werden allein Götter genannt um ihres göttlichen Amts willen] denn ſonſt muß man niemand anbethen (t) Rufft man aber einen puren Menſchen oder Engel an / ſo begehet man eine ſchröckliche Abgötterey/ (u) die GOtt ewiglich ſtraffen will/ als ein ſolcher der ſeine Ehre keinen andern geben will (x) der nicht ſeines Weſens und ſeiner Natur iſt.

Und wie ſolte GOtt umb eines puren Menſchen Willen / (wie ihr euren JEſum dichtet) die gantze Heil. Schrifft laſſen aufſchreiben (x) und mit ſo herrlichen und unausſprechlichen Wunder bekräfftigen beſtätigen und ſie wieder alles toben und wüten des Teufels und aller Gottloſen Leute erhalten / und ihm Engel und Menſchen dienen laſſen / (y) wenn er nicht zugleich wahrer GOtt wäre? Und wie ſolten ſich um ſeinent willen / nehmlich um des Weibes-Saamens Willen / der den Teufel ſeinen Kopff zertreten (z) und den ewigen Himmliſchen Segen wiederbringen ſolt/ ſo viel heilige Menſchen von Abel an bis auf dieſe jezige betrübte Zeit/ in ſo mancher groſſer Noht / Gefahr und Verluſt Leibes und Lebens / Guths und Ehren begeben haben/ und umb Chriſtus Willen ſo jämmerlich martern / peinigen / zerhacken und tödten laſſen/ wenn er nicht mehr als ein pur lauterer Menſch / und nicht zugleich wahrer ewiger GOtt und Gottes einiger/ eigen / natürlicher Sohn wäre? Denn das wäre ja die gröſeſte Narrheit / daß man umb eines puren ſchlechten Menſchen willen/ der nun 1586. Jahr alt wäre / ſolche groſe unausſprechliche Noth und Gefahr auf ſich nehmen und ausſtehen ſolt / der es nicht erſtatten und vergelten könt in dieſer Welt. Denn was vermögen alle Menſchen-Kinder? Das iſt klar am Tage / wenn ſie leben mögen ſie ja wohl helffen/ ſo viel ſie können. Aber wenn ſie tod ſind/ ſo iſt alle Hülffe aus und verlohren. Darum heiſt es: Verlaſſet euch nicht auf Fürſten denn ſie ſind Menſchen (a) Eben ſo wenig künt uns auch Chriſtus helffen / wenn er nur ein pur Menſch und allein Marien Kind wäre. Denn das iſt von allen Menſchen-Kindern / die pur lauter Menſchen und Menſchen-Kinder ſind/ [wie auch euer Chriſtus] geſagt und beſchloſſen: Omnis homo mendax. (b] Ach wie nichts ſind doch alle Menſchen / ſie wiegen weniger denn nichts ſo viel ihrer ſind.

r) 2. Cor. V. 19. s) Ebr. I. 6. t) Matth. IV. 10. u) Apoc. XXII. 9.
x) Eſ. XLII. 8. y) Philipp. II. 10. z) Gen. III. 15. a) Pſ. CXLVI. 3. b) Pſ. CXVI. 11.

ſind. (c) Das merckt / alle Menſchen durchaus ſo pur lautere Menſchen ſind / wie auch ewer erträumeter und eingebildeter Chriſtus / ſind nichts. Was könnet ihr denn von demſelben für Hoffnung haben / der nichts iſt? Darum höret Johannem den Teuffer reden / der von Chriſto das Zeugniß hat / daß kein Gröſſer von Weibern gebohren ſey (d) denn eben er. Aber der da iſt der kleineſt im Himmelreich / der iſt gröſſer / denn er Matth. 11. Wer iſt aber der kleineſte im Himmelreich? Niemand anderſt denn Chriſtus nach ſeiner Menſchlichen Natur / nach welcher der Vater gröſſer iſt denn er. Aber ſonſt an einen andern Orth ſagt er von ſeiner Göttlichen Natur: Ich und der Vater ſind eins / (e) wie droben vermeldet.

Höret nun ferner / was Johannes der vortreffliche Mann unter allen Menſchen-Kindern nechſt und nach Chriſto von ihme zeuget: Dieſer war es / von dem ich geſaget habe / nach mir wird kommen / der vor mir geweſen iſt / denn Er war ehe denn ich. *Item* Der iſts der nach mir kom̃en wird / welcher für mir geweſen iſt / deſſen ich nicht würdig ꝛc. (f) Siehe wie ſich der groſſe Mann gegen Chriſto demühtiget und herunter läſſet! Und dieſer iſt es von dem ich geſaget habe / nach mir kommt ein ander Mann / welcher für mir geweſen iſt / den̄ er war ehe denn ich / und ich kannte Ihn nicht. Aber der mich ſandte zu tauffen mit Waſſer / der ſprach zu mir: Uber welchen du ſehen wirſt den Geiſt herab fahren / und auf ihn bleiben / der iſt es der mit dem heiligen Geiſte tauffet. Und ich ſahe es und zeugete / daß dieſer iſt Gottes Sohn der von oben herab kommt / iſt über alle. Wer von der Erden iſt / der iſt von der Erden / und redet von der Erden. Der vom Himmel kommt / der iſt über alle / und zeuget / was er geſehen und gehöret hat / und ſein Zeugniß nimmt niemand an / wer es aber annimmt / der verſiegelts / daß GOtt wahrhafftig ſey. Den̄ welchen GOTT geſand hat / der redet Gottes Wort. Denn GOTT gibt den Geiſt nicht nach dem maaß. Der Vater hat den Sohn lieb / und hat ihn alles in ſeine Hand gegeben. Wer an den Sohn gläubet der hat das ewige Leben. Wer dem Sohn nicht gläubet / der wird das Leben nicht ſehen / ſondern der Zorn Gottes bleibet über ihm. Sieht das iſt das kräfftige Gezeugniß Johannis. Darinnen er erſtlich zeuget von der Gottheit Chriſti / unſers Heilandes. Daß der gewiß und wahrhafftig ewiger GOtt mit dem Vater ſey / in dem / da er etliche mahl ſpricht: Er war ehe denn ich. Das kan warlich von ſeiner Menſchheit nicht verſtanden werden / ſondern von ſeiner Gottheit. Im anfang war das Wort &c. (g) Und hilfft hier nicht euer faſcinata & ex barathro inferni educta gloſſa, ſcilicet; Fuit in promiſſione. Das beweiſet / daß ſolches in der H. Schrifft ſtehe. Daß ihr ſolches alſo ausleget / ſollet ihr entweder verbis aut reipſa thun. Aber nimmermehr könnet ihr das mit Wahrheit thun. Denn hier ſtehet: Er war ehe denn ich. Da ſtehet das Wort: War / das re ipſa ſubſiſtere in ſuo eſſe bedeutet / wie Apoc. 1. Als ich mich wandte / ſahe ich ſieben güldene Leuchter / und mitten unter den ſieben Leuchtern einen / der war eines Menſchen Sohn gleich / und ſprach zu mir: Fürchte dich nicht / ich bin der erſte und der lezte / und der Lebendige / ich war tod / und ſiehe ich bin lebendig von Ewigkeit zu Ewigkeit / und habe die Schlüſſel der Höllen und des Todes. Da ſtehet / das Chriſtus ſaget: Ich bin der erſte und der lezte und daß er ſey lebendig von Ewigkeit zu Ewigkeit. Das iſt die rechte Erklärunge der Worte: Er ware ehe als ich. Troß ſey dir nun gebothen in Ewigkeit / daß du dieſes anders könneſt auslegen / du armer Samoſetenianiſcher Hauffe / ſolches zu deuten / als deine Arth iſt / auf den Vater / weil der nicht eines Menſchen Sohn gleich iſt auch nicht todt geweſen / ſondern daß zeuget die Schrifft allein von Chriſto / der tod geweſen iſt nach der menſchlichen Natur.

Kanſtu nun das nicht verſtehen / und erkenneſt es nicht / wie auch Johannes ſagte / er habe Chriſtum nicht gekannt / ehe es ihm derſelbige geoffenbahret / ſo gebet Gott die Ehre / und bittet ihn umb den heiligen Geiſt / der auf Chriſto geruhet hat und von Chriſto warhafftige Dinge zeuget / daß er euch denſelbigen gebe / der kan euch lehren / wie er Johannem gelehret hat / und kan dir dieſes hohe und unbegreifſliche Geheimniß des Glaubens offenbahren. Es will ſich mit der Vernunfft nicht begreiffen laſſen / denn die iſt eine Närrinn in Gottes Sachen.

Darnach ſpricht Johannes: Des ich nicht würdig bin / daß ich ihme ſeine Schuh-Riemen auflöſſe. Wenn nun Chriſtus nicht mehr wäre / denn der Marien Sohn / und nur ein purer Menſch / ſo hätte ſich Johannes alſo für ihm nicht dürffen demüthigen / weil er der gröſte war von Weibern gebohren.

Weiter ſpricht er: Der mich ſandte / ſprach zu mir / über welchen du ſehen wirſt den Geiſt herab fahren und auf ihn bleiben / derſelbe iſt es der mit dem Heil. Geiſt tauffet. Nun kan niemand mit dem heiligen Geiſt tauffen / denn Gott allein.

Ferner: Und ich ſahe es und zeugete / daß dieſer iſt Gottes Sohn. Wie wiltu nun beweiſen mit Schrifft / daß Johannes von einem gedichten oder gemachten Sohn Gottes reden ſolt / und uns den Mund ſchmieren / und nichts darein geben?

Mehr: und der vom Himmel kommt [wie Chriſtus ſelbſt ſpricht: Niemand fähret gen Himmel denn der von Himmel kommen iſt &c. Traun nicht nach der menſchlichen Natur / denn nach derſelben iſt er aus Mutter Leibe kommen / ſondern nach ſeiner

Götte

c) LXII, 10. d) Matth. XI, 11. e) Joh. X, 30.
f) Joh. I. 33. Matth. III, 11. Joh. III, 27. ſq. g) Joh. I, 1.

göttlichen Natur/ der iſt über alle. Nun iſt niemand über alle/ denn allein der einige/ ewige/ allmächtige Gott.

Mehr: Wer an den Sohn gläubet/ der hat das ewige Leben. Darum iſt es unmüglich in Ewigkeit/ das Chriſtus der Sohn Gottes nicht ſolte wahrer und ewiger GOtt ſeyn. Denn man muß ja an keine bloſſe Creatur glauben/ ſonſt wird man verflucht/ denn man nimmet Gott ſeine Ehre/ und treibet ſchreckliche Abgötterey. Solt Gott darzu Urſach geben/ [welches er denn thäte/ ſo er an Chriſtum einen ſchlechten Menſchen hieſſe gläuben/] daß ihm ſeine Ehre genommen und er geläſtert würde? daß iſt unmüglicher als unmüglich/ denn er ſpricht ſelber: Ich will meine Ehre keinem andern geben. Darum muß Chriſtus wahrer Gott mit ihm ſeyn/ weil er heiſſet an ihm gläuben/ und ſpricht darzu: wer an ihm glaube/ der habe das ewige Leben. Ach das tröſtliche hohe Geheimniß/ daß Gott iſt Menſch worden/ damit er uns Menſchen (die wir von Gott durch den Satan abgeführet waren/ und durch Adams Fall gefallen) wieder zu Gott führete/ daß mißgönnet euch der Teufel/ daſſelbe zu erkennen. Denn wie kan uns jemand zu Gott bringen der ſelbſt nicht Gott iſt/ noch das ewige Leben ſelbſt iſt.

Mehr: Wer den Sohn Gottes nicht nicht glaubet/ der wird das Leben nicht ſehen/ ſondern der Zorn Gottes bleibet über ihm. Da dencke doch lieber Menſch/ wie das ſeyn könte/ daß der Gottes ewigen Zorn verdienete der einen ſchlechten Menſchen nicht gläubete.

Das ſind die Gezeugniſſe Johanniß von der wahren ewigen Gottheit Chriſti/ denen wollet ihr mit Fleiß nachdencken/ und ſehet zu/ daß ihr anders von Chriſto haltet/ denn in eurem dato und in eurem Hertzen ihr gehalten habt. Sehet wohl zu/ daß ihr ihn recht küſſet/ und dem Könige auf dem Berge Sion/ dem ewigen Sohn des ewigen Vaters recht huldiget/ daß ihm gefalle. Wollet ihr ihm denn ja nicht glauben/ ſo glaubet doch ſeinem Wercken/ die er gethan hat aus eigener Macht und Gewalt lebendig gemacht. Wo nicht/ ſo werdet ihrs mit eigenen Zittern und Zagen in der ewigen Verdammniß erfahren/ ſo gewiß als er lebet/ wahrer ewiger Gott mit ſeinem Vater und dem Heil. Geiſt hochgelobet in Ewigkeit Amen.

Hæc igitur ſunt, quæ de Oſtorodi turbis diligentiſſimus Leznerus prodidit memoriæ, quæ ſi quis ficta exiſtimet, næ eum oportet eſſe nimis delicatum, aut, ut rectius dicam, ignarum. Profecto res eſt majoris momenti hiſtoriam fingere tot circumſtantiis, ut nulla plane fallat, in primis de Socinianiſmo quædam ſcribere eſt difficillimum, cum ejus hiſtoria ſit intricatiſſima. Quanto minus putas fieri poſſe, ut quisquam data opera falſa de Sociniaoiſmo ſcribat, ut νόθευσις noo primo ſe intuitu prodat? Fruantur igitur alii ſuo judicio, & ſi ipſis noſtra non ſunt ad palatum, per me impune contemnant, glandibusque ſuis veſcantur. Cordatus Lector, quantum diſtent aera lupinis, ipſe felicius dijudicabit, cujus vel unius judicium multorum invidorum hominum χείρω anteponam. Carpere ſane facile eſt, imitari difficillimum.

Annus Chriſti 1587.
Rudolphi II. Imp. 16.
Ab. V.C. 674.

TUmultibus hiſce ſedatis de vocando novo Antiſtite a Senatu cogitatum eſt. Re itaque diutius conſiderata huc accerſitur M. Johannes Schelihammer Hamburgenſis, vir doctiſſimus, & ex controverſiis quam plurimis notus. A ſacris adhuc fuerat Wolffgango Duci Brunſvico Luneburgenſi Grubenhagenſis ſtemmatis atq; adeo Herzbergæ titulo Concionatoris Aulici fuerat fruitus. Goslariam vero vocatus ſui ſimilis fuit, tantoque fervore eos, quos CryptoCalviniſmi ſuſpectos exiſtimabat, impugnavit, ut exitium demum ſibi hoc ipſo strueret. Ut paulo poſt ſumus dicturi.

M. Jo. Schelhamerus ſuperint. *Annales Gosl. MSC.*

Idem annus novum in has regiones adduxit Jeſuitarum ordinem, qui per ſuperiorem adhuc Germaniam ob inſigne doctrinæ ſtudium miram experti fuerant Principum liberalitatem. Hoc igitur anno Hildeſiæ quoque domicilium invenere munificentia Ernesti Bavari, Electoris Colonienſis & Hildeſienſis Epiſcopi, qui ſuffragante Capitulo ad habendas in eccleſia cathedrali ſacras orationes eo accerſivit Johannem Hamerum Jeſuitam, domo Goslarienſem, ſi Leznerus audiendus eſt. Is cum & eruditione & eloquentia præſtaret, tam ſubito Canonicorum animos ſibi conciliavit, ut ei oportunum domicilium in minore area eccleſiæ (auf dem kleinen Thum Hoff) adſignarent, eo loco, ubi olim ab Ochwino Epiſcopo Capella S. Epiphanii fuerat dedicata. Demum pluribus ex hoc Ordine viris iſtuc evocatis, celebre iſtud collegium Hildeſienſe fundatum eſt, quod bonis uberrimis auctum multis ſoperatis inſidiis hodienum floret, inſtituendaque juventute magnam ſibi conciliat famam. De hujus collegii origine ita Leznerus: Daß ich nun auch zu dem Collegio Jeſuitarum zu Hildesheimb komme/ ſo iſt zu wiſſen/ daß es anno 1587 den anfangk genommen: denn umb die Zeit iſt von Churfürſten Erneſto zu Cölln/ gebornen Hertzogen zu Beyeren als Biſchoffen zu Hildensheim und dem Thum Capittel daſelbſt erſtlich einer des Ordens Johannes Hamerus genannt von Goßlar bürtig dahin zum Thum Prediger beruffen und erfordert/ dem man auch hernachmals eine geraume habitation auf dem kleinen Thumbhoffe/ an einem ſtillen/ bequemen/ abgeſonderten/ und ihrem inſtituro wollgelegenen Orte eingeben und zu bewohnen gegönnet/ an welchen Orth für alters S. Epiphanii Capell/ ſo von Biſchoff Ochwino gebauet undt angerichtet geſtanden/ undt auch auf denſelben Platz das Münche Kloſter Aſcenſionis Chriſti von S. Godehardo angefangen

J. Hamerus Gosl. primus Jeſuita Hild. *Lezn. l. 2. Chron. Hild. MSC. c. 27*

fangen würden / wie davon im erſten Buche Meldung geſchehen iſt. Man hat folgendee Zeit andere mehr deſſelbigen Ordens beruffen / auch ihnen bald darauff die Schulen committiret / daß ſie ihree Gewohnheit nach die Jugendt unterrichten ſolten. Und alſo ſind ſie bis daheeo unangefochten zu Hildensheim blieben / undt wie ich von andern berichtet werde / ſoll ihree faſt an die 12. Perſonen deſſelben Ordens ſein / die Schul und Predigt Stuhl zu gebührlichen Zeiten und Stunden verſorgen. Davon abee iſt noch keiner derſelben veeſtoeben / ohne in dieſem 1605. Jahr im Majo iſt Pater Wilhelmus veeſtorben. Hæc Leznerus cujus fidem in recentioribus præcipue ego ſequor libentiſſime. Plura iis dicenda erunt, qui forte Hildeſienſem hiſtoriam ſuſceperint perpoliendam, e quibus omnium induſtriam facile ſuperabit, celeberrimus Conradus Bertholdus Behrens, ſi quando ejus Origines & Antiquitates Hildeſienſes, quas adhuc domi premit, in publicum prodierint.

Anni Chriſti 1589. 1590.

Rudolphi II. Imp. 18. 19.

Caroli V. 676. 677.

D. Georg Kleinius Synd. Crypto-Calvinianismi ſuſpectus.

Annal. Goſl MSC. *Acta* MSC. *de certamine Kleiniano*

QUod reliquum eſt præcipitis hujus ſeculi inter multas eccleſiæ turbas effluxit, cum jam de Crypto-Calviniſmo, jam, quod mireris de Neſtorianiſmo dudum ſepulto inter eccleſiæ miniſtros fuerit certatum. His ipſis annis occaſionem litium præbuit D. Georgius Kleine, reip. Syndicus, qui cum paulo inſiquius de Catechiſmo Lutheri, Abſolutione privata, ac ſuſcepta nuper formula concordiæ ſentire diceretur, mox in ſuſpicionem Crypto-Calviniſmi venit, tantumq; incurrit miniſtrorum eccleſiæ odium, ut omnes, præter Petrum Kielhornium Paſtorem S. Jacobi, eum hæreſeos more ſeculi poſtularent. Kleinius vero, quamvis non videretur ab omni ſuſpicione liberandus, ægre tamen tulit hanc contumeliam, nec minorem indignationem adverſus Schelhammerum Superintendentem concepit, quippe qui ceteros adverſus eum ſollicitare exiſtimabatur. Sic claſſicum ſonuit: Statim ad aciem ruebatur. A Syndici partibus ſtabat ipſe Senatus, qui ei injuriam fieri perſvaſus edicto publice expoſito eum defendit, ceterosque ad quietem eſt cohortatus. At Schelhammerus, ut erat acerrimus Calviniſtarum adverſarius, nihilo timidior factus, Syndicum perſtringere, eiq; hæreſeos notam inurere non deſiit, idque tamdiu, donec ipſe Senatus in eandem ſuſpicionem incideret. Extant hac de re acta inter Senatum & tribus menſe Januario, 1590. In quibus Senatus tribubus ſancte pollicetur, ſe a verbo divino neutiquam deſciturum: Sie gedächten bey dem wahren Wort Gottes zu verbleiben / und nicht davon abzutreten / wie etzliche veemeinten / wolten wiſſen / was an Seiten dee ehrlichen Gilden zu thun wäre. Hæc ſciſcitatum ad tribus mittuntur Cyriacus Wicken, Henningus Mull, & Johannes Sachting Notarius, qui id reſponſum retulerunt paratos eſſe tribules cum Senatu non modo omnes facultates, ſed & ipſum, ſi poſtularetur, ſanguinem impendere, die ehrlichen Gilden Brüder gedächten auch dabey zu bleiben und darüber Guth und Blutt bey dem Rathe auff zu ſetzen. Quo permotus Syndicus cedendum tempori ratus, Confeſſionem ſuam confecit ſub titulo: Kurtze und runte Bekäntniß mein Georgen Kleinen der rechten Doctoren Syndici zu Goslae. Anno 1589. am 29. Decembris übergeben. Eamque ſcriptam Senatui æque ac tribubus exhibuit, ac ad alios quoque miſit Theologos, ut de ea judicium ferrent. Extat penes me Epiſtola hujus Syndici MSCta, ex qua patet Henricum Temmium quoque Paſtorem Hildeſienſem, qui paulo poſt huc ad ſacrum munus evocatus eſt, ſententiam rogatum, quam hic inſerendam putavi:

Turbæ hinc enatæ.

Confeſſio Kleinii

Dem Würdigen / Erbaren / und Wolgelarten Ehren M. Hinrico Temmio, Pfar-Herrn zu S. Jacoben und Raahauſen binnen Hildesheim / meinem beſonders günſtigen lieben Herrn und Freunde etc.

MEin freundlich Dienſt / und alles Gut zuvor. Würdiger / Erbar und wolgelarter beſonders lieber Herr und Freund. Durch Schickung des Allmächtigen haben ſich mittel ereuget / durch welche verhoffentlich der bewuſte Zwieſpalt ohn groſſe Weiterung auffgehoben werden ſoll. Wird derowegen die berambte Tagefart ihren Vortgang nicht erreichen. Der Herr macht die Sache faſt in allen Schreiben faſt beſchwerlich / welches ich nicht gern vernehme / und wolte wol den Herrn des Beſchwerdes weniger würde / urſachen halben / ſo derſelbigen coram von mir vernehmen ſoll.

Ob denn der Herr mir nechſtmahls auch wol zugeſchrieben / das mir bey dem Botten mein confeſſion etwas Erlerungs Weiſe geändert dergeſtalt / wie ſie dem Herrn zugeſtellet / wiederum zurück geſchicket würde / ſo hab ich doch dieſelbe weder im Brieffe verſchloſſen / noch ſonſt bey dem andern Packen finden können / will derowegen deroſelben nechmahls wol verwahrt

wahrt und verſchloſſen bey zeigern gewärtig ſein / und thue uns damit in Schutz des Allerhöchſten treulich und wol bevolen. Geben zu Goslar am 19. Martii anno &c. 90.

des Herrn

freundwilliger

Georg Klein.
D. Mpr.

Theologis non ſatisſacit.

Ex hiſce literis multas licet cognoſcere hujus certaminis circumſtantias. Diſcimus inde Syndicum omnem moviſſe lapidem, ut res ex æquo bonoq; componeretur, diſcimus dies ideo utriq; parti dictos, diſcimus confeſſionem ab eo editam, paulo poſt uberioris declarationis ergo non nihil mutatam fuiſſe. Sed ſpes, quam de reſtituenda mox concordia le ait fovere vana tum quidem fuit. Quamvis enim confeſſione hac ſatis factũ omnibus videretur, Scheihammero tamen non ſatisfecit. Hinc rejecta hac confeſſione, a ſenatu poſtulavit, velit tandem ſine ambagibus declarare, num a Paſtorum an a Syndici partibus ſtare velit. Si prius placeret, has tres conditiones propoſitum iri Syndico, e quibus unam eligendi haberet optionem. Primo ſe propoſituros illi aliquot articulos, ad quos categorice reſponderet; *ſecundo* ſin hoc nolit, liberum fore Syndico formulam concordiæ ſubſcribere; *tertio*, ſin neutrum eſſet ad palatum, ſuo periculo Calvinianum manſurum, dandam tamen operam eſſe, ne opinionem ſuam aliis obtruderet. Ad hæc XXII. die Januarii ſenatus reſpondit, ſe certamen hoc ex æquo bonoque componere libentiſſime voluiſſe, ſemper tamen obſtitiſſe Dnũm Superintendentem inquietum hominem [Doch ſey bey dem Herrn Superintendenten / dem unruhigen Kopff nichts zu erwinden geweſen] abhorrere ab omni ratione ut quisquam cauſa, nondum cognita in hæreticorum numerum referatur [Es were über alle Natur und und ein unbillig Ding/ daß einer unverhörter Sache alſo verketzert ſolte werden.] Cum igitur Syndicus nondum ſatis fuerit auditus decreviſſe ſe, viros a partium ſtudio remotiores evocare, eorumq; deciſioni rem ſubmittere. Interea paſtorum eſſe, ut ab omni acerbiori elencho in ſuggeſtu abſtinerent. Si civitas ex hoc tumultu quicquam detrimenti caperet, a paſtoribus id requiſitum iri. Duravit interea infauſtum certamen. Paſtores omnes Kielnium hæreſeos poſtulare pergunt, Kielhornius publice defendit. Unde reliqui miniſtri ſcriptum acre concipiunt, dominica Eſtomihi e ſuggeſtu promulgandum, in quo Kielhornius, ceterique omnes, qui Syndico favere videbantur, ſatis acerbe perſtringuntur. Quia tamen illud prius communicatum fuerat cum Polycarpo Lyſero, hic ſcripta prolixa epiſtola, quæ itidem penes me eſt, auctor fuit, ut Kielhornii rationes placide potius in colloquio privato audire velint, quam eum publice refutare, quod ſine ſcandalo fieri vix poſſit. Interea Superintendens Confeſſione ad Theologos exteros, Selneccerum, Chytræum, Hoffmannum & miniſterium Brunsvicenſe miſſa, cenſuram poſtulavit. Superintendentis munere tum Brunsvici fungebatur Polycarpus Lyſerus, pari zelo adverſus Crypto-Calvinianos flagrans, a quibus multa paſſus fuerat. Hic ergo confeſſionem hanc multis locis non omnino ſanam videri cenſuit, articulos de Chriſti præſentia, ejusque ſtatu exaltationis ceterosque de quibus quæſtio inter noſtrates & Calvinianos eſſet, non ſatis eſſe explicatos, ſolertia opus eſſe, ne periculoſi errores occulte ſerperent, dandam tamen operam, ut Syndicus amice ad eccleſiæ communionem reducator. Unde novæ lites enatæ ſunt de Confeſſionis iſtius interpretatione, quæ facile invaleſcere potuiſſent, niſi inopinatus plane caſus interveniſſet.

Henricus Temmius Paſtor S. Stephani conſtituitur.

Obierat nimirum interea dum hæc agebantur, Volpertus Piſtorius Suſatenſis, eccleſiæ in æde S. Stephani Paſtor, cui cum ſucceſſor quæreretur idoneus, ratio præcipue habita eſt M. Henrici Temmii, cujus jam ante fecimus mentionem. Et ſane non poterat reperiri dignior. Extat ejus vita a Johanne Gebhardi Paſtore SS. Petri & Pauli conſcripta, e qua nonnulla hic proferam. Lucem hanc viderat Dringenbergæ, quod diœceſeos Paderbornenſis oppidum eſt, anno ſalutis MDLIII. ipſo die S. Nicolai. Patre utebatur Chriſtiano Temmio, Piſtore, matre Margaretha Schelia, Huxarienſi. Quibus mature orbatus ab avia Huxariæ eſt educatus, atque inde nomen Huxarienſis tulit. A puero deſtinatus literis, ſcholas ea ætate florentiſſimas, hoc eſt, Huxarienſem, Hildeſienſem & Brunsvicenſem frequentavit, atque inde in academiam Juliam dimiſſus tam ſubito in linguis præcipue enituit, ut Magiſtri honorem cum laude impetraret. Leznero ſane audit vir in lingua Hebræa verſatiſſimus, (ein gewaltiger Hebräer) & ipſi nos inter cetera ejus monumenta ſervamus egregia aliquot ſpecimina e quibus ejus in Orientali literatura ἱκανότης quam maxime elucet. Huc jure quodam ſuo referuntur:

Jo. Gebh. conc. Funebr. Temmio habit. Gosl. 1618. 4.

Lezn. c. op. MSC. de monaſt.

1. Predigt von dem Hochwürdigen Abendmahl des HErrn anno 1590. den 20. Novembr. in der Marckkirchen in Goßlar öffentlich gehalten. Von M. Hen-

Henrico Temmio. Huxar. Goſl. 1590. 4. [Hæc concio confeſſionis loco fuit, eum Calviniſmi poſtularetur a Schelhammero.]

2) *Juſta Hebrea Lingua laus & commendatio carmine Heroico conſcripta* & edita per M. Henricum Temmium Paſtorem eccleſiæ Stephanicæ in Imperiali Goslaria, Goſl. 1607. 4. in quo tractatu elegantiſſimo præfatio inprimis ad Henrici Julii D. Brunſvic. & Luneb. Epiſcopi Halberſt. Senatum eccleſiaſticum lectu eſt digniſſima.

3) Die frůgejagte Hinde / das iſt / der ernidrigte uud erhöhete Kriegs und Siegs-Fürſt Jeſus Chriſtus / gar artig und ſchön abgebildet und beſchrieben in des Königlichen Propheten Davids zwey und zwanzigſten Pſalm: Welcher allen Chriſtliebenden Paſſion-Schülern zu heylſamer Lehr und Troſt mit ſonderbaren Fleiß / aus den fürnemſten Bibliſchen Grund-Sprachen in richtiger Ordnung erklärt und durch den Druck publiciret hat M. Henricus Temmius in der Käyſerl. freyen Reichsſtadt Goslar Paſtor miniſterii Primarius, und bey S. Stephan ordinarius & Syncholarcha, Goſl. 1616. 4. Promiſit in fine hujus exaſciatiſſimi opuſculi ſimilem commenrarium in Eſ. LIII. qui an prodierit , adhuc ignoro.

4) *Commentarius in Pſalmum XXVII.* de quo ita B. Gebhardi in concione funebri: Es war unſer Herr Temmius ein ausbündiger / gelehrter / treffſlicher Mann / wie ſeine Schrifften / die er publiciret hat auswieſen / ſonderlich der 27. Pſalm ſo faſt das letzte iſt unter ſeinen Operibus ſonderlich gedruckt. Da ſiehet mã / was er in Hebraicis und Theologia vermocht hat. Sed hunc Commentarium nondum vidi. Suſpicor ergo mendum ſubeſſe, ac intelligendum potius Commentariũ in ⅌ XXII. quippe a. 1616. qui mortem ejus præceſſit, editum.

5) Tractätlein von der ewigen Göttlichen Gnaden-Wahl nach der Richtſchnur Göttl. Worts / des Chriſtl. Concordien Buchs und der Saxiſchen viſitation ordentlich und verſtändlich in Frag und Antwort zu treuhertziger Warnung für Calviniſchen und Huberiſchen Irrwigen in dieſem Articulo / geſtellet von M. Henr. Temmio der Kirchen-Gottes in der Käyſerl. freyen Reichſtadt Goslar bey S. Stephen Paſtore Primario Goſl. 1613. 4.

Meibom. Chron. Riddagsh p. 412. tom. 3. rer Germ.

Hic igitur præſtantiſſimus vir initio Rectoris munere in Riddagshuſano Lyceo functus eſt, recenſitus quippe in catalogo, quem Meibomius Chronico ſuo Riddagshuſano ſubjunxit. Inde Hildeſiam vocatus ſimile munus in Schola Andreana obiit, egregiam ubiq; in re Scholaſtica prudentiam demonſtrans. Nec minus ſolertem ſe in ſacro munere præſtitit, quod revocatus in patriam Huxariæ quinq; annos geſſit. Sed Hildeſiæ tantum ſibi amorem famamque conciliaverat, ut Senatus eum ad munus Paſtoris in æde S. Jacobi ſubeundum repeteret. Hac igitur ſparta denuo per quinquennium ornata Goslariam, ut dixi, hoc anno evocatur, Syndici procul dubio Studio, qui jam pridem eo amico uſus fuerat. At Schelhammerus Superintendens, cum Temmium Calvini dogmatibus favere, publico rumore perſuaſus, exiſtimaret, hanc ejus vocationem ægre admodum tulit, tanraque indignatione impugnavit, ut nec a convitiis quidem abſtineret. Fertur enim ex ipſo ſuggeſtu Senatores Temmium acerſitum Hildeſiam profectos ita increpuiſſe: Sind gleich ein paar Haluncken hier / und wollen einen Calviniſchen Paſtor hohlen / ſo ſoll es ihnen doch nicht angehen. His vero verbis exitium ſibi ſtruxit Schellhammerus. Tanta enim fuit Senatus indignatio, ut clave Suggeſtus primum reperta eum ipſis paſchatos feriis urbe cedere juberet. Qua de re ita loquitur B. Reuterus diac. S. Jacobi in memoriis ſuis MSC. Anno 1590. deo 17 April Welcher war der ſtille Freytag iſt Johann Schellhammer ein hefftiger Calvaniſten Feind / nach dem er auch 3. Jahr Superint. geweſen / und weinig Wochen zu vor ſeines Ambtes gantz unbilliger Weiſe entſetzet / und die paſſion redlich und woll mit ihm geſpielet / des Morgens zwiſchen 5. und 6. Uhr mit Weib und Kind gar betrübt gen Oſterode ausgeführet worden (wie andere Leüte zur Kirche gingen / muſte Er zum Thor hinnaus) und hat alſo an dieſen Tage dem Herrn Chriſto das Creutze müßen nachtragen / und mit Marien der Mutter Gottes und lieben Jünger Johanne darunter ſtehen / ne fieret in die feſto forte tumultus in populo. Damahls iſt regierender Burgermeiſter geweſen Henning Schlüter / ſein Collega Valentin Wizenhauſen. Tanta nimirum fuit de hoc viro Calvini dogmata impugnante opinio, ut omnes eum injuria pulſum exiſtimarent. Quo factum etiam puto, ut tam luculenta ac opima functione Hamburgi augeretur. Conſtitutus enim ad D. Petri[*] Paſtor, non deſiit Calvinianos impugnare. Qua in re egregiam operam navavit D. Philippo Nicolai, ut ex ejus operibus colligas. Sed & contra Weigelii recens natum dogma ſtrinxit calamum, in libro, quem Widerlegung der Poſtille Weigelii inſcripſit. Quo in libro nonnulli nævos quosdam hiſtoricos, ac dictiones ſarcaſticas notarunt, licet a Facultate Theologica Lipſienſi in præfatione honorifico elogio fuerit mactatus.

Ejus vocatio a Schelhammero impugnata. *Annal. Goſl. MSC.* *Schelhammerus Superintendens ideo urbe expulſus.* *Annal. Goſl. MSC. Memoria B. Reuteri. MSC.* *Arnold, l. 17. c. 17. hiſt. eccl. p. 615. & 638.*

Schellhammero itaque pulſo Temmius edita & ipſe publice confeſſione ſua teſtimonioque a Polycarpo Lyſero impetrato, ad munus ſacrum nemine prohibente

benſe admiſſus eſt, ſatis quippe a Calviniſmi ſuſpicione immunis, cum iſta dogmata in Scriptis fere omnibus impugnaret, ac die XX. Novembris habita in forenſi eccleſia concione de ſacra cœna Calvini ac Bezæ hypotheſes acurate refelleret. Nec diutius quoque Syndicus in ſuſpicione hæreſeos fuit. Adhibitis enim arbitris D. Samuele Hoffmanno, Profeſſore Helmſtadienſi & M. Paulo Muſæo Superintendente Generali Guelpherbytano ipſis ſequentis anni auſpiciis, inter miniſterium eccleſiaſticum & Syndicum concordia reſtituitur, formula compoſitionis ipſo circumciſionis feſto in ſacris matutinis æque ac veſpertinis e ſuggeſtu templi forenſis recitata.

Syndicus cum miniſterio redit in gratiam.

Omnia hæc, ut & illa quæ paulo poſt de Buntingio dicenda erunt, longe prolixius dare licuiſſet, niſi bibliopola maturandam editionem cenſuiſſet. Vt tamen ſcias ex quonam fonte hæc omnia hauſerim, incidit in manus integer faſciſculus actorum, in quibus ſequentia habentur, ex quibus pleniorem deductionem alio loco me daturum polliceor.

1) Kurtze und runde Bekäntniß/ mein Georgen Kleinen der rechten Doctoren Syndici zu Goßlar aõ. 1589. am 29. Decembr. übergeben.
2) Protocollum aller Handlungen in Sachen D. Georg Kleinen und des Miniſterii in Goslar.
3) D. Polycarpi Lyſeri Antwort auf des Miniſterii in Gosl. anfrage/ wegen der Kleiniſchen confeſſion.
4) Des Miniſterii in Goslar Entſchuldigungs-Schreiben an einen E. Rath.
5. Declaration des Miniſterii wegen Paſtoris Kielhorn, nach der Predigt vor dem gemeinen Gebeth abzuleſen/ Sontags Eſtomihi ao. 90.
6) D. Polyc. Lyſeri epiſtola diſuaſoria ad Schelhammerum Superintendentem ne antecedens ſcriptum prælegeretur.
7) Acta wegen der vocation M. Henrici Temmii, und ſuſpenſion des Superintendenten.
8) Epiſtola Polycarpi Lyſeri, qua Temmium commendat.
9) Des Miniſterii in Braunſchweig nochmahlige Cenſur über D. Kleins confeſſion.
10) Judicium Dni Nicolai Selneceri de confeſſione Syndici.
11) Des Miniſterii in Braunſchweig Schreiben an einen E. Rath in Goßlar in eadem cauſa.
12) Eines E. Raths Antwort auff vorhergehende Schrifft des Miniſterii in Braunſchweig.
13) Antwort des Miniſterii zu Goßlar auf das Schreiben D. Hoffmanni.
14) D. Hoffmanni reſponſio ad literas præcedentes.
15) Des Miniſterii zu Braunſchweig drittes Conſilium.
16) Aliud conſilium honeſti cujusdam viri de citatione Superintendentis ad actionem.
17. Supplication des Miniſterii in Goßlar an einen E. Rath daß der Superintendens möge gehöret werden.
18) Nochmalige Supplication in eadem cauſa.
19) Des Miniſterii zu Braunſchweig Schreiben an das Miniſterium zu Hildesheim wegen einer verdächtigen Predigt M. Henrici Temmii.
20) Wahrhafftiger nothwendiger Bericht mein Petri Kielhorns Pfarrherrn zu S. Jacob/ was ſich meines wiſſens dieſes trübſeligen Zuſtandes dieſer Stadt und Kirchen begeben und zugetragen/ auch warum der geweſene Superintendens mit ſeinen Symmiſtis und Conſpiranten mich aus ihrer Brüderſchafft/ wieder Gott/ Ehre/ Recht und alle Billigkeit unverſchuldeter ſachen ausgeſchloſſen und ausgeſetzt/ auch biß auf dieſe heutige Stunde ſatis hoſtiliter, auf der Cantzel/ auf den Gaſſen/ auch unter vielen Bürgern geſchmähet/ geläſtert/ und aufs aller euſerſte verfolget haben/ wenn ich auch gleich der allergröſte Ubelthäter in der gantzen Welt wäre/ ſo wäre es doch genug/ wo nicht zuviel/ Gott gebe es ihnen zu erkennen.
21) Epiſtola Miniſterii Goslarienſis ad Miniſterium Brunsvicenſe.
22) Inſtruction zweyer deputatorum des Miniſterii an das Miniſterium zu Braunſchweig.
23] Einige Articul an einen E. Rath übergeben wegen der friedlichen Unterhandlung.
24] Literæ M. Joh. Gasmeri wegen M. Temmii.
25. Transactio de vocatione Superintendentis in ædibus parochiæ ad S. Jacobum.
26) Judicium D. Selnecceri de reſolutionibus Syndici.
27) Judicium & reſponſio D. Hoffmanni, ut & Conſilium de maturanda transactione.
28. Endlicher Vertrag durch Vermittelung D. Hoffmanni und anderer Theologen.
29) Literæ Miniſterii ad D. Hoffmannum wegen der Abkündigungs notell.
30) Extract ex literis D. Chytræi wegen der Goßlariſchen Transaction.
31) Extract aus einem Brieffe Schellhammers in eadem cauſa.
32) Wahrhafftiger Gegenbericht und nothwendige Verantwortung der Prediger zu Goßlar auf Petri Kielhorns Lügen und Läſter-Schrifft.
33) Bedencken D. Daniels Hoffmanni über die 2. örter in M. Henrici Temmii Strena darüber er angefochten.

34] Acta & protocollum in cauſa M. Henrici Buntingii.

35] Endlicher Vertrag zwiſchen den Herrn Superintendent M. Henrici Bunting und den andern Predigern in Goßlar.

36] Buntingii Verantwortungs Schreiben an den Rath zu Goßlar / warumb Er den Vertrag nicht unterſchreiben könne.

37] Einfeltiger und wahrhafftiger Bericht von dem certamine in der Kirchen zu Goßlar zwiſchen M. Henrico Bunting und den andern Predigern daſelbſt entſtanden ad Dn. Nicolaum Widemannum.

Ex hoc ſcriptorum eriſticorum catalogo apparet ex quantillis ſcintillis quantum incendium enaſci poſſit, niſi modeſte cum adverſariis agatur.

Annus Chriſti 1591.

Rudolphi II. Imp. 20.

Ab. V. C. 678.

M. Henr. Buntingius Superint.

MOleſtis itaq; illis de Crypto Calviniſmo litibus felici horum Theologorum opera ſopitis, ſuperintendentis munus communi omnium ſuffragio delatum M. Henrico Buntingio, Hannoverano Grunavienſi adhuc Paſtori, viro politiſſimo & in Antiquitatum Linguarumq; cognitione verſatiſſimo, certe inter præcipuos ſui ævi doctos numerando, niſi hæreſeos ei notam inuſſiſſent quidam in vicinia Theologi. Hic ſimul ac iſthoc honore ſe vidit auctum, nihil habuit antiquius, quam eccleſiam adverſus turbas ejusmodi, quales ſuperioribus annis invaluerant, communire. Hinc communi omnium Miniſtrorum eccleſiæ conſilio de libris ſymbolicis, certoque doctrinæ corpore conſtituendo deliberatum eſt, ac in eam demum ſententiam itum, ut poſt ſcripturam ſacram, tria ſymbola œcumenica, Catechismus Lutheri uterque, Auguſtana Confeſſio invariat ejusque Apologia Confeſſio eccleſiarum Saxonicarum ac demum formula concordiæ tanquam normæ ac amuſſes ſecundariæ haberentur. Extat hodienum codex in quem tituli librorum Symbolicorũ a Buntingio ſuperintendente relati ſunt, e quo hæc placuit excerpere:

Corpus doctrinę eccleſ. Goſl.

CORPUS DOCTRINÆ

Der Kirchen zu Goßlar.

WIr ein gantzes Miniſterium der Kirchen und Gemeinde Gottes der Käyſerlichen freyen Reichsſtadt Goßlar thun kund und bekennen mit dieſer unſer eigen Unterſchrifft / daß wir im Jahr nach Chriſti unſers HErrn ſeeligen Gebuhrt 1591. am 9 Tage Novembris in beyſein unſer Chriſtlichen Obrigkeit / den Ehrbaren / Wolweiſen und fürſichtigen Herren Bürgermeiſtern und Rähten dieſer löblichen Käyſerlichen freyen Reichs-Stadt unſern Großgönſtigen Herren und Freunden / dieſe nachfolgende Bücher / Schriffte und Bekäntniſſe zu einem corpore doctrinæ auf- und angenommen haben / alſe nehmlich:

Erſtlich **die heilige Göttliche Schrifft des alten und neuen Teſtamentes.**

Zum andern die **drey Haubt** Symbola der heiligen Chriſtlichen Kirchen Apoſtolicum, Nicenum, und des heiligen Athanaſii.

Zum dritten **beyde** Catechismos des theuren Gottes Mannes Doctoris Martini Lutheri, majorem & minorem.

Zum vierdten die **Augſpurgiſche** Confeſſion, wie ſie im Jahr nach Chriſti unſers HErrn ſeligẽ Geburth 1530. am 25. Tage Junii Käyſerlicher Majeſtät Carolo Quinto auf offenen Reichstage zu Augſpurg von den proteſtirenden Evangeliſchen / Churfürſten / Ständen / und Städten des heiligen Römiſchen Reiches iſt dargereichet und überantwortet worden.

Zum fünfften bekennen wir uns auch zu der Apologia **der Augſpurgiſchen** Confeſſion, wie ſie zum erſtenmal in Druck iſt ausgangen.

Zum ſechſten referiren und ziehen wir uns auch auf die **Schmalcaldiſchen Artickel** / wie ſie von den damals proteſtirenden Ständen des heiligen Römiſchen Reiches zu Schmalcalden geſtellet / auf- und angenommen / auch im Druck verfertiget ſind worden. Anno Chriſti 1537.

Zum ſiebenden bekennen wir uns auch zu der **Sächſiſchen Kirchen-Confeſſion in irem rechten Sächſiſchen Verſtande** / wie ſie anno Chriſti 1571. einhelliglich mit der Sächſiſchen Kirchen ſubſcription und Unterſchrifft in den Druck gegeben worden.

Zum achten halten wir uns auch ſtet und feſte an die formulam Concordiæ unſer Evangeliſchen Kirchen / in irem rechten Sächſiſchen Verſtande / wie ſie auf und angenommen / auch eintregtiglich unterſchrieben iſt worden / inſon

derheit auch von einem Ehrbaren Raht und Miniſterio allhie zu Goßlar anno Chriſti 1577.

Bey ſolchen Büchern Göttliches Worts und Bekentniſſen reiner geſunder Lehre / als bey unſerm Corpore Doctrinæ gedencken und verheiſſen wir vermittels Göttlicher Hülffe ſtet und feſte eintrágtiglich zu beharren und niemand zu geſtatten/ er ſey auch wes Standes und Würden er immer ſeyn möge/ etwas dawider fürzunehmen. Es ſoll auch in künfftiger Zeit niemand zu einen Miniſtro Eccleſiæ, oder Schuldiener auf-und angenommen/ oder darinnen geduldet werden/ er habe denn ſo wol alſe wir dieſem itztgenanten unſerm Corpore doctrinæ ſich mit eigner Hand unterſchrieben/auch in künfftiger Zeit/ denſelbigen ſich auch ſtets gemeß verhalte: Zu mehrer Uhrkund der Wahrheit haben wir üns mit eignen Händen unterſchrieben: Act. anno Chriſti 1595. den 11. Maji.

Mag. Henricus Bünting, Superintendens manu propria ſcripſit & ſubſcripſit
M. Henricus Temmius, Paſtor Stephanicorum. m. p.
Simon Struvius, Paſtor ad S. Jacobum, manu ſua ſubſcr.
Joannes Gebhardus, Paſtor Eccleſiæ Francomontanæ propria m. ſubſcr.
Martinus Ilderus apud Goslarienſes in templo forenſi Verbi Divini Miniſter propria manu ſubſcripſit.
M. Henricus Lentius, Paſtor ad d. Thomam manu pr. ſubſcr.
Andreas Theodorici, Symmyſta ad D. Stephanum propr. manu ſubſcr.
M. Juſtus Schriccius σύνδουλος Chriſti in æde S. Jacobi ſubſcr.
M. Andr. Schroterus manu propria ſubſcripſit, Verbi Divini Miniſter Eccleſiæ Francomont.

Salubres quædam in urbe conſtitutiones.

Ejusdem Superintendentis curæ alias ejusmodi ſaluberrimas debemus conſtitutiones, quas hic veluti per lancem ſaturam juvat apponere: Ejus ſane opera anno MDXCII. ſtatutum eſt, ut infantes, quorum mortem natura cum nativitate conjunxit, inpoſterum juſta pompa funebri efferrentur. Nec minus accurate ſequente anno definitum eſt, quibus gradibus in poſterum pœnitentia publica eſſet diſtinguenda, quo pacto cum iis, qui ſacrâ ſynaxin aſpernantur agi oporteret. Denique & modum invenit, quo moleſti illi mendici cohiberi poſſent. Quarum quidem ſaluberrimarum legum Buntingium præcipuum fuiſſe auctorem, non eſt, quod dubitemus.

Annus Chriſti 1599.

Rudolphi. II. Imp. 28.

Ab V. C. 686.

Buntingius ſcriptis quàm plurimis clarus.

EXpirante demum hoc ſeculo, quo cum & antiquitates has Goslarienſes terminare nobis conſtitutum eſt, Superintendentes habere eccleſia noſtra deſiit. Hoc enim anno Henricus Buntingius, quem curam eccleſiæ noſtræ ſuſcepiſſe diximus, hæreſeos ſuſpectus, in exilium hinc migrare juſſus eſt, quocum Superintendentum honorem apud nos ſuppreſſum hodienum veluti exulare conſtat. Mirum ſane tantum virum in hæc præcipitia delabi potuiſſe. Ejus enim doctrinam cum ſcripta ubivis teſtantur, tum doctorum quoq; judicia ſatis profectò honorifica abunde loquuntur. Extant præcipue,

[1] Henr. Buntingii Itinerarium biblicum Magdeburgi 1597. in Folio Latine, & Serveſtæ Germanice editum anno 1590 e quo quanta eruditio, quam ſolida antiquitatis cognitio, quanta denique Ebrææ Græcæq; literaturæ facultas eluceat, non eſt noſtrum hic judicare.

[2] Harmonia Evangeliſtarum, idiomate vernaculo edita Magdeb. 1589. fol. de quo opere adſcribere placet, quæ vir quidam doctus *in diſſertatione hiſtorico Theologicâ de potioribus ſcriptoribus harmoniarum Evangelicarū* (*Lugdun.* 1700. 4.) Joannis Chrici *harmonia* præmiſſa cenſet: *Anniſus eſt vir hicce calculum aſtronomicum, quantum poterat, ad hiſtoricam evangelicam adplicare, evolutis Judæorum noviluniis & feſtis, quæ comparaverat cum calendario Juliano, & deinde partim cum hiſtoriis profanis, partim cum hiſtoria evangelica, cujus characteres Chronologicos, undique conquiſivit. Hinc præmiſit ſuæ harmoniæ Calendarium quoddam Hiſtoricum, 1) in annum nativitatis dominicæ, 2) in annum a nativitate proximum 3) in annum Chriſti trigeſimum, 4] in primum annum miniſterii Dominici 5) in annum ejuſdem Miniſterii ſecundum, 6] in annum ſequentem tertium, & 7) in annum quartum. Operis ipſius partes confecit duas, quarum prior, [ut verba non niſi ſemel, hoc eſt, Latine, deſcribamus] ita inſcribitur:* Admodum pulchra & concors Harmonia ſanctorum quatuor evangeliſtarum &c. *Et certe quod mireris, confidenter in cujuslibet hiſtoriæ ſacræ frontiſpicio determinatos videbis non mo-*

do annos & menſes, ſed etiam ſeptimanas & dies: de qua re audiantur Chronologi, quorum fidem & examen ipſe auctor appellat. Pars poſterior Operis Buntingiani hunc titulum gerit: Vita Johannis baptiſtæ &c. *Pari utitur etiam in hujus viri fatis recenſendis confidentia Chronologica.*

3) Neue vollſtändige Braunſchweigiſche und Lüneburgiſche Chronickt / darinnen eigentlich nach einander beſchrieben / was für und nach Chriſti Gebuhrt in dieſen Landen für herrliche Thaten verrichtet benebeu angehengten Chronica des Biſthums Hildesheim / quod chronicon H. Meibomii cura auctius atque emendatius prodiit Magdeb. 1620. fol.

4) Chronologia h. e. *Omnium temporum & annorum ſeries ex ſacris Bibliis aliisque fide dignis ſcriptoribus ab initio mundi ad noſtra usque tempora fideliter collecta & calculo aſtronomico exactisſime demonſtrata & confirmata: cui inſerta ſunt ipſa pictura & imagines ecclipſium ſolis & lunæ aliorumque motuum cœleſtium obſervationes e tabulis Prutenicis retro ſupputata ad initium usque mundi, adſcripto ipſo calculo, additis etiam communibus in locis integris Calendariis Hebraicis, Græcis, Ægyptiis, Latinis . . . Inſerta eſt etiam huic operi irreprehenſibilis defenſio anni Juliani & certisſima refutatio Calendarii Gregorii per theſes & antitheſes. Zerveſt.* 1590. & *Magdeb.* 1608. fol. De quo opere vid. *Voſſ. in Chronol. Mathem. c. 6. §. 44.*

5) Oratio de Muſica, recitata in Schola Goslariana, cum fieret introductio novi Cantoris, quam ſimul prodromi loco eſſe voluit itinerarii Latini propere prelo exituri. Magdeb. 1596. 4. Pagina titulum præſerens hoc exornata eſt epigrammate:

Laus & encomium inclytæ Goslariæ Civitatis Cæſareæ & Imperialis.

Turribus excelſis fulget Goslaria multis,
Et celebrat laudes, conditor alme, Tuas.
Cæſaris hæc opus eſt Henrici & regia primi
Qui fuit Imperii Saxoniaque decus.
Hinc aquila ſpecies clypeit inſerta refulget,
Hæc urbs ut maneat Cæſaris alma domus.
Sed mons Rammelius, dictus de nomine primi
Inventoris, opes & bona multa fovet.
Laudibus ergo Deum celebret Goslaria multis,
Cui petum & nomen nobile Goſa dedit.

Ex his operoſiſſimis ſcriptis (tractatus enim ne in cenſum quidem venire volui) quantam ſibi eruditionis famam pepererit Buntingius, nemini eruditorum eſt incognitum. Honorificum de eo eſt judicium Micrælii, quod adſcribo: *Henricus Buntingius M. Paſtor Grunovienſis* (*) *in Ducatu Brunſvicenſi, Itinerario biblico, Harmonia Evangeliſtarum, Chronologia & accurata ecclipſium recenſione ita inclaruit, ut nomine fortunam ſuperaſſe videatur.* Sed vitium viri eruditiſſimi animus cepit ex nimio profanæ literaturæ ſtudio, quo factum eſt, ut nonnunquam in ſententias paradoxas laberetur. Qualis fuit illa de themate Chriſti genethliaco, quod ipſe Cardani aliorumque male doctorum exemplo invenit. Nec ſatis ubique reverenter ſacra tractare videtur, ſæpius immiſcens hiſtorias profanasq; fabulas, easque ad illa parum accommodate detorquens. Sed omnium periculoſiſſime errat in Itinerario Biblico, cui tamen Chemnitius præfationem præfixit, & harmonia evangelica, ubi hæ incommodæ locutiones occurrunt: *Simpliciter igitur credamus Chriſtum non Naturam, ſed etiam Perſonam eſſe humanam .. & quod Perſona hæc Chriſti humana non ſeorſim, ſed cum ipſa divinitate in uno eodemque individuo Dei & hominis ſubſiſtat.* Die Vereinigung Leibes und Seelen in Chriſto ſey eine Perſönliche Vereinigung. In Chriſto ſeyn Leib und Seele Perſönlich vereiniget / daß alſo Leib und Seele ein Menſch und eine Perſon iſt.

Micræl. hiſt. eccl. p. m. 360.

In varios errores incidit.

J. Andr. Schmied. de them. Chriſti geneth. liaco M. Vlric. Junius de eodem. Lipſ. 1702.

Inprimis Neſtorianiſmi.

Vid. Itin. bibl. part. 2. p. 31. Harm. Ev. part. 1 p. 144. 147.

Hæc ipſius Buntingii verba ſunt, quæ etſi non tam male initio intelligeret, ac de vocabulo potius perſonæ, quam de ipſa theſi videretur diſſentire, tam acrem tamen Helmſtadienſium Theologorum cenſuram tulit, ut prius theſes hæ erroneæ ad miniſterium Goslarienſe mitterentor, quam ipſe liber prelo exiret. Miniſtri eccleſiæ cognita Antiſtitis ſui heterodoxia ſtatim eum aggreſſi ſunt, extractisq; theſibus maleſanis, atque anthiteſi noſtratum e libris Symbolicis oſtenſa, ut errores hoc emendaret ſuaſerunt. At ſuperintendens, non ſibi opus ait videri libros ſuos deſendere, cum ipſi ſe ſatis defendant, ſin vero cuidam non ſatisfecerit is domum ſuam veniat, fore enim, ut tunc ſententiam ſuam declaret: In publico vero cœto minus id fieri poſſe. Quibus promiſſis utinam ſtetiſſet! Simul ac enim Dominica III. poſt Epiphanias feſtivitatem in ipſa ſacra concione hoſce nævos ſuos palliare verbis anniteretur, magnam ſibi invidiam conciliavit. Nam Miniſterium confecta prolixa accuſationis formula Superintendentem apud ſenatum hæreſeos poſtulavit, eoque adigi illum petit, ut aut in amico colloquio, aut certe ſcripto aliquo ſententiam ſuam declataret. Id vero cum Superintendens conſtanter ſe negaret facturum, ampliſſimus ſenatus Buntingii librum una cum Miniſterii Antitheſibus ad Roſtochienſes Theologos tranſmiſit, a quibus acri cenſura notatus Buntingius declarationem edidit multis ſarcaſticis locutionibus refertam. Huic miniſterium de-

Turbæ ideo in Miniſterio enatæ.

Acta MSC. certamin. Bunting.

buo

(*) *Ita ubique vocatur ab autoribus, a nullo ferme Superintendens Goslarienſis, cum tamen hunc titulum omnes fere ejus libri 1598. Magdeburgi editi præ ſe ferant.*

nuo repoſuit fundatiſſimam reſponſionem (Eine wohlgegründete Antwort) ſic cum calamis aliquandiu eſſet pugnatum ſenatus utrique diem dixit. Paret Buntingius, Miniſtri eccleſiæ adſunt, multi de dogmatibus ejus ſermones cæduntur. Immo de concordia inter utramq; partem convenit, eoque flecti ſe paſſus eſt Superintendens, ut lingua manuque ſe quieturum in poſterum polliceretur.

Extat apud me hæc concordia ſub titulo: Endlicher Vertrag zwiſchen den Herrn Superintendent M. Henrico Buntingio, und des andern Predigern zu Goßlar / darüber tractiret denn 10 und 14 Auguſti, und welcher endlich geſchloßen den 18 Aug. anno 1599. Sed quia prolixior eſt, illa adſcribere tædet.

Sed non fuit intercalaris hæc concordia admodum diuturna. Buntingius enim peſſimis quorundam illecebris obſecutus literis ad ſenatum d. 23. Aug. datis rem publice irritam pronunciat, ſeque ac concordiam hanc iniquiſſimam a Senatu coactum conqueritur. Ceterum nihil ſibi de heterodoxia in mentem veniſſe, nec ſe ſententiam adhuc poſſe deſerere. Quid multis? recruduere lites. Buntingius communi Senatus ſuffragio a munere removetur, vagatusque aliquandiu per viciniam, jamque Grunoviæ, jam Brunſvici verſatus Hannoveram demum in patriam ad vitam privatam rediit, cereviſiæque coctura, aliisque negotiis civilibus vitam toleravit. Quæ ei ex hoc tempore contigerint incompertum habeo. Nec pro certo aſſerere libet, quæ in nupero tractatu meo de Paſtoratu Grunovienſi, ac Luneburgenſi e docti cujusdam viri relatione retuli. Id tamen ſcio Buntingium vitam in ſeculum proximum protuliſſe, de quo dubitavit B. Sagittarius. Scilicet neſcio quo fato factum ſit, ut cum viri hujus eruditionem omnes ex compacto veluti laudent nemo tamen de ejus vita quicquam ſatis accurate memoriæ prodiderit. Ceterum ex hoc tempore eccleſia noſtra Antiſtitem habere deſiit, eæque quæ adhuc Superintendentis fuerant, partes demandatæ ſunt M. Henrico Temmio, qui ideo in titulo concionis funebris a B. Jo. Gebhardi habitæ *Paſtor S. Stephani & Vice-Superintendens Goslarienſis* audit, quod & in ipſa H. Temmii vita ita eloquitur laudatus Gebhardi: Ferner als umb das Jahr Chriſti 1598. allhie zu Goslar eine Mißhelligkeit oder Zwiespalt unter den Predigern entſtanden / da der Superintendens M. Hinricus Bunting aus der Perſon Chriſti zwo Perſonen machen wolte / eine göttliche und eine menſchliche / und contendirete / daß gleich wie die göttliche Natur in Chriſto eine Perſon wäre / alſo müſte die menſchliche Natur in Chriſto auch eine Perſon ſein / ſonſten were er uns nicht gleich &c. Welches man ihm nicht kunte recht ſeyn laſſen / Er aber von ſeinen Schwarm nicht abweichen / auch ihm nicht wolte ſagen laſſen / obſchon die Roſtocke Theologen ihm das Recht abgeſprochen / iſts dahin kommen / daß ein Erbar / Hoch und Wolweiſer Rath Im ſeines Dienſtes haben entſetzen müſſen. Und weil ein Erbar Rath hochwichtig Bedencken getragen / hinfort mehr einen Superintendenten zu halten. Iſt unſern Herrn und Mitbruder in Chriſto M. Temmio das Superintendenten Ampt befohlen und aufferleget worden / welchen er neben ſeinen Pfarrdienſt bisher treulich obgelegen und fürgeſtanden. Sic ergo turbæ hæ e Neſtorianiſmo Buntingiano ſubortæ demum ſopitæ ſunt. Quamvis enim M. Fridericus Petri, Miniſterii Brunſvicenſis ſenior, (qui Micrælii judicio *tractatu ſuo de fide phantaſtica ſupra cœlos evolante & reſponſione pro libello Chemnitii adverſus Danaum eccleſiæ Dei ſe commendaverat*) ab ejus partibus ſtaret, refutatus tamen eſt a Temmio in *Reſponſione ad Dentatas M. Friderici Petri literas*: atq; pro merito caſtigatus. Ut vero totius Buntingiani certaminis origo eo rectius lectori perſpecta ſit, placet nonnulla huc adſcribere ex epiſtola Miniſtri cujusdam Goslarienſis, ad Dñum Doctorem Wiedemannum, quibus in actis meis hic titulus præmiſſus eſt:

Buntingius ab officio remotus

Sagittar. cap. 11. Introd. in hiſt. eccl. p. 137.

Superintendentis officium ſuppreſſum.

M. Fridericus Petri Buntingii paraſtata

Micræl. l. c. p. 402.

Einfeltiger und warhafftige Bericht von dem Certamine in der Kirchen zu Goslar zwiſchen M. Henrico Bunting und und der andern Predigern daſelbſt entſtanden ad Dn. Nicolaum Widemannum.

Dieweil ihr / geliebter Freund und Bruder in dem HErrn von mir abermal begeret Bericht von dem betrübten ſtreit / welchen der leidige Satan in unſer Kirchen abermal mit vieler frommer Hertzen Aergerniß und Bekümmerniß angerichtet / hab ich nicht undienlich gerahten / die ἀφορμὴν und occaſion ſolches certaminis paulo altius zu repetiren / darauf ſich den befinden wird / das nichts anderſt denn die elende κενοδοξία diß Spiel geſtifftet: Es hat unſer geweſener Superintendens M. Henricus Bunting in etlichen examinibus ordinandorum, die Lehre de communicatione Idiomatum wunderlich getrieben / alſo daß er das abſtractum und concretum durch alle drey genera com herdurch gezogen / in maſſen ſolches in ſeinem Lateiniſchen Itinerario hernacher auch ist gedruckt worden; ſolches ob es uns wol etlicher maſſen frembd und ſeltzam vorlieff / haben wirs doch etliche mal paſſieren laſſen / als in examine M. Schriccii 92. und M. Thomæ Brümichen N. 93. Darnach wir Anno 95. M. Andreas Schröter iſt examiniret / hat er nicht

allein

allein ſolch ſein commentum wieder fürbracht/ ſondern hat eine ſolche Beliebung und Gefallen an ſolcher gemma à ſe reperta gehabt/ daß er auch ſich zum Rectore Scholæ gewendet/ und deſſelben applauſum begeret. Da aber derſelbige nicht mit ihm geſtimmet/ ſondern geſagt daß in tertio genere nicht in commune, ſondern in abſtracto auf die humanam naturam die prædicationes gezogen würden / und demſelben M. Temmius beygepflichtet/ haben wir anderen ſolche Diſputation um der Knaben willen ſo dabey ſtunden/ dirimiret/ und iſt alſo damals das examen geſchloſſen/ das man nicht gemercket/ daß der Superintend: einigen Groll im Hertzen ſolte behalten haben / aber wie Jer. wol ſagt: *Cor hominis eſſe inſcrutabile*, alſo/ hat er ſich wol das mal nicht mercken laſſen / aber bald hernacher/ da eßliche Prediger bey ihme in der Kirchen geſtanden/ hat er geſaget mit zornigen Worten: Ich meinete ich wolte examiniren. Hiebey iſts nun lange Zeit geblieben/ biß Anno 96 in den Oſtern der Superintend: von dem Spruch: Surrexit non eſt hic wünderlich Ding herfür bracht/ und ſeiner Art nach von der Vbiquitdt geredet/ auch offtmals ſich nach dem Chor gewendet/ vermeinend dem Rectori damit verdrieß zu thun/ denn derſelbige nach der Helmſtetiſchen Theologen Art wider die generalen Vbiquitäten war/ wiewol er nichts davon hatte moviret.

Das erfähret M. Temmius, und kumpt Dienſtags in den Oſtern wider uff die Cantzel/ und da er tractiret ex Viſione Ezech. c. 37. die Wort: Meineſtu auch das dieſe Beine wieder lebendig werden? und er antwortet: HErr HErr du weiſt wol rc. nimt er davon Urſach und Gelegenheit von der Vbiquitdt und Abendmahl zu reden/ und ſagt/ wo man nicht ausdrückliche gewiſſe Zeugniſſen habe/ in der H. Schrifft / da ſoll man inne halten und nichts temere adſtruiren / ſondern mit den Propheten ſagen: HErr das weiſtu wol rc. Das wird dem Superiotend: wieder geſagt/ und zwar mit einem Zuſatz/ welchen M. Temmius der er darum von uns zu redet geſetzt/ nicht geſtanden. Der Superintend: läſſet noch dieſelbe Wochen die andern Prediger convociren / klaget hefftig uber Temmium, und begeret Raht und Hülffe. Dieweil aber der gröſte Theil unter uns beyde Predigten nicht gehöret/ riehten wir er ſolte M. Temmium vorbeſcheiden und darum beſprechen rc. Befünde ſichs daß er etwas ungebürliches geredt/ ſolte er darum geſtrafft werden. Dieſen Raht hat zwar der Superintend: angenommen/ aber nicht nachgeſetzet/ aus was Uhrſachen iſt mir unwiſſend.

Dieweil wir dan ſpüreten daß allerley ſimultates entſtunden/ und beſorgten es möchte entlich zu einem Streit gerahten/ haben wir darauf gedrungen/ das weil der Superintend: uf ein gewiß corpus doctrinæ angelobet/ die Subſcriptio für die Hand genommen möchte werden. Zu ſolche Behufft iſt ein Buch eingebunden/ und dem Superintend. uferlegt das ehr die Formulen / welcher ſolte ſubſcribiren worden / faſſen ſolte/ welches auch geſchehen / und hat zu ſolcher Subſcription der Superintend. alle Prediger und Schuldiener fürderen laſſen/ Wie nun die Subſcription von allen einhellig und williglich geſchehen / und man daruber allerſeits frölig war / derigentlichen Hoffnung/ es würde ſich menniglich darnach richten und ſchicken / zeucht alsbald der Superintend. ein Papier herfür und ſpricht: Er habe da ſeines Glaubens Bekentniſſe gefaſſet / die ſolle man hören / daruber wir uns nicht ein wenig entſezet/ und gedachten / was das ſolte für eine Subſcription ſein der gemeinen Bekantniſſen / wenn ein jeder ſein eigens haben wolte. Wir muſtens hören / hilff GOtt wie wunderlich Bunting war das / er hatte die Unionem Perſonalem und omni præſentiam auf ſeinem Kopff in einander getrieben und confundiret / die doch als cauſa und effectum müſſen unterſchieden werden / das man ſchier nicht wuſte was es ſein ſolte. Wir begehrten copey darvon/ das war abgeſchlagen. Der Rector Scholæ weiß nicht durch was Gelegenheit kam mit ihm ins Geſprech / und weil ſie der Sachen nicht kunten eins werden/ hat der Superintend: an ihm ein Zettel geſchrieben / darauf er auch ſchriftlich geantwortet / wie ich denn ſolches mit habe übergeſchickt / doch vornemlich bei euch zu behalten/ und mir neben den anderen acten wieder zuzuſchicken. Uff ſolche reſponſionen des Rectoris hat der Superintend. auch eine refutationem geſtellet / mit dem viel refutiren ſophiſticarum obſtrictionum, welche aber aus ſonderlichen Bedencken und Rathe der Prediger dem Rectori anitzo iſt zu handen komen/ ob er wol wie auch M. Temmius fleißig darnach geforſchet/ und zum Streit luſtig und freudig were geweſen/ haben auch weil wir beiderſeits Mangel ſpüreten/ gleichwol ſo viel und dahin gehandelt/ daß der Streit nicht weiter komen. Nicht deſto weniger aber hat der Superintend: dieſen Handel offtmals in der Predigt gar odioſe getrieben/ ſonderlich Anno 97. in jetzlichen Leichpredigten / da er auch die Helmſtetiſchen und die es mit ihm halten für Ketzer ausgeruffen/ dadurch wir ſein verurſachen mit ihm freundlich zu reden / und zu bitten das er doch den Streit von der Ubiquitat von der Cantzel laſſen und hie nicht in die Kirchen einfüren wolte / den wir hattens gleicher geſtalt auch M. Temmio fürgehalten / da der ſich mit dem Miniſterio verglichen / das wir mit dem Streit von der Ubiquitet nicht wolten zu thun haben. Ich habe ihm auch / weil er dem Sechſiſchen Verſtande geredt war / aus der hiſtoria confeſſionis Auguſtanæ die ſchönen Wort fürgelegt/ welche in actis fol. 75. zu finden / aber wie er die gloſſen wie man daſelbs finden / den er ſich bedüncken laſſen es war ihm als einem Superintend: eine groſſe Schande / das er etwas lernen ſolte. Uber ſolche unſer fernere commonifactione, ob er wol ſich damals nicht mercken laſſen und wie in bona charitate von einander geſchieden/ iſt er dermaſſen erzürnt/

zürnet/ das er uns auch lange Zeit kein freundlich Wort zu geſprochen/ hat auch Eren Martino Ildero fürgeworffen/ wir hetten uns zu M. Temmio geſchlagen der were ſein Feindt/ gerade als were es um Temmium zu thun und nicht vielmehr über der armen Kirchen Friede Heil und Wolfart/ hat ſich auch vernemen laſſen/ man hette ihm nicht gönnen wollen mit dem Rectore zu ſtreiten/ ſo wolte ers öffentlich drucken laſſen/ da müſte mans wol leiden. Daher iſts nun geblieben biß uff Annum 98. da kame die Zeitung von Helmſtidt M. Buntings Itinerarium ſey gedruckt/ da ſein allerlei wunderliche und ſeltzame paradoxa in verhanden. Ob nun wol uns dis ſehr frembd fürkommen/ haben wirs doch nicht allerdings gläuben wollen/ biß das umb die Weinachten ein gedrucktes Exemplar ankommen/ darin wir nicht allein ſeine disputationem de ubiquitatet, welche den fürnemlich hie zwiſchen ihm und dem Rectore war getrieben/ ſondern viel ander ſeltzam Ding mehr befunden/ und uns bedüncken laſſen/ das es nicht zu verantworten/ das man ihn nicht ſolte deswegen admoniren.

Wie freundlich/ wie brüderlich/ quanta cum ſubmiſſione & reverentia ſolches geſchehen/ könnet ihr in actis ſelber leſen/ denn ich dasjenige was ich in præſentia Johannis Gebhardi & Martini Ilderi mit ihm reden wollen/ erſtlich concipiret/ daß hierin kein fucus zu beſorgen.

Welcher geſtalt er ſich dabey erzeiget / und uns ſeine confratres nie nicht einiger Antwort würdig geachtet/ den Streit auf die Cantzel gebracht/ da wir uns ſtets gemeſſiget und inne gehalten/ dadurch wir dann verurſachet ſein/ die Sache unſeren Herrn zu referiren/ ſolches alles werdet ihr in den actis, und in andern narrationibus welche ich davon geſtellet/ die auch zum Theil auf der Cantzel abgeleſen/ als die fol. 144. oder anderen Leuten mitgetheilet/ finden.

Darauf dann ein jeglicher der ohn affecten und præjudiciis urtheilen wil/ ſchlieſſen muß und augenſcheinlich befinden/ 1. Wer zu dieſem Streit habe Urſache geben. Denn hätte M. Bunting ſeine paradoxa zu rücke gelaſſen/ wär wol aller Streit verblieben. 2. Ob nicht die Sache der Wichtigkeit/ das man darum einen ſoll zur Rede ſetzen/ voraus weil man befand/ daß von unſerem corpore doctrinæ ſchon aberriret und ὑποτυπώσεως ſanorum verborum nicht wär in acht genommen. 3. Ob wir dann das Rauche ſo ſchon gegen unſeren Superintend: heraus gekehret haben/ wie die Brunſvicenſes Herrn Theologi uns wollen zumeſſen. Dann ob woll nicht ohn daß entlich auch von uns iſt geeifert worden/ iſts doch nicht ehe geſchehen / biß wir durch vielfältiges M. Buntings zunöhtigen dazu gedrungen ſeyn/ daß auch der gemeine Mann unſer Stillſchweigen uns dahin gedeutet/ daß wir keine gute Sache haben müſten/ und ſolches hat entlich auch unſern Bericht heraus gedrungen der darnach iſt abgeleſen worden. 4. Wird man darauf befinden/ an welchem Theil der Mangel geweſen / daß das Feuer nicht intra parietes geblieben /wie das Miniſterium zu Braunſchweig uns dazu vermahnet/ Denn wir habens privatim mit ihm tractiret/ er hats auf die Cantzel bracht/ Wir habens unter uns wollen verhandelen/ er hat uns nicht wollen antworten/ und hätte er noch der Cenſuræ Roſtochienſium pariret wie die ankam/ wäre alles ſopiret und beygelegt absque ſtrepitu und ſonderlichem Aergerniß. Wer hats nu herfürbracht?

Wie man nun geſehen/ daß es anders nicht hat ſeyn wollen/ und bey dem Superintend: nicht zu erhalten / daß er ſich ſein deutlich ſchrifftlich oder mündlich erclärет / iſt dadurch und uf unſer inſtendiges Anhalten ein Erbar Raht verurſacht unſere Antitheſes die in actis fol. 89. zu finden gen Roſtogk zu ſchicken neben ſeinen gedruckten Itinerario, und der Theologen daſelbſt Bidencken darauf zu begeren/ Solches iſt publiciret den 4. Maji, und von uns angenomen/ der Superintend: hat davon proteſtiret/ auch bald darnach damit gen Hannover gezogen / und wie er wieder kommen ſeine Reſolution eingeſchickt/ die ſich mit der Roſtochiſchen cenſur ſeltzam reimet/ darauf auch von uns Predigern / alsbald Antwort iſt geſtellt worden. Und das iſt auch das einige Schreiben welches man von M. Buntinge mit aller Gewalt hat müſſen heraus zwingen/ und er mit ander Leute Hülffe zu wege gebracht / ſonſten hat man weder ſchrifftlich oder mündlich nicht aus ihm bringen können.

Dieweil aber unſere Antwort ihm nicht gefallen/ hat er am Tag Johannis Baptiſtæ eine ungeſtüme Predigt gethan / auch ein Schreiben an den Raht/ darin er begeret uns ein Stillſchweigen zu mandiren/ und weil an S. Johannis Tag in der Nachmittags Predigt ein Gegenbericht geſchehen/ und die Sachen ſich ſehr übel anſehen lieſſen/ Sein wir den 26 Junii ufs Rahthaus gefürdert/ da uns des Super. Supplication fürgeleſen in Gegenwart beyder Räthe und der von Gilden und Gemeine/ und iſt dasmal M. Temmius nach Hildesheim verreiſet geweſen / und als hin und wieder viel geredt war/ hat unter andern der Superintend: M. Temmium in ſeiner Abweſenheit für einen Calviniſten ausgeruffen/ da ich alsbald gebeten habe/ ſolches ad notam zu nehmen und den Superintend: dahin zu halten/ daß er ſolches wie ſichs gebüre über ihn beweiſen müſte/ denn wir keinen Calviniſten im Predig-Amt bey uns leiden wolten/ Hat auch/ da ihm ward fürgehalten/ wo er die propoſitionem aus unſerem Corpore doctrinæ beweiſen wolte/ da er ſetzet/ ſimpliciter credamus Chriſtum non natura tantum ſed perſonam eſſe humanam, Lutherum wollen aus der Formula Concordiæ anziehen/ den ich ihm fürwarff/ daß er anders nicht wäre denn commentum rationis humanæ, die alſo ſchlöſſe. Leib und Seele conſtituiren in andern Menſchen eine Perſon/ ergo etiam in Chriſto. Endlich da man weitläufftig hin und wieder gehandelt/

wurden von den Herrn zween Wege fürgeſchlagen/ Erſtlich das der Superintend: auf unſere Antwort ſich erclärete und von neuen an die acten wiederum verſchickt wurden/ Daenach ob es nicht ein Weg das man ſich nach inhalt dee Roſtochiſchen Cenſur freundlich beſprochen/ Wir uf unſer Seiten nahmen conditiones an/ und achteten füe gut/ daß erſtlich ein colloquium angeſtalt/ und da dann ja die Güte und gütlicher Vertrag entſtünde/ alsdann der ander Weg für die hand genommen würde/ Alſo waed endlich zum colloquio geſchloſſen.

Die Wochen kam M. Temmius zu hauſe und wart ihm von uns andern fürgehalten was ihm M. Bunting fürEhren titel gegeben/ und ufferlegt ſich gebürlich zu verantworten/ daeauf er auch alsbalde ſeine Clage füe dem Rathe angeſtellt/ dabey auch ein Zettel mie iſt überſchickt/ da wir um Befürderung des colloquii gebeten/ welches durch ein Tagezettel uns uff den 10. Auguſti iſt angeſetzet.

Nun. kom ich entlich uffs colloquium, davon ich das gantze Protocoll/ wie das ufen Rathauſe verhanden/ auch wolte haben überſchickt/ es iſt aber von den Heren verſeumet das ichs noch nicht bekommen/ dan die herrn iheer deei hatten ſitzen die da protocolireten und von uns predigern zween/ und iſts uff dem Rathauſe in beiſein der alten Hern. ausgenommen den Syndicum, der nicht damit hat wollen zu thun haben/ geſetzt der Herr Burgermeiſter M. Johan Kercken/ welcher in dieſen Sachen viel gutes gethan und ſich ſonderlich uf des Superintead: Seiten ſehr gebrauchen laſſen/ hat den Anfang zum colloquio gemacht/ und mit vielen ſehnlichen Worten uns ſemplich zum Friede und Einigkeit vermanet/ darauff auch anſenglich der Superintend: und wir daenach uns alles deſſen erboten was wie ſalva veritate & conſcientia könten præſtiren. Iſt darauff die Roſtochiſche cenſur fürgenommen/ und ein Artickel nach dem andern/ und wiewol man ſich zimlich mit einandee geſtoſſen/ ſo iſt man doch den Tag mit unſer groſſen Veewunderung ſo weit kommen/ daß der Superintend: die Roſtochiſche cenſur angenommen/ und nach derſelben Radt die punct und Artickil zu endern und corrigiren ſich erboten/ die darin als neu ungebräuchlich und gefehrlich angezogen werden/ das man den Tag mit allen Artickeln Richtigkeit getroffen/ ausgenommen zwen Punct/ als nemlich von der Ubiquitæt und M. Temmio denn er den für einen Calviniſten geſcholten/ und weils hoch am Tage/ wart von uns gebeten/ zu tractirung ſolcher Puncten einen Tag wieder anzuſetzen/ M. Bunting wolte zwar nicht gern drin willigen und bat man wolte der Sachen abhelffen/ mit dieſen formalibus: Lieben Heen helfft die Händel ab/ ich vergehe für Leide/ und gab für man ſolte einen andern die Hände geben und es dabei bleiben laſſen. Aber wir wolten durchaus nicht dran/ und ſagten/ es müſte ja die Sache mit M. Temmio erſtlich ſeine Richtigkeit bekommen/ der were da öffentlich ausgeruffen/ und da es über ihn könte bewieſen werden/ wolten wir ihn bei uns in Miniſterio nicht leiden/ denn es wart M. Bunting fürgehalten was er für ein Mann wäre/ das er einen Calviniſten wolte die Hand geben/ und ihm für einen collegam halten/ ja wens gleich M. Temmius thun wolte/ ſo wolten wirs doch keines weges geſchehen laſſen ꝛc. Iſt alſo gleichwol dahin geſchloſſen/ daß man folgendes Dienſtages ungefürdert ſolten zuſammen kommen. Diß iſt nun der ander Tag des colloquii, da eeſtlich von der Ubiquität gehandelt wart/ und er erinnert ſeiner eignen ſubſcription unſerem Corpori doctrinæ, da er proprio motu den appendicem geſetzet bey die Formulam Concordiæ, daß ſie ſolte in Sächſiſchen Verſtande angenommen werden/ und wie ſie ſolches gemeinet/ daß zwar die Omnipræſentia nicht verdammet/ ſondern wie Chemnicius in ſeinem Buch de duabus naturis in Chriſto eeden/ die diſputatio davon ſeponiret ſolle werden/ und weil M. Temmii Sache auch daran hieng/ ſintemal er ohne unſer Vorwiſſen und conſens eine diſputationem de Ubiquitate ihm zugeſchickt/ deſſen wir uns kein mal angenommen/ und derowegen auch bey unſeren Actis nicht haben wollen/ iſt ihm fürgehalten Ee ſolte ſeine Gründe und Argumenta fürbringen/ damit er Temmium zum Calviniſten machen wolte. Da hat er nu aus Temmii privato ſcripto etliche Ding herfürgebeacht/ welches ein anſehen als wenn ee eine ſeparationem aut divulſionem naturarum in Chriſto ſtatuirete/ wie ſolches M. Fridericus Petri in ſeinem Schreiben anziehet. Aber Temmius hat darauf geantwortet und ſich ſo erclärel/ daß er nicht mehr hat können aufbringen. Ihm iſt wol geſagt er ſolte mehr fürbringen ſo er etwas hätte/ aber es war nicht mehr verhandē/ und war gleichwol noch nichts darunter daraus man einen Calviniſten machen kan/ Und da wir ihm nicht bald beypflichten wöllen Temmium zu verdammen/ ſagte ee wir heuchelten mit Tem̃io, darauff wir ihm zue Antwort gaben/ er ſolte ſolte nue klerlich beweiſſen/ wie es in ſolchen Fällen ſich in alle wege gebürete/ das Temmius ein Calviniſt weee/ ſo ſolte er erfaren ob wir ihn heucheln wolten/ den wir ihn wegen des ſcripti haet zu reden hetten geſetzt/ das wie aber auf ſein Begehren ihn nicht ſo bald könten verdammen des hetten wir allerlei und ſondeelich dieſe urſachen 1. Es were M. Temmii ſcriptum ein privatum ſcriptum, das nicht gedruckt ſondern ihm allein und wie M. Tem̃ius ſilber zeugete conferendi gratia zugeſchickt were. 2. Das ſich M. Temmius erboten hette/ wie er denn auch that eben in dem colloquio, das er ſolche Phraſes wolte fallen laſſen. ꝛc. ꝛc.

Reliqua adſcribere vix opus eſſe exiſtimo, cum, quæ poſtea geſta ſint, quemque finem habuerit ſcandaloſum certamen, jam antea fuerit explicatum.

FINIS ANTIQUITATUM GOSLARIENSIUM.

EPI-

* * *

EPILOGUS.

ATque hic quidem nos more inertis poetæ, ac in extremo actu languescentis rerum varietate fatigati finem demum volumini in magnam ſatis molem, ut videtur, protracto, imponimus, veriti quippe, ne tam antiquitates, quam Novitates Lectoti propinare videamur, ſi ulterius terminum moveamus. Operæ ne pretium fecerimus, aliorum ſit judicium. Nos certe digna putavimus eccleſiæ noſtræ fata, quæ aliis quoque innoteſcerent. Quantus enim quæſo theſaurus, quam ſufficiens apparatus, ad univerſalem hiſtoriam eccleſiaſticam aliquando ſuppeteret, ſi quævis urbs exemplum noſtrum ſecuta, annales ſuos componi juberet. Et quamvis præſagiat animus, minus mihi defuturos æmulos, qui aut ſuppreſſa hæc meletemata mallent, aut certe ea pro virili ſua parte arrodant: Solabitur tamen me propoſiti ratio, de qua licet mihi fructum uberrimum ad conſcientiam meam referre. Quin in lucri parte id videbitur ponendum, cum non vitiorum, ſed virtutis comes invidia eſſe ſoleat. Quam fidem mihi haberi velim, in præfatione dixi. Id certe aſſerere poſſum, nihil a me ſcriptum eſſe, cujus non vel auctores ſatis idoneos, vel ipſas literas publicas (diplomata vocant) teſtes habuerim. Earum multas operi inſerui, ex aliis excerpta tantum dedi, plures plane omiſi, ne ad moleſtas micrologias hiſtorico indigniſſimas[*] me demittere cogerer. Equidem me aliquando dormitaſſe negare non auſim, certe enim humanæ ſortis viderer immemor, ſi me ab erroribus plane immunem jactarem. Velim tamen perſvaſum ſit Lectori, non non me errorum meorum tantum eſſe patronum, ut eos, modeſte monitus, expurgare ſim dubitaturus. Ceterum in portu jam conſtitutus vela demum contraho, ſuſpenſaque votiva tabula.

TIBI.
DEO. SOSPITATORI.
UNI. IN. TRIBUS. PERSONIS. NUMINI.
ADIVTORIO. MEO CERTISSIMO.
PRO.
VIRIBVS. INDIGNO. MIHI. CONCESSIS.
VALETUDINE SERVATA.
OMNIBUSQUE. TEMPESTATIBUS.
POTENTI. NVTV.
DISSIPATIS.
IMMORTALES. PERSOLVO. GRATIAS.
INQUE. REI. MEMORIAM.
HOC. QUICQUID. ETS
L. M. Q. P.
BENEDICAM. DOMINUM. IN. OMNI.
TEMPORE,
SEMPER. LAUS. EJUS. IN. ORE. MEO.
Pſ. XXXIV, 1.

(*) *Vid. quæ de Guicciardino Boccalin. relat. 6. ex Parnaſſ. p. 20. & de annaliſtis Colmarienſibus notat. Voſſ. c. 11. de arte hiſt. p. 66. & l. 2. de hiſt. Latin. c. 60. p. 484. & conf. Lucian. πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. p. 396. tom. 2. opp.*

AVCTARIVM

AD

LIBRVM VI.

De rebus ab ineunte ſeculo XVII. ad annum MDCXLVIII. geſtis.

Lectori hiſtoriarum amanti

S.

CUm ſeculo decimo ſeptimo Antiquitates quoque noſtras abrumpi oportuit, quod inſtituti ratio id quodammodo videbatur poſtulare. Attamen ne, quæ tempore turbulentiſſimo, hoc eſt, a ſeculi iſtius decurſu ad pacem Weſtphalicam Goslariæ noſtræ contigerunt, plane ignores placuit Auctarium hoc adjicere, ac per lancem veluti ſaturam præcipua hujus recentioris hiſtoriæ momenta attingere, additis tamen ſubinde monumentis, ſi quando id opus videbitur. His itaque utere Lector, & Vale.

Auctarium ad Lib. VI.

Anni Chriſti 1603.

Cult' divinus in Capella S. Catharinæ cōſtituitur.

CAnonici Montis S. Petri, qui adhuc integrum ferme ſeculū eccleſia ſua orbi, in baſilica SS. Simoois & Judæ locum plerumq; inveneraot, jam hoc anno in Capella S. Catharinæ, quam dudum filiæ loco habuerant, ſacra ritu evangelico habere cœperunt. Id quod teſtatur inſcriptio in hac æde ante paucos adhuc annos conſpicua, quam, quia nunc deleta eſt, dignum putavi, quæ hic integra appareret:

Anno MDCIII in die Bartholomæi Apoſtoli inchoata ſunt divina in hoc templo Cathariniano, Deo auſpice & permiſſu ampliſſimi hujus urbis *Senatus* ad modum Auguſtanæ Confeſſionis, unanimique voto Dominorum Capitularium Montis S. Petri pro tempore exiſtentium, nempe horum: Vt Domini Wilhelmi Schuttens, Senioris, Domini Antonii Poeks, SubSenioris, Domini Johannis ab Uslers, J. V. D. & Domini Georgii Papæ, quod & divina favente gratia inpoſterum ita conſummabunt. Deus Opt. Max. confirmet per gratiam *Spiritus* ſancti, quod operatus eſt in nobis Amen.

1608. *ſq.*

Huberi vita & errores.

Acta Huberi Tubing 1597

Oſiandr. cent. 16. hiſt. eccleſ lib. 4. c. 45 p. 1090. ſq.

Jo. Maurit. conc. funebr. Hubero habit. Goſl. 1624.

Fac. Theol Witteb. Gründl. Widerleg. der ſchmäh- Karten *Huberi.*

Fecht. part. 6. ep. theol. 47. p. 756. ep. 48. p. 757. epiſt. 49. p. 758. ep. 50. p. 759. part. 7. ep. 25. p. 809.

D. Samuel Hubetus infauſto dogmate de univerlalitate electionis plus ſatis famoſus, exul Goſlariæ receptus eſt. Fuit is domo Bernas, gente Helvetius ac initio Reformatorum addictus eccleſiæ, apud quos & ſacro munere Burgdorfii lo agro Berneoſi aliquandiu functus eſt. At ab hac ecclefis mox cœpit abborrere, cum perlectis colloquii Mompelgardenſis actis in Bezæ ac collegarum aſſertiunes de partlcularitate meritl Chriſti, de promiſſioibus Evangelil oon niſi ad electos ſpectantibus, de abloluto teprobationis decreto, deque exteouata baptiſml ad regenerationem utilitate, aliasque hujus generis plures incideret. Eas enim cum jam Petri Huberl Parentis exemplo dudum vocaverat io dubium, tum accedeote maturiore judlcio adeo cœpit averſari, ut Senatum Bernenſem monuerit, caveret, ne tam horrida doctrioa in Bernenſi ditiooe ageret radices. Protinus cum Hubero commiſſi Abrahamus Muſculus, Grynaeua & Jezlerus, præcipui Theologi Bernatenſium, inter quos cum acriter aliquandiu eſſet certatum, neutraque pars cedere vellet, Huberus Senatus Conſulto (a. c. 1587.) muoere exuitur, in vioculisque per aliquod tempus habetur. Dimiſſus tamen ibertatique paulo poſt reſtitutus in Wurtenbergenſem Ducatum ſe confert, publiceqoe inter Evangelicos nomen profeſſua, munus ſacrum Dereodingæ haut procul Tubioga impetrat. Uſus porro occaſione ſæpius Tubingam ſe contulit, ibique diſputationibus cootra Calvinianos inſtitutis tam mature Theologorum ſibi favorem conciliavit, ut eorum præcipue commendatione Wittebergæ ejus ratio haberetur. Accerſitus enim ad profeſſionem theologicam obeundam magna cum laude ibi docuit, controverſiisque Calvinianis, quæ tum maxime gliſcebant, navans operam ingens ſibi nomeo comparavit. Sed accidit Hubero, quod ſtultis eveoire poëta dicit, qui dum vitant vitia, in contraria currunt. Dum enim a Reformatorum dogmatibus abhorret, eorumque ſententiam de prædeſtioatione refutaodsm ſumit, ipſe in cootrarium iocidit errorem, ut electiooem ad ſolos filioa Dei ſpectantem ad omoes in univerſum hominaa etiam eos, qui damoantur, extenderet, ioſuper habito illo Chriſti dicto: *Multi vocati, pauci electi.* Hunc errorem, quem tacitus ipſe diu ſecum verſaverat, ac in Wurteobergenſi ducatu vivens, jam locutionibus quibusdam incommodis prodiderat, Wittenbergæ demum ſparſit, idque tam occulte, ut & Doctoris Theologi honorem impetraret, licet theologi de ejus ſinceritate jam lubdubltare cœpiſſent. Deniqueaudacior factus, cum ſententiam ſuam paulo fidentius præ ſe ſerret, incredibile Theologorum Wittebergenſium odium incurrir. Certatim enim omnes contra illum ſtringentes calamum, manifeſto hominem hæreſeos poſtolarunt, eoque rem adduxerunt, ut (a. c. 1595.) Principis edicto primum a cathedræ academicæ aditu prohiberetur, mox ipſa Saxonia excluderetur, non recipiendus unquam niſi reſipiſceret. Huberus igitur omnis conſilii inops, ac per inferiorem Saxonlam exul vagatus, ubique cauſæ ſuæ patronos fruſtra quæſivit, mox in ſuperiorem Germaniam abiens cum Theologis Wurtenbergeoſibus vice plus ſimplici de dogmate ſuo contulit, irrito ſemper conſilio, cum, ut ab errore diſcederet, oullis ſe precibus flecti pateretur. Ioterjecto tempore Spiram cum familia ſe contulit, ubi tamen non diu perſtitit, cum theologia quippe colliſus, quos Calviniſmi inſimulaverat. Reverſus igitur in inferiorem Saxoniam Goslariæ ſedem ſibi figere cœpit, conoivente miniſterio & optimi viri miſerto. Fidem tamen dare juſſus eſt, ſe quamdiu Goslariæ verſaretur de dogmate ſuo nihil, aut ſcriptis, aut ore propalaturum. Converſus igitur ad alia Bellarminum ſuſcepit refutandum, Goalariæque perfecit opus erudiciſſimum, quod Anti Bellarminum inſcripſit, aliquot tomis editum Goſl. 1608. in fol. ſingulis tomis ſioguiæ præfixæ ſunt dedicationes

Goslariæ locum invenit.

ad

ad eos, a quibus fuerat aliquo munuſculo auctus. E quibus præcipue laudanda Friderici Vlrici Ducis Brunſvicenſis munificentia, qui ei, quamdiu Goslariæ ac in vicinia verſabatur, de præbenda e monaſterio Richenbergenſi proſpici juſſerat. Lites tum gliſcebant inter Senatum & Miniſterium ob Judæos, eodem anno intra mœnia receptos, cum adhuc extra pomæria habitaſſent. Auſi igitur ſunt nonnulli in odiũ miniſterii totum hoc Collegium occultæ cum Hubero colluſionis arguerent, quod tanto conſenſu negarunt eccleſiaſticæ, ut & ſcriptis ſe defenderent. Extat ſiquidem.

Tractätlein
Von der
Ewigen Göttl. Gnadenwahl

Nach der Richt-ſchnur Göttl. Worts/ des Chriſtl. *Concordien*-Buchs/ und der Sächſiſchen *Viſitation*, ordentlich und verſtändtlich in Frag und Antwort / zu treuhertziger Warnung für Calviniſchen and Huberiſchen Irrwegen/ in dieſem Articulo geſtellt

Von

M. HENRICO TEMMIO,

Der Kirchen Gottes in der Käyſ. freyen Reichs-ſtadt Goßlar bey S. Stephan Paſtore Primario:

Mit angehengter kurtzer Bekäntniß reiner Lutheriſcher Lehr/ von der Perſon Chriſti/ dem H. Abendmahl/ und dem *Exorciſmo* bey der H. Tauffe. Goßlar anno 1613. 4.

E quo elegantiſſimo libro præfationem acta Huberiana illuſtrantem hic integram exſcribimus:

Lectori pio, candido & benevolo,
novi anni ingreſſum, progreſſum, egreſſum
ψυχῆθεν precatur
M. HENRICUS TEMMIUS.

CHriſtlicher / Guthertziger / Günſtiger Leſer/ als man für fünff Jahren/ auff inſtendige / ſchrifftliche interceſſion fürnemer gelehrter Leute / D. Samuelem Huberum dieſes Orts eingenommen / ſeinen Antibellarminum vollend zu verfertigen / und durch den Druck zu publicirem/ hat er ſich unter ſeiner eigenen Hand und Siegel/ gegen unſer Miniſterium reverſiret / ſeine alte Controverſiam de univerſali Electione, bey uns nicht wieder rege zu machen/ ſondern dirſelbigen judicio Dei & Eccleſiæ heim zuſtellen / und ſich rühlich und friedlich zu halten.

So lang nun ſolchs geſchehen / haben wir auch in ſeinem langwirigen Exilio und elenden betrübten Zuſtande gegen ihn und die Seinigen / hertzliches erbarmen / Freundligkeit / Demuth / Sanfftmuth und Gedult / wie rechtſchaffenen Chriſten gebüret / im Werck und der That ſehen laſſen / und ihnen allerley vermögliche Ehrendienſte und Beförderung / Schrifftlich / Mündlich und Uhrthätlich / (ohn Ruhm zu melden) erzeigt und bewieſen: Zu voraus, weil D. Huberus ſich in einem zu Halle und alhie gedruckten Schreiben / öffentlich erboten / ſich des Worts Erwehlen / in dieſem Streit wol zu begeben / ꝛc. Und wir auch mit Freuden vernommen / daß etliche friedfertige / fürnehme Theologi ſich bemühen wolten / vermittels Göttlicher Hülff / den langwirigen Streit / zwiſchen dem Herrn D. Hubero und ſeinen Gegentheil / auff gewiſſe conditiones und maſſe zu entſcheiden / warumb wir dann auch haben können geſchehen laſſen / daß vielgemelter Dn. Doctor, in der Dedication des ſechſten Theils ſeines Antibellarmini, die narrationem hiſtoricam, de occaſione ſuæ annoſæ controverſiæ, inſeriret und ans Licht gebracht.

Nachdem wir aber aus glaubwürdigen Bericht vernommen / welcher geſtalt wir Prediger hin und wieder / nicht allein in die beſchwerliche verdacht gezogen / ſondern auch öffentlich ausgeſchrien werden / als ſolten wir von unſer Formula concordiæ (welcher wir für dieſem almit einander wol bedechtlich unterſchrieben) abgetreten / und gäntzlich des D. Huberi Meinung zu gefallen ſein / deſſen denn auch unſere ſtudirende Kinder entgellen würden. Zudem auch leider alzu wahr / daß er ſeinem gegebenen Revers zuwieder / da er etwa Lufft gefült / nicht allein bei unſern Bürgern und eingepfarten / ſondern auch drauſſen bey Adelichen und unadelichen Mans und Weibs-Perſonen / ſeine Sache weidlich geſchmückt / und alle diejenigen / ſo eine allgemeine ungegründete Gnadenwahl nicht approbiren und gutheiſſen wollen / ſeiner alten Art und Gewonheit nach / für Calviniſten / wieder ſein Gewiſſen und die befindliche Warheit / calumnioſe angeben / und allenthalben verdechtig gemacht / auch ſich unterſtanden ein Buch / darinnen ſein altes Lied / von der allgemeinen Gnadenwahl augenſcheinlich befunden / allhier durch den Druck zu publiciren und auszubreiten. So hat mir / als Primario dieſer löblichen Luteriſchen Kirchen Paſtori, keines weges gebüren wollen / ſolche gefehrliche ſuſpicion und Nachrede auf mir erſitzen zu laſſen und auch ſolchem ſeinem freventlichen und gefehrlichen Intent nach zu ſehen / ſondern hab es meiner Ehren und guten Gewiſſens Nohturfft zu ſeyn erachtet / mich eines ſolchen unleidlichen Argwohn und Mißverſtands gäntzlich zu entbrechen / und meine anbefohlene Schäflein für irriger Lehre getreulich zu warnen. Inmaſſen ich auch vor 23 Jaren faſt umb derſelbigen Urſachen willen meine allhie in der Marckt Kirchen Anno 1590. den 20. Novembr. öffentlich gehaltene Predigte / vom Hochwürdigen Abendmal des HErrn habe drucken laſſen / und der Rechtgläubigen Lutheriſchen Kirchen Urtheil untergeben.

Habe derwegen dieſen hohen Artickul von der ewigen Gnadenwahl (von welchen ein weitberühmter Theologus für Zeiten bekandte / daß ihm keiner unter allen ſo ſchwer zu verſtehen und zu erklären ankommen wäre / als eben derſelbige) mit Ernſt für die Hand genommen / mit Fleiß durchleſen und wol

erwogen / der orthodoxorum, ſonderlich des Herrn D. Chemnitii und D. Hunnii p. m. und anderer rechtgläubiger Theologorum ſcripta, die nehern Formulam concordiæ, und die Sachſiſche Viſitations Artickul/ neben der H. göttlichen Schrifft/ und aus denſelbigen dieſem hohen und ſchweren Artickul in der Furcht des HErrn je länger je tieffer nachgedacht / und endlich durch Erleuchtung und Handreichung des wehrten H. Geiſtes ſo viel befunden und erkläret / daß die ſcheinliche Conſequentiæ und Folgereien D. Huberi, pro aſſertione Electionis ſuæ Univerſalis, den Stich nicht halten werden noch wollen.

Damit ich aber durch Gottes Gnade der Sachen umb ſo viel deſto mehr / nicht allein für meine Perſon / müchte gewiß ſeyn / ſondern auch meinen anbefohlenen Pfarkindern und andern gottliebenden frommen Hertzen den Grund ihrer Seeligkeit in dieſem wunderſamen hochtröſtlichen Geheimnis recht und richtig zeigen und zu erkennen geben / hab ich die Lehr von der ewigen göttlichen Gnadenwahl in acht Predigten (deren D Huberus ſelbſt etliche mit angehöret) an meinem beſtimpten Ort/ neulich verruckter Zeit / ordentlich und ausführlich erkläret.

Und damit meines Glaubens Bekändniß von dieſem Artickul männiglich müchte offenbahr und für Augen ſeyn/ auch in der Kürtze durchleſen / bald eingenommen und wol verſtanden werden/ habe ich dis kleine Tractätlein aus obgedachten meinen Predigten zuſammen gezogen/ in deutliche und verſtändliche Frage und Antwort geſtellet / und ſolches der Kirchen Gottes hiemit wolmeintlich communiciren wollen / mit freundlicher hochfleißiger Bitte/ der gutherzige Leſer ſolchs im beſten auffnemen / verſtehen und deuten müchte / auch wiſſen daß ich mich in allegatione Form. Concord. des Exemplaris gebraucht habe / welches Anno 1582. bey Lebzeiten und Anweſen Dn. D. Thimothæi Kirchneri dozumal Profeſſoris Theologiæ zu Heidelberg / wie auch des Exemplaris Sächſiſcher Viſitation, welches Anno 1599. zu Leiptzig / und dann des Buchs D. Hunnii de provideotia & prædeſtinatione, welches Francoſurti Anno 1603. iſt gedruckt worden.

Damit thue ich mich und den gutherzigen Leſer / zuſampt alle den Unſerigen / in den Gnadenſchirm des Allerhöchſten / zu beſtendiger Leibes und der Seelen Wolfart getreulich empfelen. Geben aus Goßlar/ in Feſto Trium Regum, Anno nach unſers Seligmachers JEſu Chriſti leiblicher Geburt/1613.

Quid? quod ad amoliendam a ſe Huberianiſmi ſuſpicionem eccleſiaſtæ raro cum illo verſati ſunt, eumque ad ſacram eochariſtiam admittere noluerint. Quo factum eſt, ut in Senatu patronos inveniret, qui adhibita in conſilium facultate theologica, eccleſiaſtas ut admitterent eum, juſſerunt. Interjecto tempore Huberus, relicta Goslaria, Halæ Saxonum & Erfurti aliquandiu domicilium conſtituit, multisque demum jactatus calamitatibus Oſtervicum ad generum ſe contulit, ubi tanquam in portu conſtitutus extremam ſenectutis ſuæ particulam ſatis tranquille exegit, diemque obiit ſupremum anno 1624. die 25. Martii anno ætatis ſeptuageſimo ſeptimo, inſigni concione funebri ornatus a Johanne Mauritio, Paſtore Oſtervicenſi, quæ prelum quoque ſubiit. Gosl. 1624. 4. Hic finis fuit D. Samuelis Huberi, qui a theologis, ut ex eorum epiſtolis apparet multa tulit ſatis neſanda, cum tamen verbis magis, quam ſenſu errare nonnullis videatur. Controverſia vero, quam movit, demum una cum ſuo auctore expiravit, quemadmodum augurio minus vano ſuſpicatus fuerat Lucas Oſiander, in recenſenda Huberi hiſtoria diligentiſſimos, licet & ipſe odium ſuum non obſcure prodat.

A. C.

1610.

Judæi intra civitatem admiſſi.

Annal. Goſl. MSC.

Judæi, qui adhuc extra urbem habitaverant intra mœnia recepti ſunt, non ſine inſigni eccleſiaſtarum dolore, qui ſe inconſultis Synagogam iis concedi ægre admodum ferebant.

1613.
1614.
1615.

Goslarienſes ſe de ſuſpicione Calviniſmi purgant.

His annis gravem Goslaria ſuſpicionem incurrit, ac ſi relicta poſt tergum religione Evangelica Crypto-Calviniſmo faveret. Inprimis hac in re fama M. Eliæ Jani, Numburgenſis, Diaconi SS. Coſmæ & Damiani, laborabat qui ipſa purificationis Mariæ feſtivitate explicaturus textum *Malachiæ* IV. de purificatione filiorum Levi ita fuerat locutus, ut univerſali Chriſti merito detraxiſſe nonnulla putaretur. Licet igitur paulo poſt ita ſua interpretaretur Janus, ut de ejus orthodoxia non amplius videretur dubitandum, jam ſuperioribus tamen annis ſiniſtrior hæc fama de Miniſterio noſtro ita percrebuerat, ut Senatus Apologiam quandam ipſis Calendis Januarii MDCXIII. e ſuggeſtibus ſingulis prælegendam curaret. Si conjecturæ locus eſt, hæc in vulgus ſparſerat Samuel Huberus, quippe qui omnes a ſuo dogmate abhorrentes Calviniſmi reos egiſſe fertur, ſiquidem eandem notam Spirenſibus quoque ac Wurtenbergenſibus Theologis inurere eum voluiſſe, auctor eſt Oſiander. Ne tamen diutius ſermones hi ſiniſtri viciniam pervaderent, Miniſterium eccleſiaſticum non modo interprete Henrico Temmio confeſſionem ſuam de perſona Chriſti, de S. Cœna, deq; exorciſmo publicavit, verum etiam communi conſenſu hanc confeſſionem in corpus doctrinæ Goslarienſe retulit:

Oſiandr. l. c.

Confeſſio Goslarienſis de Calviniſmo.

THeodorus Beza, poſtquam in Calvini locum ſucceſſit, acceptavit etiam & acriter propugnavit illud anteceſſoris ſui commentum de arcano & quidem abſoluto Dei decreto, damnandi maximam & ſalvandi minimam generis humani partem ſine ullo vel impœnitentiæ, vel in-

incredulitatis, vel pœnitentiæ & fidei reſpectu: neque hoc tantum, ſed ut error ſolet eſſe fœcundiſſimus, deinceps in colloquio Mompelgartenſi anno poſt editam formulæ concordiam ſexto, eo quoque dementiæ prolapſus eſt, ut palam contra Orthodoxos proclamare non ſit veritus:

Certe nobis intolerabilis vox veſtra viſa eſt, Chriſtum eſſe mortuum pro damnatis fol. 514. Et in reſpon. 2. ad acta colloquii p. 221. Iterum dico & coram tota eccleſia profiteor, Falſum, blaſphemum, impium eſſe dicere, Chriſtum, quod ad Dei conſilium attinet, ſive quoad effectum non minus pro damnatorum peccatis paſſum, crucifixum, mortuum eſſe, & ſatisfeciſſe, quam pro peccatis Petri, Pauli & aliorum Sanctorum in hanc ſententiam Bezæ pedibus poſtea iverunt, eamque mordicus defenderunt Grynæus, Toſſanus, Paraeus, Piſcator ceterique gentis Calvinianæ complices.

Etſi vero horribile & blaſphemum illud paradoxum Bezæ & aſſeclarum ſuorum quodammodo & quidem generaliter improbatum & rejectum eſt, in libris noſtris ſymbolicis, (quibus nos omnes & ſinguli fidem religioſe & perpetuo ſervandam dedimus) in Catechiſmo Lutheri parvo, articulo de redemtione: In Auguſt. Confeſſ. art. tertio: & in noſtra Confeſſionis formula articulis de juſtitia fidei & prædeſtinatione: Ut tamen a nobis & tota eccleſia noſtra Calvinianiſmi ſuſpicionem profligemus & eliderem us; Controverſia nimirum hac in timore Domini probe deliberata, viſum fuit etiam in ſpecie & diſerte errorem, vel potius furorem iſtum Bezanum (benevolentiſſimam Dei Patris erga omnes miſeros peccatores Voluntatem, & Univerſale Chriſti meritum atque adeo Fidei & Salutis noſtræ fundamenta enervantem & tantum non evertentem) quam breviſſime refellere & refutare, idque primum hiſce luculentiſſimis S. Scripturæ teſtimoniis:

1. Jo. II. *Chriſtus eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non autem pro noſtris tantum* (id eſt electorum & fidelium) *ſed & pro totius mundi peccatis.*

Rom. V. *Chriſtus mortuus eſt pro impiis* v. 6. *pro nobis peccatoribus* v. 8. *cum inimici eſſemus.* v. 10.

Rom. XIV. *Ne cibo tu illum perdas, pro quo Chriſtus mortuus eſt.*

1. Cor. VIII. *Peribit frater infirmus in tua ſcientia propter quem Chriſtus fuit mortuus.*

2. Petr. II. *Pſeudo prophetæ & falſi doctores, Dominum, qui illos mercatus eſt, abnegantes, accerſunt ſibi ipſis celerem interitum.*

Hebr. X. *Quanto prioribus afficietur ſuppliciis, qui filium Dei conculcaverit, & ſanguinem teſtamenti, ceu rem profanam habuerit, per quem fuerat ſanctificatus.*

Deinde hiſce argumentis pauciſſimis:

Si Chriſtus tantum pro Electis & non etiam pro Reprobis paſſus eſt & mortuus; tum hæc ſequentur abſurda theologica:

1. Impios, ob incredulitatem, vel propter Chriſti & Evangelii contemtum & rejectionem immerito damnari. Quomodo enim per incredulitatem dici poſſunt Chriſtum rejeciſſe ii, pro quibus Chriſtus neque paſſus, neque mortuus eſt, ac proinde nihil quicquam eos attinet, cum ſuo merito, a quo ſunt excluſi.

2. Deum eſſe Archihypocritam, qui Meritum filii per prædicationem evangelii offerri curet reprobis, pro quibus tamen ipſe non ſit mortuus.

3. Deum eſſe προσωπολήπτην, qui tantum electis filium ſuum redemtorem deſtinaverit, reprobis vero arcano & abſoluto quodam odio redemtionis beneficium denegarit.

4. Nemo hominum de ſua ſalute certus eſſe poterit, cum ex particulari Electorum redemtione (qvam Calviniani fingunt) certo concludere & ſcire non poſſit, Chriſtum pro ſe quoque eſſe mortuum.

Deprehenſa itaque blaſphemi illius dogmatis hoſtium gratiæ vanitate coram majeſtate divina & univerſa eccleſia ipſius orthodoxa ex animo palam profitemur, & hiſce manibus noſtris ſubſcriptis liquido atteſtamur, quod firmiter credamus, & publice etiamnum doceamus, & conſtanter quoque

inpo-

A. C. inpoſterum per Dei gratiam docturi ſimus, Chriſtum ſangvine ſuo effuſo ſufficienter & efficienter ſatisfeciſſe non pro Electis & credentibus tantum, ſed etiam pro reprobis & ſua culpa pereuntibus, atque ita omnibus in univerſum hominibus merito ſuo vere & realiter acquiſiviſſe ſalutem, quamvis non omnes illam ſibi per fidem (divinitus per verbum & ſacramenta in illis accendendam & confirmandam) applicent, eademque efficaciter fruantur. Damnamus itaque, deteſtamur, atque per anathematiſmum expreſſe rejicimus horrendum illud Bezæ paradoxum, nec divina ope, quoad vixerimus patiemur, ut vel nobis, vel ulli Auditorum noſtrorum illud ipſum, vel aliud quippiam ejusmodi dogma Corpori doctrinæ noſtræ γνησίως Lutherano diſſentaneum affricetur. Dominus Jeſus conſervet nos usque ad finem in Orthodoxa Verbi ſui Veritate & profeſſione Amen. Scriptum Anno poſt incarnatum Chriſtum 1615.

M. Henricus Temmius.
Paſtor ad S.Stephani.
Simon Struvius ad S. Jacobum.
Paſtor & Senior.

Etſi nimis verum & omnino deplorandum eſt, maximam partem generis humani per peccatum perditi, gratiam in Chriſto unico Redemptore promiſſam & ejus immeritisſima paſſione ac morte tanquam λύτρῳ unice ſufficiente partam ac pleniſſime reſtitutam nefarie ac petulanter abjicere, adeoque amittere: tamen indigniſſimo hoc eventu jure neglecto, manifeſtum hoc & meridiana luce clarius, Verbum de Vniverſali gratia recte firmiter retinemus, S. Pauli votum Epheſ. 3, v. 18. etiam in nobis impleri a Dno petentes atque optantes, ἵνα καταλάβωμεθα σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος; &c. Videmus enim in iſta contemplatione neminem nimium eſſe poſſe, cum alibi ubique nimium facile ſit labi. DNS. JESUS in pia hac & vera ſententia nos unanimes conſtanter ſervet ob nominis ſui æternam gloriam amen.

Martinus Baremius Paſtor
ad SS.Coſmæ & Damiani
&c. &c. &c.

1617. D. 7. Auguſti anno ætatis LXIII. obiit
M.Henr. M. Heoricus Temmius Huxarienſis Gos-
Temmii larienſis eccleſiæ a Buntingii diſceſſu Vice-
obitus ſuperinteodens Paſtor S. Stephani & Syn-
notatu ſcholarcha, de cujus eruditiooe ſupra quæ-
digniſſi- dam diximus. Ioptimis ootatu dignum
mus. eſt, virum huoc tam certo augurio mor-
M. Gebh. tem ſibi inſtare vidiſſe, ut id multis prædi-
in vita ceret. Feſto anounciationis Mariæ publi-
M. H. ce e ſuggeſtu dixit, hunc annum ſibi vitæ
Temmii. ultimum futurum. Cumque paulo poſt more conſueto examini Scholaſtico intereſſet, habita oratione profeſſus eſt, extremum hoc eſſe examen, cui ipſe intereſſet. Denique cum paulo ante mortem una cum familia ſacra euchariſtia eſſet uſus, domi cum ſuis pranſus repetiit quaſi illa Chriſti:
Marc. XIV, 25. *dico vobis, quod non bibam de hoc germine vitis usq; in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.* Nec multo poſt, deſtinato ſibi in æde S. Stephani conditorio apoplexia correptus ad cœleſtia illa ac æteroa gaudia migravit. Epitaphium quod ſibi ipſe vivus fecit lapidique iocidendum curavit, ita ſe habet.

: יְהֹוָה צִדְקֵנוּ

Eſt mors certa, incerta dies, incertior hora,
Ergo mihi hunc cippum cura lecare fuit.
Omnibus ut conſtet, tua quod mihi vulnera, Chriſte,
In varia fuerint ſpesque ſalusque cruce.
Te colui vivus, tua dogmata ſumq; profeſſus
Queis in agone mea eſt conſolidanda fides.
Hinc mihi, Majores Humili Tribuentur Honores, (*)
Amplior & merces fulgida in arce poli.
Ah, pie Chriſte, veni, quin non meliora ſequentur
Tempora in hoc ævo: Chriſte benigne veni.

Ceterum de præſago hujus viri animo loquitur etiam M. Johaones Nendorffius in carmioe lugubri, ex quo pauca excribam:

Occidit at, ſero quamvis dignisſimus ævo:
Quod fore præſago dixerat ore nimis.
Fallor, an & noſtro ſunt praſcia corda futuri
Tempore, cum ſacra cognitione rei?
Quicquid ſeptenum novies ſibi fata minantem **
Scivit & haut hili fecit, ut extimuit.
Sic faciunt, quorum ſunt pectora freta ſupremo
Præſidio, quos & ſpes alit intus ovans. &c.

* *Majuscula litera nominis indices, M. Henricus Temmius Huxarienſis.*

** *Alludit ad annum ætatis 63. quem, quia e ſeptenario ac novenario numeris in ſe multiplicatis reſultat, climactericum magnum & decretorium κὴ ἐξοχὴν vitæ annum vocarunt veteres. Vide Cenſorin. de die natali cap. 14.*

Geminum

A. C.

Geminum ferme exemplum, quod jam ante fuerat memorandum, apud nos celebratur, Johannis Molleri, Eccleſiaſtæ Franckenbergenſis, qui annum MDLXXXI. vitæ ſuæ ultimum fore rationibus mathematicis edoctus Weſſellam ad Nettam conceſſit, ſororibus ſuis ultimum dicturus vale. Domum vero rediturus in Netta ſuffocatus periit.

1620.
Joh. ab Uslar Gosl. Abb. Marienthal. electus.
Meib. Chron. Marient. p. 282. tom. 3 rer. Germ.

Floruit Johannes ab Uslar, ex nobili patritiaque apud Goslarism urbem Imperialem familia natus, qui hoc ipſo anno ſubtracto Johanne Zunfftio Abbas Cœnobii Marienthalenſis eſt conſtitutus. Henricus Meibomius Poëta & Hiſtoricus in Academia Julia, qui novos ei honores luculento carmine gratulatus eſt, Chronico quoque ſuo Marienthalenſi hoc ejus elogium inſeruit: *Bonis literis & diſciplinis ab ineunte ſtatim ætate imbutus, juri civili eam navavit operam, ut plurimos alios longo poſt ſe intervallo relinquere videretur. Innotuit itaq; mature aulæ Ducum Brunſvicenſium, in conſiliariorum numerum adoptatus: fidemq; ſuam in eo munere illuſtriſſimæ familiæ ita per annos fere XLV. probavit, ut nec frigus in eo ipſum afflaret, & æque ſummis atque imis gratus haberetur, atque acceptus, quod difficillimum eſt in aulica dignitate conſtitutis ab omnibus obtinere. Ut vero demum poſt exantlatos labores maximos etiam aliquando & quietem indipiſceretur, commendante Principe in Abbatem Vallis Mariæ electus & a Principe confirmatus eſt.*

1621. 1622.
Æruscatorum nequitia.
Schmid. Chron. Zwick. part. 2. p. 474. 486. G. Reſt. Kipper u. Wipper Spiegel. *Æg. Strauch. Contin. Sleid. de ſummis Imp. p. 543*

Annos hos nobis turbulentiſſimos fecere æruſcatorum nequiſſimæ artes & illud triſte in publicum monetstium malum, quod ſe bellorum tricennalium initiis miſcuit. Dici non poteſt, quanta ubique rerum omnium confuſio peſtilentiſſimos hominum ejusmodi coostus ſecuta ſit. Valore enim monetæ in tantum ubique elevato, ut nummi Imperialis valor nonnullis in locis XVI. floreoos æquaret, adulteratores monetarum antiqui commatis pecuniam cœpetuot redimere, novumq; monetæ genus cudere, quod nec materia, nec pondere ſatis erat genuinum. Apud nos præcipue nota tum erant minoris monetæ genera, quæ patrio ſermone Schreckenberger / Goslariſche Baater-Groſchen itemque Schnurren audiebant, quæ tam mali erant commatis, ut nihil amplius valerent, nec quicquam alimentorum iis egeni poſſent coemere. Cum igitur incredibilis annonæ caritas urgeret, extremumque caſum adſtruxiſſe fortuna videretur: eo demum nonnullos adduxit deſperatio, ut facto tumultu ditiſſimorum æruſcatotum domos invaderent, partasque tot annorum fraudibus opes uno impetu diriperent. Eodem furore Judæos aggreſſi eorumque domos depopulati inopiam ſuam ſolati ſunt, tantaque fuit in urbe trepidatio, ut res ad arma ventura videretur. At virum tunc ſe præſtitit Wilhelmus de Muderspach, Patritius Goslatienſis & Tribunus plebis, qui una cum filiis ac ſaniore civium parte adverſus ſeditioſos prodiit, tantaque animi magnitudine eos aggreſſus eſt, ut, ingenti pavore concuſſi, dilaberentur, domum que ſinguli redirent. Captis ergo iis, qui nunc ſeditionis faces tubæque fuiſſe putabantur, & in vincula conjectis, tumultus conquievit, inprimis cum Ampliſſimus Senatus edictum affigendum ſtatim curaret, quo rejectis oovis monetis Imperialis ad antiquum valorem revocaretur, egeni que ſatis de victu ac annona proſpiceretur. Speciales quasdam circumſtantias, quas deductio Muderspachiana MSC. prodit, familiarum quarundam revetentia me jubet tacere.

Tumultus inde Goslariæ excitatus.
Annales Gosl MSC. *Deduct. Mudersp. MSC.*

A. C.
J. Weinr. Warnung *Gosl 1622.*

1625.
Peſtis Goslariã depopulatur.
Annales Gosl. MSC. *Faſciculo ſcriptorũ Medicorum Gosl. de peſte 1625. ſq.*

Nihil hoc anno triſtius turbulentiusque poteſt excogitari. Præterquam enim quod Civitatem etiamnum affligeret inopia, in quam paulo ante æruſcatorum nequitia adducta fuerat, tanta mox ſecuta eſt peſtis, tamque ſæva lues, ut Goslaria ſolum tria funerum millia numeraret. Commune tum hoc malum fuit, totamq; Germaniam una veluti ruina involvit. Nec tamen ſatis laudari poteſt Ampliſſimi Senatus noſtri cura, quæ his temporibus eluxit quam maxime. Accerſitis enim in Civitatem conſummatiſſimis Medicis D. Hermanno Gœddeo, & Henrico Wolfio medicamenta ſaluberrima paranda curavit, eaque in apotheca Senatoria ita proſtare venalia voluit, ut cuivis de pretio ſimul conſtaret. Tantam ſcilicet operam navabant Patriæ Patres, ut paupertati hominum ac afflictæ valetudini ex æquo ac veluti uno medicamine conſulerent. Extant utriusque Medici tractatus de præſervatione ac curatione peſtis, ſane egregii, & quantum a Medico quodam experientiſſimo didici, inſigni judicio elucubrati, editi Gosl. 1625. 4. Wolfiano opuſculo aliquot annexa ſunt carmina, e quibus eminet illud Nendotfii, quod ob inſignem viri famam sddere juvat:

Arte Machaonia præſtans & munere pulchro
Sanandi, multis mortalibus æqui parari
Vir dignus, ni Mæonidæ ſententia fallit.
Te WOLFI, quis non igitur magni æſtimet, agros
Servantem & ſupere retinentem in lumine vitæ;
Quorum pene caput damnarat triſtibus umbris
Perſephone? Sed nunc punctum fers omne, veneni
Gliſcentis paſſim & populantis cuncta per urbes
Perque agros, dum peſtiferi vim prodis, & arte
Qua propulſari, quo vel medicamine frangi
Poſſit, inexpertis magno molimine tradis.
Scilicet hoc deerat nobis noſtræq; ſaluti,
Atq; Tibi famaque tua! Sin edere tales
Ingenii fœtus perges, famoſus abibis,
Qua ſeſe Europæ populoſa climata pandunt.
Non tamen eſte nimis ſecuris judicis. Vngues

Quod vel demorſos reſipit, numeriſve politum
eſt
Omnibus effugiat vix turpis crimina Momi.
Vive diu vulgi pars non extrema medentum!

M. Johannes Nendothius. R.

Belli tricennalis in vicinia initia. *Pufend. l. 1. hiſt. Suec. p. 21. ſqq. Nendorff. narrat. quomodo Goſl. noctu invaſerint. 1626. 4. Ejuſdē Ἐπινίκιον.*

Inter hæc ne quid malorum deeſſet, bellum quoque quod adhuc Bohemiam aliasque ſuperioris Germaniæ provincias afflixerat, viciniam noſtram turbare cœpit. Friderico enim Electore Palatino, qui intempeſtiva animi magnitudine coronam ſibi oblatam ſuſceperat, victo fugatoque pauci illi Principes, qui exulis Friderici cauſam tuebantur, icto cum Chriſtiano Rege Danorum fœdere armis ſe accingebant, ſi forte imminens religioni evangelicæ periculum propulſare ab eccleſia liceret. Præcipue huic fœderi acceſſerant Duces Brunſvicenſes, Duces Meklinburgici, Epiſcopus Halberſtadienſis & Adminiſtrator Magdeburgenſis, qui ſimul ac arma ferebantur parare, ſtatim cum delecta manu adfuit Comes de Tilli, caſtrisq;, ad Viſurgim in ipſis Brunſvicenſis ducatus limitibus explicatis præcipua oppida & civitates Huxariam & Holzmundam aliasq; ſitus opportunitate ſibi commodo futuraa expugnavit.

Bellum in vicinia hac geri cœptum

Eundem medio circiter auctumno cum juſto exercitu ſecutus eſt Albertus Dux Fridlandiæ, Comes a Wallenſtein, qui ditionem Brunsvicenſem ingreſſus, colonis ad limites præſidii cauſa collocatis, partim fugatis, partim ſua ſponte dilapſis pagos vicosque paſſim depopulatus eſt, oppidaque munitiora deditione potius, quam vi occupavit. Interea qui ſummæ præerat Dux Fridlandiæ Liebenburgi commoratus miſſis Goslariam literis Senatores ad colloquium evocavit, cognituros utrum adhuc in fide manerent, an fœderatorum partibus acceſſiſſent. Juſſu igitur Senatus ad Ducem legati accedunt D. Johannes Reccius & Stephanus Reimer, uterque Jureconſultus, quibus adjunctus erat Valentinus Witzenhauſen, Senator primarius.

Goslarienſes Cæſaris partes ſecuti.

Hi in Ducis conſpectum admiſſi multis expoſuerunt, qua conſtantia Goslarienſes adhuc animos ad fidem Cæſari ſervandam obfirmarint, qua ſollicitudine non modo bellum ſed & ſuſpicionem belli fugerint, nec conſcriptis quippe ullis militibus, nec conventibus fœderatorum jam inde a longo tempore frequentatis. Sperare ſe, rationem fidei ſuæ habitum iri, urbem enim a toto propemodum ſeculo penitus exhauſtam & ære alieno pene oppreſſam ad ultima perventuram, ſi præſidiis gravetur, aut ullam Cæſareanorum militum vim ſentiat. Dignam ſane tanto Duce, dignam ſe ipſo rem facturum Fridlandium, ſi civitati, quæ fidem Cæſari debitam nunquam deſeruerit, adverſus impreſſionem & injurias hoſtiles præſtiturus eſſet ſecuritatem. Quibus ille: Amice ſe, inquit, cum Goslarienſibus acturum, quod Cæſari fideles & dicto audientes ſint futuri; nec præſidium ſe eis obtruſurum, nec pecunias ab eis exacturum, denique ab omnibus, quæ a bello proficiſci ſoleant, injuriis liberos ſe eos præſtiturum. Si hoſtilia patiantur, daturum ſe operam, ut Cæſaris auſpiciis liberarentur, id tamen ſe poſtulare, ut militibus ſuis integrum eſſet, in urbem commeare ad parandum mercandumque, quibus opus ſit. Interea Rex Daniæ cum Ducibus Brunsvicenſibus ceterisque fœderatis Principibus contractas undique copias ſuas in Hannoverano agro Tillenſi exercitui oppoſuerat, variisque velitationibus cum hoſte congreſſus, modo victor, modo victus abierat, ut ſolent dubii eſſe ac ancipites bellorum eventus. Atque ita tum quidem utrinque in hiberna diſceſſum eſt, cum interea Fridlandius ponte Deſſavienſi vallis foſſisque egregie munitis præſidiisque firmato, & ipſe copias per Halberſtadienſem ac Magdeburgenſem diœceſes ac vicina loca ad hiemandum traduxiſſet, omniaque ferme brumali quoque tempore vel deditione vel armis ſub ſuam redegiſſet poteſtatem.

1626. Fœderati irrito ſucceſſu bellum perſequuntur *Pufend. l. c. p. 22.*

Sequente anno abruptis inter hæc pacis conſiliis, quæ inter Cæſarem ac Saxones Brunſvigæ agitata fuerant, ad arma utrinque reditum eſt, licet Rex Daniæ una cum ſociis, majore animo, quam fortuna bellum proſequerentur. Comes enim Mansfeldius, Martis ille pullus, licet cum copiis ſuis per Marchiam Brandeburgicam in principatum Anhaltinum properaret, vallum disjecturus, quod Fridlandius ponti Deſſavienſi objecerat, cæſus tamen & fugatus re infecta in Marchiam Brandenburgicam rediit. Nec benigniore fortuna uſus eſt, cum exercitus ſui reliquias in Hungariam ad Bethlemum innumeris exantlatis periculis tranſtuliſſet quippe qui denuo arma adverſus Cæſarem expedierat. Nam Bethlemo ad inducias flexo, Comes Mansfeldius, militibus æq; ac tormentis bellicis Bethlemo traditis, ipſe per Turcicas ditiones Venetias properaturus in Boſnia morbo, aut veneno oppreſſus periit. Rex Daniæ feliciore ſucceſſu Osnabrugum expugnaverat, filiumque Coadjutorem Osnabrugenſem creari juſſerat; Sed urbem mox recuperavit Comes Anhaltinus.

Goslaria a Chriſtiano nuce primum fruſtra tentata. *Nendorffi narrat. citat. Deduct. Mudersp. MSC.*

Sed & Chriſtianus Brunſvicenſis male rem gerebat. Tentata enim Goslaria noſtra cum inſigni clade rejectus eſt. Qui belli eventus cum nos ſpectet propius, omnino e Nendorfii ſchedis his videtur paulo altius repetendus. Equidem jamdudum urbem noſtram ad fœderis hujus ſocietatem ſollicitaverat Chriſtianus, quod eam ad tuendum tractum Hercyniæ neceſſarium ſibi exiſtimabat. Cum vero hæc, ſive virium ſuarum ſibi conſcia, ſive victricibus Tillii armis territa, fœdus hoc conſtanter adverſaretur, Chriſtianus eam vi cogendam putabat. Quamobtem belli cauſa reperta eſt. Solebant quidam agreſtes & ſaltuarii nec non venatorii generis homines pluresque

alii

alii audaculi, ſacto concurſu, milites Cæſareanos prædæ intentos ex inſidiis per occaſionem excipere, ac cædere, atque ad id facinus ædificiis quibusdam ſuburbanis, velut latibulis uti, ibique deliteſcere. Præcipue ſaltuarii quidam figendis feris aſveti, præſtantesque arte ſclopetaria, in officina quadam cerdonum ad montem Hertzberg a Principibus Brunſvicenſibus extructa, conventicula ſua habere & ex raptis compotare conſveverant. Ea re comperta, vexillarius quidam Cæſareanus cum præſidio in Monaſterio Richenbergenſi collocatus, noctu eo aliquot milites miſit, prædones intercepturus. His vero re infecta reverſis, & cum clade rejectis, ipſe poſtridie aſſumta manu aliqua, ubi locum deſertum reperit, ſubjecto igne exurit. Eadem de cauſa paulo poſt duo alia ædificia in contraria urbis plaga ad orientem ſita, de quibus dudum lis Civitati cum Ducibus fuerat, incendio abſumit. Alterum eorum taberna cauponaria, alterum promptuarium erat pro operis metallicis, utrumque a Julio Duce Brunſvicenſi in Civitatis tum inimicæ odium extructum. Hæc res dici non poteſt, ad quam indignationem Chriſtianum Ducem inflammarit. Culpa in primarios Civitatis noſtræ Senatores rejicitur, horum ſvaſu hæc domicilia diruta dicuntur, de ultione cogitatur, conſilium capitur de urbe capienda. Quæ tamen ad ſuſtinendum hoſtium impetum pro temporum iſtorum belligerandi ratione ſatis videbatur idonea. Ideo prid. Id Mart. cum aliquot peditum centuriis multisque millibus equitum quos ſequebantur ad quadringenta plauſtra in agros Goslariæ vicinos perventum fuit. Cives nihil minus, quam ſe peti ſuſpicantes non multo ſolicitius quam ante agunt excubias. Nocte jam concubia exercitus ad urbem propius admovetur, audaculi quidam per murum tum vitio quodam non ſatis firmum in foſſam deſcendunt, muſſirant inter ſe, ſtrepunt catenis, procul dubio tormenti genus, quod petardam vocant, valvis S. Nicolai adfixuri. Ubi igitur in eo ſunt, ut id, quicquid ſuit effectum darent, forte fortuna accidit, ut quidam per vallum cum laterna collucente incederet; unde projectis ad tectum turris vicinæ radiis illi, neſcio quid veriti, pedem referre tantaq; celeritate per ſcalas aſcendere, ut ex cubitorum aliquis audito curſitantium ſtrepitu vocem tolleret ſociisque acclamaret. Ibi illi, quaſi Panico concuſſi terrore, ea, qua venerant, elapſi ad ſuos redire: copiæ vero ubi res ex voto non ſuccederet hinc inde ferri, in acie collocari, procedere, recedere, tandem etiam conglobari, & correpta ſuga in locis poſt clivos depreſſis magnam diei partem conſumere. Quam primum illuxiſſet, aderat qui literas Regis Daniæ ad ſenatum perſerrent hunc in modum perſcriptas: eſſe e re totius circuli Saxonici inferioris, ut Goslarienſes præſidium ſexcentorum partim equitum, partim peditum in urbem reciperent, nulli civium oneri eos fore, de ſuo ſumtum facturos, civitatem contra hoſtes defenſuros. Sed repulſam tulere legati, rationibus in contrarium adductis convicti. Circa meridiem iterum tubicen equo vectus ad portam acceſſit, Conſulem, quem ſolum conventum venerit, accerſi petit. Adeſt Conſul Tubicen minacibus verbis Principis nomine imperat, ut poſtera die, quid fieri vellent literis exponerent. Id niſi feciſſent, jam parata eſſe omnia, quibus Civitas imperata facere cogatur. Reſpondet Conſul, nihil ſubeſſe cauſæ, cur præſidium ſibi obtrudi paterentur, cum Chriſtiano Duce nihil ſibi ſimultatum eſſe. Diſcedit tubicen. Dux quoque exercitum reducit literis tamen prius ad ſenatum populumque Goslarienſem directis, quibus eos admonuit, caverent ne præſidio ſuo recuſato, Cæſareum militem intra mœnia reciperent, alias ſore, ut eos igne ferroque perſequeretur.

Eod. Nec ſelliciore ſucceſſu altera vice oppugnatur.
Pufend. l. c. p. 28.
Autor topogr. Sax.
Nendorff. narrat. & exivus!

Goslaria igitur periculo hoc feliciter defuncta cautius agere excubias cœpit. Tillius vero de irrito Chriſtiani Ducis conatu ſimul ac reſcivit, literis humaniter ſcriptis civium fidem collaudavit, obtulitque trecentos milites, ſacramento prius Senatui præſtito, in urbem præſidii loco admittendos, ne ſcilicet ſana Imperii civitas, quæ ſibi ſingulari curæ eſſet hoſtium inſidiis porro exponeretur. Hac oblata conditione ingens in civitate coortum certamen eſt, Senatu recipiendum eſſe præſidium cenſente, civibus autem conſtanter id renuentibus. Wallenſteinius quippe & Tillius tot in vicinia crudelitatis ſpecimina ediderant, ut extremam civitatis perniciem metuerent Goslarienſes, ſi tam truculentos milites alere ſe oporteret. Dum igitur ingenti animorum motu inter Senatum Civesque diſceptatur: Chriſtianus Dux Brunſvicenſis ratus ſe facilius jam ægram rempublicam oppreſſurum, literis denuo ad Senatum populumque Goslarienſem miſſis jubet, ut ſe conſvetudine Cæſareanorum abdicarent, nec communem inferioris Saxoniæ cauſam deſererent, ſe eſſe urbis deſenſorem, viderent igitur, quo jure in tanto rerum diſcrimine præſidium ſuum recuſent. Cives quoq; ſeorſim moniti, nihil a fœderatis eſſe periculi, Senatum alia ſuſpicantem audiendum non eſſe, præſidium quoq; Cæſareum in urbem non admittendum, alias fore, ut hoſtium inſtar haberentur. Interea X. Calend. Aprilis, deficiente jam die, exercitus Ducis iterum in Goslarienſem agrum pervenit, primaq; ac ſecunda noctis vigilia paſſim in loca opportuna ducitur, tanto cum ſilentio, ut nullus adverti ſtrepitus poſſet, niſi quod hinnitus equorum nonnunquam reſonaret. Cives licet rem animadverterent, tamen & ipſi tormenta incredibili cum ſilen-

rio per valla turreſque diſpoount, ac cum paucis mercenatiis ſuis nonnullisque agreſtibus ad munitiooes ſe conferunt, certi hoſtem jam inſulrui ſe patantem, aur ſortiter ſuſtinere, aut mori. Intempeſta jam nocte Civitas tribus locis pari impetu invaditur. Pars militum, tormentis e mola quadam exploſis ſecura, fornicem quendam muri exteriotis, per quem torrens ex urbe elabitur, ſubit, clathrumque penſile, quo iſtud foramen munitum eſt, emovere, aut elevare nititur, qui tamen conatus ſtuſtra fuit. Cives enim validiſſima robora objecerant clathro, omnemq; adeo aditum occluſetanr. Quin etiam re animadverſa ab excubiis turbæ excitantur, tantamque ſine mora e vallo ac propugnaculis fit tormentorum fulminatio, ut illi cum multa ſuorum ſtrage cœpto deſiſtere retroque cedere cogerentur. Aliud hoſtium agmen portam D. Nicolai invaſerar, jamque machinam fulminatricem, quam petardam vocant, valvis applicaverat, qua horrendo fragore reſultante, milites catervatim accurrunt, per portam, quam patefactam jam exiſtimabant, irrupturi. Sed cum proprius ſubirent ita tormentis, ſclopetis ac machinis uncatis, quamvis in denſis tenebris, ſævitum in eos eſt, ut fuga ſibi conſulerent, plerisq; aut glandibus plumbeis, aut rudibus æris maſſis, aut ſaxorum imbre obtritis. At majore ac ferventiore ſtudio ad portam S. Viti pugnatum eſt. Ibi binis admotis petardis plerique hoſtium ad inſultum faciendum ſe accinxerant. Sed ſpem denuo feſellit eventus, altera enim machina admoto igne vix leve uni valvarum intulir vitium, altera nulla adhibita induſtria ita potuit parari, ut flammam conciperet. Hoſtes igitur ubiq; ſe actum agere videntes, ſcalis in foſſam immiſſis propius accedunt, vallum occupaturi: quos tamen tantus tormentorum ſclopetorumque excepit imber, ut proſtratis quamplurimis ceteri nec expectato quidem ſigno, receptui dari ſolito fuga ſe ſubducerent, vulneratis necatisque, qui poterant, ſecum aſportatis. Pauci, qui per ſcalas in foſſam ſe immiſerant, ſuo malo ſuperfuere. Capti enim in Civitatem trahuntur, mox tamen dimittendi. Trucidatorum numerum reſciſcere nemo potuit, hoſtes enim mortuos ſecum avexerant. Viginti tamen altero die reperti atque a veſpillonibus terræ mandati ſunt. E civibus unus tantum fortiſſime pugnans periit, ex agreſtibus itidem unus, alius domi ſuæ globo ictus aliquot poſt diebus expiravit. Vulnerati unus atque alter, haut multo poſt convaluere. Luculentiſſimam omnibusque numeris abſolutam hujus invaſionis deſcriptionem, quam Puſendorffius ac auctor Topographiæ inferiotis Saxoniæ vix primoribus digitis attigerunr, debemus induſtriæ B. Nendorfii, Scholæ Rectoris, qui eam proſa vorſaque oratione, Senatus auſpiciis, tam eleganter expreſſit, ut & in aula Cæſarea ſui admiratores invenerit. Narrationi ligata oratione perſcriptæ hoc ſubnexum eſt chronoſtichon:

QVarto a bIs DenIs Ire InſIt MartIVs orbe:
HoſtIs GosLagerIn pVLſat, InanIs abIt.

Præmiſſum vero epigramma ad Lectorem parum benevolum, quod auctoris cauſa proferimus:

Ingrata qua ſunt, Falſa ſi dici merent,
Sint Grata Vera. At beus amice, Grata ſint
Qua Vera. Tu probanda faxis, factitent
Aliiq;, faxo Grata Vera ſint idem.

Pedeſtrem vero de hac victoria ſermonem, quem ἐπινίκιον inſcripſit, cum rarius haberi poſſit, adſcribam integrum, iſtoq; narrationem hanc de inſultu Goslariæ obſignabo:

ΕΠΙΝΙΚΙΑ.

Sive

CARMEN IN SOLENNEM

celebrationem XXIV. Diei Martii
quo Deus Opt. Max. civitatem Goslarienſium ab invadente, & jam propugnacula quatiente inopinato hoſte ſuo clementiſſime liberavit, ſcriptum & inſcriptum

Ampliſſmo. Senatui, populoque Goslarienſi

a

M. JOANNE NENDORFF Verdenſi, Scholæ Goslar. Rectore.

Goslariæ Anno 1627.

* * *

Ampliſmo Senatui, populoq; Goslarienſi
S.

Hic mihi vicenos prater jam ſeptimus annus
Labitur, auguſte ô Grex, mihi dulce decus!
Ex quo Gymnaſii veſtri cot per vada navem
Rector ago, & portum juſſus inire paro.
Ecce autem peſtis tempeſtas, dirior illa
Nummium intemperies, deniq; Martis opus,
Sic mihi quaſſarunt clavum, ſic vela ſciderunt;
Vt laceras tabulas vix per iniqua traham.
Solatur tamen hoc, quod non mea ſolius urget
[Omnia nam turbat] fata procella furens:

Te

Te quoq; corripuit, neq; parce afflixit. Id ergo
Pieriis ſaltem quare levare modis,
Conatus ne ſperne meos, ampliſſime cœtus,
Inq; vicem noſtram perge fovere ratem.

V. addictmo
M. Joan. Nendorf. R.

ΕΠΙΝΙΚΙΑ.

Eia age pulchra dies predi felicibus aſtris,
Hoc etiam nobis gratiſſima nomine, (Namq;
Quis neget omen ineſſe rei?) quòd luce refulgens
Præclara, & cunctis paſſim lætabilis eris,
Servatorem orbis, crudeli morte peremptum,
Victorem at mortis, domitorem & Ditis alacrem,
Abſcondis tumulo, vafros & decipis hoſtes:
Interea ſpoliis oneras Acherontis opimis,
Vt Matuta diem cum reddet, maximus heros
Surgat ovans animis, cœli multo agmine ſeptus.
O quanto mactas memores nos munere. Quantã
Lætitiam reparas! Annus jam vertit, & in ſe
Volvitur, ac metas ſua per veſtigia tangit,
Te ponente motum, & repetente pericula, faſtes
Per memores, animosq;, quibus nil tale merentes
Objecit ſubitò iacantis audacia præceps.
Nos nullis opibus freti, non viribus ullis,
Tantum præſidio, quod mens ſibi conſcia recti,
Quodq; dabat viribus Aquila, & præſentia dextri
Numinis, haud vano fiſi tamen, omnia tuta
Sperare, hoſtiles & deſpicere usque tumultus.
Perniciem at vigiles in noſtram cuncta movere,
Et fabricare, quibus veteris nec gratia facti
Stabat apud memores animos, fidnera cauſa
Legitima nec erat, ſed mens ſecura ſeveræ
Cœleſtum pœnæ, fraudiq; aſſueta malignæ.
Hi juvenem celſo progna tum ſanguine, magna
Pectore quæq; ævi volventem, magnà parantem,
Exacuunt: ſubdit vireſa calumnia calcar,
Spes accenſa boni ſtimulat non parva parandi
Pretinus in noſtras fortunas dira coquuntur
Conſilia. O quantum vani eſt mortalibus ægris!
Quàm non proviſi caſus! Quàm cæca cupido!
Haud mora. Res magnis conatibus inceptatur.
Itur in acclives agros, colleſque ſupinos
Geslariæ, multo deducto milite: captum
Conſilium tegitur. Vaſtos tranſcendere montes
Velle videbatur manus ingens, ireque in hoſtes,
Fulgentes Aquilis, infeſtis protinus armis.
Intereanox atra nigrantibus ingruit alis.
Deſidet at campis per amica ſilentia Lunæ
Ipſe ſilens, tacitum ſpiransq; exercitus ignem,
Sidera tum medias ſuperarunt lucida metas,
Supremum jam emenſa polum, dum luna bicornis
Abſtulit exiguam lucem, & ſe condidit umbris.
Tum vero manifeſta fides, tectaque pateſcunt
Inſidiæ. Somno majore ex parte ſepultam
Invadunt urbem. Cœlum tonat undique ſclopis
Horriſonis. Fremitu portis ſucceditur altis
Inſano. Inprimis qua propugnacula parte
Oſtentant validas late firmiſſima moles,
Huc properant, huc & cives accerſere, muris
Deſertis alibi, gaudent, cuſtode remoto
Nudatas ut inire queant ſævo agmine partes.
Quin &, qua longam decurrens unda per urbem
Evomitur ſaxis curvato fornice ſubter
Penſilibus tabulis, illac penetrare laborant:
Et, ni magna Dei, ni civis cura reſiſtat,
Oppoſitis qui roboribus, validisque repaglis
Oſtia firmarat, voti pomœria compos
Intraſſet fidens noſtro diſcrimine miles.
Interea cives clamorque & tympana ſomno
Excutiunt, ſtrepitu rauco pulſata per urbem.
Hi trepidi glomerare manus, ſuccurrere valles;
Et muris, quo quemque ſuus trahit ordo, ſequuntur.
Excipiunt paſſim ſubeuntes fortiter hoſtes.
Fulminat, æthereis ceu quondam nubibus ignis
Detonat eliſus, mortalia pectora diro
Murmure terrificans, tormentis flamma coruſcans,
Ingeminatque ſonum, & crebro ferit æthera pulſu.
Vulnificum ingeritur membris audacibus, hoſtes
Quà ſe cunq; ferunt, magno molimine plumbum.
It vapor, & picea ſummo caligine cœlo.
At voto fruſtrata ſuo turba hoſtica vires
Aggreditur tentare novas. Eſt machina miris
Intus ſtructa dolis, mira fabrica artis, & uſus,
Fartaq; materie varia. Certare videtur
Hic cum ſolerti natura induſtria ſolers
Illa ubi concepit flammam, (nec concipit ægre
Materies ignis cupida) arcte affixa tabellis
Obvia diſrumpit, liquidas & ſpargit in auras.
Majus enim ſpatium ſibi rarior appetit ignis,
Quod cum non reperit ſubitò, magno impete quærit,
Disjiciens, pulſansq; procul validiſſima quamvis.
Illa fuit noſtris admota, infixaq; portis,
Conatu fervente ſemel nec adacta, nec una.
Arbiter at rerum, melior cui cauſa placebat,
Natura veluti correcta protinus omnem
Vim tantam vanos in fumos juſſit abire:
Vno ſolum ictu docuit, quid cœpta valerent,
Ni faciat, ni Goslaria ſua fata ſecundet.
Vix tamen affecta valva. Tum vivida pubes;
Non oblita ſui tanto diſcrimine, ſaxis
Deſuper imbricibusq; pluit; tum maſſa frequente
Plumbea conjectu levis evolat ære vacato,
Datq; neci multos. Gemitis lacrymabilis imis
Auditur terris reſupina carne jacentum,
Plorantumq; ſuos irato à cive dolores.
Cautius hinc reliqui portis, foſſisq; propinquant,
Moxq; pedem quivis exſpes fractusq; referre,
Et ſe Goslaria procul urbe optare remotum.
Attamen aſpirans ſors pene faventior æquo
Palantes nebula tegit, atque involvit opaca,
Datque recedendi ſpatium, ne machina ſævis
Ictibus inſiſtans det ſtragem, ſignaq; fœdet,
Neu vetet exanimes plauſtris auferre repoſtos.
Sic nos, ſic noſtros ſervavit ab hoſte penates,
Nec rem, quantumvis livore fremente nefando,
Cum ſpe concidere, atq; hoſti ludibria iniquo
Innocuos voluit fieri clementia Iova.
Quo merito immeriti nos munera tanta meremur,
O rector mundi? Num quid feciſſe putandũ eſt,
Iuſtitiæ oblitos, nullo pietatis honore
Vel minimum dignos, quod te, pater optime, noſtras
Compulerit res ſubſidio, curaque fovere?
Num quod Cæſareo imperio, cui ſubdere dudum
Nos viſum eſt, cum fortunis, conſtante ſtudemus,
Partemusque fidei, & mordacis verbera linguæ,
Invidia & rancbes animis contemnimus æquis?

Quicquid id eſt, tibi nos totos debemus, & omnis,
Quantulacunq; ſuper, fortuna commoda ſalva,
Accepta en ſolidum ferimus. Perſolvere grates,
Non opis eſt noſtra, neq; dignas pangere laudes.
Tu voluiſſe aliquo tamen hoc pro munere habebis.
Da pater auxilium porro, da publica pacis
Commoda, frange omnes dulcem quicunq; quietē
Imperii turbant, & cuncta libidine prava
Decernunt ſtolidi. Procerum tu pectora ſacris
Imbue conſiliis. Tege ſummum, atq; inſtrue ſacri
Imperii caput, ut legum ſapienter habenas
Laxet, & adducat, prout res, & tempora poſcunt:
Quo tandem nitidis referat ſe innoxia pennis
PAX, altrix rerum, noſtris exterris ab oris,
Aſperaque amotis miteſcant ſecula bellis,
Et cum Marte ferox, Stygium damnatus ad Orcum,
Immanisq; Furor procul hinc, procul inde faceſſat.

Chriſtiani Ducis Br. obit.

Chriſtianus igitur Dux Brunſvicenſis ubi fruſtra ſe eſſe vidit, exercitum in agrum Calenbergenſem ducit, firmatisque præſidio Gœttinga, Northemio & Minda Guelpherbytum redux diem obiit ſupremum, non ſine propinati veneni ſuſpicione, ſi Pufendorffii in eo conjectura audienda eſt.

Goslarienſes cæſi. *Annal. Gosl MSC.*

Interjecto tempore vicini ad Okeram coloni ulturi Principis ſui cladem magno agmine ex inſidiis proruunt, pecoraque Goslarienſium, paſtum ex urbe dimiſſa, magna ex parte intercepta abigunt. At cives ſuperiore victoria elati ipſo die Bonifacii, facta eruptione, raptores invadunt animoſiusque quam cautius pugnantes cum clade repulſi, amiſſis triginta viris, pluribusque vulneratis domum re infecta redeunt. Interea Cæſar eodem veluti victoriarum curſu integram fermeSaxoniam ſub ſuam redegit poteſtatem.

Rex Daniæ in prælio Lutterenſi victus. *Puſend. l. c.*

Tillius enim, expugnata Gœttinga, Calenbergam a Danis preſſam obſidione liberat. Cumque ad Northeimium quoque caſtra explicuiſſet, jamque in eo eſſet, ut urbe potiretur, Rex Daniæ adfuit cum toto exercitu, eumque ſolvere obſidionem compulit. Auctus tamen a Wallenſteinio copiis, mox caſtra Gœttinga movit, Regemque per Eichsſeldam inſecutus tamdiu velitationibus a tergo impedivit, donec Lutteræ ad Barenbergam (quæ arx duo ferme milliaria a nobis remota eſt) juſto prælio contendere decerneret. Incredibili fortitudine utrinque pugnatum eſt, donec anceps initio victoria ad Cæſarianum exercitum ſe inclinaret. Cæſus itaque Rex exercitus ſui reliquias Guelpherbytum atque inde Hamburgum reduxit. Vrbs vero noſtra jam tum funeribus multis ob peſtem referta Cæſarianis militibus in prælio vulneratis hoſpitium præbuit, quamvis plerique paulo poſt expirarent. Tillius itaque hac victoria potitus omnia Saxoniæ oppida paucia, ac in his Guelpherbyta exceptis, Bremam usque occupata præſidiis firmat, præter ditiones Meklenburgenſes, quas Rex, antevertens Tillium, mature occupaverat, licet paulo poſt e plerisque oppidis ejiciendus. Viribus igitur fœderatorum non parum debilitatis, Duces Brunſvicenſes, & Elector Brandenburgicus Cæſaris paulatim amicitiam ambire viſi ſunt, quo factum eſt, ut Cæſar ubique rerum potitus, Pontificiorum ſtatuum conſilia demum audienda putaret, bonaque eccleſiaſtica a proteſtantibus repeteret, ut paulo poſt audiemus. — A. C.

1628. 1629. Pax cum Dano inita.

Cum igitur Wallenſteinius ac Tillius Pomeraniam, Meklinburgum, Marchiam Brandenburgenſem, inferioremque Saxoniam victricibus armis ſubjugaſſent, Rex Daniæ, cui omnia ſecus evenerant, ad pacis conſilia flexus Lubecæ cum Cæſare pacem pepigit, iis legibus, ut quæcunque amiſerat, ſibi redderentur. Ex hoc tempore dici non poteſt, quam miſera fuit Germaniæ facies. Milites abuſi Cæſaris victoriis tam crudeliter omnia agebant, ut ne ab hoſtibus quidem proficiſci ſæviora potuiſſent. Clerus pontificius ſuam rem agi palam præ ſe ferens, jam exultare, ſe jactare, minari omniaque licentius ac per vim agere cœperat.

Edictum de reſtituendis bonis eccleſ.

Ad promiſcuas demum depopulationes, in quibus nec amicorum nec hoſtium habita ratio eſt, acceſſit edictum Cæſareum de reſtituendis bonis eccleſiaſticis poſt pacificationem Paſſavienſem jam inde a ſeptuaginta quinq; annis a proteſtantibus occupatis. Vix prodierat edictum, cum per omnem, fermeGermaniam conſtituerentur quæſtores qui bona hæc nulla habita excuſationum ac querelarum ratione pontificiis reſtituerent.

1630. Goslariæ Jeſuitæ Franciſcani & Ciſtercienſes admittuntur. *Faſcic. actorum in cauſa Woltingerodanorū.*

In inferiore Saxonia hoc munus demandatum eſt Franciſco Wilhelmo Osnabrugenſi, qui Tillii & Wallenſteinenſis armis adjutus omnia monaſteria ac eccleſias occupavit, pulſisque Lutheranis Clericos Pontificios reſtituit. Apud nos eccleſiam SS. Simonis & Judæ, pulſis Canonicis, occuparunt Jeſuitæ, qui bonis potiti ſtatim ſacra ſua introduxerunt, tamque certam pedem hic figendi, ſpem ſibi fecerunt, ut cum palatium Cæſareum ſimul dono accepiſſent, ſplendidum molirentur collegium, cujus rudera hodienum de irriti eorum conſiliis teſtantur.

Jeſuitis monaſterium Wolt. donatur. *Leukf. p. 976 part. 1 Chron. Walckenr*

Et in vicinia ſplendidum oppido cœnobium Woltingerodanum, cujus aliquoties fecimus mentionem. Id cum aliquandiu in Lutheranorū fuiſſet poteſtate, dici non poteſt quanto ſtudio repetitum ſit a Ciſtercienſibus. Extat in Leukfeldii Chronico Walkenredenſi Catalogus monaſteriorum Ciſtercienſium, quæ hic monachorum monialiumque ordo ſub ſuam redigere poteſtatem tum ſtuduerit. In eo vero neque monaſterium Novi Operis, neque Woltingerodum apparet, quæ tamen tum occupata a Ciſtercienſibus conſtat. Dc Woltingerodanum quidem ineunte ſtatim hoc anno colonis quædam monia-

monialium Ciſtercienſium intravit, neſcio unde adveniens, quamvis e Præpoſiti Henrici Gœzii literis colligere poſſim, aut Suevum aut Bavarum illum fuiſſe. Verum non diu duravit iſta felicitas. Jeſuitæ enim Goslarienſes, qui Novitiatum in urbe erigere moliebantur, omni niſu tum apud Pontificem, tum apud Ferdinandum Imperatorem laborarunt, ut lautum hoc monaſterium ſibi concederetur. Nec fefellit eos ſententia, ſtatim enim prodiit Cæſaris reſcriptum ad Franciſcum Wilhelm. Ep. Osnabrugenſem, quo monaſterium hoc Jeſuitis cum univerſis bonis addicitur:

FErdinand der ander von Gottes Gnaden / Erwehlter Romiſcher Käyſer zu allen Zeiten Mehrer des Reichs. Hochgebohrner / lieber Fürſt / Andechtiger auch getreuer ꝛc. Demnegſt wir uns aus ſonderbaren uns hierzu bewegenden Urſachen vornemblich den allgemeinen Catholiſchen Weſen zu augenſcheinlichen Nutzen und Auffnahm gnädigſt dahin entſchloſſen / und denen Patribus der Societät JEſu zu Auffrichtung für dieſelbe etzlicher fundationen in Niederſächſiſchen Kräyß unterſchiedliche dero Orthen gelegenen Jungfrauen Stifft und Cloſter als nehmlich zu Fundirung eines Noviciats oder Probhauß in der heiligen Reichſtadt Goßlar das Jungfrauen Cloſter Woltingerodt unter daß Stifft Hildesheim gehörig. Welches Cloſter den Paſſauwiſchen Vertragk zu wieder und rechtmeßiger Weiſe von unterſchiedlichen occupanten vor Iheren eingezogen / und eine zeitlangck innegehalten worden / und es nuhmehr an dem / daß ſolch unſerer gnädigſter Bewilligung und aſſignation zu würgklicher Folge denſelben obbemeltes Jungfrauwen Cloſter zu obangedeuteten end mit ſampt allen undt jeden pertinentien ſampt und ſonders eingeraumbt / und ſie die Patres in die poſſeß und Adminiſtration derſelben eingeführet werden. Als begehren wir an D. And. und D. als unſere der Orthen deßfalß verordnete Commiſſarien / daß ſie und du obbeſagtes Cloſter mit allen und jeden darzu Eingehörungen / wie obgedacht / den Erſamen unſerm lieben andächtigen Patri Hermanno Bawing, als Provincialen der Reiniſchen und Niederſächſiſchen Provintz Jhres des Societät Ordenß / oder an ſtatt derſelben ſeinen hierzu verordneten Vollmächtigen / entweder ſie deine And. und du ingeſampt und ſonders / oder auch durch dero / oder deinen hierzu ſubdelegirten Commiſſariis föllig lich einraumet / auch alle und jede hierzu gehörige Original Schrifft / Uhrkunden / und Nachrichten einantworten / und zuſtellen laſſen / Maſſ n wir unſer gnädigſtes Vertrauwen zu dero und deiner Perſohn geſetzet / ſie und du auch dero erkanten guten eiffer und dexteritet nach / der Sachen wol zu thuen wiſſen werden / und an dem allen würdet vollbracht unſer gnädigſter Wolbedacht und ernſtlicher Will und Meinung. Geben in unſer und des heiligen Reichs Stadt Regenßpurgk den 15. Monats Octobris Anno ſechzehenhundert und dreiſſigck Unſerer Reiche des Römiſchen in zwolfften / des Hungeriſchen in dreyzehenden / und des Böhmiſchen in vierzehenden.

Accepto hoc mandato Franciſcus Wilhelmus Ep. Osnabrug. Verdenſis & Mindenſis, Commiſſarius Cæſareus ſtatim negotium dedit Arnoldo de Bocholtz Præpoſito Hildeſienſi, ut & Hermanno Eiling J. V. L. & Erneſto Mackio, J. V. D. ut dimiſſis monialibus Jeſuitas quam primum in poſſeſſionem mitterent. En etiam Epiſcopi literas:

FRantz Wilhelm von Gottes Gnaden Biſchoff zu Oßnebrück / Verden / und Minden Thumprobſt zu Regenßburgk / Grave zu Wartenbergk und Herr zu Waldt unſern Grueß und alles Guetes zuvor. Hochwürdiger beſonders lieber / auch würdig / und Ehrenveſt Hochgelahrte liebe beſondere.

Waß die Röm. Kay. Majeſt. uns wegen einreumung des unter dem Stifft Hildeßheim belegenes Jungfrauen Cloſter Woltingerode zu fundirung eines Noviciats oder Probhaus der Societet JEſu binnen der Reichsſtadt Goſlar allergnedigſt committiret und befohlen / ſolches gibt hiebey gefügter und auſcultirter Extract (weil in dem Käy. Original andere unterſchiedliche Punckt begriffen) mit mehren zu erkennen.

Wenn uns nun anjetzo anderwerts wichtige Geſchäffte obligen / derowegen wir höchſtangeregte commiſſion perſönlich nicht verrichten können. Als wollen wir ihnen und Euch hiermit und in Krafft dieſeß ſampt und ſonders

ders

Digitized by Google

ders ſubdelegiret / dabey begehrt und in Gn. angeſonnen haben / auff daß ihr vorbemeltes Cloſter Woltingerodt deß P. Provincialis der Reiniſchen und Niederſächſiſchen Provintz gedachter Societet bevolmächtigten mit allen Zubehörungen und Gerechtigkeiten / Schlüſſeln / Brieffſchafften / Uhrkunden / Siegel und Regiſter einräumen und überantworten / auch alle und jede ſich darbey erreichende Opponenten im Nahmen allerhöchſtgnd. Ihrer Käyſ. Mayſt. bey poen deroſelbigen Edicto einverleibt zu ſchuldigſter accommodation mit allen Ernſt anweiſen und halten / und ferner hierinnen alſo verfahren / damit Ihrer Käy. Mayſt. allergndd. Intention darzu Ihrer Päpſtl. Heiligk. und Fürſtl. Durchl. von Cöln auch Ihren Conſenſum bereits ertheilet gebürende effectuiret, die darinnen befundene detentores oder detentrices würcklich ausgeſchafftet / und wie dem negſt der Verrichtung zu fernerer alles unterthänigſter Relation gerichtet werden mögen / deſſen wir uns alſo verſehen. Verbleiben ihme mit allem guten Willen stets beygethan / und euch mit Gnaden wol gewogen. Geben in unſer Stadt Vehrden am 26ten Martii A. 631.

Frantz Wilhelm.

Dem HochEhrwürdigen unſerm beſonders lieben auch würdig / Ehrenveſt / Hochgelahrten unſerm lieben beſondern Arnold von Bochholtz / Thumprobſt zu Hildesh. und Lüttig vice Domino zu Münſter Archidiacono Hiſpaniæ, Herman Eiling und Ernſt Mack dero Rechten reſpective Licentiaten und Doctoren Frl. Hildesh. Officialen und Cantzlern ſampt und ſonders.

Hæc tum omnia ad Jeſuitarum votum fluebant, inprimis cum & Elector Coloniensis, qui ſimul Hildeſienſem Diœceſin adminiſtrabat, ſuó ſuffragio omnia rata haberet. Verum dici non poteſt, quantopere ſe objecerint moniales, quæ omnis ſe paſſuras nbnunciabant, priusquam cederent. Diu multumque cum monialibus actum, ut ſua ſponte emigrarent, ſed omnis vana fuerunt, & irrita. Hinc cum Præpoſitus mulieres incitare crederetur, & ipſe quantocyus abire juſſus eſt. Sed abſente illo eadem virginum manſit conſtantia, conquerentium nullo ſe facinore metuiſſe, ut tam ignominioſe pellerentur. Demum ad extrema perventum eſt. Regimen enim Hildeſienſe, cum obfirmatos monialium animos nullis vel minis vel precibus flecti poſſe animadverteret, vim adhibendam ſuaſit. Nec mora Præfectus Widelagenſis Virgines ſellis impoſitas d. 17. Sept. ann. 1631. extra monaſterii ſepta exportari. Vbi exceptæ a Jeſuitis & currui honeſtiori impoſitæ Goslariam in cœnobium Franckenbergenſe avectæ ſunt, præbitoque ſufficienti viatico in monaſterium illud ex quo venerant, dimiſſæ. Totius rei geſtæ circumſtantias, quas hic conjungere placuit, planas admodum ac manifeſtas reddunt ipſa monumenta, quæ uno faſciculo conjuncta pro ſuo in me inſigni favore mecum communicavit Dnus Heinricus Wernerus *Berkelmannus*, Canonicus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ digniſſimus, qui meum opus magno favore ac ſtudio proſecutus eſt, ut ei haut parum me debere jure meritoque ſit fatendum.

Eodem impetu a Franciſcanis cœnobium Fratrum, a Ciſterienſibus monaſterium Novi Op. repetitum eſt. In vicinia quamvis aliquandiu reſiſterent Duces Brunſvicenſes, prohibere tamen non potuerunt, quo minus paulo poſt cetera quoque monaſteria, eliminatis evangelicis, monachis redderentur. Quæ miſera religionis evangelicæ Goslariæque noſtræ facies tum fuerit, facile conjicias. Jeſuitæ armorum Cæſareanorum fortuna ferocientes, homines minis ac blanditiis ad ſacra invitabant. Eccleſiæ miniſtris vix licebat amplius errores pontificios notare, cum tamen inter tot Jeſuitarum clamores id perquam videretur neceſſarium. Cum enim Andreas Theodorici, Diaconus S. Stephani in pomeridiana quadam concione ſuperſtitioſam Pontificiorum hagiolatriam refutaſſet, ac hanc in rem locum quendam ex Epiphanio allegaſſet, e ſuggeſtu redux a Jeſuita in hæc verba increpatur: Herr was habt ihr da gepredigt? Wo ſtehet das? Das ſolt ihr beweiſen / idque tanto impetu, ut Theodorici, terrore ac metu perculſus, in morbum inciderit, diemque paulo poſt obierit ſupremum. At præcipue id dolorem piis incuſſit, quod plebs novarum rerum curioſa ad ſacra Jeſuitarum frequentius conflueret, præcipue ſi quando feſtos dies majore pompa ac apparatu celebrarent, quæ ſpectacula tantopere placuerunt imprudentibus, ut templa noſtratium plerumque vacua relinquerentur. His ita conſtitutis ſolum adhuc ſupererat monaſterium Frankenbergenſe, quod Virgines B. Mariæ Magdalenæ Hildeſienſes ſibi vindicabant, multisque precibus, ut id ſibi reſtitueretur, Cæſarem Tilliumque ſollicitabant. At gravius obſtitere Duces Brunſvicenſes, qui dudum ante Tranſactionem Paſſavienſem hoc monaſterium ſibi jure belli obtigiſſe ferebant, idque monialibus Hildeſienſibus unquam paruiſſe negabant. Tillius miſſis

miſſis ad ſenatum literis, quid ageretur exponit, monet ut monaſterium quantocyus reſtitueret, novamque coloniam e monaſterio Hildeſienſi adducendam admitteret, ne armis imperata facere cogeretur. Reſponſum eſt a noſtris pericula metuentibus: *nondum ſibi conſtare, an monialibus iſtis Hildeſienſibus unquam in hoc monaſterium quicquam juris fuerit, nec ſe fando quicquam ea de re accepiſſe. Sibi jus tutela ac advocatia jam inde ab antiquiſſimis temporibus competere, quod tamen eam jam Duces Brunſvicenſes titulo acquiſitionis & pacti exerceant: nec ſibi licere coloniam hanc admittere, verendum alias eſſe, ne Duces Brunſvicenſes id agre ſint laturi. Si tamen edicto Cæſareo id facere compellerentur, cedendum temporibus fore, nec recuſaturos ſe moniales in urbem recipere, ſi jura civitatis ſua hac re non peterentur.* Vix literas acceperat Tillius, cum ſtatim rem ad Cæſarem deferret, Senatumque Goslarienſem edicto Cæſareo ad reſtitutionem compelli peteret:

Aller Durchlauchtigſter Groſsmächtigſter unüberwündlichſter Römiſcher Kayſer / Allergnedigſter Herr.

EW. Römiſche Käyſerlichen Mayſt. mag ich hiemit Allerunterthenigſt ohn angelangt nicht ſeyn laſſen/ waß Domina undt Conventus des Kloſters Beatæ Mariæ Magdalenæ In Hildesheimb umb reſtitution und Wiedereinandtwortung eines Ehrengemeldten dieſem Orden der Reuerin oder Bußerin/ In der Stadt Goßlar/ zuſtendigen Kloſters/ und Gotteshauſes Franckenbergs genandt/ demütig ſuchen und bitten thuen. Geſtalten aus deroſelben An Eure Romiſche Käyſerliche Majeſt. zue ſolchem Endt ſelbſt mit überkommenden demüthigſten Bittſchrifft mit mehrerm zu erſehen iſt.

Wenn denn Eure Römiſche Käyſerliche Majeſtät vorhin des entſchloſſenen allergnedigſten Käyſerlichen Gemuetts/ und willens ſind/ Sambtliche Klöſter und Gottes-häuſer den jenigen Ordinibus, welchen dieſelbige zuſtendig/ und Ihnen voer Jahren endtzogen worden/ reſtituiren zu laſſen.

Als iſt dahero um ſo viel weniger zu zweiffeln / dieſelbe als der höchſte Schutz und Schirmb Herre / über die Geiſtliche Stiffter und Orden nicht minders gemeindt und begierig ſeyn werden / dießfals ſich gleichergeſtalt in Käyſerlichen Milden Gnaden gegen dieſen Ordini pœnitentium erfinden zue laſſen/ und vermittelſt deroſelben behülfflichen/ und Ernſtmeinenden Käyſerlichen Reſcripten und Mandaten/ an Burgemeiſter und Raht der Stadt Goßlar / als die ſich bey dieſem Kloſter/ nicht weiters / denn des bloſſen Schutzes anmaſſen / und vermöge derſelben copialiter hiebey gelegten / und zue Ende notirten Schreibens/ ſich zuer reſtitution ſich ſelbſt willig erbieten/ So dann auch an den Durchleuchtigen Hochgebornen Fürſten und Herrn/ Herrn Friederich Ulrichen / Hertzogen zu Braunſchweig und Lüneburg ꝛc. zu ertheilen und zue inſinuiren / derogeſtalt daß nicht allein ſupplicirenden armen Geiſtlichen Jungfrauen / gemeltes Cloſter oder Gottes Haus Franckenberg/ an ſich ſelbſten/ beſondern auch dabeneben/ und ſamt denen/ dazu geſtiffteten/ und gewittmeten Reditibus, und Gefällen/ ſo voer Iharen/ durch Fürſtliches Haues Braunſchweig/ und benandtlich voer höchſtgedachter Seiner Fürſtlichen Gnaden Aldt Vattern / Hertzogen Heinrichen dem Jungern / zue Braunſchweig / Hoch Löblichen Gedächtniß/ de facto entzogen worden/ zuemhalen ſonſten und ohne Wiedererlangung der Renten und Einkombſten der armen Jungfrauen wenig geholffen wäre / wiederumben folliglich reſtituiret und Eingeraumbt werden mögen.

Hieran erweiſen Eure Romiſche Käyſerliche Majeſt. ein löblich und GOtt dem Allmechtigen wholgefelliges Werck/ ſo die geiſtliche Jungfrauen/ um Eure Käyſerliche Maj. langwürige gefriſtete und Ghlückvertige Käyſerliche Regierung/ mit Ihrem andechtigen und Embſigen Gebett/ demühtigſt zu erwiedern unvergeſſen ſeyn werden/ und Eure Romiſche Kayſerl. Majeſtät thue ich hierauf zu milden Käyſerl. Hulden und Gnaden mich in allen unterthänigſten Gehorſam wholl befehlen/ Datum Staaden am 10. Februarii Anno 1629.

Eure Romiſche Käyſerl. Mayſtl.

L. S.

Aller unterthänigſt gehorſambſter Diener

Johann Grave von Tylli.

A. C.

Statim ſequitur edictum Cæſareum, Tillius executionem urget, Duces proteſtantur, ac jura hæc ſua ſibi ſervari petunt. Quibus quidem conditionibus hic annus tranſactus eſt.

1631. Ac occupatur. *Ex faeiſc. actor. Frankenb.*

IntereaTillius eodem victoriarum curſu nnnem inſerinrem Saxoniam ſub Cæſaris redegerat poteſtatem, ipſumque Magdeburgum in conſpectu fere regis Sueciæ, qui proteſtantes adjutum venerat, incredibili ſævitiæ genere funditus deleverat. Quo ſactum eſt, ut ceteri meticuloſiores redditi facilius edicto Cæſareo parerent. Nec diutius Duces Brunsvicenſes prnhibere potuerunt, quo minus monaſterium Frankenbergenſe in mnnialium Hildeſienſium veniret poteſtatem. Qua de re ſatis clare teſtatur hoc Francisci Wilhelmi Epiſcopi Osnabrugenſis diplnma, quo colnniam Sororum pœnitentiæ in monaſterium immiſit:

VOn Gottes Gnaden Wier Frantz Wilhelmb / Biſchoff zue Oßnabrug/ Verden und Minden / Thumb Probſt zue Regenſpurg / Grave zu Wartenberg / und Heer zue Waldt ꝛc. Dero Romiſchen Käyſerlichen Mayeſt. unſers Allergnädigſten Herrn/zue dem Ober- undt Niederſachſiſchen Craiß zue exequirung deß über etzliche erledigte Reichs gravamina publicirten Käyſerlichen Edicten / verordenter Commiſſarius / Fügen hiemit menniglichen zue wiſſen/ Nachdem Wier in Krafft Hochermeldten Käyſerlichen Edicts/ das Cloſter Franckenberg/in der Stadt Goßlar/von den Unqualificirten und widerrechtlichen Detentatorn abgefodert / und aus den Handen gebracht/ Daß wier demnechſt im Nhamen Allerhöchſt gemeldter Ihro Käyſerlichen Majeſtät gedachtes Cloſter ſambt allen angehörigen Gütern / dem Orden Sanct Mariæ Magdalenæ de pœnitentia durch unſern ſubdelegirten Lieben beſondern Hermannen Eilinck / der Rechten Licentiaten / Hildesheimbſchen Rhatt und Officialen/ eingeraumbt/und mit Conſens des Ordinarii aus dem Cloſter Sanctæ Mariæ Magdalenæ binnen Hildesheimb/ fünff Conventual-Jungfrauen / undt Sororem Laicam, nacher gedachten Kloſter Franckenberg/ um dero Ordens-Regulen daſelbſt der fundation gemäß andächtiglich wieder anzuerichten/ fhüren laſſen/ worunder dann die Würdig und Andachtig Jungfrau Cunegunden von Mandelsloh / zuer Dominæ und Priorinnen daſelbſt verordnet / und derſelben Adminiſtrationem Spiritualium & temporalium gnedigſt committiret und aufgetragen / deroſtadt / daß ablauts mit allem Eiffer und Devotion Ihres Ordens Regull mit ſingen/ beten und andern guten Wercken daſelbſt einführen/ die Clauſur veſtiglich obſerviren/ und ſich darin nach des Ordinarii Ordenungen und Viſitationibus ſambt übrigen Conventual-Jungfrauen richten/ und ſonſt des Kloſters Güetter mit getreuen Fleiß beachten / und vermöge deß Ordens Statuten davon diſponiren ſolle. Befehlen demnegſt Allen und Jeden/ Im Namen Ihro Käyſerlichen Majeſt. von uns in Freundſchafft/ Gnaden/ und gebhürendt begehrend/ So whol obermeldter Dominæ und Convent, ſo whol itz als künfftigen in adminiſtratione ejusdem & regimine Spirituali & temporali vielermeldten Kloſters Güetter und Gerechtigkeiten/ keins weges behinderlich zue ſeyn / ſondern dabey Ihnen alle gedeyliche Befürderung zu bezeigen/ allermaſſen auch deroſelben Angehörige / Underſeſſen / Meyer und Zinßſchuldige zu gebürlichen reſpective Gehorſamb/ Leiſtung ihrer Schuldigkeit / und Abſtattung der Zinſen hiemit anweiſen / Uhrkundtlich unſers aufgedruckten Inſiegels/ und beigeſetzten Hand-Zeichen ꝛc. Geben auf unſern Oßnabruckſchen Reſidens-Haus / Iburg/ Am 8ten Julii Anno 1631.

Frantz Wilhelmb.

L. S.

Chriſtian Praſe.

Guſtavus Adolph. Rex Sv. ubique victor. *Pufend. l. 3 hiſt. Suec p. 68. ſqq.*

Sie igitur omnia monaſteria, quæ in civitatis noſtræ mœnibus florebant, pontificiis ceſſerunt. At alia cœpit eſſe rerum ſacies cum paulo poſt Guſtavus Adolphus Rex Suecorum, icto cum Electore Saxoniæ fœdere Tillium Saxoniæ imminentem aggrederetur, Lipſiæque eum d. VII. Septembris uno ictu tot victoriarum fructu gloriaq; privaret. Tillius enim veluti de victoria certus diſpoſitis in aciem cohortibus Breitenfeldæ haut procul a Lipſia Suecos & Saxones expectabat. Hi vero tam alacri animo cum hoſte concurrebant, ut e Cæſarianorum exercitu ſeptem mille & Sexingenti occumberent, octies mille capti in Suecorum caſtris ſtipendia me-

A. C. mereri mallent. Vidiſſes tum ægræ ac animam propemodum agentis Germaniæ pro aris & focis ſuis conatus, triumphante tandem poſt ancipitem conflictum bona cauſa, viribusque Ligiſtarum non tam attritis, quam penitus proſtratis inter Victores poſt hæc ita convenit, ut Rex Franconiam ac Germaniam ſuperiorem, Elector Sileſiam ſibi ſumerent devincendas. Nec multo poſt continuatis trophæis Rex Mersburgum, Halam, Erfurtum, Mansfeldam, Kœnigshofium, Wurzburgum, Hanoviam, Sachſenhuſen, Norinbergam & maximam Archiepiſcopatus Moguntini & Palatinatus ab Hiſpanis occupati pattem ſub ſuam redegit poteſtatem, Aco Tollius Roſtochium & Wiſmariam occupavit, Bannerus per Magdeburgenſem agrum victricia arma circumtulit Virmontiumque eecidit. Salvius Archiepiſcopum Bremenſem, Georgium Ducem Luneburgenſem, Fridericum Vlricem Ducem Brunsvicenſem omnemq; inferiorem Saxoniam in fœderis ſocietatam pertraxit. Elector denique Saxoniæ liberata a Cæſarianis utraq; Luſatia in Bohemiam arma convertit, ipſamq; Pragam ſub ſuam redegit poteſtatem.

1632. Succorū per inferiorem Saxoniā victoriæ. *Puffend. l. 4. p. 84. ſqq.*

Inter hæc Wallenſteinio, qui nuper ad privatam vitam redierat, belli ſumma a Cæſare denuo delata fuerat, licet vix multis precibus eo ſe pareretur adduci. Hic per hyemem reficiendis copiis dederat operam, omniaq; in futurum bellum præparaverat, cum Guſtavus novis ſubinde victoriis auctus ad Moſellam trophæa conſtitueret. Hæc dum ibi gerebantur, nec in Saxonia inferiore ſuo muneri deerant Lars Kaggius, Bannerus & Wilhelmus Dux Saxo-Vinarienſis, qui omnia victricibus armis ad Regis obſequium cogebant. Inprimis Bannerus & Kaggius, locis circa Magdeburgum omnibus præſidio firmaris, Comitem Mansfeldenſem, cujus cuſtodiæ cineres Magdeburgicæ a Cæſarianis demandati fuerant, veluti e longinquo obſidebant novumque excogitaverant victoriæ genus: Nolle pugnare. Ad ſolvendam hanc obſidionem cum delecta manu per Viſurgim advolabat Pappenheimius, qui licet Magdeburgum absque ullo impedimento perveniret, veritus tamen, ne a Bannerio circumiretur, incenſis pontibus, tormentisque partim avectis, partim in Albim projectis Civitatem Magdeburgenſem, aut ſimulacrum potius civitatis reliquit, ac Guelpherbytum cum exercitu rediit, Duci Luneburgenſi extrema minatus. Protinus igitur copias jungunt Wilhelmus Dux Saxoniæ & Bannerus, pulſoque in Weſtphaliam Pappenheimio, oppida Cæſarianis adhuc præſidiis munita expugnant. Cohorte enim Cæſariana Hamelæ intercepta Goslariam quoque accedunt, urbemque Cæſarearum partium ſtudioſiſſimam die XXIII. Januarii capiunt, Northeimium ſubjugant, Gœttinga cruento inſultu potiuntur, Dudetſtadium denique in deditionem accipiunt. Eadem felicitate Wilhelmus Haſſiæ Landgravius Weſtphaliam, ditionemque Grubenhagenſem ad obſequium flectebat, ut adeo inferior hæc Saxonia unico iſto Lipſienſi prælio a Pontificiorum jugo ſe videret liberatam.

Goslaria a Suecis occupatur. *Puff. l. c. Annal. Gosl. MSC.*

Goslaria a Suecis preſſa. *Faſcic. Ep. Eccl. SS. Sim. & J. Annales Gosl. MSC.*

Cum Goslaria noſtra paulo durius actum eſt, quod hæc Civitas communem a Suecis proteſtantium cauſam deſeruiſſe ac in Cæſarianorū partes eſſe proclivior diceretnr. Vnde & appropinquantibus Suecis potiores e Senatu fuga ſibi conſuluerant; In ceteros male conſultum eſt. Vix urbem ingreſſi fuerant Svecorum copiæ, cum Wilhelmus Saxo & Bannerus Civibus tot calamitatibus adhuc exhauſtis ſexaginta Imperialium millia imperarent. Quibus perſolutis diſceſſum eſt, relicto copioſo præſidio, cui Mutzlaffius præfectus eſt, rebusque civilibus curæ Ludovici Principis Anhaltini, Regis per Magdeburgenſem & Halberſtadenſem Diœceſes Vicario. (Der Königlichen Majeſt. zu Schweden Stadhalter in den Magdeburg. und Halberſtädiſchen Landen) demandatis. Quam miſera tum fuerit reipublicæ facies, quæ civium trepidatio, facilius eſt cogitatione, quam verbis aſſequi. Nec quicquam ſpei niſi in clementia Regis videbatur, reliquum, quam cives crebris ſuis literis ſupplicibus expugnare ſtudebant. Elegans præcipue ac auctore dignum eſt carmen, quod in hac patriæ calamitate Nendorffii ingenium enixum eſt, publico nomine, ad Regem perſcriptum, quod integrum ſubjicere, ac ab interitu vindicare lubet:

Sereniſſimo Principi ac Domino

DN. GVSTAVO ADOLPHO

Svecorum, Gothorum, & Vandalorum Regi potentiſſimo, Magno Duci Finlandiæ, Duci Eſtheniæ, ac Careliæ, Domino Ingermanlandiæ &c. Vindici libertatis Germanorum & Religionis Evangelicæ ſtrenuiſſimo feliciſſimo &c. Domino ſuo clementiſſimo.

* * *

Exc. Gosl. 1632. in forma reg. maj.

Arctoa cynoſura plaga, Rex maxime, navis &
Indice quo portum, quo duce noſtra tenet:
Qui juſto accenſus Zelo domitoribus arctos
Chriſti collum frenos injicis, ora premis:
Quas tibi ſolvemus grates? Mens linguaque geſtit,

Deficit at factis utraque victa tuis.
Te Viadrus ſtupet, atque Albis, te Suevus, & Iſter,
Accola te Rheni tollit utrinque patris.
Sarmata te recolit metuens, formidat Iberus,
Pannonii horreſcunt, Auſoniique Duces.
Quin Scyta miratur, populis confiſus, & armis,
Et Perſa, & propior Moſchus, & aſper Arabs.
Aſt major ſurgit ſibi fama, quod aſſeris aras,
Et dias puræ relligionis opes:
Quod Papæ, auſpiciis Chriſti aſpirantis, alumnos
Dejicis, & Veri longius arce fugas.
O quantus fueris, quantumvis maximus, in nos
Si martem jabeas mitius ire ferum.
Quo cum ſacratis opibus ſerventur & illa,
Queis ſine non duci libera vita poteſt.
Te terrena ſuper longe Deus extulit, eſſe
Cœleſtis miſeros commiſerando velis.
Flebile Goslariæ fatum! ſi nulla favoris
Cives ſemianimes recreet aura tui.
Lætum Goslaria fatum! ſi blanda favoris
Cives ſemineces mulceat aura tui.
Nos ſumus exhauſti, vix ſanguis vitaque reſtant;
Sunt exucca nimis membra, nec oſſa vigent.
Redde PATER PATRIÆ, *vires & ſuffice vitam,*
Vel ſaltem miſeris parce levaque malum.
Non ſumus inſontes, fateor, neque nulla meremur
Verbera, nec plagas pertolerare novum eſt.
Non tamen a Sancto Vero deſcivimus unquam;
Integer eſt nobis Relligionis honos.
Id ſpecta, id luſtra, SOL *ô Arctoe, nec obſtent,*
Si qua tibi offundit nubila Livor edax.
Sic, quod nunc tractas pulchro conamine bellum,
Succeſſu Dominus proſperet usque bono:
Euphrates quò ſiccus aquis Babylonia linquat
Mœnia, militibus diripienda tuis.

S. R. Majeſt. tuæ
Subject.*mus*

M. Joan. Nendorff. Verdenſis Scholæ Goslarienſium in annum usq; XXXII, Rector.

Bannero igitur & Wilhelmo Saxone e Civitate profectis Ludovicus Anhaltinus cives in Regis verba adegit, concepta formula, quæ hodienum apud me habetur. Hinc conſtituto Commiſſario Daniele Mullero, moniales Novi Operis & Frankenbergenſes cum monachis Franciſcanis urbe expulit, Jeſuitas vero, qui præſtantiores eccleſiæ SS. Simonis & Judæ divitias alio tranſtuliſſe ferebantur, cuſtodiæ mancipavit, donec ablata omnia reſtituiſſent. Frankenbergenſe cœnobium Friderico Ulrico, Duci Brunſvicenſi redditur, cœnobium Fratrum minorum, egenis, qui interea, dum Franciſcani hic vixerant, in domum quandam monetariam. (In die Tuck-Müntze aufm Keyſers-Pleeck) *Deduct. Muder sp. MSC.* ſeceſſerant, reſtitutum, eccleſia vero SS. Simonis & Judæ & Monaſterium Novi Operis Commiſſario Anhaltino addicta, qui reditus omnes intercepit, Dominoque vindicavit. Supererant adhuc Canonici Evangelici, quos ante biennium Jeſuitæ eccleſia privarant, ii licet ſtatis horis ſacra more ſolito peragere denuo cœpiſſent, impetrare tamen haut potuerunt, ut a Svecis in integrum reſtituerentur. A. C. Quin potius tanta eorum erat in Goslarienſes indignatio, ut eos opibus omnibus exuere velle viderentur. Eccleſia celeberrima captivis hoſtibus hoſpitium præbuit, ea quæ templi hujus religioni crediderant meticuloſi cives & exteris abrepta, Canonicis, erepta clavibus, reditibus interdictum, ea denique, quæ capti Jeſuitæ Mutzlaffio & Commiſſario reſtituerant, omnia intercepta. Extat Canonicorum relatio, quid a Suecis paſſi ſint, ex qua ſequentia de eccleſiæ hujus antiquitatibus nos monitura excerpere placuit:

Inzwiſchen haben die gefangenen Jeſuiten bekennet / an was Orter ſie etzliche Kirchen-Sachen heimlich verborgen und nachdem dieſelb hinwieder in præſentia Herr Oberſten Mitzlaffs und Frl. Anhaltiſchen Commiſſarii zu Licht bracht / iſt davon genommen.

1) Ein Novum Teſtamentum ſehr ſchön uff Pergamein lateiniſch geſchrieben / die eine Seite des Buchs mit Golde beſchlagen und vielen Steinen / ſo theils gut / theils aber falſch beſetzet / ſolches Buch hat der Käyſer Henricus Auceps der Kirchen (zu Hartzburg) geſchencket / iſt ein ziemliches würdig geweſen.
2) Das Einhorn / welches zum Stabe formiret / und auff zehen / ja mehr tauſend Thaler wehrt für der Zeit geſchetzet.
3) Des Käyſers Kamm.
4] Des Käyſers (Henrici Aucupis) Jagt-Hörnlein / aufm Elephanten Zan præpariret.
[*Vidit hoc cornu venatorium Leznerus, qui ejus diſerte meminit in Opp. MSC. de monaſt.*]
5. Zwey ſammeten Meßgewande und ein Chor-Rock ſehr ſchön auf den Rücken und forne herum / inſonderhet der Chor-Rock mit Perlen und Golde geſticket.

Uber dieſes ſein die Stifftshäuſer mit Einquärtirung umd contribution ſtarck belegt geweſen / theil ausgeplündert worden / auch itzo in puncto contributionis ..., da ſie doch keine Bürgerliche Nahrung oder Gewerb / treiben unerträglich angeſchlagen.

Denn 14 Septembr. hat der Commiſſarius Daniel Müller des Stifftes Goßlar groſſes und kleines Siegel von des Paſtoris Wittwen zur Dienenburgck / welche daßelbe in Hauſe da die Jeſuiten gewohnet / funden / empfangen. Er hat auch das ſtatuten Buch etzliche privilegia und andere Sachen mehr mit nach Halberſtadt geführt &c.

Cum igitur canonicis nihil ſpei vi- 1633.
deretur reliquum, opem implorarunt Fri- Canon.
derici Vlrici Ducis Brunſvicenſis, qui du- eccleſiæ
dum eccleſiam in tutelam receperat. Hinc SS. Sim.
prolixa oratione, quantum ducum inter- & Jud. ca-
ſit, ut huic eccleſiæ periclitanti ſubveni- lamitas.
rent, Principi exponunt, eſſe nimirum « *Faſcic.*
hanc eccleſiam a quibusdam Ducum ma- « *literar.*
joribus egregie dotatam, multisq; præ- « *eccl. SS.*
claris privilegiis auctam, Duces eccleſiæ « *Sim. &*
Tu. « *Jud.*

“Tutores eſſe, iisq; tertiæ præbendæ com-
“petere collationem, pleraque eccleſiæ bo-
“na in eorum territorio ſita, nec dubirare
“ſe, Ducem promiſſis ſtaturum, preſſisq;
“præſtiturum tutelam, præcipue cum peri-
“culum ſit, ne egregia hæc eccleſia peni-
“tus opprimatur, niſi maturius conſilium
d. 12. *ſeptemb* “eam liberandi reperiatur. Quo cogni-
“to, Dux Fridericus, qui tum in caſtris pro-
“pe Hildeſiam, Pappenheimium imminen-
“tem ſuſtinebat, literis amice perſcriptis
“Principem Anhaltinum monet, non ſine
“admiratione ſe audiviſſe, miniſtros An-
“haltinos non modo omnes eccleſiæ hujus
“facultates ſibi vindicare, verum etiam,
“conſtituto quæſtore, proventus canoni-
“corum intercipere, cum interea eccleſia
“ubiq; lacera ruinam propemodū minetur:
“jam vero ſua intereſſe, ne tam nobilis ecle-
“ſia, cujus Tutor ſit, ac in qua ſibi tertiæ præ-
“bendæ collatio competat, peſſum eat, nec
“ferre ſe poſſe, ut bona in ditione ſua ſita
“ab aliis extorqueantur, denique nullam
“ſubeſſe rationem, cur Canonici noſtræ re-
“ligionis ſocii a Suecis tam male mulcten-
“tur, rogare ſe igitur amice, ne quid ejus-
“modi ioposterum a miniſtris ſuis Goslari-
“enſibus porro committi pateretur, ſe da-
“turum operam, ut Suecis alio nomine ſa-
tis fieret. Interea Danieli Mullero Com-
miſſario Anhaltino ſucceſſerat Johannes
Hardeſianus, vir acrioris ingenii, qui cum
Henricum Burchtorffium & Chriſtianum
Kochium non poſſe eo adduci videret,
ut adminiſtrationem eccleſiæ SS. Simonis
& Judæ & monaſterii Novi Operis Prin-
cipis Anhaltini nomine ſe ſuſcepiſſe fate-
rentur, facile obtinuit a Principe edictum,
quo Burchtorfius & Kochius aut in Sue-
corum verba jurare, aut adminiſtratio-
nem traditis archivis & indicibus depone-
re jubebantur. Cum igitur novis ſubinde
calamitatibus premerentur Canonici, d. 17.
Principis opem iterum implorant, ſeque *Septemb.*
nihil tale meritos, tam duriter haberi con-
queruntur nec minus Axelium Oxenſtir-
nium Cancellarium Suecicum aggreſſi de-
mum expugnant, ut de reſtituendis in in- d. 29.
tegrum Canonicis conſentiret. Nec ta- *Sept.*
men ad mitiora ideo converſus Hardeſi-
anus ſuo more agere atq; eccleſiæ bona
ſuo arbitrio intercipere oon dubitavit. Sed
& Ludovicus Aohaltinus datis ad Frideri- d. 2.
cum Vlricum ducem Brunſvicenſem lite- *Octobr.*
ris, multis ſe de interceptis eccleſiæ bo-
nis excuſat, Regem Sueciæ, qui ſuperio-”
re aono in prælio Luzenenſi victor occu-”
burat ante biennium urbe potitum jure”
belli de eccleſiis & monaſteriis Goslarien-”
ſibus diſponere potuiſſe, ſibi commiſſum”
fuiſſe a B. Rege bona hæc eccleſiaſtica ita”
adminiſtrare, ne quid detrimenti pateren-”
tur. Nondum ſibi conſtare, quid Duci-”
bus in eccleſiam juris ſit, nec unquam ſibi”
veniſſe io mentem, aut Duces, aut ecle-”
ſiam jure ſuo ſpoliare, daturum potius ſe”
operam, ut omnes proventus in eccleſiæ”
commodum impendantur. Regem Sue-”
corum jure quodam ſuo in conſtituendis”
provinciis uſum eſſe, nec ſibi licere ejus”
juſſa refigere, ſi ſe læſum Dux crederet,”
non ſe prohibere, quo minus ex æquo”
bonoque tranſigeretur. Tantum vero ab-”
eſt, ut mitius ex hoc tempore cum Cano-”
nicis actum ſit, ut Johannes Hardeſianus M. Sim.
omnia ad ſe raperet, nec a Clericis qui- Strub. a
dem abſtinens, e quorum numero M. Simo- Svecis in
nem Strubium, edictum quoddam e ſug- cuſtodiã
geſtu promulgare recuſantem, nocte con- rapitur.
cubia in captivitatem rapuit. Accurate *Faſcic.*
hoc referunt ipſi Canonici SS. Simonis & *citat.*
Judæ in literis ſequente die ad regimen d. 5. *Oct.*
Ducale perſcriptis, a quibus hæc excer- d. 6. *Oct.*
pere juvat:

UNd ob wir zwar der zuverſichtlichen Hoffnung geweſen / der hieſige Fürſtl. Commmiſſarius Johannes Hardeſianus numehr unſer Stiffts halber andere ordonantz und Befehlige würde überkommen / und uns aufs wenigſte immittelſt mit aller frommen Vereindrechtigung / immaſſen ihme aus vor hochgedacht Unſers Gnd. Fürſten und Herrn Schreiben an Ihr Frl. Gnaden von Anhalt kundt gemacht / verſchonet / und Ihr Fürſtl. Gnaden gnediges Erſuchen in beſſern reſpect genommen haben / ſo iſt ſolches nicht allein auſſer acht gelaſſen / ſondern es iſt noch darüber gedachter Commiſſarius zugefahren / und ſich unterſtanden / gantz ohngewöhnlicher Weiſe von allen Cantzeln in der Statt laut beygefügter Copey Lit. (A) abkündigen / und die Leute befehligen zu laſſen / daß ſie die Stiffts-Gefälle ſeinen Gevollmächtigen Johann Meyern / und keinen andern entrichten ſollen / und do ſich der Pfarher S. Thomæ (ſo den Gottesdienſt in dieſer unſer Stiffts Kirchen verrichtet) Herr Mag. Simon Straubius, wie auch die andern Prediger / insgemein / ſich deſſen verweichert / und drüber erſt ſpecial-Befehl ihnen vorzuzeigen begehret / hat er vorgemelten Straubium bey nacht-ſchlaffender Zeit aus ſeinem gefreyten Pfarrhoffe mit etzlichen Soldaten geſtriges Abends / da er folgends Tags ſeine Predigten und Ampt in zweyen Kirchen verſehen ſollen / gefänglich in die curtoquarda / dem gantzen miniſterio zu Spott und Hohn führen laſſen / wodurch Er in beyden Kirchen mit bey-

A. C. derſeits der Gemeine Ergerniß ſeines Ampts und Beruffs nicht abwarten
können &c.

Dimiſſo paulo poſt e cuſtodia Strubio,
d.2.Nov. Fridericus Ulricus Dux Brunsvicenſis de-
nuo Principem Anhaltinum literis huma-
niſſime ſcriptis mouit, ut demum preſſæ
„ eccleſiæ miſertus, Canonicos in inte-
„ grum reſtituere dignaretur, Aohaltini
„ munus a Rege beatiſſimo ſuſceptum non
„ ſe vocare in dubium, moderatius tamen
„ videri agendum cum eccleſia, quam
„ conſervari tantum ſua intereſſet. Gos-
„ lariam jure belli ad Regem Sueciæ devo-
„ lutam mious negari, ao vero omoia
„ Suecis concedenda ſint in eccleſiam,
„ quæ nuoquam arma adverſus Regem
„ ſumſerit, merito ambigi, ſperare igitur
„ ſe, Principem Anhaltinum tanquam
„ vicinum ac languinis cognatione ſibi
„ junctum preces ſuas aliquo loco habi-
rum. Sic itaque literis ioter Ducem &
Principem Anhaltinum certatum eſt, cum
Interea antiquum obtinetet Hardeſiaous,
nec eccleſiæ moleſtiis ulla ex parte ſe ſen-
tirent levatas.

1634. Nec ioſequente quidem anno me-
d.20.*Febr* lior civitatis eccleſiæque facies apparuit.
Eccleſiæ Quamvis eoim ineunte hoc anno Dux
SS. Sim. Bruosvicenſis Caoonicorum precibus per-
& Judæ motus Priocipem Anhaltioum tamdiu li-
calami- teris urgeret, donec miſſis utrimque le-
tas. gatis de Caoonicis reſtituendis ageretur;
Ex faſcic. transactio tamen hæc irrita fuit, & Johan-
citat. nes Meierus majore, quam unquam im-
portunitate eccleſiæ proventus exigere
cœpit, fortaſſe quod hunc fontem non
diu manaturum crederet. (weil er vielleicht
den Braten/ daß er nicht lange trieffen möch-
te gerochen/) quemadmodum Canonici in
literis ſuis cooqueruntur. Cum igitur
d.9.Aug. nullis plane admonitonibus flecti ſe pate-
retur, Fridericus demum Ulricus, ut ex
parte ſaltem Canonicis opem tuliſſe vide-
retur, ne ex ſua ditione quicquam proven-
tuum hujus eccleſiæ Meiero traderetur
prohibuit, ſed omnia Canonicis dari juſ-
ſit, quicqoid Hardeſianus aliique Miniſtri
Anhaltini fremerent ac minarentur.

Civitatis Quam miſera præterea civitatis coodi-
facies. tio in hac publica calamitate fuerit, facile
Deduct. vel iode coojicias, quod Senatus Cæſari
Mudersp. faviſſe conſtantius diceretur. Cujus fidei ci-
MSC. ves pœnas dedere quã maximas, cum non
modo præſidio ſatis copioſo premerentur,
ſed & præfectis parerent acerrimis Mutz-
laffio, Burſtorfio, Turkio, Schmiedio,
Schaffguckio, Hanſonio, a quibus pecunia
quoties libitum eſt, emungebantur. Tor-
menta majora omnia ferme eripiebantur;
Qui e Senatoribus erant reliqui (potiores
eoim fuga ſibi conſuluerant) oec hiſcere
aoſi ſunt, cum ſtatim a militibus in cuſto-
diam raperentur. Paſtoribus vix, uode
viverent ſuppetebat, juventus a parenti-
bus neglecta otio torpebat, nec ſcholaſticæ
diſciplinæ in hoc armorum ſtrepitu locus
erat. Paucis me expediam, in tantam
miſeriam Goslaria noſtra hac tempeſtate
devenerat, ut non tam eivitas, quam
eivitatis quoddam cadaver & ſimulacrum
reipublicæ videretur.
In miſera hac rerum omnium perturbati-
ooe ad omnem poſteritatis memoriam
laudanda mihi videtur Henrici BURCH-
TORFII, Canooici SS. Simoois & Judæ
Senioris pietas in patriam incomparabilis,
quippe qui legatione ad Svecos, Duces
æq; ac alios Principes ſedecies cum ſummo
vitæ periculo ſuſcepta, prudentia ſua ita
flexit Victorum animos, ut non raro exa-
ctiooes aut remittereotur, aut dimioue-
rentur. Vidi integrum ejus Commenta-
riorum faſciculum, in quem ipſe Burch-
torpius legationum ſuarum acta (com-
miſſiones vocant) accurate admodum
retulit, ex quo tantus io patriam elucet
amor, tanta viri prudentia, ut major eſſe
non potuiſſet.

Sed huic miſeriæ finem demum fecit d.6. *Sept.*
prœlium Nortlingenſe, quo commiſſo, Sueci
Suecorum victoriis meta veluti quædam urbem
poſita eſt, ſiquidem tunc viribus haut pa- relin-
rum detritis, plures civitates a ſe expu- quunt.
gnatas, & in his Goslariam quoque, de- *Annales*
ſerere coacti ſunt. Cui & acceſſerat fœ- *Gosl. MSC.*
dus, quod Elector Saxoniæ aliique pro- 1635.
teſtantium Principes a Svecorum parti-
bus deſciſcentes cum Cæſare pepigerant.
Quo factum eſt, ut Sueci totundique ho-
ſtibus cincti præſidia, quæ, per civitates
diſtribuerant, paulatim revocarent, exer-
citumque ſuum iis firmarent. Quæ feli-
citas & Goslariæ noſtræ d. XXIII. Octo-
bris contigit, quo Tribunus Hanſonius
præſidium Suecicum præpropere ex urbe
eduxit, eum paulo ante civibus quinqua-
giota imperialium millia imperaſſet, a qui-
bus tamen extorquendis celeritate abitus
prohibebatur.

Interea exercitus Cæſarianus per in- 1641.
feriorem quoque Saxoniam arma circum- Pacifica-
ferre cœperat, Duci Brunſvicenſi Augu- tio Gos-
ſto imminens, eui Bokelhemum aliaque larieoſis.
oppida ademerat. Cum igitur Sueci ma- *Theatr.*
le plerumq; rem gererent, nec ſuſtinendis *Europ.*
Cæſari anorum fœderatorumque viribus *Tom. IV.*
pares amplius viderentur, inferioris Saxo- *p.608. 610.*
oiæ proceres paulatim de pace cum Leo- *it. p.680.*
poldo Archiduce ineunda cogitare cœpe- *Puffend.*
ruot. Primus qui ad pacem videbatur *l.13. hiſt.*
proclivior fuit Auguſtus Dux Brunſvicen- *Suec. p.*
ſis, qui a Leopoldo obtinuit, ut die XXII. *624. l. 14.*
Septembris Goslariæ de pace ageretur. *p.6.*
Adfueruot ſtato die Archiducis oomine
Don. Haonibal Gonzaga, Comes de Tæt-
tenbach & Kaltſchmidius J. V. D. Hos
ſecuti ſunt legati Brunſvicenſes & Lune-
burgenſes. Spem quoque de hac pacifi-
catione

Digitized by Google

A. C. catione Goslarienſi eo majorem omnes conceperant, quod & Haſſiæ Landgravius & Rex præcipue Danorum eam probare ſuosque legatos ad eam miſſuri dicerentur. At Sveci particulates ejuſmodi pacificationes in ſuam vergere perniciem conqueſti, acriter obſtiterunt, inprimis Torſtenſonius, qui legatis Luneburgenſibus multo verborum apparatu, ne ſe in pacis hujusmodi ſocietatem trahi paterentur diſſvaſit. Vt adeo mirum ſit, quod ii qui nuper ſchedulas quasdem de hiſtoria Goslarienſi edidere, Svecicorum quoque legatorum meminerint, & Goslariæ tunc pacem univerſalem tentatam, fundamentumque pacis Osnabrugenſis jactum eſſe, exiſtiment. Quod ſane e Theatro Europæo, Pufendorffio & aliis hujus hujus ævi ſctiptis aliter diſcere potuiſſent. Sed ut ad pacificationem hanc redeamus, irritus fuit hic conatus, eo, quod Torſtenſonius omnia moliretur, ne de pace convenirent. Præterea novum militum ſupplementum e Svecia adventans animum reddiderat Principibus ne oblatas a Cæſare conditiones paulo duriores ſtatim admitterent. Sic cum diutius inter legatos conſultatum eſſet, demum ſubinde re infecta diſceſſum eſt, cauſam interferentibus proteſtantiū legatis, quod ad omnes pertineat, ab omnib9 probari debere. Nihil ergo tuncferme actum, niſi quod de Epiſcopatu Hildeſienſi, cujus reſtitutionem Elector Colonienſis urgebat, inter partes certis legibus convenit, quas Comes Suyſenſis (Comite de Suys) & Kaltſchmidius Viennam detulerunt a Cæſare
1642. & Electore Colonienſi confirmandas. Mox tamen redintegratis pacis conſiliis legati Goslariam redierunt, ac demum ſequente anno die XVI. Januarii pacis formulam conceperunt, communi ſuffragio probatam, qua cavetur, Principes Cæſari obſequium præſtituros, a fœderibus omnibus exteris diſceſſuros, Cæſaris copiis, quandocunque liceret, de commeatu proſpecturos, milites ſuos in præſidiis ſolum collocaturos, nec eos adverſus Cæſarem ducturos, ceteros, quibus non opus eſſet, dimiſſuros, exercitum Cæſareanum nunquam ſe tranſitu ditionum ſuarum prohibituros, ſi damna bona fide reſarcirentur, Chriſtianum Ludovicum Ducem Brunſvicenſem Capitulo & Canonicis Hildeſienſibus minorem diœceſin, hoc &, præfecturas Peinenſem, Steurwaldenſem & Marieburgenſē una cum archivo redditurum, nec Duces Electori, nec hunc illis de interceptis in Hildeſienſi diœceſi proventibus litem intentaturos, Electorem Peinenſes a religionis Evangelicæ exercitio non prohibiturum, lites Ducum tempore dijudicatas pro ratis habendas, pendentes juris via decidendas, Chriſtianum Ludovicum Hildeſiam Electori Coloniæ cum tormentis & Archivo redditurum, quemvis depoſita ex urbe recepturum, Cæſarem in ea præſidium collaturum, Civitatem in libero Auguſtanæ religionis exercitio non turbandam, Cæſarem quoque ejus jura pro muneris ratione ſervaturum, Auguſto Duci Guelpherbytum redditurum, lites de majore diœceſi inter Electorem Coloniæ & Duces Brunſvicenſes adhuc agitatas, aut amice, aut jure civili terminandas, Cæſarem quoque civitates a ſe occupatas inprimis Eimbeccā Ducibus reſtituturum, captivos utrinque gratis libertatem, recepturos, ipſam denique pacem decimo poſt ratihabitionem die valituram. Hæ præcipuæ Goslarienſis pacificationis leges ſunt, quas prolixius in ipſa pacis formula ab Auctore Theatri Europæi recenſita relegere poteris. Legati, qui extremo conſultationis tempore hic adſuerunt, ita recenſentur.

Wilhelm Leopold Graff zu Tüttenbach.
Johannes Kaltſchmied von Eiſenberg
Heinrich Jordan.
Johann Chriſtoph von Köderitz.
Juſtus Ripius. D.
Heinrich Langebrecht. D.
Johann Schwartzkopff. D.
Heinrich Schröter. D.
Johann Götze.
Jacob Arnt Pape.

Approbata a legatis hac formula Viennam denuo properavit Kaltſchmidius Cæſarem, ut eam ratam haberet, rogaturus, juſſitque legatus, ad d. XVI. Februarii Goslariæ denoo adeſſe. Sed quo minus dicto die reditet, plurimis impeditus eſt negotiis, quæ hanc pacem tantum non penitus turbarunt. Elector enim Coloniæ, interpoſita proteſtatione eam improbaverat, Torſtenſonius modo minis, modo precib9 Duces ne conditiones admitterent, urgebat, Hildeſienſi quoque civitati pax iſta minus erat ad palatum, quæ quidvis potius ſe paſſuram aſſerebat, quam ut collocato in urbem Cæſariano milite præſidii jure ſpolietur. Hinc a ſociis civitatibus Lubecenſi & Bremenſi adjuta, ipſa de conſcribendo milite cogitabat. Denique die III. Martii e Cæſaris aula adfuit fœderis confirmatio, quæ Brunsvici publicata tantum in vicinia gaudium excitavit, ut ubique hymno iſto Ambroſiano Summo numini grates perſolverentur.

Demum hoc anno ferale iſtud bellum, quod Germaniam triginta annos afflixerat ſopitum, ac pax optima rerum laboranti patriæ reddita eſt. Cum enim utramque partem armorum quædam ſatietas cepiſſet, ac Suecis denuo omnia ad votum fluere viderentur, inita demum eſt pax illa Osnabruga-Monaſterienſis, qua Germa-

Germaniæ libertas, religioni ſecuritas, afflictis denique ſingulis priſtinum decus ac fortuna reddita eſt ac feliciter aſſerta.

Hoc igitur læto belli tricennalis exitu tanquam, eventu maxime celebri, auctarium hoc vel ominis cauſa, obſigno. Recentiora enim, uti nota ſatis ſunt, ita eorum enarratio aleæ plena videtur. Pauca ſane dicere inglorium, falſa referre turpiſſimum, vera autem enarrare, periculoſiſſimum eſſet futurum, ſatius igitur puto calamum hic deponere, & poſteritati hoc relinquere ſpicilegium, quæ ut a noſtris temporibus erit remotior, ita ab invidia & obtrectatione minus ſibi fortaſſe metuet. In calce conſtitutus ſupremum Numen indefeſſis obteſtor precibus, ut rem publicam noſtram & antiquitate & rerum geſtarum gloria florentiſſimam contra quosvis triſtes labentis ſeculi caſus temporumque injurias firmet, Eccleſiam a Satanæi inſidiis defendat, ſenatum ſervet, cives beet, totamque civitatem ſub æquo & juſto AVGVSTI imperio ad immortalem poſteritatis gloriam conſervet, ac perpetua & inconcuſſa felicitate perfrui patiatur, quo nihil aliquando de Goslaria in poſterorum annalibus, niſi felix, fauſtum, pium, ac honeſtum appareat, donec illuxerit ille decretorius orbi dies, qui univerſum hoc hauriet ævum, tempusque & tempora computandi ſtudium abolebit.

S. D. G.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

memorabilium.

Nota. *Litera D numeris adjecta Diſſertationem de Crodone reſpicit.*

A.

Abavus *quid denotet in antiquis diplomatibus.* 34
Abbates Fuldenſes *Cancellarii Imperatricis Romanæ.* 71
Absdorff (*Matthæus*) *Rector Scholæ Goſl.* 484
Adalbero *Wurzburgenſis Ep. intereſt Concilia bulo Quedlinburgenſi.* 98
conſentit in depoſitionem Hildebrandi. 92
Adalbertus *Cancell. Henrici IV. fit Archiep. Moguntinenſ.* 105
Adalbertus *Wormat. Ep. intereſt conciliabulo Quedlinburgenſi.* 98
Adelbaldus *Ep. Trajectens. intereſt conventui Goſlarienſi.* 31
Adelbero *Ep. Metenſis Comes Luzelburgens.* 98
Adelbertus *Archiep. Bremenſ ſuadet Imperatori ædificationem collegiorum Goslarienſium.* 11
an quandam in eccleſias Goslarienſes jurisdictionem habuerit? 38
Goslariæ præſens eſt cum Henr. III. Imp. 47
intereſt ſynodo Moguntina 48
ejus habendi aviditas 77
eum Saxones curia expellunt ib.
Magnum Saxoniæ Ducem hoſtem invenit. 78
Lochtunna prope Goslariam moratur. ibid.
Goslariæ obit. 81
Adelbertus Marchio *eccleſiæ SS. Sim. & Judæ benefacit.* 153
Goslarienſis eccleſiæ advocatus fuit 154
in Richenbergenſes liberalis. 157
ejus diploma 153
Adelgotus *Archiep. Magdeb. ab Imp. Goslariam citatur.* 113
accedit quidem, ſed mox aufugit. ibid.
abſens proſcribitur. 114
Adelheidis *Abbatiſſa Novi Op.* 315
Adelheidis *Abbatiſſa Gandersheimenſis Goslariæ præſens* 68
Adelhogus *Præpoſ Goſl. SS. Simonis & Judæ ut & Montis S. Petri.* 45.157
ægre eum diploma obtinet eccleſiæ ſuæ. 81
ejus familia 156
ejus educatio ibid.
Epiſcopus Hildeſiens. creatur. 170
obtinet ab Imperatore eccleſ. Jerslebitenſem 164
ejus nonnulla acta 166
jus patronatus Capellæ S. Ceciliæ confirmat Waldenbergenſibus 170
ejus litera Richenbergenſibus conceſſa. 172
alia ejus diplomata. 166.170.172.176 180
ejus obitus. 190
Adjutorii ſignum *in ſylva Welphonis* 114
ex eo ſibi idolum fingit vulgus ibid.
deſtruitur à Wernero Ep. Merſeburgenſi. ibid.
Adolphus Colonienſ. Archiep *ab Ottone ad Philippum tranſit.*
Adolphus Naſſovius. Cæſar *renunciatur.* 311
ei Landgravius Thur. Albertus provincias vendit. ibid.
in Thuringos & Miſnenſes ſævit. 314

A.

Eccleſiæ SS. Sim. & Jud. *privilegia, confirmat ib. ut & eccleſiæ Montis S. Petri.* 315
omnibus inviſus repudiatur a plurimis, imperio vitaq; privatur. 318
ejus obitus & epitaphium ibid.
ejus diplomata nonnulla 314. 315
Adrianus PP. *Fridericum Romæ coronat* 152
eccleſiæ SS. Simonis & Judæ privilegia diplomate ſuo inſtaurat ibid.
Advocatia Goslarienſis *qualis?* 220
Advocati eccleſiæ SS. Sim. & Judæ *qui fuerint?* 154. 187
an hæreditarii ejusdem eccleſiæ advocati, fuerint Steinbergii? 155
eorum avaritia coërcetur. 187
Advocati Goslarienſes.
eorum catalogus 220
eorum tribunal in palatio Cæſareo 221
eorum ſenſim elapſa potentia 318
ultimus Goslar. advocatus 380
Advocatorum *ab injuriis ſe liberat Richenbergenſis eccleſia* 342
S. Ægidii *capella Goslar.* 305
Æruſcatorum *Goslarienſium nequitia,* 557
tumultus inde Goslaria excitatus. ibid.
Agnes *imperatrix fundat eccleſiam Montis Sancti Petri.* 44
ejus, uterum geſtantis, ſomnium 55
cum Henrico IV Filio, Saxoniam peragrat. 67
Vidua cum filio regnat. ibid.
Goslariæ commoratur. ibid.
ejus cum Filio itinera ibid.
ei ſubtrahitur filius 70
calumniis proſcinditur ibid.
Romam ſe recipit ad vitam monaſticam. ib.
Agnes Henrici Palatini vidua *fundat monaſterium Iſenhagenſe.* 260
Albanus Ep. *Apoſtolicus legatus Moguntiæ præſens.* 108
Albertus Urſus *bellum gerit contra Henricum ſuperbum.* 143
Albertus Bolem *benefactor Eccleſiæ Francomontanæ.* 111
ejus familia equeſtris ibid.
ejus antiquiſſimum epitaphium ib.
Albertus Archiep. Moguntinus *Imp. infenſus cuſtodia mancipatur* 113
jubet Pontificem & Cardinales autoritate Imperatoria in cuſtodiam ire 112
Goslariæ præſens 139
Albertus Archiep. *Magdeb. compeſcitur ab Ottone IV. Imp.* 212
Albertus Dux Brunſvicenſis *latrociniæ in hac vicinia impedit.* 275
Induciæ inter eum & Johann. Ep. Hild. 277
Albertus Dux Brunſvicenſ. & Luneb. *obit.* 330
Albertus Ep. Halberſt. *litigat cum Abbatiſſa Quedlinburgenſi* 322
Albertus Dux Saxoniæ *donat monaſterio Novi Op. advocatiam ſuper 21 manſos* 309

Albertus Landgravius *Thur. Adolfo Imp. provincias vendit.* 311
Albertus *Princeps Anhaltinus Ep. Halberſtadens. creatur.* 336
cum comitibus Hercynicis colliſus 343
cum Reinſteinenſibus & Mansfeldenſibus Comitibus bellum gerit. 346
Albertus *Dux Saxoniæ arbiter conſtituitur in negotio pacis Hildeſ.* 421
Albertus Auſtriacus *eligitur Imp.* 318
coronatus Aquisgrani ibid.
privilegia eccliæ SS. Sim. & Judæ rata habet. ib.
tres electores eccleſiaſticos bello domat. 322
Thuringiam vexat 325
ejus cædes ib.
Albertus II. *Cæſar electus* 392
ejus Obitus ibid.
Albertus Com. de Sladem *cum fratre ratam habet donationem patris* 331
Alexander PP. *binos Antipapas ferre cogitur.* 169
turba hinc exorta in Italia. ib.
Alexander PP. *Eccleſiam SS. Sim. & Jud. privilegio auget* 276
Alexander de Walmoden *inſtaurat eccleſiam B. Mariæ Magdal.* 288
Alfelda *occupatur* 356
Alphonſus Rex *in Germaniã venire recuſat.* 277
Alſtede *civitas Palatina* 23
Altmannus *Paſſavienſis Ep. intereſt Conciliabulo Quedlinb.* 98
Altare *trium Magorum in templo forenſi.* 395
Altariſtarum Goslarienſium *ante Reformationem catalogus* 462
D. Amandus, (*Jo.*) *primus hujus civitatis Superintendens* 448
ejus vita ibid.
è Pomerania diſcedit. ibid.
ejus genius ibid.
Scholam publicam aperiri curat 449
in magiſtratum invehitur 454
ceremonias mutat ibid.
Zvinglii hypotheſibus favet ib.
alius tela in certamine Zvingl. ſubminiſtrat. 456
ejus fatalis obitus 461
Amsdorffius (*Nicolaus*) *reformationis opus Goslariæ perficit* 448
concionatur ſæpius Goslariæ ibid.
abrogat in ſacris Latin. ſerm. ibid.
Magdeburgum diſcedit. ibid.
Io. Meſingium adverſarium habet 449
quem refutat 450
Magdeburgo Goslariam evocatur ad ſopiendos tumultus in eccleſia 456
ejus ideo publicè habita oratio ibid.
Anabaptiſticus *furor injuria imputatur civibus Goslarienſibus* 417
Anna de Riugen *docta monialis Franckenbergenſis* 277
Anna de Steinberg *monialis Nov. Op.* 302
Anno *præpos. Goslarienſis* 60
creatur a Colonienſ. Archiep. 62
ejus familia, & vita ibid.
ſubtrahit cum aliis Henricum IV. matri 70
in Italia verſatur 75
Conciones ad populum habet 63
fuit Imperatoris ſummus Archi-Cancell. ibid.
ejus obitus & epitaphium 90
Annulus paſtoralis 26. 27
Anshelmus *Havelbergens. Ep. legatus redit Goslariam ad Lothar. II. Imp.* 140
intereſt comitiis Merſeb. 149
Apologiæ *Henrici IV. auctor quis?* 92
Archidiaconatus *Goslarienſis* 222. 295
Arnoldus *Colonienſis Archiep. conſecrat Fridericum Ænobarbum Imperatorem* 148
Arnoldus *Nienburgens. Abbas intereſt comitiis Merſebargens.* 149
Arnoldus *Moguntin. Archiep. caſtra ſequitur Imperatoris* 160
occiditur 164
Arnoldus *Treverenſis Archiep. ſuppetias fert Imp. contra Lombardos* 174
Arnoldus de Solmeſſen *Præpoſ. SS. Sim. & Judæ* 287
viſitator conſtituitur Paderbornenſis. ibid.
contrahit cum eccleſia ſua. 298
ejus genealogia 300
Bambergens. Ep. creatur. 301
Arnoldus ab Echte *Procurator Richenb. Sultens. Præpoſitus creatur.* 396
Arnolphus *Halberſtad. Ep. intereſt Synodo Goslarienſi* 30. 31
ejus obitus 32
Arnulphus Rex *Bojariæ ſedibus pellitur.* 5
Articuli Smalcaldici *componuntur* 472
Aſelinus *Ep. Hildeſ. creatur* 43
Aslovienſes Comites *an iidem cum Wintenburgiis?* 97
Aſtvala *pagus.* 16. D.
Attila *an viciniam hanc turbaverit.* 13. D.
Auguſtana Comitia 411. 455
Auguſtini capella 19
Aurea Roma 64
Auſtriacæ *domus incrementa fatalia.* 413

B.

Backerodanum *cœnobium*
ejus origo 117
audit & Bartholdesrodanum ibid.
B. Auguſtini familia addictum ibid.
Fratres & ſorores in eo cœnobio ſimul hoſpitium inveniunt. ibid.
a Jo. Epiſcopo Hildeſ. reformatur & Ciſtercienſibus conceditur ibid.
ejus mutatio 277
Catalogus Abbatum hujus monaſterii. 279
vid. & Mariærodanum cœnobium.
Baculus Paſtoralis, *quo inveſtiebantur Epiſcopi* 26
Baila *Abbatiſſa Nov. Op.* 367
Bakmeiſterus [*Henr.*] *Civ. Gosl. miſſas aliquot Richenberga inſtituit.* 341
Balthaſar *Merklians Ep. Hild. creatur.* 439
Bambergenſis *eccleſia dedicatur.* 31
Bardo *Moguntin. Archiep. intereſt Synodo Moguntiaæ* 48
Baremius (*Martinus*) *Rector Scholæ Gosl. ejus vita, ſcripta, mors.* 486
Bartholdesrodanum *cœnobium vid.* Backerodanum.
Bartholdus *Præpoſ. Woltingerodan. & Canon. Gosl.* 361
Barum [*Johannes*] *Advocatus Gosl.* 324
Baſileenſis *concilii initia* 385
Segnius procedit 388

Eccle-

Eccleſia SS. Sim. & Judæ privilegia confirmat ibid.
Vicina monaſteria Canonicorum Regularium reformari jubet. 389
Monti S. Petri ablata jubet reſtitui. 391
Bavaricum *bellum* 246
Begginæ *S. Ludovici* 289
Beguinæ de alto Spiritu *Magdeburgi hæreſeos ſuſpecta* 340
Beirmannus (*Jo.*) *doctus Goslarienſis.* 516
Belkisheim *pagus* 16. D.
Bellum *ex diſſentiente Epiſcopi Hildeſ. electione conflatum* 338
Belli tricennalis *in hac vicinia initia.* 558
in eo Goslarienſes Cæſaris partes ſequuntur. ib.
fœderati irrito ſucceſſu bellum proſequuntur. ib.
Benno *Gosl. Scholaſticus Ep. Miſnenſis creatur* 78
ejus educatio & eruditio ibid.
genealogia ejus pars ibid.
avunculum Hildeſiæ ſumit 79
Seckendorffii de eo judicium. 78
Scholam Gosl. celebrem reddit 79
miraculis clarus eſt ibid.
ejus canoniſatio ibid.
Benno *olim Goslarienſ. Magiſter Oſnabrugenſ. Epiſcopus creatur.* 80
ſtat a partibus Henrici Imp. ibid.
ejus mors & epitaphium ibid.
Berengarius *Comes peſſime conſulit Henrico Jun. contra patrem* 107
up dem Berge (*Henr.*) *Decanus Montis S. Petri* 428
Bernardus *Comes Peinenſis ob turbatam viciniam bello petitur* 282
Bernhardus *Dux Brunſv. bellum gerit cum Ep. Hildeſ.* 357
Bernhardus *Dux Brunſv. & Luneb. Ep. Hildeſ. creatur* 400
Bernhardus *Hildeſienſ. Ep. creatur.* 130
Goslariæ agit 133
Fundat monaſterium S. Godehardi 138
conſecrat eccleſiam Hanendorpienſem ibid.
Goslariæ conſecrat Luitgardem Abbatiſſam Gandersheimenſem 139
jus patronatus Capellæ S. Cæciliæ diplomate confirmat Comitibus Woldenbergenſibus 144
viſitat eccleſias Goslarienſes. 147
ejus obitus 150
Bernhardus *Paderbornenſ. Ep. intereſt comitiis Merſeburgenſ.* 149
Bernhardus *Hildeſ. Ep. novellam coloniam Richenb. Ordini Canonicorum regularium B. Auguſtini adſtringit* 114
Boiring-Straſſen *unde nomen ſortita* 111
Berno *Præpoſ. Mont. S. Petri fit Epiſc. Hild.* 45. 190
confirmat Woldenbergenſ. Comitibus jus patronatus Capellæ S. Cæciliæ Gosl. 192
ejus obitus 191. 194.
Bernwardus *Hildeſ. Ep. creatur.* 22
ejus familia ibid.
Synodo Goslarienſi intereſt 29. 30
ejus obitus 32
Ejus Canonizatio & miracula 193
Bero *occiditur in tumultu Goslarienſi* 73
Bertholdus *Hildeſ. Ep. creatur.* 116
condidit cœnobium Backerodanum 117
inaugurat eccleſiam Richenbergenſ. ibid.
ejus obitus 116
Bertholdus *Zaringenſis Dux Rex Romanus deſignatur* 197
Bertholdus *Landsbergius Ep. Hildeſ. Ep. creatur.* 415
libertates eccleſiæ SS. Sim. & Judæ violans a Sixto Pontifice compeſcitur ibid.
ei vectigal denegant Hildeſienſes 418
cum Ducibus Brunsvicenſibus fœdus pangit ib. & 419. ſq.
ejus obitus & epitaphium 432
Bertradis *Abbatiſſa Quedl. cum Alberto Epiſc. Halberſt. litigat.* 322
Bertramus *Ep. Lubec. indulgentias concedit Richenbergenſib.* 357
Belzingerodanum *cœnobium. vide Backerodanum & Mariarodan.*
Bibo *Gosl. Præpoſ. Ep. Tullenſis renunciatur* 83
fuit Cancellarius Regis 83
conſentit Wormatiæ in depoſitionem Hildebrandi 92
Subſcribit excommunicationi ejusd. 99
Blok. [*Henricus*] *Eccleſiæ S. Thomæ Diaconus ex æditua S. Stephani* 453
Bodenſteinenſis *clusa ædificatur* 393
Bodo *Richenbergenſ. Præpoſ. bona quædam redimit* 310
cum aliis judex a ſede apoſtolica deputatur 316
judex a ſede apoſtolica conſtituitur in cauſa Abbatiſſæ Quedlinburgenſ. & Epiſc. Halberſtadenſ. 322
Bohemorum *per has noſtras regiones expeditio.* 394
Bolem. (*Albertus benefactor*) *Eccleſiæ Francomontanæ* 111
ejus epitaphium ibid.
S. Bonifacius *Alt-Saxonibus prædicavit.* 32. D.
Bonifacius *PP. primum Jubileum indicit.* 321
Bonifacius *PP. juribus eccleſiæ SS. Simonis & Judæ proſpicit* 364. 366.
Borchardus *Comes Woltingerodan. eccleſiæ Richenbergenſi benefacit.* 176
Borchtorpii *Advocati Montis S. Georgii* 331
Borchtorpiani *nominis in Goslariam merita* 570
Brema *ab Henrico I. munita* 7
Breviarium *eccleſiæ SS. Simonis & Judæ.* 437
Bructeri *an circa Goslariam habitarint* 6. D.
Bruningk (*Leonhardus*) *Præpoſitus SS. Simonis & Judæ conſtituitur.* 515
Bruningus *Goslar. Decan. Hild. Ep. creatur* 113
obit 116
Bruno *Ep. Hildeſ. fuit. Præpoſitus Montis S. Petri Gosl. & Decanus Hildeſ.* 45
Bruno *Herbipolenſ. Ep. an præpoſitus fuerit Goslarienſis?* 35
ejus mors & epitaphium. ibid.
fuit ſcriptor eccleſiaſticus ibid.
Bruno *Cancellarius Hermanni Reg. non occurrit in catalogo Cancellar. Mallinckrotii* 97
fuit Canonicus Goslar. ibid.
Brunonis *hiſtoriographi convitia in Henricum IV.* 108
Bruno *Archiep. Treverenſ. conſecrat Ebbonem Ep. Wormatienſ.* 112
Bruno *Hildeſienſ. eccl. & Montis S. Petri Gosl. Decanus fit Epiſc. Hildeſ.* 150

Richenbergenſibus & Monti S. Georgii privilegia auget. 155
benefacit Richenbergenſibus 158
Comitibus Woldenbergenſibus jus patronatus confirmat 161
ejus obitus 162
Brunſvicum *capitur.* 179
obſidetur. 192
Brunsvicenſes *turba* 241. 243
Brunſvicenſis *ducatus erectio* 250
eidem decima reditunm metallicorum Goslarienſ. incorporantur. ibid.
ejus ſequeſter Cæſar ſtatuitur. 490. 492
ejus reformatio. 514
Brunsvicenſis *ager devaſtatur durante bello Hildeſ.* 422
Brunsvicenſes *Duces bello Hildeſienſi implicantur* 434
Brunsvicenſi *conventui interſunt Goslarienſes* 472
Brunsvicenſis *ſchola Martiniana erecta.* 372
Bucco *Canon. Goſl. Halberſtad. Ep. creatur.* 67
an Præpoſit. Goſl. fuerit? ibid.
ejus familia ibid.
an in tumultu Goslarienſi fuerit occiſus? 73
conjurat contra Henricum Imp. 86
occiditur Goslaria 100
ejus de paſſione ſcriptum. ibid.
Bugenhagius (*Johannes*) *Pomeranus an Goslariam vocatus ſit ad reformationis opus perficiendum.* 448
Bulla *plumbea rarior Victoris PP.* 64
M. Buntingius *Goslariam vocatur ad munus Superintendent.* 544
de ejus certamine varia acta 543
ejusdem ſalubres in urbe conſtitutiones. 545
ejus varia ſcripta. ibid. & 446
hæreſeos ſuſpectus in exilium migrare jubetur 445. 547
cumque eo Superintendentum Goſl. munus hodienum exulat. 445. 547
in varios errores incidit 546
inprimis Neſtorianismum ibid.
turba inde in Miniſterio Goslarienſi enata ibid.
ejus paraſtata M. Petri Paſtor Brunsvic. 547
relatio de certamine Buntingiano ibid. ſq.
Buntingius *correctus* 132
Burchardus *Epiſc. Halberſtad. intereſt conciliabulo Quedlinb.* 98
e cuſtodia liberatur 92
Burchardus *Epiſc. Monaſterienſ. ejicitur Epiſcopatu* 113
Goslariæ Regi adeſt. 109
Burchardus *Miſnenſis præfectus homicidium prope Goslar. commiſit.* 109
Burchardus *Baſileenſ. Ep. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii PP.* 92. 99
Burchardus *Loſannæ Epiſc. occubuit in prælio* 101
conſentit in depoſitionem Hildebrandi 92
Burchardus *Argentinenſ. Epiſc. intereſt comitiis Merſeburgenſibus.* 149
Burchtorffii *in Goslariam merita.* 570

C.

S. CÆciliæ Capellæ *origo* 75
ejus tutelares & reliquia 76
Patronos mutat & ab Archidiaconatus banno abſolvitur 319
ejus jus patronatus ſpectat ad Comites Woldendenbergenſes 145. 161. 167. 170. 192
venditur Goslarienſibus. 505
Calva *villa regia* 36. 37
Calviniſticæ *turba Goslar.* 540. 554. ſq.
Campius [*Adolph.*] *Rector Scholæ Goſl.* 482
Campſani *an circa Goslariam habitarint?* 11. D.
expenditur de eare locus Ptolom. 11. D.
Cancellariatus *munere ap. Impp. plerumq. Præpoſ. Goslar. defuncti ſunt.* 88
Canonicorum Regularium *S. Auguſtini celebritas & incrementa* 34
Canonici Goslarienſes *SS. Sim. & Judæ audiunt regii Capellani* 139
eorum accuratus Catalogus deſideratur. 55
qui ex eorum numero in diverum numerum relati? 90
Canonicorum *SS. Sim. & Jud. Catalogus* 56
Canonicorum *Montis S. Petri Catalogus* 45
Capella *S. Auguſtini Goslar.* 19
Capella S. Mariæ *Goſl. fundatur.* 35
cum Scholaſtria conjungitur. 354
Capella S. Cæciliæ *origo* 75
ejus tutelares & reliquia 76
vid. plura ſub voce Cæcilia.
Capellæ regiæ *quales* 39
ab omni jurisdictione exemta 63
Capella S. Catharinæ 342
in ea cultum divinum Canonici Montis S. Petri poſt reformationem inſtituunt 552
indulgentias impetrat à Raymundo Card. 431
Capella S. Viti *fundatur* 182
a Collegio illuſtr. Corbeienſi. ibid.
reliquiis S. Viti donatur ab eod. ibid.
inſtauratur. 365
Capella B. Mariæ Magdalenæ *Goſl. ab Alexandro de Walmode inſtauratur.* 288
Capella S. Ægidii 305
Capella B. Mariæ *ad Cluſam a Nicolao Decano Montis S. Petri Johanni Rodis committitur.* 414
Capella BB. Romani & Petri *in Sudborch.* 414
Capella S. Nicolai *Goslar. & catena in ea ſuſpenſa* 194
Capellarum Rectorum *Goſl. catalogus* 468
Capitanei Goslar. *quales fuerint?* 359
Capitulum Goslarienſe *quale* 229
ejus cum Præpoſito Montis Sereni diſſidium 228. 232
ejus decretum de ſexta feria jejunio 232
promulgat excommunicationem Tiderici Montis Sereni 236
Capitulum Windeſemenſe *vid.* Windeſem.
Capunga *villa regia* 36
Carolus M. *condidit Harzburgi oratorium* 5
ut & Eresburgi. 5
Victor harum regionum. 18. D.
paganismum hic vicinia penitus abolevit. 33. D
Carolus *Conſtant. Ep. in Synodo Moguntin. accuſatur, & ſacerdotio ejicitur.* 85
defenditur a Rege ſed fruſtra Sacerdotio privatus moritur. ibid.
Carolus IV. *Imp. electus.* 345. 346
Goslariam oppignorat Gunthero. 346
Goslarienſibus præclara privilegia indulget 348
at Cleri luxus inviſus. 352
de cuſtodiendis viis ſollicitus eſt. 354

capel-

capellam S. Mariæ cum Scholaſtria conjungit ibid.
Saxoniam luſtrat. 357
Delphinum Galliæ vicarium Regni Arelatenſis conſtituit. 358
ejus obitus & elogium. 358
Carolus Burgundiæ Dux bellorum auctor 411
Carolus V. Cæſar eligitur. 433
ejus edictum, ut Goslarienſes ad Romanam eccleſiam redirent. 455
pacem cum Proteſtantibus inire conſtituit 467
Magiſtratu ſe abdicat. 504
Carthuſæ Hildeſienſis initia 356
Catalogus Præpoſit. Decanor. & Canonicorum Montis S. Petri 45
Catalogus Præpoſ. Eccleſiæ SS. Sim. & Jud. 56
Catalogus Abbatum monaſterii S. Godehardi 137
Catalogus Præpoſitorum Richenbergenſium 115
Catalogus Præpoſitorum Nov. Op. 163
Catalogus Abbatum Monaſt. Cellenſis 259
Catalogus Eccleſiaſtarum Goslarienſium 462. 463
Catalogus Præpoſitorum Francomontani cœnobii 238
Catalogus præpoſitorum Montis S. Georgii 133
Catalogus Abbatum monaſterii Backerodani 279
Catalogus Rectorum Gosl. 482
S. Sepulcri commendatorum priorum & proviſorum 116
S. Catharinæ Capella 342
vid. plura ad vocem Capella &c.
Cellenſe Monaſterium in Hercynia plerisque ignotum 255
ſitum ubi jam Cellerfelda ibid.
ejus conditor incertus 256
ejus Abbatem eligendi jura habuit eccleſia SS. Sim. & Judæ. ibid.
ejus bona eccleſiæ SS. Sim. & Judæ collata 259
catalogus Abbatum ejus monaſterii ibid.
litera Pontificis ad Abbatem Cellenſem 269. 270
cum eccleſia SS. Sim. & Judæ conjungitur. 385
Cellerfelda vid. Cellenſe Monaſt.
Ceremoniæ variæ in eccleſiam invectæ 281
Chauci an hic viciniæ habitarint? 10. D.
expenditur Conringii ſententia. 10. D.
Χειροτονία in electione Epiſc. 25
Chemnitii litera in controverſia Synergiſtica 508
Cheruſci an circa Goslariam habitarint, ut varii auctores ſtatuunt. 7. D. affirmatur 9. D.
variæ de iis ſententiæ. 8. D.
ubi Cheruſci habitarint? 8. D
an a Romanis perdomiti 12. D.
nos Romani nunquam perdomuerunt. 12. D.
eorum ſedes occuparunt Thuringi ibid.
Chirothecâ eligebantur Epiſcopi 26
Choreæ Francorum (der lange Tanz) in Goslaria 20
edicto Senatus abolentur ſuaſu Eberhardi Weidenſee 471
Chremer (Jacobus) Huſſi Magdeburgi combuſtus 374
Chriſtianiſmus hujus regionis quando inceperit? 31. D.
Chriſtianus Cancellarius Friderici Imp. fit Archiep. Moguntin. 164
Succurrit Friderico contra Lombardos 175
Chriſtianus Dux Brunsvicenſium binis vicibus fruſtra tentat Goslariam. 559
ejus obitus 562
Civis Goslarienſis in ludis Magdeburgenſib. victor renunciatur 297
Clausthal 255 256
Clemens PP. confirmat bona Montis S. Georg. 326
Clemens PP. fruſtra tentat Ludovicum IV. exauctorare 345
Cleppius (Joh.) Evangelium prædicare incipit Goslariæ. 437
a publico munere dejicitur 437
redit ad prædicandi munus 439
Cleri luxus Carolo Cæſari inviſus 352
Ejus medio ævo ignorantia 411
Cluſa Eimbeccenſis Rectori commiſſa 352
Cluſa Goslarienſis 352
Cluſa Hercyniæ 255. 256
Cluſa ad Bodenſtein ædificata 393
Cocus (Conradus) Franciſcanus Gosl. 342
Codex cereus Goslarienſis 221
Cœrberi diatriba de Hiſtoria Goslarienſi 3
Colbo (Jo.) Frat. Franciſcanus Goslarienſ. 297
Comitia varia celebrata 244
Goslarienſia 28. 31. 100. 37. 42. 91. 109
vid. plura ad Goslaria
Comitum Woldenbergenſium genealogia 69
Conchæ marinæ in hac vicinia diluvii indices 4. D.
Conciliabulum Quedlinburgenſe 98
Concordia Suevica per inferiorem Saxoniam recepta 516
Conemannus Decanus SS. Sim. & Judæ confirmat pactionem Conſulum Goslarienſ. & Præſulum hujus loci 313
Confeſſio Goslarienſis de Calvinianiſmo 554
Conjunctiones eccleſiarum prohibitæ 387
Conradi Impp. non ſatis accurate diſtincti ab Hiſtoricis 34
Conradus I. Rex moritur 4
eligit Henricum I. ſucceſſorem ſuum. ibid.
extitit parens Eccleſiæ Harzeburgicæ ibid.
Conradi II. laus 33
Goslariæ agit ibid. & 34. 35.
Eccleſiæ Harzeburgicæ benefacit 33
condit monaſterium S. Georgii 34
condit capellam S. Mariæ 35
creat Ludovicum Goslariæ comitem Thuringiæ & Dominum Haſſiæ 36
ejus obitus & laus 37
Conradus III. (Suevus) ambit poſt Lotharium imperium 141
eligitur Imperator ibid & 142
Goslariæ præſens eſt 142. 147
contra Welphum bellum decernit. 144
ejus infelix expeditio in Palæſtinam 146
Eccleſiæ SS. Sim. & Judæ benefacit. ibid.
Goslariæ bellum contra Henricum Leonem molitur. 147
ejus obitus & epitaphium. 148
Conradus Friderici II. filius a ſucceſſione Patris excluditur. 271
moritur. ibid.
Conradus Ep. Metenſis teſtis occurrit. 223
Conradus Trajectenſis Ep. creatus an Goslarienſis Canonicus fuerit?
fuit Henrici IV. Defenſor. ib. 98
ejus pro Imp. oratio 92
ſubſcripſit excommunicationi Gregorii. 99

ejus obitus 92
Conradus *Oſnabrugens. Ep. Goſl. præſens.* 116
Conradi *Comitis Luzelburgens. epitaphium.* 98
Conradus *Henrici IV. Filius Patri rebellat.* 103
cauſa defectionis ib. & 104
exhæredatur a Patre. 105
ideoque vindictam anhelans moritur. 105
Cooradus *Goſl. Præpoſ.* 191
Conradus *Maguntinens. Archiep. teſtis apparet in dipl. Friderici.* 83
Conradus *Archiep. Moguntinus deponitur.* 164
Conradus *Canonicus Goſl. Archiep. Mogunt. creatur.* 140
ejus familia. ibid.
Sueviæ Duces ab excommunicatione ſolvit. ibid.
Cooradi *Suevi bellum cum Lothario.* 124 *ſq.*
Cooradus & Fridericus *Sueviæ Duces in gratiam recipiuntur a Lothario.* 140
Cooradus *Magdeburgenſis Archiep. in Albertum Urſum arma convertit.* 144
Conradus *Eiſtetenſis Epiſc. caſtra ſequitur Imp. Friderici.* 160
Conradus I. *eligitur Epiſc. Hildeſ.* 194
ejus familia & iane 195
adhæret Philippo Imp. 199
idemque ab Ottone diœceſi ſuâ expellitur. ibid.
ei ſubrogatur Hartbertus ibid.
Herbipolim abit 200
Occiditur ibid.
ejus epitaphium ib.
Cooradus *Portuens. Ep. Cardinalis in Germaniam mittitur a Pontifice* 236
eccleſias Goslarienſes vicinasq; luſtrat. 237
Conradus II. *fit Ep. Hildeſ.* 229
contendit cum Sigisfrido Archiep. Mogunt. de parte civitatis Goſl. trans Goſam. 237
ædificat cœnobium Francomontanum. 238
ejus diſſidium cum eccleſia Montis S. Petri. 240
Monti S. Georgii benefacit. 242
Synodum habet in eccleſia montis S. Petri. 247
Richenbergenſibus benefacit ibid.
confirmat bona quædam Richenbergenſ. 266
munere ſe abdicat. 267
Conradus Marpurgeos. *in Germania temerarie ſævit in hereticos* 246
Cooradus *Advocatus Goſl.* 286
Conradus *Decanus SS. Sim. & Jud. Begginis S. Ludovici 2. domunculas vendit.* 289
jus parochiale concedit eccleſiæ S. Thomæ. 291
Cooradus de Piſcina *litigat & conciliatur Richenbergenſib.* 310
Conſiſtorium regale *Goslarienſe.* 30
Conſtaotienſe concilium *indicitur.* 369
in eo acta cauſa Judæorum Goſl. 370
Conſules *Goslarienſes litigant cum Prælatis nonnullis* 311. 312
Conſules & Magiſtri Conſulum *Goſl. quales?* 359
Corbeieoſes *fundant capellam S. Vit.* 182
Corbeienſis *Conventus* 202
Cordus (*Euricius*) *egregius Poeta.*
ejus poema de laudibus & origine Goslariæ. 9
ejus epigramma in Menſingium. 449
Corporis Chriſti *feſtum Goslariæ inſtitutum.* 348
in alium diem translatum 388
Corpus *doctrinæ eccleſiæ Goſl.* 544
Corvinus (*Anton.*) *Paſtor S. Stephani Goſl.* 450
ejus vita ibid.
Lutheri ſcripta luſtrat. ibid.
Goslaria abit Wizenhuſum ibid.
Monaſterii præſens cum Anabaptiſtis diſputat de concilio Mantuano ibid.
Intereſt Conventui Schmalkaldico ibid.
ut & aliis conventibus & colloquiis ibid.
Hanoveranam in diœceſin vocatur ad reformandas eccleſias. ibid.
refutat mortis ſuæ famam ibid.
captivus abducitur Calenbergam. 451
dimittitur ibid.
ejus obitus ibid.
deploratur ab Erico Duce Brunſvic. ibid.
ſcriptorum Corvinianorum Catalogus. ibid. *ſq.*
ejus libellus de reformatione Goſl. eccleſiæ ſine turbis & tumultu perfecta 454
Craffto *Goſl. Præpoſ. eligitur Miſnens. Ep.* 78
ejus repentina & miſera mors. ibid.
Cranzius *eumq; ſecuti nonnunquam dormitaſſe comperiuntur* 18. D.
Crodo *deſtruitur a Carolo M.* 5. D.
conſideratur accuratius. 19. D.
auctores qui Crodonis meminere 19. *D.*
quid de eorum auctoritate ſentiendum. 20 D.
Crodonis cultus aſſeritur rationibus. 20. D.
Crodonis *ſimulacrum deſcribitur.* 21. D.
varia ejus depicta ſimulacra. 21. D.
an figura in pallio Mechtildis aut ceteris veſtibus ad Crodonem pertineant? 21. D.
negatur. 22. D.
an Crodo falcem tenuerit? 22. D.
an candelabris Harzburgenſibus ſimilis? 22. D.
ejus ſedes Harzburgi. 23. D.
an Gardelebiæ ſit cultus? 23. *D.*
an Crotterfii. 23. D. *an in Thuringia?* 23. D
ejus ſacra. 24. D. *Locus ei ſacer ibid.*
Dies Sabbati Crodoni Sacer 25. *D*
Sacrificia Crodonis horrenda 26. *D.*
Altare Crodonis 26. *D.*
Crodo an idem cum Saturno Romanor. Deaſtro? 26. *D. ſq.*
explicatio ejus hieroglyphica. 31. *D. ſq.*
S. Crucis *Hoſpitalis* [des groſſen Heil. Creutzes *origo.* 274
Crypto Calvinismus *Goslariæ a nonnullis fovetur* 540
turba hinc exorta ibid.
ab eo ſe purgant V. D. M. Goſl. 554
Cortes Regiæ *quæ?* 36
Cuſanus [*Nicolaus*] *Legatus Apoſtol. perluſtrat Goslariam aliasque Saxoniæ civitates* 397
Cardinalis creatur & Epiſc. Brixinenſis 398
Richenbergenſibus benefacit ibid.

D.

Dæmon *an in eccleſiâ SS. Simonis & Judæ Goslar. vociferaris tempore tumultus.* 72. 73
Damianus [*Petrus*] *Pontificis legatus in cauſa eſt, quo minus divortium Henrici IV. cum uxore procedat.* 82
Damicho *Pragenſ. Ep. caſtra ſequitur Imperatoris Friderici* 160
Daniel *Pragens. Ep. intereſt comitiis Merſeburgenſib.* 149
Danorum Rex *in prælio Lutterenſi victus* 562
Pax cum eo inita ibid.

Digitized by Google

Dappen [*Io*] *Decanus SS Sim. & Judæ* 428
Dasenburgum *ope metall foſſorum Goslarienſ. expugnatur.* 168
Decimæ redituum *metallicorum Goslarienſ. Ducatui Brunsvicenſi incorporantur* 250
ex iis conditur monaſterium Iſenhagenſe 260
Dedicatio eccleſiæ *SS. Simonis & Judæ per Leonem PP. facta* 50
Dedo *Comes Palatinus Goslariæ ſepelitur* 65
extitit cœnobii Gozecenſ fundator. ibid.
an in tumultu Goslarienſi occiſus. 73
Dedo *Marchio a rege debellatur* 81
capitur & mulctatur aliquot bonis 82
quod illuſtratur egregiô quodam diplomate ib.
Delinghuſius (*Conradus*) *Auguſtanus ex comitiis redux in publica via cæditur.* 455
Delphinus *Galliæ vicarius regni Arelatenſis conſtituitur a Carolo IV.* 358
Derlingau *ſive Derlingen pagus* 15. D.
Deu hardus *Epiſc. Hildeſ.* 12
moritur. 17
Diluvii *veſtigia per hanc viciniam.* 34. D
Diplomata Imperatorum.
Henrici I. 13
Ottonis M. 16
Ottonis II. 20
Henrici III. 47. 58. 59 61
Henrici IV. 69. 74. 82. 86 99.
Henrici V. 110. 116.
Lotharii II. Imp. 125. 131. 139.
Conradi III. 146
Friderici I. 159. 164. 170. 185.
Henrici VI. 19
Ottonis IV. 210
Friderici II. Imp. 218
Henrici VII. 237. 249
Wilhelmi 44 272
Rudolphi I. Regis 290. 292 305. 309
Adolphi 314. 315.
Alberti 318
Ludovici IV. 327
Caroli IV. 348 354
Friderici IV. 402. 421
Caroli V. 475. 478
Maximiliani II. 515
Ferdinandi II. 563
Diplomata *Pontificum Romanorum.*
Leonis PP. 49
Victoris PP. 63
Innocentii PP. 142
Adriani PP. 152
Gregorii PP. 244 250
Innocentius PP. 267. 269 270
Alexandri PP 276
Martini IV. PP 298
Clementis PP. 326
Bonifacii PP. 364. 366
Martini PP. 372
Eugenii IV. PP. 383. 386
Pii II. PP. 405
Sixti PP. 413. 415
Innocentii PP. 426
Diplomata *Cardinalium Archiepiſcoporum & Epiſcoporum*
Ethelonis Ep. Hildeſ. 75
Udonis Epiſc Hildeſ. 110
Bartholdi Ep. Hildeſ. 123
Bernhardi Ep. Hildeſ. 134 136. 138. 145.
Hermanni Hildesheim. Epiſc. 157
Brunonis Epiſc. Hildesheim. 158 159 161
Adelhogi Ep. Hildesh. 166. 170. 172 176. 180
Martini Tuſculanenſ. Cardinalis. 173
Bernonis Epiſc. Hildesh. 192
Hartberti Ep. Hildesh. 209. 213
Sigefridi Hildesh. Epiſc. 216
Conradi Epiſc. Hildesh. 247 264 266
Friderici Halberſtad. Ep. 239
Johannis Ep. Hildesh. 278
Theodorici Ep. Vironenſ. 283
Volradi Ep. Halberſtad. 285
Frederici Kapolienſ. Ep. 286
Ottonis Ep Hildesh. 293. 294. 295 297
Johannis Lettovienſ. Ep. 296
Giſelberti Archiep Bremenſ. 302
Johannis Moguntienſis Archiep. 304
Mangolai Herbipolenſ. Ep. 309
Sifridi Hildesh. Ep. 313 319 323
variorum Epiſcoporum unum pro eccleſia S. Petri 321
Johannis Ep Hildesh. 375
Magni Ep. Hildesh. 381 383. 387. 389. 393 395 396
Johannis Ep. Miſnenſ. 393
Nicolai Cuſani Legati Apoſtolici Cardinalis 398 399
Johannis Archiep Moguntini 407
variorum Cardinalium 412. 425
Transactiones Epiſc. Hildeſ. cum civitatibus 424. ſq.
Raymundi Cardinalis. 431
Joh. Hildesh. Ep. 445
Franciſci Wilhelmi Ep Osnabrugenſis. 563. 506
Diplomata *Principum, & Comitum.*
Henrici Leonis. 149
Adelberti Marchionis 153
Ottonis Marchionis 200
Ottonis Ducis Brunsvic. 260
Henrici Comitis Aſcaniæ. 265
Conradi Comitis de Werningerode 301
Henrici Comitis de Blanckenborch. 307
Fratrum Dynaſtarum Dorſtadionſium 311
Henrici Comitis de Sladem. 328
Henrici Ducis Brunsvic. & Luneb. 330
Meynardi & Alberti Comitum Slademenſ. 332
Henrici Comitis Slademenſis 341. 344
Henrici Ducis Brunſvicenſ. 435
Regiminis Guelpherbytani. 489
Henrici Junioris Ducis Brunsvic. 505
Henrici Junioris Brunsvic. 498
Tilli Comitis. 565
Diplomata *varia.*
Rainoldi Hildenesh. Præpoſiti, 156
Conventus Novi Op. Gosl. 252. 315
Capituli SS. Simonis & Judæ. Gosl. 255. 289. 291 301. 316. 320 352. 569.
Totius Synodi præſulum. 256. 257 302.
Variorum ad Conradum Hildesh. Ep. 264
Hermanni Præpoſiti Sultens. 266
Capituli S. Blaſii. 271
Tilerici Advocati Gosl. 274
Prioris & Conventus Francobergenſis Gosl 287
Friderici Decani & totius Capituli SS. Sim. & Judæ Gosl. 289
Conradi Decani & Capituli SS. Sim. & Judæ. 289. 291.

Henrici Præpoſiti & Conventus Richenbergenſis. 294
Arnoldi Præpoſiti Goslarienſ. 299
Sybodonis Decani & Capituli SS. Simonis & & Judæ. 301
Congregationis Herbipolenſis. 302
Judicis aulici. 303 304
Præſulum nonnullorum judices conſtituentorum. 303.
Hadmerslevíorum Nobilium. 308
Conſulum Goslarienſium. 312
Capituli Montis S. Petri. 315. 414
Conventus Richenbergenſ. 294. 339. 341. 397.
Bodonis Præpoſ. Richenb. Judicis de ſede Apoſtolica conſtituti. 322
Wilhelmi de Iſenberch. 323
Capituli Goslarienſis. 324
Witekindi de Garſebuttele. 330
Johannis Præpoſiti & Conventus Richenbergenſ. 339. 341.
Thiderici Abbatis Riddagshuſani. 343
Egbelinghi Abbatis Riddagshuſani. 350
Romoldi Advocati Gosl. 352
In cauſa Judæorum Goslar. 371
Cœnobii Franciſcanor. Gosl. ibid.
Concilii Baſileenſis. 388. 389.
Conventus Mariarodani. 397
Senatus Goslarienſ. 400
Abbatis B. Mariæ in Victoria. 401
Hieronymi Tarviſini Rectoris generalis congregationis Lateranenſ. 406
Ditmarus Epiſc. Merſeburgenſ.
ejus Chronicon. 30
ejus obitus & Epitaphium. 31
Ditmarus creatur Epiſc. Hildesh. 36
ejus familia. ibid.
ejus obitus. 43
Doerfeldtii ab Vslar eorum origo & familia. 359. 360.
Dolnes (Rembertus) Decanus Goslarienſ. 397
de Dornten (Jo.) Prior S. Sepulcri multas dat turbas. 427. 428. 429. 430.
antiqua ejus & patritia familia. 427
Dornſtadienſes Dynaſtæ Goslariæ ab Imperatore in clientelam ſuſcipiuntur. 31
eorum familia. 31. ſq.
Dorſtadiani monaſterii origo. 189
ejus fundator. ibid.
Dreuerus (Dominicus) Goslarienſis inſignis hiſtoricus. 503

E.

Ebbelingus (Joann.) primus in æde S. Thomæ paſtor. 453
Ebbo Præpoſ. Goslar. Wormatienſ. Epiſcopus creatur. 112
ejus obitus. ibid.
Eberhardus Weidenſee vid. Weidenſee.
Ebrietatis inſectator Eberhardus Weidenſee, cujus invectiva in hoc vitium notatu digna ſunt. 471.
Ecbertus Marchio hoſtis reipublicæ declaratur. 99
vincit Henricum IV. 101
ejus cædes & pax Saxoniæ reddita. 102
Eccleſiæ collegiatæ conduntur ab Ottone. 19
Eccleſiæ Harzeburgicæ benefacit Conradus II. 33.
novam Hartesburgi eccleſiam ſtatuit Henricus IV. 81
Eccleſia collegiata SS. Simonis & Judæ.
ejus initia. 37
Imperatoribus fuit in deliciis. ibid.
ejus parens fuit Henricus III. 37
cauſa condita hujus eccleſiæ. 38
fuit capella regia. 39
ei benefacit Henricus III. Imp. 47. 59. 61
ejus dedicatio. 50.
an a Leone PP. peracta? 50
an ab Hermanno Colonienſi Archiepiſcopo? 51.
dies dedicationis hujus eccleſiæ. 50. 51.
ejus tutelares. 52
reliquiæ in ea ſervatæ. 53
ei præficiuntur Canonici doctiſſimi 55
Præpoſitorum ejus Catalogus Maderianus. 56
noſter. 510. Catalogus Decanorum. 511
catalogus Scholaſticorum & Canonicorum. 511
eximitur ab omni iurisdictione. 63
tumultus in ea. 70
(de hoc vide plura ad vocem tumultus)
ab ea Henricus IV. nonam partem fiſci redimit. 74.
eam non vult ab Imperio abalienari Henricus IV. 99
ei Rex largitur villam Selnize. 82
in ea ſepeliuntur præcordia Henrici III. 65
audit Imperatoribus gloria corona & ſpecialis capella. 37
ei benefacit Conradus III. 146
eius privilegia inſtaurantur ab Adriano PP 152
ei benefacit Adelbertus Marchio. 153
eius Advocati qui? 154 155
prohibetur ne ornamenta ſacra pignori opponeret. 170
Subiectionem legato Apoſtolico ab ea factam improbat Imp. 184
in libertatem plenam vindicatur ab Imp. Friderico. 185
plures ex eadem Epiſcopi, & Electi qui non confirmati ſunt. 123
concambium eius cum Richenbergenſibus. 125
in periculo conſtituta. 205
cum Henrico Anhaltino de ſervitiis paciſcitur. 223.
ius patronatus Jerslevienſe recuperat. 239
eius privilegia confirmantur ab Henrico. VII. 248.
Inter eam & Richenbergenſes venditionis contractus 257
an condiderit cœnobium Cellenſe? 256
habuit iura Abbatem Cellenſem eligendi. 256
litigat cum accolis Cellenſis cœnobii de Abbate eligendo. 256 257.
ei bona Cellenſia conferuntur. 259
ei de illatis iniuriis ſatis fit ab Henr. Comite Aſcan. 265
ſingulare privilegium obtinet ab Innocentio PP. 267.
novis privilegiis augetur. 269
privilegio Alexandri PP. augetur. 267
novis bonis augetur. 285. 315
privilegia eius confirmantur a Rudolpho. 282
locavit quadam bona Comiti Wernigerodano. 301.
indulgentias impetrat a Synodo Herbipolenſi 302

ab

ab omni iuriſdictione abſolvitur. 303
de caſto quodam Canonico ſatisfactionem impetrat. 303.304.
de ſecuritate ſibi proſpicit contra nobiles Hadmerslebios. 306
quibus legibus convenerit inter eccleſiam & Hadmerslebios. 306
ejus privilegia confirmantur ab Adolpho Rege. 314.
ab Alberto. Imp. 318
a Concilio Baſileenſi. 388
emit aliquot manſos. 319
cenſus in hac eccleſia auctus. 326
cluſam Eimbeccenſem Rectori committit. 352
cum ejus Scholaſtria capella S. Mariæ conjungitur. 354
detrimenta patitur. 363
ideoque nonnulli Comites & nobiles in jus vocantur. 364
& bona jubentur reſtitui. 365
inter eam & S. Sepulchrum compoſitio. 368
ejus Decanus judex in cauſa Frankenbergenſium conſtituitur. 376
cum ea conjungitur monaſterium Cellenſe. 385
ob multas reliquias a Pio II. PP. impetrat jus confeſſiones excipiendi. 404
inſtauratur de novo. 407
ejus benefactoribus indulgentiæ conceduntur 412
ejus privilegia confirmat Sixtus PP. 413
ejus libertates violat Bertholdus Epiſc. Hildeſ. à Sixto P. P. ideo coercitus. 415
notabile privilegium impetrat ab Innoc PP. 426
ejus vicarius certis legibus ab eccleſia abeſſe ab Innocentio PP. permittitur. 428
indulgentias impetrat a Raymundo Cardinali 430. *ſq.*
bona erepta ei reſtitui jubentur. 435
breviarium hujus eccleſiæ. 437
adverſatur reformationi Goſl. 545. 453
perſtringitur ab Amando. 454
reformatur. 509. *ejus antiqua ſigilla.* 515
occupatur a Jeſuitis. 562
ei bona ablata reſtituuntur. 568.
multis rebus privatur a Suecis, 568
eius calamitas. 568.569.570
ei præficitur Præpoſitus Leonhardus Bruninks 515.

Ecclesia Montis S. Petri.
eius Præpoſitorum, Decanorum & Canonic. catalogus. 45
ei benefacit Heur. IV. 69
vid. plura ad Montem S. Petri. Goſl.

Eccleſia Forenſis *locat nonnulla bona cuidam Rudolpho.* 290
eius altare trium Magorum. 391

Eccleſia SS Petri & Pauli *vulgo Francomontana parochia limitibus circumſcribitur.* 110
ei benefacit quidam Albertus Bolem. 111
eius ius parochiale Francomontano cœnóbio datur. 264
indulgentias impetrat. 286
Eccleſia S. Thomæ iura parochialia impetrat. 291.
Eccleſiarum Goſlarienſium viſitatio. 147
Eccleſiæ Hanenderpenſis initia. 138
eam conſecrat Bernhardus Ep. Hildentsheimenſ. 138

Eccleſiaſtarum Goſlarienſium Catalogus. 461
Eccleſiaſtica bona reſtitui iubentur. 562
Echloſ *quid ſignificet?* 222

Eghelenii *Nobiles ob direpta bona SS. Simonis & Judæ in ius vocantur.* 364

Egilbertus *Ep. Treverenſ. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii. PP.* 99

Egrana *comitia.* 236

Eilbertus *Epiſc. Treverens. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii. PP.* 99

Eilbertus *Epiſc. Mindenſis coniurat contra Henricum IV. Imp.* 86
ſubſcribit depoſitioni Hildebrandi. 92
Goslariæ præſens. 68. 73.

Eimbeccenſis *cluſa Rectori committitur a Capitulo SS. Sim. & Jud.* 352

Eimbecceoſibus *ſubveniunt Goslarienſes & alii,* 404.

Einhartus *Spirenſ. Ep. moritur.* 80

Ekmannus (*Petrus*) *Franciſcanus celebris Alchemiſta.* 365

Elbertus *Præpoſ. Goſl. Numenſis Epiſcopus.* 126

Electio Epiſcopi *per χειροτονίαν.* 25
per ſortem. 26
per chirothecam. 26
per baculum. 26
per annulum. 27

Eligerus *Præpoſ. Goſl. teſtis veritatis.* 224
eius familia & ſcripta de eo Marci Wagneri, 224. *ſq.*
eius pietas & vita ſanctimonia. 226
eius tentationes. 226
Iſenaci celebrem ſe reddit. 227
imagines ab eccleſia ſua relegat. 227
ejus doctrina de S. cœna 227
ejus ecſtaſis. 227
ejus laudes 228
jus patronatus Jerxleuſenſe recuperat eccleſia SS. Sim. & Judæ. 239

Eliogardus *Friſingenſ. Ep. ſubſcribit depoſitioni Hildebrandi.* 92

Emehardus *Mechlenburgenſ. Ep. intereſt comitiis Merſeb.* 149

Engelbertus *Colonienſ. Archiep. coronat Henr. VII.* 231
ejus cædes. 237

Engelhardus *Goſl. & Wirzburgenſ. Canonicus Archiepiſcopus Magdeburgenſ. creatur.* 57
intereſt Synodo Mogunt. 48
ejus obitus. 73

Epiſcopos eligendi *ritus* 25. 26. 27

Epiſcopi *ab officio ſuſpenſi Goslariæ reſtituuntur.* 107

Epiſcoporum exuviæ *diſſidia parent in Imperio* 182. 184.

Epiſcopi *Regis tuentes partes plerumque male audiunt ſcriptoribus antiquis.* 80

Epiſcopi *Hildeſienſes.*
Sehardus 12
Denthardus 12
Othvvinus. 17
Oſtagus. 21
Gerhardus 21
Bernvvardus 22
Godehardus 32
Ditmarus 36
Aſtlinus 43

Hezilo 60
Ute. 94
Bruningus 113
Bertoldus. 116
Bernardus. 130
Bruno. 152
Hermannus 163
Adelbogus 170
Berno 190
Conradus. 194
Herbertus. 199
Sigefridus 215
Conradus. 229
Henricus. 267
Johannes 277
Otto. 283
Sifridus 897
Henricus 327
Otto. 331
Ericus. 339
Johannes 353
Gerhardus. 354
Johannes 365
Magnus. 355. 380
Bernhardus 400
Erneſtus Schauenb. 404
Henningus ab Hanſen. 410
Bertholdus 415
Erico Saxo Lauenb. 432
Johannes ejusdem Frater 432
Balthaſar Merklinus 439
Eppo Auguſtenſ. Epiſc. moritur. 46
Eppo Naumburgenſ. Ep. conſentit in depoſitionem Hildebrandi. 92
Geslaria epiſcopatum ſuum impetrat. 43
Equites Johannitici litigant cum civitate Gesl. 466. 467.
eis aſſignatur Geslaria a civitate curia der Trollhoff. 467
Eresburgi conditur oratorium a Carolo M. 5
Erfordienſis Synodus pro reformatione eccleſiæ. 14
Erfordienſia comitia. 305
Ericus Saxo-Lauenb. Ep. Hildeſ. creatur 432
mox reſignat. ibid.
Ericus Danorum Rex Duci Slesvicenſi reconciliatur. 373
Ericus Comes Schauenb. Ep. Hildeſ. eligitur 339
Erlungus Ep. Herbipolenſ. ab Henrico Jun. Reg. removetur. 107
Erneſtus Comes Hohnſteinenſ. Gesl. Præpoſ. Halberſtad. Ep. creatur. 362
ejus peſſima vita & miſera mors. 362
Erneſtus Comes Schauenb. Epiſcopus Hildeſ. creatur. 404
ejus obitus 409
Erpo Goslarienſ. Canonicus Epiſc. Monaſterienſ. creatur. 99
ſubſcripſit excommunicationi Gregorii 99
Ethilo Ep. Hild fundat capellam S Cæcil. Gosl. 75
Everardus Trevirenſ. Ep. intereſt Synodo Moguntina. 48
Everhardus Bambergenſ. Ep. intereſt Synodo Gosl. 31
Eugenius PP. capitulum Windeſemenſe adverſus raptores præmunit. 383
conjungit Monaſterium Collenſe cum eccleſia SS. Sim. & Jud. 386
Exuviæ Epiſcoporum diſſidia in Imperio pariunt. 182. 184
Expeditiones ſacræ. 173. 182. 184 240. 231. 242. 194
Fames per Saxoniam. 329
Ferdinandus I. ſuccedit Carolo V. Magiſtratu ſe abdicanti. 504
Feſtorum apud nos numerus auctus. 295
Feſtum corporis Chriſti apud nos inſtitutum. 348
Fiſci Imperii nonam partem redimit Henricus IV. ab eccleſiâ SS. Sim. & Judæ. 74
Flagellantium ſecta portentoſa. 282
Fliedt (Henning.) diaconus SS. Petri & Pauli. 453
Folcmarus Mindenſ. Ep. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii PP. 99
Forenſis eccleſia locat nonnulla bona cuidam Rudolpho. 290
ejus altare trium Magorum. 391
Formula Concordiæ a Geslarienſibus ſubſcripta. 517
S. Franciſcus Synodum Hildiſiæ celebrat. 230
Franciſcanorum in Goslaria monaſterium. 208
ejus ſigillum. 208
ejusdem nonnulli Gardiani. 208
in ptochotrophium convertitur. 514
abalienatum repetitur. 562 564
Franciſcani Goslarienſ. Canonicos Montis S. Petri in fraternitatem cooptant. 375
Francke (Henricus) ludimoderator in prima poſt reformat. Schola Gesl. 449 482
Franckenberg unde ſuum nomen? 19
Franckenbergenſe cœnobium vid. Francomontanum.
Francofurtenſia comitia. 223. 236. 495
Francomontana eccleſia parochia limitibus circumſcribitur. 110
vid. plura ad Eccleſiam SS. Petri & Pauli.
Francomontanum cœnobium.
ejus origines. 238
fuit hoſpitium ſororum pœnitentium B. Mar. Magdal. 238
an eæ mulieres communes fuerint? 238
Chronicon de cœnobio Francom. laudatur. ibid.
Præpoſitorum ejus catalogus. ib.
ejus antiquum ſigillum. ib.
confirmatur a Gregorio PP. 250
obtinet jus parochiale Eccleſiæ SS. Petri & Pauli. 264
impetrat indulgentias. 271
venditionem init cum Capitulo S. Blaſii Brunſvicenſ. 271
indulgentias impetrat ab Henrico Epiſcopo Hildesheim. 275
nova ejus incrementa. 277
indulgentia ei conceſſa. ibid. 302. 309
nova ejusdem augmenta. 327
ejus lis cum Archidiacono Gosl. ſopita. 349
in ejus cauſa aliqua dijudicanda Decanus SS. Sim. & Jud. arbiter conſtituitur. 376
ejus Cluſa ad Bodenſtein ædificatur. 393
in ejus templo conſecrat Johannes Epiſc. Miſnenſ. crucem argenteam. 395
ejus Præpoſitus quidam Jo. Molenwage. 405
incendio deletur. 429
Monialium in eo reformatio. 481
Senatui Goslarienſi redditur. 482
ad Papatum & ditionem Brunſvicenſem redire jubetur. 482.

iis

Digitized by Google

iis ablata reſtituuntur. 489
ejus moniales ad ſacra Romanenſia redeunt 498
ejus monialibus vigilia & miſſa pro defunctis imperantur. 504
Denuo puriorem religionem ſuſcipit juſſu Julii Ducis Brunsvicenſis 514
reſtitui monialibus Pontificiis jubetur a Cæſare. 564. 565
in monialium Hildeſienſium venit poteſtatem. 566
reſtituitur Duci Brunsvicenſi 568
Francorum *colonia Goslariam deducta* 19
unde ea venerit? 19. 20
Francorum *cum Goslarienſibus Saxonibus diſſidia.* 20
Fraternitates Monaſticæ. 375. 396. 397. 400. 401. 406. 414.
S. Nicolai & B. Mariæ virginis, 400. 401
S. Nicolai fraternitas indulgentiis munita. 412. 430
Freidenberg [*Georg*] *Rector Scholæ Gosl.* 482
Fretenigabi *pagus.* 16. D.
Fridericus I. Ænobarbus *ſeu barbaroſſa*
Imperator eligitur. 148
Goslariæ præſens eſt, 148
Duces Auſtriæ & Saxoniæ conciliare ſtudet. 149
Romæ ab Hadriano PP. coronatur. 152
ejus ſecunda vota poſt divortium. 156
Goslariæ Henrico Leoni donat comitatum Vtonis. 157
Goslariæ præſens Richenbergenſes in tutelam ſuſcipit. 159
ut & Walkenredenſe monaſter. 160
Mediolanenſes domat. 160
Adelhogo Gosl. Præpoſ. eccleſiam Jerslebienſem reſtituit. 164
imperat Principibus Saxon. pacem. 167
agit in Italia. 168
Principes regni Bambergam vocat. 169
Henricum filium ſuum Regem dicit. 169
Alexandro PP. inimicus. 169
prohibet eccleſiæ SS. Sim. & Judæ ut ornamenta ſacra pignori opponeret. 170
de Papæ injuriis queritur. 171
ejus expeditio in Italiam. 173
ejus cum Lombardis prælium. 174
rumor falſus de ejus in prælio obitu. 174
an ejus collo inſultarit PP? 175
rem bene gerit in vicinia noſtra. 179
ejus nonnulla geſta. 181
ad iter in Palæſtinam ſe parat. 182
in Germaniam redit. 183
improbat exhibitum ab Eccleſia SS. Sim. & Judæ legato Apoſtolico honorem. 184
eccleſiam SS. Sim. & Jud. in libertatem plenam vindicat. 185
in palæſtinam movet. 188
ejus in palæſtina ſucceſſus & obitus. 189
ejus laudes & malevoli ſcriptores. 189
ejus exuviæ Satram revecta. 189
Fridericus II. *Filius Henrici VI.*
ſucceſſor deſtinatur a Patre. 196
a Sicilia redux Moguntinæ Rex ſalutatur. 212
res ſuas firmat. 214
in concilio Lateranenſi confirmatur. 214
rempublicam capeſſit. 217
in ejus hiſtoria deſcribenda ſcriptorum dexteritas deſideratur. 217
Comitia Goslarienſia indicit. 217
Goslarienſibus egregia privilegia concedit. 218
juri exuviarum renunciat. 223
Romæ diadema ſuſcipit. 225
filium ſuum coronari jubet. 231
novam expeditionem in Palæſtinam decernit. 231
ad ſecunda vota tranſit. 236
a Pontifice excommunicatur. 241
paſſagium init. 242
eum e Palæſtina reducem perſequitur Gregorius PP. 243
adigit Pontificem ad pacem. 243
Aquilejæ comitia celebrat. 245
ei rebellat filius. 248
filium cuſtodiæ mancipat. 249
nuptias parat. 250
Moguntiæ comitia inſtituit. 250
Galliæ aliquot Comitibus inveſtituram impertit. 251
Lombardos & Ducem Auſtriæ armis frangit. 251
Lombardorum victor a PP. excommunicatur. 254
in Italia Pontificem vexat. 254
Gregorio reſiſtit. 259
deluditur ab Innocentio PP. 260
in concilio Lugdunenſi atheiſmi poſtulatur. 262
defendit ſe adverſus Pontificis calumnias. 263
non adſtipulatur transſubſtantiationis dogmati 263
neque aliis ſuperſtitionibus Pontificiis. 264
pœnitentia ejus in articulo mortis. 264
in concilio Lugdunenſi imperio exuitur. 264
ei mittitur repudium ab Epiſc. 265
Parmam obſidione cingit. 268
ejus obitus & epitaphium. 270
Fridericus *III. eligitur Imp. inde exorta diſſidia.* 329
victus capitur & in arcem Trausnitiam abripitur. 331
Fridericus *IV. Cæſar ſalutatur.* 392
fruſtra tentat pacem in bello Hildeſienſi. 421
ejus obitus. 429
Fridericum *II. mentitus impoſtor ſupplicio affectus.* 300
Fridericus *Oldenburgenſ. Comes an Goslariæ cum leone contenderit.* 88
Fridericus *Palatinus arma accingit contra Imperatorem.* 112
ad Henrici Regis caſtra tranſit. 115
Fridericus *Arnsbergenſ. comes dignitate privatur.* 114
debellatur. 113
conjurat contra Henr. IV. Imp. 86
ſubſcribit depoſitioni Hildebrandi. 92
Fridericus & Conradus *Sueviæ Duces in gratiam recipiuntur a Lothario* 140
Fridericus *Monaſterienſ. Ep. intereſt coronationi Friderici I.* 148
Fridericus *Colonienſ. Archiep. caſtra ſequitur Imp.* 160
Lotharium Regem conſecrat. 122
Fridericus *Rapolienſ. Ep. Goslariæ crucem prædicans indulgentias eccleſiæ SS. Petri & Pauli concedit.* 287
Fridericus *de Jerchſen. Decanus Gosl.* 286
ornat chorum Baſilicæ. 287

inſtrumenta eccleſiæ jubet colligi 289
anniverſaria Richenbergæ inſtituit. 293
feſtum transfigurationis ſolenniter in quibusdam eccleſiis celebrandum promovet. 293
vicariam SS. Johannis & Johannis in eccleſia SS. Sim & Judæ fundat 300
eccleſiæ SS. Sim. & Judæ benefacit 301
Fridericus *dux Brunſvic. in bello Hildeſienſi captus* 418
Fuldenſes Abbates *Cancellarii Imperatricis Romanæ* 71
certant de prærogativa cum Epiſcopis 70. *ſq.*
a ſiniſtris ſunt Regi in comitiis Moguntinis 71

G.

GAndersheimigaw *pagus* 18. D.
Gebehardus *Pragenſ. Ep. ſubſcripſit excommunicationi. PP.* 99
Gebhardus *Conſtant. Epiſc. legatus apoſtolicus* 103
Goslariam tendit, 107
ibique per manuum impoſitionem omnes ab ordinibus ſuſpenſos Epiſcopos reſtituit. ibid.
intereſt conciliabulo Quedlinburgenſi 99
Gebhardus *Ep. Salisburgenſ. intereſt conciliabulo Quedlinburgenſi* 98
Gefferdes (*Henr*) *Paſtor SS. Petri & Pauli* 453
ejus vita, fata & mors. 453
Gelaſius *Pontifex obit.* 115
Gelhuſana *comitia in cauſa Henr. Leonis.* 378
Georgenberg *arx extruitur.* 14
S. Georgii *monaſterium prope Goslariam conditur.* 34
ei benefacit Henricus V. 110.116
conflagrat. 144
ejus privilegia augentur. 155. 172
ejus dedicatio. 124
præpoſitorum ejus catalogus 133
ejus antiqua ſigilla. 133
lis inter Richenbergenſes & S. Georgii montem ſopita. 213
ei benefacit Conradus Epiſc. Hildeſienſ. 242
a Wilhelmo Imp. commendatur Senatui Goslarienſi in tutelam contra injurias Borebtorpiorum. 272
confirmationem bonorum ſuorum a Pontifice impetrat. 326
Judæis Goslarienſibus cœmiterium concedit 351. 352
ejus Præpoſitus paciſcitur cum Tiderico Abbate Walkenred. 358
contendit de præminentia. 374
ejus nonnulla fata. 394
ejus ſtatuta a Paulo II. confirmantur 407
reſtauratur hoc monaſterium a Bertholdo Epiſc. Hildeſ. 425
ei cives Goslarienſes interitum minantur. 446
plebs monaſterium hoc invadit mox à Senatu impedita. 447
an hic tumultus ex Anabaptiſtico furore provenerit? 447
hoc facinus vindicat Dux Brunſvic. 447
monaſterium funditus deletur & flammis abſumitur. 447
in curiam Griſonum transfertur. 503
reformatur inque eo ſchola aperitur. 514
Gereneheimia *villa Regia* 103. 141
Gerhardus *Ep. Merſeburgenſ.* 105
Goslariæ præſens. 116
Gerhardus *Epiſcopus Hildeſienſ. creatur.* 21
Gerhardus Archipresbyter *Goslarienſ. primus præpoſitus Richenbergenſ. eligitur.* 117
adhibetur ad reſtituendam Stederburgenſis cœnobii diſciplinam. 117
Gerhardus *idem Richenbergenſ. Præpoſitus Stederburgenſi ſimul monaſterio præficitur.* 144
ejus obitus. 147
Gerhardus *Richenbergenſis Cellarius Stederburgum migrat.* 165
ejus merita. ibid.
Henrici Leonis cauſam agit. ibid.
ſcripſit hiſtoriam Stederburgenſem. ibid.
Gerhardus *Moguntinus Archiep. de repudiando Adolpho R. cogitat.* 315
ejus obitus. 323
Gerhardus *de Querenvorde Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ præpoſitus.* 326
Gerhardus *de Monte Epiſcopus Hildeſienſis creatur.* 353. *ſq.*
bellum gerit cum Magno Duce Brunſvicenſi. 355. 356
fundat Carthuſiam Hildeſienſem. 356
Richenbergenſibus inopia laborantibus conſilio ſubvenit. 356
ejus obitus. 365
Germaniæ *deformis facies* 165. 273. 286.
Germania *diſcors.* 103. 141.
Gero *Archiep. Magdeb. intereſt Synodo Goslarienſi.* 29. 30. 31.
Gerochus (*Lambertus*) *utrum Richenbergenſis an Reichersbergenſ.* 115
Gerſon (*Antonius*) *Goslariam ad reformandum vocatus Stralſundi obit.* 439
Gerſtrungæ *comitia habentur.* 87. 98
Gertrudis *Imperii Princeps, Henrici Comitis Northeimenſis vidua, arma movet contra Imp.* 112
Gibelliſtorum *& Guelphorum factiones.* 252
Gindero (*Martino*) *ſtudiorum cauſa abſenti nihil de prabenda eccleſiæ SS. Simonis & Judæ detrahi jubet PP.* 412
Giſela *imperatrix obit.* 43
fundatrix eccleſiæ SS. Sim. & Jud. 66
ejus ſtatua & effigies, in aditu templi. 66
item in choro. ibid.
Giſelbertus *Advocatus Goslarienſis.* 242
Giſenheimium *adjicitur epiſcopatui Hildeſienſ.* 18
Giſo *de Lansberg. ædificat cluſam Bodenſteinenſem.* 393
M. Glandorpius (*Joann.*) *Rector Scholæ Gosl.* 482
ejus elogia 483
ejus fata & ſcripta. 484
ejus cum Groshanſio Superintendente Gosl. certamen. 505
Godefridus *Præpoſitus Goslarienſis Ratisbonenſ. Epiſc. creatur.* 182
non eſt auctor chronici à Piſtorio editi. ibid.
ejus patria dubia. 183
fuit Cancellarius Regis. ibid.
an idem ſit cum Herbipolenſi. ibid.
Godehardus *Hildeſienſ. Epiſc. creatur.* 32
ejus familia ibid.
fuit Herſveldiæ Abbas. ibid.
litigat cum Willigiſo de conſecratione Abbatiſſæ Gandersheimenſ. ibid.

fun-

ſundator cœnobii Sulta. 34.35.
in Divorum numerum relatus. 132.135
eius obitus. 35
Godehardus *Herbipolenſis Epiſc. caſtra ſequitur Imperatoris Friderici.* 160
Goſæ *amnis deſcriptio.* 12
ejus aqua ſaluberrima. ib.
cereviſia coquenda inſervit. ib.
unde nomen ſortitus. ib.
Goſæ *Rammi uxoris monumentum.* 19
de Goſa Nobiles *patritii Goslarienſes.* 247
eorum ſigilla. ibid.
Goſeken (*Theodor.*) *Syndicus Goslar. ad concilium Conſtantienſe miſſus.* 369
Goslaria *ab Henrico I munita.* 7
ampliſſimum Majeſtatis theatrum. 3
an propter metallifodinas condita? 8
ſcriptorum de ea defectus. 3
ejus natales. 9
an ab Ottone M. condita? 11
an ab Henrico III? 11
an ante initia ſua molendinum tantum aut tugurium venatorium ibi fuerit? ibid.
Henrici II. amœnum hoſpitium. ibid.
ejus nomen ab amne Goſa. ibid.
non ab anſere. 12
in diplomatibus vocatur Gozlaria & cur? 12
ejus hiſtoria ſeculo X. obſcura. 23
fuit conſtans Regum & Imperatorum ſedes ideoque audit villa regia. 23.26
Urbs Palatina. 23 24
triplex ejus judicium. 24
ibi Comitia aguntur. 24.28.29.31 100.37.42. 91 109.112.88.139.143.169.170.177.184.124. 127.190.217 180 181.
huc Imperatores divertunt 12.28.31.34.39.42. 43 47 55.59.60.68 73.75 81.82.105.109.77. 113.115.190.122.199. 127.130. 140.273
ibi Sigfridus Comitatum Stadenſem accipit. 29
ibi conſiſtorium regale 30
ejus Divi tutelares. 52
ibi Synodus habetur. 29
ejus Schola elogium 79
ejus fata in turbis Saxonicis. 87
eam exornat Henricus III. 37
ejus incendium imperatoris beneficiis reſtinctum. 77
ibi Fridericus Oldenburgenſis cum leone contendiſſe fertur. 88
in gratiam recipitur ab Henrico IV. 90
eam ab imperio non vult abalienari Imperat. 99
ejus vicinia bello turbata. 101
ejus moneta 104
ibi inſignia, clinodia & theſauri regis ſervabantur. 84
cum principibus adverſus Henricum Leonem conjurat. 167
ibi publicum Imperii vectigal. 179
ejus incendium. 143
ab Henrico Leone obſeſſa. 79.168.
adhæret Philippo Regi. 198
obſidetur ab Ottone IV. 199
contra eam Herlingsberga præmunitur. 201
extrema patitur. 202
ab obſidione liberatur. 203
ei fruſtra ſuccurrit Philippus 203
a Brunsvicenſibus vexatur. 205
capta & direpta 205
egregia privilegia obtinet a Friderico Imp. 218
ejus antiqua ſtatuta. 221
litigat cum Prælatis de molendinis. 311
excommunicatur. 311
ab excommunicatione abſolvitur. 329
eam latrones vexant. 337
per 20. annos excommunicationi ſubjacet. 340
ejus in re metallica detrimenta. 346
ſociat ſe bello Magdeburgenſi. 348
ab excommunicatione abſolvitur. 350
ejus monaſteria nonnulla ignota 351
ſocietati Hanſeaticæ accedit. 354
ibi ſcholarum publicarum defectus. 373
cum aliis civitatibus Hanſeaticis Regem Danorum & Ducem Slesvicenſem reconciliare nititur 380
Halæ Saxonum auxilia ſubmittit 380. 381
Widelagam & Lothariam expugnat. 382
fœdus cum vicinis urbibus pangit. 382
eam perluſtrat Nicolaus Cuſanus Legatus apoſtolicus. 397
Eimbeccenſibus ſuccurrit. 404
bello premitur à Ducibus Brunſvicenſibus. 405 406
Ratisbonenſibus comitiis intereſt. 408.409
a Schwicheltis bello premitur. 410
ejus lites cum Richenbergenſibus componuntur. 410
Hildeſienſium cauſam ſuſcipit. 419
in gratiam recipitur. 424
novas turbas ſentit a Priore S. Sepulcri. 427.429 430
ibi conventus inſtituitur ab Hermannum ab Hauſen. 436
ibi Hanſeaticarum Civitatum legati congregati 437
ibi de pace inter Principes & Hildeſiam agitur. 438
eam Dux Henricus Brunſvicenſis graviter affligit. 446
amplectitur reformationem. 448
eam B. Lutherus a ſeditione dehortatur. 453
eam Carolus V. Imp. ad Romanam eccleſiam redire jubet. 455
premitur ab Henrico Duce Brunſuicenſi. 455
cum Julio Duce Brunſvicenſi colliditur. 5.5
in quo nam pago ſita? 14. D.
in Hartingavvenſi ſitam eſſe probatur. 17. D.
fœderi Smalcaldico accedit, & Norinbergenſi pacificationi intereſt. 467
Auguſtanæ confeſſioni non ſtatim ſubſcripſit 467
tam tamen in omnibus probavit. 467
ibi cædes inaudita peragitur. 468
a Georgio Zigenmayero graviter affligitur. 496
ei ab Henrico Duce Brunſuicenſi preſſæ auxilia decernuntur in Conventu Iſenacenſi. 473
in camerali judicio proſcripta. 474
executio committitur Henrico Duci Brunſvicenſi. 475
ejus ob proſcriptionem ſolliciti ſunt proteſtantes. 477
ejus proſcriptionis ſententia ſuſpenditur. 477 479.480. 491.
ei de adminiſtranda juſtitia cavetur. 492
contribuit ad bellum ſociorum fœderis Smalcaldici. 496
ejus miſera facies. ibid.

à Cæſare pecunia mulctatur. 497
ei de ſecuritate in tranſactione Paſſavienſi cavetur. 500
eam obſeſſam opibus exuit Henricus Dux Brunſvicenſis. 500
ei tributum exterquet Volradus Comes Mansfeldenſis. 501
ejus encomium. 446
ibi tumultus excitatur ob aruſcatorum nequitiam. 557
ejus ſtatus circa belli tricennalis initia. 558
à Chriſtiano Duce Brunſvicenſi fruſtra tentatur 558. 559.
ibi Jeſuitæ, Franciſcani & Ciſtercienſes admittuntur. 562
occupatur & premitur a Suecis. 567. 570
pacem impetrat. 570. 571
Goslarienſium Burgenſium ſigillum. 52
Goslarienſes in Imperio a vectigalibus liberi. 139. 140
Goslarienſe Capitulum. 229
Goslarienſes cives miſſas aliquot Richenbergæ inſtituunt. 339
Goslarienſis peſtis. 346
Goslarienſes Harzburgum expugnant & clade afficiuntur. 422
Goslarienſes cives deſtruunt S. Sepulchrum. 432
tranſactio ea de re. 433
Goslarienſes cives monaſterium S. Georgii delere ſtatuunt. 446
invadunt. 447
funditus delent & flammis abſumunt ut & Montis S. Petri, eccleſiam S. Johannis, S. Sepulpulchrum. 447
officinas ærarias Brunſvicenſes invadunt. 447
Goslarienſes Sylvas a Walkenredenſibus coëmunt. 505
ut & ſacellum S. Cæciliæ. 505
Goslarienſes cives capite plectuntur. 468
à Zigenmayero affliguntur. 496
interſunt conventui Brunſvicenſi. 472
oppida metallica invadunt. 481
cæſi. 262
Goslarienſis ager in quonam pago ſitus? 14. D.
Goßlariſches Stadt Recht. 221
Gotha an a S. Godeharde nomen acceperit? 138
ab Henrico I. munita 2
Gothi an hic vicinia habitarint 5. D.
Grauenhoffianum monaſterium conditur 34
vide plura ad S. Georgii monaſterium.
Gravertus [Johann.] SS. Coſmæ & Damiani Diaconus ob Zuinglii dogmata dimittitur. 453. 454. 461.
heterodoxia ab Amsderffio convincitur 455. 456
Gregorius PP. Henricum IV. ad interdictum venire jubet. 89
eundem Romam citat 91
deponitur ab Henrico in Synodo Wormatienſi 92
excommunicat Henricum. ibid. 97
damnatur ab Henrico IV. 99
ejus miſera mors.
Gregorius PP. Fridericum II. Imp. perſequitur 243
ejus cum Friderico diſſidia 259
Apuliam invadit. 242
ejus mors 260
Gregorius & Lambertus Cardinales in cauſa Henrici V. Imp. Rom. in Germaniam mittuntur. 118
Greningaw pagus 16. D.
Grona civitas Palatina. 23
in bello Hildeſienſi capitur. 438
M. Groſſehans [Jacobus] Superint. Goslarienſis conſtituitur. 505
collegia Canonicorum & monaſteria ad puriorem religionem perducere nititur. 505
ejus cum Glandorpio certamen. 505
Gruſſenberg. (Theodor.) Rector Scholæ Gosl. poſtea Paſtor Frankenb. ejus obitus & epitaph. 488
Guelphorum & Gibellinorum factiones 252
Guibertus, deinde Clementis III. nomine clarus Pontifex creatur. 97
coronat Henricum IV. Regem ibid.
Guilielmus Barte vicarius generalis Fratrum minorum has regiones luſtrat. 414
Guintherius (Johann.) Ludimoderator Goslarienſis ſcholæ. 449
celebris medicus ib.
Goslaria abit ibid.
Gundekarl an inventor venæ metallicæ? 8
Guntherus Præpoſitus Goslarienſ. & Cancellarius Imperii in memorabili ecſtaſi prævidet publicam calamitatem. 63
epiſcopus Bambergenſis creatur. 68
ejus laus & eruditio. 47. 68
ejus obitus. 75
iter facit in Palæſtinam. 75
ejus ſignum Cancellariatus. 47
ejus viſio. 68
e terra ſancta regreditur. 68
ejus epitaphium. ibid.
Guntherus Citizenſis Epiſc. intereſt conciliabulo Quedlinburgenſi. 98
Guntherus Comes Schwarzburgenſis Cæſar electus a ſociis deſeritur. 346
ei oppignoratur Goslaria. 347
ejus obitus. ibid.
Guſtavus Adolphus Rex Suec. ubique Victor. 566
Gynecæa ſub Henrico I. condita. 6
Hadmerslebii in eccleſiam SS. Simonis & Judæ injurii. 306
conciliantur cum ea. ibid.
anniverſarium ſibi Goslariæ conſtituunt. 308
Hæreſeos ſuſpecti plures in Saxonia ſupplicio afficiuntur. 340
Hagius (Franciſcus) Rector Scholæ Gosl. 488
Halæ Saxonum auxilia ſubmittit Goslaria. 380
Halberſtadienſis eccleſia diſſidia in eligendo Ep. 339
Halberſtadienſe bellum. 345
Halberſtadienſis tumultus a Matthia precero excitati. 376. 380
Halberſtadii in Lutheranos ſævitur. 466
Hamerus (Jo.) Goslarienſis, primus Jeſuita Hildeſienſ. 539
Hanendorpienſis eccleſia fundatur & conſecratur. 338
ei indulgentiæ conceduntur. 357
M. Hannemann (Michael) Rector Scholæ Gosl. 488
Hannovera tempore belli Hildeſienſ. fruſtra tentata ab Epiſcopo & ſociis. 423
Hannoveranæ ditiones reformationem ſuſcipiunt 450
Hanſeaticæ ſocietati accedunt Goslaria & alia civi-

Digitized by Google

civitates. 354
Hanſeaticæ Civitates *reconciliare nituntur Danorum Regem & Ducem Sleſvicenſem.* 373
Goslaria conveniunt earum legati. 437
Hartbertus *Hildeſienſ. Epiſc. vid. Herbertus.*
Hartingaw *pagus,* 15. D.
Hartmannus Zabel *Advocatus Goslarienſis.* 331
Hartvicus *Magdeburgenſis, Archiepiſc. creatus an ex noſtra eccleſia?* 94
intereſt conciliabulo Quedlinburgenſi. 98
ejus obitus. 106
Hartvicus *Verdenſis Epiſc. intereſt conciliabulo Quedlinb.* 98
Hartwicus ab Vze *occupat Harzburgenſem arcem.* 392
Hartwigus *Bremenſ. Archiep. intereſt comitiis Merſeburgenſ.* 149
Hartzburgi *conditur a Carolo M. ex aterinno,* 5 33. D.
Sedes Crodonis. 23.D.
Peregrinatio ſuperſtitioſa eò ſuſcepta. 23.D.
Harzburgi denominationis ratio. 23.D.
Harzburgenſe caſtellum munit Henricus. IV. 81
illud Saxones crudelem in modum diruunt. 89
occupatur. 356. 392
Schwvieholtis donatur. ib.
funditus exſcinditur, 368
a Goslarienſibus expugnatur. 422
qua cauſa Alberto Duci Saxoniæ cognoſcenda datur. 424
Harzburgenſe *bellum.* 368
Harzburgenſis eccleſia *prima.* 4
ejus Tutelares. ib.
ejus forma antiqua, 5
transfertur Goslariam. 4
an ei bene fecerit Conradus II? 33
Harzburgenſis eccleſia *ſecunda* 81
eò transferuntur reliquiæ SS. 85
ejus flebilis finis. 89
Harzici montes *an ſcriptoribus antiquis noti?* 5 D
Haſſingowe *pagus* 16 D.
ab Hauſen [*Hermannus*] *Satrapa Widelagenſis Goslarienſi Conventui intereſt.* 436
ab Hauſen (*Henningus*) *Decanus cathedralis eccleſiæ Epiſc. Hildeſienſ. eligitur.* 410
abdicat ſe ab Epiſcopatu. 415
Heiningenſe *monaſterium fundatur,* 22
ejus antiquum ſigillum. 22
M. Hellevach (*Jacobus*) *Rector ſcholæ Gosl.* 485
Henkelius & Hoffmeiſterus *turbans Miniſterium Gosl.* 517
Henningus de Bornhuſen *Decanus eccleſiæ SS. Sim. & Judæ.*
Henningus ab Hauſen *Ep. Hild. vid. Hauſen.*
Hennigus *Decanus SS. Sim. & Judæ* 427
Henricus I. *Rex noſtræ Hiſtoriæ Goslarienſi dat primordia.* 3
urbium multarum parens. 3
deſignatur ſucceſſor a Conrado I. 4. 5
eligitur Frizlariæ 5
cur Auceps dictus? 5
recuſat epiſcopalem unctionem, 5
cur Henricus Rex non audiat Imperator? 5
Principes in ordinem cogit. 6
Lotharingiam recipit ibid. 12
monaſteria condit 6
Werlæ latet 6
pacem Germaniæ reddit 7
Principem Hungarorum intercipit 7
Saxoniæ urbes munit 7
armorũ exercitia & ludos equeſtres inſtituit 7. 12
ſæpe Goslariæ præſens 12
venationibus deditus 12
Slavos & barbaros coërcet 12. 13
Synodum Erfordienſem coëgit. 14
Hungaros vincit prope Merſeburgum 14
arcem Georgenberg prope Goslariam extruit. 14
eius obitus. 15
Henricus II. *Imp. Ottoni ſuccedit* 22
eius & ſucceſſorum in ornanda Goslaria ſtudia 23
eius imperii initia. 24
eius bella 24. 28
Goslariæ comitia agit 24
eius itinera 28
Goslariæ præſens 28
Synodum Goslariæ coegit. 29
Goslariæ Dorſtadienſes in clientelam ſuſcipit 31
ejus obitus & laus. 32
Henricus III *Imp.*
ejus in exornanda Goslaria induſtria. 37
comitia Goslariæ habet. 37
condit eccleſiam SS. Sim. & Jud. 4. 38
ejus memoria quotannis in dicta eccleſia celebrata. 38
Goslariæ ſe bello Bohemico parat, 39
Bohemos vincit. 42
Goslariæ præſens. 39. 43. 55. 59. 60.
Ottoni Palatino ducatum Alamanniæ in feudum concedit. 43
benefacit eccleſiæ SS. Sim. & Judæ. 47. 61
præficit eccleſiæ SS. Sim. & Jud. canonicos doctiſſimos. 55
ejus mors. 63
eius ſepultura Goslarienſis & Spirenſis. 65
eius epitaphium. 65
Henricus IV. *Imperator.*
eius nativitas & baptiſmus. 55. 65
ſuccedit patri. 66
eius itinera. 67
Goslariæ agit. 68. 75. 81. 82
benefacit eccleſiæ S. Petri in Mont. 69
ſubtrahitur matri. 70
nonam partem fiſci ab eccleſia SS. Simonis & Judæ redimit. 74
armis cingitur. 76
cur toties Goslariæ hæſerit. 77
Harzburgum aliaque caſtella munit. 81
divortium cum uxore meditatur. 81
debellat Dedonem Marchionem. 81
divortii ſpe in Synodo excidit. 82
Goslariæ conjugem honorifice ſuſcipit. 82
Ottoni Boioariæ Duci diem dicit. 84
de ſecuritate Goslariæ ſollicitus eſt. 84
ei filiolus natus mox extinguitur. 85
adverſus eum Saxones conjurant. 86
quorum furorem fuga evitat. 87
pacem reſtaurat. 87
a Gregorio PP. ad interdictum venire iubetur. 89
contra Saxones conſilia capit. 89
Romam citatur a PP. 91
deponit Hildebrandum PP. 91
cum PP. in gratiam rediturus Romam tendit. 93
ab Hildebrando ludibrio habitus abſolutionem impetrat. 93

eius

Digitized by Google

init certamen cum Rudolpho novo electo Rege. 94
de opprimendo amulo cogitat. 94
donat Witekindo de Wulfferbuttle decimas metallicas Goslariæ. 95
Pontifici gravis. 96
capta Roma imperator creatur. 97
omnibus habetur odio. 98
a Saxonibus caditur. 99
Goslariam cum eccleſia collegiatà non vult ab imperio abalienari. 99
ab Ecberto Marchione caditur. 101
Italiam ingreditur. 102
ex in Italia redux provincias obit. 104
exhæredato Conrado Henricum filium regem deſignat. 105
an fuerit Goslaria hoc tempore? 105
palæſtinam petere conſtituit. 106
nova adverſus eum coniurationes. 106
Paſchatos feſtum Ratisbonæ celebrat. 106
ab eo filius deficit 107
per inſidias ornamentis auguſtalibus ſpoliatur. 107
ab eo Principes & Epiſcopi deficiunt 107
in gratiam recipit doloſo agentem filium. 107
intrat filii monitu adductus caſtellum. 107
an revera imperio exciderit? 108
ejus obitus. 108
odio Pontificis a ſepultura excluditur 108
impetrata abſolutione avito monumento Inferetur. 108
eius epitaphium, & elogium. 108
in eum convitia 108
Henricus V. *Imperator.*
exhæredato Conrado rex deſignatur. 105
ſolenni ritu Rex ſalutatur. 105
impius in patrem. 105.106.107
in papa amicitiam ſuſcipitur. 107
indixit Northuſum Epiſcoporum Synodum 107
male rem gerit 107
Epiſcopum Herbipolenſem deponit. 107
Moguntiam indixit curiam Principum, 107.108
Goslaria fulmine territur. 109
monaſterio S. Georgii beneficit 110
varia eius expeditiones. 111
Romæ coronatur 112
Pontificem & Cardinales in cuſtodiam ire iubet 112
Goslariæ Comitia habet. 112
novis turbis immiſcetur. 112
ſeditioſos Principes compeſcit. 112
Coloniam rebellem oppugnat. 113
Goslariam revertitur. 113
dimicat ad ſylvam Welphenis 114
Goslariæ Saxones in gratiam recipit 115
beneficit monaſterio S Georgii. 116
eius imperium Saxones denuo abjiciunt. 117
jura ſacrorum amittit. 118
Moguntinum Archiepiſc premit. 117
Sigefridum Comitem Palatinum e cuſtodia dimittit. 112
eiusque filiolum e baptiſmatis lavacro ſuſcipit. 112
eius obitus & epitaphium 122
Henricus VI. *filius Friderici I. declaratur rex.* 169
penes eum abſente patre ſumma rerum in Germania eſt. 182
ei adverſatur Philippus Archiepiſcopus Colonienſis. 182
Conſtantiam Regis Siciliæ filiam ſibi matrimonio iungit. 183
Goslariæ obſidionem Brunsvicenſem decernit 190
in Italia male rem gerit. 191
filium ſucceſſorem commendat Principibus 196
conſpiratio contra eum. 193
expeditionem in orientem decernit. 194
Goslarienſes obiurgat 196
ejus obitus. 196
Henricus VII. *Rex coronatur* 231
In Saxoniam deſcendit & ulterius ad Albim progreditur. 236
ad affinitatem Regis Angliæ per legatos invitatur 237
Northuſæ conventum Principum habet. 237
eius coniux Aquisgrani inungitur. 240
patri rebellat. 248
eccleſiæ Goslarienſis libertates confirmat. 243
a patre cuſtodiæ mancipatur 249
eius obitus 266
Henricus VII. *Luzelburgenſ. Imperat. eligitur* 325
eius imperii initia. 326
decernit expeditionem in Italiam. 326
eius geſta in Italia. 327
eius coronatio 328
eius funeſtus obitus. 328
Henricus *Præpoſ. Gosl. Spirenſis Ep. creatur.* 80
calumnia & ficta de eo relationes. 80
familiaris fuit Henrico Imp. 80
Henricus *Præpoſitus Gosl. Auguſtenſis Epiſcopus creatur.* 46
fuit Imperatoris Cancellarius 46
imperii negotia, & filius Imperatoris eius curæ demandantur. 46
gratiâ floret apud Imperatricem 46
eius miſera mors. 74
Henricus *Aslovienſis Præpoſitus eccleſiæ SS. Sim. & Jud. Ep. Paderbornenſis creatur.* 97
Archiepiſcopus Magdeburgenſ. creatur 106
reiectus a Pontificis legatò conſecratur. 107
exulem in Saxonia agit. 106
Henricus *Comes de Werle intruditur Epiſcopatui Paderbornenſi* 97
utrum ex eccleſia Goslarienſi prodierit? 98
ſubſcribit excommunicationi PP. 99
Henricus S *Stephani Bremenſ Præpoſ. & Canon. Montis S. Petri.* 45 46
Henricus Minnecke *Præpoſitus novi Operis Goslariæ hæreſeos poſtulatur.* 230
igne crematur. 238
Henricus *Anhaltinus cum Goslarienſi eccleſia de ſervitiis paciſcitur.* 223
Henricus *Conſtantienſ. Epiſc. intereſt coronationi Friderici Barbaroſſæ.* 148
Henricus *ſuperbus Bavariæ Dux ambit poſt Lotharium Imperium.* 141
indigne fert electionem Conradi. 142
violata majeſtatis reus accuſatur. 142
Goslaria ducatibus exuitur. 142
bellum gerit contra Albertum Urſum. 143
Henricus *Lotharingiæ Dux concurrit cum aliis ad reſtituendum Henr. IV.* 108
Henricus *Leodienſis Epiſcopus concurrit cum aliis ad reſtituendum Henr. IV.* 108
ſubſcripſit excommunicationi PP. 92. 99
Henricus *Mindenſ. Epiſc. intereſt comitiis Merſeburgens.* 149

Henricus

Henricus *Herſfeldenſis Abbas intereſt comitiis Merſeb.* 149
Henricus *Dux Saxoniæ intereſt comitiis Merſeburgenſibus* 149
Henricus *Leo Dux Brunſvicenſ.*
ei bellum infert Conradus II. 147
intereſt coronationi Friderici Barbaroſſæ 148
in comitiis Goslar. Bavariam recipit. 149
Richenbergenſibus benefacit. 149
Bavariæ ducatui reſtituitur. 152
cum vitrico redit in gratiam. 156
illi Goslaria a Friderico Imp. donatur comitatui Utonis. 157
caſtra ſequitur Imperat. Friderici 160
ejus cauſam tuetur Gerhardus Stederb. 165
contra eum conjurant Principes cum Goslariâ noſtrâ. 167
obſidet Goslariam, 168
reconciliatur principibus 168
peregrinationem in palæſtinam ſuſcipit. 170
imperatorem deſerit. 174
hujus deſertionis cauſa. 174
an Goslariam expetierit? 174
nova adverſus eum turba. 175
eius querela apud Imperatorem. 176
eius cauſa comitia Wormatienſia indicuntur. 177
item Magdeburgenſia, Goslarienſia & Geilbuſana. 177. 178
excommunicatur ab Ep. Halberſtad. 177
eius victoria 178
preſcribitur 178
Goslariæ Thuringiaque gravis eſt. 179
Transalbinis provinciis exuitur. 180
omnibus provinciis ſuis exutus per Saxoniam vagatur. 180
ei triennale exilium indicitur. 181
eius cauſa comitia Goslariæ habita. 184
ad Anglos confugit 185
armis provincias ſuas recuperare ſtudet. 190
novum bellum ei paratur. 192
in gratiam recipitur. 193
eius obitus & epitaphium. 194
Henricus Palatinus *ab Ottone Fratre deſciſcit* 204
accipit advocatiam Goslarienſem 204
eius defectionis exemplum alii Principes ſequuntur. 204
eius nuptiæ cum Agnete Palatina. 193
Henricus *Curlandiæ Ep Goslariæ præſens,* 277
Henricus Princeps *Anhaltinus,*
eius ſigillum. 286
Henricus *Comes de Blankenb. iudex conſtituitur in cauſa eccleſiæ SS. Sim. & Judæ cum Hadmersleviis* 306. *ſq.*
Henricus *Comes de Sladem benefacit monaſterio Richenb.* 328
Henricus *Comes Aſcaniæ eccleſiæ SS. Sim. & Judæ de illatis iniuriis ſatisfacit.* 265
Henricus *Decanus montis S. Petri* 342
Henricus *Landgrav. Thuring. Romanorum Rex creatur.* 265
Henricus *Ep. Hild. eligitur.* 267
indulgentias impertitur Frankenbergenſ. Goſl. 275
Henricus *Comes Reinſtenenſ. confirmat contractum eccleſiæ SS. Sim. & Judæ.* 319
Henricus *Dux Brunsvicenſ. & Luneburgenſ, Richenbergenſib. benefacit.* 330
Henricus *Comes Sladenenſis eccleſiæ Richenbergenſi benefacit.* 343. 344
an ultimus fuerit ſuæ familiæ? 344
Henricus *Moguntin. Archiep. Imperatori Ludovico adhæret.* 345
Henricus *Junior Dux Brunſvicenſis Goslariam graviter affligit.* 446
ferociam civium Goslarienſium coercet & in ſupremo iudicio graviter accuſat. 447
vexat Goslarienſes. 455. 468
ei preſcriptionis Goslarienſ. ſententia exequenda committitur. 475
Goslariam premit. 480
ditionibus ſuis exuitur. 480
de eo agitur in comitiis Spirenſibus 490
eius provincia Cæſari per ſequeſtrum conceditur 490
armis ducatum repetiturus, 492
a Landgravio Haſſiæ victus capitur 493
Goslariam obſeſſam opibus exuit. 500
Henricus *Ep. Hild. creatur.* 327
liberalis in Richenbergenſem, ibid.
ſuorum odia ſuſtinet. 328
extruit caſtrum Steuerwaldt 328
eius obitus. 331
Henricus *Dux Brunſv. Ep. Hild. eligitur.* 339
eius litera Goslariam miſſa. 342
occupat caſtrum Walmodenſe. 345
eius obitus & epitaphium. 353
Herbipolenſis *ſynodus.* 302
Herebertus *Ep. Mogunt. offert Henrico I. unctionem.* 5
Herebertus *fit Ep. Hild.* 199
Richenbergenſibus benefacit. 209
eius obitus 215
Herfordia *ab Henrico I. munita.* 7
Herizo *de Barum jus ſuum Richenbergenſibus reſignat.* 332
Herlingsbergenſe *bellum* 300
Herlingsbergenſe *caſtellum deſtructum.* 310
Hermannus *Ep. Bamb. ſacerdotio ſuo privatur* 90
in curia regia omnia negotia adminiſtrat. 82
eius obitus. 90
Hermannus *Colon. Archiep. an dedicarit eccleſiam SS. Sim. & Judæ?* 51
intereſt ſynodo Moguntina, 48
baptizat Henricum IV. 55
Hermannus *a Sax. Rex electus Goſl. coronatur.* 96
ei Greg. PP. novam juramenti formulam mittit 97
Goslariæ agit. 97
omnium conſenſu reipublicæ hoſtis declaratur. 99
eius triſtis exitus. 100
Hermanus *Dux Sax. coniurat contra Henr. Imp.* 87
Hermannus *Wincenburgicus Comes intereſt exercitui Regis in itinere Italico.* 112
Hermanni *Winzenburgi pœna.* 127
Hermanus *Met. Ep. intereſt conciliabulo Quedl.* 92
conſentit in depoſitionem Hildebr. 92
Hermannus *Spir. Ep. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii PP.* 99
Hermannus *Monaſt. Ep. ſuppetias fert contra Lombardos.* 174
Hermannus *Ep. Hild. eligitur.* 162
eius litera. 157. *intereſt comitiis Goſl.* 169
eius obitus. 169
Hermannus *Verd. Ep. intereſt comitiis Merſ.* 149

caſtra ſequitur Imp. Frider. 160
Hermanni *Landgravii contra Philippum molimina.* 202
Hermannus *Comes Blankenb. Epiſc. Halberſtadenſ. creatur.* 316
Hermannus *Decanus SS. Sim. & Juda.* 326
Hermannus *Anhaltinus Canonicus Geslarienſ.* 268
Herrandi *Ilſeburgenſ. Abbatis ſcripta.* 100.101
Heshuſius (*Tilem.*) *D. Geslarienſ. Superint. ejus vita & fata.* 500.501.502
a munere removetur. 501
an fuerit antitrinitarius? 502.506
Hezilo *Gosl. Præpoſ. Hildeſ. Epiſc. creatur.* 60
ejus familia. 60
impetrat ab Henrice IV. Comitatum Friderici & Conradi comitum. 81
inaugurat Gosl. capellam S. Cæcilia 75
an ejus ambitio cauſa fuerit tumultus Geslarienſis? 70
conjurat contra Henricum IV. 86
conſentit in depoſitionem PP. 92
Geslaria præſens. 68
ejus obitus. 94
Hieronymus Tarviſinus *Rector generalis Lateranenſis ſuſcipit Richenbergenſes in bonorum operum ſocietatem.* 406
Hildebrandus PP. *Henr. IV. Imp. Romam citat.* 91
deponitur in Wormatienſi Synodo. 92
vid. plura ſub Gregorius. PP.
Hildegardis *a Mander docta menialis Novi Op.* 254
Hildeſia *fruſtra ab Epiſcopo tentata.* 419
Hildeſienſes *Epiſcopi vid. Epiſcopi Hildeſ.*
Hildeſienſis *diœceſis occupatur ab Ecberto Marchione.* 101
Hildeſienſes *turba.* 199.297.328.318.355.374.371.418.434.
Hildeſienſis eccleſiæ *diſſidia in eligendo Epiſc.* 339
Hildeſienſe diſſidium *ex ſchiſmate duorum Epiſcoporum.* 409
Hildeſienſes Epiſcopo *vectigal denegantes bello impetuntur.* 418
Hildeſienſes *Hebenhamelam intendunt.* 419
cis Comes Retbergenſis auxilio properat. 419
eorum altera obſidio. 419
de liberandis Hildeſienſibus deliberatur. 420 421
bellum redintegratur. 422
Hildeſienſis *ager devaſtatur.* 422
ex eo Principes pelluntur. 423
Hildeſienſibus *inſidia ſtruuntur.* 423
iis pax redditur. 423
tranſactio inter Hildeſienſes & Epiſc. 424
Hildeſienſium *novum bellum.* 434
cauſa hujus belli. 434
tranſactio poſt hoc bellum. 435
Hildeſienſibus *civibus pacem ſuadent civitates Hanſeatica* 437
Hildeſienſes *obſidentur* 438
iis pax ſuadetur. ibid.
tranſactio Quedlinburgenſis concluſa 438
Hildeswinda Alfredis Regis conjux fundat monaſterium Heiningenſe. 22
Hildewardus *Citizens. Epiſc. intereſt conventui Geslar.* 31
Hildolfus *Gosl. Canonicus Colonienſ. Archiep. creatur.* 91
cum Colonienſes repudiant. 91
ejus laus & vituperium. 91
Hilinus *Archiep. Trevirens. intereſt coronationi Friderici I.* 148
Caſtra ſequitur ejuſdem Imp. 160
Hillen [*Laurent.*] *diac. ſ. Jacobi.* 453
Hoffmannus [*Samuel*] *D. & Profeſſ. Helm. arbiter conſtituitur in turbis Calviniſt. Gosl.* 543
Hofmeiſterus & Henkelius *turbines in miniſterio Geslar.* 517
Hohenſtauffiorum *familia exitus.* 271
Holzhuſius (*Theodor.*) *Superintendens Gosl. conſtituitur.* 505
ejus ſuaſu collegia & monaſteria Gosl. deſerunt Pontificiam religionem. 506
ejus obitus. 526
Horti *Mariæ Monaſterium Geslariæ.* 213
Hoſpitalis *S. Johann. SS. Crucis. origines.* 274
Huberus *exul Geslariæ recipitur.* 552
ejus vita & errores 552
ejus acta Tubingens. 552 ſq.
Bellarminum refutat Gosl. 552
Friderici Ulrici Ducis Brunſvic. munificentiam experitur. 553
contra eum defendit ſe Miniſter. Gosl. 553
eum ad S. Euchariſtiam admittere nolunt V. D. M. 554
aliud tamen edocti a Facultate Theologica Helmſtadienſi admittunt. 554
ejus reliqua fata & mors. 554
Hugo *Cardinalis Wormatiæ in Synodo accuſat Hildebrandum PP.* 92
Hugo de S. Caro *Cardin. Francobergenſibus indulgentias largitur.* 271
Hugoldus *advocatus Richenbergenſis e Richenbergiorum familia.* 117
Hungari *ſæviunt in Germaniam.* 5.6.14
vincuntur ab Henrico I. prope Merſeburgum. 14
Huſſitarum bella. 374
Huſſita *Magdeburgi combuſtus.* 374
Huzo *Advocatus Geslarienſ.* 287
Huzmannus *Spirens. Epiſc. conſentit in depoſitionem Hildebrandi.* 92

I.

Jacobus (*Magiſter*) *Canonicus Gosl. Imperialis aulæ Notarius.* 319
S. Jacobi *adi Gosl. indulgentias concedit Johannes Epiſc.* 393
in ea primum prædicatur Evangelium tempore reformationis. 439
vix capere valet numerum auditorum 445
Jerchſen (*Fridericus*) *Decanus Goslarienſis.* 287
vid. plura ſub Fridericus.
Jerchſen (*Konemannus*) *Scholaſticus SS. Sim. & Jud.* 323
ejus familia pars. ibid.
Jeſuita *primus Hildeſienſis fuit Hamerus Geslarienſ.* 539
Jeſuitæ *Geslariæ admittuntur* 562
iis monaſterium Weltingerodanum donatur 562
turbas dant Geslariæ. 564
reſtituere jubentur Canonicis Goslarienſibus bona & exire. 568
Ignorantia *Clericorum medii avi.* 411

Imagines *crucifixi lapidea extra portas dedicata.* 433
Imagines *quædam ob ſuperſtitionem Goslarienſium civium ex cœmiteriis & eccleſiis tolluntur.* 454
Immadus *Paderbornenſ. Epiſc. conſecratur Goslariæ.* 58
ejus familia. ib.
conjurat contra Henr. IV. Imp. 86
conſentit in depoſitionem PP. 92
Goslaria præſens.
Imperatorum *Saxonicorum finis.* 33
Incendium *Goslarienſe Henrici IV. beneficio reſtinctum.* 77
Indictionum *in numere notarii ſæpe errarunt.* 29
Innocentius PP. *Leodii ab Imperatore Lothario ſervili prorſus demiſſione excipitur.* 132
Innocentii PP. *verſutia.* 207
juramentum indecorum exigit ab Imperatore. 209
ejus cum Ottone disſidium. 211
Innocentius PP. *pace promiſſa deludit Fridericum II. Imp.* 260
concilium Lugdunenſe indicit. 262
ſingulare privilegium eccleſiæ SS. Sim & Jud. conceſſit. 267.269
Innocentius PP. *eccleſiæ SS. Sim. & Judæ notabile privilegium donat.* 426
Inſtrumenta *eccleſiæ SS. Sim. & Judæ in regiſtrum jubentur colligi.* 289
Interim *rejicitur in inferiore Saxonia.* 498
Interimiſticæ turbæ. 497
Interregnum. 276
Inveſtituræ Epiſcop. *ritus.* 25.26.27.
S. Joduta *idolum vide* adjutorium.
Johannes *de Barum advocatus Gosl.* 324
Johannes *Epiſc. Hildeſ. reformat cœnobium Backerodanum.* 117
Johannes *Præpoſ. Montis S. Petri Gosl. comiſſarius contra Prælatos & clericos inobedientes.* 45
Johannes *Meſo advocatus Goslarienſis.* 336
Johannes *de Schwichelte Archidiaconus Gosl.* 337
Johannes *Semeca Præpoſ. Goslarienſ. teſtis veritatis.* 253
S. Johannis *S. crucis Hoſpitalis origines.* 274
illi benefacit Sifridus Epiſc. Hildeſ. 313
Johannes *Præpoſ. SS. Sim. & Jud.* 276
Iohannes *creatur Epiſc. Hildeſ.* 277
ejus laus. ib.
introducit apud nos feſtum Johannis ad portam Latinam. 276
induciæ inter eum & Albertum Ducem Brunſvicenſem. 277
S. Johannis *ad portam Latinam feſtum hic loci introducitur.* 277
Johannes *Lettovienſis Ep. Richenbergenſibus indulgentias concedit.* 296
Johannes *Archiepiſc. Magunenſis Indulgentias concedit Richenbergenſib.* 304
Johannes *Schadelandius Epiſc. Hildeſienſ. creatur.* 353
Auguſtenſem Epiſcopatum impetrat. 353
Johannes *Decanus SS. Sim. & Judæ.* 361.400
Johannes *Comes de Hoya Hildeſ. Epiſc. creatur.* 365
ad privatam vitam redit & obit. 365
Johannes *Epiſc. Miſnenſis crucem argenteam in templo Frankenbergenſi conſecrat.* 393
ædi S. Jacobi indulgentias impertitur. 393
Johannes *Archiepiſc. Mogunt. conſervator Richenbergenſium* 407
Johannes *Marchio Brandenb. arbiter conſtituitur ab Imperatore in negotio pacis Hildeſ.* 421
Johannes *Saxo Lauenburgenſ. Epiſc. Hildeſ. creatur.* 432
ſe ob ferale bellum principibus foedere jungit. 434
proſcriptus ditionibus plerisque exuitur. 435
rem male gerit. 438
ſe abdicat ab Epiſcopatu. 439
S. Johannis *Eccleſia ad montem Ramelinum flammis abſumitur a civibus Goslarienſib.* 447
Jordanus *hæreticæ pravitatis inquiſitor.* 340
Irminſula *Eresburgi a Carolo M. deſtructa.* 5
Irnerius *JCtus reducit jus Romanum.* 140
Iſenacenſis *Conventus,*
in eo Goslarienſibus auxilia decernuntur. 473
Iſenhagenſe *monaſterium e metallis Goslarienſib. conditum.* 260
Jubileum *primum indicitur.* 321
Jubileum *Romæ indicitur.* 396
Judas & Simon SS. *tutelares Goslariæ.* 52
Judæis *ſecuritas reſtituitur ab Henr. IV.* 104
an eis baptizatis judaizandi ritum conceſſerit? 105
eorum barbarus tortor Archiep. Moguntin. 105
Judæis *Goslarienſibus cœmiterium addicitur ab Advocato Goslar.* 351
eorum cauſa in concilio Conſtant. agitur. 370
intra civitatem admittuntur. 554
eorum domos depopulantur Goslarienſes. 557
Judicium *Goslarienſe triplex.* 24
Julius *Dux Brunſvicenſ. monaſterio Novi Op. infenſus.* 515
ut & Goslariæ. ib.
Jura ſacrorum *ad Imperat. devoluta.* 26
Juramenti *formula a PP. Regibus coronandis præſcripta* 96
Jus Romanum *reducitur.* 140
Juſtinava *villa regia.* 36

K.

M. Kampferbek (*Stephanus*) *Rector Scholæ Gosl.* 485
ejus epitaphium. ibid.
Kielhornius *Paſtor S. Jacobi, ſtat a partibus D. Kleinii.* 540.541
perſtringitur ideò a collegis. 541
D. Kleinius (*Georg.*) *Syndicus Gosl. crypto-Calviniſmi ſuſpectus.* 540
adverſarios habet Schelhammerum Superintend. & reliquos Paſtores Gosl. 540
ab ejus partibus ſtat Senatus. ibid.
ejus confeſſio. ibid.
ejus epiſtola ad Temmium paſtorem Hildeſiens. ibid.
Theologis non ſatisfacit. 541
cum Miniſterio redit in gratiam. 543
Kniggius (*Henr.*) *Eccleſiaſtes S. Stephani, ad Zwinglii ſententiam proclivis urbe excedere jubetur.* 453.454.461

heterodoxia ab Amsdorffio convincitur. 455.456
Konemanno *de Jerchſen Scholaſtico SS. Sim. & Judæ committitur lis inter Comites Wernigerod. & Walkenredenſe monaſter.* 322

L.

LAmbertus Gerochus *utrum Richenbergenſis an Reichersbergenſis fuerit?* 115
Lambertus & Gregorius *Cardinales in Germaniam mittuntur in cauſa Henrici V.* 118
Lateranenſe concilium. 214
Lateranenſis *congregationis Rector generalis Hieronymus Tarviſinus ſuſcipit Richenbergenſes in ſocietatem.* 406
Latrones *vexant Goslariam.* 337
conſenſu Imperatoris armis coërcentur. 337
Leo PP *Germaniam inviſit.* 48
confirmat Eccl. SS. Sim. & Jud. 49
dedicat eandem. 50
ejus in dedicandis eccleſiis ſolertia. 51
Intereſt ſynodo Moguntinæ. 49
Leodienſis *Synodus.* 132
Leonhardus Flagrinus *Franciſcanus Goslarienſis.* 239
Leznerus (*Johann.*) *hiſtoriam Goslarienſium eccleſiarum meditatus.* 3
ejus laus. 3
fruſtra eſt in obtinendis monumentis Goslarienſibus. ibid.
ejus error hiſtoricus. 116
ejus acta Oſterodiana vindicantur & illuſtrantur. 520.522
Liemarus *Goslarienſ. Canonicus Bremenſis Archiep. creatur* 85
ejus eruditio. 85
conſtanter adhæret Henrico. 86
encomium ab Imperatore impetrat. 86
ſubſcribit condemnationi PP. 99.92
captivus abducitur in prælio. 101
Lichtenbergenſe *caſtellum.* 202
capitur. 203
fruſtra obſidetur. 205
Literæ *parumper renatæ.* 140
Lolingaha *pagus* 16. D.
Lombardorum *rebellio* 238
idem bellum redintegratur 252
Lotharius *Dux Sax. creatur Rex* 122
contra Bohemos rem male gerit. 122
Goslariæ agit 122
adhuc Dux arma movet contra Imperatorem 112
turbas ſuperioris Germaniæ componere ſtudet 123
in gratiam recipitur. 113
victor, Goslariæ agit. 114
dominatum ſuum inter Saxones firmare ſtudet 117
convertit arma in Monaſterienſes 117
ſuccurrit Archiepiſcopo Moguntino. 117
ad caſtra Henrici tranſit. 115
ejus cum Conrado Suevo contentio. 124
Goslariæ agit. 127
Goslariæ agens Richenbergenſi monaſterio benefacit. 130
Leodium diſcedit. 132
ibique Papam mirifica demiſſione excipit. 132
coronatur a Papa. 132
Treveris Archiepiſcopum creat. 133
expeditionem Italicam molitur. 135.140 141
ejus coronatio. 139
faſtus Pontificis coronantis. ib.
legatum Conſtantinopoli redeuntem Goslariæ audit. 140
ejus geſta in Italia. 141
ejus obitus, ſepulcura, conditorium & epitaphium. 141
cur a plerisque ejus ætatis ſcriptoribus laudetur? 141
Luciferianorum *ſecta.* 340
Luderus *Præpoſ. Richenbergenſ. cauſam vincit.* 361
Ludi *Magdeburgenſes.* 297.59
In iis victor Civis Goslarienſis. ib.
Ludolphus *Wolsingerodanus.* 152
advocatus eccleſiæ SS. Sim. & Judæ. 155
Ludolphus *Præpoſitus Richenbergenſ. deponitur.* 164
Ludolphus *Præpoſitus Novi Operis.* 327
Ludolphus *Slademenſ. e Præpoſito Goslarienſi Halberſtad. Epiſc.* 245.255
ejus familia. 245
ejus eruditio & dexteritas. 246
Ludovicus *Thuringus arma ſumit contra Imp.* 112
ad deditionem compellitur. 113
Ludovicus *Landgr. Thur. moritur in expeditione &c.* 240.
ejus epitaphium. ib.
Ludovicus IV. *eligitur Cæſar.* 329
duſſidia hinc exorta. ib.
victo æmulo ſolus imperio potitur. 331
a Pontifice excommunicatus & imperio privatus. 336
in variis comitiis Pontificis conſiliis repugnat. 337
fruſtra optat eccleſiæ reſtitui. 338
rejicit Epiſcopos a Pontifice proviſos. 339
ei principes favent. 340
eum papa fruſtra tentat exauctorare. 345
ejus obitus. 345
Luitgardis *Gandersheimenſis Abbatiſſa Goslariæ conſecratur.* 139
Luitpoldus *Archiep. Mogunt Immadum Paderbornenſem Epiſc. Goslariæ conſecrat.* 58
Lutherus (*Martinus*) *D. impugnat indulgentiarum mercatum.* 436
de rapacitate bonorum eccleſiaſticorum conqueritur. 445
Goslarienſes a ſeditione dehortatur. 453
ejus obitus. 495
Lutherani *an Turcis faventes fuerint?* 467
Lyſerus (*Polycarpus*) *Superintendens Brunſuic. conſulitur in turbis crypto Calviniſticis* Gosl. 541
Machtildæ *filiæ Cæſaris monumentum in eccleſia SS. Sim. & Judæ.* 65
Magdeburgum *civitas Palatina.* 23
Magdeburgenſes *in Imperio a vectigalibus liberi* 139.140.
Magdeburgenſis *Epiſcopi electio diſcors belli cauſa.* 296
Magdeburgenſe *bellum ſociale.* 348
Magiſtri Scholarum *in eccleſiis qui?* 79
Magiſtri Conſulum *Goslariæ quales?* 359
Magnus *Rex Daniæ coronatur.* 139
Magnus *Dux Brunſvicenſ. bellum gerit cum Gerhardo Hildeſ. Epiſc.* 355
Magnus *Saxoniæ Angariæ & Weſtphaliæ Dux Epiſc. Hildeſ. eligitur.* 365
Epiſc. Hildeſ. creatur. 380

Ri-

Digitized by Google

Richenbergenſes, Sultenſes & Wattenbergenſes Canonicos ab onere accendendarum lampadum abſolvit. 381
Richenbergenſi cœnobio fodinas ſaxi ſciſſilis concedit. 395
iisdem hoſpitum pedes lavantibus indulgentias concedit. 396
ejus obitus. 400
Majores eccleſiarum *qui?* 187
Mangoldus *Herbipolenſ. Ep. indulgentias concedit Frankenbergenſibus & Richenbergenſib.* 309
Manichæi Goslariæ *ſuſpenſi.* 57
quales illi fuerint? 57.230
Mansfeldeoſes Comites *ob direpta bona eccleſiæ SS. Sim. & Judæ in jus vocantur.* 360
Mantuanum *concilium* 450
Manu prima, ſecunda, tertia &c. jurare *quid ſignificet?* 222
Margaretha *de Herre monialis Novi Op. ſubitaneâ morte obit.* 344
Margaretha de Geremroda *monialis Frankenbergenſ. calligraphiâ celebris.* 363
Maria de Maoder *monialis Frankenbergenſ. ſcribendo clara.* 332
S. Mariæ Capella *fundatur.* 35
ei indulgentiæ conceduntur. 425
cum Scholaſtria SS. Sim. & Judæ conjungitur. 354
Mariærodanum *monaſterium vid. & Bakerodanum.*
ejus Abbatum Catalogus. 279
eius organon pneumaticum. 280
Richenbergenſibus bona quadam vendit 343
fraternitatem init cum Richenbergenſibus 397
B. Mariæ Magdalenæ capella *ab Alexandro de Walmoden inſtaurata.* 288
B. Mariæ Capella *ad clauſam a Nicolao Decano Montis S. Petri Johanni Rodit committitur.* 414
Marslebienſis familia. 40.41
Martinus *Tuſculanenſis Ep. Cardinalis Goslariæ præſens.* 172
reliquam Saxoniam perluſtrat 173
ejuſdem diplomata ib.
Martinus PP. *Richenbergenſibus ablata jubet reſtitui.* 298
Martinus PP. *Brunsvicenſibus ſcholas publicas erigere concedit.* 372
Marquardus *Fuldenſ. Abbas intereſt comitiis Merſeburgenſib.* 149
Mathilda *Henrici I. conjux condit monaſteria in his regionibus* 6
Poldam in monaſterium convertit. 13
Ringelheimenſe monaſterium extruit. 14
ejus laus, & natales 16
Matthias procerus *excitat motus Halberſt.* 376
Mauritius *Saxoniæ elector libertatem evangelicam armis extorquet.* 499
Maximilianus I. *Filius Friderici IV. ſuccedit parenti* 429
eius obitus. 433
Mazo *Verdenſis Ep. Goslar. Præp.* 123
Mechtildis *Imp. Henrici III. filia an in choro eccleſiæ SS. Sim. & Judæ ſit ſepulta?* 65.66
Mechtildis *Princeps Anhaltina.* 286
Mediolaoenſes *domantur.* 160
deditionem faciunt. 164
Meginherus *Trevirenſ. Archiep. captus oculis privatur.* 124
Meginherus *Herveldenſis Abbas impetrat decimas regalium tributorum ab Imperatore.* 74
Meginwardus *Friſingenſ. Ep. ſubſcribit excommunicationi PP.* 99
Meidemannus (*Johann.*) *Conſul Gosl. publice improbat oblationes & proceſſiones pontificias* 437
Meinwercus *Paderbornenſ. Ep. Goslariæ eligitur & conſecratur.* 25
in quanam eccleſia hac ſolennitas peracta. 25
eius familia. 25
ceremonia in ejus electione notata. 25
non contentus oblato Epiſcopatu 25
intereſt conventui Goslarienſi. 31
Menſiogus (*Johann.*) *Dominicanus Deſſavienſis calumniator Evangelicorum.* 449
Erici Cordi epigramma in eum ibid.
eius ſcriptum ad Goslarienſes & Brunsvicenſes contra Amsdorffium. 450
refutatur ab eodem. 450
Merita bonorum Opp. *inducunt imperatores ad erigendas eccleſias.* 38
Merſeburgum *ab Henrico I. munitur 7. urbs palatina.* 23
Merſeburgenſia *comitia.* 149
Meſo (*Johann.*) *advocatus Gosl.* 335
Metalla *inter regalia numerata.* 18
Metallicæ rei detrimenta *Goslar.* 346
Metallicæ venæ *Goslariæ inventa* 8.18
Metallifoſſores *Goslarienſes expugnant Daſenburgum.* 168
Metall foſſorum Gosl. *in bello ſacro opera.* 195
Meynardus *Comes Slademenſis cum fratre ratam habet donationem patris.* 331
Meyndorffiorum *familia* 40.41
Mindæ *eccleſia cathedralis conflagrat.* 68
eidem benefacit Henr. IV. 68.73
Milna *ab Henrico I. munita.* 7
Moguntia *gravi obſidione urgetur ab Henrico V.* 117
in cauſam trahit Saxones. 117
lis ſopitur. 117
ibi comitia & Synodi habentur. 48.84.99.105.106.107.177.181.250.
deletur penitus. 164
Moguntina *Synodus.* 48
Molenwage (*Johann.*) *Præpoſ. Frankenb. ab auctore chronici Montis Franc. prætermiſſus.* 405
Molhoffiana *Colonia e monaſterio Nov. Op.* 515
Monaſteria *ſub Henrico I. condita.* 6
Monaſteria *Goslarienſia ignorata.* 351
Monaſteria *Goslarienſia adverſantur reformationis operi & cur?* 445
Monaſterienſe *capitulum ejicit Theodoricum Epiſc.* 117
Monaſterium *bello vexatur a Lothario.* 117
incendio perit. ibid.
Moneta *Goslarienſis.* 104
Moneta falſa *lege prohibita.* 222
Mons ſerenus.
ejus Præpoſiti diſſidium cum Capitulo Goslarienſi. 228.232.
ejus monaſterii præpoſitus excommunicatur. 236
Mons S. Petri *eccleſia collegiata Goslarienſ.*
ejus initia. 44
ejus Præpoſitorum, Decanorum & Canonicorum

eorum catalogus. 45
ejus præpoſitura inſtauratur. 191
ejus cum Conrado Hild. Ep. diſſidium. 240
Synodus inibi habita. 247
ejus privilegia confirmat Wilhelmus Imperator. 272
ejus privilegia confirmantur ab Adolpho Rege 314
eius Præpoſitus Vulradus. 315
advocatiam a Borchterpiis redimit. 331
a Franciſcanis Goslarienſ. cooptatur in fraternitatem 375
ei ablata jubentur reſtitui a Concilio Baſileenſi 391
coëmit prædium Steinanhenſe 408
committit capellam B. Mariæ ad cluſam Jo. Rodis Rectori. 414
adverſatur reformationi ideoque confirmat ſtatuta ſua & nova condit. 445
a civibus Goslarienſibus flammis abſumitur. funditusque deletur. 447
ejus canonici pontificiæ religionis tenaciſſimi 503
cultum divinum in capella S. Catharinæ intra Goslariam inſtituit. 552
Monumentum filiæ cæſaris in eccleſia SS. Sim. & Judæ 65
Monumentum Rammi & Goſæ. 39
Monumentum Volcmari de Widenſtein fundatoris Novi Op. 163
Monumentum Alberti Bolem vid. ſupra Bolem
Muderſpachia familia patritia ob ſopitos Goslar. tumultus celebratur. 157
Mulhuſum villa regia 37
Mulhuſinus conventus 30
M. Muſeus [Paulus] Superintend. General. Guelpherbytan. arbiter eligitur in ſopiendis litibus Calviniſticis. 543

N.

Nativitas Henrici IV. 55
M. Neander (Joh.) Rector Scholæ Gosl. 482
M. Nendorffius (Joh.) Rector Scholæ Gosl.
ejus vita, elogia, ſcripta. 487. 488
in vaſionem Chriſtiani, Ducis Brunſvicenſis. proſa verſaque oratione deſcribit. 560
ejus ad Guſtav. Adolph. Regem Sueciæ Carmen 567
Niciza ſeu Niſizi pagus 83
S. Nicolai capella Goslariæ & catena in illa ſuſpenſa. 194
Niemia villa regia. 36
Niſizi pagus 83
Nomborger [Paulus] clericus Gosl. Corbeiæ inter preces extinctus. 324
Norimbergenſia comitia 489
Norimbergenſi pacificationi interſunt Goslarienſes. 467
Nortbertus Magdeburgenſ. Archiep. Goslariæ præſens. 139
ejus obitus. 140
in Divorum numerum refertur. 140
Northuringia pagus 25. D.
Northuſenſe monaſterium ſanctimonialium fundatur. 6
Northuſa villa regia. 37
Novi Operis, cœnobii Gosl. fundatio, 162
virgines alit Ciſtercienſis ordinis. 163
ejus tutelares. 163
ejus antiqua ſigilla. 163
nominis hujus monaſterii ratio. 163
ejus præpoſitorum catalogus. 163
ejus cœnobii perfectio. 201
emit bona Bodenſteinenſia 213
bonis augetur. 252. 309.
ejus quædam prioriſſa. 330
ejus monialis quædam ſubitanea morte obit 344
octo ejus moniales uno die peſte extinctæ. 357
Præpoſitus & Abbatiſſa hujus monaſterii 367
eius Abbatiſſa jubetur Johanni Schomanno de beneficio eccleſiaſtico proſpicere. 428
ei Julius Dux Brunſvicenſ. infenſus. 515
ex eo prodit nova colonia Molbeſſiana. 515
a Ciſtercienſibus poſt reformationem repetitur. 562. 564

O.

OEconomi ſeu Villici Eccleſiarum quales fuerint? 187
Oldenburgenſis Archicomes Fridericus an Goslariæ cum Leone contenderit? 88
Olricus Goslarienſ. advocatus. 215
M. Olvenſtedt (Jacobus) Rector Scholæ Gosl. 486
Operum merita docentur a S. Franciſco 231
Ortleterus Baſileenſis Ep. intereſt coronationi Friderici I. 148
Osdagus Hild. Ep. creatur 21
litigat cum Ep. Moguntino de conſecratione Abbatiſſæ Gandersheimenſ. 21
Oſtermutinga villa regia 36
Oſtorodiana acta vindicantur 518
Oſtorodus bis baptizatus 519
cur de eo nihil in actis reperiatur? 519
eius hiſtoria in quibusdam MSC. occurrit. 520
Leznerus de Oſtorodo ſcriptor fide dignus. 520
Lezneri autographum Gœttingenſe de Oſtorodo vindicatur 520
notis theologico hiſtoricis illuſtratur 524
Oſtorodianis actis cur nomina paſtorum Goslarienſ. non inſerta? 521
Oſtorodi vita & ſcripta 521
Matrem & ſorores ad ſocinianiſmum ſeducit. 522
Oſtorodiana theſes. 527. 529
Oſtoroda mater Oſtorodi
colloquium inter eam & miniſterium Goslarienſ. 526
eius theſes. 529
in cuſtodia habita reſipiſcit. 529
ad eam ſcribit filius 529
in Poloniam abit denuo ſeducta ibid.
Othelricus Halberſtad. Ep. intereſt comitiis Merburgenſ. 149
Othwinus Hild. Ep. creatur. 17
Otto M. ſeu I. ſuccedit patri in Imp. 15
Aquisgrani inauguratur. 15
delet Hungaros. ibid.
perficit monaſterium Poledenſe 15
confirmat diplomate idem monaſter. 16
an condiderit eccleſias Goslarienſes 19
fructus venarum Goslarienſ. eccleſ. deſtinat. 19
vocat Francos Goslariam. 20
ejus mors. 20
Otto II. Imperator
eius imperium. 20

donat

donat Poledanum monaſterium eccleſia Magdeburgenſi 20
Ottonis III. Imp. electio. 21
ejus obitus. 23
Otto IV. Henrici Leonis filius coronatur Rex. 197
ejus coronationis memoria numo ſervata 198
cauſa electionis ejus. ibid.
ejus cum Philippo prælium. 199
confirmatur a PP. 201
movet contra Philippum. 201
contra Goslarienſes Herlingebergam præmunit. 201
jurat Pontifici. 201
ſuperatur a Philippo. 205
inter eum & Philippum pax coaluit. 206
interfecto Philippo ſuccedit in regno & ſolus regnat. 207
Goslariæ monaſterium Franciſcanorum fundat. 208
in fraternitatem Walkenredenſium Ciſtercienſium recipitur. 208
ei Beatrix jungitur in matrimonium. 208
ejus coronatio. ibid.
Walkenredenſium privilegia confirmat. 209
ab eo juramentum indecorum exigit PP. 209
iſtius juramenti pœnitet Ottonem. 211
Ottonis cum Pontifice disſidium. ibid.
redux in Germaniam principes ſibi adverſos compeſcit. 212
Archiepiſcopum Magdeb. compeſcit. 212
Philippo Franciæ Regi bellum infert. 212
ad quietam vitam redit. 213
Harzburgum ad ſolitudinem ſe recipit. 214
Riddagshuſano & aliis cœnobiis & eccleſiis benefacit. 215
ejus obitus, de quo fabella varia. 216
Ottoni Bojoariæ Duci Henricus IV. diem dicit. 84
conjurat contra Henr. Imp. 86
Goslariam vocatus vadimonium deſerit & proſcribitur. 86
eius ducatus Welfoni datur. 86
ei Hermannus Rex adminiſtrationem Saxoniæ demandat. 97
obit. 97
Otto Canonicus Goslarienſ. Conſtantienſ. Epiſcop. creatur. 84. 85
rudis literarum & inſipiens perhibetur. 85
quod refutatur ex ejus ſcriptis. 85
in exilio conſtitutus. 85
cur iniqua ſcriptorum judicia expertus ſit? 85
Epiſcopus Cilimbrenſis deſtinatur. 85
ejus mors. 85
Otto Ballenſtedenſ. rebellat Imperatori. 112
Otto Bambergenſ Epiſc. Gosl. præſens. 109
Otto Oſtienſis Epiſc. Pontificus legatus comitiis Goslarienſib. intereſt. 98
Otto Ratiſbonenſ. Epiſc. ſubſcripſit excommunicationi Gregorii PP. 92. 99
iter molitur in Palæſtinam. 75
Otto Strasburgenſis Epiſc. ſubſcripſit excommunicationi PP. 99
Otto Palatinus Alemanniæ Ducatum Goslariæ in feudum accipit. 43
Otto Comes de Waldenſtein. advocatus Walkenredenſ. 201
Otto Friſingenſ. Epiſc. intereſt coronationi Friderici I. 148
Otto Marchio Brandenb. in Richenbergenſ. beneficus. 200
Otto Halberſtadienſ. Epiſc. abrogatur & reſtituitur ſuo ſacerdotio. 132
Otto Comes Woldenſteinenſis Walkenredenſium opum Goslariæ advocatus. 196
Otto Dux Brunſuicenſ. captus. 242
confirmat fundationem monaſterii Iſenhagenſ. 260
Otto Dux Brunſvicenſ. in Italiam militatum profecturus Goslarienſibus tertiam partem Montis Ramelini offert. 340
Otto Dux Brunſvicenſ. bellum gerit cum Gerhardo Epiſc. Hildeſienſ. 356
Otto Dux Brunſvicenſ. & Luneburgenſ. Hildeſienſ. Epiſc. creatur. 284
Richenbergenſibus benefacit. 293 294
probat inſtitutionem feſti transfigurationis. 294 295
benefacit Richenbergenſ. 297
ejus obitus. 297
Otto Princeps Anhaltinus. 286
judex per totam Saxoniam conſtituitur a Rudolpho Rege. 306
Otto de Woldenberg. Epiſc. Hildeſ. creatur. 331
ejus obitus. 339
Otto apoſtolicæ ſedis legatus in hiſce regionibus Principes ſollicitat. 243
Ottokarus Bohemiæ rex in Rudolphum regem injurius. 289
vincitur a Rudolpho. 292
ad ingenium redit. 293
denuo victus & cæſus. 296
Oxenſternius (Axelius) epigrammate anagrammatico honoratus. 485

P.

Pagi per viciniam ſiti. 14. D. 15. D.
Hartingavv. 15. D.
Derlingavv. 15. D.
Northuringia. 15. D. 69.
Svaba. 48 16 D.
Haſſingovve. 16. D.
Belkisheim. 16. D.
Gandersheimigavv. 16. D.
Aſtvala. 16. D.
Grenigavvi. 16. D.
Fretenigabi. 16 D.
Erigavvi, Vierzigavvi, Eilverigavvi. 16. D.
Guttingon. Gnottinga. 16. D.
Hartheri. Lalingaba. 16. D.
Niciza. 83
Pagus: in quo nam Goslarienſis ager ſitus? 14. D. 17. D.
Palatinæ urbes quales? 23
earum prærogativa. ibid.
Palatium regium Goslarienſe. 24
conflagrat. 303
Parochiales eccleſiæ Goslarienſ. adhuc hodie florentes. 291
Paſcalis PP. deponitur omnium conſenſu. 106
ejus canon contra faventes Imperatori. 106
rumpit fœdus cum Imperatore initum. 112

juri

in cuſtodiam ire jubetur ab Imperatore. 112
juri inveſtituræ renunciat. 112
Regem coronat. 112
Paſſavienſis transactio *in qua & Goslariæ de ſecuritate cavetur.* 500
Paſtorum *Goslarienſium omnium parochiarum catalogus.* 462.463
Paulus Nomborger *clericus Gosl. Corbeia inter preces extinctus.* 324
Paulus II. *Papa confirmat ſtatuta Grannhauſſiana.* 408
Paulus PP. *cogitat de concilio cujus conditiones a proteſtantibus rejiciuntur.* 469.472
ejus adverſum Cæſarem indignatio. 491
Pax publica *inter Saxoniæ principes ſtabilita.* 342
Pax in Imperio tempore Ludovici. 343
Pedum paſtorale. 26.27
Peinenſis *Comes Bernardus bello petitur.* 282
ejus familia. 283
Peregrinationes *ad ſacra loca.* 324
Peſtis *per Saxoniam, Goslariæ & in vicinia ſaviens.* 329. 346. 357. 396. 410. 453 518. 557.
S. Petri eccleſia *vid.* Mons. S. Petri.
Petrus Præpoſ. Gosl. 201.
Petrus de Ramesberg *libidinoſus clericus.* 324
M. Petri (*Fridericus*) *Senior Miniſterii Brunſvicenſis paraſtata Buntingii.* 547
Philippus *Colonienſ. Archiep. cum Imperat. Friderico adverſus Lombardos bellum gerit.* 174
bello intereſt contra Henricum Leonem. 175
infenſus Henrico Leoni. 176.177
ejus nonnulla geſta 180.182
Pontificis cauſam in Germania agit. 183
eccleſias Germaniæ ſollicitat adverſus Imperatorem. 184

Philippus *Sueviæ Dux inter Friderici II. Henrici VI. filii deſtinatur.* 196
ejus electio papæ diſplicet & cur? 197
ſervat inſignia imperii. 197
deſeritur a Principibus. 197
rerum ſuarum ſatagit! 197
ſolenni ritu rex creatur. ibid.
plurimi procerum cum eo faciunt. 198
ejus cum Ottone prælium. 199
rejicitur à PP. 201
Goslarienſibus auxilio proficiſcitur. 203
in Thuringia rem bene gerit. 203
Aquisgrani coronatur. 204
Ottonem & Brunonem Colonienſem ſuperat. 205
in eum PP. paulo proclivior & cur? 206
inter eum & Ottonem pax coaluit. 206
a Wittelsbachio interficitur. 207
ejus epitaphium. ib.
Philippus *Franciæ Rex bello petitur ab Ottone IV.* 212
Pius II. PP. *eccleſiæ SS. Sim. & Jud. concedit jus excipiendi confeſſiones.* 404
Platea Berningi *unde nomen ſortita?* 110
Plebanorum *Gosl. catalogus.* 462
Poleda *Mathildæ reginæ data in monaſterium convertitur.* 12.13.15
fuit villa regia. 37
Poledenſe *monaſterium fundatur.* 6
an præmonſtratenſi ordini ab initio addictum? 15
donatur ab Ottone II. eccleſiæ Magdeburgenſ. 20
Pontifices *ad ſe jura inveſtituræ rapiunt.* 28
Pontificum Romanorum *ambitio & faſtus.* 64 139. 242. 402.
Poppenburgenſes *Comites.* 213
Poppo *Paderbornenſ. Ep. obit* 97
ei ſuccedit Henricus Aslovienſ. Præp. Goslarienſ. ibid.
Portanaha *villa regia.* 36
Prælium *ad ſylvam Welphonis.* 114
Præpoſiti *Goslarienſes plerique cancellarii Imperatorum fuere.* 83
eorum facultates a bonis Canonicorum ſeparantur. ibid.
reipublicæ adhibentur ab Imperatoribus 83
cur tam paucorum apud nos monumenta ſuperſint? 84
Proſcriptio *Goslarienſium.* 474.475.477
Suſpenditur 477. 479. 480. 481
Proteſtantium *ob proſcriptionem Goslariæ ſollicitudo.* 477
eorum varia conſilia de juvandis Goslarienſibus. 477
iis facta aſſecurationis formula a Ferdinando 481
pericula iis imminentia. 489
iis pax religionis firmatur. 490
conventum Francofurtenſem inſtituunt 495
Pſeudo-Fridericus *quidam ſupplicio affectus.* 300

Q.

QVedlinburgenſe *monaſterium prudentum virginum fundatur.* 6
Quedlinburgum *ab Henrico I. munitur.* 7
Quedlinburgenſe *conciliabulum.* 98
Quedlinburgenſes *in Imperio a vectigalibus liberi.* 139
Quedlinburgenſis *conventus.* 284
Quedlinburgenſis *transactio in cauſa Hildeſienſi* 438
de Querenvorde [Gerhardus] eccleſiæ SS. Sim. & Judæ Præpoſ. 326
eius familia & officia nonnulla. 327

R.

RAimundus *Cardinalis Legatus apoſtolicus Indulgentias per has regiones vendit.* 430
quod & Goslariæ præſtitit 431
Ramelini montis *ruina.* 260
tertiam ejus partem Goslariæ offert Otto Dux 340
Ramesberg *mons quando inventus?* 8.9
an a Rammo nomen ſortitus? 12.18
Ramesberg (*Petrus*) *libidinoſus Clericus.* 324
Rammi & Goſæ *monumentum.* 19
Ratisbonenſibus *comitiis Goslarienſes interſunt* 408
M. Reccius (*Joann.*) *Rector poſtea conſul Scholæ Gosl. eius vita, encomia, ſcripta & fata.* 485. 486.
Receß zwiſchen Gilden und Gemeinden *in cauſa reformationis.* 444
Rectores capellarum *qui?* 331
eorum catalogus. 462
Rectorum *Goslarienſium a reformationis tempore catalogus.* 482

Refor-

Reformatio Lutheri.
ejus quædam præludia Goslariæ. 436
Antonius Gerſon Goslariam *ad reformandum vocatur.* 439
ejus reformationis juramenta. 444
ei eccleſiæ collegiatæ & monaſteria adverſantur & cur? 445
reformationis opus à Nicolao Amsdorffio perficitur Gosl. 448
eam omnes parochiæ Goslarienſes amplectuntur. 448
reformatio Ducatus Brunſvicenſis. 514
Regensburg *villa regia.* 63
Reginbodo *ſignifer Fuldenſ. occiditur in tumultu Gosl.* 73
Reginhardus *Mindenſ. Ep. intereſt conciliabulo Quedlinb.* 98
Reginherus *Ep. Miſnenſ. moritur.* 78
Richenbergenſe *monaſterium,* 115
vide Richenbergenſe.
Reinhardus *Ep. Halberſt. rebellis contra Imp.* 112
Reinhardus *Halberſtadienſis Ep. epiſcopatu exuitur.* 114
Reinoldus *Comes de Daſſel Montis S. Petri Præp. Cancell. Imp. & Colonienſis Archiep.* 45
ejus familia. 155
ejus vita. 155.156
Friderico Imp. adhæret. 156
male audit ſcriptoribus ejus ævi & cur? 156
ejus obitus. 156
Reliquiæ *SS. ſuſpectæ.* 54
Reliquiæ *in eccleſiâ SS. Sim. & Judæ ſervatæ.* 53
Reliquiæ *SS. Harzburgum translatæ.* 85
Reliquiæ *in Capella S. Cæciliæ Goslariæ ſervatæ.* 76
Reliquiæ *in juramentis adhibitæ.* 221
Reliquiarum *cultus auctus.* 316
Rembertus *de Dolnes Decanus eccleſiæ SS. Sim. & Judæ.* 397
Retbergenſis *Comes Hildeſienſibus auxilio properans capitur.* 419
Retharius *Paderbornenſ. Ep. obit.* 25
Rhoda [*Paulus*] *Goslarienſis Superintend.* 461
ejus vita, abitus abhinc, ſcripta & obitus. 461 462
Richardus *Verdunenſ. Ep. conſentit in depoſitionem PP.* 92
Richardus *Rex e Germania abit.* 277
ejus obitus. 286
Richenberg [*Petrus*] *Subdiaconus eccleſiæ SS. Sim. & Judæ Gosl. fundat monaſterium Richenbergenſe.* 114
Richenbergenſe *cœnobium fundatur.* 114
ei mineralia fodere conceditur. 19.132
ejus initia. 114.15
ejus fundator. 114
ejus Præpoſitorum catalogus. 115
ejus dedicatio. 117
ejus antiqua ſigilla. 114
ejus familiæ antiquiſſimus habitus ex ſigillis 114
diſtinguenda a Richenberga Bavarica. 115
papali bulla munitur. 142
ejus privilegia augentur. 155
ei benefacit Bruno Ep. Hildeſ. 158
in eo Martinus Tuſculanenſ. Cardinalis præſens 172
civium Goslarienſium *in illud liberalitas.* 172
litera Adelogi ei conceſſa. 172
ei benefacit Borchardus Comes Woltingerodanus. 176
ejus incrementa 123.180.188.215.247 257.266. 297.310.320.323.327.328.330.
concambium ejus cum eccleſia SS. Simonis & Judæ. 125
ei benefacit Lotharius. 130
perficitur & in ordinem redigitur. 134
ejus ordo Regularium S. Auguſtini. 135
ei benefacit Hadbertus Epiſcopus Hildeſienſis. 209
lis inter Richenbergenſes & Montem S. Georgii *ſopita.* 213
ejus calamitas. 289
in eo anniverſarium inſtituit Fridericus Decanus SS. Sim. & Judæ. 293
fulmine tactum varias indulgentias impetrat 296
ablata ei jubentur reſtitui. 298
indulgentias impetrant ab Archiepiſcopo Moguntino. 304
indulgentia hujus cœnobii aucta. 309
inter Richenberg. & Conradum de Piſcinalis componitur. 310
ei beneficia confirmantur. 331
in eo cives Goslarienſes *certas miſſas inſtituunt.* 339.341
in eo diſciplina integritas. 342
ab advocatorum injuriis ſe liberat. 342
a Marienrodanis bona quædam emit. 343
ei benefacit Henr. Comes Slademenſis. 343.344
inopia laboranti conſilio ſubvenitur. 356
indulgentia ei conceſſa. 357
cauſam vincit. 361
a Capitulo Windeſemenſi reformatur. 369
ejus Præpoſitus cum Præpoſito Montis S. Georgii de præeminentia contendit. 374
ab onere accendendarum lampadum abſolvitur 381
Capitulo Windeſemenſi unitur. 382
floret ſub hoc capitulo. 387
reformare monaſteria vicina jubetur a Concilio Baſileenſi. 389
ei fodinas Saxi ſciſſilis permittit Ep. Hildeſienſ. Magnus. 395
ei hoſpitum pedes lavanti indulgentia conceduntur. 396
fraternitatem erigit cum monaſterio Novalis S. Mariæ. 397
ei benefacit Nicolaus Cuſanus legatus apoſtolicus. 398
ejus prior monaſteria Schœningenſia & Stederburgenſia ad Windeſemenſium inſtituta reformat. 399
ejus cum monaſterio B. Mariæ in Victoria fraternitas. 401
Protectorium impetrat a Friderico Imperat. 402
In fraternitatem ſuſcipitur a ſocietate Lateranenſi. 406
ejus conſervator Johannes Archiep. Mog. 407
infauſtum experitur bellum Goslarienſe *cum Schwicholtis.* 410
cauſa inter Richenbergenſe cœnobium & Goslarienſes a PP. committitur Præpoſito S. Cyriaci Brunſv. 410
in novam confraternitatem ſuſcipitur. 414
donatur à Jaſpare Bugenhagio cive Goslarienſi tito. Rhenanis. 428

ab Henrico Brunſvicenſi in tutelam ſuſcipitur. 436
vallibus ſepibusque munitur ab Henrico Duce Brunſvic. 446
Rigemannus (*Joachimus*) *Rector Scholæ Goſl.* 455
Ringelheimenſe *monaſterium conditur.* 14
Benedictinis addicitur. 148
ab Epiſcopo Hildeſiens. reſtauratur. 425
Ringelheimenſium *Comitum familia.* 12
eorum inſignia. ibid.
de Ringen (*Anna*) *docta monialis Frankenb.* 272
Rispek (*Conradus*) *Civis Goslarienſ. Walkenredenſi cœnobio benefacit.* 314
Ritus Epiſcopos eligendi. 25
per χειροτονίαν. ibid.
per ſortem. 26
per chirothecam. 26
per baculum. 26
per annulum. 27
eorum rituum ratio. 27
Romæ *tres uno tempore Pontifices.* 43
Romani *brevi tempore noſtris in regionibus imperarunt.* 11. D.
nec unquam Cheruſcos perdomuerunt. 12. D.
Romanorum Deorum *nomina cur Diis Germanorum impoſiti?* 28. D.
Romolt (*Conradus*) *Advocatus Goſl. Judæis cœmiterium addicit.* 351
Rottinge (*Sivert.*) *ultimus advocatus Goslarienſis.* 370
Ruckerus (*Nicolaus*) *JCtus anabaptiſticum furorem tribuens civibus noſtris iniquius nobis eſſe monſtratur.* 447
Rudolfus *Rex eligitur.* 93
et a PP. corona mittitur. 94
caditur. 96
agnoſcit ante obitum vindictam divinam. 96
Rudolphus I *Habſpurgicus Cæſar eligitur.* 288
coronatur Aquisgrani. 288
Ottakarum Bohem. Regem injurium expertus. 289
Goslarienſibus privilegium confirmat. 290
vincit Ottakarum. 292
confirmat privilegia SS. Sim. & Judæ. 292
ejus ſollicitudo in conſtituendo imperio. 298
latrones perſequitur. 303
tribus Goslarienſes confirmat. 305
confirmat donationem Novo Operi factam. 309
an Saxoniam perluſtrarit. 309
ejus mors & epitaphium. 310
Rudolphus *Marchio arma ſumit contra Imperatorem.* 112
Rudolphus *Marchio ad Cæſaris caſtra tranſit.* 115
Rudolphus *Decanus SS. Sim. & Judæ.* 276
Rumaldus *Goſl. Præpoſ.* 50
ejus laus & eruditio. 50
fit Epiſc. Conſtantienſ. 50. 58
Rupertus *Præpoſ. Goſl. Epiſc. Bambergenſ. creatur.* 90
Henrico Imp. conſtanter adhæret. 90
ejus laus & eruditio. 90
an auctor ſit poematis de bello Saxonico apud Reuberum. ibid.
ſubſcripſit excommunicationi PP. 92. 99
ejus obitus. 98
Rupertus *ſubſtituitur poſt remotum Erbungum Herbipolenſ. Epiſc.* 107
Rupertus *Comes Mantfeld. Commendator S. Sepulcri.* 351
Rupertus *Palatinus ſuccedit Wenceslao in Imperio.* 368
ejus obitus. 368
Rupertus *Archiep. Colonienſis fœdus pangit cum Duce Burgundiæ.* 411
Ruthardus *Moguntinus Archiepiſc. Heiligenſtadii ab ordinibus ſuſpenſos Epiſcopos reſtituit.* 107
e ſede ſua ejicitur. 105
exul in vicinia noſtra agit. 105

S.

SAcrorum jura *ad Imperatores devoluta.* 26
Sagittarii *collectanea MSC. rerum Goslarienſium.* 4
Salder (*Aschwin*) *Eccleſiæ Richenbergenſis advocatiam renunciat.* 329
M. Salmuth (*Johann.*) *Rector Scholæ Goſl.* 482
Salvelda *villa regia.* 37
Saracho *Corbeienſ. Abb. Goslariæ præſens* 68
Saxones *adverſus Henr. IV. conjurant.* 86
eorum poſtulata. 87
vincuntur. 89
eorum deditio 90
Saxonicorum *Imperatorum finis.* 33
Saxonum *tumultus.* 67. 113. 117
Saxones *conjurant denuo.* 92
Saxoniæ *pax redditur.* 112
Saxoniæ *calamitas.* 112
Saxones *Goslariæ in gratiam recipiuntur.* 115
Saxonia *quieta* 117. 118
Saxoniæ *facies.* 293
Saxones *Thuringiam cis Unſtrutam in victoriæ præmium accipiunt.* 17. D. 18. D.
Schatenius *notatur.* 97
M. Schelhamerus (*Joann.*) *Superintendens huc vocatur.* 519
acerrimus Calviniſtarum adverſarius. 540
ei Kleinius ſua confeſſione non ſatisfacit. 541
audit ſenatui inquietus homo. 541
impugnat promotionem Temmii Hildeſia huc vocati. 542
ideoque urbe expellitur. 542
Hamburgum vocatur. 542
ſcribit contra Weigelium. ibid.
Schiſma *in Romana eccleſia.* 162
Schmedeken (*Theodor.*) *Evangelium prædicare incipit Goſl.* 437
relegatur. 439
captus veritatem ejurat. 439
procuratoris & canſidici munere fungitur. 439
Schœninganſe *monaſterium ad Windeſemenſium inſtituta reformatur.* 399
Scholæ Goslarienſis *elogium.* 79. 486
Scholas *publicas erigere concedit Martinus PP.* 372
Scholarum *raritas per hanc viciniam.* 372
præprimis Goslariæ ibid.
Schola publica *Goslariæ erecta.* 449

rapi-

primus ejus Rector. 449
Scholaſticorum *dignitas qua fuerit in eccleſiis cathedralibus.* 79
Schulze (*Johann.*) *Paſtor S. Jacobi*
ejus vita & obitus. 453
Schwicholti *Nobiles epiſcopatus Hildeſienſis miniſteriales Mareſchalli.* 345
Goslaria variis bonis fruuntur 345
bellum gerunt Ep. Hildeſ. 345
inter eos & Ducem Brunſvicenſ. & Steinbergios bellum geritur prope Goslariam 363
belli novi auctores. 369. 382
cum iis Goslarienſes bellum gerunt. 410
Schwicholtus (*Johann.*) *Archidiaconus Goslarienſes.* 337
Schwicholter Höſſe *Goslaria* 345
Scoti (*David.*) *hiſtorici libri intercidere.* 112
Seculum x. in hiſtoria Goslarienſi *obſcurum.* 23
Sedes Regum *& Imperatorum ubi fuerit?* 23
Sehardus Epiſcopus *Hildeſienſ. obit.* 12
Semeca *Prapoſ. Goslarienſ. teſtis veritatis.* 253
Senatus Gosl *bona Walkenredenſium coemit non ſine controverſia.* 518
S. Sepulcri *prope Goslariam erige.* 116
ejus commendatorum, Priorum & Proviſorum catalogus. 116
ſubeſt Johannitarum ordini. 116
& quidem Commendatori Supplinburgenſi. 116
ejus commendator Rupertus 351
eius compoſitio cum eccleſia SS. Simonis & Juda. 368
eius nonnulla incrementa. 412
eius prior de Dernten turbas movet 427. 429
eius deſtructio a Senatu per transactum facta. 432
in eo primum pradicat Evangelium Cleppius. 437
a civibus Goslarienſibus flammis abſumitur. 447
Sibicus *Ep. Spirenſ. in Synodo Moguntinenſ. examinatur, accuſaturque adulterii.* 48
Sidagus *Comes Woldenbergenſ & eius uxor fundant capellam S. Cacilia in Goslaria.* 75
Sigefridus *comitatum Stadenſem Goslaria imperat.* 29
captus fuga elabitur. 29
Sigefridus *Comes Palatinus cuſtodia mancipatus dimittitur ab Imperatore.* 112
novas turbas movet & occiditur. 112. 113
Sigefridus *Auguſtens Epiſc. ſubſcribit excommunicationi PP.* 99
capitur & epiſcopatu privatur a Welfone Bavar. Duce. 102
Sigefridus *Moguntinus Archiepiſc. promotum it divortium Henrici IV. cum uxore.* 81
graviſſimis ideo minis a Legato Apoſtolico terretur. 82
Synodum Epiſcoporum Moguntia colligit. 84
iter molitur in Palaſtinam. 75
conſentit in depoſitionem PP. 92
coronat Gosl. Hermannum Regem. 96
Sigefridus *fit Epiſc. Hildeſ.* 215
adſiſtit moribundo Ottoni IV. 216
Sigefridus *Archiep. Mogunt. contendit cum Conrado Hildeſ. Epiſc. de jure diœceſano in partem civitatis Gosl.* 237
Sigefridus (*S. Sifridus*) *Comes Querfurtenſ. Epiſc. Hildeſ. creatur.* 297
an prapoſitus fuerit Goslarienſis? 297
componit litigantes inter ſe praſules & Conſules Goslarienſes. 311
intereſt Synodo Aſchafnoburgenſi. 313
benefacit hoſpitali S. Johannis. 313
conſecrat Goslaria bina altaria. 316
Richenbergenſibus benefacit. 319 323
abſolvit Capellam S. Cacilia a banno Archidiaconatus. 319
ejus obitus. 327
Sigehardus *Fuldenſ. Abb. an Epiſc. Hildeſ factus.* 43
Sigewinus *Archiepiſc. Colon. ſubſcripſit excommunicationi PP.* 99
Sigilla *antiqua monaſterii Heiningenſ.* 22
Montis S. Petri. 46
Montis S. Georgii. 133
Burgenſium Goslarienſ. 52
Henrici IV. 75
Richenbergenſis eccleſia. 114
Friderici I. Imperatoris. 187
Montis Francorum. 237
Comitum Slademenſium. 245
Nobilium de Goſa. 247
Principum Anhaltinorum. 286
Sigismundus *Imp. eligitur.* 368
moritur. 391
Signum *Winitherii Cancellarii.* 48
Silvani *qui?* 222
eorum controverſia ſopita. 306
Simon & Judas *Divi tutelares Goslaria.* 52
eorum eccleſia collegiata vid.
eccleſia SS. Sim & Jud.
Sivert *de Rottinge ultimus Advocatus Gosl.* 370
Sixtus PP. *confirmat privilegia SS. Sim. & Juda.* 415
Sladamenſ. *Comitum ſigillum antiquum & genealogia.* 245
Slademenſis *Comitis* (*Henrici*) *donatio Richenbergenſi eccleſia facta.* 343. 344
an ultimus hujus familia fuerit Henricus? 344
Smalcaldici *articuli compoſiti.* 472
Smalcaldicus *Conventus.* 450
ei interſunt Goslarienſ. 469. 470
Smalcaldico *fœderi accedunt Goslarienſes.* 467
Snellius (*Diedericus*) *opulentus Gosl. Senator capitur a Ziegenmayero.* 469
Socinianiſmus *Oſterodi Goslarienſ. famoſus.* 518 519. 520. *ſq.*
Socinianæ *Synodi litera ad miniſt. Gosl.* 527
earum refutatio. 529
Solamen (*Hermannus*) *Decanus Gosl.* 326 327
Soltavenſibus *in campis pralium committitur.* 434
Sophia *Abbatiſſa Quedlinburgenſ.* 236
Sorte *facta Epiſcoporum electio.* 26
Spirenſia *comitia.* 490
Stadt-Recht zu Goslar. 221. 362
Statura *hominum an ceperit decrementa?* 317
Statuta Goslarienſia *condita.* 221. 362
Stederburgenſe *monaſterium ad inſtituta Windemenſium reformatur.* 399
Stederburgenſes *an Attilam in hac vicinia profligarint?* 13. D.

Stedingi *quales fuerint?* 230
eorum perſecutio. 244
Steinberg *arx Goslariæ imminent.* 93
Steinbergiis *an advocatia eccleſiæ SS. Sim. & Judæ fuerit hæreditaria?* 155
Steinbergii & Schvvieholti *bellum gerunt cum Ducib. Brunſvic.* 363
Steinbergia *monialis Novi Op.* 303
S. Stephani eccleſiæ *primus Paſtor Antonius Cervinus.* 450
M. Strube *a Suecis in cuſtodiam rapitur.* 569
Steuerwald *arx exſtructa.* 328
Stokem (*Thidericus*) *Archidiaconus* Goſl. 331
Suaba *pagus* 48. 16. D.
Sueeorum *per inferiorem Saxoniam victoria.* 567
Suevi *Goslariam occupant.* 567
premunt eandem ibid.
reliquunt eandem. 570
Sueno *Danus impetrat in comitiis Merſebargenſib. regnum Daniæ.* 149
Suevica *varios teſtes veritatis fovet.* 268
Suevica *concordia per inferiorem Saxoniam recepta.* 516
Sidgerus *an Goſl. Præp. & cujus familiæ fuerit?* 40. 41
fuit Cancellarius Imp. 41
prædicat Slavis Evangel. 41
Halberſtadeſ. Canonicus fuit. 41
Bambergenſ. Ep creatur. 40
creatur PP. *& vocatur Clemens II.* 43
ejus obitus. 42
eius epitaphium. 40
odium Cleri adverſus eum. 42
Sulta *monaſterium conditur.* 35
Sulzius (*Nicolaus*) *Rector Scholæ Goſl.* 485
Sintiſſen Thurm in Goßlar. 305
Superintendentium Goſlar. *Catalogus.* 463
Superintendentes *poſt Buntingium* Goſlariæ *nonnulli* 445. 547
Supplinburgenſi *Commendatori ſubeſt S. Sepulcrum prope Goſl.* 116
Suſatenſe *bellum.* 394
Synergiſtica *controverſia in Saxonia ſuborta.* 506
Synodus Goſlarienſis. 29

T.

TEmmius (*Henricus*) *paſtor Hildeſienſ.* 540
ad eum ſcribit D. Kleinius Syndic. Goſl.
crypto Calviniſmi ſuſpectus. 540
conſtituitur Paſtor S. Stephani Goſl. 541
eius vita & ſcripta. 541. 542
eius vocatio a Schelhamero impugnata. 542
confirmata a Senatu. 543
ſcribit contra Huberum. 553
eius obitus notatu dignisſimus. 556
eius epitaphium & carmen in eum lugubre. 556
Templariorum, *Hoſpitaliorum & Teutonicorum ordinum origo.* 116
eorum extirpatio. 325
Teſtes veritatis *in Suevia.* 268
Theobaldus *Marchio mala conſilia ſuppeditat Henrico contra parentem auguſtum.* 107
Theodoricus *Wincenb. Ep. Monaſterienſib. a Saxonibus obtruſus ejicitur.* 113. 117
Theodoricus *Ep. Viromenſ. Goslariæ agit.* 283
Theodericus *Decanus S. Petri* 313
Theodericus *Præp. Nov. Op.* 315
Theodoricus *Vicarius* Goſlarienſis. *captus e turri altisſima ſaltum feliciter facit.* 323
Theodoricus *Decanus eccleſiæ SS. Sim. & Judæ* 381.
Theodoricus *de Monte Archidiac. Goſl.* 400
Thidericus *Mindenſ. Ep. intereſt Syn. Goſl.* 30
ejus obitus. 30
Thidericus *Ep. Monaſterienſ. intereſt Synodo* Goſl. 30. 31
ejus obitus. 30
Thidericus *à Stockem Archidiac. Goſl.* 331
Thiedo *Brandenburgenſ. Ep. conſentit in depoſitionem PP.* 92
Thuringia *ab Alberto Cæſare vexatur.* 325
Thuringi *Cheruſcorum ſedes occupant.* 12. D.
quo tempore has regiones occuparint? 13. D.
eorum regnum exciſum. 17. D.
Thuringiam *cis Unſtrutam Saxones in victoriæ præmium accipiunt.* 17. D. 18. D
Thymus (*Georg.*) *Rector Scholæ Goſlar.* 482
Tidericus *Montis Sereni Præpoſ. ejus disſidium cum capitulo Goſlarienſ.* 228. 232
excommunicatur. 236
Tidericus *Advocatus Goſl. extruxit Hoſpitale S. Crucis.* 274
Tidericus *comes Wernigerodanus rapinæ pœnas dedit.* 361
Tidericus *Abbas Walkenredenſ. cum præpoſito Montis S. Georgii paciſcitur.* 358
quando cœperit ſuo monaſterio præeſſe? 359
Transfigurationis feſtum *inſtituitur.* 293
Trecennale bellum. *vid bellum.*
Trecenſia comitia. 109
Treuga Dei *quid?* 221
Triburia villa regia. 36
Tribus Goſlarienſes, *vulgo* die Gilden. 222
Tribus *Goſlarienſes confirmantur a Rudolpho Rege.* 305
Trollhoff, Trölls-Brüder / 466. 467
aſſignatur ordini Johannitarum. 466. 467
Tumultus in eccleſia SS. Sim. & Judæ. 70
cauſa ejus. 70
ejus deſcriptio. 71
errores circa ejus hiſtoriam. 72
an in eo Dæmon vociferarit? 73
qui nam in eo occiſi fuerint? 73
Turcarum *progresſus.* 408
Tusburchum *villa regia.* 36
Tutelares Goſlarienſ. 52

V.

VEctigal *publicum imperii* Goſlariæ. 179
Venæ metallicæ Goſlariæ *apertæ.* 8. 18
quomodo repereat? 8. 18.
inter regalia numerantur. 18
Vergerius (*Petr. Paul.*) *JCtus Juſtinopolitanus mittitur in* Germaniam *ut ſuadeat proteſtantibus concilium.* 469
Vffo *Comes Woldenb. fundavit Capellam J. Cæciliæ.* 75
Vicariis *SS. Simonis & Judæ certis legibus ab eccleſia abeſſe permittitur.* 428
Viciniæ Goſlarienſis *ſtatus Antiquisſimus.* 3. D.
Eam an ante diluvium inhabitarint homines. 3. D.

Vi-

Victoris II. PP. bulla 63
Goslaria inviſit ad Imperatorem. 64
Victor Papa factus 162
Villæ regiæ quales? 36
Villici eccleſiarum qui fuerint? 187
S. Viti Capella fundatur. 182
reliquiis a Corbeienſi collegio donata ibid.
inſtauratur 365
Virnickel (Jacobus)
ejus ſententia de liberô arbitrio 506
ejus litera eâ de re ad Chemnitium ibid.
Ulma villa regia 36
Ulricus Halberſt. Epiſcopus claſſicum contra Henricum Leonem canit. 175
excommunicat eundem 177
Unwanus Brem. Archiep. intereſt Synodo Goslarienſi 31
Vögte (Käyſerliche) in Goßlar 220
Volcmarus Gosl. Advoc. fundator monaſterii Novi Operis. 162
Ejus familia & monumentum. ibid.
Volradus Mont. S. Petri Præp. 315
Volradus Comes Mansfeldenſ. Goslarienſibus tributum extorquet. 501
Volumetius (Michael.) primus ſchola Gosl. Rector. 449
ejus adverſarius Pontificius. ibid.
Paſtor Frankenbergenſis fit. 449. 482
obit 449
Urbanus PP. obit 106
Urbanus PP. Germaniam luſtrat 183
Urbes Saxoniæ ab Henrico I. munitæ. 7
Palantiæ quales & earum prærogativa 23
Urſpergenſis Abbatis error notatus. 117
Uslariorum familia Goslariæ florens. 329
ab Uslar (Johannes) Abbas Marienthalenſis 557
Uthalrici Epiſcopi Auguſtenſis ſomnium de receſſata ab Henrico I. unctione papa. 92. 99
Uto Marchio Olrico Stadenſis Comitatus adminiſtratori alapam infligit in conſpectu Regis. 112
Uto Hildeſienſis Epiſcopus factus. 94
ejus genealogia. ibid.
fuga vitæ conſulit. 98
regni prædiô donatur 99
Goslariæ Regi adeſt. 109
eccleſiam Franckenbergenſem certis parochialimitibus circamſcribit. 110
Imperatorem in Italiam ſequitur. 112
Subſcripſit excommunicationi Gregorii PP. 99
capitur ab Ecberto Marchione 101
Hildeſiam lytri loco offert. 101

W.

WAgneri [Marci] vita Elgeri recenſita 224 ſq.
de Waldenſtein (Otto Comes) Walkenredenſium Goslarienſia ſuper bona Advocatus 201
Walhauſen Civitas Palantia. 23
Walkenredenſis cœnobii fundatio ab Adelheida Comitiſſa facta confirmatur a Lothario. 122
Idem monaſterium litigat cum Comitibus Wernigerod. 322
Vendit Goslarienſibus varia bona. 505
Walmodenſe caſtrum occupatum ab Henr. Epiſcopo Hildeſ. 345
de Walmoden (Sophia) Prioriſſa Novi Operis. 330
Walo Abbas Corb. a munere dejectus. 28
Weidenſee [Eberhardus D.] Menſingnum adverſarium experitur. 449
Superintendens Gosl. factus. 465. ſq.
Præpoſitus antea Monaſt. S. Johannis Halberſtad. ib.
Lutheri dogmatibus ſubſcribit. 466
Præpoſiturâ privatus capitur. ib.
Wittenbergæ Lutherum inviſit. ib.
Magdeb. Paſtor S. Jacobi. ib.
in Holſatiam vocatur. ib.
Ejus ſcripta. ib.
Ejus ſuaſu publica choreæ edicto Senatus abolitæ. 471
Ejus invectiva in ebrietatem notatu digna. 471
Obitus & epitaphium. 496
Weigen (Henricus) Canon. Goslarienſis per errorem captus a Zigenmayero. 496
Welfus Bavariæ Dux Auguſtam Vindelicorum intercipit. 102
uxorem ducit Mathildam Marchioniſſam. 102
Welfus bello petitus. 144
Welficæ familiæ detrimenta. ib.
Wencellaus Rex. 359
Goslar. privilegia firmat. 362
Exauctoratur. 367
Werla an eadem cum Goslaria? 6, 21, 22
Weſtphaliæ Urbs. 7
villa regia. 36
Werliz civitas Palantia. 23
Wernherus Comes Woldenb. Præp. Goslar. 68
Ejus familia. 69
Epiſcopus Merſeburgenſis fit. 73
conjurat contra Henricum IV. 86
Wernherus Magdeb. Archiepiſc. Henrico IV. ſe dedit. 90
conſecrat Crafftonem Epiſcopum Miſnenſem deſign. 78
Wernherus Ep. Merſeb. Idolum S. Jodute deſtruit. 114
de Wernigerode (Comes Ditericus) turbatæ Saxoniæ pœnas dat. 361
Wernigerodani Comites cum Monaſterio Walkenred. litigant. 322
Weſſelius (Johannes) Halberſtadio Goslariam venit ad reformandum. 440
ibidem evangelium prædicat & ſacramenta rite diſpenſat. 443
civium concurſus ad ejus conciones. 485
Weſtphali Civitatum Hanſeaticarum fœdus deſerunt in bello Hildeſ. 423
Wezilo Mogunt. Archiep. Imperatori adeſt. 85
fruſtra eſt in defendendo Henrico IV. 98
Wicmannus e Numb. Epiſcopo Archiepiſcopus Magdeb. 194
Wideradi Abbatis Fuld. ambitio cauſa tumultus Goslarienſis. 70
pecunia multatus. 73
Wigbertus Comes arma movet contra Imperatorem. 112
Occiditur. 113
Wigoltus Ep. Auguſt. Goslariæ conſecratur. 101
Wikkerus Brandenb. Ep. intereſt comitiis Merſeb. 149
de Wildenſtein vide Volkmarus de Wildenſtein.
Wilhelmus Præp. Goslar. 195

ejus familia. ibid.
bello ſacro intereſt. 195
Wilhelmus *Traject. Epc. iter facit in Paleſtinam.* 75
ejus obitus. 92
Wilhelmus *Rex, Com. Holland.* 266
captâ Aquisgranô coronatur. 268
Brunſvici nuptias celebrat. 271
Montes S. *Petri privilegia confirmat.* 272
commendat Senatui Mont. S. Gregorii in tutelam. 272
comitia Francof. indixit. 273
bellum infert Flandria Comitiſſa Margaretha. ib.
Goslariam inviſit. ib.
Capitis periculum adit. 271.273
Funeſtus ejus obitus. 275
Willegiſus *Archiep. Moguntinus Meinwercum Ep. Paderb. Goslaria conſecrat.* 25
Windeſemenſe *Capitulum reformat Monaſterium Richenb.* 369
Ei varia monaſteria accedunt. 382
Illud Eugenius PP. *adverſus raptores præmunit.* 383
Sub eo floret Richenberga. 387
Winitherii *Cancellarii eruditio.* 47
ejus ſignum rarius. 47
vide ſub Guntherus *Præp.*
Winningeſtadius (*Johannes*) *Eccleſiaſtes* Goslarienſis *ejusque fata, obitus, ſcripta.* 473.474
Winzenburg. *Comitis Hermanni pœna* 127
Cauſa proſcriptionis. 125
Ejus divitiæ. 128
Wiß *quid ſignificet.* 222
Witekindus *de Wulferbutle decimas metallicas Gosl. ab Henrico IV. dono accipit.* 95
Witekindus de Garſebuttle. 330
Wizmannus [*Georg. Andr.*] *Rector Scholæ Goslar.* 488
Woldenbergenſium *Comitum Genealogia.* 69
Iis jus patronatus Capellæ S. Cæciliæ confirmatur. 145. 161. 167. 170. 198.
Woltingerodani *Monaſterii initia.* 173
Ejus conditores. 173
Donatur Jeſuitis. 562
Ejus moniales exire jubentur monaſterio 564
de Woltingerode (*Comes Ludolfus*) *Advocatus SS. Sim. & Judæ.* 126
Ejus familia. 126.127
Wormatienſia *Comitia.* 177.498
Wuſtraw [*Johannes*] *Prior S. Sepulcri adverſarium expertus Joh. de Dornten.* 427.429.430

Z.

Zabellus *Advoc. Gosl.* 331
Ziegenmayer (Georgius) *Goslarienſium hoſtis acerrimus.* 469.
caſas ærarias devaſtat. ib.
Zvinglii *hypotheſibus favent* Goslarienſes *nonnulli Miniſtri.* 453
Corvini libellus de hâc re. 454

FINIS.

EMENDANDA.

p. 18. col. B. med. *rammorum* lege *ramorum*. fin. *Piſtor Mindenſi* lege *Piſtor*.
p. 19. col. B. med. *Cornelius* l. *Lobneiſine*.
p. 20. col. A. fin. *Ex his* l. *Ab his*. Col. B. init. transverſariis l. *transverſanis*. med. Col. Werdenſei l. Weidenſei.
p. 23. col. A fin. *eo incidit* l. *coincidit*.
p. 24. col. B. ioitio *Hortalb.* l. *Nortalb*.
p. 25. col. A. init. Rethurius l. Retharius. *med. Witigiſo l. Wiligiſo. familiarius* l. *familiaris*. col. B. fio. *Goslare* l. *Gv. Cave*.
p. 27. col. A. init. *alium ſibi* l. *alium*. in fin. *vovendis* l. *fovendis*.
p. 30. med. Wagnia l. Wagria col. A. fin. *baſilica* l. *baſilicas*, *prona* l. *pronao*.
p. 32. col. B. fin. *cura l. cara*.
p. 34. col. B. fin. *Henrici l. Henrici V.*
p. 40. col. B. med. *Maynderſius* l. *Maynderſiis*.
p. 42. col. A. MXLVIC. l. MXLVI. in fio. *erecti* l. *ovecti*.
p. 45. col. A. initio. florentiſſimæ l. *florentiſſima canonicos*.
p. 47. fin. *famulanitum* l. *famulantium*
p. 48. col. A. med. *oppſitas l. oppoſitas*
p. 50. col. A. med. *ſolenne* l. *ſolennem* in fin. *epiſcopo* l. *epiſcopi Reinfeldina* l. *Reinfeldia*
p. 54. col. B. med. reliquis l. reliquiis.
p. 56. col. B. in fine dele tres lineas bis poſitas.
p. 57. col. B. fin. *Mnnichai* l. *Manichaorum*.
p. 62. col A fin. *Hermannus Contractus* l. *Hermanni Contracti*.
p. 64. col. A med. *protendentem* l. *protenſam apprehendentem*. *Miro* l. *miror*. *clavi* l. *clave*.
p. 66. col. A. med. *filiis l. filiabns* fin. *Agnetis* l. *cura Agnetis*.
p. 67. col. A med. *imperii* l. *cum imperis*, *abſnerit* l. *Goslaria abſuerit*.
p. 71 col. B. init. *reſponderent* l. *reſponderet* fin. *ea* l. *eo*
p. 72. col. B. fin. *formari* l. *formavi*.
p. 80. col. A fin. notam *nurunt* l. *inurunt*.
p 81. col. B. *myſtacnm l. myſticarum*.
p. 82. col. B. med. *ex quo l. ex quibus*.
p. 85. col. B. med. *viris l. viro*.
p. 93. col. B. init. Steinbrog l. Steinberg poſt vocem *transferrentur* adde *ſed canuſium redimus*. col. B. fin. *magna clade* l. *magnam cladem*.
p. 95. col A fin. *legis l. legio*.
p. 102. col. A med. *canonicorum l. canonicum*.
p. 105. col. A fin. in margine *exbareditato l. exbaredato*.
p. 107. col. B. med. *pervide l. perfide*
p. 111. col. *B.* med. *Aſchvvinici l. Aſchvvini.* in fin. *cum variis l. dum variis*
p. 112. col. A med. *Lorrnbens l. Lorrbenum* fin. potius l. potitus col. B. *orasia l. gratia*
p. 113. col. A Initio *ingenia l. mœnia* in medio *conſervari l. conſecrari*.
p. 115. col. B. fio. *eni inito l. eni invito*.
p. 117. col. B. initio *advocavit l. advolavit*.
p. 118. col. A. integra linea omiſſa eſt, ſic lege: *pax toties civilibus diſcordiis diſſoluta, plane Germania reddita eſt, Imperatore ſcilicet Pontifici & eccleſia inveſtitura jure reſignante, pro quibus innumera pericula Henricus Pater ad extremam neq; visa lineam ſubierat.*
p. 125. col. B. ioitio *reddetur l. reddebatur commutatione l. commutationem*.
p. 132. col. A fio. *ſtapetes l. ſtapedas*.
p. 134. col. B. med. *atque illo l. atque ab illo*
p. 136. init. *adminiſtrationis l. adminiſtrationem, cœpit l. cœpi*.
p. 145. col. A init. *capella hoc l. capella*.
p. 147. col. B med. *quendam l. quendam apud*
p. 148. col. B med. *ſocius l. ſocio*.
p. 149. col. B. med. *patrimonum l. patrimonii*.
p. 155. col. B fin. MCLXIX. l. MCLXIII. *Fridericum vero obiiſſe anno* MCLXIX
p. 163. col. A med. *pravior l. gravior*.
p. 169. col. A med. *Abbates Ciſtercienſem l. Abbates claravallenſem & Ciſtercienſem*.
p. 175. col. A med. *obſervarentur l. obverſarentur*.
p. 179. col. B fin. *ut muita l. ut nulla*.
p. 184. col. B fin. *optique l. opt ioque. ſacra l. ſacro*.
p. 202. col. A init. *Romani Pontifici l. Romano Pontifici*.
p. 209. col. A *eorumq; l. ejusq;* p. 214. col. B. med. *aſſentoribus l. aſſentatoribus*.
p. 216. col. B fio. *quoq; pedibus l. quoq;*. p. 221. col. A fin. *patrono l. patrno* col. B init. Gilben l. Hildeſi. p. 222. fol. B med. *ſeptem l. octo* fin. 128. l. 1281.
p. 224. col. B. fio. *unquam l. unqnam orbis*. p. 229. col. B med. *meretur l. mereretur*. fin. *nimia l. nimius*. p. 231. col. B med. *pannoſa cucullo l. pannoſo cucullo* in fioe. urbi l. ui bis. *aque ab l. aq; ac*
p. 232. col. B med. poſt verba jejuniorum *hebdom.* omiſſa ſunt ſequentia *prandium induſſit, quoniam tum quotidie miſſa ſanctorum*.

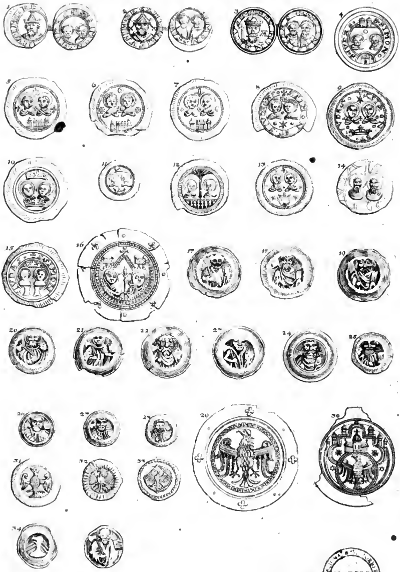
p. 236

p. 236. col. A fir. an Albim. l. & ad Albim col. B fin. Rex in imperio l. res in imperio. p. 233. col. B. eade l. ea de re. p. 245. m. genil tia l. cognoſcere gentilitia. fin. Alia l. Filia. p. 248. col. B. init: contingere l. contigere. p. 254. col. A fin. Ad illi l. at iſti. p. 256. col. A init: extractu l. extante col. B. init. acquieſcent l. acquieſcentes. bons teſtimonum l. boni teſtimonii jure l. jura. p 264. col. A init. multoq; l. multoque. p. 267. col. A med. poſt diploma l. eodem. p. 268. col. B med. Wilhelmum Regnum l. Wilhelmum Regem. p. 272. col. B. init. noſtrati l. noſtrati eccleſia. p. 280. col. B. fin. Abbas l. Abbatis. iſtum l iſtam. p. 282. col. B. med. in certa l. in cetera, p. 284 col. B. fin. Extat l. Extant. p. 289. col. B. marg. domunculos l. domunculas. p. 301. col. A in. ſemiſſi. l. dimidia parte p. 306. col. B fin. literis inſignitum l. literis conſignatum. p. 311 col. A fin. Auſtriaco l. Auſtriaca. col. B. med. tetum l. totem, quo ita l. quod ita fin. ſibi haberi. l ſibi deberi. p. 314. col. A med. tunc perſuaſerat l. tunc pervaſerat. p. 318. col. A med. expetere l. explere. p. 328 col. A fin. & crucis l. S. crucis. perexcelſo l. perexcelſa. p. 325. col. A fin. Auſtria. co l. Auſtriaca. col: B oſculandos l. oſculandas fin. noſtro l. noſtra p. 328. col. B init. luctuoſus l. luctuoſa. p. 329. col. B fin. calamitatem l. calamitatem. quam p. 342. col. B med. cuniculo l. cuneo fin. quam l. quamob. p. 344. col. A fin. MCCCXXII. l. MCCCLXXII. p. 345. col. B fine itaq; l. initaq;. p. 347. col. A med. nonnullis l. nonnullis. p. 365. col. B med. & ejus l. & jus. p 369. col. med. mœnisque l. mœnibusque p. 485. col. B fin. Arctonum l. Arctoum p. 487. col. A fin. apud nos l. apud vos adſcapum l. ad ſcopum col. 3. laura l. laurea med. ne ille l. na ille. p. 492 col. B. init. bonis l. binis p. 493 col. B med. relictis l. relicta p. 494. col. B med. præſtateq; l. præſtitoque converſis l. converſio p 495. col. B init. l. aliquod l. aliquot poſt verba armis imperata l facere. p. 496. col. A init. Qui enim l quit enim. videatur l. videantur actum l. actum eſſe. col. B med. fœderi l. fœderis, totiq; l. totius fin. pro ritu l. pio ritu p. 497. init. Ie um Leſer l Zcum Leſer. p. 500. col. B fin. metuendum l. metuens annis l. annum. p. 501. col. A init. ubicunq; l ubiq; cum eandem l. eundem. p. 502. col. B init. Sanelius l. Sanctus. p. 506. col. B med. hac lites l. ha lites non tamen l. non. eloquium l. elogium. p. 513. col B init. qua l. quod quaſi p. 517. col. B init. Meire l. Meino. p. 520 col. A init. Regula l. pergula, quod interfuit l. Quos interfuit. p. 521. col. B med. Nuidovic l. Voidovio p. 522. med. S. Stephano l. S. Stephani fin. Scriptods l. Scripturam S. non niſi l. non ipſi p. 523. fin. D l. id Demum l. Deum quod l. quoad p. 547. col. A illa adſcribere l. illam adſcribere: ac concordiam l. ad concordiam. p. 550. col. A Johann Kercken l. Johann Reucken p. 553. col. A init. arguerent l. arguere eccleſiaſtica l. eccleſiaſta. p. 269. col. A med. tantamque l. tantaque p. 562. col. B. fin. Et in l Erat in. p. 564. col. A fin. ſepta l. ſepta juſſit p. 568 col. B fin. Dienenburgk l. Bienenburgk p. 569. col. B fin. frommen l. fernern p. 571. col. B init. collaturum l. collocaturum. med. legatus l. legatos.

Emendenda in Diſſertatione de Crodone.

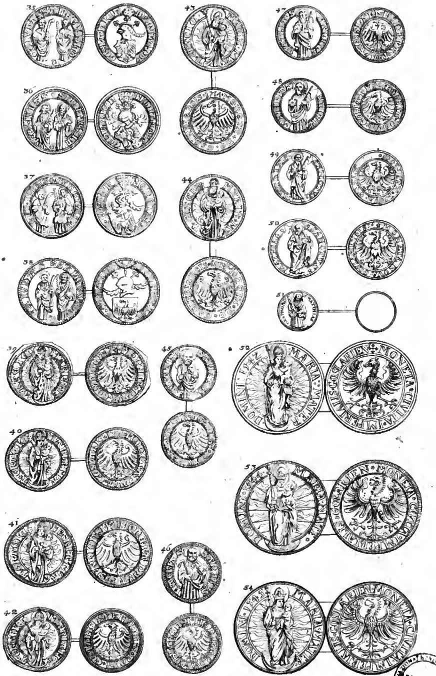
p. 5. col. A fin. vix ejus l. vix earum: frequentes l. frequens col. B med. Gethia l. Gothica. p. 6 col. A init: quod quaſo l. quot quaſo: diverſima l. diverſiſſima. diverſi l. diverſis: ibid. col. A fin. diſſimilis quid l. diſſimiles. Quid: col: B in margine Goslaria l. Goslariam: teſtem l. teſte Germania l. Germanice: p. 8. col. A Althari l: Althammeri col. B init: Krecahuvienſes l: Kreuchgavienſes Suecia l: Suevia delati l: delabi illaceſſitos l. illaceſſiti fin. objectum l: objectam. p. 9. col. B init. Friſorum l. Froſorum fin. mare l. mori Suecos l. Suevos p. 10. col. A med. Suecorum l. Suevorum col. B med. qui a l. quieta. p. 11. col. A med. abjicit l. objicit col. B forte l. forte nihil. p. 12. col. A med. præfluit l. præterfluit. gentem Marcimann l. gentem Marcomann: col. B init. aureus l. argenteo p. 13 col: A init. ſeptentrionalis l. ſeptentrionales col. B med. ſeculo quarto l. ſeculo quinto p. 17 col. A med. comprehenſa l. comprehenſas p. 18. col. B init. illuſtravit l. illuſtrarunt p. 19. col. B med. utile l. futile fin. accendi l. arcendi ſentires l. ſentiit. p. 20 col. A init. Stüle l. Seule fin: Friede l. Heyde Mer. topogr. l. Merian. Topogr. p. 21. col. A ſubitus l. ſuperius roſam l. retam med. ipſum l. ipſam col. B ſententiam l. ſentiam potuerit l. potuerint, crux tam l. crux tum p. 23. col. A med. vocant l. vocat. nomina ſe l. nomine a ſe fin. literariis l. librariis col. B init. latente l. latentem p. 24 col. B init. obumbratam l. obumbratum med. venenari l. venari p. 25. col. A fin. gentius l. genitus col. B init. ſeptemlici l. ſeptemplici Celtica l. Celticas ordinem gentium l omnium gentium. p. 26. col. A ἀνθροποθυσίος l. ἀνθρωποθυσίας col. B. Parallepipedi l. parallelepipedi ad tabernacula l. tabernaculis p. 20. fin. ſepius l. ſæpius fieri p. 27. col. A init. Eoimani l. Reimanni Hoc deinde l. Hos deinde p. 28 col. B med. pertineat l. pertinent. fin. numina l. nomina: p. 29. col. A init. quodque l. quique col. B init. Iliade l. Iliada. concredam l. concedam.

TABVLA I. NVMMORVM GOSLARIENSIVM.

NAPOLI

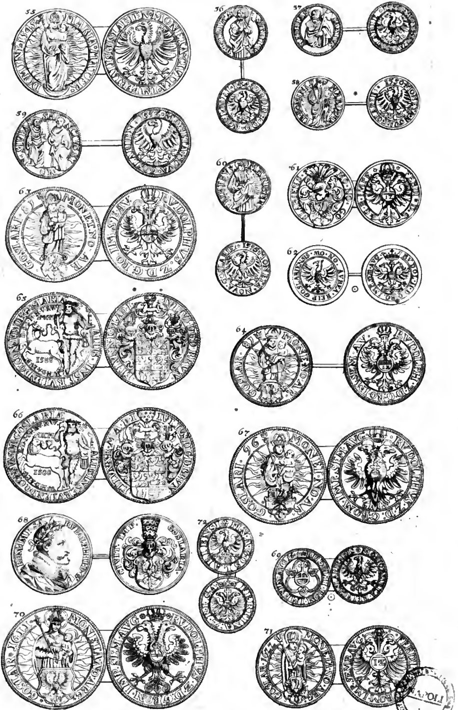
TABULA II NUMMORUM GOSLARIENSIUM.

NAPOLI

Google

TABVLA III. NVMMORVM GOSLARIENSIVM.

Digitized by Google

TABVLA IV. NVMMORVM GOSLARIENSIVM

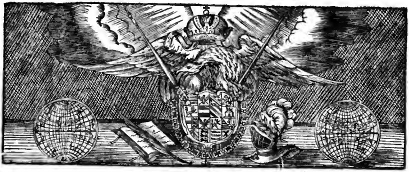
NVMORVM GOSLARIENSIUM

Antiqui pariter ac recentioris ævi
Solidorum æqve ac bracteatorum

SYLLOGE

e genuinis antiqvitatis monumentis
breviter illuſtrata
à

JOH. MICHAELE HEINECCIO.

FRANCOFURTI AD MOENUM
EX OFFICINA GENSCHIANA.

NVMORVM GOSLARIENSIVM

Antiqui pariter ac recentioris aevi

Solidorum & bracteatorum

Sylloge

e genuinis Antiquitatis monumentis illuſtrata.

GOSLARIENSIUM priſci pariter ac recentioris aevi *numorum* ſyllogen tumultuariâ operâ dare, jubet neceſſitas, ne *Benevolo Lectori* ſpes omnis, ex ingenuis promiſſis noſtris forte concepta, cecidiſſe in irritum videatur. Jam pridem iſthanc operam me auctore in ſe ſuſceperat Clariſſimus Dominus *Chriſtianus Schlegelius* Illuſtriſſimo Comiti Schwarzburgico-Arnſtadio ab Antiquitatibus & Bibliothecâ, Vir non unô hujus argumenti ſcriptô reipublicæ literariæ cognitus, atque hinc jam ipſorum numorum figuras quatuor tabulis æneis incidi juſſerat; ſed mutavit mentem nuperrime, aliis curis avocatus, cujus elabentis conſilii variatam vicem tantò magis doleo, quod in me inſperatò nunc recidat laboris difficultas, nec huic operi parem, & quotidianis curis & negotiis maximè occupatum. Favebis tamen, *Lector benevole*, præcipiti ſtudio, neque vitio vertes, ſi exiguus hujus diatribæ monetariæ valor ſcriptorem ære alienô non liberet. Ad ſtateram lanceemque adeò ſubtilem atque attentam revocatur hodiè antiquitatis numiſmaticæ pretium, ut levioris momenti videantur, quæcumque Diplomatum vel Autorum fide deſtituuntur. At vero hoſce ſibi acquirere apparatus, paucorum certè dierum intercapedine ne feliciſſimus quidem ære ac arte unquàm fuerit auſus. Pauca interim diſſeruiſſe, quàm tacuiſſe malui, ad præſcriptam aeris inciſi ſeriem imagines numorum, quanta fieri poterit, brevitate explicaturus.

I. *Antiquitatis* gloriâ aliis præcellere *Numos Goslarienſes*, nec ullam facile e viciniâ monetam temporis vetuſtate eos vincere, firmis opinor rationum momentis eluceſcit. Cum enim primò omnium per has regiones *aureum* apud nos *illuxerit ſeculum*, *inventâ apud nos primùm venâ argenti*, nullum plane eſt dubium, quin Imperatores proventus ex hiſce venis redeuntes in numos ac monetas converterint, quod Goslariæ factum eſſe, ſanè eſt admodum veriſimile. Certiſſimè perſvadeor, ab Ottone M. quô imperante intactos adhuc theſauros Mons Ramelinus recluſit, conſtanter apud nos ſignatas Imperatorum monetas, hocque jus in ipſam Civitatem maturè admodùm eſſe devolutum. Magis id foret perſpicuum, ſi ex prima hac vrbis noſtræ ætate numi ad nos pervenisſent, qui hominum aut incuria, aut intempeſtiva avaritia ita diſparuerunt, ut præter tres primos tabulæ I. vix quisquam tulerit ætatem, de cujus antiquitate certo pronunciare liceat. Interim aſſerto noſtro fidem faciunt indubiam diplomata aliquot antiquiora, in quibus jam Salicorum Cæſarum ætate mentio fit monetæ Goslarienſis. Extat apud Lindenbrogium diploma Liemari Archiepiſcopi Bremenſis, quô donationem villarum *Asboke* & *Alerbeke* a quôdam G de Stumpenhuſen Eccleſiæ Bremenſi factam ao. 1088. ratam habet, in quô etiam hæc occurrunt: *Hoc autem habuit in pactô nobis laudantibus, ut fieret homo noſter per manus, & acciperet de camerâ noſtrâ VIII libras denariorum Goslarienſium;* Quæ manifeſto ſatis teſtimonio ſunt, jam multò ante hæc tempora frequenti uſu viguiſſe monetam Goslarienſem, numerô ac virtute vicinis omnibus præſtantiorem ac veluti in exemplum proponendam. Huc etiam facit diploma Routhardi Archiepiſcopi Moguntini, Monaſterio Burſfeldenſi noviter fundato annô 1093 conceſſum, quò inter alia jura etiam monetariam officinam iis indulſit, his verbis: *Ibi etiam publicum forum & percuſſura ad inſtar Goslarienſis monetæ cum omni forenſi jure pro Abbatis diſponatur arbitriô.* Porrò & hoc non videtur omittendum, quod nullius per viciniam ac ne per Saxoniam quidem civitatis numi extent noſtris antiquiores. Videamus eos, quos adhuc editos novimus. Numos Iſenacenſes antiquiſſimos a Cl. Schlegelio editos, aut Ludovicus I. Landgravius, quod Gudenio & Cel. Paulini videtur, aut Ludovicus II, quod Dn. Schlegelio probari video, cuſus eſt, qui ſeculô demum XII vixerunt. Mulhuſini antiquiſſimi præferunt Fridericum Imperatorem, ſive Imum ſive ſecundum intelligas, ſeculô demum XII aut XIII florentem. Numi Northuſani vetuſtiſſimi parentes agnoſcunt Cæciliam & Hedwigem Abbatiſſas, quarum illa annô 1057 hæc ſeculô duodecimô aut fortè decimi tertii ſub initium floruiſſe videtur eidem domino Schlegelio. Portò numi Pegavienſes & Cizenſes a Rev. Dnô Schmiedtiô, Gothani, Cygnei, Salfeldenſes, Jenenſes, Weiſenſeenſes, Arnſtadienſes a Dn. Schlegeliô editi omnes ſunt noſtratibus recentiores.

Ditmar. Chron. l. 2. p. 24.

Lindenbr. privileg. Archiecel Hamb. n. 34. p. 147.

Schadan. lib. 7. annal. Paderb. p. 636. part. I

Gudan. lib. 1. hiſt. Erfurt. p. 31. & in præf.

Paulin. Annal. Iſenac. p. 19.

Schl. diſſ. de numis Iſen. p. 45. ſq.

Schleg. de num. Mulhuſ. p. 125.

Schlegel. de num. Northuſ. p. 145.

Numi Bruoſvicenſium antiquiſſimi ſunt Henrici Leonis, Halberſtadenſium Gardolfi, Quedlinburgenſium Agnetis Abbatiſſæ, qui ſanè omnes ab Henricô III, numorum noſtratium auctore multùm ætate ſuperantur. Imò nec epiſcopales urbes, noſtrâ multia ſeculis vetuſtiores, nec ipſi Epiſcopi & Prælati per viciniam monetandi jura prius quam Goslaria exercuiſſe videntur. Cum enim jam paulò ante a nobis monitum ſit, ſub Ottone I ſtatim hìc argentum cæpiſſe ſignari; ex eôdem tempore etiam principibus eccleſiaſticis indultum jus monetandi eſſe comperio. Sexcenta extant Ottonis I inſequeotiumque Imperatorum diplomata quibus epiſcopis, Abbatibus & Abbatiſſis per Saxoniam monetas regias concedunt, cum antiquiorum Imperatorum diplomata iisdem conceſſa de monetâ prorſus taceant. Cum plurima hujus generis diplomata jam viderint lucem, placet hic unicum edere, Arnoldo Epiſcopo Halberſtadenſi ab Henricô II Reg. annô MII conceſſum, ex quo patet etiam Halberſtadenſibus epiſcopis monetandi jura ab Ottooibus fuiſſe indulta:

IN nomine ſanctæ & individuæ trinitatis. Heinricus divina fauente clementia Rex. Eccleſiarum di curã gerere, petitionibusq; ſeruorum di annuere regibus & honorificum ac ſalutare fore cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter omnibus fidelibus nris prſentibus ſcilic& atq; futuris notum eſſe uolumus, quomodo vir venerabilis Arnoldus Sanctæ Dei æccliæ Halverſtadenſis præſul. nram adiens clementiam priorum anteceſſorum nrorum regum videlicet imperatorum ipſi ſedi conceſſa pręcepta & priuilegia detulit. eadem a nobis concedi & roborari poſtulans. Nos vero ob deuotionem dilectæ conjugis ñræ Cunegundis videlic& reginæ. nec non & interuentum fidelis nri UUillegiſi Mogunt. ſedis venerandi Archiep. piae petitioni ej[9] benignum aſſenſum prębentes, omnia quę memoratę, halverſtadenſi æcclię ab anteceſſoribus nris regiâ vel imperatoriâ munificentiâ, ſiue aliorum fidelium collatione, ſiue per precariam juſte tradita ſunt, & inſuper mercatum quem beatę, memorię, ſenior nr. Otho tertius videlicet Imperator auguſtus in principali loco Halverſtatenſi perpetualiter habendum conceſſit. Quemadmodum NOS per hoc nrum pręceptum decrevimus. quęcunque prius pręcepto ſecundi Imperatoris auguſti in loco Saligenſtadt vocato habebat, una cum teloniis ac monetis & regio banno in utrisque locis tenendis & accipiendis, & regalem heribannum ſuper milites liberos & ſervos ejusdem æcclię hac nrãe pręceptionis regiæ auctoritate pręfato Epo & ejus æcclię ſuisque ſucceſſoribus denuo donamus atque confirmamus. pręcipientes ſimiliter regio juſſu. ut nullus judex publicus ſeu quælibet judiciaria perſona ejusdem ſedis litos aut colonos. ſeu quoslibet uiros ad ipſam ſedem variis modis quęſitos aut inquirendos quolibet modo diſtringere audeat. Sed maneat ipſius loci epo facultas propria quę de hiis juſte voluerint faciendi. Adhęc etiam pro noſtri ſenioris nrique anteceſſoris felici memoria nraque proſpera incolumitate etiam prędictæ æccliæ concedimus. ut habeant ejusdem ſedis cleri canonice atque ęccliaſtice ſeu inter ſe vel aliunde dignũ ad hoc & convenientem eligendi epum liberam ac ppriam facultatem. maneatque eidem loco tam hæc conceſſio quam ois immunitas unquam ab anteceſſoribus ñris illuc conceſſa firma & perpetualiter tenenda. Et ut hoc ñræ auctoritatis decretum firmius ſtabiliusq; perſeueret, hanc cartam inde ĉſcribi juſſimus, anuloque nro inſignitam manu ppria ſubtus firmavimus.

Signum Domni Heinrici regis invictiſſimi.

Egilbertus cancellarius uice UUillegiſi archicancellarii recognoui

Dat VI Kl. Septemb. anno dnicę incarnat. M° II° Indict. xv. anno uero Domni Heinrici regis I. Actum Trajecti feliciter, Am.

Quæ

Quæ cum ita ſint, non immeritò videmur ſtatuere, numos Goslarienſes omnibus vicinorum non modo urbium, ſed & epiſcoporum monetis antiquitatis palmam præripere, eorumque originem ipſis venis metallicis non eſſe recentiorem.

II. Nec minor ſanè numorum noſtrorum celebritas per ſecula quamplurima fuit. Aliàs enim non facilè tantò numero ad exteras provincias emigraſſent, nec locis procul abhinc diſſitis fuiſſent recepti, multò minùs rei monetariæ exemplar in erigendis procerum Imperii officinis jure exhibuiſſent. Non dicam jam de collegiô monetariorum hìc loci florente; nec de legibus illis notatu digniſſimis, quibus Fridericus II. Imp. jamdudum partam bonæ monetæ gloriam ad poſteros ſervare, numosque falſos & adulterinos proſcribere ſtuduit. De iis enim paulò poſt erit dicendi locus. Id modo addam, non parum ad numorum noſtrorum proëdriam facere poſſe, ſi priſcæ monetæ a Divis tutelaribus eorumque memoriâ petita nomina a plurimis undiquaque adjacentium terris in conſortium aſſumta commemoremus, olim haut dubiè ſoli civitati Goslarienſi propria, quem admodum hôc ſchemate hodiernâ adhuc luce Numi notiſſimi **Marien-Groſchen & Mattier** ubique per inferiorem Saxoniam circumvolant, dè quorum primævâ origine pluribus diſſerendi occaſio mox pateſcet. Quibus præfaminis locô dictis, cùm non opus hiſtoriæ numariæ, ſed Syllogen extemporaneam dare animus ſit, eô ordine, quô Cl. Dn. Schlegelius præpeditæ operæ ſpecimen ſculptô aere ad bibliopolam transmiſit, ipſas Numorum figuras perluſtrare fas erit.

TAB. I.

III. In hâc inter primipilares agmen ducit Numus ſolidus, Regiô vultu barbatô ac coronâ triangulari, cujus apicem crux ornat, emicans. Inſcriptio temporis injuriis truncata nomen effert Henrici Regis ac Imperatoris hâc epigraphê: †. REX *hein*RICUS IM*perator*. Auerſa facies utrumque Apoſtolum ſiſtit tutelarum barbatum, (in bracteatis ſæpiùs imberbem) quorum capita limbus ambit, conſvetum ſanctitatis ſymbolum additis ſanctorum nominibus: SS. SIMON SS. JVDAS. No. I.

Numus II planè gemellus eſt primo, niſi quod corona Imperatoris margaritarum duplici ordine radiet, vittis ſimul, ejusdem ornamentis per tempora defluentibus. No. II.

IV. Nec multum a prioribus recedit primâ fronte Numus nô. 3. exſculptus, licet aliquantò recentiorem eſſe inſcriptio declarare videatur: † REX HINRICVS IM*perator*. Etenim ipsâ Heinricorum I. II. III IV & V. ætate promulgata diplomata conſtanti charactere HEINRICVS exprimunt, nunquam HENRICVS vel HINRICVS. Poſtea vero tempore Friderici I Imp. promiſcuè ſcriptum fuit *Heinricus* & *Henricus*. Sic Dux Saxoniæ ac Bavariæ *Henricus Leo* in diplomatibus æque ac ſigillis ſæpiùs audit *Henricus*; in aliis ut & in numis bracteatis *Hainricus* vel *Heinricus*, quam utramq; ſcriptionem probant Meibomius & Cl. Olearius, Poſtea ſeculo XIII. ſolum invaluit nomen *Henricus*, quod & in diplomatibus hujus ætatis & in numis bracteatis eſt frequentiſſimum. At vox *Hinricus* ante ſeculum XIV non audita eſt, nec ullum videre aut legere me memini diploma, in quô illa occurrat, ſeculô iſtô antiquius. Ex eo vero tempore hoc nomen crebrius uſurpatum invenio, quod facile e diplomatibus a Cl. Schloepkenio editis patebit. Vnde rectè ſtatuere mihi videor, Numum hunc poſtremum ceteris eſſe haut paulò recentiorem. No. III. *Meibom. tom. I. Rer. Germ p. 484.* Olear. Spicileg. antiquit. II, p. 7. *Schloepk. Part. II. Hiſt. Bardev. p. 288. 300. & paſſim.*

V. Quod ſi porro triplicis hujus Numi intimiorem exegeſin ſuſcipiamus, dubium non eſt, quin in duobus primis *Heinrici* Imperatoris nomine *Tertius* ordine intelligatur. Cujus rei multa mihi ſunt argumenta. *Primo* enim ſi ſigilla Heinrici III cum hoc numo contuleris eandem penè faciem, eandem coronam, literas denique easdem invenies. *Deinde* vel maximè hoc conſtare puto ex Apoſtolorum Simonis & Judæ capitibus, quæ nulli Henricorum rectiùs convenire videntur, ac Tertio, qui hanc Apoſtolorum bigam & ipſe ſingulari religione coluit, & ejus cultum civitati noſtræ ita videtur commendaſſe, ut eam Tutelarium loco habuerint, ac ideo ſigillo etiam civitatis inſculpſerint, quod jam in ipſis Antiquitatibus noſtris Tab. I. n. 6. delineatum dedimus. Auctor eſt *Lambertus Schaffnaburgenſis*, Henricum hunc III ipsô horum Apoſtolorum natali lucem hanc communem vidiſſe. Quô factum eſt, ut nihil prætermitteret quod ad illorum gloriam facere videretur. Hinc eorum cultui deſtinavit baſilicam in Civitate noſtrâ hodienùm florentem, iisdemque dedicatum Monaſterium Hersveldenſe magnificis donis & privilegiis ornavit: ſed & λείψανα eorum religioſè conquiſita Vrbi noſtræ intuliſſe dicitur *Auctori Chronici MSC. membr Gosl.* his verbis rem deſcribenti: *Idem Imperator in quôdam ſcriniô, quod tulerat de Hersvelde dedit eccleſia SS. Simonis & Juda duas ſcapulas pulverizatas beatorum Apoſtolorum Simonis & Juda.* Denique & die his Apoſtolis ſacrô Spiræ eum ſepultum tradit Lambertus Schaſnaburgenſis, quod non caſu ſed conſiliô, imò ipsô jubente factum facilè ex jam dictis crediderim. Cum igitur Henricus III hos Apoſtolos tam inuſitatâ religione ſit per omnem vitam proſecutus, Numique noſtri diſerte Heinrici nomen præferant, quid prohibeat, quò minùs eundem horum Numorum Auctorem exiſtimemus? *Lamb. Schaffn. ad ann. 1056. p. 379. ap Schard Tom I. Rer. G.* *Auctor Inſtitut. Herveld. eccl. ap. Mader. Antiqu. Brunſv. p. 153. ſq.* *Lamb. Schaffn. l. c. p. 279.*

VI. Sed omnium maximè ad hoc credendum adducor ipſa horum Numorum figura. *Solidos* enim eſſe, *Bracteatorum* cavæ ac tenuiori formæ contra diſtinctos, ipsô oculorum judiciô facilè patefecit. Jam verô conſtat, ex quo ſemel bracteatos nos cu-

dere Septentrio docuit, paulatim ita evanuiſſe ſolidos, ut rarò hodiè ulli ſe nobis of-
ferant ſeculo XIV. antiquiores. Imo ex eô tempore, quò uſuales cœperunt eſſe
bracteales nullum ſolidum cuſum amplius eſſe perſuaſiſſimus ſum. Vnde rectè col-
ligere mihi videor, Numos hos Heinricianos ante iſtbæc tempora ſignatos, atq; a-
deò antiquiſſimos, & Helorici III, ætate dignos eſſe.

VII. Oportunum hic erit, de bracteatorum origine & ætate nonnulla dicere, quæ
mibi præcipiti labore tabulas haſce æneas perluſtranti in mentem venerunt. Novi equidē
tacentibus hâc de re auctoribus tanta eſſe ſententiarum divortia, ut cui accedas, vix ſta-
tuere liceat. Non videbor tamen extra oleas vagari, ſi & meam aperuero ſententiam, aliis
fortè uberiorem daturam inquirendi occaſionem. Quamobrem ita ſtatuo, atq; ita animū
induco meum, *Numos bracteatos nec Germanicæ eſſe originis, nec ante ſeculum* XII. *in Germaniâ
receptos, nec deniq; ante Seculum XIV. abolitis ſolidis uſuales factos.* Dixi, bracteatos non
eſſe Germanicæ originis, idque facilè probaturum me crediderim. Eâ ætate quâ
Francici utriusque ſtirpis Reges bonam Germaniæ partem ſub ſuâ tenuerunt poteſta-
te nonniſi ſolidos fuiſſe in uſu, eosque & ſub Saxonum & Salicorum imperiô viguiſſe,
vel inde colligere mihi videor, quod ex tantô bracteatorum numero, quos noſtro-
rum temporum curioſitas in lucem protraxit nullus adhuc inventus ſit, qui tantam
ætatem ferat, nec ullum ex quô id colligas, extet auctorum teſtimonium. Tileman-
Til. Friſ. nus enim Friſius, qui ſibi in *Legibus Salicorum, Francorum, Ripuariorum, Alamannorum, Saxo-*
Spec. Mo- *num, & Friſonum* Bracteatorum veſtigia notare viſus eſt, manifeſtò in vocum interpre-
net. p. 89. ſq. tatione eſt hallucinatus, ſiquidem *denarios* accepit pro bracteatis, quos tamen decimam
partem ſolidi Francici conſtituiſſe nec ad bracteatos ſolùm referendos eſſe, docuerunt
Tenzel. Dn. Tenzelius & Cl. Schlegelius. Neque numi illi *Balderici, Aribonis, Boleslai & Adelhei-*
Suppl. II. *dis*, Abbatiſſæ quorum primum ex ſeculô VI, ſecundum ex ſeculô VIII, tertium & quar-
Goth. p. 33. tum ex ſeculô X ad nos delatum putat Cl. Olearius, bracteatorum ætatem paulò majo- *Olear. ſup-*
Schlegel. rem probant. Nihil enim video rationis, cur ad tam antiqua tempora confugias, boſce *plem. I.*
diſſ. de N. numos explicaturus. Potuerunt multi fuiſſe Balderici, multi Aribones, multi Boleslai, *Antiqu.*
Iſenac. quos hodiè ignoramus. Adelheidis vero Abbatiſſæ Aeſtenſis Numus tantum abeſt ut *p. 9. & 14.*
p. 176. Adelheidem I neceſſariò notare debeat, quæ Ottonis M. Imperatoris filia fuit, ut potius *conf. Ex-*
Paulin. *Adelheidem* III *de Willenberg*, quæ in catalogo Abbatiſſarum Eſſendenſium a C. Paulini e- *cerpt. Lit-*
Chron. ditô diſertè occurrit, referre videatur. Nullo itaque argumentô evinci poterit, bra- *rar. Han.*
Visbeec. cteatorum in Germania uſum tam eſſe antiqvum, ut jam Francorum Saxonumque ſub *nov. 1700.*
p. 14. imperiô viguerit. E contrariò antiquiſſimi, qui ætatem tulerunt, Germanorum Numi *menſe*
omnes ſunt ſolidi, ex quibus ſolidorum uſum tùm vulgarem rectè conjicias. *Majo.*

VIII. Porrò & hoc certum eſt, quod ne ſeculis quidem XII & XIII, quibus jam
Bracteatos per Germaniam paſſim cuſos eſſe conſtat, hoc genus monetæ abolitis ſolidis
ſtatim factum ſit uſuale, ſed monetæ adhuc ſolidæ majores minoresque in commerciis
conſtanter retentæ ſint. Vidit hoc jam Cl. Schlegius, qui in theſi X. Diſſertationi de
Schlegel. Numis Iſenacenſibus ſubjectâ fatetur, *mediô avô & bracteatos & ſolides ſimul fuiſſe in uſu*,
diſſ. cit. idque probat exemplo ſolidi ſeculô XII cuſi hâc ab unâ parte cum perigraphe: BERN-
p. 176. HARDVS DVX, Duce in areâ intra duas turres dextrâ ſceptrum, ſiniſtrâ lilium te-
nente; ab alterâ CIVITAS CALBA Duce in areâ itidem dextrâ præferente vexil-
lum. Sed longè plures ex hôc ſeculô ſolidi ſuperſunt, quibus etiam jure accenſere li-
Antiquit. cebit numum ab Adolfô Colonienſi Archiepiſcopo in Ottonis IV honorem ſignatum
Gesl. lib. II cujus typum jam in Antiquitatibus noſtris ex Freherô dedimus. Imò ſi vel nullus horum
p. 198. numulorum tuliſſet ætatem, diplomata tamen certiſſimè evincerent, ſolidorum uſum
Freber. continuum ad ſeculi usq; XIII finem protendi, usque dùm fraudulentæ falſariorum ma-
tom. 7. rer. nus tantâ audaciâ & frequentiâ rem monetariam corrumperent, ut tutior doli corri-
Germ. p. gendi medela non ſuccurreret, quàm ut tenuiſſimæ bracteæ argenti ſignarentur, omnes
264. impoſtorum artes primâ ſtatim fronte proditurae. Multa extant diplomata, quibus Im-
peratores principesque hanc pernicioſiſſimam monetas adulterandi libidinem ſcelusq;
contagiolum coërcent, quorum hîc fragmenta pauca tantum dabimus. Anno 1589.
Lambec. *Fridericus* I Hamburgum privilegiis donavit, quibus & hæc inſerta video: *Poteſtatem et-*
lib. 1. hiſt. *iam habeant examinandi denarios monetariorum in pondere & puritate*, quæ verba annô 1190
Hamb. in aliô privilegiô repetit *Adolphus Comes Holſatiæ & Schauvenburgi*, ſed notatu digniſſimum *Id. lib. 2,*
p. 25. eſt *diploma Friderici II. Imp.* annô 1219. Goslariæ conceſſum, quô etiam falſarios numo- *p. 3.*
rum coërcet, monetariorumque iis opponit collegium, de conſervandâ bonæ monetæ
gloriâ laboraturum. Curioſa nimiùm credo ſtatuti hujus verba, ut eadem prætermit-
tere abſonum foret:

> *Sub quôcunque mercatorum ejusdem loci (Goslariæ) vel aliô quôlibet Bur-
> genſe præter monetarium falſi numi fuerint reperti, cum eisdem numis, ſi
> poterit ad eum, qui eos ſibi tradidit, tendat & eum exhibeat; ſin autem,
> juramentô firmare debet, quod eosdem numos falſos ignoraverit, accipi-
> endo, dando, & ita demùm inciſi debent ei reſtitui, quod tantum erit tribus
> vicibus faciendum; ſi vero circa unum & eundem hominem quartò conti-
> gerit, tenetur reſpondere de falsô. Si vero ſub monetariô falſi numi fue-*

rint

Digitized by Google

rint deprehenſi, ubi eos alicui dat, ſi non poterit exhibere illum, qui eoſdem numos ſibi dederit, de falsô convictus eſſe judicatur. Quod ſi gratiam apud judicem invenerit, aurô argentô vel cuprô, ſeu quocunque cenſu poterit, manum redimat, quod tamen non ſæpiùs quam ſemel ei facere licebit. Quod ſi falſarius manum redemerit, exlex vel infamis erit, quod vulgariter Echloß *dicitur, ac ſi pro falsô manum perdidiſſet. In nullius autem domo vel ciſtâ res aliquæ ſunt querendæ, præterquàm falſi denarii & res divino cultui conſecratæ, quod per ſe facere Burgenſes debent, aliquo ex judicibus civitatis ſecum aſſumpto. Cujuslibet etiam monetæ denarii daudi ſunt in civitate Goslarienſi juxta valorem ſuum. - - - Prætereà datum eſt Regali præcepto, quod nulla ſit conjuratio vel promiſſio, vel ſocietas, quæ Teutonicè dicitur* Eynings *vel* Ghilde *niſi ſolùm Monetariorum, eâ de cauſa, ut caveant de falſis monetis.*

Has leges antiquiſſimo *Statatorum Goslarienſiam velamini* MSCo annô 1397 ſimili prorſus tenore inſertas legimus his verbis patrii idiomatis, ex codice vetuſtiore, quàm quô in Antiquitatibus noſtris uſi ſumus, depromtis: Vnder welkeme manne/ de Borger is tho Goßlae valſche penninge geſunden werden/ de ſe ôme gegeuen hefft/ den ſchal he bewieſen/ oft he mach/ vnnd mit den ſüluigen penningen tho deme gain/ de ſe ôme gegeuen hefft/ So ſchal he ſweeren/ dat he an den penningen nicht valſches en wuſte tho nemende vnd tho geuende/ So ſchalme ſe tho ſniden/ vnd ôme wedder geuen dat ſchal nicht dicker ſchein/ ahn eineme manne/ wanne dries/ſchüedt edt ôme tho deme virden malt/ ſo ys he des valſches ouer wunnen/ vnd men ſchal ouer ône eichten alſe ouer einen Velſchere. &c. Quod ſi igitur ſeculis XII & XIII tot legibus ad adulterinas monetas diſcernendas opus fuit, ſi tantæ peritiæ hominibus imò totis ejusmodi hominum collegiis hoc negotium demandatum eſt, proniſſimè ſequitur, Bracteatorum tùm nondùm æque communem uſum fuiſſe ac ſolidorum, alliàs enim fruſtraneam dixeris & ridiculam legem contra falſæ monetæ poſſeſſores, ut juramentô firmarent, *quod eosdem nummos falſos ignoraverint accipiendô dandô*, &c. fucô quippe & fraude in bracteatis palpabili ac manifeſtô in ſenſus incurrente. *Non enim* verba ſunt Exc. Sperlingii, *ſolebant bracteati ex ære merô ſignari, ſed ſeculô* XVI *etiam illud invaluit, cum hactenus non niſi in aurô & argentô mixtô & impurô cuderentur.* Experientia ſanè docet, numos bracteales quò antiquiores ſint, eò eſſe & majores ponderis & argenti purioris. Quis vero non primô ſtatim intuitu horum numorum aut falſitatem, aut bonitatem perſpiciat? quid vero tot legibus, quid tantâ curâ, quid tantâ denique peritia opus fuit ad falſariorum fraudes aperiendas, ſi bracteales modo puriores, in uſu fuerunt, in quibus nulla fraus committi poterat, quæ ſe non ſtatim prodiderit? ex quo non poſſumus non ſtatuere, Numos ſolidos ſeculis XII & XIII multò uſitatiores bracteatis fuiſſe, & in commerciis ferè ſolos habuiſſe locum. Interea non nego hâc ætate bracteatos etiam cœpiſſe in Germaniâ ſignari, ſed rariùs id factum oportuit & curioſitatis tantùm causâ, ut ſolet in rebus novis exteriſque fieri. Mirificè mihi placet de Bracteatorum Germanicorum ætate ſententia laudati Dni Sperlingii, mentem ſuam his verbis & ſè admodum explicantis: *Ante ſeculum XII. nullos Germaniam numos bracteatos ediſſe conſtat. Latgeri aut Lotharii, qui ab Ao. 1125. uſq. ad 1138 imperavit*, (mallem Heinrici V, cujus numus bracteatus in numophylaciô Schwarzburgicô inveniri dicitur,*) *numus inter hos omnes quos Dnus Olearius No. 60 & 62. produxit, antiquiſſimus eſt, nec facile antiquiores dantur.*

Goßlar. Stadt-Recht lib. 2. tit. van Veedebracke l. 58. rubr. valſche Penninghe.

Sperling. de Orig. Bracteator. p. 32.

Sperling. l. c. p. 27. 28. & 79.

* *Schlegel. de numis Iſenac. p. 129.*

IX. Hiſce poſitis, docendum erit, alibi gentium priùs quam per Germaniam bracteales numos in uſu fuiſſe, quô demonſtratô, ſatis puto fore perſpicuum, id genus numos non eſſe Germanicæ originis, ſed ab exteris receptos. Miſſis igitur in præſens illis, quæ de Anglis ex *Simeone Dunelmenſi* ſuſpicatus fuerat *ὁ πάνυ Sperlingius*, quippe a *Dno Tenzeliô* jam ſatis ſuperque diſcuſſa, certum ac exploratum puto, in Sueciâ Daniâque multò priùs, quàm in Germaniâ numos cavos & bracteatos viſos eſſe, fortè quod illæ gentes uſus potiùs & frugalitatis, quàm ſplendoris ſeculis tâ barbaris habendam rationem putarent. Numos Suecicos antiquiſſimos *Biorni*, anno 800, *Stenchilli* anni 940 & *Amandi* anno 1019 viventium jam protulit *Elias Brennerus*. Nec multò recentiores ſunt numi Danici. *Thom. Brodetus Bircherodius* produxit numos bracteatos *Suenonis Eſthritii, Canuti Sancti, Olai* filii *Suenonis*, omnes Germanicis noſtris antiquiores. Imo tam monſtroſæ ſæpius figuræ hos numos Septentrionales deturpant, ut dudum ante ſuſceptam ab aliis religionem Chriſtianam cuſos credendum ſit, quod & Bracteati Runicis literis ſignati demonſtrare videntur. Vnde laudatus Bircherodius: *Quando*, inquit, *incepit hoc monetæ genus, apud ſingulas rationes difficile dixeris. Haut paucis ſanè ſeculis Danis & Cimbris illi concavi numi fuerunt in uſu. Et ſine dubiô illa ante Chriſtianiſmi tempora apud nos cœperant, utpote & aurea illa lamella ſuperius memorata ad concaves pertineat & multa alia hujus generis adeò miſerè efformata reperiuntur, ut ante hæc tempora aut cum ipſis his naſcentibus cuſa ſint temporibus omninò.* Cum igitur dubitandum vix videatur, quin Septentrionales populi tenues argenti laminas cuneum ferre primò omnium docuerint: non abſonum erit ſtatuere, Germanos, qui falſatorum artibus bonæ monetæ laudem ferè perdiderant hoc Septentrionalium gentium inſtitutum eſſe imitatos. Fecerint hoc eô tempore, quô Civitates Hanſeatica-

Simeon. Dunelm. Hiſt. p. 231.

Sperling. l. c. p. 79.

Tenzel. Suppl. II. Gothan. p. 31.

Bircherod l. c. p. 32.

El. Brenn. Theſaur. Num. Suec. Gothic. Tab. I. II & III.

Bircherod Specim. antiqu. rei monetar. Danor. p. 50. 56. 63.

rum

rum poſtcà nomen conſecutæ, frequentiùs cœperunt in illas regiones commerciorum causâ navigationes inſtituere, quod ſeculô præcipuè XII factum mulris ſcriptorum teſtimonlis conſtat, quô tempore etiam bracteatos in Germania cœpiſſe ſignari, paulò ante monuimus.

X. Ex jamdictis liquet, numos noſtros 1. & 2. eſſe antiquiores bracteatis omnibus & ex ſeculô XI ſuperſtites. Sed cum tertium priotibus recentiorem jam ſupra ſtatuerim, de eô etiam dicenda nonnulla videntur. Crediderim igitur, Monetarium, quicunque demum numum ſignarit, ante oculos quidem habuiſſe numos priores, ſed ignarû, quisnam Henricorum in iis ſculptus ſit, *de Heinricô Aucupe*, Vrbls conditore, cogitaſſe, atque ideo addidiſſe literam A. Quamvis igitur in hôc mirum in modum deceptus ſit, cum Sanctorum tutelarium in aversâ parte conſpicuorum cultus huic ſeculo non reſpondeat, ab Heinrico III primum Vrbi in religionem datus: ſeculorum tamen illorum mores videtur ſecutus, quô urbium conditorea numis frequenter ſolebant inſcribi. Huc pertinet *Otto* in numô Pegavienſi Sifridi: caput ſive *Henrici Aucupis*, ſive alius cujusdam Imperatoris in binis numis Northuſanis. Laudatus quoque Schlegelius in tab. I. numorum Iſenacenſium Mulhuſinorum, Northuſanorum & Wilenſeenſium n. 23. prodoxit numum bracteatum, quem licet certæ cuidam urbi aſſigoare nolim, non dubito tamen & ipſum Heinrici Aucupis, communis vrbium conditoris, & veri Saxonum Theſel memoriam ſervare. In mediô enim orbe ſe offert A ſatia magnum, in margine ſuperiore V in inferiore C, quas literas vocis AVCupis eſſe initiales non dubito. Imò & in noſtris Numis Goslarienſibus bis occurrit *caput Imperatoris coronatum*, vel Apoſtolis tutelaribus, vel aquilæ, civitatis ſymbolo, additum, quod nihil notare aliud, quam vrbia noſtræ conditorem, perſvaſiſſimum habeo. Quidni igitur A Henricianæ imagini in numô 3. adjectum itidem AVCVPEM ſignificet? Attamen conjecturam hanc eſſe fateor, de quâ cum nemine his in rebus argutiore contendam.

Schmidt. diſſ. de num. Pegav.

Schlegel. diſſ. de N. Northuſ. p. 181.

Vid. tab. I. n. 13. & 32.

XI. A ſolidis ad bracteatos devenio, eôdem quô in Tabulâ æneâ occurrunt ordine evolvendos, paucis declaraturus, ſi quid circa unum quemque ex illis ſingulare aut notatu dignum appareat. Itaque numi ſequentes 4. 5. 6 7. ejuidem fere omnes ſunt generis, urbis exhibentes Tutelares, aut eorum potiùs capita, nimbis decorata, additis portis & turribus, crucibus, circellis & ſiliô. Primus inſcriptionem adjectam habet elegantiſſimis literis conceptam: S. SIMON. S. IVDAS Reliqui omni inſcriptione deſtituuntur.

No. 4 5. 6. 7.

XII. In his numis præcipue notandæ videntur turres & portæ, quæ ſanctis his tutelaribus appinguntur, quod non fruſtrà factum eſſe, vel inde eluceſcit, quod & in aliis monumentis & numis, in quibus ſancti ejusmodi tutelares conſpiciuntur, ſemper ferè turrium addantur ſimulacra. Videre id eſt in numis Halberſtadienſibus, in quibus S. Stephanus, Moguntinis, in quibus S. Martinus, aliis, in quibus S. Herbertus, Magdeburgenſibus, in quibus S. Mauritius inter turres apparent. Imo in ſigillis civitatum id fere eſt perpetuum, ut tutelares mœnibus turribusque innitantur, quod & ſigillum civitatis noſtræ docet, in Antiquitatibus noſtris conſpiciendum, hosque numos noſtros non parum illuſtrans. Si alia requiris, ſigillum *Magdeburgenſe* S. Mariam, *Quedlinburgenſe* S. Servatium *Iſenacenſe* S. Georgium, *Jenenſe* S. Michaëlem alia aliorum Cælitum imagines eôdem ſchemate ſiſtunt, medias inter turres conſtitutas. Ratio non eſt longius petenda. Antiqui enim ſimplici potiùs quam piâ perſuaſione ducebantur, Tutelares infauſtis reipublicæ temporibus, ſi quando Hannibal eſſet ante portas, quam utiliſſimam civitatibus navare operam, mœnibus quippe eorum curæ dedicatis oberrando hoſtiumque catervas propugnacula ſubeuntis divinâ virrute ſuâ & cœleſti majeſtate terrendo. Jactant hoc de S. Ambroſio, civitatis ſuæ Præſtite Mediolanenſes, qui potiti anno MCCCXXXVIII victoriâ, n. Ambroſium, hoſtes oppugnantes flagellô profligantem in prælio viſum perhibent. Vnde S. Ambroſius in numis Mediolanenſium fere ſemper conſpicitur flagello inſtructus. Sed & S. Bruoo Wurzburgenſis Epiſcopus, Conradi II. Mediolanum oppugnantis caſtra ſecutus, coorta inter miſſæ ſacrificium tempeſtate, S. Ambroſium e mœnibus opem civibus ferre clamavit, conterritusque prodigio, pacis ineundæ auctor fuit. Ejusdem generis miraculum, quod ſabellæ videtur propius, pervulgatum olim fuit Brunſvigæ, ſiquidem & illa a Philippo Cæſare, Ottonis IV æmulo arctâ obſidione incincta, ſecutam mox liberationem S. Auctori Tutelari ſuo acceptam tulit. Id quod his verbis a Cranzio eſt memoriæ proditum: *Brunſvicenſes in conſuetudinem deduxère, ut quoties urbs illa hoſtili timore perurgeretur, S. Autoris circumferrent reliquias, hymnis, orationibus, jejuniis & eleemoſynis ejus ſuffragia depoſcentes. Compertumque eſt, & multis vicibus comprobatum, non illum fruſtrà implorari, qui ſemper invocatus aſſit, meritis tutatus cultores. In hâc verè* (jam memoratâ) *oppugnatione viſus eſt ſacrâ veſte* IN MOENIBUS *gladium vibrare nudatum: idque ab hoſtibus animadverſum, Philippo ferunt perlatum, quùm illi diceretur, fruſtrà urbem oppugnari, quam Superi tuerentur. Ipſum vero Regem, miraculo conterritum ſolviſſe obſidionem.* Cùm igitur tam vigiles ſe in mœnibus præſtiterint urbium patroni, nullum ſane locum SS. Simoni & Judæ commodiorem aſſignare ſe poſſe, credebant Goslarienſes, quàm mœnia civitatis & propugnacula, quæ illis quàm commendatiſſima volebant eſſe.

Olear. N. Halb. Spicil. III. n. 4. 5. 9. 11. 13. 15. Id. Iſag: ad num. phyl. bract. c. 6. n. 20. ſyll. p. 30. n. 30. p. 31. n. 40. p. 32. n. 82. p. 36.

Tenzel. dial. menſtr. anno 1690 Septr. p. 795.

Jo. Molan. l. 3. hiſt. imag. ſacr. c. 54.

Campeſuh goſ. l. 1. Exempl. p. 173.

Bruſch. de Epiſc. c. 9. p. 980.

Cranz. l. Sax. c. 16 p. 184.

Camerar. hor. ſubceſ. cent. 2. c. 30 p. 149. & cent. 2. c. 16. p. 61.

Bunting. part I. Chron. Brunſv. p. 177.

Meibom. T. III. Rer. Germ. p. 310.

XIII. Superſunt & alia nonnulla in his numis contemplanda. *Cruces* in Numo 5 quatuor,

quatuor, in 6 tres apparent. Eæ dubio procul ſymbola ſunt martyrii, confeſſionis ac fidei, ſiquidem crucem in crucifixi gloriam ſuſtinuerunt. Apparent tamen etiam in aliis principum eccleſiaſticorum æque ac ſecularium numis & ſigillis. Tam ferax enim hoc ſigno erat medium ævum, ut nec nomen quidem unquàm, niſi cruce prænotatâ putarent ſcribendum. Sed hæ in vulgus nota. *Circellos* ornamentorum loco fuiſſe reor. Variis enim ejusmodi rebus numos exornare ſtuduit malè curioſa antiquitas. Nullus fere numus bracteatus, in quo non aut circelli ejusmodi, aut globuli, aut ſtellulæ, aut floſculi aut cubuli, aut lunulæ, aut rhombi, aut res ejuſmodi aliæ in varias figuras diſpoſitæ occurrant. Ingenii nimis curioſi eſſe credo, in rebus tam levibus quærere myſteria, quæ ſeculorum iſtorum ruditas vix agnoſcit. *Lilium*, quod in numo 7. itemque 16 Apoſtolorum capita diſtingvit, quoties ſanctis additur in numis, ſanctimoniæ teſſera eſt ac puritatis imò innocentiæ. Sane quoties in Numis bracteatis a Cl. Dno Oleario in Spicile-
Olear. N. gio III. Antiquitatis ſuæ adumbratis S. Stephanus Protomartyr conſpicitur, toties ferè
Halberſt. ei lilium appingitur. Idque in ſigillis Monaſteriorum, in quibus Sancti tutelares adpa-
n. 2, 5, 9, 11. rent, eſt perpetuum.

No. 8. XIV. Numus 8 eſt elegantiſſimus ejusdem cum antecedentibus typi. Inſcriptio tamen diverſa hunc in modum concepta S. SIMON ET. S. JVDAS. APOſtoli. *Stella*, quam in numis principum ornamenti loco diximus eſſe, quoties ſanctis annectitur, gloriam eorum, quâ in cœlis jam conſtituti refulgent, denotare dicitur. Vnde Molanus:
Molan. *Ego omnium*, inquit, *maxime ſplendorem & lucem illis* (confeſſoribus) *convenire arbitror, ac*
hiſt. imag. *propterea non ineptè ſtella vel radii luminis eorum imaginibus appinguntur, juxta illud Prophetæ:*
ſacr. l. 4. *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi*
cap. 30. *ſtellæ in perpetuas æternitates.*

No. 9. XV. Numus 9 itidem elegantiſſimus ejuſdem cum ceteris typi eſt, niſi quod A-
n. 5. poſtolorum imaginibus ſubjecta eſt corona clauſa, qualis in ſigillis Imperatorum Regumque capita ornat. Inſcriptio: S. SIMON. ET. JVDAS. *Corona* vel ideo non vide-
Tab. 2. tur otioſa cenſenda, quod eadem in Sigillo Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ in Antiquitatibus noſtris delineato inter tutelares eosdem Apoſtolos conſpicitur, cujus hanc crediderim rationem, quod ſignificari debeat dignitas hujus Eccleſiæ quam in Diplomatibus ſemper dictam video *Specialem Imperii Capellam*, quæ dignitas in Diplomate Rudolphino fortuito hoc verſu effertur:

Quæ imperii noſtri dignoſcitur eſſe capella.

Quid? quod ab Imperatoribus Friderico I & Henrico VII ſalutetur *Gloria Corona ſua.* Si igitur laudatæ hujus Eccleſiæ Canonici, *ad Cæſarem ſe reſpicere nullò mediante*, oſtenſuri, Coronam ſigillo Eccleſiæ ſuæ inſculpſerunt; quidni idem fecerit Civitas, ut ſimul Imperialem ſe ac Cæſaream profiteretur?

No. 10. XVI. Eadem corona imo binæ potiùs apparent etiam in Numis 10. & 11, nullâ præ-
& 11. terea re memorabilibus, & ex ſuperioribus facilè explicandis.

No. 12 Numi 12. & 16, nec ipſi habent titulum, at ceteris tamen in eo præcipuè differunt,
& 16. quod Apoſtolorum imagines ædiculis quibuſdam ſunt incluſæ. Vix enim aliter Sancti
Olear. ſpi- ævo medio ſolebant pingi. Teſtantur id numi Halberſtadienſes a Cl. Oleario editi, te-
cil. III. ſtantur alii plures ab eadem in Iſagoge ad Numophylacium Bracteatorum recenſiti, te-
Antiqv. ſtantur ſigilla innumera, quæ hic curioſius enarrare nihil attinet. Imò hodiernâ adhuc
n. 4. 5. 6. 9. luce Pontificii plerumque ſanctorum ſtatuas in ejusmodi receptaculis ſeu ædiculis po-
15. nunt, quas Architecti *Loculamenta* Italicè *Nicchi*, Gallicè *Niches* Germanicè Eine Bil-
Idem. Iſa- der-Blinde nuncupant. Qualis ritus idola ac Deaſtros tutelares dedicandi jam olim
gog. cap. 6. gentilibus ſolennis fuit, emphaticâ epanorthoſi culpatus ab Auctore Libri ſapientiæ:
Sapient. *Aut ſi quis artifex faber de ſylvâ lignum rectum ſecuerit, & hujus doctè eradat omnem corticem*
XIII, 11. *ſq.* *& arte ſuâ uſus diligenter fabricet vas utile in converſationem vitæ. Reliquiis autem ejus operis ad præparationem eſcæ abutatur. Et reliquum horum, quod ad nullos uſus facit lignum curvum, & verticibus plenum ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam & per ſcientiam ſuæ artis figuret illud, & aſſimilet illud imagini hominis. Aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubricâ, & rubicundum faciens fucô colorem illius, & omnem maculam quæ in illo eſt perliniens terrâ: & faciat ei* domicilium dignum, *&* in pariete ponens illud, *& confirmans ferro, &c.* Ceterùm in Numo 16. alterius Apoſtoli humero in hæret neſcio quid, ſcuto gentilitio ſi-
Olear. mile, niſi forte librum eſſe malis, quem pariter Matthiæ numi referunt. Libros certe
ſpicil. III. Sanctorum imaginibus adjici ſolitos in propatulo eſt. S. Stephanus in numis Halberſta-
Antiqv. denſibus quinquies librum tenet. Idem in numis aliis ut & in ſigillis fit frequentiſſime
n. 1, 2, 8, 10. ex eâ fortaſſis ratione, quod Evangelium de Chriſto eos per vitæ ſuæ ſpatia gentibus
11. prædicaſſe, indicare voluit antiquitas.

No. 13. XVII. Numus 13 inſcriptione deſtitutus cum ceteris coincidit, niſi quod capitibus Apoſtolorum ſubjectum eſt aliud coronatum, de quo jam ſupra dictum eſt uberius.

No. 14. Numus 14. eosdem ſiſtit Apoſtolos coronatos, ut videtur, & barbatos, cum in ceteris numis bracteatis omnibus, præter hunc & quartum imberbes exhibeantur. Inſcriptio truncata ita concipitur: *SImon & IVDA.* Quid ſibi velit figura infetior perſpicillo ſimilis, fateor me ignorare. Ceterùm numum hunc ceteris eſſe recentiorem, literæ pingviores & ab antiquâ elegantiâ remotiores loquuntur.

No. 15. Numus 15 ceteris rudior ultimus eſt inter bracteatos capita SS. Simonis & Judæ exhibentes, & quamvis cum ceteris in eo conveniat, quod & hic corona conſpicitur hiſce Apoſtolorum capitibus imminens, in eo tamen a reliquis abit, quod capita hæc inſiſtere videantur baſibus quibuſdam, quæ utrum altaria an ſtylobatas notare debeant, alii judicent.

XVIII. Ceterum quemadmodum numorum 4.8.9.14.15. inſcriptiones apertè produnt capita ſanctorum in his numis obvia SS. Simonem & Judam denotare, atque adeo Goslarienſis officinæ eſſe ita numi 5.6.7.10.11.12.13 & 16. non alio indicio Goslarienſibus accedunt, niſi quod literis etiam omnibus deſtituti & inſcriptionibus reliquorum figuris ex aſſe reſpondeant, jam tum ejusmodi numum edidit ſæpius adductus Dn. Sperlingius, qui tamen curâ Dni Schlegelii hìc non eſt delineatus, licet ei aliquantiſper ſimilis ſit numus n. 10. adumbratus excepto, quod loco coronæ inferioris ſub utroque capite ſculptæ ſint lunatæ bicornes. Et quamvis nec inſcriptio adſit, nec numus ſimilis ad cujus exemplar hunc potuerit exigere Sperlingius, ſtatim tamen eo cunctante conjecit Dnus Mellenius, illum eſſe Goslarienſem. En & numum ipſum & verba Sperlingii: *Pari magnitudine ſpectatur qui duas facies aut vultus exprimit, ſub unâ coronâ aut mitrâ comprehenſos, ſingulis vultibus luna dimidia eſt ſubjecta Regis & Reginæ videntur ſignificari effigies rudis operis & antiqua fabrica, argenti ſatis puri, ſed quo referam non habeo. Indicavit mihi admodum Rever. Dn. a Mellen, eſſe ſibi eundem numum cum inſcriptione:* S. SIMON ET S. IVDAS *ita ut hæ duæ facies ſub una corona duos iſtos Sanctos referant, atque exiſtimat, Goslarienſis officinæ hos numos eſſe, quod etiam mihi placet.*

N. 17.–28. XIX. Examinatis Apoſtolorum Simonis & Judæ Numis mnemonicis antiquioribus, tum ſolidis, tum bracteatis, ad cavos porrò Matthiæ Apoſtoli imagine notatos progredimur. Tredecim eorum ejusdem omnes generis ſed cunei ætatisq; diverſæ ſiſtuntur Tab. I. a No. 17 ad 28, quibus & ultimus addendus eſt numero certo deſtitutus nec non hic a Schlegelio prætermiſſus.

Omnes hi numi inſcriptionibus deſtituti nihil aliud niſi Matthiam Apoſtolum exhibent, rudi Minervâ expreſſum, dextraque ſecurim martyrii inſtrumentum, ſiniſtra librum tenentem. Libri plerumque globulis in quincuncem poſitis vel unico medio inſigniti cernuntur, quos nodoſas interpretor & gibboſas fibulas angulares, aetis pondere ac robore codicum ligaturas ab attritu cuſtodientes quibus antiqui libri ſemper muniebantur.

XX. Cur hi numi S. Matthiæ ſiſtant imaginem, nemini eſt obſcurum. Eadem ratio, quæ Goslarienſes SS. Simonem & Judam numis inſculpere, etiam S. Matthiam in iiſdem juſſit dedicare. Hoc enim tenendum eſt, quoties in Civitatum numis aut ſigillis ſancti occurrunt, ſemper indicari, eos illis civitatibus tutelarium loco fuiſſe. Initiò civitati noſtræ in religionem dati fuerant S. Maria & SS. Simon & Judas Apoſtoli. Sed ut ſolent homines ſuperſtitione dementati novas ſubinde ſectari ἐθελοθρησκείας, ita & apud nos huic Tutelarum trigæ interjecto tempore veluti ſuccenturiatus fuit D. Matthias, cui quantus ſit in urbe honor habitus, quæ ſupplicationes decretæ, quæ ſacra inſtituta, dici vix poteſt. Hic ceteris deinde ſuccedaneus datus omnes Goslarienſium numos ſolus ſere occupavit, tam ſolidos quam bracteatos, quorum innumeri ultimis ſeculis e moneta Goslarienſi prodierunt, originem daturi nomini Ein Mattier/ quod olim numis hac imagine conſpicuis proprium ſucceſſu temporis a genuina ſignificatione in aliam deflexum, cui vix quadrimulo licet S. Matthiæ imagine haut notato dari cœpit. Quoties hujus Apoſtoli in faſtis recurrebat anniverſaria memoria, incredibile eſt, quanto omnium ordinum ſexuumque ſtudio publica hæc ſit peracta celebritas, quod miſſæ confectæ, quot percurſæ proceſſiones, quot oblationes effuſæ. En preces tunc publicè fuſas: *Gratias tibi Rex regum, qui per gratiam tuam hunc nobis donaſti Patronum. O ſacer Matthia, nos puſillum gregem tuum ſub tegmine alarum tuarum conſerva. Alleluja.* At nunquam magis ferbuit apud nos religio, quam feſto SS. Petri & Pauli, quo reliquiæ hujus Apoſtoli in ſarcophago elegantiori per urbem circumlatæ incredibili religione colebantur. Id quod tum ex aliquot diplomatibus tum e teſtimonio ex allegato Breviario Goslarienſis eccleſiæ jam in Antiquitatibus noſtris probavimus.

Vid. diſſ. noſtr. de Diis tutelarib. Goſl.

Breviar. Goſl. Eccl. antiq. edit. Halb. 1522 part. hiemal. f. 43. Antiqu. Goſl. l. 5. p. 436. 437.

XXI.

XXI. Operæ pretium erit & hic inquirere, quonam tempore cives noſtri, tot jam Patronorum ope ſecuri, *D. Matthiæ* etiam præſidium ambire cœperint? Paucis reſpondeo, tùm demùm id factum eſſe, cum D. Matthiæ reliquiæ Treveris inventæ Goslariam deferrentur. Perſvaſum enim erat ſimplici antiquitati, Sanctorum reliquiis aras & focos totasque civitates ab hoſtili incurſu tuta præſtari. Hinc reliquias vocabant *Patrocinia*, eo quod earum cuſtodia Merita præſidiumque Sanctorum ſe credebant demerituros. Minùs itaque dubito, quin Goslarienſes, adepti hunc reliquiarum theſaurum, ſibique de illo mirificè gratulati, ipſum D. Matthiam publicis ſuffragiis in Tutelarium ſuorum numerum retulerint. Sed quando reliquiæ hæ Goslariam translatæ? Hoc quidem paucis expedire conabor. *Chronicon Goslarienſe* MSC. *membranaceum* rem ita refert: *dedit etiam* [Henricus III. Imperator] *Treverenſibus quosdam largos redditus, quos habent pro reliquiis B. Matthiæ, quas hic* [Goslariæ in eccleſia SS. Simonis & Judæ] *glorioſius collocavit, & duas cruces aureas* &c. Sed hallucinati hic Auctorem domeſticum, & Henrico III tribuere, quæ alicui ſequioris ætatis Cæſari erant tribuenda, palàm eſt. Auctores enim habeo, D. Matthiæ reliquias anno demum 1126 Treveris fuiſſe inventas. Gobelinus Perſona: *Annô*, inquit, MCXXVI *Treveri apud S Eucharium reperitur corpus S. Matthiæ Apoſtoli ſubtus altare S. Joh annis Baptiſtæ.* Brevius Theodericus Engelhuſius ad Lotharii III. Imp. tempora: *Reliquiæ S. Matthiæ reperiuntur Treveris.* Accuratiora forte habet Browerus in Annalibus Treverenſibus, quo rariore tamen libro jam deſtitutus, contentus illis, quæ modò adduxi, teſtimoniis negare non dubito, quin Henricus III. reliquias D. Matthiæ Goslariam transferre potuerit. Fortè hoc fecerit Conradus III. aut Fridericus I, quibus imperantibus etiam Matthiam a Goslarienſibus in Patronorum numerum cooptatum, credere par eſt.

Carol. du Freſne part. III. Gloſſ. Lat. p. 204.
Gobelin. aet. 6. Coſmodr. c. 59 p. 268.
Engelhuſ. Chron. p. 224.

XXII. Jam ut ad Numos noſtros veluti e diverticulo redeamus, notatu non plane indignum opinor, S Matthiam in quibusdam Numis non nuda ſed velata atque ſub veſtimentis recondita manu librum tenere, ſolenni antiquorum ritu ac verecundiæ zelo, ut res ſacras nudis manibus contrectare nefas ducerent. Apparet hoc e numis 17. 18 19. 20. 23. 24. 25. ut & e Tab II numis 36 38. 50. Tab. III, n. 58. Extat etiam apud me bulla plumbea Victoris II Papæ, in cujus altera parte ſeſe vel Victor Pontifex, vel ut Mabillonius mavult S. Petrus offert, manu ſub veſtimentum reducta clavem e cœlo accipiens, addito lemmate TV PRO ME NAVEM LIQVISTI SVSCIPE CLAVEM. Antiquiſſimum hoc eſt inſtitutum & jam Athenienſibus pudoris modeſtiæque ſtudioſis florente republica ſolenne, ut eleganter hoc eſt ſuo more docet Caſaubonus. Pertinet huc etiam locus Quintiliani: *Filii videntur, qui ſolos eſſe Atticos credunt tenues & lucidos & ſignificantes, ſed quadam eloquentiæ frugalitate & ſemper* manum intra pallium continente *&c.* Hæc ſunt, quæ in numis Matthiæ ſignatis imagine, obſervanda videntur, quibus conſideratis ad reliquos Bracteatos inoffenſo pede progredimur.

Antiqv. Gosl. tabl. n.
Caſaub. ad Diog. Laërt. in Palemone
Mabillon. lib. 2. de Re Dipl. c. 14. n. 10. p. 128.
Quintil. lib. 12. c. 10.

XXIII. Qui igitur in tabula I. reſtant, Bracteati omnes aquilam, Goslariæ ſymbolum non uno ſchemate offerunt. Hoc monetarum genus apud nos olim erat frequentiſſimum, multis nominibus a typo cuneoque petitis notum, qualia ſunt Ein Arnekop/ eine Arneköpſche Veering &c. Eſt vero Arn vox Saxonica antiqua, Belgis *Een Arend* dicta, Aquilam denotans, & ſi *Aldrovando* fides, jam Francis antiquiſſimis uſitata. De hac voce etiam *Spangenbergius*: Dieſes iſt hie zu behalten/ daß die alten Deutſchen den Adler einen Aar oder Arn nennen/ von welchen Wörtlein Aar oder Arn/ ſind viele Orte in Deutſchland genennet/ unter andern auch Arnſtadt der Graven von Schwartzburg fürnehmſte Stadt. Imo *Cl. Dn. Olearius* etiam in verſione Bibliorum B Lutheri hanc vocem reperit Levit. XI, 13 ubi vocabulum Hebraicum עָזְנִיָּה Germanicè vocatur Ein Fiſch-Ar/ id eſt, Ἁλιαίετος *Aquila marina.*

Aldrov. Ornithol. p. 13 ſq.
Spangenb. Adelſpiegel Part. 1. l. 2 cap. 2. p. 6.
Olear. part. I. hiſt. Arnſtad. c. 1. p. 4.

Num. 29. nihil exhibet præter Aquilam, ſed elegantiſſimam eodem ſchemate, quo in ſigillis Civitatis noſtræ minoribus (ſecreta vocant,) conſpicitur. No. 29.

Multò elegantior Numus 30, cujus in inferiore parte circulus aquilam oſtentat Goslarienſium inſigne, de quo hunc in modum eleganter luſit Doctiſſimus Johannes Glandorpius, Rector olim Civitatis noſtræ celeberrimus: No. 30.

Glandorp. Deſcript. gentis Antonia. Lipſ. 1557. 8.

Romanas timuêre aquilas Regesque Ducesque,
Tam generoſum illis a Jove robur erat.
Hanc quoque Goslariæ fulgentia ſigna tuentem,
Inde ſuos ortus ſcito & habere decus.
Aſpicis, ut bifido meditetur prælia roſtro,
Et ſubvecta alis ungvibus immineat.
Irritare cave, ſciat, hoc te velle, periſti,
Impunè hanc aquilam nemo laceſſit iners.

Inferiorem circulum eleganti ſchemate ambiunt *mœnia, turribus* quamplurimis diſtincta, quorum in medio eminet *templum*, fortè collegiatum SS. Simonis & Judæ, quô ante reformationem ob ſanctitatis famam copiamque reliquiarum maximè ſeſe efferebat Goslaria. *Roſas & ſtellas*, niſi ſolùm ornamentorum locô ſunt, florentiorem Civitatis ſtatum celebritatemque notare, per me credat, qui volet.

No. 31. 32. 33. Num. 31. 32. 33. ſolam aquilam prætereunt ſed diverſo ſitu. Pectori aquilæ in numo 32 inhæret caput Imperatoris coronatum, rudi opera effictum de quo jam ſupra ſententiam noſtram aperuimus. Numus 33 eſt recentior ceteris, ſeculo XVI. ineunte cuſus, quo ſcutorum obliquorum uſus præcipuè obtinuit. Id ſanè certum eſt nummos bracteatos minores tam argenteos quam æneos etiam ultimis ſeculis apud nos fuiſſe uſuales & frequentiſſimos. De æneis nemo dubitat, Hodienum enim penningi bracteales hujus generis, vulgò Strüven penninge apud nos adhibentur, quorum tres Tabulæ IV Inſeruit Cl. Schlegelius. At de argenteis etiam ne ſit dubitandi locus, eſt mihi hujus generis numulus argenti puriſſimi cum ſcuto Goslarienſi & literis GOS Goslariam notantibus. Additus annus 1628. Sed en Ipſum numum.

No. 34. Numus 34 reſtat, hâc tabulâ ultimus & a ceteris omnibus diverſus non niſi caput aquilæ rudi operâ effictum exhibens. Hujus generis typum, licet paulo majorem, credo fuiſſe eorum numorum, quos Arnekôppe vocabant. Hujus dimidium erat numus dictus Ein Arnekôpſche Veerling / qualem hunc ipſum numum 34 fuiſſe ſuſpicor, metalli purioris, quam quo ceteri minores bracteati conſtant.

XXIII. Examinatis jam ſingulis Tabulæ I. numis, duo præcipuè in univerſum inquirenda videntur, *primò* quænam ſit ſingulorum numorum ætas ac *deindè* quantum ſinguli valuerint? Sed cum hac in re bracteati omnibus fere nos deſtituant characteribus, ex quibus apodicticè liceat de ætate eorum ac valore concludere, nec numorum etiam omnium nobis ſint viſa prototypi, pauca dixiſſe ſuffecerit. Antiquiſſimi igitur & ſeculo XI. cuſi videntur numi 1 & 2. Tertium quo teleram non habeo. Seculi XIII. ſuſpicor eſſe numos 4. 8. 9. 16. 29. 30. tum ob magnitudinem & elegantiam tum ob literarum figuram iſti ſeculo convenientem. Certum enim eſt ſequentibus ſeculis nec tam magnos nec tam elegantes bracteatos ex officinis prodiiſſe, nec literas deniq; & orthographiam tam accuratè ſervatam eſſe. Sequentis ſeculi XIV. eſſe reor numos 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. 14. 15. niſi forte binis ultimis paulo majorem tribuere ætem velis. B. Matthiam multo ſerius in numos quam in Tutelarium numerum receptum puto. Seculi igitur XV & XVI erunt fœtus iſti informes qui n. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24 & 25. ut & 31. 32. apparent. A ſeculo enim XIV. civitates Hanſeaticas frugalitatis ſtudio cœpiſſe minores ejusmodi numos cudere, quos Veerlingen vocabant, exemplis Hamburgenſium, Straſſundenſium, Luneburgenſium probat Dn. Sperlingius elegantem ſimul intexens narrationem turbarum quas horum numulorum tædio dedit clerus majoris ponderis oblationibus adſuetus. Numi 26. 27. 28. ex æruſcatorum officinis videntur reliqui. De ceteris jam noſtram aperuimus ſententiam. Majoris negotii res eſſe videtur, valorem horum numiſmatum hariolari, quippe quod difficillimum ac tantum non ἀδύνατον videtur Cl. Oleario. Numos tamen 16. 29. 30. Denarios eſſe ad oculum patet ſi cum Denario Mulhuſiogenſi Friderici conferas, cum uterq; ejusdem fere ſit magnitudinis. Ceteros libratenùs, ut loquitur Cl. Olearius, computatos, admodum fit probabile. Tot tamen ſubinde res monetaria ſubiit vices, ut nec nomina quidem ſingulorum numorum ſuperſint. Antiquiſſima, quæ mihi eſt, de numorum Goslarienſium valore notitia annum præfert 1491, quo globo turris S. Jacobi inſerta fuit. In eâ & hæc lego: In dem ſülven Jahr galt ein Gülde 13 grote Kroſſen Item ein grot Kroß galt 14 nie Mattiß Pennige Item ein Mattiß Kroſſe galt 6 nie Penninge. Item 30 Mattiß Kroſſen galten einen Gülden. Item kleine Mattiß Kroß galt 4 nie Penninge Item 45 kleine Kroſſen galten einen Gülden Item 2 arnekôpſche Veerling galten einen Arnekopff. Item 12 Mattiß Penninge galten einen men Schilling. Eſſet quidem facillimum, hæc numorum genera inter ſe reducere, ſed cum ipſos numos qui hæc nomina ſuſtinuerunt ignoremus, felicioribus ingeniis hoc computandi onus relinquere malumus.

Sperling. de num. bract. orig. p. 41. ſqq.

Olear. Iſagog. ad Numophyl. bract. c. 3. ſect. I. p. 16.

Tabula II.

XXIV. In ceteris tabulis, quæ numos recentiores tantum ſiſtunt licebit nobis eſſe eò brevioribus, quo majore luce ſuâ radiant. Omnes enim qui in tabula II. occurrunt trium generum ſunt, quippe in alterâ facie vel SS. Simonem & Judam, vel D. Matthiam, vel B. Mariam virginem cum puerulo Jeſu, in alterâ aquilam præferentes. *Primi generis* numi omnes inquam ſiſtunt SS. Simonem & Judam Apoſtolos, ſed totos, cum in bracteatis non niſi capita eorum ſeſe operant. Notandus & ordo. S. enim Judas, qui fullonis fuſtem ſiniſtra tenet, dextrum, S. Simon, qui ſerram dextrâ præfert, ſiniſtrum locum occupat. Perigraphe ubique eadem: SANCTVS SIMON ET JUDAS, quod enim in n. 35. 36. & 38. loco SANCTVS legitur SANETVS procul dubio a ſculptoris manu eſt. In alterâ facie inſignia Goslarienſia apparent, aquila nimirum ſcuto modò obliquè poſito inſcripta, cui inſiſtit galea clauſa, quæ in numo 36. coronata ſe offert cum caudâ pavoninâ vario ſchemate efficiâ. Perigraphe: MONETA NOVA GOSLARIENSIS in 36. & 37. MONETA NOVA GOSLARIEN. Numi hi quos ipſe poſſideo omnes ſunt argenti purioris & niſi me omnia fallunt, expirante ſeculo XV ex officinâ noſtrâ prodierunt. Primò enim nullus annus eſt adſcriptus, quod ſeculo XVI. fiebat fere ſemper, deinde

No. 35. 36. 37. 38.

&

& ſecutum obliquum & literæ rotundæ illius ſeculi ſunt quarum in locum ſeculo XVI
elegantiores ſenſim ſucceſſerant. Si tamen quisquam eos ineunte ſeculo XVI.cuſas
malit, cum eo non contendam.

XXV. *Alterum genus* eſt eorum, qui S. Mariam præferunt, vulgo dictorum Ma- *No 39.44.*
rien groſchen quorum ſex diverſæ ætate ſiſtuntur n. 39. 40. 41. 42. 43. 44. Omnes in
anticâ exhibent B. Mariam deiparam coronatam nimboq; radiato circumdatam lunæ-
que inſiſtentem, dextrâ ſceptrum ſiniſtra puerulum Jeſum tenentem cum lemmate:
MARIA, MATer GRACIE. In poſticâ aquila alas expandens conſpicitur cum
perigraphe: MONETA NOVA GOSLARIENſis, & Ziftis anni indicibua ex
quibus patet *nummum* 39. anno 1504. n. 40. anno 1508. n. 41. anno 1511. n. 42. anno 1512.
n. 43. anno 1514. & *nummum* denique 44. anno 1520. eſſe cuſos, ut adeo erroris com-
Til. Friſ. perti ſint *Tilemannus Friſius* & qui hunc ſecutus eſt *Theodor Stier*, quorum hæc de Ma- *Stier. præ*
l. 4. Müntz rianorum origine ſententia: denn man dero Zeit (anno 1490) noch von keinen Marien- *fat. ad*
Spiegel. Groſchen gewuſt/ beſondern es ſind erſt dieſelben hernacher anno 1505. zu Goßlar geſchla- *compte.*
c. 15. gen. *monetar.*

XXVI. Cum hi groſſi mariani, qui hodie per totam inferiorem Saxoniam pre-
tium nomenque retinent, primi omnium prodierint ex officinâ Goslarienſi, ſacturi
videbimur operæ pretium, ſi & hìc inquiramus cur Goslarienſes SS. Simonis & Judæ
ut & Mathiæ cultum a tot ſeculis in numis ſuis profeſſi, jam S. Mariam in Numis de-
dicare inceperint? Obſervo igitur primos hos numos Goslarienſes, B. Mariæ ſigna-
tos imagine, omnea, ante reformationem prodiiſſe, imò eo tempore, quo de abolen-
da antiquâ ſuperſtitione ne fuerat quidem adhuc cogitatum. Vnde certum puto,
& hanc divam a civibus in Tutelarium numerum relatam eſſe. Factum id præcipue
videtur ultimia ſeculis, qnibus *capella B. Maria virginis* Palatio cæſareo proxima, diuq;
ruinas minari viſa, Scholaſticorum Goslarienſium & inprimis Henrici Wellihuſii curâ refi-
ci & multis indulgentiis locupletari cœpit. Quemadmodũ enim tunc temporis nihil erat
frequentius, quam ut laborantibua inopiâ eccleſiis indulgentiarum elargitionibus ſubve-
niretur; ita etiam Scholaſtici, hujus eccleſiæ patroni, illas undique conquirebant,
quo ſcilicet homines, hiſce præmiis ad ſalutem æternam propoſitis illecti, eò libera-
lius opes ſuas èffunderent. Plures quidem ejusmodi indulgentiarum lireras tempo-
rum injuriis periiſſe reor, ætatem tamen tulit diploma *Roderici* Portuenſis, *Oliverii* *Antiqu.*
Sabinenſis, *Juliani* Oſtienſis, *Johannis* Albanenſis Epiſcoporum, *Johannis* tt. S. Praxe- *Goslar.*
dis, *Johannis Michaelis* tt. Sancti Marcelli, *Georgii* tt. S. Mariæ trans Tiberim, *Jeronimi* *l. 5. p. 431.*
tt. S. Griſogoni *Dominici* tt. S. Clementis *Pauli* tt. S. Sixti *Johannis Jacobi* tt. S. Stepha-
ni in Celio monte, *Johannis* tt. S. Vitalia Presbyterorum ut & *Franciſci* S. Euſtachii,
Raphaelis S. Georgii ad velum aureum *Johannis* S. Mariæ in Aquino & Aſcanii S. Vi-
ti in macello Diaconorum Cardinalium, quo anno 1487. eandem capellam do-
narunt, multas indulgentias ſeculi more polliciti illis, qui ad ejua fabri-
cam manus allaturi eſſent adjutrices. Talibus itaque indulgentiis illecti dici
non poteſt, quanta religione incenſi fuerint cives noſtri, non modo ad B. Mariæ cul-
tum jam tum prockliviores, ſed & ſingulari inſtitutâ fraternitate illi perpetuas in urbe
laudes decernentes. Frequentiſſimum hoc erat collegium confluentium ad ſacra Ma-
riæ habenda utriusq; ſexus hominum, & profuſâ liberalitate oblationes ad reficiendam
ejus capellam elargientium, unde factum eſt ut hæc ſocietas brevi interjecto tempore
multis facultatibus proventibusqne abundaret, quorum fructus ad Capellæ jam dictæ
uſus erogabantur. Scio equidem, ejusmodi confraternitates, ceu tum vocabantur,
per omnea urbes fuiſſe frequentiſſimas, & plerumque ad annua potius convivia, quam
ad religionem ſpectaſſe, quemadmodum hac ipſa etiam in urbe ſeculo potiſſimùm XV
floruit confraternitas S. Nicolai, in Eccleſiæ SS. Simonis & Judæ emolumentum inſti- *Antiqu.*
ſtituta, multosque Cardinalium indulgentiis anno 1479. & 1503. munita. Unde B. *Gosl. lib. 5.*
Mycon. Myconius ejusmodi conventicula hunc in modum depingit. *Fraternitatum infinitus pene* *p. 412. &*
hiſt. MSC. *numerus erat hominum in factiones coëuntium, & leges conſcribentium. Hi ſuos habebant ſacer-* *431.*
ap. Sekend. *dotes, altaria, ædes, cereos, ſuffitoria, ferias, quibus congregabantur ad miſſas & oblationes*
lib. 1. hiſt. *ſacerdotibus faciendas. Accedebant redituum fundationes. Iſtis quoque ſalus procurabatur.* At
Lutheran multùm a ceteria diſcrepabat Confraternitas B. Mariæ, publicis quippe ſenatus ſuffra-
ſect. 2. n. 2. giis inſtituta, ejusque auſpiciis continuata, quod diſerte licebit e diplomate anno 1452 *Antiqu.*
p. 4. exarato, in quo Senatus Goslarienſis Procurator ſupremus de överſten Vormünder/ *Gosl. lib. 5.*
Henningius de Mander Capellanus (Capellan der Broyderſchup) & *Johannes Wydenbeinbein*, *p. 400.*
Conradus Hillen, Detmarus & Tylo Kerkhoff electi procuratores hujus confraternitatis (ge-
korne Vormünder derſülven Broyderſchup) audiunt. Tandem ergo S. Mariæ religio
hac occaſione incenſa novisque ſubinde indulgentiarum flatibus alta adeo ſerbuit, ut
& in numorum ſuorum typis ejus conſecrandam memoriam exiſtimarent.

XXVII. *Tertium genus* numorum, in hæc Tabula II. comprehenſorum, conſti-
No. *45-50* tuunt illi, qui S. Matthiæ imagine notantur, quorum ſeptem diverſi n. 45. 46. 47. 48.
49. 50. & 51. conſpiciuntur. In ſex priorum antica facie habetur hujua Apoſtoli, al-
tera manu ſecurim, altera librum tenentis imago, cui circumſcriptum: SANCTUS
MATHIAS in poſtica Aquilæ adſeriptum: MONETA NOVA GOSLARIENSIS. De
his numis nihil eſt quod dicam amplius, cum jam ex ſuperiùs dictis facile intelligan-

tur. De eorum ætate vero, nullo anoorum oumero notata ita ſentio, numos 45.46 47.& 48. ſeculo abeunte xv. n. vero 49. & 50. ſeculo xvi. cuſos videri.

No. 51. XXVIII. Singularis eſt numulus 15. ex una tantum parte ſignatus, ſiſtens B. Matthiam dextra ſecurim ſiniſtra librum præferentem cum titulo *S.* MATTHIAS ORA PRO NOBIS. Neminem fore arbitror numariæ rei ſcientia vel leviter tinctum, quin ſtatim ex literarum elegantiore ductu hunc numum recentiore & ſeculo demum XVII. ſignatum deprehenſurus ſit. Sed quid hoc ſedulo civibus cum invocatione Sanctorum fuit negotii? cur formula: *Ora pro nobis*, qua a reformationis auſpiciis ſolum Jeſum Chriſtum, ſummum Chriſtianorum ſacerdotem & in cœlis interceſſorem, compellare didicerant, revocato antiquo errore ſanctum invocaſſent? Qua ergo occaſione hic numus cuſus? Si meam hic aperire ſententiam deberem, aſſerere non dubitarem, numulum hunc anno 1630. non quidem publica auctoritate, ſed curantibus Jeſuitis Goslarienſibus prodiiſſe. Cum enim exercitu fœderatorum ad Lutteram profligato, ferale illud edictum de reſtituendis bonis eccleſiaſticis prodiret: ſtatim apud nos, pulſis canonicis, in eccleſiam SS. Simonis & Judæ, quæ a S. Matthia nomen tum habebat, irruperunt Jeſuitæ, omnibusque hujus eccleſiæ reditibus ſibi vindicatis acceptoque ſimul a Cæſare Monaſterio Woltingerodano fundamenta moliti ſunt Collegii ſplendidiſſimi, adeoque ſe jactarunt in novo hoſpitio, quaſi totam Civitatem Pontifici ſubjugatum veniſſent. Cum igitur eccleſiam B. Matthiæ occupaſſent, nec ſatis diu malè parta felicitate ſibi viderentur fruituri, quid mirum, ſi Patroni, cui eccleſia iſta non minus ac SS. Simoni & Judæ dedicata fuerat, invocaverint præſidium, ejusque honori etiam hunc numum ſignari curarint. Æruſcatorum ſanè fraudibus in tantum mutata fuerat monetæ Goslarienſis facies, ut monetandi jus impune tùm exercerent privati, e quibus facilè unum aut alterum invenerunt Jeſuitæ, qui eorum conſilio ejusmodi numos ſignaret, ut fucum ſcilicet facerent exteris, Goslariamque jam ferè ad Pontificis caſtra defeciſſe perſuaderent. Sed de hoc videant alii. Mihi ſanè hoc videtur vel maximè credibile.

Antiqv. Gosl. anctar. ad lib. 6 p. 5. 62. ſq.

XXIX. Adjecti ſunt minoribus tres ſeu thaleri ſeu floreni jam poſt reformationem cuſi, ſed retinentes tamen in altera facie B. Mariæ imaginem cum lemmate MARIA MATER DOMINI, in altera aquilam Goslarienſem cum perigraphe: MONETA CIVITA. IMPERIALIS GOSLARIENSIS. Primus cuſus eſt anno 1542. eo ipſo anno, quo exuto ditionibus Henrico Juniore Duce Brunſvicenſi, Goslarienſes ad venarum metallicarum poſſeſſionem poſtliminiò redierunt. Secundus anno 1544. quo iſtarum fructibus adhuc fruebantur. Tertius anno 1545. quo Henricus Ducatum armis repetitum veniens a fœderis Smalcaldici ſociis captus profligatusque Goslarienſibus venas metallicas denuò reliquit, ex quarum fructibus mirum eſt, quantum his annis argenti ſignatum ſit, cum multa thalerorum millia in bellum Brunſvicenſe pariter & Smalcaldenſe eſſent eroganda.

XXX. Explicata jam & hac tabula, quæ primos ſiſtit numos ſolidos, ex eo tempore, quo bracteatorum uſus eviluit, Goslariæ cuſos; nunc quo tempore id factum ſit meritò disquirimus. Paucis vero ut mentem noſtram aperiamus, in ea ſumus ſententia, quam & ſuprà jam prodidimus, factum id eſſe ſeculo XV. expirante, cum bracteatorum fragilitate multùm per tot ſecula argenti periiſſe experiundo demum homines didiciſſent. Primæ e Civitatibus Hanſeaticis rem auſæ ſunt Lubecca, Hamburgum, Roſtochium & Wiſmaria, de quibus Cranzius: *Anno 1408*, inquit *quatuor urbes Lubeca, Hamburgum, Roſtochium, & Wiſmaria paulisper levato malleo, quod auri nova pondera deposcebant, novum inſtituunt cudere numiſma*, Groſſos, *noſtri* ſolidos *vocant, ad differentiam minoris numiſmatis, quod* Cavum *dicitur*. Hoc inſtitutum ſecutæ ſunt deinde & reliquæ Hanſeaticæ civitates & in his Goslaria, Groſſorum ejusmodi fœcunda parens. Nata indè eſt Inſcriptio MONETA NOVA, in hunc usque diem ſervata, quâ mutatum monetæ pondus & e bracteato ſolidum factum indicare voluerunt. Quod & Dn. Sperlingius videtur concedere, de hac voce ita diſſerens: *Nondum enim ſeculo XIV. Monetæ nomen didicerant nummis inſcribere Chriſtiani, ex quô Deam Monetam in nummis Romanorum deſeruerant. Seculô XV. primùm in numis iterùm Moneta nomen prodiit aliô ſenſu, quam inter Romanos, ut ſeculo XVI. MONETA NOVA.* Et quamvis in prioribus errare videatur laudatiſſimus Sperlingius, cum multò prius *Moneta* vocem etiam in numis bracteatis invaluiſſe multis exemplis demonſtret Cl. Schlegelius: in origine tamen formulæ MONETA NOVA aſſerenda ei accedere non dubito. In nullis, quos vidi, bracteatis ea ſe mihi obtulit. Et quamvis ſint, in quibus M. N. habetur, nolim tamen has literas legere *Moneta Nova*, ſed una voce: MoNeta: Nota enim eſt perverſa antiquorum in abbreviandis vocibus conſuetudo, quâ ſæpè tam monſtroſæ voces prodierunt, ut quid ſibi velint, ſolis conjecturis plerumque aſſequamur. Quid de Abbatum Pegavienſium numis, in quibus diſertè voces MoNeta NOVA haberi ſcribit laudatus Schlegelius, ſentiendum ſit, nemo non videt.

ap. Sperling. De num. cavis p. 73. ſq.

Sperling. diſſ. de bracteat. orig. p. 19.

Schlegel. de num. Iſen. p. 41.

Iſlear. Oagog. c. 3. p. 20.

TAB. III.

XXXI Numorum hâc tabula tertiâ comprehenſorum, partim argenteorum partim aureorum nullus explicatione indiget, ſi fortè binos illos n. 63. & 66. conſpicien-

ciendos excipias. Attamen dicemus etiam nonnulla de numis n. 56. 57. 59. ut & de numo 69. elegantia nulli ſecundo, Cetera ſua luce radiabunt.

No. 56. 57. 59. XXXII. Numi igitur 56. & 57. S. Matthiæ 59. SS. Simonis & Judæ præferunt imagines, quod eo magis mirum videri poſſit, cum primus anno 1548. ſecundus anno 1550. tertius anno 1552. ex officina noſtra prodierint, cum ab ipſis reformationis auſpiciis nullius ampliùs cuſus ſit numulus, alius quam Mariæ imagine notatus. Nec poterant ſane ſine venerationis ſpecie antiquorum Divos tutelares in numis retinere. Sed cur his præcipue annis antiquum cuneum adhibere auſi ſunt? Id manifeſtum eſt, ſi quis tempora conſiderat. Erant tum turbæ iſtæ intermiſticæ, quibus perterritæ ſingulæ fere per viciniam urbes, rejecto licet libro iſthoc infauſto, ceremonias tamen quosdam adiaphoras ſuſcipiebant, & quicquid repugnare conſcientiæ non videbatur, æquo ferèbant animo. Qua occaſione & numos hos a tanto tempore non viſos denuo prodiiſſe in lucem reor.

No. 65. 66. XXXIII. Majoris momenti ſunt numi n. 65. & 66. adumbrati, ſique licet D. Julii Ducis Brunſvico Luneburgenſis, Goslariæ tamen cuſi, ut ipſi numi docent. Habes in altera horum thalerorum (vulgo Brillen Thaler audiunt) facie inſignia Ducum Brunſvicenſium cum perigraphe: JVLIVS D.G.D. BRVN. N R. M. A. D. I. In altera eqvum proſiliêntem ſub qvo annus 1588. & literæ I. M. C. M. vel MICM. pone hunc virum Sylveſtrem ſiniſtra candelam ardentem cum capite ſceleti cleplydra & nonnunquam perſpicillo tenentem, quibus circumſcriptum ALIIS INSERVIENDO CONSVMOR. GOSLARIAE. In priore numo hæ præterea literæ apparent: W. H. D. A. L. V. B. D. S. S. N. H. V. K. W. In poſteriore vero ſequentes: W. H. D. A. E. V. R. D. S. S. N. R. V. K. W.

Nemo non videt hoſce thaleros habere aliquid myſterii, cui tamen explicando cum multi adhuc inventi ſint œdipi, tria tantum addere juvat. Primò plures eſſe ejusmodi thaleros ejusdem cælaturæ, diverſis tamen annis cuſos veluti *1587. 1589.* & *1590.* In quibusdam Goslariæ nomen omittitur in aliis habetur. Sunt etiam ſemithaleri & thaleri quadrantes & thaleri funebres iisdem figuris notati, quod argumento eſt, hoc ænigma mirum in modum huic principi placuiſſe. Imo ejusdem typi numos etiam ab Henrico Julio ao. 1595. cuſos eſſe contra factionem Aſſeburgenſem, compertum habeo. Qui tamen huc non pertinent. Deinde ſciendum, qua occaſione hi thaleri Goslariæ fuerint cuſi. Henricus nimirùm Junior difficili obſidione anno 1552. Goslarienſibus eripuerat venas metallicas Ramelsbergenſes, de quibus adhuc diu admodum in Camera Spirenſi litigatum fuerat. Signando igitur æri cum nullus eſſet oportunior locus, delectum eſt monaſterium vicinum Richenbergenſe, quod vallis præmunitum arcis præ ſe ferebat ſpeciem. Denique cum hoc monaſterii Conventui minus videretur commodum, Julio Principi obtulit curiam ſuam Goslariæ ſitam prope portam S. Viti, quam etiam laudatus Princeps ſtatim juſto pretio emit monetamque Richenbergenſem eò tranſtulit, quæ etiam curiæ nomen fecit, ut hodienum vocetur
Tenzel. dial. menſtr. ao. 1692. p. 797 die Müntz/ licet dudum ſit, ex quo nullum in ea argentum ſignatum conſtat. Ex hac igitur curia prodierunt hi numi, ideo nomen Goslariæ præferentes. Sed quid ſibi volunt inſcriptiones & ſigla tum in perigraphe tum in ipſo orbe conſpicua? Hoc tertium eſt, quod notandum videtur. ALIIS INSERVIENDO CONSUMOR Symbolum
Schlegel. Bibl. in num. p. 16. 209. & 412 ſuppl. I. p. 102. fuit Divi Principis. Literæ W. H. D. A. L. V. B. D. S. S. N. R. V. K. W. ita legendæ ſunt:

Was Helffen Dem Auge Leuchter Und Brill
Der Sich Selbſt Nicht Rahten Und Kennen. Will.

At in poſteriore numo cum perſpicillum non adſit & literæ quoque aliter ſe habeant. W. H. D. A. E. V. R. D. S. S. N. R. V. K. W. alium eſſe oportet literarum ſenſum, quem aliis divinandum reliquimus. Nec magis perſpicuæ ſunt Literæ MICM. aut ut in priore nemo habentur I M C M. quæ tamen ab aliis explicantur: INVITVS MORDENS CUR MORDEOR. At evidentiores hæ in altera facie poſt Principis titulum conſpiciendæ: N. R. M. A. D. I. hunc quippe ſenſum habentes: *Non Recedet Malum A Domo Ingrati.* Ceterùm an hoc ænigmatico numiſmate Goslatienſes, qui oblatas a Julio Principe conditiones accipere noluerunt, notentur, quod nuper nonnemo documentis quibusdam probari poſſe aſſerebat, nos quidem in medio relinquimus.

No. 68. XXXIV. Elegantiſſimus porrò & ſpectatu dignus eſt Numus 68. exhibens in antica laureatam Rudolphi II. Imperatoris faciem cum titulo RVDOLPHUS. II. D. G. ROM. IMP. *ſemper Auguſtus*: in poſtica inſignia Goslarienſis Civitatis cum lemmate GOSLARIA CIVITAS IMPERIALIS. Procul dubio hic numus eſt homagialis anno 1576. cujus, quo Sacramentum fidei dixere Cives.

TAB. IV.

XXXV. Paucis adhuc delibabimus numos recentiſſimos in ultima tabula delineatos.
No. 73. 74. 75. Numi igitur 73. 74. 75. cuſi ſunt ipſo anno 1622, quo ærulcatorum nequitia ſumma imis apud nos miſcuit. Hi tamen ſunt puriores, forte in memoriam homagii Ferdinando II. præſtiti a ſenatu ſignati, quod tamen miror in hunc annum dilatum.
No. 76. No. 77. Minor n. 76. neceſſitate videtur cuſus, quoniam æruſcatores purioris argenti numos omnes ad uſtrinã damnaverant. Numus 77, aureus procul dubio eſt homagialis ejusdem

dem Eerdinandi II. memoriæ cuſus. Siſtitur, hic in anteriore facie Cæſar paludatus coronatusque, dextra ſceptrum, ſiniſtra globum imperialem præferens. Sub pedibus palatium Cæſareum Goslarienſe, portam obſtructam Cæſaream Das Kayſer Thor & Eccleſiam SS. Simonis & Judæ videre mihi videor, perigraphe: Ferdinandus II. D. G. Romanorum Imperator ſemper Auguſtus. In averſa inſignia Goslarienſis civitatis ambit hæc Inſcriptio: Moneta Nova Aurea. civitatis imperialis Goslariensis.

No. 78. Numus 78. ejusdem eſt cum præcedente generis, homagialis nimirum, elegantia nulli ſecundos. Habes hic Ferdinandi II. protomen laureatam cum titulo: Ferdinahdvs. II. D. G. Rom. Imp. semp. Avg. in averſa civitatis noſtræ ſimulacrum, cui inſignia imminent, cum lemmate: Libera imperii civitas.

No. 79. N. 79. eodem anno cuſus eſt, quo civitas edicto Cæſareo *de reſtituendis bonis eccleſiaſticis* compulſa multum detrimenti a Franciſcanis & Jeſuitis paſſa eſt. Mirum inter has turbas de cudenda moneta fuiſſe cogitatum.

No. 80. Numus 80. anno 1623 cuſus eadem, qua n. 76. occaſione, nimirum abolita æruſcatorum malæ notæ moneta numi puriores impoſterum commerciis inſervirent.

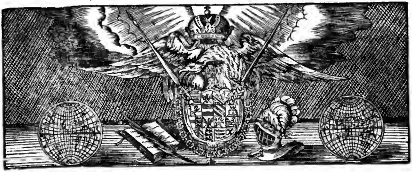
No. 81. 82. Numi 81. & 82. denuo ſunt homagiales, D. Leopoldi memoriæ ſacrati. In priorem tamen vitium irrepſit, Nam loco 1650 legendum 1659.

Tres ultimi, quorum duo priores ex officina Dn Wermuthii, celeberrimi Artificis prodierunt, Nonas Novembris Anni MDCCV. nobis in memoriam revocant, quibus HOMAGIUM NOVI IMPERATORIS NOMINE AB ILLVSTRISS. COMITE SCHWARZBUPGICO ALBERTO ANTONIO LEGATO SUSCEPTUM. Quæ publica lætitia cum adhuc in civium animis tanquam monumento ære perenniore inſcripta perennet, noſtro non eget ſtylo. Vovemus potius, ut SpE IN JESU DEI ET MARIÆ FILIO collocata, ſub Auguſto Auguſti Imperio floreat Religio, floreat Senatus, cives denique non intertuptis pacis & concordiæ bonis perpetuo perfruantur.

TANTVM.

JO. MICH. HEINECCII

DISSERTATIO
DE
ANTIQVISSIMO REGIONIS, GOSLARIAM AMBIENTIS, STATU
ET
CRODONE
inprimis
HARRZBURGICO,
EX GENUINIS ET ANTIQVIS SCRIPTORIBUS ALIISQVE MONUMENTIS CONGESTA.

FRANCOFURTI AD MOENUM
EX OFFICINA GENSCHIANA.

TAB. ad diſſertationem.
Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
Fig. 4.
Fig. 5.
Fig. 6.
N.° 9.

Digitized by Google

DISSERTATIO
DE
CRODONE HARZBURGICO
CAP. I.
DE
Antiquiſſimo hujus viciniæ Statu.

§. I. *An ante diluvium hanc viciniam homines inhabitarint.*

§. II. *Ipſius diluvii per viciniam veſtigia.*

§. III *Concha marina apud nos diluvii indices.*

§. IV. *Harzicus ſaltus antiquis notus.*

§. V. *An Gothi hic habitarint?*

§. VI. *An Bructeri.*

§. VII. *Recenſentur auctores qui Cheruſcos hic quærunt.*

§. IIX *Variorum de Cheruſcis ſententia.*

§ IX. *Inquiritur accuratius ubi Cheruſci habitarint.*

§. X. *Circa Goslariam Cheruſcos habitaſſe conceditur.*

§. XI. *Ad objectiones aliquot reſpondetur.*

§. XII. *Expenditur Conringii ſententia, qui Chaucos hic vicinia habitaſſe credit.*

§ XIII. *Locus Ptolomai expenditur, ex quo Campſanos hic habitaſſe colligi poſſet.*

§. XIV. *Romani brevi tempore his regionibus imperarunt.*

§. XV. *Nec unquam Cheruſcos denuo perdomuerunt.*

§. XVI. *Cheruſcorũ ſedes occuparunt Thuringi*

§. XVII. *Quo tempore Thuringi has regiones occuparunt.*

§. XVIII. *An Attila viciniam turbaverit & a Stederburgenſibus profligatus ſit.*

§ XIX. *In quonam pago ſitus Goslarienſis ager.*

§. XX. *Goslarienſis ager in pago Hartingaco ſitus eſt.*

§. XXI. *Regnum Thuringorum exciſum.*

§. XXII. *Saxones Thuringiam cis Unſtrutam in victoria præmium accipiunt.*

§. XXIII. *Cranzius cumq; ſetuti dormitaſſe comperiuntur.*

§. XXIV. *Carolus M. victor etiam harum regionum.*

§. I.

An ante diluviũ hanc viciniam homines inhabitarint.

COmmentaturus nonnulla de Crodone Harzburgico, famoſo illo harum regionum Deaſtro, cujus ætas noſtram hiſtoriæ Goslarienſis epocham antecedit, videor mihi facturus operæ pretium, ſi paulula præmiſero de antiquiſſimo hujus viciniæ ſtatu, priſcisq; Hercyniæ accolis, qui ante invectos Chriſtianæ diſciplinæ titus conditamque Goslariam hic ſedes fixiſſe pethibentut. Et actum quidem ageremus, ſi ad antiquiſſima illa & diluvio priora rempota deſcendetemus. Tã pauca enim ſacræ paginæ nobis ex illo ævo ſervatunt, ut quicquid ſuperaddas, conjectutis meris nitatur. Nec tamen negaverim omnino, has terras ante diluvium ſive a gigantibus, ſive juſtæ ſtaturæ hominibus fuiſſe cultas. Adeo prægnantea enim Conringii ſunt rationes, quibus id ſtabilivit, ut fruſtra conjecturas debiliotes firmiotibus opponas. Miræ enim illæ Saxorum compages, quæ tum in Helmſtadienſi, tum in Blankenburgenſi agro occurrunt, inuſitatæ magnitudinis ſunt, auctotesque indicant ultra communem hominum menſuram progreſſos, niſi forte mechanicas artes harum regionum incolis jam inde ab antiquiſſimis usq; tempotibus non ignotas fuiſſe malis, quæ tamen altioris profecto tes eſſet indaginis. Et certe non video, cum Cimbris & Septentrionalibus gentibus concedamus, ut ex ejusmodi admirandis operibus gigantes ſibi gentiles probent, quidni & viciniæ noſtræ idem jus indulgendum ſit, cum noſtra opera, inprimis Blankoburgenſis ille murus ſeptentrionalia illa aut ſupetent magnitudine, aut certe æquent. Sed Conringio hæc accuratiſſime pertractante, non opus erit, Iliada poſt Homerum ſcribere.

Conring. de antiquo ſtatu Helmſt. & vicin. p. 3. ſqq.

SaxGram praf. Op. Olaus Magn. l. 5 c. 1. Arngr Jon. c. 4. deſcript. Island. Olaus Worm. l. 1. monum. Dan. c. 6.

Diluvii veſtigia per viciniam.

§. II. Nec magis videtut neceſſatium de ipſo diluvio univerſali hic ſubtiles quæſtiunculas nectere. Cum enim ipſa ſcriptura S. luculentet ejus univerſitatem demonſtret, ut non temere quispiam ptæter Peyterium Inſanientem eam vocare in dubium auſutus ſit, omnino & has tettas communem tum orbis ſubiiſſe ſortem certum eſt & indubitatum. Et cette dici non poteſt, quot in vicinia noſtta aquis non nimium irtigua magni cujusdem ac inſignis cataclismi veſtigia extent, quem fruſtra de alio quam univerſali illo interpteteris. Vnde enim oſſa illa ignotorum animalium, quibus unicotnis Hercynici nomine

Conring. l. c. p.

nonnullis illuditur, unde arbores proceræ ſatis & trabes, quæ in aluminoſis vicinæ Hildeſienſis terræ locis nonnunquam effodiuntur, niſi ab inundatione iſta? Nec enim eſt, quod hæc tanto tempore integra manere potuiſſe negemus. Compertum enim eſt, oſſa non minus quam ligna limoſa tellure tecta & ab aëris acceſſu remota ſenſim lapideſcere, formamq; , materia non nihil transmutata, retinere, quod egregie demonſtrat laudatiſſimus Conringius, cujus argumentis ex ipſo Goslarienſi agro probationem addam omni exceptione majorem. In vicino monte Rameiino foſſores dudum in ipſis fodinis reperere loca, in quibus antiquitus laboratum eſſe collegerunt. In iſtis vero ſe offerunt trabes ſatis magnæ, quæ ob eundem, quam dixi rationem, lapidis fere aſſumſere naturam, ceu ipſe hiſce oculis vidi. Quamvis igitur hæ trabes non ſint ab univerſali iſto diluvio reliquæ, ſed ex ſtatuminibus, quibus foſſores ante aliquot ſecula cavernas interiores firmarunt, probant tamen luculenter id quod demonſtrandum ſibi ſumſerat Conringius, oſſa nimirum & ligna, ſi in limoſas aut argilloſas terras incidant, lapideſcere & a putredine conſervari.

Conchæ marinæ apud nos diluvii veſtigia indices.

§ III. Pertinet huc etiam vicinus urbi collis monti Petrino contiguus, in quo inſignis cujusdam & univerſalis cataclyſmi haut obſcura deprehendas. Superiore enim anno tempus ambulatiuncula æſtiva cum amico fallens, incidi ibi in terram ſabuloſam & marino limo tam ſimilem, ut, ſi duritiem & ſiccitatem exceperis, nihil poſſet eſſe ſimilius. Eam cum paulo curatius uterq; inſpiceremus conchyliorum in illo teſtas tam copioſas tamque varias reperimus, ut vel e medio mari petitam crederes. Statim ſuboluit nobis plura ibi hujus generis conchylia latere. Hinc terram fodere cœpimus totumque tractum iis invenimus refertiſſimum. Videas hic turbines, videas conchas, easque iterum variæ formæ ac magnitudinis, ſilice quovis duriores, coloris tamen nativi ſervantiſſimas. Quæſo unde hæc putemus in collem iſtum translata? & in eum quidem collem, quem nec amnis quidem ullus, nec fluvius alluit? & in quem, ſi vel maxime fluvii quam proximi eſſent, aquarum vis aſcendere non poſſet? Certe hæc liquido oſtendunt, mare quondam aquis ſuis editora hæc loca inundaſſe, quod ſane nunquam niſi in univerſali iſto diluvio factum conſtat. Meminit etiam ejusmodi concharum in montibus quoq; altiſſimis obviarum Conringius, ſed in oris his reperiri non meminit, copioſius alias hoc argumentum tractaturus. Eas tamen ad univerſalem cataclyſmum referendas & ipſe exiſtimat, deſertis Goropii Becani & Ulyſſis Aldrovandi ſententiis, qui iſtas teſtas in ipſis montibus generari crediderunt. Et id quidem verum videretur, ſi vivæ nonnunquam reperirentur conchæ, quales in Carniola nonnunquam in mediis Saxis reperiri auctor eſt Valvaſſor. At vero cum nudæ appareant teſtæ telluriq; ac lapidi firmiſſime inhærentes, nec unquam hoc genus vivum diligentiſſime licet a me quæſitum inveniatur, difficilis profecto erit ratio cur natura ſe ipſam deſerat, cur non amplius vivas producat conchas, quas olim uberrime produxit. Sin nudas teſtas in montibus gigni malis, quærendum amplius eſſet, cur hoc vel illo in loco tam copioſæ, alio nullæ gignantur. Scio equidem miros nonnunquam naturam procreare fœtus, & in foſſilibus præcipue haut raro ludere: Sed quis ea uno loco tam copioſa reperit, ejusdem generis, quam conchæ ejusmodi reperiuntur. Nec eſt, quod moveri nos patiamur teſtarum illarum natura, quæ ad lapideam haut parum accedere videtur. Conchas enim ut & alia corpora lapideſcere egregie demonſtrat Jo. Daniel Major, tum ad Fabri Columnæ tractatum de purpura, tum ſingulari diſſertatione de Cancris & ſerpentibus petrefactis, ubi hanc metamorphoſim exemplis quam plurimis curioſe demonſtrat. Nugacior eſt Olympiodori ſententia, ita ad primum Ariſtotelis meteorologicum commentantis: *Fortaſſe vehementiores venti in altum teſtacea iſta abripientes a finibus maris usq; ad juga montium celſiſſima projecerunt.* Vix enim concipi poteſt ventus tam validus, qui ex oceano aut regionibus remotioribus teſtacea hæc in collem hunc tam copioſa projecerit. Rectius ergo ſentire videntur, qui hoc concharum montenſium genus inundationi cuidam univerſali adſcribunt, quod tanto conſenſu veteres æque ac recentiores faciunt, ut Herodotus, Theophraſtus, Erathoſtenes apud Strabonem, ipſeq; Strabo, Polybius, Pomponius Mela, Ovidius, Solinus, Philo, Plutarchus, Tertullianus, Iſidorus pluresq; alii vim argumenti hujus deprehenderint. Operoſum admodum eſſet omnium hic loca proferre, aliquorum tamen verba audire juvat cum videam ea a Conringio non eſſe adducta. Elegantia igitur non minus, quam memorabilia ſunt illa Ovidii, ubi de diluvio agit:

Vidi ego, quod quondam fuerat ſolidiſſima tellus,
Eſſe fretum: Vidi factas ex æquore terras.
Et procul a pelago conchæ jacuere marinæ,
Et vetus inventa eſt in montibus ancora ſummis.

Quamvis igitur de ancoris montenſibus, num ad univerſalis illius cataclyſmi reliquias referendæ ſint, merito dubitandum ſit, videaturq; poëta de ſuo aliquid addidiſſe, rectius tamen ex concharum teſtis mare aliquando exundaſſe & ſupra ipſa montium juga ſtagnaſſe colligit. Id quod etiam placet Plutarcho ita de Ægypto diſſerenti: *Θάλασσα γὰρ ἦν ἡ Αἴγυπτος, διὸ πολλὰ μὲν ἐν τοῖς μετάλλοις καὶ τοῖς ὄρεσιν εὑρίσκεσθαι μέχρι νῦν κογχύλια ἔχει.* Mare enim

Tab. ad diſſ. fig. 6.

Conring. l. c. p. 30. ſq.

Ulyſſ. Aldrovand. l. 3. de Teſt. c. 1.

Jo. Dan. Major ad Fabii Col. Tr. de purpura c. 1. § 6. 7. p. 20.

Id. Diſſ. de petref. cancror. & ſerpent. a. 1664.

Ovid. l. 15. metam.

Plutarch. lib. de Iſide.

nim Ægyptus erat, *ideoque plura hodienum in metalliſq; ac montibus conchylia inveniuntur.* Addo hiſce paganis philoſophis Chriſtianos, e quorum numero Tertullianus: *Mutavit*, inquit, *& totus orbis, aliquando aquis omnibus obſitus, adhuc maris concha & buccina peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare, etiam ardua fluitaſſe.* Eo non multum junior Origines idem diluvium adſtruere laborans, Xenophanis Colophonii adducit verba: *In medio terra & in montibus concharum teſtæ inveniuntur.* Denique huc facit etiam Oroſius, cujus verba notatu videntur digniſſima: *ex lapidibus, quos in remotis montibus, conchis & Oſtreis ſcabros videmus, conjici adhuc poteſt conjectura diluvii:* Hæc jam antiqui ex conchis iſtis marinis in terra paſſim reſiduis collegerunt, & eorum quidem non pauci, quibus diluvium Noachicum ne innotuerat quidem. Quid recentioribus naturæ myſtis videatur hin quidē prolixius edíſſerere non vacat, cum non niſi hiſtoriam polliceamur Lectori, & ad conchas iſtas oblata tantum a Conringio occaſione paululum deflexerit oratio. Vtinam vero Doctus quidam Goslarienſiū Medicus eam reipulicæ literariæ navare operam vellet ut *hiſtoriam naturalem viciniæ* aliorum exempla ſecutus evulgaret; habiturus profecto eſſet campū ad excurrendū latisſimum, & cum in regno minerali, quam vegetabili præſtare quicquam poſſet impenſa opera dignisſimum. Tot enim ipſe aliud agens naturæ deprehendi arcana, ut ſæpius miratus ſim, ea neminis adhuc calamum provocare potuiſſe. Sed eam fortaſſe felicitatem poſteris fata reſervarunt.

Tertull. c. 2. de pallio p 7. Tom. I Opp — *Origen. l.* Φιλοσοφ — *Oroſ. L. 1. c. 3.*

Harzici montes an ſcriptoribus antiquis noti?

§. IV. A diluvio omnia in annalibus incerta ac multa nocte obruta apparent, ad eam usque ætatem, qua Græci & Romani exterarum rerum curioſi de Celtis etiam & Germanis nonnulla garrire cœperunt. Sed pauca ea eſſe & non ſatis ubique explotata norunt omnes, qui patrias antiquitates ad exterarum narratiunculas exigere conati ſunt. Inprimis hæ regiones, quæ Saxoniæ nomine poſteris temporibus claruere, tam ignotæ iſtis ſcriptoribus fuere, ut vix ejus meminerint. Frequentes equidem apud veteres Hercyniæ mentio, ab ipſo Ariſtotelis ævo multis decantatæ ſcriptorum fabulis; ſed eo nomine non tam hæc vicina juga ac ſaltus, quam omnes per Germaniam ſylvas longiſſimis tractibus connexas venisſe dudum eſt inter eruditos explicatum, idque inprimis conſtat e Cæſaris commentariis. Ut adeo Thuringicis, Alſatiis, Suevicis, Bohemicis, Weſtphalicisque ſylvis hoc nomen ex æquo olim traditum videatur. Ex omnibus tamen his ſylvis ſola hæc quæ per viciniam longo tractu extenditur commune nomen retinuit, ſive illud a voce Germanica Hartz ſive a duritie incolarum cum Henrico Roſla tepetere malis, quamvis hæc ſententia ſatis frigida videatur Meibomio. Nec tamen plane has regiones præterierunt il antiqui ſcriptores, quibus Romanorum ævo Germaniam ſibi familiorem reddere licuit. Meminit enim Cæſar Sylvæ *Bacenis*, quam eandem cum Harzica noſtra eſſe, demonſtravit Cluverius, quemadmodum mons *Melibocus* Ptolomæi ad hæc loca pertinere, noſtrumque Brocken-Berg referre eruditis videtur. Ejus ſane ſententiæ, quod ad Melibocum attinet præter Cluverum, Meibomium aliosque eſt Bilibald Pirkheimer, licet Bacenim ſylvam inter Suevos & Cheruſcos diſcurrentem de Semana Ptolomæi, hoc eſt Thuringica explicare malit. Quæ ſententia Danckwertho quoque probata cum Cluveriana facile conciliari poſſe videtur, ſi Bacenim ſylvam, partem antiquæ Hercyniæ. Thuringicam æque ac noſtram in ſe complexam eſſe cum Hottomanno & Sagittario dicamus.

Cluver. l. 3 germ. ant. cap. 47. Dalech. ad Plin. l. 16. c. 2. p. 694. Cæſar. Comm. de Bell. Gall. l. 6. c. 25. — *Meib. not. ad Henr.*

Roſl Hort p 703. & de metall. Harz. n. 3 Cluver. l. 3 Germ. Ant. c. 3. Danckw. Chron. Sl. Holſ. Prikh ap. Schard. T. m. I. p. 91. Hott. not. ad Caſ. l. 6. Sag. l. 1. de regn. Thur c. 4. p. 76.

Anoothi hic habitarint.

§. V. Antiquiſſimos harum regionum incolas Gothos fuiſſe ſuſpicatur Conringius, quos ante ipſorum Chaucorum adventum huc tetrarum migraſſe, atque inde in tractum illum borealem ſeceſſiſſe exiſtimat. Sed eam ſententiam Arnkielio etiam probatam nullius tamen antiqui ſcriptoris firmatam teſtimonio quibus argumentis confirmare nitatur doctiſſimus Conringius, paucis erit diſpiciendum. Primo igitur id colligit ex nominibus compluribus opidorum vicorumque, queis etiamnum & noſtra hæc & Gothia Scandinaviæ loca deſignentur. Sic enim notum eſt in Hallandia occurrere Halmſtadium, Warbergam, Falkenburgum, Gotingam, inſulam Anholt; Sckeningam, Weſterwikum, Sœwede hæted, quemadmodum & in vicinia noſtra non ignorantur Helmſtadium, Warberga, Falkenſteininm, Gotinga, principatus Anhaltinus, Schœninga, Oſterwicum Sœwe. Porro cum regiones noſtras terminet Albis, quem patria lingua die Elbe vocemus, conſtat etiam Gothis non modo præcipuos fluvios vocari Elff/ verum etiam id nomen appellativum apud eos eſſe omnibus fluminibus commune, id quod magno judicio deducit laudatus Conringius. Ex hac igitur nominum inſigni convenientia conſequi putat, unam eandemque gentem eadem nomina vicis utrisque impoſuiſſe, & Gothos antiquiſſimis temporibus has regiones tenuiſſe, atque inde in Scandinaviam commigraſſe. Sed quantum huic argumento inſit roboris facile patet. Si ex nominum enim convenientia quicquam concludere liceret adeo vetuſtum, neſcio an ullam reperturus ſis regionem, e qua non quibusvis populis coloni poſſint peti. Age conſideremus nonnulla: Nota in Anglia London, in Svecia Lunden, in Holſatia Lunden; Anglia habet Cambridge, Hannonia, Cameracum, hodie Cambrai, in Anglia claret Grœnwik in Belgio Grœningen, in vicinia noſtra Gruningen, Anglia habet Har-

Conr. l. c. p. 56. ſq. Arkiel. Gentil. Cimbrit. c. 3. p. 14.

Harvik, Belgium Hardewik, vicinia noſtra Harbke. In Anglia floret Salisburi, in Germania ſuperiori Salisburgum, in Palatinatu Sulzberg, ejusdem omnes originis. Angliam ornat Falmouth, ſive Valmuden, viciniam noſtram Walmoden. Et quid ſi Anglorum Norwik, cum noſtro Oſtervico, Anglorum Oxford cum Franconico Ochſenfurt, Anglorum Stafford cum Magdeburgenſium Staffurt componeremus. En igitur ſi vel ſolam ſpectes Britanniam, quod quæſo gentes cognata ſibi nomina reperient, quarum tamen plures nec a Britannis deſcendunt, nec Britannis dedere incolas. Saxones enim, quos in Britanniam migraſſe conſtat, Cimbriæ Angriæque partem tantum inhabitaſſe conſtat. Quis autem me ferat, ſi ex Anglorum Norwiko, Grœnwiko, Staffordo, Valmüden & Harwik colligere velim, Britannos antiquiſſimis temporibus Saxoniæ hujus meliorem partem tenuiſſe. Neſcio certe an non æque vana futura ſit hæc conjectura, ac illa, qua inducti nonnulli Belgas ex ipſa Græcia adducunt eo, quod Belgarum Delft, Medenblick / Brül / Vlißingen / Helvoet / Græcorum Delphis, Medeæ, Hellio & Ulyſſi nonnihil habeant ſimile. Pertinet etiam huc, quod ipſe Conringius alicubi egregie monuit: *Ex ſola quidem affinitate nominum, conjicere de gentium rebus, ſi nullum aliud adſit argumentum audax eſſe & temerarium facinus, quis non videt? Quaſi vero quidquam ſit vulgarius, quam ut ſoni quadam cognatione diverſiſſima res in diverſis linguis conveniant.* Deinde Conringius Gothos Antiquiſſimis temporibus, hoc eſt, ante ipſorum Chaucorum adventum hanc viciniam tenuiſſe credit. Quis vero ſibi perſuadeat, Helmſtadium, Watbergam Oſterwiçum, Falkenſteinium, Sœwe aliaque oppida & vicos ab illo adductos in medium jam inde a mille & ſeptingentis annis perſtitiſſe, nomina non mutaſſe, cum tamen vix ulla ſylva, vix mons, & regio in his oris illud retinuerit nomen, quo Romanis & Græcis ſcriptoribus innotuit. Caſu igitur potius, quam conſilio illam Gothicorum & noſtrorum nominum convenientiam contigiſſe putaverim. Vtraque ſane gens ejusdem originis, utriusq; linguæ non plane diſſimilis quid itaque mirum, ſi utrique nonnunquam ſimilia nomina exciderunt, præcipue ſi eadem fuit cognominis occaſio, niſi forte Thuringis aut Saxonibus hæc nomina tribuere malis, qui hæc loca poſt Chaucos tenuere, & ex meridionali illo orbe ambo videntur profecti: Nam vicos hos Thuringorum ſuperare ætatem, nimis eſt creditu difficile. Sed puto hæc non magnopere indigere refutatione. Altera quoque Conringii ratio non usq; quaq; firmo nititur fundamento. Putat enim omni carere dubio, molliores quasq; regiones prius habitari cœpiſſe aſperioribus, atq; inde veriſimile eſſe Gothos priusqoam horridas illas Scandinaviæ provincias intrarint, hasce feliciores adiiſſe. Enimvero notum eſt quam dubia res ſit omnis demigratione gentium diſceptatio, quæ deficientibus genuinis antiquitatis teſtimoniis ſolis plerumque nititur conjecturis. Et certe non pauciores reperias rationes, quæ Scandinaviam priusquam Germaniam noſtram habitatam perſuadere poſſent, quantumvis eas explodere videatur Conringius. Incerta igitur eſt iſta Conringii de Gothis conjectura, ſoloq; ſe ingenio Conringii commendat.

Conring. præf. ad Tacit. de morib. Germ.

Vit. Tenz. Dial. menſtr. 1694. p. 429.

Grot. prolegom. ad Procop. Rudbek. Atlant. c. 3. 4. Sagitt. l. 2. Regn. Thur. c. 4 p. 59. ſqq.

§. VI. Sed miſſis his antiquioribus ad tempora progredimur Romanis propiora, & hiſtoricorum teſtimoniis aliquanto magis munita. Verum nec hic quidem omnia ita plane ac expedita ſunt, ut dubitationi locus non ſit. Qui enim Taciti ceterorumq; hujus notæ hiſtoricorum lucubrationes explicare aggreſſi ſunt, tres præcipue hic conſtituunt populos a ſe multum diverſos, *Bructeros* nimirum, *Cheruſcos* & *Chaucos*. Expendere itaq; juvat, quænam harum gentium ſibi has ſedes ſuo quodam jure vindicare poſſit. Ordiamur a Bructeris, quos nominatim has regiones tenuiſſe, plures tradunt. Ptolomæo βουσάκτεροι, Straboni βόυκτέροι, in tabula itineraria Buructuri, in panegyrico Nazarii Bruteri, ab aliis Bricteri, Botuctuarii, Borthарii vocantur, teſtem celſiſſimo Paderbornenſium monumentorum auctore. De iis itaq; Philippus Melanchton cui plurimum debent renatæ literæ: *Bructeri*, inquit, *ſub Goslaria, ubi hodie eſt* der Brocksberg / *bonam complexi partem ejus regionis, quæ nunc dicitur Saxonia, ita Hildesheym & Brunſvigam. Claudianus:*

An Bructeri circa Goslaria habitarint.

Monum. Paderb. p. 51. Mel. voc. reg. & gent. p. 78. ap Schard. G. 1.

Venit accola Sylva Bructerus Hercynia.

Nec diſſentit a ſocero Caſpar Peucerus, qui ita de Bructeris tradit: *Bructeri ſub Goslaria ubi hodie* Der Brockersberg / *quem Melibocum nominant, appellatione veteri: ſub quo Semana ſylva verſus Brunsvigum & Halberſtadium & mons Aſciburgius ad Aſcaniam, cujus nomen conſervavit opidum Aſchersleben.* Pertinet huc etiam Buntingius ita diſſerens: Die Bruckteri haben auch daſelbſt bey den Brocksberg gewohnet / der nach den Nahmen von ihnen behält denn er auff Latein genennet Mons Brückterus. Eidem quoq; ſententiæ in noviſſima Dictionarii Fabro Buchneriani editione favere videtur doctiſſimus Cellarius, qui in excutienda geographia antiqua vix parem habet, ſiquidem ipſa pene Melanchtonis verba ibi repetita, & Goslariæ quoq; factam eſſe mentionem deprehendes. Quid eos in hanc ſententiam induxerit facile liquet, nominis nimirum ſimilitudo & Claudiani teſtimonium. Optime enim Bructerorum nomen convenit cum monte illo editiſſimo, quem Bructerum nonnulli, alii Germaniæ den Brocken vocant. Sed præterea, quod recens hoc nomen eſt, & ſenſim ex veteri

Peucer. l. 4. Chron. Car. p. 396

Bunting. part. 1. p. 6.

illo

illo Meliboco formatum, non video quo pacto rem omni teſtimonio deſtitutam ſoli nominis convenientia quadam ſtabilire velimus. Claudiani quoq; teſtimonio uti haut temere velim, quod tantum abeſt, ut vulgari ſententiæ faveat, ut aperte cum illa pugnare videatur. Vocat Bructeros accolas Sylvæ Hercynicæ, libertate Poëtica uſus: Sane enim non Bructeros modo ſed & Chaucos, Cheruſcos, Cattos, Suevos eodem vocare nomine licebit. Notum enim eſt, Sylvæ Hercyniæ nomine iſtis temporibus omnem Sylvarum tractum per Germaniam veniſſe. Nec facile quisquam mihi demonſtrabit, Harzicos noſtros montes Claudiani ævo κατ᾽ ἐξοχὴν Herzyniam appellari cœpiſſe. Huc accedit, quod Claudianus cum Bructeris conjungat Cimbros tanquam vicinos, quod argumentum tanti viſum eſt Althamero, & Henrico Glareano, ut Bructeros ad *eam Hercyniæ partem habitaſſe* ferant, *qua ad Germanicum mare porrigatur.* Vt omittam Freherum rectius illa Claudiani interpretari de Sylva, quæ hodie vocatur der Weſter wald / quam Bructeros avita regione pulſos interjectis temporibus accoluiſſe veriſimile eſt. Enimvero ſatis accurate eorum fines deſcribuntur a Tacito, hunc in modum: *Bructeros ſua urentes expedita cum manu Luſtertinius miſſu Germanici fudit, interq; cædem & prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen, ad ultimos Bructerorum, quantumq; Amiſiam inter & Luppiam amnes vaſtatum.* Ex hoc loco patet, ultimas Bructerorum ſedes in Weſtphalia ad Luppiæ & Amiſiæ fontes fuiſſe, haut procul a ſaltu Teutoburgenſi. Vnde Jodocus Willichius colligit, Bructeros ſive Ptolomæi Buſactaros hodie eſſe Luppianos, Monaſterienſes & Osnabrugenſes, qui a Bructeris etiam nomen retinuerint. Id quod & inde colligitur, quod Bructeri una cum Tencteris Batavis ſe jungere potuerint, memoriæ hoc prodidit Tacitus: *Civilis*, inquiens, *univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencteriq;.* Sed omnium accuratiſſime ultimas Bructerorum ſedes definivit celſiſſimus monumentorum Paderbornenſium auctor, qui, locis Taciti inter ſe collatis, Dalbruchiam Bructeris aſſignat, *peculiare Paderbornenſis diœceſeos territorium, in quo, uno magno vico excepto, ceteri incolæ longe lateq; ſpatio villis & tuguriis habitant, induſtrii, laboris patientes & militiæ apti.* Et profecto non modo ſitus egregie convenit cum taciti deſcriptione, quippe inter Luppiam, Amiſiam, Vurlam Gilennamq; amnes, & Teutoburgenſem ſaltum extenſus, verum ipſum etiam nomen Delbrugiæ, unde Mollerus:

Quin & Dalbrugis veſtigia nominis inſunt.
Sive enim Bructeri nomen a paludibus, quos Broukken Weſtphali vocant, ut ſunt Broucteri, quaſi paludum accolæ ſive a pontibus, qui Brukken appellantur, eſt deductum, Delbrugiam utramq; convenit, quæ & paludoſa eſt, & propterea pontibus aggeribusq; abundat. Verum enim vero concedunt forte omnes Bructeros in Weſtphalia Germanici ætate hæſiſſe. Quid vero ſi mutata ſubinde ſede in has quoq; regiones penetraſſent? Conſtat ſane & nomen eos & ſedem ſæpius mutaſſe, & diſerte a Tacito memoriæ proditum eſt, *pulſis Bructeris ac penitus exciſis vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbia odio, ſeu prædæ dulcedine in fines eorum antiquos Chamavos & Angrivarios immigraſſe.* Sed nec inde quidem elicies Bructeros ex hoc viciniam noſtram tenuiſſe. Cui enim eſſet veriſimile gentem frequentiſſimis præliis tum a Romanis, tum a vicinis nationibus detritam *ac penitus*, ut Tacitus ait, *exciſam*, tantarum virium fuiſſe, ut tranſito Viſurgi per ardua Hercyniæ juga ferro ſibi viam facere, veteresque inde pellere colonos potuerit. Hinc magis crediderim, verum eſſe id quod Monumentorum Paderbornenſium auctori viſum eſt, Bructeros e ſedibus ſuis ejectos, ultra Luppiæ ac Amiſiæ fontes ac ſaltum Tentoburgicum ſparſim ſibi domicilia ad Viſurgim Sylvam Hercyniam & Rhenum inter Coloniam Agrippinam & Haſſos quæſiviſſe. Id quod etiam innuere videtur Petrus Bertius Tabulam Peutingerianam explicans: *Vox Bructuri [Burchuri] indicat Bructerorum regionem. Poſteriores eos vocant Boructuarios, extatq; inter Duisburgium & Werdam oppidum Bronck ejusdem originis.* Num quædam Bructerorum colonia in ipſam Sarmatiam Pruſſiam penetravit, quod Althamero viſum eſt, videant illi, quorum intereſt. Noſtræ ſane rationes non ferunt, ut has oras Bructeris cum aliis vindicemus.

§. VII. Sed ad Cheruſcos demum tranſeundum eſt, quos has regiones olim jam Taciti ævo tenuiſſe, auctores habeo præſtantiſſimos. Ita enim Melanchton in commentariolo de vocabulis regionum & gentium Germaniæ: *Cheruſci populi Hercyniæ & aliqua pars Thuringorum.* Idem in Chronico Carionis: *Cheruſcos fuiſſe inter Salam & Hercyniam Sylvam verſus Goslariam, non dubium eſt. Et vox Cheruſci adfinis eſt appellationi hujus temporis Hartziſche.* Et paulo poſt: *Vltra Salam ad Hercyniam fuerunt Cheruſci ad Northuſen & Goslariam.* Socerum ſequitur gener Caſpar Peucerus: *Cheruſci Hercyniæ populi cum bona parte Thuringorum adjacentium Semanæ Sylva, quæ Ptolomæo Cheruſcos a Suecis disjungit,* die Herziſchen, *ubi ditiones ſunt principum Anhaltinorum & aliquot comitum, Stolbergenſium, Mansfeldenſium, Schwarzburgenſium.* Buntingius quoq; a Meibomio emendatus: Mitt den Cattis und Chadois / das iſt / mit den Heſſen und Sachſen im Lande Braunſchwi. haben gegränzet / wie Cornelius Tacitus weiter anzeiget / die Cheruſci das ſind die Herziſchen / die an Harzwald gewohnet haben / wie ſie denn auch noch heutiges Tages thun. Atque hi quidem ſunt, nominatim Goslariæ Hercyniæq;

Claudian de Conſul. IV. Honor
Altham. not. ad Tacit. de morib. Germ. p. 24. H. Glarean. ad eund. p. 73. ap Schard T. 1.
Tacit. l. 1. annal.
Willich. part. 2. in Tacit. comment. cap. 10. p. 61. ap. Schard. T. 1.
Tacit. l. 4. Hiſtor. c. 21.
Monumenta Paderborn. p. 50.
Conf. David Chytr lib. 3. Sax. p. 80.
Moller. deſcript. Rheni l. 5.
Tacit. de morib. Germ. c. 33
Bert. lib. 1. Rer. Germ cap. 23.
Recenſentur auctores qui Cheruſcos hic quærunt.
Melanchton. voc. reg. & gent. Germ. p. 79. ap. Schard. T. 1.
Chron. Carion. l. 3. p. 194. ſq.
Caſp. Peucer. l. 4. Chron. Car. p. 398
Bunting. part. 6. Chron. Brunſv. p. 6.

Bilibald. Birckheim. exp. locor. per germ. p. 86. Althum. ad Tacit. germ. p. 25. l. c. H. Glarean. l. c. p. 73. Jod. Wilich. f. ai. l. c. Jac. Spigel. ad. Richard. Barsheli ni Perus. Auſtr. ad l. 1. p. 495. & l. 6. p. 587. ap. Reuber. Dav. Chytr. l. 3. Chron. Sax. p. 80. & præc. p. XVI. Casp. Sagittar. l. 1. de Regn. Thur. c. 4. p. 76. ſqq. Schurzfleiſch. diſſert. 28. p. 3. de Arminie. Cluv. Germ. antiqu. l. 3. c. 19. Knaut antiqu. Ballenſted l. 1. c. 3. p. 19.

cyniæque meminerunt. Non paneiores poſſum laudare, qui licet Goslariam non nominent, eaſdem tamen regiones Cheruſcis aſſignant: Bilibaldus enim Birkheimerus: *Cheruſci*, iuquit, *inter Albim fluvium habitabant & Viſurgim, dirimebanturq; ab Angrivariis, ut Tacitus ſcribit, lato aggere, quem illi extulerant, quo a Cheruſcis dirimerentur, -- Vnde plane conſtat, Cheruſces eam in habitaſſe terram, qua hodie Saxonia pars eſt, cum Turingia univerſa.* Eadem pene eſt Althari, Henrici Glareani, Jodoci, Willichii, Jacobi Spigelii, David. Chytraci, Caſparis Sagittarii & celeberrimi Schurzfleiſchii ſententia, quorum hic prolixius allegare verba nil opus eſt. Sed inſtar omnium nobis hac in re eſſe debet Philippus Cluverus, qui de ſede hujus gentis ex profeſſo in Germania ſua antiqua agens aperte iiſis terras noſtras una cum aliis tribuit. Ita, enim ibi orationis ſuæ ſummam colligit: *Continentur hodie hoc terrarum ſpatio regiones iſtæ totus epiſcopatus Ferdenſis, Luneburgenſis, ac Brunsvicenſis ducatus, duo item epiſcopatus Hildesbemenſis & Halberſtadienſis; comitatus Schovenburgenſis, Magdeburgenſis Epiſcopatus pars cis Albim, Marchia antiqua, Dannebergenſis Comitatus, Laviburgienſis ducatus pertiones cis Albim.* Hæc Cluverus qui tamen paulo latiores Cheruſcis terminos videtur ſtatuere. De quare paulo poſt.

§. VIII. At vero mirum eſt de potentiſſima hac gente, quæ ipſos olim Romanos terrore concuſſit, non certius inter eruditos conſtare. Vt enim hi auctores omnes Cheruſcos inter Albim & Viſurgim ad Hermunduros (& Cattos usq; ſedes ſibi fixiſſe feruut: Ita æque fortaſſe multos reperias, qui in alia omnia eunt. Non dicam jam de celtiſſimo Monumentorum Paderbornenſium auctore, qui Pontanum ſecutus Cheruſcos non omnes intra Viſurgim & Albim, ſed & non paucos trans Viſurgim habitaſſe ex Dione probat. Levis enim eſt hic diſſenſus, & in ceteris nihil mutat auctor accuratiſſimus.

Variorũ de Cheruſcis ſententiæ

Monum. Paderb. p. 34. Iſt. Põ tan. l. 1. de Orig. Frãc cap. 9.

At majoris momenti ſunt, quæ Danckwertho Cimbricarum rerum ſcriptori venerunt in mentem. Is enim Cheruſcos eoſdem cum Thuringis facit, loco hoc ſubnixus Taciti: *Ita qui olim boni æquiq; Cheruſci nunc inertes ac ſtulti vocantur.* Putat enim hic latere Thuringorum nomen, eoſdemq; qui paulo ante æquibonique Cheruſci vocati ſint, poſteris temporibus nomen adeptos Thuringorum, hoc eſt, inertium & ſtultorum, quaſi Thoringer/ atq; inde omnia Thuringis tribuere audet, quæ de Cheruſcis veteres canunt añales. At egregie hanc Danckwerti ingenioſam ſatis conjecturam expendit doctiſſimus Sagittarius, qui licet partem Thuringiæ ſeptentrionalis à Cheruſcis olim poſſeſſam negare non audeat, operoſe tamen ac ſolide demonſtrat, nec Thuringos cum Cheruſcis eoſdem fuiſſe nec nomen Thuringorum inde derivatũ.

Sagittar. l. c.

Sed quid de iis dicamus, qui Cheruſcos in ipſa ſuperiore Germania quæſiverunt. Facit id Sebaſtianus Munſterus in deſcriptione Germaniæ: *Cheruſcis Kreuchnvlenſes ſucceſſere, vel ut alii putant Cheruſci habitaverunt juxta Albim. Sunt etiam, qui eos Ottenicã Sylvã habitaſſe putant.* Meminit quoq; hujus erroris Althammerus: *Sunt præterea, qui ſcribunt, Cheruſcos eam tenuiſſe portiunculam Sueciæ circa Heilbrennam & Wimphen, quæ Chreychgau nunc dicitur, quod mutatis temporibus & ipſi ſedes mutarint, excedentes Saxonum finibus illic reſederint.* Id ſane incredibile fere videtur, Raymundum Martianum in eam delati potuiſſe ſententiam, ut Cheruſcos Leodienſis partem territorii fuiſſe crederet, quæ aſſertio vix ſpeciem veri præ ſe ferre videtur; De aliis, qui Cheruſcorum ſedes indagare conati ſunt, ſolum addo limatiſſimum Schurzfleiſchii judicium. *Paulo latius interpretatur Cheruſces Girolamus Caninus in Tab. Italice ſcripta. Perperam de his Althamerus, anguſtius exiſtimat Henricus Junius, nil decidit Fr. Philippus Ferrarius in Lex. Geograph. Quod non mirum Peregrinus in Germania Italus fuit.*

Seb. Munſter. in deſcrips. Germ. p. 241. Altham. l. c.

§. IX. In tanto igitur tot ſententiarum divortio quid ſtatuendum nobis ſit, non poterit rectius expediri, quam ſi ipſa veterum ſcriptorum loca inter ſe conferamus ex iisq. limites hujus gentis diſcamus. Tacitus itaque, qui nobis inſtar omnium eſt: *In latere*, inquit, *Chaucorum Cattorumq; Cheruſci nimiam & marcentem diu pacem illaceſſitos nutriverunt.* Interjectisq; non nullis addit, *Foſes quoq; conterminam gentem fuiſſe.* Idem in hiſtoriarum libris tradit, *Germanicum Cæſarem ad VII. Cal. Junias C. Cælio L. Pompejo Coſſ. triumphaſſe de Cheruſcis, Cattisq; & Angrivariis, quæq; aliæ nationes usq; ad Albim colunt.* Sed & libro undecimo de Cheruſcis agens ait *eos æternum cum Cattis diſcordaſſe.* Tacito addimus Vellejum, qui pauca hæc de Cheruſcis notavit: *Intrata protinus Germania, ſubacti Caninefates, Attuari, Bructeri recepti Cheruſci gentes & amnis mox noſtra clade nobilis tranſitus Viſurgis: penetrata ulteriora.* Vtroq; vero hoc antiquior Cæſar & ipſe Cheruſcorum hunc in modum meminit: *Sylvam eſſe ibi infinitæ magnitudinis, quæ appellatur Bacenis, ac longe introrſus pertinere & pro nativo muro objectum Cheruſces a Suevis, Suevosq; a Cheruſcis injuriis incurſionibus prohibere* Qui locus Cæſaris omnium eſt præſtantiſſimus, & præcipue ad ad nos pertinet, quamvis Cluvero non nihil mendi in ſe habere videatur, de quo paulo poſt diſpiciemus. Agmen claudat Claudianus, qui & ipſe Cheruſcorum ſedes, licet brevius, deſcripſit:

Et ingentes Albim liquere Cheruſci.

E græcis ſcriptoribus Dio etiam ſæpius Cheruſcorum habuit rationem, qui de Druſo ita tradidit, *eum Lupiæ fluminis ripis ponte junctis, Sigambres irrupiſſe, perq; eos in Cheruſcorum fines usq; ad Viſurgim proceſſiſſe,* Idem

Inquiritur accuratius, ubi Cheruſci habitarint?

Tacitus de morib. Germ.

Id. lib. 11. hiſtor. Aug. Id. lic. 11. hiſtor.

Vellej. Pater c. l. 2. c. 2. 105.

Cæſar. l. 6. de bello Gall.

Claudian Conſul. IV Honor.

Dio. l. 54.

Idem Dio libro ſequenti de Druſo: *Chattorum fines ingreſſus, ad Sueviam uſq, proceſſit inde in Cheruſcorum agros converſus, Viſurgimq, transgreſſus ad Albim uſq, penetravit.* Idem Dio libro LVI. *Cheruſcorum fines* vocat Viſurgim flumen. Proximus a Dione eſte Ptolomæus: Hic vero: *Sub Semnonibus*, inquit, *habitant Ilinga, ſub Ilingis Calucones, ex utroq, latere Albis fluminis, ſub quibus Cheruſci & Campſani uſq, ad Melibocum montem, ſub Campſanis vero Chatta.* Ex his locis veterum auctorum bos ſequentes Cheruſcorum limites colligimus:

Dio lib. 56.

1) Cheruſci Chaucos, Cattos, Feſſosq; attigerunt. Patet id ex Tacito.
2) Cheruſci ad Albim coluerunt. Ex locis Taciti & Claudiani.
3) Chetuſci cis & trans Viſurgim habitarunt.
4) Cheruſci ad Bacenim Sylvam habirunt, & montem Melibocum. Ex Cæſare & Ptolomæo.
5) Cheruſci a Suevis non longe fuetunt remoti.

Ex his hypotheſibus, qnas omnes ex probatiſſimis auctoribus collegimus ſequitur, Cberuſcos terram, quæ Viſurgi, Haſſia, Hercynia & Thuringia ambitur, impleviſſe, ac præterea ultra Viſurgim & Hercyniam non modicam partem tenuiſſe. At vero Septentrionalis ora paulo magis videtur dubia. Hic enim nimium liberalis videtur Cluverus, qui terminos ducit ab ea Albis parte, quæ Lauenburgenſem agtum alluit, usque ad Viſurgim, ubi Aletam excipit. Ita veto fit, ut ſatis exigua regio ſuperſit Chaucis, quos tamen immenſum ſpatium tenuiſſe & impleviſſe teſtatur Tacitus. Videamus igitur an certiora ex ipſo Tacito colligere poſſimus. Is vero Chaucos ita deſcribit: *Hactenus in Occidentem Germaniam novimus, in ſeptentrionem ingenti flexu redit. Ac primo ſtatim Chaucorum gens quanquam incipiat a Friſiis, ac partem littoris occupet omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec inCattos uſq, ſinuantur, tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci ſed & implent.* Ex his Taciti verbis iterum nonnulla colligimus criteria, ex quibus terminos Cauchorum colligimus. Patet enim inde

1) Cauchos (puta minores) Friſos procul dubio ad Amiſiam attigiſſe.
2) Omne deinde littus ad Albim usque tenuiſſe.
3) Gentium omnium trans Viſurgim ſitarum & a Tacito deſcriptarum veluti Bructerorum, Chamavorum, Amisbariorum, Angrivariorum, Dulgibinorum & Chaſſuatiorum lateribus obtenſos.
4) InCattos usque Chaucorum gentem ſinuatam.
5) Immenſum terrarum ſpatium, hoc eſt, ſatis prolixum tenuiſſe.

Patet itaque terminum inter Chaucos & Cheruſcos figi oportere ab Albi fluvio eo loco ubi Lauenburgenſis ducatus eſt ad illam Viſutgis partem, ubi fluvius flexus paulatim in Occidentem comitatum Schawenburgenſem ambit. Ita enim ſi terminos colloces omnia egregie convenient. Ita Cbauci omnes gentes, quas Tacitus retulerat attingent, in ipſosque Cattos ſinuabuntur, ita Cheruſci quoque nec ab Albi, nec a Friſorum terminis neque a Viſurgi removebuntur. Intelligetur quoq; huc pacto immenſum illud ſpatium, quod Caucbis tribuitur a Taciro. Cum e contrario Cluveri ſententia id habeat incommodi, ur plane non cum Tacito conveniat. Quod & Conringius animadvertit, qui tamen ipſe in contrarium lapſus errorem Cauchis nimis multum tribuiſſe, Cheruſcis fere nihil reliquiſſe videtur. De cujus ſententia paulo poſt dicemus.

Circa Goslariá Cheruſcos habitaſſe conceditur.

§. X. Ex jam dictis luce meridiana clarius eluceſcit, Cheruſcos olim eam impleviſſe tertam, quæ nunc Ducatus Lawenburgenſis partem cis Albim Ducatum Brunsvicenſem, partem Luneburgenſis minimam, Marcbiam veterem, Halbetſtadienſem & Hildeſienſem Epiſcopatus, provincias Magdeburgenſes cis Albim, partemque principatus Anhaltini complectitur. Videant ergo qui cum Cluvero, Cheruſcis totum præterea DucatumLuneburgenſem, principatum Hannoveranum, Epiſcopatum Verdenſem & Comitatum Schawenbutgenſem tribuunt, quo pacto ſuam ſententiam cum Tacito conciliare velint. Nobis ſane termini ſeptentrionales Cheruſcorum ita videntur ponendi, ut ab Albi ubi Ducatus Lawenburgenſis eſt ad eam usque Aleræ parrem, ubi Okarus ſe Alletæ miſcet, atque inde ad Viſurgis flexum propeHamelam civitatem perducantur. Vix igitur dubitandum amplius videtur an Cheruſci etiam viciniam noſtram tenuerint. Id enim ex jam dictis plane non eſt obſcurum.

Ad objectiones aliquot reſpondetur.

§. XI. Sed huic ſententiæ repugnare nonnulla videntur, quæ ſtudio erunt removenda. *Primo* enim neſcio quid monſtri alere videtur ille locus Cæſaris, qui licet vel præcipue ſylvæ Bacenis faciat mentionem, addit tamen, *hanc ſylvam pro nativo muro objectum Cheruſcos a Suevis Suevosque a Cheruſcis injuriis incurſionibusq, prohibere.* Ex hoc ſane loco non obſcure patet, Suevos Cheruſcorum vicinos fuiſſe, eosque populos ab his ſylva Baceni eſſe diſtinctos. Jam vero conſtat, ultra Hercyniam non Suecos, ſed Cattos Chaſſuarioſque ſedes habuiſſe. Vnde ſequeretur, vel Cberuſcorum fines non recte a nobis ad Bacenin ſylvam extendi, vel certe Bacenin non eſſe Hercyniam noſtram, quod tamen omni dubio carere credideramus. Sed non una ſuppetit virorum doctorum reſponſio, qua id dubium ſolvere conati ſunt. Initio enim Cluverus multis argumentis demonſtrare auſus eſt, Cæſarem non modo, verum etiam alios auctores eum hac in re ſecutos vel *Cluver. l. 3. c. 5. Germ. antiqu.*

uti Strabonem, Dionem, Svetonium, Florum, Cattos & Svevos non bene inter ſe diſtinxiſſe & ſæpius Svevos vocare, quos Cattos appellare debniſſent. Quæ ſi ita eſſent, nihil plane nobis eſſet laborandum. Sed huic Cluveri conjecturæ ipſe Tacitus contradicit, qui ut obſervatum eſt Doctiſſimo Sagittario, Svevos haut obſcure Cheruſcorum vicinos ſtatuit. En ipſa verba Taciti: *Sed Suevi prætendebantur, auxilium adverſus Cheruſcos orantes. Nam diſceſſu Romanorum, ac vacui externo metu gentis adſvetudine & tum æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant.* Et ſane quo pacto in Svevoaarma convertere poterant Cheruſci, niſi utriusque gentis regiones aliqua parte connexæ fuiſſent. Nec forte Tacitum ejusdem erroris arguere poterit Cluverus, cujus Cæſarem reum agit. Teſtatur enim ipſius Taciti de moribus Germanorum commentarius, ſatis accurate eum inter Cattos & Sveyos diſtinxiſſe. Hinc Sagittarius aliam excogitavit rationem, qua Cæſaris locum in tuto collocare poſſit. Ait enim per Svevos apud Cæſarem rectius Hermanduros, Svevicam gentem, intelligi. Et ſane diſerte Tacitus: *Sveeorum non una, ut Cattorum Tencterorumve gens. Majorem enim Germaniæ partem obtinent propriis adhuc nationibus nominibusque diſcreti, quanquam in commune Svevi vocentur.* Nihil ergo inuſitatum ſi Hermunduri a Cæſare vocentur Svevi. Jam vero cum idem doctiſſ. Sagittarius alibi accurate demonſtret Hermunduros, antequam ſuis ſedibus expellerentur, partem Thuringiæ non minimam tenuiſſe, idque etiam concedat Conringius, facile conſtabit ratio, cur Cæſar Svevos quoque in Cheruſcorum vicinia collocet, limitemque inter utramque gentem conſtituat ſylvam Bacenin, hoc eſt, noſtram Hercyniam. Immo ſupereſt hodienum in diœceſi Halberſtadienſi pagus Svaba, qui cum & Svevicus & Svabingow nonnunquam in diplomatibus audiat, ſatis aperte declarat Suevos, hoc eſt, Hermunduros magnam viciniæ partem tenuiſſe.

Sagitt. l. 1. de regn. Thur. c. 4. p. 77.

Tacit. de morib. Germ.

Sagitt. l. c. p. 60.

Expenditur Conringii ſententia, qui chaucos hic viciniæ habitaſſe credit.

§. XII. At vero majus deinde negotium faceſſunt nobis Conringii conjecturæ, ingenio tanti viri digniſſimæ, quas tamen hic expendere juvat vel eo nomine, quoniam eas & Corbero in hiſtoria Goslarienſi placuiſſe animadverto. Ille igitur eruditionis omnis princeps ac Germaniæ noſtræ Scaliger, H. Conringius, deſerta Cluveri ſententia, non Cheruſcos ſed Chaucos hanc tenuiſſe viciniam ſtatuit. De hac quidem Conringli opinione quid ſtatuendum ſit, rectius nobis forte conſtaret, ſi Joannis Schildii & Erpoldi Lindenbrogii, limatiſſima de Caucis opera jam nobis ad manus eſſent. Ea vero cum conſulere nobis nunc non liceat, id ſaltem faciendum nobis putavimus, ut primo rationes noſtras, quæ non ferant, ut Conringio adſentiamur, promamus, deinde vero ipſa Conringii argumenta ponderemus. Itaq; ſupponimus initio, Cheruſcorum gentem olim fuiſſe potentiſſimam, ipſisque Romanorum annalibus decantatiſſimam. Chaucos vero vix ulla re fortiter contra Romanos geſta cognitam eſſe. Utrumque dubio carere puto. Cheruscos enim arma ſæpius in Romanos convertiſſe, plurimumque ad immanem illam cladem Varianam contuliſſe autores probant innumeri, egregieque demonſtrat Monumentorum Paderbornenſium auctor. Hinc etiam tantum ſibi Romanorum conflarunt odium, ut Tacitus vix eorum ſine bile meminerit. E contrario Chancos fere nunquam Romanis ſeſe oppoſuiſſe legeris. Potius Tiberii ſolo adventu perterriti Vellejo teſte ſe dediderunt, cum ille inferiores Cauchorum regiones transiret, & ad Albis oſtium cum claſſe ſe juncturus penetraret. Immo ipſe Tacitus; qui a eorum ingenia collaudat, vocatque ideo *populum inter Germanos nobiliſſimum, quique magnitudinem ſuam maluerit juſtitia tueri, ſine cupiditate ſine impietate. Quietos ſecretosque nulla provocaſſe bella, nullis raptibus aut latrociniis popolatos, idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſſe, quod ut ſuperiores egerint, non per injurias ſint aſſecuti. Promta tamen omnibus fuiſſe arma, ac ſi res poſceret, exercitus, plurimum virorum equorumque, & quieſcentibus eandem famam.* Jam igitur ſi tantum Chaucis majoribus ſpatium tribuas, quantum tribuit Conringius, ita ut eorum regio ditiones Bremenſes, Verdenſes, Hildeshemenſes, Luneburgicos, Brunſvicenſes, Halberſtadenſes, Magdeburgenſes Marchionatű veterem Brandeburgicum ad Salam usq; complexa ſit, nihil fere relinquetur Cheruſcis, ſed & a Viſurgi contra auctorum teſtimonia plane ſejungentur. Nec concipi poterit, quo pacto Romani tam crebro cum Cheruſcis confligentes aquilas ad Albim usque potuerint circumferre, ut non per Chaucorum ſimul regiones transire neceſſe habuerint. Denique ſi tranſierunt, non ſatis idonea reddi ratio poterit, cur nunquam cum Romanis arma contulerint, cur potentiſſima gens inulta ſervitutem ſubire voluerit, cur communem Germanicarűm gentium cauſam prodiderit, cur nullam in annalibus reliquerint ſui memoriam. Crediderim itaq; eas ſedes tenuiſſe Chaucos, ut non facile cum Romanis collidi poſſent, Cheruſcos vero ſuperiore Viſurgi ubi præcipue Romani rem gerebant propiores uberiorem rei gerendæ occaſionem bellique cauſas magis ſonticas inveniſſe. Vix igitur mihi poſſum perſuadere, ut Chaucos has regiones coluiſſe credam Altera mea ratio ipſis nititur auctorum teſtimoniis ſupra adductis. Ex iis enim patebat, Cheruſcos conſentiente veterum auctorum ſuffragio ad Viſurgim, Sylvam Bacenim & Albim collocari, iiſque vicinos tribui Cattos & Suevos. Jam vero ſi Conringium

Conring. de ſtatu antiqv. Helmſt. p. 68.

Corb hiſt. Goſl. c. 1. n.

Monum. Paderb. p. 33.

Vellej. l. 2. c. 106. Conf Tacit. l. 1. annal. c. 38.

ſe-

ſequamur, Chaucosque ab Oceano ad Salam usque extendamus, non potuere ſane Cheruſci vel Sylvam Bacenin, vel Viſurgim accolere, nec Catti aut Hermunduri eorum limites attingere potuerunt. Atque adeo nunquam nos expediemus, ſi vel maxime & Cattis & Hermunduris alias ſedes aliamque patriam adſignemus. Hæc ſunt, quæ me movent, quo minus eum Conringio faciam, cujus judicio aliàs lubentiſſime faſces ſubmitto. Jam proximum eſt, ut & Conringii argumenta expendamus, quibus ſuam ſententiam tuetur. Ac primo quidem urget Taciti locum, qui Chaucos *immenſum terrarum ſpatium tenuiſſe, nec tenuiſſe tantum ſed & implevisſe* ferat. Verum enim vero ſpatium, quod Chaucis a Cluvero relinquatur, ſatis exiguum eſſe aſſerit. Sed quod pace venerandorum Conringii Manium dixerim, non multum ineſſe roboris huic argumento puto. Spatium enim immenſum catachreſtice & hyperbolice uſurpatur a Tacito, pro ſpatio ſatis magno ſi cum ceteris gentibus vicinis comparetur. Conſtat vero nec Bructeris nec Angrivariis, nec Chamavia, nec Marſis, nec Dulbingis tantum terrarum ſpatium tribui a Cluvero, quantum Chaucis tribuitur. Nos vero magnam adhuc Saxoniæ partem, quam Cluverus Cheruſcis adſignaverat, Chaucis conceſſimus, ut adeo, ſi de noſtra hypotheſi dicendum eſſet, nec Cheruſci nec Catti, nec ulla gentium Germanicarum, Suevos ſi exceperis, tam ſpatioſam regionem tenuerint, quanta a nobis Chaucis tribuitur. Æque facile igitur intelligemus immenſum illud Chaucorum ſpatium, licet vel maxime eorum terminos, ad Salam usque non producamus. Denique abjicit Conringius idem Taciti teſtimonium, ex quo Chaucos omnium gentium paulo antea a ſe recenſitarum lateribus obtendi & in Cattos usque ſinuari, conſtet. Cluverum vero majores Chaucos tam procul a Cattis ſejungere, ut plane non appareat, quo pacto vel gentium a Tacito recenſitarum lateribus obtenduntur, vel in Cattos usque ſinuentur. At eam objectionem ut Cluverum premere non negaverim, ita me plane non tangere animadverto. Noſtra enim hypotheſis in eo nihil habet incommodi. Chaucorumque regiones ſi iis terminis circumſcribantur, quos nos adſignavimus, & omnes gentes Trans-Veſeranas attingent, & in Cattos quoque ſinuabuntur. Tertium præſidium Conringio eſt in lingua harum regionum quæ cum ubique eadem ſit inter Viſurgim & Albim, Indicio ſit, unam eandemq; gentem etiam has regiones incoluiſſe. Sed ſi ex lingua colligere id liceret, non modo Inferiorem Saxoniam, verum etiam Weſtphaliam & Marchiam utramque, immo totam Pomeraniam unam eandemque gentem incoluiſſe oporteret, cum ubique appareat mira linguæ ſimilitudo. Enim vero conſtat has regiones inter gentes quam plurimas olim fuiſſe diſtractas. Linguam quoq; hodie noſtris hominibus familiarem, ab antiqua multis modis eſſe mutatam, facile poſſet demonſtrari, ſi inſtituti ratio pateretur. Hinc crediderim potius linguam hodiernam puram eſſe Saxonicam, & a Saxonibus, qui has regiones omnes paulatim victricibus armis perdomuere, invectam. Idque eo facilius accidere potuit, quo magis utriusque gentis linguæ convenerunt. De qua re alia forte occaſione oportunior erit dicendi locus. Quæ cum ita ſint, nondum poſſum a me impetrare, ut mutata ſententia Chaucos potius cum Conringio, quam cum Cluve. Cheruſcos hominum noſtrorum majores agnoſcam.

Locus Ptolom. expenditur, ex quo Campſanos hic habitaſſe colligi poſſet.

§. XIII. Jam forte opus eſſet amplius addere, quo Cheruſcos hic habitaſſe probemus, niſi & Ptolomæi locum mihi opponi poſſe præviderem. Eum licet jam ſupra adduxerim, hic tamen repetam. Ita autem ſe habet: *Sub Semnonibus*, inquit, *habitant Ilinga, ſub Ilingis Calucones, ex utroque latere Albis fluminis; ſub quibus Cheruſci, & Campſani usque ad Melibocum montem, ſub Campſanis vero Chatta.* Ex hoc loco colligere quis poſſet, non Cheruſcos, ſed Campſanos hanc viciniam tenuiſſe. Haut obſcure enim a Cheruſcis diſtinguuntur, eorumque ſedes ad Melibocum usque hoc eſt Bructerum nobis vicinum extenduntur. Unde ipſe quoque Cluverus agnoſcit Campſanorum patriam in Cheruſcorum fines incidere, eamque ponendam inter oppida Brunſvic & Wernigerode. At cum nemo veterum, præter Ptolemæum Campſanorum meminerit, ac ipſe Tacitus, qui tamen omnes celebriores Germaniæ gentes ſatis accurate percenſuit, Campſanos præterierit, recte conjicere videtur Cluverus, eos aut partem Cheruſcorum aut clientes fuiſſe. Nec enim inuſitatum eſt, gentem unam eandemque, ſi paulo ſpatioſiorem terrarum tractum tenet, non uno ubique eodemq; nomine cenſeri.

Cluver. l. 3 c. 19. Germ antiqu.

Romani brevi tempore his regionibus imperarunt.

§. XIV. Cum igitur Cheruſcorum hic ſedes quæſiverimus; ac inveniſſe etiam videamur, ſatis aperte inde ſequi putamus, has regiones olim ante Varianam cladem ſæpe Romanorum armis perluſtratam fuiſſe. Nam quicquid terrarum nationumque inter Rhenum, Albim, Salam atque Danubium flumina ſitum fuit, ipſi crebris bellis diu, jam inde a Julii Cæſaris temporibus pervaſerant, præſidiisque poſitis firmaverant. Teſtatur id Florus: *Miſſus in eam provinciam Druſus primos domuit Uſipetes: Inde Tencheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum ſpoliis inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validisſimas nationes, Cheruſcos, Suevosque & Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti centurionibus incrematis*

Cluver. Germ. antiqu. l. 1 procem & l. 3. Introd. & Geogr. c. 7. Flor. l. 4. c. 12. Paul. Diac. l. 7. hiſt. miſc. c. 14. p. 847

tis hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeo certa victoria ſpe, ut prædam in anteceſſum pactione diviſerint. Cheruſci equos, Suevi aurum atque argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſosque præda diviſit & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum præſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuit, per Moſam flumen, per Albin, per Viſurgim; nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit. At non diu fructum hunc tot bellorum perceperunt Romani: Cæſo enim Quintilio Varo, Cheruſci cum Cattis, Marſis & Bructeris victoria potiti jugum excuſſere ipſisque Romanis ſervitutem minari viſi ſunt, & *imperium Romanum, quod*, Floro teſte, *in litore Oceani non ſteterat, ex eo tempore in ripa Rheni fluminis ſtetit.* Ex hoc tempore ſæpius Romani in perdomandis his regionibus ſuam exercuere virtutem; ſed majore plerumque animo quam fortuna. Tiberius certe, qui poſt Vari cladem hanc provinciam ſuſceperat, licet inſigni prudentia bellum adminiſtraret, nunquam tamen has regiones in provinciæ formam redigere potuit. Satis quidem magnifice de Tiberii victoriis Vellejus. *Intrata*, inquit, *protinus Germania, ſubacti Caninefates, Attuari, Bructeri, recepti Cheruſci gentes & amnis mox noſtra clade nobilis tranſitus Viſurgis: penetrata ulteriora.* Sequente capite Cauchos quoque in deditionem acceptos, Longobardos fractos, & ad quadringenteſimum milliarium a Rheno usque ad flumen Albin, qui Senonum Hermundurorumque fines præfluit, Romanum exercitum perductum narrat, nihilque jam in Germania, quod vinci poſſet, ſupereſſe ſcribit, præter gentem Marcomanorum. Talia & de Germanico referuntur. Sed notum, quam immodicus in Cæſaris Tiberii laudibus ſit Vellejus. Profecto vago bello hæ Tiberii Germaniciq; victoriæ fuere ſimiles, & Romani poſt hoc nihil ſub imperio retinuerunt, niſi Rheno proximos Friſos, Uſipios, Tencteros, Jahones, Matthiacos & Alemannos. Unde & Tacitus Germanos a Rheno remotiores *triumphatos magis, quam victos eſſe* candide fatetur: Immo idem auctor de hiſtoria Germanorum antiquiſſima præclare meritus diſerte aſſerit ditiones Romanas, quæ olim Albi finiebantur, ab Albi nunc eſſe disjunctiſſimas. En iterum ejus verba: *In Hermunduriis Albis oritur flumen inclytum & notum olim: nunc tantum auditur.* Ex quo facile licet colligere, breve admodum & non adeo ſtabile in has regiones Romanis fuiſſe imperium.

Flor. l. 4.
Vellej. l. 2. c. 105. 106.
Id. l. 2. c. 108.
Tract. de morib. Germ. c. 37
Id. c. 41. de moribus Germ.

Nec unquam Cheruſcos perdomuerunt.

§. XV. Ab hoc tempore hæ regiones petitæ magis a Romanis, quam intratæ videntur. Domitianus enim ſuſcepta in Cattos expeditione non niſi triumphum retulit: gentem certe non perdomuit, nec Cheruſcos videtur attigiſſe. Quicquid deinde Honorii tempore Claudianus jactat poëticam licentiam ſapit:

Sueton. c. 6

> *Ante ducem noſtrum flavam ſparſere Sicambri*
> *Cæſariem, pavideque orantes murmure Franci*
> *Procubuere ſolo. Juratur Honorius abſens*
> *Imploratque tuum ſupplex Alemannia nomen.*
> *Baſtarnæ venere truces: Venit accola ſylvæ*
> *Bructerus Hercyniæ, latiisque paludibus exit*
> *Cimber, & ingentes Albim liquere Cheruſci.*

Domitiã. Aurel. Victor. c. 11 Claudian. Conſ. Honor. IV.

Conſuetudinem tamen & commercia Romanorum Cheruſcos emollitos ſenſim, non plane ſpreviſſe, docent Romanorum nummi hinc inde e terra effoſſi. Ne enim longius abeam, in agro Brelemenſi & Upemenſi reperti ſunt hi bini, alter aureus elegantiſſimus & integritate ſua admirabilis, alter aureus ſatis notus. Ipſos prototypos mecum benevole communicavit Pl. rev. Dnus Winkelmannus Paſtor Brelemenſis & Upemenſis ætate meritisque conſpicuus. Sed de iis forte alibi.

Cheruſcorum ſedes occuparunt Thuringi.

§. XVI. At Cheruſci, ut ſolent res humanæ variæ eſſe ac inſtabiles, a priſtina fortitudinis gloria interjecto tempore ita deſciverunt, ut jam ante Taciti ætatem primo a Cattis, quibuscum æternum diſcordabant, devincerentur, deinde Thuringis ac demum Saxonibus cedere cogerentur. Thuringos aliquando has regiones Cheruſcorum tenuiſſe, non modo ex pago *Northuringia* patet, qui veteris coloniæ memoriam diutius conſervavit, partemque veteris Thuringiæ Septentrionalis in ſe complexus, ipſam Magdeburgum metropolin videtur habuiſſe*. Sed & auctores in eo conveniunt omnes, quod Saxones demum Thuringorum in locum his in regionibus ſucceſſerint, ut ex Eginharti fragmento ab Adamo Bremenſi ſervato, Chronico MSC. Jenenſis bibliothecæ, pluribusque recentioribus probat Doctiſſimus Sagittarius. Sed in eo paululum inter ſe diſcordant auctores, quinam Septentrionali Thuringorum terræ fines ſint ſtatuendi. Torquatus ex cujus annalibus MSC. Magdeb. & Halberſtad. nonnulla producit Meibomius ſatis magnum terrarum tractum Thuringis tribuit. *Omnem enim terram illam, quæ jacet inter Hercyniam, Salam, Albim, immo ultra quoque Brandeburgum usque ad Haveli rivas & ducatum Brunſvicenſem, ſeu Alarim amnem, dictum eſſe pagum Northuringorum*, fatetur. Qua in re licet erret, cum pagus Northuringen ab ipſa Septentrionali Thuringia probe ſit diſtinguendus, eosdem tamen Thuringiæ ſeptentrionali terminos recte quidem aſſignant M. Wagnerus, Auctor ſelectarum hiſtoriarum Landgraviatus Thuringici, Sagittarius, Tenzelius aliique plures. Quamobrem ſi hos ſequi lubet, poſſumus forte & Goslariæ agrum olim a Thuringis poſſeſſum fateri. Sed paulo arctiores Thuringiæ Septentrionali limites ſtatuunt Conringius, & Schurzfleiſchius. Hi eam tantum terram, quæ ab Unſtruto fluvio in Albim

** Vid. Sag. Origg. Magdeb. paſſim in dipl. Ottonis M. Ditmar. Merſeb. l. 4 p. 80. Adam. Br. l. 1. c. 4. Sagitt. de regn. Thur. l. 2. c. 12. p. 217. Torquat. ann. MSC. Halberſt. & Magd. part. 1. l. 2. c. 6. ap. Meib. de pagis Sax. p. 106. T. 3 M. Wagn. von Königreich Thüringen und erleſene Geſchichte von der Landgr. Thüringen c. 2. p. 19. Sagitt. l. c. p. 292.*

Tenzel, Dial. menſtr. 1694. p. 420. Conring. de Orig. jur. germ. c. 13. & de antiquo ſtatu Helmſt. p. Schurzfl. diſſ. 17. de Thur. p. 3. Sagitt. l. 1 c. 4. p. 104.

bim uſq; Sala & Ocra amnibus clauditur, Thuringici olim juris fuiſſe ſuſpicantur. Ex quo ſequeretur, veterē Cheruſcorom Coloniā agrum hunc aliquanto diurius rerlouiſſe, nec Thuringorum huc pertigiſſe imperium. Goslarienſis enim ager, quamvix ſesqui milliare ab Ocra diſtet: tamen cum cis Ocram ſitus ſit, terminis iſtis a Conriogio & Schurzfleiſchio adſignatis non clauditur. Sed multa ſunt, quæ nobis alia videntur ſuadere. Primo enim cum Thuriogi e borealibus terris ad Viſurgim & Albim ſitis, Sagittario reſte, veneriot, & Cheruſcorum ſedes ſub ſuam ſeoſim redegerint poreſtatem maxime profectò ſit veriſimile eos ſeptentrionalis Cheruſcorum ſedes prius, qoam meridionales eſſe ingreſſos, atq; adeo has terras priusquam trans-Hercynicas ſibi ſubjeciſſe, atque inde demum ultra Hercyniam ferro ſibi patefeciſſe viam. Vnde & Sigfridus presbyter Thuringorum imperium â Fraocorum regiooibus usq; ad Oceanum protenſum ait. Deinde non video, cur pugnaciſſima Thuringorum gens Ocra flumine ſe paſſa ſit coarctari, ac non potius ceteras quoque Cheruſcorum regiones ſenſim ſibi ſubjecerit, præcipue cum debilitatis Cheruſcis & pene ad iocitas redactis, id fuerit facillimum. Quamvis igitur vel maxime concedas Cheruſcos ex his regionibus a Thuringis non plane fuiſſe pulſos, id quod & Conringius de Chaucis conjecit, non tamen eſt credibile, tam vicina potentiſſima Thuringorum gente, ſui juris eos manſiſſe. Sed multo veriſimilius eſt, eos Thuringorum imperium agnoſcere coactos. Denique cum Saxones Thuringorum ſedes occupaſſe certum ſit, iidemque regiones cis Ocram jam Francorum ævo tenuerint, recte colligere mihi videor, & Thuringos his regionibus aote Saxones imperaſſe. Conringius equidem eo potiſſimum argumeoto utitur, quod e ſex pagis, quos Halberſtadienſis epiſcopatui Ludovicus Pius aſſignavit; unicus duntaxat Nort. Thuringou appelletur, reliqui audiant Hartingow, Derlingow, Svavia, Haſſigow, & Belkisheim; ſed inde plane oon ſequitur, ut Thuringiam ſeptentrionalem cum pago Northuringow iisdem finibus includamus: Pagus enim licet maximus tamen neque ad Salam, neque ad Ocram, neq; ad Vnſtratam extenſus fuit, ut paulo poſt apparebit. Atque adeo Thuringia Septentriooalis a reliqua plane fuiſſet ſejuncta, quod tameo non ſit veriſimile. Notavit id jam Chriſt. Koaut in diſſert, de pagis Anhaltinis: ſciendum vero hic eſt, oon totam North-Thuringiam pago Northuringiæ fuiſſe incluſam, ſicuti Torquatus refert, ſed multos alios pagos ad Northuringiam pertinuiſſe; de quibus laudatus Knautius luſius egit.

Knaut. antiquit. pagor. & Comitat. Princip. Anhaltin. §. 6.

Quo tempore

§. XVII. Quo rempore Thoringi in has regiones ſe effuderint, tam eſt dubium ac incompertum, ut collatis inter ſe ſcriptoribus, eveniat nobis, quod illi apud Terentium, qui ſe coofultis pluribus Cauſidicis, multo incertiorem, quam ante eſſe fatebatur. Cooriogius, qui Hermunduros cum Thuringis eosdem ſtatuit, eos tertio ſeculo Cheruſcorum ſedes invaſiſſe, atque inde in ipſos Chaucos Majores, quos has regiones iocoluiſſe putat imperium propagaſſe opinatur. Sed cum hanc Conringii hypotheſin, cui & Peiſſerus ſuffragatur, egregiis argumentis rejecerit Doctiſſ. Sagittarius, non poterit certi quicquam ex ea colligi. Ipſe Sagittarius, recitatis aliorum opinionibus & ſuo more accurate expenſis, Thuriogos jam quidem quarto ſeculo ex ſeptentrionalibus ad Viſurgim & Albim regionibus ad Salam & Werram migrare cœpiſſe exiſtimat, ante quintum tameo ſeculum eos certam ſibi ſtatuiſſe ſedem vix credit. Quæ cum ſua probabilitate non careant, certe ſeculo quarto ſeptentrionalem hanc Thuringiam ab iis occupatam fuiſſe fatendum erit.

Thuringi has regiones occuparint?

Pfeiff. in Lipſienſ. Orig. l. 1. p. 32. ſqq.

§. XVIII. Eodem tempore, quo Thuriogos in has regiooes ſe effudiſſe diximus, Romanum Imperium turbare cœperat Attila Hunnorum Rex, de cujus potentia quanta fuerit hominum opinio, ex annalibus patet, qui ejus vires deſcripturi ad fabulas propemodum accedunt, quas accurate, ut ſolet, expendit Doct. Schurzfleiſchius. Illud igitur Dei flagellum cum nonoulli & vicioiam hanc noſtram turbaſſe credant, quæſtio movenda nobis eſt: *An Attila unquam in has regiones pervenerit?* Affirmat hoc Buntingius, cujus Chronicon a Meibomio multo accuratius editum, hac tamen in re nihil mutationis ſubiit. Ita enim ille: Jm Cloſter Steterburg bey Wolffenbüttel findet man Nachrichtung/ daß daſelbſt bey Attilæ des wütrigen Tyrannen Zeiten ein feſtes Schloß mit einer ſtarcken Beſatzung an rittermäßigen Kriegsleuten geweſen ſey. Und als einsmahls der Bluthund ſeinen Weg daſelbſt fürüber genommen/ ſein die Krigsleut aus dem Schloß heraus gefallen/ haben in den groſſen Hauffen/ den der Tyrann umb ſich hatte/ mit Gewalt hinein geſetzt/ ſie getrennt und in die Flucht gebracht/ und ſoll er/ Attila ſelbſt mit ſieben Soltaden kaum davon kommen ſeyn. Dieſe Relatio gereicht unſern gemeinen Vaterland zu Ruhm und Ehren. Sonſt melden andere Hiſtorici, Attila habe ſich nach der blutigen Schlächtung bey Tholoſa geſchehen in Thüringen begeben/ und daſelbſt ausgeruhet. Andere ſagen/ er habe in ſeinem Kriegsheer auch Sächſiſ. Soldaten gehabt/ welches nicht unglaublich. Neſcio an operæ pretiū eſſē facturus, ſi multis operoſis argumeotis hanc narratiunculam refellere conarer. Adeo enim error incurrit in oculos, ut nec occultari quidem poſſit. Nonoulla tamen, quæ mihi occurrunt, referam, ne alii ſe decipi patiantur. Primo enim, ſi fundamentum conſideres, ſive Buntingius, ſive Meibomius

An Attila viciniā hanc turbaverit, & a Steterburg. profligatus ſit?

Bunting. part. 1. p. 18

mius (ultima enim editio ſaltem eſt ad manus) hæc ſe deſumſiſſe fatetur ex Chronico quodam Stederburgenſi, non adeo antiquo, ut in re tam antiqua eo nitaris. Bina quidem ſuperſunt Chronica Stederburgenſis, alterum brevius, quod in Meibomii tomo primo rerum Germanicarum occurrit, alterum prolixius, a Gerhardo præpoſito Stederburgenſi ſcriptum, qui, ut in ita dicetur ſeculo duodecimo vixit. In illo nihil de Attila reperias, cum a ſeculo undecimo demum telam ordiatur. Hoc vero cum, Meibomio teſte, omnia monaſterii fata copioſius perſequatur, nec quicquam ex eo præter Hiſtoriam Henrici Leonis lucem viderit, facilius adducor, ut credam, illam de Attila traditionem ex hoc Gerhardi Chronico eſſe deſumtam. Cum igitur autor non antiquiſſimus ſit, non multum certi in re tam antiqua ab eo expectamus. Deinde neque Paulus Diaconus, nec Jornandes, nec Sidonius, nec ceteri, quibus Attilæ hiſtoriam debemus, id memoriæ prodidere. Sed potius alia omnia docent. Si enim gentes exercitum ejus ſecutas deſideres, recenſet illas Sidonius.

Paul. Diacon. Lib. 0. 2. p. 919. Jornand. de reb. Getic. c. 35 ſq. p. 1106. Sidon. carm. 7. v. 319. Conf. Velſ. l. 2. rer. Bojic. p. 70

Subito cum rupta tumultu
Barbaries totas in te transfuderat Arctos
Gallia. Pugnacem Rugum comitante Gelono,
Gepida trux ſequitur, Scyrum Burgundio cogit.
Chunus, Bellonotus, Neurus, Baſtarna, Toringus,
Bructerus; ulvoſa quem Nicer abluit unda
Prorumpit Francus.

In his quidem verſibus nulla gens nominatur, quæ ad noſtram hanc viciniam pertineat, niſi Thuringi, quos jam tum his regionibus imperaſſe crediderim. Jam vero diſerte refert Sidonius Thuringos Attilæ exercitum ſecutos & tot victoriarum cladiumque ſocios fuiſſe. Quo pacto igitur hæc conciliaverit cum Stederburgenſi fabula. Si hujus regionis incolæ ſocii Attilæ fuerunt, cur eorum patriam hoſtili exercitu ingreſſus eſſet, cur hoſtem ſubito ſe præbuiſſet ſociis? cur Stederburgenſes ejus exercitum eſſent aggreſſi. Præterea monſtro eſt ſimile, unius arcis præſidiarium militem tantum Attilæ exercitum, quo ſemper ſtipatus inceſſit, adeo ad internecionem usque deleviſſe, ut ipſe tyrannus cum ſeptem militibus vix evaſerit. Denique & illæ rationes, quibus hanc fabulam ſtabilire videtur Buntingius aura ipſa ſunt leviores. Supponit enim, Attilam Thuringiam ingreſſum; atq; ibi a longa expeditione requieviſſe, ſed quã incertum hoc ſit, Sagittarius, Thuringorum Livius, dudum demonſtravit. Deinde Saxones hic jam tum habitaſſe, eosque cum Chaucis plane eosdem eſſe ſtatuit. Saxones vero Attilæ exercitui interfuiſſe credit. Sed nec Saxones tum has regiones tenuerunt, quod paulo poſt apparebit, nec forte Attilæ ſocii.

Sagitt. l. 2. de regno Thur. c. 5. conf. Tenzel. Dial. menſtr. ao. 1689. p. 894.

Diſerte enim Jornandes Romanis ait *adfuiſſe auxiliares, Francos. Sarmatas, Armoricianos, Liticianos, Burgundiones, Saxones, Ripariolos, Briones, quondam milites Romanos, tunc vero jam in numero auxiliarum requiſitos, aliasque nonnullas Celticas & Germanicas nationes.* Quamvis non negem locum hunc paulo eſſe obſcuriorem, nec ſatis intelligi, utrum Romanis, an Attilæ ſocios ſe adjunxerint. Burgundiones certe & Francos, quos Jornandes Romanis tribuere videtur, Sidonius non obſcure Attilæ adjungit. Gobelinus Perſona Saxones Romanis militaſſe teſtatur. *Erant enim Romanis Franci adjutores Burgundiones, Alani, Franci & Saxones.* Et ſi vel maxime Saxones ſub Attila ſtipendia meruiſſe concederemus, tamen hæc nihil ad nos pertinere viderentur, cum Saxones eo tempore nondum ſedes in his regionibus quæſiverint. Patet ergo fabulam eſſe, Thuringicæ illi plane ſimillimam. De quo ne amplius poſſit dubitari, ipſam commenti originem placet oſtendere quam in Witekindo Saxone, auctore locupletiſſimo, mihi videor inveniſſe. Ille enim enarratis turbis, quæ ſub Ottone I. Imp. ex Eberhardi & Tancmari rebellione fuerant exortæ, mox ſubjicit: *Dum ea interea loci geruntur, antiqui hoſtes noſtri Ungarii ſubito irruunt in Saxones, & caſtris ſuper littus Boda fluminis collocatis, inde in omnem regionem diffunduntur. Dux autem miſſus a caſtris cum parte exercitus eo die ad veſperam ſigna movit circa urbem, qua dicitur Stiedereburg. Urbani autem videntes, hoſtes & ex itinere & ex pluvia, qua ingens erat, ſegniores, audacter erumpunt portis, & clamore primum territantes demum repente in adverſarios irruentes, plurimis ex eis caſis, & copioſa equorum multitudine cum aliquibus ſignis capta, ceteros fugere compulere. Urbes, quæ obvias habuere illorum fugam animadvertentes, armis eos omnibus locis urgebant, & maxima ex eis parte proſtrata, ducem ipſum in quandam luti puteum cogentes, oppreſſerunt.* Hæc Witekindus, quem cum quidam monachorum fugitivo oculo inſpiceret, Hungarosque a Stederburgenſibus profligatos legeret, tempora non ſatis accurate diſtinguens Attilæ hanc cladem tribuit, Hunnorum Regi, ſatis craſſo errore, huic tamen hominum generi olim familiari.

Jornand. c. 39. de reb. Getic. p. 1107.

Gobel. at. 6 c. 23. p. 214 conf. Cranz. l. 1. Sax. c. 23. p. 20.

Witek. l. 2. p. 645.

In quonam pago ſitus Goslar. ager.

§. XIX. Jam proximum eſt, ut inquiramus, quonam in pago Goslarienſis ager ſitus ſit. In hos enim jam inde ab antiquiſſimis temporibus Germanicæ nationes ſuas regiones deſcribere ſolitos, e Cæſare æque ac Tacito liquet. Unde nec ad Thuringos, nec ad Saxones pagorum origo recte referri poſſe videtur. Nec tamen abnuerim a Thuringis eſſe pagorum deſcriptionem, quam in noſtris regionibus ad Hohenſtauffiorum usque Imperatorum tempora obſervatam eſſe ex diplomatibus conſtat. Satis enim egregia ſunt, quæ hac de re diſſerit Sagittarius.

Cæſar. l. 1. de bello Gall. p. 37. & paſſim l. 1. c. 13. Germ. Sagitt. l. 4 Lucat. Thur. c. 2.

Knaut. antiquit. pagor. & Comitat. Princip. Anhalt. §. 6.

Quod ſi ergo priſcos evolvamus annales, ac tabulas in ſupplementum adhibeamus eorum, quæ de ejusmodi pagis Meibomius, Paulini, & Knauthius commentati ſunt, plures ejusmodi occurrent in vicinia pagi. In Halberſtadienſi enim diœceſi ſe offerunt pagi Hartingaw, Derlingaw, Northuringaw, Suava, Haſſingow & Belkisheim. In Hildeſienſi epiſcopatu & Ducatu Brunſvicenſi Gandersheimigawi, ſive Flentigabi, Aſtvala, Grenigawi, Freteoigabi, VertigawiErigawi, Eilverlgawi, Guttingon, Hartberi, Valedungon, Aringe, Gollokeune, Logingaha, de quibus paulo accuratius hic agendum videtur, ut conſtet, quæ unicuique regio tribuenda ſit, & ad quem nam eorum Goslarienſis ager referri debeat:

1) Primus igitur, quem ſignavimus, eſt pagus *Hartingavv*, alias *Hardgo, Hardaga, Hardegovve, Hartingovve, Hertega* appellatus, procul dubio a ſylva Harz, quam antiquis Hart pronunciatam luculentis teſtimoniis probavit Meibomius *. Invenio & in catalogo pagorum, qui in Gaco deſinuor, apud Sagittarium pagum Harzgow. Sed quia illum ſe in originibus Palatinis Freheri reperiſſe fatetur vir doctiſſimus, quæ mihi jam non ſunt ad manus, non dubito, quin ſuperioris Germaniæ pagus idem nomen ſortitus ſit, atque ille Harzgow ad nos plane non pertineat. Noſtrum ſane in Halberſtadienſi diœceſi fuiſſe ſitum, ipſamque Halberſtadienſem urbem ſuo ambitu incluſiſſe, patet ex Ludovici Pii diplomate, quo diœceſin Halberſtadienſem terminis ſuis circumſcribit, quod integrius, quam Sagittarius in lucem emiſit Reimannus. In eo enim ita loquitur Imperator: *Qua propter notum ſit omnium fidelium noſtrorum induſtriæ, præſentium videlicet & futurorum, quia Hildegrinus Catbolanenſis, eccleſia Halberſtadienſis Epiſcopus venerabilis, qua eſt conſtructa in honorem Chriſti ſuiq; protomartyris Stephanum ſuper fluvium Holtemma in pago* Hartingowe, *cujus parochia piiſſimi patris Caroli Imperatoris Auguſti & determinata eſt in his pagis, Darlingovve & Northuringovve, & Belkesheim, Hartingovve, Snavia & Haſſgovve veniens ad nos pie &c.* Ex his verbis liquet & Halberſtadienſem diœceſin hunc pagum ſuo ambitu eſſe complexam, & ipſam urbem Halberſtadium ſitam fuiſſe in pago Hartingowe. Nec tamen mallus publicus fuit Halberſtadii, ſedio caſtello Hartingow, quod urbi olim proximum in ruinas conſedit, vix minimis ſuperſtitibus reliquiis. Ad hunc igitur ampliſſimum pagum, ut è Meibomio & diplomatibus didici, pertinuere villæ & bona.

* *Meib. de metall. Harzic. n. 3.*

Reimann. diſſert. Critic. de Chron. MSC. Winnig. p. 23.

Halberſtadt.
Groningun hodie Grüningen.
Wollferſtedum, Wulfarſtede.
Oſcberslebun, hodie Oſchersleben.
Vplingi, Vppelinga.
Staun.
Roresheim, Roreshem.
Vallersleben, Wallersleben.
Bardorf.
Duttenſtedte
Gehrlan.
Gethlide.
Sylvula Aal inter duas vias, una, quæ Bennigerothe, altera quæ Immenrorhe ducit.
Nethidorp. [Nebedorff.]

2) Sequitur pagus *Derlingau*, quem & *Darlingovve, Derilingum, & Derlingen* vocatum in diplomatibus invenio. Eundem ad Halberſtadienſem diœceſin pertinuiſſe, patet ex Ludovici laudato diplomate. Nec vana eſt conjectura doctiſſimi Sagittarii, qui Darlingos huic pago nomen dediſſe exiſtimat. Meminit enim horum anno MCXLV. Rudolphus Halberſtadenſis Epiſcopus. Sed minus certum eſt ubi ſitus hic pagus fuerit, aut quousque ſeſe extenderit, quod paulo parcius ejus mentionem in diplomatibus fieri reperimus. Budæus eum proxime a pago Nurthuringiæ conſtituit ultra Ohram fluvium. Et certe Magdeburgenſi diœceſi interjecto tempore ex parte videtur incluſus. Ea enim ad Halberſtadienſem eccleſiam olim pertinebat. Nec tamen totum juris Halberſtadienſis eſſe deſiiſſe laudatum Rudolphi diploma indicat, ubi & Derlingos teſtes appellat. Paucæ villæ nominantur, quos ad hunc pagum pertinuiſſe certum ſit, Nos aliquot recenſecimus:

Sagittar. hiſt. Halb. § 30. Meib. l.c. p. 90. Paulini de pagis p. 577.

Hebesheim.
Muſiſchi.
Drongelevu, quod Sagittario eſt Dreyleben.

3) Pagus *Northuringia* & ampliſſimus fuit & multorum exercuit induſtriam. Vocatur Northduringun, Norturinga, Nordduringa, Northuringi, pagus Northuringorum. Et varie conſiderari poteſt. Nonnunquam enim totam illam regionem, quæ olim cis Hercyniam Thuringis paruit notat; & tunc iſtæ quoque villæ ſæpius ad Northuringiæ pagum referuntur, quæ proprie ad alios pagos pertinuere. Aliquando vero etiam partem tantum ejus regionis complectitur, quæ Northuringiæ nomen κατ᾽ ἐξοχὴν retinuit. & Albi, Ohra, & Boda fluminibus alluitur. Et hæc pars proprie vocatur pagus. Quamvis igitur ſi accurate loqui velimus, probe diſtinguendum ſit inter Northuringiam & pagum Northuringiæ, videotur tamen Imperatores & ipſi hoc diſcrimen non ſemper attendiſſe. Id quod in Ottonis M. præcipue diplomatibus obſervat Paulini. Sic enim Dreilebe refertur ad pagum Northuringiæ, quæ tamen ad pagum Derlingow pertinuit, Oſkersleve & Vppelingen adſignantur pago Northuringiæ, quæ tamen in aliis diplomatibus ad pagum Hartingow pertinuiſſe dicuntur. Quo fit, ut non ſatis accurate pagi hujus terminos poſſimus conſtituere, licet multæ villæ ad illum pertinentes ex diploma-

Knaut. l. c.

Paulin. de pagis. p. 585.

tibus

Meib. l. c. p. 106. Sagittar. l. 2. c. 12. p. 286. Paul. l. c. tibus recenſeantur a Meibomio, Sagittario & Paulini, quibus nos ex noſtris diplomatibus addimus villam Partunlep, quam cum Battensleben eandem eſſe, compertum habeo. Sed certi ſumus Goslarienſem agrum, licet juris Thuringici aliquando fuerit, ad pagum Notthutingiæ non pertinuiſſe; Siquidem Albi hic propior fuit, & viciniam vix attigit. Superſedere igitur prolixiore diſquiſitione facile poterimus.

Meib. l. c. p. 109. Knaut. l. c §. 7. ſqq. 4) Addimus pagum *Suaba*, qui & Suavia, Swabe, Suevon, Svabengovve & pagus Suevicus in diplomatibus audit. Pagus hic a Suevis procul dubio nomen accepit, quos Cheruſcis olim ad Hercyniam finitimos ſtatuit Cæſar, & niſi fallor Hetmundutis olim aliquando paruit, Suevicæ genti quod maxime erit credibile ſi contuleris ea, quæ paulo ante § XI. diximus. Hunc quoque incluſum fuiſſe terminis diœceſis Halberſtadenſis conſtat e Ludovici laudato diplomate. Quo vero loco ſitus fuerit, ex villis colligendum eſt, quas partim Meibomii partim Knautii induſtriæ, partim diplomatibus noſtris debemus. En earum ſeriem

Kabere.
Piculingen.
Jhersleb hodie **Harſleben.**
Adenſtedi.
Regenſtedi hodie **Reinſted.**
Redigaresrode.
Tutthinge.
Bebonthorp.
Asmetslevo.
Welpeslevo.
Pedabrunno.
Weſtholze.
Rothaltasburg.
Emmaleſtorpe.

5) Pagus Haſſingowe, qui Ditmaro Haſſegun, aliis Heſſingaw & provincia Haſſingorum, immo, ſi Paulinum audimus, Heſſe nominatur, Halberſtadienſi diœceſi non minus quam antecedentes fuit incluſus. Ejus terminos ſciremus accuratiſſime ſi conſtaret an idem ſit cum pago Hasgaw, cujus in diplomatibus Magdeburgenſibus a Sagittario & Meibomio recenſitis mentio fit: ibi enim diſſerte limites hujus pagi annotantur Sala, Willerbach, & Wippra, fluvii. Sed incertum hoc eſt, & inter doctos admodum dubium. Aſſerit Meibomius avus, negat Conringius, ambigit Meibomius nepos. Et certe ſi ab arce Heſſen olim Heſſenheim, quod pleriſque videtur, pagus nomen adeptus eſt, videtur ab Albi paulo remotior fuiſſe. Villa nulla in diplomatibus occurrit, ex qua ſitum pagi colligas, præterquam, quod Paulini ex diplomate indicium nobis fecit *illa Rotmerhuſen, in Oſterheim Marca, in pago Heſſe nominato, in comitatu Abbonis.*

6) Pagi Belkisheim nomen duntaxat ſupereſt in laudato diplomate Ludovici Pii.

7) Pagum Gandershelmigawi Gandersheimenſia nobis monumenta indicant atque ex ipſo quidem nomine patet, eum Gandersheimium ambiiſſe: Sed cum nullius præterea mentio fiat villæ in illo ſitæ, terminos ignoramus. Vocatum etiam hunc pagum Flintigawi, item Flenchi, liquet ex Tancgmari Vita S. Bernwardi, quamvis in diplomatibus a ſe invicem diſtinguantur.

8) Pagum *Aſtvalam*, in quo S. Bernwardus Hildeſienſis Epiſcopus auſpiciis & permiſſu Ottonis III. Imp. caſtellum contra Slavos extruxit, ad Aleram fluvium, atque adeo in ipſis Hildeſienſis epiſcopatus limitibus fuiſſe ex diplomatibus Ottonis III. & Henrici II. a Schatenio productis patet.

9) Pagum *Grenigavvi*, cujus memoriam itidem ſervarunt Gandersheimenſia diplomata, villam Grene in ducatu Brunſuicenſi ſatis notam ambiviſſe ex nomine colligo.

10) Pagus *Fretenigabi*, ex iisdem monumentis notus ut a villa Freter nomen accepit, ita & ſitus circa illum fuiſſe videtur.

11) Pagi *Erigavvi*, *Vierzigavvi*, *Eilverigavvi*, quorum nomina ſatim in Gandersheimenſi diplomate ſuperſunt, an in diœceſi Hildeſienſi quærendi ſint, ignoro. Forte id e reliquis colligeres, niſi & Weſtphalici nonnulli, veluti Ammetigawi & Auganagabi in eodem diplomate occurrerent.

12] Pagus *Guttingon* qui & *Guottinga* vicinus fuit pagis Valedungon & Aringe, juxta fluvios Laynam & Aleram. Henricus n. IV. Imp. Hezeloni Hildeſienſi Epiſco Comitatum in iis ſitum, quem Fridericus Comes poſſederat, liberaliter largitur. Villas in his pagis Paulini enumerat ſequentes. Paulini p. 580. 590. l. c.

Amphidi,
Alicoga,
Redun.
Fredenun.
Walehuſon.

Pagos igitur hos omnes ut in Gœttingenſi agro quæramus & nomen Guttingon & villæ pleræque hodienum ſuperſtites ſuadent.

13) Pagum *Hartheri* e quo villam Mundelingen Gandersheimenſibus ſanctimonialibus tradidit Otto IV. itidem in vicino vel ducatu Brunſvicenſi vel diœceſi Hildeſienſi quærendum putamus. Paulin. p. 580. l. c.

14) Eadem Gandersheimenſia monumenta nobis ſuppeditant pagum Gollokeune, qui villam Landronhoff ſuo ambitu complexus eſt.

15] Agmen claudat pagus *Lolingaha*, quem puto eundem eſſe cum *Lainga*, ut p. 103. 164 & Lagenahe, Langenea & Logi, quos ſe orſim recenſuit Doct. Paulini. Video equidem Meibomium nepotem diſſentire ab Hoffinanno, qui itidem pagum Lochni Meibom. Paulin. p. 582. Ant. vita S. God. c. 6

five

Vit. S. Meinwer. n. 117.

ſive Locni cum pago Logingeha eundem aſſerebat. Sed ut io pago Langneha occurrit villa Hemli, ita in pago Logi ſ. Lochni occurrit villa Hemliaw, ut in villa Laioga curtis Salta, ita in pago Logi Sal, quod eſt ſuper fluvium Weſeram, quemadmodum ex Paulini pstet. Quo adducor, ut ntrumque pagum eundem credam. Sed de hoc cum nemine conteoderim. Villas addo ex quibus de ſitu conjectura fieri poſſit. Nomina tamen, ſi quis ſeparatim reqnlrat, diſtingvo.

io pago Longingaha
 caſtellum Gruooa.
in pago Laioga.
 curtis Salta.
in pago Lagenahe
 Gunniſſin.
in pago Langoea
 Hemli
in pago Logi, Lochni, Lucnl, Login, Laeni Sal quod eſt ſuper fluvium Weſeram.
Sulbicln.
Hemliaw.
Curtis Gsrdinebike.
Hui.
Moldugavel.
Liudelveshuſen.
Winethe.
Erpeſſum.
Gemmet.

Omnes has villas ſive uoo ſive diverſis pagis comprehenſa, ad Viſurgim ſitas fuiſſe liquet. Ibidem ergo & pagus ipſe quærendus erit.

Goslarienſis ager in pago Harting. ſitus eſt.

§. XX. Omnes hi pagi in vicinia noſtra noti celebresque olim fuerunt. Jam igitur ſi rationibus ſubductis inquiramus, quonam pago Goslarienſis ager fuerit circumſcriptus, omoes noa propemodum auctores deſtituunt. Quamvis enim plures adhuc laudatam operam in colligendis Germaniæ pagis poſuerint, nemo ramen ex villis, quæ in illis ſitæ fuerunt genuinos eorum terminos ratiocinari cooatus eſt: Et profecto, ſi tot villarum horrida & depravata nomina, ſi topographiarum ſuis numeris abſolutarum inopiam, ſi denique villarum in multis pagis pauciſſimarum memoriam conſideres, ejusmodi geographiam medii ævi optare quam ſperare erit facilius. Attamen ne hic lectorem ſub cultro, quod ajunt, relinquam, ita ſtatuo atque ita animum induco meum, agrum Goslarienſem olim partem fuiſſe ſpatioſi pagi Hartingow. Primo enim ipſe ſitus id ſuadet; Siquidem Goslatia ad radices Harcynici ſaltus poſita Hercynico quoque pago accenſita videtur. Deinde villæ a nobis ſub illo pago recenſitæ aperte teſtantnr vicinum admodum nobis illum pagum fuiſſe. Et quamvis diœceſi Halberſtadienſi in diplomate Ludovici Pii dicatur incluſus, hoc tamen non videtur ita intelligendum, ac ſi ultra illam diœceſin non pertigiſſet. Conſtat enim ex aliis diplomatibus etiam cis Ovacrum loca nonnulla pago Hartingaw eſſe accenſita. Denique invicto plane argumento id demonſtrare poſſum ex diplomate Henrici V. Imp. infra a nobis producto. Io eo o. Cæſar mooaſterio montis S. Georgii prope muros civitatis noſtræ ſito liberaliter donat ſilvulam Aal (hodie Jürgen Aal vocant) quæ vix mille paſſibus ab urbe diſtat, diſerte adjiciens, eam ſilvulam in pago Hartingow ſitam. En ipſum Cæſarem audiemus: *Unde tam præſentibus quam futuris notum eſſe volumus, quia monaſterio S. Georgii quod prope Goslariam ſitum ab atavo meo fundatum quidem ſed imperfectum, pro anima noſtra remedio .. in proprium tradidimus. præterea ex regali noſtra munificentia comitatum ſitum in pago, qui dicitur Hartoga terram quoque cum ſylvula circumjacente, quæ Aal dicitur, quicquid inter publicas vias, unam quæ Benningerothe, alteram quæ Immenrothe ducit, ad utilitatem inibi Deo ſervientium addimus. Data menſe Januario. Indict. 1. anno Incarnat. Dni.* M C XVIII. Quod ſi ergo ſilvula Aal cis Ovacrum prope civitatem noſtram hodienum ſuperſtes ad pagum Hartingaw pertinuit, nullum amplius supereſt dubium, ipſum quoque Goslarienſem agrum ad eundem pertinuiſſe.

Regnũ Thuriogorum excisum *Witek. l. 1. p. 630. Greg. Turor. l. 3. c. 7. Sigbert. Gembl. ad ann. 52. 4. ſqq. Egenh. ap. Adam Bremenſ. l. 1. c. 4. Sagittar. l. 2. c. 1112. de regn. Thur. p. 263. ſqq.*

§) XXI. Thuringorum imperium de quo modo prolixius egimus, in ſeculum ſextum usque floruit, qvo tempore ſub Hermenfrido ultimo Thuringorum Rege deſtructum in aliarum gentium poteſtatem pervenit. Cum enim Hermenfridus Amelbergæ conjugis illecebris ad propagandos imperii ſui fines impulſus Francorum ope Bertharium fratrem oppreſſiſſet, & Theodericus Fraocorum Rex partem devictæ provinciæ ex pacto poſtularet, ille hac victoria ferociur redditus fidem daram fregit. Quamobrem bello petitus a Diterico, & prope Roneberg prælio devictus Scheidungam probe munitam ſe contulit. Dietericus, bellum unn impetu confectutus, evocatis in auxilium Saxonibus & parte devictæ provinciæ cis Vnſtrutam oblata, Scheidungam obſidione incinxit, ac mox ſub ſuam redegit poteſtatem. Quo factum eſt, ut Hermenfridus facta deditione non modo avito regno excideret, verum etiam paulo poſt Tulpiaci e mœnibus a Diterico dejectus, vitam ipſam amitteret. Rem quæ ad nos non adeo pertinet incredibili fide ac induſtria ex optimis ac probatiſſimis ſcriptoribus explicavit Sagittarius, cujus ſcripta exſcribere ſupervacaneum, augere difficillimum, mutare eſſet maxime temerarium.

Saxones Thuringiam cis Vnſtram invictoriæ præmiũ

§) XXII. Oppreſſis igitur Thuringis & Herminfriedo rege occiſo, pars Thurin. giæ, ſeptentrionalis vocata & ab Vnſtru ta ad Albim usque pertingens ad Saxones belli victoriæque ſocios ex pacto pervenit. Id quamvis Francici ſcriptores qui hodie ſuperſunt ſuarum tantum rerum

acciplunt.

admiratores taceant, memoriæ tamen prodidit Eginhardus, cujus librum de Saxonum origine dudum deperditum excerpſit Adamus Bremenſis, cujus verba adſcribam: *Quibus* (Saxonibus) *ſecum quaſi jam pro libertate & patria fortiter dimicantibus ſuperavit adverſarios, vaſtatisq; indigenis & ad internecionem pene deletis terram eorum juxta pollicitationem ſuam victoribus delegavit. Qui eam ſorte dividentes cum multi ex eis in bello cecidiſſent, & pro raritate eorum tota ab eis occupari non potuit, partem illius, eam maxime, qua reſpicit orientem, colonis tradebant, ſingulis pro ſua ſorte ſub tributo exercendam. Cætera vero loca ipſi poſſederunt.*

Adam. Bremenſ. lib. hiſt. eccleſ. cap. 4.

Witek. l. 1. p. 633.

Adde & Widekindi teſtimonium: *His itaque omnibus peractis reverſi ſunt ad Thiadericum in caſtra, & ab eo ſuſcepti, ſatisq; laudati & terra præſenti in æternam poſſesſionem donati ſunt. Socii quoq; Francorum & amici appellati, urbem cui ab igne ut propriis mœnibus pepercere, primum incoluerunt ... Saxones igitur poſſeſſa terra ſumma pace quievirunt, ſocietate Francorum atque amicitia uſi. Parte quoque agrorum cum amicis auxiliariis vel manumisſis diſtributa, reliquias pulſa gentis tributis condemnavere.* Hæc antiquiores, qui omnem Thuringiam cis Vnſtratam intelligunt. Recentiores vero, ut ſolent, nonnulla de ſuo adjicientes veteriſque Thuringiæ amplitudinem hodiernis terminis metientes partem tantum Thuringiæ, quæ Vnſtrutam inter & Harcyniam ſita eſt, Saxonici juris factam aſſerunt. Faciunt id Auctor qui Chronicon Martini Poloni interpolavit, & ſcriptor de Landgraviis Thuringiæ, licet Sifridus presbyter, Auctor Chronicæ Ducum Brunſvicenſium & Kranzius nihil definire videantur. Sed nullo hæc nituntur fundamento. Quantula enim pars eſſet, quæ Saxonibus, victoriæ hujus ſociis, ceſſiſſet, ſi cum ampliſſima provincia, quam Franci ſibi retinuerunt, compares. Quis has provincias cis Hercyniam accepiſſet. Franci enim nunquam ante Caroli M. tempora huc imperii ſui fines protulerunt. Quamobrem recte quidem Conringius hoc, quicquid cis Vnſtrutam ſuperfuit, Thuringorum terræ in Saxonum tunc perveniſſe poteſtatem exiſtimat. Eodem quoque tempore natam illam inter Angarios, Weſtphalos & Oſtphalos ſive Oſterlingos diſtinctionem, dubitari vix poteſt. Quamvis interjecto tempore Oſtphalia Ducatus titulo innoteſcente Weſtphalia, que in varios epiſcopatus & comitatus diſtracta Saxoniæ nomen penes Oſtphalos tantum manſerit reliquum.

Auct. de Landgr. Thur. c. 5. Chron. Duc. Brunſv. ap. Mad. p. Granz. l. 1. c. 28. Conring. de antiqu. ſtatu Helmſt. p. 79. ſq.

Id. ibid. p. 89. 90.

Cranzio eumque ſecuti dormitaſſe comperiuntur.

§. XXIII. Ex his ſatis ſuperque liquet, Goslarienſem agrum una cum tota Thuringia Septentrionali jā ſeculo ſexto in Saxonum perveniſſe poteſtatem. Et quamvis Eginhardus æque ac Witekindus obſervent, eam ob paucitatem Saxonici exercitus non totam potuiſſe a Saxonibus occupari, ſed potius antiquis colonis ſub annuo tributo ex parte fuiſſe relictam: Saxonum tamen reipublicæ acceſſit, qui interjecto tempore ſenſim magis magisque potentia aucti procul dubio novis ſubinde colonis provinciam ſibi dudum ſubjectam illuſtravit, licet ut Thuringi Cheruſcos ita & Saxones Thuringos non omnes expulerint aut oppreſſerint. Quæ cum ita ſint, non poſſum non mirari illum, qui nuper de Goslarienſi hiſtoria nonnulla compilavit, tam parum patriæ res habuiſſe perſpectas, ut Cranzii & Lezneri de Saxonum in Oſtphaliam adventu diverſas ſententias recenſens, cum utro ſentiendum eſſet non potuerit perſpicere. Cranzii enim locus, quem allegat, tam eſt frivolus, ut Conringii judicio in omni narratione nihil reperias ſinceri, nihil quod non plurimum diſſentiat ab omnibus antiquis monumentis, immo nihil, quod non ab ipſiusmet Cranzii narrationibus aliis diſſentiat. Quis enim Vandalos ante Saxones cis Albim habitaſſe unquam crediderit? quis Saxones tam brevi tempore omnem Oſtphaliam occupare potuiſſe ſibi poterit perſuadere? quis unquam veterum ſcriptorum hæc memoriæ prodidit. Rectius egiſſet memoratus auctor, ſi, omiſſis Cranzii nugis dudum exploſis, Leznero acceſſiſſet, aut potius ipſos antiquos ſcriptores, aut ſaltem qui e recentioribus accuratius rem ſunt perſecuti evolviſſet. Neſcio enim an ſatisfacturus ille ſit eruditis, qui in tam antiquis rebus multis præterea præſidiis inſtructus, ſolos *Albertum Stadenſem, Cranzium & Leznerum*, ſequi velit. Hæc ideo monui, ut ſpicilegium, immo meſſem mihi relictam eſſe demonſtrarem, cum nonnulli laudato iſto tractatu omnem mihi præreptam materiam adhuc crediderint.

Conrin. l. c. p. 95 ſq.

Conring. l. c. p. 93.

Cranz. l. 2 Sax. c 2.

§. XXIV. Proinde octageſimus ſecundus poſt milleſimum ac centeſimum hodie annus agitur, ex quo Saxones has oras non ingreſſi tantum ſunt, ſed & reipublicæ ſuæ adjecerunt. Quæ deinde iis cum Francis bella intercesſerunt, ab aliis ſatis accurate enarrata ſunt. Saxonici tamen juris hæ regiones conſtantiſſime permanſere, donec Carolus M., debellata multis præliis ferociſſima gente, noſtram quoque Oſtphaliam Imperio Germanico adjungeret. Ex eo tempore Duces Saxoniæ Rudolphus, Otto & Henricus Auceps ejusque poſteri, qui Saxoniæ ducatum beneficio Francorum regum fuerant adepti, his regionibus imperarunt, ab iisque ad Bilingios, atque inde ad Guelphos derivatæ ſunt, qui etiam dignitatem a majoribus per manus traditam hodienum egregie tuentur. Ut tamen plures Epiſcopatus & Comitatus ſuo jure utuntur per hanc Weſtphaliam, ita & Goslaria ab Imperatoribus condita & cunctis ornamentis

Carolus M. victor etiam harum regionū.

mentis

mentis exculta in hoc usque tempus exoptatiſſima libertate fruitur, Cæſarum olim devota hoſpes nunc ſubjectiſſima cliens.

CAP. II.

De Gentiliſmo harum regionum, & Crodone imprimis Harzburgico.

§. I. *Crodo Harzburgicus conſiderandus.*
§. II. *Auctores qui Crodonis meminere.*
§. III. *Quid de auctoritate horum ſcriptorum ſentiendum?*
§. IV. *Crodonis cultus aſſeritur rationibus,*
§. V. *Crodonis ſimulacrum deſcribitur.*
§. VI. *Merianus alia depingit Crodonis ſimulacra.*
De pallio Mechthildis ad quod provocat Merianus. Neque pallium, neque veſtes cetera monſtroſis figuris variegata ad Crodonem pertinent, quod probatur. Crodonis ſimulacrum in his veſtibus fruſtra quæritur.
§. VII. *An Crodo falcem tenuerit?*
§. VIII. *An candelabris Harzburgenſibus ſimilis?*
§. IX. *Taciti locus expenditur.*
§. X. *Sedes Crodonis Hartisburgum, cujus etymologia. Vocatur & Arcipolis. Nec non Zartisburgum. Denique falſo Saterburgum.*
§. XI. *An Gardelebiæ Crodo ſit cultus? An Crottorffii?*
§. XII. *An in Thuringia?*
§. XIII. *An in Cimbria?*
§. XIV. *Sacra Crodonis.*
§. XV. *Lucus Crodoni ſacer.*
§. XVI. *Dies Sabbathi Crodoni ſacer. Hebdomarius cyclus etiam ethnicis notus. Nomina Germanica dierum antiqua, ubi & de* Soterrtag.
§. XVII. *Sacrificia Crodonis horrenda.*
§. XVIII. *Altare Crodonis in eccleſia SS. Simonis & Judæ ſuperſtes.*
§. XIX. *Crodonem vulgo eandem cum Saturno Romanorum ſtatuunt. Id quod non eſt probabile. Ratio prima.*
§. XX. *Chronicon Saxonicum nonnunquam utile.*
§. XXI. *Ratio ſecunda. Saxones Romanos Deos non agnovere.*
§. XXII. *Cur Tacitus Romana nomina Germanorum Diis impoſuerit?*
§. XXIII. *An Dii Romani Hamburgenſes ſint genuini?*
§. XXIV. *Ratio tertia. Simulacrum Saturni ad Crodonem nihil facit.*
§. XXV. *Ratio quarta. Dii Germanorum naturales plerique fuerunt.*
§. XXVI. *Explicatio Crodoniani ſimulacri hieroglyphica.*
§. XXVII. *Quando hæ regiones ad Chriſtianiſmum pervenerint? Bonifacius Alt-Saxonibus prædicavit. Saxonia jam ante Bonifacium Chriſtianos habuit.*
§. XXVIII. *Carolus M. paganiſmum penitus abolevit. Halberſtadienſium Epiſcoporum hac in re ſolertia, ut & Hildeſienſium.*
§. XXIX. *Peregrinatio ſuperſtitioſa Harzburgam ſuſcepta.*
§. XXX. *Epilogus diſſertationis.*

§. I.

Crodo Harzburgicus conſiderandus.

EXecuti ſuperiori capite ea, quæ de antiquiſſimo harum regionum ſtatu dici poſſe videbantur, jam deplorandas e longinquo tenebras inſpicere juvat, quibus ante invectam Chriſtianam religionem hæc vicinia non minus, quam totus terrarum orbis fuerat oppreſſa. Non vero animus eſt extra oleas vagari, hoc eſt, ſingula illa, quibus olim ſe ſe oblectavit Saxonia, numina intueri: Sed ſolus nobis propoſitus erit Crodo Harzburgenſis, his olim regionibus eo venerabilior, quo propior. Et quamvis hic meras deprehendam tenebras, & experiundo diſcam, quod conqueruntur auctores, omnem majorum noſtrorum theologiam gentilem dudum evanuiſſe: conabor tamen rem indagare pro viribus, eum ſer-
I. vaturus ordinem, ut *primo* quidem ipſum
Idolum, ſedemque ejus & domicilium de-
II. ſcribam, *deinde* ſacrorum diſciplinam de-
III. promam, *porro* quem Deum repræſentet,
IV. expediam, ac *denique* ipſam ejus deſtructionem lætumque Chriſtianæ religionis in hac vicinia exortum repetam. Ita quidem lectoris animus & craſſam miratus caliginem & lucem hodiernam conſiderans, utrobique habebit, quo ad gratias Deo perſolvendas, dignamque evangelio vitam ducendam accendi ſe ſentiret ac veluti impelli.

§) II. Quod ſi igitur ipſum idolum ſpe- I.
ctemus, nondum occurrit nobis, qui ejus Aucto-
meminerit, auctor impreſſus antiquior res qui
Chronico illo Saxonico, quod Pomarius Crodo-
lingua nitidiore veſtitum in lucem emiſit. nis me-
Francici ſcriptores omnes veluti ex com- minere.
pacto ne primis quidem labris illud attin- *Chron.*
gunt, quibus tamen ſatis prompta fuiſſet *Sax. vet.*
ejus rei occaſio, Siquidem Carolus Ma- *p. 25.*
gnus omnium primus huic ſuperſtitioni finem feciſſe fertur. Nec in Saxonicis quidem Scriptoribus Witekindo & Ditmaro
quicquam reperies, quod ad Crodonem *Witek. l. 3*
ſpectet. Quamvis enim Witekindus *p. 660.*
mentionem faciat *ſimulacri Saturni ex ære* *Fabric. l. 2*
fuſi, quod Herimannus Dux Slavis inter *orig. Sax.*

ſpolia abſtulerit, atque eo in loco Crodonem ſibi reperiſſe videatur Fabricius; non multum tamen hac in re nobis eſt præſidii. Nam & Crodo Saxonicus dudum fuerat everſus, & de Slavico Saturno, non de Saxonico Crodone Witekindus loquitur. Solum ergo Chronicon Saxonicum eſt, cui aliquam de Crodone notitiam debemus, ex eoque ſolo petitum eſt, quicquid Cranzius, Leznerus aliique plures infra a nobis allegandi de Crodone referunt. Placet igitur ipſa ejus verba hic audire: Ich finde geſchrieben / daß allhier in Oſter-Sachſen zur Harsburg ein Abgott geſtanden / den der gemeine Mann Crodo geheiſſen: Dieſer Abgott ſtund auf einer Säule / und auf einem Barſche / daß ſolte bedeuten / daß ſie wolten auf feſten Füßen ſtehen. Auf dem Barſche ſtund er barfuß / zur Erinnerung / daß ſie eher barfuß / auf Schermeſſern gehen / als ſich zu eigen geben ſolten. Dann der Abgott war mit einer Leinen Schürtzen umgürtet / zur Anzeigung / daß ſie von ihrem Gotte Saturno her frey wären / und ſich ſtrauben gegen ihre Verfolger / gleich wie der Barſch gegen den Hecht. In der lincken Hand hielt der Abgott ein Ratt / zu bedeuten / daß ſich die Sachſen gleich wie ein Ratt in einander ſchlieſſen ſolten. In der rechten Hand trug er einen Waſſer-Elmer mit Roſen / das Waſſer bezeignete / daß er wäre eine Mutter der Kälte: die Roſen im Eymer zeigeten an / er wäre ein fruchtbarer Brunn der Früchte / denen ſo ſeine Macht drum beten / daß die Kälte ihren Früchten nicht ſchadete. Do nun König Carl in dis Land kam / und bekehrete die Oſt-Sachſen / fragete er / wer ihr Gott were? Do rieff das gemeine Volck / Crodo / Crodo iſt unſer Gott: da ſprach König Carl / heiſt euer Gott Crodo / das heiſt der Croden Teuffel. Hievon kam das böſe Sprichwort (von Croden Teuffel) unter die Sachſen. Alſo zog Carl hin zur Harsburg und zerſtörete den Abgott Crodo / und legte den Thumb zu Salingſtete / daß nun Oſterwick heiſt in die Ehre Steffani. Haec Chronicon vetus Saxonicum. Jam & Craozium audiamus, Ita vero ille in Saxonia: *In arce Hartesberg idolum coluere Saxones, cui nomen Krodo, [Saturnum hunc dixere Latini] ſenem in piſce ſtantem, qui rotam teneret & urnam in rota unionem populi, in urna rerum ſignificans abundantiam. Sed Karolus ſubvertit. Remanſit autem inter Saxones execrationis vocabulum, ut in deteſtationem rei peſſimæ dicant Krodo.* Brevius rem in Metropoli comprehendit: *Krodo nomen erat idolo, quod Saturnum ſunt arbitrati. Locus cultura ejus in Hartesborg, veteri arce. Permanet hodie in gente execrationis vocabulum, ut quoties abominanda res eſt viſa, Krodo cum indignatione dicant.* Hæc ſunt præcipua loca, quibus Crodonis notitiam debemus, quibus deinde multi multa addidere, ut patebit, ſi quis Lezneri, Arnoldi, Wormii, Roſſaei, Nerretteri, Meriani & Arnkielii ſcripta cum illis contulerit.

Cranz. l. 2 Sax. c. 12. p. 37.

Id. l. 1. Metrop. c. 3. p. 51.

Lezner. hiſt. Car. M. §. 26.

Arnold. von Alt-Sachſ. Götzen.

Worm. l. 1. Monument. c. 4. Roſſaus part. 5. de rel. mundi qu. 2. p. 190. ſq. Mer. Topogr. Ducat. Brunſv. Arnk. P. 1. Cimbr. Heiden *rel. c. 11. p. 74.*

Quid de auctoritate horum ſcriptorum ſentiendū?

§. III. Quamvis igitur non admodum antiquos habeamus auctores, qui Crodonis Hatzburgici meminerunt, ipſam tamen de Crodone traditionem, multis rationibus adductus, convellere non auſim cum non dubitem, quin auctor Chronici Saxonici auctores habuerit multo antiquiores, qui tamen aut injuria temporum periere, aut adhuc inediti privatos intra angulos latent. Certe nun primum fuiſſe illum, qui Crodonem produxit, teſtatur aliud vetus Chronicon ante trecentos annos deſcriptum, e quo nonnulla allegavit Dnus Reimannus, quæ repetere juvat: Eine Myle Weghes van dem Hartze unde to der Hartesburg da ſtund Saturnus der verſtörde / und legte uppe den kleynen Water geheten de Ylſede eynen Dam ꝛc. Et ſi vacaret nunc Bedæ venerabilis Opera evolvere, dubio procul inventuri eſſemus Crodonis veſtigia. At nec negaverim Chronici Saxonici auctorem lacinias ſuas iis, quæ ſcripta ſe inveniſſe ait, aſſuiſſe. Tota certe explicatio myſterii Monachi ſapit ingenium, ut paulo poſt demonſtrabimus. Id igitur modo concedimus, idolum aliquando Harzburgi ſtetiſſe, ac a Saxonibus cultum fuiſſe, cetera omnia tamdiu licebit dubia pronunciare, quoad certiora demonſtrabuntur.

Reimann. diſſert. Crit. de Winnig. p. 19.

Crodonis cultꝰ aſſeritur rationibus.

§. IV. Non abnuo itaque, Crodonem Harzburgicum eum in modum fuiſſe effictum, quo eum deſcripſit Chronici auctor. Quamvis enim tam antiqua Crodonis ſit ætas, ut non tuto recentiorum nitaris teſtimonio: Simulacri tamen ſimplicitas cum Germanorum antiquorum Saxonumque genio mirifice congruit. Si enim antiquorum Germanorum ſimulacra conſideres, plane ejusdem omnia generis reperies, non longe petita, & a Romana Græcaque curioſitate diverſiſſima. Nihil hic e veteri mythologia, nihil ex theogoniis poëtarum deſumtum, ſolos ſi exceperis Jovem Hamburgenſem & Magdeburgicam Venerem, de quibus paulo poſt depromam ſententiam. In Crodone certe noſtro primo obſervabis piſcem, cui inſiſtit. Nec a Saxonum more id videbitur alienum, ſi in conſilium adhibneris cornu illud famoſum Tundrenſe, quod cum Arnkielio totius Germanici Cimbricique gentiliſmi monumentum præcipuum exiſtimo. In illo tria diverſa occurrunt idola piſcibus ionixa, unum Satyro quadrupedi, reliqua avibus ſimilia. Nec abludunt cetera Crodonis inſignia: rota nimirum & amphora. Tale enim quid & ceteri Germanorum Dii præferebant. Sic enim Suantevithus cornu, Thor ſceptrum, Othinus gladium, Freia arcum, Irminſula lanceam cum vexillo, alii aliud quicquam ejusmodi tenebant, ubique obvium. Denique locus ad veterum Germanorum cultum paganicum præcipue eſt accommodatus, ut mox declarabimus. Nihil

Arnkiel. l. 2. von Gülden Horn *c. 4. p. 74.*

ergo

ergo video ſupereſſe cauſæ, quamobrem traditionem tam antiquam plane convellere & falſam pronunciare velimus.

Crodonis ſimulacrum deſcribitur.

Chron. Pom l.c. Cranz l.c. Lezn. de Car. M. c. 26. Fabr. l. 2. origg. Sax p. 61. Ol. Worm. l. 1. monum. c. 4. Nerrett. Juden von Heyden Tempel. *p.* 964.

§. V. Jam ut promiſſi memor ipſum Crodonis ſimulacrum deſcribam: non alium video, quem ſequar, quam ipſum veteris Chronici Saxonici auctorem, cum antiquior nobis non ſuppetat, eumque longe agmine ſequantur Cranzius, Leznerus, Fabricius, Olaus Wormius, Nerretterus, Roſſæus, Arnoldus, Arnkielius, aliique plures. Hi omnes, veluti ex compacto, ita deſcribunt Crodonis ſimulacrum, ſtatuam fuiſſe viri omni capitis ornatu deſtituti, cæſarie intonſa, horridi, ſubitus ſagati, infra cingulum toga lintea induti. Medium præterea corpus ajunt cingulo linteo conſtrictum ipſos, vero pedes nudos inſtitiſſe piſci aculeato, quem percam vocant. Denique ſymbola illi tribuunt roſam & amphoram frugibus floribusque refertam, hancque dextra tenuiſſe, illam ſiniſtra elevaſſe ferunt. Nos, ſi forte lectoris id videretur intereſſe, ipſum adjicimus iconem, qualem poſt alios Arnkielius dedit. Si Tab. ad. diſſert. fig. 4.

Roſſæus part. 5. de relig. mundi. q. 2. p. 191. Arn. l.c. Arnkiel. l. c. Herm. Stangef. l. 2. an circ. Weſtph. Erpold. Lindenbr. hiſt. Carol. M.

Merianus alia depingit Crodonis ſimulacra.

§. VI. Nemini puto dubium fore, hanc Crodonis deſcriptionem, quam Chronici Saxonici auctori debemus, tamdiu nobis eſſe retinendam, donec certius quicquam ex antiquo ſcriptore diſcamus. Nihilominus tamen Merianus in topographia Ducatus Brunſvico Luneburgenſis multo aliam nobis faciem Crodonis oſtendit, quam ipſius penicillo depingere juvat: Auf welcher Burg (Hartesburg) ein Abgott / oder Teufel Crodo genannt / von dem Sachſen angebetet und verehret worden / und iſt von der Mechtilden Imperatoris Henrici Aucupis Tochter auf einen gewirckten Seiden rock wie der Abgott ſich allemahl zu præſentiren pflegen mit allerhand farben von Seiden künſtlich abgewürcket worden / welcher rock aber durch der Cron Schweden General Feld-Marſchallen Herrn Banier von den Stifft SS. Simonis & Judæ in Goslar abgefodert / und nach Schweden geſand iſt. ... Sonſten wird der vorhin gemelte Abgott oder Teufel Crodo gemeiniglich in Geſtalt eines alten Mannes ſo ein weis Linnen Kleid angehabt / mit einer Sicheln oder Senſſen Barfüßig ſtehend in der rechten Hand ein Gefäß voll Waſſer und Roſen haltend / in der lincken aber ein Rad abgemahlet / und iſt von den Sachſen angebethet und denſelben geopffert worden. Non vulgaria hæc omnia ſunt, atq; hinc noſtra inquiſitione digniſſima. Primo enim nonnulla de Mechtildis pallio præmittit, de quo admonendus Lector videtur, deinde & novum fingit Crodonis idolum, quale adhuc nuſpiam inveni. Ad pallium illud ſericum quod attinet, exiſtimat auctor illud in tricennali illo bello Suecico a Svecis ablatum. Sed minime hoc quidem ita ſe habet; Siquidem nec in catalogo rerum a Suecis ablatarum, infra a nobis producto hoc pallium occurrit, & hodienum tum pallium Mechtildis, tum aliæ hujus generis caſulæ oſtenduntur. Reperies in illis horridas rapacium venenatorumque animalium monſtrorumque figuras: at vero iis Crodonis ἐπιφανείας & myſteria repræſentari, ne traditione quidem, nedum literis proditum memoriæ eſt: miror ergo, Merianum hæc tanquam rem exploratam retuliſſe. Equidem ſcio Celeb. Dn. Calvoerium, Amicum meum inſignem, veſtes illas, quas etiam ex parte aeri inſculptas dedit a Crodonis cultu derivare ob figuras Chriſtianis plane incognitas, & paganis potius familiares. Conjectatur enim vir Sagaciſſimus hæc veſtimenta initio Crodonis Sacrificulis inſerviiſſe, & deinde Chriſtiano cultui mediante conſecratione fuiſſe deſtinata. Sed videor mihi habere rationes, cur aliter ſententiam. Nam initio quidem admodum eſt incredibile veſtes has ſericas per novem ac plura ſecula integras permanere potuiſſe. Deinde Crodonis ſacrificulorum veſtimenta quis credat ita fuiſſe comparata, ut caſularum uſum præſtare in Chriſtianorum ſacris potuerit. Tertio imagines crucifixi & inſignia familiarum manifeſto docent illa recentiora eſſe. Et qoamvis vir doctiſſimus hæc multo poſt acceſſiſſe inferioriſq; tum ſtaminis, tum texturæ eſſe dicat, nondum tamen video, quando hæ laciniæ aſſutæ fuerint. Si enim ad Crodonis ſacra caſulæ hæ pertinuiſſent; certe ſtatim cum Harzburgi eccleſia collegiata extrueretur, fuiſſent conſecratæ, atque adeo & crux tam ſtatim acceſſiſſet. Factum id eſſet ſeculo decimo. Sed an tantam antiquitatem præ ſe ferant hæ aſſutæ imagines, aliorum eſto judicium. Denique palmarium argumentum meum hoc eſt, quod compertum habeo, etiam Chriſtianos barbaro iſthoc ævo ab ejusmodi monſtroſis figuris non plane abhorruiſſe. Pertinent huc, ut ipſe obſervat vir doctiſſimus, veſtes illæ ſigillatæ, hoc eſt, ut Carolus du Freſne interpretatur, ſigillis & figuris ornatæ, quarum ſæpius meminit Anaſtaſius in vitis Pontificum Romanorum. Et ne putemus monſtroſas tantum animalium rapacium figuras a ſacris Chriſtianorum excluſas fuiſſe: en nonnulla, ex Conradi Epiſcopi Chronicon vetere rerum Maguntiacarum a me obſervata: *Inter acerras una erat de lapide integro Onychino concavo, habens ſimilitudinem vermis horribilis, id eſt, ut* bufonis. *... Item erant duæ grues argentea concava, quæ ſolebant poni juxta altare hinc & hinc & dorſo patebant, impoſitis carbonibus & thure, vel thymiamate boni odoris fumum per gattura & roſtra emittebant. ... Erant pelves IIII. argentea & urcei diverſarum formarum, quos*

Vid. Auct. ad ann. 1632. *Tab. ad differt. fig.* 1.2.3.

Calvær. part. 2. ritual. Evangel. ſect. 3 c. 27 p. 513.

Neque pallium neq; veſtes ceteræ monſtroſis figuris variegatæ ad Crodon. pertinet. Quod probatur.

DuFreſne part. 2. Gloſſ. Lat. p. 858. Chron. Conrad. Mogunt. p. 451. ap. Reuber.

manilia vocant, eo quod aqua ſacerdotum manibus funderetur ex eis argenteam quadam habentes formam leonum, quadam draconum avium, vel gryphonum vel aliorum animalium quorumcunque. Ad forte hæc de cetero ſacro theſauro, non item de veſtimentis ſacris vera ſunt? Immo & hæc non minus, quam alia ornamenta eccleſiaſtica ejuſmodi ſphyngibus conſveviſſe variegari, teſtis eſt Antonius de Yepes, qui chartam Rudeſindi Epiſcopi Dumienſis æræ 930. exaratam profert, in qua hæc veſtimentorum ſacrorum genera recenſentur: *Plumatios digniores paleos decem, alios ſubminores ecto*, *aliphaſes vulturinos quinq;*. Vbi quid per *aliphaſes vulturinos* intelligatur aliud, quam veſtimentum ejusmodi vulturum iconiſmis variegatum, non video. Sic & in libro Anniverſariorum baſilicæ Vaticanæ apud Johannem Rubeum occurrunt inter cetera eccleſiæ ornamenta *duo pluvialia de diaſpro & panno barbarico*, ubi pannus barbaricus notat pannum variis animalium figuris variegatum. Ita enim Donatus Virgilii Scholiaſtes: *Barbaricarii qui ex auro coloratis filis exprimebant hominum formas, animalium & aliarum ſpeciorum imitabantur ſubsilitate veritatem.* (*) De his quidem monſtroſis veſtibus initio ſiniſtris quam interjecto tempore judicatum fuit. Clandidum enim eſt S. Bonifacii Moguntini judicium: *Illa ornamenta veſtium, vermium imaginibus clavata, adventum Antichriſti ab illo transmiſſa præcurrunt.* Nec tamen ab hoc antichriſti charactere deinde ſe abſtinuit clerus Pontificius, qui etiam poſteris temporibus caſulas variis animalium formis variegatas adhibuit. Meminit & Leo Oſtienſis *planeta purpurea cum phryſo & cum aquila ex margaritis contexta.* Du Fraſne quoque in inventario eccleſiæ Eboracenſis obſervat *unam capam del Sarcenet (Saracenici operis) operatam cum imaginibus*, quæ imagines procul dubio profanæ & monſtroſæ fuerunt, cum nihil ſacris noſtris accommodatum a Saracenis potuerit proficiſci. Videmus, quo Cleri Pontificii luxus olim fuerit prolapſus. Minus ergo opus eſſe puto ut caſularum noſtrarum variegatarum originem ad Crodonis ſacra referamus, cum videamus & Chriſtianis eā aliquando luxuriam dicam, an inſaniā placuiſſe. Quæ cum ita ſint, neſcio quo pacto cū Meriano ex his figuris Crodonis faciem agnoſcere poſſimus. Duo enim probanda reſtarent hæc aſſerenti, primo quidem veſtes illas Carolo M. eſſe antiquiores, deinde vero Crodonis imaginem in iis repræſentari. Quod ſane factu erit difficillimum. Quis enim credat, quod Merianus aſſerit, Mechtildem Henrici Aucupis filiam has Crodonis εἰκόνας panno huic intexuiſſe? Quando enim Crodo Mechtildi apparuiſſet? Quid Mechtildi cum Crodone qui dudum a Carolo M fuerat excitus? Videtur igitur Merianus, ut alia pleraque ex Chronico quodam Goslarienſi MSC. aut certe ex anili traditione hauſiſſe. Ejusmodi enim commentis Schedæ, quæ vulgo circumferuntur, ſolent eſſe refertiſſimæ.

Ant. de Yepes tom. 5. Chron. Ord. S. Bened. ap. Car du Fresne tom. I. Gloſſ. Lat. p. 152.

Joh. Rub. in vita Bonifacii VIII. p. 345.

Donat. ad l. 7. Æn. p.

Bonifacii epiſt. ad Gutbbert.

Leo Oſt. l. 3 c. 57. Du Fresne l. c. part. 3 p. 705.

Crodonis ſimulacrum in his veſtibus fruſtra quęritur

§.) VII. Ejusdem etiam notæ ſunt cetera, quæ de vulgari Crodonis ſimulacro addit Merianus. Primo enim piſcem omittit, quem veluti ex compacto omnes Crodoni ſubjiciunt: deinde addit falcem, quam omnes alii auctores ignorant. At vero hæc omnia nullum in vetuſtis ſcriptoribus habent præſidium, ac falſo plane nituntur fundamento. In ea enim opinione fuit auctor, ac ſi in Crodonis cultu Saturni ſacra latuerint, atque inde auſus eſt inſignia Saturni Crodoni tribuere. Sane enim Saturno apud Romanos falcem meſſoriam, ſive Harpen vulgo appingi ſolitam, teſtantur Plutarchus, Macrobius, & Natalis Comes. Quæ cum ita ſint certe Auctor topographiæ vel memoria lapſus eſt, vel conjecturæ ſuæ nimium tribuendo fuit deceptus.

An Crodo falcē tenuerit

Plutarch. quaſt. Romiqu. 42. p. 275. Macrob. l. 1. Saturn c. 7. 8. Natal. Com. l. 2. myth. c. 2.

§.) VIII. Pauca addo, quæ ad Crodonis ſimulacrum pertinere videntur. Nimirum ſolent Hartisburgi ab incolis parari candelabra quadrupedia, totidemque cornibus ſuperius inſtructa, eaque vulgo Crodonis ſimulacrum referre dicuntur. Sed de his ſolum addo doctiſſimi Calvœrii judicium, qui & ipſius candelabri faciem æri inciſam dedit: *Habent incolæ hodie nunc candelabra, ad Crodonis, ceu ex traditione ajunt, ſimulacrum effabricata, Indorum magis Deaſtros, quam humanam effigiem, qua quidem Crodo effingi conſuevit, æmulantia.*

An Candelabris Harzburgenſibus ſimilis?

Calvœr. part. 2. Ritual. Evang. ſect. 2. c. 4. p. 347.

§.) IX. Cum igitur meliora non videamus, omnino vulgari iſti ſententiæ nos accedere oportet, quæ Chronographum veterem Saxonicum auctorem habet. Venit mihi vero hic in mentem Taciti locus, qui ſi vera tradit omnis noſtra diſquiſitio vana eſſet ac ſupervacanea. Ita enim ille de Germanis: *Ceterum nec cohibere parietibus Deos neq; in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cœleſtium arbitrantur. Lucos ac nemora conſecrant, deorumq; nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reverentia vident.* Quamvis enim Taciti ævo cultum Crodonis vix ſupparem dicere audeam, atque adeo huc Taciti locus non videatur pertinere, Adamus tamen Bremenſis, Helmoldus & denique Cluverus hæc ad Saxones quoque & Slavos reſtringunt, ſui, ut videntur parum memores, quippe qui ſolum ſi exceperis Cluverum, alibi alia omnia ſtatuunt. Verum enim vero, quid faciemus tot Deorum ſimulacris a S. Bonifacio & Carolo M. deſtructis, quid dicendum de ſimulacro Saturni Scavici, cujus Witekindus meminit, quid Irminſulæ, quid aliis innumeris fiet, de quibus certo ſatis conſtat? Indi-

Taciti locus expenditur.

Tacit. c. 9. de morib. Germ.

Ad. Brem. l. 1. c. 6. p. 8. Helm. l. 1. c. 83. p. 185. Cluv. l. 1. Germ. antiqu. c. 34. n. 8.

(*) *Conf. Turneb. l. 10. Advers. c. 18. Brouver. l. 4. annal. Treverenſ. p. 251. Car. Du Freſn. Tom. I. Gloſſ. Lat. p. 474.*

Indiculus ſane ſuperſtitionum paganicarum, in Germania adhuc ſeculo octavo paſſim obviarum meminit etiam *ſimulacrorum de conſperſa farina, ſimulacrorum de pannis factorum, ſimulacrorum, quæ per campos portant.* Quæ cum ita ſint, aut Tacitum oportet erraſſe, aut Germanos poſt Taciti ævum antiquos mutaſſe mores.

ap. Baluz. T. 1. Capit. p. 150. Conr. de Or. Juris Germ. p. 349. Sagitt. l. l. antiqv. Gentilism. & Chriſtian. Thur. c. 3. p. 28

Sedes Crod. Hartisb. cujus etymologia. §. X. Satis hæc quidem de ſimulacro. Jam ſedem Crodonis & domicilium videamus. Eſt illud Hartisburgenſe caſtrum, ultra Okarim uno ab hinc milliari diſſitum, quod antiquiſſimum eſſe quivis facile fatebitur, licet ii, qui illud jam ante Chriſti nativitatem conditum volunt, rem incertiſſimam aſſerere videantur, id quod etiam doctiſſimus Meibomius fatetur. Non dicam jam de varia ac diſcordante a ſe hujus caſtelli fortuna, qua factum eſt, ut modo ad invidiam usque floreret, ipſisque Imperatoribus eſſet in deliciis, modo prædonibus præberet domicilium, modo funditus dirueretur. Hæc enim fata infra in antiquitatum libris ſedulo ſumus perſecuti. De nomine tantum dicenda quædam videntur, in quo ineptire nonnunquam auctores video. Vocatur hodienum vicus, cui caſtellum imminuit Hartesburch, ſive Hartzburg; quemadmodum & apud vetuſtos ſcriptores Hartisburch, Hartesburgum, Harsburg, in diplomate Henrici IV. Harzesburg, quæ nomina, quin a ſylvæ Hercynicæ jugis, quibus adjacet, fuerit adeptus, ne dubitandum quidem videtur; Siquidem & hæc olim tum in diplomatibus, tum apud ſcriptores *montana* Hartz / *montes Hartici*, *mons* Hart & denique *Hartho* ſolita ſunt appellari. Helmoldus: *In Hartico*, inquit, *clivo Hartesburgum caſtrum firmiſſimum ædificatum* ab Henrico IV. Imp. Et ſcriptura in feneſtris eccleſiæ Simonis & Judæ Hartesburgum vocant *arcem Hercynicam*, quo nomine rationem ſimul denominationis involvi crediderim. Enimvero licet hæc ita ſint manifeſta, ut in oculos incurrant, non deſunt tamen, qui neſcio quæ ſomnia ſibi fingunt. Ita enim Auctor Hiſtoriæ belli Saxonici a Reubero & Goldaſto editus nomina ſe invento

Meib. ep. ad Frid. de Heimb. ao. 1683.

Helmold. l. 1. c. 27.

Vocatur & Arcip. Harzburgum *Arcipolim*, militem præſidiarium *juvenes Arcipolenſes* vocat; Id quod eo magis mirum, ſi, quod Goldaſto initio viſum fuerat, auctor poëmatis fuerit Rupertus Goslarienſis Præpoſitus, qui genuinum arcis vicinæ nomen explorare quam facillime potuiſſet. Sed id quidem licentiæ poëticæ tribuimus. At quid Abbati Urſpergenſi veniſſe in mentem dicemus, in cujus chronico loco Harzburgi, *Zartesburgum* legimus, niſi forte literariis huno errorem debemus. Sed omnium maxime ineptit auctor Chronici Saxonici veteris, quem Crodonis hiſtoriam paſſim interpolaſſe ſupra notavimus. Relicta enim etymologia arcis propiore quam ab Hercynia rectius deduxiſſet, illam initio *Saturburgum* dictam, atque depravata deinde voce Harzburgum appellatam aſſerit. Und (Julius) inquit, buwete de Satterborgk / dat nu het de Hartesborg / un ſatte darub den Gott Saturnus. Hoc autem monachi commentum, quamvis plures ſuum fecerint, quibus toties deſcripta ſolenne eſt deſcribere, paulo poſt exploſemus; ubi fabulam de Saturno ſub Crodonis ſimulacro latente expenderimus.

Hiſt. Bell. Sax. ap. Reub. p. 204. & paſſim.

Denique falſo Saterburgum.

An Gardelebiæ Crodo ſit cultus? §. XI. An & alia Crodonis domicilia præter Hartisburgum per Oſtphaliam olim claruerint, tacentibus id monumentis incompertum habemus. Sunt, qui Gardelegiam, Marchiæ veteris claram civitatem in hunc cenſum referunt, quod & Chriſtophorus Enzelius facit in Chronico der alten Marck Brandenburg / quem his verbis allegat Pomarius in additionibus ad Chronicon vetus Saxonicum: In der Altmarckiſchen Chronicken wird berichtet / daß man dieſen Abgott Crodo auch zu Gardeleben neben der Iſis angebetet / und die Stadt davon Crodonis Leben genannt habe. Sed Enzelii Chronicon (verbis utor viri eruditi) *fabulis & nugis eſt refertiſſimum*, atque adeo in re tam antiqua fidem non meretur. Hinc Laurentius Schulze Paſtor & Superintendens Gardelebienſis in libello, quem inſcripſit Trauer und Thränen-Predigt über den unverhofften und hochbeklagten Kirchen Fall des lieben GOttes Hauſes zu St. Marien in Gardeleben. ao. 1658. licet totam Gardelebienſem hiſtoriam brevi & eleganti quodam compendio complexus ſit, atq; ibidem a Caroli quoq; temporibus urbem ſtetiſſe conjiciat, hanc tamen de Crodone narrationem non attigit. Proclivius equidem erit id credere de Crottorffio, Halberſtadienſis diœceſeos vico, ſi e ſolis nominibus res tam priſcas volueris conjicere. Sed habent ejusmodi etymologiæ neſcio quid, ut auctorum magis ingenia, quam ſe ipſas commendent, inprimis ſi nihil aliud accedat, quod eas faciat veriſimiles. Rem igitur ipſe quidem in medio relinquo.

Pomar. ad Chron. Sax. p. 29.

Struv. bibl. hiſt. c. 20. p. 538.

lit. k. 2. a.

An Crottorfii? *vid. Hach. germ. med. diſſ. 1. § 13 p. 207. Arn. Le. c. 7. p. 93. Reim. Id. hiſt. Halb. p. 9.*

An in Thuringia? §. XII. Beatus Sagittarius, quo nemo doctior manum ad Thuringorum antiquitates ſcribendas appulit, etiam Thuringos hunc Deaſtrum Saxonicum veneratos eſſe modeſte conjicit. Ipſa B. Viri, Præceptoris mei etiam poſt cineres ſuſpiciendi, verba afferam, quæ utroque pollice amplector: Weil der Sachſen Götzen etwas bekannter / ſo möchte man von denenſelben / ſo viel die Thüringer betrifft / etwas Beſtändigers vorbringen können. Jedoch mus ich gerne geſtehen / daß ich noch zur Zeit davon ein mehrers nicht bemercket / als was ſich aus dem in Thüringen und ſonderlich auch zu Erfurth auch mit vielen zuſätzen bekannten Scheltwort Kröce auf den Sächſ. Abgott Crodo ſchlieſſen läſſet. Verum bis ſtatim Subjicit: Gleichwie es aber endlich mit vorgedachten drey Götzen Thor, Wodan und Fria, wie auch dem

Sagitt. l. l. antiqv. gentilium. & Chriſt. Thur. c. 4. p. 5.

Crodo was ſonderlich die Thüringer betrifft auf ſolchen Gründen beruhet / darwieder man noch wohl etwas einzuwenden hätte: Alſo wäre zu wünſchen / daß man ſo wohl von dieſen als andern Gözzen / ſo die Thüringer entweder mit allen / oder mit etlichen andern Teutſchen Völckern gemein gehabt / oder auch inſonderheit beehret / gründliche Nachricht hätte. Nihil pronunciat vir inſignis judicio prædicus. Familiare enim illud execrationis vocabulum du Kröte / quod non modo per Saxoniam & Thuringiam, verum etiam in ipſa Dania frequentius, quam par eſt, auditur, non tam a Crodone, quam a bufone venenato illo animali, (quod Germani eine Kröte vocant) originem videtur adeptum. Saxones enim æque frequenter uſurpant illud du Lorch / cujus originem nemo a Crodone deduxerit.

Erneſt. l. 2 Obſerv. c. 9.

An in cimbria?

Worm. l. c.
Arnk. l. c.

§. XIII. Reſtat Cimbria, in qua Crodonem fuiſſe cultum Wormius & Arnkielius aſſerunt. Id vero eo minus negandum puto, quo certius conſtat, Cimbriam antiquiſſimam eſſe Saxonum patriam, e qua deinde egreſſi Septentrionales Germaniæ regiones impleverunt. Si igitur unquam Saxonum Deaſter fuit Crodo, quod ſupra ultro faſſi ſumus, negari ſane non poteſt, eum & per Cimbriam cultores reperiſſe, aut potius ex ipſa Cimbria in has regiones fuiſſe allatum. Præclare enim laudatus Dn. Arnkiel: Wie die Gothen alſo haben auch die Sachſen ihre Väterländiſche religion in denen eingenommenen Ländern angerichtet. Zu dem Ende thut der Heydniſche Herzog Hingſt / der Angel Sachſen Heerführer ſein Glaubens Bekäntnis von ſeinen einheimiſchen Göttern vor dem Brittanniſchen König Vortiger / davon *Galfredus Monument. lib. 6. Hiſt. Brit. cap. 10.*

Arnk. c. 3. l. c. p. 13.

II. Sacra Crodonis.

§. XIV. Satis multa de Crodonis domiciliis diſſeruimus, proximum eſt, ut & ſacrorum diſciplinam, quantum quidem id fieri poteſt deſcribamus. Cum vero pauciſſima ea de re ſuperſint monumenta, niſi omnia, quæ de Germanis univerſis Tacitus aliique hujus generis ſcriptores narrant, ad Saxones quoque & Oſtphalos referre velis, licebit nobis hic eſſe eo brevioribus, quibus propoſitum eſt, nonniſi, quæ ad Crodonis cultum pertinent, commemorare. Atque hic quidem tria potiſſimum videntur obſervanda; *loca ſacra, feſta preces & ſacrificia*, quæ uti omnibus paganis fuere communia, ita & in Crodonis ſacris videntur locum inveniſſe.

Locus Crodoni ſacer.

§. XV. De loco ſacro, quem Harzburgi hodienum oſtendunt id nuro, eum cum veterum Germanorum moribus egregie convenire, ſive eum cum vulgo in ipſo montis vertice, ſive ad montis latus quæras. Hoc enim mavult Doctiſſ. Calvoer: *Ad Hercyniam* inquiens, *noſtram in via qua aſcenditur ad montem, in quo arx Harzburgum, quaſi Hercyniæ caſtellum dicas, poſita antiquitus fuit, oſtenditur in petra locus, in quo ſive ſteterit Idolum Saxonum Cròdo, Κρόνος Græcorum, Saturnus vero Romanorum, faciem obvertens Orienti, ex quo longe lateque ſpectari potuit. A vero proinde abludere arbitror eos, qui in vertice montis Templo obumbratam Idolum illud collocant.* Pedibus ſane viri Doctiſſimi in ſententiam eo omniaque probo, quæ tum de loco, tum de templo monet. Si itaque hunc montem conſideres, reperies totum arboribus ſylvisque horridum. Inprimis vero antiquiore tempore undiquaque nemoribus clauſum fuiſſe probabile erit, cum ſilvæ ſenſim exciſæ nondum tot pratis campisque locum feciſſent. Deinde videbis montem hunc eſſe ſatis editum, denique multis eum cavernis diſtingui animadvertes. Quæ omnia cum priſcis Germanis in Deorum cultu quam maxime placuiſſe conſtet, non poterat ſane accommodatior commodiorque huic ſuperſtitioni locus reperiri. Templa univerſos Germanos minus probaſſe e Tacito patet, cujus jam ſupra locum adduximus. Et ne Saxones aliam iniiſſe rationem putes, diſerte id de illis affirmat Adamus Bremenſis. Idem de ſilvis ac nemoribus ſtatuendum, quæ ſicut Tacitus a Germanis ita Adamus Bremenſis a Saxonibus Diis conſecrata perhibet, *frondoſis*, inquiens, *arboribus frontibusque venerationem exhibebant.* Quo ſpectat & illud Claudiani, de Germanis:

Dn. Calv. part. 3. rit. ſect. 1. c. 2. p. 61.

Tacit. c. 9. de mor. Germ.
Adam. Brem. l. 1. hiſt. eccl. c. 6.
Claud. l. 1. de laudib. Stil. p. 298

Ut procul Hercyniæ per vaſta ſilentia ſylvæ
Venerari tuto liceat; lucosque vetuſta
Religione truces & robora numinis inſtar
Barbarici noſtræ ferient impune bipennes.

Sed de lucis ac nemoribus, ut & montibus ſacris tum aliarum gentium, tum præcipue Germanorum ſatis accurate jam dudum egere Cluverus, Guilielm. Cave, Owenus, Arnkiel & doctiſſimus Dn. Caſper Calvoer, quorum opera ſunt in promtu. Ejusmodi ſacrorum nemorum veſtigia plura per viciniam hinc inde notare licet. Ut enim taceam, quæ de Melibœo noſtro ex Saxis ad aſcenſum exciſis, partimque admodum aræ ferme diſpoſitis, ex plana & patente area, ex fonte limpidiſſimo, ex perantiqua traditione de ſagarum in montis vertice congreſſu, aliisque hujusmodi indiciis colligit laudatus Dn. Calvoer, quibus & ipſe facile accedo, ipſe mihi ejusmodi nemus ſacrum deprehendere viſus ſum in colle, cui rudera antiquiſſimæ arcis Hainburg (Auctor Hiſtoriæ de bello Saxonico & Chronici Montis Sereni Hennenberg. Chronicon Bigaugienſe Heimenburg / diplomata modo Heimborg, modo Heimborg vocant) conſpiciuntur. In latere enim montis arbores tam confertim ſatæ ſunt, ut & reliquias has eſſe ſacri nemoris, & ipſam arcem inde nomen Hainburg adeptam conjiciam. Antra quoque & ſpecus, quæ in Harzburgenſi luco apparent, licet a plerisque latronum receptacula credantur, non incongrue videor mihi

Cluv. l. 1. Germ. antiqu. c. 34.
Gv. Cave part. 1. appar. ad antiqu. apoſt. p. 21.
Owen. l. 3 Θεολογουμ. c. 11. p. 255.
Arnk. l. c. c. 31. p. 127.
Calvœr. part. 2. rit. ſect. 1. c. 1. p. 10.
c. 4. p. 77.
Chron. mont. Ser. p. 45.
Chron. Big p. 64

hi

ad Cultum Crodonis referre, quæ jam inde a Druidum ætate Germanis ſuperſtitiniſis in Deorum cultu placuerunt, ut e Cluvero paret. At vero plures unius rei poſſunt eſſe uſus, & quæ olim Crodonis cultoribus venerationi fuerunt, eadem loca interjectis temporibus latronibus potuerunt receptacula præbere.

Cluv. l. c.

Dies Sabbati Crodoni ſacer.

§.) XVI. De diebus feſtis Crodoni ſacris nihil ex omni antiquitate mihi adhuc occurrit, niſi quod ex compacto tradunt, ut ceteros Deos per ſeptimanam ita & Crodonem die Sabbati præcipue ſacrificiis precibusque cultum fuiſſe. Autores hujus rei habeo Richardum Verſtegan, Wormium, Arokielium, & qui ſingulari tractatu rem executus eſt, Arnoldum, quorum teſtimonia non auſim plane in dubium vocare. Cum conſtet morem dies per Deos præcipuos diſtinguendi antiquiſſimis gentilibus fuiſſe familiariſſimum. Novi equidem Doctiſſimum Scaligerum, qui temporum rationes ſumma cura emendavit, in eam inclinare ſententiam, ac ſi ſeptimanarum origo in Europa Chriſtianiſmo ipſo non eſſet antiquior; ita enim ille: *Primum σύστημα ex diebus dicitur Septimana, res omnibus quidem Orientis populis ab ultima usq; antiquitate uſitata, nobis autem Europeis vix tandem poſt Chriſtianiſmum recepta.* Sed huic ſententiæ antiquiſſimi adverſantur auctores, quibus hebdomadis diſpoſitio non fuit locomperta. Non equidem repetam ea, quæ Chriſtianæ eccleſiæ patres ea de re adverſus gentes diſputant; ipſorum tamen gentilium teſtimonia audire juvat, omni exceptione majora, e quibus non hebdomadum tantum antiquitatem, verum etiam ipſa dierum nomina diſcimus. Sane Dion Caſſius in memoriam nobis revocat τὴν ἡμέραν τὴν τοῦ Κρόνου καλουμένην, *Diem quam Saturni vocamus*, ubi procul dubio de Romanis eſt locutus. Immo idem auctor alio loco diſerte hunc morem gentibus omnibus eſſe communem fatetur: Τὸ δὲ δὴ, inquiens, εἰς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἑπτὰ τοὺς πλανήτας ὠνομασμένους τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι, κατέστη μὲν ὑπὸ Αἰγυπτίων. *Quod vero Diis aſſignantur ſeptem ſtellis, quæ Planetæ vocantur, id certo inventum eſt Ægyptiorum.* Herodotus quoque Græcorum hiſtoricorum antiquiſſimus: Καὶ τάδε ἄλλα Αἰγυπτίοισί ἐστι ἐξευρημένα· μείς τε καὶ ἡμέρη ἑκάστη θεῶν ὅτευ ἐστί. Καὶ τῇ ἕκαστος ἡμέρῃ γενόμενος, ὁτέοισι ἐγκυρήσει, καὶ ὅκως τελευτήσει, καὶ ὁκοῖός τις ἔσται· καὶ τούτοισι τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐν ποιήσει γενόμενοι ἐχρήσαντο. *Alia etiam ab Ægyptiis inventa ſunt: Quis menſis & quis dies cujusq; ſit Deorum: & quo quis die gentius, qualia ſortietur, & quam mortem obiet & qualis exiſtet. Quibus rebus uſi ſunt ii, qui e Græcis in poëſi verſabantur.* Et cui quæſo ignorum illud Apollinis oraculum, quod e Porphyrio nobis ſervavit Euſebius:

Richard. Verſteg. c. 3. ant. ſtupl.
Arn. l. c.

Hebdomarius cyclus etiam ethnicis notus.

Scalig l. i. emendat. temp. p. 6.
Theoph. Antioch. l. c. adv. Antolyc.
Clem. Alex. l. 5. Strom. p. 500.
Philaſt. hæreſ. n. 111
Dion. Caſſ. . 33.
Id. l. 36.
Herod. l. 2 c. 82.
Euſeb. l. 5. præp. Ev. c. 14.

Invoca Mercurium; & pariter ſolem die ſolis;
Lunam itidem, cum aderit ejusdem dies;
Et ſimilis modo Saturnum, & Venerem,
Invocationibus arcanis, quas invenit Magorum optimus
Septiſonæ rex, quem omnes norunt,
Et valde, & ſingulatim ſemper Deum ſeptemlici voce.

Omitto alia; Plura enim deſideranti facile ſatisfiet a Grotio, Cluvero & Marshamo, qui hanc rem cum cura tractarunt. Enimvero ne Germanos ſolos cyclum hebdomarium ignoraſſe putes. Celticæ quoque gentes per hebdomadas annos digeſſiſſe, e vetuſtiſſimis dierum nominibus, apud Germanos, Britannos & Gallos uſitatis colligit Grotius. Slavis certe Germanicæ genri diſerte hunc morem annum per hebdomarium cyclum digerendi tribuit Helmoldus, Slavos una cum regulis ſuis & flamminibus feria quavis ſecunda lucum ſacrum ingreſſos referens, ex quo ſequitur ordinem gentium morem retinuerint, dieſque more ceterarum gentium non modo per hebdomarium cyclum diviſerint, ſed & ſingulos ſingulis Diis, quos colebant, tribuerint. Utinam vero antiqua dierum Saxonicarum nomina ſupereſſent. Dies enim Saturni genuinum nomen ſuum dudum videtur amiſiſſe. Sonnabend eſt vox recentior, &, ut videtur, ex veteri Chriſtianorum ritu petita, quo veſperam hujus diei, ſabbati quippe Chriſtiani prænunciam ſacram & feſtam habebant. Nomen quoque Sambstag non multo videtur antiquius, & ex Germanico Sabbatstag contractum. Illud vero Satertag / quod vulgo pro antiquo venditant, tum genuinum eſſe concedam, ſi Saturnum unquam Germanos coluiſſe quisquam mihi probaverit. Potius hanc appellationem ſi unquam in Germania audita eſt, Romanis debere originem crediderim, quos ultimum hunc ſeptimanæ diem Saturno tribuiſſe, ſupra e Dione Caſſio vidimus, quiq; cum bonam Germaniæ, Galliæ Britanniæq; partem tenuerint, & nomina hujus diei videntur invexiſſe, ut adeo Satertag nihil ſit aliud, quam dies Saturni Romanorum. Rationem hujus ſententiæ meæ inde derivo, quod omnia reliqua dierum nomina Deos Germanorum indigetes præferant. Sic feria prima a ſole der Sontag / feria ſecunda a Luna, der Montag / feria tertia a Tuiſtone der Dienſtag / ſive Twiſtag / feria quarta a Wodano, Wodenſtag item Wonſtag / feria quinta a Thoro, Thorſtag / nunc Donnerſtag / feria ſexta a Freya Freytag vocatur. Omnia hæc a lingua patria deducta, omnia Germanis convenientia, & de his Germanorum Diis e certis conſtat antiquitatum monumentis. Quis ergo ſibi perſuadeat, ex omni exterorum Mythologia ſolum Saturnum infauſtum Deum ita majoribus noſtris placuiſſe, ut eum non modo in Deorum ſuorum numerum retulerint, verum etiam ipſum exterorum nomen retinuerint, cum alias nullum in Germania

Cluv. l. i. Germ. ant. c. 33.
Grot. l. i. de verit. rel. Chriſt. c. 16 p. 1993 & 2003.
Tom. VII. Crit. ſ. Marſch. can. chron ſec. 9 p. 496 ſq. ſec. 16. p. 476.

Ut & Germanis?

Helmold. l. 1. c. 83. p. 185.

Nomina Germ. dierum antiqua ubi & de Satertag

nia antiqua Romani cutus extet veſtigium. Quæ cum ita ſint non poſſum certo aſſerere, an Crodo diem Sabbati ſacrum habuerit, multo minus an huic diei nomen dederit, licet, cum id hiſtoricis nonnullis recentioribus viſum iuerit, nec multum abnuerim.

Sacrificia Crodonis horrenda.

§. XVII. Preces & ſacrificia (qoi poſtremus ritus eſt, de quo nonnulla hic ſubjicienda ſunt,) ita fuere omnibus gentibus communia, ut ea in ſacris Crodonis locum inveniſſe extra omnem dubitationis aleam videatur poſitum. De precibus quidem nihil compertum habeo, quod ad Crodonem ſpectet; at vero ſacrificia eo altiorem requirunt indaginem, quo magis horrenda ac barbara fuiſſe dicuntur. Arnkielius enim, qui Cimbriacarum gentium ritus accuratiſſime expendit, ubi de Sacris Crodonis agit, Saxones ἀνθρωποθυσίας crimine ſe polluiſſe ſuſpicatur; ita inter alia locutus: Dionyſius Halycarnas ſchreibet im erſten Buch/ daß die Celtiſche und andere gegen Orient ſitzhaffte Völcker dem Saturn Menſchen geopffert. Hierunter werden unſere Vorfahren mit begriffen: denn durch die Celten werden verſtanden die Teutſche / Britanniſch / Spaniſche und Jllyriſche Völcker / welche Celtiſcher nation ſind. Eadem repetit in lucuiento de cornu Tundrenſi tractatu, quamvis utroque loco ea, quæ de Saturno dicuntur, ad Crodonem, quem Sater vocat, applicet. Et licet nos Crodonem cum Saturno non plane eundem putemus, tantum tamen abeſt, ut humana carne litatum ilii eſſe negemus, ut id ultro fateamur. Primo enim horrenda hæc ſacra toti terrarum orbi fuere communia, ut luculenter demonſtrant Jacob. Genſius & Arnkielius. Deinde Celtas inprimis ut auctores ſunt Strabo & Dionyſius Halicarnaſſeus * diabolus ad ejusmodi immanitatem induxerat, ad quos & Germani pertinent. Præterea in ipſa Germania non modo Taciti ævo, verum etiam longe poſt exortam Chriſtianam lucem Slavi victimis humanis polluere manus, ut ex Helmoldo conſtat. Denique Cimbris e quibus Saxones prodiere, hic cultus fuit ſoleniſſimus, id quod ex Svecorum, Danorum, Islandorum, Norwegiorum, & Cimbrorum annalibus aliisque monumentis operoſe demonſtrat laudatus Arnkielius. Non ergo video, quo pacto & Crodonis cultores ab ejusmodi immanitate abſolvere queam, licet vel maxime auctores veteres ut cetera pleraque id taceant.

Arnk. c. 4. Gentiliſm. Cimbr. p. 130.

Jac. Genſ. part. 1. de victim. hum. c. 4.

Arnk. l. c. c. 27. p. 138

Helmold. l. 2, c. 12.

* *Strabonis, Dionyſii ut & Taciti loca prolixe explicat Cluverus l. 1. German. ant. c. 35.*

Altare Crodon. in eccleſia SS. Sim. & J. ſuperſtes

§. XVIII. His ſacris adhibita altaria, quorum uſum ab ipſis diluvii temporibus apud omnes gentes invaluiſſe conſtat. Nec igitur Crodonis cultoribus altaria defuiſſe veriſimile eſt. Idque eo certius pronunciamus, quod hodiernum in eccleſia SS. Simonis & Judæ ſuperat altare Crodonis æneum, cavum, ſatis affabre effictum, atque, ut vulgaris traditio habet, Harzburgo cum aliis ſacris ornamentis translatum. Formam habet Parallepipedi, & longitudine 3. pedes & digitos, latitudine 2 ½ pedes altitudine 2. pedes & 7. digitos abſolvit. Baſis loco in extremis quatuor oris notantur totidẽ ſtatuæ virunculorũ barbara facie cavoq; capite horridorum, latera eleganter perſorata cavitatem intus oſtendunt, area vero ſuperior tabulam marmoream complectitur, cui crux inciſa conſecrationis epiſcopalis ſignum. Sed rectius hæc ex ipſa altaris effigie diſces, quam ideo inſerui. Multa autem ſunt, quæ mihi perſuadent, Crodonis hoc eſſe altare. Primum quidem antiqua traditio ad poſteros veluti per manus propagata, eruditorum deinde, quibuscum rem communicavi, judicium, & denique forma a Chriſtianorum altaribus remotiſſima, & plane ad gentilium ſacra accommodata. Cum olim Chriſtianorum altaria ſolida plerumque ſint, & pallis obducta, hoc ubiq; perſoratum apparet. Cum Chriſtiani altaria vel ad parietes vel ad columnas conſtruxerint, vel certe ad tabernacula incluſerint, hoc ita confectum eſt, ut veluti menſa in medio templi choro conſiſtat, ſingulaque latera eandem plane faciem præ ſe ferant. Chriſtianorum quoq; altaria nec figura nec altitudine cum hoc Crodoniano conveniunt. Deniq; ſtatuæ virunculorum horridæ non modo habitu corporis & veſtitu antiquitatem loquuntur verum etiam capite indicant, eas thurificationi fumoque excitando olim inſerviiſſe, quales baſes altarium in Chriſtianorum templis antiquiſſimis haut temere notabis. Unde non immerito ſtatuere mihi videor, hoc altare recte juxta communem famam e Crodonis ſacris dici reliquum eſſe. Nec adverſatur nobis crux tabulæ ſuperiori marmoreæ inciſa. Ex ea enim hoc tantum cum Doctiſſimo Calvœrio colliges, altare hoc ob inſignem antiquitatem ad ſacra Chriſtianorum translatum & ſolenni ritu fuiſſe conſecratum. id quod ſæpius conſueviſſe notum eſt, & provocatum. Solebat enim Carolus M. exciſis idolis, & penitus abolitis nonnulla ex ſacra gentilium ſuppellectile ad poſterorum memoriam conſervare & in eccleſiis auguſtioribus tanquam trophæa quædam & ſpolia opima dedicare, ubi & minus eſſet ab idololatria periculi, & locus omnium tutiſſimus. Quemadmodum igitur columnam, cui Irminſula inhæſerat ob inſignem antiquitatem Hildeſiæ; ita & altare Crodonis eadem de cauſa Harzburgi in oratorio recens a ſe condito reliquiſſe, videtur.

Tab. ad differt. fig. 1.

III. Crodon. vulgo eundem cum Sat. Roma. notum ſtatuunt

§.) XIX. Jam tertio loco venimus ad quæſtionem graviſſimam, quem nam Deorum Crodonis ſimulacrum repræſentarit, aut cujus memoriæ ſit poſitum, de qua re vulgaria potius quam ſolida proferri vulgo video. Omnes enim qui ad hue cum cura veterum Germanorum theolo-

olo.

ologiam excuſſerunt, veluti ex compacto in eo conſentiunt. Crodonem eundem fuiſſe cum Romanorum Saturno, a quo & nomen Sater ſit adeptus. Vetus Chronicon Saxonicum, quod in Reimans Bibliotheca latet, & in obſervationibus Halenſibus Germanicis mirifice commendatur; Eine Myle wegs von den Hartze / und to der Hartzbueg da ſtund Saturnus, Chronicon Saxonicum a Pomario editum: dem der Abgott wae mit einer Leinen Schürtzen umgürtee / zur anzeigung / daß ſie von ihren GOtte Saturno her frey wären. Cranzius: *In arce Hartesborg idolum coluere Saxones, cui nomen Crodo (Saturnum dixere Romani,)* Et alibi: *Krodo nomen erat idolo, quod Saturnum ſunt arbitrati.* Leznerus: Mann hat den vermeinten Gott Crodonem, welchen die Lateiner Saturnum genennet haben in Bildnis eines alten Manns ... daegeſtellt. Hoc deinde veluti longo agmine facto ſecuti ſunt Bernoldus, Verſtegan, Arnkielius, Sagittarius, Nerretterus, & quicunque vel Crodonis meminerunt, vel ejus hiſtoriam accuratius ſunt executi. Quid? quod nonnulli rem facturi probabilem non modo nomen Sater huic Deo tribuerint, verum etiam Crodonis etymologiam ex Græco *χρόνος* exſculpere voluerint, ſatis quidem ingenioſe, dummodo meris conjecturis ac non potius argumentis pugnandum eſſet. Verum enim vero expenſis rebus omnibus, quæ huc facere videntur, rationibusque deductis, hanc feci ſummam cogitationum mearum, Crodonem Saxonicum cum Saturno Romanorum nihil habere commercii.

Obſervat. Halenſ. Germ. part. 1. obſ. 10. Pomar. Chron. Saxon. p. 28. Cranz. l. 2 Saxon. Id. l. 1. metr. c. 3. Lezner. Hiſtor. Caroli M. c. 26.

Id quod non eſt probabile.

§.) XX. Prima, quæ mihi occurrit ratio, ab ipſo hujus ſententiæ fundamento petita eſt. Quicunque enim recentiorum Saturnum excogitarunt Romanorum, ſolum illud vulgare Chronicon Saxonicum ſunt ſecuti, cujus auctor licet antiquiorum nonnunquam ſcrinia compilarit, plura tamen ſubinde ex ſuo ingenio videtur ſuppleviſſe. Quod dudum notatum eſt ab eruditis. Et quis quæſo prudens non animadvertat, omnia illa, quæ de ſenſu hyerglyphico hujus idoli comminiſcitur, ex ipſius pera prodiiſſe. Adeo enim puerilia omnia ſunt & frivola, ut nonniſi otio abutentis monachi ſapiant ingenium. Quamobrem ejus auctoritatem non ita magnam putamus, ut ejus cauſa ſententiam noſtram deſerentes, in alia omnia abeamus. Alias & credere nos oporteret, quas de Triumvirûm Romanorum per Saxoniam dominatu aliisque ejusmodi rebus nectit fabulas, quas tamen eruditi hodie omnes explodunt.

Ratio I. Chronicon Saxonicû nonnunquam futile.

§. XXI. Deinde nunquam probari poterit, aut Germanos, aut Saxones ex ultima Cimbria huc terrarum migrantes Romanorum Deos coluiſſe. Scio equidem ita nonnullis videri, ſed omnes genuino deſtituti ex antiquitate teſtimonio, in Chronici Saxonici Cranziique auctoritate acquieſcunt, qui primi ejusmodi quid ſcribere ſunt auſi. Et profecto ſi rem accuratius expendas, vanitas hujus ſententiæ ſtatim ſe prodet. Quærendum enim merito videtur, qua occaſione hi Dii Romanorum in Saxoniam pervenerint. Facilis quidem admodum ad reſponſionem eſt auctor Chronici Saxonici, fabulam exorſus a Julio Cæſare, qui cum victricia per has regiones arma circumtuliſſet ſeptem caſtella dedicarit, eaque totidem Diis Romanorum conſecrarit, a quibus deinde ad poſteros cultus hic externus ſit propagatus. En ejus verba: Düſſe drey Könige Julius, Craſſus, & Pompejus de delten det eicke / ſo dat Julio / dem voll dat Land Germania, dat is dat Land by dew Ryne / dar Woems / Mentz / Cölln / und Teiere inne ligt. Düſſe Keyſee Julius de Betwanck hier düſſe Land / und brachte ſo to dan romieſchen Laven / ande Affgodde / und Buwode ſeven Berge / in de ehre der ſeven planeten. He Buwede mit erſte in den Lande dat in Weſtvalen hett eine Borch uppe einen hohen Barch / de heit Marsbarch / vnde ſatte darup den GOtt Mars, unde Buwede in Saſſen dat Hues Veneris, dat is Megdeburg in de Ehre ſiner Afgoddinne Venus, unde na ſiner Tungen wart ſe geheten partena. Unde ſo wart de Borch genannt Partenopolis. De Saſſen de heten ſe de Megdeborch / na deme dat de Afgoddinne ne Megeden geſtalt weren / unde buwede de Saterborgk / dat nu het de Harteſborch / unde ſatte darup den Gott Saturnus und buwede Solledel dat nu Soltweddel het / un ſatte darup dan Gott Sol, unde fand den Barg in den Maneſchine / darup buwede he eine Borch in die Ehre dem Gott Luna, unde Leit de Borch heten Lunaborck, he buwedeuk ene Borch heten Lunaborch, he buwede ock ene Borch dem höchſten Gott Jupiter, und nannte ſie Jhlenborch und buwede ene Borch manck dem Rayannern / de het Juliana, un hett nu Woſlgaſt / unde ſatte daruppe den Gott Mercurium, un bey düſſer wiße bleven de Saſſen / unde treten hart in den loven / bet dat König Caele de grote düſſe afgodde alle verſtöeete. Enim vero hæc tam abſona ſunt, & frivola, ut mirum ſit viris quibusdam non indoctis hæc potuiſſe perſvaderi. Equidem omnium optime hæc ab ipſo Cæſare ſunt exploſa, qui rerum a ſe ipſo geſtarum teſtis eſt luculentiſſimus. Hic vero trajecto bis Rheno, brevi admodum tempore in Germania ſe ſubſtitiſſe ipſe fatetur, atque eadem de cauſa perſtringitur a Pompejo apud Lucanum, veluti timore quodam, aut ſocordia arma conferre noluiſſet. Quantum vero temporis ſuperfuit Cæſari, ut tot caſtella, tam longe a ſe diſſita conderet. Sed dudum ejusmodi commenta exploſit Petrus Lambecius, ubi de Hamburgi originibus agit, quæ civitas non minus, quam illa ſeptem caſtella Romanorum Deorum receptaculum fuiſſe vulgo

Ratio II. Saxones Roman. Deos nô agnovere.

Chron. Sax. l. c. Cranz. l. 2 Saxon. c. 9. & 12.

Sched. Syntagm. l. 4. de Diis germ. c. 1. p. 490. Pomar. Chron. Magd. p. 8 Sachſ. part. 3. Chron. Caſ. p. 14. Albin. tit. 11. Chron. Miſn. p. 304. Caſ. l. 4 & 6. Comment. de bello Gall.

Lucan. l. 2 Pharſal. Flor. l. 3. c. 10. Lambec. part. 2. Or. Hamb. p. m. 2. Crenz. l. 1. metr. c. 12

go aſſeritur. Ipſe quoque Cranzius, qui tamen Chronicon Saxonicum ubiq; ferme ſequitur, vanitatem hujus ſententiæ animadvertit, & ad illa refellenda paſſim occupatur, ut ne opus quidem ſit plura addere. Quoniam tamen ſemel Romanorum Deos in in Saxonia inveniſſe ſibi viſus eſt, aliam excogitavit Romanæ theologiæ per Germaniam originem. Conjicit enim, hæc peregrina Numina vel a Duce e quondam Germanico, qui Romania forte militaverat, in Saxoniam fuiſſe invecta, vel ab eo tempore his in regionibus coli cœpiſſe, cum Druſus victrices aquilas, ad Albim usque circumtuliſſet. Sed ut vera fatear, neutrum mihi veriſimile videtur. Quo minus enim a Duce Romanis militante, peregrinam hanc religionem deducamus, prohibet ſacerdotum Germanorum auctoritas, quibus inconſultis nulli Germanorum Ducum in populari republica licuit quicquam ſacrorum mutare. Inprimis Druydes, quorum religio hac ætate ipſam quoque Germaniam mediam, Schurzfleiſchio teſte, pervaſir, tanta auctoritate, non minus in ſacris, quam reipublicæ negotiis verſati ſunt, ut nihil iis nolentibus in ſacris aut fieret, aut mutaretur. Non ergo video, quo pacto unicus Dux religionis exteræ amantior, toti genti religionis patriæ ſervantiſſimæ nova numina imperare potuerit. Multo minus id de Druſo ſuſpicari licet. Quamvis enim hic fortiſſimus juvenis victis ferociſſimis gentibus, & magna Germaniæ parte in provinciæ formam redacta, *præſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuiſſet, per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgim:* Tantum tamen erat imperii Romani odium, ut & mores eorum deteſtarentur, & de abjiciendo jugo cogitarent ſæpius. *Igitur breve id gaudium*, ut Florus ait: *quippe Germani victi magis, quam domini erant: moresque Romanorum potius, quam arma ſub imperatore Druſo ſuſpexerant.* Quæ cum ita ſint, in eam venio ſententiam, aut nunquam Romanorum Deos victam gentem ſuſcepiſſe, aut certo id minus ſerio feciſſe. Non facile enim barbari eorum ſuſcipiunt religionem, quos ipſi odio plus quam Vatiniano proſequuntur, & ſi vel maxime id cogantur facere, ſemper tamen ad animum redit odium, quo inflammati ſemper de abjiciendo jugo ſibi invitis impoſito, laborant. Et id quidem in Germania mox apparuit occiſo Varo & tribus legionibus ad internecionem cæſis. Bone Deus! quæ tum victoris populi indignatio emicuit, quod erga Romanos odium? Captos ſane omnes partim arborum truncis antefixos, partim patibulis illigatos, partim in ſcrobes præcipitatos trucidabant; Tribunos vero & primorum ordinum centuriones cladis Varianæ ſuperſtites ad barbaras ſuas aras mactabant. Credatne igitur quisquam Germanos tanto Romanorum odio flagrantes, quicquam Romani ritus apud ſe fuiſſe toleraturos. Ex eo tempore Romanorum Imperium in ripa Rheni fluminis ſtetit, nec unquam victores orbis Romani imperio ſuo adjungere Germaniam citeriorem potuerunt: licet crebris bellis gentem fortiſſimam vexarent. Hinc Tacitus *Albim flumen inclitum & notum olim, ſuo ævo tantum audiri* conqueritur. Atque adeo eo minus ſit probabile, Germanos, quorum imperium ferre non poterant, eorum mores & Deos ſuſcepiſſe. Enimvero de Saxonibus ex ultima Cimbria huc adventantibus, & quibus nunquam cum Romanis quidquam commercii fuit, id plane videtur incredibile, cum eorum ardor Deos tutandi patrios Caroli adhuc ævo ſatis manifeſto apparuerit.

Schurzfl. diſſert. 14 de Druyd. p. 18.

Flor. l. 4. c. 12.

Tacit lib. annal. c. 61

Id. de mor germ. c. 41

Cur Tacitus Romana nomina Germ. Diis impoſuerit. Tacit. de mor. germ. c. 9.

§. XXII. At vero opponere huic ſententiæ ſolent ea auctorum loca, in quibus Mercurii, Herculis, Martis, Vulcani immo & ipſius Iſidis Ægyptiæ cultus aliaque peregrina ſacra Germanis tribuuntur. Huc pertineat illa Taciti: *Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hoſtiis litare fas habent. Herculem & Martem conceſſis animalibus placant: pars Suevorum & Iſidi ſacrificat.* Fateor, magnum ac difficile videri poſſe, tam probati ſcriptoris teſtimonio refragari, cum omnium accuratiſſime Germaniam antiquam deſcripſerit, & tot habeat auctoritatis patronos. Non deſunt tamen argumenta, quibus Tacito non quidem fraudis aut malæ fidei, attamen erroris dicam ſcribamus. Notum eſt, quam ſero Romani Germaniam peragrarint, nota gentium Germanicarum ferocia, quæ omnia pene exterorum commercia reſpuebat. Quæ quoties conſidero, toties miror, ante Tacitum nonnullos ſcriptores quædam de Germanis garrire auſos. Ex quo vero Romani armis ſibi viam patefecerant, major equidem rerum noſtrarum cognitio, ita tamen comparata, ut ſolet in tanta barbarie eſſe. Cauſas hujus rei omnium optime, licet aliud agens, tetigit Polybius, ubi itinerum moleſtias ac pene innumerabilia terra marique pericula, barbarorum inhoſpitalitatem, linguarum diverſitatem ipſorum denique ſcriptorum audaciam & omnia, quæ audiverant mirabiliora reddendi conſuetudinem prohibere ait, quo minus Romani exterarum rerum accuratam habeant notitiam. Inprimis id notabis, Romanos ubi exterorum ſacra deſcribunt, meras pene conjecturas vendere, omniaque ad Theologiam ſuam accommodare. ipſisque exterorum Diis Romana pro lubitu numina imponere, dummodo ſimilitudo aliqua appariſſet; Quaſi vero omnis Deorum cultus a Græcis Romanisque ad ceteras gentes perveniſſet. Nec aliter fieri potuit, cum ex aſpectu ſaltem judicarent, ipſaque myſteria non penetrarent. Solos Judæos ſpectemus,

Polyb. l. 3. hiſt. p. m. 226.

Ovven. l. 3. Θεολογουμ. c. 4. p. 198

quo-

Digitized by Google

quorum religionem toto cœlo a gentilium omnium atque adeo etiam Romanorum deliriis fuiſſe remotam eſt certiſſimum. Quas vero nogas aguot ſcriptores Romani & Græci. Tacitus, Plutarchus, Juvenalis, Juſtinus, ſi quando de eorum ſacris garriunt. Ita cultum incerti Dei Judæis tribuunt Trebellius Pollio & Lucanus ipſeque Claudius Cæſar * Cœli, Juvenalis, ** aſini & porci Petronius, Tacitus, Plutarchus alii, *** Bachi, Plutarchus & Tacitus, **** Saturni Tacitus ***** Quæ itaque monſtra nobis hodie non fingeremus, niſi certa ac indubia Judæorum ſcripta ac ipſa ſcriptura ſacra extaret? Quod ſi ergo in Judæorum ſacris ſcriptores pene omnes ita aberrarunt, quibuscum Romanis multum erat commercii, quodque per univerſum terrarum orbem Joſepho & Philone teſtibus ſe effuderant; quid mirum, ſi & Germanorum ſacra ad Romanæ ſuperſtitionis amuſſim exegerunt, illorumq; Diis Romana impoſuerint nomina, quæ forte ipſi Germani, ſi in vitam redirent non eſſent agnituri. Apposite Irenicus: *Plinius*, inquit, *Strabo, Ptolomaus, magis obſcuraverunt, quam illuſtrarunt Germaniam. In quo enim Strabo cum Ptolomao convenit? tanta rerum variatio, tanta nominum novitas, ut profecto vix in ambobus nomen noſtri ſeculi integrum ſeu cognitum reperias.*

Iren. l. 1. c. 2.

§.) XXIII. Multo minoris mihi eſt alterum argumentum, quod objicere meæ ſententiæ liceret. Illud deſumi forte poſſet a Jove illo Hamburgenſi, duodecim diis deabusque Romanis ſtipato, ut & Venere Magdeburgica, quos Deos omnes olim a Saxonibus cultos vulgo ferunt, Chronici Saxonici auctoritate ſubnixi. Neſcio an gratiam apud lectorem initurus ſim, ſi fabulam de qua magnus Johannis Heroldi liber extat, multo apparatu explodere aggrederer. Dudum enim inter omnes, qui a fabulis abhorrent, conſtat, monachorum hæc eſſe commenta, ut cetera omnia, que de Jove Hammone ibidem culto vulgo circumferuntur, nonnunquam voluminibus ſtabilita. Potius igitur Lambecii lucubrationes commendandæ ſunt, quibus aliquid addere Iliade eſſet poſt Homerum ſcribere.

An Dii Romani Hamburgenſes ſint genuini? *Lamb. l. 1. or. Hamb. p. 2.*

§.) XXIIII. Redeo ad rationes meas, quæ mihi quo minus Crodonem Romanorum Saturum eſſe concredam obſtant. Tertia igitur mihi ſubnaſcitur ex ipſo Crodonis ſimulacro, quod quo conſidero frequentius, eo minus reperio, quod cum Romanorum Saturno conveniat. Si Romanorum numiſmata, marmora veterumque ſcriptorum loca perquiras non temere inter Saturni Romani Symbola aut amphoram floribus repertam, aut deniq; piſcem pedibus ſubjectum reperies. Audaciſſima ergo eſt conjectura eorum, qui primi Crodonem cum Saturno Romano confuderunt. Sed ut ſcias, quam parum cordi fuerit auctoribus nonnullis ſacra Germanorum temerare: quid Mercurio Romanorum ſimile habet Saxonum Wodan corona Sago, gladio ſcutoque indutus, quid Sagata Freya gladioque & arcu armata ad Venerem Romanorum ſpectat. Quid Thuisconis ſceptrum ad Martem. Non deſuerunt tamen, qui hæc Romana ſacra in his ſimulacris inveniſſe ſibi viſi ſunt. In hunc igitur cenſum & eorum venit conjectura, qui Crodonis ſimulacrum alia omnia præ ſe ferens de Romanorum Saturno explicant.

Ratio tertia ſimulacrum Saturni ad Crodon. nihil facit.

§.] XXV. Denique a Saturni ſacris abhorret ipſa Germanorum Theologia, quam maximam partem naturalem fuiſſe exiſtimo, licet & majorum ſuorum bene de ſe meritorum ſtatuas nonnunquam dedicaſſe videantur. Licebit id nunc paulo altius repetere. Ex quo nimirum Noachi poſteros diluvii primum, deinde ipſius veri Dei cepit oblivio, in eo quidem omnes conſenſerunt & exiſtere Deum & omni veneratione colendum eſſe. (*Quæ enim gens tam fera, aut immanis eſſet, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio?*) Attamen cum & linguis & longis terrarum ſpatiis inter ſe poſtea diſtinguerentur non eandem omnes opinionem de Deo pro ſe ferebant, ſed in iis fingendis ſuo quisque morem gerebat ingenio. Utinam vero rectam rationem & luminis innati reliqui-

Ratio IV An Dii German. naturales plerique fuerunt.

Cic. l. 1. Quaſt. Tuſc.

* *Trebell. Pollio: c. 2. vit. Claud. p.* 410. Deum Judæorum vocat *incertum Moyſes numen Lucanus l. 2. pharſ.*

- - - gens dedita ſacris,
Ignoti Judaa Dei.

Claud. Imper. ap. Philon. p. 1041. *delegat. ad Claud.* Judæis objicit quod adorarent *Deum ἀκατονόμαστον αὐτοῖς.*

** *Juvenal. Satyr.*
Nil præter nubes & cœli numen adorant.
Conf. *Selden. l. 3. c. 9. Druſ. tribæreſ. p. 449. Oſterm. diſ. de rit. Jud. c. 1. §. 14.*

*** *Petron. in epigramm. p 73.*
Judæus licet & porcinum numen adoret
Et cylli ſummas advocet auriculas.
Conf. Tacit. l. 5. c. 3. hiſt. Joſeph. 1. 2. contra Apion. Phod. biblioth. cod. 244. p. 619. Suid. voce Judas tom. 1. p. 1246. *de porco Judæorum Deo fictitio. vid. Plutarch. l. 4. Sympoſ. quaſt. 5. fol.* 669. *ſq. tom. 2. Opp. Conf. Carpzov. diſſ. de aſino Meſsia. M. Zach. de Grap. de Ono & Chorolatria Chriſtianis objecta Tanaqu. Fab. part. epiſt. 6. p. 20. ſq.*

**** *Tacit. l. 5. hiſt. c. 4. Plutarch l. c. Boxhorn. p.* 139. *Hiſtor. Univ.*

***** *Tacit. l. c.*

as ſequi maluiſſent, non eſt dubium, quin caſtius de Deo ſenſiſſent homines nondum præjudicatis opinionibus in diverſum acti. Sed cum in tanta re parum eſſent attenti; non adeo mirum eſt, illos in maximis erroribus & rerum divinarum ignorantia verſatos eſſe. Tria autem erant potiſſimum Theologiæ genera, ad quæ præ ceteris animum gentiles applicabant, *naturalis* videlicet, *fabularis*, & *Politica*, quemadmodum Varro olim obſervavit, teſte Auguſtino. Hanc fere Romani excoluerunt, ſuæ quippe reipublicæ vinculum arctiſſimum religionem ejusmodi fore rati. Illa poetis debet originem, qui quosvis fere heroas, paulo altius ultra vulgi ſortem progreſſos, in Deorum numerum retulerunt: Græci quoque in hac præcipue elaborarunt, qui Ægyptiorum theologiã naturalem cum non intelligerent, multia quippe hieroglyphicorum involucris palliatam, cortice tanquam puerili luſitantes, miſſo nucleo, has ſcilicet fabulas commenti ſunt. Plerique vero Septentrionales & Occidentales gentes naturæ phænomena mirati, mera illa, quæ hominibus inde naſcuntur, bona conſiderantes, ad ea colenda adjecerunt animũ, creatorem minus venerantes, quam creaturas. Optime hoc idololatriæ genus perſpectum habuit Plato in Cratylo, qui de barbaris (ita enim vocare haſce gentes, ſolebant) φαίνονταί μοι, inquit, οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὥσπερ νῦν οἱ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα καὶ οὐρανὸν ἅτε οὖν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντας δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι. *Mihi quidem illi homines videntur, qui Græciam primi tenuerunt eos tantum Deos cenſuiſſe, quos nunc barbarorum plerique colunt, ſolem nimirum, lunam, terram, aſtra, quæ cum ipſi viderint omnia continuo curſu ferri ab illo* τοῦ θεῖν *(Deos) nominarunt.* De Germanis inprimis hoc dicit Cæſar: *Deorum numero eos ſolos ducunt, quos vident, ſolem, Vulcanum, lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt.* Per Vulcanum non intelligit illum claudicantem Veneris maritum, multis fabulis Græcorum celebratum, *de his enim Diis, eos ne fama quidem accepiſſe* ipſe fatetur, ſed ignem, cujus præſes credebatur Vulcanus. En igitur Deos Germanorum! Naturales erant plerique, & ejuſmodi, ut in oculos omnium incurrerent. Ipſi Tacito, qui meo quidem judicio, parum perſpicax in ſacris Germanorum fuit, nonnunquam verum excidiſſe videtur, veluti cum de Germanis ſcribit: *Nec quicquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Herthum, id eſt, terram matrem colunt, eamque interveni re rebus hominum invehi populis arbitrantur.* Addo nunc Gallorum Taranim, cujus meminit Lucanus. Gallos enim & Germanos olim non communi tantum Celtarum nomine, verum etiam iisdem ferme moribus claruiſſe ſatis perſpicuum eſt ex vetuſtis literarum monumentis. Hunc enim Taranim, a voce Taran vel Tonder, quod tonitru Britannis æque ac Germanis notat, nomen accepiſſe, & Deum aliquem aëri præſidem ſignificaſſe, non inepte conjicit Owenus. Qui Deus neſcio annon ſimilis ſit illi Getarum Γεβελέϊζιν apud Herodotum. Quanquam enim Boxhornius hoc nomen deducit a *Gisvvalliſa*, quod apud Gothos eſt *dare requiem*: rectius tamen cum Johanne & Olao Magnis a Germanorum Geblizzen ſeu Blizzen originem hujus vocis petierim. Hinc apparet, nullam fuiſſe naturæ partem, quam non in Deorum numerum retulerint Germani, ſi quid commodi exinde ad Deos redundaret, & certe, ſi priſci illi Germani montis noſtri Ramelini vidiſſent divitias, non dubito, quin illi ſtatuas, aras & delubra dedicaſſent, non ſecus ac olim ab Ægyptiis Nilo ſactitatum eſt. Cum enim primum homines *vani in ratiociniis facti eſſent*, ut loquitur Apoſtolos, omne illud Deum eſſe credebant, quod iis opitulari ulla in re poſſe videbatur. Non alio profecto διαλογισμῷ in cultum Melechet proruebant Iſraëlitæ profani, quam quod ex illa religione ſecunda omnia experiri ſibi videbantur. *Cum*, inquiunt, *adolebamus reginæ cœli, ſatiebamur cibo, & malum non experiebamur, ex quo vero deſtitimus adolere reginæ cœli, & libare ei libamina eguimus omnibus.* Acceſſit deinde admiratio rerum ejusmodi naturalium. Cum enim mirificum ornatum ordinemque earum & ſtupenda phænomena oculis quotidie uſurparent, neque amplius putarent deliberandum, ex quo fonte hæc omnia emanaverint, veneratione dignas exiſtimabant creaturas, quarum autorem debeant ex tam præclaris operibus agnoſcere. Diſerte hoc de Ægyptiis tradit Lactantius: *Cum in Ægypto ob delicioſam terræ conſtitutionem in ædibus & tuguriis raro ſe continerent, totam noctem ſub cœlo ſereno, ac nullis malignis impreſſionibus obnoxie dormiendo conſumunt, de frequenti cœleſtium corporum adſpectu & conſtanti lege procedentium ſtellarum in eam paulatim devenere opinionem, aſtra Deos eſſe & rerum univerſi conſervatores, quos vario ritu & ceremoniis venerabantur.* Et ne Lactantium putes ea in re ſuis conjecturis nimium indulgere, e gentilibus quoque hoc agnovit Diodorus Siculus: Narrat enim, Τοὺς κατ' Αἴγυπτον ἀνθρώπους τὸ παλαιὸν γενομένους ἀναβλέψαντας εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν τῶν ὅλων φύσιν καταπλαγέντας καὶ θαυμάσαντας ὑπολαβεῖν εἶναι θεοὺς ἀϊδίους τε καὶ πρώτους, τόν δὲ ἥλιον τε καὶ σελήνην, ὧν τὸν μὲν Ὄσιριν τὴν δ' Ἶσιν ὀνομάσαι. *Homines antiquiſſimos ſcilicet in Ægypto, mundum ſuſpicientes, & contemplantes hujus univerſi naturam, admirabundos exiſtimaſſe, Deos eſſe æternos & omnium primos ſolem & Lunam, quorum illum Oſiridem, hanc Iſidem appellarint.* Quis igitur dubitaret hæc Germanis quoque venisse

Auguſtin. l. 6. c. 5. p. 105. de civitate Dei tom. 5. opp.

Cæſar. l. 6. bel. Gall.

Ovven. l. 3 Θεολογίᾳ. c. 11 p. 255.

Herod. l. 4 c. 94.

Boxhorn. p. 220. hiſt. univerſ.

Jo. & Ol. M. l. 1. hiſt Suecic. & l. 3. c. 3. rer ſeptentr.

Rom. l. 21.

Jerem. XLIV. 17.

Lactant. l. 5. c. 24.

Diod. Sic. l. 1. Biblioth.

niſſe in mentem, quos Theologiæ naturalia ſtudioſos quam maxime fuiſſe, paulo ante ex Cæſare & Tacito didicimus? Nec plane in naturæ regno hoſpites Celtas fuiſſe, ſatis declarant ea, quæ de Druydibus refert Cæſar: *Multa de ſideribus atque eorum motu de mundi & terrarum magnitudine de rerum natura diſputant, & Juventuti tradunt.* Quibus gemina ſunt illa Pomponii Melæ: *Hi terra mundiq; magnitudinem & formam, motus cæli & ſiderum ſcire profitentur.* Vnde & Lucanus:

Cæſar. l. 6. p. 136.

Lucan. l. 1 Pharſal.

Et vos barbaricos ritus moremque ſiniſtrum
Sacrorum, Druydæ, poſitis repetiſtis ab armis,
Solis noſſe Deos & cæli Numina vobis
Aut ſolis neſcire datum.

Explicatio Crod. ſimulacri hieroglyphica.

§. XXVI. Quæ cum ita ſint alterutrum mihi videtur, Crodonis nimirum ſimulacrum aut veterem quendam Saxonum principem bene de gente ſua meritum, aut naturam rerum, veluti in ænigmate referre. De illo ſcriptoribus tacentibus nihil affirmo; de hoc vero eo impunius mihi licebit conjecturas meas hic proferre, quo frequentius id eſt ab aliis factitatum. Fatetur Leznerus Crodonis ſimulacrum non minus quam Arminium, & Signum illud adjutorii animo non malo fuiſſe initio poſitum: Es konte wohl ſeyn / daß weltverſtändige und ſinreiche Leide dieſes jezt genandte Bildniß (de Irminſula loquitur) zu einer guten und nüzlichen Anzeigung und nöthigen Erinnerung (wie etlicher maſſen aus der Deutung zu vernehmen) den Sachſen wohlmänlich für die Augen geſezt hatte / und das rohe unwiſſende gemeine Volck gantz unbeſonnen zugeplazzet / wie mit *Jodute*, *Crodone* und andern mehr geſchehen / und einen GOtt daraus gemacht. Quam Chronici Saxonici auctor antiquus & Cranzius excogitarunt explicationem Crodoniani ſimulacri ænigmaticam ſupra ipſorum verbis dedimus. Superaddit his nonnulla Arnkielius, quem ideo etiam audire juvat: Sein langer Rock / Barth und Haar bedeutet die Langſamkeit der Bewegung des Saturns / welche ſich auf dreyſig Jahren erſtreckt. Das Rad hat ſein abſehen auf den umlauff der Zeit / das Waſſer-Faß mit Blumen oder Roſen gefüllet zeiget auf ſeine Herrſchafft über Waſſer und Land / oder wie andere wollen auf die rechte Zeit und Hoffnung derſelben. Daher man ſagt: Zeit bringt Roſen. Der Fiſch darauf dieſer Götze ſtehet mit bloſſen Füſſen bildet die ſchlüpffrigkeit und unbeſtändigkeit der Zeit ab. Adeo varie ab auctoribus Crodonis ſymbola explicantur. Licebit itaq; nobis & noſtram ſententiam, aut potius conjecturas prodere. Cum igitur paulo ante Germanos theologia phyſica potiſſimum delectatos aſſuerimus, non incongruum videbitur exiſtimare, Saxones Crodonis ſimulacro univerſam rerum naturam συμβολικῶς exprimere voluiſſe: Caput intonſum Crodonis ſolem imaginatur radiis ab aëre reflexis ejusmodi ſchema præ ſe ferentem. Hac ſane forma pene ſemper ſolis imagines apud gentiles pingi ſolebant, ſicut & Apollini, hoc eſt, ſoli intonſum caput veteres tribuerunt, unde non modo proverbium: *Lamia turres & pectines ſolis* natum eſt apud Tertullianum; verum etiam phraſes poëticæ quibus ſoli capilli & intonſa cæſaries adſcribi ſolent. Ita enim Claudianus.

Lezn. Chron. Corb. c. 18.

Arnk. c. 11 l. c. p. 74.

Tert. c. 3. adv. Valentin.

Claud. in Conſ. Prob & Olyb. p. 1.

Sol qui flammigeris mundum complexus habenis,
Volvis in exhauſte redeuntia ſidera motu,
Sparge diem meliore coma.

Rota, quam ſiniſtra elevata protendit, cœlum notat & aerem, continuo motu in orbem circumactum, aut certe ejusmodi figuram oculis noſtris referentem. Urna floribus frugibusque referta, terram depingit ex qua omnia illa proficiſcuntur, quæ ad tuendam vitam hominum faciunt. Denique piſcis, cui ipſum ſimulacrum inſiſtit aquam, piſcium domicilium, eis in memoriam revocabat. Habitus corporis Crodonis ſuperius ſagatus, infra togatus hoc forte ſibi vult, quod ſupralunares hujus univerſi partes ſtabiliores & firmiores, inferæ autem fluxæ magis & mutabiles ſint veterum judicio. Nudi denique pedes forte naturæ phænomena manifeſta & in omnium oculis incurrentia, quodam velut ſymbolo, depingunt. Hæc ego de Crodonis ſimulacro conjicio. Certa enim & omni ambiguitate carentia proferre de re antiquis nimis parce memorata Oediporum res eſſet. Videtur autem hoc providentiæ Dei ſapientiſſimæ unice tribuendum, quod omnis Germanicæ idololatriæ memoria tam penitus evanuerit. Inde enim factum eſt, ut verbi divini veritas magis magisque indies celebraretur. Hoc tamen mihi perſvadeo ipſum Crodonis nomen haud parum conjecturam meam firmare, quippe quod affine arbitror Saxonico noſtro Grote / quod magnum ſignificat. Ita enim hunc Deum vocaſſe videntur, cum eorum quidem judicio nihil natura eſſet majus aut excellentius, magnaque ejus & incredibilis in omni genere vis eſſet, unde & Claudianus naturam vocat *potentem*.

Claud. l. 2 de Laudib. Stilic. p. 334.

IV. Quando hæ regiones ad Chriſt. pervenerunt?

§. XXVII. Sed ſatis quidem de Crodone dixiſſe videmur. Veniendum demum ad auſpicatiſſima illa tempora, quibus peſtilentiſſima ſuperſtitio, qua a tot ſeculis Saxones ſeſe polluerant poſt felicem Chriſtianæ lucis exortum evanuit. Equidem quo tempore cujusque miniſterio primum ſemina divinæ veritatis per has regiones ſparſa ſint, nondum conſtat. Celebrantur Saxonum apoſtoli duo Ewaldi, Svidbertus, Lebuinus, & famoſus ille Bonifacius, ſed an has quoque regiones attigerint, tacentibus ſcriptoribus antiquis ignoravimus. Scio equidem Leznerum

Vid. Sagittar. l. 3. hiſt. gentiliſmi & Chriſtian Thuring. & c. 10. p. 166. ſq.

Boniſacius Alt-Saxonib' prædicavit.

& qui hunc ſequitur Spangenbegium in Vita Boniſacii multa de hoc ſanctuio referre, e quibus ſorte colligas, eum per hanc quoque Saxoniam prædicando Evangelio vacaſſe. Huc enim pertinet, quod Hamilæ ad Viſurgim cum Bernhardo comite collocutus eſſe eumque ad Chriſtianam fidem commoviſſe dicitur, quod in ditione Gottingenſi Fortunæ ſimuſacrum exciſurus in fugam ſit conjectus, atque inde pagus, ubi capellam condiderat nomen Wende acceperit, eo quod ibi Boniſacius fugere ſit compulſus. (Weil er ſich daſelbſt hette wenden müſſen.) Quod deinde peragrata ditione Hildeſienſis Gandershelmium usque pervenerit atque inter arcem Brunſtein & cœnobium Wiprechtshuſanum in monte Rehberg, Retonem deaſtrum dejecerit, & inde originem habeat ignis paſchalis in memoriam aboliti gentiliſmi per inferiorem Saxoniam incendi ſolitus: porro quod ad Hercyniam auf der Bielshöhe gegen der Rebuua haud procul a cœnobio Katlenburgenſi idolum Biel, Brunsrodæ vero (hodie Oſterode vocatur) ſimulacrum Aſtherrot deleverit, denique quod Ilſeldæ, ubi Hercyniæ incolæ idolum Biel denuo reſuſcitaverant, Zelum pro gloria Dei iterum oſtenderit, eademque opera Lahram & Jecham Deaſtros exciderit. Sed hæc omnibus vetuſtis ſcriptoribus ignota Leznerus & Spangenbergius ſoli memoriæ prodiderunt, quibus ſubinde non tam vera quam multa referre curæ fuit. Vnde totam hanc narrationem non magni habendam judicat doctiſſimus Sagittarius, quo nemo majori judicio Boniſacii vitam & res geſtas expendit. Equidem Alt-Saxonibus * eum prædicaſſe liquet ex epiſtola Gregorii Papæ II., ad Saxones exarata, qua his Boniſacium hac de cauſa eo miſſumetiam atque etiam commendat. Ex ea epiſtola non modo illud diſcimus, quod jam tum ante Boniſacii adventum quidam per Saxoniam Chriſto nomen dederint, verum etiam quod neophyti a ceteris Saxonibus incredibili ſeveritate ad paganiſmum redire fuerint compulſi. Digna itaque videtur epiſtola, quæ integra hic legatur:

Baron. ad ann. 723. Bin. tom. 3 Concil. part. 1. p. 342. Nic. Ser. rer. Mog. l. 3. c. 26. p. 348.

* *Ita Gregorius vocat Saxones Germaniam incolentes, ut diſtinguantur a recentioribus Saxonibus Anglia nuper petitis.*

Gregorius Papa univerſo populo provinciæ Altſaxonum.

SApientibus & inſipientibus debitor ſum, fratres chariſſimi, ideoque volens vos ſcire, qualem ſollicitudinem habeam pro vobis & pro his, qui verbum exhortationis fidei Jeſu Chriſti Domini noſtri ſuſcepturi ſunt, ut conſolentur corda veſtra inſtructa in charitate, & in omni plenitudine ſapientiæ, annuntio vobis, quoniam prope eſt regnum Dei, ut nemo vos amplius decipiat, in ſublimitate verborum, aut in quocunque metallo ſalutem veſtram quæratis, adorantes idola manu ſacta, aurea, argentea, ærea, lapidea, vel de quacunque materia ſacta, quæ falſidica nomina a paganis antiquitus quaſi Dii facti ſunt, in quibus Dæmones habitare noſcuntur, *Pſal. 95.* quoniam omnes Dii gentium, ut ait ſcriptura, dæmonia ſunt, Deus autem noſter cœlos fecit. Quicunque autem in vobis ſuſceperit Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum; in ipſo ambulent radicati, & ſuper ædificati, & confirmati in fide, abundantes in gratiarum actione. Videte ne *Coloſſ. 2.* quis vos amplius decipiat per Philoſophiam & inanem ſallaciam. *Luc. 16.* Aſtutiores enim ſunt filii tenebrarum, quam filii lucis. Diſcedite ab idolorum cultura & accedite & adorate Dominum Deum noſtrum, qui fecit cœlum, & terram, & omnia, quæ in eis ſunt: & vultus veſtri non erubeſcent. Vnus enim Dominus hominum, volucrum, quadrupedum, & piſcium, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum. Expoliate vos veterem hominem, & induite Chriſtum novum, deponentes iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem quoque ſermonem nolite de ore veſtro proferre. Jam enim adveſperaſcit dies ſæculi, & appropinquat tempus tenebrarum. Ideoque nolite eſſe otioſi, ſed potius operamini opus bonum, ut Chriſtus habitet in vobis & quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in N.D.N. *Col. 3.* Chriſti, gratias agentes Deo Patri per ipſum: reſpuentes gentilitatis ſectam, ſcientes vos Dominum habere in cœlis. Orationi inſtantes, ad ipſum Dominum cor erigite: quoniam magnus eſt Dominus Deus noſter, & laudabilis nimis & terribilis *Pſ. 95.* ſuper omnes Deos: qui vult omnes homines ſalvos fieri & ad agnitionem veri- *Tom. 2.* tatis pervenire. Hoc etiam commoneo fratres, ut quicunque ex vobis voluerit ad Chriſtum converti nullo modo eum prohibeatis, nec vim ei faciatis, ſculptilia adorare. Miniſtrum quoque & conſervum in Domino, quem miſi ad vos, Boniſacium fratrem ac Epiſcopum meum ad hoc ipſum ut cognoſcat quæ circa vos ſunt & conſoletur corda veſtra cum exhortationis verbo, in Jeſu Chriſto Domino noſtro ſuſcipite, ut a diabolica fraude liberati mereamini adoptionis filiis aggregari.

Saxonia jam ante Boniſacium Chriſt. habuit.

Egregium hoc eſt Saxonicæ hiſtoriæ monumentum & auro contra carum, quod nos docet, non modo Boniſacium ſubinde Saxones ad frugem vocaſſe: verum etiam jam ante ejus adventum non nullos Chriſto cœpiſſe obſequi. Si quis me quærat, cujus opera hæc Saxonica eccleſia collecta ſit, fatebor, mihi id non dum liquere, puto tamen aut ab apoſtolorum virorumque apoſtolicorum prædicatione has

ſuper-

Google

ſuperfuiſſe fidelium reliquias, aut à vicinis Thuringis & Francis eos rectius ſapere edoctos. Qua de re ſorte alibi copioſius ſumus acturi.

Carolus M. paganismum penitus abolevit. Winkelm. not. Sax. Weſtph. l. 3

§. XXIIX. Verum enim vero quamvis auctores nonnulli, & in his Winkelmannus magnum eorum ineant numerum, quos Bonifacius ad fidem Chriſtianam pellexerit, vereor tamen ne cum paulo durius in eos, qui id fecerant, conſuleretur, plerique ad gentiliſmum redire ſint coacti. Tempore certe Caroli M. nulla fere per Saxoniam ſupererant Chriſtianæ religionis veſtigia; animique ferociſſimorum hominum tantopere ab hoc cultu abhorrebant, ut vix tot annorum ancipiti bello oppreſſi imperata facerent. Bellum id Saxonicum Carolum M. inter & Saxones geſtum multos invenit hiſtoricos veteres æque ac recentiores, ad quos me nunc refero. Veteres quidem de Crodonis ſimulacro a Carolo exciſo nihil memoriæ prodiderunt. Solent enim ſcriptores Francici res a Carolo per Saxoniam geſtas paulo parcius notare. Non tamen eſt dubium, quin id factum ſit anno 780. quo Carolus M. tranſito Viſurgi, Oſtphalos quoque ab idolomania ad veram lucem revocavit, quo eodem tempore & templum in eadem arce Chriſto dedicaſſe videtur, de quo infra in ipſis antiquitatibus plura. Eleganter rem deſcripſit P. Henricus Turkius in faſtis Carolinis, cujus verba repetam: *Rebus Paderbornæ ex ſententia confectis, Carolus tranſito Viſurgi Orientalis Saxoniæ idololatriæ bellum infert. Exciſis Crodonis aliorumque falſorum numinum ſimulacris, de quibus multa Cranzius & Leznerus ad confluentes Horæ & Albis, inter Saxonum & Slavorum proceres amicitiam & fœdera ſancit. Ad Ovacram quoque amnem in Hocheim aliquamdiu conſidet, inde promotis Salingſtadium (poſteriores dixere Oſterwvickum) caſtri ibidem eccleſia in honorem S. Stephani conſecrata primum dedit Epiſcopum Hildegrinum, ortu Friſium, fratrem germanum S. Ludgeri, qui Selingſtadienſem cathedram annis XL. eandem Halberſtadium translatam ſeptem inſedit.* Atq; adeo Halberſtadienſis epiſcopatus erectioni id debemus, quod abolito gentiliſmo Chriſto univerſæ hæ regiones nomen dederint. Carolus enim M. qua erat in propaganda Chriſtiana religione ſolertia, viros quosque huc accerſivit ſanctiſſimos, qui ſemen divini verbi ſpargerent uberrimum, populumque in umbra mortis deſidentem ad æternam lucem evocarent. Fecit id potiſſimum Hildegrinus Halberſtadienſis Epiſcopus, ejusque frater Ludgerus Monaſterienſis Præſul, quos Northuringorum populos in Chriſtiana religione inſtituiſſe, ex hiſtoria rythmica vita S. Ludgeri annotarunt Chriſtophorus Browerus & Hermannus Conringius. Acceſſit deinde epiſcopatus Hildeſienſis ex quo non minus ſolertes viros prodiiſſe par eſt credere, quorum induſtria omnes paganæ ſuperſtitionis reliquiæ feliciter lenſim proſcriptæ ſunt & abolitæ.

H. Turk. Faſt. Caro lin. p. 18. Conf. Obſ. Hallenſ. Germ. part. p.

Halberſtadienſi um epiſc. hac in re ſolertia.

Conring. de antiqu. Stat. Helmſt. p. 76.

U. & Hildeſienſiũ

Peregrinatio ſuperſtitioſa Harzburgum ſuſcepta.

§. XXIX. Hac Caroli M. providentia licet ſuperſtitio vetus penitus videretur deleta, inſtigante tamen maligno ſpiritu, ſuperiori adhuc ſeculo peſtilentiſſimum malum recruduit. Cum enim Mariæ effigies antiquitus ibi fuiſſet dedicata, homines neſcio qua vana ſpe illecti undique eo confluebant, inprimis ſi qua pars corporis morbo virium cepiſſet, & connivente janitore in arcem admiſſi precibus fuſis membrisque ceræ impreſſis una cum fulcris ibidem ἀναθημάτων loco dedicatis, incolumes ſubinde rediiſſe ſibi videbantur. Cum autem deinde in fimbria miraculoſæ hujus Mariæ Crodonis ſymbola ſubobſcure depicta animadverterentur, non diutius tolerandam ſuperſtitionem tatus glorioſæ memoriæ Auguſtus Dux Brunsvico Luneburgenſis anno MDCLIV. idolum dejici, anathemata concremari, atque adeo omnem ineptiendi occaſionem adimi ſuperſtitioſæ plebecolæ juſſit; id quod etiam non ſine magno incendii periculo factum eſſe dicitur. Ne fabulam ſapere hæc videantur, ſciat lector ipſa iſtius præfecturæ tabularia literatia hæc teſtari, quibus addo illa quæ in Meriani topographia hac de re habentur: Hiebey iſt dieſes zu erinnern / ob wohl benanntes Hauß Hartesburg / wie obgedacht von den Heydniſchen Greuel durch Carolum Magnum befreyet worden / ſo hat ſich doch annoch für 40. oder 50. Jahren / welches jedermann des Orts wiſſend / auch bey den Chriſten eine ſolche Abgötterey finden laſſen / in dem nicht allein in der nähe / beſondern auch aus weit abgelegenen Ohrten viel breßhafftige / Krancken und am Händen und Füſſen lame und blinde Leute ſich durch Mittel auf die Hartzburg / durch connivenz des Pförtners gemacht / ihr Gebeht für dem Altar verrichtet / ein wenig Geldes in den Armenſtock geleget / und dan das membrum corporis an welchem der Krancke breßhafftig und Noth gelitten / in Wachs gebildet / in der Kirchen uff und an die Wand nebſt den Krücken / worauff ſie hinaus gekrochen / gehengt / und ſich alsdenn geſund davon gemacht / es wird aber beſtändig berichtet / daß der Mutter Marien Rogk / welches Bildniß auff dem Altar geſtanden / unten am Saum der Crodo oder Teuffel faſt unkentlich gemahlet geweſen / welches bald hernachmahls abgethan / Krückē und abgebildete Wachßbilder und Menſchliche Glieder von dem Hauſe oder der Kirchen vielmehr genommen / und alſo dieſen neuen Greuel durch die hohe Chriſtliche Obrigkeit das final gemacht worden.

Epilogꝰ diſſertationis.

§. XXX. Atque hæc quidem ſunt, quæ de Crodonis factis ex antiquis monumentis proferre in medium licuit. Fa-

teor tantam eſſe ſcriptorum inopiam, ut plura dubia quam certa & explorata occurrant, attamen & hoc pertinere ad abſolutam hiſtoriæ cognitionem puto, ut & falſa & incerta a genuinis diſcernamus. Multa enim vulgo in proletariis ſcriptoribus multa in veterum monachorum ſchedis referuntur quæ ſi cum judicio examinantur vana apparent & fabuloſa, adeo ut auctoribus propoſitum fuiſſe videatur, res non ut geſtæ fuerunt, ſed ut geri potuiſſent enarrare. Quod ut in omni hiſtoria, ita & in gentiliſmi Saxonici deſcriptione contigiſſe, hæc de Crodone diſſertatio ſatis ſuperq;, ut opinor, declarabit.

FINIS.

PANE-

PANEGYRIS
SACRATISSIMO ROMANORUM

IMPERATORI
JOSEPHO

PIO, FELICI, AVGVSTO,
CVM EJVSDEM MANDATO
ILLUSTRISSIMUS COMES AC DOMINUS

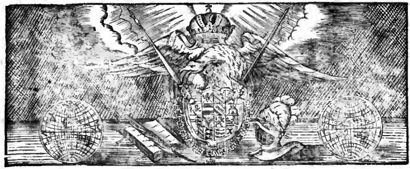
DOMINUS ALBERTUS ANTONIUS,

Quatuor-vir Imperii, Comes de Schwarzburg & Hohenſtein,
Dynaſta in Arnſtadt, Sondershauſen, Leutenberg,
Lohra & Klettenberg, &c.

FIDEI SACRAMENTUM
a
Civitate Goslarienſi Libera & Imperiali
Ipſis Nonis Novembris cIↄ Iↄcc V.
CLEMENTISSIME EXIGERET,
auctoritate & ſuffragio

DECANI, SENIORIS & CAPITVLI

Imp. Liberæ & exemtæ Eccleſiæ SS. Simonis & Iudæ
in ipſa hac Imperiali Baſilica
Publico Sermone celebrata
à
JO. MICH. HEINECCIO.

FRANCOFURTI AD MOENUM
EX OFFICINA GENSCHIANA.

* * *

PHoſphore. redde. diem. quid. gaudia. noſtra. moraris.
Tanta. ſcilicet. lætitia.
inter. lætas. bonorum. omnium. acclamationes.
animos. noſtros.
lætitiæne. magis. an. pietatis. ſenſu. tactos.
pertentat.
ut. tardas. naturæ. leges. vix. feramus.
Illuceſcat. tandem. auſpicatiſſimo. ſidere.
Dies. V. Novembris.
quo.

MAGNUS.

JOSEPHUS.

SACRATISSIMUS. ROMANORUM.

IMPERATOR.

SEMPER. AVGVSTVS.

Germaniæ. Hungariæ. Bohemiæ. Dalmatiæ. Croatiæ.
Slavoniæ. Rex.
Archidux. Auſtriæ. Dux. Burgundiæ.
Dominus. noſter. longe. Clementisſimus.
Delicium. ac. amor. generis. humani. orbis. ſidus. hoſtium. terror.
grande. cœli. depoſitum.
ſuſcepto. nuper. felicisſimis. auſpiciis. Imperio.
miniſterio.
Illuſtrisſimi. Comitis. ac. Domini.

DOMINI. ALBERTI. ANTONII.

Quatuor - viri. Imperii. Comitis. de Schwarzburg. & Hohenſtein Dynaſtæ. in. Arnſtadt. Sonderhauſen. Leutenberg. Lohra. &. Klettenberg. Domini. noſtri.
gratioſisſimi.

A. FIDELI. SUA. AC. S. R. I. CIVITATE. GOSLARIENSI.

Sacramentum. fidei. longe. clementisſime exiget.
Publicis. votis. omnia. perſonant. Eccleſia. reſonat.
Publicis. hiſce. reipublicæ. plauſibus. quidni. applaudat.

ECCLESIA. SANCTORVM. SIMONIS. ET. JUDÆ.

Cæſarum. opus. deliciæ. cliens. filia. cultrix. ſubjectisſima.
Vota. nimirum. reddenda. ſunt. Cæſari.

PIO. FELICI. AVGVSTO.

FELICISSIMO. TEMPORUM. REPARATORI.

Fiet. id. craſtini. hora. II. pom.
in. ſolenni. panegyri.
Oratione Panegyrica.
ab. aliquo. lætitiæ. noſtræ. interprete. publice. habenda.
ad. quam. benevole. audiendam.
Omnes. quibus. ſe. probat. pietas. noſtra.
Quam. officioſisſime. invitant.

Decanus. Senior. &. Capitulum.

Imper. Lib. &. exemt. Eccl. SS. Simonis. &. Judæ.
P.P. Goſl. d. IV. Nov. MDCCV.

Illu-

ILLUSTRES AC GENEROSI

VIRI,

ILLUSTRIS AC SUMME REVERENDE

DOMINE DECANE,

MAXIME REVERENDI, AMPLISSIMI, NOBILISSIMI, CONSULTISSIMI, EXPERIENTISSIMI,

VIRI OMNIUM ORDINUM HONORATISSIMI,

Tuque reliqua exoptatisſima lectisſimaque Concio.

SI mihi, in ſplendida hac Summorum virorum corooa ad diceodum prodeunti, tantum eſſet flumen ingenii, tantaq; dicendi vis ac copia, quanta animus lætitia afficitur, quantisque plauſibus non modo hæc tota Civitas, verum ipſum etiam auguſtum hoc Templum, imo univerſa Germania nunc ubique perſtrepit; dubitandum non eſt, quin cum laude aliqua dicendi partes veſtro ſuffragio atque auctoritate mihi demandatas ſim executurus. Nam cum Oratores priſci, ſi quando ad pulvinaria Deornm decernebantur ſupplicationes, aut Capitoliũ illud largo hoſtiarum cruore madebat, in publica lætitia rapi quodammodo ioter dicendum, & veluti in cœlum ire ſibi viderentur; quid mihi contingeret, inter fauſtas totius Orbis acclamationes, & vota pro incolumitate optumi Principis concepta verba facturo, niſi immodicus affectus conceptas animo cogitationes disjiceret? Quacunque certe oculos animumque circumfero, tam ſolennibus congratulationibus, tamque immenſa lætitia omnes, quibus aliquis communis boni ſenſus eſt, exultare, lætari, triumphare animadverto, ut re ipſa videantur declarare, quam immoderata res ſit improviſum ex ſubita rerum trepidarum cooverſione gaudium. Exultat, leniusque veluti inter publica tripudia labitur Danubius, qui cum paulo ante inter mutuas Germanorum Gallorumque clades accolarum cruore & ferali mole cadaverum pollueretur, majore ſe oneris parte nunc levatum ſentit. Ovat Rhenus, injectas ſibi a ſuperbis victoribus compedes abjiciens, jamque continuatis Germanorum trophæis in priſtinam libertatem vindicatus. Triumphat Hiſpania, cujus gemitus & querelæ, cum terris amplius non caperentur, cœlo jam receptæ viam tot victoriis parant. Omnes fœderatorum exercitus, omnia caſtra, claſſes denique omoes ac portus, oon modo opimis prædis & manubiis ſed & coronis civicis ornantur. Poſtremo & remotiſſimæ illæ & transmarinæ gentes, quæ ſub alio ſole cœloque vivunt, Germaoorum virtutem, Anglorum arma, Luſitanorum & Allobrogum conſtantiam, Belgarum prudentiam & ſuſceptos pro bona cauſa labores ſuo favore videntur conſecrare. Enimvero inter communes hos applauſus & inauditos bonæ cauſæ triumphos, quibus in medio armorum ſtrepitu ſanior orbis pars mira ſeculi felicitate ſe oblectat, neſcio an quidquam uberiorem lætitiæ materiam poſſit ſuppeditare, quam auſpicatiſſimum MAGNI JOSEPHI Auguſtiſſimi Cæſaris Imperium, quod poſt acerbum & multis ſeculis lugendum DIVI LEOPOLDI funus feliciſſime nuper inchoavit. Qualis enim muodi ſtatus eſt, cum discuſſa noctis caligioe ad jucundum ſolis exortum e ſopore veluti eriguntur omnia & excitantur, ſimulque & calorem & ſpiritum reſumunt, quæ exanguia paulo ante atque enecta jacuerant; talem reipublicæ reddi faciem reddito ſole, reddito ſidere, reddito Cæſare, Orbis terrarum ſentit. Publicam felicitatem flebili LEOPOLDI occaſu interruptam JOSEPHUS uberrime reſtituit, ſpei ſerenitatem publico luctu obfuſcatam revocat, & quaſi ſignum quoddam extollit ad bene de republica ſperaodum. Nunquam igitur toties redire poterit anniverſarius hujus Imperii natalis, quin ſæpius ſæpiusque ut redeat, voveaot omnes, quotqoot reipublicæ ſalutem ex eo ſuſpeoſam intelligunt. Hic vero, *Illuſtres Auditores*, hic, inquam, eſt ille candidus fauſtusq; dies, a quo omnia noſtra totiusque Germaniæ gaudia derivantur. Hæc publicæ lætitiæ cauſa, qua nuoc civitas, curia, forum, templa, ædes, mœnia denique ipſa & propugnacula affici & pertentari videntur. Nulla eſt ætas, nullus ſexus, nullus ordo, quin eodem pietatis calore abreptus, ore, oculis, fronte, totoque corporis habitu lætitiam præferat. Iocitat alter alterum, nec quisquam ſegnius vota concepiſſe vult videri, cumque ſinguli omnia faciant, ſibi ipſis non ſatisfaciunt. Ipſum, mihi credite, hoc Templum geſtire quodammodo, & aliquem publici affectus ſenſum capere videtur, cum fauſto ſidere illuxerit dies, quo Sacratiſſimus hic noſter IMPERATOR auſpicio

Digitized by Google

Illuſtriſſimi Comitis ac Domini, Domini ALBERTI ANTONII, *Quatuor-viri Imperii, Comitis Schwarzburgici & Hohenſteinenſis, Dynaſtæ in Arnſtadt, Sonderthauſen, Leutenberg, Lohra & Klettenberg, Domini noſtri gratioſiſſimi*, a fideli hac Civitate Goslarienſi fidei ſacramentum longe clementiſſime excepit. Quamvis enim communis hodie ſit lætitiæ materia, nec quisquam ſit ſui ſuæq; patriæ tam immemor futurus, quin publicis ſimul votis & acclamationibus ſuas adjungat: haberramen hæc eccleſia momenta maxime propria, cur vota optimo Cæſari nuncupet, diemque hunc veluti pignus felicitatis & ſecuritatis publicæ jubeat eſſe conſecratum. Cæſares enim ſunt, *Illuſtres Auditores*, quorum exſuperantiſſima clementia Antiquiſſimum hoc Canonicorum Collegium, & commune olim per orbem Romanum Præſulum ſeminarium, in id culmen, quo ſtat evectum, jure ſingulari dignitateque utitur, & celebritate cum multis aliis concertat Cæſares ſunt, qui tam innumeris beneficiis hoc domeſticum ſuum Sacrarium ornarunt, ut cum eorum trophæa atque arcus triumphales dudum iu ruinas conſederint, in hac tamen ſacra mole gloriæ illorum ac pietatis monumenta ÆTERNITATI AVGVSTÆ SACRA hodienum perdurent integra, omnesq; temporum injurias contemnant. Cæſares deniq; ſunt, quorum providentia hæc Baſilica in media rerum omnium diſturbatione totque infeſtis ſeculorum fatis contra fortunam adverſantem ſemper ſpei inſtitit, ac de ipſo tandẽ tempore triumphavit. Nihil ergo huic Collegio poteſt eſſe exoptatius, quam Cæſarum felicitas, Cæſarum vita, Cæſarum victoriæ, fauſtumque ac tranquillum Imperium, pro quibus non vicennalia, ut tricẽnalia, veteri Quiritiũ more, ſed perpetua vota puro caſtoq; animo concipit. Patere igitur Auguſtiſſime JOSEPHE, quem præſentẽ videmur intueri, cujus victricem dextrã jucundo animi lætabundi errore oſculis defatigamus: Patere inquam Princeps PIE, FELIX, AVGVSTE, ut in heroicas tuas virtutes noſtra paululum ſe expandat oratio, in eumq; feratur campum, qui nobis ad excurrendum patet latiſſimus. Et quamvis in hoc ferventiſſimo pietatis æſtu & inter ſuffuſam lacrymis lætitiam lingua hæreat ſtupeatque, & verba potius quam ſententias proferat, eſt tamen quo me conatibus excidentem erigam. De Majeſtate Tua *Sacratiſſime Imperator*, mihi dicendum video. De ea vero quæ poſſet inveniri oratio ſatis grandis, ſatis ſublimis, ſatis Te, *Imperator*, digna? quicquid dixero, quantumque dixero, nunquam tamen niſi id ſpero me conſecuturum, ut parum potius, quam ſatis dixiſſe, omniaque Tua magis admirari, quam dicendo exornare videar. Solis inſtar mihi futurus es, cujus fulgorem & lucem, nemini inconnivis oculis intueri, venerari ac ſuſpicere omnibus licet. Quid dicam vero, *Illuſtres Auditores*? aut quomodo dicam? aut quid omnino non dicam? Nam ſi rhetorum præceptis coercendus animus, ab aliis potius quam ab ipſo Imperatore ordiendum erit, & prius de fortunæ dotibus, ſummoque natalium ſplendore, quam de divinis ejus virtutibus dicendum. Quis vero dubitet, quin nihil dicendum ſit de Cæſare noſtro, ut idem illud de alio quoque dici poſſe videatur? quis ignorat, ſic eum propriis abundare laudibus, ut non indigeat alienis? Parentemne igitur hic commemorem, DIVUM LEOPOLDUM, invictum & optimum Cæſarem, qui conſervata republica, reſtitutis provinciis, ſervatis civibus, grandi poſteris exemplo felicitatis humanæ relicto, nihil majus orbi conferre potuit, niſi quod JOSEPHUM dedit, tantundem relicturum poſteris quantum a majoribus acceperat. Celebrant annales incomparabilem Metelli Macedonici fortunam, qui præter excellentes triumphos, honores ampliſſimos & principale faſtigium, extentumque vitæ ſpatium, quatuor ſuſtulerit filios, omnes adultæ ætatis viderit, omnes reliquerit ſuperſtites, unum Conſularem & Cenſorium, alterum Conſularem, tertium Conſulem, quartum candidatum. Jure optimo dixerim, MAGNUM LEOPOLDUM multo feliciorem Metello videri, qui cum Rhenum Danubiumque victoriis conjunxiſſet, & non provincias ſed regna, eccleſiæ & reipublicæ reſtituiſſet, ſexaginta & quinque annis vivendo expletis, quemadmodum ille Antoninus Pius, denuo adoleſcens deſideratus eſt, ipſe Cæſaris & Reginæ filius, Regis frater, duorum filiorum Parens, quos adultos, florentes, Reges vidit. Gentemne celebrem Auſtriacam, quæ Sacratiſſimum Cæſarem orbi dedit? Quis finis dicendi eſſet futurus? Totus profecto terrarum orbis injicit manum, & Auſtriaca trophæa, adoreas arcus triumphales oſtentans, omnem conatum dicendi excipit pariter & extorquet, cum non arctioribus limitibus, quam ipſe orbis, Auguſtæ domus gloria contineatur. Hæc eſt illa gens, quæ inter ipſas Alpium nives nata, & veluti e glacie frigoribus rupibusque effoſſa ad eum populum refert originem, qui illi terrarum Deæ gentiumque Romæ terrori diutiſſime fuit, & in fœderis magis ſocietatem, quam victoriæ præmiũ ceſſit demum victrici reipublicæ Hæc illa gens, quæ contracta cum Burgundis, Hiſpanis & ceteris regnatricibus olim familiis affinitate, ſanguinem Caroli Magni & Chlodovæi cum ſuo in poſteros derivavit. Hæc illa gens, quæ tot fere coronas, quod capita, tot Imperatores & Reges, quod Principes, tot Victores, quot Duces numerat. O generoſam ſtirpem, ac veluti in unam arborem plura genera, ſic in iſtam Domum multorum inſitam atque illuminatam virtutem! Diſcant igitur, diſcant poſteri, quanto alveo exuberent corrivati

rivati

rivati in unum Auſtriſci & Palatini ſanguinis fontes. Diſcant quid exſpectandum ſit de Sacratiſſimo Cæſare, in quem Francorum virtus, Burgundorum magnitudo animi, Auſtriacorum pietas, Palatinorum prudentia, atq; omnes omnium Regum & Principum virtutes, cum ipſo paterno maternoq; ſanguine tranſierunt. Ludibrium humano generi debet Alexander ille Macedo, quem abdicato patre ferunt auctoritati ſuæ mendacio conſuluiſſe, ipſumque Jovem ſibi adoptaſſe parentem, qui non niſi matris adulterio poterat probari. Quaſi a Superis adulteris peteretur majeſtatis præſidium, aut cœlum non potius virtuti, quam ambitioni pateret, aut nobilis non ex ſe ipſo naſceretur. Placeat ſibi hoc parente Alexander; glorientur de Martis proſapia invictæ Amazones; Nero deniq; impuriſſimus mortalium, Jovem ſe ridendo auſu efferat. Deliria hæc ſunt ab adulatione profecta, & ſtante Romana re eo prolapſa, ut vivis mortalibus delubra & templa dedicarentur, thura offerentur, immolarentur hoſtiæ, vota & ſupplicationes decernerentur. Quanto felicior his FELIX JOSEPHUS, qui tot Deos, quod Majores, tot ſimulacra, quot fumoſas per atria imagines numerat? & tales quidem, quos non ſervilis adulatio, auctoritas Quiritium, fauor plebis atq; opinio, ſed ipſum illud cœleſte Numen ſuo effato ſuffragioq; conſecravit. Quanto rectius Cæſaris noſtri, quam Antoninorũ monumentis illa veteri ritu & conſvetudine inſcribamus fidæ mentis ſigna:

PRO. SALVTE. D. N. IMP. CÆS. JOSEPHI. P. F. AUG. ET CAROLI. REGIS. HISPANIARUM.
TOTIUSQUE. DOMUS. DIVINÆ. EORUM.

Quidni Divina audiat Domus, ad quam DEUS dixit, *vos Dii eſtis*; Quam conſtanti obſequio Germania per tot ſecula Auguſtã conſecravit, ex qua ipſa Hiſpania tot Deos tutelares petiit, popoſcit, impetravit, Quæ deniq; ſingulari divini Numinis providentia inaudito exemplo, qua ſol oritur occiditque, ſceptra paulo ante protendit, & mox, ut auguramur, denuo protendet. Hujus gentis auguſta ſoboles Auguſtiſſimꝰ JOSEPHUS, omnia, quæ adhuc in Auſtriacis terrarum orbis ſtupuit, naſcendi ſorte ac legibus ſimul eſt conſecutus. Corpus ſolidum, maſculum, & ſucci plenum, digniſſimum tanti animi domicilium, os venerandum, quod Mars habitat, frontem gravem & in viridi ætate feſtinatis quibusdam ſenectutis inſignibus ad augendam Majeſtatem ornatam, indefeſſum vigorem, animum igneum, & tanti Imperii capacem, nunquam otioſum, cœli ad inſtar, quod infatigabili motu ſuo ſingulis mundi partibus conſulit, univerſas in ſuo ſtatu tuetur. Fortunæ hæ ſunt, *Illuſtres Auditores*, & benignioris naturæ dotes, quas DEUS miro ſavore iis ſolet indulgere, quorũ nutu pacem, bellũ, terras, maria vult temperari. Ferunt Tiberium illũ Auguſtum, cujus dignitatem corporis mirifice collaudant annales, ſuſcepta in Germanos expeditione, tanta ſui admiratione ipſa hoſtium caſtra impleviſſe, ut aliquis Germanorum ætate ſenior, corpore excellens, trajecto Albi flumine, petierit, liceret ſibi in eam, quam Romani tenebant, ripam tuto egredi, & videre Cæſarem; Dataque petenti facultate diu tacitum conſtitiſſe, & miratum Principis majeſtatem, in ea ſolutum verba: vidiſſe ſe, quos antea audiverit, Deos, nec feliciorem ullum vitæ ſuæ aut optaſſe aut ſenſiſſe diem. Impetrato denique ut manum contingeret, reverſum in naviculam & ſine fine reſpectantem Cæſarem, ripæ ſuorum eſſe appulſum. Quid Germanus miretur in Trans alpino, quod ipſa Germania producit abſolutiſſimum? Certe ſi homo ille rediret in vitam, non Tiberii corpus amplum & robuſtum, non articulos firmos, non promiſſam cæſariem, oculosque turgentes, animi indices, amplius ſtuperet, ſed JOSEPHUM noſtrum, in cujus Martio ore ipſum Arminium ſuum eſſet agniturus. Verum alio me vocat numeroſa Cæſaris gloria; aliud ingredior laudum argumentum, ejus nimirum imperium, quod nuper feliciſſimis auſpiciis ſuſcepit. Tacitus ſæpenumero mecum cogitavi, qualem quantumque eſſe oporteat Principem, cujus nutu patria quam optime regatur, cujus prudentia reſpublica conſervetur, cujus denique virtute vota auguriaque ſubditorum cumulatiſſime impleantur: Cum interim fingenti formantiq; mihi non aliud abſolutius occurrat exemplar, quam MAGNI JOSEPHI noſtri, qui iſta quæ Romana elegantia in Principibus ſuis laudabat potius, quam inveniebat, abunde eſt divinitus conſecutus, vere quippe PIUS, vere FELIX, vere AVGVSTVS, quæ quidem tria virtutum ornamenta ſi eo nexu in Principe reperiantur conjuncta, ut nullis unquam temporibus disjungantur, nullum arbitror tam faſtidioſum reperiri poſſe ingenium, quod meliorem fingere aut formare Principem audeat. Enituit quiſpiam pietate, ſed deſtituit eum fortuna, alius naturæ ſortunæque beneficio in utroque ſummum eſt conſecutus, ſed auguſta majeſtas ipſi defuit & digna Imperio auctoritas, quæ ita cadit in Principem, ut ſi abſit, id quod Imperium eſt, Imperium eſſe deſinat, vel ſit etiam ſumma deformitas. At Auguſtiſſimo JOSEPHO noſtro quanta virtutum concordia, quantusque omnium laudum omnisque gloriæ concentus contigit, ut nihil pietati ejus fortuna, nihil clementiæ auctoritas, nihil majeſtati humanitas detrahat? Celebrant nummi PIETATEM AUGUSTORUM, Romanorum videlicet Principum, quorum pluri-

plurimi e magno imperio nil niſi magnam licentiam uſurparunt: Mirantur annales Antoninum, Pll noo minus quam Antonini nomine cognitum. Vnum his oppoſuerim JOSEPHUM, Principem bono generis humani natum qui pletatem velut gentilitium quoddam Auſtriacæ gentis boonm poſſidet non minus quam tuetur. Vix cœleſtem aoimam cœlo reddiderat MAGNUS LEOPOLDUS, vix lacrymæ, quas JOSEPHO pietas & grandis Divi Patris oratio extorſerant, ſe ſubduxerant ex ore, cum religioſiſſimus Princeps, dimiſſa aulæ frequentia, ac nemine præter ſacrorum Aotiſtites admiſſo, inter hæc mentem, oculos, vocem, gemitus in Deum verteret, & in ipſo luctu flexo genu, de Imperio fauſto & auſpicato illum compellaret, eo animi calore, ut dubium eſſet præſentibus, utrum Patris diſceſſum, an Imperii orbitatē magis reſpiceret. Eat in omnis ævi memoriam adeo incomparabile exemplum, & poſteros admoneat, a pietate ordienda eſſe imperia, & cum Deo, a quo ſolo conferuntur. Candido lapillo notetor illa dies, qua tam auſpicato imperare cœpit *Sacratiſſimus Imperator*, totique Germaniæ felicitatis publicæ ſpem contulit uberrimam, & quod olim Auguſti Imperio datum eſt Symbolum, publice ſtatuatur:

II. Non. mai. qua. die. primum. imperium. orbis. romani. auſpicatus. eſt. Imp. Cæſ. Joſeph. non. thure. vino. ſupplicent. vel hoſtias. ſinguli. immolent. ſed. vota cives. certatim. concipiant.

Quæ pietas deinde ejus in patriam, qua pietatem patriæ provocat? Quam inuſitato amoris genere rempublicam veluti adoptavit? quam nullam licet arduam curarum delugit molem? qua providentia Imperio decus, provinciis quietem, turbulentis tranquillitatem, deſperatis ſalutem reddere annititur? qua æquitate ac iuſtitia innocentiam ab improborum audacia defendit? iſta videlicet virtutum princeps ſic eſt JOSEPHO curæ, ut cum in publico nuper orbis luctu Interſtitium Senatus Imperii decerneret, JOSEPHUS novo decreto ad jus dicendum redire juſſerit, ne innocentes & cauſa ſua freti clauſo tribunali ab improbis impune divexarentur. Has virtutes, hanc inuſitatam optimi Principis pietatem, ſi ſuperſtitioſa illa & fictrix Deorum ætas conſpexiſſet, dubium non eſt, quin conſecratura eas & in Deorum numero fuiſſet collocatura. De felicitate porro, altero Principum bono, quam multa qoam jure diei poſſent, niſi in tanta præconiorum laudumque ubertate parcius unoquoque defungi oporteret. Equidem non eſt ea cenſenda principum felicitas, ſi nunquam quieſcant aulæ obſequia, ſi perpetui purpuratorum ſtrepitus nullo intercalari luctu turbentur, ſi integræ noctes inter ludicras voluptates aut cœnarum magnificentiam effluant. Habet has vices conditio mortalium, ut adverſa ſecundis, adverſis ſecunda diſtinguantur: nec Principes quidem, humano licet faſtigio majores, homines eſſe deſinunt; nec quiſquam extitit a tot ſeculorum decurſu, tam innoxia fortuna uſus, ut laudum adoreas nulla ſiniſtrior fama, Victorias nulla clades, conſilia nullus improviſus eventus turbarit. Dudum e mortalium orbe exulat illa Polycratis felicitas, animo ſuper humanam ſortem elato, ipſi fortunæ imperantis, & nullo adverſitatis temperamento nimiæ felicitati ſtatuentis modum. Ne ipſum quidem illud quod nos ambit cœlum, puriore ſemper adſpectu reſulget, ſuccedunt nonnunquam nubila, quibus nobis pulcherrima lux intercipitur & veluti ſubtrahitur, mox ſe ipſam ab injuriis vindicatura. Quemadmodum vero ſol ille ductor ſiderum, ſi quando objecta lunari umbra eripitur nobis pulcherrimi luminis uſus, nihil in ſe patitur, quamvis conditus & viſui noſtro ereptus, ſed ſibi ipſe ſuis opibus reſtituit lucem, appariturus mox toto ſidere, & inferiores mundi partes reſalutaturus, ita nec Princeps quidem amittit felicitatis laudem, ſi quando ea incidunt reipublicæ tempora, quibus trepidare omnes & tutiſſima quævis timere incipiunt, dummodo auſpiciis ſuis feſſas reipublicæ res reſtituat, conſiliumque maturorum ad reddendam patriæ quietem adferat, & ruentis Imperii molem cum laude ſuſtineat. De JOSEPHO itaque noſtro, *Auditores Illuſtres*, de JOSEPHO, inquam, feliciſſimo Principum quid dicamus? credentne poſteri, Cæſarem undique hoſtibus & perduellibus cinctum eam reipublicæ præſtitiſſe ſecuritatem, qua nunc fruitur? Credentne Cæſarem, ſolo conſilio & ſapientia Senem, annales leges, non expectata ætate, aotevertentem, ita imperaſſe, ut ſimul Germaniam lætitia, Angliam & Belgium ipſamque remotiſſimam Luſitaniam gloria, Galliam & Italiam terrore, Hungariam majeſtate, Hiſpaniam & ceteras provintias ſub alieno Domino gementes ſpe uberrima impleret? Credentne, Cæſarem, cum eo tempore capeſſeret rempublicam, quo Hungaria motibus inteſtinis jactabatur, Bavaria e ruinis adhuc fumabat, Suevia cineres mirabatur & urbium cadavera, Rhenus denique non tam undis quam cruore madebat, eo rem tam brevi tempore redegiſſe, ut Hungaria nunc pacem concupiſcat, Bavaria obſequium præſtet, Suevia e ruinis reviviſcat, Rhenus frequentiſſimos nunciet triumphos? Quis felicitatem Tuā deprædicaverit, FELICISSIME JOSEPHE, cum ante paucos admodum

ànnos, relictis aulæ penetralibus, ipſe ires In caſtra, & Landavium, fortiſſimnm Germaniæ propugnaculum Tuis auſpiciis patriæ redderes, & ne militiæ quidem ſubterfugeres incommoda? Ecquis vero non ſtupebat, cum ſuperiore anno eandem civitatem a Gallis operoſa oppugnatione recuperatam, vice altera præſens repeteres, exercituque ſacra vultus tui majeſtate recreato atque ad virtutem incenſo, nobiliſſimam urbem Tibi & Imperio iterum vindicares? Quæ tum bonorum omnium erant congratulationes? quæ ſpes? quæ auguria? quæ admitatio? videbaris profecto jam tum fructum gloriæ Tuæ ferre longe uberrimum, & vivus poſteritati felicitatem Tuam admiraturæ intereſſe. Omitto hic Bavariam, quæ nuper invictiſſimis Leopoldi armis in provinciæ formam redactar ebus novis ſtudere cœperat, occultatis ubiq; parricidarum manipulis, quibus vicinæ Sueviæ & Franeoniæ jam imminere tumultus videbantur. Vix quædam hujus conjurationis indicia ſe prodiderant, cum ex templo adeſſenr victrices copiæ, provincias erudeliter denuo ab hoſte divexandas, ſubjugata Monachio, ſervitutis metu & ſuſpicione liberaturæ. Adeo victos ſe prius ſentiebant Bavari, quam militem conſpexerant, & prius triumphabat Auguſtus, quam de ea expeditione fuerat auditum: Fulminis inſtar, quod vix conſpectum cito venit, urit, deſinit. Sed annalibus hæc relinquenda, quibus ut ut veritati apertæ ſtudeant, ſuſpecta reddetur, rei prope incredibilis, memotia. Quæ deinde Cæſaris auſpiciis in Italia Alſatiaq; geſta ſint, etiamnnm ſecundus miniſtrat rumor, & mirari potins, quam dicere malnmns. Germania mihi manum injicit, quæ felicitatem ſnam miratur, pacem inter arma ſuſpicit, LEOPOLDUM in JOSEPHO ſibi redditnm, & non tam Patris imaginem, quam ipſum Patrem imperantem ſtupet, omnemq; hanc felicitatem ſuam Cæſaris felicitati ſubmittit, cujus manibus felicia tempora ſubditis divinitus diſpenſari conſtat. Optimo illo atque abſolutiſſimo Principe, Cæſare Germanico, inter diuturni & difficilis morbi diſcrimina hærente, incertus increbuerar rumor, qui vivere Cæſarem ſalutiq; redditum narraret, protinus tanta lætitia totam Romanam civitatem occupavit, ut paſſim cum luminibus & victimis in Capitolium concurſum ſit, & effractis foribus, ne quid vota reddituros moraretur, ubique exauditæ concinentium gratulantiumq; voces: SALVAM ROMAM, SALVAM PATRIAM, SALVUM ESSE GERMANICUM. Cum vero incerta fama de ejus ſalute evaneſceret, aliaque ſuccederet, Germanicum properantibus fatis extinctū nuncians, tantus mœrot, tanta trepidatio omnium occupavit animos, ut veluti in furorem acti: Periiſſe rempublicam, nihil spei reliquum esse, clamitarent. Quod ſi unius Germanici ſalute ſtare aut cadere rempublicam creditum eſt, cui publicam civium gratiam non tam recte agendi conſuetudo, quam mirum & efficax promerendi amoris ſtudium conciliaverat; quid quæſo dicturos eos facturosq; creditis, ſi JOSEPHI felicitatem admirari licuiſſet? Quam conſentiente nobiſcum voto cœlum eſſent ſollicitaturi? Quibus congratulationibus non modo Capitolium illud, ſed omnia compita, agros, fora repleturi? Quam frequentes has emiſſuri acclamationes: SALVA PATRIA, SALVUM IMPERIUM, SALVUS JOSEPHUS. Quod enim de luſtro ſuo gloriari ſolitus eſt iſte Marcus Cato Cenſorius, ſe Cenſore nec vineam feſelliſſe, nec agrns negaſſe depoſitum, nec hominibus aut pecudibus fœcunditatem defuiſſe; idem jure quodam noſtto de feliciſſimo JOSEPHO jactare poſſumus, cujus primo Imperii anno, felici futnrorum augurio, nec clades exercitus noſtri paſſi ſunt, nec annonam negarunt agri, nec annus ipſe peſtilenti quodam ſidere afflavit mortales. Fauſta ubique omnia, tranquilla, ſalubria, & quod in quibusdam Romanorum numis eſt, FELIX TEMPORUM REPARATIO. Eris igitur nobis vere Pius, Felix, Auguſtus, *Auguſte Imperator.* Pius, cum ſis optimus, & reipublicæ ſtudioſiſſimus; Felix cum ipſam rerum omnium dominam fortunam conſiliis ſapientiſſimis vincas; Auguſtus, cum teſſeræ tuæ ſapientiſſime memor, TIMORE & Majeſtate omnium perſtringas oculos; AMORE omnium amorem retineas. In ipſo Imperii Tui auſpicio, quantum, auguſtum Te eſſe, dediſti argumentum, cum Imperium ab Imperio augendo auſpicatus Donawerdam illam vetuſtiſſimam civitatem, quæ oppreſſa & libertate exuta dudum Bavaris paruerat, civitatum Imperialium. Collegio poſtliminio reſtitueres, & protinus Auguſti dares augurium. Qua majeſtate atq; auctoritate divinum auſpicio AUGUSTI nomen, quod conſentiente omninm gentinm, quas humanitas imbuit, ſuffragio poſſides, tueris? Mira in hoc apparent ſummorum animorum conſilia. Reverentiam alius terrore, alius amorem humanitate captavit. Tu vero, Imperator, ſapientiſſimo temperamento in hoc uſus, amorem ita auctoritate, majeſtatem amore diſtinguis, ut hoſtes terreas cives recrees, omnes ad venerationem & reverentiam impellas. Quantum Te omnes venerantur, tantum amant, quantum ſuſpiciunt, tantum exoſculantur, quantum timent, tantum ſperant. Cœli, unde nobis datus es, videris referre naturam, quod jam jucunda temperie, jam tonitruum fragore mortalium animos modo ad amorem voluptatemque allicit, modo trepidos reddit & ſuſpenſos. Dicam verbo: Es nobis, Sacratiſſime JOSEPHE, Princeps PIUS, AVGVSTVS, FELIX, orbis delicium & amor, civium ſo-

latium, certiſſimum reipublicæ firmamentum. Salve igitur læta dies, poſteriſque non ſine tripudio memoranda, qua Auguſtiſſimus Cæſar divinitus reipublicæ conceſſus, Goslariam ſuam ſibi in memoriam revocavit! Te celebrat patria, te Civitas candido notat lapillo, tuum exortum ipſa hæc Baſilica læta & geſtiens excepit, fauſtisque proſecuta eſt acclamationibus. Hi vetuſtate jam exceſi & ſeptimum durantes ſeculum lapides; hæc ſuperior orcheſtra, quæ tot Imperatores, tot Principes, ipſosque Pontifices Romanos olim ſinu ſuo complexa eſt; hoc ſupremum altare, tanti Cæſaribus viſum, ut pleraſque ſolennitates in eo peragendas cenſerent; hæ denique Canonicorum cathedræ, e quibus tot Sancti, tot Archi-epiſcopi & Imperii Electores, tot Epiſcopi, tot militiæ togatæ anteſignani & Cancellarii, aliique Principes & Illuſtriſſimi Viri prodierunt; poſtremo tota auguſta hæc moles lætari & novam veluti faciem induere videtur, ſibique a Sacratiſſimo Cæſare novam pollicetur vitam, novos ſpiritus, quibus ſe victuram perpetuo præſumit. Gratulatur ſibi, in JOSEPHO revixiſſe Henricum tertium Conditorem ſuum, qui tanto amore hanc Eccleſiam complexus eſt, ut ei natalis ſui nomen impoſuerit, ut a Pontifice ipſo, ſeculi more, dedicandam putarit, ut nonam proventuum ſuorum partem indulſerit, omnia huc congeſſerit ornamenta, atq; ipſam deniq; proprii ſanguinis partem ſuumq; cor cum præcordiis quieſcere hic voluerit. Gratulatur, tediiſſe ſibi Henricum quartum, ſed ſobrium, ſed caſtum & pium, non qualem nobis ſuperiora ſecula delinearunt. Quid cæteros referam Cæſares, Henricum quintum Lotharium, Conradum, qui omnes hac eccleſia non minus, quam Ipſa Goslaria delectati ſunt? Quid Frideticum primum dicam, illum Germaniæ Herculem, qui hanc, quæ vos ambit, Eccleſiam, *gloriam coronæ ſuæ*, magnifico & plane incomparabili elogio appellavit, tantisq; eam non ornavit, ſed cumulavit beneficiis, ut alterius conditoris ferat nomen, perpetuumque ſibi in poſterorum animis ſtatuetit monumentum? Quid Henricum ſextum, quid Philippum & Ottonem, quid Fridericum ſecundum tepetam? Incomparabiles Heroas & cum cura etiam dicendos, niſi his JOSEPHI ſplendor & exſpectatio admirationem quodammodo detraheret. Unius hic meminiſſe juvat Rudolphi primi, fundatiſſimæ & regnatricis Auſtriacorum Domus auſpicatiſſimi Progenitoris, qui primus omnium ſummum decus in familiam ſuam Intulit. Hic quemadmodum Germaniam inteſtinis concuſſam motibus, & e triſti intertegno inter diverſa ſtudia fluctuantem feliciſſime ſuæ felicitati reſtituit, ita & Eccleſiam hanc auguſtam eadem temporum inſelicitate tantum non extinctam velut in ſinum recepit, eamq; adeo beneficiis ſuis & providentia ſtabilivit, utq; peritura abſque illo videbatur, priſtinum per tot Imperii periodos ſtatum conſervet, retineat, tueatur. Hæc pietas cum ipſo Rudolphi ſacro ſanguine in Te quoq; derivata eſt, Auguſte. Non fallet augurium, quod de Tua clementia hæc cepit Eccleſia. Tu Europæ ſolatium, Tu Germaniæ decus, Tu libertatis aſylum, Tu felicitatis publicæ pignus & firmamentum. Vive igitur in ſpem patriæ, vive in ſpem Imperii, in ſpem Civitatis, in ſpem denique hujus Eccleſiæ, & gaudia totius orbis tua felicitate ſupera! Quicquid adorearum & triumphorum Hiſpania, Italia, Hungaria videbunt, Tuum erit Auguſte. Quicquid in Civitatem noſtram emolumenti redundabit, Tuum erit Auguſte. Quicquid huic eccleſiæ novi acceſſerit ornamenti, Tuum erit Auguſte! Ut voto finiam, in Quiritium olim conſeſſum admiſſo, AUGUSTE, PIE, FELIX, TRIUMPHATOR, DEUS TE SERVET! Bone Ductor, bone Imperator, exemplum militiæ, exemplum Imperii, Deus Te ſervet! Aſſertor reipublicæ, populorum vindex, Deos Te ſervet! Generis humani ſpes ac deliciũ, Deus Te ſervet! Ut cum admirabili WILHELMINA AMALIA Tua, te uno digna Conjuge, cum Fratre incomparabili CAROLO Rege, contra lividas quaſcunqne hoſtium procellas favente ſemper Auſtro conſiſtas, ſemper floreas, dignus Imperio, dignus triumphis, dignus æternitate!

DIXI.

Kurtzer Bei-Bericht

Von der in der Kayſerl. Freien und des Röm. Reichs Stadt Goßlar

Anno 1705. den 5. Novembr. ſolenniter celebrirten

Huldigung.

So bald nach höchſt-ſeeligſten Hintritt des Glorwürdigſten Kayſ.rs LEOPOLDI der Allerdurchläuchtigſte / Großmächtigſte und Unüberwindlichſte Fürſt und Herr / Herr JOSEPHUS als längſt-eewehlter und beeeits gekrönter Reichs-Nachfolgee ſeinen geſegneten Theon untee viel tauſend Glückwünſchungen aller ſeinee Unterthanen beſtiegen / wuede ſofort zu Einnehmung der Huldigung in denen Reichs-Sedbten alles veranſtaltet / und zu dem Ende von Ihrer Römiſchen Kayſeel. Majeſtät dee Hochgebohrn Graf und Herr / Herr ALBRECHT ANTON, des Vier Grafen des Reichs / Geaf zu Schwarzburg und Hohenſtein / Herr zu Aenſtadt / Sondershauſen / Leutenbeeg / Lohra und Klettenberg ꝛc. auch in hieſige Kayſerl. und des Römiſchen Reichs Stadt Goßlae allergnädigſt abgeordnet. Der 5. Novembris des zu Ende eilendrn 1705ten Jahres wae dee höchſt-erfreulichſte Tag / welcher denen geſamten Einwohnern hieſiger Stadt in viele ſpäte Jahee ein ſtetiges Andencken dieſee Allerhöchſten Kayſerlichen Gnade hinterlaſſen wird. Den Tag zuvor hielten hoch-gedachte Ihro Hoch-Gräfl. Gnaden / nachdem ſie an den Gräntzen von einem Theil der löblichen Bürgerſchafft durch eine wohl montirte Cavallerie eingeholet worden / einen recht peächtigen Einzug / unter einem anſehnlichen Comitae dero Hoch-Gräfl. Bedienten / wie auch einer guten Anzahl der ſchönſten Hand-Pferde und Caroſſen. An den Gräntzen der Stadt complimentirte Ihro Hoch-Geäfliche Gnaden der hieſige Stadt-Syndicus Herr D. Kempfer mit einer wohlgeſetzten Rede / und an dem breiten Thor nahm Dieſelbe der älteſte Bürgemeiſter Herr D. Georgius Trumphius gleichfals mit einer netten Oration unteethänigſt an / und præſentirte Ihrer Hoch-Gräflichen Gnaden die Schlüſſel der Stadt-Thore auf einen rothen Sammeten Küſſen; Nachdem nun hoch-gedachte Iheo Hoch-Gräfl. Gnaden beydes höchſt-gnädig beantwortet / ſo wurden Selbige von denen geſamten Herrn des Engern Raths zu Fuſſe mit entblöſſeten Häuptern untee Löſung des Geſchützes von denen Wällen in Deeo erkieſtes Hoch-Gräfl. Logiment begleitet. Die gantze Bürgerſchafft paradirte mit ihrem Gewehe in guter Ordnung, biß an das Hoch-Gräfl. Quartier, zu beiden Seiten der Straſſen / und wuede an allen erſinnlichen Freuden-Bezeugungen bey ſolchen angenehmen Einzuge nichts unterlaſſen / was nur einiges Zeichen der inneelichen Devotion und Frolocken über denſelben abgeben kunte. Den folgenden Tag wurde frühe mit allen Glokken in denen Pfarr-Kiechen der Gottesdienſt eingeläutet / und nachdem hoch-gedachte Ihro Hoch-Geäfl. Gnaden ſich unter Begleitung dero Hoch-Gräfl. Herrn Sohns und Dero Comitats in die Haupt-Kirche verfüget / nahm der Gottesdienſt ſeinen Anfang mit einer ſchönen Muſic, und endigte ſich mit deeſelben / nebſt dem abgeſungenen Te Deum laudamus, als zuvoe dee Con-Senior Miniſterii allhier Herr Henricus Dommes eine Geiſtreiche Huldigungs-Peedigt abgeleget hatte. Hierauf erhuben ſich Ihro Hoch-Gräfl. Gnaden auf das Rathhauß / und verfügten ſich auf den im Saal deſſelben aufgeeichteten Thron / für welchen ſich Bürgemeiſter und Rath / das geſamte Miniſterium, wie auch Abgeordnete von Gilden und Gemeinen nebſt denen Honoratioribus der Stadt in guter Oednung unterthänigſt darſtelleten / und nach gehaltener überaus galanten Oration des Hoch-Geäfl. Herrn Canzlees von Beilwiz / und ebenmäſſig wohlgeſetzter Beantwortung des Herrn Syndici D. Kempfers den Eid dee Treue allerunteethänigſt ablegten. Von dae erhuben ſich hoch-gedachte Ihro Hoch-Gräfl. Gnaden auf die gegen dem offenen Marck aufgerichtete Bühne / vor welche ſich die übrige geſamte Bürgerſchafft geſtellet hatte / die ebenfalls nach abgelegter teeflichen Antrede des jezt gedachten Hn. Canzlees den aller untee-thänigſten Huldigungs-Eid abſchwur / worauf ſich dieſer Actus mit einem frölichen Vivat Joſephus! unter Löſung der auf dem Marckt gepflantzeten Stücke endete.

Unter währender Tafel ließ man alle erſinnliche Freude blicken / und ein Hochwürdiges Capitel des Uhralten Kayſerl. freien Exemt-Stiffts SS. Simonis und Judæ ſchickte ſich indeſſen gleichfalls / ihee allerunterthänigſte Devotion gegen Dero Allerhöchſtes Obee-Haupt und allergnädigſten Protectorem zu bezeugen / und den höchſten GOtt um Iheo Kayſerl. Majeſtät geſegne-

te Regierung / und alles höchſte Kayſerl. Wohlweſen anzuflehen / und wie ſie des Tages zuvor ſolches durch beygefügtes publicirte Programma invitatorium öffentlich intimiret / alſo wurde folgendes Tages der ſolenne Gottesdienſt nach bezeichneter maſſen celebriret. Nachdem durch Läutung aller Glocken das gewöhnliche Zeichen dazu gegeben worden / ſo wurde das Veni ſancte Spiritus muſiciret. Nach Endigung deſſelben wurde das Te Deum laudamus innotiret / und unter abermahliger Läutung aller Glocken wechſels-weiſe von denen geſamten Herrn Capitularibus und denen Muſicis auf der Orgel abgeſungen / hierauf wurde der 95. Pſalm Venite, exultemus Domino &c. unter einer völligen Inſtrumental- und Vocal-Harmonie muſiciret / und loco ordinariæ lectionis der Bibliſche Text aus Gen. XLIX: 22. 27. verleſen. Als nun hierauf der Hymnus: Benedictus Dominus &c. ebenfals wechſels-weiſe von denen Hn. Capitularibus / und auf der Orgel von denen Muſicis abgeſungen / und die Collecta pro ſalute Imperatoris nebſt dem Benedicamus Domino &c. ſich geendet / ſo wurde in ſchätzbarer Anweſenheit vieler Adlichen und gelehrten Perſonen beygefügte Oratio panegyrica von M. Jo. Michaele Heineccio, einem hieſigen Prediger gehalten / und nach deren Endigung mit muſicirung des 150. Pſalm Laudate Dominum &c. und wiederholter Läutung aller Glocken geſchloſſen.

Wie nun ein jeder in allen Häuſern ſich dieſen Abend frölich erzeiget / alſo hat auch nicht weniger nach geendigten Gottes-dienſt / Ihro Römiſchen Käyſerl. Majeſtät und Dero hohen Abgeſandten zu Ehren / dieſes Kayſerl. Stiffts Decanus und Käyſerl Reichs-Hof-Rath Herr Anton von Seidenſticker / bey einer zahl-reichen Aſſemblee unterſchiedlicher Baronen / vieler Adlichen Herrn und Dames wie auch Geiſtlicher und weltlicher Bedienten und des fürnehmſten Stadt-Frauenzimmers ein publiques Feſtin angeſtellet. Inzwiſchen war nicht nur das gantze Haus durch alle Fenſter illuminiret / ſondern es præſentirte ſich auch auswendig zwiſchen zwo Pyramiden ein von der Erde nach der Sonne fliegender Adler / mit der Beyſchrifft:

Avitâ virtute!

Umher abtr die Worte:

VIVAT
MAGNUS JOSEPHUS
&
WILHELMINA AMALIA,
AUGUSTA.

Drey unterſchiedliche Chore von Muſicanten lieſſen ſich in dreyen Gemächern mit allerhand Inſtrumenten ſtets hören / und wurden dieſe Freuden-Bezeugungen biß in die ſpäte Nacht continuiret.

Endlich hielten den dritten Tag hochgedachte Ihro Hoch-Gräfliche Gnaden in eben der Ordnung / als ſie eingezogen / Ihren prächtigen Außzug / und lieſſen uns ein immerwährendes Andencken dieſes uns von dem HErren gemachten Tages zurücke.

Wir alle wünſchen indeſſen aus devoten Hertzen / GOtt wolle die Jahre unſers allergnädigſten Kayſers viel ſeyn laſſen. Er unterſtütze ſelbſt durch den Geiſt des Raths / der Weißheit und der Stärcke ſeinen Kayſerlichen Thron / und wende von Ihm ab alle traurige Verhängniſſe / damit Sie wider alle verkehrte Anſchläge Dero Widerwärtigen in aller ungekränckten höchſten Glückſeligkeit grünen / und in Dero Ertz-Hertzoglichen Hauſe Gerechtigkeit / Friede / Sieg und Seegen allezeit Ihren unveränderten Sitz haben mögen / wir aber uns in viele ſpäte Jahre mit dieſen Worten vergnügen können: Wir haben genug daß unſer

Gen. 45. v. 28. JOSEPH lebet!

Er Lebe!

Google

Nachricht / an welche Ort die Kupffer ad Orig. Goslar. zu binden ſind.

N. 1. Tab. 1.	Vor Libr. I.	
N. 2. Tab. 2.	Vor Libr. I.	
N. 3. Monum. Conjug. in Libr. I.		p. 18.
N. 4. Monum. Imperatr. in Libr. I.		p. 63
N. 5. Tabul. III. ad Libr. II.		p. 119
N. 6. Monumentum Volckmari de Wildenſtein ad Libr. II.		p. 163
N. 7. Tab. IV. ad Libr. III.		p. 232
N. 8. ad Libr. VI.		p. 446
N. 9. Tabula ad Diſſert. de Crodon.		
Tab. 1. 2. 3. 4. Nummorum Goslarienſium am Ende des Indicis vor die Sylloge Nummor. Goslar.		

NAPOLI
A01 1474454

LY
H
12

Digitized by Google

Digitized by Google